

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS

SEU BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, ŒCONOMICA,
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,
SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM.

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD TEMPORA CONCILII TRIDENTINI (ANNO 1545) PRO LATINIS
ET CONCILII FLORENTINI (ANN. 1439) PRO GRÆCIS FLORUERUNT:

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER QUINDECIM PRIMA
ECCLESIAE SÆCULA ET AMPLIUS,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERIQUAM DILIGENTER
CASTIGATA; DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS, VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA; OMNIBUS OPERIBUS
POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS DETECTIS, AUCTA; INDI-
CIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS SIVE AUCTORES ALICUJUS NOMENTI SUBSEQUENTIBUS,
DONATA; CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MAR-
GINEM SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA; OPERIBUS CUM
DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM
POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DUCENTIS ET AMPLIUS LOCUPLETATA INDICIBUS AUCTORUM SICI ET OPERUM, ALPHABETICIS, CHRONOLOGICIS, STATISTICIS,
SYNTHETICIS, ANALYTICIS, ANALOGICIS, IN QUODQUE RELIGIONIS PUNCTUM, DOGMATICUM, MORALE, LITURGICUM, CANO-
NICUM, DISCIPLINARE, HISTORICUM, ET CUNCTA ALIA SINE ULLA EXCEPTIONE; SED PRÆSERTIM DUOBUS INDICIBUS
IMMENSIS ET GENERALIBUS, ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE
PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE PATRUM, NE UNO QUIDEM OMISSEO, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO
INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBVIUM QUINAM
PATRES ET IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM S. SCRIPTURÆ VERSUS, A
PRIMO GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT.

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS, CHARTÆ
QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS, TUM NUMERUS, FORMA
VOLUMINUM PERIQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANTER SIMILIS, PRETHI EXIGUITAS,
PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA, SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCU-
LORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM, PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD
OMNES ÆTATES, LOCOS, LINGVAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES GRÆCA POSTERIOR,

IN QUA PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIAE GRÆCÆ
AB ÆVO PHOTIANO AD CONCILII USQUE FLORENTINI TEMPORA;

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ Cleri universæ,

SIVE CURSUS COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIAE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIA NEMPE LATINA, ALIA GRÆCO-LATINA.
LATINA, JAM PENITUS EXARATA, QUOD PRIMAM SERIEM, VIGINTI-QUINQUE ET DUCENTIS VOLUMINIBUS MOLE SUA STAT,
MOXVE POST PERACTOS INDICES STABIT, AC QUINQUE VIGINTI-CENTUM ET MILLE FRANCIS VENIT. GRÆCA DUPLICI EDITIONE
TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM TEXTUM UNA CUM VERSIONE LATINA LATERALIS AMPECTITUR, ET AD NOVE ET
CENTUM VOLUMINA PERVENIT, SED SINE INDICIBUS; POSTERIOR AUTEM HANC VERSIONEM TANTUM EXHIBET, IDEOQUE
INTRA QUINQUE ET QUINQUAGINTA VOLUMINA RETINETUR; UTRAQUE VIGENIMA QUARTA DIE DECEMBRIS 1860 OMNINO
APPARUERAT. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM OCTO, UNUMQUODQUE MERE LATINUM QUINQUE FRANCIS SOLUM-
MODO EMITUR: UTROBIQUE VERO, UT PRETHI HUIUS BENEFICIO FRUATUR EMPTOR, COLLECTIONEM INTEGRAM SIVE GRÆCAM
SIVE LATINAM, 326 VOLUMINIBUS PRO AMPLIORI EDITIONE ET 272 PRO MINORI ABSQUE INDICIBUS CONSTANTEM, COMPARET
NECENSE ERIT, SECUS ENIM CUJUSQUE VOLUMINIS AMPLITUDINEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRETHIA ÆQUABUNT.
ATTAMEN, SI QUIS EMAT INTEGRE ET SEORSIM COLLECTIONEM GRÆCO-LATINAM, VEL EAMDEM EX GRÆCO LATINE VERSAM,
TUM QUODQUE VOLUMEN PRO NOVE VEL PRO SEX FRANCIS OBTINEBIT. ISTÆ CONDITIONES SERIEI QUÆ NUNC INCIPIT
APPLICANTUR.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS CIVIL.

LEO IMPERATOR, COGNOMINE SAPIENS.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, OLIM PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER
NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUGE, NUNC VERO INTRA MOENIA PARISIINA.

ΤΟΥ ΣΟΦΩΤΑΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ
ΛΕΟΝΤΟΣ

ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

LEONIS,
ROMANORUM IMPERATORIS AUGUSTI,
COGNOMINE *SAPIENTIS*,

OPERA QUÆ REPERIRI POTUERUNT OMNIA,

NUNC PRIMUM IN UNUM CORPUS COLLECTA,

ACCURANTE ET DENUO RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNE,
BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIE ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

TOMUS UNICUS.

VENIT 10 FRANCIS GALLICIS

EXCUDERATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA *D'AMBOISE*, OLIM PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO *D'ENFER*
NOMINATAM SEU *PETIT-MONTROUGE*, NUNC VERO INTRA MŒNIA PARISINA.

1863

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO CVII CONTINENTUR

LEO IMPERATOR, COGNOMINE PHILOSOPHUS, VEL SAPIENS.

<i>Patrologiæ Editorum Præfatio de vita et scriptis Leonis imp.</i>	pag.	1
<i>Vita Leonis imp. auctore Hipp. Maracci, Leonis Mariali præfixa.</i>		IX
<i>Basilii imp., Leonis patris, capita hortatoria ad filium, ex edit. Bandurii, Imp. Orient. tom. I.</i>		XXI
<i>Ejusdem capita altera ad eundem, ex edit. card. Ang. Mai.</i>		LVII
<i>Constantini, Leonis discipuli, versus in magistrum cum interpretatione nostra.</i>		LXI

OPERUM PARS PRIMA. — SCRIPTA THEOLOGICA.

<i>Homiliæ et panegyrici XIX, ex edit. Hipp. Maracci, Franc. Combefisii, Jac. Gretseri, Scipionis Maffei, Petri Possini, Henr. Savillii, Baronii.</i>	col.	1
<i>Preces liturgicæ, ex antiqua Collectione liturgica Venetiis edita 1554.</i>		299
<i>Canticum compunctionis ex meditatione æterni judicii, in Anecdotis P. Matranga, cum interpretatione nostra.</i>		309
<i>Epistola ad Omarum Saracenorum regem De fidei Christianæ veritate et Mahumetanorum erroribus, ex Biblioth. Patrum Lugdun. edit.</i>		315

OPERUM PARS SECUNDA. — SCRIPTA JURIDICA ET CANONICA.

<i>Orientalium Episcopatumum Notitiæ a Leone Sapiente ad Andronicum Palæologum ex edit. Jacobi Goari.</i>		325
<i>Novellæ Constitutiones sive correctoriæ legum repurgationes, ex Corpore juris civilis</i>		419

OPERUM PARS TERTIA. — CARMINA, SCRIPTA AD REM MILITAREM SPECTANTIA, ORACULA.

<i>Carmina.</i>		
<i>Apologia Leonis in qua Constantini discipuli sui calumnias a se repellit.</i>		659
<i>Epigrammata.</i>		665
<i>KAPKINOI.</i>		665
<i>De martyrio S. Clementis Ancyrani fragmenta metrica.</i>		665
<i>Fragmenta homiliarum in S. Tryphonem.</i>		667
<i>Tactica, sive de re militari Liber, ex editione Joannis Lamii in recensione operum Meursii Florentiæ 1745 edita.</i>		669
<i>Appendix ad Tactica. — Capitula quædam ad rem militarem spectantia, ex Mauricii, Constantini et Leonis Tacticis, edita in Programme academico Turicensi anni 1834.</i>		1095
<i>Oracula cum figuris et antiqua Paraphrasi, ex editione Petri Lambecii.</i>		1121

IN OPERA LEONIS SAPIENTIS EDITORUM PRÆFATIO.

Quia in *Patrologia* nostra *Græca* primum collegimus omnia Leonis Sapientis, imperatoris Constantinopolitani, opera quæ argumenti sacri vel moralis sunt, paucis declarabimus consilium quo in scriptis docti viri et regii auctoris colligendis usi sumus.

Leo Sapiens, Basilii Macedonis imperatoris CP. filius, annos natus novemdecim patri, qui anno 886 obiit, successit, et imperium Orientale gubernavit usque ad annum 911, quo ipse vita functus, regnum filio suo Constantino Porphyrogenetæ septenni transmisit.

Vitam Leonis ex industria scripserunt Constantinus filius ejus, et Georgius monachus, quorum lucubrationes infra inter *Scriptores post Theophanem* (*Patrologiæ Græcæ* tom. CIX) edemus. Præterea de gestis ejus consuli possunt Leo Grammaticus, Joannes Cemeniata, Cedrenus, Constantinus Manasses et Zonaras qui historiam illorum temporum descripserunt. Inter auctores recentiores merito laudandus occurrit C. F. Zepernick, qui in animadversionibus adjectis operi C. A. Beck, *De Novellis Leonis Augusti et Philosophi, earumque usu et auctoritate*, quod Halæ sn. 1779 edidit, multa de vita, moribus, doctrina et agendi ratione Leonis Sapientis observavit quæ docto lectori placere et subsidio esse queunt.

De his pauca, et hæc necessaria, delibabimus.

Leo, etsi a sapientia nomen obtinuit et a pietate, imo et a religionis Christianæ zelo commendandus sit, vitiis tamen non caruit, nec in omnibus Dei legem servavit. Spe prolis allectus, non tantum quartas nuptias adiit, quod in ipso clerus Constantinopolitanus vehementer reprehendit, adeo ut verum schisma inde in Oriente oriretur, dum alii, consentiente Romano Pontifice, contenderent quartas nuptias divina lege non prohiberi, alii vero id prohiberi assererent; sed insuper vivente adhuc legitima uxore Theophanone, cum qua tertias nuptias contraxerat, publice vixit cum Zoe, quam quartam uxorem habere voluit, a qua Constantinum Porphyrogenetam, successorem suum, obtinuit. Non potest igitur Leo Sapiens a publico adulterio excusari. Theophanone autem mortua, legitimum matrimonium cum Zoe iniit.

Imperium Orientale, nedum ipso regnante floreret, clades plurimas et calamitates subiit, quibus nulla ratione occurrere potuit, quippe qui, ut cœtanei jam observarunt, plus valeret ingenio et calamo, quam armis et potentia.

Nomen autem Sapientis adeptus est eo quod, inter ætatis suæ viros doctos, princeps facile haberetur, atque inter ipsa imperii negotia et armorum strepitus, litteras sacras ac profanas coluit, multosque libros, omnigena eruditione refertos composuit. Id profecto in laudem ejus asseri potest, inter imperatores Constantinopolitanos, qui doctrinæ laude floruerunt, nullum exstitisse qui copiosius et doctius sacræ theologiæ quæstiones varias tractaret et exponeret. Hæc studia ab imperatoria sollicitudine minimè aliena putabant qui Orientali imperio præerant, præsertim cum patriarcha Constantinopolitanus et metropolitæ Orientis totum Ecclesiæ regimen potestati laicæ subjecissent, et primæ sedi, Romanæ scilicet, obedientiam detrectassent. Imo ante consummatum schisma cum Ecclesia Romana imperatores Constantinopolitani auctoritatem quamdam supremam in res sacras impune sibi attribuebant et sæpe sæpius exercebant; quam clerus Orientalis nunquam ipsis dene-gavit, sed potius admisit et sancivit, nulla habita ratione veterum canonum, imo nec Evangelii quod prohibet ne ea quæ Dei sunt, Cæsari reddantur. Tanquam Ecclesiæ custodes et sacrorum canonum defensores, imo veluti doctrinæ ac disciplinæ ecclesiasticæ præsidēs imperatores Constantinopolitani Ἐπιστημονάρχης titulum sibi vindicabant, ut videre est in novella Isaaci Angeli, quam Leunclavius edidit in *Juris Græco-Romani* t. II, p. 169, et apud Du Cange, in *Glossario Græco-Barbaro*, t. I, p. 427, ad verbum Ἐπιστημονάρχης. Nihil mirum igitur si principes qui de rebus sacris judicare volebant, res sacras expendere et de iisdem libros scriberent, quin et homilias componerent, quales episcopi componere solebant et coram populo Christiano declamare. Quanquam autem imperatores Orientales in nonnullis festis anni solemnioribus vestimenta sacra induerent, ac veluti ministri sacris officiis assisterent, quod ab imperatoribus Occidentis, illa et postera ætate, factum est; si quidem aliquando mos fuit, ut tunica diaconali induti Evangelium solemniter canerent, non constat tamen imperatores Orientales qui homilias sacras composuerant, eas aliquando coram populo recitasse.

Porro homiliæ quas Leo Sapiens edidit piæ, solidæ et elegantes sunt; et si excipias illam in qua de processione Spiritus sancti ad mentem Photianorum disputat, orthodoxæ fidei nulla ratione adversantur, sed eam potius asserunt et confirmant. Quæ de dotibus ac privilegiis sanctissimæ Deiparæ docet, ea æquiparari possunt laudibus beatissimæ Virginis quæ a piissimis ejus cultoribus celebrari solent.

Ex homiliis Leonis Sapientis plurimis, novemdecim tantum impressæ sunt, quas omnes ad unam hic edidimus. Cæteræ in codicibus manuscriptis hactenus latent, quarum tamen notitiam aliquam, infra, ex Leone Allatio suppeditabimus. Editis autem adjunximus translationem Latinam olim a Combefisio confectam, quam se ad codices Græcos contulisse et emendasse asserit. Si igitur versionem Maracci, quæ planior, elegantior et verior est, inseruissemus editioni nostræ, potuisset ea hinc inde a textu edito discedere et pium lectorum perturbare. Cæterum ubicunque occurrit translatio Maracci aut alterius cujusvis auctoris, a priori anteferenda videtur versioni Combefisianæ, nunquam non obscurissimæ et intricatissimæ.

Inter scripta theologica Leonis Sapientis præcipua sunt Troparia matutina et Odaria nocturna, quæ in liturgia Græcorum hactenus recitari solent. Quæ in Παράκλησις reperiuntur, præcationibus æque piis a Constantino Porphyrogeneta Leonis filio intermixta sunt, et dignissima quæ in ecclesiis decantentur. Nonnulla in codicibus mss. adhuc latent quæ nobis attingere non licuit.

Epistola Leonis Sapientis ad Omarum Saracenum polemica est: in quo scribendi genere successores ejus sæpius calamus exercuerunt, Joannes præsertim Cantacuzenus, et Manuel Palæologus, doctissimi et peritissimi doctrinæ Mahomedicæ hostes.

In prima parte operum Leonis Sapientis scripta ejus theologica et liturgica tantum collegimus. Secunda autem pars continet scripta juridica et canonica.

Primo loco hic occurrit *Notitia Græcorum episcopatum* quos Leo Sapiens, sua auctoritate, novo ordine disposuit. Id nempe imperatoribus Orientis solemne fuit, jure, ut puto, Ἐπιστημονάρχης, limites jurisdictionis ecclesiasticæ extendere vel contrahere pro lubitu, annuente sæpissime aut etiam instigante patriarcha Constantinopolitano, qui de augendo dominio suo, et restringenda auctoritate patriarchali Romani Pontificis unicesollicitus esse videbatur. Ante tempora nefasti schismatis imperatores Iconoclastæ Romanis Pontificibus summa damna intulerunt, eo quod hæresi eorum strenue resisterent; sed, extincta hæresi, ab usurpanda jurisdictione summi hierarchæ non cessarunt. Hac in re peccavit et ipse Leo Sapiens, a quo, teste Miræo (1), metropolitani et episcopi sequentes a sede Romana avulsi sunt: Thessalonicensis, Syracusanus, Corinthius, Rhegiensis, Nicopolitanus, Atheniensis, Patrensis, sub Syracusano M. Siciliæ Taurominitanus, Messanensis, Agrigentinus, Croniensis, Lilybæi, Drepani, Panormitanus, Thermarum, Cephaludii, Alesæ, Tyndarii, Melitensis, Liparensis (2).

Usurpationes autem illæ imperio Orientali, et ipsi patriarchatui Constantinopolitano, parum profuerunt, permittente divina Providentia, ut longe plures plerumque provinciæ a Saracenis vastarentur aut occuparentur, quam auctoritati summi Pontificis injuste subriperentur.

De his quidquid sit, *Notitia episcopatum Græcorum* summi momenti est, præsertim ad elucidandam historiam Ecclesiæ Orientalis, ad interitum jam vergentis. Ideo *Notitiæ episcopatum* quales exstabant ætate Leonis Sapientis, *Notitiæ episcopatum* subsequentium ætatum addidimus usque ad imperium Andronici Palæologi qui sæculo xiv floruit. His *Notitiis* deinde comparari poterit Catalogus thronorum ecclesiasticorum qui subditi sunt quinque thronis patriarchalibus Constantinopoleos, Alexandriæ, Antiochiæ, Hierosolymæ et Moscoviæ, et acephalorum episcoporum Acridum, Cypri, Pechii, qui et Ipechus, et Iberiæ, etc. (3), quem Chrysanta descripsit in Collectario officiorum magnæ Ecclesiæ, primum an. 1715 Tergovisti et deinde an. 1778 Venetiis edito (4). Pariter conferri poterit cum *Notitia episcopatum* et Ecclesiæ synodali, seu independentium, Ecclesiæ Græcæ, quam nuper Athenis ediderunt viri in regno Græciæ doctrina et auctoritate conspicui, G. A. Rhalli, et M. Potli (5). Ex his enim documentis facile conficietur historia factorum Ecclesiæ Orientalis quæ partim hæresibus et schismatibus, partim Agarenorum jugo ferreo ad miserum statum quem cum ipsa deflemus, redacta est. Hinc tamen quandoque difficultas oritur, quod nomina civitatum

(1) Miræi *Notitia Episcopatum orbis Christiani*. l. i, c. 10, et l. iii, c. 1.

(2) Pyri, *Sicilia sacra*. t. I, p. 612. ed. Panorm. 1733.

(3) Διάγνωσις περὶ τῶν θρόνων τῶν ἐκκλησιῶν, τῶν ὑποκειμένων, εἰς τοὺς πέντε πατριαρχικοὺς θρόνους, Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας, Ἱεροσολύμων καὶ Μοσχοβίας, καὶ εἰς τοὺς αὐτοκεφάλους ἐπισκόπους Ἀκριδῶν, Κύπρου, Πεκλίου, ὅστις καὶ Ἰπεκλίου, τῆς κατὰ Ἰθρίας, καὶ τῆς Ἄνω, κατὰ τὸν παρόντα δέκατον ὀγδοὺν αἰῶνα· καὶ ἵποιοι ἐκ τῶν μητροπολιτῶν λέγονται ὑπέρτιμοι καὶ ἑξαρχοί, καὶ ποιοὶ μόνον ὑπέρτιμοι, καὶ ποιοί:

ἔχουσιν ἐπισκόπους, καὶ πόσους, καὶ τίνας ἐπισκόπους. In Χρυσάνθου συνταγματικῇ, p. 71, Venet. 1778.

(4) Χρυσάνθου τοῦ μακαριωτάτου πατριάρχου τῶν Ἱεροσολύμων συνταγμάτων περὶ τῶν ὁφικίων, κληρικῶν καὶ ἀρχοντικῶν τῆς τοῦ Χριστοῦ ἁγίας Ἐκκλησίας, κ. τ. λ. fol. Ἐνέτησι 1778.

(5) Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων τῶν τε ἁγίων καὶ πανευφήμων ἀποστόλων καὶ τῶν οἰκουμένων καὶ τοπικῶν συνόδων, καὶ τῶν κατὰ μέρος ἁγίων Πατέρων, ἐκδοθέν... ὑπὸ Γα. Πάλλη, καὶ Μ. Πότλη, κ. τ. λ. Τάξις τῶν θρόνων τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ὅπως σήμερον ἔχουσι. Tomo V, pag. 515 et seq. ἐν Ἀθήναις 1854.....

multis in locis mutata sunt. Etsi hujus loci non sit documenta omnia colligere, quibus geographia hierarchica Ecclesiæ elucidari possit, tamen operæ pretium esse duximus hic describere lemma geographicum de nominibus civitatum mutatis, quod doctiss. Boissonade, primo tomo *Anecdotorum Græcorum suorum*, pagina 427, inseruit. Est autem sequentis tenoris :

Αἰνεα (a), ἡ νῦν καλουμένη Κορώνη (b). Πύρασος (c), ἡ νῦν Μεθώνη, ἥστινος πλησίον ἐστὶ Χερβόνηςος μικρὰ, ἥτις τὸ παλαιὸν μὲν ἐλέγετο Πύλος, ἡ τοῦ Ὀμηρικοῦ Νέστορος, νῦν δὲ καλεῖται Ἀδαρῆος. Νοτίδαια, ἡ νῦν Βέρβοια. Πύδνα, τὸ νῦν Κίτρος. Ἀπολλώνεια, ἡ νῦν Ἐρισσός (d), ἡ πρὸς τῷ Ἀθῶ. Τρίκη, τὰ νῦν Τρίκαλα. Θερμοπύλαι, τὸ νῦν Σκέλος. Σίτυλον ὄρος, ὁ νῦν Κουζινιάς. Σωτηρούπολις, τὰ νῦν Πύθια. Ἑμεσα, τὸ παρὰ τοῖς Σαρακηνοῖς Χέμ. Ὑπόπλαχοι Θῆβαι, τὸ νῦν Ἀτραμύτιον (e). Ἄργος Θεταλικὸν, ἡ νῦν Λάρισσα. Σίρμιον, ἡ

νῦν Θύγγρια, καὶ οἱ Οὔγγροι ἐλέγοντο Γήπεδες (f). Σαρδική, ἡ νῦν Τριαδίτσα. Δάρας, τὸ νῦν Ταυρές (g). Μαρτυρούπολις, ἡ νῦν Μεφερχί (h). Βέρβοια, ἡ νῦν Χάλ-π (i). Ὀδυσσεούπολις, ἡ νῦν... (j). Κρῶμα, ἡ Ἀμαστρίς.

Ὅτι (k) ἡ νῦν καλουμένη Δρήστρα πόλις τὸ παλαιὸν Δωροστόλος ἐκαλεῖτο (l).

Ἡ νῦν Ἀνδρινούπολις τὸ πρὶν Ὀδρυσά ἐλέγετο (m).

Ἡ νῦν λεγομένη πόλις Ἑμετ τὸ παλαιὸν Ἀμιδα παρὰ Ῥωμαίοις ἐλέγετο (n).

Notitiam episcopatum Græcorum, in editione nostra subsequuntur Leonis *Novellæ Constitutiones*, quæ fere omnes de rebus ecclesiasticis decernunt, ut vel ex eorum titulis agnoscere est. Secunda agit de iis qui sacerdotio digni sunt; tertia de cælibatu sacro; quarta de sacro celebrando privatim, quinta de monachis testatoribus, sexta de pueris in monasteriis admittendis, septima decernit ne clericus denuo profanus fiat; et sic porro. Paucissimis igitur exceptis, *Novellæ constitutiones* Leonis omnes ad jus illud civile-ecclesiasticum pertinent, quod a *Patrologia* nostra alienum esse minime volumus. Cum autem major pars soleat ad se trahere minorem, paucas illas constitutiones quæ de rebus mere civilibus tractant, non abjecimus, ne collectio *Novellarum* Leonis, quæ veluti unus liber servata est, quasi manca prodiret.

Leo Sapiens in suis *Novellis* antiquum jus orientale quoad multa immutavit. Attamen, si fides recentioribus juris Orientalis adhibenda est, leges a Leone scriptæ et promulgatæ nec diu in usu fuerunt, nec magna auctoritate in foro gavisæ sunt (1); quanquam ob doctrinæ copiam et singularem prudentiam quibus scriptæ fuerunt et a jurisperitis lectæ, et ab omnibus in pretio habitæ sint. Et revera theologi, canonistæ et historici eas utiliter perlegent.

Hæc de secunda parte operum Leonis Sapientis dicta sint.

In tertia parte continentur auctoris carmina et oracula, de quorum elegantia ac veritate alii judicent. Judicium quod de eloquentia poetica Leonis doctissimus Matranga interposuit, eidem parum favet.—« Ex his, ait, quæ ad nos pervenerunt (a) Leonem mediocre fuisse poetam satis superque comperitur: ipse tamen, invita Minerva, quamplurimas sacri argumenti composuit odas. Inter perditos auctores, quos codex Barberinianus continebat, et quorum indiculum 1840 edidi cum Anacreonticis S. Sophronii (b), connumeratur Leo Sapiens, cujus erant xli odaria κατανυκτικά (c). Hujusmodi titulus cum iv tantum strophis mihi occurrit in cod. Vat. 207, integram vero oden sacra mœstitia et compunctione refertam, a cod. 263 Vindobonensi conservatam, mihi que missam a cl. Cæsareæ Bibliothecæ præfecto, hic imprimendam curavi. »

Cum primum de edendis Leonis Sapientis *Tacticis* ageretur, ea tantum loca seligere vo-

(1) *Histoire du droit byzantin et du droit romain, dans l'empire d'Orient depuis la mort de Justinien jusqu'à la prise de Constantinople en 1453*, par J. A. B. Mortreuil, avocat à Marseille. Paris 1844,

t. II, p. 317: *Autorité des Nouvelles de Léon.*

(2) Matranga *Anecd. Græc.* t. I, præf. p. 27, Romæ 1850.

(a) E cod. 1650, pag. 99, 2.

(b) Conf. Catalogus urbium in Allatii notis ad G. Aero-pol. pag. 241.

(c) Est Πόδας in Allatiano Catalogo.

(d) Dicitur et Ἐρισσός: conf. Allatii Catal., et Bullialdi nota ad Ducam pag. 247.

(e) Conf. Lydus *De mens.* pag. 67; quem Lydi locum indicaverat tunc ineditum Allatius ibid. pag. 242, ut et allum de Mileto, olim Anactoria, qui exstat pag. 94.

(f) De Gepidis vide not. ad Herodianum Epimer. pag. 14.

(g) Estne Persicum nomen *Tauris*? Sed urbi Daræ nullo modo convenire videtur.

(h) Arabicum illius urbis nomen, *Mefarekin*, exhibere voluit scriptor Græcus litteris Græcis. Vide Sammartinum *Mem. de Armenia*, t. I, pag. 96.

(i) Scilicet *Halep*.

(j) Deest nomen recentius, forsân Βάρβα, etsi eam synonymiam præstare nolim.

(k) E cod. 1650, pag. 96, 2.

(l) Vide Cedren. pag. 674, Bulliald. ad Ducam pag. 278.

(m) Confer. Catalogus Allatii pag. 241.

(n) De Amida eruditissime, ut solet, disseruit Sammartinus *Memor. de Armenia*, tom. I, pag. 139 seq.

(a) Cf. Anth. l. ix, 200-5, 13, 561, 578-9, et Hoffmann Lex. bibl. t. III, p. 5.

(b) *Spic. Rom.* t. IV, pag. xxxviii. Postquam apographum Allatianum n. 379 signatum cum archetypo cod. 246 bibliothecæ Barberinianæ an. 1839 diligenter contuli, ut monui in præfatione ad Sophronii Anacreontica p. xx, ubi illustrissimi principis et humanissimi bibliothecæ præfecti comitatem laudavi, *Barberinianum* appellare placuit.

(c) Vocabulum in libris ecclesiasticis Græcorum usitatum, melos significat aptum ad compunctionem excitandam.

lebamus, quæ de servanda religione et observandis officiis moralibus agebant; et a primo *Tacticorum* editore, Protestantium sacris addicto, dissimulata et suppressa fuerant. Ea ex codicibus mss. diligenter collegerat P. Possevinus (1). At postea, mutato consilio, ne opus truncum evaderet, *Tactica* integra descriptimus ex editione Lamiana operum Meursii tom. VI, p. 535-920, quæ anno 1745. Florentiæ prodiiit, additis etiam fragmentis ineditis quæ nuperrime in Germania typis commissa sunt.

Sicut jam supra innuimus, opera non pauca Leonis Sapientis inedita supersunt in præcipuis Europæ bibliothecis; ea quæ nobis innotuerunt hic breviter recensimus.

Homiliæ viginti octo, et Epistola parænetica habentur in cod. Paris. 1201. Catal. t. II, p. 250.

Ex ineditis homiliis Allatius sequentes enumerat et earum initium recitat :

1° *Homil. in S. Tryphonem*, Contra Hottinger p. 168, et de scriptis Symeonum p. 91.

2° *In S. Demetrium Homiliæ duæ*, Contra Hottinger. p. 170.

3° *Hom. in S. Clementem Ancyranum*, de Symeonum scriptis, p. 81.

4° *Hom. in S. Præcursoris natalem*, loc. cit. p. 83.

5° *Hom. II in Transfigurationem Domini*, loc. cit. p. 91 et 106.

6° *Hom. in Nativitatem Christi*, loc. cit. p. 96.

7° *Hom. II in principium Jejuniarum*, loc. cit. p. 96 et 114.

8° *Hom. in Eliam Prophetam*, loc. cit. p. 97.

9° *Hom. in S. Stephanum, protomartyrem*, loc. cit. p. 100.

10° *Hom. in templi consecratione*, loc. cit. p. 101.

Homilia in Theophaniam, de qua Allatius *De Symeonum scriptis*, p. 108, non distinguenda est ab *homilia in Annuntiationem*, quam nos tertio loco pag. 21 edidimus, ex *Auctario Combefisiano* p. 1632.

Homilia in magnum Sabbatum, de qua Allatius, loc. cit. p. 116 scribit, ea est quam nos ex *Auctario Combefisiano* p. 1675, octavo loco, pag. 75 dedimus.

Præcepta moralia, cum interpretatione, habentur in bibliotheca Vaticana, teste Baronio. Servantur etiam in codicibus Bodleianis.

Capita de virtutibus, in cod. Paris. 396, n. 32.

De sortibus, in cod. Laurent. ap. Bandini Catal. Laurent. t. II, p. 42, et t. III, p. 339.

Canon in festum Palmarum, in cod. Taurinensi 291, ap. Pasini} *Codices Taurin.*, t. I, p. 388.

Canon in Occursum Domini, ibid.

Odarium catanacticum, ibid., et in Cat. bibl. Vindobon, part. 1, pag. 374.

Carmina in S. Clementem Ancyranum, indicantur ap. Lambec. t. V, p. 128, quorum specimen tantum edidimus.

Versus enigmatici de Christo habentur in cod. Gr. Gale, n. 5884, biblioth. Bodleianæ.

Lambecius, ed. Kollar. t. VI, part. II, p. 768... 7° indicat Leonis *Vaticinium* quod inter edita desideratur.

Du Cange scribit se in conficiendo Glossario suo, usum esse libro Græco qui inscribitur: *Αἰνίγμα λέξεων Ἀέοντος τοῦ σοφωτάτου συμβολικῆς ἐν Βυζαντίῳ λέξας*, et quem Leoni Sapienti tribuit.

Baronius in notis ad *Martyrologium Romanum*, 8 Decembris, et Maracci, in *Mariali* Leonis, asserunt exstitisse in codicibus Sfortianis, Leonis Sapientis *Homiliam in Conceptionem sanctæ Annæ*, quam deperditam esse autumant. At, ni fallor, homilia hæc exstat, et ab H. Maracci et a Combefisio et a nobis primo loco edita est. In ea enim Leo fere totus est in laudanda conceptione et nativitate beatæ Mariæ Virginis; gratias et dona quibus ab ipso suo ortu cumulata est diligenter enumerat et extollit; subinde etiam summum privilegium Immaculatæ Conceptionis, verbis quasi expressis, enuntiat. Putamus igitur primam hanc homiliam eam ipsam esse quam Baronius et Maracci desiderabant.

Hæc de persona et scriptis Leonis Sapientis adnotanda habebamus.

B..... 12 Martii 1861.

J-B. M.

(1) Possevini *Bibliotheca selecta*, lib. 1, cap. 24, ed. Romanæ, an. 1595.

PROLEGOMENA.

I

VITA LEONIS IMPERATORIS

COGNOMENTO PHILOSOPHI

*Ex probatis auctoribus collecta cura et studio Hippolyti MARACCI *.*

Leo imperator Constantinopolitanus (1), hujus nominis VI, aliis V, Basilii Macedonis imperatoris (2) (quem Michael imperator (3), quod prolem ex se naturaliter procreatam nullam haberet, in filium adoptaverat, et post etiam diademate cinxerat) filius secundo genitus, a rerum divinarum humanarumque scientia cognomento Philosophus, seu Sapiens dictus est (4). Fratrem habuit natu majorem, nomine Constantinum, cujus obitu cum Basilius pater inconsolabili dolore afficeretur, factum est, ut Theodori Euchaitarum episcopi, cognomine Santabaren, praeiustigiis et necromantia, ejusdem filii (ut percipiebat) potiretur aspectu (5). Fecit enim, ut specie imaginaria Constantinus eques patri quadam in silva obviam fieret, quem ubi visus sibi fuisset imperator, et complexus, et osculatus esse, mox evanescentem ex oculis amisit. Quo, et aliis similibus factis Santabareno Basilio imperatore in admirationem adducto, effecit, ut is totus ex ipso penderet, et fidem ei haberet, neque ulla in re diffideret. Sed Leo filius ejus, jam adultus, disciplinis omnibus eruditus, atque a patre imperator salutatus, Santabareno non delectabatur; verum eum veneficum appellabat, et praestigiatores, et imperatoris deceptores. His ille veluti spiculis quibusdam lectus, ad ultionem insurgit, simulataque erga Leonem benivolentia, Cum sis, inquit, adolescens, imperator, et cum patre veneris et equites, pugio etiam tibi deferendus est, quo et contra feram utaris, et patri porrigas, cum res tulerit: aut etiam insidiatores ejus ulciscaris. Is dolo non animadverso, pugionem, ut ille suaserat, in calceo fert. Eo pugione Santabareno ad delationem Leonis usus, Imperator, inquit, filius tuus tibi insidiatur. Indicio illud est, quod in venatu pugionem occultum gerit. His auditis, venatum

exit Basilius; Leo patrem comitatur, inventus est pugio in calceo Leonis occultatus, visus est vera dixisse delator; rei defensio non admittitur, ardet iracundia pater contra filium, in quodam imperatorio cubiculo ipsum includit, et (ut quidam tradunt) ei oculos eruere in animo habebat, Santabareno ad id eum instigante, idque omnino futurum fuisse, nisi patriarcha, et princeps senatus, multis precibus imperatorem a sententia deduxissent. Atque haec sane calamitatum fornax, et malorum conflatorium, Leonem probarunt auro similem esse, cui nihil aeris subesset. Hinc orti ploratus et ejulationes matris, sortem filii lamentantis, et apud patrem pro eo deprecantis. Sed erat durus, et instar saxi emolli non poterat, imo aequae parum ac adamas ab amore naturali erga filium flectebatur. Adhibebantur mulierculae lamentatrices, quae praescarum in morem naenias quasdam lugubriter accinerent, et calamitatem Leonis acerbè deplorarent. Domus universa nihil erat aliud quam luctus. Septem fere annorum spatio Leo in carcere detentus est; cumque senatus saepe pro ipso voluisset deprecari, et variis de causis prohibitus fuisset, tandem opportuna oborta est ei occasio qua posset, quod in animo habebat et studiose curabat perficere. Erat quaedam avis in regia, in cavea inclusa, ad spectaculum et oblectationem audientium et videntium (psittacus avi est nomen, quae humanam vocem imitans multum loquitur), quae quidem sive ab aliquo edocta, sive alioquin casu, saepe: *Heu, heu! domine Leo*, pronuntiabat. Cumque aliquando lautum fecisset imperator convivium, et accersiti principes senatus cum eo simul essent, avisque saepe id, quod modo diximus, loqueretur: coesti convivae a cibis abstinentes, cogitabundi sedebant. Quod animadvertens

NOTE.

(1) Constantinus Manasses in Annalibus.
(2) Georgius Cedrenus in Compendio Historiarum.

(3) Michael Glycas in Ann. part. 4.
(4) Jo. Zonaras in An. tom. III.
(5) Card. Baron. in Annal. Eccles. t. X.

* In Mariali Leonis, quod Romae edidit anno 1631.

imperator, causam ab eis, cur non comederent, percontabatur. At illi perfusi lacrymis : *Quem cibum, inquit, o domine, comedemus, cum ratione præditi simus, et domini nostri studiosi habeamur? Nam hoc animal ratione carens suum dominum requirit; nos autem genio indulgentes, dominum, qui nihil peccavit, oblitii sumus. Qui si peccasse convincitur, et in parentem dexteram armasse, omnes nos manu nostra eum interficiemus, neque ejus unquam explebimur sanguine : si vero de quibus accusatus est, calumniam conarguit, quoad lingua calumnians tantum in ipsum poterit?* Mollitus igitur talibus verbis imperator, tunc ipsos sedere jussit, seque rem diligentius spopondit exploraturum. Neque sane multo post ad suum ingenium rediens (reveritus ne forte natura magis expers esse commiserationis, quam avicula videretur) e custodia eductum sibi præsto esse jubet filium, ademptaque ei lugubri veste, et supervacua, quæ in luctu excreverat, coma, pristinum ei imperii honorem restituit. Neque sane multo post diarrhææ morbo correptus, Instituto hærede et successore filio suo Leone, aliorum superstitionum natu maximo, decessit e vita; atque una cum hæreditate eidem filio suo Leoni imperatori egregia monita scriptis reliquit, sexaginta sex capitulis comprehensa, quorum principes litteræ hanc efficiunt sententiam : *Basilius in Christo Romanorum imperator, Leoni, charo filio, et imperii collegæ.* Exstantque e Græco fonte in alveum Latinitatis deductæ apud Margarinum Bigneum tomo V *Bibliothecæ veterum PP.* in fine. Ea autem monita Leo accipiens, et custodire laborans, consecutus est præ cæteris, inquit Baronius (6), illud insigne nomen, ut meruerit cognomento Philosophus appellari, quasi per eum illam felicitatem Orientale sit imperium consecutum, quam ille pollicitus est sapiens, si vel philosophi regnent, vel si reges philosophentur.

Defuncto itaque Basilio imperatore, eodem die Leo ejus filius Imperium moderandum suscepit : qui mox occasione captata, quod Photius patriarcha Constantinopolitanus, cum Santabareno consilium inisset de eligendo in imperatorem cognato ipsius Photii, cum e throno deposuit, relegavitque in monasterium Armenorum, in ejusque locum, germanum suum, nomine Stephanum, subrogandum curavit. Impostorem vero illum Santabarenum flagris cæsum, oculis privavit, et Athenas in exilium misit; hominem secta Manichæum, professione magum, simulatione vero Christianum, et imposturis, quibus miracula affectabat, a Basilio imperatore creditum sanctum. Verum pluribus annis elapsis hominem ab exilio revocatum benigne tractandum curavit. Porro substitutio Stephani in locum Photii haud ita perfunctorie facta est, inconsulto Romano pontifice Stephano VI. Nam ab eo, ut dispensaretur, quod ordinatus fuis-

set a Photio diaconus, opus erat; et lex erat ecclesiastica, ut ordinati a Photio cessarent omnino, nec majori gradu eleventur. Unde in codice Columnensi num. 45 signato, post recitatas litteras Stephani papæ ad Basilium imperatorem, Photii defensorem, subjicitur : *« Hæc epistola ad Basilium Imperatorem missa fuit, sed illam accepit Leo ejus filius, cum jam pater vita functus esset. »* Qui cum epistolæ vim intellexisset, et omnia Photii facinora cognovisset, quamprimum revocavit omnes sacerdotes veritatis, qui a Photio, anathemate damnato, graves passi fuerant persecutiones, et ejecto tyranno et invasore Photio, fratrem suum germanum introduxit, advocato etiam Styliano, Neocæsareæ metropolita, cognomento Mapa, et aliis ejus in persecutione commilitonibus, episcopis, præpositis, presbyteris, diaconis, et aliis pietatis sectatoribus, ait illis : *« Nostrum ex Deo imperium, perpensa veritate, iniquum illum hominem Photium a sede patriarchali ejecit, et vestram persecutionem sedavit : nec ullo pacto cogam quemquam vestrum ut in illi cum illo communicetis; quin potius oro pietatem vestram ut communicetis cum fratre meo, et fiat unum ovile. Sin autem inconsultis Romanis, qui Photium damnaverunt, nolueritis fratri meo convenire, quoniam videlicet a Photio diaconus fuit ordinatus; venite, scribamus et mittamus una Romam ad pontificem, ut dispenset absolutionem anathematis iis qui a Photio fuerunt ordinati. »* Scripsit igitur propterea imperator ad Pontificem, similiter etiam Mapa metropolita Cæsareæ, et ejus socii. Sed cum horum in præcitato codice existent litteræ, Leonis tamen desiderantur. Cæterum quod petebatur, ut dispensaretur cum Stephano, germano imperatoris, qui subdiaconatum suscepisset a Photio, dispensatum fuisse et, ut oportuit, rei consultum ab ipso Romano pontifice, existimandum. Nam ille sedisse, atque cum ipso idem Stephanus papa communicasse invenitur.

Interea Andrea exercituum præfecto, aliisque senatoriis viris multis Chrysopolim ad Philippii monasterium missis, cum cœtu sacerdotum, cæreis facibus, atque aromatibus, cadaver Michaelis imperatoris (qui Basilium patrem suum in filium adoptaverat, et diademate ciuxerat) sepulcro educi, in arca cupressina poni, imperatorioque splendore velatum, Constantinopolim Leo afferri fuisse, ibique cum cantu et hymnis exceptum, usque ad ædem Apostolorum deduci ordinavit, in qua in marmorea arca repositum est, comitantibus pompam etiam fratribus imperatoris, Alexandro, et patriarcha Stephano.

Cum Hagio Longobardiæ dux, regis Franciæ gener, cognita Basilii imperatoris morte, a societate Romanorum descivisset sibi que totam ditionem vindicasset, contra cum Leo Constantinum patricium mensa præfectum cum Occidentalibus misit

NOTÆ.

(6) Baronius ad ann. 886.

copiis, licet commissa pugna Constantinus succubuerit, vixque eadem ipse evaserit, exercitu suo occisione deleto. Duos tamen fortissimos duces in Orientem emisit, Eustathium stirpis Argyrorum, et Andronicum genere Ducicam, qui multas de Agarenis victorias reportarunt. Sed cum bellum acerrimum inter Bulgaros et Leonem nostrum excitatum esset, idemque per plures annos propagatum: Turcas et Hungaros adversus eodem vocavit Leo, Simeone Bulgarorum rege validissime resistente. Ex quo factum est, ut dissoluto inter Bulgaros et Constantinopolitanum imperatorem pacis vinculo, æque spiritualis præfectura, quam Græci sibi vindicaverant, e medio tolleretur, iidemque Bulgari Romanæ Ecclesiæ, a qua donis et blanditiis Græcorum desciverant, se sponte subjecerent.

Fuere Leoni uxores omnino quatuor, quas ordine et successive duxit, non a libidine victus, sed ingenti procreandæ sobolis desiderio, quo liberus ex se natos conspiceret. Prima fuit Theophanon, seæ Theophania, Constantini filia: secunda Zoe Zautzæ filia: tertia Eudocia Opsiciana; quarta, Zoe Carbonopsina, ex qua filium Purpurigenam seu Porphyrogenetam genuit, cui nomen Constantini datum. Ultimæ tamen uxoris nuptias Nicolaus patriarcha benedicere recusavit, sed et Thomam presbyterum, qui benedixit, presbyteri honore privavit, quin insuper ab ingressu ecclesiæ imperatorem prohibuit. At quomodo se habuerit quadrigamia ista Leonis in conjugum successionem, sic accipe ex præambulis Constantini in Porphyrogenito ad edictum unionis (7). « Imperator ille doctissimus Leo primam quidem uxorem habuit sanctam Theophanem, ex qua filiam procreavit, sed ea cito rebus humanis excessit. Itaque cum hæc sancta mulier migrasset ad Dominum, Zœ stylani Tzautzæ, qui ex proceribus et amicis imperatoris erat, filia jungitur. Illa quoque brevi temporis spatio sine liberis extincta, tertiam duxit uxorem Eudociam, ex Opsicii provincia oriundam olim dicta Mæonia, formæ nomine selectam, quæ in puerperii doloribus una cum infante moritur. Imperator autem ineffabili dolore correptus, quod nullos sustulisset liberos, eorum gignendorum desiderio quartam quoque duxit uxorem Zoam Carbonopsinæ filiam, quæ ei Constantinum parit. Verum patriarcha Nicolaus, et metropolitani imperatorem ab Ecclesia segregant, eamque segregationem nonnulli pontificum brevi spatio definiendam, non in longum tempus extendendam aiebant, illis in hoc non assentientibus. Itaque dissidia inter eos erant magnaque seditio: atque imperatorem magnopere deprecantem et erantem alii recipiebant, alii contumaciter rejiciebant. Cum autem princeps ipse prudens esset, atque nude discordia pontificum orta esset, haud

ignoraret, loco patriarcham Nicolaum movet, Ecclesiæque finibus expulit ut mendacem, et qui multoties quidem iurejurando confirmasset ac promississet se imperatori gratiam pœnæ facturum, ac totidem verbis animum mutasset, remque data opera extraheret. Ejus loco patriarcham constituit patrem suum spirituales Euthymium, virum multis annis exercitatione solitaria nobilitatum, denique prophetici spiritus participem. Is imperatorem a pœna facit immunem, atque a vinculo diuturno liberat, et ad communionem admittit. » Hæc ibi. Leo autem Alatius, de Ecclesiæ Occidentalis et Orientalis perpetua consensione, lib. II, cap. 7, num. 3, rem in hunc modum ex antiquis monumentis narrat: « Leo Basilii filius, quod ex tribus ductis uxoribus nullos sustulisset liberos, sobolis habendæ desiderio, quartam quoque duxit Zoam Carbonopsinam, quæ ei peperit Constantinum. Hanc ob causam a patriarcha et aliis excommunicatur. Cum vero de absolute non conveniret, aliis eam non diutius protrahendam assentibus, aliis non assentientibus, magna dissidia inter eos orta sunt; ideoque ad pontificis Romani iudicium concurrunt: a quo cum quartæ Leonis nuptiæ approbarentur, patriarcha non assentiens in exilium mittitur, et Euthymius in ejus locum subrogatur; qui ita annuente summo pontifice imperatorem a vinculo liberat, et in communionem admittit. » Hactenus de Leone Leo. Cætera tantum principis acta prosequamur.

Cum aliquando imperator Leo una cum Zoe uxore sua in prædio ageret, quod Damiani vocatur, et domesticis quibusdam aliis conspirantibus ei insidias strueret: Zoe murmura conjuratorum inaudit; statimque Leo excitatus, consensu navigio a Fontibus in palatium trajecit, ac Joannem quidem Biglæ Drungarium, quod ab eo indiligenter esset custoditus, loco movit.

Porro Basilii imperatoris Epeicta, cum eadem Leoni machinaretur, arcanum suum Samonæ exposuit cubiculario, origine Agareno. Samonas statim imperatori totam insidiarum rationem detexit. Imperator illico Basilium in Macedoniam amandat, veluti Zœ imperatricis amicitiae suæ, e vivis egresse, ibi justa curaturum. Paulo post revocatum inquisitioni subdidit, convictumque per mediani urbem in triumpho duxit, Athenasque relegavit. Inde universo senatu convocato, quæ erant a Samona ipsi delata indicia exponit, eumque senatores laudant, et summo dignum honore pronuntiant. Et Samonam Leo statim Protospatharii munere decorat, sibi que familiarem asciscit.

Cum Constantinum Andronici filium quamdam ad expeditionem cum copiis ablegaret, per viclinium hominem educens, oculis in Christi ac Deiparæ imagines delixit, quæ supra portam erant collocatæ, his verbis usus est: Caveto, Constan-

NOTÆ.

(7) Apud Baronium ad an. Christi 901.

tine, nomen ne tibi tuum imponat, neve fretus illo, potiturum te Romanorum imperio putes : nam meo filio Constantino divinitus imperium reservatum est ; quod equidem perspectum habeo, significatum mihi divinis ab hominibus futura prospiciendi vi præditis. Quapropter scire debes eventurum, ut si tyrannidem ad te rapere conatus fueris, caput tuum absque corpore per hanc ipsam portam ingrediatur. Huic vaticinio deinceps eventus respondit. Nam post Leonis obitum Constantinus tyrannidem affectans, occisus est, ac deinceps erat videre cruentum caput ejus per illam portam inferri.

Accidit id temporis maximus solis defectus, cuius causa Pantaleontem Synadensem pontificem ad se imperator arcessivit, hominem astronomiæ peritum. Is rogatus, quem illius eclipsis effectum fore statueret, respondit, alteri ab imperatore personæ casum adversum portendi. Quin etiam Samonas Agareus, a Leone officio cubicularii ornatus, quem Basilii Epeictæ insidias eidem Leoni detexisse docuimus, sapientem hunc virum peculiariter abductum, de re tota consuluit, et futurum agnovit, ut ipsi calamitas accideret ; verum omnino Junii tertio die salvum erasurum, nec ab eo tempore quidquam illi rei molestiæ eventurum. Nondum præstitum hoc tempus advenerat, cum Samonas e loco suo deturbatur atque raditur ; nam et calumniis imperatorem circumvenire ferebatur, et insolenter semet gerere.

Cum die Pentecostæ sacro, ex antiqua imperatorum consuetudine, solempni cum pompa ad ecclesiam Sancti Mocii martyris procederet Leo, atque templum, jamjam sacris januis vicinus, ingredi vellet : vir quidam immanis, iis similis qui malis a geniis agitantur, tam gestibus quam vultu inconstans, in imperatorem prosiliens, gravi ac valida clava caput ejus verberavit, adeoque subito, ut ipsum interfecisset, ni pars extrema clavæ in suspensum candelabrum impacta, vel dimidiam impetus vim amisisset. Tum de Leonis capite profluere sanguis copiosus, et viri principes in fugam sese conjicere. Et quia frater ejus Alexander non aderat, apud piosque suspicio invaluit, eum insidiarum fuisse conscium. Sed qui id facinus ausus fuerat, comprehensus coactusque tormentis ad indicationem eorum quos facinoris conscios haberet, nihil dicere poterat, morbo graviter hominem verante. Tandemque manibus ac pedibus amputatis, in circi funda crematur, et solempnis illa processio eo tempore desit. Ilæc cum vir quidam sanctus, quique divini spiritu futura prospiceret, ac variis donis ornatus esset, nomine Marcus, imperatorem gravi dolore correptum cerneret, existimantem aliquid amplius mali consecuturum, verbis medicinam ei faciens, tanquam mitigante dolorem pharmaco, dixit : *Noli hoc iniquius ferre,*

aut irasci, imperator : nam rates David hoc tibi adversi eventurum prædixit hoc versu : « Quanta malignatus est inimicus in sancto tuo : et gloriati sunt qui oderunt te, in medio sollemnitatis tuæ ? » Noli, quæso, appetisse tibi vitæ finem arbitrari, nec animum tuum cogitatio de morte subeat, nam tibi tam vitæ quam imperii decem adhuc anni cælesti a manu concessi sunt.

Hæc ille fatus, obtulit. Neque multo post imperator, et animi dolore liberatus est, et ex vulnere convaluit. Marci quidem vaticinium minime fuisse vanum eventus comprobavit ; nam post decem annos eo ipso mortuus est die, quo plagam hanc accepit.

Constantinopoli in honorem primæ suæ uxoris Theophaniæ pulcherrimum de ejus nomine templum, vicinum Aëdi apostolorum ædificavit Leo, in eoque corpus illius reposuit ; magnæ enim sanctitatis femina habita est Theophania, adeo ut edidisse quoque miracula feratur, quorum gratia ubi defuncta est, inter sanctos a Græcis adnumerata est, die 16 Decemb., hoc elogio :

Beatæ Theophaniæ, Leonis sapientissimi principis sponsæ, memoria.

« Beata Theophania Constantinopoleos fetus et regina, Constantini filia fuit illustris, trium imperatorum consanguinea. Cujus mater Anna similiter erat sterilis, ut illa prior Anna Samuelis prophetæ genitrix. Sed cum viro frequenter orans sanctam dominam nostram Dei Genitricem, quæ præsertim ad Bassi colebatur, sanctam concepit Theophaniam, et natam virtutibus instruxit, litteras quoque docens. Cum vero Basilii illustris imperator filio Leoni sapientissimo vellet uxorem conjungere, nec hac meliorem inveniret, ipsam illi desponsavit. Coronata, et imperatrix effecta, pauperum tamen non obliviscebatur, sed solitam retinens virtutem, et eleemosynam, Deo, qui sibi cælorum quoque donavit regnum, pie famulabatur. » Hæc ibi.

Idem Leo aliud quoque templum condidit divo Lazaro sacrum, inque eo Lazari et Mariæ Magdalensæ reliquias Epheso allatas condidit. In urbe, quæ ad Charsianum sublimis erat, in parte meridionali, loco, cui Farræ nomen, magno impendio instauravit templum Sancti Thomæ apostoli, quod incendium in cinerem ac favillam redelegerat. Sed et in Nossis monasterium ædificavit de nomine Servatoris, idque cum Euthymio patriarcha dedicavit.

Statuit inter alia, ut pridie ejus diei quo prælium et certamen esset ineundum, curare deberet dux exercitus per sacerdotem universum exercitum expiari aqua lustrali, vel benedicta ; et præterea, ut quotidie, mane et vespere, universus exercitus dicere deberet Trisagium hymnum.

Mariæ, Virginis incomparabilis, ac Dei Geni-

¹ Psal. LXXIII, 25.

trialis sacrosanctæ, quam magnus eximiusque fuerit orator, ex iis quæ scripsi in Cæsariis Marianis cap. 8, atque ex luculentissimis ejus orationibus, in Mariana Bibliotheca enumeratis, atque in hoc Mariali adductis, quas ipse de ejus festis et laudibus non solum piissime doctissimeque scripsit, sed ex superiore loco, et in circumfusa multitudinis corona magno cum plausu dixit, perspicuum est. Dignus propterea qui inter præcipuos Deiparæ Virginis encomiastas jure merito numeretur, atque a Græcia, eloquentiæ quondam alumna, et artium parente optimarum, multo jactetur honestius, quam il qui ab eadem olim cum fastu memorabantur. Vice munerum et oblationum, quas Mariæ ex animo offerebat, ab ipsa postulabat, non vitæ longitudinem (non enim adeo eam amabat, neque insatiabili desiderio hujus amaræ navigationis, et quam conjunctam habet, agitationis tenebatur), sed si ita decretum, ut ex hac vita subduceretur, largiretur, ut peccatorum pondere levaretur; quod si diutius in carne manendum esset, concederet, ut fructuose gregem pasceret, simulque secum ipsa pasceret, duceret et educeret, ne in illo operum omnium accurato examine, propter subditos, damnationis sententia adversus se ferretur. Nihil suum, sed linguam, orationem, et regnum, et si quod aliud, id omne beatæ Virginis curæ et benevolentiae munus ducebat. Et ut servaretur insidiis rapacium ferarum superior, nutrireturque in vivificis pascuis pietatis, et cum opus esset hinc emigrare, in salutaribus atrils quietem nancisceretur, ubi timor nullus, nullæ turbæ, aut sollicitudo insidiarum, sed plena requies, et tranquillitas, et exultatio, eandem beatam Virginem intentissime deprecabatur. Ipsam etiam beatam Virginem adjutricem suam appellans, se semper a puero ab ea protectum gloriabatur; quam insuper enixe orabat, ut se semper protegeret, nec sua defensione destitueret: sed alis obtegens, quibus ab initio fovit, vitæ cursum ad optimum dirigeret finem, simul administrans imperium, quod administrandum ipsa sequestra dederat, servans ei eximiam filii sui hæreditatem, et perficiens (quod omnibus ille præferebat) populi sui electi, gentis sanctæ salutem. Sed præter Orationes in sacrosanctæ Deiparæ laudem commendationemque elucubratas, plura etiam alia præstantissimi ingenii monumenta cum gloria transmisit ad posteror sapientissimus imperator. Exstant enim sub ejus nomine in bibliothecæ Vaticanæ codicibus Græce mss. ut refert Baronius, tomo X ad annum Christi 911:

Centum et tredecim *Novellæ Constitutiones diversorum argumentorum*. — *Præcepta moralia, una cum interpretatione*. — *De instruendis aciebus Commentarius*. — *Ænigmata*. — *In admirabilem et gloriosam Ascensionem Domini oratio una*. — *In Spiritum sanctum, quod propria auctoritate adoptionem filiorum Dei hominibus largitus est, oratio una*. — *In omnes sanctos oratio una*. — *In mag-*

num apostolorum orbis Paulum, oratio una. — *In gloriosum prophetam Eliam, oratio una*. — *In gloriosam Domini Transfigurationem, orationes tres*. — *In Decolationem præcursoris, oratio una*. — *In Exaltationem S. Crucis, oratio una*. — *In admirabilem et gloriosum Domini discipulum Thomam, orationes duæ*. — *Quando domus imperatoris fuit consecrata, oratio una*. — *In sanctum Joannem Chrysostomum, oratio una*. — *In fulgentissimum Ecclesiæ lumen Nicolaum, oratio una*. — *In S. Stephanum, oratio una*. — *In SS. Lumina, oratio una*. — *In S. Clementem Ancyranum, oratio una*. — *In gloriosum martyrem Tryphonem, oratio una*. — *In capite sacratissimi Jesu Christi, orationes tres*. — *In festum Palmarum, oratio una*. — *In Sabbatum sanctum, oratio una*. — *Oratio, vel Epistola parænetica catholica, ad quoscunque videlicet Christi fideles scripta, hortatoria ad bene sancteque vivendum, quam a Federico Metio Latinitate donatam offert Baronius loco supra allegato. Quæ etiam orationes omnes reperiuntur Græce mss. in Sicilia in bibliotheca Archimandritatus S. Salvatoris, ut patet ex catalogo dictæ bibliothecæ Messanæ confecto anno 1563.*

Sed et in bibliotheca Bavarica exstant sub ejusdem Leonis nomine, Græce mss., ut in suo *Apparatu sacro*, tomo II, testatur Possevinus: *Hymni*, et *Acta* quædam Christi, et liber *De bellico apparatu*.

Et quidem *Acta* Christi prodire in lucem, Latine facta a Jacobo Griesero Societ. Jesu theologo, ex officina Adami Sartorii, anno 1600, Ingolstadii. Liber autem *De apparatu bellico*, quoniam a Joanne Checo versus ita fuerat, ut quæ ad religionem spectabant, vel dempta, vel depravata essent: Antonius Possevinus primum quidem in libro selectæ suæ *Bibliothecæ* ex Græco exemplari, astum et dolos interpretis hæretici ostendit atque emendavit: deinde item in *Apparatu suo ad Humanam Historiam*, excusso Venetiis auctiore, ne quis tanti imperatoris nomine cum militibus quoque abutatur, quasi nec sacrum missæ sacrificium, nec reliquus orthodoxus cultus eo tempore exstitissent: quorum ille non tam mentionem facit, quam hortatur ut in expeditionibus rationem potissimum habeant.

Hujus etiam ex meditatione extremi judicii *Canticum compunctionis*, quod ex bibliotheca Bavarica Latine e Græco reddidit Jacobus Pontanus, prodit Ingolstadii apud Adamum Sartorium anno 1603. In *Bibliotheca autem veterum PP.*, tomo III, exstat Epistola ad regem Saracenorum de Christianæ fidei veritate et Saracenorum impietate, hac inscriptione: *Leonis, cognomento philosophi, imperatoris Constantinopolitani, ad Omarum Saracenorum regem, de fidei Christianæ veritate ac mysteriis, et de variis Saracenorum hæresibus et blasphemis, Symphoriano Camperio Lugdunensi, ex Chaldaica in linguam Latinam interprete. Sed non dubito, quin alia plura in aliis bibliothecis lateant*

sapientissimi imperatoris scriptorum monumenta, A quæ aliquando Deo volente proferentur in lucem.

Cum autem doctissimus hic imperatorum, morbo correptus periculum minitante, administrato jam per viginti sex annos Romanorum imperio, mortem imminere sibi cerneret : advocato senatu, sic inest : *Caro mea, amici, morbo consumpta diffudit, viresque defecerunt, ac fortassis vobiscum amplius non vivam, neque ad festum Resurrectionis Christi diem (erat tunc jejunii Quadragesimæ tempus) vitam perducam. Hanc itaque unam, et postremam a vobis gratiam postulo mihi dari. Recordamini, quam me vobis benignum præbuerim : atque ideo uxorem filiumque vobis commendatum habetote.* Senatus cum fletu atque ejulatu ostendit, se jactura hujus domini atque imperatoris incredibilem percipere B dolorem ; Augustæ autem et filio imperatori ita se fideles fore, ut vel millies pro eo sint, ita rebus poscentibus, mortem appetituri. Alexandrum fratrem, et Constantinum filium imperatores creavit, hoc solo in extremis respirationibus pronuntiato : *Alexandrum etiam (proh parcum malignumque tempus !) post tredecim menses video.* Volebat enim significare regnum Alexandri tantillum temporis duraturum ; quæ sane Leonis vox minime vana fuit ; nam Alexander voluptatibus et computationibus indulgens, nec ulla re tanto imperio digna, vel opere, vel verbis perfecta, vel animo denique concepta, ceu flos solis efficacitate marcescens, exstinctus est, et a morbis celeriter absumptus. C Itaque solus imperium Constantinus obtinuit, ætatis adhuc teneræ puer.

Rebus excessit humanis anno salutiferæ Redemptionis 911, imperii 26, diei 11 Junii, seu ut alii volunt Maii, a Constantino filio imperatore in Historia de vita et rebus gestis avi sui Basilii Macedonis per Leonem Allatium Latinitate donata, dictus Leo mitissimus et sapientissimus ; a Constantino Manasse in *Annalibus* appellatus revera doctrinæ studiosissimus, omni scientia copiose instructus, et omnibus disciplinis a puero excultus ; atque a Joanne Zonara tomo III *Annalium* prædicatus doctrinarum omnis generis amator, et in doctrina de motibus siderum eorumque effectibus versatus. De quo præter auctores, quos supra D

memoravimus, cum laude meminere, Bellarminus in lib. *De script. eccles.* sæculo IX ; Petrus Cantalius, lib. V *De Desipara*, cap. V ; Joannes Bonifacius, in *Historia virginali*, lib. II, cap. 12 ; Ferdinandus Quirinus de Salazar, in *Tract. de Conceptione*, cap. 42, sæculo X ; Ludovicus Jacob a Sancto-Carolo, in *Bibliotheca pontificia* lib. II, et in *Bibliotheca Cæsareo-Regia* nondum edita ; L. Claudius Clemens, in *Instructione Musei* lib. I, cap. 25 ; Joannes Serranus episcopus Acernensis, *De Conceptione beatæ Virginis*, lib. II, cap. 23, num. 9 ; Gregorius Gyraldus, *De poetis historicis*, dialog. V ; Laurentius Beyerlingh, in *Theatro vitæ humanæ*, variis in locis, aliique permulti. Nonnulli tamen cum Leone illo Byzantio, stirpe Morocharzanorum, cognomento pariter Philosopho, confundunt, qui, ut referunt Cedrenus et Glycas, sub Theophilo imperatore floruit, et rhetoricam, philosophiam, arithmeticam, reliquæque scientias in Antro insula didicit, ibi versatus cum Michaelo Psello præstante viro ; ab eoque principis tantum, et quibusdam præceptis dicendi instructus : neque tantum quantum desiderabat adeptus, monasteriorum per totam fere Græciam bibliothecas pervagatus, librosque in eis repositos perquirens, atque scrutans, studiosæque medians, ad summum doctrinæ atque eruditionis fastigium pervenit, cum certo certius sit, Leonem illum usquequaque a nostro esse diversum. Nam ut alia inter eos discrimina, enumerata a Leone Allatio in sua de Psellis eorumque scriptis Diatriba, silentio premam, ille licet a tradendæ philosophiæ munere, sive præstantia, qua ipse in philosophicis aliis superabat, cognomento philosophus, nunquam tamen fuit imperator Constantinopolitanus, sed archiepiscopus Thessalonicensis : quamvis postea, Simulacripudorum hæresi profligata, et ejus sectatoribus dejectis, ab episcopatu fuerit deturbatus. Noster vero Leo, quanquam ob omnis scientiarum generis perfectissimam cognitionem, et ob plurima, quæ etiam exstant in disciplinis omnibus laudabiliter conscripta, eodem Philosophi cognomento decoratus, nunquam fuit archiepiscopus Thessalonicensis, sed solum imperator Constantinopolitanus.

II

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΡΩΜΑΙΩΝ ΒΑΣΙΛΕΩΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΠΑΡΑΙΝΗΤΙΚΑ [ΣΓ'] ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΑΥΤΟΥ ΥΙΟΝ ΛΕΟΝΤΑ,

ἔχοντα ἀκροστιχίδα·

Βασίλειος ἐν Χριστῷ βασιλεὺς Ῥωμαίων, λέγει τῷ πεποθημένῳ υἱῷ καὶ συμβασιλεῖ.

BASILII IMPERATORIS ROMANORUM

EXHORTATIONUM CAPITA SEXAGINTA SEX AD LEONEM FILIUM :

Quorum acrostichis sic se habet :

Basilius in Christo Romanorum imperator Leoni charo filio, et imperii collegæ.

(BANDURIUS, Imp. Orient. tom. I, pag. 171.)

Περὶ παιδείσεως.

A

De litteris.

Βασίλειε τι χρῆμα καὶ σπουδαιότατον, οὐ μόνον βασιλεύειν, ἀλλὰ καὶ ἰδιώταις, ἡ παιδείσις. Καὶ γὰρ τοῖς κερτημένοις αὐτὴν καὶ κατὰ σῶμα, καὶ κατὰ ψυχὴν τὰ μέγιστα ὠφελεῖ· τὴν μὲν διὰ τῆς μελέτης τῶν θεῶν λόγων· τὸ δὲ διὰ τῆς γυμνασίας τῶν κοσμίων ἔργων. Ταύτην οὖν σε, τέκνον ἡγαπημένον, ὁ πατήρ ἐγὼ καὶ συμβασιλεὺς, ἡγεμονεύουσάν σου τὴν βασιλείαν ἔχειν νοθεύω. Αὕτη γὰρ καὶ βασιλείαν κοσμεῖ, καὶ τοὺς βασιλεύοντας ἀειμνήστους ἀποτελεῖ. Ὅσπερ γὰρ ἡλίου ἐπὶ γῆς μὴ παρόντος, σκοτεινὰ τὰ πάντα καὶ ἀδιάκριτα, οὕτω καὶ παιδεύσεως ἐν ψυχῇ μὴ παρούσης, πεφυρμένα τὰ πάντα καὶ ἀδιόρθωτα. Ἀράξει οὖν παιδείας, τῆς ἑαυτοῦ· μόνῃ γὰρ ἀρετῇ τῶν κτημάτων ἀπάντων ἀθάνατος. Jacent universa. Eam igitur capesse disciplinam quæ sit eum virtute conjuncta : virtus enim sola ex iis quæ possideri queunt, deperire non potest.

Περὶ πίστεως.

B

De fide.

Ἀρχὴν τοῦ βίου παντὸς καὶ θεμέλιον ὀχυρὸν κτή-
σαι τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν εὐαγγελικήν. Προσκύνηε Πα-
τέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα, Τριάδα ὁμοούσιον,
ἀδιάρρητον καὶ ἀσύγχυτον, τὸν ἕνα καὶ μόνον Θεόν·
καὶ τὴν ἐνσάρκωσιν οἰκονομίαν τοῦ Θεοῦ Λόγου πίστευε,
δι' ἧς ὁ κόσμος ἐκ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς ἡλευθέρ-
ωται, καθὼς ὁ τῆς μητρὸς σου τῆς Ἐκκλησίας ὅρος
ἀνατελεῖται. Αὕτη τῶν ἀρετῶν πασῶν ἡ τελείωσις.
Αὕτη ἡ πίστις πάντων τῶν ἀγαθῶν τὸ κεφάλαιον.
Ταύτην οὖν ἔχε παρακαταθήκην ἄσυλον, ἥ σοι γέγονε
τροφὴ ἀπὸ σπαργάνων αὐτῶν. Ἐγὼ σοι ταύτης ὑπ-
ἤρξα διδάσκαλος, μὴ με καταισχύνης πατέρα φιλό-
στοργον· ὁφείλουσι γὰρ οἱ μὲν ζωγράφοι τοὺς χαρ-
ακτηρας ἀναστήλουν, οἱ δὲ τῶν βασιλέων παῖδες, ἐμ-

Bona cum primis atque ad vitam recte insti-
tuendam perutilis res est litterarum cognitio,
non solum regibus, sed etiam privatis hominibus.
illis enim, qui sibi eas acquisiverunt, magnas af-
feri commoditates et ad corpus et ad animum ex-
colendum : hunc quidem studio sacrarum Littera-
rum, illud vero exercitatione bonorum operum.
Quapropter, o mihi dilecte Leo fili, ego qui et
pater et regni sum socius, admoneo, ut eam tibi
imperii ducem adsciscas, quæ et regnis ornamen-
to est, et reges immortalitate donat. Quemadmo-
dum enim cum sol abest, obscura sunt omnia at-
que indiscreta, ita in animo nulla eruditione, nul-
lisque litteris imbuta confusa atque inordinata
jacent universa. Eam igitur capesse disciplinam
quæ sit eum virtute conjuncta : virtus enim sola
ex iis quæ possideri queunt, deperire non potest.
Amplectere sinceram in Christum fidem, quæ
vitæ totius initium et fundamentum inconcussum
est. Adora Patrem et Filium, et Spiritum san-
ctum : Trinitatem consubstantialem, indivi-
sam, atque inconfusam, unum videlicet ac solum
Deum : ac Verbi Dei humana in carne œcono-
miam, id est, incarnationem credas, per quam
homines a peccati servitute vindicati sunt, quem-
admodum Ecclesiæ matris docet institutio. Hæc
est fides bonorum omnium summa, hæc virtutum
omnium perfectio. Hanc penes te tanquam depo-
situm inviolabile retineas, qua et ab ipsis incuna-
bulis educatus es, cujus ego ipse tibi magister
exstiti : ne me, quæso, amantissimum tui patrem

dedecore afficias : sicuti enim pictores corporum A πνυοι εἰκόνες τῆς τῶν πατέρων ἀναδείκνυσθαι ἀρε-
lineamenta, ita regum filii quasi vivæ imagines τῆς.

De honore sacerdotibus habendo.

Sanam habes mentem in iis, quæ ad rectæ fidei doctrinam pertinent, et summo honore prosequere matrem tuam Ecclesiam, quæ te in Spiritu sancto lactavit, et tuo capiti ad Dei per Christum laudem imperii coronam tecum imposuit. Si enim quos natura tibi dedit parentes debes revereri, multo magis eos qui te in spiritu Dei genuerunt, omni pietatis officio colere debes : illi enim duraturam ad tempus vitam liberis per generationem impertiantur; isti vero æternam per regenerationem largiuntur. Honora ergo Ecclesiam, ut tu vicissim a Deo in honore habearis; et sacerdotes B ejus reverere tanquam spirituales patres, et deprecatores pro nobis apud Deum. Non enim qui sacerdotibus habetur ad Deum refertur : et sicut propter te ministros tuos in honore habere justum est, ita et propter Deum sacerdotes ejus colere atque observare jus fasque est. Quemadmodum autem honor qui eis habetur ad Deum pertinet, ita eorum contumelia et contemptus longe etiam gravior ejus iram provocat.

De supremo judicio et retributione.

Persuasum habes corruptioni obnoxium esse mundum, quippe qui ortum habuit; sed post corruptionem rursus ad incorruptam integritatem esse reversurum; nihil enim eorum quæ a Deo creata sunt in nihilum unquam abibit, etiam si peccati lapsus et nos et omnem simul creatam naturam mortali dissolutioni adjudicavit. Ea autem ratione incorruptibilem esse mundum admittens C confitere etiam mortuos ab inferis excitandos esse, et justam exspecta judicationem omnium quæ quisque in vita sua gesserit : nihil enim mali impunitum divinam justitiam effugiet, nihil boni non suo præmio coronatum latebit. Sic enim statuere apud te debes, neque interitura esse unquam bonorum merita, neque malorum supplicia sine fine habitura, quoniam utraque perpetuo duratura sunt, et neutrius finis ullus futurus est.

De elemosyna.

Limitem etiam mortis sæpe movet elemosyna, sicuti vulgo fertur; vita enim potest emi pecunia, cum propter vitam salutemque nostram Deus se muneribus flecti patiat. Divitias ergo caducas in terra profundens, immortales tibi concervas in D cælo, ut etiam quæ isthic sunt bona assequaris. Enimvero reapse inexhaustus est beneficentiæ thesaurus; dum enim dispergitur colligitur, et dum donatur recipitur : neque solum eos qui illum possident divites hic efficit, sed illic etiam beatos.

De diligentia et vigilantia.

In mente semper habeto parentum tuorum mores, et ad eorum exemplum vitam tuam studiose componito; neque enim oscitanter nos aut ignaviter in rebus gerendis versamur; sed ut vita nostra velut virtutis imago tibi proponatur sedulo agimus, in-

Περὶ τιμῆς ἱερέων.

Σῶν ἔχει τὸ φρόνημα πρὸς τὰ ἐρθόδοξα δόγματα, καὶ τίμα περισσῶς τὴν μητέρα σου τὴν Ἐκκλησίαν, ἥτις ἐν ἁγίῳ Πνεύματι σε ἐπιτηνέσαστο, καὶ σὺν ἐμοὶ διὰ Χριστοῦ ἐν Θεῷ τῇ κεφαλῇ σου τὸ στέφος ἐπέθηκεν. Εἰ γὰρ τοὺς σαρκικοὺς γονεῖς ὀφείλεις αἰδεῖσθαι καὶ τιμᾶν, πολλῷ πλεον τοὺς ἐν πνεύματι Θεοῦ σε γεγεννηκότας ὑπερτιμᾶν. Ἐκείνοι μὲν γὰρ πρόσκαιρον τὴν ζωὴν τοῖς τέκνοις χαρίζονται· οὗτοι δὲ τὴν αἰώνιον ζωὴν διὰ τῆς ἀναγεννήσεως προξενοῦσι. Τίμησον οὖν τὴν Ἐκκλησίαν, ἵνα τιμηθῇς παρὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ τοὺς ἱερεῖς αἰδοῦ, ὅλα πατέρας πνευματικούς, καὶ μεσίτας ἡμῶν πρὸς τὸν Θεόν. Ἡ γὰρ τῶν ἱερέων τιμὴ εἰς Θεὸν ἀναφέρεται. Ὡστερ γὰρ διὰ σὲ τοὺς σοὺς ὑπηρέτας τιμᾶσθαι δίκαιον, οὕτω καὶ διὰ Θεὸν τοὺς αὐτοῦ ἱερεῖς τιμᾶν, ὁσιόν τί ἐστι. Καὶ ὥστε παρ' ἡ εἰς αὐτοὺς τιμὴ ἐπὶ τὸν Θεὸν ἀναβαίνει, οὕτω καὶ ἡ εἰς αὐτοὺς ἀτιμία πολλῷ πλεον τὸν Θεὸν παροργίζει.

Περὶ κρίσεως καὶ ἀνταποδόσεως.

Ἰσθὶ πιστεύειν τὸν κόσμον εἶναι φθαρτὸν, ἐπειδὴ καὶ γέγονε· μετὰ δὲ τὴν φθορὰν, εἰς ἀφθαρσίαν πάλιν μεταποιούμενον. Οὐδὲν γὰρ τῶν παρὰ Θεοῦ γηγόντων εἰς τὸ μὴ ὂν χωρήσει, κἂν τὸ τῆς ἀμαρτίας παράπτωμα ἕμα ἡμῶν καὶ πᾶσαν τὴν κτίσιν τῇ διαλύσει συγκατεδίκασεν. Ἀφθαρτον δὲ τὴν κτίσιν πάλιν, ἤγουν τὸν κόσμον, ἀπεκδεχόμενος, καὶ νεκρῶν ἀνάστασιν ὁμολογεῖ, καὶ κρίσιν δικαίαν τῶν ἐκάστω βεβιωμένων ἀνάμεινε. Οὐδὲν γὰρ κακὸν ἀτιμώρητον τὴν θέαν διαφεύξεται δίκην, οὐδὲ γε καλὸν ἀστεφάνωτον διαλάβῃ. Μῆτε γὰρ τὰ τῶν ἀγαθῶν γέρα λογίζου θνητὰ, μήτε μὴν τὰς τῶν φαύλων κολάσεις τέλος δέξασθαι ποτε. Ἀμφοτέρω γὰρ αἰώνιον ἔχει τὴν διαμονήν, καὶ ἐν ἀμφοτέροις ἔσται τὸ ἀτελεύτητον.

Περὶ ἐλεημοσύνης.

Δύει καὶ ὅρον θανάτου ἡ ἐλεημοσύνη πολλάκις, κατὰ τὸ φάσκον ῥητόν. Καὶ χρημάτων γὰρ, ὡς εἶκεν, ἐστὶν ὠνητὴ ἡ ζωὴ, ὅπταν ὁ Θεὸς διὰ τὴν ἡμετέραν ζωὴν καὶ σωτηρίαν δωρολήπτης ᾖ. Πλοῦτον οὖν σκορπίζων θνητὸν ἐπὶ γῆς, πλοῦτον συνάγεις ἀθάνατον ἐν οὐρανῷ, καὶ προσπορίζεται σοὶ καὶ τὰ ἐνταῦθα ἀγαθὰ. Καὶ γὰρ ἀληθῶς ἀδαπάνητός ἐστι τῆς εὐποιίας ὁ πλοῦτος· σκορπιζόμενος γὰρ συνάγεται, καὶ διδόμενος πάλιν λαμβάνεται· καὶ οὐ μόνον ἐνταῦθεν τοὺς κεκτημένους αὐτὸν πλουσίους ποιεῖ, ἀλλὰ καὶ ἐξ ὧν μακαριστοὺς ἀποδείκνυσιν.

Περὶ ἐπιμελείας καὶ ἀγρηγόρευσης.

Ἐχει κατὰ νοῦν τοὺς γονικοὺς σου τρεῖς διηγεκῶς, καὶ τούτοις τὸν σὸν βίον ἐπιμελῶς κατάρτιζε. Οὐδὲ γὰρ ὀλιγώρω; ἡμεῖς, οὐδὲ βραθύμως περὶ τοὺς ἀγῶνας διατελοῦμεν, ἀλλὰ τῆς ἀρετῆς εἰκόνες σοὶ προκεῖσθαι φιλονεικοῦμεν· ἐπιψόγον μὲν τὸν δυνον

ηγούμενοι, ἐν ἐπαύρῳ δὲ τὸν πόνον ποιοῦμενοι. Μη-
δὲ παρὰ καιρὸν χρόνῳ τοῖς πράγμασιν, ἀλλὰ γυμναζε-
σάυτων, ἀπολαύειν μὲν τῶν δοκούντων ἐν βίῳ ἀγα-
θῶν, ὡς θνητὸς, ἐπιμελεῖσθαι δὲ τυχεῖν τῶν μελλόν-
των, ὡς ἀθάνατος.

Περὶ συναναστρέψεως χρησίων ἀνδρῶν.

Ἰατροῖς ψυχῶν ὁμῶς συνεχῶς, ἵνα εὐεκτηὶν ἔχῃς
κατὰ ψυχὴν. Μάθοις γὰρ ἀνὰ παρ' αὐτῶν, τίνων χρὴ
πραγμάτων ὀρέγεσθαι καὶ τίνων ἀπέχεσθαι, καὶ τίσι
τῶν ἀνθρώπων συναναστρέφεσθαι, τίνας δὲ ἀποστρέ-
φεσθαι, καὶ πῶς τὸν σὸν βίον οἰκονομήσεις, ἵνα μὴ
συχνοῖς ταῖς νοσήμασι περιπέσης. Εἰ γὰρ ταύτην
ἐρίψῃς τὴν ὁδὸν, τοῦ τῆς ἀρετῆς ἀκριβοῦς ὁροῦ γνη-
σίως ἐπικεῖσθαι δυσηθήσῃ.

Περὶ ἀρετῆς.

Οὐχ οὕτω τὰ τοῦ κόσμου πάντα τερπνὰ, ὡς ὁ τῆς
ἀρετῆς πλοῦτος τὸν βασιλεῖα κοσμεῖ. Τὸ μὲν γὰρ
κάλλος καὶ ἡ εὐπρέπεια ἡ νόσῳ ἡ χρόνῳ μαραινεται·
πλοῦτος δὲ βραδυμίας καὶ ἡδονῶν ὑπάρχει πατήρ.
Ῥώμῃ μὲν γὰρ τὰ μὲν σώματα ταῖς νίκαις κοσμεῖ,
ταῖς δὲ τῆς ψυχῆς ἐπιμελείαις ἐπισκοπεῖ. Ἡ δὲ κτη-
σις τῆς ἀρετῆς, οἷς ἀνὰ προσγένηται, καὶ πλούτου
καὶ εὐγενείας χρησιμωτέρα ἐστὶ· καὶ ἅπερ ἄλλοις
ἀδύνατα δοκεῖ, αὕτη ταῦτα σὺν θεῷ δυνατὰ παρ-
ιστᾷ.

Περὶ ἐπιθυμίας.

Σώματος ἐπιθυμία εὐμόρφου μὴ οὖν κατα- α:ή-
σει, οὐκ ἡρώματος· ὀλίγου ἄξιον τὸ τοιοῦτον. Σῶμα ἄρ-
ματ' ὀλίγον χῶμα πάλιν ὀλίγον. Μήτε οὖν ἐπ' εὐγε-
νείᾳ σώματος ἐπαρθῇς, μήτε μὴν δυσγένειαν ἐξουθε-
νώσης, μήτε κάλλει ἀγρευθῇς, μήτε δυσμορφίαν ἀπο-
στραφῇς, ἀλλ' ὄρα τὸ κάλλος τὸ τῆς ψυχῆς, καὶ ἔρα
τῷ πνεύματι τὴν ψυχὴν. Ἐρως γὰρ ἐκεῖνος μόνος
ἀληθής· καὶ ἀθάνατος, οὐχ ὅς τις ἄμα τῷ τυχεῖν εὐθὺς
ἀπογίνεται, ἀλλ' ὅς μετὰ τὸ τυχεῖν μᾶλλον ἐπιγίνε-
ται.

Περὶ τῆς τῶν τρόπων ἀρετῆς.

Ἐλαβες ἐκ θεοῦ βασιλείαν, φύλαξον αὐτήν ὡς πα-
ρακαταθήκην βουλον· μὴ φαῦλος ὄψῃς τοῦ δεδομέ-
νου σοι φύλαξ· μὴδὲ ἀγενὲς, μὴδὲ ἀνάξιον αὐτῆς
διαπράξῃ. Ἀλλ' ὥσπερ βασιλεύειν τῶν λοιπῶν ἀν-
θρώπων προεκρίθης κατὰ τὴν ἀξίαν, οὕτω προτε-
ρεῖν τῶν ὑπὸ χεῖρα πάντων σεῦδα καὶ κατ' ἀρε-
τήν. Ἡ γὰρ ἀρετὴ κρείττων ἐστὶ παντὸς ἀξιώματος.
Εἰ οὖν κατὰ μὲν τὸ ἀξίωμα κυρεῖς ἀπάντων, κατὰ
δὲ τὴν ἀρετὴν ὑπὸ τινων κυρεῖ, κατὰ μὲν τὸ ἔλατ-
τον εἰ βασιλεὺς, κατὰ δὲ τὸ κρείττον ἀληθῶς οὐκ εἰ
βασιλεὺς, ἀλλ' ὅψ' ἐτέρων βασιλεύμενος. Μὴ οὖν
νόθος γίνου δεσπότης ἐν τῷ ὅψ' ἐτέρων κρατεῖσθαι,
ἀλλὰ βασιλεὺς ἀληθῶς ἐν τῷ πάντων κρατεῖν κατὰ τὸ
μέρος τῆς ἀρετῆς.

Περὶ σωφροσύνης.

Νίκας σοι καὶ τρόπαια κατ' ἐχθρῶν τότε παρέξει
θεός, ὅπου· ἀν αὐτὸς τρόπαια καὶ νίκας στήσεις κατὰ
τῶν παθῶν. Νικῶντι γὰρ σοι τοὺς ἀοράτους ἐχθρούς,
ἐπάναγκές ἐστι νικᾶν καὶ τοὺς ὁρατούς. Ὅν γὰρ ὡς
ἀνδράποδον αἱ ἡδοναὶ νικᾶν καὶ παρασύρειν ἰσχύου-
σιν. οὐκ εὐδοκίσει θεός· ἐλευθερίαν νίκης τιμηθῆναι

tiam in vitio ponentes, et laborem in laude du-
centes. Ne igitur intempestive rebus utaris, sed ita
te compara, ut et iis quæ hac in vita esse videntur,
commodis fruares, ut mortalis, et futura bona con-
sequere, ut immortalis.

De consuetudine utilium virorum.

Cum medicis animorum assidue versare ut ipse
animo valeas : ab iis enim discere poteris quas
res appetere, et a quibus abstinere debeas ; quibus
cum hominibus consuescere, et a quorum consue-
tudine abhorreere, et quomodo vitam omnem mo-
derari oporteat, ut ne in frequentes morbos inci-
das. Si hanc enim insititeris viam, ad veræ soli-
tudinisque virtutis limites revera pervenire poteris.

De virtute.

Haud tantum vitæ jucundæ res, quantum solæ
virtutis opes regibus affertunt ornamenti. Forma
enim ac decor aut morbo aut ætate marcescunt.
Divitiæ voluptatum atque ignaviæ plerumque sunt
somite : at vero robur corpus quidem victoriis
honestat, sed animi luminibus officit. Virtutis au-
tem possessio quibus contigerit, et divitiis et no-
bilitate præstantior est ; et quæ aliis fieri non posse
videntur, hæc illa Deo favente ad faciendum reddit
expedita.

De cupiditate.

Impotenti formosi corporis cupiditate vide ne
unquam capiaris : nam illud exigui pulveris pretio
debet æstimari ; corpus enim mox paululum erit
pulveris. Ergo neque nobilitate corporis offeraris
neque ignobilitatem despicias, neque forma captus
tenearis, neque deformitatem averseris : sed ani-
mi pulchritudinem intueri, et mente animum ama ;
ille demum verus est amor atque immortalis, qui
non simul atque potitus fueris evanescit, sed quo
plus potiaris eo adolescit magis.

De virtute morum.

Numinis beneficio regnum accepisti ; custodias
illud tanquam depositum quod incolume servari
debet : cave autem ne malus illius custos videaris,
neu degeneris aliquid aut indigni committas ; sed
sicuti cæteris prælatus es, ut imperares, ita con-
tende ut virtute quoque cæteris antecellas ; virtus
enim omni dignitate præstantior est. Si ergo di-
gnitate quidem reliquis præstas omnibus, virtute
autem ab alio superaris, imperator es in eo, quod
minoris excellentiæ est : in eo vero quod præcla-
rius est, imperator non es, imo alterius imperio
subes. Ne sis ergo veluti supposititius atque adul-
terinus dominus, cum alius te præstantior repe-
riatur ; sed verus imperator, cum cæteris omnibus
virtute præcellas.

De temperantia.

Concedet tibi Deus victorias ac triumphos ad-
versus hostes, cum de donitis animi cupiditatibus
victorias ac trophæa retuleris : si enim invisibiles
hostes deviceris, visibiles etiam necessario supe-
rabis. Sed quem voluptates ut vile mancipium
pessundare ac transversum agere valent, nun-

quam Deo lubebit eum victoriae honore condecorare: qui vero animi motus voluntario labore frenaverit, is in certum argumentum futuræ postea retributionis æternorum honorum, etiam in hac vita de inimicis concessam sibi a Deo quasi debitor victoriam reportabit.

De fidelibus amicis.

Majori te gaudio sincerum amicorum studium afficiat, quam propinquorum: nam consanguineorum amicitia non a virtute, sed a natura profisciscitur, quippe quæ ne voluntaria quidem merito censeri possit, sed amicorum in te benevolentia a virtute et libero arbitrio nascitur; et illa quidem naturam, hæc autem Deum habet auctorem. Verum ubi quid opus est, longe major habenda ratio morum est, quam sanguinis, et voluntatis quam necessitatis: nam propinqui sæpenumero etiam exiguae pecuniæ causa parentibus insidias moluntur; veri autem amici totius mundi divitias nihili facientes, etiam vitam ipsam præ amicorum charitate vilem habent.

De fortitudine et prudentia.

Robur corporis magni facito, atque in pretio habeto si cum prudentia conjunctum est: quantum enim prodesse cum prudentia, tantum nocere absque ea solet iis, qui sunt illo præditi. Vis enim consilio temperata hominem figurat; si vero amentia eomes est, bestiam ratione carentem depingit ac format. Proba igitur eos qui prudenti robore, non qui stolido utuntur: siquidem vis eum stoliditate conjuncta temeritas, cum prudentia vero fortitudo appellatur.

De modestia.

In te propitium si Deum habere vis, ipse subjectis tuis esto propitius; nam etsi aliorum dominus es constitutus, ipse tamen etiam servus es; unum enim ac solum universorum Dominum omnes habemus, ac limus terræ generis nostri auctor idem ac propagator est; etsi alii adversus alios, qui nihil nisi pulvis sumus intumescimus. Tu igitur qui nunc sublime elatus pulvis es, memento quantumcunque modo emineas, futurum aliquando ut ad terram deprimaris: ita nunquam adversus humiliorem pulverem animo offereris. Recordare peccatorum quæ in Deum commisisti: ita fiet ut si quid proximi in te peccarint, obliviscaris.

De prudentia.

Reputa, quanto sit apud omnes in honore prudentia, et quam vehementer ab omnibus expectatur; omnes enim eam laudant ut bonam, sed non omnes laborant ut eam adipiscantur: quo sit ut raro qui ea præditus sit reperire possis. Tu vero da operam non solum ut eam contubernalem habeas, sed etiam si quis est qui illam teneat, ut eum observes, atque in pretio habeas, et cum illo frequens nocte dieque verseris: ille enim solus animum tuum juvare plurimum poterit, et quæ tibi plerumque in angustis rebus inexplicabilia vide-

ποτε· ὅς ἐκ τὴν κατὰ τῶν παθῶν νίκην τοῖς ἰκνού-
σiois ἀναδέχεται· πῶnois, εἰς δαίγμα σαφές τῆς τῶν
μελλόντων ἀγαθῶν ἀντιδόσεως, καὶ τὴν κατ' ἐχθρῶν
νίκην χρεωστικῶς αὐτῷ χορηγομένην κομίζεται
παρὰ Θεοῦ.

Περὶ φίλων πιστῶν.

Χαίρει τοῖς σπουδάζουσι περὶ σὲ τῶν φίλων, μέλλ-
λον, ὡς ἀληθῆσιν, ἢ τοῖς γένει προσήκουσιν. Ἡ μὲν
γὰρ τοῦ γένους φιλία, οὐκ ἐξ ἀρετῆς, ἀλλ' ἐκ φύσεως
περιγέγονεν, ἥτις οὐδὲ ἰκνούσιος εὖν δίχη κριθεῖη. Ἡ
δὲ ἀγάπη τῶν φίλων ἐξ ἀρετῆς καὶ γνώμης ἰκνούσιος
κατῶρθεται περὶ σέ. Κάκεινη μὲν τὴν φύσιν ἔχει
νόμον, αὕτη δὲ τὸν Θεόν. Πολλῶ γὰρ κρείττων ἐν
χρεῖα καὶ ὁ τρόπος τοῦ γένους, καὶ ἡ προαίρεσις τῆς
ἀνάγκης. Συγγενεῖς μὲν γὰρ συγγενεῖς πολλάκις μι-
κρῶν ἕνεκα χρημάτων ἐπαθούλευσαν· φίλοι δὲ ἀλη-
θεῖς τὸν κόσμον ἅπαντα παριδόντες, οὐδὲ τὴν ζωὴν
αὐτὴν τῆς τῶν φίλων ἀγάπης προέκριναν.

Περὶ ἀνδρείας καὶ φρονήσεως.

Ῥώμην σώματος καὶ τίμα καὶ ἀποδέχου, ἐὰν καὶ
φρονήσει κοσμεῖται. Ὅσον γὰρ μετὰ φρονήσεως ὠφε-
λεῖν δύναται, τοσοῦτον ἀνευ φρονήσεως βλάπτειν
τοὺς ἔχοντας εἴωθεν. Ἰσχύς γὰρ ἐμφρων ἀνθρωπον
χαρᾶκτηρίζει· εἰ δὲ ἀφροσύνη ταύτην παρέμπεται,
θηρίον ἄλογον ἐξεικονίζει. Ἀποδέχου τοίνυν μὴ τοῖς
ἄφρονι Ῥώμη, ἀλλὰ τοὺς ἐμφρονι χρωμένους. Ἡ
μὲν γὰρ μετὰ ἀφροσύνης Ῥώμη θράσος λέγεται· ἡ
δὲ μετὰ φρονήσεως, ἀνδρεία.

Περὶ ταπεινοφροσύνης.

Ἰλεων ἔχειν βούλει περὶ σὲ τὸν Θεόν; Ὡς γε γενοῦ
περὶ τοὺς ὑπηκόους καὶ αὐτός. Κἂν γὰρ δεσπότης
ἐκρίθῃς, ἀλλὰ καὶ σύνδουλος ὑπάρχεις. Ἐνα γὰρ
δεσπότην τῶν ὄλων καὶ μόνον κακτῆμεθα πάντας
ἄνθρωποι· καὶ πηλὸς ἡμῶν τοῦ γένους εἰς ὑπάρχει
προπάτωρ, κἂν κατ' ἀλλήλων οἱ χόες φυσώμεθα.
Μέμνησο τοίνυν ὁ ὑψηλὸς χοῦς σεαυτοῦ, καὶ εὖ ἰσθὶ
ὡς ὅπου δ' ἂν ὑψωθῇς ἀπὸ γῆς, πάντως πάλιν κατ-
ενεχθήσῃ πρὸς γῆν· καὶ οὐδέποτε κατὰ χοδὸς ἐπαρ-
θήσῃ ταπεινοῦ. Μέμνησο τῶν σεαυτοῦ σφαλμάτων
πρὸς Θεόν, καὶ ἐπιλήσῃ τῶν τοῦ πλησίον σφαλμάτων
πρὸς σέ.

Περὶ φρονήσεως.

Σκόπει κατὰ σεαυτὸν, ὅτι πᾶσιν ἀνθρώποις ἡ φρο-
νήσις τιμωτάτη καθέστηκεν, πᾶσι δ' ὑπάρχει ἐκ
σπουδῆς. Πάντες μὲν γὰρ αὐτὴν ὡς ἀγαθὴν ἐπαι-
νοῦσιν, οὐ πάντες δὲ κτήσασθαι ποιοῦσι. Αἰδὸ καὶ σπα-
νωτάτων εὐροις ἂν τὸν ταύτην κτησάμενον. Μὴ μό-
νον οὖν αὐτὸς σπουδάσῃ; τὴν φρόνησιν σύνοικον ἔχειν,
ἀλλὰ καὶ τὸν ταύτην κακτῆμενον αἰδοῦ, καὶ τίμα,
συναναστρέφου αὐτῷ, καὶ ἐν ἡμέρᾳ καὶ ἐν νυκτί.
Ἐκεῖνος γὰρ σε δύναται μόνος ὠφελεῖν τὰ μέγι-
στα εἰς ψυχὴν· καὶ ἃ πολλάκις ἀμήχανά σοι δοκοῦσι
πραχθῆναι ἐν περιστάσει, ταῦτα δι' αὐτοῦ βραδίως εὖν

Θεῷ κατορθώσεις· Ἡ γὰρ φρόνιμον εἶναι σε δεῖ, ἣ Ἀ φρονίμοις συνέπεσθαι, ἐν οἷς ἀληθῶς, ὡς ἐπὶ θρόνου Θεοῦ ἀναπαύεται.

Περὶ τρόπων τοῦ βίου καὶ λόγου.

Τρόπος ἐστὶν σοι τοῦ λόγου πιστότερος, ἵνα μὴ μόνον λέγων, ἀλλὰ καὶ σιωπῶν, τὸ αἰδέσιμον ἔχῃς. Ἀλλὰ μὴδὲ τοὺς λόγῳ μὲν πιθανοὺς, ἔργῳ δὲ τοὺς λόγους μὴ βεβαιούντας ἀποδέχου. Εἰσὶ γὰρ οἱ λόγῳ μὲν εἰσὶν ἀγαθοὶ, ἔργῳ δὲ καὶ λίαν αἰσχροί. Μῆτε οὖν αὐτοὺς εἶναι τοιοῦτος θέλε, μῆτε μὴν ἑτέρους περὶ σὲ τοιούτους εἶναι καταδέχου· ἀλλ' ἐκείνους στέργε καὶ οικειοῦ, οἷσινες οὐ κοσμοῦσι τοὺς τρόπους λόγῳ, ἀλλὰ τοὺς λόγους τρόπῳ. Καὶ ἂ πάλιν πράττειν αἰσχύνη, ταῦτα λέγειν μὴ ἀναισχύντει· μὴδὲ ἂ λέγειν αἰσχύνη, ταῦτα πράττειν διαλογίζου.

Περὶ μελέτης τῶν θείων λόγων.

Ὅσπερ τὰ νεοθάλῃ τῶν φυτῶν ἀρδευόμενα ταῖς ὕδασι θάλλει καὶ καρποφορεῖ, οὕτω καὶ ἡ σὴ διάνοια, τέκνον ἐμὸν, ἀρδευομένη ταῖς τῶν θείων λόγων μελέταις, εἰ μᾶλλον αὐξηθήσεται καὶ καρποφορήσει τὰς ἀρετάς. Σῶμα μὲν γὰρ αἱ κατὰλληλοι τροφαὶ λιπαίνουσι· ψυχὴν δὲ οἱ πνευματικοὶ λόγοι διατρέφουσιν. Ἀλλ' ἐκείνη μὲν γὰρ ἡ τροφή, μέχρι φάρυγγος ἤδετα, καὶ φθορὰν αὖξει, καὶ ὑπὸ φθορᾶς αὖξάνεται καὶ δαπανᾷται. Ἡ δὲ τῆς ψυχῆς τροφή ἀίδιον ἔχει τὴν εὐφροσύνην, καὶ ἀφθαρσίαν προσενεῖ, καὶ εἰς ἀφθαρσίαν μεταχωρεῖ. Μελέτην οὖν ποιοῦ τῶν τοιούτων ὠφελίμων λόγων, ἵνα τοὺς ἐξ αὐτῶν καρποὺς ἐργυγήσῃ καὶ καλῶς τὴν βασιλείαν διοικήσῃς.

Περὶ βουλῆς.

Βουλῆς ἀρίστης οὐδὲν ἀσφαλέστερον, καὶ πράξεως ἀπροβουλεύτου οὐδὲν σφαλερώτερον. Ἴνα οὖν μετὰ ἀσφαλείας πράττης ἂ βούλῃ, αἰροῦ προβουλεύεσθαι ἂ πράττεις. Μετὰ μὲν γὰρ τὸ πράξει οὐκ ἐνὶ προβουλεύεσθαι, μετὰ δὲ τὸ βουλευέσθαι δυνάτῃ σοι μεταβουλεύεσθαι. Ὅρα οὖν ἐκάστου πράγματος τὸ τέλος, καὶ οὕτω τῆς πράξεως ἀπάρχου. Συμβούλοις δὲ χρῶ τοῖς καλῶς περὶ τῶν οικειῶν βουλευσαμένοις καὶ διοικήσασιν, ἀλλὰ μὴ τοῖς κακῶς ἐξ ἀδουλίας· τὰ ἐαυτῶν οἰκονομήσασιν. Ὁ γὰρ κακῶς περὶ τὰ οικεῖα διατεθεὶς, οὐδέποτε καλῶς βουλευέσεται περὶ τῶν ἀλλοτρίων. Ἀλλὰ μὴδὲ τοῖς ἀπείροις περὶ ὧν ἂν βούλῃ πραγμάτων ἀνακοινῶ, μῆτε μὴν ταῖς κολακείαις περὶ σὲ χρωμένους. Οἱ μὲν γὰρ, ὡς τυφλοὶ, ἀνεπιστημόνως βουλευέσονται, οἱ δὲ κατὰ χάριν σοι προελύσονται. Ἀλλ' ἐκείνους μάλιστα συμβουλευέου οἱ καὶ περὶ τὸ ἐπίστασθαι περὶ τῶν πραγμάτων ὁρθῶς ἔχουσι, καὶ οἱ μάλιστα ἐπὶ τοῖς ἐσφαλμένοις σοι πολλάκις διελέγγειν εἰώθασιν· μόνοι γὰρ οὗτοι καὶ φίλων καὶ συμβούλων [εἰς] τάξιν πιστεύεσθαι ἄξιοι.

Περὶ ἀγγελίας καὶ σωφροσύνης.

Ἀγνὸν σεαυτοῦ τήρει μὴ μόνον τὸ σῶμα, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν διάνοιαν. Ὅσπερ γὰρ ὁ διεφθαρμένος βίος χωρίζει Θεοῦ, οὕτω καὶ ἡ ἐν ἀγγελίᾳ ζωὴ οικειοῖ πρὸς Θεόν. Ἐστὼ οὖν τὸ φῶς σου λαμπρὸν ἐνώπιον τῶν

buntur, ea per illum, Deo juvante, expedite perficies : aut enim te prudentem esse oportet, aut uti consilio prudentum, in quibus quasi in solio suo Deus conquiescit.

De vita et oratione.

Tui mores ejusmodi sint, ut fide digniores habeantur quam sermones, quo te non solum quentem, sed tacentem etiam revereantur homines : neque eos tibi addiscis qui verbis probi factis ea non confirmant. Sunt enim nonnulli qui cum honestissime loquantur, turpissime vivunt. Cave ergo ne aut tu similis eorum sis, aut eis similes tibi adjungas ; sed eos dilige et tibi in contubernium adhibe qui non mores verbis, sed verba moribus cohonestant. Et quæ te facere pudet, ea dicere te quoque pudeat, et quæ dicere pudor vetat, ne cogitare quidem lubeat.

De studio sacrarum Litterarum.

O fili, quemadmodum teneræ plantæ aquis irrigatæ virescunt ac fructus ferunt, ita mens tua sacrarum Litterarum studiis irriguâ magis augetur, ac virtutum fructus procreabit ; nam corpus quidem saginatur cibis qui alius super alium infarciuntur ; animus vero sanctis sermonibus alitur ac vegetatur ; sed hoc interest quod cibus ille corporis ad fauces usque suavis, et corruptionem auget, et a corruptione augetur, ac tandem assumitur ; animi vero alimentum sempiternam menti affert lætitiâ, et incorruptionem parit, et ad immortalitatem deducit. Meditare ergo ita frugiferos sermones, ut et eorum fructibus perfruaris, et regnum tuum sapienter administres.

De consilio.

Res nulla securior est quam sapiens consilium, nihilque periculosius, quam inconsulto rem ullam aggredi : ut ergo tuto facias quæ vis, velis antea consultare quæ facis : post factum enim consultandi locus amplius non est. Sed post initam deliberationem mutare etiam licet consilium. Perpende igitur quorsum res quæque evadere queat, atque ita demum ad illam accingere. In consilio autem eos adhibe, qui rebus suis bene consuluerunt, atque eas recte administrarunt, non eos qui per inopiam consilii res suas male gubernarunt ; qui enim rebus suis male prospexerit, nunquam bene providebit alienis. Neque vero communica cum imperitis earum rerum, de quibus consilium capis, neque cum iis quos adulari tibi senties : illi enim ut cæci ignorantiter tibi consilium dabunt ; hi autem etiam errata tua laudabunt : sed eos potissimum in consilium assume, qui et scienter de iis rebus loqui possint, et de tuis erratis confidenter te reprehendere soleant ; illi enim soli digni sunt, qui in amicis et consiliariis habeantur.

De castitate et temperantia.

Omni labe impudicitæ purum conserva non solum corpus, sed etiam animum tuum. Quemadmodum enim impudica vita a Deo nos separat, ita in castitate transacta nos ei conciliat. Sit

ergo lux tua splendida et clara in oculis tuorum; et esto perfecta imago virtutis eis qui sub tua ditione vivunt; nisi enim pudicitiam ipse servaveris, qua fronte eos, qui tuæ dominationi subjecti sunt ad eam servandam cohortaberis? Nam quæ facientem te viderint, ad eadem quoque facienda incitabuntur: solent enim ad exemplum principis mutari subjecti. Sicut ergo nisi in animum induxeris recte vitam instituere, gravis detrimenti causa subjectis eris: ita si pudicitiam cum cæteris virtutibus colueris, salutis auctor universo populo eris, et inde eam mercedem referes, ut non solum te Deo dignum, sed eos etiam qui tibi obediunt præstitisse iudicaris.

De pietate erga parentes.

Coronam a Deo datam de manu mea suscepisti. Redde ergo donatori munus eo dignum. Honora Deum qui te honoravit per honorem quem patri tuo deferres: me autem honorabis non eodem penitus modo quo subjecti faciunt, nempe aut genuflectens aut latus meum stipans, aut mihi bene precans: ista enim princeps viro non satis digna sunt; sed potius virtutem colens, temperantiam sequens, mores tuos exornans, litterarum studia capessens, quibus animi juvenum excoli solent, et ut in summa dicam ita te comparans, ut terreno hoc imperio dignus habere, ac cælorum regis imaginem repræsentantes. Is enim solus merito vocabitur imago Dei a quo in regni solio collocatus est, qui omnimodam virtutem amplexatur: isque optimo jure secundo loco post Deum a subjectis amabitur, et tanquam de se suisque optime meritis omni honore dignus habebitur.

De justitia.

Administrationem regni ut omni reprehensione vacuam præstes, quæ in aliis reprehendis hæc ipse facere ne audeas: sunt enim plerumque subditi ad principum actiones examinandas acerrimi. Si enim id diligenter observaveris, duo isthæc maximi momenti commoda consequeris: te enim irreprehensum adversus omnes calumnias præstabis, et subjectos tuos non dicendo solum, sed etiam tacendo virtutem omnem exercere docebis. Si vero dictis tuis facta minime respondent, accusatricem tui conscientiam habebis: at si probos sermones similes actiones consequantur, eos qui te observant, tuæ probitatis et testes simul et imitatores habebis omni exceptione majores.

De beneficentia.

Nullius eorum qui aut a te munera postulant, aut dignitates ambiunt, mores tibi lateant: cumque satis eos perspexeris, benefac duntaxat bonis: ab eis enim perpetuam recipies benevolentiam, quæ nullo unquam tempore vacillatura sit. Beneficium enim apud virum bonum collocatum thesaurus est nullis raptoribus obnoxius, qui multiplicem collatori refert gratiam: qui autem improbo bene facit serpentem in sinu alit, isque aliquantis per ipsius calore fovetur, sed oblata oc-

υπό χεῖρα, καὶ ἀγαθὴ γενοῦ τοῖς ὑπηκόοις εἰκὼν. Εἰ γὰρ αὐτὸς τὴν ἀγγελίαν οὐ τηρήσεις, ποίῳ προσώπῳ τοὺς ὑπὸ σὲ ταύτην ἔχειν νοουθετήσεις; Ἄ γὰρ ἂν σε πράττοντα θεωρῶσι, τὰ αὐτὰ καὶ αὐτοὶ πράττειν συνενεχθῶσι· πέφυκε γὰρ πῶς ταῖς ἀρχαῖς συµµεταβάλλεσθαι τὸ ὑπῆκοον. Ὡς περ οὖν, εἰ μὴ καλῶς βιοῦν προαιρῇ, τῆς τῶν ὑπηκόων βλάβης αἴτιος ὑπάρξεις, οὕτω τὴν ἀγγελίαν μετὰ τῶν λοιπῶν ἀρετῶν ἐξασκῶν, πρόξενος τοῦ λαοῦ σου παντὸς τῆς σωτηρίας γενήσῃ, καὶ μέγαν σεαυτῷ τὸν μισθὸν ἐντεῦθεν περιποιήσῃ, τῷ μὴ μόνον σεαυτὸν ἀξίον θεοῦ, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὑπὸ χεῖρα γενέσθαι παρασκευάζειν.

Περὶ τιμῆς γονέων.

Β Στέφανον ἐκ θεοῦ διὰ τῆς ἐμῆς ἐδέξω χειρὸς. Ἀμειψαὶ τῷ δεδοκῶτι τὸ ἀντάξιον δῶρον. Τίμησον θεὸν τὸν σε τιμήσαντα διὰ τῆς εἰς τὸν γεγεννηκότα τιμῆς. Ἐμὲ δὲ τιμήσεις, οὐ καθάπερ τινὲς τῶν ὑπηκόων, ἢ γονυπετῶν, ἢ δουροφόρων, ἢ ἐπευφημῶν· ἀνάξια γὰρ ταῦτα βασιλείας ἀνδρός· ἀλλὰ τιμῶν μὲν τὴν ἀρετὴν, ἀσκήν δὲ τὴν σωφροσύνην, κοσμῶν δὲ σου τὸ ἦθος, σπουδαζῶν δὲ περὶ τοὺς λόγους, οἷς ἡ τῶν νέων καλλωπίζεται γνώμη· καὶ ἀπλῶς οὕτω σεαυτὸν παρασκευάζων ἀξίον βασιλεύειν τῶν ἐπὶ γῆς, καὶ εἰκόνα τοῦ βασιλέως τῶν οὐρανῶν. Μόνος γὰρ ὁ τῆς ἀρετῆς ἐφικέσθαι δυνάμενος εἰκὼν τοῦ καταστήσαντος αὐτὸν θεοῦ δικαίως κληθήσεται, καὶ μετὰ θεὸν παρὰ τῶν ὑπηκόων εἰκότως ἀγαπηθήσεται, καὶ ὥς εὐεργέτης κοινὸς ἑαυτοῦ τε καὶ τῶν ὑπ' αὐτὸν, ἀξίως τιμηθήσεται.

Περὶ δικαιοσύνης.

Γ Ἰνα σου τὴν βασιλείαν ἀμεμπτον διαφυλάξης, ἅπερ ἂν ἐτέροις πράττουσιν ἐπιτιμήσεις, ταῦτα πράττειν αὐτὸς μὴ ἐπιχειρήσῃς· δεινὸν γὰρ πῶς τὸ ὑπῆκοον τὰς τῶν ἀρχόντων πράξεις λογοθετεῖν. Εἰ γὰρ τοῦτο φυλάξης, δύο ταῦτα μέγιστα κατορθώσεις, καὶ σεαυτὸν ἀνέγκλητον παντὸς μώμου διατηρήσεις, καὶ τοὺς ὑπὸ χεῖρα διδάξεις, καὶ σιωπῶν καὶ λέγων, πᾶσαν ἀσχεῖν ἀρετὴν. Εἰ δὲ ἐναντία, ὧν λέγεις, πράττεις, ἔξεις σου κατήγορον τὴν συνέλῃσιν· εἰ δὲ λέγων ἀγαθὰ, τὰ ὅμοια πράττεις, ἔξεις τοὺς λογοθετοῦντάς σου τὸν βίον ἐμοῦ καὶ μάρτυρας, καὶ μιμητάς σου τῆς καλοκαγαθίας ἀπαργαράπτους ἔξεις.

Περὶ εὐεργεσίας.

Δ Λανθανέτω σε μηδεὶς τῶν παρὰ σοῦ δωρεὰς αἰτούντων, ἢ ἀξιώματα ἐπιζητούντων, καὶ τούτους ἀναλαμβάνων, τοὺς ἀγαθοὺς εὖ ποιεῖ. Ἐξεις γὰρ αἰετὴν εὖνοϊαν διαπαντός, ἢ μάλλον εἰπεῖν, ἀδιάπτωτον. Ἄσυχλος γὰρ θησαυρὸς παρ' ἀνδρὶ σπουδαίῳ, καὶ πολυπλασίῳ ἢ χάρις παρ' αὐτοῖς ἐποφείλεται. Ὁ δὲ τοὺς καχοὺς εὐεργετῶν, ἐγκόλπιον ἔχει τὸν ὄφιν, ἐν καιρῷ μὲν θαλπόμενον, ἐν καιρῷ δὲ τὸν εὐεργετήν τοβόλῃ δῆγματι ἀμυνόμενον. Ὡς περ γὰρ οἱ ἀλλότριοι κύνες τῶν σιτιζόντων ξύλων καθυλακτοῦσιν, οὕτως

οἱ κακοὶ τοὺς ὠφελοῦντας, ὥσπερ τοὺς βλάπτοντας, ἀδικοῦσιν. Ἀγαθοὺς γὰρ εὐεργετῶν, ἔξεις σεαυτὸν πολλαπλοῦν, καὶ κτήσῃ μίαν ψυχὴν πολλῶν φίλων καὶ ὀφθαλμῶν κύκλῳ διαφυλαττομένην.

qui male. Bonos ergo beneficiis tibi devinciens te ipsum quodammodo multiplicem habebis, nempe vitam unam multis circum oculis multisque vigilantibus amicis custoditam.

Περὶ φίλων.

Ἐκείνους κτήσῃ φίλους καὶ θεράποντας οἰκιοτάτους, οἵτινες ἀγαθοὶ καὶ πρὸς ἑτέρους φίλους ἢ δεσπότες προγαγονότες τυγχάνουσιν· ἃ γὰρ ἐν ἐκείνοις εἰργάσαντο, ταῦτα καὶ εἰς σὲ ποιῆσαι οὐκ ἀποκνήσουσι. Ὁ μὲν γὰρ σπουδαῖος περὶ τοὺς πάλαι φίλους γεγωνῶς, σπουδαῖος ἂν καὶ περὶ σὲ γενέσθαι πιστευθήσεται· ὃ δὲ τοῖς προτέροις φίλοις ἢ δεσπότηται ἀχρηστὸς τε καὶ ῥέθυμος γεγωνῶς, σχολῇ γε περὶ σὲ σπουδαῖος καὶ χρησίμῳ ποτε ὀφθήσεται.

Περὶ ὑπεροφίας χρημάτων.

Ἵψήλῳ μὲν καὶ ἀδοῦλωτον τὸ τοῦ βασιλέως δεικνύει φρόνημα, οὐ τοσοῦτον ἔγκος τοῦ ἀξιώματος, ὅσον ἢ τῶν χρημάτων ὑπεροφία. Ἐν τούτῳ γὰρ ἄλλον τὸ εὐγενὲς αὐτοῦ τῆς ψυχῆς καταφαίνεται. Ἵπεροφία δὲ χρημάτων οὐ τὸ μάτην τοῖς βαλάντιοις ἐναποτίθεσθαι, ἀλλὰ τὸ δαφιλῶς ἐν ταῖς ἀναγκαίαις χρείαις αὐτὰ χορηγεῖν. Ἀναγκαῖα δὲ βασιλεῖ καὶ ἄλλον τῶν ἄλλων φίλους εὖ ποιεῖν, καὶ ἐχθροὺς ἀμύνεσθαι, ὧν ἀμφοτέρων τὸ κατορθοῦν ἢ τῶν χρημάτων δαπάνη. Εἰ οὖν καὶ αὐτὸς ὕψηλός ἐν πᾶσιν εἶναι βούλει, καὶ μάλιστα ἐν συνέσει, ὑπερόπτης γίνου χρημάτων· ἐπεὶ οὐδὲ ἔστι τὰ σαυτοῦ ἴδια σὰ, ἀλλὰ τῶν συνδούλων τῶν σῶν, καὶ μάλιστα τῶν πενήτων καὶ ξένων. Φάνηθι τοίνυν ἴδιος εὐεργέτης ἐν τοῖς κοινοῖς, καὶ οὕτως ὕψηλός ἐσσι καὶ περιβλεπτός ἐν φρονήσει.

Περὶ μέθης.

Συνουσίας τὰς ἐν πότοις εὐλαβοῦ· μέθη γὰρ τῇ φρονήσει ἐναντίον τι χρῆμα καὶ πολέμιον. Ὅταν γὰρ ὁ νοῦς ὑπὸ τοῦ οἴνου τυραννηθῇ, ταυτὸν τι πάσχει τοῖς φαύλοις ἡνίοχοις, οἳ τὸ ἔρμα κυβερνῶν ἀδυνατοῦντες, καὶ ἑαυτοὺς καὶ τοὺς ἵππους ὧδε κάκιστε περιφέρουσι, καὶ γέλωτα τοῖς ὄρωσι μέγιστον ἐμποιοῦσιν. Ὅστω δὲ πασχούσης τῆς διανοίας, ἀνάγκη καὶ τὴν ψυχὴν πολλὰ σφαλλομένην διατελεῖν.

Περὶ κτήσεως.

Ῥαδίως κτήσῃ φίλον, ὃν ἂν βουληθῇς, εἰ ἀγαθὰ τινα λέγεις περὶ αὐτοῦ ἀπόντος ἐπὶ τῶν ἐπαγγελλόντων αὐτῷ· ἀρχὴ γὰρ, ὡς εἰκοι, φιλίας μὲν ἐπαίνος, ἐχθρας δὲ ψόγος ἐστίν. Ἀλλὰ καὶ οὐς ἤδη κέκτησαι φίλους, εἰ βούλει πλέον ἐφέλκεσθαι, ἐπαίνει ἀπόντας ἐπὶ τῶν παρόντων. Καὶ γὰρ οὕτω δόξειας ἂν ἐπαίνειν καὶ τοὺς παρόντας ἐπὶ τῶν ἀπόντων. Δοκίμαζε δὲ τοὺς φίλους, ἐν τε ταῖς ἀνάγκαις καὶ ταῖς δυσπραγίαις· τῶν γὰρ εὐημερούντων, φίλοι πολλοί. Κάκιστος ἀληθεῖς φίλος λογίζου, ὅσοι μὴ κέρδους ἕνεκα φιλοῦσιν, ἀλλὰ δι' αὐτὴν τὴν ἀρετὴν τῆς ἀγάπης. Ἡ γὰρ ἄλλως φιλία τῷ καιρῷ δουλεύουσα, ἐμπορία τις, ἀλλ' οὐ φιλία, ταύτῃ λογίζεται.

A casione venenato morsu benefactorem suum remunerat. Sicut enim canes alienis etiam cibum offerentibus oblatrant, ita homines perversi perinde eos qui bene de ipsis merentur offendunt, atque eos

De amicis.

Opta tibi eos amicos, et intimos familiares, qui sancte cum aliis amicitiam coluerint, et aliis dominis fidelem operam navaverint. Quod enim aliis præstiterunt, idem etiam præstare tibi non gravabuntur; et qui bonus erga veteres amicos exstiterit, bonus erga te etiam futurus merito credetur. Qui autem prioribus amicis aut patronis ignavus atque inutilis ante fuerit, vix unquam postea bonus erga te atque utilis erit.

De contemptu pecuniæ.

Excelsum atque invictum principis animum non adeo magnitudo dignitatis ostendit ac pecuniæ contemptus: in hoc enim maxime animæ ipsius generositas elucescit. Pecuniæ autem contemptus non in eo cernitur cum in saccos inutiliter congeritur et seponitur, sed cum largiter in usus necessarios expenditur. Necessarium autem est, ac regi potissimum, amicos promereri, atque inimicos vindicare, quorum utrumque recte facere, is demum verus est pecuniæ sumptus. Si ergo in omnibus excellere vis, ac in prudentia præsertim atque solertia, contemptor esto divitiarum. Neque enim ipsa tua pecunia proprie tua solius est, sed communis servorum tuorum, et inopum atque hospitum. Fac igitur ut te beneficium peculiariter exhibeas in eo quod commune est; atque ita demum eris animi magnitudine ac prudentia commendandus.

De ebrietate.

Refuge comessiones in quibus indulgetur potulis: ebrietas enim inimica est prudentiæ: ubi enim mens a vino opprimitur, idem ei contingit, quod imperitis aurigatoribus, qui cum regere currum nesciant, et se et suos equos huc illucque circumiagunt, et spectatoribus magnos risus excitant. Quando autem mens ita affecta est, fieri nequit quin animus multa præpostere faciat.

De amico comparando.

Ubi voles facile quemlibet amicum tibi comparabis, si de eo absente bene dixeris coram aliis, qui ei renuntiaturi sunt: initium enim amicitiae fere laudatio est, inimicitiae vero, vituperatio. Et quos jam habes amicos, eos si magis devincire tibi voles, lauda absentes coram aliis eorum amicis; nam ita videberis præsentēs etiam laudare in absentibus. Amicos autem in angustis atque in adversis rebus explora; feliciū enim multi sunt amici: sed eos amicos veros iudicato, qui te non lucri causa diligunt, sed propter ipsam amicitiae virtutem: alia enim amicitiae species, quæ temporari servit, non tam amicitia, quam negotiatio quædam esse putatur.

De opibus et avaritia.

Quæ ad augendam rempublicam conferre possunt ea percipere ne cuncteris. Rem autem publicam optime administrabis, si pecuniæ publicæ curam diligentem habebis, sed quæ justis rationibus colligitur, non ex oppressione aut lacrymis subditorum; pecunia enim si juste cogitur multum affert emolumenti, et nervos imperio addit; sed quæ ex subditorum lacrymis atque iniquitate corrassa fuerit, etiam juste collectam dissipabit: attrahet enim Deum, qui justitiæ leges condidit ad vindicandam injuriam. Ignis vero non ita celeriter paleam consumit, ut male et injuste congestæ opes etiam jure paratas in perniciem secum abripiunt.

De lenitate et mansuetudine.

In subjectos tuos ne crininosus sis; molesta enim res est: neque in congressibus promptus sis ad alios objurgandos; odiosa quippe res est: neque risum immoderate effusum ama; inale morati hominis est: sed lenis esto in eos qui offenderint, clemens in castigationibus delictorum, gravis moribus, mitis sermone, facilis auditu, affabilis congressu: hæc enim omnia populorum benevolentiam tibi conciliabunt, qui propterea patrem te potius quam imperatorem appellabunt.

De veritate et mendacio.

Maximi pendito et veracem esse in sermone, et veraces homines in familiaritatem admittere: ita enim firmus et constans in omnibus et factis et dictis existimaberis, et veram ac non suspectam tuorum in te benevolentiam retinebis. Si autem vanitatis et mendacii in suspicionem veneris, indigna facere imperatoria majestate qua auctus es, convinceris, efficiasque ut subjecti formidolosi, ac verum omnium incerti sint; quantum enim verax oratio amabilem hominem reddit, tantum mendacii deprehensa, aut etiam suspecta, odiosum, qui ea utitur facit.

De magistratibus.

Præstantissimus medicorum ille est, qui morbis appositæ adhibere novit curationes: et rex optimus, qui eos instituit magistratus, qui a subjectis omnem injuriam arcere ac propulsare queant. Sicut enim equisonis virtus propria est equi cujusque nosse præstantiam; et venatorum intelligere quantum quisque canum cursu valeat ad persequendas feras, ac imperatoris milites suos cognoscere, et qua quisque eorum fortitudine sit, perspectum habere ut quam optime aciem instruere valeat: ita boni regis est magistratuum suorum mores, animos, actus et sententias perdiscere, ut de singulis edoctus unumquemque sciat suo ordine disponere, ac pravos quidem ac pestilentes homines a republica extorres ejicere, probos autem et virtutis amantes publicis honoribus decorare.

De consilio et consideratione.

Esse sibi consentientem hominis est gravis et

A

Περὶ πλούτου καὶ πλεονεξίας.

Ὅν ἕνεκα τὴν πολιτείαν ὑψώτεις, τούτων χάριν ποιεῖν μὴ κατόκνει. Ἀριστα δὲ τὸ ὑπὴκοον διασώσεις, εἰ χρημάτων δημοσίων κτήσιν ἐπιμελῶς ποιήσεις, ἀλλὰ τὴν ἐκ δικαίων πορισμῶν, οὐχὶ δὲ τὴν ἐξ ἀδίκου συναγωγὴν, οὐδὲ τὴν ἐκ δακρύων συλλεγομένην. Χρήματα μὲν γάρ, εἰ μὲν δικαίως συνάγεται, πολλὰ τὸν κεκτημένον ὀνήσει, καὶ ἰσχύς τῇ βασιλείᾳ χρημάτων· εἰ δὲ ἐξ ἀδικίας καὶ δακρύων πορίζεται, καὶ τὰ δικαίως συνευλεγμένα ἐξαφανίζει, καὶ θεὸν ἀντίδικον τὸν τοῦ δικαίου νομοθέτην ἐπισπᾶται. Οὐχ οὕτω γάρ πῦρ ἀφανίζει χόρτον, ὥς ὁ κακῶς καὶ ἀδίκως συνηγμένος πλοῦτος, καὶ τὸν καλῶς καὶ δικαίως ἐπωρευθέντα πλοῦτον προσπαδύσσει.

Περὶ μακροθυμίας καὶ πραότητος.

B

Μὴ ᾄσθα φιλαίτιος ἐν τοῖς ὑπὸ χεῖρι· βαρὺ γάρ· μὴδὲ ἐτοίμως ἐπιτιμῶν ἐν ταῖς ἀναστροφαῖς· φορτικὸν γάρ· μὴδὲ γέλωτα ἀκρατῇ στέργε· ἀπαίδευτον γάρ· ἀλλὰ ἔσο μακροθυμὸς μὲν ἐπὶ τοῖς πταίουσιν, φιλόανθρωπος δὲ ἐν τοῖς ἐπιτιμίοις, σεμνὸς τὸ ἦθος, πρῶτος τὸν λόγον, ἥμαρτος δὲ καὶ ἐμυλητικὸς τὸν τρόπον· ταῦτα γὰρ ἅπαντα ποθητὸν σε ποιήσει τοῖς ὑπὸ χεῖρα, καὶ πατέρα μᾶλλον ἢ βασιλέα καλεῖσθαι παρασκεύσει.

Περὶ ἀληθείας καὶ ψεύδους.

C

Ἀληθῆ λόγον ἔχειν περὶ πλείστου ποιῶ, καὶ σὺ τὸς ἔχειν, καὶ ἐτέρους τοὺς ἔχοντας οἰκτιροῦσθαι. Οὕτω γὰρ βέβαιός τε εἶναι δόξεις πρὸς ἅπαντά σου τὰ λεγόμενα καὶ πραττόμενα, καὶ ἀνυπόκριντον καὶ βεβαίαν τὴν εἰς σὲ φιλίαν τῶν ὑπηκόων διαφυλάξεις. Εἰ γὰρ ψεῦδῃ λόγοις χρῆσθαι ὑποπτευθεῖς, καὶ βασιλεύειν κατηξιώθης, ἀλλ' ἀνάξια τῆς τοιαύτης ἐξίας διαπραττόμενος ἐλεγχθεῖς, καὶ περιδεῖς τοὺς ὑπὸ χεῖρα καὶ τεταραγμένους σοι πάντας εἶναι παρασκεύσεις. Ὅσον γὰρ ὁ τῆς ἀληθείας λόγος τὸν κεκτημένον ἄνδρα ποθητὸν ἀπεργάζεται, τοσοῦτον ὁ ψευδὴς τε καὶ ὑφαλος τὸν ἐπιτηδεύοντα μισεῖσθαι παρασκεύζει.

Περὶ ἀρχῆς.

D

Ἰατρὸς ἐκείνός ἐστιν ἀληθής, ὃς καταλλήλους τοῖς νοσήμασι τὰς ἰατρείας ἐπιτίθῃ· καὶ βασιλεὺς ἐκείνός ἐστιν ἀγαθός, ὃς ἀδικουμένων τῶν ὑπηκόων τοὺς τὰς ἀδικίας ἐκδιώξαντας προβάλλεται ἀρχοντας. Ὅς γὰρ ἱπποκόμου μὲν ἴδιον, τὸ τῶν ἱππῶν ἐκάστου τὴν ἀρετὴν ἐπιγινώσκειν, κυνηγέτου δὲ τὸ τοὺς διώκοντας τῶν κυνῶν καλῶς ἐξεπίστασθαι, καὶ στρατηγεῦ δὲ τὸ τοὺς στρατιώτας γνωρίζειν, ὅποιοι τὰς ἀρετὰς ὑπάρχουσιν ἑκάστος, ἢ ἐν παρατάξει τὸ ἀριστον τῆς ἐπαύξει· οὕτω καὶ τὰς ἀρετὰς καὶ γνῶμας τῶν ὑπ' αὐτὸν ἀρχόντων ἀναμνησθῆναι, ἢ ἐπιστημῶνος ἔχει περὶ ἐκάστου, καὶ καταλλήλως τὸν καθ' ἓνα τῇ προσηκούσῃ τάξει διατάττειν· καὶ τοὺς μὲν λοιμοὺς τῆς πολιτείας ἐξορίζειν, τοὺς εὐσεβεῖς δὲ καὶ ἐναρέτους τὰς πολιτικὰς ἀρχὰς διοικεῖν καταπιστεύειν.

Περὶ βουλῆς καὶ σκέψεως.

Ὅσπερ τὸ ἐαυτῷ συμφωνεῖν ἐμφρονα καὶ ἐπαινε-

τὸν τὸν ἄνδρα χαρακτηρίζει, οὕτω τὸ τοῖς οἰκείοις διαμάχεσθαι καὶ λόγοις καὶ πράγμασι ψεκτόν τι χρηματίζει καὶ ἀγενές, καὶ οὐκ ἀγαθὴς ὑπολήψεώς ἐστιν ἔγγυς. Ἀπερ οὖν ἡ λέγειν ἢ πράττειν βούλει, μηδέποτε ἀπερισκέπτως προβάλλῃ, καὶ οὐδαμοῦ σεαυτῷ διαμαχόμενος φωραθείης· ρίζα μὲν γὰρ τοῦ τοιούτου πάθους ἡ ἀβουλία· εἰ δὲ μετὰ βουλῆς ἅπαντα πράττεις, τὴν ρίζαν προεκτεμών, οὐδέποτε σεαυτῷ μαχόμενος εὐρεθείης.

Περὶ εὐνομίας.

Νόμον ἄγραφον τὸν σεαυτοῦ τρόπον τοῖς ὑπηκόοις παρέξεις, καὶ τὴν μνήμην ἀληστον τῆς σῆς βασιλείας διατηρήσεις, ἐὰν καὶ αὐτὸς τοῖς καλῶς καί μενοις νόμοις τῶν πρὸ σοῦ βασιλέων συνακολουθήσεις, καὶ τούτους ἀπαρτάτους πολιτεύεσθαι διατηρήσεις. Ἄ γὰρ τοὺς ὑπὸ χεῖρα φυλάττειν ἀναγκάσεις, ταῦτα πολλῷ μᾶλλον τηρεῖν σεαυτῷ τὴν ἀνάγκην ἐπιθεῖς. Εἰ γὰρ αὐτὸς τῶν πρὸ σοῦ τοῖς νόμοις οὐ πολιτεύσῃ, οὐδὲ τοῖς σοῖς ἑτεροὶ θεσπίσμασιν ἔφονται· καὶ οὕτως οἱ νόμοι ὑπ' ἀλλήλων ἀνατρεπόμενοι, ταραχῆς καὶ συγχύσεως τὸν βίον ὅλον ἐμπλήσουσι, δι' ὧν πολλαὶς ὁλόκληρα ἔθνη πρὸς καταστροφὴν κατωλισθήσαν.

Περὶ σκαιῶν ἀνδρῶν.

Λοιμοὺς ἄνδρας τῆς πολιτείας ἐξόριζε, καὶ μηδέποτε τοῖς τοιούτοις ἀρχὴν καταπιστεύσῃς, ἵνα μὴ καὶ αὐτὸς ὁμοιος ἐκείνοις εἶναι δόξης, καὶ χαίρων ἐπὶ ταῖς ἐκείνων ἀδικίαις· ἃ γὰρ ἂν ἐκεῖνοι πράξωσι κακὰ, σοὶ τούτων τὰς αἰτίας ἀναθήσουσι, καὶ τῆς ἐκείνων φαύλης γνώμης κοινωνόν σε νομίσουσι, καὶ λόγον ὑφέξεις περὶ αὐτῶν τῷ θεῷ. Ἡ γὰρ τῶν φαύλων ἀνθρώπων προαγωγὴ, τῶν προαγαγόντων ἐστὶν ἐλεγχος ἀκριβής, καὶ τὰ ἐκείνοις παπραγμένα πονηρὰ τοῖς προχειριζομένοις αὐτοὺς ἅπαντες ἐπιγράφονται. Σπουδαίε οὖν μάλιστα τοὺς ἀγαθοὺς ἄνδρας προβάλλεσθαι ἄρχοντας, ἵνα αἱ καλαὶ αὐτῶν φημαι οὐς γένωνται κόσμος, καὶ ἅπερ ἐκεῖνοι πράττουσιν ἀγαθὰ, σοὶ ταῦτα τὸ ὑπὸ ἡσυχίαν ἐπιγράφεται· πολλῶν γὰρ χρημάτων κρείττων ὁ παρὰ τοῦ πλήθους ἔπαινος.

Περὶ ἐλέους.

Ἔρα χρημάτων, μὴ χάριν ἡδονῆς, ἀλλὰ χρεῖας ἕνεκα τῆς ἀναγκαιᾶς, ἢ ἵνα τοῖς δυστυχοῦσι βοηθῇς, ἢ ἵνα τοῖς ὑπὲρ ἀλλήλων θηήσκαι αἰρουμένοις χορηγῇς. Ἡ γὰρ ἄλλως φιλοχρηματία οὐ μόνον ὠφέλειαν οὐ ποιεῖ, ἀλλὰ καὶ βλάβην μᾶλλον προσεφέρει. Πλοῦτος μὲν γὰρ μὴ δι' ἀρετὴν ἐνυπάρχων, κακίας μᾶλλον, ἀλλ' οὐκ ἀρετῆς ὑπηρέτης ἐστίν. Ὁ δὲ χάριν ἀρετῆς προσὼν τοῖς κεκτημένοις μεγάλα δύναται ὠφελεῖν, καὶ τὰς ψυχὰς αὐτῶν καὶ τὰ σώματα· τὸ μὲν τοῖς δεομένοις θαυματούμενος, τὸ δὲ τοῖς ἀγαθοῖς τῶν φίλων ἐπιχορηγούμενος. Εὐποία γὰρ ἀμφοτέρω, καὶ διαφόροις ἐπιγράφεται τοῖς νόμοις.

Περὶ ἀγάπης φίλων.

Οὐδὲν ἀγάπης, ὥς εἰκοι, κραταιότερον. Φίλου γὰρ ἀληθοῦς οὐκ ἐστὶν ἀντάλλαγμα τῶν ὄντων οὐδὲν· φυλάττε οὖν τὴν φιλίαν ἐν παντὶ καιρῷ καὶ τόπῳ πρὸς τοὺς γνησίους σου φίλους, ἵνα καὶ αὐτοὶ ἀνυπ-

cordati : quemadmodum pugnare secum dictis et factis hominis est levis omnique reprehensione digni; ac pravi iudicii argumentum est. Quæ ergo aut dicere aut facere meditaberis cave ne inconsulte proferas, ne uspiam minus tibi constare deprehendaris : hujus enim mali radix est inconsulta temeritas : si autem consulto omnia feceris, radicem illam cum præcideris, nunquam a te dissidere comperieris.

De bonarum legum observatione.

Legem non scriptam mores tui subditi repræsentent ; ita immortalem regni tui memoriam relinques, si et ipse bonis legibus prædecessorum obsequaris, et in administratione reipublicæ eas nunquam prætergrediaris : et quæ subditos observare coges, ipse multo magis ea servandi tibi necessitatem impones. Si enim positas a majoribus leges in reipublica gerenda repudiaveris, nec cæteri edictis tuis obtemperabunt : atque ita fiet ut leges aliæ ab aliis invicem subversæ, confusione ac perturbatione rempublicam totam impleant ; qua quidem ex juris eversione sæpenumero totæ nationes ad interitum sunt redactæ.

De perditis hominibus.

A reipublicæ muneribus perditos homines summoveto, neque ullum iis magistratum committas, ne et ipse similis eis esse, atque improbis eorum factis gaudere videaris. Nam quæcunque mala illi perpetraverint, ea tibi crimini dabunt, teque perversæ voluntatis eorum participem esse judicabunt : quin etiam de illorum sceleribus rationem Deo es redditurus : perditorum enim hominum promotio certa condemnatio est eorum, qui ipsos provexerunt, et scelerata eorum facinora illis attribuantur, qui eosdem promoverunt. Vide ergo ut bonos viros ad honores evehas, ut bona de factis eorum fama gloriam tuam augeat, cum subjecti præclara illorum gesta tibi ascripturi sint : est enim a populo consentiente profecta laus magnis opibus longe præstantior.

De misericordia.

Necessitatis, non voluptatis causa divitias amato, nempe ut aut egentium inopiam subleves, aut iis qui pro se invicem mori parati erunt, sumptus suppedites ; alioqui enim pecuniæ cupiditas non solum nihil affert emolumenti, sed detrimentum potius affert. Opes enim, quæ virtutis ergo non coacervantur, vitiorum potius quam virtutis sunt ministræ ; quæ autem ad virtutis officia comparantur, possessorum animis et corporibus juvandis magnas afferunt utilitates, cum aut egenis copiose erogantur, aut fortibus et fidelibus amicis impenduntur : utrumque enim beneficentiæ officium est, etiamsi alio atque alio nomine inscribatur.

De amicorum charitate.

Nihil potentius amicitiae vinculo esse videtur : nihil enim est in rebus humanis quod cum amico fidei permutari possit : omni igitur et tempore et loco cum fidelibus amicis necessitudinem serva,

ut illi sine ulla titubatione aut suspicione mutuum erga te animum gerant : et ne nunquam ingrati animi fueris ; pars enim pietatis est bene merentibus gratiam referre : qui vero ingratus est ipse sibi insensus est : gratia enim cum referatur, quodammodo multiplicatur ; cum vero non referitur, etiam quæ parta fuerat, deperit. Dum ergo te gratum exhibueris, multos habueris tui demerendi cupidos ac studiosos : si autem ingratus fueris, nullum omnino amicum habebis, quicum jucunde vivere possis, etiamsi omnes simulatam in te amicitiam ac benevolentiam præ se ferant.

De sermone et silentio.

In detegendis hominum ingeniis solers et consideratus esto : et bona quidem voluntate præditos tibi adijunge, improba vero aversare. Quidquid autem enuntiaturus unquam sis, apud te prius diligenter considera, ne lingua cogitationem antevertente, quod præpostere loquaris tibi exprobetur. In cœtu enim hominum antequam aliquid dicas, in tua potestate est cogitare, si forte post primam sententiam alia tibi melior succurrerit. His autem quæ semel dixeris pugnancia subjicere non poteris, si sermones tuos ab omni reprehensione immunes esse volueris. Dicere autem oportebit aut ea quæ perfecte scies, aut quæ temporis ratio postulabit ; de reliquis autem omnibus satius erit silere quam loqui.

De eleemosyna.

Largire copiose egentibus misericordiae stipem, ut ipse ab universorum rege misericordiam consequaris : proprie enim pietas est egenorum sustentatio. Eam ergo diem periisse existimato, qua nemini benefeceris, pro beneficiis quæ ipse a Deo acceperis. Exerce igitur eleemosynam, ut eam vicissim a Deo recipias. Præbe aures tuas supplicum precibus, et hilari vultu eorum pudori consule : miserere lacrymarum viduæ, ac gemitus orphanorum ne repellas : quæ enim fecerimus, eadem et patiemur, et sicut audimus, ita et audiemur, et sicut videmus, ita et videbimur. Qualem ergo tibi se Deum præbere optares, talem et subditis tuis te impertias : qua enim mensura mensus fueris, eadem tibi reponetur.

Momentanea et caduca esse omnia quæ hic sunt.

Scito, illi mi, nihil in hac vita firmum, nihil stabile, nihil perpetuum esse : nam subinde res aliter atque aliter variantur, et rotæ in morem quæ circumvolvitur, ea quæ sursum sunt deorsum feruntur, et quæ deorsum jacent sursum evehuntur : quapropter neque secundis rebus extollere, neque adversis dejicere, sed in utraque fortuna constans esto atque immutabilis, tantum honestis rebus studens, cætera vero Deo committe : nam cum secunda uteris fortuna, adversæ metus te ab superbia revocare debet, et cum adversa jactaberis, melioris spes pariter te ab animi dejectione deducere : hoc enim pusilli est animi ac regia virtute indignum : quia quod futurum est videri ne-

Α οπτόν σου καὶ βέλαιαν τὴν ἀγάπην διατηρῶς· καὶ μὴ γίνου τῇ γνώμῃ ἀχάριστος· μέρος γὰρ εὐσεβείας τὸ ἀνταποδίδόναι τοῖς εὐκοιούσι τὰς χάριτας. Ὁ γὰρ ἀχάριστος ἐαυτῷ ὑπάρχει πολέμιος. Χάρτις μὲν γὰρ ἀνταποδοσμένη πλεονάζεται· μὴ ἀνταποδοσμένη δὲ, καὶ τὴν καταβληθεῖσαν προσπαλλουσιν. Εὐχάριστος τοίνυν γενόμενος, πολλοὺς ἔξεις τοὺς περὶ σὲ σπουδάζοντας, καὶ πολλὰς σοὶ καταβαλοῦντας τὰς χάριτας· ἀχάριστος δὲ ὑπάρχων, οὐδένα κτήσῃ φίλον οὐδαμῶς, μεθ' οὗ συμβιώσεις ἡδέως, καὶ πάντες ἀνθρώποι τὴν πρὸς σὲ φιλίαν ὑποκριθῶσι.

Περὶ λόγου καὶ σιωπῆς.

Νουνεχῆς ἔσο, καὶ φρόνιμος ἐν τῷ τὸ ἐκάστου ἥθος ἀναμνησθῆναι, καὶ τῶν μὲν σπουδαίων τὰς γνώμας ἀποδέχεσθαι, τῶν δὲ φαύλων ἀποστρέφεσθαι. Ἄλλὰ καὶ ὅπερ ἀνὰ μέλλεις ἐρεῖν, προεισκόπει τῇ γνώμῃ, ἵνα μὴ καὶ ἡ γλώσσα προτρέχουσα τοῦ λογισμοῦ, ἀτάκτως λέγειν ὀνειδισθῇ. Σκοπήσας μὲν γὰρ ἐν συλλόγῳ κύριος εἰ πρὸ τοῦ τι εἰπεῖν, ὧν μέλλεις εἰπεῖν, εἰ ποῦ καὶ μετὰ τὴν προτέραν γνώμην ἡ δευτέρα κρείττων ἀναφανῇ. Αἰλήσας δὲ ἀπαξ, οὐ δυνήσῃ τοῦ λαληθέντος ἐναντία προσεπειπεῖν, εἴγε μῶμου χωρὶς τὰς ὁμιλίας ποιῆσθαι ποθεῖς. Λέγειν δὲ ἀναγκαῖον, ἢ περὶ ὧν ἀκριβῶς γινώσκεις, ἢ περὶ ὧν ὁ καιρὸς ἀπαιτεῖ· ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις ἀπανσι κρείττων τοῦ λέγειν ἡ σιωπῇ.

Περὶ ἐλεημοσύνης.

Τὸν ἔλεον ἐπιδαφίλειόν σου τοῖς ἐσόμενοις, ἵνα ἔλεον ἐπισπάσῃ παρὰ τοῦ τῶν ὧν βασιλέως· εὐσέβεια γὰρ κυρίως ἡ τῶν ἐσόμενων ἐστὶ μετὰδοσις. Καὶ μηδὲν ἡγοῦ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ἐν ἣ ἡμέρῃ εὐεργετήσεις, ὑπὲρ ὧν παρὰ Θεοῦ καὶ αὐτὸς εὐεργετήθης. Κτήσαι οὖν τὴν ἐλεημοσύνην, ἵνα τὸ ὅμοιον παρὰ Θεοῦ ἀντιδέῃς· κλίνον τὸ οὖς σου τοῖς ἰκετεύουσι· δυσωπήθῃσι δὲ ὁμοίως ἡμῶν τοὺς δυσωποῦντας· ὁ κτεῖρον δάκρυα χήρας, καὶ στεναγμοὺς ὀρφανῶν μὴ ἀπόσῃ· ἃ γὰρ ἀνὰ ποιήσωμεν, ταῦτα καὶ πάθωμεν, καὶ ὡς ἀκούομεν ἀκουσθήσόμεθα, καὶ ὡς ὀρώμεν ὀραθήσόμεθα. Οἶον οὖν εὐχῇ τὸν Θεὸν γενέσθαι σοι, τοιοῦτος περὶ τοὺς οἰκέτας γενοῦ καὶ αὐτός· ἐν ᾧ γὰρ μέτρῳ μετρήσεις, ἀντιμετρηθήσεται σοι.

Ὅτι πρόσκαιρα τὰ τῆδε πάντα.

Ἴσθι, τέκνον ἐμὸν, ὡς οὐδὲν ὁ βίος οὗτος ἔχει τὸ στάσιμον, οὐδὲν τὸ βέβαιον ἢ ἀμετάβλητον. Ἄλλοτε γὰρ ἄλλως ἀμείβει τὰ πράγματα, καὶ τροχοῦ δίκην κυλιομένου, τὰ μὲν ἄνω φέρεται κάτω, τὰ δὲ κάτω φέρεται ἄνω. Διδὼς μὴτε εὐτυχίας ἐπαίρου, μῆτε ἐν ταῖς δυστυχίαις καταφέρου· ἀλλ' ἔσο κατ' ἄμφοσταθρὸς καὶ ἀμετάπτωτος, μόνῃ τῷ καλῷ σπουδάζων, τὰ δ' ἄλλα προσαντιτίθεις τῷ Θεῷ. Ὅταν γὰρ εὐτυχῇς, τῇ ἐλπίδι τῆς δυστυχίας ἐπαίρεσθαι οὐκ ὀφείλεις· μὴδ' ὅπταν δυστυχῇς, τῇ ἐλπίδι τῆς εὐτυχίας καταφέρεισθαι παρενχθῇς· μικροψυχίας γὰρ τὸ τοιοῦτο καὶ ἀνάξιον βασιλικῆς ἀρετῆς, διότι τὸ μέλλον ἀόρατον. Μῆτε οὖν συγνάζων ποτὲ, μῆτε γελιάζων αὐθαδῶς φωραθῇς· οὕτω γὰρ φρόνιμός τε δόξεις εἶ-

ναι, καὶ τὰ ἐξ ἑκατέρου πάθη διαφυγοῖς· καὶ οἱ τὰ σὰ λαλοῦντες οὐδεμίαν ἔξουσι λαβὴν τοῦ μέμφεσθαι τὰ προσπίπτοντα.

Περὶ ἐπιμελείας.

Ταύτην σεαυτῷ τὴν ἀνάγκην ἐπιθεῖς, τὸ πάντα μὲν ἐθελῶν ἐφορᾶν, μηδὲν δὲ καταδέχεσθαι παρορᾶν. Αὐτὸ δὲ φημι, ἔπει βασιλεὺς ὑπάρχων, οὐδένα ἔχεις ἐπὶ γῆς ὑπὲρ σέ, ὃς ἀναγκάσαι σε δύναται. Ἄλλ' εἰ καὶ πάντων βασιλεῖς τῶν ἐπὶ γῆς, ἀλλ' ἔχεις καὶ αὐτὸς τὸν ἐν οὐρανοῖς βασιλεῖα. Εἴγε οὖν ἔχειν πάντων μέλει ὡς Θεῷ, οὕτω χρὴ καὶ σὲ μηδὲν παρορᾶν, ὡς ὑπὸ Θεῷ βασιλεῖ. Ὡς περ γὰρ τὰ παρὰ σοῦ ἐπιμελῶς ὁρώμενά τε καὶ διοικούμενα μεγάλης ἀπολαύει τῆς ὠφελείας, οὕτω καὶ τὰ παρορώμενα πρὸς μεγάλην κατολισθαίνει ἀπώλειαν. Εἰ γὰρ καὶ ἐπὶ πάντων οὐ μικρὸν τὸ παρὰ μικρὸν, ἀλλ' οὖν ἐπὶ βασιλεῖ τὸ σφόν τοῦτο μᾶλλον ἀρμόσει.

Περὶ φυλακῆς.

Ὡς ἀγαθὴ λίαν σώματι βασιλικῷ φυλακὴ, ἡ παρὰ τῶν ὑπηκόων εὐνοία σὺν Θεῷ, καὶ τὸ πάντας εὐποιεῖσθαι παρ' αὐτοῦ, καὶ μηδὲν ὑπορᾶσθαι τυραννικόν τι παθεῖν. Ἄλλ' ὥς περ δεῖ τὴν βασιλείαν σου φυλάττειν παρὰ τῶν ἐχθρῶν ἀνεπίβουλον, οὕτω χρὴ τηρεῖν καὶ τοὺς πάθειν ἀνεπίβουλον· ἀμφοτέρω γὰρ ὁ λόγος ἐπιβουλῇ ὁρίζεται, καὶ ἐν ἑκατέρω μέγας ὁ κίνδυνος. Ἄλλ' ἡ μὲν τοῦ σώματος ἐπιβουλὴ παρὰ τῶν ἐχθρῶν, πρόσκαιρον ἔχει τὸν θάνατον· ἡ δὲ κατὰ τῆς ψυχῆς ἐπιβουλὴ παρὰ τῶν παθῶν, τιμωρίαν προξενεῖ, καὶ μετὰ τὸν θάνατον, τῇ ἀθάνατον.

Περὶ τῆς ἐπουρανίου βασιλείας.

Πολλοὶ βασιλεῖς τὰ βασιλεία ταῦτα παρῆκσαν· ἀλλ' ὀλίγοι τὴν ἐπουράνιον βασιλείαν κατέκρησαν. Σπούδαζε οὖν, τέκνον ἡγαπημένον, μὴ μόνον ταύτην τὴν βασιλείαν κατορθῶσαι διὰ τῆς τῶν τρίπων καλοκαγαθίας, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπουράνιον κληρονομήσαι διὰ τῆς τῶν ἀρετῶν ἀγαθοεργίας. Σήμερον γὰρ εἰσι τὰ βασιλεία σά, καὶ αὐριοι ἔσονται οὐ σά, μετὰ δὲ τὴν αὐριον ἑτέρου· καὶ τὴν μετ' ἐκείνην, τοῦ μετ' ἐκείνου, ὥστε οὐκ εἰσὶν οὐδέποτε οὐδένος. Εἰ γὰρ καὶ πολλοὺς ἀμείβουσι τοὺς δεσπότης, οὐδένα ἔρα τὸν γνήσιον ἔχουσι δεσπότην. Ἐπει οὖν μεταθῆναι χρὴ τῆς ἐντεῦθεν ἐξουσίας, σπεύσωμεν ἀμείψασθαι δε' ἀρετῆς τὴν ἐκείθεν βασιλείαν, ἥτις μόνη τὸ ἀθάνατον πέφυκε καὶ ἀδιόδοχον· τὰ δὲ ἄλλα πάντα ρεῖ καὶ περέρχεται.

Περὶ μνήμης Θεοῦ.

Ἐν νόμον σεαυτοῦ τὴν συνείδησιν ἔχης, καὶ ἀπὸ αὐτοῦ παθεῖν οὐκ ἐθέλεις, οὐδὲ ἑτέρους παθεῖν ἐπιτρέφεις, οὐδέποτε μέμψιν ἁμαρτίας ὑποστήσῃ· εἰ δὲ καὶ τὸν Θεὸν ἐν πάσῃ σου πράξει ἐκόντην καὶ ἐξετάστην, ὥς περ ἔστιν, ἀναλογίσῃ, οὕτε φανερώς ποτε, οὕτε κρυπτῶς ἁμαρτήσεις. Ἐν γὰρ ἑτέρου; λανθάνει.

quis. Neque igitur tristis neque etiam procacius ridens palam deprehendaris; ita enim et prudens existimaberis, et affinia utrinque vitia devitabis, neque curiose maledicis ansam ullam præbebis obloquendi de iis, quæ tibi accident.

De diligentia.

Obstringe te huic necessitati, ut omnia tibi oculis inspicienda esse ducas, et nihil inexploratum prætermittas: quippe imperator cum sis, in terris quidem neminem superiorem habes, qui te cogere valeat; ac licet omnium in terra sis dominus, regem tamen habes superiorem in cælo, cui sicut omnia ut Deo curæ sunt, ita tibi quoque ut regi curæ esse debent: nihil ergo tibi negligendum est, utpote qui rex Deo subjectus es. Quemadmodum enim ea quæ a te diligenter inspecta administrantur, haud parum proficiunt, itaque neglectum prætereuntur, in magnam perniciem labuntur; et si omnibus in rebus non parvum est quod parum abest, præcipue tamen regibus sapiens hoc dictum convenit.

De custodia.

Nulla regii corporis melior est custodia, quam subditorum benevolentia, Deo juvante; cum ita sunt omnes ab eo beneficiis cumulati, ut nemo ab eo tyrannici quidquam sibi metuat. Sed quemadmodum imperium tuum ab inimicorum insidiis sartum tectum servare oportet, ita et a perturbationum incursionibus inoffensum: utrumque enim insidiarum nomine continetur, et ab utroque ingens imminet periculum. Sed corpori quidem paratæ ab hostibus insidiæ temporariæ mortis discrimen afferunt: adversus autem animam a cupiditatibus comparatæ, etiam post mortem, immortalem secum pœnam trahunt.

De cælesti regno.

Regiam istam permulti reges incoluerunt; sed pauci cæleste regnum adepti sunt. Tu vero charissime fili, enitere non solum terrenum istud regnum per morum probitatem recte administrare: sed cælestis etiam hæreditatem per virtutis exercitationem adipisci. Hodie enim tua sunt ista palatia, crastina die tua fortasse non erunt, ac perendie alterius fient, ac post perendinum diem alius adhuc post alium; ita ut nullius unquam sint propria. Nam etsi multos vicissim permutant dominos, tamen proprie nullum verum ac germanum habent. Quoniam ergo dominatione ista cedendum est, studeamus eam per virtutem cum cælesti regno commutare, quod solum nec morti, nec vicissitudini obnoxium est, cum cætera omnia deduant ac prætereant.

De memoria Dei.

Conscientiam tuam si pro lege habueris, et quæ pati ipse nolis, nunquam alios pati permiseris, nullius unquam peccati labe foedaberis; et si Deum omnium quæ facis inspectorem cognitoremque, sicut est, esse tibi persuaseris, nunquam neque palam neque clam peccabis. Nam etsi alios latero

videberis quæ secreto facies; at conscientiam certe tuam, et Deum ipsum qui usque in abditos animi recessus intulcor, revereberis. Homines enim quæ corporis sunt vident; at quæ in penetralibus animi latent, solus Dei oculus, quem nihil latet, conspicatur. Sicut enim cum sol lucet sub dio nihil occultum esse potest, ita Deo inspiciente omnia nihil illum latere potest.

De corruptione munerum.

Venales muneribus dignitates cave ne habeas, sed potius gratis eas largire. Qui enim magistratum pretio emit, multo magis eidem subjectos emit, ut muneribus quæ dedit fretus ipse audacius munera capiat. Proba igitur atque explora diligenter, atque ita demum ad honores provehe eos, qui donum hoc sine muneribus ambibunt, si vis omnem a republica concussionis labem exulare. Nam qui dat ut magistratum capiat, quæstum sibi a magistratu capiat; dat enim ut jus capiendi habeat, et violatione jurium jurium violationem negotietur. Qui enim sine pretio magistratum obtinuerit, is nunquam concussionis vitio laborabit: at qui pretio magistratum mercatus fuerit, is nunquam ad faciendum aliquid sine mercede assuescere poterit: te autem concussionis et sordium habebit magistratum, quem vindicem habere debuerat: neque ipse solum captabit munera, sed etiam alios sibi subjectos ad idem faciendum compellet.

De injustitia.

Haudquaquam tam graviter peccat qui facit injuriam, quam qui sciens fieri sinit. Cum ergo aliquis passus injuriam ad te accesserit, ne querimoniam et afflictionem illius contemnas, ne occasionem præbeas iis qui facere injuriam parati erunt. Qui enim læsus injuria est, in te uno spem suam ponit, teque ipsum injuriæ suæ vindicem futurum opponens, persequitur eum a quo est injuria violatus. Omnino ergo oportet supplicem, qui apud te conqueritur; jus suum obtinere, cum æquum sit injuriam propulsari. Si vero ipse in injuria connivebis, atque eum qui læsus erit, despicias, eum autem qui læserit, cum solus ulcisci valeas, nullam justitiæ rationem habeas, quid reliquum spei erit misero illi quo fugiat? a quo amplius vindictam expectabit, nisi a Deo, qui a te rationem injuriæ neglectæ reposcet? Jus igitur reddito ei, qui injuriam passus est, atque illius auctorem vindicato, ne conniventia tua videaris cum facientibus ipsum reum agere.

De mortalitate et immortalitate.

Mortalis quidem es corpore, anima vero immortalis: in iis ergo quæ carnis sunt propria mortale sapias; quæ vero animi, immortale. Amplectere mundum istum corruptibilem corpore mortali; animo vero beatitudinem æternam quasi immortalis. Etsi enim in regni solium evectus es, post al quantum temporis tamen ab eo descendes: et si totum terrarum orbem armis subigere contenderis, post mortem tamen nihil amplius quam

Α νειν δόξης, ἀπερ ἐν κρυφῇ πράξεις, ἀλλ' οὖν γε τὴν σεαυτοῦ συνειδησιν καὶ θεῶν, τὸν καὶ αὐτῶν τῶν τῆς ψυχῆς ταμεῖων ἐφορον, ἐπαισχυνθήσῃ. Τὰ μὲν γὰρ τοῦ σώματος ἐφορῶσιν ἄνθρωποι. τὰ δὲ ἐν τῷ βάθει τῆς ψυχῆς ὁ μόνος ἀλάθητος ὀφθαλμὸς τοῦ Θεοῦ ὁρᾷ. Ὡς περ ἡλίου λάμποντος ἐν αἰθρίᾳ κεκρυμμένον οὐδὲν, οὕτω τοῦ Θεοῦ ἐποπτεύοντος τὰς πράξεις, λαθεῖν δυνατὸν οὐδέν.

Περὶ δωροληψίας.

Προῖκα χαρίζου τὰ ἀξιώματα, καὶ μὴ δώροις ἀπεμπολεῖς τὰς ἀξίας. Ὁ γὰρ τιμῆς τὴν ἀρχὴν ὠνούμενος, πολλῶ πλεον τοὺς ἀρχομένους ὠνήσατο, ἵνα τῇ δωροδοκίᾳ θηρῶν, πρὸς δωροκοπίαν ἀδελῶς ὁρᾷ. Ἀναζητεῖ οὖν ἐπιμελῶς, καὶ ἐρώτα, κάκεινους ἐπὶ τὰς ἀρχὰς ἀναβίβαζε, εἰ γε βούλει τὴν δωροληψίαν ἐξορίσαι τῆς πολιτείας, ὅσοι δωρεὰν ἀλλ' οὐ δώροις ταῦτα ἐπιζητοῦσιν. Ὁ γὰρ διδοὺς τι διὰ τὴν ἀρχὴν, κέρδος τι ζητεῖ λαθεῖν παρὰ τῆς ἀρχῆς, ὅσοι τὴν λῆψιν ὠνούμενος, καὶ παρανομίᾳ τὴν παρανομίαν πραγματευόμενος. Ὅς γὰρ ἂν ἀμισθον τὴν ἀρχὴν λάβοι, δωροληψίας οὐ περιπεσεῖται ἐγκλήματι. Ὁ δὲ μετὰ μισθοῦ λαθὼν τὴν ἀρχὴν, οὗτος οὐδὲν χωρὶς δώρων πράξει ποτε μεταμάθοι· καὶ σὲ τῆς δωροληψίας διδάσκαλόν ἔχων, τὸν ταύτην κρίνεις ὀφειλόντα, οὐ μόνον αὐτὸς δωροληπῆται, ἀλλὰ καὶ ἐτέρους τοὺς ὑπ' αὐτὸν τὰ αὐτὰ πράττειν συναναγκάσει.

Περὶ ἀδικίας.

Οὐχ οὕτως ἀμαρτάνει ὁ ἀδικῶν, ὥς ὁ τὴν ἀδικίαν παραχωρῶν. Ὅταν οὖν σοι προσέλθῃ ἀδικηθεὶς, μὴ ὑπερίδῃς αὐτοῦ τὴν συντριβὴν, ἵνα μὴ χώραν δῶς τοῖς βουλομένοις ἀδικεῖν. Ὁ γὰρ ἡδικημένος ἐπὶ σοὶ μόνῳ τὰς ἐλπίδας σαλεύει, καὶ σὲ τῆς ἀδικίας ἐκδικητὴν προβαλλόμενος, τὸν ἡδικηχότα ἀμύνεται. Πάντως δὲ χρεὼν παρὰ σοῦ τὸν προσελθόντα δικαιοθῆναι, ἐπεὶ δίκαιον τὴν ἀδικίαν ἀνασταλῆναι. Εἰ δὲ αὐτὸς τὴν ἀδικίαν παραχωρήσας τῷ ἀδικούντι, τὸν ἡδικημένον ὑπερίδῃς, καὶ δυνάμενος μόνος τὸν ἡδικηχότα ἀμύνεσθαι, τῆς δίκης μηδένα ποιήσης λόγον, ποῦ ὁ δέλαιος ἐκείνους ἐτι καταφυγεῖν ἐλπίζει; παρὰ τίνος ἀπολήψεται τὴν ἐκδίκησιν, εἰ μὴ παρὰ Θεοῦ, ὃς καὶ σὲ τῆς ἀμελείας ἀπαιτήσῃ τὰς δίκας; Δικαιοῦσιν οὖν τὸν ἡδικημένον, καὶ ἀμύνου τὸν ἡδικηχότα, ἵνα μὴ δι' ὧν παρορᾷς, δόξης καὶ αὐτὸς τοῖς ἀδικούσι συναδικεῖν, καὶ ἄλλοις τῶν ἀμαρτημάτων σεαυτὸν ὑπεύθυνον καταστήσεις.

injuriam conspirare, atque alieni sceleris in

Περὶ θνητότητος καὶ ἀθανασίας.

Θνητὸς ὑπάρχεις τῷ σώματι, ἀθάνατος δὲ τῇ ψυχῇ διαμένεις· φρόνει οὖν θνητὰ τῇ σαρκί, τῇ δὲ ψυχῇ ἀθάνατα. Περὶβάλε κόσμον τῷ σώματι, ὥς θνητὸν τῷ θνητῷ· περιβαλοῦ καὶ ὄλβον ἀθάνατον τῇ ψυχῇ, ὥς ἀθανάτῳ. Κἂν γὰρ ἐπὶ θρόνον ὕψωθῃς, ἀλλ' οὖν μετὰ χρόνον καταβῇς· καὶ εἰ τῆς γῆς ἀπάσης κατακρατῆσαι φιλονεικήσης, ἀλλ' οὐ πλεον τριπλήγως γῆς μετὰ θάνατον κληρονομήσεις. Ἐπιμελοῦ οὖν τῆς θνητῆς βραχυλείας ὡς θνητός· περιποιοῦ δὲ καὶ κτῶ τὴν

ἀθάνατον βασιλείαν διὰ τῆς τῶν ἀρετῶν κτήσεως, ὡς ἀθάνατος· διὰ τοῦτο γὰρ τῆς θνητῆς ἡξιώθης ἐξουσίας, ἵνα δι' αὐτῆς ἐμπορεύσῃ τὴν ἀθάνατον βασιλείαν.

Περὶ ἀρχόντων.

Ἦν ἔχεις γνώμην περὶ σεαυτοῦ, ταύτην ἔχειν θέλῃς καὶ περὶ τῶν ὑπὸ σέ, καὶ περὶ παντὸς ποιοῦ, ἀγαπητῶς αὐτοὺς ἔχειν περὶ τὴν σὴν ἀρχήν. Ἐκείνοι γὰρ μάλιστα ἡδέως βασιλεύουσιν, οἵτινες τὸ ὑπήκοον ἀριστα θεραπεύουσιν, καὶ τοὺς μὲν ἀξίους τιμῶντες ἀγαθοποιήσουσιν, τοὺς δ' ἀναξίους οὐκ ἀδικήσουσι. Μάλιστα δ' ἂν εὐδοκίμησεις, εἰ τὴν ἐκάστην χώραν ἀποδώσεις· καὶ τοῖς μὲν ἀξίοις ἀρχειν τὰς ἀρχὰς καταστήσεις, τοῖς δὲ ἀρχομένοις πάλιν μὴθ' ὑβρίζειν τοὺς ἀρχοντας, μὴθ' ὑβρίζεσθαι παρασκευάσεις. Γίνωσκε οὖν ἀναμνηθῆναι ἑαυτον, καὶ οὕτω προσήκοντως τά τε περὶ τῶν ἀρχόντων, καὶ τῶν ἀρχομένων, πραγματεύου, ἵνα μὴ ἀρχωσιν ἑλαφοὶ λεόντων, ἀλλὰ λέοντες ἐλάφων.

esse, ei qui obedire debebunt sapienter statuas, ne cervi imperent leonibus, sed potius leones cervis.

Περὶ εἰρήνης.

Μακάριον σεαυτὸν καὶ κόπου χωρὶς ἀποδείξεις, εἰ τὰ μαχόμενα σπαύδεις εἰρηναιοποιεῖν, καὶ πᾶσαν ἔχθραν καὶ πᾶσαν ἔριν τῆς πολιτείας ἐξορίζεις, καὶ πᾶσαν γαλήνην, καὶ πᾶσαν ἀγάπην τὸ ὑπήκοον ἀσπάζεσθαι διδάξεις, καὶ τοὺς μὲν τὰς ἔχθρας γεννῶντας, ἀποδότητους εἶναι, τοὺς δὲ τὴν εἰρήνην φιλοῦντας, οἰκτιροῦσθαι. Υἱὸς γὰρ ἐμοῦ τοῦ γηίνου βασιλέως ὑπάρχων κατὰ σάρκα, καὶ τοῖς παρ' ἐμοῦ σοι λεγομένοις παιθόμενος λόγοις, υἱὸς κληθήσῃ καὶ τοῦ ἐπουρανίου Βασιλέως, τὴν θέλαν σεαυτῷ συγγένειαν ἐπιγραφόμενος κατὰ πνεῦμα, τοῦ πρῶου καὶ εἰρηνικοῦ Χριστοῦ μαθητῆς ὑπάρχων· Μακάριοι, γὰρ, φησὶν, οἱ εἰρηναιοποιοὶ, οἵτι αὐτοὶ υἱοὶ Θεοῦ κληθήσονται.

Περὶ ἐπαινοῦ.

Ἐπαινέι τῶν συνόντων, μὴ τοὺς ἅπαντα τὰ πρατόμενά σοι ἐπαινοῦντας, ἀλλὰ τοὺς τοῖς ἐσφαλμένοις πολλὸν ἐπιτιμῶντας· τούτους γὰρ ἐγὼ εὐνουστέρους καὶ σωφρονεστέρους οἶδα τῶν ἄλλων. Καὶ γὰρ τοῦ ψεύδους ἡ ἀλήθεια προτιμητέα. Ἀλλὰ καὶ τοῖς εὖ φρονοῦσι παρρησίαν χαρίζου, ἵνα περὶ ὧν ἀγνοεῖς, ἔχῃς μεθ' ὧν ἀριστα συμβουλευσῇ. Καὶ οὕτω διατεθεὶς, σκοπήσεις, ὡς οὐ γὰρ τοῖς διὰ τέχνης κολακεύουσιν, ἀλλὰ τοῖς μετ' εὐνοίας θεραπεύουσι προσέχειν αἰετῆς γὰρ ἐτέρου ὠφέλειας καὶ βλάβης εὖ μάλιστα πειραθεῖς, τὸ μὲν ἀποφεύξῃ, τοῦ δὲ ἐπιτεύξῃ.

Περὶ προσοχῆς.

Νιδετῇτα κόσμησον, μὴ τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσιν, ἀλλὰ τοῖς ἐναρέτοις, μηδὲ περιλῆς σου τὴν φύσιν ἅμα πᾶσαν διαλυθῆναι· κἂν γὰρ σῶματος ὑπάρχεις θνητοῦ, ἀλλὰ καὶ ψυχῆς ἑλαχὺς ἀθανάτου. Πειρῶ οὖν

A tres humi cubitos occupabis. Proinde terrenum hoc regnum ut mortalis, administra; enitere tamen ut immortale regnum per virtutem adipiscaris, ac teneas, quasi immortalis; propterea enim terrena potentia donatus es, ut per eam cœlestem atque æternam dominationem acquiras.

De magistratibus.

Fac eandem habeas de subjectis tuis, quam de te ipso habes sententiam, et da operam quoad ejus fieri poterit, ut tuam illi amēt dominationem. Illi enim soli jucunde regnant, qui subjectos suos diligentissime curant, ita ut eos qui digni sunt, honoribus et beneficiis cumulent, indignos vero minime lædant. Ita autem potissimum bene audies, si suum cuique locum et gradum servaveris; et iis quidem qui cæteris præesse digni erunt, præfecturas commiseris: eos autem qui parere debent, ita temperaveris, ut neque præfectos suos offendere, neque ipsi vicissim ab iis violari possint. Da igitur operam, ut unumquemque exploratum et perspectum habeas, atque ita ut par est, de iis qui præ-

De pace.

Beatum te porro ac sine magno labore reddideris, si lites omnes componere, omnesque inimicitias ac simultates e republica eliminare studueris, et subjectos paci studere, ac mutua se charitate complecti docueris: si nimirum eos qui lites serunt exsulare jussæris, pacis autem amantes tibi adjunxeris. Filius enim meus, hoc est terreni regis, natura cum sis, monitis meis ac præceptis si paryeris, cœlestis quoque Regis filius vocaberis, divinam tibi consanguinitatem per gratiam adipiscens, ac te pro pacifici ac mitissimi Christi discipulo gerens: *Beati, enim, inquit, pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur*¹.

De laude.

Lauda ex familiaribus non eos qui facta tua omnia probabunt, sed potius eos qui peccata interdum tua reprehendent; eos enim ego et amantiores et sapientiores esse judico: semper enim veritas mendacio præferenda est. At bene animatis erga te loquendi libertatem concedes, ut habeas quibuscum de rebus quas ignoras, optimum consilium capere possis: et ad hunc modum si te comparaveris, cognosces, non iis qui artificiose adulantur, sed illis qui sincera benevolentia tibi deserviunt, adhærendum esse: horum enim utilitate, et illorum perniciæ explorata, ab istis quidem cavebis, illos vero tibi adjunges.

De sui cura.

Juventutem tuam exorna non corporis exercitatione, sed virtutis; neque naturam tuam sinas simul totam interire, etsi enim mortale corpus sortitus es, at animum mortalitatis expertem habes. Con-

¹ Matth. v. 9.

nltere ut per boni nominis memoriam immortalitatem consequaris. Gloriosam autem tui nominis memoriam relinques, si eos, qui talem reliquerint, imitaberis; ut mediteris quidem et honesta dicere, et similia facere consuescas, et quæ te sentire dictis indicaveris, eadem opere implere curaveris.

De commiseratione.

Ut corporis omnis umbra semper est comes, ita semper hominem peccatum consequitur: natura enim humana valde ad labendum est proclivis, et ad cadendum prona. Esto igitur errantibus lenis, et justitiæ admisce humanitatem. Si enim ipse ab errantibus exigis rationem, tuorum ipse peccatorum censorem habes Deum: proinde quotidie tibi ipse denuncia; ut aliis peccata remiseris, ita a Deo remissum iri tibi spera. Cum ergo præjudicium tibi ipse facias, remitte debentibus debita, ut et tibi remittantur tua: quæ enim conservis tuis feceris, eadem a communi Domino recipies, et quo iudicio alios iudicaveris, eodem et ipse iudicaberis.

De æquitate.

Præbe faciles aures precanti, eique placide responde. Esi propter terreni regni celsitudinem aditu facilis non es, at propter regni cœlestis spem accessus ad te pateat omnibus. Consolare mœnentes si non muneribus, at saltem verbis: nam vel unum verbum quam multa munera pluris esse novi, et dictum unicum ad consolandum efficacius esse quam res alias sexcentas. Non enim tantum valet pecuniæ copia ad levandum animi dolorem, quantum blanda et lenis oratio principis: hæc igitur ratione subditorum tibi populorum benevolentiam sine ullo sumptu tibi conciliabis, qui ex eo te patrem potius quam dominum prædicabunt.

De referenda gratia.

Quot a Deo acceptati beneficia, tot scito debere te gratias ei referre, qui debita non tanquam debita excipiat, sed quasi pro gratia duplo plures gratias reddat. Igitur largitori bonorum bonam gratiam redde, et quam ab eo accepisti dominationem, eam beneficiis in tuos conferendis impende. Sed eos tamen ad benefaciendum ditiores te esse putato, qui te sunt minores quod ad imperii potentiam attinet. Non enim eam accepisti ut retineres, sed suscepisti ut administrares, et ab eo, qui eam tibi tradidit, probæ administrationis mercedem ac pro terreno regnum cœleste reciperes.

De pulchritudine corporis.

Corporis forma hominem reddit idoneum, qui in aula regi terreno assistat; sed animi pulchritudo illum cœlesti regi charum gratumque reddit: et illa quidem ut momentaneis honoribus perfruarur facit: hæc vero æternam nobis Dei ac Domini amicitiam familiaritatemque conciliat. Tu vero nullum habes te superiorem cui corporis pul-

A διὰ τῆς ἀγαθῆς μνήμης; κτήσασθαι τὸ ἀθάνατον· μνήμην δὲ καταλίπης ἀγαθὴν, ἐὼν καὶ αὐτὸς τοὺς ἀγαθὴν καταλιπόντας μνήμην ζηλοῖς· ἵνα καλὰ μὲν ἐκμελετήσης λέγειν, τὰ ὁμοία δὲ συνεθισθῇ πράττειν, καὶ ἃ φρονεῖν ἐπιτηδεύσεις διὰ τῶν λόγων, ταῦτα ποιεῖν ἐπιμελήῃται διὰ τῶν ἔργων.

Περὶ συμπαθείας.

Ὡς περ οὐκ ἐν σώμα ᾧ οὐ κρέπεται σκιά, οὕτως οὐδὲ ἄνθρωπος ᾧ οὐ παρέπεται ἁμαρτία. Ἡ γὰρ φύσις ἡμῶν εὐδολισθὸν τι χρῆμα καὶ πρὸς τὸ πταίνειν εὐκατάφορον. Ἔσο οὖν τοῖς ἁμαρτάνουσιν εὐμενής, καὶ τῷ δικαίῳ κίρνα τὸ φιλόανθρωπον. Κἂν γὰρ ἐτέρους πταίνοντας λογοθετῇς, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς τῶν σεαυτοῦ σφαλμάτων λογοθέτην ἔχεις τὸν Θεόν. Καὶ καθ' ἐλάχιστην ἑαυτῷ παρεγγύα τὴν ἡμέραν, ὥς ἀφήσεις καὶ αὐτὸς ἀφεθῆναι σοι· παρ' ἑαυτοῦ ἔλπιζε. Ἐπεὶ οὖν σεαυτῷ τὴν κρίσιν ἐπιψηφίξῃ, ἀφες τοῖς ὀφειλόμεναις τὰ ὀφειλήματα, καὶ ἀφεθῆσεται σοι τὰ ἁμαρτήματα. Ἄ γὰρ ἂν τοῖς συνδούλοις ποιήσεις, ταῦτα παρὰ τοῦ κοινου Δεσπότης ἀνταποδέξῃ, ὅτι ἐν ᾧ κρίματι κρίνεις, ἐν τούτῳ καὶ κριθῇ.

Περὶ ἐπεικείας.

Ὑπόκλινον τὸ οὖς σου τῷ δεομένῳ, καὶ ἀποκρίθητι αὐτῷ τὰ εἰρηνικά. Κἂν γὰρ ἀπρόσιτος ὑπάρχῃς διὰ τὴν κάτω δυναστείαν, ἀλλ' εὐπρόσιτος γενοῦ διὰ τὴν ἄνω ἐξουσίαν. Παραμυθῆσαι τοὺς ὀδυνομένους, εἰ καὶ μὴ δῶροις, ἀλλ' οὖν τοῖς λόγοις· πολλῶν γὰρ δωρεῶν οὐδα καὶ λόγον ἔνα ὑπεράξειον, καὶ μυρίων ἄλλων πραγμάτων ῥῆμα ἐν εἰς παραψυχὴν ἰσχυρώτερον. Οὐ τοσοῦτον γὰρ χρημάτων δύναται περιουσία, ὥς βασιλέως ῥῆμα ἐπεικίς, παραμυθῆσθαι ψυχὴν ἀλγοῦσαν. Οὕτως ἀγαπητὸς γενήσῃ τοῖς ὑπὸ χεῖρα μάλιστα, καὶ δαπάνης χωρὶς τὴν ἀπάντων εὐνοίαν κερδήσεις, καὶ πατέρα σε μᾶλλον ἢ δεσπότην ἀνακηρύξουσιν.

Περὶ ἀντιχαρίτος.

Ἴσθι ὡς ἐξ' ὅσων ἡξιώθης παρὰ Θεοῦ τῶν ἀγαθῶν, ἐπὶ τοσοῦτον ὀφείλεις αὐτῷ ἀντιδιδόναι τὰς χάριτας, τῷ μὴ ὡς χρεὶς δεχομένῳ τὰς ὀφείλας, ἀλλ' ἀντιδιδόντι, ὥσπερ ἀντὶ χαρίτων διπλασίονας χάριτας. Ἀμειψαί οὖν τῷ εὐεργέτῃ τῶν ἀγαθῶν χάριν ἀγαθὴν, καὶ ἣν ἑαβες παρ' αὐτοῦ ἐξουσίαν· χρῆσαι ταύτῃ ταῖς εἰς τοὺς πλησίον εὐεργεσίαις. Πλουσιωτέρους δὲ σου μᾶλλον νόμιζε κατὰ τὴν εὐποιαν, ὅσοι μικρότεροί σου τυγχάνουσιν διὰ τὴν ἐξουσίαν. Οὐ γὰρ ἑαβες, ἵνα κατέχῃς, ἀλλ' ἰδέξω, ἵνα οἰκονομήσῃς, καὶ τῆς καλῆς διοικήσεως παρὰ τοῦ δεδοκότος τοὺς μισθοὺς ἀπολήψῃ, καὶ ἀντὶ τῆς ἐπικήρου βασιλείας, τὴν ἀθάνατον.

Περὶ κάλλους σώματος.

Ὁραιοῦς σώματος ἄξιον τὸν κεκτημένον ἐποίησε παρίστασθαι τῷ ἐπιγεῖν βασιλεῖ· ὁραιοῦς δὲ ψυχῆς ἀγαπητὸν ἐργάζεται τὸν ἄνθρωπον τῷ ἐπουρανίῳ Βασιλεῖ. Ἄλλ' ἢ μὲν πρόσκαιρον ἔχει τὴν τῶν ἐξωμάτων ἀπόλαυσιν· ἢ δὲ αἰώνιαν εὐρίσκει τὴν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Δεσπότην οἰκίωσιν. Ἄλλ' αὐτὸς μὲν οὐκ ἔχεις ἕτερον ὑπὲρ σέ, ᾧ τῷ τοῦ σώματος κάλλει

ἀρέσεις, ἀλλ' ἔχεις Θεόν, ὃς οὐ κάλλος σώματος ἐκζητεῖ, ἀλλὰ ψυχῆς εὐγένειαν. Τούτω οὖν ἀρέσκειν σπειῦδε διὰ παντός, τὴν αὐτοῦ εἰκόνα σεαυτῷ καθάρων καὶ ἀμύλωντον φυλάττων, διὰ τῆς σωφροσύνης καὶ ἀγαθότητος.

Περὶ ἰατρείας.

Κενὸς ἑκαίνος ἐστὶν ὁ τοῦ ἱατροῦ πόνος, ἐὰν τὸ παρ' αὐτοῦ φάρμακον τὸ σῶμα μὴ ἱατρεύσῃ· καὶ μάταιος ἑκαίνος ὁ τοῦ φιλοσόφου λόγος, ἂν μὴ δύνηται τὰ πάθη τῆς ψυχῆς θεραπεῦσαι. Ὡς περ γὰρ ἱατροὺς περὶ σωμάτων φιλοσοφεῖν, οὕτω καὶ φιλοσόφους ψυχὰς ἱατρεύειν ἀναγκαῖόν ἐστιν. Ἐκαίνους γοῦν ἡγοῦ ἱατροὺς ἀληθεῖς, ὅσοι ἀπὸ σωμάτων τὰς νόσους τῇ τέχνῃ διώκουσι· κακαίνους δὲ ῥίζου φιλοσόφους ἀψευδεῖς, ὅσοι ἀπὸ τῶν ψυχῶν τὰ πάθη τοῖς λόγοις ἐξορίζουσιν· εἰ γὰρ πειθηνίους ἔχουσιν τοὺς ἀσθενοῦντας δι' ὅλου.

Περὶ συκοφαντῶν.

Ἄκοῦν ματαίαν μὴ παραδέχου, μηδὲ τοὺς συκοφαντοῦντας ἐναγκαλίζου, μηδὲ φαῦλοις ἀνθρώποις εἰκῇ πιστεύς. Οἱ μὲν γὰρ πολλάκις τοὺς ἀγαθοὺς ἄνδρας διὰ κακίας ὑπόληψιν ἀπώλεσαν, οἱ δὲ τοὺς οἰκείους τῆς κακίας θυμοὺς ἐμοῦντες, ἀθώου αἵματος ὑπεύθυνόν σε καταστήσουσιν, οἱ δὲ ὑποπτόν σε ποιήσουσιν, ὥς χαίροντα τοῖς κακοῖς. Μεθ' ὧν γὰρ ἀναστρέφειν ποθεῖς, καὶ οἷς πιστεύειν φιλονεικεῖς, καὶ σὺ τοὺς αὐτῶν τρόπους ἐυλόγως κεκτηῖσθαι δόξεις.

Περὶ μελέτης γραφῶν.

Ἱστορίας ἀρχαίας ἐξέρχεσθαι μὴ κατόκει· ἐν αὐταῖς γὰρ εὐρήσεις ἀκόπως ἥπερ ἕτεροι συνῆξαν ἐγκόπως. Καὶ μάθοις ἑκαίνην τὰς τε τῶν σπουδαίων ἀρετὰς, καὶ τὰς τῶν φαύλων κακίας, τὰς τε τοῦ βίου πολυτρόπους μεταβολὰς, καὶ τῶν ἐν αὐτῷ πραγμάτων τὰς ἐναλλαγὰς, καὶ τοῦ κόσμου τὸ ἄστατον, καὶ τὸ τῆς ἀρχῆς εὐμετάπτωτον, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, τῶν μὲν φαύλων τὰς ἀμοιβὰς, τῶν δὲ σπουδαίων πράξεων τὰς ἀντιδόσεις, ὧν τὰς μὲν φύγῃς, ἵνα τῆς ἑκαίνην δίκτης πείραν μὴ λάβῃς, τὰς δὲ κατορθώσεις, ἵνα τῶν ἐντεῦθεν ἐπάθλων καταξιώθῃς.

Περὶ εὐεργεσίας.

Σοφὸν τί σε νοουετήσω, καὶ ἀθηθεῖ ἴσως τοῖς συμβουλευούσι, πλὴν καὶ πατὴρ καὶ στοργῆς οὐκ ἀνάξιον. Μᾶλλον ἀποδέχου, τέκνον, τοὺς παρὰ σοῦ δωρεὰς ἐξαιτοῦντας, ἢ τοὺς δῶρά σοι φιλοτιμότερον προσκομίζοντας. Τοὺς μὲν γὰρ χρεώστας καταστήσεις εὐχομένους σοὶ τὰ ἀγαθὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ· κἀντεῦθεν καὶ αὐτὴν τὴν Θεὸν ὀφειλέτην ποιήσεις, τὰς ἀμοιβὰς σοὶ χρεωστικῶς ἀπονέμοντα· τῶν δὲ χρεώστης ὑπάρξεις, καὶ ὡς εὐεργέτας αἰδοῦς ἀνελευθέρου καταξιώσεις. Θέλοις οὖν εὐεργετεῖν μὲν ἅπαντας ἀνθρώπους, εὐεργετεῖσθαι δὲ παρ' οὐδενὸς τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ἢ παρὰ μόνου Θεοῦ· τοῦτο γὰρ ὅντως ἀρμόδιον ἐλευθέρῳ καὶ ἀληθεῖ τυγχάνει βασιλεῖ. Καὶ τοῖς μὲν αἰτοῦσι δίδου, καὶ στέργε τούτους· τοὺς δὲ διδόντας ἤττον ἀποδέχου. Τούτοις μὲν γὰρ ὁλος ὁ σκοπὸς τὴν χάριν ἀντιλαβεῖν· ἑκαίνους δὲ ἅπασα σπουδὴ τὴν

chritudine placeas, sed Deum habes Dominum, qui corporis formam non requirit, sed animi nobilitatem. Huic igitur in omnibus placere studeas, illius imaginem puram incorruptamque per temperantiam ac morum puritatem in te ipso conservans.

De medicina.

Medici labor inanis est, si quæ ab eo exhibetur medicina corpus non curat: ita vana est philosophi oratio, quæ non potest animi perturbationibus mederi. Sicut enim medicis proprium est de corporibus philosophari, ita et philosophos necesse est animi morbis medicinam facere. Eos igitur veros mellicos existima, qui arte sua morbos e corporibus expellunt, et philosophos non fictos quicumque persuasione sua cupiditates ex hominum animis evellunt, si modo obsequentes sibi omnino habeant infirmos.

De calumniatoribus.

Noli aures futilibus præbere sermonibus, aut calumniatores fovere, aut improbis hominibus temere credere. Illi enim sæpenumero viros bonos propter improbitatis suspicionem affligerunt, hi vero propriæ improbitatis iras evomentes innocentis sanguinis reum te constituent, aut suspectum reddent quasi improborum consuetudine gauderas. Quibuscum enim amas consuescere, et quibus fidem habere soles, non immerito eorum mores induisse judicaberis.

De studio legendi historias.

Historias veterum evolvere ne te pigeat: ibi enim sine labore reperies quæ alii magno cum labore congesserunt. Atque inde honorum virtutes, et improborum vitia cognoscas, et varias humanæ vitæ mutationes, et rerum quæ in ipsa sunt vicissitudines, cum rerum humanarum instabilitatem, tum imperii ad cadendum proclivitatem, atque ut uno verbo dicam, maleficiorum quidem poenas, virtutum vero præmia leges; quorum illa quidem devitabis, ne ultionis, quæ illa persequitur, severitatem patiaris; istas vero amplecteris ut debita illis præmia consequi merearis.

De beneficentia.

Regulam tibi sapientem, licet ab usu consulentium fortassis alienam, fili, suggeram paterno tamen amore non indignam. Eos approba, fili, potius, qui a te munera postulabunt, quam qui ambitiose sua tibi dona obtrudent. Illos enim oblatorum tibi constitues, qui tibi a Deo bona precabuntur, et ipsum etiam Deum debitorem facies, qui benefactorum remunerationem persolvat, quasi obligatus: istis autem debitor ipse obligaberis, et quasi benefactores reverentia quadam illiberali prosequeris. Velis ergo potius omnes homines obligare tibi beneficiis, ipse autem nemini obligari nisi uni et soli Deo. Hoc enim profecto magis congruum est generoso et magnifico imperatori. Largire igitur petentibus, atque istos complectere: eos autem qui tibi offereant magis reproba, his

enim hoc propositum est, ut a te munera auferant, A χάριν ἀνταποδοῦναι, εἰ μὲν ἔχουσιν, ἀνθρωπίνην, illis autem omne studium erit, ut gratiam tibi refe- εἰ δὲ μὴ ἔχουσιν, πολλαπλασίαν παρὰ τοῦ Θεοῦ. rant, humanitus quidem si solvendo erunt; sin secus,] multiplicem a Deo tibi precibus impetrantes.

De nobilitate.

Summam injuriam corporis nobilitati facit is qui animi nobilitatem negligit. Tu ergo regiae corporis nobilitati quam habes fac ut animi nobilitatem, quæ summa est, adjungas; illa enim a natura et sine præmio habetur. hæc vero a voluntate, et mercedem conjunctam habet. Honora ergo et lauda, non eos, qui corpore sunt nobiles, sed potius eos qui sunt animo variis virtutibus ornato. Neque enim debet homo sola corporis nobilitate, sicut cætera animalia, esse contentus. Nam equi nobilitas est ut sit ferox atque interritus; canis ut la- B trator acer in persequendis feris, et de cæteris animantibus similiter: hominis vero, ut animum habeat omni virtutum genere exornatum. Corporis ornatus est forma, et robur, et bona valetudo: animi autem generositas in verbis moribusque, ac virtutum omnium perfectione consistit.

De patientia.

Nunquam in re ulla, mi fili, adversus Deum irascaris: id enim sæpenumero animi exilitas efficere solet: sed æquo animo casus omnes perferto, et sine cunctatione ulla obtemperato omnibus quæ tibi Deus obtingere voluerit; si gaudere, gaude; si mœrere, mœre; si secunda uti fortuna, utere: si adversa, patere. Omnibus cede, omnibus acquiesce: a peccato duntaxat abstine: hoc enim unum est quod nunquam te admittere oportet: quoniam ex Deo non est, imo ex Inconsiderantia fere nasci solet. Neque ergo secundis rebus extollere, neque adversis deprimere. Si enim in omni rerum acerbitate fortiter ferenda animi æquitatem ostenderis, patientiæ mercedem a Deo feres: si vero mœrore te conficiens Dei consilio ac voluntati de te repugnare volueris, invitus tamen patieris, quæ Dei providentia de te statuerit, et patientiæ præmium simul amittes.

De eruditione.

Cogitare non solum de suis, sed etiam de subditorum rebus sollicitudo est rege dignissima: neque enim satis est bonum te præstare iis qui tuæ D diitoni subjecti sunt, sed et liberos relinquere oportet, qui quasi vivæ virtutis imagines sint cælestis. Quemadmodum qui liberos probe instituit, de universo regno bene meretur, ita qui eos male moratos, ac nullis litteris excultos relinquit, totam rempublicam graviter lædit. Obedi ergo, fili, paternis admonitionibus, ut et tibi ipse prosis, et regnum recte modereris, et mihi institutionis tuæ gratiam, bonam videlicet nominis memoriam persolvas.

De linguæ noxa.

Omnia audi, et ab omnibus discite: at quædam ex iis rejicies, quædam vero admittes, nempe ea quæ tibi usui atque honori esse queunt, ac tuis subditis

Περὶ εὐγενείας.

Υβρίζει τὴν τοῦ σώματος εὐγένειαν ἐσχάτως, ὁ τὴν τῆς ψυχῆς εὐγένειαν μὴ κεκτημένος. Καὶ αὐτὸς οὖν σὺν τῇ τοῦ σώματος βασιλικῇ εὐγενείᾳ, κτῆσαι καὶ τὴν τῆς ψυχῆς ἀκροτάτην εὐγένειαν· ἐκείνη μὲν γὰρ ἐστὶ φυσικὴ καὶ ἁμισθος, αὕτη δὲ προαιρετικὴ καὶ ἑμισθος. Καὶ τίμα μὲν καὶ ἀποδέχου μὴ τοὺς εὐγενεῖς τῷ σώματι, ἀλλὰ τοὺς κεχαρισμένους τῷ πνεύματι. Οὐ γὰρ ὁμοίως τοῖς ἀλλοῖς ζώοις καὶ ὁ ἀνθρώπος ὀφείλει γυμνὴν ἔχειν τὴν τοῦ σώματος εὐγένειαν. Ἵππου μὲν γὰρ εὐγένεια τὸ σοβαρὸν τε καὶ εὐσταθές· κυνὸς δὲ τὸ ὑλακτικόν τε καὶ κυνηγετικόν, καὶ τῶν ἄλλων ζώων ὁμοίως· ἀνθρώπου δὲ, τὸ τὴν ψυχὴν ἔχειν παντοίαις κεκοσμημένην ἀρεταῖς. Τῶν μὲν γὰρ σωμάτων ὁ κόσμος, κάλλος καὶ βώμη καὶ εὐεξία· τῶν δὲ ψυχῶν, λόγος καὶ τρόπος ἀγαθός, καὶ τῶν ἀρετῶν ἡ τελειωσις.

Περὶ ὑπομονῆς.

Μηδέποτε πρὸς Θεὸν ἀγανακτήσης, τέκνον, ἐν οὐδενί· τοῦτο γὰρ πολλάκις οἶδεν ἡ μικροψυχία γενεῖν· ἀλλ' εὐχαρίστως ἅπαντα δέχου τὰ περιπίπτοντα, καὶ πᾶσιν ἔπου ἀνενδοιάστως, οἷς ἂν θάλῃ ὁ Θεὸς γενέσθαι περὶ σέ· ἂν χαίρειν, χαίρε· ἂν λυπῶσθαι λυποῦ· ἂν εὐημερεῖν, εὐημέρει· ἂν πάλιν δυστυχῇ, δυστύχει. Πᾶσιν εἶπε, πᾶσιν ἀρέσκου· μόνῃς δὲ τῆς ἁμαρτίας μακρύνου· ταύτην γὰρ σε μόνην καταδέχεσθαι οὐ χρὴ· οὐδὲ γὰρ ἐκ Θεοῦ, ἀλλ' ἐξ ἀπροσεξίας ἐπιγίνεσθαι εἰώθε. Μῆτε οὖν εὐτυχῶν ἐπαρθῇς, μῆτε γούν δυστυχῶν ὑπεραλγῆσθαι. Εἰ μὲν γὰρ μακροθύμως φέρων ἐπὶ πᾶσιν εὐχαριστήσεις τοῖς ἀνιάρσι, καὶ τὸν τῆς ὑπομονῆς πάντως ἀπολήψῃ μισθόν· εἰ δὲ σεαυτὸν τρύχων, ἐναντιώσῃ τῇ περὶ σέ τοῦ Θεοῦ οἰκονομίᾳ, καὶ ἁκῶν πάθουσιν, τῇ προνοίᾳ φερόμενος, καὶ οὐδὲν μὲν προσωφελήσεις σεαυτὸν, μᾶλλον δὲ καὶ τὸν τῆς ὑπομονῆς προσαπολέσεις μισθόν.

Περὶ παιδείας.

Βασιλικώτατόν ἐστιν ἔργον μὴ μόνον τὰ ἑαυτοῦ τὸν βασιλεῖα σκοπεῖν, ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν ὑπάρχον ἐπισκοπεῖν. Οὐ γὰρ ἀρκεῖ τὸ ἑαυτὸν ἀγαθὸν παρέχειν τοῖς ὑπὸ χεῖρα, ἀλλὰ καὶ τῆς ἰδίας ἀρετῆς τοὺς παῖδας καταλιμπάνειν εἰκόνας· ὥσπερ γὰρ ἀγαθοὺς παῖδας ἐκτρέφων, ἅπασαν τὴν βασιλείαν εὐεργετεῖ, οὕτως ὁ πονηροὺς καὶ ἀπαιδεύτους ἔων, ἅπασαν τὴν πολιτείαν ἀδικεῖ. Πείθου οὖν, τέκνον, τοῖς πατρικοῖς μου λόγοις, ἵνα καὶ σεαυτὸν ὠφελῇς, καὶ τὴν βασιλείαν εὐοδώσῃς, καὶ ἐμοὶ χάριν τῆς παιδείας τὴν ἀγαθὴν μνήμην χάρισθαι.

Περὶ γλωσσοειτίας.

Ἄκουε πάντα, καὶ πορὰ πάντων μάνθανε· ἀλλὰ τὰ μὲν ἀποδέχου, τὰ δὲ ἀποστρέφου, καὶ ἀποδέχου μὲν ὅσα σοι ὄφελος καὶ τιμὴν περιποιεῖται, καὶ τοῖς

ὕπηκούς οὐδὲν λυμαίνεται· ἀποστρέφου δὲ, ὅσα καὶ τοὺς ὕπηκούς βλάπτει, καὶ σὲ μὴδὲν ὠφελῇσει. Γλῶσσαι γὰρ βωλῖα, ἐὰν ἐξη τὸν συνεργάτην δυνάμει, πολλῶν κακῶν αἰτία ταυτῇ τε καὶ τοῖς ἐπομένοισι, γενήσεται· στόμα δὲ εὐρημον σὺν ἀληθείᾳ διαλεγόμενον, πολλὰ τοὺς τε ἀκροαμένους, καὶ τὸν κακῶν ὄνινσι. Θέλει οὖν μὴ τοῖς κακοῖς χαίρειν, ἀλλὰ τοὺς ἀγαθοὺς ἀποδέχεσθαι· καὶ εἰρηνεύειν μὲν τὸ ὑπήκοον, ἀλλὰ μὴ κατ' ἀλλήλων ὀτρύνεσθαι· οὗ γὰρ μάχαι καὶ ἐριδὲς, ἐκείθεν μακρύνεται ὁ Θεός· οὐ δὲ εἰρήνη καὶ ἀγάπη, καὶ ὁμόνοια, καὶ τοῖς εἰρηνέουσιν, εὐχάστον καὶ ἑγγύς τὸ Θεῖον παριστᾷ, καὶ τοῖς εἰρηνοποιοῖς τὴν υἰοθεσίαν τοῦ Θεοῦ προξενεῖ.

Περὶ ἀγαθοῦ τρόπου.

Στέφανον βασιλείας τὴν ἀγαθὴν ὀρίζου συνεῖδον, δι' ἧς κοσμήσεις σεαυτὸν μᾶλλον ἢ τοῖς μυριοῖς ἄλλοις ἐγκαλλωπίσμασιν· Ὁ γὰρ πλοῦτος ἀπιστὸν τι χρῆμα καὶ εὐόλισθον· ἡ δὲ θύξα, πατρίσεται· τὸ δὲ κρῖτος ἀπέρχεται· καὶ αἱ ἡδοναὶ διαβρέουσι· μόνος δὲ ὁ ἀγαθὸς τρόπος εἰς αἰῶνας συμπαρατείνεται, καὶ ἀθάνατόν σε ποιήσει τῇ μνήμῃ, ἀλεξιφάρμακον ὥσπερ τὴν σὴν ἀρετὴν τοῖς μετὰ σὲ χαριζόμενος, καὶ πάντας καὶ ἐκαινέτας, καὶ μιμητάς, τῆς σῆς πολιτείας ποιούμενος.

Περὶ τοῦ κρατεῖν τῶν ἡδονῶν.

Ἰσθι, τέκνον ἐμὸν, ὥς τότε σε κατὰ τὴν ἀλήθειαν βασιλεῖα ὀρίσονται, ὅταν μὴ μόνον τῶν ὑπηκόων κρατῇς, ἀλλὰ καὶ τῶν ἡδονῶν ἀπασῶν ἐπικρατῇς. Ἔστω γὰρ σοι στέφανος, τῆς βασιλείας σύμβολον· ἀλλ' ἔστω καὶ δικαιοσύνη τῷ πράγματι σύνδρομος· πορφύρα δὲ σε κοσμήσει, ἐὰν ἡ σωφροσύνη ταύτη συνεπανθήσῃ· καὶ τῶν ποδῶν σε τὸ ἐρυθρὸν τιμήσει ὑπόδημα, ἐὰν αὐτοῖς τὴν φλόγα τοῦ τύφου καταπατήσῃς. Ἐκεῖνα μὲν γὰρ πρόσκαιρόν σοι τὴν βασιλείαν χαρακτηρεῖ· ταῦτα δὲ καὶ τῆς αἰωνίου κολάσεως ῥύσεται, καὶ τὴν ἀθάνατόν σοι προξενεῖ βασιλείαν.

Περὶ λόγου τελείου.

Λόγου τοῦ τελειοτάτου πάντων ἐν ἀνθρώποις ἴαν ἐπιμελοῦ· δι' αὐτοῦ γὰρ ἡ ἐπίγειος βασιλεία ἐξείκοντιζέ τὴν ἐπουράνιον τάξιν, καὶ ἀρμονίαν· λόγος γὰρ ἡγεμονεύει τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, οὗ περιαιρεθέντος συμπεριαιρεῖται τὰ ἡμέτερα. Κεῖται οὖν τοῦ λόγου τὸ χρῆμα, μὴ ἐνδεὲς, ἀλλὰ τέλειον. Οὐδὲ γὰρ κυβερνήτῃ πιστευτόν τοῦ σκάφους τὴν σωτηρίαν, εἰ μὴ καλῶς κυβερνᾷν ἐξέπιστάται· οὕτως δὲ βασιλεὶ βασιλικώτατα κρατεῖν, εἰ μὴ τοῦ λόγου τὴν ἀσκήσιν τοῦ πρακτικωτάτου διεξέρχεται. Λέοντι μὲν γὰρ τὸ ἀρχικὸν ἐν θηρίοις, ὡς ὁ λόγος, ἡ δύναμις· αὐτῷ δὲ ἐν πετεινοῖς, τὸ ὑψιπετὲς καὶ δραστήριον· ἀνθρώπῳ δὲ κατὰ γῆν ὁ λόγος τὴν ἐξουσίαν χαρίζεται.

Περὶ τοῦ μὴ ἐπαίρεσθαι.

Ἐπὶ νίκαις ὑπερνεύων μὴδέποτε ἐπαρθῇς, μὴδὲ ἐπὶ πολέμῳ συμφοραῖς γαυρίαμα κτήσῃ, μὴδὲ ἐπικρατῇς ἐπὶ πτώσει ἐχθρῶν σου, μὴδὲ ἐγγελάσης δυστυχίαν ἐτέρου, μὴδὲ ἐπικροτήσῃς ἐπ' ἀπωλείᾳ ἀνθρώπου· κοινὴ γὰρ ἡ φύσις, καὶ τὸ μέλλον ἀόρα-

minime obesse possunt : rejice autem ea quæ et subjectos lædunt, et tibi nihil prosunt. Lingua enim fraudulenta, si potentem adiutorem nacta fuerit, et sibi et sectatoribus suis multum afferet detrimenti. Os autem sincerum, quod nil nisi verum proloquitur, et dominum suum, et eos qui illum audiunt juvat plurimum. Malis ergo ne gaudeas, sed bonos assume : pacem inter populos fove, neque eos inter se committas. Ubi enim lites sunt et pugnae, procul abest Deus : ubi vero pax, et charitas, et concordia, pacificis se præsentem et propitium exhibet et adoptionis in filios Dei copiam eis facit.

De bonis moribus.

Lectissimam esse regni tui coronam statuito bonam conscientiam, qua te magis meliusque exornabis quam sexcentis aliis ornamentis. Divitiarum enim infida quædam res est, et quæ facile dilabatur. Gloria evanescit, robur marcescit : voluptates diffluunt : sola innocentia bonique mores in multas ætates protenduntur, ac tuum nomen immortalitati commendabunt, virtutemque tuam quasi adversus mala omnia pharmacum posteris imitandam reliques, eosque et laudatores et imitatores tuæ administrationis habebis.

De voluptatibus superandis.

Scito, mi fili, verum te regem homines judicatu- cum non solum subditos in manu habebis, sed a voluptatibus etiam omnibus temperabis. Sit ergo tibi corona pro signo imperii, sed coronæ semper adjuncta sit comes justitia. Purpura quidem tibi ornamento erit, si temperantia illam comitetur. Calcei rubri decenter pedes tuos ornabunt, si in ipsis superbiz fastum proculcabis. Illa enim perituri imperii tibi nota erunt ac signum : ista vero ab æterno supplicio te vindicabunt, et immortalī regno donabunt.

De perfecta dicendi facultate.

Eloquentiam rerum omnium humanarum perfectissimam diligenter exerce : per eam enim terreni regni principatus refert quodammodo cœlestium rerum ordinem et convenientiam : oratio rebus omnibus humanis præest, quam si tollas, simul et omnia nostra tollas. Da ergo operam ut tibi dicendi facultatem pares, non eam quidem mancā aut diminutā, sed perfectā. Neque enim gubernatori navigii salus committitur, nisi bene gubernare didicerit : neque regi imperio regio uti, nisi facultatem dicendi ad res gerendas accommodatissimam diligenter exercuerit. Leoni siquidem regnum in bestias dat robur animi et corporis : aquilæ in aves volatus sublimis et velox : homini autem super terram imperium dat oratio.

Non esse gloriandum.

Propter relatam de hostibus victoriam gaudio ne effararis, nec adversariorum calamitatibus insultes, neque ob ruinam inimicorum læteris, nec alterius miseriam rideas, nec ob ullius hominis interitum manibus plaudas : natura enim commu-

nis est omnibus, et futurum provideri nequit. Re-
miniscere eorum quæ antea fuerunt, et quæ postea
evenient intelliges, magnæ enim ac multæ sunt
vitæ hujus vicissitudines, ac præteritorum recor-
datio præsentibus documento esse debet. Ne te
efferas, aiunt, ne tanto profundius dejiciaris; ne
partas tibi victorias ascribe, ne unquam fortunam
experiaris adversam: sed aliorum calamitatibus
illacrymare, atque hominum miseriis condolesce,
homo ipse cum sis: festorum celebritates propter
partas victorias soli Deo gratus acceptas refer,
ut et in secundis rebus te submittens, et in adver-
sis erigens, nunquam te hominem esse obliviscaris.

De studio litterarum.

Ad mores tuos omni ex parte excolendos veterum
sapientum sententias continenter evolve: multa
enim in illis præcepta utilissima reperiis, præ-
sertim in operibus Salomonis atque Isocratis.
Adde etiam si vis Jesu filii Sirach documenta atque
consilia, e quibus multum civilis et regis prudenti-
æ haurire poteris. Cætera etiam divinitus inspi-
ratæ Scripturæ oracula perfecta tibi esse oportet,
ut cum sapientia consummatus fueris, me regem,
patrem ac præceptorem tuum, lætitia perfundas
ac cæteros etiam ipse exhortari ac docere possis:
et homo cum sis finem tibi præscriptum esse, mel-
lius intelligas; ac nullum hominem esse peccati,
nullum mortis expertem; nullum qui non judi-
candus sit de omnibus quæ in vita gesserit, nul-
lum qui de mortis suæ termino aliquid certi sciat.

Α τον· ὅρα οὖν τοὺς πρὸ σοῦ, καὶ τότε μαθήσῃ τὰ μετὰ
σε. Πολλὰ γὰρ αἶδεν ὁ βίος πράγματα ἀμείβειν, καὶ
τῶν παρελθόντων τὰ πάθη τοῖς νῦν παροῦσιν ὑπάρ-
χει διδασκαλία. Μὴ οὖν μέγα ἐπαρθῇς, φησὶν, ἵνα μὴ
μαῖζον πέσης, ἀλλ' οὐδὲ τῶν κατορθουμένων σοι
τροπαίων μὴδὲν ὀλως ἴδιον λογίσῃ, καὶ οὐδέποτε τῶν
ἀπευκταίων πειραθῇσθαι. Ἄλλ' ἐπιδάσκει μὲν ταῖς
ἀλλοτρίαις συμφοραῖς, συμπάθει δὲ πάσχουσιν ἀν-
θρώποις, ἄνθρωπος ὢν καὶ αὐτός· τὰς δὲ ἐπὶ ταῖς
νίκαις πανηγύρεις, ἀνατίθει μόνῃ τῷ Θεῷ εὐχαρί-
στως, ἵνα καὶ ἐν ταῖς εὐτυχίαις δυστυχῶν, καὶ ἐν
ταῖς δυστυχίαις εὐτυχῶν, τὸ ἄνθρωπος εἶναι μὴ ἀπο-
λέσῃς.

Περὶ ἀναγνώσεως γραφῶν.

Β Ἴνα δέ σου τὸ ἥθος διὰ πάντων κοσμήσῃς, μὴ
κατόκνει τὰς τῶν παλαιῶν διεξέρχεσθαι γνῶμας·
πολλὰ γὰρ ἐν αὐταῖς εὐρήσεις τὰ χρήσιμα· καὶ πλεον
πάντων τὰ τε Σολομώντια, τὰ τε Ἰσοκράτεια. Εἰ
βούλει καὶ τὰ τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Σιράχ διαμελέτα βου-
λεύματα καὶ διδάγματα, ὥς ἐκείθεν καὶ πολιτικὰς
καὶ βασιλικὰς ἀρετὰς δυνάμενος ἀνελίξασθαι. Τὰ
γὰρ ἄλλα πάντα τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς σωτήρια
λόγια συναναπνεύσθαι σοι πάντως ἐπάναγκας. Ἐπὶ
δὲ τέλειος γένῃ τὴν φρόνησιν, χάμπε τὴν βασιλεία, καὶ
πατέρα, καὶ παιδευτὴν εὐφρανεῖς, καὶ αὐτός τότε
νοθεῖται ἑτέρους ἀξιοθήσῃ· καὶ τὸ οἰκεῖον τέλος
ἄνθρωπος ὢν, μᾶλλον ἐπιγνώσῃ, ὅτι οὐδεὶς ἀνθρώ-
πων ἀναμάρτητος, οὐδεὶς ἀνθρώπων ἀθάνατος, οὐ-
δεὶς ἀνθρώπων τὴν τῶν βεβωμένων διαφεύζεται κρί-
σιν, οὐδεὶς ἀνθρώπων οἶδε τοῦ βίου τὸ ἄδηλον τέλος.

MONITUM.

(Ang. Mai. Script. veter. nov. coll. t. II, pag. 679.)

Cum in Vaticanis codicibus politica scripta vestigarem, Basilii quoque imperatoris editas ad
filium admonitiones lectitabam, ab iisque, in uno saltem codice, caput xxiii, quod est de pecuniæ
contemptu, abesse videbam. Verum idem codex prædictum defectum cum senore resarciebat: nam-
que in admonitionum illarum pervulgatarum calce, alia subtexebatur ejusdem Basilii ad eundem fi-
lium admonitio, quæ in editionibus, quantum vidi, desideratur.

III

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ

ΕΤΕΡΑ ΠΑΡΑΙΝΗΣΙΣ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΥΤΟΥ ΥΙΟΝ ΛΕΟΝΤΑ ΒΑΣΙΛΕΑ.

BASILII IMPERATORIS

ALTERA EXHORTATIO

AD FILIUM SUUM LEONEM IMPERATOREM.

Ἡ θεία καὶ παναγία Τριάς ἡ παντοδύναμος καὶ Ἀ ζωοποιὸς ἀγαθότης, ἡ ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν ὁμοουσίως δοξαζομένη, τὸ ὑπερβάλλον ἐπιδείξει βουλομένη τῆς οἰκίας ἀγαθότητος, καὶ ἐν πᾶσι μὲν τοῖς οὔσι, κατεξάρετον δὲ τοῦ ἀνθρώπου πρόνοιαν ποιούμενη, κατ' εἰκόνα ἰδίαν τὸ νοερὸν τοῦτου δημιουργήσασα, δόξῃ τε καὶ τιμῇ στεφανώσασα, σοφίαν αὐτῷ ἐδώρησατο, δι' ἧς κατὰ τὸ δυνατόν Θεὸν γνωρίσαι δυνατόμενος, δοξάζοι διὰ παντός τὸν τῶν ἀπάντων κτίστην · ἡ σοφία τοίνυν ἐκ τῆς αὐτῆς μεγαλειότητος τοῖς ἀνθρώποις δοθεῖσα, προδήλως καὶ καλῇ καὶ τερπνῇ ὡς Θεοῦ δῶρον καθέστηκε. Καὶ σὺ οὖν, τέκνον ἐμὸν θεοφύλακτον, σοφίᾳ ἐκτραφόμενος γενοῦ φιλόσοφος (2) ἐκ τοῦ τὸν Θεὸν φοβεῖσθαι · ἀρχὴ γὰρ σοφίας φόβος Κυρίου · σύνεσις δὲ ἀγαθῇ, πᾶσι τοῖς ποιούσιν αὐτήν. Ἀγάπα τοίνυν τὸν Κύριον ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ καρδίας σου καὶ αὐτῷ λάτρευε, καὶ αὐτὸν μόνον δόξαζε δημιουργὸν οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ θαλάσσης, πάντων τε ὁρατῶν καὶ ἀορατῶν, ὃς καὶ γενέσεται σοι βοηθὸς ἐν πάσαις ταῖς ἐμέραις τῆς προσκαιρου τῆσδε ζωῆς σου, καὶ ἐν αἰῶνι τῷ μέλλοντι · σχολάσθων τῇ θεοδιδάκτῳ σοφίᾳ (3) · ἀρίστη γὰρ ἔδε ὑπάρχουσα, δυοὶ τρόποις ἐν τῷ ἀνθρώπῳ θεωρεῖται τε καὶ γνωρίζεται, τοῦτέστιν ἐν λόγῳ καὶ ἐν ἀρεταῖς. Αὐτὰ τὰ βᾶθρα τῶν πραγμάτων ἐναργῶς ἀποδεικνύουσα, καὶ ἐν σμυνῇ διαγωγῇ καὶ ἔργοις ἀγνοῖ, καὶ θεωρεῖται · δι' ὧν δύναται τις πάντα πράττειν ἀρμολύως, ὥστε καὶ Θεὸν θεραπεύειν, καὶ ἀνθρώποις μέγας καὶ ἐνδοξὸς ἀναδείκνυσθαι. Τίμα ἱερεῖς καὶ προσφύτας, καθάπερ γονεῖς, ὅπως καὶ αὐτοὶ κλειύσῃ Θεοῦ τιμηθῇς ἐκ παίδων τῶν οἰκείων καὶ ἀλλοτρίων. Πτωχοῖς καὶ ἐνδείξαι καὶ ἐν ἀνάγκαις ὑπάρχουσιν μεταδίδου προθύμως · γινώσκων δι' αὐτῶν

Divina et sanctissima Trias, quæ est omnipotens vivificansque bonitas, tribus consubstantiabilibus in personis honoranda, dum summam suam benignitatem gestit demonstrare, atque omnium rerum, sed hominis præcipue, curam præ se ferre; hujus quidem animam ad imaginem sui creavit, et gloria atque honore exornavit, sapientiamque indidit; ejus ope Deum, quatenus fieri potest, agnosceret, naturæque universæ conditorem nunquam non honoraret. Itaque sapientia ex eodem supernæ liberalitatis fonte dimanans, sine dubio et decora est et jucunda, videlicet quia donum Dei est. Tu quoque igitur, fili mi (cui Deus utinam semper saveat!), sapientiæ lacte nutritus, philosophum te timendo Deum proflere: initium quippe sapientiæ timor Domini; recte autem sapiunt quicunque illam exercent. Ergo Dominum toto ex animo et corde ama, illique cultum exhibe: atque ut unicuique cœli, terræ marisque visibilium invisibiliumque Conditorem honora, qui vicissim tibi tum in omni hac temporali vita, tum in futuro sæculo favor erit. Sacræ præsertim doctrinæ studium impende; hanc enim et præ cæteris et dupliciter homini esse utilem conpertum est, quia scilicet eum litteris simul et virtutibus instruit. Nam rerum illi naturam intimam perspicue revelat, eundemque honesta vita, puris Deoque gratis operibus, florentem efficit: ex quo consequitur, ut cuncta recte ab homine fiant, Deo cultus exhibeatur, ipseque magnus inter cives suos et præclarus evadat. Honora sacerdotes et senes, parentum instar, ut tu vicissim honorem a Deo liberisque tuis et alienis consequaris. Inopibus, calamitosis, et ne-

NOTÆ.

(2) Scilicet Philosophi seu Sapientis agnomen reapse Leo virtute sua doctrinæque consecutus est.

(3) Revera Leonis Sapientis scripta multis in argumentis sacris versantur.

cessitate pressis alacriter largire; reputas scilicet te pecuniam apud Deum in fenore ponere, a quo majorem sortem reportabis. Beneficium ne in crastinum differas: *Nescis*, enim, inquit divinum Scriptum, *quid crastina dies laturo sit*. Esto animo atque opera liberali. Quidquid enim in terra scribitur, ibidem succrescit: sola eleemosyna est quæ humi sata, in cœlis centuplicem fructum parit. Erga bonos esto mitis, adversus pravos severus; blandus hominibus, voluptatibus austerus. Cum sanctis viris versare; improbos fuge et detestare: *Corrumpunt enim*, ut ait Scriptura, *bonos mores colloquia prava*. Iniquo homini ne blandiaris; imo vero eum commoneto: nam si respuerit, bene est; sin propositi tenax fuerit, acerbius eum corripere. Sic enim et gratam Deo rem facies, et hominem illum capistro veluti astringes, atque ad Deum cognoscendum compelles. Elsi enim paulisper dolebit, teque oderit, deinde tamen æternus tibi amicus erit. Veritatem ama et sectator. Deus quippe veritas est. Mentiendi nescius sis; parens enim mendacii diabolus. In sacris concionibus silentium servato, dum Dei sermones audis: quia adeo Deum mente tua per otium revolve. Cum a quotidianis curis vacabis, nesis iners; etenim inertia morbosum animum corpusque facit. Divinis libris operam da; pacem dilige; scandala devita. Uxoris tuæ societate gaudeas; alienam ne oculum quidem intendas. Fastui denique vanæque gloriæ ne sis obnoxius. Patris tui monita diligenter custodi. Nemo enim sic absque invidia docet, ut pater filium. Et fieri quidem potest ut magister discipulo invidet, a quo forte superetur: parens autem magna gloria augetur, si eum filius suus superet, imo vero maximus inter homines evadat. Admonitionibus patris tui sæcauscultes, neque indecoram vitam instituas. Omnino mos tuus et sermo et cogitatio honestate exornentur.

δανείζων Θεῷ, παρ' αὐτοῦ ἀπολήψῃ τὰ μεζονα· ἀγαθοποιῆσαι βουλόμενος, μὴ ὑπέρθου εἰς αὐριον· Οὐ γὰρ οἶδας, φησὶ, τί τέξεται ἡ ἐπιούσα (4). Ἐλεημοσύνην ἀγάπα καὶ ταύτην ἐργάζου· πᾶν γὰρ τὸ ἐπὶ γῆς σπειρόμενον, ἐπὶ γῆς καὶ φύεται· ἐλεημοσύνη δὲ μόνῃ ἐπὶ γῆς μὲν σπείρεται, ἐν οὐρανοῖς δὲ ἑκατονταπλασίους καρποὺς ἀποδίδωσι. Γενοῦ ἐκάστῳ ἥτιος καλῶς ἀγχομένη, τῷ ἀδικούντι δὲ σοβαρός· γλυκὺς τοῖς ἀνθρώποις, τὰς ἡδοναῖς δ' αὐστηρός. Μετὰ δόσιων ἀνδρῶν ἀναστρέφου· στρεβλοὺς δ' ἀπαναλίνου καὶ ἀποστρέφου· Φθειρουσι γὰρ, φησὶν, ἡθὴ χρηστὰ οὐμίλλαι κακαὶ (5). Ἀδίκῃ μὴ παραχώρει, ἀλλὰ τοῦτον νοθεύει· κἂν μὲν ἐπιστρέψῃ, εὖ ἂν ἔχοι· ἂν δ' ἐπιμένῃ, αὐστηροτέρως τοῦτον ἐπιστρέφει. Οὕτω γὰρ πράττειν, καὶ Θεῷ μὲν εὐάρεστος ἔσθι, κακῶν ἐν κημῷ ἀγχις, καὶ γνωρίζειν διδάξεις Θεόν. Ἄν γὰρ καὶ πρὸς μικρὸν ὁδυνήθῃ καὶ μισησῇ, ἀλλ' οὖν ἔσεται μετὰ ταῦτα ἀγαπῶν σε εἰς τὸν αἰῶνα· ἀλήθειαν ἀγάπα καὶ κτῆσαι ταύτην· ἀλήθεια γὰρ ὁ Θεός· ψεύδους δὲ μὴ γνωρίσης· ψεύδους γὰρ πατήρ ὁ διάβολος. Ἐν ἐκκλησίαις ἡσυχίαν ἀγε, τῶν τοῦ Θεοῦ λόγων ἀκούων, καὶ πρὸς αὐτὸν ἐν ἀνέσει τὴν νοῦν σου ποιούμενος· ὅταν ἐκ τῶν συνεχουσῶν ἡρεμῆσης φροντίζων, μὴ ἀργὸς μένε· ἀργία γὰρ νόσον ψυχῆς τίττει καὶ σώματος. Ταῖς θείαις βίβλοις ἐνασχολοῦ· εἰρήνην ἀγάπα· σκάνδαλα ἀποστρέφου. Γυναίκε· μέλος ἰδίᾳ γενοῦ, ἄλλοτρίᾳ δὲ μὴδ' ὀφθαλμῷ προσεγγίσης. Τύπον καὶ κενοδοξίαν μὴ κτήσῃ· τοῦ πατρὸς σου τοὺς λόγους ἀσφαλῶς φύλαττε· οὐδεὶς γὰρ ἀφθόνως διδάσκει, ὡς ὁ πατήρ, τέκνον· διδάσκαλος γὰρ, ὡς εἰκός, φθονεῖ μαθητῇ γενομένῳ ὑπὲρ αὐτόν· πατήρ δὲ μεγάλην ἔχει δόξαν, ὁπόταν ἴδῃ τὸ ἑαυτοῦ τέκνον οὐ μόνον ὑπὲρ αὐτόν, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ ἑαυτοῦ τῶν ἀνθρώπων πάντων γενόμενον. Νοθεύειαν πατρός σου ἀκούε, καὶ ἀσέμνοις τρόποις μὴ ἐξακολούθει. Παντὶ δὲ τρόπῳ κατακοσμεῖσθαι σου καὶ ἡθὺς καὶ λόγος καὶ νόημα.

NOTÆ.

(4) Prov. xxvii, 1.

(5) I Corinth. xv, 33.

IV

ΣΤΙΧΟΙ ΗΡΩΙΚΟΙ ΚΑΙ ΕΛΕΓΕΙΑΚΟΙ

ΕΙΣ ΛΕΟΝΤΑ ΦΙΛΟΣΟΦΟΝ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΜΑΘΗΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

VERSUS HEROICI ET ELEGIACI

IN LEONEM PHILOSOPHUM

CONSTANTINI EJUS DISCIPULI.

(Ex P. Matrangæ Anecd. Græcis, Romæ, 1850, t. II, p. 555.)

A.

Μυρία μὲν δεδάηκας, ὅσα προγενέστεροι ἄνδρες
 Φάντο ποδ' ὕφαγόραι τῆς θύραθεν σοφίης ·
 Ἄλλ' ὁ σὸς ὤλετο θυμὸς, ἐπεὶ πῖες ἀλμυρὸν ὕδωρ,
 Σχέτλιε, δυσσεβίης κύματα νηξάμενος.
 Ὅς ῥα παναιγλήσσαν ἀγακλῆα δόξαν ἔδασας
 Χριστιανῶν μετὰ γε φαίδιμα λουτρά, τάλαν,
 Καὶ μετὰ φρικαλέην γε θυηπολίην, μεγάλην τε,
 Καὶ βίβλων ἱερῶν θαύματ' ἐρυσθενέα,
 Ἑλλήνων ὀλίθρου μαγακῆτεα βυθὸν ὁρούσας,
 Θηροῖν ἔλωρ ἐγίνου θυμοδόροισι, Λέον.
 Τίς σε βαρυστενέχων τοῦ πτώματος οὐκ ἐλαΐρει,
 Ἥ σε τίς οὐ δακρύει τοῖον ἐπιστάμενος;

Οὐκ ἐπὶ πέτρᾳ ἱρυσας, εἰὸς πόδας ἀδρανέοντας,
 Ἥ ἐνὶ πᾶς βεβαῶς ἐμπεδός ἐστι λίαν,
 Ἄλλ' ἐσεδάσθης, μωρὲ, θεῶν ἀπαράσιον ὄχλον,
 Ἐξαρνος γεγαῶς φωτοδόλου Τριάδος ·
 Τοῦνεκά σε Χριστὸς γ' ἀπὸ μὲν σθένος ἀσχετον ἔρσε,
 Τιτάνη ἦδ' ἔξει σὸν στόμα πλησάμενος,
 Οἷς ἐθέλεισε τρόποις · ἴδει γάρ ἐ ταῦτα ὑποῖσαι,
 Οἷα Θεοῦ μεγάλου πόλλ' ἐπικερτομέων.

B.

Κλύτε, γοναὶ μερόπων, Χριστοῦ περιώνυμον ἔθνος,
 Οἱ πέλετ' ἀγνώτες κείνου ἀποστασίης ·
 Ζεὺς μὲν ἦν θεὸς αὐτῷ, ἔχων δημοδέμνιον Ἥρην,
 Ζεὺς ἀμέτρως ἱερῶν παρθενικῶν λεγέων ·

Ζεὺς ἦδ' ἄλλος ὁμιλος ἀπαίριτος οὐρανόωνων,
 Οἷά τε ὠκείνου φησι Μελιτιάδης.
 Ἄλλ' ἴτε, θεῦτε, ἅπαντες ἀολλέες (1) ἱσθλοὶ ἑταῖροι,
 Τόλα προσεῖπωμεν αὐτὸν ὁμοφρονέως ·
 Ἐφῆε, κακὴ κεφαλὴ, ὀνοφερὸν δόμον Ἀΐδος εἰσω,
 Ἐφῆρ' αὐτῇ σοφίῃ κάμμορε κ' ἀσεβίῃ,
 Ἀμφὶ Πυριφλεγέθοντι, ὀλόον τ' ἀνὰ Τάρταρον εὐρύν,
 Ἥχι Χρυσίππου Σωκράτεάς τε ἴδοις,

A

I.

Multa quidem docuisti, quanta prisci viri dixerunt
 unquam extera sapientia inflati.
 Sed tuus periit animus, cum amaram undam bi-
 bisti, infelix, impietatis fluctibus innatans.
 Qui præclaram et eximiam laudem mittens Christia-
 norum puris e balneis, infortunato,
 Et ex venerando sacrificio magnoque, et sacrorum
 librorum inclytis prodigiis,
 Græcorum vastam mortis abyssum cum noveras,
 feris præda factus es præcordia vorantibus, o Leo.
 Quis de te multum dolens tuum casum non de-
 ret, aut quis te non deploraret talia contem-
 platus?

Non in petra fixisti tuos mortales pedes, in qua
 sola omnis qui graditur firmus est maxime;
 Sed adorasti, insane, Deorum innumeram turbam,
 negator factus splendide Triadis.
 Quamobrem te Christus robore immoderato nuda-
 vit, calce acerba os tuum implens,
 Quo voluit modo; oportebat enim te talia snfferre,
 quæ in Deum magnam multa cavillatus eras.

II.

Audite, generationes hominum, Christi eximia
 plebs, qui vivitis ignari ejus apostasiæ;
 Jupiter quidem fuit illi deus, habens conjugem
 Junonem, Jupiter qui immodice adamat virginales
 thores;
 Jupiter et alia turba innumera cœlicolumi, sicut de
 illa loquitur Homerus.

C Sed ite, agite, omnes numerosi et probi sodales,
 talibus hunc alloquamur unanimi voce:
 Abi, malum caput, tenebrosam in inferi domum,
 abi istius sapientiæ et impietatis particeps,
 Circa Phlegethontem exosum, ad Tartarum latum,
 ubi Chrysippos Socratesque videas,

NOTÆ.

(1) A. videtur ἀολλέες·

Proclus et Platones, Aristoteles, Epicuros, Eucli- Α Πρόκλους τ' ἤδ' Πλάτωνας, Ἀριστοτέλει, Ἐπι-
desque amicos et Ptolemastronomos, [κούρου,

Inter hos quoque sapientem, vereque aliorum re- Εὐκλείδης τε φίλους καὶ Πτολεμαστρονόμους,
ginam, Homeri musam, Hesiodos et Aratos. Πάρ δέ γε τοῖσι σοφῶν (2), ἐτεδὼν βασιλεύτατον ἑλ-
λων,

Μοῦσαν Ὀμηρεῖην, Ἡσιόδου τ' Ἀράτου τ'.

III.

Γ.

Non mirum si te ignis æternus circumdederit una
cum illustri isto cœtu;

Quibus tantum addictus oracula proferebas, et il-
lorum arcanis fraudibus versabaris.

Hæc vero Constantinus, qui tuo Calliopes lacte bene
nutritus est cecinit perite;

Ego, qui tuæ mentis mysteria scrutatus, tarde vix
pravitatem latentem didici (3).

Οὐ νέμεσις σὺ πῦρ αἰώνιον ἀμφιπολεύειν

Ἄμμιγα θαυμασίῃ τῇδε χοροστάσῃ,

Οὐδ' ἀπειθείας μέγ' ὑπερβολάδην ἀγαπάζων,

Καὶ φρονέων τ' αὐτῶν κρυπταδίαις ἀπάταις·

Ταῦτα δὲ Κωνσταντίνος, ὁ σὺς γάλα Καλλιόπης

Καλὸν ἀμελξάμενος, ἦσιν ἐπισταμένως,

Ὅς ῥα τῆς κραδίας μυστήρια λεπτολογήσας,

Β Ὅψ' ἐμόγις κακίην κυθομένην ἐδότην.

NOTÆ.

(2) C. videtur σοφῶν.

(3) Vide Leonis Apologiam, in qua Constantiini calumnias a se dimovet. (Iinfra col. 659.) Edit.

LEONIS PHILOSOPHI

OPERUM PARS PRIMA.

OPERA THEOLOGICA.

HOMILIÆ ET PANEGYRICI.

ΛΟΓΟΣ Α'.

Εἰς τὴν ἐκ στειρωτικῶν λαόνων ἀνθήσασαν σω-
τήριον ἀνθρώποις γοιτῆρ, τὴν ἀειπάρθενον τοῦ
Θεοῦ Μητέρα.

ORATIO I.

In humano generi salutarem prolem semper virgi-
nem, ac Dei Genitricem, ex sterilibus lumbis floris
instar nascentem (1).

(COMBER., Auctar. col. 1606.)

Αὕτη ἡ ἡμέρα Κυρίου · ἀγαλλιασώμεθα καὶ ἂ
εὐφρανθῶμεν ἐν αὐτῇ. Χρὴ γάρ τοῦ βασιλείου
ξυσματος τῇ Βασιλίδι τὸν ἔπαινον προοιμιάσασθαι ·
οὐ διὰ τοῦτο μόνον ὅτι Βασίλισ ἐὺφημουμένη, ἀλλ'
ὅτι καὶ τῆς ἐκείνου προῆλθεν ὁσφύος · δι' ἕτερον δέ,
ὅτι καὶ τῆς προγονικῆς κατηφείας νῦν ἡμῖν τῆς παν-
τελοῦς ἀπαλλαγῆς, ἐνέχυρον δίδεται, τῶν εὐδύνων
κόλπων Ἰωακείμ καὶ Ἀννης, ὥσπερ ἐκ τινων προ-
αχθὲν θησαυρῶν · κόλπων ἐκείνων, οἱ πρὶν μὲν τῆς
ἀγονίας παρ' ὁμοφύλοις ἔφερον τὰ ὀνειδῆ · νῦν δ' εἰς
τὴν οἰκουμένην τῆς εὐγονίας τὴν δόξαν ἐπλήθυναν ·
ἐξ ὧν τῆς ἐλευθερίας τὸν τόμον ὁ βασιλεὺς διατί-
θῃσιν · δι' οὗ τῆς πολυχρονίου δουλείας τὴν ἀπολύ-
τῳσιν ἀποκηρύξει.

Νῦν προοίμια τῷ κόσμῳ ἐγνωρίσθη χαρὰς · ἐφάνη
γὰρ δι' ἧς ἀναιρεθῆσεται ἡ ἀρά. Ἦδη τῶν πόνων
καὶ τῶν μόθων οἷς ἐκτροχόμενοι τῇ ἀκάνθῃ διατα-
λαιπαροῦμεν, προεμηνύθη ἀνάπαυσις · παρεγένετο
γὰρ ἐξ ἧς ὁ πάνσοφος γεωργὸς παρέσται ἡμῖν. Νῦν
τοῦ μεγάλου μυστηρίου ἐγγίζει ἡ φανέρωσις, καὶ
τῆς Θεοῦ πρὸς ἀνθρώπους συγκαταβάσεως ἀρχὴν ἡ
οἰκονομία λαμβάνει. Τοῦ γὰρ ἀμήτορος πρὸ αἰώνων,
ἐκ' ἐσχάτων δὲ τῶν ἡμετέρων ἀπύτορος Υἱοῦ ἡ ἀναν-
δρος ἐτέχθη μήτηρ · καὶ τοῦ τρέφοντος πᾶσαν πνοὴν,
ἡ τροφὸς τιθηνεῖται · καὶ ὁ νυμφὼν τοῦ ἀγαπητοῦ
καὶ Μονογενοῦς· ἐτοιμάζεται. Ἄρτι διὰ σπλάγχνα
ἐλλόος ὁ φιλόανθρωπος τῆς οἰκείας χειρὸς τὸ πλάσμα
μηκέτι φέρων ὄρεν τυραννοῦμενον, τὴν μήτραν ἣν
ὕπερφυώς οἰκῆσει, ἐκ στειρας προάγει μήτρας. Ἐδεῖ
γὰρ θαῦμα θαύματος προτελεῖσθαι · τοῦ μείζονος

Hæc dies Domini; exsulemus et lætemur in ea¹.
Operæ enim pretium est, ut a regali cantico, Re-
ginæ laudem inchoemus: non eo duntaxat nomine
quod Regina sit ea, quæ laudatur, verum etiam
quod ex ejus lumbis prodierit: ad hæc vero, quod
et probri illius a majoribus inveci, plenæ nunc
liberationis pignus nobis detur, ex Joachim ac
Annæ placidis sinibus, velut e thesauris quibus-
dam, productum: sinibus, inquam, prius quidem
infecunditatis probre apud gentiles suos referenti-
bus, quique nunc in orbem universum fecunditatis
adauxerunt gloriam; ex quibus rex manumissio-
nis tomum condit, ex quo liberationis a diuturna
servitute sanctionem divulgaturus est.

B Nunc mundo innotuerunt gaudii exordia, quippe
cum illa apparuerit, per quam maledictio est au-
ferenda. Laborum jam ac molestiarum, quibus
spina macerati miseri agebanus, præsignata est
requies; siquidem illa advenit, ex qua sapientis-
simus ille agricola nobis adfuturus est. Nunc prope
est ut manifestetur magnum sacramentum, Deique
in homines inclinationis dispensatio initium habet.
Filii enim ante sæcula absque matre, diebusque
novissimis sine patre geniti, viri nescia parens
nata est; ejusque, qui omnem spiritum alit, nutrix
lactatur; ac dilecti et Unigeniti paratur thalamus.
Nunc clemens Deus propter suæ misericordiæ vi-
scera, non ultra ferens sumentum videre tyrannica
vi oppressum, vulvam, quam supra naturam sit
inhabitaturus, ex sterili vulva producit. Oportebat

¹ Psal. xvi, 24.

NOTÆ.

(1) Nunc primum edo e codice eminentissimi cardinalis Mazarini, ex quo etiam sequens exscripta
fuit, dignæ ambæ Leonis illa in Mariam pietate.

eum ut miraculum miraculo prius perageretur; A καὶ ὑπερφυῖς, τὸ ἑλαττον· καὶ εἰ μὴ ὑπερφυῖς, majore ac naturæ totam vim superante, quod minus est; quodque licet non naturæ vim totam, at spei tamen rationem superet. Oportebat ut quæ novum sub sole partum editura esset, ipsa quoque non communi ederetur partu, ac qui totus ex carnis ac sanguinis voluntate foret; sed qui potioris aliquid virtutis haberet, quam consuetudine comparatum est.

Tarda itaque proles procedit, sine semine mater ex non genitalibus lumbis, quo parentes sterilitatis undique probbris velut indagine cincti, ab his angustis, a carnali errore animum comprimentes, ad prolificum Patrem subvelerent, ac inde fructus donum deducerent. Idcirco pungebantur sterilitatis aculeis, ut mente tota Deo accederent. Sic enim tristitia comparata sunt, ut nedum Joachim ac Annam justosque similes ad divinam propinquitatem adigant, verum etiam eos qui resilire quærunt, ubi et illos comprehenderint, Deo propius adducant: ut e contra, dulcia ac diffundentia animum, nedum jam dissitos, sed et eos qui propiores erant ab eodem longius abigunt.

Enimvero Joachim et Anna sterilitatis opprobrio a conservis in terra degentibus appetiti, in cælum ad Dominum ac naturæ Fictorem mente ascendunt; fore illum sperantes ægrorum medicum lumborum, qui solus, utpote creator, accurate sciret, cur illandiu infecunditatis morbo laborassent. Sive enim vulva experta esset virtutis prolificæ, ac velut emortua, inditurum eum sperabant vitalem virtutem, qui anima donasset animal e limo sictum: sive aliud quidpiam obsisteret partui, visum iri ipsum adjutorem, qui secundum, ac vicinum, simileque animal in eum condidisset finem, ut in adjutorium foret, ac velut ager quidam, generationis humanæ spicam produceret. Videbat enim (2) quod erat futurum, cui etiam ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt, præsentia sunt.

Cæterum cœlestis ille Pater, sacratissimæ puellæ sacros parentes in hunc modum quibus illi appetebantur opprobriis, ad se trahere, longo temporis spatio ante excultos lumbos prolificos, jejuniis ac orationibus animum excolentes. Mibi porro dubium est, deceatne vulvam felici adeo honestatam prole sterilitatis nomine accusare, illosque dicere ineptos procreandæ proli, qui omnino adepturi essent ut partus omnes superarent. Quin illud dico, fuisse Annam aptam quæ pareret. Quomodo enim ex qua salus florere habebat, infecundis accensenda foret? Enimvero, bene quidem ac præclare ad fructus editionem comparata erat, at necdum advenerat hora, quam sapientissimus ille temporum desinitor, ante omnia sæcula opportunam germinandæ proli constituerat. Cæterum habeat quisque ut libuerit; in-

Προέρχεται τοίνυν ἡ ἀσπορος μήτηρ ἐξ ἀκάρπων λαγόνων ὑψίγονος, ἵνα ταῖς ἀνείδεσι τῆς ἀτεκνίας οἱ γεννήτορες περιστοιχιζόμενοι, τῇ ἐκείθεν στενωχωρίᾳ τῆς σαρκίνης περιπλανήσεως τὸν νοῦν συστελλαντες, πρὸς τὴν καρποδότῃν ἀναβιδάσωσιν· ἐκείθεν τε τοῦ καρποῦ τὸ ἔωρον καταγάγῃσιν. Διὰ τοῦτο ταῖς ἀκίσαις τῆς ἀπαιδίας ἐνύπτοντο, ἵνα ὅλη γνῶμη θεῷ πλησιάζωσιν· ὅτι πέφυκε τὰ λυπηρὰ οὐ μόνον τοὺς περὶ Ἰωακείμ καὶ Ἄνναν πρὸς θέαν φέρειν ἐγγύτητα, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀποπηδῶν ἐθέλοντας, καὶ τούτους ἐπειδὴν περιλάβῃ, καὶ τούτους πλησίον ἔχειν Θεοῦ· ὥσπερ τὰ ἡδέα καὶ διαχέοντα ὡς ἐπιπλεῖστον οὐ μόνον διεστώτας, ἀλλὰ καὶ ἥδη ἐγγὺς ὄντας, πόρρω ἐλαύνειν αὐτοῦ.

Ἀλλὰ γὰρ Ἰωακείμ καὶ Ἄννα τῆς ἀτεκνίας ἀνείδει ὑπὸ τῶν κάτω ὁδοῦσιν βαλλόμενοι, ἄνω πρὸς τὴν Δεσπότην καὶ Πλάστην τῆς φύσεως ἀναβαίνουσιν· ἐκείνων κατὰ τῶν νοσούντων κόλπων γενέσθαι ἐλπίσαντες, ὅς· μόνος, οἷα δημιουργὸς, τὸ αἴτιον τῆς ἐπὶ τσοῦτου καιροῦ ἀκαρπίας αὐτῶν σὺν ἀκριβοῦς ἡπίστατο. Εἴτε γὰρ ἀμοιρὸς ἐνεργείας τεχνώσεως, καὶ οἷον ἀψυχὸς ἡ μήτρα, αὐτὸν ἡλπιζον ἐνθῆσαι ζωτικὴν δύναμιν, τὸν ἐκ πηλοῦ ψυχώσαντα ζῶον· εἴτε τι ἄλλο τὰς ὠδὶνας ἐπέχει, ἐκείνων ὁρῶνται βοηθόν, τὸν ἐπὶ τοῦτο τὸ δεύτερον καὶ παραικλήσιον ζῶον ὑποστησάμενον, ἐφ' ᾧ εἶναι μὲν βοηθόν, φύσει δ' ὥσπερ τινὰ χώραν καὶ τῆς ἀνθρωπίνης τὸν στάχυν γενέσεως. Ἐώρα γὰρ τὸ ἐσόμενον, ᾧ καὶ τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα παρέστηκεν.

Ἀλλὰ τοὺς μὲν τῆς ἱερωτάτης παιδὸς ἱεροῦς γενέας, οὕτως ἐφ' οἷς τὴν στείρωσιν ἀνεδίχοντο, πρὸς ἑαυτὸν ὁ οὐράνιος μετέβλεπε Πατήρ, ἐπὶ πλεῖστον χρόνον πρὸ τῆς γεωργίας τῶν τεχνωποῦντων κόλπων νηστείας καὶ δεήσεσι τὴν ψυχὴν γεωργοῦντας. Ἐμοῦ δ' ἀπορον παρίσταται στερίσεως οὕτως εὐτεχνῶν αἰτιάσθαι μήτραν, καὶ φάσκειν ἐκείνους οὐκ εἶναι ἐπιτηδεῖας πρὸς γονάς, οἱ πάντων ἐμελλον κρατεῖν τὸ γεννῶν. Ἀλλ' ἐκείνῳ φημι, ὅτι περ ἐπιτήδειος ἦ Ἄννα πρὸς τόκον. Πῶς γὰρ ἥς ἐμελλεν ἡ σωτηρία ἀνθεῖν, ἀκάρποις συνηριθμεῖτο; Ἀλλ' εἶχε μὲν αὐτὴ καὶ καλῶς εἰς καρπογονίαν, οὕτω δ' ἀρα ἡώρα παρίστατο, ἣν ὁ πάνσοφος ὁροθέτης πρὸ πάντων αἰώνων εἰς τὸ τὴν βλάστην ἐνέγκαι διέταξεν. Πλὴν ὡς βούλεται τις ἐχέτω· τέως δ' ἀμείνοσιν ἐλπίσιν ἀνέχοντες, ἱστῶσιν ἐκείνην τὴν οὐρανομήκη κλίμακα, νηστείας

¹ Gen. II, 18.

NOTÆ.

(2) Videbat enim. Tangit communem Græcorum opinionem inductarum nuptiarum occasione peccati, ut aliqui humanum genus non foret propa-

gandum crasso illo ac velut brutali modo, quo modo propagatur.

καὶ προσευχῆς καὶ συντριμμοῦ καρδίας παποιημένην, καὶ πρὸς τὸν Πατέρα τῶν οἰκτιρμῶν ἀνίστασιν· καὶ τοῦτω μετὰ πρηνεῖς ἰσχυρᾶς, καὶ πρὶν βοῆσαι εἰδότες, τῶν τε ὀνειδισμῶν τὰς βολὰς, καὶ τὸ ἄλγος καὶ τὴν ὀδύνην αὐτῶν ἐμφανίζουσι· καὶ λύειν μὲν τὴν ἐξ ἀνθρώπων χαλεπὴν νέμεσιν, λύειν δὲ καὶ τὴν, εἰ μηδεὶς ἄλλος ἐπέπληττεν, ἐπιφουμένην οἰχοθεν στενοχωρίαν ἤτοῦντο.

verò ipsum, tametsi nemo alius increparet, ab ipsis in et nascentem angorem ac mœstitiā solvere flagitant.

Ἀκούει δ' ὁ τῶν θαυμασίων Θεὸς τῆς τῶν θεραπόντων δεήσεως, καὶ νεύει, καὶ δίδωσιν, ἀντὶ τῆς προσενέξεως τῶν ὀδυρμῶν καὶ ἐν εὐχῇ προσεδρίας, δῶρον ἐλπίζουσι κρεῖττον· δῶρον, ὅλον οὐδεὶς ἐξ αἰῶνος ὥσθι λαβὼν. Δίδωσι γὰρ καρπὸν, ὃς οὐ μόνον τὴν φέρουσιν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀρχαίαν τοῦ γένους ἀκαλλάττει προμήτορα τῶν ὀνειδισμῶν. Καὶ φέρει χερσὶν ἡ Ἄννα παιδίον, ὃ τὸν δωρησάμενον τὸν ταύτης τόκον τῆς γεννησαμένης, οἷα δὲ τόκον οἰκεῖον ἐν χερσὶ βαστάσει. Παιδίον, ὃ τὸν ἐπὶ πάντων Θεὸν παιδοποιήσει. Φέρει βλαστὸν ἡ ἀκαρπὸς δόξασα τέως μήτρα τῆς Ἀννης, ἥς τοῦ ἀνθρώπου ἡ εὐωδία μυρίσει τὰ πέφρατα. Προέρχεται πυλὼν καλεσμένων ἀτεχνία, ἡ ἐσφραγισμένη πύλη τῇ παρθενίᾳ, καὶ μόνῃ τῷ βασιλεὶ πρὸς δόξαν τηρουμένη· ἥς προσελθὼν ἀρρήτως καὶ ὑπερφύως, πρὸς αὐτὸν ἐπιστρέφει τοὺς κακῶς ἀπονέουσιντας.

Πάλαι μὲν, Ἰωακείμ, ἐσχυρῶς παζες· οὐ μόνον οἰχοθεν τοῦτο ὑπομένων, οἷς τε τὴν Ἄνναν ἐώρας, γονῆς ἀποροῦσαν, καὶ διὰ τοῦτο στεγνὸν ὄμμα καὶ κατηφὲς φέρουσιν· οἷς τε οὐδ' αὐτὸς εἶχες ἐν χερσὶ φέρειν τὸν πόνον γεωργίον. Τί δ' ἂν οὕτω γλυκὺ θέαμα τοῖς κοινωθήσασιν γάμων, ὡς ἡ ἐκ σπλάγχνων φυὴ γένοιτο; Ἀλλὰ καὶ ταῖς ἐξωθεν ἐπιπλήξεσι πλέον τῆς κατηφείας ἡ οὐκ ἐκ συνείχης· δι' ὧν τὸ ἀστερμον καὶ ἀτεχνον οἱ συμφυλάται ὀνειδίζον· ἀλλ' ὁρᾷς ἄρτι φαῖδρῶς, φαῖδρᾶν τῶν σῶν σπερμάτων τὴν γεωργίαν, δι' ἥς ἡ κατηφεία πάντων ἡλάνθαι τῶν ὀφθαλμῶν. Ὅρᾷς ἄρτι τὴν Ἄνναν σεμνήν, σεμνῶς ἐπὶ τῷ καρπῷ τῆς κοιλίας καλλωπιζομένην. Ἡσυχύου πάλαι ἀνάστομα τῶν ὁμογενῶν θρυλλουμένης τῆς ἀτεχνίας· ἀλλὰ νῦν ἀπάσας γλώσσας τερπνὸν ὑπάρχεις ἀκουσμα καὶ διήγημα, περιλαλομένης τῆς ἀτεχνίας. Καὶ πάλαι μὲν, ὡς εἶχες, καὶ αὐτὴν ὑπεστέλλου τὴν ἐξ οἰκίας πρόσδον, καὶ μόνον ὀφθῆναι διευλαβούμενος· νῦν δὲ σύμπας ὁ τῶν ἀγίων χορὸς, καὶ τῶν ἀγγέλων οἱ δῆμοι, ὡς πατρὶ Μητρὶ Θεοῦ συνευφρανόμενοι σοι περιχορεύουσιν. Ἐγένου τέκνου πατὴρ, ἡ τὸ χρέος ἀποδώσει τῷ προπάτορι, ὅπερ ἐκ πλευρᾶς εἰς διάπλασιν ἐχρησε τῇ προμήτορι. Πληρώσει τοῦτο ἀνευ σπορᾶς τῶν αὐτῆς αἱμάτων σάρκα δαειζούσα τῷ νέῳ Ἀδᾶμ, καὶ τοῦ παλαιοῦ πλαστοουργῷ. Ἐβράθυνας κληθῆναι πατὴρ· ἀλλ' ἔχεις ἐν πατράτι τὰ πρεσβεῖα· ἀλλ' ἔτεκες μητέρα τοῦ πάντων Πατρὸς. Τίττει καὶ Ἀδραμ

A terim illi meliori spei animum adhibentes, scalam illam in cœlum usque protensam erigunt, jejuniō et oratione, ac contrito constantem corde, eaque ad misericordiarum Patrem ascendunt : atque ei clamore valido, qui ante etiam clamorem noscet, opprobria quibus appeterebant, ipsorumque animi angustiam atque dolorem, declarant : ac tum quidem hominum gravem illam indignationem, tum

Exaudit vero mirabilem Deus orationem servorum suorum, annuitque ac tribuit, pro oblatiis gemitibus, ac ea, quam in oratione exhibuissent assiduitate, munus spem omnem vincens : munus quod nemo a sæculo visus est accepisse. Dat namque fructum, qui nedum ipsam quæ profert, verum etiam veterem illam generis primam parentem, ab opprobrio liberet : portatquo manibus puellam Anna, quæ ipsam, qui parentibus donavit ut eam parerent, in manibus ipsa, utpote propriam prolem, portatura esset. Puellam, inquam, ipsam, qui est super omnia, Deum² genituram. Germen profert hactenus sterilis existimata Annæ vulva, cujus floris suave fragrans odor orbis terræ fines perfidurus est. Procedit clausis sterilitate portis obseignata illa virginitate porta, solique regi servata, ut per eam transeat³ ; ex qua ineffabili planeque mirabili ratione procedens, eos qui male aberraverant ac declinaverant, ad se convertet.

Olim quidem mœsto, Joachim, vultu eras : non id tantum a te ipso perpetiens, ac tum quia Annam prole destitutam, idemque tetrico ac depresso tristitia vultu videres ; tum quia nec ipse posset laborum fructus in manibus ferre. Quid namque connubiali societate junctis ad spectaculum dulcius, quam ut enatum ex se videant germen ? verum etiam ab extraneis increpantibus gravior mœstitiæ animi caligo occupabat, quod gentiles tui tanquam sterilem ac orbem prole probis appeterebant : nunc enimvero lætis gaudiis, lætum tui seminis aspectus fructum, quo tristitia mœrorque ab omnium depulsus est oculis. Vides modo venerabilem Annam, sui fructu uteri præclare honestatam. Pudebat olim sterilitatis gentiliū tuorum communi ore jactatæ ; at nunc omnium ore dulcis existis auditio ac narratio, ipsa sterilitate ubique celebrata. Ac olim quidem, ut veri quis specie existimet, etiam domo procedere volebaris, metuens vel etiam videri ; nunc autem universus sanctorum chorus, ac angelorum populi, tanquam Dei Matris parenti congratulantes, lætis circumcingunt choreis. Factus es filius pater, quæ primo parenti debitum redditura est ; quod nimirum primæ commodavit parenti, ut illa ex ejus latere formaretur. Porro rem præstabit nullo semine ex suis sanguinibus novo Adæ senescans carnem, ac quo antiquus ille conditus est. Tarde pater appellatus es ; at primas honoris partes

² Rom. ix, 5. ³ Ezech. xlv, 1.

habes inter patres : at universorum Patris genuisti matrem. Abraham quoque propecta jam ætate¹, contra spem hæredem gignit promissionum, ex quo velut stellæ, ac sicut arena maris augetur populus, magnaue parte terræ imperium protrahit; verum, quid hoc ad tuum partum? Eam enim peperisti, ex qua non solum populi immortalitatis partu augentur, aut terram possidendam accipiunt; sed quæ cœli adeunt hæreditatem, effecti filii Altissimi.

Agendum vero, tu mihi Annam voca, priorumque, lamenta canticorum, quæ illa Deo solitaria canebat, velut lyram quamdam harmonia concinnam in fausti ominis laudationem convertentes, personanti mihi vestrum inclytum partum, auxilio adeste. Vestrum namque est, ut et condigni sermonis copiam facias, e quibus editum est sanctissimum germen. Agendum uteri fructum ostende, quæ abjeceris ignominiam veterem, quibus nunc in gloria gestis. Uteri infecunda tellus in fertilem agrum transiit. Tristitia tibi in gaudium cessit, quali a sæculo nullus exsultavit. Ex his probris indissolubilis gloriæ corona plexa fuit. Tardum fuit genitale germen, at naturæ totius germen gloria obscuravit. Defuit arvo flos, at universum orbem messe implevit. Lugebas orbitatis ergo laccessita opprobriis; at quæ unquam sic proba amplaque prole delectata fuit? Puellam nutris, cujus opera universus mundus lætitiæ divitias habebit. Matres universas supergressa es.

Parit quoque alia quædam Anna², cum et ipsa orationis munus filium accepisset; verum servum, verum ministrum, quanquam is prophetica unctione excelluit; tu vero cœli ac terræ Reginam paris: eam, inquam, quam canticis celebrat omnis natura particeps rationis: sola paris Dei Matrem; sola Dei avia existis. O beatum partum! O lumbos, quorum habitaculum elegit Deus, cum in nobis habitare voluisset! O conceptionem, partumque, ac infantem, quibus exitiosus peccati partus elanguit, salutisque multa proles innotuit. O infantem, per quam natura, quæ malitiæ ac villositatis turpitudine consenuerat, novum induta decorem præclare exornatur! O infantem, per quam vitæ pauperis pannos exuentes, primam illam stolam induimus divinæ dignitatis, per quam Deus nobis reconciliatus, in incomparabilem paterni amoris necessitudinem dissolvit inimicitias, quas ei facti hostes, constitueramus. Te namque Deus ac Pater Unigenito Sponsam elegit, proque futurarum arrhabone nuptiarum, ut cognato humano generi reconcilietur, concedit; neque solum inimicitias perimit, aut debiti tribuit remissionem: vel etiam, quod adversum nos ipsi scripsimus chi-rographum, dirumpit; verum etiam Unigeniti co-hæredes facit; eumque ipsum bello nobis suppetias mittit, ut pro nobis pariter labores desudet, ac hostem ulciscatur.

Enimvero, pœnam nunc lue, o malitiæ sapiens artifex, dolo plenarum earum molitionum, quibus su-

¹ Gen. xviii, 11 seqq. ² I Reg. i, 20.

Α ὅτε τῆς ἡλικίας παρ' ἐλπίδα τὸν κληρονόμον τῶν ἐπαγγελιῶν· ἐξ οὗ ὡς τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ὡς ἡ ἄμμος τῆς θαλάσσης πληθύνεται λαὸς, καὶ γῆς πολλοστοῦ κυριεύει μέρους· ἀλλὰ τί τοῦτο πρὸς τόκον τὸν σόν; Ἐτεκες γάρ, ἐξ ἧς οὐ μόνον λαοὶ ὠδίσιν ἀφθαρσίας πληθύνονται, οὐδὲ γῆς ἀπάσης κατὰ-σχεσιν, ἀλλ' οὐρανοῦ κληρονομίαν λαμβάνουσιν, υἱοὶ Ὑψίστου γινόμενοι.

Ἄγε δὴ μοι κάλει τὴν Ἄνναν, καὶ τῶν πάλαι θρήνων τὰ ἄσματα, ἃ κατὰ μόνας ἐπῆδεν Θεῷ, ὥσπερ τινὰ λύραν εὐάρμοστον ἀνακινούσαν εἰς εὐφημίαν μεταβαλόντες, περιηχοῦντί μοι τὴν ἀοιδίμον ὕμῶν λογιάν, συνεφάπτεσθε. Ὑμέτερον γάρ ἐστιν εὐπορεῖν παρασκευάσαι καὶ λόγον ἄξιον, ὧν ἐμαieiεῦθῃ τὸ πανάγιον γέννημα. Φέρε τῆς κοιλίας τὸν καρπὸν ἐπιδείκνυσ, οἷς νῦν ἐπ' εὐδοξίᾳ κομᾷς, τὴν παλαιὰν δόξαν ἀποθεμένη. Μετέβαλεν εἰς εὐφορίαν τῆς νηδύος ἡ ἀφορος χώρα. Ἐστράφη σοι εἰς χαρὰ ἡ λύπη, οἷαν οὐδεὶς ἐξ αἰῶνος ἠγαλλιάσατο. Ἐπλάκη τῶν ὀνειδισμῶν ἐκείνων ἀδιάλυτος εὐφημία. Ὀψι-γονος ἡ γονή, ἀλλ' ὑπερῆρεν πάσας φύσεως τὰς γονάς. Ὑστέρησεν εἰς ἀνθήσιν ἡ ἀρουρα, ἀλλ' ἐπλήρωσε τῆς ἄλλω τὴν οἰκουμένην. Ὀδύρους ἀπαις ὀνειδίζομένη· καὶ τίς οὕτω ἡσθη εὐπαις γεγεννημένη; Τρέφεις παιδίον, δι' ἧς ὁ κόσμος πλουτήσει τὴν εὐφροσύνην. Παρῆλθες πάσας μητέρας.

Τίττει καὶ ἄλλη τις Ἄννα, δῶρον εὐχῆς λαβοῦσα τὸν τόκον καὶ αὕτη, ἀλλὰ δούλον, ἀλλὰ λειτουργόν· εἰ καὶ προφητικῶς διέπερεπεν χρίσματι· σὺ δὲ τίττεις τὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς Βασιλίδαν· τὴν παρὰ πάσης λογικῆς φύσεως ὑμνουμένην· μόνῃ τίττεις Θεοῦ Μητέρα· μόνῃ χρηματίζεις προμήτωρ Θεοῦ. Ὡ μακαρίων ὠδίνων! Ὡ λαγόνων, ὧν κατοικητήριον ἐν ἡμῖν σκηπῶσαι βουληθεὶς ὁ Θεὸς ἐξελέξατο! Ὡ σύλληψις καὶ τόκος καὶ βρέφος, δι' ὧν ὁ τῆς ἀμαρτίας ὀλέθριος ὠδὶς ἀπήμιλω, καὶ τῆς σωτηρίας ἡ πολυγονία ἐγνωρίσθη! Ὡ βρέφος, δι' ἧς ἡ καταγρηράσατα τῷ ὀσχεὶ τῆς κακίας φύσις, καινὸν ἀλλαξαμένη κάλλος ἐξωραίσαστο. Ὡ βρέφος δι' ἧς τῆς πενιχρᾶς ζωῆς τὰ βράκκη ἀποδυσάμενοι, τὴν πρώτην στολὴν ἐκείνην τοῦ θείου ἀξιώματος ἐνεδυσάμεθα· δι' ἧς ἡμῖν κατηλλάγη Θεός, εἰς ἀνείκαστον διαλυθείσης στοργῆν, τῆς ἣν ἡμεῖς ἐκπολεμωθέντες αὐτῷ ἐχθραν συνεστησάμεθα. Ἐξελέξατο γάρ σε εἰς Νύμφην τῷ Μονογενεῖ ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ, καὶ δίδωσιν ἀντὶ μνηστέρων τὴν πρὸς τὸ συγγενὲς καταλλαγήν· καὶ οὐκ ἀναίρει μόνον τὴν ἐχθραν, οὐδὲ τὴν ἀφείειν δίδωσι τοῦ ὀφλήματος, οὐδ' ἦν καθ' αὐτῶν χειρογραφῆσαμεν διασχίζει γραφὴν· ἀλλὰ καὶ συγκληρονόμους τοῦ ἀγαπητοῦ ποιεῖται· καὶ τοῦτον εἰς τὸν καθ' ἡμῶν ἀποστέλλει πόλεμον, συνδιεγενεῖν ἀνθ' ἡμῶν τοὺς πόρους, καὶ τὸν δυσμενῆ τιμωρήσασθαι.

Ἀλλὰ καθίστασο νῦν, σοφιστὰ τῆς κακίας, εἰς ποιὴν τῶν δολερῶν ἐκείνων σκεμμάτων, οἷς τῇ ψιθύρῃ.

γλώσση τοὺς ἑμοὺς ἐξειργάσω προπάτορας· μᾶλλον δὲ, δι' ὃν καθ' ὅλης τῆς φύσεως ἐτεχνάσω τὸν βλεθρον. Οὐ γὰρ εἶμι ἀλύπως ἔχων ἀπίους, οὐδὲ ἐπὶ τῇ χλευῇ σεμνυνόμενος. Ἦδη γάρ, ἥδη σοι ἐπὶ τὴν κακομήχανον κεφαλὴν, τὸ καθ' ἡμῶν ἐνσκήπτει κακοῦργον. Ἐγενήθη τῇ Εὐᾷ παιδίον, δι' οὗ ἐκαίνης ἀνακαλεῖται μὲν ἡ ἥετα, καὶ τὸ σκυθρωπὸν εἰς φαιδρότητα μεταχωρεῖ· σὲ δ' ἀπαράκλητος ἥετα περιστοιχιεῖ, καὶ βαθεῖα στυγνότης. Ἐγεωργήθη παράδεισος, ἐξ ἧς ἀναβλαστήσει φυτὸν ἀθάνατον, τὰς κήρας τοῦ φυτοῦ διαλύον, οὗ τὴν γεῦσιν προσξένησας· καὶ τὸν ἐξ ἀπάτης παραδοθέντα θανάτῳ, πρὸς ἀθανασίαν ἀναπτύμενον. Κλοπῇ καὶ ψεύδει τὴν μητέρα κακοῖς περιέβαλες· ἐκδέχου μικρὸν ὅσον οὐπω τῆς σῆς κακομηχανίας τὰ ἐπίχειρα, ἃ σοι παραγενήσεται τοῦ τέκνου πρὸς τὸν πανάμωμον τόκον ἡκοντος. Ἄρτι θεοῦμενον ὅψῃ τῷ ὄντι, ὃν πάλαι πλάτῃ θεώσεως ὑποσχίσαι, θείας συνουσίας κατέστησας ὑπερόρτον· καὶ τὸν ἐξ ἀρχῆς ἐνταχέντα σοι φθόνον, τοῦ καθ' οὗ τοῦτον ὄδινας, τῆς σῆς ἐπιβαίνοντος κεφαλῆς, ἔξεις ἐπιπλέον σε διεσθλόντα.

Ὑπέθου θέωσιν τῇ γυναικί, καὶ τῆς ἀλύπου ζωῆς ἀνασπάσας, λύτης ἀνάμυστον ζωὴν προσενεῖς· οὐ μόνον οἷς ἄλλαι μυρία κήρες τὸν βίον περιστοιχίζουσιν· ἀλλὰ καὶ ἐξ ὧν ἔχρην ὑπόθεσιν εὐφροσύνης εἶναι ἀνθρώπου πρὸς φῶς ἐξιδόντος τῶν σκοτεινῶν τῶν ἔχκατων χωρίων, καὶ τοῦτα δι' ἡλύτης αἵτιον τεκτηνάμενος. Ἐν γὰρ λύκαις τίττειν τῇ βαρεῖς καθ' ἡμῶν ἀποφάσει προσέκειτο. Ἀλλὰ νῦν τόκος ἐμαυτῇ τῆς λυπηρᾶς κρατῶν ἀποφάσεως, καὶ τὴν χαρμονὴν τοῖς πέραςι μυνόμενος. Διέσφηλας τὸν γενάρχην σκαλίσας γυναικί, καὶ τὸν φθοροποιὸν τῆς σῆς συμβουλῆς λόγον ἐπὶ κακῷ τῷ σφῶν ἐπεισας δέξασθαι· ἐτέχθη παιδίον ἡμῖν τῆς αὐτῆς μὲν τῇ Εὐᾷ πλάσεως, τοῦ σφάλματος δ' αὐτῆς ἡ ἀνθρώποις, καὶ τῆς σῆς ἡ ἀφορμὴ πτερνίσσεως, οἷς τὸν ζωοποιὸν τοῦ Θεοῦ λόγον ἀρρήτως καὶ ὑπὲρ νοῦν ὑποδέχεται. ac causa ut ipse supplanteris, qua vivificum Dei

A surrone lingua meos progenitores male habuisti: imo quibus adversus naturam universam interitum machinatus es. Nec enim adhuc a tristitia liber abibis, neque ut subsannando glorieris. Jam enim, jam tibi in maleficum caput, quod adversum nos excogitasti maleficium vertitur. Nata est Evæ puella, per quam ejus quidem instauratur ruina, moestitiaque in lætitiā transit: te vero inconsolabilis circumstabit casus, ac profundus mœror. Cultus est paradisos, ex quo immortalis germinabit arbor: quaque arboris dispereant mors, cujus gustandæ auctor fuisti; qua, inquam, is, qui errore deceptus morti traditus fuerat, ad immortalitatem reparetur. Furtivo mendacique susurro matrem malis implicasti; modicum aliquantulum maligni tui consilii mercedem exspecta, quam consequeris, cum Filius immaculatissimo partu in lucem exhibet. Videbis modo revera deitate donatum eum quem olim impostura deitatis promissione deludens, a divina extorrem consuetudine effecisti: eumque livorem, quo a principio contabuisti, ipso, adversus quem parturisti, tuum calcante caput, ampliori te æstu comedentem habebis.

Deitatem mulierculæ suggestisti*, atque a vita a tristitiis libera abstrahens, vitam importasti tristitiis plenam; nedum qua innumera alia mala humanam circumstant vitam, verum etiam quod illud ipsum quod in lætitiæ argumentum cedere oportebat, ex eunice homine in lucis auras a tenebricosis viscerum sinibus, tristitiis effeceris causam. Gravi namque illi adversum nos sententiæ partus in tristitiis adjunctus erat*. Nunc enim vero partus editur ac suscipitur proles, tristitiarum sententiam vincens, gaudii pignora orbis terrarum finibus præbens. Fefellisti generis parentem, ac per feminam supplantasti, tuique consilii exitiosum sermonem in suam ipsorum perniciem suscipere persuasisti: at nobis nata est puella ex eodem quidem atque Evæ sigmento; quæ tamen Evæ emendatio sit Sermonem ineffabili ac majori cogitatu ratione susceptura est.

Ἄκουε, γηραιὲ προπάτορ, καὶ πρὸς ἀμείνονας ἐλπίδας μετάρθου· οὐ γὰρ εἶμι ἀδοθήτορος ἐν ὁλότητι καὶ στενωχωρίᾳ διαγενήσῃ· ἐπέστη γὰρ δι' ἧς ὁ κραταὺς ἐν ἰσχυεῖ βοηθὸν ἐξαπλώσει χεῖρα, καὶ τῆς ταλαίπωρας ἐξαγάγοι. Οὐκέτι ἡ διὰ βρώσεως ἐπιναμομένη φθορὰ τὸ κατ' εἰκόνα τοῦ πλάστου πλάσμα λωδῆσεται· ὁ γὰρ Δημοσυργὸς οἰκείους σπλάγγχνους ἑαυτὸν παρακαλέσας, τὸ ἅγιον αὐτοῦ ὑπεστήσατο σκήνωμα· καὶ μετὰ τῶν κατοικούντων ἐν φθορᾷ γνώμην τίθεται συναναστραφεῖναι, ἵνα διαμείψῃ πρὸς ἀφθορείαν. Ἀλαλάζωμεν τῷ Θεῷ, ὅτι τῆς πολυχρόνου τυραννίδος ἡ βαρύτερος ἀρχὴν λαμβάνει τοῦ ἐλαφρύνεσθαι· μᾶλλον δ' ὁ ἀποστάτης εἰς φυγὴν τὴν δειώξιν ἐναλλάσας, ἀναχωρεῖ τύραννος, ὁφθέντος τοῦ βασιλικοῦ σκήπτρου. Οὐκέτι χώραν ἐφόδου καθ' ἡμῶν

Audi, senex progenitor, inque spem meliorem transferaris: nec enim jam auxilio destitutus in afflictione ac angustia ages: quippe venit per quam fortis ille in virtute auxiliatricem explicans manum, a miseria educat ac liberet. Non ultra per escam depascens corruptio, quod ad sictoris imaginem sigmentum conditum est, lædet. Conditor enim suis ipse visceribus provocatus, consilium inquit, decernitque cum corruptione versari, quo in incorruptionem commutet. Jubilemus Deo, quod diuturnæ tyrannidis grave onus leve fieri incipiat. Imo apostata tyrannus, pro eo ut persequatur, fugam iniens recedit, ubi regale conspexit sceptrum. Non amplius adversum nos invadendi locum inveniet; erigitur enim nobis cornu potentie de domo David*; cornu, in-

* Gen. III 5. * ibid. 16. * Luc. I, 69.

quam, in quo eorum cornu, qui hactenus in malitia A
dominati sunt, conterendum est.

Enimvero, mihi David opportunus venis : cane vero puellæ ex tuis lumbis genitæ : cane dulcisona tuæ sapientiæ cantica, sanctificationis arcam¹⁰ suaviter modulans; gloriosam illam in fimbriis aureis¹¹; montem in quo beneplacitum est inhabitare in eo¹²; portanti manu universos fines terræ. Age autem, nunc quoque salta coram divina arca, saltus utique ab omni liberos reprehensione. Brevi quidem post, ingredientem in Sancta, pompa deduces, jucundam illam juvenularum congregans choream; hactenus autem, tuo ipsius saltu, honora visam illam. Nemo enim est, qui hoc nomine reprehendere præsumat: nemo instar filię Saulis sinistra voluntate immittet linguam¹³: quin universos res delectabit, tum quod mysticam Dei arcam honorari videant, tum quod tibi, ob ejus tecum necessitudinem, pari exultatione congaudeant. En tibi et finis eorum advenit, quæ jurejurando promissa sunt: qui namque de fructu ventris in sæculum super regni solium sessurus est, e virginali jam solio assurgit¹⁴.

At tu, Virgo ac Mater, quæ hæc plurimum distantia, upita in te ostendisti¹⁵; tu, inquam, contra quidem spem nata, quæque altiori supra rationem partu prolem edideris, ne Filium ac Deum placare desieris, pro hæreditate quam ei Pater dedit; cui etiam nos pastores præfecit, ut ab omnibus rapacium bestiarum insidiis illæsos custodiat, tum quotquot obscurum, tum quotquot apertum, ac quod oculis ipsis videatur, periculum asserunt: nutrietque ac educet, nunc quidem in pietatis vivificis mansionibus: ubi autem hinc migrare oportuerit, accumbere faciat in salutis atriis atque stabulis, ubi nullus timor, nulla est turbatio, nulla insidiarum sollicitudo: sed oninis remissio, tranquillitasque, atque exultatio; eo quod ipsius simul populus, solique ei gloriam ac adorationem tribuamus, nunc et in sæcula sæculorum. Amen.

ORATIO II.

D

ΛΟΓΟΣ Β'.

In sanctam prolem Dei Matrem semper virginem ex sterilibus lumbis in Sancta adductam atque oblatam.

(COMBESIS. I. c. p. 1619.)

Quænam ista quæ exoritur velut lilium¹⁶ inter medias humanæ confusionis in vitiositate spinas? Quæ novæ istæ ac insolitæ primitiæ? Non enim consuetæ, sed quæ præclaræ admodum, summeque novæ videantur, atque in novum maxime finem templo consecrentur. Quænam ista in Regis palatium cum gloria intrans? Quænam vera juvenularum choreæ, quarum honeste admodum circumstrepente choro, tanquam decoro amictu sponsa, læta

εὐρήσεται· ἐγείρεται γὰρ ἡμῖν ἐξ οἴκου Δαβὶδ κέρας δυνάμεως· κέρας ἐν ᾧ συντριβήσεται τῶν μέχρι νῦν ἐπὶ κακίᾳ δυναστευσάντων τὸ κέρας.

Ἀλλὰ μοι Δαβὶδ εἰς καιρὸν ἦκεις· καὶ ἔδε τῇ ἐξ ὁσφύος ἀποκυηθείσῃ θυγατρὶ· ἔδε τῆς σῆς σοφίας τὰ ἡδύφθογγα ῥήματα, τὴν αἰδωτὴν ἀναμείλπυν τοῦ ἀγιάσματος· τὴν δεδοξασμένην τοῖς χρυσοῖς κροσσωτοῖς· εἰς ὅρος δ' εὐδόκησας κατοικεῖν ἐν αὐτῷ, ὃ φέρων τῇ χειρὶ τὰ τῆς γῆς πέρας. Ἄγε δὴ καὶ νῦν σείρτησον ἐμπροσθεν τῆς θείας κιβωτοῦ, σείρτημα μύμων ἐλευθέρων. Μικρὸν μὲν οὖν ὕστερον εἰς τὰ Ἅγια εἰσιούσης προπομπάσεις, τὴν τερπνὴν ἐκείνην τῶν νεανίδων συνιστῶν χορείαν· τίως δὲ νῦν τῷ καθ' αὐτὸν ἄλματι, τίμησον ὀφθείσαν αὐτήν. Οὐ γὰρ ἔστιν ὃ ἐπὶ τοῦτο θρασυνθεὶς μαμήσασθαι· οὐδεὶς κατὰ τὸ Σαούλ θυγάτριον γλώσσαν ἐπαφήσει γνώμῃ οὐκ ὀρθῇ κινουμένην· ἄλλ' ἡσθήσονται· τοῦτο μὲν τὴν μουσικὴν τοῦ Θεοῦ κιβωτὸν τιμωμένην ὀρῶντες· τοῦτο δὲ καὶ σοὶ διὰ τὴν πρὸς αὐτὴν οἰκειότητα συναγαλλόμενοι. Ἰδε σοὶ καὶ τὸ πέρας τῶν ὁμωμοσμένων παρέστηκεν· ἐκ καρποῦ γὰρ τῆς κοιλίας ὃ μέλλων εἰς τὸν αἰῶνα καθίσειν ἐπὶ τὸν θρόνον τῆς βασιλείας, ἥδη τοῦ παρθενικοῦ θρόνου ἀνίσταται.

Ἄλλ', ὦ Παρθένε καὶ Μήτηρ, ἡ τὰ πολὺ διεστώτα ταῦτα, ἡνωμένα ἐπὶ σοὶ δείξασα· ἡ παρ' ἐλπίδας μὲν τεχθεῖσα, ὑπὲρ λόγον δὲ τεκοῦσα, τὸν Υἱὸν καὶ Θεὸν ἱεουμένη μὴ διαλείψης, ὑπὲρ ἧς ἔδωκεν ὁ Πατήρ αὐτῷ κληρονομίας· ἧς καὶ ἡμῖν τὴν ποιμαντικὴν ἐπιστάσαν ἐπέστρεψεν· φυλάττεσθαι μὲν κρείττους ἐπιβουλῆς τῶν ἀρπάγων θηρίων, ὅσοι τε ἀφανῆ, καὶ ὅσοι ὀρώμενον φέρουσι κίνδυνον· ἀγεῖν δὲ καὶ ἐκτρέφειν νῦν μὲν ἐπὶ τὰς ζωηφόρους τῆς εὐσεβείας μονάς· ἐπειδὴ δ' ἐκείθεν μεταφοιτῆσαι δέοι, εἰς τὰς σωτηρίους ἐπαύσεις διαναπαύσαι· οὐ φόβος οὐδεὶς, οὐδὲ τάραχος, οὐδ' ἐπιβουλῆς μέριμνα· πᾶσα δ' ἀνεσις καὶ ἀταραξία καὶ ἀγαλλίασις· ὅτι αὐτοῦ ἰσμεν λαός, καὶ αὐτῷ μόνῳ τὴν δόξαν καὶ τὴν προσκύνησιν φέρομεν· νῦν καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Εἰς τὴν ἐκ στείρωτικῶν λαγόνων προσαγομένην¹⁷ εἰς τὰ Ἅγια ἀγίαν γορήν, τὴν ἀειπρόθερον τοῦ Θεοῦ Μητέρα.

¹⁰ Psal. cxxxi, 8. ¹¹ Psal. xlv, 14. ¹² Psal. lxxvii, 17. ¹³ II Reg. vi, 16. ¹⁴ Psal. cxxxi, 11. ¹⁵ Psal. ii, 8. ¹⁶ Cant. ii, 2.

τῆς ἡμετέρας ἐσχατιᾶς ὡσπράνθη τὸ ἱμάτιον τῆς εὐωδίας· τῶν ἀρετῶν τῆς στολῆς, ὃ ἀπείρῳ ὕψει ὑπερανάβηθῃ· Τίς αὐτῇ ἡ ἀληθῶς τῶν τιμωτάτων ἀπαρχή; Ἄρτι γάρ ἡ διὰ κατάραν ἀκαιοφύβος, πρὸς τὸ εὐφορον μεταβαλοῦσα, καὶ καρπὸν ἐνεγκοῦσα, οὐ κατὰ τὴν συνήθη πικρίαν, ἀλλὰ γλυκασμὸν εὐλογίας ἐμφαίνοντα, ὡς ἐντιμον ἀπαρχὴν εὐχαριστοῦσα τῷ καρποδότη φέρει. Αὕτη ἀληθῶς ἡ νυμφικὴν καταπλουτοῦσα εὐπρέπειαν καὶ πρὸς Νύμφην τοῦ Μονογενοῦς ἐξειλεγμένη. Διὰ τοῦτο καὶ πρὸς τὸν θεῖον νυμφῶνα μετὰ θεϊότητος ἐνδύμετ· ἡ δὲ καλῇ τῶν νεανίδων χορεία· τοῦτο μὲν, προπομπάει τιμῶσα· τοῦτο δὲ οἷα παρθένου τῇ Παρθένῳ συνήδονται.

Τί δὲ ἡμεῖς; Ἄρ' οὖν μόναις παρήσομεν ταῖς καλάς; νεάνισοι τῆς οὕτω θείας κατατροφῆς ἡδονῆς; οὐδὲ ἐξόν ἡμῖν συμμετασχεῖν τῆς χορείας, οὐδὲ ἀπολαύειν τῆς εὐφροσύνης; Ἡ συνεπιληψόμεθα καὶ συνδιαπλέξομεν τὴν εὐφημίαν, καὶ τῆς ἱερᾶς πορείας συμμετασχήσομεν, ἐκείνην τε οἷς λειτουργοῦμεν τιμῶντες, καὶ ἡμῖν αὐτοῖς χαριούμενοι; Μάλιστα μὲν γὰρ δοῖον τῇ Παρθένῳ τὰ εἰς τιμὴν συντελεῖν· εἰ δ' ἄρα τι καὶ ἡμῖν μετέσται δόξης οἷς ἐκείνη δοξάζεται, καὶ τοῦτο δὲ σκοποῦντας· συναπαρτίξιν τὴν χορείαν καὶ τὸν ἔπαινον, εὐλογον. Πάντως δὲ οὐκ ἀπερδῆς ἡμῖν ἔσται ἡ ἐπιχείρησις· ἀλλ' οἷς ταύτῃ δόξης εὐπορήσει, καὶ πρὸς ἡμᾶς τὰ ἐκεῖθεν σεμνὰ διακομισθήσεται. Οἷς αὕτη ὡς πολῦτιμον δῶρον ἐκλέγεται, τῆς ἐπ' αὐτῇ κερδανοῦμεν φιλοτιμίας. Ἀλλὰ ποῦ μοι ὦν τὸ πολῦτιμον εὐρέθη δῶρον; Ποῦ δὲ, ὦν ἡ μεγάλη αὕτη εὐκληρία; Καλῶς γὰρ ἔχει πρῶτους ἐκείνοισι περιτυχίνοντας, οὕτω τῇ θυγατρὶ συνευφραίνεσθαι. Ἀμα δὲ καὶ παρ' αὐτῶν εἰκὸς ἐκμαθεῖν τῆς χαρμονῆς τὴν ὑπόθεσιν.

Φέρε δὲ, οἱ τὴν καλὴν ὥδιν αὐτῇ λυσάμενοι, οἱ τινὲς ποτὲ ἔστε, κοινωνοὺς ἡμᾶς τῆς εὐφροσύνης καὶ τῆς ἐπ' αὐτῇ θυγατρὶ χοροστασίας ἀγοίτε. Τί δέ; Τῶν ὠδίνων εὐχαριστήσοντες ἄπιτε· ταῦτα δὲ τὰ συνήθη, καὶ τὴν θυγατέρα ταῖς ἱεραῖς τελεταῖς οἷα δὲ σφραγίσιν ἐπιστημαινούμενοι· ἥς τὴν βλάβστην εὐχαῖς ἔγεωργήσατε, ταύτης τὴν ἀξίαν καὶ τελείωσιν ἐκείναις καταπιστεύοντες· ἡ δὲ ὦν αὐτοὶ τὸ εἶναι πατέρες ἐκτίσασθε, τὸν δεδωκότα ὡς δυνατόν ἀμυνόμενοι, τῷ ἐκείνου οἴκῳ τῶν παρ' ὑμῖν τιμῶν εἰς κτήσιν· προσάγετε· ἡ μεγαλοψύχως τὸν εὐγενῆ τόκον ἀφιεροῦτε, ὅλον ὑμῶν τῷ καρποδότη χαρίζομενοι τὸ γεώργιον. Τοῦτο δὲ ἄρα διδῶσι κατανόειν ἡ τῶν παθόντων προαίρεσις. Ἔοικε δὲ οὖν μεγάλα τινὰ ἡ προσένεξις πραγματεύεσθαι· καὶ τὴν περιεσομένην ἐκ ταύτης φαιδρότητα τὰ νῦν μὲν γινόμενα. Ἀλλὰ γὰρ Ἰωακεῖμ καὶ Ἄννα, ποῦ τὴν θαυμαστὴν εὐκληρίαν μέχρι τοῦ νῦν κατεκρύπτετε; Ποῦ τὴν θείαν ὥδιν ἐπισχόντες ἐλανθάνετε; Πῶς δ' οὕτως σκυθρωπῶν ἐκ κόλπων ἡ ἀμύθητος φαιδρότης ἐξ-

in thalamum venit? Quænam ista, cujus in humilitate infusæ nostræ abjectionis, suave fragrantis virtutum stolæ indumentum odoratus est, qui immensa celsitate universis eminet? Quænam hæc vere pretiosissimarum rerum primitiæ? Jam enim quæ propter diras spinarum serax erat, in frugum seracem conversa, fructum editum, non qui pro more acorbum aliquid, sed qui benedictionis dulcorem exhibeat, ut pretiosa primitiarum munera, gratiarum actionis monumento, frugum datori præsentat. Hæc vere Sponsa decore uberi prædita, inque Unigeniti Spensam electa. Idcirco etiam in divino thalamo cum Deitate moratur: præclara autem juvenularum chorea, qua pompa deducens honorat; qua tanquam virgines, Virgini congaudent.

B Quid nos vero? Solasne ergo præclaras juvenculas divina adeo deliciari voluptate sinemus? ac cum liceat choreæ participes esse, ne curabimus quidem lætitiâ perfrui? An conjunctis studiis laudationem pariter contexemus, ac sacri itineris accedemus socii, tum illam quibus obsequimur, honorantes, tum ipsi nobis indulgentes? Sane quidem perquam justum sanctumque, ut quæ sunt ad honorem, Virgini persolvamus: quin si quid etiam nobis, quibus illa laudatur, gloriæ accedat, id quoque spectantes pariter choream explere ac laudem, id vero rationi consentaneum est. Haud plane conatus cedit inutilis: imo, qua conimode eam laudabit, ad nos inde præmia referet. Quibus illa ut maximi pretii donum eligitur, ambiciosi in eam cultus nostri lucra consequemur. Enimvero ubinam quorum donum hoc pretiosissimum inventum est? Ubinam vero quorum magna hæc excellentia? Præclare namque habuerit, ut primum eos allocuti, sic filia collætetur. Quin et ab eis operæ pretium gaudii causam ediscamus.

Agite ergo, quicumque tandem hujusce præclaræ prolis parentes estis, ejus nos lætitiæ ac choreæ, quæ in filia agitur, socios adhibere. Quid vero? Pro felici partu gratias habituri pergitis; quæ nimirum mos habet præstituri, sacrisque initiationibus tanquam signaculis filiam obsignaturi; ut cujus germen precibus excoluistis, eam precibus augendam ac consummandam credatis: aut quibus comparastis ut parentes essetis, iis pro virili beneficium datori, pensantes, ejus domui pretiosa vestra, quibus exsolvatur debitum, offertis: vel magnifico pectore ingenuam consecratis prolem, totum quod vestro agro succrevit frugum, frugum datori præbentes. Hoc enimvero intelligendum suggerit, eorum voluntas qui sic affecti fuerunt. Porro visa est magna quædam negotiari ac præstare oblatio; futuramque ex illa lætitiâ, quæ nunc geruntur, significant. Verum vos Joachim et Anna, ubi hactenus mirabilem felicitatem abscondistis? Ubi divinum continentes partum delituistis? Qua autem

VARIÆ LECTIONES.

• Leg. ἔκτισιν.

ratione ex tristī adeo sinu cogitatu major lætitia eluxit? Quomodo sic et vester sterilis ager, frugumque divitias omnes, dando fructum superavit? Enimvero quid hæc curiosius inquiri, cum pariter gaudere atque lætari oporteat?

Enimvero cujus gratia filiam supplicatione deductis (3), hoc tantum honorantes oblationem? An non liquido, quia, licet a vobis offerri videatur, velut tamen communis pro universis oblata propitiatio, communi etiam supplicatione offertur? Quamquam profertur de vestro penu, ad Numen tamen omnibus placandum tribuitur. O doni vim! O donum, quo Deus donari volens, iramque extinguere, quam in nos ipsi accenderamus, de vestro sinu, velut thalamo quodam auro prædivite, produxit; donum, quod fictor accipiens, figmenti donabit instaurationem; donum, per quod consolationem, qua se nos consolatum sua ipse misericordia provocavit, in opus efferet. Sane quidem Deus, quem condidisset hominem, dæmoniaca malignitate male affici videns, quanquam consequens erat ut in malitia contereretur: quid enim aliud lucri reportare debebat, qui spreto præcepto Dominico, dæmonis consilio adhæsisset? haud tamen in malis videre sustinuit, quem creat hominem ut fruatur bonis: quin laet consilium summe bonus ille, ipsum ulciscendi. Cæterum cum illud Domini tum sapientiae, tum bonitatis esset, ut nedum gratis suo nos dignaretur auxilio, verum etiam ut quibus misericordiam præstaret, occasione præberet, ut ne mera gratia auxilium collatum videretur; sed posset humanum genus ipsum a se etiam aliquid conferre; cumque nihilominus deesset positus in terra, quo celsitate omni majorem acciperent: hoc ipsum tribuit ipse, ut non solum accensa in nos ira solveretur, cujus merito rei tenebamur, qua nullo egentem donare videremur, verum etiam ipse sese impensioris amoris exsuperantia donaret: simile quid præstans, qui eximio quodam amore in humanum genus habet, siquidem sic loqui liceat, ea comparanti, quæ majora sunt comparatione; atque ii, qui et ipsi excellentia amoris, ut amicis deesse contingat quibus laute excipiant, a se ipsi in postcessum opportuna dependunt (4); ut et ipsi

ἐλαψεν; Πῶς οὕτω καὶ ἀχαρπὸς ἡ ὑμετέρα χώρα, καὶ τῷ δοῦναι καρπὸν, πάντα πλοῦτον καρποῦ ὑπερήλασεν; Ἀλλὰ τί ταῦτα, δέον συγγαίρειν καὶ συμπαϊδρύνεσθαι, πολυπραγμονῶ;

Ἦλθον τί λιτανεύετε τὸ θυγάτριον, τοῦτο μόνον τιμῶντες τὴν προσίνεξιν; Ἡ δὴλον ἔκτεινο· ὅτι περ εἰ καὶ παρ' ὑμῶν δοκεῖ προσηγέσθαι, ἀλλ' οὖν κοινὸν ὑπὲρ πάντων ἐξέλασμα προσφερόμενον, κοινῇ καὶ τῇ λιτανείᾳ προσφέρεται. Εἰ καὶ ταμειῶν ὑμετέρων προέρχεται, ἀλλ' οὖν ὑπὲρ τῆς πάντων εὐμενείας χαρίζεται. Ὁ δῶρον ἰσχυρός! Ὁ δῶρου, ᾧ δωροδοκῆθῆναι θεὸς βουληθεῖς, σέβεται τὰ τὸν παροργισμὸν ἐν ἐξεκαύσαν καθ' ἡμῶν, οἷον τινων πολυχρύσων θαλάμων τῶν ὑμετέρων κλίπων προήγαγεν· δῶρον δὲ λαβὼν ὁ πλάστης, δωρήσεται τὴν ἀνάπλασιν· δῶρον δὲ οὐ τὴν παράκλησιν ἣν ὑπὸ τῆς οἰκίας εὐσπλαγχνίας αὐτὸν παρεκάλασεν, εἰς ἔργον ἐξοίσει. Πάλαι μὲν οὖν θεὸς, ἐν ἐδημιούργησεν ἄνθρωπον ὁρῶν δαιμονίων σκαιότητι κακούμενον, εἰ καὶ ἀκλίουθεν ἦν ἐν κακίᾳ κατατρίβεσθαι· τί γὰρ ἔχρην ἄλλο κερδάναι τὸν ἀλογίσαντα μὲν ἀεσποτικῆς ἐντολῆς, δαιμονίων δὲ προσθέμενον συμβουλῇ; ὅμως ὁρᾶν οὐκ ἔφερεν ἐν κακοῖς, ἐν ἐφ' ᾧ ἀγαθὸν ἀπολαύει δημιουργεῖ· ἀλλὰ βουλὴν ἐπαμύνειν ποιεῖται ὁ ὑπεράγαθος. Ἐπεὶ δὲ καὶ τοῦτο τῆς ἀεσποτικῆς ἦν καὶ σοφίας καὶ ἀγαθότητος, μὴ μόνον προῖκα τῆς παρ' αὐτοῦ βοηθείας ἐθέλειν ἀξιοῦν· ἀλλὰ καὶ τοῖς οἰκτεριζομένοις ἀφορμὴν παρασχεῖν, τοῦ μὴ δοκεῖν ἐν χαρίτων εἶναι μοῖρα τὴν βοηθειαν, ἀλλ' ἔχειν τι καὶ παρ' αὐτῶν εἰς τοῦτο συντελεῖν· ἡ πόρου δὲ ἄρα οὐκ ἔστιν, ᾧ τὸν ὑπεράνω παντὸς ὁψώματος δεξιῶσονται, δίδωσι καὶ τοῦτο αὐτός· ἵνα μὴ μόνον ἡ πρὸς ἡμᾶς ὀργὴ ἢ δικαίως ἤμεν ὑπεύθυνοι λύοιτο ἐν τῷ ἀπροσέτῃ δωροδοκῆσθαι δοκεῖν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς αὐτὸν δι' ὑπερβολὴν φιλοτροῦ δωροδοκῇ· ὁμοίων τι ποιῶν ὁ διαφερόντως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἐραστής, εἰ δὲ τοῦτο εἰπεῖν εὐκάζοντας τὰ ἀνόμοια, τοῖς δι' ὑπερβολὴν ἔρωτος ὁπότεν ἀπορεῖν ἢ τοῖς φιλούμενοις πρὸς δεξιῶσιν, οὐκ ὅθεν τὰ ἐπιτήδεα προσκαταβάλλουσιν· ἵνα αὐτοὶ τε δεξιῶσθαι δοκῶσαν, καὶ τοῖς ἐρωμένοις ὡς παρ' αὐτῶν τι διδοῦσι σεμνύνεσθαι περὶ. Τοιοῦτό τι ὁ φιλόανθρωπος πραγματεύεται, καὶ δίδωσι τὸ μὲν φαινόμενον ἰσχυρῶς καὶ ἄννη τὴν παῖδα, λαμβάνει δὲ ἡ τῶν ἀν-

VARIAE LECTIONES.

1. Ἰσ. προκαταβαλ.

NOTÆ.

(3) *Supplicatione deductis*... λιτανεύετε. In sequentibus accipit eam vocem pro deprecatione quæ ipsi Mariæ fieret, aptans proposito illud psal. xlv. : *Vultum tuum deprecabuntur omnes divites plebis*. Hic autem nihil aliud innuit quam virginum illam, deducientium Virginem accensis facibus, sacram pompam, qua una honestarunt Mariæ parentes filię oblationem. Sic enim Jacobi liber, cui Græci omnes laudatores Mariæ in istis nituntur : Καὶ εἶπεν Ἰωακείμ· Καλέσατε τὰς θυγατέρας τῶν Ἑβραίων τὰς ἀμιάντους, καὶ λαβέτωσαν ἀνὰ λαμπάδα, καὶ ἕτωσαν καίόμεναι, ἵνα μὴ στραφῇ ἡ παῖς εἰς τὰ ὀπίσω, καὶ αἰχμαλωτισθῇ ἡ καρδίᾳ αὐτῆς ἐκ ναοῦ Κυρίου. Καὶ ἐποίησαν οὕτως, ἕως ἂν ἀνέβῃ ἐν τῷ ναῷ Κυρίου. Dixit autem Joachim : Convoke

filias Hebræorum, quæ sint incontaminatæ, sumantque singulas accensas faces, ac maneat accensæ, ut ne puella retro convertatur, ejusque animus a Domini templo captivus abducatur : sicque fecerunt, donec ascendisset in templum Domini. Sic ergo velut commune anathema oblata est, non ut parentum singulariter munus; quod auctor urget ac colligit.

(4) *In postcessum dependunt*. Προσκαταβάλλουσι. Publicani ac communium vectigalium redemptiones duo tempora habebant constituta, quibus solverent : unum statim factis redemptionis, quod προκαταβολὴ dicebatur; alterum, cum pensionis mercedumque reliqua pars jam in debitum pendebatur, quod dicebatur προσκαταβολή. Velit ergo Leo sic

θρώπων φύσις, ἐν ἔχοιμεν Θεῷ βουλευθέντι λαβεῖν ἐξ Α laute excipi videantur, habeantque, quos amore ἡμῶν, μὴ ἀπόρων πρὸς δωρεάν.
prosequuntur, quo glorientur, tanquam aliquid ex propriis dederint. Ejusmodi aliquid molitur benignus ille ac clemens, videturque puellam dare Joachim ac Annæ; at accipit genus ipsam humanum, ut non desit, quod Deo volenti a nobis accipere, damus munus.

Ἄλλ' ὦ τὴν πλουσίαν ταύτην δωρεάν διαπορθεύσαντες πρὸς ἡμᾶς, οἱ τῷ πρώτῳ καὶ λαβεῖν καὶ δοῦναι πάντων εὐπορώτεροι γεγεννημένοι! Ὡ ταμείων δίδων ἐξ ὧν προσελήλυθεν! Ὡ μακαρίων ὠδίνων! Ὡ λοχείας ὀφειτόκου, πᾶσαν ἀποκυψαμένης εὐπαιδίαν! Ὡ παιδός, ἣ τὴν μητέρα τῆς πολυχρονίου ὀφειλῆς ἀπολύσει, καὶ τοῦ γονέως τὴν γύμνωσιν περιστελεῖ, ἐν τῷ θανέειν τῆς σαρκὸς τὸν χιτῶνα τῷ πλαστοργῷ· ἥς ἐν τῷ λαμβάνειν πῆξιν τῷ νέῳ Ἀδάμ ὁ παλαιός, τὸ ἐκ τῆς πλευρᾶς ἀπολάβοι χρέος! Ὡ κόρης, ἥς ὁ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν ὀφθήσεται ἔραστής! Ὡ δὲ ἥς ὁμιλήσει Θεὸς φύσει τῇ χοίτῃ! Ὡ δὲ ἥς ἡμῖν περιποιθήσεται τὸ ἀξίωμα, περ οὐκ ἐν καιρῷ λαμβάνειν βουλευθέντες, τῶν προσόντων ἐζημιώθῃμεν! Ἄλλ' ἐπιώμεν τῷ παλαίῳ καὶ ἀψύχῳ ναφί, τὸν νέον καὶ ἐμψυχον καθιερώσοντας τῷ ἱερῷ κατοικίζοντας χωρίῳ τὸ χωρίον, ἐν ᾧ κατοικήσει πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος· τῷ ἁγίῳ σκηνώματι τὸ σκηνώμα τῆς δόξης συνάπτοντες· τὸν θρόνον τοῦ βασιλέως τοῖς ἀνακτόροις ἀποτιθέντες. Συναπίσωμεν ταῖς παρθένους, τὴν ἀειπάρθενον πρὸς τὴν καοτάδα πεμπούσας. Τῇ κοινῇ τοῦ γένους τιμῇ, κοινῇ συστήσωμεν τὴν τιμὴν· τῇ κοινῇ τοῦ γένους ἀγαλλιάσει κοινῇ τὴν χορείαν κροτῶμεν· κοινῇ τῆς ἡμῶν σωτηρίας προσκροτῶμεν τῆς κιθάρῳ.

Ἄγε δὲ μοι, Δαβὶδ, τῶν σῶν σκιρτημάτων χρῆσον. Σὺ γάρ ἄν ἄριστος εἴης χοραστάτης· μάλιστα μὲν τῷ ἐξ αἵματος εἶναι τὴν τιμωμένην· πάλαι δ' οὖν καὶ τῷ τύπῳ τὰ σκιρτήματα μελετήσας, καὶ προῤῥας τὸ ἄσμα, ὃ εἰς τὰ παρόντα συνετίθετο. Νῦν γάρ ἦν ὀξυπωλεῖ διανοίας ὁμματι θυγατέρα προέδλεπας, ἣ καὶ πατρικὴν ἐδίδους εἰσήγησιν, οἴκου πατρός σου λήθην λαβεῖν, ἐκ τῆς σῆς ὀσφύος ἐφανερῶθῃ ἡμῖν. Νῦν δὲ τὸν κροσσὸν χιτῶνα στολισαμένη, εἰς ἐπιθυμίαν τοῦ κάλλους τὸν βασιλέα καὶ Χριστὸν εἰλκυσεν. Διὰ τοῦτο οἷα Βασιλίδι νεάνιδες, πρὸ προσώπου αὐτῆς θεραπευτικῶς λιτανεύουσιν. Δεῦρο δὲ ὅποι ποτ' ἂν ἦς, πρὸς τὰ νῦν παραγενοῦ τελούμενα. Τῆς σῆς γὰρ εὐτάκτου χορείας ἡμῖν δεῖ, καὶ τοῦ σκιρτήματος· καὶ ἃ προλαβὼν ἐπῆδες, ταῦτα καὶ νῦν ἔδων τὰ εἰκότα λειτούργησον. Ὅρξες γὰρ τὴν σὴν θυγατέρα λιτανευομένην ἐν πράγμασιν, ἣ μόνος ἐν θεωρίᾳ ἐλιτάνευες. Ὅρξες τὴν ἐξ ὀσφύος σου κιθάρῳ τοῦ ἁγιάσματος, εἰς κοινὴν ἀνισταμένην τῶν πεπονηκότων ἀνάπαισιν. Ὅρξες τὸ ἱερώτατον καθιερούμενον ἱλαστήριον. Λέγω μὲν· μᾶλλον δὲ, λέγε αὐτός· παραχωροῦμεν, οὐχ

¹⁷ Psal. XLIV, 11.

At, o vos, qui munus hoc locupletissimum ad nos devexistis, qui et ea gratia, quam primi accipistis dedistisque, universis locupletiores facti estis! O beatum ærarium, ex quo illud prodiiit! O beatum partum! O tardam fetus editionem, universam amplæ probæque sobolis gloriam obscurantem! O puellam, quæ matrem veteri illo debito absolvet, parentisque obteget nuditatem; qua fictori carnis tunicam commodatura est; ex qua dum novus Adam compactum accipiet corpus, antiquus ille costæ debitum recipiet. O puellam, cujus is, qui est supra cælos, se amatorem ostendet! O per quam Deus, cum natura pulvere constante, consuetudinem habiturus est! O per quam nobis accessura est dignitas, quam cum importune captissemus, eorum quæ suppetebant, jacturam fecimus! Eamus vero, veteri ac inanimi templo, templum novum ac animatum dedicaturi; sacro loco, locum inducturi, in quo sit inhabitatura plenitudo tota divinitatis; sacro tabernaculo gloriæ tabernaculum adjuncturi: Regis solium in palatium illaturi. Una sociabus virginibus, perpetuam in thalamum deducuntibus Virginem, abeamus. Communi generis honori, communi studio honorem adhibeamus; communi generis exultationi, communi plausu choream celebremus; communi lætitia nostræ salutis arcæ præsulemus.

Age vero nunc mihi, David, tuis utere saltibus. Ipse namque optimus choreæ præses eris, quod maxime quam honore prosequimur, ex tuo sata sit genere: ac cum olim jam vel in figura meditatus sis saltationem, ac canticum præcinueris, quod argumentum præsens respiciebat. Nunc enim quam acuto mentis oculo filiam prævidebas¹⁷, ac quam paterne docebas, ut paternam oblivisceretur domum, ex tuis orta lumbis declarata est. Nunc stola aurea decore amicta, in sui cupiditatem decoris Regem ac Christum pertraxit. Idcirco adolescentulæ tanquam Reginam, ante ejus vultum devoto obsequio deprecabuntur. Veni itaque quocunque tandem existas loco, atque sacris, quæ peraguntur, presentem te exhibe. Tua namque egeamus composita chorea et saltatione: ac quæ occupato cecinisti, ex nunc accinens, congruum ministerium imple. Vides enim tuam filiam, ut reipsa eam deprecantur, quam solus mystico intellectu ac contemplatione deprecatus es. Vides ex tuis ortam lumbis arcem sanctificationis, in communem eorum

NOTÆ.

amicos divites, pauperibus amicis refundere, ut qua illi insumpsissent, his tractandis. Verum melius quadrat, τὸ προκαταβολή. Non enim nos in Deum priores aliquid contulimus, sed ipse contulit

quæ ipsi nos postea offeramus; nec amicus dives factas amici pauperis expensas exspectare debeat, sed occupare: eoque inclino ut sit προκαταβάλλουσι.

qui laboro premuntur, exsurgentem requiem. Vides sacratissimum dicari propitiatorium. Equidem dico; potius autem dicas ipse. Cedimus, non tanquam regi; quippe ejus nec ipsi excellentiæ exsortes simus: sed tanquam patri puellæ.

Audi, filia, et inclina aurem tuam. Sola ab æterno electa es in sponsam Altissimi: sola ejus, qui universa implet, locus capax existis. *Audi, filia.* Paternam obliviscere domum et populum: fuisti namque in matrem ab eo assumpta, qui sedet super Cherubim. Vade in templum sanctum, quæ Dei templum existas. *Audi, filia, et obliviscere populum tuum;* innumerabilis enim multitudo eorum, qui in cælo, ac qui sunt in terra, Dominam te obtinebunt. *Multæ filiæ fecerunt virtutem*¹⁹; multæ filiæ gloriæ adeptæ sunt, multæ comparaverunt honestatem; *verum emines universis, verum supergressa es gloria ac majestate, verum honestate cunctis præcellis.* Hasce, David, filiæ tuæ pangens laudes, mecum pariter canticum ede: ac festa luce simul frui: quin præcipuæ tuæ sunt partes. Nam olim quidem, cum Deo templum erigere desiderasses²⁰, non fuit concessum ut animi votum in finem perduceres: nunc autem cælis potius tibi templum excitatum est, quod nec victimas, nec nidorem necessaria habeat. Jam enim eorum imminet finis, cælesti Pontifice, quod ex te assumpsit, templum sanctificante. Verum hæc suo recurrent loco; nunc vero iis ministremus, quæ peraguntur, ac quæ deprecatio continua habet serie, connectamus.

Non afferentur virgines²¹, quæ accinant: hoc enim olim contuitus psalmo edito præcœnuisti: sed ecce virgines circum choreas in exultatione agentes, velut reginæ præeunt in Regis abeunti templum. Ecce te ut immaculatam victimam, ad divinum adducunt thalamum. Ecce te divinæ plantationis radicem, ex qua germinaturus sit ramus, sub cujus umbra requiescent fines terræ, in gloriæ prato conserunt. Ecce te generis gaudium choreis undequaque cingentes, in locum inducunt exultationis. Et quidem hactenus tui sunt exordia gaudii: brevi post, Absolutius gaudium tuus tibi perferet pronubus, quando tibi gratia plenæ gaudium veniet annuntiaturus; quando læto faustoque nuntio tecum eum esse dicet, qui ubique adest: ille inquam, pronubus, qui abstruso illi ministrans mysterio, germen tibi abæque semine nuntiabit; qui Filii sine patre, universorumque parentis, partum occupato præconio significabit: Filii, inquam, qui nunc velut aromatum suaveolentiam concilians, postea tuis ex lumbis prodiens, unguenti fragrantiam in orbem universum diffundet: qui nunc sacrum florem in sua recipiens domo, posthac ab intacto tuo utero effloreat.

At, Virgo, nostræ gloriatio salutis, quæ et sacram sis sortita generationem, sacratiusque enutrita fueris ac instituta; in qua spei nostræ fixas anchoras habemus, tum ego, tum quæ pascendum con-

Α ὡς βασίλει· τούτου γὰρ μέτεστι καὶ ἡμεῖς· ἀλλ' ὡς πατρὶ τῆς παιδός.

Ἄκουσον, θύγατερ, καὶ κλῖνον τὸ οὖς σου· Μόνη ἐξ αἰῶνος εἰς νόμῳν ἐξελέχθης Ὑψίστου· μόνη τοῦ πληροῦντος τὰ πάντα χρηματίζεις χωρίον. Ἄκουσον, θύγατερ· οἴκου πατρὶός σου καὶ λαοῦ ἐπιλάβου· εἰς οἶκον γὰρ τῷ ἐπὶ τῶν Χερουβὶμ προσελήφθης καθήμενη. Ἀπὸ εἰς ναὸν ἁγίον, ναὶς θεοῦ χρηματίζουσα. Ἄκουσον, θύγατερ, καὶ ἐπιλάβου τοῦ λαοῦ σου· πλήθους γὰρ ἀναριθμήτου τῶν ἐν οὐρανῷ καὶ γῆ, τὴν δεσποτείαν ὁφθήσῃ λαοῦσα. Πολλὰ θύγατέρες ἐποίησαν δύναμιν· πολλὰ δὲ ἔξαν ἐκλήρωσαντο· πολλὰ σεμνότητα περιποίησαντο, ἀλλ' ὑπέκειντο πασῶν, ἀλλ' ὑπεράρχεις δόξῃ καὶ μεγαλειότητι, ἀλλὰ πασῶν ὑπερήκεις σεμνότητι. Ταῦτά μοι, Δαβὶδ, τὴν σὴν ἐπαινῶν παῖδα, συνεργάζου τὸν ὕμνον, καὶ τῆς ἑορτῆς συναπόλαυσέ· ἄλλον δέ, σὺ τοῦ πλείονος μέτεστι. Πάλαι μὲν γὰρ ἐπιθυμήσαντι σοὶ ναὸν ἡγείρειν θεῷ, οὐκ ἐγένετο πρὸς πέρας ἐξήκειν τὸ ἐπιθυμίον· νῦν δὲ σοὶ τῶν οὐρανῶν ἀμείνων ἡγέρθη ναός· ναὶς οὐ θυμάτων, οὐδὲ κνίσης δεόμενος. Ἦδη γὰρ τούτων προκύπτει τὸ τέλος, τοῦ οὐρανοῦ Ἀρχιερέως τὸν ἐκ σοῦ ναὸν ἁγιάζοντος. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἰς ἴδιον καιρὸν ἀπαντῆσεται· νῦν δὲ τοῖς τελουμένοις λειτουργώμεν, καὶ τὰ συνεχῆ τῇ λιτανείᾳ προσάπτωμεν.

Οὐκ ἀπερεχθήσονται παρθέναι προσφόντες· τοῦτο γὰρ πάλαι προέφαλλες θεωρῶν· ἀλλ' ἰδοὺ σε παρθέναι ἐν ἀγαλλιάσει περιχορεύουσαι ὡς βασίλειδος εἰς ναὸν Βασιλέως ἀποιούσης προάγουσιν. Ἰδοὺ σε ὡς ἄσπιλον ἱερὸν, εἰς τὸν θεῶν προσφέρουσι θάλαμον. Ἰδοὺ σε τὴν θεόφωτον ῥίζαν ἥς ἀναβλάσθησι κλάδος, οὗ ὑπὸ τὴν σκιάν τὰ πέρας ἀναπαύσεται, ἐν τῷ τῆς δόξης λειμῶνι καταφυτεύουσιν. Ἰδοὺ σε τὴν χαρὰν τοῦ γένους περιχορεύουσαι, εἰς τὸν τῆς ἀγαλλιάσεως τόπον οἰκίζουσιν. Ταῦτα μὲν ἐπὶ τοῦ παρόντος τῆς σῆς προοίμια χαρᾶς· μικρὸν δὲ ὕστερον, τελεωτέρᾳ σοὶ τὰ χαρμόσυνα κομῶν, ὁ σὺς ἐξ οὐρανοῦ νυμφοστόλος· ἐπειδὴν σοὶ τῇ κεχαριτωμένῃ τὴν χαρὰν ἤξει μηνύων· ἐπειδὴν σοὶ μετὰ σοῦ εἶναι τὸν πανταχοῦ παρόντα εὐαγγελίσεται· νυμφοστόλος ἑαίνωνος, ὃς τῷ ἀποκρύφῳ διακονῶν μυστηρίῳ, τὴν ἀπορὸν σοὶ βλάστην ἀπαγγελεῖ· ὃς τοῦ ἀπάτορος Πατρὸς, καὶ γονέως τῶν ὅλων, τὸν τόκον προανακηρύξει· ὃς νῦν ὡς περ ἀρωμάτων εὐδομίαν οἰκωσάμενος, μετέπειτα τῶν σῶν προῖων λαγόνων, εἰς τὴν οἰκουμένην τὴν μυρωδίαν διαχεῖ· ὃς νῦν τὸ ἱερὸν ἄνθος εἰς τὸν ἑαυτοῦ ἀποδεχόμενος οἶκον, μετὰ ταῦτα τῆς σῆς ἀνεπάφου ἀνθήσει κοιλίας.

Ἀλλὰ, Παρθένε, τῆς ἡμῶν σωτηρίας τὸ καύχημα· ἡ λαχοῦσα μὲν τὴν γένεσιν ἱερὰν· ἱερωτέρας δὲ ἀναθρέψεως καὶ ἀγωγῆς· ἐφ' ἣ τῶν ἡμετέρων ἐλπίδων τῆς ἀγκύρας ἀνέχμεν, ἐγὼ τε καὶ ὁ ποιμαίνων

¹⁹ Prov. xxix, 20, sec. LXX.

²⁰ II Reg. vii, 2.

²¹ Psal. xiv, 16.

ἔωχας ποιμνιον, δίδου μὲν ἡμᾶς τῆς ἁμαρτίας τοῦ κλύδωνος περιεῖναι· δοίης δὲ καὶ τῆς τῶν ἐχθρῶν ἐρικυμίας, ὅση τε ἀλλοφύλων, καὶ ὅση τῶν ὁμογενῶν ἐπανίσταται· καὶ τὴν σὴν προστασίαν οἷα πηδάλιον ἡμῖν ἐπιδοῦσα, ἀπαντας καὶ κυβερνωμένους, καὶ τὸν ὧ τὴν κυβέρνησιν ἐνεαίρεισας, εἰς τὸν ἀκύμονα λιμένα τοῦ Υἱοῦ σου καθόρμισον· ἐνθα πᾶσα φαιδρότης, καὶ χαρμολύπη, καὶ ἀνεσις· ἐνθα πάντων ἐορταζόντων ὁ ἦχος, καὶ πάντων εὐφραينوμένων κατοικία· ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ σὺν τῷ Πατρὶ, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΔΟΓΟΣ Γ.

Εἰς τὸν Εὐαγγελισμόν, ὅτε χαρὰν εὐαγγελισθῇ Παρθένος, καὶ ἡ ἀρὰ καταλύθῃ.

(COMBEBUS. l. c. p. 1652.)

Ὁ τῶν παρθενικῶν λαγόνων ἀνατελλας ἥλιος Χριστός, ὁ θεὸς, καὶ σήμερον τὸ ἡμέτερον τῆς καρδίας διελάμψας χωρίον, οἷά τινα ἐνθῇ τοὺς λόγους δίδωσι φέρειν ὑμῖν*. Καὶ μοι, καθάπερ παλάμας, τὰς καρδίας, ἂν ἄρα τι χρῆσιμον ὁρώητε ἀπανθιζόμενοι διαπλώσατε· θεῷ τὴν χάριν ἀντιφέροντες, παρ' οὗ τὰ κάλλιστα κοινῇ τρυγῶμεν· τοῦτο μὲν ἐλαμένους τιμᾶν τὴν πανήγυριν· τοῦτο δ' ἀφοσιουμένους τὸν πρὸς ὑμᾶς ἐγκάρδιον τῆς πνευματικῆς ἀγάπης ἔρωτα. Ἀλλὰ δεῦρὸ μοι, δημαγωγὰ τῶν ἄνω δῆμων, τὰς οὐρανίους ἀψίδας καταλιπὼν, τῇ Παρθένῳ λειτούργησον. Ἐξεστὶ σοι γὰρ καὶ νῦν οὐκ εἰς Ναζαρέτ ἐπιστάντι Ἰουδαϊκῷ χωρίῳ, ἀλλ' ὡς ἀληθῶς ἐν τῇ πόλει τοῦ Βασιλέως Κυρίου, τὸ θεῖον αὐτοῦ τῆς δόξης ἀνάκτορον καταστέφειν ταῖς εὐφημίαις. Πάρεστί σοι καὶ νῦν τῇ παστάδι τοῦ Μονογενοῦς προσφωνεῖν τὴν χαρὰν, ἣν, καὶ αὐτῇ εὐαγγελιζόμενος, μᾶλλον ἢ, δι' ἐκείνης ἀπάσῃ τῇ οἰκουμένῃ, ἐδόξασας. Νῦν μάλιστα διαπρόσιον τῇ κεχαριτωμένῃ τὸ Χαῖρε, εἰπὲ, δι' ἧς ὁ θεός, καὶ Πατὴρ, ἀπὸ τῶν αἰώνων βεβοῦλεται, τὴν τῶν ἀνθρώπων καταλλαγὴν, ἐπιδημῆσαι τοῦ ἀγαπητοῦ Υἱοῦ ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἐξεπλήρωσε. Πάλαι γὰρ μὲν δι' ὑποφίας ὄντων τῇ Παρθένῳ τῶν εὐαγγελίων (παράδοξα γὰρ παρὰ πάντα λόγον ἐῴκει τῆς φύσεως) εἰκόσ σε μεθ' ὑποστολῆς τὸ Χαῖρε βοᾶν· νῦν δὲ, τὴν παρρησίαν οὐδὲν ὑποτέμνεται. Οὐκοῦν οὐ προσταράξεις, οὐδὲ θαμβήσεις τῇ λαλιᾷ τὴν Παρθένον, ἐπὶ τῶν πραγμάτων τὰ σὰ εὐαγγέλια καθορῶσαν. Πρόσελθε καὶ φθέγγαι, οὐχὶ τὰ παλαιὰ ἐκεῖνα· Συλλήψῃ ἐν γαστρὶ, καὶ τέξῃ υἱόν· ἐξέθῃ γὰρ· ἀλλὰ, τί; Συνέλαβες ἐν γαστρὶ τὸν ἐπιληγμένον ἀπάντων· ἐχώρησας, ὃν κῦτος οὐρανῶν οὐ χωρεῖ· ἐδάστασας, οὐ πάντα βαστάζεται τῷ νεύματι. Ἔτεκες ἐν' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν, ὃν πρὸ αἰώνων ἐγέννησεν ὁ Πατήρ.

*¹¹⁻¹² Luc. i, 28. ¹² ibid 31.

* Ἰσ. ἡμῖν.

VARIE LECTIONES.

NOTÆ.

(5) Ediderat Gretserus septimam : malui ego editarum ab ipso primam novum edere, quem ordinem rerum ipsa series videtur exigere, excepta temporum ratione; significat enim Leo recens adeptum

A credidisti gregem, præsta nobis, ut peccati lumen-tes supremus fluctus; præsta vero, ut et hostium procellas eludamus, si quæ tam extraneis hostibus, tum domesticis excitantur; tuam protectionem gubernaculi instar præstendens, universos tum qui gubernantur, tum ipsum cui commisisti gubernandi partes, in tranquillum Filii tui portum subducas, ubi lætitia omnis, gaudiumque, ac remissio; uti omnium epulantium sonus, omniumque lætantium habitatio: in Christo Jesu Domino nostro, cui cum Patre, unaque Spiritu sancto, gloria, potestas, honor, nunc et in sæcula sæculorum. Amen.

ORATIO III.

In Annuntiationem, quando Virgo faustum gaudii nuntium accepit, ac maledictio dissoluta est (5).

B Qui ex virgineis Sol visceribus oriens, Christus Deus, hodieque nostri cordis regionem illustravit, quasi flores quosdam, orationem proferre tribuit; velimque ut vos pectora instar manuum ad decerpendum explicetis, si quid conducibile aspectui occurrat; Deo vicissim gratias agentes, a quo pulcherrima quæque communi usura decerpimus: tribuit, inquam, qua ut solemnitatem honore prosequamur, qua ut spiritualis dilectionis, nostri in vos, cordi hærentis amoris, debitum persolvamus. Verum adesto, supernorum populorum ductor ac princeps; relictisque cœlestibus axibus, Virgini ministerium impende. Nam et modo tibi licet, ut non in Nazareth, Judaicam delatus provinciam, sed ut profecto in Regis Domini civitatem, divinum ejus gloriæ templum faustis acclamationibus ac laudibus coronas. Promptum est, ut nunc quoque Unigeniti thalamo exclames quod ei olim nuntiasti, vel potius per eam universo terrarum orbi inclamasti. Nunc maxime clara ac penetrabili voce, ei dicito Ave, quæ existit gratia plena¹¹⁻¹², per quam Deus ac Pater, quæ sæculis anteriori consilio statuerat, hominum videlicet reconciliationem, adventu charissimi Filii sui, in Spiritu sancto adimplevit. Olim quidem cum faustus ejusmodi nuntius Virgini suspectus esset; novus quippe, ac contra naturæ totam rationem, videbatur; decebat, ut non sine formidine Ave illud inclamares: nunc autem nihil est quod libertatem impediatur. Haud itaque denuo Virginem turbabis, nec in stuporem ex sermone conjicies, quippe cum cernat ea quæ nuntiasti, jam reipsa esse completa. Accede ac loquere, non illa vetera: Concipies in utero, et paries filium¹²: hæc enim jam evenerunt: quid ergo?

Imperium ista orasse. Paucula sunt in quibus non placuit Gretseri versio, quanquam fuit vir doctus; quæ tu, lector, collata utriusque versione melius censueris.

Conceptisti in utero, ac eum complexa es, qui com- A
plectitur omnia : capere licuit, quem cœli latitudo
non capit : eum portasti, cujus omnia nutu por-
tantur. Peperisti novissimis temporibus eum, quem
ante sæcula Pater genuit. Adde, si libet, enco-
masticam quoque illam mulieris vocem : *Beatus
venter tuus* ²⁴. Vere enim beatus qui eum partu
ediderit qui verbo edidit universa : qui cœlestem
illum panem miscuit ; cujus opera, decretum ex-
sillii adversus inobedientiæ reus conscriptum, abo-
litum est ; scitumque factum, quod ad primævam
patriam revertendi facultas concederetur. Neque
illud proferes, quodnam ejus sis vocatura nomen ;
fausta nuntia, toto clare celebrantur orbe. Omnes
quo solo invenere salutem.

Ergone thronum David proparentis tacitus præ- B
teribis, an vel in primis ejus facies mentionem ?
Cernis, Virgo, quæ tibi olim nuntiabam ? Cernis,
quanta gloria Filius tuus paternum solium teneat ?
Non enim tantum unam nationem ditione re-
git, neque unam provinciam exiguis termi-
nis circumscriptam ; sed pariter in omnia cœle-
stia, terrestria, et infera dominationem habet. Quid
igitur ? An adhuc, o cœlestis præco, tuam nobis-
cum laudationem conjunges ? an ut non ignarus eo-
rum, quibus præconia tua longe excellentius exor-
nes, tam grandia, communionem nostræ humilitatis,
nequaquam deprimi patieris ? Plane enim alia pro-
feres, quæque haud facile in intelligentiam no-
stram, terrena nimirum caligine circumfusam, ca-
dant : at tu omnibus tenebris solutus, et a primo C
collustratus lumine, a cujus participatione nulla te
materialis concretio arcet, hæc facile contueris.
Verum, principem angelorum, eo quo voluerit
modo, laudationem instituere sinamus. Nos vero
quid ? Num hic gradum sigemus, illique soli, ob
præstantiam dignitatis qua nos præcellit, commit-
temus, ut Reginam nostram ex stirpe ortam laudi-
bus cohonestet ? An et nos, quantum assequi licebit,
ora in laudes solvemus ? Equidem ita censeo. Quam-
vis enim ille laudis texendæ doctior artifex est,
nihil tamen Regina minus libens ab iis accipiet, quo-
rum cognatione gaudet. Norunt quæ dico, quotquot

Ergo et nos virgineo thalamo hymenæum decan-
temus. Porro nihil prohibet ut ne hymenæi totius
velut caput quoddam vocem angeli statuamus. Ne-
que enim ob id nobis Gabriel litem intendet, si-
quidem ille a Reginæ eam acceperat Filio, qui
ipse junctus nobis est cognatione : ac eo acceperat
sine, ut nostris eam auribus succineret. Accla-
memus igitur Ave, illi gratiose ; per te Dominus
nobiscum. Paululum immutata voce clamemus
Ave ; tu, inquam, quæ tanquam lilium ²⁵ in medio
confusissimi ac perturbatissimi humanæ naturæ
passionum agri effloruisti ; quamobrem rex a sua
celsitudine, nihil ipse detrimenti passus descen-
dens, cum terrigenis habitavit ; cum ex tua sibi

Πρόσθες, εἰ βούλει, τὴν ἐπαινέτην τοῦ γυναικοῦ φω-
νὴν· *Μακαρία ἡ κοιλία σου*. Ὅπως γὰρ μακαρία
ἡ τεκοῦσα τὸν ἀποτεκόντα τὰ πάντα τῷ λόγῳ· ἡ τὸν
οὐράνιον ἔκτρον φυράσασα· δι' ἧς ἡ ὑπερόριος ἀπ-
ῆλειπται γραφὴ τοῖς ἐκ παρακοῆς καταδίκαις, καὶ
πάλιν τῆς ἀρχαίας ἐπιθαίνειν πατρὶδος ἐγγράφῃ ψῆ-
φος. Οὐδὲ τοῦτο ἔρεῖς, τὸ ποῖον ὅτι καλέσεις τὸ
ὄνομα αὐτοῦ· ἀλλ' εἰποῖς ἄν· Ἰδε σοὶ τὰ εὐαγγέλια
οἷς πάλαι ἠμφισθῆταις, ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν μεγαλύ-
νεται. Σωτήρα γὰρ τὸν σὸν ὕἱον πάντα καυχᾶται
ἐπικεκλημένα τὰ πέρατα, ἐν αὐτῷ μόνον τὴν σωτη-
ριαν εὐράμενα.

sed dices : Ecce reipsa, de quibus olim dubitabas,
enim fines terræ gloriantur tui Filli invocatione, in

"Αρ' οὖν ἐφῆς τὸν θρόνον Δαβὶδ τοῦ προπάτορος,
ἡ πάντων μάλιστα τοῦτο ἔρεῖς ; Ὁρᾷς, Παρθένε, ἡ
πάλαι ἐμήνουν ; Ὁρᾷς, μεθ' ὅσης δόξης ὁ σὸς Ὑἱὸς
τῷ πατρικῷ θρόνῳ καθέσθαι ; Οὐκ ἔθινους ἐνός, οὐδὲ
γῆς εὐπεριόριστου· ἀλλ' ὁμοῦ συμπάντων οὐρανίων,
καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων τὴν κυρεῖαν ἔχων. Τί
οὖν ; Ἐτι σὺν ἡμῖν εἰσίοσεις τὴν εὐφημίαν, ὁ οὐρά-
νιος πανηγυριστής, ἡ ἅτα εἰδώς, οἷς πολλῶ ἀμεινον
τὴν σὴν πανήγυριν σεμνύναις, οὐκ ἀνέχη τὰ σὰ τῇ
ἡμετέρᾳ ταπεινοῦσθαι κοινωνίᾳ ; Εἰποῖς γὰρ ἄν καὶ
ἀλλ' ἅττα, ἃ μὲν πρὸς τὴν ἡμετέραν διάνοιαν, οἷα
δὴ τῆς γεώδους ὁμίχλης ἐπιπροσθούσης, οὐ βῆδισιν
φαίνεσθαι· σὺ δ' ἀπηλλαγμένος γνόφου παντός·
μᾶλλον δ' ἀπὸ τοῦ πρώτου φωτὸς μηδεμιᾶς τὴν μέθ-
εξιν διατειχιζούσης ὕλῃδους συστάσεως ἐκλαμπό-
μενος, οὐ χαλεπῶς καθορᾷς. Ἀλλὰ τῷ μὲν ἀρχηγῷ
τῶν ἀγγέλων, ὅπως ἀνβούλιτο, καθ' αὐτὸν διαθεσθαι
τὴν εὐφημίαν παρήσμεν. Ἡμεῖς δὲ τί ; "Αρ' ἐν-
ταῦθα καταλύσομεν ἐκείνῳ μόνῳ καταλιπόντες, δι'
ἣν ἔχει πρὸς ἡμᾶς ὑπερβολὴν, τὴν ἐκ τοῦ γένους
βασιλίδι γεραίρειν, ἡ καὶ ἡμεῖς ὅσον ἐφικτὴν οὐκ εἰς
ἀφωνίαν περιστησόμεθα ; Ἐγώ γε τοῦτο φημι. Εἰ γὰρ
καὶ ἀμεινον αὐτὸς διασκευάζει τὴν εὐφημίαν, ἀλλ' ἡ
γε Βασιλεὺς τῶν συγγενῶν οὐκ ἀπὸδότερον δέξαιτ' ἄν.
Ἰσασιν ἃ λέγω, ὅσοι τὰ συγγενῇ φιλεῖρα καθαρὰ
περισώζουσιν.

cognationis amorem illibatam integrumque custodiunt.

Οὐκοῦν καὶ ἡμεῖς τῷ νυμφῶνι κατὰ τὸν ὁμέναιον
ᾄδωμεν. Οὐδὲν δὲ καλῶς οἷα τινα κορυφὴν τῶν ὁμε-
ναίων θέσθαι τὴν τοῦ ἀγγέλου φωνήν. Οὐδὲ γὰρ περὶ
ταύτης ἡμῖν Γαβριὴλ ἀμφισθητήσῃ, ὅτι καὶ παρὰ
τοῦ Πατρὸς τῆς Βασιλίδος αὐτὴν ἐδέξατο· συγγενὴς
δ' αὐτὸς ἡμῖν· καὶ ὥστε πρὸς ἡμᾶς ὕπηχῆσαι, ἐδέ-
ξατο. Χαῖρε τοιγαροῦν τῇ κεχαριτωμένῃ βοῶμεν· διὰ
σοῦ ὁ Κύριος μεθ' ἡμῶν. Βραχύ τὴν φωνὴν ὑπαλλά-
ξαντες, Χαῖρε βοῶμεν, ἡ ὥστε κρῖνον ἐν μέσῳ τοῦ
πολυσυγχύτου τῶν παθῶν χωρίου τῆς ἀνθρωπίνης
φύσεως ἀναβλαστήσασα, καὶ διὰ τοῦτο τοῦ οἰκείου
ὕψους ἀκενώτως ὁ βασιλεὺς κατέλθων, μετὰ τῶν
κάτω συνώκησεν· ἐκ τῆς σῆς εὐωδίας τὸν οἶκον
πηξάμενος ἑαυτῷ. Χαῖρε, τὸν οὐράνιον ἡμῖν ἀνα-

²⁴ Luc. II, 27. ²⁵ Cant. II, 2.

πτύσσα μαργαρίτην, δι' οὗ τῆς προγονικῆς πτωχείας ἀπηλλάγημεν. *Χαῖρε*, δι' ἧς εἰς ἀμείνονος ἀνανέωσιν κόσμου τοῦ γένους κατακλυζομένου σπέρμα σωτηρίας διετηρήθη. *Χαῖρε*, ῥάβδος, ἧς ἐπειλημμένος ὁ δούτερος Μωσῆς, μᾶλλον δὲ τοῦ παλαίου προσφύτερος καὶ δεσπότης, βυθίζει μὲν τοὺς διώκοντας, σώζει δὲ τοὺς τῷ πληρῷ καὶ πλίνθῳ τῆς ἀμαρτίας τετραχωμένους. *Χαῖρε*, παράδεισε, οὗ τῷ καρπῷ τραφέντες, τὸν προσφύοντα ἡμῖν φθοροποιὸν ἰδὼν ἀνεπτύσαμεν, πρὸς ἀνθηρὰν δὲ καὶ ἀγῆρω ἰδέαν μετεποιήθημεν. Βουλθθείης ἂν ἡμῖν ἐπιτρέπῃ, ἄμωμῃ Νύμφῃ, τῶν σὺν μνήστρων, ἃ ὁ Πατὴρ διὰ τῶν ὑποφητῶν τοῦ Πνεύματος ἔχαρισται, εἰς ἐργασίαν τῆς εὐφημίας λαβόντας ἀποχρήσασθαι; Καὶ ἔστιν, καὶ ἐπιτρέπει. *Χαῖρε*, διὰ τοῦτο βοῶμεν, ὦ βάτε, δι' ἧς τὸ ὑπερῶν ῥάνιον ἰδηλοῦτο μυστήριον, ὅτι περ τὸ δοτεσκὸν τῆς Θεότητος πῦρ τῆς ἀνθρωπίνης ὕλης ἐπειλημμένον, τοῦ μὲν φωτὸς ἐνήσει τὴν μετοχήν· οὐ καταπλέξει δὲ, οὐδ' ἀφανιεῖ περιδεδραγμένην τὴν φύσιν τῆς Θεότητος τῇ φλογί. *Χαῖρε*, λυχνία, ἐξ ἧς τὸ ἀπαύγασμα τοῦ Πατρὸς λάμψαν, ἀνιερούμενον τὸν κόσμον εἰς ναὸν τῷ Γεννήτορι, φέγγει τῆς ἑαυτοῦ καταλάμπυρε ἐπιγνώσεως. *Χαῖρε*, ἀκρότομῃ, ἐξ ἧς ὁ χειμάρρους τῆς ζωῆς ἀναβλύσας, τοὺς ὅσον οὐκ ἔλπει σωτηρίας τεθνήξεσθαι μέλλοντας, οὐ μόνον τῇ ζωηφόρῳ πόσει ἀνεδιδύσατο, ἀλλὰ καὶ πάντα ῥύπον ὃν ἐκ πορείας τῶν παθῶν προσετρίψαντο, ἔδωκεν ἀπολούσασθαι. *Χαῖρε*, νεφέλῃ, ἧς ἀνατείλας ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος, τῆς ἀπιστίας τὸν ζόφον εἰς πάντα κεχυμένον τὰ πέρατα, ἐξηφάνισε, ὥς ἀνασχὼν θεογνωσίας, οἷς εἰς ἀντιληψὶν θεοῦ φωτὸς τὸ ὄμμα οὐκ ἀποεῖ. "Ἐτι μὲν οὖν σοι τῇ ὁρπιδι θαλαμνομένη ὁ σοὶ ἰδὼς προπάτωρ· *Ἀκουσον, θύγατερ, καὶ ἰδε, καὶ κλῖνον τὸ οὖς σου, καὶ ἐκκλῖθαι τοῦ λαοῦ σου, καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς σου*. "Ἐκουσας ὄντως, ἡ σοφὴ θυγάτηρ, τοῦ παρεγγέλματος, καὶ ἐκκλῖθαι τοῦ λαοῦ σου, καὶ κλήρου, καὶ οἴκου πατρφῶ· κλήρου ἐκείνου, ὃν ἡ προμήτωρ Εὐα, ὄλω τῷ γένει δίδειμι, τὸν μυρίον τῶν παθῶν φόρτον κληροδοτήσασα. Οὐδὲν τούτων οὐ μὲν οὖν εἰς οἶκον ἡγάγου τὸν σόν. Διὰ τοῦτο ὁ Βασιλεὺς ἡγάσθη σε τῆς ψυχικῆς εὐπρεπειας, καὶ Νύμφην ἐξελέξατο.

ac affectionum cumulo velut hereditario jure relicto. At nihil horum tuam in domum intulisti: propterea Rex, tuam animi pulchritudinem admiratus, te sibi in Sponsam delegit.

Διὰ τοῦτο σοι νῦν οἶα Βασιλεῖδι λειτουργοῦμεν, καὶ τῷ προσώπῳ σου λιταεύομεν, τὴν σὴν δόξαν κατακλυζοῦμενοι. Ἰδοὺ σε πᾶσαι γενεαί, κατὰ τὴν σὴν προαναφώνησιν, μακαρίζουσιν. Ἐποίησε γάρ σοι μεγαλεῖα ὁ δυνατὸς, ἐκ σοῦ ὡς ἐν παραπετάσματι τῇ σαρκὶ προσελθὼν, καὶ καθελὼν δυνάστας, καὶ ἀνυψώσας τοὺς ταπεινοὺς. Ἐποίησέ σοι μεγαλεῖα, οὐκ ἐν γενεαῖς μόνον ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ ἐν οὐρανοῖς τὴν σὴν δόξαν ἀναστηλώσας. Ἡδὴ γὰρ ἡδὴ καὶ ἡμοῖς ἀγγέλων ἐπέραστόν ἐστι σοὶ προσάγειν τὴν αἶνεσιν· καὶ μακαρίζουσί σε ὡς Βασιλέως Μητέρα, τὸ σοὶ λειτουργεῖν ἀντὶ παντὸς τιθέμενοι, ὡς τῆς

A suaveolentia domum construxisset. Ave, quæ cœlestem margaritam nobis reclusisti, qua sumus ab avita egestate liberati. Ave, per quam, ad melioris mundi reparationem, humano generi undis obruto, semen salutis conservatum fuit. Ave, virga, qua assumpta, secundus Moses, seu potius veteri illo senior, Dominusque, cum persecutores submergit, tum eos salvat, quos labor luti et laterum peccati attriverat. Ave, paradise, cujus alti fructu, adnatam lethalem rubiginem abieciimus, et ad floridam senilique expertem formam traducti sumus. Libetne permittas, o immaculata Sponsa, ut ad pertexenda tua præconia iis abutamur, quæ Pater, velut nuptiarum tuarum arrhabonem, per Spiritus sancti interpretes ac internuntios, donavit?

B Licet utique, permittitque. Salve, igitur clamemus, o rube²⁴, per quem cœlis altius declarabatur mysterium: ut nimirum importabilis ille Deitatis ignis, apprehensa humana materia, luminis quidem communionem esset immissurus, haud tamen combusturus, atque assumpturus naturam, quam corripueret Deitatis flamma. Salve, candelabrum, ex quo Patris splendor elucescens, mundum Genitori in templum dedicans, eundem suæ cognitionis lumine collustravit. Salve, durissima petra, ex qua vitæ torrens exortus²⁵, eos, qui jamjam siti rerum ad salutem pertinentium morituri erant, nedum vitali recreavit potu, sed et omnes sordes, quas a vitiorum via contraxissent, ablui concessit. Salve, nubes, ex qua justitiæ Sol existens, infidelitatis caliginem in omnes terræ fines diffusam, disjecit; sublato divinæ cognitionis lumine iis, quibus oculi ad divinum lumen hauriendum non cæcutiunt. Cum enim adhuc in lumbis paternis contineretur, tuus tibi clamabat progenitor: *Audi, filia, et vide, et inclina aurem tuam; et obliviscere populum tuum, et domum patris tui*²⁶. Plane audivisti, sapiens filia, commonitionem, esque oblita populi tui, ac hereditatis, domusque paternæ: hereditatis, inquam, illius ac sortis, quam progenitrix Eva generi universo distribuit; innumerabili passionum ac affectionum cumulo velut hereditario

jure relicto. At nihil horum tuam in domum intulisti: propterea Rex, tuam animi pulchritudinem admiratus, te sibi in Sponsam delegit. Ea de causa nunc tibi tanquam Reginae ministramus, tuoque vultui supplicamus, tuæ gloriæ divitias abunde consecuti. Ecce omnes generationes, ut prædixisti²⁷, te beatam prædicant. Fecit enim tibi magna qui potens est, ex te carne, quasi velo tectus prodiens, deponensque potentes, atque exaltans humiles. Fecit tibi magna, nedum in generationibus hominum, sed et in cœlis gloriæ tuæ titulum erigens. Jam enim, jam angelorum ipsis populis dulce est, ut tibi offerant laudem, atque ut Regis Matrem, beatam prædicant; nihilque potius habent quam ut tibi

²⁴ Exod. iii, 2.²⁵ Exod. xviii, 5.²⁶ Psal. xlii, 2.²⁷ Luc. ii, 48 seqq.

inserviant, cui impensum obsequium ad filium transire compertum habeant. Benedicunt te solam benedicam, cujus dulci partu amarus inobedientiae partus abolitus est, nempe maledictio. Benedicunt te, utpote hominum amantissimi, qui hominem videant, fraude a beatitudinis illa sublimitate dejectum, nedum ad eandem revocatum, sed et divino solio donatum. Ut quid vero quis tuæ conetur gloriæ magnitudinem metiri? Facilius arbitror cœli sidera, quam eam oratione complecti. At, o virgo et mater, quæ sola cœlestibus his opibus affluis; quæ dicenda suggestisti, eā et diximus. Nihil enim meum; sed et lingua, et oratio, et regnum, ac si quid aliud est, id omne tuæ curæ ac benevolentiae munus duco. Quare tua tibi vindicabis, nunc quidem largire, ut gregem tuum ad salutis pascua dirigam: ne inscitia muneris regendi (vides enim quantulus ego sim) noxia aliqua fera in gregem insiliat, neque ulli ex meis, vel tuis potius gregalibus ullum animæ periculum accidat; sed nunc quidem, tum novum me pastorem, tum gregem, universis insidiis superiores gubernaveris, exque mundo hoc migrantes ad immortalitatis illas mansiones duxeris, ut et illic tuis fruamur præsiidiis, gratia ac humanitate primogeniti Filii tui Domini nostri Jesu, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

ORATIO IV.

Quando intemerata invecus nube, senilibus manibus, gloriæ Sol in templum umbratile commigrans ingressus est (6).

(COMBEPIS. loc. cit. p. 1630.)

Christi solemnem honoramus diem, qui universis bene honorari auctor fuit. Sacram Christi celebritatem agimus, per quem profanis celebritatibus extinctis, exortæ sunt sacræ celebritates. Exorto lumine in spelunca, præsentemquo hodie lucis radiis illustrante diem, collatamur. Rursus enim is cujus beneficio, qui in tribulationis tenebris sedebamus, exultationis asperimus lumen, lætæ festivitatis jucunditatem præterit: non ita ut e spelunca effulgeat, sed ut tanquam nube, Virgine matre velatur, ac paternam ingrediatur domum. Qui prius hominis matrem terram verbo edidisset, sibi ipse matrem condens, naturæ innovavit leges; qua nimirum ratione processit e vulva, nulla semente facta, quod abhorret a lege: nunc autem pro communis ratione legis eorum quorum ex semine carnem assumpsit, qui legem in monte Sina scripsisset, tanquam legis reus, legis constitutionem adimplet: ipse, inquam, gloria Israel, ac lumen gentium. Gentes universæ, laudate; ecce enim Deus puer factus est, ac sub lege vivit, ut tum iis qui sub

Λ σης θερακεας διαβαινούσης πρὸς τὸν Υἱόν. Εὐλογοῦσέ σε τὴν μόνην εὐλογημένην, ἥς τῷ γλυκεῖ τόκῳ ὁ πικρὸς τῆς παρακοῆς ἠφανίσθη τόκος, ἡ ἀρὰ. Εὐλογοῦσέ σε οἷα δὴ φιλόανθρωποι, τὸν ἐξ ἀπάτης καταπεσόντα ἄνθρωπον τοῦ τῆς μακαριότητος ὕψους, οὐ μόνον πρὸς αὐτὴν ἀναβάντα πάλιν, ἀλλὰ τῷ θεϊκῷ θρόνῳ καθήμενον καθορῶντες. Καὶ τί ἂν τις τὴν σὴν δόξαν ἐπιχειροίη, ὅση τις ἀναμετρεῖν; ῥῆον γὰρ οἶμαι οὐρανοῦ ἄστρα, ἡ ταύτην λόγῳ διαλαβεῖν. Ἄλλ', ὦ παρθένε καὶ μήτηρ, ἡ μόνη τὰ ὑπερφύη ταῦτα πλουτήσισα, ἃ παρέσχες ὑπηρεῖσαι, καὶ δὴ εἰρηται ἡμῖν. Οὐδὲν γὰρ ἐμὸν· ἀλλὰ καὶ γλῶσσα, καὶ βασιλεία, καὶ πᾶν εἶ τι ἄλλο, τῆς σῆς ἐστὶ δῶρον κηδεμονία. Διὸ δὴ προσοικειωμένη τὰ σά, νῦν μὲν δίδου τὸ σὸν ποιμνιον ἐπὶ νομὰς εὐθύειν τῆς σωτηρίας, μὴδ' ἀπειρία ποιμαντικῆς ἐπιστήμης· ὁρᾷς γὰρ ὅσος ἐγὼ· ἐπιπηδῆσαι γένοιτό τινα λυμεῶνι θηρὶ· μὴδὲ τινα τῶν ἐμῶν, μᾶλλον δὲ, τῶν σῶν θρεμμάτων τῆς ψυχῆς ἀπαντῆσαι κίνδυνον· ἀλλὰ νῦν μὲν διεξάγοις ἐμέ τε τὸν νέον ποιμένα, καὶ τὸ ποιμνιον πάσης ἐπιβολῆς ἀνωτέρους· ἄγοις δὲ καὶ πρὸς τὰς ἐκείθεν τῆς ἀπαθείας μονὰς ἐντεῦθεν ἀποχωρήσαντας, ἵνα σου χάσῃ τῆς προστασίας ἀπολαύσωμεν, χάριτι καὶ φιλοανθρωπία τοῦ πρωτοτόκου Υἱοῦ σου τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ, ὃ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Δ'.

Ὅτε νεφέλης ἀφράντου ἐποχούμενος, πρεσβυτικῆς χειρὶν, εἰς σκιάδην τὰν μετοικισμάτων, ὁ τῆς δόξης εἰσεληλυθεν ἡλίας.

Χριστοῦ ἑορτὴν τιμῶμεν, τοῦ καλῶς ἄπασι τιμᾶσθαι διατεήσαντος. Χριστοῦ ἱερὰν τελούμεν πανηγυριν, δι' οὗ ἀπασέσθησαν ἀνέροι τελεταί, καὶ πανηγύρεις ἀνίσχον αἱ ἱερὰ. Τοῦ ἐν σπηλαίῳ φωτὸς ἀνατελλαντος, καὶ νῦν τὴν παρούσαν ἡμέραν καταπυρσεύσαντος, φαίδρυνόμεθα. Πάλιν γὰρ, ὁ δι' οὐ οἱ ἐν θλίψεως καθήμενοι σκότει, φῶς ἀγγελλίστως εἰδομεν, ἐρρτῶν ἀνίσχει φαιδρότητα· οὐκ ἀπὸ σπηλαίου ἐκλάμπων, ἀλλ' οἷα νεφέλη, Παρθένῳ μητρὶ ἐποχούμενος· ἀλλὰ πρὸς οἶκον εἰσελαύνων πατρίον. Πρῶτερον ὁ γῆν τὴν ἀνθρώπου μητέρα τῷ ῥήματι ἀποτετοκῶς, μητέρα ἑαυτῷ ποιησάμενος, νόμους ἐκαινοτόμει φύσεως, μήτρας ἀνθ' ὧν ἀσπόρου, τὸ τοῦ νόμου ἀλλότριον, προεληλυθε· νῦν δὲ κατὰ νόμον κοινὸν, ὧν ἐκ τοῦ σπέρματος σάρκα προσέλαβεν, ὁ τοῦτον ἐν Σιναίῳ γράψας, ὡφείλων αὐτῷ, τὴν ἐκείνου διάταξιν ἐκπληροῦ· ἡ δόξα τοῦ Ἰσραὴλ, τὸ φῶς τῶν ἔθνων. Πάντα τὰ ἔθνη, αἰνέσατε· ἰδοὺ γὰρ θεὸς παίδιον ἐγένετο, καὶ πολιτεύεται ὑπὸ νόμον, ἵνα καὶ τοῖς ἐν νόμῳ βοηθήσῃ, τὸ ἐλλείπον ἐκείνῳ ἀναπληρῶν, καὶ τοῖς ἀνόμῳς ἔθνεσι πολιτευομένοις, τὸν πλοῦτον γνωρίσῃ τῆς οἰκείας χρηστότητος.

NOTÆ.

(6) Habemus ex regia gaza luculentissimam, partim festivam, partim polemicam, ac qua Filii ac Verbi divinitatem in humilitate, qua se legi subje-

cit, præcipue vindicet. Opus certe elegans, ac pium dignumque ut tandem aliquando juris publici fiat.

lege, auxilietur, adimplens legis defectum, tum gentibus sine lege viventibus, bonitatis suæ divitiis ostendat.

Ἐπειδὴ γὰρ ὁ δακτύλος Θεοῦ γραφεὶς νόμος, οὐχ ὅς τε ἦν διασπορῆντα τὸν λογισμὸν, ἐκ τοῦ πρώτου σκαιῶς εἰσηγήσει παρατρέψαντος αὐτὸν, ἐπὶ τὸ αὐφρον ἀνενεγκεῖ, οὐδ' ὥσπερ ὄργανον τῆς οἰκείας ἐξεστηκὸς ἀρμονίας πρὸς τὸν ἐαυτοῦ φθόγγον ἀρμόσαι· οὐδ' εὖ τίθεσθαι τὰ οἰκεῖα διδάξαι· ἀλλὰ χειρῶν ὑποθήκαις τὰ προλαβόντα ἠϋζάνετο, οὐκ ἀρκουμένων ἡμῶν τῷ τολμήματι τῆς παρακοῆς, ἀλλ' ὁμοῦ τῇ ἐντολῇ καὶ τὸν Διπλότην διωταμένων· καὶ καθάπερ πώλου τὸν χαλινὸν ἐκδακόντος, καὶ κατακρημνῶν ἀπωλείας ὅλου ρυέντος τοῦ νοῦ· ἐπεὶ οὖν ὁ θεὸς χειρὶ γραφεὶς νόμος οὕτως ὠρμηχότα οὐκ εἶχεν ἀναχαιτεῖν, αὐτὸς ὁ ὑπερούσιος Λόγος, ἡ πάντων ὑποστάτις σοφία, ἐν τῷ πάχει τοῦ πλάσματος, τῷ πλάσματι ἡμιλεῖ· καὶ χρηματίζει νόμος αὐτὸς καὶ παραίνεσις, δεῖ-ἐαυτοῦ τοὺς ἀτάκτους ἐπανορθοῦμενος· καὶ ὁρᾷται ἀλλοιωτῶ ἐν εἶδει ὁ ἀναλλοίωτος τοῦ Πατρὸς χαρακτὴρ· καὶ μεσιτεύει τῷ Πατρὶ καὶ ἡμῖν, λυθέντος ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ, τῆς ἐχθρας τοῦ ἀντιφράγματος.

Μὴ φρενοδιαθεῖτω Ἰουδαῖος, μηδὲ παραπλησίως τοῖς νυκτονόμοις, τὴν ἡμέραν ἀποστρεφόμενος· ἀλλ' ὀφθαλμοῖς φθόνῳ μὴ διαλελυμασμένοις, τὸ λαμπρὸν τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως, ἐκ τῶν παρ' αὐτῷ κειμένων ὁράτω. Μὴδὲν τὴν ἀλήθειαν Ἑλλήν διαγελάτω, ὁ τὰ οἰκεῖα αἰσχρὰ θεοποιῶν, καὶ δῆμους θεῶν ἐκ παθῶν ἑαυτοῦ συνιστῶν. Ἡμεῖς γὰρ εἰς Θεός· Πατὴρ, Υἱός, καὶ Πνεῦμα ἅγιον· οὐχ ἐνὶ προσώπων τῶν ὀνομάτων κειμένων· ἀλλὰ τριῖν ἐνουμένοις ταυτότητι φύσεως. Θιμωζέτω γὰρ ὁ τῆς παρανοίας ταύτης πατήρ, καὶ τὸ ἐν ἀμείδων ταῖς κλήσεσι πρόσωπον· μηδ' αὐτὸ τοῦτο συνελὶς ὁ ἐμβρόντητος, ὅτι τῇ μιᾷ ὑποστάσει φιλοτιμούμενος τὰ ὀνόματα, οὐκ εἴασε λέγεσθαι διπλότην· οὐδ' ὁ προσεγορεύει κείσθαι διδῶσιν, εἴπερ ἀληθῶς κείται τὰ μὴ διαδοχὴν προσέμενα. Πῶς οὖν τὸ ἐν αὐτοῦ πρόσωπον ὀνομάσει Πατέρα, τῇ Υἱοῦ προσεγορεύει ἐκείνης ἐξιστάμενον; ἢ νῦν ἑάτω, πῶς ὅπως ῥηθεῖ Πατήρ, ἢ πῶς Υἱός καλέσεται, εἰς τὴν τοῦ Πνεύματος μεθεστώς. Εἰς οὖν Θεός ἡμῶν ἐν τρισὶ προσώποις· οὐτε διὰ τὸ τρισὸν τμήμασιν ἐτεροφύεον μεριζομένης τῆς ἐνιαίας Θεότητος, οὔτε τῶν προσώπων διὰ τὰ ἐνιαῖον συγχεομένων τῆς φύσεως· ἀλλ' ἀπὸ τῶν τριῶν ὄντων, καὶ οὔτε τοῦ Υἱοῦ εἰς οὐκ ὄντος, οὔτε τοῦ Πνεύματος· ἢ καὶ ἑλλίπες ὃν τὸ Θεῖον, ὕστερον ὀφθῇ τὴν ἐνδεῖαν ἀποθέμενον· ἀλλ' ὁμοῦ τῷ αἰτίῳ Πατρὶ, καὶ τῶν ἐξ ἐκείνου συνόντων Πατρός μὲν καὶ Πνεύματος ἐν τῇ ἑαυτῶν διαμενηκόντων ἀπλότητι. Υἱοῦ δὲ, τῇ ἐξ ἡμῶν συντεθειμένου προσλήψει.

defectum abjecisse: sed una cum causa, Pater scilicet, simul existant qui sunt ex illo, ut nihilominus tum Pater, tum Spiritus suam retinuerint simplicitatem; Filius vero, carnis nostræ assumptione factus sit compositus.

Ἔδει γὰρ Θεοῦ βουλευθέντος διὰ σπλάγχνα ἐλέους ἐν ἡμετέρῃ μορφῇ τὴν λογικὴν ἡμῶν εὐγένειαν διαρρυσίσαν πρὸς ἑαυτὸν ἀνασῶσαι, ὕδιν εἶναι τὸν τοῦτο πραγματευόμενον· οὐ μόνον ὅτι ὅπερ ἦν ἀδίδως,

Quia enim Dei digito scripta lex haud satis erat, ut perturbatam rationem ejus malo conatu, qui sinistra primum pervertisset suasionem, ad sobrietatem reduceret, utve tanquam organum consonantia amissa ad proprios iterum compo-neret modos, ac sua probe moderari doceret: quinimo, cum pejorum accessionibus priora in-crescerent, nec sufficeret inobedientiæ præsum-ptio; sed abunde una cum mandato, Dominum ipsum repulissenus: mensque pulli instar adeso freno præceps tota in interitum proruisset: quia, inquam, divina manu scripta lex sic præcipienti factum animum minime poterat revocare, ac se-cus inflectere, Verbum ipsum supersubstantiale, universalium productrix sapientia, in sfigmenti crasso corpore, sfigmento consuescit; fitque lex ipsa ac admonitio, ipsum per se incompositos emendans; atque in mutabili cernitur specie, qui Patris existat immutabilis figura; ipsumque in-ter ac hominum genus sequestrum agit, solvens in carne sua adversam inimicitarum maceriem.

Ne Judæus insanat, autve haud secus ac ulula, seu ejusmodi aliud noctivagum animal, diem aver-setur; quin potius nullo oculis livore oblæsis, divine incarnationis splendorem ex iis conspiciat, quæ sunt apud ipsum. Nihil gentilis veritatem deri-deat, qui sua ipse probra deitate donet deorum-que populos ex passionibus vitiisque sibi con-stituat. Nobis enim unus Deus est; Pater, Filius, et Spiritus sanctus; non ita, ut uni personæ attributa sint nomina, sed ut tribus ejusdem con-junctis communionem naturæ. Lugeat enim ejusco dementiæ pater, quique unam personam appel-lationibus commutat; nec hoc ipsum emotæ men-tis homo intelligit, quod nni hypostasi ambitiose nomina tribuat, ne hoc quidem dici sinere, quod appellavit: nec vero quod appellat, firmum ac ratum esse concedit: quando illa vere firma rataque sunt quæ successionem haudquaquam ad-mittunt. Qua ergo ratione suam illam unam personam Patrem appellabit, cum illam notio-nem Filii appellatione amittat? Ut nunc omittam, qua prorsus ratione Pater dicatur, aut qua appelletur Filius, qui in Spiritus commigra-vere appellatorem? Unus ergo est Deus noster in tribus personis; nec trium ratione, diversi ge-neris sectionibus singulari deitate divisa, sed ita ut tres semper existant, ac nec Filius ex ni-hilo sit, nec Spiritus sanctus: ut ne Deitas cum prius deficiens esset postmodum videatur,

Par enim erat, ut cum Deus per misericor-dię viscera rationalem nostram ingenuitatem, quæ in natura nostra diffluxisset, ad se ipse reparare statuisset, id negotii per Filium gereretur: nedum

ea ratione, quia quod æterna esset generatione, postmodum audiens, a suis ipse haudquaquam excessurus erat, verum etiam, quia rationis erat ut a nobis sua nobiscum consuetudine, irrationales affectus moresque auferret. Idcirco Conditor ipse sæculorum principium sæculo recentius sumit; partu nullis infecto sordibus, meum honorat partum; ac, quod præsentis diei solemnibus agitur, carne in templo offertur, Deo me, a profana immundaque in impietate conversatione, vindicans sacransque. Id hodie agit provide, qui nostri causa factus est infans. Hoc festivitatis hodiernæ argumentum est: nempe infantis in templo oblatio, cui igneis ab oribus offertur laudatio. Quis non horreat? Quis non stupeat? Quis non in gratiarum solvatur actiones? Qui ut Deus universa perficit, mortalium formatione in imperfecta cernitur ætate. Qui considet Patri, manibus gestatur maternis. Cujus verbo vocatum lumen prodiit, in vitæ nostræ nebula procedit. Cæci gentium oculi in atra mortis nocte sedentium, illuminamini, qui lucidam vitæ diem conspiciatis. Excisæ namque sunt ignorantis tenebræ, quibus a Deo discreti tenebamur, ipso se inflectente summo misericordiarum Patre atque his, qui interibant in tenebris, verum inferente lumen. Soluta mæstitia est, Deitatis splendore nobis affulgente. Videant salutare, qui propter peccati obscuritatem caligant. Ecce enim puella castis manibus invectum gestans, in umbratile intrat templum, quo sacerdotum illud manibus offerat. O inclinationis summæque illius demissionis altitudinem! Qui Aaronem delegerat in ministerium, priorique Moysi fuerat collocutus; quem etiam hodiernæ diei docet mysteria, qua posteriora ostendit (Deus namque suam posteris temporibus cum hominibus futuram consuetudinem ænigmate designans, Moysi, famulo suo posteriora videre concedit ²⁰): tanquam sacerdotali indigens benedictione, sacerdoti offertur; nimirum, eo modo volens reparare, quod in legem offendens, crimen commissem.

Quænam tanta hæc benignitas, ineffabilisque misericordia? Ex servili ego conditione, dominorum propriis honestatus privilegiis, ac tanquam dominus, meique juris vivens, meæ custodem gloriæ legem repuli: Dominus autem, sempiternæ jure hæreditatis dominium possidens, vitæ cum servis societatem minime renuit; atque adeo legi servis latæ morem gerit. Quorsum id vero? Nimirum, ut mihi præbeat quo excusam ordinis desertionem, meæque inobedientiæ crimen diluat: ac si pater amoris visceribus plenus poenæ obnoxium nepotem videat, tumque mali causam in filium longe solertiore, ipsius diluendum opere, conferat. Quodnam horrendum hoc opus, universisque excellentius, si qua Deus operatus est!

Sane quidem magnum quid extentum cælum, terraque super nihilum fundata, nec non lumen verbo obaudiens, ut mundo toto late effulgeat;

τοῦτο καὶ ὑστερον χρηματίζων, οὐκ ἐμελλε τῶν ἰδίων ἐκστήσεσθαι, ἀλλ' ὅτι καὶ Λόγου ἦν ἐξ ἡμῶν ἀπεσκευασθαι: τὴν ἀλογίαν οἰκείᾳ προσομιλήσει. Ἀλλὰ τοῦτο ὁ τοὺς αἰῶνας δημιουργήσας, ἀρχὴν μεταγενεστέραν αἰῶνος λαμβάνει· ἀρρῶπᾶντι ἀποτέξει τὰς ἐμὰς ὠδὶνας τιμᾶ· καὶ, τὸ νῦν τελούμενον, σαρκὶ προφέρεται ἱερῷ, ἐμὲ ἱεροποιῶν, τῆς ἀνιέρου καὶ ἀκαθάρτου ἐν ἀθείᾳ διαγωγῆς! Τοῦτο σήμερον τῷ δι' ἡμᾶς οἰκονομεῖται νηπίῳ. Τοῦτο ἐορτάζομεν· προσένειν εἰς ναὸν βρέφους, ᾧ πυρίνων στομάτων προσάγεται ἀνέσις. Τίς οὐ φρίττει; Τίς οὐκ ἐκπλήττεται; Τίς οὐκ εὐχαριστεῖ; Ὁ τὰ σύμπαντα τελειῶν ὡς Θεὸς, ἐν ἀτελοῦς ἡλικίας ὁρᾶται γηγενῶν διαπλάσει. Ὁ συγκαθέδρος τῷ Πατρὶ, χερσὶ βαστάζεται μητρικαῖς. Οὐ ῥήματι καλούμενον προῆλθε τὸ φῶς, ἐν τῇ ὁμίλῃ τοῦ ἡμετέρου βίου προέρχεται. Ὁφθαλμοὶ ἀλαμπείας τῶν ἐν τῇ μελαίνῃ τοῦ θανάτου νυχτὶ καθημένων ἔθνων, φωτίσθητε, τὴν φωτεινὴν τῆς ζωῆς ἡμέραν θεώμενοι. Ἐτμήθη γὰρ τῆς ἀγνοίας τὸ σκότος, ᾧ Θεοῦ διωστήμενοι κατεχόμεθα· δυσωπήσαντος ἑαυτὸν τοῦ μεγάλου τῶν οἰκτιρμῶν Πατρὸς, καὶ τοῖς ἐν αὐτῷ ἀπολλυμένοις, τὸ ἀληθινὸν φῶς ἐπιφάναντος. Ἐλύθη τὸ σκυθρωπὸν, τοῦ ἀπαυγάσματος ἡμῖν τῆς Θεότητος ἐπιλάμπαντος. Ἰδέτωσαν τὸ σωτήριον, οἱ διὰ τὴν ἀμαυρὰν μύοντες ἀμαρτίαν. Ἰδοὺ γὰρ κόρη παλάμαις ἀγναῖς ἐποχούμενον ζέρουσα, εἰς σκιῶδι ναὸν εἰσελαύνει, χερσὶν ἱερέως τοῦτο προσάγουσα. Ὁ βάθος συγκαταβάσεως! Ὁ πρὸς λειτουργίαν τὸν Ἀαρὼν ἐκλεξάμενος, καὶ πρὸ τοῦτο προσομιλῶν τῷ Μωσεί· ᾧ καὶ τὰ νῦν μυστήρια ἐν τῇ τῶν ὀπισθίων μου ἐπαρδείξει· τὴν γὰρ ἐν ὀπίσῳ καιροῦ ὁμίλιαν αὐτοῦ ἀνθρώποις εἰνιγμωτίζων Θεὸς, τῷ θεράποντι τὰ ὀπίσθια δείκνυσιν· ὡς ἱερατικῆς χρήζων εὐλογίας προσφέρεται ἱερῷ. Οὕτως ἐμοὶ εὐδοκήσας ἐπηνωρθωκέναι τὸ πταίσμα, ὃ νόμῳ προσκρούσας διαπραξίμην.

Τίς ἡ φιланθρωπία, καὶ ὁ οἶκος ὁ ἀπατος; Ἐκ δούλων ἐγὼ δεσποτικοῖς τιμηθεὶς προνομίοις, καὶ οἷα δεσπότης διαιτώμενος, τὸν φύλακα τῆς ἐμῆς δόξης διωσάμην νόμον. Δεσπότης δὲ ἀίδιον κληρὸν ἔχων τὴν δεσποτείαν, οὐ παραιτεῖται τὴν μετὰ δούλων συνδιαίτησιν, καὶ τῷ κειμένῳ δούλοις διὰ ταῦτα πειθαρχεῖ νόμῳ. ἵνα τί γέννηται; ἵν' ἐμοὶ τῆς ἀταξίας ἀπολογίαν παραστήσῃται, καὶ τοῦ τῆς ἀνηκούας ἀπολύσεως ἐγκλήματος, ὥσπερ ὑπόπλως φιλετρόου πατὴρ ἔχον· ἐπιτιμίοις ὁρῶν ὑποκαίμενον· εἰτα τὸ αἴτιον τῆς κακώσεως τῷ παιδί κατὰ πολὺ δεξιωτέρῳ, αὐτοῦ διαλύσαι τῷ ἔργῳ. Τί τὸ φρικτὸν τοῦτο ἔργον, καὶ πάντα ὑπερβαῖον ὅσα Θεὸς εἰργάσατο!

Μέγα μὲν οὖν οὐρανὸς ἐκτεινόμενος· καὶ γῆ ἐπ' οὐδενὸς ὑποστηριζομένη· καὶ φῶς ὑπακούων τῷ ῥήματι, πρὸς ὅλου κόσμου ἀγλαῖαν· καὶ πρὸ τοῦτου

²⁰ Exod. xxxiii, 3.

ἄλλοι δὲ ἡμοὶ περιόντες εἰς λειτουργίαν· ἀλλὰ θεὸς ἐν ἡμῶν χωρούμενος καὶ πλατύνμενος, μείζων ἔργον καὶ θαυμαστότερον· τοῦτο θεϊκώτερον τε καὶ ὑψηλότερον, θεὸς δι' ἡμᾶς θηλάζων καὶ χεροὶ βασταζόμενος. Εἰ καὶ τοῖς λαλοῦσιν ἀδικίαν εἰς ὕψος, ἀφορμὴ τῆς τοῦ Μονόγεντοῦς ἀθετήσεως γίνεται· ὥσπερ δέον ἐκ τῶν ἀμεινόντων ἔργων, ἐξευτελίζειν τὸν ἐπιστήμονα· ἢ ἀφ' ὧν εἶναι τὸ μαρτύριον τῆς ὑπεροχῆς· τῆς δυνάμεως, ἐκείθεν αὐτῷ περιᾶσθαι τὸ χρεατὸν καθαιρεῖν. Τί λέγεις; ἐπειδὴ σοὶ κατορυγμένῳ ἐν σκότει ἐπαφάνη τὸ φῶς, ἀτιμάξεις τὸ φῶς; Καὶ ὅτι ὁ Βασιλεὺς οἶκτον λαθὼν τῆς σῆς τλαιπωρίας πρὸς σὲ παραγίνεται, καὶ οὐχ ἑτέρῳ ἐπιτρέπεται, ἀλλ' αὐτὸς σοὶ διακονεῖ τὴν χρηστότητα, ἐκ τῆς ὑπερβολῆς τῆς εὐεργεσίας, πρὸς καταφρόνησιν ἔρχη τῆς δόξης τοῦ εὐεργέτου; καὶ διὰ τὴν πρὸς σὲ ταπεινώσιν αἰετὶ ἐκείνου ὕψος ταπεινοῦν; Καίτοι διὰ τοῦτο ἐχρήν τὸ μεγαλεῖον τιμᾶν· σὺ δὲ, ἐπειδὴ βρέφος καὶ σπάρτα καὶ χεῖρας περιεπούσας, καὶ τὰ ἄλλα ὅσα διὰ τὴν σὴν οἰκονομεῖται σωτηρίαν, ἀκούεις, τὴν προαιώνιον δόξαν ἀποστερεῖς τὸν Λόγον· ὥσπερ ἂν εἰ καὶ τὸν βασιλεῖα, διότι αὐτὸς σοὶ παραγεγονώς ἦρε τοὺς τῆς κακώσεως πόνους, ἤξιος ἀποστερεῖν τοῦ διαδήματος; ὅτι διὰ σὲ κτείνεται μητρὸς χρηματίζων υἱός, δὲ τοῦτο τῆς πατρικῆς διαιρέως συναφείας, καὶ μετὰ τῶν κτισμάτων συναριθμεῖς, καὶ μηδὲ τῆς κάτω γεννήσεως; τοῖς πολυπραγμονοῦσιν οὐχὲν ληπτῆς; ἡπλῶται γὰρ καὶ ταύτης ἀδιέκδοτος γνῶφος ἀποκρυβῆς· σὺ δὲ, κόραις, ὁ δὲ λέγεται, ἀτενέειν ἐξ ἀναιδέας τὰ ἐπὶ κεῖνα τῶν αἰώνων καταλαμβάνεις, καὶ διατάττεις ὡς ἡ σοῦ θεωρία βούλεται τῷ Υἱῷ; Ὡς τῷ φλὸν σου τὸ δέωπες, καὶ ἡλίθιον τὸ σοφόν! Ἀλλὰ τῶν φρενοβλαβῶν τῆς παρακλησίας ἀφέντοι, τῶν παρόντων ἐχώμεθα, καὶ τὰ τῆς ἡμέρας θειάζωμεν, ἱεροῖς ὀφθαλμοῖς πρὸς νῶν εἰσιούσαν θεώμενοι τὴν τοῦ κόσμου παρακλήσιν.

Ἦδη μὲν οὖν πρόσθεν ἐν σπηλαίῳ διαιωμένη τῷ Βασιλεῖ, ἡ ἐκ τῶν ἄνω βασιλείων ἐφοῖτα δορυφορία· οὐράνιοι δὲ ἡμοὶ προσάγοντες· ἀστήρ ὁδηγῶν βασιλεῖς, καὶ ἀναχειμένῳ ἐν φάτνῃ τῷ Δεσπότη προσκυνούντας προσάγων· καὶ τὴν εὐτέλειαν ἡ δεσποτία ἐδορυφόρει, μηνύοντες τοῦ θείου πλοῦτος τὴν ἐκούσιον τοῦ ἀστέγου [καὶ] δόικου πτωχείαν. Πῶς δὲ τὰ παρόντα; Μήτηρ ἡ λοχευσαμένη οὐ κατὰ μητέρας, γονὴν πρωτότοκον ἐαυτῆς ἀπεισι Θεῷ παραστήσουσα· βρέφος ἐν εὐτελείᾳ σπαργάνοις τῶν νομίμων τυχεῖν προσφέρει τῷ ἱερῷ· ὑποδέχεται ὁ ἱερεὺς. Τί τὸ ἐντεῦθεν; Ἀγκαλιζέται βρέφος, καὶ Δεσπότην ὕμνει. Ὡς ἄρτι πρὸς γένεσιν παριοῦσαν τῆς φύσεως βλάστην λαμβάνει, καὶ ζωῆς ἀπολελύσθαι ὡς πλάστην αἰτεῖ. Τί φθέγγη; Τί γέγονεν, ἱερεῦ; Οὐ συμβαίνοντα τοῖς ὁρωμένοις λαλεῖς. Ποῦ τῆς δεσποτίας ὁ ὄγκος; Ποῦ τοῦ ἀξιώματος τὰ γνωρίσματα; Οἱ δορυφόροι δὲ ποῦ; οἱ συντρέχοντες; οἱ προπομπεύοντες; οἱ ἐφεπόμενοι; ὁρᾷ τὴν εὐτέ-

aeoque prius secreti a materia populi, praesto exsistentes ad ministerium : longe enimvero majus opus, ac majorem habens admirationem, ut Deus in vulva capiatur atque formetur : divinius hoc ac sublimius, ut Deus nostri causa lactens existat, ac manibus portetur, quanquam iis qui loquuntur iniquitatem ²¹ in excelsis occasio, ut Unigeniti gloriae detrahant : tanquam peritus artifex spernendus sit ob praeclariora opera ; aut inde conandum sit ut cuiuspiam potentiam convellamus unde illi excellentis potentiae testimonium accedit. Quid ais? quod tibi in tenebris obruto lumen affulserit, lumen infamas? Ac quia Rex tuae misertus miseriae ac calamitatis ad te ipse venit, nec negotium alii committit, sed tibi ipso bonitatem ministrat, ex beneficii summa praesentia, in ejus contemptum gloriae procedis, qui te eo impertit? putasque, ob eam humilitatem, qua se tibi inclinavit, illius deprimi celsitudinem? Atque ea ratione majestas honore efflerenda erat : tu vero, propterea quia infantem, fasciasque, ac manus feventes audias, saeculis antiquiorem gloriam Verbo adimis; haud secus ac si regem, quod ipse ad te, laboribus levaturus quibus affligereris advenisset, diademate spoliare velles? Quia tui ergo creatus, matris filius audit, idcirco ejus cum Patre conjunctionem divellis, connumeratasque creatis; cum tamen ne ipsa quidem ejus in terris nativitas, curiosis comprehensa sit? Nam huic quoque impermeabilis caligo, quae sit latibulo, superfusa est : tu vero, intentis pupillis, ut dici solet, praest impudentia, ea quoque quae saecula antecedunt, comprehendis atque Filio, quem velit intellectus tuus, ordinem praescribis? Quam caeca tua illa visus acutiles ac sapientia stulta! Enimvero stultorum nos omissa amentia, argumento insistamus, dielque celebremus mysteria sacris oculis ingredientem in templum spectantes, mundi consolationem.

Jam vero prius agenti Regi in spelunca, a caeli regalibus sedibus satellitum venerat, nimirum accincentes supernorum civium populi; stella regum ductrix, jacentique in praesepio Regi, eosque adoratores admoventes : ac dominatus, vilitatem obsequio fovebat, indicantibus delictis divitiis, ejus spontaneam paupertatem, qui sine tecto ac domo erat. Qua vero ratione habent praesentia? Mater utique, alia ac matrum ratione, suscepta editaque prole, primogenitam illam Deo oblatum abit : infantem sacerdoti offert vilibus oblectum pannis, ut legitimorum ac legalis benedictionis compos fiat. Suscipit sacerdos. Quid vero inde? In ulnas susceptum stringit infantem, ac laudat Dominum. Tanquam recens procreatum accipit naturae germen, utque mundi fectorem, vitae missionem rogat. Quid loqueris? Quid ita, sacerdos, factum est? Non congruunt iis quae cernuntur, quae ipse ais. Ubinam dominationis fastus? Ubinam dignitatis indicia?

²¹ Psal. LXXIII, 8.

Ubinam satellites? Ubinam qui simul gradientur; qui praeant; qui sequantur? Vides quanta sit abjectio, Dominumque dicis? Tenes infantem nudius tertius in vitam progressum, affarisque tanquam vitae habentem imperium? Quomodo in propensa adeo paupertate, magna mirandaque conseris, vocasque Israelis gloriam, ac gentium appellas lumen, pauperculæ matris puellum? Cæterum adde quod reliquum laudatio habet, ac perge celebrare lumen nostra occultatum carne, tanquam velo. Quidnam aget? Quid molietur? Plane duas rerum faciet sortes, aliorum resurrectio, aliorum ruina existens; quem senex intueris duplicem, ac quidem defectos exsuscitabit atque eriget; elatos autem dejiciet atque deprimet; suaeque ipse afflictione ac cruciatio etiam matris Virginis animam, tristitiæ gladius feriet.

Noverat enim Dei occisorum facinus, utque eadem stillantes manus armandæ in eum forent, qui manibus gestaretur: ut modo quidem in pannis ac cunabulis, furens Herodes sit persecuturus, Ægyptusque susceptura hospitio eum, qui violati juris hospitii poenam reposcens, olim Ægyptum cecidisset: ut denique gladii infantum tingantur cæde, qua infantis cædem molientur. Par namque erat, ut Deo nato in terra virginalibus ex sanguinibus, coetanei in coelis fuso sanguine nascerentur: priorque illa ætas adventus Dominici fructum perciperet, quæ prior infantibus accensum vidisset; tumque universis commodum accederet, necato ipso omnium causa regenerationis: quando magnus ille Patris Nuntius, peracto opere cujus missus est consummator, cœli sinum omnibus pariter aperturus est.

Ne iterum propter missionem, Unigeniti gloriam submittas, neque dominationem in servitutem detrahas, alienum eum pronuntians a necessitudine qua generantem contingit; sed cum audis missionem, ejus disce qui misit cum eo qui fuit missus in operibus sociam dispensationem atque illius, in ilis quæ Verbum negotiatur parem assistantiam. Nam tu quoque cum verbum misisse ais, non dividis illud a mente generante, nec servili ipsum habitu induis: sed tanquam mente una præsentem, ac ea quæ Verbum disponit, pariter disponentem, missum fuisse tuum verbum ais. Hæc adversus eos dicta sunt, qui beneficii vicem, ingratos atque improbos mores ostendunt, quique idcirco, quia Verbi humilitate honorati sint ac exaltati, ipsum a quo honore affecti sunt dehonestant, exaltationisque mercedem, vicissim abjectionem inducunt. Enimvero, ad senem illum sapientem redeamus. Ubi itaque in abjectionis profundo majestatis sublimitatem aspexit, atque in assumpto ex nobis testaceo vasculo divinitatis margaritam invenit, ejus pulchritudine animo delectatus, sacra doctam verba, ac prophetica linguam propensius agit: cumque ab eo susceptionis in ulnas vicem, mi-

λειαν ὄση, καὶ Δεσπότην καλεῖς; νήπιον ἄρτι παραλθὼν εἰς βίον κρατεῖς; καὶ ζωῆς ὡς κρατοῦντι ῥήματα φθέγγῃ; Πῶς ἐν οὕτω πενιχροῦς μεγάλα προσαρμόξεις καὶ θαυμαστά; καὶ ὁδὸν Ἰσραὴλ καλεῖς, καὶ φῶς ἐθνῶν προσαγορεύεις, νήπιον μητρὸς εὐτελοῦς; ἀλλὰ προστίθει καὶ τὰ λοιπὰ τῆς εὐφημίας τῷ ὡς ἐν παραπατάσματι τῷ ἡμετέρῳ σαρκίῳ κρυπτομένῳ φωτί. Τί τελέσει; τί πραγματεύεται; Ἡ διπλᾶ τελέσει τὰ πράγματα, τῶν μὲν ἀνάστασις ὧν τῶν δὲ, πτώσις· ὁ διπλοῦς σοι ὁρῶμενος, γηραιὸς καὶ τοὺς μὲν ἐξεγερεῖ καταβεβλημένους· τῶς δὲ καταβαλεῖ ἐπιθρῆνους· καὶ διαθήσει εὐ τὰ βροτῶν ἰδίᾳ κακώσει, ὅτε καὶ Μήτηρ ἡ παρθενοῦσσα, λύπης ῥομφαία πεπληξεται τὴν ψυχὴν.

mortalium res statu meliori componet, quando

Ἦδει γὰρ τῶν θεοκτόνων τὸ τόλμημα, καὶ ὡς χεῖρες ἀποστάζουσαι φόνου, κατὰ τοῦ χερσὶν ὄχουμένου ὀπλισθήσονται· νῦν μὲν ἐν σπαργάνοις αὐτὸν μεμνηνῶς Ἡρώδης διώκεται, καὶ ξενίσει Ἀλγυπτῶς, τὸν πάλαι ταύτην διὰ κακοξενίαν μαστίξαντα· καὶ βαφθῆσεται ξίφει κατὰ σφαγῆς νηπίων, διὰ τὴν σφαγὴν τοῦ νηπίου. Ἔδει γὰρ Θεοῦ ἐκ παρθενικῶν αἱμάτων ἐπὶ γῆς τεχθέντος, συνηλικιώσας αὐτῷ δι' αἱματος οὐρανοῖς ἀποτεχθῆναι· καὶ προτέραν ἐκείνην τὴν ἡλικίαν ἀπόνασθαι τῆς Δεσποτικῆς παρουσίας, ἣ τοῦτον εἶχε πρώτη ἐν τοῖς νηπίοις ὁρῶμενος· ὕστερον δὲ πᾶσιν ἡ ὠφέλεια ἔξει, ἐκείνου τῆς πάντων ἀναγεννήσεως τὴν σφαγὴν ὑφισταμένου· ὅτε ὁ μέγας τοῦ Πατρὸς Ἀπόστολος, οὗ ἀπίσταται ἔργου τελειωτὴς παραθέντος, ὁμοῦ πᾶσι τοὺς οὐρανοὺς κλῆτους ἀναπατάσει.

Μὴ πάλιν διὰ τὴν ἀποστολὴν, τὴν ὁδὸν τοῦ Μονογενοῦς ὑποπτώσης· μὴδὲ τὴν κυριότητα εἰς δουλείαν καταδιόσσης, ἁλλοτριῶν τῆς πρὸς τὸν γενηνῆκότα οικειότητος· ἀλλ' ἀκούων ἀποστολὴν, τὴν ἐν τοῖς ἔργοις τοῦ ἀποσταλέντος συνδιοικονόμησιν ἐκδιδάσκου τοῦ ἀπεσταλκότος, καὶ τὴν ἐφ' οἷς ὁ Λόγος πραγματεύεται συμπαρουσίαν ἐκείνου· ἐπεὶ καὶ συδταν φῆς λόγον ἀπεσταλκῆναι, οὐ διαιρεῖς αὐτὸν τοῦ γεννητόρος νοῦ· οὐδὲ δουλικὸν αὐτῷ περιτίθης σχῆμα· ἀλλ' ὡς τοῦ νοῦ συμπαρόντος, καὶ ὃ διατίθῃσιν ὁ Λόγος συνδιατιθεμένου, τὴν ἀποστολὴν γεγενῆσθαι τῷ σὺ λόγῳ ἔρεῖς. Ταῦτα πρὸς τοὺς διὰ τὸ εὐ πεπονθέναι κακογνωμόνας, καὶ τοὺς διὰ τὸ τετιμῆσθαι καὶ ὑψῶσθαι τῇ τοῦ Λόγου ταπεινώσει, ἀτιμάζοντας· τὸν τετιμηκότα, καὶ ἀμοιβὴν τοῦ ὕψους, τὴν ταπεινωτὴν ἀντεισάγοντας. Ἀλλὰ πρὸς τὸν σοφὸν πρεσβῦτην ἀπίωμεν· ὃς ἐν τῷ βάθει τῆς ταπεινώσεως, τὸ ὕψος εἶδε τῆς μεγαλωσύνης· καὶ ἐν τῷ ἐξ ἡμῶν ὀστρακίνῳ πτυχίῳ, τὸν μαργαρίτην εὗρε τῆς θεότητος. Οὗ τῷ κάλλει τὴν ψυχὴν διαγανωθεὶς, τὴν ἱερολόγον γλῶτταν κινεῖ προθυμότερον· παρ' οὗ καὶ ἀμοιβὴν τῆς ἐν ἀγκάλαις ὑποδοχῆς τὴν ἐκ τοῦ βίου πορείαν λαβὼν, ἀπεισι τοῖς ἐν ᾧδου πενομένοις, ὃν εἶδε πλοῦτον ἀναγγελεῖν· ᾧ προσεγγίσας, καὶ τὴν

VARIÆ LECTIONES.

ἢ λεῖπ. χάριν, vel quid simile.

ἐκ τῆς μαρνανθείσης σαρκὸς ἀποθέμενος νάρκην, καὶ τὰς αἰσθήσεις ἀναθήλας τῷ πνεύματι, λειτουργεῖ τὰ τοῦ Πνεύματος.

A grandi a sæculo veniam accepisset, abit inferni pauperibus, visi thesauri nuntium perlaturus : ad quem cum accessisset, contractum ex carne emarcescent torporem depellens, ac sensibus per spiritum revirescens, quæ sunt Spiritus, ministra-

bit.

Πάσαι μὲν οὖν σύμβολα, ὅφει προφητικῇ, ἐδείκνυε τὰ γινόμενα. Λαθὺς ἦν καὶ ἀνδραξ τὸ αἰνίγμα· ἡ μὲν περιέχουσα· ὁ δὲ τῶν ὑποφητικῶν ψαύων χειλέων, καὶ τὴν προφητικὴν ἐκπυρηνίζων ἐπίπνοιαν. Ταῦτα δὲ ἄρα ἦν τὰ νῦν πράγματα, τὰ πόλαι αἰνίσματα· ἡ γαλουχοῦσα καὶ παρθενεύουσα· ὁ ἀπρόσιτος καὶ γρατούμενος. Κόρη κρατοῦσα καθάπερ λαθὺς τὸν ἀνδρακα τῆς θεότητος, οὗ καὶ χεῖρες τοῦ ἱερέως ἀγιάζονται ψαύουσαι, καὶ στόμα πληροῦται ὑποφησίας τοῦ Πνεύματος· ἀγκάλαι περιέπουσαι ὕλην, ὃν ἔργον οὐ τολμῶσιν ἄλλοι ὀφθαλμοί· ὃς τὸ ἡμέτερον ἐνυλὸν, περὶ [μετὰ?] τῆς ἑαυτοῦ ἐνώσεως οὐσίας, τὸ οἰκεῖον ἔσσεσθαι, τῷ ἡμέτερῳ ὕλῳ· βεβαστάχθαι ποιεῖ. Καὶ κρατεῖται μὲν ἐν σπαργάνοις· λύει δὲ τῶν τῆς σαρκὸς σπαργάνων, τὸν βασιτάζοντα ἱερέα, ἐπαίτερ εἶδε θυσοῦς ὀφθαλμοῖς τὸ νεοφανὲς σωτήριον Ἰσραὴλ. Χρὴ γὰρ καὶ τοῖς κάτω μεμνηνύσθαι τὰ ἔνω παράδοξα πράγματα, καὶ ὡς τοῦ κόσμου τὸ σωτήριον ἐπέστη· κάκεινους ἐνηχηθῆναι ὡς σάρκα θεὸς φορεῖ, καὶ παιδίον ὁ προαιώνιος γέγονε· καὶ ὁ τροφεὺς θηλάζει· καὶ ὡς ἐλευσεται πόνων τοῖς ὀδυνομένοις ἀπαλλαγῇ, τῇ ἐκείνου τῶν πόνων ὑπομονῇ. Διὰ τοῦτο μὴ πρὶν ἐξελευσέσθαι τῶν δεσμῶν τῆς σαρκὸς Συμεὼν χρηματίζεται, ἡ τὸν λυτρωτὴν παραγεγονότα θεάσεται.

Ἄδῃμ ἀκοὴν βεβυσμένην τῇ λύπῃ, χαρμοσύνην φθάσθαι διανοεῖ, καὶ παλάμαις οἰκείαις μηνύων τὸν πλάστην φερόμενον, ἐξ ἀπογνώσεως εὐέλπιδα ποιήσει τὸν γέροντα. Εὐὰ μαθοῦσα γυναῖκα ἀποκυθέντα Θεὸν, ῥῆτον ἔσται διὰ τῆς· τῶν ὀφθίων κατάραν, ἣν ἐκπυρηνόθησε ταῖς ἐξ αὐτῆς... Μωσῆς πληροῦντα νόμον οὗ γραφέντα δακτύλοις ἐδέξατο, καὶ τῶν ἐν πυρὶ καὶ βάτῳ τεθεσμένων τὴν ἐκδοσιν εἴσεται. Πάντες οἱ κάτω ἐσχυρωπακέτες φαιδρὸν ὑποδέχονται κήρυκα. Ἦν δ' ἄρα καὶ τοῦτο τῆς ἀπείρου Θεοῦ πρὸς ἀνθρώπους στοργῆς, μὴ μόνον τοῖς ἐν θλίψει καὶ στενοχωρίᾳ αὐτὸν ἀφίχθαι παράκλησιν, ἀλλὰ καὶ προμεμνηνυμέναι τὸ εὐεργέτημα· ἵν' ἐν τῇ τῶν χρηστών ἐλπίδι, κουφότερον ἢ τὸ ἐπίπονον· καὶ ὕψιστο ταύτῃ ὡςπερ δρόσῳ ἢ φλόγῃ τῆς κακώσεως.

ut nedium afflictis positisque in angustia consolator adveniret, verum etiam eo beneficii nuntius præiret : quo bonorum spe, levior efficeretur labor, eoque velut rore, afflictionis flamma remissa mitesceret.

Olim sane ostensa sunt prophetæ oculis earum rerum symbola, quæ geruntur²². Nimirum, forceps ac carbo ænigma erant, illa quidem complectens; hic vero, prophetæ contingens labia, propheti-cumque afflatum eliciens. Hæc porro erant, nunc gesta res, pridem autem ænigmata, nempe lactans mulier virgoque; inaccessus, quique nibilominus teneatur. Puella, forcipis instar Deitatis carbonem tenens; cujus etiam tactu sacerdotis consecrentur manus, osque prophetico spiritu adimpleatur : ulnæ materiales eum soventes quem absoluti a materia oculi incorporeique non audent aspicere, eum, inquam, qui suæ substantiæ uniens nostram molem atque materiam, quod majestate importabile habet, materiali nostro ac corpore portari facit. Ac quidem astringitur fasciis, solvit vero gestantem sacerdotem a carnis fasciis, postquam ille rugosis oculis recens ostensum Salutarem vidisset. Nam et positus in inferno nuntianda erant, quæ plena miraculo in terra gerebantur, atque ut mundi Salvator advenisset : ut et illorum insonaret auribus, Deum gestare carnem, atque eum, qui sæculis esset antiquior, puerum esse factum : ut, inquam, altor ipse alatur; utque sit venturus a laboribus ac doloribus liberator, qua ipse sustinebit labores. Idcirco Symeon responsum accipit, non se prius migraturum, ac a carnis absolvendum vinculis, quam videat adesse Liberatorem²³. Ob-turatas præ tristitia Adami aures, pleno gaudii sermone aperiet, nuntiansque suis se manibus gestasse Creatorem, spe defectum senem, spe bona augebit. Discens Eva feminam Deum peperisse, lenius feret partus maledictionem, quam sibi ipsa prævaricatione ascivit. Audiens Moses implentem legem, cujus is digito scriptam illam accepisset, eorum quoque quæ in igni ac rubo viderat²⁴, eventum pernosceret. Universi in inferno mæsti agentes, lætum suscipient præconem. Erat sane hoc

D quoque infiniti erga humanum genus divini amoris,

Cæterum senio quidem veteratus sacerdos, seniori advenienti infanti, manus suscipiendo famulantes offerens, ac ubi salutem præmissa cantico laudasset, solutionem a carnis vinculis mercede recipit. Quid vero nos qui deposuimus vetustatem? Qui nativitate regenerati sumus, qui Patri obliti, per unigeniti Filii ejus in corpore nobis simili ministerium, quodnam ministerium, quodnam obsequium

²² Isa. vi, 1 seqq. ²³ Luc. ii, 26. ²⁴ Exod. iii, 3.

VARIÆ LECTIONES.

• Ἰσ. λυσι.

cultumque offeremus? Plane ut nos ipsi ei offeramus, cujus oblationis ergo tanta illa exinanitio fuit ac inclinatio, ut imaginem integram servemus, nec Dominicæ picturæ obruamus florem: quin potius ut non defunctorie eam depurgemus, pulchrisque rursum coloribus novum ei florem addamus. Efficiamur altissimi Patris filii, propter eum qui ex nostra extrema vilitate matrem agnovit. Efficiamur Dei templum: hoc enim Dei ad homines adventus complementum. Nos ipsos ornemus virtutum ornamentis atque tropæis, latitantiaque animis vitiorum ac perturbationum reptilia tota virtute persequamur. Manus castas reddamus, benefici in conservos, qui a Domino præclare beneficia consecuti sumus. Benignitatem ac clementiam exhibeamus, qui ipsi benigne clementerque fuerimus habiti. Ad augmentum promoveamus spiritualis ætatis eum reveriti, qui in carnis nostræ imperfecta ætate versatus est nostræ imperfectionis causa. Emundemus igni labia; nam et nobis expiatorium licet carbonem contingere. Quinimo quibus ejus nobis sit facta facultas, ne inde accedentem emundationem contemnamus. Sic sacri, eum adeuntes qui hodie offertur in templo, una cum vetula ac casta Anna vicissim constebimur: semper virginem Matrem affabimur, non ex iis quæ Synagoga in ejus primogenitum Filium molitura est, neque id vero, *Tuam animam pertransibit gladius* ²⁰, sed de beneficio quod orbis fines consequentur; de gaudio colloquemur, cujus divitiis adepti sumus.

Te castissimam magnifice efferimus (non incongruo clamemus vocis sono) per quam magnificus opifex, maximum suorum operum, summeque horrendum perfecit; quæ continentem omnia, sinu continueris: ex cujus uberibus altus sit, qui universis e terra, quo alantur producit; quæ sola benedicta sis inter mulieres, universoque generi benedictionem hæreditate comparaveris, ac tristem majorum sortem a nobis abstuleris. Vetera te ænigmata felici partu matrem præsignarunt: nempe thronus, ac forceps, domusque plena gloriæ: ac si qua ejusmodi, videntes oculi, hactenusque umbram obtuentes, tua mysteria contemplabantur: nunc autem præsens ipsa clare ostendis, commutatis quæ umbrarum erant, in eam claritatem quam gratia habet. Nunc te perspicue Cherubicum thronum, quin et illo augustiorem videmus. Nunc te forcipem ignem ferentem docemur, ac sanctitate plenum delubrum. Dominus enim velut in throno in te requievit, eumque forcipis instar complexa es, qui majestate importabilis existit: ac domo fuit contentus, qui nusquam potest capi. nos gloriæ tuæ ac felicitatis participes feceris.

Sed, o Virgo materque, cujus ex intemeratis sanguinibus formatione, velut in libro, Verbo con-

A τίνα λειτουργίαν, τίνα προσοίσομεν θεραπείαν, τίνα τὴν ἡμῶν αὐτῶν προσαγωγὴν, δι' ἣν ἡ τοσαύτη κένωσις καὶ συγκατάβασις· τὴν συντήρησιν τῆς εἰκό-
νος, καὶ τὴ μὴ συγχῶσαι τῆς Δεσποτικῆς ζωγραφίας τὸ ἄνθος· εἰ δ' οὖν, ἀλλὰ τὸ μὴ παρέργως ἀνακαθαί-
ρειν, καὶ τοῖς καλοῖς πάλιν αὐτὴν περιανθίζειν χρώ-
μασι. Γενώμεθα Πατὴρς ὁψίστου υἱοὶ, διὰ τὸν ἐκ τῆς
ἡμετέρας ἐσχάτης μητέρα γνωρίσαντα. Γενώμεθα
ναὸς Θεοῦ· τοῦτο γὰρ τῆς πρὸς ἀνθρώπους ἐπιδημίας
Θεοῦ ἡ συμπλήρωσις. Κοσμήσωμεν ἑαυτοὺς ἀρετῶν
ἀναθήμασι, καὶ τὰ ἐμφωλευόμενα τῶν παθῶν ἐρπετά,
δὴ δυνάμεις ἐκδιώκωμεν. Ἀγνίσωμεν χεῖρας, εὐ τοῖς
ὁδοδούλοις ποιοῦντες, οἱ εὖ καὶ καλῶς παρὰ τοῦ Δε-
σπότητος παθόντες. Φιλανθρωπεύωμεθα, οἱ φιλανθρω-
πίας ἡξιώμενοι. Πρὸς αὐξήσιν τῆς πνευματικῆς ἀνέ-
ω-
B μέν ἡλικίας, αἰδοῦμενοι τὸν ἐν ἀτελεί σαρκὸς ἡλικίᾳ
διὰ τὴν ἡμῶν χρηματίζαντα τελειότητα. Καθαρθώ-
μεν κυρτὰ τὰ ἑλκῆ· ἔστι γὰρ καὶ ἡμῖν τοῦ καθαρι-
κοῦ φαύειν ἄνθρωπος· μᾶλλον δ' οἷς ἡξιώμεθα τῆς
αὐτοῦ ἀπολαύσεως, μὴ τῆς ἐκείθεν καταφρονῶμεν
καθάρσεως. Οὕτω προσιόντες ἱεροὶ τῷ σήμερον προ-
αγομένην ἐν ἱερῷ, τῇ γηραιᾷ καὶ σώφρονι Ἀννῇ
συνανθομολογησόμεθα· προσφθεγγόμεθα τῇ ἀειπαρ-
θένῳ Μητρί, οὐκ ἐξ ὧν κατὰ τοῦ πρωτοτόκου Παιδὸς
αὐτῆς παλαμῆσται Συναγωγῇ· οὐδὲ, Θεοῦ τὴν ψυ-
χὴν διελεύσεται ῥομφαία· ἀλλ' ἐξ ἧς κληρονομεῖ
εὐεργεσίας τὰ πέρατα, ἐκ τῶν χαρμοσύνων διαλεγό-
μεθα, ἧς τὴν χαρὰν ἐπλουτήσαμεν.

C

Μεγαλύνομεν σε τὴν πανάμωμον (φθόγγῳ μὴ ἀνα-
ξίῳ βοηθώμεν) δι' ἧς ὁ μεγαλοῦργος τὸ μέζον τῶν
ἔργων αὐτοῦ καὶ φρικτὸν ἐτελέσας· ἡ συνέσχεες ἐν
κόλποις τὴν συνοχίαν· ἧς διετράφη μαζῶν, ὁ πᾶσιν
ἐκ γῆς ἀναδυστάτων τροφήν· ἡ μόνη ἐν γυναιξὶν
εὐλογημένη, καὶ τὴν εὐλογίαν τῷ γένει κληροδοτή-
σασα, τῆς συγγενείας τῶν προγόνων κληρονομία; διὰ
σοῦ ἀφ' ἡμῶν ἀρθείσης. Αἰνίγματά σε παλαιά, τὴν
εὐδωκίαν προϊστορεῖ μητέρα· θρόνος; καὶ λαβίς· καὶ
οἶκος πλήρης δόξης· καὶ ὅσα ἄλλα, ὀφθαλμοὶ ὀρῶντες
μὲν, τέως δὲ σκιὰν ὀρῶντες, σοῦ ἐθεώντο μυστήρια·
νῦν δὲ τρανῶς ἐμφανίζῃ αὐτὴ παρούσα, τῶν σκω-
δῶν ἀμειφθὲν ἡ πρὸς τὴν ἐν χάριτι τρανότητά. Νῦν
σε τηλαυγῶς τὸν Χερουδινὸν, μᾶλλον δὲ, τιμώτερον
D θρόνον ὀρῶμεν. Νῦν σε τὴν πόρφυρον λαβίδα κατα-
μανθάνομεν, καὶ τὸ πλήρες τοῦ ἀγιάσματος τέμενος.
Ὡς γὰρ θρόνῳ ἐν σοὶ ὁ Δεσπότης ἀνεπαύσατο, καὶ
ὡς λαβίδι περιεσχέθη ὁ ἄσπεκτος· καὶ οἶκῳ κεχώρη-
ται ὁ μηδαμοῦ χωρητός. Μακαρία μόνη ἐν γυναιξὶν
ἀληθῶς, καὶ μεταδοῦσα τῆς σῆς εὐκληρίας ἡμῖν καὶ
μακαριότητος.

Sola tu vere benedicta inter mulieres, ac quæ

Ἀλλ', ὦ Παρθένε καὶ μητὴρ· ἧς ἐκ τῶν ἀχράντων
αιμάτων τῇ διαπλάσει ὥσπερ ἐν τόμῳ τῷ Λόγῳ προ-

²⁰ Luc. II, 38.

VARIAE LECTIONES.

¹ Ἰσ. ἀμειφθέντων.

μιλήσαντες, τὴν ἀλογίαν ἀπεσκεύασμαθα, αὐτὴ τῷ τόκῳ σου τῶν ἡμετέρων λόγων τὸ δῶρον προσάγαγε· ἀνάξιον μὲν, ὅμως δὲ τὸ σήμερον οἰκονομηθὲν, ἐκείνῳ τιμῶντί μοι ἀπεργαζόμενον, δέξαι τοῦτο. Σοὶ γὰρ τῇ ἐμοὶ βοηθῇ θαρρήσας, ἀνεδεξάμην τὸν κάματον. Ἡμῶν ἔκ βρέφους καὶ εἰς τοῦτο μέτρον ἤκοντι βίου, ἐπίκουρος πάρεαι, καὶ παρὰ σοὶ γὰρ διὰ παντός· μηδὲ μακρύνῃς ἀπ' ἡμῶν τὴν σὴν προστασίαν· ἀλλ' αἷς ἐξ ἀρχῆς περιεῖπας πτέρυξι σκέπουσά, διατίθει· πρὸς τὸ συμφέρον τὸν βίον· συνδιέπουσά ἡν ἔθου τῇ σῇ μεσιτείᾳ βασιλείαν διέπειν, φυλάττουσά μοι τὴν μεγάλην τοῦ Υἱοῦ σου κληρονομίαν· τοῦτό μοι τὸ πάντων προτιμώμενον· ἐξανύουσα τοῦ ἐκλεκτοῦ λαοῦ σου, τοῦ ἁγίου ἔθνους τὴν σωτηρίαν. Ὑπὲρ τούτων ἵστασο παραιτούμενη· καὶ μὴ διὰ τὸ ἐμὲ δολεῖν, οὔτοι πρὸς πείραν κακώσεως ἤκωσιν. Ἐχεις οἷς δυσωπήσεις· Ἐχεις οἷς πείσεις, τὰς χεῖρας αἷς ἐδάστας· τοὺς μαστοὺς οἷς ἐθήλασας. Τὰ τῶν σπαργάνων ἀνάμνησον, τῆς ἄλλης ἐκ βρέφους ἀναγωγῆς, τὸν ἵνα λαὸν εἰς δόξαν ἐαυτῷ περιποιήσῃται νηπιάσαντα. Τοῖς σοῖς τὰ ἐκείνου σύμμιξον, τὸν σταυρὸν, τὸ αἶμα, τὰ τραύματα, δι' ὧν σεσώσμεθα· καὶ δοξασθεῖτε γὰρ ὁ περιούσιος λαὸς, καὶ νῦν τῆς παρ' αὐτοῦ ἀπολαύων κηδεμονίας, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, νῦν καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

suescentes, brutalem abjecimus vitam, tu tuæ proli nostrum hoc offer verborum donum : ac quamquam haud satis dignum, mihi tamen bonore prosequenti, quod ab illo provide hodie dispensatum est, suscipe elaboratum. De te enim mea adiutrice concepta fiducia, laborem suscepī. Quæ a puero, inque hunc adulto ætatis modum auxiliatrix ades, quæso, semper adsis, necve a nobis præsidium tuum elongaveris : quinimo quibus a principio alis protegens fovisti, vitam compone pro eo ac commodum sit ; simulque fove quod tuis intercessionibus fovendum imperium lundasti, magnam illam Filii tui mihi servans hæreditatem : mihi hoc universis charius, electæ plebis tuæ, nationis illius sanctæ, perficiens salutem. Pro his sta, ac deprecare, nec quia reus ego ac debitor sim, calamitatis illi periculum fecerint. Habes quibus exores, habes quibus suadeas atque impetres : nempe manus quibus portasti, ubera quibus lactasti. In memoriam pannos revoca ; infantis aliam educationem ei, qui ut populum sibi compararet in gloriam, factus est infans. Tuis ipsa commisce quæ illius sunt, crucem scilicet, sanguinem, vulnera, per quæ salutem adepti sumus : magnificabiturque peculiaris populus, nunc quoque ejus cura fruens. Ipsi gloria ac potestas, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

ORATIO V.

An Christi nativitatem, seu in ipsius Christi Regis gloriæ e Porta obsignata egressum, servorum oculis in forma servi sese-offerentia (7).

(MARACCI Leonis Mariale, p. 53.)

Dei nativitatem in carne celebramus, omnis celebret spiritus. Ex virgine prodeuntem Matrem honoramus eam, qui ex Patre natus est ante Luciferum ; cælum et terra ad hoc se consociant. Cantemus una voce clamantes : *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax*, quoniam Altissimus imis in tenebris jacentem visitans, a sui orientis altitudine usque ad illum descendit, quoniam seipsum inclinavit, ut depressos erigens, in suam eveheret altitudinem. O stupendam, et ex omni æternitate rem novam ! Qui sæcula condidit, in eo quod conditur esse incipit. Antiquus dierum nuperum se ostendit. Creator in materia creaturæ formatur. Incommutabilis figura Patris ad imaginem in mala prolapsum sese demittit, ut illa rursus figuram resumat

similitudinis. Venite, exultemus Domino, qui servi formam assumpsit, ut jacentibus in mœrore et angustiis afferret lætitiā. Adeste, quotquot cælum, quotquot terram incolitis, communi gaudio perfruemur. Jubilemus advenienti Salvatore, qui miserimi pereuntes Salvatore indigebamus. Jam enim illius misertus est Deus, quem initio pro sua bonitate immaculato digito formavit. Venit diu extorribus e patria reditum largiturus, absorpto transgressionis crimine in gratiarum amplitudine. Non amplius ligni reus sum, qui reus, male illo degustato, prius eram. Liberat enim nos reatu Creator, particeps creationis meæ factus ; nec infelix esse cogor ob damnum per mulierem factum.

Mulier enim, lucri origo (8), vitam mihi trans-

VARIÆ LECTIONES.

* Leg. ἡ ὁμῖν.

NOTÆ.

(*) Græce non exstat impressa.

(7) Regiam hanc de partu B. Virginis, seu de nativitate Domini ex beata Virgine orationem (quam in Bibliotheca Mariana, dum alia de Maria Deipara Leonis opera recenserem, ex incuria enumerare oblitus sum), habent Græcenis. sub Leonis Imperatoris nomine codices Vaticani, et Messanenses, necnon perantiquus codex Græce ms. clar. viri Leonis Allatii : Atque ex interpretatione Jo. Matthæi Caryophylli Iconiensis episcopi nunc primo apparuit.

D (8) *Mulier enim lucri origo.* Et vere B. Virgo lucri origo appellatur a Leone, cum longe majora per illam nobis fuerint collata, quam per Evam ablata. Appellatur etiam B. Virgo a B. Petro Damiani in Homil. de Nativ. B. Virg. *Origo principii, quia ille ex ea prodiiit per materiam carnis, qui caput est, et initium omnium rerum per essentiam deitatis* ; ab Alb. Magno *Super Missus est angelus, cap. 184, Origo, omnium, quia Mater Dei, qui est origo omnium : cum quidquid per se est origo causæ, sit etiam per*

tulit in felicitatem. Mulier sancta, et pura, virgineis e sanguinibus Filium procreans, egenum Adam sublevavit, opulentissimi Adæ ex ea nati, quæ exterius videtur inopia, quod vile est sibi unientis, et aus opibus paupertatem erigentis. Nam quia Deo placuit notam facere misericordiam suam, bonitatem hanc effudit abunde, ut se ostenderet non modo malorum nostrorum sensu moveri, sed etiam in habitu peccatoris demissum, quo suis virtutibus remedium errori afferret, et innocentia sua reatum culpæ deleat. Propter hoc vulva capit eum, qui nulla re capitur, et pannis involvitur, qui tactu liber est, et labe. Deusque cum errante et exsule familiariter versatur, ut reducat ad sua, causam rite et egregie transferens, quæ me propriis sedibus ejecit. Ne te jactes de fraude, qui per eam genus humanum subiecisti, subjectumque illum tibi reddidisti, qui ad regnandum creatus erat. Nobiscum Deus: cum rerum egenis auxiliator, cum impotentibus fortis, cum redactis in servitutem liberator, per quem etiam fiet ut nefarius vexator loco multarum contra nos virium suarum quoque potentiarum faciat jacturam, dum illos quos ipse se comprehensurum potente manu quasi nidum, superbissime jactaverat, Creatoris manu liberantur, qui pūnc infans visus, et prævæ aspidis foramina perscrutatus est, mortiferumque enecavit fetum, et vitam universo attulit mundo. Scitote, omne genus hominum, Deum hominem factum, ut sibi eos afflipes faceret, qui ab ejus affinitate deciderant; ut humana mens ad mala proclivis, neque eo tantum malo laborans, sed nec etiam sentiens ad mala se ferri, neque se dominam motionis statuens, sed habenas omnes sursum trahentes, excutiens, veluti onus et pondus otiosum, circumducta per malorum campos a carne, cujus ipsa debet esse auriga; hæc, inquam, mens divinæ menti unita, ut sentiret in illa quæ passa fuerit, et per hujus vocem, quæ propter reverentiam exaudiretur a Parente, et auxilium divinæ bonitatis experiretur. Et sane quidem sine carne etiam facile erat constituto in periculis præstare auxilium. Quid enim Deo volente non fiat? Quia tamen opus erat eum qui peccaverat, et se quod peccasset agnoscere, vocibusque misericordiam implorantibus expiare peccatum, quod mens humana non poterat, ut quæ in pelagus vitæ ratione carentis submersa erat; idcirco tota ipsa divina mens unita extrahit illam de absurdo irrationalis vitæ statu, deprecantemque pro illa vocem emittens, per sui reverentiam facit, ut malorum nobis series in opera misericordiæ desinat. Idcirco Divinitatis (reor) ignem intolerandum

A fert Virginis uterus, formaturque de sanguinibus ejus Opifex. Quanquam, et aliæ sese offerent causæ, quibus rei hujus consideratio non perfunctorie fiet. Nunc vero cognoscite, imo vero cognoscamus Verbum in præsepi animalium jacens, qui, errore abducente de rationis statu, a Dei cognitione longe aberamus. Abeat error, qui hactenus hominem a suo Conditor sejunxit, et honorem Creatoris ut offerret creaturæ suasit, Qui ab uno vero Deo creaturam abstrahens, turbis deorum subiciebat, cum non modo aliæ creaturæ in divinam dignitatem male ab hominibus eveherentur, sed illi sibi etiam divinitatem tribuerent, et proinde sexcentos confingerent deos, et quos liberet divinitate donarent. Quasi oporteret non modo nos a Deo procul esse, B verum etiam tyrannice Deum opprimere. Proh nequitiae institutorem! Ille ab initio hoc excogitavit, ut similis Altissimo fieret. Ille hominem, clarum divinæ dexteræ simulacrum, non solum amanti inimicum reddidit per transgressionem præcepti, sed illi etiam constituens adversarium, imitorem qui fecit, suadendo, ut divinam sibi dignitatem arriperet. Et hic quidem deus erat, quia gravi usus manu, tyrannidis vi, aliis excellentior evasit. Ille vero deus, quod cruentus, hominumque cædibus insignis, manu sibi ad fundendum sanguinem paratiore. Alius quoque deus, quod acri fuerit ingenio, et auctor alicujus inventi admirationem meruerit. Honoretur et muliercula, quod crines apte C comptos contorqueat, et alia, quod eleganti specie lascivos deceperit et attraxerit amatores, et pro mercede meretricii lasciviarumque ab iis acceperit numerari inter deos. Alius alia ratione in deorum album ascribitur. Ita Saturnus tyrannica manu in patrem insurgens, non modo nudavit imperio, sed naturalibus quoque orbavit, ea præcédens, per quæ in lucem est editus, et proinde e tyranni dignitate in dei majestatem erectus est. Ita prognatus ex eo Jupiter, paterni animi hæres, simili modo dei nomen sortitus est. Et Mars pariter, quod mortaliū stragis auctor, in deorum ordinem coopatus, Et Mercurius, quod cæteris dicendi arte præcelleret, ipse quoque numinibus insertus est. Dionysius quoque quod roris cor emollientis (ut gentilis quidam sapientia clarus dixit) inventor fuerit, diviniæ honoribus dignus est habitus. Sane hæc allegoriis contegere ne conentur gentiles, Saturnum in Tempus excipientes, et fabulosos rerum præsidēs inducentes, qui heri et nuper cum essent homines, in deos translati sunt: nam sic etiam absurda nimis sunt quæ afferuntur. Attamen ad hæc illi, ut honestiora, nequaquam confugiant, sed sine tegumento

NOTÆ.

se origo, et causa causati; ab Ecclesia Græca in Menæis die 27 Maii, *Origo verarum mundi hilaritatum*; a S. Anastasio archiepiscopo Antiocheno in Orat. 2 de Annuntiatione, *Origo prima lætitiæ*; a S. Joanne Damasceno in Menæis Græcorum die 15 Jan. *Origo omnium amenitatum*; ab Innocentio

papa III, serm. 2 de Assumpt. *Origo salutis, et virtutum*; a Jacobo de Voragine archiepiscopo Januensi in Mariali L. M. Sermon. 2. *Origo omnium gratiarum*; denique a Joanne Pico Carthusiano lib. 1 in Cant. cap. 2. *Origo bonorum omnium mundique melioris*.

allegoriæ nuda esse permittant : a Phœnicibus primis (ii enim Saturno, uxori et reliquæ familiæ auctores fuere, ut dii nominarentur) veritatem discen-
tes, qui ex hominibus primi, aris et sacrificiis hono-
rantes illos vita functos, posteris exemplum reli-
querunt cultum iis insipienter deferendi. Eodem
plane modo et Minerva crinibus bene contortis ha-
betur pro dea, quanquam parentibus non illustribus
prognata; licet eam gentiles e summo vertice or-
tam asserant. Et Venus loco muneris dea fuit eo-
rum suffragiis qui cum ea libidinem exercebant :
et ratum habetur decretum, quia lascivis placuit,
Pana quoque, cornigerum qui primus ovilium dux
fuit, legesque pastoralis curæ ostendit, necnon et
Apim, et Ibes, et cæteras bestias cœtui deorum asci-
seunt, eorumque religionem quasi deorum magni-
ficiunt. Cui signa etiam data, causa ob quam de-
lata est illi dignitas, fistula, et cornu, et pedum
caprinorum mistura. Osiris quoque eodem titulo
ab iis renuntiatur, quoniam calliditate usus suos sibi
hostes subegit telis, non ut erant, sui speciem offe-
rentibus, sed veritatem aliqua ex parte celantibus.
Unde factum ut facile capti sint, quibus insidiæ
paratæ erant eo quod dolum non cognoverint, si-
bique non consuluerint, sed in periculum sese
temere conjecerint. Verum in his quidem homo
vanitati inserviebat, ea sentiens quæ illi a quibus
in servitutem redactus erat. Neque enim fieri pote-
rat quin is, qui verum Deum ignoraverat, ita esset
affectus, ut sibi deos crearet, nec finem ullum ha-
beret præ ignorantia, sed ad deteriora, velut unda
deflueret, effusus jam a veri Numinis agnitione.
Cæterum administrantis omnia præpotentisque
Dei munus erat, de salute sui opificii cogitare,
sibique soli convenientem gloriam non permittere,
ut aliis tribueretur, sed sibi quidem recuperare ho-
norem, ferre vero etiam opem jacenti in summis
miseriis, qui ut beate viveret, creatus erat.

Quoniam igitur ita faciendum erat, datur nobis
Puer æternitate antiquior, et splendor gloriæ no-
cternæ vitæ nostræ illuminat, ut discussis per ejus
radios multorum tenebris deorum, unum Deitatis
lumen in Patre, et Filio, et Spiritu sancto conspi-
ceremus; nec personarum distinctione nos abdu-
cente ad Deorum multitudinem, nec unitate lumi-
nis rogente ut confundamus personas. Neque enim
necesse est ut, juxta manes quorundam sermones,
alterum sequatur ex duobus, vel unitatem cum
ternario multiplicari, vel certe ternarium redigi ad
unitatem. Non enim unitas, sed personæ habent,
ut distinctionem ferant, per quam nobis adoranti-
bus Trinitatem fit, ut extra unam dominationem ne-
quaquam vagemur; aut certe quibus ob distinctio-

A nem personarum, distinctio quoque naturarum se-
quitur, sibi quoque adinveniant, quid cuique insit
naturæ, ut sic Trinitatem fugientes eandem multi-
plicent. Quod si etiam quæ diversæ sunt naturæ,
habent plane quo distinguantur a se invicem, amen-
tiæ Dei naturam librantis erit, illud quoque dare,
quo unam ejus naturam in tres discernunt. Nam
ingenitum et genitum non est cur ad naturarum
distinctionem proponant : quandoquidem vel in
ipsis compositis, et divisionem admittentibus hæc
non sunt naturas distinguentia, neque in diversa
secant, quod unum est.

Verum illi nugentur; nos autem adeamus Beth-
leem magni consilii Patris Angelum nostra indutum
forma conspecturi, quem ex utero genitum ante
B Luciferum, nunc misertus nostri, de matre nasci
voluit, et cum egenis et vilibus conversari, suæ
gloriæ, divitiarumque hæredem. Consideremus,
quæ ibi fiunt, Matrem nova partus lege uten-
tem (9), Infantem naturam ipsa antiquiorem,
Deum in fasciis jacentem, in brutorum præ-
sepi immorans Verbum, ut ego vale dicens in-
stituto vivendi more brutorum, Verbum agnoscam,
et cum eo simul quiescam. Nam quia rationis meæ
nobilitas in vilitatem redacta erat, motibus ratione
carentibus subjugata; subque ponderosa carne ja-
cebat, quæ ei conjuncta erat; ut sublime illam
eveheret, carnem sibi unit Verbum Creator, ut et
ratio suæ nobilitati restitueretur, ut caro non
omnino ad ima feratur, rationi parens, non
secum illam detrudens, et cum illa potente supe-
riora, simul ascendens. Huc spectat extrema pau-
peritas ejus qui terram fundavit, nec tamen locum
habebat in quo habitaret, postquam in ea diver-
sari voluit, sed speluncæ excipiebatur hospitio so-
lamen indigentæ præbentis. O res, quæ nec menti
nec verbis permittunt, ut suo fungantur officio!
Non est ei locus in terra nascenti, qui illam
verbo suo progenuit! Præsepeillum suo sinu exci-
pit, qui cœlestes sinus expandit. Cæterum terra
quidem hospitium tenue dat, at vero cœlum an-
nuntiat adesse Dominum, stellam tubæ loco adhi-
bens, cum videret Regem ministrorum officio de-
stitutum, soloque Matriæ satellitio fulgentem. Vo-
cat ut honorem deferant promptissimos ad obe-
diendum Magos, et ad hoc ipsum venientes. Eos
igitur clamante advocat stella; verum et pastores
properant Natum quærentes, indeque de eo admo-
niti. Oportet enim, ut pastoribus Pastor ille appa-
reat, qui venit, ut perditam ovem humeris imposi-
tam reduceret, quam ille ut quæreret nunc quidem
advenit e porta egressus obsignata (10). Perveniet
vero etiam usque ad portas inferorum, cum morte-

NOTÆ.

(9) *Matrem nova partus lege utentem.* De novita-
tibus parius Virginei præclare omnino B. Petrus
Damiani sermone 11 et 61; Gregorius Nyssenus
Homilia 13. in Cant. ad illud : *Dilectus meus can-
didus, et rubicundus, electus ex millibus*; D. Augu-
stinus in psal. 101, super illud, *Similis factus sum
pellicano solitudinis*; S. Petrus Chrysologus serm.

15; Riccardus a S. Laurentio lib. x de Laud. B.
Virgin., et Guericus abbas, serm. 1, de Nativ.
Domini, quorum verba adducit P. Theophilus
Raynaudus in Diptychis Marianis, parte 1, puncto
7, num. 30 et 31.

(10) *E porta egressus obsignata.* Respicit Leo
noster ad portam illam clausam quam soli principi

fera illa omnia devorante dimicaturus. Sed hæc A
postea. Nunc vero fugiendum illi est in ipsis fasciis
summa ipsa exinanitione, non sine sua exinanitione
manente. Jam quippe Herodes furor corripitur,
et victimas ob infantem natum infantes Bethleem fac-
iet, cæsaque ætate adeo tenera, ne quidem quid
agatur sentiente, intinget gladium, et regnum erit oc-
cisorum crimen. O mentem, et ferio crudeliorem in-
genio! Statim videlicet infans assumet sibi imperium,
et privabit regno? Propterea timens effuso gaudet
sanguine. An vero non id cogitat, sed ut futura
præcaveat, jugulandum existimat immataram æta-
tem, quam in suam metens perniciem non illum de-
metet quem querit. Cum si opportunum tempus
expectasset quod illi forte dedisset ut comprehen-
deret quem querebat, tunc eum e medio sustulis-
set. Nunc vero mirum cum esset, si qui quereba-
tur non latuisset, ob rei obscuritatem nihilominus
turbatur, et planum sit omnibus illum delirare, quod
infantes æque omnes affatim persecutus sit, quem-
admodum rabiosi canes æque omnes obvios ado-
riuntur. Amentissime hominum, nunc te promittis
iturum ad adorandum, et nunc sanguinem potare
optas! Sed omitamus illum in sua insaniam, ante
magnum, proque universo mundo mactandum
Agnum, hostias cædentem pro illo nectas, ut etiam
tenera ætas infantium non esset immunis ab offe-
rendo munere, sed ipsa quoque offerret sanguinem
Deo e virginibus orto sanguinibus, utque pueri
amentia laborantium Deo inimicorum, qui nec
tibiarum sonos, nec lamenta audiunt, ut scriptum
inquit, in suo ipsorum sanguine præsignaret per-
niciem, quam sponte obirent, occiso per furorē
debaechantium Rege gloriæ, et suarum passi anima-
rum lætaram: quamvis non pro illo, sed ob suam
ipsi rabiem, qua usi in eum sunt, et mortem, et
perniciem sustinuerunt. Et hæc quidem considerare
licet de cæde infantum suum offerentium sangui-
nem. At vero Medi rite agniti honorent Regem,
congruentia rebus offerentes munera, tanquam
Regi et Deo, mortaliæ ad offerendam mundo vi-
tam, auro, thure et myrrha honorem implentes.
Sed ad hæc, et aliam subesse in muneribus notan-
dam inspicio significationem. Videtur enim mihi
præter id, quod ea quæ offeruntur quid in Infante
nato sit denotant, prænuntia quoque esse futuræ
quamprimum ipsi hæreditatis gentium. Propterea

sane consanguineus nemo, sub lege consti-
tutus, Regi universorum infanti munera of-
fert, sed adorationem præripiētes alieni a
cognato sanguine, et gentem ab aliis se-
gregante lege, Magi ea dant, præsignificantes in
seipsis fore ut gentes prævertant legis cultores,
et per rivos sanguinis propinquos Hebræos, in
agnoscendo adorandoque Rege illo qui nunc, ut
dilataret, ad summam devenit inopiam. A quibus et
fidei sinceritatem, et gratum piorum operum odo-
rem, et motuum carnis restictionem, veluti au-
rum, ei thus, et myrrham accipiet, quibus dux erit
ad adorandum affulgens prædicationis splendidus
Oriens, per stellam Magorum nunc ducem præno-
tatus. Modo enim fugiet ira percitum Herodem, et
excipietur Ægypto, tum ut benedictum illa recipiat,
quem habuit olim punitorem, tum ut aliud myste-
rium hac præsentia notetur, visitandos videlicet
eos, qui spiritali serviebant Ægypto, et inde libe-
randos, qui ductorem eum sequuntur, qui infans
conspicitur. Fortasse etiam fuga infantis in Ægy-
ptum, symbolum erat migraturæ ad gentes doctrinæ
evangelicæ. Sicut enim iudex rex ob natum insanit
puerum, ita affixit illi ob amentiam Judæi, exoriente
per linguam discipulorum prædicatione evangelica,
furor corripitur, et aggrediatur quidam cruen-
tis animis prædicationis cursum comprimere, sed
nihil efficient. Verumtamen in præsentia nefarium
Herodem fugiens contendit in Ægyptum. Postmo-
dum vero inanum scelestarum audacia, inter
mortuos numerabitur, quando Scribarum et Pha-
risæorum caterva tendent in eum, qui venit ad fe-
rendam salutem, insidias. Quæ ut in opus abie-
rint, efficient ut oblationis medicorum munerum
significatio suum sortiatur finem, cum ipse myrrha
condietur, ut mortalis, ut vero Deus, gratum incor-
ruptionis odorem mundo diffundet, gentesque et
gentium oblationes suscipiet. Verum hæc suo tem-
pore fient. Nunc autem quæ sunt præsentis aga-
mus, et proposita nobis tractemus. Honoremus
Domini Nativitatem, festinemus ad videndum in
spelunca hospitantem. Agnoscamus tantam de-
pressionem ejus qui est omni altitudine excelsior.
Noscamus cujus rei gratia tantum mysterium sit,
ut qui omnes datat ad inopiam redactus sit, et
creatur Creator et Deus nascatur ut homo, licet
non more humano: ut videlicet contractum

NOTÆ.

absque aperitione, et clausura salva, perviam vidit
Ezechiel. capit. XLIV: *Porta hæc clausa erit, et non
aperietur, et vir non transibit per eam, quoniam Do-
minus Deus Israel ingressus est per illam, eritque
clausa principi.* Hæc enim prophetica verba ad Ma-
riam ante partum, in partu, et post partum, vere
Portam perpetua clausam, ædulo accommodantur
a Chrysostomo homil. de S. Jo. Baptista, Hieronymo
in cap. XLIV Ezechielis, et lib. II contra Pelag.,
Ambrosio de Institutione Virg. cap. 7 et 8, Au-
gustino serm. 2 et 14 in Natali Domini, Eusebio
Emiseno Homil. 1 de Nativit Domini, Rufino in
expositione symboli, Damasceno lib. IV de Fide

Orthodoxa, Petro Damiani serm. 3 de Nativ.
Virg., Amedeo Lausannensi Homil. 4 de Laud. Virg.,
Germano Constantinopolitano Orat. de Nat. B. Vir-
gin., Hesychio Homilia 2 de Deipara, Proclo Con-
stantinopolitano in Sermon. de Nativit. Domini, Ru-
perto lib. I in Matthæum aliisque pluribus. Vide
Colvenerium in Kal. Mariano die 25 Decembris,
num. 4. 5. 6. 7 et 8. Ubi adducto etiam prædicto
Ezechielis testimonio, SS. Patrum explicatione ro-
borato, de porta clausa, quæ non aperitur, late
probat Mariam Virgineum clauso utero, atque invio-
latis integritatis signaculis Christum Dominum
perperisse.

instauretur, ut terra obrutum repurgetur, et inventa drachma suo reponatur in thalamo, ut ne amplius in vilitate jaceamus, nec turpiter serviamus, sed ad nostram intuentes nobilitatem, virtute sublimis exinanitionis, villitatem commutemus, loco servitutis evecti in dominatum, pro egestate divitias comparantes, quæ sunt ejus acquirentes, qui nostra ipse sua fecit, ut hæc præstaret adventit. His honoribus ille gaudet, per hæc nativitatem adoremus. Induamus, fratres, sensum ejus, qui non erubuit noster fieri frater, non aspernatus est nos in villissimo jacentes subsellio, ne contemnamus et nos in simili fortuna positos. Qui hæc etiam in parte multam Dei benignitatem experimur, cum plura possideamus quam ii quorum par et similis ad vitam fuit ingressus. Ne tibi subrepat ut cicatrices conservi exhorreas, cum ipse abominandus exsisteris, non cicatricibus invito inflicis, sed quas tibi sponte intulisti, et Regem tamen ad te accedentem habueris. Ne humilem gravi opprimas manu, memor vexationis quam tyrannica oppressus manu sustinuisti, et auxilii quod habuisti. Ne habueris odio Creatoris imaginem, ne invidias, qui propter invidiam mala es passus, infasti demonis, quique primus in Dei imaginem invisus oculos adjecit, animum imitatus. Nec te facias tanquam vas, in quo sit positum venenum, quod qui inscius acceperit, damnum contrahit. Ne carni indulgeamus, nec inferius permittamus ut

potiori dominetur. Ne colligamus amaritudinem ex demulcente voluptate. In summa pelliceas exuamus vestes, nam quod illis amicti fuimus, idcirco pannis involvitur Dominus. Fiamus revera dii, ex Deo vero id accipientes, non ut ab apostata dæmone velimus nos in tantam dignitatem intrudere. Fiamus filii Altissimi propter eum, qui factus est hominis Filius. Ita honorem conferentes nostrum, honoremus eum qui devenit ad homines ut honorem homo assequatur. Ita affecti cum angelis gloriam tribuamus, et simul cum pastoribus curramus, et cum Magis expectationem gentium adoremus. Neque enim est quo magis honoretur quam honore et gloria, quæ nos deferimus quorum suscepto sanguine frater existit. Sed, o qui e celsitudine gloriæ tuæ ad nostram descendisti humilitatem, nec tuam liquisti altitudinem! o Salvator eorum, quos ut converteres male a te aberrantes exinanitus es! o recens Homo, et Verbum æternitatem superans, esto tibi et nobis pro natalitiis muneribus hæc oratio. Refer tu nobis, ut gubernes et administres, una cum iis quibus gubernacula tradidisti, mundi navim, ut sub te gubernatore, superiores omni procella, navigationem peragamus, cessante undarum vi, et in tutum deveniamus portum: ubi positos, et tranquillitate fruente, abduxerunt impetuosos et vehementes venti. Quo nos debebas apulso, post hujus vitæ trajectionem, laudantes et glorificantes te in sæcula sæculorum. Amen.

ORATIO VI.

In Christi nativitatem, quando ex immaculata nube transvectus in seniles manus, umbrarum templum ingressus est Sol gloriæ (11).

(MARACCI, loc. cit. p. 72.)

Christi solemnitatem honoramus (12), qui rite omnibus tribuendum statuit honorem. Christi sacram agimus celebritatem, per quem profanæ sacrorum celebrationes extinctæ sunt, et sanctæ dierum festorum observationes exortæ. Quo in spelunca orto, ut luce, et nunc præsentem nobis illustrante diem, ipsi quoque splendemus. Rursus enim is, per quem exultationis lumen conspeximus, qui in tenebris æruunarum sedebamus, profert solemnitatis hilaritatem: non e spelunca radios diffundens, sed quasi nube matre Virgine vectus; nec in præsepi jacens, sed paternam subiens domus. Qui terram, hominis parentem, Verbo procreavit, Matrem sibi pridem faciens, naturæ leges innovabat, e vulva progrediens sine semine. Nunc vero communi eorum lege quorum e semine carnem assumpsit, qui eam in Sina condidit, veluti debitor mandata ejus implet, Gloria Israel, gentium Lumen. Omnes gentes, conferte laudem, ecce enim Deus factus est puer

degitque sub lege, ut et constitutis sub lege opem ferat, quod illi deerat supplens, et viventibus sine lege gentibus notas faciat suæ bonitatis divitias. Nam quia lex Dei digito scripta non valebat rationem deturbatam, ejus opera, qui primo illam pravis abduxit suasionibus, ad frugem bonam reducere nec velut organum harmonia destitutum, sua propriis aptare concentibus, nec docere ut res suas bene diserneret: sed mala deteriorum additamento crescebant, cum satis non esset nobis ausos fuisse contumaciam, sed una cum præcepto rejecissemus et Dominum, mente, instar pulli frenum mordentis, et præcipientem se agentis, tota ruente. Quoniam igitur manu Dei scripta lex ita præcipientem cohibere non poterat, ipsemet legis scriptor, superessentia Verbum, rerum omnium productrix sapientia, per creaturæ crassitudinem creaturæ unitur: evaditque ipse lex, et præceptio, per seipsum in-compositos corrigens, et conspicitur immutabi-

NOTÆ.

(11) Hanc etiam orationem sub Leonis imperatoris nomine exhibent Græcæ mss. codices Vaticani, et Messanenses, egoque illam ex Vaticano codice, per Jo. Matthæum Caryophilum Iconensem episcopum Latinitate donatam exhibeo

(12) Initium hujus homiliæ convenit cum ea quæ hic quarta edita est. Sed post initium ex alio textu Græco translata est, et ideo eam hic etiam edendam esse censuimus. ERR. PAT.

lis figura Patris sub mutabilitatis specie, sit- que Patri ac nobis sequester, soluto pariete interposito. Ne desipiat insana mente Judæus, nec diem averteretur, ut noctivagæ solent animantes, sed oculis livore non depravatis divinæ incarnationis fulgorem inspiciat in iis quæ sunt penes ipsum. Nec gentilis veritatem derideat, qui turpitudinem suam delitate donat, risuque digna honorat, et fabulas; qui sibi deorum turbas ex pravi animi affectibus conficit et nefanda eorum gesta veneratur; et celebrat quæ alto sepelienda forent silentio; et, ut verbis eorum utar, galea Plutonis, et inferorum tenebris contegenda. Qui non solum humana specie, sed hominum quoque, et volucrum, et delphinorum, aiarumque belluarum inter homines versatum arbitratum Deum, et amatoris aculeis in omnia deos mutatos. Modo quippe Neptunus, ut cum adolescentulo ludat ad maris litus delphinum induit, et cum amasio natal, sinuque pueri sensim obrepens, trahensque in profundum, perdit, et obsceni amoris donum dat mortem; deinde amator pro acerbo munere, lacrymas offert funeri amplas, Nereidum planctu defunctum honorans, et ob ingentem animi moerorem, maris administrationem abiciens, nec ob factum uxoris Pellei pudore suffusus, ipse effeminatior cum illa modico fletu filium deploraverit, et dolere desierit. Et hæc quidem Neptunus. Modo vero Mercurius ut muliercula pascente potiretur, jumentum sit, et saltando Dionem oblectat, et fugam simulat, et a currente puella capitur, et in dorsum insilientem excipit (et reliquam turpitudinem silentio transibimus), nimirum imitatus bovem illum, deorum, principem, cujus tergo Europa insedit. Annon erant scelerates istæ in divinitatis opinionem efferendæ, sentiendumque de illis, utpote diis, quibus tantam turpitudinem testificantur? Verum hæc quidem abominanda sunt; cætera quid honesti habent? Quomodo illud non dignitatis plenum? Apollo defensus tum quod puella, quam deperibat, elapsa esset e manibus, tum quod juvenem infelicitate a se amatum disco occidisset, idque sibi ex foedo provenisset amore, ut male vitam perderet, ignorassetque Phœbus quod ex ludo eventurum erat, cum tamen sederet aliis futura prædicens. Illud vero plene quomodo non divinum? Cœlites simul omnes in Ægyptum fugere, inque belluarum formas mutati quod terribilem Typhœum sustinere non possent, qui nuper giganteo sanguine ortus deorum turmas solus in fugam vertebat? Illud porro Veneris cum Marte adulterium, et rursus cum Adonide concubitus, quem etiam apri ictu necatum amatoris lavat lacrymis? Quid Juno e cœlo pendens, quam Jupiter conjux, quia propter Herculem zelotypia laborabat, gravi catena suspendit? Sed ubi reponeamus eas, quæ cum artis æmulo Thamyride certantes, præmium certaminis proposuere scorta-

tionem cum sese omnibus? Deorum quoque progenitor, a quo filii sunt male habiti, et qui a sua sobole male est habitus, quomodo non patitur? quomodo Deo digna non agit? Hoc autem qua ratione Dei majestatem non indicet, et magnificas non constituat solemnitates, quæ apud ipsos talem habent originem? Jovis post laborem pugnae cum gigantibus ad petram Venerum somnium, quam prope obdormierat, et quæ illi igneum progenitum deum.

Sed de rebus turpissimis talis. Valeant enim gentiles monstra hæc confingentes, et ignominiarum honore, tum sceleratam eorum quos a se honorari putabant, tum suam insipientiam divulgantes, et per deorum multitudinem in Dei abnegationem prolabentes. Nobis autem unus est Deus, Pater, Filius, et Spiritus sanctus, non adaptatis uni personæ nominibus, sed personis tribus naturæ unitate conjunctis. Abeat in malam crucem hujus delirii auctor, qui tribus appellationibus unam immutat personam; vel illud stupidus non animadvertens, quod dum unam personam honorare vult his nominibus, non sinit eo nomine illam vocari quod ipsi imposuit, nec positum esse permittit quod indidit; si vere posita sunt, quæ successione non admittunt, quomodo igitur illam suam personam vocabit Patrem, si hæc appellatio transit in Filii appellationem? ut non modo dicam omnino patrem dici non posse, nisi sit alicujus pater? Quomodo etiam vocabit Filium, qui abit in Spiritum? Unus ergo est nobis Deus in Trinitate personarum, ita ut neque ob ternarium dividatur diversarum naturarum sectionibus Deitatis unitas, nec ob naturæ unitatem confundantur personæ; sed tria semper sint, Filio nequaquam ex nihilo emergente, nam et Pater ex nihilo emergeret; nec etiam Spiritu, ne videatur imperfectus antea Deus, postea defectus deponere; sed una cum productore Patre sint et ea quæ producuntur, Patre quidem, et Spiritu sua in simplicitate manentibus, Filio autem assumente nostram naturam. Oportebat enim, postquam Deo placuit, per viscera misericordiae, cum nostra forma, rationis nostræ, quæ deflexerat, nobilitatem ad se revocare, Filium esse qui hoc præstaret, non modo quia manens in eo, quod æternum habuit, nullam erat suorum factorum jacturam; sed quia etiam Verbi erat removere a nobis per suum commercium nostræ rationis detrimenta. Idcirco qui sæcula condidit, sumis initium æternitate posterius, et immaculato puerperio meam procreationem honorat; et quod celebramus hodie, carne offertur in templo, me sanctificans de profano et impuro impietatis vivendi instituto. Hoc est, quod hodie per dispensationem efficit, qui pro nobis factus est infans. Hoc celebramus, oblationem in templo infantis, cui linguarum ignearum offertur laus. Quis non horreat? Quis non obstupescat? Quis non agat gratias? Qui omnia perficit ut Deus, imperfectæ mortalium æta-

tis formatione parvus conspicitur. Qui consessor A est Patri, maternis gestatur manibus. Ille, cujus verbo vocata prodit lux, oblectus caligine vitæ nostræ progreditur. Obscuri gentium oculi sedentium in tenebrosa mortis nocte, illuminamini, lucidum vitæ diem conspicientes; sublatæ etenim sunt ignorantie tenebræ, quibus divisi a Deo detinebamur: seipsum ad hoc permovente magno misericordiarum Patre, qui verum ostendit lumen pereuntibus in tenebris. Abiit mœstitia splendore gloriæ nobis affulgente. Videant salutare, qui de peccati ofuscatione cæcutiunt. Ecce enim puella puris manibus insidentem portans, in templum succedit umbrarum, sacerdotis manibus offerens illum (13). O profundam Dei ad nos demissionem! Qui ad ministrandum delegerat Aaronem, et antea B Mosem allocutus erat, quem etiam præsentia docebat mysteria, dum illi posteriora ostenderet (futuram quippe cum hominibus suam conversationem obscure Deum præmonstrans, famulo posteriora ostendit), tanquam sacerdotali benedictione indigens, sacerdoti offertur. Ita illi placuit errorem corrigere, quem ego, in legem peccans, admisi. Quæ tanta clementia! Quæ pietas ineffabilis! Servus ergo herilibus privilegiis ornatus, et quasi heri vita degens, custodem gloriæ meæ (a) non refugit a traducenda cum servis communi vita, ob idque positæ servis obsequitur legi. Quorsum id vero? Nimirum ut me instruat, qua ratione incompensorum morum defensionem habeam, et liberer C inobedientiæ crimine. Ut si quis liberorum amantissimus pater, natum videns obnoxium luendis pœnis, malorum causam filio tollat opere suo aliquo longe præstantiori. Quodnam hoc opus formidabile, cunctisque excellentius, quæ a Deo sunt facta? Magnum quid profecto est cœlum extensum, et nullo fundamento subnixum tellus, verboque lux obtemperans ad universi ornamentum, et ante hanc expers materiæ multitudo, prompta ad ministerium. Verum Deus in vulva susceptus,

^{aa} Psal. LXXII, 8.

et formatus, majus quid est et admirabilius. Hoc divinius est et sublimius, Deus pro me ubera sugens, et gestatus manibus; licet hoc loquentibus iniquitatem in excelsis ^{aa}, ansa fiat inhonorandi Unigeniti: quasi vero ob præstantiora opera rerum penitus sit aspernandus; aut inde conari vires ejuspiam negare, unde excellentis proveniendi debet attestatio roboris. Quid ais? Quoniam obruto tibi tenebris affulsit lux, idcirco contemnis lucem? Et quia Rex tuarum ærumnarum misericordia permotus accedit ad te, nec alteri committit hoc, sed ipse suo ministerio pietatem exhibet, parvipendens beneficii gloriam propter beneficii magnitudinem? Celsitudinem ejus deprimendam putas, quoniam se ille ad te demisit? Certe ob id potius magnificandus erat ille. Tu vero quia infantem audis, et fascias, et manus amplectentes. et quæcunque sunt œconomice tuæ salutis causa, Verbum sempiterna sua gloria privas? Perinde ac si regem quoque corona privandum putares, quoniam ipse accedens ad te, laboribus doloribusque eximeret. Quoniam propter te creatur, dum sit Matris Filius, idcirco eum a paterna unione secernis, et creaturis annumeras, cum ne inferior quidem generatio capi a curiosis possit (14)? Obtecta quippe est et illa impermeabilem tenebrarum involucris. Tu vero fixis, ut aiunt, oculis, præ impudentia, quæ sunt anteriora sæculis comprehendis, et statuis de Filio ut meditationi tuæ placet, ut cæca est, acuta tue mentis acies, et stolidi sapientia?

Verum dimissa dementium insania, redeamus ad ea quæ præsentia sunt, Deique mysterium veneremur, sanis oculis intuentes mundi solatium, cum ad templum ingreditur. Jam nuper versanti in spelunca Regi e cœlorum regia satellitum adventabat, supernæ accinentes turmæ. Stella ducem se præbens regibus, jacenti in præsepi Domino adoratores adducens, et inopia stipabatur a dominato, divinis opibus indicantibus spontaneam tecto domoque carentis egestatem. Quid

NOTÆ.

(13) *Sacerdotis manibus offerens illum.* Sacerdotis manibus Deo obtulit Filium suum B. Virgo in die purificationis, per hanc et ipsa oblationem spiritualis sacerdos constituta. Unde Carthagena Homil. 7 de Purif. B. V. et Præsentatione Christi Domini, Mariam vocat summam sacerdotissam, sacrificium Filii sui Deo offerentem in veste puritatis candida. Integroque discursu ego aliquando demonstravi Deiparam Virginem in die Purificationis tanquam spiritualem sacerdotem æterno Patri Filium suum sacrificasse, adductis inter alia illis B. Thomæ a Villanova verbis, in concione de Purificatione beatæ Virginis exaratis: *Postquam ad altare pentum est, Virgo sacra genibus flexis divino inflammata Spiritu, plus quam Seraphim, filium manibus tenens, ipsum offert Domino, munus, et oblationem acceptabilem Deo, in hunc modum orans: Suscipe, Pater omnipotens, suscipe oblationem hanc, quam tibi offero pro toto orbe, ancilla tua. Suscipe com-*

(a) Deest aliquid. Lege, custodem gloriæ meæ repuli, col. 31 C Edit.

D munem Filium, tuum ab æterno, meum in tempore, etc. Vide S. Methodium Orat. in Hypapantem, Guericum abbatem Sermon. 5 de Purif. B. Virg., S. Brunonem Carthusianum, vel potius episcopum Signinum Sermon. de eadem, et D. Bernardum abbatem Sermon. 2 et 3 de eadem pariter purificatione, ubi de hac B. Virginis spiritualis sacerdotissæ oblatione, omnino præclare.

(14) *Cum ne inferior quidem generatio capi a curiosis possit.* Hinc dixit Isaias propheta cap. LIII: *Generationem ejus quis enarrabit?* Quasi dicat: Nemo; cum sit omnino incomprehensibilis et ineffabilis. Hunc enim locum accipiunt Patres de generatione Christi, non solum divina ex Patre, ut S. Basilius lib. 1 contra Eunomium, et Chrysostomus lib. 1 de incomprehensibili Dei natura; sed etiam humana ex Matre, ut S. Athanasius in lib. de Incarnat. Verbi, Justinus martyr Quæst. 67 ad orthodoxos, Tertull. contra Judæos cap. 15, et alii plures.

Dominus autem non refugit, etc. Vide homiliam 4, supra

vero præsentia? Mater, quæ non peperit comuni matrum lege prolem, ut suam primogenituram sistat Deo, procedit; infantem pannis involutum vilibus sacerdoti offert; suscipit sacerdos. Quid deinde sit? Ulnis excipit infantem, utque Domino hymnum concludit, ut nuper genitum naturæ germen accipit, et e vita dimitti ut Creatorem rogat. Quid loqueris? Quid novi est, o sacerdos? Cum iis quæ videntur, verba tua non conveniunt. Ubi dominationis fastus? Ubi majestatis tuæ satellites concursantes, præcuntes? Vides quanta rerum inopia, et Dominum vocas? Infantem nuper in vitæ lucem editum tenes, et verba facis, quasi ad vitæ imperium obtinentem? Quomodo rebus adeo parvis et tenuibus, magna et admiranda accommodas? Et gloriam Israel, et lumen vocas gentium Infantem inopis Matris (15)? Sed adde, quæ restant, ad laudationem ejus, qui sub nostræ carnis velamento lux latet. Quid tandem agat? Quid molitur? An duas ille res peraget, aliorum resurrectio, aliorum ruina futurus, qui tibi, o senex, conspiciat a duobus constans, defectos bono in statu collocaturus, tumidos depressurus: quando et Mater virginitatis integræ gladio doloris transfossam sibi sentiet animam (16)? Norat enim deicidarum facinus, et fore ut cruentæ manus armarentur in eum, qui sacris vehebatur manibus. Nunc sane illum in fasciis furens persequitur Herodes. Et Ægyptus excipiet illum a quo olim vapulavit propter hospites male acceptos, et intingentur gladii in infantum cæde, ut Infans necetur. Oportebat enim Deo in terra nato de sanguinibus Virginis, æquales sibi per sanguinem in cœlis nasci; et primam illam ætatem, e præsentia Domini fructum percipere, quæ prima illum in suis habuit: eadem illo sustinente pro regenerandis omnibus, quando Patris magnus Apostolus, absoluto opere propter quod est missus, omnibus simul pandet sinus cœlestes. Sed cave tu iterum ob apostolatus nomen, Unigeniti imminuas gloriam, nec dominatum in servitutem redigas; alienum illum a paterna natura constituens. Sed apostolatum audiens, æqualitatem considera. Hæc ad eos, qui beneficiis affecti, ingrati sunt, et honore aucti ac sublimati per Verbi humilitatem iuhonorant honorantem, proque fastigio cacuminis reddunt depressionem. Sed redea-

²⁷ Exod. iii, 4 seqq.

(15) *Inopis Matris*. De paupertate beatæ Virginis late inter alios agunt Richardus a S. Laurentio lib. iv de Laudibus Virg. a pag. 279, et deinceps, et Pelbartus in Stellario lib. vii, part. 2, art. 3, cap. 10. Quos tu consule.

(16) *Gladio doloris transfossam sibi sentiet animam*. De gladio doloris, quo anima B. Virginis transfossa fuit ob passionem et mortem Filii, plura habes ex SS. Patrum monumentis hausta apud Georgium Colvenerum in Kal. Mariano die 18 Martii, Justinum Miechoviensem tomo II in litanias Lauretanas, super illud Virg. elogium: *Regina*

A mus ad sapientem senem, qui in profundo humilitatis prospexit altitudinem magnitudinis, et sub testaceo naturæ nostræ operimento Margaritam Deitatis invenit; cujus pulchritudine plurimum delectatus, ad sacrum carmen modulandum alacrius movet linguam. A quo remunerationis nomine, eo quod senex eum in ulnas acceperit, discessum e vita impetrans, ablit ad inferos, annuntiaturus detentis inibi egenis, quas vidit ipse divitias. Cui appropinquans, torporeque flaccidæ carnis deponens, refluensque sensibus, spiritu obit spiritale ministerium. Enimvero propheticeis olim oculis per symbola præmonstrata sunt, quæ sunt, et in forceipe, et pruna erat ænigma, continente illo, hæc propheta labia tangente, et propheticeam inflammante mentem. Itaque quæ nunc sunt res, ænigmata tunc erant: lacte nutriens et Virgo manens (17), inaccessible et portatus, Puella tanquam forceps prunam divinitatis tenens, quam etiam manus sacerdotis tangentes sanctificantur, et os vaticinio Spiritus impletur; ulnæ corporeæ illum amplectentes, quem intueri non audent immateriales oculi. Qui materialem nostram substantiam essentiz suæ uniens, facit ut sua intoleranda majestas in materiali nostro portetur: et fasciis quidem alligatus est, sed portantem sacerdotem corporalibus solvit fasciis, ut rugosis ille oculis vidit, quod nuper apparuit, Salutare Israel. Oportebat enim subterranea incolentibus loca nuntiari quæ supra terram fiebant admirabilia, docerique illos etiam advenisse mundi salutem, Deumque gestare carnem, et puerum esse, qui est ante sæcula: et nutrimenta subministrantem, lac sugere: adventurumque ut afflictos ab ærumnis liberaret, essetque interim illic morantibus patientiæ largitor. Ideo Symeoni responsum datur e carnis ergastulo se non exiturum, ni videat Salvatoris adventum²⁸. Adam aures mœrore oppressas aperiet lætitiæ nuntio, et Creatorem narrans gestari manibus, mœstitia posita, senem spe efficit alacrem. Eva ubi didicerit e muliere natum, partus dolorum maledictionem non ægre feret, quam hereditatis nomine posteris transmisit. Moses ab eo legem impleri sciet²⁹, cujus digitis scriptam accepit, et ea jam effecta reddi, quæ in igne et rubo viderat. Omnes detenti in inferis, et in mœrore jacentes, præconem suscipient lætum. Erat porro immensi

NOTÆ.

martyrum, et Theophilum Raynaudum in Diptychis Marianis p. 1, puncto 9, n. 6, 7, 8 et 9.

(17) *Lacte nutriens, et virgo manens*. Virgo, manens virgo, lac habere naturaliter non potest. Licet enim S. Virgo Liduvina, et aliæ quædam in nocte Dominicæ Nativitatis lacte redundarint, ut habent Acta ejusdem S. Liduvinæ lib. ii, cap. 4, tamen hæc virgines lac non habuerunt naturaliter, sed supra naturæ debitum et efficacitatem lac illis suppeditavit Deus. Quomodo autem fuerit lac Virginis absque viro Matri optime edisserit Raynaudus in Diptychis Marianis p. 1, p. 8, num. 2.

hoc etiam erga homines amoris, non modo ipsum A
advenire afflictis, et angustias patientibus solatium,
sed prænuntiare quoque beneficium, ut spe bono-
rum levior esset malorum gravitas, et ea tanquam
rore mitesceret flamma dolorum. Cæterum senex
quidem decrepitis, et sacerdos (18) antiquiori se In-
fanti manus ad excipiendum obtulit ministras, et
futuræ salutis decantato hymno mercedem accipit,
ut e vinculis corporeis avolet. Quid porro nos, qui
vetustatem deposuimus regenerati per generatio-
nem, qui oblatis sumus Patri ministerio humano
dilecti Filii ejus, quod ministerium, quod obse-
quii specimen offeremus? An certe nosmetipsos
offeremus, propter quos tanta exinanitio, tantaque
condescensio, ut integram servemus imaginem, nec
vitilis obruamus colores vivos, quibus picturam
suam ornavit Dominus? Sin minus, ut non osci-
tanter repurgemus, sed pulchris iterum decoramus
illam coloribus? Fiamus Patris altissimi filii, pro-
pter eum qui ex intimo conditionis nostræ loco
Matrem agnovit. Fiamus Dei templum; hoc enim
est quo spectat adventus Dei ad homines. Ornemus
virtutum donariis nosmetipsos, et latitantes quasi
de latibulis serpentes, pravos affectus omni conatu
ejiciamus. Aperiamus manus conservis beneficas,
qui bona quæque a Domino recepimus. Humani
benignique simus, qui benignitatem experti sumus.
Ad spiritualis incrementum ascendamus ætatis, ob
ejus reverentiam, qui ætatis imperfectus fuit, ut nos
ad statum perfectum perveniremus. Purgentur
igne labia nostra, licet quippe et nobis prunam
attingere purgatricem. Imo vero cum eo frui jam
nobis Dei beneficio contigerit, ne purgationem con-
temnamus quæ inde consecuta est. Ita acce-
dentes puri ad eum qui in templo hodie offertur,
cum annosa et casta Anna consileamur Domino;
cum sacerdote dierum pleno in ulnas excipiamus.
Consalutemus Matrem semper virginem, non ea re-
²²⁻²⁴ Luc. II, 35.

ferentes quæ nequam Synagoga molietur in ejus
primogenitum; nec illud: *Tuam ipsius animam
pertransibit gladius* ²²⁻²⁴; sed læta afferamus, benefi-
cia, quibus, ut hæreditate quadam, orbis terræ fines
sequuntur, recensentes Virginis, cujus gaudio ditati
sumus. Clamemus ad immaculatam penitus Virgi-
nem (19) voce non indigna: Magnificamus te, per
quàm is, qui res magnas efficit, suorum operum
maximum et maxime stupendum peregit; quæ in
sinu tenuisti continentem cælos, cujus ubere
nutritus est qui omnibus ex humo alimenta produ-
cit, quæ inter mulieres una benedicta es, et bene-
dictionem hæreditatis loco effudisti in universum
genus, per te e nobis rite sublata invisæ parentum
hæreditate. *Ænigmata te antiqua præsignabant*
Matrem, partus felicitate præcipuam. Thronus, et
Forceps, et Domus gloria plena, et quæcunque alia.
Videbant quidem oculi, interim tamen umbram
videntes, te referentia cernebant mysteria. Nunc
vero tu hæc prodiens aperta et manifesta reddis,
mutatis umbris in lucem gratiæ. Nunc te liquido
Cherubicum, imo nobiliorem conspiciamus thro-
num. Nunc te forcipem agnoscimus igniferum, et
plenum sanctimonix templum. In te enim quasi
throno requievit Dominus, et tanquam forcipe ar-
reptus est, quem nihil ferre potest; et quasi domo
exceptus est, qui capi nusquam potest. Beata vere
es sola inter mulieres, quæ nos etiam tuæ felicis-
simæ beatitudinis fecisti participes. Sed, o Virgo, et
C Mater, de cujus immaculatis sanguinibus formatio-
ne facta, tanquam in codice Verbum legimus, et
rationis orbatorem deposuimus. Ipsa Filio tuo
sermonis nostri munus offero (20), indignum illud
sane, a me tamen elaboratum honorante quod ille
hodie pro nostra salute gessit. Accipe hoc; te enim
adjutrice mea fretus, suscepi laborem; quæ me a
puero ad hanc ætatem protexisti, et ut semper pro-
tegas oro. Ne tua nos defensione destituas, sed

NOTÆ.

(18) *Senex quidem decrepitis et sacerdos.* Syneco-
nem sanctitate et senio venerabilem, qui Christum
Dominum in sua Præsentatione in templo suscepit
in ulnas suas, fuisse sacerdotem, censent cum
Leone nostro Lyranus, Dionysius Carthusianus,
Cajetanus, Franciscus Lucas, et Toletus in cap. II
Lucæ, ac S. Athanasius Lib. de Comuni essentia
Patris, et Filii, S. Cyrillus Hierosolymitanus Orat.
de Occursu Domini, S. Epiphanius Tract. de Pa-
tribus Veteris Testamenti, et Canisius lib. IV de
Deipara, cap. 10. Ideoque ut sacerdotem bene-
dixisse Mariæ et Joseph, Luc. II, vers. 34. Licet
eum fuisse laicum, non sacerdotem, opinentur Theo-
phylactus, Euthymius, Jansenius, et Barradius, ac
benedixisse Mariæ, non ut sacerdotem, sed ut se-
nem. Vide Corneliū a Lapide in cap. II Lucæ,
vers. 25.

(19) *Ad immaculatam penitus Virginem.* Ut recte,
plē, et prudenter beatam Virginem penitus imma-
culatæ, imo immaculatæ solum nomine compella-
tam esse dicamus, facili deductione asserere lice-
bit eam omni prorsus peccati originalis macula car-
uisse. Primo quidem, quia (ut in suo Tract. de
Concept. cap. 13, inquit Lezana) si vim negatio-
nis, quæ per nomen Immaculata significatur, recte

pensitemus, invenietur certe ad omnem temporis
differentiam extendendam fore. Negatio enim illa,
In, vim universalis habet; ac si doceat nullam
prorsus maculam neque actualem neque originalem
Deiparam habuisse. Secundo, quia, si femina cor-
rupta semel, non potest imposterum incorrupta
nuncupari; quomodo SS. femina Maria, si ali-
quando originalem maculam fuisset perpessa, pos-
set imposterum immaculata vocari? Cum ergo pas-
sim immaculata, imo prorsus immaculata a Patri-
bus et conciliis appelletur, signum est illam ab
omni penitus originali macula fuisse immunem.

(20) *Ipsa Filio tuo sermonis munus offero.* Et
Cæsareo Leonis exemplo, et SS. Patrum suasionē,
ut nostra sint Deo munera gratiora, Mariæ prius
manibus, per has Deo offerenda, consignare debe-
mus. Hinc S. Bernardus in serm. de Nativ. B.
Virg. ait: *Modicum illud, quod offerre desideras,
gratissimis illis, et omni acceptione dignissimis Ma-
riæ manibus offerendum tradere cura, si non vis
sustinere repulsam.* Constat Albertus Magnus
serm. in Dominica 5 post Pentec. de B. Virgine
sub nomine Naviculæ in hunc modum loquens:
*Bonum est, charissimi, ut nos peccatores minutacula
nostra, id est, orationes, lacrymas, elemosynas, ac*

alis obtegens, quibus ab initio fovisti, vitæ cursum ad optimum dirige finem; simul administrans imperium, quod administrandum tu sequestra dedisti; servans mihi eximiam tui Filii hæreditatem; perficiens (quod omnibus ego præfero) populi tui electi gentis sanctæ salutem. Pro his fundere preces nunquam desinio (21); nec quia pœnas ego debeo, multa ipsi experiantur. Habes quibus fle-

at eas, habes quibus suadeas: manus quibus portasti, ubera quibus lac dedisti. Fascias illi ad memoriam revoca, et quidquid Infantem nutriens egisti, qui ut populum sibi gloriosum acquireret, esse Infans voluit. Crucem, sanguinem, vulnera, per quæ salutem, per quæ gloriam adepti sumus, et utinam adipiscamur, acquisitionis populus, et nunc ejus providentia fruens, et in sæcula. Amen.

NOTÆ.

jejunia nostra per hanc fidelem Naviculam nostro Judici præmittamus, ut cum venerimus ipsum propitium inveniamus. Iterumque in Biblia Mariæ, super librum Levitici initio: Regina mundi dicitur Ostium præsentationis, ad quod omnis peccator præsentari debet. Levit. cap. 1, Homo qui obtulerit, Glossa, voluntarie, hostiam Deo ad placandum sibi Dominum, offeret primo ad ostium tabernaculi, id est, ad Mariam. Favet Richardus a Sancto Laurentio lib. II De laud. Virg. col. 86, dum scribit: Non possunt summæ Trinitati displicere xenia, quæcumque manibus tam dignæ gerulæ, Mariæ scilicet, committuntur. Summe suffragium non denegat S. Sabbas in Menæis Græcorum, die 3 Januarii, Ode 9, dum clamat: Venite, atque omnes mentibus puris, intaminatisque labiis gloriose laudemus illam Emmanuelis intemeratam et super omnes virgines purissimam Matrem, sacrificia Deo, ex illa nato per eandem offerentes. Sanctus quoque Joan. Damascenus in Canticis ecclesiasticis Græcorum hoc spectans cecinit:

*Tu fidelium, o Virgo,
Supplicantium preces
Ne contemas, sed admitte,
Et eas offer tuo
Filio, casta Virgo, Deo,
Qui solus benignus est,
Nam nostra es advocata.*

Nec silebo Henricum Susonium in Commendatione et Encomio illustrissimæ Reginæ cœlorum his vocibus cum Maria loquentem: Cum surgo mane, ad te primam respicit anima mea, et cum sero dormitum adeo, te postremam contemplatur; certa videlicet quidquid purissimis manibus tuis oblatum, et commendatum fuerit, gratum, et acceptum reddi apud Deum, etiamsi in se ipso vile et exiguum sit, idque ob tuam Deo id exhibentis dignitatem. Neque enim rejici ullo modo potest aut respui quidquid ipsa, utpote purissima, charissimo Filio tuo præsentaveris. Neque abire patiar Philippum abbatem Bonæ Spei lib. IV in Cant. cap. V, ad illa verba: Ferculum jecit sibi rex Salomon, his verbis utentem: Ferculum Virgo est, quam sibi ad hoc idem Sponsus voluit præparari, ut per eam mererentur, quæ per se non poterant, præsentari. Qui ergo sylvestri prius amaritudine fuerunt odiosi, suscepti a Ferculo, sunt suscipientis merito gratiosi, nec est, qui Salomonis convivio placere mereatur, nisi quem offerri sibi a Virgine, velut a mensa propitiatoria gratulatur. Sic ille. Porro sicut olim Ruben, ut legimus Gen. XXVIII, inventas mandragoras Liæ matri detulit, ita nos bona nostra, aliaque pietatis opera beatæ Virgini deferre debemus, et per ipsam Deo, ut illi gratiora accendant, offerre. Ob hanc enim causam de sero pulsatur Ave Maria, ut si quæ bona fecimus illo die, per Mariæ Virgineas manus Filio suo, Domino nostro Jesu Christo, ne repulsam pati possint, offeramus. Obtulerunt Magi Domino munera, aurum, thus et myrrham, sed mediante Virgine, ut probat Novatus de Emin. Deip. cap. 12, q. 2, ad significandum per manus Mariæ esse offerendum quidquid boni operis Deo offerre in animo habemus. Maria enim est thuribulum aureum Apoc. cap. VIII, per quod non solum orationum, sed quorumcumque bonorum operum incensa, ut placeant Deo, sunt offerenda. Ipsa Arcus cœlestis petitiones nostras

vota, desideria, gemitus, lacrymas, tanquam sagittas suscipiens, ut in cœlum ejaculetur, et in Dei pectus valide insigat. Ipsa spiritalis sacerdos, per cuius purissimas manus nostrorum bonorum operum sacrificia, ne rejiciantur, sunt Deo Optimo Max. præsentanda. Licet autem, ut in prologo suæ Contemplationis inquit Idiota, Maria preces, et sacrificia servorum suorum, et maxime quæ sibi exhibentur, repræsentet in conspectu divinæ majestatis, tamen, ut benemonet Gulielmus Parvus in cap. III Cant. apud Delrium, Fœdas petitiones Mater Filio non offert, nec suscipit offerendas.

(21) Pro his fundere preces nunquam desinio. Et merito quidem Leo beatæ Virginis preces exposcit; cum nullo modo ex apud Filium irritæ sint, aut esse possint; et plus solæ apud Deum valesint, quam omnes simul hominum angelorumque orationes. Et certe Mariæ preces irritas nunquam apud Filium esse asserit idem Leo in oratione sequenti de Assumptione, dum cum Maria loquens ait: Nihil tibi abnuil, sed omnia per te concedit, qui creatorum bono te in hanc edidit lucem; asseruntque Georgius Nicomediensis orat. in SS. martyres Cosmam et Damianum; Theophanes in Menæis Græcorum die 18 Januarii, ode 5; Bonaventura tomo III, sermo 3 De beatâ Virgine; Bernardus in sermone inscripto Virginis deprecatio; Goffridus Vindobonensis serm. in omni festivitate beatæ Mariæ; Amedeus Lausannensis homil. 7 De laud. Virg. et alii, quorum verba adduxi in Mariali S. Germani patriarchæ Constantinopolitani in notis ad orationem 1 De dormitione SS. Deiparæ num. 7. Mariam vero solam plus suis precibus valere apud Deum, quam omnes homines et angelos simul, testatur Richardus Victorinus ad illud Cantic. IV, Duo ubera tua, sicut duo hinnuli gemelli, dum ait: His hinnulis beatæ Mariæ ubera comparantur, quia cum tam angeli, quam sancti pro peccatoribus solliciti sint, et eis tam meritis, quam intercessionem subveniunt, credendum est beatam Virginem tantum in hoc posse, quantum utraque simul creatura, imo utraque potentior judicatur; testatur Georgius Nicomediensis orat. supra citata in SS. martyres Cosmam et Damianum, cuius scribit: Habetis faventem Largitoris Matrem, ac creatorum reginam, intercessionem illam exaudiri facilem, seminam, inquam, uti gloria incomparabili, ita et supplicationum efficacitate semotis a materia mentibus omnibus, Deique famulis prælatam. Testatur Petrus Blesensis in serm. de S. Maria Magdalena tomo XII Bibl. Magnæ veterum Patrum, dum hæc in eodem sermone ponit: Singulare est beatæ Virginis auxilium, quia plus omnibus potest Mater apud Filium. Testatur denique S. Bonaventura in Speculo, dum Virginem præ omnibus sanctis potentissimam vocans, citat Augustinum hæc verba promentem: Nec dubium est, quia quæ meruit pro liberandis offerre pretium, possit plus omnibus liberatis impendere suffragium. Id est plus omnibus simul sumptis, ut explicat Salazar in caput XXXI Proverbiorum num. 199. Dignitas enim Matris Dei tantam gratiam et merita ex decetia sua postulat, ut per ipsa Mater Dei dignior sit, ut exaudiat a Deo, quam omnes homines, et angeli simul. Unde Albertus Magnus super Missus est cap. 80, dixit: Oratio aliorum sanctorum non inilitur alicui juri, ex parte sui, sed tantum misericordiæ ex parte Dei.

ΑΟΓΟΣ Ζ'.

Α

ORATIO VII.

Εἰς τὰ Βαθα, ἐν ᾗ παγκόσμιον ἀγαλλασιν προοι-
μασάμενα τὰ πλήθη, τὸν νικητὴν τοῦ θανά-
του Βατοῖς ἀνύμνησαν.

(COMBESIS. Auctar. p. 1657.)

Ἐπήγεσε καὶ ἄλλοτε ποτε βασιλέως γλώσσα τὴν
παρουσαν πανήγυριν, καὶ λόγων ἄνθει σοφίας ἀμεί-
νονος, ἐξωγράφησε τὸ φαιδρὸν αὐτῆς. Ἐν Πνεύματι
γὰρ ἰδὼν τὴν τερπνὴν τῶν παιδῶν χορείαν, καὶ γλώσ-
σῃ Πνεύματος προανεφώνησε τὰ τῇ χορείᾳ τελούμε-
να. Ἀλλὰ τότε μὲν ὀπτικωτάτῃ νοδὸς ὀφθαλμῷ μόνος
ὁρῶν τὰ μετέπειτα γενησόμενα, μόνος ἐμελέτα τῆς
ἐορτῆς τὸ μυστήριον· νῦν δὲ πάντων ὀφθαλμῶν τρυ-
φώντων τῇ· ἐορτῆς τῇ καλλίστῃ θεάματι, ἅπαν συν-
τελεῖ στόμα τὴν εὐφημίαν, εἰ καὶ μὴ πᾶσιν ὁμοίως
αἱ πηγαι ρέουσι τῶν λόγων. Βούλομαι δὲ καὶ ἐγὼ,
καθόσον οἶόν τε τῇ ἡμέρᾳ τι συνεισενεγκεῖν. Οἴμαι
γάρ, εἰ καὶ μὴ παραπλησίως· ἐκείνῳ χειλέων, βασι-
λέως· δ' ὅμως εἰ εὐφημία προσάγοιτο, δίκαιά τε καὶ
πρέποντα γίνεσθαι· προσήκειν μὲν γὰρ αὐτὴν ἐξ
ἀπάντων τῷ Βασιλεῖ τῶν ὄλων, μάλιστα δ' ἐξ ἐκείνων,
οἱ τῆς αὐτοῦ παρὰ πάντας τυχόντες εὐμενείας, συγ-
γενοῦς μετέλαχον ἰξουσίας καὶ τιμῆς. Οὐκοῦν, εἰ καὶ
μὴ πρὸς κithάραν ἔδομεν, ὡς ὁ πολὺς ἐκείνος ἐν θείαις
ἡδαῖς βασιλεὺς, ἀλλ' ἑτερόν γε πρὸς ἡμῶν εὐφημει-
σθω τρόπον Ἰησοῦ· Ὁ ἐμὸς καὶ Βασιλεὺς καὶ Θεός·
ὅς, εἰ καὶ [ὕπῃ] πυρίνων δοξολογεῖται χειλέων, οὐκ
ἀτιμάζει τὴν τῶν πηλίκων προαίρεσιν. Οἷς γὰρ ἔν'
ὁμιλήσῃ. τὴν ἐκείνων λαμβάνει μορφήν, τούτων οὐ
φασκίζει τὸν λόγον· μάλιστα μὲν, ὅτι ἐκείνου κατ-
αρχὰς τούτο δῶρον, καὶ ταύτῃ ἐξαίρετῃ τιμῇ τῆς
παλάμης· τὸ ζῶον τιμᾷ. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὕστερον,
ὥπως ἀλογία γεγονὸς ἀτιμὸν πάλιν τημῇσιν, πλά-
σειν αὐτὸν καταδέχεται. Καὶ τοῦτο δὴ τὸ σήμερον
ἡμῖν πανηγυριζόμενον, Ὁ ἐπιδοθεὶς ἐπὶ τὸν οὐ-
ρανὸν τοῦ οὐρανοῦ, πῶλῃ ἐπιδοδάζεται· καὶ ὁ ἐπὶ
τῶν Χερουδīm καθήμενος, ἀλόγου νώτοις καθίζει.

Quin et postea, ut brutis simili insipientia honore dejectum, denuo gloria
ac honore donaret, idem reparandum ac instaurandum suscipit. Hoc vero ipsum est, quod præsenti
conventu celebramus. Nimirum, qui ascendit super caelum caeli⁴², is in pullum asinae ascendit; atque is,
qui super cherubim sedet⁴³, ille dorso bruti vehitur.

Ἦδη γὰρ τοῖς ἐν βίῃ ἀποχρόντως ἐχούσης τῆς
παρ' αὐτοῦ βοήθειας, ἔργους καὶ λόγοις εὐεργετου-
μένου τοῦ πλάσματος, καὶ τῆς τῶν δαιμονίων μο-
χθηρίας ἀπαλλαττομένου· χρηζόντων δὲ καὶ τῶν κάτω

In festum Palmarum, quo multitudo universi orbis
exultationem auspicata, victorem mortis Palma-
rum ramis celebravit (22).

Hodiernam solemnitate quondam quoque alias
lingua regia celebravit⁴¹, ac orationis floribus ex
meliori sapientia decerptis, splendorem ejus ac
majestatem exornavit. Spiritu enim jucundum il-
lum puerorum chorum contemplatus, lingua iidem
Spiritus, prævio ea præconio edixit, quæ choro
eodem peragenda erant. Cæterum perspicacissimo
mentis oculo solus tunc videns quæ postmodum
eventura erant, solus item celebrando festi myste-
rio sese exercebat. At nunc, quando omnium oculi
lætissimo hujus festivitatis spectaculo exhilaran-
tur, omnes quoque ora in laudes resolvunt, tametsi
non iidem omnibus eloquentiæ fontes affluunt. Sta-
tui autem et ego pro viribus aliquid ad diem hujus
jucunditatem conferre, ac licet regis illius sacun-
diam minime assequar, nihilominus conve-
niens æquumque arbitror, ut a rege etiam hæc
tam læta dies dilaudetur ac prædicetur. Decet
enim ut Rex universorum ab omnibus celebretur,
maxime vero ab illis quos præter cæteros bene-
volentia sua dignatus est, quique divinæ aliquo
modo cognatam et consimilem potestatem acce-
perunt. Quamvis autem ad citharam hymnos non
modulemur, ut rex ille in divinis laudibus con-
cinendis exercitissimus; alia tamen ratione a
nobis Jesus laudibus extollatur ipse pariter Rex,
ac Deus meus⁴⁴: cui licet ignea labia laudum can-
tica depromunt, non tamen luteorum aspernatur
propositum. Nam quorum formam assumpsit, ut
eis consuesceret, haudquaquam eorum despiciendi
habiturus sit orationem; rationis, inquam, illud
opus; maxime cum ejus ab initio hoc sit donum,
honorisque illa prærogativa, quod manu condi-
diasset, animal exornarit. Quin et postea, ut brutis simili insipientia honore dejectum, denuo gloria
ac honore donaret, idem reparandum ac instaurandum suscipit. Hoc vero ipsum est, quod præsenti
conventu celebramus. Nimirum, qui ascendit super caelum caeli⁴², is in pullum asinae ascendit; atque is,
qui super cherubim sedet⁴³, ille dorso bruti vehitur.

Cum jam enim his, qui præsenti sæculo vive-
rent, quod satis esset opis ac auxilii attulisset;
nimirum operibus pariter ac sermonibus bene do-
figmento meritis, ac ubi ipsum a dæmonum æ-

⁴¹ Psal. viii, 3 ⁴² Psal. v, 3. ⁴³ Psal. lxxvii, 34. ⁴⁴ Psal. lxxix, 2.

VARIAE LECTIONES

^b Malim ἀναπλάσειν.

NOTÆ.

Oratio autem beatissimæ Virginis innititur gratiæ
Dei, et juri naturali, et justitiæ Evangelii, vel Deca-
logi, quia Filius tenetur non tantum exaudire, sed
obedire Matri, juxta illud Exod. xii, Honora patrem,
et matrem, et Apost ad Ephes. vi, Filii, obedite pa-
rentibus vestris. Sic Albertus. Addi etiam potest
Mariam præ omnibus sanctis simul suis apud Deum
precibus valere, quia Ipsa (ut in suo Mariæ
serm. 3, super illud Eccl. xiv. Gyrum cæli circūivi
sola, inquit Jacobus de Voragine, archiepiscopus
Januensis) omnes sanctos cæli circūit, et gyrat, et

eos ad intercedendum pro nobis sollicitè inducit; et
dicit sola, quia ipsa orante, omnes orant, ipsa silentē
omnes silent. Anselmus: Te, Domina, tacente nullus
orabit, te orante omnes jurabunt, omnes orabunt.

(22) Luculentissimo Encomio pius Imperator,
æterni Regis triumphum prosequitur, ludens exor-
dio in Davidis antiqui laudatoris regisque, cum
ipso pariter rege ac novo laudatore, in universorum
dilaudando Rege, convenientia, quem maxime
regia laudatio deceat.

lectia ac vexatione liberasset : illi autem, qui in A inferno positi essent, ejusdem nihilominus opis indigerent, diuturnoque carcere afflicti, Redemptorem exspectarent, ipsum utique, qui pro mundi totius saluto ex æthereis sedibus venisset; eos exsolvere moliens, qui inferne vincti tenerentur, manumque beneficam ad eos quoque volens pertingere, qui in terræ infimis sinibus agerent, Hierosolymam, quæ justorum cædibus gauderet, Deus justorum venit, tum morte sua, mortem perempturus, tum quod sciret, nullos alios ipsi mortis auctores fore, præter eos quos sanguinis justii ac innocentis sitis perpetua haberet; qui ei oculos, ac mentem præ invidia clausissent, omnique proba ac grati animi affectione ex stolido corde expulsa, deteriores semper beneficiis redderentur; divinæque congruis majestati operibus, in Dei necem acuerentur; in Dei inde bellum, atque odium promoventes, unde par erat, ut velut manu in Dei cognitionem ducti, summa reverentia ac veneratione sic mirabilium operum effectorem prosequerentur.

Ac olim quidem iræ fomitem subministrabat B homo ille, qui luto oblitus, ac sputo visum recuperaverat ⁴⁴, quo privatus ex utero materno processerat : itemque ille, cujus lepræ squammas verbo absterserat ⁴⁵; necnon ille, a cujus manu tanquam grave omnis ariditas depulsa fuerat ⁴⁶, et id genus alia; at nunc furoris flamma rursus excusatur, postquam homo mortuus, ejus præcepto visus est inferni ac mortis sprevisse jura, ac cum ipsis institis ex sepulcro resiliit ⁴⁷: postquam item infantium lingua ob ætatis quidem defectum balbutiens ⁴⁸, Spiritu autem diserta, victorem mortis theologicis decantavit vocibus : quæ autem impuro ore semper volebant oracula, ea jam videntes ipso completa opere, videre noluerunt; velut utique ad meliorem mentem redire reveriti : ac velut ad amorem ac observantiam benefactoris regredi, ex his quæ fierent haud proclive esset; necve ut ita insipientes, præsentis remedii ac curationis donum perciperent : sed eum a principio in unum illum finem sua omnia consilia convertissent, ut ei necem inferrent, qui ipsorum demereretur gentem; non prius destiterunt quam ad sanguinem prophetarum, cujus jam rei erant, cædem quoque Domini adjicerent : inde indignationis occasione sumpta, unde etsi non volentes, at certe nolentes, impudentiam suam verecundiae prætextu mutare poterant. Cæterum invidia nullam admittit admonitionem, ac quod proverbio dicitur, auribus caret : omnemque medendi rationem, ægritudo ejusmodi superat : qua etiamnum Hebræorum principes irremediabiliter laborantes, interim infantes diserta lingua ac rectiloqua Deum deprædicant, ipsi maledicta lingua conviciantur : ac infantes quidem nullo doctore Regem agnoscunt, ac honore prosequuntur; seniores autem, quique meditandis prophetarum oraculis ætatem totam insumpissent, eundem ignorant, ac salutis auctori interitum struunt : quasi eo consilio divi-

της βοηθίας, καὶ τῇ μακρᾷ κεκακωμένων φρουρᾷ τὸν ἐλευθερωτὴν ἐκδεχομένον, ὃς ὑπὲρ οἴου τοῦ κόσμου τῶν οὐρανίων ἐλήλυθε θρόνων· τὴν λύσιν τῶν κάτω δεσµίων πραγµατευόµενος, καὶ φθάνειν τὴν εὐεργέτιν χεῖρα κἀν τοῖς ἐπ' ἱσχατα γῆς οὖσι προαιρούµενος, ἐπὶ Ἱερουσαλὴμ, ἣ ταῖς τῶν δικαίων ἐτροφὰ σφαγαῖς, ὃ τῶν δικαίων Θεὸς παραγίνεται θανάτῳ μὲν οἰκείῳ τὸν θάνατον ἐξολέσων· ἐργάτας δὲ τοῦ θανάτου εἰδὼς, οὐχὶ ἐτέρους ἢ ἐκείνους, οἱ αἱ ἐδίψων δόλου αἵματος· οἱ καὶ ὀφθαλμοὺς, καὶ διανοίαν φθόνῳ μύσαντες, καὶ πᾶσαν εὐγνωμοσύνην τῆς ἀτόπου καρδίας κενώσαντες, χεῖρους αἱ ταῖς εὐεργεσίαις ἐγίνοντο, καὶ τοὺς θεοπρεπέσι τῶν ἔργων πρὸς θεοκτονίαν ἡκονῶντο· ἐκείθεν εἰς θεομαχίαν προκλιπτοντες, ὅθεν εὐλογον εἰς θεογνωσίαν χειραγωγθέντας, ἀκραν αἰδῶ καὶ θεραπείαν φυλάττειν τῶν παραδόξων ἔργων τῷ ποιητῇ.

Καὶ πάσαι μὲν ἦν αὐτοῖς ὁργῆς πρόφασις, ἀρτι γὰρ καὶ πτύσµατι λαμβάνων τὸ βλάπτειν ἄνθρωπος, ὃ πένης τῶν μητρικῶν θαλάµων εἰς βίον παρῆλθε· καὶ σώματος λεπρῶντος φοιτῶν ἀποξεδόµεναι ῥήµατι· καὶ χεὶρ ὡς βαρὺ φορτίον ἀποτιθεμένη τὴν ἀργίαν, καὶ τὰ λοιπά· νυνὶ δὲ, ἀναζει τὸ πῦρ τῆς µανίας αὐτοῖς, ἐπειτέρ ἐφάνη προστάξει καταφρονήσας ἕδω καὶ φθορᾷ ἄνθρωπος νεκρὸς, καὶ καίριας αὐταῖς ἀναπηδήσας τοῦ μνήµατος· καὶ ὅτι παλῶν γλῶσσα, τῷ μὲν ἀτελεῖ τῆς ἡλικίας φελλίζουσα, πνεύµατι δὲ τρανουμένη, θεολόγοις φωναῖς ἐπευφηµεῖ τὸν νικητὴν τοῦ θανάτου· καὶ οὗς διηνεκῶς ἐμελέτων χρησµοὺς στόµασι µιαροῖς, τοῦτους ἐπὶ τῶν ἔργων ἐκβεδηκότας ὀρώντες, ὁρᾶν οὐκ ἐβούλοντο, ὥσπερ φοβούμενοι σωφρονεῖν· οὐδὲ πρὸς εὐλάβειαν καταστῆναι τοῦ εὐεργέτου, ῥηδίου τοῦ πράγµατος ἐκ τῶν γινοµένων ὄντος· οὐδ' ἅµα τῆς παροινίας, παρουσίας τῆς θεραπείας λαβεῖν· ἀλλ' ἀπαρχῆς πρὸς ἐν µόνον ὀρμηκότες, τὸν φόνον τοῦ γένους εὐεργετούτος, οὐ πρὶν ἀνῆκαν, µέχρις οὐ ἐφ' οἷς ἦσαν ἐνοχοὶ προφητικοῖς αἵμασι, τοῦ Ἀσπύτου προσέθηκον τὴν σφαγὴν· ἐκεῖ χυλαίνοντες, ἐξ οὗ ἦν, εἰ καὶ µὴ ἐχόντας, ἀλλ' ἀκοντας γοῦν αἰδοῦς χρώµατι μεταβαλεῖν τὴν ἀναίδειαν. Ἀλλ' ἀνουθέτητος, καὶ οὐκ ἔχων ὧτα, τοῦτο δὴ τὸ τοῦ λόγου, ὃ φθόνος, καὶ φαρµάκου βοηθοῦντος ἀµείνων ἢ ἐκείνου ἀρρώστια· ἢ καὶ νῦν Ἑβραῖοι κάµνοντες ἀθεράπευτα, νηπίων εὐθυβρήμονες γλώσση θεολογούντων, αὐτοὶ λοιδοροῦνται δυσφήµῳ γλώτῃ· καὶ βρέφη μὲν ἀδίδακτα γυωρίζει τὸν βασιλεῖα, καὶ τιµᾷ· πρεσβύτεροι δὲ, τῇ μελέτῃ τῶν προφητικῶν χρησµῶν γεγηρακότες, ἀγνοοῦσι, καὶ κατὰ τοῦ σώζοντος μελετῶσιν ἀπώλειαν· ὥσπερ ἐπὶ τοῦτο µεµαθηκότες τὰ λόγια, οὐχ ἵνα ἐπιγνώσι παραγεγονότα τὸν προφητευόµενον· ἀλλ' ἵνα φονικωτέραν ἔξιν λαβόντες, ὀξύτεροι δραµεῖν ὥσι πρὸς τὴν ἐπιβουλὴν· Ὅντως ταχεῖς πῶδες τοῖς παρανόμοις εἰς τὸ αἷμα ἐκχέειν, ἀργοὶ δὲ καὶ χωλοὶ βαδίζειν κατὰ γνώµην τοῦ κρείττονος. Ὡς τὸ καὶ ὀφθαλμοὺς, καὶ λογισµὸν ἀφηρηκῶς· ταυ-

⁴⁴ Joan. xx, 1. ⁴⁵ Luc. v, 12. ⁴⁶ Luc. vi, 7. ⁴⁷ Joan. ii, 44. ⁴⁸ Matth. ii, 16.

τὸν, εἰ τὰ σημεῖα παρατρέχεις; καὶ τὰ λοιπά. Οὐχὶ ἠθλαζόντων στομάτων, τοῦτο δὴ τὸ πάλαι προειρη-
 μένον τῷ Βασιλεῖ καὶ Προφῆτῃ, ὅρᾳ· τὸν αἶνον κατα-
 ρτιζόμενον; οὐχὶ δὲ πάλαι ἔδοντος ἐκείνου ἐν Πνεύ-
 ματι, ἐδιδάχθης, ὥς εἶναι σοι καθάπερ τισὶν ἐνδη-
 λωτάτοις σημεῖοις γνωριεῖν ἐπιστάντα Βασιλέα, ταῦτα
 ἔχεις καὶ ὥσιν ἀκουστὰ, καὶ τοῖς σοῖς οὐχ ὁρῶσιν
 ὀφθαλμοῖς θεωρούμενα; μὴ καὶ ταῦτα πρὸς χάριν
 γίνεται, ἢ πλανώμενα τὰ νήπια προσάγει τὴν εὐ-
 φημίαν; ἀλλ' οὐθ' ὁ αἶνος ὅσος ἐκ πλανωμένης, γεν-
 νῆσθαι φρενός· οὐθ' ἡ ἡλικία πρὸς χάριν πράττειν
 ἐπιτηδεῖα. Ὅθεν οὖν ἄδει σοφίας ἄσματα χεῖλη θη-
 λάζοντα, εἰ μὴ τοῦ Πνεύματος κινούσης τῆς ἐπι-
 πνοίας τὰ τῆς σῆς πονηρίας ἀμέθεκτα νήπια;

que oculis tuis conspicua ac visa habes? Num et hæc ad gratiam fiunt; aut errore decepti infantes, hymnum
 texunt? At neque laus ejusmodi est, ut ex decepta mente proficisci queat; neque ætas talis, quæ auribus ser-
 vire novit. Qua igitur ratione adhuc pendentes ab ubere infantes, plena sapientia eis promunt cantica, nisi di-
 vinitus Spiritus afflatus instinctusque, quorum nulla tuæ improbitatis societas sit, movet ac concitat?

Ὡς οὖν ἀρχήθεν ἐμπαροινῶν, δι' ὧν οἱς ἐνέπνει B
 προφῆταις, τὰς μαιφόνους ἐπέβαλες χεῖρας· νῦν
 ὥσπερ σεμνυνόμενος; εἰ αὐθαδέστερον ἐξυθρίεις,
 αὐτῷ τε διαλοιορῇ, τὴν ἐκείνου δύναμιν βαλζέσθου
 ἀναφέρων· καὶ τοῦτον, ὃ προσμαρτυρεῖ διὰ τῶν
 ἔργων ὡς συγγενεῖ συμπαρῶν, τῆς σῆς πονηρεῦ-
 φονικῆς προαιρέσεως ἔργον ποιήσασθαι. Σὺ μὲν οὖν,
 ἀπαξ τὰ τοῦ φθόνου συλλαβὼν ὀλέθρια σπέρματα, οὐ
 παύσῃ στενοχωρούμενος, ἕως ἂν τὴν ἀπολοῦσαν.
 βήξῃς ὥδνα. Ἦδη γὰρ ἐκείνῃ τὴν μιανὴν ἐπιβαλεῖς
 παλάμην, καὶ ἐπιβαλόντος, πᾶν αἷμα δίκαιον, δ
 ἐξέχεας, καταδοῆσθαι. Καὶ σε κολοφῶνα ταῖς μαι-
 φονίαις ἐπιτεθεικότα τὴν Δεσποτικὴν σφαγὴν, ὃ τῶν
 κακῶν περιλήφεται κολοφών. Μεταβαλεῖ μὲν δὴ σοι
 πρὸς ἀδοξίαν ἢ εὐδοξίαν· μεταβαλεῖ δὲ ἡ εὐκληρία,
 ἐφ' ἣ παρὰ πάντων ἐθαυμάζου, εἰς ἀσχήμονα δυσ-
 κληρίαν· οὐ βασιλείας μόνον, οὐδ' ἱερωσύνης, ἀλλὰ
 καὶ αὐτῆς, ἣν ἔφυρες αἵματι δικαίῳ, γῆς ἀφαιρού-
 μενος· καὶ ἀκυθρωπάσεις ἀληθῶς εἰς αἰῶνα ταῖς
 συμφοραῖς φροντίζων, ἀνθ' ὧν ἔχων δυσκόλως, καὶ
 προτιμῶν εἶναι κακός, δέον παιδρύνεσθαι τῇ παρου-
 σίᾳ τοῦ Βασιλέως· σὺ δὲ τὸν ἐκείνου πονηρεύμενος
 θάνατον, ἐσχυρῶπαζεις. Σὺ μὲν οὖν, Ἰουδαῖε, εἰς
 δν ἥκιστα ἔχρῃν παροινήσας, τοιαύτα κληρονομήσεις,
 οὐκέτι μὲν εἰς λαὸν, οὐκέτι δὲ εἰς υἱὸν τιμώμενος
 τῷ Θεῷ· ἀλλ' ἐξελαυνόμενος τοῦ οἴκου μετὰ τῆς
 δυσγενοῦς καὶ φαύλης προαιρέσεως. Αἰψέται δὲ ὁ
 Μονογενὴς παρὰ τοῦ Πατρὸς κληρὸν τὰ ἔθνη αἰτῶν,
 οἱ καὶ λαοὶ χρηματίζουσιν, καὶ τῶν υἱῶν πρεπόντων
 ἀπολαύσουσιν, εὐγενεῖ τόκῳ καὶ ἐλευθέρῳ γεννώμενα
 τῷ Πατρὶ· δ σήμερον ἡ ἐπὶ τῷ πῶλῳ καθέδρα μη-
 νύει, τῶν τέως ἀκαθάρτων, καὶ ἀνυποτάκτων ἐθνῶν
 Θεῷ τὴν ἐσομένην ὑποταγήν.

liberoque partu Patri natæ ac comparata: quod hodie sessio illa super pullum indicat, fore nimi-
 ram ut eousque immundæ gentes ac indomitæ Deo subjicerentur.

100 Psal. viii, 3. 101 Matth. xii, 21. 102 Psal. ii, 8.

NOTÆ.

(23) Quod olim regi atque prophetæ. Προειρημένον
 τῷ βασιλεῖ καὶ προφῆτῃ, nempe Davidi psal. viii.
 Nihil clarius. Interpres levius in Christum refert,
 cui Regi ac Prophetæ predictum sit perficiendam

nas Litteras didicissent, non ut enim, quem illæ
 prædicebant, præsentem jam agnoscerent, sed ut
 animo in eadem magis incenso, velocius ad insi-
 dias tendendas properarent. Vere *veloces pedes*
iniquis ad effundendum sanguinem 100; tardi vero
 ac claudi, ut se eo conferant, quo mens ac ratio
 melior suadet. O te miserum, qui oculos tibi ac
 rationem ipse ademisti, cur signa aliaque admi-
 randa leviter adeo præteris? Nonne ex lactentium
 ore, quod olim Regi atque Prophetæ (23) prædic-
 tum esset, laudem perfici vides? Nonne, quæ olim
 eodem in spiritu modulante edoctus es, ut manife-
 stissimis ac evidentissimis signis præsentem Regem
 tibi agnoscere liceret, jam et auribus audita, cæcis-
 que oculis tuis conspicua ac visa habes? Num et hæc ad gratiam fiunt; aut errore decepti infantes, hymnum
 texunt? At neque laus ejusmodi est, ut ex decepta mente proficisci queat; neque ætas talis, quæ auribus ser-
 vire novit. Qua igitur ratione adhuc pendentes ab ubere infantes, plena sapientia eis promunt cantica, nisi di-
 vinitus Spiritus afflatus instinctusque, quorum nulla tuæ improbitatis societas sit, movet ac concitat?

O te jam olim insanum, quod cum prophetis
 divino afflatus Spiritu sacrilegas injecisses manus,
 nunc quasi glorians, ut majoris quidpiam injuriæ,
 majorisque petulantia feceris: tum illi conviciaris,
 ejus potestatem Beelzebub ascribens 101; ipsumque
 cui ille ut ejusdem secum naturæ ac substantiæ
 per opera testimonium defert, pravo tuo volun-
 tatis proposito neci tradere quæris. At tu quidem
 postquam perniciose invidiæ semina semel con-
 cepisti, non desines arctari ac coangustari, quoad
 perniciem, quam parturis, parias. Jam enim illi
 scelestam manum injicis, ac ubi injeceris, omnis
 sanguis justus, quem effudisti, contra te exclama-
 bit: cumque homicidiis ac parricidiis apposita
 nece Domini, quasi colophona imposueris, simul
 etiam te malorum omnium colophon apprehendet,
 gloriaque in inglorium tibi statum cedit: ac
 sors illa felix, cujus gratia omnibus fuisti admira-
 tionem, in ignominia plenam infelicitatem vertetur;
 ut nedum regno et sacerdotio, sed et ipsa, quam
 justo sanguine tinxisti, terra spolieris: vereque
 in sempiternum tempus affligeris, calamitatibus
 confectus; eo quod te nunc improbe gerens ac
 pravitate præoptans, cum Regis præsentia te vel
 maxime exhilarari oporteret, tu perversa mente
 ei interitum molis, inorosior esse malueris. Cum
 igitur, Judæe, in quem minime debueras debac-
 chatus sis, id vero consequeris, ut non amplius
 in filium reputeris, sed domo propria, cum de-
 genere ac improbo tuo proposito extermineris.
 D At Unigenitus, gentes a Patre postulans in hæ-
 reditatem accepturus est 102, quæ et populus vo-
 cabuntur, ac filii consequentur jura; ingenuo

laudem. Sed id longe a plano sensu ac auctoris
 mente. Argumentum hoc ad Christi astruendam
 divinitatem urgent pariter tractatores reliqui.

fera illa omnia devorante dimicaturus. Sed hæc A
postea. Nunc vero fugiendum illi est in ipsis fasciis
summa ipsa exinanitione, non sine sua exinanitione
manente. Jam quippe Herodes furore corripitur,
et victimas ob infantem natum infantes Bethleem faciet,
cæsaque ætate adeo tenera, ne quidem quid
agatur sentiente, intinget gladium, et regnum erit occisorum crimen. O mentem, et ferino crudeliorem ingenio! Statim videlicet infans assumet sibi imperium, et privabit regno? Propterea timens effuso gaudet sanguine. An vero non id cogitat, sed ut futura præcaveat, jugulandum existimat immaturam ætatem, quam in suam motens perniciem non illum demeret quem quaerit. Cum si opportunum tempus expectasset quod illi forte dedisset ut comprehenderet quem quaerebat, tunc eum e medio sustulisset. Nunc vero mirum cum esset, si qui quaerebatur non latuisset, ob rei obscuritatem nihilominus turbatur, et planum fit omnibus illum delirare, quod infantes æque omnes affatim persecutus sit, quemadmodum rabiosi canes æque omnes obvios adoriuntur. Amentissime hominum, nunc te promittiturum ad adorandum, et nunc sanguinem potare optas! Sed omittamus illum in sua insaniam, ante magnum, proque universo mundo mactandum Agnum, hostias credentem pro illo nectas, ut etiam tenera ætas infantium non cesset immunis ab offereundo munere, sed ipsa quoque offerret sanguinem Deo e virginalibus orto sanguinibus, utque puerili amentia laborantium Deo inimicorum, qui nec C
tibi larum sonos, nec lamenta audiunt, ut scriptum inquit, in suo ipsorum sanguine præsignaret perniciem, quam sponte obirent, occiso per furorem debacchantium Rege gloriæ, et suarum passi animarum jacturam: quamvis non pro illo, sed ob suam ipsi rabiem, qua vel in eum sunt, et mortem, et perniciem sustinuerunt. Et hæc quidem considerare licet de cæde infantum suum offerentium sanguinem. At vero Medi rite agniti honorent Regem, congruentia rebus offerentes munera, tanquam Regi et Deo, mortaliæque ad offerendam mundo vitam, auro, thure et myrrha honorem implentes. Sed ad hæc, et aliam subesse in muneribus notandam inspicio significationem. Videtur enim mihi præter id, quod ea quæ offeruntur quid in infante nato sit denotant, prænuntia quoque esse futuræ quamprimum ipsi hæreditatis gentium. Propterea

A sane consanguineus nemo, sub lege constitutus, Regi universorum infanti munera offert, sed adorationem præripientes alieni a cognato sanguine, et gentem ab aliis segregante lege, Magi ea dant, præsignificantes in seipsis fore ut gentes prævertant legis cultores, et per rivos sanguinis propinquos Hebræos, in agnoscendo adorandoque Rege illo qui nunc, ut dicitur, ad summam devenit inopiam. A quibus et fidei sinceritatem, et gratum plorum operum odorem, et motuum carnis restrictionem, veluti aurum, et thus, et myrrham accipiet, quibus dux erit ad adorandum affulgens prædicationis splendidus Oriens, per stellam Magorum nunc ducem prænotatus. Modo enim fugiet ira periculum Herodem, et excipietur Ægypto, tum et beneficium illa recipiat, quem habuit olim punitorem, tum ut aliud mysterium hæc præsentia notetur, visitandos videlicet eos, qui spiritali serviebant Ægypto, et inde liberandos, qui ductorem eum sequentur, qui infans conspicitur. Fortasse etiam fuga infantis in Ægyptum, symbolum erat migraturæ ad gentes doctrinæ evangelicæ. Sicut enim iudex rex ob natum insanit puerum, ita afflicti illi ob amentiam Judæi, exoriente per linguam discipulorum prædicatione evangelica, furore corripientur, et aggredientur quidem cruentis animis prædicationis cursum comprimere, sed nihil efficient. Verumtamen in præsentia nefarium Herodem fugiens contendit in Ægyptum. Postmodum vero manuum scelestarum audacia, inter mortuos numerabitur, quando Scribarum et Phariseorum caterva tendent in eum, qui venit ad ferendam salutem, insidias. Quæ ut in opus abierint, efficient ut oblationis medicorum munerum significatio suum sortiatur finem, cum ipse myrrha condietur, ut mortalis, ut vero Deus. gratum incorruptionis odorem mundo diffundet, gentesque et gentium oblationes suscipiet. Verum hæc suo tempore fient. Nunc autem quæ sunt præsentis agamus, et proposita nobis tractemus. Honoremus Domini Nativitatem, festinemus ad videndum in spelunca hospitantiem. Agnoscamus tantam depressionem ejus qui est omni altitudine excelsior. Noseamus cujus rei gratia tantum mysterium sit, D
ut qui omnes dicit ad inopiam redactus sit, et creetur Creator et Deus nascatur ut homo, licet non more humano: ut videlicet contractum

NOTÆ.

absque aperitione, et clausura salva, perviam vidit Ezechiel. capit. xlv: *Porta hæc clausa erit, et non aperietur, et vir non transibit per eam, quoniam Dominus Deus Israel ingressus est per illam, eritque clausa principi.* Hæc enim prophetica verba ad Mariam ante partum, in partu, et post partum, vere Portam perpetuæ clausam, ædulo accommodantur a Chrysostomo homil. de S. Jo. Baptista, Hieronymo in cap. xlv Ezechielis, et lib. ii contra Pelag., Ambrosio de Institutione Virg. cap. 7 et 8, Augustino serm. 2 et 14 in Natali Domini, Eusebio Emiseno Homil. 1 de Nativitate Domini, Rufino in expositione symboli, Damasceno lib. iv de Fide

Orthodoxa, Petro Damiani serm. 3 de Nativitate Virg., Amedeo Lausannensi Homil. 4 de Laud. Virg., Germano Constantinopolitano Orat. de Nat. B. Virgin., Hesychio Homilia 2 de Deipara, Proclo Constantinopolitano in Sermonibus de Nativitate Domini, Ruperto lib. i in Matthæum aliaque pluribus. Vide Colvenerium in Kal. Mariano die 25 Decembris, num. 4. 5. 6. 7 et 8. Ubi adducto etiam prædicto Ezechielis testimonio, SS. Patrum explicatione roborato, de porta clausa, quæ non aperitur, late probat Mariam Virginem clauso utero, atque inviolatis integritatis signaculis Christum Dominum peperisse.

instauratur, ut terra obrutum repurgetur, et in-
venta drachma suo reponatur in thalamo, ut ne
amplius in vilitate jaceamus, nec turpiter serviamus,
sed ad nostram intuitus nobilitatem, virtute
sublimis exinanitionis, villitatem commutemus,
loco servitutis evecti in dominatum, pro egestate
divitias comparantes, quæ sunt ejus acquirere,
qui nostra ipse sua fecit, ut hæc præstaret
advenit. His honoribus ille gaudet, per hæc nativita-
tem adoremus. Induamus, fratres, sensum ejus,
qui non erubuit noster fieri frater, non aspernatus
est nos in vilissimo jacentes subsellio, ne contem-
niamus et nos in simili fortuna positos. Qui hac
etiam in parte multam Dei benignitatem experi-
mur, cum plura possideamus quam ii quorum par
et similis ad vitam fuit ingressus. Ne tibi subre-
pat ut cicatrices conservi exhorreas, cum ipse
abominandus exstiteris, non cicatricibus invito in-
flictis, sed quas tibi sponte intulisti, et Regem ta-
men ad te accedentem habueris. Ne humilem gravi
opprimas manu, memor vexationis quam tyrannica
oppressus manu sustinuvisti, et auxilii quod ha-
buisti. Ne habueris odio Creatoris imaginem, ne
inideas, qui propter invidiam mala es passus, in-
fausti demonis, quique primus in Dei imaginem
invidios oculos adiecit, animum imitatus. Nec te
facias tanquam vas, in quo sit positum venenum,
quod qui inscius acceperit, damnum contrahit. Ne
carni indulgeamus, nec inferius permittamus ut

potiori dominetur. Ne colligamus amaritudinem ex
demulcente voluptate. In summa pelliceas exuamus
vestes, nam quod illis amicti fuimus, idcirco pan-
nis involvitur Dominus. Fiamus revera dii, ex Deo
vero id accipientes, non ut ab apostata dæmone
velimus nos in tantam dignitatem intrudere. Fiamus
filii Altissimi propter eum, qui factus est hominis
Filius. Ita honorem conferentes nostrum, honore-
mus eum qui devenit ad homines ut honorem homo
assequatur. Ita affecti cum angelis gloriam tribua-
mus, et simul cum pastoribus curramus, et cum
Magis expectationem gentium adoremus. Neque
enim est quo magis honoretur quam honore et
gloria, quæ nos deferimus quorum suscepto san-
guine frater existit. Sed, o qui e celsitudine gloriæ
tuæ ad nostram descendisti humilitatem, nec tuam
liquisti altitudinem! o Salvator eorum, quos ut
converteres male a te aberrantes exinanitus es!
o recens Homo, et Verbum æternitatem superans,
esto tibi et nobis pro natalitiis muneribus hæc
oratio. Refer tu nobis, ut gubernes et administres,
una cum iis quibus gubernacula tradidisti, mundi
navim, ut sub te gubernatore, superiores omni
procella, navigationem peragamus, cessante unda-
rum vi, et in tutum deveniamus portum: ubi po-
sitos, et tranquillitate fruente, abduxerunt impe-
tuoosi et vehementes venti. Quo nos debebas ap-
pulsos, post hujus vitæ trajectionem, laudantes et
glorificantes te in sæcula sæculorum. Amen.

ORATIO VI.

In Christi nativitatem, quando ex immaculata nube transvectus in seniles manus, umbrarum templum ingressus est Sol gloriæ (11).

(MARACCI, loc. cit. p. 72.)

Christi solemnitatem honoramus (12), qui rite
omnibus tribuendum statuit honorem. Christi sa-
crum agimus celebritatem, per quem profanæ sacro-
rum celebrationes extinctæ sunt, et sanctæ dierum
festorum observationes exortæ. Quo in spelunca
orto, ut luce, et nunc præsentem nobis illustrante
diem, ipsi quoque splendemus. Rursus enim is,
per quem exsultationis lumen conspeximus, qui
in tenebris ærumnarum sedebamus, profert so-
lemnitatis hilaritatem: non e spelunca radios
diffundens, sed quasi nube matre Virgine vec-
tus; nec in præsepi jacens, sed paternam sub-
iens domus. Qui terram, hominis parentem,
Verbo procreavit, Matrem sibi pridem faciens,
naturæ leges innovabat, e vulva progrediens sine
semine. Nunc vero communi eorum lege quo-
rum e semine carnem assumpsit, qui eam in
Sina condidit, veluti debitor mandata ejus im-
plet, Gloria Israel, gentium Lumen. Omnes gentes,
conferte laudem, ecce enim Deus factus est puer

degitque sub lege, ut et constitutis sub lege
opem ferat, quod illi deerat supplens, et viven-
tibus sine lege gentibus notas faciat suæ boni-
tatis divitias. Nam quia lex Dei digito scripta
non valebat rationem deturbatam, ejus opera,
qui primo illam pravis abduxit suasionibus, ad
frugem bonam reducere nec velut organum har-
monia destitutum, sua propriis aptare concen-
tibus, nec docere ut res suas bene diserneret:
sed mala deteriorum additamento crescebant, cum
satis non esset nobis ausos fuisse contumaciam,
sed una cum præcepto rejecissemus et Dominum,
mente, instar pulli frenum mordentis, et præci-
pitem se agentis, tota ruente. Quoniam igitur manu
Dei scripta lex ita præcipitem cohibere non pote-
rat, ipsemet legis scriptor, superessentiale Ver-
bum, rerum omnium productrix sapientia, per
creaturæ crassitudinem creaturæ unilur: eva-
ditque ipse lex, et præcepto, per seipsam in-
compositos corrigens, et conspicitur immutabi-

NOTÆ.

(12) Hanc etiam orationem sub Leonis imperato-
ris nomine exhibent Græce mss. codices Vaticani,
et Messanenses, egoque illam ex Vaticano codice,
per Jo. Matthæum Caryophilum Iconiensem epi-
scopum Latinitate donatam exhibeo

(12) Initium hujus homiliæ convenit cum ea
quæ hic quarta edita est. Sed post initium ex
alio textu Græco translata est, et ideo eam hic
etiam edendam esse censuimus. EDIT. PATR.

lia figura Patris sub mutabilitatis specie, sitque Patri ac nobis sequester, soluto pariete interposito. Ne desipiat insana mente Judæus, nec diem avertetur, ut noctivagæ solent animantes, sed oculis livore non depravatis divinæ incarnationis fulgorem inspiciat in iis quæ sunt penes ipsum. Nec gentilis veritatem derideat, qui turpitudinem suam deitate donat, risuque digna honorat, et fabulas; qui sibi deorum turbas ex pravi animi affectibus conficit et nefanda eorum gesta veneratur; et celebrat quæ alto sepelienda forent silentio; et, ut verbis eorum utar, galea Plutonis, et inferorum tenebris contegenda. Qui non solum humana specie, sed hominum quoque, et volucrum, et delphinorum, aviarumque belluarum inter homines versatum arbitratur Deum, et amatoris aculeis in omnia deos mutatos. Modo quippe Neptunus, ut cum adolescentulo ludat ad maris litus delphinum induit, et cum amasio natat, sinumque pueri sensim obrepens, trahensque in profundum, perdit, et obsceni amoris donum dat mortem; deinde amator pro acerbo munere, lacrymas offert funeri amplas, Nereidum planctu defunctum honorans, et ob ingentem animi mœrorem, maris administrationem abiciens, nec ob factum uxoris Pelei pudore suffusus, ipse effeminator cum illa modico fletu filium deploraverit, et dolere desierit. Et hæc quidem Neptunus. Modo vero Mercurius ut muliercula pascente potiretur, jumentum sit, et saltando Dionem oblectat, et fugam simulat, et a corrente puella capitur, et in dorsum insilientem excipit (et reliquam turpitudinem silentio transibimus), nimirum imitatus bovem filium, deorum, principem, cujus tergo Europa insedit. Annon erant scelerates istæ in divinitatis opinionem efferendæ, sentiendumque de illis, utpote diis, quibus tantam turpitudinem testificantur? Verum hæc quidem abominanda sunt; cætera quid honesti habent? Quomodo illud non dignitatis plenum? Apollo deflentum quod puella, quam deperibat, elapsa esset e manibus, tum quod juvenem infeliciter a se amatum disco occidisset, idque sibi ex scædo provenisset amore, ut male is vitam perderet, ignorassetque Phœbus quod ex ludo eventurum erat, cum tamen sederet aliis futura prædicens. Illud vero plene quomodo non divinum? Cœlites simul omnes in Ægyptum fugere, inque belluarum formas mutati quod terribilem Typhœum sustinere non possent, qui nuper giganteo sanguine ortus deorum turmas solus in fugam vertebat? Illud porro Veneris cum Marte adulterium, et rursus cum Adonide concubitus, quem etiam apri ictu neccatum amatoris lavat lacrymis? Quid Juno e cœlo pendens, quam Jupiter conjux, quia propter Herculeum zelotypia laborabat, gravi catena suspendit? Sed ubi reponemus eas, quæ cum artis æmulo Thamyride certantes, præmii certaminis proposuere scorta-

tionem cum sese omnibus? Deorum quoque progenitor, a quo filii sunt male habiti, et qui a sua sobole male est habitus, quomodo non patitur? quomodo Deo digna non agit? Hoc autem qua ratione Dei majestatem non indicet, et magnificas non constituat solemnitates, quæ apud ipsos talem habent originem? Jovis post laborem pugnae cum gigantibus ad petram Venerum somnium, quam prope obdormierat, et quæ illi igneum progenit deum.

Sed de rebus turpissimis satis. Valeant enim gentiles monstra hæc confingentes, et ignominiarum honore, tum sceleratam eorum quos a se honorari putabant, tum suam insipientiam divulgantes, et per deorum multitudinem in Dei abnegationem prolabentes. Nobis autem unus est Deus, Pater, Filius, et Spiritus sanctus, non adaptatis uni personæ nominibus, sed personis tribus naturæ unitate conjunctis. Abeat in malam crucem hujus delirii auctor, qui tribus appellationibus unam immutat personam; vel illud stupidus non animadvertens, quod dum unam personam honorare vult his nominibus, non sinit eo nomine illam vocari quod ipsi imposuit, nec positum esse permittit quod indidit; si vere posita sunt, quæ successione non admittunt, quomodo igitur illam suam personam vocabit Patrem, si hæc appellatio transit in Filii appellationem? ut non modo dicam omnino patrem dici non posse, nisi sit alicujus pater? Quomodo etiam vocabit Filium, qui abit in Spiritum? Unus ergo est nobis Deus in Trinitate personarum, ita ut neque ob ternarium dividatur diversarum naturarum sectionibus Deitatis unitas, nec ob naturæ unitatem confundantur personæ; sed tria semper sint, Filio nequaquam ex nihilo emergente, nam et Pater ex nihilo emergeret; nec etiam Spiritu, ne videatur imperfectus antea Deus, postea defectus deponere; sed una cum productore Patre sint et ea quæ producuntur, Patre quidem, et Spiritu sua in simplicitate manentibus, Filio autem assumente nostram naturam. Oportebat enim, postquam Deo placuit, per viscera misericordiae, cum nostra forma, rationis nostræ, quæ defluerat, nobilitatem ad se revocare, Filium esse qui hoc præstaret, non modo quia manens in eo, quod æternum habuit, nullam erat suorum factorum jacturam; sed quia etiam Verbi erat removere a nobis per suum commercium nostræ rationis detrimenta. Idcirco qui sæcula condidit, summi initium æternitate posterius, et immaculato puerperio meam procreationem honorat; et quod celebramus hodie, carne offertur in templo, me sanctificans de profano et impuro impietatis vivendi instituto. Hoc est, quod hodie per dispensationem efficit, qui pro nobis factus est infans. Hoc celebramus, oblationem in templo infantis, cui linguarum ignearum offertur laus. Quis non horreat? Quis non obstupescat? Quis non agat gratias? Qui omnia perficit ut Deus, imperfectæ mortalium æta-

lis formatione parvus conspicitur. Qui consessor A est Patri, maternis gestatur manibus. Ille, cujus verbo vocata prodit lux, oblectus caligine vitæ nostræ progreditur. Obscuri gentium oculi sedentium in tenebrosa mortis nocte, illuminamini, lucidum vitæ diem conspicientes; sublata etenim sunt ignorantiae tenebræ, quibus divisi a Deo detinebamur: seipsum ad hoc permovente magno misericordiarum Patre, qui verum ostendit lumen pereuntibus in tenebris. Abiit mœstitia splendore gloriæ nobis affulgente. Videant salutare, qui de peccati offuscatione cæcutiunt. Ecce enim puella puris manibus insidentem portans, in templum succedit umbrarum, sacerdotis manibus offerens illum (13). O profundam Dei ad nos demissionem! Qui ad ministrandum delegerat Aaronem, et antea B Mosem allocutus erat, quem etiam præsentia docebat mysteria, dum illi posteriora ostenderet (futuram quippe cum hominibus suam conversationem obscure Deum præmonstrans, famulo posteriora ostendit), tanquam sacerdotali benedictione indigens, sacerdoti offertur. Ita illi placuit errorem corrigere, quem ego, in legem peccans, admisi. Quæ tanta clementia! Quæ pietas ineffabilis! Servus ergo herilibus privilegiis ornatus, et quasi heri vita degens, custodem gloriæ meæ (a) non refugit a traducenda cum servis communi vita, ob idque positæ servis obsequitur legi. Quorsum id vero? Nimirum ut me instruat, qua ratione incompositorum morum defensionem habeam, et liberer C inobedientiæ crimine. Ut si quis liberorum amantissimus pater, natum videns obnoxium luendis pœnis, malorum causam filio tollat opere suo aliquo longe præstantiori. Quodnam hoc opus formidabile, cunctisque excellentius, quæ a Deo sunt facta? Magnum quid profecto est cœlum extensum, et nullo fundamento subnixa tellus, verboque lux obtemperans ad universi ornamentum, et ante hanc expers materiæ multitudo, prompta ad ministerium. Verum Deus in vulva susceptus,

⁸⁶ Psal. LXXII, 8.

(13) *Sacerdotis manibus offerens illum.* Sacerdotis manibus Deo obtulit Filium suum B. Virgo in die purificationis, per hanc et ipsa oblationem spiritualis sacerdos constituta. Unde Carthagena Homil. 7 de Purif. B. V. et Præsentatione Christi Domini, Mariam vocat summam sacerdotissam, sacrificium Filii sui Deo offerentem in veste puritatis candida. Integroque discursu ego aliquando demonstravi Deiparam Virginem in die Purificationis tanquam spiritualem sacerdotem æterno Patri Filium suum sacrificasse, adductis inter alia illis B. Thomæ a Villanova verbis, in concione de Purificatione beatæ Virginis exaratis: *Postquam ad altare ventum est, Virgo sacra genibus flexis divino inflammata Spiritu, plus quam Seraphim, filium manibus tenens, ipsum offert Domino, munus, et oblationem acceptabilem Deo, in hunc modum orans: Suscipe, Pater omnipotens, suscipe oblationem hanc, quam tibi offero pro toto orbe, ancilla tua. Suscipe com-*

(a) Deest aliquid. Lege, custodem gloriæ meæ reputi, Dominus autem non refugit, etc. Vide homiliam 4, supra col. 31 C. Ebr.

et formatus, majus quid est et admirabilius. Hoc divinius est et sublimius, Deus pro me ubera sugens, et gestatus manibus; licet hoc loquentibus iniquitatem in excelso ⁸⁶, ansa fiat inhonorandi Unigeniti: quasi vero ob præstantiora opera rerum penitus sit aspernandus; aut inde conari vires cujuspiam negare, unde excellentis proveniro debet attestatio roboris. Quid ais? Quoniam obruto tibi tenebris æfulsit lux, idcirco contemnis lucem? Et quia Rex tuarum ærumnarum misericordia permotus accedit ad te, nec alteri committit hoc, sed ipse suo ministerio pietatem exhibet, parvipendis beneficii gloriam propter beneficii magnitudinem? Celsitudinem ejus deprimendam putas, quoniam se ille ad te demisit? Certe ob id B potius magnificandus erat ille. Tu vero quia infantem audis, et fascias, et manus amplectentes, et quæcunque sunt œconomice tuæ salutis causa, Verbum sempiterna sua gloria privas? Perinde ac si regem quoque corona privandum putares, quoniam ipse accedens ad te, laboribus doloribusque eximeret. Quoniam propter te creatur, dum sit Matris Filius, idcirco eum a paterna unione secernis, et creaturis annumeras, cum ne inferior quidem generatio capi a curiosis possit (14)? Oblecta quippe est et illa impermeabilium tenebrarum involucris. Tu vero flexis, ut aiunt, oculis, præ impudentia, quæ sunt anteriora sæculis comprehendis, et statuis de Filio ut meditationi tuæ placet, ut cæca est, acuta tue C mentis acies, et stolidi sapientia?

Verum dimissa dementium insania, redeamus ad ea quæ præsentia sunt, Delique mysterium veneremur, sanis oculis intuentes mundi solatium, cum ad templum ingreditur. Jam nuper versanti in spelunca Regi e cœlorum regia satellitum adventabat, supernæ accinentes turmæ. Stella ducentem se præbens regibus, jacenti in præsepi Domino adoratores adducens, et inopia stipabatur a dominatu, divinis opibus indicantibus spontaneam tecto domoque carentis egestatem. Quid

NOTÆ.

D *munem Filium, tuum ab æterno, meum in tempore, etc.* Vide S. Methodium Orat. in Hypapanthem, Guericum abbatem Serm. 5 de Purif. B. Virg., S. Brunonem Carthusianum, vel potius episcopum Signinum Serm. de eadem, et D. Bernardum abbatem Serm. 2 et 3 de eadem pariter purificatione, ubi de hac B. Virginis spiritualis sacerdotissæ oblatione, omnino præclare.

(14) *Cum ne inferior quidem generatio capi a curiosis possit.* Hinc dixit Isaias propheta cap. LIII: *Generationem ejus quis enarrabit?* Quasi dicat: Nemo; cum sit omnino incomprehensibilis et ineffabilis. Hunc enim locum accipiant Patres de generatione Christi, non solum divina ex Patre, ut S. Basilius lib. 1 contra Eunomium, et Chrysostomus lib. 1 de incomprehensibili Dei natura; sed etiam humana ex Matre, ut S. Athanasius in lib. de Incarnat. Verbi, Justinus martyr Quæst. 67 ad orthodox., Tertull. contra Judæos cap. 13, et alii plures.

vero præsentia? Mater, quæ non peperit communi matrum lege prolem, ut suam primogenituram sistat Deo, procedit; infantem pannis involutum vilibus sacerdoti offert; suscipit sacerdos. Quid deinde sit? Ulnis excipit infantem, utque Domino hymnum concluit, ut nuper genitum naturæ germen accipit, et e vita dimitti ut Creatorem rogat. Quid loqueris? Quid novi est, o sacerdos? Cum iis quæ videntur, verba tua non conveniunt. Ubi dominationis fastus? Ubi majestatis tuæ satellites concursantes, præeuntes? Vides quanta rerum inopia, et Dominum vocas? Infantem nuper in vitæ lucem editum tenes, et verba facis, quasi ad vitæ imperium obtinentem? Quomodo rebus adeo parvis et tenuibus, magna et admiranda accommodas? Et gloriam Israel, et lumen vocas gentium Infantem inopis Matris (15)? Sed adde, quæ restant, ad laudationem ejus, qui sub nostræ carnis velamento lux latet. Quid tandem aget? Quid molitur? An duas ille res peraget, aliorum resurrectionis, aliorum ruina futurus, qui tibi, o senex, conspiciat a duobus constans, dejectus bono in statu collocaturus, tumidos depressurus: quando et Mater virginitatis integræ gladio doloris transfossam sibi sentiet animam (16)? Norat enim deicidarum facinus, et fore ut cruentæ manus armarentur in eum, qui sacris vehebatur manibus. Nunc sane illum in fasciis furens persequitur Herodes. Et Ægyptus excipiet illum a quo olim vapulavit propter hospites male acceptos, et intingentur gladii in infantum cæde, ut Infans necetur. Oportebat enim Deo in terra nato de sanguinibus Virginis, æquales sibi per sanguinem in coelis nasci; et primam illam ætatem, et præsentiæ Domini fructum percipere, quæ prima illum in sula habuit: cædem illo sustinente pro regenerandis omnibus, quando Patris magnus Apostolus, absoluto opere propter quod est missus, omnibus simul pandet sinus cœlestes. Sed cave tu iterum ob apostolatus nomen, Unigeniti imminuas gloriam, nec dominatum in servitutem redigas; alienum illum a paterna natura constituens. Sed apostolatum audiens, æqualitatem considera. Hæc ad eos, qui beneficiis affecti, ingrati sunt, et honore aucti ac sublimati per Verbi humilitatem inhonorant honorantem, proque fastigio cacuminis reddunt depressionem. Sed redea-

²⁷ Exod. iii, 1 seqq.

(15) *Inopis Matris*. De paupertate beatæ Virginis late inter alios agunt Richardus a S. Laurentio lib. iv de Laudibus Virg. a pag. 279, et deinceps, et Pelbartus in Stellario lib. vii, part. 2, art. 3, cap. 10. Quos tu consule.

(16) *Gladio doloris, transfossam sibi sentiet animam*. De gladio doloris, quo anima B. Virginis transfossa fuit ob passionem et mortem Filii, plura habes ex SS. Patrum monumentis hausta apud Georgium Colvenerium in Kal. Mariano die 18 Martii, Justinum Miechoviensem tomo II in litanias Lauretanas, super illud Virg. elogium: *Regina*

A mus ad sapientem senem, qui in profundo humilitatis prospexit altitudinem magnitudinis, et sub testaceo naturæ nostræ operimento Margaritam Deitatis invenit; cujus pulchritudine plurimum delectatus, ad sacrum carmen modulandum alacrius movet linguam. A quo remunerationis nomine, eo quod senex eum in ulnas acceperit, discessum e vita impetrans, abiit ad inferos, annuntiaturus detentis inibi egenis, quas vidit ipse divitias. Cui appropinquans, torporeque flaccidæ carnis deponens, refluensque sensibus, spiritu obit spiritale ministerium. Enimvero propheticiis olim oculis per symbola præmonstrata sunt, quæ sunt, et in forcipe, et pruna erat ænigma, continente illo, hac propheta labia tangente, et propheticeam inflammante mentem. Itaque quæ nunc sunt res, ænigmata tunc erant: lacte nutriens et Virgo manens (17), inaccessible et portatus, Puella tanquam forceps prunam divinitatis tenens, quam etiam manus sacerdotis tangentes sanctificantur, et os vaticinio Spiritus impletur; ulnæ corporeæ illum amplectentes, quem intueri non audent immateriales oculi. Qui materialem nostram substantiam essentiae suæ uniens, facit ut sua intoleranda majestas in materiali nostro portetur: et fasciis quidem alligatus est, sed portantem sacerdotem corporalibus solvit fasciis, ut rugosis illo oculis vidit, quod nuper apparuit, Salutare Israel. Oportebat enim subterranea incolentibus loca nuntiari quæ supra terram fiebant admirabilia, docerique illos etiam advenisse mundi salutem, Deumque gestare carnem, et puerum esse, qui est ante sæcula: et nutrimenta subministrantem, lac sugere: adventurumque ut afflictos ab ærumnis liberaret, essetque interim illic morantibus patientiæ largitor. Ideo Symeoni responsum datur e carnis ergastulo se non exiturum, ni videat Salvatoris adventum²⁸. Adam aures morore oppressas aperiet lætitiæ nuntio, et Creatorem narrans gestari manibus, mœstitia posita, senem spe efficit alacrem. Eva ubi didicerit e muliere natum, partus dolorum maledictionem non ægre feret, quam hæreditatis nomine posteris transmisit. Moses ab eo legem impleri sciet²⁹, cujus digitis scriptam accepit, et ea jam effecta reddi, quæ in igne et rubo viderat. Omnes detenti in inferis, et in mœrore jacentes, præconem suscipient lætum. Erat porro immensi

NOTÆ.

martyrum, et Theophilum Raynaudum in Diptychis Marianis p. 1, puncto 9, n. 6, 7, 8 et 9.

(17) *Lacte nutriens, et virgo manens*. Virgo, manens virgo, lac habere naturaliter non potest. Licet enim S. Virgo Liduvina, et aliæ quædam in nocte Dominicæ Nativitatis lacte redundarint, ut habent Acta ejusdem S. Liduvinae lib. ii, cap. 4, tamen hæ virgines lac non habuerunt naturaliter, sed supra naturæ debitum et efficacitatem lac illis suppeditavit Deus. Quomodo autem fuerit lac Virginis absque viro Matri optime edisserit Raynaudus in Diptychis Marianis p. 1, p. 8, num. 2.

hoc etiam erga homines amoris, non modo ipsum A
advenire afflictis, et angustias patientibus solatium,
sed prænuntiare quoque beneficium, ut spe bono-
rum levior esset malorum gravitas, et ea tanquam
rore mitesceret flamma dolorum. Cæterum senex
quidem decrepitus, et sacerdos (18) antiquiori se In-
fanti manus ad excipiendum obtulit ministras, et
futuræ salutis decantato hymno mercedem accipit,
ut e vinculis corporeis avolet. Quid porro nos, qui
vetustatem deposuimus regenerati per generatio-
nem, qui oblati sumus Patri ministerio humano
dilecti Filii ejus, quod ministerium, quod obse-
quii specimen offeremus? An certe nosmetipsos
offeremus, propter quos tanta exinanitio, tantaque
condescensio, ut integram servemus imaginem, nec
vitilis obruamus colores vivos, quibus picturam
suam ornavit Dominus? Sin minus, ut non osci-
tanter repurgemus, sed pulchris iterum decoremus
illam coloribus? Fiamus Patris altissimi filii, pro-
pter eum qui ex infimo conditionis nostræ loco
Matrem agnovit. Fiamus Dei templum; hoc enim
est quo spectat adventus Dei ad homines. Ornemus
virtutum donariis nosmetipsos, et latitantes quasi
de latibulis serpentes, pravos affectus omni conatu
ejiciamus. Aperiamus manus conservis beneficas,
qui bona quæque a Domino recepimus. Humani
benignique simus, qui benignitatem experti sumus.
Ad spiritualis incrementum ascendamus ætatis, ob
ejus reverentiam, qui ætatis imperfectæ fuit, ut nos
ad statum perfectum perveniremus. Purgentur C
igne labia nostra, licet quippe et nobis prunam
attingere purgatricem. Imo vero cum eo frui jam
nobis Dei beneficio contigerit, ne purificationem con-
temnamus quæ inde consecuta est. Ita acce-
dentes puri ad eum qui in templo hodie offertur,
cum annosa et casta Anna consileamur Domino;
cum sacerdote dierum pleno in ulnas excipiamus.
Consalutemus Matrem semper virginem, non ea re-

^{22.46} Luc. II, 25.

ferentes quæ nequam Synagoga molietur in ejus
primogenitum; nec illud: *Tuam ipsius animam
pertransibit gladius*^{22.46}; sed læta afferamus, benefi-
cia, quibus, ut hæreditate quadam, orbis terræ fines
scuntur, recensentes Virginis, cujus gaudio ditati
sumus. Clamemus ad immaculatam penitus Virgi-
nem (19) voce non indigna: Magnificamus te, per
quàm is, qui res magnas efficit, suorum operum
maximum et maxime stupendum peregit; quæ in
sinu tenuisti continentem cœlos, cujus ubera
nutritus est qui omnibus ex humo alimenta produ-
cit, quæ inter mulieres una benedicta es, et bene-
dictionem hæreditatis loco effudisti in universum
genus, per te e nobis rite sublata invisæ parentum
hæreditate. Enigmata te antiqua præsignabant B
Matrem, partus felicitate præcipuam. Thronus, et
Forceps, et Domus gloria plena, et quæcunque alia.
Videbant quidem oculi, interim tamen umbram
videntes, te referentia cernebant mysteria. Nunc
vero tu hæc prodians aperta et manifesta reddis,
mutatis umbris in lucem gratiæ. Nunc te liquido
Cherubicum, imo nobiliorem conspiciamus thro-
num. Nunc te forcipem agnoscimus igniferum, et
plenum sanctimoniz templum. In te enim quasi
throno requievit Dominus, et tanquam forcipe ar-
reptus est, quem nihil ferre potest; et quasi domo
exceptus est, qui capi nusquam potest. Beata vere
es sola inter mulieres, quæ nos etiam tuæ felicis-
simæ beatitudinis fecisti participes. Sed, o Virgo, et
Mater, de cujus immaculatis sanguinibus formatio-
ne facta, tanquam in codice Verbum legimus, et
rationis orationem deposuimus. Ipsa Filio tuo
sermonis nostri munus offero (20), indignum illud
sane, a me tamen elaboratum honorante quod ille
hodie pro nostra salute gessit. Accipe hoc; te enim
adjutrice mea fretus, suscepi laborem; quæ me a
puero ad hanc ætatem protexisti, et ut semper pro-
tegas oro. Ne tua nos defensione destituas, sed

NOTÆ.

(18) *Senex quidem decrepitus et sacerdos.* Symeo-
nem sanctitate et ænio venerabilem, qui Christum
Dominum in sua Præsentatione in templo suscepit
in ulnas suas, fuisse sacerdotem, censent cum
Leone nostro Lyranus, Dionysius Carthusianus,
Cajetanus, Franciscus Lucas, et Toletus in cap. II
Lucæ, ac S. Athanasius Lib. de Communi essentia
Patris, et Filii, S. Cyrillus Hierosolymitanus Orat.
de Occursu Domini, S. Epiphanius Tract. de Pa-
tribus Veteris Testamenti, et Canisius lib. IV de
Deipara, cap. 10. Ideoque ut sacerdotem bene-
dixisse Mariæ et Joseph, Luc. II, vers. 34. Licet
eum fuisse laicum, non sacerdotem, opinentur Theo-
phylactus, Euthymius, Jansenius, et Barradius, ac
benedixisse Mariæ, non ut sacerdotem, sed ut se-
nem. Vide Cornelium a Lapide in cap. II Lucæ,
vers. 25.

(19) *Ad immaculatam penitus Virginem.* Ut recte,
plene, et prudenter beatam Virginem penitus immu-
culatæ, imo immaculatæ solum nomine compella-
tam esse dicamus, facili deductione asserere lice-
bit eam omni prorsus peccati originalis macula ca-
ruisse. Primo quidem, quia (ut in suo Tract. de
Concept. cap. 13, inquit Lezana) si vim negatio-
nis, quæ per nomen Immaculata significatur, recte

pensitemus, invenietur certe ad omnem temporis
differentiam extendendam fore. Negatio enim illa,
In, vim universalis habet; ac si doceat nullam
prorsus maculam neque actualem neque originalem
Deiparam habuisse. Secundo, quia, si femina cor-
rupta semel, non potest imposterum incorrupta
nuncupari; quomodo SS. femina Maria, si ali-
quando originalem maculam fuisse perperam, pos-
set imposterum immaculata vocari? Cum ergo pas-
sim immaculata, imo prorsus immaculata a Patri-
bus et conciliis appelletur, signum est illam ab
omni penitus originali macula fuisse immunem.

(20) *Ipsa Filio tuo sermonis munus offero.* Et
Cæsareo Leonis exemplo, et SS. Patrum suasionem,
ut nostra sint Deo munera gratiora, Mariæ prius
manibus, per has Deo offerenda, consignare debe-
mus. Hinc S. Bernardus in serm. de Nativ. B.
Virg. ait: *Modicum illud, quod offerre desideras,
gratissimis illis, et omni acceptione dignissimis Ma-
riæ manibus offerendum tradere cura, si non vis
sustinere repulsam.* Consonat Albertus Magnus
serm. in Dominica 5 post Pentec. de B. Virgine
sub nomine Naviculæ in hunc modum loquens:
*Bonum est, charissimi, ut nos peccatores munuscula
nostra, id est, orationes, lacrymas, elemosynas, ac*

alis obtegens, quibus ab initio fovisti, vitæ cursum ad optimum dirige finem; simul administrans imperium, quod administrandum tu sequestra dedisti; servans mihi eximiam tui Filii hæreditatem; perficiens (quod omnibus ego præfero) populi tui electi gentis sanctæ salutem. Pro his fundere preces nunquam desinito (21); nec quia pœnas ego debeo, multa ipsi experiantur. Habes quibus

NOTÆ.

jejunia nostra per hanc fidelem Naviculam nostro Judici præmittamus, ut cum venerimus ipsum propitium inveniamus. Iterumque in Biblia Mariæ, super librum Levitici initio: Regina mundi dicitur Ostium præsentationis, ad quod omnis peccator præsentari debet. Levit. cap. 1, Homo qui obtulerit, Glossa, voluntarie, hostiam Deo ad placandum sibi Dominum, offeret primo ad ostium tabernaculi, id est, ad Mariam. Favet Richardus a Sancto Laurentio lib. 11 De laud. Virg. col. 86, dum scribit: Non possunt summæ Trinitati displicere xenia, quæcunque manibus tam dignæ gerulæ, Mariæ scilicet, committuntur. Suumque suffragium non denegat S. Sabbas in Menæis Græcorum, die 3 Januarii, Ode 9, dum clamat: Venite, atque omnes mentibus puris, intaninatisque labiis gloriose laudemus illam Emmanuelis intemeratam et super omnes virgines purissimam Matrem, sacrificia Deo, ex illa nato per eandem offerentes. Sanctus quoque Joan. Damascenus in Canticis ecclesiasticis Græcorum huc spectans cecinit:

*Tu fidelium, o Virgo,
Supplicantium preces
Ne contemnas, sed admitte,
Et eas offer tuo
Filio, casta Virgo, Deo,
Qui solus benignus est,
Nam nostra es advocata.*

Nec silebo Henricum Susonium in Commendatione et Encomio illustrissimæ Reginæ cœlorum his vocibus cum Maria loquentem: Cum surgo mane, ad te primam respicit anima mea, et cum sero dormitum abeo, te postremam contemplantur; certa videlicet quidquid purissimis manibus tuis oblatum, et commendatum fuerit, gratum, et acceptum reddi apud Deum, etiamsi in se ipso vile et exiguum sit, idque ob tuam Deo id exhibentis dignitatem. Neque enim rejici ulla modo potest aut respici quidquid ipsa, utpote purissima, charissimo Filio tuo præsentaveris. Neque abire patiar Philippum abbatem Bonæ Spei lib. 14 in Cant. cap. v, ad illa verba: Ferculum jecit sibi rex Salomon, his verbis utentem: Ferculum Virgo est, quam sibi ad hoc idem Sponsus voluit præparari, ut per eam mererentur, quæ per se non poterant, præsentari. Qui ergo sylvestri prius amaritudine fuerunt odiosi, suscepti a Ferculo, sunt suscipientis merito gratiosi, nec est, qui Salomonis convivio placere mereatur, nisi quem offerri sibi a Virgine, velut a mensa propitiatoria gratulatur. Sic ille. Porro sicut olim Ruben, ut legimus Gen. xxviii, inventas mandragoras Liæ matri detulit, ita nos bona nostra, aliæque pietatis opera beatæ Virgini deferre debemus, et per ipsam Deo, ut illi gratiora accedant, offerre. Ob hanc enim causam de sero pulsatur Ave Maria, ut si quæ bona fecimus illo die, per Mariæ Virgineas manus Filio suo, Domino nostro Jesu Christo, ne repulsam pati possint, offeramus. Obtulerunt Magi Domino munera, aurum, thus et myrrham, sed mediante Virgine, ut probat Novatus de Emin. Deip. cap. 12, q. 2, ad significandum per manus Mariæ esse offerendum quidquid boni operis Deo offerre in animo habemus. Maria enim est thuribulum aureum Apoc. cap. viii, per quod non solum orationum, sed quorumcunque bonorum operum incensa, ut placeant Deo, sunt offerenda. Ipsa Arcus cœlestis petitiones nostras

A ctas, habes quibus suadeas: manus quibus portasti, ubera quibus lac dedisti. Fascias illi ad memoriam revoca, et quidquid Infantem nutriens egisti, qui ut populum sibi gloriosum acquireret, esse Infans voluit. Crucem, sanguinem, vulnera, per quæ salutem, per quæ gloriam adepti sumus, et utinam adipiscamur, acquisitionis populus, et nunc ejus providentia fruens, et in sæcula. Amen.

vota, desideria, gemitus, lacrymas, tanquam sagittas suscipiens, ut in cœlum ejaculetur, et in Dei pectus valide infigat. Ipsa spiritualis sacerdos, per cuius purissimas manus nostrorum bonorum operum sacrificia, ne rejiciantur, sunt Deo Optimo Max. præsentanda. Licet autem, ut in prologo suæ Contemplationis inquit Idiota, Maria preces, et sacrificia servorum suorum, et maxime quæ sibi exhibentur, repræsentet in conspectu divinæ majestatis, tamen, ut benemonet Gulielmus Parvus in cap. iii Cant. apud Delirium, Fœdas petitiones Mater Filio non offert, nec suscipit offerendas.

(21) Pro his fundere preces nunquam desinito. Et merito quidem Leo beatæ Virginis preces exposcit; cum nullo modo eæ apud Filium irritæ sint, aut esse possint; et plus solæ apud Deum valeant, quam omnes simul hominum angelorumque orationes. Et certe Mariæ preces irritas nunquam apud Filium esse asserit idem Leo in oratione sequenti de Assumptione, dum cum Maria loquens ait: *Nihil tibi abnuil, sed omnia per te concedit, qui creatorum bono te in hanc edidit lucem*; asseruntque Georgius Nicomediensis orat. in SS. martyres Cosmam et Damianum; Theophanes in Menæis Græcorum die 18 Januarii, ode 5; Bonaventura tomo III, sermo 3 De beata Virgine; Bernardus in sermone inscripto Virginis deprecatio; Goffridus Vindocinensis serm. in omni festivitate beatæ Mariæ; Amedeus Lausanensis homil. 7 De laud. Virg. et alii, quorum verba adduxi in Mariali S. Germani patriarchæ Constantinopolitani in notis ad orationem 1 De dormitione SS. Deiparæ num. 7. Mariam vero solam plus suis precibus valere apud Deum, quam omnes homines et angelos simul, testatur Richardus Victorinus ad illud Cantic. iv, Duo ubera tua, sicut duo hinnuli gemelli, dum ait: *His hinnulis beatæ Mariæ ubera comparantur, quia cum tam angeli, quam sancti pro peccatoribus solliciti sint, et eis tam meritis, quam intercessione subveniunt, credendum est beatam Virginem tantum in hoc posse, quantum utraque simul creatura, imo utraque potentior judicatur*; testatur Georgius Nicomediensis orat. supra citata in SS. martyres Cosmam et Damianum, cum scribit: *Habetis faventem Largitoris Matrem, ac creatorum reginam, intercessionem illam exaudiri facilem, feminam, inquam, uti gloria incomparabili, ita et supplicationum efficacitate semotis a materia mentibus omnibus, Deique famulis prælatam*. Testatur Petrus Blesensis in serm. de S. Maria Magdalena tomo XII Bibl. Magnæ veterum Patrum, dum hæc in eodem sermone ponit: *Singulare est beatæ Virginis auxilium, quia plus omnibus potest Mater apud Filium*. Testatur denique S. Bonaventura in Speculo, dum Virginem præ omnibus sanctis potentissimam vocans, citat Augustinum hæc verba prominentem: *Nec dubium est, quia quæ meruit pro liberandis offerre pretium, possit plus omnibus liberatis impendere suffragium*. Id est plus omnibus simul sumptis, ut explicat Salazar in caput xxxi Proverbiorum num. 199. Dignitas enim Matris Dei tantam gratiam et merita ex decencia sua postulat, ut per ipsa Mater Dei dignior sit, ut exaudiat a Deo, quam omnes homines, et angeli simul. Unde Albertus Magnus super Missus est cap. 80, dixit: *Oratio aliorum sanctorum non inilitur alicui juri, ex parte sui, sed tantum misericordie ex parte Dei*.

ΛΟΓΟΣ Ζ'.

A

ORATIO VII.

Εἰς τὰ Βαθα, ἐν ᾗ παγκόσμιον ἀγαλλασιν προοιμασάμενα τὰ πλήθη, τὸν νικητὴν τοῦ θανάτου Βατοῖς ἀνύμνησαν.

(COMBESIS. Anciar. p. 1657.)

Ἐφηνεσε καὶ ἄλλοτε ποτε βασιλέως γλώσσα τὴν παροῦσαν πανήγυριν, καὶ λόγων ἄνθει σοφίας ἀμεινονος, ἐζωγράφησε τὸ φαιδρὸν αὐτῆς. Ἐν Πνεύματι γὰρ ἰδὼν τὴν τερπνὴν τῶν παιδῶν χορείαν, καὶ γλώσση Πνεύματος προανεφώνησε τὰ τῇ χορείᾳ τελούμενα. Ἀλλὰ τότε μὲν ὀπτικωτάτῃ νοδὸς ὀφθαλμῷ μόνος ὁρῶν τὰ μετέπειτα γενησόμενα, μόνος ἐμελέτα τῆς ἑορτῆς τὸ μυστήριον· νῦν δὲ πάντων ὀφθαλμῶν τρυφώντων τῇ; ἑορτῇ τῇ καλλίστῃ θεάματι, ἅπαν συντελεῖ στόμα τὴν εὐφημίαν, εἰ καὶ μὴ πᾶσιν ὁμοίως B αἱ πηγαὶ ῥέουσι τῶν λόγων. Βούλομαι δὲ καὶ ἐγὼ, καθόσον οἶόν τε τῇ ἡμέρᾳ τι συνεισνεγκεῖν. Οἶμαι γάρ, εἰ καὶ μὴ παραπλησίως; ἐκείνῃ χειλέων, βασιλέως; δ' ὅμως εἰ εὐφημία προσάγοιτο, δίκαιά τε καὶ πρέποντα γίνεσθαι· προσήκειν μὲν γὰρ αὐτὴν ἐξ ἁπάντων τῷ Βασιλεῖ τῶν ὄλων, μάλιστα δ' ἐξ ἐκείνων, οἱ τῆς αὐτοῦ παρὰ πάντας τυχόντες εὐμενείας, συγγενοὺς μετέλαχον ἐξουσίας καὶ τιμῆς. Οὐκοῦν, εἰ καὶ μὴ πρὸς κιβάραν ἔδομεν, ὡς; ὁ πολὺς ἐκείνος; ἐν θαλαῖς ὠδαί; βασιλεὺς, ἀλλ' ἑτερόν γε πρὸς ἡμῶν εὐφημείῃσιν τρέπον Ἰησοῦς; Ὁ ἐμὸς καὶ Βασιλεὺς καὶ Θεός; δς, εἰ καὶ [ὅτι] πυρίνων δοξολογεῖται χειλέων, οὐκ ἀτιμάζει τὴν τῶν πηλίνων προαίρεσιν. Οἷς γὰρ ἴν' ὁμιλήσῃ. τὴν ἐκείνων λαμβάνει μορφήν, τούτων οὐ φαυλίζει τὴν λόγον· μάλιστα μὲν, ὅτι ἐκείνου κατ' αρχὰς τοῦτο δῶρον, καὶ ταύτῃ ἐξαιρέτῃ τιμῇ τῆς παλάμης; τὸ ζῶον τιμᾷ. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὕστερον, ἔπως ἀλογίᾳ γεγονὸς ἀτιμον πάλιν τημήσῃ, πλάσσειν ὁ αὐτὸν καταδέχεται. Καὶ τοῦτο δὴ τὸ σήμερον ἡμῖν πανηγυριζόμενον, Ὁ ἐπιβεσθηκὼς ἐπὶ τὸν οὐρανὸν τοῦ οὐρανοῦ, πῶς ἐπιβιβάζεται; καὶ ὁ ἐπὶ τῶν Χερουβὶμ καθήμενος, ἀλόγου νώτοις καθίζει.

disset, animal exornarit. Quin et postea, ut brutis ac honore donaret, idem reparandum ac instaurandum suscipit. Hoc vero ipsum est, quod praesenti conventu celebramus. Nimirum, qui ascendit super caelum caeli⁴¹, is in pullum asinae ascendit; atque is, qui super cherubim sedet⁴², ille dorso bruti vehitur.

Ἦδη γὰρ τοῖς ἐν βίῃ ἀποχρόντως; ἐχούσης τῆς D παρ' αὐτοῦ βοηθείας, ἔργοις καὶ λόγοις εὐεργετούμενου τοῦ πλάσματος, καὶ τῆς τῶν δαιμονίων μοχθηρίας ἀπαλλαττομένου· χρηζόντων δὲ καὶ τῶν κάτω

In festum Palmarum, quo multitudo universi orbis exultationem auspicala, victorem mortis Palmarum ramis celebravit (22).

Hodiernam solemnitatem quondam quoque alias lingua regia celebravit⁴¹, ac orationis floribus ex meliori sapientia decerptis, splendorem ejus ac majestatem exornavit. Spiritu enim jucundum illum puerorum chorum contemplatus, lingua itidem Spiritus, praevis ea praeconio edixit, quae choro eodem peragenda erant. Caeterum perspicacissimo mentis oculo solus tunc videns quae postmodum eventura erant, solus item celebrando festi mysterio sese exercebat. At nunc, quando omnium oculi laetissimo hujus festivitatis spectaculo exhilarantur, omnes quoque ora in laudes resolvunt, tametsi non iidem omnibus eloquentiae fontes affluunt. Statui autem et ego pro viribus aliquid ad diei hujus jucunditatem conferre, ac licet regis illius facundiam minime assequar, nihilominus conveniens aequumque arbitror, ut a rege etiam haec tam laeta dies dilaudetur ac praedicetur. Decet enim ut Rex universorum ab omnibus celebretur, maxime vero ab illis quos praeter caeteros benevolentia sua dignatus est, quique divinae aliquo modo cognatam et consimilem potestatem acceperunt. Quamvis autem ad citharam hymnos non modulemur, ut rex ille in divinis laudibus concinendis exercitissimus; alia tamen ratione a nobis Jesus laudibus extollatur ipse pariter Rex, ac Deus meus⁴²: cui licet ignea labia laudum cantica depromunt, non tamen luteorum aspersatur propositum. Nam quorum formam assumpsit, ut eis consuesceret, haudquaquam eorum despiciatui habiturus sit orationem; rationis, inquam, illud opus; maxime cum ejus ab initio hoc sit donum, honorisque illa praerogativa, quod manu conditi simili insipientia honore dejectum, denuo gloria

Cum jam enim his, qui praesenti saeculo viverent, quod satis esset opis ac auxilii attulisset; nimirum operibus pariter ac sermonibus bene de signento meritis, ac ubi ipsum a daemonum ma-

⁴¹ Psal. viii, 3 ⁴² Psal. v, 3. ⁴³ Psal. lxxvii, 34. ⁴⁴ Psal. lxxix, 2.

VARIAE LECTIONES

^b Melim ἀναπλάσσειν.

NOTAE.

Oratio autem beatissimae Virginis innititur gratiae Dei, et juri naturali, et justitiae Evangelii, vel Decalogi, quia Filius teneitur non tantum exaudire, sed obedire matri, juxta illud Exod. xx. Honora patrem, et matrem, et Apost. ad Ephes. vi. Filii, obedite parentibus vestris. Sic Albertus. Addi etiam potest Mariam praee omnibus sanctis simul suis apud Deum precibus valere, quia Ipsa (ut in suo Marii serm. 5, super illud Eccl. xxiv. Gyrum caeli circuevit sola, inquit Jacobus de Voragine, archiepiscopus Januensis) omnes sanctos caeli circuevit, et gyrat, et

eos ad intercedendum pro nobis sollicitè inducit; et dicit sola, quia ipsa orante, omnes orant, ipsa silenti omnes silent. Anselmus: Te, Domina, tacente nullus orabit, te orante omnes jurabunt, omnes orabunt.

(22) Luculentissimo Encomio pius imperator, aeterni Regis triumphum prosequitur, ludens exordio in Davidis antiqui laudatoris regisque, cum ipso pariter rege ac novo laudatore, in universorum dilaudando Rege, convenientia, quem maxime regia laudatio deceat.

lestia ac vexatione liberasset : illi autem, qui in A inferno positi essent, ejusdem nihilominus opis indigerent, diuturnoque carcere afflicti, Redemptorem exspectarent, ipsum utique, qui pro mundi totius saluto ex æthereis sedibus venisset; eos exsolvere moliens, qui inferne vincti tenerentur, manumque beneficam ad eos quoque volens pertingere, qui in terræ infimis sinibus agerent, Hierosolymam, quæ justorum cædibus gauderet, Deus Justorum venit, tum morte sua, mortem perempturus, tum quod sciret, nullos alios ipsi mortis auctores fore, præter eos quos sanguinis justii ac innocentis sitis perpetua haberet; qui et oculos, ac mentem præ invidia clausissent, omnique proba ac grati animi affectione ex stolido corde expulsa, deteriores semper beneficiis redderentur; divinæque congruis majestati operibus, in Dei necem acuerentur; in Dei inde bellum, atque odium promoves, unde par erat, ut velut manu in Dei cognitionem ducti, summa reverentia ac veneratione sic mirabilium operum effectiores prosequerentur.

Ac olim quidem iræ fomitem subministrabat B homo ille, qui luto oblitus, ac sputo visum recuperaverat ⁴⁴, quo privatus ex utero materno processerat : itemque ille, cujus lepræ squammas verbo absterserat ⁴⁵; necnon ille, a cujus manu tanquam grave onus ariditas depulsa fuerat ⁴⁶, et id genus alia; at nunc furoris flamma rursus exsuscitatur, postquam homo mortuus, ejus præcepto visus est inferni ac mortis sprevisse jura, ac cum ipsis institis ex sepulcro resiliit ⁴⁷: postquam item infantium lingua ob ætatis quidem defectum balbutiens ⁴⁸, Spiritu autem diserta, victorem mortis theologicis decantavit vocibus : quæ autem impuro ore semperolvebant oracula, ea jam videntes ipso completa opere, videre noluerunt; velut utique ad meliorem mentem redire reveriti : ac velut ad anorem ac observantiam benefactoris regredi, ex his quæ fierent haud proclive esset; necve ut ita insipientes, præsentis remedii ac curationis donum perciperent : sed eum a principio in unum illum finem sua omnia consilia convertissent, ut ei necem inferrent, qui ipsorum demeretur gentem; non prius destiterunt quam ad sanguinem prophetarum, cujus jam rei erant, cædem quoque Domini adiecerent : inde indignationis occasione sumpta, unde etsi non volentes, at certe nolentes, impudentiam suam verocundię prætextu mutare poterant. Cæterum invidia nullam admittit admonitionem, ac quod proverbio dicitur, auribus caret : omnemque medendi rationem, ægrotudo ejusmodi superat : qua etiamnum Hebræorum principes irremediabiliter laborantes, interim infantes diserta lingua ac rectiloqua Deum deprædicant, ipsi maledicta lingua conviciantur : ac infantes quidem nullo doctore Regem agnoscunt, ac honore prosequantur; seniores autem, quique meditandis prophetarum oraculis ætatem totam insumpsissent, eundem ignorant, ac salutis auctori interitum struunt : quasi eo consilio divi-

τῆς βοηθείας, καὶ τῇ μακρὰ κακωμένων φρουρῇ τὸν ἐλευθερωτὴν ἐκδεχομένων, ὃς ὑπὲρ οὐλοῦ τοῦ κόσμου τῶν οὐρανίων ἐλήλυθε θρόνων· τὴν λύσιν τῶν κάτω δεσμίων πραγματευόμενος, καὶ φθάνειν τὴν εὐεργέτιν χεῖρα κἀν τοῖς ἐπ' ἔσχατα γῆς οὖσι προαιρούμενος, ἐπὶ Ἱερουσαλὴμ, ἣ ταῖς τῶν δικαίων ἐτρόφα σφαγαῖς, ὁ τῶν δικαίων Θεὸς παραγίνεται θανάτῳ μὲν οἰκείῳ τὸν θάνατον ἐξολέσων· ἐργάτας δὲ τοῦ θανάτου εἰδὼς, οὐχὶ ἐτέρους ἢ ἐκείνους, οἱ αἱ ἐδίψων ὁσίῳ αἱματος· οἱ καὶ ὀφθαλμοὺς, καὶ διανοίαν φθόνῳ μύσαντες, καὶ πᾶσαν εὐγνωμοσύνην τῆς ἀτόπου καρδίας κενώσαντες, χεῖρους αἱ ταῖς εὐεργεσίαις ἐγίνοντο, καὶ τοῖς θεοπραπέσι τῶν ἔργων πρὸς θεοκτονίαν ἠκονῶντο· ἐκείθεν εἰς θεομαχίαν προκαπτοντες, ὅθεν εὐλογον εἰς θεογνωσίαν χειραγωγῶντες, ἄκραν αἰδῶ καὶ θεραπείαν φυλάττειν τῶν παραδόξων ἔργων τῷ ποιητῇ.

Καὶ πάσαι μὲν ἦν αὐτοῖς ὁργῆς πρόφασις, ἀπὸ τοῦ καὶ πτύσσει λαμβάνων τὸ βλέπειν ἄνθρωπος, ὃ πένης τῶν μητρικῶν θαλάμων εἰς βίον παρήλθε· καὶ σώματος λεπτῶντος φοβίδης ἀποξέσμεναι ῥήματι· καὶ χεῖρ ὡς βαρὺ φορτίον ἀποτιθεμένη τὴν ἀργίαν, καὶ τὰ λοιπὰ· νυνὶ δὲ, ἀναστὰς τὸ πῦρ τῆς μανίας αὐτοῖς, ἐπαίτερον ἐφάνη προστάζει καταφρονήσας Ἰδοῦ καὶ φθορᾶς ἄνθρωπος νεκρὸς, καὶ καιρίαις αὐταῖς ἀναπηδῆσας τοῦ μνήματος· καὶ ὅτι παίδων γλώσσα, τῷ μὲν ἀτελεῖ τῆς ἡλικίας φελλίζουσα, πνεύματι δὲ τρανοῦμένη, θεολόγους φωναῖς ἐπευφύμει τὸν νικητὴν τοῦ θανάτου· καὶ οὗς διηνεκῶς ἐμελέτων χρησμοὺς στόμασι μισοῦς, τοὺτους ἐπὶ τῶν ἔργων ἐκδεσθότας ὀρῶντες, ὁρῶν οὐκ ἐβούλοντο, ὥσπερ φοβούμενοι σωφρονεῖν· οὐδὲ πρὸς εὐλάβειαν καταστῆναι τοῦ εὐεργέτου, ῥητοῦ τοῦ πράγματος ἐκ τῶν γινόμενων ὄντος· οὐδ' ἅμα τῆς παροινίας, παρουσίας τῆς θεραπείας λαβεῖν· ἀλλ' ἀπαρχῆς πρὸς ἐν μόνον ὀρμηκότες, τὸν φόνον τοῦ γένος εὐεργετοῦντος, οὐ πρὶν ἀνῆκαν, μέχρις οὐ ἐφ' οἷς ἦσαν ἔνοχοι προφητικαῖς αἱμασί, τοῦ Δεσπότης προσέθηκαν τὴν σφαγὴν· ἐκεῖ χαλεπαίνοντες, ἐξ οὗ ἦν, εἰ καὶ μὴ ἐκόντας, ἀλλ' ἄκοντας γοῦν αἰδοῦς χρώματι μεταβαλεῖν τὴν ἀναλίδειαν. Ἀλλ' ἀνουθέτητος, καὶ οὐκ ἔχων ὦτα, τοῦτο δὴ τὸ τοῦ λόγου, ὁ φθόνος, καὶ φαρμάκου βοηθοῦντος ἀμείνων ἢ ἐκείνου ἀρρώστια· ἢ καὶ νῦν Ἑβραῖοι κάμνοντες ἀθεράπευτα, νηπίων εὐθυρρήμονι γλώσσῃ θεολογούντων, αὐτοὶ λοιδόρουνται δυσφύμῃ γλώσσῃ· καὶ βρέφη μὲν ἀδωκτα γυνώριζι τὸν βασιλέα, καὶ τιμᾶ· πρεσβύτεροι δὲ, τῇ μελέτῃ τῶν προφητικῶν χρησμῶν γεγηρακότες, ἀγνοοῦσι, καὶ κατὰ τοῦ σώζοντος μελετῶσιν ἀπώλειαν· ὥσπερ ἐπὶ τοῦτο μεμαθηκότες τὰ λόγια, οὐχ ἵνα ἐπιγνώσι παραγεγονότα τὸν προφητευόμενον· ἀλλ' ἵνα φονικωτέραν ἔξιν λαβόντες, ὀξύτεροι δραμεῖν ὡς πρὸς τὴν ἐπιβουλήν· Ὅπως ταχέως πόδες τοῖς παρανομίοις εἰς τὸ αἷμα ἐκχέειν, ἀργοὶ δὲ καὶ χωλοὶ βαδίζουσιν κατὰ γνώμην τοῦ κρείττονος. Ὡς καὶ ὀφθαλμοὺς, καὶ λογισμὸν ἀφηρηκῶς ἐαυ-

⁴⁴ Joan. xx, 1. ⁴⁵ Luc. γ, 12. ⁴⁶ Luc. vi, 7. ⁴⁷ Joan. ii, 44. ⁴⁸ Matth. ii, 16.

τὸν, τί τὰ σημεῖα παρατρέχεις; καὶ τὰ λοιπά. Οὐχὶ
 θηλαζόντων στομάτων, τοῦτο δὴ τὸ πάλαι προεξη-
 γημένον τῷ Βασιλεῖ καὶ Προφῆτῃ, ὁρᾷ τὸν αἶνον κατ-
 αρτιζόμενον; οὐχ ἂ πάλαι ἄδοντας ἐκείνου ἐν Πνεύ-
 ματι, ἐδιδάχθης, ὥς εἶναι σοι καθάπερ τισὶν ἐνθη-
 λωτάτοις σημεῖοις γνωριεῖν ἐπιστάντα Βασιλέα, ταῦτα
 ἔχεις καὶ ὥσιν ἀκουστὰ, καὶ τοῖς σοῖς οὐχ ὁρῶσιν
 ὀφθαλμοῖς θεωρούμενα; μὴ καὶ ταῦτα πρὸς χάριν
 γίνεσθαι, ἣ πλανώμενα τὰ νήπια προσάγει τὴν εὐ-
 φημίαν; ἀλλ' οὐθ' ὁ αἶνος οὗτος ἐκ πλανωμένης, γεν-
 νᾶσθαι φρενός· οὐθ' ἡ ηλικία πρὸς χάριν πράττειν
 ἐπιτηδεῖα. Ὅθεν οὖν ἄδει σοφίας ἄσματα χεῖλη θη-
 λάζοντα, εἰ μὴ τοῦ Πνεύματος κινουμένης τῆς ἐπι-
 πνοίας τὰ τῆς σῆς πονηρίας ἀμέθεκτα νήπια;
 que oculis tuis conspicua ac visa habes? Num ei hæc
 texunt? At neque laus ejusmodi est, ut ex decepta men-
 tire novit. Qua igitur ratione adhuc pendentes ab ube-
 rinis Spiritus affatus instinctusque, quorum nu-

Ὡς οὖν γε ἀρχῆθεν ἐμπαροινῶν, δι' ὧν οἷς ἐνέπνευεν
 προφήταις, τὰς μαιφρόνους ἐπέβαλες χεῖρας· νῦν
 ὥς περὶ σεμνυνόμενος· εἰ αὐθαδέστερον ἐξυβριεῖς,
 αὐτῷ τε διαλοιδορῇ, τὴν ἐκείνου δύναμιν Βεελζεβοὺλ
 ἀναφέρων· καὶ τοῦτον, ᾧ προσμαρτυρεῖ διὰ τῶν
 ἔργων ὡς συγγενεῖ συμπαρῶν, τῆς σῆς πονηρευῆς
 φονικῆς προαιρέσεως ἔργον ποιήσασθαι. Σὺ μὲν οὖν,
 ἀπαξ τὰ τοῦ θόβου συλλαβὼν ὀλέθρια σπέρματα, οὐ
 παύσῃ στένοχωρούμενος, ἕως ἂν τὴν ἀπολοῦσαν
 ῥήξῃς ὥδινα. Ἥδη γὰρ ἐκείνῳ τὴν μιαν ἐπιβαλεῖς
 παλάμην, καὶ ἐπιδαλόντος, πᾶν αἷμα δίκαιον, ὃ
 ἐξέχεας, καταδοῇσθαι. Καὶ σε κολοφῶνα ταῖς μαι-
 φονίαις ἐπιτεθεικότα τὴν Δεσποτικὴν σφαγὴν, ὃ τῶν
 κακῶν περιλήψεται κολοφών. Μεταβαλεῖ μὲν δὴ σοι
 πρὸς ἄδοξίαν ἡ εὐδόξια· μεταβαλεῖ δὲ ἡ εὐκληρία,
 ἐφ' ἣ παρὰ πάντων ἐθαυμάζου, εἰς ἀσχημονα δυσ-
 κληρίαν· οὐ βασιλείας μόνον, οὐδ' ἱερωσύνης, ἀλλὰ
 καὶ αὐτῆς, ἣν ἔφυρες αἵματι δικαίῳ, γῆς ἀφαιρού-
 μενος· καὶ σκυθρωπάσεις ἀληθῶς εἰς αἰῶνα ταῖς
 συμφοραῖς φροντίζων, ἀνθ' ὧν ἔχων δυσκόλως, καὶ
 προτιμῶν εἶναι κακός, δέον φαιδρύνεσθαι τῇ παρου-
 σίᾳ τοῦ Βασιλέως· σὺ δὲ τὸν ἐκείνου πονηρευόμενος
 θάνατον, ἐσχυρῶ παζες. Σὺ μὲν οὖν, Ἰουδαίε, εἰς
 δν ἥκιστα ἔχρην παροινήσας, τοιαῦτα κληρονομήσεις,
 οὐκέτι μὲν εἰς λαὸν, οὐκέτι δὲ εἰς υἱὸν σιμῶμενος
 τῷ Θεῷ· ἀλλ' ἐξελανόμενος τοῦ οἴκου μετὰ τῆς
 δυσγενεὺς καὶ φαύλης προαιρέσεως. Λήψεται δὲ ὁ
 Μονογενὴς παρὰ τοῦ Πατρὸς κλῆρον τὰ ἔθνη αἰτῶν,
 οἱ καὶ λαοὶ χρηματίζουσι, καὶ τῶν υἱῶν πρεπόντων
 ἀπολαύσουσιν, εὐγενεῖ τόκῳ καὶ ἐλευθέρῳ γεννώμενα
 τῷ Πατρὶ· ὃ σήμερον ἔτι ἐπὶ τῷ πώλῳ καθέδρα μη-
 νύει, τῶν τέως ἀκαθάρτων, καὶ ἀνυποτάκτων ἔθνων
 Θεῷ τὴν ἐσομένην ὑποταγῇ.

liberique partu Patri nata ac comparata: quod hodie sessio illa super pullum indicat, fore nimirum ut eousque immundæ gentes ac indomitæ Deo subjicerentur.

⁴⁸ Psal. viii, 3. ⁴⁹ Matth. xii, 24. ⁵⁰ Psal. ii, 8.

NOTÆ.

(23) *Quod olim regi atque prophetæ. Προειρημένον τῷ βασιλεὶ καὶ προφήτῃ, nempe Davidi psal. viii. Nihil clarius. Interpret levius in Christum refert, cui Regi ac Prophetæ prædictum sit perficiendam*

nas Litteras didicissent, non ut enim, quem illæ prædicebant, præsentem jam agnoscerent, sed ut animo in eadem magis incenso, velocius ad insidias tendendas properarent. Vere *veloces pedes iniquis ad effundendum sanguinem* ***; tardi vero ac claudi, ut se eo conferant, quo mens ac ratio melior suadet. O te miserum, qui oculos tibi ac rationem ipse ademisti, cur signa aliaque admiranda leviter adeo præteris? Nonne ex lactentium ore, quod olim Regi atque Prophetæ (23) prædictum esset, laudem perfici vides? Nonne, quæ olim eodem in spiritu modulante edoctus es, ut manifestissimis ac evidentissimis signis præsentem Regem tibi agnoscere liceret, jam et auribus audita, cæcis gratiam fiunt; aut errore decepti infantes, hymnum proficiisci queat; neque ætas talis, quæ auribus serena infantes, plena sapientia pronunt cantica, nisi diuturnæ improbitatis societas sit, movet ac concitat?

B O te jam olim insanum, quod cum prophetis divino afflatis Spiritu sacrilegas injecisses manus, nunc quasi glorians, ut majoris quidpiam injuria, majorisque petulantiae feceris : tum illi conviciaris, ejus potestatem Beelzebud ascribens ⁴⁹; ipsumque cui ille ut ejusdem secum naturae ac substantiae per opera testimonium defert, pravo tuo voluntatis proposito neci tradere quaeris. At tu quidem postquam perniciose invidiae semina semel concepisti, non desines arctari ac coangustari, quoad perniciem, quam parturis, parias. Jam enim illi scelestam manum injicias, ac ubi injeceris, omnis sanguis justus, quem effudisti, contra te exclamabit : cumque homicidiis ac parricidiis apposita nece Domini, quasi colophona imposueris, simul

C etiam te malorum omnium colophonem apprehendet, gloriaque in inglorium tibi statum cedit : ac sors illa felix, cujus gratia omnibus fuisti admirationi, in ignominiae plenam infelicitatem vertetur ; ut nedum regno et sacerdotio, sed et ipsa, quam justo sanguine tinxisti, terra spolieris : vereque in sempiternum tempus affligeris, calamitatibus confectus ; eo quod te nunc improbe gerens ac pravitatem praepians, cum Regis praesentia te vel maxime exhilarari oporteret, tu perversa mente ei interitum moliens, morosior esse malueris. Cum igitur, Judae, in quem minime debueras debacchatus sis, id vero consequeris, ut non amplius in filium reputeris, sed domo propria, cum de genere ac improbo tuo proposito extermineris.

D At Ingenitus, gentes a Patre postulans in haereditatem accepturus est ⁵⁰, quae et populus vocabuntur, ac filii consequentur jura ; ingenuo

laudem. Sed id longe a plano sensu ac auctoris mente. Argumentum hoc ad Christi astruendam divinitatem urgent pariter tractatores religionis.

Enimvero, hæc quidem suo eventura tempore, A muto Dominus operis prænuntiabat præconio; at Hebræi, nihil in animum volentes inducere, ac intelligere, vel ut præterita dicas, vel ut præsentia, sed id tantum molientes ut impudentia agerent, quasi Salvator has sibi laudes procurasset, ac laudatores congregasset, ipsum adeunt, atque in murmur prorumpentes: *Non audis, inquit, quid isti dicant*? Tu illos interroga, Quis est, qui impulit? quisnam docuit, quando memoriam omnem tum oraculorum divinorum, tum operum exterminasti, omnemque humanam rationem ac cogitationem ex improbo tuo pectore proscripsisti? Nam ille quidem habitu modesto ac moderato procedit: hi vero regię congruis majestati salutationibus excipiunt: ex illis sciscitare, quidnam edocti, non pro ejus speciei sentiant ratione, quam vident oculis subjectam, sed adeo eximios honores deferant. Hem, cum stupidus valde sis, ac tardus sensu ad honesta, admodum tamen velox ac expeditus arripiendis male agendi occasionibus existis! Et iis quidem qui Regi honorem habent, nihil videris molestię inferre; nosti enim non ab alio quam a superiori vi edoctos impulsosque; quare ab his abstines, non parcendi studio, sed quod scias non esse tuarum virium, ut vim eos divinitus afflantem cobibeas: ac ne si vetare nitaris, nihilque molitione conficias, tu ipse deinceps vel invitatus fateris, laudem illam Salvatori a Spiritu sancto fuisse concinnatam. Nam tenella illa ætas, quam agrestis tua feritas minime erat terrefactura, ac cujus nulla ratione inceptum erat diremptura, hæc quæ dixi, te vel invitum fateri cogebat: idque tu callide admodum animadvertens, illos quidem præteris, ad illum vero qui vili apparatu invehebatur, Rexque nihilominus a laudantium rectis oculis intuentium turba agnoscebatur, non sine murmure accedis, hymnumque ei in crimen vertis. Verum audit pueros, qui hæc ipsa priusquam n utero formarentur, ut fierent ordinavit; audit, et ut plurima alia, ita et hoc ipso eventu consanguavit. O te, qui vel surdam aspidem auribus obturandis superas, et eo solum fine nunc auditu cum ea compone Scriptura, quæ ex ore infantium et lactentium testatur¹¹ laudem perfectum iri: ac nisi cum ea rem ipsam congruere compereris, tunc succenseas licet. At si omnia consonare videris, impera mussitantibus tuis labris silentium.

Neque illud tibi, quod jam ante pedes versatur, D liquet; lapis nimirum, qui *factus est in caput anguli*¹², in illo insolubili ac nunquam ruituro edificio, quem lapidem tu imperite reprobasti, aptum illum ac omni parte comparatum ob mentis cæcitatem perspicere non valens, eamque ob rem a tua ipsum domo amolitus es, cujus putridum fundamentum proxima ruina coarguet: cum alter ille pretiosus ac electus lapis ad sempiternam aliam ac vere

'Αλλὰ ταῦτα μὲν εἰς ἴδιον ἀπαντήσονται, πράγματι σωπῶντι προδύλεγεν ὁ Δεσπότης· Ἑβραῖοι δὲ μηδὲν συνείναι^h βουλόμενοι, οὐ τῶν γεγονότων, οὐ τῶν παρόντων· ἀλλὰ τοῦτο μόνον ἀναισχυντεῖν ἑαυτοὺς πεποιηκότες, οἷα Σωτῆρος τὴν εὐφημίαν ἑαυτῷ προδιψηκῆτος, καὶ τοὺς ἐπαινέτας συναγαγόντος, ἐκείνῳ προσέρχονται· *Ὁὐκ ἀκούεις τί λέγουσιν καταγοῖ² γύζοντες*; Ἐκείνους ἐρώτα· Τίς ὁ κινήσας; τίς ὁ διδάξας· ἐπειδὴ μνήμης ἀπάσης καὶ θεῶν λογίων καὶ ἔργων ὡσπερ ἀειφυγίαν κατεψηφίσω, καὶ πάντα λογισμὸν ἀνθρώπινον τῆς σῆς ἀτίπου καρδίας ἐδίωξας; Ὁ μὲν γὰρ μετὰ μετρίου τοῦ σχήματος πρόεισιν· οἱ δὲ ταῖς βασιλεῖς περπούσαις δεξιοῦνται φωναῖς· ἐκείνων πύθου, τί μαθόντες οὐ πρὸς τὸ φαινόμενον σχῆμα φρονοῦσι· μεγαλοπρεπῆ δ' οὕτω φέρουσι τιμὴν· ἢ καὶ λίαν ἀναισθητῶς ἐπὶ τοῖς καλοῖς διακείμενος, εὐαισθητῶς ἔχεις ἐν ταῖς τῶν κακῶν ἀφορμαῖς. Καὶ τοῖς μὲν τιμῶσιν ἐνοχλεῖν οὐ δοκεῖ· οἶδας γὰρ οὐχ ὅφ' ἑτέρου τινὸς ἢ τοῦ κρείττονος καὶ διδαχθέντος καὶ κινήθεντος· καὶ τούτων μὲν ἀπέχῃ, οὐ φοιδόμενος· ἀλλ' εἰδὼς ἀδύνατον ὅν σοι διακόψειν τὴν ἀνωθεν αὐτοῖς ἐπιπνεύσαν ὄνυαμιν· καὶ ἵνα μὴ κωλύειν ἐπιχειρῶν, εἴτα μὲν ἐξανύων, ἄκων καὶ αὐτὸς μαρτυρήσῃ, ὅπῃ τοῦ Πνεύματος ἐξεργάσθαι τῷ Σωτῆρι τὸν ἐπαινόν. Τὸ γὰρ ἀπαλὸν τῆς ἡλικίας, εἰ φοβήσῃ ἢ σὴ οὐκ ἐμελλε θηριωδία, οὐδ' ἐκκόψειν αὐτῶν τὴν προαίρεσιν, ταῦθ' ἄπερ εἶπον ἡνάγκασε καὶ ἄκωντα μαρτυρεῖν· εἰ σὺ λίαν ὑπόουλως νοῦν, ἐκείνους μὲν παρατρέχεις, τῷ δ' ὀχουμένῳ μὲν εὐτελῶς, ἐγνωσμένῳ δὲ βασιλεῖ τοῖς τῶν εὐφημοῦντων ὀρθὰ βλέπόντων ὀφθαλμοῖς, προσέρχῃ γογγύζων, καὶ τὸν ὕμνον ἐπικαλεῖς. Ἀλλ' ἀκούει τῶν παιδῶν, ταῦτα πρὶν ἐν μήτρᾳ πλασθῆναι εἰς τὰ νῦν γιγνώμενα τάξας· ἀκούει, καὶ ὡσπερ δὴ πλείστ' ἕτερα, οὕτω καὶ τοῦτο σφραγίζει διὰ τῆς ἐκδόσεως. Ὡς σὺ τὴν κωφὴν ἀσπίδα νικῶν ἐν τῷ βῦειν τὰ ὦτα, καὶ δι' ἐν τούτῳ ἀκούσας νῦν, ἐν' ἀγανακτήσῃς. Τίθει μοι παρ' ἐκείνην τὴν γραφὴν τὰ τελούμενα, ἧς θηλαζόντων στομάτων ἑμαθες αἶνον ἄδεισθαι· κἂν μὴ κατ' ἐκείνην ὁρᾷς ἔχον τὸ σχῆμα τοῦ πράγματος, ἀγανάκτει· εἰ δ' ἀπανταχοῦ τὸ ὅμοιον, κατάθες ἡρεμεῖν ἐπιτρέψας τοῖς γογγύζουσι χεῖλεσιν.

es usus, ut succenseres! Mihi ea quæ peraguntur et lactentium testatur¹² laudem perfectum iri: ac Oὐδ' ἐκείνο ἄρα σοι κατὰ πόδας ἱστάμενον εὐδελον, ἥδη πρὸς κεφαλὴν γωνίας τῆς ἀλύτου οἰκοδομῆς γιγνομένου, οὗ σὺ λίθου φαύλου εἶ ἀποδοκιμαστής, τὸ πανταχόθεν αὐτοῦ δεξιὸν δι' ἀδελφίαν γνώμης ἰδεῖν οὐ δυνάμενος· καὶ διὰ τοῦτο ἀδοκιμάζων τοῦ σου οἴκου, οὗ τὸ σαθρὸν ὅσον οὐπω ἢ κατάλυσις παραγινομένη ἐλέγξει· εἰς αἰώνιον ἄλλην καὶ θεῖαν ὄντως οἰκοδομήν τοῦ ἐνείμου καὶ ἐκλεκτοῦ παραλαμβανομένου λίθου· ἣν καὶ λαμπρύνας τοῦ αἰ-

¹¹ Matth. xxi, 16. ¹² Psal. viii, 3. ¹³ Psal. cxvii, 22.

VARIÆ LECTIONES.

^h συνείναι.

ματος τῇ βαρῇ, εἰ; οἶκον ἅγιον ἀνύσει· τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, τῶν πρὶν εἰς οὐδὲν χρησίμων, καὶ ἀπερρίμμένων συναχθέντων, καὶ καλῶς ἐν αὐτῷ ἀρμολογούμενων, καὶ σοῦ μὲν ἀπορρήγνυμένου καὶ καταπίπτοντος, τῶν δὲ ἀνισταμένων καὶ οἷα νύμφης τῷ καλῷ προσαρμολογούμενων νυμφῶ. Οἷς καὶ λίαν συμβαίνοντα σήμερον ὁρᾶται τοῦ προφήτου τὰ ῥήματα, χαίρειν προτρεπομένου τοῦ πραέως παραγινόμενου Βασιλέως, καὶ τὴν παρούσαν τιμὴν τῇ φαιδρότητι. Καὶ μέντοι γε καὶ συνίδοι τοῦ κήρυκος, καὶ ἄσμενοι τὸν ἐφ' ᾧ σῶσαι παραγεγονότα δεχόμενοι, τέρπονται τέρψιν δυνως ἡδουάτην τε καὶ οὐ λήγουσαν· λαμπρὰ καὶ γλῶσση καὶ φωνῇ βοῶντες, ἃ τοῖς πάλαι θεορρήμοσιν εἰς τὰ παρόντα προανεφωτήθη· *Εὐλογημένος εἰ, ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου· ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις*. Εὐλογημένος εἰ, ὁ ῥήματι στίξας τὴν τοῦ Ἰδοῦ γαστέρα, καὶ τετραήμερον τὸν φίλον ὡς ἐξ ὕπνου ἐγείρας. Εὐλογημένος εἰ, ὁ ἔνω μὲν θεοπρεπῶς Χερουδικῷ ἄρματι ἐποχούμενος· κάτω δ' ὡς ἄνθρωπος· ἐπὶ πάλῳ δυνῶ ἐν εὐτελεῖ καθήμενος σχήματι. Εὐλογημένος εἰ, οὗ ἁδης μὲν νῦν ἐτρόμαξε τὴν φωνὴν ἀκούσας· μετὰ βραχὺ δὲ νεκρωθήσεται ὑποδεξάμενος ὡς νεκρόν. Εὐλογημένος εἰ, τοῦ θανάτου ἀναιρέτης, ὁ τὴν ζωὴν ἐξαστράπτων· ὁ τῷ πλάσματι ἰδίου σταγόνιν αἵματος βοηθήσας· ὁ πάθει τοῖς σοῖς τὸν ἀνιάτως πάσχοντα θεραπεύσας. Εὐλογημένος εἰ, ὁ πάλαι μὲν ἐν Βηθανίᾳ ὑπὸ τῶν παίδων ὑμνούμενος, νῦν δ' εἰς πάντα τὰ πέρατα δοξολογούμενος· ὁ τὴν ἡμετέραν ἀσχήμονα μορφήν εὐδοκίας ἀναλαβέσθαι, ἵνα διὰ τῆς εὐπρεπείας εἰς τὸ πρῶτον κάλλος τὸ ἡμέτερον ἀσχημον μεταποιήσῃ. Ὁ καὶ ἡμέτερον προσένεξιν πάλῳ καὶ παισὶ σχηματίζων πάλαι, τῷ μὲν κάθῃ, τὰ δὲ διοικονομῇ φέρειν σὺ τὴν εὐφημίαν. Δι' ὧν γὰρ ἡμᾶς ἐμελλες προσάγεσθαι ἀλογία βιούντας, καὶ τῆς εὐσεβείας θρέψαι τῷ γάλακτι, τοῦτοισι τὸ μυστήριον σχηματίζεις. Ἀλλὰ γε παγκάλῃ χορεία τῶν θεολόγων νηπιῶν παρισταῖσα τῷ Πνεύματι, συνέρταζε καὶ συνεργάζου τὴν εὐφημίαν. Πάλαι μὲν γὰρ τῶν φωνώντων πρεσβυτέρων στηλιτευομένης τῆς φρενολαθείας, οἷς ἐπὶ τὸν πῶλλον τὸν πραῶν ὀχούμενον ἐτιμᾶτε Βασιλεῖα, ἀκουῶν ἐδοκεῖτε πρὸς θεομαχίαν τοὺς σφαγίας ταῖς ὑμετέραις γλυκαίαις ψαῖς, στενοχωρουμένων τῶν πικρῶν καρδιῶν· νῦν δὲ γογγυστῆς οὐδεὶς, οὐδ' ἐπὶ τοῖς ὕμνοις δακνόμενος, οὐδὲ χρώματι σκυθρωπῷ τῆς ἑορτῆς τὸ φαιδρὸν ἐνυδρίζων· ἀλλὰ πρίπουσαν ἀληθῶς Δεσπότην δεικνύοντες τὴν συνέλευσιν, καὶ τῷ νικητῇ τοῦ θανάτου καὶ διώκτῃ τῆς σκυθρωπότητος, φαιδρὰ καὶ καρδίᾳ καὶ γλῶσση προστρέχοντες· συγχαίροντες μὲν, ἄρτι ῥέψαντι τὴν ἐκ τάφου δυσωδίαν τῷ φίλῳ Δαδάρῳ, καὶ τὴν κοινὴν τοῦ γένους ἀφθαρσίαν μ-

A divinam structuram assumatur, quam et proprii sanguinis liquore præclare tinctam, in domum sanctam Deo et Patri perficiet : iis, quæ antea abjecta ac nullius commodi erant, congregatis, ac pulchre in ipso coagmentatis, te quidem diffracto et ad ima detruso, his vero excitatis, ac instar sponsæ pulcherrimo sponso conjunctis. Quibus etiam bodierna valde congruunt prophetæ verba **, quibus mansueti Regis adventu gaudere monet, ac præsentiam læto splendore honorare. Sane vero etiam præconis vocem intelligunt, libentesque eo adventantem sine suscipientes ut salutem conferat, delectatione vere suavissima ac nunquam cessatura perfunduntur : claraque tum lingua, tum voce, ea clamant quæ a divinis olim interpretibus in tempus præsens fuerant prædicta : *Benedictus es qui venis in nomine Domini ; hosanna in excelsis* **. Benedictus es, qui verbo inferni ventrem scidisti, ac amicum quadriduanum quasi ex somno excitasti. Benedictus es, qui Cherubico curru, ut Deum decet, in cælis inveharis ; quique pullo asini, vili habitu, insidens in terra conspiceris. Benedictus es, cujus nunc quidem audita voce contremuit infernus ; idem ipse brevi postmodum perimendus, cum ut mortuum te suscepit. Benedictus es, mortis occisor, vitæ splendens fulgores, qui figmento tui guttis sanguinis opem tuleris ; qui passionibus tuis eum curaveris, cujus esset morbus passioque immedicabilis. Benedictus es, qui olim quidem a pueris in Bethania fueris celebratus, nunc vero omnibus terrarum ditionibus decanteris, qui deformem nostram formam assumere dignatus sis, ut decore nostram deformitatem (24) ad priorem venustatem reduceres : qui etiam nostram reductionem ac conciliationem, pulli olim ac puerorum symbolis designans, alteri quidem insides, hos vero ut laudes tibi concinant, impellis. Quod enim nos, in bruti morem vitam agentes, conciliaturus esses ac pietatis lacte nutriturus, hisce utrisque mysterium adumbras. Ast, o pulcherrime infantum theologorum cætus, chorusque, qui Spiritu assistis, una nobiscum laudes celebra atque concinna. Nam olim quidem seniorum cædem spirantium notata publice vesania, quod pullo vectum mansuetum Regem honore coleretis, dulcibus canticis vestris siccarios, ut infensis in Deum animis essent eumque oppugnarent, visi estis excitare, nimirum coangustatis amaro felle eorum pectoribus ; nunc vero abest omnis murmurator, nec est qui laudes iniquo animo ferat : nemo est, qui festi lætam faciem tristi ac tetrica specie injuria afficiat : sed omnes ea, qua decet alacritate, in Domini gratiam conve-

** Zach. ix, 9. ** Luc. xix, 38.

NOTÆ.

(24) *Nostram deformitatem*. Τὸ ἡμέτερον ἀσχημον. Plane animæ, non corporis informitatem, ut male reddit interpres, mirorque viro docto sic excidisse : ac quanquam in Christo corpus ac caro haud raro pro tota humana natura accipiantur,

haud tamen in homine, quod est animæ facile intelligatur nomine corporis ; nec quam in anima deformitatem peccatum facit, corporis informitas appellari possit.

niunt, atque ad victorem mortis omnisque mœoris expulsorem, læto tum pectore tum lingua accurrunt, congratulantes amico Lazaro, qui modo fetorem ex sepulcro contractum deponens, communis generis incorruptionis unguenta perspirat : sed et illi congratulantes, qui per viscera misericordiæ suis ipse laboribus tristitiam exstinxit, mundoque gaudium insevit : multoque stupore ac miraculo ea honorantes, quæ dispensatione geruntur : ac vestri cantici modos dulcissimo haurientes auditu, quorum nihil tunc perversa Synagoga intellexit : sed cum infernum tremore concussum viderent, ac necdum prolatis verbis, ipso remittente, eductum mortuum, eo audaciores esse contendebant. Ac ille quidem cum sepulchralibus fasciis e sepulcro exsiliabat, si vero insolubilibus malignæ mentis nexibus astricti, liberatori nectebant vincula, verbisque lacte manantibus labiis fusis, spurca eorum pectora dissecabantur improbitatis exsuperantia. Adesto, decore ac splendore Ecclesiæ præclare induere, desiderantis, inquam, pariter desideratæque ac prædilectæ inculpatæ sponsæ, quam Pater junxit charissimo Filio, abjuncta a mitissimo sponso feroci ac ingrata Synagoga : quod nimirum tantæ desponsationis jura violans, sponsum suum despicatui habuerit, eum prosequens odio a quo dilecta esset, ac pro nihilo ducens eum qui honore auxisset : eum denique, cujus beneficio rerum copia abundabat, ac agebat felix, contrariis plane molis remunerans. Quapropter nunc a vobis repulsa desertaque, ac festivæ omnis lætitiæ exsors, felicitatis loco calamitatum dives agit ; deformitate vestita, ejus vice venustatis, cujus antea floribus coruscabat ; sæcesque ejus vindemiæ bibens, quam sibi collegerat. At vero nova ac charissima sponsa, ob excellentissimam desponsationem gaudiis omnibus plena, sponsoque suo formosissimo, castissimo amore agglutinata, fruitur quidem ipsius deliciis, sed et præsentis diei voluptatem percipit, qua licet hic, servata illa veteris honoris forma et ratione, cum ramis Palmarum laudationem instituat, attamen oculis in superna defixis eundem una cum angelis glorificat, tanquam illum qui et in cœlo et in terra regnat. Nam loco obedientiæ usque ad passionem ac mortem, dedit ei Pater potestatem in omnia, tum quæ in cœlo, tum quæ sunt in terra. Dedit potestatem, ejus subiciens pedibus etiam invitos hostes⁶⁶, quotquot regnum ejus respuerant. Clarificavit namque Unigenitum, ea gloria, quam habuit priusquam mundus fieret ac antequam temporum conditor temporis subjectus appareret : gaudens nimirum, ob magnum illud ab ipso designatum opus ; ob homines scilicet libertati assertos ac conciliatos : quod, inquam, debellato eo qui invictus videbatur, quique fines terræ niduli instar comprehensurum se jactabat, e tyranni eos eripuerit manibus, Deoque ac Patri obtulerit, ac ei concilia-

ρίζοντι · συγχαίροντες δὲ τῷ διὰ σπλάγχνα ἐλέους καμάτων οἰκειοῖς τὴν λύπην ἐξαφανίσαντι, καὶ τῷ κόσμῳ φυτουργήσαντι τὴν χαρὰν · καὶ τιμῶντες ἐκπλήξει καὶ θαύματι τὰ οἰκονομούμενα · ἡδὺ δὲ ἀκουσμα τὸ ὑμέτερον ἄσμα ποιοῦμενοι, ὧν τότε οὐδὲν ἡ πονηρὰ συνίει συναγωγὴ · ἀλλ' ὁρῶντες ἤδη τρομάξαντα, καὶ τῶν καλούντων ῥημάτων ἔτι λαλουμένων ἀναπέμφαντα τὸν νεκρὸν, ἐφιλονέικουν εἶναι τοῦτου θρασύτεροι · καὶ ὁ μὲν ἀνεπήδα μετὰ τῶν ἐν ταφῶν σπαργάνων τοῦ μνήματος · οἱ δὲ τῷ λυτρωτῇ ἐν τῇ ἀλύτῳ ὄντως τῆς πονηρίας γνῶμῃ ἐπλεον τὰ δεσμὰ, καὶ ῥήμασι γάλα σταζόντων χειλέων τὰς ἐν κακίᾳ σαπρὰς διεπρίοντο καρδίας. Δεῦρο μετὰ τῆς ὡραιότητος ὠραίζου τῆς ἐκκλησίας, τῆς καὶ ποθοῦσης, καὶ στεργομένης ἀμώμου νόμφης · ἦν ὁ Πατὴρ τῷ ἀγαπητῷ ἡρμόσατο Υἱῷ, διαζεύξας τοῦ πρᾶου νυμφίου τὴν ἀγριαίνουσαν καὶ ἀχάριστον Συναγωγὴν · ἀνθ' ὧν εἰς τὴν τοσαύτην ἐνυδρίασα μνηστείαν, τὸν νυμφευσάμενον ἐξουδένωσε, μισήσασα τὸν ἡγαπηκῶτα · φαυλίσασα τὸν τετιμηκῶτα · τὸν δι' ὃν πᾶσιν εὐθύνει καλοῖς, πᾶσιν ἐναντίοις ἀμειψαμένη. Διὰ τοῦτο νῦν ὑμῖν ἀπωσμένη, καὶ ἐρημὸς, καὶ ἀνέορτος, καὶ πλυτουῦσα τὰς συμφορὰς ἀντὶ τῆς μακαριότητος · καὶ ἀνθοῦσα τὴν ἀσχημοσύνην ἀντὶ τῆς τότε καλλονῆς ἐπανθοῦσης αὐτῇ · καὶ πίνουσα τὴν τρυγίαν, ὧν κακῶς ἐγεώργησεν. Ἡ δὲ νέα νόμφη καὶ ἐντιμος, ἐπὶ τῇ ὑπερτίμῳ χαίρουσα μνηστεία, καὶ τῷ καλῷ μνηστῆρι πανάγνῳ ἔρωτι περιφουμένη, ἀπολαύει μὲν τῆς ἐκείνου τερπνότητος · ἀπολαύει δὲ καὶ τῶν τῆς παρουσίας ἡμέρας τερπνῶν · ἐν ᾧ, εἰ καὶ κάτω τῆς παλαιᾶς ἐκείνης τιμῆς τὰ σύμβολα σώζουσα μετὰ βαίῶν αὐτῷ προσάγει τὸν ἔπαινον, ἀλλ' ἄνω θεωροῖς αὐτὸν ὀφθαλμοῖς ὀρῶσα μετ' ἀγγέλων δοξολογεῖ, ὥς τῶν ἄνω κυριεύοντα, καὶ τῶν κάτω. Ἔδωκε γὰρ αὐτῷ ἀντὶ τῆς μέχρι παθῶν καὶ θανάτου ὑπακοῆς ὁ Πατὴρ, τὴν πάντων ἐξουσίαν, ὅσα ἐν οὐρανῷ, καὶ ὅσα ἐν γῇ, ἔδωκε τὴν ἐξουσίαν ὑπὸ τοὺς πόδας καταθεῖς, καὶ ἀκοντάς τοὺς ἐχθροὺς, ὅσοι τὴν ἐκείνου παρητοῦντο βασιλείαν. Ἐδόξε γὰρ τὸν Μονογενῆ τῇ δόξῃ, ᾧ εἶχε πρὶν τὸν κόσμον γενέσθαι, καὶ πρὶν ὑπὸ χρόνου ὀφθῆναι τὸν ποιητὴν τῶν χρόνων · χαίρων ἐπὶ τῷ μεγάλῳ ἔργῳ αὐτοῦ, τῇ ἀνθρώπων ἑλευθερίᾳ καὶ προσενέξει · ὅτι καταπαλαίσας τὸν ἀήτητον εἶναι νομίσαντα καὶ καταλήψειν ὡς νεοσσὶν τὰ πέρατα, τῆς τυράννου χειρὸς ἐξαρπάσας, προσήγαγε τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, διὰ τῆς ἐκείνῃ πρεπούσης οἰκονομίας. Ἐπρεπε γὰρ Θεοῦ δι' ἄφατον ἀγαθότητα λύειν τὸν ἀνθρωπον εὐδοκήσαντος ὧν ἐνοχος ἦν, καὶ εἰς κληρονομίαν παραλαμβάνοντος, Υἱὸν εἶναι τὸν τοῦτο πραγματευόμενον. Οὕτε γὰρ Πατρὶ τὸ τῆς πρὸς ἡμᾶς ὁμιλίας ἡρμοζεν ἔργον, ἵνα μὴ τοῦ Πατρὸς εἶναι μετὰστασιν πάθοι, καὶ πρὸς τὴν τοῦ Υἱοῦ τάξιν, καὶ χρονικὴν αἰτίαν, καὶ αἰτίας ἐπέκεινα καταδέχεται. Ἀλλὰ γὰρ οὐδὲ Πνεύματι. Οὕτε γὰρ ἐκείνῳ πρὸς τὴν Υἱοῦ προσηγορίαν διὰ τοῦ τόκου προσηχον ἦν μετατετάχθαι · καὶ τὸ αὐτὸ νῦν μὲν Πνεῦμα, νῦν δὲ Υἱὸν εἶναι · καὶ φύσιν

⁶⁶ Joan. xvii. 20.

ἐν τῇ συνεκτικῇ πάσης εὐταξίας Τριάδι γεγενῆσθαι. Ἡν οὖν εἰκὸς ὕδιν διωκηθέναι τὸ τῆς εὐεργεσίας μυστήριον, ὃς οὐκ εἶχεν ἀνάγκην καινοτομήσειν τὴν προσήγοράν, ἥς ἐκκληρονόμει, οὐδὲ τοῦ ἰδίου μεταστήναι. Ἐμελλε δὲ, ὥσπερ ἀπαθῶς ἐκ Πατρὸς γεννηθεὶς ἦν ὕδης, οὕτως ἀπαθῶς ἐκ μητρὸς κυοφορηθεὶς ὑπάρξειν υἱὸς καὶ ἀδελφὸς ἡμῶν, τῶν ἐπὶ κλήρον καλουμένων, γεγωνῶς, τὰ ἀδελφοὺς ἐπιπρέποντα τῶν πατέρων συγκαληρονόμους παραλαβεῖν. Οὐ μὴν οὐδ' εἶχε λόγον, τὸν Νοῦν, ἡ τὸ Πνεῦμα τῇ ἡμετέρᾳ περιγραφῇ παχύτητι· ἀλλ' ἦν οἰκστων τὸν Λόγον, ὥσπερ διὰ τόμου τῆς σαρκίνης παχύτητος, τοῖς εἰς τὸν κλήρον εἰσαγομένοις προσομιλῆσαι. Ἦσαν οὖν μὴ διεστηκώς, ὅθεν ὥρμητο. Οὐδὲ γὰρ διάστασις ὀρίζει τὸν πάντα πληροῦντα οὐδὲ, τοῦ γεγεννηκότος Νοῦ ἀποτέμνεται ὁ Λόγος. Οὐκοῦν οὐδ' ἐξημῶσε τοὺς γεννητορας κόλπους, οὐδ' αὐτὸς ὑπέστη ζημίαν τῇ κενώσει, ἥς εἶχε δόξης, διὰ τὸ τοῦ προσληφθέντος ἁδοξον. Ἀλλ' εἰ χρὴ φάναι, τῷ πλήρει προσθήκην τινὰ γεγενῆσθαι, προσθήκην ἐκ τῆς περὶ ἡμῶν οἰκονομίας δόξης λαβὼν· ἀνθ' ὧν οἷς οὐκ ἦν ἄλλως εὖ γεγενῆσθαι, ὥσπερ ἐν τόμῳ, τῇ ἐκείνων παχύτητι ὁραθεὶς, ἐξαγγελεὺς τε ἅμα τῆς μεγάλης βουλῆς γέγονε καὶ ποιητής, καὶ τὸ πάσης ἐκπλήξεως ἐπέκτεινε ἔργον πληροῖ, τὸν ἀνθρωπον θεοποιῶν, καὶ καθίζων ἐν ῥόνῳ τῷ πατρικῷ. —

A verit, ea dispensatione, quam ut gereret ipse congruum fuit. Decebat enim ut, cum ineffabili Deus bonitate ab iis hominem absolvere statuisset, quorum tenebatur reus, ac in hæreditatem asciscere, id alius præter Filium non perageret. Minime namque congruum erat ut Pater inter nos versaretur, ac fieret homo, ne Patris ipse rationem amitteret, ac in Filii ordinem temporalisque ortus principium redigeretur, qui omni principio ac causa superior est. Sed neque Spiritum sanctum res decebat. Nam neque eum par erat in Filii proprietatem ac appellationem vi generationis transire; utque idem modo Spiritus esset, modo Filius; sicque in sancta Trinitate, quæ omnem complectitur ordinem, confusio ac commistio oriretur. Conveniens igitur erat ut Filius beneficentiæ hujus mysterium perageret; quem nihil necesse esset eam innovare appellationem, quam natura obtinet, autve a sua proprietate excedere. Quæ enim ratione ex Patre nulla passione natus Filius erat, sic et sine passione ex matris utero susceptus partuque editus, Filius erat futurus, nosterque effectus frater, qui ad hæreditatem vocamur, paternorum nos bonorum cohæredes assumpturus, quod inter fratres solet fieri, ac fratres decet. At neque decebat ut Verbum, velut per totum ac libri corpus, per nostræ carnis molem, iis consuesceret qui ad hæreditatem introducendi essent. Venit itaque non derelicto loco, ex quo profectus erat. Neque enim eum, qui omnia implet, ulla distantia segregat: neque Verbum ab intellectu generante recessit. Igitur neque Paterno gremio ullum damnum attulit, neque ipsum detrimenti aliquid subiit quæ se exinanivit ejus quam habuit gloriæ, propter humanæ naturæ ingloriam assumptam conditionem. Quinimo, si ita fas dicere, accessionem aliquam ei quod est plenum factam esse, accessione facta gloriæ ex humani generis dispensata salute; quod res aliter congrue habere non posset, in nostrâ mole, tantquam in tomo, perspicuum se ac oculis subjectum reddens, tum *magni consilii angelus**, tum exsecutor effectus est, opusque illud, quod omnem admirationem superat, implet; ut nimirum hominam deitate donet, ac in paterno solio collocet.

Ἀλλ' ὦ Λόγε, διὰ τὴν ἀχρονον ἐκ Πατρὸς γέννησιν, καὶ ἀνθρώπου, διὰ τὴν ἐν χρόνῳ ἐκ μητρὸς ἀποτέξιν! Ὁ σοφία καὶ ἀπαύγασμα καὶ ζωὴ, ὅφ' ἥς καταπίπεται θάνατος! Ὁ δὲ ὁ Πατὴρ ἐφανερώθη, καὶ Πνεύματος ποταμὸν ἐν ἀνθρώποις ἐβρύθησαν! Ὁ Τριάς ἅγλα ἐνώσει διαίρουμένη, καὶ διαίρεσει συναπτομένη, ἐν τρισὶ προσώποις εἰς Θεὸς ὁμοούσιος! Εἰργασταὶ σοὶ τῶν ἡμετέρων λόγων τοῦτο ἀνάθημα, προθυμηθέντι μὲν εἰς σὴν τιμὴν τὸ ἔργον διενεγκεῖν, οὐ συγχωροῦμένῳ δὲ εἰς ὅσον καθῆκεν ἀκριβῆ τὴν ἐργασίαν ποιεῖν ὑπὸ τῆς προνοίας, ἥ κρίμασι τοῖς σοῖς ἐνδεδέμεθα. Ἡδὴ γὰρ καὶ νῦν ὥσπερ αὐτοῦς ἡρπακότες τῆς τῶν πραγμάτων ἀσχολίας, κατὰ τὴν

Sed o Verbum, ob illam ex Patre æternam nativitatem, ac homo ob temporalem ortum ex matre! O sapientia, splendorque et vita, cujus viribus mors fuit absorpta! O per quem Pater manifestatus est, ac Spiritus flumina inter homines decurrerunt! O sancta Trinitas, unitate divisa, ac divisione unita, in tribus personis unus Deus consubstantialis! Hocce tibi nostræ orationis elaboratum est munus; cum ipse quidem, ut in tuum opus honorem cederet, percuperem; verum sim prohibitus, quominus ea, quæ par erat diligentia ac studio absolverem: atque id curis, quibus, te ita volente, distinemur. Nam et nunc quoque quasi

* Isa. ix, 6.

NOTÆ.

(25) *Ut Mens, aut Spiritus.* Νοῦς ἡ Πνεῦμα. Pater scilicet qui Mens intelligitur, velut deitatis fons, ex quo Verbum, et Amor; Filius scilicet, ac Spiritus sanctus. Ex Mentis ergo et Spiritus ratione recte colligit non fuisse conveniens vel Patrem incarnari, vel Spiritum sanctum: bene autem Verbum, cujus sit in Tomo, seu Libro sensile fieri, ac circumscribi. Grets. nulla Mentis, aut Tomi mentione, nihil subtilem auctoris sensum exprimit;

apud quem etiam porperam δι' ἀτόμου scriptum est, pro, διὰ Τόμου· ut paulo post repetit auctor: Ὅσπερ ἐν Τόμῳ, τῇ ἐκείνων παχύτητι ὁραθεὶς, ubi etiam Gretsero displicet Tomi nomen, seu Libri; quod rex theologus ex propheta evangelista accepit: Ἀδὲς σεαυτῷ Τόμον νέου μεγάλου· *Sume tibi Tomum novi magni*, Isa. viii; eoque charum toties repetit.

nos ex occupationibus suffurati, pro facultate nobis a te concessa, in gloriam et honorem unius Dei qui in Trinitate adoratur, hanc orationem tribus diebus composuimus; quia te decet honor et gloria in sæcula, Amen.

ORATIO VIII.

In extractionem venerabilium ac sacrosanctorum clavorum, qui infixi fuerunt in corpore Domini nostri Jesu Christi; et in divini corporis sepulturam. Dicta est sancta ac magna die Parasceves (26).

(COMBESIS. Auctar. pag. 1675.)

O tremendum mysterium universæ creaturæ, tum celestis, tum mundanæ! O mysterium, mirifica omnia, quæ a mundo condito evenerunt, sua admirabilitate longe exsuperans! Plane dignum stupore, materno Deum capi utero, et cum hominibus conversari, ac si qua alia humanæ salutis causa gesta fuerunt ac dispensata: voluisse autem mortem oppetere, id quantum ad inclinationem humiliorum, tantum ad stuporem sublimiorum. Quid ei retribuimus qui nos adeo dilexit? Non satis fuit bonitati ejus, ut nos, cum non essemus, propria manu conderet, injuriososque ac eos qui in adversarii partes concessissemus, mille modis ad se traduceret, atque ut tantæ bonitatis in nos collatæ præmio, sic male in iram provocatus haberet: quin et usque ad cruciatum ac mortem dignatur descendere: utque ii quos par erat non uno mortis genere, sed innumerabilibus pro reatu punire, a morte liberentur, Dominus congruitur cum morte: congruitur, ut non vincitur, vel tenetur. Licet enim in arenam cum morte, quæ genus humanum persequabatur, descendat, id tamen eo consilio facit, ut insolubilibus constrictam vinculis, ab ulteriori eam impressione ac persecutione, nihil inde læsa divina virtute, cohibeat. Hoc quoque olim Deo afflata prophetarum ora prolucuta sunt: Propter peccata populi mei, ad mortem ductus sum; Creator, pro creatura; justus, pro injustis; pro servis, Dominus; Rex, pro reis. Neque hoc solum, sed quibus salutem procurat, ab his vulneratur. Ut enim homo immortalis fiat, Deus mortem gustat; nec homines a tanto absterrentur facinore. Venit ad captivos Redemptor, ingrati solvendi ipsum ligant. Venit medicus ad ægros; sique gratiarum actionis loco eidem infligunt vulnera. Venit Salvator ad eos qui per lignum periissent, atque ab iis in ligno extenditur. Ac neque hactenus iisque cruciamenis ac morte iram definitam volunt; quin etiam

A ὑπὸ σοῦ χορηγηθεῖσαν μυστικὴν κρόκην τῆς γνώσεως· τῷ ἐν τιμωμένῳ ἐν Τριάδι Θεῷ ἐν ἡμερῶν Τριάδι εἰς δόξαν, καὶ ἔπαινον τὸ δῶρον ἐξεργασάμεθα· ὅτι σοὶ πρέπει τιμὴ καὶ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Η΄.

Εἰς τὴν ἀποκαθίστασιν τῶν τιμῶν καὶ ἀγίων ἡλῶν, τῶν ἐμπαρέντων ἐν τῷ Δεσποτικῷ σώματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· καὶ εἰς τὴν θεόσωμον αὐτοῦ ταφήν. Τῇ ἀγίᾳ καὶ μεγάλῃ Παρασκευῇ.

B Ὁ φρικτοῦ μυστηρίου πάση τῇ κρίσει, ὅση ὑπερουράνιος, καὶ ὅση ἐγκόσμιος! Ὁ μυστηρίου πᾶν, εἴ τι παράδοξον ἐξ αἰῶνος ἐπράχθη, ἀποκρύπτοντος τῷ παραδόξῳ! Ἐκπληξίς μὲν γὰρ Θεὸν ἐν μήτρᾳ γυναικὸς χωρηθῆναι, καὶ ἀνθρώποις συναναστραφῆναι, καὶ τὰ ἄλλα, ὅσα εἰς ἡμῶν σωτηρίαν ψυχονομήθη· ἀλλὰ τὸ εὐδοκῆσαι· θανάτῳ ὁμῆσαι ὅσον εἰς συγκατάδοσιν ταπεινῶν, τοσοῦτον εἰς ἑκπληξίν ὕψιόν. Τί ἀνταποδῶμεν τῷ οὕτως ἡμᾶς ἀγαπήσαντι; Οὐκ ἔρκει τῇ αὐτοῦ ἀγαθότητι· πλαστουργῆσαι μὴ ἔντας παλάμη οἰκεῖ· οὐδὲ ὑδρίσαντας, καὶ μετὰ τοῦ ἀντιπάλου γενομένους μυρία ἐπιβολαὶς μεθέλκειν πρὸς ἑαυτὸν, μηδὲ ἐκ τοῦ τοσαύτης ἀπολαύσαντας χρηστότητος, οὕτως κακῶς διακεῖσθαι παροργισθέντα· ἀλλὰ καὶ μέχρι παθῶν κατείναι δι' ἡμᾶς εὐδοκεῖ· καὶ οὗς οὐχ ἐν θανάτῳ, ἀλλὰ μυρία εἶδει δοθῆναι, ἐν οὗτοι θανάτου λυτρωθῶσιν, ὁ Δεσπότης θανάτῳ συμπλέκεται. Συμπλέκεται, ἀλλ' οὐ κρατεῖται. Εἰ γὰρ καὶ πρὸς συμπλοκὴν τῷ θανάτῳ διώκοντι τὸ γένος καθήσιν ἐκτείνον, ἀλλ' ἐν ἐπίσχεθ' ἑαυτοῖς αὐτοῖς τῆς ἐπὶ τὸ πρόσθεν ὁρμῆς καὶ διώξεως, μηδὲν τῆς θείας δυνάμει· ἐκ τούτου καμώσεως. Τοῦτο ἄρα καὶ θεοφορούμενα χεῖλη πάλαι προβλεγεν· Ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν τοῦ λαοῦ μου ἤχθη εἰς θάνατον. Ὑπὲρ τοῦ πλάσματος, ὁ Πλάστης· ὑπὲρ ἀδίκων, ὁ δίκαιος· ὑπὲρ τῶν δούλων ὁ Δεσπότης· ὑπὲρ τῶν κατακρίτων, ὁ Βασιλεὺς. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλ' ὑπὲρ ὧν τὴν σωτηρίαν πραγματεύεται, ὑπὸ τούτων τραυματίζεται. Ὡς γὰρ ἄνθρωπος ἀπαθανατισθῇ, γέυεται θανάτου Θεός· καὶ τολμῶσιν ἄνθρωποι τὸ ἐγχείρημα. Ὁ λυτρωτὴς παραγένητο τοῖς αἰχμαλώτοις· καὶ οἱ ἀχάριστοι ἑαυτοῖς τὸν λύοντα. Ἐπέστη τοῖς ἀσθενούσιν ὁ ἰατρός· καὶ ἀντὶ τοῦ χάριν εἶδεναι τῆς θεραπείας, τραυματίαν δεικνύουσιν. Ἦλθε τοῖς ἀπολωλόσι διὰ ξύλου Σωτὴρ· καὶ αὐτὸν ἐπὶ ξύλῳ ταννύουσι. Καὶ οὐδὲ μέχρι τούτου τὴν ἀδικον ὁργὴν καταλύουσιν· ἀλλ' ἐποργίζονται καὶ θανόντι· καὶ τοὶ καὶ πρὸς ἐχθροὺς εὐμένειαν φέρει

NOTÆ.

(26) Primam hanc e novem e Bavarica biblioiheca ediderat Gretserus: quo argumento exstant luculentissimæ Græcorum orationes. Ad magni potius Sabbati diem spectare videtur, quam Parasceves: ut non omnino probem quod titulo præferatur, τῇ ἀγίᾳ καὶ μεγάλῃ Παρασκευῇ· cum auctor præcipue celebret diem septimam, ejusque requiem,

nova operum cessatione, ac operum recreationis, consecratam: uti primo consecrata fuerat cessatio operum creationis. Forte dicta sit die ipsa Parasceves; sed vergente ad vesperam, quando jam velut inchoante Sabbato, Dominicæ sepulture memoria recolli incipiebat.

θάνατος. Νῦν δὲ τὸν εὐεργέτην θανατώσαντες οὐκ ἀποκτείνετε τοὺς θυμούς.

Ἡ δὲ αἰτία μὲν οὖν ὁ δημαγωγὸς Ἰσραὴλ Μωϋσῆς, ὁ τὸν ἡμέτερον, μᾶλλον δὲ, κακείνου Δεσπότην εἰκονίζων, οἷς ῥάβδῳ τὴν θάλασσαν λαφῶν ταλαιπωροῦν μένῳ ἐδείκνυ βήτην, καὶ τοὺς διώκοντας ἐκρυπτεν ἐν αὐτῇ· εἰς τὰ νῦν τελούμενα βλέμματα θεωρίας ἀποσκοπῶν, ἀλλοῖς τε πολλοῖς, τῆς ἐπὶ θεομαχίαν ὁρμῆς ἀναστέλλειν αὐτοὺς ἐπειράτο· οὐχ ἤττον δὲ κἀντεῦθεν λέγων, ὡς ἴδοιεν ἐπὶ ξύλου κρεμασμένην αὐτῶν τὴν ζωὴν, οἷον εἰκόνι γράφων ἐν ὄρει χαλκῷ τοῦ πράγματος τὴν ἀλήθειαν. 'Ἄλλ' ἦν ἄρα τοῦ Ἰουδαίου καλύμματος, μὴ μόνον τὴν εἰκόνα, ἀλλὰ μὴδ' αὐτὴν ὁρᾶν τοῦ πράγματος τὴν ἐνέργειαν. Πᾶσα γὰρ κτίσις τῷ Δεσποτικῷ θαμβουμένη πάθει, καὶ μόνον οὐχὶ φωνὴν ἀφίεσα, καὶ τῶν μαιφόνων στηλιτεύουσα τὴν τόλμαν· γῆς θεμέλια τρέμοντα· πέτραι ῥηγινύμεναι· φωστῆρες εἰς ζόφον τὴν λάμψιν ἀμείδοντες· οὐδ' οὕτως εἰς συναίσθησιν εἴλεκε τῇ μέθῃ τῆς μανίας κεκαρωμένους αὐτούς· ἀλλὰ μανίαν ἄλλην ἐπὶ μανίᾳ μαίνονται. Ἐπεὶ γὰρ ὑπὸ Ἰωσήφ τῷ χωρίῳ τῆς ἀφθαρσίας τὸ θεῖον ἐτέθη σῶμα, τί φασὶ τὰ χεῖλη τὰ μάταια; Ἐμνήσθημεν ὅτι κακείνος ὁ πλάτος [εἶπεν], ἐτι ζῶν. Μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐγείρομαι. Ὡς πῶρως καρδίας τῶν ἀψύχων ἀναισθητοτέρας. Οὐρανὸς καὶ γῆ συνήσθηον τὴν δεσποτικὴν ὕδριν, καὶ ἐφρίξαν· καὶ λαὸς Ἑβραίων ἐπὶ πλεῖον τῇ ἀπονοίᾳ βακχεύεται. Οὐκ εἶπεν, Ἰουδαίε, πρὶν γενέσθαι, ὅτι μαστιγώσεις, καὶ ῥαπτεῖς, καὶ ἐπὶ ξύλου κρεμάσεις; πῶς τὴν ἐκθασιν τῶν προειρημένων ἐκεῖ οὐκ ἐνεθυμήθης, ἀλλ' ἔδρασας ἅπαντα μὴδὲν τὴν πρόρρησιν ὑπολογισάμενος; Τί οὖν ἐνταῦθα σε ὁ τῆς ἀναστάσεως θορυβεῖ λόγος; Οὐκ ἐθού φροντίδα τῶν ἐκθάντων μέχρι τοῦ σταυροῦ· μὴδὲ τοῦτο σοὶ πράγματα παρεχέτω. Ἄλλ' ἐν οἷς μὲν ἐφλέγου διψῶν τοῦ Δεσποτικοῦ αἵματος, οὐδὲ ἐπὶ διάνοιαν ἐβάλου, ὧν προεῖπε μὲν κακείνος, ἐπλήρους δὲ σύ. Οὐδὲ γὰρ συνεχώρει τῆς μαιφόνιας ἡ λύσσα λογίζεσθαι τὸν λογισμόν. Ἐπεὶ δ' ὥσπερ τὸ δῖφος τοῦ Δεσποτικοῦ φόνου μικρὸν ὑπανήκεν, εἰς μνήμην, ὧν τε προεῖπε, καὶ ὧν ἔδρασας ἐλθὼν, οἷον προκύπτουσαν ὁρῶν τὴν ἀλήθειαν, ὅσον οὐπω δέδοικας δὴν αὐτῆς τὴν φανέρωσιν· καὶ τοῖς περὶ τῆς ἀναστάσεως λόγοις τοὺς λογισμοὺς κατασεῖς¹. Ἐμνήσθημεν ὅτι κακείνος ὁ πλάτος εἶπεν ἐτι ζῶν. Τί λέγεις; Πῶς δι' ὧν ἐμνήσθης, ὅτι προεῖπεν ἀναστήσεσθαι, πλάνον καλῶν, οὐκ ἀναμνήσκῃ, ἅπερ ἐτέλεσας εἰς αὐτὸν, ὅτι καὶ ταῦτα εἶπεν, καὶ τὸ μιστὸν ἐμφορτέτῃ ἰστόμα; Ἀλλὰ πλάνος. Καὶ τί τοσοῦτον φροντίζεις αὐτοῦ; Τὸ σπουδαζόμενον ἦν υἱας. Ἐλυσας τῷ θανάτῳ τὴν ἀφορμὴν τῆς πλάνης. Οὐκ ἀκούει χειλέων ἐκαίνου λαός, ὃν ὡς εὐκολον εἰς ἀπάτην ὑπὸ κατάραν ἐτίθεις. Οὐχ ὁρῶσι τὰ παράδοξα τῶν τεραστίων.

mortuo irascuntur, tametsi mors in ipsos quoque hostes leniores efficiat. At isti ne benefactore quidem interfecto animos leniunt ac iras.

Jam olim populi Israelitici dux Moyses, nostrum, quin et suum illius Dominum adumbrans, quibus per virgam populo afflicto mare pervium fecit, ac persequentes in eo submersit; in ea quæ nunc peraguntur spiritalis intelligentiæ oculo intentus, aliisque plurimis, ab eo impetu quo Deo resistebant, abducere conabatur: tunc maxime cum ait fore ut viderent vitam suam pendentem in ligno⁸⁸, expressa tanquam in imagine rei veritate in æneo serpente⁸⁹. Cæterum hoc Judæorum cæcitati conveniens erat, ut non modo imaginem non agnoscerent, sed ne ad ipsam rem, cum perageretur, animum adverterent. Quamvis enim creata universa Domini passione cohorruerint, tantumque non ediderint vocem, ac sacrilegorum parricidarum audaciam coarguerint: nam fundamenta terræ contremuerunt, petra scissæ sunt, cœli lumina lucem in caliginem verterunt: attamen ne sic quidem Judæi furore et vesania ebrii sepultique, sui sceleris immanitatem persenserunt, sed furorem furori accumulunt. Postquam enim Joseph in immortalitatis loco illo divinum corpus condiderat, quid vanissimi hominum deblaterant? Recordati sumus, quoniam seductor ille dixit adhuc vivens. Post tres dies resurgam⁹⁰. O cordis stoliditatem ac stuporem, qualem in rebus inanibus non reperias! Cœlum et terra injuriam Domino irrogatam senserunt, horrueruntque; ac Hæbræorum populus eo magis desperata vesania furit. An non, o Judæe, prædixit fore ut a te flagellaretur, alapis cæderetur, et in ligno suspenderetur? Quomodo eventum prædictionum in memoriam tunc non revocasti, sed perpetrasti omnia, nulla prædictionis habita ratione? Cur igitur jam mentio de resurrectione te perturbat? Cum eventus usque ad crucem floccipenderis, ne istud quoque negotium tibi facere debuerit. Verum sitis, qua Dominicum sanguinem ardentissime sitiebas, non sinebat, ut mente revolveres id quod ipse prædixerat; tu vero opere complexti. Neque enim rabies, qua ad innocentis perpetranda cædem ferebaris, sanam ullam cogitationem admittebat. At postquam sitis illa Domini sanguinis nonnihil remisit, animum subeunt, tam quæ ipse prædixit, quam quæ tu perpetrasti; ac veritatem quasi prospectantem videns, magnopere totam ejus manifestationem metuis, verbisque de resurrectione animo commoveris. Recordati sumus, quia seductor ille, dixit adhuc vivens. Quid ais? Quomodo seductorem vocans, quod prædictam ab eo resurrectionem recorderis, non simul in mentem revocas ea quæ in ipsum admisisti, cum et is illa prædixerit, ac sceleratum os tuum obstruxe-

⁸⁸ Dent. xxviii, 66. ⁸⁹ Num. xxi, 9. ⁹⁰ Matth. xxvii, 63.

VARIE LECTIONES.

¹ κατασεῖ. ἢ ἐμφορτέτῃ.

rit? At seductor est. Cur vero tanta tibi de illo cura est? Consecisti quod studio mollebaris. Occasionem seductionis morte prædidisti. Non audit populus ejus labiorum verba¹, quem ut facilem decipi maledicto subiciebas. Non cernunt admiranda illa prodigia.

Undenam vero occasionem acceptura est de- A
ceptio? Ne forte discipuli veniant, et furentur eum, ac dicant populo, Surrexit a mortuis. Discipuli furentur, qui ne minimum quidem cum ille traheretur, secuti sunt? Tantum illi pro mortuo curæ suscepturi sunt, qui eo vivente, ne impressionem quidem vestram ferre valuerunt: vel eo duntaxat, ut a longe spectarent, quali nece Magister traderetur? line, illo jam sepulto, vestrum impetum floccifacient, furtumque cadaveris tentabunt? Non beneficii loco deputent, ita animi timiditate reputantes, ut vel nihil novantes, latere possint; sed ad necem inferendam, atque ad ipsos ad supplicium pervestigandos, cupidissimos homines magis provocent? Deinde, quo fine corpus surarentur? Non ut alicubi id reponeret eoque tanquam amoris solatio fruerentur, sed ut resurrectione passim prædicarent? Rem inauditam, ac qualem sol nunquam vidit: nempe mortuum propria redivivum virtute: quasi videlicet rem tritam, ac quæ quotidie accidat, aggressuri essent. Atqui contrarium prorsus illos facere par erat, quantum humana mens ratione assequi potest; potius enim optare debebant ut sibi terra debisceret, præ metu ubique latibula quærere, nihil non moliri ne vestro unquam animo occurrerent: quin et implacabili odio in seductorem amor pristinus commutandus erat. Nam rogo, quamnam etiam ex causa tantam magistri curam agerent? An quia cum ipso agentes, in deliciis vivebant? At qui quas etiam exiguas C
facultates habebant, verbis illius obsecuti abjecerant; fameque et siti, et aliis incommodis contabescerant. Quid vero? An quia resurrectionem contingentes, lætam statim ac jucundam vitam victuri erant? Verum magis eos animi mœror cruciaturus erat, cum his, quæ confinxissent, haudquaquam certius niti possent. Cujusnam ergo gratia in tantum se periculum coniecissent? Nihil plane ejusmodi est qualo tu, vere seductor, ais; quin vel invitus resurrectionis splendorem visurus es, terrarum universum orbem collustrantem, tametsi gravius adhuc velamen cordi impositum geras. Interim, quodnam hoc præsidium, quod sepulcro moliris? Signacula imponis, ac circum custodias adhibes. Quid agis, Judæe? Non animadvertis viam te tibi excusandæ insipientiæ magis ac magis præcludere? Si enim, ut arbitraris, qui de resurrectione jactatur sermo, mendax ac commentitius est, quid vano studio circa sepulcrum occuparis? Sin autem ut verum, sicuti est, me-
tuis, quid his armis quibus illum oppugnās teipsum oppugnās? Forte enim si non tantum studii muniendo ac custodiendo sepulcro adhibuisses, impudentia ad vulnandam resurrectionem promovens, minori fuisset dedecori.

Sed valeant Hebræi cum suis nugis: Christi vero immaculata Ecclesia cum Moyse sacram requietionis diem veneretur, de qua dicebat: Et

¹ Joan. vii, 49.

Πόθεν ἔξει τὴν ἀφορμὴν ἡ πλάνη; καὶ μήποτε ἐλθόντες οἱ μαθηταὶ κλέψωσιν αὐτόν, καὶ εἰπωσιν τῷ λαῷ, ὅτι ἡγήρθη ἐκ τῶν νεκρῶν. Οἱ μαθηταὶ κλέψωσιν, οἱ μὴδὲ τὸ βραχύτατον ἀκολουθήσαντες ἔλκομένῳ; ἐκεῖνοι τοσαύτην σπουδὴν περὶ τὸν νεκρὸν σχήσουσιν, οἱ ζῶντος μὴδ' αὐτὴν ὁμῶν τὴν ὁρμὴν ὑπομείναντες, μὴδ' ὥστε πόρρωθεν ἰδεῖν ποῦ θανάτῳ ὁ διδάσκαλος παραδίδεται; Οὗτοι τάφῳ κρυβέντος καταφρονοῦσιν ὁμῶν, καὶ χωρήσουσιν ἐπὶ σώματος νεκροῦ κλοπὴν; οὐκ ἀγαπήτῃν, ἀπὸ δουλίας ἡγουμένους, εἰ μὴδὲν νεωτερίζουσιν, αὐτοῖς περιέσται λαθεῖν· ἀλλ' εἰς ἔρευναν καὶ τιμωρίαν φονῶντας ἀνθρώπους ἀνακινήσουσιν; Ἔτι· ἵνα καὶ τί ποιήσωσι κλέψαντες; Οὐχ ἵνα ὅπου δὴ μεταθέντες ἔχωσι παραμύθιον τοῦ φίλτρου, καὶ τιμῶσι τὸ σῶμα, ἀλλ' ἵνα φημίσωσιν τὴν ἀνάστασιν; πᾶγμα ὅλον οὕτω τελέατο ἥλιος, νεκρὸν οὐκ εὖ κράτει ἀναδιῶντα· ὥσπερ τι τῶν καθ' ἐκάστην γινόμενων κατασχευάζοντες; Καὶ μὴν τοῦναντίον ἅπαν εἰκὸς αὐτοῦ; ποιεῖν, ὅσα γε λογισμὸς ἀνθρώπινος ἐπιτρέπει· εὐχέσθαι βαγῆναι τοῦτοισι τὴν γῆν, τῷ δέει πανταχοῦ καταδύσθαι· πάντα μηχανᾶσθαι, μὴδ' ἐπὶ μνήμην ὁμῶν αὐτοῦ; ἔκειν. Καὶ μὴν καὶ μῖσος ἀναλαβεῖν ἀντὶ τοῦ πρότερον φίλτρου κατὰ τοῦ ἀπατήσαντος. Ἐπὶ τίνι γὰρ καὶ ἐμελλον οὕτω κηδεσθαι τοῦ διδασκάλου; Ὅτι ἐφ' οἷς αὐτῷ συνῆσαν ἐν ἀπολαύσει διέζων; ἀλλὰ καὶ ἦν εἶχον πενιχρὰν ὑπαρξίν, τοῖς ἐκεῖνοι παθόμενοι λόγοις βίβαντες, λιμῷ καὶ δίψει, καὶ τοῖς ἄλλοις ἐτήκοντο. Τί δέ; Ὅτι πλασάμενοι τὴν ἀνάστασιν, εὐθέως ἐμελλον βιώσεσθαι; Ἄλλ' οὕτω γε πλέον ἢ ἄθυρμα ἐκένται, οἷς ἐπλάσαντο θαρρῆν οὐκ ἔχοντας. Ἀντὶ τίνος οὖν εἰς τοσοῦτον κινδύνου καθίσταν αὐτοῦς; ἀλλ' οὐκ ἔστιν, ὡς σύ λέγεις, ὡ πλάνε ἀληθῶς· ἀλλ' ὅφει καὶ ἄκων τῆς ἀνεστάσεως τὸ φέγγος πᾶσαν περιλάμπον τὴν οἰκουμένην· καὶ ἐπὶ βρύτερον εἰς ἐπὶ τῆς καρδίας φέρον τὸ κάλυμμα. Τέως δὲ νῦν τίς ἡ ἀσφάλεια, ἦν τῷ τάφῳ περινοεῖς; σφραγίδας ἐπιτίθεις, καὶ κουστῶδίας περικαθίζεις. Τί ποιεῖς, Ἰουδαῖε; Λανθάνεις σαυτῷ τὸν ἔλεγχον τῆς ἀνοίας ἀφυκτότερον κατασχευάζων; Εἰ μὲν γὰρ ὥσπερ οἱ πλάνος ὁ τῆς ἀναστάσεως λόγος, τίς ἡ περὶ τὸν τάφον διάκωνος σπουδὴ; Εἰ δ' ὡς ἀληθῆ, ὅπερ ἐστὶ, δέδοικας, τί δὲ ὧν ἐκείνη μάχη, σαυτὸν ἀνατρέπεις; μὴ γὰρ οὕτω περικροτοῦντί σοι τὴν φυλακὴν, ἴσως ἂν ἡ ἀναλίσκῃ ἐπὶ τὸ συκοφαντεῖν τὴν ἀνάστασιν ὡρμημένῳ, οὐκ ἂν μετὰ τοσαύτης αἰσχύνῃ προῦχώρει.

Ἄλλ' ἐρήφρωσαν ταῖς αὐτῶν λέσχαις Ἑβραῖοι· ἡ δὲ τοῦ Χριστοῦ ἀμωμος Ἐκκλησία μετὰ Μωυσέως τῆς καταπαύσεως τὴν ἱερὰν ἡμέραν τιμᾷ· περὶ

ἡς ἡμεῖς· Καὶ εὐλόγησεν ὁ Θεὸς τὴν ἡμέραν τὴν ἐδόξμην, ἐν ᾗ κατέπαυσεν ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ. Εἰ γὰρ καὶ τῶν ἔργων ἐξ ὧν ὁ κόσμος ὑπάρχει θελοῖ κατὰπαυσιν· ἀλλ' οὐκ αὕτη τῇ ὄντι τῆς καταπαύσεως ἡμέρα, ἐν ᾗ ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐξ ἔργων τοῦ ἡμετέρου προσλήμματος, ἐκὼν ὁμιλήσας θανάτῳ, κατέπαυσεν· ἐν ᾗ τοῦ θανάτου ἡ αἰώνιος τυραννὶς κατελύθη, καὶ οἱ ὑπ' ἐκείνῳ ταλαιπωρούμενοι, ἀνάπαυσιν εὗροντο· ἐν ᾗ τῶν σπιλάδων τῆς ἀμαρτίας· ὑπεξελοῦσα ἡ φύσις, δι' ὧν πρὸς φθορὰν ἐναυάγει, καθωρμίσατο πρὸς ἀφθορίαν· καθ' ἣν ὁ κραταῖος, ὡς ἐξ ὑπνίου τῶν ὑπὲρ ἡμῶν ὑπνώσας τραυμάτων, τὸν ὑπερῆφανον ἐχθρὸν τραυματίαν ἐιργάσατο, καὶ τοὺς αἰχμαλώτους ἀπέλυσεν τῆς πολυχρονίου φρουρᾶς. Τίς ὁ πλοῦτος τῆς περὶ ἐμὲ συμπαθείας; Τί τὸ ἀπειρον τῆς συγκαταθέσεως; Ἐγένεσάμην ἐγὼ βρώσεως γλυκείας, ἡ με κατέστησεν ὑπόδικον τῷ θανάτῳ· καὶ γέυεται θανάτου Θεός, ἐν ἀρπάσῃ θανάτου. Ἡ κόνις, ἀγαθότητος ὕψι, πρὸς θεῖαν ἀνήχθη δόξαν, καὶ οὐκ ἔστερξα τὴν τιμὴν· καταβαίνει Θεὸς πρὸς ἐμὴν ἐσχατίαν, ἵνα μὴ μόνον ἐγείρῃ πεσόντα, ἀλλ' ἵνα τῆς ἐμῆς ἀνασχόμενος φθορᾶς, καταπλουτίσῃ τὸ ἀφθαρτον. Καὶ τὴν μετὰ νεκρῶν κατάθεσιν ἡ ζωὴ ὑπομένει, ἵνα πρὸς ζωὴν τὸ ἐμὸν θνητὸν μεταταγῇ· καὶ νεκροστολοὶ ὁμόναις ἐλίσσεται, ἐν ἧς σωτηρίας ἱμάτιον περιβάλλωμαι· καὶ χερσὶ πηλίναις ἐνταφιάζεται, ἐν ἧς ἐπ' ὧμων καθίσω Χερουβικῶν. Χερσὶν Ἰωσήφ τοῦ ἀσμενοῦ. Οὗτος γὰρ ἀπάντων καταλιπόντων γνωστῶν, τὸν διὰ σπλάγχχνα ἐλέους ἐπιγινώσας ἡμᾶς, λαμβάνει πρὸς τὴν ταφὴν. Ποῦ μοι νῦν ἡ Πέτρος παρρησία; Ποῦ δὲ τὸ πρόθυμον τοῦ Θωμᾶ; τοῦ δὲ τῶν ἄλλων μαθητῶν τὸ φίλτρον; Νῦν ἐλέγετε· Ἀγωνοῦμεν καὶ ἡμεῖς, ἐν ἀποθνήσκῳ μετ' αὐτοῦ· καὶ νῦν οὐκ ἀκολουθεῖ τις ἀπὸντι τῷ διδασκάλῳ πρὸς τὴν σφαγὴν. Καὶ γυναῖκα μὲν τέως, εἰ καὶ μακρόθεν ἔστηκε, καὶ θρηνεῖ· οἱ δὲ μαθηταὶ οὐδὲ γυναικῶν λαμβάνουσι τόλμαν. Τί οὕτω πᾶσαν ἐκείνην τῆς στοργῆς ὁμῶν τὴν φλόγα ἐσθες τὸ δειλόν; οὐδὲ ἐγείρει τὴν ψυχὴν, ὧν τε εἶπεν ὧν τε ἐτέλεσεν ὁ διδάσκαλος; ἀλλ' οὕτω διέθικεν ὁ φόβος, ὡς μηδενὸς ἔχειν λόγον ὡμᾶς; μὴ τῆς τοσαύτης ἀγάπης· μὴ τῶν ὑπερφυῶν θαυμάτων, ἀ ἐξ αὐτοῦ ἐπλουτήσατε· μὴ τῆς τῶν δαιμονίων ὑποταγῆς, ἀ ὑπὸ πόδας ὡμῶν ἐθικεν; ἀλλ' οὕτω βλέψαντας ἀπαντα μόνως εἶναι τῆς σκυθρωπότητος; οὐδὲ τῆς Μητρὸς ἐστὶ λόγος ὑμῖν· ἥ εἰκὸς ἐπὶ μονογενεῖ Παιδί οὕτω κρεμαμένῳ ἀπαρಾಮυθῆτι ἄλγει διεσπαράχθαι τὰ σπλάγχχνα; ἥ καὶ ἄλλος τις τῶν οὐκ εἰδῶτων συνήλγησε τὴν ψυχὴν, καὶ ἀγαπητῶς ἀντὶ ἐκ λόγων λατρεῖα τὴν ὀδύνην ἐπειράθη διαπραβῆναι. Ἠλίκαίς γὰρ τότε ἡ ἀμωμος ἐμερίζετο πάθεσιν; Οἷος ἐκυμαίνετο λογισμὸς, νῦν μὲν τὸν ὑπερφῶν τόκον ἐνθυμουμένη, νῦν δὲ τῶν ἄλλων

benedixit Deus diei septimo **, in quo requievit ab omnibus operibus suis. Licet enim significet requiem ab operibus, quibus conditus est mundus: hæc tamen revera dies est requietionis, qua unigenitus Dei Filius a designatis in humana carne assumpta operibus requievit, sponte in mortem concedens: qua die æterna illa mortis tyrannis dissoluta est, ac qui sub ea attereantur, requiem invenerunt: qua e peccati scopulis ac petris expedita (37) natura, quibus in corruptionem naufragio impeggerat, ad incorruptionis portum appulsa est: qua potens ille, quasi somno ex vulneribus pro nobis susceptis soporatus, superbum hostem vulneribus consauciavit, captivosque ex diuturno carcere liberavit. Quæ istæ divitiæ divinæ in me commiserationis? Quænam immensa hæc in meum usum modumque inclinatio? Gustaveram ego dulcem escam, qua reus mortis factus sum, gustatque Deus mortem, ut a morte eruat. Pulvis exsuperantia bonitatis ad divinam gloriam subductus est; nec ego honorem amplexus sum, ac libens habui: descenditque Deus ad infimam meam vililitatem, ut non solum prolapsus erigat, verum etiam ut meam sustinens corruptionem, incorruptionis mihi divitiis præbeat: patiturque vita ut cum mortuis deponatur, ut ad vitam mortalitatem meam transferat: funebribus linteis involvitur, ut ego indumento salutis vestiatur; luteisque manibus sepulcro conditur, ut ego Cherubinorum humeris insideam. Manibus, inquam, honestissimi Joseph. Hic enim, cum noti omnes reliquissent, eum sepeliendum suscipit, qui per misericordiæ viscera notos nos habuisset. Ubi nunc mihi Petri libertas? Ubi Thomæ alacritas? Ubi aliorum discipulorum amor? Modo dicebatis: *Eamus et nos, et moriamur cum illo* **; nec quisquam modo reperitur, qui magistrum euntem ad mortem comitetur. Ac mulieres quidem hactenus, quanquam a longe, stant, ac lamentantur: discipuli vero ne parem quidem mulieribus ostentant audaciam. Cur adeo timor vestram illam amoris flammam penitus extinxit? nec magister, iis quæ dixit patravitque, vestros animos quidquam erigit? sed ita vos consternavit pavor ut nullius rei rationem habeatis; non tanti illius amoris, non divinorum ac naturæ vim totam exsuperantium miraculorum, quorum patratorum potestate ab ipso donati estis; non subjectionis dæmonum, quos pedibus vestris subiecit: sed omnibus in hunc modum abjectis ac posthabitis, tetrica mœstitia absorpti estis. Nec Matris vos cura tangit, quam credibile est, ob unigenitum Filium ita in ligno suspensum, inconsolabili dolore intimis visceribus excruciarī in quam vel ignotus quispiam misericordia motus

** Gen. II, 2. ** Joan. XI, 16.

NOTÆ.

(37) *Scopulis, ac petris expedita*. Τῶν σπιλάδων τῆς ἀμαρτίας ὑπεξελοῦσα. Clara, apiaque metachiora: non quam exprimit Gretserus, dum pro

petris, quibus sub aquis latentibus solet naufragium effici, peccati maculas reddit.

esset, plenoque humanitatis affectu, orationis medicina dolorem lenire tentasset. Quantis enim intacta Virgo tunc cruciatibus conficiebatur? Quantis cogitationum procellis agitabatur, cum jam divinum illum partum animo versaret, jam alia omni admiratione referta opera perpenderet: ac modo quidem Davidis thronum, quem Gabriel, quasi artham spondidisset, consideraret, modo crucem ac in ea pendentem Filium vestibibus nudatum, idque medium latronum aspiceret? Quocirca neque novissima effatur verba, nec talia, qualia super filio morienti mater consuevit, sed stetit præ stupore velut solo affixa, lacrymis ubertim manantibus. Doloris vehementia velut consilii inopia absorptam omnino vocem ademerat. Ergone tanto in luctu versantem matrem virginem penitus deseretis? Posthacne vero ad eam accedere in animum inducetis? Quibus autem oculis aspecturi estis, qui sic solum, cum ad mortem duceretur, Filium reliqueritis? ipsum, Inquam, qui ut amore in humanum genus, nihil paternum sinum deserens, in terram descendit, ita et vos materno amori praproposuit, dicens: *Hi sunt Mater mea, et fratres mei* ⁴⁴. Ut quid adeo consilium mutastis? An non, cum vobiscum degeret, hæc ipsa vobis prædicebat? oportere videlicet Filium hominis trahi impiis, et elevari in ligno, atque in terræ corde versari? Quid ergo? An hic finem habuit prædictio? Nonne etiam aliqd exultationis cumulo adjunctum fuit? An non dixit: *Et tertia die resurget* ⁴⁵? Quomodo formidinem ex ejus passione conceptam spo resurrectionis non profligatis? Esto, non secuti sitis, cum ad mortem raperetur; cur jam quoque mulieribus ad sepulcrum euntibus palmanem conceditis? Nam ipsæ primo diluculo accurrunt: vos autem non modo nihil simile tentatis, sed et acceptum de resurrectione nuntium, pro deliramentis reputatis. Ac Judæi quidem de vobis dicunt, furaturos vos mortuum, et quasi resurrexisisset, divulgaturos: vos autem factam jam resurrectionem audientes, non creditis, tristisque vultu desidetis. Audi, Judæe, quomodo discipuli mortuum furati, resurrexisse in vulgus sparserunt, qui etiam facta resurrectione, increduli sedebant.

Atenim Joseph Dominum sepelit; Solem sepulcro condit. O sepulcrum quod cælum referat! Nam qui in cælo, tanquam in throno sedet, is in te, tanquam in thalamo requievit. O sepulcrum, quo sepulcra omnia a sordibus suis expurgantur! per quod, qui in eis computruerant, vegetius, ac magis vigente natura, quam ex materno utero, prodeunt! O sepulcrum, quo pelliceas tunicas exui, veteremque decorem indui! O sepulcrum, vitæ thesaurum opulentissimum in te complectens, licet Joseph tanquam vitalis spiritus expertem, in te ipsum abscondat! Cæterum ille quidem timore pariter et amore, ea qua licuit veneratione Dominicum corpus tumulo componit; Judæique obsignant: haud tamen signacula retinent, quem mortis portæ tenere non valent. Porro mulieres velut circa mortuum officiosæ, cum unguentis ad vitæ Dominum ac dispensatorem eunt: mulieres gravitate morum

Ἀ ἔργων τὰ παράδοξα· καὶ νῦν μὲν τὸν θρόνον Δαβὶδ ἐν Γαβριὴλ ἀρραβωνίζεσθαι· νῦν δὲ βλέπουσα τὸν σταυρὸν, καὶ γυμνὸν τὸν Υἱὸν κρεμάμενον· καὶ τότε μετὰ ληρτῶν; Αἰτὰ τοῦτο οὐδὲ τελευταία προσφθέγγεται ῥήματα· οὐδ' οἷα μήτηρ ἐπὶ παιδί θανατούμενῳ βοᾷ· ἀλλ' ἔστηκεν ἀπὸ ἐκπλήξεως, οἷον παγεῖσα τῇ γῇ, μόνον πλουνομένη τοῖς δάκρυσι. Τὸ σφοδρὸν τοῦ πάθους ὅλην ὑπὸ ἀμηχανίας καταποθεῖσαν αὐτὴν ἀφελιστο τὴν φωνήν. Ἀρ' οὖν ἐν τούτῳ οὐσαν τὴν παρθένον μητέρα ἐώητε παντελῶς, ἢ προσελθεῖν αὐτῇ μετὰ ταῦτα βουλήσεσθε; Καὶ πῶς ἂν ὀρώητε λιπόντες οὕτω μόνον πρὸς θάνατον ἐλκόμενον τὸν Υἱόν; ὅς ὡσπερ πόθῳ τῷ πρὸς ἀνθρώπους τῶν πατέρων, οὐκ ἐκστάς κατέβη κόλπων, οὕτω καὶ μητρικῆς στοργῆς ὕμᾶς προδίδει, λέγων·

Β Οὐτοὶ εἰσιν ἡ Μήτηρ μου καὶ οἱ ἀδελφοί μου. Τί τοσοῦτον ἠλλοιωσθε; Οὐχὶ συνῶν ταῦτα ὤμιλει, ὡς δεῖ παραδοθῆναι ἀνόμοις, καὶ ἐπὶ ξύλου ὕψωθῆναι, καὶ ἐν καρδίᾳ γενέσθαι τῆς γῆς; Τί οὖν; Μέχρι τούτων ἔστηκεν ἡ προαγόρευσις· ἡ ἔχει καὶ ἐτέραν ἀγαλλιᾶσθαι προσθήκη; Οὐκ εἶπεν· Καὶ τριήμερος ἀναστήσεται; πῶς τὴν ἐκ τοῦ πάθους δειλίαν, τῇ ἐλπίδι τῆς ἀναστάσεως οὐ καταλύετε; Ἔστω, σφαγιαζομένη οὐκ ἠκολουθήσατε· τί καὶ πρὸς τάφον νικῶσι πάλιν ἀπιούσαι γυναῖκες; Ἐἴτα καὶ αὗται μὲν ὀρβρίζουσιν· ὅμιν δ' οὐ μόνον οὐ διαπραττεται τι τοσοῦτον, ἀλλὰ καὶ ἀκούοντες χαρᾶς· εὐαγγέλια, λήρον ποιεῖσθε τὰ εὐαγγέλια. Καὶ Ἰουδαῖοι μὲν λέγουσι περὶ ὕμῶν, ὡς κλέψαντες τὸν νεκρὸν φημίετε τὴν ἀνάστασιν· ὅμεις δὲ τελεσθεῖσαν ἤδη ἀκούοντες, διαπιστοῦντες κάθησθε σκυθρωποί. Ἀκούεις, Ἰουδαῖε, πῶς οἱ μαθηταὶ κλέψαντες τὸν νεκρὸν διεφθήμεσαν τὴν ἀνάστασιν, οἱ γὰρ καὶ γενομένης διαπιστοῦντες ἐκάθηντο;

Ἄλλὰ γὰρ ἐνταφιάζει τὸν Δεσπότην ὁ Ἰωσήφ· κρύπτει τὰφος τὸν ἥλιον. Ὁ τὰφος μιμούμενος οὐρανόν! Ὁ γὰρ ἐν αὐτῷ ὡς ἐν θρόνῳ καθήμενος, ἐν σοὶ ὡς ἐν παστάδι ἀνεπαύσατο. Ὁ τὰφος δι' οὗ τὴν φθορὰν ἀποκαθαίρονται τὰφοι· καὶ πολλῶν νεαρῶτερον ἢ μήτρας οἱ ἐν αὐτοῖς διαλυθέντες προέρχονται! Ὁ τὰφος, δι' οὗ τοὺς δερματινοὺς χιτῶνας ἀπεδυσάμεν, καὶ τὴν ἀρχαίαν ἐστολισάμεν εὐπρέπειαν! Ὁ τὰφος τὸν τῆς ζωῆς πλουτῶν θησαυρὸν, εἰ καὶ Ἰωσήφ ὡς ἄπουν ἐν σοὶ κατακρύπτει αὐτόν! Ἄλλ' ὁ μὲν πόθῳ καὶ πόθῳ τῇ ἐνοῦσῃ τιμῇ περιστέλλει τὸ σῶμα τὸ Δεσποτικόν· καὶ Ἰουδαῖοι σφραγίζουσιν· οὐ κρατοῦσι δὲ σφραγίδες, ὃν θανάτου πύλαι κρατῆσαι οὐ δύνανται. Γύναια δὲ μετὰ μύρων ὡς ἐπὶ δεκρῷ τῷ τῆς ζωῆς ταμίᾳ πορεύεται· γυναῖκες σεμναί· ἐπανεσθῇ ἡ προαίρεσις· καλὴ ἡ σπουδὴ καλὸν ἐπὶ τὸν τάφον σπεύδετε· ἀλλὰ τι μετὰ μύρων; παραπλησίως τοῖς μαθηταῖς τῶν τῆς ἀναστάσεως

⁴⁴ Matth. xiii, 50. ⁴⁵ Matth. xviii, 22.

ἐπιλελήσθης λόγων; Τοῖς μὲν εἰκὸς ἐγγίνεσθαι λήθην, ἅ
προδοκίᾳ τῆς τῶν μισανθρώπων ἐπιθέσεως συγχυθέν-
των τῶν λογισμῶν· ὅμειν δὲ, πῶθεν ἡ λήθη; Οὐ γὰρ
δὴ καὶ ὁμᾶς Ἰουδαῖοι κακῶς ποιεῖν μελετῶσι. Τί οὖν
ἐπιλαθόμεναι, ὡς ἐπὶ νεκρῷ τῷ τοῦ νεκροῦ ἀνα-
βιοῦντι μύρα κομίζετε; Ἄλλ' εἰ καὶ μὴ προσδοκία
τοῦ παθεῖν κακῶς, ἀλλ' ἔοικεν ἡ λύπη εἰς τὸ λαθεῖν
ὁμᾶς τὴν ἀνάστασιν διαθεῖναι. Διὰ τοῦτο καὶ τὰ δά-
κρυα πλύνει τὰς παρειάς. Ἀλλὰ μὴ κλαίετε. Οὐ
δέχεται δακρύων σταγόνας τῆς χάριτος ἡ πηγὴ· οὐδὲ
καλὸν ἐπιχεῖν ἐντάφια μύρα, τῷ τὴν ἀφθαρσίαν
ἐκωδιάζοντι χωρίῳ. Ὁρᾶτε τοὺς λευχειμονοῦντας
δορυφόρους. Οὗτοι τοὺς φυλάσσοντας στρατιώτας
ἐνέκρωσαν, καὶ τὴν ἀνάστασιν τοῦ ζητουμένου μη-
νύουσιν. Αὐτῶν κεκραγῶτων ἀκούετε· Οὐκ ἔστιν
ᾧδε ἡγέρθη ἀπὸ νεκρῶν, καὶ στήτω τὰ δάκρυα. B
Δεῦρὸ μοι, πονηρὰ Ἰουδαίων Συναγωγὴ! Δεῦρὸ μοι,
λαὸς κενὰ φρυαζόμενος! Κατάμαθε τὰς σφραγίδας,
ἃς ἔθηκες· ἐπερώτα τὴν κουστουδιαν, ἣν φυλάττεις
δέεταξας. Ποῦ ἔστιν ὁ θησαυρὸς, ὃν ἡσφαλίσω;
Ἐρεύνησον, ἣν ἐπλάσω κλοπὴν. Ἐχεις παρὰ σοὶ
τοὺς εἰς κλοπὴν διαβαλλομένους· οἳ γε τοσοῦτον
ἦσαν ὀξεῖς αὐτουργήσαντες κλοπὴν τὴν ἀνάστασιν
διαφημίσιν, ὥσθ' ἐτέρων ἀπαγγελλόντων αὐτὴν ἐτι
ἐσχυρῶν παζον, οὐκ ἐπαύοντες ὑπὸ πολλῆς δειλίας τῶν
ρήμάτων τῆς ἀγαλλιόσεως. Τοῖς στρατιώταις ὕπνον
περιβαλεῖς, ἐντεῦθεν ἐλπίζων συκοφαντεῖν τὴν ἀνά-
στασιν; Καθεύδεις αὐτὸς τῷ ὄντι τὸν ὀλέθριον
ὕπνον, μὴ βουλόμενος τὰς τῆς σωτηρίας ἀκτίνας
ἰδεῖν.

liarent, ipsi nihilominus mœrore conficerentur, ad
exultatione refertis. Milites dormivisse causaris,
aspersum iri? At revera dormis ipse perniciosum

Ἀλλὰ γὰρ Ἰουδαίους ἐῷμεν τῷ ἑαυτῶν σκότῳ
προσκοπτεῖν· διεγρημίσθη γὰρ οὕτω παρ' αὐτοῖς
μέχρι τῆς σήμερον. Τιμῆσωμεν δὲ καὶ ἡμεῖς τὴν θείαν
ταφήν· τιμῆσωμεν δὲ, οὐκ ὀδόντας αὐτὸν περιστέλλον-
τες, οὐδὲ τάφῳ κατατιθέντες· ἅπαξ γὰρ τοῦτο ὑπὲρ
τοῦ σκυλευθῆναι τὸν ᾧδην ἔδει γενέσθαι, καὶ γέγονεν·
ἀλλ' ἡμᾶς αὐτοὺς περιβάλλοντες ἀρεταῖς. Σῶμα γὰρ
ἡμᾶς ὁ Δευπότης διὰ τοῦ ταφέντος καὶ ἀναστάντος
ἐποίησε σώματος· εἰς μέλη κατέταξεν ἑαυτοῦ·
ναὶν κατεσκεύασεν ἑαυτῷ. Κοσμήσωμεν τοιγαροῦν
τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ, οἳ τινὲς ἔσμεν ἡμεῖς. Ὅσοι τῷ
καρπῷ τῆς νηστείας τῆς παντίμου χρόκης τῶν ἀρε-
τῶν στολήν ἐποίησαν ἑαυτοῖς, καὶ ταύτην ἀγρηγορῶτι
λογισμῷ καθαρὰν χηλίδος ἐτήρησαν, μακάριοι τῆς
περιβολῆς· οὐ μόνον διὰ τὴν ἐκείθεν δόξαν, ἀλλὰ
καὶ δι' ὧν ἐντεῦθεν ὡς φῶς ἐν κόσμῳ φαίνουσιν. D
Ὅσοι δ' ἀμόλυντον αὐτὴν οὐκ ἔχομεν διαφυλάττειν
τῶν βιωτικῶν σπλιν, ἀλλ' ἡμεῖς γε καὶ σήμερον
ἐκπλυνώμεθα. Ἐτοιμος βουλομένοις ἡ κάθαρσις·
παρ' ἡμῖν τὰ ρέιθρα· οὐ δεήσει παρ' ἄλλου ταῦτα
ζητεῖν. Περιβαλε τὸν γυμνόν, οἳ διὰ σὲ ὡφθη
γυμνός, ὁ φῶς ὡς ἑμῶν περιβαλλόμενος· ὃς
καίνονται τροφήν, ὁ λιμὸν κινδυνεύων, καὶ τῷ ἔξ
σφραγιστοῦ καταβάτῃ ἀρετῶν τραφεῖς· λῦσον τὴν κατὰ

conspicua: laudabilis voluntas, præclarum stu-
dium ac diligentia. Bene habet, quod ad sepulcrum
properatis. Quid vero cum unguentis? Num ut
discipuli, sermonum resurrectionis oblitæ estis?
Illis quidem nihil mirum ut obrepat oblivio, eorum
perturbatis animis expectatione parricidarum Ju-
dæorum, quos suspicentur impetum facturos: at
unde vobis oblivio? Nec enim Judæi vobis quoque
malum inferre meditantur. Cur igitur oblitæ mu-
neris, velut ad ungendum mortuum, ei unguenta
asseritis, qui mortuis vitam suppeditat? Verum, si
minus expectatio futuri mali, mœror certe, ut
videtur, memoriam vobis resurrectionis abstulit.
Quorcirca lacrymæ etiam vultum rigant. Enimvero,
nolite flere. Lacrymarum guttas fons gratiæ re-
nuit: nec par est, ut unguenta fimbria affundatis
loco, qui immortalitatis suaveolentiam habet. Vi-
dete candida veste fulgidos satellites. Isti, milites
custodes propemodum exanimarunt, ac ejus, quem
quæritis, resurrectionem annuntiant. Ipsos cia-
mantes audite: Non est hic: surrexit a mortuis 46;
proinde assistant ac cohibeantur lacrymæ. Adest
improba Judæorum Synagoga. Adesto populus, in-
cassum fremens! Recognosce signacula, quæ appo-
suisti. Interroga custodiam, quam custodiendi
causa designasti. Ubi est thesaurus, quem obai-
gnasti? Indaga furtum, quod confluxisti. Tecum
habitant, quos furti insimulas: qui nimirum prom-
pti adeo ad furtum committendum, ac resurrectio-
nem divulgandam fuerunt, ut cum etiam alii nun-

admissis præ multa formidine sermonibus omni
sperans, vel hac ratione resurrectionem calumnia
somnia, qui salutis radios nolis intueri.
Verum Judæos suis ipsos tenebris offendere si-
namus 47. Sic enim divulgatum est apud eos usque
ad hodiernum diem. Honoremus vero nos quoque
divinam sepulcrum. Honorabimus autem, non si
linteis mortuum involvamus, aut sepulcro conda-
mus; hoc enim semel fieri oportebat ut infernus
spoliaretur, ac factum est; sed si nos ipsos virtu-
tibus exornemus. Nos enim Dominus noster per
corpus, quod sepultum est et resurrexit, suum effi-
ciens corpus, propriis membris ascripsit, ac sibi in
templum exstruxit 48. Perornemus itaque templum
Dei, quod sumus nos. Quicumque jejunii tempore
stolam sibi ex varia virtutum textura concinna-
runt, eamque vigilant studio puram labris custo-
dierunt, illi vere ejus gratia amictus beati; nedum
propter gloriam, quæ in cœlo speratur, verum
etiam quod hic velut lumen fulgeant in mundo.
Quicumque vero intactam ac incontaminatam a
mundi hujus inquinamenti non conservavimus,
vel saltem hodie nosmet expurgemus. In nostra lavacrum
situm est potestate, nec opus aliunde petere.
Operi nudum 49, idcirco quia tui causa nudus ap-
paruerit ille, qui amictus est lumine et cui vestimen-

46 Matth. xxviii, 3. 47 Matth. xxviii, 15. 48 I Cor. iii, 17. 49 Isa. lvi, 7.

to⁷⁰. Da cibum esurienti, qui fame periclitatur (28), *pauque illo qui de caelo descendit*⁷¹, nutritur. Dissolve inimicitias adversus proximum, Dominum cogitans, cujus nos immorigeri servi sumus ac refractarii, medium parietem inimiciarum suis ipsum perripuisse vulneribus. Enimvero quicunque laceris peccati pannis assueti, stolam virtutis neglectui habuerunt [utinam vero nemo talis existat! tua, Domine, gratia, qui pro nobis peccatoribus immolatus es], ne il quidem animum despondeant, qui tempus opportunum rei faciendae adventasse videant. Licebit enim, si velint, vel una hac hodierna die, stolam resurrectione non indignam conficere. Tantummodo exurgamus; tantummodo virtutis cogitationem suscipiamus; tantummodo præclaro huic operi manum admoveamus. Adjutor erit ille ipse, qui pro nobis passus est; exiguaeque opera, ac nullo labore, beatum nobis indumentum conficiet. Prorsus autem omnes, licet eadem copia dignum Domini nostri Jesu Christi corpus effecti, et in sæcula sæculorum. Amen.

ORATIO IX.

In salutiferæ crucis exaltationem, per quam a casu primi parentis restituti sumus.

(GRETSER. ed. Ratisbon. t. II, p. 102.)

Prius cum homines in perpetua et sancta quadam exultatione et voluptate vitam agerent, lignum doloris et mœroris causam præbuit. Jam vero sacrosancta festivitas ligno consecrata, velut lucifer, mundo exoriens, procul pellit et fugat omnem tristitiæ mœrorem. Et olim quidem divina dignitate spoliatus est homo per lignum; nunc autem per lignum divinam dignitatem recipit, et ad patriam revertitur. Prius ligni fructus causa mortis exstitit: ex quo enim crux enituit, mors et corruptio conculcatæ sunt; incorruptio regnat. Et improbus quidem dæmon pro esca abutitur ligno, et stigmētum, quod usu et experientia rerum novum valebat, fraude spoliatur, et ex paradiso miserabiliter extrahit. At clementissimus Dominus lignum nobis, ut sit salutis armatura, donat, efficitque, ut illius opera facile a nobis capi et domari queat adversarius, datque non solum paradisum, sed et ipsum cælum incolendum.

Nunc crucis amaritudo, quæ paulo ante nos torbatur, in dulcedinem conversa est, dæmoni autem, qui nos circumvenerat, vere in amaritiem abiit. Nunc delectatio, qua gloriabatur quasi nos, ut sibi persuadebat, immedicabili damno affecisset, in se ipsi commutata recessit. Gaudebat enim cum ne videret ex paradiso expulsum, terramque culturæ

⁷⁰ Psal. ciii, 2. ⁷¹ Joan. vi, 35.

(28) *Qui fame periclitatur.* Pulchra ratio inducens ad eleemosynam; ut cui sacræ mensæ communis tribuitur, huic nec communis negetur, quantum saltem necessarius usus postulat. Male Greterus ad ipsum refert, a quo sit præstanda eleemosyna, non cui sit præstanda: quasi vero provocare debeamus ut eleemosynam tribuat pereuntem fame; non divites, ac quibus expedita sit ejus facultas, ut in egenos ejusmodi eleemosynam conferant.

τοῦ πλησίον ἐχθραν, ἐνθυμηθεῖς, ὅτι ὁ Δεσπότης ἡμῶν τῶν ἀτάκτων βούλων, τὸ μεσοτόχον τῆς ἐχθρας οἰκείοις διέκοψε τραύμασιν. "Ὅσοι δ' ὥσπερ ἐθισθέντες τῷ ῥάκει τῆς ἁμαρτίας ἠλόγησαν τῶν ἀρετῶν τῆς στολῆς· ἀλλὰ μηδεὶς εἴη τοιοῦτος, ὃ ὑπὲρ ἡμῶν τῶν ἁμαρτωλῶν σφαγιασθεῖς· μὴδ' οὐτοὶ ἀπογινωσκέτωσαν, τὸν καιρὸν ὁρῶντες τῆς ἐργασίας παρήκοντα. Ἔστι γὰρ βουληθεῖσι καὶ διὰ μιᾶς τῆς νῦν ἡμέρας, μὴ ἀναξίαν τῆς ἀναστάσεως περιποιέσθαι στολήν. Μόνον διαναστώμεν· μόνον ἐπὶ λογισμὸν ἀρετῆς ἀναβῶμεν· μόνον τῆς καλῆς ἐργασίας ἀψώμεθα, αὐτὸς ἡμῖν συνεπικουρήσει ὁ παθὼν ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ σύντομον καὶ ἀταλαίπωρον ἀπαρτίσει τὸ μακάριον περιβόλαιον. Πάντως δ' ἅπαντες, εἰ καὶ μὴ ὁμοία πᾶσιν εὐνορίᾳ, στολισθῶμεν, ἵνα ἄξιον τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ δεικνύμενοι σῶμα, τῆς αὐτοῦ δόξης μετέχωμεν· νῦν καὶ αἶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

non omnibus suppetat, stolam assumamus, ut gloriæ ipsius participes reddamur, nunc et semper

ΛΟΓΟΣ Θ'.

Εἰς τὴν δι' οὗ τοῦ προτομικοῦ ἀνυψώθημεν πτώματος σωτηρίου σταυροῦ ὕψωσιν.

Πρότερον ἐν ἱερᾷ διαγόντων ἀνθρώπων ἀγαλλίασει, λύπης καὶ κατηφείας ὑπόθεσιν ἐχορήγησε ξύλον· νῦν δὲ διὰ ξύλου πανήγυρις ἱερὰ, ὥσπερ τις ἐσπερός ἀνατέλλουσα κόσμῳ, τὸ στυγρὸν ἀποδιώκει. τῆς κατηφείας· καὶ πάλαι μὲν ἔγνυμνοῦτο θεοῦ ἀξιώματος ἄνθρωπος, διὰ ξύλου, [νῦν δὲ] καὶ τὸ θεῖον ἀπολαμβάνει ἀξίωμα, καὶ πρὸς τὴν πατρίδα ἀνακομίζεται. Πρώτην δὲ τοῦ ξύλου καρπὸς προξέειν τὸν θάνατον. Ἀφ' οὗ γὰρ σταυρὸς, θάνατος καὶ φθορὰ κατεπάθησαν, ἀφάρσια δὲ πολιτεύεται. Καὶ ἀλάστορ μὲν δαίμων εἰς δέλεαρ ἀποχρήται ξύλῳ, καὶ τὸ ἀπειρόκαλον ἐπὶ πλάσμα ἐξ ἀπάτης σκυλεύει, καὶ τοῦ παραδείσου ἐλευνῶς ὀφέλκει. Φιλάνθρωπος δὲ Δεσπότης ξύλον ἡμῖν εἰς σωτηρίας ὅπλον δωρεῖται, καὶ τίθησι δι' ἐκείνου εὐχερίωτον τὸν πολέμιον, καὶ δίδωσιν οὐ μόνον παράδεισον, ἀλλ' αὐτὸν τὸν οὐρανὸν οἰκητήριον.

Νῦν ἡ τοῦ ξύλου πικρία, ἥ ἐπὶ μικρὸν τῷ ἀηδεῖ ἡμᾶς συνετάραττεν, εἰς γλυκύτητα μετεποιήθη, τῷ δ' ἐξαπατήσαντι δαίμονι ἀληθῶς εἰς πικρίαν κατέστη. Νῦν ἡ τέρψις ἐφ' ἣ ἐγγάγγυτο ἀθεραπεύτως ἡμᾶς, ὡς ῥετο, διαθείς, εἰς χολὴν αὐτῷ μετέβαλεν. Ἐτέρπετο γὰρ· παραδείσου μὲν ὁρῶν ἐλαυνόμενον, πικρὸν δὲ μοι γεώργιον τὴν γῆν ἀνείλεον τὴν ἀκαν-

NOTÆ.

mosyna, non cui sit præstanda: quasi vero provocare debeamus ut eleemosynam tribuat pereuntem fame; non divites, ac quibus expedita sit ejus facultas, ut in egenos ejusmodi eleemosynam conferant.

θαν, ἀλλὰ νῦν οὐκέτι μοι τριβόλους καὶ ἀκάνθας ἡ Ἀ
 γῇ ἀνατελεῖ, οὐδ' ἐπικατάρματος ἐν τοῖς ἔργοις ἔσται.
 Ἡ γὰρ τοῦ ξύλου φύσις, δι' οὗ ταῦτα ἐχορηγείτο,
 τὴν εὐφορίαν μοι τῶν καλῶν ἐχορηγήσεν. Ἀν-
 εστράφη πάντα· ἡ λύπη εἰς χαρμὸν, ἡ κατὰρα εἰς
 εὐλογίαν, ἡ ἀκανθα εἰς καρπὸν ἡδιστον. Τοῦτο μόνον
 ἀμετάκλητον ἔμεινεν, ἡ τοῦ ἐχθροῦ ἐφ' οἷς ἐμὲ κα-
 κῶς διέθηκε τιμωρία· ἔτι ἐπὶ κοιλῇ δ' σκολιὸς θῆρις
 ἔρπει. Τοῦ γὰρ θείου ὕψους ἐκὼν ἐν ἀποπτώσει γε-
 νόμενος οὐκ ἂν οὐδέποτε τῆς χαμαὶ συρομένης κα-
 κίας ἀνανεύσει. Ἐτι τὸν χοῦν ἐσθλὴν τὴν βαρεῖαν καὶ
 συμπίεζουσαν αὐτὸν ὀδύνην, ἀνθ' ὧν ἐπαιράθη τὸν
 διὰ σπλάγχνα ἁλίου· ἐκ χοδὸς εἰς θέαν ἀνηγμένον
 μακρυότητα, πάλιν εἰς χοῦν καταγαγεῖν. Ταῦτα δὴ
 ταῦτα, ἡ τοῦ ἐχθροῦ ἡ δριμύτης ὀδύνη ἄλυτος δια-
 μένει, ἡ ἐκείνου ἀπαραμύθητος στενωχωρία, ἃ δ' ἡμῖν
 στενωχωρίαν ἐποίησε, εἰς εὐρείαν μετέβλεπεν ἀνεῖν.
 Ἄλλ' ἦν ἄρα καὶ τοῦτο θείας κηδεμονίας, μὴ μόνον
 οἰκτεῖραι τὸν παθόντα κακῶς, μὴδὲ δοῦναι τὴν ἔλευ-
 θερίαν τῶν περιστοιχιζόντων ἀνταρῶν, ἀλλὰ καὶ κείνο
 δι' οὗ τῆς λύπης ἡ ἀφορμή, εἰς αἷτιον μεταποιῆσαι
 φαιδρότητα, καὶ οὗ δι' ὃ ἐχθρὸς ἔσχε τρωῖται, δι'
 ἐκείνου καιρίαν ἀντιδοῦναι αὐτῷ, ὅς νῦν ἄλλοις στένων
 καὶ ὀδυρόμενος διὰ ξύλου, ὧς πρῶτον ἐμὲ φυγάδα
 κατέστησεν. Ἐφύγον γὰρ ἐκ προσώπου Θεοῦ, τὴν
 γύμνωσιν συναισθόμενος, νῦν αὐτὸν φυγαδεύμενον
 ἀπὸ πάσης κτίσεως· καθορῶν, καὶ ἀνθ' ὧν ἐγὼ τότε
 φύλλων εἰς βοήθειαν ἰδεήθην, γυμνὸς οὗτος καὶ
 ἔρημος πάσης βοηθείας πορεύεται. Ἀλλὰ νῦν ἐγὼ
 ὁμοῦ τὰ φύλλα, καὶ τοὺς δερματίνους ἀπεθέμην χι-
 τῶνας· οὐδὲ γὰρ ἔτι τούτων δεῖ τῆς ἀρχαίας στολῆς
 μοι περιπεποιημένης, ἣν ξύλῳ λελυμασμένην διὰ ξύ-
 λου περιποιήσαντο αἱ τὴν ὑπαρξιν ἐκ γῆς δωρησά-
 μεναι χεῖρες, ἐν τούτῳ διεκταθεῖσαι, χεῖρες ἐκείναι,
 ὧν τὴν ἔκτασιν καὶ τὴν ἐνέργειαν οἰκείων χειρῶν
 ἐκτάσει Μωϋσῆς προδιετύπου, Μωϋσῆς, ὃς ἴσθη τρό-
 παιον ἔθνος πολέμιον θρώκων τὸν Ἀμαλήκ, προ-
 φικνωμένου λαοῦ τῷ Θεῷ.
 Moyses, qui tropæum statuit, hostilem gentem
 populo cum Deo.

Ἀλλὰ ταῦτα μὲν Μωϋσῇ τῷ πρεσβυτέρῳ τετέ-
 λεστο· ἡμεῖς δὲ τρυφώμεν τῶν τύπων ταῖς ἐκδόσε-
 σιν, ὁμοῦ τῷ Ἀμαλήκ καὶ τοῦ σκότους τοῦ ἀρχοντος
 πίπτοντος σὺν ἀπάσῃ τῇ ἀοράτῳ αὐτοῦ στρατιᾷ, οὗ
 καὶ πρὶν εἰς καθάρσιν ὠπλοποιήθη σταυρὸς καὶ
 νῦν ὑψούμενος ταῖς ἑαυτοῦ μαρμαρυγαῖς, οἷα ζῶφον
 αὐτὸν ἐκ τῶν περάτων ἀποδιώκει. Ὑψοῦται ξύλον
 μακρυστὸν, ἐν ᾧ πάσαι θεὸς χερεὶ μαιφόνους ὑψω-
 θεὶς ἡγλευάζετο, ὃ χλευῆς ἰλθὼν ἀπαλλάξει τοὺς
 ὀβριστάς καὶ ἀγνώμονας. Ὑψοῦται ξύλον, ὃ πάσαι
 μὲν συναγωγῇ πονηρὰ χερσὶν ἐτεκτίνετο παλα-
 μναῖαις, θανάτῳ διανοηθεῖσα τὴν ζωὴν προδοῦναι,
 σφᾶς δ' αὐτοὺς ἀποστερήσαντες τῆς ζωῆς οἱ πονηροὶ
 γαυροῖ, οἱ τῷ κληρονόμῳ τῶν ἀνδρῶν ἀράμενοι πονη-
 ρὲς χεῖρας ἐπιβαλεῖν, οἷς κληρονόμον ὁμολογούντες
 φθόνῳ καὶ μανίᾳ μεθύοντες τὴν αὐτοῦ δόξαν οὐ συν-
 ἔσαν, ἥ φησι τὸ λόγιον, *Εἰ γὰρ ἐγνωσαν, οὐκ ἂν*

loco, quasi pro mercede, spinas mihi submitten-
 tem : at jam terra non amplius tribulos et spinas
 proferet, neque maledicta in operibus erit. Nam
 natura ligni, quo talia subministrabantur, secundi-
 tatem præclarorum fructuum mihi suppeditavit.
 Conversa sunt omnia : tristitia in gaudium, male-
 dictio in benedictionem, spina in dulcissimum fruc-
 tum. Sola immutabilis remansit poena, qua
 multatus est hostis, ob ea, quæ male in me patrarat.
 Jam supra ventrem lubricus serpens serpit. Cum
 enim ex divina illa celsitudine sponte exciderit, non
 amplius abdicabit sese malitia, quæ humi repit.
 Terram adhuc comedit gravem illam, quæ ei dolores
 conciliat, eo quod conatus sit, eum, qui per viscera
 misericordiæ ex limo terræ ad cœlestem beatitudi-
 nem evectus erat, rursus ad limum terræ detrudere ;
 et hæc quidem ita se habent. Interim incessabilis
 ille dolor et inconsolabilis afflictio et ærumna per-
 petim durat ; quæ vero nobis angorem creabant,
 illa in requiem et pacatissimam relaxationem des-
 sierunt. Verum enim vero hoc divinam Providentiam
 decebat, ut non solum male affectum miseraretur,
 et a circumstantibus incommodis liberaret, sed
 ut id quoque, quod occasio doloris fuit, in mate-
 riam hilaritatis commutaret, et per id quo inimicus
 læserat, ipse vicissim lethale vulnus acciperet, qui
 nunc oberrat gemens et ejulans beneficio ligni,
 quo me antea profugum fecerat. Fugi enim a facie
 Dei nuditatem meam reveritus. Nunc ipsum ab
 omni creatura expulsus conspicio. Et loco ejus,
 quod tunc foliis subditi causa indigui, ipse nunc
 omni ope destitutus circuit. Sed ego jam simul et
 folia et vestes pelliceas deposui ; non enim amplius
 his opus habeo, antiqua siola denuo recepta, quam
 ligno contaminatam per lignum restituerunt manus,
 quæ me ex terra formarunt, in hoc expansæ manus,
 inquam, illæ, quarum extensionem et vim Moyses
 olim suarum manuum extensione præfigurabat,
 Amalecitarum persequens ¹², reconciliato prius

Et hæc quidem ab antiquo illo Moysæ peracta
 sunt. Nos autem exsultamus figurarum eventibus,
 simul Amalecitis et principe tenebrarum corruen-
 tibus, cum universo suo invisibili exercitu, in cu-
 jus exitium prius quoque crux est fabrefacta, et
 nunc exaltata, splendore suo, velut caliginem quam-
 dam, ipsum ex sinibus terræ exterminat. Exaltatur
 beatum lignum, in quod olim a sceleratis manibus
 actus irridebatur is, qui venerat, ut ab irrisione
 injuriosos illos et ingratos liberaret. Exaltatur li-
 gnum, quod olim maligna synagoga manibus fune-
 stis fabricaverat, morti vitam tradere conata ; in-
 terim seipsos propria vita privarunt improbi illi
 agricolæ, qui hæredi, sumpta audacia, nefarias
 manus injecerunt ; qui hæredem esse fassi, invidia
 et furore ebrii, gloriam ejus non intellexerunt, ut
 sacræ Litteræ testantur : *Nam si cognovissent, non*

¹² Exod. xvii, 9.

atque Dominum gloria crucifixissent¹. Non cognoverunt, quia cognoscere noluerunt, tota cogitatione ad invidiam conversa, gloriaeque magnitudinem, etsi manifestam, agnoscere detrectantes, non dederunt locum rationi ad intelligendum, ut tantam rabiem cohiberent, tantum ad sanguinem Domini effundendum intenti: sed viderunt et cognoverunt heredem.

Cognoverunt certe, non ut tanquam Dominum gloriae honorarent, sed ut ignominiosa morte perimerent. Ea enim invidiae natura est. Non recipit, quae constitetur; neque id quod videtur, videre vult, neque assentiri iis, quae negari nequeunt. Ilac occupati, populus ingratus, haeredem, gloriae Dominum, quem noverant (quomodo enim divinam ejus maiestatem ignorare poterant illi, apud quos tot tantisque miraculis fulgebat?) quasi non cognitum in ligno extendunt, cujus virga praesignificans vinum et efficaciam, scelestum Pharaonem cum curribus et ascensoribus in profundum delversit, viam libertatis aperiens populo, qui luto et lateritio opere afflictus fuerat. Non conflictabor ergo amplius luto et gravi lateritio opere peccati. Jam enim salutifera virga mundi hostem nobis infensissimum cum tota potentia et tyrannide peccati obruit: mihi vero misero et destituto salutis viam pandit. Violenter quidem persecutor me insecutus est, sed ab impetu cohibitus est terribili quodam obstaculo objecto. Vidit divinam armaturam, et concidit potentia. Radii hujus effulserunt, tenebrasque instantes et persequentes dispulerunt. Vidit regium sceptrum improbus ille genius, et desertor tyrannus, et horrore perfusus in summas angustias detrusus est. Quid ergo? An, o omnis improbitatis repertor et artifex, adhuc in altum loqueris sublimia, et magnifice gloriaberis, quasi manus tuas sis extendurus, totumque terrarum orbem velut ova detractis putaminibus in altum rapturus? Nequaquam. Quin magnas ob magniloquentiam istam poenas pendis. Igitur non solum tibi non licet manus extendere, sed neque movere. Dissolutae enim jam sunt et inefficaces redditae, cruce usque ad fines terrae extensa.

Jam olim quidem hominem perversis tuis persuasionibus oltemperantem relinquit Deus, non ut tibi, scelestissime, praedae esset (non tantopere ob meum errorem benignissimus Pater irascitur), sed eo usque duntaxat deserit, ut casus sui gustum quemdam et sensum habeat, coque magis intelligat, qua ratione insidiatorem vitare debeat, vel rectius loquendo, ipse non derelinquit, quia cum ego propria malitia ex paterno sinu me praecipitatum, ad modicum spatium insultum et impressionem tibi, improba bestia, permisit, ut ego calamitate pressus, rursum ad paternas ulnas me recipiam. Tu quidem putabas, cum fraude abreptus essem, me omnino a paterna cura et providentia abjectum esse, neque aliquid consolationis vel spei de reditu superesse,

τὸν Κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν. Οὐκ ἔγνωσαν, ἐπεὶ μὴδ' ἡθουλήθησαν γινώσκειν, ὅλον τὸν λογισμὸν ἐπὶ τὸν φθόνον ἀποκλίναντες, καὶ τὸ μεγαλεῖον τῆς δόξης, καὶ τοι γὰρ φανερόν ἐν, συνιέναι οὐκ ἐθέλοντες. Οὐκ ἔδωκαν τόπον τῷ λογισμῷ συνεῖναι, ὥστε τὴν τοσαύτην λύτταν ἐπισεῖν, πρὸς μόνον τὸ κενώσαι τὸ δεσποτικὸν αἷμα ὁξείας γεγονότες. Ἀλλ' εἶδον μὲν καὶ συνιέναι τὸν κληρονόμον.

Συνιέναι μὲν τοι ἐφ' ᾧ οὐχ ὡς Κύριον δόξης τιμῆσαι, ἀλλ' ἐφ' ᾧ παραδοῦναι ἑκάντην ἀτίμῳ. Τοιοῦτον γὰρ ὁ φθόνος· οὐ καταδέχεται ἃ δὲ μολογεῖ, οὐδ' ὁρᾶν βούλεται τὸ φαινόμενον, οὐδὲ κατατίθεσθαι τοῦτοις, ἃ μὴ ἀρνεῖσθαι δυνατόν. Τοῦτ' ἡρατηθέντες, λαὸς ἀγνώμων τὸν κληρονόμον τῆς δόξης τὸν Κύριον, ἐν ᾗδεσαν (πῶς γὰρ ἐνῆν, ἀγνοεῖν τὴν θεϊκὴν αὐτοῦ δόξαν, οἷς τῇ ὑπερφύτῃ τῶν θαυμάτων διέλαμψεν;) ὡς μὴ εἰδότες ἐπὶ ξύλου ταυνοῦσι, οὐ βάδδος προμηνύουσα τὴν ἐνέργειαν, τὸν ἀλιτρίσιον Φαραὼ αὐτοῖς ἄρμασι καὶ ἀναβάτασι θαλάσση ἐδύθιζεν, ἔκλυσε θείας ὁδὸν καὶ τέμνουσα πηλῷ καὶ πλινθείᾳ ταλαιπωρομένην λαῷ. Οὐκοῦν οὐκέτι πηλῷ καὶ πλινθῷ τῇ βαρεῖᾳ τῆς ἀμαρτίας ἐργασίᾳ ταλαιπωρήτω· ἡδὲ γὰρ ἡ τοῦ κόσμου σωτήριος βάδδος Φαραὼ μὲν τὸν δυσμενῆ, αὐτῇ δυνάμει καὶ τυραννίδι τῆς ἀμαρτίας, κατακαλύπτει, ἐμοὶ δ' ἐξηγορημένην σωτηρίας ὁδὸν ὑπανοίγει. Βιάσαν ὁ διώκτης ἐποίησε τὴν διώξιν κατ' ἐμοῦ, ἀλλὰ τῆς ῥύμης ἔστη περιτυχὼν κωλύματι φοδερίῳ. Εἶδεν ὅπλον θεῖον, καὶ συναιρῶν τὴν δύναμιν. Ἐπέστραψαν αἱ τοῦτου ἀκτίνες, καὶ τὸ διώκον σκότος ἐδίωξαν. Εἶδε τὸ βασιλικὸν σκήπτρον ὁ ἀλάστωρ, ὁ ἀποστάτης τυράννος, καὶ φοβίῃ συσχεθεῖς, ἐξηπόρησε. Τί ἐτι; Ἄρ' οὖν, ὡς τῆς κακίας εὐρέτα, εἰτε λαλήσεις εἰς τὸ ὕψος ὑπέρογκα, καὶ μεγαλοῤῥημονήσεις ἐκτενεῖν τὰς χεῖρας, καὶ πᾶσαν ἐξαεῖν ὡς ὡς καταλειμμένα τὴν οἰκουμένην; Οὐδαμῶς, ἀλλὰ καὶ φοδερίῳ εἰσπράττει τῆς μεγαλοῤῥημοσύνης τὴν πονήν. Οὐκ οὖν περιέσται σοι μὴ ὅτι ἐκτείνειν, ἀλλ' οὐδὲ κινεῖν τὴν χεῖρα· παρῆθη γὰρ καὶ γέγονε ἀνενέργητος, τοῦ σταυροῦ εἰς τὰ πέρατα διεκταθέντος.

Πάλαι μὲν οὖν τὸν ἄνθρωπον ταῖς αἰεὶ σχολιαῖς παραγωγαῖς· πειθαρχήσαντα, λείπει θεός, οὐχ ἵνα σοι τῷ παλαμναίῳ ἄρπαγμα γένηται· οὐχ οὕτως ὁ φιλόανθρωπος Πατήρ ἐπὶ τῷ ἐμῷ παροργίζεται σφάλματι· ἀλλὰ τοσοῦτον μόνον καταλείπει ὅσον συναίσθησιν λαβεῖν τοῦ σφάλματος, καὶ μαθεῖν δι' ὧν φυλάξομαι τὸν ἐπίθουλον· μᾶλλον δ' οὐδ' αὐτὸς καταλείπει, ἀλλ' ἐμοῦ κακῶς τὸν πατρικῶν ἀποστρεφθέντος κόλπον, ἐπὶ βραχὺ τὴν καταδρομὴν σοι τῷ πονηρῷ διαφῆκε θηρίῳ, ἐν' ἐγὼ συσταεῖς πάλιν τῇ πατρὶά προσδράμω ἀγκάλῃ. Σὺ δ' ἄρα ᾤκηθης, ἐπεὶ παρεκλάπην παντάπασιν ἀπερρίφθαι πατρικῆς προνοίας, καὶ μηκέτι παραμύθιον μὴδ' ἐπιστροφὴν εἶναι μοι, ἀλλὰ τὸν οὕτω Θεοῦ τιμηθέντα εἰκόνη καθάπαξ ὑποχείριον οἶα ἐκ ἔρπαγμα ἐπειράθης ποιῆ-

¹ I Cor. II, 8.

σασθαι. Ἀλλὰ μάνθανε νῦν, ὡς μάτην μὲν ἡ κακίστη τέχνη διεσπουδάτῃ σοι τῆς ἐπιδουλής, μάτην δὲ με τῷ φυτῷ ὑποθέλξας τῆς γνώσεως τοῦ τῆς Ἑδέμ ἐξάγεις χωρίου. Μάτην δὲ σοβαρὸς περιήεις, ἐφ' οἷς ἐπεπόνθουν ἐγὼ, κομπάζων ἐπὶ ταῖς σαῖς ἀπάταις καὶ σεμνυνόμενος.

Ὅρα γὰρ οἷά μοι γέγονε, μᾶλλον δ' ὄρεξ καὶ περιζέρεις ὀδύνης κέντρον ἀπαρμυήτορον. Ἰδοὺ γὰρ ἐν Κρανίῳ τῆς ζωῆς μοι ξύλον ἀνέβη, δι' οὗ καὶ παράδαισον καὶ ἀθανασία, καὶ τὴν πρὸς τὸν πλάστην οἰκειότητα, τὴν ἀρχαῖον ἀπολαμβάνω πλοῦτον. Νῦν σε μᾶλλον ἢ τότε θερμότερος ἀναφλέγει φθόνος, μάλιστά γε, ὅ τι καὶ ὀρέγεις ἐξαπορῶντα. Πᾶσα γὰρ κακοτεχνία μηχανῇ περιήρηται, οὐδ' ἔστι δι' ὧν ἔτι πόρον πρὸς ἀπάτην λάβοις. Οὐ γὰρ μόνον ὑποψιθυρίζειν οὐ παρρησιάζει, ἀλλ' οὐδὲ οἰστὸν σοι μένειν τὴν ἀπὸ τοῦ θεοῦ τούτου φυτοῦ δύναμιν προεμένην. Ἰδοὺ μοι τὸ βασιλικὸν σκήπτρον οἷα παῖδι ἡγαπημένῳ δίδωσιν ὁ Δεσπότης. Αἱ οὐ σε τὸν σχολιὸν θανατώσας ὄριν τὴν ζωὴν ἐχαρίσατο. Νῦν μοι τὸ μέγα τῆς ἀσφαλείας ὄπλον ἐχαλκεύθη, δι' οὗ πάσης ἐπιδουλής ἀμείνων καθίσταμαι. Ἀλλ' ὦ ξύλον μόνον ἐκ φυτῶν θεοῦ νάματος ἀρδεῖα πιανθέν! Ὁ ξύλον φυλὴν μὲν ἐν Κρανίῳ, πᾶσαν δὲ γῆν περιλαβὼν τῇ σκιᾷ, ἐν ᾗ τῆς κακούσης ἀμαρτίας διανεπαυσάμην! Ὁ φυτὸν ἐν γῇ μὲν βλαστήσαν, ὑπερῆκον δὲ τὸν οὐρανὸν, οὗ τὸν ἀμύθητον ἄγγελος καρπὸν ὀρώντες, τὴν μεγάλην σοφίαν τοῦ φυτοκόμου θαυμάζουσιν ἐκπληττόμενοι, ὁρώσι καρπὸν τῶν ἀνθρώπων τὴν σωτηρίαν, τοῦ θανάτου κατάλυσιν, τὴν εἰς τὴν πατρίδα τῶν ἀνθρώπων ἐπάνοδον, τῆς φλογίνης ῥομφαίας τὴν ὑποχώρησιν, τοῦ διαβόλου τὴν ἤτταν καὶ τρόμον, καὶ τὴν ἐπὶ μόνῳ τύπῳ τῆξιν αὐτοῦ καὶ ἀφανισμόν!

Ταῦτα δὲ τοῦ σταυροῦ τὴν ἰσχὺν καὶ θεϊότητα πρῶτον εἰκόνιζον προτυποῦντες, ὁμήγουρις ἱερὰ, ἀρτε μὲν ῥάβδου προφητικῆς, ἀπάτης σοφίσματα καταποῦσης Αἰγύπτια, καὶ λαὸν ἐξ Αἰγύπτου δουλείας ἐξαγούσης, ἀρτε δ' ἀκροτάτου νάματος πηγαζούσης ῥάβδου πληγῇ καὶ διφύου ἀνάγκην παραμυθουμένης, ἐρημικῇ πορείᾳ διαθλοῦντος λαοῦ. Καὶ νῦν μὲν ἀνθεὶ ῥάβδος καὶ τῆς ἱερωσύνης δωρεῖται τὸ χάρισμα τῷ βλαστήματι. Νῦν δ' ὑπὸ γέροντος πατριάρχου προσκυνεῖται, εἰ καὶ βασιλέως, ἀλλ' Ἰ τοῦ χρηματίζουσα ῥάβδος. Τοῦτο ἄρα ἦν, ἐπεὶ περ ἐμελλεν ἡ τοῦ σταυροῦ σωτηρίας ῥάβδος οὐ μόνον ὑπὸ ἐθνῶν, οὐδ' ὀ κληρονομίαν ὁ Πατὴρ δίδωσι τῷ Υἱῷ, ἀλλὰ καὶ ὑπ' αὐτοῦ προσκυνεῖσθαι τοῦ γέροντος Ἰσραὴλ, ὅς ἦ κατὰ σάρκα γεννήτωρ ὧφθι τοῦ γεννηθέντος ἀπάτορος. Πάντως δὲ οὐδὲν ὑπεναντίον τῷ λόγῳ ἡ τούτων μέχρι καὶ νῦν πρὸς ἐπίγνωσιν ἀναβολή, εἴπερ κατὰ τὸ λόγιον, ἐάν ἢ ὁ ἀριθμὸς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, ὡς ἡ ἀμμος τῆς θαλάσσης, τὸ κατὰλειμμα σωθῇσεται. Σωτηρία δ' οὐκ ἔστιν ἐν ἄλλῳ τινί, ἢ τῷ σταυρωθέντι

A sed eum, qui Dei imagine insignitus erat, tibi prorsus subdere, et velut rapinam, proprium facere tentasti; at discite jam, frustra te hanc pessimam fraudem et tutelam machinatum esse; frustra me ligno scientiæ delinitum, ex regione Edem educis. Frustra circuis elatus ob ea, quæ passus sum detrimenta: triumphans et mirifice te circumspiciens propter illas, quas commentus es fraudes.

Intuere enim quæ mihi evererint: vel potius jam intueris, stimulumque insolabilem doloris circumfers. Ecce enim in Calvariae loco lignum vitæ mihi exstitit, quo et paradysum, et immortalitatem, et conjunctionem cum Conditor, veteresque opes recupero. At tu nunc ardentiore quam olim livore contabescis, maxime cum nescias, quo te vertas. B Omnis enim versutiarum machina tibi præcisa est: neque est unde amplius occasionem ad fraudem petas. Nam non solum munitate non audes, sed neque potes ullo modo sufferre virtutem et efficaciam, quæ ab hac divina planta emittitur. Ecce regium sceptrum, tanquam dilecto filio, tradit Dominus, quo te, versute serpens, occiso, vitam mihi donavit. Nunc mihi insignis illa armatura omnis præsidii confecta est, qua cunctis insidiis superior efficior. At o lignum solum ex omnibus plantis divini fluenti irrigatione pinguefactum! O lignum natum quidem in loco Calvariae, at umbra tua totum terrarum orbem ambivisti, in quo a peccato, quod me affligebat, liberatus sum! O planta, in terra C quidem germinans, at cælum transcendens, ejus ineffabilem fructum angeli dum intuentur, immensam satoris hujus sapientiam obstupescences admirantur! intuentur fructum, salutem videlicet hominibus, mortis dissolutionem, reditum hominum in patriam, flammæ rhomphææ recessum, diaboli cladem et tremorem, ejusque ad hujus speciem duntaxat tabefactionem et fugam.

Et hanc quidem virtutem et divinitatem olim varia præfigurabant et adumbrabant, auditores, modo virga prophetica, quæ Ægyptias præstigias devoravit, populumque ex Ægyptia servitute eduxit: modo virga ictu suo ex petra aquæ copiam eliciens, sitisque urgentem necessitatem depellens, tum, cum populus itinere per solitudinem fatigabatur: modo itidem floret virga, et sacerdotii dignitatem ipso suo germine confert: modo a patriarcha jam seniore adoratur licet regis, attamen filii virga dicta. Quod accidit, quia futurum erat, ut salutaris virga crucis non solum a gentibus, quas Pater Filio suo dat pro hæreditate, adoraretur, sed etiam ab ipso sene Israhel, qui secundum carnem pater esse visus est ejus, qui sine patre genitus est. Nec adversatur orationi meæ, quod isti ad veritatis cognitionem huc usque cunctantur, quia secundum divina oracula, si numerus filiorum Israhel fuerit ut arena maris, residui salvabuntur¹⁶. Salus autem in alio non est quam in crucifixo Unigenito. Cæterum

¹⁶ Isa. x, 21; Rom. ix, 27.

vetera hæc, et id genus alia, quæ figuræ et inagines crucis nominabantur, non facile est animo comprehendere, nedum verbis eloqui. At recentia quæ?

Hæc martyres armati principatus et potestates principis hujus mundi everterunt; hæc mulieres mortificatæ, eum qui potens est in iniquitate, loco improbi Mancipii habuerunt, cladem a muliebri natura illatam hoc ipso resarciunt. Hæc insuper divini pastores feras ab ovili arcentes, gregem ab insidiis tutum præstant. Hæc homines obliiti, quod carnis pondere prægravantur, ad angelorum consortium elewantur, vitam in terra carnis expertem degentes; hæc Ecclesiarum fundamentum est, sacerdotum gloria, regum corona, civitatum firmitas, urbium hostilium eversio, fidelium auxilium, hæc totius mundi custodia est. Hæc distantia conjuncti, inimicitia parietem interjectum dissolvit, pacem terrestribus et celestibus impertivit. At Verbum Dei Deus, qui hominem bonitate tua condidisti, invidia vero perditum et per lignum ad extrema sublimioris vitæ delapsus, rursus per lignum in pristinam impatibilitatem restituit, qui guttis pretiosi sanguinis tui emisisti illos, qui sponte in peccati servitutem concesserant, quique gregem et populum peculiarem tibi constituisti, cujus curam et præfecturam nobis, etsi immerentibus, concessisti, jargire nobis crucem tuam, salutiferam illam armaturam, in inexpugnabile subsidium, ut inaspectabiles quidem hostes perdat in finem, quos vero dexterâ tua conservos esse fecit, sententiarum autem varietas distraxit, hos per crucem eo usque instruit, quoad reconciliantur, et amicitiam ineant cum his qui te agnoscunt, quod pro omnium salute crucem subieris, ut omnes uno ore et uno corde tuum sanctum nomen celebremus, quia tunc est regnum et gloria, nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen (29).

ORATIO X.

In magnum ac salutare adversus mortem excitatum tropæum (30).

(COMBÉFIS. Auctar. p. 1691.)

Resurrectio mei Jesu ac Dei, mortuique Adæ D ad vitam revocatio. In vitæ hilaritate festam vitæ celebremus diem. Resurrexit Christus, inferis in captivitatem redactis, ac libertate annuntiata captivis; laudibus extollamus liberatorem: *Mors in victoria a morte absorpta est*¹⁵; fugaturque cor-

¹⁵ I Cor. xv, 54.

(29) Exstant in bibliotheca Bavarica novem aliæ orationes hujus imperatoris, quorum titulos et inscriptiones enumerat Bibliothecæ Gesner. *Epitome*, quas ex Bavarico cod. exscriptas, et in Latinam linguam conversas ante aliquot annos evulgavimus. Asservatur in eadem bibliotheca volumen homiliarum Philothei patriarchæ Constantinopolitani; et quidem illius homiliæ, quæ est in secundam Dominicam post Pentecosten, idem prorsus initium est,

τῷ Μονογενεῖ. Ἀλλὰ τὰ μὲν παλαιὰ ταῦτα, καὶ ὅσα ἄλλα, οὐδ' ἐπὶ νῦν λαβεῖν ῥῥδιον, μὴ ὅτιγε διὰ χειρῶν προάγειν, ἀ τύποι καὶ εἰκονίσματα τοῦ σταυροῦ ἐχρημάτιζον. Τὰ δὲ νέα ὅποια;

Τούτῳ μάρτυρες ὀπλισάμενοι τὰς ἀρχάς καὶ τὰς ἐξουσίας καθέλυν τοῦ κοσμοκράτορος, τούτῳ καὶ γυναῖκες νεκρούμεναι, καθάπερ τραυματίαν ἡγούμεναι τὸν δυνάτῃ ἐν κακίᾳ, νεανικῶ ποδὶ τὴν ἐκείνου κατεπάτησαν κεφαλὴν, ἐν τούτῳ τὴν ἤταν τῆς γυναικείας ἀνακαλούμεναι φύσεως. Τούτῳ καὶ θεοὶ ποιμένες τῆς μάνδρας ἀποσοδοῦντες τὰ θηρία, τὸ ποίμνιον ἀνεπιδούλευτον διασώζουσι. Τούτῳ τῆς σαρκὸς τὴν ἀνάγκην ἄνθρωποι λαθόντες πηλῶ συνδεδεμένοι, τοῖς ἀγγέλοις συμμετεωρίζονται, ἄσπερον ἐν γῇ πολιτείας ἐπιδεικνύμενοι. Τοῦτο θεμέλιος τῶν ἐκκλησιῶν, ἱερέων δόξα, βασιλέων διέδογμα, πόλεων ὀχύρωμα, ἐθνῶν πολεμίων ἀνατροπὴ, πιστῶν συμμάχια. Τοῦτο παντὸς τοῦ κόσμου φυλακτήριον, τοῦτο τὰ διεσπῶτα συνήγαγε, τῆς ἐχθρας διέκοψε τὸ μεσότοιχον, εἰρήνην τοῖς ἐν γῇ καὶ οὐρανῷ ἐδίδου. Ἀλλ', ὦ Δόγε Θεοῦ, ὁ πλάσας μὲν ἐπ' εὐεργεσίᾳ τὸν ἄνθρωπον, φθονηθέντα δὲ καὶ διὰ ζύλου πρὸς ἐσχατίαν τῆς ὑψηλῆς πολιτείας ἀπολισθίσαντα, πάλιν διὰ ζύλου ἀναγαγὼν εἰς τὴν πρώτην ἀπάθειαν, ὁ σταγόνιν αἵματος τιμίῳ ἐξαγοράσας τοὺς αὐτοπροαιρέτως καταδουλωθέντας τῇ ἁμαρτίᾳ, καὶ ποίμνιον καὶ λαὸν ὑποστησάμενος περιούσιον, οὗ τὴν ἐπιτροπὴν καὶ προστασίαν ἡμῖν εἰ καὶ ἀναξίους ἐνεχείρισας, δίδου τὸν σὸν σταυρὸν τὸ σωτήριον ὅπλον εἰς βοήθειαν ἀπροσμάχητον, ἐχθροὺς μὲν ὅσοι ἄδρατοι ἀπολλύων εἰς τέλος, οὓς δὲ ὁμοδούλους ἢ σὴ μὲν δημιουργὸς ἐπλαστούργησε δεξιᾷ, γνώμῃ δ' ὑπεναντία διέστησε, τούτους δὲ διὰ τοῦ σταυροῦ ἐπὶ τοσοῦτον παιδεύων, ὅσον εἰς ἐν συμβιβασθῆναι τοῖς σε γινώσκουσι, ὅτι ὑπὲρ τῆς πάντων σωτηρίας σταυρὸν ὑπέμεινας, ἵνα πάντες ἐνὶ στόματι καὶ μὴ καρδίᾳ τὸ σὸν ὁμῶμεν πανάγιον ὄνομα, ὅτι σοῦ ἐστὶν ἡ βασιλεία καὶ ἡ δόξα, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Ι'.

Εἰς τὸ μέγα καὶ σωτήριον κατὰ τοῦ θανάτου τρόπαιον.

NOTÆ.

quod hujus, quam præ manibus habemus orationis, ut proinde Philotheum id ex Leone sublegiasse oportet, quippe posteriorem ex priore; si non uterque ex quodam tertio accepit.

(30) Videatur hæc Leonis orationum fere palmaria, sic docte pressequere, tum nostra edisserit, tum traducit externa. Multis emendatior proflit ope Regii cod., ex quo edendam putavi collatam cum editis.

φθορά φυγαδεύεται, καὶ πολενύεται ἀφθαρσία· Ἀλλὰ λέξατε τῷ Θεῷ, πᾶσα ἡ γῆ· ἀναβόητε τὴν δυνασταίαν αὐτοῦ· καθήρηται ὁ ἀντίδικος· ὁ ὑπερήφανος τεταπεινώνεται· ὁ δεσπότης κατέχων, δεσμοῖς περιδέδεται· ὁ τὸ γένος ἀφανίζων, ἀπώλετο· Χριστὸς ἐξ ᾧδου τροπαιοφόρος, τίς οὐ προὔπαντι τοῦ τοιοῦτου τροπαίου, ποστὶ καὶ φωναῖς ἀξίαις τῷ νικητῇ; Ἀδέτω ἀνωθεν ὁ οὐρανὸς, καὶ γῆ κάτωθεν τὰ νικητήρια ἔσματα. Νῦν ἄγγελοι θεολογεῖσιν· νῦν ἄνθρωποι χορευέτωσαν, εἰρήνης αὐτοῖς ἀναπαρέτου δεδορημένης. Ἐκταίω γὰρ τὴν ἐχθραν ἐν τῇ σαρκὶ συναποκτείνεις αὐτῇ τὸν ταύτης πατέρα, ὁ σήμερον ὡς ἐκ παστᾶδος προελθὼν τοῦ τάφου, δεσμών αἰωνίων καὶ πυλῶν τοῦ θανάτου κρείττων γινόμενος. Νῦν ἡμῖν πασῶν ἑορτῶν, ὅση ἐν ὁρατοῖς καὶ ὅση ἐν νοητοῖς, ἑορτὴ θειοτέρα καὶ ὑψηλότερα. Καὶ εἰ τις γὰρ ἄλλη ἐστὶν ὑπερουράνιος ἀγαλλίασις, ἣν διὰ παντὸς αἱ περὶ Θεὸν ἑορτάζουσαι δυνάμεις εὐφραίνονται, κάκεινην ὑποληπτέον ταύτῃ παραμορεῖν· οὐ μόνον διὰ τὸν ἀναστάντα, ἀλλὰ καὶ δι' οὗς αὐτῷ συνεβήκειν. Εἰ γὰρ ἐπὶ ἐνὸς ἐξεγέρσαι χαρὰ τοῖς ἑστέροις γίνεται, τί χρὴ σήμερον ὑπολαμβάνειν αὐτοῖς γίνεσθαι, λόγου παντὸς ἐξεγερμένου; Σήμερον ἡμῖν ἡ τῆς χαλεπῆς Αἰγύπτου ἔξοδος ἑορτάζεται, καθ' ἣν τῆς ἐπιδύου τοῦ πηλοῦ δουλείας ἠλευθερώθημεν, καὶ τὸν βαρὺν ἔλτομεν θάραυν, καὶ Θεοῦ λαὸς εἶναι τε καὶ καλεῖσθαι ἠξιώθημεν, καὶ τῆς φερύσης ὁδοῦ πρὸς τὴν ἀγαθὴν τῆς κληρονομίας ἐπέδωκεν γῆν, ὑψουμένην τῷ θαυμαστῷ νομοθέτῃ καθοδηγούμενοι, τῇ τοῦ σταυροῦ ράβδῳ τερατουργοῦντι. Ἐώρατε πάλαι Ἰσραὴλ ἐξόδιον ἑορτῇ, ἀλλ' εἰς στενὸν κομιδῇ τῆς ἑορτῆς συνεκλείετο· ἑορτάζειν ἑορτῇ, ἥς τί δεῖ λέγειν ὡς οὐδὲν μετῆν τοῖς ἄνω ἑορτάζουσιν; ὅπου γὰρ οὐδὲ τοὺς μικρῶ διακισμένους αὐτῶν, καὶ κάτω διέβαιναν ἡ παιδρότης· εἰκότως γέ τοι πολλῶ πρὸς τοὺς ἄνω οὐκ ἔσθαι· σωματικὰ γὰρ ἦν τὰ τελούμενα, καὶ τοῖς ἀλλοῖς ἐπιστροφή οὐκ ἐγένετο.

ut nihil ejus participes essent, qui in cœlis dies festos agunt ac epulantur? cum ne ad illos quidem qui in terris ac proximo intervallo dissiti degebant, celebritatis hujus lætitia manaret: potiori itaque jure non pertingebat ad superos. Cum enim ea quæ agebantur corporali ratione constarent nihil erat ut spiritus ac secreti a materia ad eam celebritatem convenirent.

Ἦν ποτε καὶ Ἕλλησιν ἑορτάζειν· ἀλλὰ τί τὸ κάλλιστον τῶν παρ' αὐτοῖς ἑορτῶν; Ἐπίθεξις αἰσχροτήτος, καὶ τῷ δοκοῦντι παιδρῷ, τοῦ τῆς γνώμης ἀνοήτου δημοσίευσις. Τίνος γὰρ αἰσχυρός, ἢ ποίας ἀνοίας ὑπερβολῆς ἐλαττον ἔχει, ὁ τῶν θεῶν, ὡς αὐτοὶ φασιν, ὑπατος, ταῦρος γινόμενος, καὶ τὰ παιδικὰ φέρων ἐπὶ νώτου, καὶ τέμνων πορεῖαν ὑγρὰν ὁ θεόταυρος, μυκήματι ἀπαλῶ δαλεῶν τὴν Κόρην, καὶ παίδων ἀναδιδόνειν ὡς ἐν ὀχλήματι· ἡ μετὰ τοῦ δούρου ἔρωσ ὀρνεικνῶν, ἢ οὕτως ἀναληφθεὶς ὁ Γανυμήδης τὸ νέκταρ οἰνοχοῆσι αὐτῷ· ἡ γυναῖκα ἁσπλγῆς ἔρωσ, νῦν μὲν εἰς χρυσὸν αὐτὸν μετατρέδων, καὶ τὸν πάντας ἀνέλκειν θεοῦ ἀπειλούντα σειρᾶ,

A ruptio et interitus, ac incorruptio regnat: *Jubilate Deo omnis terra* 1; alto vocis præconio ejus effertio potentiam: prostratus est adversarius: superbus, depressus; qui vinclos prius tenebat, nunc vinculis constrictus tenetur: qui genus humanum abolebat ac exstinguebat, is jam occidit. Adest Christus ex inferis victor; quis non obviam ei, qua pedum agilitate ac vocum alacritate tantum decet victorem, occurrerit? Canat cœlum desuper victoriæ cantica, terraque subter. Nunc angeli gloriæ resonant: nunc homines chorus ducunt, ob pacem, eamque sempiternam, concessam; interfecit enim inimicitias in carne 2, interfecto simul cum iisdem earumdem parente ac artifice; is nimirum, qui hodie ex sepulcro, tanquam ex thalamo processit, æternis illis vinculis ac portis mortis potentior effectus. Omnium nobis solemnitas, si quas oculis conspicui homines, ac si quas inad spectabiles mentes celebrant, hodierna festivitas diviniior sublimiorque illuxit. Nam si quæ alia supercœlestis exultatio est, quam jugi celebritate assistentes Deo Virtutes gaudio peragant, eam quæque nostræ huic lætitia putandum est cedere; non modo propter eum qui resurrexit, sed et propter eos quos secum suscitavit. Si quidem enim unius ipsa suscitatione eis gaudium est, quid hodierna die acciderit, cum mundus universus resurgit? Hodie egressum ex gravissima Ægypti servitute festis gaudiis colimus; quo, a molesto illo luti opere liberati, crudelem Pharaonem reliquimus, Neique populus esse pariter ac vocari meruimus, viamque illam, quæ ad hereditatis promissæ terram bonam ducit, inivimus, admirandum illum legislatores, ac qui virga crucis prodigia præstet, secuti ducem. Celebrabant quidem olim etiam Israelitæ egressionis solemnem diem, valde tamen ea solemnitas in angustum coacta erat. Festum, inquam, solemne agebant; at quid refert dicere, festos agunt ac epulantur? cum ne ad illos quidem

Habebant antiquis temporibus etiam Græci sua festa; sed quodnam illis festorum omnium pulcherrimum? Illud videlicet quod omnis turpitudinis argumentum erat; et hoc ipso, quod splendidum magnificumque videbatur, nihil aliud nisi summam animi insipientiam et stoliditatem testabatur. Quæ animi turpitudine, et qua, quantumvis insigni stultitia, minor censeri debet illa, ut divum rex, ut loquuntur ipsi, in laurum inpletur; ut amores suos dorso ferat, deusque taurus humidum secet iter, blando mugitu Europam demulceat, inque dorsum, velut vehiculum conscendere inducitur? aut ut per dito amore flagrans in avem sese transmutet, ut

1 Psal. lxxv. 1. 2 Ephes. ii. 16.

VARIÆ LECTIONES.

1 Ed. male ὁσημέρας.

ita assumpto ac raptō Ganymede pocillatore utatur: A aut ut insano mulierum æstu percitus, sese modo in auri speciem induat, atque is, qui catena de cœlo demissa deos omnes sese attracturum minabatur, in Danaes detrahatur gremium: modo cygni formam subeat, ut nimirum modulata voce, quod par est credere, Ledam decipiat? Cæterum annon dies ille festivus valde ac clarus, quo patris Saturni (31) celebratur memoria, a filio gravissima perpassi exsectique; nec non suprema inde rursus proles, turpiter tum nata, tum notos afficiens? Similibus addamus similia; videlicet Panem illum, qui, ut gravissimi Græcorum sapientes volunt, ex universorum seminum commistione natus, eaque de causa Pan appellatus est: armigeram item illam virginem, quæ ex Jovis vertice exstitit: cujus matrem cum vehemens, ardensque ille amator devorasset, ipse inusitato more ac

Quid nunc referam, quo Neptunus æstro percussus insanierit in Phrygium adolescentem, quem et ipse, fratris sui exemplo ad turpe nefandumque ministerium (52) rapit? Sic enim Græcorum disciplinarum sectatoribus videtur, qui inhonesta magis inhonestis emendare studeant: quibus religio est, ut divum quempiam gulæ ac ventri deditum fateantur; inque eum usum, Pelopem agnoscant a Neptuno raptum, ut, quod proverbio ferunt, dum carbones fugiunt, incidunt in flammam. Cæterum quis fando explicet, quonam pacto ille idem in mulierculas item exardescens in aliam aliamque speciem transformatus sit? His adijunge Apollinem, qui Daphnem efflictim deperit; qui aliis occulta pandens, sibi ipse nequivit opem ferre: quippe nescivit fore, ut ab eo amasia sugeret; ipse vero vanis ac incassum fuis ploratus, juxta arborem ejularet, nullo alio ad solatium relicto, quam ut dolorem magis accenderet: tametsi is Martem adulterantem prodit, ipsumque vinculis circumquaque astringit. Quid vero percensere attinet omni-

πρὸς κῶλον τῆς Δανάης ἢ κατὰ γυναικὸς ἄρτι δὲ κύκλον δεικνύς, ἔν, ὡς ἔοικε, ταῖς ψαῖδαί τῃ Λήδᾳ κατακρηλοῖτο; Ἐκεῖνο δὲ πῶς οὐ λίαν φαεινὰ ἔορτή, Κρόνου πατὴρ ὑπὸ τοῦ παιδὸς ἀτυχῶν, καὶ τὸ εἶναι πατὴρ ἐπὶ ἀποχειρόμενος· καὶ τελευτάτα πάλιν ἐκείθεν γονή, αἰσχυρῶς καὶ φρεῖσα, καὶ τοὺς γνωρίμους διατιθεῖσα; Προσθετέον ὁμοίους ὁμοία· τὸν ἐκ τῆς πανοσιερμίας, ὡς ἡ ἐκείνων σεμνότης βούλεται, καὶ γενόμενον ἢ Πάνα, καὶ ὀνομασθέντα· καὶ τὴν ὀπλοφόρον παρθένον τῆς κεφαλῆς ἀποτικτομένην, ἥ τὴν μητέρα καταπύον ὁ θερμὸς ἔραστής, αὐτὸς ταῖς ὥδισι καινότατον ὑπηρετεῖ τρόπον· ἐνοπλον, ἥ περ ἔφην, τῆς κεφαλῆς ἀποκύνων γονήν· ἔνα δὲ καὶ σύμβολον ἡ παῖς φέροι, μῆνυμα τοῦ τεκόντος, οἷς ἐκεῖνος ἐφ' φύντι πολέμιος ὤφθη, καθαιρῶν αὐτὸν τῆς ἀρχῆς, καὶ κατακλείων Ταρτάρῳ. Ἀξιά γε οἱ θεῶν φύντες ἀντίδοσαν γεννητήρια!

modo partus dolores sustinuit, ut nimirum arma-

tum foetum, uti dicebani, ex capite effunderet: nempe, ut et filia symbolum parenti consentaneum gereret; quod ille genitore suo hostiliter usus, eum et imperio dejecisset, ac Tartaro inclusisset. Digna profecto diis geniti parentibus suis ob vitam et lucis acceptam usuram, persolverunt præ-

Τί δὲ τὸν Ποσειδῶνος νῦν μὲν ἐπὶ Φρυγί μαιρακίῃ ὀστρον, ὃν παραπλησίως καὶ αὐτὸς τάδε λεγὼ εἰς ἀποπνῶ ὁ ἀρπάζει διακονίαν; Οὕτω γὰρ τοῖς Ἑλλήνων θιασώταις δοκεῖ, πειρωμένοις ἐπανορθοῦν ἀσχημονεστέροις ἀσχήμονα· οἷς ἀπορον τὸ γαστρίμαργον μακάρων τινὰ εἰπεῖν, καὶ διὰ τοῦτο βούλεσθαι τὸν Ἀγλαυτριαν ἀρπάζειν τὸν Πέλοπα· καὶ φεύγοντες ἀνθρακας, τὴ τῆς παροιμίας, φλογὶ περιπίπτουσι. Τί δὲ τὴν ἄλλην καὶ τίς ἂν ἀριθμῆσαι μανίαν, ἣν ἐπὶ γυναῖκοις ἐκμήνην, ἄλλοτε πρὸς ἄλλο εἶδος μεταποιούμενος; Λέγε καὶ τὸν Δάφνης ἔραστην τὸν Πύθιον, ὃς καίτοι ἐτέροις μνηῶν τὰ δόγη, οὐκ ἀπέχρησεν ἑαυτῷ, ἀλλ' ἠγνόησεν ὡς διαφεύεσθαι τοῦτον ἡ ἐρωμένη, καὶ ἀνόνητα κλαίῃσιν ἐπὶ φωτῷ, οὐδὲν πλέον ἢ ὅσον ὑπέκκαυμα τῆς ὀδύνης ἔχων· καίτοι τὸν Ἄρη ἀσελγαίνοντα μνηύει, καὶ δεσμοῖς περιβάλλει. Τί τὰς πάντων ὁμοῦ θεῶν ἐφ' ἑτέρα εἶδη μεταποιήσεις, ἵνα τὴν Κόρην διαρευνωμένη τῇ Δήμητρι μὴ εἴη τῆς πλάνης ἀπόπαισις, οὐκ ἐχούσῃ παρ' οὗτο μάθοι, πάντων ὁμοῦ τὰς οικείας διαμειψάντων εἰδέας, καὶ πρὸς ἐτέρας οὐ γνωρίμους μετα-

VARIAE LECTIONES.

ἢ ed. τῆς Δανάης. ἢ ed. γεννώμενον. ° Grets. τοῦ ποτοῦ, vel πότου, vel εἰς εὐποτον.

NOTÆ.

(31) *Quo patris Saturni.* Nota fabula exsecti Cœli a Saturno filio, ex cujus genitalibus in mare projectis nata sit Venus, turpis revera fetus, quique turpiter suos ac nothos scortum turpe afficiat. Gretserus nihil rem exprimit, refertque in Saturnum male affectum, quod auctor in eundem habet male afflictem, patrem. Nec bene vocem διατιθεῖσα, tanquam suspectam nititur emendare, cum ascribit marg. διατίττουσα vel διατεχοῦσα· quæ plane voces nihil quadrant. Nihil moror fabulas quas auctor perstringit, tantum mentem clare repræsentare conor: petet qui volet a mythologis, apud quos ta pervia sunt.

(32) *Ad turpe nefandumque ministerium.* Εἰς ἀποπνῶ ἀρπάζει διακονίαν. Sic palam auctor; cujus

non emendatio est, sed depravatio, quod Gretserus margini ascribit, redditque, Εἰς τοῦ ποτοῦ, vel πότου, vel εἰς εὐποτον· *Pincernæ ministerio destinavit.* Eos namque gentiles perstringit, qui in Neptuno ac divis aliis gulam putarent minus decere, libenterque admitterent in eis luxuriam, cujus liquet notatum Neptunum, non autem gulæ; nec forte deerant qui Ganymedem sic a Jove raptum contenderent, ut ei in deliciis esset, quod leniori vocabulo pocillatoris ac pincernæ mollirent. Non liquet mihi ex quibus mythologis habeat Leo sic raptum a Neptuno Pelopem, ut non ambio doctior videri in gentiliū fabulis, qui nuda ac Christiana veritate magis delecter.

θεμένων· Οὐκ οἶδα τί φῶ, τὴν κλοπὴν τῶν γάμων συγκρυπτόντων τῷ Πλούτωνι, ἢ ἀγνοούντων, καὶ διὰ τοῦτο πρὸς τὴν ζήτησιν ἀγωνιούντων, καὶ μεταμορφουμένων. Ἄλλ' οὗτοι μὲν ὥσπερ ἐπισφαλῶς ἐξεύρον οὐδ' ᾔδασαν θεοὺς, οὕτω καὶ περὶ τῶν τελευμένων, φαύλως ὑπαλάμβανον, καὶ οὐκ εἶχον συνιέναι, ὅτι πρὸς αἰσχύνῃν αὐτοῖς καταστρέφουσιν αἱ πανηγύρις, καὶ τὴν ταυτῶν ἑορτάζουσιν ἀνοίαν.

ob causam difficiliori inquisitione, formas alias assumpsissent. At isti quidem, ut temere exco-

gitarunt, quos arbitrati sunt deos, ita etiam sine ratione iisdem dies festos consecrarunt; non animadvertentes, quos eis festos constituissent dies, in eorum dedecus ac opprobrium cedere, nec aliud ipsos, quam suam ipsorum stoliditatem solemniter colere.

Ἡμῖν δὲ ὥσπερ εἰς καλὸν τὸ γινῶναι θεὸν, μᾶλλον δὲ, ὅπ' αὐτοῦ γνωσθῆναι ἢ ἡμᾶς, οὕτω καὶ τὸ ἑορτάζειν. διὰ τοῦτο σήμερον ἡμῖν πάντα μὲν ὁμοῦ ἀμνηορτάζει ἡ κτίσις· πάντα δ' ὁμοῦ συνέρχεται τὰ καλὰ· ἐλευθερία, ἀφθαρσία, δόξα τοῦ δι' ἔλεον ἐπεγνωκότος ἡμᾶς, εὐφροσύνη τῶν ἐπὶ τῇ εὐρέσει τῆς βασιλικῆς ἀγαλλυμένων δραχμῆς· σκυθρωπότης τῶν εἰς τέλος καταβεβλημένων, ἄδου καὶ θανάτου, καὶ τῶν στυγηρῶν δαιμονίων, οὓς Ἕλληνες αἰσχυρῶς ἐπιγνόντες, αἰσχίον ἐτίμησάν τε καὶ ἐσεβάσθησαν. Ἀλλὰ γὰρ ἀπλωμέν ἐπὶ τὰ θεία ὄντως καὶ ἡμέτερα, ὅσον ἐφ' ἱερᾶς σκοπιᾶς ἀναγαγόντες τὸν λόγον, καὶ θυματι εὐσεβεῖ τὴν ἐν ἀρχῇ δόξαν τοῦ ταύτης ἡμῖν αἰτίου τῆς ἑορτῆς θεωροῦντες, οὕτω τε πρὸς τὴν ἐπ' ἐσχάτων διαβαίνοντες οἰκονομίαν.

et gloriam, qua a principio claruit is, qui nobis hujus festi auctor est, religioso oculo contem-

mur; sicque ad œconomiam ultimis temporibus exhibitam procedamus.

Θεὸς οὐ σήμερον ἡμῖν ἡ πανηγυρίς, ἣν μὲν ἐξ αἰδίου συνῶν τῷ τεκόντι, οὐχ ἀπαργμόν ἡγήσάμενος, κατὰ τὸ λόγιον, τὸ εἶναι ἴσα θεῷ, ἀλλ' ἔχων μὲν ἐξ αὐτοῦ τὸ εἶναι· κληρονομῶν δ' ὥσπερ τῆς συμφύτας καὶ τῆς αἰδιότητος, οὕτω καὶ δόξης, καὶ πάντων ὅσα τοῦ γεννήτορος. Ἐπρεπε γὰρ δόξης καὶ κυριότητος ἀπ' ἀρχῆς ὁμοτιμία τῷ Υἱῷ, ὅτι τέλειος ἐκ τελευτῆς καὶ ὅτι οὕτω μᾶλλον σώζοιτ' ἂν ἡ δόξα τῷ ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ, ἐν τῷ μηδὲν ὑποβεβηκέναι δόξης καὶ τιμῆς τὸν Υἱόν. Ἀνθρώποι μὲν γὰρ ἐπὶ κατ' οὐδὲν τέλειοι, ἐνδόντες τίττουσιν ἐνδεεῖς· ὁ δὲ, τέλειος ὢν, μᾶλλον δ' ὑπερτελής, ἀπροσδεῖ γέννη· ἴν' οἰκία μεγαλοπρεπείας θεοῦ ἡ γέννησις ᾗ, καὶ μὴ τῆς ἐκείνου φύσεως ἀπρεπῆς. Ἐπεὶ δὲ κληρονόμος ὢν ἀπάντων ὅσα τοῦ γεννήτορος, ἀγαθὸς ἦν ἐξ ἀγαθοῦ· ἔδει δὲ τὸν πλοῦτον ὀφθῆναι τῆς ἀγαθότητος, μὴ μόνον ἐν τῷ δημιουργῆσαι τὸν χεῖρον εἰκόνα θεοῦ· μηδ' ἀφ' ὧν ὑπέρπλουτος ἢ ἐτιμηθεὶς ἐχηματίζεν· ἀλλ' ἐπεὶ ῥοπαῖς οἰκείαις θανάτῳ δεδούλωτο, καὶ ἀπορον ἢ λύτρωσις ἦν, εἶναι καὶ τοῦτο δῶρον τῆς ἐκείθεν ἀγαθότητος. Ἐδούλετο δ' ἄρα ὑπερβαλέσθαι αὐτὸς ταυτὸν φιланθρωπίας ὑπερβολῇ· διὰ τοῦτο εὐδοκεῖ, πόνων οἰκείων οὐ χωρὶς δοῦναι τὴν ἐλευθερίαν. Ἦν δὲ τοῦτο βουλευθέντι ἔτοιμον· πάντα γὰρ εἰκει θεῷ· ἀλλ' ἐν τῷ κοινωνῆσαι μὲν τοῖς κατὰ δίκους τῆς συναναστροφῆς, οὕτω δὲ παῖραν τῆς κα-

nium pariter deorum in alienas formas transmutationes, ne Ceres Proserpinam quaeritans, finem laboris reperiret; nemine scilicet existente a quo interrogaret, cum omnes simul dii, posita figura propria, peregrinas ignotasque formas sibi ascivissent? Quid dicam, non satis dispicio: num quia furtivas illas Plutonis nuptias communi consilio celare statuissent, aut quia ignorarent, eamque assumpsissent. At isti quidem, ut temere exco-

Nobis porro, ut Deum cognovisse, vel potius a Deo cognitos esse, præclarum ac honestum est, ita et festa celebrare. Quapropter tota rerum universitas una nobiscum hodie celebrat, ac festum agit; simulque omnia bona quasi in unum fontem confluunt, libertas, incorruptio; ejus gloria, qui per misericordiae viscera nos cognovit; lætitia eorum, qui ob regiam drachmani inventam gaudent: tristitia ac mœror eorum, qui penitus prostrati sunt, inferni scilicet ac mortis, nec non invisorum dæmonum, quos cum Græci turpiter agnovissent, longe adhuc turpius coluerunt, ac Deo debitis honoribus prosecuti sunt. Verum ad nostra, quæ vere divina sunt, regrediamur, orationemque velut ad sacram speculam revocemus: hujus festi auctor est, religioso oculo contem-

Deus cujus nobis hodie festivitas agitur, ab æterno exstitit ac fuit cum Patre; nec rapinam arbitratus est, ut Scriptura loquitur, esse se æqualem Deo⁷⁸: sed ab ipso quidem esse suum accepit, particeps ut ejusdem naturæ et æternitatis, ita et gloriæ et omnium, quæ Pater habet. Filio enim ab initio competeat et gloriæ, et imperii seu potestatis æqualitas, quia perfectus ex perfecto prognatus est; quodque ea ratione magis constet ejus gloria, ex quo omnis paternitas descendit⁷⁹, ut Filium genuerit, qui neque gloria, neque honore minor quidquam Pater existat. Homines quidem cum perfectionis expertes sint, imperfecti imperfectos, egentesque egenos progenerant: at qui perfectus, vel, ut rectius loquar, omni perfectione major est, is omnibus modis consummatum gignit; ut generatio illa divinæ majestati sit consentanea, non a natura illius aliena. Quia vero hæres existens omnium Patris bonorum atque donorum, bonus ex bono erat, decebatque ut divitiarum bonitatis non solum in eo apparerent, quod pulverem ad Dei imaginem condidisset; ac neque ut ipse honorem habens, opulentissimus esset: adjecit et hoc bonitatis suæ munus et argumentum, ut, postquam homo propria inclinatione et ruina in servitutem mortis incederat, neque ratio ulla

⁷⁸ Philipp. II, 6. ⁷⁹ Ephes. III, 15.

VARIÆ LECTIONES.

ῥ. ed. ἔγνωσθαι. ἡ ed. εἰκόνη. ῥ. γρ. ὑπερπλούσιος.

qua se inde expediret, suppetebat, eum a vinculis A
his exsolveret. Quapropter nimia quadam benevo-
lentiae abundantia ipse se exsuperare voluit. Id-
circo statuit perditum in libertatem asserere, non
sine molestiis (quod volenti facile erat; nam om-
nia cedunt Deo), sed ita ut conversationis cum
reis societatem iniret, sicque ipse incommoda ac
miseras expertus, miseriam omnem dissolveret.
Cæterum cum id aliter præstari non posset, quam
ut is, qui me finxerat, meum ipse segmentum in-
dneret; peragitur quod totum mysterium, occul-
tum ac arcanum mysterium est; ac mei simile
primum incipit esse, quod a principio erat Verbum:
magnique consilii Patris Angelus **, in humana
specie venit; amoris magnitudinem, quo nos Pater
dilexisset, per seipsum ostendit, ac sua carni
justificatione, ut a mortis dominatione iusti speciem
habente, exsolvatur, tribuit. Quibus enim adversus
eum, qui nihil piaculi in se receperat, suæ vim
adversus peccatum iure sulta erat, amisit: ac cum
per unum peccatum, teste Scriptura **¹, imperium
suum firmasset, idem per unam justificationem ac meritum pessumdatum est. Cum enim mors, ad
ejus modum Adami, qui peccatum admiserat, eum se Adamum qui peccatum nescivisset, retenturam
speraret, non animadvertit rem sibi cum eo esse, qui diuturnam illam tyrannidem dissipaturus
esset.

Hoc præsentis nostri festi caput et summa.
Deus, non suffragiis hominum creatus, sed divino
ipse peculiariter gloriosus imperio atque virtute,
misericordia erga homines commotus, humanam
naturam assumpsit, ac carnem suam in atram
mortem tradidit, ut nos immortalitatis luce col-
lustraremur. Neque enim fieri poterat, ut ab ipso
creatum hominem in calamitatibus versantem des-
piceret; quem, inquam, ex nihilo ad imaginem
condidisset; utve morbo ex ligni esu contracto,
perpetuo excruciarī sineret; aut paradisi civem
jugi custodia macerari permitteret: at cum auxi-
lio destitutum aspiceret, manum suam, cujus homo
opus esset, adjutricem extendit: fit personarum
acceptator, qui justissimus est: decretumque illud
adversus eum, qui mandatum violasset, legitime
conscriptum, insita commiseratione, velut munere
quodam capius, oblitterat atque expungit; pro-
priaque morte mortis in nos impressionem co-
hibet. O immensam bonitatem! O viscera! O amoris
vim, quo sic Deus hominem deperiit! Ex terræ
effingis pulvere; tua inspiratione animam tribuis;
domum destinās omnis generis plenam deliciis:
ast ego tam immensam bonitatem non perpendi.
magnitudinī muneris tantī gratum me non exhibui;
nec dignitatem, qua pollebam, æstimavi. Ligni
esu divinam prodidi denuntiationem, quæ mihi
vitam omnīs interitus expertem pollicebatur. Quod
denique meorum scelerum gravissimum est, dexte-
ram nescivi, qua conditus essem: creatis honorem
quo Creator prosequeendus erat detuli. Quid vero

κώσεως λαβόντα διαλύσαι τὴν κἀκωσιν. Ἐπαι δὲ
τοῦτο πραχθῆναι ἄλλως οὐκ ἦν ἢ πλάσθῆναι τῷ ἐμῷ
τὸν πλάστην φυράματι, τελεῖται τὸ πᾶν μυστήριον,
ἀποκρύπτων μυστήριον· καὶ λαμβάνει ἀρχὴν κατ'
ἐμὲ ὁ ὢν ἐν ἀρχῇ Ἀλόγος· καὶ ὁ τῆς μεγάλης βουλῆς
τοῦ Πατρὸς Ἀγγελος ἐν ἡμετέρω εἶδει ἐπιφοιτᾷ, τὸ
τε ὕψος τῆς ἀγάπης ἦν ἡγάπησεν ἡμᾶς ὁ Πατήρ
δι' αὐτοῦ γνωρίζων, καὶ τῇ σαρκὶ διδοὺς οἰκείῳ
δικαιώματι τῆς τῷ θανάτῳ δοκούσης εὐλόγου κατ-
οχῆς ἀπολελύσθαι. Οἷς γὰρ κατὰ τοῦ μηδὲν ἡμαρτη-
κότος ἐπήρθη τὴν τυραννίδα ἐπιβαλεῖν, τούτοις καὶ ὁ
κατὰ τοῦ ἁμαρτήσαντος ἦν αὐτῷ δόλωλεν εὐλογον·
καὶ δι' ἐνὸς ἁμαρτήματος, κατὰ τὸ λόγιον, τὴν τυραν-
νίδα τηξάμενος, δι' ἐνὸς καταλύεται δικαιώματος.
Οἰηθεὶς γὰρ τῷ τοῦ ἡμαρτηκότος Ἀδὰμ δμοιώματι,
τὸν ἁμαρτίαν μὴ γνόντα κατασχέσειν Ἀδὰμ, ἔλαθε
τῇ καθαιρέτῃ τῆς πολυχρονίου τυραννίδος ποσοσιμ-
λήσας.

tyrannidis explicare præsumpsit, is etiam, quo
per unum peccatum, teste Scriptura **¹, imperium
suum firmasset, idem per unam justificationem ac meritum pessumdatum est. Cum enim mors, ad
ejus modum Adami, qui peccatum admiserat, eum se Adamum qui peccatum nescivisset, retenturam
speraret, non animadvertit rem sibi cum eo esse, qui diuturnam illam tyrannidem dissipaturus
esset.

Τοῦτο τῆς ἡμῶν πανηγύρεως τὸ κεφάλαιον· Θεὸς
οὐ ψήφοις χειροτονηθεὶς ἀνθρωπίναις, ἀλλ' ἰδίῳ;
θεῖῳ δοξαζόμενος κράτει, δι' ἔλεον τὸν πρὸς ἀνθρώ-
πους γενόμενος ἀνθρώπος, καὶ σαρκὶ τῷ ζοφερῷ
διδούς προσεγγίζει τὸν θάνατον, ἵν' ἡμεῖς τῷ φωτὶ τῆς
ἀθανασίας ἐλλαμπώμεν. Οὐδὲ γὰρ ἦν πρὸς ἐκείνου
γενόμενον ἐν κακοῖς περιεῖν, ὃν οὐκ ὄντα κατ' εἰ-
κόνα δημιουργεῖ· οὐδ' ἀθεράπευτα κάμνειν τοῦ ἔξ-
λου τῷ ἀβύρωστῳ· οὐδὲ τὸν τοῦ παραδείσου πάλ-
την ἀφεῖναι κατατρυχόμενον ἐν φρουρᾷ· ἀλλ' ἐπειπερ
εἶδεν ἐξαπορήσαντα βοήθειας, ἐκτείνει τὴν χεῖρα,
ἥς ἔργον ἀνθρώπος, εἰς βοήθειαν· καὶ γίνεται προσ-
ωπολήπτης ὁ δίκαιος· καὶ ὅπερ ἐγράφη ἔννομον
ψήφισμα κατὰ τοῦ μὴ τετηρηκότος τὴν ἐντολήν,
τοῖς οἰκείοις δωροδοκηθεὶς οἰκτιρμοῖς ἀπαλείφει· καὶ
οἰκείῳ θανάτῳ τὴν καθ' ἡμῶν τοῦ θανάτου ἰσότησιν
ἐφοδον. Ὡς ἀπείρου ἀγαθότητος! Ὡς σπλάγγων! Ὡς
φιλερου, οἷς οὐτῷ Θεῷ ἀνθρώπου ἐρᾷ! Ἐκ χοδὸς
διαπλάττει· ψυχὴν τῷ σὺ δίδως ἐμφυσήματι· οἷον
παντοδαπῆς τέρεως ἀφορίζεις μετόν. Οὐκ ἐμέτρησα
τὴν ἀγαθότητα· οὐκ ἐγενόμην εὐχάριστος τοσοῦτου
δώρου μεγέθει· οὐκ ἐστέρησα τὴν τιμὴν· προὔδωκα
βρώσεως θεῖον διάγγελμα¹, ὃ μοι ἀνώλεθρον ὑπ-
ισχεῖτο ζῶν. Τὸ βαρύτατον τῶν ἐμῶν ἐγκλημάτων,
ἡγνόησα τὴν δημιουργὸν δεξιάν· ἔδωκα τοῖς ποιή-
μασι τοῦ ποιήσαντος τὴν τιμὴν. Καὶ τί γίνεται
ἀντὶ τούτων; Τὴν πηλίνην ὁ πλάστης ἀμορφίαν
λαμβάνεις. Καὶ μέχρι τῆς ἐσχάτης ἀτιμίας οὐκ ἐπαι-
σχύνῃ συγκατελεῖν· καὶ γεῦν τοῦ πικροῦ πόματος
τοῦ θανάτου, ἵν' ἐγὼ τῆς γλυκύτητος τοῦ χειμάρρου
τῆς ἀθανασίας πῶν. τὴν πικρίαν τῆς φθορᾶς ἀπο-

** Isa. ix, 6. * Rom. v 12.

VARIE LECTIONES.

* ed. διδοὺς ἐμ. † ed. παρὰ γγ.

θῶμαι. Τίς ὁ παράδοξος τῆς φιλανθρωπίας τρόπος; Ἐξέπεσον οὐρανοῦ ὁ Ἑωσφόρος ὁ πρῶτ' ἀνατέλλων, καὶ ζόφος ἐγένετο· ἐξέπεσον ἐγὼ θεαί τῆς ζωῆς, καὶ πῖσαν ὑδρεως ὑπομένεις εἰδέαν, ἵνα τοῦ ποτερίου ποιήσης θεοειδέστερον. Τί τὴν φλογίνην ἔθου ῥομφαίαν τῆς ζωῆς τὸ ξύλον φυλάσσειν, ὅπως μὴ φαγὼν ἐξ αὐτοῦ ζήσω εἰς τὸν αἰῶνα· ἦ, ἔν' ἐπὶ σεαυτῷ ἐλκύσας τὸν θάνατον δι' ἐμέ, οὕτω ζωὴν αἰώνιον δωρήσῃ; Τί δέ με εἰς γῆν ἀποστρέφεις δι' ἐπιθυμίαν θεώσεως; ἦ, ἵνα πρὸς ἐμέ παραγενόμενος, οὕτω θεοποιήσης; Ἀλλὰ γὰρ ἐνικήθης τοῖς σοῖς οἰκτιρμοῖς, καὶ οὐκ ἔφερες ὀρεῖν θανάτῳ κατανεμόμενον τῆς σῆς παλάμης τὸ φιλοτέχνημα, οὐδὲ τοῦ σοῦ εἶναι περὶ ἐμέ φιλοτροπὴν χρίσιν ποιῆν, καταλιπεῖν ἀδοθήτην· ἀλλ' εὐδύκησας ἀντιλετρον δοῦναι σεαυτὸν τῆς ἐμῆς σωτηρίας· καὶ κατέρχῃ πρὸς τὴν ἐμὴν ἐσχατίαν, ἔν' ὁ δι' ἐπιθυλίαν πρὸς ταύτην καταπεσὼν, μὴ μόνον τῆς ἐσχατίης ἀνακομισθῶ, ἀλλὰ πρὸς οὐρανὸν, οὐ μὴ πρὶν ὥκουν, ἐγκατοικισθῶ. Οὕτω τὴν ἐπιθυλίαν ἔμοι πρὸς κέρδος μεταποιεῖς, καὶ τὴν ἐμὴν μαλακίαν ἀναφέρει; ¹, καὶ τὰς ἐμάς ἀναδέχῃ ὀδύνας, ἔν' ἐγὼ πρὸς ἀνάδυσον βίον μετασκευάσωμαι.

tuisti teipsum pro me pretium redemptionis et salutis comparandæ tradere; descendisque ad has meas infimas sedes, ut qui per insidias huc delapsus sum, non solum ab imo revocer, sed et ad cælos, ubi prius non degebam, transferar. Hoc modo insidias, quibus deceptus essem, mihi in lucrum convertis; meamque infirmitatem portas, ac dolores meos recipis, ut ego ad vitam omni dolore carentem commigrem ².

Προβῆσαι μαθητῆς, καὶ οὐκ ὀργίζῃ· τύπτουσι μισαφόνοι χεῖρες, καὶ οὐκ ἀμύνῃ· κρίνει Πιλάτος, καὶ σιγᾷ, ὡς κατὰκριτος· ἐμπτύουσι, καὶ οὐκ ἀποστρέφεις τὸ πρόσωπον· ἔλκουσιν ἐπὶ σφαγὴν ὡς ἀμύνον, καὶ οὐκ ἀνοίγεις τὸ στόμα· καθηλοῦσι τῷ ξύλῳ, καὶ ὑπερεύχῃ. Νῦν τὸν βασιλεῖα χλευάζουσιν· *El βασιλεὺς Ἰσραὴλ ἐστί, καταβάτω ἀπὸ τοῦ σταυροῦ*· νῦν τὸ, οὐαί ³, φωνοῦσι στόμασι μισοῖς· σὺ δὲ πάντα βυθῷ καλύπτεις φιλοστοργίας, ὥσπερ ἐπὶ τούτῳ δημιουργῶν ἐκ πηλοῦ ζῶον, ἔν' ἐκεῖνο μὲν μηδὲν ὑδρεως παραλίποι· σὺ δὲ μηδένα τρόπον εὐεργεσίας οἷς οὐκ εὐ πάθοι ὁ ὀδριστης. Οὐ γὰρ εἰς τὴν παροινίαν, ἀλλ' εἰς τὴν σωτηρίαν τῶν ἀχαρίστων ἀποσκοπεῖς. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἡ θεοκτόνος παλαμᾷται Συναγωγῇ· ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ τῷ ὄντι λαὸς Πάσχα τὸ θεῖον ἑορτάζει, καὶ σωτήριον τῇ σφαγῇ, καὶ τῷ τιμῷ χρίσματι· ἀπαθὴς μὲν τοῦ ὀλοθρεῦοντος συντηρούμενος, ῥυόμενος, δὲ τῶν κακούντων, καὶ πρὸς τὰς ἐπαγγελίας μετακινούμενος. Πάλαι μὲν οὖν τὸ Ἑβραίων γένος Μωϋσῆς ἐλευθερῶν τῆς Αἰγυπτίων κακώσεως, οἷον σκιαγραφία τὰ παρόντα εἰκόνησε· καὶ μαστίζει μὲν Αἰγυπτίον ἐπ' ἄλλαις ⁴ πληγαῖς, βαρυτέρας τῶς πληγῇ, τῶν πρωτοτόκων θανάτῳ· εἰδῶσι δὲ τοὺς κακουμένους ⁵ ἐλευθερίαν· καὶ μικρὸν ὕστερον τέμνει πορείαν, ἢ τάφος τοῖς

A horum gratia mercedis rependitur? Luceam hanc meam deformitatem conditor ipse meus induis; neque renuis, quominus te ad extremam usque ignominiam demittas, gustesque amarum mortis poculum, ut ego de torrente voluptatis, quo immortalitas affluit, bibens, mortis amaritudinem deponam. Quisnam iste novus adeo ac præter opinionem beneficentiæ ac humanitatis modus? Cecidit e cælo Lucifer, qui mane oriebatur ¹, estque effectus caligo; excidi et ego a divina vita, omneque contumeliarum genus suffers, ut priori in me illustriorem divinam formam instaures. Qua de causa flammæ ensem posuisti, ut lignum vitæ custodiat, ut ne eo vescens in æternum vivam? Nonne ut mei gratia in te mortem trahens, sic vitam mihi sempiternam dones? Quid vero in terram reverti facis ob affectatam deitatem? Annon ut ad me accedens, deitate dones? Verum ab innata tua misericordia victus es; nec es passus ut a morte manus tuæ opificium absumeretur, neque amoris tuo adversus me consentaneum esse duxisti, si me omni auxilio destitueres: sed sta-

tuisti teipsum pro me pretium redemptionis et salutis comparandæ tradere; descendisque ad has meas infimas sedes, ut qui per insidias huc delapsus sum, non solum ab imo revocer, sed et ad cælos, ubi prius non degebam, transferar. Hoc modo insidias, quibus deceptus essem, mihi in lucrum convertis; meamque infirmitatem portas, ac dolores meos recipis, ut ego ad vitam omni dolore carentem commigrem ². Prodit discipulus, nec irasceres; percutiunt sacrilegæ manns, nec ulcisceris; judicat Pilatus, et taces, tanquam reus; conspuunt, nec faciem avertis; trahunt ad cædem, tanquam agnum, neque os aperis; clavis ligno affigunt, proque illis preces fundis. Modo regem subsannant: *Si rex Israel est, descendat de cruce* ³: modo execrando ore illud *vah* intonant. At tu omnia profundo immensi amoris tui legis, quasi hominem eo consilio e luto effinxeris, ut nihil ille in te injuriarum et contumeliarum omitteret; tu vero nullam beneficentiæ rationem, qua contumeliosum demerereris, præterires. Neque enim in vesaniam, sed in salutem ingratissimorum servorum oculos conjicis. Cæterum hæc Dei interfectrix Synagoga molitur: at qui vere Dei populus est, is celebrat Pascha divinum et salutare, tum immolatione, tum veneranda unctione, securus plagarum quas exterminator illatus esset, atque a cunctis quibus vexabatur ærumnis liberatus, ac ad cælestes promissiones translatus. Nam olim quidem Moyses, Hebræorum gentem ex dura illa Ægyptiorum servitute liberans, velut umbra quadam ac obscurioribus lineis rerum præsentem statum designavit: ac ille quidem post plagas alias (33), graviori hactenus plaga, ac superiores

¹ Isa. xiv, 12. ² Isa. liii, 4. ³ Matth. xxvii, 40, 42.

VARIÆ LECTIONES.

¹ ed. φέρεις. ² ed. οὐά. ³ Grets. ἐπαλλήλοις, vel ἄλλαις; ἐπ' ἄλλαις. ⁴ ed. καλουμένους, non bene.

NOTÆ.

(33) *Post plagas alias.* Ἐπ' ἄλλαις πληγαῖς. Clara sententia: liquet enim primogenitorum cædem ul-

timam fuisse ac gravissimam Ægyptiorum plagam, excepta duutaxat Pharaonis submersione, ubi jam

omnes vincente, primogenitorum morte Ægyptum afflicto, atque iis, qui male vexabantur, libertatem impertit, brevique intervallo iter secat, quod persequentibus in sepulcrum cedit. Hæc antiquitas beneficii monumento recolere, ac prosequi honore jubebatur. At postquam satis jam umbra duraverat, tempusque advenerat, ut ipsa veritas coleretur, neque jam nova natio, sed totum genus humanum libertatis recuperatæ beneficium celebraret; peragitur magnum hoc mundi Pascha, non cæsis immolatisque pluribus, anniversario ritu, agnis, sed unico illo ac singulari Agno occiso, qui omnium onera suis humeris tulit: ungiturque pretioso sanguine non ædium caducarum superliminare, sed immortalis sapientiæ indissolubile opus: videlicet ea, quæ per Ælium est, structura, ad quam exterminatori propinquare non licet: quam supra se, tanquam supra fundamentum, ratione fixationis (31) in imo superædificatam, velut angularis lapis continet ac sustentat, propter supernam illam ejus virtutem, qua continet omnia atque conservat: quam pretioso suo sanguine sanctificat, velut victimam pro nobis oblata: ac ut Redemptor, salvam facit novam initiatis viam, non quidem diviso ac quasi discisso maris profundo, neque enim profundi illius semita suos redemptor ducit, sed quoad superas oras tenditur, ac quo persecutoribus transire nulla ratione conceditur. Ipse, non alius, in promissam terram nos introducit, ubi nullus Chanaanæ, nec eorum quispiam ex illis, qui exosi sunt, sed soli illi qui hereditatis largitore agnoscunt, ac quos ille habitandi causa introducit, ut a Patre hereditatem accipiant, loco vulnerum ac offert, uti etiam commendat animam. Nam licet ea pro nobis redemptionis pretium offerre dicatur (vere etenim pretium sunt redemptionis, quod nostri Filius Patri suo oblationem facit.

Agedum vero, sicuti ascensum supernum ac hereditatem mystico oculo contemplati sumus, sic et ea quæ in his inferioribus locis peraguntur, intueamur: duplex enim est eorum quæ peraguntur spiritalis intelligentia. Etenim Christus tribuit superna: inde namque ad nos venit, ac ut nos eo transferret: peragrat autem et hæc infirma, ut tamen nihil humile aut sordidum ex illis contrahat, ut et inde salutare Dei elucescat. Cum illud audis: *Deus meus, Deus meus, ut quid me dereliquisti* 32?

32 Matth. xxvii, 46.

VARIAE LECTIONES.

32 ed. οὐπερ. 33 ed. λαβών. 34 ed. ἔ. 35 ed. αὐτό.

NOTÆ.

Israelitæ dimissi fuissent. Non ergo apte interpres auctorem intricat, cum corrigit ἐπ' ἀλλήλοις, ἢ ἀλλὰς ἐπ' ἀλλὰς: quod suum minus coherens, pro auctoris coherentibus reddit. Τὸ καλούμενοι, quod habent edita, ac Gretserus reddit, nihil aptum est, bene autem quod ex Regio restitimus, καλούμενοι: qua voce passim tractatores, ipseque proximo Leo, mala captivitatis Hebræorum in Ægypto expriment.

(31) *Ratione fixationis in imo.* Διὰ τὴν κάτω πῆξιν. Distinguit subtiliter quod nostri theologi rationem fundamenti, et virtutem fundandi, habet primum Christus ratione humanitatis, quæ est illa κάτω πῆξις: velut imo, ac in terra facta fictioque; alto-

διώκουσι γίνεται. Ταῦθ' ἡ παλαιότης εἰς μνημόσυ-
νον τῆς εὐεργεσίας τιμῆν ἐκελεύετο. Ἐπεὶ δ' ἄλλοι
εἶχον ἡ σκιά, καὶ αὐτὴν εἶδε τιμᾶσθαι τὴν ἀλήθειαν,
καὶ γένος οὐχ ἓν, ἀλλ' ὁμοῦ πάντας ἐφορᾶσθαι τὴν
ἐλευθερίαν ἀνθρώπων: τελεῖται τὸ μέγα τοῦτο
κῆσμου Πάσχα, οὗ προδότην ἐνιαυσίων πολλῶν
θυομένων, ἀλλὰ τοῦ ἐνδὸς Ἀγνοῦ, ὃς τὰ βάρος πάντων
ἐπὶ τῶν ὤμων ἐβάστασε. Καὶ χρίεται τῷ τιμῆν αἵμα-
τι, οὗ καταλυομένων οἰκων φιλία, ἀλλὰ σοφίας ἀθα-
νάτου ἔργον ἀκατάλυτον, ἡ διὰ πίστεως οἰκοδομή,
οὗ προσεγγίζειν οὐκ ἐν τῷ ὁλοθεύοντι: ἦν ἐφ'
ἐαυτῷ οἰκοδομηθεῖσαν ὡς θεμελίῳ, κατὰ τὴν κάτω
πῆξιν, συνέχει, ὡς λίθος ἀπρωγωναῖος, διὰ τὴν ἀνω-
θεν τὰ πάντα συνέχουσαν αὐτοῦ δύναμιν. ἦν ἀγιάζει
μὲν τῷ τιμῆν αἵματι ὡς ὑπὲρ ἡμῶν σφάγιον· σῶζει
δὲ ὡς λυτρωτῆς, ξένῃν ἄγων ὁδόν· οὐ κατὰ θυδοῦ
τεμνομένου· οὐδὲ γὰρ ἐκείνου ἄγει τὸν θυθὸν δ' ὡς
λυτρωτῆς· ἀλλὰ τοῦ ἄνω, οὗ * παρίεναι τοῖς διωκταῖς
ἀμήχανον· αὐτὸς εἰς τὴν ἐπηγγελμένην εἰσάγων
κληρονομίαν, οὐχ ἕτερος· ἐνθα οὐ Χαναναῖος, οὐδέ
τις ἄλλος τῶν μεμισσημένων οἰκεῖ· μόνοι δ' οἱ τὸν
κληροδότην ἐπιγινώσκοντες, καὶ οὗς ἐκεῖνος ἐγκα-
τοικίζει λαβεῖν * κληρὸν παρὰ τοῦ Πατρὸς, ἀντὶ τῶν
τραυμάτων καὶ τοῦ αἵματος, ὃ προσήνεγκεν. Προ-
άγει γὰρ τῷ Πατρὶ τὸ αἷμα, ὡς ὃ καὶ τὴν ψυχὴν
παραιτίθαι. Εἰ γὰρ καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἀντιλυτρον
ταῦτα· δοῦναι λέγεται· ἀντιλυτρον γὰρ ἀληθῶς,
ὅτι τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ὑπομένων θάνατον λυτροῦται·
ἀλλ' ἡ γε προσένεξις τῷ οἰκίῳ Πατρὶ παρὰ τοῦ
Παιδός.

Ἀλλὰ φέρει δὴ, ὡς περ τὴν ἀνω διάδασιν καὶ τὴν
κληρονομίαν μυστικῶς διανοίας κατείδομεν ὀφθαλμῷ,
οὕτω θεωρήσωμεν καὶ τὰ κάτω τελούμενα· διττὴ
γὰρ ἡ τῶν τελουμένων θεωρία. Διδῶσι μὲν γὰρ τὰ
ἄνω· ἐκεῖθεν γὰρ καὶ πρὸς αὐτὰ μετάγων ἡμᾶς,
παρεγένετο· βαδίζει δὲ καὶ διὰ τὸν κατωτάτω, μη-
δὲν ταπεινὸν ἐκεῖθεν προσκτώμενος, ἵνα κακεῖθεν
ὀρθῇ τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ. Ὅταν ἀκούσης βοῶντα·
Θεὸς μου, Θεὸς μου, ἵνατί με ἐγκατέλιπες; μὴ
συναρπαστῇς. Ροῦ, Θεὸς μου, ἵνατί με ἐγκατέλι-
πες.

rum habet superna ac delatūs virtute: quod ultimum integre omisissum ab interprete, nullo sensu altum auctoris sensum habere facit. Sequentia quoque valde erudita, ut Christi vulnera ac sanguis sint oblata Patri, non diabolo, tametsi Christus ab ejus redemit potestate; partim textu minus integro, partim minus plene reddito, obscura ac perplexa erant: ac in iis illud, *Q* καὶ τὴν ψυχὴν παραιτίθαι· Cui etiam commendat animam, quam optimam auctor probationem assumit; jejunio interpres: Cui et animam adjungit. Vult ille, ut Christus soli Patri commendavit animam, sic et soli obtulisse suos cruciatus.

πες ; ἀλλὰ ῥήγνυται τὸ καταπέτασμα οἴκου τοῦ πατρικοῦ, δεικνύντος τοῦ Πατρὸς, ὅπως ἐπὶ τῷ Μονογενεῖ ὀργίζεται πάσχοντι· καὶ ὡς ἀνθ' ὧν ἐπήρθησαν λύσειν αὐτῷ τοῦ σώματος τὸν ναβν, διαβρήξει μὲν αὐτοὺς οἴκου τοῦ ἑαυτοῦ, διαβρήξει δὲ καὶ τῆς περιφρουρήσεως ἐποπτικῆς καὶ θείας προνοίας. Κεντεῖται πλευρὰν, ἀλλ' ὅρα τῆς ἀθανασίας τοὺς κρουνοὺς, τὸ αἷμα καὶ τὸ ὕδωρ, ἐκεῖθεν ἐκδιύζοντας. Ἐνταφίους ἐλίσσεται, καὶ γῇ κρύπτεται, καὶ μετὰ νεκρῶν αὐλίζεται· ἀλλ' ἐκὼν παραχωρεῖ πειρωμένῳ τῷ ᾄδῃ, ἔν' ἐν τῇ οἰκίᾳ πρὸς βραχὺ κατοχῇ τοῦς αἰωνίους ἐξαγάγει κατόχους. Ἀλλὰ γὰρ ἔλαθεν ᾄδης, προσθήκην ἐλπίσας, καὶ οὖς προκατεῖχε ζημιωθείς· ἔλαθε, κατασχίσειν οἰηθείς παρ' ἑαυτῷ τὴν ζωὴν, τοὺς νεκροὺς τῶν ἐγκάτων ἀποκινώσας, Ἐπεφάνη γὰρ τοῖς ἐν σκοτεινοῖς¹ καὶ σκιᾷ θανάτου καθημένοις ἡ ἄδυτος Ἀνατολή, καὶ πρὸς τὸ φῶς ἐξέδραμον τῆς ζωῆς. Οὐκ ἔστερξαν οἱ πωλῶροι τὸν εἰς ἐκδίχσιν τῶν κακουμένων παραγενόμενον. Εἶδον παναλακεῖ δεξιᾷ, τὰ ἀθάνατα² σκυλεύμενα ταμεία, καὶ ἐφρίξαν ἀνοδοῦσαν τὴν ἀφθαρσίαν, καὶ τὴν φθορὰν μαραινόμενῃν, καὶ ταύτην συναπεμαράνθησαν. Εἶδον μνημεῖα ἀνοιγόμενα³, καὶ νεκροὺς τῶν ἀφύκτων πωλῶν ἀκμαίῳ ποδὶ ἐξιόντας, καὶ τὴν ἐλευθερίαν χορεύοντας, καὶ πρὸς ἑαυτοὺς συνεφύροντο. Εἶδεν ᾄδης τὸ πικρὸν κέντρον, ὃ τῷ γένει καθήλωσεν ἡ παράδοσις ἐξαιρούμενον, καὶ πρὸς τὸ οἰκεῖον ἀνακοιμιζομένην τὴν φύσιν, τῆς ἐπινεμομένης αὐτὴν ἀναβρῦσθῆσαν νόσου, καὶ ὡς οὐκέτι συναγάγει βέοντα τὸν ταύτης καρπὸν ἑννοῶν, ὀδύνης τὴν ἀπηλυστον ἐνεφώρα γαστέρα. Τάφος ξενίζει τὸν ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν· ἀλλὰ τὴν σαπρίαν τῶν τάφων ἀποδυόμενοι, νεαρὰν στολὴν τῆς ζωῆς οἱ ἐκεῖ κατασαπέντες ἐνδύονται· ἀλλ' ἵνα καὶ γυναῖκες ἐκ τάφου χαρὰς εὐαγγέλια δέξωνται, ὧν ἔργον ἡ λύπη, καὶ ἡ πρὸς⁴ τάφον κατοικήσις. Ἦν γὰρ δὴ καὶ τοῦτο τοῦ παντὸς ἔργου τῆς σωτηρίας ἀκόλουθον, ἐκεῖθεν ὀκοῦσαι· *Μὴ κλαίετε*· οὗ διὰ τὴν ἀπόρασιν τὰ δάκρυα ἀνεπήγαγε· καὶ ζωῆς ἐκεῖθεν λαμβάνειν μηνύματα, οὗ νέκρωσις ἐπαχωρίαζεν.

res plenum lætitia nuntium e sepulcro accipiunt; quorum antea munus, mœror, ac commoratio in sepulcro. Nam et hoc communi salutis nostræ negotiationi consentaneum erat, ut inde audirent illud: *Nolite flere*⁵⁵; ubi propter latam sententiam (35), lacrymæ copia diffuebant: et ut eo loco vitæ indicia sortirentur, quem mors prius obsederat.

Ἄλλ' ὦ μακάριαι γυναῖκες, καὶ τῆς ἐπὶ τὸν τῶν ὀρφρῶσεως, καὶ τοῦ καλοῦ ἐκείνου καὶ φθέγματος καὶ θεάματος! αὐτῷ πρῶται μὲν τὸ χωρίον τῆς ἀφθαρσίας ὠραίῳ ποδὶ κατελάβετε, πρῶται δὲ τὸ μέγα τρό-

A noli male in dubietatem abripi. Clamat, *Deus meus, ut quid me dereliquisti?* at rumpitur velum paternæ domus, quo ostendat Pater, quantam Unigenito patiente iram conceperit, utque futurum sit, ut quia ejus corporis templum solvere præsumpsissent, ex sua ille domo eos abruptat atque exterminet, quin et a divina sua providentia per inspectionem protegente, velut abruptos, procul abjiciat. Latus lancea perforatur, sed vide immortalitatis fontes, sanguinem et aquam, inde manantes. Linteis funebribus involvitur, ac terra conditur, versaturque cum mortuis: sed sponte cedit periculum facienti inferno, ut sua ipse ad breve tempus detentione eos, qui perpetuo ibi detinebantur, educeret. Enimvero nesciens infernus, dum additamentum sperat, etiam eos amisit quos prius possederat. Nesciens, dum vitam apud se delinere putat, mortuos visceribus quibus coercebat, effudit. Apparuit enim iis qui in tenebris ac umbra mortis sedebant, Oriens, qui occasum nescit, iique ad vitæ lumen accurrerunt. Janitores impetum ejus ac præsentiam, qui ad afflictos ulciscendos venerat, minime sustinuerunt. Immortalia illa receptacula omnipotenti dextera spoliari videntes, cohorrerunt efflorentem incorruptionem ac corruptionem tabescentem, pariterque ipsi abunde contabuerunt. Viderunt aperiri monumenta, mortuosque vegeto pede ac alacri, ineluctabili e custodia progredientes, pariterque libertatis gaudio choreas ducentes, ac apud se confundeantur. Vidit infernus amarum illud ac lethale spiculum, quo genus humanum ob transgressionem transfixum fuerat, jam extractum, naturamque in pristinum restitutum statum, recreatamque ex eo quo conflictabatur morbo; foreque intelligens, ut ne amplius diffuentem ejus fructum collecturus esset, inexplabilem ventrem suum ingenti cruciatu complevit. Sepulcrum eum hospitio excipit, qui cœlis sublimior est; at mortui qui isthic computruerant, deposita sepulcrorum putredine, novam vitæ stolam induunt. Quin et mulie-

Sed, o beatæ mulieres, tum ob adventum primo diluculo ad monumentum, tum ob pulcherrimum illud et alloquium et spectaculum, quæ nimirum primæ immortalitatis illum locum specioso pede

⁵⁵ Luc. xxiii, 28

VARIÆ LECTIONES.

¹ ed. σκότει. • ed. ἀθέατα. ² ed. διανοίγ. ³ ed. περί.

NOTÆ.

(35) *Propter latam sententiam.* Διὰ τὴν ἀπόρασιν. Palam auctor alludit ad locum horti, quo prius lata fuit mortis sententia, auctrice femina prævaricationis, in cuius poenam illa lata est: cuius ideo munus sit mœror ac habitatio in sepulcro; parientis in mœrore, ἐν λύπαις· in tristitiis, quam et auctor retinet vocem, nec nisi mortales ac sepul-

cri habitatores, mortalis ipsa ac sepulcri incolæ. Perperam ergo interpretes, aptam vocem, non apta commutans, ἀπόρασιν, ἀντὶ ἀπόρασιν· quod secundum constanter habent codices, sua non bona, ac acumine vacua, bonis ac subtilibus auctoris substituit.

presseritis; primæque magnum illud tropæum au-
dieritis, nempe spoliatum infernum, mortem per-
emptam, corruptionem profundo mersam. Non
amplius propter lapsum vocandus in crimen sexus
femineus, per quem resurrectio fausto annuntietur.
Non amplius propter primam generis parentem
mulieres pudore obteguntur; quippe quæ læta, tum
facie, tum lingua, primæ gaudii nuntia perferunt.
O felices aures, quæ ante alias rei tantæ auditum
acceperunt! O felices oculos, qui vitam jamjam ex
sepulcro, velut ab Oriente solem rutilare vide-
runt! O felices manus, quæ pedes, quibus mors
fuit conculcata contigerunt! Verum ite, nec solæ
rei tantæ voluptatem percipite! Abite, tristitiaque
confecto præclaro illi choro inchoandæ exulta-
tionis signum date! Non sunt forte verbis vestris
habitori fidem, veterem reveriti deceptionem; at
propriis oculis credent. Forte indignas vos cense-
bunt, quibus narrantibus assensum præbeant; at
reverebuntur, non eo duntaxat titulo quod vobis
illi in magistri cultu ac honore inferiores exstite-
rint, verum etiam quod fausto adeo nuntio primas
teneatis. Ite, utque ad Pastorem recurrant, quo
perrussæ dispersæ sunt oves, cum ille jam requi-
rendis incumbat (36), commonete. Dispersit eas
percutientium atrox facinus; congregaverit ejus
potentia, qui qua ratione fuit percussus, hostes
diaperdidit. Absconderunt se, ut Regem vulnera-
tum vidissent, brevique tempore ob molestias inde
enatas somno captum; nunc procedant. Surrexit
enim, vulneribusque confectis adversariis, præ-
claro triumpho victor præit. Adesto, Virgo parens,
eumque exime gladium, qui videntis e cruce pen-
dentem Filium cor transfudit; nunc, quæ et
quantum evenerint, intueri, gloriæque et exultatio-
nis participes efficere. Claustra ac portæ ineluca-
biles contractæ sunt: in vincula conjectus est ille,
qui vinculis liberatorem alligare tentavit. Compe-
diti educti sunt a domo carceris. Impassibilis ex
sepulcro prodit, qui virginitalis pudorem illæsum
et intactum, cum nasceretur, custodivit: ut quem-
admodum auspicans, ita et consummans, nostræ
salutis causa susceptum ineffabile opus, naturæ
transiliat leges: quoniam illic quoque formatio-
nis tempus sorbet, ne ipsam tantum specie carnem
assumere videatur; hicque triduanæ sepulture
hospitium, moramque, diviniore utique consilio
dispensatam, admittat. Puto enim, cum humanæ
vitæ triplex sit status ex eo tempore quo ex patria
ejecti sumus, ac alii quidem lege priores, alii sub
lege, alii post legem ac eam quæ est in gratia vi-
tam consecuti sint: ipsum, qui salutis universorum
causa mortem obire elegisset, triduanam
mundo initiassæ resurrectionem: quo cuique ge-
neris portioni, pari numero dierum, quibus in in-

Α παιον ἀνηκόατε· ῥῆθιν σκυλευθέντα, καὶ γεκρωθέντα
τὸν θάνατον, καὶ φθορὰν καταθεύσαν. Οὐκέτι ἐν
αἰτίᾳ διὰ τὸ πτώμα τὸ θῆλυ γένος· δι' αὐτῶν γὰρ
εὐαγγελίζεται ἡ ἀνάστασις. Οὐκέτι διὰ τὴν προμή-
τορα ἐγκαλύπτονται· αὐταὶ γὰρ φαίδρῳ καὶ προσ-
ώπῳ καὶ γλώσσῃ, πρῶται, τὴν χαρὴν ἀπαγγέλλουσιν.
Ὡ ἀκοῆς, ἡ πρὸ τῶν ἄλλων ἐνηχῆθη τοσαύτην ἀκοή!
Ὡ ὀφθαλμῶν, οἱ τὴν ζωὴν ἄρτι τοῦ τάφου ὥσπερ
ἀνατολῆς ἀστράψασαν ἰδεάσαντο! Ὡ χειρῶν, ποδῶν
ἀψαμένων καταπατησθέντων φθορὰν! Ἄλλ' ἄπιτε, καὶ
μὴ μῖνοι· τρυφᾶτε! Ἄπιτε, καὶ τῷ καλῷ σκυθρῶ-
πάζοντι χορῷ τῆς ἀγαλλιάσεως τὸ ἐνδέσιμον εἴ-
πατε. Ἀπιστήσανσιν ἰσως τοὺς ῥήμασι, τὴν παλαιὰν
ὑποπτεύοντες ἀπίστη· ἀλλ' ὀφθαλμοῖς οἰκείοις πα-
στεύουσιν. Οὐκ ἀξιοπίστον τὸ ὑμέτερον ναμικῶσι
κήρυγμα· ἀλλ' αἰδεσθήσανται, οὐχ ὅτι μόνον εἰς τὴν
τοῦ διδασκάλου τιμὴν ὑμῶν ἀπαίτουντο, ἀλλὰ καί·
ὥς πρῶτα φερούσας τῷ ἀξιώματι τοῦ κηρύγματος.
Ἀπέλθετε· καὶ οὐ καταχθέντος ποιμένος ἐσχορ-
πίσθη τὰ πρόβατα, νῦν εἰς ἀναζήτησιν αὐτῶν δι-
αναστάντος μηνύσατε προσδραμεῖν. Ἐσχόρπισε τῶν
παταξάντων ἡ μισοφονία, συναγάγει ἡ ἐκείνου θυνα-
στία, τοῦ ἐν τῷ πεπαιτάχθαι τοὺς ἐχθροὺς ἀπολέ-
σαντος. Ἐκρύβησαν, ὥς εἶδον τραυματισθέντα τὸν
Βασιλέα, καὶ πρὸς βραχὺ τῶν ἐκείθεν πόων ὑπνώ-
σαντα· προτίωσαν. Ἀνέστη γὰρ, καὶ τραυματίας
τοὺς ὑπεναντίους δείξας, τροπαιοφόρος προάγει·
Δεῦρὸ μοι, Παρθένε μήτηρ, ἐξελοῦσα τὴν ῥομφαίαν
ἢ τὴν καρδίαν διέτεμνε κρεμάμενον τὸν Ἰδὸν ὀρύσσης,
νῦν οἷα ἐπραγματεύθη καθόρα, καὶ τῆς εὐφροσύνης
καὶ τῆς δόξης ἀπόλαυε. Τὰ χεῖρᾶ καὶ πόλαι αἱ
ἀφυκται συνετρίβησαν· ὁ πειραθεὶς τὸν ῥύστην τοῖς
ἐαυτοῦ συντάττειν δεσμέως, ἐδέσθη· ἐξ οἴκου φυ-
λακῆς· οἱ πεπεδημένοι ἐβήχθησαν· προήλθεν ἐκ
ταφῆς ἀπαθής, ὁ τὴν μήτραν ἀπαθῆ ἐν τῷ ἔλθειν
φυλάξας· ὥσπερ ἀρχόμενος, οὕτω καὶ τελειῶν, τὸ
ὑπὲρ ἡμῶν πανάφραστον ἔργον, τοὺς τῆς φύσεως
νόμους ὑπερπηδῶν· εἰ καὶ τηρεῖ κακεὶ τὸν χρόνον
τῆς διαπλάσεως, ἵνα μὴ φαντάσαι δόξη τὴν πρόσ-
ληψιν· χάνταῦθα τὴν ἐν τάφῳ τριήμερον κατε-
δέχεται ξενίαν, θειοτέρῳ μυστηρίῳ διοικονομουμέ-
νην. Δοκεῖ γάρ μοι, τριπλῆς οὐσης τάξεως τῆς ἀν-
θρωπίνης ζωῆς, ἀπ' οὗ τῆς πατρίδος ἠλάνθημεν·
καὶ τῶν μὲν πρὸ νόμου, τῶν δὲ ὑπὸ νόμον, τῶν δὲ
μετ' ἐκείνου, καὶ τὴν ἐν χάριτι ζωὴν ἀπολαχόντων,
τὸν ὑπὲρ τῆς πάντων σωτηρίας θανεῖν ἐλόμενον,
τρίημερον ἐγκαινίσαι τῷ κόσμῳ τὴν ἀνάστασιν,
ἐκάστη μορφῇ τοῦ γένους τὴν ἐλευθερίαν ἐπισφρα-
γίζοντα, τῆς φθορᾶς ὁμολόγῳ μέρει τῆς πρὸς τὸν
ῥῆθιν αὐτοῦ καταβάσεως. Εἰ δὲ τῷ φίλον, καὶ τὴν
οἶον τοῦ γένους ἀναστοιχείωσιν εἰς αἰτίαν ἄγειν τῆς
Δεσποτικῆς ἀναστάσεως, καὶ διὰ τὸ ταύτην ἐνεργου-
μένην ὑπὸ τῆς τελεσιουργοῦ τῶν ὅλων Τριόδου,
ἐρισὶ καταλειῦσθαι τὸν θάνατον ὑπὸ τοῦ Δεσπότης
τῶν ὅλων ἡμέρας, αὐτὰ τὰ παρ' ἡμῶν εἰς τι συμ-

NOTE.

(36) Cum ille jam requirendis incumbat. Κατα-
στάντος εἰς ἀναζήτησιν. Perspicua ac auctoribus
probata phrasis, hicque sensu nixa: male proinde

interpres multi in ἀναστάντος. In sequentibus, ac
ad finem multa desiderantur, eaque illustrata, quam
nova represento ex eod. Regio.

φανεῖν ἀντικείμενα. Πῶς οὖν ὁ φίλος ἐγείρεται τε-
ταρταίος, εἴπερ τῆς κοσμικῆς ἀναστοιχειώσεως καὶ
παλιγγενεσίας τύπος ἦν Ἰησοῦς τῇ κατ' αὐτὸν ἀνα-
στάσει; Διατρανοί, ὅτι πάλιν ἀνιστῶν αὐτὸν ὁ δη-
μιουργήσας καὶ φιλήσας, εἰς τὴν ἐπιφθρον ἐπανάγει
τάξιν, ἣν στοιχειώδεσιν Ἰσαβήμοις ἀρχαῖς αὐτοῦ δι-
ετάξατο. Προήλθε τῶν ἀφεγγῶν χωρίων τὸ πρὸ ἡλίου
φῶς ἐξαναστῆσαν τριήμερον, καὶ λύσιν αἰώνιον καὶ
δῶρον ἡ κατήφειας παρέσχετο. Τοῖς μὲν γὰρ ἔδωκεν
ἀλλοῖον πτώσιν καὶ κατήφειαν, ταῖς ἀποστατικαῖς δυ-
νάμεισι, καὶ τοῖς ὅσοι πρὸς αὐτοὺς ἀπονεύοντες, τὸν
ἐλθόντα σῶσαι Δεσπότην ἐπιγινῶναι οὐκ ἠδουλήθη-
σαν· τοὺς δὲ ὅσοι τὸν εὐεργέτην συνήκαν, ταυτῷ
συνήγειρέ τε καὶ καταλάμπρυνε. Τὸν Ἀδὰμ ἀνεσώ-
φατο· τῇ Εὐφρὴν τὴν λύπην ἡμεψεν εἰς χαρὰν· πᾶσαν
τὴν κτίσιν ἐκαινοποίησεν· οὐδὲν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ μέ-
νειν ἀφίθη, πλὴν ἡ τὴν ἰουδαίων σκληριταῖς
μαγίαν σφραγίδων. Διὰ τοῦτο πᾶσα ἡ κτίσις τὸ
αὐτῆριον ἰερατάζουσα, *Ποῦ σου, ἦδη, τὸ κέντρον;*
ἀναδοξ, κοῦ εἰς τὸ νίκος σου, θάνατε; Κατήρ-
γηται; καταλείπεται, μετ' ἡχοῦ ἀπόλωτο, τῇ θεϊκῇ
ἐξουσίᾳ τοῦ σαρκὶ παθόντος καὶ ταφέντος καὶ ἀνα-
στάντος Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν· ὃ ἡ δόξα εἰς τοὺς
αἰῶνας. Ἀμήν.

leto statu reliquit, exceptis iis, quæ Judæorum furorem et vesaniam perpetua ignominia notant. Quapropter omnis creatura collatam celebrans salutem: *Ubi, inferne, stimulus tuus?* exclamat: *ubi, mors, victoria tua?* Abollita est, dissipata est, cum sonitu periit, divina ejus virtute, qui carnes pro nobis passus est, sepultusque, ac a mortuis suscitatus, Christus Deus noster, cui gloria in sæcula Amen.

ΑΘΥΟΣ ΙΑ'.

C

ORATIO XI

Τῇ πέμπτῃ τῆς ἑκτῆς ἑβδομάδος, λόγος εἰς τὴν
ἀγίαν Ἀρλίηφιν· ὅς φέρων τὴν τοῦ πλάσμα-
τος καταλλαγὴν ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ, μετὰ τοῦ ἐξ
ἡμῶν προσλήμματος τοῖς πατρικοῖς ἐνταφί-
σθι κόλποις.

Oratio feria quinta sextæ hebdomadæ in sanctam
Assumptionem: quando Filius reconciliato Patri
homine, cum carne ex nobis assumpta, in paterno
sinu collocatus est.

(COMBESIS. Auctar. p. 1711).

Τῇ μὲν ἀναστάσει τὸ θνητὸν καταπόθη· καὶ τῆς
ἀφθαρσίας ὥσπερ ἀνεγεννήθημεν· καὶ τὸ κατ' εἰκόνα
ἀπαλαβόντες, τοὺς δερματίνους χιτῶνας ἀπεδυσά-
μεθα· νυνὶ δ' ἐπὶ θείας, θεϊτετρα Ἰησοῦς ὁ ἐμὸς
χαρίζεται. Μέγα μὲν οὖν, καὶ θαύμα ἀληθὲς οἰκτιρ-
μῶν ἀναστήσαι τοὺς πεσόντας, καὶ διαφθαρέντας
ἀναπλάσαι, καὶ τὴν πρώτην ἀποδοῦναι μορφήν,
οὐδὲν παρ' ἡμῶν λαβόντα· οὐδὲ γὰρ εἰσηνέγκαμέν
τι, ἀλλ' ἔδωκε τὰ οὕτω μεγάλα οὐ μόνον προίκα,
ἀλλὰ καὶ πόρους αὐτοῦ, ἵνα ὅψ, ὁπομείνας. Ἐπρεπε
γὰρ τῷ δι' οἶκτον ὁποστήσαντι ἡμᾶς, ὃ μόνον δη-
μιουργῆσαι παλάμεις οἰκταῖς, ἀλλὰ καὶ παθόντι
κακῶς τῷ δημιουργήματι, οἰκειοῖς ἀμύναι ἀγῶσι.
Τίνι γὰρ ἐν τοσαύτῃ πάρεσσι κηδεμονία, ὅση ὑπὲρ
τοῦ ἰδίου πλάσματος τῷ δημιουργῷ; τὸ δ' οὐ μόνον
ἐγείρει πεσόντα, ἀλλὰ καὶ σύνθρονον ταυτῷ ποιῆσαι,
ποῖον σπαλάγγων, ἡ ποῖος κηδεμονίας; Ὁ δὲ σὴ-
μερον ἡ μονογενὴς Υἱὸς ἐκκληρῶν, λαλεῖ μὲν τὴν

Domini resurrectione absorptum est quod mor-
tale erat, ac immortalitatis partu renati sumus:
divinaque, ad quam fueramus conditi, imagine re-
cepto, pelliceas tunicas exuimus: at nunc abunde
divinis diviniæ largitur meus Jesus. Magnum
quidem, ac divinam decens misericordiam, lapsos
erexisse, corruptosque reformasse, ac priorem
reddidisse formam, cum nihil ipse a nobis accepiv-
set, neque enim quidquam contuleramus: sed do-
navit adeo immensa, non modo gratis, verum etiam
cum multis ipse labores, daturus, exantlasset. Par
enim erat ut qui misericordia motus condidisset,
non modo propriis manibus nos crearet, sed et
figmentum male affectum suis ipse certaminibus
liberaret. Quisnam enim tantam curam agat, quan-
tam figmenti agit Conditor? Lapsam autem non
modo erigere, sed et in eodem secum throno col-
locare, quorum quis viscerum ac sollicitudinis di-

¹ 1 Cor. xv, 55.

VARIE LECTIONES.

² Leg. ἐσούεν. ἰσ. κάχα.

cat? Id hodie unigenitus Dei Filius implens, terrestrem quidem, pro humana ratione, conversationem relinquit; ascendit vero ad Patrem, qui misisset, eique primitias, ac quo reconcilietur, quam ex nobis carnem induerat, offert. Hodie namque pulvis noster supra Cherubinorum suscipitur humeros, intraque intima receptus adyta, regali solio collocatur. Hodie supernæ Virtutes, forinam videntes materia: concretam, quasi dorso spirituum ac expertium corpore invectam, Domini auctoritate in cœlestes ascendentem axes, ancipites animi, quidnam hoc esset, hæsitant. Hodie Salvator, postquam discipulis in monte Olivarum verba suprema humano more fecisset, divina potestate ab eis in cœlum evolavit. Enimvero, assumens Salvator discipulos, una cum eis ascendit in montem Olivarum: quod nimirum mons ille sacer, locus esse consuevisset, ubi Jesus opera quæque abstrusiora designaret. At videtur mihi hoc præterea suo facto voluisse, sublimioris cujusdam vivendi rationis disciplinam, mortallum animis inscribere. Nulla enim est Christi Salvatoris actio, in qua non spiritalior intelligentia ac sensus lateat. Quid igitur doctrinæ hic nobis præscribitur? Videlicet eos qui regna cœlestia scandere desiderant, debere caduca hæc et humilia transcendere, et in altum virtutis sine intermissione eniti et subvolare emigraturi sunt tabernaculo; siquidem curæ nobis

Vultis ut et numerum dierum expendamus? Puto enim non ingratam spiritalem eorum considerationem iis fore, qui penitus talia introspicere consueverunt. Neque enim ita temere, ac nulla ratione habita, eum numerum arbitror Dominum complevisse, nec nisi arcano ac secretiori consilio, statim transacto illo dierum numero, cœlos petivisse. Quid ergo dicimus? Nimirum, videmus legem futurorum habere imaginem, ac quæ statu suo, statum illi succedaneum iis repræsentet atque demonstret, qui mentem plane exæcatam non habent. Cum ergo lex illis, qui ex corruptione nati fuerant, per hunc numerum tanquam per sacrum quemdam introductorem ac æditiuum, aditum ad sancta concederet ac patefaceret: hinc etiam hoc numero dierum absoluto, Christus primogenitus ex mortuis factus, ac sumentum immortalitatem initians, in supercœlestes templum ingressurus, assumitur. Verum ita spiritalis ejusmodi intelligentia habeat; quam fortassis contemplationi deditior animus haud gravitate assequi queat. Nos autem ad sacratissimum illum montem abeamus, ubi Salvator manus extendens benedictionem discipulis impertit. Sacro pariter choro aggregemur, ac ea, quæ in monte peraguntur, secretius condiscamus. Sub illas nos manus ingeramus, quæ expansæ discipulis, ac per eos universo mundo, benedictionem velut sorte distribuunt. Extendit enim meus Jesus manus, non jam transfixas necque ut maledictum ipse vo-

α μετά τῶν κάτω ὡς ἄνθρωπος συναναστροφῇ· πρὸς δὲ τὸν ἀποστείλαντα ἀναβαίνει Πατέρα, ἀπαρχὴν αὐτῷ καὶ διαλλακτῆριον, ἣν ἐξ ἡμῶν ἐξεφόρεσε σάρκα, φέρων. Σήμερον γὰρ ὁ ἡμέτερος χεὺς ἐπ' ὤμων ἀναλαμβάνεται Χερουδὶμ, καὶ τῶν ἐνδοτάτω παραπτασμάτων γενόμενος τῷ βασιλικῷ ἐνδύεται θρόνῳ. Σήμερον αἱ ἄνα Δυνάμεις ὁρῶσαι μορφὴν ἔνυλον ἐπὶ νύκτων ἐποχομένην ἀβύλων, καὶ δεσποτικῶς πρὸς τὰς ὑπερχοσμίους ἀνιούσαν ἀψίδας, εἰς ἄπορον περιστάντο. Σήμερον ὁ Σωτὴρ τοῖς μαθηταῖς, ἐν ὄρει τῶν Ἐλαιῶν, τὰ ὑστάτα ὡς ἄνθρωπος ὁμιλῶν, ἀνέπτυξαι ἐπ' αὐτῶν, ὡς Θεός, εἰς οὐρανόν. Ἄλλὰ γὰρ παραλαμβάνει τοὺς μαθητὰς ὁ Σωτὴρ, καὶ ἀνείσιν εἰς τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν· τοῦτο μὲν, ὅτι ἐκεῖνο τὸ ἱερὸν ὄρος τῶν μυστικωτέρων ἔργων Ἰησοῦ χωρίον εἰδιστο γίνεσθαι· ἐμοὶ δὲ δοκεῖ, ὕψλης πολιτείας καὶ διὰ τοῦτου ὄγματα ταῖς τῶν ἀνθρώπων ἐγγράφων ψυχαῖς. Οὐδεμία γὰρ σωτήριος πράξις, ἐν ἧ οὐχὶ θεωρία μυστικωτέρα ἐγκέκρυπται. Τί οὖν ἐντεῦθεν παιδεύει; Χρῆναι τοὺς ὅσοι τῶν οὐρανίων ἀψίδων ἐπιβαίνειν ἔρωτα ἔχουσι, τῶν περιγελῶν καὶ χαμαιζήλων ὑπεράνω γενέσθαι, καὶ ὕψι βεθγκέναι τῆς ἀρετῆς· μάλιστα μὲν διὰ παντός, εἰ δὲ μή γε, ἀλλ' οὖν γε τοὺς ἀπὸ τοῦ γασῆδους οἰκητηρίου ἀποδημῶν ποιουμένους, εἴπερ μέλλει ἡμῖν ἀποδημοῦσιν καλῶς ἔχειν.

sin minus, ac certe eos qui a terrestri isto sit, cum hinc emigrandum erit, bene nobis esse.

Βούλεσθε καὶ περὶ τοῦ τῶν ἡμερῶν ἀριθμοῦ θεωρήσωμεν; Οἶμαι γὰρ οὐκ ἔχαρι τοῖς θεωρητικωτέροις δοῦναι τὰ τεθεωρημένα. Ἐγὼ γὰρ οὐχ ἁπλῶς οὕτω μετὰ τὴν ἔγερσιν συμπράνασθαι τοῦτόν φημι τὸν ἀριθμὸν τὸν Ἀσπότην, οὐδὲ χωρὶς λόγου τινὸς μυστικωτέρου, αὐτίκα μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῶν ἡμερῶν εἰς οὐρανόν; ἀναπτῆναι τὸν Λόγον. Ἄλλὰ τί φημι; Ὅρωμεν τὸν νόμον, τύπον τῶν μελλόντων ἐπύχοντα, καὶ τὴν ἐκείθεν κατάστασιν, τοῖς μὴ παντελῶς τὸν νοῦν ἀναπήροις, τῇ καθ' ἑαυτὸν ὑποφαίνοντα καταστάσει. Ἐπεὶ οὖν οὗτος τοῖς ἐκ φθορᾶς ἀποτικτομένοις διὰ τοῦ ἀριθμοῦ τούτου, ὥσπερ τινὸς ἱεροῦ εἰσαγωγέως, τὴν πρὸς τὸ ἅγιον ἐχαρίζετο εἰσοδόν, διὰ τοῦτο καὶ νῦν πρωτότοκος ἐκ νεκρῶν Χριστὸς γεγονώς, καὶ τὴν ἀφθαρσίαν ἐγκαινίσας τῷ πλάσματι, πρὸς τὸ ὑπερουράνιον αὐτοῦ εἰσελάσων ἀναλαμβάνεται. Τὰ μὲν οὖν τῆς θεωρίας ἰσως οὐκ ἂν τῇ φιλοθεώρῳ διανοίᾳ δυσέντευκτα ἐσόμενα τοσοῦτον ἔχεται. Ἡμεῖς δὲ πρὸς ἐκεῖνο τὸ ἱερὸν ὄρος ἀπώμεν, οὐ ἀπλῶν τὰς χεῖρας τὸν τῆς συλογίας κλῆρον διανέμει τοῖς μαθηταῖς ὁ Σωτὴρ. Συναριθμηθῶμεν τῷ θείῳ χορῷ, καὶ τὰ ἐν τῷ ὄρει συμμουσταγωγῶμεν τελούμενα. Ὑποβώμεν χεῖρας ἐκείνας, αἱ διαπλούμεναι τὴν εὐλογίαν τοῖς φίλοις, καὶ δι' αὐτῶν παντὶ τῷ κόσμῳ κληροδοτοῦσιν. Ἀπλοὶ γὰρ χεῖρας ὁ Ἰησοῦς ὁ ἡμῶς, οὐκ ἐπιδοπειρομένης· οὐδ' ἵνα τοῦτο κατάρτα κληθεῖν, τῆς κατάρτας ἐκλύων ἡμεῖς· ἀλλ' ἵνα τὴν εὐλογίαν διὰ τῶν μαθητῶν ἡ οἰκουμένη πλουτίσῃ· ἵνα τὴν ἀπαν-

VARIÆ LECTIONES.

i ed. ἀνέστη.

ταχοῦ γῆς ἐξαπλωθεῖσαν χεῖρα τοῖ διαβόλου A
ἀνενέργητον δειξῇ· ἀπλοὶ χεῖρας, τελευταίας παρ-
αινέσεις ταῖς καρδίαις αὐτῶν ἐπισπρωγίζων, καὶ
παρακροτῶν εὐλογία πρὸς τὸ μέγα τοῦ Εὐαγγελίου
ἔργον· ὡς εἰ τις πατὴρ ἐπὶ παισὶ φλέγοιτο μὲν
τὴν ψυχὴν τῷ φιλτρῷ, ὅμως ἐφ' ἕτερα πράγματα
ἀμείνω μεταχωρῶν, καταλείποι τοῦτοις, ἃ τέως δι-
ψκαίτο. Ἄλλ' οὐδὲν οἶον αὐτῶν ἄκουσαι τῶν ἱερῶν
λογίων. Τί οὖν ἐκεῖνά φησι;

Ipse hactenus administrare solet. Verum nihil satius quam ut divina ipsa oracula audiamus.
Quid igitur illa?

Ἐγένετο ἔν τῷ εὐλογεῖν αὐτὸν αὐτοῦς, διέστη
ἀπ' αὐτῶν, καὶ ἀνεφέρετο εἰς τὸν οὐρανόν.
Ὁ θεάματος ἡδίστου μὲν διὰ τὴν τοῦ Παρακλήτου
ἐπαγγελίαν, φέροντος δέ τι καὶ συγγνόν, ὡς ἐγὼ
οἶμαι, τοῖς μαθηταῖς, διὰ τὴν οὐκέτι μετ' αὐτῶν
ἱσομένην σαρκὶ γλυκεῖαν τοῦ διδασκάλου παρουσίαν
καὶ ἀναστροφὴν. Εἰ γὰρ καὶ πάντων ἀνθρωπίνων
ἀπαντάτω διεστέκεισαν, ἀλλὰ τοῦτο γε οὐκ ἂν φαίην
αὐτοὺς μὴ παθεῖν. τὸ μὴ ὀρμεῖαν δδύνην διὰ τῶν
ἐγκάτων ἐλάσαι αὐτῶν, οἷς ἑωρων τὸν ἐφ' ὃν ἀν-
έθεσαν ὅλους ἑαυτοὺς, τοῦτον ἀπ' αὐτῶν διεστέμενον.
Εἰ γὰρ, ἐπεὶ πρὸ τοῦ πάθους ὁ Σωτὴρ ἔλεγεν, ὡς εἴη
καιρὸς ἐκείνους μὲν λιπεῖν, ἀπελθεῖν δὲ πρὸς ἀπο-
στελλαντα τὸν Πατέρα, τοῦτων ἀκούοντες ὑπ' ἀθυ-
μίας κεκάρωντο, καίτοι ἐπ' ὅψεσιν αὐτῶν ὁμιλοῦντα
ὄρωντες· τίνας ἂν ἐγαγόνεισαν τότε μόνους αὐτοὺς
ὄρωντες καταλιπομένους; Ἐνεγνόουν μὲν γάρ, ὡς
εἰκὸς, τῷ θεῷ τῆς ἀνάδου τὴν κυριότητα πάσης
κτίσεως τοῦ διδασκάλου· οὐκ ἀπέβαλον δὲ τῆς
μνήμης, ὃ ἐπέσταζεν ἡδὺ ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν, ἡ
ἐκείνου μετὰ σαρκὸς παρουσία. Ἄναισι τοιγαροῦν
ἐπὶ τῶν νεφελῶν ὁ Σωτὴρ, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς,
ὥσπερ σὺν ἐκείνῳ ἀφιέντες, τοῦ μακαρίου ἐκείνου
θεάματος ἐξεκρέμαντο, οὐ βουλόμενοι ἐκεῖθεν καθ-
ἔλκειν τὰς κόρας· ἤκουον δὲ ἀνωθεν βοώντων·
Τί οὕτως ἐστήκατε βλέποντες; καὶ ὡς ἴδοιεν
πάλιν ἤξοντα, καθὼς ὀρώσιν ἀναλαμβανόμενον Ἰη-
σοῦν. Τί τοῦτο; Μέγα καὶ τοῦτο εἰς παραμύθιον
τοῖς μαθηταῖς. Μονονουχὶ γὰρ ἡ φωνὴ ἤλάλει· Ἄνδρες
Γαλιλαῖοι, οὐκ εἰς ἀπαξ ὑμῶν ὁ διδασκαλὸς χω-
ρίζεται· οὐδ' ὅπερ ἦν συνὼν ὑμῖν ἀποσκευασάμε-
νος, ὅδε ἐμποιήσεται, τὴν πρὸς αὐτὸν ὑμῶν διακοπή-
ναι οἰκειότητα· ἀλλ' εἰ γε ἀκριβεῖς τῶν ἐντολῶν
κατασταίητε φύλακες, ὅψεσθε πάλιν αὐτόν, ὡς ὄρατε,
μηδὲν τι τῆς νῦν διαστάσεως ἀλλοίον διατεθείσης
αὐτόν. Μή τις οὖν ὁμᾶς κατασειέτω λογισμός. Μνη-
μονεύετε ὧν εἶπεν ἔτι συνὼν ὑμῖν, ὡς σὺν ἐκείνῳ
ἐπὶ θρόνου καθήμενος κρινεῖτε τὸν Ἰσραὴλ. Εἰ
δ' ἐπὶ λάθεσθε, ἀλλὰ νῦν οἷς ἀκούετε, ἐκείνων ἀνα-
ζωπυρεῖτε τὴν μνήμην· Οὗτος ὁ Ἰησοῦς ἀναλη-
φθεὶς ἀπ' ὑμῶν εἰς τὸν οὐρανόν, οὕτως ἐλεύσεται,
ὅν τρόπον ἐθέσασθε αὐτόν πορευόμενον
εἰς τὸν οὐρανόν. Ταῦτα οἱ μὲν ἐπαφώνουν.

Quod si hæc oblivioni tradidistis, at jam ex his, quæ audistis, memoriam revocate : *Hic Jesus, qui assumptus est a vobis in cælum, sic veniet, sicut admodum vidistis eum euntem in cælum* ²². Hæc qui-

dem isti inelamabant. A cetur, qui me a maledicto exsolvat ²³, sed ut per discipulos universus locupletetur orbis : utque diaboli manus, toto terrarum orbe exporrecta, irrita reddatur ac inefficax. Explicat manus, ut suprema monita in cordibus eorum consignet, ac benedictione ad eximium Evangelii prædicandi ministerium incitet, more patris filios suos tenerime ac ardentissime amantis : qui potioribus aliis evocantibus vix invitus recedens, iis illa committat quæ

Et factum est, cum benediceret illis, recessit ab eis, et ferebatur in cælum ²⁴. O spectaculum, jucundissimum quidem propter promissum Paracletum, ut tamen puto etiam tristitiæ aliquid discipulis afferret ; eo quod in posterum non essent amplius fruituri dulci illa Magistri præsentia secundum carnem atque convictu. Nam etsi ab omni humano affectu quam longissime recesserant, haud tamen jure affirmarim nihil eos affectos esse, neque intimis visceribus acri dolore fuisse perculsos, cum eum in quo omnes spes suas sitas habebant, ac cui se totos addixerant, ab ipsis jam segregari viderent ²⁵. Si enim ante passionem suam, cum Dominus dixisset adventare tempus ut ipsos desereret, et ad eum a quo missus fuerat, revertetur, præ languore mentis in gravem mœrorem inciderunt, quanquam ipsum coram intuerentur, ac loquentem audirent : quid illis evenisse censendum est, postquam se solos relictos conspicati sunt ? Nam animo quidem secum volvebant ac cogitabant ex divino illo ascensu, pollentem Magistrum dominio in omnes creaturas : haud attamen memoria excidebat dulcedo illa quam eis quasi instillabat, illius in carne præsentia ac consuetudo. Ascendit ergo Salvator super nubes ; eumque illi oculis comitati, beato illo spectaculo quasi suspensi tenebantur, neque inde palpebras avertere ferebant. Audierunt vero qui de cœlis in has voces clamarent : *Quid sic statis aspicientes* ²⁶ ? quique fore nuntiarent, ut eundem Jesum iterum visuri essent, qua eum ratione assumi videbant. Quid hoc rei ? Egregium quiddam et ad consolandos discipulos perquam accommodatum. Tantum enim non dicebat illa vox : Viri Galilæi, Magister non omnino a vobis separatur, neque est quod vereamini fore ut a vobis digressus, benevolentiam illam erga vos, quam præsens præ se ferebat, intercitat : sed si mandata ejus accurate observaveritis, videbitis rursus eum, ut jam videtis, neque sejunctio ulla ratione a vobis alienum reddet. Ne igitur cogitationes vestrae vos conturbent. Revocate in memoriam ea quæ præsens vobis dixit ²⁷ : fore nimirum ut cum eo sedetis super thronum judicatorii Israel.

²² Galat. v, 15. ²³ Luc. xiv, 5. ²⁴ Joan. xvi, 6. ²⁵ Act. i, 10. ²⁶ Matth. xix, 28. ²⁷ Act. i, 10.

Alii vero, ut portæ attollerentur monebant, nuntiantes superioribus Virtutibus Regis gloriæ adventum. At illæ, novo nuntio obstupfactæ, rogabant : *Quis est iste Rex gloriæ* *? Nimirum, qui descensum non intellexerant, subdubitant de ascensu. Nihilominus tamen portas pandunt, ac Regi obviam procedunt; stipantque et comitantur eum, qui nostro nomine obedientiam Patri offerebat: atque in gloria majestatis sedenti assistere. Hoc dispensationis circa nos peractæ complementum. Hoc ejus qui incarnatus fuerat, studium ac labor indefessus: ut nimirum hominem per invidiam rejectum, atque ad terrenam sortem delapsum, nedum ad immortalē statum reduceret, sed et regem creatum, cœlesti solio, ex quo invidus ille exciderat, digoaretur. At, o Dei Verbum, qui ad tantam gloriam nostrum pulverem eexisti, qui divina omnia majestate reples, qui iis qui te sustinent semper te affuturum promisisti, populum quem mergerere voluisti, ipse præsens nobis tua dextera gubernas, ducens in viam salutis, omniaque adversa, maxime vero ea quæ animabus detrimentum affuerunt, propulsans. Da ut qui nobis tui occasione nominis adversantur, tua potentia agnita una nobiscum te concinant, quod omnium salutis causa ineffabilem illam feceris dispensationem: decetque ut te omnis lingua celebret, quia tuum est regnum, et potentia, et gloria, in sæcula sæculorum. Amen

ORATIO XII

In Pentecosten, cum Spiritus sancti gratia, ignearum linguarum specie, in sacratissimos discipulos venit.

Quando nunc etiam divina celebritas adest, quantum Deus ipse dederit ad ejusdem honorem conferemus: nec propterea cunctabimur quod ejus celebrandis præconis non sinus satis; quis enim ejus pro dignitate laudes deprædicaverit? sed quod facultas nostra suppediet, libenter ad festi hujus solemnitatem decorandam promemus. Quod vero munus, oratione congruentius præstari possit? non ea solum ratione quod nihil sermone ac oratione sit honorabilius, sed quia præsentī quoque tempori nihil magis competit quam orationis munus. Nam quibus hodierna die donum linguarum missum fuit, his hodie perquam apte ac consentaneæ orationis munus dedicandum est. Hæc propositi ac instituti nostri ratio est. Precemur vero, ut artifex illa virtus nobis auxiliatrix adsit, quæ hodie rudia piscatorum ora aperuit, atque adversus eos qui dicendi vi inexpugnabiles videbantur, armavit: simulque et illis, et ea qua loquebantur sapientia, superiores effecit. Ejus namque etiam modo muneris sit ut indoctam linguam excitet, ac sermonis copiam haud prorsus argumento imparem concedat. Veni igitur, veræ cognitionis doctrix Sa-

Α Οἱ δὲ τῶν πυλῶν ἐκίχραγον ἐπαρσιν, ταῖς ἀνωτέραις Δυνάμει, τῆς δόξης ἦκειν τὸν Βασιλεῖα μηνύοντες. Αἱ δὲ, τῷ ξένῳ τοῦ πράγματος ἐκπλητόμεναι· *Τίς ὁ τῆς δόξης*, ἐπυνθάνοντο, *Βασιλεὺς*; ἅτε μὴ τὴν κατὰ θάσιν συνείσαι, ἐπαποροῦσι πρὸς τὴν ἀνάθασιν. Ὅμως δ' ἐπαίρουσι πύλας, καὶ τῷ Βασιλεῖ προσυπαντῶσι, καὶ δορυφοροῦσι τὴν ἡμῶν προσάγοντι ὑποταγὴν τῷ Πατρὶ, καὶ ἐν δόξῃ τῆς μεγαλωσύνης παρεστήκασιν καθήμεναι. Αὕτη τῆς περὶ ἡμᾶς οἰκονομίας συμπλήρωσις. Τοῦτο ἦν ἄρα τοῦ σαρκωθέντος ὁ πολὺς, ἐν οὕτως εἶπω, ἀγών, τὸν φθονηθέντα, καὶ πρὸς τὰς γεώδεις κήρας καταπετόντα, μὴ μόνον πρὸς τὴν ἀκήρατον ἐπιναγαγεῖν πολιτείας, ἀλλὰ καὶ βασιλεία δεῖξαι, καὶ οὐρανοῖς ἐνθρονίσαι, ὧν ὁ φθονήσας κατέπεισεν. Ἀλλὰ, ὦ Λόγε Θεοῦ, ὁ πρὸς τοσοῦτον δόξης τὸν ἡμέτερον χοῦν ἀνυψώσας· ὁ πάντα πληρῶν ὡς Θεός· ὁ τοῖς ἀνέχουσιν εἰς σὲ συμπαρεῖναι δι' αἰῶνος ἐπαγγελάμενος, αὐτὸς, ὃν ἔταξας λαόν σου διακυβεργῆν, συμπαρῶν ἡμῖν τῇ σῇ διακυβεργῇ δεξιᾷ, ἄγων ἐν κρίσει τῆς δικαιοσύνης, καὶ πάντα κινδύνον, ὅσος μάλιστα ψυχὰς φέρει τὴν κάκωσιν, ἐπαμύνων. Δὸς τοὺς πολεμοῦντας ἡμᾶς διὰ τὸν ὄνον, τὸ ὅν ἐπιγνόντας κράτος, ἅμα ὑμνεῖν σε, ὅτι διὰ τὴν ἀπάντων σωτηρίαν τὴν ἀφ' ὧν ἐτέλεσας οἰκονομίαν καὶ σὺ πρέπαι πᾶσαν γλῶσσαν φέρειν τὴν αἴνεσιν· ὅτι σοὺ ἐστιν ἡ βασιλεία, καὶ ἡ δύναμις, καὶ ἡ δόξα, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

C

ΛΟΓΟΣ ΙΒ'.

Λόγος εἰς τὴν Πεντηκοστήν, ὅτε ἐν εἰδει γλωσσῶν πυρίνων, ἡ τοῦ Θεοῦ Πνεύματος χάρις ἐπὶ τοὺς ἱεροὺς μαθητὰς καταβόλῃσιν.

Ἐπεὶ περ καὶ νῦν θέλει ἐπίστη πανήγυρις, κατὰ τὴν θέλει χορηγίαν, τὰ εἰς τιμὴν τῇ πανηγύρει συνόλομεν· οὐχ ὅτι μὴ ἀποχωρῶντας ἡμῖν ἔχει τὰ πρὸς τὴν συντέλειαν, διὰ τοῦτο πρὸς τὸ ἐγγεῖρημα ἀποκονύντας· ταύτη γὰρ οὐδεὶς πρὸς θέλει αὐτάρκης τιμὴν· ἀλλ' ἐφόσον εὐπορον ἐν τῷ ἐλίσθαι τιμῆν, τὰ οἰκεῖα τῇ ἐορτῇ συνεισφέροντες. Τίς δὲ ἄλλη συνεισφορά λόγου οἰκειότερα; Οὐ μόνον ὅτι πάντων ἐντιμότατον λόγος, ἀλλ' ὅτι καὶ τῷ παρόντι καιρῷ ἀκριδῶς ἡ τοῦ λόγου ἀρμόσει προσέτις. Οἷς γὰρ τῶν γλωσσῶν τὸ δῶρον σήμερον κατεπέμψθη, σήμερον ἀκριδῶς εὐλόγως ἡ τοῦ λόγου προσενηχθήσεται δωρεά. Οὗτος μὲν οὖν ὁ τῆς προαιρέσεως λόγος· ἡτήσθω δ' ἡμῖν τὴν τεχνίτιν συνεργάζεσθαι δύναμιν, ἡ σήμερον τὰ ἀμαθῆ τῶν ἀλλέων διανοίξασα στόματα, καὶ κατὰ πῶν ἀμαχῆτων ἐν τῷ λέγειν ὀπλίσασα, ὁμοῦ τ' ἐκείνων, καὶ τῆς ἥς ἐλάλων σοφίας, ὑπερήκοντας ἔδειξε. Ταύτης γὰρ καὶ νῦν ἔργον, ἀμαθῆ γλῶσσαν παρακροτῆσαι, καὶ δοῦναι εἰπεῖν, μὴ πολλῷ φαυλοτερον τῆς ὑποθέσεως. Ἐλθὲ δὴ οὖν, ἡ τῆς ἀληθείας γνώσεως διδάσκαλος Σοφία, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, καὶ σὲ θειάζειν προελομένους φθίγγει περὶ σεαυτοῦ, ἐν τῷ πληρῶσαι τὸ στόμα ἡμῶν. Ἐξουσίᾳ γὰρ πα-

* Psal. xxiii, 7.

ραγίνῃ Δεσποτικῇ καὶ τὴν σὴν, ὅποι βούλει, δίδως
 ἐπιπνοίαν· εἰ καὶ παρὰ τοῦ καθ' ἡμᾶς διὰ φιλαν-
 θρωπίας γεγονότος Λόγου, πρὸς τὸν συνέδρον ἀνα-
 πτόντος Πατέρα, κατεπέμπη. Οὐ γὰρ, ὡς δοῦλον,
 ἀλλ' ὡς ὁμόδιμον, ἀλλ' ὡς συγγενὲς Πνεῦμα, αὐτοῦ
 ἐξ ἡμῶν ἀναπτόντος, σὺ παραγίνῃ, πρὸς οὐδ' σὺν
 ἐκείνῳ ἐδημιουργήσας. Ἦκε δὴ οὖν ἡμῖν τὴν ἐργα-
 σίαν τοῦ λόγου, καὶ χορηγῶν, καὶ διακοσμῶν. Καὶ
 πάρε γε πάντως, ὁ πάντα διακοσμῶν. Καὶ γοῦν ὑπὸ
 σοὶ κυβερνήτῃ τὸν πλοῦν ἐπιτρεπτόεν τῷ λόγῳ.
 giens pariter, atque exornans : adesto omni modo,
 tioni ad navigationem vela pandemus.

Ἄρτι μὲν ὁ Μονογενὴς πρὸς οὓς οὐκ ἔλιπε τοῦ Πατρὸς ἀνῆλθαι κόλπους· τὸ μέγα ἔργον, τὴν ἡμετέραν αὐτῷ προσκομίσωσαν καταλλαγὴν, καὶ τόπον ἡμῖν ἱτοιμάσων ἐκεῖ. Ἔδει δὲ ἄρτι, ἐκεῖνον ἐξ ἡμῶν ἀναπτάμενος, εἰλον ἴσον ἐκείνῳ καὶ δόξης καὶ τιμῆς ἔχοντα, ἀλλὰ τὴν εὐεργεσίαν ἀντικαταστήναι χώραν, ὥς μὴ λάθοιεν, πάλιν τὴν καταλλαγὴν εἰς

pientia, Spiritus veritatis, ac te celebrare volentibus de te ipse loquere, os nostrum adimplendo. Domini enim potestate ades, tuumque ubi velis divinum afflatum præstas atque impendis : quantum a Verbo, quod benignitate nobis simile factum, ad Patrem, cui assidet, reversum est, mittaris. Neque enim ut servus, sed ut divino honore æqualis utque cognatus Spiritus, ipso in cælum profecto, ad illos advenis quos una cum ipso condidisti. Veni igitur, orationis nobis apparatus largi condecoras omnia. Te enim gubernatore, ora-

Non pridem Unigenitus Patris, quos non deseruisset, sinus repellerat; ingens illud opus, nostram illi allaturus ac oblaturus redemptionem, atque locum illic nobis paraturus. Oportebat autem, illo a nobis ablato, alium illi et gloria et honore parem, ubi fuisset beneficium collatum, in vicem constitui, ne incauti ac oblivione reconciliationis

NOTÆ.

(37) Docte, et ut theologum deceat, Spiritus delatentem vindicat ac fidem Trinitatis explicat, uno duntaxat excepto, in quo forte Græcorum schismaticorum errori adherere videri possit, ut nihilum omnino excludat a Filio causam rationem, quam vocant, sive ut nulla ratione productum cum Patre Spiritum sanctum. Quamvis enim non ita clare loquatur, sic tamen sentire velut quodammodo indicat: cum Patrem ait *Τὸν καὶ Πνεύματος τὴν αἰτίαν ἀνυπομένον· Peculiare habere, esse causam Filii ac Spiritus sancti*, ubi præmississet distingui personas uno hoc, *τῷ αἰτίῳ, καὶ τῇ γεννήσει, καὶ τῇ προόδῳ· causæ ac principii ratione, generatione, ac processione*, cum item, Latinos procul dubio notans, ita ad finem ait, *μηδ' εἰ; αἰτίαν αὐτὸ διπλὴν ἀναφέροντες; neque in duas ipsum causas referentes*: quod ait, *τοῦαρχίαν ἐν τῇ μοναρχίᾳ τῇ Τριάδι· πρῶταρχόντων· eorum qui multa principia in unius principii Trinitatem inducunt*. Quamvis enim ipsa inter Latinorum ac Ecclesiæ sententia habeat, uniusque et ipsi principii Trinitatem credamus, Patre ac Filio, uno ac eodem Spiritus sancti principio, qua ratione Mens et Verbum una sunt amoris causa, nec alia quam mens ipsa, quæ et Verbi et amoris causa existit, sed Verbi sola, amoris, cum Verbo, ac per Verbum; quem Tarasius alique Græci orthodoxi modum loquendi subinde probaverunt. Leo tamen velut insinuat ita sentire, non posse Spiritum sanctum referri in Filium, quin duplex ejus causa ponatur: quæ Græcorum semper offensio fuit, tametsi olim sanctus Maximus probe explicaverat, ut unam Latini Spiritus causam, sive principium Patrem agnoscerent, nec ejus duas ponerent causas, licet etiam ex Filio dicerent, ut liquet ex epistola ad Marinum altero tomo edita, ac a Metochite explicata. Illa Patris notio, *τὸ αἰτίον*, est etiam Gregorii Nazianzeni orat. 24, ubi ait Filium habere omnia, quæ habet Pater, *πλὴν τῆς αἰτίας; excepta causæ ac principii ratione*: sitamen vera lectio est, quam præfatus Metochites falsam arguit, ex eo quod probatiores codd. habeant *πλὴν τῆς ἀγεννησίας; excepta innascibilitate*: quam etiam unam aliis locis Gregorius excipit; nusquam vero αἰτίαν, præterquam suspecto illo loco. Ut aliter Leonem explicemus, ac sanam velimus habuisse mentem, pietas erit, præsertim questione ejusmodi Græcorum inter ac Latinos ejus tempore valde celebri

quando etiam Galli in Græcos peculiararius noscuntur inclamasse, ut liquet ex conc. Rhem. sub Eberone. Multo adjunctum esset, ut ita pie exponeremus, epistola quæ exstat tom III Biblioth. PP. ad Omarum Saracenorum regem de fidei Christianæ veritate, cuius Baronius, an. 914, ea verba refert : *Ego sum Dominus Deus tuus, Creator tuus, lumen de lumine, Verbum de Patre, ex quibus Spiritus sanctus procedit* : ut illa omnino constaret; ac constaret nihil sibi interpretem in ea indulsisse, sive Latinum, sive etiam Chaldaicum, ex quo tandem Latina prodit. Vix enim primum putem Chaldaice scriptam, siquidem vere Leonis epistola est. Facile vero Græca $\alpha\delta$ et $\epsilon\omega$ permittantur; quod in oratione sancti Edlogii in Ramos Palmarum factum deprehendi, ac devotum a Cyrilli novo interprete notavi. Haud certe facile putem Leonem dogmatica illa epistola aliam edidisse fidem, quam haberet usus suæ Ecclesiæ, ac quam exprimat ista oratione, cuius tota verba etiam orthodoxus sane profert. Quare non probo omnino Gretseri censuram, ad relata verba, quibus Leo reprobat ut Spiritus referatur in duo principia, cum ita margini ascribit : *Error schismaticorum Græcorum de processione Spiritus sancti ex solo Patre*. Nihil sane ejusmodi erroris habent illa verba, sed indicare videntur, qua notant Latinos, ut eo ponant duo principia Spiritus sancti, quod Filium ab ejus productione non excludant : utque revera Leo in aliquos ex Latinis ita rudius exponentes processionem ex Patre ac Filio, locutus sit, ut est probabile non defuisse plures qui sic intelligerent, ac duas causas sive principia Spiritus, Patrem ac Filium dicerent : non modo non protulit errorem, sed et id ipsum quod postea universali concilio utraque Ecclesia sanxit : nibilque vetat ut ne vir theologus ac insigniter eruditus, ita subtiliter intellexerit, sicquo affecit loqui ut et nihil errorem habens proferret, nibilque suos, ac Græcos, contentioni studentis, ex sermone offenderet : alioqui enim addictum ipsum Romanæ sedi, a qua etiam reluctantè patriarcha Constantinopolitano nuptiarum Græcorum jure prohibitarum remissionem impetraverit, ipso etiam patriarcha Latinorum ac Occidentalium sententia, ea occasione exauctorato, liquet. Qua de re Baron. et alii.

munus in inimicitias solveremus. Facile enim est genus mortalium ut in ejusmodi dolum fraudemque inducatur. Simul vero cum Filius ab æterno genitus hominibus innotuisset, oportebat etiam coæternum Spiritum noscere, ut ita divinum totum principatum colentes, recte Deo in personarum Trinitate honorem haberemus: atque ut ille Unigeniti gloriam proferret, ejus in orbem universum majestatem declarans, vivificæque ejus doctrinæ præclara semina adaugens. Quemadmodum enim Filius humanæ naturæ consuescens Patrem clarificavit, ita par erat ut et Spiritus substantiali ad nos adventu Filium clarificaret. Nemo idcirco angustus rixosusque adeat; nec quis Paracleti dominium in servitutem demittat deducatque. Clarificavit Deum et Patrem, qui ante Luciferum natus est Deus; clarificat Unigenitum, qui una cum illo ab æterno ex Patre processit Deus. Non servum, non creaturam, non a Dei natura alienum eum reputes, qui creaturam deitate donet: ne male compositos ordines aut gradus excogites, neve huic quidem minorem, illi vero superiorem locum tribuas. Nihil ad immortalem incorruptamque naturam spectant cerearum ac caducarum (38) rationum inventa. Ne unde honore aucti sumus, inde contra naturam superiorem omni natura, honoreque ac gloria, contumeliam excogitemus. Missus quidem est Filius ad signenti ac hominis salutem præstandam; non quasi Patre minor, sed quia eum tanquam hæredem dispensatio deceret, qua nos cohæredes effecturum se statuisset. Sed et Spiritus sanctus mittitur, non quasi minus quoddam Filio habeat, sed velut etiam ipse Paracletus, nostræque pariter adoptionis auctor existens. Ne sectionem divisionemque illud suspiceris esse, per quod tu divinæ naturæ consortium accipis. Unus Patris Filiique ac sancti Spiritus est honor: quoniam una natura, atque regnum unum. Nullius indigens Deus Pater, æqualem sibi gignit Deum Filium, ac æqualem producit optimum Spiritum, non secta per personarum discretionem Divinitate, sed citra confusionem in enumeratione Trinitatis unita. Nihil in ea posterius, aut creatum ex nihilo, ac idcirco recentius, sed coæternæ personæ, ejusdemque ordinis ac gloriæ: hoc solum discretæ, causæ ac principii ratione, generatione et processione: ita ut Pater Filii ac Spiritus sancti sit principium, Filius vero generetur, ac Spiritus sanctus procedat.

Venit vero sacer Spiritus, implente Verbo suam promissionem, quam velut arrhabonem suis reliquerat: idque præstitit, die quidem ab ascensione ejus decimo, a resurrectione autem die quinquagesimo.

^k Leg. ὑποβεβηκώς.

(38) *Cerearum ac caducarum.* Κηρίων λογισμῶν. Videtur alludere ad cereas imagines, quæ sunt quid admodum fragile: simulque etiam ad vocem κηρ respicere, a qua est ἀκήρατος, cui op-

ἄχθραν διαλυσάμενοι. Εὐκολον γάρ πως τὸ γένος πρὸς τὴν τοιαύτην ὑπαγωγὴν. Ἄμα δὲ καὶ γνωρισθέντος ἀνθρώποις τοῦ ἀκρόνως γεννηθέντος Υἱοῦ, ἔδει καὶ τὸ συνάνορχον γνωρισθῆναι Πνεῦμα, ἵν' οὕτω καλῶς τιμῶτο Θεὸς ἐν τῇ τῶν προσώπων Τριάδι, τῆς ὅλης ἡμῖν θεαρχίας τιμωμένης· καὶ ἵνα δοξάσῃ τὸν Μονογενῆ, φανεροῦν ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν τὴν ἐκείνου μεγαλειότητα, καὶ τὰ κατὰ τῆς ζωοποιῶν διδασκαλίας αὐτοῦ πληθύνων σπέρματα. Ὡς περ γὰρ ὁ Υἱὸς σαρκὶ ὁμιλήσας, ἐδόξασε τὸν Πατέρα, οὕτως ἐπρεπε καὶ τὸ Πνεῦμα τὸν Υἱὸν δοξάσειν, οὐσιωδῶς ἡμῖν παραγεγονός. Μηδεὶς διὰ τοῦτο μικρολόγος παρίτω, μηδὲ τὴν τοῦ Παρακλήτου δεσποτείαν, εἰς δουλείαν καταδιβαζέτω. Ἐδόξασε τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα ὁ γεννηθεὶς πρὸ Ἑωσφορίου Θεός· δοξάζει τὸν Μονογενῆ ὁ συναΐδιως ἐκείνῳ προῦν Θεὸς ἐκ Πατρὸς. Οὐ δοῦλον, οὐδὲ κτίσμα, οὐδὲ τῆς θεϊκῆς δόξης ἀλλότριον τὸ θεοποιῶν τὴν κτίσιν· μὴ τάξεις ἀτάκτους, μηδὲ βαθμοὺς ἐπινοήσῃ· μηδὲ τούτῳ μὲν τὴν ἐλάττω, τούτῳ δὲ τὴν ὑπερκειμένην ἀπονείμῃς χώραν. Οὐδὲν πρὸς τὴν ἀκήρατον φύσιν αἱ τῶν κηρίων ἐπίνοιαι λογισμῶν. Μὴ ἀφ' ὧν ἐτιμήθημεν, ἐκείθεν κατὰ τῆς ἀνωτάτω φύσεως, πάσης καὶ τιμῆς καὶ δόξης, τὴν ὑβρίν ἐπινοῶμεν. Ἀπεστάλη μὲν ὁ Υἱὸς πρὸς τὴν τοῦ πλάσματος σωτηρίαν, οὐχ ὡς ὑπερβεδιχῶς τοῦ Πατρὸς· ἀλλ' ὅτι ἐπρεπε, ὡς κληρονόμῳ συγκαληρονόμους βουλομένῳ ποιήσῃν ἡμᾶς· ἡλικονομία. Ἀποστέλλεται δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα, οὐχ ὡς ἐλάττω ἔχον τοῦ Υἱοῦ· ἀλλ' ὡς Παράκλητος καὶ αὐτός, καὶ τὴν ἡμῶν συνεργαζόμενος, τούτῳ υἱοθεσίαν. Μὴ τοιάδε, μηδὲ διαίρειν ὑποβάλλῃς τὸ δι' οὐ σὲ θείας κοινωνίαν φύσεως λαμβάνεις. Μία Πατὴρ, καὶ Υἱοῦ, καὶ Πνεύματος ἡ τιμὴ, ὅτι μία φύσις καὶ βασιλεία. Θεὸς ἀπροσδεχὴς ὁ Πατὴρ Ἰσὺν αὐτῷ γεννᾷ Θεόν, τὸν Υἱόν· καὶ Ἰσὺν προάγει τὸ πανάγαθον Πνεῦμα· οὐ τεμνομένης τῆς Θεότητος τῇ διαίρειναι τῶν προσώπων, ἀλλ' ἐνομένης ἀσυγχύτως ἐν τῇ ἀπαριθμήσει τῆς Τριάδος. Οὐδὲν ὕστερον, οὐδ' ἐξ οὐκ ὄντων γεγενός, καὶ διὰ τοῦτο νεώτερον· ἀλλὰ συνάνορχα, καὶ ὁμοταγῇ, καὶ ὁμότιμα· τούτῳ μόνον διαφέροντα, τῷ αἰτίῳ, καὶ τῇ γεννήσει, καὶ τῇ προόδῳ· Πατὴρ μὲν Υἱοῦ καὶ Πνεύματος τὴν αἰτίαν ἀνηρημένου· Υἱοῦ δ' ἀπαθῶς γεννωμένου, καὶ ἐκπορευομένου τοῦ Πνεύματος. Ἀλλὰ τούτων μὲν ἀπόχρη τῶν λόγων ἐν τῷ παρόντι.

Verum de his in præsentī hactenus oratio.

Ἐρχεται δὲ περαινόντος τοῦ Λόγου τὴν ἐπαγγελίαν, ἣν οἶα δὴ τινα τοῖς οἰκείοις ἀρραβῶνα κατέλιπεν· ἡμέρῃ μὲν τῆς ἀνελεύσεως δεκάτῃ, τῆς δὲ ἀναστάσεως συμπληρουμένης πεντηχοστῇ. Τί τοῦτο;

VARIÆ LECTIONES.

NOTÆ.

ponit τὸ, κήρυον. Vel potius alludit ad ceras, quibus inscripta facile oblitterabantur: quod plane incorruptilibus minime congruat.

Ἄρ' οὖν ἔχει καὶ τὰ παρόντα τῆς Ἰησοῦ κρυφίωτος ἐπάξιον μυστήριον, ἢ ἀπλῶς οὕτω παραδέχεσθαι χρῆ; Οὐ μὲν οὖν· οὐδὲν εἰκῇ, οὐδ' ἀθεώρητον ὁ Λόγος ἐπλήρου. Καὶ γοῦν, εἰ βούλεσθε, συγχωρητέον τῷ Λόγῳ, εἰς τὸ βάθος τῶν τελομένων ἐγκύψαντι ἐκείθεν, εἰπὼς δύναιτο, πειράσασθαι ἀνελκύσαι, ἴσως οὐ φαῦλον θεωροῖς ὀφθαλμοῖς θέαμα. Εὐρίσκω δὴ οὖν τιμωμένην τὴν Πεντηκοστὴν· οὐ μόνον ὅτι ὡς περ ἱερὰ ἐξ ἱερᾶς ἔχει ῥίζης τὴν γένεσιν, ἐκείνης τῆς ἡμέρας ἐν τῷ, πρὸς αὐτὴν ἀνακυκλοῦσθαι, ταύτην γενώσης, ἥς ἀπὸ πάντων ἀνεπαύσατο ὁ Δημιουργός, ὁποτέρων βούλει, τῶν τῆς ἐπιδημίας, ἢ τῶν τῆς δημιουργίας ἔργων· ἀλλ' ὅτι καὶ τύπον ἐπλήρου τῆς ἀφεισίμου καὶ ἀνσπεύρου ἡμέρας· διὰ τοῦτο καὶ παρ' οἷς τὸ παλαιὸν ἐπολιτεύετο γράμμα, ὡς περ ἐν σικιᾷ φαινομένην ἐδίδου πάντων ἐλευθερίαν, ἐπὶ τοῦτο ἀριθμοῦ τοῦ τῶν ἐνιστατῶν κύκλου καθισταμένου· δηλούντων, οἶμαι, τῶν τελομένων, ὡς μετὰ τὴν ἑβδοματικὴν ταύτην περίοδον, τῆς ἐπικαίρου καὶ δουλικῆς ἡμῶν ζωῆς, ἐπιστήσεται ἐκείνη ἡ ἡμέρα, καθ' ἣν τὴν εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀποκατάστασιν λαβεῖν δεήσει, καὶ τὴν ἀνωθεν καὶ πρώην ἐλευθερίαν

habet, ubi annorum circulus ad eum numerum revolutus esset. Quibus, opinor, significabatur fore ut post septenariam hanc vitæ nostræ periodum, temporaneam illam ac servituti obnoxiam, ille adveniat dies quo in integrum restituendi simus, pristinamque ac antiquam libertatem recepturi.

Ἐπεὶ οὖν καὶ νῦν ἡ τοῦ Πνεύματος ἐπιδημία νέαν ἡμῖν ἦλθε βίου κατάστασιν διαθήσουσα, καὶ πρὸς ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἀπὸ τοῦ σκότους τῆς ἐν τῷ παρόντι βίῳ νυκτὸς διεγείρουσα, διὰ τοῦτο ἐν ταύτῃ παραγίνεται τῇ ἡμέρᾳ. Τὸ δὲ γε μετὰ τὴν ἀνοδὸν εἶναι δεκάτην, ὅτι ὡς περ ἡ ἑβδομή, οὕτω καὶ ἡ τρίτη ἐφ' ἑαυτὴν ἀνακυκλομένη, ταύτην ἡμῖν τὴν ἱερὰν ἡμέραν ἀνέστελλεν ὁ ὢν δ' ἄρα καὶ τοῦτο ἀκόλουθον, οὐ μόνον διὰ τὴν τῆς θεαρχίας τριτην, ἀλλ' ὅτι καὶ τὸ μέγα ἔργον τῆς τοῦ κόσμου ἐγέρσεως, τριταῖος ὁ Λόγος διεπραγματεύσατο. Ἀλλὰ τοῦ μὲν κελσῷ οὐ πάρεργον ἴσως τοῖς φιλακροάμοσιν ἀκουσμά· ἐπαναχωρητέον δ' ὅθεν ἐξεληλύθαμεν. Ἐρχεται δὴ πληρῶν τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Υἱοῦ, ὁ Παράκλητος, τὸ Πνεῦμα τὸ ἀγαθόν, ἐπὶ τοὺς ἱεροὺς μαθητάς, καὶ δι' ἐκείνων ἀγιάσων τὴν κτίσιν, τὴν ὑπὸ τῶν πονηρῶν διαλελυμασμένην πνευματίαν. Οὐκ ἔτι καθ' ἕνα, καὶ κατὰ μέρος ἀγιάζει· οὐδ' ἐνὶ γένει τὰς εὐεργεσίας ἐπιδαφιλεύεται· ἀλλ' ὁμοῦ πάντα πληροὶ κόσμον ἀγίασμοῦ. Οὐδ' ἔτι μόνος ὁ ἀγνώμων Ἰουδαῖος τοῦ θείου πλούτου κατατρυφεῖ, πάντας εἰς τὸν αὐτοῦ κληρὸν εἰσαγαγόντος, τοῦ κακῶς ὅπ' ἐκείνου παθόντος, κληρονόμου· οὐδὲ μόνος εἰδεῖν τὴν θείαν δόξαν, πάσης μανθανούσης σαρκὸς τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ. Οὐδὲ κέλσεται παρ' αὐτῷ τῆς προφητείας τὸ χάρισμα, ἐπὶ πᾶσαν σάρκα χρομένου τοῦ Πνεύματος, καὶ προφητευόντων υἱῶν, καὶ θυγατέρων ὠδινηθέντων ἀχράντοις ὣδιαι.

A gesimo. Hoc vero quam ex causa? Anne hæc ipsa, occulta Jesu dispensatione, dignum quid mysterii habent, aut sic temere nulloque consilio gesta oportet accipere? Absit! Nihil temere ac frustra; nihil Verbum implebat quod non spiritualis aliquid intelligentiæ haberet. Itaque, si libet, habenas orationi laxabimus, ut in mysteriorum altitudinem intuens, inde, quoad fieri potest, extrahere quidpiam conetur, haud forte illud, spiritualium sensuum contemplatione eruditus oculis spernendum ad spectaculum. Reperio itaque honori habitam Quinquagesimam, nedum eo titulo, quod velut sacra, sacra ex radice originem habeat: ex illa nimirum die, quæ in seipsam recurrens ac aliquanto

ab omni requievit opere, quæcunque tandem liberit opera, sive adventus ac incarnationis, sive creationis: verum etiam quod diei remissionis ac vesperam non habentis figuram gereret. Idcirco etiam apud eos quorum res ex scriptæ legis præscripto administrabantur, velut in umbra obscuraque delineatione apparens ab universis liberos præstibat

Quoniam igitur etiamnum divinus Spiritus eo venit, ut novam nobis vitæ rationem constituat nosque ad illam diem ab hujus sæculi noctis tenebris excitet, idcirco hoc ipso die advenit. Quod autem decima ab ejus in cælum Ascensione fiat, ea ratio sit, quod sicut septima, sic et tertia repetita ac revoluta, sacram hanc nobis conficiat diem. Erat vero hoc rationi consentaneum, non solum propter divinam Trinitatem, sed quia etiam Verbum magnum illud excitati ac resuscitati mundi opus tridui spatio absolvisset. Verum hæc fortassis non abs re dicta apud eos fuerint qui ejusmodi sensus delectantur, sed nobis regrediendum eo unde sumus egressi. Venit ergo Filius promissionem impleturus Paracletus, bonus, iuquam, ille Spiritus, in sacros discipulos, utque per illos creaturam sanctificaret, a malis male habitam damnisque affectam spiritibus. Haud ultra ille sigillatim ac ex parte sanctificat, nec uni tantum nationi sua dona copiose effundit, sed simul universum mundum sanctimonia plenum efficit. Nec porro amplius ingratus improbusque Judæus divinarum solus divitiarum delicias percipit, cum nimirum quem ille hæredem male morte affecit, in suam omnes introducat hæreditatem: haud item solus noverit Dei gloriam, cum omnis caro Dei salutare doceatur²². Nec demum prophetiæ apud eum donum depositum erit, cum Spiritus effundatur in omnem carnem, prophetentque filii atque filię intemerato editi partu.

²² Matth. xxi, 39.

VARIE LECTIONES.

¹ Leg. ἀνέτελλεν.

Nunc effusa est affluenter sancti Spiritus gratia; A quod quidam prophetarum olim in spiritu videns, vaticinatus est ⁹⁶. Propter hoc e labris rudibus et indoctis sapientiæ profuunt fluentia, tribusque et linguae enarrari audiunt Dei magnalia ⁹⁷. Nunc probi coloni virtute ex alto roborati atque firmati, ex agro Dominico nequitiae zizania auferunt, coelestisque areæ fructum ad ubertatem usque adaugebunt. Nunc linguae ignis dispartitæ divisionis olim factæ (39) unitatem efficiunt. Nam et mihi idcirco videtur forma hac linguas apparuisse; quamquam liberum est, ut quis ejus rei alias rationes velit assignare. Ac vero hujus spectia doctrinæ mysterium. Olim quidem dividens, ac ab invicem separans humanam stirpem, quid agit? Venite, inquit, descendamus, et confundamus linguas eorum ⁹⁸: descendens voce in multitudinem dividens eos, qui non rite adunati fuissent. Nunc vero, ignearum linguarum divisione, divisionem in unum colligit. Observa vero unitum ignem, in quot ac quantas partes dispartitur. Et hoc quidem hunc in modum a nobis observatum est. Audiebatur autem inter gentes variarum linguarum cuique proprio loquens eorum lingua, quos nescivissent quidem ubinam gentium habitarent, priusquam illi Jesu sociati eassent. Eratque res omni admiratione plena: quippe erat plane inusitata, atque a loquentium natura ac moribus longe aliena. Quocirca ab absurdissimis mortalium in absurdissimum numerabatur ac tantum miraculum, tanquam incantamentum, ac præstigiis ludibrium traducebatur, temulentiaeque ascribebatur ab his, qui immedicabili temulentia laborabant. Vetus hic eorum, qui cum Deo pugnant, mos est, ut non solum divinis operibus nullam fidem adhibeant, verum etiam conentur, ut de propria improbitate improbæ aliquid suspitionis, incolpatis ac in quibus nihil criminis, aspergant. Patrabat Verbum indutum carnem in Spiritu sancto humana majora virtute miracula; inque Beelzebub demoniorum principem tantam virtutem referebant ⁹⁹: agit nunc secundum convenientem sibi potestatem Spiritus sanctus, remque musti opus esse nugantur: in hunc modum arbitantes se miraculo illaturos calumniam: verum vincit sapientia petulantiam, quodque Spiritu os loquebatur, eorum ora quæ ad loquendum livor compellebat. Ille enim qui non pridem virgam piscatoriam ac retia piscator reliquerat, os simplex ac rude aperiens, malignitatis nugas sobria ac sapientis oratione dissolvit. Unde vero mustum novas linguas effingit ac creat, tu qui insanis litas? Nosce Petrum illum timidum, publica concione orantem, ac calumniam in plenum stupore converte

⁹⁶ Isa. xl, 5; Luc. iii 6. ⁹⁷ Joel ii 21: ⁹⁸ Gen. xi, 7. ⁹⁹ Matth. xii, 27.

NOTÆ.

(39) *Divisionis olim factæ*. Videtur eam ignis proprietatem respicere, qua ejusdem res rationis in unum conflatur ac invicem unit: uti e contra disagregatur ac separat quæ sunt diversæ rationis. Venit

Nūν ἐξεχύθη πλουσίως τοῦ Πνεύματος ἡ χάρις. A ὅπερ τις πάλαι βλέπων ἐν πνεύματι προέβλεπε. Διὰ τοῦτο ἐκ χειλέων ἀδιδάκτων σοφίας προχέεται νέματα, καὶ φυλαὶ καὶ γλώσσαι τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ ἀκούουσιν διηγούμενα. Nūν τῇ ἐξ ὕψους οἱ καλοὶ ἐργάται δυνάμει ῥωσθόντες, τοῦ Δεσποτικοῦ γεωργίου, τὸ τῆς πονηρίας ἀποκαθαίρουσι ζιζάνιον, καὶ τῇ οὐρανίῳ ἄλφ τὸν καρπὸν εἰς πλῆθος αὐξήσουσι. Nūν γλώσσαι πυρὸς διαμεριζόμεναι τοῦ πάλαι μερισμοῦ τὴν ἐνότητα πραγματεύονται. Διὰ τοῦτο ἐμοίγε καὶ τοιοῦτῃ εἶδει τὰς γλώσσας ὀφθῆναι δοκεῖ· εἰ καὶ κατ' ἄλλας αἰτίας ἀκύλυτον τῷ βουλομένῳ θεωρεῖν. Καὶ σκόπει μοι τοῦ δόγματος τὸ μυστήριον. Πάλαι μὲν διιστῶν ἐξ ἀλλήλων Θεὸς τῶν ἀνθρώπων τὴν γενεάν, τί ποιεῖ; Δεῦτε, φησὶ, καταβάντες συγχέωμεν αὐτῶν τὰς γλώσσας· τῇ B προφερᾷ τοῦ καταβάντος μερίζων εἰς πλῆθος τοὺς οὐ καλῶς ἠνωμένους. Nūν δὲ τῶν πυρίνων γλωσσῶν τῇ διανομῇ εἰς ἓν συνάγει τὸν διαμερισμόν. Ἐπιτήρει δέ μοι τὸ πῦρ ἠνωμένον, εἰς ὅπόσῃ ἂν καὶ μερίζεται. Ἄλλ' ἡμῖν μὲν ὧδε καὶ τοῦτο τετήρηται. Ἡκούετο δὲ γλώσσα φεγγαγομένη ἐν πολυγλώσσοις ἔθνεσιν ἐκαστῷ οἰκίᾳ ἀνδρῶν, μηδ' ὅπη τῆς ἐνεργαμένης ἤκουον, πρὶν σὺν τῷ Ἰησοῦ γενέσθαι, γινωσκομένων. Καὶ τὸ πρῶγμα παράδοξον· οὐδὲ γὰρ ἦν τῶν συνήθων, οὐτ' εἶχεν οἰκειῶς πρὸς τὴν τῶν λαλούντων φύσιν. Διὰ τοῦτο τοῖς πάντα ἀτόποις ἐδόκει ἀτοπον, εἰς τερατείαν τὸ θαῦμα διαβαλλόντων, καὶ μέθην ἐγκαλούντων τῶν ἀθεράπευτα μεθυόντων. C Ἀρχαῖος οὗτος τῷ Θεῷ μαχομένων σκοπὸς, μὴ μόνον ἀπιστεῖν ἔργοις τοῖς θεϊκοῖς, ἀλλὰ καὶ πειρασθαι ἀπὸ τῆς οἰκειᾶς φαυλότητος φαύλην ὑποψίαν τῶν ἀμωμήτων κατασκευάζειν. Ἐπολεῖ τὰ ὑπὲρ ἀνθρώπων ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ὁ Λόγος σάρκα φορῶν· εἰς Βεελζεβοῦλ ἀνηπτὸν τὴν δύναμιν. Ἐνεργεῖ νῦν κατὰ τὴν αὐτῷ πρέπουσαν ἐξουσίαν τὸ θαῦμα, καὶ γλεῦκος εἶναι τὸ ἔργον ληροῦσιν, οὕτως τὸ θαῦμα διασύρει νομίζοντας· ἀλλὰ νικᾷ τὴν παροινίαν ἢ σοφίαν, καὶ στόματα λαλοῦντα φθόνη στόμα λαλούμενον Πνεύματι. Ὁ γὰρ τὸν κάλαμον ἄρτι λιπὸν, καὶ τὰ δίκτυα ἀλειύς, ἀπλοῦν καὶ ἄτεχνον ἀνοίξας στόμα, τὸν λῆρον τῆς πανουργίας σώφρονι λόγῳ διέλυσεν. Ἄλλὰ πόθεν γλεῦκος τὰς καινὰς γλώσσας δημιουργεῖ, ὃ τῇ μανίᾳ θύων; Καταμάνθανέ μοι τὸν δῆλον δημιουργοῦντα Πέτρον, καὶ μεταθείς εἰς φρικτὸν θαῦμα τὴν συκοφαντίαν καὶ δόξαν τοῦ ἐν αὐτῷ λαλοῦντος Πνεύματος. Οὐκ ἔστι γλεῦκος ἢ παρῆρσις, ἀλλὰ τῆς ἀρτι κατελθοῦσης δυνάμεως ἀνωθεν, ἣ καὶ νοῦν καὶ γλῶσσαν αὐτῷ διανέστησε. Πόθεν οὕτω γέγονε τολμηρὸς ἐνθυμοῦ, ὃ μὴ τῆς παιδείας ὑπομείνας τὰ ῥήματα. Ἄλλὰ γὰρ ὅσοις ἀργούσα καὶ ἀκοή, καὶ δianoia, οὕτως τοῦ φθόγου ἐξεργασμένου αὐτοῦ, τῶν τοῦ Πνεύματος οὐ συνήσαν ῥημάτων· οἷς δ' ἀνεμ-

ergo ignis specie Spiritus sanctus, ut in symbolis divisus, ac singulis seorsim insidens, unum omnes, ac unius lingue efficeret.

πρόδοτος αἰσθησις ἦν, οὗτοι καὶ συνῆκαν, καὶ εὖν ἄλιών τῶν χειλέων, καὶ τοῦ Πνεύματος ἦσαν θήραμα. Ὁ μακαρίως σαγηνευθέντες! Ὁ τῆς σαγῆνης ὀλεθρίας ἀπολειφθέντες! Ὁ πρὸς ζωὴν ἀπαχθέντες ἐν τῷ ἄλυναι! Ὁ πρὸς θάνατον ζωογρηθέντες, ἐν τῷ τὴν θῆραν διαφυγεῖν! Ἀλλ' ἐκάθητο πυρίνη γλώσση τὸ Πνεῦμα ἐφ' ἓνα ἕκαστον τῶν μαθητῶν, συνὸν μὲν καὶ πρῶν αὐτοῖς, νῦν δὲ μᾶλλον τὴν παρουσίαν ποιοῦμενον, καὶ πᾶν, εἴ τι τῶν κάτω καὶ χοϊκῶν παρῆν αὐτοῖς, καταλύον, καὶ πρὸς θεῖκην αὐτοῖς ἀναλαμβάνονμενον συγγένειαν. Τοὺς γάρ τοι καινοποιήσεις τὸν κόσμον ἀπεσταλμένους, εἰκὸς ἦν, τῆς Δημιουργοῦ μεταλαβεῖν θεότητος. Οὐκ οὖν ἐτι ζητήσουσι μαθεῖν τὸν Πατέρα, οὐδὲ ἦν ἐξ αὐτῶν ὁ Διδάσκαλος δδὸν ἵπορεύσατο. Οἴδασι γάρ καὶ τὸν Πατέρα, καὶ τὸν ἀεὶ μὲν ἀχωρίστως ἔχειν συνόντα Υἱὸν, ἄρτι δὲ τὴν ἐκ τῶν κάτω πρὸς αὐτὸν διηνοκία δδὸν, ὅπῃ διάγει. Τὸ γὰρ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ Πνεῦμα ἐρευνῶν, ἐκεῖνο πάντα ἐπιδημήσαν ὑπαναμνησκει, ὅσα τε παρὼν ὁ Διδάσκαλος ἐμυσταγώγησε, καὶ ὅσα μὴ χωροῦσιν αὐτοῖς, εἰς τὴν νῦν ἐταμειῶθη διδασκαλίαν.

randum, summi rerum Opificis deitatis participes fierent. Haud ergo ultro quæsitura sunt, ut cognoscant Patrem²⁰, ut neque viam qua Magister ab eis digressus est. Jam enim et Patrem cognoverunt, et ei individue semper conjunctum Filium: jam item noverunt viam confecisse e terra ad ipsum, quo nunc loco agit. Nam Spiritus, qui *profunda Dei scrutatur*²¹, suo ille adventu suggerit omnia, tum quæ Magister præsens docuit, tum quæ ad Spiritus præsens magisterium reservata voluit, cum necdum illi eorum capaces essent.

Ἀλλ' οἱ μὲν ἱερῶτατοι μαθηταὶ τοιαύτης ἀπέλαυσαν ἐν τῷ ἱερῷ χάριτος, ἐν τῇ ἱερᾷ τῆς Πεντηκοστῆς ἡμέρᾳ· πάντως δὲ καὶ νῦν, εἰ καὶ μὴ τοιαύτης, ἀλλὰ γε ἀξίας τοῦ Πνεύματος, ὅσοι τιμᾶν ἐγνώκασι. Τιμῶν δ' ἂν οἱ Θεὸν εἰδότες ὁμοτίμῳ δόξῃ καὶ κυριότητι, Πατρὶ συμπροσκυνούμενον καὶ Υἱῷ, πάντων κοινωνῶν, πλὴν οἷς τὰ πρόσωπα διαστέλλεται· πάντα ἔχον, ὅσα θεῖαν φύσιν εἰκὸς, Δημιουργὸν, ἄκτιστον, συνέχον τὴν κτίσιν, ἀγιάζον, πάντα πληροῦν ἀπεριλήπτως· καὶ μὴ μόνον περὶ τὴν φύσιν οὐ καινοτομοῦντες, ἀλλὰ μὴδ' εἰς αἰτίαν αὐτὸ διπλὴν ἀναφέροντες. Ἐκάτερον γὰρ ἀπείη γνώμης ὀρθῆς. Τὸ μὲν γὰρ ἔστιν εἰς κτίσμα τὴν δημιουργικὴν καταγόντων οὐσίαν· τὸ δὲ, πολυαρχίαν ἐν τῇ μοναρχικῇ Τριάδι παρεισαγόντων. Τιμητέον οὖν θεϊκῶς τὸ Πνεῦμα. Θεὸς γάρ, οὐχ οἷος ἡ πρὶν διαπλάσασα πλάνη νομίζειν ἠπάτησε, μικρῷ καὶ μεγάλῳ μέρει τὸ Θεῖον διαιρούσα· ἀλλ' οἷον ἡ δι' ἧς ἠνώθημεν Θεῷ γνώσις ἐδίδαξε, τὴν ἀγνοσίαν τῆς πλάνης ἀποκαθάρασα. Μὴ πάλιν ἐπὶ τὰ κτίσματα καταβαίνωμεν, πρὸς τὸν ἓνα Θεὸν ἀνελθούσας. Κτίσμασιν ἔστιν λατρεύειν, τὸ κτίσμα νομίζειν τὸ Πνεῦμα, μὴδὲ τὴν ἀφαντον τοῦ Θεοποιῦ Πνεύματος εὐεργεσίαν ἐλαττώσης λυμηνόμενος ἑαυτῷ. Οὐ γὰρ ἔστιν ὅπως φύσεως κτιστῆς τὴν ἀνάγκασιν ἀπολάβῃς, οὐδ' ἐνωσιν τὴν πρὸς Θεὸν, ἀλλ' ἢ ἐκεῖν, παρ' οὗ, καὶ οὐκ ὦν δημιουργῇ· καὶ διαφθαρείς, θεῖν κράτει καινοποιῇ. Ἀλλ' οἷς μὲν εὖ εἰδῶσι ἡ σὴ, Παράκλητε, αὐξεται τιμῇ, καὶ τῆς παρὰ σοῦ τιμῆς ὑπάρξει ἀντιλαβεῖν· ὅσοι δ' ἐναντίως ὑπο-

A miraculum, atque loquentis in eo Spiritus gloriam. Non est musti ac temulenti hæc loquendi libertas, sed virtutis, quæ recens descendit de cælo, quæ ejus tum niens, tum lingua excitata sunt. Cogito ut factus sit tam animatus ac audens, qui ne ancillæ quidem verba ferre potuisset? Sed enim quibuscunque auditis, mensque pigra erant, ac torpida, ab invidia tales redditi, Spiritus sancti verba non intellexerunt: quibus autem sensus non erat impeditus, hi et intellexerunt, et linguæ piscatorum ac Spiritus præda exstiterunt O quam beate feliciterque sagena intercepti! O e sagena exitiosa extracti! O dum capiuntur ad vitam reducti! O ad mortem capiti venatu, dum id cavent, ne venatu capiantur! Verum Spiritus sanctus linguæ igneæ B specie, cuique discipulorum insedit; cum prius quidem olimque eis adesset, nunc vero suæ præsentiae majus ac peculiariter specimen ederet, dissolveretque, si quid in eis terrenæ labis ac concretionis adhæreret, atque ad divinam ipsos cognitionem assumeret. Etenim rationi consentaneum ac par erat, ut qui missi essent ad mundum instau-

C At sacratissimi quidem discipuli, ejusmodi gratiam in sacra æde ac cœnaculo consecuti sunt, sacro Pentecostes die; omnino vero etiam nunc, etsi non tanta, verumtamen digno Spiritus sancti munere donantur, quotquot Spiritum sanctum honorant. Honorare autem censentur illi, qui Deum esse consentunt, æqualis cum Patre et Filio gloriæ, potentiæ, cultus ac adorationis; quidquid amborum est, commune habentem, exceptis iis per quæ personæ distinguuntur; omnia, inquam, habentem, quæ par est Deum habere: ut sit Creator, sit increatus; contineat, ac conservet creata, incomprehensa ratione omnia repletum: qui non tantum circa naturam ejus nihil innovant, sed neque originem ejus ad duas causas, seu principia referunt. Utrumque enim ab a recta sententia. Alterum est eorum qui creatricem naturam in creatorum dejiciunt sortem; alterum eorum qui multa principia in unius principii, ac principatus Trinitatem inducunt. Divino igitur honore prosequendus est Spiritus sanctus: quippe cum Deus sit, non quidem quales priscus error deos finxit, ac fingendo in errorem induxit, majori ac minori parte deitatem dividens, sed qualem scientia, quæ Deo uniti sumus, fidesque docuit, omni erroris ighorantia purgata atque sublata. Nec rursus ad creata descendamus, qui jam ad Deum unitate constantem ascendimus. Qui enim Spiritum sanctum creaturam esse existimat, ille

²⁰ Joan. iiv, 4, 9. ²¹ I Cor. ii, 10.

creaturis divinos honores impendit. Ne ineffabile A
 deifici Spiritus beneficium, munusque extenuet,
 non sine tuo detrimento; neque enim fieri po-
 test ut a creata natura renovationem accipias,
 aut ea præstante Deo conjungaris vel nisi is
 præstet, qui te, cum non esses, condidit; ac cum
 esses corruptus, potentia digna instauravit. Cæ-
 terum, qui tuum, Paraclete, honorem integrum
 conservant, his etiam a te honos obtinget: qui
 vero aliter affecti, te debito honore privare con-
 tendunt, hi seipsos vita privant. Sed tu, o patiens ac longanimis! hos quoque a blasphemia
 ac errore liberari concede, ut omnes recta fidei concordia, quos ut verbum in cælis connectat
 ipse quoque, cum ille ascendisset, advenisti, unione sinus conserti, omnesque divinatorum tuorum
 munerum participes efficiamur, uni regno ac dominatione, unius in Patre, et Filio, et Spiritu
 sancto, Dei, supremum unum cultum ac adorationem exhibentes, nunc et in sæcula. Amen.

SCIPIONIS MAFFEI PRÆFATIO IN SEQUEMTEM HOMILIAM.

Accidit nuper, ut Ruthenus quidam; non infimæ sortis homo, nec indoctus, qui plures Græciæ regio-
 nes peragravit, me inviseret. Post pauca de Photiano circa Spiritus sancti processionem errore, cui qui-
 dem addictissimus est, sermonem, seu potius disputationem intulit. Quod urgebat, et in quo maxime
 nitebatur, id erat: Ostensam sibi fuisse Smyrnæ in veteri membrana perscriptam Leonis Sapientis homi-
 liam, cujus hac de re argumenta ægre a nobis refelli possint, idque in causa esse, cur, etiamsi in qui-
 busdam Italiæ bibliothecis habeatur, nunquam edita sit. Primum ergo quanto in errore versentur, qui
 suppressi a nobis, atque etiam aboleri adversariorum nostrorum vetera scripta opinantur, ostendi facil-
 lime: nam latebat exempli gratia, et paucissimis erat nota, Photii ad Aquileiensem episcopum epistola,
 cum eam ex manuscriptis eruit, atque in publicam lucem protulit cardinalis Baronius; ea procul dubio
 ratione inductus, quoniam nunquam clarius, quam cum oppugnatur, veritas emicat. At nonne præstan-
 tior omnibus Alcorani edito Arabice, et Latine Patavii elaborata prodiit? Nonne Venetiis virulenta plu-
 rium Rabbiorum opera nuper vulgata?

Verum quod ad Leonis orationem attinet, unde erudito Ruseo plenissime satisfacerem, in promptu
 mihi fuit. Codicem ostendi inauratum, ut imperatoris lucubrationes servantem decet, in Græcia scriptum,
 eleganterque compactum, Leonis VI vulgo Sapientis homilias continentem 33 ea morali epistola, sive
 parænesi, inter has computata, quam Latine ad annum 911 Baronius edidit. Ordo, quo recensentur, is
 ipse est, cui Vaticanus liber inhærebat, a quo Baronius earum argumenta deprompsit. Ex his 15 tan-
 tummodo in publicam lucem prolata sunt, 18 latent, et ab eruditis cupiuntur. Vulgarum a Combefisio,
 quæ beatæ Virginis Annuntiationem, Dominique Resurrectionem celebrant, nec Vaticani a Baronio
 inspecti fidem comprobarunt codices, nec noster comprobatur, qui eas non habent. Illa, de qua sermo
 erat, tertium in mss. obtinet locum. In ea quidquid pro Græcorum errore de sancti Spiritus processione
 excogitatum fuit, colligit Leo, atque apparat. Quapropter nullibi magis elucet, quam miseris captioni-
 bus, quam infirmis schismatis propugnatores innitantur sophismatis.

Cum autem ad chartulas meas accessissem, libellum extraxi, in quo ante hos 20 aut plures, ni fallor,
 annos, exscripta per me e codice oratio fuerat, Latine reddita, et ob causam hanc abunde confutata, et
 rejecta. Hoc autem præstiteram, cum anecdotorum in mss. Veronensibus latentium collectionem tunc
 temporis adornarem, quorum quædam, occasione oblata, seorsim postea prodire, alia non pauca latent
 adhuc, et obdormiscunt. Inter Græca opuscula hanc præcipue homiliam selegeram, quia opportunissimum
 præstare aditum videbatur mihi ad catholicam in hoc argumento doctrinam a sophisticis omnibus tris
 prorsus vindicandam. Hæc item ratio, ut modo emittam, impellit, eoque magis, quod, cum adnotata
 advenæ meo perlegerem, quid reponeret, non habebat. Græciam orthodoxam illi dono dedi, atque, ut,
 de quo agitur, Spiritum sanctum toto corde invocaret, hortatus sum.

Sapientis titulum, quem studium multiplex, varietateque, quas impense coluit, doctrinæ Leoni peperere,
 error adimit, quo a recto fidei tramite deflexisse, præter multorum opinionem, hæc homilia docet.
 Miror tamen et sine hac viros doctos secus opinatos esse. Nam primum quid aliud a Photii discipulo
 expectaretur? deinde quam perspicue vulgata in Pentecosten homilia Photianam eo loco prodiit doctri-
 nam, quo Spiritum sanctum ab iis recte coli asseritur, qui neque circa ejus naturam quidquam innovant,
 neque ejus originem ad duas causas referunt? Μὴ μόνον περὶ τὴν φύσιν οὐ καινοτομοῦντες, ἀλλὰ μὴδ' εἰς
 αὐτὴν αὐτὸ διπλὴν ἀναφέροντες: quibus verbis Catholicos perstringi patet, orthodoxamque sententiam

falso insinulari. Nequidquam ergo hujus auctoris causam tueri, sanumque iis verbis sensum affingere annexus est Cl. Combefsius in *Ancuario novo*. Scilicet in hac oratione quanquam Judæi, Macedoniani, cæterique Trinitatis oppugnatores optime refellantur, acris interseritur disputatio ad sancti Spirituſ a Patre et Filio processionem rejiciendam, evertendamque : qua de re non solum Photii argumenta congerit, sed novis excogitatis commentis nequidquam blaterat. Quod ad stylum attinet, Cl. quidem Combefsius assentiri nequeo, qui *disertissimas orationes a Leone vere Sapiente æternæ memoriæ monamento relictas extollit*: Effugerat jampridem disertissimarum orationum ætas; neque ego obscuram syntaxin, translationes exoticas, implexum stylum, crebrasque repetitiones eloquentiam appellem. Versionem enixus sum textui inhærentem, vel Latinitatis jactura, quod materia exigebat : aliquando tamen, ut sensus aliquis eliceretur, ex Leoninæ dictionis involucris paululum euergendum fuit. Verum in hujusmodi translatione ignosces quædam quilibet

Docte sermones utriusque linguae.
(HON. I. III, O. I. 8.)

Singulare propemodum est, quod e lemmate decimæ quintæ orationi præfixo didici, illas nempe ab imperatore ad populum habitas in ecclesia fuisse. 'Οκτωβρίῳ ε', λόγος ιε'. Λέοντος ἐν Χριστῷ βασιλεὶ αἰωνίῳ βασιλέως 'Ομιλία δι' ὑπογραφέως ἐκπεφωνημένη τῷ λαῷ ἐν τῷ αὐτῷ ναῷ, κατὰ τὴν ἱερὰν τῆς τελειώσεως τοῦ θεοῦ μαθητοῦ ἡμέραν, τῆς βασιλικῆς παρουσίας κωλυθείσης διὰ τινὰς πραγμάτων ἀσχολούς ἀνθελεύσεις. Die Octobris 6, sermo 15, Leonis in Christo æterno rege regis oratio, a notario in templo ad populum recitata, cum divini discipuli (Thomæ) exitus celebraretur, ob sollicita quædam negotia regia præsentia impedita. Ipso initio excusatur se, quod adesse nequiret, sermonem tamen suum minime abfuturum spondens. Sancti Thomæ caput eo templo tunc reconditum memorat; alterumque eidem dicatum, quod paulo ante deflagrasset, irreligiosis hominibus sacrarum adium rationem minime habentibus imputat.

Quæ in Eliæ festo pronuntiata fuit, Eliam nequaquam celebrat, ut aliqui scripsere, sed Leonis gratiarum actionem continet, quod ea die ad sibi ignoscendum summi Numinis clementia Patrem impulerit : Τὸν γάρ, inquit, οὐχ ἐνός, ἀλλὰ μυρίων θανάτων ὑπέδixon, τὸν οὐ φρουρᾷ, ἀλλὰ χάσματι γῆς δικαίῳ· ἀν καταδικασθέντα, ἔσωσε τοῦ θανάτου, ἐρρύσατο τῶν κινδύνων. Ἰλάρυε καρδίαν πατρός· ὁ τῶν οἰκτιρμῶν Πατὴρ, τῆς ἐμῆς ἀκαθαρσίας τὸ αἶσχος οἰκία μερίμνη περικαθάρας. Me enim, qui non unum, sed mille supplicia promerui, qui non ad carcerem damnandus, sed in terræ voraginem projiciendus eram, ab interitu liberavit, periculis eripuit. Patri cor exhilaravit misericordiarum Pater, probrum impuritatis meæ opera sua repurgans. Quibus verbis videmur doceri, non ob defectionis suspicionem, ut historicis placet, sed ob lubricos mores Leonem in custodiam detrusum; at cum metaphoricis locutiones valde amet, nihil certi erui potest. Vigesima quinta iambicis versibus constat, et præcipue sancti Clementis Ancyranī episcopi sub Maximino martyrium describit.

ΛΟΓΟΣ ΙΓ'.

Λέοντος ἐν Χριστῷ βασιλεὶ αἰωνίῳ βασιλέως, λόγος εἰς τὸ σύνθρονον, τὸ παρ' οὗ καὶ δι' οὗ καταφοιτῆσαν αὐτοδеспότης παρόχε τῇ υἱοθεσίᾳ ἀνθρώποις, θεῖον Πνεῦμα.

Τὴν μὲν οὖν χθὲς ἐποίησιν πανήγυριν ἐπιδημῶν δ Παράκλητος, καὶ παιδρὰν ἡμῖν τὴν ἡμέραν τελῶν, ἐν τῷ κομιζέιν τῆς πρὸς θεὸν καὶ Πατέρα καταλλαγῆς· παιδρὰν τὴν ἀποδείξιν· σήμερον ἡμεῖς τὴν πανήγυριν συνιστῶμεν, καθάπερ λειψάνων τινῶν τῆς χρεσίνης ἱερᾶς ἡδονῆς ἀπολαύοντες. Χθὲς ἐκεῖνος

A

ORATIO XIII.

Leonis in Christo æterno rege regis oratio (a) in divinum Spiritum consedentem, qui ab ipso et per ipsum propria potestate (1) descendens, hominibus adoptionem præbuit.

Hesternam profecto solemnitate adveniens (2) perfecit, hilaremque nobis reddidit diem, manifestam reconciliati nobiscum Dei Patris significationem afferens. Hodie vero nos ipsi, tanquam reliquiis hesterni convivii collectis, festum instituimus. Die præterita ille nos præsentia decoravit sua,

NOTÆ.

(a) Doctissimus vir Scipio Maffei hanc homiliam edidit, hoc titulo : *Leonis Sapientis Homilia nunc primum vulgata* (Græce-Latine) ejusdemque quæ Photiana est, consultatio; 8°, Patavii, 1751, 40 pag. In codice manuscripto quo doctissimus vir hanc homiliam exscripsit, homilia hæc immediate sequitur eam, quam hic duodecimo loco edidimus. Edit.

(1) *Propria potestate*. Involutum titulum ita reddidi, ut, quid significet, explicetur. In verbo αὐτοδеспότης schismaticæ sententiæ tabem subodorari jam licet. Posset quidem et inculpate accipi; vel quod serviliter non mittatur, vel quod homines velut Deus adoptet, dum mittitur : sed ista cum iis, quæ deinde in oratione dicuntur, componentibus apparebit, insinuari jam a Leone, Spiritum sanctum et a se ipso mitti. In quam absurdam futilemque sententiam, tanquam in commentitium ac inane perisugium quoddam ab hoc orthodoxorum argumento

Photiani adacti sunt. Cum Pater mittit, tum Filius. 'Ον ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ Πατρὸς· exinde Πέμψω αὐτὸν πρὸς ὑμᾶς· ergo uterque Spiritu sancto potior, ac, ut Græci Patres loquuntur, major est. Atqui in divinis nulla alia ratione persona intelligi potest major altera, quam origine; ergo a Patre simul, et a Filio Spiritus originem ducit. Ut argumenti vim effugerent quidam ex Græcis, Spiritum a se ipso quoque, propriæque potestate mitti, excogitarunt : errorem dum declinant, ut per se patet, ingeminantes.

(2) *Hesternam*. Præcedit in mss. panegyrica in Spiritum sanctum oratio, apud Combefsium nona, die Pentecostes Dominico recitata. Solemnitatem hæc binis diebus absolvunt Græci; quin dies altera, qua præsens homilia habita est, præcepto injungitur nullo, sed piorum arbitrio relinquatur.

die ista nos adventui ejus debitos honores persolvimus. Heri beneficium a nobis acceptum, hodie sanctus Spiritus gloria argumentum suppeditat laudibus. Quænam vero illum magis deceat laus? Procul dubio Deum confiteri. Propterea scilicet a Filio mittitur, hoc ipsi præstans, cum ad eum glorificandam advenerit¹. Venit ergo propriam quoque gloriam hominibus patefacturus. Oportebat enim, colendam antequam orbem conditum Trinitatem ab orbis incolis communiter aliquando coli; quod ut hodie alacriter ostendat oratio, initium sic statuo.

Unus Deus in Patre, et Filio, et Spiritu sancto, Trinitas personarum unitate naturæ in unum coalescens, ex se perfecta, completa, semper existens, et iis, quæ sunt, esse præbens: nec Patre sempiterna gloria unquam multato, etiamsi Filio, qui Patris est gloria, nondum apparente (3) lateret; nec Filio, etiamsi tardius illuxerit, minus habente, quam Pater; nec Spiritu, etiamsi in theologia tertium obtineat locum, posterius esse accipiente: sed coexistentibus simul, ac æque glorificandis, quamvis Pater velut principium sit, et radix, Filius vero, ac Spiritus velut rami quidam ab æterno pullulaverint. Hoc de Deo dogma antiquitus quidem edocti aliqui sunt, divina bonitate se ipsam benigniter prodente, obscure tamen, ejusque pulchritudine fuscis tantum coloribus depicta, et aptiori ævo reservata. Hinc colebatur olim Deus Pater a populo, ipsum tantum agnoscere proflente, nec Filium, qui omnia possidet, quæ Pater, ejusdem cultus participem faciente, etiamsi pluribus modis se prodidisset². Cum vero nondum apud nos lux emicuisset, quæ simul cum Genitore ante ævum emicuit, collucentem cum eo Spiritum nondum homines debito honore prosequerantur: ast ubi Patris gloria per Unigenitum suum clarior apparuit, statim ipsius divinitas innotuit omnibus, se ipsos in suam perniciem non excecantibus. Tunc ergo simul regnans Spiritus effulsit; prius quidem cum Verbum in terra degeret ipsum comitans, et cum ipso, quæ Deum decerent, peragens, testificationemque præstans, et vicissim recipiens: deinde etiam manifestus, et in flammæ speciem descendens, cum ille ad caelos jam evolasset.

θεοπεριτῇ, καὶ προσμαρτυροῦν τὴν υἱότητα, καὶ τὴν ἡμῶν ἀναπτάντος ἐκείνου, αὐτοκαθόδῳ πυρίνῃ ὁραθὲν ἐμφανέστερον.

Nunc enim perspicue visus est descendens Paracletus, Paracletus altero in Patris sinu recepto; pro-

¹ Joan. xvi, 14. ² Joan. xvi, 15.

(3) *Nondum apparente*. Quædam hic adhibet auctor vocabula ex Dionysio, ut appellant, Areopagita mutuata: Ἀνυπαρξία, βλαστοί, θεαρχική. Paulo post radicis et ramorum similitudinem non affert sine dolo: verum hæc satis jam explicata et diluta sunt, præcipue a Nicephoro Blennida, et a Bessarione, cum locis ex supposititio Dionysio objectis responderent. Neque mirum est, e quacunque san-

ἡμᾶς ἐτίμα τῇ παρουσίᾳ, σήμερον ἡμεῖς τὴν αὐτοῦ τιμῶμεν ἐπιδημίαν· χθὲς ἡμῖν ὑπόθεσις τῆς παρηύρεως ἡ ὑμετέρα εὐεργεσία, σήμερον ἀφορμὴ τοῦ πανηγυρίζειν ἡ τοῦ Πνεύματος δοξολογία. Τίς οὖν ἐκείνῳ πρέπουσα γένοιτο· ἂν δοξολογία; Ἡ τῆς θεοπροπευῶς δόξης ὁμολογία. Αἱ· ἦν ἀποστελλέται μὲν παρὰ τοῦ Υἱοῦ, πραγματευσόμενος τοῦτο αὐτῷ. Ἐκεῖνο γὰρ δοξάσων ἐλήλυθεν. Ἦκε δὲ καὶ τὴν οἰκίαν τιμὴν ἐμφανίσαν τῷ πλάσματι. Ἐπειπερ' ἴδει τὴν πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι τιμωμένην Τριάδα, καὶ ὑπὸ τῶν ἐν κόσμῳ ἅμα τιμᾶσθαι. Ὁ σήμερον προθυμούμενος ὁ λόγος ποιεῖν, οὕτω τοῦ λόγου ἀπάρχεται.

Εἰς Θεὸς ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι, ὑποστάσεων Τριάς εἰς ἓν συνιούσα, μονάδι φύσεως, αὐτοτελῆς, ὑπερπλήρης, ἀεὶ οὖσα, καὶ τοῖς οὖσι τὸ εἶναι παρασχούσα, οὔτε τοῦ Πατρὸς ἀκρωτηριαζομένου τῆς αἰδίου δόξης, τῷ ὕστερον τὴν ἐκείνου δόξαν τὸν Υἱὸν ἐκπεφάνθαι, πρὶν δὲ ἀνυπαρξία κρυπτομένου· οὔτε τοῦ Υἱοῦ ἐν τῷ ἀπαυγάσαι ἐφαιότερον, μείον φέροντος τοῦ Πατρὸς, οὔτε τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου· εἰ καὶ τρίτην ἐν τῇ θεολογίᾳ τάξιν ἔχει, μεταγενεστέραν λαχόντος τὴν ὕπαρξιν. Ἄλλ' ὁμοῦ τῶν τριῶν συνόντων καὶ ὁμοτίμῳ δοξαζομένων· καὶ ὁ μὲν ὡς ἀρχὴ καὶ ρίζα, Υἱὸς δὲ καὶ Πνεῦμα οἷον βλαστοί· τινες αἰδῶς συνεκτεθήλασι. Τοῦτο δὲ τὸ περὶ Θεοῦ δόγμα πάσαι μὲν τινες ἐμυθήθησαν, φιλανθρώπως ἑαυτὴν ἐκκαλυπτούσης τῆς θεαρχικῆς ἀγαθότητος, πλὴν ἀμυδρῶς, ὥσπερ τισὶ χρώμασι στυγνότεροις γραφομένου τοῦ κάλλους τῆς εὐσεβείας, καὶ ταμειομένης εἰς τὸν καθήκοντα καιρὸν τῆς τρανότερας λαμπρότητος. Οὕτω δὲ πρότερον ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ὑπὸ τοῦ μόνον ἐκείνου εἰδέναι λέγοντος· ἐτιμᾶτο λαοῦ, μὴ ποιουμένων αὐτῷ συμμερίτην τῆς τιμῆς τὸν πάντα, ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, κακτημένον Υἱὸν, εἰ καὶ πλείστα; ὅσαις ἐμφάσειν ἑαυτὸν διεδείκνυσεν. Οὕτω δὲ τοῦ ἀχρόνως σὺν τῷ Γεννήτορι ἀνίσχοντο; φωτὸς ἐν χρόνῳ τῷ καθ' ἡμᾶς ὁραθέντος, τὸ συναστράπτειν αὐτῷ Πνεῦμα οὕτω τῆς προσήκουσης παρὰ τῶν ἀνθρώπων ἐκληρονόμει τιμῆς. Ἐπεὶ δὲ ἅμα μὲν ἡ τοῦ Πατρὸς δόξα διὰ τοῦ Μονογενοῦς φανερωτέρα γεγένητο, ἅμα δὲ καὶ ἡ αὐτοῦ πεφανέρωτο τοῖς πρὸς τὴν σφῶν οὐ μύσασσι σωτηρίαν Θεότης, ἥδη λοιπὸν καὶ τὸ συμβασιλεῖον ἐμφανίζεται Πνεῦμα. Καὶ πρὶν μὲν ἐν σώματι συναναστρεφομένου τοῦ Λόγου συμπαρόν αὐτῷ καὶ συνεργαζόμενον τὰ παρ' αὐτοῦ μαρτυρίαν ἀντιλαμβάνον· ὕστερον δὲ ἐξ ἐμφανέστερον.

Nūn γὰρ ἐμφανῶς ὥφθη καταπατὴς ὁ ἀντὶ τοῦ πρὸς τὸν Πατέρα Παρακλήτου ἀναπτάντος; ἄλλος

NOTÆ.

ctissimæ Trinitatis similitudine allata difficultates suboriri, cum apta in hanc rem similitudo afferri possit nulla: ita ut illas perpendenti, quæ pueris, cum instituuntur, bona mente, ut id intelligant, quod intelligi nequit, recitari solent, eos minus rectis quodammodo phantasmatis interdum imbul, videri possit.

Παράκλητος, πληρῶν μὲν ἐκείνου τὴν ὑπόσχεσιν, πληρῶν δὲ καὶ ἡ περὶ αὐτοῦ θεοφορουμένων ὑπὸ χειρὸς, τὴν ἐπὶ πᾶσαν σάρκα διάχυσιν. Nūn ἀμερίστως ἐν τοῖς μαθηταῖς μεριζόμενον, τὸ οἰκεῖον ἐμφανίζει ἀξίωμα, οὐκ συνεργῶν ὡς περ πρότερον, ἀλλ' αὐτὸ ἐργαζόμενον τὰ θαυμάσια, καὶ τῇ συγγενείᾳ τῶν ἔργων τῆς φύσεως πιστούμενον τὴν συγγένειαν· πρῶτον ἐκ χειλέων ἀγραμμάτων τοῦ διδασκάλου σοφίας ἤκουστο ῥήματα, ἄρτι γλώσσης τῶν μαθητῶν ἀμαθὸς γνωστικῇ διηγεῖται φθογγή· Ἰσὺν τὸ θεῖον ἀξίωμα, διὰ τοῦτο πάλαι καὶ νῦν ὁμοία τὰ γινόμενα. Πρῶτον τῷ συνδεσπύζοντι λόγῳ τὴν θεραπείαν τοῦ πλάσματος συνεργάζετο, νῦν τοῖς ὑπηρέταις ἐνθιμῶν ἐνεργεῖ τὰ μυστήρια. Τιμάσθω τοιγαροῦν ὁμοειμῶς τὸ Ἰσὺν τῇ ἐνεργείᾳ, καὶ διὰ τοῦτο Ἰσὺν καὶ τῇ οὐσίᾳ πανάγιον Πνεῦμα ὑπὸ τῶν εὐγνωμονεῖν εἰδόντων, καὶ δεσποτικῆς μεγαλειότητος φυλαττόντων ἀνύδριστον τὸ ἀξίωμα.

Δοξαζέσθω θεικῶς ὑπὸ τῶν συνιέναι ἡξιωμένων τῆς θόξης αὐτοῦ τὴν θεότητα. Ἰουδαῖος μὲν γὰρ τῷ τοῦ φθόνου ζόφῳ περιλυγαζόμενος, καὶ ὅστις ἄλλω σκοτῇ ἀπιστίας τὸ βλέπειν ἀφήρηται, ἀντὶ τοῦ θεοῦ ζειν διασύρει τὰ τελούμενα· καὶ κατειρωνεύεται τοῦ μυστηρίου, οὐ συνιὲς ἐξ ἀπονοίας ἀθεραπεύτου τὸ παράδοξον τῶν τελουμένων· οὐδὲ τὸ ἀναιδὲς ἐμφράτων στόμα, δι' ὧν ἄνδρας ὁρᾷ μὴδ' αὐτῇ πρότερον εἰδόντας τῇ οικείᾳ γλώσσῃ χρῆσθαι, ἀθρόον ἐν ταύτῃ τὸ πρωτεῖον κατέχοντας, καὶ ταῖς ἀλλοτριαῖς ὡς ἐθάσι διαλεγόμενους. Ἄλλ' ἀντὶ τοῦ πρὸς πίστιν ὁδηγεῖσθαι τῷ θαύματι, πρὸς χλευσμὸν ἀνασβεῖται τῶν οἷς ἐμπνέων ἐνεργεῖ τὰ παράδοξα.

Τί λέγεις, ὦ τῇ μανίᾳ μεθύων, ὅφ' ἥς ἀπαξ ὁ λογισμὸς σκοτοδινήσας, οὐ δύναται γεγονῶς ἑαυτοῦ ἀναῆψαι, ἀλλ' ἐπὶ προλαβοῦσι πταίσμασιν ἐπισυνάπτει νεώτερα πταίσματα; Γλεῦκος οὕτω τὰ ἀμαθῆ διατρέωνσε στόματα, καὶ ποταμὸν σοφίας μέθῃ πηγάζουσι; Ὡς τῆς δυσσεβοῦς ἀναισχυντίας, Ἰουδαῖοι ἀνόητοι· ἐπειδὴ τοῖς πάλαι προσομιλῶν θεολόγοις, μὴ οἶδ' ὅτε γέγονας ἐκείθεν χειραγωγηθῆναι πρὸς κατανόησιν τῶν σήμερον γινόμενων, φρόνῳ ἀποστερούμενος ἐκὼν τῆς χειραγωγίας, πρόσχες τοῖς ἄρτι θεολογοῦσι χειλέσιν ἀγραμμάτοις, καὶ μάνθανε παρ' αὐτῶν, ὅτι μὴ γλεῦκος, ὡς σὺ ληρέεις, ἀλλ' ἡ ἀνωθεν ἐπίπνοια τὸ εὐλαβὸν ἀπειργάσατο. Παιδεύου νῦν καὶ ἄκων ἡ μελετῶν οὐκ αἰσθάνου ῥήματα, τὴν σήμερον τοῦ θείου Πνεύματος ἔχουσιν πάλαι προμεμνηνύχα, τοῦ ἀλιεῶς σοὶ τὴν ἐρμηνείαν ἐξηγουμένου. Σὺ μὲν οὖν τυχὸν καθὼς τὸ πρότερον ἐκακούργου τυφλώτων γνώμη, οὕτω δὴ καὶ νῦν βύων τὰ ὧτα, οὐ βούλει πῶν λεγομένων ἐπαλεῖν, οὐδὲ πρὸς τὴν σὴν σπένδεσθαι σωτηρίαν· ἀλλ' ὅν ἐπὶ τῷ σὺ κακῷ πόλεμον ἤρω, τοῦτον καὶ ἐπὶ παρακροτήσεις, καὶ πολεμήσεις

* Act. II, 13. * ibid. 17.

A missionem illius (4), et [quæ de se prophetica labia (5) resonauerunt, nempe spiritus effusionem super omnem carnem adimplens. Nunc vero dignitatem prodit suam, indivise inter discipulos divisus, nec jam cooperans ut prius, sed ipse admirabilia peragens, et rerum actarum similitudine similitudinem comprobans naturæ. Nuper ex magistro illiterato (6) verba sapientiæ audiebantur, nunc ex indocta discipulorum lingua docta resonat vox. Cum enim eadem sit semper divina virtus, quocumque tempore similia præstat. Antea una cum condomino Verbo creaturarum saluti operam dabat, modo ad servos veniens ipse mysteria conficit. Æque colatur igitur, qui æqualis est virtute ac substantia, ab his omnibus, quibus recte sentire, divinosque honores recte peragere cordi est.

Divino cum cultu prosequantur, qui ejus divinitatem cognoscere meruerunt. Judæus quidem ab invidiæ caligine obrutus, et quicumque alius incredulitatis tenebris excæcatur, colendi loco, oblatrat iis quæ sunt, et mysterium irridet, ob amentiam insanabilem mirabilia non intelligens, quæ præstantur, nec os impudens cohibens; etiamsi homines videat, nuper vix proprio sermone valentes loqui, repente non in eo tantum prima ferentes, sed in alienis etiam, tanquamdiu assueverin, disputantes: nec ad fidem a miraculo impellitur, sed potius ad eos ridendos, in quibus incredibilia conspiciuntur.

C Quid loqueris, miser, eo furore percitus, quo cum semel obtenebrata mens est, restitui vix potest, sed erroribus novos in dies superaddit errores? Ita ne ora indocta vinum edocuit, et sapientiæ flumina profundit ebrietas? quam scelestæ est imprudentia tua, fatue Judæe! posteaquam ab antiquis theologis intelligentiam hodierni facti invidia obœcante haurire non valuisti, theologis his quamvis illitteratis te attentum præbe, et ab illis diace, facundiam hanc non a vino, ut deliras, sed ab inspiratione celesti excitatam esse. Intellige nunc vel invitus, quæ meditans minime intelligebas verba, hodiernam scilicet divini Spiritus effusionem olim prænuntiatam, piscatore tibi interpretationem exhibente. Tu ergo sicut antea mente obœcatus aberrabas, ita nunc aures obstruens, quæ dicuntur, renuis audire, tuæque saluti consulere. Quin bellum, quod in perniciem tuam suscepisti, urges etiam atque etiam, et sicut adversus Jesum Deum meum, ita et adversus ejusdem naturæ Spiritum voce personas. Et cum ipsi, ad hominum salutem perficiendam de-

NOTÆ.

(4) *Promissionem illius.* Joan. XIV, 16. Καὶ ἐγὼ ἐρωτήσω τὸν Πατέρα, καὶ ἄλλον Παράκλητον δώσει ὑμῖν.

(5) *Prophetica labia.* Joel II, 28. Effundam Spiritum meum super omnem carnem, et prophetabunt

fili vestri, et filiae vestrae.

(6) *Magistro illiterato.* Joan. VII, 15. Et mirabantur Judæi dicentes, quomodo hic litteras seit, cum non didicerit?

scendenti, manus injicere non liceat (semel enim A oportuit pro creatura Deum in carne pati, quam injuriam Unigenitus pertulit) contra discipulos, quibus se inspirat, arma sumes, et acies malitiam tuam : idque tandem præstabis, ut cum eorum, tum deicidii tui, et calamitatum inde exortarum fama per universum orbem discurrat.

δείξεις ἡκονημένην πονηρίαν. Ἀνύσεις δὲ τοσοῦτον, ὅσον σοῦ μὲν τὴν θεομαχίαν, καὶ τὰς ἐκ ταύτης σα

περιστοιχόμενας συμφοράς, τῶν δὲ εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξάκουστον γενέσθαι τὸν φθόγγον.

O perfidia insanabilis, ob quam tamen ad sanandas gentes illi opportune sparguntur! gentes scilicet sermonem eorum sapientiam intelligent, et dulces fidei latices inde ebibent, infidelitatis amaritudinem depellentes. Ab illis Deus et Pater honorari gaudebit et coli, quia Filium suum dilectum, et Spiritum suum bonum una recolent, gloriamque retribuet; te quidem, avitosque cultus abiciens, illorum vero suscipiens, qui Spiritui sancto famulentur in igneis linguis hodie descendent. Oportet enim tum linguæ tuæ pruriginem, tum accensum aliorum scelerum flamma mundum, ab ignea voce cohiberi, quæ ab igneis linguis prodibit. At Judæi profecto delirent, simulque quicumque ad ipsos accedentes manifestam Spiritus sancti gratiam non vident. Nos vero divina ejus luce illustrati, et eorum visu aperte fruentes, secundum quæ benigniter inter nos commoratur, veneremur sicuti Deum decet. Ita colimus, ut edocti sumus, ita honoramus, ut jussi sumus. Cum Patre, et Filio coordinatum Spiritum, et coadorandum probe agnoscimus, ab æterno coexistentem, non de novo illi ordini succedentem, non potestate diversum, non alienum natura, nullo ex iis carentem (7), quæ Patri et Filio communia scimus, ejusdem sedis, ejusdem gloriæ, ejusdem operationis, ejusdem imperii componentem.

Nulla audax lingua in supremum, et operatorem Spiritum feratur, ea de illo proferens, quæ nefas est proferre. A divino quidem Verbo omnium Creator cæli firmati sunt*, sed, Spiritum quoque virtutis eorum constructorem fuisse, edocti sumus. *Nemo novit Patrem, nisi Filius*†: verum ea scientia Spiritus non destituitur; *scrutatur enim profunda Dei*‡. Remissionem peccatorum Filius impertitur, D at eadem potestate Spiritus pollet: servos nobilitat dignitate adoptionis§: confundantur qui in servitu-

ὡς περ τῷ Ἰησοῦ καὶ Θεῷ μου, οὕτω δὴ καὶ τῷ συμφορῇ αὐτοῦ Πνεύματι. Καὶ ἐπεὶ μὴ κατ' ἐκείνου χεῖρας ἐπιβαλεῖν οἷός τε εἶ, τὴν τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν καταπτάντος ἐργάσασθαι (ἅπαξ γὰρ ἔδει παθεῖν ἐν σαρκὶ Θεὸν ὑπὲρ τῆς τοῦ πλάσματος σωτηρίας, καὶ τὴν παροινίαν ὑπὴνεγκεν ὁ Μονογενὴς) κατὰ τῶν οἷς ἐπιπνεύμαθῶν ὀπλιζόμενοι, τὴν σὴν

ἡ τῆς σῆς ἀθεραπεύτου κακίας, καλῶς αὐτοὺς ἐπὶ τὴν τῶν ἐθνῶν συνάθροισιν διασπειρούσης· ἃ τῶν σωφρονούντων ἀληθῶς στομάτων εἰσεται τὴν σοφίαν, καὶ τὸ ἐκεῖθεν ἡδὺ τῆς πίστεως πίεται νῆμα, ὃ πικρὸν τῆς ἀλμυρᾶς ἀπιστίας ἀποκλυσάμενα. Ὅψ' ὦν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ἐν τῷ τιμᾶσθαι μὲν τὸν ἀγαπητὸν αὐτοῦ Υἱόν, τιμᾶσθαι δὲ καὶ τὸ ἀγαθὸν αὐτοῦ Πνεῦμα, ἡσθήσεται τιμώμενός τε καὶ λατρευόμενος, καὶ πρὸς ἑαυτῶν οικειῶν ἀντιδοξάσει, σὲ μὲν καὶ τὰς σὰς ἀπωθούμενος λατρείας, αὐτῶν δὲ τῇ ἐν ἀγίῳ Πνεύματι θεραπευόμενος λατρεῖα, τῷ σήμερον ἐν πυρίναις γλώσσαις καταפוιτήσαντι. Δεῖ γὰρ ὁμοῦ μὲν τὴν σὴν γλωσσαλίαν, ὁμοῦ δὲ καὶ τὴν φλόγα τῆς ἄλλης ἀσεθείας κατανεμομένην τὸν κόσμον, πυρίνῃ διακοπῇ φωνῇ, ἣ τῶν γλωσσῶν ἀπηχηθήσεται τοῦ πυρός. Ἄλλ' Ἰουδαῖος μὲν ληρείω, καὶ εἰ τις ἐκεῖνῃ παραπλήσιος οὐχ ὁρᾷ τὴν ἐναργῶς ὁρωμένην χάριν τοῦ Πνεύματος. Ἡμεῖς δὲ οἱ τῷ θεῷ αὐτοῦ περιλαμφθέντες φωτὶ, καὶ δι' ὦν φιλοανθρώπως τὴν ἐν ἡμῖν ποιεῖται ἐνοίκησιν, τῆς ἐμφανείας τρανῶς ἀπολαύοντες, θεοπρεπῶς καὶ τιμήσωμεν· οὕτω δοξάζομεν, ὡς ἐδιδάχθημεν· οὕτω τιμώμεν, ὡς προστετάγμεθα, Πατρὶ καὶ Υἱῷ συντεταγμένον εἰδότες καὶ συμπροσκυνούμενον· ἐξ αἰῶνος συνὸν, οὐχὲ νεώτερον εἰς τὴν σύνταξιν προσελθόν. Οὐ κεχωρισμένον τῆς ἐξουσίας, οὐκ ἡλλοτριωμένον τῆς συμφύτας, οὐκ ἀπόκληρον τῶν ὅσα κοινῇ Πατὴρ γινώσκεται καὶ Υἱοῦ, ὁμόθρονον, ὁμόδοξον δὲ, συνδημιουργόν, συμβασιλεύον.

Μή τις γλώσσα τολμηρὰ κατὰ τοῦ βασιλεύοντος καὶ δημιουργοῦ Πνεύματος, πρὸς ἃ μὴ θέμις ἐκείνου λέγειν παρακεκινεῖσθαι· τῷ πάντα κτίσαντι θεῷ Λόγῳ ἐστερεώθησαν οἱ οὐρανοὶ, ἀλλὰ καὶ τὸ Πνεῦμα συνεργὸν εἶναι τῆς δυνάμεως αὐτῶν πεπαιδευμένα. Οὐδεὶς γινώσκει τὸν Πατέρα, εἰ μὴ ὁ Υἱός, ἀλλ' οὐκ ἀπολείπεται ταύτης καὶ τὸ Πνεῦμα τῆς γνώσεως· ἐρευνᾷ γὰρ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ. Αἰδῶσιν ἄφεσιν ἁμαρτημάτων ὁ Υἱός, τῆς αὐτῆς ἐξουσίας τὸ Πνεῦμα. Ἐξευγενίζει τοὺς δούλους τῷ τῆς υἱοθεσίας

* Luc. xxiv, 46. * Psal. xxxii, 6. † Matth. xi, 27. ‡ I Cor. ii, 10. § Rom. viii, 15.

NOTÆ.

(7) *Non iis omnibus carens*. Ecce principium misere detortum, et perperam a schismaticis intellectum. Dicunt enim: Quodcunque Patri et Filio commune est, et Spiritui sancto est commune: propterea ubi non Pater tantum, sed etiam Filius activa processione pollet, nec Spiritus sanctus careret; tum vero sicut a Patre, et a Filio, ita a se ipso quoque procederet, sive originem sumeret. At quis nesciat, principium illud non esse generatim

accipiendum, nisi de operationibus ad extra, velut creatione? Nam cum de internis agitur, solum de communibus attributis velut potentia, et aliis statuitur, deque his intelligendi sunt Patres. Hoc quidem vel ex eo satis patet, quod Scriptura doceat, Patris, et Filii Spiritum esse, non autem sui ipsius; itidem a Patre et a Filio Spiritum mitti, nunquam autem a se ipso. Quid manifestius?

ἀξιωματι. Αἰσχυνέσθωσαν οἱ πρὸς δουλείαν τὸ δι' οὗ ἡ ἐλευθερία καταβιβάζοντες· οἱ οὐ πεφρίκασιν μετὰ τῶν κτισμάτων συναριθμεῖν τὸ τῆς κτίσεως αἷτιον. Ὡς τῆς φρενοδολίας! Οὐ συνίστασιν οἱ πνευματομάχοι ἑαυτοὺς πολεμοῦντες. Καθ' ἑαυτῶν ἀκονοῦσι τὰς γλώσσας, καὶ οὐκ αἰσθάνονται. Εἰ κτίσμα τὸ Πνεῦμα, ὡς σκαιὸν κτίσμα, πῶς ἐλευθερίαν χαρίζεται; Εἰ μὴ Θεός, πῶς θεϊκῆς χάριτος μεταδίδωσιν; Εἰ μὴ βασιλεύει, πῶς ἂν κληρονόμους βασιλείας ἐργάσαιτο; Εἰ μὴ συμφορὰς, πῶς δι' αὐτοῦ σύμφοροι Θεοῦ καθιστάμεθα; τί βιάξῃ τοῦ ἤδη καταλυθέντος τυράννου, τοῦ ἀποστάτου, φημί, δαίμονος, βιαίτερος ἀναπεφάνθαι τύραννος, μετ' ἀφθαρσίαν πάλιν ἐγχειρίζων φθορὰ τὸ πλάσμα; Οὐ γὰρ δὴ τὰ κτίσματα ὑπὸ κτίσματος ἀφθαρτίζονται. Εἴπερ οὖν δοῦλον τὸ Πνεῦμα, ἔτι τὸ πλάσμα δεδούλωται τῇ φθορᾷ, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν τοσοῦτον ἐδόθη ἀντίλυτρον. Ὁ μὲν γὰρ Χρὶς ὡς ὁμοδύναμον καὶ συνεργὸν εἰς τὴν ἀνάπλασιν παραλαμβάνει, σὺν αὐτῷ τε καὶ τῷ Γεννήτορι καταπραξόμενον ἡμεῖν τὴν ἀναστοιχίωσιν. Εἰ δὲ μετὰ τῶν κτισμάτων ἡρίθμηται, οὐκ ἔστιν ὅπως ἐκεῖνο ἐνεργήσῃ τὸ δι' ὃ παραλαμβάνεται. Οὐ γὰρ δὴ φαίης, ὅτιπερ οὐδὲν κωλύει καὶ κτίσμα ὑπολαμβάνειν τὸ Πνεῦμα, καὶ παρ' αὐτοῦ ἡμᾶς ἡλευθερωθῆναι. Πρῶτον μὲν γὰρ εἰ τὸ διεφθορὸς ἀνεπλάττετο διὰ κτίσματος, τίνος ἕνεκεν ὁ Κτίστης οὕτω φιλοτίμως ἐπὶ τὸ πρᾶγμα χωρεῖ, καὶ τοσαύτην ἐπιδείκνυται τὴν προαίρεσιν εἰς ἔργον, ὃ δυνατόν ἦν καὶ κτίσματος ἀποχωρῶντος διακόνῳ τελεῖν; Τί δὲ μήτραν οἰκεῖ, καὶ σπαργάνους ἐλίσσεται, καὶ κατὰ βραχίονος πλήρης λαμβάνει, τὸ πλήρες τῆς ἐμῆς ἀναπλάσεως; τί δὲ σταυρὸς πῆνυται, καὶ φωνῶντων χεῖρες τολμῶσιν ἀτόλμητα, καὶ ἡ ὑπὲρ ἡμῶν τῶν οὐρανῶν κρύπτεται γῆ, ἐν χωρίῳ φθορᾶς ξενιζόμενος; τί; Οὐ γὰρ ἦν ἐτέρως βοηθῆσαι τῷ πλάσματι, οὐδ' ἦν εἰς τοσαύτην εὐεργεσίαν δοῦλον παραστήσαι, οὐδὲ δι' ἐκείνου τῆς φθορᾶς ἀπαλλάττειν, οὐδὲ παρὰ κτίσματος τοσοῦτον ὄνρον λαμβάνειν, ἀλλὰ μόνου Θεοῦ. Ὅς ἐπειδὴ σπλάγγνοις οἰκτιρμῶν παρακέκλητο, καὶ πόνων ἀπαλλάττειν κεκρίκει τὸν ἀπηγορευκότα τῇ κακώσει, ἐπεὶ μὴ δυνατόν ἦν ἄλλως εἰς ἔργον ἐκβαλεῖν τὰ κεκριμένα, πρὸς ἐκπλήρωσιν ὧν παρεκάλεσεν ἑαυτὸν ἐχορήγησε. Πῶς οὖν, ὅς, ὅτι μὴ δυνατόν ἦν κτιστῇ φύσει τῷ τῆς ἀναπλάσεως ἔργῳ διακονεῖν, διὰ τοῦτο αὐτὸς διακονήσας, εἰ μετὰ τῶν κτισμάτων τὸ Πνεῦμα συντέτακται, συνεργὸν αὐτὸ εἰς τὴν τοῦ φθαρέντος ἀνάπλασιν παραλαμβάνει; ἔπειτα δὲ τίς ὁ τρόπος ἐτέρῳ μὲν ἡμᾶς ἡμαρτηκέναι, λαμβάνειν δὲ παρ' ἐκείνου τὴν τοῦ πταίσματος ἄφεσιν, ὥγε μὴδὲν ἡμεῖν ὑπεύθυνοι; οὐ γὰρ αὐτοῦ δεδομένην οὐ τετηρηκώς ἐντολήν. Τί οὖν ἐμὲ γεγέννηται;

¹⁰ II Cor. III, 17.

NOTÆ.

(8) *Dei congeneres constituimur?* Σύμφοροι. *Vulgata complantati.* Rom. VI, 5.

(9) *Si corruptum per creaturam.* Ut quod indubium, et manifestum est, demonstret, obscuris nititur, et minime ratis: poterat siquidem homo,

tem conantur Spiritum deicere, ex quo libertas est¹⁰. Non exhorrescunt isti connumerare inter creaturas creationis auctorem: probi dementiam! Pneumaticidæ in se ipsos belligerant, nec intelligunt; in se ipsos linguas acunt, nec agnoscunt. Si enim, o scelestæ, Spiritus creatura est, quomodo libertatem largitur? si Deus non est, quomodo divinam gratiam impertit? si non regnat, quomodo regni hæredes nos constituit? si ejusdem naturæ non est, quomodo per ipsum Dei congeneres constituimur (8)? Quis te adigit, ut tyrannum ipsum jam prostratum, rebellem, dæmonem dico, violentia ac perversitate exsuperes? post incorruptionem scilicet æquisitam, creaturam rursus corruptioni tradis, cum ab ea per creatam virtutem eximi nullo modo possit. Si ergo Spiritus servus est, factura iterum corruptioni traditur, etiamsi tanto pretio redempta. Filius enim ut potentia ejusdem cooperans, in refusione assumitur, cum Patre, et cum Spiritu renovationem nostram effecturus. Qui vero cum creaturis computatur, id, propter quod assumitur, præstare non potest. Non enim dices nihil prohibere, quin Spiritum creaturam putemus, quamvis ab ipso liberemur. Primum enim si corruptum per creaturam (9) resciri poterat, cur Creator tam avide opus auscipit, tantoque studio in id incumbit, quod a creatura peragi poterat? Cur uterumq; subit, et fasciis involvitur, et qui omnia perficit, perfectionem corporis nostri paulatim assequitur? quare crux compingitur, et carnificum manus ad infanda prosiliunt, terraque conditur, in corruptionis regione hospitans, qui cælorum altitudini imminet? quare hæc omnia? nisi quia creaturis aliter subveniri non poterat, nec in tantum opus servus assumi; nec servi erat a corruptione eximere, tantumque munus præstare, sed solius Dei. Qui postquam misericordia tactus fatigatos homines malis tandem eripere statuit, cum aliter præstari id nequiret, se ipsum in opus tradidit. Quomodo igitur, si Spiritus inter creaturas ponitur, ad naturæ labefactatæ instaurationem ille sibi Spiritum associavit, qui redemptionem, cum nihil ad eam natura creata conferre posset, ipse perfecit? Deinde quænam hæc ratio esset, ut in unum peccassemus, et ab alio injuriæ non partecipe peccati remissionem obtinereimus? Non enim in creaturam peccavit homo, sed in Deum, ejus præceptum infringens. Cur ergo me a debito natura eximat creata, cui debitor nunquam fui?

κτίσματι, ἀλλὰ Θεῷ ἡμαρτεν ἄνθρωπος, τὴν παρ' τοῦ χρέους ἀπολύει φύσις κτιστῇ, ἥς ὑπόχρεως οὐ

quamvis imperfecte, satisfacere, nisi altiori compensatione sibi satisfieri Deo placuisset: *Deus enim per suam omnipotentem virtutem poterat humanam naturam multis aliis modis reparare.* D. Thomas III, quæst. I, art. 2.

Vos igitur, qui de sancta Triade tam inique cogitatis, et vobis ipsis tam male consulitis, nolite Spiritum gloria sua fraudare, vel æqualitate cum Patre, et Filio, eumque ordini creaturarum accensere. Dignitatis suæ magnitudinem vereamini si non propter alias vultis causas ob illud saltem, quod Verbum ipsum consubstantialia de eo testimonium protulit. *Euntes, dixit illis, quibus, cum ad Patrem ascenderet, ministerium tradidit, euntes docete omnes gentes, baptizantes eas in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti*¹¹. Qui servus est, dominantem gradum participare non potest; non ergo ut servus, sed ut condominans in eum ordinem Spiritus assumitur: tanquam collega ad instaurationem creaturæ adhibetur, tanquam divinæ gloriæ suæ, non alterius cuiusdam, communionem largitur, a qua, si impios quosdam audias, abest ipse. Tanquam optimus bonitatem germinat, tanquam sanctissimus sanctitatem effundit, tanquam creator creata sanctificat. Minime ergo per creationem exstitit. Nihil enim, quod creatum sit, similiter creatis sanctificationem potest tribuere; qui enim fieret, ut daret, quod non possidet, et quo creatum omne æqualiter caret?

ἐαυτοῦ κέκτηται, καὶ οὐ παραπλησίως ἅπαν κτιστὸν ἐπιδέεται;

At dixit, *de meo accipit*: (10) pariter, quem ego mittam vobis¹²; et similia, quæ iniquæ resonant voces, id, quod impietatem arguit, in blasphemie subsidium advocantes. Verum non dixit, *De meo accipit*, ut tu prætextum injuriæ sumeres, neque ut putares, ipsum tanquam Dominum ac divitem largiri; Spiritum vero velut servum, atque indigentem accipere: iis enim verbis exhibet quod commune est ac indivisibile; eodem modo de Spiritu loquens, ac de se et Patre locutus est: *Ego veni in nomine Patris mei*: pariter, *Ego te clarificavi super terram*: deinde, *Omnia, quæ dedisti mihi, abs te sunt*: rursus de discipulis speciatim, *Tui erant, et mihi dedisti*¹³. Quid ergo? num quia in Patris nomine venit, et illum glorificat, et omnia accipit ab illo, eum ab eadem natura ac dignitate excludes? Ut insanas aliquando cogitationes rejicias, huic etiam sententiæ aures commoda: *Et mea omnia tua sunt, et tua mea sunt, et clarificatus sum in eis*¹⁴. Humilibus mentem amove cogitationibus. Ne censeas, Patrem dare ut indigenti, sed ut simul dominantanti concedere;

Μηδαμῶς οὖν, ὡς ἀδίκως μὲν περὶ Τριάδος λογίζομενοι, ἐπισηφαλῶς δὲ τὰ οἰκεία διατιθέντες, τῆς οἰκειότητος ἀποστερεῖτε τὸ Πνεῦμα· μὴ δὲ τῆς θεϊκῆς Πατρὸς καὶ Υἱοῦ δις τῶντες ἰσοτιμίας, τῇ τῶν κτισμάτων τάξει καταμιγνύετε. Δυσωπῆθητε τὸ μεγαλεῖον τοῦ ἀξιώματος, εἰ μὴ γε ἐκ τῶν ἄλλων βούλησθε, ἀλλ' ἐξ ἧς ὁ συγγενὴς Ἀδὸς διὰ μαρτυρίας προσφέρεται. *Πορευθέντες, φησὶν, οἷς, ἀναληφθεὶς πρὸς τὸν Πατέρα, τὴν διακονίαν παρέθετο, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος*. Οὐ δύναται δεσποτικῆς συντάξεως τὸ δοῦλον μεταλαγχάνειν. Ὡς συνδέσποτον οὖν, ἀλλ' οὐχ ὡς δούλον εἰς τὴν σύνταξιν παραλαμβάνεται· ὡς συνδημιουργὸν τὴν ἀνάπλασιν τοῦ δημιουργήματος συνεργάζεται· ὡς θεὸς τῆς ἑαυτοῦ θείας δόξης, κοινωνίαν χαρίζεται, ἀλλ' οὐχ ἑτέρου ποθὲν δόξης, ἧς κατὰ τὸν δυνάστη λόγον ὑπάρχει ἀλλότριον. Ὡς ὑπεράγαθον βρῦσι τὴν ἀγαθότητα, ὡς ὑπεράγιον πηγάζει τὴν ἀγιότητα, ὡς κτίσαν ἀγιάζει τὰ κτίσματα. Οὐ μόνον ὡς διὰ κτίσεως εἰς ὑπαρξιν παρίον. Οὐδὲν γὰρ τῶν κτισμάτων τοῖς μετέχουσιν ὁμοτίμου κτίσεως ἁγιασμοῦ μεταδίδωσιν· πῶς γὰρ ἐκείνου ποιήσεται τὴν μετάδοσιν, ὃ μὴ παρ'

Ἄλλ' ἐκ [τοῦ] ἐμοῦ λαμβάνει, φησὶ, καὶ ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν, καὶ τοιαῦθ' ἑτέρα τὰ ἄδικοι φεγγεῖται χεῖλη, συνήγορον τῇ βλασφημίᾳ ποιούμενοι τῆς ἑαυτῶν δυσσεβείας τὸν ἔλεγον. Οὐκ εἶπεν, Ἐκ τοῦ ἐμοῦ λαμβάνει, ἵνα σὺ ἀφορμὴν ὕδρεως λάβῃς· οὐδ' ἵνα αὐτὸν μὲν οἰηθῇς δεσποτικῶς πλουτοῦντα διδόναι, τὸ Πνεῦμα δὲ χρῆζον δουλικῶς λαμβάνειν, ἀλλὰ τὸ κοινὸν τῶν προσόντων καὶ ἀμέριστον παρίσθησι διὰ τῶν εἰρημένων· ὅμοια λέγων περὶ τοῦ Πνεύματος τοῖς εἰρημένοις αὐτῷ περὶ τῆς πρὸς τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα οἰκειότητος· Ἐγὼ ἐλήλυθα ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρὸς μου· καὶ, Ἐγὼ σε ἐδόξασα ἐπὶ τῆς γῆς. Καὶ, Πάντα ὅσα δέδωκάς μοι παρὰ σοῦ ἐστι. Καὶ ἰδίως μὲν περὶ τῶν μαθητῶν. Σοὶ ἦσαν, καὶ ἐμοὶ αὐτοὺς δέδωκάς. Τί οὖν; ἄρ' ἐπειδὴ ἐν τῷ τοῦ Πατρὸς ἐλήλυθεν ὀνόματι, καὶ δοξάζει αὐτὸν, καὶ πάντα παρ' αὐτοῦ λαμβάνει, ἀλλοτριώσεις αὐτὸν τοῦ συνδεσπόζειν καὶ τῆς συμφυίας; ἀλλ' ὑπόθεσις κακεῖνοις τοῖς ῥήμασι τὸ οὗς· Καὶ πάντα τὰ ἐμὰ σὰ ἐστι, καὶ τὰ σὰ ἐμὰ, καὶ δεδόξασμαι ἐν αὐτοῖς. Καὶ τῶν πενιχρῶν ἀπόσπρηθι λογισμῶν. Μὴ νόμιζε τὸν Πατέρα

¹¹ Matth. xxviii, 19. ¹² Joan. xvi, 15; xv, 26. ¹³ Joan. v, 43; xvii, 4, 6, 7. ¹⁴ Joan. xvii, 10.

NOTÆ.

(10) *De meo accipit*. In vulgatis textibus legitur λήψεται, accipiet. Joan. xvi, 15. Unde arguentes contigit mihi quosdam ex Græcis audire, cum hæc Christus protulit, nondum Spiritum accepisse. Quapropter quod ab eo accipit, non originem, seu divinitatem esse, sed gratiam, quam deinde, cum Pentecostes die descenderet, ut in homines effunderet, accepit. Hoc argumentum plane concidit, si legamus λαμβάνει, accipit, ut hic auctor legit, quamvis erroris eorum propugnator acerrimus. At, quomodocumque legatur, inepta omnino est ea ratiocinatio, cum in divinis nulla intercedat temporis distinctio; καὶ ὅπερ ἄρα λήψεσθαι νῦν ἐκ τοῦ Υἱοῦ

λέγεται ὁ Παράκλητος, αἰωνίως ἐξ αὐτοῦ λαμβάνει. Quare quod nunc Paracletus accepturus a Filio asseritur, ab ipsa æternitate ab eo accipit, ut Georgius Trapezuntius ad Cretenses scripsit. Qui cum a Filio gratiam sumere Spiritum affirmant, naturam pariter sumere fatentur; fieri enim nequit, ut in Deo sejungi possint natura, et gratiam conferendi virtus. Cæterum quod eo Scripturæ documento Photianos jugulemus, impios ac blasphemos Leonos appellat: quanquam enim cum pneumatomachis res adhuc sit, iis tamen et nos ab ipso accenseri, quæ sequuntur, ostendunt.

διδόναι ὡς χρῆζοντι, ἀλλ' ὡς καινῇ συνδεσπόζοντι A συναπιτρέπειν· εἰ καὶ σοὶ τύπον ἐγνωμοσύνης καὶ μετριότητος, ὥσπερ ἐν τοῖς ἄλλοις, οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα τῷ μετρίῳ καταλιμπάνει τῆς διαλέξεως. Οὐ τάλιν οὐδὲ περὶ τοῦ Πνεύματος δίδωσι τὰ εἰρημένα τοῖς μὴ τὰ ὀρθὰ διαστρέφειν ἐπιδείξειν ποιουμένοις ἀφορμὴν τινα πρὸς τὴν ὑπόβασιν, ἀλλὰ τὸ συμφυὲς καὶ τῆς δόξης τὴν συγκληρονομίαν, ἣν ἔχει πρὸς τὸν Πατέρα, ταύτην προσεῖναι καὶ τῷ Πνεύματι διατρανοῖ.

Ἐκ τοῦ ἐμοῦ λαμβάνει. Πῶς ἐκ τῶν ἐκείνου λαμβάνει; Ὅτι ἂν ποιῇ ὁ Υἱὸς, ταῦτα καὶ τὸ Πνεῦμα ποιῇ. Ὅσπερ ἐκεῖνος λαμβάνει παρὰ τοῦ Πατρὸς, οὕτως ἂν βλάπτει τοῦτον ἔργα ποιῶντα, τελεῖ.

Ἐκ τοῦ ἐμοῦ λαμβάνει, οὐχὶ μετέδοσίν τινα δηλοῖ, ἥς ἐστιν ἐκπαῖς, ἀλλ' αὐτοδουλίαν καὶ σύμπνοιαν, ἥς οὐδέπω κεχώρισται.

Οὐχ οὐδ' ὅπερ ἡ νῦν νεωτεροποιία τῶν καινῶν B εἰσαγόντων ὑπαρξίν τοῦ Πνεύματος βούλεται, τὸ ἐκ τοῦ Υἱοῦ λαμβάνειν τὸ Πνεῦμα τὴν προβολὴν σημαίνει τὰ ῥήματα. Οὐ τὴν μίαν ἀρχὴν κακῶς εἰς πολυαρχίαν μετατάττειν ἐπιχειροῦσιν· οὐκ οἶδα πόθεν ἐπὶ ταύτῃ ἐλθόντες τὴν ὑπόληψιν· πότερον ἐν τῷ καθιστάναι τὸν Υἱὸν εἰς τὴν τοῦ Πνεύματος πρόδον, συναΐτων ποιήσωσι τῷ Πατρὶ τῆς τοῦ Πνεύματος

NOTÆ

(11) *De meo accipit.* Hic ex professo disputare aggreditur. Cum his verbis Spiritus processionem a Filio Scriptura doceat, ad eorum vim aliena interpretatione eludendam ingenium acunt adversarii. Quorum antesignanus Photius ita explicat in epistola ad episcopum Aquileiensem, ac si ἐκ τοῦ ἐμοῦ significaret *ex meo Patre*: οὐ γὰρ εἶπεν, ἐξ ἐμοῦ, ἀλλ', ἐκ τοῦ ἐμοῦ· δηλόν, οὕτως Πατρός· non enim dixit *ex me*, sed *ex meo*, scilicet *Patre*. Quam explicationem sensus, et Scripturæ contextus non admittunt, satisque jam refutata est. Aliam vero C Leonem molitum esse discimus ex hoc loco, nempe *accipere de meo*, idem esse ac *eadem præstare*: qui probe quidem ἐκ τοῦ ἐμοῦ non ad Patrem, sed ad loquentem Filium referendum fatetur; at quam inepte, quam procul ab omni loquendi usu, et a quacunque sanctorum Patrum interpretumque doctrina, explicat *accipere pro imitari*, seu *facere*! ita ut, cum legitimus accipit, non, quid accipit, exquirere debeamus, sed quid faciat. Quod si *accipere est imitari*, sive *exemplum accipere*, cum, qui exemplum ab alio accipit, cognitionem simul accipiat, cumque in divinis idem sint cognitio, ac essentia, jam si cognitionem a Filio Spiritus accipit, accipit et essentiam. Præterea cum dicimus, ea, quæ Filius facit, et Spiritum facere, de externis actionibus toti communibus Trinitati intelligimus: nihil ergo hoc ad Christi verba *de meo accipit* facit, quibus cum personaliter locutus sit, falsum eo sensu est, quæ Filius agit, et Spiritum agere. Falsa itidem ratio est, quam affert a similitudine depromptam, et Joannis quinti capitis versiculum decimum nonum respicientem. Cum enim dicitur Filius facere, quæ videt facientem Patrem, de operationibus intelligendum est a Trinitate profectis, minime vero a personis singulis. Quid autem hoc cum generatione Patris? An exinde Filius a Patre non generatur? Joannis locum illum sufficit inspicere, ut statim pateat, quam intempestiva Leonis illatio sit; ante ea siquidem verba dictum non fuerat, *Filium accipere a Patre*, sed *a se ipso Filium nihil facere*: τοῖς ἐν αὐτῷ οὐδὲν.

(12) *De meo accipit.* Per hæc, non videtur auctor discussa nuper interpretatione sibi magnopere satisfecisse: aliam enim subdit; nempe *accipit de*

etiamsi æquitatis, et moderationis exemplum, ut alibi, ita et hic humiliter loquendo exhibuit. Ita igitur verba nullam, ut Spiritus inferior censeatur, occasionem præbent, nisi iis forte, qui recta omnia perturbare student; sed consubstantialitatem, et gloriæ communionem, quam Filius habet cum Patre, eandem et Spiritum habere declarant.

De meo accipit (11): quomodo ex his, quæ ille habet, accipit? quia quæ Filius facit, ea et Spiritus facit: sicuti Filius accipit a Patre, quia, quæ videt facientem Patrem, facit.

De meo accipit (12). Per hæc verba non significatur communicatio quædam, cujus indigens sit, sed concordia, ac consensus inseparabilis.

Neque vero, quod nunc eorum audet innovatio, (13) qui Spiritus novum esse inducunt, ex Filio scilicet processionem Spiritum accipere, ea verba docent: hoc enim modo unum ejus principium in principia plura (14) perperam student convertere. Non equidem novi, quidnam eos in hanc sententiam perduxerit: an Filium in Spiritus processionem intrudant, ut eum simul cum Patre concusam (15)

meo significare *concordes, et consentientes sumus*, quæ sutilior est, quam refelli mereatur. Cæterum indigentiam in sancto Spiritu neque nos profecto agnoscimus ullam, sicut Græci in Filio non agnoscunt, quamvis a Patre esse sciant: cum hæc in divinis ordinem tantum, ac relationem importent, nec prohibeant unam et eandem trium personarum naturam esse.

(13) *Eorum innovatio.* *Neωτεροποιαν* nobis exprobrare solent: ac si Basilius, Cyrillus, Athanasius, Gregg, Nyssen, et Nazianzenus, Chrysostomus, Epiphanius, et quotquot in opusculis ab Arcudio, et Allatio collectis laudantur, et congeruntur, ut Augustinum, Latinosque cæteros missos faciamus, inter veteres Patres censendi non sint.

(14) *Principia plura.* Græcorum scopolus hic error est, putantium scilicet in *πολυαρχίαν* nos incidere. Hinc in Joannis Zonaræ canonē hæc inter hæreses numeratur. *Ἐκπαῖσαι, ὡς Παρθένος, πολυμὴν τὴν σὴν, καὶ δεινῆς ἀποστάσεως αἰρέσεως τῶν Ἰταλῶν, δύο μὲν ἀρχὰς ἐπὶ τῆς μίδς δογματιζόντων φύσεως, Πνεύματος διττὰς δὲ τοῦ παντοῦργου λέγοντων ἔκπορεύσεις, ἑένως καὶ ἀσυνήθως. Protegas, Virgo, ovile tuum, atque a gravi Italorum hæresi averias, qui in natura una duo statuunt principia, duasque Spiritus cunctorum officia processionem ponunt, absurde, ac nove.* Verum perpendant schismatici, deprecor: si eos interpellem, an creatio a Patre tantum peracta sit, abnuent statim, et a tribus personis docebunt præstitam: at si ex hoc inferam, non unam ergo, sed plures creationis causas esse, irridebunt; cum personas tres constet in divinis causam unam efficere. Cur igitur Pater, et Filius non unum, sed duo sancti Spiritus principia constituent? et qui fieri potest, ut de extrinsecis operationibus ita ratiocinantes, tam diverse de intrinsecis, quibus ea doctrina fortius aptatur, ratiocinentur? Cæterum ideo in causam unam tres coalescunt personæ, quia sunt unus Deus, et quia cum secunda, et tertia a prima sint, et ipsissimam cum ea creandi actionem et perfectionem habeant, nullo modo possunt aliam causam efficere: quæ rationes et in processione activa pariter militat Filio communicata.

(15) *Concusam.* Nomen *causæ* in divinis Latini refugimus, pavegtes, ne dependentia, ut loquimur,

faciant, vel hoc Patri eripiant? Si enim Spiritus (16) ex Filio esset, cur non et ex se ipso esset, cum omne, quod Patris et Filii est, Spiritus etiam sit? Sed ulterius id etiam consequitur, non solum non esse ex Filio, verum etiam neque ex Patre. Qui enim ex se ipso habet esse, quam alia indiget causa? Rursus si æquipotens (17) Spiritus est, quomodo et Filius ex eo non est, sicut is est ex Filio? aut enim non ejusdem virtutis est, utpote accipiens, et non dans, aut si vere est, necesse est, ut Filius etiam aliquid habeat ex Spiritu, sicuti Spiritui aliquid ipse dat. Cur autem hoc (18) tantum Spiritui aufertis, nempe quod ex se ipso sit, non auferentes alia, quæ Filio insunt, et Patri? Nam vel alia quoque ipsi adimenda sunt, ut blasphemia magis pateat, vel neque id adimendum, quod ex se ipso sit. Quænam enim hæc de uno tantum privatio? Deinde Spiritus (19) ex Patre et Filio procedens, et a persona Patris per proprietatem suam distinctus, quomodo minor non erit Filio, cum hic esse habeat a Patre, ille vero, alia causa superaddita, etiam a Filio? Quod si quæcunque Filius habet, a Patre accipit, ab eo etiam accipiet, quod ex ipso procedat Spiritus. Cur ergo dandum est Filio, quod ex ipso procedat Spiritus, Spiritui vero neque illud dandum, ut ex se ipso procedat, neque illud, ut generationis Fili particeps sit? Rursus si major (20) est Pater, quia Filii causa est, major erit et Filius, cum causa Spiritus sit. Patet ergo, Spiritus personam imminui, Filio quidem in unam causam relato, Spiritu vero in duas. Quod si ex hoc major Spiritu statuitur Filius, major etiam in sanctum Spiritum, quam in Filium, blasphemia censenda est. Hoc enim ipsum Servator noster docuit, nempe blasphemiam in Spiritum sanctum neque in hoc sæculo remitti, neque in futuro ¹⁵.
ὁ Σωτὴρ τὴν εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον βλασφημίαν καὶ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ἀφυκτον εἶναι δίκης εἰπών.

¹⁵ Matth. xii, 32.

NOTÆ.

arguatur. Græci Patres adhibent passim, personarum ordinem respicientes; nec de Patre tantum, sed et de Filio. Hinc in Florentini Concilii decreto, quem Græci ἀρχὴν, Latini principium dicunt. Filium etiam Spiritu sancto majorem (ratione scilicet causæ, seu principii) Græci vocant. Vide *Græciam orthodoxam* tom. II, pag. 748, qua locutione minime utuntur Latini, apud quos durius sonat. Liceat propterea animadvertere, quæ injuria insimulemur a Photianis, tanquam sancti Spiritus dignitati non consulentes, cum ex his pateat, de ea multo magis anxios ac sollicitos nos esse, quam Græcos. At qui causam recipiunt, concusam etiam, ut hic Leo loquitur, videntur posse recipere. Nunquam tamen Patres συναξιῶν dixerunt Filium, tum quod minus congruat, ubi causa est una, tum quod Pater causa sit προκαταρχική, primaria, primigenia, originalis. Quod esse accipiant a Patre Filius, et Spiritus, Catholici Græci dicunt, sed Filius γεννητός, Spiritus ἐκπορευτός.

(16) Si enim Spiritus. Fallaces istæ illationes in mendacis supposito nituntur, nota septima jam everso et disjecto.

(17) Rursus si æquipotens. Arguit: Eadem Spiritus

προβολῆς, ἥ ἵνα καὶ τὸν Πατέρα τοῦτο ἀφαιρήσονται; Εἰ γὰρ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα, πῶς οὐκ ἂν εἴη καὶ ἐξ ἑαυτοῦ, ἐπειδὴ πᾶν ὅπερ ἐστὶ Πατὴρ καὶ Υἱοῦ, τοῦτο καὶ Πνεύματος; Εἴτα τί; Συμβαίνει μὴ μόνον μὴ εἶναι ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ἀλλὰ μηδὲ ἐκ τοῦ Πατρός. Ὁ γὰρ ἐξ ἑαυτοῦ τὸ εἶναι, τοῦτω τί δέοι ἐτέρωθεν αἰτίας; Ἐτι εἰ ὁμοδύναμον τὸ Πνεῦμα, πῶς οὐκ καὶ ὁ Υἱὸς ἐκ τοῦ Πνεύματος, ὥστε ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα; Ἡ γὰρ οὐκ ὁμοδύναμον αὐτῷ, λαμβάνον, οὐ διδόν, ἢ εἴπερ ὁμοδύναμον, ἔξοι τι καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Πνεύματος, ὥστε τῷ Πνεύματι διδωσιν αὐτός. Πῶς δὲ καὶ τούτου μόνου στερεῖται τὸ Πνεῦμα τοῦ εἶναι ἐξ ἑαυτοῦ, μηδὲν τῶν ἄλλων ἀφαιρούμενοι, ἃ Πατρί πρόσσεσι καὶ Υἱῷ; Ἡ γὰρ καὶ ἐτέρων στεροῖτ' ἂν, ἵνα ἡ περιφανεστέρα ἡ ὕβρις, ἢ εἰ μὴ ἄλλων, μηδὲ τοῦ εἶναι ἐξ ἑαυτοῦ. Τίς γὰρ ἐπὶ μόνου τούτου ἡ ἀποκλήρωσις; Εἴτα Πατὴρ καὶ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα προῖδν, καὶ προσθήκη ἰδιότητος τῆς Πατρικῆς ὑποστάσεως διακρινόμενον, πῶς οὐκ ἐλαττον συμφυτὰς καὶ οἰκείότητος τοῦ Υἱοῦ ἔξει πρὸς τὸν Πατέρα, εἴπερ ὁ μὲν Υἱὸς ἐκ Πατρός ἔχει τὸ εἶναι, τῷ δὲ καὶ τοῦ Υἱοῦ αἰτίου προστίθεται; Εἰ δὲ καὶ πάντα ὅσα ἔχει ὁ Υἱὸς, ἐκ τοῦ Πατρός λαμβάνει, ἐκεῖθεν ἂν εἴη καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ τὸ Πνεῦμα ἐκπορεύεσθαι. Τίς οὖν ἡ φιλοτιμία, δοῦναι μὲν Υἱῷ ἐκείνου προῖέναι τὸ Πνεῦμα, τῷ Πνεύματι δὲ μὴ δοῦναι, μήτε τὴν ἑαυτοῦ ἐκπόρευσιν, μήτε μὴν τῆς τοῦ Υἱοῦ μετέχειν γενήσεως; Καὶ εἰ μείζων ὁ Πατὴρ τῷ εἶναι αἰτίος τοῦ Υἱοῦ, μείζων ἂν εἴη καὶ ὁ Υἱὸς τῷ εἶναι αἰτίος τοῦ Πνεύματος. Καὶ πῶς οὐκ ἂν λάθοι ἡ τοῦ Πνεύματος σμικρυνομένη ὑπόστασις, τοῦ μὲν Υἱοῦ πρὸς ἐν αἰτίον ἀναφερομένου, τοῦ Πνεύματος δὲ πρὸς δύο τὴν ἀναφορὰν ἔχοντος; Καὶ εἰ ἐκ ταύτης τῆς ἀκολουθίας μείζων τοῦ Πνεύματος ὁ Υἱὸς, πῶς ἡ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα βλασφημία μὴ μείζων τῆς εἰς τὸν Υἱὸν βλασφημίας; Τοῦτο γὰρ ἐδίδαξαν καὶ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ἀφυκτον εἶναι δίκης εἰπών.

tus virtute potentiaque pollet ac Filius, ergo si Spiritum Filius emitit, et Spiritus Filium emittit. At ego similiter arguam: Æquipotentes sunt Pater et Filius; ergo si Pater Filium generat, et Filius Patrem. Ridiculæ ratiocinationes: nempe generatio, spiratio, productio, non potentia sunt opera, sed personalium proprietatum.

(18) Cur autem hoc. Errores cumulat auctor hoc loco. Nec Spiritus enim, nec Filius sunt a se, sed a Patre.

(19) Deinde Spiritus. At Pater Filiusque, si eos ut sancti Spiritus principium consideres, unum sunt; unus siquidem spiritus, et una spiratio. Quæ sequuntur, jam diluta sunt. In generatione Filii nullus Spiritui sancto locus, cum exeat a personali proprietate Patris, quia Spiritus Filium supponit, cum sit Spiritus non Patris tantum, sed et Filii: Ἐξαπέστελεν ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ. Galat. iv, 6. Quid clarius?

(20) Rursus si major. Quoad essentiam et naturam Spiritus Filio est æqualis, ordine et origine minor: at sicut duas habere causas non consequitur, ita nec duos habere majores. Cætera satis refutata sunt.

Ἄλλ' ἐκ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα, καὶ ποῦ τὸ Α τῆς μοναρχίας εὐσεβές; πῶς δὲ οὐ πολυαρχία χώραν λάβοι; τί γὰρ κωλύσει κατὰ τοῦτον τὸν λόγον, καὶ τὸ Πνεῦμα ἐτέρου αἰτίον εἶναι, καὶ ἐκεῖνο πάλιν ἐτέρου; καὶ οὕτω πάλιν τὸ πολυαρχον ἀνακύψει. Ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα ἐκπορεύεται, καὶ πῶς ὁ τὸν Πατέρα γινώσκων, καθὼς ἐκεῖνος τὸν Υἱὸν γινώσκει, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, φησὶν, ὁ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται; Ἄλλ' ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα· τὴν αὐτὴν πρόδοον, ἣ τοῦ Πατρὸς ἐτέραν; Ἄλλ' εἰ μὲν τὴν αὐτὴν, τί δεῖ τῆς ἀμφοτέρων προσβολῆς, ὑπαρχούσης ταύτης; εἰ δὲ ἐτέραν μὲν Πατρὸς, ἐτέραν δὲ Υἱοῦ, ἀλλὰ τὸ ἐξῆς σιωπάσθω. Τί δέ; τίς μᾶλλον αἴτιος, ὁ Πατήρ, ἢ ὁ Υἱός; Ἄλλ' εἰ μὲν ὁ Πατήρ, πῶς τὸ μᾶλλον ἔχων, τοῦ ἡττοῦς ἐνεδίκησεν; εἰ δὲ ὁ Υἱός, οὐ μόνον ὡς ἔοικεν τῆς αἰτίας τοῦ Πνεύματος κοινωνεῖ τῷ Πατρὶ, ἀλλὰ καὶ μόνος αὐτὸς ἀντὶ τοῦ Πατρὸς τοῦ Πνεύματος αἴτιος. Εἴτα εἰ ἐκπορεύεται τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα, πῶς οὐκ ἐξ ἑαυτοῦ τοῦτο δίδωσιν ὁ Υἱός; καὶ πῶς πάντα λαμβάνει παρὰ τοῦ Πατρὸς; καὶ τίνα τρόπον οὐ δίδωσι

Ex Patre igitur et ex Filio Spiritus? ubinam unius principii religio? nonne pluralitas principiorum locum inveniet? quid enim hoc modo prohibet, (21) Spiritum quoque alterius causam esse, istumque iterum alterius? ex quo pluralitas principiorum rursus excitatur. Ex Patre, et ex Filio Spiritus procedit? quomodo ergo qui Patrem agnoscit, sicut ille Filium novit, *spiritum veritatis*, inquit, *qui a Patre procedit* (22) ¹⁶? Ex Filio procedit Spiritus? peto, per eandem ne (23) processione, an per aliam? si per eandem, quid indiget processione ab ambobus illa posita? si vero alia est Patris processio, et alia Filii, sileatur, quæso, quod inde consequitur. Quid enim? uter magis causa est, Pater, an Filius? si Pater, quomodo qui major est, minoris indiget? si Filius, jam sequitur, non tantum causam esse simul cum Patre, sed ipsum solum loco Patris Spiritus causam esse. Præterea (24) si a Filio Spiritus procedit, quomodo hoc non dat Filius ex se ipso? et quomodo omnia accipit a Patre? Dices, hoc ex Patre habet, et ab eo accipit tanquam

¹⁶ Joaŋ. i, 15; xv, 26.

NOTÆ.

(21) *Quid enim prohibet.* Hæc est Leonis argumentatio: Si præter Patrem est qui causet, seu producat, non modo producat Filium, sed et Spiritum, et producat iterum, qui a Spiritu producit. Quid hoc autem est, nisi in principiorum pluralitatem delabi? Ita oppugnantem respondemus: ideo Filium emitte Spiritum, quia virtutem spirativam a Patre habet, Spiritum autem alium Spiritum spirare non posse, quia virtus spirativa in ipso Spiritu sancto terminum habuit suum: sicuti Filius alium Filium non potest gignere, quia virtus generans in ipso Filio effectum et complementum obtinuit.

(22) *Qui a Patre procedit.* Misere hoc Joannis loco exsultant Photiani, ac si quod Christus hic non exprimit, negaret, et nulla alia, quibus hoc dogma explanaretur, in sacris paginis documenta haberent. Pro negatione silentium accipiendum non esse in Matthæi locus, quem Leo noster attulit paulo ante, satis ostendit: Οὐδεὶς γινώσκει τὸν Πατέρα, εἰ μὴ ὁ Υἱός: *Nemo novit Patrem, nisi Filius.* In eo enim Spiritus sanctus non modo non memoratur, sed videri possit minus circumspicis, a Patris agnitione excludi: quod tamen ipsi Græci nequaquam inferunt; quin ex adverso hæc oratione ipsa præ sancti Spiritus notione strenue auctor pugnat.

(23) *Per eandemne.* Per eandem procul dubio; nam ad spirationem efficiendam ambo requiruntur. Ineptissima est instantia subsequens, uter eorum magis sit causa, ubi ex ambobus sit causa una. Mirum est, in quam frivola delabi cogantur, qui hanc hæresim student protegere.

(24) *Præterea.* Ierat jam dicta, et abunde confutata. Filius nihil ex se dat, cum nihil ex se habeat. Spiritus essentiam recipiens vim etiam causæ recipit, sed quam personæ et Trinitatis ratio patitur, nempe erga externa.

Atque hæc tandem argumenta sunt, quæ in hanc quæestionem sapiens ille, uti volunt, imperator magno ingenii conatu collegit: in qua si nominis sui rationem minus videbitur implevisse, non ipsi quidem, sed desperatæ destitutæque omni ratione atque auctoritate causæ imputemus. Subsistant hic, si erunt, qui perlegant, Græci Græciam incolentes, seseque colligentes, agnoscant aliquando, quam inanibus, quam sophisticis captiunculis, et

ratiocinationibus primi illi erroris coryphæi, religionis facie ac nomine, cupiditates atque odia prætexentes, eo inclutam gentem adegerint, ut cum religione famam, imperium, aliisque olim traditas jam pene amiserit litteras.

Panagiotēs meus Sinopensis, vir ingenio et doctrina præstans, Schismaticis opinionibus præventus apprime, atque intima præoccupatus Venetias appulit. Græcis tunc præerat Tipaldus episcopus, doctus profecto, et catholicorum omnium dogmatum defensor eximius. Is Panagiotem inflexit et ad rectam sententiam eduxit; quin acerrimum Latinorum dogmatum propugnatorem reddidit; id vero nequaquam disputando, aut loquendo assecutus est, sed unice Græcos antiquos Patres tradendo, utque eos attente perlegeret iubens, et, quinam præcipue ex eorum libris evolventi essent, indicans atque ostendens. Dialecticis profecto tricus ita involvi et hoc, et quædam alia dogmata possunt, ut ingenio minus perspicaci præditis vix emergere liceat: verum Scripturæ, et veterum Patrum dilucidis verbis emicat statim rei veritas, atque effulget. Doctiores etiam magnumque nomen inter recentes Græcos consecuti, Bessario, Allatius, Arcudius, Papadopulus consulantur. Vox *Filioque* immerito additio dicitur, cum mera explicatio sit: si rein novam induceret, tunc vere additio dicenda esset.

At non desunt inter schismaticos, qui Latinos quarti et quinti sæculi Patres non ut posteriores de S. Spiritus processione locutos esse, contendant. Adeant hi, quæso, adeant saltem S. Augustini, quem ipsi quoque revereri non abnuunt, libros de Trinitate. Reperient in xv. In illa summa Trinitate, quæ Deus est, intervalla temporum nulla sunt, per quæ possit ostendi, aut saltem requiri; utrum prius de Patre natus sit Filius, et postea de ambobus processerit Spiritus sanctus; quoniam Scriptura sancta Spiritum eum dici amborum. Deinde: De utroque autem procedere sic docetur. Et paulo post: Qui potest intelligere sine tempore generationem Filii de Patre, intelligat sine tempore processionem Spiritus sancti de utroque. Et rursus: Intelligat, sicut habet Pater in semetipso, ut de illo procedat Spiritus sanctus, sic dedisse Filio, ut de illo procedat idem Spiritus sanctus. Eadem videbunt in tractatu xcix de Evangelio S. Joannis.

a causa : at quomodo ipse quoque causato pariter a se Spiritui hoc non dat, ut causa sit ? ut sicut ipse causandi privilegio gaudet, ita Spiritus hoc honore minime destituatur ? Neque enim dicent, hoc Patrem prohibere, cum ex eorum sententia id quoque communicet Pater, quod sibi soli peculiare est.

At hæc quidem extra viam, ut dici solet, ad novitatem arguendam. Vos autem melioribus cogitationibus præditi, libertatem ne abiciatis, et corruptionis servitutem nolite iterum subire, illius imperium, qui in libertatem vos asseruit detrectantes. At repugnant illi. Agant quod ipsis lubet : perversitatem quidem sententiæ suæ tunc intelligent, cum infandæ blasphemiae rationem reddentes ineluctabilis circumstistet furor. At nos adoptione illustres, et adoptantis cultum probe callentes, tanquam filii Dei, consubstantiali ejus Spiritum veneremur ; lumen verum orbem illuminans, rectum et ad rectitudinem salutis in obliquis perditionis viis errantes ducens, bonitatem largiens, beneficia effundens, et fontem sanctitatis incomprehensibilem, quem participantes spirituales intelligentiæ statim sanctificantur : quamvis ob voluntatis malitiam tenebrosus, impurusque evaserit, quia a Hierarchia Cœlesti abscissus est. Cæterum creaturæ reliquæ pulchritudinis ejus, et sanctitatis communicatione decorantur. Hinc enim est, ut omnia valde bona sint, et vocentur, a Patre quidem per Filium creata, communicatione autem sancti Spiritus ad perfectionem erecta ¹⁷. Quæ etiam si superveniens peccatum fœdaverit, denuo a Spiritu sancto ornata, meliori quam antea conditione renovata sunt : prius enim corruptioni fuerunt obnoxia, nunc vero superiori conditione gaudent.

Ἐπεισελοῦσαν ἁμαρτίαν ἀπρεπὴ τῇ φθορᾷ γεγόνота, ἀμείνονι καταστάσει τῆς προτέρας ἀνακαινιζόμενα· ἀνώτερα συντριβὴς τὰ ἔργα.

Intelligis, inter servos computandum Spiritum non esse, per quem ad præstantiorem anteriori statum homo eductus est. Non enim amplius a corruptione metuendum, quam incorruptione per Spiritum sanctum inducta profligavit Verbum, et abolevit : idemque ob tantam victoriam paterno throno, a quo nunquam divulsus fuerat, insidens, consocium Paraclitum misti ; per quem cum ejus gloria paterneret, tum ad suam creatura manduoceretur : pariterque ut disjectis jam a splendore Patris impietatis tenebris, a consubstantiali quoque, et illuminante Spiritu obscuri illustrarentur ¹⁸. Venit ergo in linguis igneis corporali simul specie, et divina : hac quidem ut divinitatem ostenderet, *Deus enim noster ignis consumens est* ¹⁹ ; illa vero, ut congenito Verbo rem congeneam ageret, corporaliter apparens, postquam ab eo corpus assumptum fuerat. In linguis venit, apto futuris rebus ænigmate ; ut antea in Christi baptismate sub specie columbæ apparuit, diluvii peccatorum finem

καὶ αὐτὸς τῷ ἐξ αὐτοῦ αἰτιατῶ τῷ Πνεύματι γίνεσθαι αἰτίω, ἵνα ὥσπερ ἐκεῖνος τὸ τοῦ Ἰδίου αἰτίου ἔχει προνόμιον, οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα μὴ ἔμοιρον ᾗ τῆς τοιαύτης τιμῆς ; Οὐ γὰρ δὴ γε τὸν Πατέρα κωλύειν ἂν τις εἴπῃ. Πῶς γὰρ ὄγε τὸ μόνον Ἰδιον αὐτοῦ κατὰ τὸν ὑμέτερον λόγον κοινοποιησάμενος ;

Ταῦτα μὲν ὁδοῦ, φασι, κάρτερρον εἰς ἐλεγχον τῆς νεωτεροποιίας. Ὑμεῖς δὲ τῶν ἀμεινόνων γενόμενοι λογισμῶν, μὴ τὴν ἐλευθερίαν ἀποδύεσθε, μηδὲ πρὸς τὴν δουλείαν τῆς φθορᾶς ἐλεεινῶς ὑποστρέφετε, οἷς ἔξαρνοι γίνεσθε τῆς δεσποτείας τοῦ δεσποτικῶς ἐλευθεροῦντος. Ἄλλ' οὐ βούλονται· ἐχέτωσαν ὡς προτιμῶσιν· οἱ μὲν εἰσονται τῶν ἐπινοῶν τὴν δεινότητα, ἐπειδὴν αὐτοὺς τὰ ἀναπόδραστα δεινὰ περιετῆ, λόγον ὑπέχοντας τῆς εἰς τὸ Πνεῦμα ἀσυγχωρήτου βλασφημίας· οἱ δὲ τῇ υἰοθεσίᾳ καλῶς διαπρέποντες, ἐν τῷ καλῶς τὴν τιμὴν εἰδέναι τοῦ υἱοθετήσαντος, οἷα δὴ τέκνα Θεοῦ, τὸ συμφυὲς αὐτοῦ Πνεῦμα θειάζωμεν, τὸ ἀληθινὸν φῶς, τὸ φωτίσαν τὰ πέρατα, τὸ εὐθὲς καὶ πρὸς εὐθύτητα σωτηρίας καθοδηγῆσαν τοὺς πλανωμένους ἐν τρίβοις σκολιαῖς ἀπωλείας, τὸ βρῦον τὴν ἀγαθότητα, καὶ τοὺς μετασχούσι τὸ ἀγαθύνεσθαι χαριζόμενον, τὴν ἀκατάληπτον πηγὴν τῆς ἀγιότητος, οὗ μεταλαβοῦσαι τοῦ ἁγιασμοῦ ἁγιάζονται μὲν ἄρτι παρισύσαι πρὸς γένεσιν αἱ νοεραὶ δυνάμεις· εἰ καὶ διὰ σκαιότητα προαιρέσεως ὁ τῆς ἀγίας καὶ φωτισμοῦς ἀπερβόλως τάξεως, βέβηλός τε ἅμα καὶ σκότος ἐγένετο· καλλωπίζεται δὲ τὰ μεταλήψει τῆς καλλονῆς τοῦ ἁγιασμοῦ τὰ λοιπὰ σύνδουλα κτίσματα· οὕτω γὰρ ἅπαντα λίαν καλὰ ἔστι τε καὶ εἰρηται, δημιουργηθέντα μὲν παρὰ Πατρός δι' Υἱοῦ, τελειουργηθέντα δὲ τῇ ἀγίᾳ τοῦ Πνεύματος μεταδόσει. Ἄ καὶ διὰ τὴν πάλιν ὑπὸ τοῦ ἀγαθοῦ Πνεύματος κατακοσμεῖται· εἴγε μετ' ἐκείνην μὲν συνετριβή, μετὰ δὲ ταύτης

Ὁρᾷ ὅπως οὐ δούλον τὸ Πνεῦμα, τὸ τὴν κτίσιν εὐπρεπεστέραν ποιήσαν, ἥς μετελήχει πρότερον καταστάσεως. Οὐ γὰρ ἐτι φθορὰ κατὰ ταύτης χωρεῖ, τῷ ἀναιρέτῃ Λόγῳ προσομιλήσασα καὶ καταποθείσα, καὶ δι' αὐτοῦ ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀφθαρσίας ἐγκαινισθείσης. Ὅς ἐπὶ τροπαίῳ τοσοῦτω πρὸς τὸν οὐ μὴ δίδστη θρόνον πατρίων καθίσας, καὶ σύνθρονον Παράκλητον ἐξαπέστειλεν, ἅμα μὲν τὴν ἐκείνου δόξαν τρανῶσαν, ἅμα δὲ καὶ πρὸς τὴν οἰκίαν τὸ πλάσμα χειραγωγῆσαν, καὶ ἵνα ἐν τῷ τοῦ Πατρὸς ἀπαυγάσματι τῆς σκοτομήνης τῆς ἀσεθείας ἐκκεχωρηκυίας, ἦδη καὶ ἐν τῷ ὁμοουσίῳ αὐτοῦ φωτιστικῷ Πνεύματι καταυγασθῶσιν οἱ ἄλαμπεις. Φοιτᾷ δὲ ἐν γλώσσαις πυρίναις σωματικῶς ὁμοῦ καὶ θεϊκῶς, τῷ μὲν, ἵνα τὴν θεϊότητα γνωρίσῃ· Πῦρ γὰρ ὁ Θεὸς ἡμῶν καταναλλοσκον· τῷ δὲ τῷ συγγενεῖ Λόγῳ πρᾶγμα τελῶν συγγενὲς, καὶ ποιούμενον τὴν παρουσίαν ἐν σώματι, ὥσπερ ἐκεῖνος ὥφθη μετὰ σώματος. Ἐν γλώσσαις δὲ ἐν οἰκίᾳ τῶν ἐσομένων πραγμάτων αἰνίγματι· ὥσπερ πρότερον ἐν τῷ βαπτίσματι περι-

¹⁷ Gen. i, 31. ¹⁸ Hebr. i, 3. ¹⁹ Hebr. xii, 29.

στερᾶς ὥπταντο εἶδει τὴν λῆξιν τῆς ἀμαρτίας ἅπασι κατακλυσμοῦ ἀπαγγέλλοντι, εἰ καὶ ταύτῃ πρὸς τὸν θεὸν Λόγον τῶν τελευτῶν ἀναφέρεται ἡ αἰτία, δεικνύοντος τοῦ φανέντος εἶδους. Ὅτι τοῦ Λόγου ἔργον ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις. Τὰς δὲ καὶ ἵνα τοῖς μαθηταῖς τὴν τῶν ἐπηγγελμένων ἐκπλήρωσιν ποιήσῃ, ὡς συμπάρων ὁ Λόγος ποιῶν ὁρῶ. Καὶ διδοὺς αὐτοῖς ὥσπερ τὸ πρότερον συμπάρων ἐδίδου τὸ Πνεῦμα, ἄλλοτε μὲν ῥήματι μόνῳ, ἄλλοτε δὲ ἐμφυσῶν τὸ δώρημα, αἰνιγματίζομένης τῆς οὐχ ὁρωμένης αὐτοῖς παρουσίας τοῦ Διδασκάλου, δι' ὃν ἐν γλωσσῶν σημειῶ τῆς θείας ἐπληροῦντο δυνάμει. Καὶ μηδὲς ἐπιδραμεῖται δυσσεθῆς καὶ ἀνόητος, καὶ ὡς θηράματι τοῖς εἰρημένους ἀνασθεῖσθαι, μηδὲ ὀργανικὴν τινα χρεῖαν πληροῦν ὀριζέτω τὸ Πνεῦμα, ἐκ τῆς ἐν ἡμῖν τοῦ λόγου καὶ τῆς γλώσσης σφαλλόμενος διοικήσεως. Ἡ οὕτω γ' ἂν οὐ μετὰ τῶν κτισμάτων τάξῃ τὸ Πνεῦμα, ἀλλὰ καὶ μετὰ τῶν σωμάτων· καὶ προσέτι ἄνω καὶ κάτω φύρειν τὸ πᾶν τῆς εὐσεβείας ἀπονενοήσεται. Τί δ' ἡ βία πνοῆς, ἡ τὴν σωστικὴν ταραχὴν τῶν ἐν τῇ θαλάσῃ τῆς ἀθείας πλωζομένων κατασημνύει, καλῶς ταραττομένων, καὶ πρὸς τὸν σωτηριῶδῃ τῆς θεογνωσίας λιμένα καταγομένων ὑπὸ τῶν ἐπιστημόνων κυβερνητῶν, οἷς ἐφιδρυόμενον ὠρεῖται τὴν ἐπιστήμην;

Τί λέγεις, ὦ τῶν θαυμασίων συκοφάντα, καὶ τῇ ἀπονοίᾳ ἐκ μέθης δημιουργῶν τὰ παράδοξα; χλευῖν ποιῇ τὰ ὑπερφυῖ; καὶ τοὺς ἐμφορηθέντας τοῦ Πνεύματος ἐκ τῆς σῆς εὐθηνούσης ἀναισθησίας τὸ γλεῦκος προφέρων μεθύσκεαι; ὡς λίαν σὺ νηφαλιῶς ἔχεις, ὅς ἐφ' οἷς ὀρεῖ τὴν πρότερον σοὶ μόνῳ παρουσαν χάριν τοῦ Πνεύματος ἐπὶ πᾶσαν χορηγομένην σάρκα, μὴ τρόπον περιβολῆς ταύτης παριεχόμενος, μηδὲ μετανοίᾳ τὴν προλαβοῦσαν θεομαχίαν διδοῦς, ἵνα μὴ θεῶν ὠρεῶν πλουτούντων ἑτέρων, οἱ μέχρι νῦν πένητες καθεστήκεσαν, σὺ ὁ πάλαι ταύταις πλουτῶν, ἐρημος καταληφθείης καὶ ἄπορος. Ἡδὴ γάρ σοι πρὸς ἀνάρβουν χωρεῖ τὰ πρῶτην καλὰ, καὶ σοὺ πᾶσα μὲν ἐξέημα ὠρεᾶ, πᾶν δ' ἀφαιρεῖται τίμιον, ἀντὶ δὲ τῆς πρότερον περιουσίας τῶν θεῶν ἐσχάτη σε περιστοιχίει ἀπορία. Εἰς τοῦτο γάρ σε φέρει ὃν ἐξ ἀρχῆς οὐ λήγεις φθόνον ἐγκυμονῶν, καὶ κατὰ τῆς σῆς διεξοδῶν σωτηρίας· ὅφ' οὐ καὶ νῦν στενοχωρούμενος, καὶ ῥῆξαι πάλιν τὴν συνήθη τῆς θεομαχίας ὥδιν βιαζόμενος, προάγγελον τῆς τῶν παλαμναίων χειρῶν ἐπιχειρήσεως, τὴν τῶν δυσσεβῶν χειλέων λοιδόριαν προπέμπεις, ἀλλὰ κατὰ σεαυτοῦ παρατάξῃ. Οὐ γάρ ἐτι τοὺς τοῦ Εὐαγγελίου φοβήσεις προμάχους, οὐδὲ τῆς σῆς ἀπονοίας βίβει λόγον ποιουμένους, ἀλλὰ τῆς ἀρετῆς καταλθούσης ἐπ' αὐτοὺς πυρίνης δυνάμει ὑποκλήσθοντες, καὶ νηπιῶν ἀγῶνα τὸν σὸν ἀγῶνα ποιοῦμενοι, καταπρήσουσι μὲν ἐπιπλέον σε πυρπολούμενον τῇ μανίᾳ, τῆς δ' εὐσεβείας τὸ φέγγος ἀπανταχῇ ἀναλάμψουσι. Γλεύκους εἰσι μεμεστωμένοι; Πυνθάνου τῶν ἐκ στόματος ἐκείνων τῇ διδαχαλίᾳ σωφρονιζομένων, οἱ καθάπερ ἡδίστῳ βέοντι νόματι τῷ ἐκείθεν δροσίζοντι πόματι· καὶ νῦν μὲν ὡς ὀρεῖς δῆμους ἀρύνονται, μικρὸν δ' ὕστερον βίβει

nuntiantis. Ita vero in divinum Verbum harum rerum causa refertur; ea forma connotante, Verbi opus esse sancti Spiritus descensum²⁰. Fortasse etiam, quæ discipulis promiserat, mens fuit perficere; ac sicut cum ipsis degens Spiritum eis impertierat, modo verbo tantum, modo etiam inspiratione, ita nunc præstat, occultata Magistri præsentia, ob quam sub linguarum figura divina virtute replentur. Nec impius aliquis occurrat, aut demens, qui conturbetur ex dictis, et errore ab usu linguæ, et loquelæ nostræ desumpto, organicum officium quoddam Spiritum perficere opinetur: nam hoc modo non inter creaturas tantum, sed et inter corpora Spiritum collocaret, atque insuper pietatem, ac religionem omnem susdeque verteret. Quid enim aliud vehemens spiritus indicat, quam salutarem illorum turbationem, qui in incredulitatis pelago navigant, et a sapientibus nautis, quibus insidens scientiam largitur, in portum cognitionis Dei perducuntur?

Quid loqueris, o calumniator miraculorum Dei, incredibilia ebrietati præ amentia tribuens? risum excitant, quæ naturam superant? et Spiritu sancto repletis mustum insensate exprobras²¹, et ebrios facis? An quidem sobrie te habes, qui cum videas Spiritus gratiam tibi soli olim datam in omnem gentem diffundi, mysterium non intelligis, nec poenitentia deicidium redimis; ne, celesti munere ditatis cæteris, qui usque in hoc tempus inopia premebantur, tu solus, qui olim eo fruebaris, ad egestatem damneris atque ad orbitatem? Tibi jam præpostere procedunt omnia; aufertur honor, dona evanescent, et pro anteriori rerum divinarum affluentia extrema pauperies te circumstistit. Ad hoc te adegit, qua prægnans semper fuisti, ac etiamnum es, invidia, vel in tuam ipsam salutem insurgens. Ab ea nunc quoque excruciat, et perpetuam deicidii synderesin novis sceleribus abrumperere cupiens, prænuntias homicidarum manum scelestæ vocis contumelias emittis. At in te ipsum aciem instruis: non enim in posterum Evangelium propugnantes deterrebis, sed dementia tuam floccifacientes, et ignea virtute super ipsos collapsa repleti, impetum tuum tanquam puerorum certamen despicient, fideique lumen ubique diffundentes, te rabie jam percitum et incensum, vehementius adurent. Ergone vino saturati sunt? eos percontare, qui ab eorum doctrina, tanquam a perenni rivo irrorati, jam resipuerunt. Et nunc quidem, quam cernis, turbam expiscantur; brevi vero inundabitur universus orbis, verborumque fluctibus submergetur impietas. Talia præstat ad hominum emendationem ebrietas hæc. O Deo inimicam amen-

²⁰ Act. II, 2. ²¹ ibid. 51.

tiam resipiscere nolentem, nec quiescere, ac Sal-

vatorem nostrum agnoscere!

τοσαῦτα ἡ παρούσα ἐπὶ σωφρονισμῷ τοῦ πλάσματος μέθη. Ὡς τῆς θεωμάχου μέθης οὐ βουλομένης λῆξαι, οὐδ' ἀνατῆσθαι, ὥστε ἐπιγινώσκει τὸν ἐληλυθότα σώσει Δεσπότην!

Verum eos, qui ob invidiam sensus amiserunt, atque ex eo prodigiorum horum intelligentia destituuntur, stupiditate sua perire sinamus. Nos vero a Spiritu sancto vivificati, sancteque immutati, cum recto sermone, tum piis gestis honorem illum, quo gaudet maxime, Deo exhibeamus. Mortuis affectuum operibus vacui simus; vivificam virtutum efficaciam operantem reddamus; foedam peccati faciem rejiciamus, divinam pulchritudinem assumamus. Abstulit Unigenitus intermedium inimicitiarum parietem; Deus Pater pacem iniit, Paraclitus nos adoptans suos fecit; tuta nobis et firma fiat hæc affinitas. Qui autem fiet? adoptantis bonitatem æmulando. Filios esse testemur moribus; invicem agamus, ut benignus Pater nobiscum egit; humanitatem exhibeamus, qui tantam humanitatem invenimus; ne crudeliter viscera exasperes, qui non misericordia tantum, qua indigebas, dignus es factus, sed Filii fiducia a clementi Domino recepta limites omnes excessisti. Noli superbia efferri, qui summo loco sedes, præstasque cæteris, nec majori debito obstrictus, cum plus acceperis, pro beneficio, quo devinctus es, injuriam rependas. Illum sequere, qui ut abjectum te ac depressum extolleret, ab immensa altitudine se demisit. Opes illas, quæ beneficiis afficiendi cæteros debitum tibi creant, noli in eorum contumeliam convertere. Jesu misericordiam imitare, qui non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit²², ut te misericordem faceret. Eorum, quæ nobis debentur, exactores ne simus inexorabiles. Ideo enim plurima remittuntur nobis, ne ab aliis nimia severitate exigamus. Dominum bonum æmulemur, non servum malum, qui domini erga se clementiam non imitatus, nec eam erga conservum adhibens, pium dominum severum fecit, et postquam quæ sibi debebantur, asperere exegerat, omnia quæ debebat, et ab ipso exacta sunt. Exemplum malum ne sequamur, ab eo periculo nobis caventes. *Dimittite*, inquit enim, qui sanguine suo nobis gratiam fecit, *et dimittimini, et estote misericordes, sicut et Pater vester celestis misericors est*²³. Pauperem pasce propter eum, qui, ut te pasceret, esurivit; nudum indue; eorum te misereat, qui ab eadem manu, sed non eadem conditione, creati sunt: quo minus aliorum indiges miseratione (si tamen quisquam est, qui in hoc vitæ mari tam feliciter naviget) eo magis in alios miserationem exerce. Imaginem tibi parem ne despicias abjectam, aut negligas. Ille siquidem Dei imaginem similiter præsefert, quamvis tu magnifice in thalamis degas, ille vero sub dio; quin pulchriorem fortasse et archetypo similiorem, ut nudus Lazarus,

Α τῆς βλύσεως πληρούμενα πάντα τὰ πέρατα, κατακλυζομένης τῆς δυσσεβείας τοῖς λογικοῖς χεύμασι. Ὡς τῆς θεωμάχου μέθης οὐ βουλομένης λῆξαι, οὐδ' ἀνατῆσθαι, ὥστε ἐπιγινώσκει τὸν ἐληλυθότα σώσει Δεσπότην!

Ἄλλα γὰρ οἱ τὰς αἰσθήσεις τοῦ φθόνου τῷ πάθει νεκρωμένοι, καὶ διὰ τοῦτο τῶν τελομένων θανάτων ἀφηρημένοι τὴν σύνεσιν, ἐρῶν μετὰ τῆς οἰκείας ἀναισθησίας ἀφείσθωσαν. Ἡμεῖς δὲ τῷ παναγίῳ ζωοποιηθέντες Πνεύματι, ἱερῶς ἀλλοιωθέντες, ὥσπερ λόγοις θεοπρεπέσι, οὕτω καὶ θείαις πράξεσι τὴν τιμὴν ἐκπληρώμεν αὐτῷ, ἥ διαφερόντως χαίρει τιμώμενος ὁ θεός· σχολάζομεν ἀπὸ τῶν νεκρῶν τῶν παθῶν ἔργων. Ἐμπρακτον τὴν ζωοποιὸν ἐνέργειαν τῶν ἀρετῶν σχῶμεν. Ἀμειψόμεν τὴν ἀσχήμονα τῆς ἁμαρτίας μορφήν· μορφωθῶμεν τὴν θεοειδῆ καλλογήν. Ἐλυσε τῆς ἐχθρας τὸ μεσότοιχον ὁ Μονογενὴς Μοιστεύσας. Κατήλλακται ὁ θεὸς καὶ Πατὴρ. Προσφκείωσεν υἱοθετῶν ὁ Παράκλητος. Γενέσθω ἡμῖν ἀσφαλὴς ἡ οἰκείωσις. Πῶς οὖν γενήσεται; Μιμησώμεθα τὴν τοῦ πεποικηκότος οἰκείου χρηστότητα. Μὴ ψευδῶμεθα τὴν υἰότητα διὰ τῆς τῶν τρόπων μορφώσεως. Ἐκεῖνα πρὸς ἀλλήλους ποιῶμεν, ἃ πρὸς ἡμᾶς ὁ οἰκτίρμων Πατὴρ ἐπεδείξατο. Μεταδῶμεν φιланθρωπίας οἱ πολλῆς τυχόντες φιланθρωπίας· μὴ κλείσῃς ἀσυμπαθῶς τὰ σπλάγχνα ὁ μὴ μόνον συμπαθείας ἥς ἐχρηζες ἡξωμένος, ἀλλὰ καὶ ἐπείκεινα τετυχηκὼς συμπαθείας ἐν τῷ παρῶν Ἰησοῦ πρὸς φιλάνθρωπον Δεσπότην λαβεῖν· μὴ κατεπαρθῇς ὁ τιμὴν τῶν ἄλλων ὑπερέραν λαθὼν. Μὴ δ' ὀφείλων οἷς παρὰ θεοῦ πλέον εἰληφας πλέον αἰδεῖσθαι, σὺ δὲ διότι μᾶλλον εὐεργεσίας τετυχηκας, διὰ τοῦτο ἐξυβρίζεις. Μιμήσαι τὸν ἐξ ἀπείρου ὕψους καταβεβηκότα, ἵνα τὴν σὴν ἀδοξίαν τιμήσῃ· μὴ τὴν ἐφ' ᾧ περιέπειν ἦ σοι τοὺς ἀσθενεστέρους ὑπόθεσιν, ἀφορμὴν ποιήσῃ τοῦ κατ' ἐκείνων προπηλατισμοῦ· μιμήσαι τὸ Ἰησοῦ συμπαθεῖς, *Ὁς οὐχ ἀρπαγμὸν ἡγησάμενος τὸ εἶναι Ἰσα θεῷ, ἐκένωσεν ἑαυτὸν*, ἵνα σοι μεταδῷ συμπαθείας. Μὴ τῶν εἰς ἡμᾶς χρεῶν ἀπαραιτήτοι γενώμεθα λογιστάι, οἱ ἀπείρων ὄσων ἀφειμένοι, ἵνα μὴ ἀπαραιτήτως ἃ κεχρεωσθήκαμεν εἰσπραχθῶμεν. Τὸν ἀγαθὸν δεσπότην, ἀλλὰ μὴ τὸν πονηρὸν δούλον ζηλώσωμεν· ὅς τὴν πρὸς αὐτὸν τοῦ δεσπότητος γνῶμην οὐ μιμησάμενος ἐν τῇ πρὸς τὸν σύνδουλον συμπαθείᾳ, τὸν ὡλεων αὐστηρὸν ὠφθῆναι ἐποίησε· καὶ ἐπεὶ ἀπαραιτήτον ἐποιεῖτο τὴν εἰσπραξίν τῶν ὀφειλομένων αὐτῷ, πᾶσαν καὶ αὐτὸς εἰσέπραχθη τὴν ὀφειλήν. Μὴ μιμήσωμεν τὸ πονηρὸν ὑπόδειγμα, ἵνα μὴ εἰς ἀνάγκην ὁμοίας καταστώμεν εἰσπράξεως. Ἀφετε γὰρ, φησὶν ὁ χαρισάμενος ἡμῖν ἐν τῷ αὐτοῦ αἵματι, καὶ ἀφιεθῆσεται ὅμῃν· καὶ γίνεσθε οἰκτίρμονες ὥσπερ καὶ ὁ Πατὴρ ὁμῶν ὁ οὐράνιος οἰκτίρμων ἐστίν. Θρέψον πένθητα διὰ τὸν ἵνα σε θρέψῃ πεινῆσαντα. Περιέβαλε γυμνόν· συμπάθησον ἐφ' οἷς ὀρέξῃ τὸν ὁμοίως σοι τῇ αὐτῇ δημιουργηθέντα παλάμη οὐχ ὁμοίως ἀνέσεως ἀπολαύοντα. Μᾶλλον δὲ ὅσον αὐτὸς οὐ χρῆζει· ἐτέρων συμπαθείας, εἰ γέ τις οὕτως εὐπλοῆσαι τεθέσθῃκε

²² Phil. II 6. ²³ Luc. VI, 37.

τοῦ βίου τῇ ἀλμῇ, τοσοῦτον συμπαθείας ἐτέροις Α et qui bysso amiciebatur, testantur. Ita nos ipsos μετὰδος· μὴ παρίδῃς, μὴδὲ καταφρονήσῃς τῆς σοι conformantes, affinitatem cum Patre servemus, nec ὁμοτίμου ἐρρίμμενης εἰκόνας. Εἰκῶν ἐστὶ καὶ οὗτός a filiorum dignitate deficiamus unquam. Reconciliatori Filio, et nos tanquam fratres excipienti, σοι παραπλησίως Θεοῦ, εἰ καὶ ὁ μὲν ἐν ὑπαίθρῳ tunc, ut par est, famulabimur: tunc Paraclitum reconciliationis pignus deferentem colemus, non sine ἑβρίπται, σὺ δὲ ἐν θαλάμοις πολυωρεῖ. Καὶ ἰσως γε honore nostro, ac salute, propter quam omnia λόγου μαρτύριον ὁ γυμνὸς Λάζαρος, καὶ ὁ τὴν βύσσον ἐνδεδυσκόμενος. Οὕτω διασωσώμεθα τὴν πρὸς τὸν Πατέρα οἰκειότητα. Τοιοῦτοις χαρακτηῖται διαμορφώσαντες ἑαυτοὺς, μὴ ψευσώμεθα τὴν υἰότητα. Οὕτω τοὺς ἀδελφοὺς ἡμᾶς προσλαβόμενον καὶ ἀποκαταλλάξαντα Υἱὸν θεραπεύσωμεν· οὕτω τὸν κεκοιμήτοτα τῆς καταλλαγῆς τὸ ἐχέγγυον Παράκλητον τιμῶμεν, τῇ ἑαυτῶν τιμῇ καὶ θεραπείᾳ καὶ σωτηρίᾳ, δι' ἣν ἅπαντα οἰκονομεῖται καὶ πράττεται.

Ἄλλ', ὦ σύνθρονε τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Λόγῳ Παράκλητε, τοσοῦτον μὲν τὴν σὴν ἐπιδημίαν τιμῶν ὁ λόγος· ἐχέτω. Σὺ δ' ἡμῖν τῷ σῷ ἡγεμονικῷ τὸν ἡγεμόνα νοῦν στηρίζεις, μὴδὲ τὴν ὑπὸ σοῦ ἀπειληλαμένην σκοτίζεσθαι ἐφ' ἧς αὐτοῦ καταχεῖσθαι, μὴδὲ τὴν ἐνέργειαν σφάλλειν ἐν παντὶ μὲν κατὰ τὸν βίον ἐπιχειρήματι, μάλιστα δὲ ἐν τῇ κυδερνήσει τῆς κοσμητικῆς ὁλκάδος, ἣν ἡμῖν ἐνεχειρίσας. Ὡ νοῦ, καὶ σοφία, καὶ Πνεῦμα πανάντιον, ἡ μία φύσις, ἡ ἀτμητος βασιλεία, ἥς τὸ κράτος αἰώνιον, δίδου πρὸς τὸν ὄγκον τῶν ἐγγχειρισθέντων καὶ τῶν ἐπινοιῶν τὴν ἀντιληψιν, ἄγων σὺν ἡμῖν καὶ διέπων ὧν τὴν ἐπιστάσιαν ἐπέτρεψας, ἵνα δεξιῶς ὑφ' ἡμῶν ὁ σὸς περιούσιος λαὸς ἐπιτροπεύμενος, καὶ τῶν ἐνταῦθα συμπιπτόντων σκαιῶν μὴ πειρῶν τῶν πραγμάτων, καὶ τῆς ἐκείθεν μετὰσχοι τῶν δεξιῶν ἀπολαύσεως, ἥς ἀπολαύσαιμεν ἅπαντες τῇ σῇ χάριτι καὶ χρηστότητι, κάκει τὴν σὴν

Atque hæc, o consubstantialis Patri et Filio Paraclite, in adventus tui honorem dicta sint. Tu autem intellectum nostrum ductu tuo rege, et confirma; tenebris a te olim disiectis illum circumfundi nunquam permittas, nec in iis, quæ in dies agit, aberrare; præcipue vero in mundanæ navis, quam nobis commisisti, regimine. O mens, o sapientia, o sancte Spiritus, natura una, regnum indivisibile, cujus potentia indeficiens est, mentis vim largire pro rerum mole, eosque, quorum nobis curam tradidisti, nobiscum rege; ut populus tuus per nos directus cum adversa, quæ hic eveniunt, declinet, tum ad cœlestem felicitatem perveniat, quam utinam consequamur omnes gratia et benignitate tua, ut illic supremam divinitatem tuam laudibus perenniter cumulemus.

δοξάζοντες θαρχίαν εἰς τοὺς αἰῶνας.

ΛΟΓΟΣ ΙΔ'.

C

ORATIO XIV.

Ὁμιλία εἰς τὴν κοίμησιν τῆς παρὰ τῆς Θεοτόκου καὶ δειπαρθέρου Μαρίας· ὅτε ὑπὸ τῶν ἐπιγείων καὶ ἐπικήρων, ἐν ταῖς φασιστοταῖς καὶ ἀκηρότοις λήξεσι τῶν οὐρανῶν μετέστη. Μηνὸς Αὐγούστου ιε'.

Homilia in sacrosanctæ Deiparæ, semperque virginis Mariæ obdormitionem: quando e terrenis caducisque, in illustrissimas et immortales cœlorum sedes translata est. Augusti mensis 15.

(COMBER. Anctar. col. 1734.)

Μητὲρ Θεοῦ ἑορτὴν τιμῶμεν. Ποία γλῶσσα τὴν τιμὴν ἐξιῶσει, πρὸς τὴν ἀξίαν οὐκ ἐνδέουσα τῆς εὐφημουμένης; Δεσποτική καὶ νῦν ἐκτελεῖται πανηγυρίς· ἡ γὰρ πάντων δεσπόζουσα χορηγεῖ τὴν ὑπόθεσιν. Τίς λόγος τῷ μεγέθει ταύτης συνεκταθῆσεται; Εἰ γὰρ καὶ ἐπ' ἄλλων, δι' ἀρετὴν εὐδοκίμων, ὧν ἡ ἀξία, τοσοῦτον ἔχει τὸ ἑλαττον, ὅσον εἰκὸς Δεσπότης ἡλαττωσθαι δοῦλον, ὅμως ἡ τοῦ λόγου εὐφημία κατόπιν ἐρχεται, τί χρὴ τοῦτον παθεῖν, τῇ τῶν ἀρετῶν ἀκρότητι προσιόντα; Πλὴν εἰ καὶ μὴ ἐλπίς, ὅσον ἄξιον, ὑπηγῆσαι, ἀλλ' ἡμεῖς γε παρέχομεν ἑαυτοὺς εἰς τιμὴν, τῆς δι' ἣν ἑορτάζειν ἡζώμεθα λελυτρωμένοι τῆς ἀνεόρτου κατηφείας καὶ σκυθρωπότητος· παρέξει δὲ τὸν λόγον, ὅποιον καὶ ἡλίκον ἂν βούληται, ὁ χρηματίζει ταύτης Υἱὸς εὐδοκῆσας Λόγος. Ἄλλὰ τί τὸ τελούμενον; Τί δὲ πανηγυρίζομεν; habente, tristitia. Præbebit vero, suggeretque orationem, qualem quantamque voluerit, Verbum, cui placuit, ac visum est ut ejus Filius esset. At, quæ est festi hujus celebritas? Quid conventu hoc publice celebramus?

Ἡ πρόην ἐκδημοῦσα τῶν ὄρων τῆς φύσεως ἐν τῷ κρείττονι ἢ κατὰ βούλημα κύειν τῆς φύσεως, νῦν καθὼς ὁ ἐκείνης βούλεται νόμος, τῆς ἐνύλου ζωῆς, ἐκδημῇ πρὸς τὴν αἰὼν. Τῆς μόνης κεχαριτωμένης,

Dei Matris festum diem honoramus. At quæ qualisve lingua, illius quæ celebratur honorem, pro ipsius dignitate ac meritis exæquabit? Et vero jam quoque Dominica dies, ac solemnitas agitur. Quæ etenim omnium Domina est, in præsentī argumentum suppeditat. Quænam oratio sua magnitudine ac granditate illius par erit magnitudini ac granditati? Etenim si in aliis ob virtutem illustribus, probatisque personis, quorum dignitas et præstantia tanto est minor, quanto servus Domino est inferior; quid ei necessum est evenire, qui ad omnium virtutum culmen accedit? Cæterum licet dignitatis tantæ dicendo adæquandæ, nulla spes suppetat, nihilominus ejus nos honori decantando impendamus, cujus beneficio hunc festum diem obimus, liberati a non festa, nihilque jucunditatis

Quæ pridem naturæ terminos meliori quam pro naturæ ratione conceptu excessisset, nunc quemadmodum naturæ ejusdem lex exigit, a materiali ac mortali in corpore vita ad immaterialem ac statâ

immortali proficiscitur. Ilius ad perpetuum gaudium transitum celebramus, quæ sola gratia plena existit. Carne itaque, quoad fieri potest, excedentes, ac spiritu immutati, cum gloria excessum prædicemus, digneque iis quæ peraguntur compositos animos ostendamus. Universi fines terræ in gaudio jubilent, ut exsultatio jubilationis sit propria. Cælum gaudii sit particeps, splendidiori collustratam flore; portasque ad cæli honorationis susceptionem pandens. Cælestes omnes ordines laudibus prosequantur. Gabriel, laudationis auspex accedat; quippe qui præ angelis aliis, immaculatis illibatisque, connubiis subservire soleat. Auspicatur vero, gaudii ultro verba inclamans, quod Matrem Domini introduci videant in Filii regiam. Etenim Dei illud capax tabernaculum, ab iis tabernaculis emigrans, quæ dissolvuntur ac intereunt, ad ea quæ manent, atque consistunt transfertur; fluxamque ac labilem vitam, nihil fluxa ac labili commutat. E terris ad cælos transvehitur, quæ mortalibus facta est scala, qua ad cælos ascendant. O miraculum! cum tristi morte commercium habet, qui tremendi cum ea commercii liberationem humano contulit generi: ac sepulcri sinus tabificos subit, ex cujus virginali utero integritas ac incorruptio existit: obscurisque cavitatibus, ac ventre terræ hospitatur, quæ illos, qui in tenebrosis misere degebant angustiis, in lucidissimis mansionibus requie donavit. Quidnam hoc rei est? An vult hæc rerum œconomia ac dispositio, ut ipsa quoque, quæ instaurationis humanæ communis causa esset, communi hominum hinc e vivis excedentium consuetudine, emigret, ne rerum omnium innovatio, naturam necessitudine ac affinitate sua privet? Quamobrem Filii, cui castis manibus vehiculo fuerat, divinis manibus, sincerissimum ac purissimum spiritum tradens, atque a temporali discedens vita, æterna cælorum regna obtinet, et ad omnis expertes umbræ sedes commigrat, Dei illa splendoribus celebrata domus, quam passis portis cælum suscipit, ac susceptione, decentioris ac honestioris status accessione clarescit. Cum enim jam, tot spiritualium ac immortalium populis, tamque multis ex mortalium genere in illam ascriptis civitatem, ut cum Matre regina perpetuum ævum agitent; ejus Regi ac Filio communiter laudes decantantibus, mirabili concentu circumsonet; necesse est ut longe priori amœnior ac delectabilior ejus constitutio facta sit. Hinc angelorum ordo, duce Gabriele, faustis prosequitur ominibus atque laudibus. Inde beatorum prophetarum agmen, cujus olim laudem, in ejus eminus intendens gloriam, meditabatur; eandem nunc reverenter adiens, lætæ modulantiæ ei meditata carmina pangit. Alia demum ex parte cum discipulorum cœtu infiniti martyrum exercitus, reverentia, ac timore jubilant. O quam beata quæ illic peraguntur! O quantus qualisque honos, perpetuæ virgini Matri in cælis deferatur! ubi nimirum, Filium videns in divum medio, quos ille deitate donavit,

πρὸς τὴν ἀληκτον χαρὰν, τὴν μετὰθασιν ἑορτάζομεν. Ἐκδημοὶ τοίνυν, ὡς οἶόν τε, τῆς σαρκὸς, καὶ τῷ πνεύματι ἀλλοιωθέντες, δοξάσωμεν τὴν ἐκδημίαν, καὶ πρέπουσαν τοῖς τελουμένοις τὴν κατὰστασιν ἐνδεϊξώμεθα. Πάντα τὰ πέρατα τῆς γῆς ἐν χαρμονῇ ἀλαλαξάτω, ἵν' οἰκείος ὁ ἀλαλαγμὸς τῆς ἀγαλλιάσεως ᾗ. Οὐρανὸς κοινωνεῖτω τῆς χαρμοσύνης, φαιδρῶτέρῳ ἄνθει περιλαμπόμενος, καὶ πρὸς ὑποδοχὴν οὐρανοῦ τοῦ ἐντιμοτέρου ἐξαυγιγόμενος. Πᾶς ὁ ἐν αὐτῷ παρευφημεῖτω διάκοσμος. Γαβριήλ ἐξαρχεῖτω τῆς εὐφημίας, ὅτε δὴ, πρὸ τῶν ἄλλων συνήθης ὢν ἐν τῷ λειτουργηκέναι τοῖς ἀχράντοις νυμφεύμασι· μᾶλλον δὲ ἐξάρχει ἐπιφθεγγόμενος τὰ ῥήματα τῆς χαρᾶς, οἷς ὁρᾷ τοῦ Δεσπότητος Μητέρα εἰς τὰ τοῦ Υἱοῦ ἐγκατοικιζομένην βασιλείαν. Ἡ γὰρ θεοχώρητος σκηνὴ τῶν λυομένων ἀπαίρουσα σκηνωμάτων, πρὸς τὰ μένοντα μετοικίζεται, καὶ τοῦ βέοντος βίου, ἀμείβει τὸν ἄρευστον. Γῆθεν πρὸς οὐρανοὺς διαπορθμευμένη, ἡ διαβατήριον τοῖς ἐν γῇ γενομένη πρὸς τὰ οὐράνια· ὦ τοῦ θαύματος! τῷ ἀμείδει θανάτῳ προσομιλεῖ, ἡ τῆς φρικτῆς ἐκείνου ὀμίλιας τὴν ἀπλλαγὴν τῷ γένει παρασχομένη· καὶ λαγόνες κρύπτουσι φθοροποιοί, ἧς ἐξεφάνη λαγόνων ἡ ἀφθαρσία, καὶ ἀφελγῶσι ξενίζεται κενεῶσιν, ἡ τοὺς ἐν ἀλαμπεῖ ταλαιπωρουμένους στενωχοῦρα, φαινοτάταις ἐν λήξεσιν ἀναπαύσασα. Τί τοῦτο; Ἡ βούλεται ἡ τοῦ πράγματος οἰκονομία, τὴν κοινήν τῆς τοῦ πλάσματος ἀναπλάσεως αἰτίαν, τῇ κοινῇ τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐντεῦθεν ἀναχωρήσεως συνηθεῖα, καὶ αὐτὴν ἀπαίρειν, ἵνα μὴ τὸ πάντα καινοτομεῖν, τὴν φύσιν τῆς συγγενείας χωρίζηται; Ταύτην ἄρα τοῦ παλάμαις ἀγναῖς ἐποχτασμένου Υἱοῦ, χερσὶ θεϊκαῖς τὴν παναχράτον ἐποχεῖσθαι δοῦσα ψυχὴν, τῶν προσκαίρων ἐπανισταμένη, τὰς αἰωνίους καταλαμβάνει διατριβὰς, καὶ πρὸς τὴν ἄσκιον μεταποικεῖται λῆξιν, ἡ τοῦ Θεοῦ ταῖς λαμπρότησι δεδοξασμένος οἶκος, ἣν ὑποδέχεται πύλας οὐρανὸς ἀναπετάσας· προσθήκην δεχόμενος εὐπεπιστέρας καταστάσεως τῇ ταύτης ὑποδοχῇ. Ἄρτι τῶν ἐκεῖ ἑορταζόντων, ὅσοι τε δῆμοι ἄνθρωποι καὶ ἀθάνατοι, καὶ ὅσοι τοῦ θνητοῦ γένους ἐκεῖνοι συνεπολιτογραφῆθησαν ἐπὶ τῇ συνδιαίτησί τῆς βασιλείδος μητρὸς, τῷ βασιλεῖ καὶ Υἱῷ κοινῶς ἄδόντων τὴν εὐφημίαν, τῇ θαυμαστῇ περιηχοῦμενος συμφωνίᾳ, τερπνοτέραν ἢ πρόσθεν, καὶ οὕτως ἔοικε δέχεσθαι κατὰστασιν. Ἐκεῖθεν ἡ τῶν ἀγγέλων τάξις ὑπευφημεῖ, ὅπῃ ταξιδίρχῃ ταττομένη τῷ Γαβριήλ. Ἐντεῦθεν ὁ τῶν μακαρίων προφητῶν σύλλογος. Ἦς πόρρωθεν τῇ δόξῃ ἐνατενίζων, προμελέτα τὸν ἔπαινον, ταύτη προσκίων εὐλαβῶς, τὰ τερπνὰ ὑπηγεῖ μελετήματα. Ἐτέρωθεν μετὰ τοῦ θάσσου τῶν μαθητῶν, τὰ μυρία τῶν μαρτύρων στρατεύματα αἰδοὶ ἀλαλάζει καὶ φόβῳ. Ὡ τῶν ἐκεῖ τελουμένων! Ὡ τῆς ἐν οὐρανοῖς τῇ ἀειπαρθένῳ Μητρὶ κροτουμένης τιμῆς! Ἐνθα, τὸν Υἱὸν ὁρῶσα ἐν μέσῳ θεῶν οὐς ἰδέωσα, δεδοξασμένον, καὶ τὸ μεγαλεῖον αὐτῆς ὅσον καταμανθάνουσα, οἷς τοσούτου Υἱοῦ ἐχηρμάτισε μήτηρ, τῶν παναχράντων ὀδίνων αὐτὴν μακαρίζουσα, χαίρει· καὶ τὸν ἄπειρον ἐν μεγαλειότητι τέκνον, ὃν πρότερον σαρκικῶς πτωχεύσαντα θαυμάζουσα ἐμεγάλυνεν, ἐν

τῷ πλούτῳ τῆς οἰκείας θεότητος διαπρέποντα μεγα-
λύνει. Ταῦτα μὲν ὁ ἄνω κόσμος ἔχει πραγματευό-
μενα.

partu, impensiori gaudio fruitur : prolemque infinita maiestate clarum, quam prius carne pauperem effectam suspiciens magnificabat ; in suæ deitatis opulentia spectatissimam magnificat ac deprædicat. Atque hæc quidem superior ille mundus agitat.

Φέρε δὴ ἡμεῖς ὁ κάτω κόσμος, ὧν ἀπάρασα οὐ συναπῆρε τὴν εὐεργεσίαν, ἀφ' ὧσιν δὲ περιέπει τῆς προστασίας τῇ πτέρυγι, τὰ ἡμῖν ἐπιβάλλοντα συντελῶμεν, καὶ τὴν μετάθεσιν τῆς Παρθένου τιμῶμεν· καὶ πρὸς τὰ ὑπερκόσμια χωρούσης αὐτῆς προπομπεύωμεν, ὡς οἶόν ἐστιν ὑπερκοσμίως· καὶ τῆς βαρυνούσης, καὶ κατασπύσης ὕλης, ἐφ' ὅσον αἶρει τὸ πνεῦμα, μετατιθέμενοι, καὶ τοῖς ἀύλοις συνεπαίρομενοι. Τίσιν οὖν πομπικαῖς εὐφημαῖς χρῆσώμεθα; Καὶ πῶς κατὰ τρόπον προσνεχθήσεται ἡ τιμή; Ἡ καλῶμεν ἐκ τῶν ὑψίστων κορυφαίους, καὶ μάλιστα τὸν τῆς τιμωμένης βασιλέα προπάτορα· καὶ παρ' αὐτῶν πυθόμενοι, οἷς οὗτοι καταρτίζουσι τὴν ιερολογίαν, κατὰ τρόπον ἐκείνων ἀποδῶμεν τὸν ἔπαινον; Οἶμαι δὴ αὐτοὺς, οἷς πρόσθεν ἀνύμνου, τοῦτοι καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος ὑμνοῦντας προσάγειν τὴν εὐφημίαν· ἐπεὶ μὴ ᾗ ἐκ τῶν ἡμετέρων τὰ τότε ἡγούμενα, καὶ ἐν τοῖς ἡμετέροις ἐκρούετο· ἀλλ' οὐρανῶθεν ὑπήχουν οἱ ᾄδοντες. Εἰχὸς οὖν καὶ σήμερον αὐτοὺς ἐκείναις ταῖς προλαβοῦσαις φθογαῖς, ἅτε δὴ οὐρανίαις τὴν Θεομήτορα τιμᾶν παραγνομένην ἐν οὐρανοῖς, ἃς καὶ ἡμῖν παραληπτέον. Ἐξεσι γάρ, καὶ οὐδεὶς κίνδυνος εἰς τὴν αὐτὴν χρεῖαν ταύτας παραλαμβάνειν. Ἀλλὰ μικρὸν ὁ λόγος παρῆρσιάζεσθω, καὶ μὴ μόνον τοῦτο, τὴν εὐφημίαν, καθάπερ οὐδὲν ἄλλο θαρρεῖν, ἐπόμενος πληροῦτα, ἀλλὰ καὶ αὐτῇ προσιών τῇ εὐφημουμένη προσομιλεῖω.

acclamationem, ac si nullum aliud præconiorum exemplum sequi ausit, usurpet; verum etiam ipsam adiens, quæ præconio celebratur, cum illa cominus agat.

Τί σοι ὁ τὰ μεγαλεῖα ποιήσας μέγας Υἱὸς, ὑπερευλογημένη σήμερον ποιεῖ; Τί γίνεται; Τί τὸ ὀρώμενον; Ἡ τὴν κιθωτόν σε τοῦ ἀγιάσματος· τὸν εὐπρεπῆ νυμφῶνα· τὸν θεϊτάτον θρόνον εἰς τὸ θεῖον ἑαυτοῦ ἀνάκτορον μετατίθῃσι· τὴν ἐξ ἧς λαβὼν τὴν σαρκίνην στολήν μετ' ἀνθρώπων ἐπολιτεύσατο, ἐν ὑψίστοις φέρεῖ συνδιατρίβειν τῶν σαρκίνων ἀναλαμβάνων· καὶ σοι πάρεσι λειτουργοῦντες, πᾶσα ἡ ἐκείνῃ λειτουργοῦσα τάξις· ἀγγέλων δῆμοι· προφητῶν χοροὶ· οἱ ὡραῖοι τοῦ σοῦ ὡραίου Παιδὸς μαθηταί· τὰ τῶν καλλινίκων μαρτύρων συστήματα· ἅπαντα παρθένος ψυχῇ, καὶ πρὸς τὴν νυμφικὴν ἀπόλεικτος παστάδα σου τοῦ τῆς παρθενίας ἀγάλματος προλασιν ἐν εὐφροσύνῃ. Ἐπειδὴ γὰρ ἐκρῆν ἀνασχῶσαν θνητῆς γεωργίας ἀκολούθως σε τῇ βλάστῃ πρὸς τὰ θεῖα συγκομισθῆναι ταμεῖα, λειτουργεῖς νόμῳ θνητῶν, καὶ ὁμιλεῖς, ὧ τοῦ ἡλίου φαιινότερα, τῷ σκυθρωπῷ προσίοντι θανάτῳ· πλὴν τῆς ἀρρήτου φαιδρότητος ἡ παρουσία, οὐδὲν συγχωρεῖ τῇ δκυθρωπότητι ἐνοχλεῖν· χειρῶν μὲν ἐκείνων, αἷς πάντα συνέχεται, τὴν πανάμωμον δεχομένων ψυχὴν· τοῦ καὶ καθαροῦ, καὶ ἀσπίλου σώματος ἐν καθαρωτάτοις

A gloria magnificatum, suamque amplitudinem ac maiestatem intelligens, quod tanti Filii exstiterit mater, beatam se ab immaculatissimo gratulans

Age et nos mundus inferior, a quibus, quamvis discesserit, haud tamen beneficentiam abstulit; quin ab alto, sui patrocinii alis fovet; quod nostri muneris est, præstemus, ac Virginis translationem honore prosequamur: cælorumque sublimia transcendentem, pro virili nostra, quantoque ornatu possumus, deducamus, atque a gravi ac detrahente materia, quantum attollit spiritus, translati, cum spiritibus cœlitibus in altum subvehamur. Quibus autem acclamationibus triumphum prosequemur, quæ ratione honorem debitum offeremus? An ex altissima cælorum regione coryphæos advocabimus, ac maxime illius, quæ in laudis argumentum proponitur, avum Regem? atque ubi ab eis audierimus, quibus ipsi modis elogia concinnent aptentque, illorum nos more laudum præconia reddemus? Arbitror equidem ipsos, quibus prius celebrabant, iisdem encomiorum generibus, etiamnum uti: nam neque nostratia erant, quæ tunc personabant, tametsi inter nostrates psallerentur: sed ii, cœlitus instincti ac impulsī canebant. Fas itaque est, ac rationi consentaneum, ut iisdem hodierna luce, pristinis illis laudum concentibus, ceu cœlestibus, Dei Matris in cœlos adventum honorent: quos et nobis usurpari oportet. Licet enim, nec ullum est periculum ut ejusmodi usurpemus laudes. Verum oratio paululum sit liberior; nec solum faustam illam

Quid vero is, qui magna tibi magnus Filius fecit^{22.1}, o ter benedicta, tibi hodie facit? Quidnam rerum evenit? Quid istud quod cernimus? Sane arcam te sanctificationis, honestissimum thalamum, divinisimum thronum in divinum suum transfert templum: eam, ex qua carne sumpta inter homines versatus est, ad sublimia cœli transfert, ex hoc mortali statu eductam; tibi que omnis ordo illi ministrantium satellitio adest: angelorum turmæ, prophetarum chori, speciosum discipulorum agmen. D speciosi Filii tui, insignium victorum martyrum exercitus, omnes animæ virgines, Sponsique thalamo destinata cohors, tibi, quæ virginitatis imago, vivumque simulacrum existas, in exultatione obsequio præit. Quoniam enim te mortalitatis messe succisam, consequenter una cum germine in divina horrea ferri oportebat, mortalium legi obsequeris, ac cum tristi ac atra morte, tu sole illustrior, congrederis, quanquam ineffabilis claritatis præsentia, nihil mortis illam severitudinem, molestam esse sinit: cum illæ quidem manus, quibus omnia continentur, intemeratissimam susciperent animam;

^{22.1} Luc. 1, 49.

mundum autem ac immaculatum corpus, in purissima loca transferretur. Quod Deum carne indutum gestasses, Dei ipsa manibus gestaris, ubi exuisses carnem. Maternum obsequium tuo, sine Patre, Filio detuleras, cum ille mundum ingrederetur: nunc mundum ipsa egrediens, ejus vicissim obsequio foveris, omni cœlitum choro, ac tripudio præeunte, moreque supplicantium honorem habente: quemadmodum et prius, haud ita pridem ex Annæ utero in lucem suscepta, virgineo agmine, supplicantium ritu, in unum coacto honoraberis. Verum tunc, aliud quiddam erat, quod fiebat, aliaque ratione corpore præsentem, virgines corporibus amictæ stipabant, ac deducebant; apte nimirum et consentaneæ corpori. Nunc vero, cum excesseris corpore, virginum animæ corporeis vinculis exsolutæ, longe honorificentius deducunt.

Verum quid ais, o sacratissime deductionis hujus coryphææ, qui et tunc velut cognatus, quanquam longe morabaris a sæculi via, in filia tamen honorem pariter occurristi, ac spirituum more, cum iis qui materia constant, diem festum lætus agitas: nunc autem maxime, illi congruentissime statui, in quo versaris, ea cernens quæ peraguntur, filia honorem celebras, ac gratularis, gloriamque omnium oculis expositam perspicue laudibus extollis. Haud vero jam intra carnis velum contemplans deprædicas, quod tunc in laudes effusus præstabas, propiusque contextam in simbriis aureis¹ stolam considerans; summa tamen voluptate ob filia decorem perfunderis, universoque sacratissimo choro signum laudationis inchoandæ edis. An dignaberis ut et nostro choro adveniens, laudis nobis ac prædicationis modum ordinemque præscribas, adjuvesque alacritatem eorum qui filia tuæ, quasi munus festo competens; orationem offerre cogitant? An abnuēs neque adduceres, ut qui jam immortales sedes incolis, ad nos descendas, quibus istæ mortalitatis sedes obtigerunt, et quos fata his locis debita exercent? Haud enim vero recusat; adest, ac opus aggreditur, operamque suam nobiscum jungit, nihil moleste ferens, ut ejus nos vocibus ac oraculis abutamur oratione conficienda: quibus tanquam oppositissimis, capitis loco addemus verbum gaudii plenissimum, quod integerrimus ille pronubus usurpavit, sicque communi studio Virgini præconia contexemus. Dicamus igitur ei, vel potius totius chori ductor ac auspex dicat: Ave, arca, per quam Deus, reparando per te a lapsu manuum suarum figmento² (ob cujus ruinam intimis visceribusangebatur), ac cum ea ratione erexisset, requiescens, in suam surrexit requiem. Ave, mons pinguis³, cujus pinguedinem videns naturæ cultor et sator; ex te omnium bonorum abundantiam nobis produxit. Ave, per quam ex mortalibus lumbis supra æternum thronum⁴, æternum regnaturus Rex collocatur. Ave, quam compluens vitæ pluvia⁵, universos fines terræ, cum ex lethali siccitate in

μετισταμένου χωροῖς. Ὅτι ἰδάσσεαι Θεὸν σάρκα ἡμφιεσμένον, βαστάξῃ Θεοῦ παλάμαις ἀπαμφιασμένην τὴν σάρκα. Προσηγόνοιας δορυφορίαν μητρικὴν πρὸς κόσμον εἰσιόντι τῷ ἀπάτορι σου Ὑῖῳ· ἀντιδορυφορῇ κόσμου ἐξιούσα, πάσης τῆς περὶ αὐτὸν χοροστασίας προπορευομένης, καὶ τῇ λιτανείᾳ τιμώσης, ὥσπερ καὶ πρόσθεν ἐθίμῳ λιτανευομένη ἄρτι τῶν τῆς Ἀννης λαγόνων εἰς βίον προκύπτουσα. Ἀλλὰ τότε μὲν ἄλλο τὸ γινόμενον, καὶ ἄλλως ἐλιτάνευον παροῦσαν ἐν σώματι, μετὰ σώματος τιμῶσαι παρθένοι, καὶ τῷ καιρῷ συμβαίνοντα προπομπεύουσαι· νῦν δ' ἐκδημούσης, ἐκδημοὶ τῆς σαρκίνης πέδης, αἱ παρθένων ψυχαί, ἐντιμότεραν ποιούσαι τὴν προπομπήν.

Ἀλλὰ τί φῆς, ὦ τῆς ἱερωτάτης προπομπῆς κορυφαίε, ὅς καὶ τότε οἶα δὴ συγγενής, εἰ καὶ ὁδοῦ τῆς ἐν βίῳ πόρρω διέτριβες, ὅμως εἰς τιμὴν συνέτρεχες τῆς θυγατρὸς, καὶ ἄλλως συνεπανηγύριζες τοῖς ἐνύλοις. Καὶ νῦν μάλιστα οἰκείως τῆς ἐχούσης σε καταστάσεως ὁρῶν τὰ γινόμενα, συγκροτεῖς τῇ θυγατρὶ τὴν τιμὴν, καὶ τὴν δόξαν ὁρωμένην προφανῶς ἐπαινεῖς. Ἀλλ' οὐκ ἔσωθεν αὐτὴν τοῦ παραπετάσματος σαρκὸς οὖσαν θεωρῶν ἀνυμνεῖς, ὥσπερ τότε ἐποίεις ὁμῶν, καὶ τὴν ἐν τοῖς χρυσοῖς τῶν ἀρετῶν κροσσωτοῖς ἐξυφασμένην στολὴν ἐγγύθεν κατανοῶν, ὑπερῆδύνῃ μὲν τῇ εὐπρεπείᾳ τῆς θυγατρὸς, προαναφωνεῖς δὲ τῇ ἱερωτάτῃ χορεῖα τὸ ἐνδόσιμον. Ἀρ' ἔστιν, ὅπως καὶ ἡμῖν ἀξιώσεις παρελθὼν διατάξαι τὴν εὐφημίαν, καὶ συνεπιλήψῃ τῆς προθυμίας, βουλομένοις τῇ θυγατρὶ ὥσπερ τι δῶρον ἐόρτιον προσενηνοχέαι τὸν λόγον; Ἡ παραιτήση, καὶ οὐκ ἐθέλεις αὐτὸς ταῖς ἀκηράτοις ἐνδιατρίβων λήξῃς πρὸς ἡμᾶς κατιέναι, οὐδ' αἱ κάτω περιφέρουσι κῆρες; Ἀλλ' οὐ μὲνουν παραιτεῖται· πάρεστι δὲ, καὶ συμμέτχει τοῦ πράγματος, καὶ συγκατασκευάζει τὸ ἔργον, οὐδὲν τι νεμασῶν, τοῖς ἐκείνου φθέγμασιν ἀποχρωμένοις ἡμῖν, εἰς τὴν τοῦ λόγου κατασκευὴν· οἷς οὖσι προσφορωτάτοις κεφαλὴν ἐπιθέντες τὴν τοῦ καλοῦ νομφεντοῦ φωνὴν τῆς χαρᾶς, κοινῇ τῇ παρθένῳ ποιῶμεν τὸν ἔπαινον. Εἴπωμεν τοίνυν αὐτῇ· μᾶλλον δ' ὁ ταῦτα προανυμνήσας λεγέτω· Χαῖρε, ἡ κιβωτὸς, δι' ἧς ὁ Θεὸς ἐν τῷ διὰ σοῦ ἀναστῆσαι τὸ πλάσμα τοῦ πτώματος, ἐφ' ᾧ κειμένῳ τὰ τῆς στοργῆς ἐτέρυχετο σπλάγχνα, κάντεῦθεν ἀνεστηκότος ἀναπαυσάμενος, εἰς τὴν αὐτοῦ ἀνίστη ἀνάπαυσιν. Χαῖρε, τὸ πόλον ὄρος, οὗ τὴν πίστιν κατιδὼν ὁ τῆς φύσεως γεωργός, ἐκ σοῦ ἡμῖν ἐπ' ὠργησε τὴν ἀφθονίαν τῶν ἀγαθῶν. Χαῖρε, δι' ἧς ἀσφύος θνητῆς ἐπὶ τὸν αἰώνιον θρόνον αἰωνίως καθίσαν, ἐνέδρυνται Βασιλεὺς. Χαῖρε, ἐν ᾗ ὕσας ὁ τῆς ζωῆς ὑετός, αὐχμῷ κινδυνεύοντα θανάτου τὰ πέτρατα διεσώσατο. Χαῖρε, ὁ δεξιότατος· τὸμος τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου γραφῆς (ἐπισυνήφθη γὰρ τοῖς προπατορικοῖς ἱερολογήμασι, καὶ ἂ, τῷ αὐτῷ πνεύματι χειλέων ἐτέρων ἱερολογήθη, τῇ αὐτῇ προσαναρμόζοντα χορεῖα), δι' οὗ τετρακωμένοις ἡμῖν τῷ

¹ Psal. XLIV, 14² Psal. CXXXI, 8.³ Psal. LXVII, 16.⁴ Psal. CXXXI, 11.⁵ Psal. LXXI, 6

βαρεῖ τῆς δουλείας ζυγῷ, ἀναφαίρετος ἐγράφη ἐλευθερία. Χαῖρε, Πάδδος, ἐξ ἧς τοῦ ζωηροῦ ἄνθους τῆς εὐλογίας ἐξανθηκότος, ἡ φθοροποιὸς ἀπεφθάρη καταάρα. Χαῖρε, ἡ τὸν ἀσπεκτον ἄνθρακα περισχοῦσα λαβὴς, δι' οὗ τῆς ρυπαρᾶς ἀμαρτίας, ἐν τῇ χειλέων προσπαύσει ἐκκαθαίρομεθα. Χαῖρε, ἡ τὸν καινῶς καὶ ὑπερφυῶς γεωργηθέντα ἔρπον φέρουσα τράπεζα· οὐ τραφέντες οἱ τῇ γεωργίᾳ τῆς ἀκάνθης λιμῷ ἀπολλύμενοι, τοῦ κινδύνου διασσεώσμεθα. Χαῖρε, πύλη, ἡ μόνῃ τῷ Βασιλεῖ, εἰς τὴν εἰσοδὸν τῆς καθ' ἡμᾶς ἀφωρισμένης ζωοπλαστίας, τῶν κλειθρῶν σοι τῆς σεπτῆς παρθενίας ἀκινήτων μεμενηκότων. Χαῖρε, παλάτιον, ἐξ οὗ ἐν ταπεινῷ σχήματι προελήλυθῶς ὁ Βασιλεὺς, καὶ τὸν ἀνηρημένον τὸ καθ' ἡμῶν κράτος θάνατον ἀνελών, τὸ τῆς ἐκείνου τυραννίδος ὁδονηρόν, καὶ ἐπίπονον, εἰς ἀνάπαυσιν ἡμειψεν· ἥ καὶ αὐτὴ σήμερον προσομιλοῦσα, πρὸς τὴν διὰ σοῦ κεχορηγῆμένην διαβαίνεις ἀθανασίαν.

Πολλοὶ θυγατέρες ἐποίησαν δύναμιν (προσκαίσθω καὶ τοῦτο τοῖς ἐγκωμίοις τὸ μέρος, ἐπαίπερ οὐδαμῇ ἐτέρωθι συμβαίνει τῶν ρημάτων τὸ ἀληθές), πολλοὶ ἐκτήσαντο πλοῦτον· κρατεῖ δ' ἀπάντων, ἡ παρὰ πάντας ὑπερβεδοξασμένη. Οὐκ οὖν ἐν τῷ κάλλει αὐτῆς ψευδομένη ἀρέσκεια. Διὰ τοῦτο καταστὰς εἰς ἀρίσκειαν αὐτῆς, ἐκ πασῶν γενεῶν μητέρα ἐκλέγεται· καὶ τῶν ἐκείνης αἱμάτων μορφοποιούμενος, εἰς τὸ ἀρχαῖον τὴν διαβρῦσαι τοῦ πλάσματος ἀνακαίνιζει μορφήν. Τῷ ὄντι μόνῃ ἐν γυναιξὶν εὐλογημένη, ἡ μόνῃ τῇ προμήτορι, καὶ τοῖς ἐξ αὐτῆς βοηθήσασα· τῇ μὲν, ὅς διπλὴν οὔσαν τὴν κατήφειαν, ἑαυτῇ, καὶ τοῖς τέκνοις λυμνημένη, διελύσατο· τοῖς δὲ δι' ὧν τοὺς τε κατόχους ὄντας τῷ κακῷ, ἀπελυτρώσατο· καὶ τοὺς μετὰ ταῦτα οὐκ εἴασε κατασχεθῆναι τῇ συμφορᾷ· οὐκ ἔτι κεχωρηκίας ἐπὶ τὸ πρόσθεν τῆς πρώτης τὸ πλάσμα κατανομένης ἀρᾶς· ἀλλ' εἰς ἀνάβρῶνον στραφέντος τοῦ ἀκού ῥεύματος, ἐπιστάσης τῆς εὐλογημένης· οὐδ' ἔτι κρατούμενων ἀνθρώπων ἐν τοῖς ἀφύκτοις τοῦ θανάτου λίνοις, ἀλλὰ χρωμένων αὐτῷ διαβατηρίῳ πρὸς τὴν ζωὴν, τοῦτο δὴ τὸ ἐπὶ τῇ εὐλογημένῃ ἀρτίως πανηγυριζόμενον· ἦν διὰ θανάτου πρὸς ἑαυτὸν διαθιβάζων ὁ Βασιλεὺς, καὶ Υἱὸς, τῆς ἰδίας δόξης τῇ μετοχῇ, παρὰ πᾶσαν κτίσιν ἐνδοξοτέραν δεικνύει· ἀντιστηκῶν οὕτω τὴν ἐξ αὐτῆς μετοχὴν, ἥ παραπλησίως ἡμῖν ἐμορφώθη, ὁ τοῦ Πατρὸς ἀναλλοίωτος χαρακτήρ· σαρκὸς καὶ αἵματος ἡμῖν παραπλησίως μετεσχηκώς· καὶ μητρικῆς θεραπείας, τῇ πρὸς αὐτὸν παρῆρησι, καὶ τῇ ἐγγύτητι ἀντιθεραπεύων· δι' ἣν, ὥς μὴ πράξιμα κόσμου, μηδ' ἀφ' ἡμῶν μακρυνθεῖσα, οὐκ ἐξημίωσε τὸν κόσμον τῆς ἰδίας ὁμιλίας· ἀλλ' ὧν ἐπ' ὠφέλειαν κοινῇ τῆς εἰς βίον εἰσόδου μετέλαχε, τούτων, καὶ παροδεύσασα, κοινήν ἐργάζεται διηνεκῶς τὴν ὠφέλειαν. Συνδιατερεῖ καὶ ἔτι περινοστοῦσ, τοῖς κάτω· μᾶλλον δὲ νῦν πανταχοῦ φθάνει ὁ ἔμφυ-

A periculum, venissent, incolumes servavit. Ave, elegantissimus Dei Verbi scripturæ tomus⁷ (addamus enim avitis, ac Davidicis elogiis alia, eodem spiritu a prophetis aliis fusa ac decantata, nec a præsentī choro aliena) per quem, cum gravi servitutis jugo tereremur, inviolabilis nobis libertas scripta est. Ave, Virga, ex qua, cum tanquam vitalis flos, benedictio efflourisset⁸, mox maledictio, interitus effectrix, interiit⁹. Ave, forceps, carbonem illum importabilem complexa, quo a peccati sordibus, labiorum contactu emundamur. Ave, mensa, quæ panem illum novo ac naturæ inaudito modo confectum gestas; quo sustentati, qui spinarum messe proventuque, fame enecabamur, ex tanto discrimine evasimus. Ave, porta, quæ soli Regi ingressuro ad nobis similem induendum naturam destinata es¹⁰, claustris venerandæ tuæ virginitalis immotis. Ave, palatium, ex quo humili habitu progressus Rex, erectam contra nos mortis potentiam sustulit: durissimamque ipsius ac molestissimam quoque hodierna die recepta, ad immortalitatem

Multæ filia fecerunt virtutem (addatur et hoc reliquis encomiis, quandoquidem nusquam alibi ejus veritas constat) multæ acquisierunt divitias¹¹: at major omnibus est, quæ apud omnes celebratur. Haudquaquam fallax ejus pulchritudinis gratia: quamobrem Deus, ejus specie ac pulchritudine captus, ex omnibus unam hanc sibi matrem delegit; exque ejus sanguinibus humanam assumens formam, figmenti formam quæ difluerat, in pristinum statum instaurat. Vere sola in mulieribus benedicta, quæ sola primæ parenti, ejusque posteris opem tulit: illi quidem, qua duplicem calamitatem, cujus illa sibi ac filiis auctrix fuerat, exsolvit: hos vero, qua a malis, quibus obnoxii tenebantur, redemit; nec est passa ut posteri, in eadem mala denuo incurrerent, ut nimirum maledictio, secundum eum cursum, quo humanum depascabatur genus, haud ultra procedat: sed retro actus sit, ac conversus mali impetus, ejus præsentia, quæ benedicta exsistit, ut nec amplius homines inevitabilibus mortis casibus teneantur, sed utantur ea tanquam transitu ad vitam; hoc plane, quod in benedictæ hisce solenniis, festive recolimus: quam Rex Filiusque, mortis interventu ad ætatem adducens, qua propriæ gloriæ facit participem, majori supra creata omnia, gloria augeat: ea ratione vicem rependens ejus ex ipsa participationis, qua Patris immutabilis character, similem nobis formam accepit: more nostro, effectus particeps carnis et sanguinis, proque materna ipsa impensa cura, agendi libertate apud ipsum donatam, sibi proximam locans, quo munere, tanquam minime a mundo abscissa aut nobis subducta, nihil mundus ejus ergo consuetudinis jacturæ fecit: nam quibus ut prodesset in hunc mundum venit, iisdem jam quoque in cælum translata, conducibilia pro-

⁷ Isa. viii. 4.⁸ Num. xvii. 8.⁹ Isa. vi. 6.¹⁰ Ezech. xlii. 1.¹¹ Prov. xxx. 29.

curare nunquam desinit. Hactenus in terris commoratur, nostra circumlustrans : quin magis jam ubique adest animatum cœlum, omnesque similiter fovens, beneficentiæ stillas pluit; arentemque vitam nostram, a peccati æstuantibus flammis, irriguam facit. Nunc omnes adit; quippe via faciliiori, maternoque affectu cognatos invisens, præsto est promptissime ut incommoda depellat; pro universorum stans salute, pro omnibus immaculatissimas extendens manus, quibus universorum salus vecta est.

Idcirco os omne plenum est laudis, qua ejus celebrentur magnalia, atque a cunctis ætatibus beata prædicatur ¹² : quam etiam prædicationem jam olim proferri eminens intuens, magnificabat in exultatione rerum adeo mirabilium effectorem. Sed, o beatissima, reipsa exhibita sunt verissima tua illa oracula. Ecce enim omnes nationes præconia tua celebrantes, beatam te acclamant, omni quidem id tempore; potissimum autem in præsentī, quo ad Filium translata ac inseparabili illi consortio adhærens, non cessas in terra positis opem ferre. Beatam te dicunt omnes fines terræ, quod res ineffabiles tuo ministerio sint peractæ; qua nimirum Altissimi brachium, per te suam potentiam notam fecit, cum illud altiori supra rationem modo ex te carnem sumens, sua humilitate, tum excelsum illum in superbia dejecit, tum humiles exaltavit. Beatam te dicunt, qui donec exorta esset, tua illa sine semine spica esurientes; ea exorta, omni abunde honorum copia recreati sunt. Hæbat quidem antiquus Israel, arcam tui imaginem adjutricem, si quando rebus adversis urgeretur et ut quandoque inopiam levaret : verum erant, quæ gerebantur, reipsa imaginis atque figuræ, iis longe inferiora, quæ per te præstantur. Quocirca neque semper opem ab ea impetrabant, sed tum, cum pio erant in Deum animo, neque a recta divinorum semita aberrabant, salutem consequabantur. At si quid commisissent, seque reos culpæ alicujus, divinorum præceptorum transgressionem constituissent, non solum nihil auxilii depellendo periculo suppeditabatur; sed et ipsa arca una cum ipsis periclitabatur ¹³. Quare aliquando accidit, ut ab alienigenis caperetur, cum populi scelera grandiora essent, quam quod ea præstaretur auxilium, tropæumque adversus gentem, in manus hostium cederet : atque adeo ipsa captiva abducitur, etsi illic quoque Deus, ejus consulens majestati, morbi plaga eos qui cepissent ulciscitur : diique, quos inani illi cultu venerabantur, id lucri ex tantis illis spoliis reportarunt ut corruerent, non valentes iis consistere basibus quibus locati erant : in terram allisi, ac comminuti, simul atque arca ad illos invecta esset. Verum tua haud ita habent; nec tali auxilio novum populum tueris ac protegis : quin et prius iis qui

Αχος οὐρανός· ὁμοίως ἅπαντας περιέπουσα, καὶ τῆς εὐεργεσίας θύουσα τὰς βανίδας, καὶ λύουσα τὴν ἀσχηρὰν τῆς ἡμετέρας ζωῆς κατάστασιν, ἣν ἡ φλογώδης ἀμαρτία συνίστησι. Νῦν ἐπὶ πάντας διήκει, ἐτοιμοτέρας οὐσης τῆς πορείας, καὶ συμπαθῶς ἐπισκεπτομένη τοὺς συγγενεῖς, πρὸς τὴν ἀκαλλάγη τῶν ὀχληρῶν, ἐτοιμοτάτῃ βοήθειᾳ γίνεται, πάντων ὑπὲρ σωτηρίας ἐστῶσα· πάντων ὑπεραπλοῦσα παναχράντους παλάμας, αἷς ἡ τῶν ὄλων ἐπωχῆσατο σωτηρία.

Διὰ τοῦτο πλήρης ἅπαν στόμα τῆς αἰνέσεως τῶν αὐτῆς μεγαλειῶν, καὶ ὑποδέχεται παρὰ πασῶν γενεῶν τὸν μακαρισμόν· ὃν καὶ πρὶν θεωμένη πόρρωθεν προφερόμενον, ἐμεγάλυνεν ἐν ἀγαλλιάσει τῶν θαυμασῶν μεγαλειῶν τὸν ποιητὴν. Ἀλλὰ παρέστη, ὦ μακαρία, ἐπὶ τῶν πραγμάτων, τὰ σὰ παναληθῆ ῥήματα. Ἴδε γὰρ πᾶσα φυλὴ, τὰς σὰς αἰνέσεις ποιοῦμένη, τὸν μακαρισμόν σοι προσάγει· μάλιστα μὲν ἐν παντὶ καιρῷ· διαφερόντως δ' ἐν τῷ παρόντι· ἐν ᾧ πρὸς τὸν Ἰδὸν μετεσκηνωμένη, καὶ ἀδιάστατον λαχοῦσα τὴν πρὸς αὐτὸν ὁμιλίαν, οὐ λήγεις ἐν γῇ διαπεραίνουσα τὰς ἀντιλήψεις. Μακαρίζουσι δὴ σε τὰ πέρατα, διὰ σοῦ πραγμάτων ἀπορρήτων πεπραγμένων ἐν τῷ, διὰ σοῦ τὸν τοῦ Ὑψίστου βραχίονα, τὸ οἰκεῖον γνωρίζαι κράτος· ἐκ σοῦ ὑπὲρ λόγον σωματωθέντος, καὶ τῇ αὐτοῦ ταπεινώσει, τὸν μὲν ὑψηλὸν ἐν ὑπερφηφείᾳ καταβεβληκός· τοὺς δὲ ταπεινοὺς ἀνυψώσαντος. Μεγαλύνουσί σε, οἱ μέχρι τοῦ σοῦ ἀσπόρου πεινήσαντες στάχυος· ἐκείνου δὲ τῇ φυῇ, ἀφθόνως τοῖς ἀγαθοῖς ἐνερπυφίσαντες. Ἦν μὲν οὖν Ἰσραὴλ τῷ γηραιῷ τῆς σῆς δόξης εἰκὼν, κιθωτὸς ἐπὶ κούρος ἱλαττουμένοις, καὶ ἱεὺς ἐκείνων ἐνίοτε ἐνδεὲς ἀναπληροῦσα· ἀλλ' ἦν εἰκόνας, ὡς ἀληθῶς τὰ γινόμενα· καὶ πολὺ τῶν διὰ σοῦ γινόμενων λειπόμενα. Διὰ τοῦτο οὐ βοηθείας ἀεὶ παρ' αὐτῆς ἤξιοῦντο· ἀλλ' ὁρθῶς μὲν τὰ πρὸς Θεὸν διαχειρόμενοι, καὶ μὴ τῆς εὐθείας τῶν θεοπισμάτων τριβίου ἀποπλανωμένοι, ἀπήντα ἡ ἰσωτηρία. Δίχως δ' ἐνόχοις αὐτοῖς γεγεννημένης, οἷς κατωλιγώρου τῶν προσταγμάτων· οὐ μόνον οὐ παρῆν ἡ ἐπικουρία τὸν κίνδυνον ἐπαμύνουσα, ἀλλὰ καὶ αὕτη τοῦτοις συνεκινδύνευσεν. Οὕτω ποτὲ ἀλώσιμος τοῖς ἀλλοφύλοις ἐδείκνυτο, τῶν τοῦ λαοῦ πταισμάτων ἐπικρατησάντων τῆς ὑπ' αὐτῆς χορηγοῦμένης ἀντιλήψεως· καὶ πρὸς τὴν χεῖρα τῶν πολεμίων τὸ κατὰ τοῦ ἔθνους χωρεῖ τρόπαιον· αὕτη δορυάλωτος γίνεται, εἰ καὶ Θεὸς κάκει τὸ τίμιον αὐτῇ διασώζων, νόσου πληγῇ τοὺς αἰχμαλωτεύσαντας τιμωρεῖται· καὶ οἱ φάυλως ὑπ' ἐκείνων τιμώμενοι θεοὶ, κέρδος τῆς τοσαύτης λαφυραγωγίας τὴν σφῶν λαμβάνουσι πῦσιν, οὐ δυνθέντες ἐπὶ τῆς ἰδίας ἱστασθαι βάσεως· ἀλλ' εἰς γῆν συντριβόμενοι, ὁμοῦ τῇ τῆς κιθωτοῦ παρ' αὐτοὺς εἰσελεύσει. Ἀλλ' οὐχὶ τὰ σὰ τοιαῦτα, οὐδὲ τοσαύτης τῷ νέῳ λαῷ παρὰ σοῦ μέτεστιν ἀντιλήψεως· ἀλλὰ καὶ πρότερον παντελῶς οὐσι καταπεπολεμημένοις ὑπὸ τῶν κακῶν, ἐπήμυνας· καὶ νῦν οὐχὶ μόνον ἐπ'

¹² Luc. 1, 47. ¹³ I Reg. 14, 4 seq.

εὐθείας τῶν ἐνταλμάτων ὁδοῦ βαδίζειν προαιρουμένων ἢ παρὰ σοῦ βοήθεια συνέπεται, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν ἐναντίαν ἐκτρεπομένοις, καὶ ταύτῃ ἐνδίκως ἂν ὀφλουσι ποινήν, εὐρίσκη' ἀποχρῶσα, καὶ τῆς δίκης τοὺς ἐνόχους ἐξαιρουμένη.

Δυσωπεῖται γάρ σε Θεὸς τὴν πανιερωτάτην αὐτοῦ Κιβωτὸν, καὶ χρηστεύεται, πρὸς τοὺς οὐκ ὄντας ἀξιούς χρηστότητος· καὶ τῆς δίκης ἀφίησι, παρακλίνων τὰ τῆς δίκης ζυγὰ, προσωπολήπτης διὰ τὴν σὴν ἀξίαν γενόμενος, καὶ τῶν χειρῶν τὴν ἔκτασιν εὐλαβούμενος, αἱ τούτω γεγόνασιν δχημα. Οὐ γὰρ ἀνέχεται παρορᾶν αὐτὰς αἰρομένας· πρὸς ἑλκος διακλάται, καὶ λυεῖ συμπαθῶς τὰ χρέα, τῆς παρ' αὐτοῦ ἀξίων εὐμενίας, ἀνθ' ἧς ἦν ἀξίον ὑποσχεῖν τιμωρίας. Οὐκ οὖν ὅπη σὴ παρουσία, τῶν ἐναντίων ἢ ὁμίλια λαμβάνει τὴν παρῶσαν· οὐδ' εὐρίσκει χώραν τὰ σκυθρωπὰ τῆς σῆς ἐπιχωριαζούσης φαιδρότητος. Ἀπ' ἀρχῆς γὰρ εἰς κόσμον παριοῦσα, ἐπὶ φαιδρύτερ' αὐτοῦ καταστάσει, τὴν αὐτὴν ἀεὶ διασωζεις προαίρεσιν, τῆς τῶν δεξιῶν χορηγίας οὐ λήγουσα.

Ἦν αὐτοῖς καὶ λυχνία φῶτων ἑβδομάδι περιεγυζομένη, καὶ στάμνος τοῦ μάννα ταμεῖον· καὶ βίβδος τῆς σῆς παρθενίας· ἀνθοφοροῦσα τὸ κήρυγμα· καὶ τὰ ἄλλα, οἷς μέγα εἰκότως ἐφρόνει τὸ ἔθνος, παρὰ πάντα τὰ ἔθνη. Ἄλλ' ὑπεχώρησε μετὰ τοῦ κλεινοῦ ὀνόματος αὐτῶν, καὶ τῆς σεμνότητος. Σὲ γὰρ σκιαγραφοῦντα, τῇ σῇ ἐκρύβη ἐπιφανείᾳ. Φαίνει δὲ ἄρα ἡ ἀείφωτος σὺ λυχνία, τοῦ σκοτεινοῦ καὶ ρυσαμένη, καὶ ρυομένη θανάτου τῆς ἀμαρτίας. Εὐωδιάζεις τὸν κόσμον τῇ σῇ τῶν καλῶν ἀνθοφορίᾳ. Ἡ τὸ ἄνθος ἀνασχοῦσα τῆς σωτηρίας, τρέφεις τῷ ἐκ σοῦ πεφυραμένῳ ζωηρῷ ἄρτι. Πηγάζεις ἀδιαλείπτως τὰς διωράς, καὶ τῇ ἀενάῳ βλύσει τῶν χρηστοτέρων, τὴν τῶν περιστάσεων φορὰν ἀνακόπτεις. Σκεδάζεται τῆς ἀθυρίας τὰ νέφη, διὰ σοῦ αἰθρίας τὸν βλὸν ἀγλαίζούσης. Ἐλαύνεται πάθη, τὸ φοβερόν τῶν κινδύνων εἰς ἀνεσιν μεταβάλλεται· οὐδὲν, ὃ μὴ παραγίνεται τῶν χρηστῶν, σοῦ βουλομένης· καὶ οὐδὲν ὃ μὴ φεύγει τῶν ἐναντίων, σοῦ ἀμυνούσης· κατανεύει γὰρ ἀεὶ ἐπὶ πᾶσι, καὶ δίδωσι πάντα διὰ σοῦ, ὃ ἐπ' εὐεργεσίᾳ τοῦ πλάσματος, τὴν σὴν εἰς τὸν βλὸν πάροδον δεδωκώς, ἐξ οὗ πρὸς τὸν ἀπέραντον διαπεραιουμένη βλὸν, κοινῇ προετρέψω πανηγυρίζειν, οὗς τε ἐκεῖνος ἐν βαθείᾳ γαλήνῃ προσορμούνας ἔχει, καὶ οὗς οὗτος ἀστάτοις ἐτι περιφέρει ταῖς παλιρροίαις. Ὡς γὰρ αὐτῶν τε δεσπόζουσα καὶ ἡμῶν, ὅφ' ἐκατέρως λήξεως ἀνυμνῇ.

Ἄλλ', ὦ Παρθένη, καὶ Μήτηρ, ἡ παρθενίαν καὶ τόκον, τὰ πολὺ ταῦτα διεστῶτα, ἐπὶ σοὶ δεῖξασα ἠνώμενα. Ὡ σκέπη, καὶ καταφύγιον, καὶ ἀγκυρα κόσμον ὅλον ἐν αὐτῇ κρατοῦσά τε, καὶ περισώζουσα. Αὕτη σοὶ παρ' ἡμῶν ἡ τοῦ λόγου προσένεξις, τὴν σὴν, ὅσον ἡμῖν ἐξήκει, τιμῶσα μετάστασιν· πρὸς ἣν, παρ' ἐλπίδας τῶν οὐκ εὖ τὰς ἡμετέρας,

A a malis penitus fuerant debellati, opem tulisti : nuncque etiam, nedum illis facilis ades, qui viam divinorum mandatorum insistent, sed et iis qui contraria via incedunt, ac proinde poenis se obnoxios reddunt, potens abunde ad protectionem inveneris, eosque a meritis supplicis eripis.

Reveretur enim Deus sacratissimam Arcam suam, benignumque se exhibet iis, qui benignitate indigni sunt; poenaeque solvit, ac iustitiae lancem declinat, alloque verit, tui ratione velut personarum acceptator factus, ac manuum extensionem reveritus, quae ipsi vehiculum fuerunt. Nec enim patitur ut sublatus despiciat; inflectitur ad misericordiam, ac debita clementer remittit, sua dignans placabilitate, quibus merito poena irroganda erat. Ergo ubi tu praesens es, nulla adversarii superat loquendi fiducia; nullum tristitia locum invenit, ubi tui splendoris laetitia affulget. Cum enim a principio in hunc mundum veneris, ut laeto magis statu componeres, eandem semper retines voluptatem, nec unquam beneficia nobis praestare cessas.

Erat Israelitis quoque candelabrum, septenario luminum fulgore conspicuum; et urna, in qua manna servabatur; et virga, virginitatis tuae praeconium, quasi florem emittens; et id genus alia, quibus natio illa merito super omnes nationes sese efferebat. Verum recesserunt haec omnia, cum inclyto eorum nomine ac maiestate. Cum enim te adumbrarent, adventu fulgoris tui abdita sunt. Tu vero, tanquam perpetuo lumine collustratum candelabrum lucens a peccati tenebrosa morte erulati, pariter atque eruis. Mundum totum tuarum virtutum floribus bene olentem efficis. Ferens salutis florem, eundem vitali ex te confecto pane alis. A te indesinenter beneficia, quasi ex fonte manant, jugique illa bonorum scaturigine, calamitatum, quas patimur, impressionem ac cursum cohibes. Dissipantur tristitiae nubila, dum nitore tuo serenas vitam. Fugantur morbi : periculorum terror in securitatem commutatur : nihil non adest bonorum, ut ipsa velis : nullumque malum quod non propulsetur, modo opem tuleris. Annuit enim in omnibus, ac per te omnia largitur, qui, ut beneficio singulari figmentum suum afficeret, in hanc te vitam nasci concessit; ex quo nimirum ad interminabilem illam transmittens vitam, communis festi gaudia praebuisti, tum iis quos vita illa in portum receptos, alta fruentes tranquillitate habet : tum iis, quos ista instabilibus et reciprocis quasi fluctibus, hactenus circumagitat. Ut enim illorum pariter, ac nostra Domina, ab utrisque laudaris.

At, o Virgo, et mater, quae virginitatem et partum, res sic diversae, in te conjunctas ostendisti. O protectio, et perfugium, atque anchora, totum iu te mundum tenens conservansque. Hoc ego orationis munus tibi dono, tuae translationis pro viribus honorandae gratia : ad cujus solemnitatem, praeter spem eorum qui dies vitae nostrae (quos ipsi

non subministrant) perperam metiuntur, vitæ nostræ curriculum durare voluisti. Tu vero vice hujus muneris et oblationis, da nobis, non vitæ longitudinem (non adeo eam amo, neque insatiabili desiderio hujus amaræ navigationis, et quam conjunctam habet, agitationis, teneor) : sed, si ita decretum, nos ex hac vita subducere, largire, ut peccatorum pondere lever. Quod si diutius in carne manendum erit, etsi hoc scio quibusdam ingratum fore, tu concede, ut et ipsis et nobis fructuose gregem pascam ; simulque mecum pascere, duc et educ ne ad aliorum operum rationem supremo illo examine, damnationis reatus propter subditos accedat : sed ut omnes sicut hic, ita et ibi indesinenter festum diem agamus, et collætemur in illa primogenitorum celebritate : in Christo Jesu primogenito tuo Filio ac Domino omnis creaturæ : quem decet gloria, potestas, honor et adoratio in sæcula sæculorum. Amen.

ORATIO XV.

Dominica post Pentecosten; ejusdem imp. Oratio, in universâ terrâ sanctos universos, quando generis nostri adversarium, suis in certaminibus prostraverunt, et universalis Dei Ecclesia illos honorat.

(GRETSER., I. XV, p. 329.)

Antea Spiritus sancti ad homines adventum celebrabamus, Verbo jam ad superas sedes profecto. Nunc festum diem nobis constituunt ministri sermonis, qui variis tormentis corpore suo ex cruciatibus sunt, ut animæ stolam intactam custodirent. Hæc sacrum diem egimus Paracleti, qui ad apostolos descendit, et per ipsos velut perennibus quibusdam fluvii totum terrarum orbem irrigavit. Hodie recolimus immortales illos flosculos, martyres, inquam, quos terra quidem submisit, ac cælum jam recepit. Sed quæ lingua his decantandis satis est sonora ? quæ meus satis idonea ? Quod si qua angelis est lingua, eam oportebat horum laudes texere. His enim qui luctam supra naturæ vires luctati sunt, quomodo pro meritis et dignitate censeatur illa laudatio, quam natura instituit ? Verum plano credendum est, eximios hos athletas celebrari ab angelis, ea, quam ipsi agunt, solemnitate ; sed an ideo æquum erit, ut nos qui in terra degimus, quia dicendo tantam excellentiam æquare non licet, penitus ab horum cultu et honore desistamus, et non potius, quidquid vires ferunt, conferre tentemus ? Igitur ad exordium oratione revocata, rem ipsam aggrediamur.

Itaque cum jam divina cogitatio animas irrigaret, aridum prorsus et omnis humoris expertum humanum genus vivebat, quin et ab idololatriæ cultusque inanium deorum flamma absumebatur, et quæ a conditore indita erant semina, non poterant naturæ consensientes, et quales ex probro semine prodire solent, fructus proferre ; sed quidquid succreverat, id peregrinum et alienum erat, et ortus sui manifestiora dabat indicia, quam soleant monstra præbere documenta morbi eorū, a quibus progene-

τρούντων, τὸν ἡμέτερον βίον διαρκέσαι εὐδόκησας. Σὺ δ' ἡμῖν δοίης ἀντὶ τῆς προσενέξεως, οὐ μὴκος βίου (οὐχ οὕτως ἔρω, οὐδ' ἀκορέτως ἔχω τοῦ ἀλμυροῦ τούτου πλοῦ, καὶ τῆς ἐνταῦθα περιφορᾶς), ἀλλ' εἰ χέριται μεταναστεύειν ἡμᾶς, τοῦ φόβου τῶν ἁμαρτημάτων τὴν ἐλαφρότητα. Εἰ δὲ καὶ ἔτι, καὶ εἰς ἀχθος ἐνίοις τό γε, παραμένειν δεῖ τῇ σαρκί, ἀλλὰ σὺ γε παράσχῃς λυσιτελῶς αὐτοῖς τα, καὶ ἡμῖν ποιμένειν τὸ ποίμνιον, αὐτὴ καὶ συμποιμένουσα, καὶ συνδιεξάγουσα · ὥς ἂν μὴ ἐπὶ τῇ τῶν ἔργων εἰσπράξει, καὶ ἡ ὑπὲρ ἐκείνων προσέλθοι κατὰ κρισις · ἀξιούσα, πάντας ἅμα κακεῖθεν, ὥσπερ καὶ ἐνταῦθεν ἀλήτως ἐορτάζειν, καὶ συνευφραίνεσθαι ἐν τῇ πανηγύρει τῶν πρωτοτόκων. Ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ σὺ πρωτοτόκῳ Υἱῷ, καὶ Κυρίῳ πάσης τῆς κτίσεως · ᾧ πρέπει δόξα, κράτος, τιμὴ καὶ προσκύνησις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ ΙΕ.

Κυριακῇ μετὰ τὴν Πεντηκοστήν. Τοῦ αὐτοῦ λόγος εἰς τοὺς ἀπανταχοῦ τῆς ἀγίας πόλεως · δεῖ τὸν ἀδόστορα τοῦ γένους οἰκείους ἄθλους κατέβαλον, καὶ ἡ παγκόσμιος Ἐκκλησία τοὺς τιμᾷ.

Πρότερον ἢ τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐπανηγυρίζετο πρὸς ἀνθρώπους ἐπιδημία, ἥδη τοῦ Λόγου τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνοδὸν τελεσαμένου. Νῦν ἡμῖν συγκροτοῦσι τῆς ἐορτῆς τὴν ὑπόθεσιν οἱ ὑπηρέται τοῦ λόγου ποικίλαι βασάνων ἰδέαι τὸν δερμάτινον χιτῶνα διαφανθέντες, ἵνα τὸ ἀκέραιον τῇ στολῇ τῆς ψυχῆς συντηρήσῃσι · χθὲς τὸν Παράκλητον ἐθειάζομεν, ἐνδημοῦντα τοῖς ἀποστόλοις, καὶ δι' αὐτῶν, ὥσπερ τισὶ ποταμοῖς ἀενάοις τὴν οἰκουμένην ἀρδεύας πληροῦντα. Σήμερον, τὰ ἀμάραντα ἄνθη, ἃ γῇ μὲν ἐξανέτειλαν, ὑπεδέξατο δὲ οὐρανός, τοὺς μάρτυρας. Ἀλλὰ τίς εὐχὸς γλώσσα ; τίς διαρκὲς νοῦς πρὸς εὐφημίαν ; εἰ τις ἀρα ἐστὶ γλώσσα ἀγγέλων, ταύτην ἐχρῆν διαπλέκειν τὴν εὐφημίαν · οἷς γὰρ ὑπὲρ φύσιν, ἢ πάλη, πῶς τοῦτοις ἀποχρῶν πρὸς τιμὴν ὀφείλῃ ὅ ἐκ τῆς φύσεως ἐπαινος ; ἀλλ' ἀγγελοι πάντως τῇ καθ' ἑαυτοὺς πανηγύρει, τοὺς ὑπερφυεῖς τιμῶσι γεννάδας. Μή ποτε δὲ οὐχ ὅσιον, ἡμᾶς τοὺς ἐν γῇ, ὅτι μὴ τῆς ἀξίας ἐφικνούμεθα, ἥδη παντελῶς καταλιγῶμεν τῆς τιμῆς, χρῆναι δὲ μᾶλλον συνεισεργεῖν, ὅσον ἔχεν εἰς δύναμιν ; Οὐκοῦν, ὥσπερ εἰς ἀρχὴν τινα καταστήσαντες τὸν λόγον, τοῦ ἔργου ἐπιληψόμεθα.

Ἡδὴ μὲν οὖν τῆς ἐπαρδούσης θείας γνώσεως τὰς ψυχὰς, ἀνικμον ἦν παντελῶς τὸ ἀνθρώπινον, εἰδωλομανίας δὲ ἐκέκαστο πυρὶ, τὰ δὲ ἐντεθέντα παρὰ τοῦ δημιουργοῦ σωτηρίας σπέρματα, οὐδ' ἦν ἀνασχεῖν βλάστην γνησίαν τῆς φύσεως, οὐδ' οἷα προέλθοι ἂν σπέρματος ἀγαθοῦ, ἀλλὰ πᾶν, ὅπερ ἐπεφύκει ἀλλότριον, καὶ ἕτερον ἦν γνωρίσματος οἰκείου πλέον, ἢ νόσφ[η] [νόσου] τῶν γεννώντων τὰ τέρατα. Δαιμονίων γὰρ ἔτικτε θεραπευτὰς, καὶ οὐ τῆς δημιουργοῦ τῶν ὄλων αἰτίας, ἀπάντων καταλελοιπό-

των μικροῦ δεῖν ἀνθρώπων τὴν τοῦ Θεοῦ τιμὴν, καὶ Ἀ
πρὸς ἐκείνους μεταταξαμένους. Ἐπεὶ δ' ὁ ἐξ ἀρχῆς
πλάσας δι' οἷκτον τὸν ἀνθρώπον, οὐκ ἔφερε βλέπειν
τὴν τοσαύτην ἐπὶ τὰ χεῖρω ῥοπήν, οὐδὲ τὴν οὕτω
πικράν τοῦ πλάσματος τυραννίδα, ἀλλ' εὐδόκησεν
αὐτὸς γενόμενος ἀνθρώπος, ἐν ὁμοίᾳ σχήματι ἐπα-
μύνειν ἀνθρώποις, ἄρτι μὲν θείου βανίσιν αἵματος
ἀπεσθένυτο τῆς εἰδωλομανίας ἢ φλῶξε, ἐδροσίζετο
δὲ ἡ τῶν ἀνθρώπων φύσις, καὶ κατὰ βραχὺ πίνουσα
τῶν σταγόνων, ἀνέφερε πρὸς ἑαυτὴν, καὶ καρποὺς
ἐξηνόηκει, οὐκ ἀλλοτρίους, ἀλλ' ὀικώτας, οἷς ἐξ
ἀρχῆς ὁ γεωργήσας, ἡμῖν ἐγκατέθετο σπέρμασι. Καὶ
ἦδη μὲν κατεπεφρόνηντο δαίμονες, ἐπαγγίει δὲ πρὸς
τὸν Κτίστην ἡ τιμὴ καλῶς ἀπὸ τῶν κτισμάτων
ἀναχωροῦσα. Τοῦτο οὖν ἐπαίπερ ἐγαγόναι, ἡγαλλεν
ἀνυώμενον τὸ δαιμόνιον γένος, οὐδ' ἠνείχετο βλέπειν
ἐφ' οὕτω χρηστὴν μεταβολὴν ἐπανιόντα τὸν πρὸς τὰ
χεῖρω μετατραπέντα. Διὰ τοῦτο καὶ πρὸς ἀκήρυκτον
ἀνηρέθιστο πόλεμον. Καὶ ἐπειδὴ προβάτων, καὶ βοῶν
αἵματα τοὺς βωμοὺς ἐπελελοιπεί, ἀνθρωπίνους αἵ-
μασι φύρεσθαι τὴν γῆν παρσκαύασα. Καὶ ὅτι
σφαγίων ἐναδεῖτο πλήθους, ἐπὶ τὰς τῶν ἀνθρώπων
ἁγῶραι σφαγὰς. Ἀλλ' ἦν δαίμοσιν βλεθρός, καὶ τῆς
αὐτῶν ἰσχύος καθαίρεσις. Ὅσον γὰρ οἱ κρουνοὶ τῶν
μαρτυρικῶν αἱμάτων ἐκνεοῦντο, τοσοῦτον τῶν ἐπι-
θωμῶν αἱμάτων αἱ ῥοαὶ ἀνεκόπτοντο, ὅσον τοῖς
ἄμοις τῶν μαρτυρικῶν θυσιῶν ὁ ἀήρ ἡγιάζετο,
ἐπὶ σέθεν τῆς κνίσσης τὸ δυσώδες διεσκαδάνυτο.

magis fluente sanguinis in aris immolati imminuebantur, et quanto magis aer sanctificabatur vapore
sacrificiorum, quæ martyres offerebant, eo magis aliorum sacrificiorum uidor dissipabatur.

Ἀλλὰ γὰρ ἀπανταχοῦ τῆς εὐσεβείας ἐξ- C
αστραπτούσης τὸ φέγγος, καὶ τῆς σκοτομηνίας
ἀπελαυνομένης, ἀπανταχοῦ γῆς ὁ ἀρχὼν τοῦ
σκότους διέτρεχε, καὶ δόγμα ἐγράφετο, ἡ δαίμοσι
φέρειν τὸ αἶδας, ἡ καταφρονοῦντας τοῦ δόγματος,
τοῦ ζῆν ἀπελαύνεσθαι. Εἰλκετο δὲ οὖν ἐπὶ τὰς σφα-
γὰς τὰ ἀμώμητα θύματα, παρεδίδοτο τοῖς θηρίοις
τοῖς πικροῖς τυράννοις τὰ τοῦ Χριστοῦ πρόβα-
τα· πολύτερος δ' ἦν αὐτοῖς καὶ ποικίλη, ἢ, ὅπως
μετέλθοιεν τοὺς ἀγίους, περίοια. Τοὺς μὲν γὰρ
καὶ πρὶν ὁραθῆναι, ὅτι τὴν ἀληθινὴν ὡμολόγουν
ζῶν, τῷ θανάτῳ παρεδίδουν. Ἐχαιρον δὲ, πρὸς
αὐτὸν οἱ γενναῖοι ἀγόμενοι, ὥσπερ εἰς ἱερὸν ἀπιόν-
τες, τελειομένην αὐτοῖς ὁρῶντες τὴν ἔφεσιν. Καὶ
αὐτίκα τῷ ποθομένῳ καθαρώτερον ὁμιλήσειν προσ-
δοκῶντες, μὴδὲν ἔτι τοῦ σαρκίνου παραπετάσμα-
τος διατεχίζοντος. Τοῖς δὲ [Οἱ δὲ], ὥσπερ φλογὺς
καπνὸν, τὸν θυμὸν υπέκρυπτον, καὶ συνδιεπλάτ-
τοντο πρὸς τὸ ἥπιον, καὶ κηδομένοις ἐψέκασαν, καὶ
φιλοῦντων ποιῆσθαι παραίνεσιν· ἔνθεν μὲν προτι-
θέντες ἀπόλαυσιν τῶν τοῦ βίου τερπνῶν, ἐκείθεν δ'
οἰκτιρίζεσθαι λέγοντες, μὴ κακῶς ἀπόλοιτο· νῦν μὲν
φείδεσθαι νεότητος ἀνδρὸς οὕτως ἁπλῶς ἀποχειρο-
μένου, νῦν δὲ μὴ ἀφειδεῖν τοῦ τῆς ἀνδρείας χρή-
ματος, ὁ τιμῶν, καὶ στεφάνων, ἀλλ' αὐ τιμωρίας,
οὐδ' αἰκισμῶν ἐστὶν ἄξιον. Ναὶ μὴν ἀγαπᾶν καὶ τὰ
ἐκ βασιλείας ἀγαθὰ, ἃ δωρεταί τοῖς ἐκείνου πειθαρχοῦσι
τῷ δόγματι. Ἀποβλέπειν δὲ καὶ εἰς τὸ γλυκὺ
τῆς παρούσης ζωῆς, καὶ μὴ καθάπερ ἀπομύσαντας,

rata sunt. Dæmonum enim pariebat cultores, non
ejus, qui universa procreavit, omnibus ferme homi-
nibus, ad dæmonum cultum, Deo derelicto, trans-
gressis. Postquam vero is, qui ab initio hominem,
misericordia motus, formarat, non tulit, ut ad de-
teriora semper prolaberetur, et tam duro servitu-
tis iugo figmentum suum opprimeretur; statuit
ipsemet opis ferendæ causa, humanam naturam
induere, et simili sub imagine inter mortales ver-
sari. Et jam guttis divini sanguinis exstinguebatur
idololatriæ flamma, et rore cœlesti perfundebatur
humana natura, paulatimque stillas combibens, ad
seipsam trahebat, fructusque serebat non peregrin-
os, sed sibi competentes, quorum semina a primo
statim ortu, cœlestis colonus insperserat. Jamque
despicitui erant dæmones, honosque a creaturis
ablatus Creatori deferabatur. Quod ubi factum, ira
exarserunt dæmones, nec tolerandum putarunt, ut
quæ ad pessimum statum devoluta fuerant, resti-
tuerentur in optimum. Quocirca etiam ad non de-
nuntiatum bellum suscipiendum irritati sunt; et
quia ovium et boum sanguis altaria jam reliquerat,
curarunt, ut humano sanguine terra misceretur; et
quia deerat jam cæsarum hostiarum copia, ad cæ-
des hominum sese converterunt; quæ tamen dæmo-
nibus interitum attulerunt, et potestatem, qua va-
lebant, destruxerunt. Quanto magis enim fontes
sanguinis a martyribus profusi aperiebantur, tanto

Porro cum lux pietatis ubique fulgeret, noctisque
caligo pelleretur, ubique locorum princeps tene-
brarum circumcursabat, edictumque exiit, ut aut
dæmonibus pietatis cultus tribueretur, aut qui id
renuerent, ex vita exterminarentur. Trahebantur
ergo ad cædem innoxie hostiæ, tradebanturque im-
manibus belluis, truculentissimis tyrannis, oves
Christi, variasque rationes adhibebant, quibus sanctos
e medio tollerent. Nonnullos enim trucidabant,
etiam antequam constaret, eos veram religionem
sequi. Gaudebant autem generosi illi pugiles,
quando ad mortem ducebantur, tanquam ad
sacrum tabernaculum abeuntes, cum viderent jam
desiderium suum perfici, seque e vestigio clarius
et prius cum eo, quem desiderabant, versaturos
nullo jam amplius carnis velo interjecto. At erga
alios iram, ut flammæ fumum, occultabant, et ad
lenitatem sese componebant; et quasi eorum ma-
gnam curam gererent, simulabant, et amicas co-
hortationes instituebant, hinc quidem vitæ hujus
jucunditatibus propositis, inde commiseratione, et
formidine se angi dicebant, ne male interirent; jam
se ætatis flori parcere, ne tam immature demeta-
tur. Jam rogabant, ne adeo nihili penderent inge-
nitam fortitudinem et invictam dexteram, rem quæ
potius digna sit honoribus et coronis, quam sup-
plicis et pœnis. Et ut imperatoris quoque rationem
ducerent, propter munera, donanda iis, qui man-
datis ejus morem gererent; utque etiam vitæ hujus

dulcedinem perperderent, neque clausis oculis ad A
interitum ruerent. Hæc tyrannorum subdola et ma-
litiosa versutia. His puerilibus commentis tyranni
veræ sapientiæ amatores in fraude inpellere stu-
debant. At ex illorum numero alius aliud respon-
sum dabat. Hic clamabat : Nihil eorum, quæ sub
aspectum cadunt, me delectat, tota cupiditate ad
hoc, ut pro Christo patiar, effusa. Ille vero : Jam
ocasio adest, ut fortitudinem meam in certamini-
bus pro rege meo subeundis, demonstrem. Alius :
Nunc par est ut, dum flos ævi viget, delicto me si-
stam, priusquam senio exarescat. Alius animo ad
plura diducto, et oratione copiosior talia quædam
loquebatur : Sunt quidem pulchra, quæ cominemo-
rasti. Pulchra esse, neque nos inficiamur, et a Deo
concessa ; ac proinde gratias eidem merito persol-
vimus. At qua ratione gratias ageremus, si nimia
horum cupiditate ab illo sejungeremur ? Quomodo
mens illa gnara pulchri vocari potest, quæ donum
honorat, donantem aspernatur ? Pulchra sunt ista ;
sed si quis totam suam cogitationem ad ea con-
vertit, et propter eorum amorem, ejus qui vere
pulcher est, amorem exstinguit, iste et pessimus
sibi ipsi efficitur, et miser ob voluptatem, quam
inde capit, et longe adhuc miserior ob pœnas, quas
dum rebus modice sensum titillantibus inbiat, sibi
asciscit. Nequaquam igitur opportuna est animi
vestri in nos benevolentia, neque enim quidquam
emolumenti affert. At hæc dulcia sunt, mentemque
devinciendi vim habent. Sed pulchritudo animæ est
incomparabilis. Non decet, ut quis præstantiore
relicto, circa deterius studium et operam ponat.
Suavis est præsens vita ; sed neque umbram ejus,
quæ nos exspectat, vitæ complectitur. Non finiun-
tur res nostras præsentibus. Exspectat nos alia
vita, cujus finis nullus. Non abit in nihilum etiam
Isthæc nostra ex luto ficta effigies, etiamsi perpetuo
quasi radatur, multoque minus anima ; sed hanc
quidem insolubilis status manet ; huic vero per
dissolutionem, quæ cernitur, transitus paratur ad
statum indissolubilem. Et animæ quidem, si a vera
cognitione non aberret, in beatorum sedibus con-
moratio jam decreta est ; at si ad contrarium ver-
gat, pœnis sese obnoxiam reddit : corpus autem
necessario aut bonis aut malis, quibus ipsa, per-
frueretur. Si igitur in præsentī vita pulchritudinem
animæ cōservemus (conservabimus autem si pie-
tatem non prodamus), hoc ipso etiam corpori me-
liorem formam et conditionem conciliabimus. Quod
si patiamur animam in impietatem prolabi, et huic
et illi insidias tetendisse jure optimo feremur.
Quid igitur illa nobis affertis, quæ neque altera
parte pulchrum respiciunt ? Quod si et vobis ea
quæ delectant, cordi sunt, quærite viam quæ ad
vere delectabilia ducit. Sin minus, nobis autem tota
cogitatio nostra ad illa tendit, ne præsentia propo-
nite : nihil nos inde abstrahere potest, sive volu-
ptatem, sive tristitiam pariat. Quid gloriam nobis
pollicemini, cujus domini non estis ? Quid datis,

χωρεῖν πρὸς τὸν θάνατον. Ταῦθ' ἡ τυραννικὴ κα-
κηντρέχεια. Τούτοις ἡ παιδαριώδης τῶν τυράννων
ἐπίνοια, τῆς ἀληθινῆς σοφίας τοὺς ἐραστὰς ἐπει-
ράτο παραλογίζεσθαι. Τῶν δὲ ἄλλος ἄλλην ἱερὰν
ἠφίει φωνήν. Ὁ μὲν γὰρ ἔλεγεν· Οὐδὲν τῶν ὀρω-
μένων ἐμοὶ τερπνόν, ὅλης τῆς ἐπιθυμίας, εἰς τὸ πα-
θεῖν ὑπὲρ Χριστοῦ κακωνωμένης. Ὁ δὲ, Νῦν ἐπιτή-
δειον ἤκειν μοι τὸν καιρὸν, τὸ ἀνδρεῖον ἐν τοῖς
ὑπὲρ τοῦ ἡμετέρου βασιλείως ἀγῶσιν ἐνδείξασθαι.
Καὶ ἄλλος· Νῦν προσήκεν ἐν ἀνθεὶ τῆς νεότητος ὀφ-
θῆναι τῷ ποθομένῳ, πρὶν ἢ καταμαρνανθῆναι τῷ
γῆρει. Ἔτερος δὲ ἐπιπλέον κινοῦμενος τὴν διάνοιαν,
καὶ οἷον βέων τῷ λόγῳ, τοιαῦτά τινα ἐφθέγγετο·
Εἶναι μὲν ταῦτα καλὰ, ἅπερ ἔφης, καλὰ καὶ ἡμεῖς
σύνισμεν, καὶ παρὰ Θεοῦ δεδοσθαι μέντοι, ἐφ' ᾧ
χάριν εἰδέναι· πῶς δ' ἂν εἰδείμεν χάριν, εἰ τῷ πό-
θῳ τούτων ἐκείνου διαzeugνύμεθα ; ποῦ δὲ φρενὸς
εἰδυίας καλόν, τὸ μὲν δῶρον ἐθέλειν τιμᾶν, τῆς δὲ
τοῦ δωκῆτος τιμῆς κατολιγυρεῖν ; καλὰ ταῦτα.
'Ἀλλ' εἰς τὸν τὸν νοῦν πρὸς αὐτὰ στρέφοι, καὶ
τούτων ἔρωτι τοῦ ὄντως καλοῦ τὸν ἔρωτα ἀποσβέ-
σαι, οὗτος κάκιστος μὲν ἐαυτῷ, ἀθλιος δὲ τῆς ἀπο-
λαύσεως, ἀθλιώτερος δὲ τῆς ζημίας, ἣν ἐπὶ μικρᾷ
δολιχόχρῳσιν, ἀντελέξατο· οὐκ οὖν ὁμῶν ἐν καιρῷ
τὸ τῆς γνώμης κηδόμενον (οὐ γὰρ κτήσιν ἀγαθῶν
εἰσηγείται) ἔχει τι ταῦτα θελκτήριον, καὶ ὑπαγω-
γόν, ἀλλὰ τὸ κάλλος ἀσύγκριτον τῆς ψυχῆς. Οὐ δὲ
τοῦ κρείττονος ἀφεμένους, περὶ τὸ ἦστον τὴν σπου-
δὴν ἐπιστρέφειν. Γλυκύς ὁ παρὼν βίος, ἀλλ' οὐδὲ
C σκιά τῆς ἡμῶν ἀποκειμένης γλυκύτητος ἀναπληροῖ.
Οὐ μέχρι τούτων ἔστικε τὰ ἡμέτερα. Ἐκδέχεται
ἡμᾶς ἄλλη ζωὴ, ἥς οὐκ ἄπτεται λύσις. Οὐκ οἴχεται
πρὸς τὸ μὴ ὄν, οὐδ' οὗτος ἡμῶν ὁ πῆλινος ἀνδριάς,
κἀν ξέηται διαπαντός, οὔτε πολλῷ πρότερον ἢ ψυχῇ,
ἀλλὰ τῇ μὲν ἄλυστος ἡ διαμονή, τῷ δὲ, διὰ τῆς ὀρω-
μένης λύσεως, πρὸς τὸ ἄλυστον ἡ μεταβάσις· καὶ
τῇ μὲν μὴ ἀπολαύσει τῆς ὄντως γνώσεως, ἐν
μακαρίᾳ μεταστάσει ἡ διαγωγή, ὑπαχθείσῃ δὲ πρὸς
τοῦναντίον, λῆξις ἀπαντᾷ τιμωρίας· τῷ δὲ ἀνάγκῃ
συναπολαύειν, ὡς ἂν ἐκεῖνη δεξιῶν, ἢ φαύλων με-
τέχοι. Εἰ μὲν οὖν ἐν τῷ παρόντι τὸ κάλλος τηρήσο-
μεν τῆς ψυχῆς (τηροῦτο δ' ἂν, εἰ μὴ προδοῦμεν
τὴν εὐσέβειαν), ἔσται ἡμῶν, ἔσται καὶ ταῦτα δὴ τὰ
τοῦ σώματος ἐν ἀμείνωνι διαμειδόμενα σχήματα. Εἰ
D δὲ τῇ ψυχῇ παραχωρήσομεν τὰς τῆς ἀσεβείας κῆρας,
λυθήνασθαι, καὶ ταύτῃ, κἀκεῖνῳ ἐπιβουλεύοντες ἂν
ὀφθελῆμεν. Τί οὖν ἐκεῖνα ἡμῶν εἰσηγείσθαι, ἀ μὴδ'
ἐτέρῳ μέρει πρὸς καλὸν ὁρᾷ ; Εἰ μὲν καὶ ὁμῶν μέλει
τῶν τερπνῶν, ζητήσατε τὴν ὁδόν, ἣ διαδιβάσει πρὸς
τὰ ὄντως τερπνά. Εἰ δὲ μὴ, ἀλλ' ἡμῶν γε ὅλον τὸ
φρόνημα πρὸς ἐκεῖνα μεταθεμένοις, μὴ τὰ παρόντα
προτείνετε. Οὐδὲν ἡμᾶς ἐκεῖθεν μεθέλκειν δύναται,
οὐχ ὅσα φέρει τέρψιν, οὐχ ὅσα λυπεῖ. Τί δόξαν ἡμῶν
ὑπισχνείσθαι, ἥς οὐκ ἐστὶ κύριοι ; τί δίδοτε, ἀ καὶ
ἡμᾶς θάπτον ἀπολείπει ; τί δ', ὡς φοβερὸν, τὸν θά-
νατον ἀπειλεῖτε, ὃς μᾶλλον ὁμῶν ἀπαντᾷ φοβερός ;
ἐν ἡμῶν τερπνόν, τὸ μετὰ Χριστοῦ εἶναι. ἐν δὲ
φοβερὸν, τὸ ἐκείνου χωρίζεσθαι. Ταῦθ' ὁ μὲν τις
τῶν ἀθλητῶν, οἷον νιφάδας ἀφίει εἰς ἀφωλίαν

περίεστη τὰς συνηγμένους τῆς πλάνης γλώσσας. Ἄλλος δὲ, τὰ μέλη προὔτεινε πρὸς ἔκτομήν, καὶ πρὸς τὴν σφαγὴν τὸν αὐχένα ἐδίδου, καὶ μὴ μέλειν πρὸς τὴν πείραν τῶν βασάνων παρεκελεύετο. Hæc unus ex athletarum numero prolocutus, silentium imposuit erroris advocatis. Alius vero membra protendebat, ut amputarentur, et cervicem, ut præcideretur, cunctantesque ad tormenta inferenda excitabat.

Ἄλλ' ἡ μὲν τῶν προμάχων τῆς ἀληθείας, οὕτως ἀκατάπηκτος παρῆρσι. Ἡ δὲ ποικίλη τῶν δικαστῶν κακονοία. Τοῖς μὲν εὐθέως ἐπιφίει τὰ δεινὰ, καὶ διὰ τῶν παλαισμάτων ἐλάμβανε δοκιμὴν τῆς τε ἀητετικτοῦ τῶν ἀθλητῶν ἀνδρείας, καὶ τῆς σφῶν ἡττης. Οἱ δὲ καίτοι πρὸς φόνους τεθηγμένοι, καὶ ἥδιστα τοῦ μαρτυρικοῦ ἂν αἵματος πίνοντες, ἢ ὕδατος, ἐτι τὴ μειλίχιον ὑπαδεύκουν, καὶ τῶν βασάνων ἀνείχον τὴν πείραν, καὶ πρὸς λαβὰς λόγων, πρᾶως δοκοῦντες ἔχειν, ἐτι συνεπλέκοντο. Εἰ καὶ ὑμῖν λέγοντες, οὐ βουλομένοις ὁρᾶν τὸ συμφέρον, περισπούδαστός ἐστιν ὁ οὕτω πικρὸς θάνατος, ἀλλ' ἡμᾶς γε οἷκτος εἰσέρχεται, καὶ οὐ βουλόμεθα κακῶς ὁμᾶς ὀλωλέναι. Ἐγρῆν δὲ μᾶλλον, ὥσπερ διακαθάραι τῷ ἐκ λόγων φωτὶ τὴν περισχοῦσαν ὁμᾶς πλάνην, ὥς ἂν οὕτω τῆς ἐπικινδύνου θόξης ἀποστάντες, θεοὺς τε μεθ' ἡμῶν τιμώμετε, καὶ τῶν βασιλείας ἀγαθῶν κοινωνοίητε. Ἰησοῦς μὲν γὰρ ἐκεῖνος, ὃν ἑαυτοῖς βασιλεία χειροτονεῖτε, τὸν τῶν κακούργων θάνατον ὑποστάς, οὐκ ἔσχεν αὐτὸν βοηθεῖν. Πῶς οὖν ὑμῖν ἐπαμύνει, ὃς μεθ' αὐτῷ ἡμυνεν; ἢ πῶς τῶν εἰς τιμὴν ἡκόντων τι μεταδῶ, ὃ οὕτως ἀτίμως θανόν; ἐπὶ γινώσκτε τοὺς εὐεργέτας καὶ σωτήρας θεοὺς. Οὐχ ὁρᾶτε, ὅθεν τὰ κάλλιστα παραγίνεταί; Ἡλιος οὕτως τὰ πάντα πληροῖ φωτός, πάντα πληροῖ ζωῆς. Ἀγνοεῖτε τούτου τὴν δύναμιν; Οὐ νῦν, καὶ ἡμέρα τοῖς ἐκείνου ἀκαμάτοις δρόμοις μερίζεται; Οὐ τῶν θαυμασίων ὥρων, αἷ ὥσπερ σεμναὶ τινες κόραι ἀλλήλαις περιχορεύουσιν, οὕτως ἐστὶν αἰτιώτατος; Ἀρ' ὀλίγου τινὸς ἀξία ταῦτα, καὶ οὐ θείας τιμῆς; Οὐδὲ σελήνην ἴστε, ὅσα ἀνθρώποις χαρίζεται; ὅσα συμβάλλεται τῷ παντί; Προσφέρειν οὖν δεῖ καὶ ταῦτα τὸ σέβας· καὶ μὴν καὶ τοῖς ἄλλοις φωστήρσιν, ὧν ἡ ἐπιτροπὴ διοικονομεῖ τὰ ἀνθρώπινα· ἐπὶ πᾶσι δὲ, τῷ θεῷ ὁπάτω. Αἰ, ὃς ἀπάντων εἰληχε τὴν ἀρχήν.

Πρὸς ταῦτα οἱ μὲν τῶν μαρτύρων, σιωπῇ τὴν αὐτῶν πλάνην κατέστανον. Οἱ δὲ καὶ δάκρυσι κατελείποντο, τοῦτο μὲν τοῦ Δημιουργοῦ τὴν ὕβριν οὐ φέροντες ἀδακρυτῇ, τοῦτο δὲ, καὶ τοὺς πλανωμένους τῆς ἀπονοίας οἰκτείροντες. Ἄλλος δὲ τις γλώσσαν πολυφθόγγον ἀνακινήσας τῷ Πνεύματι, τῶν λόγων τὸ μάταιον, λόγοις ἀληθείας ἐκράντισε. Περὶ μὲν τῆς τοῦ ἡμετέρου βασιλείας δυνάμεως λέγων· Ὁ δικαστὰς, ὃν ἔφησεν τὸν τῶν κακούργων θάνατον ὑπομέναι; εἴγε βουλομένη σοι ὁ λογισμὸς πρὸς τὸ ὕψος αὐτοῦ τῆς μεγαλειότητος ἐνατενίζειν, ἔγνωσ ἂν οἷός τις ἐστὶ τὴν δύναμιν, καὶ τὸν θάνατον, ὃν χλευάζεις, ἡλίχην ζωὴν προσέειπεν; Ἄλλ' οὐ φίλον ὑμῖν ἀπηλλάχθαι τῆς φίλης πλάνης. Οἷς δὲ περὶ τε ἡλίου καὶ τῶν ἄλλων συνείρεις, οὐκ ἀγνοοῦμεν τοὺς λό-

quæ vobis ipsis forte desunt? Quid tanquam terrificam mortem minamini, quæ vobis magis formidanda venit? Unum nobis jucundum est, esse cum Christo. Unum formidandum, separari ab ipso.

Sed hæc quidem veritatis propugnatorum adeo imperterrita loquendi libertas erat. At iudices improbi hos sine mora tormentis subdebant, ipsisque certaminibus experimentum sumebant et de invicto athletarum robore, et de sua clade et victoriæ amissione. Alii vero quamvis cædium cupidi, magisque sanguinis martyrum, quam aquæ sitientes, blanditias adhuc adhibebant, et a cruciatibus abstinabant, et ad tendiculas verborum, quo clementes esse viderentur, sese convertebant. Licet vobis, aiebant, nolentibus cernere id quod conducibile, amara mors expetenda videatur, at nos misericordia vestri tangit; neque vos male perire volumus. Satiùs autem erat, ut velut orationis lumine eam, quæ vobis circumfusa est, deceptionem expurgaretis, ut sic deserta periculosa persuasione, deos nobiscum coleretis, et bonorum, quæ imperator largitur, participes essetis. Nam Jesus ille, quem vobis regem legistis, maleficorum morte subita, sibi ipse opem ferre nequit. Quomodo igitur vobis succurret, qui sibi non fuit auxilio? Aut quomodo is, qui tam ignominiosam mortem oppetiit, gloriæ aliquid conferet? Agnosceite benefactores et servatores deos. Nonne videtis, unde pulcherrima quæque fluunt? Sol iste omnia implet lumine, omnia implet vita. Num vim ejus ignoratis? An non nox et dies indesinenti ejus cursu distinguitur? An non admirabilium horarum, quæ velut decoræ puellæ choreas sibi mutuo succedentes agitant, iste vel maxime est effector? An hæc exiguo honore, et non divitio digna sunt? Nec quanta luna hominibus præstet, nostis? quanta commoda rerum universitati progignat? Oportet ergo, ut et hæc debito cultu colatur, imo et aliis luminaribus, quorum munere humana administrantur, cultus est exhibendus. Præ omnibus autem, divum supremo Jovi, cui imperium in omnes commissum.

His auditis, martyrum nonnulli silentio errorem deplorabant: alii ubertim lacrymæ manabant, partim quia tantam in Creatorem injuriam absque lacrymis ferre non poterant; partim, quia deceptos istos ob amentiam miserabantur. Alius autem reserata diserta lingua per Spiritum, orationis vanitatem, dicendi veritate castigabat his et similibus verbis: De nostri Regis potentia, o iudex, quem ais maleficorum necem subisse, si tibi collibitum esset paulo attentius cogitare, et in magnitudinem ejus oculos defigere, intelligeres quæ ejus vim simulque, qualem vitam, mors, quæ tam ridea, peperit. At non gratum est vobis, ut ab errore grato liberemini. Quod vero de sole et aliis affers, non ignoramus, quos terminos a Creatore præfixos ha-

beant, neque id nos fugit, quanta ab his, tanquam a ministris, creatura hac inferiore superioribus, bona proveniant. Sunt enim nobis oculi ad hoc perspicendum satis perspicaces. Quocirca existimationem quam merentur de illis habemus, et pulchra hæc fatemur, rerumque pulcherrimarum causas; quidni enim, cum sint optimi opificis effecta? At apud vos, ut honor ipse, quem his defertis, contra omnem est rationem, ita et causa honorandi. Nam quas tandem de illis opiniones conceplis? Siderum enim quædam nunc optima quæque efficiunt. Et nunc quidem cum in hac parte voluntur, necessariam vim et efficaciam ad res gi-gnendas exserunt; at cum inde abscedunt, simul etiam vis et efficacia abscedit. At par non est huiusmodi de Deo cogitationem suscipere. Sed mittamus hæc. Cæterum affirmare, ea, quæ animum improbum reddunt, ex eorum constitutione ad animum pervenire fatali quadam necessitate, quomodo non præter summam impletatem omnisque Dei abnegationem, omnium mortalium, qui legibus reguntur, et vestro etiam sensui penitus repugnat? Non enim arbitror eo nequitie quemquam processisse, ut Deum bonum esse abnuat. Qua igitur ratione a bono mala proveniant? Sin minus, poteris et ignem causam caloris nominare, et lucem tenebrarum. At non fatebitur hoc, cui mens sana. Quæ de causa leges fers, quæ improbis pœnas decernunt? Si enim stellarum constitutionibus huiusmodi voluntatis propositum ascribendum est, cur pœnas poscis qui ut maxime voluisset, facinus tamen illud vitare nequivisset? Vides quomodo non tantum de Deo convenienter non sentias, sed et vestra dogmata severitas. At nos quemadmodum dixi, pulcherrima Dei opera esse profitemur; et pulcherrima quæque producere, idque ex commissa functione quam a primo ortu a rerum Conditor acciperunt. Vos vero haud scio, quoniam consilio ducti, ei cui honor adimi nequit, honorem abrogare tentatis, et illis, quibus divini honoris nulla communio, quasi eo dignissimis, eundem impertitis. Quo testimonio permoti, divinis honoribus afficitis? Qualem vero vim et potentiam, quæ divinam naturam testetur, in ipsis intuiti, divinam appellationem eis tribuistis? Splendidus est sol iste, vitalique actione præditus. Eximia hæc sunt, planumque faciunt, solem inter res creatas eximium locum obtinere. Sed tanta non sunt, ut ad divinitatem evehaant. An non cernitis, quantis subiaceat affectionibus? Quo jure tales affectus et mutationes Deo assignabis? An non videtis, quomodo actio ejus dispartiat? At quæ sana mens ullam partitionem in Deo statuit? Diversitas autem temporis, quam cursu suo efficit, quomodo non et ipsa servitutem, quam servit, testatur? Quid enim Deo opus est locorum diversitate, ut jam hoc, iam aliud agat? Quia et per hæc ipsa tantum non vocem edit; sed sardi eam non exaudiant.

Quam incarrabilis est ratio, qua sidera sunt

Α γους, οὗς αὐτοῖς ἔθετο ὁ Δημιουργός· οὐδ' ὅσα χορηγεῖ δι' αὐτῶν, ὡς λειτουργοῖς ἀναθεσθῶσι τὴν ἄλλην ὑποθεθηκυῖαν διατάττων κτίσιν. Ἐννοιοὶ μᾶλλον ἡμῖν ὀφθαλμοὶ τηλαυγέστερον διαδίδοντες. Διὰ τοῦτο καὶ τοὺς προσήκοντας αὐτοῖς ἀρμόζομεν λόγους, καὶ καλὰ μὲν ταῦτά φαμεν, καὶ τῶν καλλίστων παραίτια. Πῶς γὰρ οὐκ ἑμελλε τοῦ ἀγαθοῦ ὄντα δημιουργήματα; ὁμῖν δὲ ὥσπερ παράλογος ἡ περὶ ταῦτα τιμὴ, οὕτω πολὺ τὸ παράλογον ἔχει καὶ ὁ τῆς αἰτίας λόγος. Οἶα γὰρ καὶ δοκεῖ ὁμῖν περὶ τούτων; νῦν οἱ μὲν αὐτῶν τὰ καλὰ φέρουσιν ὁμῖν· νῦν δὲ οἱ αὐτοὶ πάλιν τῶν χηιρόνων εἰσὶ δημιουργοί. Καὶ νῦν μὲν ἐν τούτῳ μέρει ἐπιδατεύοντες, ἀμαχον ἔχουσι τόδε τι γενέσθαι ῥοπήν· νῦν δὲ ἐκείθεν ἀναχωροῦντες, ἀναχωροῦσαν ἔχουσιν τὴν δύναμιν. Οὐ γὰρ ἄξιον, τοιαύτας περὶ τοῦ Θεοῦ φέρειν τὰς ὑπολήψεις. Ἀλλὰ ἀφείσθω τοῦτο. Τὸ δ' ἐκείθεν φάσκειν, ἃ τὴν ψυχὴν κακύνει, ἐπ' αὐτὴν ἔκειν, ὥσπερ τιτὶ ἀναγκαιῶν κλήρω τῶ αὐτῶν στήματι, πῶς οὐ παντάπασιν, μετὰ τοῦ νοσεῖν ἀθεότητα, καὶ ταῖς ἀπάντων ἀνθρώπων, ὅσοι νόμοις ἄγονται, δόξαι, καὶ ταῖς ὁμῶν αὐτῶν πολεμικατοῦς ἀποφαίνει; Ἀγαθὸν μὲν οὖν εἶναι τὸν Θεόν, οὐκ ἂν ἐπὶ τοσοῦτον κακίας ὁλομαί τινα ἔλασαι, μὴ κατὰθεσιν δοῦναι. Πῶς οὖν ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ γένοιτ' ἂν τὰ κακά; Εἰ μὴ ἄρα σὺ καὶ τὸ πῦρ φύχους αἰτίον φῆσας, καὶ τὸ φῶς σκότους. Ἀλλ' οὐκ ὁμολογεῖ τοῦτο ὑγαίνουσα αἰσθησις. Τί δὲ καὶ γράφεις νόμον δίκας τοῖς φαύλοις ὀρίζοντα; Εἰ γὰρ τοῖς τῶν ἀστέρων σχηματισμοῖς ἀναγκαιῶς ἡ τοιάδε προαίρεσις συνηγέθη, τί δίκην οὗτος εἰσπράττεται, ὑπὲρ οὗ καὶ βουληθέντι φυγεῖν τὴν πρᾶξιν, οὐκ ἦν ἄλλως γενέσθαι; Ὅρξ, ὅπως μετὰ τοῦ μὴ σώζειν τὴν Θεῶν πρόπουσαν δόξαν, καὶ τὰ ὁμῖν δοκοῦντα, καταλύετε; Ἡμῖν δὲ, ὥσπερ εἰρηται, κάλλιστά τε νομίζεται Θεοῦ δημιουργήματα, καὶ τὰ κάλλιστα ποιεῖν τὴν οἰκίαν πληροῦντα λειτουργίαν, ἣν ἐξ ἀρχῆς διέταξεν ὁ Δημιουργήσας. Ὑμεῖς δὲ, οὐκ οἶδ' ὅ τι δοκοῦν, οὐ μὲν ἀναφαίρετος ἡ τιμὴ, τοῦτον παῖρθε ταύτης ἀποχειροτονεῖν, οἷς δὲ οὐδ' ὅτι οὖν μέτεσι ταύτης, ὡς αὐτοῖς διαφέρουσαν ἀνατίθετε. Τί οὖν ἐχέγγυν λαβόντες, θείας αὐτὰ τιμῆς ἀξιοῦτε; Ποίαν δὲ δύναμιν, ἡ Θεῶν προσμαρτυρεῖται, κατανοήσαντες ἐν αὐτοῖς προσηγορίας μετέδοτε; Ἀμπερὸς οὗτος ὁ ἥλιος, καὶ ζωογόνους ἐνείας ἐνεργείας. Ἐφαίρετα ταῦτα, καὶ μαρτυρεῖ κτισμάτων αὐτῶν εἶναι ἐφαίρετον. Ἀλλ' οὐκ εἰς θεώτητα ποθεν ἀναβιβάζει. Οὐχ ὁρᾷτε, οἷς ὑποπίπτει κάθει; Ποῦ δ' ἔσιν πάθος προσνέμειν Θεῶ; Οὐχ ὁρᾷτε, μεριζομένην αὐτοῦ τὴν ἐνεργεσίαν; Ποῦ δὲ φρενὸς ὕγιος, μεριστὸν ἐν θεῇ φύσει νοεῖν; Τὸ δὲ διάφορον τῶν ὁρῶν, ἃς τῶ διαφόρῳ δρόμῳ ποιεῖ, πῶς οὐχὶ καὶ τοῦτο τὴν δουλείαν αὐτοῦ βεβαίῳ; Τί γὰρ εἰ Θεῶν τόπων διαφορὰς, ἵνα νῦν μὲν τοῦτο, νῦν δ' ἐκεῖνο ποιῇ; Ἀλλὰ καὶ διὰ τούτων μονονουχὶ φωνὴν ἀφίηται ἐπαῖναι δὲ ἄρα οὐ δύνανται οἱ παροῦ.

Ὡς ἀπόρρητος λόγος δημιουργίας αὐτῶν, τὰς δια-

φόρους ἐπιτρέπει μεταβάσεις, εἰς ἐργασίαν τῆς τῶν Ἀ
 ὤρων εὐταξίας. Θαυμαστόν τι καὶ σελήνῃ χρῆμα,
 καὶ χορηγὸς ἀνθρώποις θαυμασίων, λευκαίνουσά τε
 τὸ σκυθρωπὸν τῆς νυκτός, καὶ ἄλλα ἅττα διοικονο-
 μουμένη, ἀλλ' ὁμολογεῖ καὶ αὐτὴ τὴν δουλείαν, καὶ
 σιωπῶσα τὴν ἑνδειαν κέκραγεν. Οἷς μὲν λαμβάνουσα
 μεταδίδωσι τοῦ φωτός, οἷς δ' οὐ λαμβάνουσα, οὐκ
 ἔχει, τί μεταδῶ. Συμπληροῦσι γὰρ μὴν τῷ παντὶ
 χρεῖαν καὶ φωστῆρες ἄλλοι. Συμπληροῦσι δ' οὐχ ἦν
 ὁ μάταιος δίδωσι λόγος, οὐδ' ἦν ἀποκληροῖ τούτοις ἡ
 πλάνη δεσποταίαν, ἀλλ' ὑπηρετικὴν τινα τοῦδε τοῦ
 παντός διακόσμησιν. Μὴ τὴν εὐγένειαν ἀφαιρέσθε
 ἑαυτοὺς, ἣν χειρὶ Θεοῦ πλασθεὶς τετιμῆται ἀνθρω-
 πος, καὶ οὕτω κακῶς ἀγαθοὶ δοῦλοι κτισμάτων γί-
 νεσθε, μὴ τῆς προαιρέσεως τὸ ἐλευθέρων καταδου-
 λούτε. Τίνα γὰρ ἔχει λόγον, ἀρχὴν τῆς ἐν ἡμῖν αὐ-
 τεξουσίας ὁρμῆς, ἢ προαιρέσεως ἀμοιρεῖ; Ἄλλ' ἦν
 ἄρα καὶ τοῦτο ἀκόλουθον, ἐκπαπτωκότας τῆς Θεοῦ
 οἰκειότητος, καὶ σφῶν αὐτῶν ἐκπασεῖν. Ἵνα μὴ μό-
 νον Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ἑαυτῶν ὄντας ἀλλοτριωτάτους,
 παντάπασιν ἀδοθηθῆναι ὄντας ἡ πλάνη ἀνδροποδίζοι,
 πρὸς μηδεμίαν ἔχοντας ἐπιστροφὴν ἀνενεγκεῖν. Οὐκ
 ἀπέχρηξεν δ', ὡς εἶκα, τὸ ἐν ἀγνοίᾳ εἶναι μόνον τοῦ
 ὄντος Θεοῦ, ἀλλ' εἰ καὶ μὴ πλήθῃ θεῶν ἐξεύροιτε,
 οὐδὲν τι μέγα ᾤεσθε διανοηθῆναι. Ὡς καὶ νῦν ἐπι-
 τάσσετε θεοὺς τιμᾶν. Δεῖ γὰρ, ὡς εἶκα, πλήθῃ
 θεῶν ἐπιστάμενοι ὅμῃς, ἵνα μὴ τῶν ἐπιτροπευόντων
 ἀσθενεῖα κάμοι τὰ πράγματα. Ἀλλὰ κακῶς μὲν τῆς
 ἀληθοῦς γνώσεως Θεοῦ παρηγέχθητε, πολὺ δὲ χεῖρον
 τὸ ἐν τῆς θεότητος, εἰς πλῆθος ἀπομερίζετε. Ἀφθο-
 νίαν γὰρ θεῶν ἀνευρίσκοντες, εἰς τὸ πανταλῶς ἄθεον
 περιήλθατε. Παντὶ μὲν οἶμαι, τῷ περὶ Θεοῦ ἀδια-
 στρόφου ἐννοίας σώζοντι χρῆναι ἀνομολογεῖσθαι,
 ἀπροσδεῖ τε εἶναι τὸν Θεόν, καὶ ἐπὶ πάντα τὴν αὐ-
 τοῦ ἐξαρκεῖν δύναμιν, μηδὲν ἰκέρατι ὀριζομένην. Εἰ
 μὲν οὖν τοιαύτη τις ἐννοία ὀμνὲν ἐνέσπερται, τί κοι-
 νωνίους αὐτῷ τῆς ἐξουσίας προσνέματε; Μᾶλλον δὲ
 πῶς οὐ γέλως, κοινωνίαν ἐξουσίας, δωρεῖσθαι, οἷς
 κατ' οὐδὲν ἔσται ταύτης μετέχειν, ἀπάντων ὑπὸ τῷ
 πρώτῳ περιδεδραγμένων; Εἰ δ' ὅ τι ποτε πρώτην
 ἀρχὴν ὀλεσθε, εἴθ' ὁ ὑπατος ὁμῖν Ζεὺς, εἴτε τις ἄλλος,
 οὐ διαρκὴς ἐστὶ καθ' αὐτὸν, καὶ διὰ τοῦτο, δεῖ κοι-
 νωνοὺς λαβεῖν αὐτὸν τῆς ἀρχῆς, πῶς ἂν εἴη Θεός,
 ὃς παραπλησίως ἀνθρώποις οὐκ ἀποκαχέρηκεν ἀσθε-
 νείας, ἀλλ' εἰς τὰ δοκοῦντα, δέχεται τοῦ ἐπικουρήσον-
 τος; ἢ πῶς συνάρχειν ἐτέρους ἐγκαθιστώντας αὐτῷ,
 οὐκ ἅμα τε τοῦτον τῆς ἀρχῆς ἀφαιρέσθε, καὶ οὐς
 συνάρχειν καθίστασθε; Εἰ μὲν γὰρ πάντες ὁμοίως
 ἄρξουσιν, τί τοῦτου μᾶλλον, ἢ ἐκείνων ἡ ἀρχή; Εἰ δὲ
 μὴ πάντες ὁμοίως, πῶς ἐν ᾧ ὑποδεθήκασιν, οὐκ ἐν
 τῇ τῶν ἀρχομένων εἰς μερίδι; Ὅτι δὲ μὴ ἄρχει, πῶς
 ἂν εἴη Θεός; Οὕτως ὁμῖν τὸ ἄθεον τῷ πολυθέῳ συν-
 ἄρχεται· οὐδὲ μὴ οὖν χρὴ εἰς πλῆθος τὸ θεῖον ἀπο-
 μερίζειν, οὐδὲ ἐξ ὧς τοῖς ἄλλοις ἡ μετοχὴ τοῦ ἑνός,
 ἐκείθεν γὰρ κάτεισι τὸ ἐν ἐν τοῖς σκεδαστοῖς, τοῦτο
 ἀποστερεῖν, ὃ δίδωσι τοῖς ἄλλοις. Μὴ τομαῖς τὸ ἐνιαῖον
 τῆς κυριότητος ὑποβάλλετε. Μηδὲ, τὸ μὲν τι ταύτης
 ὑπερκεῖσθαι, τὸ δ' ὑποδεθῆκέναι νομίζετε; μηδὲ
 ἀφελόμενοι τοῦ Κτίστου τὴν προσκύνησιν, τοῖς κτι-

procreata. Variis transitionibus et mutationibus ea
 instruxit, ut temporis aptissimum ordinem efficiant.
 Luna istdem res plane est admiranda, rerumque
 admirabilium suppeditatrix, quæ noctis caliginem
 illustrat, et id genus alia multa præstat. Sed et
 ipsa servitutem suam fatetur, et clara voce egesta-
 tem suam contestatur, dum lumen, quod accipit,
 communicat, et, si nihil aliunde sumat, nihil com-
 municat. Alia quoque cœli sidera mundo huic
 ministerium suum exhibent; quod tamen non con-
 sistit in eo modo, quem vana ratio comminiscitur.
 neque in potestate, quam error eis ascribit, sed
 in facultate quadam huic rerum universitati subser-
 viendi. Ne vosmetipsos spoliatis insita nobilitate,
 qua Conditor hominem exornavit. Ne tam improbe
 B in creaturarum servitutem concedatis. Neque liber-
 tatem arbitrii in servitutem redigite. Qua enim ra-
 tione astrui potest, ea quæ libero arbitrio carent,
 jus et potestatem in nostrum liberum arbitrium
 habere? At consequens erat ut, postquam a Dei
 familiaritate et conjunctione exciderant, exciderent
 quoque a semetipsis, et non solum a Deo, sed a
 seipsis alienissimi efficerentur, ut omni ope desti-
 tutos error magis in captivitatem abriperet, nullo
 penitus, quo se reciperent, perfugio relicto. Non
 sufficiebat autem vobis, ut videtur, ignorantia unius
 et veri Dei, sed nisi ingentem deorum multitudinem
 excogitaretis, nihil laude dignum vos reperisse
 existimabatis. Quos etiam ut honoremus imperatis.
 Oportet enim vos, ut apparet, magnum deorum na-
 merum rebus præficere, ne curatorum et præsidum
 Imbecillitate res male administrarentur. Porro prave
 quidem a vera Dei cognitione abducti estis. Longe
 vero pejus unitatem Dei in plures secuistis. Nam
 per introductam deorum copiam in atheismum
 incurristis. Arbitror namque omnem illum, qui
 existimationem de Deo competentem custodit, con-
 siliari debere, Deum nullius esse indigum, et poten-
 tiam ejus nullis terminis circumscriptam, ad omnia
 sufficere. Si igitur hujusmodi de Deo notitia men-
 tibus vestris est insita, cur socios potestatis ei
 adjungitis? Vel potius quomodo ridiculum non est,
 communionem potestatis largiri his, qui hujus nullo
 modo possunt esse participes, quippe omnibus sub
 D primo illo rerum parente comprehensis? Quod si
 aliquo tandem modo primum principium, sive illud
 sit supremus Jupiter, sive aliud quiddam, virtute
 sufficiente per se non pollet, et ob id imperii sociis
 eget, quomodo Deus erit, qui instar hominum a
 potestatis et virium imbecillitate non est exemptus,
 sed ad ea, quæ exsequi statuit, adiutoribus opus
 habet? Et quomodo cum socios imperii ei constitui-
 tis, non simul et hunc imperio privatis, et illos,
 quos ei opitulatores adjungitis? Si enim omnes
 æqualiter imperent, cur hujus quam illius magis
 sit imperium? At si omnes non gaudeant æquali
 imperio, quomodo ea ratione qua sunt minores, non
 censebuntur in eorum qui subsunt numero? Quo-
 modo Deus est, qui non præstat? Ita tandem atheis-

πλουτισθέντας ἡμᾶς, ὀλίγα ὑπὲρ οὗ τὸ πᾶν ἔχομεν Ἀ νομινारे decet, cum sit instar sementis, quæ corpus nostrum vegetius et floridius submittet. Quid mirum, si tantis donis locupletati, pauca quedam, quibus omnia adipiscimur, deponamus vicissim et elargiamur? Non enim tormenta vestra tormenta ducimus, sed magis bonorum omnium abundantiam. Attendete igitur nos et demetite absque modo, ut eo uberius nobis corpora repullulent. Ne sigillatim membra abscindas, sed simul omnia amputa, ut pluribus amputatis, magis nos exhilaras. Et hæc quidem nonnulli ex illo numero ferebant. At alii spiritualia cantica concinebant, quasi non in tormentis, sed in conviviis versarentur. Alii doctrinæ pulcherrimæ et saluberrimæ velut imbrem emittebant, impietatis siccitatem per divini eloquii rorem humectantes. Dixisses, si coram conspiciatus esses, non eos, sed alios cruciatibus excarnificari.

Ἐμimouντο δ' ἄρα κωφὴν ἀσπίδα οἱ τύραννοι, ὅπ' οὐδενὸς ἐπαδόμενοι· ἀλλὰ πρὸς τοὺς σπαραγμοὺς τῶν ἀθλητῶν θηριοῦμενοι· ἀλλὰ γὰρ ὁ μὲν τις ὡς ἀμπελος εὐκλήματος, ἀποτεμνόμενος, οἷα δὲ βότρυς, τὴν εἰς θεὸν ἔφερεν εὐχαρίστησαν. Ἄλλος δὲ τοῦς ὀφθαλμοὺς ὀρυσσόμενος, τοιαύτην ἀφίει φωνήν· Προσφερέσθω θυσία ὀφθαλμοῖς τῷ φωτί. Καλὸν, τῷ ἀληθινῷ φωτί, ὅπερ ἐν ἡμῖν ἔκτισε φῶς, προσφορὰν γενέσθαι. Ἄλλ' εὐπρόσδεκτος εἴη ἐνώπιόν σου, Κύριε, ἡ θυσία ἡμῶν· οὐδὲν ἀπεικὸς, παρ' οὗ τοσοῦτον κάλλει διεστολίσθη ὀφθαλμός· ὑπὲρ ἐκείνου τῶν ἰδίων ἐξελθεῖν θαλάμων, νῦν ὠραιότερον θαλαμεύεται. Νῦν μᾶλλον πλουτήσει τὸ φῶς. Νῦν ἀποστλιφουσιν αἱ κόραι λαμπρότερον, πάντων ἐπιπροσθούτων ἀπηλλαγμένοι. Καὶ ἄλλοι διέθλων τὰς κεφαλὰς. Οἱ δὲ, Ἄντι τῶν καλλίστων τῆς φύσεως, ἔλεγον, ἃ ὁ Διὶ C μουργὸς τῇ κεφαλῇ ἔθησαύρισε, τὸν θησαυρὸν τῆς πίστεως τηρήσωμεν ἀσύλον. Μὴ γὰρ, κἂν δοκῇ τοῖς τυράννοις, σκορπιεῖται τῆς κεφαλῆς ἡ ὑπόστασις. Συνάγεται μὲν οὖν πλαστουργῶ δεξιᾷ, καὶ τῶν μυελῶν ἡ τέξις, ὡς ὁσμη εὐωδίας σπουδασθήσεται. Καὶ ὀδελίσκοις ἄλλος ἐπερονᾶτο τὴν ἀκοήν, ἀλλὰ νῦν τρανότερον ἀκούσιν, ἔλεγον, τῆς τοῦ δρακοντείου παρώσεως τοῦ, τοῖς ὀδελίσκοις τούτοις διακαθαρομένης, νῦν εἰς ὑποδοχὴν ἐπιτηδειοτάτη τοῦ ἄσματος τῶν ἀγγέλων ἡ ἀκοή, διὰ τοῦ πυρὸς τούτου τῇ προλοισῇ τῶν φλογερῶν στομάτων ὁμολογία προσοικειούμενη. Ἄλλω ἀνασπώμενοι ῥιζῶν ὀδόντες, εὐφροσύνην ἀνέβλυζον, Νῦν δὲ τραφήσομαι λέγοντι τροφήν ἀγγέλων, καὶ μέχρι τοῦ τὴν οὐ μένουσαν σιτοῦμαι, ἄρτι δώσει τροφήν ὁ Δεσπότης οὐ κενουμένην, οὐδ' ὀδόντων προσδεομένην. Μὴ μοι τὸ πρᾶγμα βάσανος λεγέσθω, εὐεργεσίαν ἐγὼ τοῦτο φημι. Καὶ ἄλλων τὰ νῶτα, ἀμύθητον πλῆθος ἔφερε πληγῶν ἐκ βουνεύρων, ἀλλ' ἔχαιρον, Ἄντι τῆς πικλῆς, λέγοντες, ῥώμης, ἣν ἔθετο τῷ νώτῳ ὁ πλάσας, τοσοῦτοις συνδέσμοις συστίζας αὐτόν, ὑπὲρ τῆς ἐκείνου δόξης τὸ μικρὸν τῶν μαστίγων φορτίον φερέτω. Ἄλλοις τὰ σπλάγχνα μέχρις αὐτῶν μυστηρίων τῶν ἐγκάτων ὠρύσσοντο, ἀλλ' ἐπὶ μᾶλλον τῆς εὐσεβείας τὸν θεμέλιον ἐνεβάθουνον. Ἐτερος τὴν γλῶτταν ἀπετέμνετο, καὶ τῆς δοξολογίας οὐκ ἔληγεν, ἀλλ' οἷα δὲ δῶρον τὸ κάλλιστον προσφέρων Θεῷ, ἐπευφήμει σεμνυνόμενος. Καὶ τινες ἐπὶ ξύλου ἐτανύοντο. Ἄλλ' ἦν αὐτοῖς καὶ πρὸ τῶν

nominare decet, cum sit instar sementis, quæ corpus nostrum vegetius et floridius submittet. Quid mirum, si tantis donis locupletati, pauca quedam, quibus omnia adipiscimur, deponamus vicissim et elargiamur? Non enim tormenta vestra tormenta ducimus, sed magis bonorum omnium abundantiam. Attendete igitur nos et demetite absque modo, ut eo uberius nobis corpora repullulent. Ne sigillatim membra abscindas, sed simul omnia amputa, ut pluribus amputatis, magis nos exhilaras. Et hæc quidem nonnulli ex illo numero ferebant. At alii spiritualia cantica concinebant, quasi non in tormentis, sed in conviviis versarentur. Alii doctrinæ pulcherrimæ et saluberrimæ velut imbrem emittebant, impietatis siccitatem per divini eloquii rorem humectantes. Dixisses, si coram conspiciatus esses,

B Cæterum tyranni imitabantur surdam aspidem, incantamenta illa salutaria repudiantes, quippe ad solos cruciatibus invictis athletis inferendos effertati. Sed enim alius, tanquam vitis onusta palmitibus, mutilatus, et botri instar, pressus, Deo debitas agebat gratias. Alius effossis oculis, tales voces mittebat: Offeratur in sacrificium oculus luci. Decet, ut veræ luci lux quam in nobis creavit, hostia fiat. Sed gratum sit in conspectu tuo, Domine, sacrificium nostrum. Inconveniens non est, ut oculus pro eo, a quo tanta pulchritudine exornatus est, propria statione excedat. Nunc ornatiorem sortietur locum. Nunc lumine magis abundabit. Nunc pupillæ splendidius fulgebunt, ab omnibus, quæ luci officium, expeditæ. Aliis comminnebantur capita. Illi vero dicebant: Pro pulcherrimis naturæ donis, quæ rerum omnium Parens in capite reposuit, thesaurum fidei intactum custodiemus. Non enim dispergetur capitis substantia, licet tyrannis secus videatur. Colligetur denuo conditoris dextera, ac medullarum corruptio, ut odor suavitatis reputabitur. Alius verubus per aures transfigebatur. At nunc clarius, aiebat, audiam, expurgato per hæc veruta veneno, quod draco instillaverat. Nunc aptissimus est auditus ad excipiendos cantus angelicos, per ignem hunc laudationi ex igneo ore prodeunti assimilatus. Alii radicitus evulsis dentibus, lætitia exultabant. Nunc, aiebant, nutriar angelorum esca. Hactenus manducabam cibum non manentem; jam dabit Dominus cibum, qui non perit, quique dentibus non eget. Ne cruciatibus hæc res vocetur. Beneficium arbitror. Aliorum dorsa innumeris plagis concidebantur; sed Deum laudabant; sed gaudebant. Loco multi roboris, aiebant, quod Creator dorsum instruxit, tot nexibus et vinculis id compungens, pro gloria ejus exiguam hanc flagellorum molestiam ferat. Aliis viscera usque ab intestinorum penetralibus evellebantur; sed eo altiora pietatis fundamenta jaciebant. Alii lingua abscindebatur, nec a divinis laudibus decantandis cessabat; sed quasi pulcherrimum munus Deo offerens, eum celebrare pergebat. Nonnulli in ligno extendebantur. Sed ex hoc ipso etiam ante perceptam coronam, majorem voluptatem percipiebant, quod similes

Domino suo cruciatus paterentur. Alii metæ instar, impuris manibus, per castissima corpora telis transfigebantur; et vulneribus inde acceptis, tanquam pretiosis lapidibus conspicui decorabantur. Quorumdam supplicii tyranni fatigati spe omni abjecta, creaturas, quas colebant, ad eos puniendos armabant, et alios quidem undis, alios flammis, alios gelido frigori tradiderunt et exposuerunt. Verum hæc magis eos agnoverunt, quam illi. Agnoscebant enim eos, qui Creatorem honorabant, et plus cultus, quam molestiæ attulerunt. Nam ignis crebro eos qui circumstabant absumentes, veneranda eorum corpora intacta conservavit. Quod vero anima evolare, id non ignis supplicio ascribendum erat, sed majoris cujusdam voluntatis et virtutis, quæ eam excipiebat. Hocque manifestum est, et videre nonnunquam erat, vestem illam martyrum illæsam, quasi in arca conditam, et quasi non fuisset in flamma, ab omni ignis vestigio planè immunem. At vero humida aquæ natura liodem martyribus ministerium suum non denegabat. Nonnullis enim cum beatam animam Deo tradidissent, erat strati instar, in quo requiescerent, et ab infinitis laboribus respirarent. Allis autem, qui vitam adhuc agitabant, planam et omnis molestiæ expertem viam præbebat. In hunc modum omnia, miranda mutatione, sanctis famulabantur. At quomodo martyres ad hæc adibant? Videlicet, ut in incorruptionis lavacrum, læti in undas ingrediebantur, et in fornaces, quasi in thalamos se inferebant, et rigido gelu, velut jucundissima aura recreabantur.

Talis invictorum pugilum erat species. Hac ratione omnia, quæ terrifica videbantur, irridebant. Hoc modo genere fugato errore, pietatis tropæum erexerunt, abjectis omnibus hujus vitæ oblectamentis, et exuta omni naturæ necessitate, in solam mortem pro Christo obeundam intenti. Mactabantur, et qui mactabant, cadebant. Ligabantur, eosque qui ligabant omni agendi efficacitate destituebant. Flagellabantur, et dolor eos qui cadebant, cruciabat. Tormentis excogitandis deficiebant tyranni. Emarcescebant lictorum manus, et ipso sudore suo speciosiores reddiderunt pietatis speciem. Mœstitiam impietati conciliarunt. Dæmones ejulantes aufugerunt, conculcato eorum in corpore supercilio. In silentium deceptionem mutavit malignus serpens, cum videret, omnes insidiarum machinas in suum caput recidisse.

Jam enim et mulieres alacriter in arenam descendentes, ob primam parentem deceptam, pœnas ab eo reposcebant, capite ejus strenue conculcato, illo, inquam, capite, quod illud malorum agmen progenit. Nunc excogitatum ab illo mendacium: *Eritis sicut dii* ¹⁴, præter omnem spem, veritati consonans, acerbissimis eum cruciatibus torquet. Nam martyres Christo in passionibus suis configurati, etiam divinæ gloriæ configurati sunt. Nunc ab

στεφάνων μείζων ἡ ἀπόλαυσις. Ὅτι τῷ ὁμοίῳ πάθει ὑπεβέβληντο τοῦ Δεσπότου. Ἐταρτεῖ, καθάπερ σκοπὸς χερσὶν ἀνάγκοις, τὰ ἀγνότατα σώματα βέλεσι διεπείροντο, καὶ τοῖς ἐκείθεν τραύμασιν, ὡς λίθοις πολυτίμοις περιανθίζόμενοι, ὠραίζοντο. Τοῖς δὲ οἱ τύραννοι πρὸς τὰς βασάνους ἀπαγορεύοντες, ἦν ἐλάτρευον κτίσιν πρὸς τιμωρίαν ἐξώπλιζον. Καὶ οὐδὲ μὲν ὕδατι, οὐδὲ πῦρ, καὶ ἐτέρους αἰθρίῳ κρύει παρεδίδοσαν. Ἀλλ' ἦν ἐκείνων ταῦτα μᾶλλον συναίσθησιν ἔχοντα. Ἐπεγίνωσκε γὰρ τοὺς τιμῶντας τὸν Κτίστην, καὶ πλέον ἐτίμα, ἢ κατετόλμα λυπεῖν. Τὸ μὲν γὰρ πῦρ πολλάκις τοὺς ἐξω καταδοσκόμενον, αὐτῶν τὰ σεβάσματα σώματα ἀκέραια διαφύλαττε. Τὸ δὲ ἐκπτήναι τὴν ψυχὴν, οὐκ ἦν τῆς τοῦ πυρὸς τιμωρίας, ἀλλὰ τῆς ὑποδεδεγμένης αὐτὴν τοῦ κρείττονος εὐδοκίας. Καὶ τοῦτο δῆλον ἀφ' ὧν ἐνίστηται τὴν μαρτυρικὴν ἐσθῆτα, ὥσπερ ἐν κιβωτίῳ, σῶαν ἦν καθορᾶν, ἀλλ' οὐκ ἐν φλογὶ καμίνου, παντὸς ἔχοντος πυρὸς ἀπαθῆ, ἡ δὲ ὕδρα τοῦ ὕδατος φύσις, θεραπευτικῶς ἐδίδου τὰ νῦντα. Τοῖς μὲν γὰρ τὴν μακαρίαν ψυχὴν παραθεμένοις Θεῷ, στρωμνὴ ἀπολαύσεως ἐγένετο, τῶν μυρίων αὐτοὺς καμάτων ὥσπερ ἐὶ διαναπαύουσα. Τοῖς δὲ ἐτι διαπεραιουμένοις τὴν ζωὴν, ὁδὸς τις λεία, καὶ μὴδὲν ἐπίπονον φέρουσα. Ἀλλ' οὕτω μὲν ταῦτα μετεποιεῖτο εἰς θεραπείαν τῶν ἁγίων. Πῶς δὲ οἱ μάρτυρες πρὸς ταῦτα ἐχώρουν; ὥσπερ εἰς ἀφθαρσίας λουτρὸν, παιδοὶ πρὸς τὸ ὕδωρ εἰσῆσαν, ὡς εἰς παστώδας, τὰς καμίνους ἐνέβαινον, καὶ τῷ αἰθρίῳ κρύει, ὡς ἱλαρῷ ἐπαυριζόμενοι ἐτεγάνωντο πνεύματι.

Τοιαύτη ἡ τῶν ἀητήτων παράστασις ἀγωνιστῶν, οὕτως ἀπάντων φοβερῶν κατεγέλων· οὕτω νεανικῶς τροπούμενοι τὴν πλάνην, τὸ τῆς εὐσεβείας ἀνίστων τρόπαιον, ἅπαντα ῥίψαντες βίου τερπνὰ, ἅπασαν ἀνάγκην φύσεως ἀποδέμενοι, καὶ μόνον τοῦ ὑπὲρ Χριστοῦ θανεῖν ἀντεχόμενοι. Ἐσφάττοντο, καὶ σφάττοντες ἔπιπτον. Ἐδεσμοῦντο, καὶ ἀνεργήτους ἐδείκνυντο τοὺς δεσμεύοντας. Ἐμαστιγούντο, καὶ αἱ ὀδυνοὶ τοὺς μαστιγούντας ἐλάμβανον. Ἐξηπόρῃσαν πρὸς τὴν εὔρεσιν τῶν βασάνων οἱ τύραννοι. Ἐξενευρίζοντο τὰς χεῖρας οἱ δῆμιοι. Φαιδρότεραν εἰργάσαντο τοῖς ἰδρωσὶν αὐτῶν τῆς εὐσεβείας τὴν ὠραιότητα· τὸ σκυθρωπὸν τῇ δυσσεβεῖα κατεπράξαντο, δαίμονες ἀπῆσαν ὀδυρόμενοι τῆς ὀφρὺς αὐτῶν ἐν σώματι πατούμενης, μετέβαλεν εἰς σιγὴν τὴν ἀπάτην ὁ πονηρὸς ὄφις, τὸ πᾶν τῆς ἐπιβουλῆς καθορῶν ἐπιστρεφόμενον πρὸς αὐτόν.

Ἦδη γὰρ καὶ γυναῖκες ἀποδυσάμεναι, πρὸς παλαίσματα τῆς προμήτορος, αὐτὸν εἰσέπραττον τὴν ἀπάτην, νεανικῶς τὴν κεφαλὴν πατοῦσαι, κεφαλὴν ἐκείνην, ἡ τὸν ἐσμὸν τῆς πονηρίας ἀπέτεκε. Νῦν τὸ μεμηχανημένον αὐτῷ ψεύδος, τὸ, Ἔσσεσθε ὡς θεοί, παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα πρὸς ἀλήθειαν ἐξελην, δριμυτάτας ἀληθδὸς αὐτὸν περιβάλλει. Οἱ γὰρ μάρτυρες συμμορφούμενοι ἐν τοῖς πάθεσι τῷ Χριστῷ, καὶ τῇ θεῇ δόξῃ συνεμορφώθησαν, νῦν οἷς διεδάσκηκε τῆς

¹⁴ Gen. iii, 5.

ἀπαθοῦς μακαριότητος, ὑπὸ τούτων περιβάλλεται ἅπασιν. Οὐ γὰρ μόνον δι' ὧν, μετὰ πάσης αὐτοῦ τῆς στρατιᾶς συμπλεκόμενος αὐτὸς κατησχύνετο, ἔπασεν, ἀλλ' ὅλα πάσχει καὶ νῦν, ταῖς ἐκ τάφων προτοῦσαις δυνάμει. Νῦν τῶν πολυάθλων ὁσῶν ἐκείνων πυρὸς βολίδες πεμπομένηται, τὰ τούτων καταφλογίζουσι πρόσωπα· καὶ τῆς σαρκὸς τὴν κόριν, ἣν πολυτρόπως διέζηναν συσφιγγούσαν ψυχὰς ὀρώντες, καὶ σώματα, αὐτοὶ ἀλύοντες, καὶ παρειμένοι πορεύονται. Ἀλλὰ γὰρ αὕτη τῶν ἀοιδίμων ἡ νίκη. Τοιοῦτον τῆς ἀληθείας τὸ τρώπαιον. Οὕτως οἱ τῆς ἀσεβείας ὑπέρκειται σὺν τῷ σφῶν ἀρχοντι, καὶ πρωταγωνιστῇ διαβόλῳ, ὑπὸ τῶν προμάχων τῆς ἀληθείας ἡττήθησαν. Ἐκρότησαν ἐπὶ τούτοις ἀνωθεν ἄγγελοι, εὐφήμησαν καταπεσόντων τῶν ἀλαστῶρων, ἐκπλήξει, καὶ χαρὰ ἐμερίζοντο. Ἐχαιρον ἐφ' οἷς τοῦ βασιλέως ἡ παράταξις, τοὺς ἐχθροὺς ἐργοῖς, καὶ λόγοις ἐτροπύωσατο. Ἐξεπλήττοντο σαρκίνοις ὀρώντες τῶν ἀσωμάτων περιγενομένους· ὁ βασιλεὺς, ὑπὲρ οὗ οἱ ἄθλοι, καὶ τὰ παλαίματα, τὰ βραβεῖα εὐτρέπίζεν. Ἦνοίγοντο πόλιν τῶν οὐρανῶν, ἀοιδίμως θερμαῖς ἐν σταγῶσι ῥέοντα· ὑπαδέχοντο, Παντοκράτορι δεξιούμενους δεξιᾷ.

Ἄλλ', ὧ γενναῖοι τοῦ Χριστοῦ στρατιῶται, τί προσερούμεν ὑμᾶς; Ἀνθρώπους; Ἄλλ' ἡ φύσις λιγυρὰ οἰκισθῆναι πρὸς τοὺς ἀγῶνας ὑμῶν καὶ τὴν αὐτῆς δύναμιν ἀποσκοποῦσα. Φωστῆρας; Ἀλλὰ ταῖς ὑμετέραις αὐγαῖς τὸ φέγγος αὐτῶν ἀποκρύπτεται. Ἀγγέλους; Ἀλλὰ τὴν καρτερίαν, καὶ τὴν νίκην ἐξέστησαν ἄγγελοι. Εἰς πόλιν οὖν ἄλλην μεταποιηθέντες φύσιν, οὕτω πάντα ὑπερεβάλεσθε; Οὐκ ἐμάλαξαν τὰ θελητήρια, οὐκ ἐκλάσθητε τοῖς φοβεροῖς. Ποίῳ τοσοῦτῳ πυρὶ δυνάμει τὸ πῦρ τῶν πικρῶν βασάνων ἐσέσατε; Δρόσος ὑμῖν μᾶλλον, ἢ πῦρ ἐλογίζετο, ἢ δῆλον, ὡς τῷ πυρὶ τῆς θείας ἀγάπης πυρπολούμενοι, ἐκεῖνο τὸ πῦρ ἐνεργεῖν τὰ οἰκτεῖα οὐ συνεχωρεῖτε; ἀλλὰ ἀντὶ μὲν τοῦ φλέγειν, δρόσος ἐγνωρίζετο· τοῦ δ' ἐν ὑμῖν θεοῦ πυρὸς ὑπέκκαυμα γενόμενον, λαμπροτέραν ἀνῆπτε φλόγα τῆς Χριστοῦ ἀγάπης, οὐ νῦν ὠραίοις ποσὶ τὸν φαίδρον νυμφῶνα χοροστατοῦντες, εὐφραίνεσθε ἀντὶ τῶν δριμυτάτων ἀληθειῶν, ἡδυτάταις ἐνερπύωντες ἀπολαύσεις. Ἀντὶ τοῦ πυρὸς, μετὰ τῶν φλογερῶν συμπαραίστασθε τάξεων. Ἦπου, καὶ τούτων ἐγγυτέρω (τολήσει γὰρ καὶ τοῦτο εἰπεῖν ὁ λόγος), ὅσον καὶ τῇ ἐκμιμήσει τῶν παθημάτων ἐγγύτεροι, ἀντὶ τῆς ἐν λιμῷ, καὶ δίψει ταλαιπωρίας, καὶ ὀφθαλμὸς οὐκ οἶδεν, καὶ οὐδ' οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ποτιθεται τράπεζα φέρουσα ἀγαθά. Ἀντὶ τῆς ἐν γυμνότητι πείξεως, στολισμὸν φωτὸς περιβάλλεσθε. Ἀντὶ τοῦ σκορπισμοῦ τῶν μελῶν, τὴν ὁλοκληρίαν τῆς ἀρχαίας ἀπαλάβετε πλάσεως. Ἀντὶ τῶν κενωθέντων αἱμάτων, τὰς πηγὰς προχαίτε τῶν λαμάτων. Χαίρει ἡ γῆ τοῖς ἡμῶν ἀγωνίσμασιν. Εὐφραίνεται οὐρανός, τοιοῦτοις στεφανίταις χοροστατούμενος. Μετὰ ἀγγέλων εὐφραίνεσθε, καὶ ἡμῶν οὐ χωρίζεσθε. Οἱ ἐν πειρασμοῖς πρὸς ὑμᾶς

A illis, quibus beatitudinem inuidebat, tormentis subicitur. Non enim solus devictus et confusione repletus est, cum omnes suas copias in aciem produxit, sed et nunc vi illa, velut igneis jaculis, ex ossibus illis, quæ tot certamina tolerarunt, prodeunte, vultus eorum inflammantur, cumque corporis pulverem, quem ipsi varie carpserunt, et animas et corpora constringentem intuentur, tristes ipsi et desperabundi aufugiant. Hæc præstantissimorum athletarum victoria. Hujusmodi veritatis est tropæum. Hunc in modum inpietatis ministri cum suo duce et principe diabolo a veritatis propugnatoribus devicti sunt. Plausum his dederunt e cælo angeli, faustis acclamationibus exsultarunt, cum malos genios prostratos cernerent; simulque stupore et gaudio percellebantur. Gaudebant enim, quod regis acies, et factis et verbis hostem debellasset. Obstupescebant, cum conspicerentur, carne vestitos superiores factos iis qui carne carebant. Rex pro quo pugnabant, præmia parabat. Aperiebantur cælorum portæ, et illustres illos calido adhuc perfusus sudore, recipiebant, Omnipotenti exceptos dextera.

Sed, o invicti milites Christi, quo nomine vos appellabimus? An homines? At natura nostra horret ad vestra certamina, cum oculos ad vim suam reflectit. An sidera? Sed vestro splendore lumen illorum occultatur. An angelos? At tolerantiam et victoriam vestram angeli obstupuerunt. In quam igitur aliam naturam transmutati, adeo omnia exceditis? Non emollierunt vos blandimenta; non fracti estis terroribus. Quoniam tanto igne ignem acerbissimorum tormentorum exstinxistis? Rorem potius, quam ignem reputabatis. An liquet, vos igne charitatis divinæ inflammatos non concessisse, ut alter ignis ea quæ sunt naturæ suæ consentanea ageret? nec urebat, sed roris instar recreabat. Quin et divinum ignem exsuscitans, longe splendidiorem flammam dilectione Christi accendit. Cujus nunc speciosis pedibus thalamum circumsistentes, exsultatis, loco immanissimorum cruciatuum suavissimis voluptatibus perfusi. Loco ignis assistitis nunc cum flammeis illis ordinibus: imo et his propius (audeo dicere) quanto propius etiam imitatione ad passionem Christi accessistis. Loco conflictationis cum fame et siti, proponitur vobis mensa ejusmodi ferens bona, quæ neque oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt¹³. Loco nuditatis, stola lucis amicti estis. Loco membrorum disjectorum integram illam primævam hæreditatem adepti estis. Loco effusi sanguinis, fontes curationum funditis. Gaudet terra vestris certaminibus. Lætatur cælum, cum hujusmodi victoriis corona redimitis ambitur. Cum angelis exsultatis, et a nobis non separamini. Qui tentationibus pressi ad vos confugiunt, paratum remedium inveniunt. Qui tranquillitatis tempore in vobis anchoras agunt,

¹³ Isa. LXIV, 4; 1 Cor. II, 8.

jucunde in vitæ hujus solo consistunt. Qui in bello vos pro propugnaculis habent, li servantur; qui in pace, illi vestro præsidio bona, quæ nunquam imminuuntur, percipiunt. Multitudini libertatem supeditatis; nam eos qui sub peccati jugo captivi tenentur, liberatis, erectis jam olim et etiamnum tropæis, et passionum caliginem, ortu diei, quo memoria vestri recolitur, dispellit. Ecclesiæ unguentum estis, longe fragrantius, quam quod descendit in barbam Aaron et oram vestimenti¹⁴. Sacerdotibus estis ornamentum stolæ, regibus corona gloriæ, toti terrarum orbi conservatores. Per vos misit Pater dilectum Filium, qui præclarum illud et salutiferum tropæum statuit, creaturamque, quam tyrannide sua opprimebat dæmon, ejecto adversario, rursus subjecit Deo et Patri qui propter eximiam confessionem, qua eum confessi estis coram hominibus¹⁵, in conspectu Patris consortes regni vos constans, corona gloriæ condecorat, quia illius est regnum et gloria in sæcula. Amen.

ORATIO XVI.

Oratio in decollationem sancti et gloriosi prophetæ et Præcursoris et Baptistæ Joannis.

(GRETSE., t. XV, p. 322.)

Quis dabit ut prophetæ forcipe os meum bene conformetur, et carbone illo labia mea expurgentur¹⁶? Iis enim nunc opus maxime habeo, cum eum oratione deprædicem, quem inter prophetas maxime sonorus et grandiloquus præcinit. Quis velut supra montem cogitationum sublimitate subvehet eum, qui vocem Verbi dilaudare instituit, præconemque regis? Adest enim etiamnum magna illa pœnitentiæ tuba, divina monita intonans, non jam ex eremi regionibus, sed ex floriferis Ecclesiæ vallibus procedens. Adest, minaturque securim instructuosis et excidium¹⁷, et palearum ab igne exustionem, frumentique in divina horrea importationem annuntiat. Nec una terrarum parte conspicitur; sed qua mundus patet, cernitur omnibus illis, qui oculos hoc spectaculo dignos habent, lucis lucerna radios salutis emittens. Fundit etiamnum lingua illius, instar puri fontis doctrinæ fluentia¹⁸. Licet enim jam olim tyrannus, vel potius adulterii mancipium caput ejus amputare non horruerit¹⁹; at una non abscidit eloquentem illam linguam. Abstinent gladius ab abscissione, cum incidisset linguam omni sectione penetrabiliorem. Quomodo enim fieri poterat ut lingua, quæ naturæ necessitatem superarat, superaretur ab ictu gladii? Quomodo par erat, ut is qui materno adhuc utero conclusus os in verba formaverat, carnis jam nexibus exsolutus, a loquendi facultate prohiberetur? Igitur lingua non est exsecta, nec vox compressa: sed

A καταφεύγοντες, έτοίμην τήν λύσιν εύρίσκουσιν. Οί έν εύθυμία ύμίν τās άγκύρας ρίψαντες, Ιλαρώς τόν βίον άποσαλεύουσιν. Οί έν πολέμοις ύμεις έχοντες πύργους, διασώζονται. Οί έν ειρήνη, ταίς ύμών επιστασίαις άμείωτα τρυγώσι τά άγαθά. Έχει τά πλήθη χορηγούς έλευθερίας ύμας. Τούς γάρ ύπό τής άμαρτίας 'διωκομένους' έτι και νύν έγείροντες τρόπαια, τής αιχμαλωσίας άπολυτρούτε, και τών παθών τή σκότος, ταίς άνατολαιοις τών ύμών Ιερών μνημοσύνων διασκεδάετε. Έχουσι μύρον ύμεις αι 'Εκκλησίαι, τοϋ έπι τόν πάγονα, και την ώαν 'Ααρών καταβαλιντος εύωδέστερον, στολής εύπρέπειαν. Οί Ιερείς, διάδογμα δόξης οι βασιλείς, πάσα ή οικουμένη σωτήρας. Δι' ύμών γάρ εξαπέστειλεν άγαπητήν τόν Υιόν ό Πατήρ, τή μέγα και σωτήριον ήγειρε τρόπαιον, και ής έτυράννει κτίσεως τόν άλάστορα καθελών, καλώς αύτην πάλιν ύπέταξε τώ Θεώ, και Πατρί, ός άντι τής καλής όμολογίας ήν ένώπιον ανθρώπων όμολογήσατε, ένώπιον τοϋ Πατρός κοινωνούς τής βασιλείας όμολογών, τώ στεφάνω τής δόξης κατακοσμεί, ότι αύτοϋ έστιν ή βασιλεία, και ή δόξα εις τούς αιώνας. Άμήν.

ΛΟΓΟΣ ΙΖ'.

Τοϋ αύτοϋ 'Ομιλία εις την άποτομήν τής άγίας και Ιερās κεφαλής τοϋ άγιου και ένδόξου προφήτου, Προδρόμου και Βαπτιστοϋ 'Ιωάννου.

Τίς δώσει λαβίδι προφητική διευστομώσθαι, και τήν άνθαράκι τά χείλη καθαρθέσθαι [f. κεκαθάρθαι]; Έκείνων γάρ μοι τά νύν μάλιστα δει τή λόγω περιχούνται, όν ό μεγαλοφρονότατος προσηύχησεν έν προφήταις. Τίς οίον έπ' όρους ύψηλή διανοία αναβιβάσει, ώρμημένον κηρύσσειν την φωνήν τοϋ Λόγου, τοϋ Βασιλέως τόν κήρυκα; Πάρεστι γάρ και νύν ή μεγάλη τής μετανοίας σάλπιγξ, τά θεία σαλπίζουσα παραγγέλματα, ούκ έρημικών προΐσχυουσα χωρίων, αλλά τών άνθηφόρων τής 'Εκκλησίας κοιλάδων. Πάρεστιν άπειλών την άξίνην, και την τομήν τοίς άκάρποις, και την ύπό τοϋ πυρός τοϋ άχόρου καύσιν, και την τοϋ σίτου εις τά θεία ταμεία καταγγέλλει απόθεσιν. 'Οράται ούχ ένι μέρει τής γής, άλλ' άνά πάσαν την οικουμένην, οίς όψις τοϋ τοιοϋτου θεάματος, τοϋ φωτός ό λύχνος, τής σωτηρίας προπέμπων τās λαμπηδόνας. Προχέται και νύν τής εκείνου γλώσσης ώσπερ πηγής καθαρός τής διδασκαλίας τά νάματα. Εί γάρ και την κεφαλήν πάλαι τύραννος, μάλλον δε μοιχοϋ δοϋλος άγους, έκτεμειν έφρουάετο, άλλ' ού συνεπέτεμε την εύλαλον γλώσσαν. Έστράφη την τομήν τή ξίφος, όξυτέρα περιτρυχούσα τομή τής τοϋ Βαπτιστοϋ γλώσσης. Ποϋ γάρ ήν θεμιτόν διατεμόντα πάσαν άνάγκην τής φύσεως, ήττω γενέσθαι ξίφος τομής; Ποϋ δε είκός τόν έν σπαργάνοις νηδύος φεγγόμενον, τοϋτον λυθέντα τών σαρκίνων δεσμάτων [άμμάτων] την φθογήν κωλυθήναι; Ούκοϋν ούκ έτμήθη ή γλώσσα, οϋδ' ή φωνή έπεσχέθη, άλλ' έτι και νύν την 'Ηρώδου μοιχείαν λαλεί. 'Αλλ' άνω

¹⁴ Psal. cxxxii, 2. ¹⁵ Matth. x, 32. ¹⁶ Isa. vi, 6. ¹⁷ Matth. iii, 10; Luc. iii, 9. ¹⁸ Joan. v, 35. ¹⁹ Marc. vi, 28.

πρὸς τὰς αὐτοῦ γονάς ἀνίων ὁ λόγος, ὅλον ἡμῖν τὸν ἔκλεινον βίον ἀπαγγελάτω, καὶ ὅλη τῆς ἔκλεινου βιώσεως εὐωδία, τὴν λογικὴν αἰσθησιν κατατερπέτω. Μάλιστα μὲν γὰρ μέγα κέρδος τὸ καὶ μέρους τινὸς τοῦ ἔκλεινου βίου λαλεῖν τὸ ὠφέλιμον· ἀπειρον δέ τι τὸ σύμπασαν τὴν ἔκλεινον ἐπιόντα ζωὴν, συλλέγειν τὰ ἀγαθὰ.

Ἡδὴ μὲν οὖν τοῖς δούλοις ὁ βασιλεὺς ἐν ὁμοίᾳ μορφῇ προσομιλεῖν ἐκεκρίκει, καὶ τοῦ ὕψους τῆς θεϊκῆς συγκαταβάσαντα δόξης ἐνδημῆσαι τῇ ἀνθρώπων ἑσχατῇ. Ἔδει δὲ ἄρα τῆς ὑπὲρ λόγον ταύτης ἐπιδημίας μέγαν τινα γενέσθαι προάγγελον. Γίνεται Ἰωάννης, οὗ μείζων οὐδεὶς ἐν γεννητοῖς γυναικῶν· καὶ προφθάσει τόκον ὑπερφυῆ παρθένου, τόκος στείρουστος παράδοξος· καὶ προανθεῖ στάχους ἀσπόρου, μαραινομένης ῥίζης βλαστὸς, καὶ λύει ὥσπερ νηδύος τὴν στείρωσιν, οὕτω καὶ γλώσσης δεσμά. Οὐδὲ γὰρ ἔδει φωνῆς ἀποτεχθείσης, τὸν τεκόντα φωνῆς ἀμοιρεῖν, οὐδ' ἀφθογγον εἶναι τὸν τῆς σάλπιγγος αἰτιον. Λύεται τοίνυν τῆς δίκης τῆς σωπῆς Ζαχαρίας, λίσσαντος τὰς ὁδῶνας τοῦ βρέφους· καὶ φθέγγεται νέαν φωνὴν, τῆς πρώτης ἀμείνων καὶ θειοτέραν, τὴν τε Δεσποτικὴν ἐπίσχεψιν ἀναφωνῶν ἐν τῷ Πνεύματι, καὶ τὴν τοῦ παιδὸς πορείαν, ἣν πρὸ τοῦ Ὑψίστου πορεύσεται, ὀφηγούμενος· οὐ μόνον δὲ ἕως μέχρι Ζαχαρίου ἴσταιται τὰ τελούμενα, ἀλλὰ καὶ δογματῶν ὁρωμένων βαθύτερον ἐν τούτοις καταθεωρεῖται. Ὁ γὰρ τοι παλαιὸς νόμος τὴν γηραῖαν τῶν ἐν ταλμάτων φωνὴν εἰς καινὴν μετεποιεῖτο τῷ κατὰ Χριστὸν δόγματι καινιζόμενος. Ἀλλὰ γὰρ οὕτω μὲν παραδόξως γαστρὸς ἀτάκτου πρόεισιν Ἰωάννης, ἥδη τοῦ καιροῦ καλοῦντος πρὸς εὐτεκνίαν τὴν ἱερωτάτην τοῦ Μονογενοῦς νύμφην. Παραδοξοτέρων δ' ἀπάρχεται, θαυμαστὰ θαυμαστοῖς συνάπτει, καὶ ὑψηλοῖς ὀψιλά. Οὐ γὰρ κατὰ τὴν νενομισμένην τῇ φύσει αἰῶνα [ῥήνιζε] ζωὴν, οὐδὲ τοῖς κάτω δουλεύειν ὑπέμεινε νόμοις, ἀλλ' ὥσπερ ἔξω πάσης σαρκίνης ἀνάγκης μετ' ἀγγέλων ἐβίου, καὶ τῇ ἑκείνων συνανήγετο πολιτείᾳ. Καὶ γοῦν καταλείπει τὰς ἐν ἄστει διατριβὰς, οὐδαμῶς ἀνθρώπους μισῶν (πῶς γὰρ ὁ φιλανθρώπου Δεσπότης κήρυξ, καὶ τῆς τῶν ἀνθρώπων σωτηρίας εὐαγγελιστὴς;)· ἀλλ' ἔχρησεν, ὡς ἔοικε, τὸν δορυφόρον τοῦ πάσης ἐπέκεινα δόξης καὶ εὐταξίας βασιλέως, κρεῖττονον εἶναι ἀστικῶν ταραχῶν, καὶ ταπεινότητος. Ἄμα δὲ καὶ μελλούσης ἄρτι τοῖς δουλεύουσιν ἀμαρτίᾳ διὰ τῆς ἐν χάριτι πολιτείας ἐλευθερίας μνησθῆναι, ἀκολουθῶν ἥν ἐξ ἐρημίας τὸ μήνυμα ἤκειν, ὥσπερ δὴ καὶ τῷ προσδυτέρῳ Ἰσαὰλ τῆς ἐν Αἰγύπτῳ δουλείας ἐξ ἧρου ἤκε Μωϋσῆς, ἀπαγγέλλων τὴν ἐπολύτρωσιν. Ἔως μὲν οἷν ὁ βασιλεὺς, ταπεινώσεως πλούτῳ, τῆς ἑαυτοῦ δόξης τὸν πλούτον ὑπέστειλλεν, ἀφανέσι· χωρίοις καὶ ὁ στρατιώτης ἐνδητᾶτο. Ἐπεὶ δὲ ὁ καιρὸς ἐφαστῆκε, καθ' ὃν ἔδει, ὅσα παρὰ τοῦ Πατρὸς ὁ Μονογενὴς ἤκουσε, χρηματίζειν, τότε δὴ καὶ τότε, καὶ ὁ τῆς ἐρήμου τρώγιμος, ἀνωθεν λαδῶν τὸ ἐνδοξίμον τοῦ κηρύγματος, ἀρχεται ὁμαλίζειν τριβέας τραχείας, ἥτοι καρδίας ἀτεράμονας τῇ Δεσπο-

A hodie etiam Herodis adulterium arguit. At revocemus orationem ad ejus ortum et incunabula, totiusque vitæ decursum nobis denarret, et tota vitæ ab illo transactæ fragrantia sensum rationis participem oblectet. In maximo enim lucro ponendum est, commemorare, quas vel una vitæ illius pars utilitates complectatur, infinitos autem fructus parit, si quis totius vitæ illius bona in unum colligere aggrediatur.

Ergo jam Rex cœlestis cum servis suis, simili vestitus forma, versari et habitare, et ex altitudine divinæ gloriæ ad has imas hominum sedes descendere decreverat; oportebat igitur ut hujus descensus et adventus omnem rationem exsuperantis insignis deligeretur prænuntius. Nascitur B Joannes, quo major inter natos mulierum nemo exstitit: partumque divinum Virginis antevertit, partus inopinatus infecundæ matris, et prius efflorescit quam spica non sata, arentis radices germen. Et ut ventris sterilitatem, ita et linguæ vincula solvit. Non enim decebat, ut genita voce, genitor expers vocis maneret: mutusve esset ille, qui tubæ causa exstiterat. Absolvitur igitur Zacharias a silentio quo damnatus fuerat, iufante dolores dissolvante: vocemque fundit novam, priore illa longe meliorem et diviniorem, dum Domini visitationem in Spiritu decantat, puerique viam, qua ante faciem Altissimi iturus erat, exponit. Neque miraculis circa Zachariam gestis res finitur. C Quin profundiorum quamdam doctrinam, quam sit vulgaris, et quæ in omnium conspectu posita, in his considerare licet. Nam lex vetus veterem illam mandatorum vocem in novam commutavit, per salutarem Christi institutionem renovata. In hunc modum ex infecundo utero præter opinionem et expectationem Joannes pronascitur, cum jam tem-

pore sacratissimam Virginem, et Unigeniti parentem ad fecunditatem vocaret, multoque adhuc admirabilis vitæ cursum inchoat, miranda mirandis, et sublimia sublimibus accumulans. Non enim vitam aliis usitatam degebat, neque terrenis decretis servire dignatus est; sed quasi carnis mole jam exutus cum angelis versabatur, eorumque vivendi rationem sectabatur. In urbe commorari renuit, non odio hominum (quomodo enim præco Domini, qui homines tantopere amabat, et salutis humanæ evangelista, homines odisset?), sed quia oportebat, ut credibile est, satellitem Regis, qui omni gloria et ordine superior est, excelsiorem esse omni civili turba et abjectione. Accedit, quod cum iis qui peccato serviebant, libertas per statum gratiæ futura, annuntianda esset, consequens erat, ut ex solitudine nuntius iste prodiret, quemadmodum antiquo Israeli ex monte Moyses missus est, annuntians populo redemptionem ex servitute Ægyptiæ. Quandiu ergo rex divitiis humilitatis, divitias gloriæ tegebat, tandiu etiam miles illius et propugnator abditus in locis solis morabatur. At cum tempus advenit, quo Filius omnia, quæ a Patre audierat

mu. ndo patefacere debebat, tunc et eremi alumnus accepto e cœlis prædicationis inchoandæ signo, incipit vias asperas^{21.19}, animas videlicet inflexibiles et duras, divina doctrina planare, et æquabiles reddere. Et pœnitentiam quidem annuntiat, quippe salutaris Verbi vox, eosque qui emundatione egabant, mundat verbo et aqua, et cum qui, si tempus spectes, posterius venerat, major autem erat infinitate potentiæ, magis quam unquam antea apparuisse clamat, quem et perfecte in spiritu baptizatum testatur, Agnum²⁰, qui apparuerat, ostendit, cujus sanguinis guttæ, a peccati sordibus orbem terrarum expurgarunt, quem et in utero adhuc abditus, agnoscit, et Jordanis aqua Dominum similiter ac servos abluit, testimoniumque Filio a Patre datum exaudit.

Oportebat vero, ut non tantum mortuos inter, sed et inter eos, quos inferi tenebant, præcursor esset, ferretque iisdem lætissimum de libertate nuntium, de Domini videlicet adventu et præsentia. Quocirca cultura sermonis pectora dura excolens ad eum quoque, qui eo tempore apud Judæos rerum potiebatur, pervenit, sterilis et infructuosi animi medicinam, explicans, vel potius exitiales peccati fructus libertatis in reprehendendo quasi falce aniputans. Nam qui omnium maxime leges custodire debebat, legumque observatione subditos ad sui observantiam adducere (solent enim subditi cum eorum, qui præsent, virtutibus vel vitis æ plerumque conformare), iste præter jus et fas adulterii flagitio se contaminans, legem violare non erubescibat; neque solum adulterio sese inquinat. sed et fratris toro injuriam infert, quem, si quis alius in eum injuriosus exstitisset, ab omni contumelia cognationis jure vindicare oportebat, quemque tanquam proprium curare debebat: hunc ipsemet incestabat, neque sanguinis, neque legis ulla ratione habita, ut a piaculo desisteret; sed quantus, quantus erat, libidinis mancipium erat, et ad improbitatis harathrum, quasi clausis oculis ferebatur. Quo tempore magna illa Verbi vox silere non potuit: sed objurgavit, reique enormitatem publice traduxit et redarguit. Cæterum et hoc Herodis ingenio conveniebat, ut non modo emendationis spem nullam præbere, sed et improbitatem majoris criminis accessione augeret. Probe enim parentem suum homicidam imitabatur, et se genuinum illius filium esse reipsa comprobabat. Ille enim æquales Antiqui dierum, qui propter nos infantiam subiit, tanquam spicas immaturas, ex hac vita demittit: ille vero præconem, qui medicinam afferebat, putredinemque animæ excindebat, interficit, et miser eum qui ut vincula solveret, advenerat, in vincula conjicit; quique ab oculis caliginem voluptatis abstergebat, carceris tenebris concludit. Deinde natalem diem celebrat, quem salius fuerat lucem hujus solis nunquam aspexisse,

Α τικῇ καὶ θεῇ διδασκαλίᾳ, καὶ ἀπηχεῖ μὲν τῆς μετανοίας τὸν φθόγγον, οἷα δὲ τῷ σωτηρίου λόγου φωνῇ, καὶ τοὺς δεομένους καθάρσεως καθαίρει λόγῳ καὶ ὕδατι. Ἀναφανίσθαι δ' ὅσον οὐ πῶ προκαταγγέλλει τὸν ὀπίσθεν μὲν τῇ δι' ἡμᾶς ἐν χρόνῳ γενήσεται, μείζονα δὲ τῷ ἀπειροδυνάμῳ κράτει, ὃν καὶ βαπτίσσειν μαρτύρεται τελείως ἐν Πνεύματι. Καὶ γοῦν φανέντα τὸν Ἀμνὸν ὑποδεικνύει· οὗ βανίδες αἱματος, τοῦ λύθρου τῆς ἁμαρτίας τὴν οἰκουμένην ἐκάθηραν· ὃν καὶ περὶ τὰ σκοτεινὰ τῆς γαστρὸς ἐστὶ χωρία γνωρίζει ἐιλούμενος, καὶ τοὺς Ἰορδάνου ρεῖθροις παραπλησίως τὸν Δεσπότην λούει τοὺς δούλους, καὶ τὴν μαρτυρίαν ἐπὶ τῷ Παίδι φωνουμένην τοῦ Γεννήτορος ἐνηχεῖται.

Ἐδὲ δὲ ἄρα οὐ μόνον ἐν ζωῇ Πρόδρομος ὁφθῆναι, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐν ἔθου φθάνειν, καὶ φέρειν χάσεινους τῆς ἐλευθερίας τὰ εὐαγγέλια, τὴν Δεσποτικὴν εὐαγγελιζόμενον παρουσίαν. Τοιγαροῦν τῇ γεωργίᾳ τοῦ λόγου τὰς κεχερσμένας γεωργῶν καρδίας, ἔρχεται καὶ μέχρ' αὐτοῦ τοῦ κατ' ἐκεῖνο λαχόντος καιροῦ τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους κρατεῖν, τὴν θεραπείαν τῆς ἀκάρπου καρδίας εἰσηγούμενος, μᾶλλον δὲ τὸν φθοροποιὸν ἐκτέμνων τῆς ἁμαρτίας καρπὸν, τῆς παρρησίας τῶν ἐλέγχων τομῇ. Ὁ γάρ τοι πάντων μάλιστα νομοφυλακεῖν ὀφείλων, καὶ τῇ καθ' ἑαυτὸν συντηρήσει τοῦ νόμου εἰς τιμὴν αὐτοῦ τὸ ἀρχόμενον προσκαλεῖσθαι (πέφυκε γὰρ πῶς τὸ ἀρχόμενον ταῖς ἀρεταῖς ἢ κακίαις ὡς ἐπιπολὺ τῶν κρατούντων συνδιστάσθαι), οὗτος δὲ παρανομῶν, καὶ μοιχείας ἀγεί καταμολυνόμενος, εἰς αὐτὸν παροινῶν οὐκ ἠσχύνετο καὶ οὐ τοῦτο μόνον μοιχείας, ἀλλὰ καὶ ἀδελφοῦ ἐνυδρίζει κοίτην, ἣν ἔδει καὶ τινος ἀλλοτρίου ὑβρίζοντος, ἐπαμύνοντα τῷ δικαίῳ τῆς συγγενείας ἀνεπιδούλευτον πειρᾶσθαι διατηρεῖν· ἣν ἔδει περιέπειν, ὡς οἰκίαν, ταύτην αὐτὸς ἀνώρυσσε δι' αὐτοῦ· μὴ τοῖς ἐξ αἵματος, μὴ τοῖς ἐκ νόμου ἔχων ἐπὶ λογισμῶν ἀναφέρειν, καὶ τοῦ μιάσματος ἀποστῆναι, ἀλλ' ὅλος τῆς ἡδονῆς ὢν ἀνδράποδον, καὶ πρὸς τὸ βράθυρον τῆς παρανομίας ὥσπερ δὴ μύων καταφερόμενος· ὅτε δὲ, ὅτε ἡ μεγάλη τοῦ Λόγου φωνὴ σιγῇ οὐκ ἠνείχετο, ἀλλ' ἐξήλεγε, καὶ τῆς πράξεως τὸ ἐκθεσμον ἐστηλίτευσεν. Ἦν δὲ καὶ τοῦτο Ἡρώδου, μὴ μόνον καὶ καθίστασθαι πρὸς διόρθωσιν, ἀλλὰ καὶ τὸ κακὸν αὐξάνειν, μείζονος προσθήκη κακοῦ. Ἀκριβῶς γὰρ τὸν φονευτὴν ἐμιμεῖτο πατέρα, καὶ ὡς ἐκείνου γνησία σπορὰ ἐδεδαίου. Ὁ μὲν γὰρ τοὺς ἡλικιώτας τοῦ Παλαίου τῶν ἡμερῶν δι' ἡμᾶς νηπιόσαντος, οἷα δὲ στάχυν ἀώρους τῆς ζωῆς ἀποκείρει· ὁ δὲ τὸν κήρυκα τὴν θεραπείαν εἰσηγούμενον, καὶ τὴν σηπεδόναν τέμνοντα τῆς ψυχῆς, ἀποσφάττει. Καὶ ὁ δειλαιὸς τὸν λύσειν αὐτὸν δεσμῶν βεβουλημένον, δεσμῶν ὑποβάλλει· καὶ τὸν ἀποκαθαίροντα τῶν ὀφθαλμῶν τὴν ἐξ ἡδονῆς ἀχλὺν, σκότῳ φρουρὰς ἀποκλείει· εἴτα γενεσίῳ ἐορτῇ συγκροτεῖ, ᾧ ἀμεινον ἦν, μὴ δ' ὅλος πρὸς αὐγὰς ἡλίου ἐλθεῖν, καὶ παῖδα τῆς συμφθερο-

^{21.19} Luc. iii, 5. ²⁰ Joan. i, 29.

μένης εἰς ὄρχησιν προὐκαλεῖτο, καὶ ἐπὶ θεαταῖς ἐτέρ-
 πετο, ἥς ἔδει καὶ μόνον ὀρωμένης ἀποστρέφειν τὰς
 ὕψεις, ὡς φερούσης τινὰ ἐρυθρῶσιν, ἐφ' οἷς τῇ ταύ-
 της μητρὶ συνησέγγαιεν· ὁ δὲ καὶ εἰς ἐπίδειξιν
 ἄγει, καὶ θεατὰς ἔχων τῆς παρανοίας σεμνύνεται.
 Προσέτι καὶ τιμῆς ὠνεῖται τὴν ὄρχησιν, καὶ τὴν βα-
 σιλείαν μερίζεται, ἐρώτων καὶ μέθης τὸν ἄθλιον λο-
 γισμὸν ταλαντεύοντων, καὶ δίδωσι κεφαλὴν, κειμή-
 λιον τοῦ Πνεύματος, ἄθλον ὀρχήσεως ἐναγοῦς, ἀντὶ
 τοῦ τῆς βασιλείας ἡμίσεως· ἥς οὐκ ἦν ὁλος ὁ κόσμος
 ἀντάξιός· καὶ δείκνυσι φοβερὸν ἅμα καὶ σκυθρωπὸν
 τοῖς εὐωχομένοις θέαμα. Τί ποιεῖς, ἄνθρωπε; εἶγε
 δεῖ καλεῖν ἄνθρωπον, τὸν πάντα λογισμὸν ἀφηρημέ-
 νον ἀνθρώπινον. Καλεῖς, ἐφ' ᾧ εὐφρανεῖς; ἐορτάζεις,
 ἵνα παιδρότητα ἐμπούσης, καὶ οὕτω κατηφέας καὶ
 σκυθρωπότητος τὸ συμπόσιον ποιεῖς μεστόν; Τίς γάρ
 οὐκ ἂν τῶν παρόντων τότε κατηφέας ἐνεπλήσθη;
 τίς οὐκ ἂν ἤλγησε τὴν ψυχὴν, ἐφ' οὕτω ξένω, καὶ
 οἶον οὐκ εἶδὲ ποτε τράπεζα, θεάματι; Ὅποτε δὴ καὶ
 σὺ γε αὐτὸς οὐ χωρὶς λύπης διατεθεῖσθαι προσποιῇ,
 τίς ἐκείνην θεωρῶν τὴν κεφαλὴν, οὐκ ἂν οἷς ἐκόμα
 ἀγαθοῖς ἐννοῶν, θάμβει τε κατεσθῆθαι, καὶ τὴν σὴν
 τῶν γενεσίων ἡμέραν ἐπηράσατο; Καλῶς γε σὺ τῆς
 σῆς ἀνοσίτου γονῆς τὴν ἡμέραν τιμᾶς· ἐν ἣ ἔχρῃ καὶ
 τὸν αἰτιώτατον ἀπολύειν θανάτου, ἐν ταύτῃ τὸν μεί-
 ζονα πάντων προφητῶν ὑπάγων θανάτῳ· καθ' ἣν εἴ-
 τι κάλλιστον, καὶ πρὸς χαρμονὴν ἐπιτηδεύοντα
 ἔχρῃ προστιθέναι, ἐν ταύτῃ κεφαλὴν τοῦ τῆς σφα-
 γῆς ἀποστάζουσαν αἵματος προτιθεῖς. Ὡς δειλαίος
 μὲν τῶν ὀδίνων, δὲ ἐπὶ τῷ σαντοῦ ἔλυσας κακῶ· ὡς
 δειλαίος δὲ τῶν ἀκαθάρτων ἐρώτων, οἷς κάτοχος ὁλος
 γενόμενος, πρὸς οὕτω προήχθης ἔκτοπον τέλμημα!

Οἷον δὲ καὶ τὸ σχῆμα τοῦ μὴ ἐθέλειν ἀνανεῦσαι
 πρὸς τὴν σφαγὴν, μηδὲ τὴν αἰτησιν ἀσελγούς γυναικοῦ
 διακρούσασθαι; Διὰ γὰρ τοὺς ἀνακείμενους, καὶ ἵνα
 τοὺς ὄρκους ἐμπεδώσῃται, τὴν σφαγὴν ἐπιτρέπει,
 καὶ μὴν εἰ καὶ διὰ μηδὲν ἄλλο, διὰ γε ταῦτα ἔχρῃ τὸ
 γύναιον ἀποπέμπεσθαι, ἵνα τε μὴ ἀνιαιθεῖεν, οὕτως
 ἀπανθρῶπως οἱ ἀνακείμενοι εὐωχοῦμενοι, καὶ ἵνα
 μὴ γέλωτα ὀφλῇ, ἀντὶ τοῦ δοκεῖν εὐορκεῖν· τίς γάρ
 μωθῇ τοιοῦτον ποτε δῶρον ὑπισχυνημένος; Ἀλλ' οὐ
 μόνον ἀνίστατο ἡ μανία, καὶ μάλιστα ὅση ἐξ ἐρώτων
 καὶ μέθης, ἀλλὰ καὶ δόκησιν ἐμποιεῖ τοιούτους ἐτέ-
 ρους; ἡγεῖσθαι, ὁλοῖκερ αὐτοὶ τῇ ἀληθείᾳ εἰσίν. Ὡς
 καὶ νῦν Ἡρώδης τοῦ προφητικοῦ διψῶν αἵματος, πα-
 ραπαλὼν εἰς ἐκπλήρωσιν τῆς ἐπιθυμίας αὐτοῦ, τοὺς
 συνακείμενους προβάλλεται, ὡς οὐκ ἂν ἐκείνων
 οἶον τε ὄντων τὴν ἀνόητον ταύτην διαγνώναι προσ-
 ποίησιν. Πλὴν ὁ Βαπτιστὴς ἀποτεμένεται τὴν κεφα-
 λὴν, καὶ προθύεται τοῦ αἵροντος Ἀμνοῦ τὰς ἡμῶν
 ἀμαρτίας, ὥσπερ τῷ τόκῳ μετέχων τοῦ θεοῦ τόκου
 τοῦ θαύματος, δι' ὧν ἐκ στειρευούσης προήλθε γασ-
 τρὸς, οὕτω καὶ τῇ ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω μετα-
 χωρήσει κοινωνῶν τῇ κορείᾳ, δι' ὧν τοῦ αὐτοῦ σφα-
 γίου προσφαγιάζεται, καὶ γίνεται ὥσπερ τῇ λύσει
 τῶν ὀδίνων, οὕτω καὶ τῇ εἰς ἔξου φοιτήσει τοῦ Δε-

filiamque adulteræ ad saltationem provocabat, et
 una cum spectatoribus delectabatur, a qua vel
 primo aspectu, oculos avertere debebat, ut quæ
 ruborem incuteret, eo quod cum matre illius turpi-
 ter consuesceret. At vero iste eam in publicum
 producit, et cum vesaniæ spectatores haberet, glo-
 riabatur. Adhæc honore etiam saltationem merca-
 tur, et regnum partitur, amore et ebrietate mise-
 ram mentem huc illucque distrahente, datque caput,
 Spiritus sancti thesaurum, remunerandæ sacrilegæ
 saltationi, loco dimidii regni, quo capite neque to-
 tus mundus pretiosior erat, insertque in convivium
 terrificum simul et triste spectaculum. Quid agis,
 o homo? si homo vocandus est, qui omni humano
 sensu est orbatus. Vocas, ut læteris; natalem ce-
 lebras, ut cunctos exhilaras, et tanta mœstitia,
 animorumque consternatione convivium reples?
 Quis enim præsentium gravi tristitia tunc non est
 sauciatus? Quis non animo indoluit ob tam pere-
 grinum, et quale vix ulla mensa vidit, spectaculum,
 quando et tu ipse te mœrore affectum esse præ te
 fers. Quis caput illud intuens et quibus bonis flo-
 reret, mente reputans, stupore non est defixus,
 non sine natalis tui execratione? Pulchre profecto
 detestandi ortus tui diem honoras! in qua nocen-
 tissimus quisque a morte liberandus erat, hac ma-
 jorem omnibus prophetis morti tradis. Qua id quod
 omnibus pulchritudine præstabat, et ad lætitiā
 excitandā maxime valebat, proponendum eras,
 hac tu caput sanguinem ex recenti cæde adhuc
 stillans, proponis. O infelices ortus tui cruciatūs,
 qui tanto tuo malo sunt soluti. Quam miser es, ob
 impuros amores, quorum furore captus et abrep-
 tius in tam nefandum facinus prorupisti.

Qualis vero ille prætextus, nolle in cædem con-
 sentire; et tamen lascivæ mulieris petitionem non
 repudiare? Nam propter simul discumbentes, et
 ut jusjurandum firmaret, cædem permittit. Atqui si non alias ob causas, certe ob has mulier-
 cula amandanda erat, ne qui simul epulabantur
 tam inhumano spectaculo contristarentur, et ne
 ludibrium fieres, dum sancte jurasse videri cupis.
 Quis enim unquam tale donum pollicitus est? At
 non solum vesania immedicabilis est, potissimum
 illa, quæ ex amore et ebrietate nascitur, sed et opi-
 nionem ingenerat, quasi et alii sint tales, quales
 ipsi. Ita in præsentī Herodes sanguinem prophetæ
 sitiens, cupiditati suæ explendæ simul discumben-
 tes stolide prætexit, ac si tantum rationis non ha-
 berent, ut tam fatuam simulationem agnoscerent.
 Cæterum caput Baptistæ amputatur, et sacrificā-
 tur prius illo Agno, qui tollit peccata mundi, et
 quemadmodum in partu miraculi divini partus
 particeps fuit, ex sterili ventre prognatus; sic et
 transitu ab his imis ad superna communionem
 cum eodem habuit in eo, quod ante illam non im-
 molatam hostiam immolatur, sitque, ut ortu ex
 utero materno, ita et ad inferos abitu Domini

¹¹ Marc. vi, 26.

prænuntius, et his, qui in vinculis et ærumnis versabantur, redemptionem significat, et exultationis quasi radiis et splendore prius perfundit eos qui in umbra mortis et caligine calamitatis sedebant, et tanquam lucifer præsentiam solis indicat. At quæ inferis in oris gesta sunt mysteria, præcedentibus magis sunt arcana et recondita. Sed qualia illa, quæ Herodes patrat? Disco imponitur caput, cui recipiendo nihil par, illius caput, qui intactum caput tenuerat, fertque abjecta et furiis agitata puella illam comam, quam angeli reverebantur, eamque muneris loco accipit malæ filiae peior mater, rata se hujus amputatione amputatam quoque reprehensiones, quæ pectus ejus velliebant. At inscia in majores et magis inevitabiles incidit. Pessima bestia! quomodo hoc tibi in mentem venit? Voluisti impuritatis tuæ testem, et quasi columnam sternere, immota quassare agressa; nam supra gradus illustriores collocasti, adjecto ad adulterium tuum homicidio; et insano tuo amore quasi in columna ad sempiternam ignominiam inscripto. Extinguere niteris lucernam quæ tua opera tenebrarum arguebat. At magis accendis lampadem, quæ nefanda tua flagitia prodat. Vertigine velut corripieris, ob vim et vehementiam propheticae linguæ, qua putredo incontinentiæ tuæ disrumpitur. At nunc acerbiores cruciatus sustines.

Caput amputasti, Herodes, objurgationes vero non amputasti. Auditur etiamnum vox illa clare insonans: *Non licet tibi habere uxorem fratris tui*²¹, quæ increpationes, quas celare tentasti, et funesta tua flagitia toto terrarum orbe decantat. Verum mittamus istos cum infandis suis sceleribus. Ad Baptistam revertatur oratio, et hodie ex terrestri tabernaculo egredientem comitetur, et ad sedes materiæ expertes, quas etiam in corpore adhuc agens incolebat, abeuntem, quantum fieri potest, officii causa deducat. Etsi enim dignitas ejus majorem prædicationem desiderat, quam in hominem cadat; attamen periculum non est fore ut hanc dicendi voluntatem repudiet, cum propter alia, tum quia omnium vilissimis et contemptissimis contentus esse consuevit. Sed qualia oratio encomia adducet? Quam laudationem instituet ei, cujus laudes ipsa Dei sapientia contexuit? Quis vero te compellans reperiatur appellationem, quæ exiguum honorem tibi creet? An nihil proprium, nihilque novum excogitandum; sed ea solum promenda sunt, quæ omnes tibi tribuunt, vetera nimirum illa, quæ divina oracula de te præcinerunt? Te enim nominarunt vocem clamantem in deserto²²; clamantem quidem in deserto, sed cunctis terrarum sinibus resonantem, rectas facientem semitas Domini, aspera in directa flectentem, præconem salutis Israel, exaltantem vocem suam in virtute Sion. Afferantur etiam parentis tui laudes, quas

σπότου προάγγελος, καὶ τοῖς ἐν δεσμοῖς καὶ στενωχωρίᾳ, μηνύει τὴν ἀπολύτρωσιν, καὶ προανατέλλει τῆς ἀγαλλιάσεως τὰς αὐγὰς τοῖς ἐν σκιᾷ θανάτου, καὶ σκότῳ θλίψεως καθημένοις, ὁ ἑωσφόρος μηνύων τοῦ ἡλίου τὴν παρουσίαν. Τὰ μὲν δὴ κάτω τελούμενα τοιαῦτα ἐπὶ προλαβοῦσι μυστηρίοις, μυστήρια ἀπορρήτοτερα. Ἄ δὲ Ἡρώδης ἀνω διατίθῃσιν, ὅποια; Πινάκιον δέχεται, ἧς οὐδὲν δοχεῖον ἐπάξιον, κεφαλὴν, κεφαλὴν ἐκείνου τοῦ κρατήσαντος τὴν ἀψαυστον κεφαλὴν, καὶ φέρει κόμη κόρης σεσοδημένης κόμην, ἣν ἄγγελοι κατηδέσθησαν· καὶ λαμβάνει ταύτην δῶρον πονηροῦ τέκνου μήτηρ πονηροτέρα, οὐκ οἶσιν μὲν τῇ ταύτης τομῇ διακόψειν τοὺς ἐλέγχους, οἱ τὴν αὐτῆς καρδίαν συνέτρεφον [συνέστρεφον]· ἐλελήθει δὲ μᾶλλον αὐτοῖς ἀφυκτοτέροις περιπίπτουσα. Πονηρὸν θηρίον, πῶς τοῦτο διανεόησαι; Καθαίρῃσιν ἐβουλήθη τῆς σῆς ἀσελγείας τὴν στήλην, ἀλλ' ἀκίνητα σαλεύειν ἐπεχείρησας. Ἔστηκε γὰρ μᾶλλον οἶον ἐπὶ βάθρας περιφανεστέρας, οἷς τῇ μοιχείᾳ τὸν φόνον προστέθεικας τὸν σὸν οἶστρον στηλιτεύουσα. Σθενύειν ἐπιχειρεῖς τὸν λύχνον, τὰ δὲ τοῦ σκότους ἔργα ἐλέγχοντα· ἀλλ' ἀναφλέγεις πλέον τὴν λαμπάδα, τὴν σὴν ἀρρήτοποιᾷν δεικνύουσαν. Ὀλίγη δὲ πρὸς τὴν ἀκμὴν τῆς προφητικῆς γλώσσης, οἷς ἡ σηπεδὼν τῆς σῆς ἀκολασίας διασπαράττεται· ἀλλὰ νῦν δριμυτέρων αἰσθάνη τῶν ὁδυνῶν.

Ἔτεμες, Ἡρώδη, τὴν κεφαλὴν, ἀλλ' οὐ συναπτετεμες τῶν ἐλέγχων τὴν φωνήν· ἀκούεται καὶ νῦν διαπρύσιον ἐμβοῶσα· *Οὐκ ἔξεστι σοι ἔχειν τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ σου*. Νῦν οὖς ἐπειράθης ἐλέγχους ἀποκρύπτειν, ἀπανταχοῦ γῆς τὴν σὴν ἀθεμιτοσύνην περιηχοῦσα. Ἀλλ' οὗτοι μὲν μετὰ τῆς αὐτῶν ἀρρήτοποιᾶς ἀφίσθενσαν· ἐπὶ δὲ τὸν Βαπτιστὴν ὁ λόγος ἀναχωρεῖται, ἐξιδόντι σήμερον τοῦ γῆινου σκηνώματος συνακαλουθῶν, καὶ πρὸς τὰς αὐλούς μονὰς ἀπόντα, αἷς συνῶκει, καὶ μετὰ σώματος, ὅσον οἶον τε τιμῶν καὶ προπομπέων. Εἰ γὰρ καὶ μείζονος ἢ κατὰ γλῶσσαν ἀνθρωπίνην δεῖ τῆς εὐφημίας αὐτῷ, ἀλλ' οὐκ ἔστι δέος ἀπαξιῶσιν τὴν τοῦ λόγου προαίρεσιν διὰ τὰ ἄλλα, καὶ ὅτι τοῖς πάντων εὐτελεστάτοις ἐξαρκούμενος ἔχειρεν. Ἀλλὰ τίνων ὁ λόγος ἐγκωμίων ἀφαιτο; τίνα εὐφημίαν προσοίσει, ὃ τοὺς ἐπαίνους ἢ τοῦ Θεοῦ σοφία διέπλεξε; τίς δέ σε προσεῖπὼν μετρίαν εἰς τιμὴν ἤκουσαν ἐξεύροι προσηγορίαν; Ἡ οὐδὲν μὲν ἴδιον, οὐδὲ νέον εὕρημα, ἀλλ' αὐτὰ ταῦτα, ὅσα πᾶσα γλῶσσα φθέγγεται, περὶ σοῦ τὰ παλαιὰ ἐκεῖνα, ἃ σε θεῖοι χρησμοὶ προανύμνησαν; τίνα φωνὴν βοῶσαν ἐν τῇ ἐρήμῳ, βοῶσαν μὲν ἐν ἐρήμῳ, πᾶσι δὲ πέρασιν ἀπηχουμένην, εὐτρεπίζοντα τρίβους τὰς εὐθείας Κυρίου, τὰ σχολία κατευθύνοντα, εὐαγγελιστὴν σωτηρίας τῷ Ἰσραὴλ, ὑφούντα τὴν φωνὴν ἐν ἰσχυρῇ τῇ Σιών; Λεγέτω δὴ καὶ τοῦ γεννήτορος τοὺς ἐπιτοκίους ἐπαίνους, βραχύ τε μεταποιήσας αὐτοὺς πρὸς τὸ τῷ καιρῷ προσφορώτερον. Πρὸ τοῦ Ὑψίστου προεπεδρεύσαι, προφήτης

²¹ Marc. vi, 18. ²² Isa. xl, 3.

χρηματίζων ἐν νηπίῳ τῷ γάλακτι, καὶ γυνῶσιν σω-
τηρίας τῷ λαῷ κηρύξας, οὐ μόνον ἐν σώματι, ἀλλὰ
καὶ δεσμῇ τῆς σαρκὸς ἀποθέμενος. Προσθῶμεν ὡ-
περ τινὰ κορυφὴν, καὶ ἀ τῆς πηγῆς τῆς σοφίας ἔχεις
προσρήματα. Μείζων ἐν γεννητοῖς γυναικῶν οὐδεὶς
ᾧ φθῃ σου ἐξεργηγεμένος · προφητῶν ἀπάντων ἀπο-
φέρῃ τὸ περισσότερον, ἐκεῖνα θεωρήσας, ἐκεῖνα μη-
νύσας, τούτοις λειτουργήσας, ἀ διὰ συμβόλων αὐτοῖς
ὠπτάνετο · τούτων ἀπολαύσας, ὧν ἐπεθύμησαν μὲν
ἅπαντες, ἔτυχε δὲ οὐδεὶς. Ἄρτι σοι, Βαπτιστὰ, τὸ βά-
πτισμα παραγίνεται, ὃ πάλαι τῆς Δεσποτικῆς ἐξήτεις
καλάμης, οὐ νάμασι ποταμίῳις, ἀλλὰ βέλοισι τοῦ
σοῦ λουόμενος αἵματος. Πλήν καὶ οὕτω πρὸς σὲ ἔρ-
χεται, ᾧ πάλαι τὸ πολὺ τῆς συγκαταβάσεως ἐνεκά-
λεις. Φθέγγει κάκει, σπου νῦν ἄπει, τοῦ θεοῦ Ἄμνοῦ
τὴν ἐνέργειαν, τὴν δι' ἐκεῖνον τῶν ἁμαρτιῶν ἄρσιν,
καὶ ἀπολύτρωσιν. Μᾶλλον δ' ἐπὶ τούτῳ προφθάνεις,
ἵνα καὶ τούτοις τὸ σὸν ἡχώση κήρυγμα, ἐλευθερον
ἀπειλῇς. Οὐ γὰρ δεήσει τῇ ἀζίνῃ καὶ τῇ τομῇ τοὺς
ἐκεῖ ταλαιπωρουμένους φοβεῖν, οὐδὲ τὸ πῦρ καὶ τὸ
ἄχυρον προσεπιλέγειν, ἀλλὰ φθέγγῃ φωνὴν ψυχαγω-
γίας μεστήν, χαρὰν ἀποστάζουσαν · ὁφθήσῃ τοῖς ἀπ'
αἰῶνος ἐν ἔδου δεσμίῳις, θέαμα ποθεῖνόν, προφήταις,
πατριάρχαις, δικαίοις. Ἀναδιώσεις αὐτοὺς τοῖς
εὐαγγελίοις, καὶ πρὸ τῆς ἐκεῖ καταβάσεως τῆς
Ζωῆς.

feros, aspectu jucundissimus, prophetis, patriarchis, justis. Resuscitabis eos ad vitam his tam lætis nun-
tiis, etiam antequam Vita eo descendat.

Ἡσθήσονται Μωϋσῆς καὶ Ἀαρὼν ἰδόντες τὸν συγ-
γενὴ τὸν ἐκ τῆς Ἀαρωνίτιδος. Ἀκούσεται δὲ καὶ
Ἡσαίας φωνούσης τὰ θεῖα μυστήρια, ἥς πάλαι Πνεύ-
ματος ὡτὶ θεοῦ φωνῆς ἐπήκουσεν. Ἄσεται δὲ καὶ
Δαβὶδ ὁ προφήτης καὶ βασιλεὺς, καὶ κρούσει τὴν
λύραν. Σχιρήσουσι πάντες οἱ δίκαιοι, καὶ φίλοι
θεοῦ, τὸν Βαπτιστὴν, καὶ φίλον, καὶ δίκαιον προσ-
εληλυθότα θεώμενοι. Ἀλλ' ὧ παραδόξως μὲν τεχθεὶς,
παραδοξότεραν δὲ διανύσας ζωὴν, καὶ διὰ μαρτυρίου
πρὸς τὴν ἀθάνατον ζωὴν μεταχωρήσας, δέχου μὲν
ἡμῶν Πλεως τὴν μετρίαν ταύτην τοῦ λόγου προσέν-
εξιν, πόθῳ τεθαβρῆκότων βίβασθαι τῶν σῶν ἐπαίνων,
Πλεων δὲ ἀπέργασαι τὸν Δεσπότην, καὶ ἡμῖν μὲν οἷς
τὸ αὐτοῦ ποίμνιον δι' ἄφατον ἐνεχείρισας ἀγαθότητα,
καὶ τῷ ποιμένι δὲ, δι' οὗς τὸ καθάρισον αἷμα ἐκά-
νωσε · καὶ νῦν μὲν δίδου ἡμᾶς ἄγειν τε καὶ ἰθύνεσθαι
τῶν θηρίων, ὅσοι τε ὀρώμενοι ἐπιπηδῶσι, καὶ ὅσοι
ἄφανως ἐνεδρεύουσιν, ἀπημάντους, καὶ ἀνεπιβουλεύ-
τους. Ἔστι σοι τὸ θαρβεῖν ὡς φίλῳ καὶ Βαπτιστῇ.
Εἰ δὲ καὶ τῆς ἐντεῦθεν ζωῆς μεταχωροίμεν, ἀνεύ-
θυνον αὐτῷ παραδοῦναι τὸν λόγον τῆς βασιλείας, ἥς
ἐπιτροπεύειν κατέστησε, καὶ τῆς ἀδιαδόχου δόξης τῆς
αὐτοῦ βασιλείας ἀξιοθῆναι, οἷς πάντες ἀπολαύσαιμεν
καὶ ἱλάεσθαι, καὶ φιλανθρωπία αὐτοῦ τοῦ πτωχεύσαντος,
καὶ υἱοῦ ἀνθρώπου χρηματίσαντος δι' ἡμᾶς, ἵν' ἡμᾶς
πλουτίσῃ καὶ υἱοὺς θεοῦ ἀπεργάσῃται, ᾧ ἡ δόξα καὶ
τὸ κράτος νῦν καὶ αἰεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶ-
νων. Ἀμήν.

A subipsum tuum ortum cecinit; mutata paululum,
ut sint convenientiores temporis. Ante Altissimum
præivisti, propheta nominatus²⁴, cum adhuc ab
ubere matris penderes, et populo scientiam salutis
annuntiasti, non solum in corpore, sed etiam cor-
poris nexibus exsolutus. Addamus fastigii loco
illa, quæ ab ipso sapientiæ fonte manarunt. Major
te inter natos mulierum non apparuit²⁵, omnes
prophetas tu antecedis, illa contemplans, illa nun-
tians, et illis subserviens, quæ prisci per obscura
duntaxat symbola aspexerunt; iis fruitus es, quæ
omnes quidem desiderarunt, at nemo adeptus est.
Nunc, o Baptista, adest baptisma, quod a Domini
manu olim postulabas, non fluvii undis, sed fluen-
tis tui sanguinis ablutus. Cæterum et hoc modo ad
te venit ille, de cujus nimia demissione olim que-
rebaris. Prædica et isthic, quo nunc abis, divini
Agni vim et actionem, operaque illius, peccata sub-
latum, et redemptionem donatum iri. Quin hoc
consilio eo prior te recipis, ut et istis prædicatio
tua innolescat, ab omnibus jam libera minis; non
enim jam securi et excisione opus erit perterre-
facere illos, qui tibi cum ærumnis conflictantur,
neque ignem et paleas commemorare; sed vocem
consolationis plenissimam proferes, vocem gau-
dium stillantem. Venies vinctis a sæculo apud in-
diis, etiam antequam Vita eo descendat.

Lætabuntur Moyses et Aaron viso cognato ex
Aaronis filia. Audiet et Isaias vocem mysteria pan-
dentem, quam olim jam divina Spiritus voce au-
dierat. Canet quoque David propheta et rex, et
Iyam pulsabit. Exsiliunt omnes justi et amici Dei
cum viderint Baptistam et amicum, et justum ad-
ventasse. At, o qui præter opinionem natus es, et ad-
huc magis præter opinionem cursum vitæ confecisti,
qui per martyrium ad immortalem vitam transiisti,
accipe propitius hoc levidense orationis nostræ
munusculum, quod desiderio laudes tuas celebrandi
offero, propitiumque redde Dominum, et nobis,
quibus gregis illius per immensam tuam bonitatem,
curam commisisti, et ipsi gregi, cujus emundandi
gratia sanguinem fudit. Et nunc concede, ut rega-
mus et regamur, a bestiis, tam quæ videntur,
quam quæ occulte insidias tendunt, immunes et
illasi. Fiducia tibi suppetit tanquam amico et Ba-
ptistæ. Quod si hinc excedamus, effice, ut inno-
xiam et criminis expertem rationem reddamus im-
perii administrati, cui nos præfecit; et ut perpetua
regni cœlestis gloria digni habeamur, qua utinam
omnes fruamur misericordia et humanitate ejus,
qui pro nobis egenus factus, et filius hominis ap-
pellari dignatus est, ut nos divites et filios Dei
efficeret, cui gloria et potentia nunc et semper, et
in sæcula sæculorum. Amen.

²⁴ Luc. i, 76. ²⁵ Matth. xi, 11; Luc. vii, 28.

ORATIO XVII.

A

ΛΟΓΟΣ ΙΖ'.

Leonis, Christi Regis æterni gratia, imperatoris, in celeberrimum archipresulem, Ecclesiæ splendidissimum luminare mirificum magnum Nicolaum.

Ἀέτοτος (1), ἐν Χριστῷ βασιλεὺς αἰωνίῳ βασιλέως, εἰς τὸν ἐν ἀρχιερεῦσι Θεοῦ περιβόητον, καὶ τῆς Ἐκκλησίας φασινέτατον λαμπτήρα θαυματουργὸν μέγα Νικόλαον.

(Edidit Petrus Possinus, Societatis Jesu presbyter, Tolosæ MDCXLIV, in-1, 47 pag.)

Quandoquidem delectatur Deus servorum suorum honoribus ; non quod magnum putet honorari illos quos ipse apud se occupavit honore cumulare ; sed quod in ejus laudis auctores præcipua ex ea comoda redundent, utpote tanto illustriori vicissim gratiæ reductu remunerandos quanto et abundantius habent unde magnifice largiantur il qui honorantur, et ad grati animi tuendum officium civiliores sunt, agestrarum rerum omnium maxima magnum in pontificibus Dei pontificem honoremus. Quid autem tanti est quanti oratio, qua una cæteris excellimus cujusque beneficio Deiformem partem a terrestri concreione repurgantes quicunque non hebentes ad conscientiam originariæ pulchritudinis sensus mentis habent, archetypi similitudine revocanda, nobilitati pristinæ restituunt imaginem : hac, inquam, vere hominis propria re magnus honoretur Nicolaus. Quid tum enim etsi ad sublimitatem ejus magnificentiæ minus accedat donum, at animum certe non aspernabitur. Est profecto sanctis qui apud Deum ævum degunt, est affatim illa gloria qua in cælis fulgent : minimeque iis opus est perituris laudibus linguæ mortalis. Amant tamen genus unde orti sunt ; ac lætis oculis aspiciunt quæ offeruntur a nobis : non ad meritum dignitatis propriæ munus exigentes : verum ostenso licet tantum proposito liberalis animi perfecti officii laudem imputantes. Atque hinc nemo privatim deterreatur tanquam ab incepto temerario ac facultatem superante. Commune hoc quippe omnium : utique cum subeidere infra verticem meritæ laudationis etiam summæ eloquentiæ necesse sit Nicolaum celebranti. Verum ut parentibus in copiosa re familiari nullo admodum egentibus si quid gratificandi causa collatum sit a filiis nequaquam id opportunitate usuque sui voluptatem accipientibus admoveat, sed una pietatis imagine ac filialis amoris munimento : sic communes omnium Patres, quibus non ex voluntate carnis sed ex Deo geniti sumus, erga honores qui ipsis ab hominibus adhibentur, tali quodam modo affectos existinare oportet. Aut potius (neque enim satis ad verum ea similitudo rem exprimit) quem-

Ἐπειδήπερ χαίρει Θεὸς ταῖς τῶν οἰκείων θεράπωντων τιμαῖς· οὐ δὲ ὧν τιμῶνται οὐς ἔχει παρ' αὐτῷ τιμήσας, ἀλλ' ὅτι καὶ τοῖς ἐργάταις τοῦ πράγματος τὰ ἐκ τούτου κέρδη ἀσύγκριτα, τοσούτον ἐντιμωτέρας ἀμοιβῆς αὐτοῖς ἀντιπαραγινόμενης, ὅσον εἰς τε τὸ παρασχεῖν μεγαλοπρεπῶς ἔχουσιν οἱ τιμώμενοι, καὶ μέτρα τηρεῖν εὐγνωμοσύνης εἰσι δεξιώτεροι. Φέρε δὲ τῷ ἡμῖν, τὸν μέγα ἐν ἀρχιερεῦσι Θεοῦ τιμώμενον ἀρχιερέα. Τί δὲ τοιοῦτον, οἷον λόγος, ὃ μόνῳ τῶν ἄλλων κρατούμεν, καὶ ὃ τὸ θεοειδὲς τῆς γεώδους ἰλύος ἀνακαθαίροντες, ὅσοι γε οὐ βραθύμως τοῦ οἴκειου κάλλους ἐπαισθάνονται, τῷ ἀρχετύπῳ τὴν εἰκόνα ἐξευγενίζουσι ; τούτῳ δὲ τῷ ὡς ἀληθῶς ἀνθρώπου οἰκείῳ χρηματι ὁ μέγας τιμάσθω Νικόλαος. Τί γάρ, εἰ καὶ μὴ πρὸς ὕψος τῆς ἐκείνου μεγαλοπρεπειας τὸ δῶρον ; ἀλλὰ τὴν γε προαίρεσιν οὐκ ἀτιμάσει. Ἐχει μὲν γὰρ ἡδὴ, ἔχει τοὺς παρὰ Θεῷ ζῶσιν ἢ ἐν οὐρανοῖς ἀποχωρήντας τιμῇ, καὶ ἡσιστα προσδεῖ τούτοις γλώσσης ἐπικήρου λυομένων ἐπαίνων. Ἀγαπῶσι δ' ὁμῶς καὶ τὸ γένος ὄθεν ἀνέσχον, καὶ ἡδέως ὁρῶσι καὶ τοῖς πρὸς ἡμῶν φερομένοις· οὐ πρὸς τὴν οἰκείαν ἀρετὴν τὸ δῶρον σταθμώμενοι, τῇ δὲ προαιρέσει τὸ πᾶν ἀπέχειν (2) ἡγούμενοι. Καὶ δέος ἐνταῦθα παρέστω οὐδαμῶς ἰδίᾳ τινι, ὡς ἀδυνάτοις ἐπιβαλόντι. Κοινῶς γὰρ ἅπαντες μέτεστι τούτου, ὅστερίζειν τῶν προσηκόντων ἐπαίνων, ἂν μάλιστα τις ἐπὶ λόγων δυνάμει προήκη. Ἀλλ' ὥσπερ ἐπεικῶς ἔχοντας πλοῦτου πατέρας ἢ ἐκ παλδων χαρίζεσθαι διεγνωκότων γιγνομένη συνεισφορὰ, οὐ τῇ χρεῖα πρὸς ἡδονὴν καὶ ἀποδοχὴν ἀνακινεῖ, τῷ δὲ περὶ αὐτοὺς μόνῳ φιλεῖ· οὕτως καὶ τοὺς κοινούς ἀπάντων πατέρας, οἷς οὐκ ἐκ θελήματος σαρκοῦς, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ ἐγεννήθημεν, διακεῖσθαι πρὸς τὰς ἐξ ἀνθρώπων τιμὰς οἰεσθαι χρή. Μᾶλλον δὲ (ὅ γὰρ εἰς ἀκρίβειαν ἡ εἰκὼν αὐτῇ σώζει τὴν μίμησιν), ὥσπερ τὸ κρείττον οὐδενὸς μὲν τῶν ἡμετέρων εἰς χρεῖαν καθίσταται, μόνου δ' ἕνεκεν τοῦ τῆς παρ' αὐτοῦ μεταδοῦναι χάριτος, τὰ ἐξ ἀνθρώπων λαμβάνει. Οὐχ ὡς οὐ προῖκα δωρούμενος (πάντα γὰρ οὕτω βέει τῆς ἀκενῶτος πηγῆς), ἀλλ' ὡς ἐκείνῳ ταύτῃ προσεγγιζόντων ἡμῶν, οὕτω τε μᾶλλον τῶν παρ' αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς διαβαίνόντων. Ὡςπερ δὲ καὶ τῷ

NOTÆ.

(1) Ex bibliotheca illustrissimi Caroli de Montebal, archiepiscopi Tolosani. — Leonis Augusti, cognomento Philosophi, res exsequuntur Curopalates, Cedrenus, Zonaras, Glycas. Ex quibus Baronius collegit, et digessit. Scriptorum indices exhibent Gesnerus, Simlerus et Possevinus. Qui, quod hujus orationis non meminerunt si quis in argumentum trahere vellet dubitandi de auctore, sciat exstare in Vaticana bibliotheca num. 803, ut Baronius testatur, codicem quo continentur orationes tres et triginta hujus Leonis, quarum quæ ordine prima et vicesima est, inscriptionem habet hujusmodi : *In fulgentissimum Ecclesiæ lumen Nicolaum. Quam eandem huic quoque præfixam legis, ut*

dubitare non debeas quin hæc ipsa sit quam eidem Augusto Philosopho vindicabant in codice vetere unde exscripsi aliquot iambici versus : nescio cujus Græci grammatici, nequaquam satis elegantes ut editione digni sint visi.

(2) Ἀπέχειν non valet hic διέσταιναι, sed ἀπολαμβάνω. Quo sensu dicuntur ii quibus ex debito satisdatur, ἀπέχειν τὸ γινώμενον. Et operarii quibus est persoluta merces, ἀπέχειν τὸν μισθόν. Imo quod magis huc facit, ἀπέχειν χάριν Synesius dixit, sensu consimili, quod Latinis accipere, tenere, imputare gratiæ, etc. Confido me loci sententiam in interpretatione tenuisse.

πλησιάζειν ἡλίῳ πλουσιωτέρου (3) φωτὸς μεταλαμ-
βάνουσι τοὺς ἐγγιζοῦσι. Κοινῆς δ' ἅπασιν ὅσοι τοῖς
ἄνω βασιλεῖσι αὐλίζονται ταύτης οὐσης τῆς προαι-
ρέσεως, φημί δὴ τοῦ βούλεσθαι τοῖς κάτω χαρίζε-
σθαι, οὐκ ἔστιν εὐρεῖν ὅτινα μᾶλλον ταύτης ἴσμεν
τῆς προαιρέσεως οὐ νῦν τὴν εὐφημίαν εἰς ἔργον θεῖ-
ναι προτεθυμήμεθα. Ὡστε καὶ τοῦτο ἀφορμὴ πρὸς
τὸν ἔπαινον τῇ περιουσίᾳ τῆς τοῦ ἀνδρὸς πρὸς τὸ
εὖ ποιεῖν προθυμίας, ἡμῖν, ἐλαττουμένου τοῦ φόβου.
Ποῖον γὰρ θαλάσσης πέλαγος ἀμέτοχον τῶν ἐκείνου
καλῶν (4); Ποῖαι δὲ γῆς ἐσχατιαὶ οὐ τὰς ἐκείνου
γνωρίζουσι χάριτας; Τοσοῦτον αὐτῷ τὸ ἐπίσημον
τῷ περιόντι τῶν ὠρεῶν ὥσθ' ὅπερ πρὸς ἥλιον ἀν-
θρωποι (5) μετὰ χειμερινὴν ὥραν πεπόνθασιν, πάν-
τας ἐπὶ τρυφῇ τῶν ἀκτίνων καλοῦντες, τοῦτο καὶ
τῇ μνήμῃ (6) τοῦ θεοῦ ἀνδρὸς γινόμενον ἔστι καθ-
ορῆν, μᾶλλον δὲ πολὺ πλέον ἐνταῦθα γίνεται. Ἐκεῖ
μὲν γὰρ εἰσὶν οἱ ὑπὸ τῆς καταλαβούσης ἀσχολίας
οἷον πεπεδημένοι μένουσι, χαίρειν εἰπόντες τῇ τῶν
ἀκτίνων τρυφῇ, ἐνταῦθα δὲ, οὐδεμία οὕτω βία
πραγμάτων ἀσχολίας ἢ δύναται ἀν ἀπελγεῖν τῆς ἐκ
τῶν ἱερῶν μνημοσύνης τοῦ μεγάλου κήρυκος ἀπο-
λαύσεως. Τίς οὕτω σάλπιγξ τὸ ἐνυάλιον ἀπηχῆσασα
παρατάξεις ἀνέρωσεν ὥς οὗτος διὰ τῆς μνήμης σάλ-
πίσας ἡγεῖρε τὰς ψυχὰς; τῶν προθύμων αὖξων τὸ
πρόθυμον, τῶν ἀναπεπτωκότων διαλύων τὸ ῥέθυμον;
'Αἰ μὲν ὁ τοῦ γένους ἀντίπαλος ἐπὶ ταῖς τῶν ἁγίων
τιμαῖς καιρίας δέχεται τὰς πληγὰς, σκυθρωπάζων,
καὶ συμφορὰν ἰδὼν τὴν τῶν πιστῶν εὐφροσύνην,
ποιοῦμενος. Νῦν δὲ τοσοῦτον πλέον κερδάνει τῆς
συμφορᾶς, ὅσον εἰς ἅπαντα πέρατα τὸ τῆς πανηγύ-
ρεως ἀγαλλίαμα διαβαίνει. Ἄλλ' ὥσπερ εἰς ἀρχὴν
καταστάς ὁ λόγος πρότερον διαμνημονευσάτω τῶν
ἐνείμων ὠδίνων, αἱ δὲ τὸν ἀνδρα τῷ βίῳ παρέσχον·
οὕτω τε καθ' ὅδον ἐπὶ τὰ πρόσθεν χωρεῖτω. Τοῦτο
δὲ προθυμείσθω οὐ νόμον ἐγκωμίων περὶ πολλοῦ
ποιοῦμενος, δὲ βουλόμενος ἀφορμὴν τοῖς ἔπαινοις εἰς
ἀβύσσον παρασχεῖν, ἐκεῖθεν ἐπιτάττει τούτους παρα-
κροτεῖν. Οὐδὲ γὰρ εἰ καὶ τὰ μάλιστα θαυμαστοὶ οἱ
γεννήτορες, τῆς ἐκείνων δόξης ἢ τοῦ παιδὸς εὐφημία
προσδεῖται· ὥσπερ οὐδ' ἔμψυτον κάλλος τῆς ἐξ ἀλ-
λοτριῶν ἀνθέων χάριτος καὶ κομμητικῆς περιβολῆς.
Οὐδ' ἡμέρα ἡλίῳ καταπυρρυνομένη προσθήκη ἐπι-
ζητεῖ παιδρότητας, ἵνα μᾶλλον ῥοδοειδὲς φέροι τὸ
πρόσωπον. Ἄλλ' ὅσον ἐπιδειξαι ὅτι περ οἱ αἰ κλῆρον ἐκ
πατέρων τὴν ἀρετὴν παραλαβὼν, οὐκ ἐνέμεινε
τῷ παρασχεθέντι. Οὐδὲ τοῖς ἐκείνων ἡρκέσθη ὥσπερ
ἐλ παραδείγμασιν ἀκολουθεῖσαι (καίτοι γε ἡλίκα οἱ αἶ
ἦν!) ἀλλὰ τοσοῦτον ἀμεινόντων ἐπέδωκα κατορθωμάτων,
ὅσον εἰκὸς τὴν εἰς οὐρανὸν ὄλην τὴν ζωὴν μεταθέμε-
νον. Ἐπιτιμῆ δ' οὐκ ἂν τις τῷ λόγῳ κατόπιν τῆς

A admodum Numen præstantissimæ mentis nulla qui-
dem rerum nostrarum opus habet; nostra vero
sola causa, quo nimirum occasionem habeat suis
nos opibus impertiendi, munera hominum suscipit.
Non tanquam vel id ipsum quod eo nomine retribuit
non gratis donet (gratis enim certe ex inexhausto
illo fonte bona effluunt omnia), sed quod ea religi-
one Deo nos admoveamus; indeque facilius bona
quæ ab eo manant propagentur ad nos. Quemadmo-
dum qui ad solem accedunt propius, eo abundan-
tius participant lumen. Atque hoc animi proposi-
tum, studium dico bene merendi de mortalibus, cum
communes sit omnium qui in cœlesti regia diversan-
tur, nullum tamen reperire est quem illustrioribus
constet documentis in tali erga homines esse vo-
luntate, quam eum cujus in adornanda laudatione
B nunc maxime sumus. Quin hæc adeo fiducia impe-
tum nobis expedit ad audaciam incepti tanti, pre-
lixissima liberalitate viri ad condonanda omnia,
veniam quoque male perfunctæ laudationis sperare
nobis suadente; successusque parum boni mi-
nuente metum. Quod enim maris fretum, quæ
pelagi vastitas, non ejus miraculis insignita
est? Qui vero saltus ac solitudines terræ non
ejus gratias experimento cognitæ habuerunt.
Quæ tam constans magnificentia donorum tam in-
signem eum vulgo reddidit; ut, quod solent homi-
nes si forte post brumam serenior elucescat sol,
tum gestire in aprico ipsi, tum alios ad jucundum
C teporem radiorum solarium convocare perfuën-
dum: idem ad memoriam quoque divini hujus viri
fieri videre liceat, imo longe plus hujus quidem
hac in parte sit. Ibi enim sunt qui occupati negotio
velut præpediti inanent; amœnitate radiorum va-
lere jussa, hic autem nulla tanti intenta fuerit occu-
patio quæ prohibere queat homines ne eam quæ
ex sacro magni hujus confessoris monumento per-
cipitur gratiæ copiam participatum eant. Quæ tuba
classicum intonans procinctos ad pugnam ordines
sic animavit ut hic per sui mentionem veluti clan-
gens concivit animas, devotorum fervorem augens,
desidium torporem excutiens? Semper quidem
humani generis adversarius honoribus sanctorum
lethales accipit plagas, ringens et suam calamita-
tem D fidelium lætitiā reputans. Nunc autem eo
abundantiori dolore cumulatur quo jam in fines
late omne panegyris hujus celebritas propagatur.
Sed velut in principiis adhuc insistens oratio
prius repetat memoriam illustrium parentum qui
hunc virum mundo genuerunt; ita demum se-
cunda deinceps via in anterioria pergat. Quod

NOTÆ.

(3) Quamlibet copiam πλούσιος Græcis sonat: adeo ut nescio quis apud Euripidem queratur δαίμονα sibi esse πλούσιον κακῶν, ut minus mireris thesaurum iræ ad Rom. 11, 5; Jacobi v, 3.

(4) De miraculis a sancto Nicolao in salutem navigantium maximo numero factis consulenda ejus Acta et historiæ veteres juxta recentesque.

(5) Videndum an non fuerit consuetudo aliqua convocandi ad solem post brumam. Qualia multa

Plutarchus in Quæstionibus Romanis et alii nar-
rant. Tales illi εὐφημισμοί, φῶς ἀγαθόν, cum lux
accendebatur prima face.

(6) Ecclesiastica consuetudine memoria martyris templum martyris est aut monumentum. Nec dubium quin ad confessores extendi possit. An hic ista notio vocis hujus sit, judicium integrum relinquo lectori.

ipsum ne ea tamen religione curet quasi encomiorum legem eam magni faciens, quæ id agens ut augendi recte facta laudatoribus occasionem præbeat inde eos auspicari jubet. Ut enim maxime mirabiles parentes hujus fuerint, eorum tamen quantæcunque participatione gloriæ filii non indiget memoria non magis quam natus decor alieno fuco ac emendicato flore gratiæ medicatæ artificio mangonico. Neque vero pleno sole collustrata dies serenitatis accessionem quærit ut magis rosea niteat facie. Verum hoc eatenus memoretur solum ut demonstretur, nostrum hunc, qui tanquam hæreditariam a parentibus virtutem accepisset, nequaquam eo velut patrimonio contentum, in expressione domesticorum exemplorum laudis acquiescendum sibi statuuisse (quanquam quanta illa qualiaque erant!), verum ad tanto præstantiora facinora suscipienda generosum animi propositum excitavit, qualia nimirum consentaneum erat moliri eum qui se cœlestem prorsus ad vitæ sectam ac rationem transtulisset. Nemo porro reprehendendam orationem meam putet quod ea secundum a filio dignitatis locum parentibus attribuat. Volentibus sane ipsis ac lubentibus acciderit hoc quidem : quippe hinc tanto uberiore in eos veræ gloriæ accessione redundatura quantum ipsa comparatio dignitatis ademisse postpositis videbatur. Nam hic quidem quod aufertur non damno magis deputandum quam lucro est, ut fluvius in se per orbem refluentibus, seseque excipientibus mutuo per vices, quod adimitur continuo refunditur ei qui dederat.

Ergo, qui huic nostro fuere parentes in primis illustres, tum iis ornamentis quæ decent corpora, cumque corporibus consumuntur, tum iis quoque quæ sempiternæ vitæ duratione æqualia sunt : quo posteriori genere potissimum nitentes prius illud contemnebant. Quare procul a civilibus curis tanquam a procelloso mari subducti, in portu læti otii tranquillæ vitæ cursum peragebant. Vultis hic apponamus aliqua virtutis eorum certa documenta? Quid vero me opus est iis vexare colligendis, cum istorum mores in rebus quoque cæteris quales fuerint ex ultro delecto vitæ genere facile sit intelligere. Etenim cum spectabiles eminare possint ex functione aliqua illustri principalis procurationis, rei dignæ vulgo creditæ pro qua laboris nihil contentionis recusetur, id illi tamen præsentibus contenti, ambitione insuper habita, prorsus ut rem nihili neglexerunt. Neque vero suis copiis ad voluptatem abutebantur; neque deliciis quarum inde affuebant opportunitates, resolvebantur. Sed præclare persuasi solum hunc esse habendi fructum si quis ita rem vivendo dispensaret ut ea delinde conscientia solatio esse morienti posset, seminabant, ut dicitur, utraque manu per sinus pauperum divitias, quod ob meritum præter cæteram claritatem illam etiam a remunerante Deo tulere mercedem ut fierent parentes filii mortalis naturæ modum ac captum virtute et admirabilitate superaturi. Alii quidem in magna felicitatis parte numerare solent crebros partus, numerosaque gaudere sobole, velut ad hæc quoque bona sese extendente avaritia, nulumque ne hic quidem cupiditati finem statuente. Quorum in sententiam irem ego quoque pedibus si

A τοῦ παιδὸς ἀξίας τιθέντι τοὺς γονεάς. Κεχαρισμένον γὰρ δὴ πού καὶ αὐτοῖς τοῦτο πάντως καὶ τοσοῦτον ἐκείνοις φέρον ἐπιθήκην εἰς κόσμον, ὅσον ἀφαιρεῖν ἔδοξε τῆς ἰσοτιμίας τοῦ ἐξ αὐτῶν πεφυκότος. Ὡστε ἐνταῦθα μᾶλλον ζημίαν ἢ κέρδος προξενεῖ ἡ ἀφαίρεσις, ὥσπερ ποταμίων βευμάτων ἐν κύκλῳ βρόντων καὶ περιχωρούντων εἰς ἄλληλα, τὸ παρ' ἐκατέρου ἀφαιρούμενον πάλιν προσθήκη γίνεται τῷ δέω-
κότη.

B Ἀλλὰ γὰρ ἐκείνων γεννήτορες ἄκρως ἔχοντες περιφανείας, ὅση τε σωμάτων καὶ μετὰ τῆς ἐκείνων συναπολήγει λύσεως, καὶ ὅση τῷ μένοντι βίῃ συμπαρατείνεται· ἥ καὶ μᾶλλον σεμνυνόμενοι, παρὰ φαῦλον τὴν ἐτέραν ἐτίθεντο. Διὰ τοῦτο καὶ πολιτικῶν διατριβῶν ὥσπερ κλύδωνος ἔξω διατιοῦντες ἀπραγμοσύνη τὸν βίον ἐσάλεον. Βούλεσθὲ τίνα προσθῶμεν τῆς ἐκείνων ἀρετῆς γνωρίσματα; Ἡ τί με δεῖ ὥσπερ ἐνοχλεῖν, βαβίον ὄντος ἐντεῦθεν τὸν ἐκείνων τρόπον, ὁποῖός τις ἦν καὶ τοῖς ἄλλοις, τῷ προαιρουμένῳ καταμανθάνειν; Οἷγε δυνάμενοι ἐν μεγάλῳ μέρει βασιλείου δόξης γνωρίζεσθαι, πράγματος πᾶσι περιμαχῆτου, οἱ δὲ ὥσπερ τι τῶν ἀτίμων οὕτω παρέδραμον αὐτῷ, τοῖς παροῦσιν ἀρχοῦμενοι, οὐ πρὸς ἡδονὴν ἀποχωρῶμενοι τῇ περιουσίᾳ, οὐδὲ ταῖς ἐκείθεν προσανειμένοι ἀπολαύσεσιν. Ἀλλὰ ταύτην μόνην εὐ εἰδότες ἀπόλαυσιν, εἰ τις ἀπὸ τοῦ ζῶντος λαβὼν παραμύθιον, σπείροντες, ὃ δὴ λέγεται, χεῖρὶ ἐκατέρῃ ἐν τοῖς τῶν ἀπόρων ἐγκάτοις τὸν πλοῦτον, διὰ τοῦτο μετὰ τῆς ἄλλης εὐδοξίας καὶ τοῦτο θεοθεν ἀντιλαμβάνουσι, παῖδός χρηματίζει πατέρες κραιττονος ἢ κατὰ θνητὴν φύσιν ὀφθῆναι μέλλοντος. Ἄλλοι μὲν οὖν μέγα μέρος εὐκληρίας ὑπολαμβάνουσι συχναῖς λειτουργεῖν ὥδισι, πολυπαῖδᾳ χαίροντες, ὥσπερ ἐν τοῖς ἄλλοις, οὕτω κάνταῦθα τερπούσης αὐτοὺς τῆς πλεονεξίας. Ἥμῃν δ' ἂν καὶ τῶν τιθεμένων ταύτη, εἰ ὥσπερ μίᾳς πεφυκότας βλῆξῃ καὶ τῶν ὄδων κληρονομοῦντας ἑώρων (7). Νῦν δὲ πολὺ μᾶλλον ἀνίσως ἔχοντας ἢ τοὺς δακτύλους ὁρῶμεν, καὶ συμβαίνει τῷ μὲν τι παρῆναι τῶν χρηστῶν τῷ δὲ τῶν φαύλων· ὥστε οὐ μᾶλλον ἐπὶ τοῖς παροῦσιν ἀγαθοῖς τῷ παιδί χαίρησιν, ἢ ἐπὶ τοῖς χείροσιν ὁ γονεὺς ἀνίσσεται. Καὶ γίνεται παραπλήσιον οἷον εἰ τις τῇ μὲν στέφει χεῖρ, τῇ δὲ βαπτίζει, ἐν τῷ λυποῦντι

NOTÆ.

(7) Perplexus locus et haud scio an non mendosus. Interpretationem expediti ut potui. Succurrebat forte legendum ὁμῶν pro ὁδῶν. Nisi verius

est hujus nostri et Græciæ ceteriorum temporum propria dialecto ὁδῶν parentes dici. Quod satis manifeste apparet ex pag. 12 superiori. (Col. 206 D.)

ἀναχωροῦντος τοῦ τέρποντος. Διό μοι φαίνεται καὶ κατὰ τοῦτο τὸ μέρος, φημὶ δὴ τῆς παιδοποιίας, τοὺς πατρᾶσι τοῦ νῦν τιμωμένου τὴν κατὰ τῶν ἄλλων πατέρων προσεῖναι ὑπεροχὴν. Ὅντος γὰρ οὐ ῥαδίον ἐν πάσῃ ἀρετῇ ἰδέσθαι. ὁμοίως εὐδοκίμειν, ἀλλ' ἐν ταύτῃ μὲν τινα δοκεῖν ἱκανῶς ἔχειν, ἐν ταύτῃ δὲ ἀποδοκίμειν (8), τοῖς μὲν ἄλλοις ὅσοις ὑπῆρξε χρηματίζει γονεῦσι, τοῦ μὲν τῶν παίδων ταύτην κεκτημένου τὴν ἀρετὴν, τῷ δὲ προσούσης ἐτέρας (τὰ γὰρ χεῖρω σιγάσθω), συμβαίνει ὥσπερ ἐξ ἐράνου τὸν κόσμον συλλέγεσθαι, εἴπερ ἀρετὴ παίδων κόσμον φέρει τοῖς γεγεννηκόσιν. Ἐνταῦθα δὲ ἐνὸς ὄντος τοῦ πάντα συλλαβόντος τὰ κάλλιστα, ἔξοστιν εἰκάζεσθαι τῷ βουλομένῳ τὸ ὑπερβάλλον τοῦ πράγματος. Ἄλλ' εἴρηται μὲν περὶ τῶν γεννητόρων ὅσον ἐπ' ὀλίγον τῆς αὐτῶν ἀρετῆς ὡσφράνθαι βραχέα τῷ λόγῳ. Εἴη δ' ἂν καὶ τὸ νῦν εἰρημένον μαρτύριον, ὥς τὸ ἀπαξ τὴν καλλίστην ἐκείνην ὥδινα λῦσαι, ἀμείνους αὐτοὺς ἄγει τῶν ἐπὶ συχνᾶς ἐγνωσμένων. Τὸ δ' ἐνταῦθεν πειράσθω τὸν παῖδα ἐκδιηγέσθαι καὶ δεῖξαι, ἂν ἄρα καὶ δύνηται τοσοῦτον ἔργον ὑποστῆναι, ὅσος καὶ ἡλικίος ἐχρημάτισεν.

collectione ipsis atque acervo emendicata multis ex locis gratulatio completur ad aliquem demum ornatus modum, si quis a virtute filiorum conferri verus ornatus in parentes potest. Hic vero cum in uno capite collecta omnia decora teneantur, conjectura licet assequi quanto excessu vulgarem parentum fortunam horum conditio peculiaris antecellat. Atque hæc quidem de Nicolai magni genitoribus sic dicta sunt; ea duntaxat tenus ut velut odorata obiter virtutem eorum quasi præteriens oratio videatur. Sane quæ diximus abunde sunt ad probandum illos unico hoc quidem at eodem præstantissimo partu defunctos longe apparuisse clariores iis ipsis qui numero sobolis fuere nobiles. Deinceps in filio qualis ac quantus fuit demonstrando exornandoque conatus orationis desudet nostræ. Si tamen ingenio atque industria sustinere valebimus opus tantum.

Ὁὗτος μὲν οὖν πρῶτότοκος ἄμα καὶ τελευταῖος τέκεται τῇ μητρὶ. Αὐτίκα γὰρ αἱ τοὺς λογικοὺς στάχυν ἀνθοῦσαι λαγόνες, ἐπιλιπούσης αὐτὰς τῆς ἐνεργείας, ἀγωνίαν ἡλάσσοντο· ἐμοὶ δοκεῖ δεικνύντος τοῦ κρείττονος, ὡς ἄλλης τινὸς θειοτέρας ἢ κατὰ τὴν συνήθη τῆς γενέσεως αἰτίαν εἴη ὁ πεφυκὼς, οἷα ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν κατὰ τὸν βίον γίνεται παραδόξων, ἃ ἐν μακρᾷς καιρῶν περιόδοις ἐπιδημεῖ (9). Ἡ μὲν οὖν πρώτη φυὴ οὕτω θαυμαστὴ καὶ τῶν ἄλλων τὸ διάφορον ἔχουσα. Τί δέ; κοινὰ τὰ ἐξῆς, οἷα ἐν τῇ τῶν βρεφῶν εἰδοσι καὶ ἀγωγῇ; Οὐ μὲν οὖν, ἀλλὰ θαῦμα, φασί, θαύματι ἔσται. Σαμουὴλ ἐκείνον (10) ὃς δῶρον εὐχῆς ὑπῆρξε, καὶ ἄλλους δὴ τινὰς ἀρτί θηλῆς πεπαυμένους, ὑπὸ τῶν γεννητόρων ἀκούομεν καθιε-

ut ex una stirpe procreato; fratres, ita virtutis atque indolis parentum velut hæreditatem participant ex æquo viderem. Nunc multo major inter eos quam inter digitos inæqualitas cernitur; contingitque fere ab ortu ipso uni laudabile inesse quidpiam, alteri vero vitiosum; ut genitor non majorem a bonis lætandi causam quam dolendi habeat a malis: consimile quid patiens atque si quis altera quidem ipsum manu coronaret, altera colaphum impingeret; in quo casu honoris fructus plagæ contumelia obrueretur. Quare mihi videntur etiam in hac parte, secunditate, inquam, ac felicitate generandi, parentes ejus quem nunc celebramus, supra cæteros aliorum genitores dignitatis obtinere principatum. Cum enim facile non sit in omni genere virtutis ex æquo florere, sed fere videamus qui in quadam laude aliquousque progressus sit, eundem ab alia longius abesse, cæteris quibus contigit fieri patribus plurium liberorum collatio quodam gaudii genere lætandum est. Dum uno quidem filiorum unam duntaxat virtutem possidente, alio vero rursus aliam (nam deteriora uleantur),

verus ornatus in parentes potest. Hic vero cum in uno capite collecta omnia decora teneantur, conjectura licet assequi quanto excessu vulgarem parentum fortunam horum conditio peculiaris antecellat. Atque hæc quidem de Nicolai magni genitoribus sic dicta sunt; ea duntaxat tenus ut velut odorata obiter virtutem eorum quasi præteriens oratio videatur. Sane quæ diximus abunde sunt ad probandum illos unico hoc quidem at eodem præstantissimo partu defunctos longe apparuisse clariores iis ipsis qui numero sobolis fuere nobiles. Deinceps in filio qualis ac quantus fuit demonstrando exornandoque conatus orationis desudet nostræ.

Prima fuit is postremaque matri proles suæ. Nam qui ista rationali spica effloruerat uterus, exhausta mox secunditate mutatur in sterilem. Deo, ut mihi videtur, demonstrante diviniorem aliquam ad originem, non autem ad consuetas nascendi causas ortum hujus pueri pertinuisse; qualia certis orbibus redeuntia temporum, inopinata in rebus humanis miracula exstant. Primus hic igitur ingressus in vitam ita mirabilis atque adeo præcellens supra cæteros fuit. Quid autem? An vulgaria quæ deinde secuta, et a cætera consuetudine infantilis ætatis nihil abhorrentia? Minime; sed, quod aiunt, miraculum miraculo comes. Samuelem illum qui præmium orationis fuit aliosque quosdam si-

NOTÆ.

(8) Suggerebat animus rescribere ἀποδοκίμειν ut opponatur τῷ εὐδοκίμειν paulo superius posito. Sane peregrinum ab hoc loco videtur τὸ ἀποδοκίμειν nisi se jure metaphoræ tueatur. Quod equidem reveritus manum abstinui.

(9) Censorinus lib. *De die natali*, cap. 17, refert ex Etruscorum libris: « Initia sæculorum alioqui hominibus incomperta futura, divinitus indicari solere apparitione prodigiorum. » Eo respicere videtur hic locus.

(10) Gregorius Theologus de vita sua:

..... τῷ γὰρ Θεῷ
Παρίσταται ὡς ἀνός τις ἡ μόσχος φίλος
Θυμὸν εὐχάρες τὸ καὶ λόγῳ τιμώμενον.
Ὅκνῳ γὰρ εἰσεῖν ὡς Σαμουὴλ τις νέος,

Πλὴν ἢ βλέποισι πρὸς πόθον δεδωκότων.

Quæ sic verit interpres:

..... Nam Deo sistor velut
Vitulus vel agnus, victima et per nobilis
Ratione pollens. Non enim sari audeo
Samuelis instar, vota ni spectem et pium
Studium superno dantium me numini.

Atqui τῷ λόγῳ τιμώμενον non est, *ratione pollens*, sed *Deo Verbo consecratum*. Id enim et Gregorius isthic de se et de Nicolao noster hoc loco indicare voluerunt; fuisse utrumque mature, illum a parentibus, hunc a seipso ad modum Samuelis oblatos Christo. Nam alioqui quomodo se Gregorius ratione pollentem diceret jam tum cum primum est natus, nam eo tempore se oblatum dicit.

mul atque depulsi a lacte fuerant, accepimus a parentibus Deo dicatos. Hic autem religionem parentum nequaquam expectans lactens etiamnum sese Deo consecrat. Cum enim vitam ad sacrum canonem jam tum exigeret, hoc ipso consecrationis illius fidem faciebat. Nam aliis quidem diebus materna illum mamilla pascebat nutrimenti ratione ætati congrua; illis vero diebus quarum una quidem in Redemptorem nefaria coitione sceleratorum concilium congregatum, alia vero Deo in carne cum morte congresso extincta mors est, semel sumpto lacte perseverabat deinde jejunos. Sic tanto ante ætatem adultam jam sacer et sacri ritus erat ac præcepti peritus quo talis observatio præscripta. Talis hic primus surculus assurgentis vitæ, talemque ad modum velut a topiario aut arboratore temperantia exculta, puroque hinc affluente liquore rigata. Postquam autem erat consequens plantam ad hunc modum bono primum satu editam, felicissimis deinde incrementis auctam, proventu denique fructuum abundare. Janique præterierat pueritiæ rude tempus, auctoque corpusculo adolescentulus esse coeperat, cum varia ecce quædam protinus arrisit decorum species. Adeo siquidem puerilem non ostendit in moribus levitatem, ut constantia potius mentis atque sententiæ senilem prudentiam exhiberet. Quare quæ consueta oratio est laudationes perorantium in eos qui vitam eleganter ab ipsa prima visi sunt pueritia traduxisse: contigisse nempe ipsis ut cubitalibus augmentis crescerent, talis, inquam, oratio quæ in aliorum encomiis magna in laudis parte numeratur, uno in isto quem nunc admiramur quasi exile quiddam nimium et prorsus impar locum habere non videtur posse. Non enim licet affirmare cubitali proportionem auctam illius esse virtutem: sed si veram afferre laudationem ejus voluerit quispiam, dicturus utique sit totam ipsam in eo quanta est humano formata habitu inter homines visam ac versatam esse virtutem. Adeo perfectionem officiorum omnium semper in

ῥῶσθαι Θεῷ. Οὗτος δὲ οὐκ ἀναμείνας τὴν τῶν τεκόντων προαίρεσιν, ἐκ τοῦ γάλακτος ὑποκλύζων, δαρεῖται καὶ αὐτὸν τῷ Θεῷ. Δι' ὧν γὰρ κατὰ θέσπισμα πρὸ ἱερὸν (11) ἔδίου, καὶ ἐπιστοῦτο τὴν καθέρισιν, οἷον δὲ τὸ τῆς καθιερώσεως γνῶρισμα; Ἐν μὲν οὖν ταῖς ἄλλαις τῶν ἡμερῶν ἡ μητρίᾳ αὐτὸν εἰστία θηλή, κατὰ τὴν προσήκουσαν τῇ ἡλικίᾳ τροφήν· ἐν ἐκείναις δὲ ὧν τῇ μὲν κατὰ τοῦ Λυτρωτοῦ τὸ παράνομον συνήχθη συνέδριον· τῇ δὲ ὁ θάνατος ἀπώλετο (12) σαρξὶ θανάτῳ Θεοῦ ὁμιλήσαντος, ἀπαξ μεταλαμβάνων τοῦ γάλακτος, τὸ ἐξῆς τῆς ἡμέρας ἀπηγόρευε τὴν τροφήν. Οὕτω πόρρω (13) τῆς ἡλικίας ἱερός τε ἦν καὶ τοῦ ἱεροῦ συνήν διατάγματος, ὃ ταύτῃ ἤν ἐπιτρέπει. Ἡ μὲν οὖν πρώτη βλάστη τοιαύτη, καὶ οὕτως οἷον ὑπὸ φυτῆκόμῳ τεχνίτῃ τῇ ἐγκρατεῖα τηρουμένη καὶ τῷ ἐκείθεν ἀρδομένη καθαρῷ νάματι· ἐπεὶ δ' ἦν ἐπόμενον τὴν οὕτω μὲν εὖ ἀνασχούσαν φυτὴν, οὕτω δὲ κάλλιστα αὐξομένην εὐφορῆσαι καὶ τοῖς καρποῖς, καὶ ἤδη παρήκην ὁ νηπιάζων καιρὸς, καὶ μειράκιον ἦν, εὐθέως παντοδαπὴ τις προῦκυπτεν ἰδέα καλῶν. Οὐ γὰρ μόνον οὐκ ἐγνώριζε κατὰ παῖδα τὸ ἦθος, ἀλλὰ καὶ πρεσβυτικὴν τῷ εὐσταθεῖ τῆς γνῶμης ἀπέκρυπτε σύνεσιν. Ἄει μὲν οὖν ἐπὶ τῶν ἄλλων δοσι ἐκ παίδων εἰς κάλλος ὠφθῆσαν βιοῦντες, ἔθος ἐστὶ λέγειν τοῖς ἐπαινέταις, ὡς κατὰ πῆχυν αὐτοῖς συνέβαιεν αὖξεσθαι· τοῦτο δὲ μέγα μέρος ὅν ἐγκωμίων, ἐπὶ μόνῳ τῷ νῦν θαυματοζομένῳ οὐδὲ τὸ βραχύτατον ἀναπληρῶσαι δόξειεν ἂν. Οὐ γὰρ ἔξεστι κατὰ πῆχυν αὐτῷ προσμαρτυρεῖν ἠῤῥῆσθαι τὴν ἀρετὴν, ἀλλ' εἴγε μέλλοι τις ἀληθῶς αὐτὸν ἐπαινεῖσθαι, αὐτὴν ὅλην φαίη ἐν ἀνθρωπίῳ σχήματι δι' ἐκείνου ὀφθῆναι τῷ βίῳ. Οὕτως αὐτῷ παρῆν ἐξ ἀρχῆς τῶν κατορθωμάτων τὸ τέλειον· ἀπαγορεύσας δὲ πᾶσιν ὑπ' ὧν ὁ νοῦς ὥσπερ βίαιῳ πνευμάτων ὀχλούμενος, πολλὰκις μὲν ὅλην ἀπώλεσε τὴν λαμπράδα, μέγα δ' εἰ καὶ στυγνὸν φαίνουσιν περιώσεις, μόνους ἐκείνους προσφεῖ οἷς ἀρετὴ φηλ, καὶ ὧν ἐμελλε, φωτὸς υἱὸς χρηματίζων προσθήκην φωτὸς λαμβάνειν, ἱεροῖς μάλιστα μαθήμασι προσιών καὶ Θεῷ δι' ἀπαύστων προσευχῶν ὁμιλῶν τε καὶ οἰκειούμενος. Ἔδει δὲ ἄρα τῆς σωματικῆς ἀπρητη-

NOTÆ.

(11) Innuit canonem 68 apostolorum quem et pagina sequenti ἱερὸν διάταγμα nominat. Is sic habet: Εἰ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ἀναγνώστης, ἢ ψάλτης, τὴν ἁγίαν Τεσσαρακοστὴν τοῦ Πάσχα, ἢ τετράδα, ἢ Παρασκευὴν οὐ νηστεύοι, καθαιρεσθῶ ἐκτός, εἰ μὴ δι' ἀσθένειαν σωματικὴν ἐμποδίζοιτο. Εἰ δὲ λαϊκὸς εἴη, ἀφορίζεσθω· hoc est: Si quis episcopus, vel presbyter, vel diaconus, vel lector, vel cantor, Paschæ Quadragesimam non jejunat, vel quartum diem, vel Parasceven, præterquam si propter infirmitatem corporalem impediatur, deponatur. Si sit autem laicus, segregetur. Commune quidem erat omnium, ut mox videbimus, Christianorum jejunium quartæ et sextæ feriæ. Tamen quia id clericis peculiari modo injunctum erat, visus est Nicolaus jam tum in cunis quasi sponte sese in clericorum ordinem obtulisse: qui se ista peculiari clericorum observatione constrictum quasi profiteretur. Notandum hoc fuit ut intelligeretur quod mox sequitur, πόρρω πρὸ τῆς ἡλικίας ἱερός τε ἦν. Nisi forte, quod nou

pernegarim, ἱερός hic Christianum sonet, habita ratione consuetudinis illorum temporum quibus baptismus non fere nisi adultis conferébatur.

(12) Hunc locum enarret Augustinus epist. 86: Cur autem, inquit, quarta et sexta feria maxime jejunet Ecclesia, illa ratio reddi videtur, quod, considerato Evangelio, ipsa quarta Sabbati, quam vulgo quartam feriam vocant, concilium reperiuntur ad occidendam Dominum fecisse Judæi. Et paulo inferius: Passus est Dominus (quod nullus ambigit) sexta Sabbati, quapropter et ipsa sexta recte jejunio deputatur. Hæc sanctus doctor. Ex quibus patet antiquissimam fuisse istam observationem jejunii quartæ sextæque feriarum. Cujus præter Clementem Romanum, Ignatium, Tertullianum, Clemens Alexandrinus, Origenes alique meminerunt, quorum testimonia recitat Baronius ad annum Christi 34 et 57.

(13) Inter voces, πόρρω et τῆς, inflandam puto particulam πρὸ. Paulo post, ὁ νηπιάζων καιρὸς, pueritiæ tempus, quod stultos dies Tibullus dixit.

τμήνης αὐξήσεως, καὶ τὸ τῆς ψυχῆς τέλειον ἐπιβήλον γεγενῆσθαι, καὶ εἰς κοινὸν ὄφελος, ὅτου πράγματος μετὴν ἱκανῶς, καταστήναι. Ἐπεὶ καὶ Χριστὸς ὁ τοῦ κόσμου Σωτὴρ τότε ἀνθρώποις γνωρίζεται ὡς εἴη ἐργάτης, ὅτε τὸ μέτρον αὐτῷ οὐκ ἔτ' ἔδει τῆς ἡλικίας. Ὁντος οὖν ἐπομένου τὸν ὑπερφυῶς καὶ γεγονότα καὶ βεβιωκότα, οἰκονόμον ὀφθῆναι τῶν ὑπερφυῶν, οὕτω καὶ γίνεται. Ἰνα δὲ ἡ ἀμυγὲς θνητῆς ἐπικρίσεως καὶ καθαρῶς θεῖον τὸ γινόμενον, οὐκ ἀνθρώπων ἐκ γῆς τὴν ψῆφον πιστεύεται, ἀλλ' οὐράνιος χρησμός ἐπὶ τὸν ἀρχιερατικὸν αὐτὸν ἰδρύει θρόνον. Μικρὸν δὲ ἀνωθεν ἀναλαβὼν ὁ λόγος ἀπαγγελεῖ τὸ διήγημα.

statum apparere manifesto, atque in communem mundi Salvator Christus tum demum suam illam ipsi mensura non deerat. Consequens igitur et vixisset in supernaturalium dispensatorem rerum atque administrum tandem evadere, sic plane contigit. At ut nullo mortalis ullius præjudicio mista, sed mere divina ea res esset, non is hominum terrestrium calculo, sed celestis oraculo in tionem paulo altius ductam subijciunt.

Ὁ πρὶν λαχὼν διέπειν ἀρχιερεὺς τὴν μετὰ ἀνθρώπων ζωὴν ὥχετο λελοιπῶς. Ἐπιζητούσης δὲ τῆς πανάγνου παστῆδος τὸν ἀντ' ἐκείνου νυμφῶν, σύλλογος ἱερὸς, ὅσος καὶ ἐν ἀρχιερεῦσι καὶ ἱερεῦσι Θεοῦ συνεληλυθὼς, βουλὴν ἤτις ἀρίστη διαθεῖναι περὶ τῆς ἱερᾶς μνηστείας· σπουδὴν ἐπιποιεῖτο. Οὐσης δὲ πολλῆς, ὡς εἰκός, ἀγωνίας αὐτοῖς (μεγίστων γὰρ ἀγώνων τὰ μεγάλα τῶν πραγμάτων ἡρτῆται), καὶ τοσοῦτο μείζονος (14) ὅσον καὶ τῶν κινδύνων τὸ μέγεθος, μὴ ἀρμολογίας τῆς οἰκονομίας τῷ πράγματι, βουλὴν βουλευόμεναι ἀληθῶς ἱερῶσυνον. Τίς αὐτῇ; Ἀνεγεκὼν τὸ πᾶν εἰς Θεόν. Ἐκεῖθεν τε παραμένειν ἤξειν τὸ τῆς διοικήσεως (15) ἀσφαλές. Εὐχαῖς τοίνυν καὶ νηστείαις καθάπερ ὠκυτότοις περὶ εἰς οὐρανὸν ἢ σπουδῇ αὐτοῖς ἀνιούσα, τοῦ ζητουμένου τυγχάνει. Εἰς γὰρ τις τῆς ἱερᾶς ἐκείνης λογᾶδος θελῶ χρησµῶ τῶν λογισµῶν ὑπεκλύοντι τὴν ἀπορίαν, μυσταγωγεῖται τὴν τε προσηγορίαν, καὶ ὅποι τὸν ἄνδρα εὐρησθαι δεήσει. Παραφύλαξας δὲ τὸν τόπον ὁ μεμυσταγωγημένος (ἦν δ' ἄρα τοῦ ναοῦ τι μέρος οὐ προσομιλεῖν ὁ μέγας εἰσθιστο Νικόλαος τῷ Θεῷ), ἐπιστάντα κατέχει (16), καὶ τοῖς ἐκείνου ῥήμασι τὰ ἐκ τῆς βίβως συµβαλὼν, τὸν ἄνδρα διαγινώσκει. Οὕτω τε οὖν τῇ παρούσῃ ἱερᾷ πληθύνει τῇ Ἐκκλησίᾳ νυμφαγωγᾷ.

tum virum. Hunc enim eum esse ejus ex verbis ipsius facile agnovit, sicque illum cum presenti sacra multitudine sponsum Ecclesie conjungit.

Μέχρι μὲν τοῦδε ὡσπερ ἀπλὴν τινα τρίβον παριῶν ὁ λόγος οὐ χαλεπῶς διήνεγκε. Τὸ δ' ἐντεῦθεν μυρίας ἀπαντώσης διεκδρομῆς καὶ οὐ καθάπερ ἐπὶ τοῖς ἀπόροις λέγεται τρίβον ἀπηγηκέναι, τί χρὴ δράσαι; μᾶλλον δὲ τί παθεῖν; Ἀπειρῶν γὰρ ὄντων ἐκείνων

A suis moribus ab ipso principio representavit. Omnibus illis renuntians a quibus mens tanquam vehementia ventorum exagitata sæpe quidem integram extinctionem totius lampadis patitur, magnumque si vel luridam et mœstam semimortuæ facis servaverit flammulam, cum iis solis versabatur quibus chara virtus; ex quorumque consuetudine filius ipse lucis adventitii luminis augmento proprium suum cumulare, sacris maxime disciplinis vacans et cum Deo nunquam intermissis precationibus agens, seque illi admovent. Oportebat porro jam ad plenitudinem ætatis adulto corpore, animæ quoque perfectum produci utilitatem id quo ille valebat. Quoniam et hominibus mirificam vim ostendit quando jam ætatis cum esset eum qui supra naturam et natus esset pontificali collocatus est throno. Cujus rei narra-

B Qui ante hunc archiepiscopalem erat administrationem sortitus mortali defunctus vita ex humanis abierat. Cum virgineus porro thalamus alium ejus loco sponsum desideraret, conventus sacer ex pontificibus et sacerdotibus Dei collectus consilio expedire quam posset optimo sacras illas nuptias satagebat. Cum vero multa, ut in deliberatione tanta, perplexitas esset (maximis enim ex discriminibus magnorum negotiorum exitus pendent), ac tanto difficilior expeditu esset electio quanto majora pericula ex errore si quis in ea committeretur consecutura providebantur, consilium capiunt vere sacerdotale. Quodnam vero illud? Rem omnem referendam ad Deum. Exspectandum inde venturam salutarem resolutionem intricatissimi negotii. Ergo cum orationibus et jeuniis tanquam alis velocissimis evolasset in cælum ipsorum devotio, nacta ibi quod quærebat est. Unus enim quidam ex sacro illo cœtu, oraculo divino rationis humanæ dubitationem expediente, et viri nomen edocetur et locum ubi reperiendus is erat. Quo observato, ille cui revelatio facta fuerat (erat autem is locus pars quædam ædis ubi frui Dei colloquiis magnus consueverat Nicolaus) stantem ibi deprehendit divina sibi visione demonstrat.

D Hactenus recto quodam itinere quasi inoffense processit oratio. At deinceps cum non solum, quod in perplexis dicitur, occurrat trivium, verum in innumera quædam divortia scindat se via, quid facere opus est? vel potius, quid pati necesse? Cum

NOTÆ.

(14) Non dissimulo in exemplari me legisse μείζονος, quod cum satis cohære non videretur, in μείζονος mutavi, ut ad ἀγωνίας referatur.

(15) Non puto διοίκησιν hic esse diœcesim. Olim enim aliter id nomen usurpabatur. Quauquam si phrasis Græca pateretur, non esset incommodius sensus. Convenerant episcopi unius provincie, quæ

diœcesis vocabatur veteribus, et in commune consultabant. Tota tamen ἀκολουθία loci me in eam sententiam traxit quam interpretatione expressi, cujus si minus videbitur felix, equidem non ero pertinax.

(16) Quid si legamus ἐκεῖ πάντα κατέχει?

enim Infinita huic nostro decora iusint, propriamque sibi unumquodque laudationem postulet, quomodoque dici nequeant singula una oratione comprehendat quispiam? aut quomodo de argumentis ita magnis, non quidem cum ipsorum dignitate comparandum, sed vel tolerabile ac mediocriter aliquid possit asferre? Tamen ex ejus præclare facili delibanda sunt pauca. Ad persequenda enim omnia neque si quis prolixitate vitæ paria faciat cum eo qui diutissime omnium mansisse in vita dicitur, suffecturam habiturus linguam esset. Quis ita se functione sacerdotii et magno sacrificio dignum exhibuit? aut potius quis ut ille in odorem suavitatis holocaustum oblatum est Deo? Quis ita sublimis in habitu submitto? Quis rursus in submissione magis inaccessus? Illud quidem ob naturæ morumque benignitatem, hoc propter inimitabilitatem virtutum. Quis sic ad verum expressit in seipso pastorem verum, et ne periculum oves tangat, tanquam ad jucundum aliquid ad mortem accessit? Quis magis gravem injuste grassantium contrivit manum? Quis in tempore opportunus protexit oppressos? Aut potius quis unus utrique generi consuluit melius? Priori quidem eo studiosius, quo illud atrocius periculum malo usque ad animam pertinente. Sed jam in arcem invadamus. Quis tanto animo militiam prædicationis verbi toleravit? Hinc dæmoniorum acies fundens fugansque, horumque fana expurgans, miserosque quos deceperant ut spolia opima Deo sistens. Inde vero strenue rem gerens adversus hostes furiosa contumacia ubi minus decebat armatos, qui exacuta ad blasphemiam lingua unam naturam in creaturam et Creatorem dividere conabantur. Pauli quidem desinat cursum Hierosolymis ad Illyricum pertinens peregrinatio. Huic vero nostro non quidem ab Hierosolymis prædicationis processit, neque in illam aliam terræ partem propagata est. Videamus tamen an ideo minus Evangelio contulerit. Ille sero tandem zelo converso maturos fructus prædicationi dedit; hic vero pene ex ipso limine vitæ, tametsi id deinde manifestius apparuit. Rursus ille non diu moratus absolvit cursum; hujus vero usque ad vitæ longissimæ metas ultimas cursus extenditur. Itaque hæc nostra utrinque summa non sinunt illum peregrinationis nomine primas ferre. Par igitur certamen esto quando et utriusque simile studium. Verum quis unquam ita consuluit sibi subjectis, ut ille omnium qui cura indigebant

A καλῶν, καὶ τούτων ἐκάστου ἰδίαν ἀπαιτοῦντος λόγων ὑπόθεσιν, πῶς ἂν τις εἰς ἐν συναγάγῃ τὰ μὴ ῥητά; ἢ πῶς περὶ τῶν οὕτω μεγάλων, οὐχ ὅπως ἀξίως διαλαθεῖν, ἀλλὰ καὶ μετρίως εἰπεῖν τι σχολή; Ὅμως ὀλίγα τῶν ἐκεῖνῃ κατορθωμένων ἀπολαβοῦσιν, εἰρήσθω· πρὸς γὰρ πάντα οὐδ' εἰ τις κατ' ἐκεῖνον βίῃ δὲ πάντων ἀνθρώπων ἐπιμήκιστον τῷ βίῃ λέγεται παραμεῖναι, δεικνυμένην ἔξει τὴν γλῶτταν. Τίς οὕτω παρέστησεν ἑαυτὸν ἱερουργίας δέξιον τοῦ μεγάλου θύματος; μᾶλλον δὲ τίς κατ' ἐκεῖνον εἰς ὁσμὴν εὐωδίας ὀλοκάρπωμα προσηνέχθη θεῷ; Τίς οὕτω ὀψήλδς ἐν σχήματι μετρίῳ, ἐν δὲ τῷ μετρίῳ ἀπρόσιτος, τὸ μὲν διὰ τὸ τῆς γνώμης ἐπιεικὲς, τὸ δὲ διὰ τὸ τῶν κατορθωμάτων ἀμύμητον; Τίς οὕτω πρὸς ἀκρίβειαν εἰκονίζει τὸν ἀληθῆ ποιμένα ἐν ἑαυτῷ, καὶ ἵνα τῶν προδότην μὴ θίγῃ κίνδυνος, αὐτὸς καθάπερ εἰς τι τῶν ἡδονῶν φερόντων χωρεῖ πρὸς θάνατον. Τίς μᾶλλον τὴν βαρεῖαν τῶν ἀδικούντων ἔθραυσε χεῖρα (17); Τίς δ' ἐν καιρῷ τοῖς ἀδικουμένοις ἐπήμυνε; μᾶλλον δ' ἐκατέρῳ μέρει (18). Καὶ τοσοῦτον πλέον θατέρῳ, ὅση καὶ χαλεπώτερος ἐκεῖνους ὁ κίνδυνος εἰς ψυχὴν τοῦ κακοῦ διαβαίνοντος. Ἄλλ' ἀνίσταμεν ἤδη πρὸς τὴν ἀκρώρειαν. Ποῖος οὕτως τῷ λόγῳ τοῦ κηρύγματος συνεμάχησεν; ἐνταῦθεν δαιμονίων παρατάξεις ἐλαύνων, καὶ καθαιρῶν τούτων τεμένων, καὶ προστάγων ὡς λάφυρα θεῷ τοὺς ὅπ' αὐτῶν πλανωμένους (19)· ἐκείθεν ἀρισταύων κατὰ τῶν μεμηνηότες λογισμῷ οὐ ἥκιστα ἐχρῆν (20) ὀπλιζομένων, καὶ γλώσση πρὸς βλασφημίαν ἡκονημένη εἰς κτίσμα καὶ δημιουργὸν διαιρεῖν ἐπιχειρούντων τὴν μίαν φύσιν. Παύλου μὲν ὀρίζετο τὸν δρόμον ἡ ἐξ Ἱερουσαλὴμ μέχρι Ἰλλυρικοῦ πορεῖα· τοῦτ' δ' ἐξ Ἱερουσαλὴμ οὐκ ἤρκεται τὸ κήρυγμα, οὐδ' εἰς ἐκεῖνο γῆς διέδθη τὸ μέρος. Σκοπῶμεν δὲ εἰ διὰ τοῦτο ἔλαττον τῷ Εὐαγγελίῳ συνεισενήνοχεν. Ὁ μὲν οὖν ὅψις τοῦ καιροῦ τὸν ζῆλον μεταβαλὼν τοὺς ὠραίους καρποὺς τῷ κηρύγματι δέδωκεν, ὁ δὲ μικροῦ ἐξ αὐτῆς τοῦ βίου ἀφετηρίας, εἰ καὶ ὑστερον ἐγεγόνει ἐπιδηλώτερος. Καὶ ὁ μὲν οὐ πολὺ βραδύνων καταλύει τὸν δρόμον, τῷ δὲ μέχρι καὶ μακροτάτων ζωῆς περάτων ἐκτείνεται. Ὡστε τὰ ἐνταῦθα ἐκατέρωθεν ἀκρα, οὐδὲν πλέον ἔχειν ἐκεῖνῳ παραχωρεῖ τὴν πορείαν. Οὐκοῦν ἔστω ἴσος ὁ ἀγὼν, ἐπεὶ καὶ παραπλησία ἐπ' ἀμφοτέρων ἡ γνώμη. Ἀλλὰ γὰρ τίς οὕτω προνοήθη τῶν ὅπ' αὐτὸν, ὥς οὕτος ἀπάντων ὅσους προνοίας ἐδέησε; Τίς κατ' ἐκεῖνον τῷ ἀπλάστῳ ἐέρασε τὸ ἀγγίστροφον (21), ὥς μήτε τοῖς ἀπλουστέροις δέος ἐμποιεῖν τὸ ἐμβριθὲς, μήτε τοῖς δεινότεροις καταφρονήσας; ὑπόθεσιν εἶναι τὸ ἀπλοῦν; Τίς οὕτω φιλο-

NOTÆ.

(17) Simile quiddam est quod Gallice dicimus, *donner sur les doigts à quelqu'un*.

(18) Sensus est sanctum Nicolaum injuriam facientibus et patientibus consuluisse, studiosius tamen prioribus quorum miserabilior sors, quippe qui dum aliorum fortunis aut corporibus incommodant, suas ipsi animas lethalibus plagis transverberant.

(19) Hand dubie Arianos ἀντίκειται adversus quos et Nicolaus ἠρτίστευσεν, utpote unus ex trecentis decem et octo Nicænis Patribus.

(20) Alexandria, quæ Ecclesia cum et sanctitatis morum et doctrinæ sanæ copia in prunis orbis terrarum a temporibus apostolicis floruisse, mirandum et miserandum fuit tam foedam hæresim in ea potissimum existere, indeque ad Ecclesiæ pene totius perniciem redundare.

(21) Simile est illud Clementis Alexandrini lib. vii *Stromatum*: μίξας οὖν τῇ περιστερᾷ τὸν ὄφιν, serpentem columba miscens, hoc est astutiam illius, ex præcepto Christi, hujus simplicitate temperans.

ανθρωπία Θεὸν ἐμιμήσατο, καὶ χεῖρα στάζουσαν A
δεομένοις ἔλεον (22) προὔτεινε; μᾶλλον δὲ οὐδὲ συν-
ιδαίνεσθαι πηγάζει τὸ δῶρον, ἢ εὐεργεσία ἐπέβρει.
'Ἄλλ' ὅσον μικροῦ ζημιούμενος ὁ λόγος ἂν ἐπαπόνθει!

νῦν οὖν εἰς καιρὸν ἤκον, οὐκ ἂν παρέλθοι.
Deum et stillantem manum misericordiam implorantibus protendit? imo ne sentientibus quidem
interdum unde scatireret donum, beneficium affluebat. At quantæ rei pene jacturam fecerat ora-
tio! nunc quando redit occasio non committam ut elabatur.

Ἄρτι τῶν αἰοδίων μετακεχωρηκότων, καὶ ὅσα
τοῦ πλοῦτου τῆς ἐκείνων οὐκ ἐφθασε σποράς ἔρ-
γον (23) γεγενῆσθαι, τῷ τεχνίτῃ σπορεῖ τῶν τοιού-
των καταλειπομένων. Οὐπω δ' ἤρκοστο τῇ ἀσπιδι
νύμφῃ, οὐδ' ἐπὶ τὴν λυχνίαν ὁ λύχνος ἐτέθειτο. Οἶα
δὲ πολλὰ τῶν σπιδάδων τοῦ βίου, ἀπορίας ναυαγίων,
μεῖζον ἢ παρακληθῆναι, τῶν ἐν ἀφθόνῳ περιουσίᾳ
τινὰ τὸν τῆς ζωῆς πλοῦν διανύοντων, καταλαμβάνει,
καὶ ἦν τὸ πρᾶγμα ἀνύποιστον· περὶ αὐτῆς γὰρ τῆς B
ζωῆς ἡπελπεῖ τὸν κίνδυνον. Διὰ τοῦτο ὑπὸ τοῦ φοβεροῦ
ἐκχυμανθείσης αὐτῇ τῆς γνώμης, οὐδὲ δυνάμενος
πρὸς τὸν πάσης ἀνάγκης ἀμείνω βίον ἀνευχεῖν
τοὺς λογισμοὺς, τὰ πάντων ἑαυτῷ τιμωτάτα, ἴν'
ἔχη βίωσαι, εἰς βῆλον πέταυρον ὥθει· ὧν ἐχρῆν ἀντι-
λαμβανόμενον, καὶ κατὰ κέντρων αὐτῶν ὑπεράλ-
λυσθαι τοῦ θανάτου. Παίδων γὰρ ὄντων αὐτῷ ἐκεί-
νης τῆς μερίδος ἢ πλευρᾶς τὴν ὑπαρξιν ἔλαβε (24),
προδοσίᾳ τῆς τούτων σωφροσύνης, γνώμης ἦν (25)
συγκροτεῖν ἑλκεσίν· τὴν ζωὴν, μᾶλλον δὲ τῷ ἐκεί-
νων θανάτῳ καὶ αὐτὸς τὸν οἰκεῖον ἐνεπορεύετο. Ἄλλ'
ὁ μὲν οὕτως ἀπογνοῦς· κατὰ κρημνοῦ ἡπείγετο, ζέ-
φου βαθέος τῶν λογισμῶν κατασκεδασθέντος ὑπὸ τοῦ
δεινοῦ τὸν βόθρον ἀνορύττειν τῆς ἀμαρτίας. Τὰ δὲ C
τοῦ μεγάλου θεράποντος, ὅποια· Ἐπεὶ γὰρ τὸ ἀπό-
φημον ἐκεῖνο μέχρι καὶ τῶν ὁσίων ἀκοῶν περιγυ-
γέλη, ἄνω τῶν νυκτῶν, χρυσοῦ τι χρῆμα λαβὼν καὶ
διαθέμενος· εὖ καὶ καλῶς τῇ πράξει τὸ ἀφανές,
ρίπτει τῷ δωματίῳ ἐπιστάς. Καὶ ἡμέρα παρῆν ἡδῆ,
καὶ ὥγε τὸ λαμπρὸν αὐτῆς ἀμαυρὸν ἐποίησε σκότος ἢ
συμφορὰ, περιτυχὼν τῷ δεσμῷ ἀληθῶς ἡμέραν
ἑώρα· καὶ ἅμα τὸν ὕπνον καὶ τὸν ἐξ ἀπογνώσεως
ἀπετίθετο κάρων, καὶ τῇ μίᾳ τῶν παίδων (26) ἴσῃσι

NOTÆ.

(22) Alludit ad Cantici canticorum locum cap. v.
E, et simul occulte ludit in παρονομασίᾳ quæ est
inter ἔλεον, misericordiam, et ἔλαιον, oleum, cui,
utpote liquori, convenire potest τὸ στάζειν.

(23) Quod occasione aliqua aut usu impenditur
vel assumitur, ἔργον illius fieri eleganter Græcis
dicitur. Hinc in commerciis ac commutationibus
quod pro re aliqua pretium datur, quia impendi-
tur ei domino perit, ἔργον dicitur. Nonnus ad v. 3,
cap. xviii Joannis, de Juda, "Ὁς μιν (Christum)
ἀφανιστάτω μινυθᾶδου χάριν ἔργου. Ὑἱα Θεοῦ
παρέδωκεν. Ubi ἔργον est pretium Christi ven-
diti. Cui loco facere non possum quin similem ad-
jungam Isidori Pelus. ep. 425, "τοῦδ' αὖ τὸν Κύριον
πεπρακῶς τῶν πραγμάτων, ubi πρᾶγμα videtur
usurpatum quatenus voci ἔργον æquivaleret. Inde
etiam est κατεργάζεσθαι, conficere, destruere. Apud
Heliodorum lib. i, Theagenes Charicleam alloquens,
"Ἡ γέγονας, inquit, καὶ αὐτῇ τοῦ πολέμου πά-
ρ' ἔργον. Quod enim mulier quasi digna materia non
esset quam belli ardor consumeret, non ἔργον, sed
πάρεργον dicit.

(24) Circumlocutio feminini sexus. Gemini multi

A curam gessit? Quis ut ille simplicitatem expertem
fuci flexibilitate se accommodandi temperavit; ut
neque simplicioribus metum objiceret gravitas;
neque audacioribus occasio contemptus simplicitas
esset. Quis sic amandis hominibus imitatus est

Paulo postea quam nobilissimi parentes hujusce
nostri mortali erant vita defuncti, ac pecuniam
quæcunque ipsis per misericordiam largissime
spargentibus superfuerat, huic artificii talium ope-
rum et ejusmodi seminum satori summo relique-
rant. Necdum is immaculatæ conjunctus sponsæ;
nondum imposita candelabro lucerna fuerat. Cum
ecce, ut multi sunt vitæ scopuli, quemdam in co-
piosa re secundo aliquousque cursu vitæ pelagus
emensum paupertatis naufragium opprimit. Neque
vero tolerabile incommodum erat, cum ipsi quo-
que vitæ periculum impenderet. Quare cum tem-
pestate quadam turbulentissime formidinis obruta
ipsi ac demersa mens esset; neque ad vitam omni
necessitate superiorem conferre rationes suas et
considerationis oculos posset attollere. Quæ longe
omnium pretiosissima habebat pro necessariis ali-
mentis pacisci atque in orci laqueum trudere non
recusavit; quæ ut salva obtinerentur atque integra
ne per infesta quidem spicula recusandum erat
quamlibet periculosi saltus aleam jacere. Liberos
enim cum haberet ejus sexus qui a costa sumpsit
originem, nundinatione pudicitiae illarum miseri
sibi victus infelicitate comparandi consilium ceperat,
aut, ut verius dicam, negotiatione Inconsultissima
pretio mortis illarum propriam emendi. In hunc
modum ille desperans in præcipitium ruebat pro-
funda caligine mentis sensibus offusa ab eo qui ad
fodiendam peccati foveam acerrimus est et soler-
tissimus. Quid hic autem magnus Dei famulus?
Simul abominandum illud usque ad sanctas ejus
perlatum est aures, intempesta nocte sumpta se-

sunt loci apud Gregorium Nazienzenum, Κατὰ
γυναικῶν καλλωπιζομένων, sub finem, et in
Ἐπαίνῳ παρθενικῆς, versu 107 et 215

D (25) Gallice, il était d'avis.

(26) Mta hic est πρώτη. Notavi alias ad Nicetam.
Sequitur, ἴσῃσι πασάδ' αὐτῶν γαμήλιον. Sic apud Cic.
pro Cluentio mater genialem torum filia dicitur
sternere. Addit, τῇ μὲν βίον εὐσχήμονα. Nuptias
βίον dicit ex veteri notatione nominis βίος cuius tes-
timonium ἀναγινώσκοντες libro nuper scripto de
distinctione presbyterorum et episcoporum ex
scholiis nondum editis Aphorismorum Hippocratis
protulit R. P. Petavius. Isto enim libro ἀνεκδότῳ
veteris grammatici ad illud aphorismi primi, Ὁ βίος
βραχύς, inter alias multas significationes nominis
βίος et ista recensetur, ἡ γάμου συνουσία. Quanquam
et hic habita ratione eorum quæ mox subjungun-
tur, ἑαυτῷ δὲ φάρμακον, quæ sita videri possit an-
titheſis non inelegans, quod enim pudicitia famæ
atque honestati muliebri vitæ instar est. Unde est
illud Apostoli de vidua levi, Quæ in deliciis est vi-
vens mortua est, I ad Timotheum v. 6. Qui prosti-
tuere filiam decrevisset, illam quasi jam occiderat,

cum auri summa captataque sapienter opportunitate latendi dum beneficeret, in miseri domum clam accedens injicit. Aderat ecce jam dies cujus lucem infelici patri densas in tenebras calamitas commutabat; donec incidens in sacculum tum demum vere diem vidit somnumque simul et desperationis vertiginem ac veterum excussit, unicus a filiabus lectum genialem sternit, honestam illi vitam sibi remedium mali constituens. At magnus Nicolaus, intelligens quam sapienter oblato sibi bono usus esset egenus pater, nequaquam eo quod jam dederat liberalitatem definire suam voluit, et fontem obturare misericordiae post primum effluxum, neque committere, ut ad imperfectum duntaxat solatium miserie manum porrexisset videre. Verum simili jam tempore ad simile iterum opus vocante, munifica rursus manu beneficium intra domunculam occultus spargit. Supervenit serenior solito se dies exhibens. Ad cujus lucem ut videt mirabili sibi adorea fertilem domum, animam in gaudium divisit et lacrymas, quod auctorem beneficii nosse non posset maerori se dedens. Tamen alteri filiarum (tres autem omnino erant) conjugium nuptialesque ornatus accurabantur. Sed jam faciendum sibi amplius non putavit quemadmodum antea ut domandos somno permitteret oculos; verum excubias agendas observandumque tempus quo dotes filias numerabantur. Nam filiae quoque illi uni reliquae ventura sponsalia in spem venerat: de futuro ex praeteritis conjecturam sumens. Neque spe sua est deceptus. Alta rursus intempestaque nox, et ad sementem faciendam coelestium seminum agricola processerat. Nec facile fuit latere amplius pium insidiatorem. Ut enim jactum est aurum, quam celerrime potuit exsilens vir clancularium occupat largitorem ac seipsum quidem in solum abjicit, lacrymisque pedes abluit eos a quibus ille

NOTAE.

sibi vero grave scilicet, vulnus infligerat, donec quasi deus ex machina liberalitas Nicolai puellae restitueret vitam, patri medicinam faceret.

(27) Ἐργασία est hic eleemosyna. Ecclesiastice scilicet potius quam Attice. Cyprianus, ut alios taceam, passim cum largiri misericordiae causa significare vult, *operari* dicit, et operationem eleemosynam. Ex pagina praecedenti, et ex mox secutura intelligi potest unde repetatur metaphorā: nimirum ex jactura sementis, quam ut agricola libens facit blando verisimili spe recipiendae sortis cum cumulo centuplicati senoris: ita fidelis Dei promissis persuasus prolixè largitur egentibus, nihil dubitans quin ab eorum curatore centies plura recepturus sit. Itaque in isto usu ecclesiastico verbi, *operari*, pro largiendo, schema duplex agnoscendum est. Primum enim verbum commune omnibus tribus γλωσσῶν speciebus ad unam eam quam dixi restringitur sementis sparsionem; deinde ista ipsa ad eleemosynam designandam allegorice accommodatur. Neque vero operatio solum eleemosyna, sed etiam opus dicitur. Eucherius ad Valerianum de Paulino ait eum tres orbis partes *suis operibus* implevisse. Non de libris dixit, cum Paulino satis constet non facultatem quidem aut doctrinam, sed studium certe ac voluntatem multa

παστάδα γαμήλιον· τῇ μὲν βίῳ εὐσχήμονα, αὐτῷ δὲ φάρμακον περιποιούμενος τοῦ κακοῦ. Οὕτως οὖν εὐδούλως τὸν ἄνδρα διωκηκῶτα, μαθὼν ὁ μέγας Νικόλαος, οὐχ ὀρίζει τῷ φθάσαντι τὴν τοῦ ἐλέου πηγὴν, οὐδ' ἐπὶ τοσοῦτο παραμυθίας ἐκτείνειν ἔμετο χεῖρα, ἀλλ' ὁμοίου καιροῦ πρὸς τὴν ἐργασίαν (27) καλοῦντος, χειρὶ μεγαλοδωρῷ τῷ δωματίῳ σπείρει τὴν εὐεργεσίαν λαθῶν. Ἐπέστη φαιδροτάτην αὐτῇ ἡ ἡμέρα δεικνύουσα. Καὶ ὡς εἶδε παράδοξον αὐτῷ καρποφορίαν τὸν οἰκίσκον βλαστάνοντα, εἰς χαρὰν διήρει καὶ δάκρυα τὴν ψυχὴν, ἐφ' οἷς οὐκ εἶχε συνείναι τὸν εὐεργέτην, τοῦ ἀνιώντος καταλαμβάνοντος. Ὅμως δὲ, καὶ θατέρω τῶν παίδων (τρεῖς δ' ἦσαν αἱ πᾶσαι αὐτῷ), οἱ νυμφοστόλοι μέριμνα διηκόνουν. Ἀλλὰ γὰρ οὐκ ἐτι δεῖν ὑπελάμβανεν ἥπερ καὶ πρότερον, τῷ δαμάζοντι ὑπὲρ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπιτρέπειν, φυλάττειν δὲ καὶ αὐτὸν ἀντέχοντα τὸν καιρὸν, δὲ ταῖς θυγατράσι προικοφορεῖ. Ἐπεποθεῖ γὰρ ἤξειν τὰ ἔδνα τῷ θυγατρίῳ, περὶ τῶν οὕτω παρόντων συμβάλλων ἐκ τῶν φθασάντων. Καὶ οὐκ ἐψεύσθη γε τῶν ἐλπιδῶν. Πάλιν νύκτες καὶ αὐρία, καὶ πρὸς καταβολὴν ὁ ἐργάτης τῶν οὐρανίων ἀπρὶς σπερμάτων. Ἀλλ' οὐκ ἦν εὐπορον ἐτι λαθεῖν τὸν εὐγνωμοσύνη λοχῶντα· ὡς γὰρ τὸ χρυσίον ἐρρίπτο, ὡς εἶχε τάχους ἀναπηδήσας ὁ ἄνθρωπος φθάνει τὸν ἐν κρυφῇ ὑπατεύοντα (28), καὶ ῥίπτει μὲν εἰς τοῦδαφος αὐτὸν, δάκρυσι δὲ πλύνει τοὺς πόδας, δι' ὧν ἐκείνους μικροῦ καταπεσόντων εἰς βάραθρον ἀπωλείας ἐπὶ πόδας ἔστη τῆς σωτηρίας. Ὅ δὲ ἡρυθρία ὥσπερ ἐπὶ τι τῶν τοιούτων καταληφθεὶς, καὶ κατέχειν ἐν ἀπορρήτῳ ἔδειτο, μὴδ' εἰς ἐτέρους τὸ πεπραγμένον ἐκφέρειν. Ἀρ' οὖν ὀλίγον τεκμηριῶσαι; ἡ ἔστιν ὥγε παρέρχεται πρὸς αὐτὸν ἀμιλλᾶσθαι; οὐκ οὐν οὐδ' ἐγγύς. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἐν ἐκ πολλῶν τῶν ἐκείνου πρὸ τοῦ ἀρχιερέως κείσθω διηγημάτων, ἐν' εἰδῶμεν ὡς καὶ πρὸ ποιμαντικῆς ἐπιστάσεως ἡ ποιμέσι διαφέρουσα τοῦτον εἶχε μέριμνα. Εἰ γε ποιμένων ἔργον σώζειν, καὶ μὴ τοὺς τοῦτο παθεῖν κινδυνεύοντας ὁλωλέναι περι-

scribendi defuisse; nimirum homini tota vita id agere comperito ut splendidissimi lumen ingenii, modestiae (evangelice de viro apostolico dicam) modio premeret. Opera ergo quibus orbem implevit eleemosynae sunt, quas copiosissimas non solum per Europam αὐτοχειρὶ profusus a Paulino fuisse, sed etiam per certos homines in Asiam atque Africam largissime missas Uranius Actorum ejus scriptor diserte testatur.

(28) Mos fuit usque ab aureis Romanae magnificentiae temporibus etiam ad ista ultima senescentis imperii Constantinopoli quoque continuatus ut Caesares aut magistratus praesertim consules quos ὑπάτους Graeci dicunt, nummos, interdum etiam gemmas et, ut Martialis habet Epigr. 78, lib. viii, lineas divites, ac similes rapinas in confertam multitudinem certis diebus ludorum aut initiis honorum spargerent. Quae missilia Constantinopolitanis scriptoribus passim ὑπάτια dicuntur, Cedreno ὑπατεῖαι. Unde est hic verbum ὑπατεύειν, dona spargere consulum more. Quod autem id consules in theatris et panegyri facerent statim hic additur ad differentiam ἐν κρυφῇ. Non enim ad ostentationem luce palam, sed captatis ad misericordiae obtentum noctium tenebris Nicolaus largiebatur, Dei solius arbitrio contentus.

ορβν. Ἡ γὰρ ὀλίγης τινὸς ἀπωλείας ὅς δὴ ἔφην
ἀρτι ἐξίσωσεν; ἢ τὸν τυχόντα ἐπηρωρημένον αὐτοῖς
κίνδυνον καταλαβὼν ἀνέσχε; καὶ τίς ἂν ἄλλος μερίζων
ὀφθαλμῶν; Ἐκ δὴ τοῦ νῦν εἰρημένου, εἰ καὶ παρήκα-
μεν τὰ λοιπὰ, πάρεστιν ὥσπερ εἰ τύπου, λογίζεσθαι
καὶ ἃ παρῆται.

ad conjecturam de cætera viri laude faciendam? An verò est cui libeat in dignitatis contentionem cum ipso
venire? imò ne prope quidem accedere. Et hæc quidem una de multis quæ ante pontificatum conti-
gere historiis hic esto descripta, ut sciamus illum etiam ante pastorem præfecturam curam pastorum
propriam concepisse. Siquidem pastorum opus est servare: neque otioso despectu de exitio peri-
clitantes intueri. An enim a mediocri perniciæ eos quos modo dixi liberavit? aut vulgare ipsis im-
pendens occupavit avertere periculum? Ecquodnam vero tandem videri majus queat? Atque ex
hoc modo narrato facinore, ut prætereamus cætera, licet tanquam exemplo capto ad æstimationis in-
formationem de aliis quæ omittimus ratiocinando suspicari.

Ἄλλὰ τὸν τοσοῦτον πρὸ τῆς διπλοῖδος καὶ τοῦ
χρίσματος, τίνα εἰκὼς μετὰ τὸ χρίσμα ὑπολαμβά-
νουν; Ἡ τοῦτο πᾶς τις συνήσει, καὶ εἴη ἂν ἐνταῦθα
ἔξω καιροῦ τὸ ἐκ λόγων μαρτύριον. Ἐπιποθεῖτε
κἀν τῇ προσδρίᾳ τοιαῦτά τινα φιλανθρωπίας ἀκοῦσαι
διηγήματα. Ἄλλὰ δέδοικα μὴ θάλασσαν ἀντλεῖν
προθυμώμεθα. Τίς γὰρ ἡ ποῖα γλῶσσα εἰς ἐκεῖνο
τὸ πέλαιος ἐπιβαλοῦσα οὐκ ὀκνῇ, παλαιὸν ἔπος δια-
μνημονεύσασα ὃ πλῆθει τινὶ δέκα στομάτων ἔλεγε
θεῖν (29); Ἄλλ' οὐδ' εἰ πολλὰ καὶ τὸσαῦτα συνέλθοι
οὐδὲ πολλοστοῦ μέρους δύναται ἂν μνημονεύσαι τῆς
ἐνταῦθα πληθύνος. Τοῦτο μὲν δὴ τὸ μέρος τοιοῦτον, τί
δὲ τὰ ἄλλα, ὅσα σὺν ἀσκήσει βαθεῖα ὅτε τῆς ἡλικίας
μόλι; ἐκτῆσαντό τινες, οἷς Παῦλος ὥσπερ χρώμασι
ζωγραφεῖ τὸν ἀρχιερέα; Ἄλλὰ ταῦτα πάντα καθάπερ
ἅμα ταῖς μητρικαῖς αὐτῷ συνεγχευονήθητα λαγ-
σιν, οὕτω συνελέπετο, καὶ πλέον συμπάρῃν ἢ τῇ εὐ-
ωδεῖν τοῖς οὕτω πεφυκόσιν ἀνθεσιν. Ὡστε εἴη ἂν
ἀκαιρία, καὶ ἡ περὶ ταῦτα διατριβή. Τοσοῦτο δὲ
εἰρήσθω, ὅτι μόνος ἐκεῖνος τῶν πάντων, καὶ πρὸ
τῆς διπλοῖδος, εὐπρέπειαν ἱερωσύνης ἐστόλιστο, καὶ
εἰ οἶόν τε εἰπεῖν, πρὸ τοῦ χρίσματος ἐδοθήει τῷ χρί-
σμασι. Καὶ τούτῳ μᾶλλον καὶ πρὸ τῶν τελεστικῶν
τύπων ἡ τῆς ἀρχιερωσύνης εἰκὼν, ἢ τοῖς ταύτῃ με-
μορφωμένοις ὑπῆρχεν ὁμοιοτέρα. Ἐκεῖνο δὲ εἰ καὶ
διὰ παντὸς περιχορεύει στόματος, καὶ μέχρις ἂν γῇ
καὶ οὐρανὸς ἢ οὐ λήξει χορεύον, προσκείσθω τοῖς
εἰρημένοις. Τὸ πῶτον; Ὅ τοις εἰς ἔθου λαχοῦσιν ἀπιέ-
ναι κλήρω ἀδίκῃ τὴν ἐκεῖ ἀνέστειλε κάθοδον. Δι' ὧν
ὄξει ποδὶ προφθάσας ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, ὁ ἀληθινός,
τὴν ὄξειαν ἡμῶν τελευτήν. Τίς τῶν νῦν ἢ τῶν
πῶποτε, τοιοῦτον ἐξαιρεγασμένος ὤφθη; τίς δ' ἐπικου-
ρῆσαι τοσοῦτο, καὶ διακῶφαι μὲν ἄρκυς θανάτου, ζωὴν
δ' ἐπιστρέφαι δημῷ ξίφει μικροῦ ἀπιούσαν; Ἀρ' ἔχει
τις ἢ τῶν ἄνω ἢ τῶν κάτω τοῦ χρόνου παραγαγεῖν τοῦ
πράγματος ὁμοιότητα; ἀλλ' οὐκ ἐγὼ οἶμαι. Πλὴν εἰ
μὴ φαίη τις τὸν πρῶτον ἀρχιερέα, τὸν ἐμὸν Ἰησοῦν, ὅ
κατ' ἴχνος οὗτος ἐπόμενος εἰς ἀκρίθειαν, ὁξέως τοῖς
ἀποκλωδῶσιν ἂν, εἰ μὴ ἐπέστη, σωτηρίαν ἐκόμισεν,
ἥδιον οὗτος προσχωρήσας τῷ κινδύνῳ ἢ ταῖς ἀνέσεσιν

A in perditionis barathrum pene jam lapsus in sta-
tum salutis erectus fuerat. Noster autem erubescet
tanquam in pudendo facinore deprehensus: ac
rem obstestabatur ut silentio tegeret; neque quod
gestum erat ad aliorum conscientiam sinneret serpe-
re. Nunquidnam hoc mediocre specimen virtutis est

Cæterum eum qui tantus fuit ante sacerdotalem
et vestem et unctionem, qualem ac quantum post-
quam sacro et oleo consignatus cogitare consenta-
neum est fuisse? Quivis hoc per se scilicet satis
intelliget, ut supervacaneum hoc loco et importu-
num orationis distinctioris testimonium sit futurum.
Quid enim vultis ne etiam ex vita ejus quam in
ecclesiastico magistratu duxit ejusmodi quædam
benignitatis audire exempla. At vereor ne si hoc
susceperimus quasi exhaurire oceanum aggredia-
mur. Quæ enim aut qualis demum lingua istud in
pelagus itura, non præ metu in ipso impetu cuncte-
tur, vetus verbum reputans quo nescio quis ad
quamdam multitudinem percensendam decem sibi
ora necessaria esse dicebat. Verum neque si sæpius
totidem convenirent vel iste ipse quamvis magna
multiplicatione auctus sufficere tamen posset ad
hanc explicandam copiam numerus. Quod si hæc
virtutis ejus pars et laudum species tam vasta est,
quid illa tot reliqua quanta profunda meditatione et
contentione improba extrema demum ætate vix
quidam poterunt assequi, quibus Paulus tan-
quam coloribus pingit sacrorum principem? Sed
ea omnia tanquam eadem cum eo matris alvo
concepta eductaque sic eum sequebantur ma-
gisque inseparabili cum eo nexu cohærebant,
quam fragrare suavem odorem floribus conve-
niat qui odorifera natura sunt. Quamobrem im-
portuna sit utique in illis mora. Summa porro
dictorum hæc esto. Solum hunc ex omnibus etiam
ante diploidem sacerdotii propriam vestem orna-
tum ejus dignitatis omnem induisse, et, si licet
dicere, ante chrisma chrismati succurrisse. Atque
inde maxime etiam ante mystica signa summi sa-
cerdotii quasi imago in eo refulsit expressior et
exemplo similior quam in illis plerumque soleat qui
consuetis Ecclesiæ cæremoniis ea sunt insigniti.
Illud vero quæquam per omnium vagatur ora, et
donec erit cælum et terra vagari non desinet, ta-
men hic quoque jam dictis accedat. Quale autem

C

D

NOTÆ.

(29) Πλῆθος istud est numerus navium et ducum ac cohortium Græcarum Ilium potentium. Παλαιὸν
verò ἔπος hic Homeri versus *Iliad.* B :

Οὐδ' εἰ μοι δέκα μὲν γλῶσσαι, δέκα δὲ στόματ' εἴη.

Nec dissimulo videri pro πλήθει repouendum ποιητῇ.

id? Quod nimirum injusto et præcipiti calculo ad A
 orcum jam missis reditum inde expedierit saluta-
 rem, quibus autem viribus tanta pedum velocitate
 pastor hic bonus valuit ut tempori adesset velut
 ad hebetandam cladis jugulum jam libantis aciem,
 et projectorum jamque præcipitantium servaturus
 casum occuparet. Quis aut eorum qui nunc sunt
 aut qui olim fuerunt fando unquam auditus tale
 perpetrasse quidpiam? Quis tantum adjuvare et
 diffractis repente mortis prædam jam amplexæ re-
 libus vitam revocare carnifici gladio tantum non
 jam expulsam valuit? An est aliquis aut in præter-
 iti memoria aut in futuri spe ac serie qui facinus
 ullum suum ad hujus offerre comparisonem audeat?
 Ego quidem certe non puto. Nisi citet ali-
 quis primum ac summum sacrorum antistitem B
 meum Jesum, cujus vestigia hic assectatus ex-
 actissime, sub ipso necia ictu positus et absque ejus
 adventu esset omnino periturus salutem momento
 attulit; promptius hic jucundiusque ad periculum
 accedens quam ad remissiones cæteri. Sed quid
 patior? Quod enim laudatores cæteros juvare solet
 et excitare quasi accedens ac expedire sententiam
 ingeniumque dicentis, orationique succurrere,
 nimirum eorum qui laudantur illustrissimum
 vitæ tempus, hoc meum prensans sistensque
 sermonem silere suadet. Non enim ut in illis
 panegyribus ita hic quoque exquisitis dicendi
 formis ex magna eloquentiæ vi profectis fa-
 cinora præclara tolluntur. Sed hic e contrario
 eloquendi facultati per se impari et exhaustæ im-
 mensum de novo rerum excellentium pondus in-
 cumbit. Illic enim facultas dicendi prævalens haud
 laboriose attollit opera laudabilia, hic autem elo-
 quentia omnis rebus vincitur. Ac tantum abest
 ut augmentum gloriæ ex commendatione laudantis opera
 accipiant, ut etiam jacturam patiantur maximam.
 Quæ enim tandem laudatio non ea potius deprimat
 quam celebret si tractare aggrediatur quæ per illa
 tempora sceptra moderanti mandavit, morti addicere
 paranti quosdam in quibus utpote innoxiiis
 nihil suum mors habebat. Constantinum designat oratio
 qui primus religionis margaritis ornavit dia-
 dema. Ac vetus sane memoria prisci temporis multas
 nobis narrat Dei servorum apparitiones subitas
 et præsentias ex longinquo momento adductas, similem
 vero hujus nullam poterit afferre. In illis
 enim deposita prægravante carnis mole, testeis
 corporum involucris egressi ac supra specula,
 quorum hic in simulacris et obscuritate vivitur,
 intuitu liberæ mentis expedito, familiariter ver-
 santes cum segregatis a materia mentibus, nulla jam
 earum rerum quæ materiam sequuntur impe-
 dimentum aut moram ipsis objiciente, quibusdam
 ipsos ad se procul vocantibus repente adfuerunt,
 opportunum auxilium præsentibus eorum necessitatibus
 laturi. At hoc idem facere ante abrupta carnis
 vincula, tam longo, inquam, ex intervallo, mortalem
 adhuc et vocantes audivisse et auxilium periclitantibus
 repræsentasse, id vero tanto intervallo præcedit
 atque antecellit illa quæ diximus miracula quanta
 fuit distantia locorum in quorum ipse altero, in
 altero Cæsar, tum erant. Quæ mirifica celeritate
 pervolavit corporeos, quibus adhuc erat implicitus,
 laqueos, tanta vi eluctatus ut tam procul corpus
 suum momento sisteret. Si tamen dicere opus est
 corpore præsentem illic fuisse cujus accursus et
 succursus ille actionis incorporearum mentium
 æmulus quasi et ipse omni expeditus materiæ mole
 absentiam suam cum exauditione rogantium visus
 est conjunxisse: uno, inquam, momento longe abfuisse
 et in acie novaculæ positus præsentem auxilio adfuisse
 salutis auctorem.

Utrum igitur non consentaneæ dicebam, unde D
 aliis facultas orationis affluit, indidem inopiam
 mihi sermonis existere? Jam enim in illustriori
 vitæ loco constitutus ejus quem laudo viri, quibus

ἔτεροι. Ἀλλὰ τί πάθω; Ὅπερ γάρ τοις ἐπαινέταις
 ἐν τοῖς λοιποῖς συνεπιλαμβάνεται· καὶ ὅς οἱ ἀνίστησι
 προσὶν τὴν γνώμην, καὶ βοηθεῖ τῷ λόγῳ, φημί δὴ ὁ
 τῶν ἐγκωμιαζομένων περιφανέστερος τοῦ βίου χρό-
 νος, τοῦτο ἐμοὶ καταπαλαῖον τὴν γνώμην εὐγὰν ἐπι-
 τρέπει. Οὐ γὰρ ἐκείνοις ὁμοίως ἐν τῷ παρόντι ταῖς
 εὐφημαῖς αἱ πράξεις ἐπαίρονται. Τούναντίον δὲ, μὴ
 ἀρκούντος τοῦ λόγου, ὁ τῶν πράξεων ὄγκος ἐκείνῳ
 συγκαταβαίνει. Ἐκεῖ μὲν γὰρ ἡ τῶν λόγων δύναμις,
 οὐ χαλεπῶς ἐπαίρει τὰ ἔργα· ἐνταῦθα δὲ, λόγοι ἐρ-
 γων ἡττῶνται. Καὶ οὐχ ὅπως προσθήκην εἰς δόξαν
 διὰ τῶν ἐπαίνων τὰ ἔργα λαμβάνει, ἀλλὰ καὶ πλεί-
 στην ὅσῃν ὑπομένει ζημίαν. Ποῖος γὰρ οὐκ ἂν ζη-
 μώσαιεν ἐπαινος ταῦθ' ὅμνεῖν προαιρούμενος, ἃ τῷ
 κατ' ἐκεῖνο καιροῦ τὰ στήπτερα δέποντι παρεγγύησε,
 θανάτῳ μέλλοντι παραδοῦναι καθ' ὃν οὐδὲν ἦν εὐλο-
 γον θάνατος κεκτημένος; Κωνσταντίνον δὲ ὁ λόγος
 αἰνίττεται, ὃς πρῶτος εὐσεβείας μαργάροις κοσμεῖ
 τὸ διάδημα. Καὶ ὁ μὲν γηραιὸς χρόνος πολλὰς ὕμν
 ἐξηγεῖται παρὰ Θεοῦ θεραπόντων ἐπιστασίας, παρα-
 πησίαν δὲ οὐδεμίαν ἔξει ἀπαγγελεῖν. Ἦδη γάρ
 τινες ἀφειμένοι τῆς βαρυνούσης παχύτητος, καὶ τῶν
 ὁστροακίων ἐξιόντες ἐλύτρων, καὶ τῶν ἐσώπτρων
 ὑπερχύψαντες, καὶ τοῖς ἀύλοις συνόντες, καὶ μηδὲν
 ἐπόμενον τῆς ὕλης ἐμποδῶν ἔχοντες, τοῖς πόρρωθεν
 καλοῦσιν ἐπέστησαν, πληρωταὶ γεγονότες ὧν ἐξηγ-
 ρὼν ἐν καιρῷ. Πρὶν δὲ τοὺς σαρκίους ἀπορῥῆξαι·
 δεσμούς, ὅσον ὑπῆρξε μακρῷ διαγεγονέναι τῷ δια-
 στήματι, τοσοῦτον καὶ τούτων καλούντων ἀκούσαι
 καὶ παρασχεῖν τὴν ἐπικουρίαν πορρωτέρων, τῷ δὲ
 ἐτι συνόντι ταῖς σωματικαῖς πέδαις. Εἰ γὰρ χρή φάναι
 σώματι παρεῖναι, οὗ ἡ βοήθεια τοῖς ἀύλοις ἐφάμιλ-
 λος συμβέβηκεν, ὥς τῆς ἐκεῖθεν ἀπῆλλαγμένης κω-
 λύμης ὁμοῦ τε ἀπείναι, καὶ τῶν καλούντων ἀκηχοέ-
 ναι, καὶ ἐπὶ ξυροῦ ἐστώσιν αὐτοῖς παρεῖναι σωτήρ.

Ἄρ' οὖν ἀπεικδῶς ἐφάμην, ὥς ὅθεν τοῖς ἄλλοις
 τοῦ λέγειν ἡ εὐπορία, ἐκεῖθεν ἐμοὶ παραγίνεται ἡ
 ἀπορία. Ἦδη γὰρ ἐν περιφανέστερῳ τοῦ βίου τοῦ
 νῦν καταστάς εὐφημουμένου, οὐκ ἔχω τί χρῆσθαι,

διὰ δύο ταῦτα· οὐτε γὰρ ἄξιός ἐστιν τι βῆδιν περι
αὐτῶν, οὐθ' ὡς οἶόν τε ἐστὶν ἐξεργασμένων αὐτῶν,
τελευταίαν εἶρεν κορυφὴν ἣν ἐπιθήσω. Ἐκεῖ γὰρ
εἰς τὰ τιμιώτερα τῶν ἐκάστῳ πεπολιτευμένων γενό-
μενοι, εἴτα ἐκ τούτων εἰς ὕψος ἀραντες τὴν τῶν
ἐπαίων οἰκοδομήν, τελευταία δὴ ταῦτα ὡς περ ὁρο-
φὴν ἐπιτιθέασι βήματα. Ποῖα; Νῦν ἀμείνων εἰ ζωῆς
ἐπικλήρου. Νῦν δ' τοῖς ἀδλοῖς διαφέρει κληρονο-
μεῖς. Νῦν τῆς ἐκείνων εἰ μερὶς πολιτείας. Καὶ λε-
γόμενα ταῦθ' οὕτως οὐ μόνον ἀποκληροῖ τῶν ἐγκω-
μίων τὴν προθυμίαν, ἀλλὰ καὶ οἷον ἄνθη τινὰ ἀπει-
ρον αὐτῷ δίδωσι τὴν λαμπρότητα. Ἐν τῷ παρόντι
δὲ, τὰ μὲν εἰρημένα χρὴ οἶόν τινα θαλάμῳ εὐτελεῖ
κίονας ὑποστήσαι, ὅφθῃν ἡ Θηβαία λύρα (30). Ζη-
τεῖν δ' ἄξιον ὑψηλοτέραν τε καὶ θειοτέραν, ἥτις
ἐπικεῖσται ὁροφῇ. Ἡ γὰρ ἐστὶ σαρκὶ παρόντι ταῦθ'
ἡρμωσε λέγεσθαι (πῶς γὰρ οὐκ εὐλόγον ἂν κρεῖττον ὕλης
προσεκτεῖσθαι τὸν ἀδλοῖς παραπλήσιον ἐπιφανόμενον;),
τίς ἂν ἐκείνῃ προσηγορία ἀποθεθειμένη τὸν γοῦν
ἀρμόσει; Οἶδα γοῦν ὡς ἐνίοις ἀγγέλους προσωνομά-
κασιν ἐπιγελοῦς. Ἐγὼ δὲ εἴτ' ἐπαίων ἐστὶ τρυφή,
εἴτα τῷ πράγματι συμβαῖνον, παραχωρῶν, ἐκεῖνο
δέ φημι, ὡς Εἰ τοὺς ἄλλους οὕτω προσερούμεν,
τί φώμεν τὸν μέγαν καὶ θεῖον ὄντως Νικόλαον;
Πλὴν εἰ μὴ λέγοι τις, ὡς μόνῃ προσήκει ἐπι-
γελῶ καὶ οὐρανῷ προσωνομάσθαι, συμβαινούσης
μὲν τῆς προσηγορίας καὶ τοῖς κάτω παρόντι, συμ-
βαινούσης δὲ καὶ πρὸς τοὺς ἄνω γενομένῃ. Ἀλλ' ὦ
μετὰ θνητῶν ἀθανάτως βιώσας; ὦ δόξης ἀκηράτου
εἰ τις ἄλλος, κἂν τοῖς ἐπικλήροις κληρονομήσας; ὦ
νῦν ἐκείνου ἀπολαύων οὐ καὶ ἀγγέλοις ποθεινὸν
παρὰ ὑπτεῖν, καὶ ὧν εἰς τὸν λόγον διὰ τοῦ προσλήμ-
ματος καὶ τῆς καθαρᾶς πολιτείας συνάπτῃ, τούτων
καὶ τῆς δόξης μετέχων ὦ ἐτοιμοτάτῃ πᾶσιν ἀπο-
χωρῶσα βοήθεια! Οὐτός σοι παρ' ἡμῶν ὁ λόγος, Νικό-
λαε, εἰργασται, νόσου πικρᾶς κατεργαζομένης ἡμᾶς,
καὶ ταλαντευομένης τῆς γνώμης πόθῳ τε σῶ καὶ
τοῖς ἐξ ἀβρώστιας χαλεποῖς, καὶ τῆς μὲν καταθα-
πτίζειν φιλονεικούσης καθάπερ κλύδωνος τὸν λογι-
σμόν, τοῦ δὲ ὡς περὶ συνθαλαττεύοντος καὶ παρα-
θαβρύνοντος, καὶ τῶν ἐκείθεν ὀχληρῶν διεγείροντος.
'Αἰὲν ὑπέρεσχε μὲν εὐγε τῇ τοῦ σοῦ φίλτρον οἰκονο-
μίᾳ ὁ λόγος, καὶ ἦδη τῆς ἐπιβαλλούσης τυχῶν τελευ-
τῆς, δῶρον εἰ καὶ ἀνάξιν σοι προσάγεται. Ὑπερ-
έσχορον δὲ τῶν ἀλγεῖνων καὶ ἡμεῖς, σοὶ τε καὶ
θεοῦ μάρτυρος (31) θεραπεῖν. Τί γὰρ εἰ κοινὴν τὴν
χάριν ἐμολογήσομεν, ὧν κοινὴ ἡ πρὸς τὸ κρεῖττον

NOTÆ.

(30) Jacet hic Pindari locus ode sexta *Olympica-*
rum quæ sic incipit :

Χρυσκὰς ὑποστάσαντες εὐ-
Τειχεῖ προθύρῳ θαλάμῳ κίονας.

Ubi poeta suum illum, cui victoriam Olympicam
gratulatur, Agesiam Syracusanum, ait, sibi car-
minis istius architecto tantam copiam pretiosissimæ
materiæ suppeditasse, ut quævis aurum ipsum
in propylæi columnas profliget, supersit tamen
abunde unde palatium reliquum usque ad coronid-
em exstruat instruatque; nihil aberrans a præ-
cepto artis, quæ proportionem certam observari
jubet nec sinit ea quæ delicatiori cœnæculorum
ornatui aut fastigii magnificentiæ servanda sunt,

PATROL. GR. CVII.

in vestibulum impendi. Quo suspicandum dat cum
aurum in προθύρον redundet, quam exquisitæ la-
minæ ac gemmæ aulis et conclavibus intimis re-
serventur. Hæc vis, ni fallor, subest voci εὐτελεῖ,
τεχνικῶς καὶ ἀρχιτεκτονικῶς ædificatum velit istud
palatium, proportionis scilicet habita ratione.
Porro recitando hoc testimonio Pindari prætermisit
Leo noster vel potius librarius vocem προθύρῳ,
necessariam tamen ad sententiam, quam ideo in
interpretatione supplere oportuit, ubi quod θάλα-
μον domum verti, secutus sum admonitionem scho-
liastæ veteris qui ad locum similem præcedentiæ
odæ paulo ante notaverat ὅτι καταχρηστικῶς ὁ
Ἡνδιαρὸς ὅλας τὰς οἰκίας θαλάμους λέγει.

tum et cœlesti puritate conversationis, similis; nunc concessus eorumdem et gloriæ particeps facte! O paratissimum et ad omnium necessitates unum sufficiens auxilium! Hæc tibi a nobis, Nicolæ, perfecta est oratio, gravi nos morbo conficiente mentemque in diversa trahentibus, hinc amore tui, illinc valetudinis ærumnis, et languore quidem tanquam procella quadam quasi submergere contendente rationem, amore autem veluti remigante mecum et animos faciente atque ex perturbationibus inde ortis excitante. Verum euge emersit tandem atque exstitit superior auxilio tui amoris oratio, jamque nata suum finem, donum quanquam indignum tibi offertur. Superiores nos quoque doloribus evasimus et tua et divina martyris curatione. Quidam enim gratiarum actionem rependamus communem gratiæ unius auctoribus duobus quibus cum divino numine familiaritas jam inest conjunctioque communis? Cum quo votis et suffragiis junctus placa, obsecro, nobis atque concilia eum qui ad gubernacula orbi terrarum nos constituit, sapientem gubernatorem. Per ejus ut nobis pacem veniamque contingat cursum in tranquillitate felicem peragere ac tandem plenius velis in fluctuum expertem ac quietum illum portum pervehi simul omnes, navem inquam et navarchum!

ORATIO XVIII.

Leonis in Deo æterno rege imperatoris, oratio encomiastica de magno Dei pontifice, et communi orbis terræ portu, Joanne Chrysostomo.

1. Viri virtutem laudare jussus, viri, inquam, cui cognomen est os aureum, puto a me exigi, ut flammeos currus ascendam, aut miracula ostentem Mosaica. Perinde est enim, ut ego sentio, illa quempiam audere aggredi, et lingua laudare linguam illam vere auream, et quæ universo mundo seipsam præbuit pretium redemptionis. Sic autem mihi cœpti audaciam cogitanti, cum res videatur ejusmodi, prohibita est omnino obedientia, arbitrantur tutius esse præponere inobedientiam, cum formidabilis sit obedientia, periculosæque et supra vires. Quid vero? Quoniam est periculosum, ane eousque quidem tacendum est, ut non dicamus quam multorum causa cernatur obedientia? An juveniliter ab initio aggredientem dicere, propter fidei ardorem, aut illius viscerum benignitatem, immittere se oportet in mare encomiorum? Et quisnam cernitur virum illum adeo ignorare, qui non solum ut mutus et surdus sit loquacissimus, sed etiam ut lapides clamorem emittant, creditur posse efficere? Horum enim fidem faciunt flammæ desiderii, quas spes in altum sublata conciliat; quomodo etiam magnus apostolus præcipit, scribens: *Multum valet oratio justi operans*¹: hoc est, quæ operationem consequitur ex eo, quod non dubitant qui accedunt. Quamobrem mittenda quidam est periculosa existimatio, paternum autem jussum curare oportet, ei qui ante omnia omnium est bonorum causa, Patri luminum, ex quo omnis datio bona hominibus², ut sacris creditur Litteris, et omne donum perfectum, mentem dedicando, et sic incipiendo.

2. Atque si magno quidem Chrysostomo videretur deesse vitæ splendor, dogmatum cœlestium tonitru, miraculorum terribilium fulgur, et alia

¹ Jac. v, 16. ² Jac. i, 17.

ὁλκείωσις, μεθ' οὗ ἐξήλειού τὸν θεὸν ἐπὶ τῶν τῆς οἰκουμένης ἐκάθισεν ἡμᾶς οἰάκων, σοφὸν κυβερνήτην, εὐδοκίμῃσαι μὲν τὸν πλοῦν ἐν γαλήνῃ διηγουμέναι, εὐδοκίῃσαι δὲ καὶ πρὸς τὸν ἀκρύμαντον εἰσελάσαι λιμένα πάντας ἡμᾶς, καὶ ὀλκάδα καὶ κυβερνήτην.

B

ΛΟΓΟΣ ΙΗ'.

Λέοντος ἐν τῷ θεῷ βασιλεὶ αἰωνίῳ βασιλέως λόγος ἐγκωμιαστικὸς εἰς τὸν μέγαν τοῦ θεοῦ ἀρχιερέα, καὶ κοινὸν τῆς οἰκουμένης λιμένα, Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον.

α'. Ἀρετὴν ἀνδρὸς ἐπαινέειν κελεύμενος, ἀνδρὸς, ὃν τὸ χρυσοῦν ἐπώνυμον στόμα, δοκῶ μοι φλογερῶν ἀρμάτων ἐπίθασιν, ἢ Μωυσαϊκῶν θαυμάτων ἐπιδείξιν ἀπαιτοῦν παρῆσθητε τὸ ἐπίταγμα. Ταυτὸν γάρ, ὡς ὁ ἐμὸς λόγος, τοιοῦτοις τινὰ τολμᾶν ἐπιβαίνειν, κάκιστον διὰ γλώττης ἐγκωμιάζειν, τὴν χρυσὴν ὄντως γλῶσσαν, καὶ κόσμῳ παντὶ λύτρον ἑαυτὴν ὑπατεύσασαν. Οὕτω δὲ μοι τὴν τόλμαν ἐνοοῦντι τοῦ ἐγγειρήματος, δοκοῦντος τοῦ πράγματος, πάντα τὰ τῆς ὑπακοῆς ἀπηγόρευται ἐνταῦθα, παρακοὴν ἡγουμένων προτιμᾶν ἀσφαλέστερον ὑπακοῆς φρικτῆς καὶ κινδυνώδους καὶ ὑπὲρ δύναμιν. Τί δέ; ὅτι κινδύνων, οὐ μὲν οὖν οὐδ' εἰπεῖν ὅσων παραίτια τὰ τῆς ὑπακοῆς ὁρᾶται, σιωπητέον; ἢ τολμήσαντά τι νεανικόν, τὸν λόγον ἐκ προοιμίων τῷ διαπύρῳ τῆς πίστεως, ἢ τῷ γε χρηστῷ τὸν ἐκείνου σπλάγχων ἑαυτὸν ἐπαρεῖναι τῷ παλάγῃ τῶν ἐγκωμίων; καὶ τίς ἀγνοῶν ἐπὶ τοσοῦτον ὁρᾶται τὸν ἀνδρα, μὴ ὅτι κωρὸν, ἢ δύσχωρον λαλίστατον ἀπεργάζεσθαι, ἀλλὰ καὶ λίθοις ἐπαρεῖναι κραυγὴν πιστεύεται δυνατὸς ὢν; τούτων γὰρ πίστις καὶ πόθος φλόγες ἐλπίσιν αἰρήμεναι πρόβηνοι· καθὰ δὲ καὶ ὁ μέγας ἀποστολὸς γράφων, *Πολὺ ἰσχύει δέησις δικαίου ἐνεργουμένη, παρεγγυᾷ, τούτεστι, τῷ ἀδικάστῳ τῶν προσιόντων τὴν ἐνέργειαν ἀποκληρουμένη*. Διὸ δὲ τὰ τῆς κινδυνώδους μὲν ὑπολήψεως ἐστέον, τῆς δὲ πειρώσεως κελεύσεως φροντιστέον, αὐτῷ πρὸ πάντων τῷ πάντων αἰτίῳ τῶν καλῶν τῷ Πατρὶ τῶν φώτων, δέ οὐδ' *πᾶσα δόσις ἀνθρώποις ἀγαθῇ, τὸ ἱερολογούμενον, καὶ πᾶν δώρημα τέλειον, τὸν νοῦν ἀναθεῖς, καὶ οὕτως ἀρχόμενος*.

β'. Εἰ μὲν οὖν ὁ μέγας ἐνδεῶς ἔχων ἐωρᾶτο Χρυσόστομος βίου λαμπρότητος, δογμάτων οὐρανίων βροντῆς, θαυμάτων ἀστραπῆς φοβερῶν, τῶν ἄλλων

NOTÆ.

(31) Fortasse sanctum Stephanum intelligit, cuius in laudem orationem quoque scripsit hic idem Augustus Leo, quæ in codice Vaticano supra lau-

dato triginta trium orationum hanc ipsam nostram una tantum alia interposita sequitur.

πάντων, οἷς ὁ θεὸς ἐν γῇ, καὶ πρὶν ἐντεῦθεν μεταναστεῖν, χαρακτηρίζεται ἀνθρώπος· ἐδεῖτο τῷ νόμῳ τῶν ἐγκωμίων τῆς κηρίνης περιφανείας, πλούτου λέγω, καὶ δόξης, καὶ πατρίδος, καὶ τῶν ἄλλων εὐδοκίμῃσιν, οἷς οἱ φύντες κατὰ τὴν Ἀντιόχου τῆς κοίτης Συρίας κοιμῶντες, πλουσίῳ τούς κατ' ἐκεῖνο καιροῦ πάντας δευτέρους ἀπέδειξαν. Ἐπεὶ δὲ τὰ μεγαλεῖα τῶν ἐκεῖνυ προσόντων καλῶν καλύπτειν οἶδε τῶν σωματικωτέρων τὸν ὄγκον, οὐχ ἤττον ἢ τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων ἢ προβολῇ τῶν ἀστραϊκίων (α) ὠραιότητων τὰς ἀνταυγίας, εὐλαθεῖον τῷ ἀδοξοτέρῳ τοῦ πράγματος, ταῖς τοιαύταις τῶν λόγων ἀπασχολεῖν ὑποθέσει, καὶ ἰτέον ἐφ' οὗ, καθόσον οἶόν τέ μοι, καὶ προτεθῆμμαι. Καί μοι τὴν ἀπ' ἀρχῆς ἐν ἀπαλῇ τῆς ἡλικίας τοῦ ἡθους εὐστάθειαν τοῦ μεγάλου φωστήρος προαίχειν ἔξιν λέγοντι, μείζον ἀπάσης ἐφετῆς ἐργασίας τὴν περὶ τηλικούτων ἡγουμένους ἀκρόασιν· ἐπειδὴ καὶ τοῦτό ἐστιν ὀρεκτὸν, τοῦ γυνῶναι τοῦ κοινοῦ λαμπήρος τὴν κίνησιν. Οὗτος Ἀντισχέων ἐτι παιδοτρύβιαι φοιτῶν, διδάσκαλος ἀρετῆς, οὐ μόνον ἡλιξιν, ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς διδασκάλοις, καὶ ἀνδράσι, καὶ πατράσι, καὶ οἰκέταις καθίστατο, τὸ ἥθος ἀμίμητος, τὴν συνουσίαν κατεσταλμένος, ὑποποιῶ ταπεινῶσει καλλωπιζόμενος, παιδιὰν ὄντως τὰς τῶν ἡλικίων παιδείας καὶ τῶν ἄλλων φυκασμάτων, καὶ πρὸ τῆς τοῦ θεοῦ λουτροῦ καθάρσεως ἀποφανόμενος. Μετὰ δὲ τὸ θεῖον λουτρὸν, ὁ Μελέτιος, ὁ μέγας Ἀντιόχων ἀρχιερεὺς, πρῶτον μὲν τῷ μεγάλῳ διέωσιν Ἰωάννην, ὑστερον δὲ καὶ τοῖς τούτου γεννητοῖσιν (οὕτω γὰρ ἦν ἐπιλάμψαν αὐτοῖς τὸ θεῖον ἐκεῖνο φῶς, πατρικῶν ὅτε παραδόσεων, καθὰ τὸν μέγαν Παῦλον ἀκούομεν, ὑπάρχουσι ζηλωταί;) πρὸς τὴν στερεωτέραν μετάληψιν τῶν ἐκ τοῦ λόγου τροφῶν ὁ Ἰωάννης προάγει, ἐκείνοις αὐτὸν στοιχειῶν, τῷ δεξιωτάτῳ τῆς φύσεως, οἷς ὁ θεὸς φόδος ἐπιγινόμενος, ἐντολῶν τήρησιν, σαρκὸς κάθαρσιν, θείαν ἑλλαμψιν, τὸ θεολογούμενον πόθου τέλος εἶδε χαρίζεσθαι. Πρὸ δὲ πάντων τὴν Ἰησοῦ ταπεινῶσιν ἐκμιμούμενος, ἥ βραχὺ τι διήγημα τῷ λόγῳ διδόσθαι γνώρισμα. Ἀκούετε τῶν παίδων ὑμεῖς, θεοὺς κομπάζειν ἐνεσσι τελέων δόξῃ, καὶ πλούτῳ, καὶ γαυριάματι, καὶ μιμήσασθε. Ἰπποῖς αὐτῶν, καὶ παῖδες, καὶ πολλὴ δορυφορία παρὰ τῶν τεκόντων ἐπεμελεῖτο, πρὸς τὴν μάθησιν ἀπιδόντι. Ὁ δὲ καταφρόνει πάντων. Ἐπειδὴ πάντας τὴν Ἰησοῦ μιμεῖσθαι ταπεινῶσιν, τοὺς ὠφαλοὺς πόδας προκαταρτίζων, καὶ κοῦφος δραμούμενος ἐπὶ τὸ Εὐαγγέλιον, τὸν Δανιήλ, τοὺς παῖδας, τὸν Δαβὶδ τῷ λόγῳ τιθεὶς εἰς παράδειγμα· τοὺς μὲν, ὡς δι' αὐτῆς κατωρθώθη τὰ ὑπὲρ ἀνθρώπων· τὸν δὲ, ὅτι μετὰ γε τῶν ἄλλων, καὶ τῶν τοῦ θεοῦ δικαιωμάτων ἢ μάθαις, ἐν τῷ λέγειν, Ἀγαθὸν μοι, ὅτι ἐταπεινώσας με, ὅπως ἄν μάθω τὰ δικαιώματά σου.

γ. Ἐν τούτοις αὐτοῦ διαλάμποντος, χρόνος ἔρρει βραχὺς, καὶ φθάνει Σεκούνδον (τοῦτο γὰρ ὄνομα τοῦ πατρὸς) τοῦ βίου τὸ τέλος. Τί δὲ ἡ μήτηρ; ἀνθοῦσα τὴν ἡλικίαν, Ἀνθοῦσα τὴν κλῆσιν (οὕτω γὰρ ἐκαλεῖτο), συνεπανθῶν καὶ συνανατέλλον εἰχε τῶν ἀπάν-

^a Galat. i, 14. ^b Psal. cxviii, 71.

(a) Fort. φωτίκτων.

A omnia, quibus vir divinus in terra, etiam priusquam hinc migret, describitur et exprimitur, opus haberet, convenienter legi encomiorum, cerea claritate, divitiis, inquam, et patria et gloria, et aliis omnibus, quæ in bonam adducunt existimationem, quibus ejus parentes in Antiochia Coelesyriæ insignes, omnes illo tempore superarunt. Quoniam autem magnitudo eorum, quæ illi insunt, bonorum, non minus legit ea quæ sunt corporis, quam emissio radiorum solarium fulgorem astrorum pulchritudinis, cavendum est ne propter rei humilitatem et abjectionem, in ejusmodi argumentis versetur oratio: et ad ea eundum est ad quæ cupio pro viribus. Par est autem mihi animum adhibere, dicenti ejus honestos et compositos mores in tenera B ætate, de his audire majus esse putantes, quam cuivis alii, quæ expetitur, se dedere operationi. Nam hoc quoque est expetendum, nosse motum communis luminaris. Is cum adhuc ventitaret ad eos qui Antiochiæ pueros erudiebant, erat magister virtutis, non solum æqualibus, sed etiam ipsis magistris, et viris et patribus et servis, moribus inimitabilis, in consuetudine moderatus, quæ excelsum reddit humilitate ornatus, ludos suorum æqualium ludum plane existimans, et ab aliis sordibus expurgatus etiam ante divini lavacri expiationem. Post divinum autem lavacrum, quod Meletius magnus pontifex Antiochenus, primum quidem dat magno Joanni, postea vero ejus quoque parentibus (nondum enim eis illuxerat lux divina, ut qui paternarum traditionum, quomodo magnum quoque C Paulum audimus, essent æmulatores ^a), ad solidiorum eorum, quæ sunt ex verbo, alimentorum participationem Joannes adducitur, ingenii dexteritate se illis conformem reddens, quibus divinus qui inest timor scit largiri præceptorum observationem, carnis purgationem, divinam illuminationem, et quem divinæ dicunt Litteræ finem desiderii. Ante omnia autem imitans Jesu humilitatem, cujus brevis quædam detor narratio ad id, quod dicitur, cognoscendum. Audite vos, pueri, qui vos jactatis parentum gloria, fastu et divitiis, et imitemini. Cura erat parentibus, ut ei esset equus, famuli, et magnus comitatus eunti ad disciplinam. Ille autem omnia D contemnebat. Persuadebat omnibus ut imitarentur Jesu humilitatem; speciosos pedes præparans, ut leviter currerent ad Evangelium, Daniele, pueros, Davidem verbis exemplum proponens. Illos quidem, quod per ipsam ab eis ea præclare gesta sunt, quæ sunt supra hominem; hunc vero, quod cum aliis est etiam ei discipline Dei justificationum, dum dicit: Bonum mihi quia humiliasti me, ut discam justificationes tuas ^b.

3. Cum ipse in his resplenderet, breve effluxit tempus, et Secundo (hoc enim erat nomen patris) contigit vitæ exitus. Quid vero mater? ætate florens et nomine (Anthusa enim dicebatur, quod est flerens); simul florens, et simul oriens, habebat

ipsa id quod erat omnium honorum speciosissimum. Ipsa cum aliis sollicitudinibus, quæ sunt multæ, viduitatis, magno amore curam gerebat, ut filius incrementum acciperet, ut quæ vere esset illius mater, ipsa quoque illi rursus se formam præbens et resplendens. Qua ratione speciose quoque fructus præbent conjiciendam causarum nobilitatem. Cum autem teneretur amore philosophiæ, et dicendi facultatis, ventitat ad primos doctores ex iis qui erant Antiochiæ (Libanius autem tunc erat et Andragathius). Qui brevissimo tempore ea percepit, quæ longis annorum et noctium curriculis alii vix tandem percipiunt, sedens optimus iudex eorum quæ percipiuntur intelligentia; et ea quidem, quæ erant utilia, sua confirmans sententia; quæ autem a nugantibus aut oscitantibus fabulose conflictantur.

4. Post eos, quoniam satietatem non poterat capere ingenium, quod tenebatur amore contemplationis meliorum, migrat ad magistros, qui erant Athenis matre doctrinæ. Quo etiam in loco, cum quæ sunt optima capacissimo ingenio, citius quam spongia humorem, hausisset, erat magnæ omnibus admirationi. Hinc adversus eum locum occupat invidia, excitata ejus bonis excellentibus. Modum autem significet oratio, etiamsi maxime vitare satietatem curet. Anthemius sacerdos quidam Minervæ, tunc Athenis in tanta habebatur admiratione, ut etiam ei fecerint statuam, quæ omnes trahebat ad admirationem. Sed is quidem celebratus evadit arrogantia; Joannes autem mansuetudine et humilitate et moderatione spiritus. Veniunt hæc ad aures Demosthenis, qui erat præfectus urbis; et, ut sit in rebus ejusmodi, capitur præfectus amore faciendi experimentum, ut cognosceret eum qui excellit virtute. Congregat omnes, arcessit Joannem; curru eum honorans jubet venire. Ille vero hoc quidem recusat, venit autem suis pedibus. Hoc efficit, ut Joanni quidem cresceret honor cum admiratione, et in gradu et in honore cathedræ, Anthemii autem aperiretur, quæ latebat, invidia. Nam cum ipse vidisset honorem, quem adeptus erat Joannes, et quod in cathedra esset ei superior, cum se non posset amplius continere, hæc quidem dixit: Civitatis mores sunt, ut video, innovati; novæ leges sunt propositæ; quæ sunt antiquorum, quæ sapientum, quæ familiarium privilegia, ea tradita sunt hospitibus et advenis. Non animadvertit autem se per hæc seipsum veteri honore privare, cum venisset omnibus in suspicionem, quod hæc dixerit propter invidiam. Has jure poenæ de eo sumit injustissima invidia, quod eam genuerit, ei reddens alimentum. Vide autem quæ consequuntur. Non oportebat te, inquit præfectus, qui te jactas de philosophia, tanquam unum ex vulgo aut ex agro feras venantem, aut aliquem ex iis qui latrocinantur, ita clamare et tumultuari. Nam multa sunt, propter quæ Joannes dignus est qui honoretur; nempe quod sit filius Secundi, magni ducis exercitus, et quod canos homines superaverit disciplinis; quoniam etiam quod a nobis coactus acceperit hunc

των καλῶν τὸ ὥραϊον. Αὐτὴ τοῦ υἱοῦ, τῆς πρὸς τὰ κρείττω μετὰ τῶν ἄλλων φροντίδιον ἐπιδόσεως, αἱ πολλὰ τῆς χηρείας ὅσαι ἡμέραι, διὰ πολλῆς ἀγάπης ἐπεμελεῖτο, μήτηρ ἐκείνου τῷ ὄντι τυγχάνουσα, κάκεινῳ πάλιν αὐτῇ χαρακτηριζομένη καὶ διαλάμπουσα· ἥ καὶ τῶν καρπῶν οἱ ὥραιοι τὸ εὐγενὲς τῶν αἰτίων διατεκμαίρονται. Ἐρωτῇ δὲ φιλοσοφίας καὶ κάλλους ῥητορείας ἐχόμενος, τοῖς πρώτοις τῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ προσφοιτῶν παιδευταῖς (Λιβάνιος· δ' ἦν τότε καὶ Ἀνδραγάθιος), ἐκεῖνα βραχυτάτῳ χρόνῳ συνειλοχῶς, ἀ μακρῶς ἐτῶν καὶ νυκτῶν περιόδους μόγεις ἐτέροις συλλέγονται, κριτῆς ἀριστος τῶν νοσημένων καθήμενος· καὶ τοῖς μὲν, ὅσα χρειώδη, τὴν ψῆφον ἐπικυρῶν, τοῖς δὲ, ὅσα ληρούντων ἢ χασμωμένων μεμυθολόγητο, μακρὰ ἀποδιαπεμπόμενος.

fuerant, jubens multum valere.
B δ'. Μετὰ τούτους, ἐπειδὴ κόρον οὐκ οἶδεν ἔχειν φύσις, θεωρίας ὁρῶσα τῶν ἀμεινόνων, ἐπὶ τοῖς ἐν τῇ μητρὶ τῶν λόγων ταῖς· Ἀθήναις διδασκάλους μεταναστεύει· κἀνταῦθα τὰ κάλλιστα, τῷ δεκτικωτάτῳ τῆς φύσεως, θάττον ἢ σπόγγος βανίδας, ἀνιμνήσμενος, διὰ πολλοῦ τοῦ θαύματος ἅπασι ἐγένετο. Ἐντεῦθεν χώραν ὁ φθόνος κατ' αὐτοῦ λαμβάνει, τῷ ὑπερβάλλοντι τῶν καλῶν τοῦ ἀνδρὸς ἀναβρίπιζόμενος. Δηλούτῳ δὲ τὸν τρόπον ὁ λόγος, εἰ καὶ τὸν κόρον φεῦγειν διαπεφρόντικεν ὅτι μάλιστα. Ἀνθέμιος τις ἱερεὺς ἦν Ἀθηναῖς, ὃς Ἀθήνησι τότε τισούτον ἐπὶ σοφίᾳ θαυμάζεται, ὥστε καὶ στήλην αὐτῷ ποιοῦσι, πάντας εἰς θαῦμα συνέλκουσαν. Ἄλλ' οὗτος μὲν ἀλαζονεῖα λαμβάνει τὸ περιθόγητον· Ἰωάννης δὲ, τῷ πρῶτῳ καὶ ταπεινῷ καὶ μετρίῳ τοῦ πνεύματος. Φθάνει ταῦτα ταῖς ἀκοαῖς Δημοσθένους τοῦ ὑπάρχου τῆς πόλεως· καὶ, οἷα φιλεῖ ἐν τοῖς τοιοῦτοις, ἔρως ἀνάπτει τὸν ὑπαρχον πείρα γινῶναι τὸν ὑπερβάλλοντα. Ἀθροίζει πάντας, προκαλεῖται τὸν Ἰωάννην, ὀχίματι κελεύει τιλ ἀφικέσθαι. Ὁ δὲ τοῦτο παραιτεῖται μὲν, παραγίνεται δὲ ποσὶν ἰσίοις. Τοῦτο τῷ μὲν Ἰωάννῃ τὴν τιμὴν μετὰ θαύματος κατὰ τε βοθμὴν καὶ τάξιν καθέδρας αὐξάνεσθαι, Ἀνθεμῖῳ δὲ τὴν ἐμφωλεύοντα φθόνον γυμνοῦσθαι παρσχευάζει. Ἰδὼν γὰρ αὐτὸς τὸν Ἰωάννην λαχόντα τιμὴν καὶ τὸ ὑπερβάθμιον τῆς καθέδρας, καὶ μηκέτι στέγειν οἷός τε ὢν, τοιάδε μὲν ἔφη· Κεκαينوτόμηται τὰ ἔθνη ὁρῶ· νέοι νόμοι προτείνονται· τὰ τῶν ἀρχαίων, τῶν σοφῶν, τῶν ἐθαδῶν προνόμια, ξένοις, ἐπὶ τῇσι ἀποδίδονται. Λανθάνει δὲ διὰ τούτων προσζημιώσας ἑαυτὸν καὶ τῆς πάλαι τιμῆς, ὑποπτευθεὶς παρὰ πάντων διὰ φθόνου ταῦτα εἰπεῖν. Ταῦτα παρὰ τοῦ ἀδικωτάτου δικαίως εἰσπράττεται φθόνου, τῆς οἰκείας γονῆς ἀπολαμβάνων τὸ γηροτρόφιον. Ἀθροεῖ δὲ καὶ τὰ ἐπὶ τούτοις· Οὐκ ἔδει σε, φησὶν ὁ ὑπαρχος, ὦ Ἀνθέμιε, φιλοσοφίᾳ μεγαλαυχόμενον, ὥσπερ ἕνα τῶν ἐκ τοῦ δήμου, ἢ τῶν ἐν ἀγρῷ τοὺς θῆρας ἐλόντα, ἢ τῶν ληστευομένων, οὕτως βοῇ καὶ θορύβῳ διακυκλᾶσθαι. Πολλὰ γὰρ, οἷς ὁ Ἰωάννης τιμᾶσθαι καθέστηκεν ἔδει, ὅτι· Σακούνδου τοῦ μεγάλου στρατηλάτου υἱός, ὅτι τοὺς πολλοὺς ὑπερηκόντισε τοῖς μαθημασιν, ἀλλ' ὅτι καὶ ἡμετέραις ἀνάγκαις τὰ τῆς τιμῆς κατεδείξατο· καὶ πρὸ γε πάντων ἡ ταπεινοφροσύνη τούτων αὐτῷ αἰτία καὶ πρόξενος. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὁ ὑπαρχος· Τί δὲ ὁ Ἰωάν-

νη·· Τῷ πρῶτῳ τὸ δίκαιον κερασάμενος, πρῶτον μὲν ὑπεραπολογεῖται, οἷς Ἀνθέμιος ἐπετίμησεν· ἔπειτα τῆς Ἰησοῦ μαθητείας, καὶ οἷς ἐκείνη παρῆρσιάζεται, διὰ βραχείων αὐτὸν ὅλον εἶναι παραδηλῶν, ἐπικροεῖται παρὰ πάντων. Καὶ ἦν ἰδεῖν τῷ ὕψει τῶν λόγων Ἰωάννου, τῇ ἐπιλάμψει τοῦ ἀγίου συνεξαστράπτουσα Πνεύματος· ὥστε εἰπεῖν ὁρῶντα τὸν ὑπαρχον, Ἀληθῶς τῆς Ἑλλήνων παιδείας ἡ Χριστιανῶν διδασκαλία πάντα ἀσύμφωνος, τῶν μὲν δοξομανούντων, τῶν δὲ τὴν ἐναντίαν ἐκείνων πορευομένων. Συνεπιλαμβάνεται τούτοις ὁ Ἰωάννης, καὶ τῷ ζέοντι τοῦ κινουμένου Πνεύματος, δημοσίᾳ παρῆρσιάζεται τὴν εὐσέβειαν· στηλιτεύει τὰ Ἑλλήνων, καὶ τοὺς αὐτῶν θεοὺς τε καὶ δαίμονας, Κρόνον, καὶ Διὶ, καὶ Ἀθηνᾶ καὶ Ἀπόλλωνι, καὶ τῷ λοιπῷ τῶν Ἑλλήνων θεῶν ὄρμαθῷ, ἐρπετῶν τε καὶ θηρῶν, καὶ τῶν ἄλλων κνωδάλων, τὴν στήλην ἀξίαν τῶν σεβομένων παραστήσάμενος, ὧν καὶ οἱ λόγοι (λέγων) τὸν αἰθέρα μολύνουσι. Τί ἐστι· τὸ ἀληθινὸν φῶς προστίθῃσι κηρύττων τῆς ἁγίας Τριάδος, τῆς ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι, τῇ μιᾷ θεότητι τρισυποστάτως καὶ ἀνάρχως καὶ ἀίδιῳ· θεωρουμένης τοῖς Χριστιανοῖς, καὶ προσκυνομένης. Ταῦτα μὲν ὁ Ἰωάννης· Ἐχάρησαν οὖν, ὅσος τῆς τῶν Χριστιανῶν μοίρας ὁμιλος· ὅσος δὲ ὁ τῶν Ἑλλήνων, ἀηδῶς ἔσχον, ὠρίσθησαν. Βραχὺς ὁ λόγος, καὶ ὁ ὑπαρχος συναπάγεται, παύσασθαι τῶν θεῶν κωμωδίας τῷ Ἰωάννῃ ἐγκλειστούμενος. Χώρα τοῦ λέγειν Ἀνθεμίου πάλιν. Καὶ πρῶτα μὲν τοὺς θῶπας τῶν λόγων καταχεῖ τῷ ὑπάρχῳ· ἀδολεσχεῖ δὲ, μακρὰ τινα κατὰ τε Ἰωάννου καὶ τῆς ὑπὲρ αὐτοῦ θρησκείας ἐκείνα λεσχηνεύόμενος, ὅσα τῷ θρησκευτῇ τῶν τοιούτων εἰκὸς, οὕτως εἶπεν. Ἄλλ' οἱ βασιλεύοντες, ἀντίφη ὁ ὑπαρχος, ἀφ' οὗ Χριστῷ συνετίξαντο, ὑψώθη τὰ τῆς βασιλείας αὐτῶν, ἀπανταχοῦ τῶν Χριστιανῶν ἐπιδόντων εἰς πλάτος· οἷς καὶ γὰρ κεκοινώνηκα καὶ εἰς τὸ δαίγμα. Πάλιν οὖν Ἀνθεμίου τούτων ἀκούσαντι κηλὸς καὶ κατήφεια. Καὶ δέχεται τὸν λόγον ὁ Ἰωάννης, καὶ ταῦτα προστίθῃσιν· Ἀψευδής, λέγων, ὦ ἄνδρες, ὁ ὑπαρχος. Οὐ γὰρ τίς ἐστι τόπος· ἀπ' ἄκρων ἕως ἄκρων τῆς οἰκουμένης, οὗ Χριστὸς οὐ τιμᾶται καὶ σέβεται. Καὶ εἰ τις φιλοπονῶν βέβηλοι μαθεῖν, ἴστω τὰ περὶ τῶν ἐν Ἱερουσαλὴμ ἀποσκιρτησάντων Ἰουδαίων, ὅπως μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν Χριστοῦ ἀναβίωσιν, τῷ Ῥωμαίων πολιορκούμενοι ἔδρατι, εἰς τοσοῦτον στενώσεως ἦλθον, ὥστε τὰς τῶν ἰδίων νηπιῶν σάρκας ἀντὶ τῶν ἄρτων φαγεῖν. Οἱ τοίνυν ἐμοὶ πειθόμενοι, ἰδοὺ ὁ ἐπίσκοπος, προσέλθετε πρὸς αὐτὸν, καὶ βαπτίσθητε. Ἐπειδὴ δὲ τις τῷ θεῷ ζήλῳ καὶ φόβῳ ἔπεσθαι πέφυκε, φοβεῖ καὶ τούτους αὐτὸς ὁ Ἰωάννης. Οἷς γὰρ τὸ ῥεστωμενὸν τῆς γνώμης τῷ χαύμῳ πολιορκεῖται φρονήματι, καλὸν καὶ ὠφέλιμον ἡ τοῦ φόβου παρέστηκεν ἀνθυποφορά. Φοβεῖ τοίνυν αὐτοὺς ὁ ζηλωτὴς ἐκείνος· Ἠλίяс, τί λέγων· Εἰ μὴ πείθεσθὲ μοι τὰ ζῶντα συμβουλευόντι, ἰδοὺ ἀναφέρω τοῖς βασιλεῦσι, καὶ παραυτίκα ἀποθανεῖσθε. Κρείσσω γὰρ θάνατος ζωῆς βλασφημύσεως τὸν ζωοδότην, ἀναισθητέστερόν τε διακείσθαι κυνῶν καὶ πετεινῶν καὶ θηρίων, ἢ τῶν ἡμερῶν καὶ τιθασεύουσιν ὑπακούοντα τέλει. Ἐν τούτοις Ἰωάννου παρῆρσιάζομένου, Ἀνθέμιος ἀντανίσταται μὲν κατὰ

A honorem ; et ante omnia, humilitas est ei horum causa et conciliatrix. Sed hæc quidem præfectus. Quid vero Joannes ? Mansuetudine temperans iustitiam, primum quidem respondet iis, quæ ei objecit Anthemius ; deinde se Jesu disciplinæ et iis quæ illa libere proficitur, se totum esse deditum paucis ostendens, omnium plausu suscipitur. Licebatque videre oculis, orationem Joannis refulsisse illuminatione sancti Spiritus, adeo ut diceret hoc videns urbis præfectus : Revera Græcorum disciplinæ cum doctrina Christianorum nihil omnino convenit ; cum illi quidem laborent insana gloriæ cupiditate, hi autem ingrediantur via illis contraria. Post hæc sequitur Joannes, et ardore moventis eum Spiritus, publice libere proficitur pietatem ; in gentes invehitur, eorumque deus et dæmones, Saturnum, et Jovem, et Minervam, et Apollinem, et reliquam deorum gentiliū seriem, serpentesque et bestias, quæ ab eis coluntur, qui eis debetur, honore afficiens : de quibus ii etiam qui habentur sermones, aiebat, æthera inficiunt. Quid præterea ? Veram etiam lucem pergit prædicare sanctæ Trinitatis, quæ in Patre et Filio et sancto Spiritu in una divinitate et tribus personis, sine principio et semipiternæ, a Christianis contemplatione cernitur et adoratur. Hæc quidem Joannes. Lætata est autem universa turba, quæ sequebatur partes Christi ; dolore autem affecti gentiles, ira fuerunt perciti. Ut paucis absolvam, una cum eis movetur quoque præfectus, jubens Joannem cessare deos ludificari. Anthemio rursus datus est dicendi locus. Et primum quidem se blandis verbis insinuat præfecto ; valde autem et proluxe nugatur in Joannem et ejus religionem, illa blaterans quæ talium cultorem decent, ita dixit. Sed, ex quo imperatores, contestatus est præfectus, Christo nomen dederunt, in altum sublatus est eorum imperium, cum ubique Christiani longe lateque crevissent, cum quibus fui ego societate conjunctus, et in hunc locum sum deductus. Rursus ergo Anthemio injectus est mœror et tristitia. Ejus autem orationem excipit Joannes et hæc adjicit, dicens : Vera dicit præfectus, o viri. Nullus est enim locus ab extremis usque ad extrema orbis terrarum, ubi Christus non honoratur et colitur ; et si quis studiosius hæc velit discere, sciat de Judæis qui exierunt ab Jerusalem, quod postquam Christus resurrexisset a mortuis, a Romanis bello obsessi, ad tantas redacti sunt angustias, ut suorum infantium carnes pro pane comederint. Qui ergo mihi crederitis, ecce episcopus ; accedite ad eum et baptizemini. Quoniam autem divinum zelum solet etiam metus quidam consequi, illos terret ipse Joannes. Quibus enim animi socordia obsidetur a molli et enervato spiritu, utiliter eis metus objicitur. Eos ergo terret zelo percitus ille Elias ; quid dicens ? Nisi mihi parueritis consulenti quæ dant salutem ; ecce vos deferam ad imperatores, et statim moriemini. Est enim mors melior quam vita, quæ blasphemias et maledictis incessit vitæ datorem, et minus habet sensus quam

canes et volucres et seræ quæ iis cedunt qui eas mites faciunt et cicures. Cum hæc libere diceret Joannes, Anthemius graviter quidem insurgit adversus Christum, cadit autem gravius. Jam enim os acceleratum nondum cesserat Christum maledictis incessere; et protinus a spiritu immundo correptus Anthemius, affliciebatur sicut dæmoniaci, horrorem et fugam immittens iis qui aspiciebant. Deinde quid? Misericordia movetur Joannes, et Anthemium, etsi malo adhuc vexaretur, magnis clamoribus confesum, non esse alium Deum nisi Christianorum, a malo liberat. Cumque esset redactus in extasim, omnes quidem afficit admiratione, propter repentinam mutationem; repente autem baptizatur cum tota domo; et sic confirmata baptizatur multitudo. Nec hoc solum; sed etiam ex iis qui audierunt, omnes filii lucis regenerantur divino baptismate. Communis hinc omnibus gaudii et lætitiæ exultatio; adeo ut re ipsa liceret intueri quod canitur: *Latantium omnium habitatio est in te*¹. Hujus lætitiæ causam ignorabat antistes Athenarum. Deinde cum intellexisset, eum statuit adducere ad ordinationem. Quod cum rescivisset Joannes, clam au-
fugit, et se reddit patriæ.

5. Hinc ubique terrarum fama et sermone erat celebratus Joannes, cum ad illud tempus venisset, quo lanugo solet genas vestire, ut qui annos ageret decem et octo. Quo tempore cum insignem esse Joannem magnus animadverberasset Meletius, persuadet ut ad se veniat frequentius. Quo tempore dicitur suis condiscipulis, Theodoro, qui fuit postea episcopus Mopsuestiæ, et Maximo Seleuciæ, persuasisse ut relicta vita augendæ pecuniæ dedita, vitam eligerent tenuem et solitariam. Hinc cum magnò Basilio, qui ab ipso Meletio diaconus fuerat ordinatus, magna jungitur amicitia, et tanta, ut mutuo amore nullus ei esset æqualis ex iis, qui a principio fuerant ei familiares. Quomodo enim ab artificibus conjunguntur harmoniæ; aut cum iis, quæ in cælo æquali celeritate moventur luminari-
bus, inconfusus ordo conjungitur coitionum; aut, ut melius dicam, quomodo lux visui, et visus luci conjunctim præbet ut videatur; aut quomodo mentis cum anima, et animæ cum mente nota est cognatio; aut, ut dicam convenientius, quomodo spiritus ignis in specie linguarum, ita etiam in his. Homines enim spiritus, sancto Spiritu conjuncti, unam in Christo charitatis perfectam effici-
bant conspirationem. Quodnam autem esset amoris inter eos vinculum, ut ita dici potest, sic ostendit oratio. Basilius, qui jam vitam suscep-
erat monasticam, secum attrahebat Joannem; eum autem contra attrahebat materni rursus amoris plena lacrymis oratio. Cum vero clementis et misericordis Joannis non esset animæ et sapientiæ, tam multas matris lacrymas prolixamque orationem et viduitatem despicere, tunc retrahitur, et matri se invitum tradidit, persuasus non tonderi ante ejus exitum. Cum materna ergo pietate insignis esset Joannes, Zeno episcopus ascendit ex

¹ Psal. LXXVI, 7.

Α Χριστοῦ χαλεπῶς, πίπτει δὲ χαλεπώτερον. Ἦδη γὰρ τὸ μιὰρὸν οὐπω στόμα τῆς κατὰ Χριστοῦ βλασφημίας ἐπαύσατο, καὶ περὶ οὗτος πνεύματι ἀκαθάρτῳ βληθεὶς ὁ Ἀνθέμιος, τὰ τῶν δαιμονίων πλῆθει, φρίκην καὶ φυγὴν ἐμποίων τοῖς ὁρώσιν. Εἶτα τί; Αὐσωπεῖται ὁ Ἰωάννης, καὶ τὸν Ἀνθέμιον κἀν τῷ πάθει ἔτι ὄντα, καὶ κραυγαῖς ὕψηλαῖς, μὴ θεὸν ἄλλον εἶναι πλὴν τοῦ θεοῦ τῶν Χριστιανῶν, διομιλῆσαντᾶ, ἐλευθέρων τοῦ πίδου ἐργάζεται. Καὶ γενόμενος ἐν ἐκστάσει, θαμβεῖ μὲν ἅπαντας τῷ ἄνθρωπῳ τῆς μεταβολῆς· βαπτίζεται καὶ παραχρῆμα πανοικεσίᾳ· καὶ οὕτω στερεωθέντα καὶ τὰ πλήθῃ βαπτίζεται· οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀκουσάντων ἅπαντας, υἱοὶ φωτὸς ἀναγεννῶνται τῷ θεῷ βαπτισματι. Κοινὴ πᾶσιν ἐντεῦθεν εὐφροσύνης καὶ χαρᾶς ἀγαλλίας· ὡς ἔργοις αὐτοῖς ἐνῆν· καθορᾶν τὸ ἀδόμενον· Ὡς εὐφρανόμενοι πάντων ἡ κατοικία ἐν σοί. Ταύτης τῆς εὐφροσύνης ὁ πρόεδρος Ἀθηνῶν ἡγνός· τὸν αἰτίον· εἶτα μαθὼν, ἐπὶ τὴν χειροτονίαν τοῦτον γνῶμην ποιεῖται προσαγαγεῖν. Καὶ γνοὺς ὁ Ἰωάννης, λάθρα διαφεύγει, καὶ τῇ πατρίδι αὐτὸν ἀποδίδωσιν.

ε'. Ὡς ἐξήκουστο· ἐνθεν Ἰωάννης ἀπανταχοῦ γῆς, ἐκεῖνο τοῦ χρόνου φθάσας, ὁ τὴν ὑπὴν ἄνθειν ἄρτι προβάλλεται, ὁκτὼ πρὸς τοὺς δέκα τὴν ἡλικίαν ἀγόμενος ἔτεσιν, ἐν οἷς διαπρέποντα τὸν Ἰωάννην Μελέτιος ὁ μέγας προσχὼν, πείθει τὴν πρὸς αὐτὸν ποιεῖσθαι συχνότερον ἀφίειν. Ἐνθα δὲ λέγεται τοῖς συμφοιτήταις, Θεόδωρον, τὸν ὑστερον Μοψουεστίας, καὶ Μάξιμον Σελευκίας, πείσαι τὸ χρηματιστικὸν καταλελειπόμενους, τὸν λιτὸν καὶ μονότροπον βίον ἐλέσθαι. Ἐντεῦθεν τῷ μεγάλῳ Βασιλεῖ, δὲ ὑπ' αὐτοῦ Μελετίου διάκονος χειροτόνητο, φιλικῶς ἄγαν συν-
ῆπτεται, καὶ τοσοῦτον, ὥστε τῷ πρὸς ἀλλήλους γνησίῳ τοῦ φίλου μὴ ἂν ἄλλο τι τῶν ἀρχῆθεν ἐθᾶδων παρεξισούσθαι. Ὡς γὰρ τοῖς τεχνίταις αἱ ἁρμονίαι συνάπτονται· ἡ τοῖς ἐν οὐρανῷ φωστῆρ-
σιν ἰσοσταῶς κινουμένοις ἡ συνάπτουσα τάξις τῶν συνόδων ἀσύγχυτος· ἡ μᾶλλον εἰπεῖν, ὥστερ ὅφει τὸ φῶς, καὶ φωτὶ τὸ ὁρᾶσθαι (ὅφει) συνημμένως ἀντι-
παρέχεται· ἡ νοῦ πρὸς ψυχὴν, καὶ ψυχῆς πρὸς νοῦν ἡ συγγένεια γνῶριμος· ἡ, ἵνα οικειότερον εἰπω, καθάπερ τὸ πνεῦμα πυρὸς ἐν εἴδει γλωσσῶν τοῖς μαθηταῖς τοῦ λόγου γνωρίζον συνάπτεται· οὕτω κἀν τοῦτοις. Οἱ γὰρ τοῦ πνεύματος πνεύματι συναρμολογούμενοι, μίαν ἐν Χριστῷ ἀγάπης ἀπηκριβώσαντο σύμπνοιαν. Ἀλλὰ τῆς πρὸς ἀλλήλους ἀγάπης τὸν σύνδεσμον, οἷός τις εἰπεῖν, ὁ λόγος ὧδε παρέστηκε. Βασιλεὺς δὲ τὸν μονάδα ἦδη προειληφώς βίον, συν-
εἴλας τὸν Ἰωάννην· ἀνθεῖλας δὲ τοῦτον μητρῷου πόθου πάλιν λόγος πολυδακρυς. Ἐκεῖ δὲ τῆς συμπαθοῦς καὶ ἀλήπτου ψυχῆς καὶ σοφίας οὐκ ἦν, τοσοῦτον ἔργον δακρύων πολλῶν καὶ λόγων μακρῶν τῆς μητρὸς, καὶ χηρείας ἀνάγκην ὑπεριδεῖν, ὥστε ἀνθελκεται, καὶ τῇ μητρὶ καὶ ἄκων αὐτὸν ἐμπεριέχει; περὶ οὗτος πρὸς ταύτης ἐξόδου μὴ ἀποκλείσθαι. Μητρῷαίς τολύμναις οἰκονομαῖς διαπρέποντος Ἰωάννου, Ζήνων ἐπίσκοπος ἐξ Ἱεροσολύμων ἐπάνεισιν,

ἀναγνώστην τε τῇ λαῷ τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἀντιο-
 χέων τὸν Ἰωάννην καθίστασι. Τότε δὲ φασὶ τοὺς
 κατὰ Ἰουδαίων αὐτὸν ἐξ συντάξασθαι λόγους, τὸν
 τόνον τῆς οἰκείας ἐδδουρίας ἀνένδοτον πρὸς τὰ
 κρείττω βίῃ καὶ λόγῳ διαφυλάττοντα. Μετὰ ταῦτα,
 χερσὶν ἡ μὴτηρ Θεοῦ παραθεῖσα τὸ πνεῦμα, τῷ ἱερῷ
 παιδί τὴν ἐλευθερίαν χαρίζεται. Ὁ μὲν δὲ μέγας
 Δαβὶδ τὸ δίκαιον κἀν τούτοις χαρακτηρίζων, Ἐσκόρ-
 πισεν, ἔδωκε τοῖς πένησι, ψησί· ἡ δικαιοσύνη
 αὐτοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. Ὁ δὲ
 Ἰωάννης τῇ μητρὶ δέντως ἀποδοὺς τὴν οὐσίαν, οὐ
 μόνον τὸν ἅπαντα πλοῦτον, ὃν μὲν σκορπίζει καλῶς,
 ὃν δὲ ἀφοσιοῦται κάλλιστα τῷ Θεῷ· ἀλλὰ καὶ τὸν
 πρὸς τοὺς γνωστοὺς καὶ φίλους καὶ τοὺς ἄλλως συν-
 ἡθείς πόθον ἐν δευτέρᾳ μοίρᾳ θέμενος, τοῦ ἀληθοῦς
 ἐξήρηται καὶ μόνου μὴ διαβρέσσοντος ἔρωτος· καὶ
 τὸν μονάδα βίον, ὃ καὶ πρὸ τούτου μονότροπος, εἴπερ
 τις ἄλλος, ἐπενδυσάμενος, ὡς ἄρτι τότε ἀρξάμενος,
 φρονιστηριοὶς ἑαυτὸν ἐπιδίδωσιν, ὅσαι ἡμέραι, τοῖς
 ἐμπροσθεν, κατὰ Παῦλον, ἐπεκτείνόμενος. Ὁρώμε-
 νος δὲ τοιοῦτος, τὴν προστασίαν τῶν ἀδελφῶν παρα-
 καλεῖται μὲν ἀναδέξασθαι, οὐ μέντοι ἀνέχεται. Ὅρους
 δὲ καὶ τάξεις πάσης ἀγαθοεργίας ὁ θεὸς ζηλωτῆς
 οὗτος ἀσκητικὸς συγγραψάμενος, παραδίδωσιν.
 Ἀλλὰ τί ταῦτα, καίπερ μεγάλα τυγχάνοντα, πρὸς
 τὰ μέλλοντα; ἡ μὲν περὶ αὐτοῦ φήμη συνεισρεῖν
 ἅπαντας πρὸς αὐτὸν ἀσμένως ἠνάγκαζεν· αὐτὸς δὲ,
 οἷά τις ἀένναος κρήνη, τῆς διακρίσεως τῶν Γραφῶν
 τὸ ὕψος βλύζων ἀνεπιθόλωτον, τοῖς πᾶσιν ἔδωκε
 ἡγεῖν. Καὶ ἦν ὁρᾶν ἅπαντας τοὺς, ὅσοι τῷ φλογμῷ,
 τῇ ἐνδελείᾳ καὶ δίψῃ τὸν θεῶν λόγιον διεξηραίνοντο,
 ὥσπερ ἄγγεσι ταῖς βίβλοις τὰς τούτου σαφεῖς καὶ
 διειδεῖς ἐρμηνείας ἀρυσόμενοι, καὶ πρὸς τὰς ἐνεγκα-
 μένας χαίροντας ὑποστρέφοντες.

ς'. Ἐνταῦθα μοι γενομένη σιγῇ προτεθύμηται.
 Κριτὴς γὰρ τῶν ἐμῶν, ἡ συνέδρισις. Τίς δὲ ὁ λόγος
 τῆς σιωπῆς; Ὅτι μεγάλων ἐντεῦθεν ἀνακόπτει περ-
 γμάτων διήγησις, ὣν τὰ παράδοξα διηγεῖσθαι ἡ ἐξ-
 υμνεῖν, ὅσον ἄξιον, οὐχ οἷός τε ἐγώ· πλὴν, ὃ μοι
 κατ' ἀρχὰς ἐν προοιμίῳ, καὶ αὖθις ἐπινενόηται. Καὶ
 μοι συγγινωσκέτω πρῶτον μὲν ὁ θεὸς οὗτος ἀνὴρ,
 καὶ τῆς θείας εὐσπλαχνίας μιμητῆς, καὶ ἐγγυητῆς·
 συγγινώσκετε δὲ καὶ ἐμῶν ὅσοι τῆς αὐτοῦ φιλοσο-
 φίας ἐπαινέται καὶ τρυφεύει. Μακάριος εἰ, Σίμων,
 ἐν Εὐαγγελίοις εἰσάγεται, φωνὴ δὲ αὕτη Χριστοῦ
 πρὸς τὸν μέγαν ἐν ἀποστόλοις Πέτρον· καὶ στήθει
 ἀναπλάττων Χριστοῦ ἄλλος μαθητῆς μεμαρτύρηται,
 καὶ ὅσα τοῦ μακαρισμοῦ μετὰ ταῦτα, καὶ τῶν ἐν
 ἀμφοτέροις ἀποκαλύψεων, καὶ τέλος, αἱ κλειεῖς τῆς
 οὐρανῶν βασιλείας. Ἀρ' οὖν εἰ γε τῆς ὁμοίας τιμῆς
 καὶ δόξης ὁρῶντο καὶ οὗτος ὁ Ἰωάννης ἡζιμένος,
 ἐν δὲ τὸν εἶναι καὶ ὀνομάζεσθαι τῆς μακαρίας ἐκείνης
 τῶν ἀποστόλων ἀξίας καὶ τάξεως ἰσοστάσιος; Οὐδα-
 μῶς. Πῶς δὲ καὶ τίνα τρόπον, ἥδη ἔρω. Συνῆν Ἰωάννη
 Σύρος τις πρέσβυς, Ἡσύχιος τοῦνομα, τοσοῦτος εἰς
 ἀρετὴν, ὥστε κατηξιώσθαι αὐτὸν καὶ τοῦ μεγάλου
 δώφου τῆς θείας προγνώσεως· οὐ τῆς ἀναστροφῆς
 καὶ τῆς ἄλλης διαίτης ἐμίμειτο τὴν σεμνοπρέπειαν.
 Τούτῳ ποτὲ τῷ γέροντι προσευχομένῳ δύο τινὲς ἀν-

A Hierosolymis, et populo Antiochenæ Ecclesiæ Joan-
 nem constituit lectorem. Tunc autem dicunt eum
 composuisse sex libros adversus Judæos, perpe-
 tuum sui ad meliora recti cursus tenorem vita et
 oratione conservantem. Post hæc cum mater in Dei
 manus suum tradidisset spiritum, sacrosancto filio
 concedit libertatem. Atque magnus quidem David
 in his virum justum exprimens, dicit : *Dispersit,
 dedit pauperibus, justitia ejus manet in sæculum sæ-
 culi* *. Joannes autem cum matri, ut decebat, justa
 fecisset, non solum omnes divitias, partim quidem
 pulchre dispergit, partim autem Deo pulcherrime
 consecrat; sed etiam suum in notos et amicos, et
 alioqui familiares amorem postponens, a vero et
 qui nunquam effluit amore pendet; et cum vitam
 suscepisset monasticam, qui etiam ante, si ullus
 alius, erat solitarius, tanquam tunc incipiens dat se
 monasteriis, quotidie ad anteriora, sicut Paulus lo-
 quitur †, se extendens. Cum talis autem cerneretur,
 rogatur quidem ut fratrum suscipiat præfecturam :
 sed id minime sustinet. Decreta autem et ordinem om-
 nis bonæ monasticæ exercitationis divinus hic ze-
 lotes conscripta eis tradit. Sed quid hæc, etsi magna
 sint, si conferantur cum futuris? Quæ de eo quid-
 dem spargebatur fama, cogebat omnes lubenter ad
 eum confluere. Ipse autem tanquam fons quidam
 perennis, discernendarum Scripturarum aquam
 effundens minime perturbatam, eam assatim suppe-
 ditabat omnibus. Licebatque videre omnes, qui
 æstu et egestate et siti divinorum eloquiorum ex-
 siccebantur, ex ejus labris, tanquam ex vasis, ejus
 claras et perspicuas haurientes interpretationes, et
 lætos revertentes in patriam.

6. Cum ad hunc locum pervenerim, statui si-
 lere; meorum est enim judex conscientia. Quæ-
 nam est autem ratio silentii? Quod hinc rerum
 magnarum exoritur narratio, quarum admirabili-
 tatem narrare et laudibus, quantum par est, cele-
 brare non possum : attamen quod mihi in princi-
 pio procæmii, id rursus quoque venit in mentem. Et
 mihi primum ignoscat hic vir divinus, divinæque
 clementiæ imitator et fidejussor : ignoscite autem
 D ex vobis quoque quicunque ejus philosophiæ lau-
 datores estis, et in ea vos oblectatis. *Beatus es, Si-
 mon* ‡, dicitur in Evangeliiis; hæc autem vox est
 Christi ad magnum inter apostolos Petrum. Alium
 quoque apostolum testatum est *super Christi pec-
 tus recubuisse* §; et quæcunque fuerunt utriusque
 post hæc beatitudines et revelationes, et postremo
 claves regni cœlorum. Num ergo si eodem honore
 et gloria cerneretur hic quoque Joannes dignatus,
 ei deesset aliquid, quominus et esset et nominare-
 tur par beatæ illi dignitati et ordini apostolorum?
 Nequaquam. Quomodo autem et qua ratione, jam
 dicam. Cum Joanne versabatur Syrus quidam sc-
 nex, nomine Hesychius, virtute tantus, ut is quo-
 que dignus sit habitus, qui assequeretur magnum
 donum divinæ præscientiæ; cujus conversationis

* Psal. cxi, 3. † Philip. iii, 13. ‡ Matth. xvi, 17. § Joan. xiii, 25.

et vitæ agendæ honestatem imitabatur Joannes. A hinc seni aliquando oranti apparent duo senes, induti candidis vestibus, astantes ubi precabatur Joannes; quorum unus quidem librum scriptum, alter vero gestabat claves. Licebat autem videre Joannem, cum eos vidisset, adorare, illos autem dicere: Confide, et noli timere. Illum vero verbo rogasse quo appellamus dominos, quinam essent, quod dignati essent venire ad suam humilitatem, et eos rursus dicere: Ne timeas, vir desideriorum, nove Daniel, in quo habitat Spiritus sanctus. Rex magnus Christus, noster magister, nos misit ad te nuntios gaudii; gaudii, inquam, quo per te fruuntur omnes Dei Ecclesiæ. Hæc dixisse et ei tradidisse, alterum ex his quidem librum, alterum vero claves, subjungendo: Ego quidem Joannes, qui in mystica cœna super Christi pectus recubui, et illinc hausi fluentia theologiæ; ego autem sum Petrus, qui Christum Dei vivi Filium sum confessus. Deus vero tibi quoque dat meam potestatem. Fac omnia quæcumque tibi jubenius. Et cum in divinorum præceptorum mysteriis eum instituisent, et futurorum et bellorum et afflictionum, quæ justis hic multæ esse solent, prædixissent eventum, tandem cum universa ejus membra obsignassent, eumque amplexi essent, bonoque et forti animo esse jussissent, recedunt. Hæc cum ille vere admirabilis vidisset et audivisset senex, apud se mirabatur. His autem qui eum sic videbant, causam rogantibus, dixit: *Regis, o fratres, arcana propagare*¹⁰, et Dei aperire miracula, par atque adeo majus affert periculum; et incipiens totam narravit visionem. Cui cum data esset fides, non sciturum id Joannem, is mentes omnium implevit admiratione. Joannes autem tunc scripsit libros de monastica exercitatione. Hinc ei ascendenti ad fastigium imprimis regiæ virtutum contemplationis, et subjiçienti audaciam passionum, divinitus in eas datur potestas, mente quæ principatum obstat superno auxilio adjuvata, et subjugante illarum feritatem. Operæ pretium est autem de Omnipotentis quoque in eum et in his munificentia, contrahendo orationem, quoad fieri potest, breviter disserere.

7. Dominicam sîmbriam, sicut audivimus, necessitate morbi adacta illic quidem mulier fide tangens¹¹, accipit tactu salutem. Ergo hic quoque imitatus est magistrum. Hic enim vir quidam laborabat tanto dolore hemicanii, ut mali vehementia exsiliens oculus ejus cerneretur pendere a maxilla. Is cum incassum in medicos suas omnes consumpssisset facultates, accedit aliquando ad divinum Joannem, rogans ut sanaretur. Ille autem dicit ei: Hunc morbum tibi conciliarunt tua animi perversitas et pauca fides in Christum Salvatorem. Tunc ægrotus, simul atque hoc dixisset Joannes, se totum traducens ad firmam Christi fidem, tangit tunicam Joannis, et cum eam locis affectis imposuisset, dicto citius fuit curatus. Post hunc

¹⁰ Tob. xii, 7. ¹¹ Matth. ix, 22.

Α δρες ὁρῶνται λευκαίμονες, παραστάντες ἐνθα ὁ Ἰωάννης προσήυχετο· ὧν ὁ μὲν τόμον γεγραμμένον, ὁ δὲ κλεῖς ἐπέφερετο. Ὁρᾶν δὲ ἦν τούτους ἰδόντα προσκυνῆσαι τὸν Ἰωάννην, τοὺς δὲ εἰπεῖν· Θάρσει καὶ μὴ φοβοῦ. Τὸν δὲ διερωτῆσαι ῥήματι, ᾧ τοὺς κυρίους καλοῦμεν, τίνας ἂν εἶεν, ὅτι κατηξιῶσαι πρὸς τὴν ἐμὴν ταπεινώσων ἰκίσθαι· καὶ τοὺς αὐτὸς εἰπεῖν· Μὴ φοβοῦ, ἄνερ ἐπιθυμιῶν, νέε Δανιήλ, ἐν ᾧ σκηνοῖ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Βασιλεὺς ὁ μέγας Χριστὸς, ὁ ἡμέτερος διδάσκαλος, ἀπέστειλέ σοι χαρὰς ἀγγέλους ἡμᾶς· χαρὰς, ἥς ἀπολαύσουσι πᾶσαι διὰ σοῦ αἱ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαι. Ταῦτα εἰπεῖν, καὶ ἐπιδοῦναι αὐτῷ, τὸν μὲν τὸν τόμον, τὸν δὲ τὰς κλεῖς, ἐπειπόντας, ὡς Ἐγὼ μὲν Ἰωάννης, ὁ ἐπισπῶν ἐν τῷ μυστικῷ δεῖπνῳ στήθει Χριστοῦ, κάκειθεν τὰ τῆς θεολογίας ἐρυσάμενος νάματα· ἐγὼ δὲ Πέτρος, ὁ τὸν Χοιστὸν Ὑἱὸν Θεοῦ ὁμολογήσας. Θεὸς δὲ καὶ σοὶ τὴν ἐμὴν διδῶσιν ἐξουσίαν· ποιήσουν οὖν πάντα, ὅσα ἐντελλόμεθά σοι. Μυσταγωγῆσαντές τε αὐτὸν τὰ θεῖα ἐντάλματα, καὶ τῶν ἐπαλειυσμένων πολέμων αὐτῷ καὶ θλίψεων, αἱ πολλὰ τοῖς δικαίοις προσγίνονται, τὴν ἔκθεσιν προειπόντες, τέλος πᾶν μέλος αὐτοῦ κατασφραγισάμενοι, ἀσπασάμενοι τε καὶ θαρσεῖν καὶ ἰσχύειν ἐπειπόντες, ἀπίασι. Ταῦτα ὁ θαυμάσιος ἐκεῖνος ὄντως ἰδὼν, καὶ ἀκούσας πρεσβύτης, καθ' ἐκεῖτον ἐξεπλήττετο. Τῶν δὲ βλεπόντων οὕτως αὐτὸν, τὴν αἰτίαν πυνθανομένων, ἔφη· *Μυστήρια βασιλέως, ἀδελφοί, θριαμβεύειν*, καὶ Θεοῦ καλύπτειν τεράστια, τὸν Ἰσον, μᾶλλον δὲ καὶ πλείω κίνδυνον ἐπιφέρει. Καὶ ἀρξάμενος, τὸ πᾶν διήλθε τῆς ὀπτασίας. Ἀσφαλισάμενός τε αὐτοὺς μὴ γνωσθῆναι ταῦτα τῷ Ἰωάννῃ, θάμβους τῶν ἀκουσάντων τὰς διανοίας ἐπλήρωσεν. Ὁ δὲ Ἰωάννης τηνικαῦτα τοὺς ἀσκητικούς συνεγράψατο λόγους. Ἐντεῦθεν αὐτῷ πρὸς ἀκρίρειαν τῆς βασιλικωτάτης τῶν ἀρετῶν ἀνόντι περιωπῆς, καὶ τὰ θράση τῶν παθῶν ὑποτάσσοντι, θεόθεν ἢ κατ' αὐτῶν ἐξουσία παραδίδοται, τοῦ αὐτοκράτορος νοῦ τῇ ἀνωθεν συνεπικουρίᾳ φορολογούντος, καὶ τὸ ἐκεῖνων ἀγριαῖον καθυποτάσσοντος. Ἄξιον δὲ τῆς περὶ τὸν ἄνδρα παρὰ τοῦ χρεῖτενος κἂν τοῦτοις φιλοτιμίας συνελόντα τὸν λόγον, ὅσον ἐνδέχεται, βραχέα διαλαβεῖν.

Ζ'. Τοῦ Δεσποτικοῦ κρασπέδου, καθάπερ ἠκούσαμεν, ἀνάγκη πάθος ἐκεῖ μὲν γυνὴ ἐκ πίστεως ἀψάμενον, τῇ ἀφῆ τὴν σωτηρίαν ἀπολαμβάνει· τὸν διδάσκαλον οὖν καὶ οὗτος ἀπομεμῆνται. Ἐντεῦθα γάρ τις ἀνὴρ τοσαύτη περὶ τὸ ἡμίκρανον ἀληθὲς συνέχεται, ὥστε τῷ σφοδρῷ τῆς οὐνῆς τὸν τοῦτου ὀφθαλμὸν ἐκπῆδῃσαντα, τῇ σιαγόνι ὁρᾶσθαι ἀπαυρούμενον. Οὕτω· ἱερεῖς προσαναλώσας ὅλον τὸν βίον ἀνόνητα, πρόσσεισι ποτε τῷ θεῷ Ἰωάννῃ, ἀντιβολῶν λαθῆναι. Ὁ δὲ λέγει αὐτῷ· Τοῦτό σοι τὸ πάθος, τὸ σκολὴν τῆς ψυχῆς, καὶ πρὸς τὸν Σωτῆρα Χριστὸν ὀλιγόπιστον προσέξνησαν. Ὁ δὲ πάσχων, ἅμα τῷ λόγῳ, ὅλον αὐτὸν ἐπὶ τὴν ἀρραγῆ πίστιν Χριστοῦ μεταθεῖς, ἅπτεται τοῦ χιτωνίσκου τοῦ Ἰωάννου, καὶ τοῖς πεπονθόσι χωρίοις ἐπιθεῖς, θάπτον ἢ λόγος,

λαμβάνει τὴν ἱασιν. Μετὰ τοῦτον λεπρός τις τὴν Ἀβὴν, τῶν μεγιστάνων τυγχάνων, Ἀρχέλαος ὄνομα, προσῆλθε τῷ Ἰωάννῃ, καὶ καθὼς Ζαχαρίας ἐκεῖνος, πρὸς τὸν Δεσπότην μεγαλοψύχῳ κινήματι πίστεως καὶ οὗτος εἰπὼν καὶ συνθεόμενος, πρῶτον τὴν ἀμυσφίαν τῆς λεπρώσεως ψυχῆς τῷ ρυπτικωτάτῳ τῶν Ἰωάννου λογίων ἀποπλυνάμενος ὕδατι, μετὰ γὰρ τοῦτο τοῦ φρεατίου ὕδατος, ᾧ ἐχρύντο οἱ ἀδελφοί, κελεύεται νίψασθαι· καὶ νιφάμενος, εὐθέως καὶ τὸ σῶμα καθαίρεται. Εἶτα τῷ περιόντι τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως, ἥς ἦν αὐτῷ τὸ χρυσὸν ὄντως ἐκεῖνο στόμα πρόξενον ἀποκείρεται· καὶ μονάσας ὁσιῶς, διαπρέπει καὶ τελειοῦται. Τοῦτου ζηλωταὶ πολλοὶ τῶν τότε καθίστανται, τὰ μὲν ποικίλα τῶν λογισμῶν τῷ ἱατρῷ θεατριζόντες τραύματα, ἀπλῆν δὲ καὶ ῥάπτῃν καὶ ἀφ' ὅσον τὴν θεραπείαν ἀποκληρούμενοι. Πανταχοῦ τότε λοιπὸν μοναστήρια, ἀγάπης πλεονασμός, διπλῆς ἀφανισμός, ταπεινοφροσύνης περιουσιασμός, ἀγερωχίας κατὰ κλυσμός, βίος ἀσκητικὸς, λόγος εἰρηνικὸς, βρωμάτων ὑπεροφία, δογματῶν διδασκαλία. Οὐκ ἦν ἰδεῖν τότε πόσων οἰνοφυλίαν, οὐ γέλωτος ἀταξίαν, οὐκ ἐριδίας, οὐ ζῆλον, οὐκ ἄλλο τι τῶν ἀντιτευχίζόντων νεφῶν ὄρεσθαι τὰς τοῦ νοητοῦ Ἰλίου μαρμαρυγὰς. Τῶν ἀπάντων κεφάλαιον ἔν τῆς Ἰωάννου κηδεμονίας ἡ φιλόανθρωπος ἐπιμέλεια. Τί τὰ ἄλλα τῶν θαυμάτων; Νῦν μὲν Εὐχλεος ἐκεῖνος, ὃς φθόνῳ διαβόλου, θατέρου τῶν ὀφθαλμῶν τὸ φῶς λέγεται ἀπολέσσει, πιστεύει τῷ Χριστῷ, πρόσκειται, ἀποκείρεται· τέλος, εὐχαῖς τοῦ Ἰωάννου πάλιν ἀπολαμβάνει τὸ φῶς· νῦν δὲ ἡ αἰμόρρους ἐκείνη χρόνος ἐπὶ διατελοῦσα, τὸν σύζυγον πείθει, καὶ δι' αὐτοῦ δυσωπεῖ μὲν τὸν Ἰωάννην, διδάσκεται δὲ παρ' αὐτοῦ τὴν αἰτίαν, ὅτι δι' ἁμαρτίας παρεκλήθη κολάζεσθαι. Ποίας δὲ ταύτας; Τὴν πρὸς τὰς ἄβρας ἀπανθρωπίαν, τὴν τῶν πενήτων ἀφροντισίαν, ἀδδωφαγίαν τε καὶ πᾶσαν ἐρσυχλίαν. Πρὸς ταῦτα τί δὲ τὰ πολυειδῆ τοῦ τῶν ψυχῶν ἱατροῦ φάρμακα λέγειν, ὁπόσοις τὴν ἀνθρωπὸν προσεπενοήσατο; Πάντα διὰ τοῦ συζύγου μαθεύσα, καὶ αὐτῶν τὴν διόρθωσιν πιστῶς ἐπαγγελλομένη, ταχύτατα λαμβάνει τὴν ἀσθησιν τῆς ἰάσεως. Τί δὲ καὶ περὶ τοῦ ἀνημέρου θιγρὸς ἐκεῖνον, ὃς πολλοὺς μὲν τῶν διοδευόντων ποιεῖται κατὰ δῶμα, πολλοὺς δὲ τῶν ὁμορούντων τῷ δέει φυγάδας ἐργάζεται; Τὸ Δεσποτικὸν ὄπλον ὁ θεὸς κατὰ τοῦ θιγρὸς ἐκεῖνου προβάλλεται στρατηγός, καὶ τοῦτο παγῆναι πρὸ τοῦ σπηλαίου διορισάμενος, τὸν φοβερὸν ἐκεῖνον καὶ ἀνθρωποκτόνον λέοντα ποιεῖ πρὸ τοῦ τιμίου σταυροῦ περὶ τὸ περιθρόνον χαμαὶ εὐρεθῆναι νεκρωμένον. Τοῦτω τῷ ὄπλῳ καὶ τῷ τρόπῳ ἀναρρύνεται μὲν τοὺς ἀλόντας αἰχμαλωσίᾳ τῆς εἰδωλοατρείας· μερίζεται δὲ τὴν ψυχὴν ἐτέραις θεαρέστοις βουλαῖς καὶ ἀποσκοπήσεσιν.

ἦ. Ἐπειδὴ, τὸ τοῦ Δαδὶθ, καταμόνας εἶναι λίαν ἡσπάζετο, τὸ δὲ φιλόανθρωπον ἀντεφιλονεῖκει περιεκόπτον τὸ βούλημα, τὴν καλὴν οἰκονομίαν ἀμφοτέροις κάλλιστα διατίθουσιν. Εἰδὼς γὰρ τὸ ἰδιόζον ἀσφαλέστερον μὲν καὶ ἀτάραχον, τοῖς δὲ πολλοῖς, οὐκ ἄσυχον νομιζόμενον· τὸ δὲ κοινωνικὸν, παραχῶδες μὲν καὶ θραλεώτερον, οὐκ ἄμισθον δὲ, οὐδὲ ἀκερθεῖ, πανσόφως ἔγαν ἀμφοτέρω κέρνησιν· ὅτι μὲν

A quidam facie leprosus, qui erat e proceribus, nomine Archelaus, accessit ad Joannem, et quomodo Zachæus ille, ad Dominum magnanimo motu fidei hic quoque loquens et accedens; cum leprosæ animæ deformitatem Joannes eloquiorum, quæ maxime expurgabat, aqua abluisse, jubet eum quoque aqua putei, qua fratres utebantur, lavari; et cum lavatus esset, ejus quoque corpus mundatur protinus. Deinde propter summam in Christum fidem, quam ei conciliaverat illud os vere aureum, tondetur; et cum sancte fuisset monachus, insignis evadit et perfectus sit. Multi ex iis qui tunc erant, fuerunt ejus imitatores, varia quidem cogitationum vulnera medico aperientes, simplicem autem et facilem et copiosam assequentes curationem. Ubique tunc de cætero monasteria, charitatis abundantia, dupliciter expulsio, humilitatis redundantia, superbiæ diluvium, vita ascetica, oratio pacifica, ciborum contemptio, dogmatum doctrina. Non licebat tunc videre comotationum temulentiam, non risus insolentiam, non lites, non æmulationem, non aliquam aliam nubem quæ obstaret quominus videretur spiritualis solis splendor. Quorum omnium est caput unum benigna cura Joannis providentiæ. Quid alia miracula? Nunc quidem, Eucleus ille, qui invidia diaboli, alterius oculorum lucem dicitur perdidisse, credit Christo; accedit, tondetur, tandem Joannis precibus lucem rursus accipit. Nunc autem illa quæ laborabat sanguinis profluvio, septem annos sic affecta, persuadet conjugii et per eum rogat Joannem; ab eo autem docetur causam, quod propter peccata permissum fuerit ut puniretur. Quænam autem sunt ea? Summa in famulas inhumanitas, pauperum contemptus, ingluvies et omnis nugacitas. Ad hæc quid opus est dicere multiplicia medici remedia quæ in mulierem excogitavit? Quæ cum omnia per conjugem didicisset, et se omnia esse correcturam fideliter promisisset, celerrime recipit sensum curationis. Quid vero de immani quoque illa fera, quæ multos quidem devoravit ex iis qui transibant, ex finitimis autem multos egit in fugam? Dominica arma divinus ille imperator objicit belluæ; et cum decrevisset ut ea ligerentur ante speluncam, facit ut ille terribilis et sævus hominum occisor leo ante pretiosam crucem mane humi inveniretur morte affectus. His armis et moribus liberat quidem eos, qui capti erant a captivitate cultus simulacrorum; animum autem confert ad alia Deo grata consilia et contemplationem.

8. Nam quoniam filius divini Davidis singulariter et solum esse valde amplectebatur, adversus id autem contendebat benignitas voluntatem reprimens, optimo et prudenti consilio utrumque recte administrat. Nam cum sciret, seorsum quidem esse, tutius et magis perturbatione vacuum, a multis autem id existimari non carere fastu et arrogantia, sed uti multorum consuetudine et se eis communi-

nicare, turbulentum quidem et periculosius, sed non carere mercede et utilitate, sapientissime utraque commiscet, aliquando quidem versatus cum omnibus, ut omnes lucrificeret ¹¹ Paulus hic novus, aut complures; aliquando autem seorsum latens in caligine, et purus cum puro versatus ¹², novus Moyses, animarum et mentium, quæ Deum vident, legislator et dux. Hinc cum amor divinus superasset, is magnum hunc decertatorem deducit ad quamdam speluncam habitandam, in qua biennium insomnis fero peragens, divinæ scrutabatur Scripturæ, tam veteris quam novæ, quæ sunt profundissima. Cum autem robur corporis voluntati animæ non suffecisset, imus venter morte afficitur; et cum haberet renes frigore sauciatos, tanquam in portum venit ad ecclesiam Antiochenam. Deinde ordinatur diaconus. Quo in ordine se quinque annos præclare gerens, scripsit sex libros De sacerdotio. tres ad Stagirium, qui sunt inscripti de incomprehensibili et ad Anomæos, et sex præterea de introductitiis.

9. Sed jam ad magni Joannis in presbyterum ordinationem nos vocans oratio, modum enuntiet. Cum Constantinopoli mortuus esset Meletius, qui eo venerat ad constituendum magnum illud luminare, nempe Gregorium cognomento Theologum, Flavianus Meletio succedit Antiochiæ. Is autem cum vigilaret, et consueverat, quadam nocte videt divinum accessisse angelum, qui ei jubebat ordinare Joannem, dicens futurum Joannem novum vas electionis: Ecce, dicens, ego ei de hoc mandatum dabo, et obediet. Ad quem quidem cum accessisset angelus, ei mandavit; prius narravit futura, et quæcunque par est facere eum qui divinus sit minister. Et ut pluribus prætermisissis veniat oratio ad id quod est maxime mirabile, hoc faciat. Cum magnus et hostia et pontifex Jesus Christus Filius Dei mei aquis purgaretur, Pater apparet, ab alto voce testificans eum germanum esse Filium, et Spiritus in columbæ specie ¹³ vocem illam confirmat. Et licet alicui audax videatur oratio propter ea quæ audet dicere juvenilitur, illa proptionim ad recordationem. Quænam? Illud, *Ego dixi, Dii estis*, et illud rursus, si vultis: *et filii Altissimi omnes* ¹⁴; et ante ea, verbum quod est: *ad imaginem et similitudinem* ¹⁵; et quæcunque ad honorem eorum, qui servant quæ sunt imaginis, copiosa providit gratia. Mihi autem hic quoque considera. Cum igitur adesset hora ordinationis, et incruentum perageretur sacrificium, et inferius assisteret multitudo innumerabilis, et angeli desuper intuerentur, manum imponente episcopo et preces dicente consuetas, dicitur factum esse illud maxime novum spectaculum. Alba columba repente devolans, quomodo illic supra Jesum meum et Deum, in honorem ejus, cui manus hic imponebantur, stetit supra ejus caput. Hoc admiratione quidem afficit et stupefacit eos, qui tunc aderant, simul attrahit autem eos quoque qui audiunt. Admiratur universa, non solum quæ circumscita est regio, sed etiam universa quæ extra fines est Syria. Sic om-

¹¹ I Cor. ix, 19. ¹² Exod. xx, 21. ¹³ Matth. 12,

Α τοῖς πᾶσιν ἀναστρεφόμενος, ἵνα κερδήσῃ πάντας Παῦλος οὗτος ὁ νέος, ἡ πλείονας· ὅτε δὲ ἰδιαζόντως τῷ γνῶσι κρυπτόμενος, καὶ καθαρῶς τῷ καθαρῷ συγγινόμενος ὁ νέος Μωϋσῆς, ὁ ψυχῶν καὶ νόων ὁρώντων Θεὸν νομοθέτης καὶ ὁδηγὸς καὶ ἡμαγῶγος. Ἐντεῦθεν ὁ θεὸς ἔρως ὑπερνικήσας, ἄγει τὸν μέγαν τοῦτον ἀγωνιστὴν εἰς τινος σπηλαίου κατολήσειν· ἐν ᾧ διετὴ χρόνον ἀβύσσος μικροῦ διανύσας, ἡρέυνα τῆς θείας Γραφῆς, Καινῆς τε καὶ Παλαιᾶς, τὰ βαθύτατα. Τοῦ δὲ σωματικοῦ τόνου τῷ ψυχικῷ προθύμῳ μὴ ἐπαρκέσαντος, νεκροῦται τὰ ὑπογάστρια, καὶ τοὺς νεφροὺς τῷ κρύει τραυματισθεὶς, καθάπερ λιμένα καταλαμβάνει τὴν Ἀντιοχείαν ἐκκλησίαν. Εἰτα χειροτονεῖται διάκονος. Ἐν οἷς διαπρέπων ἐπὶ ἔτεσι πέντε, τοὺς περὶ ἱερωσύνης, τοὺς πρὸς Σταγαίριον τρεῖς λόγους, τοὺς περὶ ἀκαταλήπτου, καὶ πρὸς Ἀνομοίους, ἔτι τε τοὺς περὶ συνεισάκτων ἐξ συνετάξαιτο λόγους

θ'. Ἀλλ' ἤδη καὶ πρὸς τὴν τοῦ πρεσβυτέρου χειροτονίαν τοῦ μεγάλου Ἰωάννου προσκαλουμένου, ὁ λόγος τὸν τρόπον ἀπαγγελάτω. Ἐν Κωνσταντινουπόλει τελευτήσαντος Μελετίου, παραγεγονότος; ἐν αὐτῇ τότε χάριν τῆς τοῦ μεγάλου λαμπτήρος καταστάσεως Γρηγορίου, ᾧ ἐπώνυμον ἡ τοῦ λόγου θεϊότης, Φλαδιανὸς ἐν τῇ Ἀντιοχείᾳ Μελέτιον διαδέχεται. Οὗτος δὲ συνήθως ἐπαγρυπνῶν, ἐν μὲν νυκτὶ θεῖον ὁρᾷ παραγεγνόμενον ἄγγελον, ἐγχελευόμενον αὐτῷ χειροτονῆσαι τὸν Ἰωάννην, νέον ἐκλογῆς σκευὸς λέγοντα ὡς ἔσται Ἰωάννης· καὶ ὅτι Ἰδοὺ ἐντέλλομαι καὶ αὐτῷ περὶ τούτου, καὶ ὑπακούσεται. Ἐφ' ὃν δὴ παραγεγονὸς ὁ ἄγγελος ἐντέλλετο, προδιηγείτο μὲν λοῖπα, καὶ ὅσα εἰκὸς τὸν θεῖον εἰπὼν διακονήσασθαι λειτουργόν. Καὶ ἵνα τὰ πλείστα παραδραμῶν ὁ λόγος πρὸς τὸ θαυμασιώτερον γένηται· τοῦτο δὴ καὶ ποιείτω. Τοῦ μεγάλου καὶ θύματος καὶ ἀρχιερέως Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἐμοῦ καθαιρομένου τοῖς ὕδασι, ὁ Πατὴρ ἀνωθεν φωνῇ μαρτυρῶν τῷ Υἱῷ τὸ γνήσιον ἐπιφαινέται· καὶ περισσεῖς ἐν εἰδῇ τὸ Πνεῦμα τὸ ἀσφαλὲς βεβαίαι τῆς φωνῆς. Καὶ εἰ τολμηρὸς ὁ λόγος, ἐφ' οἷς ἤδη τολμησάτω νεανειεῦσται, ἐκεῖνα προτίθεμεν εἰς ἀνάμνησιν. Ποία; Τὸ, Ἐγὼ εἶπα· θεοὶ ἐστέ, καὶ τὸ, εἰ θέλετε πάλιν, καὶ υἱοὶ Ὑψίστου πάντες· καὶ πρὸς τούτων, τὸν κατ' εἰκόνα λόγον καὶ καθ' ὁμολοίαν· καὶ ὅσα εἰς τιμὴν τῶν φυλασσόντων τὰ τῆς εἰκόνης ἡ ἀφθονος χάρις φρονήσασθαι. Σκόπει μοι δὴ πάνταυτα. Ὅτε τοίνυν ἡ ὥρα παρὴν τῆς χειροτονίας, τῆς ἀναιμάκτου θυσίας τελομένης, πλήθους ἀπείρου κάτω παρεστηκότος, ἀνωθεν ἀγγέλων ἐπισκοποῦντων, τοῦ ἐπισκόπου χειρωθέντος, καὶ τὴν συνήθη ποιούντος εὐχὴν, τὸ καινότερον ἐκεῖνο γεγονέναι θέαμα λέγεται· ἄφνω περισσεῖα λευκὴ καταπέδασα, καθάπερ ἐκεῖ ἐπὶ τοῦ ἐμοῦ Ἰησοῦ καὶ Θεοῦ, εἰς τιμὴν τοῦ χειροθετουμένου, ἔστη ὑπὲρ τῆς αὐτοῦ κεφαλῆς. Τοῦτο θαμβεῖ μὲν τοὺς τότε παρόντας θεασαμένους καὶ καταπλήττει, συνέλκει δὲ τοὺς ἀκούοντας. Θαυμάζει πᾶσα οὐ μόνον ἡ περιχώρος, ἀλλὰ καὶ ἡ ὑπερίορος πᾶσα Συρία. Ἔθεντο πάντες ἐν τῇ καρδίᾳ ταῦτα, λέγοντες·

¹⁴ Psal. lxxxi, 6. ¹⁵ Gen. i, 26.

Τί ἄρα ἔσται τῷ Ἰωάννῃ, ὅτι ἐκ προοιμίῳ ἐφανέ-
 ρωθῇ ἐν αὐτῇ ἡ δόξα Κυρίου; Ἐκ μὲν οὖν τῶν εἰ-
 ρημένων ἡ, ἐφ' οἷς τὸν οἰκεῖον λειτουργὸν ὁ παρὰ
 δόξαν ἀνδρῶν εἰς τιμὴν τῶν αὐτοῦ θεραπεύοντων καὶ
 δόξαν οὐράνιος τιμὰ βασιλεὺς, εὐφυὲς τῶν πραγμά-
 των ἀπέδειξε. Ἐνταῦθα δὲ τὴν λόγον βραχύ τι διὰ
 τὸν κόρον προαναπαύσαντες, τῶν ἑξῆς προθυμότη-
 ραν ποιῶμεν τὴν διεξάνουσιν. Ἐπειδὴ τῆς οἰκουμένης
 ὁ μέγας ἐμελλεν ἡδὴ τὴν προστασίαν προστατῆς
 καὶ κριτῆς ἀναδέχεσθαι, ἔτι τοῖς καλοῖς προοιμιά-
 ζεται. Δωδέκατον γὰρ ἔτος ἀνύσας ἐν τῇ Ἀντιοχείᾳ,
 ἀποσεμνύνει τὸ ἱερατεῖον τῷ καθαρῷ τοῦ βίου, κα-
 θαίρων τὰς τῶν βλέπόντων ψυχὰς, λαμπρότητι τοῦ
 λόγου λαμπρύνων, ἐγιάζων τὰς διανοίας ἀπάντων,
 πολὺς εἰς τὸ διδάξει, μέγας εἰς τὴν τῶν ἀκούοντων
 ὠφέλειαν, τῷ στυφοντι μᾶλλον τοῦ ἡθους, ἢ αἰδοί-
 χαριζόμενος, τὸ τοῦ λέοντος πεπονθὼς, ἐν τῷ δι-
 καίῳ διαφερόμενος, ὅς τοις νωθεστέροις ἀλαζονικῶς
 ἐνομιζέτο. Τίς νοῦς, τίς λόγος τὰς ἐκεῖνυ πρὸς σω-
 τηρίαν ἀπάντων ἐξευρημένας ὁδοὺς παραστήσειεν;
 ὧν τὰ πλεῖστά φασι καὶ μέχρι τῆς νῦν περισώζε-
 σθαι τῇ Ἀντιοχείᾳ. Ἀναγκάζεται ποτε παρὰ τοῦ
 προέδρου ἀνελθεῖν ἐπὶ τοῦ ἐκρίθαιτος, καὶ σχεδὼς
 τῷ λαῷ ἑξηγήσασθαι· καὶ μόλις μὲν, βίᾳ δὲ ὁμῶς πει-
 σθεις, καὶ ἀρξάμενος τοῦ λόγου, ὑπόθεσιν ἔχων, εἰς
 τὸ πρῶτον τότε εἰπεῖν, καὶ εἰς τὸν ἐπίσκοπον, οὗ ἡ
 ἀρχή· Ἀρα ἀληθὴ τὰ συμβάντα περὶ ἡμᾶς; πάντα
 ἐξέστησεν. Ἐκτοτε πάντας εἰλεν, ἐπὶ τοῦτο πάντες
 εἰσέβρεον· κατελίμνησαν γεωργίας, τέχνας, ἐξου-
 σίας, διοικήσεις ἀπάσας, ὅς οἶδε πολλὰς ἐμποιεῖν
 τοῖς ἀνθρώποις ἢ περὶ πᾶν πολύμοχτον τοῦτον βίον
 πολυειδῆς περιπέτεια. Φθάνει καὶ τὰς ἀκοὰς Ἀρκα-
 δίου τοῦ βασιλέως ἢ περὶ αὐτοῦ φήμη· καὶ ὁ βασι-
 λεὺς διανίσταται τὴν ψυχὴν, ἔρωτι θεῷ καὶ φιλετρῷ
 τῆς τοῦτου θείας περισπαζόμενος.

Ἦ. Ἀλλὰ μεταξὺ τούτων βραχεῖ λόγῳ παρελείφθη
 τοῦ λόγου, μακρὰς ἀσφαλείας ἀνακύψασα παιδευσις,
 κοινὴ μὲν ἅπασι, μάλιστα δὲ ταῖς ψυχαῖς τῶν ὑπὸ
 ζυγὸν ὄντων· προσέχειν δὲ δεῖον· Γυνὴ τις πρώτη
 τῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ τῶν υἱὸν λάβρως πυρέττοντα καὶ
 ἀπογινωσκόμενον ἄγει πρὸς τοῦτον τὸν ἱατρὸν, τὴν
 ἱασιν ἐπισπεύδουσα. Ὁ δὲ, τοῦτο, ἔφη, Θεοῦ μὲν
 ἔστι τοῦ ζωοποιούντος· σύ δὲ, ὦ γύναι, ἀπέχου τῶν
 προτέρων παραπτώματων· ἔσθι γὰρ ὅτι καὶ οἱ
 λοιποὶ σου τέσσαρες υἱοί, διὰ τὰς ἀμαρτίας σου καὶ
 τοῦ ἀνδρός σου τεθνήκασιν πρὸς παιδείαν ὑμῶν.
 Ἐμελλε δὲ καὶ αὐτός· ἀλλὰ διανύστης, ἀλλὰ διανή-
 φας· καὶ οὐ μόνον τὸν παῖδα ζῶντα, ἀλλὰ καὶ τὴν
 τῶν οὐρανῶν ἀπολήψασθε βασιλείαν. Ταῦτα ὡς ἐκ
 στόματος Θεοῦ δεδεγμένοι, καὶ λίαν εὐλαβῶς ὑποσχό-
 μενοι τὴν διόρθωσιν, παρὰ αὐτὰ καὶ τὸν παῖδα ὕγι-
 ᾱ προσλαμβάνουσιν. Ἀλλ' ὥδε μὲν ὁ τοῦ λόγου δρόμος
 ἦκεν ἐπὶ τοσοῦτον· ἐντεῦθεν δὲ περὶ τῶν τὰ Μαρ-
 κίωνος νοσοῦντων ὁ τρόπος λεγέσθω τῆς θείας χρί-
 σιως. Ταύτην οἱ νοσοῦντες τότε τὴν νόσον, τὸ μὲν
 ὄντων παρῆρσισάμενοι πολλοὺς ἀποσύρουν, ἡδὴ
 λελείπεται· τὸ δὲ ὅπως τῆς ἐπὶ θάνατον ἀναρρύνεται
 πᾶσα ἡ πόλις, δεδεδόθω τῷ λόγῳ πρὸς δόξαν τοῦ λό-
 γου. Συνενόσει τοῦτοις δὲ ὁ ἀρχὼν τὴν νόσον τῆς

nes apud se cogitabant, dicentes: Quidnam ergo
 erit Joanni, quod ab initio ei apparuit gloria Do-
 mini? Atque ex iis quidem quæ dicta sunt, rerum
 est demonstratio admirabilis, in his quibus suum
 ministrum honorat præ hominum opinione rex
 cœlestis, ad gloriam et honorem eorum qui illi
 ministrant. Cum hic autem orationis cursum pro-
 pter satietatem parumper stiterimus, ad ea quæ dein-
 ceptus consequentur, pergemus alacrius. Quoniam or-
 bis terræ creandus erat magnus antistes et iudex,
 his quoque bonis et honestis prius exercebatur. Nam
 cum duodecim annos transegisset presbyter in Ec-
 clesia Antiochena, puritate vitæ decorat sacerdo-
 tium, eorum qui videbant animas expurgans, et
 verbi splendore mentes omnium illustrans et sancti-
 ficans; multus in docendo, magnus ad utilitatem
 eorum qui audiebant morum potius severitati
 quam pudori serviens, leonis fiduciam ostendens
 in justitia; qua de causa hebetioribus existimaba-
 tur arrogans et insolens. Quæ mens, quæ oratio
 ostenderit vias, quæ ab illo inventæ sunt ad salutem
 omnium? quarum plurimam partem dicunt usque
 in hodiernum diem servari Antiochiæ. Cogitur
 aliquando ab antistite Flaviano ascendere sug-
 gestum, et ex tempore populo exponere; vix tan-
 dem, vi persuasus, cum dicendi cepisset argumen-
 tum, quod nunc primum sibi sit dicendum, et
 episcopi loco cuius est munus, incipit: Num
 vera sunt quæ nobis acciderunt? affecit omnes
 admiratione. Ab eo tempore omnes præterea at-
 trahebat, omnes affluebant, relinquebant agricul-
 turam, artes, potestates, omnes administrationes;
 quas multas affert hominibus laboriosæ vitæ varia
 et multiplex conditio. Ad Arcadii imperatoris au-
 res pervenit etiam ejus fama, et tenetur ejus
 animus magno illius videndi desiderio.

10. Sed inter hæc brevi oratione assumatur, quæ
 ex magna cautione emerit castigatio, communis qui-
 dem omnibus, maxime autem animis eorum, qui
 sunt sub iugo. Operæ pretium est attendere. Mul-
 lier quædam prima ex iis, quæ erant Antio-
 chiæ, filium vehementer febricitantem, et plane
 deploratum adducit ad hunc sapientem medicum,
 instans ut eum curaret. Ille autem dixit: Non
 quidem est Dei vivificantis. Tu vero, o mulier,
 abstine a tuis prioribus delictis, scias enim cæte-
 ros quoque tuos quatuor filios, propter peccata
 tua et mariti tui, esse mortuos ad vestram discipli-
 nam. Erat autem hic quoque moriturus: sed sur-
 gite et resipiscite, et non solum filium vivum, sed
 etiam cœlorum regnum accipietis. Hæc cum tan-
 quam ex ore Dei accepissent, et se esse correcturos
 sancte essent polliciti, protinus filium quoque sa-
 num accipiunt. Sed hucusque quidem procedat
 cursus orationis. Hinc autem de eis, qui Marcio-
 nis morbo laborabant, dicatur quodnam fuerit
 divinum iudicium. Atque qui hoc quidem morbo
 tunc laborabant, quamnam quidem fiducia freti mul-
 tos attraherent jamjam dicitur. Quomodo autem
 a morbo qui tendebat ad mortem liberata sit tota.

civitas, dicendum est ad Verbi gloriam. Eodem A πόλει, καὶ αὕτη ἀφορμή τοῦ κακοῦ τῆς προσθήκης. morbo, quo civitas, laborabat etiam praeses civitatis; Τί οὖν ποιεῖ ὁ τῶν ψυχῶν ἀεὶ Θεὸς τὴν σωτηρίαν et hæc erat causa quod malum cresceret, quid ergo οἰκονομῶν; Ἀεὶ πει. facit Deus, qui animarum semper saluti providet?

Uxorem praesidis ferit morbo dysenteriae. Et ea quidem omnes accersit, nihil autem ei prodest, sed omni ex parte auxilio deficitur. Deinde quid? Confugit ad hæreticos. Ii quoque aggrediuntur ad triumphum usque precationem, nec quidquam proficiunt. Nescit rursus quid agat mulier: tandem statuit ad virum divinum confugere. Deinde id dicit marito suo, persuadet. Postremo venit ad Dei servum. Joannes de his discepat cum episcopo, eis procedit obviam, ex ecclesia arcens tanquam indignos, arguit hæreseos: petunt ipsi veniam, assentiuntur veritati, maxime autem mulier. Cum sanctus aquam attulisset, rogat episcopum, ut facto signaculo mulieri aquam aspergat. Hoc cum factum esset, statim mulier accipit sanitatem, reversa suis pedibus, et pulchre effecta, reddens quaecunque erat pollicita. Hoc fuit hæreticis decore, probro et afflictioni; et causa cur virum divinum maledictis incescerent. Ille autem omnia quidem despiciebat, uni solum rei intentus, nempe illorum saluti. Sed non persuadebat. Dolo autem affectus propter universam civitatem, lamentabatur dicens: Si Salvator maledictis incessabatur, idque cum Deus esset, ab ingratis; qui hoc magnum in nos servos? Spero tamen fore ut illorum casu Deus universam castiget civitatem. Nondum autem nox præterierat, et terræ motu tota concutitur civitas. Tenebris involvitur concilium hæreticorum, ad solum usque dejicitur, et quævis domus hæretici; et domus eorum sunt eorum sepulcra, nulla læsa domo orthodoxorum. Propter hoc confirmabatur civitas, et augebatur fides, et Deus laudabatur. Quid præterea? Post hanc admirabilem Omnipotentis providentiam et iudicium, non longum effluxit tempus, et decessit Nectarius antistes Constantinopolitanus. Quærebat autem quilibet eum qui esset dignus. Cum alius vero ab aliis præferretur, aut etiam intruderetur, imperatori visum est post longam de re consultationem, Joannem deduci Antiochia, omnibus communiter suffragantibus et rei et litteris. Hæc cognoscit Antiochia; et quæ deinceps quidem sequuntur, aggredi veretur oratio: aggredietur tamen, quoad fieri poterit. Cum cogitaret unusquisque se sui boni facere jacturam, ad tantam excitantur seditionem, ut timore affectus antistes, dato jurejurando persuaserit omnibus se rem

[11] esse prohibitorium, sicque vix tandem se- B dat seditionem; ad imperatorem autem scribit de seditione. Divini itaque stimuli et miraculi desiderio feritur cor imperatoris et senatus cum hæc audivissent, et erecto tropæo, sacrum illud bellum declinantes, cum rem quæ desiderabatur plane auream ex Antiochena civitate surripuissent, donant Constantinopoli. Quomodo? Comiti Antiocheno jubet imperator, ut ignorantibus omnibus Joannem ad se accerseret. Quod cum fecisset comes, et usque ad martyria quæ sunt extra civitatem sapienter admodum traxisset Joannem, et equo impositum celeri cursu abduxisset, dedit iis qui desiderabant. Cum autem multi convenissent episcopi, imperatoris parati sollicitudine, cum episcopis erat etiam Alexandrinus ille Theophilus, qui invidia C motus, conabatur Joannis gloriæ detrahere; quod nulla in eum caderet reprehensio, tabescens et eum recusans manu imposita consecrare. Vincitur tamen vel invitus; semper enim vincit Spiritus sanctus. Sic autem vincitur: multi ex iis qui divino erant zelo incensi, Theophili malorum liadem scriptis satis pulchre mandarunt, quam quidem tunc manus tenens, qui in imperatorio primas partes obtinebat gynæceo, is autem erat Eutropius, Theophilo ostendit dicens: Alterum duorum elige, ut vel horum convincaris, vel impositis manibus Joannem consecres. Adversus eum ergo qui talia ausus fuerat, Eutropii verborum producta acies, vi expugnavit maleficum periculosi et ancipitis studii. Quo quidem cum in Theophilum acres jam fierent quaestiones, in trivio cogitationum, ut est in proverbio,

[11]... τοῦ πράγματος κώλυσιν· καὶ οὕτω κα- ευνάξει μὲν τὸ στασιάζον, καὶ γράφει τῷ βασιλεῖ τὰ τῆς στάσεως. Βάλλεται τοίνυν τῷ τοῦ θεοῦ κέν- τρου καὶ θαύματος πόθῳ τὴν καρδίαν ὁ βασιλεὺς, καὶ ἡ σύγκλητος τοῦτων ἀκούσαντες, καὶ τροπαίῳ τὸν ἱερὸν ἐκείνον ἐκκλιναντες πόλεμον, καὶ τὸ ἐπι- θυμούμενον χρυσοῦν δυνάως χρήματα τῆς Ἀντιόχειας λαφυραγωγῆσαν, τῇ Κωνσταντίνου χαρίζονται. Πῶς; Τῷ κόμητι Ἀντιόχειας ὁ βασιλεὺς ἐγκυλεύεται, ἀγνοίᾳ πάντων, τὸν Ἰωάννην παρακαλέσαι καὶ ὑπο- δέξασθαι. Καὶ τοῦτο δράσας ὁ κόμης, καὶ μέχρι τῶν μαρτυρίων ἔξω τῆς πόλεως παρελκύσας ἄγαν συν- ετώς καὶ φρονίμως τὸν Ἰωάννην, καὶ τῷ ὀξυδρόμῳ ἐπιπασάμενος, τοῖς ποθοῦσιν ἀποκαθέστηκεν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ συνέλευσις ἦν πολλῶν ἐπισκόπων ἐκ βασιλικῆς φροντίδος παρασκευασθεῖσα, σὺν τοῖς ἐπισκόποις καὶ ὁ Ἀλεξανδρείας ἐκείνος Θεόφιλος, ὃς διασύραι τὴν Ἰωάννου δόξαν, φθόνῳ κλαπείς, ἡγω- νίζετο, τῷ ἀνεπιλήπτῳ τοῦ ἀνδρὸς ἐκτελέμενος, καὶ πρὸς τὴν χειροτονίαν ἀναδύμενος· ὅπως καὶ ἄκων ἤτταται· νικᾷ γὰρ αἰεὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἤτταται δὲ οὕτω· Πολλοὶ τῶν πυρπολουμένων τῷ θεῷ ἐπὶ τὴν Ἰδέξαι τῶν Θεοφίλου κακῶν γραφαῖς τε καὶ συγγρα- φαῖς οὐκ ἀγεννῶς ἐβρόψθησαν· ἦντινα τότε χειρω- σάμενος ὁ τῆς βασιλικῆς πρωτεύων γυναικωνίτιδος, Εὐτρόπιος δὲ ὅστος ἦν, τῷ Θεοφίλῳ ὑπέδειξεν, εἰπὼν· Δυσκοῦν θάτερον ἐκλεῖξαι· ἢ ταῦτα ἐλεγχθῆναι, ἢ Ἰωάν- νην χειροτονῆσαι. Τῷ τοίνυν τολμητῇ τῶν τοιούτων ἡ Εὐτροπίου τῶν λόγων ἀντιστρατευσαμένη παρά- ταξις, αἰρεῖ κατὰ κράτος τὸν κακούργον τῷ ἀμ- φικρήμῳ τοῦ ἐπιτηδεύματος. Ὁ Θεόφιλος σφοδρῶς ἤδη ληλατούμενος ἐν τριόδῳ λυγρῶς ἐτίμα.

μῶδες, ἀκροβυλλίζεται· καὶ πρὸς μὲν τὴν χειροτο-
νίαν τοῦ καιροῦ παραστάντο·, ἐκτείνει τὰς χεῖρας, A
προσεκτείνειν δὲ ταύτας κατὰ τὸ χειροθετηθέντος
ὑστέρων οὐκ ἐνάρκησεν. Εἴτα μετὰ τὴν χειροτονίαν,
εὐλογεῖται παρὰ τοῦ ἀρχιερέως ὁ πιστὸς βασιλεὺς,
ἅμα πᾶσι τοῖς σὺν αὐτῷ, διὰ τιμῆς μεγίστης λόγοις
καὶ πᾶσι τρόποις τὸν ἀρχιερέα ποιούμενος. Ὁ δὲ τὰ
συνήθη τῆς οἰκείας εὐλαβείας καὶ ἐφρόνει καὶ δι-
ελέγετο, ταύτην τελευταίαν τότε τὴν παραίνεσιν ἐπι-
θεῖς· Αἱ μὲν ἄλλαι τῶν διοικήσεων, λέγω, ὦ βασιλεῦ,
καὶ πάντες οἱ παρεστηκότες, ἀναλόγους ἔχουσι καὶ
τοὺς κινδύνους καὶ τὰ γέρα· ἱερέων δὲ καὶ ποιμένων
ὅσος κίνδυνος, ὅσα τὰ γέρα, ὧν εὖ ἢ κακῶς διωκῇ-
σαντο, πλήρης πᾶσα, Συγγραφὴ, Καινή τε καὶ Παλαιά.
Δεομένου τοίνυν τινὸς ὅσαι ἡμέραι τῆς θεραπείας,
οὐ φέισομαι. Καὶ προσετίθη τοῦτοις τὰ κατὰ Δαβὶδ B
καὶ Ναθάν, τὸ τῆς Γραφῆς, εἰς παράδειγμα. Ἀσμε-
νίζει τοῦτοις ὁ πιστότατος βασιλεὺς, συμπροθυμεῖται
δὲ πᾶς ὁ βασιλεὺς ὁμιλος, ᾧ τότε δὴ, τότε τὸν δι-
δασκαλικὸν ἐξέτεινε λόγον, ὅπως δέοι πάντας τοῖς
πᾶσιν ἐπιχειρεῖν· ἱστορίαν τε μεγάλου θαύματος,
καὶ μνήμης ἀξίαν προβάλλεται, φήσας· ὥς Τίτος,
ὁ Ῥώμης ἀναξ, [πολλὰ] πολλὰκις τοιοῦτόν τι ἐπ-
έλεγεν ἑαυτῷ, λέγων, Σήμερον οὐκ ἐδρασιεύσαμεν,
εἴτ' οὖν οὐκ ἐξήσαμεν, μηδὲν ἄξιον βασιλείως ποιή-
σαντες. Ἔτι δὲ τοῦ ἀρχιερέως τὸν λόγον συνείροντος,
ἰδοὺ τις ἀνὴρ δαιμονῶν ἐκεῖνα μέσον ἀπάντων ἐποίη-
σε καὶ ἔκραζεν, ὅσα τὸ ἐνοχλοῦν δαιμόνιον φύλον ἐξ-
εδιάζετο. Παρακαλεῖται ὁ ἱατρὸς θεραπεῦσαι τὸ
πάσχον. Καὶ μέντοι καὶ θεραπεύει σφραγίδι τοῦ C
τιμιῶν σταυροῦ, καὶ τῇ ἐπικλήσει τῆς ἁγίας καὶ
ζωοποιοῦ Τριάδος, εἰπὼν πρὸς αὐτόν· Ἴδε ὁ γιγῆς γέ-
γονας· μηκέτι βλασφημεῖ, τὸ θεῖον, ἵνα μὴ χειρόν
τί σοι γένηται. Τοῦτο ἡ τελειότερα στερέωσις ἅπασι
τῆς εἰς Χριστὸν ὁμολογίας καὶ πίστεως.

ιβ'. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον θαύματος ἄγοντα
τὸν ἀκροατὴν· δείξει δὲ πρῶτον ὁ λόγος καὶ τὰ τού-
του θαυμασιώτερα. Ἄρτι τῶν οἰάκων τῆς οἰκουμεν-
ικῆς οὐκιάδος ὁ πνευματοκίνητος κυβερνήτης ἐπι-
λημμένος, καὶ πρὸς τὰ· ἀντιπνεούσας, αἱ πολλαὶ
κατὰ τοῦ θαυμαστοῦ παλάγου τῆς Ἐκκλησίας, δια-
σκεψάμενος λαίλαπας, τί μὲν οὐ ποιεῖ, πόσον δὲ οὐ
κινεῖ μηχανὴν σωτηρίας, ἕως οὐ καταντήσῃ πρὸς
τὸν ἄνω λιμένα, τὸν ὄντως εὐδιδόν τε καὶ πολυόρεκτον D
ὁ τῶν καμνόντων παντοίας νόσοις ἀνθρώπων θαυ-
μάσιος ἱατρὸς! Φέρε δὴ, τῶν ἐκεῖνω σοφῶς ἐπινε-
νοημένων ψυχικῶν ἀντιδότων, βραχεῖά τις μοῖρα
λεγέσθω. Γένοιτο γάρ ἂν αὕτη τοῖς χρεῖαν ἔχουσιν
ἱατρῶν οὐ φαύλη τις σωτηρίας ὑπόθεσις. Ἐκείνος τῇ
διὰ τῶν ἐλεγγχων ἀντιδότῳ (οὗτω γὰρ ἐκεῖνο εἰπεῖν)
ἐν πρώτοις χρῆται κατὰ τῶν παρεισάκτων· οἱ τῶν
πορνοδοσκῶν, ἐν αἰρέσει κακῶν ἢ συγκρίσει, παν-
τάπασι χεῖρους εἰσὶν. Ἐκείνοις μὲν ἡ νόσος πόρρω
τοῦ ἱατροῦ· τοῦτοις δὲ ἔνδον τοῦ ἐργαστηρίου
τῆς σωτηρίας, καὶ ἑαυτοῖς καὶ τοῖς ὑγαίνουσιν
πλέον αὖξεται πολλῷ τὰ τῆς ἀρρώστιας· οὗς
ὁ σοφώτατος ἱατρὸς, τῷ κατὰ τὸν μέγαν καὶ
ὁμῶνυμον πρόδρομον ἐλεγκτικῷ κερημένους, ῥω-
στικωτάτου λόγου ὀνόμαϊν, τῆς τοιαύτης λύμης

tellis appetitur; et ad manuum quidem impositionem,
cum esset tempus, extendit manus, ad quas postea
extendendas in eum, cui eas imposuerat, minime
obtorpuit. Deinde post consecrationem, benedi-
citur a pontifice fidelis imperator cum suis simul
omnibus, qui in maximo honore et verbis et modis
omnibus habebat pontificem. Ille autem pie, ut
solebat, sentiebat et disserebat; qui etiam hanc
ultimam tunc dedit admonitionem: Aliæ quidem
administrationes, dixit, o imperator et omnes qui
adestis, proportionem convenientiam habent et præmia
et pericula; sacerdotum et pastorum quantum sit
periculum, et quanta præmia eorum, quæ bene vel
male gesserint in administratione, plena est uni-
versa Scriptura et Nova et Vetus; si quis ergo
B
quotidie opus habeat curatione, non parcam; et
his adjiciebat quæ Scriptura dicit de Davide et
Nathan in exemplum. Ea lubenter audit imperator
fidelissimus, grataque fuerunt toti catervæ impe-
ratoris. Tunc autem, tunc in docendo proluxa
utebatur oratione, quoniam modo oporteret omnes
omnia aggredi; et proferebat historiam dignam,
quæ et in admiratione haberetur et mandaretur
memoriæ, dicens: Titus imperator Romanorum
sepe tale quid apud se dictitabat: Hodie non
imperavimus, seu non viximus, ut qui nihil fece-
rimus dignum imperatore. Cum autem adhuc verba
continueret pontifex, ecce vir quidam dæmoni-
acus illa faciebat et clamabat in medio omnium, quæ
vexans cogit genus dæmonum: rogatur medicus,
ut curet laborem. Quem quidem curat signo pre-
tiosæ crucis, et invocatione sanctæ et vivificæ Tri-
nitatis, ei dicens: Ecce sanus factus es; ne Deum
amplius blasphemes, ne deterius quid tibi contingat.
Hoc ille, qui erat omnibus perfectum orna-
mentum confessionis et fidei in Christum.

12. Sed hæc quidem sunt, quæ auditorem deducunt
ad tantam admirationem. Ostendet autem
procedens oratio his quoque magis admirabilia.
Cum jam navis orbis terræ clavum accepisset, a
Spiritu sancto motus gubernator et adversas con-
siderat tempestates, quæ multæ exoriebantur in
mari mirabili Ecclesiæ, quid non facit, quam non
salutis excogitat machinam, donec perveniretur ad
portum superiorem, qui est tranquillissimus et valde
D
expetendus, ut qui hominum omni genere morbo-
rum laborantium esset medicus admirabilis! Age
vero animæ antidotorum, quæ sunt ab illo sapienter
excogitata, dicatur brevis quædam particula.
Fuerit enim ea iis qui opus habent medicis, non
contemnenda causa salutis. Ille reprehensionum
antidoto (sic enim convenit dicere) imprimis utitur
adversus eos qui mulieribus utuntur introductitiis,
qui in electione aut comparisone malorum sunt
omnino deteriores lenonibus. Nam his quidem
morbus procul est ab officina medici; illis autem
intra officinam salutis, et sibi et iis qui sunt sani,
multo magis augetur morbus. Quos sapientissimus
medicus, utens reprehensione sicut magnus, qui
erat ejusdem nominis, præcursor, validissimæ ora-

tionis viribus a tali liberavit pernicie. Deinde ad-
versus arceem viliorum, avaritiam, inquam, dirigit
aciem. Deinde procedit adversus eos qui secant
crumenas, quibus comprehensa est etiam belluo-
rum et assentatorum lucus. Et iis quidem se appli-
cat oratio, ut par est ejus qui medetur. Quorum
autem Deus est venter et gloria, quomodo sanari
potuerint cura verborum humanorum? Non solum
certe non sanantur, sed etiam ab eis adversus
medicum excogitantur accusationes. Visitat libidi-
natos et intemperantes oratio medici, adeo tangens
primum affectam mentem eorum, qui sua sponte
laborant libera sui arbitrii voluntate, ut idem ne-
quaquam ullo modo permiserit (quis enim Pau-
lum imitatus, magis honoravit honestum et vene-
randum matrimonium?) ab eo abstinere multos
propter insignem animadversionem et obedientiam.
Ante omnia autem docendo alendos esse pauperes,
alebat eorum, qui ipsos nutriebant, animas, novus
ille frumenti dator: utpote quod omnium bono-
rum operationem contineat et comprehendat ele-
mosyna, quæ etiam docuit: *Quod uni horum fecistis*⁴⁷; sic omnia comprehendens. Divini itaque
viri audientes orationem adeo trahebantur omnes
ad ea observanda, ut in dispergendis opibus ii, qui
eis abundabant flierent pauperiores iis qui crant
olim pauperes; perfecte autem flierent in Christo
divites et thesaurum cælestem acquirerent. Propter
quæ is qui hæc bona introduxerat, nominabatur
Joannes eleemosynæ. Quid vero sycophantis et ca-
lumniatoribus? Quid autem iis qui insolescunt fa-
stus elatione et inani superbia? Quid vero iis, qui
prodiga et luxuriosa vita graviter peccant in corpus
propriam, aut etiam mentis inopia animæ suæ
asserant exitium? Quid ergo his ille magnus exco-
gitavit medicus? Multipliciter opem ferentia medi-
camenta, a perturbationibus animi liberationem,
per poenitentiam salutarem operationem. Mitto
dicere fructum charitatis et hospitalitatis; quo ef-
fecit, ut omnes onerati pinguescerent, suavi rore
suorum verborum, pro musicis canticis; in omni-
bus operibus, ad quæ hæc vita cogit homines, di-
vinum canticum jubens canere.

13. Sed forte hæc solum faciebat in sua eccle-
sia et civitate et finitima regione: earum autem,
quæ procul erant remotæ, nullam gerebat curam,
satis habens dare salutem propinquorum multitu-
dini? Mente mihi persequere totius Thraciæ, Asiæ,
Ponti, Phœniciæ, Celtarum latitudinem, et Scythas
nomadas, qui sunt ultra Danubium. Quis locus
fuit absconsus a radio ejus verborum? Revera nul-
lus. Sol quidem a magno Davide laudatur, et in
admiratione habetur, propter magnitudinem, illu-
minationem, egressum, occursum; quod non sit
absconsus locus aliquis ad ejus calore et splendore.
Bona autem ejus eximia sunt solari radio opera-
tione longe præstantiora, nempe quantum præ-
stant iis, quæ aliter illustrantur, ea quæ ratione
illuminantur. Præterea hoc dicam: densa caligo

⁴⁷ Matth. xxv, 40.

ἀπῆλλαξεν. Ἐτα κατὰ τῆς ἀκροπόλεως τῶν παθῶν,
τῆς πλεονεξίας, ἀντιπαράσσεται. Ἐπειτα χωρεῖ
κατὰ τῶν βαλαντιοκόπων, οἷς συμπεριλαμβάνεται τῶν
γαστριμάργων καὶ κολάκων ἢ σηπεδῶν. Καὶ διαίτη
μὲν καὶ τούτους ὁ λόγος ἐπαίει, τοῦ ἱατρούοντος.
Ὅν δὲ θεὸς ἡ κοιλία καὶ ἡ δόξα, πῶς ἂν καὶ ἰαθεῖεν
αὐτοὶ ῥημάτων ὁραπαίᾳ τῶν ἀνθρωπίνων; Οὐ μόνον
δὲ, ἀλλ' ἀντιδιατίθεται μάλλον αὐτοῖς κατηγορίας
κατὰ τοῦ ἱατροῦ συνδιάσκεψις. Ἐπισκέπτεται τοὺς
φιληδόνους καὶ ἀκρατεῖς τοῦ ἱατροῦ ὁ λόγος, ἐπὶ
τοσοῦτον ἀπτόμενος τοῦ πρωτοπαθοῦτος τοῦ τῶν
ἐκουσίως καμνόντων τῷ αὐτέξουσιν τῆς προαίρεσιως,
ὥστε καὶ ὁ αὐτὸς οὐ μὲν οὐδ' αὐτῶς ἐπέτρεπε (τίς
γὰρ ὡς οὗτος, κατὰ Παῦλον, ἐτίμησε τὸ τοῦ γάμου
σεμνὸν καὶ τίμιον;) ἀπέχεσθαι καὶ τούτου τῷ περι-
όντι τῆς προσοχῆς τοὺς πολλοὺς καὶ θάλασσης. Περὶ
πάντων δὲ τῷ τῆς *φωγοτροπίας* διδασκτικῷ τῆς φύλας
τῶν *τρεφόντων* ὁ νόος ἔτρεφε σιτοδότης· ὡς πάντων
τῶν ἀγαθῶν τὴν ἐργασίαν τῆς ἐλεημοσύνης, ἥ καὶ
τὸ, *Ἐγὼ ὅσον ἐποίησατε ἐν τούτων*, ὥστε ἐδί-
δασκε ταύτη τὰ πάντα περιοριζόμενος. Μενούγγε
τοσοῦτον ἀκούοντες τὸν λόγον τοῦ θεοῦ ἀνδρὸς πρὸς
φύλαξιν εἰλκυντο πάντες, ὥστε τῷ σκωρπισμῷ τοῦ
πλούτου, τοὺς τοῦτον κομῶντας, τῶν πάλαι πενήτων
ἀπορώτεροι γεγενῆσθαι· τὸ δὲ, τέλειον εἶναι κατὰ Χρι-
στον, προσευπορηκεῖναι, καὶ τὸν οὐράνιον ἀποκληρώ-
σασθαι θησαυρόν· ὃν ὅν δ' οὐτῶν ἐσιγγιτῆς τῶν
καλῶν Ἰωάννης, ὅς τῆς ἐλεημοσύνης ἐπωνομάζετο.
Τί δὲ τοῖς συκοφάνταις, τί δὲ τοῖς ἀλαζονευομένοις
ἐπάροει τύφου, καὶ τῷ διακένῳ τῆς ὑπερηφανίας,
τί δὲ τοῖς ἀσώτῳ βίῳ εἰς τὸ ἴδιον σῶμα χαλεπῶς
ἁμαρτάνουσιν, ἡ φρενῶν ἐνδεία, τῇ αὐτῶν ψυχῇ προ-
τιθεῖσι ἀπώλειαν, τί τοῦτοις ὁ μέγας προσεπενήσεν
ἱατρός; Τὸ πολυειδὲς τῶν ἀλεξητηρίων φαρμάκων,
τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν παθῶν, τὴν διὰ μετανοίας ἐργα-
σίαν τὴν σωτήριον. Ἐὼ λέγειν τὸν περὶ τῆς ἀγάπης
καὶ τῆς φιλοφρονίας καρπὸν· ὃ πάντας βρῖθειν παι-
νομένους ἀπέδειξε, δρόσῳ γλυκερῇ τῶν ἑαυτοῦ ῥη-
μάτων τὴν ἀντὶ τῶν μουσικῶν ἁμαρτίων ἐν πᾶσιν
ἐργοῖς, ὅσοις ὁ βίος τὸ ἀνθρώπινον ἐκδιάζεται,
θεῖον ὥδην διηγεκῶς ἁμαρτίζειν ἐγκλεσόμενος.

ἱγ'. Ἄρ' οὐκ ἐν τῇ κατ' αὐτὸν ταῦτα μόνον ἐκκλη-
σία, καὶ πόλει καὶ περιχώρῳ, τῶν δὲ μακρὰν οὐ
προνοεῖται, τῷ πληθεῖ τῶν κλησίων τὴν σωτηρίαν
δοῦναι ἀρχοῦμενος; Διελθὲ μοι τῷ νῦν Θράκης ἀπά-
σης, Ἀσίας, Πόντου, Φοινίκης, Κελτῶν τὰ εὐρύ-
χωρα, καὶ τοὺς πέραν τοῦ Ἰστροῦ νομάδας Σκυθας.
Ποῖος ἀποκέρυπται τόπος τῆς ἐκείνου τῶν λόγων
ἀκτίνο; Οὐδεὶς. Ἥλιος μὲν γὰρ τῷ μεγάλῳ δαδὶ
ἐπαίνεται, θαυμάζεται, τῷ μεγέθει, τῇ ἐλλάμψει, τῇ
ἐξέδῳ, τῷ καταντήματι, τῷ μὴ ἀποκεκρύφθαι τόπον
τινὰ τῆς ἐκείνου θερμῆς καὶ λαμπρόδος. Τῶν δὲ
τούτου καλῶν τὰ ἐξάρτητα, τῆς ἡλιακῆς ἀκτίνος;
πολλῷ τῷ περιόντι τῆς ἐνεργείας, τὸ διάφορον ἀπ-
ηνέγκαστο· καὶ τοσοῦτον πλέον, ὅση διαφέρει τῷ
ἄλλως αὐγαζομένον τὰ λογικῶς φωτιζόμενα. Ἐπὶ
τούτῳ ἐρῶ, οὐκ ἡλὴν δασεῖα τὴν εἰς τῶν Μαρκίωνος

ἐκάλυπτεν ἀναθυμιάσεων, καὶ ταύτην (σὺν θεῷ φά-
ναι) τῇ μαρμαρυγῇ τῶν οἰκείων λόγων διασκεδάσας
ὁ ἡμέτερος ἥλιος, λευκὴν καὶ ἐκείσε τὴν τῆς ὀρθο-
δοξίας ἡμέραν ἐφῆπλωσε. Τί μοι τὰ πόρρω λέγειν;
Ἐρευνῇ τῆς ἐαυτοῦ ἀρχιεπισκοπῆς τῆς διαίτης τὸ
σιτηρέσιον, καὶ τὰ μὲν περιττὰ τῶν ἀναλωμάτων,
τὰ τῶν νοσοκομείων ἀναπληροῦν διορισάμενος ὑπε-
ρήματτα. Ἐθέλων δὲ τύπον ἑαυτὸν παρ᾽ αὐτὸν καὶ
τοῖς μετ' αὐτὸν, ἰδὼν μισθῷ, κατὰ Παῦλον, ζῆν ἡγω-
νίζετο. Ἄλλ' ὅμως ἀνάγκη τῆς ἐκκλησίας αὐτὸν
ἀποτρέφειν, καὶ οὐδὲν ἀπεικός. Ἄξιος γὰρ ὁ
ἐργάτης τοῦ οἴκου μισθοῦ. Τίς δὲ ποιμαίνει
ποιμνὴν, τῷ γάλακτι ταύτης μὴ σιτιζόμενος; ἢ τίς
ἀμπελῶνα φυτεύσας, οὐ μεταλαμβάνει τοῦ ἐκεῖθεν
καρποῦ; Εἰ δὲ μὴ συνήθειέ τι, ἢ παρηγεῖτο παρα-
καλούμενος, τί τοῦτο; Ὅτι πρῶτον μὲν οἴνου μετα-
σχεῖν ἀνεβόλλετο, τῆς κεφαλῆς τὸ θερμὸν προβαλλό-
μενος. Ἐνίοτε γὰρ τῷ διὰ ῥόδων ἔν θέρει, καὶ
μόνῳ ἐχρήτο. Δεύτερον δὲ ὅτι κατατρύχων ἦν ἐκ
τινος ἀσθενείας ὁ στόμαχος, καὶ τάξιν οἰκείαν οὐκ
εἶχεν· ὥς πολλάκις βρωτοῦ μεταλήψει, τῷ ἀγδεῖ
τοῦ στομάχου μηδὲν σιτίζεσθαι. Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ
καὶ ταῦτα τὴν καθόλου λήθην ἐνεποίει τῆς βρώσεως.
Ποῖα δὲ ταῦτα; Ἡ τῆς διδασκαλίας φροντίς, ἢ ἐν
πνεύματι θεωρία, τῆς τοῦ λόγου θεραπείας, τῆς
τῶν Γραφῶν ἱστορίας, τῆς τῶν χηρῶν κηδεμονίας
ἢ ἐπιμέλεια, τῶν ἄλλων, οἷς ὁ τῶν ἱερῶν πλέκεται
στέφανος, ἢ διηνεχῆς μελέτη καὶ μέριμνα. Χῆραί
τιναι; ἦσαν τριηκᾶτα φιλόσκαροι, αἷς αἰεὶ παραινῶν,
παίθει δούλῳ ἐλθεῖν τὸ ἔτερον, ἢ τῷ πρέποντι βίῳ
χῆραις βιοῦν, ἢ χωρεῖν ἐπὶ δευτέρους γάμους, ἢ
ὁ θεὸς νόμος ἀνύδριτος μένη καὶ ἀδιάπτωτος· τοῖς ἐκ
τοῦ δήμου, λιτανείαις ἐπαγρυπνεῖν καὶ δεήσεσι
νυκτὸς καὶ ἡμέρας· γυναῖξιν, αἷς ἡ πρόδος εἰργη-
ται, κατ' οἴκους προσεύχεσθαι· πλουσίοις ἀποστο-
λικῶς ἡσφαλίζετο μὴ ὑψηλοφρονεῖν, μήτε τῷ ἀδελφῷ
καὶ ἀσπάζεσθαι τοῦ πλούτου καὶ διαβρέοντι ἡλιπικέ-
ναι.

ἰδ'. Ἀλλὰ καὶ ταῦτα ἐκ πολλῶν ἐπιτροχάδων ὁ
λόγος ἐν βραχεὶ διηγόρευσε. Ἀρχὴ δὲ τις ἐντεῦθεν
ἕλλη παρίστηκε, πρὸς ἣν καθιστάμεθα. Τὸν μὲν
ἦδη πρῶτως χειρὶ καὶ εἰκόνι Θεοῦ τιμηθέντα μὴ
φέρων ὁρᾶν ἐπὶ τοσοῦτον ὁ ἀντικείμενος τῆς ἀπόνου
τρυφῆς καὶ διαίτης ἐκείνης, παρεσκευάσατο γενέ-
σθαι καὶ τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦ παραδείσου, καὶ τῆς
τιμῆς ὑπερόριον, ὅφει, καὶ βρώσει, καὶ γυναίκει, καὶ
δόλῳ τὴν αἰμιον ζωὴν καὶ τὸν θάνατον τούτου
μηχανησάμενος. Ἐκεῖνος καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἀναι-
δέυεται, τὸν ἰδὼν ἐξαιτούμενος· ὁ αὐτὸς μηχανέτι
στέγων ὁρᾶν τὴν Ἐκκλησίαν ὡσεὶ παράδεισον ὠρα-
ζομένην, καὶ τῷ κάλλει τῶν οἰκείων καρπῶν, τῶν
τείκνων ἀσπράπτουσαν, καὶ τὸν γεωργὸν τὴν τῆς
ἐντολῆς ἀξίαν συντηροῦντα καὶ τῆς εἰκόνος, τὰς
ἀποστατικὰς ὑπ' αὐτὸν δυνάμεις συμπαραλαμβάνει,
μηχαναῖς; θοαῖς καὶ μεθοδεῖαι; τὸν κατὰ τοῦ καλοῦ
γεωργοῦ καὶ ποιμένος πόλεμον ἀναβρίψασάμενος. Καὶ
ὅπως, ἀναλαβὼν διηγῆσθαι· Σαραπίων τις οὗτος κα-
λούμενος, διακόνος τελῶν, καὶ ὑπὸ τῷ καλῷ ποιμένι.

¹⁸ Act. xi, 20. ¹⁹ Luc. x, 7.

A Marcionis exhalationum. tegebat Orientem; cum
eum autem, Dei gratia, suorum verborum splen-
dore sol noster dissipasset, extendit album diem
orthodoxæ fidei. Quid opus est ut ea dicam, quæ
sunt procul remota? Scrutatur quantum framenti
redderet suus episcopatus ad victum sustentandum,
et iis, quæ redundabant ad sumptus, supplet defe-
ctum nosocomiorum, se autem volens posteris
præbere exemplar, sua mercede, sicut Paulus ¹⁸,
contendebat vivere, sed tamen necessarium est
eum ali iis quæ sunt ecclesiæ; idque est consenta-
neum. Dignus est enim operarius mercede sua ¹⁹.
Quis vero pascit ovem, et non lacte ejus nutritur?
aut quis, cum plantavit vineam, fructus ejus non
est particeps? Ille autem cum nemine comedebat,
et invitatus recusabat; quanam de causa? quod
primum quidem vinum bibere renuebat, prætexens
calorem capitis. Nonnunquam enim utebatur solum
in æstate eo quod dicitur *ex rosis*. Secundo autem,
quod ex quadam imbecillitate male habebat sto-
machus, et nequaquam suo frangebatur munere;
adeo ut sæpe cum cibum sumeret, propter stoma-
chi fastidium, minime omnino aleretur. Non solum
autem ea, sed hæc quoque efficiebant, ut cibi om-
nino oblivisceretur. Quænam ea sunt? Studium do-
ctrinæ, in spiritu contemplatio, verbi curatio,
Scripturarum cognitio, cura viduarum, aliorum,
quibus sacerdotum corona contextitur, meditatio
assidua et sollicitudo. Erant tunc quædam viduæ
carnis amatrices, quibus assidue suadens studet
ut alterum eligant e duobus: ut vel vitam agant
quam decet viduas; vel se ad secundas nuptias
conferant, ut lex divina maneat illæsa et inviolata.
Iis qui erant ex populo, suadebat nocte et die vi-
gilare in precibus et supplicationibus; feminis
quibus non licet foras progredi, domi precari. Di-
vites apostolice admonebat, ne nimis altos spiritus
conciperent, neque in incertis instabilibusque
et diffluentibus divitiis omnino spem haberent.

14. Sed hæc quidem pauca ex multis volubiler
recensuit oratio. Hinc autem aliud quoddam exis-
tit, in quo sumus, principium. Eum quidem qui
manu et imagine Dei primum fuerat honoratus, non
ferens adversarius videre ita frui nullo labore par-
tis deliciis et victu, effecit ut a Deo, paradiso et ho-
nore expelleretur, serpente, et cibo, et muliere, et
dolo, ignominiosam vitam et mortem ei machina-
tus. Ille etiam adversus Deum se impudenter gerit,
Job inculpans. Idem non amplius sustinens videre
Ecclesiam, quæ erat speciosa instar paradisi, et
suorum fructuum, nempe filiorum, resplendebat
pulchritudine; et agricolam, qui ei præcepti et
imaginis conservabat dignitatem, rebellibus quæ
sub ipso sunt potestatibus eum curat comprehen-
dendum machinis et insidiis, suscitans bellum ad-
versus bonum agricolam et pastorem. Quomodo
autem? narrabo ab alto repetens. Quidam nomine
Scrapion, qui erat diaconus sub hoc egregio pastore,
invidia diaboli et mulieris impulsu (indicabit autem

eam quoque oratio), cum esset callidus et malitiosus, pastori vero familiaris, movet omnem, ut dicitur, lapidem, ut odium et offensionem excitet adversus divinum pontificem. Et primum quidem hoc facit: cum Severiano episcopo colloquens, aut aliquid eorum dicens, quæ dicuntur quotidie, fretus ea quæ apud pontificem ei erat fiducia et loquendi libertate, sedens cum eo disserebat. Ut autem solet in his accidere, quodam die non ferens dedecus Severianus, suam attendens dignitatem et gradum diaconi, dicitur aliquando tale quid dixisse: Si Serapion mortuus fuerit Christianus, Christus non fuit homo. Hoc cum audivisset vaser ille et plane factus ad malitiam, cum dictum divisisset, apud sanctum accusat Severianum, ut ejus et Christi inimicum, ut qui dixisset, Christus non fuit homo, e sua caterva hujus dicti testes producens. Quid ergo oportebat facere zelotem illum Effiam, o per ipsam justitiam? (detur enim sic inter laudes dicere) dimittere id quod sibi fuerat renuntiatum? non credere ea quæ dicta fuerant a testibus? procul amandare eos qui loquuntur pro Christo? Et quis non ægre tulisset, et reprehendisset pontificem, cum callidus horum artifex, etiamsi tunc ignoraretur malitia, propterea quod actus esset perversus, clamaturus esset adversus Judicem et pastorem? sed *sicut audio, judico*²⁰, inquit Christus, cum adhuc esset in hac vita et carne. Cujus discipulus, justam sic ferens sententiam, e civitate expellit Severianum, ut qui blasphemavisset. Quem cum, quæ tunc imperabat (erat autem Eudoxia), hæc audivisset esse passum, tollens filium Theodosium plane adhuc infantem, eum ponit ante sancti pedes, et plurimis adacto sacramentis persuadet pontifici, ut cum Severiano ineat amicitiam. Severianus vero amicitiam quidem simulat, belluam autem inimicitiarum agni pelle contegit, et adversus pastorem facta conspiratione, non leves apud populum dispergit calumnias, de omnium amore in pontificem moliens plurimum detrudere. Ille autem calumnias quidem, quæ in eum struebantur, parum aut nihil omnino curabat; fama vero suæ in dicende gloriæ et alterius utilitatis, efficiebat, ut totæ civitates et insulæ confluerent et convenirent. Nam nec Romæ quidem magnus episcopus Innocentius, erat bonorum ejus ignarus; sed eum in magna habebat existimatione ad eum scribens litteras et vicissim accipiens.

45. Volo paululum immorari in jucunda narratione, quomodo Paulus, qui est et mysta et eruditor arcanorum mysteriorum, pontificem initiaverit in mysteriis. Cum divinas ejus epistolas earum interpretes et expositor percurreret, erat, ut est verisimile, dubia et suspensa cogitatione, dicens: Quis scit, an Deo grata mea sit interpretatio? Hæc cogitans, rogabat ut de ea re a Deo fieret certior, quod etiam cito hoc modo factum est. Quidam ex iis qui imperatori erant familiarissimi, offendit imperatorem, qui

²⁰ Joan. v, 30

Α τὰ τὸν φθόνον διαδόλου καὶ γυναικὸς ἐπηρεῖ· (δεῖξαι δὲ καὶ ταύτην ὁ λόγος) δεινὸς ὢν καὶ σοφὸς εἰς κακίαν, οἰκτεῖ· δὲ τῷ ποιμένι, πάντα λίθον, ὃ δὴ λέγεται, κινεῖ, μίσους καὶ σκανδάλων τῷ θεῷ ἀνεγείραι ἀρχιερεῖ. Καὶ πρῶτον μὲν τοιοῦτόν τι δρᾷ· Σευηριανῷ τῷ ἐπισκόπῳ προσομιλῶν, ἡ τινι τῶν ἄλλων ἔσαι ἡμέραι διαλεγόμενος, δὴθεν τῇ πρὸς τὸν ἀρχιερέα θρησκείᾳ παρρησίᾳ, καθεζόμενος αὐτῷ διελέγετο. Οὗτα δὲ φιλεῖ ἐν τοῖς τοιοῦτοις, ἐν μὲν ποτε μὴ ἐνεγκὼν τὰ τῆς ἀτιμίας· ὁ Σευηριανὸς τῇ ἑαυτοῦ ἀξίᾳ προσκύν, καὶ τῷ τοῦ διακόνου βαθμῇ, λέγεται ποτὲ τι τοιοῦτον εἰπεῖν· Εἰ Σαραπίων Χριστιανὸς ἀποθάνῃ, Χριστὸς οὐκ ἐνηνθρώπησε. Τοῦτο ἀκούσας ὁ δεινὸς ἐκεῖνος, καὶ πολλὸς εἰς κακίαν, διατεμὼν τὸ τοῦ ἔπους, διαβάλλει Σευηριανὸν τῷ ἁγίῳ, ἐχθρόν τε ὄντα αὐτοῦ καὶ Χριστοῦ, ὡς εἰπόντα, Ἄρα Χριστὸς οὐκ ἐνηνθρώπησε, μάρτυρας τοῦ ἔπους τοῦ στίφους ἑαυτοῦ προβαλλόμενος. Τί οὖν ἔδει ποιῆσαι τὸν ζηλωτὴν ἐκεῖνον Ἥλκιν, ὃ πρὸς τῆς δικαιοσύνης αὐτῆς (δεδοσθῆναι γὰρ οὕτως εἰπεῖν μετὰ τῶν ἐπαίων); μεθῆναι (sic) τῷ ἀπαγγέλλματι; διαπιστῆσαι τὰ μαρτυρούμενα; πέρρω τοὺς δὴθεν ὑπὲρ Χριστοῦ λαλοῦντας ἀποδιαπομπήσασθαι; καὶ τίς ἂν οὐκ ἐπεστύγνασε, καὶ κατεμέμψατο τοῦ ἀρχιερέως, τοῦ δεινοῦ σοφιστοῦ τῶν τοιούτων, καὶν τέως ἡγνοεῖτο τὰ τῆς κακίας τῷ ἀντιστροφῷ τοῦ δράματος, καταδοξασαντος τοῦ κριτοῦ καὶ ποιμένου; Πλὴν οὖν, καθὼς ἀκούω, κρίνω, φησὶ τῷ βίῳ τούτῳ καὶ τῷ σαρκίῳ ἔτι παρὼν ὁ Χριστὸς· οὐ ὁ μαθητὴς τὴν κρίσιν ἐνδοκον οὕτως ποιησάμενος, ἐξελεῖ τῆς πόλεως Σευηριανὸν, ὡς δὴθεν βλασφημήσαντα. Ὅν ἡ τνικαῦτα κρατούσα (Εὐδοξία δὲ ἦν), διαγνοῦσα τοιαῦτα παθόντα, ἀραμένη τὸν υἱὸν θεοδόσιον κομιδῇ νηπιάζοντα, τοῦ ἁγίου τοῖς γόνισι τίθησι, καὶ ὅρκους ὅτι· πλείστοις πείθει τὸν ἀρχιερέα φιλεῖσαι πρὸς Σευηριανόν. Ὁ δὲ Σευηριανὸς τὴν μὲν φιλίαν ὑποκορίζεται, τὸ δὲ θηρίον τῆς ἐχθρας τοῦ ἀμνοῦ τῷ κωδῆρι περικαλύπτει· καὶ πατρίαν συστήσας κατὰ τοῦ ποιμένου, οὐ τὰς τυχοῦσας διαβολὰς τῷ δήμῳ ἐγκατασπείρει, τῆς πρὸς τὸν ἀρχιερέα παρὰ πάντων ἀγάπης τὸ πλεόν ὑποτέμνειν ἐκμηχανώμενος. Ὁ δὲ τῶν μὲν κατ' αὐτοῦ διαβολῶν μικρὰ οὐδ' ὅλως ἐφρόντιζε· τῇ δὲ περὶ αὐτὸν φήμῃ τῆς τοῦ λόγου δόξης καὶ τῆς ἄλλης ὠφελείας, πόλεις ὅλας καὶ νήσους συνεισρεῖν ἐποίει καὶ συνεισέρχεσθαι. Οὐδὲ γὰρ οὐδ' ὁ Ῥώμης μέγας Ἰννοκέντιος ἀμοιρος τῶν τούτου καλῶν, ἀλλ' ἐν μεγάλῃ μοίρᾳ τὴν αὐτοῦ ἀποδοχὴν ἐποιεῖτο, γράφων αὐτῷ καὶ ἀντιγραφόμενος.

ιε'. Βούλομαι δὲ μικρὸν ἐπισχεῖν, τοῦ μύστου καὶ μυστηρίων τῶν ἀρρήτων Παύλου τῇ πρὸς τὸν ἀρχιερέα μυστῇ τῷ λόγῳ καταρτυφῆσαν. Τούτου τὰς θέας ἐπιστολάς ὁ τούτων ἐρμηνεύς καὶ ἐξηγητὴς διερχόμενος, ὡς εἶχες, ἐταλάνταυε, λέγων· Τίς ἄρα οἶδεν, εἰ ἀρεστὰ τῷ θεῷ τῆς ἐμῆς ἐρμηνείας; Καὶ ταῦτα διανοοῦμενος ἔδειτο θέας· τινὲς περὶ τούτου πληροφορίας· ἦν δὴ καὶ λαμβάνει ταχέως τὸνδε τὴν τρόπον· Τῶν οἰκιστῶν τις τοῦ βασιλέως προσκρούει τῷ βασιλεῖ, καὶ θάνατον ἀπειλεῖται· καὶ δια-

πέμπεται τῷ θεῷ ἀρχιερεὶ μεσίτην, τοῦ παραγενέ-
σθαι νυκτὸς πρὸς αὐτόν, διὰ τὸν φόβον τοῦ βασιλέως,
καὶ ἀπαγγεῖλαι τὰ κατ' αὐτόν· οἷς εὐδοκήσας ὁ ἅγιος,
διὰ Πρόκλου τοῦτον ἐλθεῖν ἐγκυλεύεται. Ἡ νύξ παρ-
ῆν, συμπάρῃν δὲ ὁ ἱκέτης, περὶ τὴν ὑπόμνησιν ὁ
Πρόκλος ἀπυλογεῖται. Εἶτα περισκοπεῖ πρῶτον ὁπῆς
διὰ τινος, καὶ ὁρᾷ τὸν ἀρχιερεῖα κατὰ τὸ εἰσθδὸς ἐν-
θρονιζόμενον γράφοντα, τὰ δὲ ἦν ἡ τῶν θεῶν Ἐπι-
στολῶν ἐρμηνεία. Τότε οὖν δὴ, τότε τοῦ φοβεροῦ
ἐκείνου ἀξιοῦται θαύματος. Ὁρᾷ γὰρ ὁ Πρόκλος τὸν
θεῖον ἀπόστολον Παῦλον ἐπιτεκλιμένον ὅπισθεν τοῦ
ὀρόνου, πρὸς τῇ κεφαλῇ τοῦ ἀρχιερέως, καὶ τὸ
στόμα θέντα δεξιῷ τοῦτου ὡτίῳ, καὶ ὁμιλοῦντα αὐτῷ.
Ἐκστασις λαμβάνει Πρόκλον καὶ ἀτορία, πῶθεν ἔρα
εἰσεληλυθεν ὁ ὁρώμενος (ἡγνῶν γὰρ ὅστις ἦν) καὶ
παρῆναι τοῦτω καρτερῆσαι μικρόν. Πάλιν μετὰ μι-
κρόν περισκοπεῖ καὶ ἅπας καὶ θί, καὶ ἡ αὐτὴ θεω-
ρία. Ἐγκαλεῖται ὁ Πρόκλος παρὰ τοῦ μεγιστάνος,
εἰπόντος, ὡς οὐκ ἐχρῆν σε εἶδέναι τὴν ἐμὴν προσδο-
κώμενον θάνατον, ἕτερον προσεπαγαγεῖν τῷ ἁγίῳ.
Ὁ δὲ πληροφροῖ τοῦτον, τοῦτο μὴ ἐννοήσασθαι. Ἐτι
τούτων διαπορούμενων, ὁ κήρυξ πρὸς τὰς ὁμορίες
ἐκμυθίας ἀνίσταται τοῖς χροῦμασιν. Ἐνταῦθεν ὑπο-
στρέφει ὁ ἄνθρωπος, πρὸς τὴν δευτέραν νύκτα τὰ
τῆς ἐλπίδος ἀποσαλεύων. Καὶ ἡ ξευτέρᾳ παρίστατο
νύξ, καὶ ἡ τρίτῃ· καὶ πάλιν τὰ ὅμοια τοῦ θαύματος.
Τούτοις καταπληττόμενος, ὅψε καὶ μόλις ἡσθίθη ὁ
Πρόκλος ἀορατὰ θεῶν ἀπεσιτάλλαι τὸν ὁμιλοῦντα,
καὶ φησὶ πρὸς τὸν μεγιστάναν ἐκείνον· Ὁ βέλτεστε,
θεοῦ ἀντεκράττοντος, σπουδαῖς ἀπάσας ὁ νόμος ἀν-
ήνυσας. Ἴθι τοίνυν παρακαλέσων τὸν θεὸν βοηθῆσαι
σοι. Ἡμέρα παρῆν, καὶ εἰς μνήμην ἐλθὼν τοῦ ἱκέ-
του ὁ ἀρχιερεὺς, διηρώτα, εἰ παρεγένετο. Μανθάνει
τοῖνον τὰ κατ' αὐτόν παρὰ τοῦ Πρόκλου, εἰπόντος· Ἐτι
καὶ πᾶντα, ὡς ἰδιόζοντί σοι μεθ' ἐτέρου τὰς παρ-
ελθούσας νύκτας, συνείδων μὴ προπατεύεσθαι. Καὶ
τίς οὗτος, τοῦ ἁγίου ἀπερωτήσαντος, ἀρχάμενος ὁ
Πρόκλος, τῷ μὲν λόγῳ τὸ πᾶν διέξεισι τοῦ θαύματος,
τῷ δακτύλῳ δὲ διὰ τῆς εἰκόνος ἀριθροῦστα τὴν
ἀποστολικὴν παρουσίαν ἱστοῦμενος [τὸ πᾶν διέξεισι
τοῦ θαύματος]. Οἷς ἐπιτίσας τὸν νῦν ὁ θεὸς οὗτος
ἄνθρω, διέγων σαφῶς τὰ τοῦ θαύματος, καὶ τὴν πλη-
ροφρίαν τοῦ ἐξαίτηματος εἰληφώς, πρὸς τὸ θεῖον
εὐχαριστίας ἀντίθει. Καὶ πάλιν τὸν ἱκέτην προσ-
καλεῖται, καὶ ὁμιλεῖ· μεσιτεύει δὲ πρὸς τὸν βασι-
λέα, καὶ πρὸς τὴν πρώτηραν ἀρχὴν ἀποκαθιστᾷ, καὶ
τὰ λείποντα τῶν θεῶν Ἐπιστολῶν ἀναπληροῖ προ-
θυμότερόν τε καὶ χαριέστερον. Ταύτη τῆς ἐμῆς
διηγήσεως ἡ μερίς. Σὺ δὲ μοι λέγε τὸν σὸν λοξίαν,
τὸν σὸν χρυσυλάτου τρίποδος τὸν θεσπευδὸν, ὁ ἐμὲ
διώσας, ὁ τοῖς μύθοις μεγαλουργούμενος, καὶ τὴν ἐκ
τῶν δαφνηφάγων ὅσα λαυμάτων τῆς σῆς Φοῖβαςτρίας,
καὶ τοὺς χρησμούς, τοὺς ἐκ δρυῶν ληρεῖς, τὰ Ὁρ-
φέως μυστήρια, τοὺς Τειρεσίδας ἐκείνους, τοὺς ἀνι-
πότῃδας, τοὺς σοὺς νημερτεῖς ὑποφῆτας. Ἐγὼ γὰρ
λέγειν τοῦ φοῖβου σου τὸ φιλότιμον φιλοτιμούντες
σου τὸ εὐηθές, καὶ τὴν πρόδωκον διὰ τῆς μαντεσσύ-
νης τῆς ἀμύμονος, τῆς ἐξ ἀστραγάλων, καὶ κριθῶν,
καὶ λεβάνων, ἔτι δὲ διὰ πλίνθων, καὶ λύχνων, καὶ
φύλλων, καὶ κύβων. Ὁκνῶ τῆς δι' ἐντόμων καὶ δέρ-

A mortem minatur; et mittitur qui apud divinum
pontificem intercederet, ut noctu ad eum veniret
propter metum imperatoris, et sua ei exponeret.
Quibus assentiens sanctus, per Proclum jubet ut
veniat. Nox aderat, et simul etiam aderat is qui
erat supplex. Ut cum admoneret, dat operam Proclus.
Deinde primum aspicit per quoddam foramen. Et
videt pontificem, ut consueverat, in sede sedentem
et scribentem. Ea autem erat interpretatio divina-
rum Epistolarum. Tunc autem, tunc illo terribili
dignus habetur spectaculo. Videt enim Proclus di-
vinum apostolum Paulum inclinatam post sedem ad
caput pontificis, et os admoventem iuri ejus dex-
teræ, et cum eo colloquentem. Proclum incessit
stupor et admiratio, quam ingressus esset qui
cernebatur. Ignorabat enim quis esset; et rogat
hominem ut parum exspectet. Rursus paulo post
aspicit, et semel, et bis; et erat idem spectaculum.
Reprehenditur Proclus ab illo optimato qui dixit:
Non oportebat te, cum videres mortem quæ mihi
expectatur, alium ad sanctum adducere. Ille autem
ei affirmat, se de eo nihil cogitasse. His adhuc du-
bitantibus, præco ad matutina cantica excitat ligni
pulsibus. Homo itaque revertitur, in secundam
noctem spem rejiciens. Accessit secunda nox et
tertia; et erat rursus simile spectaculum. His ob-
stupfactus, vix tandem sensit Proclus nemine vi-
dente a Deo missum esse eum qui loquebatur; dicit-
que illi optimati: O optime, Deo resistente, studiis
omnibus labor est inutilis. Roga ergo Deum ut
tibi opem ferat. Dies aderat, et cum supplicis re-
cordatus esset pontifex, rogavit an accessisset. De
eo ergo et significat Proclus, qui hæc etiam dixit.
Cum tu præteritis noctibus seorsum esses cum alio,
statui non temere accedere. Cum sanctus autem
rogasset quisnam esset is? incipiens Proclus verbis
quidem totum persequitur miraculum, digito autem
per imaginem evidentissime probans eum fuisse
apostolum, totam narrat seriem miraculorum. Qui-
bus cum adhibuisset mentem hic vir divinus, aperte
intellexit spectaculum, et factus certior suam ac-
cepisse petitionem, Deo egit gratias. Deinde sic
rursus accersit supplicem, et cum convenit, et pro
eo intercedit apud imperatorem, et priori restituit
magistratui, impletque promptius et alacrius quæ
restabant ex divinis epistolis. Hæc sunt partes meæ
narrationis. Tu autem, dic mihi totum loxium vatem
aurei tui tripodis, qui me persequeris et vocem ex
laurivoro gutture tuæ Phœbadis, responsa, nugæ
ex quercubus, Orphei mysteria, illos Tiresias, illos
qui sunt illotis pedibus, tuos veros prophetas. Nilto
enim dicere Phœbi tui magnificentiam, qui honore
tuam afficit stultitiam, et tibi præbet præscientiam
per vaticinationem: vaticinationem quam nemo
potest reprehendere; quæ sit ex talis, et hordeo,
et thure; et præterea per lateres, et lucernas, et
folia, et cubus. Vereor dicere quæ per insecta
sunt, et pelles, et reliqua membra, ex diversis ani-
malibus, per viasque, et mortuos, mysticas præ-
scientias. Quorum omnium quod est vera præ-

clarissimum est incredulitas, et contumelia id quod creditur. Sed illi quidem nugentur; nobis autem ad rectum deducatur oratio, deducatur nostra quoque vita universa melius illius intercessionibus. Post hæc cognoscitur ab accusatoribus, quæ per pontificem data est salus ei, qui confugerat, et regressus ad priorem dignitatem; eosque incendentes flammæ invidiæ faciunt rabie agitari et furore adversus eum qui dedit salutem: huius furoris præcipuum accipientes ministrum diaconum, quem prius diximus, Serapionem. Quæ cognoscit quidem bonus pastor, ea vero nihil curat.

16. Cum autem videret multos servire avaritiæ, ipsam autem præ cæteris imperatricem, in eos producit in aciem gratiam suorum sermonum: nullius quidem personam publice nominans, communiter autem procurans salutem omnibus. Quod quidem eos, qui illo vitio laborabant, faciebat medico succensere et efferari. Jam autem venit ad caput oratio. Theodoricus ille, qui tunc erat patricius, cum esset ditissimus, ab imperatrice appetitur insidiis. Quid ergo facit vir ille? Confugit ad communem portum; et servatur quidem ab iis quæ ei parabantur, insidiis. Servatur autem meliori quoque et permanente salute, modo alio. Dispersit, dedit omnia pauperibus. Quomodo? Magistri consiliis et suasionibus. Qua ex re quid lucratur? Thesaurum cælestem, cum esset ei persuasum, Cornelii elemosynæ ejus quoque esse exæquandam elemosynam. Hæc cum rescivisset imperatrix, non potuit amplius contineri. Impudentiam autem et aliam temeritatem suam absque ullo rubore sancto indicat: eum bona Patricii lucratum esse nugabatur et objiciebat. Ejus enim, qui erat mundus, propter benignitatem admonitio erat inquinatæ sordida existimatio. Augetur ergo (quid enim opus est in singulis immorari?) in sanctum invidia: ex ea autem odium; ex eo maledicta; ex maledictis vero calumniæ; ex calumniis concilia. Transmutant, quod viderentur, non quod essent, sermones in nugas prolatas adversus imperatores. Fiunt hæc rursus alioqui validiora sermone habito in Eutropium. Dicatur autem modus, ut sit multorum doctrina et utilitas. Hic Eutropius cum perversis esset moribus et inclemens, ad malefaciendum autem malitiosus, talem laqueum (o novum inventum!) fabricatur inhumanitatis. Persuadet imperatori (apud imperatorem enim multum poterat) ut legem ferret, ne cui liceret confugere ad sacram et divinam mensam. Non multum autem intercessit temporis et suis laqueis (o justam poenam et celeritatem!) capitur qui fabricatur. Cadit enim, et ad eam quam aliis studuit prohibere, confugit ecclesiam. Propter hæc iusta reprehensione ea quæ fecerat Eutropius, suo sermone sapiens persequitur medicus, et hoc fuit accusatoribus alia injustitiæ occasio et insurrectio, ut qui cum non solum illi non mi-

ματος εἰπεῖν, καὶ τῶν λοιπῶν παρὰ διαφόρων ζῶντων μελῶν σοι, καὶ ὁδὼν καὶ νεκρῶν μνήσεις τε καὶ προγνώσεις· ὧν ἁπάντων ὡς ἀληθῶς τὸ σεμνότεστον, ἀπιστία, καὶ ὕβρις τὸ πιστευόμενον. Ἄλλοι μὲν ληρεῖτωσαν, ἡμῖν δ' ὁ λόγος πρὸς τὸ εὐθεῖς ἄγοιτο. Ἄγοιτο δὲ καὶ ὁ βίος ἅπας ἡμῶν, ταῖς ἐκείνου προσβείαις ἄμεινον. Μετὰ ταῦτα διαγινώσκειται τοῖς κατηγόροις ἢ διὰ τοῦ ἀρχιερέως σωτηρία τῇ προσφυγόντι καὶ πρὸς τὴν προτέραν ἄξιαν ἐπ' ἀνόδοσ· καὶ φθόνου φλόγες αὐτοῖς ἐξανάψασαι, λυττᾶν κατὰ τοῦ σῶσαντος ποιοῦσι καὶ μεμνημένοι τῆς τοιαύτης λύπης ἀρχιδιάκονον τὸν εἰρημένον λαβόντας διάκονον τὸν Σαραπίωνα· ὃ διαγινώσκει μὲν ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, φροντίδα δὲ τούτων οὐδεμίαν ποιεῖται.

17. Ὅρων δὲ τῷ φιλαργύρῳ πάθει πολλοὺς, αὐτὴν δὲ πρὸ τῶν πολλῶν βασιλευσάντων τὴν βασιλίδαν, τῶν ὁμιλιῶν τὴν χάριν ἀντιστρατεύει, προσωπικῶς μὲν οὐδένα δημοσιεύων, κοινῇ δὲ πᾶσι τὴν σωτηρίαν οἰκονομῶν· ὃ τοὺς κρατούμενους τῷ πάθει κατὰ τοῦ ἱατροῦ χαλεπαίνειν ἐποίει καὶ ἀποθηριῶσθαι. Ἦκει δὲ ὁ λόγος ἤδη πρὸς τὸ κεφάλαιον. Θεοδώρικος ἐκεῖνος, ὁ τρυκαῦτα πατρίκιος, ὁ πλουσιώτατος ὢν, παρὰ τῆς βασιλείας ἐπιβουλεύεται. Τί οὖν ποιεῖ ὁ ἀνὴρ; Ἐπὶ τὸν κοινὸν καταφεύγει λιμένα, καὶ σώζεται μὲν τῆς ἐκεῖθεν ἐπιβουλῆς, σώζεται δὲ τὴν κρείττω σωτηρίαν καὶ μένουσαν, τρόπον ἕτερον. Ἐσχόρπιτεν, ἔδωκε τοῖς πένθις. Πῶς; Τοῦ διδασκάλου συμβουλαῖς καὶ παραινέσειν. Ἐξ οὗ τί κερδαίνει; Τὸν οὐράνιον θησαυρὸν, πληροφορηθεὶς τῇ κατὰ τὸν Κορνηλίον ἐλεημοσύνῃ ἐξισωδῆναι καὶ τὴν αὐτοῦ. Ταῦτα μαθοῦσα ἡ βασις, οὐκ ἔτι γίνεται καθεκτὴ· τὰ δὲ τῆς ἀναίδειας, καὶ τῆς ἄλλης προπετείας ἀπηρυθριασμένως δηλοῖ τῷ ἁγίῳ· ἀποκερδῆσαι αὐτὸν τὰ τοῦ πατρικίου διεφληγάφει καὶ προεβάλλετο. Ἡ γὰρ τοῦ καθαρεύοντος διὰ φιλανθρωπίαν παράκλησις, ρυπῶσα τῆς μολυνόμενης ὑπόληψις ἦν. Αὐξεται τοίνυν (τί γὰρ δεῖ τοῖς καθ' ἕκαστον τὸν λόγον ἀπασχολεῖν;) ὁ κατὰ τοῦ ἀγίου φθόνος· ἐκ δὲ τούτου τὸ μῖτος, ἐκ τούτου αἱ λοιδορίαι, ταῖς δὲ αἰδιστολαῖς, ταῖς διαβολαῖς τὰ συνέδρια. Μεταποιοῦσι, τῷ δοκεῖν οὐ τῷ εἶναι τὰς ὁμιλίας εἰς ὅθλους κατὰ τῶν βασιλευσάντων δῆθεν ἐξ[αν]ηγεμένους. Ἐπισχέεται ταῦτα πάλιν ἄλλως καὶ τῇ κατ' Εὐτρόπιον ὁμιλίᾳ. Ὁ δὲ τρόπος λεγέσθω, παίδευμα τῶν πολλῶν καὶ ὠφέλεια. Εὐτρόπιος οὗτος, δυστροπία γνώμης ἀνευ ὑπάρχων, κακῶσαι κακὸς, τοιοῦτόν τινα βρόχον (ὡς τῆς καινῆς ἐπινοίας!) μισανθρωπίας τεκταίνεται. Παραπελθεὶ τὸν βασιλέα (καὶ γὰρ ἦν διὰ πολλῆς παρρησίας τῷ βασιλεῖ) νομοθετῆσαι, τοῦ μηδὲν ἐξεῖναι προσφεύγειν τῇ θεῇ καὶ ἱερᾷ τραπέζῃ. Καὶ οὐ πολὺ τὸ ἐν μέσῳ, καὶ τοῖς ἰδίῳ βρόχοις (ὡς τῆς δικαίας ποινῆς τε καὶ ταχυτήτος!) ὁ τεκταίνων ἀλίσσεται. Περιπίπτει γὰρ, καὶ πρὸς ἣν αὐτὸς τοῖς ἄλλοις κωλύειν ἐπαρῶδακεν, ἐκκλησίαν προσφεύγει. Ἐπὶ τούτοις τὸν δι' ὁμιλίας ἐλεγχον οἷς Εὐτρόπιος ἔδρασεν, ὁ σοφὴς διέξεισιν ἱατρός. Καὶ τοῦτο τοῖς κατηγόροις πρόφασις ἀδικίας ἄλλη καὶ ἐπ' ἀνάστασις, μὴ ὅτι τὸν δυστυχούντα οὐκ ἐλεονύοντο, ἀλλὰ καὶ δι' ἐλέγχων, λεγόντων, μαστίζοντος. Καὶ τῆς μὲν τοιαύτης ἐπαναστάσεως ἀρχηγὸς τε καὶ κορυφαῖος

ὁ Ἀλεξανδρεὺς Θεόφιλος ἦν. Οὐδεμία τῶ κατηγο-
ρουμένων περὶ τούτων φροντίς, πλὴν ἡ τοῦ Κρίστο-
νος θεραπεία. Ταύτης δὲ διὰ πάντων καὶ μόνης τὴν
φροντίδα ποιούμενος, διαγνούς· τότε τοὺς τὰ Ἀρείου
νοσούντας, χωρῶντας εἰς συνακτῆρια, πρῶτον μὲν
εὐχαίς, εἶτα σπουδαῖς ἀπάσαις ἐξελαύνει τῆς πό-
λεως. Ἀλλ' οὐ πολὺς ᾗδ' ἐπὶ χρόνος, καὶ πάλιν
χειραγωγῶν τὸ Ἀρειανίζον ἐκ τῶν τῆς συγκλή-
του, παρήρσιζεται· καὶ τὰ ἐντεῦθεν ἀνατῆσθαι
εἶπον. Ἀλλ' οἷα διὰ τῶν οὕτω λεγομένων ἀντιφώνων
Ἀρειανοὶ συμβαίνει καὶ ὀρθοδόξοις, τῶν μὲν λαμ-
πρότεροις ὕμνοις τὸ ὁμοούσιον ἱερολογούντων, τῶν
δὲ Ἀρειανῶν σαπαινουσμένων καὶ ἡττωμένων, καὶ δὴ
εἰς κινδύνου· ἀμφοτέρων ἐκ τῆς ἀμύλλης καταντη-
σάντων, ὁ λόγος παραδραμῶν τὸν τρόπον λεγέτω
τῆς τῶν ἀντιφώνων ἀπ' ἀρχῆς παραδόσεως. Ἔστι δὲ
οὗτος Ἰγνάτιος Ἀντιοχείας, ὁ θεοφόρος, τρίτος
χρηματίσας μετὰ γε τὸ μέγα καὶ κορυφαῖον τῶν
ἀποστόλων καλλώπισμα Πέτρον, ὃς καὶ αὐτοῖς συν-
διέτριβε τοῖς μαθηταῖς τοῦ Χριστοῦ, λέγεται θεῖας
ὅπτας εἰς ἀγγέλων κατηξιώσθαι δι' ἀντιφώνων
ὁμοούσιων τὴν ἄγλαν καὶ ὁμοούσιον Τριάδα. Ἐξ οὗ
ἐν Ἀντιοχείᾳ, καὶ ἐκείθεν ἀπάσαις ἐκκλησίαις ἡ τῶν
ἀντιφώνων, ἥ καὶ σταυροὺς ἀργυρέους τοῖς ἀντιφώ-
νοις παραπῆγνυσθαι, διεδόθη παράδοσις. Ἀλλὰ τοῦτο
μὲν ὥδε πως ὁ λόγος ἀπήγγειλεν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἄλλη
τις ἱστορίας ὑπόθεσις ἀπαντᾷ, ἡ κατὰ τὸν Κεῖτόν
φημι Γαῖον τὸν Ἀρειανὸν, ἐκὼν καὶ ταύτην ὁ λόγος
παραδραμεῖται, τοὺς φιλοπονωτέρους παραπέμπων,
ἢ μᾶλλον τοὺς ἀγνοούντας, εἰς τὴν κατὰ Θεοδώρητον
ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν, ἥτις καὶ τοῦτο ποιεῖ τοῖς
πολλοῖς, ὥπως τῷ κόπῳ καὶ τῇ παρήρσιζα τοῦ ἁγίου
ἐπιστομίζεται, καὶ τέως εἰρηνεύει· ὁ βαρβαρώδης
ἐκείνος ἀνὴρ.

ἰζ'. Ἐντεῦθεν αἱ κατὰ τοῦ Ἐφεσίων ἐπισκόπου
λίβελλοι Ἀντωνίου, καὶ ἡ πρὸς Ἐφeson τοῦ ἀρχιε-
ρέως ἀποδημία, καὶ ἡ πολλῶν καθ' ἡρέσεις ἐνδοκίος,
χρυσῶν φωραθέντων ἐπισκοπῆσαι. Ἐντεῦθεν ἡ κατὰ
Παυλικίου περὶ τινος χήρας πρὸς τὴν βασιλῆα
ἐγκλήσις. Μικρὸν δὲ τι τῷ διηγῆματι χαρισώμεθα.
Τάδε τῆς ἐγκλήσεως ἦν, χρέους κατασχέσεις ὡσεὶ
χρυσῶν πεντακοσίων. Ἄγει δὲ τοῦτον ἡ βασίλισ,
καὶ οὐ πρότερον ἀνῆκεν, ἕως οὗ ἀπήτησε μὲν ἐξ
αὐτοῦ ποσὶν χρυσίων λιτρῶν ἑκατὸν, ἀποδέ-
δωκε δὲ τῇ ἐγκαλούσῃ χρυσίους μόνους ἑξ καὶ τριά-
κοντα. Τί οὖν ποιεῖ τὸ ἐγκαλοῦν γυναῖκα; Ἐπὶ τὸν
κοινὸν καταφεύγει προστάτην· ὁ δὲ τὸν ἐγκαλούμε-
νον ἤγε, καὶ τὰ λείποντα τοῦ χρέους ἀπῆτει. Διέγνω
καὶ τοῦτο ἡ βασίλισ, καὶ δηλοῖ τῷ ἀρχιερεὶ ἀπολύσαι
τὸν ἄνδρα, ὡς ἀπαιτηθέντα παρ' ἐαυτῆς. Ἐνστασις
περὶ τοῦτου σφοδρὰ παρ' ἀμφοτέρων, καὶ τέλος εἰς
ἀναίδειαν κατὰ τοῦ ἁγίου χωρεῖ. Δύο γὰρ ἑκατον-
τάρχους σὺν τοῖς ἀρχομένοις ἐξαποστέλλει τοῦ ἀπο-
σπάσαι τῶν χειρῶν τοῦ ἁγίου τὸν ἐγκαλούμενον.
Ταῦτα ἡ πλεονέκτις γνώμη τῆς βασιλείας. Τί δὲ ὁ
δοξάζων τοὺς δοξάζοντας αὐτὸν, ἐξουθενῶν δὲ τοὺς
καταφρονούντας Θεός; Ἀγγελοῦ αὐτοῖς φοβερὸν ἐπ-
εφῆσιν ἐν ῥομφαίᾳ· ὅν ἡ πληθὺς ἐκείνη θεασαμένη
φρικτῶς εἰς τὰ πρὸς τὴν σάντα, καὶ τοῦτο· κατα-

sereri, sed illum etiam reprehensionibus flagellare
dicerent. Et hujus quidem insurrectionis dux erat
et princeps Theophilus Alexandrinus. Ei autem
qui accusabatur, nulla horum erat cura, sed so-
lum cultus Omnipotentis. Cum ejus autem solius
curam gereret perpetuam, cognovisset vero eos,
qui morbo laborabant Arii, in coelos congregari,
primum quidem precibus, deinde studiis omnibus
expellit e civitate. Sed non multum processerat
temporis, et rursus deducti Ariani a quibusdam
ex senatu, libere versantur in civitate. Et tacenda
quidem sunt gravia mala, quæ hinc sunt consecuta.
Quin etiam quæ per ea, quæ dicuntur Antiphona,
Arianis acciderunt et Orthodoxis, his quidem
claris hymnis celebrantibus homousium, dejectis
autem et superatis Arianis, cum utriusque ex con-
tentione venissent in periculum, prætermittens
oratio dicat modum primæ ab initio traditionis
Antiphonorum. Ille est autem: Ignatius, qui fuit
tertius Antiochenus episcopus, post magnum
et summum apostolorum ornamentum Petrum,
qui etiam versatus est cum ipsis Christi discipulis,
dicitur esse dignatus divina angelorum visione, per
Antiphona laudantium sanctam et ejusdem essentiae
Trinitatem. Ex quo Antiochiæ, et illinc omnibus
ecclesiis, Antiphonorum, qua etiam cruces argenteæ
in antiphonis figuntur, data est traditio. Sed hoc
quidem sic enuntiavit oratio. Quoniam autem oc-
currit illud argumentum historice, de Gallo, in-
quam, Gaius Ariano, eam quoque libens prætermit-
tet oratio, studiosos, vel potius eos, qui ignorant,
remittens ad Theodoretum historiam ecclesiasticam,
quæ hoc multis suppeditat, quomodo sancti
labore et dicendi libertate os ei obstruitur: et tunc
pacem agit vir ille barbarus.

17. Hinc sequuntur adversus Ephesiorum epi-
scopum libelli Antonii, et pontificis Ephesum mi-
gratio, et justa multorum depositio, qui deprehensi
sunt auro esse adepti episcopatus. Deinde Paulicii
a quadam vidua apud imperatricem accusatio.
Largiamur vero nonnihil narrationi. Continebat
autem accusatio, quod debitor esset circiter quin-
gentorum aureorum. Eum ducit imperatrix, nec
prius eum remisit, quam ab eo exegisset quanti-
tatem centum librarum auri: reddidit autem accu-
satrici tantum sex et triginta aureos nummos. Quid
ergo facit quæ accusabat mulier? Confugit ad
communem defensorem. Ille autem producendum
curavit eum qui accusabatur, et ab eo exigebat id
quod reliquum erat debiti. Hoc quoque rescivit
imperatrix, quæ significavit pontifici, ut eum di-
mitteret, cum ipsa ab illo exegisset pecuniam. De
hac re inter utrumque vehemens exoritur conten-
tio; et postremo res eo deducitur, ut per impuden-
tiam procedatur adversus sanctum. Mittit enim
duos centuriones cum suis cohortibus, ut eum qui
accusabatur, a sancti manibus abstraherent. Ille
avara mens imperatricis. Quid autem qui glorifi-
cat eos, qui ipsum glorificant, nihili autem pendit
eos, qui ipsum contemnunt, Deus? Angelum eis

mittit terribilem in rhomphæa. Quem cum illa videret multitudo horribiliter stantem in vestibulis et eis occurrentem, minaciter, timet quidem et metu afficitur: revertitur autem cum tremore et magna admiratione, et similibus. Cum hæc autem rescivisset imperatrix, metu quidem afficitur; servat autem inimicitias, et armatur ad vindictam. Anima enim semel victa pecuniis, et vehementia oppressa avaritiæ, non potest coerceri freno mentis temperantis. Diligenter ergo querit imperatrix, quasnam insidias iovenit adversus pontificem: aliquando quidem minantis, aliquando vero blandientia personam suscipiens. Ille autem manet invictus, firmusque et immobilis, ab uno solo pendens, nempe a communi omnium salute. Non possum autem satis admirari, cogitans hunc magnum et divinum Dei servum, os vere aureum, præconem divinæ benignitatis, quod propter omnium salutem adeo erat sollicitus et adeo incendebar, et omnia providens, quæ mens Deum dignata videre, potest invenire ad salutem, non destituebat ille eos, qui erant ejusdem generis, adeo ut, quod est maxime admirabile vel inviti multi per ipsum salutem sint assecuti.

18. Sed cum hæc ita se haberent, et Ecclesia divinx fidei illustraretur splendoribus, et illuminatione pietatis vita fidelium refulgeret, non tulit hominum inimicus, sed, sicut a me dictum est superius, convocat rebelles quæ sunt sub eo potestates, et omnia confundit et pervertit, susque deque permiscens, et multos cogens et compellens, ut suam terrenam redicerent malitiam. Et primum quidem instrumentis, quomodo olim serpente, malitiæ usus Theophilo, et Severiano, Acacio et Antiocho, et presbyteris quibusdam et diaconis, et præterea e senatu feminis, quæ sunt antiqua ejus arma, locupletissimis viduis et sceleratissimis, paravit mortem sancto. Dicat aliquis Acacii Berthææ episcopi temerarium et inconsultum sermonem, qui ad tantam pervenit amentiam, ut diceret: Sine, ego ei parabo ollam, de sancto id dicens scelestissimus. Deinde mittit etiam aliquos Antiochiam et postea Alexandriam, quid facturos? Ut scrutarentur sancti delicta a juventute. Quid dicis? In civitatem cælestis illius civis, quæ verborum et morum illius fragrantia bonum emisit odorem usque ad cælestem et supernam civitatem Jerusalem, quam intuentes etiam meretrices sanctificantur? Sed defecerunt scrutantes scrutationes¹¹, et evanuerunt in cogitationibus suis, ut dicamus cum Psalmista: *Conversus est enim labor eorum in caput eorum*¹², ut procedens dicit oratio, et iniustitia eorum descendit in verticem eorum, hæc callide machinante et procurante Theophilo. Quales autem et quam sophisticatedæ hujus Dei hostis malitiæ, vanæ et inanes nugæ fuerint adversus Dominum et adversus Christum ejus, supervacaneum est dicere. Quomodo autem se gesserit in fideles et sanctos monachos et in ipsum pontificem, studiosis significabit lectio.

πληκτικῶς ἀπαντῶντα, δειλὴ μὲν καὶ φόβῳ συνέχεται, ὑποστρέφει δὲ σὺν τρόμῳ καὶ θάμβει πολλῷ καὶ τοῖς ὁμοίοις. Ἡ βασίλισσα δὲ ταῦτα μαθοῦσα, συνέχεται μὲν τῷ δέει, φυλάσσει δὲ τὴν ἀπέχθειαν, καὶ πρὸς τὴν ἀμυναν ἀνοδοιπλεῖται. Ψυχὴ γὰρ ἀπαξ ἡστηθεῖσα χρημάτων, καὶ τῷ σφοδρῷ τῆς πλεονεξίας καταγομένη; διανοίας οὐκ οἶδε νηφούσης ἀναχαιτίζεσθαι χαλινῷ. Φιλοπονεῖ τοίνυν τίνα ἂν εὔροι μεθοδεῖν ἡ βασίλισσα κατὰ τοῦ ἀρχιερέως, πῇ μὲν τῶν ἀπειλῶν, πῇ δὲ τῶν θωπειῶν ἐπιμορφαζομένη τῷ προσωπεῖω. Ὁ δὲ ἀήττητος μένει καὶ πάγιος, ἐν μηδενὶ σαλευόμενος, ἐνὸς μόνου τῆς κοινῆς ἀπάντων σωτηρίας ἐξηρητημένος. Καὶ μοι θαυμάζειν σύνεστιν αἰεὶ, καὶ θάμβους ἐμπέπλασθαι, τὸν θεῖον τοῦτον ἐννοοῦντι, καὶ μέγαν θεράποντα, τὸ χρυσοῦν ὄντως στόμα, τῆς θείας φιλανθρωπίας τὸν κήρυκα, ὅτι κατὰ τοσοῦτον τῆς ἀπάντων ἐνεκεν σωτηρίας ἡγωνία καὶ ἀνεκαίετο· καὶ πᾶν ὅτιοῦν προμηθεύμενος τῶν ὅσα τοῦς, τὸν θεὸν ἡξιωμένος ὄρεῖν, εὐρίσκειν εἰς σωτηρίαν δύναται, τοῦ ὁμογενοῦς ἐκεῖνος οὐ διελιμπανεν ὥστε καὶ ἀκοντας, τὸ παρδοξότατον, δι' αὐτοῦ σωθῆναι πολλούς.

ἡ'. Ἀλλὰ τούτων οὕτω διαχειμένων, καὶ τῆς Ἐκκλησίας ταῖς τῆς θείας πίστεως ἀκτινοβολούσης μαρμαρυγαῖς, καὶ τῇ λάμψει τῆς εὐσεβείας τοῦ βίου τῶν πιστῶν ἐξαστράπτοντος, οὐκ ἦνεγκεν ὁ μισάνθρωπος· ἀλλὰ, καθά μοι καὶ ἀνωθεν ἤδη λέλεκται, συγκαλεῖται τὰς ὑπ' αὐτὸν ἀποστατικὰς δυνάμεις, καὶ τὰ πάντα συγχέει καὶ συστρέφει, καὶ ἄνω καὶ κάτω ποιεῖ, συνωθῶν καὶ συναλόνων πολλοῦ; πρὸς τὸν καταχθόνιον τῆς αὐτοῦ κακίας ὑποτροπισμόν. Καὶ πρῶτον μὲν ὀργάνοις, καθάπερ πάλαι τῷ ὄρει τῆς κακίας χρησάμενος, Θεοφίλῳ καὶ Σευηριανῷ, Ἀκακίῳ καὶ Ἀντιόχῳ πρεσβυτέροις τέτισσι καὶ διακόνως, καὶ οἷς τῶν ἐκ τῆς συγχλήτου, ἐτι δὲ καὶ γυναῖξ, τῷ ἀρχαίῳ ὄπλῳ, χήραις πλουσιωτάταις τε καὶ μαρρωτάταις, τὸν κατὰ τοῦ ἀγίου διήρτους θάνατον. Λεγέτω τις τοῦ Βερρόης Ἀκακίου τὴν εἰς τοσοῦτον μανίαν χασμολογίαν, εἰπόντος, Ἔασον, ἐγὼ ἄρτύω χύτραν τῷ ἁγίῳ, φάσκων ὁ ἐναγέστατος. Ἐπειτα καὶ τινὰς πέμπει πρὸς Ἀντιόχειαν, καὶ μετὰ ταύτην εἰς Ἀλεξάνδρειαν· τί διαπραξομένους; Τὰς ἐκ νεότητος τοῦ ἀγίου πλημμελείας ἐξερευνήσοντας. Τί λέγει; πόλιν ἐκείνου τοῦ οὐρανοπολίτου, ἣ τῷ εὐώδει τῶν ἐκεῖνου λόγων καὶ τρόπων ἄχρι τῶν οὐρανίων καὶ τῆς ἄνω μητροπόλεως; Ἱερουσαλὴμ τὴν εὐνοδίαν ἀνίδωκεν, ἣν καθορῶσαι καὶ πόρνοι καθαγιαζόνται; Ἀλλ' ἐξέλιπον ἐξερευνῶντες ἐξερευρήσεις, καὶ ἐματαιώθησαν ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν, τὸ τοῦ ψάλλοντος· Ἐπιστράφη γὰρ ὁ πόνος αὐτῶν εἰς πεφάλας αὐτῶν, ὡς ἤδη προῖας ὁ λόγος· ἐκείθεν ἐρεῖ, καὶ ἡ ἀδικία αὐτῶν ἐπὶ πεφάλας αὐτῶν, καταβέβηκεν, Θεοφίλου ταῦτα δεινῶς ἀρχιτεκτονούντος καὶ διατάκοντος. Ὅποια δὲ καὶ τῆς αὐτοῦ τοῦ θεομισοῦς συφιστικαὶ τῆς κακίας τεβερταὶ κατὰ τοῦ Κυρίου, καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐταῖ, περιττὸν λέγειν κατὰ δὲ πιστῶν

¹¹ Psal. LXXII, 7. ¹² Psal. VII, 17.

μοναχῶν καὶ δούλων, καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀρχιερέως, τοῖς Ἀ φιλοπόνοις ἢ ἀνθρώποις γνωρίζει. Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ οἷά τινα δρᾷ πρὸς τὴν Ἀλεξάνδρου γενόμενος, ἄρτι παραιτητέον, ἃ τῷ ἐκείθεν δημοσιευθήσεται κριτηρίῳ· ἡμεῖς δὲ πρὸς τὰ οἰκτεῖα χωρῶμεν.

ἰθ'. Διαγινώσκει οὖν ὁ βασιλεὺς παρὰ τινων ἀσκη- τῶν τοῖς κατηγόροις καὶ Θεοφίλῳ τὰ δρώμενα. Καὶ διὰ πολλῆς μὲν τῆς ταχύτητος καὶ δυνάμεως ἄγει τὸν Θεόφιλον. Γράφει δὲ καὶ πρὸς τὸν Ῥώμης Ἰννο- κέντιον πρεπόντως καὶ συνετῶς, τὰ τε ἄλλα, καὶ τὴν ἀποστολὴν ἀπὸ Ῥώμης ταχεῖαν τῶν ὀφειλόντων ἀκροάσασθαι τὰ κατὰ Θεόφιλον· ἔτι δὲ καὶ πρὸς τὸν ἴδιον ἀδελφὸν καὶ βασιλέα Ὀνώριον, παρασκευάσαι τὸν πᾶπαν κατὰ τὰ γραφέντα αὐτῷ διαπράξασθαι. Οἱ καὶ δεξάμενοι, παρασκευάζονται μὲν πρὸς τὴν τούτων ἐκπλήρωσιν· διασχευόμενοι δὲ, ὥς ἂν μὴ τῷ Β τάχει τῆς ἀποστολῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει χρονο- τριβήσωσιν, ἄλλως τε καὶ τὴν ἐπισυναγωγὴν τῶν λοιπῶν προσεπινοήσαντες, δευτέραν γραφὴν προσ- δέχονται. Τί οὖν ὁ δεινὸς ἐκεῖνος καὶ ποικίλος θεο- μιστής; Ταῦτα διαμαθὼν, ἐξανίσταται μοχθηρότερον κατὰ τοῦ ἀρχιπομπέως καὶ τῆς ποίμνης ἐκείνης, ὃς τῷ βασιλεῖ τὰς αὐτοῦ διεσάφησεν ἀρήρτοποιίας. Καὶ πλάσάμενος τὰ κατὰ τοῦ Ὀριγένους, συναρπάζει καὶ σπένδεται τὴν πρὸς τὸν μέγαν Ἐπιφάνιον Κύ- πρου φίλαν, ὥς ὅθιν τὰ Ὀριγένους διακαταβαλεῖν. Συναπάγεται τούτοις ὁ Ἐπιφάνιος, καὶ συναγωνί- ζεται Θεοφίλῳ· ᾧ ἦν ὁ σύμπαρ σκοπὸς τῆς σπου- δῆς κατὰ τοῦ ἁγίου καὶ τῶν εἰρημένων ἀσκητῶν ἀποβλέπων. Μετὰ ταῦτα τί; Παίθει τὸν Ἐπιφάνιον γράφει τῷ Ἰωάννῃ, τῶν Ὀριγένους βίβλων ἀπ- ἔχεσθαι καὶ μηδαμῶς συμφρονεῖν αὐτοῖς. Ὅδὲ μέγας ὄντως ὅστος Χρυσόστομος ταῦτα δεξάμενος, τῷ κα- θαρῶ τοῦ φρονήματος οὐκ ἐφρόντιζε τῶν ἐπεμβαι- νόντων, μόνον δὲ τὰ τῆς σωτηρίας διμερίμνα δια- παντός.

κ'. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἀκολούθως τοῖς πράγμασι διatreχῶν ὁ λόγος ἐδήλωσε· μεταξὺ δὲ τῶν τοιούτων, ἢ τῆς πολυθρῶντος χήρας παρέστηκε τοῦ ἀμπε- λῶνος διήγησις, πρὸς ἣν καθίστα[τ]άμεθα. Θεόγνωστος ἐκεῖνος, ὁ εὐσεβὴς καὶ πιστὸς, εἰς καὶ αὐτὸς τῶν οἰκείων τῷ βασιλεῖ Ἀρχαδίῳ φθόνῳ δὲ διαβόλῳ, καὶ Γαίου τοῦ τὰ Ἀρείου φρονούντος διαβολῇ συκο- φαντεῖται πρὸς βασιλέα Θεόγνωστος, καὶ τὴν ἄδικον δήμευσιν καὶ ὑπερορίαν σὺν γυναίκῃ καὶ παισὶ D κατακρίνεται· καὶ ἵνα συντέμω, πρὶν ἢ φθάσαι τὸν τῆς ἐξορίας τόπον, καθ' ὁδοῦ τὴν ὁδὸν τοῦ βίου τελείας, πρὸς τὸν Θεὸν ἐξεδήμησε. Τούτου ἡ σύ- ζυγος ὑποστρέψασα προστρέχει τῷ θεῷ ἀνδρῇ, τοιαῦτα τὰ καθ' αὐτὴν ἐκδιδάξασα. Ὁ δὲ συμπα- θὴς οὗτος, καὶ Χριστοῦ μιμητής, ἐπικλᾷται τὴν καρ- διαν τῷ πάθει καὶ τῇ χηρείᾳ τῆς γυναίκος· καὶ παρηγορεῖ μὲν ἱκανῶς, καὶ παραινεῖ τὰ εὐκότα· διασκέπτεται δὲ πάλιν, ὅπως ἀποδοθῇ τῇ χήρᾳ τὰ ἴδια. Καὶ δὴ περὶ τούτου διμεριμνῶντι αὐτῷ ἑτε- ρον ὁ πονηρὸς κατὰ τῆς χήρας γυναίκα ἀνέβρισκε τὸ δεινόν. Καίριος γάρ ἦν ὁ τῆς τρύγης, δι' ὃν ἡ βασιλεὺς ἐξῆλθε τῆς πόλεως. Καὶ, οὐκ οἶδ' ὅπως εἶπω, προτέρως εἰς τὸν ἀμπελῶνα τῆς χήρας εἰσ- ἔθῃ· καὶ ἰδίᾳ χειρὶ τῆς ἀμπελῶνος βότρυον ἀποτεμοῦσα, ἐσθίει. Ἐτα διδάσκειται ὥς ἄλλοτρίᾳ ἢ δαίμονος.

Nec id solum, sed ea etiam, quæ fecit cum esset Alexandriæ, jam sunt prætereunda; quæ quidem publicabuntur ab eo, quod illic futurum est iudicio. Nos autem procedamus ad nostra.

19. Cognoscit ergo imperator a quibusdam mo- nachis, quæ ab accusatoribus facta sunt et Theo- philo. Is autem magna celeritate et vi jubet ad- duci Theophilum. Scribit vero ad pontificem Romanum Innocentium pulchre et sapienter, cum alia, tum ut cito Roma proficiscerentur qui de Theophilo cognoscerent. Præterea autem ad suum quoque fratrem et imperatorem Honorium, ut efficeret ut papa exsequeretur ea quæ ad ipsum scripta fuerant. Qui cum ea accepissent, se parant quidem ad ea implenda. Cum autem dubitassent, ne si cito mitterentur, tempus tererent Constantinopoli, et alioqui opperientes dum reliqui quoque congregarentur, expectant secundas litteras. Quid ergo vaser ille et astutus Dei hostis? Hæc cum rescivisset, insurgit accleratus adversus pastorem principem, et illum gregem, qui imperatori nefaria ejus facta exposuerant: et cum in eos confinxisset errores Origenis, magnum Epiphanius Cypri episcopum ad se attrahit, et cum eo init amicitiam, ut congregata synodo, scripta reprehenderet Origenis. His inducitur Epiphanius, et fert opem Theophilo. Cujus universus studii scopus non alio spectabat quam adversus sanctum, et eos, qui dicti sunt, mo- nachos. Post hæc quid? Persuadet Epiphanio, ut scribat ad Joannem ut abstinere a scriptis Orige- nis et cum eis minime sentiat. Ille autem vero magnus Chrysostomus cum hæc accepisset, sen- tentiæ suæ fretus puritate, non curabat eos, qui insultabant, sed de comuni salute solum erat perpetuo sollicitus.

20. Sed hæc quidem rebus consequenter perse- quens, declarabit oratio. Inter hæc autem celebrata illius viduæ vineæ accessit narratio, ad quam per- venimus. Theognostus pius ille et fidelis, erat ipse quoque unus ex iis, qui erant familiares imperato- ri Arcadio. Invidia autem diaboli et Gail, qui morbo laborabat Aarii, apud imperatorem accusatur Theognostus, et injusta honorum publicatione cum relegatione damnatur simul eum uxore et liberis; et, ut paucis absolvam, priusquam pervenisset ad locum in quem erat relegatus, in itinere, via vitæ peracta, migravit ad Deum. Hujus uxor reversa accedit ad virum divinum, et de se omnia docuit. Ille autem misericors et Christi imitator, corde do- lorem accipit ob ea quæ acciderant, et ob feminæ viduitatem: et pulchre quidem consolatur, et quæ par erat ei suadet: rursus vero considerat, quemad- modum viduæ suæ restituantur. Cum is autem de eo sollicitus esset, aliud malum excitavit malignus adversus mulierem viduam. Erat enim tempus vin- demis, propter quam imperatrix egressa ex urbe: et nescio quomodo prius ingressa fuit in vineam viduæ, et sua manu exsectum botrum comedit. Deinde docetur, vineam esse alterius. Inducunt le- gis, quod est in rebus hujusmodi, auxilium, quæ

vineam imperatrici adjudicat, si quid tale contigerit, et domino pretium vel aliud quid jubet reddi; et jussu imperatricis refertur vinea in numerum suorum suburbanorum. Hoc autem non temere et simpliciter jubebat, sed hæc duo meditata: unum quidem, propterea quod irasceret viduæ, ut eam magis affligeret; alterum autem, et cujus majore studio tenebatur, ut acciperet occasione[m] vexandi pontificis, cogitante illa fore ut resisteret et in legem incideret et offenderet imperium. Sed illa quidem ita se habebat; pontifex autem quomodo? Suadebat, supplicabat, ut decebat ejus philosophiam. Quid illa contra? Ea dabat responsa quæ erant plena impudentia, Romanæ legis auxilium, et quævis alia, quam ex adverso objiciebat, vana phantasia suæ arrogantis. Rursus ergo temperat medicus medicamenta salutis. Quod autem laborabat curari non poterat. Alia est præterea species curationis, solvens causas per quas videbatur id quod male affectum erat laborare gravius: solvens injustos prætextus; nempe quod hæc lex quidem lata esset ab imperatoribus, sed qui forte erant a fide alieni. Tu autem es, aiebat, lex, et tibi obligit ut imperares, et est tibi conscientia quæ cogit, et quæ rem optime novit et intelligit. Ne permittas, ut multi concti te novam vocent Jezabel, et quæ de Naboth scripta sunt in Veteri testamento. Hæc sapientis medici, quæ perpetuo adhibebat, medicamenta, male affectam feminam magis inflammabant; adeo ut nec medicum quidem admitteret, imo vero repelleret, et quam nefarie conceptam celabat bilem, aperte in lucem proderet. Sic quidem repellitur medicus; quid vero, quæ deinceps consequuntur? Aderat dies festus et celebris crucis in altum elevationis, et jusserat pontifex, ut portæ ecclesiæ clauderentur soli imperatrici. Ecce ergo primus ingreditur imperator, et fidelissimi populi universa multitudo cum ipso et circa ipsum. Cum autem incepisset sanctus de more concionari, vis sanctissimi, quæ eum illuminarat, Spiritus reddidit elegantiorum verborum pulchritudinem cum eo qui loquebatur. Et quid opus est dicere, ad quantam admirationem veniens multitudo, applausit exultationibus sacræ dilectionis? Cum hæc autem fierent intra templum, ecce etiam imperatrix cum reliquo, qui eam stipabat, comitatu; et aliis quidem omnibus ingressum servabant liberum, ipsam vero prohibebant. Ira adhuc inconsideratam possidebat imperatricem. Mitto dicere quantum in divinum pontificem, idem est autem dicere, in Deum contumeliis invecta est et infremmit. Deinde cogitat quidam ex iis qui cum ipsa erant, et tentat portam gladio percutere; ejus autem manus statim arescit. Timet ergo imperatrix et statim revertitur. Ille autem cujus manus exaruerat, accedit ad sanctum, poenitentia ductus, et supplicans statim curatur, et Deus per suum servum magnificatur et glorificatur. Estne aliquid justius aut benignius, et promptius ad convertendam animam, cui justum abunde suppetit? Sed nihil juvat eam, quæ improba

Εντεῦθεν εἰσάγουσι τὴν περὶ τὰ τοιαῦτα τοῦ νόμου βοήθειαν, προσκυροῦντος τῇ βασιλίδι τὸν ἀμπελῶνα, ἡνίκα συμβῇ τὸ τοιοῦτο, καὶ ἀντιστηκόντος τιμῇματι, ἢ ἐτέρῳ τρόπῳ, τὸν κύριον· καὶ συντάσσεται κελύσει· τῆς βασιλίδος ὁ ἀμπελὼν τοῖς αὐτοῖς προστασίῳ. Τοῦτο δὲ οὐχ ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε ταύτη ἐκελύετο, διὰ δὲ δύο ταῦτα μελετηθέντα· ἐν μὲν, διὰ μὴνεν τῆς χήρας, καὶ τὸ ταύτην θλίψαι περισσotέρως· τὸ δὲ δεῦτερον καὶ μᾶλλον ἐπισπουδαστότερον, τὸ ἀφορμῆς οὕτως ἔχοντα παρακινήσαι τὸν μέγαν.... Τὰ δὲ τοῦ ἀρχιερέως ὅποια; παραίνεσις, ἱκετηρία περὶ τοῦ πράγματος ἱκαναί, τῆς ἐκείνου φιλοσοφίας ἐπάδει. Ταύτη δὲ τίνα πρὸς ταῦτα; Ἀποκρίσεις ἀκηδεῖας μεταί, αἱ τοῦ Ῥωμαίου νόμου βοήθειαι, καὶ πᾶσά τις ἄλλη τῆς αὐτῆς ἀλαζονείας ἀντίθετος φαντασιολογία. Πάλιν οὖν τὰ τῆς σιτηρίας ὁ ἱατρὸς κεράννυσσι φάρμακα, καὶ τὸ νοσοῦν ἀθεράπευτον· ἕτερον ἔτι θεραπείας εἶδος, λύων τὰς αἰτίας, δι' ὧν τὸ πάσχον ἰδοὺ κρατύνεσθαι, λύων τὰς ἀδίκους προφάσεις· ὅτι τοῦτο νομοθετεῖται μὲν παρὰ βασιλέων, τάχα δὲ τῶν ξένων τῆς πίστεως. Σὺ δὲ καὶ εὐνομος εἶ, καὶ βασιλεύειν κεκλήρωσαι, καὶ ἡ συνειδήσις ἀναγκάζουσα, συνειδυῖα τὸ πρᾶγμα, συγγινώσκουσα· καὶ, μὴ δῶς τοὺς πολλοὺς ἀναγκασθέντας νέαν ἱεράδελ εἰπεῖν σε, καὶ ὅσα διὰ τῆς πάλαι ἀρᾶς τῷ Ναβουθαὶ διιστόρηται. Ταῦτα γὰρ καὶ διὰ πάντων τοῦ σοφοῦ θεράπου τὰ ἀλεξιφάρμακα· καὶ μᾶλλον ἔτι ἐλεγμαίνει τὸ ἀρρωστοῦν ἐπὶ τοσούτον, ὥστε καὶ τὸν θεράπον τὴν οὐκ εἰς ἔξωσθαι, μᾶλλον δὲ ἀπόσασθαι, καὶ τὴν ἀθέσμως θαλαμνομένην ὠδὴν τοῦ χόλου φανερὸν ἀπορῥῆξαι καὶ ἀνεπίκρυπτον. Οὕτω μὲν ἀπωθεῖται ὁ ἱατρὸς. Τί δὲ τὰ ἐξῆς; Παρῇν ἡ ἀθροίσματος ἡμέρα τοῦ σταυροῦ τῆς ὑψώσεως, καὶ παραγγελία τοῦ ἀρχιερέως τὰς πύλας τῆς ἐκκλησίας ἀπκλείσαι μόνῃ τῇ βασιλίδι. Ἰδοὺ τοίνυν πρῶτος ὁ βασιλεὺς εἰσεῖσι, καὶ πᾶν τὸ πλῆθος τοῦ πιστοτάτου λαοῦ σὺν αὐτῷ καὶ περὶ αὐτόν. Καὶ δὴ ἀρξαμένου κατὰ τὸ εἰωθὸς δημηγορεῖν τοῦ ἁγίου, ἢ τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐπιλάμψασα δύναμις ὠραιότερον τὸ κάλλος τῶν λόγων σὺν αὐτῷ λαοῦντι ἀπέδειξε. Καὶ τί δεῖ λέγειν, ὅσον εἰς θαῦμα τὸ πλῆθος ἐλθόντες ἱεραῖς ἀγάπης ἀγαλλιάσειν ἐπεκρότησαν; Ἐντὺς δὲ τούτων τοῦ νεῦ τελομένου, ἰδοὺ καὶ ἡ βασιλὶς σὺν τῷ λοιπῷ τῆς φαντασίας κυκλώματι, καὶ τοῖς μὲν ἄλλοις τῆς εἰσοδῶν οἱ φυλάσσοντες παρεῖχον ἀκώλυτον, αὐτὴν δὲ διεκώλυν· καὶ ὁ θυμὸς ἔτι τὸ τῆς βασιλίδος ἀλόγιστον κατεβόσκειτο. Ἐὼ λέγειν, ὅσον εἰς τὸν ἀρχιερεᾶ τὸν θεῖον, ταυτὸν δὲ εἰπεῖν, καὶ εἰς τὸ θεῖον ἐξύδρισε καὶ ἐφρυδάτο. Βουλευέται τις τῶν σὺν αὐτῇ, καὶ ὀρμᾷ ῥομφαίᾳ πατάξαι τὴν πύλην, καὶ παρατυχεῖ ξηραίνεται ἡ τούτου χεὶρ. Φοβεῖται τοίνυν ἡ βασιλὶς, καὶ παρατυχεῖ ὑποστρέφει. Ὁ δὲ τὴν χεῖρα ξηρανθεὶς, πρόσσεισι τῷ ἁγίῳ, μεταγινώσκων, ἱκετεύων· καὶ παρατυχεῖ ἰδται, καὶ θεὸς διὰ τοῦ θεράποντος μεγαλύνεται καὶ δοξάζεται. Ἔστιν ἄλλο τι τούτων ἐνδίκωτερον ἢ φιλανθρωπότερον, καὶ πρὸς παράκλησιν ἐπιστροφῆς ἐτοιμότερον ψυχῆς πλεονεκτούσης τὸ δίκαιον; Ἀλλ' οὐδὲν ὦντες τὴν ἡμᾶς αὐτὴν τῷ βιβλίῳ τῆς προαιρέ-

σας ἐκδοῦσαν, τὴν ἐπὶ τὰ χεῖρω βαδίζειν ἐλεεινῶς ἂν ἐλομένην. Ὅρα δέ μοι τοῦ βασιλέως ἐνταῦθα τὸ ἀρετῆς περιούσιον. Μαθὼν γὰρ τὰ κατ' αὐτὴν, οἷς τε ἐκείνη διεσάφει τῷ βασιλεῖ, καὶ οἷς τοὺς ἄλλους παρ-εσκεύαζεν ἀναγγέλλειν, πάντα παραδίδει, καὶ οὐδὲνα λόγον ποιεῖται αὐτῆς, πόθου τοῦ πρὸς ἀρχιερέα καὶ δικαίως αἰδοῦς μηδὲν προτιμώμενος· ἄλλω, τε, καὶ τὸ σκληρὸν καὶ θρασὺ τοῦ εἰδους ἐκείνης σαφῶς ἐπιστάμενος. Ὁ μὲν ἀγὼν οὗτος ἐξῆσθαι τὸν καλὸν ἐκείνον ποιμένα πολὺς· ἡ δὲ προθυμία τῶν κωλυόντων οὐκ ἀγεννής· ἡ δὲ τῶνθειων κανόνων ἀκριβεία, ἡ δὲ ὑπ' αὐτοῦ φωτιζομένη πόλις, ἡ δὲ τῶν μοναζόντων ἀγέλη, πάντα τῇ τῆς βασιλίδος ἀντιστρατευόμενα τυραννίδι. Καὶ τοσούτων ὄντων, τὰ τῆς ἐπιθυμίας, ἡ, τότε ἀληθέστερον εἰπεῖν, τῆς μαιφονίας ἡ βασι-
 λῆς ἐξεπλήρωσεν. Ὁ μὲν δὲ μέγας ἀπόστολος, τὸ
 σκεῦος τῆς ἐκλογῆς· *Οἱ θέλοντες ζῆν εὐσεβῶς ἐν Χριστῷ, φησὶ, διαχθήσονται. Καὶ πρὸ γε τούτου*
δαδὶς ὁ μέγας πολλὰς εἰσάγει τῶν δικαίων τὰς
ὀλίγους, καὶ πᾶσα Γραφή πολλοῦ συνάδει ταῖς
θεόπνευστος. Τίς δὲ ὁ λόγος τῆς ἐπαχθείας τῶν δυσ-
χερῶν τοῖς δικαίοις ἐνταῦθα (καλὸν γὰρ μικρὸν τι
φιλοπονεῖσαι πολλῶν ὠφελείας ἐνεκεν) τοῦ θεολόγου
Γρηγορίου βροντῆς· ἐπακούοιμεν λέγοντος· *Εἰ γὰρ*
καὶ χρηστὸς ὁ ζυγός, καὶ τὸ φορτίον τοῦ Χριστοῦ
ἐλαφρόν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐλπίδα τοῦτο καὶ τὴν
ἀντιδοσιν· δεικνύντος τοῦ λόγου, ὡς αἱ κατὰ
τὸν παρόντι βίον ἀκρόητες τῶν ἀνδρῶν, πρὸς
τὰς ἐκείθεν ἐλπίδας καὶ ἀντιδόσεις εὐφροσύνας
καὶ χρηστότησιν ἀπεικάζονται. Ἀλλ' ὅτι καὶ
αἱ σωματικαὶ αὐτῶν βάσανοι εὐφροσύναι δ' εἰσὶ
τοῖς δούλοις, τοῦ σοφωτάτου πρὸς τὸν Θεὸν
ἤκουσα λέγοντος. Οἷς καὶ τὸν νῦν θαυμαζόμενον
δίκαιον, διὰ ἀκούσης χερσὶν ἀνόμων παραδιδόμε-
νον, μηδὲν πάθης· αὐτοῦ γὰρ οὐδὲν ἄπτεται· τῶν
δὲ παραδιδόντων ὑπεράλγει τῆς προαιρέσεως. Ὁ δὲ
λόγος ἐπαναγαγέσθω πάλιν ὁδὸν κατῆρε.

κα'. Μεταξὺ τούτων βραχὺς ἔρρει χρόνος, καὶ ὁ
 τῆς Κύπρου κατέλαβεν Ἐπιφάνιος. Ὅν συναρπάσας
 πάλιν Θεόφιλος, τῷ τε ποικίλῳ τῆς γνώμης, καὶ τῇ
 ἄλλῃ τοῦ ἡθους ἐπαγωγῇ, ταῦτα παρέπεισε δια-
 πράσασθαι, ἃ καὶ τὸν ἄγιον ἐλύπει, καὶ αὐτὸν ὑπερ-
 όκτην τῶν κανόνων ἐδείκνυ τὸν Ἐπιφάνιον. Ποῖα
 δὲ ταῦτα; Τὰς πρὸς τῆς πόλεως πλησίον συναγω-
 γὰς, τὰς χειροτονίας, τὰς μονομερεῖς στήλιτεύσεις
 διθέν τοῦ Ὀριγένους, τὴν ἄλλην ἅπασαν αὐθεντίαν
 τε καὶ προπέτειαν. Τίνα δὲ τοῦ ἀρχιερέως πρὸς
 ταῦτα; γνωρίζεσθαι γὰρ καὶ αὐτά. Τὸ ἀνεξίκακον,
 τὸ φιλάδελφον, αἱ εἰσιγῆσεις τῆς τῶν κανόνων
 ἀκολουθίας, τὰ τε ἄλλα, καὶ ὅσα τῆς ἐκείνου κρείτ-
 τουτος ἢ κατὰ ἄνθρωπον γνωρίσματα φρονήσεως καὶ
 βουλήσεως. Οἷς εὐλαβηθέντα τὸν Ἐπιφάνιον, ὑπο-
 χωρῆσαι μὲν τι μικρὸν καὶ μεταναστεῦσαι, μέγα δὲ
 λυπῆσαι τοὺς συννοοῦντας αὐτόν. Αὐτοὶ δὲ, ὡς εἶχον
 τάχους, τῇ βασιλίδι ταῦτα προσενεγκεῖν. Ἡ δὲ κατὰ
 τάχος τὸν Ἐπιφάνιον σφετερίζεται, ταῦτα διδάσκου-
 σα, καὶ ὑποτιθεμένη, ἃ καὶ τὴν ἀδικον ἐπιθυμίαν

voluntate sequi deteriora misere statuerat. Vile
 autem hic mihi imperatoris insignem virtutis
 abundantiam. Nam cum res ejus rescivisset, tam
 illis, quæ exposuerat imperatori, quam iis, quæ
 alios fecerat renuntiare, omnia despicit, et nullam
 ejus ducit rationem, amoris in pontificem et reve-
 rentiæ justæ nihil præponens, maxime cum illius
 morum acerbiteret sciret et importunitatem. At-
 que illa quidem magnopere contendebat bonum
 illorum pastorem expellere; promptum autem et
 alacre animi studium eorum, qui prohibebant,
 divinorum vero canonum accurata regula, et civi-
 tas quæ ab eo illuminabatur, et greges monacho-
 rum, omnia resistebant tyrannidi imperatricis.
 Quæ cum tam multa essent, suam tamen explevit
 cupiditatem, aut, ut verius dicam, eadem fecit im-
 peratrix. Atque magnus quidem Paulus vas ele-
 ctionis dicit: *Qui volunt pie vivere in Christo Jesu,*
*persecutionem patientur*²²: quin etiam ante eum
 magnus ille David affirmat, *esse multas justorum*
*afflictiones*²³: omnis quoque divinitus inspirata
 Scriptura multis in locis his concinit; quænam
 autem sit ratio, cur justis multæ inferantur hic
 molestiæ et difficultates (honestum est enim hic
 parum philosophari propter multorum utilitatem)
 audiamus tonitru Gregorii Theologi. Quid vero is
 dicit? *Si enim jugum suave et onus Christi leve est,*
at hoc est propter spem et remunerationem, signifi-
cante verbo, quod quæ sunt summæ in vita præsentis
molestiæ, si spectetur spes quæ illic est et remun-
eratio, sunt similes rebus lætis et secundis. Quinetiam
quod hæc tormenta corporis sunt tuis servis lætitiæ,
audiavi sapientissimum ad Deum dicentem. Quamob-
rem cum justum qui nunc habetur in admiratione,
audieris tradi manibus iniquorum, ne perturbetur:
eum enim nihil tangit: sed ægre feras voluntatem
eorum qui ipsum trahunt. Sed eo redeat, unde di-
gressa est, oratio.

21. Non multum interim effluxit temporis, et
 venit Cypri episcopus Epiphanius. Quem cum
 rursum attraxisset Theophilus, tum quod esset
 callido et vasto ingenio, tum quod esset moribus
 præditus aptis ad alliciendum, persuasit, ut ea
 faceret, quæ et sanctum molestia affliciebant, et
 ipsum reddebant Epiphanium canonum contempto-
 rem. Quænam autem ea sunt? Quæ prope civita-
 tem factæ sunt congregationes, ordinationes, Ori-
 genis dogmatum condemnationes, cum pars una
 solum adesset; et universa denique ab eo usurpata
 auctoritas et temeritas. Qualem autem contra hæc
 se gessit pontifex? Nam ea quoque scire est operæ
 pretium: patientem, fratrum amantem, canones
 accurate sequentem, et in cæteris ita se gerentem,
 ut et prudentia et voluntate se homine esse supe-
 riorem aperte indicaret. Quibus motus Epiphanius
 aliquantulum quidem cessit et deflexit: magna
 autem affecit molestia eos qui ipsum impellebant.
 Ipsi vero quam potuerunt citissime ad imperatri-

²² II Tim. III, 12. ²³ Psal. XXXIII, 20.

rem hæc retulerunt. Ipsa autem Epiphanium celerissime trahit ad suas partes, ea docens et suggerens, quæ ejus iniquam explebant libidinem, et quæ sanctum deponabant; adjiciens etiam arcanum (o hominum audaciam! o divinam lenitatem!) hæreticum esse Dei servum et famulum. Quid autem contra sapiens dixit Epiphanius, audiamus: Si est tibi quidem, inquit, o imperatrix, ratio cur hæresim suspiceris, adsit, et causam suam agat Joannes in poenitentia. Sin autem hæc verba profers causa contumeliæ, tibi minime assentitur Epiphanius. Tunc commota illa hostis, erupit in hæc execrandam vocem: Si, o Epiphani, sis impedimento, quominus Joannes mittatur in exsilium, ecce aperiam templa idolorum, et contendam ut ea adorentur. Non amplius ergo ferens Epiphanius aurem suas pollui cœno inimicæ feminæ, totus perfusus fuit lacrymis, et se eorum esse innocentem pronuntians, fugam omnino arripuit. Hæc autem nescio quomodo aliter jactabantur externorum sermonibus. Quomodo? Quod vocatus Epiphanius sua decrevit sententia Joannem esse deponendum. Hæc cum audivisset Joannes, ad eum scribit: Sapiens Epiphani, et tu meo consensisti exsilio? De cætero non videberis amplius sedens in sede tua. Ille autem ad hæc rescribit: Athleta Joannes, feri et vince; ad locum autem, ad quem mitteris in exsilium, minime pervenies. Sic scripserunt, et sic factum est. Nam inter navigandum mortuus est Epiphanius, et Joannes cum nondum pervenisset ad locum in secundo exsilio, ut jam declarabimus, migravit ex hac vita.

23. Cum autem, postquam ille enavigavisset, receivisset Joannes, quemadmodum propulsasset imperatricem, profert communiter vituperationem adversus omnem malam feminam. Quam tanquam ænigmatice prolatis adversus imperatricem, arripuit examen accusatorum. Id itaque per eam deferunt ad imperatorem. Cui cum nescio quas, necquam multas adhibuisset ad eum inclinandum rationes, incitat, ut bellum suscipiat adversus Joannem, et ut coacta synodo damnaretur exsilio. Neque tamen sine Theophilo constitutum fuit hoc certamen; sed quamprimum ad eum missis litteris curat, ut veniat cum episcopis Indicis et Ægyptiis, et iis qui tunc propter justas causas merito depositi fuerant a pontifice; et, ut semel dicam, confluent omnes Chalcædonem, in qua prius parati, veniunt omnes in urbem regiam. Cum autem tardarent, qui erant Roma venturi, imperator Arcadius nullo modo volens aspicere Theophilum, dubitabat et variis distrahebatur cogitationibus. Ignorans quod Romanus episcopus secundas, ut a me prius dictum est, exspectabat litteras. Quid ergo Eudoxia? Clam arcessit Theophilum et eos qui cum ipso erant, et eos amplis ac magnificis prosequitur muneribus, polliceturque se persuasuram imperatori, ut eis pareat. Hæc cum cognovisset noster Elias et magna tuba Ecclesiæ Chrysostomus, usus tuba orationis, et non timens aciem, quam in eum dire-

A ἐπλήρου, καὶ ἡ καθήκει τὸν ἅγιον, προτρέπει καὶ τὸ ἀπὸρρήτον (ὡ βροτῶν τοιμηρίας! ὡ θείας μακροθυμίας!) αἰρεσιώτην εἶναι τὸν ἀρχιερέα Θεοῦ καὶ θεράποντα. Τί οὖν ὁ σοφὸς φητέλεξεν Ἐπιφάνιος, καταμάθωμεν. Εἰ μὲν ἔστι σοι, ὦ βασιλεῦ, ἔφη, λόγος ὑπονομίας αἰρεσιώτηδος, παράστω καὶ δίδότω λόγον ὁ Ἰωάννης ἐν μετανοίᾳ· εἰ δὲ χάριν ὕδρευς ταῦτα προβάλῃ τὰ ῥήματα, Ἐπιφάνιος τούτων οὐ συναινέτης. Τότε δὴ κινήθεισαν τὴν πειλίσαν, τὴν θεοστυγῆς τῆς τοιαύτης ἀποφάσεως ἀπορρήξαι μαρολόγημα, ὡς ἔπερ ἐμπόδον, Ἐπιφάνιος, γέννη τῆς Ἰωάννου ἐξορίας, ἰδοὺ ἀνοίγω τοὺς ναοὺς τῶν εἰδώλων, καὶ προσκυνεῖσθαι αὐτὰ διαγωνισώμεναι. Χρεῖσθαι τοίνυν μηκέτι στέγων τὰς ἀποδὲ τῷ περιφραντηρίῳ τοῦ βορβορώδους τῶν λόγων τῆς πλεμίας B ὁ Ἐπιφάνιος, ὅλος δι' ὅλου διακρύων ἐγένετο, καὶ ἄθῳον ἑαυτὸν τῶν τοιοῦτων ἀποφηνάμενος, τέλειον τὴν φυγάειαν ἡσάζετο. Ταῦτα δὲ, οὐκ εἰδ' ὅπως, ἀπεναντίας τοῖς ἔξω διαφημιζέτο πως, ὅτι κληθεὶς ὁ Ἐπιφάνιος τὴν καθάρισεν Ἰωάννου ἀψηφίστατο. Καὶ τούτων διακρούσας ὁ Ἰωάννης, γράφει αὐτῷ, Ἐπιφάνιε, λόγων, σοφῆ, σὺ συνήνεσας ἐν τῇ ἐμῇ ἐξορίᾳ· οὐχ ὁραθήσῃ ἀπὸ τοῦ νῦν ἐπὶ τοῦ ὁρόνου σου καθιστάμενος, ὃ δὲ ἀντεγράφει πρὸς ταῦτα· Ἀθλητὰ Ἰωάννη, παῖον καὶ νίκα· τὸν δὲ χώρον, ἐν ᾧ ἐξορίζῃ, οὐκέτι οὐ μὴ φθάσῃ αὐτός. Οὕτως ἔγραψαν, καὶ οὕτως ἐγένετο. Ἐπιφάνιος γὰρ κατὰ τὸν πλοῦν τελευτῆ, καὶ Ἰωάννης μήπως φθάσας τὸν χώρον κατὰ τὸ δεύτερον τῆς ὑπερορίας, ὡς ἤδη γνωρίσαμεν, τὰ τῇδε καταλιμπάνει.

23'. Μαθὼν οὖν ὁ μέγας Ἰωάννης μετὰ τὸν ἀπὸ πλοῦν Ἐπιφάνιου, ὅπως διεκρούσατο τὴν βασιλίδαν, ἐκδίδωσι ψόγον κοινῇ κατὰ πάσης γυναικὸς πονηρᾶς, ὃν ἀρπάσαν, ὡς εἰνιγματισθέντα κατὰ τῆς βασιλίσσης, τὸ κατήγορον ὁμήνορας, ταύτην, καὶ διὰ τούτης πρὸς τὸν βασιλέα προσαναφέρουσιν. Ὁ καὶ ἡ αὐτὴ τὰς κλησεις, οὐδ' ὅσας εἰπεῖν, καὶ ὅπως, προσπαγοῦσα παροτρύνει τούτον, συγκροτῆσαι τὸν κατὰ Ἰωάννου πόλεμον, καὶ συνοδικῶς ἐξορίαν κατακριθῆναι. Οὐ μὴν δὲ χωρὶς Θεοφίλου τὸν ἀγῶνα συνίστησιν· ἀλλ' ὅτι τάχιστα γραφαὶς τούτον εἰσάγει σὺν Ἰνδικολοῖς ἐπισκόποις καὶ Αἰγυπτίοις, καὶ τοῖς καθαιρεθεῖσιν εὐλόγως τότε διὰ τινὰς αἰτίας παρὰ τοῦ ἀρχιερέως. Καί, ἵνα συνελὼν εἴπω, πάντας συνεισρέουσιν ἐν Χαλκηδόνι, ἐν ᾗ πρότερον παρασκευασμένοι πρὸς τὴν βασιλείαν εἰσελεύοντο. Χρονίζοντων δὲ τῶν ἀπὸ Ῥώμης, ὁ βασιλεὺς Ἀρκάδιος Θεοφίλου μηδέλλως θέλων θεάσασθαι, διαπορεῖ, τοὺς λογισμοὺς συναίρει, ἀγνοῶν ὅτι δευτέραν ὁ Ῥώμης, καθά μοι προείρηται, γραφὴν ἐξεδέχετο. Τί οὖν ἡ Εὐδοξία; Λάθρα προσκαλεῖται Θεοφίλον καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ, καὶ δώροις φιλοτιμεῖται, καὶ λόγοις πληροφρεῖ, τὸν βασιλέα πείσσειν τοῦ πεισθῆναι αὐτοῖς. Ταῦτα διαγνοὺς ὁ καθ' ἡμᾶς Ἥλιας, καὶ μεγάλη σάλπιγξ τῆς Ἐκκλησίας Χρυσόστομος, τῇ τοῦ λόγου χρησάμενος σάλπιγγι, καὶ τὴν τῶν συνωπιθεμένων οὐχ ὑποσσευλάμενος ἀντιστρέψουσιν, Μωϋσῆς οἰδ' αὖτις; ἄλλος, ἢ Φινεὺς, ἢ Ἰησοῦς, ἢ ὁ φοβερός ἐκείνος

καὶ τῆς θείας δυνάμεως ἐνόπλιος ἀρχιστράτηγος, καὶ τὴν ρομφαίαν σπασάμενος, κατὰπλήττει τὸ θράσος τῶν ἀντιπάλων, συναγάγετε πρὸς με, δημηγορῶν καὶ λέγων, τοὺς ἱερεῖς· τῆς αἰσχύνης, ἐσθλόντας τράπεζαν Ἰεζάβελ, ἢ εἴπω αὐτοῖς· Ἐως πότε χωλαίνετε ἐπ' ἀμφοτέραις ἰγυῖαις ὁμῶν; εἰ ἔστι Θεὸς ὁ Βάαλ, πορεύεσθε ὀπίσω αὐτοῦ· εἰ δὲ τράπεζα Ἰεζάβελ αὕτη Θεὸς, φαγόντες ἐμέσατε. Ἐτι δημοσιεύσας τρανῶς τὴν ἀμαχὸν Θεοφίλου κακίαν, καὶ τῶν αὐτοῦ σκοτεινῶν μηχανημάτων τὴν ἱταμότητα, παντάπασιν προτιθέσιν εἰς διάγνωσιν. Τούτοις τοῦ τῆς εὐσεβείας λόντος βασιλικῶς καὶ γενναίως παρρησιασμένου, αἱ τῆς πονηρίας ἀλώμεναις δολερῶς τὰς ῥήσεις ἡμερίζοντο, καὶ αὐταῖς λέξεσιν ἐπιδόντες τὰ ἴσα τῷ βιολαί τῆς δημηγορίας ἀγανακτήσας τοῦτον ἐξεδίδασαντο, καὶ τὴν κατὰ Θεοφίλου βασιλείῳς ἀγανάκτησιν πρὸς τὸν ἀρχιερέα μετατραπῆναι παρεσκευάσαντο, κελυσθέντες τὴν κατ' αὐτοῦ σὺν-οδὸν ἐξεργάσασθαι. Οἱ καὶ λαθόντες τὸν καιρὸν τῆς ἀδείας, καὶ πρὸς τὴν πάλην ἀνδρῶν κοινισάμενοι, ἐν διαβουλίῳ τῆς βασιλίδος, ὧροις, λόγοις, ὑποσχέσεσιν, ἐπιλαῖς, καὶ πᾶσι τρόποις, συναγείρουσι πάντας. Καὶ τοὺς μὲν ἀντιπαλαίοντας τῷ πλάνῳ καὶ γόητι τῶν διαβουλιῶν, ἐξορίᾳ παρέπεμπον· τοὺς δὲ τῷ διακένῳ τῶν ὑποσχέσεων ἀνδραποδιζομένους, ἐλεεινῶς τοσοῦτον ἐφώπλιζον κατὰ τοῦ ἀρχιποιμένου, ὥστε καὶ θύσαι καὶ ἀπολέσαι αὐτόν. Μέγας ὁ ἀγὼν ἐνεῦθεν τοῖς περὶ Εὐδοξίαν καὶ Θεόφιλον, τραπεζίταις, χρυσῷ, κολακαίαις, καὶ τρόποις ἅπασιν τοὺς οὐκ αἰετοὺς συμμάχους πρὸς τὸν πόλεμον ἐπαλείφοντας. Ἔτα τί; Αἰδύλλων συρράφαί, καὶ τούτων ἀποστολὴ πρὸς τὸν βασιλεῖα, περιχόντων πάσας ματαιότητας, καὶ μανίας ψευδεῖς, καὶ τέλος ὅτι μετὰ τὴν κοινωνίαν οὕτως ἐκαίνος; ὁ Ἰωάννης ἐποίησε πάντας ἀπογεύσασθαι ὕδατος, ἢ πασιτίλλου, διὰ τὸν πτύελλον, καὶ πρὸ πάντων αὐτῶς. Λοιπὸν οὐκ ἔτι χωροῦσι δι' ὧν ἦν αὐτοῖς τὰ περὶ τῶν Ὀριγένους βίβλων κατηγορούμενα, ἀλλὰ δι' ἑτέρων ὕδρων καὶ λουδοριῶν. Τούτων ὡδὲ πως σκευωρουμένων (οὐ γὰρ οἶδν τε τὰ τῆς σκευωρίας ἀνὰ μέρος ἐπεξίναί πρὸς ἕν τῶν ἀφορώσης, τὸν φόβον τοῦ ἀρχιποιμένου καὶ τὸν θάνατον), παραγίνεται πρὸς τὸν ποιμένα τὸ μὴ συναρπασθῆναι τοῦ ποιμνίου τοῖς [σ]παράχταις ἐκείνοις θηρίοις, εἰς δύο καὶ τεσσαράκοντα ἀριθμούμενον ἐπισκόπους, οἱ τὸν ποιμένα περικυκλῶσαντες, διὰ θάμβους ὑπῆρχον τῷ τῆς μεταβολῆς ἀθρόῳ τε καὶ παρηλλαγμένῳ· ὅπως Θεόφιλος ἀγῶγιμος ὢν, καὶ ὑπόδικος ἐνεχόμενος, ἐξαπίνης τοῦ δικαίου κριτῆς καθ' [σ]το καὶ δικαστῆς. Τί οὖν ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, ὁ μεμητῆς τοῦ μεγάλου ἀρχιποιμένου; Ἰησοῦ; Ἀλλ' ὡδε τοῦ λόγου νόμος, ἐμνήσθη ἡμερῶν ἱερῶν, τὸν Δεσπότην, τοὺς τε μαθητάς πρὸς τὸ πάθος ἤκοντας, τὴν Καινὴν Διοθήκην, τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀγάπην, τὰ ἐκεῖ τελούμενα ἅπαντα καθ' ἕκαστον ἐνενόησα, καὶ τὸν ἄρτι μαθητὴν παρακλησὶς τῷ διδασκάλῳ καὶ Δεσπότη μυσταγωγούντῃ τοὺς ὑπ' αὐτόν. Πάντων γὰρ συνεχομένων καὶ λυπουμένων ἐπὶ τῷ κατὰ τὸν διδασκαλὸν ἀνιάματι, φησὶ πρὸς αὐτοὺς ὁ σοφὸς ἐκεῖνος τὰ θεῖα καὶ τὰ ἀνθρώπινα

A xerant adversarii, tanquam alius Moyses, aut Phinees, aut Jesus, aut ille terribilis et divinæ armatus princeps militiæ, stricta rhomphaea terret adversariorum audaciam, in concione dicens: Congregate ad me sacerdotes dedecoris, comedentes mensam Jezabel, ut dicam eis: Quousque claudicatis ambabus vestris tibiis? Si Baal est Deus, ambulate post ipsum. Si autem ipsa mensa Jezabel est Deus, comedentes evomite. Præterea aperte publicans invictam Theophili malitiam, et tenebrosarum ejus machinationum impudentiam, proponit omnia cognoscenda ab omnibus. Cum hæc regio et generose dixisset leo pietatis, vulpes improbitatis verba fraudulenter dividunt: et cum iisdem verbis imperatori dedissent exemplum, coegerunt eum irasci, et effecerunt ut imperatoris indignatio in Theophilum, converteretur ad pontificem. Qui etiam jussi sunt in eum facere concilium. Et cum tempus accepissent libertatis, et ad luctam se fortiter instruxissent, ac munissent consiliis, imperatricis donis, verbis, promissis, miniis, et omnibus modis omnes congregant: et alios quidem qui resistebant plano et improborum architecto consiliorum, mittebant in exilium; alios autem vanis promissis misere redactos in servitutem, adeo armabant adversus pontificem, ut eum vel sacrificaturi essent et perdituri. Hinc magnum existit certamen Eudoxiæ et Theophili, dum mensis, auro, blanditiis et et modis omnibus suos socios ad bellum instruunt. Deinde quid? Adornantur et contextuntur libelli, et mittuntur ad imperatorem, qui continent omnes vanitates et insanias falsas. Postremum vero erat quod post communionem hic Joannes faceret omnes gustare aquam aut pastillum propter sputum, et ante omnes ipse. De cætero autem non amplius procedunt per ea, quæ ipsi in eum intendebant crimina, nempe quod sectaretur errores Origenis, sed per contumelias et maledicta. Cum hæc nescio quomodo struerentur (neque enim fieri potest, ut structas insidias singulatim persequamur, quæ ad unum finem spectabant, nempe ad eadem principis pastorum et mortem), accedit ad pastorem id, quod e grege non fuerat correptum a feris illis immanibus, nempe quadraginta duo episcopi numero: qui pastorem circumdantes admirabantur repentinam et diversam mutationem, nempe quod Theophilus, qui erat inter reos relatus, repente sit constitutus iudex adversus sanctum et justum Chrysostomum. Quid ergo pastor ille bonus, magni principis pastorum, nempe Jesu, imitator? Sed cum ad hunc locum pervenit oratio, memini sacrorum dierum: Dominum venientem ad passionem, discipulos qui tunc erant, Novum Testamentum, inter se invicem charitatem, et omnia quæ illic mystice facta sunt edoctos singulatim apud me cogitavi: et cum, qui modo erat discipulus, similiter atque magistrum et Dominum, cos qui sub se erant, initiantem mysteriis. Nam cum omnes dolore cruciarentur propter magistrum, dicit eis ille vir sapiens in divinis et hu-

manis : (o quomodo fieri potest, ut sine lacrymis eorum memoriam tibi tradat oratio?) Orate, o filii et amici et viscera, quæ mihi ex omnibus præcipue estis vicissim dilecta, et Deo agite gratias. Nullus autem cernatur ex vobis se separasse ab Ecclesia. Ego enim jam delibor, et instat tempus meæ resolutionis. Satanas non fert meas adversus ipsum orationes, sed ne obliviscamini sacræ meæ in vos dilectionis. Cum hæc et his longe plura dixisset, (quid opus dicere et lacrymas et dolorem, quibus sunt repleti?) tandem omnes complexus, rogavit omnes, ut irent in concilium : malebat enim mortem subire gladio, hoc lucrum esse existimans, pro communi omnium securitate et salute; et rursus dicit : Vos omnes recordamini vitam præsentem esse viam, et transire quæ in ea sunt bona et molesta; nec hoc solum, sed est etiam nudinudus : eminus itaque, vendimus, diversamur. Num sumus nos meliores patriarchis, prophetis, aut apostolis? Dicit ei quidam cum ejulatu : Sed deflemus nostram orbitatem, rerum confusionem, statum Ecclesiæ, et alios honores, quibus affecti sumus, et ignominias quibus afficiemur. Sed ne vestras, inquit, relinquite ecclesias. Non enim est a me principium; neque ad me usque est finis. Non enim post Mosem surrexit Jesus? Non fuit David successor Samuelis? Jeremiæ Baruch? Eliæ Elisæus? Post Paulum autem quis? Non Timotheus, Titus, Apollo? Non alii innumerabiles? Sed si tenemus, dicit quispiam, nostras ecclesias, omnino communicare necesse est et subscribere. Communicate, inquit, ut non perturbetur neque scindatur Ecclesia : sed ne subscribatis. Quomodo hoc jubes? Quoniam, inquit, nullius mihi culpæ sum conscius, propter quam deponar. His sacram illam turbam magnus inter patriarchas confirmavit Chrysostomus.

23. Jam concilium, quod extra urbem in Rufini prædiis inania in eum statuerat, accessit eum, responsurum iis quorum accusabatur. Quæ autem ei significata sunt, erant hujusmodi : Sancta synodus congregata, Joanni : Libellos contra te accepimus, plenos malis innumerabilibus. Veni ergo eis responsurus. His lectis, hæc scribit sanctus : Ecclesias propter quam Deus Verbum factum est, ne scindas, nec dissolvas, neque extra terminos judices, repugnans trecentis et octodecim Patribus, et ne Abel, ut Cain, dolose in agrum advoces; sed tu veni potius. Septuaginta enim capita aperte continent, qui adversus te scripti sunt libelli. Sumus autem nos ex diversis et plures, Dei gratia. Et ut quæ postea sequebantur in pauca contraham, cum sapiens pontifex præterea scripsisset et ostendisset nullam esse eorum quæ ab ipsis fiebant, consequentiam, optime et justissime eos repellebat præscriptione, optans ut in se fieret potius œcumenica synodus. Hæc cum accepisset et didicisset concilium illud per lectionem, irruunt tanquam leones; et ex iis qui missi fuerant, alium quidem ceciderunt, alium vero comprehenderunt, alium autem conjecerunt

(ὡ πῶς ὁ λόγος ἀδακρυτὶ τὴν τούτων μνήμην διαδιδάσκει;), Εὐξασθε, λέγων, ὡ τέκνα καὶ φίλοι, καὶ σπλάγγνα τὰ ἔμολ πάντων ἀντιποθεύμενα, καὶ τῷ Θεῷ τὴν εὐχαριστίαν ἀπόδοτε· μηδεὶς δὲ ἐξ ὑμῶν τῆς Ἐκκλησίας ὀφθεῖν ἀνακεχωρηκώς. Ἐγὼ γὰρ ἤδη σπένδομαι, καὶ ὁ καιρὸς ἐφέστηκε μου τῆς ἀναλύσεως. Ὁ Σατανᾶς οὐ φέρει τοὺς ἐμοὺς κατ' αὐτοῦ λόγους, ἀλλὰ μὴ ἐπιλάθῃ μου τῆς ἱερᾶς πρὸς ὑμᾶς ἀγαπήσεως. Ταῦτα καὶ πολλῶ πλείω τούτων εἰπόντος (τί διαλέγειν τῶν δακρύων, τῆς λύπης ἥς ἐπληρώθησαν;), τελευταῖον ἀσπασάμενος πάντας, παρεκάλει πάντας παραγενέσθαι εἰς τὸ συνέδριον· ἤρξειτο γὰρ καὶ τὸν διὰ ξίφους θάνατον, κέρδος τοῦτο ἡγούμενος, ὑπὲρ γε τῆς ἀπάντων ἀσφαλείας καὶ σωτηρίας, καὶ αὐθὺς ψησι· Μνημονεύετε πάντων ὑμεῖς, ὁ παρών βίος ὁδὸς ἐστίν, ἔλεγε, καὶ τὰ τούτῳ χρηστά καὶ λυπηρὰ παροδεύεται· οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ πανήγυρις· τοῖνον ἡγοράσαμεν, ἐπωλήσαμεν, καταλύομεν. Μὴ ἀμείνους ἡμεῖς τῶν πατριαρχῶν, τῶν προφητῶν, τῶν ἀποστόλων; Λέγει τις ἐξ αὐτῶν πρὸς αὐτὸν, ὀλοφυρμῶ συνεχόμενος· Ἀλλὰ θρηνῶμεν τὴν ἡμῶν ὀρφανίαν, τὴν σύγχυσιν τῶν πραγμάτων, τὴν στάσιν τῆς Ἐκκλησίας, τὰλλα οἷς ἐτιμώμεθα, καὶ οἷς ἀτιμασθησόμεθα. Ἀλλὰ τὰς καθ' ὑμᾶς μὴ καταλείπτε, φησὶν, ἐκκλησίας· οὐ γὰρ ἀπ' ἐμοῦ ἡ ἀρχή, οὐδ' ἕως ἐμοῦ τέλος. Μὴ γὰρ μετὰ Μωϋσῆν οὐκ ἀνέστη Ἰησοῦς; οὐ διάδοχος Σαμουὴλ ὁ Δαβὶδ, ἢ Ἰερεμίου Βαρούχ, Ἡλίου Ἐλισαῖος, μετὰ Παῦλον δὲ τίς; οὐ Τιμόθεος, Τίτος, Ἀπολλῶς; οὐ μυρίοι; Ἀλλ' εἰ κατέχομεν, ἔφη τις, τὰς ἡμῶν ἐκκλησίας, καὶ κοινωνήσαι καὶ ὑπογράφαι πᾶσα ἀνάγκη. Κοινωνήσατε διὰ τὸ ἀτάραχον, ἔφη, τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀδιάσχιστον· μὴ ὑπογράφετε θε. Πῶς, τίνα καλεῖται τρόπον; Ὅτι, ἔφη, τῶν εἰς καθάρσεις αἰτιαμάτων οὐδὲν ἑμαυτῷ συνοῖδα. Τοιούτοις τὸν ἱερὸν ἐκείνον ὄμιλον ὁ μέγας ἐν πατριαρχαῖς κατοχυρώσας Χρυσόστομος.

κγ'. Ἦδη τὸ συνέδριον ἔξω τῆς πόλεως ἐν τοῖς Ῥυφίνου τὰ κατ' αὐτοῦ κενὰ διαβουλευσάμενον, μετακαλεῖται τούτον τὸν ἅγιον, ἀπολογηθησόμενον οἷς ἐνδιαβάλλεται. Ἦν δὲ τὰ δηλωθέντα τοιαῦτα· Ἡ σύνοδος ἡ ἅγια συναχθεῖσα, τῷ Ἰωάννῃ τὰδε· Λιθὲν τοῖς ἐδεξάμεθα κατὰ σοῦ, πλήρεις μυρίων κακῶν. Ἐλθὲ τοῖνον ἀπαντήσω πρὸς τὰ τοιαῦτα. Τούτων ἀναγνωσθέντων, ἀντιγράφουσι μὲν οἱ περὶ τὸν ἅγιον ταῦτα· Τὴν Ἐκκλησίαν, δι' ἣν ὁ Θεὸς λόγος ἐγένετο σὰρξ, μὴ σιγίζε, μηδὲ κατάλυε, μήτε μὴν περιόριον κρίνε καὶ δίκαζε, δέχα καὶ ὀκτώ καὶ τριακοσίους Πατέρας ἐναντιούμενος, καὶ μὴ τὸν Ἀδελφὸν προσκαλοῦ δολίως εἰς τὸ πεδίον· ἀλλ' ἐλθὲ μᾶλλον αὐτός. Καὶ γὰρ κεφαλῶν οἱ ἐδομήκοντα οἱ κατὰ σοῦ προδήλως περιστοιχίζονται· λίβελλοι, καὶ ἐπὶ ἐκ διαφόρων ἡμεῖς, καὶ πλείονες σὺν Θεῷ. Καὶ ἵνα τὰ ἐπὶ τούτοις συντέμω, καὶ ὁ σοφὸς ἀρχιερεὺς ἐπὶ λογαγραφῇσας τὸ ἀνακόλουθον τῶν ἐκείνοις πεπραγμένων, ἀριστὰ τε καὶ δικαιοτάτα παρεγράφετο τούτοις, τὴν κατ' αὐτοῦ σύνοδον οἰκουμένην γενέσθαι μᾶλλον εὐχόμενος. Ταῦτα δεξάμενον καὶ ἀναμαθὼν τὸ συνέδριον ἐκεῖνο διὰ τῆς ἀναγνώσεως, ὁρμῶς καθάπερ λέοντες, καὶ τῶν ἀποσταλέντων ὃν μὲν ἔδειραν, ὃν

δὲ περιέτχισαν, ὃν δὲ ἐσιδήρωσαν σιδήροις, οὓς Α in vincula et ferreos compedes, quos illi bacchan-
 κρυβαντίσσαντες τῷ ποιμένι παρσκευάσαντο. Τί tantes pastori paraverant. Quid ergo post hæc faciunt?
 οὖν ἔτι πρὸς τοῖς ὀρώσιν; Ἀραχνείων νημάτων Cum araneorum telis imbecillioribus scriptis eum
 ἀδρανέστεροις συγγράμμασι καταψηφισάμενοι, ὃν damnassent, quem neque viderant neque hujus vocem
 οὔτε εἶδον, καὶ οὐ φωνῆς οὐκ ἤκουσαν, καθαιρουσιν audiverant, deponunt pontificem, et hæc referunt ad
 ἀρχιερεῖα, καὶ ταῦτα τῷ βασιλεῖ ἀναφέρουσι. Τί imperatorem. Quid dicentes? Quod cum non ausus
 λέγοντες; Ὅτι μὴ τολμήσαντος αὐτοῦ παραγενέσθαι, esset accedere, quod esset sibi conscius; eum autem
 διὰ τὸ συγγινώσκειν τὰ ἑαυτοῦ, τὸ δὲ τοιοῦτον οἱ leges deponant; hoc etiam sustinuit. Jussu ergo ve-
 νόμοι καθαιροῦσι, τοῦτο δὲ καὶ ὑπέστη· καὶ δὴ stræ potentiae, aiebant, vel invitatus relegatur, et det
 κελύσει τοῦ ὑμετέρου κράτους καὶ ἄκων ἐξοριζέ- poenas quod maledictis insectatus sit imperatricem
 σθω, καὶ δίκας διδόνω ἐφ' οἷς λελοιόδρηκε τὴν eam dicens Jezabel, vel in eo morte ab occisoribus
 βασιλίδι, εἰπὼν αὐτὴν Ἰεζάβελ, καὶ τοῦτ' αὖ τοῦ accelerata propter verbi asperitatem. Eis itaque
 θανάτου τοῖς φονεutaῖς ἐπισπευδόμενου διὰ τὸ δύσφη- credit imperator tanquam sacerdotibus, et absque
 μων. Πιστεύει τοίνυν ὁ βασιλεὺς, οἷάπερ ἱερεῦσιν ulla examinatione, missa manu militari, jubet san-
 αὐτοῖς· καὶ ἀνεξετάστως στρατιωτικῆς ἀποστολῆς ctum relegari. Hæc cognovit fidelis populi multi-
 βρβαρικῶς παραταγείσης, ἐξορισθῆναι τὸν ἅγιον tudo, fideique fervore et abundantia victo et dejecto
 κελύει. Ἔγνω οὖν τὸ πιστὸν πλῆθος ταῦτα· καὶ τῷ metu imperatoris, vi resisterunt. Hoc autem cum
 ζέοντι καὶ περιόντι τῆς πίστεως, τὸν βασιλείου animadvertisset vir divinus et quæ ex eo oriebantur
 φόδον νικῆσαντες, καὶ κάτω θέντες, κατὰ κράτος damna et pericula considerasset, omnes latet,
 ἀντέστησαν. Τοῦτο οὖν συνιδὼν ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρω- et ad cædem (sic enim ego voco illorum concil-
 πος, καὶ τὰς ἐκ τοῦ πράγματος βλάβας καὶ τοὺς lium et impetum, existimo autem vos quoque),
 κινδύνους ἀποσκοπήσας, λανθάνει πάντας· καὶ πρὸς tanquam ovis sponte sua accedit. Eum vero cum
 τὴν σφαγὴν (οὕτω γὰρ ἐγὼ καλῶ τὴν ἐκείνων βου- comprehendissent, usque ad Euxini Propontidem
 λὴν καὶ ὀρμὴν, οἶμαι δὲ καὶ ὑμεῖς) ὥσει πρόβατον tunc trahunt. Post hæc quid? Quidam ex iis ducti
 ἐθελοντὴς παραγίνεται. Τοῦτο δὲ συλλαβόντες, poenitentia, dicebant fuisse Joannem appetitum ca-
 μέχρι τῆς Προποντιδὸς Εὐξείνου τέως ἐξέλκουσι. lumniis et injuria affectum. Nec hoc credebatur a
 Μετὰ ταῦτα τί; Μεταμαλθθέντες τινὰς ἐξ αὐτῶν, multis: fidem autem res ipsæ magis fecerunt.
 σεσυκοφαντῆσθαι τὸν Ἰωάννην καὶ ἡδικῆσθαι προσ- Quomodo? Ex honore et emolumentis, quibus sunt
 ἔλεγον· καὶ τοῦτο οὐκ ἦν τοῖς πολλοῖς διὰ πίστεως· affecti accusatores. Sed profanum os dedecoris
 ἐκύρου δὲ πᾶμον τὴν πίστιν τὰ πράγματα. Πῶς; Ἐκ respondebat his nugis dicens: Etiamsi nihil aliud,
 τῆς τῶν ἀπενεργεμένων τοῖς κατηγοροῖς τιμῆς τε at arrogantia et superbia Joannis eum deposuit, suæ
 καὶ προκοπῆς. Ἀλλὰ τὸ τῆς αἰσχύνῃς ἄνερον στόμα malitiæ improbus veterator Scripturam applicans,
 τοιοῦτοῖς ἀπὸ τῶν τοῖς φλυαρήμασιν. Εἰ καὶ μὴ δὲ ἄλλο, nempe quod superbis resistit Dominus.
 φάσκον τέως, τὸ ἀλαζονικὸν Ἰωάννου καθήρει αὐτὸν, παρενείρων τῆς κακίας ὁ σοφιστὴς τὸ τῆς Γραφῆς,

κὺθ καὶ τοῖς ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται Κύριος.
 κθ. Ἐπειτα γράφει ὁ διώκτης πρὸς τὸν μέγαν
 Ἰννοκέντιον, Ῥώμης ἀρχιερεῖα, τὴν, ἣν αὐτὸς ἔδρα-
 σεν, εἰς τὸν ποιμένα μεταμορφῶν καὶ ποικίλλων
 παρανομίαν. Ἀλλὰ Θεόφιλος γράφει μὲν, καταγι-
 νώσκειται δὲ, διαγνόντος τοῦ πάπα σαφῶς τὰ κατὰ
 τὸν ἅγιον. Ὡν τὸ πολυειδὲς τῶν ἐπιτηδευμάτων
 καταπλάγεις ὁ Ῥώμης, ἐπὶ τὸν Θεὸν καταφεύγει,
 κίκεῖθεν ἐξαιτεῖ λυθῆναι τῶν σκανδάλων τὰ μηχανήματα. Καὶ μέντοι καὶ λαμβάνει τὴν λύσιν, καὶ τὸ
 τάχος ἡλίκον ἐκείθεν. Ἡ κυνικὴ Θεοφίλου ζήτησις
 καὶ ἀναίθεια κατὰ τοῦ ἀθῶου ἔτι προσανηρεύνα.
 Ἐντεῦθεν πρὸς ὀργὴν τῶν πιστῶν ἐξανάπτει τὰ
 πλήθη· καὶ στάζει; ἐκ τούτου μυρία, καὶ πληγαί,
 καὶ διάφοροι κίνδυνοι, καὶ γίνεται τοῖς πονηροῖς
 τρόμος. Ἀνὴρ δυσσεθὴς, κατὰ τάχος φεύγων εἰς
 Ἀλεξάνδρειαν, μολίς διαδρᾶς τοῦ; θαλασσωσά τοῦ-
 τον ζητήσαντας, κακῶς τῆς βασιλευσύνης ἀποδια-
 πομπεῖται σὺν αὐτοῖς κατηγοροῖς καὶ ὁμογνώμοσι.
 Μανθάνει ταῦτα παρὰ τοῦ Ῥώμης ὁ βασιλεὺς Ὀνώ-
 ρος, καὶ ὅτι χαρίζομενοι τῇ Εὐδουξίᾳ σεσυκοφαντή-
 κται τὸν Ἰωάννην. Καὶ περίλυπος γινόμενος (ἔρω
 γὰρ ἐγκρατεῖ τὸν βασιλεῖα θερμὸς, καὶ ἐπεθύμει
 θάσασθαι τὸν ἀρχιερεῖα) γράφει τῷ ἀδελφῷ καὶ
 βασιλεῖ Ἀρκαδίῳ, νεμεσῶν καὶ προσονειδίζων, ὅτι
 Θεοφίλου χώραν παρέτχεν, ὃν ὑπὸ αἰτίαν καὶ δίκην

in vincula et ferreos compedes, quos illi bacchan-
 tes pastori paraverant. Quid ergo post hæc faciunt?
 Cum araneorum telis imbecillioribus scriptis eum
 damnassent, quem neque viderant neque hujus vocem
 audiverant, deponunt pontificem, et hæc referunt ad
 imperatorem. Quid dicentes? Quod cum non ausus
 esset accedere, quod esset sibi conscius; eum autem
 leges deponant; hoc etiam sustinuit. Jussu ergo ve-
 stræ potentiae, aiebant, vel invitatus relegatur, et det
 poenas quod maledictis insectatus sit imperatricem
 eam dicens Jezabel, vel in eo morte ab occisoribus
 accelerata propter verbi asperitatem. Eis itaque
 credit imperator tanquam sacerdotibus, et absque
 ulla examinatione, missa manu militari, jubet san-
 ctum relegari. Hæc cognovit fidelis populi multi-
 tudo, fideique fervore et abundantia victo et dejecto
 metu imperatoris, vi resisterunt. Hoc autem cum
 animadvertisset vir divinus et quæ ex eo oriebantur
 damna et pericula considerasset, omnes latet,
 et ad cædem (sic enim ego voco illorum concil-
 lium et impetum, existimo autem vos quoque),
 tanquam ovis sponte sua accedit. Eum vero cum
 comprehendissent, usque ad Euxini Propontidem
 tunc trahunt. Post hæc quid? Quidam ex iis ducti
 poenitentia, dicebant fuisse Joannem appetitum ca-
 lumniis et injuria affectum. Nec hoc credebatur a
 multis: fidem autem res ipsæ magis fecerunt.
 Quomodo? Ex honore et emolumentis, quibus sunt
 affecti accusatores. Sed profanum os dedecoris
 respondebat his nugis dicens: Etiamsi nihil aliud,
 at arrogantia et superbia Joannis eum deposuit, suæ
 malitiæ improbus veterator Scripturam applicans,
 nempe quod superbis resistit Dominus.

παρενείρων τῆς κακίας ὁ σοφιστὴς τὸ τῆς Γραφῆς,
 24. Deinde scribit persecutor ad Romanum pon-
 tificem Innocentium, quam in pastorem secerat
 iniquitatem transformans et varians. Sed Theophi-
 lus scribit quidem, condemnatur autem, cum papa
 aperte res sancti cognosceret. Quorum varios ac
 multiplices conatus mirans Romanus episcopus,
 ad Deum confugit, et petit ut ilinc solvantur ma-
 chinationes offensionum. Maxima itaque celeritate
 illinc accepit solutionem. Canina Theophili impu-
 dentia adhuc inquirebat adversus innocentem.
 Hinc ad iram irritat fidelium multitudinem. Innu-
 merabiles ex eo existunt seditiones et plagæ et
 diversa pericula, et contremiscent improbi. Vir im-
 pius celerrime fugit Alexandriam, cum vix evasis-
 set eos qui quasierant eum mari obruere. Sic pa-
 ter scandalorum, malus male ex regia amandatur
 cum ipsis accusatoribus, et iis qui erant ejusdem
 sententiæ. Hæc Romæ audiit etiam imperator Ho-
 norius, et quod ut gratum facerent Eudoxiæ, Joan-
 nem sunt calumniati. Dolor ergo affectus (valde
 enim amabat imperator, et cupiebat videre ponti-
 ficem), scribit ad fratrem imperatorem Arcadium,
 cum eo expostulans et exprobrans quod Theophilo,
 quem reum tenebat, locum dederit deponendi Joan-
 nem, idque sine Romanis. Hæc cum cognovisset

imperator Arcadius, magna ductus poenitentia, de pontifice revocando cogitabat : et ecce noctu venit terræmotus, et cadit pars cubilis imperatricis : fuitque hoc (nam quæ intercesserunt lubenter prætermittito) causa revocationis. Rursus ergo pastor bonus (oportet enim paucis dicere) recipit gregem, cum imperator longe splendidius quam prius ei processisset obviam : et ille quidem prius contenderet ut res suæ examinarentur : omnes vero plane violenta fidei motione eum adduxissent, in sede collocassent, et ut pacem ageret effecissent. Hæc suorum servorum Deus, qui resistit superbis, et humilibus reddit gratiam²⁵. Hinc adest, quæ hospitalitate et temperantia (scientibus loquor) Saram et Susannam exprimit Olympias. Paucis autem eam quoque declarat oratio, quæ voluptatem simul et adhortationem ad virtutem præbet iis, qui laudant ea quæ sunt honesta. Olympias erat, quæ temperantia, hospitalitate, doctrina disciplinarum, non minus erat clara, quam splendore generis, opum et pulchritudinis, propter quæ antecedeat omnibus quæ tunc erant. Hæc marito quidem fuit conjuncta legitime, non est autem experta, ut quæ cum eo parum vixerit. Eam imperator Theodosius vi postea trahebat, ut nuberet cuidam cognato suo, non quidem dedignantem, sed contra ea quæ par erat, significantem. Dicebat enim : Si rex meus Christus voluisset me vivere cum marito, primum omnino non abstulisset. Et quid opus est orationem extendere, quæ contendit ad ea, quæ deinceps sequuntur, exponenda illius verba sapientia? Ei enim qui sapit, licet ex simbria, ut est in proverbio, id quod est contextum intelligere. Jussu ergo imperatoris auferuntur ei facultates, gratia custodiæ. Illa autem ea re valde est lætata, et dictum protulit imperatori quod dignum est quod habeatur in admiratione et mandetur memoriæ. Dixit enim : Nee custodiantur, o imperator, sed dentur potius pauperibus. Jam olim enim deprecor, quæ ex hac distributione accedit, vanam gloriam. Sialim ergo lætatus fuit imperator, cum hæc audisset, et ei sua rursus reddit. Illa autem cum ea accepisset, pulcherrime quidem administravit, seque exiit ac paravit ad exercitationem, et paulo post refertur in numerum diaconissarum Ecclesiæ. Sed ne sic quidem potuit evadere gravia retia Theophili, cum illius hospitalitatem ignominia materiam acceperit iste Deo invisus. Ipsa post multos curam quoque gessit Nectarii, ut quæ suis manibus, quando ad Deum excessit, ejus texit oculos. Ipsa quoque hospitio magnum accipiebat Chrysostomum, ei libum exhibens, propterea quod non posset avelli a studiis; ipseque eam in secundo suo exilio duobus epistolis est persecutus. Sed hæc quidem postea : veniat autem oratio ad id, quod est propositum.

25. Post pontificis secundam in sedem suam restitutionem, cum non multum præterfluxisset temporis,

εἶχε, καθηρηκέναι τὸν Ἰωάννην, καὶ ταῦτα διχα τῶν ἀπὸ Ῥώμης. Ταῦτα διαγνοὺς ὁ βασιλεὺς Ἀρχάδιος, πολλὰ τε μετεγνωκῶς, διεσχέπτετο περὶ τῆς ἀνακλήσεως τοῦ ἀρχιερέως. Καὶ ἰδοὺ σεισμὸς καταλαμβάνει νυκτὸς, καὶ πίπτει μέρος τοῦ κοιτῶνος τῆς βασιλίσσης. Καὶ τοῦτο γίνεται (τὰ γὰρ ἐν μέσῳ παρέδραμον ἔκων) ἡ αἰτία τῆς ἀνακλήσεως. Πάλιν οὖν ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς (δεῖ γὰρ συντόμως εἰπεῖν) ἀπολαμβάνει τὸ ποιμνιον, τοῦ βασιλέως αὐτῷ λαμπροτέραν τὴν ἀπάντησιν πολὺ τῆς προτέρας πεποιηκός· ἐκείνου μὲν πρότερον τὰ καθ' ἑαυτὸν ἐξετασθῆναι διεσχυρίζομένου, πάντων δὲ βιαίῳ πίστεως ὄντως κινήματι προσαγαγόντων, ἐνθρονισάντων, καὶ εἰρηνεῦσαι ποιησάντων αὐτόν. Ταῦτα ὁ τῶν ἑαυτοῦ θεραπόντων θεός, ὁ τοῖς ὑπερηφάνοις ἀντιτατόμενος, ὁ τοῖς ταπεινοῖς ἀντιμετρῶν τὴν χάριν. Ἐντεῦθεν ἡ τῷ φιλοξένῳ καὶ σώφρονι τὴν Σάρρην καὶ Σωσάνναν Ὀλυμπιάς (εἰδός τι λέγω) χαρακτηρισίσα, παρίσταισι. Δηλοῦτω δὲ διὰ βραχέων καὶ ταύτην ὁ λόγος, ἥδονην ἅμα καὶ παράκλησιν εἰς ἀρετὴν τοῖς ἐπαινοῦσι τὰ καλὰ παρεχόμενος. Ὀλυμπιάς, ἣν ὑπερωραίουςαν τῆς σωφροσύνης, τῆς φιλοξενίας, καὶ τῆς παιδείας τῶν μαθημάτων οὐχ ἤττον αἱ πολυτέλειαι, ἢ τοῦ γένους καὶ τοῦ πλοῦτος καὶ τῆς ὥρας, δι' ὧν ἀπάντων τῶν τινικαῦτα ἐκράτει τὰ διαφέροντα· αὕτη συνεζεύχθη μὲν νομίμως ἀνδρὶ, οὐ πεπείραται δὲ μικρὸν αὐτῷ συμβίβασα. Ταύτην ὁ βασιλεὺς Θεοδοσίος ἐπὶ τινι συγγενεῖ μετὰ ταῦτα βεβιασμένως πρὸς γάμον εἴλκεν, οὐκ ἀπαξιούσαν, ἀλλ' ἀντιδηλοῦσαν τὰ δέοντα, ὡς· Εἴπερ ὁ ἐμὸς βασιλεὺς ἐδοῦλετό με ἀνδρὶ συμβιοῦν, πάντως οὐκ ἂν τὴν πρῶτον ἐλάμβανε. Καὶ τί δεῖ πρὸς τὰ ἐξῆς τῶν ἐκείνης σοφῶν ῥημάτων, τοῦ λόγου σπεύδοντος, ἐμπλατύνεσθαι; τῷ γὰρ νήφοντι κατανοεῖν ἔστιν ἐκ τοῦ κρασπέδου, κατὰ τὴν παροιμίαν, τὸ ὕφασμα. Προστάγματι τοῦ βασιλέως ἀφαιρεῖται τῶν ὑπαρχόντων, φυλακῆς χάριν. Ἡ δὲ μᾶλλον ἦσθη τῷ πράγματι, καὶ δηλοῖ τῷ βασιλεῖ ῥῆσιν θαύματος καὶ μνήμης ἀξίαν.....

Λέγει.

.... Εὐθὺς οὖν ἦσθη ὁ βασιλεὺς, καὶ ἀποδίδωσι πάλιν τὰ ἑαυτῆς. Ἡ δὲ λαβοῦσα, ταῦτα μὲν ὀκνέμηνεν εἶναι μάλιστα, καὶ πρὸς τὴν ἀσκησιν ἀποδύεται, καὶ μετ' ὀλίγον, ταῖς διακονίαις τῆς Ἐκκλησίας ἐγκαταλέγεται. Ἀλλ' οὐδὲ αὕτη τῶν Θεοφίλου δεινῶν ἀρχῶν ἀμέτοχος, τὴν ἐκείνης φιλοξενίαν, ὕλην ἀτιμίας τοῦ θεομισοῦς εἰληφότος. Αὕτη μετὰ γε πολλοὺς θεραπεύει Νεκτάριον γερσίν οικειαίς, ἡνίκα πρὸς θεὸν ἐξεδήμει, τὰ τούτου καλύψασα ἑμματα. Αὕτη καὶ τὸν μέγαν ξενίζει Χρυσόστομον, μάχῃ δεξιούμενη διὰ τὸ αὐτοῦ ἀπερίσπαστον· καὶ ταύτην ἐν τῇ δευτέρᾳ αὐτοῦ ἐξορίᾳ ἐπιστολαῖς δυσὶν ἀνεδειξίωσατο. Ἀλλὰ ταῦτά μοι ὕστερον· ὁ δὲ λόγος εἰσάτω πρὸς τὸ προκείμενον.

κα'. Μετὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον δευτέραν ἀποκατάστασιν τοῦ ἀρχιερέως, μικροῦ διαρρύνετος ἐν μέσῳ

²⁵ 1 Petr. v, 5.

χρόνου, συνεισῆλθε τι τῶν ἀναγκαίως δεομένων τῆς διορθώσεως· καὶ τῶν οἰκείων εἶχετο κατὰ κράτος· ὁ τῶν τοιούτων διορθωτής, καὶ αὖθις ἡ βασιλεὺς δι' ὀργῆς σφοδρᾶς τῇ ποιμένι καθίστατο. Εἰ τις ὡμῶν οἶδε τὸν ἀργυροῦν ἀνδριάντα, καὶ τὰς δημῳδούς ἐκεῖ παιδικάς, καὶ τοῦ θείου δόμου τὸν θόρυβον, καὶ τὴν ἀκοσμίαν, οἶδεν ὁ λέγω. Πάλιν οὖν ἀγῶνας ἐξ ἀγῶνων, καὶ σύνεδοι κατὰ τοῦ ἀρχιερέως. Γινώσκει ταῦτα ὁ διωκόμενος, καὶ τὴν περιδόχον ἐκτίθεισιν ὁμίλῳ, *Πάλιν Ἡρώδιās μαίνεται*. Ἀνάπτει τὴν μῆνιν τοῦτο τῆς βασιλίδος· καὶ πάλιν παρρησία τοῖς κατηγόροις. Καὶ Θεόφιλος ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας παραγενέσθαι δηλαῦται μὲν, εἰ δὲ δειλιῶν ὁ δειλαῖος ἀναβάλλεται. Ὅμως Ἀρειανῶν κανόνι, καθάπερ τόξῳ, χρησάμενος, βάλλειν κατατολμᾷ τοξόμασι τοῖς ἐκ μέλανος. Τῆς δὲ βολῆς τὸ ἐκεῖ καίριον, ὅτι δόξα συνόδου ὁ καθαιρεθείς τῇ ἐκκλησίᾳ εἰσεβρύσευσεν. Οἱς ἐντυχῶν ὁ θεὸς οὗτος ἀνὴρ, καὶ διερωτώμενος, Ὑπὸ βασιλέως ἐξηλάθην, ἀπεκρίνατο, ὅπ' αὐτοῦ βασιλέως καὶ ἀνεκλήθην. Ὁ συνεδόμενος μὲν τοῖς, ὅσοι τοῦ ὀρθοῦ καὶ κρίματος καὶ φρονήματος· καὶ ὁ βασιλεὺς συνεπιθέτο. Ἀνταγωνιζόμενος δὲ, προσενώπιον τοῦ βασιλέως, τὸ τῶν κηφύρων κηφύων ἐκεῖνων σμήνος, διεμφόμενος τὴν αὐτοῦ ματαιότητα. Εἰσηγείται τις ἐνταῦθα (Ἐλπίδιος δὲ ἐστίν, ὁ τῆς ἐν Συρίᾳ Λαοδικείας) θαυμασίαν ὄντως εἰσήγησιν, Μὴ θορυβώμεθα, λέγων, ἐπὶ τοῦ βασιλέως· ἀπισίον γάρ· ἀλλ' ὑπογραφάτωσαν οἱ κατήγοροι ὅτι ὁμῶς πιστοὶ τῶν ἐκθεμένων τὸν κανόνα τυγχάνουσι· καὶ λύεται τὸ ἀμφίβολον. Συνεῖς οὖν ὁ βασιλεὺς· τῇ ῥῆσιν τοῦ προβλήματος τὴν λύσιν τοῦ ἐγγειρήματος, μετὰ τινος περιχαρείας καὶ μειδιάματος, Οὐδὲν, ἔφη, τούτου λυσιτελέστερον. Τὸ δὲ ἀμφέκρημνον τοῦ προσεθέντος, ἱλγγοῦ τοῖς κατηγόροις ἐγένετο πρόξενον. Οἱ δὲ χεῖλεσιν ἄκροις ὑπὸ σφραγίδος μὲν, ἐξέλασι δὲ κενοὶ καὶ ἄπρακτοι.

κς'. Τοῦτων ἄλλοτε ἄλλως μηχανωμένων καὶ κατὰ κύβους πεπιευσμένων τοῖς κατηγόροις, μῆνες παρεῖπυσαν δέκα. Ὁ δὲ ποιμὴν τῶν εἰωθῶτων οὐδὲ βραχὺ τι παρελμπάνετο, μᾶλλον μὲν οὖν ἐπεδίδου περισσοτέρως δεῖαι ἡμέραι. Φιλεῖ γάρ πως ὁ ἀκρόβροτος νοῦς ἐν ταῖς περιστάσεσι χαριέστερον διακεῖσθαι καὶ λογώτερον. Οἱ δὲ οὐκ ἐδίδουσαν ὕπνον τοῖς ὀφθαλμοῖς, οὐ κατέσχον τῶν μηχανῶν, πολιούκοντες παντοῦως, τοῦ τροπώσασθαι καὶ λαφυραγωγῆσαι τοῦ βασιλέως τὸν νοῦν. Ὁ δὲ βασιλεὺς γενναίως μὲν ἀντείχετο, καὶ ἀντετίθετο μέχρι τινός. Ὅτε δὲ πάντοθεν οἱ κατήγοροι τὸ ἴδιον ἀσφαλὲς περιεποίησαντο, καὶ οὐκ ἐθ' οἶός τις ἦν [ὁ] πρὸς τὴν τοσαύτην ἐπανάστασιν καὶ ἀντιπερίστασιν κηρύξων ἢ βοηθήσων τῇ βασιλείᾳ νοῦ, καταμεμαλάνισται καὶ αὐτός, καὶ πρὸς τὸ πολέμιον, ἀνθρόπινόν τι παθὼν, ὑποκλίπεται· καὶ ὁπῶς, τρανῶς διηγῆσθαι. Ἡ μεγάλη τῶν ἐορτῶν, ἡ ἡμέρα τοῦ Χριστοῦ γενεθλίων παρῆν, καὶ ὁ βασιλεὺς, ὡς ἔθος, οὐ συμπάρῃν. Ἐδήλου δὲ τῷ ἀρχιερεὶ μὴ πρότερον κοινοῦναι, πρὶν ἢ αὐτὸν πρὸς ἐγκλήματα ἀποδώσασθαι. Οὕτω διήλθε καὶ ἡ Τεσσαρακοστή· καὶ πρὸ μιᾶς τοῦ Πάσχα πάλιν ὁ βασιλεὺς, βιαίῳ τῶν κατηγόρων ἐγκλήματι, δηλοῖ τὰ

A Incidit aliquid, quod necessario opus habebat correctione: et suo pro viribus officio functus est is, qui erat rerum huiusmodi corrector; et rursus imperatrix fuit valde irata pastori. Si quis vestrum scit argenteam statuum, et qui illic fiebant ludos publicos, et divinam aedem contumelia affectam, scit quod dico. Rursus ergo certamina ex certaminibus, et synodi adversus pontificem. Hæc cognoscit is quem persequabantur, et celebratum illum et insignem habet sermonem: *Rursus furit Herodias*. Hoc accendit iram imperatricis, et rursus libere ac confidenter agunt accusatores. Et Theophilo quidem significatur, ut veniat Alexandria; sed adhuc timens differt infelix. Ariano tamen canone tanquam arcu natus, audet eum ferire jaculis ex atramento. Certus autem, quem asserabant, erat hic ictus, quod absque synodo, qui erat depositus, irrupisset in ecclesiam; quos cum convenisset hic vir divinus et ab eis interrogaretur, respondit: Expulsus fui ab imperatore, sui etiam revocatus ab ipso imperatore. Quod placebat quidem iis qui erant recti iudicii et sententiæ, et imperator iis assentiebatur; eorum imperatore autem adversus eum decertans malignorum suorum examen, strepitu obtundebat illius simplicitatem. Tunc autem profert quidam (is vero erat Elpidius, Laodiceæ quæ est in Syria episcopus) sententiam plane admirabilem: Ne tumultuemur, inquit, in conspectu imperatoris; nefas est enim: sed subscribant accusatores se esse ejusdem fidei, cujus sunt qui illum ediderunt canonem, et soluta est dubitatio. Cum ergo intellexisset imperator facilitate propositionis solvi id de quo agebatur, lætus et subridens dixit: Nihil est hoc melius. Id autem quod erat propositum, cum esset anceps, effecit ut caligarent accusatores. Et tunc summis quidem labiis pollicentur, re autem infecta tunc exeunt.

26. Cum hæc alias aliter machinarentur accusatores, et tesseriis quodammodo luderent, menses decem præterierunt. Pastor autem ne tantillum quidem prætermittebat ex consuetis; imo vero quotidie magis ac magis augebatur ejus studium. Solet enim nescio quo modo mens, quæ caret vana gloria, jucundius affici, et se magis rationis competentem ostendere in casibus qui accidunt. Illi autem non dederunt somnum oculis, nullis abstinerunt machinationibus, imperatoris mentem obsidentes, ut eam funderent et captivam abducerent. Imperator vero aliquandiu fortiter restitit et repugnavit. Quando autem omni ex parte tuta fuerunt omnia accusatoribus, nec ullus fuit, qui adversus talem insurrectionem posset amplius imperatoris mentem fulcire et ei opem ferre, ipse quoque est mollitus, et humanum quid passus, ab insidiis hostis est circumventus. Dicam autem aperte, quomodo. Erat dies maximus, Christi ortus. Imperator autem, ut mos est, non simul aderat, significavit autem pontifici, se non prius communicaturum quam ipse crimina diluisset. Sic præterit etiam Quadragesima; et die uno ante Pascha, rursus imperator violento

motu accusatorum, eadem significat, addens : *Dixit te condemnarunt synodi : non possum tibi communicare. Quid vero pastor bonus, qui aspiciens advenire bestias, non fugit, et dimittit gregem ? Mihi, inquit, o imperator, a Deo fuit credita ecclesia, nec ab ea recedam. Sin autem hoc tibi visum sit, vi expellas, ne accusari possim, quod ordines deseruerim. Quod veritus imperator, in quem tyrannidem obtinebat vis inimicorum, cum cum cum metu separasset ab ecclesia, jussit degere in episcopatu : illud cogitans quod si quid rursus evenisset inopinatum, facilius esset eum invenire ad Deum placandum. Sic magnum luminare prohibetur lumen præbere Ecclesiæ ; et cum rursus imperatori exhiberetur molestia ab accusatoribus, ipse eis totum permisit consilium, ut qui venerandum diem Sabbati sancti et pontificis virtutem reueretur. Quid ergo dicunt ii, quibus fuerat permissum ? In nostrum caput, o imperator, sit Joannis depositio ; solum cito expellatur. Rursus ergo nulla interrogatio, et rursus suffragia et latæ sententiæ. Quæ agebat, sciebant omnes : confunditur universus populus, confunditur etiam dies festus, metus in fugam conjicit ; et fugientes clerus et quidquid erat fidelis populi et eorum qui gerebant magistratus, divinum Pascha in publico quodam lavacro quod Constantianæ dicitur, celebrarunt, vigilantes in illius noctis glorificationibus, et eos, qui erant catechesi instituti, baptizantes, et ea, quæ temporari conveniunt, munera obeuntes. Hæc quoque cito deferunt ad imperatorem, qui ad mala erant audaces : partim quidem timentes, ne si fuisset ingressus et solam invenisset ecclesiam imperator, populi quidem cognosceret benevolentiam, eos autem damnaret invidiæ : partim vero hoc agentes, ut omnes, qui illic erant, ulcisceretur imperator. Hinc assumpto Lucio, qui erat secta et sententia gentilis, et eo quem sub se recens habebat exercitu, nempe Thracibus armatis circiter quadringentis, secunda noctis vigilia (o quæ illic sunt per summam perpetrata audaciam, quæ quisnam digne fuerit lamentatus ?) repente impudenter irruperunt, et per medias turbas ad sanctas usque aquas procedunt, prohibent divinatorum mysteriorum celebrationem, aciem struunt contra ministros ; licebatque videre effusa divinatorum symbolorum mysteria, clavisque percutiunt capita sacerdotum, sanguine permiscunt sacram piscinam. Deinde quid ? Fugiant omnes : miserabile spectaculum iis, qui illic erant detenti. Nam ex militibus quidem alius virginem trahebat, tanquam prædam bello captam : alius autem tunicas, alius vero divina mysteria et vasa pretiosa. Sacerdotes conjiciebantur in carceres, expellebantur magistratus, frequentia proferebantur edicta, et minæ intentabantur frequentiores, quæ jubebant abnegari Joannis communionem. Sed sic quoque non cessabat, imo vero magis inualescebat et corroborabatur fides : et eos occidebant, eo magis crescebant ¹¹. Hinc eos*

¹¹ Exod. i, 12.

αὐτὰ, προσθείς, ὅτι Δύο σου κατεφθίσαντο σύνδοι καὶ ἀδυνάτως ἔχω [τοῦ] κοινωνήσαι σοι. Τί δὲ ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, ὃς τὴν τῶν θηρίων ἑλευσιν θεωρῶν οὐ φεύγει καὶ τὴν ποιμνὴν ἀφήσει ; Ἐγὼ θεόθεν, ἔφη. ὦ βασιλεῦ, τὴν ἐκκλησίαν πεπίστευμαι, καὶ ταύτης οὐκ ἀπολείβομαι. Εἰ δέ σοι τοῦτο διὰ θελήσεως, βίβ' ἐξελαθῆσμαι ἐν' ὁπῇ κατ' ἐμοῦ λειποταξίου γραφῇ. Τί δὲ ὁ τυραννόμενος βασιλεὺς ; Τῇ βίβ' τῶν κατηγόρων, μετὰ δέους τοῦτον τῆς ἐκκλησίας χωρίσας, ἐν τῷ ἐπισκοπεῖν διάγειν ἐνεκελεύετο ἡ κεῖν διανοησάμενος, ὡς εἰ γέ τι πάλιν συμβῇ τῶν ἀδοκίμων, εὐρίσκειν τοῦτον εἰς ἐξίλωσιν τάχιον. Οὕτως ὁ μέγας φωστὴρ τὴν Ἐκκλησίαν κωλύεται δαδουχεῖν καὶ δὴ πάλιν παραυτὰ δι' ὄχλου γινόμενος παρὰ τῶν κατηγόρων ὁ βασιλεὺς, αὐτοῖς τὴν πᾶσιν βουλὴν ἐπιτρέπει, τὸ φρικτὸν τῆς ἡμέρας τοῦ ἱεροῦ Σαββάτου καὶ τὴν ἀρετὴν τοῦ ἀρχιερέως διευλαβοῦμενος. Τί οὖν οἱ ἐπιτετραμμένοι φασίν ; Ἐπὶ τὴν ἡμῶν κεφαλὴν, ὦ βασιλεῦ, ἡ καθάρσις Ἰωάννου ἴσμεν μόνην τάχιον ἐξωσθήτω. Πάλιν οὖν οὐδέμια ἐρώτησις, καὶ πάλιν ψῆφοι καὶ ἀποφάσεις. Διαγινώσκειται πᾶσι τὰ δράματα, συγγεῖται πᾶς ὁ λαὸς, συγγεῖται τὰ τῶν ἑορτῶν, ὁ φόβος φυγὴν ἐμποιεῖ, καὶ φυγόντες ὁ τε κληρὸς καὶ τὸ πᾶσιν ἄπαν τοῦ λαοῦ καὶ τῶν ἐν ἀξιώμασι τὸ θεῖον Πάσχα ἐν δημοσίῳ τινὶ λουτρῷ (Κωνσταντινιανῆς τοῦτο φασιν) ἐπετέλουν, τῆς τε νυκτὸς ἐκείνης ταῖς δοξολογαῖς ἐπαγρυπνοῦντες, τοὺς τε κατηχηθέντας βαπτίζοντες, καὶ τὰ εἰωθότα τῷ καίρῳ λειτουργοῦντες. Προσαναφέρουσι καὶ ταῦτα τῷ βασιλεῖ οἱ τολμηταὶ τῶν κακῶν, τοῦτο μὲν, δεδιδότες μὴ πως εἰσελθὼν καὶ μόνην εὐρὼν τὴν ἐκκλησίαν ὁ βασιλεὺς τοῦ λαοῦ μὲν τὴν εὐνοίαν διαγνῶν, τῆς βασκανίας δὲ αὐτῶν καταγνῶν τοῦτο δὲ, πρὸς ἄμυναν τῶν ἐκεῖ πάντων γενέσθαι τὸν βασιλεῖα παρασκευάζοντες. Ἐντεῦθεν λαβόντες τὸν Λούκιον, ὃς ἦν Ἑλληνόφωνος, καὶ τὴν τοῦ ὑπ' αὐτὸν στρατοῦ νεολαίαν, Θράκας ξιφῆρεις ὡσεὶ τετρακοσίους, δευτέρᾳ φυλακῇ τῆς νυκτὸς (ὡ τῶν ἐκεῖ τολμηθέντων, ἃ τίς ἱερεμίας ἀξίως θρηγήσειεν ;) αἰφνιδίον ἰταμῶς εἰσέπηρσαν. Καὶ διασχίσαντες τοὺς ὄχλους χωρῶσιν ἐνδὸν τῶν ὁρίων ὑδάτων, κωλύουσι τῶν μουσμένων τὴν θέλαν μυσταγωγίαν, ἀντιτάσσονται τοῖς διακόνοις, καὶ ἦν ἰδεῖν ἐκχεόμενα τὰ τῶν θεῶν συμβόλων μυστήρια· παίουσι ροπάλοις τὰς κάρδας τῶν ἱερέων, αἵμασι κερνύει τὴν κολυμβήθραν. Εἴτα τί ; Φεύγουσι πάντες, ἑλεεινὸν θέαμα τοῖς καταχθεῖσιν ὁ μὲν τῶν στρατιωτῶν παρθένον εἰλκεν, ὡς λάφυρον ὁ δὲ χιτῶνας ὁ δὲ θεῖα μυστήρια καὶ κειμήλια. Οἱ μὲν ἱερεῖς ἐν εἰρηταῖς, οἱ δὲ ἐν ἀξιώμασιν ἀπηλαύνοντο. Διατάγματα συνεχῇ, αἱ ἀπειλαὶ συνεχέστεραι, τὴν Ἰωάννου κοινωνίαν ἀρνεῖσθαι προστάσσουσαι. Ἀλλὰ καὶ οὕτως οὐ κατηργεῖτο, μᾶλλον μὲν οὖν ἐκρατεῖτο καὶ ἐπισφίγγετο τὰ τῆς πίστεως, κατὰ τὸ εἰρημένον ἐν τῇ Ἐξόδῳ τοῦ Ἰσραὴλ· Ὅσον ἀπέκτεινον αὐτοῦς, τοσοῦτο πληθεύουσιν ἐν ἑαυτοῖς. Ἐντεῦθεν Ἰωαννίτας αὐτοῦς ἐξωνομάχασιν οἱ ἀλάστορες.

quomodo dictum est in Exitu Israel : *Quo magis Joannitas nominarunt cecidit omnes.*

κζ'. Ἐξεστὶν ὁ βασιλεὺς μετὰ ταῦτα γυμνασίου χάριν τῶν βασιλείων· καὶ βλέπει τὸ πεδὸν μακρόθεν λευχειμονοῦν τοῖς νεοφωτιστοῖς. Θαυμάζει τῷ θεάματι, γῆς ἄνθος δοκῶν τὸ ὀρώμενον. Ὑπῆρχον γὰρ περὶ τρισχιλίους οἱ νεοφώτιστοι. Διερωτᾷ τί ἂν εἴη τοῦτο (καὶ ὄρα δὴ μοι τῆς πονηρᾶς γλώσσης τὴν ἐξαπάτην). Τῶν ἑτεροδόξων, ἔφησαν, Οὐαλεντινιανῶν ἔστιν ἡ πληθὺς. Καὶ ἅμα τῷ λόγῳ, λάθρα κατ' αὐτῶν ὁρμῶσιν ἄνδρες, ξιψήρεις. Καὶ τὰ ἐπὶ τοῦτοις τίς ἂν λόγος παρατηλώσειε; πάλιν πληγαί, πάλιν βάσανοι, πάλιν δεσμά, πάλιν φυλακαί. Τὰ δεσμωτήρια, ἐκκλησίαι, πλήρη ὕμνων καὶ δοξολογιῶν· αἱ ἐκκλησίαι χεῖρους δεσμωτηρίων, ποιῶν, μαστίγων πληρέσταται, καὶ στρεβλώσεων. Ἐτι μήνες ἐν μέσῳ δύο, καὶ ὁ βασιλεὺς βίᾳ πεισθεῖς, ὅλοι τῷ ἀρχιερεῖ. Τὸ κατὰ σοῦ τῶν σῶν κατηγόρων ἡ πληθεὺς ἐφ' ἑαυτοῖς ἐπεσπάσαντο κρίμα. Τόλινον αὐτὸς τὰ κατὰ σαυτὸν ἀναθεῖς ἐπὶ τὸν Θεόν, ἔξελθε τῆς ἐκκλησίας. Τοῦτο τρανῶς ὁ ἱερὸς ἀθλητὴς δηλωθὲν διαγνοὺς, παραινέσας, στηριξας, οἰκοδομήσας, τὰ κάλλιστα πᾶσι συμβουλευσάμενος, πάντας καταπασάμενος τῷ ἀγίῳ καὶ θελευταίῳ φιλήματι, τὸν συντακτῆριον ἀποδέδωκεν. Ἐτι δὲ παραθεῖς τὰς περὶ τὴν θαυμασίαν Ὀλυμπιάδα διακόνους τῶν εὐλαβεστάτων πρεσβυτέρων τινί, τῆς ἐκκλησίας ἐξέρχεται, συνελθόντος αὐτῷ καὶ τοῦ φυλάσσοντος ἀγγέλου τὴν ἐκκλησίαν, μὴ φέροντος ταύτης ὁρᾶν τὴν ἐρημίαν. Ἦν γὰρ οὐδὲν ἄμεινον τότε θεάτρου διακτιμένη, κλωθωμένων, τρεχόντων, ῥοιζούντων, καταμικωμένων, διασπρόντων τὸν ἅγιον. Φρικτὰ ταῦτα, καὶ θρήνων ἐπάξια· ὅψ' ὦν καὶ ὁ λόγος συμπάσχει, κομματικῶς τὴν μνήμην προβαλλόμενος. Τὰ ἐντεῦθεν φρικτότερα. Ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ τῆς τοῦ φωστῆρος διώξεως ἢ καταδύσεως τοιοῦτόν τι φρικτωδέστατον γίνεται· Φοβερωτάτη φανεῖσα ψῆδξ ἐκ μέσου τοῦ θρόνου, ἐν ᾧ τῶν λόγων ὁ ὑποφῆτης τοῦ λόγου τὰς ἐξηγήσεις εἰσθεῖ ποιεῖν, διαχεῖται τῆς ἐκκλησίας ἀπάσης, ἀποδενδρῶνται πρὸς ὕψος διὰ τῶν ἀλύσειον ἀχρι τῆς ὀροφῆς τοῦ κίονου· καὶ, καθάπερ ἔχει γαστέρα φαγοῦσα, τῆς ἐκκλησίας ἐπὶ νῶτον ἐφέρετο, σωφρονίζουσα, καταπλήττουσα πάντας, τῶν τολμητῶν θεατρίζουσα τὰ τολμήματα. Καὶ τί τὸ ἐντεῦθεν; Ἀπηλιώτου ἐπιστάλλει πνοή, καὶ θάπτον ἡ λόγος, τὸν τῆς συγκλήτου βουλῆς καταβόσκειται οἶκον. Εἶτα διαπερᾷ λογικῶς, οἷα τὸ πῦρ, ἐπὶ τὰς βασιλείους αὐλάς· θάμβους ἦν κατιδεῖν, ὥσπερ μεταξὺ δύο πυρίνων ὀρέων, τὸν μὲν ἔνδον λαὸν μὴ λωδύμενον· τὰ δὲ ἐκεῖσε δώματα καταδαπανώμενα· τῶν θ' ἱερῶν κειμηλίαν τὸ πῦρ μὴ ψάσσει κατατολμῶν, καὶ στήλιτευσον τῇν ἄλλην τὴν συκοφαντῶν τολμηρίαν, τί τολμησάντων εἴπειν; Ὅτι δι' ἀφαίρεσιν τῶν τιμῶν ὀλῶν, τῶν ἱερῶν κειμηλίων ὁ ἱερεὺς ἀπελήλαται. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον (ὦ τόλμης ἀνθρώπων! ὦ τοῦ κρείττονος ἀνοχῆς!), ἀλλ' ἔτι πονηρῶς καὶ ἀθέως τοῖς κατηγόροις διαπεψήμιστα, ὅτι Ἰωάννην οἱ ἀγαπῶντες, τὴν ἐκκλησίαν ἐνέπηραν. Τάφος ἀνεωγμένος ὄντω; ὁ λάρυγξ αὐτῶν.

lum, (o hominum audaciam! o omnipotentis tolerantiam!) sed adhuc improbe et impie a malis sparsa est fama, quod qui Joannem amabant, exusserant ecclesiam. Sepulcrum revera patens guttur eorum.

κη'. Ἀκούεται ταῦτα καὶ τῷ ὑπάρχῳ. Ὁ δὲ, φρονῶν τὰ Ἑλλήνων, ταύτη πολλοὺς μὲν τῶν προσανα-

A 27. Egreditur post hæc imperator e regis causa exercitationis, et videt procul campum albescentem candidis vestibus eorum, qui recens erant illuminati. Eo autem spectaculo afficitur admiratione, ut qui terræ florem putaret esse id quod cernebatur. Erant enim recens illuminatorum tria millia circiter: rogat, quidnam hoc sit. Vide autem malæ linguæ descriptionem. Est, inquit, heterodoxorum multitudo Valentinianorum. Quod simul atque dixissent, ex insidiis in eos impetum faciunt viri armati. Quæ vero posthæc sunt consecuta, quænam ostenderit oratio? Rursus plagæ, rursus tormenta, rursus vincula, rursus custodiæ. Carceres erant ecclesiæ plenæ hymnis et glorificationibus: ecclesiæ vero deteriores carceribus, pœnis, flagellis, et tormentis plenissimæ. Duo adhuc menses intercesserunt, et imperator vi persuasus, significat pontifici, dicens: Multitudo tuorum adversariorum in se attraxit id quod in te fuit constitutum iudicium. Tu ergo res tuas Deo committens, egredere ex ecclesia. Hoc cum aperte sibi significatum sacrosanctus intellexisset athleta, postquam admonuit, confirmavit, ædificavit, omnibus quæ sunt optima consuluit, omnesque est osculatus sancto et ultimo osculo, eos valere iussit. Præterea autem, cum quæ cum admirabili Olympiade erant, diaconissas cuidam valde pio ac religioso presbytero commendasset, egreditur ex ecclesia, simul cum ipso quoque egresso angelo, qui custodiebat ecclesiam, ut qui non ferret hanc videre solitudinem. Nihil enim melius erat tunc affecta, quam theatrum, cum discurrerent, tumultuarentur, exsibilarent, irriderent, maledictisque sanctum incesserent. Sunt hæc horrenda et digna lamentationibus, a quibus simul etiam afficitur oratio, quæ eorum meminit per incisa. Quæ deinceps consequuntur, sunt magis horribilia. Eo ipso die persecutionis sive occasus luminaris, sit tale quid maxime horribile. Terribilissima apparens flamma ex medio throno, in quo verbi interpret solebat interpretari Scripturas, per universam diffunditur ecclesiam, et catenatim assurgit in altitudinem usque ad tectum et perinde ac vipera, quæ exedit uterum, fertur super tergum ecclesiæ, castigans, admonens, et omnes terrens, palam ostentans audaces homines ea ausos, quæ non debebant. Quid deinceps est consecutum? Exoritur ventus subsolanus, et dicto citius depascit curiam. Deinde ignis, perinde ac si esset ratione præditus, transit ad aulam regiam; licetbatque videre maximum miraculum, veluti inter duos igneos montes, populum quidem qui erat iustus non lædi; domos autem quæ illic erant consumi; et ignem non audere vasa sacra tangere, et invehi in aliam sycophantarum audaciam; quid ausi erant dicere? Quod propter ablatas pretiosas materias et vasa sacra ejectus fuerat pontifex. Nec hæc so-

D 28. Audiuntur hæc quoque a præfecto. Ille autem, ut qui secta esset et sententia gentilis, ea

de causa multos quidem ex pastoribus, sacerdotibus, et aliis ex populo, qui erant dedicati principi pastorum, tormentis subiecit. Procedit autem etiam adversus pontificem et eum vincum tradens militibus, solum relegat in Bithyniam: et cum esset solus, (o miraculum!) profitebatur libere pietatem. Ut finiam orationem, in quoddam oppidulum, cui nomen est Cucusus, athleta transmittitur. Et dolose quidem hoc factum est et de industria, ut illic interimeretur ab Isauris, qui eam obsidebant. Sed enim non dimisit eum Deus, qui custodit eos, qui sperant in ipsum. Illic enim quidam nomine Philadelphius, divina visione dignatus, excipit athletam. Erat autem totus ille locus plenus cultu simulatorum et impietate: mutantur autem; quomodo? Habebant, qui illic erant, hominem quemdam paralyticum: quem cum adduxissent, neque enim fieri poterat ut absconderetur, quæ supra montem sita erat, virtutum magna civitas, enim rogant ut ipsum curot. Ille autem, accepta conversione et fide ejus, qui patiebatur, cum eum cito curasset, per eum universam regionem (erat vero multa et innumerabilis) attrahit, baptizat, docet pietatem, et postremo illic collocat omnem ordinem sacerdotalem. Propterea ineffabili gaudio afficitur vir divinus, et multos qui venerant aut allati fuerant, curat ab omnibus morbis.

29. Sed cum iter quidem confecerit, maneat oratio. Post exsilium autem principis pastorum, (hæc enim ego solum narabo, qualia in gregem sunt machinati immanes illi laniatores, et quæ ab eis facta sunt) quomodo dixerit et exposuerit aliis multiplices cruciatus? quinam autem hi sunt? Exsilia, asperæ tractationes, publicationes, translationes, fugæ, acerbæ mortis machinationes, non in hac aut illa civitate, sed fere per universum orbem terræ. Pervenit hoc ad aures Romani pontificis. Ex eo fit, ut novas excogitent rationes, et accusatrices litteras mittant accusatores. Sed ille quidem tunc parum patienter tolerat: eligitur autem Constantinopoli quidam, nomine Arsacius, qui erat vel ipsis piscibus magis mutus, amentibus amentior, senio confectus, condemnatus, inutilis. Ex quo quid accidit? Omnes omnino recedunt ab ecclesia. Quid ergo mali horum iudices? Persuadent imperatori, et omnes cogunt invitos assentiri Arsacio. Et alios quidem ducebat timor; alii autem contra decertantes, martyrio suscepto coronabantur; alii vero fuga salutem sibi quærebant. Intercessit totus annus et parum amplius, et moritur Arsacius. Ei autem succedit Atticus. Quænam autem ab eo fiebant? Accusationes, ordinationes, metropolitani indigni qui mandantur memorie. Quidam viri boni non ferentes hæc videre, eunt Romam. Ex quibus cum rescivisset antistes, singula refert imperatori Honorio. Imperator autem cum imperatorem et fratrem scriptis ad eum litteris acriter arguisset et reprehendisset, comparatasque insidias et machinationes ei pulchre exposuisset, increpat, admonet adhortatur, et postremo consilium ut revocetur

Α καιμένων τῷ ἀρχιποιμένῳ, ποιμένων, ιερῶν, καὶ τῶν ἄλλων μιγάδων, διὰ βασιάνων ἀγει. Χωρεῖ δὲ καὶ κατὰ ιερὰρχου, καὶ τοῦτον ἐλθόντι παραδοῦς στρατιώταις, ἐπὶ τὴν Βιθυνίαν ὑπερορίζει μονώτατον. Ἀλλὰ καὶ μόνος ὢν (ὦ τοῦ θαύματος!) ἐπαβήρῃσά-ζετο τὴν εὐσέβειαν. Τέλος τοῦ λόγου, πρὸς τι πολί-χιον (Κουκουσὸς τοῦτο λέγεται) ὁ ἀθλητὴς μετα-πέμπεται, δολίως καὶ τοῦτον ἐπιτετραυμένον τοῦ δράματος, τοῦ ἀναιρεθῆναι αὐτὸν ἐκεῖσε παρὰ τῶν ταύτην πολιορκούντων Ἰσαύρων. Ἀλλ' οὐ γὰρ ἀ-ῆκεν αὐτὸν ὁ φυλάσων τοὺς ἐλπίζοντας ἐπ' αὐτὸν θεός. Ἐκεῖ γὰρ Φιλαδέλφιος τις οὕτω καλούμενος, θεία; ὁπτασίας ἐξωθεῖς, ὑποδέχεται τὸν αγωνιστήν. Ὁ δὲ χώρος ἐκεῖνος ἅπας εἰδωλομανίας μὲν ἦν πλη-ρης καὶ ἀθείας· μεταβάλλονται δὲ, πῶς; Εἶχον τινα παραλυτικὸν οἱ ἐκεῖσε, καὶ τοῦτον ἀγαγόντες (οὐκ ἦν γὰρ ἀποκρυβῆναι πῶς τὴν ὑπερκεκμημένην τοῦ θρους τῶν ἀρετῶν μεγαλόπολιν) ἀξιούσι τοῦ θερα-πεῦσαι αὐτόν. Ὁ δὲ τὴν ἐπιστροφὴν δεδωγμένος, καὶ τὴν πίστιν τοῦ πάσχοντος, καὶ τοῦτον ταχέως ἐξα-σίμενος, διὰ τοῦ ἐνὸς ἄπασαν τὴν χώραν (πολλὴ δὲ τις καὶ ἀναριθμητὸς ἦν) ἔλκει, βαπτίζει, τὴν εὐσε-βειαν ἐνδιδάσκει, καὶ τέλος πᾶσαν τάξιν ἐκεῖ συνέτα-ξεν ιερῶσυνον. διὰ τοῦτο καὶ χαρὰν χαίρει ὁ θεός· ἀνὴρ ἀνεκλάλητον, καὶ πολλοὺς ἔλθόντας, καὶ ἐνεχ-θέντας; ἀπὸ πασῶν θεραπεύει τῶν νόσων αὐτῶν.

κθ'. Ἀλλ' ὥδε μὲν τὴν πορείαν διανύσας, ὁ λόγος ἀναμεινάντω. Μετὰ δὲ τὴν ἐξορίαν τοῦ ἀρχιποιμένου (τοῦτο γὰρ μόνον ἐγὼ διηγῆσθαι, οἷα τῷ ποιμένῳ παρ' ἐκείνων τῶν παρακτῶν καὶ θηρωδῶν ἐπιμεμη-χάνηται, οἷα καὶ διαπέπρακται), πῶς ἂν τις εἴποι τὰς πολυειδεῖς τῶν καλῶσεων; τίνας δὲ ταύτας; Ἐξ-ορίας, σκληραγωγίας, δημεύσεις, μεταναστεύσεις, φυγὰς, θανάτων πικρῶν μηχανὰς, οὐ κατὰ ταύτην ἢ ταύτην, ἀλλ' ἀνὰ πᾶσαν μικροῦ τὴν οἰκουμένην. Φθάνει ταῖς ἀνοαῖς τοῦ Ῥώμης ἐπισκόπου· ἐκεῖθεν τὰ δράματα· ἐντεῦθεν τῶν κατηγορῶν κατηγοροὶ γράμματα. Ἐκεῖνος μὲν, ἀλλὰ τάως, βραχὺ τι μα-κροθυμεῖ· χειροτονεῖται δὲ τις κατὰ τὴν Κωνσταντι-νούπολιν, τὴν κλήσιν Ἀρσάκιος, καὶ οὗτος ἰχθύων ἀφωπότερος, ἀνοήτων ἀνοητότερος, γεραίτατος, καταγενομένος, ἀσυνετὴς. Ἐξ οὗ τί γίνεται; Πάν-τες τέλειον τῆς ἐκκλησίας ἀφίστανται. Τί οὖν οἱ κα-κοὶ τῶν τοιούτων κριταὶ; Παραπειθόναι τὸν βασιλέα, καὶ πάντας ἀκόντας ἀγορεύει συνθέσθαι τῷ Ἀρσακίῳ. Καὶ τοὺς μὲν ἦγεν ὁ φόβος, οἱ δὲ ἀνταγωνιζόμενοι ἐμαρτύρουν, ἐστεφανώοντο, οἱ δὲ φυγὴ τὴν σωτηρίαν ἐπραγματεύοντο. Ἐνιστῆς ὁλος ἐν μέσῳ, καὶ μικρὸν τι πρὸς, καὶ θνήσκει Ἀρσάκιος. Καὶ τοῦτον Ἀττι-κὸς διαδέχεται. Τίνα δὲ τοῦτω τὰ ὑρῶμενα; Προβο-λαί, χειροτονίαι, μητροπολίται, μνήμης ἀνάξια. Ταῦτα μὴ φέροντές τινες τῶν τῆς ἀρετῆς ἀνθρώπων ὁρῶν, ἐπὶ τὴν Ῥώμην ὁπίσασιν· ἐξ ὧν ὁ πρόεδρος ἀνα-μαθὼν, τῷ βῆταλῃ Ὀνωρίῳ προσαναφέρει τὰ καθ' ἕνα σκῶτον. Ὁ δὲ βασιλεὺς τῷ βασιλεῖ αὐταδέλφῳ γραφεῖς φρονίμως, τῶν ἐλέγχων τε καὶ τῶν ἄλλων δικαίων αἰτια-μάτων παραστησάμενος, τὴν ἐνέργειαν, καὶ δὴ κατ' ἐπος ἀναγγελάσας τῶν ἀνευωρημάτων τὰ μηχανη-ματα, ἐπειταδὲ, παραινέει, καὶ πῆρας συμβουλεύει ἀνα-

κληθῆναι τὸν ἅγιον. Οὐκ ἔλαβε δὲ ταῦτα τὴν Εὐδοξίαν· ἢ τῷ πιθανωτέρῳ χρησαμένη τῶν ἐπιτηδευμάτων (λείνῃ γὰρ ἦν τὰ τοιαῦτα) πείθει τὸν βασιλέα τοὺς ἀπὸ Ῥώμης ἀναμείναντα, διὰ τὸ τῶν πραγμάτων ἀτάραχον (ὡ προφάσειως ἀνοσίας!) τέως τὸν πρόεδρον μὴ ἀνακαλέσασθαι· μεταστειλαμένη δὲ λάθρα κατέχει τοὺς τότε λιμένας, καὶ Ἀβυδὸν, καὶ πᾶσαν διάβασιν, τοὺς μὲν ἀνιόντας Ῥωμαίους ἐγκελευσαμένη κακουχίαις καὶ ὕβρεσιν ἀποπέμψαντας, τὰς δὲ τούτων ἐπιστολάς ἀρπάξει καὶ ἀγαγεῖν. Ἦδει γάρ, ἦδει ἡ σοφὴ τοῦ κακοῦντος, ὡς ἐξεταζομένων τῶν πραγμάτων ἀνακληθήσεται ὁ ἀρχιερεὺς. Ταῦτα καὶ μεμηχάνηται τῇ βασιλίδι, καὶ πέρας ἐλάβανε. Κατέχονται γὰρ οἱ ἀπὸ Ῥώμης ἐκεῖ παραγεγονότες, φρουροῦνται, καὶ κακουχούνται, ἀπαίτουνται τὰ γράμματα, ἀνθίστανται γενναῖον· ἡ ἀντίστασις εἰς κίνδυνον καταντᾷ. Καὶ γὰρ τις κλάσας τὸν ἀντίχειρα τοῦ ἐπισκόπου, ἀρπάξει σὺν τοῖς γράμμασι καὶ ἃ ἐπεφέροντο. Ἔτα κολακεύει αὐτοὺς οἱ τολμηταὶ ἀναιδεύονται, χρυσῷ διακλέψαι τὸ συμπαθὲς μηχανορραφοῦσι· καὶ πάντα ὅλον πλέκουσι μὲν, οὐ πείθουσι δέ. Πῶς, καὶ τίνα τρόπον; καλὸν καὶ τοῦτο εἰπεῖν. Παῦλος ὁ θεῖος ἀπόστολος, τούτοις προσεπιστὰς· ἔτι κατὰ τὴν ὁδὸν· *Βλέπετε, προύλεγε, πῶς περιπατεῖτε, ὡς σοφοί, μὴ ὡς ἄσοφοι, εἰδότες ὅτι αἱ ἡμέραι πορνῆαί εἰσι. Διὰ τῶν τότε τὰ νῦν αἰνιζάμενος· ὃ στηριζόμενοι, τὸ ἐπικείμενον τῷ χαλκῷ τῶν ἀγγρευίων τῆς Εὐδοξίας· οὐ προσήκατον δέλασθαι. Ὑπέστρεψαν οὖν μετὰ ἕκτον πού μῆνα πρὸς τὰ οἰκεία, δηλώσαντες ἅπαντα. Καὶ ταῦτα μὲν ἔω· ὦδε, καὶ οὕτως ἔχοντα.*

suos reversi, significarunt omnia. Et hæc quidem X'. Πρὸς τὰ ἐξῆς δὲ χωρῶν ὁ λόγος, τῶν προκειμένων ἐχέσθω. Ἄρτι τοῦ φερωνύμου τῆς θείας χάριτος ἐνίαυτῷ παντὶ πρὸς τῇ πολίχνῃ Κουκουσῷ διαπρέψαντος, κἀναυθα τοὺς λιμῶ καὶ διΐπει Κυρίου λόγων λιμώξαντας διαθρέψαντος, λιμὸς ἄρτου καὶ τῶν ἀναγκαίων κατέσχε τὴν γῆν καὶ τὴν βασιλεύουσαν. Ταύτην ἐκλείπουσαν διαγνοὺς ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, ἐπιστολῶν παρηγορεῖ καὶ λόγων τοῖς βοηθήμασι. Καὶ πρῶτον μὲν τὸν δι' ἐπιστολῆς λόγον θαυμασιώσας τρέφοντα τὰς ψυχὰς τῶν ἀκρωμένων, ὁ τοῦ λόγου σιτοδότης σιτοδοτεῖ, ἐν κεφαλαίοις εἰχοσι καὶ τέσσαρσιν ἀριθμούμενον· πρὸς τοὺς σκανδαλιζομένους ἐν ταῖς τοῦ βίου παρανομίαις ὁ λόγος ἔχων ὑπόθεσιν. Ἀρχὴ δὲ τῷ λόγῳ τίς; Ἰατρῶν μὲν, καὶ τὰ ἐξῆς. Ἔτι δὲ πρὸς Κυριακὸν δύο, καὶ πρὸς Κωνσταντίνον πρεσβύτερον γραφὰς διαφόρους, καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν θαυμασίαν Ὀλυμπιάδα. Ἀλλ' οὐκ ἀφῆκεν οὕτως ὁ φθόνος αὐτόν. Ἦδὲ γὰρ κακουχίαις, αἰχίαις, οὐκ ἔστιν ὅσαις εἰπεῖν, πρὸς Ἀραβυσσὸν μεταπέμπεται. Καὶ πάλιν ἐν ταύτῃ τῆς ἄλλης πολίχνος τὰ ὅμοια ὁ θεραπευτὴς διαπραγματεύεται. Καὶ πάλιν ὁ φθόνος τῶν κατηγορῶν τῷ φθῶ μαιούμενος, πρὸς ὧδενας φθόνου καὶ τόκους αὐτοὺς συνωθεῖ καὶ διανιστᾷ, καὶ τοσούτον, ὥστε εἰπεῖν τίνα τοῖς κατηγοροῖς τοιούτον· Ἴδετε νεκρὸν φοβεροῦντα τοὺς ζῶντας, καὶ κρατοῦντας διαπτοοῦντα, καθάπερ τοὺς παῖδας τὰ

A sanctus. Non latuerunt hæc Eudoxiam, quæ orationis utens probabilitate (erat enim in rebus hujusmodi ingeniosa artifex) persuadet imperatori, ut iis, qui Romæ erant, exspectatis, ut res essent vacuæ omni perturbatione (o iniquum pretextum!) tunc non revocaret antistitem. Clam autem mittens, occupat qui tunc erant portus, Abydumque et omnem transitum, jubens ascendentes quidem Romanos male multatos et contumeliis affectos amandare; eorum autem epistolas eis ereptas auferre. Sciebat enim aperte, sciebat callida in malis mulier, quod si res examinarentur, esset revocandus pontifex. Hæc et machinata est imperatrix, eaque finem acceperunt. Detinentur enim, qui Roma illuc venerant; conjiciuntur in custodiam, male multantur, litteræ ab eis petuntur. Illi fortiter resistunt; resistantia autem desinit in periculum. Nam cum fregisset quidam pollicem episcopi, cum litteris rapit etiam ea quæ afferebant. Deinde audet impudens et audaces homines eos blandiri, auro misericordiam moluntur sibi comparare: et omnem quidem dolum contextunt, non autem persuadent. Quomodo et quam ratione? Pulchrum est hoc quoque dicere. Paulus, divinus Apostolus, ad eos accedens, prædixit: *Videte quomodo caute ambuletis, tanquam sapientes, non tanquam insipientes, scientes quod dies mali sunt* 27: per ea quæ fiebant tunc, ea quæ nunc sunt tacite innuens. Quo quidem confirmati, non admiserunt escam, quæ ori venatorum Eudoxiæ erat imposita. Post sextum ergo mensem ad lucusque, et ita se habent.

30. Ad ea autem, quæ deinceps consequuntur, procedens oratio persequatur ea quæ sunt proposita. Cum jam qui a divina gratia est denominatus, toto anno in oppidulo Cucuso se præclare gessisset, et aluisset eos, qui fame et siti laborabant verborum Domini, fames panis et rerum necessarium terram invasit: et cum hanc urbem regiam deficere cognovisset pastor ille bonus, eam epistolarum et orationum consolatur auxiliis. Et primum quidem eam, quæ est per epistolam, orationem, auditorum animas nutriente[m] admirabiliter, suppeditat frumenti verborum suppeditor; quæ continet viginti quatuor capita. Ad eos autem, qui vitæ offendentur iniquitatibus, habet argumentum oratio. Quoddam est autem principium orationis? Medici quidem, et quæ deinde sequuntur. Præterea autem duas ad Cyriacum, et ad Constantinum presbyterum varia scripta, et ad ipsam admirabilem Olympiadem. Sed non sic eum dimisit invidia. Jam enim vexationes, injurias, afflictiones nescio quam multas perpeusus, transmittit Arabyssum. Et rursus in eo eandem facit, quæ in alio oppidulo. Rursus autem invidia se obstetricem præbens accusatorum metui, eos impellit et incitat ad parientiam credem, adeo ut ex accusatoribus quidam dixerit suis sociis: Videte mortuum terribilem qui vivos

²⁷ Ephes. v, 15, 16.

terret et rerum potientes stupore percellit, quomodo larvæ pueros. Quis hæc facit? Ille imbecillus, ille relegatus, qui non habet qui eum defendat. Illi autem serpentis insidias in se adhuc ostentantes, jussurunt eum jaci in quemdam locum omnium desertissimum: scientibus dico, Pityuntem, finitimum accolis Tzaurorum. Adhuc autem antequam perveniret sanctus in loci solitudinem (hoc enim ego narrabo paululum intersistens), ab eo rursus videntur, sicut Antiochiæ, divini Apostoli: quid dicentes? Divinam gratiam afferentes, confirmantes et corroborantes, ungentes, laudantes eum propter puritatem conscientiæ, postremo annuntiantes ejus ad Deum excessum, foreque ut ad eorum perveniret honorem et gloriam: Eudoxiæ sceleratam et infamem mortem, eamque ante mortem ipsum sæpe a se requisivisse. Nihil prætermittunt quod faceret ad eum docendum. Postremo eum pascunt ambrosia, dicentes: Hac tibi opem ferente, nullo alio opus habebis nutrimento. Quam cum accepisset, comedit coram duobus, qui eum fideliter sequebantur. Qui etiam digni habiti sunt sermone et contemplatione Dei præconium, implerique gaudio et exultatione, quæ illinc proficiscitur. Tres ergo post hæc menses intercesserunt, et angelantur mala quibus eum affliciebant milites; quod ipsum quoque meditatum et de industria procuratum fuerat a persecutoribus. Quæ autem ab eis meditata fuerant, Deo non permittente, cito interrupta fuerunt et rescissa. Quisnam autem modus? Data enim sic hæc quoque postrema narratio summo miraculo. Nondum Comanam appropinquarat sanctus, ecce autem noctu ei apparent Basiliscus et Lucianus martyres, dicentes: Bono esto animo, et gaudio exulta ineffabili, frater Joannes. Cras enim simul erimus. Hoc ipsum quoque dixerunt sui templi presbytero, ut se pararet ad justa faciendam et debitas exsequias divino pontifici. Venit ergo ad locum divus pontifex; quærit vestem splendidam, quæ tempori et dignitati conveniat: mutat autem ea quæ gestabat, et illa distribuit iis qui aderant. Deinde sacrum celebrat mysterium communicat sacramento gratiæ, fundit ultimas preces. Deinde cum de more dixisset hic inter patriarchas divinus et revera magnus Chrysostomus: Gloria Deo propter omnia, et factio signo crucis subjunxisset, Amen; et recubisset, requievit decimo quarto mensis Septembris. Licebat autem videre post hæc, tanquam signo dato, concurrentes ex Syria, Cilicia, Ponto et Armenia omne genus hominum et omnem ætatem, propter utilitatem communem et salutem: et sic deponitur patientissimum et sanctissimum illud corpus cum martyrum qui illuc sunt, corporibus: beatissima autem et divinissima anima excipitur intemeratis manibus immortalis omnium Regis, Domini et Dei nostri et Salvatoris Jesu Christi, quem cum Patre et sancto Spiritu decet omnis gloria, honor, potentia, majestas et magnificentia, nunc et in sæcula sæculorum. Amen.

Α μορμολύχεια. Τίς ταῦτα; ὁ ἀσθενής, ὁ ἐξέριςτος, ὃ μὴ ἐστὶ συνήγορος. Οἱ δὲ τὸ ἐπιβουλευόν ἐστι τοῦ θανάτου ἐν αὐτοῖς θεατρῶντες, εἰς χῶρον τινα μεταβρίθηναι τοῦτον διακελεύονται πάντοθεν ἐρημότατον, εἰδότες λέγω, τὸν Πιτυοῦντα λεγόμενον, τῶν περιχώρων Τζάων τὸν ὄμιον. Ἐτι δὲ πρὸ τοῦ γε φθάσαι τὴν ἐρημίαν τὸν ἅγιον (τοῦτο γὰρ ἐγὼ διηγῆσομαι μικρὸν ἐπισχών) ὁπταίνονται αὐτῷ πάλιν, καθάπερ ἐν Ἀντιοχείᾳ, οἱ θεῖοι ἀπόστολοι. Τί λέγοντες; Τὴν θείαν χάριν ἐπιφέροντες, ἐνισχύοντες, ἐπαλειφόντες τῇ τοῦ συνευδότης αὐτὸν καθαρότητι· ἐπὶ πᾶσιν ἀναγγελιζόμενοι τὴν πρὸς θεὸν ἐκδημίαν, τὸ συνετελεῖσθαι τῇ αὐτῶν τιμῇ τε καὶ δόξῃ, τὸν δὲ τῆς Εὐδοξίας ὀδυρόμενον θάνατον, τὴν δὲ πρὸ τοῦ θανάτου πολλὴν παρ' αὐτῆς ἐπιζητήσιν, οὐδὲν ὅτι μὴ παραλιμπνέουσι τῶν ὑστέρων εἰς ἀναδιδασκίαν. Τέλος ἀμβροσίᾳ τοῦτον σιτίζουσι, φήσαντες, Ὡς ἐπαρκούσης σοι ταύτης, ἐτέρας οὐ δεηθῇς τροφῆς. Καὶ λαβὼν, ἔφαγε, τῶν σὸν αὐτῷ δύο πιστῶς ἐπακολουθοῦντων ἐνώπιον· οἱ δὲ κατηξίνωτο τῆς ὀμιλίας τῶν θεοκηρύκων, καὶ τῆς ἐκείθεν χάριτος ἐμφορεῖσθαι καὶ τῆς ἀγαλλιάσεως. Τρεῖς οὖν μετὰ ταῦτα μῆνες ἐν μέσῳ, καὶ τὰ δεινὰ παρὰ τῶν στρατιωτῶν ἐπετείνετο, πάσαι μὲν καὶ τοῦτο μελετηθὲν καὶ διασκευασθὲν τοῖς δούλοις. Θεῷ δὲ καὶ τὰ τῆς μελέτης μὴ συγχωρούμενα διέσπῳτο θάπτον καὶ ἀνεκρίπτετο. Τίς δὲ ὁ τρόπος; διδόντων καὶ τοῦτο κορυφουμένῳ θαύματι τελευταῖον διήγημα. Οὕτω τῇ Κομάνῃ προσήγγιζον οἱ περὶ τὸν ἅγιον, καὶ ἰδοὺ αὐτῷ νυκτὸς Βασιλίσκος καὶ Λουκιανὸς οἱ μάρτυρες φαίνονται, θάρσει, λέγοντες, χάρις ἀνεκλάλητῳ ἀγαλλιάματι, ἀδελφε Ἰωάννη. Αὐρίον γὰρ ἅμα ἐσόμεθα. Τὸ δὲ αὐτὸ καὶ τῷ προσωτέρῳ προεῖπον τοῦ αὐτῶν τεμενίσματος, ἐτοιμασθησομένην πρὸς πᾶσαν τὴν λειτουργίαν τῆς προσηκούσης δόξης τῷ θεῷ ἀρχιερεῖ. Φθάει τοίνυν τὸν τόπον ὁ θεὸς ἀρχιερεὺς· ἐπιζητεῖ τῷ καιρῷ καὶ τῇ ἀξίᾳ τὴν ἐπαξίαν στολὴν καὶ λαμπράν· ἐξάλλασσαι τε τὰ φορούμενα, τὰ δὲ τοῖς παροῦσι διαμερίζει. Εἶτα μυσταγωγεῖται, κοινωνεῖ τοῦ μυστηρίου τῆς χάριτος, ποιεῖται τὴν τελευταίαν εὐχὴν. Ἐπειτα τὸ ἐξ ἐθους εἰπὼν ὁ θαυμάσιος οὗτος ἐν πατριάρχαις, καὶ μέγας ὄντως Χρυσόστομος· Δόξα τῷ Θεῷ πάντων ἕνεκεν, ἐπισφραγισάμενος· αὐτῷ τὸ Ἀμήν, καὶ ἀνακλιθεὶς, ἀναπέπνυται τῇ τεσσαρακαιδεκάτῃ τοῦ Σεπτεμβρίου μηνός. Ἦν οὖν ἰδεῖν μετὰ ταῦτα συρρέοντας, ὥστερ ἀπὸ συνθήματος, ἐκ τε Συρίας, Κιλικίας, Βόντου καὶ Ἀρμενίας, πᾶν γένος ἀνθρώπων, πᾶσαν ἥλικίαν, τῆς κοινῆς ἕνεκεν ὠφελείας καὶ σωτηρίας. Καὶ οὕτω συναποτίθεται μὲν τὸ κατερικώτατον ἐκεῖνο καὶ ἅγιον σῶμα τοῖς τῶν μαρτύρων ἐνταῦθα σώμασιν· ἡ δὲ μακαρία καὶ θεοειδестаτή ψυχὴ ταῖς ἀχράντοις χερσὶ τοῦ ἀθανάτου πάντων Βασιλέως, τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, δόξα πρέπει, τιμὴ καὶ κράτος, μεγαλωσύνη τε καὶ μεγαλοπρέπεια, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ORATIO XIX (1).

Leonis, in Christo sempiterno Rege imperatoris, oratio vel epistola parænetica catholica, ad quoscunque videlicet Christi fideles scripta, hortatoria ad bene sancteque vivendum.

(BARONII *Annal.* ad annum 912, n. V.)

Benedictus Deus Pater, qui per dilectum Filium suum Dominum nostrum Jesum Christum liberavit nos a diaboli servitute, et in portione sanctorum suorum nos collocavit, cum filios et hæredes invisibilis gloriæ suæ nos constituerit, et a turpitudine passionum nos segregaverit, et integram nobis eam pulchritudinem instauraverit, in qua initio creati fuimus, vel potius ea longe meliorem nobis largitus nunc fuerit. Non enim, quemadmodum tunc temporis, malus ille dæmon, qui terram comedit, ita nunc libere potest ad nos accedere, præsertim cum non valeat fixis oculis intueri eorum faciem qui cælum ipsum pro sua patria sunt assecuti. Benedictus, inquam, etiam Deus Filius, qui novissimis diebus in similitudinem hominum factus ex muliere, et in tempore cum apparuerit ille qui una cum Patre creavit sæcula, ut cacodæmonem ipsum destructorem vasis fictilis, naturæ scilicet humanæ, in simili figura apparens, contereret, et hominem jam perditum in novum hominem et incorruptibilem reformatet, et per mortem suam perpetuam illam mortis incursionem et imperium sisteret, ac in sanguine testamenti sui firmatam pacem scriberet, et concordiam in cælo et in terra firmaret, assumpta videlicet nostra humana natura in sortem regni sui, qui, dum sibi carnis tabernaculum formavit, nos ex corruptibili tabernaculo ad incorruptibilem mansionem in coelis transformavit, et in divina lumine fiduciam illam nobis restituit, quam perdidimus illius livore, qui in lumine permanere noluit, principis tenebrarum; in quo etiam nos dum essemus mortificati in erroris corruptela, nunc ad vitam sumus iterum revocati, absorpta illa mortalitate per ipsius luminis efficaciam et virtutem, majorem scilicet participationem et communionem prioris illius largiti nobis luminis adepti, in gloria magnitudinis ejus. Benedictus etiam Deus, Spiritus videlicet Dei, qui replet omnia, et in quo cœlesti gratia digni facti sumus, et delictorum nostrorum remissionem sumus consecuti, soluta in die condemnationis et destructa peccati ipsius damnatione.

Liberi itaque a servitutis iugo, quo tenebamur, in libertate ambulemus, nec iterum priori servituti nos subjiciamus. Si enim, qui temporalem adepti sunt libertatem, ferre nullo pacto possunt ut, libertate neglecta, iterum ad servitutis jugum revertantur, quanto magis nos, qui sempiternam sumus assecuti libertatem, ipsius libertatis gloriam conservare debemus, nec iterum servitutis ignominia affici; quique non vanum libertatis quoddam nomen adepti sumus, quæ in hac vita tantum nos liberos

A faceret, sed quæ sempiterno tempore mortem una cum servitute conculcaret. Hoc enim erat nostræ servitutis obsonium, et hac de causa eo magis nostram libertatem tueri debemus, ea in memoriam revocantes, quæ, dum servi essemus, passi sumus; illud præcipue meditantes, quidnam sit quod pro nobis datum est pretium; non aurum videlicet, non argentum, sed dilecti Filii Dei pretiosus sanguis, quem Pater ipse Deus pro nobis tradidit morti, nec illi pepercit propter magnam charitatem qua nos dilexit. Ne itaque tanti doni immensitatem, quod nobis largitus est Deus, contemnamus, nos iterum servos statuentes: non enim amplius libertatem hujusmodi iterum assequemur, cum semel dilectus Dei Filius proprium sanguinem fuderit, ut nos a peccatis liberi justitia repleamur.

B Repleti igitur sanetitate illius, qui omnia replet, thesaurum nostrum nobis largitum integrum custodiamus, nec illum nobis a quoquam subripi permittamus, non enim amplius erit excusationis locus. Tunc etenim, licet absque ulla utilitate, fuit tamen relicta aliqua excusatio: nunc vero quænam esse poterit, cum nulla sit dæmoni facultas ad nos accedendi, sed potius ille nos fugiat, ut a conspectu ignis, et si illi obviam steterimus, fugiet nos procul dubio; sia autem accesserit, eveniet ut conculcetur sub pedibus nostris tanquam is qui rapinam est operatus? Confidentes hac de causa, non nobis ipsis, imo illi potius qui ipsum nobis conculcandum reddidit potentia magnitudinis suæ, securi vivamus, non iterum stulte appetentes cibum cognitionis boni et mali, sed angelorum cibo contenti simus, quem qui degustant, nunquam illos poenitere contingit. Quisnam vero cibum nactus ad fruitionem vitæ et suavitatis idoneum, amaritudinis et mortis cibum gustare unquam voluerit? Præterea si in cibis corruptibilibus nullus coquinari cupit, quonam pacto fieri poterit ut nos qui sempiterna fruimur suavitate, cibis amaritudinis cupiditatem carnis coquinari permittamus? Nullus seipsum, queso vos, seducat. Omnis quidem concupiscentia carnis esca est, et incentivum quoddam, modicam offerens suavitatem, deinde vero ad mortem nos præcipites ducit.

D Cum igitur cibum habeamus æternæ vitæ, caveamus ne, diaboli escarum delectatione allekti, ad mortem prolabamur; sed sanctitatis illius qui nos ab omnibus inquinamentis nostris purgavit, participes facti, sancti efficiamur. Hac enim de causa factus est pro nobis ipse peccatum, ne amplius in nobis regnet peccatum¹; mortuus etiam est ipse,

¹ II Cor. v, 21.

NOTÆ.

(1) Hæc oratio Græcè impressa non existat.

ne peccati opera amplius vivant, dum in nobis iustitiae vixerint opera. Misericordiam, fratres, et humanitatem diligamus, hæc enim est vitæ cœlestis aggregatio, et eos qui ipsam diligunt, licet sint in carne, cœlestes efficit: quandoquidem etiam ipsum cœlestem Deum in carne fieri ipsa effecit, et ea quæ inter se immenso distant spatio, in unum conjunxit. Volutemus animo quantum intersit inter luti massam et figulum. Quid igitur figulus, ut faciat vas utile ad aliquod ministerium, suscipit luti massam, et lutum ipsum non suscipiet seipsum, et se ipsum abnegabit? At quomodo fieri secus poterit vas congruum ad aliquod ministerium, nisi per manus figuli accipiat benedictionem? Tunc enim, ut ex eo aliquid formetur utile est lutum, quando est bene dispositum ad figuli voluntatem. Efficiamur itaque etiam nos bene dispositi, exacta videlicet et perfecta cum figulo unione, et ex bono semine bonum fructum afferamus, misericordiam videlicet et elementiam; nec a bono semine malus fructus oriatur, et vitis ad lætitiâ plantata in amaritudinem convertatur, cum recte noverimus quod fructus ille qui non est proprii seminis germanus, benedictionem non obtinet, sed maledictionem, et laborem agricolæ inutilem reddit, et spem lætitiæ in mœstitiam illi convertit. Ex bono igitur semine fructum diversum et alienum non afferamus, ne mœstitiam agricolæ præbeamus, et maledictionis sententiam incurramus. Sed bonum operemur, bonum agricolam præ oculis habentes, neque malum in bono admisceamus; non enim est credendum, dum rex quiescit, latronem arma depositurum. Ille igitur de causa ad nobilem Regis domum, quæ nos ipsi sumus, arma homicidæ cæcodæmonis irrumpere ne permittamus. Dicit enim Deus: Inhabitabo inter ipsos et deambulabo. Malus vero dæmon et homicida ab initio hominem odio habuit, cum superbus sit et supplantator; et per eum invidia ortum habuit, et per invidiam mors regnavit in nobis. Christus autem cum venisset tyrannum ejecit, quo ejecto nihil eorum amplius operatur quæ antea in ipso operabantur.

Quomodo igitur operabuntur aliquid quæcunque potestatem habebant antequam tyrannus ejiceretur? Si videlicet Domini victoriam irritam reddamus, et tyrannum ejectum quasi adhuc regnantem colamus et veneremur. Cuique autem satis patet quam sit hoc damnabile. Convertamus igitur adversus eum arma quæ ipse male in malitia sua sibi paravit, eum videlicet odio prosequentes, et invidiam contra ipsum assumentes, quandocunque ipse jam morti destinatus suarum virium periculum facere contra nos voluerit ac si adhuc viveret. Bonum vero charitatis vinculum inter nos adinvicem sine querela conservemus, illum imitantes, qui nos dilexit, Dominum, et non eum, qui nos est odio persecutus, dæmonem; et sicut Christus Dominus iniquitates nostras ipse portavit, et, dum dilexit nos indignos licet aliquo honore, summam sibi gloriam

A comparavit, ita etiam nos æquo ferentes animo adinvicem opprobria et contumelias, gloriam nobis comparemus, salutem consecuti. Typum enim et exemplar seipsum nobis ille tradidit, quomodo oporteat opem ferre et suscipere imbecillos, qui ad infirma nostræ imbecillitatis cum descendisset, qui est supra omnes cœlorum virtutes, nihili pendit omnia incommoda, cum nullo pacto aliter nos infirmos sanari licuisset. Illa sectemur Domini vestigia, per longanimitatem nos ipsos humiles reddentes, et aliorum defectus in charitatis victoria æquo ferentes animo; non irascentes, sed potius pro illis orantes: quandoquidem etiam Christus pro illis orabat qui eum in cruce pro sua fragilitate afficiebant injuria: non enim cognoscebant neque quid facerent intelligebant, et hac de causa eum concusserunt qui terræ fundamenta concutere solet. Id etiam nobis declaravit, non solum ea longanimitate qua perferebat injurias, verum etiam ex nostra in carne, quam assumpsit, humilitate.

Quid enim vilius corruptione, quam caro ipsa hæreditatis loco obtinet? Nihilominus nullus irascitur imbecilli parti corporis, sed compatitur potius illi, fovet illam et ei fert opem. Si igitur in rebus quæ sunt obnoxie corruptioni ita fieri solet, quanto magis in his rebus quæ corruptione carent! Ne propter iniquitatem iniqui fiamus, sed vincamus in misericordia, ut Deo facti boni, etiam nos ab eo diligamur. Neque propter aliorum infirmitatem etiam nos infirmi reddamus, sed potius, si fieri potest, ex nostra firma valetudine aliquid infirmis largiamur, ut illi sanentur, nec amplius claudicet qui claudus est, et festuca ab ejus oculis removeatur, et videat frater noster quæ bona sunt et recta. Quemadmodum enim pes sanus non claudicat, ita oculus non allucinatus videbit recta. Iræ etiam omnis exacerbatio oritur ex infirmitate. Si vero corporis membra non percutiemus, sed potius fovebimus, cur eum qui secundum spiritum infirmus est, non miserabimur, sed vulnera potius infligemus, nostram conscientiam pariter vulnerantes? Sed talia facere non est illum imitari, qui per vulnera devicit fortem humani generis hostem, et qui debilia confirmavit. Sumus invicem membra: custodiamus propterea mystici corporis integritatem, ne perdamus nosmetipsos: nullus enim suamet perdit membra. Si vero aliquid amittit, hoc quidem defectu potius evenire solet, non autem excessu.

Quomodo igitur nos virtutem adepti, qua excedere possumus, propter illius excessum virtutis, qui nos divites reddidit, iterum in defectu ambulamus, non agnoscentes divitias virtutis nostræ? Perficiamus ad invicem quæ nobis desunt in miserationibus: custodiamus harmoniam illam, in qua nos Spiritus sanctus Dei constituit: singuli ad invicem communicantes quam ab ipso consecuti sumus virtutem, et quam apud nos licet habeamus, illa tamen ipsi egemus; et per omnia glorificetur caput omnium Christus. Ne singuli nobismet ipsis satis esse putemus;

nullus enim sibi ipsi sufficiens est : sed sufficientia nostra ex Deo ad omnia præbetur abunde per largitionem beneplaciti sui, qua replet omnia. Nos etiam aperiamus viscera nostra, et compatentia nostra fratrum nostrorum flammam exstinguamus, ut ita nostrum etiam exstinguatur incendium. Eleemosynis enim remittitur peccatum, et in miserationibus pauperum dissipantur divitiæ male partæ, per eum qui in paupertate ad cælestes divitias suas nos vocavit. Ambulemus in simplicitate, et non in dolo et iniquitate aliis invidentes, quod fuit omnium malorum radix et origo, neque iter teneamus illud per quod malum omne in orbem introivit. Si enim peccatum non deliquisset, nullo pacto mala cognoscerentur. Hac de causa dolum et iniquitatem omittamus, quoniam simplices et recti jungentur Deo. Et quis unquam poterit illum pervertere, qui omnium superat rectitudinem? Trans-eamus etiam in spiritus simplicitate dæmonis laqueos, nec in illos impingamus, ne quo pacto ad propriam necem servemur. Si quis enim proximo suo machinatur mala, seipsum alit ad dicem interitum, et carbones coacervat ad seipsum comburendum, et sibi met spinas seminat ut in illis suffocetur. Ne itaque spinas nobis ipsis seramus, ea videlicet facientes aliis quæ nobis fieri nolumus.

Quid autem si tu alium conspicias in terra sua bona semina serentem mala, propter eum terram etiam tuam ipse perdes? Nullus in fructibus istis qui corrumpuntur, malum agricolam imitatur in iis quæ deteriora sunt; sed potius diligenter incumbit ut Deo fructuum largitori in lætitia pro acceptis fructibus gratiam referat. Omnis fructus pro quo non referuntur gratiæ, non est ab ipso agricola Deo, nec ortum habet a seminatione in divino lumine facta, sed potius ab occulta nobis zizaniorum superseminatione: et hac de causa tempore messis fructus ille comburendus traditur. Quis, inquam, sibi met ignem accendit? quis opus suum ad dolorem sibi parat, et non ad tranquillitatem? vel quis, dum rex aliquis ipsum ad quietem et imperium invitat, miseræ opera quæret? Fugiamus miseriam, quæ est in hoc nostro mortali corpore, dum Spiritus, qui regnat, nos invitat ad regnum.

Si vero etiam molestias patimur, hoc erit propterea, ut regnemus, non ut universam vitam agamus in dolore, sed ut per transitoriam angustiam,

A ad eam quæ nunquam deficit, tranquillitatem trans-eamus, et per penuriam divites efficiamur, et in labore quiescamus: quemadmodum Lazarus ille evangelicus¹ per labores quietem adeptus est, et per ulcera in sinu Abrahamæ foreri meruit. Si quis vero nunc quidem infelicititer agit, futuram suam lætitiā iniquitate aliqua non maculet; inveniet enim ita pro brevi labore et calamitate sempiternum gaudium et lætitiā; igne namque purgatur aurum, et anima miseriarum flamma suum splendorem adipiscitur. Cum gratiarum actione speremus in eum qui sibi complacuit, ut per combustionem in carne largiretur nobis probationem. Non tardabit diu spes ista, et adveniet expectationis tempus, et tunc manifestabitur eorum beatitudo qui in patientia tanquam igne sunt probati: nec erit amplius labor, neque dolor, vel fames vel frigus, sed lætitiā, et cibus cælestis, et suavis sempiterna.

Quicumque vero cum temporali aliqua delectatione meliorem vitam nacti sumus quam ut igne probemur, non propterea ab ipsa delectatione nos vinci sinamus, et quæ nobis data sunt ad salutem, faciamus ut miseriam sint nobis occasio sempiternæ; sed quasi fideles præpositi domus, villicationis nostræ rationem inculpabilem reddere nos paremus illi qui eam nobis commendavit, nec comessationibus, ebrietatibus, et immunditiis voluptatum nos ipsos reddamus obnoxios; sed potius præsentē felicitate utamur ad gratiarum actionem illius qui nos discrevit in altitudine divitiarum suarum, et, cum essemus ex eadem luti massa, nos præ aliis honoravit, fratres nostros nobis subjiendo, ita tamen ut et nos subjiciamur in sancta humilitate et subiectione, non imperiose regnantes in animi elatione et arrogantia, sed cum misericordia in visceribus spiritualibus aliis tanquam filiis imbecillioribus tanquam potentes, et omnes cum omnibus misericordiam exercentes, ut hoc pacto nos ipsos lucremur, nec illum propter mundum amittamus, qui vicit mundum, et beneficii loco digni odio habeamur, sed diligamur potius, et cum ille venerit qui nos dilexit, lucremur præterea pro his nostris rebus, quæ nihil sunt, mercedem in gloria Dei, cui laus et honor in sæcula sæculorum. Amen.

D Valet in Spiritu sancto, corruptionis imbecillitatem patientia superantes, virtute incorruptibilitatis confirmati et roborati.

¹ Luc. xvi.

LEONIS IMPERATORIS AUGUSTI

COGNOMENTO SAPIENTIS

PRECES LITURGICÆ

(Παρακλητικὴ ἡ μεγάλη ἐκτέλεχος, ed. Venet.)

Incipiunt undecim Paschalia exaposteilaria, Matutinaque ferie propria cantica; hæc quidem Leonis sapientissimi imperatoris, illa autem Constantini imperatoris Leonis filii.

Exaposteilarium 1.

Eamus cum discipulis, Christum in monte Galilææ fide spectaturi, quando potestatem confert omnia in coelo et in terra suscipiendi. Discamus quomodo illas doceat omnes gentes baptizare in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, promittatque se cum eis futurum usque ad finem.

Cum discipulis gavisus es, o Deipara Virgo, quod Christum e sepulcro post tres dies, ut dixerat, videris egressum. Quibus visus est docens, manifestans superiora baptizareque jubens in Patre, in Filio, et in Spiritu, nobisque omnibus præcipiens resurrectioni fide adherere, teque honorare, o Virgo.

Matutinum 1, tonus 1.

In montem discipulis properantibus Christus e terra surgens apparuit; qui potestatem accipientes super omnes quæ sub sole sunt regiones, perfecti sunt ut resurrectionem ex mortuis reversionemque in coelos prædicarent; quibus quoque æternam secum (dandam) beatitudinem nuntiavit veridicus Christus Deus, animarumque nostrarum Salvator.

Exaposteilarium 2.

Lapidem contemplatæ revolutum quæ unguenta gerebant lætabantur. Videbant enim juvenem in sepulcro sedentem, dicentemque: Ecce surrexit Christus; discipulis qui cum Petro sunt nuntiate; in Galilææ montem properate; ibi a vobis videbitur, sicuti amicis suis promisit.

Angelus quidem hoc verbum, Gaude, Virgini attulit ante tui, o Christe, conceptionem; angelus autem tui sepulcri lapidem revolvit; ille non luctus, sed ineffabilis gratiæ symbolum, hic te non mortis, sed vitæ choragum prædicans et magnificans, mulieribusque et discipulis nuntians resurrectionem.

Matutinum 2, tonus 2.

Cum procederent unguenta gerentes mulieres quæ cum Maria erant, atque dubiæ agitarent, quo-

Ἀρχὴ τῶν ἀναστασίμων ἑξαποστειλῶν. καὶ τῶν ἑωθινῶν ἰδιομέλων, τῶν ια'. Εἰσι δὲ τὰ μὲν ἑωθινὰ, Ἀέοντος τοῦ σοφωτάτου βασιλέως, τὰ δὲ ἑξαποστειλάρια, τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Κωνσταντίνου βασιλέως.

Ἐξαποστειλῶριον α'.

Τοῖς μαθηταῖς συνελθωμεν, ἐν ὄρει Γαλιλαίας, πῶς Χριστὸν θεάσασθαι, λέγοντα ἐξουσίαν λαβεῖν τῶν ἄνω καὶ κάτω· μάθωμεν πῶς διδάσκει βαπτίζειν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς ἔθνη πάντα, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος, καὶ συνεῖναι τοῖς μυσταῖς, ὡς ὑπέσχετο, ἕως τῆς συντελείας.

Τοῖς μαθηταῖς συνέχαιρες, Θεοτόκε Παρθένε, ὅτι Χριστὸν ἑωράκας ἀναστάντα ἐκ τάφου τριήμερον, καθὼς εἶπεν. Οἷς καὶ ἑωρθε διδάσκων, καὶ φανερῶν τὰ κρείττονα, καὶ βαπτίζειν καλεῶν ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ Υἱῷ, καὶ Πνεύματι· τὸ πιστεύειν αὐτοῦ ἡμᾶς τὴν ἑγερσιν, καὶ δοξάζειν σε, Κόρη.

Ἐωθινὸν α', ἡχος α'.

Εἰς τὸ ὅρος τοῖς μαθηταῖς ἐπιγομένοις, διὰ τὴν χαρὸς ἐπαρσιν ἐπίσημ' ὁ Κύριος, καὶ προσκυνήσαντες αὐτόν, καὶ τὴν δοθεῖσαν ἐξουσίαν πανταχοῦ διδασκάντες, εἰς τὴν ὑπ' οὐρανὸν ἐξαποστελλόντο κηρύττειν τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, καὶ τὴν εἰς οὐρανὸν ἀποκατάστασιν. Οἷς καὶ συνδιακονοῦν ὁ ἀψευδὴς ἐπηγγεῖλατο Χριστὸς ὁ Θεὸς καὶ Σωτὴρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

Ἐξαποστειλῶριον β'.

Τὸν λίθον θεωρήσασαι ἀποκεχυλισμένον αἱ μυροφόροι· ἔχαιρον· εἶδον γὰρ νεανίσκον καθήμενον ἐν τῷ τάφῳ, καὶ αὐτὸς ταῦταις εἶπεν· Ἴδου Χριστὸς ἐγήγερται, εἰπάτε σὺν τῷ Πέτρῳ τοῖς μαθηταῖς· ἐν τῷ ὄρει φθάσατε Γαλιλαίας, ἐκεῖ ὑμῖν ὁφθήσεται, ὡς προεῖπε τοῖς φίλοις.

Ἄγγελος μὲν ἐκόμισε τῇ Παρθένῳ τὸ, Χαῖρε, πρὸ σῆς, Χριστέ, συλλήψεως. Ἄγγελος δὲ τὸν λίθον ἐκύλισε σοῦ τοῦ τάφου, ἀντὶ λύπης ὃ μὲν γὰρ χαρᾶς ἀφράστου σύμβολον· ὃ δὲ, ἀντὶ θανάτου σὲ χορηγὸν τῆς ζωῆς κηρύττων καὶ μεγαλύνων, καὶ λέγων τὴν ἀνάστασιν γυναιξὶ καὶ τοῖς μύσταῖς.

Ἐωθινὸν β', ἡχος β'.

Μετὰ μύρων προσελθούσαις ταῖς περὶ τὴν Μαριάμ γυναιξὶ, καὶ διαπορουμέναις, πῶς ἔσται αὐταῖς

τυχεῖν τοῦ ἔφρετοῦ, ὡράθη ὁ λίθος μετρημένος, καὶ
θεὸς νεανίας καταστέλλων τὸν θόρυβον αὐτῶν τῆς
ψυχῆς· Ἠγέρθη γὰρ, φησὶν, Ἰησοῦς ὁ Κύριος. Δὲ κη-
ρύξατε τοῖς κήρυξιν αὐτοῦ μαθηταῖς, εἰς τὴν Γαλι-
λαίαν δραμεῖν, καὶ ὄψεσθε αὐτὸν, ἀναστάντα ἐκ νε-
κρῶν, ὡς ζωοδότην καὶ Κύριον.

Ἐξαποστειλάριον γ'.

Ὅτι Χριστὸς ἐγήγερται, μήτις διαπιστεῖται· ἐφάνη
τῇ Μαρίᾳ γὰρ, ἔπειτα καθωράθη τοῖς εἰς ἀγρόν
ἀποῦσι, μύσταις δὲ πάλιν ὤφθη ἀνακειμένοις ἔνδεκα,
ὡς βαπτίζειν ἐκπέμφας, εἰς οὐρανοὺς, ὅθεν καταβέ-
θηκεν, ἀνελήφθη, ἐπικυρῶν τὸ κήρυγμα πλήθει
τῶν σημείων.

Ὁ ἀνατείλας ἥλιος, ἐκ παστοῦ ὡς νυμφίος, ἀπὸ
τοῦ τάφου σήμερον, καὶ τὸν ἔξην σκυλεύσας, καὶ
θάνατον καταργήσας, σὲ τεκούσης πρεσβείαις, φῶς
ἡμῖν ἐξαποστείλον, φῶς φωτίζον καρδίας, καὶ τῆς
ψυχᾶς, φῶς βαλίζειν ἅπαντας ἐμβιβάζον ἐν τρίβοις
προσταγμάτων σου, καὶ ὁδοὺς τῆς εἰρήνης.

Ἐωθινὸν γ', ἡχος γ'.

Τῆς Μαγδαληνῆς· Μαρίας, τὴν τοῦ Σωτῆρος εὐαγ-
γελισμένης ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν καὶ ἐμφάνειαν,
διαπιστοῦντες οἱ μαθηταί, ὠνεῖδιζον τὸ τῆς καρ-
δίας σκληρόν. Ἀλλὰ τοῖς σημείοις καθοπλισθέντες
καὶ θαύμασι πρὸς τὸ κήρυγμα ἀπειτέλλοντο, καὶ σὺ
μὲν, Κύριε, πρὸς τὸν ἀρχίφωτον ἀνελήφθη; Πατέρα·
οἱ δὲ ἐκέρυττον πανταχοῦ τὸν λόγον, τοῖς θαύμασι
πιστοῦμενοι· διὸ οἱ φωτισθέντες δι' αὐτῶν, δοξάζομεν
σου τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, φιλόφρονε Κύριε.

Ἐξαποστειλάριον δ'.

Ταῖς ἀρεταῖς ἀσπράφαντες, ἴδωμεν ἐπιστάνας ἐν
ζωήφωρῳ μνήματι ἄνδρας ἐν ἀστραποῦσαις· ἐσθῆ-
σαι μυροφόροις, κλινούσαις εἰς γῆν ἔψιν· τοῦ οὐρα-
νοῦ δεσπόζοντο· ἔγερσιν διδαχθῶμεν, καὶ πρὸς ζωὴν
τῷ μνημεῖω δράμωμεν σὺν τῷ Πέτρῳ, καὶ τὸ πρα-
χθέν θαυμάσαντες, μέλωμεν Χριστὸν βλέπειν.

Τὸ, Χαίρετε, φθεγξάμενος, διημέψω τὴν λύπην τῶν
προπατέρων, Κύριε, τὴν χαρὰν ἀντεισάγων ἐγέρσεώς
σου ἐν κόσμῳ. Ταύτης οὖν, ζωοδότα, διὰ τῆς κηρύ-
σεως σε, φῶς φωτίζον καρδίας, φῶς οἰκτιρμῶν τῶν
σῶν ἐξαποστείλον, τοῦ βροῦν σοι· φιλόφρονε θεάν-
θρωπε, δόξα τῇ σῇ ἐγέρσει.

Ἐωθινὸν δ', ἡχος δ'.

Ὁρῶντες· ἦν βαθεῖα καὶ αἱ γυναῖκες ἦλθον ἐπὶ τὸ
μνήμα σου, Χριστέ. Ἀλλὰ τὸ σῶμα οὐχ εὗρέθη, τὸ πο-
θούμενον αὐταῖς· διὸ ἀπορουμέναις, οἱ ταῖς ἀστρα-
ποῦσαις ἐσθῆττι ἐπιστάνας, τί τὸν ζῶντα μετὰ
τῶν νεκρῶν ζητεῖτε; Ἐλεγον· ἠγέρθη, ὡς προεῖπες· τί
ἀμνημονεῖτε τῶν ῥημάτων αὐτοῦ; Οὐς πειδοῖσθαι, τὰ
ὀραθέντα ἐκέρυττον· ἀλλ' ἐδόκει λῆρος τὰ εὐαγγέ-
λια, οὕτως ἦσαν ἐτι νωθεῖς οἱ μαθηταί· ἀλλ' ὁ Πέτρος
ἔδραμεν, καὶ ἰδὼν, ἐδόξασέ σου πρὸς αὐτὸν τὰ θαυ-
μάσια.

A modo desiderii compotes fierent (1), lapidem vi-
derunt amotum, caelestemque juvenem, qui men-
tes illarum turbatas compeescuit, dicens: Surrexit
Jesus Dominus; ideoque ipsius nuntis nuntiate
ut in Galilaeam currant, illum visuri qui ex mortuis
surrexit vitae donator et Dominus.

Exaposteilarium 3.

Christum surrexisse nemo diffidat: apparuit enim
Mariæ, deinde (discipulis) exeuntibus rus, denuo-
que undecim suis apostolis, quibus ad baptizan-
dum missis, ipse in celum unde descenderat
assumptus est, quam multis signis confirmandi
praedicationem.

O Oriens sol hodie e sepulcro, qualis e thalamo
sponsus, infernum spoliens, mortemque fran-
gens, Genitricis tuae precibus (annuens) nobis lucem
mitte quæ corda et mentes illuminat, omnesque
impellit ad ambulandum in mandatorum tuorum
semitis et in viis pacis.

Matutinum 3, tonus 3.

Mariam Magdalenam Salvatoris resurrectionem
apparitionemque nuntiantem diffidentes discipuli
de cordis duritia vituperati sunt. Sed signis mi-
raculisque armati in praedicationem sunt profecti.
Et tu, Domine, in lucem lucis principium assum-
ptus es. Patrem vero illi praedicabant ubique,
verba miraculis confirmantes. Itaque nos per eos
illuminati tuam ex mortuis resurrectionem glori-
ficamus, o hominum amator, Domine.

Exaposteilarium 4.

Virtutibus nos illuminati videamus stantes in sa-
lutarium monumento homines vestimentis fulgentibus,
odorantibus, oculosque ad terram cogentibus indu-
tos, caelestis Domini resurrectionem ediscamus, et
vitæ amore ad monumentum curramus cum Petro,
mirantesque quod factum est maneamus Chri-
stum contemplantes.

Qui clamasti, Gaudete, commuta primorum
parentum luctum, Domine, gratiam aubstituens
resurrectionis iuxta in mundo, tu qui eam cum vita
donas, per illam quæ te portavit, lux corda illumi-
nans, lux misericors, incita ex tuis qui ad te
clament: O hominum amator Deus homo, gloria
resurrectioni tuae.

Matutinum 4, tonus 4.

Ante diluculum mulieres ad tuum monumentum
ibant; sed quod exoptabant corpus non viderunt,
cumque in dubio hærent, fulgentibus vestimentis
stantes dixerunt: Cur viventem inter mortuos
quaeritis? surrexit, sicut dixit. Cur verborum
ejus oblitæ estis? Ex hoc fidem concipientes quod
viderant nuntiabant. Sed earum fausta verba
discipuli somnia existimabant, adeo etiam tunc
tardi erant corde. Petrus tamen cucurrit, et cum
vidisset, tua propter ipsum operata glorificavit
miracula.

NOTÆ

(1) Scilicet, ut sepulcrum apertum invenirent.

Exapostelarium 5.

Vita et via Christus, cum surrexisset, Cleophae Lucaeque iter faciendo comes fuit, et ab illis agnitus est in Emmao panem frangens. Illorum corda et mentes ardebant, dum eis loqueretur, Scripturis quod factum fuerat explicans. Cum eis clamabimus : Surrexit, et a Petro visus est.

Immensa tua laudo munera, o misericors Creator meus, quod te ipsum exinanivisti, ut portares salvesque perditam hominum naturam, et, licet Deus, ex sancta Dei Genitrice nasci propter me voluisti, et descendere usque ad infernum ad salvandum me, Virginis quæ te genuit precibus, o summe misericors Domine.

Matutinum 5, tonus obliquus 1.

O quam sapientia tua judicia, Domine ! Quomodo quidem Petro solis lintecolis dedisti tuam noscere resurrectionem ? Luca autem et Cleopha iter faciens loqueris, et loquens non statim te manifestas, unde et vituperationem incurris ut solus extraneus in Jerusalem, ignoransque magistratum illius sententiam. Sed tu omnia ad utilitatem operis accommodans, prophetias ad te spectantes explicasti, et in benedictione panis agnitus es ab illis quorum jam antea corda ad tui recognitionem erant inflammata. Hi autem discipulis congregatis jam effuse nuntiaverunt tuam resurrectionem, cuius causa miserere nostri.

Exapostelarium 6.

O Salvator, qui te hominem natura esse monstravisti, et stans inter discipulos post resurrectionem docuisti, cum eis vescens, o baptisma poenitentiae, qui ad coelestem Patrem assumptus ab illo mittendum Parachetum nuntiasti. Excellens Deus homo, gloria tuae resurrectioni !

Mundi creator et omnium rerum Dominus, carnem viventem induens ex puro tuo sanguine, o sanctissima Virgo, corruptam naturam meam funditus renovavit, rursus, ut ante nativitatem, post nativitatem deponens. Unde fidenter omnes te benedicimus clamantes : Gaude, Dominatrix mundi !

Matutinum 6, tonus obliquus 2.

Tu vere es, Christe, pax Dei erga homines, pacem tuam post resurrectionem discipulis dedisti, illosque ostendisti territos, putantes se spiritum videre. Sed ex illorum mentibus terrorem depulsi : pedes et manus ostendens ; praetereaque nondum fidentibus, escae participatione doctrinaeque recordatione mentes ad intelligendum Scripturas aperuisti. Postquam autem Spiritum a Patre mittendum promississes, illis benedixisti et ad caelum abreptus es. Ideo cum illis adoramus te ; gloria tibi, Christe !

Exapostelarium 7.

Quia Dominum diligebant, ex dictis Mariae ad seculum cucurrerunt Simon Petrus et alius quem amabat Christus discipulus. Venerunt iuenerunt que solummodo linteola intus sparsa : capitulis

A

Ἐξαποστειλῆριον ε'.

Ἡ ζωὴ καὶ ὁδὸς Χριστὸς ἐκ νεκρῶν τῷ Κλεόπᾳ καὶ τῷ Λουκᾷ συνώδευσεν, ὡς περ καὶ ἐπεγνώσθη, εἰς Ἐμμαοὺς κλῶν τὸν ἄρτον, ὧν ψυχὰι καὶ καρδίαι καϊόμεναι ἐτύγχανον, ὅτε τούτοις ἐλάλει ἐν τῇ ὁδῷ, καὶ Γραφαί : ἡρμήνευσεν ἃ ὑπέστη, μεθ' ὧν, Ἠγέρθη, κράζωμεν, ὥφθη τε καὶ τῷ Πέτρῳ.

Ἵμῶν σου τὸ ἀμέτρητον ἔλεος, ποιητὰ μου, ὅτι σαυτὸν ἐκένωσας, τοῦ φορέσαι καὶ σώσαι φύσιν βρωτῶν κακωθεῖσαν, καὶ Θεὸς ὧν ἠνέσχου, ἐκ τῆς ἀγνῆς Θεόπαιδος, κατ' ἐμὲ τοῦ γενέσθαι, καὶ κατελθεῖν μέχρις ἁδου, θέλων με τοῦ σωθῆναι πρεσβείας τῆς τεκούσης σε, Δέσποτα πανοικτίρμον.

Ἐωθινὸν ε', ἡχος πλῆριος α'.

B

Ὁ τῶν σοφῶν σου χριμάτων, Χριστέ. Πῶς Πέτρῳ μὲν τὰς ὁδόνους μόνους ἔδωκας ἰνοῦσαι σου τὴν ἀνάστασιν, Λουκᾷ δὲ καὶ Κλεόπᾳ συμπορευόμενος ὠμίλεις, καὶ ὁμιλῶν οὐκ εὐθέως ἑαυτὸν φανεροῖς ; διδὼ καὶ ὀνειδίξῃ, ὡς μόνος παροικῶν ἐν Ἱερουσαλὴμ, καὶ μὴ μετέχων τῶν ἐν τέλει βουλευμάτων αὐτῆς. Ἀλλ' ὁ πάντα πρὸς τὸ τοῦ πλάσματος συμφέρον οἰκονομῶν, καὶ τὰς περὶ σοῦ προφητείας ἀνέπτυξας, καὶ ἐν τῷ εὐλογεῖν τὸν ἄρτον ἐγνώσθης αὐτοῖς, ὧν καὶ πρὸς τούτου αἱ καρδίαι πρὸς γινώσιν σου ἀνεφλέγοντο, οἱ καὶ τοῖς μαθηταῖς συνηθροισμένοις ἤδη τρανῶς ἐκήρυττόν σου τὴν ἀνάστασιν · δι' ἣς ἐλέησον ἡμᾶς.

Ἐξαποστειλῆριον ς'.

C

Δεικνύων ὅτι ἄνθρωπος, Σῶτερ, εἰ κατ' οὐσίαν, ἐν μέσῳ σὺς ἐδίδασκες, ἀναστὰς ἐκ τοῦ τάφου, καὶ βρώσεως συμμετέσχες, βάπτισμα μετανοίας · εὐθὺς δὲ πρὸς οὐράνιον ἀνελήφθης Πατέρα, καὶ μαθηταῖς πέμπεις τὸν Παράκλητον ὃν ἐπηγγείλω · ὑπέρβαι θεάνθρωπε, δόξα τῇ σῇ ἐγέρτει.

Ὁ ποιητὴς τῆς κτίσεως, καὶ Θεὸς τῶν πάντων, σάρκα βρωτέαν ἔλαβεν ἐξ ἀχράντων αἱμάτων σου, παναγία Παρθένε, καὶ φθαρτέαν μου ὄλην τὴν φύσιν ἐκαινούργησε πάλιν ὡς πρὸς τὸ τόκου, καταλιπὼν μετὰ τόκου, ὅθεν πιστῶς σε πάντες ἀνευφημοῦμεν κράζοντες · Χαῖρε, Δέσποινα κόσμου.

Ἐωθινὸν ς', ἡχος πλῆριος β'.

D

Ἡ ὄντως εἰρήνη σὺ, Χριστέ, πρὸς ἀνθρώπους Θεοῦ, εἰρήνην τὴν σὴν διδούς, μετὰ τὴν ἔγερσιν μαθηταῖς ἐμφόβους ἰδεῖσας αὐτοὺς, δόξαντας πνεῦμα ὁρᾶν ἀλλὰ κατέστειλας τὸν τάραχον αὐτῶν τῆς ψυχῆς, δέξας τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας σου πλὴν ἀπιστούντων ἔτι, τῇ τῆς τροφῆς μεταλήψει καὶ διδασκῶν ἀναμνησεῖς διηνοῦσας αὐτῶν τὸν νοῦν τοῦ συνείναι τὰς Γραφὰς, οἷς καὶ τὴν Πατρικὴν ἐπαγγελίαν καθυποσχόμενος, καὶ εὐλόγησας αὐτοὺς, διέστης πρὸς οὐρανόν · διὸ σὺν αὐτοῖς προσκυνοῦμέν σε, Κύριε, δόξα σοι.

Ἐξαποστειλῆριον ζ'.

Ὅτι ἦσαν τὸν Κύριον, τῆς Μαρίας εἰπούσης, ἐπὶ τὸν τάφον ἔδραμον Σίμων Πέτρος καὶ ἄλλος μύστης Χριστοῦ ἐν ἡγάπα · ἔτρεχον δὲ οἱ δύο, καὶ εὗρον τὰ ὀστέα, ἔνδον κείμενα μόνᾳ, καὶ κεφαλῇς ἣν δὲ τὸ

σουδαριον χωρὶς τούτων, διδὸν πάλιν ἡσυχασαν, τὸν A enim sudarium longe erat semotum. Quapropter in prece manserunt donec Christum viderent.

Μεγάλα καὶ παράδοξα δι' ἐμὲ κατειργάσω, Χριστέ μου πολυέλεε· ἐκ Παρθένου γὰρ κόρης ἐτέχθης ἀνεμνηνέτως, καὶ σταυρὸν κατεδέξω, καὶ θάνατον ὑπομείνας, ἐξανέστης ἐν δόξῃ, καὶ τὴν ἡμῶν φύσιν ἡλευθέρωσας τοῦ θανάτου· δόξα, Χριστέ, τῇ δόξῃ σου, δόξα τῇ σὴ δυνάμει.

Ἑωθινὸν ζ', ἡχος βαρύς.

Ἰδοὺ σκοτία καὶ πρῶτ', καὶ τί πρὸς τὸ μνημεῖον, Μαρία, Ἰστηκας, πολλὴ σκότος ἔχουσα ταῖς φρεσίν, ὅφ' οὐ ποῦ τέθειται ζητεῖς ὁ Ἰησοῦς; Ἀλλ' ὅρα τοὺς συντρέχοντας μαθητάς, πῶς τοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ τῷ σουδαρίῳ τὴν ἀνάστασιν ἐτεκμήραντο, καὶ ἀνεμνήσθησαν τῆς περὶ τούτου Γραφῆς· μεθ' ὧν καὶ δι' ὧν καὶ ἡμεῖς πιστεύσαντες ἀνυμνοῦμέν σε τὸν ζωοδότην Χριστόν.

Ἐξαποστειλάριον η'.

Δύο ἀγγέλους βλέψασα ἐνόησεν τοῦ μνημείου Μαρία ἐξεπλήττετο, καὶ Χριστὸν ἀγνοοῦσα, ὡς κηπουρὸν ἐπηρώτα· Κύριε, ποῦ τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ μου τέθεικα; Κλῆσαι δὲ τοῦτον γνοῦσα εἶναι αὐτὸν τὸν Σωτῆρα, ἤκουσε· Μὴ μου ἅπτου, πρὸς τὸν Πατέρα ἀπαιεῖμι, εἰπὲ τοῖς ἀδελφοῖς μου.

Τριάδος, Κόρη, τέτοκας ἀποβρέψας τὸν ἕνα, διπλοῦν τῇ φύσει πελόντα, καὶ διπλοῦν ἐνεργεῖα, καὶ ἕνα τῇ ὑποστάσει· τοῦτον οὖν ἐκδυώπει ἀεὶ ὑπὲρ τῶν πλίσται προσκυνοῦντων, ἐκ πάσης ἐπιβουλῆς τοῦ ἐχθροῦ λυτρώσασθαι· βετὶ πάντες πρὸς σὲ νῦν καταφεύγομεν, Δέσποινα Θεοτόκε.

Ἑωθινὸν η', ἡχος πλάγιος γ'.

Τὰ τῆς Μαρίας δάκρυα οὐ μάτην χεῖται θερμῶς· Ἰδοὺ γὰρ κατηξίωται, καὶ διδασκόντων ἀγγέλων, τῆς ὕψους αὐτοῦ τοῦ Ἰησοῦ· ἀλλ' ἔτι πρόσγεια φρονεῖ, οἷα γυνὴ ἀσθενῆς, διδὸν καὶ ἀποπέμπεται μὴ προσφῶσαι Χριστῷ, ἀλλ' ὅμως κήρυξ πέμπεται τοῖς σοῖς μαθηταῖς. Οἷς εὐαγγέλια ἔφησε, τὴν πρὸς τὸν πατῆρα κληρὸν ἀνοδὸν ἀπαγγέλλουσα, μεθ' ἧς ἀξίωσον καὶ ἡμᾶς τῆς ἐμφανείας σου, Δέσποινα Κύριε.

Ἐξαποστειλάριον θ'.

Συγκεκλεισμένων, Δέσποινα, τῶν θυρῶν ὡς εἰσιληθεὶς, τοὺς ἀποστόλους· ἐπλησας Πνεύματος παναγίου, εἰρηνικῶς ἐμψύσας. Οἷς δεσμεῖν τε καὶ λύειν τὰς ἀμαρτίας εἰρηκας, καὶ ὁκτῶ μεθ' ἡμέρας τὴν σὴν πλευρὰν τῷ Θωμᾷ ὑπέδειξα; καὶ τὰ· χεῖρας· μεθ' οὗ B βοῶμεν· Κύριος καὶ Θεὸς σὺ ὑπάρχεις.

Τὸν σὸν υἱὸν ὡς ἐβλεψας ἀναστάντα ἐκ τάφου τριήμερον, Θεόνυμφε, παναγία Παρθένε, ἄπασαν θλίψιν ἀπέθου, ἣν ὑπέστης ὡς μήτηρ, ὅτε κατεῖδες πάσχοντα, καὶ χαρὰς ἐμπλησθεῖς, σὺν τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς γεραίρουσα τοῦτον ὕμνεις· διδὸν τοὺς Θεοτόκον σε νῦν κηρύττοντας σῶζε.

Ἑωθινὸν θ', ἡχος πλάγιος δ'.

Ὡς ἐπ' ἐσχάτων τῶν χρόνων, οὐτως ὅφια; Σαββάτων, ἐφίστασαι τοῖς φίλοις, Χριστέ, καὶ θαύματι θαῦμα βεβαιοῖς, τῇ κεκλεισμένῃ εἰσόδῳ τῶν θυρῶν τὴν ἐκ νεκρῶν σου ἀνάστασιν· ἀλλ' ἐπλησας χαρὰς

Magna et incredibilia propter me operatus es, o Christe! qui me magnopere miseratus es. Ex pura enim Virgine ineffabili prodigio genitus, crucem accepisti, mortem subiisti et in gloria surrexisti, naturam redimens. Gloria, Christe, gloriae tuae! potestati tuae gloria!

Matutinum 7, tonus gravis.

Ecce nondum diluculum: cur, Maria, tenebras in corde gerens, atas ad monumentum, et quaeris in qua parte Jesus fuerit depositus? Sed vide concurrentes discipulos, quomodo ex linteolis et sudario resurrectionem conjecerint, Scripturarum ad illum spectantium recordantes. Cum illis et per illos nos quoque cum fide te celebramus canticis vitae Christum donatorem.

Exaposteilarium 8.

Duobus angelis intra monumentum conspectis, Maria territa est, Christumque non agnoscens illum hortulanum putans interrogavit: Ubi mei Jesu corpus deposuisti? Appellatione vero agnoscens Salvatorem audiit (dicentem): Noli me tangere; abeo ad Patrem: fratribus meis annuntia.

Unam Trinitatis, o Virgo, prodigio ineffabili personam genuisti, natura quidem et virtute duplicem, hypostasi autem unam. Illum ergo semper pro omnibus adorantibus in fide precare, ut eos ab omnibus inimici insidiis liberet. Itaque ad te nunc C confugimus, Domina Dei Genitrix.

Matutinum 8, tonus obliquus 3.

Non frustra Maria ardentes lacrymas effundit: ecce enim digua efficitur, docentibus angelis, quae Jesum ipsum videat. Verum humilla, qualia infirma mulier, sentit ex eo quod ne Christum tangat amovetur. Sed simul nuntia discipulis tuis mittitur. Quibus fausta voce viam ad paternam hereditatem praedicat. Cum qua et nos manifestatione tua dignos habeas, Domine!

Exaposteilarium 9.

Clausis, o Domine, portis ingressus apostolos spiritu omnis sanctitatis replevisti, pacifico sufflans (1). Eos ligare et solvere peccata jussisti; et post octo dies latus manusque Thomae ostendisti. Quocum clamamus: Tu Dominus et Deus es.

Filius tuum videns e sepulcro post tres dies redivivum, o Dei Sponsa, sanctissima Virgo, omnem deponere afflictionem quae te invasit, cum passionis testis fuisti, et gratia repleta mercedem cum discipulis accipiens lauda eum. Quapropter salva qui te Deiparam praedicant.

Matutinum 9, tonus obliquus 4.

In ultimis diebus, vespere Sabbati ante amicos stas, o Christe, miraculoque miraculum confirmas, scilicet portarum clausurarum invasione resurrectionem. Quinimo gratia discipulos replevisti,

NOTÆ.

(1) Sufflando dicens: Pax vobis.

sanctique spiritus participes effectisti, potestatem dimittendi peccata eis tribuisti, et Thomam ne fluctu incredulitatis submergeretur servasti. Ideo veram scientiam nobis concedas peccatorumque remissionem, o benigne misericors Domine.

Exapostellarium 10.

Tiberiadis mare cum filiis Zebedæi, Nathanael Petroque et duobus aliis Thomam habuit piscantem, qui, jubente Christo, dextrorsum (retia) demittentes, multos pisces eliciebant. Cum Petrus agnoscens adnatabat, illis tertium apparens panem piscemque carbonibus assatum manducavit.

Qui ex sepulcro post tres dies excessit, Dominum, o Virgo, exora pro illis qui te celebrant votisque beatam saluant. Te enim omnes refugium, salutem, mediatricemque apud illum habemus; nos hæreditas tua et servi tui, o Deipara, ad tuum suspicinus auxilium.

Matutinum 10, tonus obliquus 2.

Postquam in infernum descendisses, et ex mortuis surrexisses, discipuli tua abscensione, ut par erat, prostrati ad operationem conversi sunt, et rursus ad navigia et retia, sed nusquam pisces capiebant. Tu vero, Salvator, omnium rerum Domine, dextrorsum retia injicere jubes; et vere operatio tuum verbum fuit. Multitudinem enim piscium ceperunt. Nos autem hospitali convivio, in terra parato, cujus tecum discipuli fuere participes, spiritualiter dignare delectari, o hominum amator Domine!

Exapostellarium 11.

Post divinam resurrectionem, ter Petrum Dominus asciscitatus: Utrum me amas? suarum ei ovium pascendarum præcipuum committit munus; qui discipulum Jesu charum videns sequentem, Dominum interrogavit: Et ille quid? Si velim, respondit Dominus, illum donec iterum veniam manere, quid ad te, mi Petre?

O tremendum mysterium! O incredibile miraculum! morte mors omnino fugata est. Quis non celebret adoretque tuam, o Verbum, resurrectionem, et quæ te immaculate in carne genuit Deiparam? Cujus intercessione omnes ab inferno salva!

Matutinum 11, tonus obliquus 4.

Manifestans te ipsum discipulis, o Salvator, post resurrectionem, Simoni tuarum dedisti ovium curam, in amoris successionem, pascendique officium; ideoque illum interrogasti: Utrum me amas, Petre? Pasce agnos meos, pasce oves meas. Qui cito charitatem ostentans de altero discipulo sciscitatus est. Illorum precibus, o Christe, gregem tuum ipsum ab infestis lupis custodi!

Α τοῦ· μαθητᾶς, καὶ Πνεύματος ἁγίου μετέδωκας αὐτοῖς, καὶ ἐξουσίαν ἐνεῖμας ἀφέσεως ἁμαρτιῶν, καὶ τὸν Θωμᾶν οὐ κατέλιπες, τῷ τῆς ἀπιστίας καταπατίσσεσθαι κλύδωνι· διὸ παράσχου καὶ ἡμῖν γνώσιν ἀληθῆ, καὶ ἀρεσιν πταισμάτων, εὐσεπλαγγνε Κύριε.

Ἐξαποστειλῆριον ι'

Τιβεριάδος θάλασσα, σὺν παισὶ Ζεδεδαίου, Ναθαναὴλ τῷ Πέτρῳ τε, σὺν δυαὶν ἄλλοις πάλαι, καὶ Θωμᾶν εἶχε πρὸς ἄγραν· οἱ Χριστοῦ τῇ προστάξει ἐν δεξιῶς χαλάσαντες, πλῆθος εἰλκον ἰχθύων, ὃν Πέτρος γνοὺς, πρὸς αὐτὸν ἐνήξατο, εἰς τὸ τρίτον φανείς, καὶ ἄρτον ἔδειξε καὶ ἰχθὺν ἐπ' ἀνθρώπων.

Τὸν ἀναστάντα Κύριον τριήμερον ἐκ τοῦ τάφου, Παρθένε, καθικέτευε ὑπὲρ τῶν σε ὑμνούντων καὶ πόθῳ μακαρίζόντων· σὲ γὰρ ἔχομεν πάντας καταφυγὴν σωτηρίων, καὶ μεσίτην πρὸς τοῦτον· κληρὸς γὰρ σὸς καὶ οἰκάται πλόμεν, Θεοτόκε, καὶ πρὸς τὴν σὴν ἀντίληψιν ἅπαντες ἀφορῶμεν.

Ἐωθινὸν ι', ἡχος πλῆριος β'.

Μετὰ τὴν εἰς ἔβου καθόδον, καὶ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, ἀθυμοῦντες, ὡς εἰκός, ἐπὶ τῷ χωρισμῷ σου, Χριστέ, οἱ μαθηταὶ πρὸς ἐργασίαν ἐπάραψαν, καὶ πάλιν πλοῖα καὶ δίκτυα, καὶ ἄγρα οὐδαμοῦ· ἀλλὰ σὺ, Σῶτερ, ἐμφανισθεὶς ὡς Δεσπότης πάντων, δεξιῶς τὰ δίκτυα κελεύεις βαλεῖν, καὶ ἦν ὁ λόγος· ἔργον εὐθὺς, καὶ πλῆθος τῶν ἰχθύων πολὺ, καὶ δειπνόν ξίνον, ἔτοιμον ἐν γῇ, οὐ μετασχόντων τότε σου τῶν μαθητῶν· καὶ ἡμεῖς νῦν νοητῶς καταξίωτον ἐντροφεῖσθαι, φιλάνθρωπε Κύριε.

G

Ἐξαποστειλῆριον ια.

Μετὰ τὴν θείαν ἔγερσιν, τρὶς τῷ Πέτρῳ, Φίλις με; πυθόμενος ὁ Κύριος, τῶν ἰδίων προβάτων προβάλλεται ποιμενάρχην· δὲ ἰδὼν ὃν ἡγάπα ὁ Ἰησοῦς ἐπόμενον, ἤρετο τὸν Δεσπότην· Οὗτος δὲ τί; Ἐὰν θέλω, ἔφησε, μένειν τοῦτον, ἕως καὶ πάλιν ἐρχομαι, τί πρὸς σέ, φίλε Πέτρε;

Ἡ φοβερὸν μυστήριον! ὦ παράδοξον θαῦμα! διὰ θανάτου θάνατος παντελῶς ἠφανίσθη· τίς οὖν μὴ ἀνυμνήσει, καὶ τίς μὴ προσκυνήσει σου τὴν ἀνάστασιν, Δόγε, καὶ τὴν ἀγνῶς ἐν σαρκὶ τεκοῦσάν σε Θεοτόκον; ἥς ταῖς πρεσβείαις ἅπαντας λύτρωσαι τῆς γέννης.

D

Ἐωθινὸν ια', ἡχος πλῆριος δ'.

Φανερῶν ἑαυτὸν τοῖς μαθηταῖς σου, Σῶτερ, μετὰ τὴν ἀνάστασιν, Σίμωνι δέδωκας τὴν τῶν προβάτων νομήν, εἰς ἀγάπης ἀντίκτισιν, τὴν τοῦ ποιμαίνειν φροντίδα αἰτῶν· διὸ καὶ ἔλεγες· Εἰ φίλεις, Πέτρε, ποιμαίνει τὰ ἀρνία μου, ποιμαίνει τὰ πρόβατά μου. Ὁ δὲ εὐθέως ἐνδεικνύμενος τὴ φιλόστοργον, περὶ τοῦ ἄλλου μαθητοῦ ἐπυνθάνετο· ὦν ταῖς πρεσβείαις, Χριστέ, τὴν ποιμνὴν σου διαφυλάττει ἐκ λύκων λυμαινομένων αὐτήν.

ΩΔΑΡΙΟΝ ΚΑΤΑΝΥΚΤΙΚΟΝ

ΠΟΙΗΜΑ

ΚΥΡΙΟΥ ΛΕΟΝΤΟΣ ΦΙΛΟΣΟΦΟΥ ΚΑΙ ΒΑΣΙΛΕΩΣ

CANTICUM COMPUNCTIONIS

Ex meditatione extremi iudicii

OPUS

DOMINI LEONIS PHILOSOPHI ET IMPERATORIS

(Latine edidit P. Pontanus, Ingolstadii 1603 post Simeonis Junioris Opera; recensum in *Biblioth. Patr.* Lugdun., tom. XXII, p. 747; — Græce P. Matrangas in *Anecdottis Græcis.* Romæ 1850. Tom. II, p. 683.

Ἄρα τίς γῆθεν αἰετας
Ἐν συστροφῇ με ζεφύρου,
Ἀχαριαίως ἀποίσαι
Πρὸς τὴν κλαυθμῶνος κοιλάδα,
5 Ἴν' ὅπως με τὰς μενούσας
Ἰδὼν κολάσεις θρηνήσας;
Βαβαί! βαβαί! πῶς βρυχάσαι
Γαῖα διχῇ ρηγνυμένη,
Νεύσαι τῆς ὑπερθεῖν βίας,
10 Φρικώδεις ἀπογυμνοῦσα
Χώρους τοὺς νῦν κεκαυθμένους;
Φεῦ μοι τῆς θίας ἐκαίνης!
Ἰλαφροτόρνεντοί τάφοι,
Σκότους μεστοί τε καὶ γνόφου,
15 Μυχὸς ἀπύθμαντος ἄλλος
Καὶ ἀντρονύχιος χάσμη,
Ἐν ἀποκρύφοις τηροῦνται
Πᾶσι λυγρῶ, τοῖς βιοῦσιν.
Δείνῳς ἐκείσε κοιτάζων
20 Ὁ ἄγριος αἰμοπότης
Βρύχει, μαιμῇ, σάινει κέρκον,
Καὶ κεχηνῶς ἀναμάνει
Καταπλεῖν πικρὸς σκώληξ
Τοὺς κατ' ἐμὲ πλημμυλοῦντας.

A 25 Δακρύων ὀμβροῦς μοι δίβου,
Εὐύλατε Θεοῦ Ἀέγε,
Πρὶν κατακρύψει με τάφος
Ξένον, γυμνὸν εὐπραγίας,
Πρὶν οἱ πικροὶ φορολόγοι
30 Ζητήσουσι μου τὰς πράξεις.
Ἐκεῖ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων.
Ὀλολυγμὸς τε καὶ θρήνος,
Τάρταρος ἀμοιρος θέρμης.
Ἀνήλιος καὶ σκυώδης ·
35 Ἐκεῖ πολύστενον πένθος,
Καὶ ὄχετοί τῶν δακρύων.
Ζυγὸς καὶ πλάστιγξ τὰ ἔργα
Σταθμίζεται δοκιμάζων,
Ἀνακουφίζων, βαρύνων,
B 40 Οὐ τὰ ἐσθλά, τὰ δὲ φαῦλα,
Ἄπερ βίων ἐπεπράχτειν
Ἐκ πονηρᾶς συνηθείας.
Ἡ καταιγὶς ἐκθροαί με,
Καὶ ταραχὴ τῶν πνευμάτων,
45 Τὸ αὐχημὸν τῆς θυέλλης.
Καὶ συνοχὴ τῶν κτισμάτων.
Κτύποι βροντῶν ἐπαλλήλων,
Ἀστεροπῶν τε τὸ δέος.

Quis tandem me humo turbine venti aliquo sublatum, ad brevissimum tempus abducet ad vallem lacrymarum, ut visis ibidem suppliciis memet lugeam?

Heu! heu! quomodo rugiet tellus, cum nutu supernæ potentie dirupta, locos horribiles nunc latentes aperiet. Ah! triste spectaculum!

Profunde cavata sepulcra, tenebris et caligine plena, recessus immensus, et atra caliginosa abdita servantur omnibus, qui vitam ob flagitia exitiosam duxerint.

Illic cubans inimitis potor sanguinis, dirum frendet, appetit, cauda remulcet, apertisque faucibus exspectat devorare peccatores mei similes.

Misericors Fili Dei, da mihi imbres lacrymarum,

priusquam me legat sepulcrum, hospitem, et nudum a recte factis: priusquam severissimi exactores inquirent in actiones meas.

Illic stridor dentium, ejulatus, et lamentatio: tartarus, caloris expers, solis nescius et umbrosus; illic luctus gemitibus refertus, et rivi lacrymarum

C Trutina et lanx opera ad amussim examinans probat, alia elevans, alia deprimens: ubi erunt peccata mea, quæ in hac vita ex prava consuetudine perpetravi.

Terres me procella, et tumultus ventorum, horror tempestatis, et pressura creaturarum, sonitus tonitruorum alternantium, ac fulgurum pavor.

Θάμβος ἰδεῖν ὑπὲρ πάντα,
 50 Καὶ τρόμος ἀναπολῆσαι
 Τὸν ποταμὸν τοῦ παμφάγου
 Πυρὸς, ὁμοῦ τε καὶ λίμνην
 Παφλάζουσιν καὶ βριμύσας
 Ἐνδίκως με πυρπολῆσαι.
 55 Θεοκυῆτορ Μαρία,
 Τῶν γηγενῶν εὐκληρία,
 Χριστιανῶν προστασία,
 Ἀμαρτωλῶν ἐλπίς μόνη
 Καὶ κοσμικὴ θυμηδία,
 60 Ῥῦσαι πυρὸς ἀπειλῆς με.
 Ἰδοῦ, ψυχὴ παναθλία,
 Βλεφάροις τῆς διανοίας.
 Ἰστόρησά σοι τὰς θλίψεις,
 Καὶ τὰς ποινὰς πρὸς τῇ δίκῃ·
 65 Νῆφε θερμῶς ποτινώσα
 Τῆς παύρας τοῦτων ρυσθῆναι.
 Κριτὴς σοι πόρρωθεν ἦξει
 Θρονούμενος ἐν νεφέλαις,
 70 Τὴν κτίσιν ἀνὰ τινάστων
 Νερτέρων ἐκ τῶν θεμέθλων,
 Κυμαίνων καὶ τὸν ἀέρα
 Παναλκυστάτη δυνάμει.
 Λαλαψ λικμήσει τὰ ὄρη,
 75 Καὶ ἀφαντῶσει τὰς νάπας,
 Καὶ ἐν πυρὶ ἀκαμάτῳ
 Ἐκτεφρωθήσεται χέρσος
 Ἐκ προσώπου τοῦ Κυρίου
 Κρίναι τὴν γῆν ἐρχομένου.
 80 Μαρμαρυγαὶ νῦν φωστήρων
 Σβεσθήσονται παραυτίκα,
 Καὶ τῶν ἀστέρων τὰ πλήθη
 Οἶάπερ φύλλα πεσοῦνται·
 Σὺ δὲ, ψυχὴ, πῶς ὑποίσαις
 85 Τὴν ἔλευσιν τοῦ Δεσπότη·

A

Μέδον ὑψίθρονε, φεῖσαι
 Ὡς εὐδιάλλακτος φύσει,
 Ταῖς εἰς Μητρὸς σου πρεσβείαις,
 Τῶν νοερῶν στρατευμάτων,
 90 Πάντων ὁμοῦ τῶν ἁγίων,
 Τοῦ πλάσματος τῶν χειρῶν σου.
 Ναμάτων θάλασσα σπάνιν
 Ὑψίξει δειματομένη
 Καὶ ποταμοὶ κονισθῶσι
 95 Πηγάζοντες ἀενάως·
 Σὺ δὲ, ψυχὴ, τί ποιήσεις,
 Τούτων φρικτῶς τελουμένων;
 Σένον ἰδέσθαι τὰ πάντα,
 Τὸ περιέχον στοιχεῖον

B

100 Πυρκαϊᾶς ἀφανείῃ
 Διδόμενον ὕλης δίκην,
 Καὶ εἰλισσόμενον αἴθρις
 Ὡς κώδικα μεμδρανώδη.
 Οἱμοὶ! πῶς ταῦτα, μέλεα,
 105 Ἐν νῷ, ψυχῇ, οὐ λαμβάνεις;
 Ἄλλ' ὑπὲρ ψάμμον θαλάσσης
 Ἀμνημονεῖς ἀμαρτῶσα·
 Ἀδειῶς ὅθεν τὸ τέρμα
 Ἦδη λοιπόν σοι προσψαύσει.
 110 Πῶς λυγρῶς ὑπεβούσης
 Τῆς σάλπιγγος ὑπενέγκης;
 Τῶν κε νεώνων γὰρ γαλῆ
 Νέκυας ἀνασφαιρίσει,
 Καὶ θάλασσα τοὺς σφετέρους;

C

115 Τῇ φοβερᾷ ἐπιστάσει.
 Πεποθηαῖς μοι, Παρθένε,
 Γενοῦ τῆς δίκης ἐν ὧρῃ,
 Σκέπη, φρουρὸς, εὐεργέτης,
 Καὶ ἱλασμὸς καὶ συλλήπτωρ,
 120 Ἐξ ἔργων μὴ κεκτημένη
 Ἐλπίδα θείας συγγνώμης.

Stupor et tremor erit videre omnia flumine ignis
 omnivori involvi, simulque lacum æstuantem et
 crepitantem, flammisque suis juste me devastan-
 tem.

Maria, Mater Dei, inter creaturas electa, Chri-
 stianorum auxilium, peccatorum spes unica, mundi
 exhilaratio, ab imminente igne salva me.

Aspice, anima miserrima, mentis oculis. Narravi
 tibi afflictiones et pœnas ante iudicium: vigila, et
 harum experientia liberari serventer desidera.

Judex tibi sublimis veniet, sedens in nubibus ut
 in throno, creaturam ex imis fundamentis concu-
 tiens, et aerem etiam omnipotentissima vi concitans.

Turbo ventilabit montes et eruet silvas, igneque
 rapido in cineres rediget terra a facie Domini,
 qui venturus est judicare terram.

Inminarium fulgores subito exstinguentur, stel-
 larumque multitudines tanquam folia de arboribus
 cadent. Tu vero, anima mea, quomodo adventum
 Domini sustinebis?

Rex altis sedens, pro clementia tua, meritis Matris

tuæ et intelligibilium exercituum, sanctorum simul
 omnium, parce operi manuum tuarum.

Mare conterritum aquis rareseat, et flumina re-
 plena pulveribus, non nisi instar fontium mana-
 bunt. Tu, anima, quid ages, cum ista horribiliter
 evenient?

Insolitum spectaculum, videre omnia complexam
 igniferam elementi voracitatem, silvæ instar diffu-
 sam, rursumque ut librum involutam.

Heu! miserabilis anima, cur hæc non perpen-
 dis, sed eorum immemor, peccatorum numero
 vincis arenas maris? Incertum est unde finis jam
 tibi impendeat.

Quomodo funestum canentem tubam sustinebis?
 Ejus enim sono tam intenso et formidabili sepul-
 cris apertis prodibunt mortui, et mare quoque
 reddet mortuos suos.

Virgo, fiducia mea, sis in hora justitiæ tutela
 mihi, custos et auxiliatrix propitia, qui propter
 opera spem cœlestis veniæ jam non habeo.

- Ῥαγίσσεται τὰ μνημεῖα
 Νεκρῶν κατεστιγμένων
 Τῇ τοῦ χριτοῦ ὑπαντήσῃ,
 125 Μιχαὴλ σπέρχοντος ἅμα
 Πάντας ῥιπῇ παραστήται
 Τεττάρων ἐκ τῶν ἀνέμων.
 Σύνες, ψυχὴ, μετὰ ταῦτα
 Φρικτοὶ πῶς τίθενται θρόνοι,
 130 Καὶ ἀναπτύσσονται βίβλοι
 Παρισταμένων ἐν φόβῳ
 Ἀπείρων καὶ ἀναρίθμων
 Ἀγγέλων τε καὶ ἀνθρώπων.
 Τότε λοιπὸν αἱ κολάσεις!
 135 Δειχθήσονται, ὡς προέφην,
 Ἀπολαμβάνειν ἐτοίμως
 Τοὺς ὑπευθύνους διψῶσαι,
 Ὡν τελευταῖος καὶ πρῶτος
 Μόνος ἐγὼ ὁ παντλήμων.
 140 Ὑπαγορεύσει πρᾶξως
 Ὁ δικαστὴς τοῖς ἀξίοις·
 Καὶ αὐστηρῶς ἀμαρτωλοῦς
 Τοῦ βήματος ἀπελάσει,
 Οὗς μὲν εἰς δόξαν ἐφέλκων,
 145 Οὗς δὲ πρὸς ἄληκτον πένθος.
 Ὑπὸ πολλῆς εὐσπλαγχνίας
 Καμπύμενος, ἐλεήμων,
 Μὴ φοβεροῖς ὑπηρέταις
 Καὶ ἀμειλίχοις ἀγγέλοις
 150 Ἀθέμιτα τὴν ἐκ βρέφους
 Σοὶ πταίοντα παραδῶς.
 Φιλανθρωπίας σῆς ὄντως
 Ἐκπέσουσιν ἀλαζόνες
 Κριταί, σοφοί, καὶ δυνάσται,
 155 Καὶ βασιλεῖς ὑπερόπται,

A

- Ἀζύγων καὶ ἱερέων,
 Οἱμοὶ πληθὺς καὶ μιγάδων.
 Χωριζομένων συγγόνων,
 Γονέων, φίλων καὶ τέκνων,
 160 Τίς ἐννοῶν οὐκ οἰμώζει;
 Τίς δὲ βαστάσει τὸν πόνον;
 Οὐκ ὄφονται γὰρ ἀλλήλους
 Εἰς τοὺς ἀπειρους αἰῶνας.
 Ψυχὴ, λογίζου πῶς ἄρδην
 165 Βληθήσονται εἰς κολάσεις,
 Ἐλκόμενοι ἀποτόμως
 Ὑπὸ πυρφόρων ἀγγέλων,
 Καὶ στέναξον πρὸ τῆς πείρας
 Ἐκ βάθους τῆς διανοίας.
 170 Ὡς θησαυροῦς τῆς ἀδόξου
 Καὶ οὐρανοῦ καταβράχτας
 Ἀνέψας κατακλύζων,
 Σῶτερ, τὴν γῆν ἐπὶ Νῶε,
 Οὕτως καὶ νῦν κατὰκλυσον
 175 Τὸν βόρβορον τῶν παθῶν μου.
 Ὡς ἀέσποτα τῶν αἰώνων,
 Πάτερ, Υἱὲ, καὶ τὸ Πνεῦμα,
 Ἡ τρισυπόστατος μία
 Καὶ ἀδιαίρετος φύσις,
 180 Δός μοι καιρὸν μετανοίας
 Πρὸς λύσιν ἀμπλαχημάτων.
 Ὡς ἀέσποινα Θεοτόκε,
 Σπεῦσον, βοήθει μοι τάχος·
 Ἡ γὰρ ἀκμὴ τῆς ἀξίης
 185 Ὡς ἀκαρπον ἐκφοβεῖ με,
 Καὶ ἡ φορὰ τῆς δρεπάνης
 Ὡς ἄωρον ἐκδεδίττει·
 Ὁ δὲ λικμήτωρ τὴν καῦσιν
 Ὡς ἄχυρον ἀπειλεῖ μοι.

B

C

Rumpentur monumenta mortuorum ad Iudicis adventum, Michaele simul festinante omnes puncto temporis ei sistere, a quatuor ventis.

Intellige, anima, quomodo post hæc throni metuendi ponentur, et cum timore infinitis atque innumerabilibus angelis, hominibusque circumstantibus, libri aperientur.

Reliquum erit, ut pœnæ, quas prædixi, suscipiant reos, quorum primus et ultimus solus ego miserrimus.

Affabitur Iudex dignos mansuete, et peccatores a tribunali aspera voce repellit: illos in gloriam secum adducens, hos ad luctum mittens sempiternum:

Magna permotus misericordia, propitius, ne tradas servis diris nec nuntiis duris eum qui inde a pueritia contra te delinquit.

Clementia tua excident arrogantes iudices, sapientes, dynastæ et reges contemptores; conjugii expertum quoque sacerdotum et conjugatorum, proh dolor! multitudo.

Separationem fratrum, parentum, amicorum, atque liberorum, quis cogitans non ingemiscet? Quis feret dolorem? Non enim inter se amplius videbunt in omnia sæcula.

Anima, reputa, quo pacto ab ignitis dæmonibus violenter distracti, in supplicia contrudentur, et D antequam experiaris, mitte gemitus ex imo corde.

Ut thesauros abyssi et cataractas cœli aperiens, Salvator, terram aqua in facie Noe diluisti, ita nunc passionum mearum cœnum dilue.

O Domine sæculorum, Pater, Fili, et Spiritus sancte, una in tribus subsistentiis indivisa natura, da mihi tempus pœnitentiæ, ad expianda delicta mea.

O Domina, Dei Mater, festina, cito succurre mihi: securis enim acies terret me, utpote infructuosum, et falx transeundo ut immaturum extimescit; ventilator autem mihi, ut pæcæ, ignem minatur.

LEONIS IMPERATORIS AUGUSTI

COGNOMENTO PHILOSOPHI

AD OMARUM SARACENORUM REGEM

*De fidei Christianæ veritate et mysteriis et de variis
Saracenorum hæresibus et blasphemiiis*

EPISTOLA.

(Symphoriano Champerio, Lugdunensi, interprete Lugduni prodit anno 1501; recusa deinde in *Biblioth. Patrum* maxima, tom. XVII, p. 45.)

Gloria Deo, et multiplex gratiarum actio exsuperans cœlos et perveniens ad ea quæ placita sunt illi, et penetrans abdita ipsius, cuius est bonitas et miseratio super servos suos, qui est unus, et non est alius præter eum. Ipsius est altitudo, et magnitudo, et regnum, et potestas, ipse omnia circumquaque complectens. Credimus in unum Deum, cui similis non est, nec alius est præter eum. De cætero notasti mihi commemorans de Christo Filio Mariæ, quare adoremus eum: cum ipse de semetipso testimonium perhibeat dicens quod missus sit a Deo, et qui confessus fuerit eum, confitebitur coram eo qui misit illum: et iterum, cum ascenderet ad cœlos, dixit discipulis suis: *Ascendo ad Creatorem meum, et ad Creatorem (1) vestrum, ad Deum meum et ad Deum vestrum*¹. Et iterum dicis, quia, cum lex Moysi in igne fuisset cremata et renovasset eam Esdras propheta ut potuit ei memoria cordis sui recordari, et non sine mendacio, et non fuit ibidem recordatus de resurrectione, neque de paradiso, neque de inferno. Et iterum dicis, quod talis sit Christus ante Deum, qualis et Adam, et quia comedit Christus et dormivit, sicut et Adam: et tamen non te commovit ad hoc nisi paucitas intelligentiæ tuæ de Christo. Et iterum cognovi, quia dicis quod Maria soror Aaron et Moysi genuerit Christum: et quomodo potuit esse, cum mortua fuerit postquam egressi sunt de Ægypto in deserto, et nemo ex eis ingressus sit terram repromissionis, longe antequam nasceretur Maria Mater Christi et pater ejus Joachim. Nam Maria, filia Aaron, fuit de tribu Levi filii Jacob, Maria vero Mater Christi, filia fuit Joachim de genere David, de tribu Juda filii Jacob. Verumtamen si velis scire de Christo, ut pertineat ad te notitia ipsius donec non sit in te ulla tituba-

tio, perscrutare vetus testamertum quod dedit Deus filiis Israel, Moysi et David, prophetis suis. Et iterum scrutare novam legem, quod est Evangelium, quod datum est nobis ab apostolis Christi; et tunc reperies, de Christo veritatem et viam rectam eo usque ut non sit in te ulla titubatio, dum videris Scripturam testimonium perhibentem, sibi invicem concordantem in Christo, quod est in novo et veteri testamento, et tunc vere intelliges de Christo. Scientem te reddimus de fide nostra quomodo adoremus eum, et quæ sit eruditio in qua sumus, donec intelligas, si tamen placitum est Deo, dantes tibi testimonium de novo et veteri testamento, quia quod dicimus de Christo, verum dicimus: secundum quod notavi tibi, trutinare et B scrutare donec scias.

Cognosce quod postquam in principio fecit Deus cœlum et terram (cujus nomen est benedictum) et magnum lumen cœli et terræ, quod non capit in cuncta, neque mortalium attingit intelligentia, visus est Moysi in igne in monte Sina², in verbo luminis: et dixit, Ne timeas, Moyses, ego sum Dominus Deus tuus, creator tuus, lumen de lumine, Verbum de Patre ex quibus Spiritus sanctus procedit. Et ideo dicimus, Pater et Filius et Spiritus sanctus, lumen de lumine, verbum de Deo: quia unum sunt, non separantes ea, quia procedit Verbum de lumine, et Spiritus sanctus de lumine, et quia non est in loco minimo minimus, et in maximo multiplex, sed C ubique totus est. Intuere solem in quo sunt radii et splendor: nunquid non vides, quia usque equalis est? Quanto magis Deus qui fecit solem et omnia quæ sunt infra cœlum et terram! Per lumen et Verbum quod est ex seipso, facta sunt omnia, et voluit ipsum Verbum dicere Filium suum. Sed ne paveas, Verbum Dei dicere Filium Dei: quia

¹ Jan. xx, 17. ² Exod. xix.

NOTÆ.

(1) Illic observa Mahumetanos male legere *Creatorem*, pro, *Patrem*.

Deus Pater est Verbi sui, et ubi est Verbum Dei, ibi est Deus, quia Verbum Dei ex Deo est, et Spiritus sanctus ex Deo est: et quæ vult Verbum, operatur, et quæ vult Spiritus sanctus, operatur, et quæ vult Pater, operatur, et hæc omnia unus Deus operatur. Non dividimus inter eos, neque plures deos dicimus cui non est similis in regno manens in perpetuum, regnum sanctum. Pater non est genitus, Filius est genitus, Spiritus sanctus non est genitus, neque ingenus. Necesse est autem nobis ex prophetis proferre testimonium, quod Deus benedictus vocavit Christum Verbum, suum Filium, et per Verbum quod procedit ex lumine, condidit cælum et terram et omnia quæ in eis sunt. Moyses dicit ³, Deus per Verbum fecit omnia. David in Psalmis, *Verbo Domini cæli firmati sunt* ⁴; et alibi: *In æternum, Domine, permanet Verbum tuum* ⁵; et iterum: *Misit Verbum* ⁶, et contra. Job dicit de Spiritu sancto: *Spiritus Domini fecit me* ⁷; Moyses: *Spiritus Domini super aquas ferebatur* ⁸; Isaias: *Spiritus Domini super me, per quem unxit me* ⁹; David: *Emitte Spiritum tuum* ¹⁰, et contra; et iterum, *Spiritus tuus bonus deducet me* ¹¹, et contra; et iterum, *Spiritum rectum innova in visceribus meis* ¹²; et iterum, *Spiritu principali confirma me* ¹³. Hæc sunt de veteri lege testimonia, quod Verbum et Spiritus qui sunt ex Deo, omnem creaturam creaverint. Oportet nos iterum proferre testimonium, quod Deus Verbum suum Filium suum vocavit. Isaias dicit, *Ecce Virgo concipiet et pariet Filium* ¹⁴, et contra; et iterum: *Parvulus natus est nobis, et filius datus est nobis* ¹⁵. Iterum Deus Pater, ad David: *Postquam dormieris cum patribus tuis, suscitabo de femore tuo qui sedebit super thronum Israel. Ego ero ei in Patrem, et ipse erit mihi in filium* ¹⁶. David in Psalmis: *Domine dixit ad me, et contra Zacharias dicit: Gaude et lætare, filia Sion, clama, filia Jerusalem, quia ecce Rex tuus venit tibi militis et sedens super pullum asinæ, loquetur pacem gentibus* ¹⁷. Iterum oportet nos proferre testimonium de lege Dei, quia Jesus Christus Filius Mariæ, Deus de Deo sit. Jacob filius Isaac, filii Abraham, cum esset in obitu vitæ suæ, benedicens filios suos prophetavit de ipsis, dicens Judæ, filio suo: *Tu es catulus leonis, non minuetur de femore tuo dux neque princeps donec veniat qui sit exspectatio gentium* ¹⁸, qui est ipse Christus. Jeremias propheta: *Ecce Deus noster cui similis non est, qui invenit omnem viam prudentiæ, et post hæc videbitur super terram, et cum omnibus erit conversatus* ¹⁹. Iterum: *Deus manifeste veniet,*

A veniet, et non tardabit ²⁰. Isaias: *Post te ambulant, vincti manicis pergent, et te adorabunt, teque deprecabuntur, quia tu es Deus et non est alius præter te Deus Israel. Salvator confundens inimicos tuos, abierunt in confusionem* ²¹. Iterum David: *Deus de cælo prospexit super filios hominum ut videat si est intelligens aut requirens Deum; omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est usque ad unum* ²². Et iterum: *Dixit Dominus Domino meo: Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum* ²³. Moyses dixit de passione Christi: *Videbitis vitam vestram pendentem coram oculis vestris, et non credetis* ²⁴. David: *Foderunt manus meas et pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa mea, dividerunt sibi vestimenta mea, et super vestem meam miserunt sortem* ²⁵. Isaias: *Homo potest ferre plagam quia absconditus est vultus ejus, unde nec reputabimus eum. Vere languores nostros ipse tulit, et dolores nostros ipse portavit* ²⁶ (2). Hæc sunt testimonia quod Deus ex Deo est: Joannes: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum: et Deus erat Verbum* ²⁷. Gabriel: *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi* ²⁸. Paulus: *Spiritus sanctus scrutatur omnia, et novit occulta Dei* ²⁹. Joannes ³⁰: *Non accepimus spiritum servitutis, sed spiritum qui est ex Deo; iterum: Si quis spiritum Christi non habet, hic non est ejus* ³¹. Hæc sunt testimonia de Novo Testamento, quod Christus Filius Dei sit: Gabriel ad Mariam: *Ecce concipies et paries filium, et vocabis nomen ejus Jesum: et ipse redimet populum suum a peccatis eorum* ³². Paulus: *Misit Deus Filium suum natum de muliere, factum sub lege ut eos qui sub lege erant redimeret* ³³. Joannes: *Qui credit in Filium Dei, habet vitam æternam; qui vero non credit in illum, non videbit vitam æternam, sed ira Dei manet super eum* ³⁴. Paulus: *Deus unus Filius Dei per quem facta sunt omnia* ³⁵. Petrus: *Tu es Christus Filius Dei vivi* ³⁶. Gabriel: *Ave, Maria, gratia plena, Dominus tecum: Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi, et quod nascetur ex te Sanctum vocabitur Filius Dei* ³⁷. Iterum Christus in Evangelio: *Ego sum lux mundi, ego a Patre exi, et ad eum reversurus sum, ego sum resurrectio et vita. Et qui me videt, videt et Patrem. Ego et Pater unus sumus*. Paulus: *Illuminabitur mundus de Juda*. Et iterum: *Ascendit Deus super cælos, super sedem sanctam suam, intuens terram ut videat obligatos quos obligavit Satan in delicto suo*.

Vos autem habetis in lege vestra, quod angelus

³ Gen. i. ⁴ Psal. xxxiii, 6. ⁵ Psal. cxviii, 89. ⁶ Psal. x, 6, 20. ⁷ Job xxxiii, 4. ⁸ Gen. i, 2. ⁹ Isa. lxi, 1. ¹⁰ Psal. ciii, 30. ¹¹ Psal. cxlii, 10. ¹² Psal. l, 12. ¹³ Ibid. 14. ¹⁴ Isa. vii, 14. ¹⁵ Isa. ix, 6. ¹⁶ I Reg. vii, 12-14. ¹⁷ Zach. ix, 9. ¹⁸ Gen. xix, 9, 10. ¹⁹ Baruch. iii, 38. ²⁰ Habac. ii, 5. ²¹ Isa. xlv, 14. ²² Psal. xiii, 2, 3. ²³ Psal. cix, 1. ²⁴ Deut. xxviii, 66. ²⁵ Psal. xxi, 17. ²⁶ Isa. lxi, 3, 4. ²⁷ Joan. i, 1. ²⁸ Luc. i, 35. ²⁹ II Cor. ii, 10. ³⁰ Imo Paulus Rom. viii, 15. ³¹ Ibid. 9. ³² Luc. i, 31. ³³ Galat. iv, 13. ³⁴ Joan. iii, 36. ³⁵ II Cor. i, 19. ³⁶ Joan. xi, 27. ³⁷ Luc. i, 35.

NOTE.

(2) Vulgata lectio, *Vidimus eum despectum et novissimum virorum et scientem infirmitatem, et quasi absconditus vultus ejus*.

dicit Zachariæ : Ecce annuntio tibi quod nascetur tibi Filius præcedens Verbum Dei, et Verbum ipsius, vocabitur nomen ejus Messias. Quæritur a te quare Deus voluit mittere Filium in utero Virginis : quia benedictus Deus et sanctum nomen ejus, creavit cælum et terram et omnia quæ in eis sunt, et creavit angelos suos, in prima conditione sua erant in circuitu Throni : et subito ingressus est in una legione angelorum, tumor et superbia, facientes se Deo similes, dicentes : Ponamus sedem nobis sicut est sedes Dei, et circumeamus cælum et terram, sicut et Deus. Cumque Deus cogitationes eorum cognovisset, projecit Satanam et omnem legionem ipsius, de cælo ad terram, et facti sunt dæmones et inimici filiorum Adæ. Cumque fecisset Deus Adam constituit eum in paradiso, dicens ei : *Comede omnia quæcumque volueris ; de ligno vero hoc quod prohibeo tibi, ne comedas, quo die comederis ex eo, morte morieris ;* tentatus vero a diabolo, comedit ex eo, et projectus est de paradiso, et hæreditavit mortem et contradictionem et delictum in progenie sua, post eum. Deus vero volens eripere creaturam suam de manu diaboli, direxit Noe ad populum suum ut pœniterent et recederent ab opere diaboli ; cumque venisset ad eos, contempserunt, et mendacem eum reputaverunt. Præcepit igitur Deus Noe ut faceret arcam, et mitteret in ea de omni creatura, et innisit Deus diluvium. Aperti sunt fontes abyssi et cataractæ cæli, et effusæ sunt aquæ et conumpti sunt habitantes terram, et omne quod movetur super eam, excepto Noe qui fuit in arca, et uxore ejus, et tribus filiis ejus et uxoribus filiorum ejus. Post hæc, misertus Deus super ea quæ fecerat, præcepit aquis ut reverterentur : et egressi sunt de arca, homines et jumenta : benedixitque illis Deus, et dixit : *Crescite, et multiplicamini, et replete terram.* Postea, homines a diabolo tentati, fecerunt sculptiles deos, adorantes eos, sicut Deum qui eos fecerat. Et volens Deus eripere illos de manu diaboli qui eos perverterat, mox descendit in potentia super montem Sinai ; et locutus servo suo Moysi, dedit ei legem, eligens filios Israel de omni plebe. Tunc filii Israel derelinquentes quæ dederat Deus Moysi, fecerunt sibi sculptile, adorantes illud quasi Deum vivum : et statim immisit eis serpentes, et consumpsit partem ex eis et misertus est eis. Item tentatio a diabolo immisit ignem, et consumpsit ex eis multitudinem, et misertus, iram ab eis removit. Item fecerunt sibi idola, adorantes illa ut Deum, immolantes filios suos et filias suas dæmoniis. Suscitavit Deus prophetas contestantes eos ut pœniterent, et reverterentur ad Deum, et recederent a diabolo : negaverunt et mendaces eos dixerunt, et quosdam ex ipsis occiderunt. Cumque vidisset Deus quod prævaluisset diabolus in eis, ex quo factus est Adam et ejectus est a paradiso, et quod prophetas qui venerant ad eos, occiderant, volens eos eripere a potestate antiqui hostis, misit Verbum suum ad Mariam

quam elegerat. Accepit formam hominis Verbum Dei, inducens carnem de Maria, cum anima et intellectu. Habitavit Verbum ipsius, quod erat ex Deo, in ipso corpore, sine separatione ab ipso in perpetuum. Si non esset ipsum corpus quod induerat, nemo posset videre Verbum Dei : sicut nec Moyses Verbum Dei videre potuit. Sed veniens Verbum Dei, induit corpus de Maria, et eripuit populum suum de potestate diaboli : Verbum utique illud quod Maria susceperat. Ipse est cujus nomen est Messias et Deus, quod erat, antequam annuntiatio veniret ad Mariam, et corpus sumeret de Maria : et ipse est Deus, et hæc est caligo in vobis ut non intelligatis.

Iterum mihi scripsisti dicens : Quia dixerit, *Misus sum ad vos, et comederit, et biberit, et dormierit.* Sed nunc tibi ostendam quod in Christo fuerint duæ operationes, et duæ locutiones : una, Verbi, et alia, corporis quod susceperat de Maria. Hoc est corpus perfectum, animam habens et intellectum. Operatio Verbi est quando cum Patre cuncta creavit : et manens in corpore, peccata dimittebat, et mortuos suscitabat, et cætera talia faciebat. Vos autem, relinquentes opera Verbi, sequimini opera carnis quam assumpsit de Maria, quæ fuit de Adam : et ideo dicitis quod similis sit Christus Adæ, quod comedebat et dormiebat : et iste est sermo eorum qui non intelligunt de Christo, neque perscrutantur legem Dei. Et secundum vestrum sensum, Judæi intelligentes de Christo, persequentes et comprehendentes, eum crucifixerunt, dicentes blasphemiz verba ad Mariam Matrem ejus, cui pudor castitatis inerat. Iterum dicis, quare adoremus Christum Verbum Dei. Numquid non invenitur in lege Dei quod filii Israel adoraverunt arcam quam præceperat Deus Moysi facere, et tamen non adorabant nec serviebant arcæ nec ligno : sed adorabant et serviebant legi et verbo Dei quod erat in arca, et tamen non ob hoc erant alieni a Deo, nec duobus diis servisse judicabantur ? Rursum dicis quod in lege vestra inveniatur, quod Deus præcepit angelis suis adorare Adam. Quod si ita est credendum, quid existimas de Verbo, quod nominatum est Messias ? Nunquid est melius eum adorare, quam petram surdam quam adoratis, ubi scimus aliquid remansisse de idololatria illa qua adorabant Jaoh, Jaoc, Nazara, et Allac et Allegi, et Mena ? Quidam ex eis erant dii in similitudine virorum, quædam in similitudine feminarum ! Majores horum dicebantur Aleubre, unde et sermo iste derivatur, Alacuiber, inter vos immolantes eis pecora et camelos in uno die, pro unoquoque anno : et secuti estis consuetudinem paganorum super lapide illo, in Mecha, in angulo domus ipsius idololatriæ, cui serviebat antiquitas paganorum, et immolabat. Iterum dicis, quod simul ante Deum Christus sit et Adam : et ponitis facturam de luto, quæ contradixit Deo suo, et non custodivit præceptum ejus, similem Verbo Dei et lumini ipsius,

qui non est factus, sed per ipsum facta sunt omnia, et ipso est Messias, cujus regnum sempiternum existit. Quæris quomodo Deus potuit ingredi in ventrem mulieris, tenebrosum et angustum et fetidum : sed si forte intelligas, tibi similitudinem damus. Nonne vides solem quia graditur super immunditiam et stercora, et fetorem, et tamen nullo modo inquinatur, sed mundat omnia, quanto magis Deus qui fecit solem non inquinetur a creatura? Sed noli esse incredulus ut non ingrederetur Deus in uterum Virginis, qui ingressus est in rubo qui erat in monte Sinai, et locutus est servo suo Moysi, et legem ei dedit. Nonne melius erat corpus Virginis quam illa spina rubi? Quod autem dicis, legem Moysi esse crematam, et quod eam Esdras memoriter et mendaciter memoravit, et non fuit in ea memoratus de resurrectione, aut vita æterna, aut paradiso, nunc tibi, si Deo placeat, ostendam. Benedictus Dominus revelationem in prophetas suos misit, et omnis propheta locutus est per revelationem Dei : et dedit Moysi legem, in qua scripta sunt præcepta filiorum Israel, exitus eorum de Ægypto, dinumeratio, et contradictio, et indignatio Dei super eos, et quomodo omnia creavit : rememoratio regum, et quomodo exaltavit et humiliavit eos, et revelavit David servo suo psalmodiam, et Salomoni sapientiam, et Job suo dilecto et Danieli prudentiam : et nos credimus resurrectionem, et paradysum, et infernum, et invenimus ea scripta in Veteri Testamento per Esdras cui Deus revelavit, et scripsit ea ad plenitudinem. Et sicut Deus Moysi prophetæ suo dedit, ita Esdras declaravit et nil prætermisit, quia in prophetis Dei non est mendacium neque oblitio, quia Deus fit revelatio illorum.

Scriptasi mihi de sacrificio quid esset, et quod non reperires quemquam de servientibus Dei qui obtulerit sacrificium. Primitus, duo filii Adæ obtulerunt, et acceptum est ab uno. Sacrificium veritatis est super homines, et acceptum Deo, et adificatio ei quicunque obtulerit : excepto sacrificio quod idolis offertur ; qui enim illud offerunt, alieni sunt et perdit. Christus vero, nocte illa qua erat inchoatio passionis, discipulis dixit quid de eo Judæi facturi essent, et resurrectionem, et fugam, et reversionem ad eum annuntiavit ; et tamen in illa nocte cum discipulis comedens, accipiens panem benedixit et dixit : *Accipite et comedite : hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur*. Iterum accipiens calicem, dixit : *Bibite ex hoc omnes ; hic est sanguis meus qui offertur in remissionem peccatorum*. Et præcepit nobis similiter fieri, ut sit nobis remissio peccatorum, quicunque in fide et dilectione obtulerimus. Illud sacrificium licet credere, non illud quod in lege vestra vos habere dicitis. Cum discipuli Filio Dei dixissent, Invoca Deum ut dirigat nobis manna de cælo ; et dixisset Christus, Time Deum si estis fideles, discipuli dixerunt, Volumus comedere illud, et credemus tibi et sciemus quia

PATROL. GR. CVII.

verum locutus es nobis, et testabimur quia Christus Deus es : dirige manna de cælo, ut sit nobis festum solemne, et posteris nostris signum ex te : hæc nobis tribue, quia tu es dator donorum. Et Deus dixit, Dirigam illud vobis ; quod postquam negavit, cruciaverunt eum cruciatione qua nemo cruciatus fuit. Et tamen hi sermones fuerunt Nestoriani cujusdam hæretici, non sane de Christo sentientis : qui vos introduxit quasi ut aliquid de fide Christi intelligeretis, sed ut est ratio et veritas vobis non demonstravit.

Quod de Christo [f. de cruce] a me quæstisti, scientem te reddo modo : quia die qua crucifixus est Christus, cum eo duo latrones (unus ad lævam, alter ad dexteram) fuerunt, et mox emisit spiritum. Statim terra contremuit, et sol obscuratus est, et quosdam principes de Judæis, qui aderant, validus timor invasit propter ipsas cruces. Et ut hominibus veritatem celarent, eas sub terra absconderunt, ita ut alii nescirent nisi unus ; et nemini in vita sua dicebat : cum autem mors accederet, alicui propinquo aperiebat dicens : Quandoque quæstio crucis erit, locum vido et scito. Quando tamen voluit Christus hominibus confusionem Judæorum ostendere, inventionem crucis Constantino regi Romanorum, qui necdum erat Christianus, aperuit. Cum enim pergeret ad bellum, elevans oculos ad cælum media nocte, vidit in cælo quasi duas columnas, unam super aliam intentam in similitudinem crucis, et in ea scripturam igneo fulgore rutilantem, et Græce scriptam : *Quia petisti a Deo tuo ut ostenderet tibi fidem rectam, facito tibi signum regale in similitudinem crucis istius, quæ præcedat te contra inimicos tuos, secundum quod vidisti in cælo*. Quo facto, hostes invasit, et per virtutem sanctæ crucis illos devicit. Cumque reverteretur, matrem suam Helenam cum exercitu usquequo Jerusalem veniret direxit, ut quid de cruce Christi factum esset, a Judæis perquireret. Multis autem cruciatis, virum illum qui de tribu ejus fuerat cui res primum notificabatur, inquiri præcepit. Illum autem, rei veritatem aperire nolentem, in puteo sine potu et victu reclusit. Cumque se moriturum cognovisset, ei locum ostendit ; et dum foderent, sumus incensi de fovea exivit, tres cruces, post CCC annos ex quo Christus venerat, ostendens. Et cum ante reginam nescientem quæ crux Christi esset, portarentur, super mortuum subito unam crucem posuit ; et non surrexit ; secunda adhibita, nil profuit ; cum vero tertiam adhibuissent, statim qui erat mortuus surrexit. Regina, facta ecclesia super Christi sepulchrum, partem de cruce ibi reliquit, et reliquam filio suo detulit. Hæc est causa quare crucem Christi adoremus.

Dictum est mihi quod non salutatis eos qui sunt alterius legis, et vos habere in lege vestra quod mulieres alicujus fidel vobis liceat in connubium ducere : et quomodo fieri potest ut Deus homini uxorem ducere præcepisset, qui nec salutare ne-

que sepelire illam dignaretur? Similiter, si de alia fide fuerit, non oportet super sepulcrum ejus stare aut pro illa deprecari. Cum autem vos in lege vestra scriptum inveniatis quia multi ex his qui in lege qualibet sunt fideles, apud Deum sunt, quare pro ea non deprecemini? Iterum dictum est mihi, si quis vestrum uxorem suam qualibet ex causa reliquerit, non oportet eam ad eum regredi, donec alter cum ea conveniat. Sic praevaricatores legis et Evangelii facti estis ²⁴. In lege enim scriptum est, ut si quis uxorem suam qualibet causa dimiserit, et voluerit ad eum quandoque regredi, ipsius est sine dubio, si tamen alter eam non sordidaverit: si autem alter eam tetigerit, ab illo in perpetuum prohibita est. In Evangelio tamen non est licitum homini uxorem suam sine causa fornicationis dimittere, et qui dimissam alterius in uxorem acce-

A perit, adulter et mœchus vindicetur. Iterum dictum est mihi, quod in lege vestra sit scriptum, quidquid fecerit homo sive bonum sive malum, præsriptum et prædestinatum sit illi a Deo antequam nascatur. Si ita est, non est illi gratia si bonum operetur, neque peccatum si male operetur: quia non ille operatur, sed quod præsriptum et præordinatum est illi antequam nasceretur. Nam si ita est, ut cuilibet homini sit præsriptum antequam nascatur, ergo Deus impie videtur egisse. Sed hoc absit a Deo, ut ista in hominibus operetur. Nam si ita esset sicut vos dicitis, quidquid faciat homo, vel bonum, et contra: Deus non prophetas dirigeret ut hominibus infernum demonstrarent, et pertimescerent: sufficeret enim illis præscriptio, et prædestinatio eorum. Sed absit talis intellectus: quod homo perit, non perit nisi arbitrio suo.

²⁴ Deut. xx, 4.

LEONIS SAPIENTIS

OPERUM PARS SECUNDA.

OPERA JURIDICA ET CANONICA.

RECENTIORES

ORIENTALIUM EPISCOPATUUM

NOTITIÆ,

A Francisco Junio primum editæ, tum a PP. Jacobo Gretsero et Carolo a S. Paulo auctæ, demum a P. Jacobo Goar iterato locupletatæ, recognitæ et in unum collectæ.

[E. P. 333*] P. JACOBI GRETSERI PROŒMIUM.

Utrum quæ sequuntur, adjecta sint ab ipso Codino, an ab alio, dicere non habeo. Addere placuit, tum quia Junius suæ editioni adjunxit; tum ut lector una mecum tot nobilissimarum Ecclesiarum interitum deploret; pleræque enim vel funditus interierunt, vel, si quæ supersunt, sub Turcico jugo hodie gemunt. Quibus quæ tanti mali causa, nisi schisma et hæresis, et a sede apostolica Romana defectio. Certe enim, quam primum Græci a Cathedra Petri sese abjunxerunt, quotidie res eorum in deterius labi cœpere; donec tandem justissimo Dei judicio, in eas calamitates incidere, cum quibus hac etiam ætate consiciantur. Id ita esse libens fatebitur, quisquis a Photio, præcipuo schismatis architecto, historiam Græcorum usque ad eversum eorum imperium revolvare volet.

Subjiciuntur nonnulla de titulis: nimirum Græcia ventosa titulis nunquam satiari potuit, licet plerumque essent tituli rerum inanissimi.

Vides hic itidem non patriarcham, sed imperatorem fuisse Græcorum papam; qui arbitrato suo metropolitanos, archiepiscopos, episcopos ponebat et deponebat, et quasi pilas modo in hunc, modo in illum locum jactabat. Cujus rei culpam nemo alius sustinebat, nisi ipsi Græci, qui imperatori suo serviliter adulantes, omnia ei præter sacrificandi potestatem concesserant. Id ut clare intelligas, en tibi Demetrit Chomatiani in responsis ad Cabasilam plusquam parasiticam assentationem: *Imperator ut communis in Ecclesiis sapientum princeps et re et nomine, synodorum placitis præsidet, et auctoritatem ipsis largitur. Ecclesiasticas ordinationes disponit, et legem ponit vitæ atque officio eorum, qui altari inserviunt: quin et judiciis episcoporum, et clericorum, et electioni Ecclesiarum vacantium. Promovet insuper a minori dignitate ad majorem, puta ab episcopali ad metropolitanam, honorem eum exhibens aut urbi aut homini. In summa præter sacrificandi potestatem, cætera omnia jura pontificalia manifeste exprimit imperator, quibus in rebus convenienter agit, et legibus et canonibus. Poterat ergo Græcanicus imperator suorum quoque audire confessiones, quandoquidem omnia poterat, præter Missam seu Liturgiam celebrare. Hunc Chomatiani locum profert Hugo Grotius Calvinista in Pietate [E. P. 334] ordinum Hollandiæ et Westfrisiæ, ut eandem potestatem in prædicantes Calvinianos supremo magistratui Hollandiæ et Westfrisiæ assignaret: quanquam non erat cur Grotius exciperet, sicuti nec excepit, cœnæ parandæ potestatem: hanc enim sine ulla dubitatione melius et lautius apparare potest totius Hollandiæ et Westfrisiæ magistratus quam ullus ex Calviniana culina minister.*

In *Jure Græco Romano* exstat Constitutio Leonis Philosophi imperatoris de thronis Constantinopolitana:

* Editionis Parisiensis 1648 fol. paginae representantur.

sedi subjectis, et qui épiscopi quibus metropolitæ subdantur : quæ longe plures metropoles, archiepiscopatus, et episcopatus numerat, quam Andronicus in sua Ecthesi. Sed ubinam hodie tot illas, et tam numerosas Ecclesias invenire est? Aut nuspiam, aut in faucibus Orci, hoc est, hæreseos, et schismatis, sub Sarracenicæ, plusquam Pharaonica servitute, pauculis demptis, quibus mitior servitus obtigit. Eas insuper sedes excipio, quas in Calabria et Sicilia Græci erexerant, vel jam olim erectas repererant : istæ enim pulsæ ditione Græcis Cathedræ Petri adhærent, sub imperio Catholicorum regum ac principum.

Inserta est eidem volumini *Juris Græco-Romani* cujusdam patriarchæ Constantinopolitani sanctio, quæ ordine sessio in conciliis, aliisque publicis conventibus cuius metropolitæ et archiepiscopo competat. Sed hic jam longe minor numerus est, quam in Constitutione Leonis, ita ut sedis Constantinopolitanæ amplitudo quotidie minueretur, et mala Turcarum manu circumcideretur. Libet hic adjungere hunc posteriorem Catalogum, quia brevis est, et Andronico lucem accendat.

P. JACOBUS GOAR LECTORI.

Qua in re Palatini mores, et qui in Palatiis ritus observari consueverunt (de quibus satis multa paulo superius), cum sequentibus metropoleon, et episcopatum notitiis conveniant, ignorare me fateor, lector benevole, nisi suggesseris quem possim interrogare : quotquot enim notitias hæcenus exscripsere, ne verbum quidem ea de re fecerunt. Nullius momenti res est, mihi lateat et tibi; dummodo notitiarum scriptores, vel qui eas in lucem eduxerunt, innotescant. Ediderat Andronicus Augustus senior notitiam, quam Junius pro arbitrio interpretatus Codiniano subiunxit operi; ea tantum, me quidem iudice, de causa, quod hanc isti subnexam idem ms. codex suggessisset. Placuit Gretsero repertam aliam in *Jure Græco-Romano*, sed titulo et inscriptione expertem, veluti faciem, Andronicianæ, qua lux affulgeret præmittere : verum facis obscuræ lumen obscurius ferre non potuerunt oculi. Tertiam ex Vaticanis P. Carolus a S. Paulo Abrincensis postea præsul edidit sacræ suæ geographiæ tacitis etiam de nomine superioribus ceu Parergon insertam, quartæque alteri quam Regia suppeditavit sociam fecit. Quintam memorarem inter hæc mediam in ejusdem præsulis collectione locatam, ni (cum vetusta sit et imperfecta, necnon Hierocli, cujus perveltustam notitiam recognitam et integram doctissimus Holstenius pollicetur, non leviter tribuatur) ab ea nunc recensenda tum operis antiquitas, tum erga talem virum vetustum opus velut e rudibus eruere, ac suæ puritati restituere molientem retraheret reverentia. Præfatis hisce manum admoveere compulsi amor integritatis, quæ rerum forma decus est et perfectio, et nostram, quantumcunque sit, operam publica postulavit utilitas. Quo in negotio *Regiæ Bibliothecæ* mss. usus, quod mutilum erat reposui, quod corruptum reparavi, quod obscurum illustravi, quod vagum erat et incertum in meliorem ordinem redegi. Inter hæc vero datas vel recognitas a me notitias ista series est et rerum servatus ordo, ut in prima fronte diatyposis Leonis Augusti ante octingentos circiter annos digesta, quamvis recentiori characterē conscriptam repererim, exhibeatur, quam si velis, supra laudato debebis Abrincensi præsuli (exstat enim in ejus sacra geographia) sin minus, ex parte mihi vindicabo, ceu ex diverso codice, quem variæ lectiones arguunt conscriptam, et integrius quam antehac, vel Græcæ traditam, vel Latine expositam. In ejus aspectu primo patriarchatum splendet dignitas, subiude metropoles quæ Constantinopolitanæ sedi subjiiciuntur elucet, demum episcopatus, quos ille suffraganeos agnoscunt, recensentur : similes dignitates, quas thronos vocant, patriarchalibus aliis Ecclesiis facit auctor notitiæ, verum ubi de Romana mentionem habet, tanta et talis est in subditorum episcopatum enumeratione varietas, tanta vocum corruptio, tanta denique appellationum confusio reperitur, ut pæce viri litterati dixerim, putem, vel ab Occidentalium locorum ignaro, vel ab imperito conscriptam : quæ res ab ea ex integro restituenda me prohibuit (ut ab ejusdem interpretatione ex integro suscipienda, nunquam satis laudandi Abrincensis Antistitis prius deterruerat ac penitus avocarat mentem) : non enim eam mihi demandavi provinciam ut generalem prorsus patriarchalium omnium Ecclesiarum, sed illam potissimum quæ Leonis Augusti nomen defert, cui aliquid splendoris ex nostro accessit labore, referrem notitiam : ut ut se res habet præfato imperatori ascriptam recudo; illique secundum ex Vaticano solo memorati jam sapius auctoris cura depromptam, nonnihil tutioribus conjecturis emendatam, adnecto. Tertiæ a Gretsero prius datæ titulum ex fidelissima textus cum *Regiæ Bibliothecæ* mss. collatione præfixi; præter quas suppeditavit et aliam Regia eadem gazæ, cujus egregie digestus ordo nomen scriptoris desiderat, quam et accuratissime cum memoratis [E. P. 536] *Regiæ Bibliothecæ* monumentis collatam, et *Juris Græco-Romani* conformem exemplari in quarto dispositionis nostræ ordine collocavi. Sequitur tum demum quæ ab Andronico Seniore non plene dissito a nostris annis sæculo edita censetur, ut scilicet aliæ, quæ vel titulo vel auctoris sui nomine carebant, inter Augustales positæ plus roboris et splendoris obtineant. Codinum Junius in sua interpretatione reprehendit, Junium similiter in sua elucidatione notat

Gretserus, imo et satis acriter in totam Græciam invehitur, quam propter translatas vel mutatas nedum amplificatas dignitates vanitatis aut levitatis videtur insimulare : qua in re nil novi, nec soli Græciæ debet imputari, cum suo jure, sicut et Latina Ecclesia, si quando necessitas postulaverit, utatur. Cæterum quod spectat ad titulos et appellationes, de illis, quia honorariæ sunt, liberaliter satis Junius et Gretserus egerunt. Illi porro quibus imp. despotos, Cæsares, principes, procures, ac eorumdem uxores; patriarcham, metropolitam, episcopos, etc., vocant et exornant (præter Junii et Gretseri dicam offensionem) non-nihil lucis et incrementi plurimum ex meo percipient labore, vel saltem aliquod mellior ordo dabit ornamentum. Par est ut qui in diversis dignitatibus generibus sunt constituti variis gaudeant titulis, nec fas est pontificem eodem salutandi more quo imp. convenire : quantum distat a rege princeps, tantum discrepare debet utriusque salutatio : aliis peregrinos, aliis verbis domesticos compellare solemus. Salutationes hujusmodi, etsi per modum appendicis, luculenter tamen illustr. et rever. episcopus Vabrensis dominus Isaacius Habert in suo deprompsit archieratico, cujus opera et versione, quippe quæ sit ad amussim examinata, eo facilius et felicius nonnunquam sum usus, quo devotius et humiliter tanti præsulis laborem, non adeo commendare, quam venerari peroptavi. Quod amplius est sors obtulit ; quod immutatum et diversum, alia dedere vel fecere Regia mss. Ex præmissis habes hujus operis propositum et ordinem; ex lectione tua, si votis cura respondet, lector charissime, consequeris utilitatem; aut meam saltem sinceritatem assequeris. Vale.

NOTITIÆ

GRÆCORUM EPISCOPATUUM

A LEONE SAPIENTE AD ANDRONICUM PALÆOLOGUM.

ΤΑΞΙΣ ΠΡΟΚΑΘΕΔΡΙΑΣ ΤΩΝ ΑΓΙΩΤΑΤΩΝ Α ΟΡΔΟ ΠΡÆSIDENTIÆ SANCTISSIMORUM ΠΑΤΡΙΑΡΧΩΝ. PATRIARCHARUM.

- α. Ο Ῥώμης.
β. Ο Κωνσταντινουπόλεως.
γ. Ο Ἀλεξανδρείας.
δ. Ο Ἀντιοχείας.
ε. Αἰτίας, ἦτοι Ἰεροσολύμων.

1. Romanus.
2. Constantinopolitanus.
3. Alexandrinus.
4. Antiochenus.
5. Æliæ urbis. sive Hierosolymorum.

Τάξις προκαθεδρίας μητροπολιτῶν, καὶ αὐτοκεφάλων, καὶ ἐπισκόπων τελοῦντων ὑπὸ τῶν ἀποστολικῶν θρόνων ταύτης τῆς θεοφυλάκτου καὶ βασιλίδος πόλεως.

Ordo præsidentiae metropolitanarum, et sui juris præsulum et episcoporum, huic a Deo servatæ et vrbium reginæ civitatis apostolico throno subjectorum.

Ἐπαρχίας Καππαδοκίας, πρῶτος δ Καίσαρείας.

In provincia Cappadociæ, primus est Cæsareæ metropolita.

Ἐπαρχίας Ἀσίας, δ Ἐφέσου β'.

In provincia Asiæ, Ephesi ii.

Ἐπαρχίας Εὐρώπης, δ Ἡρακλείας Θράκης γ'.

In provincia Europæ, Heracleæ Thraciæ iii.

Ἐπαρχίας Γαλατίας, δ Ἀγκύρας δ'.

In provincia Galatiæ, Ancyrae iv.

Ἐπαρχίας Ἑλλησπόντου, δ Κυζίκου ε'.

In provincia Hellesponti, Cysici v.

Ἐπαρχίας Λυδίας, δ Σάρδεων ζ'.

B In provincia Lydiæ, Sardium vi.

Ἐπαρχίας Βιθυνίας, δ Νικομηδείας ζ'.

In provincia Bithyniæ, Nicomediæ vii.

Ἐπαρχίας τῆς αὐτῆς, δ Νικαίας η'.

In eadem provincia, Nicææ viii.

Ἐπαρχίας τῆς αὐτῆς, δ Χαλκηδόνος θ'.

In eadem provincia, Chalcedonis ix.

Ἐπαρχίας Παμφυλίας, δ Σίδης ι'.

In provincia Pamphyliæ, Sides x.

[338] Ἐπαρχίας Ἀρμενίας, δ Σεβαστείας ια'.

In provincia Armeniæ, Sebastææ xi.

Ἐπαρχίας Ἐλενοπόντου, δ Ἀμασειας ιβ'.

In provincia Helenoponti, Amasææ xii.

Ἐπαρχίας Ἀρμενίας, δ Μελιτινῆς ιγ'.

In provincia Armeniæ, Melitines xiii (1).

Ἐπαρχίας Καππαδοκίας, δ Τυάνων, ἦτοι Χριστοπόλεως ιδ'.

In provincia (2) Cappadociæ, Tyanæ, sive Christopoleos xv.

Ἐπαρχίας Παφλαγονίας, δ Γαγγῶν ιε'.

In provincia Paphlagoniæ, Gangrorum xvi.

VARIÆ LECTIONES.

• Alia Regia, ἡ Θεσσαλονίκη.

NOTÆ.

(1) Quartus decimus omissus.

(2) Secundæ.

In provincia Honoriadis, Claudiopoleos xvii.
In provincia Ponti Polemoniaci, Neocæsareæ xviii.

In provincia Galatiæ, Pisinuntis, sive Justinianopoleos xix.

In provincia Lyciæ Myræ xx.

In provincia Cariæ, Stauropoleos xxi.

In provincia Phrygiæ Cappadiciæ (3), Laodiceæ xxi.

In provincia Phrygiæ Salutaris, Synadonum xxii.

In provincia Lycaoniæ, Iconii xxiv.

In provincia Pisidiæ, Antiochiæ xxv.

In provincia Pamphyliae, Perge, sive Sylæi xxvi.

In provincia secundæ Cappadociæ, Mocis xxvii.

In provincia Laziciæ, Phasidis xxviii.

In provincia Thraciæ, Philippopoleos xxix.

In provincia Rhodopes, Trajanopoleos xxx.

In provincia insularum Cycladum, Rhodi xxxi.

In provincia Æmi montis, Adrianopoleos xxxii.

In provincia eadem, Marcianopoleos xxxiii.

In provincia Phrygiæ Cappadiciæ (4) Hierapolis xxxiv.

Hucusque metropolitæ: sequuntur itaque deinceps qui proprii sunt juris, et nullum in subditos exercent.

In provincia Mysiæ, Odyssei archiepiscopus xxxv.

In provincia Scythiæ, Tomorum xxxvi.

In provincia Europæ, Bizyæ xxxvii.

In provincia Paphlagoniæ, Pompeiopoleos xxxviii.

In provincia Asiæ, Smyrnæ xxxix.

In provincia Isauriæ, Leontopoleos xl.

In provincia Rhodopes, Maroneæ xli.

In provincia Bithyniæ, Anamitæ xlii.

In provincia Rhodopes, Maximianopoleos xliii.

In provincia Galatiæ, Germiorum xliiv.

In provincia Europæ, Arcadiopoleos xli v.

In provincia Thraciæ, Berthæ xli vi.

In provincia insulæ Lesbii, Mitylenes xli vii.

In provincia Hellesponti, Parii xli viii.

In provincia Cariæ, Miletii xli ix.

In provincia Thraciæ, Nicopolis l.

In provincia insulæ Lesbii, Præconnesi li.

In provincia Rhodopes, Anchiali lii.

In provincia Europæ, Selybriæ liii.

In provincia insulæ Lesbii, Methymnæ liv.

In provincia Bithyniæ, Cii lv.

In provincia Europæ, Apri lvi.]

In provincia Rhodopes, Cypsellæ lvii.

In provincia Zicchiæ, Chersonis lviii.

In eadem provincia, Bosphori lix.

In eadem provincia, Nicopseos lx.

In provinciæ Isauriæ, Cotiadonum (5) lxi.

In provincia Helenoponti, Euchaitarum lxii.

In provincia Armeniæ, Rhoionorum lxiii.

In provincia insularum Cycladum, Carpathi lxiv.

In provincia Rhodopes, Æni lxv.

In provincia Europæ, Driziparorum, sive Mescones lxvi.

In provincia Emimontis, Mesembriæ lxvii.

In provincia Armeniæ, Heracleopoleos, sive Phylacthoes lxviii.

In provincia Abasgiæ, Sebastopoleos lxi x.

In provincia Ponti Polemoniaci, Trapezuntis lxx.

In provincia Paphlagoniæ, Amastridis lxxi.

In provincia Lycaoniæ, Misthiæ lxxii.

In provincia Pisidiæ, Neapoleos lxxiii.

A. Ἐπαρχίας Ὀνοριάδος, ὁ Κλαυδιουπόλεως ις.
Ἐπαρχίας Πόντου Πολεμονιακοῦ, ὁ Νεοκισσαρείας ιη'.

Ἐπαρχίας Γαλατίας, ὁ Πισινούτων β, ἦτοι Ἰουστινιανουπόλεως ιθ'.

Ἐπαρχίας Λυκίας, ὁ Μύρων κ'.

Ἐπαρχίας Καρίας, ὁ Σταυρουπόλεως κα'.

Ἐπαρχίας Φρυγίας Καππατιανῆς, ὁ Λαοδικείας κβ'.

Ἐπαρχίας Φρυγίας Σαλουταρίας, ὁ Συνάδων κγ'.

Ἐπαρχίας Λυκαονίας, ὁ Ἰκονίου κδ'.

Ἐπαρχίας Πισιδίας, ὁ Ἀντιοχείας κε'.

Ἐπαρχίας Παμφυλίας, ὁ Πέργης, ἦτοι Συλαίου κς'.

Ἐπαρχίας Καππαδοκίας δευτέρας, ὁ Μωκισσοῦ κζ'.

Ἐπαρχίας Λαζικῆς, ὁ τοῦ Φάσιδος κη'.

Ἐπαρχίας Θράκης, ὁ Φιλιππουπόλεως χθ'.

Ἐπαρχίας Ῥοδόπης, ὁ Τραϊανουπόλεως λ'.

Ἐπαρχίας νήσων Κυκλάδων, ὁ Ῥόδου λα'.

Ἐπαρχίας Αἰμιμόντου, ὁ Ἀδριανουπόλεως λβ'.

Ἐπαρχίας τῆς αὐτῆς, ὁ Μαρκιανουπόλεως λγ'.

Ἐπαρχίας Φρυγίας Καππατιανῆς, ὁ Ἱεραπόλεως λδ'.

Μέχρι τούτων οἱ Μητροπολιταὶ καὶ λοιποὶ ἐντεῦθεν ἀρχοῦνται οἱ αὐτοκέφαλοι.

Ἐπαρχίας Μυσίας, ὁ Ὀδύσου ἀρχιεπίσκοπος λε'.

Ἐπαρχίας Σκυθίας, ὁ Τόμης λς'.

Ἐπαρχίας Εὐρώπης, ὁ Βιζύης λζ'.

Ἐπαρχίας Παφλαγονίας ὁ Πομπηίουπόλεως λη'.

Ἐπαρχίας Ἀσίας, ὁ Σμύρνης λθ'.

Ἐπαρχίας Ἰσαυρίας, ὁ Λεοντουπόλεως μ'.

[339] Ἐπαρχίας Ῥοδόπης, ὁ Μαρωνείας μα'.

Ἐπαρχίας Βιθυνίας, ὁ Ἀπαμείας μβ'.

Ἐπαρχίας Ῥοδόπης, ὁ Μαξιμιανουπόλεως μγ'.

Ἐπαρχίας Γαλατίας, ὁ τῶν Γερμίων μδ'.

Ἐπαρχίας Εὐρώπης, ὁ Ἀρχαδιουπόλεως με'.

Ἐπαρχίας Θράκης, ὁ Βερρόης δ μς'.

Ἐπαρχίας Νεσσουλέσσου ε, ὁ Μιτυλήνης μζ'.

Ἐπαρχίας Ἑλλησπόντου, ὁ τοῦ Παρίου μη'.

Ἐπαρχίας Καρίας, ὁ Μιλήτου μθ'.

Ἐπαρχίας Θράκης, ὁ Νικοπόλεως ν'.

Ἐπαρχίας Νήσου, ὁ Προικονήσου να'.

Ἐπαρχίας Ῥοδόπης, ὁ Ἀγχιάλου νβ'.

Ἐπαρχίας Εὐρώπης ὁ Σηλυβρίας νγ'.

Ἐπαρχίας νήσου Λέσβου, ὁ Μεθύμνων νδ'.

Ἐπαρχίας Βιθυνίας, ὁ τῆς Κίου νε'.

Ἐπαρχίας Εὐρώπης, ὁ Ἀπρου νς'.

Ἐπαρχίας Ῥοδόπης, ὁ Κυψάλλων νζ'.

Ἐπαρχίας Ζιχχίας, ὁ Χερσῶνος νη'.

Ἐπαρχίας τῆς αὐτῆς, ὁ Βοσπόρων νθ'.

Ἐπαρχίας τῆς αὐτῆς, ὁ Νικόφωτος ξ'.

Ἐπαρχίας Ἰσαυρίας, ὁ Κοτιάδων ξα'.

Ἐπαρχίας Ἐλενοπόντου, ὁ Εὐχαϊτῶν ξβ'.

Ἐπαρχίας Ἀρμενίας, ὁ Ῥοῦνων ξγ'.

Ἐπαρχίας νήσων Κυκλάδων, ὁ Καρπάθου ξδ'.

Ἐπαρχίας Ῥοδόπης, ὁ Αἰνίου ξε'.

Ἐπαρχίας Εὐρώπης, ὁ Δριζιπάρων, ἦτοι Μεσσηνίας ξς'.

Ἐπαρχίας Αἰμιμόντου, ὁ Μεσημβρίας ξζ'.

Ἐπαρχίας Ἀρμενίας, ὁ Ἡρακλειουπόλεως, ἦτοι Φυλαχθῆς ξη'.

Ἐπαρχίας Ἀδασγίας, ὁ Σεβαστουπόλεως ξθ'.

Ἐπαρχίας Πόντου Πολεμονιακοῦ, ὁ Τραπεζούντων σ'.

Ἐπαρχίας Παφλαγονίας, ὁ Ἀμάστριδος σα'.

Ἐπαρχίας Λυκαονίας, ὁ Μισθίων σβ'.

Ἐπαρχίας Πισιδίας, ὁ Νεαπόλεως σγ'.

VARIÆ LECTIONES.

β Πισινούτων. γ Κόρινθος αἱ Ἀθῆναι. δ Βεβρόλας. ε Νήσου Λέσβου.

NOTÆ.

(3) Pacatianæ.

(4) Pacatiana.

(5) Cotadrorum.

Ἐπαρχίας Αἰγαίουπελάγους, ὁ Αἰγίνης οἶ'.
 Ἐπαρχίας Φρυγίας Σαλουταρίας, ὁ Κοτυαίου οἶ'.
 Ἐπαρχίας Παμφυλίας, ὁ Σέλγων οἶ'.
 Ὁ Δέλκων ἀπὸ τῆς πρὸς παρακειμένων ἰ λίμνης
 τῆς Δέλκου· οὕτω γὰρ αὐτὴν ὁ Διογενιανὸς κατ-
 ονομάζει Δέλκην. Ἀραθῶς οὖν τὴν ἀρχιεπισκοπὴν
 φασὶ Δέρκου, τὸ ρ ἀντὶ τοῦ λ παραλαμβάνοντες.

[340] Ἐπαρχίας Καππαδοκίας.

Provincia Cappadociae episcopi.

Ὁ Καισαρείας.	Cæsareæ.
Ὁ τῶν βασιλικῶν θερ- μῶν.	Regiarum Thermarum.
Ὁ Νύσσης.	Nyssæ.
Ὁ Μεθοδιουπόλεως Ἀρ- μενίας.	Methodiopoleos Arme- niæ.
Ὁ Καμουλιανῶν.	Camulianorum.
Ὁ Κισικισοῦ.	Cysici.

Ἐπαρχία Ἀσίας.

Hos habet provincia Asiæ.

Ὁ Ἐφέσου.	Ephesi.
Ὁ Ὑπαίτων.	Hypætorum.
Ὁ Τράλλων.	Trallensium.
Ὁ Μαγνησίας πρὸς Μαί- ανδρον.	Magnesiae ad Mæandrum.
Ὁ Ἐλαίας.	Elææ.
Ὁ Ἀδραμυτίου.	Adramyti.
Ὁ Ἀσσου.	Assi.
Ὁ Γαργάρων.	Gargarorum.
Ὁ Μασταύρων.	Mastaurorum.
Ὁ Καλόης.	Caloes.
Ὁ Βρυούλων.	Bryulorum (6).
Ὁ Πιττάμνης.	Pittamnes.
Ὁ Μυρρίνης.	Myrrhines.
Ὁ Φωκίας.	Phociae.
Ὁ Αὐρηλιουπόλεως.	Aureliopoleos.
Ὁ Νύσσης.	Nyssæ.
Ὁ Μασχάκωμης.	Maschacomes.
Ὁ Μητροπόλεως.	Metropoleos.
Ὁ Βαρέττων.	Barettorum.
Ὁ Μαγνησίας.	Magnesiae.
Ὁ Ἀνινάτων.	Aninatorum.
Ὁ Περγάμου.	Pergami.
Ὁ Ἀνέων.	Aneorum.
Ὁ Πριήνης.	Prienes.
Ὁ Ἀρχαδιουπόλεως.	Areadiōpoleos.
Ὁ Νέας Αὐλῆς.	Novæ aulæ.
Ὁ Διὸς Ἰεροῦ.	Jovis fani.
Ὁ Αὐγάζων.	Augazorum.
Ὁ Σιών.	Siorum.
Ὁ Κολοφώνης.	Colophonis.
Ὁ Λενέδου.	Lenedi (7).
Ὁ Τέι.	Tei.
Ὁ Ἐρυθρῶν.	Erythrorum.
Ὁ Κλαζομενίων.	Clazomeniorum.
Ὁ Ἀτάδρων.	Ataudrorum.
Ὁ Θεοδοσιουπόλεως, ἦτοι Πεπερίνης.	Theodosiopoleos, sive Peperines.
Ὁ Κύμης.	Cumæ.
Ὁ Παλαιουπόλεως.	Palæopolcos.

[341] Ἐπαρχία Εὐρώπης.

Provincia Europæ.

Ἡράκλεια Θράκης	Heracleæ Thraciæ.
Ὁ τοῦ Πανίου.	Panii.
Ὁ Καλλιουπόλεως.	Calliopoleos.
Ὁ Χερρόνησου.	Cherronesi.
Ὁ Κύλας.	Cylæ.
Ὁ Ραιδεστοῦ.	Rædesii.

A In provincia Ægæopelagi, Æginae lxxiv.
 In provincia Phrygiæ Salutaris, Cotyæi lxxv.
 In provincia Pamphyliæ, Selgæ lxxvi.
 Delcorum nunc nomen habet a Delco lacu adja-
 cente: hoc siquidem pacto Diogenianus Delcem
 appellat. Imperite igitur Dercorum archiepiscopa-
 tum, ρ vice λ substituto, quidam appellant.

Ἐπαρχία Γαλατίας.

Provincia Galatiæ.

Ὁ Ἀγκύρας.	Ancyrae.
Ὁ Ταβίας.	Tabiæ.
Ὁ Ἡλιουπόλεως.	Heliopoleos.
Ὁ Ἀσπώνης.	Aspones.
Ὁ Βηρινουπόλεως.	Berinopoleos.
Ὁ Μίζζου.	Mizzi (8).
Ὁ Κηνής.	Cenes (9).
Ὁ Ἀναστασιουπόλεως.	Anastasiopoleos.

B

Ἐπαρχία Ἑλλησπόντου.

Provincia Hellesponti.

Ὁ Κυζίκου.	Cyzici.
Ὁ Γέρμης.	Germes.
Ὁ Ποιμανίου.	Pœmanii.
Ὁ Ὠκής.	Oces.
Ὁ Βάρεως.	Bareos.
Ὁ Ἀδριανοῦ Θηρῶν.	Adriani Venatus.
Ὁ Λαμψάκου.	Lampsaci.
Ὁ Ἀβύδου.	Abydi.
Ὁ Δαρδάνου.	Dardani.
Ὁ Ἰλίου.	Ilii.
Ὁ Τρωάδος.	Troadis.
Ὁ Πιονίας.	Pionizæ.
Ὁ Μελιτουπόλεως.	Melitopoleos.

Ἐπαρχία Λυδίας.

Provincia Lydiæ.

Ὁ Σάρδεων.	Sardensium.
Ὁ Φιλαδελφίας.	Philadelphizæ.
Ὁ Τριπόλεως.	Tripoleos.
Ὁ Θυατείρων.	Thyatiŕorum.
Ὁ Σέττων.	Settorum.
Ὁ Αὐρηλιουπόλεως.	Aureliopoleos.
Ὁ Γόρδων.	Gordorum.
Ὁ Τρωάλλων.	Troallorum.
Ὁ Σάλων.	Salorum.
Ὁ Σιλανδοῦ.	Silandi.
Ὁ Μαιονίας.	Mæoniæ.
Ὁ Ἀπολλωνος Ἰεροῦ.	Apollinis fani.
Ὁ Ἀρχανίδος.	Arcanidis.
Ὁ Μουστίνης.	Mustines.
Ὁ Ἀκρασίου.	Acrasi.
Ὁ Ἀπολλωνιάδος.	Apolloniadis.
Ὁ Ἀτταλείας.	Attaliæ.
Ὁ Βάγης.	Bages.
Ὁ Βαλάνδου.	Balandi.
Ὁ Μεσσυμύλου.	Mesotymoli.
Ὁ Ἱεροκαίσαρης.	Hierocæsareæ.
Ὁ Δάλλης.	Dalles (10).
Ὁ Στρατονικείας.	Stratoniceæ.
Ὁ Κερασεών.	Ceraseorum.
Ὁ Σατάλων.	Satalorum.
Ὁ Γαβάλων.	Gabalorum.
Ὁ Ἑρμοκαπλίας.	Hermocapeliæ.

Ἐπαρχία Βιθυνίας.

Provincia Bithyniæ.

Ὁ Νικομηδείας.	Nicomediæ.
Ὁ Προύσης.	Prusæ.
Ὁ Πραινέτου.	Prænети.

VARIÆ LECTIONES.

NOTÆ.

† προσπαρακειμένης. * Ὁρχαΐδος.

(6) Brylliorum.
 (7) Lebadi
 (8) Muizi.

(9) Cinnæ.
 (10) Dales, forsan Daldes, vide Ortelium.

Helenopoleos.
 Basinopoleos (11).
 Dascylii.
 Apolloniadis.
 Adriane.
 Cesareæ.
 Galli, sive Lophorum.
 Paphusiæ.
 Eristæ.

Ἐπαρχία τῆς αὐτῆς.

Eadem provincia.

Nicææ.
 Modrinæ, sive Melinensium.
 Linoes.
 Godoserborum.
 Numericorum.
 Faii.
 Maximianarum.

Ἐπαρχία Παμφυλίας.

Provincia Pamphylia.

Sides.
 Aspendi.
 Ettenes.
 Erymnes.
 Cassorum.
 Semneorum.
 Caralliorum.
 Coracissii.
 Syethrorum.
 Myrabes.
 Vamandensium.
 Galinsadi.
 Isynorum.
 Lyrbes.
 Colybrassi.
 Manzororum.

Ἐπαρχία Ἀρμενίας.

Provincia Armenia.

Sebastææ.
 Sebastopoleos.
 Nicopoleos.
 Satalorum.
 Colonizæ.
 Cerisses (12).

Ἐπαρχία Ἐλενοπόλεως.

Provincia Helenopolit.

Amaseæ.
 Amissi.
 Sinopes.
 Ibyrnorum (15).
 Andrapodum (14).
 Zalichi, sive Leontopoleos.
 Zelorum.

Ἐπαρχία Ἀρμενίας.

Provincia Armenia.

Melitines.
 Arcæ.
 Cucusi.
 Arabesi.
 Ariarathæ.
 Geomannorum.

A

Ἐπαρχία Καππαδοκίας.

Provincia Cappadocia.

Tyanæ, sive Christopoleos.
 Cybistorum.
 Faustiniopoleos.
 Sasimorum.

Ἐπαρχία Παφλαγονίας.

Provincia Paphlagonia.

Gangrorum.
 Innopoleos.
 Dadybrorum.
 Sorarum.

[344] Ἐπαρχία Ὀνοριάδος.

Provincia Honoriadis.

Claudiopoleos.
 Heracleæ Ponti.
 Prusiadis.
 Tii.
 Cratææ.
 Adrianopoleos.

Ἐπαρχία Πολεμονιακῆ.

Provincia Ponti Polemoniæ.

Neocæsareæ.
 Trapezuntis.
 Cernuntis.
 Polemonii.
 Comanorum.

Ἐπαρχία Γαλατίας.

Provincia (15) Galatia.

Pisinuntis.
 Myricii.
 Endoxiadis.
 Pitamiasi (16).
 Trocnadum.
 Germocolonia.
 Spaniæ, sive Justinianopoleos.
 Orcisti.

Ἐπαρχία Λυκίας.

Provincia Lycia.

Myræ.
 Mastaurorum.
 Telmesi.
 Limyræ.
 Araxes.
 Aprilorum.
 Podalixæ.
 Orycandorum.
 Taporum.
 Arneorum.
 D Sitymorum (17).
 Zenopoleos.
 Olympi.
 Otiorum (18).
 Corydallorum.
 Canni, seu Alex.
 Acrassi.
 Xanthi.
 Sophianopoleos.
 Marcianæ.

VARIÆ LECTIONES.

ἂ Ἀδριανῶν. ἱ Νουβαρικῶν. ἱ Ὀρύμνης. ἂ Ὀναμάνδων. ἱ Δαλιανδῶν. ἂ Ἰβόρων. ἂ Μελιτινῆς. ἂ Ταίτων.

NOTÆ.

(11) Vide Ortelium v. Basilionopolis.
 (12) Berisses.
 (13) Ibornorum, legendum Ibororum.
 (14) Andrapenorum. Vide Ortelium.

(15) Secunda.
 (16) Petenisi.
 (17) Sidymorum.
 (18) Tiorum. Vide Ortelium.

Ἰ [348] Οὐνιῶδων.	Uniodum.
Ἰ Χώματος.	Chomatis.
Ἰ Κανδάνων.	Candonorum.
Ἰ Φέλλου.	Phelli.
Ἰ Ἀντιφέλλου.	Antiphelli.
Ἰ Φασήλιδος.	Phaselidis.
Ἰ Ροδοπόλεως.	Rhodopolis.
Ἰ Ἀκαλισοῦ.	Acalisi.
Ἰ Λεβισοῦ.	Lebisi.
Ἰ Ἀκάνδων.	Acandorum.
Ἰ Παλιωτῶν.	Paliotarum.
Ἰ Εὐδοκιάδου.	Eudociadis.
Ἰ Κατάρων.	Catarorum.
Ἰ Κόμβων.	Comborum.
Ἰ Νύσων.	Nysorum.
Ἰ Βαρβούρων.	Barburorum.
Ἰ Μηλωϊτῶν.	Meloiitarum.
Ἰ Κωανέων.	Coaneorum.

Ἐπαρχία Καρίας.**Provincia Cariae.**

Ἰ Σταυρουπόλεως.	Stauropolis.
Ἰ Κιβύρας.	Cibyrae.
Ἰ Σίζων.	Sizorum.
Ἰ Ἡρακλείας Συναλβά- κης.	Heracleae Syalbacæ.
Ἰ Ἀπολλωνιάδου.	Apolloniadis.
Ἰ Ἡρακλείας.	Heracleæ.
Ἰ Λακύνων.	Lacymorum (19).
Ἰ Τάβων.	Taborum.
Ἰ Λάρβων.	Larborum.
Ἰ Ἀντιοχείας τῆς Μαϊάν- δρου.	Antiochiæ ad Mæan- drum.
Ἰ Ταπασσῶν.	Tapassorum.
Ἰ Ἀρπασῶν.	Harpassorum.
Ἰ Νεαπόλεως.	Neapolis.
Ἰ Ὀρθωσιτιάδου.	Orthosiadis.
Ἰ Ἀνωτετάρτης.	Anotetartæ.
Ἰ Ἀλαβανδῶν.	Alabandum.
Ἰ Στρατονικείας.	Stratoniceæ.
Ἰ Ἀλινδῶν.	Alindum.
Ἰ Μυλασσῶν.	Mylassorum.
Ἰ Μείζων.	Mizo (20).
Ἰ Ἰασσοῦ.	Iassi.
Ἰ Βαρβύλου.	Barbyli.
Ἰ Ἀλικαρνασσοῦ.	Halicarnassi.
Ἰ Ὑλάριμων.	Hylarimorum.
Ἰ Κνίδων.	Cnidorum.
Ἰ Μετάβων.	Metaborum.
Ἰ Μονδοῦ.	Mondi.
Ἰ τοῦ Ἰεροῦ.	Fani.
Ἰ Κινδράμων.	Cindramorum.
Ἰ Κεράμου.	Cerami.
Ἰ Προμισοῦ.	Promisi.

Ἐπαρχία Φρυγίας Καπατιανῆς.**Provincia Phrygiæ Capatiane (21).**

Ἰ Λαοδικείας.	Laodiceæ.
Ἰ Τιβερίουπόλεως.	Tiberiopolis.
Ἰ Ἀζάνων.	Azanorum.
Ἰ Ἀγκυροσυνισί.	Ancyrosynsi.
Ἰ Πέλτων.	Peltorum.
Ἰ Ἀππίας.	Appiæ.
Ἰ Ἀκάδων.	Acadurum.
Ἰ Ἰερίων.	Ieriorum.
Ἰ Κάριας.	Cariæ.
Ἰ Τρανουπόλεως.	Tranopolis.
Ἰ Σεβαστῆς.	Sebastæ.

Α Ἰ Εὐμενείας.	Eumeniæ.
Ἰ Τιμένου Θηρῶν.	Timeni Venatus.
Ἰ Ἀγαθῆς Κώμης.	Boni Pagi.
Ἰ Ἀλίνων.	Alinorum.
Ἰ Τριπόλεως.	Tripolis.
Ἰ Ἀττανάσσου.	Attanassi.
Ἰ Τραπεζουπόλεως.	Trapezopolis.
Ἰ Σιδίλιως.	Siblios.

Ἐπαρχία Φρυγίας Σαλυνταρίας.**Provincia Phrygiæ Salutaris.**

Ἰ Συνάδων.	Synadum.
Ἰ Δορυλαίου.	Dorylæi.
Ἰ Νακωλείας.	Nacoliæ.
Ἰ τοῦ Μηδαίου.	Medæi.
Ἰ Ἰψοῦ.	Ipsi.
Ἰ Προμισοῦ.	Promisi.
Ἰ Μηροῦ.	Meri.
Ἰ Σιδιλίου.	Sibildi (22).
Β Ἰ Φυτιάς.	Phytia.
Ἰ Τεραπόλεως.	Hierapolis.
Ἰ Εὐκαρπίας.	Eucarpia.
Ἰ Λυσιάδου.	Lysiadis.
Ἰ Αὐγουστοπόλεως.	Augustopolis.
Ἰ Βρυζοῦ.	Bryzi.
Ἰ Ὀτρί.	Otri.
Ἰ Λυκαονίς.	Lycconis.
Ἰ Στεκτορίου.	Sectorli.
Ἰ Κιναβωρίου.	Cinaborii.
Ἰ Κόνης.	Conæ.
Ἰ Σκορδαπίας.	Scordapia.
Ἰ Νικουπόλεως.	Nicopolis.
Ἰ Ἀβροκλίου.	Abroclorum.
Ἰ ἐπίσκοπος Καδημῶν ὁ Ἀλώπηξ.	Episcopus Cademnorum Alopes (23).

[347] Ἐπαρχία Λυκαονίας.**Provincia Lycconia.**

Ε Ἰ τοῦ Ἰκονίου.	Iconii.
Ἰ Λύστρων.	Lystrorum.
Ἰ Ἀνασάδης.	Anasade.
Ἰ Ἀμδαδῶν.	Amdadorum (24).
Ἰ Ὀναμανάδων.	Onamanadorum.
Ἰ Λαρανδῶν.	Larandorum.
Ἰ Βερέτης.	Beretes.
Ἰ Δέρβης.	Derbes.
Ἰ Ὑδης.	Hydes.
Ἰ Σαβατῶν.	Sabatrum.
Ἰ Κανὸς.	Canl.
Ἰ Βηρινουπόλεως.	Berinopolis.
Ἰ Γαλδάνων, ἢ τοῦ Εὐδο- κιάδου.	Galbanorum, sive Eudo- ciadis.
Ἰ Ἠλλίστρων.	Hellistrorum (25).
Ἰ Πέρτων.	Pertorum.

Ἐπαρχία Πισιδίας.**Provincia Pisidiæ.**

Δ Ἰ Ἀντιοχείας.	Antiochiæ.
Ἰ Σαγαλάσσου.	Sagalassi.
Ἰ Σωζουπόλεως.	Sozopolis.
Ἰ Ἀπαμείας.	Apameæ.
Ἰ τῆς Κιβύρας.	Cibyrae.
Ἰ Τυραίνου.	Tyræni (26).
Ἰ Βάρις.	Baris.
Ἰ Ἀδριανουπόλεως.	Adrianopolis.
Ἰ Αιμίνων.	Portium.
Ἰ Λαοδικείας τῆς κακα- μίνης.	Laodiceæ combustæ.

VARIE LECTIONES.

• Ὀνούδων. • Πατάρων. • Ὀνασάδης.

NOTÆ.

- (19) Latmorum.
(20) Amizorum.
(21) Pacatiane.
(22) Sibindi.

- (23) Vulpes.
(24) Vide Ortellium v. Adbada et Amblada.
(25) Illstrorum.
(26) Tyræi.

Seleuciæ Ferreæ.

Adadorum.
Zarzelorum.
Tiberiadis.
Tomandi.
Conanæ.
Mali.
Siniandi.
Titiassi.
Metropolis.
Papporum.
Paralles (27)
Bindei.

Ὁ Σελευκείας τῆς Σιδη-
ρᾶς.
Ὁ Ἀδάδων.
Ὁ Ζαρζήλων.
Ὁ Τιβεριάδων *.
Ὁ Τομάνδου.
Ὁ Κονάνης.
Ὁ Μαλού.
Ὁ Σινιάνδου.
Ὁ Τιτιασσοῦ.
Ὁ Μητροπόλεως.
Ὁ Πάππων.
Ὁ Παράλλης.
Ὁ τοῦ Βινδέου.

Ἐπαρχία Παμφυλίας.

Provincia Pamphylia.

Perges, sive Sylæi.

Attaliæ.
Magidi.
Eudociadis.
Termisi.
Isindi.
Maximianopolis.
Laginorum.
Palæopolis.
Cremni.
Corydalorum.
Pelinissi.
Diciotanabrorum.
Ariassi.
Pæglorum.
Adrianes (28).
Sandidorum.
Barbes.
Perbenorum.
Coi.

Ὁ Πέργης, ἥτοι Συ-
λαίου.
Ὁ Ἀτταλείας.
Ὁ Μαγείδου.
Ὁ Εὐδοκιάδου.
Ὁ Τερμισοῦ.
Ὁ Ἰσινδοῦ.
Ὁ Μαξιμιανουπόλεως.
Ὁ Λαγίνων.
Ὁ Παλαιουπόλεως.
Ὁ Κρημνοῦ.
Ὁ Κορυδαλῶν.
Ὁ Πελινίσσου.
Ὁ Δικιοτανάδρων †.
Ὁ Ἀριασσοῦ.
Ὁ Πούγλων.
Ὁ Ἀδριανῆς.
Ὁ Σανδιδῶν.
Ὁ Βάρβης.
Ὁ Περιβαίων.
Ὁ Κώων ‡.

Ἐπαρχία Καππαδοκίας.

Provincia Cappadocia.

Mociasi.
Nazianzi.
Coloniæ.
Parnassi.
Doarorum

Ὁ Μωκισσοῦ.
Ὁ Ναζιανζοῦ.
Ὁ Κολωνείας.
Ὁ Παρνασσοῦ.
Ὁ Δοάρων.

Ἐπαρχία Λαζικῆς.

Provincia Lazica.

Phasidis.
Rhodopolis.
Abisenorum.
Petraurum.
Tzinganeorum.

Ὁ Φάσιδος.
Ὁ Ροδοπόλεως.
Ὁ τῆς Ἀβισσηνῶν.
Ὁ Πετρῶν.
Ὁ Τζιγγανέων.

Ἐπαρχία Θράκης.

Provincia Thracia.

Philippopolis.
Diocletianopolis.
Diospolis.

Ὁ Φιλιππουπόλεως.
Ὁ Διοκλητιανουπόλεως.
Ὁ Διοσπόλεως.

Ἐπαρχία νήσων Κυκλάδων.

Provincia insularum Cycladum.

Rhodi.
Sami.
Chii.
Coi.
Naxiæ.

Ὁ Ρόδου.
Ὁ Σάμου.
Ὁ Χίου.
Ὁ Κώων.
Ὁ Νάξιας.

A Theræ.
Pari.
Lethri.
Andri.
Teni.
Meli.
Pisyni.

Ὁ Θήρας.
Ὁ Πάρου.
Ὁ Λέθρου.
Ὁ Ἀνδρου.
Ὁ Τήνου.
Ὁ Μήλου.
Ὁ Πισύνης.

Ἐπαρχία Αἰμυμόντου.

Provincia Æmi montis.

Adrianopolis.
Mesembria.
Sozopolis.
Plutinopolis.
Zoidum.

Ὁ Ἀδριανουπόλεως.
Ὁ Μεσημβρίας.
Ὁ Σωζουπόλεως.
Ὁ Πλουτινουπόλεως.
Ὁ Ζοιδῶν.

Ἐπαρχία τῆς αὐτῆς.

Provincia (29) eadem.

Marcianopolis.
Rhodostoli.
Tramarisci.
Noborum.
Zecedeporum.
Zarcaræ.

Ὁ Μαρκιανουπόλεως.
Ὁ Ροδοστόλου.
Ὁ Τραμαρίσκου.
Ὁ Νόβων.
Ὁ Ζεκεδέπων.
Ὁ Σαρχάρης.

Ἐπαρχία τῆς αὐτῆς.

Provincia (30) eadem.

Trajanopolis.
Peri.
Anastasiopolis.

Ὁ Τραϊανουπόλεως.
Ὁ τοῦ Πήρου.
Ὁ Ἀναστασιουπόλεως.

Ἐπαρχία Φρυγίας Καππαταγῆς.

Provincia Phrygia (31) Capatiane.

Hierapolis.
Metellopolis.
Dionysiopolis.
Anastasiopolis.
Attudorum.
Mosynorum.

Ὁ Ἱεραπόλεως.
Ὁ Μετελλουπόλεως.
Ὁ Διονυσίουπόλεως.
Ὁ Ἀναστασιουπόλεως.
Ὁ Ἀττούδων †.
Ὁ Μοσύνων.

Marcianopolis.
Rhodostoli.
Tramariscorum.

Ὁ Μαρκιανουπόλεως.
Ὁ Ροδοστόλου.
Ὁ Τραμαρίσκων (31').

Ἐπαρχία Γαλατίας δευτέρας

Provincia secundæ Galatiæ.

Amoril.
Philomeli.
Docimii.
Clangis.
Polyboti.
Pissæ.

Ὁ τοῦ Ἀμωρίου.
Ὁ Φιλομηλίου.
Ὁ τοῦ Δοκιμίου.
Ὁ Κλάγης.
Ὁ Πολυβότου.
Ὁ Πισσίας.

Εἰσι δὲ καὶ οἱ ἀποσπασθέντες ἐκ τῆς Ῥωμαϊκῆς
διοικήσεως, γυν δὲ τελούντες ὑπὸ τὸν θρόνον
Κωνσταντινουπόλεως μητροπολίται, καὶ οἱ ἐφ'
ἐαυτοὺς ὄντες ἐπισκοποὶ.

D Sunt vero a Romana diœcesi avulsi, qui nunc
throno Constantinopolitano subjacent metropolitæ,
et eis subjecti episcopi.

Thessalonica.
Syracuse.
Corinthe.
Rhegi.
Nicomis.
Athenarum.
Patrarum.
Novarum Patrarum.

[350] Ὁ Θεσσαλονίκης.
Ὁ Συρακούσης.
Ὁ Κορίνθου.
Ὁ τοῦ Ῥηγίου.
Ὁ Νικοπόλεως.
Ὁ Ἀθηνῶν.
Ὁ Πατρῶν.
Ὁ Νέων Πατρῶν.

VARIAE LECTIONES.

* Τιβεριάδων. † Δικιοτανάδρων. ‡ Κώων. ▽ Ἀττούδων.

NOTÆ.

(27) Paralais. †
(28) Adriana.
(29) Mœsia.
(30) Rhodopes.

(31) Pacatiane.
(31') Ita punctis inclusa cernebantur hæc voca-
bula paulo supra scripta.

Οὗτοι προστετέθησαν τῇ συνόδῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως διὰ τὸ ὑπὸ τῶν ἐθνῶν κατέχεσθαι τὸν Πάτρι τῆς πρεσβυτέρως Ῥώμης. Ὡσαύτως καὶ ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς διοικήσεως ἀποσπασθεὶς ὁ Σελευκίας Ἰσαυρίας, καὶ αὐτὸς τελεῖ ὑπὸ τὸν Κωνσταντινουπόλεως μετὰ τῶν ὑπ' αὐτῷ ὄντων τεσσάρων ἐπισκόπων.

Isti synodo (32) et Ecclesiæ CP. veteris Romæ papa a gentilibus delento, sunt adjuncti. Ab Orientali diœcesi sejunctus pariter fuit Seleuciæ Isauriensis præsul, idemque cum viginti quatuor sibi subiectis episcopis CP. patriarchæ subditur.

Ἐπαρχία ὑπὸ τὸν ἐνδοξότατον ἑπαρχον Ῥώμης ἦτοι Ἰταλλίας.

Provincia gloriosissimæ Romæ sive Italiæ Primate subjecta.

Ἐπαρχία Οὐρβικαρίας.

Provincia Urbicaria.

Ῥώμη Βρυττιῶν ^γ.

Νικαυρία ^γ.

Λούνη.

Νεάπολις.

Τάραντα ^γ.

Βιγνιτιμίλια ^α.

Γενούη.

Σιπόντος.

Πόντου Ῥώμη ^β.

Νῆσος Κεντούκελε ^ο.

Κάστρον Εὐώρας ^δ.

Κάστρον Ἀμάλφης.

Κάστρον Γετταίων ^ο.

Κάστρον Τιβερίας ^ε.

Κάστρον Νέπης ^ε.

Νῆσος Κομανίκεια.

Κάστρον Μούλιον.

Κάστρον Κάμφας ^β.

Κάστρον Σωρίων.

Κάστρον Σούδας ^ι.

Κάστρον Ἰλδας ^ι.

Κάστρον Ἀνάγνια.

Ἐπαρχία Καμπανίας.

Provincia Campaniæ.

Νεάπολις.

Βρετανία.

Πανονία.

Καλαβρία.

Βενετία ^ε.

Roma Bruttiorum.

Nuceria.

Luna (33).

Neapolis.

Ferentium.

Albinimum (34).

Genua.

Sipontus.

Portus Romanus.

Insula Centumcellæ.

Ebolum (35).

Urbs Amalfitana.

Urbs Cajeta.

Urbs Tibur.

Urbs Nepe.

Insula Comacula (36).

Puteoli (37) vel Fornixæ,

nunc Mola.

Urbs Compsa : forsán

Tempsa (38).

Urbs Soranorum.

Urbs Fundi.

Urbs Ilva (39)

Urbs Anagnia.

A Μεσσήνα.

Βικυβαρίνα.

[351] Ταυράτα ^ι.

Ἀπουλία.

Κάστρον Ὀπιτέρβατος.

Κάστρον Σάμνιος.

Κάστρον Σουσίας.

Κάστρον Ῥήγιον.

Κάστρον Ταυράτα.

Κάστρον Σιγνία.

Κάστρον Γράδων.

Κάστρον Πατριχίας.

Κάστρον Σκυλάχιον.

Κάστρον Μαρτύριον.

Κάστρον Ὀρδοβέρα.

Κάστρον Ὀρτῶνος.

Κάστρον Ὀσπηταρχητόν.

Messana.

Vicus Valerius (43).

Taurata (44).

Apulia.

Urbs Viterbium.

Urbs Samnium.

Urbs Suessa.

Urbs Rhegium.

Urbs Taurata (45).

Urbs Signia.

Urbs Gradus.

Urbs Patricum (46).

Urbs Scyllatium.

Murgantia (47).

Forsan Urbs vetas.

Urbs Crotona (48).

Urbs Opiatergium.

Νῆσος Σικελίας.

Insula Siciliæ.

B

Συράκουσαι.

Κατάνη.

Ταυρομένη.

Μεσσηνή.

Κεφαλοδίδιν ^α.

Θερμῶν.

Πάνορμος.

Λιλύβαιον.

Τρόκαλις.

Ἀκράγας.

Τυνδάριον.

Καρίνης ^α.

Λεοντίνης ^α.

Ἀλέσις.

Γαῦδος.

Μελέτη.

Λίπαρις.

Βουρκάνος.

Διδυμοί.

Ὀυστικά.

Τὰ Ὀναρεία.

Βασιλοῦδιν.

Syracusæ.

Catana.

Tauromenium.

Messana.

Cephalœdis.

Thermæ.

Panormus.

Lilybæum.

Trocalis sive Triacola (49).

Agragas.

Tyndarium.

Camarina.

Leontium.

Alete, sive Alæsa.

Gaudos (50).

Melita.

Lipara.

Vulcani insula (51).

Didyme.

Ustica (52).

Onarea.

Basiludium.

Ἐπαρχία Καλαβρίας.

Provincia Calabriæ.

Ῥήγιον.

Λούκρης.

Σκυλακίας.

Κουτρόνων.

Κωνσταντεία ^ρ.

Τροπαίων.

Rhegium.

Locri.

Scyllacis.

Croton.

Consentia.

Tropia (53).

VARIÆ LECTIONES.

^γ Βρυττιῶν. ^γ Νουχερία. ^γ Φέρεντον. ^α Ἀλδινιμίνιον. ^β Πόρτους Ῥώμης. ^ο Κεντούμκελλαι. ^δ Ἐβώλλας. ^ε Κατάπτιων. ^ε Τυβίρας vel Τιθύριος. ^ε Ναπέτης. ^ι Κόμφας. ^ι Φούδας. ^ι Ἰλούας. ^κ Οὐνεουσία. ^ι Ταυρανία. ^α Κεφαλοίδης. ^α Καμαρίνη. ^ο Λεόντιον. ^ρ Κονσεντία.

NOTÆ.

(32) Longobardos Roman. Ecclesiam opprimentes vel Francos ejus liberatores, quibus spreto Græcorum et Iconomachorum dominio Romani pontifices adhæserunt, gentilium impropria nuncupatione præsens notitia intelligit.

(33) Etruriæ urbs et portus : vulgo *Sarazana*, vel ad eam nunc sita.

(34) Thuscisæ urbs. Liguriæ urbs. vulg. *Vintimiglia*.

(35) Picentinorum urbs quam *Eboli* vulgus pronuntiat.

(36) Hodie *Comachio*, Ferrariensium ditionis.

(37) Moles Puteolana, hodie *il Molo*. ORTELIIUS.

(38) Apud Hirpinos.

(39) Sora Latii colonia et urbs.

(40) Bruttiorum regio. Ortelius v. *Bruttii*.

(41) Forsan Pinna.

(42) Venusia vulgo *Venosa*.

(43) In *Æquicolis*, Latii oppidum vulgo *Vicovare*. ORTELIIUS.

(44) Taurania Campaniæ urbs : vel Tauranium Bruttiorum oppidum : forsán Tarentum.

(45) Redundat.

(46) Romani ducatus in Latio oppidum. ORTELIIUS.

(47) Ortelius v. *Scyllacium*.

(48) Samnitum urbs quæ et *Martyrano*.

(49) Trocalitani episcopi, Italiæ ut videtur, meminit Conciliorum opus.

(50) Dicitur et *Gaulos*, insula ad Melitam *Gozo*.

(51) Una ex *Æoliis* insulis inter Italiani et Sicilian.

(52) Quæ Evonymus una ex *Æoliis* insulis.

(53) Brutii urbs, de qua Cedrenus et Ortelius.

Tauriana.
Sapinum.

Ταυριάνα.
Κιδώνων.

[352] Ἐπαρχία Ἀρροραρίας.

Provincia Annonaria.

Ravenna.
Fortunæ Fanum.

Ῥάβεννα.
Φανοῦς.

Asculum (54).

Ὀλκούσα.

Fulginum.

Φολοῦς.

Picenum.

Πεκίνους.

Pisaurum.

Πισαύρων.

Tergestum.

Τεργέστα.

Augustopolis.

Αὐγουστόπολις.

Tolentinum.

Τολδινάου.

Urbs Ferentinum

Κάστρον Τερεντίνων.

Urbs Salernum.

Κάστρον Σολέρνος.

Urbs Tuder.

Κάστρον Τουλερίκον.

Urbs Ancona.

Κάστρον Σάγγα.

Forum novum (55).

Κάστρον Νοβώ.

Urbs Firmum (56).

Κάστρον Βενέρης.

Urbs Interamna.

Κάστρον Ταμία.

Forum Cornelii (57).

Κάστρον Βαρακταλία.

Urbs Nursia.

Κάστρον Σαμούργια.

Urbs Sora.

Κάστρον Σώρα.

Urbium (58).

Κάστρον Ἐρεύνικα.

Septempeda.

Κάστρον Σεμπανία.

Urbs. . .

Κάστρον Βισιδάντω.

Sena Gallia quæ et Se-

Κάστρον Κησίνης.

nogallia.

Κάστρον Φοροπομπόλεως.

Cæsena.

Forum populi sive Po-

Κάστρον Κησίνης.

polii.

Κάστρον Φοροπομπόλεως.

Ἐπαρχία Αἰμιλίας.

Provincia Æmilie.

Brixellum.

Κάστρον Βριξιλίον.

Urbs Brinta (59).

Κάστρον Βρίντου.

Ὑπὸ τὸν ἐνδοξότατον ἑπαρχον Ἀφρικῆς.

Ἐπαρχία Βυζακίας.

Sub clarissimo præfecto Africæ.

Provincia Byzacena.

Carthago.

Καρτάγενα.

Proconsularis.

Προκονσουλαρεία.

Zabi.

Σούβιθα.

Cenculiana.

Καντακίλειος.

Junca.

Ἰούγκη.

Talapia.

Ταλέπτης.

Casæ Calanæ.

Κασκάλα.

Castulo.

Καστέλλαι.

Pezana.

Πέζανα.

Mamilla.

Μάμηδα.

Madassumma.

Μαδασούδα.

Cululi.

Κουκούλης.

Capso.

Κάμψης.

Adrumetum.

Ἀδραμύτης.

[353] Ἐπαρχία Νουμιδίας.

Provincia Numidiæ.

Calama.

Καλάμα.

Telepre.

Τελέστη.

Hippo Regius.

Ἰππών.

Castellum.

Κασταδάγε.

Vagarmelita.

Βάδος Μηλέων.

Altaba.

Ἀλκάδους.

A Castra vetera.
Scilita.
Egereuisium.
Tiddita.
Vada.
Constantina.
Sitiphi.

Κάστρον Βέδερα.
Σκίλη.
Ἠγερευσίον.
Τίτισιν.
Βάγης.
Κωνσταντίνη.
Σιτιφνος.

Ἐπαρχία Μανριτανίας.

Provincia Mauritanie.

Rhinocorura.

Ῥινοκορούρων.

Ἐπαρχία Μανριτανίας δευτέρας.

Provincia Mauritanie
secundæ.

Benepota in parte Hispa-

Βενπὸν εἰς τὸ μέρος Ἰσ-

nia.

πανίας.

Mesopotameni in parte

Μεσοποταμινοὶ εἰς τὸ

B Hispania.

μέρος Ἰσπανίας.

Majorica insula.

Μαϊούρηκα νήσος.

Minorica insula.

Μήνυκα νήσος.

Sardinia insula.

Σάρδων νήσος.

Carallis Metropolis.

Κάραλιος μητρόπολις.

Turris.

Τούρις.

Suffara.

Σουμάρφα.

Sitæ.

Σίτης.

Sulchi.

Σούλκης.

Phausania.

Φασιάνη.

Chrysopolis.

Χρυσόπολις.

Christianæ lacus.

Χριστιανὴς λίμνη.

Tucca.

Κάστρον Τούτα.

Ἐπαρχία Αἰγύπτου.

Provincia Ægypti.

Πατριάρχῃ, διὰ τῆς Αἰγυπτιακῆς διοικήσεως.

Patriarchatus per Ægyptiacam diæcesim.

C Alexandria sub Duce et

Ἀλεξάνδρεια ὑπὸ Δούκα

Augustali

καὶ Αὐγουστάλιον.

Hermopolis.

Ἑρμοῦπολις.

Mileos.

Μίλειος.

Costus.

Κόστος.

Psanis vicus.

Ψάνεως κώμη.

Copridis vicus (60).

Κοπρίδεως κώμη.

Sais.

Σαίς.

Leontopolis.

[354] Λεοντούπολις.

Naucratis.

Ναυκράτεια.

Andronicius.

Ἀνδρονικίου.

Zenonopolis.

Ζηνονούπολις.

Paphna.

Πάφνα.

Onuphes (61).

Ὀνούφης.

Save (62).

Σ.....

Cleopatris.

Κλεωπατρίς.

Marcolis.

Μαρκεώτις.

Manelitorum.

Μανελειτών.

D Schedia.

Σχεδία.

Ternuthis (63).

Τερνούθης.

Sondra.

Σόνδρα.

Ἐπαρχία Αὐγουσταμινήκης.

Provincia Augustamnica.

Pelusium metropolis.

Πηλούσιον μητρόπολις.

Sethroetes.

Σεθροήτης.

Tanis.

Τάνις.

VARIÆ LECTIONES.

τ Φαρεντίνων.

NOTE.

(54) Picenorum urbs.

(55) Vel Forum Livii.

(56) Vincit hic barbaries.

(57) Vulgo Imola.

(58) Redundat.

(59) Vide Ortelium v. Medoacus.

(60) Copritis.

(61) Onuphis.

(62) Tana.

(63) Teronunthis.

Θμουί.
Ῥηνοκούρουρα.
Ὀστρακίνη.
Πεντάσχοινον.
Κάσιον.
Ἀφθαίον.
Ἡφαίστος.
Παλίφουσσος
Γέρος.
Ἰτάγερος.
Θένησος.

Thmuis.
Rhenocurura.
Ostracene.
Pentascænon.
Casium.
Aphthæum (64).
Hephæstus.
Panephusus.
Gerus.
Itagerus.
Thienesus.

Ἐπαρχία Αὐγουσταμνήκης δευτέρα.

Provincia Augustamnica secundæ.

Λεοντιῶν μητρόπολις. Leonto metropolis (65).
Ἀθρήκης. Athrees (66).
Ἡλίου. Helius (67).
Βούδαςτος. Bubastus.
Κάρβεθος. Carbethus (68).
Ἀναβίου. Anabius.

Ἐπαρχία Αἰγύπτου δευτέρα.

Provincia Egypti secundæ.

Κάδασα. Cabasa.
Φραγόνις. Phragonis.
Παχνέμονις. Pachnemonis.
Διόσπολις. Diospolis.
Σεβέννυτος. Sebennytus.
Κυνῶ. Cyno.
Βούσιρις. Busiris.
Ἐλεαρχία. Elearchia.
Ῥέγεον. Regeon.
Πάραλος. Paralus.
[355] Παριάνη κώμη. Pariane vicus.
Κύμη. Cyma.
Ῥηχομήριον. Richomerium.
Ξοῶς. Xoeos (69).

Ἐπαρχία Ἀρκαδίας.

Provincia Arcadiæ.

Ὁ Ξυρίγγος μητρόπολις. Xyrinchus metropolis.
Ἡρακλέους κναί. Heracleus, Clisma (70).
Νεῖλου πόλις. Nilopolis.
Ἀρσηνοῦτες. Arsenoetes.
Θεοδοσιούπολις. Theodosiopolis.
Ἀφροδιτών. Aphroditon.
Μεμφίλιτος. Memphilitus (71).
Στάματα τοῦ Νεῖλου ἑπτὰ. Septem ostia Nili.
Ἀλεξάνδρεια. Alexandria.
Κολύνθη. Colynthē.
Ἄγνου. Agni.
Πανάλλου. Panalli.
Θάσματος. Thasmatos.
Ταμιάθη. Tamiatha.
Τενέση. Tenese.

Ἐπαρχία Θηβαίδος πρώτη.

Provincia Thebaidis primæ.

Ἀντινῶν μητρόπολις. Antino metropolis (72).
Ἑρμοῦπολις. Hermopolis.
Θεοδοσιούπολις. Theodosiopolis.
Κάσος. Casus.
Λυκώ. Lyco.
Ἰψήλη. Ilypsela.

A Ἀπολλώνιος. Apollonius (73).
Ἀντέον. Anteon.
Πάνος. Panus.

Ἐπαρχία Θηβαίδος δευτέρα.

Provincia Thebaidis secundæ.

Πτολεμαῖς μητρόπολις. Ptolemais metropolis.
Κοντῶ, ἦτοι Ἰουστινιανούπολις. Conto seu Justinianopolis (74).
Διοκλητιανούπολις. Diocletianopolis.
Διόσπολις. Diospolis.
Τέντυρα. Tentyra.
Μαξιμιανούπολις. Maximianopolis.
Θηβαῖς. Thebais.
Λητώ. Leto.
Ἰάμβων. Jambon (75).
Ἑρμούθη. Herimuthes.
Ἀπόλλωνος. Apollonos (76).
Κώμη Ἀνάσσης. Villa Anasses.
B Μεγάλης Θηβαίδος. Magnæ Thebaidis.
Ἄνω Ἰβέως. Superioris Ibeos.
Μαθών. Mathon.
[456] Τριμουθῶν. Trimunthon.
Ἑρμών. Hermon.

Ἐπαρχία Λιβύης Πεντάπολις.

Provincia Libyæ Pentapolis.

Σώζουσα. Sozusa.
Κυρήνη. Cyrene.
Πτολεμαῖς. Ptolemais.
Τεύχειρα. Teuchira.
Ἀδριανή. Adriane.
Βερονίκη. Beronice.

Ἐπαρχία Τριπόλεως.

Provincia Tripolis.

Τὸ Σέδων. Sebon.
C Λεπτίδος. Leptis.
Ὑών, διὰ τῆς ἀνατολικῆς διοικήσεως. Hyon per Orientalem diœcesim.

Ἐπαρχία Λιβύης.

Provincia Libyæ.

Δραυιέων μητρόπολις. Drauieon metropolis (77).
Παρατώιον. Paratojum (78).
Τρανζάλης. Tranzales (79).
Ἀμμωνιακή. Ammoniace.
Ἀντίπυργος. Antipyrgus.
Ἀντίφρων. Antiphron.
Ἐδονία. Edonia.
Μαρμαρική. Marmarica.

Ἐπαρχία Κιλικίας.

Provincia Ciliciæ.

Ταρτὸς μητρόπολις. Tarsus metropolis.
D Πομπηίουπολις. Pompeiopolis.
Σεβάστη. Sebaste.
Κόρυκος. Corycus.
Ἀδανα. Adana.
Αὐγουστόπολις. Augustopolis.
Μάλις. Malis.
Ζεφύριον. Zephyrium.

VARIÆ LECTIONES.

• ὀρτε, Κλίσμα. • Ἀπόλλωνος.

NOTÆ.

(64) Aphnæum.
(65) Leontopolis.
(66) Athribis.
(67) Heliopolis.
(68) Pharherus.
(69) Xoes.
(70) Heraclea.
(71) Memphis et Letus sive Latopolis.

(72) Antinous.
(73) Apollinis civitas magna. ORTELIIUS.
(74) Coptus.
(75) Ombœ.
(76) Apollinis civitas parva. ORTELIIUS.
(77) Darniorum.
(78) Parætonium.
(79) Zagyilis.

Ἐπαρχία Κιλικίας δευτέρα.

Provincia Ciliciæ secundæ.

Anabartzus	metropolis	Ἀνάβαρζος μητρόπολις.
(80).		
Mopsuestia.		Μόψου ἐστία.
Ægia.		Ἀγία.
Epiphania.		Ἐπιφάνεια.
Irenopolis.		Εἰρηνοῦπολις.
Flavias.		Φλαβίας.
Alexandria		Ἀλεξάνδρεια.
Cabissus.		Κάδισσος.
Castabala.		[357] Καστάβαλα.
Rhossus.		Ῥόσσοι.

Ἐπαρχία Ἰσαυρίας.

Provincia Isauriæ.

Silencia metropolis.	Σελεύχεια μητρόπολις.
Cilendres.	Κιλένδρης.
Anemorium.	Ἀνεμώριον.
Titipolis	Τιτιοῦπολις.
Lanius.	Λάμος.
Antiochia.	Ἀντιόχεια.
Eliseobaste (81).	Ἠλιοσεβαστή.
Sestra.	Κέστρα.
Selenuntis.	Σελινούντης.
Jostape (82).	Ἰωστάπη.
Diocæsarea.	Διοκαισάρεια.
Olya (83).	Ὀλύα.
Hierapolis.	Ἱεράπολις.
Neapolis.	Νεάπολις.
Dalisandus.	Δαλίσανδος.
Claudiopolis.	Κλαυδιούπολις.
Irenopolis.	Εἰρηνοῦπολις.
Germanicopolis.	Γερμανικούπολις.
Zenopolis.	Ζηνωνόπολις.
Shidæ.	Σβίδη.
Philadelphus.	Φιλαδέλφεια.
Adrasus.	Ἀδρασός.
Meloe.	Μελόη.
Dometiopolis (84).	Δομετιούπολις.
Nausadæ (85).	Ναυζάδαι.
Et Climata Cassorum.	Τὰ δὲ κλίματα Κάσσων.
Banaborum.	Βανάβων.
Bolbosi.	Βολβοσού.
Costradis.	Κοστράδος.

Ἐπαρχία Συρίας πρώτης.

Provincia Syriæ primæ.

Antiochia apud Daphnem	Ἀντιόχεια, ἡ πρὸς Δάφνην, θρόνος Πατριαρχικός.
Thronus Patriarchalis.	
Seleucia.	Σελεύχεια.
Berrœa.	Βέροια.
Chalcis.	Χαλκίς.

Ἐπαρχία Συρίας δευτέρας.

Provincia Syriæ secundæ.

Apamea Metropolis.	Ἀπάμεια μητρόπολις.
Arethusa.	Ἀρέθουσα.
Epiphania.	Ἐπιφάνεια.
Larissa.	Λάρισσα.
Mariamme.	Μαριάμμη.
Seleucobelus.	Σελευκόβηλος.
Rhamphanæ.	Ῥαμφανέαι.

[358] Ἐπαρχία Εὐφρατιστίας καὶ Ἀγίουπόλεως.

Provincia Euphratesiæ et Agiopolis.

Hierapolis.	Ἱεράπολις.
-------------	------------

A Cyrus sive Agiopolis.

Samosata.
Doliche.
Germanicia.
Zeuma.
Perre.
Europus.
Nicopolis.
Scenarchia.
Cæsarea.
Sergiopolis.
Orimorum.
Santorum.

Κύρος, ἦτοι Ἀγίουπόλις.
Σαμόσατα.
Δολιχὴ.
Γερμανικαία.
Ζεῦμα.
Πέρρη.
Εὐρωπος.
Νικόπολις.
Σκηναρχία.
Καيسάρεια.
Σεργίουπολις.
Ὀρίμων.
Σάντων.

Ἐπαρχία Θεοδοριάδος.

Provincia Theodoriadis.

Laodicea metropolis.	Λαοδικαία μητρόπολις.
Paltus.	Πάλτος.
Balanea.	Βαλαναία.
B Gabala.	Γάβαλα.

Ἐπαρχία Ὀσροηνῆς.

Provincia Osroenes.

Edessa metropolis.	Ἐδεσσα μητρόπολις.
Caræ.	Κάραι.
Constantia.	Κωνσταντία.
Theodosiopolis.	Θεοδοσιούπολις.
Batnæ.	Βάτναι.
Callionicus, sive Leontopolis.	Καλλιόνικος, ἦτοι Λεοντοῦπολις.
Nova Valentia.	Νέα Βαλεντία.
Birborum.	Βίρβων.
Monithilla.	Μονιθίλλα.
Therimachon.	Θηριμάχων.
Monialga.	Μονιαύγα.
Macarta.	Μάκαρτα.
Marcopolis.	Μαρκούπολις.
Anastasia.	Ἀναστασία.
C Hemerius.	Ἡμέριος.
Circisia.	Κιρκισία.

Μέχρι τῶν ὧδὲ ἐστὶ τὸ πλήρωμα Μεσοποταμίας καὶ ἀρχὴ τῆς γῆς Περσίδος.

Huc usque est complementum Mesopotamiæ, initiumque terræ Persidis.

[359] Ἐπαρχία Μεσοποταμίας τῆς ἀνω, ἦτοι τετάρτης Ἀρμενίας.

Provincia Mesopotamiæ superioris, sive quartæ Armeniæ.

Amida metropolis.	Ἀμιδα μητρόπολις.
Martyropolis, ad 15 milia ab hac civitate oriatur Tigris fluvius.	Μαρτυρόπολις, ἀπὸ δεκαπέντε μιλίων τῆς αὐτῆς πόλεως γεννᾶται ὁ Τίγρις ποταμός.
Daras, sex millibus ab urbe ista sunt confinia et termini Persidis atque Assyriæ.	Δάρας, ἀπὸ ἑξ μιλίων τῆς αὐτῆς πόλεως εἰς τὰ μεθόρια καὶ οἱ ὅροι Περσίδος καὶ Ἀσσυρίας.
Castrum Risciphaz.	Κάστρον Ῥισκιφᾶς.
Castrum Thuritidis.	Κάστρον Τουριτίδης.
Castrum Mardes.	Κάστρον Μάρδης.
Castrum Lornes.	Κάστρον Λόρνης.
Castrum Riphthon.	Κάστρον Ῥίφθων.
Castrum Isphrios.	Κάστρον Ἰσφρίος.
Castrum Tzauræ.	Κάστρον Τζαύρας.
Castrum Audasorum.	Κάστρον Αὐδάσσων.

VARIÆ LECTIONES.

ἰ Πατριαρχή. ἡ Εὐφράτης.

NOTÆ.

(80) Anazarbus.
(81) Juliosebaste.
(82) Jotape.

(85) Olpus.
(84) Domitiopolis.
(85) Lausadæ.

Κάστρον Ἀμάρμης.	Castrum Amarmes.
Κάστρον Τζινωβίας.	Castrum Tzinobie.
Κάστρον Ίντζιέτων.	Castrum Intzieturum.
Κάστρον Βαναβήλων.	Castrum Banabelorum.
Κάστρον Χούδδων.	Castrum Chuddorum.
Κάστρον Αἰσδαδίου.	Castrum Aesdadæus.
Κάστρον Μασφρόνας.	Castrum Masphronæ.
Κάστρον βασιλικόν.	Castrum Regium.
Κάστρον Σπῆλον.	Castrum Spelon.
Κάστρον Βιουβαϊθῆς.	Castrum Bijubait hæ.
Κάστρον Μασσάρων.	Castrum Massarorum.
Κάστρον Βιρθεχαβράς.	Castrum Birthechabraes.
Κάστρον Σίτεων Σχίφας.	Castrum Siteonschiphas.
Κάστρον Κάλωνος.	Castrum Calonis.
Κάστρον Βιδοσίρων.	Castrum Bibasirorum.
Κάστρον Τζαύρας.	Castrum Tzauræ.
Κάστρον Βίθρας.	Castrum Bithræ.
Κάστρον Ἀτταχῆς κλι- ματος Ἀρσανικῆς.	Castrum Attachæ clima- tis Arsanices.
Κάστρον Ἀφούδων.	Castrum Aphuborum.
Κάστρον Ἀριμάχων.	Castrum Arimachorum.
Κάστρον Φλωριανών.	Castrum Florianarum.
Κάστρον Δαφνούδιν.	Castrum Daphnudin.
Κάστρον Βαλούης.	Castrum Balues.
Κάστρον Σαμοχάρτων.	Castrum Samochartorum.

Ἦδε πληροῦται ἡ Μεσοποταμία, καὶ ἔστιν ὁ Ταύ-
ρος καὶ ἡ κλεισοῦρα Βαλαλέων, καὶ ἀρχὴ τὸ
ἀρκτῶν μέρος ἡ μεγάλη Ἀρμενία. Εἰσὶ δὲ
οἰκοῦντες τὸ ὄρος τοῦ Ταύρου πλησίον τοῦ αὐ-
τοῦ κλίματος, λαοὶ δύο ὀνομαζόμενοι, ὁ μὲν
Ἰρθομαῖται, ὁ δὲ ἕτερος Νασουνῖται· καὶ ἔστιν
ὄρος ὑψηλὸν ἐπονομαζόμενον Βαραθικὸν, ἐν ᾧ
καθ' ἡ κεινότης τοῦ Νῦς ἐπιφερομένη τοῖς ὕδασι
προσέκρουσεν εἰς τὴν κορυφὴν τῶν ὄρους· καὶ
ἔστι τοῦτο γνωστὸν πᾶσι τοῖς τῶν ἐκείσε μερῶν
μέχρι τῆς σήμερον.

*Hic finitur Mesopotamia, estque Taurus et clausura
Babalesorum, atque initium partis septentrionalis
major Armenia. Incolunt autem Taurum montem
maxime regionis illius duo populi, dicti, alter
Ichshomaitæ, alter Nasunitæ. Estque præcelsus
mons Barathicen nomine, in quam arca Noe aquis
delata appulsi in vertice ipsius, estque id notum
cunctis ejus incolis ad hunc usque diem.*

[360] Ἐπαρχία τετάρτη Ἀρμενίας ἄλλη.

Provincia quartæ Armeniæ alia.

Δαδήμων, νῦν μητρόπο- λις.	Dademon nunc Metropo- lis.
Ἀρμουσάτων.	Armusatarum.
Πολίχνη Χοζάνων.	Polichne Chozanorum.
Χοζομάχων.	Chosomachorum.
Κιθαρίζων.	Citharisarum.
Μερτικέρτων.	Castrum Merticertorum.
Κάστρον Βαιουλοῶς.	Castrum Bajulæus.
Κάστρον Πολιάς.	Castrum Polius.
Κάστρον Ἀρδών.	Castrum Ardon.
Κλίμα Σοφηνῆς.	Clima Sophenes.
Κλίμα Ἀνζιτινῆς.	Clima Anzitines.
Κλίμα Διγισηνῆς.	Clima Digesenens.
Κλίμα Γαρηνῆς.	Clima Garenes.
Κλίμα Ὀρζιακινῆς.	Clima Orzianices.
Κλίμα Βιλαβιτηνῆς.	Clima Bilabitenes.
Κλίμα Ἀστιανικῆς.	Clima Astianicæ.
Κλίμα Μαμουζουρῶν.	Clima Mamuzurarum.

Χρὴ εἰδέναι ὅτι αὕτη αὐτοκέφαλός ἐστι, μὴ τε-
λοῦσα ὑπὸ Ἀποστολικῶν ὁρόνων· ἀλλὰ τιμη-
θεῖσα διὰ τὸν ἅγιον Γρηγόριον Ἀρμενίας ἔχουσα
πόλεις καὶ κάστρα διαχόσια.

*Sciendum est hanc sui juris esse non facientem sacra
sub Apostolico Throno, sed honoratam propter
sanctum Gregorium Armeniæ, habentem civitates
et castra 200.*

A

Ἐπαρχία Φοινίκη κατὰ πλάτος.

Prov. Phœnic. Paraliæ, sive littoralis.

Τύρος, μητρόπολις.	Tyrus metropolis.
Σιδών.	Sidon.
Πτολεμαῖς.	Ptolemais.
Βήρυτος.	Berytus.
Βίβλος.	Biblus.
Τρίπολις.	Tripolis.
Ἀρχαί.	Arce.
Ὀρθωσιὰς.	Orthosias.
Βότρυς.	Botrys.
Γήγαρτα κώμη.	Vicus Gegarta.
Ἀραδός.	Aradus.
Ἀντάραδος.	Antaradus.
Πανέας.	Paneas.
Γόνασι, ἦτοι Σάλτων.	Gonassii Saltus.
Κώμη Πολιτιανή.	Villa Politiana.
Κώμη Τριερίς.	Villa Trieris.

B

Ἐπαρχία Φοινίκης Λιβανισίας.

Provincia Phœniciæ Libanisiæ.

Ἔδεσσα μητρόπολις.	Edessa metropolis.
Λαοδίκεια.	Laodicea.
Ἡλιόπολις.	Heliopolis.
Ἀμβίλλα.	Ambilla.
Δαμασκός.	Damascus.
Κλίμα Ἰαμβρούδων.	Clima Jambrudorum.
[361] Εὐάριος, ἦτοι Ἰου- στινιανούπολις.	Evarius, sive Justinia- nopolis.
Παλμύρα.	Palmyra.
Κλίμα Μαγλούδων.	Clima Magludorum.
Σάλτων Γοναϊτικόν.	Salтус Gonaiticus.
Σαλαμίας.	Salamias.
Κλίμα Ἀνατολικόν.	Clima Anatolicum, sive Orientale.

Ἐπαρχία Παλαιστίνης τρίτη.

Provincia Palæstinæ tertie.

Πέτραι μητρόπολις.	Petræ metropolis.
Αὐγουστόπολις.	Augustopolis.
Ἀρινδηλά.	Arindela.
Χαραγμουχά.	Charagmuchæ.
Ἀρεόπολις.	Aeropolis.
Νάψις.	Napsis.
Ἐλουσα.	Elusa.
Ζώορα.	Zooræ.
Βιροσάβων.	Birosabon.
Ἐλάς.	Elas.
Πεντακωμία.	Pentacomia.
Σάλτων.	Salton.
Μαμώ.	Mamo.
Ψορά.	Psora.
Τιτροκωμία.	Mitrocomia.
Ἱερατικόν.	Hieraticon.

Ἐπαρχία Ἀραβίας.

Provincia Arabiæ.

D

Βόστρα μητρόπολις.	Bostra metropolis.
Ἀδρασός.	Adrasus.
Δία.	Dia.
Μέδαβα.	Medava.
Γέρασσα.	Gerassa.
Νεύη.	Neve.
Φιλαδέλφεια.	Philadelphía.
Ἐσβους.	Esbu.
Νεάπολις.	Neapolis.
Φιλιππούπολις.	Philippopolis.
Φενουτός.	Phenutus.
Κωνσταντίνη.	Constantine.
Διονυσιάς.	Dionysias.
Πεντακωμία.	Pentacomia.
Τριχωμία.	Tricomia.
Κανοθάς.	Canothas.
Σάλτων.	Saltonum.
Βατάνως.	Batanis.

Exacomia.	Ἐξακωμία.
Enacomia.	Ἐνακωμία.
Come, seu vicus Gonies.	Κώμη Γωνίας.
Come Cherus.	Κώμη Χερου.
Come Stanes.	[362] Κώμη Στάνες.
Come Machaberos.	Κώμη Μαχαβέρως.
Come Coreathes.	Κώμη Κωρεάθης.
Come Bilbanus.	Κώμη Βιλθανούς.
Come Caprorum.	Κώμη Κάπρων.
Come Pyrgoaretarum.	Κώμη Πυργαρετών.
Come Setnes.	Κώμη Σέτνης.
Come Ariachorum.	Κώμη Ἀριαχών.
Neotes.	Νεότης.
Clima Orientalium et Occidentalium.	Κλίμα ἀνατολικῶν καὶ δυτικῶν.
Come Ariathæ Saxosæ.	Κώμη Ἀριάθας Τράχωνος.
Come Bebdamus.	Κώμη Βεδδάμους.

Ἐκκλησία Κύπρου νήσου.

Δει εἰδέναι, ὅτι αὕτη αὐτοκέφαλός ἐστι, μὴ τελούσα ὑπὸ ἀποστολικῶν θρόνων· ἀλλὰ τιμηθεῖσα διὰ τὸ εὐρεθῆναι ἐν αὐτῇ τὸν ἄγιον ἀποστόλον Βαρνάβαν ἔχοντα ἐπὶ στήθους τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον· ἐπὶ δὲ ἐν αὐτῇ αἱ πόλεις αὗται.

A

Provincia insulæ Cypri.

Oportet scire insulam Cypri sui juris esse, nec subijci aut litare sub apostolico throno, sed honoratam fuisse eo quod in ea inventus fuerit sanctus Barnabas apostolus habens ad pectus Evangelium secundum Matthæum: sunt autem in ea hæc urbes.

Constantia metropolis.	Κωνσταντία μητρόπολις.
Citium.	Κίτιον.
Amathus.	Ἀμαθούς.
Curium.	Κούριον.
Paphus.	Πάφος.
Arsenæ.	Ἀρσενάϊ.
Soli.	Σόλοι.
Lapithus.	Λάπιθος.
Cyrenia.	Κυρηνία.
Tamasus.	Τάμασος.
Cythri.	Κύθροι.
Trimithus.	Τριμιθούς.
Carpasin.	Κάρπασιν.

B

Ἡ παρούσα ἐκθεσις ἐγγράφει ἐν ἑτει γνηῶν, ἐπὶ τῆς βασιλείας κυροῦ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ, καὶ Φωτίου πατριάρχου.

Hæc expositio facta est anno 6591 sub imperio D. Leonis Sapientis, et sub patriarcha Photio.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΙΣ

ΤΩΝ ΟΡΟΘΕΣΙΩΝ ΤΩΝ ΑΓΙΩΤΑΤΩΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΩΝ

ΚΑΙ ΣΥΝΑΡΙΘΜΗΣΙΣ ΤΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΩΝ ΘΡΟΝΩ

BREVIS DESCRIPTIO

FINIUM SANCTISSIMORUM PATRIARCHARUM

ET APOSTOLICARUM SEDIUM IENUMERATIO.

Primus thronus coryphæi apostolorum Petri, C senioris Romæ præaulis, apostolicam et patriarchicam sedem moderantis, ad terminos usque Sazorum, Gallorum, Camporum, Francorum, et Gades, usque ad Herculis columnas, atque Oceanum (populorum), initium habentium ab occasu solis, ubi sunt mortuæ aquæ et quietæ ac densæ, ubi et insula quædam ad extrema maris Oceani (86-87), virorum admodum ferax, Christianorum innumeram multitudinem continens, qui sunt homines proceri, robusti et fortissimi, atque inde Raven-

363] Ὁ πρῶτος θρόνος τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων Πέτρου, τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης προέδρου, διέποντος τὸν ἀποστολικὸν καὶ πατριαρχικὸν θρόνον, ἄχρι τῶν ὁρίων Σάζων^α, καὶ Γάλων^β, καὶ Κάμπων^γ, καὶ Φράγκων, καὶ μέχρι Γαδείρων καὶ Ἰπρακλείων στηλῶν, καὶ Ὠκεανοῦ, ἀρχὴν ἔχόντων ἐκ δυσμῶν τοῦ ἡλίου, ἐν ᾧ εἰσι νεκρά ὕδατα, καὶ ἀκίνητα καὶ ὑλῶδη, ἐν ᾗ καὶ νηὶς τις εἰς τὰ ἄκρα τῶν Ὠκεανείων πελαγῶν πολυάνδρος, Χριστιανῶν ἀπειρον πλῆθος ἔχουσα, ἄνδρες εὐμήκεις, καὶ βωμάλεοι, καὶ παναγκέστατοι, ἄχρι Ῥαβέννης, καὶ Λογγυδά-

VARIE LECTIONES.

^a for. Σαξόνων. ^b Γάλλων. ^γ for. Κάμρων.

NOTÆ.

86-87) Credi potest Hibernia virorum fecunda et insula Sanctorum dicta.

δων, καὶ Θεσσαλονίκης, Ἀθλάδων^δ καὶ Ἀρράβων, καὶ Ἀδάρων, καὶ Σκυθῶν, καὶ Δανυβίου τοῦ ποταμοῦ, τὰς ἐκκλησιαστικὰς παραδόσεις ὁροθεσίας τῶν ἐπισκόπων περιέχουσα· ὡσαύτως καὶ Σαρδινίαν, καὶ Μαγειρικὰς^ε, Καρθάγενάν τε καὶ τὰ ἐσπέρια μέρη, καὶ ὕψ' ἐν τῷ πᾶν περιέχουσα κλίμα καὶ περιελίσσεται, ἐν οἷς περιπλέοντες διαπνέουσιν ἄνεμοι, θρασυκίας, ἀρκυκίας, καὶ ἀπαρκυκίας, χόρεος ὁ ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων κείμενος, ὁ μέσος ὁ Ζέφυρος, [364] ὁ Ἑσπέριος, ὁ Δυτικὸς, ὁ Λιψ, ὁ Λιδόντος· ταῦτα πάντα περικυκλοῖ ὁ κορυφαῖος τῶν ἀποστόλων, καὶ ἐξοχώτατος τῶν πατριαρχῶν, ὁ τῆς μεγάλης Ῥώμης.

Δεύτερος ὁ ἀγιώτατος ἀποστολικὸς θρόνος καὶ πατριαρχικὸς Κωνσταντινίου πόλεως τοῦ πρωτοκλήτου τῶν ἀποστόλων Ἀνδρέου, καὶ τοῦ μεγάλου Θεολόγου, καὶ εὐαγγελιστοῦ καὶ ἀποστόλου Ἰωάννου, Εὐρώπην, καὶ Ἀσίαν μέχρι τῆς δυτικῆς Σικελίας, καὶ τὰς Κυκλάδας· ἄχρι Πόντου καὶ Χερσονήσου, Ἀδεργίας τε καὶ Χολιδίας^ι, καὶ Χαζαρίας^κ ἕως Καππαδοκίας, τὰ τοῦ βορρᾶ πάντα κλίματα περιλαμβάνων.

Τρίτος ὁ ἀγιώτατος καὶ ἀποστολικὸς θρόνος Ἀλεξανδρείας εὐαγγελιστοῦ καὶ ἀποστόλου Μάρκου, υἱοῦ τοῦ κορυφαίου Πέτρου γεγονότος, περιέχων ἕως τῆς ἐσωτέρας Ἰνδίας, καὶ Αἰθιοπίας, θρόνου τοῦ ἀγίου ἀποστόλου Θωμᾶ, ἄχρι Μαρμαρικής, καὶ Ἀφρικῆς, καὶ Τριπόλεως καὶ πᾶσαν τὴν Αἰγυπτίων χώραν ἄχρι τῶν ὁρίων Παλαιστίνης, τὰ τοῦ νότου καὶ λιθωνίου κλίματα περιέχων.

Τέταρτος ὁ ἀγιώτατος καὶ ἀποστολικὸς θρόνος Ἀντιοχείας καὶ πατριαρχικὸς καὶ κορυφαῖος τῶν ἀποστόλων Πέτρου πρωτίστως θρόνος, περιέχων ἕως τῶν ἀπ' ἡλίου ἀνατολῶν πορείαν ἐχόντων ἡμερῶν πς' ἕως Τιβερίδας^λ, καὶ Ἀδασγίας, καὶ Ἀρμενίας, καὶ μέχρι τῆς ἐσωτέρας ἐρήμου τοῦ Χοροσάν, Περσῶν, Μῆδων, Χαλδαίων ἕως ἄκρων τῆς Ἀρράβιας ἡγεμονίας, Πάρθων, καὶ Ἐλαμιτῶν, καὶ Μεσοποταμιτῶν, τὰ τοῦ εὐρου καὶ ἀφελιώτου, καὶ ἀνατολικοῦ ἀνέμου, ἐνθα ὁ ἥλιος ἀνατέλλει κλίματα περιέχει. Ἐχει δὲ μητροπόλεις δώδεκα. Τύρον ἔχουσιν ἐπισκοπὰς. Τάρσον ἔχουσιν ἐπισκοπὰς. Ἐδεσσιν ἔχουσιν ἐπισκοπὰς ια'. Ἀπαμειαν ἔχουσιν ἐπισκοπὰς ιζ'. Ἱεράπολιν ἔχουσιν ἐπισκοπὰς θ'. Ἀνάδαν^μ ἔχουσιν ἐπισκοπὰς η'. Σελεύκειαν Ἰσαυρίας ἐπισκοπὰς ἔχουσιν κδ'. Αἰμασκόιν ἐπισκοπὰς ἔχουσιν ια'. Ἀμιδα ἐπισκοπὰς ἔχουσιν η'. Σεργιούπολιν ἐπισκοπὰς ἔχουσιν ε'. Καϊθάρων ἔχουσιν ἐπισκοπὰς γ'. Ἡριτοῦ, Ἐμέσης, Λαοδικείας, Σαμοσάτων, Κύρου, ἐπαρχιώτας ζ', Βεβρότας, Χαλκηδόνος, Γαδάλων, Σελευκείας Πιερίας, Ἀνατάρθων, Πλούτου, Γαδάλων· Λιττοὶ δύο, Σαλάμις, Μαρκονῶν ὁμοῦ.

VARIE LECTIONES.

^δ Σκλάδων. ^ε Ματορικὰς. ^ι Χολκίδος, vel Χολκιδίας. ^κ Γαζαρίας. ^λ ἕως τ' Ἰβερίας. ^μ Ἀνάδαν.

NOTÆ.

88) Arrabi videri possunt qui Aravi in vetusta inscriptione apud Goltzium : Aravisci Plinio forte, Arabisci Ptolomæo, Pannoniæ populi.

(89) Avars sive Abares populi ad Danubium de

A nam usque, et Longobardos, ac Thessaloniceam, Schlavos, Arrabos (88), Avars (89), et Scythas, ac Danubium flumen, ecclesiasticas constitutiones terminorum episcopaliū complectens. Tum etiam Sardiniani, et Majoricas, Carthaginēque et Hesperias oras, et simul omnes complectens regiones, atque concludens, in quibus circumfluentes spirant venti Circius Septentrionalis, Aquilo, quin et Chorea cuius in Actibus apostolorum mentio fit, medius deinde Favonius, Hesperius Occidentalis, Africus, atque Austraficus. Hæc amplectitur omnia supremus apostolorum, et præstantissimus patriarcharum, magnæ scilicet Romæ antistes.

Secundus sanctissimus apostolicus thronus et patriarchicus Constantinopoleos, primi inter apostolos a Christo vocati Andreæ, et magni theologi evangelistæ, atque apostoli Joannis, Europam et Asiam ad Siciliam usque, quæ ad Occidentem est, ac Cycladas, indeque ad Chersonem, Avergiamque et Choldiam et Chazariam ad Cappadociam usque borealia cuncta climata complectens.

Tertius sanctissimus et apostolicus thronus Alexandriæ, evangelistæ et apostoli Marci, qui factus est filius summi apostolorum Petri, obtinens usque ad interiorem Indiam, et Æthiopiam, quæ sedes fuit sancti apostoli Thomæ, atque inde ad Marmaricam, Africam, Tripolim, et universam Ægyptiorum provinciam ad Palæstinæ usque fines, Austri, atque Austroafrici climata continens.

Quartus sanctissimus et apostolicus thronus Antiochiæ et patriarchicus, ac coryphæi apostolorum Petri prima sedes, complectens versus orientis solis iter lxxxvii dierum versus Iberiam et Abasgiam, atque Armeniam et usque ad interius desertum Chorosani, Persas, Medos, Chaldaeos, indeque ad extrema Arabiæ præfecturæ, Parthos, Elamitas, et Mesopotamios : Vulturii, Subsolanii, et si quis est alius Orientalis ventus, climata comprehendit. Habet autem metropoles duodecim : Tyrum, quæ habet episcopatus (xiii), Tarsum, quæ habet episcopatus (v), Edessam, quæ habet episcopatus (xi), Apameam, quæ habet episcopatus (vii), Hierapolim, quæ habet episcopatus (ix), Anabanzam, quæ habet episcopatus (viii), Seleuciam Isauriæ, quæ habet episcopatus (xxiv), Damascum, quæ habet episcopatus (xi), Amidam, quæ habet episcopatus (viii), Sergiopolim, quæ habet episcopatus (v), Cæderach, quæ habet episcopatus (iii), Eriti (90), Emesæ, Laodiceæ, Samosatorum, Cyri, archiepiscopos (vii), Berroæ, Chalcedonis (91), Gabalorum, Seleuciæ Pieriæ, Anatzarthon, Pluti, Gabalorum, Litti duo, Salamidis, et Marcusarum.

Quintus sanctissimus et apostolicus thronus A Hierosolymorum sanctæ civitatis, sancti apostoli et fratris Domini nostri Jesu Christi Jacobi qui oculatus testis et minister fuit verbi, ac Mystes ineffabilem invisibilemque mysteriorum, celestium spectaculorum: continens totam Palæstinam usque ad Arabiam. Cæsarea metropolis, Dora, Antipatros, Diospolis, Jamnia, Nicopolis, Onus, Sozusa, Joppe, Ascalon, Gaza, Raphia, Anthidon, Diocletianopolis, Elentheropolis, Neapolis, Sebaste, Regium Apathos, Regium Jericho, Regium Libyæ, Regium Gadarorum, Azotus (92) Paralus, Azotus Hispinus, Eucomazon, Vitelius, Tricomias, Toxus, Salton, Salton Geraiticus sive Barsamon.

Provincia Palæstinæ secundæ Scythopolis, Pelias, Qadira, Capetolissa, Abila, Maximianopolis. Diocæsarea, Tiberias, Gadæ, Elenopolis, Hippus, Tetraoomia, Clima Gaulames, Vicus Nais.

Provincia Palæstinæ tertiæ Petæ metropolis, Augustopolis, Arindela, Parochmuchii, Ariopolis, Mapses, Elusa, Zaura, Birosamon, Elas, Pentacomia, Mamopsora, Metrocomes, Salton hieraticum.

Πέμπτος ὁ ἀγίατατος καὶ ἀποστολικὸς θρόνος Ἱεροσολύμων τῆς ἀγίας πόλεως τοῦ ἀγίου ἀποστόλου καὶ ἀδελφοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ Ἰακώβου αὐτόπτου [365] καὶ ὀπηρετοῦ τοῦ λόγου γενομένου, καὶ μύστου τῶν ἀπορρήτων ἀθεάτων μυστηρίων τῶν οὐρανίων θαυμάτων· περιέχων πᾶσαν τὴν Παλαιστίνην χώραν ἄχρις Ἀρραβίας. Καισάρεια μητρόπολις ἰ, Δῶρα, Ἀντίπατρος, Διόσπολις, Ἰαμνία, Νικόπολις, Ὀνούς, Σώζουσα, Ἰόππη, Ἀσκάλων, Γάζα, Ῥαφία, Ἀνθιδών, Διοκλητιανούπολις, Ἐλευθερούπολις, Νεάπολις, Σεβαστή, Ῥεγεών Ἀπαθῶς, Ῥεγεών Ἱερὶχὼ, Ῥεγεών Λιδυάς, Ῥεγεών Γαδάρων, Ἀζωτος Πάραλος, Ἀζωτος Ἡσπίνος, Εὐχωμάζων, Βιτέλιος, Τρικωμιάς, Τόξος, Σάλτων, Σάλτων Γεραϊτικὸς ἦτοι Βαρσάμων.

Ἐπαρχία Παλαιστίνης β' Σκυθόπολις, Πέλλαι, Γάδαιρα, Καπετώλισσα, Ἀβίλα, Μαξιμιανούπολις, Διοσκαϊσάρεια. Τιβερίας, Γάδαι, Ἐλενούπολις, Ἰππος, Τετρακωμία, Κλίμα Γαυλάμη, κώμη Ναις.

Ἐπαρχία Παλαιστίνης γ' Πέται^κ μητρόπολις, Αὐγουστόπολις, Ἀρίνδηλα, Παρωχμούχου, Ἀριόπολις, Μάψης, Ἐλοῦσα, Βιρσαμών, Ἐλς, Πεντακώμια, Μαμόφορα, Μητροκώκης, Σάλτων ἱερατικόν.

VARIÆ LECTIONES.

ἰ Καισάρεια μητρόπολις. ^κ leg. Πέτρα.

NOTÆ.

(92) Ad mare.

NOTITIA

PATRIARCHATUS CONSTANTINOPOLITANI.

ORDO SEDIUM METROPOLITARUM.

1. Provincia Cappadociæ. Cæsareæ.
2. Provincia Asiæ. Ephesi.
3. Provincia Europæ. Heracleæ.
4. Provincia Galatiæ. Ancyra.
5. Provincia Hellesponti. Cyzici.
6. Provincia Lydiæ. Sardeorum sive Sardinum.
7. Provincia Bithyniæ. Nicomediæ.
8. Provincia ejusdem. Nicææ.
9. Provincia ejusdem. Chalcedonis.

Ab his archiepiscopi.

Provincia Insulæ. Cretæ.
Provincia Peloponnesi. Corinthi.
Provincia Insulæ. Siciliæ.
Provincia Illyriæ Macedoniae. Thessaloniciæ.

10. Provincia Pamphylia. Sidæ.
11. Provincia Armeniæ 1. Sebastææ.
12. Provincia Helenoponti. Amasiæ.
13. Provincia Armeniæ 1. Melitinæ.
14. Provincia Cappadociæ 2. Tyanorum.
15. Provincia Paphlagoniæ. Tyanorum (93).

VARIÆ LECTIONES.

ἰ πρωτοκαθεδρίας. ^κ Ἐλλεσπόντου. ^κ Βιθυνίας. ^ο Ἀμουσσίας.

NOTÆ.

(93) Irrepsit hæc linea errore librætorum.

ΤΑΞΙΣ ΠΡΟΚΑΘΕΔΡΑΣ Ἱ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΩΝ.

- α'. Ἐπαρχία Καππαδοκίας. Ὁ Καισαρείας.
- β'. Ἐπαρχία Ἀσίας. Ὁ Ἐφέσου.
- γ'. Ἐπαρχία Εὐρώπης. Ὁ Ἡρακλείας.
- δ'. Ἐπαρχία Γαλατίας. Ὁ Ἀγκύρας.
- ε'. Ἐπαρχία Ἐλισπόντου^κ. Ὁ Κυζίκου.
- ς'. Ἐπαρχία Λυδίας. Ὁ Σάρδεων.
- ζ'. Ἐπαρχία Βιθυνίας^α. Ὁ Νικομηδείας.
- η'. Ἐπαρχία τῆς αὐτῆς. Ὁ Νικαίας.
- θ'. Ἐπαρχία τῆς αὐτῆς. Ὁ Χαλκηδόνος.

Ἀπὸ τούτων οἱ ἀρχιεπίσκοποι.

Ἐπαρχία Νήσου. Ὁ Κρήτης.
Ἐπαρχία Πελοποννήσου. Ὁ Κορίνθου.
Ἐπαρχία Νήσου. Ὁ Σικελίας.
Ἐπαρχία Ἰλλυρικῆς Μακεδονίας. Ὁ Θεσσαλονίκης.

- ι'. Ἐπαρχία Παμφυλίας. Ὁ Σίδης.
- [366] ια'. Ἐπαρχία Ἀρμενίας α'. Ὁ Σεβαστείας.
- ιβ'. Ἐπαρχία Ἐλενοπόντου. Ὁ Ἀμασίας^ο.
- ιγ'. Ἐπαρχία Ἀρμενίας α'. Ὁ Μελιτίνης.
- ιδ'. Ἐπαρχία Καππαδοκίας β'. Ὁ Τυάνων.
- ιε'. Ἐπαρχία Παφλαγονίας. Ὁ Τυανῶν.

- ις'. Ἐπαρχία Πιμφλογονίας. Ὁ Γαγγρῶν.
 ιζ'. Ἐπαρχία Ὀνωριάδος. Ὁ Κλαυδιουπόλεως.
 ιη'. Ἐπαρχία Πόντου Πολεμονιακοῦ Ρ. Νεοκαισα-
 ρείας.
 ιθ'. Ἐπαρχία Γαλατίας Β'. Ὁ Πισινούντων.
 κ'. Ἐπαρχία Λυκίας. Ὁ Μύρων.
 κα'. Ἐπαρχία Καρίας. Ὁ Σταυρουπόλεως.
 κβ'. Ἐπαρχία Φρυγίας Καπατιανῆς. Ὁ Λαοδι-
 καίας.
 κγ'. Ἐπαρχία Σαλότρ 9. Ὁ Συνάδων.
 κδ'. Ἐπαρχία Λυκαονίας. Ὁ τοῦ Ἰκονίου.
 κε'. Ἐπαρχία Πισιδίας. Ὁ Ἀντιοχείας.
 κς'. Ἐπαρχία Παμφυλίας. Ὁ Πέργης, ἔτσι ὁ Σι-
 λαίου.
 κζ'. Ἐπαρχία Καππαδοκίας. Ὁ Μοκίσσου.
 κθ'. Ἐπαρχία Λαζικῆς. Ὁ τοῦ Φάνδος.
 λ'. Ἐπαρχία Θράκης. Ὁ Φιλίππουπόλεως.
 λα'. Ἐπαρχία Ῥοδόπης. Ὁ Τραϊανουπόλεως.
 λβ'. Ἐπαρχία νήσων Κυκλάδων. Ὁ Ῥόδου.
 λγ'. Ἐπαρχία Ἐμμιοντότου. Ὁ Ἀδριανουπό-
 λεως.
 λδ'. Ἐπαρχία τῆς αὐτῆς. Ὁ Μαρκανουπόλεως.
 λε'. Ἐπαρχία Φρυγίας Καπατιανῆς. Ὁ Ἱεραπό-
 λεως.
 λς'. Ἐπαρχία Ἑλλάδος. Ὁ Ἀθηνῶν.
 λζ'. Ἐπαρχία Ἀχαΐας. Ὁ Πατρῶν.
 λη'. Ἐπαρχία Ἑλλάδος. Ὁ Λαρίσσης.
 λθ'. Ἐπαρχία Μακεδονίας. Ὁ Φιλίππων.

Τῶν αὐτοκεφαλῶν ἀρχιεπισκόπων.

- α'. Ἐπαρχία Μυσίας. Ὁ Ὀδύσσου, ἔτσι καὶ Βά-
 ρης λέγεται.
 β'. Ἐπαρχία Σκυθίας. Ὁ Τόμης.
 γ'. Ἐπαρχία Εὐρώπης. Ὁ Βιζύης.
 δ'. Ἐπαρχία Παφλαγονίας. Ὁ Πομπηίουπόλεως.
 ε'. Ἐπαρχία Ἀσίας. Ὁ Μύρης.
 ς'. Ἐπαρχία Ἀσίας. Ὁ Λεοντοπόλεως.
 ζ'. Ἐπαρχία Ῥοδόπης. Ὁ Μαρωνίας.
 η'. Ἐπαρχία Βιθυνίας. Ὁ Ἀπαμίας.
 θ'. Ἐπαρχία Ῥοδόπης. Ὁ Μαξιμιανουπόλεως.
 ι'. Ἐπαρχία Γαλατίας. Ὁ τῶν Γερμιῶν.
 ια'. Ἐπαρχία Εὐρώπης. Ὁ Ἀρχαδιουπόλεως.
 [367] ιβ'. Ἐπαρχία Θράκης. Ὁ Βερόης.
 ιγ'. Ἐπαρχία νήσου Λέσδου. Ὁ Μιτιλήνης.
 ιδ'. Ἐπαρχία Ἐλισπόντου. Ὁ τοῦ Παρίου.
 ις'. Ἐπαρχία Καρίας. Ὁ Μιλήτου.
 ις'. Ἐπαρχία Λυκαονίας. Ὁ Σέλγης.
 ιζ'. Ἐπαρχία Θράκης. Ὁ Νικοπόλεως.
 ιη'. Ἐπαρχία νήσου. Ὁ Πρικονήσου.
 ιθ'. Ἐπαρχία Ῥοδόπης. Ὁ Ἀγγιάλου.
 κ'. Ἐπαρχία Εὐρώπης. Ὁ Σηλυμβρίας.
 κα'. Ἐπαρχία νήσου Λέσδου. Ὁ Μεθύμνης.
 κβ'. Ἐπαρχία Βιθυνίας. Ὁ Κίου.
 κγ'. Ἐπαρχία Εὐρώπης. Ὁ Ἀπνου.
 κδ'. Ἐπαρχία Ῥοδόπης. Ὁ Κυφέλων.
 κε'. Ἐπαρχία Ζηγίας. Ὁ Χερσῶνος.
 κς'. Ἐπαρχία τῆς αὐτῆς. Ὁ Βοσπόρου.
 κζ'. Ἐπαρχία τῆς αὐτῆς. Ὁ Νικίψεως.
 κη'. Ἐπαρχία Σαυρίας. Ὁ Κοτράδων.
 κθ'. Ἐπαρχία Ἐλενοπόντου. Ὁ Εὐχαΐτων.
 λ'. Ἐπαρχία νήσων Κυκλάδων. Ὁ Καρπάθου.
 λα'. Ἐπαρχία Ῥοδόπης. Ὁ Αἰνίου.
 λβ'. Ἐπαρχία Εὐρώπης. Ὁ Δριξέπαρων.
 λγ'. Ἐπαρχία Ἐμμιοντότου. Ὁ Μεσημβρίας.
 λδ'. Ἐπαρχία Ἀρμενίας. Ὁ Πρακλειουπόλεως,
 ἔτσι Πιδαχίων.

16. Provincia Pamphlogon. Gangrorum.
 17. Provincia Honoriadis. Claudiopoleos.
 18. Provincia Ponti Polemoniaki. Neocæsareæ.
 19. Provincia Galatiæ 2. Pisinuntis.
 20. Provincia Lyciæ. Myrorum.
 21. Provincia Cariæ. Stauropolis.
 22. Provincia Phrygiæ Capatianæ (94). Laodiceæ.
 23. Provincia Salutaris (95). Synadorum.
 24. Provincia Lycaoniæ. Iconii.
 25. Provincia Pisidiæ. Antiochiæ.
 26. Provincia Pamphyliae (96). Pergæ, sive Silæi.
 27. Provincia Cappadociæ (97). Mocissi.
 28. Provincia Lazicæ. Phasidis.
 29. Provincia Thraciæ. Philippopolis.
 30. Provincia Rhodopes. Trajanopolis.
 31. Provincia insularum Cycladum. Rhodi.
 32. Provincia Emimonti. Adrianopoleos.
 33. Provincia ejusdem. Marcianopoleos.
 34. Provincia Phrygiæ Capatianæ. Hierapoleos.
 35. Provincia Helladis. Athenarum.
 36. Provincia Achaïæ. Patrarum.
 37. Provincia Helladis (98). Larissæ.
 38. Provincia Macedoniæ. Philipporum.

Autocephalorum archiepiscop.

1. Provincia Mysiæ. Odyssei vel Baræ.
 2. Provincia Scythiæ. Tomis.
 3. Provincia Europæ. Bizyæ.
 4. Provincia Paphlagoniæ. Pompeiopolis.
 5. Provincia Asiæ. Smyrnæ.
 6. Provincia Asiæ. Leontopolis.
 7. Provincia Rhodopes. Maroniæ.
 8. Provincia Bithyniæ. Apamiæ.
 9. Provincia Rhodopes. Maximianopolis.
 10. Provincia Galatiæ. Germiorum.
 11. Provincia Europæ. Arcadiopolis.
 12. Provincia Thraciæ. Berrhoæ.
 13. Provincia Lesbi insulæ. Mitilenes.
 14. Provincia Hellespontii. Parii.
 15. Provincia Cariæ. Miletii.
 16. Provincia Lycaoniæ. Seigræ.
 17. Provincia Thraciæ. Nicopolis.
 18. Provincia Insulæ. Priconesi.
 19. Provincia Rhodopes. Anchiali.
 20. Provincia Europæ. Selymbriæ.
 21. Provincia Lesbi insulæ. Methymnæ.
 22. Provincia Bithyniæ. Cii.
 23. Provincia Europæ. Apri.
 24. Provincia Rhodopes. Cypselorum.
 25. Provincia Zechiæ. Chersonis.
 26. Provincia ejusdem. Bospori.
 27. Provincia ejusdem. Nicopseos.
 28. Provincia Isauriæ. Cotradorum.
 29. Provincia Elenoponti. Euchaitarum.
 30. Provincia insularum Cycladum. Carpathi.
 31. Provincia Rhodopes. Æni.
 32. Provincia Europæ. Dryziparorum.
 33. Provincia Emimonti. Mesembriæ.
 34. Provincia Armeniæ. Hieracleopolis sive Pella-
 chtarum.

VARIÆ LECTIONES.

Ρ Πολεμονιακοῦ. 9 Σαλουταρίας. * Μωκισσοῦ. * Φάσιδος. † Αἰμιμότου. * Ἀδριανουπόλεως. † δ
 Σμύρνης. * Ἱσαυρίας. † Ἑλλισπόντου. * Προικονήσου. * Ἀπνου. † Ἱσαυρίας. * Δρυπάρων.

NOTÆ.

(94) Pacatianæ.
 (95) Phrygiæ.
 (96) Secundæ.

(97) Tertiz.
 (98) Secundæ seu Thessaliæ.

35. Provincia Amasiæ (99). Sebastopolis.
 36. Provincia Galatiæ. Amorii.
 37. Provincia Ponti Polemoniaci. Trapezuntis.
 38. Provincia Helladis, sive Achaïæ. Athenarum.
 39. Provincia Paphlagoniæ. Amastræ.
 40. Provincia Lycaoniæ. Misthiæ.
 41. Provincia Helladis. Æginæ.
 42. Provincia Thraciæ. Dercorum.
 43. Provincia ejusdem. Mosinæ.
 44. Provincia — Gariallorum.
 45. Provincia Siciliæ. Catanes.
 46. Provincia Calabriæ. Rhegii.

- A λς. 'Επαρχία Ἀμασίας. Ὁ Σεβαστουπόλεως.
 λς'. 'Επαρχία Γαλατίας. Ὁ τοῦ Ἀμορίου.
 λζ'. 'Επαρχία Πόντου Πολεμονηκοῦ^δ. Ὁ Τραπε-
 ζούντων.
 λη'. 'Επαρχία Ἑλλάδος, ἦτοι Ἀχαΐας. Ὁ Ἀθη-
 νῶν.
 λθ'. 'Επαρχία Παφλαγονίας. Ὁ Ἀμάστρης.
 μ'. 'Επαρχία Λυκαονίας. Ὁ Μισθίας.
 μα'. 'Επαρχία Ἑλλάδος. Ὁ Αἰγινῆς.
 μβ'. 'Επαρχία Θράκης. Ὁ Δέρκων.
 μγ'. 'Επαρχία τῆς αὐτῆς. Ὁ Μεσίνης^ε.
 μδ'. 'Επαρχία... Ὁ Γαριάλλων.
 μς'. 'Επαρχία Σικελίας. Ὁ Κατάνης.
 ςς'. 'Επαρχία Καλαυρίας^ι. Ὁ τοῦ Ῥηγίου.

VARIÆ LECTIONES.

^δ Πολεμονηκοῦ. ^ε Σικελίας. ^ι Καλαυρίας

NOTÆ.

(99) Forsan Abasgiæ.

Ἡ ΤΑΣΙΣ ΤΩΝ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΩΝ, ΚΑΘΩΣ ΑΝΑΓΕΓΡΑΦΤΑΙ ΕΝ Τῷ ΧΑΡΤΟΦΥΛΑΚΙῳ, ΚΑΙ ΟΣΟΙ
 ΕΠΙΣΚΟΠΟΙ ΤΩΝ ΥΠΟ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΑΣ.

ORDO METROPOLITARUM, PROUT DESCRIPTUS EST IN CHARTOPHYLACIO
 ET QUOT EPISCOPI SUBSINT METROPOLITIS.

- α'. 'Επαρχία Κιςσαρείας Καππαδοκίας.
 1. Provincia Cæsariæ Cappadociæ.
 Adramyttii. Ὁ Ἀδραμυττίου.
 Metropoles. Ὁ Μητροπόλης^ε.
 Colophonæ. Ὁ Κολοφώνης.
 Nyssæ. Ὁ Νύσσης.
 Assi. Ὁ Ἀσσοῦ.
 Baretlorum. Ὁ Βαρέττων.
 Lebedi. Ὁ Λεβέδου.
 Basilicarum Thermarum. Ὁ τῶν βασιλικῶν θερ-
 μῶν.
 Gargari. Ὁ Γαργάρου.
 Magnesiæ, Elææ. Ὁ Μαγνησίας. (Ἀνη-
 λείου^η.
 Tei. Ὁ Τέου.
 Theodosiopolis Arme- Ὁ Θεοδοσιουπόλεως Ἀρ-
 niæ. μενίας.
 Mastauroorum. Ὁ Μασταύρων.
 Aninatum. Ὁ Ἀνινάτων.
 Erythrarum. Ὁ Ἐρυθρῶν.
 Camulianorum. Ὁ Καμουλιανῶν.
 Calloes. Ὁ Καλλόης.
 Pergami. Ὁ Περγάμου.
 Clazomenarum. Ὁ Κλαζομενῶν.
 Cicosi (1). Ὁ Κικόσου.
 Bryullorum. Ὁ Βρυούλλων.
 Aneorum. Ὁ Ἀνέων.
 Tandri (2). Ὁ Τάνδρου.
 Pitanes. Ὁ Πιτάνης.
 Prienæ. Ὁ Πριήνης.
 Theodosiopolis. Ὁ Θεοδοσιουπόλεως.
 β'. 'Επαρχία Ἀσίας.
 2. Provincia Asiæ.
 Metropolis Ephesus. Ὁ Μητρόπολης^ε Ἐφesoῦ.
 Myrina. Ὁ Μυρίνης.
 Arcadiopolis. Ὁ Ἀρχαδίουπόλεως.
 B Perperinæ. Ὁ τῆς Περπερίνης.
 Ypetorum. Ὁ Ὑπέτων.
 Phociæ. Ὁ Φοκίας.
 Novæ Autæ. Ὁ Νέας αὐλῆς.
 Cumæ. Ὁ Κύμης.
 Trallium. Ὁ Τράλλεων.
 Aureliopolis. Ὁ Αὐρελιουπόλεως.
 Templi Jovis. Ὁ Διὸς Ἰερού.
 Palæopolis. Ὁ Παλαίουπόλεως.
 Magnesie ad Meandrum. [369] Ὁ Μαγνησίας Μεάν-
 δρου.
 Nesæ. Ὁ Νήσης.
 Augazorum. Ὁ Αὐγάζων.
 γ'. 'Επαρχία Εὐρώπης.
 3. Provincia Europæ.
 Heracleæ. Ἡρακλείας.
 Panii. Ὁ τοῦ Πανίου.
 Calipolis. Ὁ Καλιπόλεως.
 Adranîæ. Ὁ Ἀδρανείας.
 Chersonesi. Ὁ Χερσονήσου.
 Cylæ. Ὁ Κύλας.
 Rhodosti. Ὁ Ῥοδοστοῦ.
 Lizici. Ὁ Λιζικοῦ.
 Tzorylli. Ὁ Τζορύλλου.
 Theodoropolis. Ὁ Θεοδώρουπόλεως.
 δ'. 'Επαρχία Γαλατίας.
 4. Provincia Galatiæ.
 Ancyroorum. Ὁ Ἀγκύρων.
 Tabiæ. Ὁ Ταβίας.
 Heliopolis. Ὁ Ἡλιουπόλεως.
 Asponæ. Ὁ Ἀσπόνης.
 Berinopolis. Ὁ Βηρινουπόλεως.
 Muezi. Ὁ Μνήζου.
 Ciunnæ. Ὁ Κίννης.
 Anastasiopolis. Ὁ Ἀναστασιουπόλεως.

VARIÆ LECTIONES.

^ε Μητροπόλεως. ^η Ὁ Ἡλείου.

NOTÆ.

(1) Forsan Cicissi.

(2) Autandri.

δ'. Ἐπαρχία Ἐλισπόντου.

5. Provincia Hellespontii.

Ὁ Κυζίκου.	Cyzici.
Ὁ Γέρμης.	Germes.
Ὁ Ποιμανίου.	Pœmanii.
Ὁ Ὀκης.	Ocæ.
Ὁ Βάρεως.	Bareos.
Ὁ Ἀδριανουθερῶν.	Adrianothetarum (3).
Ὁ Λαμψάκου.	Lampsaci.
Ὁ Ἀδύδου.	Abydi.
Ὁ Δαρδάνου.	Dardani.
Ὁ Ἠλίου ι.	Helii.
Ὁ Τρωάδος.	Troadis.
Ὁ Πιονίας.	Pionia.
Ὁ Μελιτουπόλεως.	Melitopolis.
Ὁ Ἀδρανεῖας.	Adranæ.

ε'. Ἐπαρχία Λυδίας.

6. Provincia Lydiæ.

Ὁ Σάρδης.	Sardis.
Ὁ Φιλαδελφίας.	Philadelphiz.
Ὁ Τριπόλεως.	Tripolis.
[370] Ὁ Θυατέρων.	Thyaterorum.
Ὁ Σέττων.	Settorum.
Ὁ Αὐρηλιουπόλεως.	Aureliopolis.
Ὁ Γερδών.	Gerdarum (4).
Ὁ Τράλλων.	Trallorum.
Ὁ Σατάλιον.	Satalorum.
Ὁ Σιλάνδρου.	Silandri (5).
Ὁ Μεονίας κ.	Mæonia.
Ὁ Ἀπόλλων ιερού.	Fani Apollinis.
Ὁ Ὀρκανίδος.	Orcanidis.
Ὁ Μουστίνης.	Mustinæ (6).
Ὁ Ἀκράσου.	Acraei.
Ὁ Ἀπολλωνιάδης μ.	Apolloniadis.
Ὁ Ἀτταλίας.	Attaliz.
Ὁ Βάγης.	Bagæ (7).
Ὁ Βαλάνδου.	Balandi.
Ὁ Μεσοτυμίου.	Mesotymoli.
Ὁ Ἱεροκασαρείας.	Hierocæsareæ.
Ὁ Δάιδης.	Dalidæ.
Ὁ Στρατονικεῖας.	Stratoniceæ.
Ὁ Κερασεῶν.	Ceræseorum.
Ὁ Ἀτάλλων.	Atallorum.
Ὁ Γαβάλων.	Gabalorum.
Ὁ Ἑρμοκαπηλείας.	Hermocapeliæ.

ζ'. Ἐπαρχία Βιθυνίας.

7. Provincia Bithyniæ.

Ὁ Νικομηδείας.	Nicomediæ.
Ὁ Προύσης.	Prusæ.
Ὁ Πρενέτου.	Preneti.
Ὁ Ἐλενουπόλεως.	Elenopolis.
Ὁ Βασιλεινουπόλεως.	Basilinopoleos.
Ὁ τοῦ Δασκυλίου.	Dascylii.
Ὁ Ἀπολλωνιάδος.	Apolloniadis.
Ὁ Νεοκασαρείας.	Neocæsareæ.
Ὁ Ἀδριανού.	Adriani.
Ὁ Καισαρείας.	Cæsareæ.
Ὁ Γάλλου, ἥτοι Δοσίας.	Galli, seu Dosiz.

η'. Ἐπαρχία Βιθυνίας.

8. Provincia Bithyniæ.

Ὁ Νιχαίας.	Nicææ.
Ὁ Μοδρήνης, ὁ τῆς μ.	Mudrenæ, sive Melinz.
Μελινης.	

Α Ληνός.

Ὁ Γορδου-σέρβων.

Linoes.

Gordo-servorum.

θ'. Ἐπαρχία Βιθυνίας.

9. Provincia Bithyniæ.

Ὁ Χαλκηδόνος.
[371] Ἀπὸ τούτων οἱ ἀρχιεπίσκοποι.

Ab his archiepiscopi.

Ἐπαρχία Κρήτης.

Provincia Cretæ.

Ὁ Γορτύνης.	Gortynæ.
Ὁ Βιέννης.	Biennæ.
Ὁ Καμάρας.	Camara.
Ὁ Χερσονήσου.	Chersonesi.
Ὁ Ἀρχαδίας.	Arcadiæ.
Ὁ Σουβρίτου.	Subriti.
Ὁ Ἐλευθέρρης.	Eleutheræ.
Ὁ Ἀπτερνης.	Apternæ.
Ὁ Κισάμου.	Cisami.
Ὁ Ἐλύρου.	Elyri.
Ὁ Φοινίκης, ἥτοι Ἀρι- άδης.	Phœnices, sive Ariadnæ.
Ὁ Ἱεραπιδνῆς.	Hierapidnæ.
Ὁ Ἀλύγγου.	Alyngi.
Ὁ Λέκτος.	Lectis.
Ὁ Κονόσου.	Conossi (8).
Ὁ Ἀξίου.	Axil.
Ὁ Λαμπῶν.	Lamparum.
Ὁ Κυδονίας.	Cydoneæ.
Ὁ Καντανίας.	Cantaniz (9).
Ὁ Λίσσου.	Lissi.
Ὁ Νήσου Κλαύδου.	Insulæ Claudii.

Ἐπαρχία Πελοποννήσου.

Provincia Peloponnesi.

Ὁ Κορίνθου.
Corinthi.

Ἐπαρχία Σικελίας.

Provincia Siciliæ.

Ὁ Συρακούσης.	Syracusæ.
Ὁ Κατάνης.	Catanas.
Ὁ Ταυρομενίου.	Tauromenii.
Ὁ Μεσόνης.	Mesones (10).
Ὁ τοῦ Κεφαλουδίου.	Cephaludii.
Ὁ Θερμῶν.	Thermarum.
Ὁ Πανόρμου.	Panormi.
Ὁ τοῦ Λιλοβίου.	Lilobii.
Ὁ Τροκαλέων.	Trocaleorum.
Ὁ Ἀκραγάντου.	Agraganti.
Ὁ τοῦ Τυνδαρίου.	Tyndarii.
Ὁ Λεοντίνης.	Leontines.
Ὁ Ἀλέσης.	Aleses.
Ὁ Μελίτης.	Melitæ.

[372] ι'. Ἐπαρχία Μακεδονίας ὁ τοῦ Ἰλλυρικοῦ.

10. Provincia Macedoniae Illyrici.

δ' Ὁ Θεσσαλονίκης.
Thessalonica.

Ἐπαρχία Παμφυλίας.

Provincia Pamphylia:

Ὁ Ζηλῶν.	Zelalum.
Ὁ Σίδης.	Sidæ.
Ὁ Σέλγης.	Selgæ.
Ὁ Ἀσπένδου.	Aspendi.
Ὁ Ἐτένης.	Etenæ.
Ὁ Ὀρύμνου.	Orymni (12).

VARIAE LECTIONES.

ι' Ἑλλης. ι' Ἰλίου. κ' Μαιονίας. ι' Ἀπόλλωνος. μ' Ἀπολλωνιάδος. η' ἥτοι. θ' Χαλκηδόνος.

NOTÆ.

(3) Adriani vespasiani.

(4) Gordorum.

(5) Silaudi.

(6) Mustenæ.

(7) Banæ.

(8) Gnossi.

(9) Cantania.

(10) Messanæ.

(11) Lilybæi.

(12) Erymni.

Asorum.
Semneorum.
Varalliorum (13).
Corasii.
Syedrorum.
Milomæ (14), seu Justino-
polis.
Symandrorum.
Dalisandri.
Hesmorum.
Lyræ.
Colybrasi.
Mananorum (15).

α'. Ἐπαρχία Ἀρμενίας.

11. Provincia Armenia.

Sebastæ.
Sebastopolis.
Nicopolis.
Sattalorum.
Coloizæ.
Biresæ (16).

ιβ'. Ἐπαρχία Ἐλενοπόρτου ὁ.

12. Provincia Helenoponti.

Amasæ.
Amissi.
Iberorum.
Sinopes.
Andrasporum.
Zalichi, sive Leontopolis.

ιγ'. Ἐπαρχία Ἀρμενίας.

13. Provincia (17) Armenia.

Melitenes.
Arcæ.
Cucusi.
Arabissi.
Ariarthinæ.
Comanorum.

ιδ'. Ἐπαρχία Καππαδοκίας.

14. Provincia (18) Cappadociæ.

Tyanorum.
Cybistrorum.
Faustinopolis.
Sasimorum.

ιε'. Ἐπαρχία Παφλαγονίας.

15. Provincia Paphlagoniæ.

Gangrorum.
Amastridis.
Inopolis (19).
Vademborum (20).
Serarum.

ις'. Ἐπαρχία Ὀρωπίδος.

16. Provincia Honoriadis.

Claudiopolis.
Heracleæ Ponti.
Prusiadis.
Tii.

A Cratiæ.
Adrianopolis.

ιζ'. Ἐπαρχία Ποντοπολεμονιακῆς ὁ.

17. Provincia Ponto-Polemoniæ.

Neocæsareæ.
Trapezuntis.
Cerasuntis.
Polemonii.
Comanorum.

ιθ'. Ἐπαρχία Γαλατίας β'.

18. Provincia Galatiæ secundæ.

Pisinuntis.
Amorii.
Clanei.
Eudoxiadis.
Pitanissi.
Trocnadorum.
Germocloniæ.
Palizæ.

ιθ'. Ἐπαρχία Λυκίας.

19. Provincia Lyciæ.

Myrorum.
Mastaurorum.
Telemissi, sive Anastasiopolis.
Limyrorum.
Araxæ.
Aprillorum.
Podaliæ.
Arneandri.
Tatorum (21).
Arneorum.
Sidymorum.
Zenonopolis.
Olympi.
Florum.
Cyridallorum.
Cani.
Acrasi.
Xanthi.
Bobi, seu Sophianopolis.
Marcianæ.
Onundorum.
Chomatis.
Cardamorum.
Phelli.
Antiphelli.
Phatlidis.
Rhodiapolis.
Acalissi.
Aucadorum.
Poliotarum, sive Justinopolis.
Eudociados.
Pattarorum.
Comhorum.
Nesi.
Barburorum.
Miloitarum.
Cianeorum.

ὁ Μύρων.
ὁ Μασταύρων.
ὁ Τελεμίσσου, ἥτοι Ἀναστασιουπόλεως.
ὁ Λιμύρων.
[374] ὁ Ἀράξης.
ὁ Ἀπρίλλων.
ὁ Ποδαλίας.
ὁ Ἀρνηάνδρου α'.
ὁ Τάτων.
ὁ Ἀρνέων.
ὁ Σιδύμων.
ὁ Ζήνωνος Πο β'.
ὁ Ολύμπου.
ὁ Τλῶν.
ὁ Κυροβάλλων γ'.
ὁ Κανού.
ὁ Ἀκρασού.
ὁ Σάνθου.
ὁ Βόβου, ἥτοι Σοφιανουπόλεως.
ὁ Μαρτιανῆς.
ὁ Ὑγούδων δ'.
ὁ Χώματος.
ὁ Καρδάμων ε'.
ὁ Φέλλου.
ὁ Ἀντιφέλλου.
ὁ Φατιλίδος ι'.
ὁ Ῥοδιαπλ' ε'.
ὁ Ἀκαλλίτσου.
ὁ Αὐκάδων β'.
ὁ Πολιωτῶν, ἥτοι Ἰουστινοπόλεως.
ὁ Εὐδοκιάδος.
ὁ Παττάρων.
ὁ Κόμβων.
ὁ Νήσου ι'.
ὁ Βαρβούρων.
ὁ Μιλοῖτων.
ὁ Κιανέων ι

VARIE LECTIONES.

α' Κορακισίου. γ αlibi Ἰσώνων, ἥτοι Ἰσύνδων. ε' Λύρβης. ζ Κολωνείας. ι Hinc desunt verba illa.
κ Ἰδύρων. ν Ἀνδράπων. ξ Ἀριάρθης αlibi. ς Ποντοπολεμονιακῆς. θ Γερμοκολωνείας. α' Οὐρανίδων.
ζ Ζήνωνος Πόλεως. ε' Κορυδάλλων. δ' ὁ Ὀνούδων. ε' αlibi Κανδάνων. ι Φασελίδος. ε' ὁ Ῥοδιαπόλεως.
κ rectius αlibi Ἀκάνδων vel Αὐκάνδων. ι Νύσου al. ι Κυανέων.

NOTÆ.

(13) Catalliorum.
(14) Milæ forte.
(15) Manæorum.
(16) Berissæ alibi.
(17) Secunda.

(18) Secunda.
(19) Junopolis.
(20) Dabylorum.
(21) Alias Teporum.

κ'. *Ἐπαρχία Καρίας.*20. *Provincia Cariae.*

Ὁ Σταυρουπόλεως.	Stauropolis.
Ὁ Κιθύρας.	Cibyrae.
Ὁ Σιζών.	Sizorum.
Ὁ Ἡρακλείας Σάλα κ.	Heracleæ Sala.
Ὁ Βάνης.	Banes.
Ὁ Ἀπολλωνιάδος.	Apolloniadis.
Ὁ Ἡρακλείας λα' λ.	Heracleæ La (22).
Ὁ Κύμωνος.	Cymonis.
Ὁ Τάβων.	Taborum.
Ὁ Λαρύμων.	Larymorum.
Ὁ Ἀντιοχείας τῆς Μαυ- άνδρου.	Antiochia Mæandri.
Ὁ Ταπασσών.	Tapassarum.
Ὁ Ἀρπασσών.	Arpassarum.
Ὁ Νεαπόλεως.	Neapolis.
Ὁ Ὀρθοσιάδος.	Orthosiadis.
Ὁ Ἀνωτετάρτης.	Anoletarta.
Ὁ Ἀλαβάνδων.	Alabandorum.
Ὁ Στρατονικείας.	Stratoniceæ.
Ὁ Ἀλινδών.	Alindorum.
Ὁ Μυλάσων.	Mylassorum.
Ὁ Μίζου μ.	Mizi.
Ὁ Τάσσου.	Iassi.
Ὁ Βαρβυλίου.	Barbylii.
Ὁ Ἀλικαρνασσοῦ.	Alicarnasi.
Ὁ Ἰλαρύμων.	Iarymorum.
Ὁ Κνίδου.	Cnidi.
Ὁ Δεταβόρων ν.	Detaborum.
Ὁ Μήνδου.	Mendi.
Ὁ τοῦ Ἰερού.	Hieri, sive Fani.
Ὁ Κινδραμίων.	Cindramorum.
Ὁ Κεράμου.	Cerami.

κα'. *Ἐπαρχία Φρυγίας Καπατίνης κ.*21. *Provincia Phrygiæ Capatinæ (22).*

Ὁ Λαοδικείας.	Laodiceæ.
Ὁ Τιβεριουπόλεως.	Tiberiopolis.
Ὁ Ἀζάνων.	Azanorum.
Ὁ Ἀγκύρος Συναίου ρ.	Ancyris Synæi.
Ὁ Πελτών.	Peltarum.
Ὁ Σεπίας ς.	Sepiæ.
Ὁ Κάδων.	Cadorum.
Ὁ Ἰερών.	Ierionis.
Ὁ Ἰλούζων.	Iluzarum.
Ὁ Τρανουπόλεως.	Tranopolis.
Ὁ Σεβάστης.	Sebaste.
Ὁ Εὐμενίας.	Eumeniæ.
Ὁ Τιμενουθήρ ζ.	Timenotherarum.
Ὁ Ἀγαθῆς κώμης.	Agathæ comæ, seu boni Vici.
Ὁ Ἀλινών.	Alinarum.
Ὁ Τριπόλεως.	Tripolis.
Ὁ Ἀτανάσου.	Atanassi.
Ὁ Τραπεζουπόλεως.	Trapezopolis.
Ὁ Σικλίου θ.	Siclii.

κβ'. *Ἐπαρχία Φρυγίας Σαλοντυρίας.*22. *Provincia Phrygiæ Salutaris.*

Ὁ Συνάδων.	Synadensium.
Ὁ Κομιτίου.	Comitii.
Ὁ Δορυλλαίου.	Doryllæi.
Ὁ Νακολίας ι.	Nacoliæ.
Ὁ τοῦ Δοκιμίου.	Docimii.
Ὁ τοῦ Μηδαίου.	Medæi.
Ὁ τοῦ Ἰψίου.	Ipsi.

A Ὁ Προμίσσου.	Promissi.
Ὁ Μήρου.	Meri.
Ὁ Σεβίνδου.	Sehindi.
[376] Ὁ Πολυβότου.	Polyboti.
Ὁ Φυτίας.	Phytizæ.
Ὁ Ἱεραπόλεως.	Hierapolis.
Ὁ Εὐκαρπίας.	Eucarpizæ.
Ὁ Λυσιάδου.	Lysiadis.
Ὁ Αὐγουστόλεως ς.	Augustopolis.
Ὁ Βίζου τ.	Bizi.
Ὁ Ὀτρου.	Otri.
Ὁ Λυκαονίας.	Lycaoniæ.
Ὁ Στεκνονίου.	Stecnonii (23).
Ὁ Κηναβορίου.	Cenaborii.
Ὁ Κόνις, ἦτοι Δημητρίου- πόλεως.	Conis, seu Demetriope- lis.
Ὁ Σκυρδαπίας.	Seyrdapiæ.
Ὁ Νικοπόλης.	Nicopolis.
Ὁ Αὐρόκλων.	Auroclorum.

B κγ'. *Ἐπαρχία Λυκαονίας.*23. *Provincia Lycæoniæ.*

Ὁ τοῦ Ἰκονίου.	Iconii.
Ὁ Λυστρών.	Lystorum.
Ὁ Οὐσανδών ς.	Usandarum.
Ὁ τοῦ Ἀμβλάδων.	Ambladorum.
Ὁ Οὐμανάδων γ.	Umanadorum.
Ὁ Μησθίων.	Mesthiorum.
Ὁ Λαράνδων.	Larandorum.
Ὁ Βερέτης.	Beretæ.
Ὁ Δέρβης.	Derbæ.
Ὁ Ὑδῆς.	Hydæ.
Ὁ Σαδάτρων.	Sabatrorum.
Ὁ Κάννου.	Canni.
Ὁ Βερινουπόλεως, ἦτοι Ψιδίων.	Berinopolis, sive Psibilo- rum.
Ὁ Γαλμανών ζ.	Galmanarum.
Ὁ Ἰλίστρων α.	Ilestrorum.
Ὁ Πέρτων.	Pertorum.

κδ'. *Ἐπαρχία Πισιδίας.*24. *Provincia Pisidiæ.*

Ὁ τοῦ Φιλομηλίου.	Philomeli.
Ὁ Ἀγαλασσοῦ β.	Agalassi.
Ὁ Σωζουπόλεως.	Sozopolis.
Ὁ Ἀτενδῆς.	Atenæ.
Ὁ Ἀπαμίας τῆς Κιβότου.	Apamiæ Ciboti.
Ὁ Τυραίων.	Tyraiorum.
Ὁ Βάρεως.	Baris.
Ὁ Ἀδριανουπόλεως.	Adrianopolis.
Ὁ Ἀναπόλης.	Anapolis.
Ὁ Λαοδικείας τῆς κα- καυμένης.	Laodiceæ combustæ.
Ὁ Σελευκείας τῆς σιδη- ρᾶς.	Seleuciæ ferrea.
Ὁ Ἀδάδων.	Adadorum.
Ὁ Ζαρζήλων.	Zarzorum.
[377] Ὁ Τιμβριάδων.	Timbriadorum.
Ὁ Τομάνδου.	Tomandi.
Ὁ Ἰουστινιανουπόλεως.	Justinianopolis.
Ὁ Μητροπόλεως.	Metropolis.
Ὁ Πάππων.	Papporum.
Ὁ Παρλαοῦ.	Parlai.
Ὁ τοῦ Βινδαίου.	Bindæi.

κε'. *Ἐπαρχία Παμφυλίας.*25. *Provincia Pamphyliz.*

Ὁ Πέργης, ἦτοι Συλαίου.	Perges, seu Sylæi.
-------------------------	--------------------

VARIÆ LECTIONES.

κ. Ἡρακλείας σαλβάκης *unico vocabulo*. λ. Ἡρακλείας Λακύνων *aut potius* Λάτρων *uno vocabulo*. μ. Ἀ-
μύων *alias*. ν. Μετάδων. ο. Καππατιανῆς. ρ. Ὁ Ἀγκύρας ὁ Συναίου. σ. Ἀπίας *vel* Ἀπέρας. τ. Τι-
μένου θηρών. υ. Συδαίου *alibi* Πτολ. Σελίου. ι. Νακολίας. κ. Αὐγουστουπόλεως. λ. Βρύζου. μ. Πιν-
σαδών. ν. Ουνομάδων. ξ. *alibi* Γαλδάνων. α. *alibi* Ἰλίστρων *et* Ἰλίστρων. β. Σαγαλάσσο.

NOTÆ.

(22) Lami.

(23) Stectorii

Aitaliæ.
Magydi.
Eudociadis.
Telmissi.
Isindi.
Maximianopolis.
Laginorum.
Palæopolis.
Cremnarum.
Corydalli.
Pellinissi.
Cætanaurorum (24).
Ariassi.
Puglarum.
Adrianæ.
Sandidorum.
Barbes.
Syllæi.
Perbænorum.

κς'. Ἐπαρχία Καππαδοκίας.

26. *Provincia Cappadocia.*

Musissi (25).
Nazianzi.
Coloniæ.
Parnassi.
Doarorum.

Ὁ Μουσίσσου.
Ὁ Ναζιανζοῦ.
Ὁ Κολωνίας.
Ὁ Παρνάσσου.
Ὁ Δωάρων.

κζ'. Ἐπαρχία Λαζικῆς.

27. *Provincia Lazica.*

Phasidis.
Rhodopolis.
Sajaenorum.
Petrarum.
Ziganeus.

Ὁ Φάσιδος.
Ὁ Ῥοδουπόλεως.
Ὁ τῆς Σαϊαήνων ε.
Ὁ Πέτρων.
Ὁ τῆς Ζιγανέω.

κη'. Ἐπαρχία Θράκης.

28. *Provincia Thraciæ.*

Philippopolis.
Dioceletianopolis.
Sebastopolis.
Diospolis.

Ὁ Φιλιππουπόλεως.
[378] Ὁ Διοκλητιανου-
πόλεως.
Ὁ Σεβαστουπόλεως.
Ὁ Διοσπόλεως.

κθ'. Ἐπαρχία Ῥοδόπης.

29. *Provincia Rhodopes.*

Trajanopolis.

Ὁ Τρϊανουπόλεως.

A Peri (26).

Anastasiopolis.

λ'. Ἐπαρχία ῤήσων Κυκλάδων.

30. *Provincia Insularum Cycladum.*

Rhodi.

Sami.

Chil.

Col.

Naxiæ.

Theræ.

Pari.

Leri.

Andri.

Tini.

Meliti.

Pisenæ.

Ὁ τοῦ Πήρου.

Ὁ Ἀναστασιουπόλεως.

Ὁ Ῥόδου.

Ὁ Σάμου.

Ὁ Χίου.

Ὁ Κόδου.

Ὁ Ναξίας.

Ὁ Θήρας.

Ὁ Πάρου.

Ὁ Λέρου δ.

Ὁ Ἀνδρου.

Ὁ Τίνου ε.

Ὁ Μήλιτος ι.

Ὁ Πισήνης.

λα'. Ἐπαρχία Αἰμιμόντου.

31. *Provincia Æmimonti.*

Adrianopolis.

Mesembriæ.

Sozopolis.

Plutinopolis.

Troidarum.

Anastasiopolis.

Ὁ Ἀδριανουπόλεως.

Ὁ Μεσημβρίας.

Ὁ Σωζουπόλεως.

Ὁ Πλουτινουπόλεως.

Ὁ Τροϊδῶν ε.

Ὁ Ἀναστασιουπόλεως.

λβ'.

32 (27).

Marcianopolis.

Rhodostoli.

Tramariscorum.

Noborum.

Zecedeporum.

Scariæ.

Μαρκιανουπόλεως.

Ὁ Ῥοδοστόλου.

Ὁ Τραμαρίσκων.

Ὁ Νόβων.

Ὁ Ζεκεδέπων.

Ὁ Σκαρίας.

C

λγ'. Ἐπαρχία Φρυγίας Καπατιάρης.

33. *Provincia Phrygiæ Capatianæ (28).*

Hierapolis.

Metellopolis.

Dionysopolis.

Ottudorum.

Mosynorum.

Ὁ Ἱεραπόλης.

Ὁ Μετελλουπόλεως.

Ὁ Διονυσουπόλεως.

Ὁ Οὐδῶν β.

Ὁ Μοσύνων.

VARIAE LECTIONES.

ε in altera Notitia Ἀβησηνῶν. δ Ἀέθρου. ε Τήνου. ι Μήλου. ε Τζοϊδῶν alibi. β Ὁ Ἀτροῦδων.

NOTÆ.

(24) Adicetanauri.

(25) Mocissi.

(26) Forte Topiris.

(27) Deest hic nomen provinciæ.

(28) Pacatlanæ.

[379.] Η ΓΕΓΟΝΥΙΑ ΔΙΑΤΥΠΩΣΙΣ ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΛΕΟΝΤΟΣ ΤΟΥ ΣΥΦΟΥ, ΟΠΩΣ ΕΧΟΥΣΙ ΤΑΞΕΩΣ ΟΙ ΘΡΟΝΟΙ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ ΤΩΝ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΩΝ Τῇ ΠΑΤΡΙΑΡΧῇ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ.

ORDO DISPOSITUS PER IMPERATOREM LEONEM SAPIENTEM, QUEM LOCUM ET SERIEM HABEANT THRONI ECCLESiarUM PATRIARCHÆ CONSTANTINO-POLITANO SUBJECTARUM.

Αἱ Μητροπόλεις.

Metropoles.

1. Cæsarea.

2. Ephesus.

3. Hieraclæa.

α'. Ἡ Καισάρεια.

β'. Ἡ Ἐφεσός.

γ'. Ἡ Ἡράκλεια.

4. Ancyra.

5. Cyzicus.

6. Sardes.

7. Nicomedia.

8. Nicæa.

9. Chalcedon.

δ'. Ἡ Ἀγκυρα.

ε'. Ἡ Κύζικος.

ς'. Αἱ Σάρδεις.

ζ'. Ἡ Νικομήδεια.

η'. Ἡ Νίκαια.

θ'. Ἡ Χαλκηδών.

ι'. 'H Σίδη.
 ιγ'. 'H Σεβάστεια.
 ιβ'. 'H Ἀμάσεια.
 ιγ'. 'H Μελιτινή.
 ιδ'. Τὰ Τύανα.
 ιε'. 'H Γάγγρα.
 ις'. 'H Θεσσαλονίκη.
 ιζ'. 'H Κλαυδιούπολις.
 ιη'. 'H Νεοκαισάρεια.
 ιθ'. 'H Πισυνός.
 κ'. Τὰ Μύρα.
 κα'. 'H Καρία.
 κβ'. 'H Λαοδικεία.
 κγ'. Τὰ Σύναδα.
 κδ'. Τὸ Ἰκόνιον.
 κε'. 'H Ἀντιόχεια.
 κς'. Τὸ Σύλαιον.
 κζ'. 'H Κόρινθος.
 κη'. Αἱ Ἀθῆναι.
 κθ'. 'H Μοκισός¹.
 λ'. 'H Σελεύχεια.
 λα'. 'H Καλαβρία.
 λβ'. Αἱ Πάτραι.
 λγ'. 'H Τραπεζοῦς.
 λδ'. 'H Λάρισσα.
 λε'. 'H Ναυπακτος.
 λς'. 'H Φιλίππουπολις.
 λζ'. 'H Τραϊανούπολις.
 λη'. 'H Ρόδος.
 [380] λθ'. 'H Φιλίππου¹.
 μ'. 'H Ἀδριανόπολις.
 μα'. 'H Ἱεράπολις.
 μβ'. Τὸ Δυρράχιον.
 μγ'. 'H Σμύρνη^κ.
 μδ'. 'H Κατάνη.
 με'. Τὸ Ἀμόριον.
 μς'. 'H Κάμαχος.
 μζ'. Τὸ Κοτύσιον.
 μη'. 'H ἁγία Σεβηριανή¹.
 μθ'. 'H Μιτυληνή.
 ν'. Αἱ Νέαι Πάτραι.
 να'. Τὰ Εὐχάιτα.
 νβ'. 'H Ἀμαστρίς.
 νγ'. Αἱ Χῶναι.
 νδ'. 'H Ὑδρύς.
 νε'. 'H Κελεσηνή^μ.
 νς'. 'H Κολώνεια.
 νζ'. Αἱ Θῆβαι.
 νη'. Αἱ Σίβραι.
 νθ'. 'H Πομπηιοῦπολις.
 ξ'. 'H Ῥωσία.
 ξα'. 'H Ἀλατία^ν.
 ξβ'. 'H Αἶνος.
 ξγ'. 'H Τιθεριούπολις.
 ξδ'. 'H Εὐχανία^ο.
 ξε'. 'H Κερασός.
 ξς'. 'H Νακώλεια.

10. Side.
 11. Sebastea.
 326 12. Amasca.
 13. Melitene.
 14. Tyana.
 15. Gangra.
 16. Thessalonica.
 17. Claudionopolis.
 18. Neocæsarea.
 19. Pisynus.
 20. Myra.
 21. Caria.
 22. Laodicea.
 23. Synada.
 24. Iconium.
 25. Antiochia.
 26. Sylæum.
 27. Corinthus.
 28. Athenæ.
 29. Mosisus.
 30. Seleucia.
 31. Calabria.
 32. Patræ.
 33. Trapezus.
 34. Larissa.
 35. Naupactus.
 36. Philippopolis.
 37. Trajanopolis.
 38. Rhodus.
 39. Philippi.
 40. Adrianopolis.
 41. Hierapolis.
 42. Dyrrbachium.
 43. Smyrna.
 44. Catana.
 45. Amorium.
 46. Camachus.
 47. Cotyæum.
 48. Sancta Severiana.
 49. Mitylene.
 50. Novæ Patræ.
 51. Euchaia.
 52. Amastris.
 53. Chonæ.
 54. Hydrus.
 55. Celestina.
 56. Colonia.
 57. Thebæ.
 58. Serræ.
 59. Pompeiopolis.
 60. Rosia (29).
 61. Alasia.
 62. Ænus.
 63. Fibiopolis.
 64. Euchania.
 65. Cerasus.
 66. Nacolia.

Α ξζ'. 'H Γερμανία.
 ξη'. Τὰ Μάδυτα.
 ξθ'. 'H Ἀπάμεια.
 ο'. Τὸ Βασίλειον.
 οα'. 'H Δρίστρα^ρ.
 οβ'. 'H Ναζιανζός.
 ογ'. Τὰ Κέρκυρα.
 οδ'. 'H Ἀβυδος.
 οε'. 'H Μήθυμνα.
 ος'. 'H Χριστιανούπολις.
 οζ'. Τὸ Ῥούσιον.
 οη'. 'H Λακεδαιμόνία.
 οθ'. 'H Ναξία.
 π'. 'H Ἀτάλεια^ρ.

67. Germania.
 68. Madyta.
 69. Apamea.
 70. Basileum.
 71. Dristra.
 72. Nazianzus.
 73. Cereyra.
 74. Abydus.
 75. Methymna.
 76. Christianopolis.
 77. Rhusium.
 78. Lacedæmonia.
 79. Naxia.
 80. Atalia.

Αἱ ἀρχιεπισκοπαί.
 Archiepiscopatus.

α'. 'H Βιζύη.
 β'. 'H Λεοντόπολις.
 γ'. 'H Μαρόνεια.
 δ'. Τὰ Γέρμια^ρ.
 ε'. 'H Ἀρχαδιούπολις.
 ς'. Τὸ Πάρειον.
 ζ'. 'H Μίλητος.
 η'. 'H Πρωκόννητος.
 θ'. 'H Σηλυμβρία.
 ι'. 'H Κίος.
 ια'. 'H Ἀπρος.
 ιβ'. Τὰ Κύψελλα.
 ιγ'. 'H Νίκη.
 ιδ'. 'H Νεάπολις.
 ιε'. 'H Σέλγη.
 ις'. 'H Χερσών.
 ιζ'. 'H Μεσσηνή.
 ιη'. 'H Γαρέλα^ρ.
 ιθ'. Βρύσις.
 κ'. 'H Δέρκος.
 κα'. 'H Καραβυζύη.
 κβ'. 'H Αἴμνος.
 κγ'. 'H Λευκάς.
 κδ'. 'H Μίσθεια.
 κε'. Αἱ Κούδραι.
 κς'. 'H Σωτηριούπολις¹.
 κζ'. 'H Πηδαχθών.
 κη'. 'H Γέρμη.
 κθ'. 'H Βόσπορος.
 λ'. 'H Κότραδις.
 λα'. 'H Ἐρωίνη.
 λβ'. 'H Κάρπαθος.
 λγ'. 'H Μεσημβρία.
 λδ'. 'H Γοτθία.
 λε'. 'H Σουγδία^μ.
 λς'. Αἱ Φούλλοι^ν.
 λζ'. 'H Αἴγινα.
 λη'. Τὰ Φάρσαλα.
 λθ'. Τὰ Μέτραχα.

1. Bizya.
 2. Leontopolis.
 3. Maronea.
 4. Germia.
 5. Arcadiopolis.
 6. Parium.
 7. Miletus.
 8. Proconnesus.
 9. Selymbria.
 10. Cius.
 11. Apros.
 12. Cypsella.
 13. Nica.
 14. Neapolis.
 15. Selga.
 16. Cherson.
 17. Mesene.
 18. Garela.
 19. Brysis.
 20. Dercus.
 21. Carabyzje.
 22. Lemnus.
 23. Leucas.
 24. Misthea.
 25. Cudræ.
 26. Soteriopolis.
 27. Pedachthon.
 28. Germe.
 29. Bosphorus.
 30. Cotradis.
 31. Eroine.
 32. Carpathus.
 33. Mesembria.
 34. Gotthia.
 35. Sugdia.
 36. Phulli.
 37. Ægina.
 38. Pharsala.
 39. Metracha.

VARIÆ LECTIONES.

¹ Μωκισός. ^ι Φιλίππου. ^κ Σμύρνα. ¹ Legunt alia Σεβηρίνη. ^μ Κελτζήνη. ^ν Ἀλανία. ^ρ Ἀχαία.
^ρ Δρύστρα. ^σ Addunt πα'. ἡ Μίλητος. πβ'. ἡ Σηληβρία. πγ'. ἡ Ἀπρος. ^τ Γέρμα. ^υ Γαρέλλα. ^ι Σταυ-
 ρόπολις. ^μ Σουγδαία. ^ν Φούλλαι.

NOTÆ.

(29) Russia.

ΤΑΣΙΣ ΠΡΟΚΑΘΕΔΡΙΑΣ ΤΩΝ ΥΠΟ ΤΟΝ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΟΝ ΘΡΟΝΟΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟ-
ΛΕΩΣ ΤΕΛΟΥΝΤΩΝ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΥΠ' ΑΥΤΟΥΣ ΕΠΙΣΚΟΠΩΝ.

ORDO PRÆSIDENTIÆ METROPOLITARUM APOSTOLICO CONSTANTINOPLEOS
THRONO SUBJECTORUM, ET EPISCOPORUM HIS INFERIORUM (30).

Θρόνος πρῶτος.
Τῷ Καισαρίας Καππαδοκίας.
Thronus primus (31).

Cæsareæ Cappadociæ subijcitur.

1. Nyssæ episcopus.	α'. 'Ο Νύσσης.
2. Camulianorum.	β'. 'Ο Καμουλιανῶν.
3. Regiarum Thermani.	γ'. 'Ο Βασιλικῶν θρόνων x.
4. Cissi.	δ'. 'Ο Κισσιῶν γ.
5. Evoissorum.	ε'. 'Ο Εβωισσῶν z.
6. Seriadis.	ς'. 'Ο Σεριάδος.
7. Arathixæ.	ζ'. 'Ο Ἀραθίας.
8. Aetoliorum.	η'. 'Ο τῶν Αἰτωλίων.

Θρόνος δευτέρος.
Τῷ Ἐφέσου Ἀσίας.
Thronus secundus.

Ephesi Asiæ.

1. Hypætorum.	α'. 'Ο Ὑπαίων α.
2. Trallianorum.	β'. 'Ο Τραλλείων β.
3. Magnesix ad Mæandrum.	γ'. 'Ο Μαγνησίας πρὸς Μαίανδρον.
4. Elææ.	δ'. 'Ο Ἐλαίας.
5. Atramyti.	ε'. 'Ο Ἀτραμυτίου.
6. Assi.	ς'. 'Ο Ἀσσοῦ.
7. Gargarorum.	ζ'. 'Ο Γαργάρων.
8. Mastaurorum.	η'. 'Ο Μασταύρων.
9. Caloes.	θ'. 'Ο Καλόης.
10. Ibyriullorum.	ι'. 'Ο Ἰβυριούλλων c.
11. Pitamnes.	ια'. 'Ο Πιτάμνης d.
12. Myrines.	ιβ'. 'Ο Μυρίνης.
13. Aureliopolis.	γ'. 'Ο Αὐρηλιουπόλεως.
14. Nyssæ.	ιδ'. 'Ο Νύσσης e.
15. Maschiacomes.	ιε'. 'Ο Μασχακώμης.
16. Metropolis.	ισ'. 'Ο Μητροπόλεως.
17. Beretorum.	ις'. 'Ο Βερέτων.
18. Aninatorum.	ιη'. 'Ο Ἀνινάτων.
19. Pergami.	ιθ'. 'Ο Περγάμων.
20. Aneorum.	κ'. 'Ο Ἀνέων.
21. Pryines.	κα'. 'Ο Πρυίνης f.
22. Arcadiopolis.	κβ'. 'Ο Ἀρκαδιουπόλεως.
23. Novæ aulæ.	κγ'. 'Ο Νέας αὐλῆς.
24. Jovis fani.	κδ'. 'Ο Διὸς ἱεροῦ.
25. Augazorum.	κε'. 'Ο Αὐγάζων.
26. Siorum.	κς'. 'Ο Σίων.
27. Colophonis.	κζ'. 'Ο Κολοφώνος.
28. Elesbedi.	κη'. 'Ο Ἐλεσβέδου g.
29. Tei.	κθ'. 'Ο Τέου.
30. Erythræ.	λ'. 'Ο Ἐρυθρᾶς.
31. Atandri.	λα'. 'Ο Ἀτάνδρου h.

A 32. Theodosiopolis.	λβ'. 'Ο Θεοδοσιουπόλεως i.
33. Thyrazorum.	λγ'. 'Ο Θυραίων j.
34. Chlyarorum.	λδ'. 'Ο Χλιαρῶν.

Θρόνος τρίτος.

Τῷ Ἡρακλίας Θράκης, καὶ Μακεδονίας.
Thronus tertius.

Heracleæ Thraciæ, et Macedoniæ.

1. Theodoropolis.	α'. 'Ο Θεοδορουπόλεως.
2. Rhædesti.	β'. 'Ο Ραιδεστού.
3. Panii.	[383] γ'. 'Ο Πανίου.
4. Hexamilii.	δ'. 'Ο Ἑξαμιλλίου k.
5. Calliopolis.	ε'. 'Ο Καλλιουπόλεως.
6. Peristasis.	ς'. 'Ο Περιστάσεως.
7. Cariopolis.	ζ'. 'Ο Καριουπόλεως.
8. Chalcidos.	η'. 'Ο Χολκίδος l.
9. Bonii.	θ'. 'Ο Βονίου m.
10. Madytorum.	ι'. 'Ο Μαδύτων n.
11. Pamphyli.	ια'. 'Ο Παμφύλου.
B 12. Mediæ.	ιβ'. 'Ο Μηδείας o.
13. Iizici.	ιγ'. 'Ο Λιζικού.
14. Sergentiæ.	ιδ'. 'Ο Σεργέντζης.
15. Metrorum.	ιε'. 'Ο Μέτρων.
16. Tzuruloes.	ισ'. 'Ο Τζουρουλλόης p.
17. Athyrorum.	ις'. 'Ο Ἀθύρων.

Θρόνος τέταρτος.

Τῷ Ἀγκύρας Γαλατίας.

Thronus quartus.

Ancyre Galatiæ.

1. Attabiæ.	α'. 'Ο Ἀταβίας.
2. Heliopolis.	β'. 'Ο Ἡλιουπόλεως.
3. Aspones.	γ'. 'Ο Ἀσπόνης q.
4. Berini, sive Stauro-	δ'. 'Ο Βηρίνου, ἢ Σταυ-
polis.	ροπόλεως r.
5. Mizi.	ε'. 'Ο Μίζου s.
6. Cinæ.	ς'. 'Ο Κίνης.
C 7. Anastasiopolis.	ζ'. 'Ο Ἀναστασιουπό-
	λεως t.
8. Calumenes.	η'. 'Ο Καλουμένης.

Θρόνος πέμπτος.

Τῷ Κυζίκου Ἑλλησπόντου.

Thronus quintus.

Cyzici Hellesponti.

1. Germiæ.	α'. 'Ο Γέρμης.
2. Ocæ.	β'. 'Ο Ὀκῆς.
3. Pæmanini.	γ'. 'Ο Ποιμανίου u.
4. Baris.	δ'. 'Ο Βάρεως.
5. Daphnusiæ.	ε'. 'Ο Δαφνουσίας.

VARIÆ LECTIONES.

* R. Θερμών. γ R. Κικισσοῦ. * R. Εὐάτσων. * IG. Ὑπαίπων ἐπιμήθη εἰς μητρόπολιν παρὰ τοῦ βασιλέως· Κυρίου Ἰσαακίου τοῦ Ἀγγέλου. β I. Τραλλείων. c R. Βυριούλλων. d Πιτάμνης. e I. τῆς ἑτέρας. f Πιρίνης. g Ἀεβέδου. h R. Ἀτάνδρου. i R. ἦτοι Πεπερίνης. j λγ'. 'Ο Κύμης. λδ'. 'Ο Παλαιουπόλεως. λς'. 'Ο Θυραίων. λς'. 'Ο Χλιαρῶν. * R. Ἑξαμιλλίου. i R. Χαλκίδος. m Δαονίου. I. Δαονείου. * R. Μαδύτου. * I. Ἐπιμήθη εἰς μητρόπολιν. p R. Τζουρουλλόης. q Ἀσπώνος. * R. Μηρινουπόλεως, ἦτοι Σταυροῦ. * R. Μείζου. t I. Ἐτέθησαν εἰς μητροπόλεις δ' Ἀσπώνης, καὶ ὁ Μηρινουπόλεως. u I. Ποιμανηροῦ.

NOTÆ.

(30) Variæ lectiones ex Regiis mss. ac edito Juris Græco-Romani pag. 90, petitæ.

(31) Decet in Regiis hic titulus, solus numerus α'

visitur in edito. Idem in seqq. ubi annotantur throni, observatur.

- ζ'. 'Ο Ἀδριανού ὁ Ἡρώων.
 η'. 'Ο Λαυφάκου.
 θ'. 'Ο Ἀδύδου.
 ι'. 'Ο Δαρδάνου.
 ια'. 'Ο Ἰλίου.
 ιβ'. 'Ο Τρωάδος.
 ιγ'. 'Ο Πιονίας.
 ιδ'. 'Ο Μελιτουπόλεως.

6. Adriani venatus.
 7. Lampsaci.
 8. Abydi.
 9. Dardani.
 10. Ilii.
 11. Troadis.
 12. Pioniae.
 13. Melitopolis.

[384] Θρόνος ἔκτος.

Τῷ Σαρδαίων Ἀυδίας.

Thronus sextus.

Sardium Lydiae.

- α'. 'Ο Φιλαδελφίας.
 β'. 'Ο Τριπόλεως.
 γ'. 'Ο Θυσιατρικῶν.
 δ'. 'Ο Σετιῶν.
 ε'. 'Ο Αὐρηλιουπόλεως.
 ς'. 'Ο Γόρδου.
 ζ'. 'Ο Τράλλων.
 η'. 'Ο Σάλλων.
 θ'. 'Ο Σιλάνθου.
 ι'. 'Ο Μαϊονίας.
 ια'. 'Ο Ἀπολλωνίου.
 ιβ'. 'Ο Ὑρκανίδος.
 ιγ'. 'Ο Μουστίνης.
 ιδ'. 'Ο Ἀκαράσσου.
 ιε'. 'Ο Ἀπολλωνιάδος.
 ις'. 'Ο Τάλιας.
 ιζ'. 'Ο Βαῆς.
 ιη'. 'Ο Βλάδεων.
 ιθ'. 'Ο Μεσοτυμίου.
 ια'. 'Ο Ἱεροκαίσαρως.
 ιβ'. 'Ο Δαλδαίων.
 ιγ'. 'Ο Στρατονικείας.
 ιδ'. 'Ο Κεράσεων.
 ιε'. 'Ο Σατάλων.
 ις'. 'Ο Γαβάλων.
 ιζ'. 'Ο Ἑρμοκαπλίας.

1. Philadelphiae.
 2. Tripolis.
 3. Thyatirae.
 4. Seturum.
 5. Aureliopolis.
 6. Gordi.
 7. Trallorum.
 8. Sallorum.
 9. Silanthi.
 10. Mæoniæ.
 11. Apollinis fani.
 12. Hyrcanidis.
 13. Mustinæ.
 14. Acarassi.
 15. Apolloniadis.
 16. Taliæ.
 17. Baes.
 18. Blædeorum.
 19. Mesotymoli.
 20. Hierocæsareæ.
 21. Daldæorum.
 22. Stratoniciæ.
 23. Cerasæorum.
 24. Satalorum.
 25. Gabalorum.
 26. Hermocapliæ.

Θρόνος ἑβδομος.

Τῷ Νικομηδείας Βιθυνίας.

Thronus septimus.

Nicomediæ Bithyniæ.

- α'. 'Ο Προύσης, ἡτοι
 Θεουπόλεως.
 β'. 'Ο Πραινέτου.
 γ'. 'Ο Ἑλενοπόλεως.
 δ'. 'Ο Βασιλινουπόλεως.
 ε'. 'Ο Δασκυλίου.
 ς'. 'Ο Ἀπολλωνιάδος.
 ζ'. 'Ο Νεοκαίσαρως.
 η'. 'Ο Ἀδρανός.
 θ'. 'Ο Καίσαρως.
 ι'. 'Ο Γάλλου, ἡτοι
 Λόφων.
 ια'. 'Ο Δαφνουσίας.
 ιβ'. 'Ο Ἀρίστης.

1. Prusæ, sive Theopolis.
 2. Præneti.
 3. Helenopolis.
 4. Basilinopolis.
 5. Dascylii.
 6. Apolloniadis.
 7. Neocæsareæ.
 8. Adranus.
 9. Cæsareæ.
 10. Galli, sive Lophorum.
 11. Daphnusiæ.
 12. Aristæ.

[385] Θρόνος ὄγδοος.

Τῷ Νικαίας Βιθυνίας.

Thronus octavus.

Nicææ Bithyniæ.

- α'. 'Ο Μοδρηνῆς, ἡτοι
 Μελίων.
 β'. 'Ο Κουκουσίου.
 γ'. 'Ο Ἀραβισίου.

1. Modrenæ, sive Melorum.
 2. Cucusi.
 3. Arabisi.

VARIE LECTIONES.

α' I. ἡτοι Ἀκυρόδους. β' R. ὁ Μελιτουπόλεως ἐπιμήθη εἰς ἀρχιεπισκοπὴν ἢ Ἀβύδος εἰς μητρόπολιν. γ' I. ὁ Φιλαδελφίας ἐπιμήθη εἰς μητρόπολιν. δ' R. ἡτοι Μαγίδου. ε' R. ἡτοι Περιχώρης. ζ' I. Τροαλλίων. η' R. Σάλων. θ' I. Σιλάνθου. ι' R. ἡτοι Ὀψικίου. ια' I. Ὀψικίου. ιβ' R. ἡτοι Ἀετοῦ. ιγ' I. ἡτοι Μύρωνος. ιδ' I. ἡτοι Ὑρτακώμεως. ιε' R. ἡτοι Ὀλιγάρων. ις' I. ὁ Διγάρων. ιζ' R. Ἀτταλείας. ιη' R. Βάγης. ιθ' I. ὁ Γαυδίας, ἡτοι Τρακουιέων. ια' R. Δαλδέων. ιβ' I. ἡτοι Ὑαλέων. ιγ' R. ἡτοι Καλάμου. ιδ' R. Δάλης. ιε' Ἀντὶ τοῦ, ὁ Κεράσεων γράσσεται Δάλης, καὶ ἀντὶ τοῦ, ὁ Σατάλων, γράσσεται ὁ Κεράσεων. ις' R. Μείλης. ιζ' I. Νουμερικῶν. ιη' R. Ἀσπένδου. ιθ' R. Σεμνέων. ια' I. Κοραλλίων. ιβ' R. Δαλιδάων. ιγ' R. Μανασίων. ιδ' R. Σατάλων. ιε' R. Μερίσσης. ις' R. Ἀμεινίου. ιζ' R. Πιμολίσσης.

- Α β'. 'Ο Αἰγινῆς.
 γ'. 'Ο Γορδοσέρβων.
 δ'. 'Ο Νουμερικού.
 ε'. 'Ο Ταίου.
 ς'. 'Ο Μαξιμιανῶν.

2. Lenoes.
 3. Gordoserborum.
 4. Numerici.
 5. Taii.
 6. Maximianarum.

Θρόνος ἑννατος.

Τῷ Χαλκηδόνος Βιθυνίας θρόνος ὑποκείμετος οὐκ ἔστι.

Thronus nonus.

Chalcedonis Bithyniæ metropolitæ nullus thronus est subiectus.

Θρόνος δέκατος.

Τῷ Σίδης Παμφυλίας.

Thronus decimus.

Sidæ Pamphyliae.

- α'. 'Ο Ἀσπίδου.
 β'. 'Ο Τένης.
 γ'. 'Ο Ἐταίνου.
 δ'. 'Ο Ῥύμνης.
 ε'. 'Ο Κάσσω.
 ς'. 'Ο Σεμναίου.
 ζ'. 'Ο Κοραλλίων.
 η'. 'Ο Κορακισίου.
 θ'. 'Ο Συνέδρων.
 ι'. 'Ο Μύλων, ἡτοι Ἰουστινιανουπόλεως.
 ια'. 'Ο Οὐμάνδων.
 ιβ'. 'Ο Δαλδασίου.
 ιγ'. 'Ο Ἰσθών.
 ιδ'. 'Ο Λύρβης.
 ιε'. 'Ο Κολυβρασίου.
 ις'. 'Ο Βαναύσων.

1. Aspidis.
 2. Tenes.
 3. Etæni.
 4. Rhyminæ.
 5. Cassorum.
 6. Semnæli.
 7. Coralliorum.
 8. Coracisæ.
 9. Synedrorum.
 10. Myli, sive Justinianopolis.
 11. Umendorum.
 12. Daldasi.
 13. Isorum.
 14. Lyrbæ.
 15. Colybrassi.
 16. Banausorum.

Θρόνος ἑνδεκάτος.

Τῷ Σεβαστίας Ἀρμενίας.

Thronus undecimus.

Sebastiæ Armeniæ.

- α'. 'Ο Σεβαστουπόλεως.
 β'. 'Ο Νικοπόλεως.
 γ'. 'Ο Σατάλων.
 δ'. 'Ο Κολωνίας.
 ε'. 'Ο Βηρίσης.

1. Sebastopolis.
 2. Nicopolis.
 3. Satalorum.
 4. Colonia.
 5. Berisses.

Θρόνος δωδέκατος.

[386] Τῷ Ἀμασειας Ἑλενοπόρτου.

Thronus duodecimus.

Amaseæ Helenoponti.

- α'. 'Ο Ἀμινίου.
 β'. 'Ο Σινώπης.
 γ'. 'Ο Ἰβόρων, ἡτοι Πιμολίας.
 δ'. 'Ο Ἀνδράπων.
 ε'. 'Ο Λαζίου, ἡτοι
 Λεοντοπόλεως.
 ς'. 'Ο Ζήλων.

1. Amini.
 2. Sinopes.
 3. Ibori, sive Pimoliæ.
 4. Andraporum.
 5. Lazichi, sive Leontopolis.
 6. Zelorum.

Θρόνος τρισκαίδεκατος.

Τῷ Μελιτινῆς δευτέρας Ἀρμενίας.

Thronus tertius decimus.

Melitinæ secundæ Armeniæ.

- α'. 'Ο Ἀρχης.
 β'. 'Ο Κουκουσίου.
 γ'. 'Ο Ἀραβισίου.

1. Arcæ.
 2. Cucusi.
 3. Arabisi.

4. Ariarathes.
5. Ceomanorum.

- δ'. 'Ο Ἀριαράθης.
ε'. 'Ο Κεομανῶν.

A

Θρόνος ἑννεακαιδέκατος.

Τῷ Πισσινούντος δευτέρας Γαλατίας.

Thronus decimus nonus.

Pisinuntis secundæ Galatiæ.

Θρόνος τεσσαρεσκαίδεκατος.

Τῷ Τυάνων δευτέρας Καππαδοκίας.

Thronus quartus decimus.

Tyanae secundæ Cappadociæ.

1. Cybistrorum. α'. 'Ο Κυβίστρων.
2. Faustiniopolis. β'. 'Ο Φαυστινουπόλεως.
3. Sasimorum. γ'. 'Ο Σασίμων.

Θρόνος πεντακαιδέκατος.

Τῷ Γαγγρῶν κ΄ πόσης Παφλαγονίας.

Thronus quintus decimus.

Gangræ totius Paphlagoniæ.

1. Œenopolis. α'. 'Ο Οίνουπόλεως.
2. Dadibriorum. β'. 'Ο Δαδιβρίων.
3. Sarorum. γ'. 'Ο Σαρῶν.

Θρόνος ἑκκαίδεκατος.

Τῷ Θεσσαλονίκης κ΄ πόσης Θεσσαλίας.

Thronus sextus decimus.

Thessaloniciæ totius Thessaliæ.

1. Citri. α'. 'Ο Κίτρους.
2. Drugubitorum. β'. 'Ο Δρουγουβιτίων.
3. Serbiæ. γ'. 'Ο Σερβίας.
4. Cassandriæ. δ'. 'Ο Κασσανδρίας.
5. Campaniæ, sive Castrii. ε'. 'Ο Καμπανίας, ἦτοι Καστρίου.
6. Petræ. ζ'. 'Ο Πέτρας.
7. Herculli, sive Ardamaris. ζ'. 'Ο Ἑρκουλλίων, ἦτοι Ἀδαμάρειος.
8. Hierissi, sive Sancti montis. η'. 'Ο Ἱερισσοῦ καὶ τοῦ ἁγίου ὄρους.
9. Leles et Rentinæ. θ'. 'Ο Λητῆς καὶ Ῥεντίνης.
10. Bardariotarum, sive Turcarum. [387] ι'. 'Ο Βαρδαριωτῶν, ἦτοι Τούρκων.

Θρόνος ἑπτακαιδέκατος.

Τῷ Κλαυδιόπολεως ἐν Ὀριάδι.

Thronus decimus septimus.

Claudiopolis Honoriadis.

1. Heracleæ Ponti. α'. 'Ο Ἡρακλείας Πόντου.
2. Prusiadis. β'. 'Ο Προυσιάδος.
3. Tii. γ'. 'Ο Τίου.
4. Cratiæ. δ'. 'Ο Κρατίας.
5. Adrianopolis. ε'. 'Ο Ἀδριανουπόλεως.

Θρόνος ὀκτωκαιδέκατος.

Τῷ Καισαρείας Πόντου Πολεμονιακοῦ.

Thronus decimus octavus.

Cæsariæ Ponti Polemoniæ.

1. Cerasuntis. α'. 'Ο Κερασούντος.
2. Polelelli. β'. 'Ο Πολελλέλλου.
3. Comanorum. γ'. 'Ο Κομανῶν.
4. Alyæ. δ'. 'Ο Ἀλύας.
5. Rizæi. ε'. 'Ο Ριζαίου.
6. Cocci. ζ'. 'Ο Κόκκου.
7. Eunici. ζ'. 'Ο Εὐνίκου.

C

Θρόνος εικοστός.

Τῷ Σταυρουπόλεως Καρίας.

Thronus vigesimus primus.

Stauropolis Carie.

1. Cyheræ. α'. 'Ο Κυβέρας.
2. Heracleæ Salbacæ. β'. 'Ο Ἡρακλείας Σαλβάκης.
3. Apolloniadis. γ'. 'Ο Ἀπολλωνιάδος.

VARIE LECTIONES.

• Ἀντὶ τοῦ Κυβίστρων γράφεται καὶ Κυβίστων, ἐτιμήθη εἰς ἀρχιεπισκοπὴν ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ ἀγίου-
τάτου καὶ οἰκουμένου πατριάρχου. α R. Γόγγρας. • I. τὸ πάσης deest. ι I. Ἰννουπόλεως. • I. Δα-
δύβρων. • I. Σαρῶν. ι τὸ πάσης deest in Reg. ι R. β'. ὁ Βαρβόλας. • R. Δουραγιτίας. I. Γρουαγιτίας.
ι R. Σερβίων. • R. Κασσανδρίας. • R. Πέτρου. • I. Ἑρκυλλίων. • R. Ἀρδαμάρειος. α R. ἦτοι.
• R. Ὀνωριάδος. • R. Κρατίας. • I. Νεοκαισαρείας. I. Τῷ Νεοκαισαρείας εἰσι καὶ αὐταί. • I. Ἀραδά-
σης. ὁ Μαρτυροπόλεως. ὁ Ὑψηλός. • R. Πολεμωνίου. • R. η'. ὁ Ἀραδάσης. θ'. ὁ Μαρτυροπόλεως. ι.
ὁ Ὑψηλός. • R. Γερμοκολωνέας. • R. τοῦ ἁγίου Ἀγαπητοῦ. • R. Ὀρχιστοῦ. α τὸ πάσης deest in
Reg. • R. Μασταύρου. • I. Ποδαλείας. • R. Ὀρχιστοῦ. • R. Ζηγνουπόλεως. ι. Ὀνούρων.
• R. Φελλοῦ. • R. Ἀντιφελίου. ι R. Φασηλίδος. ι I. Ῥοδιαπόλεως. • R. Παλιωτῶν. ι R. Εὐδοκιάδος.
• R. Κυβύρας. • R. Σαλβάκου.

- δ'. 'Ο Ἡρακλείας Λακύνων.
 ε'. 'Ο Τεβών.
 ς'. 'Ο Λάρβων.
 ζ'. 'Ο Ἀντιοχίας.
 η'. 'Ο Μαϊάνδρου.
 θ'. 'Ο Ταπάσσων.
 ι'. 'Ο Ἀρπάσσων.
 ια'. 'Ο Νεαπόλεως Ρ.
 ιβ'. 'Ο Ἀρθωσιάδος.
 ιγ'. 'Ο Ἀνατετάρτης.
 ιδ'. 'Ο Ἀλαβάνδων.
 ιε'. 'Ο Στρατονικείας.
 ις'. 'Ο Ἀλινδών.
 ιζ'. 'Ο Μυλάνσων α.
 ιη'. 'Ο Μήζου, ἥτοι Ἀμ-
 ζών.
 ιθ'. 'Ο Σίζων.
 κ'. 'Ο Ἰασσοῦ.
 κα'. 'Ο Βαρθυλίου.
 κβ'. 'Ο Ἀλικαρνασσοῦ.
 κγ'. 'Ο Λαρύμων.
 κδ'. 'Ο Κνύδου.
 κε'. 'Ο Μένδου.
 κς'. 'Ο τοῦ Ἱεροῦ.
 κζ'. 'Ο Κινδράκων.
 κη'. 'Ο Κεράμων.

Θρόνος εικοστὸς δεύτερος.

Τῷ Λαοδικείας Φρυγίας Καππατωρίας.

Thronus vigesimus secundus.

Laodiceæ Phrygiæ Pacatianæ.

- α'. 'Ο Τραπεζουπόλεως.
 β'. 'Ο Ἀκμωνείας.
 γ'. 'Ο Σεβαστείας.
 δ'. 'Ο Χαιροπότων.
 ε'. 'Ο Ἀπειας.
 ς'. 'Ο Πελτών.
 ζ'. 'Ο Ἀμενείας.
 η'. 'Ο Σουδλαίου.
 θ'. 'Ο Ποιμανουθύρων.
 ι'. 'Ο Τρανουπόλεως.
 ια'. 'Ο Ἀττανωσοῦ.
 ιβ'. 'Ο Λούνδων.
 ιγ'. 'Ο Κιδισσοῦ.
 ιδ'. 'Ο Ὀράκων.
 ιε'. 'Ο Ὀρίνων.
 ις'. 'Ο Ἐλάζης.
 ιζ'. 'Ο Συναυσοῦ.
 ιη'. 'Ο Θαμψιπόλεως.
 ιθ'. 'Ο Διοκλείας.
 ια'. 'Ο Ἀριστείας.
 ιβ'. 'Ο Οἰκονόμου, ἥτοι
 Ἰουστινιανουπόλεως.

Θρόνος εικοστὸς τρίτος.

Τῷ Συνάδων Φρυγίας Σαλυνταρίας.

Thronus vigesimus tertius.

Synadonum Phrygiæ Salutaris.

- α'. 'Ο Δορυλαίου.
 β'. 'Ο Μιδείου.
 γ'. 'Ο Ὑψοῦ.
 δ'. 'Ο Ἀκροκονοῦ.
 ε'. 'Ο Προμησοῦ.
 ς'. 'Ο Μηροῦ.
 ζ'. 'Ο Σινδινδοῦ.

1. Dorylæi.
 2. Midei.
 3. Hypsi.
 4. Acroconi.
 5. Promesi.
 6. Meri.
 7. Sinbindi.

- η'. 'Ο Φυτείας.
 θ'. 'Ο Ἱεραπόλεως.
 ι'. 'Ο Ἀμαρπίας.
 ια'. 'Ο Λυσιάδος.
 ιβ'. 'Ο Αὐγουστοπόλεως.
 ιγ'. 'Ο Βρυζοῦ.
 ιδ'. 'Ο Ἴτροῦ.
 ιε'. 'Ο Λυκαόνος.
 ις'. 'Ο Στυκτωρίου.
 ιζ'. 'Ο Γορδορινίας.
 ιη'. 'Ο Καβαρκίου.
 ιθ'. 'Ο Δαφνυσίου.
 κ'. 'Ο Κλήρων.

8. Phytia.
 9. Hierapolis.
 10. Hamarpiæ.
 11. Lysiadis.
 12. Augustopolis.
 13. Bryzi.
 14. Itri.
 15. Lycaonis.
 16. Styctorii.
 17. Gordoriniæ.
 18. Cabarcii.
 19. Daphnusiourum.
 20. Clerorum.

Θρόνος εικοστὸς τέταρτος.

Τῷ Ἰκονίου Λυκαονίας.

Thronus vigesimus quartus.

Iconii Lycaoniæ.

- Β α'. 'Ο Λύστρων.
 β'. 'Ο Βασάδων.
 γ'. 'Ο Ἀμβλάδων.
 δ'. 'Ο Μανάδων.
 ε'. 'Ο Ψυθῆλων.
 ς'. 'Ο Συνατρώων.
 ζ'. 'Ο Κάνης.
 η'. 'Ο Εὐδοκιάδος.
 θ'. 'Ο Πύργων.
 ι'. 'Ο Λαράνδων.
 ια'. 'Ο Ἰλίστρων.
 ιβ'. 'Ο Πασσάλων.
 ιγ'. 'Ο Τιβασσάδων.
 ιδ'. 'Ο Βαρτάτων.
 ιε'. 'Ο Πέρτων.

1. Lystroium.
 2. Basadonum.
 3. Ambladonum.
 4. Manadonum.
 5. Psybelorum.
 6. Synatrorum.
 7. Canæ.
 8. Eudociadis.
 9. Pyrgorum.
 10. Laranadonum.
 11. Ilistrorum.
 12. Passalorum.
 13. Tibassadum.
 14. Bartatorum.
 15. Pertorum.

Θρόνος εικοστὸς πέμπτος.

Τῷ Ἀντιοχίας Πισιδίας.

Thronus vigesimus quintus.

Antiochiæ Pisidiæ.

- α'. 'Ο Γαλασοῦ.
 β'. 'Ο Σωζοπόλεως.
 γ'. 'Ο Ἀπαμείας.
 δ'. 'Ο Τυραίου.
 ε'. 'Ο Βάρεως.
 ς'. 'Ο Ἀδρανουπόλεως.
 ζ'. 'Ο Αἰμένων.
 η'. 'Ο Λαοδικείας.
 θ'. 'Ο Σελευκείας.
 ι'. 'Ο Δάγων.
 ια'. 'Ο Ζαρζήλων.
 ιβ'. 'Ο Τιμωμαριάδος.
 ιγ'. 'Ο Τυμάνδου.
 ιδ'. 'Ο Κονώνης.
 ιε'. 'Ο Μαλοῦ.
 ις'. 'Ο Σιντριανοῦ.
 [391] ιζ'. 'Ο Τιτυασοῦ.
 ιη'. 'Ο Μητροπόλεως.
 ιθ'. 'Ο Πάππων.
 κ'. 'Ο Παραλαοῦ.
 κα'. 'Ο τοῦ Βινδαίου.

1. Galasi.
 2. Sozopolis.
 3. Apameæ.
 4. Tyraei.
 5. Baris.
 6. Adranopolis.
 7. Portuum.
 8. Laodiceæ.
 9. Seleuciæ.
 10. Dagorum.
 11. Zarzelorum.
 12. Timomariadis.
 13. Tymandi.
 14. Coconæ.
 15. Mali.
 16. Sintriadi.
 17. Tityasi.
 18. Metropolis.
 19. Papporum.
 20. Paralai.
 21. Bindæi.

Θρόνος εικοστὸς ἕκτος.

Τῷ Συλαιοῦ, ἥτοι τῷ Πέργης τῆς δευτέρας Παμφυλλίας.

Thronus vigesimus sextus.

Sylæi, sive Perges secundæ Pamphyliæ.

α'. 'Ο Ἀτταλίας.

1. Attalia.

VARIE LECTIONES.

• R. Μαϊάνδρου. • R. Ὀρθωσιάδος. • R. Μυλάνσων. • I. Ἰασσοῦ. • I. Ἀλικαρνασσοῦ. • I. Κνί-
 δου, ἥτοι Σταδίας. • R. Κινδράκων. • I. Εὐμενείας. • I. Ἀττανωσοῦ. • R. Συναυσοῦ. • I. Συναυσοῦ. • I.
 Θαμψιουπόλεως. • R. Μηδαίου. • B. Κροκουσοῦ. • R. Σινδινδοῦ. • I. Εὐκαρπίας. • R. Στεκτορίου.
 • R. Δαφνουδίου. • R. Ψυθῆλων. • R. Πισιδίας. • I. Γαλασσοῦ. • I. Σαγαλλασσοῦ. • I. Ἀδριανου-
 πόλεως. • R. Ἀζών. • I. Σιντριανοῦ. • R. Τιτυασοῦ. • R. Πέργης. • R. Ἀτταλείας ἢ Ἀττάλεια
 γέγονε μητρόπολις ἐν ἔτει ς'. φ'. λ'. β'. ἐπὶ Εὐστραθίου τοῦ ἀγιοτάτου πατριάρχου παρὰ τοῦ βασιλέως
 κυροῦ Ἀλεξίου.

2. Mandi.
3. Eudociadis.
4. Telminsi.
5. Isindi.
6. Maximianopolis.

- β'. 'Ο Μανδοῦ.
- γ'. 'Ο Εὐδοκιάδος.
- δ'. 'Ο Τελμινσοῦ.
- ε'. 'Ο Ἰσινδοῦ.
- ς'. 'Ο Μαξιμιανουπό-
λεως Ρ.

7. Crymnorum.
8. Corydalorum.
9. Ariasi.
10. Pelteseni.
11. Adicetanauri.
12. Puglorum.
13. Adriane.
14. Sandidi.
15. Barhe.
16. Perbanorum.

- ζ'. 'Ο Κρυμνῶν α.
- η'. 'Ο Κορυδάλων ς.
- θ'. 'Ο Ἀρειασσοῦ *
- ι'. 'Ο Πελτηνήσου.
- ια'. 'Ο Ἀδικητανάουρων.
- ιβ'. 'Ο Πουγλῶν.
- ιγ'. 'Ο Ἀδριανῆς.
- ιδ'. 'Ο Σανδίδου ι.
- ιε'. 'Ο Βάρδης.
- ισ'. 'Ο Περβαίνων υ.

Θρόνος εικοστός ἑβδομος.

Τῷ Κορίνθου Πελοποννήσου.

Thronus vigesimus septimus.

Corinthis Peloponnesi.

1. Damalæ.
2. Argos.
3. Monembasie.
4. Cephalenie.
5. Zacynthi.
6. Zemernæ.
7. Mainæ.

- α'. 'Ο τοῦ Δαμαλᾶ.
- β'. 'Ο Ἀργους ς.
- γ'. 'Ο Μονεμβασίας.
- δ'. 'Ο Κεφαλληνίας.
- ε'. 'Ο Ζακύνθου.
- ς'. 'Ο Ζημερνᾶς ι.
- ζ'. 'Ο Μαίνης.

Θρόνος εικοστός ὄγδοος.

Τῶν Ἀθηνῶν Ἑλλάδος.

Thronus vigesimus octavus.

Athenarum Græciæ.

1. Euripi.
2. Diaulia.
3. Coronie.
4. Andri.
5. Orei.
6. Scyri.
7. Caristi.
8. Porthmi.
9. Aulonis.
10. Syrae.

- α'. 'Ο Εὐρίπου.
- β'. 'Ο Διφυλίας.
- γ'. 'Ο Κορωνίας.
- δ'. 'Ο Ἀνδρου.
- ε'. 'Ο Ὀρεῶν.
- ς'. 'Ο Σκύρου.
- ζ'. 'Ο Καρίστου.
- η'. 'Ο Πόρθμου.
- θ'. 'Ο Αὐλωνος.
- [392] ι'. 'Ο Σύρας.

Θρόνος εικοστός ὅγδοος.

Τῷ Μωκισοῦ Καππαδοκίας.

Thronus vigesimus nonus.

Mocisi Cappadociæ.

1. Nazianzi.
2. Colonie.
3. Parnassi.
4. Doarorum (32).

- α'. 'Ο Ναζιάνζου.
- β'. 'Ο Κολωνίας ς.
- γ'. 'Ο Παρνασσῶ *
- δ'. 'Ο Δοάριων β.

Θρόνος τριακοστός ς.

Τῷ Σελευκίας Θρόνος ὑποκείμενος οὐκ ἔστι.

Τῷ Βερβοίας ὁ Θρόνος ὑποκείμενος οὐκ ἔστι. D

Θρόνος τριακοστός πρῶτος.

Τῷ Καλαβρίας, ἦτοι τοῦ * Ρηγίου.

A

Thronus trigesimus.

Seleucia Metropolitæ nullus thronus subjicitur.

Berrhæ Metropolitæ nullus thronus subjicitur.

Thronus trigesimus primus.

Calabriæ, sive Rhegii.

1. Bibonæ.
2. Taurianorum.
3. Locridis.
4. Russiani.
5. Scyllacii.
6. Tropæi.
7. Amantæ.
8. Crotanæ.
9. Constantiæ.
10. Nicoterorum.
11. Cassani.

- α'. 'Ο Βιβώνης.
- β'. 'Ο Ταυριανῶν ι.
- γ'. 'Ο Λοκρίδος.
- δ'. 'Ο Ρουσιανῶν.
- ε'. 'Ο Σκυλαχίου.
- ς'. 'Ο Τροπαίου.
- ζ'. 'Ο Ἀμαντίας.
- η'. 'Ο Κρωτάνης ς.
- θ'. 'Ο Κωνσταντίας β.
- ι'. 'Ο Νικοτέρων.
- ια'. 'Ο Κασάνου.

Θρόνος τριακοστός δεύτερος.

Τῷ Πατρῶν Πελοποννήσου.

Thronus trigesimus secundus.

Patrarum Peloponnesi.

1. Lacedæmonie.
2. Methonæ.
3. Coronæ.
4. Elis.
5. Bolanæ.

- α'. 'Ο Λακεδαιμονίας ι.
- β'. 'Ο Μεθώνης.
- γ'. 'Ο Κορίνθης.
- δ'. 'Ο Ἐλούς.
- ε'. 'Ο Βολαίνης.

Θρόνος τριακοστός τρίτος.

Τῷ Τραπεζούντος Λαζικῆς.

Thronus trigesimus tertius.

Trapezuntis Laziciæ.

1. Cherianorum.
2. Chamuzuri.
3. Chalæi.
4. Paiperi.
5. Ceramæorum.
6. Lerii.
7. Bizanorum.
8. Sacabi.
9. Tochartiltzi.
10. Tochantiertzi.
11. Ulnuti.
12. Phasianæ.
13. Sermaizi.
14. Andactorum.
15. Zarimacorum.

- [393] α'. 'Ο Χεριάνων.
- β'. 'Ο Χαμούζουρ.
- γ'. 'Ο Χαλαίου ι.
- δ'. 'Ο Παίπερ.
- ε'. 'Ο Κεραμείων κ.
- ς'. 'Ο Λερίου.
- ζ'. 'Ο Βιζάνων.
- η'. 'Ο Σακάδου.
- θ'. 'Ο Τοχαρτζιτζου ι.
- ι'. 'Ο Τοχαντιέρτζι μ.
- ια'. 'Ο τοῦ Σουλνιουτοῦ α.
- ιβ'. 'Ο Φασιανῆς.
- ιγ'. 'Ο τοῦ Σερμάτζου ς.
- ιδ'. 'Ο Ἀνδάκτων.
- ιε'. 'Ο Σαριμάκων.

Θρόνος τριακοστός τέταρτος

Τῷ Λυρίσσης δευτέρως Θεσσαλίας καὶ πάσης
Ἑλλάδος Ρ.

Thronus trigesimus quartus.

Larissæ secundæ Thessaliæ, et totius Græciæ.

1. Pharsali.
2. Demetriadis.
3. Zetonii.
4. Ezeri.
5. Lædoricii.

- α'. 'Ο Φαρσάλου α.
- β'. 'Ο Δημητριάδος.
- γ'. 'Ο Ζητονίου.
- δ'. 'Ο Ἐζερού.
- ε'. 'Ο Λαιδορικίου.

VARIÆ LECTIONES.

Ρ R. Μαξιμιανουπόλεως. α I. Κρημνῶν. R. Δορυδάλλον. β R. Ἀρειασσοῦ. γ I. Σαορίδου. δ R. ιζ'. 'Ο Λαγίνων. ε η'. καὶ ὁ Παλαιουπόλεως, ἦτοι Ἀλιερού. ς R. ὁ Ἀργους γέγονε μητροπολίτης ἐπὶ τῆς βασι-
λείας Ἰσακίου τοῦ Ἀγγέλου, ἐν ἔτει ς'. φ'. ι'. ζ'. x Ζημερνᾶς. γ R. Μοκισσοῦ. δ R. Κολωνίας. ε R. Παρνασσῶ. ι. Παρανασσῶ. β I. ὁ Μετιανῆς. R. ε', ὁ Ματιανῆς. c Subdunt eadem τῇ νήσῳ Κρήτῃ
τριακοστὸν ἐπεχούση θρόνον. δ A'. ὁ Γορτύνης. B'. ὁ Κνωσσοῦ. Γ'. ὁ Ἀρχαδίας. Δ'. ὁ Χερρονήσου. Ε'. ὁ Αὐ-
λοποτάμου. ς'. ὁ τοῦ Ἀγρίου. Ζ'. ὁ Λάμπης. Η'. ὁ Κυθωνίας. Θ'. ὁ Ἰεράς. Ι'. ὁ Πέτρας. ΙΑ'. ὁ Σιτείς.
ΙΒ'. ὁ Κιστάμου. * deest in Jure. ι R. Ταυρᾶνης. κ I. Κρωτῶνης. λ R. Κωνσταντίας. ι I. Ἡ Λα-
κεδαιμονία ἐτιμήθη εἰς μητρόπολιν παρὰ τοῦ βασιλέως κυρίου Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, ἐπὶ τοῦ κυρίου Εὐ-
στατίου πατριάρχου ἐν ἔτει ς', φ', ι'. ι I. Χαγαίου. κ I. Κεραμίων. λ R. Τοξαδτζόζου. μ I. Τοχαν-
τιός. ν R. Τρυλνιουτοῦ. ο R. Τσαερμάτζου. Ρ R. δευτέρως Ἑλλάδος. ς R. A'. ὁ Δημητριάδος. B'. ὁ Φαρ-
σάλων. Γ'. ὁ Δομοκοῦ.

NOTÆ.

(32) Metionæ sive Matianæ Cretensi metropolitæ trigesimam sedem adepto subjacent.

ζ'. 'Ο Τρίκας.	6. Tricæ.
ζ'. 'Ο Ξίνου.	7. Echini.
η'. 'Ο Κολύδρου.	8. Colydri.
θ'. 'Ο Στάγων.	9. Stegorum.
ι'. 'Ο Δομενίκου.	10. Domenici.
ια'. 'Ο Κατρίας.	11. Catrizæ.
ιβ'. 'Ο Γαρδικίου.	12. Gardicii.
ιγ'. 'Ο ἑτέρας Γαρδικίας.	13. Alterius Gardiciæ.
ιδ'. 'Ο Ξίνου.	14. Echini.
ιε'. 'Ο Περιστεράς.	15. Peristeræ.
ις'. 'Ο Ραδοβισδίου.	16. Radobisdii.
ιζ'. 'Ο Πατζουνάς.	17. Patzunæ.
ιη'. 'Ο Βεσένης.	18. Besenæ.
ιθ'. 'Ο Σκοπέλου.	19. Scopuli.
κ'. 'Ο Καλλινδού.	20. Callindi.
κα'. 'Ο Μαρμαριτζίου.	21. Marmaritsii.
κβ'. 'Ο Κολύδρου.	22. Colydri.
κγ'. 'Ο Λυτζάς.	23. Lytzæ.
κδ'. 'Ο Χαρμένων.	24. Charmenorum.
κε'. 'Ο Βουνένης.	25. Buncenæ.
κς'. 'Ο Άλμυρού.	26. Halmyri.
κζ'. 'Ο Οξύμοκόδου.	27. Oxymocobi.
κη'. 'Ο Βιάνης.	28. Bizenæ.

[394] Θρόνος τριακοστός πέμπτος.
Τῷ Ναυπάκτου Αιτωλλίας.

Thronus trigesimus quintus.
Naupacti Ætoliæ.

α'. 'Ο Βουνδίτζης.	1. Bunditzæ.
β'. 'Ο Αετού.	2. Aeti.
γ'. 'Ο Αγγελώου.	3. Acheloi.
δ'. 'Ο Ρηγών.	4. Rhegorum.
ε'. 'Ο Ίωαννίνων.	5. Joanninorum.
ς'. 'Ο Φωτικῆς.	6. Photicæ.
ζ'. 'Ο Ἀδριανουπόλεως.	7. Adrianopolis.
η'. 'Ο Βουθρωτού.	8. Buthroti.

Θρόνος τριακοστός ἕκτος.
Τῷ Φιλίππουπόλεως Θράκης.

Thronus trigesimus sextus.
Philippopolis Thraciæ.

α'. 'Ο Ἀγαθονικεῖας.	1. Agathonicæ.
β'. 'Ο Λιωτίτζης.	2. Liotitzæ.
γ'. 'Ο Σκουταρίου.	3. Scutarii.
δ'. 'Ο Λεύκης.	4. Leucæ.
ε'. 'Ο Βλέπτου.	5. Blepti.
ς'. 'Ο Δραμίτζης.	6. Dramitzæ.
ζ'. 'Ο Ίωαννιτζών.	7. Joannitzorum.
η'. 'Ο Κωνσταντίας.	8. Constantiæ.
θ'. 'Ο Βελικεῖας.	9. Belicizæ.
ι'. 'Ο Βουκόδων.	10. Bucoborum.

Θρόνος τριακοστός ἑβδομος.
Τῷ Τραιανουπόλεως Ρωδόπης.

Thronus trigesimus septimus.
Trajanopolis Rhodopæ.

α'. 'Ο Διδυμοτείχου.	1. Didymotichi.
β'. 'Ο Μάκρης.	2. Macræ.
γ'. 'Ο Μισινουπόλεως.	3. Misinopolis.
δ'. 'Ο Ἀναστασιουπόλεως.	4. Anastasiopolis.
ε'. 'Ο Πόρων.	5. Pororum.
ς'. 'Ο Ξανθείας.	6. Xantheæ.
ζ'. 'Ο Περιθεωρίου.	7. Peritheorii.
η'. 'Ο Θεωδωρίτου.	8. Theodoriti.

A

Θρόνος τριακοστός ὀγδοος.
Τῷ Ρόδου τῶν Κυκλάδων νήσων.

Thronus trigesimus octavus.
Rhodi Cycladum insulæ.

α'. 'Ο Σάμου.	1. Sami.
β'. 'Ο Χίου.	2. Chii.
γ'. 'Ο Κῷ.	3. Cos.
δ'. 'Ο Ναξίας.	4. Naxiæ.
ε'. 'Ο Θηράς.	5. Theræ.
[395] ς'. 'Ο Πάρου.	6. Pari.
ζ'. 'Ο Τήνου.	7. Teni.
η'. 'Ο Μήλου.	8. Meli.
θ'. 'Ο Πισσίνης.	9. Pissines.
ι'. 'Ο Ίκαρίας.	10. Icarizæ.
ια'. 'Ο Λέρνης.	11. Lerna.
ιβ'. 'Ο Στυπαλίας.	12. Stypaliæ.
ιγ'. 'Ο Τραχείας.	13. Trachææ.
ιδ'. 'Ο Νησούρων.	14. Nesurorum.

Θρόνος τριακοστός ἑννατος.
Τῷ Φιλίππων Μακεδονίας.

Thronus trigesimus nonus.
Philipporum Macedonia.

α'. 'Ο Θεωρίου.	1. Theorii.
β'. 'Ο Πολυστύλου.	2. Polystyli.
γ'. 'Ο Βελικεῖας.	3. Belicizæ.
δ'. 'Ο Χριστουπόλεως.	4. Christopolis.
ε'. 'Ο Σμολένων.	5. Smolenorum.
ς'. 'Ο Καισαροπόλεως.	6. Cæsaropolis.
ζ'. 'Ο Ἀλεκτρουπόλεως.	7. Alectryopolis.

Θρόνος τεσσαρακοστός.
Τῷ Ἀδριανουπόλεως Αἰμυμόντου.

Thronus quadragesimus.
Adrianopolis Æmimontis.

C

α'. 'Ο Σωζοπόλεως.	1. Sozopolis.
β'. 'Ο Ἀγαθοπόλεως.	2. Agathopolis.
γ'. 'Ο Δελβελίου.	3. Delbeliti.
δ'. 'Ο Τραβιζύης.	4. Trabizyæ.
ε'. 'Ο Καράβου.	5. Carabi.
ς'. 'Ο Βουκέλλου.	6. Bucelli.
ζ'. 'Ο Προβάτου.	7. Probatii.
η'. 'Ο Σκοπέλου.	8. Scopuli.
θ'. 'Ο Βρύσεως.	9. Brysis.
ι'. 'Ο Βουλγαροφύγου.	10. Bulgarophygi.
ια'. 'Ο Τζωιδών.	11. Tzoidorum.

Θρόνος τεσσαρακοστός πρώτος.
Τῷ Ἱεραπόλεως Φρυγίας Καππαδοκίας.

Thronus quadragesimus primus.
Hierapolis Phrygiæ Pacatiana.

D

α'. 'Ο Μετελλουπόλεως.	1. Metellopolis.
β'. 'Ο Αὐτούδων.	2. Autudorum.
γ'. 'Ο Μοσύνων.	3. Mosynorum.
δ'. 'Ο Φόβων.	4. Phoborum.
ε'. 'Ο Ἀγκύρας.	5. Ancyra.
ς'. 'Ο Συναίου.	6. Synai.
ζ'. 'Ο Τιβερίουπόλεως.	7. Tiberiopolis.
η'. 'Ο Κανών.	8. Canorum.
θ'. Ζανών.	9. Zanorum.

VARIAE LECTIONES.

α' R. Τρίκας. β' R. Στάγων. In eisdem, et Jure Græco, quæ sequuntur desunt. γ' R. θ'. δ' Χιμόρος.
ε' R. Βουκούδων. ζ' R. Θεωδωρίου. η' I. Θερραζών. ι' I. Ἡ Πάρος; καὶ ἡ Ναξία ἐκώθησαν καὶ γεγόνασι μη-
τρόπολις μὴν Μαίω ἐπινεμήτεω; ς'. ἐν ἔτει ς'. φ'. κ'. α'. ζ' R. δ' Οὐστουπαλίας. α' R. ε' Οὐσμολιανών.
β' R. Αἰμυμόντου. ε' I. Δελβελίου. δ' I. Καππαδοκίας. • Deest in Legg. ι' Deest in Regg.

[396] Θρόνος τεσσαρακοστὸς δεῦτερος.

Τῷ Δυβράχλου.

Thronus quadragessimus secundus.

Dyrrachii.

1. Stephaniacorum.	α'. 'Ο τῶν Στεφανιακῶν.
2. Chonubiæ.	β'. 'Ο Χονουβίας.
3. Croorum.	γ'. 'Ο Κροῶν.
4. Elisi.	δ'. 'Ο Ἐλισοῦ.

Θρόνος τεσσαρακοστὸς τρίτος.

Τῷ Σμύρνης Ἀσίας.

Thronus quadragessimus tertius.

Smyrnæ Asiæ.

1. Phocææ.	α'. 'Ο Φωκαίας.
2. Magnesiae Anelii.	β'. 'Ο Μαγνησίας τοῦ Ἀνηλίου.
3. Clazomeniorum.	γ'. 'Ο Κλαζομενῶν.
4. Archangeli.	δ'. 'Ο Ἀρχαγγέλου.
5. Peiræ.	ε'. 'Ο τῆς-Ἡέτρας.

Θρόνος τεσσαρακοστὸς τέταρτος.

Τῷ Κατάνης θρόνῳ ὑποκείμενος οὐκ ἔστι.

Θρόνος τεσσαρακοστὸς πέμπτος.

Τῷ Ἀμορίου ἢ Φρυγίας.

Thronus quadragessimus quartus.

Catanæ throno nullus reperitur subjectus.

Thronus quadragessimus quintus.

Amorii Phrygiæ.

1. Philomillii.	α'. 'Ο Φιλομιλλίου.
2. Docimii.	β'. 'Ο τοῦ Δοκιμίου.
3. Clanei.	γ'. 'Ο Κλανεοῦ.
4. Polybati.	δ'. 'Ο Πολυβάτου.
5. Pissiae.	ε'. 'Ο Πισσίας.

Θρόνος τεσσαρακοστὸς ἕκτος.

Τῷ Καμάχου Ἀρμενίας.

Thronus quadragessimus sextus.

Camachi Armeniæ.

1. Celtzenes.	α'. 'Ο Κελτζηνής.
2. Arabracorum.	β'. 'Ο Ἀραβράκων.
3. Barzansææ.	γ'. 'Ο Βαρζανήσεως.
4. Meli.	δ'. 'Ο Μελοῦ.
5. Alter Meli episcopus.	ε'. 'Ο Μελοῦ ἕτερος.
6. Romanopolis.	ς'. 'Ο Ῥωμανοῦ πόλεως.
7. Tutilei.	ζ'. 'Ο Τουτिलεῖου.

Θρόνος τεσσαρακοστὸς ἑβδομος.

Τῷ Κοτνασίου Φρυγίας.

Thronus quadragessimus septimus.

Cotacii Phrygiæ.

1. Sporæ.	α'. 'Ο Σπορής.
2. Conæ.	β'. 'Ο Κωνής.
3. Gaiucomæ.	γ'. 'Ο Γαϊουκώμεως.

[397] Θρόνος τεσσαρακοστὸς ὄγδοος.

Τῷ ἀγίας Σεβηριανῆς Καλαβρίας.

Thronus quadragessimus octavus.

Sanctæ Severinæ Calabriæ.

1.	α'. 'Ο Ἀρυσίου.
2.	β'. 'Ο Ἀχερανείας.

A 3. Callipolis.

4.	γ'. 'Ο Καλλιπόλεως.
5. Palæocastri.	δ'. 'Ο τῶν Λεισύλων.
	ε'. 'Ο τοῦ παλαιοῦ Κάστρου.

Θρόνος τεσσαρακοστὸς ἔννατος.

Τῷ Μιτυλήνης Λέσθου.

Thronus quadragessimus nonus.

Mitylenes Lesbi.

1. Erissi.	α'. 'Ο Ἐρισσοῦ.
2. Strongylæ.	β'. 'Ο Στρογγύλης.
3. Tenedi.	γ'. 'Ο Τυνέδου.
4. Berbini.	δ'. 'Ο Βερβίνου.
5. Perperidis.	ε'. 'Ο Περπερίδος.
6. Marmaritzanæ.	ς'. 'Ο Μαρμαριτζάνης.

Θρόνος πεντηκοστὸς.

Τῷ νέων Πατρῶν Ἑλλάδος.

Thronus quinquagesimus.

Novarum Patrarum Græciæ.

1. Galazorum.	α'. 'Ο Γαλάζων.
2. Cutziagrorum.	β'. 'Ο Κουτζιάγρων.
3. Sibicti.	γ'. 'Ο Σιβίκτου.
4. Bariantæ.	δ'. 'Ο Βαριάνης.

Τῷ Εὐχαιτῶν θρόνῳ ὑποκείμενος οὐκ ἔστι.

Euchaitarum metropolitæ nullus subjicitur thronus.

Amastridis pariter.

Chonorum pariter.

Idruntis pariter.

Τῷ Ἀμάστριδος ὁμοίως.

Τῷ Χωνῶν ὁμοίως.

Τῷ Ἰδρουντος ὁμοίως.

Τῷ Κελτζηνῆς σὺν τῷ Κορτζενῆ καὶ Ταρῶν.

Celtzenes, Cortzenes, et Tarorum metropolitæ

subjacent.

1. Tomorum.	α'. 'Ο Τομοῦς.
2. Cbatzuni.	β'. 'Ο Χατζοῦν.
3. Lycopolamiæ.	γ'. 'Ο Λυκοποταμείας.
4. Cortzenes.	δ'. 'Ο Κορτζενῆς.
5. Matrabatzi.	ε'. 'Ο Ματραβάτζ.
6. Choniti.	ς'. 'Ο Χονίτ.
7. Toparchi.	ζ'. 'Ο Τοπάρχου.
8. Ambrae.	η'. 'Ο Ἀμβέρης.

Τῷ Κολωνίας θρόνῳ ὑποκείμενος οὐκ ἔστι.

Coloniæ metropolitæ nullus subest thronus.

[398] Εἰσι δὲ οἱ ἀποσπασθέντες ἐκ τῆς Ῥωμαϊκῆς διοικήσεως, νῦν δὲ ταλοῦντες ὑπὸ τὸν θρόνον Κωνσταντινουπόλεως μητροπολίται, καὶ οἱ ὑπὸ αὐτοὺς ἐπίσκοποι.

A Romana vero diæcesi avulsi sunt, nunc vero Constantinopolitano throno subeunt metropolitæ, et eis subjecti episcopi.

1. Thessalonicæ.	α'. 'Ο Θεσσαλονίκης.
2. Syracusarum.	β'. 'Ο Συρακουσῶν.
3. Corinthi.	γ'. 'Ο Κορίνθου.
4. Rhegii.	δ'. 'Ο τοῦ Ῥηγίου.
5. Nicopolis.	ε'. 'Ο Νικοπόλεως.
6. Athenarum.	ς'. 'Ο Ἀθηνῶν.
7. Patrarum.	ζ'. 'Ο Πατρῶν.

Τῷ Συρακουσῆς Σικελίας.

Syracusarum Siciliae.

1. Tauromenii.	α'. 'Ο Ταυρομενίου.

VARIÆ LECTIONES.

α R. Ἐλισοῦ. Sequitur: Ε'. ὁ Διοκλείας. Γ'. ὁ Σχυδρών. Ζ'. ὁ Δριδάπτου. Η'. ὁ Ἀπολάθων. Ι. Πολ. Θ'. ὁ Ελαβινίτζας ἦτοι Ἀχροκεραυνείας. Ι'. ὁ Αὐλωνείας. ΙΑ'. ὁ Αὐκινίδων. ΙΒ'. ὁ Ἀντιδάφειας. ΙΓ'. ὁ Τζερινίκου. ΙΔ'. ὁ Πολυγεροπόλεως. ΙΕ'. ὁ Γραβιτζίου. Ρ. γ'. ὁ τοῦ Ἀνηλίου. Ρ. ε'. ὁ Σωσάνδρου. β I. Ἀμμορίου. ι R. Πολυδότου. ι R. η'. ὁ Βαρζανίτζης. Ι. Βαρζανίτσης. κ I. Εὐριάτων. ι I. Λεισύλων. μ I. Ἐρισσοῦ. α R. Τενέδου. ο R. Περπερίνης. ρ R. Μαρμαριτζάνων. ς R. Χουτί. Addunt Regia: θ'. ὁ Τεουτάρων. ι'. ὁ Λυκοποταμίας. ΙΑ'. ὁ Μαρτζιμενιτζοῦερ. ΙΒ'. τὸ Ματζιέρτε. ΙΓ'. ὁ ἅγιος Νικόλαος. ΙΔ'. τὸ Εὔα, ἢ Θεοτόκος. ΙΕ'. τὸ Ἀρτζέξ. ΙΖ'. τὸ Ἀρτζικῆ, ἦτοι Ἀρχαβάδου. ΙΖ'. τὸ Ἀρούκιον. ΙΗ'. τὸ Περκίν. ΙΘ'. ὁ ἅγιος Γεώργιος. Κ'. τὸ Ὀσταν, ΚΑ'. ὁ ἅγιος Ἐλισσαῖος. ΚΒ'. τὸ Σεδράκ, ἢ Θεοτόκος. Ι. Μαρμενιτζοῦρ. Ι. ὁ Εὔας τῆς Θεοτόκου. Ι. ὁ Ἀρτζεσίου, ἡγοῦν ἁγίου Νικολάου ὁ Ἀορτζικῆ.

β'. 'Ο Μεσσήνης.	2. Messanæ.
γ'. 'Ο Αχράγαντος.	3. Agrabantis.
δ'. 'Ο Κρονίου.	4. Cronii.
ε'. 'Ο Λιλυθαίου.	5. Lilythæi.
ς'. 'Ο του Δρεπάνου.	6. Drepani.
ζ'. 'Ο τῆς Πανόρμου.	7. Panormi.
η'. 'Ο τῶν Θερμῶν.	8. Thermarum.
θ'. 'Ο Κεφαλουδίου.	9. Cephaludii.
ι'. 'Ο Ἀλέσις.	10. Aletii.
ια'. 'Ο Τυνδαρίου.	11. Tyndarii.
ιβ'. 'Ο Μελίτης.	12. Melittes.
ιγ'. 'Ο Λιπάρας.	13. Liparæ.

Καὶ ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς διοικήσεως δ Σελευ-
κίας Παμφυλίας μετὰ τῶν ὑπ' αὐτοῦ καὶ ἐπι-
σκόπων, ὁτινὲς εἰσιν οὗτοι·

*Ab Orientis quoque diœcesi avulsus est Seleuciæ
Pamphylie metropolita, cum 23 sibi subiectis
episcopis : sunt vero isti :*

α'. 'Ο Κελευτέρως γ.	1. Celeuteris.
β'. 'Ο Ἀνεμόνης.	2. Anemonæ.
γ'. 'Ο Τίτυουπόλεως.	3. Tityopolis.
δ'. 'Ο Λάμων.	4. Lamorum.
ε'. 'Ο Ἀντιοχείας.	5. Antiochiæ.
ς'. 'Ο Σελινούντος.	6. Selinuntis.
ζ'. 'Ο Ἡλίου.	7. Helii.
η'. 'Ο Σεβαστῆς.	8. Sebastæ.
θ'. 'Ο Ζηνουπόλεως.	9. Zenopolis.
ι'. 'Ο Λαυσάδων.	10. Lausadum.
ια'. 'Ο Διοκαισαρείας.	11. Diocæsareæ.
ιβ'. 'Ο Οὐβæ.	12. Olhæ.
ιγ'. 'Ο Κλαυδιουπόλεως.	13. Claudiopolis.
ιδ'. 'Ο Νεαπόλεως.	14. Neapolis.
ιε'. 'Ο Δαλινσαδου.	15. Dalinsadi.
ισ'. 'Ο Φιλαδελφίας.	16. Philadelphie.
ις'. 'Ο Ἀδράσου.	17. Adrasi.
ις'. 'Ο Μελός.	18. Meloes.
ιθ'. 'Ο Εἰρηνουπόλεως.	19. Irenopolis.
κ'. 'Ο Γερμανιουπόλεως.	20. Germaniopolis.

A [399] κα'. 'Ο Δομιτιου- πόλεως.	21. Domitopolis.
κβ'. 'Ο Σιβήλων.	22. Sibelorum.
κγ'. 'Ο Κωδάκων.	23. Codacorum.
κδ'. 'Ο Συνέδων.	24. Synedorum.

Τῷ Κυβέβ τῆς Ῥωσίας ὑποκείται ἐπισκοπὴ αὐταί.

Kioviæ Russiæ subsunt episcopatus isti :

α. Τὸ μέγαλον * Νοβο- γρόδων.	1. Magna Novigroodum.
β'. 'Η Τζερνιχόδη.	2. Tzernicobe.
γ'. 'Η Σούδαλι.	3. Susdalis.
δ'. 'Η Ροστόδη.	4. Rostobe.
ε. Μεγάλη Βλαντιμο- ρις.	5. Magna Blandimoris.
ς'. 'Η Περιεσθλάδη Ῥού- σις.	6. Preslavia Russica.
ζ'. Τὸ Ἀσπόκαστρον τὸ μέγαλον ἡ πλησίον τοῦ Κυέβου.	7. Magnum Asprocastrum ad Kioviām.
η'. 'Ο Ἅγιος Γεώργιος εἰς τὸν Ῥώσον ποτα- μόν.	8. Sanctus Georgius ad Russum fluvium.
θ'. Πολόσκα.	9. Polosca.
ι'. Ῥωζάνη.	10. Rozana.
ια'. Τυφέρνη.	11. Typherne.
ιβ'. Τὸ Σαράγιον.	12. Saragium.

Καὶ εἰς τὴν μικρὰν Ῥωσίαν.

In Russia minore.

α'. 'Η Γάλιτζα.	1. Galitza.
β'. 'Η Βλαντιμοίρη.	2. Blandimœre.
γ'. 'Η Περιεμισλή.	3. Premissa.
δ'. 'Η Δούτζισκα.	4. Ducisca.
ε. Τουρούδη.	5. Turube.
ς'. 'Η Χόλμη.	6. Cholme.
ζ'. Τὸ Μολέσμον.	7. Molesmum.

VARIÆ LECTIONES.

* I. Ἀλέσης. γ R. Κελευτέως. ι I. Ἀνεμόνης. α I. Ἀντιούχας. β R. Ἡλιουσεβαστῆς. ε I. Ζη-
νουπόλεως. δ I. Δαλινσαδου. ο Alia Regg. τὸ μέγα. ς Βλαντιμοίρης. ε Ρούσιςκο. η Μέγα. ι Πο-
λότζκα. ι Ρωζάνη. ι Παραμισλή. ι Δούτζεσκα. ι Σμολενκόν.

[400] ΕΚΘΕΣΙΣ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΚΥΡΟΥ ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ ΤΟΥ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ ΤΟΥ ΓΕΡΟΝΤΟΣ,
ΟΠΩΣ ΝΥΝ ΕΧΟΥΣΙ ΤΑΞΕΩΣ ΑΙ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΑΙ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΙΣ Τῷ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚῷ ΘΡΟΝῷ
ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ.

EXPOSITIO IMPERATORIS DOMINI ANDRONICI PALÆOLOGI SENIORIS QUEM
LOCUM NUNC TENEANT METROPOLES, QUÆ CONSTANTINOPOLITANO THRONO
SUBJECTÆ SUNT.

α'. 'Ο Καισαρείας.
β'. 'Ο Ἐφέσου.
γ'. 'Ο Νικομηδείας.
δ'. 'Ο Νίκαιας.
ε'. 'Ο Ἡρακλείας.
ς'. 'Ο Ἀγκύρας.

1. Metropolis Cæsareæ.
2. Ephesi.
3. Nicomedie.
4. Nicææ.
5. Heracleæ.
6. Ancyra.

VARIÆ LECTIONES.

Regg. ἡ γενομένη ἐκθεσις τῶν ὑποκειμένων τῇ βασιλείᾳ ΚΠ. μητροπόλεων ἐπὶ τῆς βασιλείας, τοῦ
ἀοιδίμου βασιλέως κυροῦ Ἀνδρονίκου τοῦ δευτέρου τῶν Παλαιολόγων. Α'. ἡ Καισαρεία. Β'. ἡ Ἐφεσος. Γ'.
ἡ Βράκλεια. Δ'. ἡ Ἀγκυρα. Ε'. ἡ Κόνστας. ς'. αἱ Σάρδεες. Ζ'. ἡ Νικομήδεια. Η'. ἡ Νίκαια. Θ'. ἡ Χαλκη-
δών. Ι'. ἡ Φιλαδέλφεια.

7. Cycizi.
 8. Sardium.
 9. Chalcedonis.
 10. Philadelphiz, quæ ad episcopatum Sardium spectans, ab imperatore Domino Andronico Palæologo decimus thronus effecta est.
 11. Thessalonicz, quæ cum inter thronos xvi locum obtineret, a prædicto imperatore in undecimum locum reducta est. Nunc vero vices gerit Ancyrensis Metropolitani.
 12. Adrianopolis, quæ cum inter thronos quadragesimum locum obtineret, honoris causa duodecimum adeptæ est.
 13. Sidæ, quæ cum thronus decimus esset, in decimum tertium locum rejecta est.
 14. Sebastæ, hæc thronus fuit undecimus, et ad xiv locum redacta est.
 15. Amasæ, quæ cum duodecimus thronus esset, ad xv devenit.
 16. Melitenæ, similiter ex xiii loco in xvi evasit.
 17. Tyanensis metropolis ex decimo quarto loco ad decimum septimum descendit.
 18. Gangrensis, decimum quintum locum tenens ad xviii devenit.
 19. Metropolis Heracleæ Pontive pertinabat ad episcopatum Claudiopoleos; quam cum infideles occupassent, ipsa loco ejus stationem decimam septimam, nunc vero decimam nonam inter thronos consecuta est.
 20. Prusæ, quæ cum centesimus thronus esset, ad vigesimum locum evecta est.
 21. Pegarum. Hæc ex throno nonagesimo ad xxi locum pervenit.
 22. Metropolis Pergami: quæ ex loco lxiix ad xliii ascendit.
 23. Neocæsareæ. Hæc ex xvii throno vigesimus tertius evasit.
 24. Pessinuntis metropolis, ex throno decimo nono ad vigesimum quartum descendit.
 25. Myrensis: quæ vigesimum locum tenens ad vigesimum quintum deducta est.
 26. Stauropolis: quæ vigesimum primum locum obtinens, postea vigesimum sextum adeptæ est.
 27. Laodicæ: quæ ex vigesimo secundo throno vigesimus septimus evasit.
 28. Synadensis, post vigesimum tertium locum, sortita est vigesimum octavum.
 29. Iconii metropolis inter thronos vigesimum quartum locum tenens ad vigesimum nonum descendit.

- A ζ'. 'Ο Κυζίκου.
 η'. 'Ο Σάρδεων.
 θ'. 'Ο Χαλκηδόνος.
 ι'. 'Ο Φιλαδελφίας, αὕτη ἐπισκοπὴ οὖσα τῶν Σίρδεων, προεβιβάσθη παρὰ τοῦ βασιλέως κυριῷ Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου εἰς θρόνον δέκατον *.
 ια'. 'Ο Θεσσαλονίκης ρ, καὶ αὕτη θρόνος οὖσα ις', εἰς ια' παρὰ τοῦ εἰρημένου βασιλέως ἀνήχθη· νῦν δὲ τὸν τόπον ἐπέχει τοῦ Ἀγκύρας.
 ιβ'. 'Ο Ἀδριανουπόλεως, καὶ αὕτη θρόνος οὖσα μ' εἰς ιβ' ἐτιμήθη.
 ιγ'. 'Ο Σιδῆς, ἡ δέκατος οὖσα θρόνος, εἰς ιγ' ὑπεβιβάσθη ρ.
 B ιδ'. 'Ο Σεβαστείας, καὶ αὕτη ια' οὖσα θρόνος, εἰς ιδ' ὑπεβιβάσθη ρ.
 ιε'. 'Ο Ἀμασείας *, ὁμοίως καὶ αὕτη ιβ' οὖσα, εἰς ιε' κατήχθη.
 ις'. 'Ο Μελιτηνῆς, ὡσαύτως καὶ αὕτη ιγ' οὖσα, ις' ὑπεβιβάσθη.
 ιζ'. 'Ο Τυάνων ρ, καὶ αὕτη ιδ' οὖσα θρόνος, εἰς ιζ' κατήχθη.
 ιη'. 'Ο Γαγγρῶν * καὶ αὕτη ιε' οὖσα θρόνος, εἰς ιη' κατήχθη.
 ιθ'. 'Ο Ποντοπρακλείας, αὕτη ἐπισκοπὴ ἦν τοῦ ρ Κλαυδίουπόλεως, καὶ διὰ τὸ ὑπὸ ἐθνῶν ἐκείνην κατὰσχισθῆναι. Ἐτιμήθη αὕτη, ἀντ' * ἐκείνης· εἰς μητρόπολιν * εἰς θρόνον ις', νῦν δὲ ιθ' γέγονεν β.
 C κ'. 'Ο Προύσης, καὶ αὕτη ἑκατοστὸς θρόνος οὖσα, εἰς εἰκοστὸν προεβιβάσθη ρ.
 κα'. 'Ο Πηγῶν δ, καὶ αὕται ι' θρόνος οὖσαι, εἰς κα' προήχθησαν.
 κβ'. 'Ο Περγάμου, καὶ αὕτη * θρόνος ξθ' οὖσα, εἰς κβ' προεβιβάσθη.
 [401] κγ'. 'Ο Νεοκαισαρείας ι, ὁμοίως καὶ αὕτη θρόνος ιγ' οὖσα, εἰς κγ' ὑπεβιβάσθη.
 κδ'. 'Ο Πισινούντος * καὶ αὕτη, θρόνος οὖσα ιθ', εἰς κδ' ὑπεβιβάσθη.
 κε'. 'Ο Μύρων, καὶ αὕτη * κ' οὖσα, εἰς κε κατήχθη.
 κς'. 'Ο Σταυρουπόλεως, καὶ αὕτη κα' οὖσα, κς' γέγονεν.
 κζ'. 'Ο Λαοδικείας, καὶ αὕτη κβ' οὖσα, κζ' γέγονεν.
 κη'. 'Ο Συνάδων * καὶ αὕτη κγ' οὖσα, κη' γέγονεν β.
 κθ'. 'Ο Ἰκονίου καὶ αὐτὸς θρόνος κδ' ὢν, εἰς κθ' κατεβιβάσθη.

VARIÆ LECTIONES.

* εἰρημένου βασιλέως εἰς θρόνον δέκατον. ρ ἡ Θεσσαλονίκη. Ita deinceps ipsæ sedes, non metropolitæ in recto recensentur. ρ προεβιβάσθη. Reliqua desunt. * θρόνον προεβιβάσθη. * Desunt hæc tria verba. * εἰς. * τὰ Τύανα ἀπὸ ιδ', εἰς ις'. * ἡ Γάγγρα ἀπὸ ιε', εἰς ιη'. * Deest. * χάριν. * καὶ. * ὑπεβιβάσθη. * ἡ Προῦσα, ἀπὸ ρ' εἰς κ' προεβιβάσθη. * αὶ Πηγὰς, ι' θρόνος οὖσα, εἰς κα' προήχθη. * Desunt hæc duo verba. * Desunt hæc tria. * Desunt hæc duo, ac pariter ubique in seqq. * εἰς κη' κατήχθη.

λ'. Ὁ Βεῤῥοίας¹· καὶ αὐτὴ ἐπισκοπὴ τοῦ Θεσσαλονίκης, ἢ, ὡς τινες, τοῦ Ἀχρίδος, ἐτιμήθη.

λα'. Ὁ Πισιδίας· αὐτὴ θρόνος κα' οὔσα, λα' γέγονεν.

λβ'. Ὁ Συλαίου· καὶ αὐτὸ θρόνος ὦν κς', εἰς λβ' κατήχθη.

λγ'. Ὁ Κορίνθου· καὶ αὐτὴ κς' οὔσα, εἰς λγ' κατήχθη.

λδ'. Ὁ Μονεμβασίας, ἐπισκοπὴ οὔσα Κορίνθου, ἢ, ὡς τινες, τῶν παλαιῶν Πατρῶν, ἐτιμήθη.

λε'. Ὁ Ἀθηνῶν· ὡσαύτως καὶ αὐτὴ θρόνος οὔσα κη', εἰς λε' ὑπεβιβάσθη.

λς'. Ὁ Μωκρησοῦ· καὶ αὐτὴ θρόνος οὔσα κθ', εἰς λς' B κατήχθη.

λζ'. Ὁ Κρήτης· καὶ αὐτὴ λ' οὔσα, εἰς λζ' προσβιβάσθη².

λη'. Ὁ Καλαβρίας· καὶ αὐτὴ θρόνος οὔσα λα', εἰς λη' ὑπεβιβάσθη.

λθ'. Ὁ παλαιῶν Πατρῶν· καὶ αὐτὴ λβ' οὔσα, εἰς λθ' ὑπεβιβάσθη.

μ'. Ὁ Τραπεζούντος· καὶ αὐτὴ λγ' οὔσα, εἰς μ' κατήχθη.

μα'. Ὁ Λαρίσης· καὶ αὐτὴ λδ' οὔσα, εἰς μα' κατήχθη¹.

μβ'. Ὁ Ναυπάκτου· καὶ αὐτὸς λε' ὦν θρόνος, εἰς μβ' κατήχθη².

μγ'. Ὁ Φιλίππουπόλεως· καὶ αὐτὴ λς' οὔσα, μγ' γέγονεν.

μδ'. Ὁ Τραπεζουπόλεως· καὶ αὐτὴ λζ' οὔσα, μδ' γέγονεν.

με'. Ὁ Ρόδου· καὶ αὐτὴ λη' οὔσα, με' κατέστη³.

μς'. Ὁ Σερβῶν· καὶ αὐτὴ νη' οὔσα, εἰς μς' ἀνέχθη⁴.

[402] μζ'. Ὁ Φιλίππων· καὶ αὐτὴ λθ' οὔσα, εἰς μζ' κατήχθη.

μη'. Ὁ Χριστουπόλεως· καὶ αὐτὴ θρόνος ος' οὔσα, εἰς μη' προσβιβάσθη.

μθ'. Ὁ Ἱεραπόλεως· αὐτὴ μα' οὔσα, εἰς μθ' ὑπεβιβάσθη.

ν'. Ὁ Δυρραχίου· καὶ αὐτὸ μβ' ὦν, ν' ὑπεβιβάσθη. D

να'. Ὁ Σμύρνης· καὶ αὐτὴ μγ' οὔσα, εἰς να' κατήχθη.

νβ'. Ὁ Μιτυλήνης· καὶ αὐτὴ μδ' οὔσα, εἰς νβ' κατήχθη.

νγ'. Ὁ Ἰωαννίνων, ἐπισκοπὴ οὔσα τοῦ Ναυπάκτου, ἐτιμήθη⁵.

νδ'. Ὁ Διδυμοτείχου· καὶ αὐτὸ ἀρχιεπισκοπὴ ὦν⁶ ποτε, ἐτιμήθη.

30. Berrhoæ : hæc ad episcopatum Thessalonicae, vel, ut alii volunt, Achridis spectans, honore trigesimi throni affecta est.

31. Pisidiæ, quæ ex vigesimo quinto throno trigesimus primus facta est.

32. Sylæi thronus ex vigesimo sexto loco in trigesimum secundum devectus est.

33. Corinthi, quæ ex vigesimo septimo loco ad trigesimum tertium devenit.

34. Monembasiz, cum ad episcopatum Corinthi, vel, ut aliis placet, veterum Patrarum, pertineret, honorem throni trigesimi quarti obtinuit.

35. Athenarum metropolis post locum vigesimum octavum, inter thrones vigesimum quintum consecuta est.

36. Mocesii metropolis vigesimum nonum locum tenens, postea ad vigesimum sextum pervenit.

37. Cretæ : hæc ex trigesimo loco ad trigesimum septimum locum devecta est.

38. Calabriae metropolis ex sede xxxi sedem trigesimam octavam consecuta est.

39. Veterum Patrarum metropolis cum thronus trigesimus secundus esset, trigesimus nonus evasit.

40. Trapezuntis metropolis post locum xxxiii ad xl descendit.

41. Larissæ : quæ cum xxxiv locum obtineret, ad xli deducta est.

42. Naupacti metropolis, quæ cum trigesimum quintum thronum possideret, ad quadragesimum secundum redacta est. C

43. Philippopoleos metropolis ex throno trigesimo sexto thronus quadragesimus tertius evasit.

44. Trajanopoleos : hæc fuit sedes trigesima sexta, et xlii effecta est.

45. Rhodi metropolis trigesima octava, et quadragesima quinta evasit.

46. Serrarum : hæc ex quinquagesimo octavo loco ad xlii ascendit.

47. Philippensium metropolis ex trigesimo nono ad quadragesimum septimum deducta est.

48. Christianopoleos metropolis ex loco septuagesimo sexto ad quadragesimum octavum pervenit.

49. Hierapoleos : hæc ex quadragesimo primo loco ad quadragesimum nonum descendit.

50. Dyrrhachii : hæc post locum quadragesimum secundum, ad quinquagesimum deducta est.

51. Smyrnæ, ex loco quadragesimo tertio, ad quinquagesimum primum pervenit.

52. Mitylenæ ex loco quadragesimo nono, quinquagesimum secundum obtinuit.

53. Joanninorum, cum Naupacti episcopatu subderetur, honore metropolitano honestata est.

54. Didymotichi metropolis, cum jam olim archiepiscopus esset, honorem metropolitanum obtinuit.

VARIE LECTIONES.

¹ ἡ Βεῤῥοία ἐπισκοπὴ οὔσα τῆς ἀγιοτάτης ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδος, εἰς λ' θρόνον κατήχθη. ² ἡ Μονεμβασία αὐτὴ ἐπισκοπὴ οὔσα τῆς Κορίνθου εἰς μητρόπολιν καὶ λ' θρόνον προσβιβάσθη. ³ ὑπεβιβάσθη. ⁴ κατήχθη. ⁵ γέγονεν. ⁶ εἰς με' κατήχθη. * προσβιβάσθη. P εἰς. α τὰ Ἰωαννίνα. † προσβιβάσθη δὲ εἰς νγ' θρόνον. * πάλαι ποτὲ, ἢ μᾶλλον ἐπισκοπὴ τοῦ Τραπεζουπόλεως; Ρόδου εἰς νδ' θρόνον προσβιβάσθη.

55. Melenici.

56. Catanæ, post quadragesimum quartum locum ad quinquagesimum septimum deducta est.

57. Amorii metropolis ex quadragesimo quinto loco, ad quinquagesimum octavum pervenit.

58. Camachi e sede quadragesima sexta, quinquagesima nona facta est.

59. Cotyæi, ex throno quadragesimo septimo, ad sexagesimum primum pervenit.

60. Sancta Severiana post locum quadragesimum octavum ad sexagesimum primum dejecta est.

61. Novarum Patrarum metropolis ex quinquagesimo loco ad sexagesimum secundum devenit.

62. Aprensis ex loco sexagesimo nono, ad sexagesimum tertium ascendit.

63. Amastridis : post locum quinquagesimum secundum, ad sexagesimum quartum deducta est.

64. Chonarum metropolis post stationem quinquagesimam tertiam, in sexagesima quinta constitit.

65. Hidruntis ex quinquagesima quarta sede, sexagesima sexta effecta est.

66. Celtzenæ sexagesimum septimum locum obtinuit post quinquagesimum quintum.

67. Coloniae metropolis ex quinquagesimo sexto throno, evasit sexagesimus octavus.

68. Thebarum ex quinquagesimo septimo loco ad sexagesimum nonum devenit.

69. Pompeiopolæ ex quinquagesimo nono loco ad septuagesimum deducta est.

70. Russiæ, post sexagesimum locum, septuagesimum secundum obtinuit.

71. Æni, post septuagesimum primum locum in septuagesimo tertio constitit.

72. Alanix metropolis, post septuagesimum secundum locum ad septuagesimum quartum evenit.

73. Pharsaliæ, cum archiepiscopatus esset, metropolit. honore affecta est.

74. Tiberiopolis sive Varnæ, metropolis LXXIII fuit, et facta est LXXV.

75. Euchaitarum, ex sexagesimo quarto throno, ad septuagesimum sextum pervenit.

76. Cerasuntis, post sexagesimum quintum locum, obtinuit septuagesimum septimum.

77. Nacoliæ, ex sexagesimo sexto, ad septuagesimum octavum evasit.

78. Germii, cum esset ordine sexagesimus septimus, ad septuagesimum nonum devenit.

79. Madytorum metropolis post sexagesimum octavum locum, tenuit octogesimum.

80. Apameæ ex archiepiscopatu honor metropolitani obtigit.

81. Litbada, vicina magnæ Russiæ, metropolitana honorem obtinuerunt imperante domino Andronico, et Joanne Glyca patriarcha.

A νε'. 'Ο Μελενίκου.

νς'. 'Ο Κατάνης· καὶ αὐτὴ μδ' οὔσα, εἰς νς' κατήχθη.

νζ'. 'Ο Ἀμορίου· καὶ αὐτὸ με' δν, νη' γέγονεν.

νη'. 'Ο Καμάχου· καὶ αὐτὴ μς' οὔσα, νθ' γέγονεν.

νθ'. 'Ο Κοτυαείου· καὶ αὐτὸ μζ' δν, νέγανε ξα'.

ξ'. 'Η ἀγία Σεθριανή· καὶ αὐτὴ μη' οὔσα, γέγονε ξα'.

ξα'. 'Ο νέων Πατρῶν· καὶ αὐταὶ ν' οὔσαι, εἰς ξβ' ὑπεβιβάσθησαν.

ξβ'. 'Ο Ἀπρω· καὶ αὐτὸ ξθ' δν, προήχθη εἰς ξγ'.

B ξγ'. 'Ο Ἀμάστριδος· καὶ αὐτὴ νβ' οὔσα, εἰς ξδ' κατήχθη.

ξδ'. 'Ο Χωνῶν· καὶ αὐταὶ νγ' οὔσαι, εἰς ξε' κατήχθησαν.

ξε'. 'Ο Ἰδρούς· καὶ αὐτὴ νδ' οὔσα, εἰς ξς' κατήχθη.

ξς'. 'Ο Κελτζήνης· καὶ αὐτὴ νε' οὔσα, ξζ' γέγονεν.

ξζ'. 'Ο Κολωνίας· καὶ αὐτὴ νς' οὔσα, ξη' γέγονεν.

ξη'. 'Ο Θηδῶν· καὶ αὐταὶ νζ' οὔσαι, ξθ' γέγονεν.

ξθ'. 'Ο Πομπηίουπόλεως· καὶ αὐτὴ νθ' οὔσα, εἰς ο' κατήχθη.

C ο'. 'Ο Ρωσίας· καὶ αὐτὴ ξ' οὔσα, εἰς οβ' κατήχθη θρόνον.

οα'. 'Ο Αἰνίου· καὶ αὐτὴ ξα' οὔσα, ογ' γέγονεν.

οβ'. 'Ο Ἀλανίας· καὶ αὐτὴ ξβ' οὔσα, οδ' γέγονεν.

ογ'. 'Ο Φαρσάλων· καὶ αὐτὰ ἀρχιεπισκοπὴ ὄντα ἐτιμήθησαν.

οδ'. 'Ο Τιθεριουπόλεως, ἔητοι Βάρνης· ἡ ξγ' οὔσα, οε' γέγονε.

οε'. 'Ο Εὐχαϊτῶν· καὶ αὐτὰ ξδ' ὄντα, ος' γεγόνασιν.

ος'. 'Ο Κερασούντος· καὶ αὐτὴ ξε' οὔσα, οζ' γέγονεν.

οζ'. 'Ο Νακωλίας· καὶ αὐτὴ ξς' οὔσα, οη' γέγονεν.

D οη'. 'Ο Γερμίου· καὶ αὐτὰ ξζ' ὄντα, οθ' γεγόνασιν.

οθ'. 'Ο Μαδύτων· καὶ αὐτὰ ξη' ὄντα, π' γεγόνασιν.

π'. 'Ο Ἀπαμείας· καὶ αὐτὴ ἀρχιεπισκοπὴ ὄνσα, ἐτιμήθη εἰς μητρόπολιν.

πα'. 'Ο Λιτθῶν· τὰ Λιτθαδα, ἐνόρια ὄντα τῆς μεγάλης Ρωσίας, μητροπόλεις γεγόνασιν ἐπὶ τῆς βασιλείας κυροῦ Ἀνδρονίκου, ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Ἰωάννου Γλυκίως.

VARIÆ LECTIONES.

ι ξ'. α ξβ'. ν οὔσα. x κατήχθη. γ εἰς ξζ' κατήχθη. α γέγονεν ο' θρόνος. b γέγονεν οα'. ο 'Η Αἰνός ξβ' οὔσα, οβ' γέγονεν. d ογ'. ο'ι τῶ Φαρσαλα ἀρχιεπισκοπὴ ὄντα, εἰς οδ' προσβιβάσθησαν θρόνον. e deest. h ξδ'. i νζ'. j τὰ Γέρμια. k πα' l ἀρχήθεν. m καὶ θρόνον. n τὸ αὐτὸ καὶ. o α καὶ εἰς πβ'. τριμηνταί θρόνους παρὰ τοῦ βασιλέως κυροῦ Ἀνδρονίκου, ἐπὶ τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Γλύκεος ἐν ἔτει δ'. ω'.

πβ'. 'Ο Καυκάκου*, ἐν ἔθνει 'Οδυδίνης· καὶ αὐτὴ Α
ἐπισκοπὴ οὖσα τῆς Βουλγαρίας, ἐτιμήθη.

πγ'. 'Ο Γοτθίας· καὶ αὐτὴ ἀρχιεπισκοπὴ οὖσα, μητροπόλις γέγονεν.

πδ'. 'Ο Βασιλαίου· καὶ αὐτὸ θρόνος ὃν ο', ὑπεβιβά-
σθη εἰς πζ'.

πε'. 'Ο Ναζιάνζου· καὶ αὐτὴ οβ' οὖσα, εἰς πη'
κατέβη P.

πς'. 'Ο Κερκύρων, & ογ' οὖσα, πθ' γέγονασιν.

πς'. 'Ο 'Αδύδου, ἡ οδ' οὖσα, ι' γέγονε.

πη'. 'Ο Μεθύμνης.

πθ'. 'Ο Χριστιανουπόλεως, ἡ ος' οὖσα, ιβ' γέ-
γονεν.

ιγ'. 'Ο 'Ροδίου, καὶ αὐτὸ ος' ὃν α, ιγ' γέγο-
νεν.

ιδ'. 'Η Παροναξία· αὐταὶ προῆσαν θρόνος οθ', γε-
~όνασι δὲ ιδ'.

ιε'. 'Ο 'Ατταλείας, ἡ π' οὖσα, ιε' γέγονεν.

ιγ'. 'Ο Ζηκχίας· αὐτὴ ἀρχιεπισκοπὴ οὖσα, μη-
τρόπολις γέγονεν.

ιδ'. 'Ο Βοσπόρου· καὶ αὐτὴ προεβιβάσθη, ἀρχι-
επισκοπὴ οὖσα.

ις'. 'Ο Βιτζίνης.

ις'. 'Ο Σουδαίας· ἡ ἀπὸ ἀρχιεπισκοπῆς ἐτι-
μήθη r.

ιζ'. 'Ο Μεσημβρίας· ἡ πγ' θρόνος οὖσα, ρ' γέ-
γονεν.

ιη'. 'Ο 'Αρχαδιουπόλεως· ἡ πβ' οὖσα, γέγονε
ρα'.

ιθ'. 'Ο Σηλυβρίας· καὶ αὐτὴ πα' οὖσα, ρβ' γέ-
γονεν.

ρ'. 'Ο Μιλήτου· καὶ αὐτὴ πδ' οὖσα, ργ' γέ-
γονεν.

[404] ρα'. 'Ο Γερδία· καὶ αὐτὴ πε' οὖσα, ρδ'
γέγονεν¹.

ρβ'. 'Ο 'Αργους· καὶ αὐτὸς πη' ὦν, ρε' γέγονεν.

ργ'. 'Ο Δρίστρας· καὶ αὐτὴ οα' οὖσα, κατήχθη εἰς ρς'.

ρδ'. 'Ο Πυργίου· δς ι' ὦν, ρζ' γέγονεν.

ρε'. 'Ο Σεβαστουπόλεως· ἡ θρόνος να' v οὖσα,
κατεβιβάσθη εἰς ρη'.

ρς'. 'Ο Εὐρίππου· ὡσαύτως, καὶ αὐτὸς ιβ' ὦν,
ρθ' γέγονεν.

ρς'. 'Ο Κυβίστου· ὁμοίως καὶ αὐτὰ ιγ' οὖσα, ρι'
γέγονεν.

ρη'. 'Ο 'Αντιοχείας.

ρθ'. 'Ο 'Αχυραίου.

82. Caucaci in gente Obydenæ, cum esset sub
episcopatu Bulgariz, ad metropolitæ dignitatem as-
cendit.

83. Gothizæ, cum esset archiepiscopatus, metro-
polis evasit.

84. Basilzæ, cum thronus esset septuagesimus, ad
octogesimum septimum descendit.

85. Nazianzi, cum esset thronus septuagesimus
secundus, ad octogesimum octavum descendit.

86. Corcyræ metropolis ex loco septuagesimo
tertio, ad octogesimum octavum devenit.

87. Abydi, cum septuagesimus quartus esset,
facta est nonagesimus.

88. Methymnæ.

B 89. Christianopoleos metropolis ex septuagesimo
sexto facta est nonagesimus secundus.

90. Rhodii metropolis ex septuagesimo septimo
ad nonagesimum tertium devenit.

91. Paronoxia prius erat thronus septuagesimus
nonus, postea nonagesimus quartus.

92. Attalizæ metropolis, post locum octogesimum,
tenuit nonagesimum quintum.

93. Zechizæ civitas cum archiepiscopatus esset,
ad metropoleos honorem evecta est.

94. Bospori, hæc etiam ex archiepiscopatu altius
evecta est.

95. Bitzinæ.

96. Sugdææ civitas ex archiepiscopatu metropo-
lis evasit.

C 97. Mesembriæ metropolis ex loco octogesimo
tertio, venit ad locum centesimum.

98. Arcadiopoleos, post locum octogesimum se-
cundum, evasit ad centesimum primum.

99. Selybriæ metropolis cum esset octogesimus
primus, facta est centesimus secundus.

100. Mileti, quæ post octogesimum quartum lo-
cum, ad centesimum tertium descendit.

101. Gerdicæ, ex loco octogesimo quinto, ad cen-
tesimum quartum venit.

102. Argi metropolis ex octogesima octava, facta
est centesima quinta.

103. Dristræ, cum esset LXXI, facta est CVI.

104. Pyrgii metropolis post XC, locum tenuit CVII.

D 105. Sebastopolis thronus erat. LI, et ad CVIII
devenit.

106. Enripi similiter, cum XCII locum obtineret,
ad CIX descendit.

107. Cybisti metropolis ex XCIII facta est CX.

108. Antiochiæ.

109. Achyrai (31).

VARIÆ LECTIONES.

* desunt hæc duo verba : sequitur : ἡ Βιδύνη ἐπισκοπὴ οὖσα τῆς ἀγιοτάτης ἀρχιεπισκοπῆς Βουλγαρίας εἰς
μητροπόλιν προήχθη. P ὑπεβιβάσθη εἰς πη'. α τὸ 'Ρώσιον ος' ὃν. r γέγονεν. α τὸ Γερδικὸν πε' ὃν θρό-
νος. ¹ Derst. α τὸ 'Αργος, ut supra. πρώην θρόνος να', κατεβιβάσθη εἰς ρη' θρόνον. α ἡ τοῦ Εὐρίπου
ἐκκλησίαις υβ' οὖσα, ρδ' γέγονεν. γ ἡ Κυβίστου ιγ' οὖσα, ρι' γέγονεν.

NOTÆ.

(31) Metropolitæ Achiravi in mentio in concil. Lugdun. in Epist. Greg. X pontif. ad metropolitæ
Græciæ.

Quæ urbes nomen ultimo mutaverunt

Α Ὅσαι τῶν πόλεων μετωνομάσθησαν εἰς ἄλλοτερον.

Epidamnus quæ nunc Dyrrhachium.
 Prebellis nunc Achrida.
 Heraclea nunc Pelagonia.
 Selasphorus nunc Diabolis.
 Illyricum nunc Joannina.
 Edessa nunc Moglæna.
 Axius fluvius nunc Bardarius.
 Argos Thessalicum nunc Larissa.
 Epea nunc Corone.
 Pedasus nunc Methone. Huic vicina Chersonesus,
 Pylus nomine quondam, Nestoris patria, nunc vocatur Abarinus.
 Tricca nunc Tricala.
 Theopolis nunc Prussa.
 Apollonia nunc Hierissus ad montem Atho sita est.
 Amphipolis nunc Chrysopolis.
 Theodosiopolis nunc Aprua, a Cari socero Apro condita.
 Orthagoria et Stagira nunc Macre.
 Topirus nunc Russium.
 Perinthus nunc Heraclea.
 Tiberiopolis nunc Strumitza.
 Valentiopolis nunc Belosbudium.
 Dares nunc Taures.
 Martyropolis nunc Marphece.
 Berrhœa nunc Alep.
 Propontides duæ, una versus Abydum, altera versus Hierum, et Psammathium.
 Germanicia Syriæ nunc Telesaura.
 Mopsi vero fontes. *Deest.*
 Parechius fluvius nunc Agriomelas.
 Castaballa Ciliciæ, nunc Mamista.
 Supera Gallia, et ultiores Alpium regiones adjacent Oceano, Gallia videlicet, Hispania, etc.
 Germani, Franci Græce vocantur.
 Syrmium nunc Hungaria et Stridon: quondam vero Hungari Gepides vocabantur.
 Dorystolum nunc Distræ.
 Odrusus et Orestias nunc Adrianopolis.
 Mæotis palus nunc Galatia.
 Potidæa nunc Cassandria.
 Colossus nunc Tyrus.
 Achaia nunc Patre.
 Danai nunc Græci.
 Asia nunc Ephesus.
 Jonia nunc Pariasia.
 Eubœa nunc Eurippus.
 Bœotia nunc Thebæ.
 Phthia nunc Pharsalia.
 Nicopolis nunc Prebeza.
 Ætolia nunc Lechonia.
 Corcyra nunc Phæacia.
 Dodone nunc Bonditza.
 Epirus nunc Bothrotum.
 Delphi nunc Chrysus et Solon.
 Diospolis nunc Rampetrum.

Ἐπίδαμνος, τὸ νῦν Δυρράχιον.
 Πρέβελλις, ἡ Ἀχρίδα.
 Ἡράκλεια, ἡ νῦν Πελαγονία.
 Σελάσφορος, ἡ νῦν Διάβολις.
 Ἰλλυρικὴ, τὰ νῦν Κάνινα, alias Ἰάννινα.
 Ἐδεσσα, τὰ νῦν Μόγλαινα.
 Ἀξιεύς ποταμὸς, ὁ νῦν Βαρδάριος.
 Ἄργος Θεσσαλικὸν ἡ Λάρισσα.
 Ἐπεία, ἡ νῦν Κορώνη.
 Πήδασος ἡ νῦν Μεθώνη· ταύτης πλησὺν ἐστὶ Χερρόνησος, ἥτις καλεῖται Πύλος, ἡ πατρὶς Νέστορος, νῦν δὲ καλεῖται Ἀδάριος.
 Τρίκκη, τὰ νῦν Τρίκαλα.
 Β Θεοῦπολις, ἡ νῦν Προῦσα.
 Ἀπολλωνία ἡ νῦν Ἱερισσὸς, ἡ πρὸς τῷ Ἀθῶν ὄρει αἰμένη.
 Ἀμφίπολις, ἡ νῦν Χρυσόπολις.
 Θεοδοσιούπολις, ὁ νῦν Ἀπρως, παρὰ τοῦ Ἀπρου πενθεροῦ Κάρου κτισθεῖσα.
 Ὀρθαγορία καὶ Στάγιρα, ἡ νῦν Μάκρη.
 Τόπειρος τὸ νῦν Ρούσιον.
 Πείρινθος, νῦν Ἡράκλεια.
 Τιβεριούπολις, ἡ νῦν Στρούμιτσα.
 Βελεντιούπολις τὸ Βέλος βούδιον.
 Δάρες, τὸ νῦν Ταῦρες.
 Μαρτυρούπολις, τὸ νῦν Μαρφεκὴ.
 Βέρβροια, τὸ νῦν Χαλέπη.
 Προποντιδὲς δύο, ἡ μὲν κατὰ Ἀβυδὸν, ἡ δὲ κατὰ τὸ Ἱερὸν, καὶ Ψαμμάθιον.
 Γερμανικία Συρίας, ἡ νῦν Τελεσαῦρα.
 Μόψου δὲ κρηναί. *Deest.*
 Πάρχειος ποταμὸς, ὁ νῦν Ἀγριομέλας.
 Καστάβαλλα Κιλικίας, ἡ νῦν Μάμιστα.
 [405] Αἰῶνα Γαλλία, καὶ τὰ ἐπὶ κρηναί τῶν Ἀλπεων, εἰσι πρὸς τὸν Ὀκεανὸν, οἷον Γαλατία, Ἰσπανία.
 Γερμανοὶ δὲ οἱ Φράγγοι.
 Σύρμιον, ἡ νῦν Οὐγγρία, καὶ Στρίδων· οἱ δὲ Οὐγγροι τὸ παλαιὸν ἐλέγοντο Γήπιδες.
 Δορύστολον, ἡ νῦν Δίστρα.
 Ὀδρουσὸς καὶ Ὀρεστιὰς, ἡ νῦν Ἀδριανούπολις.
 Μαίωτις λίμνη, ἡ νῦν Γαλατία.
 Ποτίδαια, ἡ νῦν Κασσάνδρεια.
 Κολοσσὸς, ἡ Τύρος.
 Δ Ἀχαΐα, ἡ νῦν Πάτρα.
 Ἀνατολὶς ἡ Ἑλλήνης.
 Ἀσία ἡ Ἐφεσός.
 Ἰωνία ἡ Παριασία.
 Εὐβοία ἡ Εὐριππος.
 Βοιωτία αἱ Θῆβαι.
 Φθία ἡ Φαρσαλία.
 Νικόπολις, ἡ νῦν Πρέβεζα.
 Αἰτωλία τὰ Λεχώνια.
 Κέρκυρα ἡ Φαιακία.
 Δωδώνη ἡ Βόνδιτσα.
 Ἡπειρος τὸ Βοθροτόν.
 Δελφοὶ τὸ Χρυσὸς, καὶ Σόλων.
 Διόσπολις τὸ Ῥάμπετρον

Καيسάρεια Φιλίππου, ἡ Τονόπυργος· ἡ αὐτὴ καὶ Ἀ
Παναίᾳ ἀπὸ τοῦ ἐκεῖ ὄρους Παναίου.
Σαρδικὴ ἡ νῦν Τριάδιτσα.
Λάρυμνα ἡ Λάρυσα.
Θέρμη καὶ ἡ Ἡμαθία ἡ Θεσσαλονίκη.
Κολατσαὶ αἱ Χῶναι.
Ῥοδόπη ἡ Φιλίππουπολις,
Ἰταλία ἡ Λογγιβαρδία.
Μέμφη, τὸ νῦν Ταμιδιον.
Πέργη, τὸ νῦν Πυργίον.
Αἶδιρα, τὸ νῦν Πολύστελλον.

Cæsarea Philippi nunc Tonopyrgos : eadem a
Panæo monte Panæas.
Sardice nunc Triaditza.
Larynna nunc Larysa.
Thermæ et Hemathia nunc Thessalonica.
Colassæ nunc Chonæ.
Rhodope nunc Philippopolis.
Italia dicitur etiam Longobardia.
Memphis nunc Damia.
Perge nunc Pyrgium.
Ædira vocatur etiamnum Polystilum.

[406] ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΤΑΞΕΩΣ ΤΩΝ ΘΡΟΝΩΝ ΤΩΝ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΩΝ, ΤΙΝΕΣ ΑΥΤΩΝ ΛΕΓΟΝΤΑΙ
ΕΞΑΡΧΟΙ ΚΑΙ ΥΠΕΡΤΙΜΟΙ, ΤΙΝΕΣ ΥΠΕΡΤΙΜΟΙ ΜΟΝΟΝ *.

DE ORDINE THRONORUM METROPOLITANORUM. QUINAM EX ILLIS DICANTUR
EXARCHÆ ET HYPERTIMI ET QUI HYPERTIMI TANTUM.

α'. Ὁ Καيسαρείας Καππαδοκίας, ὑπέρτιμος τῶν Β
ὑπερτίμων, καὶ ἑξαρχος πάσης Ἀνατολῆς.

β'. Ὁ Ἐφίσου, ὑπέρτιμος, καὶ ἑξαρχος πάσης
Ἀσίας.

γ'. Ὁ Ἡρακλείας, πρόεδρος τῶν ὑπερτίμων, καὶ
ἑξαρχος πάσης Θράκης καὶ Μακεδονίας.

Οἱ ἐξῆς πάντες ὑπέρτιμοι· ἦθ' ἑξαρχοί, καὶ
ὑπέρτιμοι *.

α'. Ὁ Ἀγκύρας, ἑξαρχος πάσης Γαλατίας.

β'. Ὁ Κυζίκου, ἑξαρχος παντὸς Ἑλλησπόντου.

γ'. Ὁ Σάρδεων, πάσης Αὑδίας· ἀνθ' οὗ ἐνι νῦν ὁ
Φιλαδελφίας, ὦν μὲν πρότερος ἐπίσκοπος τοῦ Σάρ-
δεων· γενόμενος δὲ μητροπολίτης, ἔχει νῦν καὶ τὸν
τόπον, καὶ τὴν ἑξαρχίαν τοῦ Σάρδεων, καὶ τὰς λοι-
πὰς ἐπισκοπὰς ὅφ' ἐκυτόν.

δ'. Ὁ Νικομηδείας, πάσης Βιθυνίας.

ε'. Ὁ Νικαίας*, πάσης Βιθυνίας.

ς'. Ὁ Χαλκηδόνος, ὁμοίως.

ζ'. Ὁ Σίδης, πάσης Παμφυλίας.

η'. Ὁ Σεβαστείας, πάσης Ἀρμενίας.

θ'. Ὁ Ἀμασειας, Εὐξείνου Πόντου.

ι'. Ὁ Μελιτηνῆς, δευτέρας Ἀρμενίας.

ια'. Ὁ Τυάνων, δευτέρας Καππαδοκίας.

ιβ'. Ὁ Γαγγρῶν, πάσης Παφλαγονίας.

ιγ'. Ὁ Θεσσαλονίκης, πάσης Θεσσαλίας· ἡ ἔχει δὲ
νῦν τὸν τόπον τοῦ Ἀγκύρας.

ιδ'. Ὁ Κλαυδιουπόλεως· ἀνθ' οὗ ἐνι ὁ Ποντο-
ηρακλείας, ἐπίσκοπος μὲν ὦν τοῦ Κλαυδιουπόλεως
πρότερον, γενόμενος δὲ μητροπολίτης ἔχει καὶ τὸν
τόπον, καὶ τὴν ἑξαρχίαν ἐκείνου.

ιε'. Ὁ Νεοκαισαρείας, Πόντου Πολεμωνιακοῦ.

1. Metropolitanus Cæsareæ Cappadociæ dici-
tur hypertimorum hypertimus (1), et totius Orientis
exarchus.

2. Ephesinus, hypertimus, et universæ Asiæ
exarchus.

3. Heracleensis, antecessor hypertimorum (2),
totiusque Thraciæ atque Macedoniæ exarchus.
Omnes qui sequuntur hypertimi sunt : sive exarchi,
et hypertimi.

1. Ancyranus, exarchus totius Galatiæ.

2. Cyzicenus, totius Hellesponti.

3. Sardicensis, totius Lydiæ : cujus loco nunc
est Philadelphiensis ; cum antea episcopus Sardi-
censi subiceretur. Nunc metropolita effectus sub
se habet locum, exarchiam, et episcopos prius Sar-
C dicenti subjectos.

4. Nicomediensis totius Bithyniæ exarchus ap-
pellatur.

5. Nicænus, totius Bithyniæ.

6. Chalcedonensis similiter.

7. Sidensis, universæ Pamphyliæ.

8. Sebastenus, totius Armeniæ.

9. Amasenus, Ponti Euxini.

10. Melitenensis, secundæ Armeniæ.

11. Tyannensis, secundæ Cappadociæ.

12. Gangrensis, totius Paphlagoniæ.

13. Thessalonicensis, totius Thessaliæ : nunc
etiam Ancyranum locum tenet.

14. Claudiopopolitanus, cujus vice nunc est Hera-
cleensis Ponti, qui cum antea episcopus Claudiopo-
litano subderetur, nunc metropolita factus et locum
et exarchiam illius obtinet.

15. Neocæsariensis, Ponti Polemoniaci.

VARIAE LECTIONES.

* Regia. αἱ ἑξαρχίαι τῶν μητροπολιτῶν. αἱ. οἱ ἑξαρχοὶ τῶν μητροπολιτῶν * Deest in Regiis. * ὁμοίως.
b Deest in Reg. c Addunt alia, πάσης Ὀνωριάδος.

NOTÆ.

(1) Honoratissimorum honoratissimus.

(2) In Concil. Lugd. præsul honoratorum. Ibid. Hypertimi, superhonorati.

16. Pissinuntis, secundæ Galatiæ.

17. Myrensis, totius Lyciæ.

18. Stauroplitanus, totius Cariæ.

19. Laodicens, Phrygiæ Cappadianæ.

20. Synadensis, Phrygiæ Salutaris.

21. Iconiensis, totius Lycæoniæ.

22. Antiochenus, totius Pisidiæ.

23. Sylæensis, qui et Pergensis dicitur, secundæ Pamphylæ. Cujus loco nunc est Attaliensis, qui cum episcopus esset, subdebatur Pergensi : eam ob causam nunc metropolita factus tenet locum ejus.

24. Corinthius, totius Peloponnesi.

25. Atheniensis, totius Græciæ.

26. Mocesanus, secundæ Cappadociæ.

27. Selenciensis, secundæ Pamphylæ.

28. Rhegiensis, qui et Calabrieus appellatur, non habet exarchiam.

29. Veterum Patrarum, totius Achaiæ.

30. Trapezuntinus, totius Laziciæ.

31. Larissæus, secundæ Thessaliæ et totius Græciæ.

32. Naupactæus, totius Ætoliciæ.

Nota, notarios Constantinopolitanos metropolitæ Philippopoleos hunc solum titulum tribuisse : hypertimo et exarcho totius Thraciæ. At Damianus Philippopoleos metropolita scribens ad nos seipsum inscripsit hypertimum atque exarchum totius Europæ et Dragobintæ.

33. Adrianopolitanus hypertimus et exarchus C Hæmimonti.

Nota, metropolitam sic scribere ad Adrianopolitanum : Sanctissime metropolita Adrianopoleos, hypertime, et exarche Hæmimontis.

Hactenus de illis, qui exarchias habent. Reliqui omnes metropolitæ hypertimi solum titulo afficiuntur, et non exarchi ; quos etiam antea invenies.

De Varna.

Varna, ut quidam sentiunt, est Tiberiopolis ; propterea in expositione non comparet, neque inter metropoles, neque inter archiepiscopatus, neque inter episcopatus. Sed antistes Varnensis idem est Tiberiopolitanus.

De Anchialo.

Anchialus primum quidem conjuncta erat archiepiscopatu Mesembriæ. Qua in metropolim evecta, Anchialus archiepiscopus honore affecta est.

De Melenico.

Melenicum nuspiam invenimus scriptum. Dicitur et ipsa, quamvis sine scripto, Serrarum episcopatus esse.

A ις'. 'Ο Πισσινοῦντος, δευτέρως Γαλατίας.

[407] ις'. 'Ο Μύρων^d, πάσης Λυκίας.

ιη'. 'Ο Σταυροπόλεως, πάσης Καρίας.

ιβ'. 'Ο Λαοδικείας, Φρυγίας Καππαδοκίας.

κ'. 'Ο Συνάδων^e, Φρυγίας Σαλουταρίας.

κα'. 'Ο Ίκονίου, πάσης Λυκαονίας.

κβ'. 'Ο Ἀντιοχείας, πάσης Πισιδίας.

κγ'. 'Ο Συλαίου, ὃς καὶ Πέργης λέγεται, δευτέρως Παμφυλίας· ἀνθ' οὗ νῦν ὁ Ἀττάλις, ἐπίσκοπος μὲν ὢν τοῦ Πέργης, ἔχει δὲ νῦν, μητροπολίτης γενόμενος, τὸν τόπον αὐτοῦ.

κδ'. 'Ο Κορίνθου, πάσης Πελοποννήσου.

κε'. 'Ο Ἀθηνῶν, πάσης Ἑλλάδος.

κς'. 'Ο Μωκησοῦ^f, δευτέρως Καππαδοκίας.

B κζ'. 'Ο Σελευκείας, δευτέρως Παμφυλίας.

κη'. 'Ο Ῥηγίου, ὃς καὶ Καλαβρίας λέγεται, ἐξ-
αρχίαν οὐκ ἔχει.

κθ'. 'Ο παλαιῶν Πατρῶν, πάσης Ἀχαιῆς.

λ'. 'Ο Τραπεζοῦντος, πάσης Λαζικῆς.

λα'. 'Ο Λαρίσσης, δευτέρως Θετταλίας καὶ πάσης Ἑλλάδος.

λβ'. 'Ο Ναυπάκτου, πάσης Αἰτωλίας^g.

Σημείωσαι, ὅτι πρὸς τὸν Φιλιππουπόλεως οἱ μὲν τοῦ Κωνσταντινουπόλεως νοτάριοι ὑπέρτιμον ἔγραφαν καὶ ἐξαρχον πάσης Θράκης μόνον· ὁ δὲ Φιλιππουπόλεως Δαμιανὸς γράψας ἡμῖν ἔγραψεν ἑαυτὸν ὑπέρτιμον καὶ ἐξαρχον πάσης Εὐρώπης καὶ Δραγοβιντίας.

λγ'. 'Ο Ἀδριανουπόλεως, ὑπέρτιμος καὶ ἐξαρχος Μημόντου^h.

Σημείωσαι, ὅτι οὗτω γράφει μητροπολίτης πρὸς τὸν Ἀδριανουπόλεως· Πανιερώτατε μητροπολίτα Ἀδριανουπόλεως, ὑπέρτιμε, καὶ ἐξαρχε Αἰμημόντου.

Μέχρι τούτων οἱ ἔχοντες τὰς ἐξαρχίας· οἱ δὲ λοιποὶ πάντες μητροπολίται ὑπέρτιμοι μόνον γράφονται, καὶ οὐκ ἐξαρχοί, οὐδ' αὖ ἐυρήσεις ἐμπροσθεν.

Περὶ τοῦ Βάρνης

Ἡ Βάρνα, λέγουσι τινες, αὕτη ἐστὶν ἡ Τιβεριοῦ-πολις· διὰ τοῦτο καὶ ἐν τῇ ἐκθέσει οὐχ εὐρίσκειται· καί μιν οὕτως ἐν ταῖς μητροπόλεσι, οὕτως ἐν ταῖς ἀρχιεπισκοπαῖς, ἢ ἐπισκοπαῖς· ἀλλ' ὁ Βάρνης αὐτός ἐστιν ὁ Τιβεριοῦπόλεως.

D [408] Περὶ τοῦ Ἀρχιάλουⁱ.

Ἡ δὲ Ἀρχιάλος πρότερον μὲν ἡνωμένη ἦν τῇ ἀρχιεπισκοπῇ Μεσημβρίας· αὐτῇ δὲ τιμηθείσης εἰς μητρόπολιν, ἐγένετο καὶ ἡ Ἀρχιάλος ἀρχιεπισκοπή.

Περὶ τοῦ Μαλενίκου^j.

Τὸν δὲ Μαλενίκον οὐχ εὐρίσκομεν οὐδαμῶς γεγραμμένον· λέγεται δὲ ἀγράφως καὶ αὕτη τοῦ Σεβρῶν εἶναι ἐπισκοπή^k.

VARIAE LECTIONES.

τὰ Μύρα. • τὰ Σύναδα. ^f Μωκισοῦ. ^g Addunt alia, ὁ Φιλιππουπόλεως ἐξαρχίαν οὐκ ἔχει 'Ο Τραπεζοῦντος πάσης Λαζικῆς. 'Ο Ρόδου τῶν Κυκλάδων νήσων. 'Ο Φιλιππων πάσης Μακεδονίας. 'Ο Ἀδριανουπόλεως Αἰμημόντου. ^h Αἰμημόντου. ⁱ deest. ^j deest. ^k Addunt Regg. μέχρι τούτων οἱ ἔχοντες τὰς ἐξαρχίας. Οἱ δὲ λοιποὶ πάντες μητροπολίται ὑπέρτιμοι μόνον γράφονται.

Εἰσὶ καὶ ἑτεροὶ μητροπολίται, ἔξω τῶν ὧν γράζει Ἀ ἡ διατύπωσις ἡ ἀρχαία· οἵτινες ἀπὸ ἀρχιεπισκόπων καὶ ἐπισκόπων ἐτιμήθησαν κατὰ διαφόρους καιρούς. Καὶ ἀπὸ μὲν ἀρχιεπισκόπων ἐγένοντο οὗτοι·

- α'. Ὁ Βιζύης.
- β'. Ὁ Μιλήτου.
- γ'. Ὁ Σηλυβρίας.
- δ'. Ὁ Ἀπρω.
- ε'. Ὁ Γαρέλλης.
- ς'. Ὁ Βρύσεως.
- ζ'. Ὁ Δέρκω.
- η'. Ὁ Χερσῶνος.
- θ'. Ὁ Μεσημβρίας¹.
- ι'. Ὁ Ματράχων², ὃς καὶ Ζηκχίας λέγεται.

ια'. Ἡ δὲ Σουγδαία, καὶ αἱ Φουλλαί, δύο ἦσαν ἀρχιεπισκοπαί· ἐνωθεῖσαι δὲ ἐγένοντο μία μητρόπολις. Διὸ καὶ ὁ Σουγδαίας καὶ Φούλλων λέγεται³.

ιβ'. Ἀπὸ δὲ τῶν ἐπισκοπῶν, τοῦ Ἐφέσου ἐγένετο μητροπολίτης ὁ Περγάμου.

ιγ'. Ἀπὸ τῶν τοῦ Ἡρακλείας, ὁ Μαδύτων, καὶ ὁ Μηδείας, ὁ Προύσης⁴.

ιδ'. Ἀπὸ τοῦ Θεσσαλονίκης, ὁ Βερόλιας⁵.

ιε'. Ἀπὸ τοῦ Νεοκαισαρείας⁶, ὁ Κερασούντος, καὶ ὁ Ριζαίου.

ισ'. Ἀπὸ τοῦ Κορίνθου, ὁ Μονεμβασίας⁷; ὃς καὶ ἑαρχος λέγεται πάσης Πελοποννήσου, καὶ ἔχει καὶ τὸν τόπον τοῦ Σίδης.

ις'. Ἀπὸ τοῦ Μωκησοῦ⁸, ὁ Ναζιανζοῦ.

ιη'. Ἀπὸ τοῦ παλαιῶν Πατρῶν, ὁ Λακεδαίμονίας.

ιθ'. Ἀπὸ τοῦ Ναυπάκτου, ὁ Ἰωαννίνων.

κ'. Ἀπὸ τοῦ Φιλίππουπόλεως, ὁ Λιτίτις.

κα'. Ἀπὸ τοῦ Τραϊανουπόλεως, ὁ Διδυμοτείχου, ὁ Μάκρης, ὁ Ξανθείας, καὶ ὁ Περιθεωρίου.

κβ'. Ἀπὸ τοῦ Ῥόδου, ὁ Χίου, καὶ ὁ Κῶ ἀρχιεπίσκοπος.

κγ'. Ἀπὸ τοῦ Φιλίππων δὲ, ὁ Χριστουπόλεως, καὶ ὁ Δράμας, ὃς οὐκ ἦν ἐπίσκοπος, ἀλλ', ὡς λέγουσι, πρωτοπαπᾶς ἦν τοῦ Φιλίππων ἐν τῇ Δράμᾳ.

κδ'. Ἀπὸ τοῦ Ἀδριανουπόλεως, ὁ Σωζοπόλεως.

κε'. Ἀπὸ τοῦ Καμάχου, ὁ Κελτζήνης.

κς'. Ἀπὸ τοῦ Σεβέρων, ὁ Ζιχών.

[409] κζ'. Ἐγένοντο ὑστερον καὶ ἐν τῇ Οὐγγροβλαχίᾳ δύο μητροπολίται, καὶ ὁ μὲν εἰς ἔχει τὸν τόπον τοῦ Νικομηδείας⁹, καὶ ἑαρχος λέγεται, καὶ πάσης Οὐγγρίας, καὶ Πλαγηνῶν· ὁ δὲ ἕτερος λέγεται μητροπολίτης μέρους Οὐγγροβλαχίας, καὶ τὸν τόπον ἐπέχων τοῦ Ἀμασσίας¹⁰.

κη'. Ἐγένετο ἐφ' ἡμῶν καὶ μητροπολίτης Βιδύνης.

κθ'. Καὶ ἐν τῇ Μαυροβλαχίᾳ, ἕτερος.

λ'. Καὶ ἐν τῇ Γαλιτζῇ, ἥτις ἦν μέρος τῆς μικρᾶς Ῥωσίας¹¹.

Sunt et alii metropolitæ, extra illos qui veteri descriptione comprehenduntur, quibus ex archiepiscopis et episcopis honor metropolitæ diversis temporibus obligit. Et quidem ex archiepiscopis metropolitæ effecti sunt sequentes :

- 1. Bizyæ.
- 2. Mileti.
- 3. Selybriæ.
- 4. Apri.
- 5. Garellæ.
- 6. Bryseos.
- 7. Derci.
- 8. Chersonis.
- 9. Mesembriæ.

B 351 10. Metrachorum, qui etiam Zecchiæ appellatur.

11. Sugdæa et Phullæ, duo erant archiepiscopatus; sed conjunctæ unam nunc metropolim efficiunt, quæ Sugdææ et Phullarum nominatur.

12. Ex episcopatibus Ephesi, metropolitæ honorem acquisivit Pergami antistes.

13. Ex episcopatibus Heracleæ, Madytorum, Mediæ et Prusæ.

14. Ex Thessaloniciæ, Berrihœnsis.

15. Ex Neocæsareæ, Cerasuntis et Rizæi.

16. Ex Corinthi, Monembasiensis, qui etiam totius Peloponnesi exarchus nominatur, tenetque im-

C super locum Sidensis.

17. Ex Moces, Nazianzenus.

18. Ex veteribus Patris, Lacedæmonius.

19. Ex Naupacti, Joanninorum præsul.

20. Ex Philippopoleos, antistes Litittæ.

21. Ex Trajanopoli, antistes Didymotichi, Mæræ, Xanthæ et Peritheorii.

22. Ex Rhodi, Chiensis et Cons archiepiscopus.

23. Ex Philippensium, Christopoleos et Dramæ, qui non erat episcopus, sed, ut fama fert, Dramæ Philippensium protopapam agebat.

24. Ex Adrianopoleos, Sozopolitanus.

25. Ex Camachi, Celtzenius.

26. Ex Serrarum, præsul Zichnarum.

D 27. Posteris temporibus constituti sunt in Ungrovalachia duo metropolitæ, quorum alter tenet locum Nicomediensis, et dicitur exarchus totius Ungariæ et Plagenarum. Alter dicitur metropolita partis Ungrovalachia, geritque vices Amaseni.

28. Factus est etiam nostra ætate metropolitæ antistes Bidynæ.

29. Et alius in Moldavia seu nigra Valachia.

30. Et Galitzæ, quæ erat pars minoris Russiæ.

VARIE LECTIONES.

¹ Regg. ὁ Γαρθίας. ² ὁ Ματράχων. ³ γράφεται. ⁴ Redundat. ⁵ deest in Regiis. ⁶ Reg. Νικομηδείας. ⁷ deest. ⁸ Μωκισοῦ. ⁹ Prava lectio ex Reg. corrigenda καὶ ὁ μὲν εἰς λέγεται ἑαρχος πάσης Οὐγγρίας. ¹⁰ τῆς κατὰ τὸν Σεβέρηνον, reliqua desunt. ¹¹ Addunt Reg. ὁ δὲ Ῥωσίας μητροπολίτης γράφεται Κυῖδου καὶ Ῥωσίας.

31. Patriarcha metropolitae et archiepiscopus A
in inscriptionibus nominat sanctissimos.

32. Episcopi se mutuo per omnia sanctissimos
indigitant.

33. Archiepiscopis non datur titulus hypertimi,
sed fratris et consacerdotis : idem de metropolitae
judicium esto.

λα'. Ὁ μὲν οὖν πατριάρχης γράφει τοὺς μητροπο-
λίτας καὶ ἀρχιεπισκόπους ἱερωτάτους.

λβ'. Οἱ δὲ ἀρχιερεῖς πρὸς ἀλλήλους πανιερωτά-
τους.

λγ'. Οἱ δὲ ἀρχιεπίσκοποι οὐ γράφονται ὑπέρτι-
μοι, ἀλλ' ἀδελφοὶ καὶ συλλειτουργοὶ, ὡς καὶ οἱ μη-
τροπολίται.

ΕΚΘΕΣΙΣ ΝΕΑ, ΟΠΩΣ ΝΥΝ ΓΡΑΦΕΙ Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ ΤΩ ΠΑΠΑ, ΚΑΙ
ΤΟΙΣ ΛΟΙΠΟΙΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΑΙΣ ΚΑΙ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΙΣ, ΚΑΙ ΜΗΝ ΤΟΙΣ ΚΑΙ ΜΕΤΡΟΠΟΛΙΤΑΙΣ,
ΚΑΙ ΤΟΙΣ ΚΟΣΜΙΚΑΙΣ ΑΡΧΑΙΣ ΔΙΗΘΥΝΟΥΣΙΝ.

EXPOSITIO NOVA QUOMODO CONSTANTINOPOLITANUS PATRIARCHA AD
PAPAM, RELIQUOS PATRIARCHAS ET ARCHIEPISCOPOS, SED ET METROPO-
LITAS, CUNCTOSQUE SÆCULARES DIGNITATES MODERANTES NUNC SCRIBAT.

Quomodo metropolitæ ad patriarchas et metropoli- B
tas scribunt.

Quomodo scribunt ad Constantinopolitanum patriar-
cham.

Sanctissime mi domine, et here, et œcumenice
patriarcha sacerrime, divina gratia præstans, et
quodcunque mihi divinum, cum rei, tum nominis.
Precor Deum bene valere tuam sanctitatem, etiam
secundum sanctissimum et sacratissimum ejus ta-
bernaculum, ad præsidium et utilitatem catholicæ
et universalis Christi Ecclesiæ.

Quod in tabulis patriarchæ et metropolitæ, pro
more non scribunt ad majores : Nos quoque bene
valemus : scribunt autem hoc ad inferiores, vel etiam
æquales, si tamen labuerit.

Quomodo ad Alexandriæ reliquosque patriarchas
scribunt.

Sanctissime mi domine, papa et patriarcha Ale-
xandriæ, et totius Ægypti, Pentapolis, Libyæ et
Æthiopiæ, in sancto Spiritu sanctissime et colen-
dissime Pater.

Sic quoque scribunt ad reliquos, Antiochenum et
Hierosolymitanum :

Sanctissime mi domine.

Consequenter ad unumquemque eorum scribunt,
prout expositionis initio scriptum : ut autem ad eos
scribit patriarcha, deinceps recensebitur.

Quomodo metropolitæ scribunt metropolitæ.

Sacratissime metropolita civitatis N. percolende
primas secundæ vel totius provinciæ : sanctissime
et sacerrime domine, dilecte frater et humilitatis
nostræ comminister.

Quomodo episcopis scribunt metropolitæ.

Dei amantissime episcopo civitatis N. in sancto
Spiritu dilecte frater humilitatis nostræ, et commi-
nister.

Sic ad proprios episcopos, et pari quoque pacto ad
eos qui aliis metropolitæ subsunt.

[410] Ὅπως γράφουσιν οἱ μητροπολίται τοῖς
πατριάρχαϊς καὶ μητροπολίταις.

Ὅπως γράφουσι τῷ Κωνσταντινουπόλεως.

Παναγιώτατέ μου αὐθέντα καὶ δέσποτα, καὶ οἰκου-
μενικὲ πατριάρχα θεοτάτε, θεοχαρίτωτε, καὶ πᾶν
εἴ τι μοι θεὸν καὶ ὑψηλόν, καὶ πρᾶγμα καὶ ὄνομα.
Εὐχομαι τῷ θεῷ ὑγιαίνειν τὴν μεγίστην ἀγιωσύνην
σου, καὶ κατὰ τὸ πανάγιον καὶ θεοτάτον αὐτῆς σκή-
νωμα^α, εἰς σύστασιν καὶ ὠφέλειαν τῆς καθόλου καὶ
οἰκουμενικῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας.

Ὅτι ἐπὶ τῶν πιετακίων πατριάρχαι καὶ μητρο-
πολίται πρὸς μελλόντα πρόσωπα οὐ γράφουσιν περὶ
ἐαυτῶν κατὰ τὸ ἔθος ὅτι καὶ ἡμεῖς ὑγιῶς ἔχο-
μεν, γράφουσι δὲ τοῦτο πρὸς ὑποδέστερα, εἰ
καὶ ἰσοπρόσωπα, εἰπερ βούλονται.

[411] Ὅπως γράφουσιν τῷ Ἀλεξανδρείας καὶ τοῖς
λοιποῖς πατριάρχαϊς.

Παναγιώτατε δέσποτά μου πάπα, καὶ πατριάρχα
Ἀλεξανδρείας, καὶ πάσης Αἰγύπτου, Πενταπλῆως,
Λιβύης, καὶ Αἰθιοπίας, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι θεοτάτε
καὶ σεβασμιώτατέ μοι Πάτερ.

Οὕτω καὶ τοῖς λοιποῖς, Ἀντιοχείας καὶ τῶν
Ἱεροσολύμων.

Παναγιώτατε δέσποτά μου.

Ἐφεξῆς δὲ γράφουσιν ἐκάστῳ τε αὐτῶν ὡς ἐν
τῇ ἀρχῇ ἐκθέσεως ἐγράφη · ἐπεὶ οὖν ἐκκαίται
ὅπως γράφει πρὸς αὐτοὺς ὁ πατριάρχης.

Ὅπως γράφουσιν οἱ μητροπολίται τοῖς μητρο-
πολίταις.

Πανιερώτατε μητροπολίτα τῆσδε, ὑπέρτιμε καὶ
ἐξαρχε δευτέρας ἢ πάσης · ἀγιώτατε καὶ θεοτάτε
δέσποτα, ἀγαπητὲ ἀδελφε, καὶ συλλειτουργε τῆς
ἡμῶν ταπεινότητος^β.

Ὅπως γράφουσιν οἱ μητροπολίται τοῖς ἐπισκό-
ποις.

Θεοφιλέστατε ἐπίσκοπε τῆσδε, ἐν ἁγίῳ Πνεύ-
ματι ἀγαπητὲ ἀδελφε τῆς ἡμῶν ταπεινότητος, καὶ
συλλειτουργε.

Οὕτω τοῖς ἰδίοις ἐπισκόποις · οὕτω καὶ τοῖς
ὑπὸ ἐτέρους μητροπολίταις.

VARIÆ LECTIONES.

^α αἰ. σκήνος. ^β Alia Regg. οὕτω καὶ τοῖς ἀρχιεπισκόποις διὰ τοῦ ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου.

Ὅπως γράφουσιν οἱ μητροπολίται τοῖς ἀρχουσι Ἀ
τῆς Μεγάλης ἐκκλησίας.

Τιμώτατε μέγα Χαρτοφύλαξ τῆς ἀγιωτάτης τοῦ
Θεοῦ Μεγάλης ἐκκλησίας, ἡδίστε καὶ ποθεινότατε
μοι ἀδελφε, καὶ διάκονε, κύρε.

Ὁὕτω μὲν γράφουσιν τοῖς Ἐξωκατακύλοις ὁ.
ἀπὸ δὲ τοῦ πρωτογοταρίου μέχρι τοῦ αὐτοῦ ὑπο-
μνηματογράφου, Θεοφιλέστατοι, λέγονται, καὶ οὐκ
ἀδελφοί, ἀλλ' υἱοί ὁ ἀπὸ δὲ τοῦ Ἱερομνήμονος
καὶ καθέξης. Ἐντιμότατοι ὁ οἱ δὲ μὴ ἔχοντες
ὀφφίκια διάκονοι, Εὐλαθέστατοι. Οἱ ἔχοντες ὀφ-
φίκια πρεσβύτεροι ὁλοὶ πρωτοκαπῆς, καὶ δευτε-
ρεῶν, καὶ οἱ ὀρφανοτρόφοι, Ἐντιμότατοι ὁ οἱ δὲ
μὴ ἔχοντες, Θεοσεβέστατοι.

Ὅπως γράφει ὁ πατριάρχης πρὸς βασιλέα
δοσσεφῆ.

Κράτιστε, θεοδόξαστε, θεοκυβέρνητε, θεομεγά-
λυντε καὶ ἁγίε μου βασιλεῦ.

[412] Τέλος ὁ Κύριος ὁ Θεὸς εἰς διατηρῶν τὴν
ἀγίαν βασιλείαν σου ὁ, δέσποτά μου ἁγίε, εὐχόμενος
εἰς τὸν Θεὸν ἵνα παρέχῃ τὴν ἀγίαν βασιλείαν σου
χρόνους μακροὺς, ὑγίαν καθαρὰν καὶ ἄλυπον, τῶν
ἀνὰ χεῖρας προκειμένων ἀγαθῶν ἔργων εὐδωσιν καὶ
μετὰ πολυετῇ ζωῇ καὶ τὴν ἐν οὐρανοῖς καὶ εἰς ἀεὶ
διαμένουσιν βασιλείαν.

Ὅπως γράφει ὁ πατριάρχης πρὸς βασιλέα
δοσσεφῆ.

Κράτιστε, θεόδοξαστε, θεοτίμητε, θεοδόξαστε,
θεοπροδύλητε, θεομεγάλυντε, ἁγίε μου αὐτοκράτορ
καὶ βασιλεῦ.

Ἐν τῷ τέλει ὁ Κύριος ὁ Θεὸς εἰς διατηρῶν τὴν
ἀγίαν βασιλείαν σου ἄνοσον, εὐθυμον, ὑγιᾶ, πολυ-
χρόνιον, καὶ ἀνωτέραν παντὸς ἀνιάρου συναντήματος,
καὶ χαρίζαιτο αὐτῇ μετὰ τῆς παρούσης καὶ τὴν ἐν
οὐρανοῖς καὶ εἰς ἀεὶ διαμένουσιν βασιλείαν.

Ὁὕτως ἔχει νῦν ἡ συνήθεια τῶν πρὸς βασιλέα
πιπτακίων τῶν μητροπολιτῶν.

Τολμῶν ὁ δοῦλος καὶ εὐχέτης τῆς κραταιᾶς
καὶ ἁγίας βασιλείας σου, Δέσποτά μου ἁγίε, ἀνα-
φέρω.

Ἐν τῷ τέλει ὁ Τολμήσας ἀνέφερον.

Ὅμοιος γράφουσιν οἱ μητροπολίται καὶ πρὸς
δέσποιναν.

Ὅπως γράφει ὁ πατριάρχης εἰς δεσπότην βασι-
λέως υἱόν.

Περιπόθητε υἱὲ τοῦ κρατίστου καὶ ἀγίου μου αὐτο-
κράτορος ἐν ἀγίῳ Πνεύματι, ποθεινότατε υἱὲ τῆς
ἡμῶν μετριότητος, πανευτυχέστατε δέσποτα.

Ὅπως οἱ μητροπολίται.

Τολμηρῶς ἀναφέρω τῇ βασιλείᾳ σου, πανευτυχέ-
στατε δέσποτα.

Ὅπως οἱ μητροπολίται.

Τολμηρῶς ἀναφέρω τῇ κραταίᾳ καὶ ἁγίᾳ βασιλείᾳ
σου, δέσποτα ἁγίε εὐχόμενος εἰς Θεὸν ἵνα παρέχῃ τῇ
ἁγίᾳ βασιλείᾳ σου χρόνους μακροὺς, ὑγίαν καθαρὰν
καὶ ἄλυπον, τῶν ἀνὰ χεῖρας προκειμένων ἀγαθῶν ἔρ-
γων εὐδωσιν, καὶ μετὰ πολυτελεῇ ζωῇ καὶ τὴν ἐν
οὐρανοῖς εἰσαεὶ διαμένουσιν βασιλείαν.

VARIE LECTIONES.

• Alia Ἐξωκατακύλοις. ὁ ἄνοσον, εὐθυμον, ὑγιᾶ καὶ πολυχρόνιον. Reliqua desunt.

Quomodo Magnæ ecclesiæ proceribus scribunt
metropolitæ.

Honorandissime magne Cartophylax sanctissi-
mæ Dei Magnæ ecclesiæ, jucundissime et deside-
ratissime mi frater et diacone domine.

Sic igitur scribunt ad Exocatacælos. A proto-
nario vero usque ad ipsum memorialium scribam,
Deo dilectissimi, scribuntur: non tamen Fratres,
sed Filii. Ab Hieromnemone autem et deinceps, Ho-
norandissimi. Diaconi vero qui non habent officia.
Religiosissimi, scribuntur. At presbyteri qui habent
officia ut archipresbyter, et presbyterorum secundus,
et orphanotrophi, Honorandissimi: qui non habent
officia, Deo devotissimi.

Quomodo patriarcha ad imperatorem nondum
coronatum scribit.

Potentissime, a Deo honorate, a Deo gubernate,
a Deo magnificate, et sancte mi imperator.

In fine. Dominus Deus ipse sit sancti imperii tui
conservator, Domine mi sancte, precans Deum ut
præbeat sanctæ majestati tuæ per longos annos sa-
nitatem puram et a doloribus immunem, bonorum
operum, quæ in manibus sunt, prosperitatem, et
post longævam vitam etiam cæleste regnum semper
duraturum.

Quomodo patriarcha ad imperatorem jam coronatum
scribit.

Potentissime, a Deo coronate, a Deo honorate, a
Deo gloriam adeptæ, a Deo promote, a Deo magni-
ficate, sancte mi imperator et rex.

In fine. Dominus Deus sanctam majestatem tuam
præservet salubrem, lætam, sanam, longævam, et
superiorem omni tristi eventu, et largiatur ipsi
cum præsentī cæleste etiam et sempiternum re-
gnum.

Sic se habet nunc consuetudo, cum metropolitæ ad
imperatorem pugillaria mittunt:

Audens servus et orator potentissimæ tuæ maje-
statis, Domine mi sancte, refero.

In fine: Audens retuli.

Taliter scribunt metropolitæ etiam ad imperatri-
cem.

Quomodo scribit metropolita ad despotam imperato-
ris filium.

Desideratissime fili præstantissimi et sancti mei
imperatoris in sancto Spiritu: desideratissime fili
nostræ mediocritatis, omnino felicissime domine.

Quomodo ad eundem scribunt metropolitæ.

Audacter refero majestati tuæ, omnino felicissime
mi domine.

Quomodo ad eundem metropolitæ.

Audacter refero potenti et sanctæ tuæ majestati,
domine sancte, rogans Deum uti majestati tuæ
longævus annos, puram salutem et a doloribus
immunem largiatur, eorum, quæ in manibus sunt
bonorum operum exitum, et exacto felicis vitæ
cursu, perpetuum in cælis imperium.

Quomodo scribit patriarcha ad despotam qui non fuerit imperatoris filius.

Felicissime Domine, desideratissime fili nostræ mediocritatis.

Et si quidem Græca stirpe sit ortus, nomen ejus non apponitur : sin barbarus, qualis Tomprotilizes exstitit, vel sunt Valachiæ, vel Albanorum despotæ, apponit nomen. Metropolitæ quoque eodem pacto scribunt ad hujusmodi principes, addunt tamen alia nomina excellentiam manifestantia, qualia sunt, omnino felicissime, nobilissime, gloriosissime, magnificentissime : non tamen, velut patriarcha, filios eos vocant, eodemque modo erga Sebastocratores, Cæsares, Reges, et alios hujusmodi se gerunt.

Quomodo scribunt metropolitæ ad Sebastocratorem et Cæsarem, si Græci fuerint.

Omnino felicissime, nobilissime, gloriosissime, magnificentissime mi domine, Sebastocrator, aut Cæsar.

Sciendum, quod despotam coram imperatore ita simpliciter compellant : Despota mi, et majestas tua : Sebastocratora vero : Domine mi Sebastocrator : Cæsarem autem eo pacto quo Sebastocratora : cæteros vero Græcos senatoriis officiis insignes, si sint imperatoris agnati vel consoceri, vel patrui, vel generi (ex filia vel sorore), vel patruelis, vel nepotes, ita scribit patriarcha : Desideratissime potentissimi et imperatoris in sancto Spiritu, dilecte fili nostræ mediocritatis, magne Domestice, domine. Sin minus scripserit : Familiaris, vel proprie : Potentissimo meo et sancto imperatori. Scribunt vero metropolitæ : Desideratissime sancti et præpotentis nostri domini et imperatoris : vel certe familiaris domini mei, fili mi, illustrissime, magne Domestice.

Quomodo scribit patriarcha ad imperatricem coronatam.

Potentissima, a Deo coronata, a Deo gloriam adepta, a Deo promota, a Deo magnificata, et sancta mea domina.

In fine, eodem quo ad imperatorem, pacto scribitur.

Quomodo scribit metropolita in itinere constitutus ad gubernatorem in urbe sibi subdita reperiendum.

Desiderate domine, vel, familiaris præpotentis et sancti domini nostri imperatoris et domini, in sancto Spiritu desideratissime, et humilitatis nostræ germane fili. Gratiam, pacem, misericordiam, salutem animæ, corporis robur, agendorum a te ad utilitatem successum, et si quid aliud boni simul ac salutaris, ab omnipotente Deo probitati tuæ humilitas nostra precatur.

In fine. Gratia Dei probitatem tuam conservet sanam, letam, incolumem et longævam. Metropoli-

A "Ὅπως γράψει ὁ πατριάρχης πρὸς δεσπότην μὴ ὄντα βασιλέως υἱόν.

Εὐτυχέστατε Δέσποτα, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ποθεινότετε υἱὲ τῆς ἡμῶν μετριότητος.

[413] Καὶ εἰ μὲν ἐνὶ Ῥωμαίῳς ἄνθρωπος, καὶ τῶν εὐγενεστάτων, οὐ προστίθῃσι τὸ βρομα αὐτοῦ· εἰ δὲ βάρβαρος, ὅλος ἦν ὁ Τομπροτίλης, καὶ οἱ τῆς Βλαχίας δεσπότηται, καὶ οἱ τοῦ Ἀλβάνου, προστίθῃσι καὶ τὸ βρομα· οἱ δὲ μητροπολίται καὶ αὐτοὶ ὁμοίως γράφουσιν πρὸς τοὺς τοιοῦτους, πλὴν προστίθασιν καὶ ἄλλα ἐνδόματα ὑπεροχῇ δηλοῦντα, ὅλον, πανευχεστάτε, εὐγενέστατε, ἐνδοξότατε, μεγαλοπρεπέστατε· καὶ οὐδὲ υἱὸς γράφουσιν αὐτοὺς καθὼς ὁ πατριάρχης, οὕτω καὶ πρὸς τοὺς Σεβαστοκράτορας, καὶ Καίσαρας, καὶ πρὸς Ῥῆγας, καὶ πρὸς ἄλλους τοιοῦτους

"Ὅπως γράφουσιν οἱ μητροπολίται πρὸς Σεβαστοκράτορα, καὶ Καίσαρα, εἰς τὴν εἰσὶ Ῥωμαῖοι.

Πανευχεστάτε, εὐγενέστατε, ἐνδοξότατε, μεγαλοπρεπέστατε Δέσποτά μου Σεβαστοκράτορ, ἡ Καίσαρ."

Ἰστέον δτι τὸν δεσπότην ἐμπροσθεν τοῦ βασιλέως οὕτως ἀπλῶς καλοῦσι· Δέσποτά μου καὶ ἡ βασιλεία σου· τὸν δὲ Σεβαστοκράτορα· Δέσποτά μου Σεβαστοκράτορ, καὶ ἡ βασιλεία σου· τὸν δὲ Καίσαρα· ὁμοίως ὥσπερ καὶ τὸν Σεβαστοκράτορα· πρὸς δὲ τοὺς ἄλλους Ῥωμαίους τοὺς ὀφφίλια ἔχοντας συγκλητικὰ, εἰ μὲν εἰσὶ τοῦ βασιλέως συγγενεῖς, ἡ συμπεθεροί, ἡ θεῖοι, ἡ γαμβροί, ἡ ἐξάδελφοι, ἡ ἀνεψιοί, γράψει ὁ πατριάρχης· Περιπόθητε τοῦ κρατίστου καὶ αὐτοκράτορος ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὲ υἱὲ τῆς ἡμῶν μετριότητος, μέγα Δομέστικε κύρε. Εἰ δὲ μὴ γράσῃ· Οἰκεῖς, τῷ κρατίστῳ μοι καὶ ἀγίῳ αὐτοκράτορι· Οἱ δὲ μητροπολίται· Περιπόθητε τοῦ ἀγίου καὶ κραταίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως· ἡ, οἰκεῖς αὐθέντα μου, υἱὲ μου περιφανέστατε, μέγα Δομέστικε.

"Ὅπως γράψει ὁ πατριάρχης πρὸς δέσποιναν ἑστέμμενην.

Κρατίστη, θεόσταπτε, θεοδόξαστε, θεοπρόδωγτε, θεομεγάλυντε, καὶ ὀγία μου Δέσποινα.

Ἐν τῷ τέλει, ὡς καὶ εἰς τὸν βασιλέα.

D "Ὅπως γράψει ὁ μητροπολίτης ἀποδημῶν πρὸς τὸν εἰς κεφαλὴν ἐνδρισκόμενον ἐν τῇ πόλει αὐτοῦ.

Περιπόθητε Δέσποτα, ἡ, οἰκεῖς τοῦ κραταίου καὶ ἀγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ποθεινότετε, καὶ γνησιώτατε υἱὲ τῆς ἡμῶν ταπεινότητος· χάριν, εἰρήνην, ἔλεος, ὑγίαν ψυχῆς, ῥῶσιν σώματος, τῶν πρακτέων σοι πρὸς τὸ λυσιτελεῖς ἐκπλήρωσιν, καὶ ἄλλο εἴ τι ἀγαθὸν ὁμοῦ καὶ σωτήριον, ἐπεύχεται τῇ ἀντιλήψει σου ἡ ταπεινότης ἡμῶν ἀπὸ Θεοῦ παντοκράτορος.

[41] Ἐν τῷ τέλει· Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ εἰη διατηρούσα τὴν ἀντίληψιν ἁνοσον, εὐθυμον, ὑγιᾶ, καὶ

VARIE LECTIONES.

καὶ τοῦτον Δέσποτά μου, καὶ ἡ βασιλεία σου. Ἐν γὰρ Σεβαστοκράτορα καὶ τοῦτον Δέσποτά μου Σεβαστοκράτορ, καὶ ἡ βασιλεία σου.

πολυρύνιον β. Μητροπολίτην ἑτερον οὐκ οἶδαμεν ἄλλο γράφοντα, ἢ μετριότης ἡμῶν, εἰ μὴ μόνον τῶν Θεσσαλονικῶν ἐν τοῖς ὑπ' αὐτόν · ἐγένετο δὲ καὶ τοῦτο γεωστὶ ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ βασιλέως τοῦ Κωνσταντινου, ὅτε καὶ οἱ πρῶτοι τῶν Θεσσαλονικῶν ἐκκλησιαστικῶν ἔβαλον τοὺς σταυροὺς ἐν τοῖς σκιαδίοις αὐτῶν.

Ὅπως πρὸς τοὺς λοιποὺς ἄρχοντας.

Οἱ ἐν τῇ Θεοσώστῃ καὶ περιφανεῖ πόλει τῇδε ἐδρισκόμενοι εὐγενέστατοι ἄρχοντες, ὅσοι τοῦ πρώτου γένους τῆς ἐνδόξου καὶ λαμπροτάτου τιμῆς καὶ φυλῆς, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ποθεινότετοι καὶ γνησιώτατοι υἱοὶ τῆς ἡμῶν ταπεινότητος · χάριν, εἰρήνην, ἔλεος, ὑγίαν ψυχῆς καὶ σώματος, καὶ ἄλλο εἴ τι ἀγαθὸν ὁμοῦ καὶ σωτήριον, εὐχεται τῇ ὑμῶν ἀντιλήψει ἢ ταπεινότης ἡμῶν ἀπὸ Θεοῦ παντοκράτορος.

Ἐν τῷ τέλει. Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ εἴη διατηροῦσα ὑμᾶς ἀνωτέρους παντὸς συναντήματος.

Ὅπως γράφει πρὸς ἐκκλησιαστικοὺς ἄρχοντας.

Τιμιώτατοι ἐκκλησιαστικοὶ ἄρχοντες τῆς καθ' ἡμᾶς ἀγιωτάτης μητροπόλεως, τῇδε, καὶ οἱ μετ' αὐτοὺς ἐντιμότετοι καὶ εὐλαδέστατοι κληρικοὶ, καὶ ὅσοι τοῦ ἱερατικοῦ καὶ μοναχικοῦ καταλόγου · τέκνα ἐν Κυρίῳ ἀγαπητὰ τῆς ἡμῶν ταπεινότητος · χάρις ὑμῖν εἰη, καὶ εἰρήνη, καὶ ἀγάπη πληθυνθεῖ ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς, διὰ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι.

Ἐν τῷ τέλει. Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν β.

Ὅπως γράφει πρὸς τὸν κοινὸν λαόν.

Ἐπιοικοὶ ἄρχοντες τῇδε σωστοῦ καὶ περιφανεστάτης πόλεως, τῇδε, ὅσοι τε τῆς πολιτείας, καὶ ὅσοι τοῦ ἰδιωτικοῦ καταλόγου, καὶ ὁ λοιπὸς ἅπας τοῦ Κυρίου ἱ λαὸς ὁ χριστιάνουμος · τέκνα ἐν Κυρίῳ ἀγαπητὰ τῆς ἡμῶν ταπεινότητος · Χάριν, εἰρήνην, ἔλεος, καὶ ἄλλο εἴ τι ἀγαθὸν ὁμοῦ καὶ σωτήριον, ἐπεύχεται ὑμῖν ἅπασιν ἢ μετριότης ἡμῶν ἀπὸ Θεοῦ παντοκράτορος.

Ἐν τῷ τέλει. Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν.

Εἰς Κνέζην Σερβίας.

[415] Ὑψηλότατε μέγα Κνέζη ἡ πάσης Σερβίας, συνετώτατε, ἐν Κυρίῳ ὑπερήδιστε, καὶ τριπόθητε κύριε καὶ υἱὲ τῆς ἡμῶν ταπεινότητος · χάρις, εἰρήνη, καὶ ἔλεος πληθυνθεῖ τῇ αὐθεντείᾳ σου ἀπὸ Θεοῦ παντοκράτορος.

Πρὸς τὴν τοῦ Κνέζη ἡ σύζυγον.

Ὑψηλοτάτη αὐθέντρια πάσης Σερβίας, συνετώτατη καὶ κοσμιωτάτη γυναικῶν, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι θύγατερ. Χάρις, εἰρήνη, καὶ ἔλεος πληθυνθεῖ τῇ αὐθεντείᾳ σου.

Εἰς δέσποιναν Σερβίας.

Εὐλαδεστάτη, καὶ φιλόχριστε, ὑψηλοτάτη, καὶ λαμπροτάτη, καὶ ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ποθεινότητι ἡ δέσποινα Σερβίας · Χάρις, εἰρήνη, καὶ ἔλεος πληθυνθεῖ τῇ βασιλείᾳ σου.

Εἰς τὸν υἱὸν αὐτῆς.

Εὐλαδέστατε, καὶ φιλόχριστε, λαμπρότατε, καὶ

VARIE LECTIONES.

^β καὶ ἀνωτέρων παντὸς ἀνιερῶς συναντήματος. ^κ Κνέντζη. ^ι desunt hæc quinque verba in Reg.

A tam vero nullum agnovimus scribentem, Mediocritas nostra, nisi tantum Thessalonicensem scribentem subdilis suis. Hoc autem nuper factum est in diebus imperatoris Cantacuzeni, cum primi etiam ecclesiastico Thessalonicensium appositis crucibus pileos suos ornaverunt.

Quomodo scribit ad reliquos proceres.

Qui in hac a Deo servata et illustri civitate N. reperimini nobilissimi domini, quotquot primi generis et gloriosi et illustrissimi gradus et stirpis, in sancto Spiritu desideratissimi, et nostræ humilitatis germani filii : gratiam, pacem, misericordiam, salutem animæ et corporis, et si quid aliud bonum simul ac salutare existit, illud ab omnipotente Deo probitati vestræ humilitas nostra precatur.

In fine. Gratia Dei omni adverso eventui superiores vos præservet.

Quomodo scribit ad ecclesiasticos proceres.

Honorandissimi ecclesiastici proceres nostræ sanctissimæ metropolis N. et post ipsos honorificentissimi et religiosissimi clerici, et quotquot sacri et monastici ordinis : dilecti in Domino filii nostræ humilitatis : gratia vobis et pax et charitas multiplicetur a Deo Patre, per Dominum nostrum Jesum Christum, in sancto Spiritu.

In fine. Gratia Dei sit vobiscum omnibus.

Quomodo scribit ad communem populum.

Incolæ proceres a Deo servatæ et illustrissimæ urbis N. quotquot magistratus, et quotquot privati, et reliquus universus populus Domini Christianus, in Domino dilecti nostræ humilitatis filii : Gratiam pacem, misericordiam, et si quid aliud bonum simul ac salutare, illud omnibus vobis a Deo omnipotente mediocritas nostra precatur.

In fine. Gratia Dei sit vobiscum omnibus.

Ad Cnezem Serviæ.

Celsissime, magne Cneze totius Serviæ, prudentissime, in Domino jucundissime, et ter desiderate domine et filii nostræ humilitatis : gratia, pax et misericordia a Deo omnipotente tuæ dominationi multiplicetur.

Ad Cnezis uxorem.

Celsissima domina totius Serviæ, prudentissima et ornatissima mulierum, in sancto Spiritu filia : gratia, pax et misericordia dominationi tuæ multiplicetur.

Ad dominam Serviæ.

Piissima, et Christo amata, celsissima et illustrissima, et in sancto Spiritu desideratissima domina Serviæ. Gratia, pax et misericordia regno tuo multiplicetur.

Ad filium ejus.

Piissime et amans Christum, illustrissime, et in

sancto Spiritu desideratissime domine, et filii nostræ humilitatis : omne bonum dominationi tuæ a Domino humilitas nostra precatur.

Ad Zupanum.

Nobilissime, illustrissime, et dux peritissime, magne Zupane, in sancto Spiritu jucundissime fili nostræ humilitatis domine N. : gratiam, pacem et aliud omne bonum a Domino probitati tuæ precamur.

Quomodo scribit metropolita ad eum qui jam in Mitylene reperitur novus Gatieliuzus.

Desideratissime nepos potentissimi et sancti domini et imperatoris nostri, gloriosissime et illustrissime domine Mitylenes.

Compellat etiam eundem dominationis voce. In B inscriptione vero sic ponit:

Desideratissimo nepoti potentissimi et sancti nostri domini et imperatoris, gloriosissimo et illustrissimo domino Mitylenes Francisco Gatieliuzo.

In finem ponet preces quascunque probabit ille qui scribet.

Quomodo scribit ad ejus patruum Nicolezum qui est in Aeno.

Desideratissime consocer potentissimi et sancti domini nostri imperatoris, illustrissime, mirabilissime.

Scribit quoque ad eum, domine : et in fine ponit quas probaverit preces. In inscriptione vero :

Desideratissimo consocero potentissimi sancti domini et imperatoris, illustrissimo, spectatissimo Nicolezo Gatieliuzo.

Quibusnam litteris patriarcha neque subscribit, neque sigillum apponit : quibusnam autem subscribit, haud tamen sigillum addit ; quænam tandem solum sigillat. Patriarcha non subscribit pugillaribus quæ mittuntur ad imp., ad despotam, ad imperatricem, ad Sebastocratora, ad Cæsarem, si tantum sint Græcæ nationis, ad reliquos autem omnes subscribit. Igitur in quibus non subscribit, ponitur prius in superscriptione nomen illius ad quem scribit : in alia vero parte nomen patriarchæ, ubi sigillum non est. Ad cæteros porro senatorios optimates, nobilissimos quidem, et officia adeptos præcipua, et imp. affines, patriarcha scribit prius suum nomen ubi sigillum exstat, sic : Nilus Dei miseratione : in alia vero parte nomen illius ad quem scribit. Ad cæteros autem optimates, ubi exstat sigillum, scribit, juxta sigillum : Patriarchale. Post autem sigillum Ad N. Sic et ad metropolitam usque ad decimam sedem ponitur nomen patriarchæ : ad reliquos vero cunctos scribitur : Patriarchale diploma. Ad superiores vero monasteriorum, et simpliciter monachos vel laicos reip. proceres, et alios hujusmodi, non sigillant, sed tantum complicant epistolam quadrangularem et scribunt inscriptionem, Patriarchale ad N., nisi forte sit archi-

A ἐν ἀγίῳ Πνεύματι = ποθεινότητι αἰδέντα καὶ οὐκ τῆς ἡμῶν ταπεινότητος · πᾶν ἀγαθὸν ἐπευχόμεθα παρὰ Κυρίου τῇ αὐθεντείᾳ σου ἡ ταπεινότης ἡμῶν.

Eis Zoupanon.

Εὐγενέστατε, λαμπρότατε, καὶ στρατηγικώτατε μέγα Ζουπάνε, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ὑπερῆδιστε οὐκ τῆς ἡμῶν ταπεινότητος κυρὲ, ὁ δεῖνα, χάριν, εἰρήνην καὶ ἄλλο πᾶν ἀγαθὸν ἐπευχόμεθα παρὰ Κυρίου τῇ ἀντιλήψει.

Ὅπως γράψει μητροπολίτης πρὸς τὸν εἰς τὴν Μιτυλήνην εὐρισκόμενον νῦν νέον Γατελιούζον.

Περιπόθητε ἀνεψιὲ τοῦ κραταιοῦ καὶ ἀγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως · ἐνδοξότατε, περιφανέστατε αὐθέντα τῆς Μιτυλήνης

Γράζει δὲ πρὸς αὐτὸν καὶ αὐθεντεῖαν. Ἐν δὲ τῇ ἐπιγραφῇ οὕτω·

Τῷ περιποθῆτῳ ἀνεψιῷ τοῦ κραταιοῦ καὶ ἀγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως, ἐνδοξοτάτῳ, περιφανεστάτῳ αὐθέντῃ τῆς Μιτυλήνης Φρατζέσκῳ τῷ Γατελιούζῳ.

Ἐν τῷ τέλει εὐχὴν ἣν ἂν διακρίναι, ὁ γράφων.

Ὅπως γράψει πρὸς τὸν εἰς τὴν Αἶνον θεῖον αὐτοῦ Νικολέζον.

Περιπόθητε συμπενθερῷ τοῦ κραταιοῦ καὶ ἀγίου ἡμῶν αὐθέντου ἡμῶν βασιλέως, λαμπρότατε, θαυμασιώτατε.

[416] Γράζει καὶ πρὸς αὐτὸν, αὐθέντα, καὶ ἐν τῷ τέλει, ἣν ἂν διακρίναι ὁ γράφων. Ἐν δὲ τῇ ἐπιγραφῇ·

Τῷ περιποθῆτῳ συμπενθερῷ τοῦ κραταιοῦ ἀγίου αὐθέντου καὶ βασιλέως, λαμπροτάτῳ, θαυμασιωτάτῳ Νικολέζῳ τῷ Γατελιούζῳ.

Τίνα πιτάνια ὑπογράφει ὁ πατριάρχης, οὕτως βουλλῶνται· τίνα δὲ ὑπογράφει μὲν, οὐ βουλλῶνται δὲ· τίνα δὲ βουλλῶνται μόνον. Ὁ πατριάρχης οὐχ ὑπογράφει οὕτως τὸν βασιλέα, οὕτως τὸν δεσπότην, οὕτως τὴν δέσποιναν, ἢ Σεβαστοκράτορα, ἢ Καίσαρα, Ῥωμαίους μόνον ὄντας· τοὺς δὲ ἄλλους πάντας ὑπογράφει. Ἐνθα τοίνυν οὐχ ὑπογράφει, τίθεται ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τὸ ὄνομα τοῦ πρὸς ὃν γράφει πρῶτον. Εἰς δὲ τὸ ἄλλο μέρος τὸ τοῦ πατριάρχου, ἐνθα οὐ καίται ἡ βούλλα· εἰς δὲ τοὺς λοιποὺς ἀρχοντας τοὺς συγκαλητικούς, τοὺς μὲν εὐγενεστάτους, καὶ ὀφελικὰ ἔχοντας ἔντιμα, καὶ προσγενεῖς βασιλέων γράφει ὁ πατριάρχης τὸ αὐτοῦ ὄνομα, πρῶτον ἐν ᾧ καίται ἡ βούλλα· Νεῖλος ἢ ἰλέψ θεοῦ· εἰς δὲ τὸ ἄλλο μέρος τὸ ὄνομα τοῦ πρὸς ὃν γράφει. Εἰς δὲ τοὺς ἄλλους ἀρχοντας ὅπου καίται ἡ βούλλα, γράφουσι πρὸς μὲν τῆς βούλλης, τὸ Πατριαρχικόν, μετὰ δὲ τὴν βούλλαν, Εἰς τὸν δεῖνα. Οὕτω καὶ εἰς τοὺς μητροπολίτας· μέχρι μὲν τοῦ δεκάτου θρόνου τίθεται τὸ τοῦ πατριάρχου ὄνομα· εἰς δὲ τοὺς ἐξῆς πάντας, Πατριαρχικόν. Ἡγουμένους δὲ καὶ ἀπλῶς μοναχοὺς, ἢ κοσμικοὺς τῆς πολιτείας ἀρχοντας, καὶ ἄλλους

VARIÆ LECTIONES.

Deest. * Μα-θαῖος.

τοιοῦτους οὐδὲ βουλλῶνουν, ἀλλὰ διπλῶνουν τὸ γράμμα τετράγωνον, καὶ γράφουσιν ἐπιγραφὴν· Πατριάρχων εἰς τὸν δαίνα, εἰ μὴ που ἔσται ἀρχιερατικῆς πατριαρχικῆς, ἢ ἐκτισμός, ἢ ἐκτισμός, ἢ μοναχός, ἢ κοσμητός· καὶ ὅπου βούλῃται ὁ πατριάρχης χωρίσασθαι τοῦτο γινί, τοῖς ἐπισκόποις βουλλῶνουν.

Ποῖα πιττάκια ἔχουσι μολιβδόβουλλα ρ.

Μολιθόβουλλα δὲ καίται· εἰς τὰ βασιλικὰ πιττά-
κια καὶ δεσποινικά, καὶ τὰ πρὸς δεσπότας, καὶ
Σεβαστοκράτορας καὶ Καίσαρας ὅποιοι εἰσιν, καὶ
πρὸς ῥήγας πάντας, καὶ πρὸς πατριάρχας, καὶ
τοὺς καθολικοὺς ἀρχιεπισκόπους· εἰς δὲ τοὺς
ἄλλους πάντας μητροπολίτας καὶ ἀρχοντας κη-
ρόβουλλα· εἰς μόνον δὲ τὸν Ῥωσίας πέμπουσι
μολιθόβουλλον.

Ποῖα πιττάκια ἐπιγράφουσι μητροπολίται, καὶ
πῶς ταῦτα ἐπιγράφουσιν.

[147] *Οι μητροπολίται πρὸς μὲν τὸν πατριάρ-
χην Κωνσταντινουπόλεως γράφοντες οὐ τιθέασιν
ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τὸ τοῦ πατριάρχου ὄνομα· ἀλλ'
ἔρθα μὲν ἔστιν ἡ βούλλα, ποιοῦσι σταυροὺς, ἐν
δὲ τῷ ἑτέρῳ μέρει κάτωθεν τοῦ δεσμοῦ γράφουσι
τὸ οἰκεῖον ὄνομα, τοῦ ταπεινοῦ μητροπολίτου, τοῦ-
δε· ὁτὼ καὶ εἰς τὰς πρὸς βασιλεῖα καὶ δέσποιναν
ἀναφορὰς προστιθέντες· τοῦ δούλου καὶ εὐχέτου
τῆς κραταιᾶς καὶ ἁγίας βασιλείας σου τοῦ ταπεινοῦ
μητροπολίτου, τοῦδε· εἰς δὲ τὰς πρὸς δεσπότην·
τοῦ εὐχέτου τῆς βασιλείας σου· πρὸς δὲ τοὺς λοι-
ποὺς πατριάρχας καὶ μητροπολίτας, ἡ καὶ ξένους
ἐπισκόπους, ἔρθα μὲν ἔστιν βούλλα, τὸ ὄνομα
τίθῃσι τοῦ πρὸς ὃν γράφει· ἐν δὲ τῷ ἑτέρῳ μέρει
τὸ οἰκεῖον ὄνομα συνήθως· ὅτε δὲ πρὸς τοὺς
ὑπ' αὐτὸν ἐπισκόπους ἡ κληρικούς· πρῶτον τὸ
οἰκεῖον ὄνομα, ὅλον ἐν τῷ μέρει τῆς βούλλης·
καὶ ἐν τῷ ἑτέρῳ τὸ ὄνομα τοῦ πρὸς ὃν γράφει·
καὶ ὅτε πρὸς εὐγενεστάτους ἀρχοντας γράψῃ, τὸ
ἐκείνου ὄνομα τίθῃσι πρῶτον, ἐν δὲ τῷ ἑτέρῳ
μέρει τὸ ἑαυτοῦ, ἐν δὲ τῷ τέλει τῶν πρὸς βασι-
λεῖς γραμμάτων, ἡ δεσποίνας· Ὁς δούλος καὶ
εὐχέτης τῆς κραταιᾶς καὶ ἁγίας βασιλείας σου τοῦ
τῆς βασιλείας σου τολμήσας ἀνεφερον. Πρὸς δὲ τοὺς
Ὅπως γράφει ὁ πατριάρχης τοῖς ἀρχουσὶ τῆς
Μεγάλῃς ἐκκλησίας.*

Τιμιώτατε μέγα οἰκονόμη τῆς καθ' ἡμᾶς μεγάλης Ἐκκλησίας, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὲ υἱὲ τῆς ἡμῶν μετριότητος, θάλασσε κῦβε, ὁ δέσιν.

Οὕτω καὶ τοῖς ἄλλοις κατὰ τὰς εἰς, ὡς προ-
σέδοξεν.

Ὅπως γράφουσιν οἱ μητροπολίται τοῖς ὑπ' αὐ-
τοὺς ἀρχουσι τῆς Ἑκκλησίας.

Ὁ μητροπολίτης τοῖς ὑπ' αὐτὸν κληρικοῖς
οὕτω γράφει, ὡς καὶ ὁ πατριάρχης πρὸς τοὺς
τῆς Μεγάλης ἐκκλησίας, πρὸς τοὺς πρώτους, καὶ
δευτέρους, καὶ καθ' ἑξῆς.

Περὶ ῥητῶν α.

Τοὺς μεγάλους ῥῆγας γράφουσιν οἱ μητρο-

mandrita patriarchicus, aut honoratus sacerdos monachus, aut (simplex) monachus, aut laicus : et quodcumque voluerit patriarcha gratificari tanquam amico, et noto, et familiari suo : ad episcopos similiter non siquillat.

ὥς φιλίᾳ, καὶ γνῶσεϊ, καὶ οἰκείᾳ αὐτοῦ. Οὐδὲ

Quanam diplomata serunt sigillum plumbeum.

Sigillum plumbeum habent illa diplomata, quæ mittuntur ad imperatorem, et despotam, et imperatricem, Sebastocratores, Cæsares, qualescunque sint: et ad reges omnes, et ad patriarchas et archiepiscopos catholicos: ad cæteros vero cunctos metropolitās, et proceres, ponitur sigillum cereum: ad solum vero metropolitam Russiæ, plumbeum.

**Quibus pugillaribus inscriptionem addunt metropo-
litæ: et quomodo componunt illam.**

Ad patriarcham Constantinopolitanum scribentes non ponunt in superscriptione nomen patriarchæ; sed ubi est sigillum faciunt cruces: in alia vero parte infra vinculum scribunt proprium nomen, sic: Humilis metropolitæ N. Sic etiam ad imperatorem et imperatricem relationibus addunt: Servi et oratoris potentissimi et sancti tui imperii humilis metropolitæ N. In relationibus vero ad despotam, sic: Oratoris majestatis tuæ. Ad reliquos porro patriarchas et metropolitæ, vel etiam advenas episcopos, ubi est sigillum, ponit nomen illius ad quem scribit: in altera vero parte proprium nomen, ut moris est. Cum vero ad sibi subditos episcopos vel clericos scribit, prius ponit nomen suum in parte sigilli: in alia vero parte nomen illius ad quem scribit. At cum scribit ad spectatissimos optimates, illius nomen prius ponit, in alia vero parte suum. In fine litterarum quas mittit ad imperatores, vel imperatrices, sic: Ut servus et orator potentissimæ et sanctæ majestatis tuæ ausus retuli. Ad despotam vero: Ut orator majestatis tuæ ausus retuli. Ad reliquos autem aliquam precationem subjungit.

μήσας ἀνέφερον. Πρὸς δεσπότην δέ· Ὡς εὐχετῆς
λοιπούς, εὐχὴν τινα.

D *Quomodo scribit patriarcha ad ecclesiae Magnae
procures.*

Venerabilissime, magne œconome nostræ sanctissimæ Ecclesiæ : in sancto Spiritu dilecte fili nostræ mediocritatis, diacone domine N.

Sic etiam ad reliquos ordine, ut scriptum est.

**Quomodo scribunt metropolitæ Ecclesiæ sibi sub-
jectæ proceribus.**

Metropolita subditis sibi clericis, eo modo quo patriarcha ecclesiæ Magnæ optimatibus scribit, ad primi nimirum et ad secundi ordinis, et deinceps ad reliquos proceres.

De regibus.

Ad magnos reges etiam metropolitae Magnos scri-

θανῶ ἄκρω ἀρχιεραὶ ἀξιώτατῳ, Νεῖλος ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.

Ἐν τῷ τέλει: Ἐρῶσο ἐν Κυρίῳ, μακαριώτατε δέσποτα.

Ὅπως γράφει τῷ Ἀλεξανδρείας.

Ἀγιώτατε δέσποτα πάπα, καὶ πατριάρχα Ἀλεξανδρείας καὶ πάσης Αἰγύπτου, Πενταπόλεως, Λιβύης καὶ Αἰθιοπίας, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ποθεινότητε ἀδελφεὶ καὶ συλλειτουργεῖ, εὐχομαι τῷ Θεῷ ὑγιαίνειν τὴν ἁγιωσύνην σου καὶ σωματικῶς, εἰς σύστασιν καὶ ὠφέλειαν τοῦ ὑπ' αὐτὴν χριστιανύμου πληρώματος.

Καὶ ἐν τῷ τέλει: Ἐρῶσο ἐν Κυρίῳ, μακαριώτατε δέσποτα.

Ὅπως γράφει τῷ Ἀντιοχείας.

Ἀγιώτατε δέσποτα πατριάρχα, Θεουπόλεως μεγάλης Ἀντιοχείας καὶ πάσης Ἀνατολῆς, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ποθεινότητε ἀδελφεὶ καὶ συλλειτουργεῖ.

Ὅπως γράφει τῷ Ἱεροσολύμων.

Ἀγιώτατε δέσποτα Ἱεροσολύμων, ἁγίας Σιών, Συρίας, Ἀραβίας πέραν Ἰορδάνου, Κανὰ τῆς Γαλιλαίας, καὶ πάσης τῆς Παλαιστίνης, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ποθεινότητε ἀδελφεὶ καὶ συλλειτουργεῖ.

Ὅπως γράφει τῷ πατριάρχῃ Τορνόδου.

Ἀγιώτατε πατριάρχα Τορνόδου καὶ πάσης Βουλγαρίας, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὴ ἀδελφεὶ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργεῖ.

Πρὸς τὸν Περσίου.

Ἀγιώτατε ἀρχιεπίσκοπε Περσίου καὶ πάσης Σερβίας, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὴ ὧς.

Πρὸς τὸν Ἰουστινιανῆς.

Μακαριώτατε ἀρχιεπίσκοπε τῆς πρώτης Ἰουστινιανῆς Ἀχριδῶν καὶ πάσης Βουλγαρίας, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὴ ἀδελφεὶ τῆς ἡμῶν μετριότητος.

Πρὸς τὸν Ἰθέριας.

Μακαριώτατε ἀρχιεπίσκοπε καθολικῆ πάσης Ἰθέριας, ἐν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὴ ἀδελφεὶ τῆς ἡμῶν μετριότητος.

Ἐν τῷ τέλει: Ἐρῶσο ἐν Κυρίῳ, ἀγιώτατε δέσποτα, ἀγαπητὴ ἀδελφεὶ καὶ συλλειτουργεῖ.

A pontifici dignissimo, Nilus miseratione divinis archiepiscopus Constantinopolis, novæ Romæ, et œcumenicus patriarcha.

In fine: Vale in Domino, beatissime domine.

Quomodo scribit ad Alexandrinum.

Sanctissime domine papa, et patriarcha Alexandriæ et totius Ægypti, Pentapolis, Libyæ et Æthiopiæ, in sancto Spiritu desideratissime frater et comminister, precor Deum sanctitatem tuam bene valere, etiam corporaliter, ad præsidium et utilitatem Christiani cœtus qui sub ipsa est.

Et in fine: Vale in Domino, beatissime domine.

B

Quomodo scribit ad Antiochenum.

Sanctissime domine, patriarcha civitatis Dei magnæ Antiochiæ et totius Orientis, in sancto Spiritu desideratissime frater et comminister.

Quomodo scribit ad Hierosolymitanum.

Sanctissime domine Hierosolymorum, sanctæ Sion, Syriæ, Arabiæ trans Jordanem, Cana Galilææ, et totius Palestinæ, in sancto Spiritu desideratissime frater et comminister.

Quomodo scribit ad patriarcham Tornobi.

Sanctissime patriarcha Tornobi et totius Bulgaricæ, in sancto Spiritu dilecte frater nostræ mediocritatis et comminister.

Ad præsulem Pescii.

Sanctissime archiepiscopo Pescii et totius Serbie, in sancto Spiritu dilecte.

C

Ad archiepiscopum Justinianæ.

Beatissime archiepiscopo primæ Justinianæ Achridum et totius Bulgaricæ, in sancto Spiritu dilecte frater nostræ mediocritatis.

Ad archiepiscopum Iberiæ.

Beatissime archiepiscopo, universalis totius Iberiæ in sancto Spiritu dilecte frater nostræ mediocritatis.

In fine: Vale in Domino, sanctissime domine, dilecte frater et comminister.

VARIE LECTIONES.

¹ Addunt alia Reg. ἀδελφεῖ.

LEONIS SAPIENTIS NOVELLÆ CONSTITUTIONES*

(Ab anno 886 ad an. 910.)

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ ΛΕΟΝΤΟΣ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ ΝΕΑΡΑΙ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ

H

ΑΙ ΤΩΝ ΝΟΜΩΝ ΕΠΙΑΝΟΡΘΩΤΙΚΑΙ ΚΑΘΑΡΣΕΙΣ⁽¹⁾

IMPERATORIS LEONIS AUGUSTI NOVELLÆ CONSTITUTIONES⁽²⁾

SIVE

CORRECTORIÆ LEGUM REPURGATIONES⁽³⁾

Henrico Agylæo interprete.

(Corpus Juris Civilis ed. Elzevir. 1663, fol., tom. II, pag. 236.)

PROCEMIUM.

Rerum humanarum vicissitudo, vitæque incon-
stans atque multiformis status, permultis ac omne

A

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

Τὸ πικρὸν τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων καὶ τὸ
πολύτροπον τῆς τοῦ βίου καταστάσεως πολλὰ καὶ

VARIÆ LECTIONES.

* Zuich. et Meermanianus cod. Λέοντος ἐν Χριστῷ τῷ ἀθανάτῳ βασιλεὶ εὐσεβοῦς βασιλέως Ῥωμαίων
αἱ τῶν νόμων ἐπανορθωτικαὶ ἀνακαθάρσεις.

NOTÆ.

(*) Hic consulti utiliter possunt D. C. A. Beck de
Novellis Leonis Augusti et philosophi, eorumque usu
et auctoritate liber singularis, adjectis animaversion-
ibus et mantissa disputationum edidit D. C. F. Ze-
pernick, 8° Halæ, 1789. Labor D. Zepernick longo
præstat Opcri D. Beck. Utriusque scripta complet,
emendat et elucidat D. J. R. B. Mortreuil, *Histoire
du droit Byzantin*, t. II, pag. 290. Paris 1844, ubi
egregie disputat de numero, editionibus, auctoritate
et utilitate Novellarum Leonis Sapientis. De Novel-
lis Constitutionibus Leonis sapientis hæc ex Cedreno
habet Bonifidius Jur. Orient. I, p. 12. α'. Εἰς οὕτως
δικαιοσύνης ἐπεμελεῖτο καὶ ἰσονομίαν ἐμπολιτεύε-
σθαι

(1) Originem Græcarum constitutionum, quæ
multorum manibus hodie teruntur, hic referre,
non inutile fortassis fuerit. Basilius Macedo cum
filio Constantino et Leone philosopho (cujus No-
vellas hic interpretor) πρόχειρον juris edidit, di-

stinctum titulis 68, adde Novell. 1 in fine. No-
vell. 71, de nup. Hunc consecutus Leo filius, col-
latis omnibus quæ de jure civili exstabant vo-
luminibus, Digestis, codicibus, Institutis, Novellis,
novum

(2) Hæ novellæ editæ a Leone post libros Βασι-
λικῶν, multa corrigunt ex Justiniano jure, nullius
tamen apud nos auctoritatis sunt (Cujac. 17, ob-
servations 31,) quin ne Leonis quidem ætate un-
quam obtinuisse videntur, nisi, ut Græci apud
eundem Cujacium notant in iis, de quibus antea
nihil constitutum fuerat, ut Novell. 37, 74, 89,
102, 103, 104, vel quæ jus vetus explicant in No-
vell. 77, ut supplent, ut Novell. 5.

(3) Ἐπανορθωτικαὶ καθάρσεις. His verbis veri-
simile est repetitam legum prælectionem factam a
Leone philosopho prætendi, non has Novellas, ut
hoc videlicet proœmio de auctoritate legum a Leone
philosopho emendatarum agatur.

παντοδαποῖς νόμοις παρέσχε λαβεῖν γένεσιν, οἱ τῷ πληθεὶ τοῖς πράγμασι συνεπακταίνεσθαι, τῇ πρὸς αὐτοὺς παραθέσει πᾶν ὃ εἰ τε καλῶς ἔχει καὶ ὁ μὴ², διακρίνουσιν. Εἰσὶ τοιγαροῦν ὥσπερ τινὲς φύλακες τῆς ζωῆς ἡμῶν καὶ ἱατροὶ, ἃ μὲν κωλύοντες παντελῶς εἰς τὸν βίον ἔλθεῖν τῶν κακῶν, ὧν δὲ λαθόντων καὶ παρεισδευκόντων τὴν βλάβην ἐπανορθοῦμενοι, καὶ ὅσων ριζοτομοῦντες τὴν κακίαν καὶ οὐκ εἰδόντες ταύτην κρατύνεσθαι. Ἀλλὰ γὰρ ἡ ἀνθρωπίνη φορὰ καὶ παλιρροία ἄνω τε καὶ κάτω πάντα στρέφουσα τε καὶ μεταφέρουσα, καὶ πολλὰ μὲν εὖ κείμενα κακῶς μετατιθεῖσα, πολλῶν δὲ λήθην κατασκευάζουσα, ὥστε εἰ μὴδὲ τὴν ἀρχὴν ὠφθησαν λαχόντα γένεσιν καὶ ἀνεπίγνωστα³ εἶναι, οὐ μικρὰ τοῦτους ἐλυμήνατο, οὓς μὲν σιγῇ κρύψασα βαθεῖα, οὓς δὲ ἀλλήλοις ἀντιφθέγγεσθαι παρασκευάσασα, τοῦτο μὲν αὐτῶν ἐκείνων τῶν ἐκτεθεικόντων αὐτοὺς οὐ μεινάντων ἐπὶ ταῖς πρότερον διανοίαις, ἀλλὰ σφίσι αὐτοῖς ἀντειπόντων, τοῦτο δὲ καὶ τῶν μεταγενεστέρων ὅπου μὲν ἔσθαι, ὅπου δὲ δόγματι τοῦτοις ἐναντιωθέντων, ὥστε⁴ καὶ ἐντεῦθεν συμβῆναι μὲν πολλὴν τοῖς νόμοις τὴν σύγχυσιν, οὐκ ὀλίγον δὲ βλάβος τοῖς πράγμασιν, ἄλλων πρὸς ἄλλας⁵ μετατιθέντων καὶ κατὰ κύβους

A genus legibus ortum præbuere : quæ leges quia sua multitudine ad quascunque se facile res protendunt, cum illas sibi admovent, quidquid recte aut secus sese habeat, dijudicant. Sunt itaque tanquam (4) custodes quidam vitæ nostræ et medici (5), dum mala, partim ne oriantur ac in communem vitam promanent, impediunt (6), partim vero, quæ mala occulta sunt, insinuanterque irrepserunt, eorum noxam corrigunt (7), ac ut et radicitus vitiositatem evellunt, eamque non sinunt corroborari. Atqui earumdem humanarum rerum cursus velutque reciprocus quidam æstus, dum sursum deorsum omnia vertit ac volvitur, et multa quæ recte constituta essent in pejus commutat, permulta item oblivione obruit, ut perinde ac si in rerum natura visa nunquam essent, incognita sint, non mediocrem illis labem intulit, has profundo silentio legendo, in illis vero ut inter sese dissentiant efficiendo : idque alias dum illi ipsi qui illas tulerunt, in priore sententia ac voluntate non persistunt, verum sibi ipsi contradicunt : alias etiam, dum posteriores modo consuetudine, modo lege illis contraria sustinent, ut hinc confundi leges,

VARIÆ LECTIONES.

² Zuleh. et Meerm. cod. ἃ μὴ ὄν. ³ cod. Scrimg. ἐπίγνωστα. ⁴ codd. Scrimg. omittunt ὥστε. ⁵ Agylæus legendum putat ἄλλους, Osenbrüggen ἄλλα.

NOTÆ.

εἶναι τοῖς ἀρχομένοις καὶ τὸ μὴ καταδυναστεύεσθαι ὑπὸ τῶν πλουσίων τοὺς πενεστόρους ἐπραγματεύσατο. Πανταχοῦ δὲ διατάγματα ἐξετίθει τέλος ἐξαρθῆναι τὴν ἀδικίαν ὁρίζοντα : δικαστὰς τε ἔταξε, σιτηρησίοις καὶ φιλοτιμίαις παντοδαπαῖς αὐτοὺς μεγάλυνας, καὶ τάξας διημερεῖν καὶ τὰς διενέξεις διαλύειν τῶν φιλονεικούντων : τόπους ἀφορίσας αὐτοῖς ἐπιτηδεύουσιν, τὴν τε Μαγναύραν καὶ τὸν καλούμενον Ἰππόδρομον, καὶ τὴν λεγομένην Χαλκὴν χροῖνφ μογήσασαν καὶ ὅσων οὐδέπω πεσεῖν κινδυνεύουσαν ἐπισκευάσας καὶ καινουργήσας. Ἐταξε δὲ καὶ τροφὴν τοῖς πενεστότεροις τῶν τὰς δίκας ἔχόντων, ἵνα μὴ ὑπὸ ἐνδείας πιεζόμενοι ταῖς δίκαις ἀπαγορευοῖεν. — β. Ὅρων δὲ ὅτι ἐστὶ τοῖς πονηροῖς εἰς τὸ ἀδικεῖν ἀφορμὴ διὰ τὸ σύντομον ἀπὸ τῶν ἐν τοῖς ἀριθμοῖς μορίων, τοῦ ἡμισείως φημι καὶ ἔκτου καὶ δωδεκάτου καὶ τῶν τοιούτων, χρωμένων τοῖς παλαιοῖς σημείοις τῶν γραφῶν, ἠθέλησε καὶ τὴν τοιαύτην τῶν ἀδικεῖν ἐλομένων περιελεῖν ἀφορμὴν, καὶ διωρίσατο γράμματα λιτοῖς, ἃ καὶ τοῖς ἀγροικοῖς ἀναγιγνώσκεισθαι ῥάδιον, τὰ τοιαῦτα γράφεσθαι σημεῖα : οἰκοθεν καταβαλὼν καὶ τὴν τῶν χαρτίων δαπάνην καὶ τὴν γραμμάτων καὶ τὴν τῶν γραφῶν.

C genneta, libros Basilicōn repurgavit, fuitque auctor ανακαθάραως, id est Basilicon repetitæ prælectionis, et ita Balsamon intelligendus est in præfatione, ne alioquin sibi contrarius Constantinum Porphyrogenneta auctorem faciat τῶν Βασιλικῶν. Neque tantum a Constantino Porphyrogenneta libri Basilicōn repurgati : sed et Photii Proqanon seu Nomocanon a Constantino. Romanus, Hecapenus junior Constantini Porphyrogennetæ nepos edidit (ut quidam putant) librum qui inscribitur Μικρὸν καταστοιχείον, quod sit parvum manuale, ordine alphabetico titulos dispositos habens, quo libro multis locis utitur Constantinus Harmenopolus, ut aliis nuncupatis Ῥωμαϊκὰ magistri sive patricii, titulis et capitibus distinctis ; de utroque dixi in nomenclatore Græcarum juris dictionum ad Harmenopulum. Hos omnes insecutus est Balsamon interpres Photii ex diacono Magnæ ecclesiæ Constantinopolitanæ nomophylace, et charlophylace, et præfecto Blachernensi Antiochiæ, totiusque Orientis patriarcha. De eparchicis alias dixi, quibus addi cupio Cujacium 6, observat. 9 et 10. De synopsi Basilicōn seu ecloga hoc visum est addere : Basilicōn majorum quasi epitomen esse.

novum opus libris 60, complexus est : quod ideo ἐξερχοντάδιον et quia principum leges continet τὰ βασιλικὰ nuncupavit, et ἐκλογὴν. Novell. 1, J. cod. hoc itaque constat Leonem Basilicōν auctorem esse 1. Harmenopol. 1, in princ. Balsamon in versibus heroicis. Eodem tempore Photius patriarcha Constantinopolitanus Νομοκονόνα edidit, quasi breviarium et indicem canonum usu receptorum distinctum titulis 14, quem et Προκονόνα appellavit, forte quod is Photii liber velut Index præponeretur canonibus. Idem enim pene præstiterunt Photius et Balsamon, Græcis, quod Latinis postea Burchardus Wormatiensis anno 1220 ; Ivo Carnotensis anno 1090, et Gratianus anno 1120. Postea Constantinus Leonis filius, cognomento Porphyro-

D Vide Leunclavium in præfatione eclogæ, quæ multis erroribus occasionem dedisse scribit Cujacius 17, observat. 36. Quod ad Novellas Leonis, quæ nunc interpretor, attinet, verisimile est editas fuisse post libros Basilicōν, ut fuerint Novellæ Justiniani, post editionem codicis.

(4) Ad salutem civium, civitatisque incolumitatem, vitamque hominum et quietem conditæ sunt leges. Cicero 2, De legibus.

(5) Quod medicamenta morbis, hoc exhibent iura negotiis. Novell. Justiniani 11), in princ.

(6) Prohibendō scilicet, lege septima ff. De legibus.

(7) Hinc poenæ constitutæ.

nec exiguum rebus mortalium inferri detrimentum contingat, aliis cum aliis commutatis, talorumque (8-10) instar hic illuc temere volentibus. Illas itaque res, ex quarum tranquillo et imperturbato statu salus reipublicæ dependet, in tanta confusione perturbationeque versari, indignum neglectu rati, quam accuratissima legis inspectione ac consideratione dignati sumus: et quas obtinere conducibile fore animadvertimus, illis selectis, scripto (11) imperatoris nostræ majestatis decreto in republica auctoritatem confirmavimus: utque controversias dijudicarent, insuper etiam scivimus: quas vero inutiles judicavimus, harum nonnullas in perpetuum silentium conjectas, decreto et ipsas a legum honore atque ordine exsulare jussimus: quarum autem nullum prorsus mentionem fecimus, has etiam, hoc ipso quod earum non meminimus, juxta atque illas in exilium ejecimus. Denique quoniam et inter receptas consuetudines nonnullas ratione non destitui, talesque quales quoque legis prerogativa honestantes, ex inscriptæ consuetudinis statu ad legis imperium atque honorem eveximus.

Cum ergo hæc ita a nobis comparata sint, sciat quisque quod, quæ leges per scriptum imperatoris nostræ majestatis decretum auctoritatem nactæ, aut quæ consuetudines legis dignitate honoratæ fuerint, hæc et in republica obtinebunt, et controversias in se suspensas habebunt; quæ autem ab illis in contrarium vergunt, aut mentione sempernam illis taciturnitatem injungente, citra hanc etiam ut quæ cum despectis ejusdem conditionis sint, eodem decore dignæ habitæ sunt, hæc vero dehinc et rejectæ et a republica exsules atque extorres erunt.

CONSTITUTIO I.

Quod unumquemque, qui judicandi prerogativam acceperit, quemadmodum legalium capitulorum a nobis habitus delectus (12) statuerit dirimere controversias oporteat: quæ vero inter reprobata (13) habitæ sunt, uti ex illis nulla litis ambiguitas dijudicetur.

In nomine ejus qui universo humano generi salutare leges tulit, Christi veri Dei nostri, Imperator Cæsar Flavius Leo, pius, felix, inclytus, victor, triumphator, omni ævo venerabilis, Augustus, fidelis rex, Styliano illustrissimo sacrorum nostrorum officiorum magistro.

Celeberrimi ille inter imperatores nominis Justinianus cum animo esset erga rempublicam et optimo, et ejus utilitatum studiosissimo velut silvam quamdam, constitutiones in Romano

Α πεττευόντων. Τοιγαροῦν οὐκ ἄξιον παριδεῖν κρίναντες ἐν τῷ αὐτῇ συγχύσει καὶ παραχρῆ φέρεσθαι ὧν ἡ γαλήνη καὶ ἀταραξία τῆς πολιτείας ἐξήρτηται, ἐπισκέψας τε ὡς ἐνὶ μάλιστα ἐπιμελεστάτης τοὺς νόμους ἡξιώσαμεν, καὶ ὧν λυσitelēs ὑπάρχειν τὸ κράτος κατενόησαμεν, τούτων ἐκλογὴν ποιησάμενοι δόγματι ἐγγράφῳ τῆς βασιλείας ἡμῶν τὴν εἰς τὴν πολιτείαν αὐτοῖς παρῆρσιν ἀβελαιώσαμεν καὶ τοῖς πράγμασι διαίτην ἐπιψηφισάμεθα· οὐς δὲ ἔγνωμεν ἀσυμφόρους, τούτων δὲ ἄρα ἐνίοις μὲν καὶ αὐτοὶ δόγματι τῆς τῶν νόμων τιμῆς καὶ τάξεως ἐξωστράκισαμεν, εἰς σιγὴν διηνεχθῆ συναλάσαντες, ὧν δὲ οὐδ' εἰς μνήμην ὅλως κατέστημεν, διὰ τῆς ἀμνηστίας καὶ αὐτοὺς παραπλησίως ἐκείνοις συνεξωστράκισαμεν. Ἐπεὶ δὲ καὶ ἐν ταῖς κρατούσαις συνηθείαις ἐφάνησάν τινες οὐ παράλογοι, οὐδὲ τοιαῦται ὅλας ἀννοῦς συνετὸς ἀτιμάσεις, καὶ ταύτας νόμου προνομίῳ τετιμηχότες, ἀντὶ δὲ συνηθείας ἀλόγου εἰς νόμου πρόσταξιν καὶ τιμὴν ἀνηγάγομεν.

prudens aliquis non contemnat, vidimus, has

Τούτων ἡμῖν οὕτω, διωκημένων, ἴστω πᾶς τις, ὅςδοι μὲν διὰ τοῦ ἐγγράφου τῆς βασιλείας ἡμῶν δόγματος ἔλαβον κῆρος νόμοι ἡ τετιμηνταὶ ἀξιώματι νόμου συνηθῆναι, οὗτοι καὶ πολιτεύονται καὶ εἰς αὐτοὺς ἀνηρημένα τὰ πράγματα ἐξουσιν· δοκὶ δὲ πρὸς ἐναντίωσιν αὐτοῖς ἀποφερόμενοι ἡ μνήμη· τὴν ἀφώνων αὐτοῖς ἀδίδον ἐπιβαλοῦσης ἡξίωται, ἡ καὶ χωρὶς ταύτης ὡς ὁμοῖτοι τῶν ἡτιμωμένων συνηθῆμονται, οὗτοι δὲ καὶ ἀπόδλητοι ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ τοῦ πολιτεύματος εἰσιν ὑπερῆροι.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ Α'.

Ὅτι χρὴ πάντα τὸν κρίνειν λαβόντα προνόμιον καθὼς ἡ ἐγκειμένη τῶν νομῶν κεφαλῶν ὑπ' ἡμῶν ἐκλογὴ διατάσσεται διαλύειν τὰ ἀμφιβολία, ἀ δὲ τῆς ἀποκριτοῦ τάξεως ἡξίωται, κατὰ ταῦτα μηδεμίαν διοικίσθαι δικῆς ἀμφιβολίας.

Ἐν ὀνόματι τοῦ πᾶσιν ἀνθρώποις νομοθετήσαντος τὰ σωτήρια Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν αὐτοκράτωρ Κῆσαρ Φλάβιος Λέων εὐσεβὴς, εὐτυχὴς, ἐνδοξος, νικητὴς, τροπαιοῦχος, ἀεισέβαστος, αὐγουστος, πιστὸς βασιλεὺς, Στυλιανῶ τῷ περιφανεστάτῳ μαγίστρῳ τῶν θεῶν ὁφικίων ἡμῶν.

Ὁ μὲν δὲ περιώνυμος ἐν βασιλεύσειν Ἰουστινιανός, ἀρίστης καὶ λυσitelεστάτης τῇ πολιτείᾳ γνώμης γενόμενος, ὥσπερ τινὰ ὕλην λαβὼν τὰς ἐξ ἀρχῆς καὶ μέχρις ἐκείνου κατὰ διαφόρους χρόνους τῇ

VARIE LECTIONES.

* Prima est in Eclog. nov. Leonis et incipit Ἀπὸ τοῦ, etc.

NOTÆ.

(8-10) Κατὰ κύβους species est proverbii.

(11) Illas Novellas non intelligit, sed Βασιλικῶν libros, de quibus supra diximus: alioquin, quid est in his Novellis, quod omnibus libris finiendis satis esse possit?

(12) Ἐκλογή. Intelligit haud dubie libros Βασι-

λικῶν, in quibus, quod a sæculo Justiniani ad sua tempora desuetum erat, abrogatur: his tantum selectis, quæ in usu quotidiano erant posita.

(13) Lites non ex legibus abrogatis dirimendæ. Idem a Juliano constitutum § 3, constit. de Justiniano cod. et § 5, de emendat. cod.

Ῥωματικῇ ἐπικρατικῇ διατάξει τῆς τοιαύτης, οἱ
καί τις φροντισίαν καὶ πόνοις ἔργον ἀξιοθαύμαστον τὴν
τῶν νόμων ὅλην σωματοποιίαν εἰς εὐεργεσίαν τῶν
ὀπληκίων ἐφιλοτιμήσατο κατασκευάσασθαι, καὶ εἰ τι
μὲν ὑπεναντίον καὶ ἀνάρμοστον διαφαίνεται ἀνακα-
θάρας, δι' ὧν δὲ τὴν εὐαρμοσίαν ἐμπολιτευομένην
ἔγνω ταῦτα εἰς ἓν συνυφηνάμενος καὶ στοιχειώσας
καὶ ὥσπερ εἰς ἀνάμνην δίκης μίαν καταστησάμενος,
ὅφ' ἧς τὸ τε δίκαιον καὶ τὸ μὴ τοιοῦτον ὅν διεκρί-
νεται. Ἀλλὰ γάρ, ὡς εἰσὶν, πανταχοῦ κάλλιστον τὸ
μηδὲν ἄγαν. Καὶ γὰρ οὕτω καλῶς εἰς ἓν σῶμα τε
ποιησάμενος ἵ τὴν καταμεριεμένην τῶν νόμων
ὑπόστασιν, καὶ τὰ ἐξ ὧν τὸ ἐναρμόνιον τῆς νομικῆς
οἰκονομίας πολλάκις παρεκκλίνειτο ἐξισωσάμενος, καὶ
πρὸς μίαν συμφωνίαν ἐκ τοῦ πρὸς ἐκεῖνα μόνον τὴν
πάντων ἀπευθύνεσθαι ψῆφον τοὺς δικάζοντας κατα-
στήσας, καὶ ἀμάχως κρίνειν συμβιβάσας τῇ εἰρηναίᾳ
καὶ ἀμάχῳ τῶν νομίμων κεφαλαίων καταστάσει, οὐ
στέρβας ἐπὶ τοῦτοις, ἀλλὰ ἄμεινόν τι διανοηθεὶς τῇ
πολιτείᾳ μετὰ ταῦτα χαρίζεσθαι, ἔλαθεν ὅς ὑστερον
ἐνομοθέτησε καὶ τῷ πρώτῳ λυμηνάμενος ἔργῳ καὶ
τὸ δεύτερον οὐκ ἐργασάμενος ἀμεμπτον, ἀντιλογίας
καὶ ἔριδος ἐκ τῆς ὑστερον αὐτῷ πεπραγμένης ὑπο-
θέσεως οὐκ ὀλίγης πρὸς τὴν προτέραν ἀνακινήμε-
νης. Τῷ μὲν οὖν οἰκείῳ καμάρῳ οὕτως δι' ἑαυτοῦ ὁ
Ἰουστινιανὸς ἐλωθήσατο. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ μέχρι
τοῦ νῦν ἐξ ἐκείνου τοῦ καιροῦ ἄρτι μὲν ὑπὸ νεωτέρων
θεσπισμάτων ἄρτι δὲ ὑπὸ συνθηκῶν ἀθεσπίστων καὶ
μόνην προβαλλομένων ἰσχύον τὴν τῶν ἐχθρῶν ἀρέσκειαν
πολλῆς ἐπιγνομένης καινοτομίας, μικροῦ τὰ τῶν
νόμων συγκέχεται, καὶ ὅνως καὶ κάτω πεπτευόμενα
τὰ πράγματα φέρεται. Διὰ τοῦτο, εἴπερ τι ἄλλο, καὶ
τούτου ἡμῖν τῶν ἀναγκαιοτάτων εἰς τὸ πρόνοιας
ἀντιλαμβανούσης τυχεῖν ἀξίου πραγματείας, ἐτι δὲ
καὶ τὰς εἰς τὴν τῶν πραγμάτων διοίκησιν παρελθού-
σας συνθηκὰς ἐπισκεψάμενοι, τῶν μὲν νόμων τὴν
ἀντιλογίαν ἀπεσκευασάμεθα, πᾶν ἀντίπαλον καὶ
πρὸς τὴν φέρουσαν ἀγωγὴν τῶν πραγμάτων ἀθέμι-
τον τῆς νομικῆς ἀξίας ἀποχειροτονήσαντες, τὰς δ'
δοῦσαι συνθῆναι οὐ φαύλως ἐδόχουν οὐδ' ἐπιβλαβῶς
ρυθμίζειν τὰ πράγματα, ταύτας μηκέτι συνθηκὰς
ἀλόγους εἶναι καταλιπόντες, ἀλλ' εἰς ἐξουσίαν θεσπί-
σματος καταστήσαντες, ἔστι δ' ὅπου καὶ πρὸς τὸ
ἀπληγὲς καὶ ἀποτομώτερον ὁρῶντα τὸν νόμον καὶ
ὥσπερ ἐξιστάμενον τῆς δίκης εἰς τὸ οἰκεῖον καὶ πρέ-
πον συσσελλαντες σχῆμα, καὶ τῇ ὀφειλομένη τοῖς νό-
μοις δικαιοσύνη *.

consuetudines non male neque noxie de rebus constituere viderentur, has non amplius inscriptas
et neglectas consuetudines manere sivismus, sed ad legis vim ac potestatem extulimus: alicubi autem

A imperio inde ab initio usque ad suam ætatem di-
versis temporibus editas accipiens, quo bene de
subditis mereretur, industria et laboribus suis opus
admiratione dignum, universarum nempe legum
illam incorporationem (14), summa cum conten-
tione efficere est conatus. Si quid contrarium aut
inconveniens appareret, repurgavit: ex quibus
vero compositum reipublicæ ac decorum statum
exstiturum crederet, hæc in unum contexuit, at-
que velut in artem aliquam informavit, quasque in
una justitiæ libra, a qua justum a diverso et in-
justo discerneretur, constituit et collocavit. At-
qui (ut constat) ubique est pulcherrimum,
ut ne quid (15) nimis. Cum namque in multas par-
tes divisam legum substantiam ac materiam in
unum corpus (16) tanta cum laude coagmentasset,
præterea etiam quæ legalis regiminis ordinem et
convenientiam sæpenumero labefactarent, in con-
cordiam redegisset, itaque quod ad hæc sola
omnes sententiæ ferendæ essent, in unum consen-
sum iudices compulisset, eosque ad pacificæ judi-
candum, legalibus capitulis in tranquillo et ab omni
contentione libero statu constitutis, inter se con-
ciliasset: his ille non contentus, sed præstan-
tius (17) quidpiam in reipublicæ gratiam postmodum
conficere cogitans, imprudens iis quæ postea sta-
tuit primum opus evertit: neque alterum vitupe-
rationi non obnoxium fecit, cum ex posteriore
ipsius instituto non paucæ adversus prius suscitæ
contradictiones et controversiæ sint. Atque ad
hunc sane modum ipse Justinianus a seipso vitium
passus est (18). Certe quidem cum usque ad hodiernum
diem nunc ex recentioribus sanctionibus, nunc
ex inscriptis, et non aliunde quam quod multitudini
placeant auctoritatem præ se ferentibus consuetu-
dinibus, permulta ab illo tempore innovata sint:
parum abest, quin res legalis prorsus turbata con-
fusaque sit, et communis vitæ negotia sursum
deorsum subsultim ferantur. Quapropter cum
si quid aliud, hoc certe quod opitulatrice nostra
industria et cura necessario potiatur, dignum sit
tractatum insuper et consuetudinibus quæ ad re-
rum gubernationem devenissent, diligenter ex-
cussis legum inter se contradictionem sustulimus:
quidquid adversarium et ad præsentem rerum con-
stitutionem rationemque illicitum esset, huic lega-
lem auctoritatem abrogantes: quæcunque vero

VARIÆ LECTIONES.

* H. Stephanus et Agylæus habent σωματοποιησάμενος. * Hic aliquid deesse videtur.

NOTÆ.

- (14) Σωματοποιίαν.
(15) Τὸ μηδὲν ἄγαν. Terentius in *Andria* act. 4,
scen. 1. « Id arbitror apprimè in vita esse utile, ut
ne quid nimis. »
(16) Σῶμα. Sic corpus Homeri dicitur, l. 92, §.

2. ff. delegat. 3.
(17) Codicem Justinianum repetitæ prælectionis
intelligit.
(18) L. 32, § 1, ff. de legibus.

et ad sævitiam quiddamque præfractius spectantem, ac ceu justitiæ penitus oblitam legem, ad suum decentemque modum legibus debita cum æquabilitate contraximus (19).

His itaque hoc pacto dispositis et consti- A
tutis, omnibus quibus justitiæ rutinæ com-
missæ sunt, et magistratibus et iudicibus man-
damus, ut quæ leges ab imperatoria nostra
majestate a legali solo exulare jussæ sunt,
has inutiles judicantes, dehinc in omne ævum rejici
sinant: secundum reliquas vero scriptas atque
veteres, et quæ haud ita pridem a sempiternæ me-
moriarum patre (20) nostro, atque nunc a nobis se-
lectæ aut latæ sunt, controversiis dijudicationes
suppedient, neminique posthac ad aliquam a legali
auctoritate exterminatam juris speciem declinare,
neque ad consuetudinem quampiam, quæ accepta
prærogativa pro eo quod consuetudo esset ac dice-
retur, ad legis majestatem et honorem a potentia
nostra subvecta non sit, recurrere permittatur.

CONSTITUTIO II.

*Ut qui cætera secundum sacros divinosque canones
episcopali dignitate dignus esse probatur, si liberi
ex legitimo matrimonio illi sint, ob illos in con-
sequendo honore nullum impedimentum sentiat.*

Aliter.

*Ut qui alioqui principe (21) sacerdotio dignus est,
si legitimi illi liberi sint, non impediatur illum
consequi.*

Idem imperator Stephano sanctissimo Constan-
tinopolitano archiepiscopo, et patriarchæ univer-
sali.

Cum sacrosancti divinique canones, et quicum-
que alii de sacerdotio ac episcoporum creatione
statuere, in optimum numerisque omnibus plenum
editi sint modum, (et quidem quomodo illi non
exacte perfecteque editi sint, cum divina inspiratio
in auctoribus efficaciter operata sit?) mirari
subit, quomodo non veriti nonnulli sint, sacras
divinasque leges, tanquam illæ absolutæ non essent,
promulgatis aliis legibus abrogare. Etenim cum
sacri canones (22), quibus locis de episcoporum
creatione præscribunt, statuant eum (23) qui ex le-
gitimo matrimonio liberos habeat, si modo in re-
liqua vitæ ratione nihil impedimenti sit, ad pri-
marium sacerdotium promoveri posse: hi in
contrarium statuentes (24) aiunt, ut ii qui liberos
habent, tametsi legitimi conjugii munus sint, ad
episcopalem dignitatem evadant, suo impedimento
non vacare. Quod ideo fortasse in animum indu-
xerunt, quod (25) istiusmodi affectione quadam

Τούτων οὖν ἡμῖν οὕτω διατημένων, ἀπὸ τοῦ νῦν
καὶ εἰς τὸν ἑπείτα ὅπαντα χρόνον ἅπαντες εἰς οὓς
ἀνήρτηται τὰ τῆς δίκης ζυγὰ, ἀρχοῦσι καὶ δικασταῖς,
ἐντελλόμεθα, τοὺς μὲν ὅσοι νόμοι παρὰ τῆς βασιλείας
ἡμῶν τοῦ νομίμου ἐδάφους τὴν ἀπαλλοτριώσιν κα-
τεψηφίσθησαν, τούτους ἀχρήστους ἡγουμένους ἐφ'
ἐβρίσθαι, κατὰ δὲ τοὺς λοιποὺς ἐγγράφους τοὺς ἀρ-
χαίους καὶ τοὺς μικρῶ μὲν πρόσθεν παρὰ τοῦ ἀει-
μνήστου πατρὸς ἡμῶν, νῦν δὲ παρ' ἡμῶν ἐγκριμέ-
νους ἢ θεθετισμένους ταῖς δίκαις βραβεύειν τὰς
διαλύσεις, οὐδενὸς συγχωρουμένου ἐτι πρὸς τινα τῶν
ὑπερορίων τῆς νομικῆς ἀξίας κεφαλαίων ἀπονεύειν,
ἀλλ' οὐδ' εἰς συνήθειαν ἀντρίχειν⁹, ἥτις οὐχὶ παρὰ
τοῦ ἡμετέρου κράτους λαβοῦσα τὸ ἐκκριτοῦ¹⁰ ἀντὶ
τοῦ συνήθεια εἶναι καὶ λέγεσθαι πρὸς νόμου ὀξείαν
καὶ τιμὴν ἀνηνέχθη.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ Β'.

*Περὶ τοῦ κατὰ τοὺς ἱεροὺς καὶ θελοὺς κανόνες
τὸν ἐπισκοπικὸν ἀξιώματος μαρτυροῦμενον
ἄξιον τῇ ἄλλῃ τοῦ βίου ἀρετῇ μὴδὲν εἰς τὴν
τιμὴν ἐμποδίζεσθαι ἕνεκα τῶν ἐκ νομίμου γά-
μου παίδων συναφείας, εἰ παῖδες παρεισιν
αὐτῷ.*

Ἄλλως.

*Περὶ τοῦ μὴ ἐμποδίζεσθαι τὸν ἄξιον ἀρχιερωσύ-
νης, εἰ παῖδες νόμμοι αὐτῷ παρεισιν.*

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στεφάνῳ τῷ ἀγιωτάτῳ ἀρχι-
επισκόπῳ Κωνσταντινουπόλεως καὶ οἰκουμένικῳ πα-
τριάρχῃ.

Τῶν ἱερῶν καὶ θελῶν κανόνων, τῶν τε ἄλλων καὶ
ὅσοι περὶ τε ἱερωσύνης καὶ χειροτονίας ἐπισκόπων
ἐθέτισαν, εἰς τὸ ἀριστόν τε καὶ ἀκριδέστατον ἐκ-
πεφωνημένων, (πῶς δ' οὐκ ἐμείλλον ἀκριβῶς ἐκπεφω-
νῆσθαι, θαλάς ἐπιπνοίας ἐν τοῖς φθαγγομένοις ἐνερ-
γούσης;) θαυμάζειν ἔπειτα μοι, πῶς οὐκ εὐλαβήθη-
σάν τινες ὥσπερ ἐνδεῶς ἐκείνων ἐχόντων τολμᾶν
ἐτέρων ἐκθέσει νέμων τοὺς ἱεροὺς καὶ θελοὺς ἀθετεῖν
νόμους. Καὶ γὰρ ἐν οἷς τὰ περὶ χειροτονίας ἐπισκό-
πων διατάττουσι τῶν ἱερῶν θεσπιζόντων κανόνων τὸν
ὃς ἐκ νομίμου γάμου παῖδας ἔχει, εἴ γε ἡ ἄλλη τοῦ
βίου ἀρετὴ ἐμποδὼν οὐχ ἵσταται, εἰς ἀρχιερωσύνην
προάγεσθαι, οὗτοι ἀντιθεσπιζόντες φασί, μὴ εἶναι
πρὸς ἐπισκόπου ἀξίωμα τοῖς ἔχουσι παῖδας, κἂν δώ-
ρον ᾧσι γάμου νομίμου, ἀναβαίνειν ἀκώλυτον, ἴσως
μὲν (τί γὰρ ἂν τις ἄλλο εἴποι;) ἐκείνο ἐπὶ νοῦν λα-
βόντες, ὡς τῇ πρὸς τέκνα διαθέσει ταῖς ἱεραῖς ὑπ-
άρξεσι λυμανεῖται ὁ χειροτονούμενος. Πλὴν οὐκ ἔχει
καλῶς ἡ αἰτία. Οὕτω γὰρ ἂν καὶ ἀδελφῶν ἢ συγγι-

VARIE LECTIONES.

⁹ Ecloga προστρέχειν. ¹⁰ cod. ἔγκριτον.

NOTÆ.

(19) Observa sententiam hujus Novellæ; facit
§ 5, de Justiniano cod. § 5. C. emend. C.

(20) Basilio sc. Macedone. Nam, antea dixi Basi-
lium Macedonem cum filiis Constantino et Leone
edidisse πρόχειρον distinctum titulis sexaginta.

(21) Ἀρχιερωσύνης, intelligit sacerdotium epi-
scopale.

(22) I ad Tim. iv, ad Tit. i, vers. 6.

(23) Nemo remouetur ab episcopatu adipiscendo
propter liberos quos habet.

(24) Vid. l. 42, § 1, Cgd. de episc. Novell. 123,
cap. 1. Nov. 137, cap. 2.

(25) Adde et alias ex d. § 1, diff. 28, et priusquam
c. de Syracusana. Hinc dubitandi ratio sumitur.

νὼν ἐτέρων προσόντων οὐχ ἔξει τις χώραν πρὸς ἐπισκόπου χειροτονίαν· ἡ γὰρ συγγενής¹¹ διάθεσις καὶ πρὸς τούτους ὁρᾷ. Ἀλλὰ προσιδότες τοῦτο οἱ θεῖοι κανόνες ἔδοσαν τοῖς ἐπισκόποις ἐξουσίαν, εἰ συγγενεὶς εἴαν ἄποροι, ἐκ τῆς ἱερᾶς ὑπάρξεως τούτων παρὰ μὴ εἶναι τὴν ἀπορίαν.

et hoc prævidentes divini canones fecerunt episcopis illorum inopiam ex sacris facultatibus sublevarent.

Ἡ οὖν ἐκ θεοῦ βασιλεία ἡμῶν τοῦτο ἀρμοδιώτερον κατανοοῦσα τοῖς θεοῖς ἐπισθαὶ ἐντάλμασι, σύμφωνον ἐκείνοις ἐκφέρει νόμον, ὥσπερ¹² αὐτοῖς δοκεῖ τὸ πρὸς ἀρχιερωσύνην ἀνάγεσθαι τὸν δέιον τῆς τιμῆς καὶ ὡς γοναὶ νόμῳ τετιμημένοι, οὕτως ὀρίζουσα τὸν ἀντιφθέγγεσθαι θρασυνθέντα νόμον¹³ δίκην τῆς θρασύτητος τὴν εἰς τὸν ἐπατα χρόνον διηνεχῇ ἀφωρίαν εἰσπράττεσθαι.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ Γ'.

Περὶ τοῦ κατὰ τὸν τῆς Ἐκκλησίας θεσμοῦ τοὺς μέλλοντας παραγγέλλειν εἰς ἱερέας ἢ διὰ βίου τὴν ἀγαμίαν ἐπαγγελλασθαι, ἢ εἰ βούλονται γάμῳ προσμιλεῖν, πρότερον ἀρμόζεσθαι καὶ οὕτω τῇ χειροθεσίᾳ προσέρχεσθαι.

Ἄλλως.

Περὶ τοῦ ὁρᾶν γαμεῖν πρὶν τῆς ἱεροσύνης.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στεφάνῳ τῷ ἀγιωτάτῳ ἀρχιεπισκόπῳ Κωνσταντινουπόλεως καὶ οἰκουμένικῳ πατριάρχῃ.

Καλῶς ἐξ ἀρχῆς τὰ περὶ τῶν ἱερᾶσθαι ἀξιοθέντων¹⁴ τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως ὀρισμένης, οὐκ ὁρθῶς κατὰ γε ἐμὲ τῇ νῦν κρατούσῃ ἐπόμενοι συνήθεια ἀνίστε κατολιγωροῦσι τοῦ ἱερατικοῦ παραγγέλλματος. Καὶ γὰρ ἐκείνοι προστάσσοντες τοῖς μέλλουσι παραγγέλλειν εἰς¹⁵ ἱερέας, εἴτε διὰ βίου παντὸς, εἴτε παρὰ βίαν τὴν ἐπαγγελίαν μὴ ψεύσασθαι, ἀγαμίαν ἐπαγγελλασθαι, ἢ εἰ μὴ τοῦτο δυνατόν αὐτοῖς φαίνεται, νομίμοις γάμοις ἀρμόζεσθαι καὶ οὕτω τῆς θείας λειτουργίας ἀντιλαμβάνεσθαι· ἢ ἐπὶ τοῦ παρόντος κρατοῦσα συνήθεια τοῖς πρὸς γάμον συνάπτεσθαι λογισμὸν ἔχουσι διδωσιν εἰς ἱερέας πρὸ τῆς μνηστείας τελεῖν, εἴτα μέχρις ἐτῶν δύο τῷ βουλομένῳ γήμασθαι παραίνειν ὀρίζει τὸ βούλημα.

Τοῦτο τοίνυν ἐπεὶ μὴ πρέπον ὁρῶμεν, καλεῖσθαι κατὰ τὸ ἀνωθεν καὶ ἀρχαῖον τῆς Ἐκκλησίας διάταγμα τὰς χειροτονίας προβαίνειν. Οὐδὲ γὰρ δέιον, τοὺς¹⁶

VARIÆ LECTIONES,

¹¹ Rectius συγγενική. ¹² Bals. præmittit καὶ. ¹³ Justiniani novell. 123. ¹⁴ Scrimg. ἀξίων θεῶ. Zurich. ἀξίων θεοῦ. ¹⁵ codd. om. εἰς. ¹⁶ τοὺς deest in Bals.

NOTÆ.

(26) Et ita abrogatur d. § 1, de Nov. c. 1, § 4, Nov. 123, c. 1, Nov. 137, c. 2. adde c. priusquam c. de Syracusana.

(27) Traditio fuit ecclesiastica, ut qui creandi sacerdotes essent, vel cœlibatum voverent, vel si eum vovere non possent, uxorem prius ducerent, et ita ministerium susciperent.

(28) Hoc innuit, tollendam esse sui temporis, ut in-

A etiam liberos (quid enim quis aliud dicat?) sacras facultates obliatus videatur. Verum non facile esse illa ratio habet. Sic namque nec fratribus aliisque cognatis superstitionibus accessum quicumque ad episcopatum haberet: siquidem et ad hos sanguinis propinquitatisque affectio respicit. Quin potestatem, ut si ipsis pauperes cognati essent,

Nostra igitur imperatoria quæ ex Deo est majestas, si mandatis divinis insistatur, id longe convenientius fore animadvertens, consonam illis proferit legem: ut quemadmodum ipsis videtur ad primarium sacerdotium promoveri posse (26) qui illo honore alioqui dignus sit, tametsi liberi ipsi lege tamen honorati sint, id ita liceat: et ita quidem censens, ut a lege, quæ contradicere ausa fuit, in audaciæ poenam perpetuum in futurum exigatur silentium.

CONSTITUTIO III.

Ut qui sacerdotes creandi sunt secundum Ecclesiam ritus, ea lege creantur, ut omnem deinceps vitam cœlibem agant, aut si matrimonium contrahere velint, prius id faciant, ac deinde ad creationem procedant.

Aliter.

Quod ante ineundum sacerdotium matrimonium contrahi debeat.

Idem Imperator Stephano sanctissimo Constantinopolitano archiepiscopo, et patriarchæ universali.

Cum decanter inde ab initio de iis qui faciendis Deo sacris digni essent, ecclesiasticus ordo constituerit, non recte (meo quidem iudicio) qui præsentis temporis consuetudinem sequuntur, interdum ecclesiasticam traditionem contemnunt. Nam ubi illa (36) mandat, ut qui creandi sacerdotes sunt, aut per omnem vitam, si promissum non falsum fore fidant, cœlibatum voveant: aut si (37) illum servare impossibile ipsis videatur, legitimum matrimonium ineant, ac deinde divinum ministerium suscipiant; consuetudo quæ in præsentia obtinet, iis quibus matrimonio conjungi in animo est, concedit ut (28) antequam uxorem duxerint, sacerdotes fieri possint, et deinde biennium ad perfectiendi voluntatem jungi matrimonio volenti præstituit,

Id igitur quia indecorum esse videmus, jubemus ut ad vetus Ecclesiæ et antiquitus traditum præscriptum (29) dehinc creationes procedant. Neque

quæ, consuetudinem, quæ sacerdoti, intra biennium sacerdotii adepti uxoris ducendæ potestatem faciebat, reducta, ut inquit, veteri consuetudine, qua futuris episcopis matrimonium permissum, non tamen electis, l. 45. Cod. de episcop. vid. Nov. 79, J. eod.

(29) De quæ supra dixi.

enim dignum est, ut qui spirituali ascensu supra A corporis abjectionem et sordes evecti sunt, hi rursum ad carnis (30) sordes delabantur: sed e diverso, ut divinum ministerium ex corporis sordibus tanquam in altum aliquem gradum conscendat, convenientius fuerit.

CONSTITUTIO IV.

Ut non modo universalis Ecclesiæ sacerdotes, verum etiam qui ad quamcunque sacram ædem pertinent, si in hoc vocentur, licite sacra mysteria (31) exponere divinumque cultum celebrare domi private possint.

Idem imperator Stephano sanctiss. Constantinop. archiepiscopo et patriarchæ universali.

Placuit veteribus, ut quæ sacrificia et communiones in privatis ædibus sunt, ab illis sacerdotibus, qui ad generales ecclesias pertinent, solis celebrentur; ab aliis vero qui alicui alii sacræ ædi addicti deserviunt, privatoque vitæ in statu sunt, ut nullum neque officium neque sacrificium perficiatur. Atque hoc quidem ut statuerent, religionis conservandæ causa in mentem illis venisse videtur, quo videlicet (ut conjicere est) dum nonnulli sacerdotii prætextu lethale defectionis malum tegunt, usu non veniat, uti qui profanati sacrificii participes fuerint, longe magis contaminentur quam expientur. Qui profecto eorum qui istiusmodi religioni cautionem excogitarunt, propositus finis hoc ipso nomine quod sacrosanctæ fidei stabilimentum adinvenierint, simul laudabilis, simul commendatione dignus est. Verumtamen quatenus se firmitatem allaturos existimarunt, eatenus illam ex lege promanasse atque se extendisse non videas. E diverso vero subinde illam ipsam legem religionis et divinis ministeriis operam navantibus etiam adversari conspicitur. Ut autem pollutus sacerdos, qui notus non est, pollutæ suæ iniquationis aliquem participem faciat, verisimile fortasse est aliquando id evenire: verum non ita ut semper et omnino tale quiddam contingat. Quis enim animo tam facill est, tamque omnia promiscua habet, ut quem non norit sacerdotem, neque cuius religionis, neque quibus moribus sit, hunc ad sacrificandum advocet? Rursum vero qui defectionem moliantur, remque sacram profanant faciant, ne illi cum alienis ab impietate conventus agere non velint, ut unde stabiliri lex videtur, non inde quemadmodum existimatum sit, stabililatur. Tum et religionis in multis utilitatibus con-

μετὰ τὸ ἀνυψωθῆναι τῆς σωματικῆς ταπεινώσεως ὑπὸ τῆς πνευματικῆς ἀναβάσεως τούτους πάλιν ἐπὶ τὴν σαρκικὴν ταπεινότητα καταπίπτειν, τούναντίον δὲ μᾶλλον χρῆ ὡς εἰς ἀνάβασιν ὀψιλήν τὴν θείαν λειτουργίαν ἐκ τῆς σωματικῆς ταπεινότητος ἀναβαίνειν.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ Δ' 14.

Περὶ τοῦ δεῖν μὴ μόνον τοὺς τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας ἱερεῖς, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐν ἐκάστῃ οἰκίᾳ διαφέροντας προσκαλουμένους ἀδελφούς τὰς ἱερὰς μυσταγωγίας καὶ λατρείας οἰκοὶ ἐπιτελεῖν¹⁴.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στεφάνῳ τῷ ἀγιοτάτῳ ἀρχιεπισκόπῳ Κωνσταντινουπόλεως καὶ οἰκουμένῳ πατριάρχῃ.

Τοὺς μὲν ἀρχαιοτέροις ἔδοξε τὰς κατ' οἴκους ἱερατείας καὶ συνάξεις ὑπὸ μόνων ἐπιτελεῖσθαι τῶν τὰς καθολικαῖς Ἐκκλησίαις διαφερόντων ἱερέων, ὅφ' ἐτέρων δὲ, οἱ τῷ οἴκῳ προσανάκεινται καὶ ἰδιαζούσης τυγχάνουσι βίῳ καταστάσεως, μήτε λειτουργίαν μήτε τινὰ ἱερατεῖαν ἐπιτελεῖσθαι. Τοῦτο δ' εἰκὲν ἐνεκά γε τῆς περὶ τὴν πίστιν ἀσφαλείας εἰς ἐνθύμιον αὐτοὺς ἐπαλθεῖν ἀποθεσπίσαι, ὡς ἂν μὴ, ὡς εἰκὸς, τινῶν ἐπιχρυπτόντων ἀποστασίας ἐλεθρον ἐν τῷ τῆς ἱερωσύνης σχήματι, συμβαίνειν ἀντὶ τοῦ ἀγιάζεσθαι μᾶλλον πλεον βεβηλοῦσθαι τοὺς τῆς ἐκείνου μετέχοντας ἀνιέρου τελετῆς. Ὁ μὲν οὖν σκοπὸς τῶν ἐπὶ νοῦν βαλομένων τὴν τοιαύτην ἀσφάλειαν ἐπαινούμενός τε καὶ ἀποδοχῆς ἄξιος κατὰ τοῦτο ὅτι τὸ ἀσφαλὲς τῆς εὐσεβοῦς προϋνόνησαν πίστεως, πλὴν οὐ¹⁵ καθ' ὅσον ἐνόμισαν παρασχεῖν τὴν ἀσφάλειαν ἐπὶ τοσοῦτον ἔστιν ἰδεῖν ἐκ τοῦ νόμου περιγινομένην αὐτὴν καὶ ἐκτεινομένην. Τούναντίον δὲ ἔστιν ὅτι καὶ τοῖς εὐσεβέσι καὶ περὶ τὰς θείας λειτουργίας σπουδὴν κατηγμένους ἐναντιούμενος ὁ νόμος ὀρᾷται. Τὸ μὲν γὰρ τὸν ἀνιέρου ἱερέα μὴ γνῶριμον καθιστάμενον μεταδοῦναι τινὶ ποτε τῆς ἐαυτοῦ ἀνιέρου βεβηλώσεως, εἰκὸς συμβαίνειν ἂν ἴσως, πλὴν οὐχ οὕτως ὥστε τρόπον παντὶ τὴν τοιαύτην γίνεσθαι σύμβασιν. Τίς γὰρ οὕτως εὐκολὸς τὴν γνώμην καὶ ἀδιάφορος, ὡς ἱεραθεῖαι προσκαλεῖν ὃν οὐκ οἶδεν ἱερέα, καὶ οὐ τοῦ σεβάσματος καὶ τῆς πολιτείας καθίστηεν ἀμαθής; Πάλιν δὲ καὶ οἱ τὴν ἀποστασίαν θάλλοντες καὶ ἀνιέρως ἱερατεύοντες οὐκ ἂν μὴ πρὸς τοὺς οἰκείους τῆς δυσσεβείας βουλήσονται συνελθεῖν¹⁶ ὥστε ὃ μὲν ἀσφαλίζεσθαι ὁ νόμος δοκεῖ, οὐ καθὼς ἔδοξεν ἀσφαλίζεσθαι. Ἄλλως δὲ τοῖς εὐσεβέσι πολλὰς ὠφέλειας εὐρίσκειται γινομένης¹⁷ ἐμποδίων. Θεία γὰρ χάριτι μικροῦ κατὰ πάντα οἶκον, οὐ μόνον τῶν περιφανεστέρων, ἀλλὰ καὶ τῶν εὐταλεστέρων, εὐκτηρίων οἶκων ἀνεγχερμένον Θεῷ, τῆς

VARIÆ LECTIONES.

¹⁴ Laudatur *Harmenopuli Man. legum* ed. 1587, lib. 1, tit. 2, p. 23. ¹⁵ cf. *infra*, nov. xv. ¹⁶ Sic correxit Stephanus, codd. πλὴν τοῦ. ¹⁷ Melius forte γινόμενος.

NOTÆ.

(30) Nuptias intelligit. Idem pene dicitur in l. 44, § 1, vers. Oportet Cod. de episcop. quod parum honeste dictum videtur; τῆμος γὰρ ὁ γάμος ἐν παλαι. Heb. xiii, vers. 4. Simile est quiddam Syriaci dist. 82, c. 4, et Innocentii dist. 28, c. 2, et Gregorii dist. 28, c. Priusquam.

(31) Ἱερὰς μυσταγωγίας καὶ λατρείας, si ita est,

Novella Justiniani 58 abrogatur. Interim hoc videtur innuere sacerdoti privatis in domibus permitti ἱεραθεῖαι καὶ μυσταγωγεῖν, ut hæc Novella pertineat ad sacrificia et administrationem verbi cap. Clericos dist. 1, de consecrat., ut et Nov. 15, *infra* ad baptismum.

δὲ περὶ τοὺς ἱερεῖς χορηγίας καὶ θεραπείας οὐχ ὁμοίως παρὰ πάντων ὅσας τε οὕτως γίνεσθαι, συμβαίνει διὰ τὸν νόμον τοὺς ὡςπερ εἶπον ἀπορωτέρους πρὸς ἰδιόζουσιν ἱεράων ἀνάληψιν ἀμετόχους μὲν αὐτοὺς πλειστάκις διαμένειν τῶν θεῶν μυστηρίων, ἀποστερεῖσθαι δὲ καὶ τὰ ἱερὰ τεμενίσματα τῶν ἐπ' αὐτοὺς ὀφειλόντων ἀγιασμῶν ἐπιτελεῖσθαι. Οὐ μὴν ἀλλ' εἰκὸς καὶ μνείας ἐπισταμένης ἐνλοτε κακοιμημένων ἀπορίᾳ ἱερῶς τὴν παρουσίαν τῆς μνήμης παραδραμεῖν ἀνιέραιον, ὡς ἐκ τούτου οὐ μικρὰν τοῖς τε βιοῦσιν ἐνταῦθα καὶ τοῖς οὐδ' ὁ ἐκεῖθεν ἔχει βίος συμβαίνειν ζημίαν.

functorum memoria instante ob defectum sacerdotis præsentem memoriæ diem nullo facto sacrificio elabi, ut inde et qui hic vivunt, et quos altera vita tenet, utrisque non exiguum damnum obveniat.

Ὅριζομεν οὖν, οὐ μόνον τοὺς ἐκάστης καθολικῆς Β Ἐκκλησίας ἱερεῖς, ἀλλὰ καὶ τοὺς οἰκίους τῶν ἱερῶν³² ἐκάστης οἰκίας ἄδειαν ἔχειν ἐν πάσαις ταῖς οἰκίαις ἱερᾶσθαι τε καὶ μυσταγωγεῖν, οὐδ' ἂν προκαλεῖν αἰρούτο ὁ ἐκάστης δεσπόζων οἰκίας, καὶ διδόναι τὴν ἐν τοῖς ἱεροῖς εὐκτηρίοις παράδοσιν καὶ ἱερατεῖαν.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ Ε'.

Περὶ τοῦ τοὺς μετὰ τὸ ὑπελθεῖν τὴν μοναδικὴν πολιτείαν πραγμάτων εὐπορήσαντας μὴ καθόλου ἀπελγεσθαι περὶ αὐτῶν διατίθεσθαι, ἀλλ' εἰ μὲν ὥφθησάν τι προκατεσθλημένοι τῷ μοναστηρίῳ κατὰ τὸν καιρὸν δτε τοῦτ' προσήρχοτο, εἶναι αὐτοὺς περὶ τῶν ὑπερτον προσκεκτημένων³³ κυρίους καθὼς προαιρουίτο πάντα διοικεῖν, εἰ δ' οὐδὲν προκατεσθλόντο, αὐτοὺς μὲν περὶ τοῦ διμορίου ἔχειν ὀρίξαι ἄδειαν, τὸ C μοναστήριον δὲ τὸ ἄλλο μέρος ἦτοι τὸ τρίτον ἀναλαμβάνεσθαι.

Ἄλλως.

Περὶ τοῦ διατίθεσθαι τὸν μονάσαντα εἰς τὰ ἐπικτηθέντα.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στεφάνῳ τῷ ἀγιωτάτῳ ἀρχιεπισκόπῳ Κωνσταντινουπόλεως καὶ οἰκουμένικῳ πατριάρχῃ.

Ἐπειδὴ περὶ μονάζοντων ὑπάρξεως, οἱ μετὰ τὸν μονάδα βίον περιουσίαν ἡρώσαντο, πολλάκις ἡμῖν σὺν τοῖς ὅπρ σὲ θεοφιλεστάτοις ἀρχιερεῦσιν, ὧ θεῶν φῶς καὶ κάταπυρσεῖν τὸν κόσμον ὑπὸ τοῦ πρώτου φωτὸς ἐν τῷ μεγάλῳ τῆς Ἐκκλησίας στερεώματι τε-

A sequendis eandem impedimento esse comperitur. Siquidem cum divina gratia in omnibus, omnium non modo potentiorum, verum etiam tenuiorum domibus sacraria (32) Deo erecta sint, et vero sumptus reliquaque ad rem familiarem necessaria sacerdotibus ab omnibus similiter suppeditari non possint: evenit propter legem, ut (quemadmodum dixi) qui tenuiores sunt quam ut privatim sacerdotes suscipere possint, persæpe divinatorum mysteriorum expertes maneant, et sacra delubra, quæ in illis sacrificia fieri debeant, his defraudentur. Quin verisimile etiam est, nonnunquam de-

Statuimus igitur ut non solum generalis Ecclesiæ sacerdotes, sed etiam ad quamcunque aliam sacerdotum domum pertinent, quibuscunque cujusque domus dominis accersitis accessum ad sacra oratoria, et sacrarum rerum functionem dare voluerint, in quibuscumque ædibus sacrificandi (33), Deique arcana enarraudi facultatem habeant (34).

CONSTITUTIO V.

Ne, quibus, postquam monasticæ vitæ institutum subierint, facultates suppelunt, in universum hi de illis testari prohibeantur: sed ut ei, quo tempore monasterium adierunt, in id quidpiam contulerint, in illorum potestate sit, ut quemadmodum velint, de iis quæ sibi postmodum pararunt, in plenum assenti etiam testamentum condant. Si vero nihil ab initio intulerint, tum ut de beæ statuendi facultatem habeant, monasterium autem alteram partem sive orientem accipiat.

Aliter.

Ut monachus (35) de acquisitis testari possit.

Idem imperator Stephano (36) sanctiss. Constantinop. archiepiscopo, et patriarchæ universali.

Quoniam de monachorum bonis quæ post susceptionem vitam monasticam coaccervassent, persæpe nobis una cum Dei amantissimis sub te primariis sacerdotibus dubitare te (o divinum, et, ut mundo præluceas, in magno Ecclesiæ firmamento

VARIÆ LECTIONES.

³² Bals. τοὺς ἱερεῖς. ³³ Est 2 in Ecloga nov. Leuncl. Jur. Græc. Rom. II, p. 79. Citatur Harmenop. lib. V, tit. IV, p. 367. ³⁴ codd. Scrimg. προσκεκτημένων.

NOTÆ.

(32) Quæ Græcis εὐκτήρια. Theophil. § 18. Inst. D de rer. divis.

(33) Ἱερᾶσθαι, intelligit ἐκκλησιαστικὴν λειτουργίαν, ut Nov. 131, cap. 8, actum sacrificandi.

(34) Et ita abrogatur Novell. 58. Nov. 131, c. 8. Olim sine consensu episcopi, qui in privata domo vel possessione sacrificasset, canones notabant, ut παρασυνάγωγον. Balsamon ad cap. 31 synodi 6, in Trullo: adde cap. clericos, dist. 1, de consecrat.

(35) Περὶ τοῦ διατίθεσθαι τὸν μονάσαντα, etc., Exstat alias hujus Novellæ epitome apud Harmen-

nopolium 5, tit. 1, § 3, Goth. Ne quidem papa potest concedere monacho ut aliqua bona retineat; vid. cap. 6, ext. de stat. homin. quo posito non poterit testari, vid. Covaruv. rubr. de Testam. num. 47, Ans.

(36) Quem Cedrenus in Leone vocat Στέφανον σύγγελλον, Leonis ἀδελφόν, cui mortuo successit Antonius cognomento Καυκας. Porro σύγγελλος idem quibusdam, quod contubernalis. Zonara vero in Monomacho id in Ecclesia σύγγελλος, quod Agarenis Scriph, hoc est Caliphæ successor.

a principe lumine collocatum lumen) dixisti, an constitutione facta monachos istiusmodi bonorum dominos designari oporteret, an vero ipsos ab illorum dominio arceri conveniret: nimirum quod tanquam nubes, quæ istinc ambiguitas existit, rationis radios, quo minus perspicue ea res dijudicari possit, subeat et offuscet: quoniam (inquam) de hoc dubitantes variis nos postulationibus ad huius rei considerationem una vobiscum suscipiendam hortati estis: nos, ut in aliis, ita et hic sacerdotalem tuam dignitatem venerantes, ad satisfactionem petitionis tuæ accingimur. Ac illa quidem primum a nobis dicantur, quæ a veteribus (37) de illis qui se jam in monasticam rempublicam (38) ascribi volunt, constituta sunt: illis nempe de rebus suis prius testandum esse, ac deinde ad concupitum vitæ institutum procedendum, nec dispositionem rerum suarum vitæ mutatione anticipandam. Nam si hoc ita evenisse constet, non amplius ipsis jam tonsis, ut de rebus suis quidquam statuunt permittendum esse: omnemque substantiam, in qua ecclesia tonsi sunt, illi ressuram. Quod sane de iis qui vitam monasticam jam subierunt, decretum (extra quam si liberi qui hereditatem petant, supersint) et optimum, et ita ut nemo possit melius, constitutum est: tum nec addi nec adimi illi quidquam queat. Etenim qui ante mutatam vitæ rationem, cum bonorum dispositionem in arbitrio suo positam haberet, de iis statuere noluerit, merito postmodum id facere prohibetur, ut qui se ipse in has angustias coniecerit. Propterea enim quod cum licitum ipsi esset prædisponere res suas testamento noluerit, ejus postea faciendi facultatem, tanquam ab ipso damnatam, sibi alimi, id vero jure longe optimo sustinet. Cæteroque etiam, quomodo non absurdum fuerit, si qui se ab huius vitæ curis sejunxerit, illarum adhuc onus sufferat, indeque promanante molestia prematur? Liberos igitur, qui in monachorum numerum ascriptus est (quemadmodum dixi) quando non habet, non profecto hoc decretum decreto alteri cedat. At si liberi supersint (non enim tunc illos propter parentis silentium damno affici fas esset), non omnino testamenti ordinationem monachicus habitus impediat: sed manifestum est quod (39) de liberorum portionibus testari poterit, quæ illis æquabili legitimaque divisione attribuentur. Quæ vero pars ad ipsum respicit, in ea testamenti factio deficiat: quippe quæ integra ad monasterium pertineat. Cæterum si mors etiam (ut multi sunt rerum humanarum casus) subito superveniens rerum distributionem intercipiat, neque tunc quidem quæ liberis succurrat dis-

θειμένον, ἀπορεῖν ἔφη·, οἷα δὲ νέφους τῆς ἐκείθεν ἀμφιβολίας ὑποτραχούσης τὴν ἀκτῖνα τοῦ λογισμοῦ πρὸς τὸ τραπὴν ἐκφῆναι διάκρισιν, εἴτε θεήσοι τῆς τοιαύτης παρουσίας κυρίου εἶναι τοὺς μοναστάς ποιεῖσθαι διάταξιν, εἴτε καλύειν ἄξιον αὐτοὺς τῆς ἐπ' αὐτῇ κυριότητος· ἐπεὶ οὖν περὶ τοῦτο³⁷ ἀμφιβάλλοντες διαφόροις ἡμᾶς ἐξαίτησεν πρὸς τὴν ἐπισκεψιν συναντιλαμβάνειν προὔτερέψασθε, τιμῶντες ὡς ἐν τοῖς ἄλλοις οὕτω κἀνταῦθα τὴν ὁμῶν ἱερότητα, πρὸς τὴν ἐκπλήρωσιν καθιστάμεθα τοῦ αἰτήματος. Ἐκεῖνα δὲ πρῶτον εἰρήσθω ἡμῖν, ὅσα γε τοῖς κἀλαι διώριστα³⁸ περὶ τῶν ἀρτί βουληθέντων πρὸς τὴν μονήρη μετατάξασθαι πολιτεῖαν (φημὶ δὲ περὶ τοῦ πρότερον αὐτοὺς τὰ οἰκεῖα πράγματα διατίθεσθαι, οὕτω τε πρὸς τὴν ἐπιθυμουμένην προσίεναι πολιτεῖαν, ἀλλὰ μὴ προλαμβάνειν τὴν μεταβολὴν τοῦ βίου τὴν περὶ τῶν πραγμάτων διάταξιν, ὡς εἰ γε τοῦτο οὕτω συμβαῖνον ὀφείη, οὐκέτι ἀποκαιραμένους αὐτοὺς ἐπιτραπήσεται ἡ διάταξις, ἀλλὰ χωρήσει πᾶσα ἡ ὑπαρξίς εἰς τὴν ἐν ᾗ ἀπεκείραντο ἐκκλησίαν), ταῦτα δὲ τὰ περὶ τῶν ἀρτί προσιόντων τῷ μοναδικῷ βίῳ διωρισμένα (εἰ μὴ παῖδες πάρεισι τὴν κληρονομίαν καλοῦντες) ἀριστά τε καὶ ὡς οὐκ ἂν τις φαίη ἄμεινον διατέτακται, καὶ οὐτε τι προσθεῖναι τούτοις οὐτ' ἀφελεῖν ἀπ' αὐτῶν ἔστιν. Καὶ γὰρ ὁ πρὸ τοῦ διαμεῖναι τὴν πολιτείαν ἐν τῇ ἐκείνου γνώμῃ καίμενην ἔχων τὴν τῶν ὑπαρχόντων διοίκησιν, τοῦτο μὴ βουληθεὶς διαπράξασθαι, εἰκότως μετὰ ταῦτα ἀπείργεται τῆς ἐπιτροπῆς, αὐτὸς ἑαυτὸν εἰς τοῦτο καταστήσας· δι' ὧν γὰρ οὐκ ἐδουλήθη ἔξην αὐτῷ προδιωχέμεναι τὰ πράγματα, τὴν μετὰ ταῦτα τῆς ἐξουσίας ἀραίρουν δι' ἑαυτοῦ καταψηφίζομένην εὐλόγως φέρεται. Ἄλλως τε δὲ καὶ πῶς οὐκ ἀτοπον, τὸν ἀποταξάμενον ταῖς τοῦ βίου φροντίσιν ἔτι τὸ τῶν φροντίδων φέρειν φορτίον καὶ τῷ ἐκείθεν βάρει πίεζεσθαι; Ἀπαίδος μὲν οὖν, ὥσπερ ἔφην, ὄντος τοῦ πρὸς μοναχοὺς μεταταξάμενου, αὐτῇ ἡ ψήφος οὐκ ἂν ὑπεκσταίῃ ψήφῳ ἑτέρᾳ· εἰ δὲ πάρεισι παῖδες (τότε γὰρ οὐχ ὅσιον ζημιοῦν ἐκείνους διὰ τὴν τοῦ γονέως σιγήν), οὐ καλύσει παντελῶς τὴν διάταξιν τὸ μοναδικὸν σχῆμα, ἀλλὰ δῆλον, ὡς διατάσσεται μὲν περὶ τῶν μερῶν, ἀ τοῖς παισὶν ἴση καὶ νομίμῳ διανομῇ ὑποκληρωθήσεται, τοῦ δὲ μέρους τοῦ πρὸς ἐκεῖνον ὀρώντος ἀποστήσεται ἡ διάταξις, ὡς ὀλοκλήρως αὐτοῦ τῷ μοναστηρίῳ ἀνήκοντος. Ἀλλὰ καὶ εἰ θάνατος (οἷα πολλὰ τὰ ἀνθρώπινα) σύντομος ἐπιστάς τὴν τῶν πραγμάτων μεσολαθήσει διζνομήν, οὐδ' οὕτως παντελῶς ἀπαρρησίαστος ἡ τῶν πραγμάτων τοῖς καίσι βοηθοῦσα διοίκησις, ἀλλὰ κατὰ τὸν εἰρημένον τρόπον τὰ τούτοις προσήκοντα νομίμῳ δικαίῳ ἀφορισθήσεται, τὸ δ' ἐπιλοπόν τῆς ὑπάρξεως οἰκειώσεται ἡ μονή. Ἀλλὰ γὰρ ταῦτα περὶ τῆς πρὸ τοῦ μονάκου βίου τῷ ἀνθρώπῳ προσούσης περιουσίας. Ἐφ' ᾧ δὲ ἡ ὁμῶν

VARIÆ LECTIONES.

³⁷ Scrimg. τοῦτου. ³⁸ Justiniani Nov. 123, c. 38.

NOTÆ.

(37) Jure veteri monachi testari non poterant. Nov. 5, cap. 5. Nov. 76. Nov. 123, cap. 38.

(38) Τῷ μοναστικῷ βίῳ.

(39) Vid. Nov. 76, in fin. Nov. 123, cap. 38.

πατρική μακαριότης ἡξίωσε τὸ θέσπισμα προσελθῆναι (φημὶ δὲ ἐπὶ τοῖς ὑστερον τοῦ μονάδος βίου προσγινομένοις πράγμασι), τοῦτο θεσπίζομεν, τὸ ἐκ τοῦ καιροῦ τοῦ καθ' ὃν εἴλετο τὴν μονήρην πολιτεῖαν προσιούσης τῆς διασκέψεως γίνεσθαι περὶ τῶν μετὰ ταῦτα προσκτηθέντων αὐτῷ τὴν διάκρισιν. Οὐ γὰρ διότι ἐκ τῆς λαϊκῆς ἀγωγῆς πρὸς τὴν μοναδικὴν μεθιστάμενος, εἰ μὴ πρότερον διατίθειτο, τὴν τοῦ μετὰ ταῦτα διατίθεσθαι ἀφαίρειται ἄδειαν, διὰ τοῦτο καὶ περὶ τῶν ὑστερον γενομένων ὀρίζειν καθόλου κωλυθεῖν. Ἐκεί μὲν γὰρ εὐλόγως ἀφῆρτε τὴν ἐξουσίαν, ἐπεὶ ἐν αὐτῷ ὃν βουλευσασθαι ἐπιχρηματίζοντι λαϊκῷ, τῷ μὴ τοῦτο πράξει αὐτὸς ἐαυτὸν εἰς τοῦτο περιίστησιν· ἐνταῦθα δὲ οὐκ ἔστιν ὁμοιον, ὥστε αὐτὸν τινα ὑφ' ἐαυτοῦ ἢ ὑφ' ἑτέρου ἀπειργεσθαι. Εἰ δέ τις λέγοι, ὅτι διὰ τοῦτο μόνον, ὅτι μονάζων ἐστίν, ἅπαντα λήψεται ἡ μονή, οὐκ οἶδα εἰ πρόποντα μονασταῖς ὁ τοιοῦτος νομοθετεῖ· πρῶτον μὲν, εἰ οὕτω δεῖ κτημάτων ἀντέχασθαι ἀνθρώπους οἱ τὴν ὑπεροφίαν αὐτῶν ἐπηγγέλαντο· ἔπειτα δὲ καὶ συγγενεῖς τινες πένητες ἢ ἄλλως γνῶριμοι τυγχάνουσι τῷ ἀνθρώπῳ χρῆζοντες παραμυθουμένης χειρὸς, πῶς οὐκ ἀπάνθρωπον, μηδεμιὰς ἐκείνους ἐκ τῶν τοῦ συγγενοῦς πραγμάτων ἐξιοῦσθαι παραμυθίας, ὥστε οὐχὶ ξενηλασίαν ἀλλὰ συγγενικὴν καὶ φίλων ἐλασίαν δέον ποιεῖν τοὺς μονάζοντας καὶ πάντα πρὸς ἐαυτοὺς ἔλκειν, καθάπερ τοῖς πολυφάγους ἔστιν ὁρᾶν οὐ βουλομένους ἀπόμοιρᾶν τινα τῶν παρακειμένων τοῖς ἄλλοις καταλιμπάνειν; Οὕτε γὰρ δοῦλος ἐλευθεροῦται δουλείας δεσμῶν, οὐ πένης οἴκτου μεταλαγχάνει, οὐκ ἄλλος τις ἀνάγκαις πιεζόμενος παραμυθίας εὐρίσκει ἀπολαύσιν, πάσης τῆς τοῦ μονάζοντος περιουσίας τῷ μοναστηρίῳ δεδομένης.

omnia ad se trahere monachis decorum sit? quomodo enim servus servitutis vinculis liberatur, neque egenus commiseratione potitur, non alius quisquam necessitatibus pressus consolationis fructum invenit, cum omnes monachi facultates monasterio dantur.

Διὰ τοῦτο δὲ θεσπίζομεν, εἰ²² μὲν ὥφθη κατὰ τὸν καιρὸν ὅτε τὸν μοναστὴν εἴλετο βίον ὁ ἀνθρώπος ἀφιερωσάμενός τι τῇ Ἐκκλησίᾳ, εἶναι αὐτῷ περὶ τῶν ὑστερον προσκτηθέντων²³ ἀβίαστον καὶ κυρίαν τὴν γνώμην καθὼς ἂν προαιροῖτο πάντα διοικεῖν· εἰ δὲ μὴδὲν ὧς κατ' ἀρχὰς τῷ μοναστηρίῳ προσενήνεται²⁴, τότε διχῇ τὴν ὑπαρξιν τέμνεσθαι, τῶν μερίδων τῆς μὲν διμοιρίας συγκεφαλαιουμένης, τῆς δὲ τρίτης μέρει²⁵, καὶ διατίθεσθαι μὲν ὡς ἂν ποτε δόξειεν αὐτῷ περὶ τοῦ διμοιρίου τμήματος τὸν μονάζοντα, τὸ τρίτον δὲ ἀποκληροῦσθαι τῷ μοναστηρίῳ. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν περὶ ὧν ἐξηγήσατε τὸ ἡμέτερον ἀπεθέσπισε κράτος. Δεήσει δὲ τὴν ὑμετέραν μακαριότητα τοῖς ὑπ' αὐτὴν ἅπασιν θεοφιλεστάτοις μητροπολίταις ἐκδηλα καταστήσαι τὰ τεθεσπισμένα, αὐ-

A positio omnino conticebit : sed secundum dictum modum, quæ ad illos pertinent legitimo ipsis jure, separabuntur : residuum autem involabit monasterium. Atque hæc quidem de hisce facultatibus, quas ante susceptam vitam monasticam habuerit quisquam. Verum de quo paterna vestra beatitudo prolixe decretum petit (de his nimirum rebus quæ post monasticæ vitæ suaeptionem accesserunt), de eo hoc statuimus, ut inde ab eo tempore ex quo monasticæ vitæ rationem suscepit, consideratione procedente, quæ postmodum ab ipso comparata sunt, discernantur. Non enim quod qui a profana vita ad monasticam transit, nisi prius testatur, testandi postmodum facultate privatur, ideo et de his quæ postmodum acquisierit, quidquam statuere in universum prohibeatur. Illic namque jure testamenti facione B privatur, quia cum ipsi in profano statu res adhuc tractant, aliquid constituere integrum esset, eo ipso quod id non fecerit, se ipso in (40) has agustias circumclusit : hic vero nihil simile est ut quisquam aut a seipso, aut ab alio prohibeatur. Quod si quis dicat, hoc solo nomine quod monachus sit, monasterium omnia esse perecepturum : haud scio, si istiusmodi, quæ monachos decant, statuat. Primum enim an qui homines opum contemptum professi sunt, eos ita illas amplecti ac quacunque ratione retinere convenit? Deinde sint alicui cognati pauperes, alioquinque noti, qui consolatrice in manu indigeant : quomodo non ab omni humanitate alienum, nullo illos ex cognati rebus sublevamine dignari, tanquam non modo peregrini C nos, sed et cognatos amicosque propellere, atque quemadmodum belluones voracesque homines nul-

Ac propter hoc sane statuimus, ut si quis, quo tempore monasticam vitam suscepit, Ecclesiæ quidpiam consecrarit, illi circa res postmodum comparatas liberum ratumque judicium sit (41), quomodocunque de illis statuere velit : sin nihil omnino ab initio in monasterium allatum sit, tum ut bifariam substantia dividatur, ita ut una pars in bessem, altera vero in trientem circumscribatur, ac monachus D quomodocunque ipsi visum fuerit de besse testamento statuat : triens autem applicetur monasterio. Atque hæc quidem, de quibus requisitis nostra decrevit potentia. Oportebit autem tuam beatitudinem, quæ decreta sunt, omnibus sub ipsa Dei amantiss. metropolitanis facere manifesta, et hos similiter sub se constitutis episcopis, illosque quarum

VARIE LECTIONES.

²² Hinc initium facit in Eclog. nov. 2. ²³ codd. Scrimg. προσεκτημένων. ²⁴ Ecloga προσενήνεται. ²⁵ Sic Ecloga; sed Scrimg. Zuich. et Meerm. codd. habent τῆς μὲν διμοιρίας συγκεφαλαιουμένης, τῆς δὲ τρίτης μέρει.

NOTÆ.

(40) Adde l. 7 § 1. ff. Qui satisdaro l. 2 § 8 ff. Si quis cautionibus.

(41) Et ita abrogatur Novella 5. c. 5; Nov. 125. c. 38.

curam sortiti sunt ecclesiis ista indicare : quo vide- licet et in præsens et in futurum hæc ab omnibus tum cognoscantur, tum hunc ad modum fieri.

CONSTITUTIO VI.

Ut utrumque tempus tum quod sancta sexta constituit synodus, tum quod decernit divus Basilius, in iis qui monachi fieri statuunt, observetur : et bonorum ejus qui a synodo præstituto tempore monachus fit, dispositio secundum editam a nobis formam procedat.

Aliter.

Ut decennis (42-60) puer in monachorum numerum assumatur.

Idem imperator Stephano sanctiss. Constantinop. archiepiscopo, et patriarchæ universali.

Quo tempore eos qui monasticam vitam subire desiderant, re concupita potiri oporteat, id quia non unum atque idem, sed aliud atque aliud a divinis nostris patribus præstitum sit, ut ad hunc etiam tractatum dijudicandum, et quæ subesse videtur contrarietatem conciliandam me componerem, effectum est.

Itaque quæ magnus ille ac admirandus decernit (61) Basilius (ut videlicet qui monachicum habitum ambiunt, decimo sexto primum, aut decimo septimo ætatis anno digni illo habeantur), quæque sancta sexta (62) mandat (63) synodus, anno decimo, qui istiusmodi vitam capeissent, suscipiendos esse monens : hæc cum sanctiss. patriarcha Deique amantissimis metropolitanis diligenter expendentes, neutram sacrarum legum diximus esse contemnendam, sed contra ad utrumque tempus religioso habitu qui illum sumere cupiunt dignos habere jubemus.

De bonorum autem dispositione peculiarem sententiam pronuntiavimus, ut nempe qui sexto decimo aut decimo septimo, tondendi voluerit, de rebus suis quomodo velit, statuere (64) possit. Existimo enim propterea etiam magnum illum Basilium hoc tempus hujusmodi actioni tribuisse, quod ad id legitimæ ætatis requisitio ad statuendum de rebus suis impedimento non sit. Qui vero decimo anno in monasticæ vitæ sanctimoniam mutato statu transire in animo habeat, ut neque huic salutaris conatus impedimentum aliquod obviet (hoc enim, ut videtur, et sacra synodus intelligens, ac volens, tempus quo vitam monasticam adire esset, ampliavit), ne tamen is quomodo istiusmodi vitam ineundi, sic etiam de rebus

τούς τε παρακλησίαις τοῖς ὑπ' ἐκείνους ἐπισκόποις ἐμφανίσαι, καὶ ἐκείνους ταῖς ὡν ἔλαχον τὴν ἐπιτροπὴν ἐκκλησίαις, ὥστε καὶ νῦν καὶ εἰς τὸν ἔπειτα χρόνον ταῦτα καὶ διαγιγνώσκεισθαι πᾶσι καὶ οὕτως πράττεσθαι.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ Γ'.

Περὶ τοῦ φυλάττεσθαι ἐκάτερον τὸν καιρὸν ἐπὶ τῶν μονάζειν ἐγνωνότων, ὃν τε ἡ ἁγία ἔκτῃ σύνοδος ἐξεφώνησεν. καὶ ὃν ὁ θεὸς ἀποθεσπίζει Βασίλειος, τὴν δὲ τῶν ὑπαρχόντων διοίκησιν τοῦ κατὰ τὸν χρόνον μονάσαντος, ὃν ἡ σύνοδος ἐπέκρινε, κατὰ τὸν ὅφ' ἡμῶν ἐκτεθεῖ- μένον τύπον προέβρεχσθαι.

Ἄλλως.

Περὶ τοῦ μονάζειν δεκαετῇ παιδα.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στεφάνῳ τῷ ἀγιοτάτῳ ἀρχιεπισκόπῳ Κωνσταντινουπόλεως καὶ οἰκουμένικῳ πατριάρχει.

Ὁ καιρὸς, καθ' ὃν δαὶ τοὺς τῷ μονάζοντι βίῳ προσεῖναι ἐπιμεμένους τυγχάνειν τῆς ἐπιθυμίας οὐχ εἰς καὶ ὁ αὐτὸς, ἀλλ' ἕτερος καὶ ἕτερος τοῖς θεοῖς ἡμῶν Πατράσι διωρισμένος, εἰς τὸ καὶ τοῦτ' ἐκτελεῖσθαι τῷ μέρει καὶ συμβιβάζειν τὴν δοκοῦσαν ἐναντιότητά κα- ταστῆναι παρεσκεύασατο.

Τοιγαροῦν²⁰ σὺν τε τῷ ἀγιοτάτῳ πατριάρχει καὶ τοῖς θεοφιλεστάτοις μητροπολίταις ἃ τε μέγας καὶ ὁ θαυμαστὸς ἀποθεσπίζει Βασίλειος²¹ (φημι δὲ κατὰ τὸ ἐκκαίδεκάτον τῆς ἡλικίας ἔτος ἢ τὸ ἐπτακαίδεκάτον ἀξιοῦσθαι τοῦ μονήρους σχήματος τοὺς ἀσπαζομένους αὐτὸ), καὶ ἅπαρ ἡ ἁγία ἔκτῃ ἐντέλλεται σύνοδος²² δεκάτῳ ἔτει προτρεπομένη τὴν εἰς τὸν τοιοῦτον βίον τῶν προσόντων παραδοχὴν, ταῦτα διασκοπήσαντες, οὐδετέρου τῶν ἱερῶν νόμων συνεῖδομεν καταλείψεσθαι, ἀλλ' ἀξιοῦσθαι μὲν τοῦ σεβασμίου πρωτόσσομεν σχήματος καθ' ἐκάτερον τὸν χρόνον τοὺς βουλομένους αὐτὸ ἐπανηρῆσθαι.

Ἐνεκα δὲ τῆς τῶν ὑπαρχόντων διοικήσεως γνώ- μην ἰδίαν ἀποφανόμεθα, τῷ μὲν ἐκκαίδεκάτῳ ἢ ἐπτακαίδεκάτῳ ἀποκείρασθαι τινα βουληθέντα²³ περὶ τῶν οἰκείων ὡς ἂν βούληται διατίθεσθαι (οἶμαι γὰρ διὰ τοῦτο καὶ τὸν μέγαν Βασίλειον τοῦτον ἀποδοῦναι τὸν χρόνον τῇ τοιαύτῃ πράξει, ὡς κατ' ἐκεί- νον τῆς νομίμου ἡλικίας μηδὲν ἐμποδῆν οὐσης εἰς τὸ περὶ τῶν οἰκείων βουλευσάσθαι), τῷ δὲ γε τῷ δεκάτῳ²⁴ ἔτει πρὸς τὸ σεμνὸν τῆς μοναδικῆς πολιτείας μετα- τέξασθαι διανοηθέντι μηδὲ τοῦτ' κυλώμην ἀπαντᾶν τοῦ σωτηρίου ἐπιχειρήματος (τοῦτο γὰρ εἶχε²⁵ συν- ἰδοῦσα καὶ ἡ ἱερὰ σύνοδος συστῆλαι τὸν χρόνον τῆς εἰς τὸν μονάζοντα βίον προσαγωγῆς), μὴ μέντοι καὶ²⁶ λαμβάνειν αὐτὸν ὥσπερ τὴν εἰς τὸν τοιοῦτον βίον

VARIÆ LECTIONES.

²⁰ Est in Ecl. Nov. iii. ²¹ Ecl. hinc initium capit. ²² Basilii c. 18. ²³ c. 40. ²⁴ Ecl. τινι βου- ληθέντι. ²⁵ Sic Ecl. et H. Stephanus; codd. et Scring. ὡς εἶχε. ²⁶ Ecl. μέντοι γε.

NOTÆ.

(42-60) Vid. in Corpore canonico c. 14. extrade temporibus ordinationum et qualitate ordinandorum, Clementinam de ætate, qualitate præficiendorum, et c. 1, 8, 11. De regularib. cap. ult. De temporib. ordinat. in 6. et distinct. 77. cap. Subdiaconus, et distinct. 78. c. Quid est : et 1, q. 1, c. Estote. adde Vigiliu 3. methodi juris pontificii 4, num. 37. Ab

infantia potuisse monachos fieri constat ex lege 53. c. De episcop.

(61) In epistola ad Amphilochem, canone 18.

(62) In Trullo.

(63) Canone 40, ubi vid. Balsamonem.

(64) Id est, testari. Adde Nov. 6 eod.

αἰσδοῦν, οὕτω καὶ τὴν ἐξουσίαν τοῦ περὶ τῶν οἰκίων διατιθεσθαι, ἀλλ' ἐπέχεσθαι τοῦ τὰ ὑπάρχοντα διοικεῖν, μέχρις ἂν ἐκεῖνος ὁ καιρὸς ἐτίσῃ καθ' ὃν τὴν νομίμην συμπλήρωσιν ἡ ἡλικία λαμβάνει τοῦ διατιθεσθαι. Εἰ δὲ (οἷα τὰ ἀνθρώπινα) πρὸ τῆς συμπληρώσεως ἐκείνου τοῦ χρόνου ἐξ ἀνθρώπων ἀπτοί, οἰκείται μὲν αὐτοῦ πάντες ἀφείσθωσαν τῆς δουλείας, ἡ δὲ λοιπὴ διχῇ διαιρείσθω περιουσία, διμοιρίᾳ τε καὶ τρίτῳ μέρει, καὶ τὴν μὲν ἡ μονὴ κομιζέσθω, τὸ δὲ τρίτον τοῖς συγγενέσι διδόνθω τοῦ τελευταίου. Εἰ δ' οὗτοι μὴ πάρεισι, ἀπερχέσθω καὶ τοῦτο ἐνθα τὸ διμοῖρον προεχώρησεν.²⁷

ΔΙΑΤΑΞΙΣ Ζ' ²⁸.

Περὶ τοῦ ὁσάκις ἂν τις ἐκ τοῦ κληρικῶν σχήματος πρὸς τὸ λαϊκὸν ἀπονοηθεῖ μεταβῆσθαι, τούτων καὶ ἀκοῖτα πρὸς αὐτὸ πάλιν ἀποκαθίστασθαι.

Ἄλλως.

Περὶ τοῦ κληρικὸν μὴ γίνεσθαι αὐθις λαϊκόν. Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στεφάνῳ τῷ ἀγιοτάτῳ ἀρχιεπισκόπῳ Κωνσταντινουπόλεως καὶ οἰκουμένῳ πατριάρχῃ.

Ὅσπερ ἡμῖν ἐμπροσθεν σκοπούμενοις τὴν ἀσφαλίστέραν τῶν πραγμάτων κατέδρασαν ἐπείπερ ἐφαίνετο τῆς πολιτείας ὁ νόμος μᾶλλον τοῦ ἱεροῦ νόμου τὸ ἀσφαλὲς τοῖς πράγμασι παρεχόμενος, ἐκείνῳ παρεσχόμεν τὴν προτίμησιν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα τὸ ἱερὸν ὀρῶντες διδάγμα λυσιστελέστερον τῇ αὐταξίᾳ τῶν πραγμάτων ὑπάρχον τοῦ πολιτικοῦ διατάγματος, προστιθέμενοι αὐτῷ σύμφωνον γνώμην δίδομεν. Καὶ θεοσιζόμεν²⁹, κατὰ τὸν τῆς Ἐκκλησίας θεσμὸν τὸν, ὅστις τοῦ κληρικῶν σχήματος ἀπονενόηται τὸ λαϊκὸν διωμελίσσασθαι, τοῦτον ὁσάκις ἂν πρὸς τοιαύτην³⁰ ἐξενηχθεῖ ἀπόνοιαν, καὶ ἀκοῖτα πάλιν εἰς τὸ κληρικὸν ἀποκαθίστασθαι, καὶ μὴ καὶ τοῦ βαθμοῦ τὴν τάξιν εἰκαίως ἔστιν ἀπολαμβάνειν, διὰ τὸ αὐτὸν³¹ αὐτὸν ἐξ ὧν ἔδρασαν ἀνάξιον τῆς τοιαύτης τάξεως καταστήσασθαι.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ Η'.

Περὶ τοῦ τὸν ἀθετεῖν ἀπονοηθέντα τὸ σεβασμόν τῆς μονήρους πολιτείας σχῆμα καὶ ἀντ' ἐκείνου τὸ λαϊκὸν ὑποδυόμενον ὁσάκις ἂν τοῦτο θρασυνθεῖν πράττειν, καὶ ἀκοῖτα αὐτὸν εἰς ἐκεῖνο ἀποκαθίστασθαι καὶ ἡς κακῶς ἀπέδρα μονῆς ἐν αὐτῇ παραβίδοσθαι.

Ἄλλως.

Περὶ τοῦ συνταξαμένου καὶ ἀθετήσαντος τὸν μονήρη βίον.

VARLÆ LECTIONES.

²⁸ Sic Scrimg.; Zuich. et Meerman. cod. ἐξουσίαν περὶ τοῦ τῶν. ²⁷ Bals. προχωρεῖν; Ecl. προσχώρησεν. ²⁹ Quarta est in Ecl. Nov. ³⁰ Hinc Ecl. initium facit. ³¹ Ecl. præmittit τὴν. ³² Ecl. αὐτὸς.

NOTÆ.

(65) Videtur abrogari lex Constantini, qua per mittebatur impuberi coelibatum proflentis ac voventi, in ipso monasterii ingressu testamenti factio, de quo vid. Sozomen. 1, cap. 9.

(66) Περὶ τοῦ κληρικὸν μὴ γίνεσθαι αὐθις λαϊκόν. Scrimg. id est, ne clericus denuo fiat laicus.

(67) Vid. Nov. 8. cod.

A suis testandi (65) facultatem accipiat : sed donec illud tempus, quo legitimam plenamque ad testandum ætas potestatem capit, advenerit, a disponendis rebus inhibeat. Quod si (ut sunt res humanæ) ante illius temporis completionem e vita excesserit, servi ejus omnes a servitute liberentur : reliqua vero bona bifariam dividantur in bessem et trientem : ac bessem quidem monasterium auferat, triens autem defuncti cognatis detur. Quorum si nulli supererunt, quo bes processit, eo triens quoque abeat.

CONSTITUTIO VII.

Ut quotiescunque a clericorum habitu ad profanorum transire per vecordiam aliquis tentarit, in illum is invitus etiam restituatur.

Aliter.

Ne clericus denuo profanus (66) fiat.

Idem imperator Stephano sanctissimo Constantinop. archiepiscopo, et patriarchæ universali.

Quemadmodum antehac, quando certiorum firmitatemque rerum constitutionem investigarem, si civilis lex plus roboris ac firmitatis, quam ecclesiastica præbere videretur, illi prærogativam dedimus : eo modo et hic decretum sacrum rectæ rerum moderationi, quam civile sit, conducibilis fore intelligentes, illi per assensionem consona præscriptione edita, statuimus, ut quicumque clericorum habitum mutare profanorum habitu improbe instituerit, is quotiescunque actus fuerit in istiusmodi vecordiam, secundum ecclesiasticum decretum, quantumvis invitatus in clericorum habitum (67) restituatur : tametsi qui ecclesiastici ordinis statum recipiat, dignus non sit, uti qui se ipso illo indignum transfugio constituerit.

CONSTITUTIO VIII.

Ut qui rejicere venerandum monasticæ vitæ habitum in animum induxerit, ac pro illo profanorum habitum susceperit, quotiescunque hoc facere ausus fuerit, etiam invitatus in illum restituatur : et ex quo monasterio improbe aufugerit eidem reddatur.

Aliter.

De eo qui vitam monasticam deserit, qui præsidium cohortibus (68) ascribi solet.

(68) Arcadius et Honorius in l. 53, § 1. C. De episcopis, sed et postea Justinianus monachum desertorem adduci voluerat cohorti in præsidium provinciæ Nov. 5, cap. 6. Postea idem Justinianus monasterio reddi jusserat, non cohorti adduci : nisi plus semel monasterium deseruisset. Nov. 123, c. 4 Ecl. 1, c. 15. Ilac autem Novella cohorti adduci prohibetur.

Idem imp. Stephano sanctissimo Constantinop. A
archiepiscopo et patriarchæ universali.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στεφάνῳ τῷ ἀγιωτάτῳ ἀρχιεπισκόπῳ Κωνσταντινουπόλεως καὶ οἰκουμενικῇ πατριάρχῃ.

Cum alioqui, qui incomposite vivere instituunt, ac prae laudatis moribus sectantur vitiosos, quotiescunque flagitii quidquam designasse deprehensi sint, malum ipsorum institutum multifariam coercetur, nec improbam aeclestiamque voluntatem et molitionem correctione vacare toleretur: subit mirari, quomodo lex vetus iis qui monasticæ vitæ exercitationi se mancipassent, deinde vero stationem suam et ordinem deseruissent, quomodoque sacræ litteræ (69) habent, tanquam canes ad suum ipsorum vomitum, aut sues ad pristina vitæ cœnosam cloacam reversi essent, ac profanorum in habitu statuque se ipsi collocassent, improbum hoc scelus tentari omnino perlici permiserit. Jubet enim, ut qui semel monasticæ vitæ institutum reliquerint, unde flagitiose exissent, reverterentur: qui vero iterum (70-74) id ausi essent, ex eotempore pulsati monachatu, inter cohortales provincialis cohortis recensentur (75). Atqui si ut desertor ordinis profanorum habitu indueretur, id illi statutu pulchrum visum fuit, quid causæ est cur ipsum ab initio ita non vestierit: sed ut qui monachus professionem suam semel deseruerit, is ad illam quamlibet invitatus denuo cogeretur, constituerit? Si hoc ita præcipi decorum putavit, quare in eodem decreto non consistit, sed tanquam ipsum placiti sui poeniteat, miserum illum monachum ad militarem vitam protrahit?

Nequaquam vero id nobis esse fas videtur, neque (76) qui in divinæ militiæ (77) legiones receptus sit, hunc in mundanis militiis placet collocari. At contra, quod ecclesiastico ordini observari debere visum est, ut si quis sæpius vitam monasticam aspernatus vegetetur, huic profanum habitum recipere non concedatur, id per legem etiam nos iubemus. Si enim qui vitam monasticam exiit, mundanæ voluptatis velut asylo concitus id facit: quæ ratio est, tametsi semel cupiditatis suæ motu prohibitus sit, cum si rursus ad hoc faciendum animum appellat, se ad finem insolens suum consilium perducturum, ac in profanorum statutum recipiendum esse sciat, ut is non omnibus modis monasticæ vitæ institutum iterum communi vendendi modo mutet?

Τῶν ἀτάκτως ζῆν προσλομένων καὶ ἀντὶ τοῦ ἐπαινετοῦ βίου τὸν φαῦλον μετερχομένων, ὁσάκις ἂν πονηρὰς πράξεως ἐργάται φωραθῶσι, τῆς κακίτης γνώμης πολυτρόπως ἀνακοπτομένων⁶⁹ καὶ τῆς μοχθηρὰς καὶ ἐξαγίστου βουλῆσεως καὶ ὁρμῆς οὐ συγχωρουμένης ἀνεπιτιμῆτου, θαυμάζω, πῶς νόμος ἀρχαῖος τοὺς εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς μοναχικῆς πολιτείας ἐμδεηκότας, εἴτα λειποτακτῆσαντας καὶ κατὰ τὸ λόγιον ὥσπερ κύνας πρὸς τὴν ἴδιον ἔμετον ἢ σῶας πρὸς τὸν τοῦ προτέρου βίου βόρβορον ἐπιστραφέντας καὶ πρὸς τὸ λαϊκὸν καὶ σχῆμα καὶ τάγμα ἐντάξαντας αὐτούς, ἀφῆκεν εἰς τέλος τὸ ἀνόσιον ἐπιχείρημα ἄγειν. Προσάττει γὰρ αὐτοὺς ἅπας μὲν τὴν μονήρη πολιτείαν λιπόντας ὅθεν κακῶς ἐξῆλθον ἀνθυποστρέφεσθαι, πάλιν δὲ τοῦτο τολμήσαντας ἀντὶ μοναχῶν εἰς στρατιώτας ἐξ ἐκείνου καιροῦ ἐπαρχικῆς τάξεως παραγγέλλειν. Καίτοι εἰ τοῦτο καλὸν αὐτῷ διορίζειν ἐφάνη τὸ πρὸς λαϊκὸν μεταμφιένυσθαι σχῆμα τὸν λειποτάκτην, τί μὴ ἀπ' ἀρχῆς αὐτὸν οὕτως ἀμφιενύει, ἀλλ' ὁρίζει: τὸν ἅπαξ ἀθετήσαντα τὸ οἰκεῖον ἐπαγγέλμα μοναστὴν καὶ ἄκοντα πρὸς ἐκεῖνο συνωθεῖσθαι· εἰ δ' ὧς οὕτως πρίνον ἐκέλευσε, τί μὴ φυλάττει τὴν ψήφον, ἀλλ' ὥσπερ ἐκ μεταμελείας εἰς τὸν στρατιωτικὸν ἄγει βίον τὸν ἀθλίον ἐκείνον μοναστὴν;

placiti sui poeniteat, miserum illum monachum ad

Οὐδαμῶς ὅν ἡμῖν τοῦτο θαμιτον καταφαίνεται οὐδὲ τὸν ἐπαινηρημένον τῆς θείας στρατολογίας τὴν τάξιν εἰς κοσμικὰς στρατολογίας ἀρέσκει τετάχθαι ἀλλ' ὅπερ ἡ ἐκκλησιαστικὴ φυλάττειν οἶδε κατάστασις οὐ συγχωροῦσα λαϊκὸν ἀναλαμβάνειν σχῆμα, καὶ πολλάκις ἀλύη τις τὸν μονήρη βίον ἀθετῶν, τοῦτο καὶ ἡμεῖς νόμῳ κελεύομεν. Εἰ γὰρ ὁ τὸν μονάδα βίον ἀποδυόμενος ὁστραφ κοσμικῆς ἡδονῆς ἀνακινούμενος τοῦτο πράττει, πῶς, καὶ ἅπαξ ἐπισχεθῇ τῆς ὁρμῆς, εἰδῶς ὅτι πάλιν ἐπὶ τοῦτο ὁρμήσας τὸ ἀτοπὸν βούλημα εἰς πάρας ἔξει⁷⁰ προαγόμενον, τῆς λαϊκῆς αὐτὸν ὑποσχομένης καταστάσεως, οὐχὶ παντὶ τρόπῳ καὶ πάλιν τὰ τῶν λαϊκῶν ἀντὶ τῆς μοναδικῆς πολιτείας ἀλλάσσεται;

D

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁹ Melius forte ἀνακοπτομένης. ⁷⁰ Zuich. et Meerm. cod. δέξει.

NOTÆ.

(69) Proverb. xxvi, vers. 12 et II Petr. ii. (70-74) Nov. 125, c. 42.

(75) Sic solebant clerici desertores cohortibus addici. Nov. 6, ut apparitores præfecti urbi, corpori pistorum, l. 2. C. de apparitoribus præfecti urbi: dissimiliter cohortales addicebantur Curie. l. 38. C. de decurionibus, vel suarii pristino, l. 19. C. de

poen. Nam huiusmodi mutatione cohortalium aut suariorum conditio deterior non fiebat.

(76) Et ita abrogatur d. Nov. 5, c. 6. Nov. 125, cap. 42, l. 53, § 1. C. de episcopis, l. ult. § 4, § 5, in fin. C. de episcop. aud.

(77) Vid. Nov. 4. Justin. Cedrenum in vita Claudii imperatoris, Suidam in μοναχός.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ Θ' ^α.

Περὶ δούλου γεγονότος κληρικοῦ ἀγροῖα τοῦ δεσπότου.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στεφάνῳ τῷ ἀγιοτάτῳ καὶ οἰκουμηνικῷ ἀρχιεπισκόπῳ Κωνσταντινουπόλεως.

Τῇ αὐτῇ περὶ τῶν ^α ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων εὐταξίας προνοίᾳ ἐπόμενοι, ἃ τοῖς ἱεροῖς ἐδόξε κανόνι καὶ ἡμεῖς συνεπιψηφίζόμενοι τοὺς ἀντιλέγοντας πολιτικούς νόμους δίκην τῆς ἀντιλογίας τὴν ἐκ τῶν νομίμων διατάξεων ὑπεξαγωγὴν αὐτῶν εἰσπραττόμεθα.

Τὸν ^α γὰρ δουλικῆς μὲν ὄντα τύχης, οὐ συνειδότες δὲ τοῦ δεσπότου τὸ τῆς ἱερωσύνης σιμὸν ἀξίωμα περιβαλλόμενον κατὰ τὸν σκοπὸν τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας καὶ ἡμεῖς διορίζομεθα πάλιν εἰς τὴν προτέραν τῆς δουλείας ἀποκαθίστασθαι τάξιν, ἀπογυμνωθέντα τῆς ἐκείθεν ἀποκαθήσεως, καὶ τὸν ἀπολύοντα νόμον ^α δουλείας τὸν εἰς ἱερίαν παραγγέλλαντα δούλον οὐ συνεγνωκότως ^α τοῦ δεσποζόντος ἀνενέργητόν τε καθιστῶμεν καὶ ἀπαρρήσιαστον.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ Ι' ^α.

Περὶ δούλου μονάσατος ἀγροῖα τοῦ δεσπότου ^α.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στεφάνῳ τῷ ἀγιοτάτῳ ἀρχιεπισκόπῳ Κωνσταντινουπόλεως καὶ οἰκουμηνικῷ πατριάρχῃ.

Ὅσον ^α τίμιον τὸ τοῦ μονάδος βίου ἐπάγγελμα καὶ οἱ τὸν χρηστὸν ἐκείνου καὶ μακάριον ζυγὸν ἀναλαμβάνοντες ὅποιας εἰσὶν αἰδοῦς δέξιοι καὶ τιμῆς, ἴσμεν καὶ αὐτοὶ οὐκ οὐδ' ἐπ' ἀθετήσει αὐτοῦ, ἀλλὰ μᾶλλον ἀθετήσεως ἐξαιρούμενοι ταῦτα διαθεσπίζειν διέγνωμεν καὶ ἀποφαινόμεθα. Ὅσον γὰρ θαυμαστὸν καὶ θεῖον, τοσοῦτον δεῖ τοῦτου μετὰ θαυμαστῆς δόξης εὐλαδίας ἐφάπτεσθαι, ἀλλὰ μὴ κακογνωμοσύνης πρόσαιεν τὸ τῆς μοναχικῆς πολιτείας ποιεῖσθαι σεβάσιμον. Πῶς γὰρ οὐκ ἐστὶ κακογνωμοσύνης, δρασμῷ τοῦ οικείου δεσπότου πρὸς ἐκείνην τὴν πολιτείαν ἐρχεσθαι τὸν οἰκέτην; Ἐπεὶ οὖν τοῖς πρότερον νενομοθέτηται ^α περὶ δούλων ἀποδιδρασκόντων καὶ οὕτω πρὸς τὸν μονήρῃ βίον ἐρχομένων, μέχρι μὲν τρίτου χρόνου δήλου γεγονότος τοῦ φυγάδος ἐξουσίαν ἔχειν τὸν δεσπότην τοῦ σχήματος ἀπογυμνῶσαντα ἀναλαμβάνειν αὐτὸν, τρίτου δὲ παρελάντος χρόνου ἐν τῷ ἀφανεί διαγόντο:, εἰ μετὰ ταῦτα πρὸς ἐμφάνειαν καταστατῇ, κρείττω αὐτὸν ὑπάρχειν τῆς δεσποτικῆς ἐξουσίας καὶ παρὰ τὴν ἐκείνου γνώμην χρηματίζειν ἐλευθερόν· ἐπεὶ οὖν ἐκ τοῦτου πολλοὶ ὁρῶμεν ἀφορμὴν ἐγγινομένην εἰς τὸ

A

CONSTITUTIO IX.

De servo qui ignorante (78) domino clericus factus est,

Idem imperator Stephano sanctiss. universali- que Constantinopolitano archiepiscopo.

Eidem rectæ rerum ecclesiasticarum constitutio- nis curæ insistentes, quæque sacrosanctis canoni- bus placuerunt, hisce nos etiam album calculum adjicientes, ab adversariis civilibus legibus hanc contradictionis pœnam, ut ex legitimis constitu- tionibus subtrahantur, exigimus.

Ut enim qui, cum servilis conditionis esset, igno- rante domino venerandam sacerdotii dignitatem assumpserit, nudatus istinc promanante honore, in pristinum servitutis restitueretur statum, se- cundum (79) Ecclesiæ Dei voluntatem et nos con- stituimus (80). Legem autem, quæ servum igno- rante domino sacerdotem factum servitute liberat, huc ut neque effertum, neque fandi facultatem habeat, redigimus.

CONSTITUTIO X.

De servo qui inscio domino monachismum suscepit (81-82).

Idem imperat. Stephano sanctiss. Constantinop. archiepiscopo, et patriarchæ universali.

Quam præstans monasticæ vitæ professio sit, quique suave illud et beatum jugum suscipiunt, quanta illi reverentia et honore digni sint, scimus quidem et ipsi. Itaque non quo illum vituperemus, sed potius quo vituperatione eximamus, hæc statuere visum est, et censemus. Quanto enim illa admirabilior diviniore est, tanto majore et quidem quanta maxima attingi cum veneratione, nequaquam vero ingratitude et improbitatis vela- men ac prætextum monasticæ vitæ dignitatem fieri oportet. Et certe quomodo improbitas dicenda non est, si homo servus, dominum suum fugiens, ad illud vitæ institutum deveniat? Quoniam igitur de servis fugitivis ad vitam monasticam devenientibus, statutum a superioribus (83) est, ut si intra tres annos fugitivus manifestus fiat, illum habitu nuda- tum recipiendi facultatem dominus habeat: si vero usque in tertium annum incognitus manserit, tamen postmodum agnoscat, ut domini potestati non obnoxius sit, præterque illius voluntatem liber nuncupetur: et vero inde multos fugiendi do- minos suos occasionem cepisse, ac re honesta mo-

VARIE LECTIONES.

^α Est in Ecl. Nov. quinta. Citatur a Balsamone in Commentario ad Photii Nomocanonem Tit. i, cap. 36 et tit. xi, cap. 3, hujus *Patrologiæ* t. CIV. ^α Mellius περὶ τῆς τῶν. ^α Hinc incipit Ecloga. ^α Vide Justiniani Nov. 123, c. 17. ^α Ecl. συνεγνωκότως. ^α Est in Ecl. Nov. 6 et laudatur a Balsamone locis Nov. 9, citatis. ^α cod. Paris. 1385: περὶ τοῦ οἰκέτην ἀποδιδράντα τοῦ οικείου δεσπότου καὶ τὸν μονήρῃ βίον ὑποδεύκοντα. ^α cod. Paris ὅσω; rectius forte ὅσω. ^α Justiniani Nov. 123, c. 35. Vide Balsam. ad Photii Nomocan. tit. i, c. 36, *Patrologiæ* t. CIV.

NOTÆ.

(78) Adde Nov. 123, c. 17.

(79) Adde epist. ad Philemon.

(80) Vid. d. c. 17.

(81-82) Ut a domino possit ex monasterio in servi-

tutem retrahi, quancunque tempore in mona- sterio delituerit.

(83) Nov. 5, c. 2, § 1, versic. Triennii vel senel expleto tempore.

nasticæ vitæ professione, ad legendam malitiam A abuti videmus (cuilibet enimvero perfacile est, ut ad triennium se occultet, deindeque libertatem consequatur).

Jubemus, ut quantocunque tempore servus tali consilio monachus factus delituerit, si ipsum aliquando dominus inveniat, nihilominus is quem malo proposito habitum sumpsit, hoc exuatur (84), rursumque in domini potestatem subigatur. Nam quod pio affectu habitum illum sumpserit, quantumvis id verbis ipse fingat, ne dici quidem potest. Sive enim cum benevolo placidoque domino uteretur, pro amore, odio concepto, fugere decreverit, extremæ ingratitude et improbitatis argumentum habes: sive (ut sunt res humanæ) molestiis et injuria affectus non tolerarit, ac ideo dominum deseruerit, quomodo eam rempublicam magnificæ, quæ cives suos in Christi crucem et mortem continenter respicere vult?

CONSTITUTIO XI.

De servo qui ignorante domino episcopus factus est.

Idem imperator Stephano sanctiss. Constantinop. archiepiscopo, et patriarchæ universali.

Quod de servo (85-86) qui venerandam sacerdotii dignitatem furatus sit, idem et de illis servis quibus nesciente domino ad primarii sacerdotii honores conscendere visum est, statuimus: ut videlicet secundum ecclesiasticæ constitutionis voluntatem exauctorati, honore in quem clam irrepserint, priventur, et ad suum servilemque statum reducantur. Non enim profecto qui aliis in rebus furto vel fraude aliquid subtrahunt, his non modo ea quæ subtraxerint retinere non concedimus, sed interdum etiam ut maleficos puniemus, et qui tantarum rerum furta audent, hos inde honeste vivere, et ex uno fraudis pessimo exercitio duo omnium longe pretiosissima, libertatem et sacerdotii prærogativam, lucrari sinemus?

Ergo si quis servus ignorante domino episcopus creatus sit, inde ad servitutis effugium nil juvatur.

CONSTITUTIO XII.

De officinarum (87) Magnæ ecclesiæ usu.

Idem Imperator Stephano, sanctiss. Constantinop. archiepiscopo, et patriarchæ universali.

Constantinus (88), hic qui primus Christi, no-

των οικειων δεσποτων αποδιδρασκειν, και πραγμα-
σεμνῷ (τῷ μοναδικῷ επαγγέλματι) εἰς πρόφασιν
ἀποχωρῶνται κακούργιας (ῥάδιον γάρ παντὶ βουλο-
μένῳ οἰκέτῃ μέχρι τριετίας κρύπτειν ἑαυτὸν, εἴτα
τῆς ἐλευθερίας ἀντιποιεῖσθαι).

Κελεύομεν ⁸⁵, ὅσον ἂν καὶ διαλάβοι ὁ γνώμῃ τοι-
αύτῃ μονάσας οἰκέτης, ἐὰν ὁ δεσπότης ἐν οὐκ ἐπιθυμῇ
καιρῷ τοῦτον ἀνεύροι, ὅπερ κακούργῳ προαιρέσει
περιδίδληται ἀποδύεσθαι σχῆμα καὶ ὑπὸ τὴν δεσπο-
τικὴν ἐξουσίαν πάλιν αὐτὸν κατατάττεσθαι. Οὐδὲ
γάρ ἐστιν εἰπεῖν, ὥς εὐλαβεῖ διαθέσει τοῦτο περιεά-
λετο, καὶν τοῦτο λέγειν αὐτὸς πλάττειτο. "Ἄν τε γάρ
ἐνόησας δεσποτικῆς ἀπολαύων ἀντὶ τοῦ στέργειν
μῖστος ἀναλαβὼν φεύγειν ἔγνω, ἐσχάτης κακίας ἀπό-
δειξις· ἂν τε (οἷα τὰ ἀνθρώπινα) λυπηρῶν τινων εἰς
Β κείραν καταστάς οὐκ ἤνεγκεν, ἀλλὰ διὰ τοῦτο τὸν
δεσπότην ἀπέλιπε, πῶς ἐκείνην τιμήσει τὴν πολι-
τείαν, ἥ ⁸⁶ τοὺς πολίτας διὰ παντὸς ἀφορᾷ πρὸς
τὸν τοῦ Χριστοῦ σταυρὸν καὶ τὸν θάνατον βούλε-
ται;

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΙΑ' ⁸⁵.

*Περὶ δούλου γεγονότος ἐπισκόπου ἀγνοίᾳ τοῦ
δεσπότη.*

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στεφάνῳ τῷ ἀγιωτάτῳ ἀρχι-
επισκόπῳ Κωνσταντινουπόλεως καὶ οἰκουμενικῷ πα-
τριάρχῃ.

Ὅπερ ἐπὶ τοῦ κλέψαντος οἰκέτου τὸ τῆς ιερω-
σύνης σεμνὸν ἀξίωμα, τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν εἰς ἀρχι-
ερατικὴν δοξάντων ἀναβεβηκέναι τιμὴν οἰκετῶν παρὰ
τὴν γνώμην τοῦ οἰκέτου δεσπότητος ὀρίζομεν, τὸ κατὰ
C τὸ βούλημα τῆς ἐκκλησιαστικῆς διατάξεως ἀποχει-
ροτονεῖσθαι μὲν τοὺτους τῆς ἐν ἡ κατέστησαν λά-
θρα τιμῆς, πρὸς δὲ τὸ οἰκεῖον καὶ δούλον σχῆμα
ὑπάγεσθαι. Οὐ γάρ δὴ τοὺς μὲν ἄλλους ὑφελομένους
τε κλοπῇ καὶ ἀπάτῃ οὐ μόνον οὐ συγχωρήσομεν ἀ
ὑφελοντο ἔχειν ἀναφαίρετα, ἀλλ' ἐνίοτε καὶ ὡς
κακούργους τιμωρησόμεθα, τοὺς δὲ τολμῶντας οὕτω
μεγάλων πραγμάτων κλοπᾶς, τοὺτους ἔασομεν σε-
μνῶς ἐκ τοῦ κλέψαι διάγειν καὶ ἐνὸς ἄθλου κακίστου
τῆς ἀπάτης δύο κερδαίνειν τὰ τιμιώτατα, ἐλευθε-
ρίαν καὶ ιερωσύνης προνόμιον;

Τοιγαροῦν καὶ εἰ ⁸⁶ τις δοῦλος ὢν ἀγνοίᾳ τοῦ οἰ-
κέτου δεσπότητος ἐπίσκοπος χειροτονήται, καὶ οὕτως ⁸⁷
μηδὲν ἐκ τῆς τοιαύτης βοθηθείσῃ χειροτονίας εἰς
ἀποφυγὴν τῆς δουλείας

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΙΒ'.

D *Περὶ τῆς τῶν ἐργαστηρίων χειρὸς τῆς Μεγάλῃς
ἐκκλησίας ⁸⁸.*

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στεφάνῳ τῷ ἀγιωτάτῳ ἀρχι-
επισκόπῳ Κωνσταντινουπόλεως καὶ οἰκουμενικῷ
патριάρχῃ.

Κωνσταντῖνος ὁ πρῶτος τῇ τοῦ Χριστοῦ κλήσει τὸ

VARLÆ LECTIONES.

⁸⁵ Ecl. hinc incipit. ⁸⁶ Scrimg. ἤ. ⁸⁷ Est in Ecl. Nov. septima et laudatur a Balsamone locis Nov. 9 allegatis. ⁸⁸ Hinc incipit Ecl. ⁸⁹ Sic Ecl. Zuich. οὕτω; Meerm. cod. εἰς τό. ⁹⁰ Zuich. et Meerm. codd. rubricam non habent.

NOTÆ.

(84) Ne ex sua fuga et improbitate commodum consequatur.
(85-86) Nov. 91, supra eod.

(87) Novell. 41. Novell. 59.

(88) Vid. d. Nov. 43 in princ., et Nov. 59 in princ.

στάφος τῆς βασιλείας βασιλικώτερον ἀποφῆνας τῶν ἄλλων αὐτοῦ κατορθωμάτων καὶ τῆς βασιλικῆς προνοίας ἐπάξιον καὶ τοῦτο προνοημένος τὸ περὶ τῆς τῶν ἀποικομένων ταφῆς, οὗς ἡ ἀπορία μέχρι καὶ τοῦτο συνέχει, ἐργαστήρια τῇ ἀγίᾳ τοῦ Θεοῦ ἐπέταξεν ἐκκλησίαις, ὧν ἐκ τοῦ τέλους διόκησε τὴν χρεῖαν τῆς ταφῆς χορηγεῖσθαι. Ταύτην δὲ ἄρα τὴν πρόνοιαν ὑστερον εὐσεβοῦντων ἀνδρῶν φιλοτιμία διαδεξαμένη, αὐτὴ τε τοῖς ἀπόροις εἰς ταφὴν ἐπαρκοῦσα, τὴν εἰς ταύτην τὴν χρεῖαν χορηγίαν ἀνέτειλεν, καὶ νῦν τὸ παράπαν οὐδὲν ἐκείθεν ὀρέται καθ' ἣν ἐξ ἀρχῆς ἔθετο φροντίδα ὁ τρισμακάριστος βασιλεὺς οἰκονομούμενον.

Ἀλλὰ γὰρ εἰδότες ἡμεῖς, ὡς ἅπαξ ἡ ἐκκλησία τὰ τῶν ἐργαστηρίων οἰκειομένη τέλη, εἰ καὶ μὴ πρὸς ἣν ἐξ ἀρχῆς ὠρίσθη θεραπεία τοῦ θεοῦ αὐτὰ καταβάλλεται διὰ τὸ μὴ τὴν χρεῖαν ἐπιζητεῖν, ἄλλὰ γε πρὸς ἑτέραν τινὰ πάντως λειτουργίαν καὶ αὐτὴν θεραπεύουσαν τὸ κρεῖττον ταῦτα οἰκονομεῖ, ὀρίζομεν, τὴν ἀνέκαθεν περὶ τούτων διάταξιν ἀκίνητον διαμένειν. Ἔστι δ' ἅμα πάντων τῶν εἰς ταύτην ἀποτεταγμένων τὴν λειτουργίαν ἐργαστηρίων ἑκατὸν ἐπὶ χιλίοις ἡ ἀπαριθμησίς.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΠΤ'.

Περὶ τῶν διηρηκῶν ἐμψυτεύσεων.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στεφάνῳ τῷ ἀγιωτάτῳ ἀρχιεπισκόπῳ Κωνσταντινουπόλεως καὶ οἰκουμένικῳ πατριάρχῃ.

Πράγμα πλεονεκτικὸν τε καὶ ἄθεσμον καὶ ὑπὸ τῶν προλοτασθαι λαχόντων τῶν ἀνατεθειμένων οἰκῶν θεῶν (φημι δὲ ἐκκλησιῶν καὶ ξενοκομιῶν καὶ χηροτροφείων¹ καὶ ὀρφάνοτροφείων) ταῖς ἡμετέροις ἀκοαῖς ἀνιήχθῃ τολμᾶσθαι. Τῶν γὰρ ἐκδιδομένων ἔφασαν οἰκημάτων, ἥδη τοῦ συμπεφωνημένου χρόνου ἐκμετρηθέντος καὶ περιόδου ἐνστάσης ἀρχῆς καὶ ἀνανεώσεως τῆς τούτων διακατοχῆς, οὐ γίνεσθαι τὴν καταβολὴν ὠρισμένην τινὰ, ἣν καὶ ἰδίως εἰσδεκτικὸν καλοῦσιν, ἀλλ' ὡς ἀν' παραστῇ τῇ πλεονεξίᾳ τῶν λαχόντων τὴν προστασίαν, οὕτω βαρύνεσθαι ταῖς τοιαύταις εἰσπράξεσι τοὺς τῶν οἰκημάτων διακατόχους.

Τοῦτο γοῦν καὶ ἄλλως μὲν χαλεπὸν ἅπασιν ὀνείδον συνορῶντας, μάλιστα δὲ γινόμενον χαλεπώτε-

A mine imperii coronam splendidiorem ac augustiorem reddidit, ubi etiam dignum allis aulis præclaris facinoribus imperatoriaque cura fore prospexisset, de sepultura nempe eorum mortuorum quos in ea etiam re egestas premeret, officinas, ex quarum vectigali necessarios ad humandos mortuos sumptus suppeditandos ordinasset, sanctæ Dei ecclesiæ applicavit. Hanc igitur provisionem cum plorum hominum æmulatio postmodum excepisset, quæ et ipsa pauperibus ad sepeliendum sufficeret, permultum illa in hunc usum sumptus auxit. Vnum nunc omnino nihil ea sollicitudine, qua initio ter ille quaterque beatus princeps voluit, dispensari inde videas.

B At nos, et scientes quidem quod postquam ecclesia officinarum vectigalia occupavit (tametsi quod usus non postulet) in quem ab initio constitutum est, Numinis cultum illa non expendat, in aliud tamen quoddam ministerium, et ipsum ad numinis cultum pertinens, prorsus illa dispenset: statuimus, ut quæ de his jam olim edita constitutio (89-90) est, immota et inviolata permaneat. Officinæ autem omnes quæ in hoc ministerium attributæ sunt, supra mille numero sunt ad centum.

CONSTITUTIO, XIII.

De perpetuis emphyteusibus (91).

Idem imperator Stephano, sanctissimo Constantinop. archiepiscopo, et patriarchæ universali.

C Rem fraudulentam simul et illicitam consecratarum Deo ædium (ecclesiarum videlicet, hospitiorum, et viduis pupillisque alendis destinatarum domuum) præfectos etiam audere ad nostras delatum est aures. Narratum est enim cum domus elocatae sint, jamque tempus pacto constitutum decurrat, quando elocationis terminus ac possessionis renovatio (92) instat, non fieri certam aliquam et statimam solutionem, quam peculiari nomine σιδεκτικὸν (93) vocant, sed quomodo præfectis pro ipsorum avaritia visum sit, ita exactionibus domuum possessores prægravari.

Id igitur cum omnibus grave, tum pauperioribus (quod ita ipsis durior egestatis necessitas impona-

VARIAE LECTIOES.

¹ In Ecl. Nov. 8. ² Ecl. περὶ ἀναχάμψεως. ³ Zurich. et Meerman. cod. χηροτροφείων; Beck γηροτροφείων.

NOTÆ.

(89-90) Nov. 43.

(91) Quidam legunt περὶ ἀναχάμψεως, vid. Cuj. 2 Feud. 5.

(92) Ἀνανεώσεως Scr. Cujacius d. loco videtur legisse, περὶ ἀναχάμψεως, qui et hunc locum de precaria accipiendum esse existimat. Hinc illud Caroli Magni 4 leg. Franciæ, Si quis in censibus reddendis et precariis novandis negligens fuerit. Precaria porro non est eadem cum libellaria, dixi ad l. 24, §. 1. C. de sacrosanct. cum feudo, cum usufructu, quin cum ipsa emphyteusi. Quamvis illa omnia sint usufructus. Ideo perspicitur, quod

D is qui dat, proprietatem retineat ad instar pignoris, hypothecæ, fiducia, ἀντιχρήσεως, quæ omnia non eadem sunt, etiam si in hoc unum convenient, quod sint pignora. Itaque Cujacius putat precariam esse cessionem usufructus rei immobilis, quæ sit clerico ad tempus vel dum vixerit, ea lege ut ecclesiæ ministerium exhibeat, quod vix est ut huic loco conveniat; videtur enim pertinere ad omnes omnino homines, quibus jus est ab ecclesia emphyteusim accipere, non ad solos sacerdotes.

(93) Εἰσδεκτικὸν, renovationis pretium. De mercedibus dixi ad edicta 13. Justin. c. 7.

tur) longe esse acerbissimum videntes, ne id amplius fiat lege cavemus : sed ut certa quantitate ad duplum emphyteutici; vectigalis constituenda solutio definiatur : et insuper omnis illatio locationis instrumentis inscribatur, domuique nulla novatio afferatur : non vero in præfectorum quæstum intervertatur, dum illi non ut domuum utilitati consulant, sed scelestæ sibi lucrum parent, hoc agunt.

τεριζομένης, ὑπόθεσιν ἀνοσίῳ κέρδους καὶ οὐχὶ αὐτῶν.

CONSTITUTIO XIV (93-95).

De (96) iis qui monasterium imperfectum relinquunt.

Eidem idem imperator.

Qui præcipitanter ambitioseque ad faciendum aliquid fertur, ac ipso in initio viribus ac facultate destituitur, sive manifestum vitium, sive benignitatis speciem conatus præ se ferat, simul ille reprehensione dignus, simul aspernandus est. Hoc sane et qui similitudines ab initio proverbialique loquitur, Dominus noster et Servator in Evangeliiis vult, ubi de ædificatione urbis et absolutione, ac de similibus sermocinatur. Merito igitur et sacræ leges (97) et civilia decreta similes edunt, ejusdemque sensus admonitiones, ut quicumque monasterium construere instituerent, si ad perficiendum opus pares non essent, id aggredi prohiberentur. Oportet enim quascunque res, ubi ad perfectionem pervenerint, tum demum convenientem appellationem indipisci : nequaquam vero nomen rebus imperfectis, ut consummatæ constitutionis sint, præstare potest. Itaque (quod dictum est) recte sacra civilisque lex eos qui ad rem absolvendam pares non sint, fabricandi monasterii conatu prohibet. Verum quoniam incognitum illud est, quando monasterium sufficienter absolutum judicari debeat (non enim expresse ab illis hujusmodi absolutio definita est), hac de re certum atque evidens editum promulgare placuit.

Dicimus igitur (quoniam divinum os locutum (98) est : *Ubi duo aut tres in nomine meo congregati sunt, ibi in medio illorum sum*), quod opus aliquod monasterii appellationem subiturum, minimum (99) tribus sufficere oporteat : quod nimirum idem opus, si facultatibus quoque abunde instruat, ad celebritatem nominis etiam valeat. Ut ergo quis liberam impedimentoque carentem ad dedicandum monasterium aggressionem habeat, in tot minimum monachos dedicationem concipiat necesse fuerit. Porro quia permulti, qui se istiusmodi incepto

τρων ἐν τοῖς ἀπορωτέροις δι' ὧν αὐτοῖς βαρυτέρα ἢ τῆς ἀπορίας ἀνάγκη καθίσταται, οὐκ ἔτι οὕτω γίνεσθαι νόμον⁹³ τιθέμεθα, ἀλλ' ὀρισμένη ποσότητι περιορίζεσθαι τὴν καταβολὴν πρὸς τὸ διπλάσιον ἀριθμουμένην τοῦ τέλους τῆς ἐμφυτεύσεως, προσηραφομένης δηλονότι τῆς εἰσφορᾶς ἀπάσης ἐν τοῖς τῆς ἐκδόσεως χάρται; καὶ τῷ οἰκῷ ἀκαινοτομήτου προσαγομένης, ἀλλὰ μὴ πρὸς ἴδιον πορισμὸν τῶν εἰς τὴν προστασίαν καθισταμένων σφετῆς τῶν οἰκῶν ὠφελείας; τὸ πρᾶγμα ποιουμένων

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΙΑ' ⁹⁴.

Περὶ τῶν καταλιπόντων ἀτελεῆς μοναστηρίου.

[Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς ⁹⁵] τῷ αὐτῷ.

Τὸ τῆς γνώμης προπετιᾶς καὶ φιλόνηκον πρὸς ἐνστάσιν τὴν ἰσὺν καταπαλαίουσαν ὁμοίως νεμεσητόν τε καὶ ἀναπόδεκτον, ἂν τε δὴλην ἔχη τὴν κακίαν ἢ ἐπιχειρήσεις, ἂν τε σχῆμα ἐπικεικὲς προβαλλομένη προσέρχεται. Τοῦτο καὶ ὁ τὰς παραβολὰς καὶ τὰ ἀπ' ἀρχῆς προβλήματα φθειγγόμενος ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ Σωτὴρ ἐν Εὐαγγελίοις βούλεται, ἐν οἷς πόλεως οἰκοδομὴν καὶ ἀπάρτεις καὶ τὰ ὅμοια διαλέγεται. Εἰκότως ἄρα οἱ τε ἱεροὶ θεσμοὶ καὶ ἡ πολιτικὴ ψήφος σύμφωνα ἀφίθσι παρακελεύσματα, τοὺς ὅσοι μὴ πρὸς ἀπαρτισμὸν τοῦ ἔργου ἱκανοὶ ὄντες μοναστηρίου κατασκευῆς ἐφάπτονται, ἀπειργαίῃ⁹⁶ τῆς ἐπιχειρήσεως. Δεῖ γὰρ τὰ πρᾶγματα, ὅποιά ποτ' ἂν ᾖ, πρὸς τελείωσιν ἤκοντα οὕτω τὴν προσήκουσαν ἐφαρμοζέσθαι κλήσιν, ἀλλ' οὐχὶ μόνον ἐξαρκεῖ τὸ ὄνομα τῇ τῶν πραγμάτων ἀτελείᾳ παρέχειν τὴν σύστασιν. Ὅπερ οὖν εἴρηται, καλῶς ἀπαγορεύει τὸ τε ἱερὸν, τὸ τε ⁹⁷ πολιτικὸν θέσμιον, ἐπιχειρεῖν οἰκοδομεῖν μοναστήριον τοὺς οὐκ ὄντες αὐτάρκεις πρὸς τὴν τοῦ πρᾶγματος τελείωσιν. Ἐπεὶ μέντοιγε δῆλον ἵκεῖνο, τὸ μέχρι τίνος ὁ ἱκανὸς ἀπαρτισμὸς εἰς μοναστηρίου κατασκευὴν (οὐ γὰρ διώρισταί ρητῶς παρ' αὐτοῖς ὁ τοιοῦτος ἀπαρτισμὸς), ἔδοξε δῆλον περὶ τοῦτου ἐκφῆναι δόγμα.

Φαμέν οὖν, ὡς ἐπεὶ τὸ θεῖον ἐπέειπε ⁹⁸ στόμα, Ὅπου εἰσὶ δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι ἐν τῷ ἑμῷ ὀνόματι, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν, χρῆναι τὸ ἐλάχιστον τρισὶν ἐπαρκεῖν. τὸ μοναστηρίου κλήσιν ὑποδύμενον ἔργον, δὲ δηλονότι καὶ δοξολογίαν ὁρᾶ συνυπαρχούσης τῆς εὐπορίας. Τῷ μὲν οὖν πρὸς ἀνιέρωσιν μοναστηρίου ἀκώλυτον ἔξοντι τὴν ἐπιχειρήσιν εἰς τοσοῦτον δεήσει τὸ ἐλάχιστον τὸ ἀφίερωμα συντελεῖν. Ὅτι δὲ πλείστοι πρὸς τὴν τοιαύτην ἐπιχειρήσιν ἑαυτοὺς ἐπιδιδόντες ἐνίοτε ὀπίσω βουλῆς ἀπολείπονται, προλαμβάνοντες τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἐν ἀνθρώποις αὐτοὺς συναναστρο-

VARIAE LECTIONES.

⁹³ Ecl. incipit διὰ τοῦτο νόμον τιθέμεθα. ⁹⁴ Est in Ecloga Nov. nona ; citatur ab Harmenopulo lib. v, tit. 8 ed. 1587, p. 398. ⁹⁵ Uncis inclusa non habet Scrimg., addit Beck. ⁹⁶ Zuich. et Meerman. cod. ἀπειργον. ⁹⁷ τότε addidit Stephanus. ⁹⁸ Zuich. et Meerm. rectius ὑπέειπε.

NOTÆ.

(93-95) Adde Nov. 76. c. 4. Nov. 131. c. 7.
(96) Meminit ejus Novellæ Harmenopul. 5. tit. 8. § 108.
(97) D. c. 1. d. c. 7.

(98) Matth. xviii, 20.
(99) Imo duo videntur sufficere. l. 11. ff. De testibus. Sed id forte receptum fuit, quod duo familiam non faciunt. l. 40. in ser. ff. de ver. sig.

φῆς ἐξαφανίζοντος, ἐκεῖνο⁶⁶ ἡμῖν θεσπίζεται, ὡς δια-
τυπώσεως προελθούσης τὰ ἐν ταύτῃ διορισθέντα ἔσται
τῆς ἐκκλησίας, εἰ δ' (ὅποια πολλά φέρει τὸ δῶλον)
πρὸ τῆς τῶν οἰκείων ἀναρπασθείη διατυπώσεως,
παίδων μὲν ὑπόντων ἀχρὶ τριῶν, τέταρτον μέρος τῆς
ὑπάρξεως οἰκειώσεται ἡ μονή, ἐπέκεινα δὲ τοῦ τρί-
του ἀριθμοῦ προϊόντος τοῦ τῆς γονῆς κλήθους, συγ-
καταλέγεται τὸ μοναστήριον τοῖς παισὶ, καὶ τὰ ἴσα
ἐνὶ τούτων ἐκάστῳ λήφεται ἐκ πάσης περιουσίας ἥς
οὐχ ἄπτεται χρεὰ τοῦ τεθνηκότος. Ἀπαίδος δὲ ὑπάρ-
χοντος τοῦ τὸν βίον λιπόντος, ἐπὶ γονεῦσι δὲ λιπόν-
τος, διχῇ τῶν προσόντων διαιρουμένων ἡ μὲν τοῖς
γονεῦσιν, ἡ δ' ἑτέρα μοῖρα τῷ μοναστηρίῳ παρασχέ-
θῆσεται. Εἰ δ' ἔρημος εἴη κληρονόμων ἀνιόντων καὶ
κατιόντων, τοὺς ἐκ πτυχίου δὲ εἰσιόντας ὁ κληρὸς
προσίσταται, αὐτοὶ μὲν ὅσοι ἀν καὶ ὥς τὸ τρίτον μέρ-
ος διανεμησονται⁶⁷, τὸ δέμειρον δὲ προχωρήσει⁶⁸
τῇ ἐκκλησίᾳ. Εἰ μέντοιγε ἡ δι' ἀγνοίαν ἢ δι' ἑτέραν
τινὰ αἰτίαν εἰς ἐναντίαν γνώμην τὰ διατετυπωμένα
ἀποκρίνηται τῆς νομίμου προαιρέσεως, θεσπιζομεν,
τὸν κατὰ τὸν τόπον θεοφιλέστατον ἀρχιερέα ὅσα μὲν
ἀποχωρῶντα⁶⁹ εἰς διοίκησιν ἐκκλησίας καὶ τῶν ἐν
αὐτῇ μελλόντων παρεδρεῦεν ἀντιλαμβάνεσθαι, τοῖς
δὲ λοιποῖς τὴν τῶν νόμων βουλὴν καὶ διάταξιν⁷⁰
διατεῖν.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΙΕ' ⁷¹.

*Περὶ τοῦ ἐξείναι τὸ σωτήριον βάπτισμα ἐν παντὶ
εὐσεβεῖ εὐκτηρίῳ τελεῖν*⁷².

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στεφάνῳ τῷ ἀγιωτάτῳ ἀρχι-
επισκόπῳ Κωνσταντινουπόλεως καὶ οἰκουμένικῳ πα-
τριάρχῃ.

Καὶ οὗτος ὁ τῆς σεβασμίας ἐκτῆς συνόδου κανὼν
ἱερὸς, ὃς τὸ θεῖον τῆς ἀναγεννήσεως λουτρὸν ἐν τοῖς
κατ' οἶκον εὐκτηρίοις τελεῖσθαι ἰδίᾳ οὐ βούλεται,
ἀλλὰ ἐν μόνοις τοῖς πρὸς τὸ κοινὸν ἀνιερωμένοις
ναοῖς, ἀδελφὰ παρακλησόμενοις τοῖς οἱ τὰς ἱεράς θυ-
σίας καὶ τελετὰς κατ' οἴκου ἀποτρέποντες γίνεσθαι
ἔτυχον παρ' ἡμῶν ἐπισκέψεως ἐμπροσθεν⁷³, ὁμολῶς
καὶ ἀδελφῆς⁷⁴ ἐκεῖνων ἐπανορθώσεως τεύξεται.

Ὀρίζομεν οὖν καθὼς περὶ θυσιῶν, οὕτω καὶ περὶ
τοῦ⁷⁵ σωτηρίου βαπτίσματος, τὸ ἐξείναι αὐτὸ ἐν
παντὶ εὐσεβῶν⁷⁶ εὐκτηρίῳ τοῖς βουλομένοις τελεῖν.
Τὴν γὰρ τοιαύτην ἀκριβείαν δοκεῖ μοι πεποιθῆσθαι τὸ
ἱερὸν τῆς συνόδου διάταγμα διὰ τοὺς ἐν ἱερίων ὀνό-
ματι ἀνιέρας καὶ βεβήλους τοὺς ὑπ' αὐτῶν προσ-
αγομένους τῷ λουτρῷ ποιῶντας, οἱ, ὡς εἰκὸς, ἐν τοῖς
τῶν ὁμοδόξων οἴκοις ὑποδυόμενοι οὐ τελοῦσιν, ἀλλὰ
συντελοῦσι τοῖς αὐτοῖς προερχομένοις⁷⁷. Αὕτη δὲ εἰ

A dedunt præveniente morte, ipsosque hominum
consortio eripiente, interdum proposito destituuntur : illud a nobis statuitur, ut si testamentum con-
ditum sit, quæ in illo ecclesiæ assignata sunt, ea-
dem illi cedant. Si vero (ut identidem ex mortis
incertitudine contingit) antequam de rebus suis sta-
tueret, evectus fuerit, tum si ad tres numero liberi
supersint, quadrantem bonorum involabit mona-
sterium : sin ultra ternarium numerum sobolis
multitudo procedet, liberis connumerabitur mona-
sterium, et deducto ære alieno, ex universa sub-
stantia, quantum ipsorum quisque capiet. Quod si
defunctus sine liberis decesserit, parentes autem
superstites (habeat, rebus bifariam divisus, una
pars parentibus, altera monasterio applicabitur. At
B si neque parentes, neque liberos hæredes habeat,
et cognati ad hæreditatem prodeant, ipsi quidem
quocumque fuerint, trientem inter se distribuent,
bes vero ecclesiæ accedet. Verum enim vero si aut
per oblivionem aut aliam quampiam causam, in
contrariam laudabili legitimoque proposito testa-
mentum sententiam conceptum sit, ut ejus loci
antistes Dei amantissimus, quantum ad ecclesiæ
eorumque qui in illa assessuri sunt, sustentatio-
nem suffecerit, vindicet : de reliquis vero legum
præscriptio et testamentum dijudicent.

CONSTITUTIO XV.

*Ut salutare baptismum (1) in quocunque sacro
oratorio peragi liceat* (2).

Idem imperator Stephano sanctissimo Constanti-
nop. archiepiscopo et patriarchæ universali.

Etiam hic venerandæ sextæ synodi (3) sacer ca-
non (4), qui non in privatarum adium oratorii
seorsum, sed solum in communem usum consecra-
tis templis, divinam regenerationis lotionem per-
fici vult, cum similia cum illis jubeat, qui sacro-
sancta sacrificia et mysteria in privatis domibus
celebrari vetant (5), ideoque a nobis jam pridem
consideratius expensi sunt : tanquam illorum ger-
manus similiter correctionem consequatur.

Statuimus igitur, quemadmodum de sacrificiis
sic quoque de salutifero baptismate, ut et ipsum in
quocunque sacro oratorio quibuscumque peragere
licitum sit. Nam hæc tam stricte sacrum synodi
decretum constituisse mihi quidem videtur, propter
eos qui quamquam sacerdotum nomen gerant,
profani tamen sunt, et quos ad lavacrum addu-
cunt, pollutos reddunt : qui (ut apparet) domos
ejusdem opinionis hominum subeuntes, non rem

VARIE LECTIONES.

⁶⁶ Hinc incipit Ecloga. ⁶⁷ cod. διανεμηθήσονται. ⁶⁸ Ecloga προχωρήσει. ⁷¹ Eclogæ nonnulla
exemplaria retinent ἀποχωρῶνται. ⁷² Scrimg. διάθεσιν. ⁷³ Citatur a Leuncl. Jur. Gr. Rom. I, 29; II, 78.
⁷⁴ Meerm. cod. ad marginem : αὕτη κρηταί. ⁷⁵ cf. supra Constit. 4. ⁷⁶ Zuich. ἀδελφοῖς. Scrimg. ἀδελφῶς.
⁷⁷ Balsamon addit τοῦ. ⁷⁸ Scrimg. εὐσεβεῖ. ⁷⁹ Spaugenberg scribendum censet προερχομένοις.

NOTÆ.

(1) Superius dixit περὶ τοῦ μὴ τὰς ἱεράς μυσ-
τηρίας καὶ λατρείας οἴκοι ἐπιτελεῖν. Nov. 4, nunc
de baptismo.

(2) Ea ita abrogatur canon 59 Synodi 6, in

Trullo. Adde Nov. 58.

(3) In Trullo § 17.

(4) Canon 59.

(5) Nov. 4, § cod. Nov. 59.

divinam faciunt, sed cum his qui conveniunt inaspicati aliquid molliuntur. Hanc vero provisionem tametsi et divinam esse, et multa salutaria continere constet, non tamen illa ad impietatis plenos a suis vitis coercendos sufficiat. Nam et res audax est malitia, omnique modo, clausis etiam oratoris, ad explendum propositum suum, suam inveniat viam. Verumtamen cum nunc divina gratia omnes perversæ opinionones sint profligatæ, etiam quantum ad hoc attinet, quamobrem reipublicæ hoc decretum ad prohibendam in privatarum ædium oratoris regenerationis lotionem obtrudatur, nullam equidem esse necessariam causam video.

CONSTITUTIO XVI.

Ut qui viginti (6) annos habet hypodiasconus creari possit.

Idem imperator eidem.

Vetus verbum, quod (7) de rebus suis dicenti aures esse operiendas monet, cum in aliis omnibus perbello æse habeat, tum hic longe esse pulchrius apparet. At quorsum hoc? Civilis (8) lex statuit, ne minor viginti quinque annis in divinis officiis creetur hypodiasconus; decretum sacrum contra statuit, ut qui ad istiusmodi ministerium accedit, hunc vigesimus annus ad ordinationem perducatur.

Dignum itaque sacram legem de rebus suis præcipientem audire imperatoria nostra majestas rata, et in eandem cum illa sententiam descendit, et statuit, ut qui ad vigesimum annum pervenit, modo anteactæ vitæ ratio obstaculo non sit, quantum ad ætatem, hypodiasconi officium suscipere non impediatur.

CONSTITUTIO XVII.

De puerperis quando divinorum mysteriorum participes fiant: et quando infantes baptizantur, post quadraginta videlicet dies, extra quam si necessitas urgeat.

Idem imperator eidem.

Id quod beatitudo tua postulat, a vobis procedere, quam a nobis originem sumere ac proficisci æquius fuerat. De re (9) enim sacra sanctitatem tuam sancire oportebat. Verum quoniam super uno duntaxat capite concilium consultare (cum de multis decernere concilii sit) inconveniens esse, nos vero et citra concilium decretum facere posse dicitis: admonitionem suscipientes, quibus de rebus postulationem instituistis, de iis constitutionem emittimus. Cum itaque Dominus et Servator noster, quo splendore gloriæ ipsius illuminarentur qui in tenebris ambulant, juxta atque nos carnis atque sanguinis nostri particeps factus fuerit:

καὶ θεὸς καὶ πολὺ τὸ σωτήριον ἔχουσα διαδείκνυται πρόνοια, ὅμως οὐκ ἐξαρκεῖ τοὺς τῆς ἀσεβείας ἀναπεπλησμένους τῆς αὐτῶν κακίας ἀναχαιτίζειν. Καὶ γὰρ τολμηρὸν ἡ κακία, καὶ παντὶ γε τρόπῳ χώραν οἰκείαν εὐρήσει, καὶ τῶν εὐκτηρίων ἀποκλεισμένον, εἰς ἐκπλήρωσιν τῆς οἰκείας προαιρέσεως. Πλὴν ἀλλὰ γε νῦν θεὸς χάριτι πάσης κακοδοξίας ἀπεσορακισμένης, οὐδὲν καὶ κατὰ τοῦτο τὸ μέρος ὁρῶμαι τὸ δόγμα προβαλλόμενον ἀναγκαῖον εἰς τὸ καλύειν ἐν τοῖς κατ' οἶκον εὐκτηρίοις τὸ λουτρὸν τῆς ἀναγεννήσεως.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΙΓ'.

Περὶ τοῦ μὴ χειροτονεῖσθαι ὑποδιάκονον ἂν ἑτῶν, ἀλλὰ καὶ κατ' ἄλλους.

ε [Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς] τῷ αὐτῷ.

Ὁ παλαιὸς λόγος, ὃς παρεγγυᾶται τῷ περὶ τῶν οἰκείων λέγοντι ἀναπαυνοῦνται τὴν ἀκοήν, καλῶς καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ἵπασιν ἔχων, ἐνταῦθα πολὺ διαδείκνυται καλλίον. Τί οὖν ἐστίν, ὃ φημι; Πολιτικὸς θεσπίζει νόμος⁶¹, τὸν ἐλάττω πέγχε καὶ εἰκοσι ἑτῶν μὴ χειροτονεῖσθαι εἰς λειτουργίαν ὑποδιάκονον· ἱερὸν ἀντιθεσπίζει δόγμα, τὸν πρὸς τὴν τοιαύτην διακονίαν προσιόντα τὸν εἰκοστὸν χρόνον εἰσάγειν εἰς τὴν χειροθεσίαν.

Ἄξιον οὖν ἡμῶν ἡ βασιλεῖα ἡγησαμένη τοῦ ἱεροῦ ἀκούειν νόμου ἐν τῇ περὶ τῶν οἰκείων διατάξει, τούτῳ καὶ συμφηφίζεται καὶ ὁρίζει, τὸν πρὸς εἰκοστὸν ἔτος ἐλάσαντα, μὴ τῆς ἄλλης διαγωγῆς τοῦ βίου ἐμποδὼν ἱσταμένης, ὅσα γε ἐκ τῆς ἡλικίας μετὲν εἰς τὴν τοῦ ὑποδιακόνου προχείρισιν ἐμποδίζεισθαι.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΙΔ'.

Περὶ τῶν τεκνουσῶν γυναικῶν πότε λαμβάνει τῶν θείων μυστηρίων, καὶ πότε τὰ βρώγη βαπτίζονται ἀπὸ τῶν μὴ ἡμερῶν χωρὶς ἀνάγκης⁶².

[Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς] τῷ αὐτῷ.

Ἡ μὲν ἀξίωσις τῆς ὑμετέρας μακαριότητος υφ' ὑμῶν μᾶλλον δικαία προέρχεσθαι ἦν, ἢ παρ' ἡμῶν τὴν γένεσιν λαβεῖν· εἶδει γὰρ τῆς ὑμῶν ἱερότητος θέσπισμα εἶναι ὑπόθεσιν ἱερὰν. Ἐπεὶ δὲ φατε ὡς οὐ δέον ἐφ' ἐνὶ κεφαλᾷ συνδοτικῇ γενέσθαι διάσκεψιν, συνόδου δ' ἂν εἴη ἔργον προάγειν ψήφους, ἡμέτερον δὲ καὶ δίχα συνόδου ἐκτίθεσθαι δόγμα, δεχόμενοι τὴν προτροπὴν ὧν ἀξιοῦτε διδάξιν ἐκφέρομεν. Τοῦ Κυρίου τοίνυν καὶ Σωτῆρος ἡμῶν, ὥστε τῷ φωτισμῷ τῆς αὐτοῦ δόξης ἐπιλαμφθῆναι τοὺς ἐν σκότει διαπορευομένους, σαρκὸς ἡμῶν καὶ αἵματος παραπλησίως κοινωνηκότους, λίαν ἔμοιγε δοκοῦσι φρονεῖν ὑπανατία τῇ ἐκείνου σωτηριώδει προνοίᾳ, ὅσοι μὴ τοῦ φωτισμοῦ

VARIAE LECTIONES.

⁶⁰ Osenbrüggen corrigendum putat κατ' ἑτῶν ἀλλὰ κατ'. ⁶¹ Justiniani Nov. 123, c. 13. ⁶² Sic Serinig. Sed in Zuich. et Meermau. cod. non item.

NOTÆ.

(6) Nov. 75. J. eod. cap. 15, syn. 6, in Trullo.

(7) Ne dicatur alioquin cum poeta: Dedecus ille domus siet ultimus.

(8) Et ita abrogatur Novella Justiniani 123,

c. 13.

(9) Cuique turpe est, ius in quo versatur ignorare;

l. 2, § 43, ff. de origine iuris 12. Quintil. 3.

ἀξιαν ὑπалаμβάνουσι τὴν ἄρτι μὲν τεποκυῖαν καὶ ἐπι-
λοχον, καταλαμβάνομένην δὲ ὑπὸ τοῦ θανάτου παρὰ
πόδας ἐστῶτος καὶ τὴν προθεσίαν ἣν αὐτοὶ ἀναμέ-
ναι οἴονται (φημὶ δὲ τὴν μετὰ τὴν λύσιν τῶν ὠδίνων
τεσσαρακοστὴν ἡμέραν) οὐκ ἀναμένοντος ἀλλὰ θά-
τον προαρπάζοντος, καὶ διὰ τὴν σωματικὴν ἀκα-
θαρσίαν ἀκάθαρτον ὡς ἀληθῶς ἐξ ἀνθρώπων ἀπέναι
καταπραττόμενοι ταύτην, ἀμυσταγωγῆτον οὔσαν καὶ
τῆς διὰ τοῦ θείου λουτροῦ καθάρσεως καὶ ἀναγεννή-
σεως ἀμέτοχον· οὐδ' ἐννοοῦσι τὸ μέγεθος τοῦ κινδύνου
καὶ τῆς ζημίας, ἣν τῆς αὐτῶν εὐλαβείας τὸ ἀνευλα-
βὲς καὶ σφαλερὸν προξενεῖ. Καίτοι γε διὰ τὴν ὑπερ-
βολὴν οὐδὲ λόγου δεῖται ἡ τοιαύτη ἀτοπία. Πῶς γάρ
θεμιτὸν ἢ πῶς οὐ λυπηρὸν θεῷ, ὅς διὰ τῆς εἰς αὐτὸν
πίστεως καὶ τῆς ἐν τῷ ὕδατι καὶ πνεύματι ἀναγεν-
νήσεως θεωρεῖται τὴν σωτηρίαν, ἀπιστον καὶ τῆς
ἀναπλάσεως ἐρήμην τὴν ἄνθρωπον ἀπελθεῖν, καὶ
ἐντὶ τοῦ μετὰ τῶν σωσωμένων τετάχθαι εἰς τὴν τὸν
ἀπολωλότων ἐρρίφθαι χώραν ἕνεκά γε τῆς τοιαύτης
προφάσεως;

Τὴν οὖν τοιαύτην ματαιοφροσύνην ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ
εἰς τὸν ἔπειτα χρόνον ἐκποδῶν ποιούμενοι, ὀρίζομεν
περὶ τεκουσῶν γυναικῶν καὶ περὶ τῶν ὅσαι τῇ
φυσικῇ καθάρσει καταλαμβάνονται, ἀνευχλήτου μὲν
ἐξ ἐτέρας τινὸς διαθήσεως· νοσερδὲς τῆς ζωῆς αὐτῶν
διατελούσης, ἀμέτοχου· εἶναι τὰς μὲν ἀτελέτους
τοῦ φωτισμοῦ, τὰς δὲ μεμυσταγωγημένας τῶν ἀχράν-
των μυστηρίων τῆς μεταλήψεως μέχρι τῆς τῶν τεσ-
σαράκοντα ἡμερῶν προθεσμίας· νοσήματος δὲ τινος
καταλαβόντος καὶ κατασχόντος καὶ τὴν διακοπὴν
τῆς ζωῆς ἀπειλοῦντος, παντὶ τρόπῳ μεταλαγχάνειν
αἰτὰς τοῦ ἁγιάσματος. Εἰ γὰρ ἐκείνοις, ὅσοι δι' ὑπερ-
βολῆς ἀνοσιουργημάτων ἀπειργόνται μακροὶ ἔτεσι
τῆς ζωοποιού κοινωνίας, ὁ θάνατος ἐπιστὰς τὸ ἐμ-
πρόθεσμον διακόπτει, καὶ οὐδαὶ ἀνέχεται τούτους
κωλύειν τῆς τῶν ἁγίων μετοχῆς, ἥπου γε αὐταὶ
κωλυθήσονται διὰ ρυπάσματα σαρκὸς φυσικά; Καὶ
ἐπερ οἶμαι καὶ τῷ παλαιῷ κεκωλύσθαι νόμῳ καὶ τὴν
χάριν διαδέξασθαι τὴν παράδοσιν οὐχὶ τοσοῦτον διὰ
τὴν γυναικείαν ταύτην ἀκαθαρσίαν, ὅσον δι' ἐτέρας
αἰτίας ἐν τῷ βάθει κρυπτομένης τοῦ νομοθετήματος.
Λογίζομαι γὰρ τὸ τῆς ἐπιθυμίας ἀκόλαστον τῶν
ἀκρατῶς ἐχόντων κολάζον τὸ θέσπισμα τοῦτο διατά-
ξαι, ὥσπερ καὶ ἄλλα πολλὰ δι' ἐτέρων οἰκονομεῖται

A valde, mea quidem sententia, a salutifera ipsius
providentia diverse sentiunt, quotquot eam quæ ex
recenti puerperio decumbit, et morte (10) præ (11)
foribus consistente, nec diem quem ipsi expe-
ctandum autumant (quadragesimum nempe post
partum) exspectante, citiusque oborto velut collo
protrahente, corripitur, illuminatione (12) indi-
guam esse opinantur, et ut ob corporis immundi-
tiam revera illa e vita immunda excedat (quip-
pe quæ in sacris non instituitur (13-14), nec sacri
lavacri lustrationis regenerationisque particeps
fiat) efficiunt. Neque vero illi periculi damni-
que magnitudinem, quam inconsiderata ipsorum et
perniciosa religio affert, præ oculis habent. Verum
ea illa est absurditas, ut oratione non indigeat.
B Talem enim mulierem incredulam reformatione-
que destitutam discedere et istiusmodi ob causam
pro eo quod inter servandos collocanda esset, in
perditorum damnatorumque locum rejici: quo-
modo fas, Deo, qui per fidem in ipsum et in
aqua Spirituque regenerationem, salutem donat,
non grave atque acerbum est?

Vanam igitur istiusmodi prudentiam dehinc in
futurum e medio tollentes de mulieribus, quæ re-
cens pepererunt, quæque naturali expurgatione
occupatæ sunt, statimur, ut si quidem alia qua-
cunque affectione morbida ipsarum vita non te-
netur, usque ad prædñitum quadraginta dierum
tempus expertes maneant, nondum initiatæ illu-
minatione (15), ad sacra receptæ et initiatæ, sa-
cro-sanctorum mysteriorum perceptione; at si quis
ipsis morbus, qui vitæ internecionem minitur,
superveniatur et incumbat, sacrarum rerum omni-
bus modis participes fiant. Etenim si illis (16) qui
propter enormia flagitia multis annis vivifica com-
munionem arcantur, mors ad obruens præscriptum
tempus incidit, neque quisquam hos sacrarum
participatione prohibere sustinet, qua ratione hæc
propter naturales carnis sordes prohibebuntur? Quod
profecto non tam propter muliebrem hanc immun-
ditiem, quam ob alias causas in intima legis ra-
tione reconditas, et veteri (17) prohibitum esse
lege, et gratiæ tempus traditionis loco suscepisse
puto. Existimo siquidem sacram legem id præscrip-
sisse, quo protervam eorum qui intemperanter
viverent, concupiscentiam castigaret: quemadmo-

VARIÆ LECTIONES.

ἢ cod. τόν. ἢ Hæc om. Scring., sed habent Zuich., Meerm. et Bals. ἢ ἀνενόχλητον μὲν ἐξ ἄλλης
συντελούσης. ἢ Meerman. cod. et Bals. ἀτελέτους. ἢ καταλαβόντος καὶ omisit Bals. ἢ Bals.
μεταλαγχάνειν.

NOTÆ.

(10) Puerpera præ foribus mortis posita, l. ult.
§ 1. C. qui potiores.

(11) Παρὰ πόδας. Scring.

(12) Φωτισμῷ, id est, baptismo.

(13-14) Ἀμυσταγωγῆτον.

(15) Id est, baptismo: hoc innuit: mulieres ba-
ptismo non initiatas intra diem 40 puerperii ba-
ptizari non posse, nisi casus aliquis aliud exigat:
baptismo-initiatas non admitti intra eosdem dies

ad sacram communionem. Adde Photium num. 3,
c. 18.

(16) Nota excommunicatis, mortis tantum impen-
dendis causa, communionem dari.

(17) Mosis lege, mulier si masculinum peperisset,
septem diebus immunda: 30 diebus præterea ma-
nebat in sanguine purificationis suæ; si feminam,
duobus septimanis immunda: 66 diebus in purifica-
tione nullam rem sacram attingere poterat. Levit. 12.

duum et alia multa per alia præcepta ordinantur et præscribuntur, quo indomitus quorundam in mulieres stimulus retundatur. Quin et hæc providentiæ quæ legem constituit voluntas est, ut parvus a depravatione liberi sint. Quia enim quidquid natura supervacaneum est, idem corruptivum et inutile est, quod hic sanguis superfluous sit, quæ illi obnoxia essent, in immunditie ad id temporis vivere illas lex jubet; quo ipso etiam nominis sono lasciva concupiscentia ad temperantiam redigatur, ne ex inutili et corrupta materia ipsum animans coagmentetur.

Et sane de infantibus eundem ad modum constituiamus, ut si non inquietentur, inimicosque naturæ casus superent, antequam gratiæ splendore illustrentur, quadragesimus (18) dies expectetur. Consentaneum namque est, ut quemadmodum fetus quadraginta (19) diebus in naturæ maternoque receptaculo plene informantur, sic etiam in æquali dierum numero in divinæ gloriæ æternitatis omnium Patris domum procedant. Si tamen et octavo a partu die, baptizare aliquis volet, æque id absurdum fuerit. Dominus enim noster Christus octavo die circumciscus, imposito circumcisioni suæ, pro hac vivifico baptismo initiari concessit. Verum hæc obtineant, si nulla necessitas, quæ mortem minetur, existat. At si periculum aliquod emergens vim vitæ inferat, omni diligentia omnibusque viribus etiam intra octavum diem sacram lotionem peragi oportebit, ne non illuminatus, neque sacri lavacri, atque adeo summi boni expers partus decedat.

CONSTITUTIO XVIII.

Ut (20-21) in sponsalibus constituta pæna exigatur (22).

Idem imperator Styliano excellentissimo sacrorum officiorum magistro.

In omnibus rebus et dictis quod præstantius sit seligi, reprehendendum non est. Atque tunc quidem, ut aliquid sequere aut declinandum censeas, non eorum qui aliquid aut faciunt aut dicunt, habenda ratio: sed eorum quæ sunt aut dicuntur, cognoscendus status est. Idcirco quod consuetudini placuit ut in sponsaliorum reprobationibus pænæ imminerent iis, qui reprobare instituerent, et id in legis auctoritatem collocamus. Arbitror enim id quod consuetudini visum est, ea lege quæ de huiusmodi rebus lata erat, nihil improbabilius esse, ac res ipsas referre in melius. Nam cum lex arrhæ perditione, aut in duplum (23) restitutione solum te-

A προσταγμάτων, ὡς ἂν διὰ τούτων τὸ πρὸς τὸ θῆλον ἐνέων τῆς ὁρμῆς ἀκατάσχετον χαλινούμενον ἀνακόπτοιτο. Οὐ μόνον δὲ ἀλλὰ καὶ προνοίας ἐστὶ τὰ τιμώμενα λώδης καθαρεύειν οἰκονομούσης τὸ θέσπισμα. Ἐπεὶ γὰρ ἅπαν τὸ τῇ φύσει περιττὸν φθοροποιὸν τε καὶ ἀχρηστον, περιττὰ δὲ καὶ ταῦτα ὑπάρχει τὰ αἵματα, τὰς φερούσας αὐτὰ ἐν ἀκαθαρσίᾳ κατ' ἐκείνων τὸν καιρὸν διάγειν ὁ νόμος ἐντέλλεται, ὅπως ** καὶ ἀπ' αὐτοῦ μόνου τοῦ βήματος εἰς τὸ ἀκρατὲς ** συστελλομένης ^{οἱ} τῆς ἀκολάστου ἐπιθυμίας ^{οἱ}, μὴ ἐξ ἀχρήστου καὶ διεφθαρμένης ὕλης λαμβάνη τὸ ζῶον τὴν σύστασιν.

B Καὶ περὶ τῶν βρεφῶν δὲ ὁμότροπα διορίζομεν, εἰ μὲν ἀνενόχλητα εἴη καὶ τῶν τῇ φύσει πολυμύων συμπτωμάτων περίεστιν, πρὸς φωτισμὸν τὴν τεσσαρακοστὴν ἡμέραν ἐκδέχεσθαι. ἀκόλουθον γὰρ, ὥσπερ ἐν ἄλλαις ἡμέραις τεσσαράκοντα τὸ πλήρες ἀπολαμβάνει τῆς μορφώσεως ἐν τῇ τῆς φύσεως καὶ μητρικῇ οἰκῳ, οὕτως ἐν ἰσῳ ἀριθμῷ ἡμερῶν εἰς τὸν οἶκον τῆς θείας δόξης καὶ ἀξίῳ πάντων Πατρὸς ἐκτελεσθέντα προσείναι. Εἰ δὲ καὶ τῇ ἀπὸ τῶν ὁρίων ὀργῇ βούλοιτο τις βαπτίζειν, οὐδὲ τοῦτο ἄτοπον. Ὁ γὰρ Δεσπότης ἡμῶν Χριστὸς ἐν ταύτῃ περιτμηθεὶς καὶ τὴν λῆξιν τῇ περιτομῇ ἐπιθεὶς, παρέσχεν ἀντὶ ταύτης τῷ ζωοποιῷ τελειοθῆαι βαπτίσματι. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν, εἰ μὴδεμία παρέστηκεν ἀνάγκη τὸν θάνατον ἀπειλοῦσα· εἰ δὲ τι δεινὸν ἐπιστὰν βιάζεται τὴν ζωὴν, πάσῃ σπουδῇ καὶ δυνάμει καὶ τῆς ὀργῆς ἐντὸς δεήσῃ καταπρόξασθαι, μὴ ἀφώτιστον ἀπελθεῖν μηδὲ τοῦ θεοῦ λουτροῦ καὶ τοῦ ἀγαθοῦ ἀμέτοχον τὸ τεχθέν ^{οἱ}.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΙΗ'.

Περὶ τοῦ ἀπαιτεῖσθαι τὸ γαμικὸν πρόστιμον ^{οἱ}.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῷ τῷ ὑπερφυσστάτῃ μαγίστρῳ τῶν θείων ὁφικίων.

Τὴν τοῦ κρείττονος ἐκλογὴν ἐν πᾶσι καὶ πράγμασι καὶ λόγοις ποιῆσθαι οὐ νεμεσητὸν, καὶ τότε μὴ πρὸς τοὺς πραγματευομένους ἢ λέγοντας, πρὸς δὲ τὴν τῶν παρτομένων καὶ λεγομένων κατάστασιν ἢ ἐπισθαι ἢ τὴν ἐγκλίσιν προστιμῆν. Διὰ τοῦτο καὶ ἀ τῇ συνηθείᾳ ἤρσαν ἐν ταῖς τῶν μνηστειῶν ἀθετήσεσιν ἐπικεῖσθαι προστιμήματα τοῖς ὁρμῶσι πρὸς τὴν ἀθέτησιν, καὶ ταῦτα εἰς νόμου καθιστώμεν τιμὴν. Οἶμαι γὰρ τοῦ ἐπὶ ταῖς τοιαύταις πράξεσι κειμένου νόμου μὴ χεῖρον ἔχειν τὸ δεδογμένον τῇ συνηθείᾳ, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ἀμεινον ἀναφέρειν τὰ πράγματα. Τοῦ γὰρ νόμου ἐν μόνῃ τῇ τοῦ ἀβραάμ-
νο^ς ἀπωλείᾳ ἢ διπλῇ ἀποδόσει κολάζοντος τὴν πρ-

VARIÆ LECTIONES.

^{οἱ} Locus certe mutilus et corruptus. Codd. scribunt ὅπερ; Stephanus et Agylæus ὅπως. ^{οἱ} Stephanus et Agylæus ἔχρατες. ^{οἱ} Zuich. συστελλομένου. ^{οἱ} Excidit verbum aliquid, forte ἀπείργει. ^{οἱ} Zuich. et Meeriman. cod. τεθέν. ^{οἱ} Est in Eccl. Nov. 10 et citatur ab Harmenop. iv, 1.

NOTÆ.

(18) Leo monet, non tamen jubet, ad quadragesimum usque diem baptismum differri in infante, nisi mors infanti immincat.

(19) Quadragesimo die partus formatur, ut dixi ed l. 3, in fin. ff. de suis. Adde l. 39, ff. de pignis, va quadragesimo nono, 3, Gell. 10

(20-21) Existat Epitome apud Harmenopolum 4a tit. 11, §. 26.

(22) Si ita est, abrogatur, l. 134, ff. de verb. oblig.

(23) Vid. l. 5, C. de sponsalib.

πέτειαν, αὐτὴ ῥητὴν τινα καὶ συμπεφωνημένην ἀ-
βούλεται γίνεσθαι τὴν ἐπὶ τῇ ἀναρροσίᾳ τῆς μνη-
στείας ζημίαν, καὶ δοκεῖ μοι, ὥσπερ εἶπον, τοῦτο
πλεῖον ἔχειν ἰσχύον εἰς τὸ μὴ ὡς ἔτυχε πεττεῦσθαι
τὰ μνηστεύματα. Ἡ μὲν γάρ τοῦ ἀρραβῶνος ἀπ-
ώλεια, ὥσπερ ἐπὶ τῷ δόντι εἶτα μὴ στέργοντι τὴν
μνηστείαν ὠρίσται, καὶ ἡ διπλὴ δὲ ἀπότισις, ἣν ὁ
τὸν ἀρραβῶνα λαθὼν εἶτα μὴ ἐπιμένων οἷς ὠμολόγη-
σεν ὑπέχει ζημίαν, τάχα διὰ τὸ κουφότερον προπε-
τέστερον εἶδωαι τοῖς βουλομένοις εἰς τὴν ἀθέτησιν
ὀρμῶν τῶν ὁμολογιῶν, ὑπὸ δὲ τῆς συμφωνίας ῥητῆς
εἰσπράξεως βαρυτέραν ἀπαντῶσαν αὐτῷ τὴν ζημίαν
ὀρῶν ὁ ἀθέβαιος, πάντως ὀκνηρότερος πρὸς τὸ δια-
σπᾶσαι τὴν μνηστείαν γενήσεται.

Ὅπερ ²² καὶ ἡμεῖς ὀρῶντες τοῖς γαμηλοῖς συναλ-
λάγμασι μᾶλλον συμφέρειν, εἰς νομίμην διάταξιν τὸ
ἀπὸ συνηθείας πραττόμενον καθιστώμεν. Ἐκ μὲν
γὰρ τῆς τοῦ ἀρραβῶνος ἀπωλείας ῥάβδαις ²³ ὀρῶ τῶν
μνηστευῶν τὰς ἀνατροπὰς, ἐκ δὲ τῆς τοῦ προστίμου
καταβολῆς οὐκ εἶμι. Τὸ γὰρ βαρυτέρον τῆς ζημίας
(βαρυτέρον δὲ πάντως τοῦ ἀρραβῶνος τὸ πρόστιμον)
καὶ ἄκον ²⁴ ἐπέχον τὸ τῆς γνώμης καλλίμβολον ²⁵
στέργειν ἀναγκάσει· τὰ περὶ τῶν μνηστευσάντων ²⁶
προβλεπομένα. Οὕτως οὖν καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν καλεῖ-
σθαι νόμου τὸ ἀπὸ ²⁷ τῆς συνηθείας βεβαιωθὲν καὶ
κρατεῖτω καὶ διατεῖται, καθάπερ ἄχρι ²⁸ τοῦ παρόν-
τος, καὶ προστίμου εἰσπράξει ὁ τὴν μνηστείαν ἀνα-
τρέπων ζημιούσθω.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΙΘ'.

Περὶ συμφώνου πατρὸς τοῦ ἐκ' ἰσῆς κληρονο-
μεῖν τὸν παῖδα ¹.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῷ τῷ ὑπερφυστάτῳ
μαγίστρῳ τῶν θεῶν ὁφεικίω.

Ὅπερ καὶ πρόσθεν ἡμῖν εἴρηται, οὐ φαυλίζειν ἐτέ-
ρους προαιρούμενοι εἰς ἐπανάρθωσιν τῶν νόμων
κατέστημεν, οὐδ' ἵνα δόξαν ἑαυτοῖς περιποιησώ-
μεθα, ἀλλ' ἵνα τὸ ἀσυμφόρον ἐκ τοῦ τῶν ὑποχω-
ρίων ² ἐφ' ὅσον δυνατόν ἀποσχεασώμεθα βίον,
ἐκείνῳ εἰδότες, ὡς πρὸς τὸν προτιμότερον εἰς κατὰ-
στασιν τῆς πολιτείας ἡ τῶν νόμων κατάστασις.
Ὁφθαλμοὺς γὰρ τις εἰπὼν πολιτείας τοὺς νόμους,
οὐκ ἐν, εἶμαι, καλοῖη ἔξω τοῦ πρέποντος φάμενος·
ὥσπερ γὰρ ζῶν ἀναγκαιότατόν ἐστι μάλιστα ὁφθαλ-
μὸς οὐ σφαλόμενος, οὕτω καὶ πολιτεία νόμων εὐθύ-
της. Διὰ τῆς τούτων εὐθύτητος ποιούμενοι πρόνοιαν,
ἐκείπερ ἔγνωμεν ἐν τῇ τοῦ κώδικος ἐκλογῇ καίμενον
νόμον, ὃς διὰ τὸ προφανὲς τῆς ἀτοπίας οὐδαμῶς
εὖρε ³ ἀποδοχῆς χώραν ἐν τῇ τῶν ἀνθρώπων προαι-

meritatem puniat, hæc definitum pacto consti-
tutum in sponsaliorum rescissione subiri damnum
vult. Ac sane, ne (ut fieri assolet) sponsalia
sursum deorsum ferantur, hoc inibi (quemadmo-
dum dixi) majorem obtinere vim videtur. Solius
enim arrhæ perditio, quæ in eum qui dedit, ac
deinde sponsalibus non acquiescit, constituta est,
ejusque in duplum restitutio, quam mulctam is qui
arrham cepit, deindeque in pacto convento non
persistit, sustinet, ut propter pœnæ levitatem
ad pactorum rescissionem, qui id facere cogitant,
facilius ferantur, facit. At ex pacto definitæ pœnæ
gravius damnum sibi obvenire videns inconstans
ille tardior omnino ad divellenda sponsalia fiet.

Quod sane nos etiam nuptialibus contractibus
magis conducibile fore animadvertentes quod ex
consuetudine fieri solet, in legitimam constitutio-
nem traducimus. Ex arrhæ siquidem (24-25) perdi-
tione faciles sponsaliorum eversiones video: ex
pœnæ persolutione non item. Nam gravius dispen-
dium (pacto enim constituta pœna arrha major
prorsus atque gravior est) vel invitum inhibens ab
animi inconstantiam acquiescere illis, quæ antea
de sponsalibus placuerunt, compellet. Sic igitur
quod a consuetudine confirmatum est, quemadmo-
dum hactenus, ita deinceps et obtineto, et causas
dijudicato: tum etiam qui sponsalia evertit, pœnæ
exactione feritor.

CONSTITUTIO XIX.

De pacto (26) paterno, ex æquo hæredem futurum
filium.

Idem imperator Styliano excellentissimo sacro-
rum officiorum magistro.

Non contemnendi alios studio (ut et antea a no-
bis dictum est) neque ut gloriam nobis paremus,
ad legum correctionem processimus: sed ut quod
conducibile non est, quoad ejus fieri potest, a sub-
ditorum consortio removeamus: id scientes, ad
moderandam rempublicam legum rectam constitu-
tionem omnium esse præstantissimam. Nam qui
leges (27) reipublicæ oculos esse dixerit, is pro-
fecto mea sententia illas ita vocans, nihil indecens
pronuntiaverit. Quemadmodum enim res maxime
necessaria est animali non titubans oculus, ita et
reipublicæ legum æquus et rectus status. Hujus
ergo nos curam gerentes, posteaquam in selecto (28)
codice legem cognovimus (quæ propter evidentem
absurditatem in hominum animis neutiquam lo-

VARIÆ LECTIONES.

²² Hinc incipit Ecl. ²³ Ecloga ῥαβδίους ²⁴ codd. ἄκοντα. ²⁵ Zurich. et Meerm. καλλίμβολον. ²⁶ Ecloga
μνηστευσάμενων. ²⁷ Ecloga ὑπὸ. ²⁸ Basil. ἀγρὶ τοῦ νῦν. ¹ Est in Eclog. Nov. 11. ² Sic. codd. Stepha-
nus et Agylæus ὑποχωρίων. ³ codd. εὐγε.

NOTÆ.

(24-25) Hoc innuit, dupli pœnam legibus consti-
tutam non ita astringere, quantum conventa atque
pacta. Adde 20 Gell. 1, ubi de pœna injuriæ leg-
ib. XII tabularum constituta.

(26) Vid. l. 15, C. de pactis.

(27) Oculi reipublicæ leges: ὁφθαλμοὺς πολι-
τείας τοὺς νόμους qui dicit, non errat. Persis

ὁφθαλμοὶ βασιλέως, oculi regis, dicebantur satrapæ,
ut per quos rex omnia spectaret: sicut regis au-
res delatores, per quos rex audiebat omnia quæ
ab unoquoque gerebantur. Suidas ὁφθαλμὸς βασι-
λέως.

(28) Ἐν τῇ τῶν κώδικος ἐκλογῇ, hæc est in codice
repetitæ præfectionis.

cum invenit, ut susciperetur : nedium vim aliquam et efficaciam. Contraria enim statuit naturali, quæ a parentibus liberis debetur, æquabilitati, adversusque filium patri ad iniquitatem fenestram aperit : quia et parentem ut illi morem gerat obstrictum, mendacio doloque obnoxium facit), posteaquam, inquam, istiusmodi quamdam esse legem animadvertimus, tametsi etiam ante nostram sanctionem ipsam ne susciperetur, excluderet communis hominum voluntas : tamen nos nihilominus omnem illi prorsus functionem et usum decreto adimimus. At quid dicit? Etiam si, inquit, pater, cum in matrimonium collocaret filium, illum post decessum suum ex æqua parte cum aliis fratribus paternorum bonorum hæredem fore pacto promiserit, in potestate tamen illius, si velit, erit, ut pactum ejusmodi negligat, aliisque liberis amplius attribuat, et illi cui æquam portionem in hæreditate pactum concedebat, minorem assignet. Hoc itaque quanquam alioqui (quomodo diximus) in republica nullum locum habeat, nostro etiam decreto velut in exilium dejectum, omnibus modis in republicam ingressa prohibemus.

Statuimus vero, ut parentum (29) nemo jura filiorum, quibus cum reliquis liberis æqualem hæreditatis portionem servatum iri in nuptialibus contractibus sponderint, innovare tentet. At si quis pactiomes suas aspernari, et illius, cui tantundem, quantum alii fratres habituri sunt, promiserit, portioni detrachere compertus fuerit, sciat is, poenitentia mutata voluntatem invalidam atque vanam habendam. Ex æque enim cum aliis fratribus secundum initum pactum filius in bona succedet. Neque vero mendacium veritati præferri ulla ratio patitur, nec æquum est, neque rationabili animali convenit pacta (30-31) conventa per probationem adulterari. Atqui si quid aliud, hoc certe hominem decet (32), ut verbis suis fidem præstet, nisi mendaciis veritatem corrumpendo destitutus ratione, eorum albo, quæ ratione prædita sunt excidere velit. Quinimo nec illud consentaneum est, ut parentes iis qui pariter ex ipsis nati sunt, non parem eam exhibeant, neque æquabiliter ipsorum vitæ prospiciant : sed alios quidem uberiora facultates habere, aliis vero nihil parcere, neque illorum misereri, tametsi inopes in miseria victuri sint, volunt. Cæterum æquum est ut quemadmodum omnibus liberis ex æque vitam impertiti sunt, ita etiam ad hanc facultates impertian-

Α ρέσει, οὐκ οὖν οὐδὲ τὸ ἐνεργὸν καὶ ἐμπρακτον ἔχει (βούλεται μὲν ἐναντία τῆς φυσικῆς παρὰ γονέων τέχνους ὀφειλομένης ἰσονομίας, ἀδικίας δὲ θύραν ἀνοίγει· κατὰ τοῦ παιδὸς τῷ πατρὶ, οὐ μόνον δὲ ἀλλὰ καὶ τὸν ἐκείνῳ ὑπαχθέντα πεισθῆναι γονεὺς ψεύδους καὶ ἀπάτης ἔνοχῃ περιβάλλει)· ἀλλὰ γὰρ ἐπὶ τοιοῦτόν τινα κατενόησαμεν, εἰ καὶ περὶ τοῦ ἡμετέρου θεσπισματος ἀπέκλεισεν· αὐτῷ τὴν παραδοχὴν καὶ αὕτη τῶν ἀνθρώπων ἢ προαίρεσις, ἔμω· καὶ ἡμεῖς δόγματι εἰς πανταπῶς αὐτὸν ἀπράξιαν περιιστώμεν. Τί γάρ φησι; Κἂν συμφωνήσῃ πατὴρ ἐκδιδούς πρὸς γάμον παῖδα, ὥστε μετὰ τὴν αὐτοῦ ἐξ ἀνθρώπων ἀναχώρησιν ἰσομοιρῶ μετὰ τῶν ἄλλων ἀδελφῶν τὴν πατρικὴν διακληροῦσθαι περιουσίαν, κύριός ἐστι βουληθεὶς [τὸ τοιοῦτον συμφωνον ἀτιμάζειν, καὶ τοῖς μὲν ἄλλοις τῶν παίδων ναίρει τὸ πλεόν, ἐκείνῳ δὲ ὅ τὸ ἴσον κληροῦσθαι ἀδίδου· τὸ συμφωνον ἐλάττω ποιῆσαι τὴν μοῖραν. Τοῦτον μὲν οὖν ὥσπερ ἔφημεν καὶ ἄλλως οὐ πολιτευομένων, καὶ ἡμετέρῳ ἐξοστρακίζοντες· δόγματι παντάπασιν αὐτῷ τὴν εἰς τὴν πολιτείαν καλούμεν πέρθεον.

Θεσπίζομεν¹⁰ δὲ μηδένα τῶν γονέων ἐπιχειρεῖν τὰ δίκαια τῶν παίδων καινοτομεῖν, ὅσοις ἂν ἐν τοῖς γαμηλίοις καθωμολόγησεν¹¹ συμβολαίους τὸ ἴσον διατηρηθῆναι τοῦ κλήρου πρὸς τοὺς λοιποὺς τῶν παίδων· ὥς εἰ τις ὀφείλῃ τῶν ἰδίων συνθηκῶν ἀλογήσας, καὶ παρασπῶν πρὸς τὸ ἐλάττων ἐκείνου τὴν μερίδα, ὅ καθωμολόγησεν εἰς τὸ ἴσον τοῖς ἄλλοις τὸν ἀδελφῶν¹²· ἔξῃ, ἴσῳ, ὥς ἀκυρὸς αὐτῷ¹³ καὶ ματαία ἢ ἐκμεταμειλείας βούλησις· ἐν ἴσῳ γὰρ ὁ πᾶς τοῖς ἄλλοις ἀδελφοῖς κατὰ τὸ προλαβὸν συμφωνον τὴν περιουσίαν διακληρώσεται. Οὐ γὰρ δὴ¹⁴ προτιμότερον τῆς ἀληθείας ποιῆσθαι. εὐλογον τὸ ψεῦδος, οὐδ' ἐννοεῖν οὐδ' ἐρμῶζον λογικῷ ζῶν τὰς ἰδίας τῶν λόγων ὁμολογίας δι' ἀθετήσεως κωδηλεύειν· ἀλλ' ὥστε τι ἄλλο τοῦτο πρέπον ἀνθρώπῳ φυλάττειν λόγου ἀλήθειαν, εἴ γε μὴ μέλλοι ἐν τῷ διαφθεῖρειν¹⁵ ψεῦδει τὸ ἀληθές ἔρημας λόγου γινόμενος ἀπὸ¹⁶ λογικῆς ἐκπασσὲν τάξεως. Οὐ μὴν οὐδ' ἐκείνο εἰκὸς τὸ περὶ τοὺς ἴσους ἐκφύνας μὴ ἴσῳ τοὺς γονεῖς δεῖκνυσθαι¹⁷ πρόνοιαν μὴδὲ περὶ τῆς ἐκείνων ζωῆς ὁμολως φροντίζειν, ἀλλὰ τοὺς μὲν ἐθέλειν εὐπορώτερον ἔχειν βίον, τῶν δὲ μὴ φειδυσθαι¹⁸ μηδ' οἰκτεῖρειν, εἰ ἀπορώτερον διακείμενοι μέλλοιεν ἐν τάλαιπῳρῳ¹⁹ βῶσιν. Ἀλλὰ δίκαιον, ὥσπερ πᾶσι τοῖς παισὶν ἐπίσης²⁰ μετέδωσαν βίου, οὕτω καὶ τῆς πρὸς τὸν βίον²¹ εὐπορίας μεταδιδόναι, καὶ μὴ

VARIE LECTIONES.

* codd. ἔνδρει. * codd. ἀπλάσων, melius forte ἀπένευσεν. * Zurich. et Meerm. ἐκδίδου. * Zurich. et Meerm. ἐξοστρακίζον τῷ δόγματι. ¹⁰ Hinc incipit Ecloga. ¹¹ Zurich. et Meerm. καθωμολόγησεν. ¹² Stephanus corr. τῶν ἀδελφῶν. ¹³ Basil. αὐτοῦ. ¹⁴ Ecl. δαί. ¹⁵ Ecloga μέλλει τις διαφθεῖρειν, alii legendum censent διαφθεύειν. ¹⁶ Ecloga om. ἀπὸ et addit τῆς. ¹⁷ Ecl. ἐπιδείκνυσθαι. ¹⁸ Zurich. et Meerm. φειδόμενος, rectius forte scribendum φειδόμενους. ¹⁹ Ecloga τάλαιπῳρος. ²⁰ Ecloga αὐ, ἐπίσης. ²¹ Decet in editis, sed in Ecloga reperitur.

NOTÆ.

(29) Dixi ad l. 15, C. de pactis.
(30-31) D. 7, §. 7, ff. de pactis.

(32) Est enim grave fidem fallere. l. 1, de constituta.

ὡς περ ἀνίσω τῆς γνώμης τὴν τῶν προσόντων ποιεί-
σθαι διανομήν.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ Κ' ²².

*Περὶ τοῦ μὴ λαμβάνειν τὸν ἄνδρα ὥσπερ τὴν
γυναῖκα εἰς τὰ παρὰ ²³ τοῦ ὑποδόλου ἐκ προ-
ταλευτῆς θατέρου μέρους ²⁴.*

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῷ τῷ ὑπερφυστάτῳ
μαγίστρῳ τῶν θείων ὀφφικίων.

Τοῖς πάλαι περὶ συμφώνων γαμηλίων διορίζουσι
νόμοις τὸ ἴσον ἀνδρὶ τε καὶ γυναικὶ ἐν τε τῇ ἐξ
ἀρχῆς τοῦ γάμου συστάσει δεδογμένον ²⁵ ἀπονέμειν
καὶ ἐν τῇ διαλύσει ἢν θάνατος ἐπαγόμενος ²⁶ ἐν τῶν
προσώπων ποιεῖ, οὐκ οἶδα τί παθόντες οἱ μετὰ
ταῦτα νομοθετεῖν προσηρημένοι ἀνδρὶς διατάξαι
τούτους ὑπέβαλον. Οἱ μὲν γὰρ ἀρχαιότεροι νόμοι ²⁷
αὐτίκα καὶ ἐν τῇ τοῦ γάμου συστάσει ἴσας ²⁸ εἶναι
τὰς συνεισφορὰς τὴν τε γυναικαίαν καὶ τὴν ἀνδρῶν
διάταξαν, καὶ θανάτῳ τὸν βίον ληπόντος ἐνδὲς ἐξ
αὐτῶν ²⁹ ἀτεχνίως μεσιτευούσης καὶ συμφώνου μὴ
παρόντος ἐν ᾧ τι περὶ κέρδους ὑποσημαίνεται ³⁰,
ἐπίσης ἐκάστῳ ἀναστρέφεσθαι τὰ οἰκεία, συμφώνου
δὲ προελθόντος, ὥστε ὑποτέρου μέρους ἐξ ἀνδρῶν
ἀπέναντος τὸ ὑπολειφθὲν ἐπὶ τῇ τῶν ἰδίων ἀναχομίσει
καὶ ἑτερόν τι κερδαίνειν, ὁμοίως ἐπ' ἀμφοῖν τηρεῖ-
σθαι τοῦ κέρδους τὸ ἴσον· καὶ ἀνδρὶς μὲν προαπο-
φθαρέντος ἀναχομιζέτο ἡ γυνὴ τὴν προῖκα καὶ τοῦ
καλουμένου ὑποδόλου εἴτε τι μέρος εἴτε ὅλον ³¹ εἰ
οὕτω συμπεφώνητο, γυναικὶς δὲ τῷ θανάτῳ προ-
σπαντώσης τῷ ἀνδρὶ τὸ ὑπόβολον συνετηρεῖτο, καὶ
κέρδος ἐπ' ³² αὐτῷ ἠκολούθει εἰθ' ὅλη ἡ προῖξ εἴτε
μέρος αὐτῆς, ὡς τὰ συμφωνηθέντα αὐτοῖς ³³ ἐβού-
λετο. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν τοῖς ἀρχαιοτέροις δόξαντα
τοῖς μεταγενεστέροις ἀπήρσεν. Τοιγαροῦν καὶ ἀν-
τινομοθετοῦσιν ³⁴ οὐκ ὁρθῶς ποιῶντες, καὶ αὐτίκα
καὶ ἐν τῇ τοῦ γάμου συνῶσιν ἀνδρὶς ὀρίζουσι προέρ-
χεσθαι τὰς συνεισφορὰς καὶ εἶναι μὲν ἐπὶ πλεόν τὴν
προῖκα, ὅπ' ἐλάττω ³⁵ δὲ τὸ ὑπόβολον, καὶ τούτου
κυρίαν καθίστασθαι τὴν γαμετὴν ἀπ' ἐκείνης τῆς
ἡμέρας, ἥ συνήρμοσε τὸν γάμον, κἀν, ὡς εἰκὸς, γυνὴ
δυστέραν ὁμιλίαν ἀνδρός. Καὶ τοῦ γάμου δὲ θανάτῳ
διασπασθέντος ἀνδρὶς ³⁶ διαιωτῶντες τῇ μὲν τῷ κέρ-

tur : nequaquam vero, velut ancipiti libra his
levius quiddam, illis vero gravius, pro inæqualita-
tate animi sui attribuant.

CONSTITUTIO XX.

*Ut (33-34) ne maritus quemadmodum uxor, illa præ-
morientis, præter (35) donationem propter nuptias
quicquam capiat.*

Idem imperator Styliano excellentissimo sacro-
rum officiorum magistro.

Cum vetustis legibus (36), quæ de pactionibus
nuptialibus tractant, tum in prima matrimonii
coitione, tum in ejus dissolutione, quam mors
in alterum conjugum irruens efficit, æquabilita-
tem (37) et viro et mulieri assignare visum sit :
haud scio qua re moti, quibus postmodum leges
B econdere studio fuit, diversis constitutionibus
has subjecerint. Etenim vetustiores (38) leges
mox a conjugii coitione æquales esse colla-
tiones, tum muliebrem, tum virilem, et ut altero
vita defuncto, cum liberi nulli superessent, nec
pactum in quo quidpiam de lucro significaretur,
subesset, ex æquo ad utrumque sua reverterentur,
constituerunt. Si vero de lucro pactum initum es-
set, tunc ut uterunque vita excessisset, qui su-
perses esset, receptis rebus suis, insuper quan-
tum pacto comprehensum esset lucraretur, et in
ambobus lucri æqualitas servaretur : ita ut viro
præmortuo mulier dotem, propterquo nuptias do-
nationis partem aliquam, eamve totam, si ita con-
venisset, asportaret ? et si mulier ante virum in
mortem incidisset, vir donationem propter nu-
ptias conservaret, illumque lucrum, sive dos tota,
sive ejus pars, prout pacta vellent, sequeretur.
Atque hæc quidem cum vetustioribus placuissent,
posterioribus (39) displicuerunt. Quapropter et
contra statuunt, quanquam non recte. Statuunt
autem, uti statim ab initio conjugii inæquales pro-
cedant collationes, et major dos sit, donatio vero
propter nuptias contractior, ejusque uxor ab eo
die quo matrimonium contractum est, sit domina,
quanquam (ut fieri assolet) alterius viri consortio
postmodum se mancipet. Et inique judicantes, uti

VARIAE LECTIONES.

²² Est Bel. Nov. 12; exstat apud Harm. lib. iv, tit. 10 pag. 341, ed. 1587. ²³ Melius forte ἦτοι περὶ.
²⁴ In Ecl. hæc est rubrica : περὶ τοῦ μὴ λαμβάνειν τὸν ἄνδρα ὥσπερ τὴν γυναῖκα ὑπόβολον ; in alio inscri-
bitur : περὶ τοῦ μὴ δίδναι τὸν ἄνδρα ὑπόβολον τῆς γυναικὸς θανάτου ἀπαιτοῦς. Hanc constitutionem
insertam reperies epitomæ ad Prochiron, tit. VI, cap. 40 : Ὁ αὐτὸς εὐσεβὴς βασιλεὺς Ἀλέων Στυλιανῷ τῷ
ὑπερφυστάτῳ μαγίστρῳ τῶν θείων ὀφφικίων. — Περὶ ἐπιγαμικῶν συμφώνων. — Τὸ μὲν ὑπόβολον
ἐλάττω ἔχει τῆς προῖκας, ἐπὶ περ τοῦτο ἀπόσπαστος ἡ συνήθεια. Θανάτῳ δὲ τοῦ γάμου διαρραγέντος εἰ
μὲν ὁ ἀνὴρ ἀτεχνὸς προεπίοι καὶ σύμφωνόν τι μὴ παρῇ ἑτερόν τι βουλούμενον, τὴν γυναῖκα τὴν τε ἰδίαν
προῖκα κομίζεσθαι, καὶ τὸ ὑπόβολον καὶ πλεόν οὐδέν. Εἰ δὲ ἡ γυνὴ προαποθάνοι, τὸν ἄνδρα μὴτε κερδαίνειν
μὴτε ζημιουῖσθαι, ἀλλ' ἔχειν τὰ ἰδία ἦτοι τὸ ὑπόβολον. Exinde sequitur ipsa constitutio integra. Exstat
etiam cum rubrica περὶ ὑποδόλου in cod. Paris 1584 f. 168. ²⁵ Sering. δεδογμένον. ²⁶ Sic epit. alii
ἐπάγων. ²⁷ Constitutio 97, c. 1. ²⁸ Sic epit. reliqui ἴσους. ²⁹ Reliqui præter epit. omittunt ἐνδὲς ἐξ
αὐτῶν. ³⁰ Epit. ἐν ᾧ τι κέρδους σημαίνεται. ³¹ Reliqui præter Epit. εἴτε τι ὅλον ; H. Stephanus corr.
τὸ ὅλον. ³² codd. ἐπ'. ³³ Epit. ταύτας. ³⁴ Edit. νομοθετοῦσιν. ³⁵ Epit. ἐπ' ἐλάττω. ³⁶ Meerm. et
Epit. ἀδίκως.

NOTÆ.

(33-34) Adde Novell. Justiniani.
(35) Ὑπόβολον Græci hic appellant : ut et Har-
monop. 4, tit. 10, §. 10, apud quem exstat hujus
Novell. epitome.
(36) D. Nov. 97.

(37) D. Novell. 97, de æquabilitate dotis et do-
nationis propter nuptias.
(38) Nov. 97, c. 1.
(39) Id est; his, quæ Justiniani tempore locuta
sunt.

matrimonium morte distractum fuerit, mulieris aemissionem uxoris, dispendio rerum ipsius maerorem adaugent. Jubent enim, uti mulier superstes cum sua dote universam propter nuptias donationem auferat, et ad hæc ex reliqua mariti substantia tantum quantum dotis donationisque propter nuptias in unam summam contractarum quadrans conficit, seu hæres capiat. Quod si mulier ante maritum mortem obeat, tum ut illius hæredes una cum dote donationem propter nuptias lucrentur: maritus autem nihil aliud quam quantum dotis donationisque propter nuptias quadrans facit, habeat: utique res eum ad modum procedat, sive subsit pactum, sive nihil hujusmodi inter ipsos convenerit. Sed hæc quomodo non iniqua? quomodo pro jure hæc non extrema injuria est? Quæ quidem præmortuo marito mulier accipit, in his fortasse aliqua ratio: quæ vero illa præmortua ad ejus hæredes devolvuntur, in his quomodo non omnis injustitia et enormitas inest? Eapropter decenter valde sapienterque perpetuo ille memorandus imperator, et qui ex ipsius lumbis natus post ipsam rebus præest, fecit, qui veteribus legibus auctoritatem conservandam, quæque perverse contra statuerent, eas e republica in exsilium ejiciendas putavit. At enim refractaria contentiosaque consuetudo est, ac frequenter absurda aliqua opinio, ubi in hominum animis (eorum præsertim, quibus recto judicio illam expendere curæ non est) alias velut radices egit, haud facile extirpari quit, quia homines anticipatam opinionem, quamvis frivola sit amplexantur, noluntque sequi meliora. Adeo ut ne nunc quidem in æternum commemorandi patris nostri constitutio, quæ ad veteres leges nuptialium pactionum rationem reducit, absurdam constitutionem missam esse faciendam persuaserit, atque etiamnum usu sint.

Quid nos igitur? Postquam semel prævalere visum est, ne (40) in matrimonii coitione ex æquo collationes fiant, sed major donatione propter nuptias dos sit, hoc in republica obtineto, et si mors matrimonium dirimat, tum si (41) maritus sine liberis decedat, pactumque non subiat, uxor dotem donationemque propter nuptias, nihil autem amplius auferto: si vero mulierem mors abripiat, dotem hæredes ejus capiunto: maritus autem suis rebus ne privator, neque quæ ipsius sunt alii, sed ipse ha-

dei παραμυθούνται τὸ ἄλγος, τῷ δὲ ἐπὶ τῇ ἀποβολῇ τῆς γυναικὸς τῇ ζημίᾳ τῶν ἰδίων³⁷ πραγμάτων τὸ ἄλγος ἐπαύξουσιν. Καλεῖδουσι γὰρ τὴν γυναῖκα ἐπιβιοῦσαν μετὰ τῆς ἰδίας προικὸς καὶ τὸ σύμπαν ὑπόβολον κομίζεσθαι, καὶ πρὸς τοῦτοις ἐκ τῆς λοιπῆς τοῦ ἀνδρὸς ὑποστάσεως κληρονομεῖν τοσοῦτον, ὅσον τῆς τε προικὸς καὶ τοῦ ὑποβόλου εἰς ἓν³⁸ συγκεφαλαιουμένων ἀριθμεῖται τὸ τέταρτον· προφθανούσης δὲ τελευτῇ³⁹ τὴν γαμέτην τῆς γυναικὸς, τοὺς ἐκείνης κληρονόμους κερδαίνειν σὺν τῇ προικὶ τὸ ὑπόβολον, τὸν δὲ ἄνδρα μηδὲν ἔχειν ἕτερον ἄλλ' ἢ ὅσον τῆς τε προικὸς καὶ τοῦ ὑποβόλου τὸ τέταρτημόριον, καὶ κερδαίνειν οὕτω τὸ πρᾶγμα, ἂν τε παρῇ σύμφωνον ἂν τε μηδὲν ὥσι τοιοῦτον συντεθεικότες⁴⁰. Ταῦτα μὲν πῶς οὐκ ἄδικοι; πῶς δ' ἀντὶ τοῦ νόμου εἶναι οὐκ ἐσχάτη παρανομία ἐστίν; Ἄ μὲν γὰρ προαποφθαινέντος τοῦ ἀνδρὸς ἡ γυνὴ λαμβάνει, ἴσως ἔχει τινὰ λόγον· ἃ δὲ ταύτης προκαταλούσης τὸν βίον εἰς τοὺς κληρονόμους ἔρχεται, πῶς οὐ παντελῶς ἀδικά⁴¹ τε καὶ ἄθεσμα; [Διὰ τοῦτο ἵλιαν πρεπόντως καὶ σοφῶς συνιδὼν ὁ ἐν βασιλεῦσιν ἀειμνηστος καὶ ὁ μετ' ἐκείνων⁴² τῆς οικείας ἀναδραστήσας θοφύρος ἐδικαίωσε τοῖς μὲν ἀρχαίοις⁴³ νόμοις τὴν τιμὴν ἀνασώσασθαι, τοὺς δὲ φάουλως ἀντιθεσπιζοντας ἐξοστρακισθῆναι τοῦ πολιτεύματος. Ἀλλὰ γὰρ φιλόνηκον⁴⁴ ἡ συνήθεια καὶ πολλάκις τῇ μακρᾷ ὁμιλίᾳ ὥς πῆξιν λαβὼν ἐν ταῖς ἀνθρώπων γνώμαις ἀτοπον δόγμα, καὶ μάλιστα ὅσοις μὴ ὀρθῶ χρητηρίῳ ἐπιμέλεια τόδε⁴⁵ συνορᾶν, οὐκ ἐθέλει βῆδλιως ἐκμολχεῦσθαι, τὴν φάσασαν πρόληψιν, ἂν ἀτοπος ᾖ, ἀγαπώντων καὶ μὴ βουλομένων ἀκολουθεῖν τοῖς ἀμείνοσιν⁴⁶ ὥς καὶ νῦν ἡ τοῦ ἀειμνήστου πατρὸς ἡμῶν διάταξις εἰς⁴⁷ τοὺς πάλαι νόμους τῶν γαμικῶν συμφώνων τὴν κατέστασιν ἀναφέρουσα οὐκ ἐπαίσει τῆς ἀτόπου μετεῖναι διατάξεως, ἀλλ' ὧν κατεψηφίσατο ἐξοστρακισμὸν, τοῦτοις ἐτι καὶ νῦν πολιτεύονται.

in quæ ille exsilium decreverat, in publico hæc

Τί⁴⁸ οὖν ἡμεῖς φάμεν; Ἐπειδήπερ ἀπαξ κρατεῖν ἔδοξε, μὴ ἐξ ἰσου τὰς ἐν τῇ συστάσει τῶν γάμων γίνεσθαι συντελείας, ἀλλ' εἶναι τοῦ ὑποβόλου τὴν προίκα, τοῦτο ἔστω πολιτευόμενον. Θανάτου⁴⁹ δὲ φέροντος λύσει τῷ γάμῳ, εἰ μὲν ὁ ἀνὴρ ἀτεκνος ἀπίοι καὶ σύμφωνον μὴ παρῇ⁵⁰, ἀνακομιζέτω ἡ γυνὴ τὴν τε προίκα καὶ τὸ ὑπόβολον, καὶ μηδὲν ἐτι πλέον⁵¹ εἰ δὲ τὴν γυναῖκα ὁ θάνατος διασπάσοι⁵², τῆς μὲν οἱ κληρονόμοι τὴν προίκα λαμβανέτωσαν, τῷ ἀνδρὶ δὲ μὴ γινέσθω τῶν ἰδίων ἡ στέρησις, μηδὲ τὰ ἐκείνων

VARIAE LECTIONES.

³⁷ Epit. οἰκείων. ³⁸ Reliqui præter epit. om. ἓν. ³⁹ Reliqui præter Epit. non habent τελευτῇ. ⁴⁰ Epit. συντεθειμένοι. ⁴¹ Omnes præter Epit. habent ἐκδικά. ⁴² Epit. hic addit δὲ, mox autem omittit καὶ σοφῶς. ⁴³ Epit. καὶ ἡμεῖς τῆς οικείας. ⁴⁴ Epit. ἀρχαιοτέροις. ⁴⁵ Sic Epit.; reliqui φιλόνηκον. ⁴⁶ τόδε εἰ βῆδλιως omittit Epit. ⁴⁷ Reliqui præter Epit. ὥς. ⁴⁸ Ecl. hinc incipit. ⁴⁹ Reliqui præter Epit. et Ecl. τοῦ θανάτου. ⁵⁰ Reliqui præter epit. et Ecl. παρῇ. ⁵¹ Scrimg. διασπάση.

NOTÆ.

(40) Inæqualis potest esse quantitas dotis et donationis propter nuptias, Nov. 22, c. 20. Inæqualis inquam: nam donatio propter nuptias dotis datione major esse potest.

(41) Mulier morte mariti sine liberis mortui,

donationem propter nuptias pleno jure lucratur, nisi pactum sit contrarium. Quid si mulier præmortua? ejus hæredes dotem tantum auferunt rebus propter nuptias donatis penes maritum manentibus.

ἑτεροί, ἀλλ' αὐτοὺς ἔχεται. Πῶς γὰρ οὐκ ἄδικον, τοὺς μὲν ἄλλοτρίους ἐκ τῶν ἐκείνου πραγμάτων καρδαίνειν, αὐτὸν δὲ πρὸς τῇ ἀποστερήσει τῆς συζύγου καὶ τῶν οὐκείων ἦτοι τοῦ ὑποβόλου ἀποστερεῖσθαι ;

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΚΑ' .

Περὶ τοῦ φυλάττεσθαι τὴν ἐπαγγελίαν τῆς προικὸς ἢ ἐκ πατρὸς ἢ μητρὸς περιουσίας .

Ὁ αὐτοὺς βασιλεὺς Στυλιανῶ τῷ ὑπερφυστάτῳ μαγίστρῳ τῶν θείων ὁφεικίων.

Ὡς περ ἐπὶ τῶν πλασίγγων ὁρῶμεν, ὅταν οὐδὲ κατὰ βραχὺ τυγχάνουσιν ἑτεροβρεπεῖς, τότε πρὸς τὴν τῶν σταθμωμένων διάκρισιν ἐπιτηδεύουσας παραλαμβάνεσθαι, οὕτω καὶ νόμον ὅτε μὴδὲ βραχὺ παρατρέπαι τὸ δίκαιον, τότε πρὸς διαίτησιν τῶν πραγμάτων ὅντα προέρχεσθαι ἄξιον . αἱ μὲν γὰρ τὸ ἴσον, ὁ δὲ τὸ δίκαιον ἀρρεπὲς ὀφείλουσι διασώζειν. Τί τοῦτο ἔφη; Ἐν τοῖς κώδιξι διάταξις ἀναγέγραπται, ἡ τοὺς πρὸς γάμον συνάπτοντας τέκνα γονέας τὰς ὑποσχέσεις, ὅσαι προικὰς ἢ πρὸ γάμου δωρεὰς ἐκτελοῦσιν, ἀπαιτοῦσα ὅς οὐκ οἷδ' ὅν τινα τρόπον φύρει τὸ δίκαιον. Βούλεται γὰρ καθυπεσχημένον παιδίῳ προικὰ ἢ πρὸ γάμου δωρεὰν τὸν πατέρα, ἀδιορίστως μὲν ταύτην πεποιημένον, πᾶσαν ἐκ τῶν οὐκείων πληροῦν τὴν ὑπόσχεσιν καὶ ἐκ τῆς αὐτοῦ μόνης περιουσίας ὅλην αὐτὴν καταβάλλεσθαι . διορισάμενον δὲ καὶ οὕτως εἰπόντα ὡς Ἐκ τε τῶν ἐμῶν καὶ τῶν τοῦ παιδὸς τὰ ὑποσχεθέντα παρέξω, ἀπορίας μὲν αὐτὸν κατεχούσης μὴδὲν ἐκείνου εἰς τὴν ὑπόσχεσιν συντελεῖν, τοῦ δὲ παιδὸς μόνην τὴν ὑπαρξίν ἐκπληροῦν ἃ ὑπέσχετο κοινῇ συμπληρώσειν ὁ γονεὺς, εὐπόρου τοῦ πατρὸς ὅντος τὸ ἀνάπαλιν γίνεσθαι, μόνου αὐτοῦ ἐκ τῶν οὐκείων ἃ ὑπέσχετο πληροῦντος καὶ τοῦ παιδὸς οὐ κοινωνούντος . καὶ μὴ μόνος ἀλλὰ σὺν τῷ παιδί τὴν ὑπόσχεσιν ἐκπληρώσειν ἐπηγγεिलाτο, οὐκ ἄξιον οἶεται τὸν παῖδα παρέχειν διὰ τὸ μὴ καὶ αὐτὸν ὑποσχεσθαι. Τοῦτο οὖν ἡμῖν παρατροπή . τίς εἶναι τοῦ δικαίου νενομισται. Ὅτε γὰρ, ὅποιε ἂν καὶ περισχεθῇ ὁ γονεὺς ἀπορίε, μόνον τὸν παῖδα καταβάλλειν τὰ ὑπεσχημένα ἐκ τῶν οὐκείων δικαιοσύνη νόμου, ὅτε πάλιν οὐσης εὐπορίας ἔξω δεῖ τὸν παῖδα παντελῶς εἶναι τῆς συνεισφοράς, χορηγουμένης ἐκ τῶν τοῦ γονέως τῆς ὅλης ὑποσχέσεως.

Διὸ καὶ θεσπίζομεν , κατὰ τοὺς τοῦ γονέως λό-

VARIAE LECTIOES.

¹¹ Harm. στερεῖσθαι. ¹² Ecl. Nov. 13. Exstat apud Harm. lib. iv. tit. 8. pag. 329. ¹³ In Merm. et Zuich. adscriptum est : αὐτὴ ἀνήρηται διὰ τ. γ' τοῦ α' τί. τοῦ ε' βί. τοῦ Κώδ., τῶν Βουλ. βί. xθ' τί. α' κατ. πα'. ¹⁴ Scripms. ὅσαι προικὸς ἢ πρὸ γάμου δωρεὰς ἐκτελεῖν οὖσιν ἀπαιτοῦσαι. Zuich. et Meerman. cod. habent ἀπαιτοῦσα. Stephanus corr. ἐκτελεῖς εἰσιν ἀπαιτοῦσα. ¹⁵ codd. κατεσχημένον παῖδον, Stephan. ὑπεσχημένον. Agyl. ὑπεσχημένον ὑπὲρ παιδίων. ¹⁶ Zuch. et Meerman. περιτροπή. ¹⁷ Hinc incipit Ecl.

NOTÆ.

(42) Exstat ejus Novellæ epitome apud Harmen., tit. 8. § 34.

(43-44) 6, l. ult. Cod. de dot. promiss.

(45) Sententia d. legis ultimæ.

(46) Emendatio d. l. ultimæ.

(47) Sensus est patrem (si solus dotem promissit, vel donationem propter nuptias) solum exigere : si cum filio filive promiserit, pro sua tantum parte conveniri, nisi ex parte inæquali specialiter

beto. Quomodo enim iniquum non est, alios ex illius rebus lucrum sentire, ipsum vero, supra amissionem conjugis, bonis etiam suis sive donatione propter nuptias privari?

CONSTITUTIO XXI.

Ut (42) dotis promissio ex paternis aut maternis bonis facta præstetur.

Idem imperator Styliano excellentiss. sacrorum officiorum magistro.

Quemadmodum in libra videmus, eam tum recte ad rerum earum quæ ponderantur dijudicationem desumi, quando lances æquales sunt, neque vel tantillum in alteram partem proclinant, ita quoque lex, cum ne tantillum quidem jus intorquet ac depravat, digna est quæ ad rerum dijudicationem procedat. Illius enim partes sunt, ut æquabilitatem, hujus autem, ut jus stabile conservet. At quorsum hæc? In codicibus descripta (43-44) constitutio est, quæ dum a parentibus qui in matrimonium liberos collocarunt, promissa dotis donationeve propter nuptias nomine facta exigit, haud scio quomodo jus commisceat. Vult (45) namque, uti pater, qui pro liberis dotem donationemve propter nuptias promiserit, si promissionem indistincte fecerit, illam totam de suo expleat, suisque solis ex bonis persolvat : sin distinxerit, huncque ad modum locutus sit, *Ex meis filique bonis promissa exhibebo* : tum si inops sit, nihil ille in promissum contribuat, sed filii facultates, quæ se una cum filio daturum pollicitus est parens, solæ expleant : sed si dives sit, contrarium statinatur, ut ipse solus de suo quæ pollicitus sit, expleat, filiusque nihil cum illo communicet : tametsi non se solum, sed cum filio promissum expleturum pollicitus sit : quod filium, qui ipse non promiserit, dare quidpiam indignum putetur. Hoc itaque æquitatis subversionem esse rati sumus. Nam quantacunque inopia teneatur parens, si filius solus de suo promissa solvat, nulla justitia legis apparet : neque rursum cum satis affluens rerum patri copia est, filium contributionis omnino esse expertem, universumque promissum a parente exhiberi convenit.

Quamobrem etiam statuimus (46) ut (47) secun-

promiserit, atque ita patrem, indefinite dotem promittentem, ac donantem propter nuptias, solum non exigere : quod d. lex ultima constituerat. Alii non male sentiunt spectandum esse, quoniam jure pater dotem dederit : ut si tantum tutor filiae aut gestor non de suis bonis videatur filiam dotasse. Vid. Wurm. 1, observat. 37, § 2. Interea videtur Leo secutus legem 22, § 3, in fin. ff. soluto.

dum parentis verba promissorum solutio procedat, ab ipsoque solo quando se solum daturum pollicitus est, promissum exigatur: quando vero cum filio se daturum promisit, filius etiam solutioni obnoxius sit, eaque ex inæqualibus partibus, quando illam definitæ non sunt, fiat: ac tum ex inæqualibus etiam, cum utrique certæ partes diverse assignatæ sunt. In hoc nulla æquitatis eversio est, insuperque id ad liberorum utilitatem spectat, quam in Codicibus edita constitutio non magnopere curat. Quid ita? Quoniam sæpenumero parens cum ad dispendium respicit, ideoque illud tempus quod filio efficaciter promittendi potestatem facit, ineundo nuptiali contractui exspectat, quod conducibile filio sit, perdit. Ut igitur ea res ambobus commoda felixque sit, neque æquitas iniquo iudicio involvatur, nec vero denique liberorum utilitati noceatur, Codicis decretum vacato: hoc vero jam etiam consuetudini cognitum in republica obtineto. Cum etenim pro decreto legis in republica habeatur, jam prælatum est, quæ in codicibus est, constitutioni.

CONSTITUTIO XXII.

Ut mulier quæ matrimonium non (48) iterat, unius liberorum portionem proprietatis jure capiat: similiter et pater.

Idem imperator Styliano excellentissimo sacrorum officiorum magistro.

Sicut in plerisque aliis, quando absurdi nihil incideret, neque rebus noxium quidquam inferretur, consuetudini cessimus, quin et legis prærogativam illi dedimus, cum jam plebs assuefacta illi esset, nec ab illa se avelli sineret: ita etiam in parte donationis propter nuptias, quam mulier liberos habens, nec animo alteris nuptiis applicito sponsalem torum commisceus accipit, faciendum putavimus. Cum enim antiquior (49-50) lex id donum ita circumscribat, ut donatione propter nuptias mulieri in usufructum data, illa præter usufructum ex eadem propter nuptias donatione, unius liberorum portionem proprietatis jure capiat: se deinde posterior (51) lex rursum hanc unius liberorum portionem non ex donatione propter nuptias duntaxat lucrum mulieri afferre: sed in alia etiam mariti bona procedere illam velit. His ita per leges constitutis, consuetudo neutram legem directe, sed partim hanc, partim illam sequens, neque ex sola donatione

Α γους οὕτω προβαίνειν καὶ τὴν τῶν λόγων ἐκπλήρωσιν, καὶ μόνον μὲν ἀπαιτεῖσθαι τὴν ὑπόσχεσιν, ἐπειδὴν μόνος ὑπόσχηται παρασχεῖν, σὺν τῷ παιδί δὲ, ἐπειδὴν σὺν ἐκείνῳ, εἴτε δι' ἰσου τῶν μερῶν λαμβανομένων ὅτε μὴ καὶ ταῦτα προσδιορισθῇ, εἴτε ἀνίσως ὅτε μὴ ἀπροσδιόριστα ἢ δὲ τὴν ὑπόσχεσιν μέρη ἀποκληροῖ. Τοῦτο γὰρ οὐτε δικαίου παρατροπή, καὶ πρό; γε τοῖς παισὶ τὸ "συμφέρον ὁρᾷ, ὅπερ ἢ ἐν τοῖς κώδικειν ἐκτεθειμένη διτάξις οὐ ποιεῖται: "περὶ πολλοῦ. Πῶς; παλλάκις "τὴν ζημίαν ὑποφώμενος ὁ γονεὺς καὶ μένων ἐκείνων τὸν χρόνον εἰς τὸ "τὰ γαμήλια συναλλάγματα προσιθελὶν, δὲ τὸν παῖδα κύριον τοῦ ὑποσχέσθαι ποιεῖ, ἀπώλυσιν τῷ παιδί τὸ λυσिताλές. "Ἰν' οὖν πρὸς ἀμφοτέρω "δεξιῶς τὸ γινόμενον ἔχῃ, καὶ μήτε τὸ δίκαιον παρακρίνοιντο μήτε τὸ συμφέρον τοῖς παισὶ "παραβιάζοιτο, τὸ μὲν τοῦ κώδικος ἀργεῖται δόγμα, τοῦτο δὲ πολιτευέσθω, ὡς "καὶ ὑπὸ τῆς συνηθείας γνωρίζομενον (ἡδὴ γὰρ προτετίμηται τῆς ἐν τοῖς κώδικειν ὑπ' αὐτῆς "διατάξεως) καὶ πρὸ δόγματος νόμου πολιτευόμενον.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΚΒ'.

Περὶ τοῦ μὴ δευτερογαμήσασαν γυναῖκα λαμβάνειν παῖδ' ὡς μοῖραν κατὰ δεσποτείας, ὁμοίως καὶ πατέρα.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῷ τῷ ὑπερφυστάτῳ μαγίστρῳ τῶν θείων ὁφρικίων.

"Ὡσπερ καὶ ἐπ' ἄλλων πλειστον οὐδενὸς ἀτόποι συμβαίνοντος οὐδὲ τοῖς πράγμασι βλάβης γινομένης "εἰζήμεν τῇ συνηθείᾳ, μάλλον δὲ προνόμιον αὐτῇ νόμου παρέσχομεν ἡδὴ τοῦ πλήθους οἰκίῳς πρὸς αὐτὴν ἔχοντος καὶ ταύτης ἀποσπᾶσθαι οὐκ ἀνεχόμενον, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ μέρους τῆς δωρεᾶς, ἣν παίδων οὕτω μήτηρ γυνὴ λαμβάνει, καὶ μὴ δευτέροις γάμοις ἀναγομένη τὴν νυμφικὴν συμφύρει κολίτην, ποιεῖν ἐγνώκαμεν. Ἀρχαιοτέρου γὰρ νόμου τὴν τοιαύτην δωρεάν ὀρίζομενον, ὡς δοθέντος τοῦ ὑποδόλου εἰς χρῆσιν τῇ γυναικί, μοῖραν παῖδ' ἐνὸς ἐξ αὐτοῦ τοῦ ὑποδόλου κατὰ δεσποτείαν ἰδίαν μετὰ τῆς ἄλλης χρήσεως τὴν γυναῖκα λαμβάνειν: εἴτα δὲ μεταγενεστέρου νόμου πάλιν ταύτην δὴ τὴν ἐνὸς παιδὸς μοῖραν οὐκ ἐκ τοῦ ὑποδόλου τῆς γυναικὸς τὸ κέρδος, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἄλλην ἀνδρῶν περιουσίαν ταύτην χωρεῖν: τούτων γὰρ ὑπὸ τῶν νόμων διαταγμένων, ἡ συνηθεῖα μηδενὶ τῶν νόμων ὁρθῶς ἐπομένη, ἀλλ' ἐν μέρει μὲν τούτῳ, ἐν μέρει δὲ ἐκείνῳ, οὕτε ἐκ μόνου τοῦ ὑποδόλου τὴν παιδικὴν μοῖ-

VARIÆ LECTIONES.

"Ecl. rectius forte εἰς τό. "Sic Ecl. reliqui ποιεῖ τι. "Ecl. præmittit δτι. "Ecl. om. τό. "Scring. ἀμφοτέρους, minus recte. "Ecl. τῷ παιδί. "Ex Ecloga adjectum est. "Est in Nov. 14. et exstat apud Harm. lib. iv, tit. 10, p. 342, ed. 1387. "In Zuich. et Meerm. adjectum est: ἀνηρτηται κεφ. γ' τῆς ρκζ' νεαρᾶς, τῶν δὲ Βασιλ. βι. κη', τίτ. ιβ' κεφ. β'. Exstat eadem constitutio in cod. Paris. 1385, A, cum hac rubrica: περὶ τοῦ μὴ δευτέρους γάμοις ὁμιλήσασαν γυναῖκα εἰ μήτηρ γέγονε παίδων ἐκ πάσης τῆς τοῦ ἀνδρὸς περιουσίας παιδὸς ἐνὸς μοῖραν κατὰ δεσποτείαν ἰδίαν κομίζεσθαι, ὁμοίως καὶ ἄ ἄνηρ. "Zuich. et Meerman.

NOTÆ.

(48) Adde Nov. 85, J. cod. Nov. Justin. 127, c. 5. (49-50) Mulier primis nuptiis contenta, donationis propter nuptias usufructum habet: et præterea virilem proprietatis, in eadem Novell. 127, cap. 5.

(51) Mulier non transiens ad secundas nuptias tantum usufructum et proprietatis virilem in rebus donatis propter nuptias consequitur: sed in aliis rebus mariti virilem etiam habet.

ραν ἀξιοὶ δίδοναι τῇ γυναικί, οὔτε τῆς ἐξω χειμένης τοῦ υποδόλου ἄλλης ὡς ὑπάρξεως τοῦ ἀνδρός, ἀλλ' ὁμοῦ πάσης αὐτοῦ τῆς περιουσίας ἐκείνην ἀναλεξαμένη τὴν μοῖραν χαρίζεται.

Ταύτην οὖν τὴν συνθήθειαν, ἐπείπερ οὐ λυπηρὰν δρῶμεν τοῖς πράγμασιν, ὥσπερ ἐπ' ἄλλων ὀδικαιώσαμεν, νόμου τιμῶμεν ἀξιόματι, καὶ ἔστω γε ἀπὸ τοῦ νῦν νόμου ἰσχύον ἀλλ' οὐ συνθελας κεκτημένη. Εἰ μέντοιγε μόνῃ τῇ υποδόλῃ ἢ τοῦ ἀνδρός ἀριθμεῖται ὑπόστασις πάντα, μετὰ τῶν παίδων τούτου συνδιαχειριμένη ἢ μήτηρ τὴν μὲν διαφέρουσαν αὐτῇ μοῖραν εἰς ὁλόκληρον ἀπολήφεται δεσποτείαν, τοῦ δ' ἄλλου τὴν χρῆσιν ἔξει. Εἰ δὲ μὴ ἐξαρχεῖ πρὸς συστάσιν τοῦ υποδόλου ἢ περιουσία, τὴν μοῖραν ἢ γυνὴ λήφεται οὐ κατὰ τὴν εὐρισκομένην τοῦ μειωθέντος υποδόλου ποσότητα, ἀλλὰ τοσοῦτον ἔχουσα, ὅσον ἂν ἔσχη, εἰ μὴδὲν ἡλαττωμένον ἀλλὰ πληρὲς ὃν τὸ ὑπόδολον ἐγὼρίζετο. Τοιαύτης οὖν διδομένης τῇ γυναικὶ μερίδος, τὰ περιλειπούμενα ἔστω τῶν παίδων, εἰ δὲ μὴδὲν ὑπολείπεται, ὡς ἡλικίαν τὴν ἀκλήριαν ἀπολίσσονται. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν περὶ γυναικός. Ὁ ἀνὴρ δὲ ἀπαις μὲν ὢν (καθάπερ ἐν ἄλλοις) διωρῶνται καὶ διατέτακται) οὐδὲν οὔτε λήφεται οὔτε ζημιωθήσεται, παίδων δὲ πατὴρ γεγὼνως καὶ μὴ δευτέρως γάμοις τὸν πρὸς τὴν γυναῖκα πόθον μαράνας καὶ αὐτὸς λήφεται μοῖραν παιδός, τεχνοτροφίας τε ἕνεκα καὶ τῆς διασεωσμένης αὐτῷ πρὸς τὸν πρῶτον γάμον καὶ αἰδοῦς καὶ τιμῆς.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΚΓ'.

Περὶ τοῦ μὴ μηστρίδας ποιεῖν ἰδίαν τοὺς κατὰ τὸν τόπον ἄρχοντας.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς τῷ αὐτῷ Στυλιανῷ.

Ἦν μὲν οὖν ἄξιον καὶ ἀνθρωπίνης διανοίας καὶ ἀρχικῆς ἀρετῆς, τοὺς εἰς ἀρχὴν προβαλλομένους, ἀπὸ τῶν ὑπὲρ πολλοὺς τοὺς ἄλλους δόξης ἀπέλαυσαν καὶ τιμῆς, εὐλαβεῖς εἶναι περὶ τὴν συντήρησιν καὶ φυλακὴν τῶν τοῦ θεοῦ προσταγμάτων, καὶ προνοητικῶς περιέπειν τὸ ὑποχέριον, ἀλλὰ μὴ συνθλίβειν

VARIE LECTIONES.

ἢ eod. ἄλλως. ἢ Scrimg. ἀνταλλαζομένη. ἢ Ecl. præm. ἐν. ἢ Ecl. πάντως μετὰ τῶν παίδων τοῦ συναπολίσσεται δεσποτείαν habet, intermedia vero omittit. ἢ Reliqui præter Ecl. ἔχουσαν. ἢ Supra const. 20. ἢ Est Ecl. Nov. 15 et incipit infra verbo θεοπίζομεν.

NOTÆ.

(52) Res ita constituenda est: Conjux superstes non contrahens secundas nuptias, lucra sponsalia poterat alienare. L. 5, in fin. l. 6, in fin. l. 8, §. 1, C. de secund. nuptiis, ut hinc colligas plenam proprietatem bonorum nuptialium veteri jure habuisse. Postea constitutum fuit ut eorum rerum proprietates liberorum esset, id est, ne in præjudicium liberorum alienaretur. Nov. 2, c. 2. Cui constitutioni postea derogatum, alienandi facultate parentibus permissa Nov. 22, c. 20, §. 1, ibi omnem licentiam habebunt alienationis. Paulo post, facultas alienandi eisdem fuit denegata Nov. 98, c. 1, in princ. abhinc cautum, ut rebus in illis mater usumfructum et eo amplius virilem proprietatis consequeretur Novell. 127, c. 2. Post hanc legem alia successit, quæ non modo usumfructum, virilemque donationis propter nuptias indulgit, sed et virilem in aliis mariti bonis § eod. ibi ac posterior lex. His successit consuetudo, quæ matri abstinenti secundis nuptiis concessa est virilis in omnibus

A propter nuptias, ex aliis extra donationem consistentibus mariti facultatibus unius liberorum portionem mulieri dari dignum putat: verum immutata illa portione, omnium (52) simul ipsius bonorum illi partem largitur.

B Hanc (53) igitur consuetudinem (54) quoniam acerbam esse rebus mortalium non videmus, ut in aliis etiam faciendum putavimus, legis dignitate honestamus: illaque quidem debinc vim legis, non autem consuetudinis obtineat. Ac si quidem omnes mariti facultates in sola (53-56) donatione propter nuptias numerentur, cum hujus liberis superstes mater portionem quæ ad ipsam pertinet, pleno dominio accipiet, residuique usumfructum habebit. At si ad donationem propter nuptias facultates non sufficiant, non pro quantitate immunitæ donationis portionem mulier accipiet, sed quæ tantumdem habeat, quantum haberet, si nihil immunita et plena donatio propter nuptias esset. Hujusmodi igitur portione mulieri data, reliqua liberorum sunt: et, si nihil superfuerit, tanquam hereditatem successionis privationem et egestatem illi auferunt. Atque hæc quidem de muliere. Vir autem si liberos non habeat (quo modo alibi correctum et constitutum est) nihil neque accipiet, neque perdet: si habeat, neque alteris nuptiis uxoris desiderium inaniet, liberorum educationis exhibitæque priori matrimonio reverentiæ et honoris gratia, et ipse unius liberorum portionem capiet (57).

CONSTITUTIO XXIII.

C Ne præsides in provinciis suis domestica (58) sponsalia contrahant.

Idem imperator eidem Styliano.

Dignum hercle humano ingenio magistratuumque virtute esset, si qui in magistratam assumuntur eo quod supra multos alios gloria et honore fruuntur, religiose Dei præcepta observarent et custodirent, provideque subditorum res curarent, nequaquam vero illos gravi manu opprimerent.

mariti bonis, quamque Leo hic confirmat. Ut hæc consuetudo differat a lege de qua dictum est s. eod. ibi, ac deinde posterior lex, non video. Mihi non videntur dissimilia, dari matri virilem in rebus donatis propter nuptias et aliis bonis mariti, ut ibidem, et eidem dari virilem in omnibus mariti bonis. Ut hinc notare liceat non esse de nibilo quod Harmonopolus operis sui initio retulit, Triboniani pretio leges fixisse et refixisse.

(53) Exstat l. Harmonop. 10, § 11.

(54) Hanc consuetudinem probat Leo vers. Hoc igitur j. eod.

(55-56) Ὑποδόλῃ.

(57) Plura vide ad hunc locum apud Harmonopolum §. 12.

(58) Id est, quod antea constitutum ne præsides eorumve filii ac domestici nuptias contraherent in provincia, id hæc Novella extenditur ad alias præsidis, idque adjecit legi veteri.

At quia sunt quos ferox iniquusque animus e recta præceptorum semita exorbitans, in perversam tyrannicamque cupiditatem ducit, et pro reipublicæ cura efferati animi propositum exhibere facit, tanquam illos refrenatura lex (59) vetus statuit, ne præsidēs in suis provinciis contractus et sponsalia ineundi facultatem haberent. Atque hanc quidem juris rationem cum in filiis, nepotibus, et aliis constituisset, filiarum elocationem non prohibuit.

Hoc igitur nos tanquam quod desit (60) optimæ legi adjicientes, statuimus, ut quibus præsidatus obvenit, quemadmodum filios aliosque virilis sexus cognatos et domesticos, ita quoque filias aliasque feminini sexus personas, in suis quique provinciis in matrimonium collocare prohibeantur. Quid enim causæ est quare filius, et si quis alius virilis sexus est, decreto obnoxius sit, filia vero a legis observatione libera permaneat? cum præsertim virilis sexus sæpenumero multis et modis et exercitiis sibi, conjugi aliisque, quos affinitas conjunxit, utilis esse possit. Nam dignitates fortasse consecutus, aut mercatura aliqua instituta, aliave sustentandæ vitæ cura suscepta, neque sibi (quomodo dixi) neque aliis propinquis inutilis fuerit. Quæ ut mullebris sexus subeat, non fere idoneus est.

CONSTITUTIO XXIV.

Ne filii naturales cum adoptivis matrimonium contrahant.

Idem imperator eidem Styliano.

Multi, dum prisca (61-62) tempora laudibus celebrant, prima illis in ordinandis constituendisque rebus tribuere volunt. Atque illa in plerisque recentiora vincere, scio quidem et ego: verumtamen in nonnullis vinci etiam video. Et cum non pauca sint, in quibus a recentioribus temporibus illa superentur, tum vero in maxime in adoptionibus id fieri conspicitur: quas illas adoptiones neutiquam decenti cum ritu et ornatu faciebant, dum citra (63-64) divinum sacrificium divinosque cantus faciebant: et qui adoptari vellent, id illis simpliciter fieri lex permittebat. Unde usuveniebat persæpe, ut (65) sororis appellatio in uxoris transiret, et quæ puella paulo ante filia dicta esset, nu-

αὐτοὺς χειρὶ βαρεῖα. Ἐπεὶ δ' ἔστιν, οὗς ἡ βία τοῦ καὶ ἄδικος γνώμη τῆς εὐθείας ἐκφέρουσα τρίτου τῶν ἐντολῶν ἔχει εἰς τὴν διεστραμμένην καὶ τυραννικὴν πλεονεξίαν, καὶ ἀντὶ προνοίας ἀρχικῆς ἐπιδείκνυσθαι παρασκευάζει τὴν βίαν προαίρειν, ὥσπερ ἀναχαιτίζων παλαιὸς ἐθέσις νόμος τοὺς ἐν ἐκάστῃ ἐπαρχίᾳ ἡγεμονεύοντας μὴ ἔχειν ἀδελφὴν συναλλάγματα καὶ μνηστείας ποιεῖν, καὶ τὴν ἀκριβείαν ταύτην ἐπὶ υἱῶν καὶ ἐγγόνων καὶ τῶν ἄλλων ὀριστάμενος ἀδρόνων συγγενῶν, θυγατέρων ἐκδοσὶν οὐκ ἐκώλυσε.

Τοῦτο οὖν ὡς ἐλλείπον τῇ ἀρίστῃ νομοθεσίᾳ προστιθέντες ἡμεῖς θεσπίζομεν, ὥσπερ τοὺς υἱοὺς καὶ τοὺς ἄλλους ἀδρόνας συγγενεῖς καὶ οἰκείους, οὕτω καὶ θυγατέρας καὶ τὰ ἄλλα τοῦ θήλεος μέρους πρόσωπα τῶν ἐν ἐκάστῃ ἐπαρχίᾳ διαλαχόντων ἀρχειν εἰς μνηστείας διδόναι κωλύεσθαι. Διὰ τί γὰρ υἱὸς μὲν καὶ εἰ τις ἕτερος τῶν ἀδρόνων προσώπων ὑποκρίσεται τῷ ψηφίσματι, θυγάτηρ δὲ τοῦ νόμου κρείττων διαμενεῖ; καίτοι πολλάκις τοῦ ἀδρόνου μέρους πολλοὶ καὶ τρόποις καὶ ἐπιτηδεύμασιν ἑαυτῶν τε καὶ τῇ μεμνητευμένῃ καὶ τοῖς ἄλλοις⁷⁶ οὗς ἡ κηδεῖα συνῆψε δυναμένου χρησίμου γενέσθαι. Τάχα γὰρ ἡ ἀξιώματος ἐπιδατεύσας ἡ ἐμπορίαν τινὰ μετῴων ἢ ἄλλως τοῦ οἴκείου βίου ἐπιμέλειαν ἀναλαβὼν, ὥσπερ ἔφη, οὐδ' ἑαυτῷ οὕτε τοῖς ἄλλοις οἰκείοις ἀχρήσιμός ἐστιν, ὣν οὐδὲν τὸ θῆλυ μετέρχεσθαι γένος ὡς τὰ πολλὰ ἐπιτηδείως ἔχει.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΚΔ'.

Περὶ τοῦ μὴ γαμεῖν τὰ τέκνα τὰ φυσικὰ τὰ θετά.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς τῷ αὐτῷ Στυλιανῷ.

Πολλοὶ τὸν πρεσβύτερον χρόνον ἀποσεμνύοντες βούλονται πρεσβεῖα νέμειν αὐτῷ τῆς τῶν πραγμάτων τάξεώς τε καὶ καταστάσεως: ἐγὼ δὲ οἶδα μὲν αὐτὸν τοῦ νεωτέρου χρόνου κρατεῖν ἐν πλειστοῖς, οὐ μὴν ἀλλὰ ἐλαττούμενον ἐν τισὶ καθορῷ. Ὅντων δὲ οὐκ ὀλίγων ἐν οἷς ὑπὸ τοῦ νεωτέρου παρευδοκίμειται χρόνου, μάλιστα ἐν τῷ μέρει τῶν υἰοθεσιῶν τοῦτο πάσων ὁρᾶται, ὅς παντάπασιν μὴ κατὰ πρέποντα κόσμον ποιεῖ, ἀνευ τελετῆς θείας καὶ ἱερῶν ᾠδῶν⁷⁷ ταύτας ποιούμενος, ἀλλ' ἀπλῶς τοῖς βουλομένοις υἰοθετεῖσθαι μόνον διδόντος τοῦ νόμου. Ἐξ οὗ συμβαίνει πολλάκις τὴν ἀδελφὴν κλησὶν εἰς γαμικὴν μετακίπτεινσχῆμα, καὶ ἡ τῶς ἐν⁷⁸ θυγατὸς οὕτω κόρη εἰς τὴν νυμφικὴν μετετίθετο, ἡ υἱὸς ἀντὶ τοῦ

VARIAE LECTIONES.

⁷⁶ ἄλλοις in Ecl. abest. ⁷⁷ Sic bene correxit Stephanus; codd. ὠδῶν. ⁷⁸ Scrimg. ex. Subintelligitur κλησῶν.

NOTÆ.

(59) L. un. C. si rector provinciae vel ad eum pertinent.

(60) Quod de filio constitutum fuerit in dicta lege unica, ad filias extenditur.

(61-62) Etiam post dissolutam adoptionem: et ita lex 17, ff. De ritu nuptiarum abrogatur.

(63-64) Ἀνευτελετῆς θείας, καὶ ἱερῶν ᾠδῶν, est enim ita legendum pro ᾠδῶν, adde Nov. 89. Veteres citra divinum sacrificium et divinos cantus adoptionem faciebant. Quod emendat Leo hac Novella.

(65) Si inter adoptivos permittuntur nuptiae, necesse est ut quæ antea mihi soror fuerit, uxor esse possit: ut quæ mihi filia adoptiva fuerit, postmodum mihi nurus sit: si filio meo adoptivo meam filiani uxorem ducere liceat, eveniet quoque, ut qui filius antea mihi fuerit, idem mihi sit gener, si filiam meam adoptivam ducere permittatur. Est autem absurda nominum confusio; ergo et inter fratres adoptivos nuptiae.

εἶναι τοῦτο ⁹⁹ γαμβρός ἐγνωρίζετο, γαμικαὶς ὁμιλίαις ἁρμοζομένων τοῦ τε φύσει παιδὸς καὶ ὃν ἡ υἱοθεσία εἰς τὴν τῶν παίδων ἰσθι τάξιν, οὐδὲν ὑπολογιζομένης τῆς πράξεως διὰ τὸ μὴ τελετῆς ἱερᾶς μεσολαβούσης ἐκείθεν τίνα κώλυσιν ἀπαντᾶν πρὸς τὸ γαμικὸν συνοικέσιον.

Inde ad matrimonialem consuetudinem existeret

Ἄλλα πάλαι μὲν κατὰ λόγον μὴ ⁹⁹ υἱοθετουμένων προσήκοντα εἰ καὶ ὁ γάμος ἔχει πῶς ⁹¹ τὸ ἄδοξον, ὁμῶς οὐχὶ καὶ παρανομίας ἀνέχεται, νῦν δὲ κατὰ θεσμὰ γινόμενης καὶ πρέποντα καὶ δίκαια τῆς υἱοθετήσεως, καὶ διὰ τελετῆς ἱερᾶς τῶν μὲν εἰς γονέων τάξιν καθισταμένων τῶν δὲ εἰς τὴν ⁹² τῶν παίδων, οὐκέτι περιλείπεται λόγος εἰς γάμον συνάπτεσθαι τοῖς κατὰ φύσιν τοῦ υἱοποιησαμένου ⁹³ πατρὶ τοὺς εἰσποιητοὺς παῖδας. Τοιγαροῦν καὶ θεσπίζομεν, μηδαμῶς ἐξεῖναι τοὺς οὕτως ὑποδεδηχότας τὸ τῶν ἀδελφῶν ὄνομα πρὸς τὸ τῆς συζυγίας ἀντὶ τῆς ⁹⁴ ἀδελφότητος μεταρμόζεσθαι.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΚΕ' ⁹⁵.

Περὶ λύσεως ὑπεξουσιότητος καὶ ἀναδόσεως προικός.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς τῷ αὐτῷ Στυλιανῷ.

Ἄ τοις ἀρχαιτέροις τῶν αὐτοκρατόρων περὶ λύσεως ὑπεξουσιότητος ⁹⁶ νενομοθέτηται, καλὰ γε ὄντα καὶ ἄξια καινοτομίας ἀνώτερα συντηρεῖσθαι, οὐκ οἷδ' ὅπως οὐκ ἔτυχε τῆς προσήκουσας αἰδοῦς, ἀλλ' ὁράται εἰ καὶ μὴ παντὶ μέρει ἀλλ' οὖν ἀτιμαζόμενα οὐκ ὀρθῶς. Δούλοις μὲν γὰρ ἐλευθερίας ἡξωμένοις μὴ καθάπαξ ὀρίζοντων ⁹⁷ ἀναφαίρετον εἶναι τὸ δώρημα, ἀλλ' εἰ ⁹⁸ γνώμη πονηρίας ὁλοῇ τις μὴ τῶν ἀπηγορευμένων αἰτιῶν ἢ τὸ τῆς ἐλευθερίας ἀξίωμα ἰσχύει πρὸς σχῆμα δουλείας μεταποιεῖν, πάλιν εἰς τῶν δούλων τὴν χώραν ἄγεσθαι, ἀκούουσιν εὐλαβῶς καὶ τιμῶσι τὸ νομοθέτημα, παῖδας δὲ ἅπαξ τῆς γονέως ⁹⁹ ἀπολελυμένους ἐξουσίας ἐπιτρεπόντων τῷ αὐτεξουσίῳ τῆς γνώμης διὰ παντὸς ἀποχρησθαι, οὐχ ὁμοίως ἔδοξεν ἀκούειν οὐδ' ὡς ἀθετήσεως κρείττω θεσπίζοντων στέργειν τὸ δόγμα, ἀλλ' ὁράται σήμερον

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁹ Scring. τοῦ. ⁹⁰ Bals. μὴ κατὰ λόγον. ⁹¹ codd. ἔχει ἢ τὸ ἄδοξον; Agylæus ἔχει τι ἄδοξον. ⁹² Scring. εἰ. ⁹³ Reliqui præter Bals. τοῖς υἱοποιησαμένοις. ⁹⁴ Bals. ἀντὶ τοῦ τῆς. ⁹⁵ Est Ecl. Nov. 16. ⁹⁶ ὑπεξουσιῶν. ⁹⁷ Supplendum τῶν αὐτοκρατόρων. ⁹⁸ Sic correxit Stephanus; codd. ἡ γνώμη. ⁹⁹ Sic emendaverunt Stephanus et Osenbrüggen; Scring. τοῖς γονεῖς. Zuich. et Meerm. τῆς γονῆς.

NOTÆ.

(66) Matrimonium inter fratrem adoptivum et sororem adoptivam infame veteribus fuit, non tamen nefarium.

(67) Adoptio fieri debet ritu decoro, et sacrosancto sacrificio interposito.

(68) Διὰ τελετῆς ἱερᾶς. Hujus constitutionis meminit alicubi Theodorus Balsamon, quibus adde et illud genus adoptionis quod fiebat per baptismum. Huc etiam referri potest adoptio per arma, qua Theodoricus Herulorum regem filium sibi fecit Cassiodorus 4, Variar. et Justinianus Atalaricum Cassiodorus 8, Variar. Desiderio concordiæ factus est per arma filius. Idem auctor lib. 8. Gensimundus armis filius factus est. Procopius 1, Belli Persici refert, cum Cabades Persarum rex Justino imperatori pacem obtulisset, si Cosroein ex sorore filium adoptaret: consilio Procli Justinum respondisse, paratum se id facere, sed ita ut barbarum deceret, id est, per arma, non per litterarum instrumenta: alio-

rus nomine compellaretur, aut filius qui esset, pro eo gener agnosceretur: quando videlicet naturalis, quemque adoptio in filiorum ordinem collocarat, matrimoniali commercio inter se jungerentur, ac susque deque istæ actio haberetur: quod cum sacrum ministerium non intervenisset, nullum obstaculum.

Cæterum olim cum decenti ratione non adoptaretur, quamquam matrimonium (66) infame quidam complecteretur, non tamen nefarium aliquid continebat. Verum nunc cum adoptio secundum (67) ritus tum decoros tum justos fiat, et per sacrosanctum (68) sacrificium hi in parentum locum, illi vero in filiorum jus subeant, nulla amplius reliqua ratio est, ut filii adoptivi cum naturaliter genitis in matrimonium connectantur. Quocirca etiam statuimus, ut qui eo modo fratrum nomen subierint, iis nequaquam mutato fraternitatis jure in matrimonium jungi liceat.

CONSTITUTIO XXV.

De emancipatione, et dotis restitutione.

Idem imperator eidem Styliano.

Quæ a veteribus imperatoribus de emancipatione constituta sunt, eximia illa quidem, dignaque quæ ab innovatione libera conserventur, haud scio quomodo non decentem reverentiam obtinuerint: sed, tametsi non omnino, at certe despici tamen cernantur. Non recte sane. Quod enim statuerunt, servis libertate donatis non prorsus offerri munificentiam posse, sed si quis in unam aliquam veterum causarum, quæ libertatis dignitatem in servitutis habitum transformare possunt, malo animo commisisse deprehenderetur, uti tum rursus (69) in servorum locum deduceretur: illos religiose omnes audiunt, legisque lationem venerantur. Quod vero liberis, parentum potestate semel liberatis, libera animi voluntate per omnia plene uti permittunt (70) non visum est audiendum, neque,

quoniam usitata apud Romanos adoptione, jus sui hæredis Cosroi tribuisset. Erat aliud genus adoptionis per comam, sive per capillos. Paul. Monachus 6, de gestis Longobardorum. Circa hæc tempora Carolus Francorum princeps filium suum ad Luitprandum misit, ut ejus juxta morem capillum susciperet, qui ejus cæsariem incidens, ei pater effectus est, P. Pithæum 1, adv. 1.

(69) L. 2, C. De libertis.

(70) Legibus solvantur liberi patria potestate per emancipationem: revocantur tamen in patris potestatem ingratitudinis causa l. unic. C. De ingratulis liberis. Quod cum ita sit, qui sit ut Leo dicat hoc non audiendum? huc quo jure simpliciter dicitur legibus permitti plenam omnino potestatem emancipatis, nullamque mentionem facit ingratitudinis legibus damnatæ? Non modo hic locus est corruptus, sed integra Novella.

quasi illi improbanda statuissent, decreto acquiescendum. Sed manifestum nunc est, nulla id ratione (neque enim lege noviter lata reprobatum est) auctoritate privatum esse. Quidam saltem iudex censuit (et miror quo pacto censuerit) ne, qui liberi sui juris facti essent, simpliciter potestatem quam cepissent, haberent, (71), sed nisi (72) ipsis liberi essent, liberum arbitrium abrogaretur, rursumque patriae potestati subjicerentur. Neque vero ille hoc unum censuit, sed etiam si quis ex semine suo efflorescentem setum viderit, ac vero hunc mors torvis oculis inspexerit, itaque ad liberorum orbitatem redactus sit: uti ille pariter cum liberis liberam voluntatem amitteret, neque testamenti factionem haberet, neque quae donata a parentibus essent, pro arbitrio administrare permitteretur. Atque hoc quidem ubi nonnullis placuisset, facileque a posterioribus susceptum esset, despecta veteri legislatione in hodiernum usque diem in republica valere conspiciuntur. Nos itaque pristinam legum hac de re auctoritatem renovantes, statuimus, ne quis illorum qui de dotis (73) restitutione disceptant rejiciatur, infectaque re inanis dimittatur. At quid aiunt illi? Si filius liberis orbetur, donum quod illi a patre processerit, ad donatorem oportere reverti: quod vero aut a matre aut ab extraneo quopiam donatum filius habet, non item, nisi reverti debere id donatores pacto complexi sint. Sed (74) quae filiis patres inter emancipandum dederunt, apud eos qui acceperunt irrevocabiliter permanere, illosque de illis testari jubent: nisi pacti cujuscumque, cum pater donaret, initii, obstaculum subsit.

Nos itaque in harum sententiam pedibus euntes, scire omnes jubemus, si filius sui juris factus, nullosque liberos habens testetur, parentes illa duntaxat quae ex lege Falcidia ad ipsos manant, nisi pactum (quo modo supra dictum est) initum sit, percepturos: reliquos vero cognatos, quantum ab intestato vocarentur, ut qui restitutione pactum interponere neglexerunt, omnino nihil. Illud porro annotatu dignum, solius (75) virilis personae in potestate esse filium dici. Ceterum quoniam praeter alios modos hic quoque sui juris filium esse ostendebat, si qui ipsum in potestate habebat (sive is pater, sive avus esset) libertate ipsum suo (76) ore donasset: nos hoc insuper annectimus, ut (77) si pro suo saltem arbitratu vi-

οὐδενὶ λόγῳ (οὐδὲ γὰρ νόμῳ κεκαينوποιημένῳ ἡθέ-
τηται) τὸ κύρος ἀφρημένον. Ἐξόψε γὰρ τις ὡς τῶν
χρίνειν λαχόντων (καὶ θαυμάζω πῶς ἔδοξε), μὴ τοὺς
καταστάντας αὐτεξουσίου τῶν παίδων ἀπλῶς ἔχειν
ἦν ἔλαβον ἐξουσίαν, ἀλλ' εἰ μὴ παίδων ὀφθεῖν πα-
τέρες, ἀποχειροτονεῖσθαι τὰ αὐτεξουσίων καὶ πάλιν
ὑπὸ τὴν τοῦ γονέως ἐπιτροπὴν καθίστασθαι· οὐ το-
σοῦτον δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ καὶ σκοπὸς αὐτοῦ ἀνθή-
σασάν τις ἴδοι γονὴν, θάνατος δ' αὐτὴν ἐπαῖδε ὡς
δριμύτι ὀφθαλμῷ καὶ εἰς ἀπαιδίαν περιέστησεν, ἀπο-
βάλλειν μετὰ τῶν παίδων καὶ τῆς γνώμης τὸ αὐ-
τεξουσίων, καὶ μήτε γράφειν διαθήκας μήτε διοικεῖν,
ὡς ἂν δοκῇ τὰ παρὰ τῶν γονέων δεδορημένα συγκε-
χωρῆσθαι. Τοῦτο τινα εἰς δόξαν ἔλθον καὶ ῥαδίως
παραδεχθὲν τοῖς ὕστερον μέχρι τοῦ νῦν ὁρᾶται πολι-
τευόμενον, τῆς παλαιᾶς ἀτιμαζομένης νομοθεσίας.
Ἀνανεούμενοι οὖν τὴν πάλαι περὶ τοῦτου κυριότητα
τῶν νόμων, οὐδένα θεσπίζομεν τῶν περὶ προειρη-
τῶν ἀναδόσεως διαλαμβανόντων ἀθετούμενον ἔπρακτον
εἶναι. Τί οὖν ἐκείνοι φασιν; Ἀπαιδίας περιστοιχι-
ζούσης τὸν παῖδα τὴν μὲν ἐκ τοῦ πατρὸς ἤκουσαν
αὐτῷ δωρεὰν ἀναστρέφεσθαι πρὸς τὸν δεδοκῶτα,
μηκέτι δὲ κάκειν, ἢ τῷ πατρὶ πρόσσεστιν ἢ παρὰ
τῆς μητρὸς δεδομένη ἢ παρὰ τινος τῶν ἑξῶ.
εἰ μὴ ἄρα οὕτω παρὰ τῶν διδόντων συμπεφώνηται
ὥστε αὐτὴν ἀναστρέφεσθαι. Ἀλλὰ καὶ ἂ τοῖς παισὶν
οἱ πατέρες διδάσιν ἅμα τῷ ἀφείσθαι τῆς ἐξουσίας,
καὶ ταῦτα τοῖς λαβοῦσιν ἀναφαίρετα μένειν παρακε-
λεύονται, καὶ συνίστασθαι ἐπ' αὐτοῖς διαθήκας, εἰ μὴ
συμφώνου κώλυμα παρῇ ἐν τῷ δωρεῖσθαι τὸν πα-
τέρα γεγεννημένον.

Τούτοις οὖν καὶ ἡμεῖς ὁμογνωμονοῦντες εἰδέναι ὡς
πάντας παρεγγνώμεθα, ὡς εἰ παῖς πρὸς αὐτεξου-
σιότητα ἀφειμένος ἀτεκνός ὢν διδῆται, ἐκείνα μόνον
λήφονται οἱ γονεῖς, ἂ παρὰ τὸν νόμον δηλαδὴ τὸν
Φαίλικιον ὡς εἰς αὐτοὺς ἔρχεται, ἀνπερ μὴ σύμφωνον
φάσι προγεγονός, ὥστερ ἐμπροσθεν εἴρηται, οἱ δὲ
λοιποὶ συγγενεῖς οὐδὲν παντελῶς, εἰ καὶ ἀδιαθέτως
καλοῖντο, ὡς τὰ περὶ τῆς ἀναδόσεως καταπεφωρη-
κότες. Καὶ τοῦτο δὲ ἄξιον ἐπιστημῆσθαι, ὡς μόνον
ἄρβειν προσώπου ὕπεξουσίου χρηματίζει ὁ παῖς.
Ἐπειδὴ δὲ πρὸς τοῖς ἄλλοις τρόποις καὶ οὗτος
ἐδείκνυ τὸν παῖδα αὐτεξουσίων, εἰ γε καὶ ὁ τὴν
ἐπιτροπὴν ἐγκυχειρισμένος (εἴτε πατὴρ εἴη ἢ
προπάτωρ) τὸ ἀπόλυτον αὐτῷ οἰκείῳ στόματι ἔδο-
ρετο, ἡμεῖς καὶ τοῦτο προσεπισυνάπτομεν, ὡς εἰ

VARIÆ LECTIONES.

ὡς Melius τυφ. ὡς Zuich. et Meerin, ὡς ἔσδ. ὡς Hinc incipit Ecl. ὡς Ecl. omittit δηλαδὴ τὸν Φαί-
λικιον. ὡς Reliqui præter Ecl. ἀδιαθέτως. ὡς Deest in Ecl. ὡς Ecl. om. εἴη.

NOTÆ.

(71) Hoc ait, emancipatos ingratos in patriam potestatem ob ingrati vitium revocari.

(72) Hoc caput existimo referendum ad emancipatos ingratos (de quibus agi satis constat hujus Novellæ principio) eo sensu emancipatos si liberos habeant non revocari in patriam potestatem: sed tamen testari de profectilis non posse.

(73) Locus est corruptus.

(74) L. 2, C. De emancipationibus liberorum l.

8, C. De bonis proscriptorum: l. 17, C. De collat. (75) Hoc ostendit filios non esse in potestate matrum aut aviarum, leg. 13, ff. De suis: leg. 8, Cod. De præscription. longi temporis: l. 5, C. De adoptionibus.

(76) Emancipatio non requirit scripturam. Imo requirit, l. 2, C. De emancipationibus liberorum.

(77) Hujus constitutionis meminit Harw. 4, tit. 17.

πρὸς διαγωγὴν ἰδιογνωμονοῦσαν^α ὁφθαίη μόνον ὁ παῖς καταστὰς (ἂν τε γλώσση τοῦτο ὠμολόγηται οὐ ἔπ' ἐξουσίαν ἐτέλει, ἂν τε^β γλώσσα μὲν οὐ παρέσχε τοῦτο, ἄλλως δὲ^γ γνῶμη σιωπῶσα καὶ ἰδίως ῥυθμιζομένῳ τῷ παιδί οὐκ ἐναντιούμενη, ἀλλὰ παραχωρήσασα καὶ^δ ἐαυτὸν διάγειν), καὶ ἡ γαμικῆς ὁμιλίας ἔξω, εἶναι αὐτῷ κακωρῶμενον τὸ αὐτεξούσιον. Εἰ γὰρ δοῦλοι ἅπας ἀφειμένοι ζυγοὶ μὴ πονηροὶ ὁφθέντες οὐχὶ πάλιν ἔλκειν αὐτὸν ἀναγκάζονται, πῶς οὐκ αἰτοπον, ἀπολελυμένους τοὺς παῖδας πάλιν ἄγειν ὑπὸ ζυγόν, καὶ μὴ μετεῖναι αὐτοῖς αἰδίου ἐλευθερίας, ἧς, ὥσπερ ἔφη, καὶ δοῦλοι ἀπαλαύουσιν;

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΚΓ'."

Περὶ τοῦ υἱοποιεῖσθαι εὐνούχους καὶ γυναῖκας. Β
Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῷ τῷ ὑπερφυστάτῳ μαγίστρῳ τῶν θείων ὁφεικίω.

Μέγα καὶ τίμιον ἀνθρώποις παρὰ τοῦ πλάσαντος Θεοῦ δῶρον ὁ γάμος· οὐ γὰρ μόνον δαπανωμένη θανάτῳ βοηθεῖ τῇ φύσει, καὶ τὴν διαμονὴν¹ τῷ γένει χαρίζεται, οὐκ ἔῶν ὑπ' ἐκείνου καταναμόμενον παντελῶς διαρρῦναι, ἀλλὰ καὶ ἄλλως διὰ τῆς παιδοποιίας μεγάλη τῷ ἀνθρωπίνῳ χαρίζόμενος βίῳ. Τί γὰρ ἡδύτερον εἰς θυμηδίαν ἀνθρώπων τῆς ἐκ παίδων εὐπροσύνης; τί δ' ὠφελιμώτερον ἐν τοῖς κατὰ τὸν βίον πράγμασι τοῖς τε ἄλλοις καὶ ἂ πρὸς γῆρας ἡμῖν συναντᾷ; τῇ γὰρ τῶν παίδων ἐπικουρίᾳ κουφότερον τὸ βαρύνον τοῦ γήραος ὁράται. Ἀλλὰ γὰρ ταύτης τῆς ὠφελείας ἐπεὶ μὴ πᾶσιν ἐστὶ μεταλαχεῖν διὰ τῆς τοῦ γάμου ὁμιλίας, ἐβουλήθη νόμος, καὶ καλῶς C
ἐβουλήθη, οἰκείᾳ φιλανθρωπίᾳ τοὺς μὴ παρὰ τῆς φύσεως λαβόντας τὸ δῶρον εὐεργετῆσαι. Πλὴν οὐκ εἰς πάντας ἐφύλαξε τὴν προαίρεσιν ἀνελλιπῇ τὴν εὐεργεσίαν πεποιημένος. Τοῖς μὲν γὰρ παρέσχε ἐξουσίαν καὶ διχα γάμου ποιεῖσθαι παῖδας, τοὺς δὲ ἀμετόχους² τῆς χάριτος εἶσε, καίτοιγε τὸν ἅπαρ εἰς τοῦτο καταστάντα νόμον ἐφ' ᾧ λύσαι τὴν ἀπαίδειν τοῖς στερουμένοις, δι' ἐαυτοῦ δεικνύντα πατέρας οἷς ἐκ τοῦ γάμου τοῦτο εἶναι οὐ γέγονεν, εἰς πάντας ἐχρῆν διαδιθάσαι τὴν φιλοτιμίαν. Ἀλλ' οὐχ οὕτω βούλεται, ἀποπέμπεται δὲ τοὺς, οἳ τὰ καιριώτατα ἐζημιῶνται καὶ οὐς ἦν εἰκὸς ἡδικομένους καὶ τῆς παιδοποιουῖ ἀφρηγμένους δυνάμει οἰκτεῖρειν. Καὶ ἡ αἰτία τῆς ἀποπέμψεως, ὅτι, φησὶν, οὐς ἡ φύσις οὐκ οἶδε γονῆς κληρονόμους, τοῦτοις οὐδ' D
νόμος τοιαύτης μεταδίδει κληρονομίας. Τοὺς δὲ

A vere filius videatur (sive id ejus verbis ejus sub potestate degit, concessum fuerit, sive verbis quidem concessum non sit, sed consensus tacitus (78) filio vitæ rationes separatim instituenti non adversatus sit, verum ipsum suo modo seorsum vivere permiserit) tametsi (79) a conjugii commercio liber sit, Jus tamen liberi arbitrii ratum illi et confirmatum sit. Etenim si servi semel jugo emissi, dum mali non apparent, iterum illud trahere non coguntur, quomodo indignum non est, filios patria potestate liberatos de novo sub jugum mittere, ipsosque perpetua libertate, qua, quomodo dixi, servi etiam fruuntur, expertes esse?

CONSTITUTIO XXVI.

Ut (80) eunuchi et mulieres adoptare possint (81). Idem imperator Styliano excellentissimo sacrorum officiorum magistro.

Magnum sane excellensque donum (82) a Deo creatore ad mortales promanavit matrimonium. Non modo enim naturæ mortis ingluviæ obnoxix opem fert, humanoque generi perpetuitatem elargitur, id dum ab illa depascitur, non omnino deperire sinens: verum etiam per liberorum procreationem permagna alioqui hominum vitæ præstat. Nam quid ea quæ ex liberis percipitur voluptate ad oblectandos hominum animos suavius? aut vero quid in humanæ vitæ negotiis, cum aliis, tum quæ in senectute nobis se offerunt, utilius? Levare certe senectutis molestias liberorum ministerio videmus. Verum quoniam eam utilitatem per matrimonii commercium consequi non omnes valeant, voluit lex, et recte quidem, in eos qui id donum a natura non accepissent, sua benignitate beneficium conferre. At id propositum non ita erga omnes servavit, ut omni defectu vacuum beneficium daret. Aliis enim extra matrimonium (83) acquirendi liberos potestatem fecit, alios hujus beneficentiæ exsortes reliquit. Quanquam ejus legis, quæ in hoc semel edita esset ut liberorum orbitate qui nullos haberent, liberaret ac sua ope patres, quibus ex matrimonio id esse non contigisset, efficeret, pertinere ad omnes beneficentiam conveniebat. Verum illa id ita non vult, sed rejicit illos qui lethalia passi sunt: quorum tamen quod injuria affecti, generandique facultate privati sint, misereri par erat. Repulsæ autem causam hanc

VARIÆ LECTIONES.

^α Ecl. ὁμογνωμονοῦσαν. ^β Ita Znicb. et Ecl. Scrimg. εἴτα. ^γ Ita Ecl., reliqui γάρ. ^δ Est in Ecl. Nov. 17. ¹ Sic correxit Agylæus; codd. διανομήν. ² Sic correxit Stephanus; Codd. μετόχους.

NOTÆ.

(78) Tacito consensu filius emancipatus dicitur, si patre non ignorante separatim rationes instituit, aut seorsim vivit, tametsi conjugem non habet, et ita abrogatur l. 5, C. De emancipat. quæ negat modo consensu (citra solemnitate verborum) filios emancipari.

(79) An id videtur velle, filios nuptiis contractis voluntate patrum tacite emancipatos videri? Non

arbitror, quantumvis id multis locis hodie sit receptum.

(80) Abrogatur § 9 Instit. De adopt. l. 2, § 1, ff. De adop.

(81) XVII, dicitur 21, Harm. 8, 4.

(82) Nov. 22, Nov. 39.

(83) Per adoptionem scil.

ponit, quod dicat : Quos (84-85) natura ad generandum non idoneos noverit, hos neque legem hoc beneficio affecturam. At vero non (86) natura, sed hominum injuria his generandi viam ademit.

Qui homines, si præter injuriam quam ab hominibus sustinuerunt, alteram per leges non subirent, dignum fore imperatoria nostra majestas rata statuit, ut si adoptare vellent, liberam id faciendi potestatem haberent (87). Existimo enim illic beneficium magis esse necessarium, ubi ejus impensius requiritur utilitas. Eunuchis autem præcipue liberorum acquisitio, quæ per legem fit, est necessaria, eoque magis, quod una hac ratione, ut patres sint, consequantur itaque liberorum ministerio ipsis frui contingat : quo inhumanum esset, si, quod genitalibus privati sint, insuper etiam privarentur. Sed quemadmodum (88) cui (89) vocis usus ademptus est, quæ linguæ munia sunt per manum adimplere, et qui sermonem labris fundere nequit, per scripturam ad ordinandas res suas procedere non prohibetur (90), ita neque qui, quod genitalibus privati sunt, liberos non habent, horum indigentiam alio modo compensare vetandum est.

CONSTITUTIO XXVII.

Ut pariter (91) omnibus (92) adoptare liceat.

Idem imperator eidem Styliano.

Cum eos qui sua industria rem aliquam humanæ vitæ utilem adinvenire student, in commune illam proponere, quam (93) certis hominibus devovere aliosque ejus expertes relinquere decentius sit : tum vero longe magis legem beneficium commune esse convenit. Nam sicut sub principe, virtute, sic sub legibus, quotquot illis paremus atque subditi sumus, illarum beneficio in commune frui debemus. At quid sibi vult hoc procæmium ? Quod cum liberorum orbitate infelices liberare infortunio lex vellet, adoptare, et quod a natura accipi non posset, opinione comparare, jubendo non erga omnes similiter servavit propositum : atque viros quidem et mulieres, quas natura postquam matres

Α ἄρα οὐχὶ ἡ φύσις, ἀλλὰ ἀνθρώπων ἀδικία τὴν κληρονομίαν ἀφείλετο.

Οὗς ἡ βασιλεία ἡμῶν εὖ ἔχειν ὑπολαμβάνουσα μὴ πρὸς τῇ ζημίᾳ ἣν ἐξ ἀνθρώπων ὑπέστησαν δευτέραν ὑπέχειν * διὰ τοῦ νόμου ζημίαν, θεσπίζει * βουλομένων υἰοποιεῖσθαι ἀκώλυτον ἔχειν τὴν βούλησιν. Οἶμαι γὰρ ἐκεῖ μᾶλλον ἀναγκαίαν ὁρᾶσθαι τὴν * ἐν ἐργασίᾳ, οὗ τὸ ἐξ αὐτῆς ὠφέλιμον χρειωδέστερον πέφυκεν. Εὐνοούχοις δὲ μάλιστα ἡ ἐκ τοῦ νόμου παιδοποιία τοσοῦτον χρειωδεστέρα, ὅσον καὶ μόνον τούτῳ λαμβάνουσι τῷ τρόπῳ τὸ εἶναι πατέρες * καὶ τῆς παρὰ υἱῶν θεραπείας οὕτως αὐτοῖς ἀπολαύειν ὑπάρξει *. ἥς οὐκ ἔστι φιλάνθρωπον ὅτι τῶν γονίμων ἀπεστέργηται μορίων συναποστερεῖσθαι. Ἄλλ' ὥσπερ ὁ φωνῆς ἀποτετμημένος οὐ κεκώλυται τὰ τῆς γλώττης ἀναπληροῦν διὰ τῆς χειρὸς, οὐδ' ὅς * ἀπορεῖ λόγον διὰ χειλέων ἐρεῖξασθαι, τοῦτον διὰ τῆς γραφῆς εἰς τὴν περὶ τῶν οἰκείων διάταξιν προάγειν ἀποτρέπεται, οὕτω προσῆκε * καὶ τοὺς ἀφαιρέσει τῶν παιδοποιῶν μελῶν τε καὶ μορίων * γονῆς ἀποροῦντας μὴ κωλύειν ἐτέρῳ τρόπῳ παραμυθεῖσθαι τὴν ἀπορίαν.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΚΖ' ^{10.11}

Περὶ τοῦ ἐπίσης πάντας υἱοθετεῖσθαι.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῷ τῷ αὐτῷ.

Καὶ καλῶς ¹⁰ πρέπον ὑπάρχει τὴν ὠφέλειαν ἐν κοινῷ κατατεθεσθαι τοῖς ὀφείλοις τι ἐξευρεῖν τῷ βίῳ σπουδαῖς οἰκείαις προθυμηθέντας, ἢ τὸ βούλεσθαι μέχρις ἐνίων προσώπων περιορίζειν, τοὺς δ' ἄλλους ἀμετόχους ταύτης εἶναι, πολλὸν δὲ πλεον προσῆκε τὴν ἐκ τῶν νόμων εὐεργεσίαν εἶναι κοινήν. Ὡσπερ γὰρ ἐπὶ ἀρχόντος ἀρετῆς, οὕτω καὶ ἐπὶ νόμων ὀφειλομένη κοινῇ τοῦ ἐκείθεν ἀπολαύειν καλοῦ ἅπαν τὸ ἀρχόμενον τε καὶ ὑποκείμενον. Τί τοῦτο λέγει τὸ προσέμιον ; Ὅτι τοῖς ἀτυχοῦσιν ἀπαιδίαν λυεῖν βουλόμενος τὸ δυστύχημα νόμος ἐν τῷ υἱοθετεῖσθαι προστάσσειν καὶ γνώμη ἐκεῖνο κτᾶσθαι δὲ μὴ εὐπορον ¹¹ λαβεῖν παρὰ τῆς φύσεως, οὐ πρὸς πάντας ὁμοίως δίδωσι τὴν προαίρεσιν, ἀλλ' ἀνδράσι μὲν καὶ γυναῖξιν, ὡς ἐγκώ-

VARIÆ LECTIONES.

* In Zuich. et Meerm. cod. ἐπέχειν. * Hinc incipit Ecl. * Ecl. addit πᾶσαν. * Ecl. ὑπάρξειν. * Codd. δ, Ecl. οὐδ' ἂν ἀπορῇ. * Ita Ecl. Codd. τὸ προσῆκειν vel προσῆκε. * Ecl. non habet τε καὶ μορίων. ^{10.11} Est in Ecl. Nov. 48. ¹⁰ Stephanus legendum putat ἄλλως ; Agylæus legi vult μᾶλλον. ¹¹ Rectius forte εὐποροῦσι.

NOTÆ.

(84-85) Ratio dubitandi sumitur ex § 9. Instit. De adopt. l. 2, § 1, ff. De adopt. Potest sic ea augeri : Hæredem instituere eunuchis non licuit, l. 6, § 1, ff. De liber., vel matrimonium contrahere, l. 59, in fin. ff. De jure dot. ; nam quod dicitur, pro moribus haberi, id levius est, l. 7, ff. De ædilit. Hodie testamentum facere possunt, l. 5, C. Qui testam. (86) Eunuchi non sunt natura, ut hic : licet in quibusdam spadonibus contra l. 428, ff. De verb. sig. quibus adoptio permissa l. 40, in fin. ff. De adop. Differunt enim a castratis de quibus hic agitur ; dixi ad D. l. 428. (87) Olim castrati adoptare non poterant, et ita abrogatur § 9, d. 1.

(88) Ratio decidendi satis elegans. Possis et a simili id etiam confirmare : Licet eunuchis testamentum facere, l. 40, C. Qui testamenta, ergo adoptare.

(89) L. 40, ff. Qui testamenta.

(90) Et e contra qui manus amisit, verbis testari potest, l. 50, ff. Qui testamenta.

(91) 2, Harm. 8, § 4.

(92) Etiam feminis quæ nunquam liberos habuerunt, et ita abrogatur § 40. Inst. De adop. et l. 5, C. De adopt.

(93) Superflue uni aut paucis scribitur, ubi est causa cunctorum. Salvian. ad eccles. Adde Nov. Just. 60, cap. 1, in fin.

ρισε μὲν ἡ φύσις μητέρας, εἰς ἀπαιδίαν δὲ ἀφαιρέσει τῆς γονῆς περιέστωσε ¹⁴, τὸ υἱοθέτημα ἐδωρήσατο, εὐνοῦχους δὲ καὶ γυναῖκα, ὧν οὐπω τῶν κόλπων ὁ τοῦ γένους ἠνθῆσε στάχυς, οὐκ ἀξίους ἔκρινε τοῦ εὐεργετήματος, οὐχ ὥρῳ τίνα τρόπον οὗτοι μικρολογούμενος. Οὐ γὰρ ὅτι ἐξημίωνται τὸ εἶναι φύσει πατέρες εὐνοῦχοι, διὰ τοῦτο νόμῳ τὴν ζημίαν ἐπιτείνειν χρῆ, ἀλλὰ τοῦναντίον μᾶλλον τὸ ἐκείθεν ἐνδεὲς ἐτέρῳ τρόπῳ μὴ κωλύειν πορίζεσθαι, καθὼς ἐν ταῖς ἄλλαις κολοβώσεσι τῶν φυσικῶν ἐνεργειῶν, οἷον ἐπὶ χειρῶν καὶ ποδῶν καὶ εἴ τι ἄλλο ἀπεστέρηται ἀνθρώποι, οὐ κωλύονται τὸν δυνατὸν τρόπον παραμυθεῖσθαι τὴν κολόβωσιν. Καὶ μὴν οὐδὲ γυναῖκας, διότι μὴ ὠφθησαν μητέρες, εὐλογόν ἐστιν ἀποτρέπειν υἱοθετεῖσθαι. Τίς γὰρ ὁ λόγος τοῦ τὰς μὲν, ὅτι ἀφῆρθησαν τῶν παιδῶν, φιλοτιμεῖσθαι πάλιν κτήσεσι τῶν παιδῶν, τὰς δὲ, ὅτι παντελῶς ἀποροὶ τοιοῦτου γεγόνασιν κτήματος, διὰ βίου ταύτῃ τῇ ἀπορίᾳ βούλεσθαι ταύτας συζῆναι; Εἰ γὰρ τοῦτο μάλιστα τὸ ἀπὸ τῶν παιδῶν χρήσιμον, λέγω δὴ γητροτροφία, πῶς οὐχὶ καὶ ταύταις κάκεῖναις ἐξ ἰσοῦ μεταχεῖν τῆς εὐεργεσίας ἔπρεπε παρασχεῖν; Οὕτω γὰρ ἂν καὶ ὅσαις ὁ βίος πένης καὶ ἀπορος, κουφοτέρα ὑπῆρξεν ἡ πενία τοῖς παισὶ βοηθουμέναις, καὶ ὅσαι τὸν βίον ἐν ἀφθονίᾳ καὶ πλοῦτι φερόμενον ἔχουσι, καὶ ταύταις υἱοθεσία συμφέρουσα· ὁ γὰρ εἰς τάξιν υἱοῦ προφερόμενος εἰς ἐκεῖνα καὶ ὑπηρετούμενος τῇ μητρὶ καὶ ὑπὲρ αὐτῆς σπουδάζων ἄπερ ἐστὶν εἰκὸς παιδὸς φρονεῖν, τὴν τε περιουσίαν εἰς τὸ ἀκαινοτόμητον οἰκονομήσει καὶ τὸ βῆρος τῶν φροντῖδων συμμεριζόμενος τῇ μητρὶ εὐθυμότερον αὐτὴν βιώναι παρασκευάσει.

C **exsequens, cum bona illius, ita ut in suo statu manerent, administraret : tum cum matre curarum onus partitus ut illa tranquillius lætiusque viveret, efficeret.**

Τοιγαροῦν ¹⁵ ἡ ἡμετέρα βασιλεῖα τοὺς μὴ ἐπιτρέποντας νόμους υἱοθετεῖσθαι ἄπερ ἔφημεν πρόσωπα τῆς ἐπιτροπῆς ἀποχειροτονούσα, πᾶσιν ἐκτίθεται νόμον τοῖς βουλομένοις υἱοποιεῖσθαι, ἂν τέ τις τὰ ἀρρένων ἀψήρηται, ἂν τέ τινα οὐπω ἥλιος εἶδε μητέρα, ἄδειαν παρεχόμενον, οὐ μόνον δι' ἄπερ εἶπον καλὰ ἐκ τῆς υἱοθεσίας γινόμενα, ἀλλ' ὅτι καὶ τὸ τῆς παρθενίας σεμνὸν καὶ ἐκ τούτου τιμώμενον καθορῶ. Αἱ γὰρ ὅσαι μᾶλλον γαμικῆς ὁμιλίας τιμῶσι ¹⁶ μὲν τὴν παρ' ἐνίαν, προτιμῶσαι δὲ ὅμως παιδῶν ἔρωτι νύττονται, τοῦτο καὶ γαμικῆς ὁμιλίας ἐκτὸς προσγινόμενον αὐταῖς ὀρῶσαι τὸ σεμνὸν τῆς παρθενίας οὐ περιέφονται.

Οὐ γὰρ δὴ ἄξιον, διότι θῆλυ πρόσωπον ὑπερβυσίους ἔχειν παῖδας οὐκ ἐφείτα, διὰ τοῦτο μὴ ἐξεῖναι υἱοθετεῖσθαι. Πρῶτον μὲν ὅτι εἴ τις τοῦτο συγχωρήσῃ, οὐ μόνον τὰς ἀτόκους τῶν γυναικῶν τῆς

A novisset (94) ademptione sobolis ad liberorum orbitatem rede-gisset, adoptandi jure donarit : eunuchos (95) vero et mulieres, e quarum sinu nondum ullus fetus effluisset, beneficio indignos censuerit, tam utiliter nescio quomodo ratiocinata. Non enim quia hoc incommodo, ut natura patres esse nequeant, eunuchi affecti sint, continuo idem incommodum lege augeri (96) oportet : sed e diverso ejus rei defectum alio modo compensari non prohibere, longe magis par est : quemadmodum aliis membris, quæ ad actiones naturales requiruntur (ut manibus (97), pedibus) mutilatis, aut si qua alia parte privati sint homines, illi quocunque possunt modo mutilatione sarcire non prohibentur. Jam vero neque mulieres **B** quia matres non fuerint, ne adoptent coerceri, rationi consentaneum est. Quæ enim ratio est, u illis, quod liberis orbatæ sint, denuo acquirendorum liberorum jus largiari : has vero, quod istiusmodi possessionis prorsus inopes fuerint, per omnem vitam in illa inopia vivere velis? Et certe si hæc præcipua liberorum utilitas est, ut parentes in senio sustentent : quo pacto non tam his quam illis ex æquo ut beneficii participes essent concedere æquum fuit? Sic enim quibus tennes arctæque facultates sunt, filiorum ope et auxilio levior paupertas esset : quæ vero illas omni rerum copia affluentes habent, et his adoptio conducere. Nam qui in filii locum assumptus esset, is et inserviens matri, et pro illa quæ par est filium facere sedulo **C** exsequens, cum bona illius, ita ut in suo statu manerent, administraret : tum cum matre curarum onus partitus ut illa tranquillius lætiusque viveret,

Nostra itaque imperatoria majestas, his legibus quæ adoptare his quos diximus non permittunt, administrationem abrogans, evulgat legem, quæ omnibus qui adoptare velint, sive quispiam viri facultate orbatæ sit, sive aliquam (98) necdum matrem sol viderit, ejus faciendi potestatem facit : non solum autem ob commoditates quas ex adoptione manare dixi, sed etiam quod inde virginitatis decus dishonestari animadvertam. Si quidem quæ conjugali consuetudini virginitatem anteponunt, interimque liberorum desiderio punguntur, cum id extra matrimonii consuetudinem consequi se posse videbunt, virginitatis honestatem negligere non sustinebunt.

D Neque porro verum est ut, quia mulieri liberos in potestate habere permissum non est, Idcirco adoptare illi non liceat. Primum enim quia, si quis hoc admittat, non solum mulieres, quæ nun-

VARIE LECTIONES.

¹⁴ Scrimg. παρέστωσε. ¹⁵ Incipit Ecl. ¹⁶ Ecl. προτιμῶσι.

NOTÆ.

(94) Sensus est : Veteri jure feminis (quæ matres fuissent) tantum licuisse adoptare in solatium liberorum amissorum, l. 5. C. De adop.

(95) Eunuchi et mulieres improles adoptare jure veteri non potuerunt. De eunuchis dixi ad Nov. 26, s. eod.

(96) Affictio nullius augenda, Novell. 40, j. cod.

(97) Qui manus amisit verbis testari potest. d. Nov. 26, et l. 40, ff. qui testam.

(98) Sensus est : Feminas (licet nunquam habuerint liberos) adoptare posse,

quam pepererunt, verum etiam quæ matres exstiterunt, ab adoptione arcet. *Femina* enim (ut lex (99) inquit) *habere in potestate liberos non potest*. Deinde (1-4) quæ hoc sanxit lex, loquitur de illis qui a matribus recedentes seorsum suo arbitratu vivere malunt : non item vero de iis qui materna imperia libenter tolerant ipsarumque præscriptis per omnem vitam parere proposuerunt. Non igitur obedientiam et famulatum voluntarium, quamquam is rarus sit, lex prohibet : sed illic femina potestate privatur, ubi voluntatis assensus ad obedientiam non coit. Nam si hoc ita sit, quomodo multæ mares jam viduæ liberos secum una viventes et subditos ad extremum usque diem habent et animam in illorum manibus expirantes maternæ benedictionis et suarum facultatum illos relinquunt hæredes ?

Porro et illud etiam imperatoria nostra majestas benigne subditis largitur, ut non modo ab imperatore (quemadmodum vetustiores (5) leges præceperunt), sed etiam a quocunque, cui cujuscunque loci rectio injuncta erit, qui adoptare volet, id faciendo facultatem accipere possit.

CONSTITUTIO XXVIII.

Quo tempore (6) et a quibus rerum suarum administratio adultis concedi debeat.

Idem imp. Styliano excellentiss. sacrorum officiorum magistro.

Quandoquidem hoc etiam legislatoribus recte placuit, ut (7) minoribus curatores præficerentur, qui parentum de illis curam supplentes, et ætatis imbecillitatem curæ haberent, et bona convenienti sollicitudine illæsa conservarent, quod legislationi recte se habenti deest, ex nobis addendum putavimus. At quis ille defectus est? Quod a solo imperatore, jussis recedere curatoribus, rerum administrationem tradi minoribus : idque cum jam præfinitæ ætatis modum attigerint (quem maribus vicesimus, feminis vero decimus octavus annus tribuit), et tanquam ad hanc ætatem, qua sapere recteque atque utiliter res suas administrare possunt, jam pervenerint, in plenam rerum suarum potestatem collocari velit. Verum quoniam ut sapiant, omnibus non eadem ætate contingit, non ita simpliciter statui, neque ex sola ætate ad rerum suarum gubernationem pariter omnes produci oportebat ; sed erat quam ætatem cujusque eorum qui rerum suarum administrationem suscepturi essent, status requireret, inspicendum. Quid enim? an cum hic, postquam eam ætatem egressus

υιοθεσίας ἀπειργεῖ¹⁷, ἀλλὰ καὶ τὰς ὀφθαλμοὺς μη-
τέρας· ὅτλη γὰρ, ὡς φησι, *πρόσωπον ὑπεξουσίου*
οὐ δύναται εἶναι παῖδας. Ἐπειτα δὲ ἐκ τοῦτο θεσπίζων
νόμος περὶ ἐκείνων λέγει, ὅσοι προκρίνουσι τῶν μη-
τέρων διαστάντες ἰδίως βυθιζόμενον εἶναι βίον,
ἀλλ' οὐ περὶ τούτων, ὅσοι τὴν μητρικὴν ἐξουσίαν
ἡδέως φέρουσι καὶ διὰ βίου τὴν ὑποταγὴν αὐταῖς
σώζειν ἐγνώκασιν. Οὐκ οὖν ὁ νόμος τὴν ἀπὸ γνῶμης
ὑποταγὴν καὶ οἰκείωσιν, ὅπερ καὶ ἐνταῦθα συμβαί-
νει, οὐκ ἀπαγορεύει, ἀλλ' ἐκεῖ τὸ θῆλυ πρόσωπον
ἀφαιρεῖται τὴν ἐξουσίαν, οὐ γνῶμης ἐκουσιότητος¹⁸
εἰς ὑποταγὴν οὐ συνέχεται. Ἐπεὶ εἰ τοῦτο, πῶς
πολλὰ τῶν μητέρων κεχρημαῖναι παῖδας τε συμ-
βιούοντας καὶ ὑποταττομένους μέχρι τῆς ἐσχάτης
ἐχούσιν ἡμέρας, καὶ ἐν χερσὶν αὐτῶν τὴν ζωὴν κα-
ταλύουσαι τῆς τε μητρικῆς εὐλογίας, καὶ τῶν προσ-
δῶτων καταλιμπάνουσι κληρονόμους ;

Καὶ τοῦτο δὲ ἡ βασιλεία ἡμῶν τὸ ὑποκείμενον φι-
λοτιμεῖται, ὥστε μὴ μόνον παρὰ βασιλικῶς (καθὼς οἱ
πρόσθεν ἐπέτρεπον νόμοι) τὸν υἱοθετεῖσθαι βουλόμε-
νον, ἀλλὰ καὶ παρὰ παντὸς τοῦ καθ' ἑκάστην χώραν
τὸ ἀρχεῖν καὶ διέπειν λαχόντος τὴν ἐξουσίαν λαμβά-
νειν.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΚΗ'.

*Περὶ τοῦ καιροῦ, καθ' ὃν δεῖ τοὺς παῖδας τὴν
τῶν οἰκείων διαίτησιν ἐγχειρίζεσθαι, καὶ παρὰ
τίνας.*

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῶ τῷ ὑπερφυστάτῳ
μαγίστρῳ τῶν θείων ὀφφικίων.

Ἐπειδὴ καὶ τοῦτο καλῶς τοῖς νομοθέταις ἔδοξε τὸ
παισὶν ὥρψανισμένοις ἐγκαθιστᾶν ἐπιτρόπους, δι'
ὧν ἡ τῶν πατέρων ἀναπληρουμένη αὐτοῖς πρόνοια
δι' ἐπιμελείας μὲν τὸ τῆς ἡλικίας ποιεῖται ἀπαλόν,
τὰ ὑπάρχοντα δὲ ταῖς δεούσαις φροντίσιν ἀβλαβῆ
συντηρεῖ, τῷ καλῶς διακειμένῳ τῆς νομοθεσίας συν-
εἶδομεν ὃ λείπει παρ' αὐτῶν προσθεῖναι. Τί οὖν τὸ
ἐλλείπον ἦν ; Τὸ βούλεσθαι παρὰ μόνου βασιλικῶς κε-
λεύοντος ἐξίστασθαι τοὺς κούράτωρας τῆς τῶν πρα-
γμάτων διοικήσεως, ἐγχειρίζεσθαι δὲ τοὺς παῖδας
αὐτὴν ἀπολαβόντας τῆς ἡλικίας τὸ μέτρον, ὃ τοῖς
μὲν ἀρρεσίν ὃ εἰκοστὸς ἀπονέμει χρόνος, ταῖς δὲ θη-
λείαις ὃ ὀγδοὺς καὶ δέκατος¹⁹, ὡς εἰς ὥραν ἰλθόντας
φρονήσεως καὶ τοῦ τὰ οἰκεῖα δύνασθαι καλῶς καὶ
συμπερόντως οἰκονομεῖν ἐπὶ τῆς δεσποτείας καθ-
ίστασθαι. Ἄλλ' ἐπεὶ οὐχ ὁμοίως πᾶσι τὸ φρονεῖν πα-
ραγίνεται, ἔδει²⁰ μὴ ἀπλῶς οὕτω θεσπίζειν, μηδὲ
πάντας ὁμοῦ ὑπὸ μόνου τοῦ καιροῦ εἰς τὴν τῶν οἰ-
κείων ἐξουσίαν προάγεσθαι, ἀλλὰ καθ' ὃν ἀπαιτεῖται
καιρὸν τῶν τὴν²¹ δεσποτείαν προχειριζομένων κα-
τάστασις. Τί γάρ ; ὃ μὲν εἰ²² ὑπερβάσας τὸν χρόνον
οὕτω εἰς τὸ φρονεῖν ἀφίκετο, τοῦ δεσπόζειν κριθεῖν

VARIÆ LECTIONES.

¹⁷ Ecl. ἀπαρξεί. ¹⁸ Sic Ecl. Codd. et editi habent : ὅπερ καὶ καθὰ συμβαίνει ἀπαγορεύει, ἀλλ' ἐκεῖ τὸ θῆλυ πρόσωπον ἀφαιρεῖται τὴν ἐξουσίαν, οὐ γνῶμῃ πλησύνεται. ¹⁹ Supplendum καί. ²⁰ Sic correxit Stephanus. Codd. εἶδει. ²¹ Præmittendum censeo ἐπὶ. ²² Codd. εἰ ὃ μὲν, Stephanus εἰ δὲ μὲν καὶ ὑπερβαλ. — δὲ δὲ.

NOTÆ.

(99) Vid. l. 5, C. De adopt. § 10.

(1-4) Inst. De adopt. Ulp. 8, § 9.

(5) d. §. 10.

(6) Etiam ante xx et xviii. Qui non semper anno

xx aut xviii. quod addi oportet legi 2, C. De his qui veniam ætatis.

(7) Inst. De curat.

ἄξιος, ὃ δὲ εἰ τοῦ καιροῦ ἔλαττον ἔχων οὐκ ἔλαττοῦ-
ται· φρονήσεως καὶ τοῦ ὀρθῶς τὰ πράγματα μετα-
χειρίζεσθαι, ἀπειργάσεται τῆς διοικήσεως; Ἐπεὶ
οὐκ ἦν κατὰ νοῦν ἢ τὸ σῶμα διαφέρουσιν ἄν-
θρωποι, καὶ οἱ μὲν εὐσταθέστεροι τὸν λογισμὸν καὶ
πρὸ τοῦ νενομισμένου καιροῦ, οἱ δὲ καὶ ὑπερβάλλον-
τες αὐτὸν ἐν εὐσταθείᾳ τὴν διάνοιαν οὐ πᾶπῃ γασί, τῷ
δὲ ταῦτα βούλεσθαι ἑλλειπῶς ἔχειν τὴν νομοθεσίαν
ἐποίει, καὶ ἄλλως δὲ πῶς πρῶτον μὲν, ὅτι μὴ ῥάδιον
μᾶλλον δὲ παντελῶς ἀδύνατον πρὸς πάντας διαβαί-
νειν τοῦ νομοθέτου τὸ βούλημα. Πῶς γὰρ οἱ γῆς καὶ
θαλάσσης μακροῖς διειργόμενοι διαστήμασιν, ἵνα τὰ
ἅλλα δυσχερῆ τοῦ βίου ἔασον, νόστους καὶ φόβους ἐξ
ἐπιβουλῆς ἐχθρῶν καὶ μελῶν πηρώσεις (ὃ πολλὰκις
οὐδ' ἐπὶ χώρας δίδωσι προϊέναι, μὴ ὅτι γε ὑπερ-
ορίους στᾶλλεσθαι πορείας), πῶς οὐ κωλυόμενοι τού-
τοις καὶ μυρίοις ἑτέροις, ἀ τὴν ἀνθρωπίνην συνέχει
ζῶν, παρὰ μόνης τῆς βασιλικῆς κατανεύσεως τῶν
οἰκείων πραγμάτων ἀγιωθήσονται τῆς ἐπιτροπῆς;
nedum longinquam protectionem suscipere permittunt),
quomodo, inquam, hisce sexcentisque, quæ
mortalium vitam alidunt rebus aliis adolescentes impediti,
rerum suarum administrationem ab unius
imperatoris nutu petent?

Ὅπερ οὖν, καθὼς ἐμπροσθεν ἐφημεν, ἐνέδει τῇ
νομοθεσίᾳ, προανατληροῦντες τοῦτο κελεύομεν,
τοῖς ἤδη διαβεβηκόσι τῶν παίδων τὸν ἀτελῆ τῆς
ἡλικίας καιρὸν (τούτῃσι τοῖς μὲν ἀνδράσι τὸν εἰ-
κοστὸν, ταῖς θηλείαις δὲ τὸν ὀκτωκαιδέκατον), καὶ
γνώμης καταστάσει ρυθμιζομένοις, καὶ φρόνησιν
συλλαξαμένοις, ὅφ' ἥς τὸ δεσπότην ἡνιοχοῦμενον οὐ
λυμάνεται τοῖς πράγμασιν οὐδ' ἐπιβλαβῶς αὐτοῖς
τὸ δεσπότην ὀφείλει παρασχεθῆναι, τὴν τῶν οἰκείων
ἐπιτροπὴν δίδωσθαι· τοίνυν οὗτοι καὶ λαβέτωσαν, C
καὶ δεσποζέτωσαν. Οἱ δ' ἔτι λογισμοῦ τοῦ κυβερνή-
σοντος ἄνευ καὶ διὰ τοῦτο μέλλοντες ἀντὶ τοῦ δε-
σπότην (αὐτοὶ ὑπὸ ἀνοίας δεσποζόμενοι) ἐπιζήμιοι
ἑαυτοῖς ὑπάρξουσιν, κἂν πέρα τοῦ καιροῦ ἤκοντες
ὀρώνται, οὐ λήφονται· εἰ γὰρ ὅπερ ἦν σκοπὸς, τὸ τὰ
προσέχοντα καλῶς οἰκονομεῖσθαι, τοῦτο ἔτι οὐκ
ἔστιν ἐπιδημον, πῶς κἂν ἐπιδημὸς ἡ ἡλικία, ἐπι-
σφαλῶς αὐτοῖς ἐμπιστευθεῖν ἀ τῇ ἐκείνης ἐπιστάσει
οὐ καλῶς διοικηθήσεται; Οὕτω δὲ ἄρα καὶ δυνατόι
ὄντες πράγμασιν ἐπιστατεῖν, κἂν μὴ πρὸς τὸν και-
ρὸν ἐφθασαν τῆς ἐπιστάσεως, οὐ κωλυθήσονται· ἐν
γὰρ τὸ ζητούμενον, τὸ μὴ λυμῆσθαι τοῖς ὑπ-
άρχουσιν, οὐ παραστάντος περιττὸν ἔστι τὸν²² και-
ρὸν ἀναμένειν.

Καὶ μὴ μόνον δὲ βασιλείαν²⁴ τὴν τῶν οἰκείων
πραγμάτων ἐπιτροπὴν καὶ διοίκησιν ἐγχειρίζειν,
ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐν ἑκάστῳ ἔργειν λαχόντας τόπῳ καὶ
κρίνειν τὸ ἀκώλυτον ἔχοντας. Οὕτω γὰρ καὶ ἡ τοῦ
νομοθέτου πρόνοια πάντας ὀνήσει τοὺς χρήζοντας,
καὶ ὁ νόμος μᾶλλον τὸ οἰκεῖον ἐνεργήσει.

A sit, nondum autem satis sapere cœperit, admi-
nistratione dignus judicatus fuerit : ille, quanquam
etiamnum infra eam ætatem sit, prudentia tamen
non destituatur, ut recte res suas administrandas
suscipere non possit, ab administratione arcendus
erit? Quando igitur non minus animo quam
corpore inter sese homines differunt, et alii etiam
ante legitimum tempus rationem bene constitutam
habent, aliis vero etiam id supergressis mens
nondum stabilita est, quod lex hæc ita vellet, ut
defectuosa eadem esset, factum est. Quin et alia
hujus legislationis incommoda sunt. Ac primum
quidem quod difficile, imo vero prorsus impossibile
sit, ut ad omnes legislatoris voluntas pertingat.
Quomodo namque qui longis terræ marisque disti-
nentur intervallis (ut interim alias vitæ difficultates,
ut morbos, insidiarum hostilium vietas, membro-
rumque mutilationes omittam : quæ persæpe diffi-
cultates, ne in ipso quidem domicili loco prodire,
quomodo, inquam, hisce sexcentisque, quæ
mortalium vitam alidunt rebus aliis adolescentes impediti,
rerum suarum administrationem ab unius
imperatoris nutu petent?

Quod ergo (sicut superius diximus) legislationi de-
erat, id adimplentes, jubemus, ut (8-10) qui puberes
imperfectæ ætatis tempus jam superarunt (mares
nempe annum 20, feminæ vero 18) animumque ad
res gerendas idoneum habent, ac prudentiam, quæ
administratio refrenata res non labefaciet, ut illa
nocenter concessa non videatur, collegerunt his
plena rerum suarum auctoritas detur. Accipiunt
itaque hi, iustaque potestate res suas agunt. At
quibus rerum recte gerendarum iudicium adhuc
deest, eo quod sibi ipsis (utpote qui cum guber-
nare debeant, imprudentiæ imperio regantur) dam-
nosi futuri sint, etiamsi id tempus prætergressi
fuerint, non percipient. Si quidem, qui proposi-
tus finis erat, ut bona recte administrarentur, is
necdum præsens sit, qua ratione, quanquam ætas
advenerit, cum periculo ipsis committentur, quæ
ipsius procuracione non recte administrabuntur?
Ad hunc ergo modum qui rebus prudenter præesse
poterunt, tametsi (11) ad administrationis tempus
haud dum pervenerint, non prohibebuntur. Unum
est enim quod requiritur, ne bona labefactentur.
Quod cum adsit, supervacaneum est ætatem ex-
spectare.

D Et non tantum imperator rerum suarum procu-
rationem administrationemque concedet, verum
etiam (12) quibus cujusque loci magistratus obti-
gerit, plenamque jurisdictionem habent. Ita enim
legislatoris providentia omnibus qui indigebunt,
utilis erit, atque lex vim suam magis exseret.

VARIÆ LECTIONES.

²² Codd. et editi τό. ²⁴ Zuich. et Meerm. βασιλέα. Scrimg. βασιλεύειν.

NOTÆ.

(8-10) Vid. C. De his qui veniam ætat. impet.

(11) Idque additur legi 2. C. De his qui veniam
ætal. is.

(12) Idque additur legi 1, 2, 3, 4. Col. De his
qui veniam ætatis.

CONSTITUTIO XXIX.

Ut ancillarum partus apud alium editus, ad ipsius dominum sequatur.

Idem imperator eidem Styliano.

Quemadmodum hunc sermonem, qui nullam prae se fert mendacii perversitatem, verum esse atque rectum scimus, ita etiam veram legem, quae iniquitate perverti non deprehenditur. Atque adeo si qua id non observat, ea lex non est, quamvis ea appellatione digna habita sit. Si enim hoc legis est (13), ut cuique jus suum tribuat, quomodo quae hoc non praestat, lex erit? At cum aliae etiam nomine tenus leges id committere deprehensae sunt, tum vero illa (14) maxime, quae partum ancillae, quae non apud dominum, sed furto aliove modo subducta, apud alium quempiam reperit, postquam facinus innotuit, non cum matre ad suum dominum abire, sed ab hoc quem alieni mancipii dominum fuisse constat, detineri jubei.

Hoc itaque quia non recte se habere visum est, convenienti medela nos dignati, uti suus matrem partus sequatur, jubemus. Non enim quia fur, quae lex domino persolvi debere decernit, obtinet, idcirco etiam ille ancillae suae partu privari, eumque alius lucrari debet. Ad lucrum autem huic satis sit, quod (15) illa ad ministerium pro arbitrio usus est. At dixerit aliquis: Sed si quid in illam, dum possedit, impenderit, oportet et ipsum ex pretio lucrari: ideoque alienum non est partum apud ipsum permanere. Atqui si quispiam ad detinendum fetum hoc rationem praebere putat, quomodo ut ille matrem sequi debeat, a domino persolutum pretium non majorem praebabit? Quin quomodo convenientius non est, si qui perdidit, indeque dolores in corde pertulit, ex accessione delinimentum sentiat, quam si ille eam habeat, qui praeterquam quod nihil amisit (ab illo enim qui furto subductam ancillam ipsi vendidit, pretium recuperare licet), ancillae etiam ministerium lucratus est? *Neutiquam ergo* (quomodo diximus) *detineatur parius*, sed quemadmodum matrem, sic etiam filium prior dominus habeat. Sive enim qui furtum commisit, dives sit, tumque ipsi quod male accepit, ejus pretium reddat, nihil amplius negotii restet: sive mortuus aut vivus adhuc inopia laboret, ut quae lex a furibus exigit, exsolvere nequeat, tum vero quoque qui ancillam amisit, ejus calamitatem filii cum matre receptione deliniri æquius sit.

A

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΚΘ'.

Περὶ τοῦ δεῖν, τακούσης θεραπαίνης μὴ παρὰ τῷ οἰκείῳ δεσπότῃ, ἀλλὰ παρ' ἐτέρῳ, τὸν τόκον ἅμα τῇ τακούσῃ πρὸς τὸν οἰκείον δεσπότην ἀπέρχεσθαι.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῷ τῷ αὐτῷ.

Ὡςπερ ἀληθῆ καὶ ὀρθὸν λόγον ἴσμεν τὸν ψεύδους διαστροφὴν οὐκ ἐμφαίνοντα, οὕτω καὶ ἀληθῆ νόμον, ὅς μὴ ἐλέγχεται τῷ ἀδίκῳ παρατρεπόμενος· ὥς εἰ γὰρ τις τοῦτο οὐ διασώζει, οὐκ ἂν εἴη νόμος, καὶ τῆς τοιαύτης προσηγορίας ἡξίωται. Εἰ γὰρ τοῦτο νόμου τὸ νέμειν ὅπερ ἐκάστῳ ἀρμοδίον, πῶς ὁ μὴ τοῦτο ποιῶν νόμος ἔσται; Περὶ ὧρανται μὲν δὴ καὶ ἕτεροι καλούμενοι νόμοι τοῦτο παθόντες, οὐχ ἥττον δὲ κακείνος¹⁵ ὁ τὴν γονὴν τῆς μὴ παρὰ τῷ οἰκείῳ δεσπότῃ, ἀλλὰ παρ' ἐτέρῳ, ἢ συλήσεως τρόπῳ ἢ ἐτέρῳ τινὶ τὰς ὠδὶνας ἀπολυσασμένης θεραπαίνης, ἐπειδὴν τὸ κακούργημα εἰς γυνῶσιν ἔλθῃ, παρακελεύόμενος μὴ σὺν τῇ μητρὶ πρὸς τὸν οἰκείον δεσπότην ἀπέρχεσθαι, ἀλλὰ παρακατέχεσθαι ὑπὸ τοῦτου, ὃς ἀλλοτρίου κτήματος ὠφθῇ δεσπότης.

B

C

D

Τοῦτο οὖν ἐπεὶ μὴ καλῶς ἔχειν δοκεῖ, τῆς προσήκουσας θεραπαίνας ἀξιοῦντας ἡμεῖς παρακελεύμεθα τῇ τακούσῃ τὸν ἴδιον τόκον ἀκολουθεῖν. Οὐ γὰρ ὅτι ὁ κλέπτῃς ὑπέχει ἃ διορίζει ὁ νόμος, αὐτὸν καταβάλλειν τῷ δεσπότῃ, διὰ τοῦτο ἀποστερησάται μὲν αὐτὸς τὸν τόκον τῆς οἰκείας θεραπαίνης, κερδήσει δὲ τοῦτον ἄλλος· ἀρκεῖ γὰρ τούτῳ πρὸς κέρδος, ὅσα εἰς ὑπηρεσίαν αὐτῇ ἀπεχρήσατο. Ναί¹⁶, φησὶν, ἀλλ' εἰ τιμὴν ὑπὲρ αὐτῆς κατατιθέμενος οὕτως ἐκτήσατο, δεῖ τι καὶ τοῦτον κερδαίνειν ἐκ τοῦ τιμήματος, καὶ διὰ τοῦτο τὴν τεχθὲν οὐκ ἀτοπον παρ' αὐτῷ διαμένειν. Ἄλλ' εἰ τοῦτό τις εὐλογον εἶναι νομίζει εἰς κατάσχεσιν τοῦ κυήματος, πῶς οὐκ εὐλογώτερον εἰς τὸ ἔπεσθαι ἢ τοῦ πρώην δεσπότου τοῦ τιμήματος προλαβοῦσα καταβολή; πῶς δ' οὐκ ἔστιν ἀρμοδιώτερον τὸν ὑποστάντα τὴν ἀπώλειαν καὶ ταῖς ἐκείθεν ἀλγηδόσι βεβλημένον τὴν καρδίαν τῷ κέρδει θεραπεύεσθαι, ἀλλὰ μὴ ἐκείνον τοῦτο ἔχειν, ὃς πρὸς τῷ μηδὲν ἀπολωλέκεναι (ἔξεστι γὰρ αὐτῷ ἀναλαμβάνειν τὸ τίμημα παρ' οὗ κλαπίσα ἢ θεραπαίνα ἀπὸν ἠμπολῆται) καὶ τὰ ὅσα ὑπηρετήσατο κερδήσας ὀρᾶται; Οὐδαμῶς οὖν ἐν κατοχῇ ἔσται, καθὼς ἐφημεν, τὸ τεχθὲν, ἀλλ' ὥςπερ τὴν μητέρα, οὕτω καὶ τὸ τέκνον ὁ πρότερος ἔξει δεσπότης. Ἄν τε γὰρ ὁ τὴν κλοπὴν ἐργασάμενος τῶν εὐπόρων ἢ, ἀποδιδόντος αὐτοῦ¹⁷ ἦν περ κακῶς ἐλαβε τιμὴν, οὐδὲν πλέον πολυπραγμονεῖν ὀφείλει, ἂν τε θανὼν, ἢ ζῶν μὲν, ἀπορῶν δὲ εἰς ἔκτισιν ἃ τοὺς κλέπτοντας ὁ νόμος εἰσπράττεται, καὶ οὕτως δικαιοτέρον τὸν ἀπολωλέκοτα τὴν θεραπαίναν τῇ τοῦ παιδὸς σὺν τῇ μητρὶ ἀναλῆψαι παραμυθῆσθαι τὴν ἀπώλειαν.

VARIE LECTIONES.

¹⁵ Scrimg. δ' ἐκείνος. ¹⁶ Codd. καί. ¹⁷ Scrimg. αὐτῷ.

NOTÆ.

(13) L. 10, ff. De justitia et jure.

(14) L. 10, in fin. l. 33, ff. De usucap. l. 48, § 5, ff. De fur.

(15) Ex hoc loco potest defendi, tutorem pu-

pillæ plenam alimentorum pensionem imputare non posse, si pnpillæ ministerio suum ad compendium usus fuerit.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ Α'.

Α

CONSTITUTIO XXX.

Περὶ γάμου ζῶντος τοῦ προτέρου ἀνδρός.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῷ τῷ αὐτῷ.

Ὅσπερ τῶν πεφωραμένων νόμων μὴ λυσitelῶς ἔχειν τῇ πολιτεῖ ἀναγκαίαν ἐποίησιν τὴν ἐπὶ τῷ ἀμεινον μετασκευῇ ἡ δικαία τῆς πολιτείας πρόνοια, οὕτω καὶ τοὺς ὀρθῶς ἔχοντας τῶν νόμων καὶ μηδὲν τοὺς παιθομένους παραλυποῦντας· τῶν μὴ οὕτως ἔχόντων μὴδ' εἰς τὸ ἀλυπον τοὺς ὑπηκόους περιιστάντων τῆς αὐτῆς ἀν εἴῃ προνοίας ἔργον ἐκλέγεσθαι καὶ προκρίνειν, ἐπειδὴν περὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος δύο ἀλλήλοις μαχόμενοι ὀρίζουσι νόμοι. Πῶς γὰρ ἀν εἴῃ λόγον ἔχον, στρατηγούς μὲν καὶ ἀρχοντας τῶν χειρόνων ἐκλέγεσθαι τοὺς ἀμεινούς, καὶ προκρίνειν τούτους, ὧν ἡ ἀρχὴ πρὸς τὸ συμφέρον διαβῆσι τὸν βίον τῶν ἀρχομένων (καίτοιγε οὐκ αἰετὶ μείλλουσιν ἀρχειν), νόμων δὲ, οἷς μέχρις ἀν ἡ πολιτεία συνίσταται τὸ ἀρχειν δίδεται, μὴ τοὺς βελτίστους ἀξιοῦν εἰσάγειν εἰς τὴν ἀρχήν, ἀλλὰ τοὺς τῆς χειρόνος μοίρας καὶ οὖς καλὸν ἦν μηδὲ τὸ πρῶτον εἰς γνῶσιν ἔλθειν;

Τί δὴ ποτε ταῦθ' ἡμῖν εἰρηται; Ἰουστινιανὸς ἐκεῖνος, οὗ μετὰ τῆς εὐσεβείας καὶ ἡ περὶ τὸ ὑπῆκοον φροντίς ἐσέμνυνε τὸ διάδημα, πρότερον περὶ διαλύσεως γάμων θέσπισμα θέμενος, ὡς εἴπερ γυνὴ ἔτι τοῦ ἀνδρός ἐν ζῶσιν ὄντος· περὶ γάμων αὐτῆς ἐτέρῳ διαλεγομένη ὀφθαίῃ, μηκέτι ἐξείναι αὐτὴν τῷ ἀνδρὶ συνηρμόσθαι ὡς οἰκίον μέλος, ἀλλ' ὡς ἐπιβουλον διαρρήγνυσθαι, ὥστερον αὐτὸς ἑαυτῷ ἀντιλέγων οὐκ ἐπιτρέπει διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν διασπῆν τὸν γάμον. Ἡμεῖς, οὐν μάλλον τὴν προτέραν τοῦ ἀνδρός γνώμην λυσitelοῦσαν ὀρῶντες τῷ βίῳ, ὡς δι' ὧν παρακαλεῖται ἀσφαλιζομένη καὶ προανακόπτουσαν τὰς κατὰ τῶν γάμων ἐπιβουλὰς, ταύτην δὲ ἀρα πολιτεῦσθαι νόμον ἐκφέροντες, ἦν²² ἐπιτηρεῖσθαι²³ φέρουσαν παλινωδίαν ὃ ἀνὴρ ἦσεν εἰς τὸ τῆς πολιτείας ἡμῶν θέατρον χώραν εὐρίσκειν οὐκ ἐπιτρέπομεν. Εἰ τις οὖν ἔτι τοῦ ἀνδρός περιόντος²⁴ πρὸς γάμου· ἐτέρῳ κοινολογουμένη ὀφθαίῃ, οἷα δὴ αὐτὴ ἑαυτὴν μιανῶ φρονήματι ἀπορρήγνυσσιν καὶ τῇ τοῦ γάμου διαλύσει τούτου ἀπορράχῃσεται, ναὶ δὴ καὶ χρηματικαῖς ὑποδληθήσεται ποιναῖς, αἷς ἐνέχονται αἱ διὰ τοὺς ἄλλους τρόπους τῶν ἀνδρῶν διασπώμεναι. Ἡ γὰρ διὰ τῆς γαμικῆς ἀρμονίας εἰς μίαν²⁵ μὲν σάρκα τῷ ἀνδρὶ χρηματίσασα, οὐ στέργουσα δὲ, ἀλλ' ὁμοῦ μὲν ἐν τῷ πρὸς ἑαυτὴν βλάπτειν τὸν συνηρμόσαντα Πλάστην ὀρίζουσα, ὁμοῦ δὲ καὶ τῷ συζύγῳ ἐχθρὸν φρόνημα φέρουσα, πῶς οὐ δικαίως αὐτὴ ἑαυτὴν προαποτεμοῦσα παντελῶς τῆς ἐνώσεως ἀποκοπήσεται; τί γὰρ ἀν ἔτι ὀφθαίῃ ἐχέγγυον τοῦ

De muliere quæ vivo marito alios de matrimonio compellat (16).

Idem imperator eidem Styliano.

Ut cum leges reipublicæ inutiles deprehenduntur, necessario illas justa reipublicæ providentia in melius transformat: ita quoque ejusdem providentiæ munus sit, ut leges recte constitutas nihilque subditos contristantes a male constitutis subditosque contristantibus seligat, hisque illas anteponat: præsertim vero quando eadem de re duæ inter (17) se pugnantes leges statuunt. Quomodo enim ratione fultum sit, si cum duces atque præfecti ex peioribus præstantiores eligantur, et qui in gubernatione ad subditorum utilitatem omnia facturi putantur, præponantur: non item ex legibus, quibus donec respublica consistet, præesse datur, cum contra temporanea ducum præfectura sit, non præstantissimæ, sed peioris notæ, quasque neque a principio innotuisse decuisset, ad gubernacula deducantur?

At quorsum hæc a nobis dicta sunt? Justinianus ille cujus diadema præter religionem, subditorum cura etiam decoravit, cum prius (18) de solutione matrimoniorum sanctionem edidisset, ut si mulier marito etiamnum superstiti de matrimonio cum altero agat, non amplius illam, ut ipsius membrum ipsi jungi liceat, sed ceu insidiatrix ab ipso avellatur: postmodum (19) sibi ipse contradicens, ob hanc causam dirimi non permittit (20) matrimonium. Nos itaque priorem hominis voluntatem, ut quæ his ipsis quæ statuit roboretur, et adversus matrimonia insidias præcidat, humanæ vitæ conducibiliorem esse intelligentes, eam lege lata in republica observari jubemus: quam vero cantata palinodia evulgavit, eam in reipublicæ nostræ theatro locum invenire non permittimus. Si qua igitur marito adhuc vivo, de contrahendo matrimonio cum altero sermonem habuisse deprehendatur, ut quæ se ipsa nefario proposito abruperit, et matrimonii solutione ab illo abstrahatur, et profecto etiam pecuniariis pœnis, quibus quæ aliis modis a maritis avelluntur, obnoxie sunt, subji-ciatur. Quæ enim matrimonii compage in unam (21) carnem cum marito coit, non acquiescit autem, sed simul ad alium respiciendo Creatorem qui illam conjunxit, contumelia afficit, simul in maritum hostili animo est, quomodo non juste hæc cum prius se ipsa a conjunctione prorsus abruperit, abscindetur? Et sane quando mulier

VARIÆ LECTIONES.

²² Codd. ὄν. ²³ Codd. ἐπιτηρεται. ²⁴ Scrimg. παρόντος.

NOTÆ.

(16) Dimittenda ex Nov. 22, c. 6, § 1, neglecta Nov. 117, c. 8, et ita reducitur ad Nov. 22.

(17) Ἀντινομία interdum in jure occurrunt.

(18) Nov. 22, c. 10, § 1.

(19) Nov. 417, c. 8, J.

(20) Saltem non numeratur inter causas repudiorum.

(21) Gen. ii, vers. 24; Matth. xix, vers. 5; Luc. xvi.

protervo proposito oculum (22-23) a membro suo avertens, in alienum respicere gestit: quæ alia signa et testimonia ipsam in maritum hostilia cogitare desideres?

CONSTITUTIO XXXI.

Ut (24) quæ mulier mariti odio abortat, repudiari ab illo possit (25).

Idem imperator eidem Styliano.

Qui hominem e (26) terra creavit, costa ipsius in mulierem transformata, adjutricem (27) illi ex ipsius membris conjunxit, quo videlicet suæ creationis causam illa cognoscens, vel hinc discat, qua lege erga conjugem, benevolentiam atque amorem incontaminatum conservet. Quæ igitur ita animata est, benevolentiamque suam marito custodit, revera illa auxiliatrix est, neque Conditoris promissum fallit: quæ vero diverso animo est, non amplius neque hoc esse cognoscitur, neque, quanquam conjugium in unum illam cum marito cogere animum fuerit, caro ex carne, membrumve ipsius est.

Idcirco cum de muliere, quæ propter inimicitias quas cum marito habet, de industria abortando (28), neque in vitæ lucem setum producendo, seminis ipsius fructum opprimit, duæ leges latæ sint, quarum una (29) repudiare injuria affectum maritum jubeat, altera (30) vero non permittat: nos, legi divortium suadenti assentientes, illi ut multo utiliori auctoritatem attribuimus. Alienum enim mihi a ratione, prorsusque iniquum videtur, ut quæ tam apertum in maritum odium suscepit, ut ipsius semen disperdat (ut interim omittam, quod communis naturæ insidiata sit), ipsi cohabitaret. Nam si qui alicui alii operi damnum inferunt, eos tanquam inimicos aversamus, quomodo eam quæ procreandorum liberorum operi, tum maxime necessario, tum præstantissimo noxam fecit, ipse qui damno affectus est, ut suam apud se habere poterit, nec ut insidiatricem et hostem dimittet? Quod insuper evidentius signum requiras ut mulierem marito inimicam esse cognoscas? Quomodo id inde manifestum non est, quod dum adversus illum hostilia cogitat, in vitam progressu setum privat? Quomodo igitur dictum est: Lex quæ ipsos separat, obtineto, maritusque secedendi a muliere in hoc facinore deprehensa facultatem habeto. Nam si quæ solum extra (31) ædes mansit, aut cum homi-

ἐχθρὰ φρονεῖν τῷ ἀνδρὶ τὴν γυναῖκα, ὅποτε ἀσελγεί φρονήματι τοῦ οἰκέλου μέλους τὸν ὀφθαλμὸν ἀποστρέφουσα ἀλλοτρίῳ ἐναντιεῖν ἐρωτα φέροι;

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΑΑ' 21.

Περὶ τοῦ τὸν ἄνδρα χωρίζεσθαι τῆς αὐτοῦ γυναικός, ὅταν δι' ἀπέχθειαν τὴν πρὸς αὐτὸν ἀμβλώσκουσα φωραθῇ.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῷ τῷ αὐτῷ.

Ὁ πλάσας ἄνθρωπον ἀπὸ γῆς ἐξ οἰκείων μελῶν, βουθὸν αὐτῷ συνάπτει τὴν πλεονάν εἰς γυναῖκα διαπλάσας, ἵνα τὴν ἐαυτῆς ἐπισταμένη τῆς πλάσεως αἰτίαν καὶ ἐντεῦθεν παιδεύηται οἷόν τι νύμφη τὸ πρὸς τὸν ὁμόζυγον εὖνουν, καὶ σώζῃ αὐτῷ τὸ φιλερον ἀνόθευτον. Ἡ μὲν οὖν οὕτω φρονούσα καὶ γνώμην οἰκεῖαν τῷ ἀνδρὶ τηρούσα, βοηθὸς τέ ἐστὶν ἀληθῶς καὶ τὴν τοῦ Πλάσαντος οὐ ψευδομένη ὑπόσχεσιν, ἥ δ' ἐναντίον φρόνημα κτησαμένη οὐκέτι οὔτε τοῦτο γαυρίζεται, οὔτε σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός ἢ μέλος ἐκείνου καθίσταται, κἀν ἡ συνάφεια πρὸς ἐν ἀγαγεῖν ἔσπευσε.

Διὰ τοῦτο περὶ γυναικὸς δύο κειμένων νόμων, ἡ δι' ἀπέχθειαν τὴν πρὸς τὸν ἄνδρα τῷ ἐκείνῳ τῆς σποράς καρπῷ λυμάνεται ἀμβλώσκουσα καὶ πρὸς βίου φῶς οὐκ ἄγουσα τὴν γονὴν ἐκοῦσε, καὶ τοῦ μὲν χωρίζεσθαι τὸν ἀδικούμενον κελεύοντος, τοῦ δὲ οὐκ ἐπιτρέποντος, ἡμεῖς ὡς λυσitteλεστέρω κατὰ πολὺ προστιθέμενοι τῷ χωρίζοντι ἐκείνῳ τὸ κύρος προσνέμομεν. Ἀποτὸν γάρ μοι φαίνεται καὶ παντελῶς ἀδικον, τὴν οὕτω προφανῶς τὴν πρὸς τὸν ἄνδρα δυσμένειαν ἐπανηρημένην δι' ὧν τῷ ἐκείνου λωβᾶται σπέρματι (ἀφίημι γάρ, ὅτι καὶ τῆς κοινῆς ἐπιβουλος φύσεως) συγκατοικίζειν αὐτῷ. Εἰ γὰρ τοὺς εἰς τι ἕτερον ἔργον βλάβην ποιουμένους ὡς ἐχθροὺς ἀποτρεπόμεθα, πῶς ἂν τὴν εἰς τὸ πάντων ἀναγκαῖον καὶ τιμιώτατον τῆς παιδοποιίας ἔργον ἀνυστήν; Ζημίαν φέρουσιν ὡς οἰκεῖαν ἔξει ὁ ζημιούμενος παρ' ἐαυτοῦ, ἀλλ' οὐκ ἀποπέμψεται ὡς ἐπιβουλον καὶ πολέμιον; Τί γὰρ ἂν ἐναργέστερον σημείον ἐπιζητήσῃ ἐτι, ὥστε ἰδεῖν ὅτι δύνους ἡ γυνὴ τῷ ἀνδρὶ; πῶς δ' οὐχὶ φανερόν, ὅτι ἐν τῷ κατ' ἐκείνου φρονεῖν τῆς πρὸς τὸ ζῆν παρόδου ἀποστρεφὲς τὴν γονήν; Ὡς περ οὖν εἴρηται, Ὁ διστῶν αὐτοὺς κρατεῖτω νόμος, καὶ ἄδειαν ὁ γαμέτης ἐχέτω χωρίζεσθαι τῆς ἐπὶ τοιοῦτῳ τολμήματι πεφωραμένης γυναικός. Εἰ γὰρ καὶ μόνον ἔξω μέναισαν τῆς οἰκίας, ἡ συμποσίου μετασχούσαν προσώποις οἷς οὐ νενόμισται,

VARIE LECTIONES.

²¹ Lau-latur ab Harinenop. lib. iv, tit. 12, p. 347. ἄνδρὶ τὴν legendum censuerunt.

²² Codd. ἂν οὐ τὴν. Steph. ἀποτάτην, Spangenberg

NOTÆ.

(22-23) Tertul. lib. De velandis virginibus ait nuptias de animo et affectu fieri, quemadmodum et stuprum. Adde Matth. v, vers. 28.

(24) Exstat apud 4. Har. ii. 42, § 6.

(25) Ut Nov. Justin. 22, c. 46, § 1, fuerat constitutum: omissum vero in Nov. 117, c. 8, in fin.

(26) Genes. ii.

(27) Mulier ex viro et propter virum. Tertul. 5, adversus Marcionem et lib. De veland. virginib.

(28) De abortu vide l. 8, De sicar. l. 39 ff. De poenis.

(29) Nov. 22, c. 46, § 1.

(30) Nov. 117, c. 8, in fin.

(31) D. Nov. 117, c. 8, vers. Si nolente viro foris domum manscrit.

τῆς γαμικῆς συναφείας ὁ νόμος αὐτὴν διιστᾷ (καί-
τοιγε ἐνταῦθα οὐχ οὕτω περιφανὲς ὁράται μαρτύριον
τῆς πρὸς τὸν ἄνδρα δυσμενείας, συνενεχθῆναι ³³ τοῦτο
αὐτῇ τοιοῦτον εἰκὸς καὶ μηδενὸς ἀδικήματος τῷ γά-
μῳ συμβαίνοντος), τίνα λόγον ἔξει, τὴν εἰς τοσοῦτον
μὲν ἐλάσσαν μίσους, οὕτω δὲ ᾄδικον καὶ περὶ τὸν
ἄνδρα καὶ περὶ τὴν φύσιν μὴ διαzeugνῶσιν, εἰ τοῦτο
δοκεῖ τῷ ἄνδρι, ἀλλ' ἐπιτρέπαιν σύνοικον ἔχειν, ἣ ἐφ-
εδρεύει τῇ ἐκείνου ζωῇ;

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΑΒ'.

Περὶ τοῦ ἐπ' αὐτοφώρῳ ἀλόγτος μοιχοῦ ἢ μοι-
χαλίδος.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῷ τῷ αὐτῷ.

Τὸ τῆς μοιχείας ἄγος εἴπερ τι ἄλλο τῶν ἀν-
οσιουργημάτων βαρεῖαν καὶ φοβεράν ἀπαιτεῖ τὴν ποι-
νὴν καὶ, οἶμαι, μὴ ἀνδροφονίας ἐλαττουμένην· ὁ μὲν
γὰρ τῆς μιαιφονίας ἐργάτης ἐνός τινος πολλάκις τῇ
μιαιφονίᾳ χειρὶ ἀνατρέπει τὸν βίον, ὁ δὲ μιὰς τῆς
μοιχείας ἐργάτης πλείστων ὅσων ἀνέτρεψε βίους,
ἀνδρῶν, παίδων, συγγενῶν ἄλλων, μιᾷ πληγῇ πάντας
τῇ τῶν γάμων ἀνατρέπτων διασπαράζει ³⁴. Πλὴν ἀλλ'
ἐπεὶ πάλαι φόνος τιμωμένης ³⁵ τῆς ἀνοσιουργίας ἔδοξε
τοῖς μετὰ ταῦτα φιλανθρωποτέραν ἐκφέρειν ψήφον,
αἰεὶ δὲ πῶς ἡμᾶς ἢ φιλανθρωποτέρα ἐφέλκεται γνώ-
μη, ἣν ἐκαίνοι ὥρισαν ³⁶ τιμωρίαν (φημὶ δὴ τῆς ³⁷
ρίνως ἐκτομῇ ἀμφοτέρους τοὺς ἐναγείς ὑποβάλλε-
σθαι), τοῦτο καὶ ἡμεῖς ὀρίζομεν. Ἀλλὰ τοῦ μὲν ἀν-
οσιουργήματος ἔστω τοῦτο ποινή.

Ἐπεὶ ³⁸ δὲ καὶ τὸν ἄνδρα χρὴ ἀντὶ τῆς τοσαύτης
ἀδικίας μὴ ἀπαραμύθητον ³⁹ ἔχειν, ἐχέτω παραμύ-
θιον ἐκ τοῦ τὴν προῖκα λαμβάνειν τῆς ὀφθείσης ἀδί-
κου περὶ τὰ γαμικά δίκαια γυναικὸς. Αὐτὴν δὲ
μηδαμῶς ἀφίσθαι τῶν γάμων κατορχεῖσθαι, μηδ'
ὥσπερ ἄθλον λαμβάνειν ⁴⁰ ἐν τῇ τῶν ρίνων ἐκτομῇ
ἀδεῶς τὸ λοιπὸν τοῖς ἀκολάστοις συμπλέκεσθαι, ἀλλ'
ἐν μοναστηρίῳ περιορίζεσθαι ὑπὲρ ἧς περαιομένης
τετόλμηκεν, ἐν συντριβῇ τῆς ψυχῆς εὐμενεστέραν
ἐαυτῇ τὴν ἐκεῖθεν καθιστώσα δίκην, καὶ πρὸς ἔρωτα
μὲν τοῦ μονήρους βίου καταστάσης αὐτῆς καὶ τοῦ-
τον ἐπανελομένης, τὴν περιουσίαν ὅση κεχώριστα
τῆς προικὸς τοῦς τέ παῖδας καὶ τὸ μοναστήριον συν-
διανεμασθαι, εἰ δὲ μὴ παῖδας περεῖν, ἀντ' ἐκαίνων
εἰς τὴν διανομὴν ἐσάγεσθαι ⁴¹ τοὺς γονέας, εἰ δὲ καὶ

nibus cum quibus non deceret convivata (32-33) est,
hanc lex a nexu matrimoniali separa: (cum tamen
hic in maritum odii nullum tam evidens testimo-
nium sit, et accidisse id illi citra matrimonii inju-
riam videri etiam possit), cujus rationis erit, eam
quæ tantum tamque in maritum et naturam inju-
rium odium conceperit, non disjungere, si ita ma-
rito videatur, et jubere ipsum uxorem habere, quæ
ipsius vitæ insidietur?

CONSTITUTIO XXXII (34).

De adulteris manifesto (35) deprehensis (36).

Idem imperator eidem Styliano.

Adulterii scelus si quod aliud gravem horren-
damque pœnam exigit, et (ut puto) homicidii
pœna non minorem. Homicida enim persæpe
unius tantum sanguinaria manu vitam evertit :
æcelestus vero adulterii perpetrator quam pluri-
mos fere de medio tollit, maritum, liberos, co-
gnatos, aliosque, dum uno vulnere dilacerato
matrimonio omnes prosternit. Verumtamen quis,
cum olim id facinus morte (37-39) puniretur, visum
est posterioribus mitiorem proferre sententiam, ac
vero semper nos fere ad benigniora trahimur, quam
illi constituerunt pœnam, ut nempe nasus (40)
detestandis illis ambobus abscindatur, hanc et nos
statuimus. Atque hæc quidem nefarii istius sceleris
esto pœna.

Ac quoniam maritum pro tanta injuria citra con-
solationem relinquere non oportet, in matrimonii jus
injuriam mulieris (41) dotem percipiendo se conso-
lator. Insuper mulieri ad alteras nuptias prosultare,
neque, quasi in nasi abscissione præmium acceperit,
libere in posterum se cum libidinoso commiscere,
nequaquam permittitur : sed ob scelus commissum,
in monasterium (ubi in contritione animæ leviores
sibi pœnam faciat) velut in exsilium detruditor. Et,
si monasticæ vitæ desiderio correpta, illam susce-
perit, quæcunque ipsius bona a dote separata sunt,
ea liberi et monasterium inter se distribuunt : si
liberi nulli supersint, pro illis parentes, et si ne-
que hi sunt, alii cognati ad divisionem adducuntur.

Quod si in profano habitu e vita excedat, cum

VARIÆ LECTIONES.

³³ Steph. ἐπεὶ συνεν. vel συνεν. γάρ, Agyl. καὶ συνεν. ³⁴ Ecl. διαπράξει. ³⁵ Cod. unus τιμωρουμένης.
³⁶ Ecl. ὥρισαντο. ³⁷ Ecl. φημὶ δὲ τῇ. ³⁸ Scring. ἐπιβδῇ. ³⁹ Ecl. ἀπαραμύθητως. ⁴⁰ Agyl. vult λαμβάνουσαν.
Sed ἄθλον λαμβάνειν τὸ συμπλέκεσθαι recte habet : τὸ enim non ad λοιπὸν sed ad verbum συμπλ. per-
tinet. ⁴¹ Ecl. εἰς τὴν νομὴν εἰσάγεσθαι.

NOTÆ.

(32-33) Nov. 22, c. 15, § 2, Nov. 117, c. 8, § 4, c.
Ibi si cum viris extraneis nolente marito convi-
vatur.

(34) Decima nona dicitur ab Harm. 6. tit. 2.

(35) Ἐπ' αὐτοφώρῳ dixi ad l. 23, ff. de adult. in
flagranti delicto deprehensis. Gal. trouvez sur le
fait.

(36) Et eorum nova pœna : quippe nasus præ-
cidi adulteris jubetur hæc constitutione, quod vete-
ribus legibus non erat.

(37-39) Adulterium olim morte puniebatur, vid.
l. 30, in fin. ff. ad l. Jul. de adult.

(41) Harmenopolus d. loco. Sic manus furibus
præcidentur in Longobard. l. De latronib. l. Si quis
latro de furtis in Longobard. et in patriam conspiran-
tibus l. De conspiratoribus, De aggressionib. in via
factis in leg. Longob. Nov. 134, cap. 13, vers. Si
vero criminis qualitas, ubi de pedis, manus, aurium
et narium amputatione dixi, et exæcatione.

(41) Vid. Nov. 134, c. 10; et Nov. 117, c. 8.

testamenti factionem habeat, prout illa constituerit, quæ bona extra dotem habuit, dispensabuntur.

CONSTITUTIO XXXIII.

Ne (42) captivorum uxoris aliis nubere liceat (43).

Idem imperator eidem Styliano.

Si qui olim leges tractarunt, eo fuisse animo, ut prorsus sua, quanquam in illis correctione nonnulla indigerent, corrigi tamen nolent, suspicissem, fortasse nunquam hoc consilium suscepissem, uti leges, quæ sese recte non haberent, corrigere tentarem, et tametsi arcta reipublicæ cura, quo videlicet recte illa administraretur, necessario correctionem injunxisset, ut ne tamen primos legislatores contristare videremur, qui nos in hoc impetus ferret, inhibuissemus. At quoniam illis quoque ipsis, si etiamnum in vivis essent, non modo illorum institutum, qui corrigere conantur, non displiciturum, sed eosdem etiam qui ita faciendum censerent, his gratias acturus arbitror, (non enim gloriæ causa, sed quod reipublicæ commoda curæ haberent leges edidere), age quæ reipublicæ conducant, neque illis ipsis veteribus legislatoribus displiceant, facientes, exactiore consideratione, ceu medicamento quodam Pæonio (44), legum morbos propitio Deo curemus. Supra cætera etiam ubi de captivis sanxerunt, hoc caput, in quo de matrimonii dissolutione statuerunt, valde rationi esse dissentaneum videtur. Sic autem et in hæc verba aiunt (46), sive marito captivitatis infortunium accidat, manente uxore in civitate, sive cum uxor in jus captivitatis pervenit, maritus in civitate permaneat, exquisita quidem et subtilis ratio distrahit matrimonium. Semel enim servitute alteri superveniente, conditionis inæqualitas æqualitatem, quæ in nuptiis spectatur, permanere non patitur. Nos tamen humanius talia contemplantes, donec certum est superesse maritum vel uxorem, pro non solutis matrimonia haberi sinimus: neque ad alias migrabunt nuptias vel mariti vel uxores nisi petulantur id egisse videri velint, et in pœnas incidere, ille quidem exactionis donationis ante nuptias, hæc vero dotis. Hi ergo istiusmodi de captivorum matrimonio pronuntiarunt sententiam. Nobis autem neque causa, quam exquisita (ut ipsi loquuntur) subtilisque ratio suppeditat, rationi esse consentanea, neque humanitas, quæ dirimendi matrimonii facultatem præbet, dum ipsos damno subjicit, sincera videtur. Si enim (quemadmodum

τούτων ἔρημος εἴη, τοὺς ἄλλους τῶν συγγενῶν· ἐν λαϊκῷ δὲ ἡ τῷ σχήματι ἀφανισθείσης τοῦ βίου, πάντως κυρίας οὐσης διατίθεσθαι⁴², κατὰ τὴν ἐκείνης διάταξιν τὰ προσόντα οἰκονομηθήσεται.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΔΓ' ⁴³.

Περὶ τοῦ μὴ ἐξείναι τὰς τῶν αἰχμαλώτων γαμστὰς ἐτέρους συνάπτεσθαι.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῷ τῷ αὐτῷ.

Εἰ μὲν τοὺς πάλαι περὶ νόμων διαλαβόντας τοῦτο φρονεῖν ὑπελάμβανον, μηδαμῶς βούλεσθαι τὰ οἰκεία ἐπανορθοῦσθαι, ἅν τι ἐν αὐτοῖς τοιοῦτον ὅσον προσδεῖσθαι διορθώσεως, ἴσως οὐκ ἂν ἐπὶ ταύτῃ ἦλθον τὴν γνώμην, φημί δὴ τοῦ πειρᾶσθαι τοὺς μὴ τῶν νόμων ὑγιῶς ἔχοντας ἐπανορθοῦν· εἰ γὰρ καὶ οὕτως ἡ περὶ τὸ ὑπήκοον ἀναγκαιὰ φροντίς, τοῦτο πῶς⁴⁴ ἂν εὖ πολιτεύοιτο, ἀναγκαίως· ἐπέτρεπε τὴν διορθωσιν, ἀλλ' ὅν ἵνα μὴ δόξωμεν τοὺς ἐξ ἀρχῆς νομοθέτας λυπεῖν, καὶ ἡ ἐπέχωμεν τὴν ἐπὶ τοῦτω ὁρμήν. Ἐπεὶ δὲ καὶ αὐτοῖς ἐκείνοις, εἴπερ εἴ τι ἐν ἀνθρώποις ἐστρέφοντο, οὐκ ἂν οἶμαι τὴν προαίρεσιν ἀπαρέσχειν τῶν διορθοῦν ἐπιχειρούντων, ἀλλὰ καὶ χάριν ὁμολογῆσαι τοῖς οὕτω διγνωκῶσιν (οὐ γὰρ φιλοτιμίας ἕνεκεν, τὸ δὲ συμφέρον τῇ πολιτείᾳ προνοοῦμενοι τὴν τῶν νόμων ἐκθεσιν ἐποιήσαντο), φέρε δὴ καὶ τῇ πολιτείᾳ συμφέροντα καὶ αὐτοῖς ἐκείνοις τοῖς πάλαι νομοθέταις οὐκ ἀπὸ γνώμης ποιοῦντες, καθάπερ τινὶ Παιωνίῳ φαρμάκῳ τῇ ἀκριθεστέρῃ διασκέψει τὴν τῶν νόμων ἀρρώστιαν ἐν⁴⁵ θεῷ ἐξιώμεθα. Ἐπὶ τοῖς ἄλλοις, οἷς περὶ τῶν αἰχμαλώτων νενομοθετήκασι, κάκεινο τὸ μέρος, ἐν ᾧ περὶ τῆς γάμων διαλύσεως ὥρίσαντο, πᾶν δοκεῖ ἀτόπως ἔχειν. Φασὶ δὲ οὕτως ἐπ' αὐτοῖς ῥήμασι⁴⁶· Ἔτε ἀνδρὶ συμβαίη τὸ τῆς αἰχμαλωσίας ἀτύχημα, τῆς γυναικὸς ἐν τῇ πολιτείᾳ μενούσης, εἴτε αὐτὸς γυνὴ μὲν εἰς αἰχμαλωσίαν ἀπίοι, μένοι δὲ ὁ ἀνὴρ ἐν τῇ πολιτείᾳ, ὁ μὲν ἀκριθὲς καὶ λεπτὸς λόγος διαλύει τὸν γάμον· δουλείας γὰρ ἄπαξ ἐπιγενομένης θατέρῳ, ἡ τῆς τύχης ἀνισότης τὴν ἐκ τῶν γάμων ἰσότητά⁴⁷ μένειν οὐ συγχωρεῖ. Πλὴν ἀλλὰ φιλανθρωπότερον τὰ τοιαῦτα θεωροῦντες, ἕως μὲν ἐστὶ φανερόν ἡ τὸν ἀνδρα περιεῖναι ἢ τὴν γαμετὴν, μένειν ἅλута τὰ συνοικίσια συγχωροῦμεν, καὶ οὐκ ἐλεύσονται πρὸς δευτέρους γάμους οὐτὲ γυναικὲς οὐτὲ ἀνδρες, εἰ μὴ βούλονται δοκεῖν κατὰ προπέτειαν τοῦτο πράξαι, καὶ ὑποπασεῖν ταῖς ποιναῖς, ὁ μὲν τῆς πρὸ γάμου δωρεᾶς τῇ ἐκτίσει, ἡ δὲ τῆς προικὸς. Οἱ μὲν οὖν προφθάσαντες τοιαύτην περὶ τοῦ γάμου τῶν αἰχμαλώτων ἐξέφηναν γνώμην. Ἡμῖν δὲ οὐθ' ἡ αἰτία εὐλογος, ἣν ὁ ἀκριθὲς, ὡς αὐτοὶ φασι, καὶ λεπτὸς λόγος δίδωσιν, οὐτὲ ἡ φιλανθρωπία ἐστὶ καθαρά, ἡ ἄδειαν λελύσθαι παρεχομένη τὸν γάμον ἐν τῷ ὑποβαλεῖν αὐτοὺς τῇ ζημίᾳ. Εἰ γὰρ, ὥσπερ

VARIÆ LECTIONES.

- ⁴² Ecl. addit τυχόν. Non male. ⁴³ Ecl. πάντως κυρ. οὐσ. διατίθεσθαι. ⁴⁴ Sic Ecl. Codd. καὶ κατὰ. ⁴⁵ Ecl. Nov. 20 et laudatur apud Harmenop. lib. iv, tit. 12, p. 346. ⁴⁶ Stephanus τοῦ ὅπως, Osenbrüggen τοῦτο ὅπως. ⁴⁷ Zuich. et Meerm. xάv. ⁴⁸ Steph. περὶ τῶν legi vult. ⁴⁹ Rectius forte ὅν θεῷ. ⁵⁰ Justiniani Nov. 22 c. 7. ⁵¹ Ita Steph. Codd. τὴν ἐκ τοῦ γάμου ἀνισότητά.

NOTÆ.

- (42) Exstat. 4. Harmenop. 12, §. 4.
(43) Etiam post quinquennium, et ita abrogatur Novell. 32, c. 7, vers. Si vero incertum. Nov. 117, c. 12.
(44) Fuit Pæon medicus deorum. Suidas im Παιώνος.
(45) Nov. 22, c. 7, in princ.

λέγουσι, τῆς τύχης ἡ ἀνισότης οὐ συγχωρεῖ μένειν ἁπλῶς τὸν γάμον, πῶς εἰ πρὸς ἐλευθερίαν ἐπανακληθεῖ ὁ αἰχμάλωτος, μετὰ τὴν τοῦ γάμου διάλυσιν πρὸς τὸ ἴσον ἐπανελθούσης τῆς τύχης καὶ ἀμφοτέρων ἐλευθερίως βιούντων, οὐκ εἰς τὸ ἴσον ὁ γάμος πάλιν ἐπανελεύσεται; Ποῦ δὲ τὸ φιλόφρονον καθαρὸν, ζῆμιον μὲν τῇ τῶν οἰκειοτάτων μελῶν ἀφαίρεσει, πειρᾶσθαι δὲ τὴν ζῆμιαν παραμυθεῖσθαι ἀντισταγωγῇ τῶν ἄλλων κτημάτων; Πῶς δὲ μέχρι καὶ τῶν φαυλοτάτων αὐτῆς περιουσίας τῶν αἰχμαλώτων λογίζεται; ⁵⁵ φυλαττομένων αὐτοῖς τῶν δικαίων, οὐχὶ πάνδεινον ⁵⁶ τῷ μείζονι. μέρει (φημι δὴ τῇ τοῦ οἰκείου μέλους συντηρήσει) κινδυνεύειν αὐτοὺς μὴ ⁵⁷ ὁμοίως ἀξιοῦσθαι τῶν δικαίων, ἀλλ' εἶναι ἀνεπίσχετον τὴν ζῆμιαν, εἰ τοῦτο ἐπὶ γνώμην ἦκοι θατέρῳ μέρει ἀλογῆσαι τοῦ οἰκείου μέλους; Τί οὖν φημι ἐγώ; Ἐάνπερ τοῦ ἐνδὸς μέρους ἐν αἰχμαλωσίᾳ ὄντος, τὸ ἀπειρατον διαμεμνηκὸς τῆς αἰχμαλωσίας ἐτέρου πρὸς συνάφειαν ἴδοι, ἐπανάλθοι δὲ τῆς αἰχμαλωσίας τὸ ἐν ταύτῃ κατεσχημένον, ἀδειαν εἶναι αὐτῷ ⁵⁸ τὸ οἰκεῖον, εἰ βούλοιο, ἐπαναλαμβάνειν μέλος, καὶ μηδαμῶς διότι ἐτέρῳ συνήφθη τοὺς ἐξ ἀρχῆς καινοτομῆσθαι γάμους. Εἰ γὰρ ἡ γενομένη πρὸς ἕτερον ὑστερον συνάφεια δόξει τισὶν ἀδιάλυτος ἂν διαμῆναι, πῶς οὐ δικαιοτέρον ἢ ἀρχῇθεν τῶν γάμων συνάφεια πρὸς τὴν οἰκίαν καταστάσιν ἐπανελεύσεται; καὶ εἰ, διότι ἀλλοτρίῳ μέρει συνήπται, οὐκ ἐπιτρέπει τις διασπᾶν, πῶς οὐκ εὐλογον, διότι τοῦ οἰκείου ἀπερρήγῃ μέρους; ⁵⁹ τοῦτο πρὸς τὴν ἰδίαν οἰκειότητα συναρμόζειν; Καὶ ⁶⁰ φησιν, Ἄλλὰ κέρδος γίνεται τῶν αἰχμαλώτων ἐκ τῆς κατὰ προπέτειαν τῶν δευτέρων γάμων ὁμιλίας ἢ ἀντισταγωγῇ τῆς ἐκτίσεως. Ἄλλ' οὗτος ὁ λόγος ἀμεινον ⁶¹ ἦν μὴ ὅτι γε χειλέων προελθεῖν, ἀλλὰ μὴδ' ἐπὶ διάνοιαν τῶν ταῦτα πεφρονηκότων ἀναβεθεκέναι. Πῶς γὰρ οὐκ ἐσχάτως εἰς φρένα δυστυχῆς καὶ ἀπορος, ὃς τοῦ οἰκείου μέλους ἀλλὰτταται χρήματα;

Θεοπίκομεν ⁶² οὖν, μηδαμῶς ἐτι πρὸς συνάφειαν ἐτέρου τὸν ἀπειρατον μεμνηκὸς τῆς αἰχμαλωσίας ἔρχεσθαι, ἀλλ' ὅσοις ἂν δῆποτε χρόνοις ἐν αἰχμαλωσίᾳ ἦ ⁶³ τὸ ἐκεῖ ταλαιπωρούμενον, περιμένειν τὸ ἕτερον, καὶ μῆτε ἐγγραφὸς δῆλως μῆτε ἄγραφος ἐκείθεν καταλαμβάνη. Εἰ δὲ παρὰ τόνδε τὸν νόμον βουλευθεῖεν τινες τῇ πρὸς δευτέρους γάμους ὁμιλίᾳ τῶν προτέρων διαρρήγνυσθαι καὶ οὐχὶ κατὰ τὴν παρατήρησιν τὴν ἐν τῇ ριζῇ νεαρᾷ ⁶⁴ περὶ τῶν γυναικῶν τῶν ἐν ἐξπεδίτοις ὄντων κειμένην, ἴσως αὖν ὡς ταῖς ποιναῖς ὑποκείσονται ταῖς ἐν τῇ εἰρημένῃ διατάξει τεταγμέναις, δηλονότι ἀδείας οὐσης, ὡς ἔφαμεν, εἰ ἀναρρυσθεῖ τῆς αἰχμαλωσίας τὸ ἐκεῖ

aiunt) durare matrimonium fortunæ non (46) permittit inæqualitas, quomodo si ad libertatem revocetur captivus, cum post matrimonii dissolutionem ad æquabilitatem fortuna redeat, amboque in libertate vivant, ad æqualitatem matrimonium non redibit? Quæ vero illa sincera humanitas, quæ amicissimorum membrorum subtractione damnum inferre, aliorumque substitutione id quasi sarcire conatur? Quomodo item, et si usque ad vilissima quæque captivorum substantia jure statuque ipsorum integro taxetur, illos non ita præstantiore parte (sui nempe membri conservatione) atque rerum suarum jure periclitari velle, immensumque damnum fore, si altera pars membrum suum negligere in animum inducat, non perquam est manifestum? ^B Quid igitur ego? Si cum altera pars in captivitate sit, altera quæ a captivitate libera mansit, ad alterius conjugium respexerit, postliminio vero revertatur quæ in captivitate detenta fuit: ut illi (47) si velit, suum membrum recipiendi facultas sit, ac nequaquam quod alteri conjunctum fuerit, prius matrimonium innovetur. Si enim conjugium cum altero postmodum initum videbitur aliquibus dissolvi non oportere, quomodo non æquius fuerit, si primus matrimonii nexus in suum statum revertatur? Et si eo quod alienæ parti conjunctum sit, id quispiam avelli non permittat: quomodo quod a sua parte abruptum sit, id in suum locum restitui, rationi non fuerit consentaneum? At dixerit aliquis: Sed in lucrum captivis cedit quod propter alterum temeritate contractum matrimonium, per compensationem pœnæ nomine introductum est. Verum hunc sermonem non dico non labris exprimi, sed ne in mentem quidem auctoribus ejus venire melius fuerit. Nam quomodo ille, qui membrum suum pecuniis commutat, non extrema mentis infelicitate et penuria laborat?

Sancimus itaque, ut nequaquam amplius quæ pars a servitute intacta mansit, ad alterius conjugium procedat: sed quotcumque annis altera in servitutis miseria detinebitur, tametsi (48) inde nullam neque de scripto, neque citra scriptum significationem accipiat, illam exspectet. Et quod si præter hanc legem alterius matrimonii commercio a priori abrupti aliqui velint, idque non secundum observationem in Novella centesima decima septima de uxoris eorum, qui in expeditione sunt relata, fiat: sciunto illi, quod positus in dicta constitutione pœnis subjacebunt. Insuper etiam (quemadmodum diximus) ut si qui servitutis ærum-

VARIE LECTIONES.

⁵⁵ Locus corruptus. Stephanus, quocum Agylæus facit: πῶς δὲ εἰ μέχρι καὶ τῶν φαυλ. αὐτῆς ἡ περιουσία. Rectius forte: πῶς δ' εἰ μέχρι καὶ τῶν φαυλοτάτων αὐτῶν περιουσία, κτλ. ⁵⁶ Agyl. πάνδηλον. Minus recte. ⁵⁷ Forte præmittendum καὶ. ⁵⁸ Scrimg. αὐτῇ. ⁵⁹ Legerim, μέλους. ⁶⁰ Steph. val. ⁶¹ Steph. corr. ἀμείνων. ⁶² Ecl. incip. ⁶³ Ita Ecl. Codd. ἦν. ⁶⁴ Justiniani Nov. 117, c. 11.

NOTÆ.

(46) L. 45, ff. De ritu; l. 1, ff. De divor.; l. 19, l. 56, ff. Solutio, l. 42, § 4, ff. De captivis.

(47) Novell. : 17, cap. 11.

(48) Quod exigebatur d. c. 11.

nas sustinet, liberetur, suum si velit membrum A ταιλαιπωρούμενον, το οικείον, εἰ βούλωντε, ἐξαναλαμ-
rectipiat, licebit.

CONSTITUTIO XXXIV.

De tutore qui pupillam suam (49) ultiat.

Idem imperator eidem Styliano.

Nefaria res est, si illi, de quibus ea expectatio fuerat quasi prohi futuri essent, cum ab illis qui talem de ipsis opinionem conceperant, jam aliqua fide digni habiti sint, pro bonis atque fidis inimicos et infidos se exhibeant. In illis autem quibus pupillorum obvenit cura, si cum pupillis salutariter prospicere debeant, ipsorum eversores existant, tanto id scelus gravius (51) est, quanto illorum fides ab iis, qui id ipsis injunxerunt, major judicata est. Constat enim, quod parens persuasum habens, quos pupillaris ætatis relinquit liberos, ab eo cui cura committenda est, paternum patrocinium sensuros, eam cui ita fudit, demandat. Recte igitur superiores fecere, qui pro patre conservatoreque pupillæ deprehensum vitiatorem punierunt. Deportationi (52) enim hunc subiciunt, ac bonorum privatione mul-
tant. Verum in decora specie decorum non ser-
varunt, neque ullam injuria affectæ graviæque passæ puellæ, ut illius infortunio succurrerent, suscepisse curam videntur, dum vitiatoris bona in fscum statuunt esse inferenda, non animadvertentes hinc fieri, ut ulcisci quidem injuriam velle, sed in proposito non persistere existimentur. Ubi enim injuriæ ultio, quando injuria affecto damnum injuria datum non resarcitur, neque qua tenetur calamitatem legis auxilio effugit? Quale autem calamitatis puellæ est effugium, quando non modo infortunii compensationem non invenit, sed lucrum (53) etiam progressu ætatis ex suo dedecore atque infamia paratum esse videt?

Ut igitur hoc lege, tanquam (54) probum ali-
quod reprehensione affricatum purgemus, ut vitiatoris bona in fscum deferantur, abrogamus: jubemus autem, ut eo concedant, quo ipsorum dominus injuriam et infortunium projecit.

CONSTITUTIO XXXV.

De raptoris virginis, eorumque qui in rapta adfuerunt, pœna (55).

Idem imperator eidem Styliano.

Neque quod ecclesiasticæ legi rebellemus, neque

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΑΔ' 66.
Περὶ ἐπιτρόπου φθελιπροτος τὴν ἐπιτροπευομένην παῖδα 67.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῷ τῷ αὐτῷ.

Δεινὸν μὲν τοὺς ὅσοι χρηστοὶ προσδοκηθέντες-
ἔσεσθαι ὑπὸ τῶν προσδοκησάντων πίστει ἡξιω-
μένοι τινὲς, ἀντὶ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ πιστοῦς ὀφθῆναι.
ἔχθρους ἀποφανθῆναι καὶ ἀπίστους. Τοσούτον δὲ
ὑπέρδεινον τὸ κακὸν ἐπὶ τῶν λαχόντων ὀφθανικῶν
παίδων ἐπιτροπὴν, εἴτα 66 ἀντὶ τοῦ σωτήριον πρό-
νοιαν τῶν ἐπιτροπευομένων σχεῖν αὐτοὺς ὀφθῆναι
τούτων λυμαντικοῦς, ὅσῳ 66 καὶ μείζονος ἡξιώθησαν
πίστεως παρὰ τῶν εἰς τοῦτο καταστησάντων αὐτούς.
B Δῆλον γάρ, ὡς πεπεισμένος ὁ γονεὺς οὐς καταλείπει
παῖδας ὀφθανικοῦς πατρικῆς ἀπολαύσειν προστασίας
παρὰ τοῦ τὴν ἐπιτροπὴν ἐγχειριζομένου, δίδωσι
ταύτην αὐτῷ. Καλῶς οὖν οἱ πρὸ ἡμῶν τιμω-
ρούμενοι τὴν ἀντὶ πατρὸς, ἀντὶ σωτήρος παιδὸς
ὀφθανικῆς δεδωγμένον φθορὰ (ἐξορία γὰρ τοῦτον
ὁποδάλλουσι, καὶ τῶν προσόντων ζημιούσι τῇ ἀφαι-
ρέσει), οὐκ ἐφύλαξαν 66 ἐπὶ καλοῦ σχήματος τὸ κα-
λὸν, οὐδ' ἦντινα περὶ τοῦ ὀδρισμένου καὶ δεινὰ
παθόντος γυναικοῦ ὑπὲρ τοῦ βοηθεῖν 67 τῇ ταύτης δυσ-
τυχίᾳ λαμβάνοντες ὀρῶνται πρόνοιαν, ἐν τῷ διορί-
ζεσθαι τὴν τοῦ φθορέως ὑπαρξίν πρὸς τὸ δημόσιον
ἀγεσθαι, οὐ συνιδόντες 68, ὡς ἐκ τούτου γίνεται αὐτοῖς
νομίζειν ἀδικίαν ἀμύνασθαι, μὴ μέντοι σώζειν τὸ
βούλημα. Ποῦ γὰρ ἀδικίας ἀμύνα, μὴ τοῦ ἀδικη-
C θέντος ἀπολαμβάνοντος τὸ ἀδικημα μὴδὲ τὴν κατασχού-
σαν αὐτὸν συμφορὰν διὰ τῆς τοῦ νόμου ἐπικουρίας ἀπο-
φυγόντος; Ποῖα δ' ἀποφυγὴ τῷ γυναικὶ τῆς συμφορᾶς,
ὅτε οὐ μόνον οὐ 69 παραμύθιον εὐρίσκει τῆς δυστυχίας,
ἀλλὰ καὶ ποριζόμενον ἐτέρῳ 70 κέρδος ὁρᾷ ἐκ τῆς
ἰδίας ὕδρεως καὶ 71 αἰσχύνης;

Ἵνα οὖν ὥσπερ κηλὶδα μῶμόν 72 τινὰ τῷ νόμῳ
προστριβομένην καθάρωμεν, τὸ προσφέρεσθαι τῷ
δημοσίῳ τὴν ὑπαρξίν τοῦ φθορέως ἀποθεσιζόμεν,
κελεύομεν δὲ ἐκεῖ ταύτην ἀπείναι, οὐ τὴν ἀδικίαν
καὶ τὸ δυστύχημα ὁ τῆς ὑπάρξεως κύριος κατεδά-
λετο.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΑΕ' 73.

Περὶ ἀρπαγῆς καὶ βίας γυναικός.

D Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῷ τῷ αὐτῷ.

Οὔτε πρὸς τὸν ἐκκλησιαστικὸν ἀπαυθαδιαζόμενος

VARIE LECTIONES.

66 Ecl. Nov. 21. 67 Ecl. φθελιπροτος. 68 Scrimg. omittit εἴτα. 69 Ecl. ὅσον. 70 Scrimg. ἐφύλ. δέ. 71 Codd. μὴ βοηθεῖν. 72 Ecl. συνειδότες. 73 Negatio supplenda erat. 74 Codd. ὕστερον ἔτεσιν. Ecl. ἔτερον. 75 καὶ deest in Codd., habetur in Ecloga. 76 Ita Ecl. Codd. μῶμῳ τινά. Forte μωμητήν. 77 Ecl. Nov. 22 et citatur apud Bals. ad Photii Nomocanonem, tit. ix, c. 29.

NOTÆ.

(49) Id est, cujus tutelam vel curam gerit, vel gessit. Et ita communiter intelligi tradit.

(50) Clarus 5, sent. § Fornicatio, vers. Cum pupillus.

(51) Ejusque bonis pupillæ vim passæ addicend's, non fisco, ut olim leg. an. C. Si quis eam cuius tutor fuerit, corruperit. Duci proditori comparatur

violator pupillæ tutor. Quintilianus declamat. 284. (52) D. l. un.

(53) Ποριζόμενον ἕτερον ἕτερον κέρδος ὁρᾷ Scrimg ποριζόμενον ἕτερον κέρδος. Cujac. 17, observ. 32.

(54) Ὡς περ κηλὶδα μῶμῳ. Scrimger. ὥσπερ κη-
λὶδα μῶμῳ. Cujac. d. l.

(55) Mutatur lex unica C. De raptu virgin. adde

νόμον, ὅτε τὸν τῆς πολιτείας ἀπλῶς συγκροτοῦντες ἂν τὴν περὶ τοῦ κορικοῦ ἄρπαγος γνώμην ἐκφέρομεν, ἀλλ' ὅσον ὁδὸν τινα τοῦ βίου τοῖς πράγμασι τὴν συμ- φέρουσιν κατανοήσαντες, ἐπειπερ εἰδομεν τῇ τοῦ ἱεροῦ συμπαθείᾳ νόμου ὥσπερ ἀναιδεύομενον τὸ κακὸν, τῇ δὲ τοῦ πολιτικοῦ νόμου αὐστηρίᾳ κατα- στελλόμενον, διὰ τοῦτο τῆς μάλλον ἐπαμυνούσης τῇ καταστάσει τῶν πραγμάτων ἐγενόμεθα προνοίας. Βούλεται μὲν γὰρ ὁ πολιτικὸς νόμος οὐ μόνον τὸν δι' ἄρπαγῆς καὶ βίας φθορέα γεγονότα κόρης θανάτῳ ὑπαγορευθῆναι ⁷⁴, ἔτι δὲ καὶ πρὸς τῇ τοῦ θανάτου δίκῃ καὶ τὴν ὑπαρξίν ἀφαιρεῖσθαι, ὅταν εὐγενεῖς ὦσιν αἱ φθειρόμεναι, ἀλλὰ κακείνους, οἱ συναντιλή- πορες ὠφθησαν τοῦ ἀνοσιουργήματος, τὴν αὐτὴν ὑφίστασθαι ποινὴν καὶ ζημίαν, καὶ τοῦτο γίνεσθαι ⁷⁵ οὕτως, καὶ ἑαυτὴν ἐκοῦσα ἡ γυνὴ τῷ ἄρπαγι ἐν- εχείρισεν. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸν ταύτης πατέρα ἐν συνειδήσει καταστάντα τῆς πράξεως ὑπερβολῇ κολά- ζει· καὶ οὐ τοσοῦτον μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰ μὴ παρὰ τὸν καιρὸν, καθ' ὃν ἡ ἄρπαγὴ τετέλεμται, συνειδῶς ⁷⁶ ἐλέγχεται, ἔμως δὲ ὀλιγωρίᾳ διδοὺς τὴν τοῦ θυγα- τρίου διαφθοράν καὶ ἀφίεις τῆς δίκης τὸν ἔνοχον, ἡ τὸν τοιοῦτον γάμον ἀποδεχόμενος, ποινὴν ὑπέχει τῆς πάλαι.

Ὁ δ' ἀείμνηστος ἡμῶν πατὴρ οὐκ εἰς μόνην τὴν ἄρπαγὴν τοῦ γυναικοῦ ἀποσκοπῆσας, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ ἄλλα παρακολούθηματα, πρὸς ἕκαστα τὴν ψῆφον ἀναρμόζειται, καὶ θεοπίζει, μετὰ μὲν ὀπλων ἦτοι ξιφῶν ἢ ἄλλων τινῶν ἀνευ ξίφους ἀναιρετικῶν τῆς ἄρπαγῆς γεγεννημένης, ξίφει τιμωρεῖσθαι τὸν βια- σάμενον, ὡς δι' ὧν μεθ' ὀπλων ἐπὶ τὴν πρᾶξιν ἐχώρησεν, οὐκ ὄντος αὐτοῦ καὶ μισαιφονίας ἀθώου· τοὺς δὲ συνεπειλημμένους ἢ συνειδόμενους ⁷⁷ ἢ συνεισ- ἀγοντας ⁷⁸ σπουδὴν ῥινὸς ἐκτομῇ καὶ μάστιγι καὶ κουρεῖα τῇ ἐν χρῶι τιμωρεῖσθαι· ὀπλων δὲ μὴ συμ- παρόντων τῇ βίᾳ, μὴ ⁷⁹ μέχρι φόνου τὴν δίκην ὀρᾶν, ὡς οὐδὲ τῆς μισαιφονίας χώραν ἐχούσης, ἀλλὰ τὸν μὲν αὐθόνην τῆς ἄρπαγῆς εἰς χειρὸς κινδυνεύειν ἀποκοπὴν, τοὺς δὲ συνυπουργησαμένους ἢ κοινω- νήσαντας ἄλλως μάστιγι καὶ κουρεῖα καὶ ὑπερβολῇ τὴν δίκην εἰσπράττεσθαι. Περὶ μὲν οὖν τῆς εἰς τὸ σῶμα ζημίας οὗτος ὅρος· ἂ δ' εἰς χρήματα ἀφορᾷ, ταῦτα τὸ ἀμεταποίητον καὶ ἐνεργὸν συγκεχώρηται φέρειν τῆς ἀρχῆθεν νομοθεσίας. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὁ ἡμέτερος ἀποθεσπίζει πατὴρ· οἱς σύμφηφον γνώμην καὶ ἡμεῖς ἀναδεχόμενοι τὴν τε ἐν τῷ παρόντι καιρῷ καὶ τῷ ἔπειτα ⁸⁰ τιμὴν τε καὶ ἐνέργειαν τῇ νομοθεσίᾳ ἐπισφραγίζομεθα

A quod civilem simpliciter collidamus, hanc adversus virginis raptorem sententiam proferimus : sed posteaquam velut via quadam rebus humanis conducibili investigata, commiseratione sacrae legis id malum quasi insolescere, civilis vero legis austeritate suppressi, cognovimus, in eam sententiam, unde rerum statui plus subsidii esset, inclinavimus. Vult autem civilis lex (56), ut non solum qui per raptum et vim virginem ingenuam stupravit, morti addicatur, insuperque supra mortis adjudicationem bonis privetur, verum etiam qui in scelere adiumento fuerunt eandem et pœnam et multam sustineant : idque tum etiam, cum voluntarie se mulier raptori dedit. Quin et ejus patrem, si facti conscius fuerit, deportatione punit. Neque vero tunc solum, sed etiam, si cum quo tempore raptus committeretur, ejus rei ignarus fuerit, filiolæ vitiationem postmodum parvi pen- dat, reoque judicium remittat, aut istiusmodi ma- trimonium approbet, in incuriæ pœnam deporta- tionem sustineat. Atque hæc quidem veteribus placuere.

ὀλιγωρίας φυγὴν ὑπερβόριον. Ταῦτα μὲν ἐδόκει τοῖς

Verum sempiternæ memoriæ pater noster non tantum in mulieris raptum, verum etiam in cir- cumstantias oculos dirigens, ad illam senten- tiam accommodat ac sancit, ut si cum armis, sive gladiis aliisque nonnullis præter gladium le- talibus raptus commissus sit, qui raptum fecit, gladio puniatur, utpote qui eo quod cum armis ad id factum processerit, neque ab homicidio immu- nis sit : qui vero suppetias tulerint, factive perpetratores susceperint, naso mutilentur, ver- berentur, et cute tenus tondeantur. Quando autem arma violentiæ adhibita non essent, ut mor- tem sententia non spectet, quod nempe tunc ho- micidium locum non habuerit : sed raptus auctor manus (57-60) mutilatione periclitetur ; qui vero mi- nisterium præbuerint, alioquive se isti rei im- miscuerint, verberibus, tonsura et deportatione pœnas pendant. Ac sane corporalis pœnæ hæc est descriptio : quod vero ad pecuniariam attinet, non a primitiva legislatione mutetur, ejusque effectum retineat, permittitur (61). Atque hæc quidem pater noster sancit, quorum et nos approbatricem sen- tentiam suscipientes, legislationem illam et in præsens et in futurum auctoritate et effectu obsi- gnavimus.

VARIE LECTIONES.

⁷⁴ Zuich. et Meorm. ὑπάγεσθαι. ⁷⁵ Scrimg. γενέσθαι. ⁷⁶ Codd. συνειδόμενος. ⁷⁷ Ita Ecl. Codd. συνε- σποντας ἀγαγόντας. ⁷⁸ Ecl. μηδέ. ⁷⁹ Ita Ecl. Codd. τῷ εἰς ἔπειτα.

NOTÆ.

Novell. 143 et 150, De ea quæ raptori suo nubit, 5, Harm. 7, Clar. 5, sent. § Raptus. (56) D. l. un.

(57-60) De manus mutilatione ad Nov. 131, c. 13.

(61) Eaque in re nihil mutatur d. l. unica.

CONSTITUTIO XXXVI.

Ut captivi filius (63) hæres sit (64).

Idem imperator eidem Styliano.

Si reipubl. sustentaculum (65) atque fundamentum sunt leges, certe ut illa in tuto sit, sanitatem leges conservent oportet. Legis autem sanitatem quid aliud quam æquitatem quis dicat? Circa hanc itaque, quo leges, quæ rempublicam nostram gubernant, æquabiliter sese habeant, cogitationes nostras obvertentes legem (66) illam, quæ eum qui ex duobus captivis natus est hæredem bonorum ejus parentis qui apud hostes mansit, fieri non vult: hanc, inquam, legem, ne legum sanitate (quæ æquitas est) privetur, periclitari animadvertentes, illam ad sanitatem transformare volumus. Nam quod injuste istud statuatur, non difficile cognitum est. Quam enim vim locorum natura ad adscribendam filio hæreditatem habet? Neque vero hoc quisquam objiciat, quod cum parens servus sit, propter servilem conditionem filius exhæres erit. Quomodo enim civilis lex, quæ, si captivum liberari contigisset, illum liberum agnosceret, ex eo natum liberum hæredem esse non permittet, sed qui apud hostes est, servo bonorum administrationem dabit. Tum etiam ad quem captivi bona aliquis pertinere putabit? Ad cognatosne? At quomodo servitus ob-sistens his ad hæreditatem introitum non præcludit? Aut quomodo, quibus permissum est, non longe prius hæredes esse licebit? An vero fisco danda erunt? Verum quomodo manifesta illa injuria non est? Si etenim rationi consonum est, ut captivorum liberi et publico subsidium sentiant: quomodo captivi filium bonis privari, illaque fisco attribui, non perquam evidens injuria est? Quodsi sæpenumero, cum nonnulli parentes graviter conscientia abusi, atque ideo pœnis subjecti, acerbique e vivis sublati sunt, liberi eorum substantiæ domini esse lege non (67-68) prohibentur: quæ ratio est, quamobrem quando pium propositum parentes decorat (et quidem in fidei testimonium effusus sanguis, ut eximius ipsorum animus magnusque spiritus ipsis etiam impiis miraculo esset, persæpe effecit) liberi facultatum ipsorum domini esse non permittantur? Nequaquam itaque constitutio (69) illa sana esse nostræ majestati videtur.

Eaque propter sancimus, uti deinceps, sive cum captivitatis caligine circumfusi parentes essent, in lucem prodiiit filius, sive etiam in libertatis splen-

A

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΑΓ΄.

Περὶ τοῦ κληρονομεῖν τὸν τοῦ αἰχμαλώτου παῖδα.
Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῷ τῷ αὐτῷ.

Εἰ τῆς πολιτείας ἐρείσματα καὶ κρηπίδες οἱ νόμοι, εἰ γε μέλλοι αὕτη⁶⁵ ἐν τῷ ἀσφαλεῖ εἶναι, τοὺς νόμους χρὴ τὸ ὑγιὲς διασώζειν. Νόμου δὲ ὑγίαν εἶναι ἂν τις ἄλλο ἢ τὸ δίκαιον φαίη; Περὶ τούτου⁶⁶ οὖν, ὥστε δικαίως διακρίσθαι τοὺς οἱ τὴν ἡμετέραν ἀγούσι πολιτείαν νόμους, ἀεὶ στρέφοντες τὴν δίκαιοιαν, καὶ τὸν νόμον ἐκείνον, ὃς βούλεται τὸν ἐκ δύο αἰχμαλώτων⁶⁷ μὴδὲ κληρονομεῖν τῶν διαφερόντων τοῦ ἐν τοῖς πολεμίοις μεμενηκότος, τοῦτον οὖν κατανοήσαντες κινδυνεύοντα τῆς τῶν νόμων ὑγείας (ἥπερ⁶⁸ ἐστὶ τὸ δίκαιον) ἀποστερεῖσθαι μετασκευάζειν αὐτὸν πρὸς τὸ ὑγιὲς προεθυμῆθημεν. Ὅτι γὰρ οὐκ ἐνδίκως ταῦτα ὀρίζει, οὐ χαλεπὸν συνιδεῖν. Τίνα γὰρ ἰσχυρὸν ἢ τῶν τόπων ιδιότης ἔχει ὀρίζειν τῷ παιδί τὴν κληρονομίαν; οὐ γὰρ δὴ ἐκεῖνός τις ἀνυποφέρει, ὡς δοῦλου χρηματίζοντος τοῦ γονέως διὰ τὸ δουλικὸν σχῆμα ὃ παῖς ἀπόκληρος ἐστίν. Πῶς γὰρ ὁ νόμος τῆς πολιτείας, ὃς εἰ τῷ αἰχμαλώτῳ λύσις ἐγγίγναι τῆς αἰχμαλωσίας, ἐλεύθερον τοῦτον ἐγνώριζεν, οὐ συγχωρήσει τῷ ἐξ ἐκείνου φύντι ἐλευθέρῳ κληρονομεῖν, ἀλλὰ τῇ ἐν τοῖς πολέμοις⁶⁹ δουλείᾳ τὴν περὶ τούτου ἐπιτροπὴν δώσει; Τίνα δὲ καὶ διαφέρειν οἴσεται τις τὰ τοῦ αἰχμαλώτου; Τοῖς συγγενέσι; Καὶ πῶς οὐκ ἀπαντῶσα ἡ δουλεία τούτοις εἰς τὴν κληρονομίαν τὴν εἰσδοὺν ἀποκλείει; ἢ πῶς οὐ πολὺ πρότερον ἐξέσται κληρονομεῖν συγκεχώρηται⁷⁰. Ἀλλὰ τῷ δημοσίῳ δοθήσεται; Καὶ πῶς οὐ περιφανὲς τὸ ἀδίκημα; Εἰ γὰρ ἐκ τοῦ δημοσίου εὐλογὸν ἐστὶ τοὺς αἰχμαλώτων ἐκφύοντας βοηθείας τυγχάνειν, πῶς οὐχὶ περιφανὲς ἀδίκημα, τὸν τοῦ αἰχμαλώτου μὲν παῖδα τῆς περιουσίας ἀποστερεῖν, προσνέμειν δὲ ταύτην τῷ δημοσίῳ; Εἰ δὲ καὶ πολλάκις ἐνίων γονέων πονηρῷ⁷¹ ἀποχρησαμένων συνειδῶτι, καὶ διὰ τοῦτο τιμωραῖς ὑποδαδλημένων καὶ πικρῶς ἐξ ἀνθρώπων ἠφανισμένων, οἱ παῖδες οὐ κωλύονται νόμῳ κύριοι τῆς περιουσίας καθίστασθαι, τίνα λόγον ἔχει, διότι προαίρεσις εὐσεβῆς σεμνύνει τοὺς γονεάς (πολλάκις δὲ καὶ μαρτυρίῳ αἶμα τὸ λαμπρὸν τοῦ φρονήματος αὐτῶν καὶ ἐν αὐτοῖς θαυμαστωθῆναι τοῖς ἀσεδέσι πεπονηκε), μὴ συγχωρεῖν τοῖς ἐξ ἐκείνων φεῖσι κυρίους⁷² εἶναι τῶν ὑπαρχόντων; Οὐδαμῶς οὖν τῷ ἡμετέρῳ κράτει ὑγιῶς ἔχουσα ἡ διάταξις φαίνεται.

Διὰ⁷³ τοῦτο θεσπιζόμεν ἀπὸ τοῦ νῦν, ἂν τε τοῦ τῆς αἰχμαλωσίας ζόφου περιεχυμένου τοῖς γονεῦσι πρὸς αὐγὰς ἡλίου ἦλθεν ὁ παῖς, ἂν τε ὑπὸ φωτὶ

VARIÆ LECTIONES

⁶⁵ Ecl. Nov. 23. ⁶⁶ Zurich. et Meerm. αὕτη. ⁶⁷ Steph. et Agyl. corr. τοῦτο. ⁶⁸ Codd. αἰχμαλώτων. ⁶⁹ Zurich. et Meerm. εἴπερ. ⁷⁰ Scrimg. τούτων. Sed de tutela liberorum nequaquam agitur. ⁷¹ Locus corruptus. Steph. et Agyl. οἷς συγκεχώρηται legendum conjiciunt: Beck οἷς πολὺ πρότ. Rectius fortasse ἐξωτικῷ pro ἐξέσται legendum. ⁷² Scrimg. πονηρῶς. ⁷³ Forte κυρίους. ⁷⁴ Inc. Ecl.

NOTÆ.

(62-63) Id est, captivo natus.
(64) Olim hæres non erat nisi ambo parentes postliminio rediissent, et ita abrogatur l. 1, C. De postl. rever.

(65) Adde. 2, ff. De legib. Novell. Just. 163.
(66) D. l. 2.
(67-68) Vid. l. 6, ff. De bon. damnat.
(69) L. 1.

ἐλευθερίας τὰς ὥδνας ἀπέλυσεν ⁸⁰, τὰ τῶν γονέων κληρονομίῳ, καὶ τε ἀμφοτέροις τοῖς γονεῦσι τῶν τῆς αἰχμαλωσίας δεσμῶν ἢ λύσις περιέσται ἢ μὴ, καὶ τε ἐνὸς τετυχηκός ⁸¹ τῆς λύσεως θάτερος ἐν τοῖς δεσμοῖς τῆς συμφορᾶς καταστρέφει τὸν βίον, καὶ τε ἀμφοτέροι οἱ γονεῖς ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ τελευτήσωσιν· εἰ μὴ ἄρα γε τὴν τελευτὴν προφθασή διαθήμενος· τότε γὰρ ἐκείνα κληρονομήσει, ἃ ἐν τῇ βουλῇ τοῦ διαθέμενου γονεὺς κεῖται, φυλαττομένης τῇ παιδί τῆς ἐκ τοῦ νόμου τετρασυχίου βοηθείας.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΑΖ'.

Περὶ τοῦ τὸν ἐλευθερωθέντα δοῦλον οὐ μόνον κατὰ τὰ ἄλλα διαφέρει ἐλευθέρως, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν οἰκείων ἐπ' ἀδελφίας ἔχειν διατίθεσθαι.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῶ τῷ αὐτῷ.

Καὶ τῷ παρόντι νόμῳ ἐλλείποντι πρὸς τελείαν κατάστασιν ὁ περὶ ἐνδεῖ τούτου τῇ προσθήκῃ τὸ πρέπον αὐτῷ ἀποδιδόμενον σχῆμα. Φησὶ τοίνυν περὶ οἰκέτου ἐν δεσποτικῇ αὐτοῦ διατυπώσει ὁρισθέντος ἐλευθερίας ἀξιώθηται, ἀγνοοῦντος δὲ τὸ διάταγμα καὶ διὰ τοῦτο λογισμοῖς ἀμφοδολοῖς ἐλευθερίας ἀντεχομένου, τέως μὲν μηδαμῶς αὐτὸν διὰ τὴν ἀγνοίαν τῆς ἐλευθερίας ἀποστερεῖσθαι, ἀλλὰ διαφέρει αὐτὸν ἐλευθέρως, διατίθεσθαι δὲ αὐτὸν ὡς ἐλευθέρον ἐπ' ἀδελφίας μὴ ἔχειν· ὅσον μεταγνοῦς μέχρι τέλους· ἣν δίδωσιν ἐλευθερίαν αὐτῷ παρῆναι. Μὴ γὰρ οὐσίας ἐξουσίας ὡς ἐλευθέρῳ διατίθεσθαι τὰ οἰκεία, πῶς οὐχὶ πάλιν πρὸς τὴν προτέραν ἐπανήξει δουλείαν;

Ἡμεῖς οὖν φαμεν, ἐπειδὴ περὶ τάξιν καὶ διαγωγὴν ἐλευθέρων παρῶσιν ὁ νόμος, καὶ τὰ ἄλλα παρέξειν αὐτῷ τῇ ἐλευθερίᾳ συνέπεσαι. Εἰ γὰρ κωλύειν αὐτὸν ἔδει τὰ τῶν ἐλευθέρων πράττειν, τί τὴν ἐλευθερίαν ⁸² οὐκ ἐκώλυσεν; Ἀλλὰ τούτων ἀξιὸν κρίνων ⁸³, πῶς οὐχὶ κακείνων ἀξιώσει τῶν πραγμάτων, ἃ ποιεῖν κυρίως ⁸⁴ ἔχει τὸ τῆς ἐλευθερίας ἀξίωμα; Ἔστω τοιγαροῦν ὁ ἡλευθερωμένος ἀληθῶς ἐλευθέρως, καὶ διατίθεσθαι περὶ τῶν οἰκείων, ὅσα δεσποτικῇ γνώμῃ ἔδωκεν αὐτῷ ἀναφαίρετα, ὡς ἂν βούλοιο διατίθεσθαι. Οὐ γὰρ πρέπον ἐν τῷ φανερῷ τιμὴν τῆς ἐλευθερίας λαβόντα δι' ὑπόληψιν ὁδὸν ἀτιμάζεσθαι καὶ τοῦ διατιθέναι ἀπειργεσθαι.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΑΗ'.

Περὶ τοῦ τοὺς βασιλέως οἰκέτας περὶ τῶν οἰκείων ὡς ἂν βούλωται ὀρίξειν, ζῶντας τε καὶ τὸν βίον καταλύοντας.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῶ τῷ αὐτῷ.

Ἔμοι δοκεῖ καὶ τοῦτο πλεονεξία τις εἶναι, εἰ καὶ τὸ πρῶτον σχῆμα εὐπρόσωπον ὑποδύεται τὴν ἐκ τοῦ νόμου διάταξιν, λέγω δὴ τὸ μὴ τοῖς οἰκέταις παραχωρεῖν περὶ τῶν οἰκείων πραγμάτων διατίθεσθαι,

VARIAE LECTIONES.

⁸⁰ Steph. et Agyl., supplent, ἢ μήτηρ. ⁸¹ Ecl. ἐντυχηκός. ⁸² Verba τὴν ἐλευθ. apud Scrimg. exciderunt. ⁸³ Codd. κρίνειν. Beck: κρίνων. Alii κρίνει vel κρίνει. ⁸⁴ Zuich. et Meerum. κύρος. Haud inepte.

NOTÆ.

(70) Et hoc adijcitur d. l. 4, Cod. De postlim. rever.

(71) Et ita abrogatur l. 14, ff. Qui test.

(72) D. l. 1.

(73) Data libertate, quæ necessario consequuntur libertatem, data etiam videntur, arg. l. 2, ff. De iurisdici.

A dore ipsum mater peperit, parentum substantiæ hæres sit : idque sive ambobus parentibus e captivitatibus vinculis liberari continget, aut non : sive (70) cum unus eorum libertatem nactus sit, alter in calamitatis vinculis vitam suet : sive denique uterque parens in captivitate morietur, extra quam si mortem testamento condendo præveniant. Tunc enim illi quos testator voluerit, hæredes erunt : tamen ut trientis legitimum subsidium filio servetur.

CONSTITUTIO XXXVII.

Ut domini testamento manumissus, si illum decessisse aditamque jus hæreditatem esse ignoret, testari possit (71).

Idem imperator eidem Styliano.

Præsentem etiam legi plena absolutione deficienti, ejus quod deest additione decoram formam imponimus. Ait autem (72), servum qui cum domini sui testamento liber esse jussus sit, id ignorat, ideoque incertis rationibus libertatem obtinet, interea nequaquam propter ignorantiam libertate privari, sed in libertate vivere : ut autem tanquam liber testetur, ipsum potestatem non habere : quasi videlicet illam pœniteat, quam libertatem dedit, hanc ipsi perpetuo competere. Cum enim illi ut libero de rebus suis testandi facultas non sit, quomodo non ad pristinam servitutem redit?

Nos itaque dicimus, posteaquam gradum statumque vitæ liberum præbuit lex, illam etiam (73) alia quæ libertatem comitantur, præbituram. Nam si ipsum facere quæ hominibus liberis duntaxat licent, prohibere oportebat, ipsa vero id non prohibuit, sed dignum illum qui isthæc faciat judicavit : quare item istis actionibus quæ proprie libertatis dignitati competunt, illum non dignabitur? Esto igitur libertate donatus, revera liber, statuitoque de rebus quas illi dominus eximias dedit, quomodoque visum sit. Non decet enim, ut qui libertatis dignitatem manifeste accepit, ob (74) incertam suspicionem ignominia afficiatur, atque a testando arceatur.

CONSTITUTIO XXXVIII.

Ut imperatoris (75) servi de rebus suis quomodo velint, statuere possint.

D Idem imperator eidem Styliano.

Hoc quoque, quanquam plausibile præ se speciem (legalem nempe ordinationem) ferat, æquitatem mihi tamen excedere videtur; dico autem, quod servis de rebus suis statuere non permittitur;

(74) Ea fuit ratio decidendi veteribus, de qua vid. l. 4, in fin. l. 13, ff. Qui testamenta : l. 1, ff. De legat. 5; Ulpian. 20, § 11.

(75) Ad eundem modum olim servis populi Romani testari licuit. Ulp. 20, in fin. servis privatorum aut civitatis non licuit, l. 16, l. 17, ff. Qui testamenta.

sed quæ laboribus suis arduisque (ut conjicere licet) molestiis quæsierint, ea cujusque domini manus colligunt. Ac sane mirari subit, quomodo ab initio lata lex nihil moderationis neque æquitatis huic rei attribuerit. Veruntamen ii e quibus nata ista lex est, atque adeo lex ipsa ab aliis, ut cujusque voluntas fert, approbantur. Ego autem nequaquam illos probo, neque illud placitum in servis (76) meis obtinere sinam : sed contra, plenam ipsis administrandarum rerum suarum potestatem facio.

Ex hoc itaque tempore in omnem posteritatem imperatoris servi rerum suarum revera domini sunt : ita sane, ut sive sani sint, sive ægroti mortem imminere putent, de rebus suis pro arbitrio statuendi potestate non priventur, neque servitutis nomine ex rerum quas possederint dominio expellantur. De imperatoris igitur servis hæc noviter lata lex esto, vigoremque habeto. Magistratibus autem reliquæque promiscuæ plebi, si huic nostro placito acquiescere nolint, ad veterem de servilibus bonis legem respicere fas esto.

CONSTITUTIO XXXIX.

Ut prodigus quæ ex re ipsius sinit (77) facere (78) possit.

Idem imperator eidem Styliano.

Mortalium nemq ab eam resolutionem pervenit, ut non obnoxie aliquando res suas gerat; neque quisquam (ni fallor) ita desipit, quin crebro sibi utilis esse possit. Neque enim qui in omnibus prudentiæ suæ fudit, hunc omnia irreprehensibiliter facere sinit Deus : neque idem, cum creator creaturæque suæ curator sit, mentis inopem per omnia ex imprudentia frustrari permittit. Præfatus hoc sum propter illam legem (79), quæ prodigum de rebus suis quidquam aut velle aut statuere omnibus modis prohibet. Quam quidem legem, conjectis in res gestas oculis, pro illarum ratione, non autem ita simpliciter sancire, et si quid inutiliter gestum esset, non admittere, in quo vero aliqua utilitas verteretur, id suscipere oportebat. Nunc vero nihil istiusmodi præscribit, sed in universum prodigo de rebus suis consultandi potestatem adimit.

Id nos recto judicio non convenire suspicati, legem illam relaxantes, statuimus, ut quæ judicium erroneum quodque prodigum designet, dictet, neque approbatione, neque confirmatione digna habeantur,

Α ἀλλὰ τῶν χαμάτων αὐτῶν καὶ τῶν, ὡς εἰκόλς, πολλῶν μόνον τὴν κτῆσιν τὴν ἐκάστου δεσποτικῆν χεῖρα συλλέγειν· καὶ θαυμάζω τὸν ἐξ ἀρχῆς θέμενον τὸν νόμον, πῶς οὐδὲν τι μέτριον καὶ ἐπιεικὲς τοῦτω προσέειπε. Πλὴν ἀλλ' οἱ τε πατέρες τοῦ τοιοῦτου νόμου καὶ ὁ νόμος ἐχέτωσαν παρὰ τοῖς ἄλλοις τὸ ἀποδεκτὸν, ὡς ἡ ἐκάστου φέρει γνῶμη. Ἐγὼ δὲ τοῖς οὐδαμῶς ἀπονέμω χώραν ἀποδοχῆς, οὐδ' ἐπὶ τοῖς ἐμοῖς οἰκίταις συγχωρήσω κεῖσθαι τὸ δόγμα, πᾶσαν ἄδειαν περὶ τῆς τῶν πραγμάτων διοικήσεως τοῖς τοῖς παρεχόμενος⁷⁶.

Τοιγαροῦν ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ πρὸς τὸν μετέπειτα βίον ἔστωσαν οἱ βασιλεῖς· οἰκέται τὰ οἰκία πράγματα ἀληθῶς οἰκία κεκτημένοι, ἐν τῷ μὴ τὴν ἐξουσίαν ἀφαιρεῖσθαι ὡς ἂν βούλωνται περὶ αὐτῶν ὀρίζειν, ἂν τε πρὸς ἡλίω αὐγὰς περιτρεφῶνται, ἂν τε τὸν βίον ὡς καταλύοντες, μὴδ' ἕνεκα τῆς δουλείας ὧν ὑπῆρχον κύριοι πραγμάτων ἐξωθούμενοι τῆς κυριότητος. Περὶ μὲν οὖν βασιλεῖς οἰκετῶν οὗτος κεκαίνισθαι καὶ κρατεῖτω νόμος, τοῖς δ' ἀρχοῦσι καὶ τῷ ἄλλῳ τῆς πολιτείας πληρώματι, εἴ γε μὴ βούλοιντο πρὸς τὴν ἡμετέραν γνῶμην ἀφορᾶν, ἐξέσται πρὸς τὸν ἀρχαῖον περὶ τῶν δουλικῶν πραγμάτων νόμον ὀρᾶν.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΛΘ⁷⁷.

Περὶ τοῦ τὸν ἄστων τὰ συμφέροντα διοικεῖν.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῷ τῷ τῷ τῷ.

Οὐδεὶς ἐν ἀνθρώποις οὕτως εἰς ἄκρον κατήντησε τελειότητος, ὡς μηδέποτε ἀσύμφορόν τι ἑαυτῷ πραγματεύεσθαι, καὶ οὐδεὶς οὕτως ὀλμαι δυστυχῆς ἄκρως εἰς φρένας, ὡς μὴ πολλάκι· ἑαυτῷ χρησίμος γενέσθαι. Οὔτε γὰρ τὸν πάντῃ τῇ ἑαυτοῦ συνέσει θαρρόντα πάντα πράττειν ἀνεμεσῆτω· ἐξ τὸ θεῖον, οὔτε τὸν ἐνδεᾶ συνέσεως πλάστης ὧν καὶ τοῦ ἰδίου πλάσματος κηδεμῶν διὰ παντὸς ἀφίησι τῇ ἀσυνεσίᾳ σφάλλεσθαι. Τοῦτο ἐπροοιμιασάμην δι' ἑκαίον τὸν νόμον, ὅς παντάπασιν ἀποκωλύει τὸν ἄστων περὶ τῶν οἰκειῶν ἢ βούλεσθαι τι ἢ διατίθεσθαι. Καίτοι γε ἐχρῆν ἐνορῶντα εἰς τὰ οἰκονομούμενα πρὸς τὴν ἐκείνων θεσπίζειν κατὰστασιν, ἀλλὰ μὴ οὕτως ἀπλῶς, καὶ εἰ μὲν⁷⁸ ἀσύμφορόν τι διωκνόμενον, μὴ δεῖσθαι, εἰ δὲ λυσίτελές, καταδέχεσθαι· νῦν δὲ οὐδὲν τοιοῦτον διορίζει, ἀλλὰ καθάπαξ ἀποκλείει τῷ ἄστω τὴν περὶ τῶν οἰκειῶν βουλήν.

Τοῦτο ἡμεῖς ὀρθῇ ψήφῳ μὴ προσήκειν ὑπολαμβάνοντες διαστείλαμενοι θεσπίζομεν⁷⁹, ἃ μὲν χρίσις ἐσφαλμένη καὶ τὸν ἄστων χαρακτηρίζουσα λέγει, μῆτε ἀποδοχῆ· μῆτε κυρώσεως ἀξιούσθωσαν, ἃ

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁶ Codd. ἄδειαν παρεχόμενον περὶ τῆς — τοῖς παρέχομαι. ⁷⁷ Ecl. Nov. 24. ⁷⁸ Ita corr. Stephanus; Codd. xάν μῆ. ⁷⁹ Incipit Ecl.

NOTÆ.

(76) Lex est specialis, quæ ad omnes servos non porrigitur : interitum tamen humaniores domini servis testari permittebant; sed inter domesticos tantum. Vid. Plin. 8, c. 16.

(77) Τὰ συμφέροντα, et ita abrogatur § 2 Inst.

Quib. non est permiss. facit l. 1, ff. De curatoribus; vid l. 18, ff. Qui testam.

(78) Tum inter vivos, tum mortis causa j. cod.

(79) D. § 2; d. l. 1; d. l. 18.

δὲ πρὸς τὸ λυσιστῆλες ὁρᾷ, μηδαμῶς ἀναπόδεκτα τυγχάνειν μηδ' ἀθετεῖσθαι⁹⁹. Τί γάρ, εἰ ὁ ἄσωτος κληρον τοῖς οἰκείοις ἐβουλήθη καταλιπεῖν, ἢ πάνησι τὰ ἑαυτοῦ διανεῖμαι, ἢ οἰκετῶν τὸν βαρὺν τῆς δουλείας ἀπαυχεῖσθαι κλονῶν, ἄρ' ὅτι ἄσωτος, διὰ τοῦτο μὴ ἐξέλαι· αὐτῷ τοιαῦτα βούλεσθαι¹; Τί δέ, εἰ χωρίον ἔχων ἑαυτῷ ἐπιζήμιον, ἄλλος δὲ τις τῶν δυναμένων θεραπεῦσαι τὴν ζημίαν, βουληθεὶς αὐτοῦ ἐν κτήσει γενέσθαι, πλεον ἢ ὅσου ἄξιον τὸ χωρίον ἀντιτιδοῦς ἐκείνῳ τὴν ζημίαν κουφίζει, ἄρ' ἡ ἀσωτεία τὴν ἐκείνῳ συμφέρουσαν καὶ βουλὴν καὶ πραγματείαν κολλήσει; ἀλλ' οὐχ ὁρῶ τὸν τρόπον. Ὅπερ οὖν ἔφη, τῶν πραγμάτων τηρεῖσθωσαναὶ καταστάσεις· κἂν μὲν ἐκείναι οὐδὲν τι τοῦ ἀσώτου τρόπου ὁρθείησαν ἔχουσαι, εἶναι βεβαίους τὰς διατάξεις, εἰ δ' ἀμαρτάνουσαι τοῦ σώφρονος λογισμοῦ φαίναντο, μήτ' ἀποδοχῆς μήτε βεβαιώσεως ἀξιούσθωσαν.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ Μ' ¹.

Περὶ τοῦ τοὺς ἐν αἰχμαλωσίᾳ διατίθεσθαι καὶ περὶ τοῦ μὴ εἰσκομίσθαι τοὺς οἰκέτας τῶν ἀδισθότων καὶ ἀκληρονομίων τελευτώντων².

³ Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῷ τῷ αὐτῷ.

Ὡς πάλαι τῆς τῶν νόμων ἐκδόσεως πεποιημένοι τὴν πρόνοιαν πολλὰ τῶν τοῦ βίου πρὸς κατάστασιν ἀγαγόντες, καὶ μαρτύριον ἱκανὸν τῆς αὐτῶν φιλάνθρωπου γνώμης τοὺς νόμους καθ' οὓς ἡ πολιτεία διευθετεῖται καταλελοιπότες, οὐκ οἶδα ὅπως τὸ περὶ τῶν αἰχμαλώτων μέρος, οὗ οὐ διδάσαι κυριότητα περὶ τῶν ἰδίων πραγμάτων διατίθεσθαι, οὐχ ὁμοίως τῇ ἑλλή τούτων ὁμολογεῖν πεποιήκασιν φιλάνθρωπια. Ἄ μὲν γὰρ περὶ διαθηκῶν αὐτοῖς ἡ νομοθεσία περιέχει, λίαν φιλάνθρωπος· νενομοθέτηται. Τὸ γὰρ ἐνίοτε μαρτύριον καταλαμβανούσης ἀπορίας ὄρισαι καὶ ἀριθμῶν ἐλάττωσι μαρτύριον ἐπισφραγίσθαι τὰ διατετυπωμένα, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἀμαρτύρους πολιτικῶς οὕτως κυροῦσθαι τὰς διατάξεις (ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἐν παρατάξει πιπτόντων ὠρίσαστο), μεγάλη τῆς φιλάνθρωπίας ἀπόδειξις· ἡ δὲ περὶ τῶν αἰχμαλώτων νομοθεσία οὐκ αἰετὶ ἀδελφῇ οὕσα τῶν εἰρημνέων ὁρᾶται, οὐδὲ τῆς αὐτῆς ἀποκυνηθεῖσα φιλάνθρωπίας. Οἷς⁴ γὰρ οὐ παραχωροῦσιν αὐτοῖς περὶ τῶν οἰκείων διατάττεσθαι, οὐ μόνον οὐχὶ φιλάνθρωπόν τι περὶ αὐτῶν ἐγνώκασιν ἀλλὰ καὶ τρόπον

A quas vero ad utilitatem spectant, suscipiantur, atque nequaquam reprobentur. Quid enim, si (80) prodigus aut hereditatem necessariis suis relinquere, aut pauperibus sua distribuere, aut denique gravem servitutis torquem servorum cervicibus adimere velit? An ideo quod prodigus est, id illi non licere velle dicendum? Quid si, cum prædium damnosum habeat, alter quispiam, qui vitio mederi possit, majore pretio quam quanti prædium sit, id emere, ipsumque damno levare velit? An prodigalitas, quo minus ille sibi consulat, utiliter negotietur, impedit? At rationem non video. Quod itaque dixi, rerum gestarum conditio observator: et si in ea prodigi (81) mores non conspiciantur, quod actum est ratum esto: si vero a prudenti rerum gestione aberrat esse appareat, id neque approbatione neque confirmatione dignum habetur.

CONSTITUTIO XL.

Ut (81-82) captivi testamenti factionem habeant (83).

Idem imperator eidem Styliano.

Qui olim edendis legibus operam navavere, cum multa ad res humanas recte moderandas in medium protulerint, locuplesque benignitatis suæ testimonium (leges nempe, secundum quas respublica concinno in statu conservatur) reliquerint: tum haud scio qua ratione fecerint, ut de captivis tractatus, quibus de rebus suis statuendi potestatem non faciunt, reliquæ ipsorum benignitati non responderet. Quæ enim de testamentis ipsorum legislatio complectitur, valde comiter ac benigne constituta sunt. Nam quod statuerunt, ut interdum quando (84) inopia testium laboraretur, a minore etiam testium numero testamentum obsignaretur: quin et nullis (85) adhibitis testibus, persæpe tamen testamentum ratum haberetur, quemadmodum de (86) iis qui in acie occumbunt constitutum est: permagnū sane benignitatis est argumentum. At de captivis placitum jam dictorum non esse simile, neque ex eadem benignitate prognatum videtur. Quod namque de rebus suis constituere illis non permittunt, non solum non benignum aliquid de

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁹ Ecl. ἀπαιτεῖσθαι. ¹ Steph. ἐξῆν, Spanz. ἐξίσταται vult legi, Agyl. ἀετῶν supplēt. ² Ecl. βουλεύεσθαι. Non male. ³ Ecl. Nov. 25, 26, citatur apud Harmen. lib. v. tit. 1, p. 355. ⁴ Codex Eclogæ Paris., 1555 in margine notat: ἀδελφός. ⁵ Fortasse et vel ἐν οἷς legendum.

NOTÆ.

(80) Prodigus non censeatur bona male uti, quoties hereditatem necessariis personis relinquit, et pauperibus bona distribuit, aut servos libertate donat. Sic Tudiartii notæ insanie hominis et populo nummos spargentis, et togam velut tragicam vestem in foro trahentis testamentum (quo ūliam instituit heredem) centumviri probarunt. Magis enim quid scriptum in tabulis esset, quam quis eas scripsisset, considerandum existimaverunt. Tullius Philippic. 3, et Academicæ et 7; Valer. 8, et 2, Lact. 23.

(81-82) Exstat epitome 5, Harmen. 1, § 30.

(83) Et ita abrogatur § ult. inst. Quibus non est

D permissa. l. 8, ff. Qui testam.; l. 10, ff. De test. milit. Paul. 3; sentent. 4, § 8.

(84) L. ult. vers. in illis vero locis C. De test.

(85) Imo milites convocatis ad hoc hominibus testari debent, § 1, vers. Si ergo miles inst. De militari testamento; l. 24, ff. De testam. milit. vid. Nov. 41.

(86) Puto intelligi l. 15, in fin. C. De testam. milit.; vult enim valere militibus voluntatem, si quid in vagina aut clypeo litteris sanguine suo rutilantibus adnotaverit, aut in pulvere inscripserit gladio, sub ipso tempore quo in prælio vitæ sortem derelinquit.

ipsis decreverunt, verum etiam (87) ipsam captivitatem alio modo intendunt. Quomodo enim rursus illos in captivitatem non ducunt? aut quomodo malum irrecrabilisque tristitia non adaugetur, et morte acerbiorum in corde captivus circumferens aculeum, rebus excedit humanis, quando non solum in captivitate vitam finit, verum etiam si qua apud contribules bona habet, de his illi constituendi potestas non est, sed suis rebus tanquam alienis expellitur: et quæ suis laboribus quæsierit, proque quibus suscepto periculo in captivorum infortunium incidit, ab horum dispensatione ejicitur? Quomodo item, si quos necessarios captivus habet ut liberos, uxorem, fratres, aut alios, quos ad ipsius hæreditatem lex vocat, ii non similiter omnes obversis in hæreditatem ab intestato ad se devolvendam oculis, curam liberandi captivi, illius consequendæ spe sua omittit? Novimus siquidem res humanas, ut pauci admodum verum amore conservent, easque unius gratia ad opitulandum calamitate implicitis paucorum animus excitetur. At qui spe nanciendæ cujusdam remunerationis ad ferendum indigentibus auxilium procedant, horum sane longe maximus est numerus. Qua re itaque moti cognatus aliusque quispiam captivorum suscipiant curam? Si quidem statuendi facultas de rebus suis ipsis esset, nonnulli laborem damnosum sibi non futurum reputantes, non segniter illum suscepturi essent. Cogitarent etenim (ut verisimile est) si aut conatus ipsorum ad finem deduceretur, captivique libertatem consequerentur, se munus aliquod esse pro opera sua et labore accepturos, aut etiam si conatus finem mors præveniens, captivum de medio tolleretur, illum in testamento suo eum qui ipsius curam habuisset, majore portione quam illos qui ipsum neglexissent dignaturum. Non enim immemorem fore ipsum, neque labores nihili facturum arbitrarentur. Hac igitur ratione (quemadmodum dixi) futurum esset, uti aliqui non indiligenter ad liberandorum captivorum curam sese erigerent. Nunc vero cum hi testari prohibeantur, illi autem ab intestato hæredes in bona concedant, haud scio, si, qui pro liberatione labores suscipiat, quisquam inveniri possit. Successionis enim ab intestato spes metusque ne in vanum laboretur, si forte liberationem mors prævertat, captivumque rebus humanis eximat, homines tardiores (ut ne prorsus animo alienos dicam) ad aggrediendum facit. Quod sane non itidem contingeret, si lex illorum testamenta irrita non faceret. Jam vero si liberandæ animæ pretium propriæ cujusque facultates sunt, quomodo non in hoc etiam captivi injuriam longe maximam sustinent, quod dum non sinuntur a lege de rebus suis statuere, etiamsi

ἄλλοτερον τὴν αἰχμαλωσίαν ἐπιτείνουσι. Πῶς γὰρ οὐχὶ τούτους πάλιν αἰχμαλωτίζουσιν; ἢ πῶς οὐκ αἰσθάνεται τὸ δεινὸν καὶ ἄλγος ἀπαρμύθητον, καὶ τοῦ θανάτου κέντρον ἐπωδυνότερον κατὰ τῆς καρδίας αἰχμάλωτος φέρων ἀπεισι τῶν ἀνθρωπίνων, ὅταν οὐ μόνον ἐν αἰχμαλωσίᾳ καταστρέφῃ τὸν βίον, ἀλλὰ καὶ ἐν τινι ἐν τοῖς ὁμοφύλοις ὀδεν ἑαυτοῦ προσοῦσαν ὑπαρξιν, περὶ ταύτης οὐκ ἔστι βουλευέσθαι κύριος, ἀλλ' ἐξωθεῖται τῶν οικείων ὡς ἄλλοτρίων, καὶ τῶν πόνοις οικείοις κτηθέντων τῆς οἰκονομίας ἐκβάλλεται, ὧν ἐκεῖνος προκινδυνεύων εἰς τὰ τῶν δορυλήπτων κατέστη δεινὰ; Πῶς δὲ, εἰ τινὲς εἰσι τῷ αἰχμαλώτῳ κατὰ γένος διαφέροντες, ἢ τέκνα ἢ γυνὴ ἢ ἀδελφὴ ἢ ἑτεροὶ οὗς ἐπικλήρους ὀδεν ὁ νόμος, οὐχὶ πάντες ὁμοίως πρὸς τὴν ἐξ ἀδιαθέτου ἐρχομένην αὐτοῖς κληρονομίαν ἀποδιδέψαντες τῇ ταύτης ἐλπίδι τὴν περὶ τοῦ συγγενοῦς αἰχμαλώτου τῆς ἐλευθερίας παρήσουσιν ἐπιμέλειαν; Ἰσμεν γὰρ τὸ ἀνθρώπινον, ὡς ἐαυτὸν φιλῶν φιλῶν ἀληθινὸν διασώζουσι, καὶ τούτου μόνον ἕνεκα πρὸς βοήθειαν τῶν ἀλγεῖνους περιστοιχιζομένων ἡ γνῶμη αὐτοῖς ἐπεγείρεται, οἱ πλείστοι δὲ προσδοκίᾳ τοῦ τυχεῖν τινος χάριτος ἐπὶ βοήθειαν χωροῦσι τῶν χρηζόντων τῆς βοηθείας. Πόθεν οὖν ὑπὲρ τῶν αἰχμαλώτων ἢ τῶν συγγενῶν τις ἢ ἑτερος * ἀναλάβοι φροντίδα; Εἰ μὲν γὰρ ἦν ἐπ' ἀδείας αὐτοῖς περὶ τῶν οικείων βουλευέσασθαι, ἐμελλόν τινες ἀναλογιζόμενοι ὡς οὐκ ἀκερδῆς αὐτοῖς ἔσται ὁ πόνος, μὴ ῥαθύμως αὐτὸν ἀναδέχεσθαι· ἐνενδύον γὰρ, ὡς εἰκός, ὡς ἢ τῆς σπουδῆς αὐτῶν εἰς πέρας διεξελθοῦσης καὶ τῶν αἰχμαλώτων ἐλευθερίας τυχόντων ὧς ἔχουσιν τινα χάριν ὑπὲρ ὧν διεσπούδασαν, ἢ καὶ τὴν ἐκείνων σπουδὴν ὁ θάνατος προφθάσας ἐν δεσμοῖς ὄντα λάβοι τὸν ἀνθρώπον, ἐν τῇ περὶ τῶν οικείων διατάξει ἔσται τινὸς πλείονος ἀξίων μερίδος τὸν ὑπὲρ αὐτοῦ πεφροντικότερα τῶν ἄλλων * ἡμεληκότεων· οὐ γὰρ ἀμνημονήσειν αὐτὸν καὶ παρὰ παῦλον τοὺς πόρους ποιήσεσθαι ὑπελάμβανον. Τούτοις οὖν, ὥσπερ ἔφην, τοῖς λογισμοῖς ἐμελλόν τινες οὐ ῥαθύμως εἰς τὴν ὑπὲρ ἐλευθερίας τῶν αἰχμαλώτων σπουδὴν διανίστασθαι· νῦν δὲ, τῶν μὲν καλυομένων διατάττεσθαι, τῶν δὲ ἐξ ἀδιαθέτου κληρονόμων εἰς τὴν ὑπαρξιν ἐμβαινόντων, οὐκ οἶδα εἰ τις εὐρεθεῖ τούτοις ὑπὲρ τῆς ἀναρρύσεως πόρους ἀναδεξόμενος. Ἡ τε γὰρ ἐλπίς τῆς ἐξ ἀδιαθέτου κληρονομίας, καὶ ἡ ἐνθύμησις τοῦ μὴ ποτε διὰ κενῆς κάμοι, τὰς ἑαυτοῦ * σπουδὰς τοῦ θανάτου προλαβόντος καὶ τὸν αἰχμαλώτον ἐξ ἀνθρώπων ἀφανίσαντος, ὀκνηρότερον (ἵνα μὴ λέγω παντελῶς ἀπρόθυμον) ποιεῖ πρὸς τὴν ἐπιχείρησιν, ὅπερ οὐκέτι ὁμοίως συνέβαιεν, εἰ μὴ ἀκυρον αὐτοῖς ἡ νομοθεσία εἰργάζετο τὴν διάταξιν. Εἰ δὲ γὰρ λῦτρον ψυχῆς ἢ ἰδία κτήσις, πῶς οὐχὶ κατὰ τοῦτο ἀδικίαν ἀκροατὴν ὑπο-

VARIÆ LECTIONES.

* Steph. vult ἑταῖρος. † Zuich. et Meerm. τοῦ αἰχμαλώτου ἐλ. τυχόντος. * Melius ἄλλων. † Sic corr. Stephanus et Agylæus. Codd. εἰς ἑαυτοῦ.

NOTÆ.

(87) Afflicti sublevandi sunt, non onerandi Nov. 26, infra eod.

μίνουσιν οἱ αἰχμάλωτοι, οὐκ ἐώμενοι παρὰ τοῦ νόμου περὶ τῶν προσόντων ἐρίζειν, ἂν τοῦτο βούλωνται, ὅπερ ψυχῆς αὐτῶν τινα διανενεμησθαι τῶν πραγμάτων; Ἐτι γε μὴν καὶ τὰ περὶ ἐλευθερίας ἀτόπως ἐκ τούτου διακαίμενα, καὶ τὸ μᾶλλον ἀτοπώτατον, ὅτι μὴ δεδομένης ἀδελφίας τοῖς αἰχμαλώτοις διαθέσθαι ἀνακύπτουσι πολλάκις τῆς ὑπάρξεως κτήτερες. οὗς ἡ τῶν ἐχθίστων εἶχε μοῖρα καὶ οὐδ' ἐνορᾶν αὐτοὺς ἐν ζώσιν ὄντες ἠνεύχοντο, οὐ τί ἂν εἴη φαιλότερον; Τοῦτο οὖν οὕτως ἔχον οὐκ ἔδοξε τῇ βασιλείᾳ ἡμῶν δίκαιον παριδεῖν, ἀλλ' ὥσπερ ἐν τοῖς ἄλλοις κατὰ δύναντα τὴν παρὰ τοῦ κρείττονος δεδομένην ὥστε τὴν ἡμετέραν πολιτείαν εὖ διοικονομεῖσθαι πεφροντίκαμεν, οὕτω πρὸς τὸ ἀμεινον καὶ τὰ περὶ τῶν αἰχμαλώτων ἐπανορθοῦν διεγνώκαμεν.

Θεσπίζομεν¹⁰ τοίνυν, ἀπὸ τοῦ παρόντος μηδαμῶς τοὺς ἐν αἰχμαλωσίᾳ τῷ ἀπαιρῶντι αὐτοὺς διατίθεσθαι νόμῳ ὥσπερ καὶ τὸ πρότερον ὑποκαίεσθαι, ἀλλ' ἐξεῖναι τούτοις, εἰ μὲν οἶδόν τε παρουσίᾳ πάντε μαρτύρων, εἰ δὲ μὴ τριῶν, εἴτε γραφῇ παραδοῦναι τὴν βούλησιν εἴτε ἀγράφῳ διατάξει ἐκτίθεσθαι, δηλονότι ὀρκῷ βεβαιούτων τῶν εἰς τὴν μαρτυρίαν παραληφθέντων τὸ ἀπαρπολίητον τῇ τοῦ τελευτήσαντος διατυπώσει, ἂν τε παῖδων ὄντων ἐκείνους καταλείπειτο¹¹ τῆς περιουσίας κυρίους, ἂν τε μὴ παῖδας ἔχον ἐτέρους εἰς τὸν κλῆρον εἰσάγῃ. Οὐ γὰρ δίκαιον ἡγοῦμεθα, τοὺς ἐπίσης¹² μετέχοντας τοῦ κοινού τῆς πολιτείας ὀνόματος μὴ ἴση μοῖρα τῶν τοῦ νόμου δικαίων τιμᾶσθαι, καθ' οὗς τὸ ὁμόφυλον πολιτεύεται, ἀλλὰ τοὺς μὲν ἀπειράτους αἰχμαλωσίας ἔχειν ἐξουσίαν ὡς αὐτοῖς δοκεῖ περὶ τῶν ἰδίων βουλευέσθαι, τοὺς δὲ μὴ, ὥσπερ ἐγκλημα ἔχοντας, ὅτι προπολεμοῦντες τῶν ὁμοφύλων εἰς παῖσαν ἀλώσεως ἦλθον. Εἰ μὲντοιγέ τις τῶν δορυαλώτων ἡ ἐθελοντῆς ἡ ὑφ' ὧν κατέχεται¹³ βίαν ὑπομένων ἐπὶ ταύτῃν ἔλθοι τὴν γνώμην, ὥστε τὰ αὐτοῦ πράγματα εἰς τοὺς πολεμίους χωρεῖν διατυπῶσαι, τότε οὐδαμῶς τὰ δεδογμένα βέβαια ἔσται¹⁴, ἀλλ' ὡς μὴ κατὰ τὸ πρῆπον τῷ Χριστιανῶν¹⁵ πολιτεύματι γεγεννημένη ἐκπαιεῖται ἡ διὰ ταῖς¹⁶.

Ταῦτα μὲν διωρίσθω περὶ τῶν διαθήκῃ τὸ τῆς ζωῆς τέλος προφθάσαι¹⁷ διανοηθέντων. Εἰ δ' ἡ τέλειος ἐπιστάσα τοῦ βίου ἡμέρα ἐξ ἀνθρώπων ἀδιάθετον ἀφανίσοι τὸν ἄνθρωπον, παρόντων μὲν τινων οἷς ὁ κλῆρος διαφέρει ἀνιόντων ἢ κατιόντων, πρὸς αὐτοὺς ἡ περιουσία πορεύσεται, μὴ ὄντων, δὲ τινων

velint pro animabus suis nihil rerum suarum erogare possent? Ad hæc porro cum liberationis ratio hinc absurditatem contrahat, tum vero multo absurdissimum est, quod dum testandi facultas captivis non datur, frequenter illi qui inimicissimi (88) fuissent, quosque ipsi, si viverent, ne aspicere quidem sustinerent, illorum facultatem domini existant. Qua, quæso, te quid possit esse turpius? Hoc igitur cum hunc ad modum sese habeat, non negligi debere majestati nostræ visum est: sed quemadmodum in aliis pro viribus divinitus nobis datis, ut recte respublica nostra gubernetur solliciti egimus; sic et de captivis tractatum in melius corrigere decrevimus.

A

Sancimus autem ut dehinc captivi, quæ ipsos a testando arcet, legi neutiquam obnoxii sint: sed ut ipsis (si possibile sit) quinque, sin minus, tribus testibus præsentibus (89), extremam voluntatem, sive litteris commendare, sive (90) sine scripto pronuntiare liceat: tamen ut qui ad testimonium assumpti sunt, revera illam defuncti voluntatem esse jurejurando affirmant: idque sive cum liberi subsint, illos honorum suorum hæredes relinquant, sive cum liberos non habeant, alios in hæreditatem introducant. Æquum enim non putamus, ut qui communis reipublicæ nominis æqualiter participes sunt, ejusdemque esse gentis censentur: non æquabili ex lege jure honorentur: ut videlicet qui liberi a servitute sunt, statuendi de rebus suis, ut visum est, potestatem habeant: quibus vero illa manus intulit quasi culpam commiserint, quod pro tribulibus propugnando in captivitatē necessitatem devenerint, non item (91). Cæterum si captivorum quispiam aut sua sponte aut eorum quorum in potestate est, vi adactus, hoc in animum inducat, uti res suas ad hostes concedere testamento jubeat: nequaquam tunc placitum ipsius ratum sit: quasque non pro (92) decoro reipublicæ Christianæ testamentum factum sit, in irritum concidat.

Atque hæc quidem de iis qui vitæ finem testamento anteverterunt sancita sunt. Si vero ultimus vitæ dies subito illi supervenerit, atque intestatus (93) de medio sublatus sit: tum si qui, ad quos hæreditas pertinet, sive ascendentes, sive descendentes supersint, ad hos illa se conferet;

VARIE LECTIONES.

¹⁰ Incipit Ecl. Nov. 25. ¹¹ Ecl. καταλείπει. ¹² Zuich. et Meerm. ἐπίσης. ¹³ Ecl. addit πολεμίῳν. ¹⁴ Scrimg. ἐστίν. ¹⁵ Sic Ecl. Codd.: κατὰ τὸν πρόποντα χριστιανῶν. ¹⁶ Scrimg. διάθεσις. ¹⁷ Ita Ecl. Scrimg.: περὶ τὴν διαθήκην — προφθάσει, quæ corrigenda esse etiam Steph. et Agyl. notarunt.

NOTÆ.

(88) Durum videtur captivis adimi testandi potestatem, ne alioquin ad eorum inimicos eorum bona deferantur.

(89) Captivi testamentum facere debent testibus presentibus.

(90) Captivi testamentum facere possunt scripto vel verbis coram quinque vel tribus testibus, nisi

inviti sua bona ad hostes ipsos transmitti voluerint, 5. Harmenop. 1.

(91) Captivi testari possunt, sive liberos habuerint, sive non habuerint.

(92) Κατὰ τὸν πρόποντα, Scrimger. κατὰ τὸ πρόπον. Cujacius 7, obs. 32.

si vero nulli sint ad quos honorum defuncti captivi successio spectet (dico quos neque ascendentes neque descendentes defuncti familia agnoscit), primum considerari an aliquibus debeat, deindeque deducto aere alieno reliqua bifariam in trientem et bessem dividi, ac trientem demum in erogationem pro anima faciendam separari, alteram autem partem in fidei recipi iubemus tamen ut servi his non immisceantur. Hos enim, nisi a alienum exsolvi non possit, omnes libertate honorari volumus.

πάντα ἀλευθέρῃ τειμήσθαι βουλόμεθα. Τὸν¹⁷ αὐτὸν δὲ τύπον τηρεῖσθαι τῆς τῶν πραγμάτων διοικήσεως καὶ ἐπ' ὧν οὐ πάρεστι χρεῖα, ὅταν, ὡς εἴρηται, κληρονόμων ἀπορος ἀπλοῖ τοῦ βίου ὁ τῇ αἰχμαλωσίᾳ κάτοχος.

Quae eadem rerum disponendarum forma custodienda erit, quando nihil aeris alieni fuerit, servitutisque obnoxius (quemadmodum dictum est) sine haereditibus decesserit. Quae itaque nobis ejus legislationis, quae captivos contristabat, in mentem correctio venit, per sacram hanc exposita est legem. Tua autem magnificentia sanctionem subditis notam facito: quo cum innotuerit, omnes de rebus suis, etiam quos captivitas detinet, quocumque modo velint, statuant.

CONSTITUTIO XLI.

Ut in civitatibus quinque (93-94), in itineribus vero et agris tres (95) testes ad testamentorum fidem sufficiant.

Idem imperator eidem Styliano.

Cum omnibus humanae vitae negotiis, quae testium fidem requirunt, inde robur adesse oporteat: tunc vero maxime quae ultimi vitae nostrae diei contemplatione dispositiones sunt, istiusmodi corroboracione indigent. Nullus enim reliquus mo-

Α προσώπων πρὸς οὓς ἡ κληρονομία ὀφείτῃ τῶν τοῦ ἐξ ἀνδρά-
πων ἀφανισθέντος αἰχμαλώτου πραγμάτων (φημί δὲ
μήτε οὓς ἀνιόντας μήτε οὓς κατεόντας οἰκισῶνται τὸ τοῦ
τεθνηκότος γένος), πρότερον σκοπεῖν¹⁷ μὲν καλούμεν,
εἰ τισὶν ὑπόχρεως ᾔην, καὶ τῶν χρεῶν ὑπεξαίρουμέν-
ων τὰ περιλειπούμενα πράγματα διχῇ διαιρεῖσθαι,
εἰς τε τρίτον καὶ δίμοιρον, καὶ τὸ μὲν τρίτον εἰς
τὴν ὑπὲρ ψυχῆς διανομὴν ἀφορίζειν¹⁸, τοῦ δὲ ἑτέρου
μέρους ἐν τοῖς βασιλείοις ταμείοις γίνεσθαι τὴν
ἀνάληψιν, ἀνεῖ μὲντοιγε τῶν οἰκετῶν. Ταῦτα γὰρ,
εἰ μὴ τῶν χρεῶν ἡ ἐκπλήρωσις ἐκποδὼν στατή,

Β Ἡ μὲν οὖν εἰς ἐπίνοιαν ἡμῶν ἤκουσα περὶ τῆς
νομοθεσίας ἣ τοὺς αἰχμαλώτους ἐλύπει²⁰ διόρθωσις,
διὰ τοῦδε τοῦ θείου ἡμῶν νόμου ἐκτεθεῖται, ἣ δὲ
σὴ μεγαλοπρέπεια τὸ θέσπισμα²¹ τοῖς ὅνδ χειρὰ
ἐγνωσμένον καταστήσεται, ὡς ἂν ὅλῳ πᾶσι γε-
γονότος, ἔπαντες περὶ τῶν οἰκετῶν, καὶ οὓς ἡ αἰχμ-
αλωσία ἔχει, ὡς ἂν ἐθέλωσι διορίζωνται.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΜΑ'.

Περὶ τοῦ ἐν μὲν ταῖς πόλεσι διὰ πάντας μαρτύρων
κυροῦσθαι τὰς διαθήκας, ἐν ὁδοπορίαις δὲ
καὶ ἀγροῖς ἐπαπόδεκτον εἶναι καὶ τὴν διὰ τριῶν
κύρωσιν.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῷ τῷ αὐτῷ.

Γ Ἐν πᾶσι μὲν τοῖς κατὰ τὸν βίον πράγμασιν, ὅσα
τὴν διὰ μαρτύρων ἀπαιτεῖ πιστὴν, ὀφειλόμενόν ἐστι
προσεῖναι τὴν διὰ τούτων²² βεβαιώσιν, μάλιστα δὲ
χρήζουσι διατάξεις²³, αἱ γίνονται πρὸς τὴν τελευτὴν
ἡμῶν τῆς ζωῆς ἡμέραν ἀποδιδόντων, τῆς τοιαύτης

VARIÆ LECTIONES.

¹⁷ Ecl. πρῶτον μὲν σκοπεῖν. ¹⁸ Ecl. ἀφορίζεσθαι. ¹⁹ Inc. Ecl. Nov. 26. ²⁰ Sic Ec. Codd.: ἐλύπει.
²¹ Ecloga non habet θέσπισμα. ²² Scribm. τοῦτο. ²³ Codd. διατάξεις, quod Agyl. corr. in ἐκείναι τῶν
διατάξεων.

NOTÆ.

(93-94) Quinque in urbano; tres, in rustico testa-
mento testes sufficiunt ex hac Novella. Quinarius
numerus lege XII tabularum videtur introductus
§ 1. Instit. De testam. ordinand. 20. Ulp. 2, et re-
ductus a Basilio Macedone Leonis hujus parente
vers. Cum enim J. eod. Septem postea adhibiti
ex constitutionibus, § 3. Instit. De test. ordin.
specialius dicendum est. In militari testamento
expeditionis tempore, l. 17, C. De test. milit. (Mi-
les enim citra tempus expeditionis domi, testatus
septem testes adhibet arg. De l. 17.) Testes requi-
runtur ad minimum duo l. 24, l. 40, ff. De testam.
milit. § 1. Instit. De milit. test. vel ut ibid. in
princ. 1, tit. scribit Theophilus, unus sufficit; et
si Leoni credimus Novell. quadragesima in princ.
s. eod., nullis testibus adhibitis miles testari po-
teat, quamvis Plutarchus in Coriolano scribat in
testamento procincto tres aut quatuor adhibitos; et
hæc de militari testamento. In pagani vero testa-
mento variatur numerus. In testamento inter libe-
ros duo vel tres l. 11, § 1. Cod. De testament. cæci
testamento vel octo requiruntur; vel septem testes
et unus tabularius l. 8. Cod. Qui testam. In reli-
quis, septem; si testamentum in scriptis fiat § 3.
Inst. De testament. ordinand. Quid si nuncupati-
vum fiat testamentum? Ruri sufficiunt quinque tes-
tes l. ult. Cod. De testam. ut et in codicillis leg.

ult. C. De codicillis l. 28, in fin. C. De testam. In
urbe septem requiruntur, si extranei instituantur
hæredes l. 24, § 2. C. De testam.; sin filii, duo suf-
ficiunt, d. l. 21, § 1. Si liberis mixti extranei, quod
ad extraneos septem requiruntur; quod ad liberos
duo sufficiunt d. § 1. Hoc addendum est, unicuique
testem sufficere, si testamentum fiat coram principe,
hoc est, ipsum principem pro omni alio teste suffi-
cere l. 19, in fin. Cod. De testam.; quod non admitto,
et alia videtur ejus legis 19, sententia ut ibidem
scripsi. Sed et illud tenendum: jure canonico va-
lere testamentum factum coram presbytero et
duobus testibus, c. Cum cæsis, 10, De testam. Quin
eodem jure ultimam voluntatem ad pias causas va-
lere coram duobus testibus c. Relatum 11, De test.
ad hæc jure civili plures quam septem adhibitos
non nocere. Superflua namque prosunt, nunquam
nocent. Paul. 5, sent. 4, § 10. Quin sufficere ad
honorum possessiones omnibus locis petendas, ut
solemnis testium numerus adhibitus fuerit, quo
loco testamentum factum esse dicitur l. ult. Cod.
De testam. Idque communiter observari refert Fer-
rariensis. In formula libelli quo petitur hæreditas
ex testamento 48, in verbo Vallarum 6, n. 4 et 5,
Harm. 1, § 11 et 12.

(95) Nov. 43.

βεβαιώσεως. Ὁ γὰρ ἐστὶ περιλειπόμενος τρόπος, ὃς ὁρθῶς αὐταῖς διατεῖται, εἰ μὴ τὸ ἐκ τῶν μαρτύρων πρόσσειν ἀσφαλές. Ἐδεῖ οὖν, ὅσον ἀναγκαῖον τυγχάνει, βεβαίως εἶναι τὸς ὑπὸ ²⁴ τῶν ἐκ τοῦ ζῆν ἀσφάντων ἀνθρώπων πραγματευομένων ²⁵ διατυπώσεις, τοσούτον αὐτὰς ἀσφαλίσασθαι διὰ τῆς μαρτυρίας. Ἀλλ' ἵπαι ἀρώμεν πολλάκις ὅτι τῆς ἀπορίας τῆς ἣν ἐπιζητεῖ ἀκριβεῖας τὰ πράγματα πρὸς τὴν ἐνδεχομένην κατάστασιν μὴ καθιστάμενα (μὴ γὰρ παρόντος χρῆσθαι τῇ ἀκριβεῖ, ἀνάγκη ²⁶ χρῆσθαι καθὼς ἂν τις εὐπορος ἦ), οὐκ ἐξω προνοίας ἡμῶν ἐφάνη καὶ περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ταῖς διαθήκαις ὀφειλόντων μαρτύρων παρῆναι διορίσασθαι. Τοῦτο μὲν οὖν εἰς νοῦν ἦλθε καὶ τῷ ἀειμνήστῳ ἡμῶν πατρὶ διατεῖσθαι, πλὴν ἔοικεν οὐ πᾶν εἰ ἀκριβῶς ἔχειν τὸ διορισθῆναι. Τῶν γὰρ πρὸ αὐτῶν νομοθετῶν οὐ μὲν ἐπὶ παραλαμβάνεσθαι μάρτυρας, οὐδὲ πέντε γνώμην ἐξηγητοῦντων (ἐπὶ μὲν ἐν πόλεσιν ὡς εἰκὸς πολυανδρουμένας μὴ ἀπορίαν ἔχειν ²⁷, πάντες δὲ ἐν ταῖς ἀγροῖς καὶ ὁδοπορίαις διὰ τὴν πολλὰκις φθάνουσαν τῶν εἰς πῖσιν ἀξίαν περιτυγχανόντων ὀλιγόττω). τούτων οὕτως ἐπ' ²⁸ ἐκείνων διακριθέντων, καὶ ὁ ἡμέτερος πατὴρ τὸν ὑπερέχοντα ἀριθμὸν παριδὼν ἐν τε πόλεσιν ὁμοίως καὶ ἀγροῖς καὶ ὁδοπορίαις ἀπέπειμε τὴν διὰ πέντε μαρτύρων ταῖς διαθήκαις βεβαίωσιν, πρὸς τὴν νῦν κατεσχοῦσαν τὸν βίον ἐνδεῖαν τῆς ἀρετῆς, ὡς ἔμοι γε δοκεῖ, ἀπιδῶν. Ὅμως, ὅπως εἴρηται, οὐ πᾶν τις ἀκριβεῖα τῷ λόγῳ παρῶσθαι. Τάχα γὰρ τις ἐρεῖ, ὡς οὐκ ἴσων ἐχρῆν ἀπονείμει τὸν ἀριθμὸν, ἀλλ' εἰς τὸ βραχύτερον συστεῖλαι τὴν ἐν ἀγροῖς καὶ ὁδοπορίαις γινομένην μαρτυρίαν.

²⁹ Οὖν ἐπειδὴ παρῆναι, τοῦτο ἡμεῖς οὐ παριδόντες, θεοσιζόμεν, ἐν μὲν ταῖς πόλεσιν τὴν διὰ πέντε μαρτύρων χορηγομένην ταῖς διατάξεσι κύρωσιν τυγχάνειν ἀποδοχῆς, ἐν ὁδοπορίαις δὲ καὶ ἀγροῖς καὶ ταῖς ἄλλαις ὀλιγανδρουμέναις χώραις εὐαπρόδεκτον εἶναι καὶ τὴν διὰ τριῶν.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΜΒ΄.

Περὶ ἀριθμοῦ διατυπώσεως ἣ τῆς ἤδη γραφείσης ³⁰.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῶ τῷ αὐτῷ.

Ἔοικεν ἡ πολλὰκις ἐν τοῖς λόγοις ἐπιμαθημένη ἀσάφεια δεινὴ τις εἶναι σφάλλειν τὰ πράγματα, ὥστε τις ἀχλὺς ἐφημελὴ καὶ τὸ νεκρὸν συμ-

A dus est, qui recte ipais ius dicitur, nisi ipais a testibus præsidium adsit. Oportebat hæc quoque magis necesse est, statuta hominum a vita decedentium firma esse, eo quoque magis eadem per testimonia stabiliri. Verum quoniam frequenter res propter eorum quæ strictius requiruntur penuriam, ad possibilem modum deduci videmus (cum namque stricto jure uti non datur, quemque quo modo potest uti necessitas est), de testium numero, quo testamentis adesse debeant, statuere non alienum a providentia nobis visum est (96). Atque hoc quidem etiam sempiternæ memoriæ patri nostro in mentem venit; verum quod statuit non valde id exacte statutum esse iudicatum est. Cum enim superiorum legislatorum alius (97) septem, alius (98) vero B quinque assumendos esse testes censuisset (septem quidem in civitatibus, quippe ubi propter hominum multitudinem, ut consentaneum est, testes defuturi non sunt: in agris vero et itineribus, quinque, quod magna illis plerumque hominum fide dignorum raritas (99) sit), cum hoc, inquam, ita de illis constitutum esset, pater noster (99) exsuperantem numerum despiciens, simul in civitatibus, simul in agris et itineribus per quinque testes testamentis vigorem attribuit; idque ideo (mea quidem sententia) quod quanta nunc virtutis inopia humanam vitam occupet, consideravit. Attamen (id dictum est non admodum exacta ratione placitum illud nititur. Dicat enim fortasse aliquis, æqualem numerum attribui non oportuisse, atque testimonium quod in agris et itineribus adhibetur, arctius contrahendum fuisse.

Nos igitur quod ille neglexit, non negligendum putantes, sancimus, ut in civitatibus quinque testibus stabilitum testamentum approbetur: in itineribus vero et agris, aliisque inhabitatis locis trium testium confirmatio suscipiatur.

CONSTITUTIO XLII.

Ut (1) sufficiens numerus testium testamentum ratum faciat tametsi (2) id neque illorum subscriptiones neque signacula habeat.

Idem imperator eidem Styliano.

Quæ in verbis residet obscuritas, quantum quod tractatur involvere videtur: quippe quæ tanquam D expansa quedam pubes, tum intelligendi vim animo

VARIAE LECTIONES.

²⁴ Scrimg. ἀπό. ²⁵ Codd. πραγματευομένων, quod defendit Spang., Agyl. delendum censuit. ²⁶ Negatio supplenda erat. ²⁷ Codd. ἀποχωρεῖν; Spang. conjectit ἀπορεῖν vel ἀπορήσιν. ²⁸ Melius ὅπ. ²⁹ Forte ἀσφαλείας (sc. διὰ μαρτύρων) scribendum. ³⁰ Ecl. Nov. 27; laudatur Harlaen. lib. v, tit. 4.

NOTÆ.

(96) Atque ita mutatur numerus testium Justiniano jure requisitus Instit. De test. ordinand. et C. De test. ordin.

(97) Justinianus s. l. ult. cod. De testam.

(98) Jus vetus intelligit, de quo vid. § 1, § 2, § 3. Inst. De testam.

(99) L. ult. C. De testam.

(99') Basilijus Macedo.

1) Epitome exstat apud 5, Harm. 4, § 11.

(2) Hoc vult: firmum ratumque testamentum esse, si testes una voce duntaxat pronuntiauerint, id testamentum esse: nec amplius quidquam exigi: valere denique licet signacula non ei apposita, licet etiam testium subscriptiones cum signaculis desiderantur: et breviter in testamentis subscriptiones et signacula testium non requiri: quod olim requirebatur, et ita hæc constitutio abrogat § 3. Inst. De testam. ordinand. et similes.

anlerat, tum a recta rerum administratione aver-
 sat. Hanc igitur obscuritatis caliginem ubi illis
 constitutionibus quæ de testamentis agunt, neque
 mediocrem noxam rebus asserunt, circumfusam
 esse cognovimus : pulchrum fore rati sumus, si
 illas repurgaremus, quomodoque testamenta con-
 firmari, aut non oporteat, lege non ambigua, neque
 quæ varie apprehendi possit, definiremus. Qui
 ante nos de testamentis tractarunt, bifariam illa
 diviserunt, et alia quidem scriptis, alia vero sine
 scriptis confici tradiderunt. Quin et modum quo
 utrumque testamentum (et scriptum nempe, et non
 scriptum) ratum fiat, subjecerunt : ut scripta con-
 firmatio in eo consistat, quod vivente etiamnum
 testatore testium subscriptione obsignationeque
 omnibus numeris absolutum sit, nuncupativi vero,
 sive non scripti, quod septem non indigni fide tes-
 tes se audivisse, cum ita testator lingua sua de
 rebus suis pronuntiaret, consueantur. Atque his
 hunc ad modum constitutis, annectunt scriptum
 testamentum, nisi (3) ad scripturæ, qua testatoris
 voluntas significatur, perfectionem simul omnia
 conveniant, et testium subscriptiones, nempe quæ
 illis de sinceritate testimonio sint, et signacula,
 quæ subscriptionibus fidem præbeant : nisi hæc
 simul omnia (inquam) priusquam is cuius id testa-
 mentum est, e vita excedat, concurrant, omnino
 id irritum esse, ut neque tanquam scriptum, neque
 tanquam nuncupativum valeat. Ex quo sane præoc-
 cupativo placito, cum non admodum caute (ne inte-
 rim dicam male) conceptum sit, confusio atque
 ambiguitas rem testamentariam invadit. Aliis enim
 videtur testamentum velut adulterina semina, prorsus
 abjiciendum : ut aliis quidem ex bonis utilita-
 tem capere permittatur, defunctis vero ne minimum
 quidem utilitatis ex rebus suis accedat : si tamen
 defuncti utilitatem aliquam sentiunt. Sentiunt au-
 tem cum ex ipsorum morte per beneficii erogatio-
 nem nonnulli reviviscunt. Atque hi quidem (quo-
 modo dixi) hunc in modum a rerum suarum
 utilitate hominem prorsus arcere volunt. Quibus
 vero benignior sententia animo residet, hi testa-
 mento, quod sigillorum impressione perfectionem
 non accepit, si non ut scriptum censeatur, certe tamen qualem non scriptum et nuncupativum acci-
 pit, talem vigorem tribuunt.

Nos itaque perplexitatem hanc adeo rebus huma-
 nis esse nocumento videntes, in benigniorum ju-
 dicum sententiam pedibus imus, veterisque legis
 caliginem et ambiguitatem in simplicem atque
 apertam cognitionem convertimus, ac sancimus,
 ut (4) quod testamentum, respectu eorum quæ scri-

A φέρουσα τῆς ψυχῆς καὶ τῆς ὁρῆς τῶν πραγμά-
 των παραστρέφουσα διοικήσεως. Ταύτην οὖν τὴν
 τῆς ἀσφαλείας ἀγλὴν ἵπαι κατακεχυμένην ἐγνώκα-
 μεν τῶν διατάξεων ἐκείνων, αἱ τὰ περὶ διαθηκῶν
 ὀρίζουσι, καὶ βλάβην οὐ τὴν τυχοῦσαν τοῖς πράγμασι
 φέρουσι ²¹, καλῶς ἔχειν ὑπελάδομεν τοῦτο ἀνακαθάρ-
 ραι, καὶ ὅπως δεῖ κυροῦσθαι διαθήκας ἡ μὴ, ἀναμ-
 φισθητέῃ διορίσαι νόμῳ καὶ μὴ ἀντιλαβῆς ἐκατέ-
 ρωθεν ἔχοντι. Ἦδη γὰρ οἱ πρὸ ἡμῶν περὶ διαθη-
 κῶν ²² διαλαβόντες διχῇ τὰ περὶ τούτων διείλον, καὶ
 ἄς μὲν ἐγγράφως γίνεσθαι ἄς δὲ ἀγράφως ὥρισαντο,
 καὶ τρόπον ὑποθέμενοι, δι' οὗ ἂν ἐκάστη κυρωθεῖη
 τῶν διαθηκῶν, ἡ τε ἐγγραφὸς, φημί, καὶ ἡ ἀγραφὸς
 καὶ ἡ μὲν τῆς ἐγγράφου κύρωσις ἐν τῷ τὴν διατύ-
 πωσιν ἀπαρτισθῆναι καὶ ταῖς μαρτύρων ὑπογραφαῖς
 καὶ τοῖς σφραγίσμασιν εἴτι παρόντος ἐν ἀνθρώποις
 τοῦ διαθεμένου, ἡ δὲ τῆς ἀγράφου ἐν τῷ πέντε ²³
 μάρτυρας εἰς ἀξιοπιστίαν οὐκ ἀμφιδόλους συνομο-
 λογήσαι λαβεῖν ἀκοαίς τὰ διατεταγμένα αὐτὰ ἐκείνου
 τῇ τοῦ διατιθεμένου γλώσσῃ. Τούτων δὲ οὕτως ἔχόν-
 των προστάττουσι τὴν ἐγγραφὸν διαθήκην, εἰ μὴ
 πάντα ὁμοῦ συνέλθοι εἰς τελείωσιν ²⁴ τῆς γραφῆς ἡ
 μηνύει τὴν βούλησιν τοῦ διαθεμένου, καὶ μαρτύρων
 ὑπογραφαὶ ταύτῃ μαρτυροῦσαι τὸ γνήσιον καὶ σφρα-
 γίδες ἀξιοπιστίαν παρεχόμεναι ταῖς ὑπογραφαῖς, εἰ
 μὴ ταῦτα πάντα ὁμοῦ συνδράμῃ πρὶν ἢ ἐξ ἀνθρώ-
 πων ἀφανισθῆναι τὸν οὗ ἢ διαθήκη, ἀκυροῦσθαι αὐ-
 τὴν καὶ ἐγγράφως καὶ ἀγράφως. Ἐκ τούτου δὴ τοῦ
 προσδιορισμοῦ ²⁵ πάνυ ἀπλῶς (ἵνα μὴ λέγω κακῶς)
 ἔχοντος σύγχυσις ἔχει καὶ ἀπορία τὰ περὶ διαθηκῶν
 πράγματα. Οἷς μὲν γὰρ δοκεῖ παντελῶς ὥσπερ τὰ
 νόθα τῶν σπερμάτων ἐκρίπτειν τὴν διαθήκην, καὶ
 ἄλλοις μὲν ἐκ τῆς περιουσίας ἐπιτρέπειν ὠφελείῃσιν,
 τῷ θανόντι δὲ οὐδὲ τὸ βραχυτάτον ὠφελείας ἐκ τῶν
 οἰκείων μετεῖναι (εἴπερ τις θανοῦσιν ὠφέλεια γίνεται
 γίνεται δὲ ἀναζώντων ἐνίων εὐεργεσίας ἕλην ἐκ τῆς
 ἐκείνου ἀποδιώσεως). Ἀλλὰ γὰρ, ὥσπερ εἶπον, οἱ
 μὲν οὕτως ἀξιοῦσι παντελῶς εἰργεῖν τὸν ἀνθρώπον
 τῆς τῶν οἰκείων ὠφελείας, οἱ δὲ φιλανθρωπότερον
 διακείμενοι νέμονται τῇ μὴ λαβούσῃ διαθήκῃ τὸ τέ-
 λειον διὰ τῶν σφραγίδων, εἰ καὶ μὴ ἐγγραφον, ἀλλ'
 ὅποιαν ἂν ἡ ἀγράφως κυρουμένη διαθήκη λαμβάνει
 βεβαίωσιν.

D Οὕτως οὖν τὴν ἀμφισβήτησιν ταύτην πρὸς βλάβην
 οὐσαν ὁρῶντες τοῖς πράγμασι, τῆς φιλανθρωποτέρας
 τῶν δικαστῶν μερίδος γινόμεθα, καὶ τοῦ παλαιοῦ νό-
 μου τὸ ἀγλυῶδες καὶ ἀμφίδοξον εἰς ἀπλὴν καὶ τρα-
 νὴν μεταβάλλομεν εἰσῆσιν. Τοιγαροῦν ²⁶ θεσπιζόμεν,
 τὴν κατὰ τὰ ὀφειλόμενα ταῖς ἐγγράφοις διαθήκαις

VARIE LECTIONES.

²¹ Spang. mallet φέρουσαν. ²² Scrimg. διαθετικῶν. ²³ Agyl. legendum censet ἐπτά, Locus corruptus ;
 fortasse ᾿ς ἢ ᾿ς. Cf. constitut. præcedentem. ²⁴ Zuich. et Meerm. : εἰ μὴ πάντα ὁμοῦ συνέλθοι, τελείωσις
 γῆς γραφῆς κτλ., quod Spang. præstare putat. ²⁵ Scrimg. προδιωρισμένου. Deinde Spang. vult legi μὴ
 πάνυ ἀπλῶς. ²⁶ Ecl. incipit.

NOTÆ.

(3) D. §. 3.

(4) Sensus est ὁ Leone nihil hic eorum immu-

tari, quæ vel de scripto, vel nuncupativo testa-
 mento cauta sunt.

παρὰ τοῦτο ἀτελεῖ διαθήκην, εἰ διὰ μαρτυρίας A πτο testamento adesse debent, imperfectum est: si tamen nuncupativi testamenti testimonio non indigeat, vigore nuncupativi testamenti firmum sit: sin testium fide indigeat, ut quod nihil ad faciendam fidem idoneum habeat, in irritum concidat. Quæ enim ratio est, imo quomodo non omnino absurdum nimisque crassum est, alias testes istiusmodi approbatione dignari, ut quæ nulla sui parte scripto mandata sunt, confirment? alias vero quasi qui per scripturam declarata confirment, indigni sint, ita illos vilipendere, præsertim vero, cum hic aliquo etiam modo fides corroboretur. Quomodo insuper in detestandam inverecundamque æquitatis proditionem non continet? Quid si testamentum scripto tradi cœperit, quodque constitutum est, dignorum fide testium auribus insonuerit, deinde vero aut scribam morbus corripuerit, aut mors etiam ipsum sustulerit, et mox testator quoque enectus sit (ut multa hominibus ex improvise contingunt): num propterea quos is moriens beneficiis dignos censuit, illi eo privari injuriam sustinebunt? Et vero, quod indignissimum est, non modo non cum vita id mali testatorem deserit, verum etiam mortuum insectatur, privatque (quantum quidem ad eorum qui testamentum irritum faciunt sententiam attinet) misericordis Dei commiseratione, cujus participem illum fore, ex eo quod ipso defuncto alii beneficiis subleventur, spes est. Idcirco simulatque nostra potestas hæc animadvertit, evidentem atque indubitam formam sancit, ut (5) si testes tantum dicant illius hominis proprium id esse testamentum, id non improbetur, sed firmum atque ratum sit: tametsi non solum signacula, sed etiam cum illis testium subscriptiones desint.

CONSTITUTIO XLIII.

Ut per scribendi ignaros (6) testamenta etiam confirmantur.

Idem imperator eidem Styliano.

Non quod superiores, qui communis vitæ negotiis diligentem cautionem attulerunt, reprehendere velimus, legem proferimus: sed potius ut exacta ipsorum ratio in usum recipiatur, operam damus, resque ipsæ (quod illas exacto ipsorum præscripto respondere impossibile sit) ne, quoad ejus fieri potest, debito suo statu excillant, sanctione cavemus. At quid est quod dico? Decretum est a veteribus de testamentis tractantibus, ut per (7-8) septem testes, minimum autem per quinque defunctorum statutis auctoritas accedat. Neque vero id simpli-

VARIE LECTIONES.

¹¹ Præpositionem omittunt Zuich. et Meerm. Scrimg. παρὰ, Ecl. διὰ. ¹² Ecl. καίτοις. ¹³ Sic Ecl. Zuich. et Meerm. μετὰ ταῦτα παραλόγου. Scrimg. μ. ταῦτα παραλόγον. ¹⁴ Zuich. et Meerm. ἀξιώμενοι. ¹⁵ Ecl. καὶ μὴ μόνον εἰ. ¹⁶ Nonnulli Eclogæ Codd. μετὰ τῶν ἐσφραγισμένων. ¹⁷ Est Ecl. Nov. 26 et laudatur apud Harm. lib. v, tit. 1, pag. 335. ¹⁸ Scrimg. ἐσσεῖσθαι.

NOTÆ.

(5) Et ita jus vetus abrogatur, quo subscriptiones testium eorumque signacula requirebantur.

(6) Olim constitutum, ut litterati testes pro illiteratis subscriptionem interponerent, l. ult. vers.

Si vero unus, aut duo vel plures litterati, Cod. De testam. quod hac Nov. remittitur.

(7-8) § 2. Inst. De testam. ordin.

citer, sed ac (9) ignari litterarum testes essent, si A quidem in civitatibus, ubi non fere peritorum penuria est, testamenta facta sint : sed si aliis in locis in quibus litterarum studia disciplinaeque non admodum usitatae sunt, illic testium non exacte haberetur ratio ; neque illi soli qui ad litterarum stadium educati sunt, quærerentur, sed ad testandum et litterarum rudibus aditus esset. Quod itaque illis in locis, in quibus hominum scribendi peritorum abundantia non est, lex fieri statuit, id consuetudo omnibus ubique locis et civitatibus, quanquam magna doctorum hominum copia esset, ita facere volentibus concessit. Quod sane et impetratoriae nostrae majestati legum auctoritate dignandum esse placuit.

Sancimus igitur ut quocunque in loco et civitate, etiam (10) ab imperitis testamenta confirmentur, dummodo mores testium fidem mereantur. Quin et numerum non solum ad quinque contrahimus, sed iis in locis in quibus raros fide dignos prodire constat, tres (11) quoque admitti, ac testimonium illorum non reprobari volumus.

CONSTITUTIO (12) XLIV.

A quibus (13) obsignari testamenta oporteat.

Idem imperator eidem Sylliano.

Cum omnes alii hominum actus ac negotia quæ in litteras referuntur, necessario exquisitum testimonii subsidium requirant : tum maxime id faciunt, quæ homines natura sua ad interitum vergente, discessuque e særno immittente litteris exponunt, his in ipso a vita excessu rationes suas et voluptatem committentes. Quæ enim inter vivos conscripta sunt, quanquam obsignata sint, nihilominus tamen illorum vitia ex verborum ejus qui scripsit, eorumque de quibus scriptum confectum est, examinatione deprehenduntur. Quæ vero a morientibus scripto constituuntur, ea se minus recte habere, si nullum certum testium suffragium adsit, impossibile dicere est. Verum enimvero et hic tratatus longe optime a legislatore conscriptus est, dum sæpe testamentorum testes ad iurandum adigi nolens, illis census (14) magistri nunc generalis (15) appellatur, sigillo parari firmitatem jubet. Etenim quod tanquam levem promptumque ad iurandum aditum non prebet, insignique sigillo ambiguis testamentis vigorem tribuendo, ut iuramenta reprimerentur, fecit : ea sane res et pru-

μαρτυρίαν κατατιθεμένους, εἰ ἢ ἐν πόλεσιν εἴησαν εἰ διατάξεις πεποιημέναι, ἐν αἷς οὐκ ἔστιν ἀπορία γραμμάτων· ἐν ταῖς ἄλλαις δὲ χώραις, οὐ μὴ πάντοτε τῆς παιδείας καὶ μαθήσεως ἀπικωρυφίαι, ἐκεῖ τὰ τῶν μαρτύρων μὴ ἀκριβολογεῖσθαι, μηδὲ μόνους ἐκείνους ἐπιζητεῖν, οἱ δὲ παιδείας ἤχθησαν, ἀλλ' εἶναι πρὸς τὸ μαρτυρεῖν εἰσόδον καὶ γραμμάτων ἀμνημονεύτοις. Τοῦτο μὲν οὖν, ὅπερ ὁ νόμος διώριζε μόναις ἢ γίνεσθαι χώραις, ἐν αἷς οὐκ ἔστιν εὐθηνία γραμμάτων, ἡ συνήθεια πανταχοῦ λαβοῦσιν ἔδωκεν πρῶτασθαι καὶ τόποις καὶ πόλεσιν, καὶ διὰ μαθήσεως πεπαιδευμένων ἀνδρῶν ὥσιν εὐποροί. Ὁ καὶ τῇ βασιλεῖ ἡμῶν ἀρέσκον εὐφρη καὶ νόμων ἐξουσίᾳ τῆς βεβαιώσεως.

B

θεσπίζομεν ἢ τοίνυν, ἐν πάσῃ χώρῃ καὶ πόλει καὶ δε' ἑμαῶν κυροῦσθαι τὰς διατάξεις, εἰ μόνον ἐκ τοῦ τρόπου τὸ ἀξιώπιστον οἱ μάρτυρες ἀποφέρωνται. Καὶ τὸν ἀριθμὸν δὲ οὐ μόνον ἄχρι τῶν πέντε περιορίζομεν, ἀλλ' ἐν τόποις, ἐν αἷς, ὡς εἰκὸς, συμβαίνει ἢ σπάνιν ἀνδρῶν εἰς μαρτυρίαν ἀξίων εἰσείναι, καὶ μέχρι τριῶν φθάνοντα τὸ εὐαπόδεκτον ἔχειν, καὶ εἶναι ἀθετήσεως κρείττω τὴν μαρτυρίαν.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΜΑ' Ὡ.

Παρὰ τίνων ἐπισφραγίσθαι δεῖ τὰς διατάξεις.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῷ τῷ αὐτῷ.

Καὶ πάντα μὲν ἄλλα ὅσα γραφῇ πραγματεύονται ἄνθρωποι, ἀναγκαιῶς ἐπιζητεῖ τὴν ἀκριβοῦς τῆς μαρτυρίας παράστασιν, μέλλιστα δὲ ἐκείνα, ὅσα τῆς ἀνθρωπίνης πλάσεως εἰς διάλυσιν ὁρώσης καὶ τῆς ἐκ τοῦ σαρκίου παρισταμένης ἐκδημίας γράμματα ἐκτιθέντες, τοῦτοι τοὺς ἐκ τῶν λογισμοῦ ἀναχωροῦντες τῶν ἀνθρωπίνων κατακτιστεύουσιν. Ἄ μὲν γὰρ ἐτι περιόντων ἐν βίῳ ἐγράφη, καὶ ἡ ἢ ἢ ἐσφραγισμένα, τούτων φωρβῆται τὰ σφάλματα ἐκ τῆς τῶν λόγων συνεξετάσεως αὐτοῦ τε τοῦ γράψαντος καὶ τῶν, περὶ ὧν τὴν γραφὴν ἐποιήσατο ὁ δὲ τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς ἀπὸ τῶν διατυποῦται, ταῦτα οὐκ ἂν ἡ φαύλως ἔχοντα καταμαθεῖν, εἰ μὴ παρῇ ἡ ἐκ τῶν μαρτύρων ἀσφαλὴς ψήφος. Ἀλλὰ γὰρ ἄριστον ἢ καὶ τοῦτο τὸ μέρος τῶν νομοθέτῃ διατάσσεται, ἐν εἷς βουλόμενος μὴ εἰς ἀνάγκην ὁρκῶν ἢ πολλὰς καθίστασθαι τοὺς μαρτυροῦντας ταῖς διατάξαις, τὸ βέβαιον αὐτὰς καλεῖται σφραγίδι πορίζεσθαι τοῦ λαχόντος τὴν τῶν κήνων ἐπιστάσιν, δὲ νῦν τὴν τοῦ γενικοῦ προσηγορίαν ἀποφέρεται. Καὶ γὰρ τὸ ἢ μὴ ὥσπερ ὁμαλὴν καὶ ἔτοιμον ἐν τοῖς ὅρκοις παρέχειν τὴν εἰσόδον, ἀλλ' ἐπισήμῃ σφραγίδι ταῖς ἢ διατάξαις

VARIE LECTIONES.

ἢ Ita Zuich. et Meerm. Scrimg. καί. ἢ Inc. Ecloga. ἢ Ecl. et Blast. συμβαίνειν. ἢ Laudatur apud Harm. lib. v, tit. 1, pag. 345. ἢ Malim καὶ μὴ ἡ. ἢ Spang. ex Zuich. et Meerin. ἐποίησαντο præfert. ἢ Steph. et Agyl. ἀρίστα. ἢ Zuich. et Meerm. ὁρκου. ἢ Codd. τὴν. ἢ Scrimg. διτταῖς.

NOTÆ.

(9) D. vers. Si vero.
(10) Abrogatur d. vers. Si vero.
(11) Novell. 41, s. 5, Harmen. 1, § 11.
(12) Hujus constitutionis meminit Harm. 5, tit. 1, § 12; ait enim Novella Leonis constitutum ut testamenta a magistratu non signata valeant, et si testium subscriptionem non habeant. Puto tamen locum illum Harmenopuli pertinere ad Novellam 42, s. eni.
(13) Olim a magistro census, l. 23. Cod. De test. hodie a quæstore : et ita pars. d. l. 23, abrogatur.
(14) Nov. 44, c. 4, § 4, 1; 17, § 2, Cod. De sacr. eccl. l. 23, C. De test.
(15) Ὁ; νῦν τοῦ γενικοῦ προσηγορίαν ἀποφέρεται.

δόντα τὰ βέβαιον τὴν τῶν ὄρκων ἐπίσχεσιν προνοή-
θῆναι ποιήσασθαι, εὐδουλεύσασθαι τε καὶ ἔριστον.
Ταῦτα μὲν ἐπὶ τῶν πρόσθεν ἡ δὲ συνήθεια μετὰ
ταῦτα ἐπὶ τοῖς μάρτυσι τὴν σφραγίδα τῇ διαθήκῃ
προσμεμμερτεῖν μετέβαλεν ἐκείνου, ὃς δὴ πρὸς τὸ τοῦ
κοιναίτωρος ἀναδεχθῆναι ὁράται ἀέλωμα. Οὕτω μὲν
καὶ τοιαύτη τοὺς πρὸ ἡμῶν ἀρίστη ἀσφάλεια ἔδοξεν.

Οἷς ἐπίμενοι καὶ ἡμεῖς, ἵνα μᾶλλον ἐμείνων ἦ,
καλεούμεν τῇ μὲν σφραγίδι τοῦ ἐπὶ τῶν κήσων καθ-
εστηκότος ἀνδρός, ὅτι μὴδὲ μέτεστιν αὐτῷ νῦν τῆς
τῶν νόμων ἐπιμελείας καὶ διοικήσεως, μὴδὲν τι πρὸς
τὴν ἐπισήμανσιν τῶν διαθηκῶν μεταίνειν (ὥσπερ
οὐδὲ ἐπισημαίνονται γε ταῦτα) ⁹⁶, τὴν δὲ νῦν ἀντ'
ἐκείνης ἐπισημαινομένην αὐτῇ ⁹⁷ τοῦ κοιναίτωρος
σφραγίδα μὴδὲ ταύτην μόνον ἐπισφραγίζειν τὰ δια-
τετυπωμένα, ἀλλὰ καὶ τοὺς μεγαλοπρεπεστάτους
ἡμῶν μαγίστρους καὶ πατρικίους καὶ τὸν τῆς πόλεως
ἐπαρχὸν καὶ τοὺς ἄλλους, οἱ ἐπὶ τῶν κρίσεων καθ-
εστήκασιν, τοὺς ἐαυτῶν σφραγίσμασι τὰς διατυπώσεις
τῇ ἐξιοπιστίᾳ σφραγίζουσιν. Ἄλλ' ἐν μὲν τῇ προκαθη-
μένῃ τῶν πόλεων οὗτοι, ἐν δὲ ταῖς ἄλλαις χώραις καὶ πόλεσιν οἱ τε στρατηγοὶ καὶ οἱ καθ' ἐκάστην
ἐπαρχίαν κριταὶ τοῦτο ἴστωσαν καὶ ποιήσωσαν.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΜΕ' ⁹⁸.

Περὶ τοῦ πάντα δικαστὴν ἔγγραφον ἀπολύειν
τὴν ψήφον καὶ τῇ οἰκείᾳ χειρὶ διασημα-
σμένην.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῷ τῷ αὐτῷ.

Τῆς ἀσφαλείας τῶν ἤδη φθασάντων χειρὸς
πραγμάτων καὶ ὥστε μὴ τινα ὑπόψιν καὶ ἀμφισβή-
τησιν ταῖς κρίσεσι παρακολουθεῖν προμηθευμένοις
ἡμῖν, καὶ τοῦτο παρόστηκε διορίσασθαι, τὸ ἕκαστον,
ὃ κρίνειν καὶ διαλύειν δίκας ἔλαχον, περὶ ὧν ἂν
ἔξενέγκαι κρίσιν, ἔγγραφον ἀπολύειν τὴν ψήφον
οἰκείᾳ αὐτοῦ διασημανθείσαν χειρὶ, ὥστε μή τις ἐκεί-
νον ἔκαστον ποτε τοιαύτης καταλαμβάνουσης περι-
πατείας εὐνάσθαι γεγενῆσθαι, μὴδ' ἐτέρῳ ἐνὶ ἐξείναι
ὑποδοιμασίαν καὶ νόθον διαπλασάμενον κρίσεως
ῥαφήν εἰς τινα τῶν κρίνόντων ἀναφέρειν αὐτήν.

Πᾶς τοίνυν δικαστικῷ τετιμημένος ἀξιωματικὸς οὕτως
ἐκ τοῦ παρόντος ποιῶναι καιροῦ, ἔγγραφα ⁹⁹ ἀπο-
λύων ἃ ἔδωκε καὶ διασημασμένα ὑπὸ τῆς οἰκείας
χειρός.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΜΓ'.

Περὶ τοῦ ἐκβάλλεσθαι νόμους τινὰς, τοῖς μὲν βα-
σιλεὺς ἐπιτρέποντας λειτουργίας, βουλευτη-
ρίους δὲ προνόμιον ὀρχῶν τινῶν προβολῆς
καὶ διοικήσεως αὐτεξουσίου τῶν πόλεων παρ-
έχοντας.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῷ τῷ αὐτῷ.

⁹⁶ Scrimg. ταύτην. ⁹⁷ Scrimg. ἐπισημαινομένης αὐτῆς. Et αὐτὸς quidem etiam Zuich. et Moerm. habent.
Osenbruggen vel αὐτοῦ vel αὐτῆς legendum censuit. ⁹⁸ Hæc Novella integra habetur in Paris. gr. 1385 A.
Cum rubrica: περὶ τοῦ ἕκαστον δικάζειν λαχόντα τῶν παρ' αὐτοῦ χειρὶ μέρων ἔγγραφον ἀπολύειν τὴν
ψήφον οἰκείᾳ χειρὶ ὑπομνησμένην. ⁹⁹ Codd. ἔγγραφα: Zuich. et Moerm. nolant: καὶ αὕτη κραταὶ καὶ
πράττειται.

NOTÆ.

(16) Harm. d. l.

(17) Apud magistrum census insinuari testa-
menta moris erat d. l. 23, hodie a questore et aliis
magistratibus hic enumeratis.

(18) Poterant olim manu aliena, l. ult. C. De
sententia ex periculo recitandis: cui hoc additur

A dentissimo consilii, et prestantissima est. Atque
hoc quidem obtinuli olim. Postmodum autem
consuetudo id mutavit, ut supra testes ejus qui
ad questoris dignitatem pervenisset, sigillum te-
stamento testimonium ferret. Et quidem illa etiam
confirmatio majoribus nostris optima visa est.

Quos et nos sequentes, quo illa validior ait, jube-
mus, ut (16) sigillo magistri census (quod nunc ad
illum neque legum cura, neque administratio per-
tineat) nihil prorsus in obseignatione testamento-
rum juris nec commercii sit (quemadmodum neque
nunc id illa obseignat), sed pro (18) illo questoris
sigillum obseignet. Neque vero hoc solum testa-
menta obseignet: verumetiam magnificentissimi
nostri magistri et patricii, præfecti urbis etiam,
aliique qui judiciis præsumt, sigillis suis illa fidei
commendant. Verum hi in urbe: in aliis autem
locis et civitatibus præfecti, et in quaque provin-
cia præsides hoc sciunt et faciunt.

CONSTITUTIO XLV.

Ut sententiam judices in litteras referant, suaque
(18) manu obseignent.

Idem imperator eidem Styliano.

Dum ut res judicatz firmæ maneat, et ne qua
suspicio atque controversia sententias insequatur,
curam gerimus, hoc se nobis constituendum ob-
tulit, ut quibuscunque dijudicare ac dirimere lites
obligisset, de quibus rebus iudicium pronuntia-
turi essent, de his sententiam de scripto ferrent,
eaque manibus suis (19) obseignarent: ut ne si
temere judicatum esse postmodum deprehendatur,
negare illi suam sententiam possint: neque alii
quidpiam supposititia adulterinaque sententias
scriptura efficta, illam in iudicium aliquem referre
liceat.

Quicumque igitur iudicium dignitate honoratus,
dehinc ita facito: ac quibus de rebus iudicavit,
decretum scriptum, suaque manu obseignatum
edito.

CONSTITUTIO XLVI.

Abrogatio (20) quarundam de curiis et decurioni-
bus (21) litarum legum.

Idem imperator eidem Styliano.

VARIÆ LECTIONES.

a Leone.

(19) Et ita supplet d. l. ult.

(20) Hæc Nov. tolluntur ordines decurionum,
ideoque hic titulus non est in Basilicis. Vid. Cujac.
ad tit. C. De decur.

(21) L. D. 2, 40, Cod. 31, Nov. 38.

Quemadmodum ut quæcunque aliæ res in communis vitæ usum assumantur, ipsarum commoditas facit, et quæ utilitatem aliquam afferunt magnificimus: quæ vero ad nihil conducunt, contemnimus: sic omnino et ad legalium capitum compositionem nos accommodari oportebit, ut quarum usus aliquis sit, qui bono quopiam rempublicam beet, hæc necessario et serantur et honorentur: quarum vero usurpatio aut nullius momenti, aut mala sit, harum non modo non ratio habeatur, sed etiam e legum corpore exemplæ rejiciantur.

Hæc ideo dicimus, quod inter veteres de decurionibus et curiis latas leges quadam gravia intolerabiliaque decurionibus quæpiam munera adjunxerint: curiis autem privilegium, ut quosdam magistratus constituerint, suaque auctoritate civitates gubernarent, præbuerint. Quæ nunc, eo quod res civiles in alienum statum transformatæ sint, omniaque ab una imperatoris majestatis sollicitudine atque administratione pendeant, tanquam incassum circa legale solum oberrent, nostro decreto illinc submoventur.

CONSTITUTIO XLVII.

Abrogatio (22) legis quæ senatui prætores decurionibus vero præfectos constituere concedebat.

Idem imperator eidem Styliano.

Quod alius olim reipublicæ status esset, rerum ordo similiter alius erat. Cum enim cuncta in principis deliberationem non caderent, sed nonnulla essent, de quibus dispicere, et jubere senatus officium esset, ea ab illo etiam proferebantur. Prætores itaque tres (23) numero in urbe rebus administrandis ab eo præsticiebantur, isque actus sanctione legis procedebat. Neque vero id in urbe solum, sed in aliis etiam civitatibus a decurionibus (24) ut vocabantur, præfecti quidam (non tamen quales hodie militaris præfectura novit, sed excellentiores quidam, quique aliam curam demandatam haberent) præsticiebantur.

Cum igitur aliter sese tunc res haberent, communis usus illam legem requirebat. Nunc autem cum omnia a principali cura pendeant, Deoque opitulante ipsius providentia discutiantur et dijudicantur: ac vero illa lex nullum de se usum præbeat, cum aliis quæ de republica ejectæ sunt, hanc etiam ejiciendam esse statuimus. Quemadmodum enim legibus nondum enatis nascendi causam re-

Ἵσπερ τῶν ἄλλων ἀπάντων τῶν κατὰ τὸν βίον πραγμάτων ἐκάστου τὴν μεταχειρίσιν ἡ χρεία παρέχεται, καὶ ἃ μὲν φέρει τινὰ εὐχρηστίαν, ταῦτα ἐν λόγῳ ποιοῦμεθα, ἃ δὲ μηδὲν συντελεῖ, ἐν τῷ μηδενὶ τιθέμεθα, οὕτω πάντως καὶ πρὸς τὴν σύνταξιν τῶν νομίμων κεφαλαίων δεήσει ἀρμόζεσθαι. ὣν μὲν οὖν ἔστι τις χρῆσις δεξιὸν τι φέρουσα τῇ πολιτείᾳ, τούτων ἀναγκαιῶς καὶ καίμενων καὶ τιμωμένων, ὧν δὲ ἡ οὐδαμῶς ἡ φαῦλη ἢ μεταχειρίσις, τούτων οὐ μόνον ἀξιουμένων λόγου τινός, ἀλλὰ καὶ τῆς τῶν νόμων θέσεως διακρινυμένων τε καὶ ἀποβλήτων γινομένων.

Ταῦτά φαμεν, ἵπαι τοῖς πάλοι νόμοις τινὲς ἐκτεθειμένοι περὶ τὸς βουλευτῶν καὶ βουλευτηρίων τοῖς μὲν βαρεῖας τινὰς καὶ δυσυποίτους ἐπέτρεπον λειτουργίας, προνόμιον δὲ τοῖς βουλευτηρίοις παρεῖχον ἀρχῶν τινων προβολῆς καὶ διοικήσεως αὐτεξουσίῳ τῶν πόλεων. Οἱ νῦν, ὅτι πρὸς ἑτέραν κατάστασιν τὰ πολιτικὰ μεταπεποιήται πράγματα καὶ πρὸς μόνην τὴν βασιλείον πρόνοιάν τε καὶ διοίκησιν ἀνήρτηται πάντα, ὥς μάτῃ περιπλανώμενοι τῷ νομίμῳ ἐδάφει ἐκείθεν τῷ ἡμετέρῳ ὑπαξάγονται δόγματι.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΜΖ'.

Περὶ τῆς ἐκλογῆς τοῦ διδόντος νόμου τοῖς βουλευταῖς στρατηγῶν καὶ ἄλλων τινῶν ἀρχῶν προβολῆν.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῷ τῷ αὐτῷ.

Πάλοι μὲν ἄλλην ἐχούσης τῆς πολιτείας κατάστασιν ἄλλως καὶ τῶν πραγμάτων ἡ τάξις ἐτάττετο. Μὴ γὰρ πάντων ὑπὸ τῆς βασιλικῆς διασκοπούμενων προνοίας, ἀλλ' ὄντων τινῶν, ἃ τῆς συγκλήτου ἔργον ἦν διασκέψασθαι καὶ χειροτονεῖσθαι, ὑπ' ἐκείνης καὶ τὴν προβολὴν ἐλάμβανον. Πραῖτωρες γοῦν ἐν τῇ προκαθημένῃ τῶν πόλεων τρεῖς ὑπὸ ταύτης εἰς τὴν τῶν πραγμάτων διοίκησιν καθίσταντο, καὶ ἡ τάξις αὕτη νόμου προφείθετο πείσματι. Ἀλλὰ γὰρ οὐ μόνον ἐν τῇ φερούσῃ πόλει τὸ κράτος, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις ὑπὸ τῶν οὕτω καλουμένων βουλευτῶν στρατηγοὶ τινες (οὐχ οἷους ἡ νῦν οἶδε στρατηγικὴ ἀρχή), καὶ τιμιώτεροι δὲ τινες καὶ ἄλλην ἐγκχευρισμένους φροντίδα προβέβληντο.

Τότε μὲν οὖν ἄλλως τῶν πραγμάτων διακειμένων ἡ χρεία τὸν νόμον ἐξήτει. νῦν δὲ τῆς βασιλικῆς φροντίδος πάντων ἐξηρητημένων καὶ σὺν θεῷ τῇ ταύτης προνοίᾳ καὶ σκοπούμενων καὶ διαιτωμένων, καὶ χρεῖαν οὐδεμίαν ἐκείνου τοῦ νόμου παρεχομένου, μετὰ τῶν ἄλλων, οἱ τῆς πολιτείας ἐκδέβληνται, καὶ τοῦτον συνεκβεβληθῆναι ὀρίζομεν. ώσπερ γὰρ οὐκ οὔσι τοῖς νόμοις ἢ τῶν πραγμάτων χρεία παρέχει προελ-

VARIÆ LECTIONES.

* In Zurich. et Meerm. notatum est: αὕτη ἀνήρηται τὸ γ' διγ. τοῦ β' τὸ κς τί. θε. τοῦ νβ' τῶν διγ. καὶ διὰτ. ζ', ιβ', ιθ', κγ' (κγ'), πθ', λς', τοῦ λβ' τί. καὶ διὰτ. α'. τοῦ νς' λς' πθ' ρα'. οὐκ ἐδέχθη[σαν] διὰ πούτων [τούτων?] οὐδ' ἐν τοῖς βασιλικοῖς, Scrimg. omittit τῶν. * Codd. ἐκτεθειμένοις. * Codd. ὑπαξάγονται δόγματα. * Steph. excedisse aliquid suspicatur, veluti ἀρχαὶ τινες ἐλάμβανον. Melius forte ὄντων τινῶν, οὗς τῆς συγκλ. κτλ. * Zurich. et Meerm. φορεῖτα.

NOTÆ.

(22) Abrogatur l. 2, C. De off. prætor.

(23) D. l. 2.

(24) Nam quod Constantinopoli atque Romæ senatores, hoc decuriones in municipiis fuere.

θεῖν τὴν ἀρχὴν, οὕτως οὐ πρὸς τὸ χρήσιμον τοῖς πράγμασι δόγματος καιμένου, ἀκόλουθον ἐξαλείφειν αὐτό.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΜΗ΄.

Περὶ τοῦ μὴ ἐρχεσθαι γυναῖκας ἐπὶ τὰ τῶν συμφώνων μαρτύρια.

Ο αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῷ τῷ αὐτῷ.

Οὐκ οἶδ' ὅπως μὴ σκεψάμενοι γνῶμην ἀκριβοῦς ταῖς γυναῖξιν ἰδοσαν ἄδειαν εἰς τὸ μαρτυρεῖν προῖναι οἱ παλαιοὶ, οὐδὲ τὸ πρόχειρον εἰς ἐνθυμησιν ἐνθυμηθέντες, ὅτι γυναῖκι ἀκοσμίαν φέροι ἡ ἀφειδὴς πρὸς τὰς ἀρρένων ἐφεῖς ἀπάντησις, σὺφφρονας δὲ καὶ κοσμίους ἡ ἐκείθεν καθίστησιν ἀποφυγῇ. Πῶς οὖν ἐπέτρεψαν εἰς μαρτυρίαν παραλαμβάνεσθαι, ἐξ ἧς συμβαίνει πολλὰκις ἐν δήμοις πολυανθρώποις αὐτὰς ἀναστρέφεσθαι καὶ χρησθαι τῇ γλώσσῃ ἀνευλαβέστερον ἢ κατὰ γυναικὸς καλιὰν, τοῦτο ὥσπερ εἶπον ἐπὶ πᾶσι μοι ἀπορεῖν. Τί γάρ ἡ γυναικῶν μαρτυρία τοῦτοις ἐνομισθῇ προῖναι εἰς πράγματα, αἷς ὁμοίως τοῖς ἀνδράσι μαρτυρεῖν συγκαχυρήχασιν, καθάπερ τὰς Σκυθικὰς γυναῖκας ἀκούομεν ὁμοῦ τοῖς γαμέταις συνεξοπλίζεσθαι, καὶ τοῦτο δὴ πῶς οὐχὶ μετὰ τοῦ ἀδύξου καὶ πολλὴν σύγχυσιν καὶ ἀνατροπὴν ἔχει τῶν ὁρίων τῆς φύσεως, οἷς τὸ τῶν θηλειῶν καὶ ἀρρένων γένος διεστέλατο; πῶς δ' οὐ προδίδωσι τὴν γυναιξὶν ὀφειλομένην αἰδῶ τε καὶ κοσμιότητα; ὣν καὶ τὴν οἶκον ἐντυχλάν δὲ τετηρημένην εἶναι, καὶ μὴ παντελῶς ἀφαιρέσθαι καὶ ἀνετον. Ἡ γὰρ εἰς τὴν μαρτυρίαν εἰσοδος ἀνοίγουσα χώραν τῇ μὴ προσήκουσῃ γυναιξὶ παρῆρησιν, δι' ὧν ἐν πολυανθρώποις δήμοις ἐγκαταμίγνυνται καὶ τοῖς τῶν ἀνδρῶν ἐνστρέφονται πράγμασι, τὴν κειμένην ἐν τῇ γυναικί φῶσι ὑποστολὴν τε καὶ αἰδῶ ὑφαιρείται, καὶ προκόπτειν αὐτὰς ἐπασχεῖ πρὸς ἀνάδειαν. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὑβριν τρόπον τινὰ τοῖς ἀνδράσι φέροι τὸ γινόμενον· τί γάρ ἂν ἕτερον τοῦτο ἢ ὑβρις (καὶ ὑβρις ἡ βαρυτάτη) ἔσται, εἰς ἐκεῖνα τὰ πράγματα ὧν κυριωτάτῃ ἀνδράσιν ἡ μεταχειρίσις τὸ παρίναι τὸ θῆλυ γένος;

Διὸ μᾶλλον τῇ συνήθειᾳ, ἣ τὸ πείσμα τοῦ νόμου διορθουμένη ἀπέχλεισεν αὐταῖς τὴν ἐπὶ τὸ μαρ-

A rum usus præstat : sic quando lex rerum utilitati non subservit, eam abolendam esse sequitur.

CONSTITUTIO XLVIII.

Ne mulieres in contractibus (26) testimonium præbeant.

Idem Imperator eidem Styliano.

Haud scio quomodo, re non exactiore iudicio disquisita mulieribus ad dicendum testimonium procedendi facultatem dederint veteres (27). Illud saltem vulgo notum, volutandum animo fuerat, crebrum nempe in virorum oculos occursum mulieri debonestamento esse : pudicam vero et honestam ejusdem rei fugam efficere. Qua ratione igitur illas ad testimonium assumi permiserint (unde sit per se, ut in magnis hominum turbis conversentur, irreverentiusque quam mulierum sermo ferat, lingua utantur), hoc, quemadmodum dixi, mihi dubitare subit. Quorsum enim hisce visum est, ut in negotia publica mulierum prodiret testimonium, quibus juxta atque viris testari permiserunt, quemadmodum Scythicas mulieres cum maritis ad bella coarmari audimus? Et sane quomodo præter absurditatem ingentem, hoc naturæ etiam finium, quibus virilis muliebrisque sexus determinati sunt, tum confusionem, tum eversionem non continet? Quomodo item mulieribus quas etiam domi observantes, nequaquam autem dissolute ac indulgenter, conveniri oportet, debitam non produnt et verecundiam et honestatem? Si quidem ad ferendum testimonium progressio, cum eo (quod multorum illæ hominum commiscetur conventibus, negotiisque implicantur virilibus) ad liberius loquendum quam mulieribus decorum sit, fenestram aperiat : muliebris sexus submissos morem pudoremque adimit atque ipsas ad inverecundiam et procacitatem exercet. Jam vero res illam contumeliam aliquo modo etiam viris affert. Quid enim hoc aliud nisi contumelia, et ea quidem gravissima erit, si quarum rerum tractatio virorum maxime propria est, ad illas sexus etiam femineus procederet?

Quapropter non minus consuetudinem, quam legis erratum majestas nostra corrigens, illis ad testan-

VARIE LECTIONES.

²⁶ Zuich. et Meerm. γνῶμην ἀκριβοῦς. ²⁷ Forte οἷς, ut ad πράγματα reteratur. ²⁸ Zuich. et Meerm. ὁρίων. ²⁹ Codd. Negationem omittunt, Steph. supplēvit. ³⁰ Codd. τὴν συνήθειαν ἢ.

NOTÆ.

(25-26) Testis in contractu mulier esse prohibetur hæc Nov. Gell. 6, cap. 7, scribit, nulli feminæ dicendi testimonii jus fuisse, et Constantinus l. 1, C. Theod. De rapt. virg. mulieres removet a postulationibus et testimoniis, omnibusque rebus judicialibus : ut et antiquitus penitus removebantur. Harmenop. 1, tit. 6, refert mulieres admitti in testimonium, ἐνθα ἡ τῶν ἀνδρῶν βία ἀπαιτῆται, et post capite περὶ κεκλωμένων, mulieres alii in testimonio non admitti, ut et in aliis negotiis : iis exceptis, ἐν οἷς ἀνδρες οὐ προσκαλοῦνται, in quibus non

D advocantur vel adhibentur masculi. Idem paulo post negat mulierem admitti ἐν ταῖς συστατικαῖς μαρτυρίαις, admitti vero ait ἐν ταῖς ἀποδικοτικαῖς, appellat autem συστατικὰς, διαθήκην, κodicellon, δωρεάν αἰτίᾳ θανάτου ἀποδοικτικὰς δὲ τὰς λοιπὰς, id est. judicialia, vid. l. 18, ff. De testam. lego 20, § 6, ff. Qui testam. His adde quæ scripsi 2. Feud. 51, in fin., ubi feminæ removevantur a testimonio investituræ, quamvis feudum habeant ab eodem domino.

(27) D. l. 18, d. § 6.

dum præcludit aditum, ac proposita sententia sua decernit, legesque prohibet, ne quo modo mulieres ad contractuum testimonium accedant. In rebus autem peculiariter ad ipsas pertinentibus, quibus interesse viris fas non est (de partu (28-32) loquor, et si cui rei (33) alii sola mulier adhibetur) sua peculiariter virisque occulta testantur.

CONSTITUTIO XLIX.

Ne servi ad dicendum testimonium admittantur (34).

Idem imperator eidem Styllano.

Testimonium cum magni momenti, necessariaque ad tuenda communis vitæ negotia res sit, non a quibuslibet (35), sed ab iis qui extra ignominiam vivunt, ferri æquum est. Recte ergo exquisita ratione de hoc disceptant leges, et non simpliciter ad dicendum testimonium cuique aditum præbent. Verumtamen, quia nonnullæ leges servilis conditionis hominibus in quibusdam (35), rebus testari concesserunt: visum nobis est, hoc nota inducendum esse, ut quæ liberæ vitæ participes non sunt, in universum ad testandum non admittantur, lexque Novellarum (36) constitutionum obtineat, et de quocunque simpliciter testimonio statuatur, idque in quacunque re, sive testamenta, sive aliam humanæ vitæ actionem testimonium complectatur. Si enim illis qui cum liberæ vitæ sint, vitam ingenue, eaque libertate quam nacti sunt digni non degunt, neque quantum fieri potest animi magnitudinem a servitute liberam conservant, sed in illicitarum actionum servitutem subiguntur, testimonium dicere non licet: neque his quorum vitam non esse liberam constat, ferre testimonium concedetur. Nam tametsi alius hic servitutis modus sit, attamen ea servitus est, quam libertatis dignitate participem esse indignum sit.

CONSTITUTIO L.

Ut (37) donationes quæ in litteras relatæ non sunt ad quingentos usque aureos valeant.

Idem imperator eidem Styllano.

Quandoquidem multi alias gratias relaturi, alias benigno duntaxat proposito moti, dona in nonnullos conferunt: et de hoc capite distincte tradendum esse visum est, quales donationes non everti,

τυρεῖν εἰσὸν, καὶ ἡ βασιλεῖα ἡμῶν προσιτωμένη. ψῆφον οἰκίαν ποιεῖται τὸ ταύτης ἄγγμα, καὶ ἀπαγορεύει νόμῳ ἄλλως γυναικας ἐπὶ τὰ τῶν συμφώνων μαρτύρια ἐργεσθαι. Ἐν πράγμασι δὲ γυναιξὶν ἰδιόζουσιν, οὐ μὴ θεμιτὸν ἐντυγχάνειν ἀνδράσιν (φημι δὲ ἐπὶ τοῖς ὠδίνων, καὶ εἰ τις ἕτερον ὁ μόνος θῆλυς ὅψις ὁρᾷ), τὰ οἰκία καὶ ἀρρένων ὀφθαλμοῖς ἀθέσται μαρτυρεῖσθαι.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΜΘ'.

Περὶ τοῦ ἀπροσδέκτους εἰς τὸ μαρτυρεῖν καθίστασθαι δοκοῦντος ὁ βίος ἐλεύθερος οὐ γνωρίζεται.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῷ τῷ αὐτῷ.

Ἡ μαρτυρία μέγα τι καὶ ἀναγκαῖον ὂν εἰς τὴν τῶν πραγμάτων τοῦ βίου ἀσφάλειαν, οὐκ ἐκ τῶν ἐπιτυχόντων προσώπων ἀλλ' ὧν οὐκ ἀτιμος ἡ πολιτεία δικαία ἐστὶ συνίστασθαι. Καλῶς οὖν ἀκριβολογεῖται περὶ τούτου τοῖς νόμοις, καὶ οὐκ ἀπλῶς παντὶ διδόναι παράδοτον πρὸς τὴν εἰσὸν τῆς μαρτυρίας. Πλὴν ἀλλ' ἐπεὶ περὶ τοῦ ὁδοῦ δουλικάν τελοῦσι τύχην ἐνιοὶ τῶν νόμων ἔδοσαν ἐπὶ μαρτυρίαν ἐν τισὶ τῶν πραγμάτων εἰσέναι, ὁρῶντες ἡμῖν ἔχον ἐφάνη καὶ τὰ περὶ τούτου παρασημησθαι. Ὡστε καθόλου τοὺς μὴ μετασχόντας πολιτείας ἐλευθέρου εἰς τὸ μαρτυρεῖν ἀπροσδέκτους καθίστασθαι, καὶ τὸν ὅν ἐν τῇ νεαρᾷ νομοθεσίᾳ κρατεῖν καὶ περὶ πάσης ἀπλῶς μαρτυρίας ὀρίζειν καὶ ἐν παντὶ πράγματι, ὅν τε διαθήχαι ὥσιν, ὅν τε τις ἑτέρα τοῦ βίου πραγματεία παραλαμβανομένη. Ἐὶ γὰρ οὐκ ἔξεστι μαρτυρεῖν ἐκείνοις, ὅσοι καὶ τοὶ πολιτείας ἐλευθέρου οὐκ ἐπὶ τὸν βίον ἐλευθερίως καὶ ἀξίως ἥς ἐλαχον ἐλευθερίας διαζῶσιν, οὐδ' ἐφ' ὅσον θύνατον ἀδοῦλωτον τοῦ νοῦ συντηροῦσι τὸ ἀξίωμα, ἀλλὰ πρὸς δουλείαν ὧν οὐ δεῖ πράξεων ὑπάγονται, οὐδὲ τούτοις παρασχεθῆσεται μαρτυρεῖν, ὅσοις ὁ βίος ἐλεύθερος οὐ γνωρίζεται. Εἰ γὰρ καὶ ἕτερος ἐνταῦθα τρόπος δουλείας, ἀλλ' ὅμως δουλεία, ἣν μετέχειν οὐκ ἄξιον τοῦ τῆς ἐλευθερίας ἀξιώματος.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ Ν'.

Περὶ τοῦ τὰς δωρεὰς τὰς μέχρι φ' νομισμάτων οὕτως ἐγγράφως γίνεσθαι.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῷ τῷ αὐτῷ.

Ἐπειδὴ πολλοὶ ἔστιν ὅτε μὲν χάριτας ἀμειδόμενοι, ὅτε δὲ μόνῃ χρηστῇ προαιρέσει κινούμενοι, δωρεὰς ἐνίοις δεξιῶνται, καὶ περὶ τούτου τοῦ μέρους διασταλίσθαι ἔδοξεν, ὅσας τε χρὴ ἀνατρέπτους, καὶ

VARIE LECTIONES.

¹¹ Nov. Justiniani 90, c. 6. ¹² Scrimg. ἂν τε τὴν ἑτέραν τοῦ βίου πραγματείαν παραλαμβανομένη. ¹³ Ecl. No. 29. Laudatur apud Harmenop. lib. II, tit. I, p. 206. ¹⁴ Malim ἀποτέτους.

NOTÆ.

(28-32) Vid. tit. De ventre inspiciendo.

(33) Puta balneo muliebri, I. Harmenop. 13, admittitur etiam in quæstionibus majestatis, I. 8, ff. ad I. Juliam majestatis, et in domesticis factis I. 8, § 6. C. De repud.

(34) Testis esse nullo modo non potest, qui servus est: Nov. Just. 98, c. 6, et ita abrogatur, I. 7, ff. De test.

(35) In iis scilicet in quibus alia probatio ad erueandam veritatem non est, I. 7, ff. De testib.

(36) Nov. sc. Just. 90, c. 6.

(37) Titulus aliter a Græcis accipitur his verbis, περὶ τοῦ τὰς δωρεὰς τὰς μέχρι φ' νομισμάτων οὕτως ἐγγράφως γίνεσθαι. Scrimg. Mihi sic videtur hac Nov. non requiri insinuationem in donatione 500 aureis excedente (ut ita abrogeatur I. 24, l. 36, in fin. C. De don. § 2, Inst. De don.) etiam si in ea requiratur scriptura: si tamen testibus probari possit, 3, Harmo. I, in fin. ubi hujus constitutionis meminit, quam et pro 29, laudat.

οὐκ ἀπίστους εἶναι. Οἱ μὲν οὖν παλαιοὶ περὶ τούτου διασκοπεύοντες γνάμην ἐξέφηναν, ἐκείνην τὴν δωρεάν ἐκπέπτεον τοῦ βεβαίου⁷⁵, ἢ χρυσίων πεντακοσίων ὑπερβαίνει τιμῆς, εἰ μὴ πρᾶξις θεμόσιος ἐμφανὲς τὸ δῶρον ποιῇται, καὶν ἰδιωκυύση καὶ μυστικωτέρῃ γραφῇ τοῦ δωρησαμένου ὁ λαβὼν ἀποφέρεται τῆς προαιρέσεως τὴν ἀσφάλειαν· οὐκ οἶδα τί βουλόμενοι ταύτῃ τῇ περιττῇ ἀκριβολογήσει. Ἐγγράφως γὰρ πεπραγματουμένης τῆς δωρεᾶς καὶ μαρτυρίας οὐ δεχομένης παραιτησιν⁷⁶ ταύτῃ συναπτομένης, τί πλέον ἀκριβολογεῖσθαι ἴδει;

Ἡμῖν⁷⁷ τοίνυν τὴν περιεργον⁷⁸ ταύτην ἀκριβολογίαν (ἣν οὐδὲ τηρηθεῖσαν⁷⁹ ἐπὶ δωρεαῖς ὠλεσμέναι) δοκᾷ καὶ θεοπείσματι καταπαύσασιν ἐκείνο ἐκδέχεται, ἵνα δωρεὰ ἢ χρυσίων ὑπερέχουσα πεντακοσίων ἐγγράφως μὲν οὕσα ἀναθήματος διαμένη, ἐγγράφως δὲ συστάσεως ἐρήμη γνωριζομένη ἀδελφαιος ἢ κατὰ τὸ ὑπερβαῖνον μέτρον τῶν πεντακοσίων νομισμάτων, καὶν ὑπὸ μάρτυσιν ὁ τῆς δωρεᾶς ἀντιποιούμενος ταυτὴς ἀντιποιῇται. Καὶ γὰρ ἢ μέχρι τῶν πεντακοσίων τιμωμένη, εἰ καὶ ἀγραφος εἴη, τρεῖς μάρτυροι κυρουμένη φέρει τὸ βέβαιον· καὶ δέον τούτῳ τῷ τύπῳ ἐξεταζομένης ἰσχύειν ἢ ἀκυροῦσθαι τὰς δωρεάς.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΝΑ'.

Περὶ τοῦ εὐρεθέντος θησαυροῦ, μετὰ τίνος δεῖ τὸν εὐρόντα μερίζεσθαι αὐτόν.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῶν τῷ αὐτῷ.

Ἦν μὲν γὰρ καὶ σωτήριον τοῖς θεοῖς ἡμᾶς καὶ σωτηρίους πείθεσθαι νόμοις· οὕτω γὰρ πολιτευόμενοι ἥκιστα νόμων ἀνθρωπίνων προσεδέθημεν, καὶ τῷ ἐκείθεν φωτὶ ἀσφαλῶς ὁδηγούμενοι οὐκ ἂν τῆς ἐκ νόμων βοηθείας ἀνθρωπίνης εἰς χρεῖαν⁸⁰

VARIAE LECTIONES.

⁷⁵ Scrimg. βεβαίαν, cui Agyt. cum Steph. addi vult αἰναί. Βεβαίου habent Zuich, et Moerm. ⁷⁶ Scrimg. οὐ δεχομένης παρ' αὐτῆς, pro quo cum Steph. ἐνδεχομένης παρ' αὐτῆς editores fere dederunt. ⁷⁷ Inc. Ecl. ⁷⁸ Ecl. ἀπεριεργον. Fortasse rectius. ⁷⁹ Codd. τὴν ῥῆθ. Ecl. vero τηρηθεῖσαν. ⁸⁰ Zuich. et Moerm. ἐν χρεῖα.

NOTÆ,

(38) Τηρηθεῖσαν Scrim., τηρηθεῖσαν. Cujac. 17, observ. 32.

(39) Græci aliter legunt, ut locum esse corruptum hinc colligamus.

(40) Thesaurus cujus esse debeat, breviter hic notemus: Thesaurum non esse, quod quisvis vel lucris, vel metus, vel custodiæ causa sub terra condidit, l. 31, §. 1, ff. De acquirendo rerum: quod quis perdidit, aut per errorem e suo fundo non abstulit, l. 67, in fin. ff. De rei vind. Thesaurus est vetus quædam depositio rei mobilis l. un. C. De thesaur. seu pecunia cujus non exstat memoria, ut ea jam dominum non habeat, d. l. 31, ejusque dominus sit ignotus d. l. unice. De invento hoc tenendum est, cum qui thesaurum in suo casu invenerit, omnimodo suum facere. vers. Quæ quidem lex infra idque ex naturali æquitate et D. Hadriani constitutione § 39, Instit. De rerum divis. Non est idem in eo qui sceleratis ac puniendis sacrificiis repererit, d. l. unice; nam et thesaurum inventum amittit, et eo amplius puniri potest, arg. l. 13, ff. De sicariis. Eadem pene sunt in eo qui in privati fundo et alieno, data opera, non volente invitato domino thesaurum perscrutatur, aut certe principis permisso: quippe inventor fundi domino thesaurum reddere cogitur, d. l. unice. Quid si non studio, sed casu, puta ab aratore vel colono, d. l.

A qualesque contra irritas esse oporteat. Atque veteres quidem hac de re tractantes præsumunt, illam donationem condidere, ne firma sit quæ quingentorum aureorum summam exsuperat, nisi in acta publica relata sit: quoniam etiam donatorius donationis certam probationem propria donatoris manu privatim scriptam abstulerit. Ac nescio quid sibi illi superflua hac subtilitate velint. Quando enim donatio scripto comprehensa, etique justum testimonium adhibuitum esset, quorsum amplius accurate finire oportebat.

Nobis itaque exacta hac definitione, quam neque de donationibus dictam (38) esse omnino scimus, per sanctionem conscripta, illud proponere visum est, ut (39) si donatio quæ quingentos aureos excedit, in litteras relata sit, rata permaneat: quæ vero scripto comprehensa non est, pro eo modo qui quingentos aureos excedit, irrita sit: tametsi donatarius præsentibus testibus rem donatam adeptus sit. Etenim donatio, cujus æstimatio quingentos aureos non superat, etsi conscripta non sit, dummodo tribus testibus confirmetur, rata judicatur. Ad hanc ergo formam examinatas donationes, aut valeant, aut irritæ sint.

CONSTITUTIO LI.

De invento thesauro cujus esse debeat (40).

Item Imperator eidem Styliliano.

Bonum sane atque salutare esset, si divinis salutiferisque morem gereremus legibus. Minime enim tum humanis indigeremus, illarumque lucetam viam commonstrante, humano ex legibus auxilio nobis non esset opus. Verum quoniam

un. in fin. vel fabris ad domus refectionem adhibitis, l. 67, ff. De rei vindic. thesaurus sit repertus? dividetur inter fundi dominum et inventorem vers. jubemus infra eod. d. l. unice. dict. § 39, Quid si in loco sacro vel religioso sit repertus? Hadrianus totum concessit inventori d. § 39. Divi vero fratres dimidium fisco dederunt l. 3, § 3, De jure fisci. Jam hic opinionum turba nascitur. Accursius dictum § tricesimum nonum refert ad æquitatem: dictam legem tertiam, ad jus strictum; Angelo dicta lex tertia displicet, fisci loco ecclesiam substituenti. Zoanærus in dicta lege tertia legit non etiam religiosis, quo nomine reprehenditur a Roberto 1, recept. 5. Cujac. 5, observ. 5, refert dictam legem tertiam ad locum religiosum qui sit publicus d. § 39, ad religiosum, qui sit nullius. Fornerius 2, selectio-num 26, dictum § 39 emendat, legitque ac si quis pro at si quis, eo sensu; et qui thesaurum in loco religioso invenit dimidium cedere, ac si in alieno reperisset, sic sentio, Justinianum repudiata divorum fratrum sententia, D. Hadriani constitutionem amplecti. Quid si in Cæsaris fisci, vel publico, vel civitatis loco thesaurus sit repertus? inventor thesaurum cum fisco ac civitate dividet ea constitutione Hadriani d. § 39. Plura de inventione thesauri, et cui cedat vide apud Ferrandum 2, Explicationum 28.

cæno atque luto omnes emergere, divinisque præceptis in cælum tollentibus elevari difficile est : humano generi salutem etiam humana prudentia per leges suas adinvenit. Quapropter etiam nunc cum, quanquam Dominus et Servator noster misericordes esse eorumque qui inopia premuntur illos qui ipsius donis fruenter in affluentia rerum copia vivunt, angustiis succurrere jusserit, nonnulli tamen ita in Dominum ingrati, ergaque communem hominum cognationem commiserationis expertes sunt, ut non modo non benignam manum egentibus præbeant, verum etiam, tanquam solis quonque radiis tetricos thesauros suos aspicere invideant, in terram illos defodiant : de inhumano hoc invento in medium legem prodire oportuit. Quæ quidem lex cum olim lata fuerit, victa autem postmodum a cupiditate, quæ multas egregias res labefaciat, ab eademque suo vigore privata sit : nunc ab imperatoria nostra majestate in integrum restituitur. Jubebat autem illa (41), ut qui in defossum thesaurum incidisset, si prædium in quo inventus esset, ad principem (42) pertineret, alioquin publicum esset, illum ex æquo cum fisco partiretur, si vero locus unde thesaurus in lucem prodiiisset, neque ad principem pertineret, neque publicus, sed alterius cuiuspiam esset, is æqualibus partibus inter inventorem prædiique dominum divideretur : denique si inventoris prædium esset, ipsi res inventa universa cederet. Atque hæc quidem lex illa sanxit. Verum (43) perversa cupiditas laud scio quomodo illa circumscripta, iniquoque lucro fisco donato, illi in hunc usque diem inventum thesaurum attribuit, legemque otiosam reddidit. At quid hinc contingit? Qui alicubi reconditos latere thesauros sciunt, dum alios laboribus suis gavisuros, se autem frustra illos subdituros, quin et interdum acerbis examinationibus subjiciendos considerant, illos investigare negligunt : itaque in perpetuum recondita manent et pereunt, quæ in lucem producenda magnam hominibus erant utilitatem allatura.

Jubemus ergo, uti (44) deinceps secundum veteris legis æquitatem judicetur ; et quando thesaurus aliquis inventus fuerit, si locus ubi inventus est, in publicis imperatoriisve fundis sit, inventor illum cum fisco partiatur : si vero alterius cuiuspiam sit, simili modo ipsum et inventor, et loci in quo thesaurus inventus est dominus inter se dividant. Cæterum si improbus esse, neque quidquid repererit confiteri inventor omne velit, sed dolo mendacisque ex re reperta nonnulla detineat ; in

A κατέστημεν. Ἄλλ' ἐπεὶ τοῦ πηλοῦ καὶ τῆς λίθου χαλεπὸν ὑπεράνω πάντας γενέσθαι καὶ τοῖς πρὸς οὐρανὸν ἐπαίρουσι θεοῖς ἐντάλμασιν ἐπαρθῆναι, ἐφεύρε καὶ ἡ ἀνθρωπίνη πρόνοια διὰ δογμάτων οικειῶν σωτηρίαν τῷ ἀνθρωπίνῳ βίῳ. Διὰ τοῦτο καὶ νῦν, τοῦ δεσπότου καὶ σωτῆρος ἡμῶν οἰκτίρμονας εἶναι παρεγγυωμένου, καὶ τῶν ἀπορία πιεζομένων τοὺς, ὅσοι τῶν ἐκείνου δωρεῶν ἀπολαύοντες ἐν εὐπορίᾳ διαβιοῦσι, παραμυθεῖσθαι τὴν στενοχωρίαν, ἐπαίπερ τινὲς ἀχάριστοι μὲν περὶ τὸν δεσπότην ὄντες, ἀσυμπαθεῖς δὲ περὶ τὸ συγγενές, οὐ μόνον οὐκ ὀρέγουσι χεῖρα ἐλέου τοῖς χρῆζουσιν, ἀλλ' ὥσπερ φθονοῦντες καὶ αὐγαῖς ἡλίου τοὺς ἐαυτῶν σκυθρωποὺς ὄρξιν θησαυροὺς, γῇ τοῦτους κατορύττουσιν, ἐθέλῃ καὶ περὶ ταύτης τῆς ἀπανθρώπου ἐπινοίας νόμον εἰς βίον ἐλθεῖν. Ὅς πάλαι μὲν ἐκτεθειμένος, πλεονεκτῆθεις δὲ παρ' ἧς πολλὰ τῶν καλῶν διαλυμαίνονται πλεονεξίας καὶ ὑπ' αὐτῆς τὸ οικεῖον κράτος ἀφῆρημένος, νῦν παρὰ τῆς ἡμετέρας βασιλείας τοῦτο πάλιν ἀνακομίζεται. Ἐκέλευε γάρ ὁ νόμος τὸν τῷ κατορωρυγμένῳ περιτυχόντα θησαυρῷ⁴¹, εἰ μὲν βασιλικὸν εἴη τὸ χωρίον ἢ δημόσιον ἄλλως, διακληροῦσθαι τὸν εὐρόντα καὶ τὸ δημόσιον ἐπίσης τὸ εὐρημα· εἰ δ' ὁ τόπος, ὃς τὸν θησαυρὸν εἰς φῶς ἤνεγκεν, οὔτε βασιλεὺς οὔτε δημόσιος ἀλλ' ἐτέρου τινὸς προσώπου, ἀμφοτέροις ὁμοίως τῷ τε περιτυχόντι καὶ τῷ τοῦ χωρίου δεσπότη τούτου⁴² ἐπίσης διανεμέσθαι· εἰ δὲ τοῦ εὐρόντος τὸ χωρίον, αὐτοῦ καὶ τὸ πᾶν εὐρημα εἶναι. Ταῦθ' ὁ νόμος ἐθέσπισεν. Ἄλλ' ἡ φαῦλη πλεονεξία οὐκ οἷδ' ὅπως τοῦτον παραλογισαμένη, κέρδος ἄδικον τῷ δημοσίῳ χαρίζομένη ἐκείνῳ μέχρι τοῦ νῦν τὸν εὐρισκόμενον δίδωσι θησαυρὸν εἰς ἀπραξίαν τὸν νόμον περιστήσασα. Τί οὖν ἐκ τούτου συμβαίνει ; γινώσκοντες θησαυρῶν κατορωρυγμένων, ἐννοοῦντες, ὅτι τοῖς αὐτῶν πόνοις ἡσθήσονται ἕτεροι, αὐτοὶ δὲ μάτην ὑποστήσονται τὸν κόπον, οὐ μόνον δὲ ἀλλ' ἐνίοτε καὶ πικραῖς ἐξετάσεις ὑποβελήσονται, παρὰ φαῦλον ποιοῦνται τὴν ἐρευναν καὶ λαμβάνει οὕτως αἰώνιος ἀπόκρυψις καὶ ἀπώλεια, ὣν ἡ φανέρωσις ὠφέλειαν ἀνθρώποις ἐμμελες πραγματεύεσθαι.

Κελεύομεν τοίνυν, κατὰ τὴν δικαιοσύνην τοῦ ἀρχαίου νόμου καὶ ἀπὸ τοῦ παρόντος γίνεσθαι, καὶ θησαυροῦ εὐρεθέντος, εἰ μὲν ὁ τοῦτον ἐξαγαγὼν τόπος τῶν δημοσίων ἢ τῶν βασιλείων εἴη χωρίων, μετὰ τοῦ δημοσίου τὸν εὐρίσκοντα μερίζεσθαι, εἰ δ' ἐτέρου τινὸς προσώπου, παραπλησίῳ τρῶπῳ αὐτόν τε τὸν εὐρίσκοντα⁴³ καὶ τὸν κύριον τοῦ τὸν θησαυρὸν ἀναδόντος χωρίου τὴν διανομήν ποιεῖσθαι. Εἰ μέντοιγε πρὸς ἀγνωμοσύνην ᾗ οἱ ὁ τοῦτον εὐρὼν καὶ μὴ πᾶν τὸ εὐρηθὲν ἀνολογῇσι :

VARIAE LECTIONES.

⁴¹ Scrimg. τὸν κατορωρυγμένον — θησαυρὸν. Zuich. et Meerm. τῷ κτλ. ⁴² Melius τοῦτον. ⁴³ Zuich. et Meerm. εὐρηκόντα.

NO. 1.

(41) Lex 3, § 10, ff. De jur. fisci § 39, Inst. De rer. divis.

(42) D. § 10, dict. § 9.

(43) Hoc innuit dictum § decimum, et dict. § no-

num, certis temporibus non fuisse in usu.

(44) Sententia d. § 10, d. § 9, in usum revocatur a Leone.

βουλῆσεται, ἀλλὰ παρακατάσχοι δόλῳ καὶ ψεύδει ἐκ τοῦ εὐρήματος, τότε κενοὺς αὐτῷ γίνεσθαι τοὺς πόνους, καὶ μηδὲν ὅλως αὐτὸν λαμβάνειν ὡς κακοῦργον καὶ τῶν ἀλλοτρίων κλέπτην, ἀλλ' εἶναι μόνου ἐκείνου τὴν εὐεργεσίαν, ὅς ἔχει τοῦ χωρίου τὴν κυριότητα.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΝΒ'.

Περὶ τοῦ πᾶν εἶδος νομίσματος, ἀπαραποίητον ὄν καὶ ἀκίβδηλον, καὶ ὀλκὴν τέλειαν ἔχον, δι' ἴσου πολιτεύεσθαι, εἴτε τινὲς τῶν προγεγεστέρων, εἴτε τινὲς τῶν μεταγεγεστέρων βασιλέων εἴη.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῷ τῷ αὐτῷ.

Εἰ νεῦρα τῶν πραγμάτων ^α αὐτῶν εὐποροῖ ἀφορμαί, εὐστάθεια δὲ πολιτείας ἐκ τῆς τῶν πραγμάτων δυνάμεως, καλῶς ἄρα οἱ παλαιοὶ τὴν ἐνδεῖαν ὡς νόσον καὶ φθορὰν κἀντεῦθεν ἐδίωκον, ἐκ τοῦ βούλεσθαι πᾶσαν ἰδέαν νομίσματος, καὶ εἰς τοὺς πάλαι καὶ πρόπαλαι ἀναφέροιο βεβασλευκότας, ὁμοίως ἐμπολιτεύεσθαι. Ἀλλὰ τούτῳ τῷ καλῷ οὐκ οἶδα τί παθόντες οἱ πρὸς τὰ σκήπτρα ὕστερον καταστάντες οὐκ ἔδοσαν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ μένειν σχήματος, ἀλλ' ὥσπερ τῇ εὐπορίᾳ τῶν ὑπηκόων διαδασκῆσαντες, τὸ ἀπολιτευτοὺς μὲν τοὺς φέρουσι τῶν πρὸ αὐτῶν ἀρξάντων νομίμασι τὴν μορφήν κατεψηφίσαντο, μόνοις δὲ τοῖς ἑαυτῶν ἀπένειμαν πολιτεύεσθαι, οὐ βουλῆθέντες συνιδεῖν τὴν ἐκ τούτου περισταμένην καινοτομίαν τὰ πράγματα, οὐδὲ τὴν βλάβην, ὅση χωρεῖ μὲν διὰ πάντων, μάλιστα δὲ κατὰ τῶν ἀπορωτέρων καὶ χρῆζόντων μεζονος βοήθειας καὶ ἀντιλήψεως. Καὶ γὰρ τὸ τῶν ἐμπόρων πλῆθος καὶ τοὺς ἄλλως ἐκ χειρῶν βιούντας καὶ ὅλως τὸ γεωργικὸν γένος εἰς μεγάλην ἀπορίας ἀνάγκην συναλύνει, οὐκ ἔχόντων ἐτέρωθεν ἐρανίζεσθαι τὴν τῶν πραγμάτων εὐπορίαν, ἐκείνης καταλυθείσης τῆς ἀφορμῆς ^β, ἥ τῶς αὐτοῖς συναντελαμβάνετο.

Διὰ τοῦτο ἡμεῖς τῶν νεωτέρων τὴν καινοτομίαν οὐκ ἀγαπῶντες, τῇ δὲ προνοίᾳ τῶν ἀρχαίων ἐπόμενοι θεσπίζομεν, κατὰ τὴν ἐκείνων φιλόφρονον καὶ πολιτικωτάτην γνώμην πᾶν εἶδος νομίσματος, ἀπαραποίητον τὴν μορφήν ἔχον καὶ τὴν ὕλην ἀκίβδηλον καὶ τὴν ὀλκὴν τέλειον, ἃν τέ τις ἢ τῶν προγεγε-

vanum tunc ille laborarit, et tanquam malitiosus rerumque alienarum occultator et fur, nihil omnino accipiat, et beneficium loci domino soli cedat.

CONSTITUTIO LII.

Ut tam veterum (45) principum quam recentiorum numismata modo justī ponderis, probæque materiæ sint, valeant (46).

Idem imperator eidem Styliano.

Si pecuniam nervi (47) sufficiens et copiosa illarum materia est, remque publicam pecuniarum vis stabilit; recte profecto veteres defectum, velut morbum quemdam ac tabem, inde profugarunt, dum omne genus numismatis, etsi ad veteres et priscos principes referretur, similiter valere voluerunt (48). Verum egregium hoc institutum haud scio qua de causa posteriores principes in eadem forma consistere non permiserint, ac, tanquam subditorum opulentiae inviderent, quæ numismata superiorum principum edigiem ferrent, iis publico usu interdixerint: sua vero sola in communi commercio esse voluerint. Næ illi, quantum hinc in communibus negotiis novitatis, quantum item detrimenti, quod cum ad omnes, tum præcipue ad pauperiores, potiusque auxilio et defensione indigentes pertineat, existeret, intelligere noluerunt. Certe mercatorum vulgus, quique alioqui manibus victum quærant, et demum universa rusticorum natio, dum, antiquata ea qua hactenus usi sunt pecunia, alio modo res necessarias sibi parare non possunt, in perquam angustas adiguntur angustias.

Ea propter nos novo recentiorum placito non acquiescentes, veterum autem providentiam sequentes, sancimus, ut secundum benignum illorum rei que publicæ commodissimum iudicium, numismatis omne genus quod (49) quidem formam (50) materiamque non adulteratam (51) et plenum pou-

VARIÆ LECTIONES.

^α Agyl. χρημάτων legi vult. ^β Melius forte μορφής.

NOTÆ.

(45) Vid. l. 1, C. De veteris numism. pot.

(46) Nummi veterum etiam principum, modo justī ponderis, probæque materiæ sint, recipiendi, reductur usus desuetus cui Nov. Nicephori Phocæ contraria c. 1, J.

(47) Νεῦρα τῶν πραγμάτων, Scrimger, νεῦρα τῶν χρημάτων. Agyleus, et male. Plut. in Cleomene. Ὁ πρῶτος τὰ χρήματα νεῦρα τῶν πραγμάτων προσετίπων, quod Diog. Laertius Zenoni tribuit. Demosthenes ὑποτέμνεται, τὰ νεῦρα τῶν πραγμάτων. Æschines ὑποτέμνεται τὰ νεῦρα τῶν πραγμάτων. Nicetas in Emmanuele Comneno, καὶ χρημάτων ἐπιρρώννυσι διαδόσεσιν ἃ νεῦρα τῶν πραγμάτων ἀρίστως τῶν πάλαι τις χθονόμασε. Eustath. 2, Iliados, τὸ νεῦρα πραγμάτων εἰπεῖν τὰ χρήματα οὕτε σκληρὸν ἀλλὰ καὶ ἀστοχώτατον, εἰ 4 οὕτε καὶ τις ἀκολουθῶν παλαιὰ χρήσι νεῦρα πραγμάτων ἔρει τὰ χρήματα. Sic in l. 1, § 20, ff. De quæst.

D In tributis dicuntur esse nervi reipubl. et alibi: sic in pecunia robur omne patrimonii veteres posuere l. 22, vers. huic accedit C. De admin. tut. Plura vide apud Cujac. 6, obs. 19, ubi notat Portoria reipub. nervos principaliter non esse, sed per consequentiam tantum. Adde Nov. 149, c. 2. Nov. 161, c. 2.

(48) L. 1, C. De veteris numismat. potestat.

(49) Ἀπαραποίητον τὴν μορφήν ἔχον καὶ τὴν ὕλην ἀκίβδηλον ἢ τὴν ὀλκὴν τέλειον. Scrim.

(50) Principum: quam imprimi numismatibus moris fuit, vid. l. 1, C. De vet. numism. potest.

(51) Olim lege Cornelia plectebatur qui monetam vultu principum signatum (præter adulterinam) reprobasset Paul. 5, sent. 25, § 1, Arian. 3, ad Epictetum, τὸ τοῦ Καίσαρος νόμισμα οὐκ ἔξεστιν ἀποδοκίμασαι, etc. Adde Edictum. 11, Inst. c. 3.

das habeat) sive vetustioris ejuspiam principis, sive recentioris sit, æqualiter et æstimetur, et in republica tractetur. Pœna vero eorum qui rebellis animo decretum hoc contemnent, fuerit, ut flagris cædantur, et cute (52) tenuis tondeantur, insuperque libras auri tres dependant.

CONSTITUTIO LIII.

Ut cuique tam intra civitates quam extra, mortuos sepelire liceat (53).

Idem Imperator eidem Styliano.

Mea quidem sententia, leges civiles non ea modo quæ communis subditorum vitæ prosint præscribere: verum de his etiam qui jam vitam finierunt, humanæ commiserationi convenientia decernere decet. Quæ autem defunctorum corpora ignominie contumeliæque exponant, ac per quæ communi hominum naturæ dedecus atque turpitudine concilietur, nequaquam in leges sunt includenda. At quod lex (54) mortuos non nisi extra civitates humari vult, quomodo id humanam naturam dedecore afficere non est? Et quidem si hoc præcipiens, de his humanis ageret, quibus facilem elationem facultates, quas vivi habuerant, suppeditarent, fortasse lex aliquam ad id iubendum rationem habuisset. Quamquam tunc etiam ad amicorum, cognatorum, necessariorumque defuncti commiserationem respicere oportebat. Quorum dolori atque orbitati magnum sane solatium est, si amici sui sepulcrum amplexari, ac in id lacrymas profundere possint. Quæ officia extra civitatem sepulto non facile est exsequi. Attamen si illos solum extra civitatem sepeliri vellet, quibus id ipso mortis die per facultates facile esset, ad eam inclementiam aliquam lex occasionem haberet. Verum nunc, cum inclementia illa simul ad omnes se extendat, quomodo non manifesta est absurditas? quomodo legem in naturæ opprobrium ferri non est evidens? Qui enim, dum adhuc viverent, inopes et deserti erant, quomodo mortui ipso mortis die humabuntur? Quomodo item, cum propter paupertatem sepultura non accelerabitur, multis diebus insepulti non miserabile simul et horrendum spectaculum jacebunt, tabescentemque hominum naturam dedecorabunt? Extra hæc autem, cum mortui interdum famuli Dei appellantur, propterque cœlestem gloriam colantur, ipsorum corpora inhumata abjici, quomodo id vero expiationi etiam obnoxium non est?

Neque igitur ullo modo inter civiles leges hæc lex recenseatur, sancimus: quin potius, ut a con-

στέρων, ἂν τε τῶν ὀψιγόνων, δι' ἰσού καὶ τιμᾶσθαι καὶ πολιτεύεσθαι. Δίκη δὲ τοῖς καταρροῦν ἀπονεθεῖται τοῦ ὀρίσματος αἰ εἰς τὸ σῶμα διὰ μαστιγῶν πληγαὶ καὶ τριχῶν κουρεία ἐν χροῖ, καὶ προσέτι χρυσίου τριῶν λιτρῶν ἡ ἀπόστισις.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΝΓ'.

Περὶ τοῦ ἀθετεῖσθαι τὸν καλεῖοντα νόμον ἐξωθέν τῆς πόλεως ποιεῖσθαι τὴν ταφὴν, καὶ ἐξεῖναι τῷ βουλευμένῳ εἰς ἐξω τῶν τειχῶν, εἰς ἐντός ἡύπτειν.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῷ τῷ αὐτῷ.

Ἔμοι φαίνεται μὴ μόνον ὅσα τῇ βίῳ συμφέρει τῶν πολιτευομένων ταῦτα πρέπειν ὀρίξαι τοὺς νόμους τῆς πολιτείας, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν ἡδὴ καταλυσάντων τὸν βίον τὰ πρέπειν ἀνθρωπίνῃ ἀκρίβειᾳ συμπαθεῖν, καὶ μὴ δι' ὧν ἀτιμίᾳ μὲν καὶ ὕβρει τῶν μεθισταμένων τὰ σώματα παραδίδονται, αἰσχύνῃ δὲ τῇ κοινῇ τῶν ἀνθρώπων φύσει περιγίνεται, ταῦτα νομοθετεῖν. Πῶς γὰρ οὐκ ἔστι τὴν ἀνθρωπίνῃ φύσει αἰσχύνειν, ὅταν μὴ βούληται ὁ νόμος τῇ χρύπτεσθαι, εἰ μὴ ἐξω πόλεως φέροιτο τὸ βληθὲν ὑπὸ τοῦ θανάτου σῶμα; Εἰ μὲν γὰρ τοῦτο διορίζων περὶ ἐκείνων ἔλεγε τῆς ταφῆς, οἷς εὐπορον τὴν ἐκφορὰν ἐποιεῖ ἡ ἐν βίῳ περιόντων αὐτῶν εὐπορία, ἔως ἂν εἴχῃ τινα πρόφασιν παρακαλεούμενος, καίτοιγε καὶ τότε ἐχρῆν πρὸς συμπαθειαν ὁρᾶν φίλων, συγγενῶν, οἰκείων τοῦ τεθνηκότος, οἷς μέγα εἰς παραμύθιον τοῦ ἀλγους καὶ τῆς ἀποστερήσεως τοῦ ποθομένου τάφου περιπτύξεις καὶ ἐκ' αὐτῷ χεόμενα δάκρυα ἐξω κειμένου τῆς πόλεως οὐκ εὐχερῶς ἐπιτελεῖσθαι πέφυκεν. Ἄλλ' ὅμως; εἰ ἐκείνους τὴν ταφὴν ἐκδημον ἐποιεῖ τῆς πόλεως, οἷς οὐκ ἔπορον αὐθημερόν γίνεσθαι, ἦν τις ἀφορμὴ τοῦ δόγματος τῷ ἀσυμπαθεῖ. Νῦν δὲ κατὰ πάντων ὁμοίως φερόμενης τῆς ἀσυμπαθείας, πῶς οὐ πρόδηλον τὸ ἀποπον καὶ ἡ κατὰ τῆς φύσεως νομοθεσία καὶ αἰσχύνῃ; ὧν γὰρ ἐστὶ ζώντων ἀπορος ἦν ὁ βίος καὶ ἔρημος, πῶς θανόντες αὐθημερινῆς ταφῆς εὐπορήσουσι; πῶς δὲ τῆς ταφῆς ἀπόρου τυγχανούσης, οὐχὶ ἐπὶ συχναῖς ἡμέραις οὕτω διαμένοντες ἐλεεινὸν ὁμοῦ καὶ φρικτὸν κείσονται θέαμα καὶ τὴν ταπεινὴν ἀνθρώπων φύσιν αἰσχύνοντες; χωρὶς δὲ τούτων πῶς οὐκ ἔστι δίκης ὑπεύθυνον, ἐνίοτε τῶν ὁμιλησάντων τῷ θανάτῳ θεραπόντων Θεοῦ χρηματιζόντων καὶ ὑπὸ τῆς ἀνω δόξης περιεπομένων ἐρρίφθαι αὐτῶν ἀταφον τὸ σῶμα;

Ὅδαμῶς οὖν νόμοις τῆς ἡμῶν πολιτείας συγκαταλέγεσθαι τοῦτον τὸν νόμον θεσπίζομεν, ἀλλ' ὅσα

VARIÆ LECTIONES.

⁵² Scrimg. παραγίνεται. ⁵³ Scrimg. τοῦ ἐξω κειμ. Emendarunt Steph. et Agyl. & ἐπὶ τοῦ ἐξω κειμένου, Spangenh. οἷς μέγα εἰς πάσαμ. et & ἐξω κειμένου. ⁵⁴ Scrimg. ἐκείνους.

NOTÆ.

(52) Pœnæ genus observa, cui simile est in Nov. 58, in fin.

(53) Sepelire etiam in civitatibus mortuos licet, et ita abrogatur lex 3, § 7, ff. De sepulcro violato. l. 12, C. De religiosis l. 6, C. Th. De sepulcro vio-

lato: Paul. 1, sent. 21, § 2, et in: locus Ciceronis, hominem mortuum in urbe ne sepelito, de quo dixi ad leges XII tabularum.

(54) Vide dictas leges.

παρ ὑπὸ τῆς συνηθείας καλῶς ὤφθη καταφρονούμενος, οὕτω καὶ ὑπὸ δόγματος ἡμετέρου ἔστω παντελῶς ἀβετούμενος, καὶ πᾶς, ὃς ἂν βούληται εἰς ταῖων ἐξωθεν εἰς τῆς πόλεως ἐντὸς τοὺς τελευταῖων τας τιμᾶν τῇ ταφῇ, ἀδείαν ἐχέτω περαινέιν τὸ βούλημα.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΝΑ'.

Περὶ τοῦ ἐν τῇ Κυριακῇ ἡμέρᾳ παντελῇ ἀπραξίαν εἶναι, καὶ τοὺς γεωργοὺς ἀργεῖν ἐν αὐτῇ, παρακλητικῶς ἅπασιν τοῖς ἄλλοις ἐργάταις.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῷ τῷ αὐτῷ.

Ἀρίστη μὲν ἡ σπουδὴ τῶν πρὸς ἐκθεσιν ἐπιδεδωκότων ἑαυτοὺς τῶν ὅσα τῷ βίῳ συμφέρει ἐντάλματα, καὶ ἀξίον αὐτοὺς, ἐν οἷς ὁρῶνται πρὸς τὴν ὠφέλειαν τῶν ὑποχειρίων ὅλην τὴν φροντίδα συντείνοντες, ἀποδέχεσθαι τῆς φιλοστοργίας καὶ τὰ τεθέντα τηρεῖν εὐλάβως. Ἀξίον δὲ πολὺ πλεονέκειναι μᾶλλον τὴν τοιαύτην ἀπονέμειν εὐλάβειαν, ὅτι πλεονέκῃσαν καὶ ὑπὲρ τῆς τῶν ἀνθρώπων σωτηρίας οἶα ὅτι πάσης τῆς γῆς νομοθεταὶ ἀναδεξάμενοι μέριμναν, καὶ οὐκ ἔθεντο νόμους τούτους ἐπίπροσθεν ἄγειν τῶν ἄλλων νόμων ὅτι μόνον δὲ δι' ὅπερ εἶπον, ὅτι πλεονέκῃς τὴν τῶν ἀνθρώπων ὠφέλειαν, μᾶλλον δὲ ἀσύγκριτον ἀνεδίξαντο καὶ εἰσενέγκαντο πρόνοιαν, ἀλλ' ὅτι καὶ θεὸς ἐχάραξαν τὰ δόγματα Πνεύματι. Ἐπεὶ οὖν τῷ νόμῳ τῶν κορυφαίων μαθητῶν, ὃς πάντας ἐπιτρέπει ἀργεῖν τιμᾶν τὴν ἡμέραν τῆς Δεσποτικῆς ἀναστάσεως, ὁρᾶται νόμος ἀντιφθεγγόμενος, ἐνῆν μὴ πάντας ὁμοίως καλῶς ἐργάζεσθαι, ἀλλ' ἐνίοις ἀνετον τὴν ἐργασίαν δίδοσθαι. Φησὶ γάρ· *Δικασταὶ μὲν καὶ δῆμοι τῶν πόλεων, καὶ οἱ ἐκ τῶν βιοῦντες ἀργεῖ- τωσαν ἐν Κυριακῇ, μόνον δὲ γεωργοὶ ἐργάζεσθωσαν*, καὶ ἡ αἰτία τῆς λύσεως τῆς τιμῆς τῆς ἡμέρας ἄλογος· δοκεῖ γάρ σωτηρίας εἶναι τῶν καρπῶν, ἔστι δὲ ἀληθῶς οὐδέν· οὐ γάρ τὸ σπουδαῖον τῆς γεωργίας, ἀλλὰ τοῦ καρποδοτοῦ ὁ ἔλεος, ἐπειδὴν δοκῇ, τὴν εὐθηνίαν παρέχεται τῶν καρπῶν.

visum sit, fructuum abundantiam suppeditet. Ἄλλὰ γὰρ ἐπεὶ τοιοῦτός τις εἰς γένεσιν ἤλθε νόμος, ὁλιγοῦν μὲν τῆς τοῦ Δεσποτοῦ τιμῆς, ἀντιδογματίζων δὲ τοῖς κατὰ πάντων ἐναντίων παρὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος λαβοῦσι τὰ νικητήρια, ὁρίζομεν καὶ ἡμεῖς ὅτι τῷ ἁγίῳ ἔδοξε Πνεύματι καὶ τοῖς ὑπ' αὐτοῦ μεμνημένοις ἀποστόλοις, ὥστε πάντας ἐν τῇ θεῷ καὶ τὴν ἀφθαρσίαν ἡμῖν ἐγκαινισαμένην ἡμέρᾳ σχολάζειν ἀργεῖν, καὶ μήτε γεωργὸν μήτε τινα ἕτερον ἀπτεσθαι ἐργῶν ἐν ταύτῃ τῶν μὴ νενομισμένων.

VARIÆ LECTIONES.

Ita emendavit Steph. codd. ol. ¹¹ Scrimg. πατέρες. ¹² Cf. Photii Nomoc. VII, 4. Apostolorum canon, qui hoc diserte præcipiat, nullus est: c. 66 vix huc quadrat. ¹³ Zuich. ἐν φ. habet. Steph. δὲ ex-rigne emendat, Osenbruggen ἐν τῷ. ¹⁴ Ita Zuich. Scrimg. ἔκαστα. ¹⁵ Scrimg. σωτηρία. Sed rectius Zuich. σωτηρίας. ¹⁶ Scrimg. ἐστὶ δὲ ἡ ἀληθῶς ¹⁷ Ita Zuich. Scrimg. ἥλιος. ¹⁸ Ita Bals. Scrimg. ἐγκαινισμένη. ¹⁹ Ita Zuich. et Bals. Scrimg. ἀργήσεως. ²⁰ Scrimg. non habet ἕτερον. ²¹ Negationem omittit Zuich. et deleri vult Spang.

NOTÆ.

(55-56) Dominicis diebus omnes ab operibus vacare debent, ut hic. Omnes, inquam, licet rustici, quod olim non fuit: et ita abrogata lex 3, C. De feriis, facit hujus constitutionis mentionem Hermen. 1, tit. 4, § 7.

suetudine recte contemnitur, sic etiam decreto nostro prorsus reprobator. *Quicumque autem sive extra muros sive intra civitatem sepelire mortuos volet, perficiendæ voluntatis facultatem habeto.*

CONSTITUTIO LIV.

Ut Dominicis diebus omnes (55-56) ab operibus vacent (57).

Idem imperator eidem Styliano

Præstantissimum illorum est studium qui se edendis quæ communi vitæ utilia sint, præceptis dedunt, dignique sunt eo quod ad subditorum utilitatem omnes suas curas intendunt, quorum prius in rempublicam amor laudibus celebretur, ac præcepta sancte observentur. Interim vero multo æquius fuerit, illis potius istiusmodi reverentiam attribuere, quos majores pro humani generis salute, tanquam universi terrarum orbis legislatores, suscepisse sollicitudines constat, quasque leges tulerint, has aliis omnibus anteferre, idque non solum propter id quod dixi, quod videlicet ad hominum utilitatem, incomparabiliorem susceperint atque contulerint curam: sed quod etiam divini nominis virtute subscripserint sua decreta. Quoniam itaque illorum inter discipulos procerum legi, quæ Dominicæ resurrectionis diem cessatione ab operibus omnes venerari mandat, legem aliam contradicere conspicitur, quæ non omnes simul operari prohibendos, nonnullisque uti operentur indulgendum esse censet; ait (58) enim *omnes iudices urbanæque plebes et cunctarum artium officia, venerabili die solis quiescant: ruri lumen positi agrorum culturæ libere licenterque inserviant, cujus istius diei dehonestationis nulla ratione nititur causa.* Nam quanquam fructuum conservatio prætendi posse videatur: nullius tamen illa momenti, neque vera futilis est: cum non agriculturæ diligentia, sed solis virtus, quando frugum largitori

Quoniam, inquam, istiusmodi lex in lucem prodit, quæ Domini cultum vilipendat, diversumque ab illis, qui contra omnes adversarios a Spiritu sancto victoriam obtinuerunt, decretum præscribat: statuimus nos etiam quod Spiritui sancto, ab ipsoque institutis apostolis placuit, ut omnes in die sacro, quoque nostra integritas instaurata est, a labore vacent: neque agricolæ, neque quicumque alii in illo illicitum opus aggrediantur. Si enim, qui

umbram quamdam atque figuram observabant, tantopere Sabbati diem venerabantur, ut ab omni (59-60) prorsus opere abstinerent : quomodo qui gratiæ lucem ipsamque veritatem colunt, hos eum diem qui a Domino honore ditatus est, nosque ab exitii dedecore liberavit, non venerari par est ? aut quomodo, cum ex septem (61) diebus unus in Domini honorem consecratus sit, non aliorum ad opera usu contentos non esse, neque illum Domino eximium et inviolatum conservare : sed ipsum etiam vulgarem facere, nostrisque operibus applicandum putare, religionis non est prorsus dissolutæ ?

CONSTITUTIO LV.

Ut Judæi secundum christianismi ritus vivant (62).

Idem imperator eidem Styliano.

Qui olim sceptris potiti sunt, de Hebræorum gente (quæ quondam quoad divino patrocínio fovebatur, incluta fuit, nunc autem ob contumaciam in Christum et Deum nostrum in calamitatibus celebris est, diversas (63) promulgarunt leges, quæ de ipsorum vitæ statu tractantes, jubent, ut (64) sacras ipsi Scripturas legant, et ne a suis ritibus arceantur : quin etiam ut liberos supra sanguinis cognationem circumcisionis etiam cognatione suo instituto accommodent. Atque hæc quidem, qui olim (ut dixi) imperium obtinuerunt. Verum sacratissimus princeps, ille ex cujus semine nos nati sumus, ut qui majore quam cæteri salutis ipsorum desiderio teneretur, hos in sola superiorum legum observatione relinquere (quod ante illum alii fecerant) non contentus : sed partim sacrorum oraculorum explicatione, partim eorumdem admonitionibus ad salutarem Christianorum cultum traducens, vivificæ baptismi aqua initiavit. Atque quod ipsos in novum secundum Christum hominem transformari debere persuasit ut veterem deponent, plene effecit, et quæcunque vetustatem saperent, circumcisionem (65), Sabbatum (66), et si quid aliud est, cum illo simul exiit. Atqui cum tanto cum effectu a Judaica pertinacia ipsos deduxisset, non etiam prioribus legibus, quæ Judaico ritu vivere permittebant, silentium, et vacationem alterius legis decreto imposuit.

A Εἰ γὰρ οἱ πάλαι τὰς σκιάς καὶ τοὺς τύπους τιμῶντες διὰ τοσαύτης ἡγῶν τιμῆς τὴν τοῦ Σαββάτου ἡμέραν, ὡς παντελεῖ αὐτοὺς ἀπραξίᾳ¹ διδόναι, πῶς εἰκὸς οὐκ ἡ χάρις θεραπευτὰς ἔχει καὶ ἡ ἀλήθεια, τούτους μὴ τιμᾶν τὴν ἡμέραν, ἢ² τὸ τίμιον παρὰ τοῦ Δεσπότου ἐπλούτησε καὶ ἡμᾶς ἡλευθέρωσε τῆς ἐκ φόβου ἀτιμίας; ἢ πῶς οὐ παντελῶς ἀσυνείδητον, ἐπὶ τὰς ἡμερῶν οὐσῶν ὧν εἰς Δεσποτικὴν τιμὴν ἀνέιται μία, μὴ³ ἀρκεῖσθαι ἡμᾶς ταῖς ἐξ⁴ ἀποκεχρημένους εἰς ἔργα, καὶ⁵ ἀναφαίρετον τῷ Δεσπότη ἑκαίνην τηρεῖν, ἀλλὰ καὶ ταύτην κοινοποιεῖσθαι⁶ καὶ τῶν ἡμετέρων ἔργων νομίζειν καιρὸν;

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΝΕ'.

Περὶ τοῦ κατὰ τὴν τῶν Χριστιανῶν πίστιν Ἑβραίους πολιτεῦσθαι,

B Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῶ τῷ αὐτῷ.

C Οἱ ἐμπροσθεν εἰς τὰ σκήπτρα καταστάντες περὶ τοῦ πάλαι μὲν διὰ τὴν πρὸς αὐτοὺς θαδέν ἐπισκοπὴν περιωνύμου τῶν Ἑβραίων γένους, γεγονότος δὲ ἐκ τῆς πρὸς τὸν Χριστὸν καὶ Θεὸν ἡμῶν ἀπονοίας περιωνύμου ἐν συμφοραῖς, διαφόρους ἐξέθεντο νόμους, οἱ περὶ καταστάσεως τῆς ἐκαίνων ζωῆς διαλαμβάνοντες καλεῖν οὖσι ταῖς θείαις Γραφαῖς ἐντυγχάνειν αὐτοὺς, καὶ τῶν οἰκείων ἐθίμων μὴ εἰργεσθαι, ἀλλὰ καὶ τοὺς παῖδας πρὸς τῇ συγγενείᾳ τοῦ αἵματος καὶ τῷ ἐκ τῆς περιτομῆς συγγενεῖ προσοικεῖσθαι αὐτοὺς. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν οἱ ἐμπροσθεν, ὡς εἶπον, εἰς τὴν βασιλείαν παρελθόντες. Ὁ δὲ τῆς θείας λήξεως βασιλεὺς, οὗ τῆς ἐπορᾶς ἡμῖν ἡ βλάβη, ἅτε δὴ πλέον τῶν ἄλλων σῶν ἔρωτα τῆς αὐτῶν σωτηρίας, οὐκ ἀρκεσθεὶς⁷ καταλιπεῖν τοὺς καθὼς οἱ πρὸ ἐκείνου ἐν μόνῃ τῇ τῶν προλαβόντων νόμων διατάξει, ἀλλὰ τοῦτο μὲν τῶν ἱερῶν λογίων ἀναπτύξαι, τοῦτο δὲ ἐν ταῖς αὐτῶν⁸ νοουθετήσεσι πρὸς τὴν σωτήριον τῶν Χριστιανῶν μεταστήσας λατρίαν τῷ ζωοποιῷ τοῦ βαπτίσματος ἐτελείωσεν ὑδατι. Καὶ ἔργῳ μὲν, δι' ὧν αὐτοὺς εἰς τὴν νέον κατὰ Χριστὸν μορφωθῆναι ἀνθρώπων ἔπεισε, τὸν παλαιὸν ἀποθέσθαι παρεσκεύασεν, καὶ ὅσα τῆς παλαιότητος ἐγνωρίζετο, περιτομὴν, Σάββατον καὶ εἰ τι ἕτερον, ἐκείνῳ συναπημφιάσεν. Ἀλλ' οὕτω μὲν ἔργῳ τοῦ Ἰουδαίου φρονήματος μετατάξας αὐτοὺς οὐκέτι καὶ νόμου ψηφίσματι τοῖς προτέροις νόμοις, οἱ παρεῖχον ἄδειαν Ἰουδαϊκῶς ζῆν, καὶ τὴν ἀφωρίαν καὶ ἀργίαν ἐθέσπισεν.

VARIAE LECTIONES.

¹ Scrimg. παντελεῖ αὐτῇ ἀπραξίαν. Zuich. παντ. ἐαυτῇ ἀπραξία Verior Bals. præstat. ² Bals. ἦτις. ³ Codd. negationem non habent. ⁴ Ita recte Bals. Codd. ἐξω. ⁵ Particulam καὶ, quæ a Codd. abest, præstat Bals. ⁶ Ita Zuich. et Bals. Scrimg. κοινὴν ποιεῖσθαι. ⁷ Nov. Justiniani 146. ⁸ Zuich. et Meerum. ἡρξάσθη, quod fortasse præstat. ⁹ Idem ἐαυτῶν.

NOTÆ.

(59-60) Juvenalis 14, loquens de Judæis: *Sed pater in causa est, cui septima quæque fuit lux Ignava, et Satyr. 6. Observant ubi festis mero pede Sabbata reges;* cum dicit *mero pede*, iter Sabbati intelligere videtur, de quo Actor. 1, vers. 12, quod circiter 2000 passuum erat.

(64) Unus ille ex septem diebus non est dies Sabbati, sed prima sabbati.

(62) Judæi jubentur fieri Christiani, et ita abrogatur Nov. Just. 146, et lit. Cod. De Judæis quo permissum erat Hebræis suo more vivere.

(63) Cod. De Judæis d. Nov. 146.

(64) D. Nov. 146.

(65) Vid. Nov. Justin. 57.

(66) L. 2, l. 13, Cod. De Judæis.

Ἡμεῖς οὖν ὅπερ ὁ ἡμέτερος πατὴρ εὐλογον κρίναντες ἀνακληρῶσαι, παντὶ νόμῳ ἀρχαιοτέρῳ τῷ περὶ Ἑβραίων νομοθετοῦντι σιγᾶν ἐπιτρέπομεν, καὶ μὴ ἄλλως αὐτοὺς τολμᾶν πολιτεύεσθαι, ἢ ὡς ἡ καθαρὰ καὶ σωτήριος τῶν Χριστιανῶν πίστις βούλεται. Εἰ δέ τις ἄλοῃ τῶν μὲν Χριστιανικῶν θεσμῶν ἀφιστάμενος, πρὸς δὲ τὰ Ἰουδαίων ἐπαναστρέφόμενος ἔθῃ καὶ δόγματα, τοῦτον κατὰ τοὺς περὶ ἀποστατῶν ἐγκειμένους νόμους εἰσπράττεσθαι τὴν τιμωρίαν.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΝΓ΄¹⁵.

Περὶ προθύρων θαλαττίων.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῷ τῷ αὐτῷ.

Καὶ οὗτος ἡμῖν ὁ νόμος, δὲ ἀφαιρεῖται τῶν θαλαττίων χωρίων τὴν ἐξουσίαν τῶν οὐ¹⁶ παρὰ τοῖς προθύροις θάλασσα ὁρᾶται (ἀλλὰ γὰρ οὐ μόνον τοῦτο, ὑπάγει δὲ καὶ τῇ περὶ τῆς ὕβρεως ἀγωγῇ καλύοντα¹⁷ τοὺς ἐκεῖ ἀποκεχρησθαι τῇ ἀλιευτικῇ τέχνῃ προθυμους), οὐ δίκαια ἐπιτρέπων ἐφάνη. Πᾶν γάρ, ὃ μὴ ἀδίκῳ λόγῳ πρὸς ἐξουσίαν τινὲ περιῆλθεν, εἴτε γονέων κληρὸς, εἴτε πόνων ἰδίων κτήμα, εἴθ' ἐτέρῳ τινὲ μὴ ἀπηγορευμένῳ τρόπῳ, πῶς οὐχὶ καὶ πρὸς τὴν ἐπιτροπὴν τοῦ τὴν ἐξουσίαν ἔχοντος ἀνακείσεται, κάκεινῳ τὰς ὠφελείας πολὺ πρότερον, ἀλλ' οὐχ ἐτέρῳ παρέξει; Οὐκ ἔστιν οὖν πρὸς τὸ εὐθὺ ἀφορῶντος νόμου ἐτέρους εἰσάγειν πρὸς τὴν ὠφέλειαν οὐ μὴδὲν ὑπεβίβοντο, καὶ ἀποστρεφὲν ἐκείνους ταύτης, οἱ πάντως γε ἡ τίμημα ἡ συγγενείας δίκαιον ἢ ἄλλον τινὰ τρόπον οὐκ ἀπηγορευμένον εἰς τὴν τοῦ χωρίου κατεβάλλοντο κτήσιν. Τὸ δὲ καὶ τοὺς ὑπὲρ αὐτοῦ ἐτησίους φόρου; ἀπαιτεῖσθαι μὲν ὡς αὐτῷ διαφέροντος τοῦ τόπου, ἀπελαύνειν δ' ἐκείθεν τὸν ἔξω τῆς ἐκείνου γνώμης βουλόμενον τῇ ὠφελείᾳ χρῆσθαι μὴ δύνασθαι, ἀλλ' εἰ τοῦτο ποιεῖν ἐθέλησιν, ταῖς περὶ ὕβρεως αἰτίαις ἐτάξεσθαι, πῶς οὐχὶ μετὰ τοῦ ἀδίκου παντελῶς καὶ παράλογον; τί δὲ, εἰ ὁ τοῦ χωρίου δεσπότης οὐκ ἀμαθὴς ἀλιευτικῆς, ἄρα καθευδεῖται μὲν αὐτὸς ἀργῶν, ἄλλοις δ' ἐπιτρέψει τὰ τῶν προθύρων κέρδη θηρᾶν; ἢ τὴν μὲν ἀργίαν οὐκ ἀσπάσεται, ἐτέρων δὲ πρόθυρα ἀλιεύων περινοστήσει, ἐν δὲ τοῖς οἰκείοις ἐργάζεσθαι αὐτῷ οὐκ ἐξέσται; Ἀλλ' οὐχ ὅρῳ τίνα τρόπον οὕτως ἔσται.

Τοιγαροῦν¹⁸ θεσπίζομεν, τῶν ἰδίων προθύρων ἕκαστον ἀκαλύτως δεσπόζειν, καὶ κύριον εἶναι τοὺς¹⁹, εἰ τινες βουληθεῖεν χωρὶς τῆς αὐτοῦ ἐπιτροπῆς τῆς τῶν προθύρων ἀπολαύειν ὠφελείας, ἐκδιώκειν. Ὅσπερ γάρ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ἔχει, καὶ πᾶς τῆς²⁰

A Quod igitur pater noster prætermisit, id non adimplendum putantes, omni antiquiori, quæ de Hebræis statuit, legi silentium injungimus *et ne illi aliter* quam pura salutarisque Christianorum fides vult, vivere audeant, jubemus. Quod si quis a Christianorum ritibus defectione facta ad Judæorum mores et placita reverti deprehendatur, hic secundum leges de apostatis (67) latus pœnas luat.

CONSTITUTIO LVI.

De oris (68) maritimis.

Idem imperator eidem Styliano.

Hæc etiam lex quæ maritimarum prædiorum jus tollit, eorum unde apud (69) oras mare conspicitur : quæque insuper illorum dominium si illic piscari volentes prohibeat, injuriarum actioni subicit : nobis non æqua statuere visa est. Quidquid enim non iniquo titulo in cujuspiam dominium devenit, sive parentum hæreditas laborumque emolumentum, sive alio quocunque non illegitimo modo paratum sit : quæ causa est, quamobrem id non ab eo qui in dominio habet, administretur, et illi non longe potius quam alteri cuiquam utilitatem præbeat? Non est igitur legis, quæ quidem æquitatem spectet, ut alios ad utilitatem rei, in quam nihil juris habent, introducat : illos vero qui aut solutum pretium, ut cognationis jus, aut denique alium aliquem possidendæ rei non illegitimum titulum laudant, ille privet. Jam vero quod, cum ab illo tanquam loci illius domino, annuum tributum exigatur, expellere inde illum, qui præter ipsius voluntatem loci commodis uti velit, non possit : sed hoc faciat, injuriarum actionibus tentetur; quomodo id, præterquam quod iniquum est, non omnibus modis absurdum est etiam? Quid si prædii dominus piscatoriarum artis non ignarus sit, num ipsi otioso dormiendum erit, aliisque orarum (70) emolumenta venari permittere debet? aut, si otium non amplectetur, in aliorum oris errabundus piscabitur, in suis autem id ipsi non licebit? At quare ita fieri debeat, nullam equidem rationem video.

Sancimus itaque, ut quisque oras suas inconcusso jure possideat, illorumque dominus sit; etsi qui sine ipsius permisso illorum emolumento frui velint, hos propellere possit. Nam quemadmodum terrenis locis juris est, ut quicumque domus domi-

VARIÆ LECTIONES.

¹⁵ Zuich. et Meerm. ἀλλοτῇ. ¹⁶ Ecl. Nov. 30. ¹⁷ Melius ὤν. ¹⁸ Foræ τὸν κωλ. ¹⁹ Ecl. incipit. ²⁰ Codd. τοὺς δ'. Ecl. τοῦ. ²¹ Ecl. τις.

NOTÆ.

(67) Vid. tit. Cod. De apostatis.

(68) Περὶ προθύρων θαλαττίων. Scrimg. προθυρῶν vestibulum ædium l. 19, § 1, ff. com. divid. olim, qui alterum prohibebat ante Prætorium, seu prothyrium ædium suarum piscari, injuriarum tenebatur : l. 13, in fin. ff. De injuriis, adde 53, Eolog. 6, c. 3, hac Novella non tenetur, et ita abrogatur d. l. 13, in fin. adde l. 14, d. tituli. Nam

ut ædium, ita et prothyri sui pleno dominio quemque frui oportet. Est enim prothyrium sequela ædium d. l. 13. in fin.

(69) Παρὰ τοῖς προθύροις.

(70) Παρὰ τῶν προθύρων κέρδη θηρᾶν. Scrimg. τὰ τοῦ προθυρίου κέρδους. Cujacius 14, obs. 1. Quid esset προθυρίον κέρδος, dixi ad l. 15 in fin. ff. Qui potior.

nus sit, is præter illius usum, vestibulum (71) quoque atque atrium possideat; ut ita etiam in maritimis obtineat, rationi esse consentaneum putamus. Et sicut terrenis locis præter voluntatem domini ex alieno fructus percipere nemini conceditur; sed si quis fructus ex alieno colligit, eos vel benignitate domini percipiat, vel pro loci (72) usu vectigal solvat necesse est: sic etiam in maritimis observari præcipimus.

CONSTITUTIO LVII.

Quantum in piscatoribus remoræ (73) piscatoriæ inter se distare debeant.

Idem imperator eidem Styliano.

Quandoquidem cum plurimæ leges de piscatione statuant, illud quod ἐποχὴν (74) nominandum putarunt, adhuc lege definitum non est (quippe, B quod, ut videtur, quo tempore leges illæ promulgabantur, nondum id institutum innotuisset), hoc quoque legis constitutionem auferre volumus.

Quam itaque juris rationem in hoc piscationis instituto legitimo decreto obtinere consuetudini visum est (ut nempe interstitiorum modus ad trecentos sexaginta quinque passus protendatur), hoc nos quod extra convenientem modum non feratur, legis dignitate honorantes, dehinc legem esse sancimus. Nam tametsi citra hoc privilegium, ut remoræ piscatoriæ ad hanc rationem disponantur, præsentis ævi hominibus bonum videatur: quo tamen id firmitus sit, cautiusque in æternum observetur, lex esto, remoræque illæ trecentorum sexaginta quinque passuum intervallo a consuetudine approbato inter se distanto: idque ita, ut ab utraque parte hic intervalli modus desumatur; ut videlicet centum octoginta duo, et semis (75) ab unius partis finibus exporrigantur, residuum vero ad vicinum usque pertingat. Atque hæc quidem de constituendis introducendisque post hanc legem remoratoriis dicimus. Quæ vero hoc decretum prævenierunt, tametsi præstituto hoc intervallo non distent ex ejus præscripto tamen nihil nõvalitur; permanebuntque illa, ut initio constituta sunt.

CONSTITUTIO LVIII.

Ne (76) ex sanguine cibis conficiatur.

Idem imperator eidem Styliano.

Simul olim legislatori Mosi (77) sanguine vescen-

VARIE LECTIONES.

¹⁶ Ecl. τὴν χρῆσιν habet pro τὴν κτ. τε καὶ αὐλήν. ¹⁷ Codd. et Ecl. λαμβάνοι. ¹⁸ Ita Ecl. Zuich. et Meerm. νομίχου. Scring. νομίμου. ¹⁹ Scring. δὲ, Zuich. ἐπί. ²⁰ Ecl. νόμῳ. ²¹ Ecl. προαγ.

NOTÆ.

(71) D. l. 13, in fin.
(72) Ὑπὲρ τοῦ τόπου, Scring. hinc τοπιaticόν, quod et solarium et locarium, vid. d. l. 15, in fin.
(73) Adde Novell. 102, 103, 104, inf. eod. et his quidem de rebus aut hunc Leonem nihil constitutum.
(74) In pothyris seu vestibulis ædium, de quibus superiore Nov. dictum est, maxime in angusto mari, ut in Bosphoro Thracico ut plurimum erant ἐποχαὶ aut certe ἐποχῶν initia, quæ posteriores dixere θράννης retia in mari extensa conuixis palis. Phavo-

Α οἰκίας δεσπότης μετὰ τῆς χρήσεως ταύτης καὶ τῶν προθύρων ἔχει τὴν κτησίν τε καὶ αὐλήν ¹⁶, οὕτως εὐλογον καὶ ἐπὶ τῆς θαλάσσης ὑπολαμβάνομεν ἔχειν, καὶ ὥσπερ ἐν τῇ ξηρᾷ ἐκ τῶν ἀλλοτριῶν οὐδενὶ συγχαρεῖται παρὰ γνώμην τοῦ κακτημένου καρπίζεσθαι, ἀλλ' εἰ καρποὺς ἐκείθεν τις συναγάγοι, ἢ λαμβάνων ¹⁷ τὴν χάριν τῇ τοῦ δεσπόμενου φιλοφρονήσει ἢ τὴν ὑπὲρ τοῦ τόπου κατατιθέμενος πρόσδοον, οὕτω καὶ ἐν τῇ θαλάσσῃ εἶναι ὀρίζομεν.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΝΖ'.

Περὶ τοῦ μέτρου τῆς ἀποστάσεως τῶν ἐποχῶν ἐν τῇ τῶν ἰχθύων θήρῃ.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῶ τῷ αὐτῷ.

Ἐπειδὴ πλείστων νόμων περὶ ἰχθύων διοριζόντων θήρας ἐκεῖνο τὸ μέρος ἀδιόριστον ὁρᾶται νόμῳ, δ' ἐποχὴν ὀνομάζειν ἰγνώκασιν (ὡς εἰκεν οὕτω τοῦ τοῦ ἐπιτηδεύματος γνωρίμου τυγχάνοντες καθ' ὃν καιρὸν εἰς γένεσιν οἱ νόμοι προήρχοντο), βουλόμεθα καὶ τοῦτο νόμου διάταξιν ἀποφέρεισθαι.

Ἦνπερ οὖν ἀντὶ νομικοῦ ¹⁸ ψηφίσματος γνώμην οὐκ ἔξω τοῦ πρόποντος φερομένην ἔδοξεν ἐν τούτῳ τῆς θήρας τῷ ἐπιτηδεύματι διατεῖν τῇ συνηθείᾳ, φαιδὲν δὴ ¹⁹, τὸ μέχρι τριακοσίων ἐξήκοντα καὶ πάντα ὀργυῶν παρατεινόμενον μέτρον τῶν ἀποστάσεων, τοῦτο ἡμεῖς νόμου τιμῶντες ἀξιώματι ἀπὸ τοῦ παρόντος νόμου εἶναι θεσπίζομεν. Εἰ γὰρ καὶ χωρὶς τοῦ τετιμῆσθαι τούτῳ δὴ τῷ προνομίῳ ²⁰ καλῶς ἔχειν δοκεῖ τοῖς νῦν τὰ περὶ ἐποχῶν ταύτῃ τῇ γνώμῃ ρυθμίζεσθαι, ἀλλ' ὅμως ἵνα μᾶλλον ἐν τῷ βεβαίῳ ἢ καὶ ἡ περὶ αὐτὴν εὐλάβεια διηνεκῶς σώζοιτο, νόμος ²¹ ἔστω, καὶ ἀλλήλων ἀφιστάσθωσαν αἱ ἐποχαὶ τὸ νομοσῶμενον τῇ συνηθείᾳ τῶν τριακοσίων ἐξήκοντα καὶ πάντα ὀργυῶν διάστημα· δηλονότι ἐξ ἑκατέρου μέρους τοῦ τοιοῦτου μέτρου τοῦ διαστήματος λαμβανομένου, ὡς εἶναι τὰς μὲν ἑκατὸν ὀγδοήκοντα δύο καὶ ἥμισυ ἀπὸ τῶν ὀρίων τοῦ ἐνὸς διεκρούσας μέρους, τὸ δὲ λοιπὸν μέτρον διήκειν μέχρι τοῦ γειτονεύοντος. Ταῦτα δὲ φαιμεν περὶ τῶν μεταγενεστέρων τοῦ παρόντος νόμου δεχομένων τὴν σύστασιν καὶ παραγωγὴν ²². αἱ γὰρ προφθάσασαι τὸ νῦν δεδογμένον ἐποχαὶ, κὰν μὴ τῷ διορισθέντι ἀφεστήκασιν διάστηματι, οὐδὲν ἐκ τοῦ νόμου καινοτομηθήσονται, ἀλλὰ διαμενοῦσιν ἐφ' ἧς ἐξ ἀρχῆς ἔλαχον στάσεως.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΝΗ'.

Περὶ τοῦ μηδένα τὸ αἷμα βρώμα ποιῆσθαι, οὐδ' αὐτὸ πιπράσκειν ἢ ὠρεῖσθαι.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῶ τῷ αὐτῷ.

Καὶ πάσαι τῷ νομοθέτῃ Μωσῇ θεὸς ἐντέλλεται,

rinus δίχτυα ἀγρεύοντα τοὺς ἰχθύας: quam ob rem ἐποχῆς τὴν πῆξιν dixit Leo Novell. 83 et 104, j. eod. et ἐφάπλωμα interpret. Novell. 102, vid. Cujac. 14, obs. 1.

(75) Jubeat Leo intermitti spatium 182, ulnarum a superiore vicina epocha et totidem ab inferiore.

(76) Sanguis animalium cibis homini esse prohibetur. Ita reducitur jus Mosaicum Lev. xvii, receptum etiam temporibus primitivæ Ecclesiæ.

(77) Act. xv, vers. 19. Levit. ii, 17.

αἷμα οὐ φάγεσθαι, καὶ παρὰ τῶν κηρύκων τῆς χάριτος ἀπέχεσθαι τῆς τοιαύτης νενομοθέτηται βρώσεως. Καὶ οὕτω κἂν τῇ παλαιᾷ κἂν τῇ νέᾳ χάριτι συμφώνως ἀθεμιτοῦ δοκοῦντος καὶ ἀποδλήτου τοῦ πράγματος, εἰς τοσοῦτον αὐθαθείας, μᾶλλον δὲ παραπληξίας ἤκουσιν ἄνθρωποι, ὥς μὴδ' ἐτέρᾳ τῶν νομοθεσιῶν ὑπέχειν εὐήκοον οὐς. Ἄλλ' ἀναίδηνοι μὲν κέρδους ἔνεκα, εἰ δὲ τὸ γαστρίμαργον θεραπεύοντες καταφρονοῦσι μὲν τοῦ παραγγέλματος, βρῶμα δὲ ποιοῦνται τὸ ἀπηγορευμένον⁷⁸ εἰς βρῶσιν αἷμα. Ἀνήνεκται⁷⁹ γὰρ ταῖς ἡμετέραις ἀκοαῖς, ὅτι περ ὡς χιτῶσι τοῖς ἐντέροις⁸⁰ τοῦτο διαλαμβάνοντες, καθάπερ τι τῶν συνήθων βρωμάτων διδάσκει τῇ γαστρὶ.

Τοῦτο οὐκ ἀνασχετὸν ἡ βασιλεῖα ἡμῶν ὑπολαμβάνουσα, οὐδ' οὕτω παράνομον ἐπίνοιαν πρὸς μόνην γαστέρα κεκνηνῶτων ἀνδρῶν⁸¹ ὑβρίζειν μὲν θεὰ ἐντάλματα, ὑβρίζειν δὲ τῆς ἡμετέρας πολιτείας τὸ ἐντιμον ἀνεχομένη, κελύει τὸ τοιοῦτον ἄγος μὴδ' ἴλος τινὰ εἰς τόλμαν ἐκφέρεσθαι ἐπιτηδεύειν, μήτε πρὸς οἰκίαν χρῆσιν μὴθ' ὥστε ἄλλους ὠνούμενους ἐναγεῖ καταμαίνεσθαι βρῶματι. Καὶ ἴστω πᾶς τις ὁ φωραθεὶς κατωλιγωρήσας ἀπὸ τοῦ παρόντος καιροῦ τοῦ θεοῦ ἐντάλματος, καὶ τὸ αἷμα βρῶμα ποιοῦμενος (κἂν τε πιπράσκων κἂν τε ὠνούμενος εἴη), ὥς τῶν τε προσόντων θυμῶσαι ὑποδληθήσεται, καὶ μετὰ τὸ εἰς τὸ σῶμα πικρῶς αἰκισθῆναι καὶ ἐν χρῶ κουρεῖσθαι ἀτιμασθῆναι φυγῇ τῆς πατρίδος ἀδελφὴν ζημιωθήσεται. Ἐπὶ ταύτῃ δὲ τῇ δίκῃ καὶ τοῦς ἐν ἐκάστῃ πόλει ἐπάρχοντας μὴ ἀφείσθαι ἀναγκλήτους προστάσσομεν, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς (οὐκ ἂν γὰρ τοῦτο παρενομεῖτο, εἰ τῷ πρέποντι δραστηρίῳ ἀρχικοῖς ἀνδράσι τὴν ἀρχὴν διακόσμου) δέκα λιτρῶν χρυσοῦ ζημίαν ὑπέχειν τῆς ἀμελοῦς καὶ βεβήλου τῶν ὑποχειρίων ἐπιστάσιος.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ, Νῦ.

Περὶ τοῦ ἑάν τις ἐλεύθερος πεφνηκώς ἑαυτὸν εἰς δουλείαν ἀπεμπολῇ, μὴ συνεστηκέναι τὴν πρῶσιν.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῷ τῷ αὐτῷ.

Εἰς καὶ οὗτος νόμος ἐστὶ τῶν μὴ πρεπόντων τῇ εὐταξίᾳ τῆς ἡμῶν πολιτείας μήτε ἀποδοχῆς ἀξίων μήτε χώραν ὀφειλόντων λαβεῖν ἐνεργείας, ὅς τὸν ἐλεύθερον μὲν πεφνηκῶτα, φαυλότῃ δὲ γνώμῃς τὸ

A dum non esse mandavit Dens, simul ab istiusmodi cibo abstineri debere a præconibus gratiæ (78) est constitutum. Et quanquam tum veteris tum novæ gratiæ tempore illa res vilis habita sit et nefaria : eo tamen contumaciæ, imo recordiæ homines processere, ut neutri legi aures præstent morigeram. At contra alii lucri, alii gulæ causa summa cum impudentia mandatum contemnunt, in escamque qua vesci vetitum est, sanguinem convertunt. Perlatum enim ad aures nostras est, quod intestinis tanquam tunicis illum infarcitum, velut consuetum aliquem cibum ventri præbeant.

Quod tolerari non debere imperatoria nostra majestas rata, neque tam impio soli gulæ inhiantium hominum invento, nunc præcepta divina, B nunc reipublicæ nostræ honestatem dedecore affici sustinens, jubet, ne quis id scelus, neque ad suum usum, neque ut emptiores detestando cibo contemnentur, ullo modo exerceere audeat. At sciat, quicumque dehinc divinum mandatum contemnere, sanguinemque in cibum convertere (sive vendat, sive emat) deprehensus fuerit, se bonorum publicationi subijciendum, et ubi acerbum in modum flagris cæsus, ac cute tenus sædæ tonsus erit (79), perpetuo patriæ exsilio multandum esse. Quo quidem in iudicio, neque civitatis magistratus citra criminacionem dimittendos censemus : sed ut et ipsi (neque enim, si illi convenienti alacritate magistratum gessissent, id scelus commissum esset) quod negligenter socorditerque subditis præfuerint, C decem librarum auri multam sustineant..

ὑπέχειν τῆς ἀμελοῦς καὶ βεβήλου τῶν ὑποχειρίων

CONSTITUTIO LIX.

Abrogatio legis (80) quæ hominem liberum se vendere permittit.

Idem imperator eidem Styliano.

Quæ lex hominem liberum, qui tam ignavi atque abjecti animi est, ut libertatis dignitatem dedecore afficiens, quo execrabilis pro servitute persolvendi D pretii lucrum participet (81), suam servitatem

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁸ Meerm. ἀπηγορευθέν. ⁷⁹ Zuich. et Meerm. ἀνήνεχθη. ⁸⁰ Codd. ἐντέροις. ⁸¹ Scrimg. τῶν ἀνδρ. Agyl. conj. ἀνθρώπων.

NOTÆ.

(78) Act. xiv, vers. 29, Canon Apost. 62.

(79) Poenæ simile genus existat in Novell. 62, in fin.

(80) Liber homo se nullo modo vendere ad pretium sui participandum potest : et ita abrogatur l. 5, § 1, ff. De statu; l. 6, § 5, ff. De injusto; l. 14, ff. De poenis, § 4. Insult. De jure personarum.

(81) Συμμοιράσασθαι. Scrimg. ad pretium participandum; l. 5, § 1, ff. De statu; l. 6, § 5, ff. De injusto. § 4. Inst. De jur. pers. ἐπὶ τὸ μοιράσασθαι τὸ τίμημα. Theoph. ibi. Quæri hic potest quemadmodum ea venditio (nam in pignoratione minus est dubii l. 25, § 1, De liberali causa et ministerio

l. 16, C. De liberali), aut cujus tandem pretium venditionis istius acceptum fieret? an venditoris? non video, cum statim ab ipsa venditione venditor servus efficiatur, nihilque ab eo momento suum vel proprium habeat. An emptoris? ne id quidem, nam qua manu pretium numeraret, eadem statim reciperet, nulloque momento in venditoris persona constaret l. 79, s. de acq. hæred. An extranei? Non video quoque quemquam tam facile in alium fuisse, ut se alterius locupletandi vel juvandi causa vendere velit. Itaque puto liberos et ingenuos homines eo redactos nonnunquam fuisse, quod herum a quo alerentur interdum nancisci eis expediret magis quam in perocetia mendicitate

merceretur, non castigat, neque scelus illud corrigat; profecto et illa earum una est quæ rectum reipublicæ nostræ statum dedecent, ac approbatione indignæ sunt, neque auctoritatem et efficaciam accipere debent. *Illam* itaque de eo qui res suas ita gubernat, *latam* legem, quæ dementiam firmam esse permittit, neque eversa indigna illa mercatura, hos qui per insipientiam talia faciunt, competentibus pœnis subijcit, neque legis propositum acimus servare, neque quæ convenienti legibus reverentia potiat, dignam putamus. Si enim quod (82) pater filiis est, id idem leges civibus esse oportet, ut in hoc unum quod illis conducatur ac salutare sit, colliment: quomodo hanc legem qui tantum incommodum atque damnum incumbere iis qui per dementiam in id se coniecuerunt, sinit, legibus annumerari æquum est?

Hanc itaque nos legibus excerptam in exilium mittentes, sancimus, ut si quis ita demens sit, ut libertatem servitute commutans se ipsum vendat, ne is contractus validus sit, sed evertatur, et simul ipse libertatis suæ proditor, simul is qui cum ipso ad facinus designavit, verberibus castigentur, nihilque minus vesaniæ mancipio libertas in pristino suo statu servetur.

CONSTITUTIO LX (83).

Qua pœna (84) castratores (85) affici debeant.

Idem imperator eidem Styliano.

Virtutis (86) ad procreandum a Deo naturæ ineditæ exsecutio non minore cum audacia identidem committitur, quam si apud Deum nulli pœnæ obnoxia esset, cum tamen vel maxime sit; et quanquam veteribus legislatoribus curæ fuerit, ut id malum ultrice lege excideretur, quo respublica ab istiusmodi invento munda esset: haud scio tamen, cum si cui alii, huic certe præscripto obtemperari, atque a naturæ mutilatione abstinere æquum sit, quamobrem non ita faciant homines: sed tanquam utilitatem quamdam, istiusmodi ad-

τιμίον τῆς ἐλευθερίας ὑδρίζοντα καὶ τὴν οἰκείαν ἐμπορεύμενον δούλευσιν⁸² ἐπὶ τῷ⁸³ κέρδι μιᾶν ἀντὶ τῆς δουλείας τοῦ καταβεβλημένου τιμήματος, συμμοιράσασθαι, ἀσφαρόνιστον ἔων, οὐκ ἐπανορθοῦν τὴν παρανομίαν. Τοιγαρὺν τοῦ τὰ οἰκεία οὕτω τιθεμένου⁸⁴ τὸν νόμον δὲ παραχωρεῖ τὴν παραφροσύνην βεβαίαν ὑπάρχειν, ἀλλὰ μὴ μετὰ τοῦ ἀνατρέπειν τὴν ἀτίμον ἐμπορίαν καὶ ποιναῖς ἀρμοζούσαις καθυποβάλλει τοὺς τοιαῦτα ποιεῖν ἀφρονευομένους, οὕτε νόμου προαίρεσιν διασώζειν ἴσμεν οὔτε τῆς προύσης νόμοις αἰδοῦς τε καὶ τιμῆς ἐπιτυγχάνειν νομίζομεν ἔξιν. Εἰ γὰρ ὅπερ πατήρ τέκνοις, τοῦτο δεῖ τοῖς πολλοταῖς εἶναι τοὺς νόμους, πρὸς ἑν⁸⁵ μόνον τὸ συμφέρον καὶ σωτήριον τῶν πολιτευομένων ὁρῶντας, τοῦ δίκαιος οὗτος νόμοις συνεξετάζεσθαι, τοιαύτην βλάβην καὶ ζημίαν συγχωρῶν ἐπικαίεσθαι τοῖς ἀνοήτως ἑαυτοὺς εἰς ταύτην ὑποβεβληκόσι;

Τοῦτο οὖν ἐξοστρακίζοντες καὶ τῶν νόμων ἐκφυλλοφοροῦντες ἡμῖς θεσπίζομεν, εἰ τις οὕτως ὀφθεῖη δυστυχῶν εἰς φρένας, καὶ δουλείαν ἐλευθερίας ἀντικαταλλαττόμενος ἑαυτὸν ἀπεμπολοῖν, μὴ συνεστηκέναι, ἀλλὰ ἀνατρέπεσθαι τὴν πρᾶξιν, αὐτοῦ τε τοῦ προδότου τῆς ἰδίας ἐλευθερίας καὶ τοῦ συγκαουρούντος αὐτῷ πληγαῖς τε εἰς τὸ σῶμα σφαρρονίζομένων, καὶ τῆς ἐλευθερίας ἐν τῷ οἰκείῳ τηρουμένης σχήματι τῷ τῆς ἀνοίας ἀνδραπέδῳ.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ Σ'.

Περὶ τῶν εὐνοουχίζοντων τιμωρίας ἄλλως ἢ κατὰ τὸν πρόσθεν νόμον.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανὸς τῷ αὐτῷ. Πρᾶγμα τολμώμενον μὲν ἀφειδῶς ὡς μηδεμιᾶς παρὰ θεῶν δοκοῦν ἐνοχονδίκης, μάλιστα δὲ ὅν ἔξιν δίκης, ἡ ἐκτομή τῆς ἐνταθειμένης ὑπὸ Θεοῦ τῇ φύσει δυνάμει πρὸς διαδοχὴν τοῦ γένους, πάλαι μὲν τιμωροῦντι νόμῳ διὰ προνοίας ἐγγόνει τοῖς νομοθέταις λαβεῖν ἐκκοπήν, ὥστε τῆς τοιαύτης ἐπινοίας καθαιρεῖν τὴν ἡμετέραν πολιτείαν· οὐκ οἶδα δὲ ὅπως δέον εἴπερ τινὲς ἄλλω τούτῳ πεῖθεσθαι τῷ παραγγέλματι καὶ φεῖδεσθαι λωδῶν τῇ φύσει, οὐκ οὕτω ποιοῦσιν, ἀλλ' ὥσπερ τι τῶν ὀφελίμων τὴν κατὰ τοῦ γένους τοιαύτην ἐπιβουλήν λογιζόμενοι, τὰ δι' ἑν

VARIAE LECTIONES.

⁸² Zuich. δούλωνσιν. ⁸³ Scrimg. ἐπὶ τὰ. ⁸⁴ Hæc verba τοῦ — τιθεμένου aut corrupta aut post παραφροσύνην collocanda esse videntur. ⁸⁵ Zuich. om. ἑν.

NOTÆ.

vivere. Ac ne interea temere se in servitutem dedisse viderentur; utque aliquam speciem hominis ingenui semper præ se ferrent, ab emptore (Theophilus paulo aliter rem explicat. Inst. De jure personar. §. 1. si δὲ δοῦλοι, eo sensu. Ego cum aliquo egi, ut me venderet viginti nummis et sibi pro lucro quinque haberet, quindecim mihi redderet) partem sui ipsius pretii, ejusque liberam perpetuamque administrationem stipulabantur. Arg. l. 2, ff. Si ingenuus; quod postea vel iniquum, mutatum est a Leone hac Novella; non immerito: cum tamen sui ipsius venditionem natura quodammodo respuat; et parum admodum intersit, mortem quis sibi naturalem vel civilem conciscat, cum nemo sit membrorum suorum dominus l. 13, s. Ad legem Aquil. quod hominis liberi nulla sit æstimatio l. ult. ff. De his qui dejecer. Quod ini-

quum sit minori viginti quinque annis in integrum restitutionem ad res suas alienatas revocandas concedi, nec tamen ad libertatem amissam seu venditam revocandam dari.

(82) Lex id est civibus quod pater liberis; ideo dicitur lex πόλεως συνθήκη κοινή, l. 2, ff. De legibus.

(83) Hujus Novellæ meminit Balsamon ad c. 21, 22, 23. Apost.

(84) Castratores enim ad eandem pœnam adigebantur. J. eod. et Novell. 142, c. 1. Quod hac constitutione abrogatur.

(85) De castratoribus, adde l. 27, §. 28, ff. ad l. Aquil. 3, §. 4; l. 4, §. 1, l. 6, ff. De sicariis; Paul. 5, sent. 23, §. 1.

(86) Δυνάμειος πρὸς διαδοχὴν τοῦ γένους δύναμις, natura l. 9, ff. De liber. et posthum.

γένεσις ἀνθρώπου πρὸς φῶς ἔρχεται ἀποκαίροντες ἅνθρωποις²², ἕτερον αὐτοὶ πλάσμα καὶ οὐχ οἶον οἶδεν ἡ τοῦ Πλάστου σοφία τῷ κόσμῳ παραιοῖν φιλονεικοῦσι. Τοῦτο οὖν ἡμεῖς οὐκ ἀνεκτὸν²³ ἡγοῦμεθα παρδεῖν, ἀλλὰ νόμῳ τὴν περὶ αὐτοῦ ποιήν ὀρίζοντες πειρώμεθα σὺν Θεῷ τῆς τόλμης ἐπισχεῖν τοὺς οὕτω μὴ διευλαβούμενους τῷ θεῷ λυμαινεσθαι πλάσματι. Ἡ μὲν οὖν τῶν προλαβόντων νομοθετῶν ψήφος²⁴ τοὺς τοῦτο τολμῶντας εἰς τὴν αὐτὴν ἀντιπερίσσειαν λώδην τοῖς παθοῦσι τοῖς λωδισαμένους, καὶ ὅπερ αὐτοῖς ἐπιθυμητὸν ἔδοξεν ἐν ἄλλοις ἰδεῖν, τοῦτο καὶ ἐν αὐτοῖς²⁵ ὁρᾶν καταπράττετο, οὐ λίαν ἔμοιγε²⁶ ἀδίκως εἰ καὶ μὴ λίαν πρεπόντως ὀρίζουσα. Οὐδὲ γὰρ ὅτι ἐκεῖνος ἐτόλμα οἷον ἀντιπλάστουργεῖν τῷ Θεῷ, διὰ τοῦτο καὶ τὸν ἐκδικοῦντα μιμεῖσθαι καὶ ἀντιπλάστουργεῖν ἔχει καλῶς, πλὴν ἀλλὰ πρὸς γε τὴν ἀπνοίαν οὐ λίαν, ὥσπερ ἔφην, ἀποπον. Ἐπὶ τοῦτῳ δὲ καὶ ἄλλως ἐτιμωρεῖτο τοὺς ἀνόσιον ἔργον τολμῶντας· τὰ τε γὰρ προσόντα ἐδημοσίῳ, καὶ αἰδῶν φυγῇ κατεδίκαζε, καὶ τὸν ὑποστάντα τὴν ἀδικίαν δοῦλον ὄντα ἐλευθερίᾳ ἐτίμα. Ἡ μὲν οὖν τῶν προλαβόντων νομοθεσία τοιαύτη, ἡμεῖς δὲ περὶ τοῦ πράγματος ψήφον ἐξάγοντες, τὸ μὲν ἀντιωδῶσθαι τοὺς ἐπιβούλους τῆς φύσεως παραπλησίῳ λώδῃ ἀπαγορεύομεν, τοῖς δ' ἄλλοις ἐπ' αὐτῷ ὠρισμένοις, εἰ καὶ κἀναυθὰ πρὸς τὸ φιλανθρωπότερον ἢ δίκῃ ὁρᾶν, ἀλλ' οὖν ὑποκατεσθαι αὐτοὺς οὐκ ἀπαρέσχει²⁷.

Θεοσιζόμεν οὖν, πρῶτον μὲν τὴν προσκαλεσάμενον τὸν ἐνεργοῦντα τὴν κατοτεχνίαν, ἐφ' ᾧ ἐνεργῆσαι²⁸, εἰ μὲν²⁹ τῷ καταλόγῳ τῶν βασιλείων ἀνθρώπων τελεῖ, ἐκκόπτεσθαι τοῦ καταλόγου, ἔπειτα δὲ καὶ δέκα λιτρῶν χρυσοῦ εἰς τὸ δημόσιον ἀναφερομένων ζημίον ὑπέχειν καὶ μέχρι δέκα ἐτῶν ὑπερὸν τῆς πατρὸς γίνεσθαι, τὴν δὲ τῆς κακοτεχνίας ἐργάτην καὶ αὐτὸν πρῶτον μὲν μάστιγι ταῖς εἰς τὸ σῶμα καὶ ἐν χρῷ κουρεῖα ἀτιμάζεσθαι, ἔπειτα δὲ καὶ τῶν ὄντων ἀποστερεῖσθαι καὶ ἴσῳ καιροῦ μέτρῳ τῆς ἐνεγκούσης φεύγειν. Ὁ δὲ τὴν ἀδικίαν ὑποστάς, εἰ μὲν τῶν ὑπὸ δουλείαν τελοῦντων εἴη, τὸν ὑπόλοπον χρόνον τῆς αὐτοῦ ζωῆς δουλικῆς τύχης

versus generandi vim insidias reputantes, membra quæ homini nascendi causam suppeditant, lancinent, et creaturam aliam quam qualis Conditoris sapientiæ placuerit, in mundum introducere contendunt. Hoc igitur cum inultum relinquendum non putemus, lege in id poenam constituentes, quibus adeo divinam creaturam deformare religio non est, eorum audaciam, auxiliante Deo, reprimere conemur, ac superiorum quidem legislatorum decretum eos qui id auderent ad (87) eandem mutilationem quam aliis intulerint adigit, quodque ipsi in aliis videre desiderarint, id ut itidem in se videant, conficit; idque me iudice, non ita præter æquitatem; quanquam non valde decore. Non enim quia ille creaturam Dei quasi refingere ausus est continuo vindicem id imitari, et pariter (88) refingere, æquum est. Verumtamen, quantum ad inventum attinet, non valde (quemadmodum dixi) id alienum est. Ad hoc autem alio etiam modo, qui impium hoc factum auderent, puniebat. Bona namque publicabat, perpetuoque ipsos exsilio adjudicabat; et qui injuriam sustinisset, si servus esset, libertate honorabat (89). Atque superiorum quidem decretum istiusmodi erat. Nos vero de re illa sententiam pronuntiantes, naturæ insidiatores simili mutilatione vicissim mutilari prohibemus: aliis autem isti crimini constitutis poenis, (tametsi hic etiam ad clementiorem sententiam respiciamus) subjacere ipsos non displicet.

Sancimus itaque, ut qui detestandæ hujus artis artificem ad castrandum advocarit, si in albo imperatorii famulatus sit, primum albo eximatur; ac deinde decem auri libris in fiscum deferendis multatus in decennium relegatur. Malæ vero istius artis artifex, et ipse primum flagris cuteque tenui tonsione deformetur, et deinde bonis privatus, eodem temporis spatio patria exsulet (90-93); qui autem injuriam sustinuit, si servilis conditionis sit reliquo vitæ suæ curriculo ab illa liber erit; sin liberæ, tanquam ipse, quod injuriam admisit, ejus sibi auctor sit, quod passus est, suo consensui acceptum feret (94). Cæterum

VARIÆ LECTIONES.

²² Malim ἀνθρώποις. ²³ Codd. ἡνεκτόν. Steph. et Agyl. ἀνεκδέκτον. ²⁴ Justiniani Nov. 142, c. 1. ²⁵ Scrimg. αὐτοῖς. ²⁶ Agyl. supplēδοκεῖν. ²⁷ Basil. οὐ πάνυ τι ἀπαρεσκόμεθα. ²⁸ Ita Basil. vulgo: ἐνεργῆσαι. ²⁹ Lacuna hic est sive legis sive Codicum.

NOTÆ.

(87) Id est, ad eandem castrationem.
(88) Talionis est poena, ut tale qui patitur quod fecit, de Talionis poena dixi multis locis, quibus adjuuge Nov. 93, J. l. ult. Cod. ne sanc. baptism. l. ult. C. De accusat. l. ult. C. De calumniatorib. l. 7, C. ad l. Jul. De vi publica, l. ult. C. De his qui latrones. Nov. 123, c. 11. Exod. xxi, Lev. xxiv, Deut. xix, Matth. v, Apocal. xiii, c. quod debetur 14, q. 1, c. Sex differentiae 23, q. 3, 4. l. 3, De contumeliis et vulneribus l. 6, C. Wisigoit. lib. vi, Quintil. decl. 358, 273, Isidor. 5, Etymol. 27, Diolor. 15, Aristoteles tamen 5, Ethic. ut et apud Gellium 20, c. 1, τὸ ἀντιπέπονθεν reprobat. Nec est etiam hodie in usu, vid. Pet. Greg. 31, syntagm. 20.

D (89) D. Nov. 142. Qui publicabantur, id est, publici fiebant l. 1, C. De Eunuchis.

(90-93) Lege Ripuariorum si ingenuus ingenuum castrasset, 300, solidis multabatur tit. 6, § 1, Legis Ripuariorum.

(94) Poenis tamen ecclesiasticis subijcitur, nam si seipsum mutilavit ne fieret clericus ut sui homicida Deoque opifici hostis judicatur c. 22, apost. si jam clericus, deponitur, c. 23. Quid si laicus? tribus annis segregatur, c. 24, ibid. non idem est in eo qui vi hostium vel a tyranno persecutionis tempore castratus est, aut qui natus est eunuchus c. 21, apost.

si qui exactionem sustinuit, ea illi. (ut sæpe sit) remedium attulerit (95), nihil neque nobis neque legi adversari videtur. Id enim naturam non mutare, sed illi succurrere est.

ὑποστάντος τοῦ ζώου ἡ ἐκτομή τὴν θεραπείαν φέρει, τοῦτο οὐδ' ἡμῖν, οὐτε τῷ νόμῳ ὑπεναντίον δοκεῖ· οὐ γὰρ λύθη, ἀλλὰ βοήθεια τοῦ πλάσματος τὸ πρῆγμα ἐστὶ.

CONSTITUTIO LXI.

Tributorum exactores, si plus quam debeant exegerint, qua pena (96) afficiendi sint.

Idem imperator eidem Styliano.

Si rectam æquitatis semitam mortales ingredi vellent, sane quam magna hinc communi vitæ tum beatitudo, tum salus accederet. Non enim austeritatem præ se ferre legislatoribus opus esset, neque ultrices leges in periculorum difficultates aliquos conficerent. Nunc vero quanquam et commoda et salutaris æquitatis via sit, plerique tamen illam ingredi nolunt : sed tanquam laboriosa (97) atque aspera sit, miseriasque viatoribus afferat, declinant. Sunt enim, sunt, *inquam*, quibus pessima (98) quæque placent : quique ab æquitatis itinere deflectentes, ad iniquitatis viam densis spinis stratum (qua viatores in perditionis præcipitia aguntur) alacri avidoque animo se conferunt. Quorum etiam temerarium impetum veteres castigandum esse putantes, illum lege, tanquam freno, inhibere instituerunt. Sed quomodo illi iniquitatem profligare, atque e diverso æquitatem constituere studuerint. . . . Et quis (quæso) quæ nostra majestas suscipit, non approbet? Quod vero in nonnullis non pro delicti merito pœnam statuere, istiusmodi decretum amplecti recusamus. Quando etenim pro commissi ratione reis iudicium obvenit, æquum revera decretum est : quæque illis irrogatur pœna justa. At quando delictum gravius (99) quam oporteat punitur, non id justitiæ sed potius injustitiæ esse censendum est.

Quocirca sane, cum superiores legem (1-2) promulgaverint, quæ illis qui colligendis publicis tributis præfecti sunt (διοικητὰς promiscuum vulgus appellare consuevit) si supra legitimum modum tributa extendere audeant, gravissimam pœnam infligit (morte enim id delictum persequitur) et vero non omnino merito tantæ pœnæ illos subijci nos existimemus, admissionem illi denegamus : contraque statuimus, ut si quis in id crimen incidisse deprehendatur, semelque tantum id ausus sit, quod

Ἀ μείνων ἔσται· εἰ δὲ τῶν ἐλευθέρων προσώπων, ὡς αὐτὸς ἐαυτῷ δι' ὧν κατεδέξατο οὐκ ὦν τῆς ἀδικίας ἀναίτιος, τῆς οἰκείας γνώμης ὅπερ ἔπαθε τοῦτο κερδήσει. Εἰ μέντοιγε (οἷα πολλὰ συμβαίνει) βλάβην

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΞΑ'.

Περὶ τοῦ πῶς δεῖ ζημοῦσθαι τοὺς διοικητὰς ὑπερ-εκτείνοντας τὰ τέλη.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῷ τῷ αὐτῷ.

Ὡς ἦν μακάριον καὶ τῷ βίῳ σωτήριον τὴν εὐθειαν τοῦ δικαίου τρίβον βρούλεσθαι τοὺς ἀνθρώπους βαδίζειν· οὐ γὰρ οὐτε νομοθέταις ἐδέχθησαν αὐστηρίαν ἐνδείξασθαι, οὐτε τιμωροὶ νόμοι εἰς χαλεπότητα κινδύνων τινὰς περιστῶν· νῦν δ' ὑπαρχούσης λυσιστελοῦς καὶ σωτηρίου τῆς δικαίας πορείας, οὐκ ἐθέλουσι τῶν ἀνθρώπων οἱ πλείστοι ταύτην πορεύεσθαι, ἀλλ' ὡς ἐπιπονὸν καὶ τραχέαν καὶ ταλαιπωρίαν φέρουσιν τοῖς ὀδῶσι ἐκκλίνουσιν. Εἰσὶ γὰρ, εἰσὶν, οἳ ἀρέσκει τὰ χεῖριστα, καὶ ταύτης μὲν ἀπονέουσιν, πρὸς δὲ τὴν ἥς ἐπέστρωται ἀκανάθη συγχῆ ἀδικίαν καὶ ἥς πρὸς ἀπωλείας χρημύτους ἐλαύνουσιν· οἱ ὀδῶσι προθύμως βαδίζοντες. Ὡς καὶ τὸ ἔτακτον ὄρμημα κολάζειν· οἱ πάλαι δικαιοῦσαντας, ὥσπερ τινὲς χαλινῷ τῷ νόμῳ ἔθεντο ἡγνώμην ἀναχατίζειν. Ἀλλ' ὑπὲρ μὲν τοῦ σπουδῆν αὐτοὺς ἀναλαβεῖν ἐξελαύνουσιν ἀδικίαν, συνισταμένην δὲ τῷ δικαίῳ, (καὶ τίς γὰρ ἂν οὐκ ἀποδέξατο;) καὶ τὸ ἡμέτερον ἀποδέχεται κρᾶτος· οἱ δὲ μὴ κατ' ἀξίαν τοῦ πταίσματος ἐν τισὶ γνωρίζειν· ἔγνωσαν τὴν ποινήν, οὐκ ἐν ἀποδοχῇ τὴν τοιαύτην ψῆφον ἐθέμεθα. Τῆς κρίσεως γὰρ ἀπαντήσεως κατὰ λόγον τοῦ ἁμαρτήματος τοῖς ἐξημαρτηκόσι, δίκης ὡς ἀληθῶς ἐστὶ ψῆφος καὶ δίκαιον τὸ τοῦτο ἐπιτιθέμενον τίμημα, βαρυτέρας δὲ κολάσεως ἢ ἐφ' ὅσον ἔδει κολασθῆναι τὸ πταίσμα προποῦσης, οὐκέτι δίκης ἔργον, ἀδικίας δὲ μᾶλλον εἴη τὸ γινόμενον.

Διὰ τοῦτο ἄρα τῶν πρὸ ἡμῶν ἐκτεθεικότων νόμων, ὅς τοὺς ἐπὶ συλλογὴν τῶν δημοσίων φόρων καθισταμένους (διοικητὰς δ' αὐτοὺς ἡ συνήθως ὁμιλία καλεῖν ὀιδε) τολμῶντας ὑπερκετείνειν πλέον τοῦ νομιζομένου τὰ τέλη, βαρυτάτην εἰσπράττεται δίκην (θανάτου γὰρ τὸ πταίσμα τιμᾶται), ἐπεὶ μὴ κατὰ λόγον συγγινώσκωμεν ὑποβάλλοντα τοὺς ἁμαρτάνοντας τῇ τοσαύτῃ ζημίᾳ, τοῦτω μὲν χώραν ἀποδοχῆς οὐ προσνέμομεν, θεσπιζόμεν δὲ τὸν εἰς τις τοιούτω ἄλλῳ περιπίπτων ἐγκλήματι, ἅπας μὲν τοῦ πρᾶ-

VARIAE LECTIONES.

⁹⁵ Steph. et Agyl. ἀπὸ τῆς scribendum esse conjecerunt. ⁹⁶ Forte σόου. ⁹⁷ Zuich. et Meerm. ὑπέστρωται—συχνήν. Agyl. vult συχνᾶ. ⁹⁸ Spangenb. conj. καὶ ὑφ' ἥς—ἐλαύνονται. ⁹⁹ Spang. et Beck κολάζει, typorum vitio, ut videtur. ⁹⁵ Steph. conj. ἐν τισὶν ὀρίζειν. Haud inepte. ⁹⁶ Codd. νόμων, quod emendavit Sieph. ⁹⁷ Sc. τὸν νόμον. Vulgo ὑποβάλλοντες.

NOTÆ.

(95) C. 1 Nicænzæ synod.

(96) Tributorum exactores injusti olim capitali supplicio afficiebantur, l. un. C. De superexactorib. lib. 10. Hac autem Novella pecuniaria dupli vel quadrupli multa puniuntur, et ita abrogatur d. lex un.

(97) Virg. : Nam via virtutis dextrum petit ardua callem. Difficilemque aditum primum spectantibus offert. Hesiodus vers. 288, 289, loquens de vir-

tutis via : Μακρὸς καὶ ὁρθὸς οἶμος ἐπ' αὐτὴν καὶ τροχὸς τὸ πρῶτον.

(98) Hinc illud Medæ : Video meliora probaque, Deteriora sequor.

(99) L. 12, ff. De pœn. Novell. Justin. 82, cap. 10.

(1-2) L. un. C. De superexactoribus l. 10, tit. 20.

γματος τομηνθέντος, διπλῇ ἀπαιτῆσαι ζημιουῖσθαι οὐ ὑπερκεῖναι⁴⁰ ὥφθη τέλους τὴν εἰσπραξιν, εἰ δ' ἐπιμένει τοῦτο πράττων, τετραπλάσιον ἀναστρέφειν τῷ ἡδικομένῳ τὸ ληφθὲν, καὶ ἀτίμως τῆς ἐμπεπιστευμένης φροντίδος ἐξίστασθαι· καὶ εἶναι ἀπὸ γε τοῦ νῦν τοῦ τοιούτου ἐγκλήματος ταύτην τὴν ζημίαν, ἀλλὰ μὴ περὶ ψυχὴν κινδυνεύειν τοὺς ἀδίκους εἰς χρήματα.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΕΒ'.

Περὶ τῆς κολάσεως τῶν τι ἀπεμπολησάντων τοῦ δημοσίου ὑπάρχον.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῷ τῷ αὐτῷ.

Ἄξιον μὲν τοὺς δημοσίων ἀδικημάτων ἐνόχους κολάζειν καὶ τοιαύταις ὑπάγειν τιμωρίαις, αἱ μάλιστα οὗτι μάλιστα πρὸς τὸ σῶφρον ἐπανάγουσαι τοὺς εὐκόλως ἐπὶ τοῦτο ὁρμῶντας ἀνακόπτειν τὰ βδελυκόμενα· οὐ μὴν διὰ τοῦτο πλέον ἢ ὅσον ἄξιον τιμωρεῖν προσήκει, οὐδ' ὑπερὶ ὅριον αὐτοῦ βιάζεσθαι εἶναι τὸ δίκαιον οὐδὲ σχήματι τῆς αὐτοῦ ἐκδίκησης τῇ ἀδικίᾳ συνίστασθαι. Τὸ μὲν γὰρ κατὰ τρόπον τοῦ ἁμαρτήματος τὸν ἐξημαρτηκότα κολάζεσθαι τοῦτο δίκαιον ἐκδίκησης, τὸ δὲ μείζω τοῦ πταίσματος ἀπαιτεῖσθαι τὴν εἰσπραξιν οὐκ οἶμαι σῶζειν τὴν ὑπὲρ τοῦ δίκαιου προαίρεσιν.

Διὸ⁴¹ τὸ ἡμέτερον κράτος ἐν τοῖς ὑπὸ τῶν προγεγονότων νενομισμένοις, ἐν οἷς ποιναῖς ὑποβάλλουσι τοὺς τι ἀπεμπολεῖν τοῦ δημοσίου ὑπάρχον τομηνθέντας, ψῆφον οὐκ ἐκ τοῦ δίκαιου προσφερομένην ἐπειπερ κατέμαθεν, οὐκ ἐτι διορίζεται ταύτην ἰσχὺν ἔχειν [εἰς] τὰ τοιαῦτα τῶν ἐγκλημάτων. Ποῦ γὰρ δίκαιόν τι⁴², διότι ἀπημπολήσῃ τι δ ζημίαν τῷ δημοσίῳ φέρεται, ζημίαν ἀπαραμύθητον τὴν ἀφαίρεσιν τῆς ζωῆς ὑπάρχειν; Οὐδαμῶς οὖν ἄξιον τὸ πταίσμα κολάζειν θανάτῳ, οὐδὲ γε κρίνεσθαι ταύτην συγχωροῦμεν ἡμεῖς τοὺς ἀλίσκομένους, ἀλλ' ὅς ἂν δημοσίῳ⁴³ ἀπεμπολῶν φωραθῇ, τὸ τετραπλάσιον ἀποδιδούς ἀποχρῶσαν ἔχέτω τὴν τιμωρίαν.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΕΓ'.

Περὶ τῆς κολάσεως τοῖς ἐναντίοις τῶν ἀπληροφωμένων τι διακομισσάντων.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῷ τῷ αὐτῷ.

Καὶ τοῦτο τῆς αὐτῆς ὅν αἰτίας τὸ ἐγκλημα καὶ ἴση δίκη παρὰ τῶν πρὸ ἡμῶν ὑποβεβλημένων, ἡμεῖς ἐξαιρουῖντες αὐτὸ τῆς παραμύθιον οὐ δεχομένης κολάσεως (φημὶ δὴ τῆς θανάτου⁴⁴ ἐχούσης τὸ ἐπιτίμιον), φιλανθρωποτέρας ὥσπερ καὶ τὰ προειρημένα ἐξιοῦμεν δίκης. Νενομισθέντα μὲν γὰρ τοῖς πάλαι περὶ τοῦ μὴ δεῖν πρὸς τοὺς πολεμίους διαπορθμεύεσθαι ἃ συγκροτεῖν αὐτοὺς μέλλει καὶ βιαιοτέρους ἀποτελεῖν, καὶ τοὺς καταφρονητὰς τοῦ θεσπίσματος ψῆφος τοῦ ζῆν ἐξεκόμizεν.

VARIAE LECTIONES.

⁴⁰ Codd. ὑπὲρ ἐκείνων. Emendavit Steph. ⁴¹ Codd. διὰ. Steph. conj. διὰ τοῦτο. ⁴² Zuich. et Meerm. τόν. Vulgo τῷ. ⁴³ Steph. conj. δημοσίῳν τι. ⁴⁴ Scrimg. θανάτου.

NOTÆ.

(3) Poena ejus qui rempublicam vendidit quadrupli : ut hic, olim morte affectus, et ita abrogatur l. 3, l. 4, C. quæ res vendi non poss.

(4) Arcadio, Honorio et Theod.

(5) D. l. 3, d. l. 4.

amplius exegerit, ejus duplum depondat : sin id facere pergat, in quadruplum, quod amplius captum est, ad injuria affectum redeat, illeque cum ignominia a concredito sibi officio decedat. Ac sit sano posthac delicti hujus hæc pœna, neque pecuniariæ reus de vita periclitetur.

CONSTITUTIO LXII.

De pœna (5) ejus qui rem aliquam publicam vendiderit.

Idem imperator eidem Styliano.

Publicarum injuriarum reos castigari, et hujusmodi pœnis quæ in illas pronos ad temperantiam adigentes, quam maxime injurias succidant, subijci justum est. At non idcirco amplius quam par est puniri, neque jus ut fines annos excedat, specieque justæ vindictæ cum injustitia velut conspiret, cogi convenit. Si enim pro delicti modo qui deliquit, puniatur, justa ea juris ultio sit : at si quam pro eo pœna major infligatur, juris propositum servari non existimo.

Ea propter nostra majestas, posteaquam in his quæ a superioribus (4) constituta (5) sunt, ubi ens qui publicæ rei aliquid divendere ausi sunt pœnis subijciant, non justam sententiam proferri dicit : ut ejus criminis persecutio non amplius hanc vim habeat, decernit. Quomodo enim justum est, ut cuiquam, quia quiddam quod detrimentum fisco afferat, vendidit, incurabile damnum vitæ nempe privatio obveniat? Nequaquam itaque delictum illud morte puniri dignum est, neque nos hoc judicio deprehensos feriri sinimus. Quicumque autem publicam rem divendere deprehensus fuerit, ubi quadruplum reddiderit, satis pœnarum sustinuisse putator.

CONSTITUTIO LXIII.

De pœna illorum qui res velitas ad hostes transvehunt (6).

Idem imperator eidem Styliano.

Quin et hoc crimen, cum ex eodem fronte manet, eidemque pœnæ a superioribus subjectum sit, insanabili nos castigationi (quippe quæ mortis pœnam contineat) eximentes, mitiore, quemadmodum et prædicta, dignamur pœna. A veteribus (7) enim statutum est ne ad hostes transportentur, quibus illi instrui firmioresque reddi possint, ac sanctionis decretum contemptores de medio tollebat.

(6) Poena res velitas ad hostes transvehentis olim capitalis fuit, l. 4, ff. ad l. Jul. majest. l. 1, 2, C. quæ res export. alia pœna hic constituitur.

(7) Valente, Gratiano, et Martino.

Nos vero isti quoque crimini mitiorem poenam (licet acerbam requirat) assignantes, talia constituimus : ut si navis dominus sit, qui res vetulas ad hostes transverxit, constitutumque suum cum navis non communicavit, is solus poenam subeat, et supra universum navis onus, ni ipsum inopia valde premat, reliquorum bonorum trientem etiam fisco dependat. Si vero soli nautæ (ut multa illis malitiosum suum animum celantibus contingunt) id facinus ausi sint, ille quidem prorsus liber esto, hi vero poenam non effugiunt : ac primum quidem flagris cadunt, cunctique tenus ludentur : deinde vero, si divites sint, eorum quæ exportarunt, quadruplo multantur : si inopes et pauperes, supra verbera ignominiosam tonsionem, quod alios in servitutem tradiderint, libertatem amittunt. Nam qui, quantum in se est, non modo quamplurimos in servitutem ducunt, sed etiam communitatæ acerbiter affert, tametsi ad servilis vitæ conditionem adigantur, mediocris tamen hæc atque mitis poena est. Atque hæc quidem, quando communi consilio, et malitia res gesta fuerit, ut simul eam perpetrarunt, ita etiam utrique ad præstitutum a nobis modum castigandis, simul poenas sustinebunt.

CONSTITUTIO LXIV.

De poena eorum qui naufragium suppresserint (8-9).

Idem imperator eidem Styliano.

Illud etiam atque etiam admiror, quomodo qui naufragio ejectas res occultat, tantum delinquere videatur, ut id mortem ipsi inferre debeat (10). Quod autem qui illos rebus suis defraudat, quibus aliquis misericordia motus, vel de suo sumptus suppediet, quemque in corde dolorem circumferunt, leniat (cum præsertim graves cruciatus in honorem amissione sustineri consentaneum sit), ille non mediocre flagitium audeat, id vero luce clarius est. Atqui quod hos, quos vecors cupiditas huc impulit, vita privari oporteat, hoc profecto intellectu assequi nequeo. Nam quid tantum ablatum est, ut cum anima conferri possit, qua privari debere ille condemnatur? Pessimus quidem certe est et sacrilegus, qui se istiusmodi lucro mancipat : ac sane ille (id quod ab aliquibus fit) mortuos spoliatur. Verumtamen id facinus istiusmodi non meretur poenam. Pro (11) re enim materiali et

Ἡμεῖς δὲ καὶ τοῦτο, εἰ καὶ δριμύτην ἀπαιτεῖ τὴν ποινὴν, ὅμως φιλανθρωποτέρᾳ διδόντες τοιαῦτα διορίζομεθα· εἰ μὲν εἴη κύριος τῆς νεὸς ὁ τῶν ἀπηγορευμένων διακομίζεσθαι τοῖς ἐναντίοις τὴν εἰσαγωγὴν ποιησάμενος, γνώμης μὴ ⁸⁸ κοινωνήσας τοῖς ναύταις, μόνος ὑφιστάσθω τὴν ποινὴν καὶ ἐπὶ ⁸⁹ πάντας τοῦ φόρτου, καὶ εἰ γε μὴ πάνυ ἀπορία πείζοι, καὶ τρίτην τῆς ἄλλης περιουσίας τῷ δημοσίῳ καταβάλλετω μοῖραν. Εἰ δὲ πρὸς τοὺς ναύτας τὸ τολμηθὲν ἀφορᾷ (οἷα πολλὰ συμβαίνει τὴν πονηρίαν ἀποκρυφάμενον), ὁ μὲν ἀμείνων ἔστω ποινήσας· οἱ δὲ τὴν δίκην οὐ διαλύσουσιν ⁹⁰, ἀλλὰ πρῶτον μὲν ταῖς εἰς τὸ σῶμα πληγαῖς καὶ τῇ ἐν χρεῶν τιμωρείσθωσαν κούρεϊ, ἔπειτα δὲ προσούσης εὐπορίας τετραπλάσια ζημιούσθωσαν ὧν εἰσαγωγίμων ἐποιήσαντο· εἰ δ' ⁹¹ ἐλεν ἄποροι τε καὶ πένητες, ἔστωσαν ἐπὶ ταῖς μάστιξι καὶ τῇ ἀτίμῳ τῶν τριγῶν ἀποβολῇ καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἀποβάλλοντες, διὰ τοῦ ⁹² πρὸς δουλείαν ἐκδότους γενέσθαι. Τοὺς γάρ, ὅσον ἐπ' αὐτοὺς ἤκεν, οὐ μόνον εἰς δουλείαν πλείστους ἀγοντας, ἀλλὰ καὶ βίον πικρῶς ἐξάγοντας, καὶ τοῦτο φιλάνθρωπον ⁹³ καὶ μετρίως ἔχουσα εἰσπραξίς, τὸ ζωῆς οἰκετῶν ἡξιώσθαι. Ἄλλα ταῦτα μὲν γνώμης κοινής οὐκ ὄντος τοῦ ἀδικήματος. Εἰ δὲ κοινή σκέψις καὶ πονηρία τοῦτο κατέπραξεν, ὥσπερ ὁμοῦ τοῦ κακοῦ ἐργάται, οὕτω καὶ τὴν δίκην ἔσονται ὑποσχόντες, οἷς διωρισάμεθα τρόποις ἐκατέρου μέρους κολαζομένου.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΕΔ'.

Περὶ τῆς κολάσεως τῶν ἀποκρυφάμενων τὰ τῶν ναυαγούντων.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῷ τῷ αὐτῷ.
Ἐκεῖνο δὲ λίαν θαυμάζω, πῶς ὁ τὰ ἐκ θαλαττίου ⁹⁴ κινδύνου ἀποκρυπτόμενος τοσοῦτον ἔδοξεν ἁμαρτεῖν, ὥστε θάνατον ἐπάγειν αὐτῷ τὴν τοιαύτην ἁμαρτίαν. Ὅτι μὲν γὰρ ἁμαρτίαν οὐ μετρίαν τολμᾷ, ἐκείνου ἀποστερῶν τῶν ἰδίων, οἷς ἴσως καὶ παρ' ἑαυτοῦ ἐπαρχῶν ⁹⁵ τις εἰς ἔλεον καταστάς οὐκ ἂν ⁹⁶ ἦν περιφέρουσι διὰ τῶν ἐγκάτων ὁδύνην καταπραΰνων ὀφθεῖη (εἰκὸς γὰρ πολλὴν ζημίαν καὶ τῶν ὄντων ἀποβολὴν ὑπομείναι), τοῦτο τῶν φαινομένων ἐστίν. Ὅτι δὲ χρὴ ζωῆς ἀποστερεῖσθαι τοὺς καθ' ὧν ἡ ἐκπλήξις ἔχει τὴν χώραν, τοῦτο συνιδεῖν οὐκ ἔχω. Τί γὰρ τοσοῦτον ἀπερίετο, ὃ γένοιτο· ἂν ἰσοστάσιον ψυχῆς, ἥς τὴν εἰσπραξίν κατακρίνεται ; χάριστος μὲν οὖν καὶ ἀλιτήριος ὁ τοιοῦτου κέρδους ἐλάττων ⁹⁷, τοῦτο δὲ τὸ παρ' ἐνίων γινόμενον, περισυλῶν τεθνηκότας, οὐ μὴν ἡ πονηρία τοιαύτης ἄξιᾳ δίκης. Οὐ γὰρ δίκαιον ἀντὶ πράγματος ὕλικου καὶ βέοντος αὐλον καὶ ἀθάνατον πρᾶγμα τὴν ψυχὴν λαμβάνειν. Εἰ γὰρ πολλὰ-

VARIE LECTIONES.

⁸⁸ Scrimg. γνώμην μὲν. Hoc μὲν. in μὴ mutandum esse vidit Steph. ⁸⁹ Agyl. conj. καὶ ἐπὶ παντὶ τῷ φόρτῳ, εἴγε Spang. mavult : καὶ ἐπὶ πάντος τοῦ φόρτου, εἴγε. ⁹⁰ Steph. conj. διαλύσουσι, Spang. διαφύσουσι. ⁹¹ Scrimg. τοῦτο. Emendavit Steph. ⁹² τό... ἡξιώσθαι τοὺς... ἐξάγοντας, καὶ τοῦτο φιλάνθρωπον. κτλ. ⁹³ Scrimg. θαλάττης. ⁹⁴ Codd. ἐπαρχαί. ⁹⁵ Melius καὶ pro οὐκ ἂν. ⁹⁶ Fortassis : ἐνεκα. Certe aliquid corruptum est.

NOTÆ.

(8-9) Poena naufragium supprimentis quadruplum hic constituitur, et ita abrogatur poena mortis, qua olim affectus fuit, vid. l. 3, in fin. ff. De incendio; l. 3, § 4, ff. De sicariis.

(10) Ex d. l. 3, De incendio, l. 3, § 4, ff. De sicariis.

(11) Observa hanc sententiam.

κας οὐδὲ ἐν πράγμασιν ὕλης τιμωμένη ἡ ζημία πολ-
λὴν τὴν ὑπερβολὴν ἔχει, ἵνα μὴ τῷ ὑπερβάλλοντι
ὥσπερ πινὰ περίοδον ἡ ἀδικία λαμβάνῃ, πῶς οὕτως
ἀσάθμητος ζημία καταλάβοι τοὺς ἀποκρυφάμενους
τὰ τῶν ναυαγούντων, οὐκ οὕσης τῆς ὑπερβολῆς λόγῳ
ῥητῆς, ἣν πρὸς τὸ ἀδικημα ἡ εἰσπραξις ἀποφέρεται;

Καλιούμεν οὖν καὶ τοῦτο μηκέτι οὕτως εὐθύνε-
σθαι, ἀλλ' ἀντὶ τοῦ παρακατασχεθέντος εἵδους ἀπο-
τινύειν τετραπλοῦν τὸν ἀποκρυφάμενον, καὶ τοιαύτη
δίκη ὀρίζεσθαι τὸ ἀμάρτημα.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΞΕ'.

Περὶ τῆς κολάσεως τῶν μαγανεία χρησαμένων.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῷ τῷ αὐτῷ.

Ὁ μὲν εἰπὼν μέμφοσθαι τῷ ὄντι καὶ τὸ τοῦτο B
εὐθυμον ἀποστρέφεται διὰ τὸ τῶν μεθύσων κακόνυ-
μον, ὅπως διὰ φαῦλην χρῆσιν τὸ μὴ καθ' ἑαυτὴ φαῦ-
λον ὅν διασύρειν. Ἐγὼ δὲ νόμον ἐκτεθειμένον ὑπὸ
τῶν πάλαι νομοθετῶν διασχεπτόμενος, ὃς γοητεῖαν
μὲν φαῦλην ἡγούμενος τιμωρεῖται, πάλιν δ' αὐτὴν
ἀποδέχεται (οὐκ ἐκ τῆς τῶν χρωμένων αὐτῇ προαι-
ρέσεως φαῦλην δεικνυμένην, ἀλλ' οἰκόμενον πηγάζου-
σαν τὴν κακίαν, ὥσπερ οἱ κοπρῶνες τὴν δυσωδίαν),
μέμφοσθαι τοῖς νενομοθετηκόσιν οὐκ ἂν φαίην, ἵνα
δὲ μὴ μέμφοιντο τὸ τὴν μέμψιν ἔχον νομοθέτημα
ἐκκαθαίρειν ** δικαίῳ τοῦ τῶν νόμων ἰδάρους. Βού-
λεται μὲν γὰρ εὐθύνειν γοητεῖαν, ὅτι τὸ σῶφρον τοῦ
νοῦ ἀφαιρουμένη ἀναδακχεύει τοὺς λογισμοὺς πρὸς
ὀστροὺς καὶ μανίας ἑρωτικὰς, ἀποδέχεται δὲ πάλιν C
αὐτὴν, ὡς σπερμάτων καὶ καρπῶν θεραπείαν καὶ
ἄλλων δὲ τινων καλῶν, ὡς οἴεται, χορηγὸν, καὶ ὅπερ
ὡς ἐπίβουλον κολάζει, τοῦτο πάλιν ὡς εὐεργέτην **
τιμᾷ. Ἡμεῖς δὲ τὴν τοιαύτην μαγανείαν ὀλεθρίαν
μὲν ὑπάρχειν πειθόμεθα, καλοῦ δὲ τινος αἰτίας οὐκ
ἂν πεισθίσμεν. Εἰ δὲ καὶ φαίνεται τις § φέρειν
τοιούτου (ὡς δοκεῖ τῷ ταύτην ἀποδεχομένῳ νόμῳ), οὐ
χρηστὸν ἄλλα δέλαρ καὶ πάγην πρὸς τὸ τῶν κακῶν
ἔσχατον τὴν τοῦ θνός ἀγαθοῦ ἐκπτώσιν ἀλίσκουσαν
ἴσμεν ** τοὺς πειθόμενους δαιμονίοις σκαιοῖς ἀντὶ τοῦ
Πλάστου καὶ Δεσπότου προσανέχειν παρασκευάζοντα,
καὶ τὰς βλάβας διὰ τῆς τῶν ἐκτὸς ἀλυπίας εἰς τὴν
ψυχὴν δέχεσθαι. τοὺς ταύτην ἀποδεχομένους. Ὅπερ
πολλὰκις οἱ πρὸς τὰς πληγὰς δειλοὶ πάσχουσιν, οὐ
βουλόμενοι ταύτας ἐπὶ τῶν χειρῶν διέξασθαι, κατὰ D
τῆς κεφαλῆς ἢ τῆς γαστρὸς ὑποδέχονται.

per externarum rerum lætam quamdam speciem vulnera in animam excipere. quale quiddam inter

VARIÆ LECTIONES.

** Scrimg. εἰ καθαίρειν. ** Steph. εὐεργέτην scribi vult. ** Scrimg. τι. Zuich. et Meerm. rectius τις.
** Scrimg. ἴσμεν τὲ ἔγνωμεν. Plerique ἴσμεν τε καὶ ἔγνωμεν scribendum censent.

NOTÆ.

(12-13) Incantatores, quorum opera olim grandi-
nes avertentur, minime puniebantur. Vid. l. 4, C.
De malefic. Hac Novella jubentur supremum sup-
plicium pati. Adde Photium 9. Novoc. 24.

(14) Usus rei propter abusum hominum non tol-
lendus.

(15) D. l. 4, C. De malefic. 15, et mathema-
ticis.

(16) Vid. l. 15, §. De injuriis.

fluxa, materiæ expertem atque immortalem, animam
nempe, capere haud est æquum. Nam si persæpe
neque in rebus materialibus multa illatum dam-
num longe superat, quo videlicet velut circuitum
aliquem iniquitas excessu non conficiat: quamob-
rem tam inæqualis pœna illos, qui naufragorum
res occultant, percellat, ut excessus, quem ultio
ad facinus refert, exprimi verbis nequeat.

Jubemus igitur, ut de hoc non amplius ita vindi-
cetur, sed pro re detenta, qui occuluit, quadruplum
dependat eaque pœna id dilectum defungatur.

CONSTITUTIO LXV.

De incantatorum pœna (12-15).

Idem imperator eidem Styliano.

Qui propter (14) temulentorum incompositum
malignumque animum reprobandum esse vinum,
ejusque oblectamentum aversandum, dicit: næ ille
propter perversum usum, rem per se non perversam
suggillat. Ego vero promulgatam a veteribus
legislatoribus legem (15) considerans, eam quæ
modo incantamentum malum esse rata, id punit,
modo vero admittit et approbat, *quantquam* id ex
utentium proposito malum non fiat, sed sua na-
tura vitiositate, tanquam sterquilinia graveolentia
scaturiat; non tamen illos legislatores reprehenden-
dos dixerim, sed ne quis legem (quod merito fiat)
vituperet, eam ex legum quasi fundo tollendum
puto. Vult autem puniri incantationes, eo quod
modestia animi sublata, stimulis furoreque ama-
lorio rationem ad insaniam adigant; ac approbat
(17) rursum illas tanquam segetes, et fructus cu-
rent, aliaque bona (ut quidem videtur) suppedient.
Atque ita quod tanquam insidiosum punisset, idem
rursum tanquam beneficium honorat. Atqui nos
istiusmodi incantationes perniciosas esse persua-
sum habemus; et ut boni quidquam inde manare
credamus, induci non possumus. Ac sane etiam si
boni quidquam producere illas appareat (quomodo
quidem approbanti ipsas legi videtur) non id bo-
num esse, sed illecebram atque nassam, quæ ille-
ctos in malorum omnium extremum, ubi a summo
bono excidant, absorbeat, compertum habemus. No-
tum enim nobis est illas, ut qui se ipsis dedunt, præ
Creatore et Domino infaustis dirisque dæmoniis
adhæreant, efficere; et qui illas affectantur, hos

(17) Pœna incantatorum supremum supplicium.
Adde Deut. xviii, Levit. xx, I Reg. xxviii, Plato-
nem 11, De legibus, Cassiodor. 9, Variarum 18, Dio-
nem 52, Herodian. 4, Arianum in Indicis c. 25, Ca-
pitularis Caroli Magni. Xiphilinum in Julian. Tacitum 2, Annal. Sueton. in Tiberio 52, Columell. De ru-
rustic. 8, Suidam in verbo ἑταῖρα. Vid. Petr.
Gregor. 34, syntag. 14, 15.

pugnandum metliculosis frequenter accidit; qui dum ictus in manus excipere nolunt, illis vel caput vel ventrem exponunt.

Sane vero si quis aliquo modo incantamentis usus esse deprehensus fuerit, sive id restituendæ conservandæve valetudinis, sive avertendæ a rebus frugiferis calamitatis causa fecerit, is apostatarum pœnam subiens, supremum supplicium sustinet (17).

CONSTITUTIO LXVI.

De plagio (18).

Idem imperator eidem Styliano.

Ut iustitiæ libram non plus æquo ad misericordiam inclinare, ita neque nimia austeritate delinquentibus graviolem quam peccatum requirat, pœnam imponi honestum est. Illud enim (intempestiva commiseratio nempe) in illis quibus decorum excedere religio non est, contemptum, et ad audenda mala ferventior promptitudinem gignat; et graviore quam pro merito delictum pœna ferire, id vero non iustitiæ ultio, sed sub specie iustitiæ rem injustam aggredi est. Nam non pro delicti modo delinquentem punire, injuria afficere, nequaquam vero iustitiam exercere est. At quem in finem hoc dictum est? Quod lex quo nescio modo (est enim hoc constitutum) eum qui alienum servum abduxit, morte puniat. In quo illa pœnam ad delictum dubie non expendit. Cum enim quod recuperari nequeat, amissum nihil sit, mortis pœnam illi qui cepit inferri, irrecuperabilique ita damno subijci, non est æquum.

Idcirco itaque ab iis qui digna morte non commiserunt, tam acerbis pœnas exigi, ubi iniquum esse animadvertimus, quam legem consuetudo contempsit (ut quæ vita plagiarium non privet, sed alio modo puniat) eandem nos etiam legalibus constitutionibus ejicientes, quod consuetudini placuit, lege confirmamus; ac jubemus, ut si quis alienum servum abduxisse deprehensus sit, is eundem, ejusdemque pretium, tum etiam quidquid ex industria ejus ipsi accessit, reddere, et quantum dominus non amisso servo, ejus nomine percipere potuerit, tantumdem (19) dependere cogatur; atque ultra hæc delinquentibus pœna non aggravetur. Si quidem ita illi, qui servum amisit, sufficienter damnum resarcitur, furique satis magna pœna irrogatur: quippe cum ille servum cum accessione recipiat; et quam utilitatem ex servo non subrepto

Εἰ τις δὲ ὅπως τοιαῦτα φωραθείη μαγγανεύμενος, εἴτε προφάσει τῆς τοῦ σώματος θαλαπείας, εἴτε ἀποτροπῆς τῆς τῶν καρπύμων βλάβης, τὴν ἐσχάτην εἰσπραττέσθω ποινὴν, τὴν τῶν ἀποστατῶν κλάσειν ὁριστάμενος.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΕΣΤ'.

Περὶ ἀνδραποδισμοῦ.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῷ τῷ αὐτοῦ.

Ὡς περ οὐκ ἔστι καλὸν τὰ τῆς δίκης ζυγὰ πλέον ἢ προσήκον ἐπικλίνεσθαι τῇ συμπαθείᾳ, οὕτως οὐδ' ὑπερβολὴν αὐστηρότητος τοῖς ἀμαρτάνουσι βαρυντέραν ἢ ὅσον ἀπαιτεῖ τὸ ἀμάρτημα τὴν δίκην ἐπιτίθεσθαι. Τὸ μὲν γάρ, λέγω δὴ τὸ ἀκαιρον συμπαθεῖς, τοῖς ἔξω φέρεσθαι τοῦ πρέποντος οὐκ εὐλαδοῦμεν. οἱ ποιήσαντες δὲ καταφρόνησιν καὶ πρὸς τὴν τῶν φαύλων δευτέραν τὴν προθυμίαν, τὸ δὲ βαρυτέρᾳ κολάζειν ποινῇ τὸ ἀμάρτημα, ἀλλ' οὐ καθ' ὅσον ἄξιον, οὐκ ἔστι δικαίου ἐκδίκησις, ἀλλ' ἐν σχήματι δίκης ἀδικίας ἀρχεῖν. τὸ γὰρ μὴ πρὸς μέτρον τοῦ πταίσματος τιμωρεῖσθαι τὸν πταίσαντα ἀδικεῖν ἔστιν, οὐχὶ τὰ δίκαια ποιεῖν. Τί δὴ ποτε τοῦτο ἐρρήθη; ὅτι νόμος (οὐκ οἷδ' ὅπως τοῦτο γνοῦς διορίσασθαι ὅ θανάτῳ ζημιοῦσθαι τὸν ἡνδραποδικότα θεῶλον ἄλλοτριον) οὐ σταθμούμενος τὴν τιμωρίαν τῷ ἀμαρτήματι, οὐδ' ὅτι ἡ τοῦ βίου ζημία ἐπιφέρεισθαι ἄξιον καὶ οὐχ ὅτι κτήματος ἐγένετο τις ἀπώλεια ἢ δυνατόν ἔστι παραμυθῆσθαι, διὰ τοῦτο ἀπαραμυθῆται ὁπάρχει ἀφαιρέσει τὸν ἐλαωκότα.

Τοιγαρὺν διὰ τοῦτο τοὺς μὴ ἄξια θανάτου ἡμαρτηκότας οὐ δίκαιον ἀνασκαψάμενοι πικρὰν οὕτω τιμωρίαν εἰσπράττεσθαι, ὥστε ἡ συνήθεια παρὰ φαύλων ἐποίησατο νόμον (οὐκ ἀφαιρέσει τῆς ζωῆς τιμωρομένη, ἐτέρως δὲ κολάζουσα τὸν ἀνδραποδιστήν), καὶ ἡμεῖς τῶν νομίμων ἐκβάλλοντες διατάξωμεν, τὸ ἐκείνην δόξαν νόμῳ κυροῦμεν, καὶ καλεῶμεν τὸν εἰ τις ἀλφ' οἰκέτην ἄλλοτριον ἀνδραποδισάμενος, τῇ τε ἀποδόσει τοῦ οἰκέτου καὶ τῇ ἀποτιμῇ τοῦτο ζημιοῦσθαι, καὶ ἔτι τῆς ἐκ τοῦ ἐπιτηδεύματος προσόδου ὅσην ἂν τῷ δεσπότην προσεγεγόνει μὴ ἀπολωλὸς τοῦ οἰκέτου ἰσαρίθμῳ ἐκτίσει, τοῦτο δ' ἀπέκριναι μὴ βαρύνειν τοῖς ἐξαμαρτούσι τὴν ποινὴν. Ἐπεὶ γὰρ οὕτως ἀποχρώντως τῷ μὲν ἀπολωλεκότι ἡ ὥφελεια, τῷ δὲ κλέψαντι ἡ τιμωρία, ὅσα δὲ κακείνου τὸν οἰκέτην ἐν προσθήκῃ ἀπέχοντος καὶ τῆς ἐξ αὐτοῦ ὥφελειας ἢ ἔσχεν ἂν μὴ ἀνδραποδισθέντος οὐ κεκαينو-

VARIÆ LECTIONES.

¹⁷ Ecl. Nov. 32. ¹⁸ Malim ὑπερβολῇ. ¹⁹ Codd. : τοὺς — εὐλαδομένους. ²⁰ Scrling. γάρ. ²¹ Agyl. conj. διώρσται et mov ζημιούται. Beck : διωρίσατο. ²² Codd. : ἡ τοῦ βίας ζημίας. ²³ Ecl. incipit. ²⁴ Editi : καὶ ἔτι τοῦ ἐπιτ. προσόδῳ καὶ ὅσῳ (sic) ἂν τῷ δεσπ. προλαμβάνη. Zurich et Moerm. καὶ ἔτι τῇ ἐκ τοῦ ἐπιτ. καλ. Ecloga : καὶ ἔτι τῇ ἐκ τοῦ ἐπιτ. προσόδῳ ὅσῳ. Emendavimus τῆς — προσόδου, ut ab Isap. ἐκτίσει pendeat. ²⁵ Ita Ecl. Reliqui ἐξαμαρτάνουσι.

NOTÆ.

(18) Περὶ ἀνδραποδισμοῦ. Plagii pœna sit hic pecuniaria, olim fuit capitalis. Vid. l. 7, C. ad l. Fab. De plag.

(19) De pœna plagarii adde Petr. Gregorium 36, syntag. ult.

τομημένου⁷⁸, καὶ τοῦτου ἀξίως τετιμωρημένου⁷⁹ τῇ A
τε διπλῇ ἀποδόσει τῆς κλοπῆς καὶ τιμωρουμένου τῷ
μὲν κερδᾶναι τῆς τοῦ⁸⁰ κλαπέντος δουλείας.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΕΞ⁸¹.

Περὶ τῶν αὐτομολησάντων πρὸς ἐχθρούς καὶ
ἐκουσίως ἐκπαλειθόντων.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανὸς τῷ αὐτῷ.

Καὶ τὸ ἄγαν αὐστηρὸν καὶ ἀπότομον, καὶ τὸ λίαν
ὑπεῖκον καὶ πλεόν ἢ προσῆκε φιλάνθρωπον, ὁμοίως
ἀμφοτέρω τοῦ ὠφελίμου τὸ βλάβος ἔχει. Ὁ τε γὰρ
τῷ ἀποτόμῳ ἀμέτρως χρώμενος καὶ ὁ τὸ ἐπεικὲς
ἄκρατον φέρων, ἐκάτερος, κἂν τε ἐνὸς τινος ἂν τε
οἰκίας ἂν τε πόλεως ἐπιστάτῃ, εἰς τὸ ἀσύμφορον εἴη
ἂν τοῖς ὅτ' αὐτοῦ διοικουμένοις ἐγχεχειρημένος τὴν
ἐπιστάσιαν. Χρὴ γὰρ τὸν καλῶς ἐπιστατήσοντα,
ὥσπερ τῶν χωρίων τὰ εὐκράτα καὶ πρὸς ὕγαιαν ἐπι-
τῆδεια μικτὰς ἔχει συμμέτρως τὰς τοῦ ἀέρος διαθέ-
σεις, οὕτω καὶ αὐτὸν εὐκράτον ἑαυτὸν παρέχειν τῇ
ἐμμέτρῳ⁸² πρὸς τὴν συμφέρουσαν ἐπιστάσιαν μίξις
τῶν διαθέσεων, καὶ μήτε τῷ ἀποτόμῳ βαρὺν καὶ
ζόφωτον εἶναι, μήτε τῷ πέρα τοῦ προσήκοντος
ἐπεικῇ καταπεφρονημένον καὶ ἀνγηγεμονικόν. Ὅπερ
οἷν ἐπὶ ἀέρος φαιμέν, τοῦτο πάντως καὶ ἐπὶ νόμων
ἀρμόζει σῶζεσθαι. Χρὴ γὰρ τοὺς νόμους, ἡγεμόνας
ὡς ἀληθῶς τῆς πολιτείας ὄντας, ἣν εἶπον κρᾶσιν
διαφυλάττειν, καὶ πρὸς τε ἀποτομίαν καὶ φιλάνθρω-
πίαν μὴ παρὰ μέτρον ὀρᾶν, εἰ γὰρ μέλλοιεν οἱ ἐπ'⁸³
ἐκαίνοις ὑγίαιεν πολιτεύομενοι. Ταῦτα ἡμῖν λέγεται
πρὸς τὴν ἀποτομίαν ὀρᾶσιν, ἣν ὁ κατὰ τῶν εἰς πο-
λεμίους αὐτομολησάντων κείμενος νόμος ἐνδείκνυται.
Βούλεται γὰρ τὸν ὑπομοληκότα, εἰ ποτε πρὸς γνῶμην
μεταμελείας ῥοι καὶ τὸ προλαβὼν ἀμάρτημα διὰ τῆς
πρὸς τὰ οἰκία ἐπανατροπῆς ἰάσασθαι βουληθῇ,
ἐκδοτὸν εἰς βρῶσιν θηρίους γίνεσθαι ἢ ἀνασκόποψί-
ζεσθαι. Τοῦτο ἐμοὶ πολλῆς μὲν αἰτίου βλάβης τῇ
πολιτείᾳ δοκεῖ, πολλὴν δὲ καὶ τῶν πρὸς σωτηρίαν
ὁδηγούντων λογισμῶν ἀποφέρειν τὴν ἐναντιότητα.
Ἀνάγκη γὰρ ἐπάγει τοῖς πρὸς τοὺς πολεμίους αὐ-
τομολήσας μηδέποτε τῶν οἰκείων μεμνησθαι, μηδὲ
τῆς πρὸς τὴν πατρίδα ἐπαναδρομῆς ἀναλαμβάνειν
τὸν ἔρωτα. Οὐδεὶς γὰρ, ὅστις τοιαύτην ἐκδεχομένην
αὐτὸν τιμωρίαν εἰδὼς ἀντὶ τῆς ἐν τοῖς πολέμοις βιῶ-
σεως οὕτω πικρῶς ἐν τῇ πατρίδι θανεῖν προαιρήσεται.

Διόπερ ταύτην μὲν τὴν ἀποτομίαν, ἵνα μὴ λέγω
ἀδικίαν, (πῶς γὰρ οὐκ ἔδικον, τὸν ἀμαρτάνοντα, εἴτα
ἐξ αὐτοῦ πρὸς τὴν τοῦ ἀμαρτήματος ἀναφρονήσαντα
αἰσιν, καλᾶζειν οὕτω πικρῶς;) ἐκ τῶν δικαιοτάτων
ἐλαύνωμεν νόμων, κελεύομεν⁸⁴ δὲ, εἰ τις αὐτόμολος
εἰς τὴν πατρίδα ἐπαναδράμοι, ἅπαξ μὲν τοῦτο ποιή-
σας, συγγνώμης τυγχανέτω· δεύτερον δὲ, εἰ τριετῇ

sensisset, illa non imminuatur, hic vero in du-
plum servum subreptum reddere debeat, nihilque
ex ipsius servitute lucretur.

CONSTITUTIO LXVII.

De his qui ad hostes transeunt, suaque sponte
revertuntur (20).

Idem Imperator eidem Styliano.

Simul nimia austeritas et severitas, simul im-
moderata lenitas et clementia, ex æquo utraque
quod utile est intervertunt. Etenim et qui supra
modum præfractus est, et qui lenitatem gravitate mi-
scere nequit, uterque sive alicui uni, sive familiæ,
sive civitati præsit, quibus præfectus est, cum il-
lorum detrimento res administret. Oportet enim,
ut qui recte præfuturus est, quemadmodum tem-
perata salubriaque loca æquabiliter mistas habent
aeris qualitates: ita et ipse affectionum commi-
sione ad rerum administrandarum utilitatem at-
temperata, se moderatum præbeat, et neque mor-
ositate gravis atque intolerabilis sit, neque indecora
lenitate despicibilis, et ad gubernandum ineptus fiat.
Quod autem de aere dicimus, hoc certe et in le-
gibus servari omnino convenit. Nam oportet leges,
cum revera reipublicæ principes sint, quam dixi
contemperaturam conservare, neque ad severitatem
lenitatemve supra modum respicere: siquidem, qui
ipsarum rectionem agnoscunt, incolumes futuri
erunt. Atque hæc quidem respectu præfractæ illius
legis, quæ adversus eos qui ad hostes transfuge-
rent, lata est, a nobis dicuntur. Vult autem illa,
uti transfuga, si quando pœnitundine ductus, re-
deundo ad suos commissum delictum obliterare
velit, bestiis devorandus obijciatur, aut in furcam
tollatur. Quod sane mihi reipublicæ magnopere
nocumento esse, magnamque rationum ad salutem
iter monstrantium contrarietatem gignere videtur.
Necessitatem enim transfugis inducit, ne unquam
receduntur suorum, neque revertendi in pa-
triam concipiant desiderium. Nullus est enim om-
nium, qui cum se istiusmodi pœna excipiendum
sciat, inter hostes vivere, quam tam acerbam in
patria mortem subire non malit.

Quapropter rigidam hanc severitatem, ut ne
iniquitatem dicam (nam eum qui deliquit, deinde-
que suapte sponte ad medendum delicto respiscit,
tam acerbè puniri quomodo non est iniquum?) ex
justissimis legibus proligamus, ac jubemus, ut
(21) si quis transfuga in patriam recurrat, cum se-
mel duntaxat transfugerit, veniam consequatur:

VARIE LECTIONES.

⁷⁸ Ecl. καinovτομουμένου, præter unum Cod. qui καinovτομούμενης habet. ⁷⁹ Zuich. et Meerm. τιμωρουμένου.
⁸⁰ Articulus τοῦ δεστ apud Scrimg. ⁸¹ Ecl. Nov. 33. ⁸² Scrimg. ὁκτρω, ex quo Steph. ἱσομέτρῳ, Agyl.
συμμέτρῳ, Beck ἱμμέτρῳ effecerunt. ⁸³ Malium ὅτ'. ⁸⁴ Inc. Ecloga.

NOTÆ.

(20) Transfugæ bestiis non obijciendi, ut olim
ex lege 3, § 10, ff. De re milit. quæ lex abrogatur
hac constitutione. Adde 6, Harm. 3, in fin.

(21) De pœna transfugæ, adde l. 8, § 2, 3, l. 38,

§ 1, ff. De pœnis, l. 7, ff. De re milit. l. 2, C. De
desertorib. l. 4, C. De servis fugit. Vid. l. 3 in fin.
ff. De sicariis.

si iterum (22) id fecerit, in triennalem servitutem A dividatur; si vero tertio transfugerit, reversus in perpetuam ac æternam servitutem addicatur. Tam incerti enim consilii homo, tamque inconstans, qui libertate fruatur indignus est. Cæterum si transfuga non ultro redierit, sed ab aliis comprehensus in patriam retractus sit, morte tum illum, tanquam hostem puniri, neque injustum, neque crudele fuerit: præsertim vero, si autem civili sanguine manus contaminaverit.

CONSTITUTIO LXVIII.

Ut monachi et clerici tutores (23) esse possint, sed ab administratione ac pupillorum rectione arceantur.

Idem imperator eidem Styliano.

Veteribus quidem legislatoribus (24) (cum ut si- B mille veri est, uniformis et simplex tunc temporis tutela esset, iique soli qui pupillorum tuitionem susciperent, tutorum nomine censerentur) edicere visum est, ne monachi aut quoscunque sacerdos ordo devinctos habet, tutorum officio fungantur. Et certe quidem id recte edixere. Intellexerunt enim, qui divino ministerio consecrati sunt, hos ab externarum rerum occupationibus et molestiis liberos esse oportere. Quantum autem alendorum alioquique regendorum puerorum cura hominum animos distrahat, utque Deum debite colere non possint, impediatur nemo ignorat. Cum itaque non exigua difficultas isti rei in-est, ac præcipue propter temporis diuturnitatem (tota enim plerumque vita tutores laboriosis istis curis irretiti tenentur) recte (quomodo dixi) istud illi decretum promulgarunt.

Verum quoniam posteriores illis duntaxat qui tutelam administrarent, tutorum appellationem non servarunt: sed hos etiam quibus (25) testatores, bona illorum existimatione moti, testamentarias de rebus suis præscriptiones (26) committunt, ac post mortem earum executionem concedunt, tutores vocare ceperunt: ac vero inde dubitatio exstitit, an monachi, quique sacrum ordinem subierunt, quod dictum decretum id non admittere videatur, hanc demandatam curam suscipere possint: nos discrimine adhibito zancimus, ut ab illa tutela ad quam vetera tempora respicientia, promulgandi, quod dictis personis ad illam aditum præcluderet, occasionem præbuere, penitus arceantur,

δουλείαν διαπωλείσθω· ἐκ τρίτου δὲ ποιησάμενος τὴν αὐτομολίαν, εἰτα ἐπαναζεύξας, εἰς διηνεκή καὶ ἄδίκον οἰκετείαν πιπρασθείσθω. Τὸν γὰρ οὕτως ἀδέδαιον καὶ παλὺμβουλὸν ὡς ἀνάξιον ἀπολαύειν ἐλευθερίας. Εἰ μέντοιγε ὁ πρὸς ἐχθροὺς αὐτόμολος οὐκ ἐξ οἰκείας γνώμης, ἀλλὰ ληφθεὶς ὅφ' ἐτέρων εἰς τὴν πατριδα ἐπαναχθῇ, καὶ μάλιστα εἰ αἵματος ἐμφυλίου τὴν δεξιάν ἔχει μεμολυσμένην, τοῦτον θανάτῳ καλᾷζειν, οἷα δὴ πολέμιον, οὕτε ἄδικον ὡς οὕτε ἀπότομον.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΕΨ' ὅ.

Περὶ τοῦ ἐπιτροπεύειν μοναχοὺς καὶ κληρικοὺς, ἀπείργεσθαι δὲ οἰκονομίας καὶ προστασίας ὁργανῶν.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῷ τῷ αὐτῷ.

Τοῖς μὲν πάλαι νομοθέταις (μονοειδοῦς, ὡς εἶπες, ὑπαρχούσης κατ' ἐκεῖνο καιροῦ τῆς ἐπιτροπῆς, καὶ μόνων ἀποφερομένων τὴν κλήσιν, οἱ προστασίας ὑπεδύοντο γονέων ἐρήμων) ἔδοξεν ἀποφύγεσθαι, μὴ μετέχειν τοῦ πράγματος μήτε μονάζοντας μὴδ' ὅσους ὁ ἐρὸς οἰκεῖται κλήρος. Καὶ καλῶς ἔδοξε ὅ. Συνεῖδον γὰρ, ὡς τοὺς ἀνακαίμενους πρὸς θεῖαν λειτουργίαν δεῖ τῶν ἐξωθεν ὀχλῶν καὶ περισπασμῶν ἀπηλλαγθαι, ὅσῃ δὲ παιδοτροφίαι καὶ ἄλλως οἰκονομαίαι εἰς τὸ περισπᾶν καὶ ἀφέλκειν τῆς ὀφειλομένης θεῆς θεραπείας ἰσχύον ἔχουσιν, ἠγνόησαν οὐδεὶς. Ἐπαρχούσης οὖν οὐκ ἀνεκτῆς δυσχερείας τῷ πράγματι, μάλιστα γὰρ καὶ διὰ τὴν ἐκ τοῦ χρόνου παράτασιν (ὅλον γὰρ ὡς τὰ πολλὰ βίον τῇ πολυπόνῳ ὡς φροντίζει τὴν ἐπιτροπὴν ταύτην οἱ λαχόντες συνδέονται), καλῶς, ὅπερ εἶπον, τὸ δόγμα προσήνεγκαν.

Ἀλλ' ἐπεὶ τοῖς μεταγενεστέροις οὐκ ἐτηρήθη μόνως ἐφ' ἧς ἐλέγετο ὅτι ἐπιστασίας ἢ κλήσεις, ἠξίωσαν δὲ καλεῖν τοὺς ἐπιτρόπους καλεῖν τοὺς, ὅσοις οἱ τὸν βίον ἀπολιμπάνοντες χρῆσταις περὶ αὐτῶν ὑπολήψουσιν ἐπὶ τοῦτο προτροπόμενοι διατάξεις, αἱ περὶ τῶν ὑπόντων ὡς ἤρσαν πραγμάτων, ἐγγεγραμμένοι καὶ τῶν μετὰ τὴν ἐκδημίαν πιστεύουσι τὴν διοίκησιν· ἐπεὶ οὖν καὶ τούτων ἐπιτρόπων ὀνομαζομένων ἀμφισβήτησις πρόβεισιν, εἰ καὶ μονασταὶ τὸν ἐρὸν ὑπελθόντες κλήρον ταύτης μεθέξουσιν τῆς ἐπιτροπῆς διὰ τὸ δοκεῖν τὴν ῥηθὲν τοῦτο μὴ καταδέχεσθαι ψήφισμα, θεσπίζομεν ὅτι ἡμεῖς διαστείλαμενοι, ἐκαίνης μὲν τῆς ἐπιτροπῆς κωλύεσθαι ἦν μόνον ὅτι πρεσβύτερος εἰδὼς χρόνος παρέσχεν ψῆφον ἐξενεχθῆναι ὅτι τὴν μὴ διδοῦ-

VARIÆ LECTIONES.

ὅ. Ecl. παλμβουλόν. ὅ. Nonnulli codices Eclogæ ἀποπον δδίκον. ὅ. Ecl. Nov. 34. ὅ. Ita Steph. Scrimg. Ecl. 34. ὅ. Conj. Steph. Codd. οὐ πόνῳ vel εὐ πόνῳ. ὅ. Scrimg. ἐγένετο. ὅ. Codd. εἰπόντων. Emendavit Steph. ὅ. Inc. Ecloga. ὅ. Codd. καὶ ἦν. Nostram lectionem suppeditavit Ecl. ὅ. Ecl. ἐπνευχθ.

NOTÆ.

(22) Iterata delicta gravius puniuntur. L. 5, § 9, ff. De re militari.

(23) Περὶ τοῦ ἐπιτροπεύειν, etc. Scrimg. monachi et clerici executores testamentorum esse possunt: tutores dari vel curatores non possunt, et ita restringitur Novell. 123, c. 6, quæ de tutela simpliciter sumpta loqui videbatur.

(24) Justiniani in Nov. 123, c. 6.

(25) Velustas executores testamentarios non-

nunquam ἐπιτρόπους appellavit, dixi ad l. 107, ff. De legat. 1, l. 21, § 4, ff. De annuis legatis, addde Nov. 131, c. 12.

(26) Præstationem d. l. 107; ministerium l. 7, ff. De legat. 2, dationem l. 9, ff. De alimentis; distributionem l. 96, § 3, ff. De leg. 1, l. 7, ff. si cui plus quam per leg. eis præstatur cautio legatorum, d. § 3, et petitio competit d. § 3, d. l. 107, d. l. 9, l. 26, § 1, C. De episc.

σαν εἰς ταύτην πάροδον τοῖς εἰρημένοις προσώποις, ἅ
 ναταμ αὐτὴν μεταγενεστέρου τῆς ἐπιτροπῆς εἰδους ἐξεῖναι
 καὶ μονάζουσι καὶ κληρικῶς κοινωνοῦν. Οὕτω γὰρ αἱ
 φροντίδες οὕτω βαρεῖαι ὡς, ὥστε πρὸς ἑαυτὰς κατα-
 διῆσαι καὶ τῆς ἱερᾶς ἀφελῆσαι ὑπηρεσίας, καὶ ἄλ-
 λως δὲ ὅσον μᾶλλον οὗτοι τῶν λαϊκῶς προσηλωμένων
 ἀνάγκαις καὶ τῇ ἰδίᾳ κάτω συμφυρομένων ἰδίᾳ
 διαζώσιν εὐλαδέστερόν τε καὶ ὑψηλότερον, ἐλπίς
 ἀμείνω καὶ εὐλαδεστέραν καὶ τὰς τῶν
 ῥωσιν.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ 30^α.

Περὶ τοῦ διατιθεσθαι τυφλοῖς καὶ ἀγραμμάτοις
 καὶ γυναῖξιν^α.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῶ τῷ αὐτῷ.

Ἐπειδὴ ἀμφισβητεῖται περὶ τοῦ πῶς δεῖ τυφλοὺς
 διατιθεσθαι, καὶ ἡ ἀμφιβολία ἐκ τε τῶν νομίμων
 πρόεισι τρόπων καὶ ὧν ἀλλήλοις περὶ τούτου ἀντι-
 θεσπίζουσι νόμοι, καὶ τῆς νῦν, πολιτευσόμενης συν-
 ηθείας, οὐδὲ τοῦτο ἀκαιρὸν ἡμῖν ἐνομήσατο μέρος εἰς
 ἐπισκεψίν τε καὶ ἀνακάρθασιν. Καὶ γὰρ ὁ μὲν τις
 ἀπαγορεύει τῶν νόμων τυφλῶν διατάξιν κατὰ τὸν
 μυστηριώδη προέρχεσθαι τρόπον, καὶ μὴ ἄλλως προ-
 εῖναι ταύτην κῆρυξ δρίζεται, εἰ μὴ παρὸς μαρ-
 τύρων ἐγγυᾶται ἢ προελθόντα στόματος τυφλοῦ τὰ
 διατεταγμένα ἢ τοῖς ἐκείνου ὥσιν ὑπάρχειν ἐνηχη-
 μένα (οὐ γὰρ ὅμοιόν ἐν μόνῳ γραφεῖ τὴν τοῦτον πίστιν
 ἐξωχυρῶσθαι), ὁ δὲ τις τῶν νόμων ἐκρύχων
 ἀνοίγει τὴν πάροδον καὶ γυναῖξιν καὶ ἀγραμμάτοις
 ἀνθρώποις εἰς τὸ πρὸς μυστικωτέρας διατάξεις καθ-
 ἵστασθαι, μηδὲν ἕτερον ἀκριβολογούμενος, ἢ τὸ
 διατιθέμενον, οὐκ ὄντα μὲν ἀμαθῇ γραμμάτων
 οἰκείᾳ ὑπογραφῇ τὴν διατάξιν ἀσφαλίσθαι, εἰ δ'
 ἐλάττων ἐκείνους παρέχειν τὴν τοιαύτην ἀσφάλειαν,
 ἄλλον ἀνθ' ἑαυτοῦ πρὸς τὴν ὑπογραφὴν παραλαμβά-
 νειν. Οὕτω μὲν οὖν ἐκ τῶν νόμων στασιάζει ἂν τὰ

natam autem postmodum tutelæ speciem subire
 ipsis licitum sit. Hujus namque muneris non ita
 graves curæ sunt, ut a divino ministerio aliquem
 abstrahant, sibi que totum astringant. Tum alioqui
 quanto hi illis qui profanis rebus impure inhærent,
 ac in terrenis sordibus volutantur, cautius divinius-
 que vivunt : tanto melius cautiusque defunctorum
 præscripta expedienda esse spes est.

ἀποδημούντων διατάξεις ἀποφέρεισθαι τὴν ἐκπλή-

CONSTITUTIO LXIX.

Cæcos (27) secreto (28) testamentum facere pos-
 se (29).

Idem imperator eidem Styliano.

Quando quidem de eo, quomodo cæcos testari
 oporteat, dubitatur, ea que dubitatio ex locis legali-
 bus (quod ea de re leges inter se diversa statuunt)
 et ex ea quæ nunc obtinet consuetudine existit :
 neque hoc altius expendere atque repurgare incon-
 veniens aut alienum putavi. Etenim alia lex (30)
 prohibet, ne cæcus arcano (31) modo testamentum
 condatur : et ne aliter id vim habeat, statuit, quam
 si testes quæ constituta sunt, a cæci ore proces-
 sisse, suisque auribus insonuisse asserant : atque
 per solum tabularium illorum fidem communiri
 non vult. Alia (32) autem latam quamdam ad ar-
 canum testandi modum mulieribus, et illittera-
 tis hominibus viam aperit, dum nullam aliam
 observationem præscribit, quam, ut si testator lit-
 terarum non omnino ignarus sit, sua subscriptione
 testamentum corroborare debeat : si vero id præ-
 stare non possit, pro se alium ad subscribendum
 assumat. Atque sic quidem ex legibus illarum inter se
 res dissideant. Quomodo enim si mulieres rudesque
 litterarum quam paucissimis voluntatis suæ con-

VARLÆ LECTIONES.

^α Ita Ecl. Codd. hic addunt ὑπηρεσίας, quod in ταύτης τῆς ὑπηρεσίας mutare voluit Agyl.
^β Ita Ecl. Scrimg. ἀνάγκαις καὶ τῷ. ^γ Zuich. Meerm. et nonnulli codd. Eclogæ ἡμερομ.
^δ Agyl. conj. τοσοῦτον ἀμείνω. ^ε Zuich. et Meerm. εὐλαδεστέρους. Eclogæ Codices modo
 ἐλευθερωτέραν, modo ἐνταλσετέραν habent. ^ς Ita Ecloga. Codd. et editi πρὸς habent pro καὶ. ^ζ Ecl.
 Nov. 35, laudatur ab Harmenop. lib. v, tit. 4, pag. 337. ^η Zuich. τυφλοὺς καὶ ἀγραμμάτους καὶ γυναῖ-
 ξας scribit. ^θ Forte τύπων. ^ι Agyl. totum hunc locum male interpretatus. ^κ Justiniani Nov. 117 c. 9.
^λ Zuich. et Meerm. τὸ αὐτό. Scrimg. τὸ αὐτόν, quod Steph. in τὸν αὐτόν, Osenbruggen in τὸ αὐτόν
 τὸν mutandum censet, licet αὐτόν ob sequens οἰκείᾳ abundet.

NOTÆ.

(27) Cæci scripto testari possunt, ut hic adde
 Paul. 3, sent. 1, § 4 ; ut et adoptare et adoptari l.
 9, ff. De adoptionibus ; tutelam gerere l. 16, ff. De
 auctoritat. tut. multo magis bona sua administrare :
 ideo curator cæco dare non solet : quia et ipse
 sibi procuratorem potest instituere, Paul. 4, sen-
 tent. 2, § ult. Potest etiam cæcus officio fungi, l. 6,
 ff. De judiciis ; et quidem senatorio l. 1, § 5, in
 fin. ff. De postulando, id est, retinere officium
 (Persæ ne luscum quidem ad regnum admittēbant,
 Procop.) et testis esse in iis quæ ante cæcitatem
 vidit ; post cæcitatem autem de his quæ a sibi no-
 tis hominibus audivit. Accurs. Novell. 1, c. 2, § 1,
 vers. si vero in verbo vidisse : Speculator tit. De
 testibus ; fendum etiam retinet 2. Feud. 14, non
 potest tamen postulare, l. 1, § 5, ff. De postu-
 lando.

(28) Id est, scripto, non tantum per nuncupatio-
 nem, quod exigebat lex 8, C. qui testamenta. Olim

D dubitatum fuit, num cæcus testamentum posset
 facere ; sed in eam sententiam tandem itum fuit,
 posse ; quia accire potest adhibitos testes, et au-
 dire sibi testimonium perhibentes, Paul. 3, sentent.
 4. Porro quod secretum testamentum hic dicitur,
 Græci μυστικὴν διαθήκην appellant, Harmen. 1, c.
 περὶ μυστικῆς διαθήκης, de quo plenius alias apud
 eundem Harmenopolium in Græcarum jurisdictio-
 num nomenclatore, ut et locis aliis diximus.

(29) Exstat epitome hujus constitutionis 3, Har-
 menop. 1, § 31, et 34, l. 8, C. qui testamenta.

(30) L. 8, C. qui testamenta.

(31) Κατὰ τὸν μυστηριώδη τρόπον. Scr. id est,
 scripto, per solam nuncupationem. Nam μυστικὴν
 διαθήκην Harmenop. 3, tit. 1, vocat testamentum
 scriptum ; et merito, testamentum enim non scrip-
 tum, testibus evulgatur necessario ; quod et jure
 constituitur, ne fides alioquin testamenti pereat.

(32) Nov. 119, c. 9.

scilis testamenta condent, cum fides in solo tabulario fluctuet, non ex eadem causa cæcus liberam testamenti factionem habeat? Jam vero et consuetudo, non solum autem alterius legis ratio, cum lege pugnat. Etenim placet huic, ne mulierum, et imperitorum litterarum, cæcorumque testamenta arcane facta vigore priventur.

οἶδεν αὕτη καὶ γυναικῶν καὶ ἀνδρῶν οὐ διὰ γραμμάτων ἡγμένων καὶ τυφλῶν⁵ διατάξεις ἐν μυστηρίῳ κειμένας μὴ τὴν ἰσχὺν ἀφαιρεῖσθαι.

Quod cum ita sit, nos quoque, ut secreto (33-34) confecta testamenta, sive cæcorum, sive aliorum (35) quorumvis sint, auctoritatem obtineant, sancimus: illudque insuper statuendo addimus, ut antequam testes jurent, subscriptiones eorum qui testamenta conscripserunt, in medium proponantur, *quæ sonent*, quod revera illa scripserint quæ ipsa testatoris lingua dictante audiverunt. Et si quidem falsum commissum esse postmodum probetur, ipsos, si divites sint, bonorum ademptio: sin pauperes, vehementia verbera et exsilium in delicti poenam inaneant. Quibus hoc insuper annectimus, ut si quando ad sui confirmationem (quod frequenter incidit) juramenti testimonio opus sit: ipsi etiam qui testamentum conscripserunt, una cum juraturis testibus rei fidem et veritatem corroborent.

CONSTITUTIO LXX.

De grassationibus (36).

Idem Imperator eidem Styliano.

Quos communio in unam aliquam eandemque conditionem conjungit, inter hos communes etiam animos esse ubique videas. Ita in negotiationibus socii (37-38) lucrum damnumque æqualiter inter se partiuntur; ita itinerum comites, cum fortuito in rem aliquam incidunt (39), tametsi sæpe uno illam momento pariter non conspiciant, ejus tamen inter se jus communicant (40). Ita vero et commilitones, licet omnes non pari studio et impetu in hostem ferantur, attamen victoriæ palmam ex æquo auferunt. Quapropter etiam, ut qui malitioso consensu coitione facta, rem aliquam in quam a lege poena constituta est, inceptant (utpote si (41-42) raptus committatur, vel parricidium (43),

ἅπράγματα· πῶς γὰρ εἰ γυναῖκα καὶ γραμμάτων ἀδίδακτοι ἄνθρωποι κατὰ τὸν ἀναχωροῦντα τρόπον τῆς τῶν πολλῶν γνώσεως διατάσσονται ἐν μόνῳ τῷ γράφοντι σαλευούσης τῆς πίστεως, οὐχὶ καὶ ὁ τυφλὸς ἐκ τῆς αὐτῆς αἰτίας ἀκώλυτον σχολήν τὸ διατιθεῖσθαι; Ἀλλὰ γὰρ καὶ τὰ τῆς συνθέσεως, οὐ μόνον τὰ ἐκ τοῦ νόμου, πρὸς τὸν νόμον ὁρᾶται μαχόμενα. Καὶ γὰρ

Ἐπεὶ ὅν οὕτω ταῦτα⁷, καὶ ἡμεῖς ταῖς μυστακαῖς διατυπώσεσιν, ἂν τε τυφλῶν ἂν τί τινων ἐτέρων ὥσι προσώπων, προσεῖναι θεσπίζομεν σύστασιν, τοῦτο προσεπιθεσπίζοντες, ὥστε πρὸ τῶν μαρτύρων ἐνὸρκιον ἐκκεῖσθαι ὑπογραφὴν⁸ τῶν τὰς διατάξεις γραφόντων, ὡς εἴησαν ἀληθῶς ἐκεῖνα γράψαντες ἅπερ ἀκηχόεσαν, αὐτῆς ἐκεῖνης⁹ ὑποφθεγμαμένης τῆς τοῦ διαθεμένου¹⁰ γλώσσης· καὶ εἰ τις ἐλεγχος μετὰ ταῦτα ψευδογραφίας ἀναφαίνοιτο, τίμημα προσκεῖσθαι τοῦ ἁμαρτήματος, εὐπόροις μὲν οὖσιν αὐτοῖς τὴν τῶν ἰδίων ὑπάρξεων ἀλλοτριώσιν, ἐρήμοις δὲ περιουσίας σφοδρὰ μάλιστα· γὰρ καὶ φυγὴ ὑπερὸς ἐπιχειρεῖται ἡ ζημία. Ἐτι δὲ καὶ τοῦτο τοῖς¹¹ θεσπισθεῖσιν ἐπισυνάπτομεν· ποῖον¹²; εἰ ποτε ἡ διάταξις δεηθεῖν ὀρχων¹³ οἷα πολλὰ εἰς βεβαίωσιν, καὶ αὐτοὺς τοὺς γεγραφότας τὴν διάταξιν σὺν τοῖς μάρτυσιν ἐπομνησμένους¹⁴ συνεπισχύειν τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀλήθειαν.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ Ο' ¹⁵.

Περὶ ἐξόδων καὶ τεθνηκότος ἀνθρώπου πάντας ἀμύνασθαι ¹⁶.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῷ τῷ αὐτῷ.
Ἀπανταχοῦ τὸ κοινὸν τῆς γνώμης κατόφοι¹⁷· ἂν τις οὗς ἡ κοινωνία συνάπτει ἐν μιᾷ καὶ τοιαύτῃ¹⁸ μορᾷ τιθέμενον. Οὕτω γὰρ καὶ συνέμποροι τὸ ἐκ τοῦ κέρδους ἢ τῆς ζημίας ἴσον διαλαγχάνουσιν· καὶ συνὸδται πολλάκις εὐρήματι περιτυχόντες, εἰ καὶ μὴ κατ' ἴσον ἐβάλον ἐπ' αὐτὸ τὰς τῶν ὀμμάτων βολὰς, ὅμως διὰ τὴν ἐκ τῆς ὁδοπορίας κοινωνίαν κοινὴν τὴν τοῦ εὐρήματος κτῆσιν πεπολῆνται· καὶ συστρατιῶται δὲ, εἰ καὶ μὴ πάντες σὺν ὁμοίῳ τόπῳ ἐπὶ τοὺς ἐχθροὺς τὰς χεῖρας ἐξέτειναν, ἀλλὰ τῶν ἀριστείων τὴν ἰσότητά φέρουσι. Καλῶς ὅρα καὶ τῷ παλαιῷ ἔδοξε νομοθέτῃ τὴν αὐτὴν ὑπάρχειν ποιήναι τοὺς πονηρᾶ γνώμῃ συναπτομένους καὶ κοινῇ πρὸς τινα πρᾶξιν τιμωρουμένην νόμῳ καθισταμένους, ἂν τε γυναῖκα

VARIE LECTONES.

⁵ Codd. οὐ διὰ γραμμάτων κειμένων (Meerm. ἡγμένων) τυφλῶ. Emendavit Steph. ⁶ Inc. Ecloga. ⁷ Codd. ταῦτα non habent: supplevi ex Ecl. ⁸ Scring. ὑπορκίον = ὑπογραφάς. ⁹ Malim ἐκεῖνοις, sc. τοῖς γράψουσιν. ¹⁰ Ecl. διατιθεμένου, et rectius. ¹¹ Ita Ecl. Codd. τοῖς. ¹² Ita Codd. et Ecl. Agyl. vult ποῖον δὲ ὡς. Fortasse ποῖον scribendum, ut cum præcedente τοῦτο jungatur. ¹³ Ecl. ὀρχίων. ¹⁴ Ecl. ἐπομνησμένους. ¹⁵ Ecl. Nov. 36. ¹⁶ In editis περὶ ἐξόδων. ¹⁷ Rectius forte τῇ αὐτῇ.

NOTÆ.

(33-34) Διατάξεις ἐν μυστηρίῳ κειμένας. Scring. (35) Puta, mulierum, et imperitorum scribendi 5, Harmenop. 1, § 34.

(36) Περὶ ἐξόδων. Scring. Hac Novella confirmatur jus vetus poenæ constitutæ adversus grassatores.

(37-38) L. 29, ff. pro socio, § 1, Inst. De societate

(39) Adde l. 5, ff. pro derelicto: l. 42, § 7, 8, 9,

ff. De furtis; § 47, Inst. De rerum divis.

(40) Forte ex pacto. Potest et hoc referri vel ad rem pro derelicto habitam d. l. 5, vel ad res eas quas dominus ignoravit, arg. d. § 7, 8, 9, Nov. 64, s. cod.

(41-42) De complicitibus raptus l. un. § 2, C. De raptu.

(43) De complicitibus parricidii, l. 1, l. 6, 7, ff. ad l. Pompeiam de parricidiis

ἀπαγῇ τὸ πεπραγμένον εἴη, ἂν τε πατὴρ ἂν τίς ἄλλος
τινος ἐτέρου ἀναίρεσις, εἰ καὶ μὴ πάντες ἐπίσης
τῷ πραχθέντι παρόσχον τὴν ἐνέργειαν.

Τοιγαροῦν ¹⁰ καὶ ἡμεῖς τοῖς προτεθεσπισμένοις
συμφεγγόμενοι περὶ τῶν ἅμα καὶ κοινῶς ¹¹ ἐφοδον
κατὰ ζωῆς ἀνθρώπου ¹² πεποιτημένων ὀρίζομεν, ὥστε
πάντας, ὅποσοι δ' ἂν καὶ εἴεν, τῇ ¹³ αὐτῇ καθυπο-
βάλλεσθαι δίκῃ, εἰ καὶ μὴ ὡσαύτως ἐνήργηται πα-
ρὰ πάντων ἢ πρᾶξις. Οὐ γὰρ δεῖ μὴ αὐτὸς τις τὴν
χεῖρα ὑπουργῆσαι τῷ θανάτῳ παρόσχετο, διὰ τοῦτο
ἀδῶς ἀπέναι δυνατόν. Τί γάρ, εἰ καὶ μὴ τὴν
ἐδὲν δεξιά, ἀλλὰ τὴν ἐτέρου ἐτόνωσε πρὸς τὴν
ἀναίρεσιν; δεῖ γάρ τὴν θάνατον καταπραΰναμένη
χεῖρ ὅπῃ τῆς κοινῆς πονηρίας κινουμένη τὴν πρᾶ-
ξιν ἐτόλμησε, δῆλον. Οὐκ ἂν γάρ, εἰ μὴ συνεκρότει
ταύτῃ τῶν ἄλλων ἡ συνδρομὴ ¹⁴, ἐτοίμη ὄφθῃ τῷ
φόνῳ ὑπηρετήσασθαι. Διὰ τοῦτο, καθὼς εἴρηται,
πάντας τὴν αὐτὴν ὑφίστασθαι εἰσπραξίν τῆς δίκης
φηριζόμεθα, κἂν, ὥς εἰκὸς ἐπὶ μίᾳ τινος πληγῆς
τὸ θανεῖν ἀπαντήσῃ, τῶν δ' ἄλλων αἱ χεῖρες οὐ
συνεφῆσαντο.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΟΑ' ¹⁵.

Περὶ μελλόντων ¹⁶ κίττειν ἐν ἀροστέροις τόποις καὶ
θαμπαλέλαις.

¹⁷ Οὐ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῷ τῷ αὐτῷ.

Ενώμην ἀρίστην τε καὶ ἐννομητάτην, παρὰ τοῦ
ἀειμνήστου γονέως ἡμῶν καὶ βασιλέως ἐξηννεγμέ-
νην περὶ τῶν καινὰς τινὰς οἰκῶν κατασκευὰς ἐν
τόποις, οὓς τέως ἀροτρον ἔεμενε καὶ ἀμπελῶνες
εἶχον, εἰς ¹⁸ ἀποκλήρωσιν βουλομένων κατασκευά-
ζειν, ἐν ὅποσιν τῶν γειτονεύοντων ὁρίων διαστήματι
συστήσεται ἡ καινὴ αὐτὴ κατασκευὴ, δεῖν ἐκρίναμεν
νόμου τιμῆς ¹⁹ ἀξιῶσαι, ἐπεὶ μὴ παρὰ τοῦ πατρὸς
εἰς τὴν τῶν νόμων ἐγρᾶφην συμπολιτεύαν ²⁰.

²¹ Ὀρίζομεν οὖν κατὰ τὴν ἐκείνων γνώμην, τοὺς ἐπὶ
νοῦν βαλλομένους ἐν ἀροστέροις τόποις; καινῶν οἰκή-
σεων κατασκευῇ, εἰ μὲν ἡ ἀφθονία παρέχει τῆς
χώρας, δυοὶ τόξου βολαῖς ἐκ τῶν γειτόνων ὁρίων

alteriusve cuiuspiam cædes perpetretur), quamquam
non omnes tantumdem momenti et operis re per-
agenda conferant, eandem tamen pœnam sus-
tineant: sane quam recte veteri legislatori placuit.

Et nos quousque idcirco, quæ de his qui simul et
communiter latrocinando (44) animo homines inva-
dunt, jam olim sancita sunt, approbantes (45), sta-
tuimus, uti omnes, quotcumque fuerint (46) eo-
dem (47) supplicio afficiantur: tametsi parem ope-
ram rei perpetrandæ non omnes adhibuerint. Non
enim si quis ipse manus inferendæ neci non ad-
moverit, continuo insons et a pœna immunis esse
poterit. Quid enim si pressis ipse manibus, alterius
tamen dextram ad cædem intenderit atque confir-
marit? Sane quod manus homicida, a communi
perversitate instigata, rem aggressa sit, constat.
Nam nisi aliorum manus huic in subsidium præsto
fuisset, non certe ita prompte homicidium perpe-
trasset. Ac propterea (quemadmodum dictum est)
quæquam uno cuiuspiam ictu (quod fieri potest)
mors illata fuerit, aliorumque manus suppetias
non tulerint: ut eandem tamen omnes pœnam
sustineant, decernimus.

CONSTITUTIO LXXI (48).

De iis qui in locis arabilibus aut vineis ædificaturi
sunt (49-50).

Idem imperator eidem Styliano.

Præstantissimum illud æquissimumque patris no-
stri sempiternæ gloriæ principis placitum, quanto (51)
videlicet a vicini finibus spatio abstinere debeant,
qui in locis, quos hactenus aratrum secarit. Inve-
nibus vineis constitierint, noviter domus æssi-
gnandas (52) muneribus publicis ædificare velint:
quoniam ab ipso in legum corpus (53) transcrip-
tum (54) non est, legis (55) auctoritate decorari
oportere decrevimus.

Statuimus itaque, ut qui in locis ad sementem
exultis novas ædes constituere volunt, si loci
amplitudo ferat secundum illius (56) placitum a
vicini finibus tanto spatio ædificent (57), in quan-

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰ Inc. Ecloga. ¹¹ Ecl. κοινῇ. ¹² Ecl. ἀνθρώπων. ¹³ Ecl. ἐν τῇ. ¹⁴ Basil μὴ εἰ συνεκροτεῖτο παρὰ τῆς
τῶν ἄλλων συνδρομῆς. ¹⁵ Ecl. Nov. 37; laudatur lib. II, tit. 4, pag. 186. ¹⁶ Ecl. τῶν μελλ. ¹⁷ Ecl. ὡς ἀπ.
¹⁸ Scrimg. τιμῆς. ¹⁹ Scrimg. ἐγρᾶφῃσαν πολιτεύαν.

NOTÆ.

(44) *Ἐφοδον* Græci Galli *guetteur de chemins*, D
facit I. 28, § 10, ff. De poenis: Novell. 134, cap.
13, vers. Eos vero, ibi, aut itineribus.

(45) Nihil igitur hac lege innovatur.

(46) Concilii, complices, ministri, l. 2, § 12, ff.
vi honor.

(47) Pœna ministerium præbentis grassationi fa-
ciendæ d. § 12.

(48) Apud Harmenopolium nominatur 36, vid. 2,
Harmen. 4, § 151, l. ult. ff. finium regund.

(49-50) Et de spatio quo domum ædificatam in agris
abesse oportet ab arvo vicini, Spatium autem defi-
nitur, quantum unus vel duo teli jactus faciant:
olim duorum pedum spatium videtur fuisse. L. ult. ff.
finium regundor. quæ hoc modo videtur abrogari.

(51) L. ult. ff. finium regundor.

(52) Εἰς ἀποκλήρωσιν Scrimg. vetus liber habet,

ATROL. GR. CVII.

ὡς ἀποκλήρωσιν, quod est, ὡς ἀπόμοιραν, partem
aliquam ab arvo aut vinea separabant. Nam et
ἀποκλήρωσθαι dixit duobus locis Novell. 5, per
partem alicui addere et supponere, vide Cujac. 17,
obs. 31.

(53) Εἰς τὴν τῶν νόμων πολιτείαν. Scr. intelli-
git πρόχειρον Basilii, de quo dixi initio harum
Novellarum.

(54) Εγρᾶφῃσαν πολιτεύαν. Scrimgr. ἀγρᾶφῃ
συμπολιτεύαν. Cujac. 17, observ. 31, ut Nov. 78,
τῆς ἐν τοῖς νόμοις συμπολιτείας.

(55) Νόμου τιμῆς. Scr. νόμου τιμῆς. Cujac. 17,
obs. 31.

(56) Κατὰ τὴν ἐκείνων. Scr. κατὰ τὴν ἐκείνων
Cujac. d. loco.

(57) Ποιεῖσθαι τὸ διάστημα. Scrimg. μετρεῖσθαι
τὸ διάστημα, ut apud Harm. Cujac. De loco.

tum arcus iterata (58) vice telum ejaculetur : sin-
tantum spatium interstitio loci angustia non præ-
beat, uno etiam arcus jactu hoc constituitur.
Intra dictum autem spatium novam domum ex-
struendi, nemini facultas sit. Cujus ratio eviden-
tior est, quam ut exprimi opus sit. Quo enim ædi-
ficiū propius vicini fruges ponitur, eo illi etiam
noxa propinquior est.

CONSTITUTIO LXXII (59-60).

Ulpacta etiam non constituta pœna valeant (61-62).

Idem imperator eidem Styliano.

Legali (63) decreto, quod nudum pactum non
actionem, sed solum exceptionem parere tradit,
nonnullos illudere videmus. Dum enim omne pa-
ctum quod pœna stabilitum non est, nudum esse
volunt; etiamsi scripto comprehensum sit pactum,
etiāsi (64) qui pactum inierunt, sua manu sacro-
sanctæ crucis (65) nota (66) scriptum signarint,
etiāsi divini ternionis appellationes adjectæ
sint: si tamen pœna constituta non sit, id ut inva-
lidum, contemnunt ac rejiciunt. Qui sane male
sentiant, minimeque iudicium suum comprobant,
ut qui rebus divinis communes res mortalium longe
præferendas censeant. Quam enim tantam, recto
quidem hominum iudicio, adjectio pœnæ, pactis
auctoritatem, quantam sacrosanctum signum, di-
vinitatisque nomenclatura in illis conspecta præ-
beat?

Sancimus igitur, ut omne pactum, in quo ex di-
vinis hisce adjumentis (67) idoneum aliquid ad fa-
ciendam fidem insit, quamvis de pœna nihil scri-
ptum sit, firmum solidumque robur habeat.

CONSTITUTIO LXXIII.

Ut nemo cum (68) *mulieribus in ecclesiarum*
œnanaculis habiteat.

Idem imperator eidem Styliano.

Α ποιεῖσθαι ὅ τὸ διάστημα τῆς νέας κατασκευῆς· εἰ
δ' οὐ χαρίζεται δι' ἐνδεῖαν ἀφθονίας τοσοῦτον μέ-
τρον ἢ χώρα τῷ διαστήματι, μετρεῖσθω καὶ μὴ
τόξου βολῇ. Ἐντὺς δὲ τοῦ εἰρημένου ὁρίσματος οὐ-
δενὶ παρέχεται ἄδεια τῆς τοιαύτης τῶν οἰκίσεων
νεουργίας. Καὶ ἡ αἰτία λόγου ἡττων· συνεγγίζει
γὰρ καὶ ἡ βλάβη τοῖς γειτονεύουσι καρποῖς μετὰ
τῆς πλησιαζούσης οἰκίας.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΟΒ' ὅ.

*Περὶ τοῦ κυροῦσθαι τὰ σύμφωνα τὰ ἀνευ προστί-
μου γεγενημένα.*

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῶ τῷ αὐτῷ.

Τῷ προσιτάσσοντι νομίμῳ ψηφίσματι ἀπὸ ψιλοῦ
συμφώνου μὴ τίχτεσθαι ἀγωγὴν, ἀλλὰ μόνον παρα-
γραφὴν, ἐνίοις ὁρώμεν προσπταίνοντας ὅτι. Ἀξιού-
ντες γὰρ ἅπαν συμφωνῶν ἀπροστίμητον ψῆδὴν ὑπάρ-
χειν, κἂν τε γραφῇ συνταθειμένον ἢ, κἂν τε τῶν
συμφωνούντων ἰδιόχειρος ἐνέργεια τὸν θεῖον σταυ-
ρὸν ἐντάξῃ τοῖς γράμμασι, κἂν τε τῆς θαρραλικῆς
Τριάδος αἱ κλήσεις προσκείντο, εἰ μὴ καὶ προστι-
μήματος ὅτι ζήμια ἐμφέροιτο ὅτι εἰς τὸ ἀσύστατον τὸ
συμφωνηθὲν ἀπορρίπτουσι, κακῶς εἰδότες καὶ κά-
κιστα ὅτι τὴν ἰδίαν κρίσιν κυροῦντες, οἱ γε πολλοὶ
τῶν θεῶν ἐπὶ προσθεν τὰ κοινὰ καὶ ἀνθρώπινα τιμῆς
ἀξιούσι. Τί γὰρ, τοσοῦτον κατὰ γε τὴν ὄντως ἀνθρώ-
πῳ ἀρμόζουσαν κρίσιν ἢ τοῦ προστίμου ζήμια παρ-
έχει τοῖς συμπεφωνημένοις ἀξίωμα, ὅποσον θεῶς
ἐν αὐτοῖς ὁρώμενος τύπος καὶ κλήσις τῆς μακαρίας
θεότητος ὅτι;

Θεσιζόμενοι οὖν, ἐν παντὶ συμφώνῳ, ἐν ᾧ ἂν τὸ ἐκ
τῶν θεῶν τούτων συναντιλήψεων ἐχέγγυον πρὸς
τὴν ἀξιοπιστίαν προσῇ, τὴν ἰσχύϊν παρῆναι κραταιάν
τε καὶ ἄλυτον, κἂν μηδεὶς λόγος προστιμήσεως
συγγέγραπται ὅτι.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΟΓ'.

Περὶ τοῦ μηδένα ἐν τοῖς τῶν ἐκκλησιῶν ὑπερφόροις
συνοικεῖν γυναῖκα.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῶ τῷ αὐτῷ.

VARIÆ LECTIONES.

ὅ Ecl. μεμετρησθαι. ὅ Ecl. μετρεῖσθαι. ὅ Ecl. Nov. 38, laudatur lib. 1, tit. 9, pag. 79. ὅ Ita Ecl.
rectius ut opinor. Vulgo προσπταίνοντας. ὅ Ecl. τιμήματος. ὅ Vulgo ἐκφέρ. ὅ Ecl. κάκιον. ὅ Sic in Ecl.
Vulgo θεῖον. ὅ Ecl. τούτων non habet. ὅ Ecl. συνεγγράπτο.

NOTÆ.

(58) Δυσὶ τόξου βολαῖς, à deux traits ou jets d'arc.
(59-60) Hæc Novella tricesima octava nominatur.
apud Harm. 1, tit. 9, § 12.

(61-62) Nudum pactum non parit actionem l. 7, §
4, ff. De pactis. Nudum non censetur interposita
divini nominis denominatione aut crucis signo, ut
hic.

(63) Hic locus valde suspectus. Nudum enim
pactum non est quod litteris est munitum. Inst.
De litterar. oblig.

(64) Ratio abrogandæ legis hic sumitur.

(65) Crucis Christi signum, adeo sanctum vete-
rum sæculo fuit, ut in instrumentis pro fide et
subscriptioe cederet, l. ult. § 2, C. De jure deli-
ber. Nov. 72, c. 8, Nov. 90, et fixatione ejus pro-
fana loca expiari, Deoque consecrari crederentur
Nov. 5, c. 1 et 69, c. 1, Nov. 131, c. 1. ult. C.
Theod. De pig. sac. Crux quoque præferebatur li-
taniis publicis, Nov. 123, c. 33. Ex contrario veti-

tum ne in locum publicum, vel privatum volupta-
tibus destinatum crux inferretur, l. 26, C. De epist.
aut ad contumeliam passionis Christi deferretur,
l. 4, C. De Judæis, aut humi in silice vel marmore
pingeretur, vel sculperetur C. Nemini licere si-
gnum Salvatoris Christi.

(66) Ἐντάξῃ Scrimger. Signum etiam veteres
appellarunt, Cod. nemini licere signum salvatoris
Christi. Ratio a Chrysostomo affertur, ὅτι πάσας,
inquirit, τοῦ Θεοῦ τὰς παρακαταθήκας ὅσας ἂν λάβω-
μεν τούτῳ καθάπερ τινὶ σημαντῶν βασιλικῷ καὶ
δακτυλῷ σφραγίζομεν, hæc ille. Constat quoque
veteres frontem eo signo præmunisse, vide Pro-
tevangelium Jacobi, Tertullianum et Hieronymum
in vita Pauli.

(67) Crucem intelligit et Trinitatis denominationem.

(68) Facit Novell. 123, cap. 29, Novell. 133.
cap. 3, l. 19, l. 44, C. De epist. canon. 47. Synod.

Πρᾶγμα κακῶς μὲν καὶ πρὸ τῶν κωλύοντων αὐτὸ Λ
δικαίων γινόμενον, χεῖρον δὲ μετὰ τὸ κωλυθῆναι το-
μώμενον (φημι δὴ τὸ ἐν τοῖς τῶν ἐκκλησιῶν ὑπε-
ρήκοις, ἅπερ ὁ πολλὸς ἀνθρώπος κατηχούμενα καλεῖν
ἔγω, συνοικεῖν τινὰς γυναῖξιν) οὐκ ἄξιον περιδεῖν,
οὐκοῦν οὐδὲ παροφθῆσεται, ἥμιν. Ἦν μὲν οὖν αὕτη
ἡ τόλμα οὐκ οἶδ' ὅπως ἄχρι τῆς ἑκτῆς συνόδου ἀτι-
μώρητος, κατὰ ταύτην δὲ τὴν ἱερὰν σύνοδον τὸ πρᾶ-
γμα ἐπιστάσις ἀξιώθην, ἱερεῖς μὲν ὄντας τοὺς τοι-
οῦτους οἰκήτορας ἐνόηους ἔδειξε καθαιρέσεως, ἀφ-
ορισμὸν δ' ἐπήνεγκε λαϊκοῖς. Ἀλλὰ γὰρ οὐκ ἀπέχρη-
σεν εἰς παντελῆ ἐκδίκησιν τῶν Ἐκκλησιῶν τὸ ἱερωσύ-
νης ψήφισμα. Ἦδη γὰρ τῆς αὐτῆς παραμενούσης
πάλμης καὶ καθ' ὃν χρόνον⁸⁸ διεῖπε τὰ σκήπτρα ὁ
περιώνυμος ἐν βασιλεῦσι πατὴρ ἡμῶν, ἐδέξατο βασι-
λικὴν χεῖρα καὶ πρόσταγμα τὴν τοιαύτην προπέτειαν B
τῶν ἱερῶν ἐξελαύνειν οἰκων.

Ὅπερ οὖν καὶ ἀπὸ τοῦ παρόντος κρατεῖν βουλό-
μενοι, ὀρίζομεν, μηδὲνα μηδαμῶς μήτε ἱερέα μήτε τῶν
ἐκ τοῦ λαοῦ γυναῖξιν συνοικούντα ἐν τοῖς λεγομένοις
κατηχουμένοις οἰκεῖν. Εἰ δέ τις εὐδρίσκειτο τὸν ἕγιον οἴ-
κον οὕτω κοινοποιῶν, τοῦτον μὲν βασιλεὺς χειρὶ ἀτίμω-
ς καθεῖθεν ἐξωθεῖσθαι, τὸν δὲ παρασχόμενον τὴν κατοι-
κήσιν (εἴτε ἱερεὺς εἴτε τις ἑτερος εἴη ὁ τὴν ἐπιτρο-
πὴν τοῦ ναοῦ ἔχων) καὶ αὐτὸν κινδυνεύειν ἕνεκά γε
τῆς τοιαύτης καταφρονήσεως καὶ τῶν ἱερῶν κοινο-
ποιίας τῇ τῆς ἐπιτροπῆς ἀφαιρέσει.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΟΑ'.

Περὶ τοῦ μὴ τελεῖσθαι τὰς εὐλογίας πρὶν ἂν ὁ C
νόμιμος τοῦ γάμου συμφθάσῃ καιρὸς.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῷ τῷ αὐτῷ.

Ἐπειδὴ ἐν τοῖς περὶ γάμων τῇ τε ἱερᾷ καὶ με-
γάλῃ ἑκτῇ συνόδῳ ἐντελλομένοις ἐν τῷ 49⁸⁹ κανόνι
καὶ 44⁹⁰ τοῖς τῷ πολιτικῷ νόμῳ δοκοῦσιν ὑπεναντιότης
δοκεῖ ἀναφαίνεσθαι (ἡ μὲν γὰρ ἀπαγορεύει παντε-
λῶς τὴν μεμνηστέυμεν ἔτι τοῦ μνηστήρος ἐν
ἀνθρώποις ὄντος πρὸς γαμικὴν ὁμιλίαν ἐτέρῳ συν-
άπτεσθαι μοιχείας τὸ πρᾶγμα ὀρίζουσα, ὁ δὲ πολιτι-
κὸς νόμος οὐκ ἄξιοι τὴν τοιαύτην διάλυσιν οὕτε τοῦ
μεγάλου ἐγκλήματος, ἀλλ' ἐπὶ μόνῃ τῇ τῶν ἀρρα-
θῶν καὶ τῶν προστιμήσεων ποινῇ τὴν ἐνοχὴν πε-
ριγράφει, εἰ πρωϊότερον τοῦ γαμηλοῦ καιροῦ ἢ
ἐπ' αὐτῆς νενομισμένη τελεσθῆσεται εὐλογία), ἐπεὶ D

Quæ res etiam antequam jure prohibita esset, de-
testabiliter committebatur, ac vero post prohibitio-
nem multo detestabilius audetur (quod nempe in (69)
Ecclesiarum cœnaculis, quæ promiscuum vulgus
κατηχούμενα (70) vocare solet, quidam cum mu-
lieribus habitant) eam neglectim habere æquum
non est; neque vero ita a nobis habebitur. Ac fuit
hæc quidem res ad sextam (71) usque synodum,
haud scio qua ratione, impune admissa, in ipsa
autem sancta synodo, ubi penitus excussa esset,
sacerdotibus ita habitantibus, remotionem (72) a
sacro ordine, profanis vero a rerum sacrarum
communione separationem (73) induxit. Verum, ut
plene ab eo ausu Ecclesias vindicaret, ad id sacer-
dotalis decretum non par fuit. Nam cum ad id usque
B tempus, quo pater noster inclytus princeps sceptrā
moderatus est, in republica constitisset, ut prin-
cipis decretum atque manus eam insolentiam sa-
cris ædibus expelleret oportuit.

Quod nos cum dehinc oblinere velimus, statui-
mus, ut omnino nullus neque sacerdos, neque pro-
fanus, in (74) dictis cœnaculis cum mulieribus
habitet; ac si quis sacram ædem hoc modo fœ-
dere deprehendatur, hic illinc ignominiose prin-
cipali manu exturbetur; qui vero illi eum locum
habitandum præbuit (sive sacerdos sive aliquis
alius qui templum procurat, sit), ipse quoque pro-
pter legis contemptum sacrarumque profanationem
procuracione periclitetur.

CONSTITUTIO LXXIV.

Ne ante legitimum matrimonii tempus futuris
conjugibus benedicatur (75).

Idem imperator eidem Styliano.

Quoniam in iis quæ a sacra magnaue sexta
synodo de nuptiis in duodecentesimo (76) canone
præcipiuntur, quiddam civilis juris placitis con-
trarium existere videtur (synodus enim (77) ne
sponsa, vivente adhuc sponso, in matrimonium
alteri conjungatur, in universum prohibet, eamque
rem pro adulterio (78) habet: civilis autem lex
(79) nequaquam talem dissolutionem magnum mi-
quot esse crimen judicat: sed si maturius (80)
quam pro connubiali tempore solemnibus nuptialis
benedictio celebretur, in solis arrhis, et quidquid
D pœnæ nomine promissum fuerit, dependendis,

VARIAE LECTIONES.

⁸⁸ Codd. τρόπον. Emendavit Steph. ⁸⁹ Cf. infra Constit. CIX. Imo c. 98. ⁹⁰ Codd. καὶ ἐν τῷ 59⁹⁰
κανόνι ἐν τοῖς. Emendaverunt Agyl. et Beck.

NOTÆ.

in Trul. Synod. 7, cap. 19 et 20, ubi de duplicibus
monasteriis. Novell. 123, cap. 36.

(69) Ὑπερῶν. Domus editiore loco posita 2, Har-
menop. 4, 5, 27 et 44, 46, 96.

(70) Κατηχούμενα, ut infra eod. catechumenorum
mansiones, 6 synod. cap. 98.

(71) In Trullo.

(72) Scrimg. hic.

(73) Clericorum est, καθαιρέσεις, de qua supra :
monachorum et laicorum ἀφορισμός.

(74) Ἐν τοῖς λεγομένοις κατηχουμένοις οἰκεῖν
Scrimg. ut supra eod. κατηχούμενοι.

(75) Benedicendi conjugibus morem observa.
Adde Novell. 89, inf. eod.

(76) Στῶ Scrimg. legendum 49⁹⁰ id est, 98.

(77) Sexta scil. d. c. 99.

(78) Adulterium sententiæ sextæ synodi com-
mittit, qui alterius sponsam ducit.

(79) L. 1, 2, 3. c. De spons.

(80) Vid. D. l. 3.

Ἡμεῖς οὖν κελεύομεν, τοῦ ψευδομαρτυρήσαντος Ἀ
ετορκίου γινομένου, εἰτε χρηματικὴν τὸ αἰτεῖον εἰτε
ἐγκληματικὴν, καθαιρεῖσθαι τοὺς ἀνέκτους ψευδομάρ-
τυρας, εἰ δ' ὄρκος οὐκ ὤφθη τὸ ψευδομαρτύρημα
συγκροτῶν, ἀφορίζεσθαι μὲν ἐπὶ τρισὶν ἑνιαυτοῖς
τοὺς ἀληθείας σιμνόντη· τὸ ψεῦδος ἐνδύσαι· κείρασα-
μένους (τὸν δ' ἀφορισμὸν δηλῶς ὅτι μοναστήριον, ἐν
ᾧ δεήσει αὐτοὺς σὺν ἀκριβεῖ πολιτεῖα διάγειν, ἐμ-
πιστευθήσεται)· καὶ τῆς ἐπὶ τῷ ἀμαρτήματι προσ-
ηκούσης μετανοίας γεγεννημένης εἰς τὴν οἰκίαν αὐ-
τοὺς τάξιν ἀποκαθίστασθαι.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΟΥ' 46.

Περὶ πλαστογραφίας 47.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῷ τῷ αὐτῷ.

Ἐν πολλοῖς μὲν καὶ ἄλλοις, μάλιστα δὲ ἐν τῷ
νομίμῳ ἐδάφει οὐκ ἀνέγκλητον ἡ ἀσάφεια. Δεῖ γάρ,
οἶμαι, εἰ που καὶ ἄλλοθι που, σχολιδῶς διαπλάσεως
ἀμοιρεῖν τὸν λόγον καὶ πρὸς τὸ εὐθὺ ἐναρμόζεσθαι.
Οὐ γὰρ μυστήρια τοῦ νόμου τὰ θέσμια, ὥστε ἀνα-
χωρεῖν αὐτὰ τῆς τῶν πολλῶν καταλήψεως, ἀλλ' εἰ γὰρ
οἶόν τε ἦν, ἐχρῆν μηδένα λανθάνειν ταῦτα, μὴ ἄνδρα,
μὴ παῖδα, μὴ γύναιαν, ὥς μάλιστα τούτου τῇ πρὸς
τὸ ἀμείνουν τῶν ἀνθρώπων ἀγωγῇ καὶ τῇ τοῦ βίου
λυσιτελεῖα συνεπιλαμβάνοντος. Διὰ τοῦτο ἡμῖν κατ'
ἐκείνη τὴν μέρος 48 τῶν νομίμων ἐπιστήσας κεφα-
λαίων, ἐν ᾧ λέξεσιν αὐταῖς, ὥσπερ ἐπ' αὐτῷ τούτῳ
τοῦ νομοθέτου λαθεῖν ζητούντος· ὅ τι καὶ λέγοι, οὕτω
διελήφται· ὁ πλαστογράφος ἐπὶ μεγίστῳ ἀμαρτή-
ματι ἀποτέμενεται· τοῦτου δὲ τοῦ μεγίστου ἀμαρτή-
ματος, ὁποῖόν ποτε καὶ ὑπελήφεν ὁ νομοθέτης
αὐτὸ 49, ἀδύλου ὄντος· καὶ πρὸς τὸ ὁρίστων ἀπατέ-
μνοντος τὸν νόμον· συνειδόμεν αὐτοὶ σαφῆ τινα καὶ
ὁρίσμεν τῷ λόγῳ δοῦναι χώραν.

Θεσπίζομεν 50 τοίνυν τὸν τοιαῦτά τινα πλαστο-
γραφῆσαντα, δι' ὧν τὸ πλαστογράφημα ἰσχὺν λαμ-
βάνει θανάτῳ ὑπάγειν τὸν 51 καθ' οὗ συνεπλάσθη,
αὐτὸν περὶδιδόντων 52 τῇ τιμωρίᾳ, ἣν καθ' ἑτέρου
ἐσεψάτο καλαμῆσασθαι, ἀποτέμεναι.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΟΗ'.

*Περὶ τοῦ ἀθετεῖσθαι τὸν εἰσάγοντα νόμον πρὸς
νομοθεσίαν τὴν σύγκλητον.*

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῷ τῷ αὐτῷ.

Ὅσπερ καὶ ἐφ' ἑτέρων ὧν μὴ πρὸς χρῆσαν τὰ
πράγματα καθίστατο νόμων 53 ὥφθημεν πεποιηκότες,
τούτέστι τοῦ νομίμου ἐδάφους τὸ περιττὸν ὑπεξαί-

Nos igitur jubemus, ut qui jurati falsum testimo-
nium, sive in causa criminali, sive pecuniaria tu-
lerint, profani illi a sacerdotio abspellantur : at si
ad falsum testimonium fusiurandum non accesserit,
qui falsum veritatis specie obtegero conati sunt,
in triennium (89) relegentur (relegandi autem in
monasterium aliquod erunt, ubi illos ad aetio-
rem vitæ quamdam normam vivere oportebit), delictique
convenienti poenitentia facta, in pristinum eorum
restituuntur statum.

CONSTITUTIO LXXVII.

De falsariorum poena (90).

Item imperator eidem Styliano.

Cum in plerisque aliis, tum præcipue in legum
tractatibus reprehendenda obscuritas est. Nam
sicubi alibi, illic certe distorto intricatoque dicendi
genere vacare, recteque informari oratione (ni fal-
lor) oportet : non enim arcana quædam sanctiones
legis sunt, ut a multitudinis intellectu remotæ esse
debeant : sed potius, si fieri posset, neminem illa
(91-92) latere, neque virum, neque puerum, neque
mulierem oportebat. Quippe quod id ad hominum
morem in melius convertendos, communisque vitæ
utilitates vel maxime conducere. Ob id cum ad dif-
ficilem illum legalium capitum locum substituisse-
mus, ubi ipsis verbis, quasi legislator in eo quid
diceret occultare voluisset ita comprehensum
est : *Falsarius in maximo delicto supplicio capitali
afficitur* : cum quale tandem maximum illud deli-
ctum esse legislator ipse existimavit, non constet,
illeque ejus rei intellectum non definitum præci-
dat : evidenter et definite illam orationem explanare
nobis visum fuit.

Sancimus igitur, ut si istiusmodi quædam falsa-
rius conscripserit, ex (93) quibus is adversus quem
falsum scriptum concinnatum est, mortis poenæ
subjiciendus sit : ipse falsarius poenæ quam in
alium machinari cogitavit, traditus decolletur.

CONSTITUTIO LXXVIII.

Ne amplius senatusconsulta fiant (94).

Idem imperator eidem Styliano.

Quemadmodum et in aliis legibus, quæ ad com-
munem rerum usum nihil conferrent, fecimus, ut
eas tanquam supervacaneas e legum corpore sub-

VARIÆ LECTIONES.

46 Ecl. Nov. 39. 47 Rubricam Codd. non habent supplenda ex Ecloga. 48 Omnes βάρος, quod male.
49 Ita Zuich. et Meerm. Scrimg. αὐτός. 50 Inc. Ecloga. 51 In Basil. τὸν δεστ. 52 Ecl. παραδίδοσθαι—
καὶ ἀπατέμεναι. 53 Codd. καθίστα τὸν νόμον.

NOTÆ.

(89) Similis est poena in Nov. 85, in fin.

(90) Falsi crimen non semper est capitale ; et ita
abrogatur l. 22, in fin. C. De falsis ; l. in fin. ff. De
falsis. adde quæ dixi ad l. 1, l. 5, l. 22, C. De fal-
sis.

(91-92) l. 9, C. De legib.

(93) Deponens falsum in causa capitali, capitali-
ter puniatur. Clarus 3, sent. § falsum 4, v. ex com-
muni opinione refert falsum testimonium dicentem

dolæ, capite puniri ; ad sui defensionem arbitraria
poenæ vel publicatione bonorum et deportatione,
seti ad triremes damnatione ; in pecuniariis causis,
plerumque reo linguam amputari, aut reum fustigi-
ari ; vid. eundem ibi. vers. Sed quæro quæ sit
poenæ falsi.

(94) Senatusconsulta fieri prohibentur : et ita
abrogatur tit. C. De senatusc. l. 9, ff. De legib. et
senatusc.

quiddam quod supra privatam dignitatem et honorem non sit, conficere poterit, liberam ejus voluntatem habeto.

CONSTITUTIO LXXXII.

De testamento resignato (9).

Idem imperator eidem Styliano.

Quæ fortuito quodam casu contingunt, eorum permulta nondum expensa criminis nomine notantur; quæ eadem accuratius postmodum perspecta, a nota infamiæ absolvuntur. At quale est quod dico? Persæpe non de industria, sed fortuito aut ferri aut lapidis jactu aliquis læditur. Eo necdum discusso, qui jaculatus est, sons judicatur: diligenti autem de eodem examine habito, quare culpatur, nulla justa ratio invenitur. Quamobrem quæ casu eveniunt, ex circumstantiis magis quam a rei natura judicari convenit. Verum quorsum hæc dicuntur? Quoniam testamentum postulante necessitate apertum (10), cum interdum deinceps resignatum relinqui contingat, aut ipsum tempus (quod fieri assolet) sigillum consummat, fide quam signatum haberet destitutur, indeque incertitudo quædam istiusmodi testamento insidietur: testamentis alio modo ad fidem confirmatis subvenire visum est.

Ac jubemus, etiam si sigilla testamenti non supersint, si idoneam fidem subscriptiones testamento adhibeant, ne quid ob eam rem fides testamenti infirmetur. Quemadmodum enim testamenta nondum aperta, quanquam (ut sit facile) sigillum illæsum servatum non sit, subscriptiones confirmant (11-12): sic illa etiam quæ postmodum aperta sunt, aut negligentia non obsignata manserunt, aut quibus diuturnitate temporis sigilla perierunt ne fide priventur, dummodo ex subscriptionibus fides illis superest, justum putamus. Illud porro insuper sancimus, ut si iudicis socordia, ne testamentum denuo obsignaretur factum sit, ipsi in socordiae pœnam duodecim librarum multa imponatur.

CONSTITUTIO LXXXIII.

Ut ad trientes usuras pecunia licite mutuetur (13).

Idem imperator eidem Styliano.

Si a Spiritus legibus ita se mortale genus regi

ἄρχεσθαι, ἀνέγκλητον τὴν ἐπὶ τῷ ἔργῳ ἐχέτω προαίρεσιν.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΠΒ΄.

Περὶ τῆς ἀσφαρίστου διαθήκης παρὰ τοῦ ἀρχόντος.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῷ τῷ αὐτῷ.

Πολλὰ τῶν πραγμάτων κατὰ τινὰ τύχης περιπέτειαν εἰς γένεσιν ἥκοντα ἀδασανίστω μὲν κρίσει αἰτίαν ἐγκλήματος ἀποφέρεται, τυχόντα δὲ συνεπισκέψως ἀφείβη τοῦ αἰτιάματος. Οἷόν τι λέγω; Πολύλακίς οὐκ ἐκ προνοίας, ἀλλὰ τυχηρὰ τις ἦλθεν βολὴ σιδήρου ἢ λίθου εἰ τύχοι ἐπὶ τινι· αὕτη σὺν μὲν ἀπερισκέπτῳ κρίσει ὑπαίτιον τὸν βαλόντα ποιεῖ, ὅπ' ἐξέτασιν δὲ τεθείσα καὶ βάσανον οὐχ εὐρίσκει πρόφασιν εὐλογον εἰς αἰτίαν περιβολῆς⁶⁷. ὥστε ἐφ' ὧν ἡ σύμβασις τυχηρὰ, ἐκ τῶν ἐξωθεν εἰκότων λογισμῶν μᾶλλον ἢ ἐκ τοῦ πράγματος ἄξιον τὸ ζητούμενον διαίτην. Διὰ τί οὖν εἴρηται ταῦτα; Ἐπειδὴ ἐνίοτε χρεῖας καλοῦσης ἀναπτυσσομένη διαθήκη καταλιμπάνεται οὕτω συμβαίνοντος ἀσήμαντος εἰς τὸ ἔπειτα, ἢ καὶ τοῦ χρόνου (οἷα φιλεῖ) τὴν σφραγίδα εἰς ἀφανισμὸν περιστήσαντος ἐρήμη τῆς ἐκ τοῦ σφραγίσθαι γίνεται πίστεως, ἐκ τούτου δὲ ἀμφιβολία τις ἐνεδρεῖται ταῖς τοιαύταις διατάξεσιν, ἡμῖν ἔδοξεν ἐτέρῳ τρόπῳ βοηθουμέναις εἰς πίστιν αὐταῖς συνεπιλαβεσθαι.

Διὰ τοῦτο κελεύομεν, κἂν μὴ τῆς σφραγίδος ἡ σωτηρία περιέσσι τῇ διαθήκῃ, εἰ τὴν ἀξιοπιστίαν αἱ ὑπογραφαὶ δύναντο προσμαρτυρεῖν, μὴ διαμαρτάνειν τοῦ εἶναι βεβαίαν αὐτήν. Ὡς περ γὰρ τὰς οὐκ⁶⁸ ἀναπτυχθείσας διατάξεις αἱ ὑπογραφαὶ κυροῦσι, κἂν ὡς εἰκὸς τῇ σφραγίδι τὸ ἀδιέφθον μὴ σῴζοιτο, οὕτω καὶ τὰς μετὰ τὸ ἀνεπτύχθαι⁶⁹ ἢ ἀσφραγίστους διαμείναι λαθούσας ἢ τὴν ἐκ τῶν σφραγίδων ἀσφάλειαν τῷ χρόνῳ συληθείσας ἡγοῦμεθα δίκαιον εἶναι καὶ ἐκ μόνης τῆς ἐκμαρτύρου ὑπογραφῆς μὴ στερίσκεισθαι πίστεως. Ἐκεῖνο μέντοιγε προσεπιθεσπίζομεν, ὥς, εἰ τοῦ κριτοῦ ὀλιγωρία εἰς τὸ ἀσφράγιστον ἢ διαθήκῃ περισταίῃ, ποιήν αὐτῷ τῆς ὀλιγωρίας δυοκαίδεκα λιτρῶν ἔκτισι⁷⁰ ἐπιτίθεσθαι.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΠΓ΄.

Περὶ τοῦ ἐπὶ τόκῳ τὴν χρῆσιν τῶν δαρσίων ἀποτρέχεσθαι τῷ ἀγομένῳ ἀπὸ τρίτης ἐκατοστῆς.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῷ τῷ αὐτῷ.

Καλὸν μὲν ἦν καὶ σωτήριον τοῖς τοῦ Πνεύματος

VARIAE LECTIONES.

⁶⁷ Ecl. Nov. 40. ⁶⁸ Agyl. εἰς αἰτίας περιβολῆν. ⁶⁹ Ecl. Incipit. ⁷⁰ Codd. et. Ecl. si. Emendavit Cujacius. ⁷¹ Codd. ed. editi: οὕτω. ⁷² Ecl. ἀναπτύχεσθαι vel ἀναπτύσσεσθαι. ⁷³ Ecl. ἐκτίειν

NOTÆ.

(9) Hoc innuit testamentum non ideo non valere, quod signa casu corrupta sint: si modo de testamenti fide testium subscriptionibus constare possit.

(10) Vid. tit. ff. De test. quemadmodum ap-

riantur.

(11-12) L. 30, ff. Qui testamenta facere.

(13) Usuræ trientes hic permittuntur, et ita abrogatur Basilii constitutio qua vetitæ fuerunt in universum usuræ, infra cod.

νόμοις ρυθμιζόμενον τὸ ἀνθρώπινον μὴδὲν ἀνθρώ-
πινος προσδεῖσθαι παραγγελίας. Ἐπεὶ δὲ πρὸς τὸ
ὑψος τοῦ Πνεύματος οὐκ ἔστι παντὶς ἐπαρθῆναι
οὐδὲ τοῦ θεοῦ νόμου τὸ ἀπήχημα δεῖξασθαι, ἀλλ' εὐ-
αριθμητοὶ πάντες οὗς καὶ ἄγει τῆς ἀρετῆς ἡ ἀνάδα-
σις, ἀγαπητὸν, εἰ καὶ κατὰ νόμους ἀνθρωπίνους
βιώσειε. Τοὺς λεγομένους τῶν δανείων τόκους παν-
ταχοῦ τοῦ Πνεύματος ἡ ψῆφος ὑπὸ κατάκριμα τί-
θεται, καὶ τοῦτο συνιδὼν ὁ ἀειμνηστος ἡμῶν βασι-
λεὺς καὶ γονεὺς τὴν καταβολὴν τῶν τόκων οἰκίᾳ
διέγνω κωλύειν θεσπίσματος. Γίνεται οὖν τοῦτο δι'
ἄρα παντὶ ὁπόθεν οὐ πρὸς τὸ ἀμεινόν, ὅπερ ἦν
σκοποῦ τῷ νομοθέτῃ, πρὸς δὲ τὸ χεῖρον φέρουσα. Οἱ
γὰρ πρὶν ἐλπίει τῶν τόκων πρὸς τὸ δάνειον πρόθυ-
μοι, τεθάντος τοῦ νόμου τὸ μὴδὲν δύνασθαι ἡ κέρ-
δος ἐξάγειν ἐκ τοῦ δανείσματος ἀφιλάθρωποι τινες
καὶ ἀμελικτοὶ πρὸς τοὺς δεομένους τῆς τοιαύτης
φιλανθρωπίας καθίστανται. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὅρκων
προβλήσεις καὶ κατὰ τὸ εἶδος ἀθετήσεις ἐντεῦθεν
ὀρώμεται αἰτίαν λαμβάνοντα, καὶ ἀπλῶς διὰ τὴν ἐπι-
πολάζουσιν ἐν βίῳ κακίαν ἡ ἀρετὴ τοῦ νόμου οὐ
μόνον οὐκ ὥνησεν, ἀλλὰ καὶ προσεζήμωσεν.

Οὐκ ἔχοντες αἰτιάσθαι τὸν νόμον ἐκ τῶν οἰκείων
(μὴ γένοιτο), διὰ τὸ, ὥσπερ εἶπον, μὴ ἐφικνεῖσθαι
τοῦ ὑψους αὐτοῦ τὸ ἀνθρώπινον τὸ καλὸν παύομεν
ὄρισμα, ἀνθορίζοντες ἐπὶ τόκῳ τὴν χρῆσιν τῶν δα-
νείων προέρχεσθαι, καθὼς τοῖς παλαιστοτέροις ἔδοξε
νομοθέταις, φημι δὲ τῷ λεγομένῳ ἀπὸ τρίτης ἑκα-
τοστῆς, ὅπερ ἐστὶ κεράτιον ἐν ἐφ' ἐνὶ ἑκάστῳ νο-
μίσματι ἀνὰ πᾶν ἔτος τοῖς δανεισταῖς εἰς κέρδος γι-
νόμενον.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΠΑ'.

Περὶ τοῦ ἀγοράζειν τοὺς ἀρχοντας τοὺς ἐν τῇ πό-
λει καὶ νεοσυρθεῖν, ὁμοίως καὶ τοὺς ἡ δὲ
πλὴν στρατηγῶν.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῶ τῷ αὐτῷ.

Τὰ περὶ ἀρχόντων τοῖς πρὸ ἡμῶν δεδογμένα,
λέγω δὲ ὥστε τοὺς τῆς βασιλείας πόλεως ἀρχοντας
μήτε τι τῶν ἐν κινήσει μήτε τῶν οὐ κινητῶν ἀγο-
ράζειν, μήτε μὴν οἰκοδομεῖν προάγεσθαι βασιλικοῦ
μη ἐπιτρέψαντος νεύματος· ἐπεὶ δὲ μὴδ' εἰ τις προ-
βαλὴ δωρεὰ ἐν τῷ τῆς ἀρχῆς χρόνῳ, μὴδὲ ταύ-
την τὸ βέβαιον ἀποφέρεσθαι, πλὴν εἰ μὴ μετὰ τὴν
τῆς ἀρχῆς ἀποκίνησιν ἐγγράφῳ κυρώματι ὁ τὴν
δωρεάν πιστοποιημένος αὐτὴν ἐπιβρώσῃ ἢ πέμπτον

A sineret, ut humanis præceptis nihil indigeret, id
vero et decorum et salutare esset; at quoniam se
ad Spiritus sublimitatem elevare, divinæque legis
vocem amplecti non cuiusque est: ac vero quos
huc virtus ducat, numero valde pauci sunt: bene
sese adhuc res haberet si saltem secundum leges
humanas viveretur. Quæ vocantur pecuniæ creditæ
usuræ, ubique a Spiritus decreto (14) condemnan-
tur. Id sciens (15) pater noster æternæ memoriæ
princeps, usurarum solutionem sanctione sua pro-
hibendam putavit. Atqui propter paupertatem res
illa non in melius (quem tamen finem legislator pro-
posuerat) sed contra in pejus vergit. Qui enim (16)
aulea usurarum spe ad mutuandam pecuniam
prompti fuerant, post latam legem, quod nihil lu-
cri ex mutuo percipere possint, in eos qui pecu-
niis indigent difficiles atque immites sunt, quin-
etiam ad facile jurandum, quodque id fere conse-
quitur ad jusjurandum abnegandum, id occasionem
præbuit. Breviter, propter redundantem in hu-
mana vita perversitatem, non modo non profuit
legis virtus, verum etiam obfuit.

Quamquam igitur ex se legem culpāre (quod qui-
dem etiam absit) nequeamus: propterea tamen
quod humana natura (quomodo diximus) ad illius
sublimitatem non perveniat, egregium illud præ-
scriptum abrogamus: ac in contrarium statuimus,
ut æris alieni usus ad usuras procedat, idque quo-
modo veteribus legislatoribus placuit, ad trientes
centesimæ nempe, quæ (17) quotannis in singulos
solidos singulas sceneratoribus siliquas pariunt.

CONSTITUTIO LXXXIV (18).

Ut negotiari, ædificare, muneraque accipere urbis
magistratibus liceat (19).

Idem Imperator eidem Styliano.

Quæ a superioribus (20) de magistratibus regiæ
urbis decreta sunt (ne videlicet illi neque mobile
aliquid, neque immobile emant, neque ad ædifi-
candum accedant, nisi principis permissu: Insuper
vero, ne, si qua magistratus tempore munificentia
accedat, hæc rata fiat; extra quam si donator finito
magistratu scripturæ auctoritate illam confirmet, aut
post magistratum quinque anni elapsi sint) hæc,
quamquam hujus contemplatione, ne (21) vis locum

VARIÆ LECTIONES.

Ἡ hæc corruptissima sunt: Steph. παντὶς, Agyl. δὲ παντὶν legendum esse conjecit. Interim τοῦτο pro
τοῦτο lege. Ὁ Scring. οὐδεσθαι, quod Steph. in δύνασθαι mutavit. Zurich. et Meerm. οὐδεσθαι. Forte τῷ
μὴδὲν — οὐδεσθαι. Ὁ Ecl. Nov. 41. Ὁ Codd. τοῖς.

NOTÆ.

(14) Exod. xxii, Luc. vi. Adde Clar. 5, sent. § D Usuras 20.

(15) Usuræ quomodo interdictæ a Basilio, cujus
nomen videtur legendum apud Harmenopulum 3,
tit. 7, § 17, ubi tamen legitur Leo.

(16) Hic satis ostenditur, in hac hominum vita
usuras vix prohiberi posse.

(17) Observa ex hoc loco et ex Ammiano l. 2,
C. Theod. De usur. et Novella Justiniani 52, c. 1,
ubi in singulos solidos annuas siliquas, definitio-
nem usuræ tricenis.

(18) Harmenopulus 3, tit. c. 3, περὶ ἀρχόντων
in fin. hanc constituit. facit 40.

(19) Magistratibus urbanis hic permittitur ne-
gotiari, ædificare, et munera accipere, et ita
abrogatur Justiniani lex unica 60, Cod. De contra-
ctib. judic., distinctione adhibita inter urbanos et
provinciales magistratus. Videtur tamen hæc Nov.
abrogari a Romano seniore cap. 1, infra 3. Harme-
nop. 3, c. περὶ ἀρχόντων.

(20) A Justiniano in d. l. un.

(21) Vid. l. 11 Cod. De his quæ vl.

inveniat, optima ratione constituta sint; quia tamen alio etiam modo violentiæ viam præcludere facile est, nobis non videntur esse necessaria. Quocirca etiam abrogata illa esse volumus: idque ideo præsertim, quod ex quo transgressionem illorum in dies magis atque magis impunita relicta, poena exerceri desiit, etiam ante nostrum decretum nullam vim habuerint. At qua de causa illa necessaria non sunt? Quod cuique tam pauperi quam diviti (cum iis qui apud hanc urbem habitant, compellere principem, eique supplicare expeditissimum sit) liceat, si quam vim sustineat, ne omnino a violento magistratu conficiatur, precibus a principe impetrare: adeo ut nulla necessitas sit, ut quemadmodum in provinciis omni auxilio vacuis, ita etiam in urbe, ubi abunde auxilii est, hæc adeo exacte requirantur.

Sancimus itaque, ut secundum præsentem rerum statutum tum emere, tum ædificare magistratus (22) possint, et in suscipiendis quæ sponte offeruntur muneribus (23), criminatione vacent, quippe (24) cum, qui vim sustineant, quandocunque tale aliquid incidat, his supplicando principi illam effugere integrum sit. De provinciarum autem magistratibus illud insuper statuere visum est, ut præfectus magistratus sui tempore neque quidquam emat, neque in suum usum exstruat, neque denique dona libere admittat. Alii vero minores magistratus, relata ad præfectum re, ipsius iudicio aut removeantur, aut administrationem expleant.

CONSTITUTIO LXXXV.

Ut patres (25) qui nuptias non iterant, unius liberorum portionem capiant.

Idem imperator eidem Styliano.

Quoniam maritis cum liberis ab uxoribus relictis, quid de donatione propter nuptias statui debeat, non præscripsimus: illam autem donante consuetudine præmorientes uxores capiunt, nihil in hoc nos consuetudinem innovandam putantes, statuimus, ut quemadmodum hactenus comparatum legibus fuit, mulieribus donatio propter nuptias detur: viris autem, si iterum matrimonium contrahant, nihil accipere liceat; sin prius matrimonium venerentur, in remunerationem huius honorificæ voluntatis, ipsis unius liberorum portio secernatur; idque hac ratione, ut si illa donatio

⁷⁸ Steph. τι addendum censet. ⁷⁹ Ecl. incipit. ⁸⁰ Scrimg. ἐργάζειν. ⁸¹ Scrimg. ἐπιδοῦσας. Steph. coniecerat ἐπιδοῦσας. ⁸² Ita recte Beck. Codd. et Ecl. οἰκονομεῖν. ⁸³ Ecl. Nov. 42. ⁸⁴ Steph. προλιποῦσι.

NOTÆ.

(22) Urbani scil., ut indicat præter sequentia, inscriptio. Idem tamen de provincialibus constitutum refert a Leone Harmenopolus 3, tit. 3, cap. 43, in fin., ubi et solum excipit στρατηγὸν qui Mercero dux exercitus: Reidano Harmenopoli interpreti tribunus militum dicitur.

(23) Adde l. 6, § 3, ff. De offic. proconsul. l. 18, ff. De off. præsid.

(24) Scrimg. ita habet, ὡς οὐκ ἀπορῶντων τῶν ὑφισταμένων τὸν βλαίον, ὅποτε τι συμβαίη τοιοῦτον,

Ἄ ἔτος μετὰ τὴν τῆς ἀρχῆς ἀπόθεσιν παρελάσῃ· ταῦτα εἰ καὶ δτον πρὸς ἀκρίθειαν τοῦ μὴ χώρην εὐρίσκειν τὴν βλαίον εὐλόγως διωρίζεται, ἀλλ' ἐπεὶ καὶ δι' ἑτέρου τρόπου τῇ βλαί τὴν πάροδον εὐπορον ἀποκλαίνει, οὐκ ἀναγκαῖα ἡμῖν καταφαίνεται. Τοιγαρὸν καὶ πεπαῦσθαι ταῦτα βουλόμεθα, μάλιστα γὰρ ὅτι ἐξ ὧν μὴδὲ τιμὴ ἔτυχε, ὅσαι ἡμέραι ἀνεκδικήτου τῆς παραβασίας αὐτῶν ἀφιεμένης, καὶ πρὸ τοῦ δόγματος ἡμῶν οὐκ ἔφερε τὴν ἐνέργειαν. Πῶς οὖν οὐκ ἀναγκαῖα; Ὅτι παντὶ καὶ πλουσίῳ καὶ πένητι, τοῖς κατὰ τῆνδε τὴν πόλιν ἀναπατασμένης τῆς βασιλικῆς ἐντεῦξεν καὶ ἐπιδοῦσας, ἔξεστι τῷ εἰ τις βλαίον ⁷⁸ ὑπομένει, διὰ τοῦ βασιλέως ἐπιδοθηῖναι μὴ πάντως ὑπὸ τούτου βιάζεσθαι βουλομένου καταπεπονησθαι. Ὡστε τίς ἀνάγκη, ὥσπερ ἐν χώρᾳ πάσης ἐρήμῃ βοήθειας, ἐν πόλει, οὐ ἀφθονος ἡ βοήθεια, τοσαύτην ἀκριβολογίαν ποιῆσθαι;

Θεσπίζομεν ⁷⁹ οὖν, κατὰ τὴν νῦν κρατοῦσαν τῶν πραγμάτων κατάστασιν καὶ ἀγοράζειν ⁸⁰ καὶ κτίζειν τοὺς ἀρχοντας, καὶ ἐπὶ ταῖς ἐκ προαιρέσεως δεξιώσεσιν ἀνεγκλήτους εἶναι, ὡς οὐκ ἀπορῶντων τῶν ὑφισταμένων τὸ βλαίον, ὅποτε τι συμβαίη τοιοῦτον, εἰς ἀποφυγὴν διὰ τῆς πρὸς βασιλείᾳ ἐπιδοῦσας ⁸¹. Περὶ δὲ τῶν κατ' ἐπαρχίας ἀρχόντων ἐκεῖνο προσδιορίζειν ἐγνώκαμεν, τὸ τὸν στρατηγὸν μὴτε ἀγοράζειν, μὴτε τι τῶν εἰς ἰδίαν ἀπόλαυσιν ἐν τῷ καιρῷ τῆς στρατηγίδος οἰκοδομεῖν ⁸² τιμῆς, μὴτε πρὸς δωρεὰς οἰκείωσιν ἀκωλύτως ἔχειν τοὺς δ' ἄλλους ὑποδεηχότας ἀρχοντας, ἀναφερομένου τῷ στρατηγῶντι τοῦ πράγματος σὺν τῇ ἐκεῖνου διαγνώσει ἢ ἀπείργεσθαι ἢ παραίνειν τὴν διοίκησιν.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ Η΄ ⁸³.

Περὶ τοῦ τοὺς μὴ διγαμήσαντας κατέρας λαμβάνειν μοῖραν.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῷ τῷ αὐτῷ.

Ἐπεὶ περὶ τῶν ἐπὶ παισὶν ὀπίσω καταλειπομένων τῶν ὁμοζύγων οὐδὲν ἐπσημηνάμεθα πατέρων περὶ τοῦ ὑποδόλου, τοῦτο δὲ καὶ προλιποῦσαι ⁸⁴ τὸν βλαίον αἱ γαμεταὶ λαμβάνουσι δωρουμένης τῆς συνηθείας, οὐδὲν τι κατὰ τοῦτο καινοτομεῖν ἡμεῖς τὴν συνηθειαν διαγνόντες, ὀρίζομεν, καθάπερ καὶ μέχρι τοῦδε νενόμισται, δίδωσθαι ταῖς γυναῖξιν τὸ ὑπόδολον, τοῖς δὲ ἀνδράσι πρὸς μὲν δευτέραν ἐλθοῦσι γαμικὴν συζυγίαν μὴδὲν ἐξεῖναι λαμβάνειν, τιμῶν δὲ τὴν πρώτην συνάφειαν δῶρον τῆς τοιαύτης τιμῆς ἀφορίζεσθαι τοῦτοις μοῖραν παιδός. Ταύτην δὲ τὴν μοῖραν ἐκλογισμῷ ὑποβάλλεσθαι, καὶ μὲν φαίνεται

VARIAE LECTIONES.

⁷⁸ Steph. τι addendum censet. ⁷⁹ Ecl. incipit. ⁸⁰ Scrimg. ἐργάζειν. ⁸¹ Scrimg. ἐπιδοῦσας. Steph. coniecerat ἐπιδοῦσας. ⁸² Ita recte Beck. Codd. et Ecl. οἰκονομεῖν. ⁸³ Ecl. Nov. 42. ⁸⁴ Steph. προλιποῦσι.

NOTÆ.

εἰς ἀποφυγὴν διὰ τῆς πρὸς βασιλείᾳ ἐπιδοῦσας, Cujac. vero 17, obs. 32, τοὺς ὑφισταμένους τὸ βλαίον οὐκ ἀπορεῖν ἀποφυγὴν διὰ τῆς πρὸς βασιλείᾳ ἐπιδοῦσας, eo sensu, non deesse auxilium his quibus vis infertur, cum possint principem invocare.

(25) Secundas nuptias non contrahens pater portionem unius liberorum capit, ut hic; idem de matre constitutum fuit, Nov. 22, s. cod.

ἐπ' ἴσον φθάνουσα τῷ ὑποβόλῃ ἢ ὑπερκετεινο-
μένη, ἐξαριεσθαι ἐπὶ ταύτῃ τὸν λαμβάνοντα, διὰ
τὸ πάντως ἢ καρδαίνειν ἢ μηδεμίαν ζημίαν ὑφ-
λοτασθαι· εἰ δ' οὐκ ἐξικνεῖται ἡ μοῖρα, ἀλλ' ἐνδεὶ
τοῦ ὑποβόλου, μήτε τι τῶν οἰκείων ὁ ἀνὴρ διδόντω,
μήτε τῶν τῆς γυναικείας ὑπάρξεως· ἀντιλαμ-
βανέτω.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΗΓ'.

Περὶ τῆς τιμωρίας τῶν συνηγορίαις ἢ ἐγγυαίς
ἢ μισθώσεσιν ἢ τοῖς ἄλλοις παρακλησίαις
προσσημόντων ἑαυτοὺς ἐπισκόπων, ἢ ιερῶν ἢ
κληρικῶν.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῷ τῷ αὐτῷ.

Τοὺς πρὸς τὸ θεῶν καὶ ἱερῶν βῆμα ὑπὸ τῆς θείας
ἀγαθότητος ἐξελεγμένους οὐ μόνον τῆς ἄλλης αἰ-
σχρότητος τῆς ἁμαρτίας ἀξίον καθαρεύειν, ἀλλὰ καὶ
τῆς ὁπόσῃ τοῖς κοινοῖς καὶ βιωτικοῖς ἐπισυνέστηκε
πράγμασιν ἀηδίας. Ὡστερ γὰρ οὐκ ἔξεστι τὰ ἄλλα
τῆς ἀχράντου καὶ ἱερᾶς ἀγιστείας κειμήλια διὰ τῆς
κοινῆς καθυβρίζεσθαι χρήσεως, τὸν αὐτὸν τρόπον
οὐδὲ τοῦ ἀχράντου θυσιαστηρίου τὰ ἔμφυχα κειμήλια
κοινοποιεσθαι προσήκει τῇ κοινῇ συγχρήσει, ἀλλὰ
μένειν ἐν ᾗ ἀφιέρωνται τάξει τὴν ἀφιέρωσιν ἀχραν-
τον ὥζοντα. Αἶαν ἅρα ἱεροπρεπῶς ἢ τῶν θεοκηρύ-
κων ἀποστόλων ψῆφος τοὺς συνηγορίαις ἢ ἐγγυαίς
ἢ μισθώσεσιν ἢ τοῖς ἄλλοις παρακλησίαις προσνή-
μοντας ἑαυτοὺς ἐπισκόπους ἢ ιερεῖς ἢ κληρικούς
τῆς ἱερᾶς ἀπογομνοῖ τάξεως. Οἱ γὰρ τὴν παρὰ τοῦ
παναγίου Πνεύματος δεδομένην αὐτοῖς τιμὴν οὕτω
περιυβρίζοντες καὶ τὸ ἑαυτῶν μέρος τὸ ὕψος ταπει-
νοῦντες τῆς χάριτος, δικαίως οἷα τῆς εὐεργεσίας
ἀνάξιοι, ἥς τὸ μέγεθος οὐκ αἰσθάνονται, τὴν ἀφαίρε-
σιν κατακρίνονται. Πλὴν ἀλλ' ἐπειδὴ πρὸς τὴν ἀκρό-
τητα τοῦ πολιτεύματος τῶν θεῶν ἐκείνων νομοθετῶν
ὁ παρὼν βίος ἐντείνεσθαι ἀτονώτερος, ἐν οἷς οὐκ
ἀσύγνωστον· τὸ ἀμάρτημα, οἶμαι, οὐκ ἔσται αὐτοῖς
ἀπαρέσκον μετρίαν τινὰ δοῦναι συγγνώμην τοῖς
σφαλλομένοις.

Διὰ τοῦτο ἡμεῖς οὐκ ἀντινομοθετοῦντες (ἄπαγε),
ἀλλὰ μᾶλλον τῷ ἱερῷ θεσπισματι συνεπόμενοι, καὶ
ὥστε μηδὲ πρόφασιν ἀπολογίας περιλείπεσθαι τοῖς
ἐπ' αὐτοῦ καταδικαζόμενοις, ὀρίζομεν, τοὺς τὴν οἰ-
κείαν τάξιν ἀρχιερεῖς ἢ ιερεῖς ἢ ὄλους τινὰ κληρικὸν
διὰ συνηγορίας ἢ ἐγγυῆς ἢ τῶν τοιούτων τρόπων
ἀθετοῦντας ἀφορίζεσθαι καὶ σχολάζειν ἐπὶ τινὰ χρό-
νον τοῦ τὰ θεῶ ἐνεργεῖν· καὶ οὕτω· ἀξίαν τοῦ ἁμαρ-
τήματος ἐπιθεδαιγμένοι μετάνοιαν εἰς τὴν τῶν θεῶν
μεταχείρισιν εἰσαχθέντων, ἀκούουσιν· ἑαυτοὺς ἐκ
τῆς βιωτικῆς συγχρήσεως πρὸς τὰ ἔπειτα πάσῃ δυ-
νάμει συντηρεῖν καθομολογήσαντες. Εἰ δὲ πάλιν τοῖς

A nem propter nuptias vel æquet (26) vel exsuperet,
eo quod aut lucrum, aut saltem nullum damnum
sentiat, hac accepta illi contenti sint: si vero
non æquet atque minor sit, neque de suo quid-
quam dent, neque e diverso ex mulieris bonis quid-
quam accipiant.

CONSTITUTIO LXXXVI.

De pœna episcoporum, sacerdotum et clericorum qui
se advocacionibus, sponsionibus redempturis aliis-
ve similibus dedunt (27).

Idem imperator eidem Styliano.

Qui a divina bonitate ad divinum sacrosanctum-
que altare delecti sunt, hos non modo a peccati
turpitudine mundos esse, verum etiam a communis
vitæ negotiis et molestiis vacare decet. Sicut enim
alia incontaminati sacrique cultus monumenta
vulgari contrectatione profanari non licet: ad eum-
dem modum neque animata immaculati sacrarii
ornamenta communi usu dedecorari, sed in quem
ordinem consecrata sunt, in eodem consecrationem
puram conservare convenit. Admodum igitur decen-
ter apostolorum, præconum Dei, decretum, epi-
scopos, sacerdotes, et clericos, qui se advocacioni-
bus (28), sponsionibus (29) redempturis (30) idve
genus aliis (31) rebus dedunt, sacro ordine denu-
dat. Qui enim attributam sibi a sacrosancto Spiritu
dignitatem adeo debonestant, et quantum in ipsis
est, sublimitatem gratiæ deprimunt, merito cuius
beneficii magnitudinem non sentiant, eo ut indi-
gni, privandi judicantur. Verumtamen quia nunc
temporis hominum genus, quam ut ad constitutæ
a divinis istis legislatoribus vivendi rationis apicem
pertingat, imbecillius est: non ipsis (ni fallor)
displiceat, si quatenus id delictum omnino venia
indignum non est, modicam quamdam ipsi veniam
impertiam.

Certe idcirco, non quod contrarium (quod absit)
statuere, sed potius quod sacram sanctionem se-
qui, nullasque illis qui ab illa condemnantur, ex-
communicationum tergiversationes relinqui velimus: de-
cernimus, ut si aut primarii inferioresve sacerdotes,
aut omnino clericus quispiam, vel præstando (32)
in litibus patrociniis, vel spondendo, vel alio simili
modo de sui ordinis dignitate detrahant, excom-
municentur, et ad aliquod tempus a celebrandis
sacris supersedeant. Atque ubi ita pro delicto di-
gnam pœnitentiam egerint, promisso facto, se ab
humanorum negotiorum commercio pro viribus

VARIÆ LECTIONES.

²⁶ Ecl. τῆς γυναικὸς ὑπάρξεως. ²⁷ Sic corr. Stephanus, codd. ἀγνωστον. ²⁸ Forte ἀποφύους.

NOTÆ.

- (26) Vid Nov. 20, supra eod.
(27) Nov. Just. 123, c. 6, l. 17, Cod. De epise.
Can. 6, 19, 80, apost., Phot. 8 Nomocan. 13.
(28) Συνηγορίας Scr. Nov. Justin. 123, c. 6,
prohibet episcopum ἢ διοικητὴν ἢ ἐντολὴν δίχης εἶ-
ναι.
(29) Can. 19 apost., d. c. 6.
(30) Eodem modo Justinianus Nov. 123, c. 6;

velat episcopum et clericum μισθωτὴν τῶν ἢ
ἄλλοτερον κτήσεων εἶναι. Can. 5, can. 4, synodi
Chalcedonensis: c. 16 synod. sept. Carthagi-
nensis.

(31) Sæcularibus canon. 6 apost., publicis ad-
ministrationibus, canon. 80 apost.

(32) Διὰ συνήγορας, adde Photium, 8 Nomo-
can. 13.

deinceps mundos conservaturos, ad sacra tractanda A denuo introducantur : et si iterum iisdem rebus se polluere deprehendantur, omnimodo ut profani et indigni a sacris functionibus abstineant.

CONSTITUTIO LXXXVII.

De ecclesiasticorum alea (33) ludentium poena (34).

Idem imperator eidem Styliano.

Jam vero qui sacri ordinis homines aleæ (35) vacant, neque hi rem modica aliqua poena dignam audent. Quid ita? Nam cum tranquilla mente animoque a contemplandis rebus divinis immoto, quantum humanæ naturæ possibile est, summo isti bono inhærescere debent : e contrario ad juveniles lusus deproperant. Quos etiam a sacerdotio succidi, secundum divinum sacrosanctorum apostolorum (36) decretum, par est.

Verum quoniam id, ipsum etiam præscriptum mitgat, ut qui non desistunt, poenam subituros addat : statuique nos quoque, ut qui aleæ lusu sacram sortem contaminant, in monasteria relegantur (quam tamen relegationem triennale (37) tempus finiat) et quando delictum satis expiatum videbitur, in pristinum statum restituantur. At si rursum in fritillo vane tempus terere instituant, tanquam piaculares ex sacrosancto ecclesiastico statu omnino exturbentur, ab eoque profligantur.

CONSTITUTIO LXXXVIII.

Celebribus quibusdam in ecclesia viris festi dies constituantur (38).

Idem imperator eidem Styliano.

Venerabili sacrosanctorum apostolorum decreto (39) (quod promulgatum est ad gloriam et honorem sacratissimorum dierum, quibus omnium Domino seruiamur, et illorum qui horum ipsorum celebrium legislatorum aliorumque victoriosorum pugilum, qui morte sua impietatem in fugam verterunt, consecrationem significant), cum hoc quod conjungatur dignum sit, ut nempe horum divinitus quorum virorum etiam, qui post illos in Ecclesia claruerunt, luminariumque instar Ecclesiæ firmitas rebus gestis atque documentis illustrarunt, memoria solemniter celebretur : nos quod deest, adimplentes, sancimus : Ut horum etiam sacri D consecrationis dies convenientibus honoribus co-

αὐτοῖς φωραθεῖεν καταχραίνόμενοι, τέλειον ὡς ἀνίσ-
ροι καὶ ἀνάξιοι τῆς ἱερᾶς ἐνεργείας ἀποπαύ-
σθωσαν

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΗΖ'.

*Περὶ τῆς τῶν κύβοις σχολάζειν ἱερῶν κατέ-
σεως.*

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῷ τῷ αὐτῷ.

Οὐδ' ὅσοι τῆς ἱερᾶς τάξεως κύβοις σχολάζουσιν, οὐδ' οὗτοι πρῶγμα τολμῶσι μετρίας τινὲς ἀξίων δί-
κης. Πῶς γάρ; Οἱ γε ὀφειλόντες συντεταγμένη δια-
νοίᾳ καὶ ἀμετακινήτῳ νοῦ τῆς πρὸς τὸ θεῖον ἐναε-
νίσσεως ὅσον ἀνθρωπινῇ δυνατὸν φύσει ἀχώριστοι τοῦ
ἀγαθοῦ διαμένειν· οἱ δὲ ἀντὶ τούτου καὶ μαιρακῶδεις
ἐπαίγονται·^α παιδίας. Καὶ τούτους οὖν κατὰ τὸ θεό-
κριτον τῶν θείων ἀποστόλων ψήφισμα ἐνδικον τῆς
ἱερατείας ἀποτέμνεσθαι.

Ἡλὴν ἐπεὶ περ κακείνῳ φιλανθρώπως καλεῖται προσ-
διορισμένον μὴ παυομένους ὑφίστασθαι τὴν ποιήν,
ὀρίζομεν καὶ ἡμεῖς, τοὺς ἐν τῷ κυθεύειν τὴν ἱερὰν
λῆξιν κιθηλεύοντας ἐν μοναστηρίοις περιορίζεσθαι
(τὴν δὲ τοιαύτην περιορίσιν ὁ τριετής ἐκμετρεῖται
χρόνος), καὶ ἀποχωρήσης τῷ πταίσματι ὀφθείσης τῆς
θεραπείας ἀποδίδεσθαι καὶ τούτοις τὴν προτέραν χώ-
ραν· εἰ δ' αὖτις ἐν τοῖς παικτοῖς^β ἀγαπῶν ἐμμα-
ταιάζειν, οἷα δὴ ἀθύρματα^γ τῆς παναγούς τῆς ἐκ-
κλησιαστικῆς καταστάσεως παντελῶς ἐξωθεῖσθαι καὶ
ἀποβάλλεσθαι.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΗΘ'.

*Περὶ τοῦ τιμᾶσθαι τὰς ἱερὰς τῆς τελειώσεως
ἡμέρας τινῶν τῶν ὑστερον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ δια-
λαμψάντων.*

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῷ τῷ αὐτῷ.

Τῷ σεβασμῷ τῶν σεπτῶν ἀποστόλων θεοπίσμα-
τι^α πρὸς δόξαν καὶ τιμὴν ἐκπεφωνημένῳ τῶν τε ἱε-
ρωτάτων ἡμερῶν, αἱ τὸ ἐορτάζειν ἡμῶν τῷ τῶν
ἁλῶν Δεσπότη κομίζουσι, κακείνων δὲ, ὅσαι τὰς τε
αὐτῶν τούτων τῶν αἰοδίων νομογράφων καὶ τῶν
ἄλλων καλλινίκων ἀγωνιστῶν οἱ σφαγαῖς οικείαις τὴν
δυσσέθειαν ἐτροπώσαντο τὰς τελειώσεις μηνύουσιν,
ἀξίου τυγχάνοντος καὶ τοῦτο συνεπισυνήφθαι, ὥστε
καὶ τῶν μετ' ἐκείνων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ διαλαμψάν-
των θεηγόρων ἀνδρῶν καὶ φωστήρων δίκην τὸ τῆς
Ἐκκλησίας στερέωμα πράξει καὶ διδάγμασι κατα-
πυρσευσάντων μὴ ἀγερᾶτους μὴδ' ἀνεόρτους εἶναι
τὰς μνήμας, τὸ λείπον προσαναπληροῦντες θεσπιζό-
μεν, καὶ τούτων τὰς ἱερὰς τῆς τελειώσεως ἡμέρας

VARIAE LECTIONES.

^α Steph. aut ἐπαύονται aut εἰς μετρ. legendum esse censet. Fortasse pro καὶ repōnendum est κατὰ
^β Vulgo πακτοῖς. Emendavit Cotelierius. ^γ Steph. et Agyl. καθάρματα scribi volunt. ^δ Apost. c. 66-

NOTÆ.

(33) Dixi ad l. 25, l. ult. § 1, 3, ibi, aut cubicare
c. De episc. aud. l. 3, c. De aleatoribus, Novell.
Justin. 123, c. 10; adde 3, Eccl. 1, c. περὶ ταβλίζόν-
των ἐκκλησιαστικῶν προσώπων, adde Photium 9,
Nomoc. 27.

(34) Emendat canonem 41 apostol., quo aleato-
res episcopi, aut presbyteri penitus deponuntur.
Depositionis enim loco triennis infligitur in mo-
nasterium relegatio.

(35) Adde dict. § 3, ibi aut cubicare.

(36) Canon. 41, 42, apost.

(37) Ut Nov. 76, supra eod.

(38) Adde Nov. Emmanuelis Comneni c. 2, infra
Balsamonem ad 7 Photii 1.

(39) De die Dominico vid. can. apostol. 65; Pas-
chalis c. 7; Pentecostes c. 36; Festis c. 1, num.
52, 67, 70.

τιμαῖς ἱεροπρατείς κατασεμνύνεσθαι. ὧν ἐστὶ γε τὰ Ἀ
ὀνόματα Ἀθανάσιος, ὁ ἐν ἀρχιερεῦσι Θεοῦ περιώνυ-
μος· Βασίλειος, ἡ βασιλεία τῆς Ἐκκλησίας σεμνό-
της· Γρηγόριος, ὁ τῆς θεολογίας ἐπώνυμος· Γρηγό-
ριος, ὁ γλυκὺς τῆς Ἐκκλησίας ποταμὸς καὶ ὑπέρ-
λαμπρος· Τεόδωρος, τὸ πάγχρυσον στόμα τοῦ Πνεύ-
ματος· καὶ σὺν τούτοις Κύριλλος καὶ Ἐπιφάνιος, ὧν
καὶ τὰ κατορθώματα καὶ τὸ κλέος τοῖς εἰρημένοις
ἐφάμμιλλον.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΠΘ'.

Περὶ τοῦ τὰ συνοικέσια ἀνεῖν τῆς ἱερᾶς εὐλογίας
μὴ ἐρρῶσθαι.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῷ τῷ αὐτῷ.

Ὡς περ τὰ τῆς υἱοθετήσεως πράγματα πρὸς τὸ
ἀδιάφορον διακείμενα παρεῖδεν ἡ ἀρχαιότης, ἣν χω-
ρὶς εὐχῶν καὶ τελειῆς ἱερᾶς τελειῖσθαι νομίζουσα οὐ
δὲν ἰδοῦναι ὀλιγωρεῖν, οὕτως δεῖκε καὶ τὴν ἀκριβῆ
τῶν συνοικασίων παρεωρακέναι κατέστασιν καὶ ὅχα
τῆς νενομισμένης εὐλογίας αὐτὰ συγχωρεῖν. Ἀλλὰ
τοῖς μὲν ἀρχαίοις ὥς αὖν πρόφασις τις εὐρεθεῖν
προαιρέσεως, ἡμῖν δὲ βεβαίᾳ χάριτι πρὸς νοσητέραν
πολλῶ καὶ ἱερωτέραν ἐπιδοσὶν τοῦ βίου καθεστηκό-
των τῶν πραγμάτων οὐδ' ἕτερον ἔστιν τῶν εἰρημέ-
ων παροφθῆναι.

Τοιγαροῦν καθάπερ ἐπὶ τέκνων εἰσποτήσεως ἱερᾶς
ἐπιλήθεσι τὴν εἰσποίησιν προβαίνειν διορισμέθα⁹²,
οὕτω δὲ καὶ τὰ συνοικέσια τῇ μαρτυρίᾳ τῆς ἱερᾶς
εὐλογίας ἐρρῶσθαι κελεύομεν, ὥς ἔνθα γε μὴ ὀρῶτο
τοῖς συνοικεῖν βουλομένοις τοιαύτη διατιῶσα ἀρμολή,
οὐδὲ τὴν ἀρχὴν ῥηθήσεται συνοικέσιον, οὐδ' ἐπιτεθ-

VARIÆ LECTIONES.

⁹² Scil. Constit. XXIV,

NOTÆ.

- (40) Alexandrinus, cuius exstat symbolum.
(41) Archiepiscopus Cæsariensis Cappadociæ.
(42) Nyssenus forte; fuit et alius cognomento
Thaumaturgus, item et alius Damascenus.
(43) Τὸ πάγχρυσον στόμα. Intelligit Chrysostomum.
(44) Alexandrinus, l. 3 § 3, C. De summa Trini-
tate.
(45) Episcopus Constantiæ, provinciæ Cypri.
(46) Adde 4, Harmen. 4 Nov. Alexii Comneni
c. 9.
(47) Adde Nov. 24, supra eod. Nov. 98, in pr.
infra eod.
(48) Imo, non citra benedictionem, vid. quæ dixi
Nov. Just. 74, c. 4, § 1, ibi: Ille autem adhibens
tres aut quatuor exinde reverendissimorum clericorum,
attestationem conficiat.
(49) Usu scilicet.
(50-51) Nov. 74, supra.
(52) Jubeo Leo benedictionem nuptiis adhiberi: d.
quem ritum probat ex adoptionis solemnibus d.
Nov. 24. Illud constat, apud ethnicos sacramenta
ignis et aquæ nuptiis adhibita, l. pen. in fin. ff. De
don. inter virum. Apud Christianos Deus nuptia-
rum conciliator creditur Marc. x; conjugia precibus
et benedictione confirmata fuisse apud veteres
innuit historia Tobia v, vii, viii, et Evaristus refert
50, q. 5, c. 1, Non aliter legitimum conjugium esse,
quam si suo tempore sacerdotaliter, ut mos est,
cum precibus et oblationibus a sacerdote factis
benedicatur; et Tertull. 2, ad uxorem, « Unde suf-

lantur, quorum hæc sunt nomina: Athanasius (40),
inelyti ille in principibus Dei sacerdotibus nominis
Basilius (41), regium illud Ecclesiæ decus: Grego-
rius, cognomine Theologus: Gregorius (42) dulcis
ille et illustris Ecclesiæ fons: Joannes prorsus il-
lud spiritus aureum (43) us: unaque cum iis
Cyrillus (44) et Epiphanius (45), qui præclaris faci-
noribus gloriaque illis pares sunt.

CONSTITUTIO LXXXIX.

Ne matrimonia citra (46) sacram benedictionem con-
firmantur.

Idem Imperator eidem Styliano.

Quemadmodum adoptionem promiscue habitam
neglexit vetustas, quam tametsi sine (47) precibus
sacrisque ceremoniis peragi lege permitteret, non
tamen illam se parvi pendere putabat: ita et ab-
solutam matrimonii constitutionem, dum id ci-
tra (48) jam receptam (49) benedictionem iniri
sineret, neglexisse videtur. Sed veteribus istius
voluntatis fortasse ratio inveniri possit: a nobis
vero, cum divina gratia ad honestas multo san-
ctiusque vitæ institutum jam res comparatæ sint,
neutrum dictorum negligi convenit.

Itaque quemadmodum adhibitis sacris depreca-
tionibus adoptionem perfici præcipimus (50-51): sic
sane etiam sacræ benedictionis (52) testimonio
matrimonia confirmari jubemus Adco ut, si
qui citra hanc matrimonium incant, id ne ab ini-
tio quidem ita dici, neque illos in vitæ illa con-

C ficiam, inquit, ad enarrandam tantam felicitatem
matrimonii, quod Ecclesia conciliat, et confirmat
oblatio, et obsignatum angeli renuntiant? Concilio
Carthaginensi 4, c. 13, constitutum, ut sponsus et
sponsa in templum deducantur ad benedictionem
sacerdotis recipiendam. Ambrosius 9, epist. 70, « Ip-
sum, inquit, conjugium velamine sacerdotali et
benedictione sanctificari oportet. » Scholiast. Har-
menop. 4, tit. 4, negat nudo consensu matrimonium
contrahi: ita ut nisi sacrum Dei verbum fuerit re-
citatum, neque nuptiæ consistent, neque prohibean-
tur contrahentes a se mutuo separari. Idem probatur
ab Innocentio III, c. 4, extra de sponsalibus.
Illud notandum est, proclamationes (quas Banna
Longobardico vocabulo appellat c. 27, extra de
sponsalib. c. ult. De clandestin. De sponsa c. ult.
Qui matrimonium accusare) in ecclesiis fieri solitas.
Pompam quidem non requirit in nuptiis l. 22,
C. De nupt., sed tamen eodem tit. l. 24, dicitur,
non aliter conditio nuptiarum evenisse, quam si
nuptiarum accesserit festivitas. Tridentina synodus
sessione pen. requirit præsentiam parochi et duo-
rum vel trium testium. Rogerius rex in Neapolit.
const. 22, matrimonia sine sacerdotali benedic-
tione publica (maxime inter nobiles) vult esse
clandestina et illicita: nec ullo casu testamento vel
intestato, nuptias hujusmodi contrahentibus, suc-
cedi: mulieres ipsas dotes amittere, nisi viduæ
sint et nubant. Adde De clandestinis matrimoniis
Extr. De clandestinis nuptiis dicam ad l. 7 C. De
nupt.

suetudine matrimonii jure potiri velimus. Nihil inter enim cœlibatum et matrimonium, quod reprehendi non debeat, medium invenias. Conjugalis vitæ desiderio teneris? Conjugii leges serves necesse est. Displicent matrimonii molestiæ? Cœlebs vivas, neque matrimonium adulteres, neque falso cœlibatus nomine culpam prælexas.

CONSTITUTIO XC.

Ut qui tertium (53-55) matrimonium contrahunt, sacri canonis (56) pœnæ (57) obnoxii sint.

Idem imperator eidem Styliano.

Oportebat nos, cum divina manu formati mentesque ac ratione præditi simus, quorundam brutorum præstantiæ non cedere. Non enim illa imbecillitas reprehensione vacat, neque a justis vituperationibus libera est: sed tanto obnoxior, quantum brutali naturæ rationalis prudentia antecellit. Oportebat, inquam, homines cum in aliis, tum præcipue in castitate matrimoniali a brutis (58) non vinci. Multa autem brutorum animantium genera (59), conjuge mortuo, perpetuam viduitatem amplectuntur, alterisque nuptiis priores velut congesta terra obtegere nolunt. Verum quoniam hanc imbecillitatem turpem non esse (quanquam turpissima sit) existimans natura, primo matrimonio contenta non est, sed nullo pudore tacta ad secundum etiam procedit: quin cum illam hic saltem sistere deberet, non tamen id facit: et, quanquam per sacram legem non liceat, a secundo matrimonio ad tertium prorumpit: haud dubie constitutam in tertium matrimonium pœnam, quod non exerceatur, contemptui habens: idque eo etiam magis quod civilis lex, qua nescio de causa, Spiritus pœnam constituentis decreto non consentiat, sed hos a reprehensione porro liberat, qui post alterum matrimoniale consortium a matrimoniis abstinere nolint: idcirco nos quæ Spiritui placeant sequentes, statuimus, *ut qui ad tertium matrimonium pervenerint, pœnæ quam in ipsos sacer canon (60) promulgavit, obnoxii sint.*

CONSTITUTIO XCI.

Ut concubinam habere non liceat (61).

Idem imperator eidem Styliano.

Ἀξεται τῶν τοιοῦτου⁵³ δικαίων ἡ τοιαύτη συμβίωσις. Μεταξὺ γὰρ ἀγαμίας καὶ γάμου οὐκ ἔστιν εὐρεῖν ἀκατηγόρητον τὸ γινόμενον. Ἔστι σοι γαμικῆς πολιτείας ἔφεσις; Ἀνάγκη τὰ τοῦ γάμου τηρεῖν· ἀλλ' ἀπαρέσχει τοῦ γάμου τὰ πράγματα· διοικεῖται σε ἀγάμια· καὶ μήτε γάμον κιθηλεύσης, μήτε ψεῦδος⁵⁴ τὴν ἀγαμίαν ὑποκορίζῃ⁵⁵.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ Λ'.

Περὶ τοῦ τοῦς εἰς τριγαμίαν καταστάνας τῇ ἐκ τοῦ ἱεροῦ κανόνος ὑποκεῖσθαι ποιητῇ.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῷ τῷ αὐτῷ.

Ἔδει δὴ⁵⁶ πλάσμα τῆς θείας ἡμᾶς παλάμης καὶ νῷ καὶ λόγῳ τετιμημένους μὴ τῆς προσούσης ἐν τῇ ἀλόγοις ἀρετῆς ἡττᾶσθαι· οὐ γὰρ ἔξω κατηγορίας τὸ ἡττημα, οὐδὲ μῶμων δικαίων ἐλεύθερον, ἀλλὰ τοσοῦτον ὑπόδικον, ὅσον τῆς ἀλόγου φύσεως ἡ λογικῇ περὶ τὸ ἄμεινον⁵⁷. Ἔδει οὖν τὰ τε ἄλλα καὶ ἐν τοῖς γαμικοῖς μὴ τὸ ἐλαττον τῆς ἐν αὐτοῖς σωφροσύνης προσεῖναι ἀνθρώποις. Πολλὰ γὰρ τῶν ἀλόγων τοῦ δημοῦ προσηγορευθέντος διὰ βίου τὴν χηρείαν ἀσπάζεταιται⁵⁸, καὶ δευτέροις οὐκ ἐθέλει γάμοις τὸν πρῶτον ὥσπερ καταγωννύνειν. Ἐπεὶ δὲ τὴν τοιαύτην ἦτταν ἡ φύσις οὐ βαρεῖαν νομίζουσα, καίτοι βαρυτάτην, τῇ πρώτῃ οὐκ ἀρκεῖται γαμικῇ ὁμιλίᾳ, ἀλλὰ καὶ πρὸς δευτέραν οὐδὲν αἰδουμένη χωρεῖ, καὶ μέχρι τοῦτου τὸ ἑαυτῆς ὠφείλειν ὀρίζειν ἐλάττωμα· ἀλλ' οὐχ οὕτω ποιεῖ, ἀλλ' οὕτε συγγνώμην ἐξ ἱεροῦ νόμου ἐπὶ τῷ ἐλαττώματι λαμβάνει, καὶ πρὸς τρίτον γάμον ἐκ τοῦ δευτέρου προάγειται, τῷ μὴ δίχην ἐν τούτῳ ἀπαιτηθῆναι, καὶ τῆς χειμῆνης ἐπὶ τῷ τρίτῳ ἐπιτεμήσεως⁵⁹ καταφρονήσασα, μάλιστα γὰρ καὶ πολιτικοῦ νόμου (οὐκ οἷδ' ὅπως) μὴ συμφωνεῖν ἐθέλησαντος· τῷ δόγματι τοῦ Πνεύματος, ἀλλὰ μέμφεως ἀφέντος· τοῦ μέχρι τῆς δευτέρας γαμικῆς μὴ στέρξαντας κοινωνίας· τοιγαροῦν ἡμεῖς τοῖς τῷ Πνεύματι δοκοῦσιν ἐπόμενοι ὀρίζομεν, τοῖς εἰς τριγαμίαν καταστάνας ὑποκεῖσθαι τῇ δίχῃ, ἣν περ αὐτῶν ὁ ἱερὸς κανὼν ἐξενήνοχεν.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΛΑ'.

Περὶ τοῦ μὴ συμφέρεσθαι παλλακίᾳς.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῷ τῷ αὐτῷ.

VARIAE LECTIONES.

⁵³ Steph. conj. τοῦτου. ⁵⁴ Steph. ψευδῶς. ⁵⁵ Sic Stephan. Codd. ὑποκορίζοι σοι. ⁵⁶ Conj. Steph. — Codd. Ἐπειδὴ. ⁵⁷ Steph. περὶ τὸ φρονεῖν ἄμεινον. ⁵⁸ Steph. conj. ἀντασπάζεται. ⁵⁹ Syn. Neocæs. c. 3. S. Basilli c. 4, 50, 80. ¹ Matim αὐτοῖς.

NOTÆ.

(53-55) De tertiis nuptiis, vide constitutionem D Porphrogenetæ Nov. 1, c. 2, vers. Ut autem.

(56) Sc. Neocæsariensis.

(57) Tempus aliquod pœnitendi bigamis et trigamis imponitur. Illud adjiciendum d. c. 2 et c. 7, ejusdem synodi, vetari presbyteros interesse nuptiis ejus, quæ secundo nubit. Privabant enim nonnulli benedictione secundas nuptias, vide Aug. ser. 243, Ambros. in cap. vii I Ad Corinth. et in iii cap. primæ ad Corinth., concilium Lateranense sub Alexandro III, tit. De secund. nupt. c. 1.

(58) Hinc illud Nazianzeni; τὸ πρῶτον συνοικέσιον νόμον τὸ δεύτερον συγχωρήσις, τὸ τρίτον παρανομία, τὸ τέταρτον χοιρώδης βίος.

(59) Ut turtures.

(60) Canon. 3. 7. Neocæsariensis. synod. l. 34, q. 2, c. De his qui; Basilius c. 4 ad Amphilochoium, ubi vide Balsamonem.

(61) Concubinam habere non licet, ut hic, et ita abrogatur tit. ff. De adult. et similes. Olim quidem constante matrimonio, concubinam habere non licuit. Nov. 18, c. 5, Nov. 89, c. 12, § 5. Cæterum concubina a meretrice discrepat: concubina unius tantum consuetudine utitur: meretrix vero plurium. Concubina cum uno tantum peccat, meretrix cum pluribus; Balsamon ad canon. 26 epist. Basilli ad Amphilochoium. Gotæ.

Ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἀδιαφορίας καὶ τὴν περὶ παλλα-
 αῆς κρίσιν ὁρᾶται ποιοῦμενος ὁ τοῖς οὕτως ἐπιψόγως
 συμφθεῖρεσθαι παλλακαῖς οὐκ αἰδουμένοις; συγχωρῶν
 νόμος.

Οὐκοῦν οὐδὲ ταύτην τοῦ νομοθέτου τὴν διαμαρ-
 τίαν ὑβρίζειν τὴν ἡμετέραν πολιτείαν ἐῷμεν, ἀλλ' ὁ
 μὲν αἰδῶν ἐχέτω σιγὴν, ἡμῖν δ' ἀπαγορεύεται κατὰ
 τὰ θεῖα καὶ πρόποντα Χριστιανοῖς ἐντάλματα ἡ
 τοιαύτη ὑβρις οὐ μόνον τῆς πίστεως ἀλλὰ καὶ τῆς
 φύσεως. Εἰ μὲν γὰρ κατὰ τὸ λόγιον οἰκεῖα ὑπάρχει
 πηγῇ, ἐκ τῶν οἰκείων ἀπαρύου σωφρόνας (ὅθεν ἐξὸν
 καθαρῶν ἀπογεύεσθαι² ναμάτων, σὺ προκρίνεις τὸν
 βέρβορον)³· εἰ δ' οὐχ ὑπάρχει, ἀλλ' οὐκ ἔστι τῶν
 ἀποβρῆτων ἡ κτήσις, οὐ χαλεπὸν δὲ τὴν κοινωνὸν
 τοῦ βίου εὐρεῖν.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΙΒ' ².

Περὶ τοῦ ἐκτυρλώσαντος ἐκοντί.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῷ τῷ αὐτῷ.

Εἰ καὶ ἄλλως ἡμῖν περὶ τοῦ τοῖς ὀφθαλμοῦς χειρὶ
 βιασιόταταις ἐξορύξαντος τῷ πρὸς ἀμφισδήτησιν αὐτῷ
 καθισταμένῳ ἡ κρίσις ἐξηγέθη, ἥ ὡς οἱ παλαιοὶ νό-
 μοι θεσπίζουσιν, ἀλλ' οὐκ ἤλθεν κατὰ διάνοιαν εἰς
 νόμον τὴν τοιαύτην διατυπῶσαι κρίσιν. Ἐκρίθη μὲν
 γὰρ ἡμῖν, ὥσπερ καὶ ἐκρίθη, συμπαιθέστερόν πως
 ἐπὶ τῷ πάθει διατεθειμένοις, καὶ ἐπειδὴ περ οὐκ ἐνῆν
 ἀνακαλεῖσθαι τὴν ζημίαν τῶν ὀφθαλμῶν τῷ τούτου
 ἀπολαλεῖν, ἔγνω μὴ τὸν ζημιώσαντα, κἂν δι-
 καῖος ὑποσχέιν τὴν αὐτὴν ζημίαν, τῷ ὁμοίῳ σκότει
 περιβαλεῖν, ἀλλ' ἐπὶ τοσούτον ὀρίσαι τὴν εἰσπραξίν,
 ὥστε καὶ τὸν πράξαντα φέρειν σημεῖα⁴ τῆς τιμω-
 ρίας, καὶ τὸν παθόντα παραμυθίῳ τι, ὡς ἐν τοιαύτῃ
 συμφορᾷ καὶ βαθεῖ οὕτω σκότει ἐκ τῶν πόνων κακτῆ-
 σθαι τοῦ τὸ σκότος αὐτῷ δημιουργήσαντος. Ἀλλὰ
 γὰρ εἰ καὶ οὕτω κέκριται, οὐκ ἦν, ὥσπερ εἶπον,
 γνώμη τὴ κριθὲν ποιεῖν νομοθέτημα. Ἐπειδὴ δὲ ὁ
 τῶν ἐν τοῖς θεοῖς ἡμῶν ἀποπερόμενος⁵ (οὐ ἐγὼ πῶς
 ἂν ἀποπέμψαιμι τὴν ἀξίωσιν;) εἰς νόμους ἀξιοῖ⁶
 τὴν τοιαύτην κρίσιν διασκευασθῆναι διὰ τὸ τῆς δια-
 θέσεως φιλόανθρωπον, ὡς ἂν ἀπὸ γε τοῦ νῦν εἰ ποτέ
 τι συμπέσει τοιοῦτον τοιαύτης ἐπιτεύξεταί διακρί-
 σεις, οἷα κἂν τῷ παρόντι τῷ ἀδικήσαντι ὥρισται ἡ
 ζημία, παιδόμεθ' αὐτῇ τῇ προτροπῇ, καὶ τὸ δόγμα
 ὀρίζομεν.

Τοιγαροῦν⁷ εἰ⁸ τίς ποτε εἰς ὀφθαλμὸν⁹ ἐπενέγκοι
 τινὲ ζημίαν, τοῦτον καλεῖομεν, εἰ μὲν ἕνα, τῷ ἐνὶ
 καὶ αὐτὸν¹⁰ ζημιῶσθαι τὴν ἰσὴν ὑπέχοντα δίχην. Εἰ
 δὲ κατὰ τῶν δύο τὰς κακούργους ἐπιβάλῃ¹¹ χεῖρας,

Neque minus ea lex (62) quæ probrose cum con-
 cubinis immisceri non erubescitibus id permit-
 tendum iudicavit, honestatem susque deque habuit.

Ne ergo hoc legislatoris reatum dedecore no-
 stram rempublicam afficere sinamus. Itaque lex
 illa in æternum sileto. Ab illa enim non modo
 religionis (63), verum etiam naturæ injuria secun-
 dum divina Christianisque convenientia præcepta
 prohibemur. Et quidem si cum fontem habeas,
 sobrie inde haurire divino præcepto moneare :
 qua ratione, cum puras aquas haurire liceat, lu-
 tum tu mavis? Tum tametsi fontem non habeas,
 rebus tamen velitis uti non potes. Cæterum vitæ
 consortem invenire difficile non est.

B

CONSTITUTIO XCII.

De pœna ejus qui aliquem dedita opera
 excæcavit (64).

Idem imperator eidem Styliano.

Tametsi aliter quam veteres leges (65) sanciant,
 de eo qui alteri violentis manibus oculos effodis-
 set, cum ipse judicio interesset, a nobis sententia
 lata sit : nunquam tamen in legem illam trans-
 formare animus fuit. Nonnihil enim misericordia
 moti (id quod ipsa res etiam indicat) tunc ita judi-
 cavimus : quoniam oculi, ei qui illos amisisset,
 restitui non possent, eum qui id damni dedisset,
 quanquam qui idem pateretur, dignus esset, in
 eandem esse cæcitatem concipiendum non putavi.
 Interim tamen tantam pœnam constitui, ut qui
 oculos eruit, ejus signa ferat : et cui eruti sunt,
 in tanta calamitate adeoque profunda cæcitare, ex
 laboribus ejus, qui illa ipsum affecit, aliquam con-
 solationem habeat. Verumtamen licet ita judica-
 tum esset ex rejudicata legem facere (quemadmo-
 dum dixi) non tamen animus erat. Sed quoniam
 qui (66) inter sacra nostra officia relatus est (cujus
 ego qua ratione postulationem rejiciam?) illam
 sententiam, quod mitis sit, inter leges collocari
 petit, quo deinceps, si quando tale quidpiam inci-
 dat, qualiter in præsentem in injuriam pœna con-
 stituta est, taliter ea res dijudicetur : postulato
 parem, judicialique decretum legis auctoritate
 donamus.

D

Si quis ergo cujusquam visum læserit, hunc, si
 unum oculum ademerit, uno similiter eodemque
 privari, actionis pœnam subire jubemus. Si vero
 ambobus oculis maleficas manus injecerit, quo-

VARIÆ LECTIONES.

² Sic Zuich. et Meerm. Scrimg. ἀπαγορεύεσθαι. Steph. conjecerat ἀπαρτέσθαι. ³ Est in Ecl.,
 Nov. 43 et citatur lib. VI, tit. 1, pag. 4. ⁴ Zuich. et Meerm. τὰ σημεῖα. ⁵ Hæc corrupta esse patet.
⁶ Zuich. et Meerm. ἀξιοῖν. ⁷ Cod. d. εἰ γὰρ οὖν. Emendavit Steph. ⁸ Inc. Ecloga. ⁹ Ecl. ὀφθαλμοῦς.
¹⁰ Scrimg. αὐτῷ. ¹¹ Ecl. modo ἐπιβάλαι, modo ἐπιβάλλει.

NOTÆ.

(62) Vid. Goedd. ad l. 144. ff. De V. significat. Ans.
 (63) Concubinitus jure divino reprobatur, adde
 Clar. 5, sent. § fornicatio. Vid. et in pr.
 (64) Exstat epitome apud Harmenopolium 6, tit.
 8, § 6. Explicare videtur pœnam talionis, de qua

Exod. xxi.

(65) Mosis forte, Exod. xxi, aut XII tabular. de
 qua ad easdem dixi.

(66) Forte intelligit sacrorum officiorum magi-
 strum.

niam hic poenae aequalitas, neque cui nocitum est, proposit (quæ (67) enim in hoc cæco utilitas est, si alius etiam cæcus sit), neque poenae obnoxio, tametsi non immerito, tamen acerbior quam par sit (cum cæcis nihil miserius sit) inferatur: jubemus, ne aequaliter, sed diverso modo poena procedat: ita ut et maleficus puniatur, et qui læsus est, utilitatis quiddam sentiat. Hunc autem in modum legem concipimus. Quicumque amborum oculorum jacturam alicui intulerit, quo sceleris sui notam ferat, ipso uno (68-69) orbator. Et quoniam scelerata manu mutilari ipsum æquum esset, pro manus amissione besse honorum suorum mulcator: eumque in acerbæ vitæ consolationem, cui eruti sunt oculi, accipito. Atque sic cæcus quidem inde quod ad sustentandam vitam sumptus accipiat, modicum quodpiam calamitatis lenimentum sentito: illi vero in facinoris sui poenam, ut dictum est, tum altero oculo, tum bonis privator, pro manuum mutilatione. Et hunc quidem ad modum, si reus dives sit, poena procedito. At si omnino pauper sit, atque in angustiis vitam agitet, neque quidquam illi qui ipsius violentia in miseria conjectus est, in compensationem dare possit: similis tum calamitatis et socius et particeps esto, orbatusque utroque (70-71) lumine cæcus vivito. Si qui vero in scelere malefico opem tulerint, si quidem manus rei admove- rint, simulque oculos effoderint, eundem ad modum et ipsi puniuntur: at si ne una manus in oculos conjicerent, caverint, aliud autem quodpiam auxilium in facinus contulerint: his ad corporis verberationem, cute lenus tonsionem, trientisque honorum mulctam poena sistitor. Qui vero cæcitatibus auctores sunt, prædictis poenis subduntur.

ὀφθαλμούς, παραπλησίως καὶ αὐτοὶ κολαζέσθωσαν· εἰ δ' ἀπέσχοντο μὲν τοῦ τὰς χεῖρας τοῖς ὀφθαλμοῖς συναπιβαλεῖν, ἀλλήν δὲ τινα συνέργειαν παρέσχον τῷ πανουργεύματι²², τοῖς μὲν ὀρίζεσθαι τὴν ποινὴν μέχρι τῶν εἰς τὸ σῶμα πληγῶν καὶ τῆς ἐν χρῶν κούρεας, καὶ τῷ τρίτῳ μέρει τῆς τῶν ὑπαρχόντων ζημίας, τοὺς δ' αὐτουργοὺς τῆς²³ τυφλώσεως τοῖς προειρημένοις ὑπάγεσθαι.

CONSTITUTIO XCH.

Ut si sponsa ex alio gravida (72-73) deprehendatur, sponsalia rescindi possint (74).

Idem imperator eidem Styliano.

Quandoquidem veteres qui de sponsalibus trac-

Ἀ ἐπειδὴ περ ἐν ταῦθα τὸ ἴσον τῆς ζημίας οὐτε τῷ ἀδικηθέντι προσδόνειν¹² (τίς γὰρ ὄνησις τῷ ἐν¹³ σκότει ζῶντι, εἰ καὶ ἄλλον τὸ ἴσον ἔχοι σκότος;) καὶ τῷ ἐν ὁχῶ τῆς δίκης, εἰ καὶ μὴ ἀδίκως, ἀλλ' ὁμῶς ὁ βίος ἀδίκωτος· ἐπειδὴ ταῦτα οὕτω, κελεύομεν μὴ κατὰ τὸν ἴσον λόγον, ἀλλ' ἐτέρως προέρχεσθαι τὴν ἐκδίκησιν, δι' ὧν δὲ τε πεποννηρευμένος τιμωρηθήσεται, καὶ ὀνήσεται τι ὅν ἡ πονηρία λαλώδῃκε¹⁴. Νομίζομεν¹⁵ δὲ οὕτως· Ὁ ἀμφοτέρων ὀφθαλμῶν τινι τὴν ζημίαν ἐπενεγκῶν θατέρου μὲν τῶν ὀφθαλμῶν καὶ αὐτὸς ἀποστραφίσθω, ὥς ἂν εἴη σημεῖον φέρων τοῦ οἰκείου πονηρεύματος· ἐπεὶ¹⁶ δὲ καὶ χεῖρὸς ὀφείλει τῆς ἀνοστοῦ τὴν ἐκτομὴν, ἀντὶ τῆς ζημίας τῆς χειρὸς τῶν ὑπαρχόντων ζημιούσθω τὴν διμοιρίαν, καὶ ταῦτα εἰς παραμύθιον τοῦ βίου ὁ ὑπ' αὐτοῦ ἐκκοπεί¹⁷ τοὺς ὀφθαλμοὺς λαμβανέτω. Καὶ ἔστι οὗ μὲν ἀντὶ τοῦ ἐν σκότει βίου ἐξ ὧν τὴν πρὸς τὸν βίον λαμβάνει χορηγίαν βραχεῖαν τινα τῆς συμφορᾶς ἀποφερόμενος ἀνεῖν, ὁ δὲ, ὥσπερ εἴρηται, δίκην τῆς πονηρίας τὴν τε θατέρου ὀφθαλμοῦ¹⁸ ἐκκοπὴν καὶ τὴν τῶν προσόντων ἀφαίρεσιν ἀντὶ τῆς τῶν χειρῶν ὑπαχέτω¹⁹ ἀφαίρεσιν. Ἄλλ' εἰ μὲν τῶν εὐπόρων εἴη, οὕτως ἡ ζημία προδαινέτω· εἰ δ' ὥς εἰκὸς τῶν ἀπόρων καὶ ἐν στενῇ τὸν βίον σαλεύων καὶ μηδεμίαν δεδυνημένος τῆς συμφορᾶς ἀντισηκώσιν παρασχεῖν τῷ διὰ τῆς ἐκείνου βιαιότητος ὑπ' αὐτῆς περιστοιχισμένῳ, γινέσθω καὶ οὗτος²⁰ τῆς παραπλησίου συμφορᾶς καὶ κοινωνὸς καὶ μεριστής²¹, καὶ τὸν βίον ἔχέτω ἐν σκότει τῇ ἀμφοτέρων τῶν ὀφθαλμῶν ἐκκοπῇ. Καὶ εἰ τινες δὲ τῷ²⁴ κακούργησαντι καὶ²⁵ πρὸς τὴν πρᾶξιν συνήραντο, εἰ μὲν αὐτοχτεῖρες γέγονασι τοῦ κακοῦ συνεξορύξαντες τοὺς

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΛΓ'.

Περὶ τοῦ λύεσθαι τῆς μνηστείας τῷ τὴν μεμνη- στευμένην προσενδιαφθερῆσαι ἑτέρῳ ἐλέγχεσθαι.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῷ τῷ αὐτῷ.

Ἐπειδὴ τοῖς ἀρχαίοις τὰ περὶ μνηστείας διορι-

VARIÆ LECTIONES.

¹² Vulgo πρὸς ὄνησιν, quibus χωρεῖ addendum censet Agyl. ¹³ Ecl. ἐπὶ. ¹⁴ Ecl. λαλώδῃται. ¹⁵ Ecl. πῶς οὖν; νομίζομεν οὕτως. Steph. ὀρίζομεν. ¹⁶ Ecl. ἐπειδὴ. ¹⁷ Ecl. ὀφθαλμῶν. ¹⁸ Ecl. ὑπέσχετο ὄφαιρ. ¹⁹ Scrimg. οὕτως. ²⁰ Codd. μεριστής. Steph. μεριστής legentis conjectura confirmatur Ecloga. ²¹ Codd. τῷ κακούργησαντι. Agyl. τῷ τὸ κακούργημα κακούργ. Sed Ecl. cum Stephan. facit. qui κακούργηματι delendum censet. ²² Ecl. καὶ non habet. ²³ Ecl. πονηρεύματι, fortasse rectius. ²⁴ Codd. καὶ τῆς, quod ex Ecl. correxi.

NOTÆ.

(67) Ut desit utilitas excæcato, interest tamen excæcantem alium, poenam gravissimam talionis pati, ut cæteri ad hujusmodi petulantia, metu gravissimæ poenæ deterreantur.

(68-69) Sic unus oculus pro primo furto eruebatur apud Langobardos, l. Si quis latro, de latronibus in legibus Langobardorum.

(70-71) Eadem olim poena plecebantur sacril gi, l. 11, in fin. ff. ad l. Jul. pec. Wisigothorum lex

statuerat, oculos erui patri vel matri, qui ab orta necem gestati uteri procurasset, l. ult. De exc. hom. pa., l. 6 C. Wisigoth. tit. 3. Locrensiū quoque lege lata a Zaleuco adulterum utroque oculo privari oportebat 5, Val. 6. Exempla regum et principum excæcatorum pete ex historicis.

(72-73) Adde 5, Harmenop. 4, § 27.

(74) Videtur reduci quodammodo versiculus 13, 14 et seq. Deut. xii. Severior tamen fuit lex Moisi,

σαμένους οὐκ οἶδ' ὅν τινα τρόπον οὐκ εἰς τὸ ἀκριβὲς²⁵ ἔχει τὰ διαωρισμένα (εἴτε μὴ βουλευθέντων συμπεριλαβεῖν καὶ τοῦτο περὶ οὗ νῦν μέλλομεν θεωρεῖν ἐν τοῖς περὶ μνηστείας διαλύσεως, ἢ μὴ γεγεννημένης περιστείας τοιαύτης ὅποια νῦν ἐν τῷ παρόντι φαίνεται τοῦ νόμου τὴν ἐκθεσιν ἀπαίτει), ἡμεῖς καὶ τοῦτω τῷ μέρει τὸ λείπον ἀναπληροῦντες ἐν τῷ ἀκριβεῖ τὰ περὶ μνηστείας καθίσταμεν. Ἡ μὲν οὖν ἀρχαία διάταξις λύει τὴν μνηστείαν διαφόροις αἰτίαις (φησὶ δὲ τῷ ἑτεροδόξῳ τοῦ σεβάσματος, καὶ εἰ φρένες εἰεν μανιώδεις πάθει περιπατεῖς, ἔτι δὲ καὶ ἄλλαις τισὶ τοῦτων γὰρ ὁποτέρου²⁶ αἰτίαν ἔχοντος τοῦ ἐνὸς τῶν συνελθόντων εἰς τὴν μνηστείαν μέρους, καλεῖται τὴν ἐνότητά ῥήγνυσθαι), ὃ δὲ νῦν παρ' ἡμῶν ἐπιστάφως ἡξίωται, ἢ μὴ γεγεννημένον, ὥσπερ ἔφημεν, κατ' ἐκεῖνο καιροῦ, ἢ μὴ ἂν οἰηθὲν τῶν²⁷ εἶσεσθαι, ἢ διὰ ποῖαν ἄλλην αἰτίαν οὐ τέθειται²⁸ μετὰ τῶν μνήμων ἡξιωμένων. Ἔστι δὲ τοιούτων μεμνησαμένη ἐλεγχον δίδωσι προελθούσης; ἡδὲ τῆς μνηστείας ἄλλοτριων σπερμάτων ὑποκλόπιος οὕσα, τὴν νυμφικὴν ὑποκρινόμενη καθαρότητα.

Τὸ μὲν οὖν τοῖς ἀρχαίοις νόμοις ἀπερὶληπτον τοῦτο ἔστι, ἡμεῖς δὲ τὸ ἐνδεὲς προστιθέντες ψηφισόμεθα, μὴ μόνον τῷ κατὰ πίστιν ἑτέρῳ²⁹, μηδὲ τῇ τῶν φρενῶν ἐκστάσει ἢ ταῖς ἄλλαις αἰτίαις, ἀλλὰ καὶ τοῦτω μηδὲν³⁰ ἑλάττον, εἰ μὴ μᾶλλον, ἐναντιούμενῳ τῇ συνοικισίᾳ διαζεύγυσθαι οὐς ἡ δοκοῦσα, μὴ οὕσα δὲ, συνῆψε μνηστεία. Ποῦ γὰρ μνηστεία ἀληθής, ἐνθα τὸ ταύτης ἀληθὲς οὐκ ὁρᾶται; ποῦ δὲ γαμικὴ ὁμόνοια, ποῦ δὲ στοργὴ καθαρὰ καὶ νυμφικὴ, ἐνθα πορνικὸν ἄγος καὶ διαστάσεως ἀφορμὴ καὶ μίσους ὑπόθεσις³¹ καὶ ἄλλοτριότης; πάντα γὰρ ταῦτα ἔστιν ἐν τῇ τῶν νόθων καὶ ἄλλοτριων σπερμάτων ὑποδοχῇ³². Οὐ μὴν οὐδὲ λόγον ἔχει τὴν ἑτέρου σπορὰν ἑαυτῷ ὑποβάλλεσθαι ἑτερον, οὐδὲ γε ἄξιον, τὸν μὲν³³ γαμέτην ἐλπίδι καθαρᾷ ἀπολαύσεως τῆς ἐκ τῶν³⁴ καθαρῶν παραγινόμενης γάμων ἢν ὑπέλαθεν νύμφην εἰσοικισασθαι, τὴν δὲ κατορχησαμένην τῶν γαμηλίων θεσμῶν, καὶ τὴν ἐλπίδα τῆς εὐπροσύνης δεῖξασαν τέφραν αὐτῷ ἐκ τοῦ ἑτέρῳ συνδιαφθαρῆναι, μετὰ τοῦ πορνικοῦ ἀγωγίμου γνωρίζεσθαι σύνδικον.

A larant, quo nescio modo ea de re non absolute præceperunt (sive quod hoc de quo nunc sancituri sumus, inter causas dissolvendorum sponsaliorum comprehendere noluerint, sive quod tale quiddam quale impræsentiarum exortum legis promulgationem requirit, tum nondum inciderit) nos, quod hac in parte deest, adimplentes, sponsaliorum tractatum ad justam absolutionem deducimus. Vetus autem constitutio (75) sponsalia dirimit, aliis atque aliis de causis: ob diversam videlicet de religione opinionem, etsi alter insaniz morbo capiat, ac insuper ob nonnullas alias, atque harum utramlibet utercunque desponsatorum haberet, sponsalia divelli jubet. Quod vero nunc in considerationem nostram venit, sive tunc temporis, ut diximus, nondum (76) evenerit, sive legislatores non eventurum arbitrati sint, sive qua alia causa ejus silentio prætereundi fuerit, inter dictas causas non commemoratur. Est autem istiusmodi: sponsam quamdam furtivis complexibus ab alio esse gravidatam, cum illa interim sponsalem præ se

Nos igitur quod deest adjicientes, decernimus, ut non modo propter diversitatem religionis, neque propter mentis emotionem, aut alias ob causas (77): verum etiam propter hoc, quo nihil magis matrimonio adversatur, quos sponsaliorum opinio, non veritas cupulavit, disjungantur. Quomodo enim vera sponsalia sunt, in quibus nihil verum neque genuinum conspicitur? ubi meretricium (78) se offert scelus, ubi causæ sunt dissidiorum et odii, ubi animorum alienatio (quæ mala acervatim omnia pariter cum peregrino, alienoque semine suscipiuntur): quomodo ibi matrimonialis concordia, quomodo purus sponsalisque est amor? Quin ut quispiam alterius setum sibi subjiciat, id vero ratio non patitur. Neque item justum est, ut qui spe honestæ casti matrimonii oblectationis sponsam in domicilium suum recipere constituerit, si illa matrimonii legibus insultet, et cum (79) aliis lasciviendo, oblectationis spem evanidam ipsi reddat, in meretricia illa facilitate ipsam uxorem agnoscere debeat.

VARIE LECTIONES.

²⁵ Sic corr. Stephanus; Codd. ἀκριβος. ²⁶ Steph. et Agyl. conj. ὁποτεραοῦν. ²⁷ Vulgo οἰηθέντων. ²⁸ Scrimg. τίθεται. ²⁹ Steph. conj. ἑτεροδόξῳ. ³⁰ Codd. εἰ αὐτὸ μηδὲν habent: expunxit. Steph. ³¹ Scrimg. ὑποθέσεως. ³² Idem ἀποδ. ³³ Codd. addunt γὰρ, quod delendum esse vidit Agyl. ³⁴ Codd. ἐκ τῆς τῶν. Sed τῆς abundat.

NOTÆ.

ut quæ sponsam stupri compertam lapidibus vellet obrui: sed tamen hæc constitutio pertinet ad sponsam non tantum stupri, sed gravidam compertam. Vid. Harmenop. 5, tit. 2. περὶ λύσεως μνηστείας, adde quæ scripsi ad l. 11, § 1, ff. De cont. emp. l. 41, § Si quis virginem 5, ff. De act. emp.

(75) L. 5, § 1, C. De sponsalib.

(76) Hujus Novellæ casum admodum specialem

esse collige.

(77) Quod erat constitutum d. § 1.

(78) Hinc colligere possis, cum meretrice, nisi resipiscat, connubium non esse, c. 1, c. Non est culpandus 32, q. 1, cap. inter opera De sponsalibus c. ult. De condit. apposit.

(79) Facit Nov. 31, supra cod.: Nov. Justin. 22, cap. 15, § 2, Nov. 117, cap. 8.

CONSTITUTIO XCIV.

Legis (80) quæ de consulatu (81) agit, abrogatio (82).

Idem imperator eidem Styliano.

Quoniam nostra legum repurgatio (83) hunc sibi propositum finem habet, ut non modo illa quæ subinde rerum statum labefactant, verum etiam quæ longo tempore silentio obruta, inutilia prorsus, et tanquam propter eariam publico usu non contractata esse videntur, e legali solo dealeat: consequens est, ut et quæ de consulatu tractat legem (84), tanquam nihil in præsentem ad rempublicam pertinentem, cum aliis inutilibus legali corpori eximat. Olim quidem consularis dignitas veneranda erat, venerandosque qui ipsam subirent, ex magnificentia præstantes efficiebat, ac idcirco quibus consulum gerere obtingeret, pro honore quem ex dignitate perciperent, remunerari rempublicam volentes, liberalia (85) promiscuæ plebi munera elargiebantur. Ac initium quidem, quantam munificentiam faceret, cuiusque arbitrio permittebatur: postmodum autem ac certum modum decreto legali circumscribi illam placuit. Atque hoc quidem donec consularis dignitatis in republica majestas floruit, observatum esse apparet. Nunc vero, cum qui omnia mutat, temporis cursus, hanc etiam consulare magnificentiâ e pristina gloria et amplitudine in abjectam speciem transformavit: ac vero qui ad istam procedunt, interdum sibi non sufficere, nedum aliis erogare quidquam possint: illam de consulatu legem, quam propterea altum silentium occupavit, cum aliis inutilibus, ut dixi, frustra legalibus constitutionibus immixtam, decreto majestatis nostræ illine eximimus.

CONSTITUTIO XCV (86-87).

De avulsa terræ crusta (88).

Idem imperator eidem Styliano.

Antiquioribus, quæque ante natæ sunt legibus ortus causam rerum usus præbuit. Legislatores enim quæ in communem vitam incidunt, singulatim accurate excutientes, pro illorum natura leges condunt. Quoniam ergo ex communis vitæ ne-

A

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΛΔ'.

Περὶ τοῦ ἀθετεῖσθαι τὸν περὶ τῆς ὑπατείας νόμον.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῷ τῷ αὐτῷ.

Ἐπειδὴ περ σκοπὸν ἡμῖν ἡ τῶν νόμων ἀνακάθαρ-
αις ἔχει οὐ μόνον ἐκείνα τοῦ νομίμου ἐξαλείφειν
ἐδάφους, ὧν ἡ γραφή ¹⁵ πολλὰκις τῇ τῶν πραγμά-
των καταστάσει διεσπασμένη, ἀλλὰ καὶ ὅσα τῷ μα-
κρῷ κατασπασθέντι χρόνῳ ἀργὰ παντελῶς καὶ
ὥσπερ διὰ σαρπίαν ἀψυστα ἀπὸ χρείας πολιτικῆς
ὁρᾶται καίμενα, ἀκόλουθόν ἐστι καὶ τὸν περὶ τῆς
ὑπατείας νόμον ²⁰, ὡς κατὰ μὲν ἐν τῷ παρόντι τῇ
πολιτείᾳ προσήκοντα, σὺν τοῖς ἄλλοις ἀχρήστοις τῆς
νομικῆς ἐξελεῖν καταστῆσαι. Πάλαι μὲν γὰρ τὸ
ὑπατικὸν ἔξωμα σεμνὸν τε ἦν, καὶ τοὺς ὑποδυομέ-
νους αὐτὸ σεμνοὺς τε δίδεικε καὶ τῷ μεγαλοκρεπεί
διαφέρωντας. Διὰ τοῦτο ἅρα καὶ ὅσοι εἰς τὸ ὑπατεῖν
καθίσταντο, ἦν ἐκ τοῦ ἀξιώματος αὐτοὶ προσέλαβον
φιλοτιμίαν ἀντιδωρεῖσθαι τῇ πολιτείᾳ ἀξιοῦντες, φι-
λοτίμους δωρεὰς τοῖς πλῆθεσι καθυπάτευον. Ἀλλὰ
πρὶν μὲν τῇ ἐκάστου προαιρῶσι ἀνείτω τῆς φιλοτι-
μίας τὸ μέγεθος καὶ ἡ ἀλάττωσις, ὕστερον δὲ δόξαν
οὕτω ρητῷ μέτρῳ ψήφισμα νόμου τὸ φιλότιμον πε-
ριορίζειν. Ἀλλὰ γὰρ τοῦτο μὲν ἕως τὸ σεμνὸν τοῦ
ὑπατικοῦ ἀξιώματος ἐν τῇ πολιτείᾳ διέπρεπεν ὥρῳ
γινόμενον. Νῦν δὲ τῆς πάντα ²⁵ κινουμένης τοῦ
χρόνου φορᾶς καὶ ταύτην τὴν ὑπατικὴν μεγαλοπρέ-
πειαν ἐκ τῆς πρὶν δόξης καὶ μεγαλότητος πρὸς τα-
πεινὸν μεταστῆσαι σῆμα, καὶ τῶν εἰς τοῦτο
προϋπόντων οὐχ ὅπως ³⁰ ἑτέροις ἱκανῶς ὄντων, ἀλλὰ
μηδ' αὐτοῖς ἐνίοτε ἀρκεῖν ὀνυμμένων, ἐπεὶ διὰ τοῦτο
σιγῇ βαθεῖα τὸν περὶ τῆς ὑπατείας νόμον κατέσχε,
καὶ τοῦτον ³⁵ ἤδη μετὰ τῶν ἄλλων ἀχρήστων, ὡς
ἔφην, εἰκῇ ταῖς νομικαῖς διατάξεσιν ἐγκαταμεινύ-
μενον ὀνόματι τοῦ ἡμετέρου κράτους ἐκείθεν ἐκφέ-
ρομεν.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΛΕ'.

Περὶ τοῦ ἀποκαταθέσθαι τὸν περὶ τῆς ὑπατείας νόμον.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῷ τῷ αὐτῷ.

Καὶ τοῖς ἀρχαιότεροις καὶ προλαβοῦσι τὴν χρίσιν
νόμοις αἱ τῶν πραγμάτων χρεῖαι παρέσχον ὑπόστα-
σιν. Πρὸς γὰρ τὰ κατὰ τὸν βίον συμπίπτοντα ἡ τῶν
ἐκάστοτε νομοθετῶν διαβλέψαζα γνώμη πρὸς τὴν
τούτων ⁴⁰ φύσιν καὶ τὰ νομοθετήματα τίθεται. Ἐπεὶ

VARIE LECTIONES.

¹⁵ Zurich. et Meerm. ἐγγραφή. ²⁰ Nov. Justiniani 105. ²⁵ Scrimg. πάντων. Emend. Agyl. ³⁰ Scrimg. non habet τοῦ. ³⁵ Forte ὅλας. ⁴⁰ Scrimg. τῶν τῶν, Zurich. et Meerm. τοῦτο. ⁴⁵ Ecloga Nov. 44. exstat apud Harm. lib. II, tit. iv, pag. 186. ⁵⁰ Meerm. et plerique Codd. Ecl. ὅπως. ⁵⁵ Legendum videtur ὑπερχεῖμενος. ⁶⁰ In nonnullis Eclogæ Codd. additur: ἦτοι περὶ κατασπασμοῦ καὶ συγχύσεως γῆς καὶ ὕλης καὶ τὰ τούτων τίνι ὀφείλεται. ⁶⁵ Ita Ecl. Codd. τοῦτου, quod emendaverat Steph.

NOTÆ.

(80) Nov. Just. 105.

(81) Et missilibus.

(82) Adde Nov. 47, et 78.

(83) Ἀνακάθαρσις hoc satis innuit, Leonem auctorem esse τῶν βασιλικῶν repetitæ prælectionis seu ἀνακαθάρσεως. Vid. Cujac. 6, obs. 9.

(84) D. Novell. 105, et similes.

(85) Φιλοτίμους δωρεὰς missilia intelligit.

D (86-87) Hæc Novella laudatur ab Harnienop. 46. Leonis. Vid. Harm. 4. § 152.

(88) Ὑπερχείως τόπος, qui et ὑπερχεῖμένη χώρα, et ὑπερχεῖμενος ἀγρός. Ὑπερθεῖμενος ἀγρός, locus est sive ager superior, cui ὑποχεῖμενος opponitur, de quo lex 1, § 22, § 22; ff. De aqua et aqua plu-
via. Reducitur ergo dicta lex 7, 8. et 9, in pr. § 1 et § 2, ff. De damno.

οὖν ἐκ τῶν ἐν βίῳ πραγμάτων, ὥστερ ἔφημεν, τοῖς νόμοις ἢ ἀφορμῇ τῆς γενέσεως, χρεῖαν καὶνὴν ὁρῶντες ἡμεῖς διὰ τινος καὶνότητος πράγματος καὶ τὴν οὐκ ἐν πρὸς ἀρχαίαν φήρον ἀναφέρειν νόμου γενέσεως, ὡς ἂν, εἴποτε καὶ ἄλλοτε τοιοῦτό τι συμβαίη, ἐξη τὸ συμβῆν νομίμως γὰρ διακρίνεσθαι, ἐκτιθέμεθα νόμον πρὸς τὴν τοῦ πραγμάτων συμβασίαν.

Τίς οὖν ὁ νόμος; Ἀγρῶν ἀλλήλοισι διαφόρου δεσποτίας παρακειμένων, καὶ τοῦ μὲν ὑπερκειμένου ἔχοντος χώραν, τοῦ δὲ ὑποκειμένου ὄντος καὶ ἐν ἐπιπέδῳ ὁριζομένου, ἐὰν ὁ ὑπερκειμενος ἀγρὸς μέρει τινὶ συγκατασπασθῇ; ἢ οὖν φυσὸς ἢ τούτων χωρὶς τὸν ὑποκείμενον τὸ βήγμα δεξάμενον ἐπιταλῶν, μὴ ἀπλῶς ἔχειν ἴδιαν μῆτε τὸν δεσπότην τοῦ ὑποκειμένου ἀγροῦ ὡς ἰδίας ἀνταποκρίσθαι τῆς κατασπάσεως ὕλης, ὅτι ἐν τοῖς αὐτοῦ ὁρίσι ἐπικαίεται, μῆτε μὴ τὸν τοῦ ὑπερκειμένου κύριον καὶ τὴν βῆξιν πεπονθότα κάκεινον προσφιλονεχεῖν τῶν ὁρίων κυριεύειν, ἀ τὸ βήγμα ἐπιπλάττωκός ὑποδέχεται, ἀλλὰ τὸν μὲν τοῦ ὑποκειμένου ἀγροῦ κύριον παραχωρεῖν τῷ τοῦ ὑπερκειμένου ἄγροῦ κυρίῳ, εἰ βούλοιο, τὴν συγκατασπασθέντα ὕλην, εἴτε σύμφυτος εἴη εἴτε φυτῶν ἐρημος, ἀνακαλλεσθαι, τὸν δὲ τῶν δύο αἰρεῖσθαι τὸ ἔτερον, ἢ τὴν ὕλην λαβόντα καθὼς ἐξ ἀρχῆς δεσπόζειν αὐτῆς καί μεν ἔν τοις ἰδίοις ὁρίοις, ἢ, εἰ τούτο μὴ βούλοιο, ἀπέχεσθαι παντελῶς αὐτὸν μετὰ τῆς ὕλης καὶ τῶν δεξαμένων ταύτην ὁρίων, καὶ μὴ παρέχειν πράγματα τῷ τοῦ ὑποκειμένου ἀγροῦ τὰ συγκατασπασθέντα δεσπόζοντι. Ὡς περὶ γὰρ οἰκίων παρακειμένων ἀλλήλοισι, καὶ τῆς μὲν ἐχούσης ὑπερανέχουσάν τὴν κατασκευὴν τῆς δὲ ὑποκειμένην, εἰ συμβαίη τῆς ἀνωθεν καταπεσούσης οἰκίας; ἢ τὴν κατενεχθεῖσαν ὕλην λαβεῖν, ἢ, εἰ μὴ προαιροῖτο λαβεῖν, ἐξίστασθαι καθάπαξ, καὶ μηδὲν ὅπως παρενοχλεῖν ἐκείνῳ τῷ μέρει, ὃ τὸ σύμπτωμα ὑποδέξατο, οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα φυλάττεσθαι.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΙΓ΄.

Περὶ τῆς τῶν διερευνημένων τὰς τῶν ἀποδοῦντων οὐκ ὀφειλὴν κολλᾶσθαι.

Ἐὰν αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῶ τῷ αὐτῷ.

Ἔστιν ἀσύγνωστα τῶν ἀμαρτημάτων καὶ εἰς ποινῆς ἐκφορὰν ἀπαράτητα, ὅσα μόνον κακίαν ἔχει τῆς γνώμης, καὶ φυσικῆς ἀνάγκης ἀπολογίας ἢ πρᾶξις ἐστέρηται. Ἀ δὲ μὴ ὁλοτελῶς ἐστὶ τῆς πονηρίας, ἀλλ' ἔχει καὶ τινα μίξιν φυσικῆς τυραννίδος, ταῦτα τοὺς κατὰ μέτρον τῆς ἐν τῇ φύσει δυνάμεως κρίνειν προαιρουμένοις συγνώμης οὐκ ἀποτάσσεται. Ἐκ

A goliis (quemadmodum diximus) legibus nascendi occasio existit, et vero propter novam quampiam rem, quæ ad veterem aliquam legem referri non potest, lege (89-90) opus esse videmus, quæ videlicet si alias quoque istiusmodi aliquid contingat, id legitime dijudicari possit: legem pro conditione rei in rerum naturam producimus.

At quæ illa lex? Quando diversi domini agri sibi invicem adjacent, et alter superiore loco, alter autem depresso ei campestri situs est, si superioris et impendentis agri pars aliqua cum arboribus aut sine his prærupta, subjacentem agrum, qui ruinam excepit, obtegit, ne simpliciter, neque inferioris agri dominus avulsam materiam tanquam suam vindicet: neque superioris dominus, qui avulsionem passus est, de finium qui ruinam incidentem exceperunt, dominio, illi litem moveat: sed inferioris agri dominus superioris agri domino, si avulsam materiam (sive arboribus consita sit, sive illis vacet) recipere et apportare velit, id permittat: illæ autem optionem habeat utrum recipiam, suisque finibus restitutam materiam, quemadmodum solet obtinere: an vero (si illam asportare nolit) prorsus tum a materia, tum a finibus qui illam exceperunt, abstinere, neque agri qui divulsa suscepit, domino negotium facessere velit. Quemadmodum enim cum domus sibi invicem adjacent, et alterius structura supereminet, alterius humilis et pressa est, si eminentiorem domum in humilem collabi contingat, dominus ejus aut (91) delapsam materiam recipere, aut, si id nolit, illa prorsus cadere: neque domus quæ casum excepit, dominum inquietare debet, ita hic quoque eo ad consequentiam et exemplum tracto, idem custodiri et observari convenit.

προσῆκε τὴν αὐτὴν ἀκολουθίαν καὶ τηρεῖσθαι καὶ

CONSTITUTIO XCVI.

De sepulcro violato (92).

Idem imperator eidem Styliano.

Quæ delicta sola animi nequitia committuntur, nullaque naturali necessitate excusari possunt, his neque venia tribuenda neque inferendæ pœna: effugium concedendum est. Quæ vero non omnino a malitia procedunt, sed mixtam naturæ violentiam habent, his utique ab illis, qui proposita sibi naturæ vi judicare volent, venia non denegabitur. Ex

VARIÆ LECTIONES.

“Codil. καὶ νῦν. “Codil. ἀναφαίνειν. “Ecl. ἔχοι. “Ecl. καί, “Znich. et Meerm. Ecl. συμφύτοις. “Videtur legendum κάκεινον, ut habet unus ex Ecl. Codd. “Sering. et Znich. ὑπερκειμεν. “Ecl. κατασπ. “Vulg. ἐρήμη. Ecl. ἐρημος. “Agyl. ὁρεῖται suppleri vult. “Vulgo προσῆκει. Sed cum Ecl. προσῆκε scribendum fuit propter συμβαίη.

NOTÆ.

(89-90) Videtur Leo ignorasse legem 9, § 2, ibi: Si ex fundo tuo crusta lapsa sit in meum fundum ff. De damno.

(91) L. 7, § ult. l. 9, ff. De damno infect.

(92) Et ejus delicti pœna in tonsuram et fustigium mutata, cum olim criminaliter et pecunialiter de eo ageretur, l. 8, l. 9, ff. De sepul. viol.

hac ego ratione civile sacrumque decretum, dum de sepulcrorum persecutoribus statuunt, sibi mutuo non contradicere conjicio. Civilis namque lex (93-94), malam voluntatem tantummodo intuens, negata prorsus venia, id delictum punit (95): sacra (96) vero (ad pauperitatem, quæ humanam vitam misere vexat, sæpeque pressos non audenda audere cogit, ni fallor, respiciens) pœnam in deprehensos non constituit.

Nos itaque ad utrumque decretum nos accommodantes, ac, quoad fieri potest, pœnam atque veniam inter sese conjungentes, sancimus, ut qui semel duntaxat id ausi fuerint, leni misericordique sententia feriantur: qui vero ex clementia illa iterum peccandi occasionem rapiunt, nec inde prudentiores facti a malitia desistunt, nullis precibus admissis pœnam sustineant. Illa autem in dorsi verberatione (97-98) criniumque (99) tonsione consistet.

CONSTITUTIO XCVII.

Ut in (1) contestatione litis, et magistratuum (2) initio juretur (3).

Idem imperator eidem Styliano.

Tametsi lex, quæ in magistratuum initio, litiumque contestatione jurandum præcipit, divino jussui qui jusjurandum prorsus evitandum præscribit, aliquo modo contradicere videatur: tamen si quis verborum mentem perspicit, non in contrarium illam rogatam esse, sed e diverso jurisjurandi susceptione idem quod ejus prohibitionis sacra lex (4-5), efficere conati deprehendat. Etenim hæc quidem, quo mendacio prorsus viam præcludat, in universum (6) jurare vetat: illa (7) vero, dum hoc ipsum vult, ad fugandum mendacium jusjurandum in auxilium assumit. Quapropter nobis non in verborum formam, sed propositum illorum finem cogitationes adigentibus, non aspernari civile decretum, tanquam cum divino et Domini nostri mandato pugnet: sed tanquam eodem vergat, illi honorem conservare visum est. Cæteroquin etiam hoc sentimus, Domini jussum non simpliciter ad moderanda communis vitæ negotia, sed ad constituendum illis, qui ad beatam illam sublimitatem ascendere desiderant, in perfectiorem

Α ταύτης ἐγὼ τῆς γνώμης στοχάζομαι τό τε πολιτικὸν καὶ ἱερὸν ψήφισμα πρὸς ἀντιλογίαν ἀλλήλων ἰδεῖν, ἐν ὅσῳ περὶ τῶν διερευνωμένων τὰς τῶν ἀποδιοούντων θήκας ψηφίζονται. Ὁ μὲν γὰρ πολιτικὸς νόμος πρὸς μόνην τὴν δύστροπον ἀποσκοπήσας προαίρεσιν τὴν τοιαύτην ἁμαρτίαν καλᾷ συγγνώμης ἀποστερῶν, ὁ δ' ἱερὸς (οἶμαι πρὸς τὴν διοχλοῦσαν τῷ βίῳ πενίαν ἰδὼν, ἣ τοὺς στενοχωρουμένους πολλὰκις τολμῇ προάγει ἀτόλμητα) τιμωρίαν τοῖς ἀλοῦσιν οὐκ ἔταξεν.

Ἡμεῖς οὖν πρὸς τὴν ἐκατέρου ψηφίσματος συγγνώμην ἁρμοζόμενοι καὶ καθ' ὅσον οἶόν τε τὴν δίκην καὶ συγγνώμην εἰς ἐν συνάπτοντες, τοὺς μὲν ἀπαξ τοῦτο τολμήσαντας θεσπιζόμεν εὐμενοῦς καὶ μακροθυμοῦς πρὸς τὸ τιμωρεῖσθαι τυγχάνειν τῆς δίκης, τοὺς δὲ τὸ συμπαθεῖς ἀφορμὴν ποιησαμένους δευτέρου τολμήματος, ἀλλὰ μὴ νοῦν ὡς λαβόντας ἐκ τούτου εἰς ἀναχώρησιν τῆς κονηρίας, ἀπαραιτήτως τὴν τιμωρίαν ὑφίστασθαι. Αὕτη μάλιστα ταῖς κατὰ νότου καὶ τριγῶν ὁρισθήσεται κούρελα.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΙΖ'.

Περὶ τοῦ ὁμνῶν τὸν κυρίην ἐν ἀρχῇ τῆς δίκης καὶ εἰς τὸ ὡς προβληθῆναι ἀρχοντα.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῶ τῷ αὐτῷ.

Εἰ καὶ δοκεῖ πως ἐναντιολογεῖσθαι τὸ παντελῶς ἐκκλίνειν τῷ ὡς προστάσσοντι θεῷ καλεῖσθαι τὸ ὁμνῶναι ὁ ἐπ' ἀρχῶν προβολαῖς καὶ δίκης συστάσει ὀρίζων ὁμνῶναι νόμος ὡς, ἀλλ' εἰ τὴν γνώμην τῶν λόγων τις διασκέψαιτο, οὐκ εἰς ἐναντιότητά γνοῖται τοῦτον ἀποκεκριμένον, τοῦναντίον δὲ ἐκεῖνο σπουδῇ ποιοῦμενον καταπράττειν διὰ τῆς τοῦ ὄρκου παραλήψεως, ὅπερ ὁ θεὸς βούλεται νόμος ἐν τῇ τοῦ μὴ ὁμνῶν ἐπιτροπῇ ἐξανῆναι. Καὶ γὰρ ὁ μὲν τῷ ψεύδει καθάπαξ ἀποκλείων τὴν πάροδον ἀπαγορεύει τέλεον ὁμνῆσθαι, ὁ δὲ τὸ αὐτὸ τοῦτο βουλόμενος εἰς δίκην ψεύδους τὸν ὄρκον σύμμαχον παραλαμβάνει. Ὡστε καὶ ἡμῖν οὐ πρὸς τὸ σχῆμα τῶν ῥημάτων, ἀλλὰ πρὸς τὸν ἔγκειμενον σκοπὸν ἀπερεῖδουσι τὴν δίκην, ἔδοξεν οὐχ ὡς μαχομένην τῷ θεῷ καὶ δεσποτικῷ παραγγέλματι τὴν πολιτικὴν ἀτιμάζειν ψῆφον, ἀλλ' ὡς πρὸς τὸ αὐτὸ φερούσης συντηρεῖν αὐτῆς τὴν τιμὴν. Ἄλλως τε δὲ καὶ τοῦτο συνείδομεν, ὡς τὸ δεσποτικὸν παρακείμενον οὐκ ἀπλῶς οὐδὲ πρὸς βιωτικῶν πραγμάτων ἐξηγέθη κατάστασιν, ἀλλὰ πρὸς τελειότερας πολιτείας τοῖς ἀνιέναι

VARIAE LECTIONES.

⁹³ Codd. μὴν οὖν. Emendavit Steph. ⁹⁴ Ecl. Nov. 45. ⁹⁵ Forte ἐν τῷ. ⁹⁶ Melius τῷ παντ. ἐκκλ. προστ. ⁹⁷ Novv. Justiniani 8, c. 7 et 49 c. 3. ⁹⁸ Codd. αὐτῇ. Agyl. αὐτῇ.

NOTÆ.

(93-94) L. 8, l. 9, ff. De sep. viol.
(95) Criminaliter et pecuniaria pœna, d. l. 9, Phot. Nomocan. 27, et 43, c. 23, ubi Balsamon hujus constitutionis mentionem facit.
(96) Vid. Petrum Greg. 53, synt. 14, 15, 16.
(97-98) Sepulcri violator per fustuarium et tonsuram punitur, ut hic, Balsamon 13, Nomocan. 23, Basi. epist. ad Amphiloc. 66, undecim annis privat communione: add. Nyssenum epist. ad Lytoium episcopum Mitylenes, c. 6, 7, 8.
(99) Καὶ τριγῶν ὁρισθήσεται κούρελα, adde Nov.

96, supra eod. et 105, infra eod.

(1) Ἐν ἀρχῇ τῆς δίκης, eadem vocat, δίκης σύστασιν, infra eod. vid. Nov. 49, c. 3.

(2) Καὶ εἰς τὸ προβληθῆναι, sic infra ἐπ' ἀρχῶν προβολῆς.

(3) Et ita conservatur titulus Codicis de jurejurando propter calumniam, Nov. 49, c. 3.

(4-5) Matth. v, v. 34.

(6) Ibid.

(7) Civilis sc.

πρὸς τὸ μακάριον ἐκεῖνο ἕως ποθοῦσιν ἀνάδασιν, ὡς περ καὶ τὰ ἄλλα, ὅσον τὸ, *Μὴ μεριμνήσητε τῇ ψυχῇ εἰ φόρητε καὶ, Μὴ θησαυρίζετε θησαυροὺς ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ὅσα ὁμοδύναμα.* Ταῦτα γὰρ καὶ τὰ τοιαῦτα ἀφωρισμένοις τοῖς τελαιτέροις φέρεται τὴν γνώμην.

Διὰ τοῦτο δὴ τὴν ἰσχὺν οἰκείαν ἁμείωτον, ὥς περ ἔφην, τῇ πολλῇ συντηροῦντας νόμῳ θεοπί-
ζομεν καὶ ἡμεῖς, τοὺς τε καθισταμένους εἰς ἀρχῆς
προβολὴν καὶ εἰς κρίσιν ἀμφισβητουμένου πράγ-
ματος εἰσιόντας δι' ὄρκων πιστοῦσθαι, ὥς τὸ ἀλη-
θὲς πρὸ τοῦ ψεύδους τιμήσουσι, καὶ οὐδαμῶς τῆς
εὐθείας ἐκτραπέντες ἐπὶ τὴν σχολιὰν τῆς ἀπάτης
τρίβον χωρήσουσιν.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΙΗ' *.

Περὶ τοῦ μὴ εὐνούχους ἐγγαμίζεσθαι.

Ἦ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῷ τῷ αὐτῷ.

Ἦ τῶν νόμων γένεσις καὶ κατάστασις τῆς πολι-
τείας σκοπὸν ὑποβάλλεται καὶ τῇ φύσει ἐνίοτε
ἀδικουμένη βοηθεῖν ἐπαγγέλλεται. Οὐκοῦν δίκαιον
καὶ νῦν περὶ τῆς ζητουμένης ὑποθέσεως (ἥ δὲ ἐστίν,
εἰ ἔξεστιν εὐνούχοις πρὸς γάμον συνάπτεσθαι) νό-
μον τυχεῖν γενέσεως. Ἀλλὰ πρὸ τῆς τοῦ νόμου ἐκ-
θέσεως ἄξιον πρὸς ἐξέτασιν καταστήναι τοῦ πράγ-
ματος, καὶ συνιδεῖν, εἰ δυνατόν τὴν τοιαύτην συν-
ἄφειαν ἀποφέρεισθαι γάμου κλήσιν, μᾶλλον δὲ εἰ ὅλως
ἐπ' αὐτῇ θέμει τελεῖσθαι, ἢ τῷ γάμῳ τελεῖται, ὅσον
εὐχὴν ἱερὰν ἢ τελετὴν ἢ ἀνθρωπίνην τινὰ τέρψιν
καὶ θυμηδίαν, καὶ ὅσα ἐπὶ μνηστεία γίνεται. Ὁ
μὲν γὰρ ἱερεὺς κατὰ μέμνησιν τῆς ἀνωθεν παρὰ τοῦ
ἐλάσαντος εὐλογίας τοῦ πρὸς αὐξήσιν τὰ γένη συν-
αρμόσαντος ἔστηκεν ἱερολογῶν, ἢ δὲ ἐξ ἀνθρώπων
προτοῦσα θυμηδία καὶ ἀγαλλίασις πρὸς τὸ τῆς γεν-
αρχίας τέλος ἀφορῶσα καὶ τοῦ γένους ἐκάστου
τὴν βλάστην λαμβάνει τὴν πρόδον· οἱ τε γὰρ τῶν
νυμφῶν γεννήτορες, ἐν ἐλπίσιν ὄντες τοῦ γοῦν
ἐκφύεσθαι τῶν οἰκείων σπλάγγνων, οἱ τε νυμφαγω-
γούμενοι τοῦ δοῦναι τῷ βίῳ γένους διαδοχὴν, τῆς
περισταζούσης αὐτοὺς ἀπολαύουσιν ἡδονῆς. Ὡς δὲ

republicam gradum esse promulgatum. Cujus sane generis nonnulla etiam alia sunt, ut hoc (8-9) : *Ne solliciti sitis animæ vestræ, quid inanducetis, ei, Ne reponatis thesauros in terra, etc.*, quæ eodem dicta sunt. Hæc enim et similia seorsum perfectio-
ribus demandantur.

Ea propter nos civili legi suam vim (quomodo diximus) imminutam conservantes, sancimus ut qui magistratum ineunt, litemve contestantur (10), severitatem mendacio prælaturos, nec ullo modo recta via declinata, in obliquam fraudis semitam concessuros, jurejurando affirmant.

CONSTITUTIO XCVIII.

De pænis eunuchorum, si uxores ducant.

Idem imperator eidem Styliano.

Legum ortus, tum ut republica recte constitua-
tur, hunc sibi finem proponit, tum interdum na-
turæ injuria affectæ auxilium offert. Justum est
ergo, ut nunc etiam de hac specie, an eunuchos
in matrimonium conjungi liceat, in quæstionem
ducta, lex enascatur. Sed priusquam illa propo-
natur, rem examinare, et an istiusmodi conjunctio
matrimonium appellari possit, imo an omnino quæ
in matrimonio peraguntur (quæ sunt sacræ (11)
preces, sacrificium, carnalis oblectatio ac voluptas,
et quæcunque in matrimonio sunt), fas sit in illa
perfici. Sacerdos igitur ad imitationem celo-
stis a conditore (qui sexus ad (12-13) multiplicatio-
nem copulavit) prouuntiare benedictionis (14) ver-
ba sacra effatur. Humani autem ingenii voluptas
et lætitia ad geniales complexus, et (15) utrius-
que sexus setium respiciens, progressum facit.
Sponsorum enim parentes, dum se viscerum
suorum visuros fetum, et sponsi ipsi, dum se
in lucem edituros generis successores sperant,
multiplici voluptate perfunduntur. At hic nihil tale
subest. Quale enim cum oblatione illi (16-17) conve-

VARIE LECTIONES.

* Inc. Ecloga. * Ecl. τὴν αἰκείαν ἰσχύν. * Steph. conj. πολιτικῷ. Sed et Ecl. πολίτῃ habet. * Ecl. Nov. 46. * Scrimg. ἀποβ., quod in προβ. mutaverat Agyl. Veriora præstiterunt Zuich. et Meerm. * Il-
dem xlv. * Vulgo γεωργίας. Reposui γεναρχίας. * Vulgo ἐκάστην τὴν βλάβην, quod Steph. et Agyl.
emendaverunt.

NOTÆ.

(8-9) Matth. vi, v. 25.

(10) Cujac. ad Nov. Justin. 47, colligit ex hoc loco juramentum de calumnia non esse de quacun-
que re, sed de litium contestatione tantum, et dari in causis civilibus tantum, non in criminali-
bus, ut hac Novella constat, et 107, infra; nam in criminalibus sufficit inscriptio. Fridericus tamen constit. De pace tenenda, et De incendiariis, id etiam exigit in causis criminalibus, non (ut plerique opinantur) etiam Henric. 1. 2 legum Longobardorum, cujus constitutionem retulit Honorius c. 1, De juramento calumnie. Neque enim hoc dicit Henricus, clericos, neque in civili, neque in criminali causa jurare de calumnia, sed nullo eos

modo, ulla in causa jurare. Hic adde l. 1, l. 2, C. De jurament. calumn. In spiritualibus de calumnia jurari non vult Eugenius c. 2. extr. De juram. calumn. in 6.

(11) Ὅσον εὐχὴν ἱερὰν ἢ τελετὴν, etc., vid. Nov. 89, supra eod.

(12-13) Gen. 1, vers. 28, et c. ix, vers. 1.

(14) Formulam divinam intelligit : *Crescite et multiplicamini.*

(15) Καὶ τοῦ γένους ἐκάστην τὴν βλάβην. Scr. ἐκάστου τὴν βλάβην. Agyl.

(16-17) Eunuchi scil. spes procreandi deest eunucho. Ejus itaque conjunctio præcipua conjunctio-
nis voluptate destituitur.

niant? quale (18) sacrificium (19) eorum aggrega-
tionem stabiliat? Cum autem illorum conjunctio
adeo omni oblectamento vacet, et consecrationis,
sacrificiorum, benedictionisque adeo non capax
sit, quomodo in ipsos matrimonii appellatio qua-
drabit? Imo quomodo non aliqua quæ natiuitas
debetur, idque ex lege ipsos pœna sequetur? At-
que quod ne ab initio quidem matrimonium vocari
possit, breuiter ita dictum sit. Sed magis exa-
ctiusque rei indignitatem oratio exploret. Item
Conditor cum initio marem et feminam consocia-
ret ad largum quod inde exiturum esset, incremen-
tum respiciens, consociationem illam faciebat (20-21).
Quin et naturæ (quæ tanquam famula, quantum
potest, a Conditore tradita præcepta observat) ut
in hoc matrimonio Consuetudo ineatur, quo (22)
sobolis procreatio procedat, quoadquidem ab ipsa
tale ministerium conditor præstari velit, proposi-
tum est. Si igitur vel hic quod naturæ Conditor,
ipsaque natura voluit apparet, quod prohibendum
ducimus, ne prohibeatur: sin minus (ut certe ni-
hil iustiusmodi est, sed contraria omnia, et nulla
ad implendam Domini voluntatem vis et ejus gene-
ris, quiddam quod natura non agnoscat), quare non
omnibus modis prohibetur? (Quod si quis con-
tentionibus gaudens, dicat si propter sterilitatem
eunuchi a conjugio secluduntur, nullis etiam
aliis conjugium interdici debere, cum non omnes
quicunque in conjugium coeunt fertilis se præ-
stent: ad contentionem in promptu est responsio,
quod tametsi nullus ex iis fetus gignatur, non
tamen in hoc congregati sint, nequam com-
muni vitæ utilitatem conjugalis copulæ afferant:
cum potius contra procreandorum liberorum desi-
derio congregatos constat, quos effectum desiderio
responsurum opinantes in eventu spes sefellit:
hic vero ut tale aliquid dici possit, permultum ab-
sit, cum qui ad peregrinam illam commisionem
convenerunt, liquido scientes se steriles ac
ad gignendum inutiles convenire, naturæ quasi in-
sidiat sint. Ac sane ob hoc duntaxat odio etiam
anibo digni sunt: mulier quod cum conjugalis con-
suetudinis cupida secundo se jungere potuisset,
infecundum et sterilem prætulit: eunuchus ve-
ro, quod ut in vanum Dominus benediceret, impo-
tentia sua effecerit. Si quis porro fundum ex
quo alius aliquis fructus meat, vastet, et incultum
relinquat, an hunc tanquam malum, atque perui-
ciosum odio habebimus, ejusque, si fieri potest, in-

Α μηδὲν ὕψεται τριεὶς, ποῖα μὲν ἀνθρωπίνῃ εὐφρο-
σύνῃ συνέλθοι; ποῖα δ' ἱερᾷ συνεπιλήψεται τελε-
τῇ; οὕτω δὲ τῆς συναφείας ὁρωμένης ἀνευφράντου
καὶ ἀνέρου καὶ ἀτελείστου καὶ ἀμεθέκτου εὐλογίας,
πῶς ἡ γαμήλιος κατὰς ἀρμόσει; μᾶλλον δὲ πῶς οὐχ
οἷα καὶ ἐκθεσμῶν κόλασις ἐψεται ἡ ἐπὶ τοῖς ἐκ-
θέσμοις ἀφειλαμένη; ἀλλ' ὅτι μὲν οὐδὲ τὴν ἀρχὴν
γάμος δύναιτο εἰς λέγεσθαι, ὡς ἐν τύπῳ οὕτως· θεω-
ρεῖτω δὲ μᾶλλον ὁ λόγος καὶ ἀκριβέστερον τὴν ἀδι-
κίαν τοῦ παράγματος· τὸ ἄρσεν καὶ θῆλυ συναρμό-
ζων ἐξ ἀρχῆς ὁ Πλάστης πρὸς τὸν ἐκείθεν πληθυ-
σμὸν ἀπορῶν διεισθεὶς τὴν συναρμοσίαν, καὶ μὴν
καὶ τῇ φύσει (καθόσον δυνατόν οἷα δούλῃ σώζειν τοὺς
δεδομένους παρὰ τοῦ κτίσαντος λόγους) σκοπὸς ἐπ'
τούτῳ γαμικὴν ὁμιλίαν συνίστασθαι, ἐφ' ᾧ τῶν γε-
νῶν ἡ διαδοχὴ προοίει μέχρις ἂν δι' αὐτῆς ὁ κτίσας
βούλοιο τὴν τοιαύτην ὑπ' αὐτῆς λειτουργίαν διακο-
νεῖσθαι. Εἰ οὖν ἐστὶ κἀναυθὰ δ καὶ τῷ Πλάστῃ τῆς
φύσεως καὶ τῇ φύσει νανόγεται, μὴ κωλύεσθω τὸ κω-
λύμενον· εἰ δ' οὐκ ἔστιν (ὥσπερ οὐδ' ἔστιν, ἀλλὰ
πᾶν τούναντιον, ἀπορὸν μὲν εἰς πληρῶσιν τῆς ἀεσο-
τικῆς βουλῆς, ἐκφυλὸν δὲ καὶ ὁλον μὴ ἐργακεν ἡ
φύσις), πῶς οὐ παντὶ κωλυθήσεται τρόπῳ; Εἰ δὲ τις
λέγοι τὸ φιλονεικεῖν ἡδὺ ποιούμενος, ὡς εἰ γε διὰ τὸ
ἀγονὸν ἀποκλείεται γαμεῖν εὐνοῦχοις, πολλῶν καὶ
ἄλλων ἀποκωλύσεις γάμους (οὐ γὰρ πάντες, ὅσοι
πρὸς κοινωνίαν ἔρχονται, τοιαύτην φύσιν ἐκ τῆς
κοινωνίας εἰδειναι), πρὸς τὴν φιλονεικίαν ἔτοιμος ἡ
ἀπόκρισις, ὅτι ἐπ' ἐκείνων μὲν, εἰ καὶ μὴ καρπὸς
φύεται, ἀλλ' οὖν οὐκ ἐπὶ τούτῳ συνῆλθον οὐδ' ὥστε
μὴ δοῦναι τῷ βίῳ τῆς γαμικῆς γεωργίας ὠφέλειαν,
ἀλλὰ δῆλον ὡς πόθῳ μὲν παιδοποιίας, ὑπειληφότες
δὲ ὅτι πρὸς ἔργον ὁ πόθος χωρήσει, εἰ καὶ πρὸς ἐκ-
θασιν ἡτύχησεν ἡ ἐλπὶς· ἐναυθὰ δὲ οὐκ ἔστι τριου-
ρον εἰπεῖν (πολλοὶ γε καὶ οὕτω), ἀλλ' ἀκριβῶς εἰδότες
οἱ κατὰ τὴν ἐκφυλὸν συνιδόντες μῆξιν, ὡς ἔγονοι
καὶ ἀκαρποὶ, ἐπ' αὐτὸ τοῦτο καὶ συνῆλθον, καὶ καθ' ἑ-
περ τῇ φύσει ἐπιθυμούντες. Ἀμφότεροι τοῖ-
νον καὶ κατὰ τοῦτο μόνον μισήτοι, ἡ μὲν, ὅτι ἐξ ἑν
αὐτῇ, εἰ τὴν διὰ γάμου ἐπόθησεν ὁμιλίαν, κοινωνῆσαι
γονίμῳ φύσει τὴν ἀγονὴν ἡλλάξατο καὶ τὸ ἀκαρ-
παν, ὃ δὲ, ὡς τῇ αὐτοῦ ἀχρηστίᾳ περιεστὼν εἰς τὸ
ἀχρηστον εὐλογίας ἐνεγκεῖν τῷ ποιήσαντι. Εἴτα καὶ
χώραν μὲν, ἐξ ἧς ἂν τις ἕτερος καρπὸν θρέψαιτο,
εἰ τις ὀφθεῖν διαλυμαίνόμενος καὶ πρὸς τὸ ἀργῶν
αὐτῇ χρώμενος, ὡς πονηρὸν καὶ λυμεῶνα μισήσα-
μεν καὶ εἰ δυνατόν ἐφέξομεν αὐτοῦ τὴν προσέειναι,
τὸν δ' εἰ τις ἐξ ἧς ὁ λογικὸς ἀναδιδασκάνει στάχυν
χώραν ἐξερημοὶ καὶ ἀχρηστον δεῖχνυσαι, τοῦτω ὡς

VARIAE LECTIONES.

¹¹ Osenbruggen conj. : ποῖα μὲν ἀνθρωπίνῃ εὐφροσύνῃ συνέλθοι; ποῖα δ' ἱερᾷ—τελετῇ. ¹² Agyl. νῆκ
ἐκ θαυμοῦ. ¹³ Codd. καὶ. Steph. et Agyl. εἰς ἐμπειαν. ¹⁴ Nisi verbum 'desit, ἐπιθυμούντων legimus.
¹⁵ Steph. et Agyl. τὴν legendum esse existimant. ¹⁶ Conj. Stephani, Codd. ἄκρον.

NOTÆ.

(18) Quasi dicat, vana et irrita erit precatio et
formula: *Crescite et multiplicamini, si eunuchi nu-
pitiis benedixeris.*

(19) Moris enim erat sacrificium fieri, vid. Nov.

89, s. eod.

(20-21) Gen. i, vers. 28.

(22) Isque matrimonii finis præcipuus.

μηδὲν ἄδικον δοῦναι· παραχωρήσομαι; Καὶ τίς ἂν A
φαίη;" Ἀλλὰ, φασί, Παῦλος εἶπεν· *Κρεῖττον γαμεῖν
ἢ αὐροῦσθαι*, ὥστε διὰ τὴν πύρωσιν ἀκώλυτον ἡ
συνάφεια. Ὁ τὸν Παῦλον εἰς μέσων προάγων, κρῶ-
σας τοῦ Παύλου τοῖς βήμασι. Γαμῆν εἶπε, τουτέστι
διὰ τῆς γαμικῆς ὁμιλίας συναρμύζεσθαι γυναῖκα. Εἰ
μὲν οὖν καὶ ἡ σὴ πρὸς γυναῖκα μῆζις συνάρμοσις
γαμικῆ, καὶ ἀξία τυχεῖν εὐλογίας, ἥτις ὀφείλεται
τοῖς νυμφαγωγουμένοις, γάμον αὐτὴν ἐξονόμαζε
καὶ περισκόπει νόμῳ· εἰ δ' εὐλογίας οὐκ ἂν οὐδ'
ἕναρ ποτὲ μετασχοις, (τίς γὰρ ἂν ἡ ποία ἐρολογία ἐπὶ
τοῖς ἀπ' ἐναντίας μὲν συναπτομένοις τῷ τοῦ πλά-
σαντος ὁσμήματι, ἀπ' ἐναντίας δὲ τῷ νόμῳ τῆς φύ-
σεως; προέλθοι;) ἢ τὸν Παῦλον εἰς συμφωνίαν ἐλα-
κτεῖν τολμήσας τοῦ τοῦ ἀγάμου καὶ ἐκφύλου γάμου;
Ἀλλως τε δὲ καὶ τοῖς ἀποτέμνουσι τοῦτων τὴν ἀρρε-
νοποιάν, εἰ τοῦτο ἡ ἐπίνοια βούλεται (εἰ καὶ σφαλε-
ρῶς καὶ θεῶ ἀντιπράττοντες ἤκουσιν ἐπὶ τὴν πρᾶ-
ξιν), ὥστε μηκέτι ὁρᾶν αὐτοὺς ἄπαρ ἀνδρες, ἀλλ'
ὅσοι γε τὴν πρὸς τὸ θῆλυ γένος ἐπιθυμίαν ἀπομα-
ρᾶναι καὶ τῆς εὐνῆς ἀνυπόπτους φύλακας εἶναι
(τοῦτο γὰρ ἡ κλήσις ἔγγυθαί), πῶς κατὰ τοῦτο
δικαίαν οὐ χαλκεύουσιν κατ' ἐαυτῶν ἀγανάκτησιν,
δὲ ὧν οὐ μόνον τῇ φύσει ἐχθρὰν προαίρεσιν ἐκ-
κηνηται, ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς ⁷⁰ ἐκείνοις, οἳ καὶ ⁷¹ παρο-
τέχνως ὁμῶς σπουδὴν ἐδεντο πρὸς τὸ δόξαν αὐτοῖς
χρησίμους ὀφθῆναι, ἐναντιοῦμενοι ἀπαδείχθησαν, καὶ
ἔκγονοι γε γένος ὑπάρχουσιν, μήτε τῇ ἐξ ἀρχῆς προ-
βαλοῦσι ⁷² φύσει, μήτε τῇ μετὰ ταῦτα μεταπλάκα-
μένη κακοτεχνίᾳ συνοικεῖσθαι;

qui licet malitiose, quomodo tamen ipsis videretur,
deprehendantur? et cum novum atque peregrinum sexum
representant, non tamen se neque
initio attribuit naturæ, neque qua transformati sunt,
malitiæ arti accommodent?

Διὰ ⁷³ τοῦτο θεοσιζομεν, τῶν εἰ τίς ⁷⁴ εὐνοῦχων C
πρὸς γάμον ἤκων φωραδεῖν ⁷⁵, καὶ αὐτὸν μὲν τῇ
τῆς πόρνειας ὑποκεισθαι κολάσει, καὶ τὸν ἀνιέρως δὲ
τολμήσαντα ἱερεῖα τὴν τοιαύτην συναρμοσίαν τελέ-
σαι τῆς ἱερατικῆς ἀξίας ἀπογομνοῦσθαι.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ 149.

Περὶ τοῦ τὸν ἐνάτορα πρῶτον ὁμνῶναι τὸν περὶ
καλουμένης ὁρκου.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανὸς τῷ αὐτῷ.

Ὅσα πρὸς εὐλάβειαν ὁρᾷ, ὅσα πρὸς δεξιότητα

stitutum reprimemus: illi verò qui sūndum ex quo
ratione præditum germen pullulet, desolat, et inu-
tilem reddit, tanquam nihil indignitatis commit-
tat, id facere permittimus? Et sane quid qui-
quam dicat? Sed Paulus, inquit, ait (23-28),
matrimonium contrahere quam (29) uri (30) sa-
lius est: quapropter naturalis fervoris contempla-
tione conjunctio prohiberi non debet. Sed (31)
qui Paulum laudas, ad Pauli verba attende. Matri-
monium contrahere, inquit, id est, per matri-
moniale commercium cum muliere commistio,
consociatio matrimonialis, et benedictione quæ in
matrimonium coeuntibus debetur, digna est, ma-
trimonium illam nomina, et observa uxorem: sin ne
tantilla quidem benedictionis unquam capax fue-
ris (quæ enim aut qualis consecratio in iis, qui
simul contra Conditoris decretum, simul contra
naturæ legem conjunguntur, locum habeat?); quid
Paulum in approbationem cœlibis tui et peregrini ma-
trimonii pertrahere aude? Ad hoc verò si qui
ipsis naturalem et propriam motum potentiam
uxecant, hoc consilio id faciunt (tametsi vitiose
se quadam in Deum rebellionem id faciant) ne am-
plius viros se exhibere queant, sed quantum ad
libidinis stimulos attrahet, prorsus elanguescant, eu-
billsque (31-34) fidi, ut in quos suspicio non cadat,
custodes sint (quod sane ipse vobis (35) sonus pro-
mittit) quomodo in hoc non justam adversum se in-
dignationem eudent, quod non solum inimicam (36)
naturæ voluntatem capessant: verum etiam illi
utiles illos reddere studio habuerunt, adversari
autem fuerit, sacerdotali dignitate denudetur.

Propterea sancimus, ut si quis eunuchorum ad
matrimonium procedere conperiat, et ipse stu-
pri pœniæ obnoxius sit: et qui sacerdos istius-
modi conjunctionem profanando sacrificio perficere
ausus fuerit, sacerdotali dignitate denudetur.

CONSTITUTIO XCIX.

Ut qui iurandum deferi prius (37-39) de calumniâ
iuret.

Item imperator eidem Styliano.

Quæcunque ad recte cavendum spectant, quæ-

VARIÆ LECTIÖNES.

⁷³ Steph. vult: καὶ τίς ἂν τις φαίη; ⁷⁴ Scetimg. ἐν τοῖς. Meliora præstiterunt Zuich. et Meerm. ⁷⁵ Codd.
καὶ. Steph. conj. εἰ καὶ. ⁷⁶ Rectius προλαβούση. ⁷⁷ Ecl. Incipit. ⁷⁸ Ecl. εἰ τις τῶν. ⁷⁹ Ecl. ὀφθαλμῶν.

NOTÆ.

(23-28) I Corinth. vii, vers. 9.

(29) Sententia notanda: mirum ut sit Tertul-
lianum lib. De monogamia Didonem commendare,
quod ne secundas nuptias experiretur, maluerit
uri, quam habere. Uri cum dicit, alludit ad fabu-
lam Didonis.

(30) Uruntur enim spadones et qui amatores
sunt mulierum, etsi constet eos nihil potesse, ut
Terentius loquitur in Eunuchis act. 4, scen. 3.

(31-34) Καὶ τῆς εὐνῆς φύλακας, Alludere videtur
ad veterem morem, quo castitatis regii cubiculi cura
demandabatur, l. 4. De præp. sacri cubic. Ambros.
5 ep., «Gallicus præpositus cubiculi, eunucho regi-
gius.» Socrates 6. Εὐτράπιος εὐνοῦχος; προσεστώς τοῦ

D βασιλικῷ κοιτῶνος. Evagrius 4, οἱ τοῖς βασιλικῶς
ἐξυπηρετούμενοι κοιτῶσι οὐς εὐνοῦχους; ἡ συνθήκη
καλεῖται. Adde Claudianum in Eutropio.

(35) Εὐνοῦχοι τῆς εὐνῆς φύλακες; ut hic, vel
παρὰ τὸ εὐνοῦχοι, quod sint benevoli, et fidem ser-
vare maritis didicerint, Epiph. 2, contra hæreses.
Phavorin. παρὰ τὸ εὐνοῦχοι εἶναι quod mentis
compotes esse existimantur, id est, quod veneris
abstineant, quæ veteres ἀνὴτα dixerunt.

(36) Vide Canones apostolorum 21, 22, 23, ubi
plenius diximus.

(37-39) Reducitur lex vetus 34, § 4, l. 37, in l. 37.
De iurjur. l. 9, C. De reb. cred. Iis addo quæ de
iuramento calumniæ dixi Nov. 97, supra cod.

cunque ad bonos mores pertinent, hæc et singulis et universæ reipublicæ, quæ a me ad inveniendammodo possim, aut ab aliis inventa in publicum usum deducenda petant et contendant, in medium pono. Ac idcirco supra alias hæc etiam lex, quæ eum qui aliquem ad jurandum adigit, se (40) nullo dolo malo, neque facessendi negotii animo, sed ut rei, cujus ambiguitate ratio ipsius æstuat, veritatem cognoscat, jusjurandum exigere, prius jurare jubet: cum velut disperierit, quæ reviviscat digna visa est. Cum enim id decretum recte veterioribus placuisset, recentiores ejus cautionem negligentes, delato jurejurando, a quo exigitur, hunc id subire volunt: qui vero exigit, de eo nihil solliciti sunt.

Statuit igitur nostra majestas, ut secundum veterum (41) legislatorum decretum juramentorum forma servetur: et qui ab adversario auferre jusjurandum conatur, quam fidem ex aliis querit, de moribus suis prius ipse præstet: quod nempe non dolo, sed necessario et inevitabili de causa ad deferendum jusjurandum procedat. Existimo enim, cum ambo ita ad jurandum adiguntur aut dilucidiorum in juramentis exituram veritatem, aut hos aliquo modo reprimendos, neque tam prompto alacrique gressu, atque nunc progredi videntur, ad deferendum jusjurandum prodituros.

CONSTITUTIO C.

De servis qui liberis in matrimonium conjunguntur (42-43).

Idem imperator eidem Styliano.

Leges, quia ex benigno (44) judicio prognatæ sunt, bona sua ordinatione et moderamine iis etiam controversis, quæ non admodum crebro (45) in res humanas incidunt, auxilium ferre instituunt. At vero cum tantæ benignitatis sint, quomodo non longe magis eorum, quæ in hominum vita assidue versantur, curam suscipient? Si enim medicus quispiam iis quæ minus angunt curam adhibeat, quæ vero magis angunt, negligat: id quod minus angit, non per peritiam et prudentiam curare videatur?

Ea propter legum dignitatē plus majestatis attribuentes, quod hactenus ex consuetudine di-

τρώπων, ταῦτα καὶ ἐν ἑκάστῳ καὶ τῷ κοινῷ τῆς πολιτείας εὐχὴν καὶ ἀγωνίσμα τίθεμαι καὶ παρ' ἐμαυτοῦ προσεξευρίσκειν, εἰ τεθναίμην⁴², καὶ παρ' ἄλλων ἐξευραμένων⁴³ τὴν οἰκίαν παρέχειν ὠφέλειαν. Διὰ τοῦτο ἐπὶ τοῖς ἄλλοις καὶ οὗτος ἡμῖν ὁ νόμος οἷον ἀποφθαρεὶς τυχεῖν ἀναβιώσεως ἔδοξεν, ὃς καλεῖται τὸν εἰς ἀνάγκην τοῦ ὁμνύοντα εἰνὰ καθιστῶντα αὐτὸν ἐπομόσασθαι πρότερον ἢ μὴν οὐ κακουργίᾳ τὸν ὄρχον αἰτεῖν, ὅδ' ἀπὸ γνώμης δολιότητι⁴⁴ κινουμένης, ἀλλὰ ζητούσης πιστὶν λαβεῖν περὶ ὧν ἡ ἀμφιβολία κυμαίνει τοὺς λογισμούς. Καλῶς γὰρ τοῦ τοιοῦτου⁴⁵ θεσπισματος δόξαντος τοῖς ἀρχαιοτέροις, οἱ νεώτεροι παρὰ φαῦλον θέμενοι τὸ ἐκείθεν ἀσφαλές, ὀρκίων⁴⁶ χρείας προδεβλημένης τὸν μὲν ἀπαιτούμενον ἀξιοῦσιν ὑπάχειν τὸν ὄρχον, περὶ δὲ τοῦ ἀπαιτεῖν ἐγκωλύετο οὐδὲν πολυπραγμοῦσιν.

Ὅριζαι οὖν τὸ ἡμέτερον κράτος κατὰ τὸ δόγμα τῶν πάλαι νομοθετησάντων τὸν τύπον τηρεῖσθαι τὸν ὄρχον, καὶ τὸν λαβεῖν ὠρμημένον παρὰ τοῦ διαμφοισθητοῦντος ὄρχον⁴⁷ μέρους αὐτὸν πρότερον ἢ ζητεῖ παρασχεῖν⁴⁸ τῶν οἰκίαν τρώπων ἐχέγγυον, ὥς οὐ κακομηχάνως, ἀλλ' ἀναγκαίως καὶ σὺν ἀπροφασίστῳ χρεὶς πρὸς τὴν τοιαύτην ἦλθεν ἀπαιτήσιν. Οἶμαι γάρ, οὕτως ἀμφοτέρων πρὸς τὸ ἐπομνύνει καθισταμένων, ἢ πάντως λαμπροτέραν ἐπὶ τῶν ὄρχων προλεῖναι τὴν ἀλήθειαν, ἢ τοῖς τοῖς ὑποστολῆν τινα δέξασθαι, καὶ οὐχ οὕτως προχαίρων καὶ μετὰ προόδου ἐτοιμοτέρως, ὥσπερ νῦν προλόντες ὁρῶνται, C προάγεσθαι.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ Ρ'.

Περὶ συναπτομένων οἰκετικῶν προσώπων ἐλευθέρους⁴⁹.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῷ τῷ αὐτῷ.

Φιλανθρώπου γνώμης ὄντες οἱ νόμοι γεννήματα, τῇ αὐτῶν εὐταξίᾳ καὶ διαθετῆσει καὶ περὶ τῶν μὴ πάνυ συχνῶς ἐπιχωριαζόντων ἀνθρώποις ἀμφοισθημάτων προαίρεσιν ποιοῦνται συνεισάγειν βοήθειαν. Τοιαύτης δ' ὄντες φιλανθρωπίας, πῶς οὐ πολὺ πλέον εἰκότως περὶ τῶν ἐν βίῳ διὰ παντὸς στρεφομένων τὴν μέριμναν ἀναλήψονται; Ὁ⁵⁰ γὰρ τὸ ἐπιμελὲς περὶ τῶν ἑλαττον λυπούντων εἰς φροντίδα φέρων, τὸ μᾶλλον ἀνιώντα παρορῶν οὐδὲ τὴν περὶ τοῦ λυπούντος ἑλαττον ἐπιμέλειαν δόξειεν ἂν ἐκ τούτου D προμηθῶς ποιῆσθαι.

Διὰ τοῦτο δὴ τῷ τῶν νόμων ἀξιώματι πλέον εἰς σεμνότητα νέμοντες, τὸ μέχρι νῦν ὑπὸ συνηθείας

VARIE LECTIONES.

⁴² Ecl. δύναμαι. ⁴³ Ecl. ἐξευρημένα. Rectius fortasse. ⁴⁴ Ita Ecl. Vulgo δηλονότι. ⁴⁵ Ecl. τοῦ τοιοῦτου. Apud Scrimg. articulus τοῦ deest. ⁴⁶ Steph. emend. ὄρχων. ⁴⁷ Ecl. ὄρχιον. ⁴⁸ Ecl. παρέχειν. ⁴⁹ Est in Ecl. Nov. 48. ⁵⁰ Ecl. περὶ τῶν συναπτ. οἰκετικῶν προσώπων ἐλευθέρων. ⁵¹ Vulgo οὐ. Sed legendum ὁ.

NOTÆ.

(40) Οὐδὲ ἀπὸ γνώμης δηλονότι κινουμένης Scrimg. δολιότητι κινουμένης Cujac. 17, obs. 32, sic et infra Nov. 107, δολιότητι γνώμης, quod est dolo malo, malitia mala.

(41) Vid. d. § 4, d. l. 37, d. l. 9.

(42-43) Et eorum statim ac poena.

(44) Sumitur enim in dubiis, causarum benignior interpretatio, vid. l. 168, ff. De reg. jur.

(45) Id est, quod raro.

δουλοῦμενον, φημι δὲ τὸ περὶ τῶν ἐξ ἀνίσου τύχης ἁλευθέρου τε καὶ δουλεύουσας νυμφαγωγούντος ἔρωτος πρὸς συζυγίαν ἀρμύζεσθαι φιλονεικούντων, τῇ νομίμῃ περιλήψει ἀποδίδασκεν, καὶ θεσπίζομεν ^α, ἐὰν ἐλευθερία τιμώμενον πρόσωπον δουλικῆς εἰλοῖτο γάμον τύχης, ὅπῃ δυοὶ τούτοις τὸν γάμον ἔχουσι ^β πράγμασι συνίστασθαι τὴν συνάφειαν· ἢ γὰρ καὶ τὴν ἄναλασθάντων τύχην ὁτῷ δουλικῷ προσώπῳ διὰ τοῦ ἔρωτος συναπτόμενος, ἢ καταβολὴν προσμολογείτω τιμήματος, δι' οὗ ἀπολαβόμενον τῇ δουλείᾳ τὸ ὑπ' αὐτῆς κατεχόμενον μέρος τῆς ἐλευθερίας γενήσεται ^γ. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἂν θεήσει καταβαλεῖν ὅσον ἀρρίθωνά τινα τοῦ ἀνίσου γάμου τὸν εἰς κοινωνίαν ὑπεισίδοντα δουλικῆς ὁμιλίας ^δ, τοὺς δὲ γε δεσπότες ὀρίζομεν μηδ' αὐτοὺς ἀφιλανθρωπότερον διατίθεσθαι, ἀλλὰ δουλεύειν μὲν προσελόμενον τὸ πρόσωπον, ὃ τοῦ οἰκετικῷ μέρους ἡρέτισιν ^ε εἰς συνάφειαν, ὅρον εἶναι τῆς δουλείας τὴν τοῦ δεσπότη ἀποτελευτήσιν, ἥς ἀπαντῶντος ἐλευθέρους ἀφίεσθαι μετὰ τῶν οἰκείων παίδων, εἰ γε καὶ παῖδας οὐ γάμος αὐτοῖς ἐχαρίσατο· εἰ δὲ μή συνῶνται δουλεύειν, μήτε τὴν ἀποπλήρωσιν τῆς τιμῆς· ἐκ τοῦ ἐτοίμου ῥάδιος εἴη παρασχεῖν, τῆς μὲν ἐλευθερίας κατὰ βίαν οὐ ζημιωθήσεται ^ς, θητεύων δὲ παρὰ τῷ αὐτῷ δεσπότη, ἐφ' ἐκάστῳ ἔτει τοῦ μισθοῦ δυοὶ λογιζομένου νομίμασι, διαρκίσει τοσοῦτοις ὑπηρετῶν χρόνοις, ὅσοι τὴν ὁμολογηθεῖσαν ^ζ τιμὴν συγκεφαλαιωσάμενοι μέλλουσιν ἀποφῆναι τὸν δεσπότην τελείως ἀπέχοντα τὴν ὑπὲρ τοῦ δούλου λῆψιν, καὶ μηδὲν εὐλογον ἔτι πρὸς τὴν κατοχὴν ἀποφερόμενον.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΡΑ'.

Περὶ δούλων ἐν συντροφιᾷ ὄντων καὶ τοῦ ἐνὸς μέρους ἐλευθερωθέντος.

^α Οὗ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῷ τῷ αὐτῷ.

Οὐ μόνον ὁ τὴν ἀρχὴν ἐξ ἐλευθερίας καὶ δουλείας γινόμενος γάμος, ἀλλὰ καὶ ὅν οἱ κοινῶς ὑπὸ δουλείαν τελοῦντες καὶ διὰ τύχης ὁμοίας ὑπῆλθον, καὶ οὗτος· πολλάκι· ἐνὸς αὐτῶν, εἰ οὕτω τύχῃ, παρὰ τοῦ δεσπότης λυθέντος δουλείας, τοῦ ἑτέρου μέρους τοῦ δεσμοῦ μὴ συναπολυθέντος, εἰς ἀνισότητα καθιστάμενος, ἐκ τοιαύτης αἰτίας οὐκ ὀλίγης ἀμφιβολίας καὶ ζητήσεως ἐκ τοῦ μὴ τυχεῖν νομικῆς διακρίσεως ἔριν ἀνακινῶν καθορᾶται. Ὑφειλόμενον οὖν καὶ τοῦτο νομισθὲν τῷ ἡμετέρῳ κράτει τῆς προσήκουσας τυχεῖν διαλύσεως τὴν δι' οὗ ρυθμισθήσεται νόμον ἀπειλήσει. Τί δὲ τὸ νομοθέτημα;

Κελεύομεν τὸ τῆς δουλείας ἀπηλλαγμένον μέρος, ἂν τὴν πρὸς τὸ καταλειφθὲν δουλεύειν συνάφειαν ἀγαπᾷ, κατὰ τὸν νενομοθετημένον τύπον ^β ἐπὶ τῶν ἐξ ἐλευθερίας καὶ δουλείας συναρμολογούμενων τὸ

A judicatum est, de iis nempe qui ex inæquali fortuna (libera videlicet et servili) amore instigante in matrimonium conjungi contendunt, in legem includimus, ac sancimus, ut si homo liber servili personæ nuptias sectetur, sub duplici hac conditione matrimonium ineatur, ut is aut æqualem cum servili persona, cui per amorem associatur, fortunam suscipiat, aut pretium, quo illa servitute liberata in libertatem perveniat, solvere promittat. Atque hoc quidem, tanquam inæqualis matrimonii arrham quamdam, eum qui consuetudinis societatem cum servili persona init, persolvere oportebit. Statuimus vero etiam, ne domini hac in re se inhumanius gerant: et, si persona quæ servum in matrimonium delegit, servire malit, utriusque servitus domini (46-48) morte terminetur: eaque ubi inciderit, cum (49) liberis, si quod ipsis matrimonium largitum est, dimittantur liberi: sin in servitutem non consentiat, neque in promptu habeat, unde pretium plene persolvat, libertate per vim mulctetur: sed serviens apud eumdem dominum, mercede quolannis binis solidis æstimanda, servitute tot annis duret, quod pacto pretio in plenam summam deducto dominum satis pro servo accepisse, neque justam causam ad detinendum amplius habere sunt ostensuri.

C

CONSTITUTIO CI.

De servis conjugibus si alter illorum libertate donetur.

Idem imperator eidem Styliano.

Non solum quod inter personam liberam et servilem ab initio contrahitur matrimonium contrahitur, sed quod communiter in servitute degentes in pari fortuna contraxerunt, hoc etiam, altero illorum forte a domino libertate donato, altero vero in servitute retento, ad inæqualitatem redactum est, ex istiusmodi causa valde contentiosas ambiguitates et quæstiones, eo quod lege dijudicatum non sit, persæpe exauscitare conspicitur. Cum itaque hoc quoque a nostra maiestate lege conceptum, convenienter distingui deberet, hanc per quam recte dijudicetur legem accepit. At vero quæ illa lex?

Jubemus, ut si servitute liberata persona conjunctioni ejus, quæ in servitute relicta est, acquiescat, secundum formam (50) de personis liberis et servilibus matrimonio conjungendis lege

VARIE LECTIONES.

^α Inc. Ecloga. ^β Ecl. συνέχουσι. ^γ Sic Ecl. quamvis hæc Stephano suspecta sint. ^δ Fortasse addendum: χωρήσει πρὸς τοὺς δεσπότες. ^ε Spang. ἡρέτισιν scribi vult. ^ς Ecl. κατὰ βίαν ζημ. negatione omiſsa. Quid si κατὰ βίαν legamus? ^ζ Ita Ecl. Vulgo ὁμολογισθ. ^η Ecl. Nov. 47, ad quam in Cod. Paris. 1385 notatur ἄδεκτος.

NOTÆ.

(46-48) Nov. 101, j. cod.

(49) Facit lex 3, ff. De liberali.

(50) De qua dictum est Nov. 100, supra cod.

comprehensam matrimonium indisruptum maneat. Oportet enim, ut aut datam sibi libertatem non usurpet, et æqualiter cum altera libertate non donata servitutis jugum subeat, donec (51) extremus vitæ dies domino obveniat: aut, siquidem libertatis dignitatem exuere nolit, pro adjuncta sibi persona pretium se soluturam promittat. Cæterum si hoc negliget, et ex libertate sua occasione arrepta, in servitute relictam personam in vitæ suæ statum abripere conetur, non solum non hac arrogantia quidquam efficiat, neque alteri libertatem donandi potestatem habeat: verum etiam ipsa quam libertatem nacta est, hac excidat, rursusque servitutis jugo collum subdat: utpote quæ ingrato animo benigne domini sui ac beneficiæ voluntati injuriam intulerit, ejusque judicium, quod revereri et venerari debebat, tanquam per rebellionem contemnere cogitarit.

CONSTITUTIO (52) CII.

De prædiis maritimis ad remoras (53) piscatorias constituendas seorsum non sufficientibus: et ut invitatus etiam ad societatem adigatur.

Idem imperator eidem Styliano.

Multa (54) cumulatim bona mortalium vitæ conferunt pruderet et cum ratione instituta rerum communio. Etenim qui viribus valet, si cum altero, qui similiter viribus valeat, communicet, longe præstantiores atque utiliores ejus vires fuerint: et divites, si divitias communes faciant, majorem ex divitiis voluptatem capiant: denique si paupertas premat, operarum communio consolatione, qua paupertatis acerbitas mitigetur, non indigebit. Verum cum adeo commoda atque utilis in communi vita communio et societas sit, mirabilis quædam hominum animos subiens pravitas, nedum illis ad utilitatem impedimento est, verum etiam qui ipsam sovent, ut rebus suis noceri, quam ut inita cum vicinis societate ipsis aliquid lucri accedat, permittit malint, persuadet.

Ac tale quiddam certe de nonnullis audivimus, qui cum maritima prædia habeant, quæ per se non ita multum lucri asferant, cum vicino autem et

συνωικέσιον ἀδιάρρηκτον ἔχειν. Δεῖ γὰρ ἢ τῆς διδομένης ἐλευθερίας αὐτῷ μὴ ἀντιποιεῖσθαι, ἀλλ' ἐξ ἰσού τὸν δούλειον ὑποδεσθῆναι ζυγὸν τῷ ἐτέρῳ μέρει, ἄχρις ἂν ἡ τέλειος ἡμέρα τοῦ βίου συναντήσῃ τῇ τὴν κυριότητα λαχόντι τοῦ μὴ ἀφαιμένου τῆς δουλείας προσώπου, ἢ ἐάνπερ τὸ ἀξίωμα τῆς ἐλευθερίας οὐκ ἀποδύηται, ἣν ὁ ὑπὲρ τοῦ συζύγου μέρους ὁμολογήσει τιμὴν συντελέσασθαι. Εἰ δὲ τοῦτο μὲν ὀπίσω ῥίψει φροντίδος, ἀφορμὴν δὲ τὸ οἰκεῖον ποιούμενος ἀνετον πρὸς τὸ οἰκεῖον σχῆμα τοῦ βίου ἀναρπάξῃ πειραθεῖν τὸ καταλειφθὲν εἰς δουλείαν μέρος, μὴ μόνον ἐκ τῆς αὐθαλείας ταύτης μὴδὲν ἐξανύειν μηδ' ἰσχὺν ἔχειν ἐλευθερίαν ἐτέρῳ χαρίζεσθαι, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ἐκείνου ἥς ἐλαβὲν ἐκπίπτειν τιμῆς καὶ πάλιν ὑποκύπτειν τῷ ζυγῷ τῆς δουλείας, ἅτε δὴ γυνῆμῃ περιυδρίσαντα μοχθηρᾷ χρηστὴν καὶ εὐεργέτιδα τοῦ ἰδίου δεσπότου παραίρεισιν, καὶ τὴν ἐκείνου κρίσιν ἀπονοηθέντα παρὰ φαῦλον ποιήσασθαι, ἣν ἔχρῃν δι' αἰδοῦς ἄγειν καὶ εὐλαθείας.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΠΡ'.

Περὶ παραθαλασσίων χωρίων πρὸς ἐποχῆς κατάστασιν ἀνὰ μέρος μὴ ἀρκούντα ὁ καὶ ἀπόντα τὸν μὴ θέλοντα ἀγεσθαι.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῷ τῷ αὐτῷ.

Μέγα τὸ βίῳ χαρίζεται ἡ σὺν φρονήματι καὶ λογισμῷ τῶν πραγμάτων κοινωνήσις. Καὶ γὰρ καὶ δυνάμει τις παρούσης ἐκ τοῦ κοινωνεῖν ἐτέρῳ παραπλησίως εὐποροῦντι δυνάμει μάλλον ὀνησιμωτέρα καθέστηκεν ἡ δύναμις, καὶ πλουτοῦντες δὲ τρόπον ἄλλον τὸν πλοῦτον κοινωνοποιήσαντες γλυκύτερον τῆς ἀπὸ τοῦ πλουτεῖν ἀπολαύουσιν εὐπαιθείας, καὶ στενοχωρούσης πενίας οὐκ ἀπορήσει παραμύθιον εὐρεῖν ἢ ἐν τοῖς ἔργοις κοινότης, δι' οὗ τὸ σφοδρὸν ἀλυπύτερον εἴη τῆς στενοχωρίας. Ἄλλ' ὅτις οὕτω καλοῦ καὶ χρησίου τοῦ κατὰ βίον κοινωνήματος, ξένη τις ἐνδουμένη κακία ταῖς τῶν ἀνθρώπων ψυχαῖς οὐ μόνον ἐτέροις ἐμποδίων κατέσταται πρὸς ὠφέλειαν, ἀλλ' αἰρεῖσθαι πείθει τοὺς θάλαππος αὐτὴν ἀγαπᾶν καὶ τὰ οἰκεῖα καταβλάπτεσθαι, ἢ συγχωρεῖν ἐν τῷ κοινωνήσας τοῖς πλησίον προστιθέναι τι κέρδος αὐτοῖς.

Τοιοῦτόν τι προσήλθε ταῖς ἡμῶν ἀποαῖς γινόμενον ὑπ' ἐνίων, οἱ θαλαττίου νομῆς εὐποροῦντες, καὶ ἐαυτὴν μὲν οὐ μέγα τι φέρειν κέρδος δεδωνημένη, σὺν δὲ τῇ γείτονι καὶ προσπαρεχόμενη κοινοῦ.

VARIÆ LECTIONES.

* Scil. Constit. 100. * Cod. et Ecl. τὴν. Sed omnino ἦν reponendum, ut oratio sic procedat: δεῖ. . . κατατάσσασθαι τιμὴν ἣν ὁμολογήσει. * Ecl. Nov. 50. * Plerique Codd. Eclogæ ἀρκούντος legunt. Steph. emendavit ἀρκούντων. — Fortasse mox τὸν γείτονα pro τὸν μὴ θέλοντα legendum. * Zuich. et Meerw. μεγάλα. Fortasse rectius. * Spang. νομοῦς. Beck et Osenbrugg. νομάς.

NOTÆ.

(51) D. Nov. 100.

(52) Hæc constitutio ex earum genere est, de quibus ante Leonem nihil constitutum fuerat. Hoc autem definit: vicinos invitos cogi ad societatem remoriarum piscatoriarum: ut hæc constitutio vice sis exceptionis ad leg. 26, § 4, ff. De cond. ind. et alias, de quibus dixi ad l. ult. C. comm.

divid.

(53) Περὶ ἐποχῆς κατάστασιν, adde Nov. 47. supra eodem; Nov. 103, 104, infra eod. ἐποχὴ reatuit.

(54) De incommodis, vid. l. 26, ff. De servil. urban. l. 77, § 17; ff. De legat. 2.

νοῦσης μᾶλλον τὴν ὠφέλειαν ἀποδιδούσης, οὐ βού-
λονται διὰ τὸ μακρόν κωμον ἀναδέχεσθαι κοινωνίαν,
οὐδὲ τὰ ἐαυτῶν καταμινύειν τοῖς γειτοναῦσι
χωρίαις. ὡς ἂν ἀμφοτέροις ὑπάρξῃ τι κερδοῦναι,
ἀλλὰ προκρίνουσι καὶ τὰ ἴδια ζημιῶν, εἰ καὶ τῷ
γαίῳ περὶ τὴν εἰρηνησίαν ἐπιζήμιοι. Ἀλλὰ γὰρ, εἰ
καὶ πρὸς τὴν ἐαυτῶν βλάβην ἀναισθήτως οἱ τοι-
οῦτοι διάκεινται καὶ κακῶς ἐαυτοὺς διατιθέντες ὑπὸ
κακοτροπίας ὀλιγωραῖσι τοῦ πράγματος, ὥστε τὰ
χλεπὰ τῶν θηρίων πρὸς τὸ κακῶς παθεῖν ἑρ-
μῶντες ὅτι κακοποιήσωσι τοὺς πελάζοντας, ὅμως
οὐκ ἀνέχεται τοιαύτην κακίαν ἡ βασιλεὺς ἡμῶν τῷ
βίῳ παρρησιάζεσθαι, οὐδ' ὅτι ἐκείνοι προνοίας ὠφε-
λοῦσης αὐτοὺς ἀνάξιοι τυχεῖν, διὰ τοῦτο καταλεί-
ψομεν ἀδοθηθῆναι. Μέρους δὲ τι καὶ ὑπὲρ αὐτῶν μὲν
προνοούμενοι, μάλιστα δὲ καὶ ὑπὲρ τοῦ γειτο-
νεύοντος μέρους, ὃ λυμνιέται κακῶς ἡ τοιαύτη
μισανθρωπία, θεσπίζομεν ¹⁰, ἐπὶ τῶν τοιούτων
παρθηλασίων χωρίων, ἐπ' ὧν ἴδια καὶ ἐκάστη
μοῖρα πρὸς ἐποχῆς οὐκ ἐξαρκεῖ κατάστασιν, ἀνα-
κοινοῦσθαι ἐκ μέρη, ὥστε διὰ τῆς τοιαύτης ἀνακοι-
νώσεως τοὺς κτήτορας ἐκ τῶν οἰκείων καὶ ὠφελεῖσθαι
κτημάτων, καὶ μὴ βουλαμένον θατέρου κοινωνεῖν
πρὸς τὴν κοινωνίαν ἄκοντος συνωθού-
μενον εὐεργεσίας, ἐνταῦθα δὲ πολὺ μείζων ἡ φι-
λάνθρωπία, μὴ μόνον ἄκοντος εὐεργετουμένου τοῦ
μὴ συνιέντος τῆς εὐεργεσίας, ἀλλὰ καὶ τοῦ παραλόγως
αὐτῆς ἀποστερουμένου μὴ τὴν ἀποστέρησιν ὑπομένοντος.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΠΓ' ¹¹.

Περὶ τῶν ἐν θαλασσίαις νομαῖς ποιουμένων κοι-
νωνίαις πρὸς ἐποχῆς ὑπόστασιν ¹².

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῷ τῷ αὐτῷ.

Εἴθε μὲν ἐπὶ τῶν γινομένων κοινωνημάτων πολ-
λάκις ὁ τὸ πλεον μέρος ἐν τῇ κοινωνίᾳ συνεσφέρων
τῇ πλεον τοῦ κέρδους πορίζεσθαι, καὶ καλῶς οἷς ἂν
οὕτως ἄρεσκον ὁφίη τὸ πρᾶγμα γίνεσθαι. Πλὴν οὐδὲ
διὰ τοῦτο καλῶς ἐπὶ τῶν θαλασσιῶν χωρίων κοινο-
νία; γυγνημένης ὁ τὸ πλείστον ἔχων ἐν τῷ τοιοῦτῳ
χωρίῳ τοῦ τὸ ἑλάττω ἔχοντος δίκαιος ἀποφέρεισθαι
μείζονα κέρδους ἀπολαύειν. Οἷον εἰ τῷ μὲν ἐκατὴν
εἰρηναῖα κατ' ἴδιαν ἐξουσίαν καὶ κτῆσιν δια-
φέρουσαι, τῷ δὲ μὴ τοσαύται, πολλὸν δὲ ἑλάττωτος, καὶ
ταύτας ἡ κοινωνία πρὸς ἑνωσιν καταστήσασα τὴν

uberiorem utilitatem reddant: societatem inire, ne-
que illa cum vicinis prædiis commiscere (qua ra-
tione ambo aliquid lucrari possent) per malignita-
tem nolunt: sed contra, seipsos etiam damno af-
ficere malunt, dummodo (55) vicino nocumento
sint. Verum enimvero tametsi damnum suum tales
agnoscere nolint, suaeque mala administrantes,
utilitatem per improbitatem negligent, tanquam
immanes belluæ, ut propinquos lædant, in sua
vulnera proruentes: non tamen istiusmodi mali-
gnitatem in communi vita imperatoria nostra ma-
jestas insolere patitur: neque quia illi utili
cura digni non sunt, auxilio vacuos relicturi su-
mus. Quare aliqua ex parte ipsis, præcipue vero
vicino, quem ista inhumanitas male torquet pro-
spicientes, sancimus, ut si istiusmodi prædia mare
versus, non adeo singula lata sint, ut septi remo-
ratorii constituendi jus habeant (56), ejus juris
consequendi causa communionem conjungantur: quo
per istiusmodi communionem domini ex suis pos-
sessionibus utilitatem sentire possint: etsi domi-
norum alter communionem facere nolit, ad illam in-
vitus (57) etiam compellatur. Cum enim quamvis invi-
tus aliquis beneficii (58) particeps sit, id benignitatem
etiam esse persuasum habemus. Hic autem longe ma-
jor se exierit benignitas ubi non solum qui beneficium
non agnoscit, illo tamen afficitur: verum etiam qui
illo inique privabatur, id sentit et percipit.

C

CONSTITUTIO CII.

De iis qui de maritimis prædiis ad (59-60) cons-
tituendus remoras piscatorias societatem in-
eunt (61).

In societatibus usitatum est, ut fere (62) qui (63)
plus contulit, idem plus lucri sentiat. Et recte sa-
ne negotium instituunt, inter quos ita convenit.
Verumtamen de maritimis prædiis societate inita,
non ideo recte, cujus prædium latius est, eo cuius
arctius est, majus lucrum auferat. Exempli gratia,
hujus prædium centum passus latum sit, illius vero
longe angustius, si hæc conjungens communio
inde utilitatem suppeditet, ut æqualiter, non autem
secundum cuiusque portionem, præventus inter
socios dividatur, rationi consentaneum est. Quid
D ita? quia in aliis negotiis (in collatione pecuniarum

VARIAE LECTIONES.

¹⁰ Fortasse ὁρμῶνται. ¹¹ Inc. Ecloga. ¹² Ecl. Nov. 51. ¹³ Ecl. non habet πρὸς ἐπ. ὑπόστασιν.

NOTÆ.

(55) Malignitatis evidens est argumentum, sibi
nocere velle, ut alteri nocere. De vicino dixi ad
Nov. Justin. 53, c. 1.

(56) Quid si non habent; vicinus de suo tenetur
conferre, et invitus cum eo inire honorum socie-
tatem, si modo præstet illi competens lucrum ex
empto et locato. Græci apud Cujac. 14, obs. 1.

(57) Si ita est, invitus interdum compelluntur ad
communione, et ita restringitur lex 20, § ff. De
com. indeb. et alia de quibus dixi ad l. ult. C.
com. divid.

(58) Videque dixi ad l. 59, ff. De reg. jur.

(59-60) De epochis, adde Nov. 57, Nov. 102,

etiam Nov. 104, infra.

(61) Non ut cæteris casibus, qui plus contulit in
societatis communionem, plus lucri percipit, ita
fit in orarum maritimarum communionem: ideoque
hæc constitutio exceptio est ad leges, quæ potiores
partes conferunt plus conferunt, l. 80, l. 85, ff.
pro socio.

(62) Recte hæc particula addita est. Interdum enim
qui plus pecunie contribuit, pacti jure non plus
percipit ex societate, quam qui vel minus, vel nihil
(operam tamen) contulit, l. 5, § 1, ff. pro soc. § 2,
inst. de societate.

(63) D. 6, ff. pro soc.

nempe, aut pecorum, aut etiam, si quis ita velit (terrestrium locorum) unaquæque res quæ in communitionem coit, per se domino, quantum ejus natura fert, utilis esse possit: in maritimis vero prædiis id similiter se non habeat. Nam non quemadmodum illa, sic quoque maritimi juris portio, in se considerata, peculiare lucrum habet. Non enim præda (64) ibidem semper loci consistit, tanquam venatores exspectans. Alioqui vero, etiam quod major portio, propter minoris defectum inutilis sit. Quis enim ex re imperfecta usus aut utilitas? Additio autem minoris cum imperfectionem expleat, quodque per se ad nihil conducatur, utile reddat, rationi consentaneum sit (65) ut utilitatis ex majore portione, quæ citra accessionem minoris nihil emolumenti afferat, provenientis æqualem partem domino suppeditet.

ἔασα τὸ μὴ καθ' αὐτὸ χρησιμεύον, εὐλογον ¹³ ἂν εἴη τὴν ἰσομοιρίαν τῷ κτήτορι χορηγεῖν τῆς ἐπιπλεῖ. χανούσης χορηγίας ἐκ τοῦ μείζονος μὲν νομιζομένου μέρους, οὐδὲν δὲ συντελοῦντος χωρὶς τῆς συνεισφορᾶς τοῦ ἐλάττονος.

Propterea igitur legem etiam quæ deinceps juste hoc gubernet, imperatoria nostra majestas profert. Statuimus vero, ut si duarum maritimarum portionum, quarum altera major, altera vero minor sit, ad constituendas remoras piscatorias in communitionem conjunctio fiat utriusque portionis. domini ex æquo inter se lucrum dividant.

CONSTITUTIO CIV.

De piscatoriis (66) remoris inter quas legitimum intersitium non est.

Idem imperator eidem Styliano.

Quandoquidem sæpe usuvenit, ut cum legitimo intervallo vicinæ inter se remoræ piscatoriæ non distent, contentiones atque lites exsuscitentur: de iis etiam controversiis statuimus, ut reus ubi legitime convictus fuerit, si loci spatium patiat, eo remoras transferat, ubi tanquam legis præscriptum despiciat, litem subiturus non est: si vero quo transferat locus non sit, annorum curriculum observetur, quot in litigioso loco remorarum septum fixum (67) fuerit; et si actore præsentem, nullamque protestationem interponentem decem annos constituterit, immotum eodem in loco permaneat: at si actor peregre sit, ut septum non moveatur, decennium non sufficiat, sed alterum annumerari oporteat, ut anni omnes viginti sint. Atque hoc quidem præscriptum in profanis obtineat. Ecclesiæ vero et monasteria et si qua alia venerabilis domus, tunc denique quæcunque ad flucum referuntur, cum ipsis ad annum quadragesimum jura conserventur, dictum tempus despicient. Ac sic

ἔκλειθεν ὠφέλειαν χορηγοί, δι' ἰσου τοῖς κοινοῦντοῖς εὐλογον νενεμῆσθαι τὴν πρόσδοτον, ἀλλ' οὐχὶ πλείστην μέρει τὴν διανομὴν καὶ ἐλαχίστην προσῆχθαι. Διὰ τὴν; "Ὅτι ἐν μὲν τοῖς ἄλλοις πράγμασι (φημὶ δὲ ἐν συνεισφορᾷ χρημάτων ἢ βοσκημάτων, εἰ βούλοιο δὲ τις καὶ τόπων κατὰ τὴν γῆν ὑπόντων) ἕκαστον τῶν ἐκ ἔκωσιν μερῶν συνιέντων ¹⁴ ἰκανὸν καθ' αὐτὴν προσωφελεῖσθαι τὸν κεκτημένον ὅπου καὶ δυνατὸν ὠφελεῖσθαι, ἐν δὲ ταῖς θαλατταῖς νομαῖς οὐχ ὁμοίως ἔχει, ἐπεὶ μὴδ' ὥσπερ ἐπ' ἐκείνων, οὕτως ἡ θαλαττία μερὶς ἐφ' αὐτῇ ἐπιμεριζόμενον τὸ ἴδιον ἔχει κέρδος. Οὐ γὰρ διὰ παντὸς ἔστηκεν ἐν τοῖς αὐτοῖς ἡ ἄγρᾳ προσμένουσα τοὺς θηρευτάς, ἀλλως τε δὲ καὶ τοῦ δοκοῦντος πλείονος μέρους διὰ τὴν ἐλάττονος ¹⁵ ἔνδειαν ἀρχήστου τυγχάνοντος; (τίς γὰρ ἐξ ἀτελοῦς χρησὶς ἢ θνησίς;) ἡ δὲ προσθήκη τοῦ ἐλάττονος, ἀνεπλήρωσις γινόμενη τῆς ἀτελείας, καὶ χρησίμων δειξάσα τὸ μὴ καθ' αὐτὸν ἰσομοιρίαν τῷ κτήτορι χορηγεῖν τῆς ἐπιπλεῖ. χανούσης χορηγίας ἐκ τοῦ μείζονος μὲν νομιζομένου μέρους, οὐδὲν δὲ συντελοῦντος χωρὶς τῆς συνεισφορᾶς τοῦ ἐλάττονος.

Διὰ ¹⁶ τοῦτο οὖν καὶ νόμον ἡ βασιλεῖα ἡμῶν ἐκφέρει τὴν ἀπὸ γε τοῦ νῦν νομίμῃ δικαιοσύνη περὶ τοῦτου διευθετοῦντα, καὶ ὀρίζομεν, ἐὰν δύο τινῶν θαλαττίων μερίδων ἔκωσις γένηται πρὸς ὑπόστασιν ¹⁷ ἐποχῆς, μία δ' αὐτῶν ἢ μείζων, ἑτέρα δὲ ἐλάττω, ἴση διανομῇ τὸ κέρδος ἐπέχειν τοὺς μερίδος ἑκατέρωθεν δεσπόζοντας.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΡΑ' ¹⁸.

Περὶ ἐποχῶν μὴ ἔχουσῶν τὸ ἐκ τοῦ νόμου διαμέτρον.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῷ τῷ αὐτῷ.

Ἐπειδὴ ἐν ταῖς γείτοσιν ἐποχαῖς συμβαίνει πολυλάχως ὥς τῆς ¹⁹ ἐκ τῶν γειτόνων ἀποστάσεως μὴ τὸ νενομισμένον σωζούσης μέτρον κινεῖσθαι: φιλονεικίας καὶ ἐριδας, ὀρίζομεν καὶ περὶ τῶν τοιούτων ὑποθέσεων, ὥστε τὸ διωκόμενον μέρος ἐπειδὴν νομίμως ἀλίσκηται, παρούσης μὲν εὐπορίας τόπου, ποιεῖσθαι τῆς ἐποχῆς ἀναμφιδόλως τὴν μετástασιν, ἐνθα μὴ ἄλλοι γραφῇν ὑπομένειν ὥς παρορῶν τὸ τοῦ νόμου διόρισμα - μὴ παρούσης δὲ χώρας ἐφ' ἣν μεταστήσεται, τῶν χρόνων ἐπιτηρεῖσθαι τὴν πάροδον, ὅσοις ἐπὶ τοῦ τόπου τοῦ ὑπ' ἐγκλημα πίνοντος ἔσχηκεν ἡ ἐποχὴ τὴν πῆξιν - καὶ μὲν ἐπιδημοῦντος τοῦ διώκοντος καὶ μὴδὲν ἐπιμαρτυρουμένου ἔτεσιν ἐπὶ δέκα τὴν στάσιν ἐκέκτητο, διαμένειν αὐτὴν ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀμετακίνητον χώρας, εἰ δ' ἀπόδημον ἢ τὸ τὴν ἐγκλησιν ὑποβαλλόμενον πρόσωπον, οὐκ ἐξαρχέσει πρὸς τὸ ἀμετακίνητον ὁ δεκαετής χρόνος, ἀλλὰ δεήσει καὶ τοσοῦτον ἔτερον προσεξαριθμεῖσθαι, ὥς εἶναι τοὺς σύμπαντας εἰκοσι χρόνους. Ἀλλ' οὗτος μὲν ὁ διορισμὸς ἐπὶ προσώπων ἰδιωτευόντων. Ἐκκλησίαι

VARIE LECTIONES.

¹³ Conj. Steph. Scrimg. ἔκαστῳ — συνιέντος. ¹⁴ Scrimg. ἐλάττω. Emendavit Steph. ¹⁵ Steph. et Agyl. εὐλογος scribere maluit, ut ad προσθήκην pertineat. ¹⁶ Inc. Ecloga. ¹⁷ Ecl. σύστασιν. ¹⁸ Ecl. Nov. 52. ¹⁹ Zuich. et Meerm. ὥς ἐκ τῆς. Nonnulli Eclogæ codices: alii ὥς τῆς, alii ἀπὸ τῆς ommissa particula ὥς.

NOTÆ.

(64) Ἄγρᾳ, id est captura.
(65) Non pro ratione prædiorum d. l. 7.
(66) De epochis, adde Nov. 57, 101, 183, supra cod.

(67) Ἐσχηκεν ἡ ἐποχὴ τὴν πῆξιν, recte πῆξιν solebant enim in mari palos coniungere ad retia extendenda.

ὁ δὲ καὶ μοναστήρια, καὶ εἴ τις ἄλλος εὐαγῆς οἶκος, A καὶ ὅσα πρὸς τὸ δημόσιον ἀναφέρεται, τὸν ῥηθέντα παρόψεται χρόνον, μέχρι τεσσαρακονταετίας τῶν δικαίων αὐτοῖς διασωζομένων. Οὕτω δὲ περὶ τῆς ἐποχῆς²⁰ ἀποθεσιζόντες στάσεως, ὅσαι διὰ χρόνων.²¹ παραδρομῇν τὸ ἀκίνητον ἔξουσιν, καλεούμενον τοῦ προθυρίου κέρδους μὴ στερεῖσθαι τὸν τὴν ἐγκλησιν ποιοῦμενον, κἂν μὴ τὸ κράτος ἔσχη καθάπαξ²² τῆς ἐκδιώξεως διὰ τὴν ἀναφανείσαν τοῦ χρόνου ἀντίπτωσιν.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΡΕ.

Περὶ τοῦ ἐὰν ἄρχων τις ἀλλῶ δημοσίων πραγμάτων κλέπτῃ.

Καλὸν ἢ ἐκ τῶν νόμων ἐπαγομένη τιμωρία καὶ κώλασις, ὅτι σωφρονίζει τὸ ἀτακτον καὶ ἀκοντας ἀναστέλλει τῆς ἐπὶ τὰ πονηρὰ ῥύμης τοὺς προπετεῖς ἐπὶ κακίαν. Καλὸν δὲ ὅτε τὴν προσήκουσαν τοῖς B νόμοις σώζει φιλανθρωπίαν ἢ κώλασις, καὶ μὴ ταύτης ἐλαυνομένη διελέγχεται μηδὲ προφάσει τοῦ σωφρονίζειν ὠμότητην ἐπιδεικνύει προαίρεσιν, ἐπεὶ καὶ πατήρ, ἔως μὲν φιλανθρώπως κολάζει πταίσαντα τὸν παῖδα, καὶ τῆς προμηθείας ἐπαίνεται, καὶ τῆς κολάσεως, ἐπειδὴ δὲ τῆς πρεπούσης πατρὶ γνῶμης ἐκπίπτων οὐ κατὰ λόγον πατρικῆς φιλανθρωπίας, ἀλλ' ἐκ τοῦ χαλεπωτάτου τρόπου τὴν πονήν ἐπιτίθῃσι τῷ παιδίῳ, οὔτε πατρικῶς παιδεύει καὶ πρὸς ἀποδοχὴν οὐδὲς ἔσται τῆς χαλεπότητος. Εἰ δὲ πατέρες οἱ νόμοι σὺν ἀληθείᾳ τυγχάνουσιν, ὥσπερ δὴ καὶ τυγχάνουσι, πάντως ἀκόλουθον κατὰ λόγον τῶν ἀμαρτημάτων καὶ τὰς ποινὰς τούτους ὀρίζειν, ἀλλὰ μὴ βλαδιόν τινα καὶ πολὺ βραδυτέρα τοῦ πταίσματος ἐπιφορτίζειν τὴν τιμωρίαν. Πού γάρ νομῖμου παιδ- C αγωγίας, ποῦ δὲ τῆς ἐκείθεν ἰατρείας, τὸ τιμωρεῖσθαι θανάτῳ τὸν μὴ θανάτου τινὶ δεδειγμένον παρ- αίτιον; Καὶ ἱατρῶν μὲν παῖδες οὐκ ἀποτόμως τὴν τῶν μελιῶν ἐπιψηφίζονται τομὴν, νόμοι δὲ, ὁ συμ- πάθειαν ἀσυγκρίτως ἐπαγγελλόμενος κρείττονα τῆς ἱατρικῆς συμπαθείας (ὅλ γε τῇ μὲν περὶ τὰ σώματα τῆς εὐεργεσίας ὁ σκοπὸς, νόμοι δὲ σὺν τῇ ψυχῇ καὶ τοῖς σώμασι διδόναι τὰς εὐεργεσίας), τοσαύτην ἀπο- τομίαν κατὰ τῶν οὐς προαιροῦνται θεραπεύειν ἐπι- δειξονται;

Τούτων οὖν οὕτως ἔχόντων, ὁ θάνατον ἐπιψηφίζό- μενος νόμος κατὰ τοῦ κλοπῇ δημοσίων πραγμάτων ἄρχοντος ὁλότως, καὶ οὐ κατ' αὐτοῦ μόνον, ἀλλὰ

A quidem de (69) remoriarum statione, quæ (70) pro- pter temporis longitudinem moveri non possint sancientes, jubemus ne actor maritimæ oræ (71) emolumento privetur: tametsi (72) quod tempus elapsum sit, obtinere litem non poterit.

παρὰδρομῇν τὸ ἀκίνητον ἔξουσιν, καλεούμενον τοῦ προθυρίου κέρδους μὴ στερεῖσθαι τὸν τὴν ἐγκλησιν ποιοῦμενον, κἂν μὴ τὸ κράτος ἔσχη καθάπαξ²² τῆς ἐκδιώξεως διὰ τὴν ἀναφανείσαν τοῦ χρόνου ἀντί- πτωσιν.

CONSTITUTIO CV.

Si magistratus aliquis res fiscales furatus esse deprehensus sit (73).

laudabilis res est legitima castigatio et pœna, quod incomposita emendet: et ad mala propensos, ne in illa proruant, vel invitos restringat. Laudabilis est, inquam, quando legibus convenientem servat clementiam, neque hanc excedere argui potest, neque vero castigandi prætextu crudeliorem se exhibet. Quando et pater (74) donec benigne delinquentem filium castigat, simul prudentiæ, simul castigationis nomine laudandus est: ubi vero paterno affectu abjecto, non ut (75) patrem decet, sed atrocem in modum pœnam filio infligit, non pa- terno more castigat, neque quisquam atrocitatem approbat. Ac sane si leges revera reipublicæ pa- rentes sunt (quemadmodum profecto), requiritur omnino, ut pro (76-77) ratione delictorum pœ- nas etiam constituent: nequaquam vero immanem aliquam multoque quam pro delicti modo graviorem pœnam imponant. Nam quomodo id legitimæ est correctionis, quomodo inde manantis medica- tionis, si qui cuiquam mortem intulisse convictus non sit, morte puniatur? Medici sane quidem non præcise integra membra secari jubent, et lex cum medicorum commiseratione infinito majorem præ se ferat commiserationem, siquidem cor- pora tantummodo spectat medicinæ beneficium, leges vero tam animo, quam corpori beneficia præstant), tantam crudelitatem in eos, quibus mederi vult exercet?

Hæc itaque cum hunc ad modum sese habeant, nostræ majestati, uti quæ lex mortem decernit in magistratum, qui res fiscales furatus esse depre-

VARLÆ LECTIONES.

²⁰ Scrimg. ἐπαρχικῆς, Agyl. τῶν ἐποχικῶν et mox στάσεων emendat. Ecl. ἐποχῆς, quod post Cujacium Berk probavit, Osenbruggen autem rejecit. Ἐποχῶν legere malim. ²¹ Ecl. χρόνου, rectius. ²² Ita Ecl. Scrimg. καθάπαρ.

NOTÆ.

(68) Si quis in prothyrum vicini suam ἐποχὴν D porrexerit decennio, vicino præsenle et iacento, aut vicennio vicino absente, non poterit tot anno- rum possessione moveri.

(69) Περὶ τῆς ἐπαρχικῆς στάσεως. Scrimg. περ), τῆς ἐποχῆς. Cujac. 14, obs. 1.

(70) Στάσεως ὅσαι, etc. Scrimg. qua et Græci et Latini sæpe utuntur.

(71) Τοῦ προθυρίου κέρδους μὴ στερεῖσθαι, etc. Scrimg. quod lucrum Græci interpretantur τοπι- ατικόν, et solarium, vid. l. 15, ff. qui potiores.

(72) Κἂν μὴ τὸ κράτος ἔχη, καθάπαρ. Cujac. 14,

obs. 1, legit καθάπαξ τῆς ἐκδιώξεως διὰ τὴν ἀνα- φανείσαν (Cujac. dict. loco legit ἀναφωνοῦσαν) ἀν- τίπτωσιν idem legit ἀντίπτωσιν.

(73) Duplici pœna puniatur, ut hic, non capitaliter, et ita abrogatur lex unica Cod. De crimine pecu- latus.

(74) Vid. tit. De emend. propinquorum.

(75) Exemplum vid. l. 5, ff. ad l. Pomp. De par- ricid.

(76-77) Nov. 61, s. eod. Nov. Justin. 82, c. 10, l. 11, ff. De pœnis.

hensus sit, neque vero in hunc solum, sed in illos A etiam, qui hac in re illi socii fuerint : hæc tanquam ab humano legalique ingenio aliena, non amplius in legalibus constitutionibus locum habeat, neque nominetur quidem, et velut super vacanea extra rempublicam projiciatur. Dehinc vero istiusmodi magistratus pro fiscalis rei furto dignitate expellantur : quæque surripuerint, hæc in duplum dependant. Qui autem in hoc communicarunt, si divites sint, eidem pænæ subdantur : sin pauperes, flagris cæsi ignominioseque tonsi (78-81) exsulare jubeantur.

CONSTITUTIO CVI (82).

De indotatis (83) *mulieribus quantum maritis mortuis ex ipsorum bonis lucrentur* (84).

Si rem quæ modo aliquo absurda, æquitatque esse dissenteanea apparet, lata de illa lege ad decentem constitutionem deducamus, operæ pretium nos facturos videmur. At quæ illa tandem est? Quod quæ mulieres inopes (id quod non rarum illis est) locupletibus viris matrimonio junguntur, hæc defunctis proveniente ex ipsorum bonis portionem (provenit autem, si pauciores quatuor liberi sint, cognominis isti numero portio, quadrans (85-86) nempe : sin tot aut iplures, quantum quisque illorum habet) non in perpetuum dominium, neque ut de illa testari possint : sed ad vitam in usumfructum tantummodo, et, ut inde vitam sustentent, accipiant : et ipsis in mortuis in liberos hujus portionis dominium transferatur, neque illis rebus suis utendi quomodo velint potestas concedatur, extra quam si nulli liberi supersint, quod infortunium illas rerum dominio beet : ut hanc sciam utrum mulier ex se fructum videre præcepit, an vero ne nascatur aliquis, quo devolvendæ ad ipsam portionis domina fiat, execranda præcetur.

Hanc vero absurditatem imperatoria nostra majestas corrigens, sancit, ne (87) istius portionis dominium mulieri auferatur, utique ipsa quomodo visa sit, de illa statuatur, et nihil aliud liberis quam quod ex Falcidia ipsis competat, debeatur : tamen (88), ut priorum nuptiarum illa non obliviscatur, neque inducto altero marito prioris toro contumeliam inferat : quod si contingat, a nobis attributo dominio prorsus excidet : illaque facto

παῖδες τῆς ζωῆς ἥδη τῇ μητρὶ διαλυθείσης τῶν πραγμάτων ἐξουσιάζουσι.

VARIÆ LÉCTIONES.

⁷⁸ Meerm. φιλανθρώπου. ⁷⁹ Serimg. τούτων. Ement. Steph. ⁸⁰ Ecl. Nov. 53. ⁸¹ Pendant hæc a præcedentibus κύρος ἔχειν, nec opus est. ut cum Steph. et Agyl. Evexa supples. ⁸² Ecl. innotuit. sic : καὶ ταύτην τὴν νομοθεσίαν ἡ βασις. ⁸³ Ita Ecl. Vulgo ὅς.

NOTÆ.

(78-81) Nov. 96, infra eod.
(82) Hæc Nov. 53, Leonis dicitur ab Harpionopulo 5, tit. 8, §. 95.

(83) Novell. 53, c. 6, 117, c. 5.

(84) Quartam scit. et ut pleno dominio sit uxoris, ut hic, non usu solo, ut olim, et ita abrogatur Nov. 117, c. 5, vers. Si autem ibi, ut usum solum in talibus rebus mulier habeat.

καὶ εἰ τινες αὐτῶν κοινωνοὶ γέγονασιν, ὡς οὗ φιλάνθρωπος : καὶ νομικῆς γνώμης ὑπάρχων, ἤρεσε τῶν ἡμετέρων κράτι ὥστε μηκέτι νομίμοις αὐτὸν συμπολιτεύεσθαι διατάξαι, μηδὲ χρηματίζειν ὅλως, ἀλλ' ἀπολίτευτον ἀπερρίφθαι καὶ ἀχρηστον, δίκην ἀπὸ γε τοῦ νῦν τῶν τοιούτων ἀρχόντων ἀντὶ τῆς δημοσίου κλοπῆς ἀπαιτούμενων τὴν ἐκπτώσιν τῆς ἀρχῆς καὶ τὴν εἰς τὸ διπλάσιον ἀντέκτισιν ὧν ὑφείλοντο, καὶ τῶν ἐπὶ τούτῳ κοινωνησάντων, εὐπόρων μὲν ὄντων, πρὶς τὴν αὐτὴν ὑπαγομένων ζήτησαν, ἀπόρων δὲ μάστιξιν αἰκίζομένων καὶ ἀτίμῳ κουρείᾳ καὶ φυγαῖς ὑπερορίοις.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΡC'.

Περὶ τοῦ τὰς ἀπόρων γυναικῶν καὶ προίκα μὴ εἰσπνεργούσας, καὶ περὶ τοῦ λαμβάνειν παῖδος μοῖραν αὐτάς.

Πρᾶγμα παράλογόν πως δοκοῦν καὶ τῷ δικαίῳ μὴ συνεπόμενον καλῶς ἔχειν ἡμῖν καταφαίνεται εἰς τὴν πρέπουσαν καταστήναι τάξιν, νόμον περὶ τούτου διαθεμένους. Τί δὲ ὅν τὸ πρᾶγμα ἐστίν; Οἷα εἰκὼς πολλάκις γυναῖκες ἐρημοὶ πλοῦτου καὶ κτήσεως ἀνδράσιν εὐπλοῦτοις ἀρμόζονται. Αὗται τοῦ γάμου λιπόντος τὸν βίον τὸ ἐκ τῆς ἐκείνου περιουσίας ἐρχόμενον μέρος (ἐρχεται δὲ ἐπὶ μὲν τέττασι παισὶν ὁ μόνον τοῦ ἀριθμοῦ τούτου μέρος, ἐπὶ δὲ πλείοσι μόνον τέκνου ἐνός) οὐκ εἰς αὐτὸν ἐξουσίαν, οὐδ' ὥστε περὶ αὐτοῦ κύρος ἔχειν διάταξιν τίθεσθαι τοῦτο λαμβάνουσι, μόνως δὲ τῆς ἐν τῷ βίῳ χρήσεως καὶ τοῦ ἐκείθεν τῆς ζωῆς τὴν χορηγίαν πορίζεσθαι· καταλιπούσης δὲ τὴν ζωὴν εἰς τοὺς παῖδας ἡ ἐξουσία τοῦ τοιούτου μέρους μεθίσταται· μὴ συγχωρουμένης ἀδείας τῇ γυναικὶ ὡς οἰκείοις ἀποχρήσασθαι πράγμασι, πλὴν εἰ μὴ ἀτεχνία προσῇ, καὶ διὰ τῆς τοιαύτης δυστυχίας εὐτυχῆσθαι τὴν τῶν πραγμάτων δεσποτέαν· ὥστε οὐκ οἶδα πότερον εὐξεται ἡ γυνὴ παρὲν κοιλίας ἰδεῖν, ἢ καταράσεται μὴ φῦναι τοῦτον, ἢ οὕτως ἐφ' ὅῃ κυρία τῆς διαφερούσης μερίδος.

Ταύτην δὲ τὴν ἀπορίαν ἡ βασιλεῖα ἡμῶν ἐπανορθομένη θεσπίζει ἀναφαίρετον ἔχειν τὴν κυριότητα τὴν γυναῖκα τοῦ τοιούτου μέρους, καὶ ὅρον ἐπὶ τούτῳ ἐκφέρειν ὅν ἂν αὐτῇ δόξη, μηδενὸς ἄλλου τοῖς παισὶν ὑφειλομένου πλὴν τοῦ κατὰ τὸν παλαιόν αὐτοῖς ἐπιλαγχάνοντος· δηλονότι μὴ τῶν προτέρων γάμων ἐπιλελησμένης τῆς μητρὸς μηδὲ ἐπεισαγωγῇ δευτέρου ἀνδρὸς τὴν τοῦ πρώτου κοίτην οὐκ ἐν τιμῇ τιθεμένης. Ὡς εἰ γε τοῦτο συμβαίη, πάντως ἐκπεσέται τῆς παρ' ἡμῶν δεδομένης ἐξουσίας, καὶ οἱ

παῖδες τῆς ζωῆς ἥδη τῇ μητρὶ διαλυθείσης τῶν πραγμάτων ἐξουσιάζουσι.

Ταύτην δὲ τὴν ἀπορίαν ἡ βασιλεῖα ἡμῶν ἐπανορθομένη θεσπίζει ἀναφαίρετον ἔχειν τὴν κυριότητα τὴν γυναῖκα τοῦ τοιούτου μέρους, καὶ ὅρον ἐπὶ τούτῳ ἐκφέρειν ὅν ἂν αὐτῇ δόξη, μηδενὸς ἄλλου τοῖς παισὶν ὑφειλομένου πλὴν τοῦ κατὰ τὸν παλαιόν αὐτοῖς ἐπιλαγχάνοντος· δηλονότι μὴ τῶν προτέρων γάμων ἐπιλελησμένης τῆς μητρὸς μηδὲ ἐπεισαγωγῇ δευτέρου ἀνδρὸς τὴν τοῦ πρώτου κοίτην οὐκ ἐν τιμῇ τιθεμένης. Ὡς εἰ γε τοῦτο συμβαίη, πάντως ἐκπεσέται τῆς παρ' ἡμῶν δεδομένης ἐξουσίας, καὶ οἱ

παῖδες τῆς ζωῆς ἥδη τῇ μητρὶ διαλυθείσης τῶν πραγμάτων ἐξουσιάζουσι.

Ταύτην δὲ τὴν ἀπορίαν ἡ βασιλεῖα ἡμῶν ἐπανορθομένη θεσπίζει ἀναφαίρετον ἔχειν τὴν κυριότητα τὴν γυναῖκα τοῦ τοιούτου μέρους, καὶ ὅρον ἐπὶ τούτῳ ἐκφέρειν ὅν ἂν αὐτῇ δόξη, μηδενὸς ἄλλου τοῖς παισὶν ὑφειλομένου πλὴν τοῦ κατὰ τὸν παλαιόν αὐτοῖς ἐπιλαγχάνοντος· δηλονότι μὴ τῶν προτέρων γάμων ἐπιλελησμένης τῆς μητρὸς μηδὲ ἐπεισαγωγῇ δευτέρου ἀνδρὸς τὴν τοῦ πρώτου κοίτην οὐκ ἐν τιμῇ τιθεμένης. Ὡς εἰ γε τοῦτο συμβαίη, πάντως ἐκπεσέται τῆς παρ' ἡμῶν δεδομένης ἐξουσίας, καὶ οἱ

παῖδες τῆς ζωῆς ἥδη τῇ μητρὶ διαλυθείσης τῶν πραγμάτων ἐξουσιάζουσι.

Ταύτην δὲ τὴν ἀπορίαν ἡ βασιλεῖα ἡμῶν ἐπανορθομένη θεσπίζει ἀναφαίρετον ἔχειν τὴν κυριότητα τὴν γυναῖκα τοῦ τοιούτου μέρους, καὶ ὅρον ἐπὶ τούτῳ ἐκφέρειν ὅν ἂν αὐτῇ δόξη, μηδενὸς ἄλλου τοῖς παισὶν ὑφειλομένου πλὴν τοῦ κατὰ τὸν παλαιόν αὐτοῖς ἐπιλαγχάνοντος· δηλονότι μὴ τῶν προτέρων γάμων ἐπιλελησμένης τῆς μητρὸς μηδὲ ἐπεισαγωγῇ δευτέρου ἀνδρὸς τὴν τοῦ πρώτου κοίτην οὐκ ἐν τιμῇ τιθεμένης. Ὡς εἰ γε τοῦτο συμβαίη, πάντως ἐκπεσέται τῆς παρ' ἡμῶν δεδομένης ἐξουσίας, καὶ οἱ

παῖδες τῆς ζωῆς ἥδη τῇ μητρὶ διαλυθείσης τῶν πραγμάτων ἐξουσιάζουσι.

Ταύτην δὲ τὴν ἀπορίαν ἡ βασιλεῖα ἡμῶν ἐπανορθομένη θεσπίζει ἀναφαίρετον ἔχειν τὴν κυριότητα τὴν γυναῖκα τοῦ τοιούτου μέρους, καὶ ὅρον ἐπὶ τούτῳ ἐκφέρειν ὅν ἂν αὐτῇ δόξη, μηδενὸς ἄλλου τοῖς παισὶν ὑφειλομένου πλὴν τοῦ κατὰ τὸν παλαιόν αὐτοῖς ἐπιλαγχάνοντος· δηλονότι μὴ τῶν προτέρων γάμων ἐπιλελησμένης τῆς μητρὸς μηδὲ ἐπεισαγωγῇ δευτέρου ἀνδρὸς τὴν τοῦ πρώτου κοίτην οὐκ ἐν τιμῇ τιθεμένης. Ὡς εἰ γε τοῦτο συμβαίη, πάντως ἐκπεσέται τῆς παρ' ἡμῶν δεδομένης ἐξουσίας, καὶ οἱ

παῖδες τῆς ζωῆς ἥδη τῇ μητρὶ διαλυθείσης τῶν πραγμάτων ἐξουσιάζουσι.

Ταύτην δὲ τὴν ἀπορίαν ἡ βασιλεῖα ἡμῶν ἐπανορθομένη θεσπίζει ἀναφαίρετον ἔχειν τὴν κυριότητα τὴν γυναῖκα τοῦ τοιούτου μέρους, καὶ ὅρον ἐπὶ τούτῳ ἐκφέρειν ὅν ἂν αὐτῇ δόξη, μηδενὸς ἄλλου τοῖς παισὶν ὑφειλομένου πλὴν τοῦ κατὰ τὸν παλαιόν αὐτοῖς ἐπιλαγχάνοντος· δηλονότι μὴ τῶν προτέρων γάμων ἐπιλελησμένης τῆς μητρὸς μηδὲ ἐπεισαγωγῇ δευτέρου ἀνδρὸς τὴν τοῦ πρώτου κοίτην οὐκ ἐν τιμῇ τιθεμένης. Ὡς εἰ γε τοῦτο συμβαίη, πάντως ἐκπεσέται τῆς παρ' ἡμῶν δεδομένης ἐξουσίας, καὶ οἱ

παῖδες τῆς ζωῆς ἥδη τῇ μητρὶ διαλυθείσης τῶν πραγμάτων ἐξουσιάζουσι.

Ταύτην δὲ τὴν ἀπορίαν ἡ βασιλεῖα ἡμῶν ἐπανορθομένη θεσπίζει ἀναφαίρετον ἔχειν τὴν κυριότητα τὴν γυναῖκα τοῦ τοιούτου μέρους, καὶ ὅρον ἐπὶ τούτῳ ἐκφέρειν ὅν ἂν αὐτῇ δόξη, μηδενὸς ἄλλου τοῖς παισὶν ὑφειλομένου πλὴν τοῦ κατὰ τὸν παλαιόν αὐτοῖς ἐπιλαγχάνοντος· δηλονότι μὴ τῶν προτέρων γάμων ἐπιλελησμένης τῆς μητρὸς μηδὲ ἐπεισαγωγῇ δευτέρου ἀνδρὸς τὴν τοῦ πρώτου κοίτην οὐκ ἐν τιμῇ τιθεμένης. Ὡς εἰ γε τοῦτο συμβαίη, πάντως ἐκπεσέται τῆς παρ' ἡμῶν δεδομένης ἐξουσίας, καὶ οἱ

παῖδες τῆς ζωῆς ἥδη τῇ μητρὶ διαλυθείσης τῶν πραγμάτων ἐξουσιάζουσι.

Ταύτην δὲ τὴν ἀπορίαν ἡ βασιλεῖα ἡμῶν ἐπανορθομένη θεσπίζει ἀναφαίρετον ἔχειν τὴν κυριότητα τὴν γυναῖκα τοῦ τοιούτου μέρους, καὶ ὅρον ἐπὶ τούτῳ ἐκφέρειν ὅν ἂν αὐτῇ δόξη, μηδενὸς ἄλλου τοῖς παισὶν ὑφειλομένου πλὴν τοῦ κατὰ τὸν παλαιόν αὐτοῖς ἐπιλαγχάνοντος· δηλονότι μὴ τῶν προτέρων γάμων ἐπιλελησμένης τῆς μητρὸς μηδὲ ἐπεισαγωγῇ δευτέρου ἀνδρὸς τὴν τοῦ πρώτου κοίτην οὐκ ἐν τιμῇ τιθεμένης. Ὡς εἰ γε τοῦτο συμβαίη, πάντως ἐκπεσέται τῆς παρ' ἡμῶν δεδομένης ἐξουσίας, καὶ οἱ

παῖδες τῆς ζωῆς ἥδη τῇ μητρὶ διαλυθείσης τῶν πραγμάτων ἐξουσιάζουσι.

Ταύτην δὲ τὴν ἀπορίαν ἡ βασιλεῖα ἡμῶν ἐπανορθομένη θεσπίζει ἀναφαίρετον ἔχειν τὴν κυριότητα τὴν γυναῖκα τοῦ τοιούτου μέρους, καὶ ὅρον ἐπὶ τούτῳ ἐκφέρειν ὅν ἂν αὐτῇ δόξη, μηδενὸς ἄλλου τοῖς παισὶν ὑφειλομένου πλὴν τοῦ κατὰ τὸν παλαιόν αὐτοῖς ἐπιλαγχάνοντος· δηλονότι μὴ τῶν προτέρων γάμων ἐπιλελησμένης τῆς μητρὸς μηδὲ ἐπεισαγωγῇ δευτέρου ἀνδρὸς τὴν τοῦ πρώτου κοίτην οὐκ ἐν τιμῇ τιθεμένης. Ὡς εἰ γε τοῦτο συμβαίη, πάντως ἐκπεσέται τῆς παρ' ἡμῶν δεδομένης ἐξουσίας, καὶ οἱ

παῖδες τῆς ζωῆς ἥδη τῇ μητρὶ διαλυθείσης τῶν πραγμάτων ἐξουσιάζουσι.

Ταύτην δὲ τὴν ἀπορίαν ἡ βασιλεῖα ἡμῶν ἐπανορθομένη θεσπίζει ἀναφαίρετον ἔχειν τὴν κυριότητα τὴν γυναῖκα τοῦ τοιούτου μέρους, καὶ ὅρον ἐπὶ τούτῳ ἐκφέρειν ὅν ἂν αὐτῇ δόξη, μηδενὸς ἄλλου τοῖς παισὶν ὑφειλομένου πλὴν τοῦ κατὰ τὸν παλαιόν αὐτοῖς ἐπιλαγχάνοντος· δηλονότι μὴ τῶν προτέρων γάμων ἐπιλελησμένης τῆς μητρὸς μηδὲ ἐπεισαγωγῇ δευτέρου ἀνδρὸς τὴν τοῦ πρώτου κοίτην οὐκ ἐν τιμῇ τιθεμένης. Ὡς εἰ γε τοῦτο συμβαίη, πάντως ἐκπεσέται τῆς παρ' ἡμῶν δεδομένης ἐξουσίας, καὶ οἱ

παῖδες τῆς ζωῆς ἥδη τῇ μητρὶ διαλυθείσης τῶν πραγμάτων ἐξουσιάζουσι.

Ταύτην δὲ τὴν ἀπορίαν ἡ βασιλεῖα ἡμῶν ἐπανορθομένη θεσπίζει ἀναφαίρετον ἔχειν τὴν κυριότητα τὴν γυναῖκα τοῦ τοιούτου μέρους, καὶ ὅρον ἐπὶ τούτῳ ἐκφέρειν ὅν ἂν αὐτῇ δόξη, μηδενὸς ἄλλου τοῖς παισὶν ὑφειλομένου πλὴν τοῦ κατὰ τὸν παλαιόν αὐτοῖς ἐπιλαγχάνοντος· δηλονότι μὴ τῶν προτέρων γάμων ἐπιλελησμένης τῆς μητρὸς μηδὲ ἐπεισαγωγῇ δευτέρου ἀνδρὸς τὴν τοῦ πρώτου κοίτην οὐκ ἐν τιμῇ τιθεμένης. Ὡς εἰ γε τοῦτο συμβαίη, πάντως ἐκπεσέται τῆς παρ' ἡμῶν δεδομένης ἐξουσίας, καὶ οἱ

παῖδες τῆς ζωῆς ἥδη τῇ μητρὶ διαλυθείσης τῶν πραγμάτων ἐξουσιάζουσι.

Ταύτην δὲ τὴν ἀπορίαν ἡ βασιλεῖα ἡμῶν ἐπανορθομένη θεσπίζει ἀναφαίρετον ἔχειν τὴν κυριότητα τὴν γυναῖκα τοῦ τοιούτου μέρους, καὶ ὅρον ἐπὶ τούτῳ ἐκφέρειν ὅν ἂν αὐτῇ δόξη, μηδενὸς ἄλλου τοῖς παισὶν ὑφειλομένου πλὴν τοῦ κατὰ τὸν παλαιόν αὐτοῖς ἐπιλαγχάνοντος· δηλονότι μὴ τῶν προτέρων γάμων ἐπιλελησμένης τῆς μητρὸς μηδὲ ἐπεισαγωγῇ δευτέρου ἀνδρὸς τὴν τοῦ πρώτου κοίτην οὐκ ἐν τιμῇ τιθεμένης. Ὡς εἰ γε τοῦτο συμβαίη, πάντως ἐκπεσέται τῆς παρ' ἡμῶν δεδομένης ἐξουσίας, καὶ οἱ

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΡΖ'."

Περὶ τοῦ ἐγγράφου τοὺς εἰσάγοντας δίκην ἐγκλήματος, ἥτοι τὸν βουλόμενον εἰσεῖναι δίκην πρότερον ἐγγράφῳ πίσται.

"Αριστὸν ἔστι πᾶν, εἰ τι καλὸν καὶ τῷ βίῳ συμφέρον, ἀγήρατον καὶ δειθαλὲς διαμένειν, καὶ μηδέποτε τῶν τοιούτων ἀπομαρῖναι τὴν ὠφέλειαν. Εἰ δ' ἄρα καὶ συμεθῇ, καθάπερ πολλάκις συμβαίνειν φιλεῖ, παραμεληθέντος" ἀπορρυῖναι τὸ χρήσιμον, ἀλλὰ τοὺς γε φροντίδα τῶν ἀνθρωπίνων καλῶν ποιουμένους προσέτι μὴ καταλιγῶρῃν τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ τῆν αὐτοῦ λυσιτέλειαν τῷ βίῳ παρεχόμενου.

Διὰ τὸ τοῦτο καὶ τὸ ἡμέτερον κράτος νόμον τινὰ λυσιτελέστατον μὲν τῷ βίῳ, νῦν δ' ὥσπερ γεγηρακότα καὶ πρὸς τὸ ἀχρηστὸν κινδυνεύσαντα περιστῆναι εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐπανάγον" ἰσχύν, τὸ γῆρας οἶον ἀποξέει τῆς ἀχρηστίας καὶ ἀνακαινίζει πρὸς τὴν ἀρχῆθεν χρῆσιν καὶ τῆς πολιτείας ὠφέλειαν. Ὁ μὲν γὰρ νόμος" περὶ τῶν ὁσοὶ κινήσεις ἐγκλημάτων προάγουσιν", ὥστε τοὺς πρὶν εἰς τοὺς λόγους ἔλθειν τοῦ ζητήματος περὶ τῆς οἰκείας προαιρέσεως ἐγγράφῳ διαθεσθαι πίστιν παρασχεῖν τῷ κριτῇ, ὅτι περ οὔτε δολιότητι παρενοχλοῦσι γνώμης οὐδ' ἐπὶ προλαθοῦσι καταδεδικασμένοι ἐξετάσει, οὐ μὲν οὐδὲ νῦν εἰδότες αὐτὸ τοῦτο μηδεμίαν μὲν εἰς τὴν τοῦ δικαίου χώραν εἰσὼδον ἔχειν, καχοῦργως δὲ βεβουλευμένοι πράγματα παρέχειν τῷ ἀντικρινόμενῳ, οὐδὲ γε" τὸ ἀληθὲς διαστρέφειν ψεῦδος περᾶσσαι. Ταῦτα μὲν τοῦ νόμου τὰ διορισματα· καὶ καλῶς θεωρεῖται, καὶ ταῦτα τῷ παραδόντι ποινη" ἐπιτίθετο, οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ τοὺς συναγέρους ὁ ῥηθεὶς ἐπὶ τοῖς ὁμοίαις ἐδοκίμαζε νόμος. Ἀλλὰ τοῦτον, καθάπερ εἶπον, ὥσπερ ἀπεφθίμενος" περιεσπῆκετο εἰς τὸ παντελῶς ἀχρηστὸν ἡ βασιλεία ἡμῶν καὶ πρὸς τὴν πρώτην ἀνακαμίζει ῥώμην, καὶ τῇ εἰς τὴν πολιτείαν αὐτῇ παρῆρασαν χαρίζεται. Καὶ θεοπίχομεν ἀπ' αὐτοῦ τῶν παρόντων ταῖς βουλομένους δίκην εἰσάγεσθαι πρὸ τῆς εἰσόδου καὶ ὑπὸ τῶν νόμων πραττέμεναι διορίζεσθαι."

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΡΗ'."

Περὶ τοῦ μετατὴν πρώτην ἀφῆλσιν μὴ πρὸς τὸ κριτήριον ἀπαρτίσαντος.

Οὐδὲ τοῦτο τὸ καταπεφρονημένον καὶ διὰ παραφάσεως γεγενὸς καταλειφθῆναι θέμις ἀναπανόρθωτον, ἀλλ' ἄξιον αὐτὸ" τῆς προσήκουσας βοηθείας τυχεῖν, ὡς ἐν τοῖς τοῦ βίου πράγμασι. πολλὴν παρεχόμενον τὴν ὠφέλειαν.

Οὐκοῦν ὁμοίως καὶ τοῦτο πρὸς καινισμὸν καθιστῶντες, ὥσπερ ἐκεῖνο τὸ μέρος δ' περὶ τοῦ" εἰσεῖναι

A

CONSTITUTIO CVII.

Ut actor ante litem contestationem (89) porrecto libello judici fidem suam probei (90).

Si quidquid honestum vitæque humanæ utile est, a senio liberum ac semper vernans permaneret, neque unquam ejus utilitas deficeret: id vero longe præstantissimum foret. Quamobrem etiamsi contingat (ut sane persæpe contingere solet) ut eo neglecto utilitas depereat, quorum curæ communis vitæ bonis incumbunt: hi certe, ut ne id quod de semivultu utilitatis in commune diffundat, restituere negligant, sane quam conveniens est.

Ea propter et nostra majestas legem quamdam rebus humanis multo quondam utilissimam, nunc vero velut senio confectam, et ne prorsus inutilis fiat periclitantem, ad pristinum robur reducens, senii incommodum quasi abradit, et ad primitivum ipsius usum, rei que publicæ utilitatem renovat. Lex autem de illis, qui actionem movent, agit, ut hi priusquam ad rei disquisitionem deveniant, de suo instituto judici fidem faciant, scripto complexi, se nullo dolo malo adversarium inquietare, neque alio judicio condemnatos esse, neque in præsens scire se nullum ad tribunal aditum habere, et maligno consilio negotium facessere, neque denique mendaciis veritatem intervertere conatos esse. Atque hæc quidem legis præscripta sunt: quæ sane recte sese habent, eaque qui transgrederetur, huic poena infligebatur. Neque vero huic soli, sed causarum etiam patronos iisdem dicta lex adjudicabat. Itaque hanc (quemadmodum dixi) ceu deperditam (91) prorsusque inutilem redditam, imperatoria nostra majestas, tum ad pristinas vices reducit, tum in rem publicam reditu donat. Ac vero sancimus, ut qui dehinc in iudicium procedere volent, ante introitum quæ a lege præscribuntur, exhibeant.

CONSTITUTIO CVIII.

De eo, qui ad primam denuntiationem iudicio se non sistit (92).

Neque vero hoc, tametsi neglectum hactenus contemptumque habitum sit, incorrectum relinqui fas est, potiusque ut convenienti auxilio potiatur, convenit: utpote quod humanis rebus multam de se utilitatem præbeat.

Nos itaque quemadmodum is tractatus, qui item instituere volentibus formam præscribit, innovatus

VARIE LECTIOES.

" Ecl. Nov. 54. " Malim παραμεληθέν πως. " Inc. Ecloga. " Vulgo ἐπανάγων, sed rectius nonnulli Eclogæ Codices ἐπανάγον scil. τὸ ἡμέτερον κράτος. " Osenbruggen διορίζει addendum censet cfr. Justiniani Nov. 49 c. 3, et l. 2. C. " Ecl. προσάγ. " Codd. habent γάρ. " Ecl. ἀποφθιόμενον. " Codd. προτιθέντα διορίζόμενα. Ecl. προτιθέναι διορίζεσθαι. " Ecl. Nov. 55. " Steph. conj. καὶ αὐτό. " Codd. τῶν. Pluralem tamen servare vult Steph. adlito participio βουλομένων vel μελλόντων.

NOTÆ.

(89) Novell. 97. s. eod.

(90) Id est, jurei, reducitur Nov. 49, Justin. c. 5.

(91) Nov. Justin. 47, cap. 3.

(92) In usum renovatur Nov. Justin. 69, c. 8, Novell. 112, cap. 3, f Harm § 6, in fin.

est, ad consimilem etiam modum hoc innovantes, sancimus, ut qui semel judiciali citatione in jus (93) vocatus, neque ipse paret, neque alium qui pro ipso in iudicio se offerat, mittit, iterum iudicii denuntiatione impetatur: cui si similiter non obtemperet, neque tertia denuntiatione indignus censeatur: et si quidem, cum tam patienter judicialis clementia ipsum exspectet, ipse nihilominus tertiam citationem contemnens (cum nulla justa causa comparitionem ejus impediat) neque per se, neque per alium iudicio sistat: tunc omnino etiam absens condemnatur, et nequaquam deinceps, vel quaestio- nem movere, vel condemnationem subterfugere ipsi permittatur.

Atque hoc in utrumque ligatorem decernimus, sive quis in jus vocatus comparere negligat: sive quis actione instituta, adversarioque in iudicium productio, deinde ipsi molestias protelationesque litis machinans ab intenta actione dolo malo destat. Etenim hic quoque, ubi ter a iudice citatus non apparuerit, absens condemnabitur, iis tamen (quemadmodum dixi) si nulla causa, quæ illum, qui se in iudicio non obtulit, verisimiliter purget, ad justam excusationem subsit.

CONSTITUTIO CIX.

Ne intra (94) septimum (95) ætatis annum sponsalia ineantur, neque ante decimum quintum maribus, aut decimum tertium feminis matrimonium consequatur.

Cum suum cuique rei tempus esse sapiens (96) tradat, idque communis omnium, qui modo mentis compotes sunt, sententia tum amplectatur, tum probet: in omni actione tempus observare, longe pulcherrimum fuerit. Quod si fortasse alibi, in contrahendis certe matrimoniis negligi non debet. Oportet enim, ut quo ea res in communi vita magis necessaria est, eo prudentius cautiusque ad illam procedatur.

Quam sanenos ob causam secundum veteres (97-98) qui recte hac de re lege lata statuerunt, sancimus ne quo modo ante septimum ætatis annum sponsalia constituentur, neque matrimonium (99-1), sponsa duodecimi, sponso vero quatuordecim annis minore, sacris ceremoniis confirmetur. Atque hoc quidem, quantum ad communem publi-

Α πρὸς δίκην τύπον ἐκφέρει, θεσπίζομεν ⁴¹, τὸν ἀπαξ ὑπὸ δικαστικῆς προσκλήσεως ἐπὶ τὴν κρίσιν κλη- θέντα, καὶ μὴτ' αὐτὸν ὑπακούσαντα μὴθ' ἑτέρον πρόσ- ωπον ἀντ' αὐτοῦ ⁴² πρὸς τὴν κρίσιν ἀπαντῆσαι δι- αποστελλαντα, πάλιν δευτέρας ἀξιούσθαι δηλώσεως, ἀπειθήσαντα δὲ καὶ ⁴³ ταύτη, μὴδὲ τῆς τρίτης ἀνά- ξιον κρίνεσθαι, καὶ μέχρι τοσούτου τῆς δικαστικῆς ἐπιεικειᾶς αὐτὸν ὑπομένουσῃς εἴπερ καταφρονῶν ὀφθῇ ⁴⁴ καὶ τοῦ τρίτου μηνύματος ⁴⁵, καὶ μηδεμιᾶς εὐλόγου προφάσεως τὴν ἀπάντησιν κυλουούσῃς οὕτε δι' ἑαυτοῦ οὕτε δι' ἑτέρου προσώπου τῷ δικαστικῷ βήματι παραστή, τότε δὲ τότε καὶ μὴ παρόντι τὴν καταδικάζουσιν ψήφον αὐτῷ ⁴⁶ λαγχάνειν, καὶ μη- κέτι ἐξὸν εἶναι καθ' οἷον δὴ τινα τρόπον μὴτ' ἀμ- φισθετεῖν μήτε τὴν κατάκρισιν ἀποδύεσθαι.

Β Ταύτην δὲ τὴν ψήφον ὀρίζομεν ἐφ' ἑκατέρου προσ- ῶπου, εἴτε τις προσκληθεῖ ⁴⁷ κατὸλιγωρήσει τῆς ἀπαντήσεως, εἴτε τις ἐγκλησιν ποιήσει καὶ τῷ βή- ματι παραστήσει τὸ διαμφισθετοῦν μέρος, εἴτε μετὰ τὴν προβολὴν τοῦ ἐγκλήματος κακομηχάνως ἀποστή, τάλαιπωρίαν ἐκ τούτου τῷ ἀντικρινόμενῳ περινοῶν καὶ ἀναβολὴν τοῦ πέρατος τοῦ ζητήματος. Καὶ οὗτος γὰρ παρὰ τοῦ δικαστοῦ προσκαλούμενος ἄχρι τρίτου καὶ μὴ παύσας κατακεκρίσεται καὶ μὴ παρῶν, μηδεμιᾶς ἄλλης, ὥσπερ εἶπον, ἀφορμῆς εἰς δικάσαν ὑπόουσις παραίτησιν, ἣ δυνήσεται ὑπὲρ τοῦ μὴ ἀπαντήσαντος τὰ εἰκότα διαπολογήσασθαι.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΡΘ' ^{48.49.}

Περὶ τοῦ μὴ γίνεσθαι μνηστῆραν ἐνδοθεὶ τῶν ἀπὸ ἐτών, εἴτε ἱερολογίαν ἐνδοθεὶ τοῦ τεσσα- ρεσκαίδεκαετοῦς ⁵⁰ χρόνου, καὶ τοῦ τρισκαί- δεκάτου ἐπὶ γυναικῶν.

Τοῦ σοφοῦ παραινοῦντος, Καίρως τῷ παντὶ πείθ- μιται, καὶ τῆς κοινῆς παρὰ πᾶσιν ὅσοι φρονεῖς εὐ- τυχοῦσιν ὑπολήψεως τοῦτο καὶ τιμώσης καὶ συνομο- λογούσης, καλῶς ἔχει μάλιστα μὲν ἐν πάσῃ πράξει τηρεῖν τὸν καιρὸν, εἰ δ' οὖν ἄλλ' ἐν γε τῇ κατὰ γάμον συναρμοσίᾳ τούτων μὴ παρορῇ. Δεῖ γὰρ, ὅσον ἐν τοῖς κατὰ τὸν βίον πράγμασιν ἀναγκαιότερα ἢ ἐπιχει- ρησις, τοσούτον μετὰ γνώμης ἀσφαλεστέρας ἐπὶ ταύ- την χωρεῖν.

Τούτου δὲ ἕνεκεν κατὰ τοὺς πάλαι καλῶς συνιδέας περὶ τούτου καὶ νόμον θεμένους ἡμεῖς ⁵¹ θεσπίζομεν, μηδαμῶς συνίστασθαι μνηστῆραν ἐπὶ χρόνοις ἐλάτ- τοσι τῶν ἐπτά, μήτε μὴν ἱεροτελεστῆαις βεβαιούσθαι τὴν μνηστῆραν τοῦ τρισκαίδεκάτου ἔτους ἐνδοούσης τῆς νύμφης, τοῦ δὲ νυμφίου τὸν τεσσαρεσκαίδεκάτον μὴ διαμετροῦντος· ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἀπηγόρευται

VARIE LECTIONES.

⁴¹ Ecl. incipit. ⁴² Ecl. αὐτοῦ. ⁴³ Ita Ecl. Codd. ἀπειθ. δὲ ταύτην. ⁴⁴ Ecl. ὀφθαίη. ⁴⁵ Ita nonnulli Eclogæ codices. Codices. Recte. Vulgo μένοντος. ⁴⁶ Nonnulli Eclog. codd. παρόντα—αὐτόν. ⁴⁷ Ita Ecl. Vulgo προσκλ. ^{48.49} Est in Ecl. Nov. 56; exstat apud Harm. lib. IV, tit. 1, pag. 282. ⁵⁰ Ita ex Ecl. do. Scrimp. δεκάτους. ⁵¹ Ecl. incipit.

NOTÆ.

(93) Vid. tit. ff. De in jus vocat.
(94) Et ita reducitur l. 14, ff. De sponsal. August. antea constituerat, ne minor x annis sponsa habe- retur. Vid. Dion. Zonar. Exstat vero hæc Novella apud Harmenop. 4, tit. 1, § 11.
(95) Infantia his annis desinit, d. l. 14, l. 1, ff.

De administ. tut. l. 3, C. qui admin. l. 18, C. De jure lib.

(96) Eccles. iii.

(97-98) D. l. 14, intelligit.

(99-1) Matrimonium feminæ ante 12 annum non contrahunt, masculi ante 14, l. 9. ff. De spons.

πρὸς τὴν κοινὴν καὶ δημοσίαν τοῦ πολιτεύματος χρῆ-
σιν. Εἰ δὲ βασιλεὺς (οἷα πολλά συμβαίνει) πράττων
οἰκονομίαν τινὰ καὶ μνηστειὰν καὶ τὴν ἐξ ἱερολογίας
συνάρμοσιν τοῖς μνηστευομένοις ἔνδον τῶν διαρισθέν-
των ἐτῶν ἐπιψηφίζεται, τοῦτο πρὸς τὸν νόμον οὐδὲν
ἀντικεισεται· ἔξεστι γὰρ τοῖς ἐκ Θεοῦ τὴν οἰκονομίαν
τῶν κοσμητικῶν ἐγκρατευσμένοις πραγμάτων ὑπέρ-
τερον ἢ κατὰ νόμον οἰκονομεῖν, ὅς ἀγεί τοὺς ὑπε-
ρκόους.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΠΙ^α.

Περὶ τοῦ τὴν γυναῖκα ἀπογραφὴν ποιεῖσθαι τῆς
τε οἰκίας προικὸς καὶ τῆς πρὸ γάμου δωρεᾶς
καὶ τῆς ἄλλης ἀπόσης ἀνδρῶς ὑποστάσεως,
ἐπειδὴ τὸν γάμον λυθῆναι συμβαίνει, καὶ τῇ
προενέξει τῆς ἀπογραφῆς ἐπιζητεῖν εἰ τίνα λέ-
γοι παρὰ τοῦ ἰδίου ἄνδρὸς ὑποστῆναι καιρο-
τομίαν εἰς τὰ ἀνήκοντα αὐτῇ, χωρὶς δὲ ἀπο-
γραφῆς εἰς ὅν^α ἐναγροῦς ἀποδείξῃς μηδὲν
ζητεῖν, μήτε ζητοῦσαν ἀπολαμβάνειν^α.

Μετὰ τῶν ἄλλων, ὅσα περὶ τοὺς γάμους εὐαγῶς
τοῖς ἀρχαίοις προενόηται, καὶ τοῦτου δεούσης προ-
νοίας, τυχόντος τοῦ μέρους (φημί δὴ τοῦ μετὰ τὴν
γαμικὴν διάλυσιν μὴ τὴν γυναῖκα ὅπως ἔτυχεν ἀντι-
ποιεῖσθαι τῆς τῶν ἀνδρῶν πραγμάτων λήψεως τε
καὶ καταστέσεως· ἀλλ' εἰ περὶ τούτων ἀμφισβητήσῃ,
πρότερον δημοσίᾳ τῆς τε οἰκίας προικὸς καὶ τῆς
πρὸ γάμου δωρεᾶς καὶ τῆς ἄλλης ἀπόσης ἀνδρῶς
περιουσίας τὴν μετὰ θάνατον τοῦ ἀνδρὸς γεγενημέ-
νην ἀπογραφὴν ἐξενεγκεῖν, καὶ εἰ τι ἐν ταύτῃ δια-
γινώσκῃτο παρὰ τοῦ γαμέτου ἀνηλωμένον, τούτου
τὴν ἀναπλήρωσιν ἐκ τῶν ἐκείνου ζητεῖν πραγμάτων),
καὶ τοῦτου δὴ καθάπερ ἦν θεμιτὸν τοῖς ἀρχαίοις
διωρισμένου, νυνὶ δ' ὀλιγωρίᾳ παραδοθέντος, ἐπειδὴ
τῆς τῶν ἀρχαίων προνοίας τὸ χρήσιμον συνειδόμεν
ἄξιον σώζεσθαι, τὸ ἐκείνων ἀναγεύμενοι θέσπισμα
ὀρίζομεν, ἀπὸ γε τοῦ παρόντος ἀπογραφᾶς τῆς τε
προικὸς καὶ τῆς πρὸ γάμου δωρεᾶς καὶ τῆς ἄλλης
ἀπόσης τοῦ ἀνδρὸς περιουσίας ἐκ παντὸς τρόπου
παρὰ ταῖς γυναῖξιν σπουδάζεσθαι· ὥς, ἐάν ποτε γυνὴ
πρὸς τοιαύτην φιλονεικίαν ὑπόθεσιν καταστῇ καὶ
ἀρὸς τὴν ἀνδρῶν χωρεῖν ὑπαρξὶν ἀντὶ τῶν κατα-
στάτων εἰς μερίσιν οἰκείων ἀξίῳ, ἐξ ἐκείνης τῆς
ἀπογραφῆς ἦτοι ἀποδείξῃς τὸ δίκαιον τῶν λόγων
γνωρίζεσθαι κατὰ τρόπον ἀντιποιοιμένης τῶν τοῦ
συζύγου πραγμάτων, εἰ γε παρ' ἐκείνου φαίνεται
τῶν ἐν τῇ ἀπογραφῇ κειμένων ἀνάλωσις γεγενημένη.
Ἄνευ δὲ τῆς ἐκείθεν μαρτυρίας, μήτε τὴν ζητήσιν
χώραν εὐρίσκειν, μήτε ζητούσης φιλονεικῶς ἢ ἀκροά-
σις τυγχάνειν ἢ τι τῶν ἐπιζητουμένων λαμβάνειν.

cumque reipublicæ usum attinet, ita vetitum sit.
Verum si imperator (2) (ut sæpe accidit) novam
familiam conficiens, et sponsalia, et consecra-
tione peragendam conjunctionem intra præstitutos
annos desponsandis decreto permittat, id nihil
legi adversabitur. Licitum enim est, ut quibus
Deus universi terrarum orbis, tanquam fami-
liæ ejuspiam administrationem demandavit, hi
secus quam lex quæ subditos devincit, præscribat,
familias cogant.

CONSTITUTIO CX.

Ut (3-4) mulier soluto matrimonio dotem suam pro-
pterque nuptias donationem, et reliquam omnem
mariti substantiam in commentarium (5) conscri-
bat (6) ac eo prolato resarciri sibi postulet, si quid
damni in rebus suis a marito se passam dicat,
citra commentarium autem evidentemve proba-
tionem nihil petat, aut petendo accipiat.

Cum præter alia, quæ sancte a veteribus (7)
de matrimonii rebus tractata sunt, huic quoque
tractatui satis prospectum sit: ut nempe mulier
soluto matrimonio non quoquo modo res maritales
percipiendas et delinendas vindicet; sed si de
illis controversiæ moveatur, confectum post mor-
tem mariti de dote sua et donatione propter
nuptias, reliquisque maritalibus facultatibus com-
mentarium publice prius exhibeat: et si quid ex
dote a marito consumptum esse appareat, id ex
ipsius bonis repetat, cum hoc, inquam, quomodo
jus atque æquitas postulat, a veteribus constitu-
tum sit, ac vero nunc ejus nulla ratio habeatur:
quoniam veterum prudentiæ utilitatem conservan-
dam ducimus, illorum sanctionem renovantes
statuimus ut dehinc omnibus modis de dote, pro-
pterque nuptias donatione, et aliis quibuscunque
maritalibus rebus a mulieribus commentarius
conficiatur: quo si quando, ad istiusmodi con-
troversiæ speciem adigantur, et ad res maritales,
pro eo quantum ipsarum res deteriores redditæ
sunt, procedere velint: ex eo commentario aut
probatione petitionis æquitas cognoscatur, utrum
recte res maritorum vindicent, quando commen-
tario comprehensa ab illis insumpta esse constabi-
lit. Citra commentarii autem testimonium, neque
petitio locum inveniatur, neque illa contentiose pe-
tentes aut audiantur, aut quidquam eorum quæ
petunt consequantur. Porro commentarii confi-
ciendi tempus statuimus: ut intra tres (8) men-

VARIAE LECTIONES.

^α Exstat in codd. Synopseos Bieneriano, Paris. gr. 1351 et 1357 A, et Vat. 852. ^β Verbum ἰδίου
in cod. syn. Paris. 1351 deest. ^γ Sic cod. Paris. 1351. Scrimg. εἰς οὖν. ^δ Ita Paris. 1351. Vulgo
λαμβ.

NOTÆ.

(2) Vid. Nov. Isaaci Angeli c. 2, inf.

(3-4) Exstat apud Harmenopolium lib. 4, tit. 13, § 37.

(5) Ἀπογραφὴν, nota de inventario rerum do-
tialium.

(6) Intra tres menses, ut infra eod.

(7) Jurisconsultis et imperatoribus adde Pho-

PATROL. GR. CVII.

tium 9, Nomocan. 28, 29 et seq.

(8) Idem temporis spatium inventario bono-
rum defuncti faciendo præstituit lex ult. § 2. C. De
jure delib. et inventario bonorum pupilli, 5 Harme-
nop. 11, c. περὶ κεχωλωμένων ἐπιτροπεύειν, quod
Accursius non probat in l. 24, C. De administrat.,

ses fiat: et ejusmodi multa veteribus in tutores A
constituta est, talis etiam hic procedat.

τὸν δὲ χρόνον τῆς ἀπογραφῆς ὀρίζομεν εἰς αὐτῶν
μηνῶν γίνεσθαι, καὶ τὰ ἐπιτίμια προβαίνειν, οἷα δὲ
καὶ περὶ τῶν ἐπιτρόπων τοῖς παλαιαῖς νενομοθέ-
τηται⁴⁴.

CONSTITUTIO CXI.

Ut si uxor (9) mente capiatuŕ idque neque dolo ma-
riti, neque ipso conscio, aliorum maleficio fiat,
et ultra tres (10) annos id malum duret: matri-
monium dirimatur, alleramque uxorem ducere
marito liceat (11).

Idem Imperator eidem Styliano.

Nihil adeo ad conservandum genus humanum
esse necessarium, atque quod (12) e costa viro
attributum est subsidium, cum artifex ille qui
istud condidit, docet, tum ipsa natura divino do-
cumento attestatur. Quod cum ita sit, par atque
conveniens erat, legis providentiam, et si qua
aliunde cura mortalium rebus succurrit, istius-
modi de re illa commentari et statuere, quæ per
omnem vitam illis qui conjugii nexu uniti sunt,
auxilio gaudioque sint: quæ initio propositum
conjugii finem confirment, non vero contra affli-
gant, et miseriam perpetuumque mœrorem afferant.
Si ergo conjugium tale esse oporteat (quemadmo-
dum certe oportet) non sane suscipienda mihi illa
lex (13) videtur, quæ si post initum matrimonium
furore uxor corripitur, maritum illam perpetuo
retinere, et furoris incommodum semper ferre
cogit. Ubi enim approbetur, ubi rationi consenta-
neum, aut matrimonialis convictus sollicitudine
dignum videatur, ut per totam vitam maritus in-
saniens uxori alligetur, ejusque fœditatibus con-
ficiatur? Si enim nullus adeo truculentus est, ut
vel momento quemquam cum feris in eundem lo-
cum includere sustineat: quomodo legis benignitate
prædita illa lex est (14) quæ perpetuo efferate fu-
rore conjugii cohabitare maritum jubet? Sed per
conjugium, inquit, in unum (15-16) corpus
coierunt, oportetque membrum alterum alterius
morbos perpeti: et divinum præceptum (17) est,
quos Deus junxerit, ne separentur. Præclara

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΠΙΑ'.

Περὶ τοῦ γυναικὸς εἰς μανίαν περιπεσοῦσης μὴ
κατ' ἐπιβουλὴν τοῦ οἰκεῖου ἀνδρός, μήτε μὴ
συνειδότος αὐτοῦ τὴν κακουργίαν, εἰ παρ' ἄλ-
λων τινῶν ἡ μανία κακουργηται, μέχρι τρι-
τον ἐτους διαμένειν τὸν γάμον ἄλυτον. καὶ εἰ
ἔτι τὰ τῆς μανίας λυπαῖ, τέμνεσθαι τὴν συν-
άφειαν καὶ μνηστεύεσθαι τὸν ἀνδρα σὺν ἀδείᾳ⁴⁵
ἢ ἂν ἔληται.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Στυλιανῷ τῷ αὐτῷ.

Ὡς μὲν οὐδὲν οὕτω πρὸς βίον ἀνθρώπων⁴⁶ καθ-
έστηκεν ἀναγκαῖον, ὥς ἡ παρὰ τῆς πλευρᾶς κεχα-
ρισμένη ἀνδρὶ βοήθεια, καὶ ὁ ἐξ ἀρχῆς ὑποσησά-
μενος τὴν πλάσιν τεχνίτης ἐδίδασκε, καὶ ἡ φύσις αὐτῇ
τῷ θεῷ διδάγματι προσμαρτυρεῖ. Τοῦτου δ' οὕτως
ἀναγκαῖον τυγχάνοντος, ἔπρεπε καὶ τὴν τοῦ νόμου
πρόνοιαν, καὶ εἰ τις ἐτέρωθεν φροντὶς συνεπιλαμβά-
νεται, τὰ τοιαῦτα περὶ τοῦ πράγματος καὶ πρὸς φρον-
τικῆναι καὶ διορίζεσθαι, οἷα τῇ πάσῃ ζωῇ τῶν διὰ
τῆς συζυγίας ἡνωμένων⁴⁷ εἰς βοήθειαν ὑπάρξει καὶ
ἀγαλλίαισιν καὶ τὸν ἀπ' ἀρχῆς σκοπὸν βεβαιώσῃ τῆς
νυμφεύσεως, ἀλλὰ μὴ τὸναντίον εἰς κατατριβὴν
καὶ τάλαιπωρίαν καὶ διὰ βίου μὴ ἀνείδωσαν κατήφειαν.
Εἰ οὖν τοιαύτην δεῖ γενέσθαι τὴν συζυγίαν, ὥσπερ
καὶ δεῖ, οὐ δοκεῖ μοι χώραν ἔχειν ἀποδοχῆς ἐκείνης
ὁ νόμος, ὃς μετὰ τὴν μνηστείαν εἰς μανίαν τῆς μι-
νηστευμένης περιπεσοῦσης, βιάζεται τὸν γαμέτην
διὰ παντός τοιοῦτον συνεζευχῆαι κακῷ, καὶ τῇ συμ-
φορᾷ τῆς μανίας δεῖ περιστοιχιζέσθαι. Ποῦ γὰρ ἀπο-
δοχῇ⁴⁸, ποῦ δ' εὐλογον ἡ τῶν περὶ συμδιώσεως ἀξίων
φροντῖδων, τὸ προτεδέσθαι διὰ βίου τὸν ἀνδρα μανεί-
σῃ τῇ γυναικὶ καὶ τοῖς ἐκείθεν ἀνιστοῖς κατατρί-
χεσθαι; Εἰ γὰρ οὐδεὶς οὕτως ἀφιλόφρωνος, ὃς κιν
ἐπὶ βραχὺ θηρίῳ συγκαθεργνύειν ἀνθρώπον ἀξιοῖ,
πῶς ἔχει νόμου φιλόφρωνος ὁ προστάσεων νόμος
δε' αἰῶνος ὑπὸ τῆς μανίας τεθηριωμένη τῇ ἀνθρώπῳ
συνοικεῖν τὸν μνηστευσάμενον; Ἀλλὰ, φασὶν, ὥς διὰ
τῆς συναφείας ἐν γέννασι μέλος, καὶ ἀνάγκη τὴν
τοῦ μέλους ὑφίστασθαι νόσον, καὶ ὥς θεῖον βούλεται
κλέυσμα, μὴ χωρίζεσθαι τοὺς ὑπὸ θεοῦ συζευχθέν-

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁴ Codices Synopsens subjiciunt hæc: Ἡ ἀγωγή τῆς ἐχούσης προῖκα μετὰ θάνατον τοῦ ἀνδρός, εἰ χρεῖσιν
ὑπόκειται, ἔχει προνόμιον ποιεῖν ἀπογραφὴν, εἰ μὲν ἔστιν ἔσθωθεν τῆς πόλεως, μέχρι τριῶν μηνῶν, καὶ
παραγράφεται τοὺς δανειστὰς λαμβάνουσα τὴν ἰδίαν προῖκα καὶ τὰ βοηθούντα αὐτῇ· εἰ δὲ ἔσθωθεν τῆς
πόλεως ἐπὶ θέματος, ἔχει ἔξουσίαν ποιεῖν ἑμβεντον μέχρι μηνῶν δέκα. Εἰ δὲ ἑμβεντον οὐ ποιήσει ἐμπροθέ-
σμως, βοηθούνται οἱ δανεισταί. ⁴⁵ Laudatur a Bals. ad Phot. XIII. 30, XIV. ⁴⁶ Zuich. et Meerm. συναδει-
σθαι. ⁴⁷ Scrips. ἀνθρώπων. ⁴⁸ Zuich. et Meerm. ἐνομένων. ⁴⁹ Steph. conj. ἀποδοχῆς ἀξίων.

NOTÆ.

(9) De viro, Nov. infra eod.

(10) Novella Nicephori Botoniata c. 1, idem
confirmat, et Photius 13 Nomocanon. 30, quo
loco Balsamon hujusce Nov. mentionem facit, ut
et Harm. 4, lit. 4, c. περὶ μανίας.

(11) Et ita abrogata lex 16, in fin. ff. De ritu,
quæ generaliter vetabat matrimonium ob furorem
dissolvi, reducta distinctione legis 22, § 7, ff. so-
luto; sed tamen Photius dicto hoc loco negat hanc
Novellam Leonis usitatam, stari potius juri civili

et Novellæ Justiniani 22, c. 15, Nov. 17, c. 8, 9,
quæ inter causas divortii hanc non enumerat.

(12) Gen. ii, 22.

(13) D. l. 16, in fin. l. 8, De his qui sunt, v. l. 4,
ff. De divort.

(14) Hinc satis perspicuum est, non intelligi hoc
loco d. § 7.

(15-16) Ἐν μέλος, sic alibi σάρκα μίαν. Matth.
xix, vers. 5.

(17) Matth. xix, v. 6.

τας. Καλὰ μὲν ταῦτα, ἃ θεῖα παρὰ⁵⁵ Θεοῦ εἰρηται, ἅ
οὐ καλῶς δ' αὐτὰ οὐδὲ κατὰ τὸν θεῖον σκοπὸν οἱ προ-
τεινόμενοι ἐνταῦθα τὴν τούτων ποιοῦνται πρότασιν.
Εἰ μὲν γὰρ ἡ μνηστεία τοιαύτην σώζει τὴν κατὰ-
σχεῖσιν ὅποιαν ἐξ ἀρχῆς ἡ νυμφοστόλος παρέσχεν,
ἄδικος ὁ χωρίζων, καὶ τὴν μέμφιν οὐ φεύζεται· εἰ
δ' ὑπὸ τῆς μανίας οὐδὲ φθογῆς ἔστιν ἀνθρωπίνης
ἀκούειν τῆς ἀνθρώπου, μὴ δτι γε ἄλλου τινὸς τυχεῖν
τὴν ὅσα μνηστεία πρὸς ἱλαρίαν χαρίζεται, τίς οὐκ
ἐθέλησει διαλύειν τὴν οὕτω πικρὰν καὶ φευκτὴν συ-
ζυγίαν;

Διὰ τοῦτο θεσπίζομεν, ὥς, εἰ ποτε μετὰ τὴν
κοινωνίαν τοῦ γάμου πρὸς μανίαν ἢ γυνὴ περιπέ-
σοι, μέχρι τρίτου ἔτους φέρειν τὴν δυστυχίαν
τὸν ἄνδρα καὶ τῆς κατηφείας ἀπολαύειν, καὶ εἰ γε^B
μὴ ἐν χρόνῳ τοσούτῳ λύσις εἴη τοῦ κακοῦ, μηδὲ πρὸς
τὰς οἰκειάς ἐπανελθεῖν φρένας ἢ τὴν μανίαν νοσοῦσα,
τηνικαῦτα διασπᾶσθαι τὴν κοινωνίαν καὶ τῆς ἀν-
υπολόστου συμφορᾶς ἐλευθεροῦσθαι τὸν ἄνδρα. Τοσοῦ-
τον προσδιοριζομένου τοῦ θεσπισματος, ὥστε δι'
ῥεῦνης τὴν μανίαν καὶ ἐξετάσεως γίνεσθαι, μή-
ποτε κατ' ἐπιβουλήν ὥφθη συστάσα ἡ αὐτοῦ γε τοῦ
ἄνδρος ἢ τῶν ἐκείνῳ κατ' οἰκειότητα συναπομένων
ἢ τινων ἐτέρων· ὥς εἰ γε⁵⁶ τοιοῦτόν τι φωραθῇ,
εἰ ἐκ κακουργίας τοῦ ἄνδρος, τοῦτον ὀρίζομεν τιμω-
ρίαν τῆς ἰδίας ὑποσχέσθαι κακίας τὸν εἰς τὸν μονήρη
βίον μετασχηματισμὸν, καὶ ἀκοντος αὐτοῦ μονα-
στηρίῳ περιοριζομένου καὶ τῇ ἐκ τῶν ἱερῶν κανόνων
ὑποβαλλομένου τῆς ψυχῆς θεραπείᾳ· εἰ δ' ἐκ τῶν^C
συγγενῶν ἦλθεν ἡ βλάβη ἢ ἐτέρωθεν ποθεν καὶ αὐ-
τοῦ συνειδότος τοῦ ἄνδρος·⁵⁷ τοὺς μὲν αὐτουργοὺς
τῆς πονηρίας ταῖς ἐκ τῶν νόμων ὑπάγεσθαι καλεῖο-
μεν τιμωρίαις, τιμωρεῖσθαι δὲ καὶ τὸν ἄνδρα τῇ
τῶν οἰκείων ἀφαιρέσει πραγμάτων, ἃ δεήσει πρὸς
παραμύθιον ζωτῆς ἐπιβεβουλευμένης ἀφωρεῖσθαι,
θαμῆναι δὲ αὐτὸν⁵⁸ καὶ διὰ βίου ἐτέρου γάμου
ἀκοινωνήτον· εἰ δὲ καὶ τολμήσει πρὸς κοινωνίαν
καταστῆναι, καὶ ἀκοντα πρὸς τὸν μονάδα μετασχη-
ματίζεσθαι βίον. Τῶν μέντοιγε τὴν κακουργίαν πε-
ποιημένων ἀμέτοχος καθάπαξ ὑπάρχων, καὶ μηδὲν
πρὸς τὴν τῆς γυναικὸς ἐπιβουλήν ἢ αὐτουργήσας ἢ
ἄλλοις πονηρευομένοις συνδιεγνωκώς, κρείττων ἔσται
καὶ τιμωρίας καὶ ζημίας⁵⁹, καὶ μετὰ παραδρομὴν
τοῦ τρίτου ἔτους λυθείσης τῆς συζυγίας, ἀκωλύτως^D
πρὸς γάμον ἄλλον συναπέσθω. Ἀήσεται δὲ τὸ
τῶν τριῶν ἔτων τοιαύτην τινὰ τῶ παραμένοντι ἄνδρῳ
τὴν κατὰστασιν. Τὸ μὲν οὖν ἐν ἔτος⁶⁰ συνδαιτῶν
καὶ συνοικῶν καὶ συνδιαταλαιπωρούμενος καὶ τὴν
ὀφειλομένην ἴασιν πρὸς ἴασιν τοῦ οἰκείου πάσῃ

quidem hæc et divina, utpote quæ a Deo pronuntiata
sint: verum non recte, neque secundum divinum pro-
positum hic in medium afferuntur. Si enim matrimo-
nium talem statum conservaret, qualem ejus in princi-
pio pronuba exhibuisset, quisquis separaret, impro-
bus profecto esset, neque reprehensionem effuge-
ret; jam vero cum præ furore ne vocem quidem
humanam a muliere audias, nedum aliud quidquam
eorum, quæ ad oblectamentum et hilaritatem ma-
trimonium largitur, ab illa obtineas, quis adeo
acerbum horrendumque matrimonium dirimere no-
lit?

Ea propter sancimus, ut, si quando post initum
matrimonium mulier in furem incidat, ad tres
annos infortunium maritus ferat, mœstitiamque
toleret: et nisi interea temporis ab isto malo illa
liberetur, neque ad mentem redeat, tunc matrimo-
nium divellatur, maritusque ab intolerabili illa ca-
lumnitate exoneretur. Cui sanctioni hoc adjicimus
ut furoris causa investigetur, in eamque inquirat-
ur, num forte mariti, aut ipso conscio fami-
liarium ejus aliorumve quorumlibet technis atque
dolo sit constatus. Quod si sic esse deprehendatur,
et quidem maritus (18-21) maleficii arguatur: ut hic
in monachum transformatus, nolensque volens
monasterio inclusus, nequitie suæ pœnas luat,
manantique ex sacris canonibus animæ curationi
subjectus sit, decernimus. At si a cognatis ipsius,
aut aliunde ipso conscio noxa orta sit, maledicos
pœnis legalibus subjici jubemus, maritumque
ipsum rei familiaris administratione privari, ut
insidiarum quas alienæ vitæ struxit, det pœnas, ita
ut per reliquam vitam connubio se absteineat, et ubi
contraire ausus fuerit, ad cœlibem vitam vel invitus
religatur. Sin autem sceleris commissi particeps
non est, si uxoris vitæ nihil insidiatum est, neque
iis qui ei insidias pararunt, conscius est, pœnam
patietur nullam, imo post tertium inde a soluto
matrimonio annum novo se matrimonio jungere
impune poterit. Trium proinde illorum annorum
hæc erit ratio. Primo quidem anno vivet et habi-
tabit cum conjuge misera, ita quidem ut nihil inten-
tatum relinquat quod ad ipsius sanationem conferre
possit. Biennio sequenti, si morbus medicorum
arti resistit, conjugem poterit deserere, cœlibem
vitam acturus. Ubi autem tertio quoque anno mor-
bus non cessarit, ad secundas pergere nuptias
poterit. Et hæc quidem de divortio alterisque
nuptiis. Quod si mulier furiosa parentes habeat con-
sobrinosve, ad hosce perducetur utpote ejus tutores

VARIE LECTIONES.

⁵⁵ Zuich. Meerm. καὶ παρὰ. Haud inepte ⁵⁶ Agyl. εἰ μὲν vult legi. ⁵⁷ Apud Scrimg. sequentia desunt. Supplementur ex Zuich. et Meerm., qui ea perperam Spangenbergio teste intercalant Novellæ sequenti.
⁵⁸ Codd. δυνατόν. ⁵⁹ Codd. τιμωρίαν καὶ ζημίαν. ⁶⁰ Forte ἔσται.

NOTÆ.

(18-21) Adde Nov. 22, c. 15, § 1, 3, l. ff. ad l. Corn. De Sicariis.

a natura ipsa constitutos quibus istius cura rerumque tali modo neglectarum administratio incumbit. Ubi autem parentum aut cognatorum nullum ei erit refugium, episcopus regionis humanissimus miseram in monasterio aliquo collocabit, cujus abbatissa, re cognita, curam agel omnium quæ illius salutem remque familiarem spectant, donec aut furoris aut vitæ finis appropinquarit. Liberi, si qui superstites sunt, cum patre convivent, in matris emortuæ bona secundum leges successuri.

ἄλλου περὶ τῆς ζωῆς αὐτῆς ἀναδέξασθαι μέριμναν, ἐρώντων πραγμάτων ἐκεῖ συναπερχομένων· εἰ δὲ τῆς μὲν τὸν κατὰ χώραν θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον εἰς τι ἀρίστη τὰ πάντα γνωρίζεται, καὶ ταύτην ὡς τὴν διοίκησιν αὐτῆς ἀναθεῖναι· καὶ τὴν τῆς ὑπάρξεως οἰκονομίαν τε καὶ ἐγγελησιν καὶ τὴν ὀφειλομένην πρόνοιαν ὑπὸ τῆς τοιαύτης προηγουμένης γίνεσθαι τοῦ τε βίου καὶ τῶν πραγμάτων τῆς ἀνατεθειμένης, μέχρις ἂν ἡ τῆς μανίας ἢ τοῦ βίου πρὸς ἀπαλλαγὴν καταστῇ. Παρόντων δὲ καὶ παίδων σὺν τῷ πατρὶ τούτοις ἔσται μὲν ἡ βίωσις καὶ ἡ διαγωγὴ ἀποφθαρείσης δὲ τῆς μητρὸς τὸν ἐκ τοῦ νόμου κληρὸν τῆς ὑπάρξεως αὐτῆς ὑπελεύσονται.

CONSTITUTIO CXII.

Ut si maritus (22) per matrimonii tempus in furorē incidat, intra quinquennium (23) matrimonium solvi nequeat: eo autem elapso, si furor eum adhuc occupet, solvi possit.

Veterum (24) jurisconsultorum sententiam, qua furorem matrimonium impedire, jam initum autem non infirmare constituitur, neque convellere, neque reprehendere est animus: illosque ipsos ad iudicium suum, quo ad id decernendum commoti sunt, expendendum remitto: ut tamen illam aut approbem aut confirmem quod id mihi approbatione indignum videatur induci nequeo. Nam cum matrimonium, si furor præveniat, impediatur: at si vero inito jam matrimonio furor superveniat, illud nihil lædi dicatur, quomodo hinc ad comprobandum illictemur? Si enim hoc in matrimonio spectatur, ut cum utriusque conjugis commodo contrahatur: quomodo, qui ne id ab initio tanquam inutile consistat, suadet, si postquam initum erit, eadem calamitas existat, non idem ejus compagem tanquam inutilem dissuadebit? An operam dari oportet, ne quis omnino in mali cujusquam periculum incidat: qui vero jam incidit, hic sine omni ope relinquendus, ipsiusque calamitatum non miseresendum est?

B

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΠΒ΄.

Περὶ τοῦ εἰ μετὰ τὴν γαμήλιον κοινωνίαν εἰς μανίαν ὁ μνηστὴρ περιπέσοι, ἐφ' ὅλοις ἔτεσι πάντα διατελεῖν τὸν γάμον αὐτοῦ, τούτων δὲ παρελθόντων καὶ τῆς μανίας τῆς ἐπισχέσεως ἐτι προσμενούσης τὴν ὁμοφυλίαν ὁ ἀφαιρέσεισθαι.

Τῶν μὲν πάλαι νομοθετησάντων τὴν γνώμην, ὅφ' ἥς ὁ τῆς μανίας καιρὸς διορίζεται ὡς αὐταῖς ὁ δὲ καὶ ταῖς μνηστειαῖς ἐναντιοῦσθαι ὡς, καὶ μὴ διασύρειν καὶ μέμψει καθυποβάλλειν οὐκ ἔχω (ἀφίημι γὰρ αὐτοὺς ἐκείνους τοὺς ταῦτα νομοθετηκότας τὴν οἰκίαν εἰδέναι κρίσιν, μεθ' ἥς ἐπὶ τὸ δόγμα κατέστησαν), πρὸς δὲ τὸ συναιρεῖν καὶ κατατίθεσθαι ὅτι μὴ συγκαταθέσω· ἐμοὶ δὲ ἄξιον ἂν ἀπέφηνεν ὁ νόμος, ὅτι προᾶγομαι. Τὸ γὰρ κωλύειν μὲν διὰ ὅτι προλαβούσαν ἤδη μανίαν τὸν γάμον, φάσκειν δὲ μηδὲν αὐτὸν ἀδικεῖσθαι μεταγενεστέρως τοῦ γάμου τῆς μανίας ἀποφανθείσης, πῶς οὐκ αὐτόθεν ὡς ἡμᾶς πρὸς τὴν συγκατάθεσιν ἀναπαίθει; Εἰ γὰρ ὁ γάμος ἐπὶ κοινή τῶν συναπτομένων ὠφέλει συνίστασθαι βούλεται, πῶς ὁ τὴν ἀρχὴν ὡς ἀσύμφορον ἀποτρέπων συστήναι, τοῦ αὐτοῦ ἐναντιώματος μετὰ τὴν συνάφειαν ἀνακύψαντος οὐκ ἀποτρέφει τὴν σύστασιν ὡς μὴ συμφέρουσαν; ἢ βοηθεῖν μὲν χρή, ὅπως μὴ τὴν ἀρχὴν ὠφείλῃ τι εἰς κακοῦ πείραν καταστᾶς, περιπεσόντα δὲ τῷ κακῷ καταλιμπάνειν ἀδοθήτων

VARIE LECTIONES.

ἡ Codd. ἀμνημόνευτος. ἡ Codd. ταύτην. ἡ Ita Zuich. et Meerm. Scring. ὁμοφυλίαν. ἡ Melius αὐτοῖς, et Agyl. vertit quasi ita scriptum sit. ἡ Hæc omnino corrupta sunt. Fortè ἐναντιοῦσθαι καὶ μόνον, διασύρειν. ἡ Vulgo: ὅτι συγκαταθ. ἐμοὶ δὲ ἄξιον ἀναπέφηνεν. Quæ et sensu carebant. ἡ Apud Scring. διὰ δεest. ἡ Agyl. πῶς αὐτὸ ἡμᾶς legendum censet.

NOTÆ.

(22) De mulieris furore dictum est Nov. 111, supra cod. Ex his apparet ob triennem furorē uxoris, matrimonium dissolvi posse: ut ob quinquennem mariti.

(23) iv, Harm. 2, Nov. Nicephori Phocæ; sed Photius 3 Nom. 30, negat hanc Novellam Leo-

nis observari, cum furor inter justas divortii causas non numeretur in Novella Justin. 22, c. 15, §. 9.

(24) Vid. l. 8, in fin. ff. De his qui sunt sui, l. 16 in fin. ff. De ritu.

καὶ μὴ τῆς τάλαιπωρίας οἰκταίρειν αὐτόν; ὥσπερ εἰ τις καὶ πρὸ μὲν τοῦ νόσῳ ληφθῆναι τινα δεῖν οἰεταί προσάγειν τὴν ἐπιμέλειαν, κατασχεθέντα δὲ θνήσκειν εἶπεν, ἀπαγορεύσας τὴν θεραπείαν. Ἀλλὰ γὰρ, ὅπερ εἶπον, ἐπιμέμφεσθαι μὲν τοῖς νομοθέταις οὐκ ἔχω, σύμφηφος δὲ τοῦτοις εἶναι πολλοῦ γε καὶ δέω, καὶ μάλιστα πολλῶν ἐτέρων τρόπων πρὸς μνηστείας λύσιν διατεταγμένων, ὧν οὐδείς πρὸς τὸ χαλεπὸν τῆς μανίας εἰς σύγκρισιν ἱκανὸς ⁶⁶ παρελθεῖν. Τὸ γὰρ διὰ τὴν τοῦ μνηστήρος ἀσωτείαν, ἢ διὰ τὸ κατὰ τὴν πίστιν διάφορον, ἢ διὰ τὸ πρὸς ὁμιλίαν τὴν φυσικὴν ἄπορον καὶ ἀνεπιτήδειον, καὶ εἰ τι ἕτερον πούτοις συναριθμεῖται κακῆτῆμόν ἰσχυρὸν πρὸς γάμου διάζευξιν, οἷον εἰ ⁶⁷ δουλικῆς ἀναφαίνοντο τύχης ὁ μνηστευόμενος, εἰ τῶν ὑπεσχημένων ἐν τοῖς γαμικοῖς συμφώνοις ἐξ ἀπορίας μὴ πρόεισιν ἢ τελείωσις, ταῦτα οὖν καὶ τὰ παραπλήσια, ἃ ⁶⁸ διανενόμισται τὴν γαμικὴν κοινωνίαν διάλειν, πού πρὸς τὴν συμφορὰν τῆς μανίας ὅλως τὴν σύγκρισιν ἀναδέχεται;

Τοιγαροῦν θεσπίζομεν ἡμεῖς περὶ τῆς μετὰ τὸν γάμον ἐπαλθούσης μανίας, ὥστε ἐφ' ὅλοις ἔτεσι πέντε τοὺς συναπτομένους μὴ διαζεύγνυσθαι· καὶ γὰρ ὥσπερ τὸ μὴ διὰ βίου θεραπευομένης τῆς μανίας ἄλυτον εἶναι τὸν γάμον βίαιον ὤφθη, οὕτω καὶ ἡ ἐν τοσούτῳ χρόνῳ ἀναμονὴ καὶ προσκαρτέρησις ἀναγκαῖα ἐστίν· εἰ δὲ μετὰ τὴν τοῦ τοσούτου χρόνου περίοδον μὴ γένηται τις ἀπαλλαγὴ τῆς δυστυχίας, μὴδὲ πρὸς ἀσασφρόνησιν ὁ μεμνηνὼς κατασταλῇ, τηνικαῦτα διατέμνεσθαι τὴν γαμήλιον κοινωνίαν, ^C μὴδεμιᾶς μὴδ' ἐτέρῳ μέρει προαγινόμενης καινοτομίας. Καὶ ταῦτα μὲν διορίζομεν οὐ πρὸς διαβολὴν τῶν πρὸ ἡμῶν νομοθετησάντων, ἀλλ' εἰς ἀποπλήρωσιν τῆς περὶ τὸ ὑπῆκοον ὀφειλομένης ἡμῖν προνοίας. Ἡ δὲ γε κατ' αὐτὴν ἐπιγνωσθεῖσα τὴν τοῦ γάμου ἡμέραν μανία οὐδὲν ὑπαντιοῦμενον ἔχει πρὸς τὴν αὐτίκα διάλυσιν, εἰ καὶ προῆλθεν ⁶⁹ ἢ νεωμισμένη αὐτοῖς ἱερολογία, ἀλλ' ὁμοίως τῇ πρὸ τῆς μνηστείας ἐγνωσμένῃ πρὸς τὸ ἀκοινωνήτον καταστήσεται καὶ ἀνάρμοστον. Ἵσως μὲν οὖν τισι δοξεί τὸ μετὰ τὴν ἱερολογίαν διαζεύγνυσθαι κρίσεως ὀρθότης ἀπολείπεσθαι, ὥς δέον, ἐπεὶ διὰ τῆς ἀναρμωστικῆς τελετῆς ἐν σώμα γέγονασι, μὴ διατέμνειν αὐτοὺς, ἀλλ' ἠνωμένους εἶναι, καὶ μάλιστα γε κυριωτέρου μέλους καὶ κεφαλῆς ὑπάρχοντος τοῦ ἀνδρός. Οὐδὲ γὰρ ἐν σώματι τὰ τῶν μελῶν κυριώτερα ὑπὸ τινος κατεσχημένα πάθους ἐκκρίπτεται. Ἀλλ' οὗτος ὁ λόγος δοκῶν ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως ἵστασθαι, ἀγνοεῖν οἶκα τῆς ἱερολογίας τὸ βούλημα. Ἡ μὲν γὰρ, τὰ κάλλιστα

A Quod perinde (25) sit, atque si quis, priusquam morbo quispiam corripiatur, adhibendum remedium existimet, at jam correptum negato remedio mori sinat. Verumtamen id, quod dixi, reprehendere jurisconsultos non est animus: ut tamen ipsis ad stipuler, permultum abest. Præsertim vero cum multi alii modi ad solvendum matrimonium constituti sint, quorum nullus (26) cum furoris male conferri recte possit. Quomodo (27) namque mariti prodigalitas, aut religionis (28) diversitas, aut in naturali consuetudine impotentia et imbecillitas, aut siquid aliud his connumeratur, quod ad dissolvendum matrimonium valeat (cujusmodi est, si servilis conditionis conjugem esse appareat, et si quæ (29) in pactionibus nuptialibus promissa sunt, propter paupertatem plene præstari nequeant), hæc, inquam, et similia, quibus matrimonia dissolvere lege tributum est, quomodo tandem cum furoris calamitate comparari possunt?

Nos itaque sancimus, ut si furor post initium matrimonium superveniat, ne intra quinque annos conjuges disjungantur. Etiam quemadmodum quando per omnem vitam furor duraret, nec tamen matrimonium dirimi posset, id durum et acerbum esse visum est: ita tantopere expectare et perseverare necesse est. At si postquam tantum temporis decurrerit, malum se non remisit, neque furiosus resipuerit: cum neutrius commodum aut incommodo conjugum dirimatur. Atque hæc quidem statuimus, non quo superioribus legislatoribus obtretemus: sed ut quam subdilis curam debemus, adimpleamus. Jam vero si furor ipse nuptiarum die animadvertatur, quominus confestim matrimonium, tametsi sacro ritu confirmatum sit, dissolvatur, nihil obstitit: perindeque ac si ante nuptias furor animadversus esset, matrimonium in irritum recidet, atque distrahetur. Sed quod post consecrationem disjungendos esse conjuges dicitur, fortasse id nonnullis recto judicio destituti videbitur: quasi, posteaquam sacrificio juncti in unum corpus coierunt, non dirimi illos, sed unitos sint oporteat. Et præsertim quidem cum præstantius membrum, adeoque caput (30-31) maritus sit; neque præcipua corporis membra, si morbo aliquo occupentur, amputari soleant. Atqui hæc ratio, dum a conjunctione stare, atque illam defendere se putat, quid sibi benedictio velit ignorare videtur. Hæc enim præstantissima quæque connubio

VARLÆ LECTIONES.

⁶⁶ Zuich. et Mærm. ἱκανῶς. ⁶⁷ lidem illi si omittunt. ⁶⁸ lidem & non habent. ⁶⁹ Codd. προῆλθεν.

NOTÆ.

(25) Argumentum satis firmum ad hujus Novellæ confirmationem observa.

(26) Argumentum aliud firmum satis observa.

(27) Vid. Nov. 22, cap. 15, Nov. 117, c. 8, 9.

(28) Vid. l. 2, in fin. C. De sponsalibus, adde Phot. 1, 2. Nomocanon. 13.

(29) Vid. Nov. 22, c. 18.

(30-31) Caput uxoris maritus I Cor. ii, vers. 13.

largiri cogitans, pudicitiam indissolubili quodam amoris vinculo conjuges devinciens, propagationem generis, et si quid aliud matrimonium jucundum reddit, consecrat. At furori, quæso, quomodo cum hoc sacrificii proposito conveniat? Ubi enim pudicitiae integritas, quando mens seipsam non novit, miserabilisque ignorantiae infortunio premitur? Unde vero propagatio generis speretur, cum furor spectaculum solo aspectu horrendum miseræ uxori miseriorem maritum exhibet, nedum ipsi cum illo consuetudinem habere permittit? Quali porro amoris vinculo colligentur, cum morbus universum hominem efferat, et ut quidvis potius quam homo videatur, efficit. Ac profecto si forte ex tam infortunato connubio fetus (32-33) in lucem prodeat, cum natura fructus rebus ut plurimum assimilare soleat, quomodo non hic ipse fetus humano generi commune detrimentum afferet? Mihi igitur propter hæc etiam, matrimonium post furoris correptionem solvendum esse constituere, justum rationique esse consentaneum, neque ad reprohationem matrimonialis benedictionis, neque ad aliud quodpiam crimen vergere visum est. Quod si quis sanctionem a crimine non liberet, hic apud se furiosi matrimonii utilitate expensa, quantum momenti judicium suum habeat, cognoscat.

CONSTITUTIO CXIII.

Ut quemadmodum in aliis structuris lege cautum est: ita etiam subdialium: ambulacrorum structuræ, quæ solaria (34) appellantur, decem pedibus a vicinorum ædificiis distent.

Quæ veteres de domuum et alioqui parietum structuris tractavere, perbelle illa se habent, et vicina ædificia decem (35) inter se pedibus distare debere, ab iisdem recte constitutum est. Verum quoniam de subdialibus deambulationibus, et quomodo aliquis fortasse vocet prosceniis spectatoris, quæ ad apricandi usum, et eum quidem solum excogitata sunt, atque a sole nomen acceperunt (solaria enim appellantur) in lege nulla mentio facta, nihilque constitutum est: decreto quod de illis statuatur, quæque subinde, ut verisimile est, de iisdem contentiones emergunt, dirimat, opus est.

Decernimus igitur, ut et in his structuris, solariorum nempe, inter vicinos tantum interstitium servetur, quantum in aliis constitutum est. Etenim quemadmodum in illis conspectus prohibendi causa decem (36) pedum interstitium statutum est: ita hic

ἡ μνηστειὰ χαρίζεσθαι διανοομένη, σωφροσύνην ἴσχυσάμενη τινὲ δεσμῷ φιλετρῶ συνδέουσα ἀμφοτέρους, γένους διαδοχὴν καὶ εἰ τι ἑτέρον ἡδύνει τὸν γάμον τελεῖται· μανία δὲ πῶς ἂν τῷ σχοπῷ συνδράμοι τῆς τοιαύτης τελετῆς; Πού γὰρ σωφροσύνης τὸ καθαρὸν, μὴ τοῦ νοῦ γινώσκοντος ἑαυτὸν, ἀλλ' ἀγνοίαν ἐλλειπὴν δυστυχούντος; Γένους δὲ πόθεν ἡ διαδοχὴ, φρικτὸν θέαμα καὶ μόνον ἰδεῖν τῇ ἀθλίᾳ μνηστῇ τὸν ἀθλιώτερον μνηστῆρα τῆς μανίας παρσεκευαζούσης, μὴ ὅτι γε συνελθεῖν αὐτῷ πρὸς ὁμιλίαν προτρεπομένης; Ποίῳ δ' ἂν φιλετρῶ δεσμῷ συνδεθῇ, τοῦ πάθους ὅλον ἀποθηριούντος τὸν ἀνθρώπον, καὶ πάντα μᾶλλον ἢ ἀνθρώπον ἐπιγινώσκουσθαι διατιθέντος; Εἰ δ' ἄρα ποτὲ καὶ γονὴν ἐξ οὗτω γάμου δυστυχοῦς ὄψεται ἥλιος, πῶς οὐ κοινὴ βλάβη τῷ ἀνθρωπίνῳ βίῳ ἡ τοιαύτη γονή; διότι συνεξομοιοῦν οἶδεν ἡ φύσις τοῖς πράγμασιν ὥς ἐπὶ πολλοὺς καρπούς. Ἔμοι μὲν οὖν καὶ διὰ ταῦτα δίκαιον ἐλογίσθη καὶ εὐλογον, καὶ οὕτε πρὸς ἀθέτησιν τῆς συναπτῆρις εὐλογίας οὕτε πρὸς ἄλλο τι ἐγκλημα, τὸ θεσπίσαι τὴν τοῦ γάμου μετὰ τὴν τῆς μανίας λῆψιν διάλυσιν. Εἰ δὲ τις αἰτία οὐκ ἀπολύει τὸ θέσπισμα, οὗτος καθ' ἑαυτὸν ἐπιστήσας, καὶ τὴν ἐκ τοῦ μεμνηνός γάμου κατανοήσας ὠφέλειαν, εἴσεται τὴν οἰκίαν κρίσιν ὅποιας τιμῆς ἀξία καθέστηκεν.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΠΗ'.

Περὶ τοῦ καὶ ἐν τοῖς προσκηνίοις κατασκευασμάτων, ὃ τὴν τῶν ἡλιακῶν ἐπωνυμίαν φέρει, τὴν τῶν δέκα ποδῶν ἐκ τοῦ γειτονικοῦ μέρους παρατηρεῖσθαι διάστασιν, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν οἰκοδομημάτων νερόμισται.

Ἄ μὲν περὶ οἰκοδομίας οἶον οἰκημάτων καὶ τειχίων ἄλλως τοῖς παλαιοῖς ἐπισκέψθη, καλῶς ἡ ἐπισκεψίς ἔχει καὶ καλῶς ἐπ' αὐτῶν ἡ διάστασις τοῖς γειτονεύουσι διατέτακται μέρεσιν, ἐν ὅλοις ποσὶ δέκα λαχούσα τὴν διαμέτρησιν. Τὰ δὲ περὶ τῶν υπαίθρων καὶ ὥς ἂν τις εἴποι, προσκηνίων θεατηρίων, ἃ καὶ πρὸς μόνην καὶ υπαίριον ἀπόλαυσιν ἐπιτείνονται καὶ τὴν ἐπωνυμίαν ἐκ τοῦ ἡλίου εἰληφεν ἡλιακά προσεγορευόμενα, ταῦτα δὲ ἄρα τῆς ἐκ τοῦ νόμου μνήμης οὐ τυχόντα καὶ διορίσεως, νῦν εἰς χρεῖαν καθέστηκεν ψήφου περὶ αὐτῶν ὀριζούσης καὶ τὴν φιλονεικίαν τὴν, ὥς εἰκόσ, ἐπ' αὐτοῖς ἐνίστοι προβαίνουσιν διαλυούσης.

Ὅριζομεν οὖν, καὶ ἐπὶ τούτων τῶν κατασκευασμάτων, τουτέστι τῶν ἡλιακῶν, ἐκείνο τὸ μέτρον σῶζειν τὸ μεταξὺ διάστημα τῶν ἐχόντων τὴν γειτονίαν προσώπων, ὃ καὶ ἐπὶ τῶν οἰκοδομημάτων ἀπονενέμνεται. Καὶ γὰρ ὥσπερ ἐπ' ἐκείνων ἡ τῆς

VARIAE LECTIONES.

ῥ Scrimg. σωφροσύνη. Emend. Agyl. ῥ Verba ἐκ τοῦ apposui ex Zuich. ex Meerm. Apud Scrimg. desunt.

NOTÆ.

(32-33) Hoc vult, sanum ex furioso concubitu nasci non posse.

(34) Ἄ τὴν τῶν ἡλιακῶν ἐπωνυμίαν φέρει. Scrimg. adde 2, Harm. 4, c. περὶ ἡλιακοῦ ἔστι ἐξόστου, etc. περὶ Σολαρίων. Eandem Meniana et τευχόστας appellant, l. 11, C. De ædificiis priv. adde l. pen. § 5,

C. De ædificiis.

(35) Harm. 4, cap. περὶ οἰκοδομῆς. Imo duodecim, idem 2, tit. 4, περὶ ἀνανεώσεως οἴκου παλαιού, l. 12, § 2, C. De ædific. privat.

(36) L. 41, C. De ædificiis privatis.

κατοπτεύσεως αἰτία τῶν δέκα ποδῶν ὥριζε τὸ διάστημα, οὕτω κἀνταῦθα διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν τὸ ἴσον εὐλόγως διορισθήσεται μέτρον, καίτοιγε ἡ αἰτία τῆς κατοπτεύσεως πλέονα ἀπαιτεῖν δοκεῖ τὴν ἀπόστασιν. Εἰ γὰρ διὰ τὸ μὴ κατοπτεῦειν ἀλλήλους τὰ γειτονεύοντα μέρη τῆς τῶν δέκα ποδῶν ποιεῖται ἀπόκλισιν⁷¹, ἐνταῦθα τοσούτον ὀφείλει μᾶλλον ἀφίστασθαι, ὅσῳ καὶ μᾶλλον ἐπιτηδεῖως ἔχουσιν αἰ τοιαῦται κατασκευαὶ πρὸς κατόπτουσιν. Δῆλον γάρ, ὡς ἐν οἰκίᾳ τις καθεζόμενος ἢ τι πράττων οὐκ ἂν οὕτω κατοπτευθῇ, πολλῶν ὑπαρχόντων ἀντιφραγμάτων· ἐν δὲ τοῖς περὶ ὧν ὁ λόγος προσκηνίοις ἔργοις, ἢ ὡς ἂν αἱ πολλοὶ φαῖεν ἐξωσταρίοις, οὐδὲν εἰς περιορῆν ἱστῆκεν ἀντιφράττον.

Διὰ τοῦτο θεσπίζομεν, μὴ ἐτέρως ἐξεῖναι τινι τοιούτον κατασκευασμα τακταίνειν, εἰ μὴ πόδες δέκα τὴν ἐκ τοῦ γείτονος μέρους ἀποχώρησιν διαμετρήσουσιν. Ὅμοιος δὲ καὶ εἰ τις ὁρόσῃν τῆς οἰκίας ἀμείψαι βουλόμενος μαρμάρων πλάκας περιθεῖη, καὶ οὕτως μὴ πρὶν τοῦτο πράττοι, πρὶν τὸ εἰρημένον διάστημα τῶν δέκα ποδῶν ἀπομακρύνων τοῦ γείτονος ἢ⁷². Ἐτέρου δὲ τινος εἰς βοήθειαν ἀνακύπτοντος τρόπου, λέγω δὴ χρόνου μακροτέρου παραδρομῆς ὑπερβαινούσης τὴν νομικὴν περὶ χρόνων διάταξιν, ἀπ' οὗ τὸ ἔργον τὴν ὑπαρξίν διαδέν, ἢ ἐὰν φιλικῇ⁷³ τινι συμφωνίᾳ δωρησαμένη τὴν ἀδειαν ὁ αὐτὴν λαβὼν εἰς τὸ ἐργάζεσθαι προελήλυθε, καλεούμεν ἐπὶ τοῦ οἰκείου σχήματος τὸ ἔργον μένειν. τῆς τῶν δέκα ποδῶν μὴ παραιτουμένης ἀπαστάσεως⁷⁴.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΠΙΔ⁷⁵.

Θέσπισμα τοῦ δουδίου⁷⁶ βασιλέως κυροῦ
Ἀέτοτος.

Ἐξοσι τῷ κατέχοντι ἀκίνητον διαπιπράσκειν πρὸς ὃ ἄρα βούλεται πρόσωπον ἀνεπικυλύτως τε καὶ ἀνεπιφωνήτως. Πᾶν γὰρ ἀκίνητον ὑποδημόσιον ἐν ἐκχωρεῖ ἡ βασιλεία μου τῷ τὴν καταβολὴν⁷⁷ ποιουμένῳ τῶν δημοσιακῶν βαρῶν ἐξωλεσθαι, τῶν γειτνιαζόντων μὴ κυλούστων τὴν ἐκποίησιν. Εἰ γὰρ ὁ πένης καὶ πτωχὸς καὶ πράγματος μὴ εὐπορῶν, βουλόμενος τὸ οἰκεῖον ἐκποιήσασθαι ἀκίνητον, οἱ πλησιάζοντες δὲ ὑπούλως τὰ σήμερον καὶ αὖριον ἐκδεχόμενοι τῷ πτωχῷ καὶ πένητι τὰ οἰκεῖον καταλίποιν ἀκίνητον, εἰ οὐδὲν ἂν πλησιάζων ἀναλάβηται, πᾶν τῇ βασιλείᾳ μου λογίζεται ἄδικον. Διὰ καὶ διορίζεται πᾶσι τοῖς ἀπόροις καὶ πτωχοῖς, τὰ μὴ δυνάμενα κατέχειν ἀκίνητα ἐκποιεῖσθαι ἀποτιμώμενα, καὶ τὸν ἐξουούμενον⁷⁸ καλῶς κατέχειν τὸ ἐξωνηθῆν· μέχρις γὰρ τοῦ ἐξαμήνου τοῦ πρώτου χρόνου ἐκκλητὸν ποιεῖν τοὺς γειτνιώντας καὶ οὕτως ἀντιστεφομένης τῆς τιμῆς τῷ ἐξωνησαμένῳ λαβεῖν

A quoque merito idem (37) spatium eadem de causa præscribitur: præsertim vero, cum conspectus majorem etiam distantiam hic requirere videatur. Nam si ne se invicem vicini conspiciant, inter alia ædificia decem pedum intercapedo relinquitur: hic tanto id magis fieri debet, quanto hujusmodi structuræ conspectui magis sunt expositæ. Constat enim sedentem quidpiamve facientem in ædibus aliquem quod multa septorum obstacula intersint, non ita facile posse conspici. In proscenorum vero de quibus agitur operibus, aut (quomodo multi dicere malint) menianis, quominus in quamcunque partem circumspectus nihil obstat.

B Ea propter sancimus, ne aliter cuiquam talem structuram fabricari liceat, quam si decem pedibus a vicinorum structuris abstineat. Similiter si quis ædium suarum fastigium mutans, marmoreas crustas obducatur: hic etiam non aliter id faciat, quam si dictum decem pedum interstitium inter se et vicinum relinquat. Alio autem quopiam modo intercedente: longi temporis præscriptione, nempe si ex quo opus constitit, a legibus præfinitum tempus decurrerit, aut pactum asservetur, ex quo quia facillate accepta ad ædificandum accesserit: jubemus, ut in suo statu structura maneat, tametsi a vicini structura decem pedibus non distet.

CONSTITUTIO CXIV.

C De alienatione rerum immobilium et retractu decretum præclari imperatoris domini Leonis.

Licet possidenti rem immobilem vendere cui libuerit personæ absque impedimento et prohibitione. Omnem enim rem immobilem quæ publica sit, permittit mea regia potestas ei qui publicorum onerum solutionem fecerit, emere, modo vicini alienationem non impediverint. Si enim cum pauper et mendicus et rem nullam possidens voluerit rem propriam immobilem alienare, propinqui autem fraudulenter uno et altero die substituti pauperi et mendico rem propriam donaverint immobilem, quum nihil propinquus acceperit, omnino, mea regia potestate reputatur injustum. Ideo et statuitur egentibus et mendicis res quæ non possunt immobiles exsistere post æstimationem alienare, et emptorem bene possidere quod emit; usque ad sex menses a primo tempore appellationem facere vicinos posse, et sic æstimatione mutata ab emptore tollere rem istam immobilem; hoc autem

VARIÆ LECTIONES.

⁷¹ Scrimg. ὑπόκλ. ⁷² Codd. ἢ. ⁷³ Codd. φυλαχῇ. ⁷⁴ Hactenus interpretationem Agylæi secuti sumus, quæ sequuntur Constitutiones Latinitate donavimus. Edit. ⁷⁵ Hæc Constit. servata est in codd. Paris. Gr. 1346 fol. 253. Vind. Jurid. Gr. 5 fol. 377, Laurent. LXXX, 6 fol. 230. ⁷⁶ Vindob. Νεαρά τοῦ εὐσεβεστάτου κτλ. ⁷⁷ Paris κατοχῇ, quod emendandum erat. ⁷⁸ Paris. ὁ ἐξουούμενος.

NOTÆ.

37) Decem pedum scil. ut supra eod. et ad l. 11, C. De ædific. privatis, nisi publicum solum sit vicinum;

spatium enim quindecim pedum relinquendum. Harmen. d. c. περὶ οἰκοδομῆς.

tempore elapso ita et vicini excluduntur, dum at-
tribuitur emptori possessio rei immobilis.

CONSTITUTIO CXV.

De Tabulariis.

*Edictorum circa politica objecta imperatoris domini
Leonis primum de tabulariis;*

Cujus caput primum dicit : Qui admittendus est
tabularius debet suffragio et examini primicerii et
eorum qui cum illo sunt tabulariorum submitti,
ita ut cognitionem et scientiam legum habeat, et
manus scriptura cæteris præstet, nec garrulus aut
pervicax aut vitæ dissolutæ existat, sed potius
morbis conspicuus et prudentia irreprehensibilis,
sapiens et intelligens, et ad loquendum solers et
ad ratiocinandum aptus, ut non facile hinc et
inde circumferatur per falsariorum scripturas et
astutorum argumenta; ita ut si quis fortasse talia
extra legem et conventiones et quæ scribi man-
data fuerint inveniatur machinans, cum probitate
acturum hunc isti testificentur.

In 2° Capite dicit : Qui admittendus est debet
ad manum habere 40 titulos enchiridii legum, et
60 librorum cognitionem, universas doctrinas di-
dicisse, ne mendam admittat in scripturis, aut in
vocibus æquivocationem patiatur habere etiam tem-
pus plenissimum ut clare examinetur, mente et cor-
pore. Manus vero scripturæ incumbat in concilio,
neque ex improvviso exerceat; si vero deprehenda-
tur, a gradu decedat.

In 3° capite dicit : Oportet admitti illum sic:
Post testificationem et inquisitionem, præsentem
heri cum concilio tabulariorum et primicerio co-
ram illustrissimo urbis præfecto, toga indutum,
istis jurantibus per Deum et imperatorum salutem
se non ob ullam gratiam aut favorem aut propin-
quitatem aut amicitiam hunc ad gradum promo-
vere, sed ob virtutem, scientiam et prudentiam,
et hunc aptum esse in omnibus; et post juramen-
torum affirmationem sigillo hunc admitti in præ-
fectoralis officina ab eo qui directionem habet;
deinde ita collocari in concilio et adnumerari ta-
bulariis; deinde in templum, prope quod habita-
tionem habet, ingredi, omnibus tabulariis toga
indutis, et consecrari per orationem sacerdotis
toga exutum et albo vestimento opertum, et cir-
cumdatum tabulariis omnibus toga indutis, primi-
cerio thuribulum tenente et ad hunc bonum odo-
rem emitte, dum manibus legem præfert, ad
dirigendum ejus vias per thuribulum significati, ut
incensum coram Domino; ita igitur gloriose in
cathedra collocari quam sortitus est; deinde do-
mum redire cum suæ dignitatis apparatu, convi-

τὸ τοιοῦτον ἀκίνητον· τοῦτου δὲ παραδραμόντος καὶ
οὕτως⁸⁰ οἱ γεινῶντες ἀποκλείονται, προσκυρομένης
τῇ ἐξωνησαμένῃ τῆς νομῆς τοῦ ἀκινήτου.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΠΙΕ'.

*τῶν περὶ πολιτικῶν σωματείων διατάξεων τοῦ
βασιλέως κυροῦ Ἀέοντος πρώτη περὶ ταβουλ-
λαρίων⁸¹.*

Ἦς ἐν τῷ α' κεφ. φησὶν· Ὁ μέλλων προχειρισθῆναι
ταβουλλάριος ὀφείλει ψήφῳ καὶ διαγνώσει τοῦ τε
πριμικηρίου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ὄντων ταβουλλαρίων
ἐγγίνεσθαι, ὡσάν καὶ γνῶσιν καὶ νόμων εἰδήσιν
ἔχει, καὶ χειρὸς γραφῇ τῶν λοιπῶν πρωτερεῖοι, καὶ
μὴ στωμύλος ἢ αὐθάδης ἢ βίου διεσθαρμένου τυγχέ-
νοι, ἀλλὰ μέλλον σέμνος τὸ ἥθος καὶ τῇ φρονήσει
ἀκέραιος, λόγιός τε καὶ συνετός καὶ περὶ τὴν λέξιν
εὖστροφος καὶ περὶ τὸν λόγον εὐάρμοστος τοῦ μὴ
ῤῥῆστα ὡδὲ κάκεισε περιφέρεισθαι εἰς τε⁸² τὰς τῶν
ψαλασμάτων γραφὰς καὶ τὰς τῶν δελεασμάτων πα-
ραγραφὰς, ὡς⁸³ εἰ γέ ποτε τοιαυτὰ τις παρὰ τὸν
νόμον καὶ τὰ συμβέδασθέντα καὶ γραφῆναι ὀρισθέντα
εὐρεθείη διαπραττόμενος, ὅπ' εὐθύνην ἔσσεσθαι καὶ
τοὺς αὐτὸν μαρτυρήσαντας.

Ἐν δὲ τῷ β' κεφ. φησὶν· Ὁ προχειρισθόσμενος
ὀφείλει ἐπὶ στόματος ἔχειν τοὺς μ' τίτλους τοῦ ἐγ-
χειριδίου νομίμου καὶ τῶν ξ' βιβλίων τὴν γνῶσιν,
παιδευθῆναι δὲ καὶ τὴν ἐγκύκλιον παιδευσιν, ὡς μὴ
διαμαρτάνειν ἐν ταῖς ἐκδόσεσιν ἢ διωλισθαίνειν περὶ
τὴν λέξιν, ἔχειν δὲ καὶ τὸν χρόνον πληρέστατον τοῦ
διαπρηνοῦσθαι καὶ τῷ νῷ καὶ τῷ σώματι· χειρὸς δὲ
γραφῇ ἔκτυπώτῃ ἐν τῷ συλλόγῳ, μήτι τῶν ἀδοκῆ-
των διαπράττεσθαι· εἰ δὲ φωραθείη, ἐκπίπτειν τοῦ
βαθμοῦ.

Ἐν δὲ τῷ γ' κεφ. φησὶν· Δεῖ προχειρίζεσθαι τοῦ-
τον οὕτως· μετὰ τὴν διαμαρτυρίαν καὶ τὴν ἐρευναν
ἐμφανίζεσθαι μετὰ τοῦ συλλόγου τῶν ταβουλλαρίων
καὶ τοῦ πριμικηρίου τῷ ἐνδοξοτάτῳ ἐπάρχῳ τῆς
πόλεως, ἐφεστρίδῃ ἡμψιεσμένον, ἐπομνυμένον·
ἐκείνων εἰς θάδν καὶ τὰς σωτηρίας τῶν βασιλέων,
μὴ διὰ τινὰ χάριν ἢ παράκλησιν ἢ συγγένειαν ἢ φι-
λίαν τοῦτον τῷ βαθμῷ ἐντάττεσθαι, ἀλλὰ δι' ἀρετὴν
καὶ γνῶσιν καὶ σύνεσιν καὶ τὸ ἱκανὸν εἶναι ἐν πᾶσι·
καὶ μετὰ τὴν τῶν ὀρκῶν βεβαίωσιν σφραγίδι αὐτὸν
προχειρίζεσθαι ἐν τῷ ἐπαρχικῷ σεκρέτῳ παρὰ τοῦ
τὴν ἡγεμονίαν ἔχοντος, εἰδ' οὕτως ἐντάττεσθαι τῷ
συλλόγῳ καὶ συναριθμεῖσθαι τοῖς ταβουλλαρίοις·
ἔπειτα ἐν ναῷ, οὗ πλησίον τὴν κατοικίαν ἔχει,
ἀφικνεῖσθαι, πάντων τῶν ταβουλλαρίων ἐφεστρίδας
ἡμψιεσμένων, καὶ τελεῖσθαι δι' εὐχῆς τοῦ ἱερέως
τὴν ἐφεστρίδα ἀποβαλλόμενον καὶ λευκὸν φελόνιον
ἐνδιδυσκόμενον, καὶ προπεμπόμενον παρὰ τῶν τα-
βουλλαρίων πάντων τὰς ἐφεστρίδας ἡμψιεσμένων,
τοῦ πριμικηρίου θυμιατήριον ἔχοντος καὶ πρὸς αὐ-
τὸν τὴν εὐωδίαν ἐκπέμποντος, ἐν ταῖς χερσὶ τὸν
νόμον ἐπιφερόμενον, τοῦ κατεσθῆναι τὰς ὁδοὺς αὐ-
τοῦ διὰ τοῦ θυμιατηρίου σημαινόμενον, ὡς θυμίαμα

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁰ Malim ὁλως. ⁸¹ Exstat in codice τῆς μονῆς τῶν Ἱσθῶν in monte Athone sitæ, necnon in cod. Paris. Gr 1551 fol. 202. et 1557 A. ⁸² Cod. B. ⁸³ ὡς delenda esse videtur.

ἐνώπιον Κυρίου. Οὕτως οὖν ἐνδόξως παραγίνεσθαι A vari confestim cum adstantibus et gratulationes
ἐν τῇ καθέδρᾳ, ἐν ᾗ ἐκκληρώθη· εἶτα οἴκοι ἐπανα- excipere
στρέφειν μετὰ τῆς αὐτοῦ δόξης, συμποσιάζειν τε τὸ τηνικαῦτα μετὰ τῶν συμπαρόντων καὶ συνευφραίνεσθαι.

CONSTITUTIO CXVI.

De archiepiscopatu Patrensi bulla aurea¹.[Non exstat.¹]

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΠΙΖ'.

Νεωρὰ νομοθεσία Λέοντος καὶ Ἀλεξάνδρου περὶ ²⁰
τοῦ ἀπὸ πρώτου γίνεσθαι πάσας τὰς ἐκδόσεις.
Γέγονε δὲ αὕτη ἐν ἔτει 597²⁰. Ἐναστέθη
ἐν τῷ ὀρφανοτροφείῳ²⁰.

Πᾶσα κήνσευσις ἀπὸ Αὐγούστου Καίσαρος ἐκτε-
θεῖσα ὑποτελεῖς πάντας τοὺς ὁμογενεῖς παρεσχεύ-
ασεν, ὅθεν καὶ τὰ δημόσια τέλη ἀνερύσαν. Ἀπὸ
οὖν τῶν τελουμένων δημοσίων ἐμφυτευτικῶν τελε-
σμάτων ἐν ταύτῃ τῇ θεοφυλάκτῳ πόλει ὁ πρὸ ἡμῶν
βασιλεὺς Ἰουστίνος ²⁰ ἐν τῷ τῶν κορυφαίων ἀποστό-
λων εὐαγεῖ σεκρέτῳ τοῖς ὀρφανοτροφεῖσι ²⁰ σὺν ταῖς
ἄλλαις αὐτοῦ δωρεαῖς καὶ υμῶν νομισμάτων ἐτήσιον
δημόσιον τέλος προσαφίρωσεν ²⁰, ἐντάξας ταῖς ρό-
γαις, κατὰ τὴν ἐναποκειμένην αὐτοῦ ἐρὰν νομοθε-
σίαν ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, τὰ τοῦ ὀρφα-
νοτροφείου δημόσια ²⁰ ἀνεκποίητα εἶναι, καὶ ἐπὶ
προσώποις τρισὶν ἐκδίδοσθαι. Ὑστερον δὲ πρὸς τὰ
τῆς ζωῆς αὐτοῦ τέλη ²⁰ καὶ τὸν τῆς δωρεᾶς τῶν υμῶν
νομισμάτων χρυσόδουλλον λόγον ἐξέθετο, καὶ δι' αὐ-
τοῦ καλῶς καὶ δικαίως τοῖς παροῖκοις χρήσεως ²⁰ καὶ
νομτῆς χρόνον. Ὅν καὶ εἰς χεῖρας λαβοῦσα ἡ [γαλ-
νότης] ²⁰ ἡμῶν, τὰ παρ' ἐκείνου καλῶς διορισθέντα
εἰς νόμον ἐξέθετο, καὶ κρατεῖν αὐτὸν εἰς τοὺς ἐξῆς
ἀπαντας καὶ διηγεσθεῖς χρόνους παρεκελεύσατο. Ἐν-
θεν τοι καὶ διορίζεται, ἀπὸ πρώτου προσώπου εἰς
πρῶτον κατέχεσθαι τὰ ἐκδιδόμενα, καὶ δεσπόζειν
ἀκωλύτως, καὶ μετὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ἀπὸ πρῶ-
του προσώπου εἰς πρῶτον, ἀνακάμπτειν τὸν κατ-
έχοντα, καὶ παρέχειν διπλοῦν τὸ τελούμενον ἐμφυ-
τευτικὸν τέλος, καὶ τὴν συνήθειαν.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΠΙΗ'.

Κατάχρισις ἐντεθεῖσα εἰς τοὺς κριτὰς, παρὰ
Λέοντος καὶ Ἀλεξάνδρου, τῶν εὐσεβῶν βασι-
λέων.

Οἶμαι δὲ τῶν κρίνειν λαχόντων, οὐδένα ποτὲ πρὸς
τοσαύτην ἀπικλίνειν σκαιότητα, ὥστε παρὰ τοὺς
ἐγκειμένους νόμους δοκιμάσαι καὶ τὰς ψήφους ἐκ-
φέρειν. Εἰ δὲ εἰς τοσοῦτον τῆς ματαιότητος ὀλισθή-
σῃ, ἀλοὺς μὲν, τὴν ἐν νόμοις κειμένην ἀποίσταται
δίκην, ἡμᾶς δὲ λαθὼν, ἥκιστα λήσεται τὸν ἀκοίμητον
ὀφθαλμὸν, ὅμως καὶ ἀραιὰ ἐμπεδώσαι τοῦτο, λίαν
ἀσφαλὲς εἶναι ψήθημεν. Εὐροὶ Θεὸν μαχόμενον οὗ-
τος, καὶ τὰς οὐρανίους καὶ ἀσμάτους δυνάμεις, πο-
λεμούσας αὐτῷ, ἐκπέσει ἀόρως, καὶ τῆς παρούσης
ζωῆς, καὶ προσζημιωθήσεται καὶ τὴν μέλλουσαν

CONSTITUTIO CXVII.

Novæ legislatio Leonis et Alexandri de eo quod
omnes editiones a priore sunt profectæ. Factæ
autem hæc est anno 6427, depositæque in or-
phanotropheo.

Omnis præstatio census, ab Augusto Cæsare
profecta, universis ejusdem generis homines
tributarios reddidit. Hinc et tributa publica nata
sunt. Igitur ex pensionibus publicis emphyteuticis,
quæ in hac urbe divinitus custodita præstantur,
decessor noster imperator Justinus in apostolorum
principum venerabili secreto rebus orphanotrophei
præter alias suas largitiones, etiam 443 solidorum
publicam pensionem annuam consecravil, atque
inseruit sub tit. 170, secundum sacram ipsius le-
gislationem, quæ sita est in magna illa Dei Ecclesia
ut res orphanotrophei duntaxat alienari nequeant
et ad tres personas locentur. Posterius vero sub
ipsius vitæ finem, etiam de donatione illorum 443
solidorum bullam auream confecit ac per eam recte
riteque possidendi ac fruendi tempus exposuit.
Quæ cum ad nostræ serenitatis manus pervenisset,
ab ipso recte saneita vim legis obtinere voluit,
eamque deinceps in omnia perpertuo secutura
tempora valere jussit. Ideoque definit, a prima per-
sona ad primam, debere locata possideri; nemi-
neque prohibente in domino manere ac post im-
pletionem a prima persona ad primam reflectere
possessorem, duplamque pensionem emphyteuti-
cam quæ præstari solet, et consuetudinem, præbere.

CONSTITUTIO CXVIII.

Condemnatoria sententia, in iudices a piis orthodoxis-
que imperatoribus Leone et Alexandro pronun-
tiata.

Existimo equidem eorum neminem, qui judiciario
funguntur munere, eo unquam stuporis aut inscitiam
prorupturum, ut aliter quam ex præscripto legum
judicium sententiamve ferre audeat. Quod si quis
in tantam evaserit dementiam, reus peractus eas
dependet poenas quæ legibus sunt irrogatæ. Sin
forte nos effugerit, pervigilem tamen illum atque
insomnem oculum, cui nihil non, quamlibet occul-
tum sit, patere potest, effugere non poterit. Tamesti
idipsum imprecationibus quoque, dirisque execra-
tionibus stabilire ac firmare non abs re alienum

VARIÆ LECTIONES.

²⁰ Laudatur in Leuncl. JGR. I p. 279. ²⁰ Cod. παρὰ. ²⁰ Ita codex. Sed legendum 597, quia
annus a m. c. 6427 non in Leonis et Alexandri, sed in Constantini et Romani imperium incidit.
²⁰ Leuncl. καὶ ἐναπ. τῷ ὀρφ. ²⁰ Theophanes ad ann. VII, Justinii minoris: τούτῳ τῷ ἔτει ἤρξατο κτίζειν
ὁ Ἰουστίνος τὴν ἐκκλησίαν τῶν ἁγίων ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου ἐν ὀρφανοτροφείῳ. ²⁰ Codd. τῆς ὀρφα-
νοτροφείου. Leuncl.: τοῖς ὀρφανοτροφεῖσι. ²⁰ Leuncl. προσφ. ²⁰ Cod. τῶ. Secundum scribendi
rationem librario usitatam et significat τὴν vel ταῖς, ῥθ autem numerum CLXX significat aut per abbrevi-
ationem verbum ρόγα indicat. Leuncl. . . . ρο. ²⁰ Leuncl. μόνα, quippe scripturæ compendio male
intellecto. ²⁰ Cod. τὰ — τέλει. Leuncl. τῷ — τέλει. ²⁰ Leuncl. inde elicit τὸν περὶ τῆς κατοχῆς. ²⁰ La-
cuna in codice est, quam recte Leunclavius verbo γαλνότης explevit.

censuimus. Inveniat itaque iste et Deum et cœlestes omnes, atque incorporeas potestates sibi nunquam non adversantes, immature ex hac vita excidat potius quam excedat. Incommodis insuper officialur perpetuis; ipsius ædium fundamenta ignis tandem devoret, et posteritas eo redigatur inopie, ut pa-nem ostiatium quæritet. Atque hæc jure sane optimo, propterea quod leges quas liberrimas esse oportuit, servas quodanimodo atque captivas effecit fictorum pravorumque judiciorum.

LEONIS IMPERATORIS

COGNOMENTO SAPIENTIS

OPERUM PARS TERTIA,

CONTINENS

CARMINA, SCRIPTA AD REM MILITAREM SPECTANTIA, ORACULA

ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΛΕΟΝΤΟΣ ΦΙΛΟΣΟΦΟΥ

ΚΑΘ' ΗΝ

ΧΡΙΣΤΟΝ ΜΕΝ ΣΕΒΕΙ, ΤΑ ΕΛΛΗΝΩΝ ΔΕ ΦΑΥΑΙΖΕΙ.

APOLOGIA LEONIS PHILOSOPHI

IN QUÀ

CHRISTUM VENERATIONE PROSEQUITUR, GENTILIUM VERO DOCTRINAS SUGGILLAT.

(Ex Anecdottis Græcis P. Matranga, Romæ, 1830, tom. II.)

Multi me arguunt lingua maligna talia exprobrantes: Mirum sermonem! quomodo nobilem solvis lectionum mercedem! pulchra alimenta patri tuo secundo præbes, dilecte, præceptorum monumentum clamans ad æternum tempus! quod insanus, quod blasphemus, quod apostata a Christianorum fide fuerit Leo.

Alii me incusant, ignari fortasse veræ quam sequor rationem. Audent dicere mendacium esse sermonem artificiosa inimicorum arte consutum, quo me perditum dicunt temere magistrum vita functum alloqui.

Ego vero audiens tales scurrilitates, quandiu potui circumspecte sustinui; et in illos irasci nolens, Hippoclidis voce contestatus sum: loquens præsertim veritatem diligit, ut ait David, in corde suo, cujus robur, vocis organa tollens, longum tempus non consumit. Cum vero

Πολλοί με τωβάζουσι γλώσση (1) κερτόμη
Τοιαῦτα χλευάζοντες· Εὖγε τοῦ λόγου,
Ὡς ἐσθλά τίνας τῶν μαθημάτων γέρα,
Καλὰ τροφεία πατρί σου (2), τῷ δευτέρῳ
Παρέσχες, ὡ βέλτιστε, τῶν διδασκμάτων
Στὴν βωῶσαν εἰς τὸν αἰῶνα χρόνον·
Ὡς μωρὸς, ὡς βλάσφημος, ὡς ἀποστάτης
Τῆς Χριστιανῶν ἐστὶ πίστεως Λέων.

Ἄλλοι δὲ με σκώπτουσιν, ἀγνώτες τάχα
Τῶν ἀτρεκῶν μου καὶ βεδηχότων τρόπων·
Τολμῶσί τ' εἰπεῖν ψεῦδος εἶναι τὸν λόγον
Ἐκ δυσμενῶν ραφέντα βασικῶν τρόπων,
Ἵψ' ὧν μ' ὑποφθαρέντα τοῦ διδασκάλου
Μάτην κατεπιτεῖν ἐκλιπόντος τὸν βίον.

Ἐγὼ δ' ἀκούων τῶνδε τῶν ληρημάτων,
Ἔως ἐνῆν μὲν εὐλαδῶς ἐκαρτέρουν·
Καὶ πρὸς γε τοὺτους ἐκραγῆναι μὴ θέλων,
Τὴν Ἰπποκλείδου (3) ῥῆσιν ἀντεφθεγγόμεν·
Λαλῶν μάλιστα τὴν ἀλήθειαν φιλεῖ,
Ὡς φησι Δαδίδ (4), ἔνδον ἐν τῇ καρδίᾳ.

NOTÆ.

(1) Constantini, discipuli sui, calumnias a se dimovet. Vide inter Prolegomena hujus voluminis, n. IV. EDIT.

(2) Photio fortasse præceptori olim favebat Leo, vide infra v. 13 seq., et seq. epigramma p. 158.

(3) Dolet quod Hippoclidis effatum non protulerit; quod si fecisset, e fragmentis Herculanensibus Polystrato tribuitis, aliqua fortasse ad Hippoclidem pertinere novissimus.

(4) Psal. xiv, 2.

Ἦσπερ τὰ νῦρα τῶν λαλούντων ὀργάνων
Ῥέων ὁ μακρὸς οὐ διαφθείρει χρόνος.

Ἐπεὶ δὲ μαργαίνουσιν ἐκ πονηρίας,
Πέτρους ὀλοτρύχους τε μεστοὺς πικρίας,
Λόγους καθ' ἡμῶν σφειδονοῦσι μακρόθεν,
Τέττιγος ἐδράξαντο τοῦ πεπερῶ (4) τάχα,
Νύξαντες ἡμᾶς, εἴ τι δεῖ καὶ κομπάσαι,
Κακῶ μὲν ἐξιέμενος πάλαι,
Ὁ μητροραίστης (5) φησὶν Ἀτρείδου γόνος,
Ἀχρηστον εὔρεν ἐν βίῳ παροιμίαν·
Ἐγὼ δὲ καλῶ καλὸν ἐγγράφων λόγον,
Τὸν εὐσεβῇ λείπω γε μῦθον ἐν βίῳ
Ὁ πατροραίστης δυσσεβοῦς διδασκάλου,
Κἂν εἰ διαβράχυσεν Ἕλληνες μέσον,
Μανέντας ἐν λόγοισι Τελχίνων μέτα.

Καὶ πρῶτα μὲν ζήψω γε βρωθείς ἐνθέψ
Χριστὸν κριτὴν τίθημι τὸν θεὸν Λόγον,
Ὡς ὄντα πηγὴν τῆς ἀληθείας μόνον·
Καὶ τῷ Λόγῳ θρόνον τε καὶ βῆμα γράφω
Τάξεις παρεστῶτων γε σεπτῶν ἀγγέλων,
Καὶ συγκαλῶ θέατρον ἀνθρώπων μέγα,
Καὶ προσκαλοῦμαι τοὺς ἑμοὺς καθηγόρους,
Μέσον παρελθὼν ὥς τις ὀπλίτης νέος,
Οὐκ εἰς ἀγῶνά φημι τῶν Ὀλυμπίων,
Ἐκκλησιῶν δὲ τῶν ἄνω καὶ τῶν κάτω,
Μέλειται λοιπὸν ἐν κονίστρῃ τῶν λόγων.

Ἐρρόειν οἱ τὸ θεῖον ἐξηρημημένοι,
Μανεῖν οἱ Μάνεντι συμμανηνότες,
Φθαρεῖν οἱ σέβοντες Ἑλλήνων θεοῦ,
Θεοὺς ἔρωτι καὶ πάθει συνημμένους,
Θεοὺς ὑπ' ἀνδρῶν εὐτελῶν τετρωμένους,
Θεοὺς τε μοιχοὺς καὶ θεὰς κασσωρίδας,
Θεὰς ὑπ' ἀνδρῶν βουκόλων γαμουμένας,
Θεοὺς τε χυλοὺς, καὶ παραβλῶπας θεὰς.

Πέσειεν οἱ μὴ προσκυνοῦντες ἐμφρόνως
Θεῷ προσώποις ἐν τρισὶ νοουμένῳ,
Ἵμνουμένῳ δὲ τῇ μὲν μόνῃ φύσει·
Θάνοινεν οἱ τὴν σάρκα τοῦ Θεοῦ Λόγου
Μὴ σὺν φόβῳ σέβοντες ἐκ ψυχῆς ὅλης·
Χριστὸς καταργήσει τὰς βλασφημίας,
Σωτὴρ ὀλοθρεύσει πάσας αἱρέσεις,
Χριστὸς δ' ἀμερδύνει καὶ τῶν σχισμάτων
Βλάβην ἅπασαν καὶ πονηρίαν φθόγου·
Σωτὴρ ἀιστώσει τοὺς δόξης χάριν
Ἐκκλησίαν τέμνοντας εἰς διαιρέσεις.

Ταῦτα φρονῶ ζῶν, καὶ θανὼν ἐκεῖ πάλιν
Καυχώμενος λέξαιμι πρόσθεν ἀγγέλων·
Τί σοι χρεωστῶ τοῦ νοῦς κατὰ πλῆλον,
Ὡ παντεπέπτα, καὶ νεφροῦς (6) καὶ καρδίας,
Ὡ τοὺς λογισμοὺς ἐξερευνῶν ἐννόμους;

Ὅλον δὲ καὶ τοῦτο τὸ ἡρωϊκος-λεγειῶν αὐτοῦ.

Ἐρρε μοι, ὦ τριτάλαινα Πολύμνια, ἔρρετς, μουσαι,
Αὐτὰρ ἐγὼν ἀπὸ νῦν ρητορικῆς ἔραμαι·
Φῶτιον ἀρχιερεῖα γεροντοδιδασκάλον εὐρῶν,

A Cum vero delirant ex malignitate, et ceu lapidibus nocivis et acerbitate plenis, sermonibus nos impelunt longum per tempus, cicadarum sumpserunt alas fortasse, ut nos lacerarent. Si quid oportet magnum loqui, malum pro malo inferens, dicit matricida, Atreidæ filius : inutile invenit in vita proverbium. Ego autem bono bonum rescribens sermonem, linquo in vita memoriam, parricida impij magistri, quamvis Græci in medio disrumpantur, furiosi facti in sermonibus cum Telchinis.

Et primum quidem zelo actus divino Christum B judicem statuo Deum Verbum, ut est veritatis solus fons; et Verbo thronum et scabellum scribo ordines esse circumstantium sanctorum angelorum, et convoco magnum hominum cœtum, et advoco meos accusatores, in medium ingrediens, ut novus quidam miles, non in certamen dico Olympicum, sed in Ecclesias quæ supra et infra exsistunt, ingredior tandem sermonum aream.

Dispereant qui Deum negant, furis agitentur qui cum Mane insaniunt, pereant qui colunt Græcorum deos, deus amoris et passionibus obnoxios, deos a vilibus viris vulneratos, deos adulteros et C deas meretrices, deas quæ boum custodibus nupsunt, deos claudos et deas luscas.

Cadant qui non adoraverint prudenter Deum tribus in personis cognitum, celebratumque in una sola natura. Moriantur qui carnem Dei Verbi cum timore non coluerint ex tota mente. Christus confundat blasphemias; Salvator exterminet omnes hereses; Christus dissipet schismatum perversitatem omnem et malignitatem invidiæ; Salvator destruat illos qui gloriæ causa Ecclesiam in factiones dividunt.

D Hæc vivens cogito, et mortuus illic iterum gaudens dicam coram angelis. Cujus rei tibi magis debitor sum, o tu qui cuncta vides, mente, renibus et corde, o tu qui cogitationes recte scrutaris?

Tale et hocce est heroico-elegiacum ejusdem.

Itō mīhi, o ter misera Polymnia, ite musæ; nam ego nunc maximo rhetoricam adamo :

Photium enim archipræsolem senum magistrum

NOTÆ.

(5) ἔ. videtur πέτρους.

(6) Sic cod. cum simplici ρ. ut infra v. 55, ubi sane de Photio in exsilium misso loquitur, græco-

rum schismaticorum insania despecta.

(7) C. vid. νεφρών.

inveni, qui me lacte nutriti dixinorum Auen- A "Ο; με (8) γάλακτι θορύψι θείων ναμάτων.
torum.

Alti iambici ejusdem versus.

Destruuntur illustria tempore qui omnia consumit, perierunt utilia et præclara, interiit scientia, extincta est ratio, evanuit mens, abiit contemplatio, fugit pietas et religio, justitia abest et jus et omne bonum. Libere loquitur nunc dolus, mendacium regnat et tyrannis et vis. Accedit ad omne divinum opus invidia, os impietatis dilatatum est. Deglutit avido errores Charybdis, et quisquis blasphemix dogmata vomitat.

(8) Sic omnino habet codex et quidem mendose.

"Ἄτεροι λαμβάνοι τούτου στίχοι.

Ἐρρεῖ τὰ σεμνὰ τῷ χρόνῳ τῷ παμφάγῳ,
Διέφθορε τὰ χρηστὰ καὶ τὰ τίμια,
Ὅλωλεν ἡ παιδείσις, ἔσθη καὶ λόγος.
Φροῦδος δὲ καὶ ναῦς, οὐχεταί θεωρία,
Ἀλλοιπεν εὐσέβεια, καὶ τελεστική·
Θέμις δ' ἀπίστη καὶ δίκη καὶ πᾶν καλόν.
Παρήρσιτάζεται δὲ νῦν πανουργία,
Καὶ ψεῦδος, ἀρχαί, καὶ τυραννίς, καὶ βία·
Ἐρπει δὲ πρὸς πᾶν θεῖον ἔργον ὁ φθόνος,
Τῆς δυσσεβείας ἡνέγκται τὸ στόμα·
Ῥοιῖδαι δὲ χανδὸν ἡ Χάρυβδις τῆς πλάνης,
Ἐμεῖς δὲ πᾶς τις δόγματα βλασφημίας·

LEONIS PHILOSOPHI EPIGRAMMATA.

(Βαυσκε, *Analecta*, t. III, p. 128, ed. 4^a 1776.)

I.

In librum Mechanices.

Liber Mechanices est; hunc Cyrius elaboravit, Marcello fratre ministrante operam.

II.

In librum Pauli astrologi.

Prophetica divinatorix Phœbidis artis mysteria astrologus Paulus me docuit eximius vir.

III.

In libros Procli et Theonis.

Liber Theonis et Procli sapientia illustrium, liber cœli et terræ continet mensuras. Theon cœlum, Proclus metitur terram; Proclus ergo tellurem, et Theon metitur cœlum. Ambo pariter laude digni, ambo invicem suas elucubrationes mutuati, Theon Procli quidem sumens doctas theses, his demonstrat astrorum cursus; Proclus autem demonstrationes Theonis sumens, his exponit et explicat suas theses. Verum, o sapiens par, salve mihi admodum! salve illustri Theon, sapientia præditum caput, qui nunc exornas Alexandri urbem! Salve quoque, tu, Procle, quem Sarpedonis eximium sanguinem omnes proclamant.

IV.

In librum Leucippæ.

Amorem amarum, sed castorum vitam Clitophonis quidem ostendit sermo; Leucippæ autem castissima vita omnibus admirationem injicit, quomodo cæsa, sauciata, inanimis relicta, et quod majus est, ter mortua sustinuerit. Si vero in quoque castus esse velis, amice, ne adjectitia sermone mireris, sed orationis prius contextum disce, nam amantes castis furiis agit.

V.

Sermonum tuorum purpura, Porphyrie, tingis labia, et mentem ornas.

VI.

In menses Romanorum.

Mensis consultum prius, secundus sulcum secit, tertius Ausoniorum genus in bellum excitat,

B

I.

Εἰς βιβλὸν Μηχανικὴν.

Βίβλος Μηχανικὴ· Κυρίως δὲ μιν ἐξεπύνησε, Μαρκελλοῦ γνωστοῦ συνερχομένου κατὰ μόχθον.

II.

Εἰς βιβλὸν Παύλου ἀστρολόγου.

Θέσφατα μαντιῶνς Φοιδηίδος ὄργια τέχνης Ἀστρολόγων Παυλοῦ μ' ἐδιδάξατο κύδιμος ἀνὴρ.

III.

Εἰς βιβλὸν Προκλου καὶ Θεωνος.

Βίβλος Θεωνος καὶ Πρόκλου τῶν πανσόφων, Βίβλος πόλου τε καὶ χθονὸς φέρει μέτρα, Θεὸν πόλον μὲν, καὶ Πρόκλος μετρεῖ χθόνα· Πρόκλος μὲν οὖν γῆν, καὶ Θεὸν μετρεῖ πόλον. Ἄμφω δ' ἐπίσης τῶν ἐπαίων ἄξιοι, Ἄμφω δ' ἀμοιβὴν τῶν λόγων τετευχατην. Θεὸν Πρόκλου μὲν λαμβάνων σοφὰς θέσεις, Δείκνυσσι ταῦταις τοὺς δρόμους τῶν ἀστέρων· Πρόκλος δὲ δείξει τοῦ Θεωνο; λαμβάνων Ταῦταις ἀναλύει καὶ προβάλλει τὰς θέσεις. Ἄλλ' ὦ σοφὴ ξυνορή, χαῖρέ μοι λίαν. Χαίροις Θεὸν ἄριστε, πάνσοπον κάρα, Ὅ νῦν πυκάζων τὴν Ἀλεξάνδρου πόλιν· Χαίροις δὲ καὶ σὺ, Πρόκλε, τοῦ Σαρπηδόνο; Ἄριστον αἶμα τοῖς ὅλοις βωόμενον.

IV.

Εἰς τὴν βιβλὸν Λευκίππης.

Ἐρωτα πικρὸν, ἀλλὰ σωφρόνων βίον Ὅ Κλειτοφώντος μὲν παρεμφαίνει λόγος· Ὅ Λευκίππης δὲ σωφρονέστατος βίος Ἀπαντας ἐξίστησι, πῶς τετυμμένη, Κεκαρμένη τε, καὶ κατηχρηωμένη, Τὸ δὲ μέγιστον, τοῖς θανούσ' ἐκαρτέρει. Εἴπερ δὲ καὶ σὺ σωφρονεῖν θέλεις, φίλε, Μὴ τὴν πάρεργον τῆς γραφῆς σκόπιε θέαν D Τὴν τοῦ λόγου δὲ πρῶτα συνδρομὴν μάθε. Νυμφοστολεῖ γὰρ τοὺς ποθοῦντας ἐμφρόνας.

V.

Τῇ τῶν λόγων σου κογχύλῃ, Πορφυρία, Βάπτεις τὰ χεῖλη, καὶ σπολλίζεις τὰς φρένας.

VI.

Εἰς τοὺς Ῥωμαίων μῆνας.

Μὴν ὑπᾶτων ὁ πρῶτος. Ὁ δεῦτερος; αὐλακα ἐμνεῖ. Ὁ τρίτος; Αὐσονίων γενεὴν ἐπὶ μῶλον ἐγείρει.

Τέτατος ἀγγέλλει ῥοδοδάκτυλος εἶπας ὦρην
 Εἰμὶ ῥόδων γενέτης. Καὶ ἐγὼ κρίνα λευκά κομίζω.
 Οὗτος ἀμαλλοδέτης. Τὰ δ' ἐμὰ περὰ Νείλον ἐγείρει.
 Οὗτος ἐρισταφύλω πεφιλημένος ἐπλετο Βάκχῳ.
 Τεύχε δ' οἶνον ἐγὼ μελιθεά, χάρμα βροτοῖσι.
 Δαίτα φέρω χαρίεσσαν ἐς οὐνομα φωτὸς ἐχάστου.
 Φορμίζειν δαδάχα καὶ ὑπνώνοντας ἐγείρειν.

VII.

Ὦν ἦδε βίβλος ἐνδον ὠδίνω, φίλε,
 Βαθὺς χαρακτήρ καὶ περισκελὴς ἀγαν.
 Δεῖται κολυμβητοῦ δὲ πάντως Δηλίου.
 Εἰ δ' ἀνκυδιασῇσι τις εἰς ἐμοὺς μυχοὺς,
 Καὶ πᾶν μεταλλεύσειεν ἀκριδῶς βάθος,
 Γεωμετρῶν τὰ πρῶτα λήψεται γέρα,
 Σοφὸς δ' ἀναμφίλεκτος εἰς ῥηθήσεται.
 Τούτων δὲ μάρτυς ἐγγυητὴς τε Πλάτων.

VIII.

Σχῆμα παλαιοτάτων ἀνδρῶν κηρύκιον ἄθρει,
 Θρινακίης οἰκιστὰ, Κορίνθιε, ὅς ποτ' ἐπίνει
 Ἀμφιδόητα βέεθρα Συρηχοσίης Ἀρεθούσης.

IX.

Εἰς τὸ μονημέριον, ἦγονν θεατροκνηγίαν, ἐν ᾗ
 προσμάχονται ἄνδρες θηρίους.

Τοξότα, Πιερίδων μεδίων, ἐκατηβόλε Φοῖβε,
 Εἰπὲ κασιγνήτη κρατεροῦς ἵνα θήρας ἐγείρῃ,
 Ὅσον ἐπιφύσαι μερόντων δέμας, ὅσον ἄδσαι
 Λαῶν τερπομένων ἱερὸν στόμα· μὴδὲ νοήσω,
 Ζητὸς μελιχλοῖο λαχὼν θρόνον, ἀνέρος οἶτον.

A quartus nuntiat veris roseis digitis tempus. Sum
 rosarum pater; et ego lilia candida educo. Ille
 messor est. Meæ vero alæ Nilum excitant. Ille
 rixarum auctori dilectus Baccho exsistit. Vinum
 fingo suave, mortalium delicias. Convivium fero
 jucundum in nomen cuiusque lucis. Lyram pulsare
 doceo, et dormientes excitare.

VII.

Liber iste cum sim, intus parturio, amice, am-
 plus character est et nimium productus; Delie bal-
 neo admodum opus habet. Si quis autem injecerit
 se in mea profunda, et omnem foderit accurate
 abyssum, geometrarum prima munera excipiet, et
 sapiens sine contestatione unus reputabitur; ho-
 rum autem testis et sponsor Plato.

VIII.

Speciem antiquissimorum virorum considera,
 Siciliæ incola, Corinthie, qui forte bibisti famosas
 undas Syracusanæ Arethusæ.

IX.

In unius diei theatrum, id est venationis theatrum,
 in quo pugnant viri cum feris.

Areifer, qui Pieridibus præes, sagittarie Phœbe,
 dic sorori valentes feras excitet, ut pugnent homi-
 num instar, ut sonent populorum lælantium ora
 sacra. Nihil curabo viri malam sortem, Jovis pro-
 pitii thronum obtinens.

ΛΕΟΝΤΟΣ ΤΟΥ ΦΙΛΟΣΟΦΟΥ ΚΑΡΚΙΝΟΙ (9)

(Edidit Leo ALLATIUS in *Excerptis variis Græcorum sophistarum*, pag. 398, ed. Rom. 1641.)

Σοφὸς ἐγὼ γε ἦδη ὦν ἄνω, χαρὰ τῶν ἄνω, γελῶ
 Τὰ κάτω λέγων· ἄνω ταραχῶν ἂν ὦ, ἦδη ἐγὼ γε
 [σοφός.]

Ὡ σὺν, ἀναρχε, νόμον ἔγρανα νόσω.
 Σοὶ τῷ φωτὶ σοφὸς ἔγω φωτίος.
 Νῶ ἔλατα μὴ ὄνητὰ σοφὸς ἀτη νοήματα Λέων.
 Νόσω σὺ, ὅς εἰ ἱάμα Ἰησοῦ, σῶσον.
 Νίψον ἀνομήματα, μὴ μόνον ὄψιν.
 Ἰερὰ σὰ παρὸ χεῖλη, Ἥλιε, χαρὰ πᾶσα βεῖ.
 Νόμον ὁ κοινὸς ἔγε σὺν οἰκονόμῳ.
 Ἰτε τάφῳ, σὺ δ' ἔδυσ ὦ φατὴ τί
 Ἀμῶς, ἱάσαι νόσον, ἱάσαι σῶμα. [ἄκρας
 Σάρκας ἂς εἴλες, ἀναξ, ἔσω ὡς ἐξαναξ ἐλίσσας
 Σὸς εἰμι, τίμιε, σὸς.]

C. Ἀδὰ, φάγε μέγα φάδα.
 Ὡ γένος ἐμὸν, ἐν ᾧ μέσον ἐγώ.
 Ἀναβάσασα τὰ σάβανα,
 Νοσῶ, Σῦτερ, ὑπὸ πυρετῇ, σῶσον.
 Ἐρεῖς, ὃ ἐν Σάμῳ θωμᾷ νέος ἱερὸς.
 Ἀναξ ἐτάκη ἅττα ἢ κατίξανα.
 Νομικῶς ἀββάς ἐξέλεξε Σάββας ὠκιμον.
 Εἰπέ, σὺν αἶμα λαμπανὸς ἔπε.
 Σοφὰ τε καὶ μὴ, γῇ μία καὶ τάφος.
 Εἰπεν ἄφρων· Ὅρρανέ, πῆε.
 Εἰς ὅλα καλὸς εἰ, καλὸς εἰ... (sic)
 Ὡ πόρτην πρίεστε δῖρπη τρόπω.
 Νοτὶς ἔβαλε σοφὸς, ἔλαβε σίτον.
 Ἐλε ἐμε, σοφὲ, νέφος, ἐμε ἔλε.

LEONIS IMP. POEMA IAMBICUM DE MARTYRIO S. CLEMENTIS

(Episcopi Ancyran. 23 Januar.)

(Apud Lambecium Biblioth. Vindobon., edit. Kollaril, tom. V, p. 127.)

Λέωντος, ὅς τὰ σκήπτρα δεξιᾷς ἔχει,
 Αἰε κρατούσης, ὦν παρέσχε καὶ λόγον,

Δῶρον λόγον τῷ δόντι τὴν σφαγῆς χύσιν,

Λαβόντι κλῆρον ἀντιδωρον Δεσπότου,
 Κλήμεντι τῷ τρέψαντι τὴν πλάνην πάλῃ,

Δέσποτα θύτα, εὐλόγει μοι τὸν λόγον.

(9) Quia auctor neque Augustus neque rex no-
 minatur, suspicor illa carmina non a Leone Sa-
 piente scripta fuisse, sed a philosopho ei coætaneo.
 Καρκίνοι autem inscribuntur quia retro legi pos-

D Leonis, qui sceptrum tenet dexteræ.
 Semper regnantis, de quibus sermonem quoque
 præbuit.
 Isti sermoni qui munus offertur ei qui dedit
 sanguinis effusionem.
 Et accepit hereditatem Domini in retributio-
 nem,
 Clementi, qui confundit errorem certamine,
 Domine sacerdos, benedic huic meo sermoni.

sunt; quod etiam in causa fuit cur Allatius Græce
 tantum ea ederet; Latina enim lepiditatem omnem
 tollerent. Edit.

Volent athleticos luctus celebrare.

Multa mihi video sermonum luctam adesse, etc.

A Ἀθλητικῶς ἀγῶνας εὐφημεῖν θέλων,

Πολλὴν ὁρῶ μοι τῶν λόγων ἀγωνίαν, κ. τ. λ.

Alterum ejusdem poematis fragmentum.

Et jam ad ipsum Verbum sacrificatum
Libantes caput Clementis praecidunt,
Caput illud quod in perpetuum coronat,
Corona vitam dante, manu Domini impleva,
Et honoratum videns angelorum multitudo,
Vertentes se ad sonum canticorum
Ob robur certaminum jubilarunt.

Καὶ δὴ πρὸς αὐτῷ τῷ Λόγῳ τεθυμένῳ
Σπείσαντες ἐκτέμνουσι Κλήμεντος κόμην,
Κόμην ἐκείνην, ἣν ἀκηράτῳ στέφει,
Ζωαρχικῇ πλακέντι χειρὶ Δεσπότου,
Τιμωμένην ὁ δῆμος ἀγγέλων βλέπων
Ἐπιστρέφοντας τῇ βοῇ τῶν ᾠμάτων
Ἀνῆλάξαν τῶν ἀγῶνων τὸ κράτος.

LEONIS HOMILIÆ IN S. TRYPHONEM FRAGMENTA.

(Apud Leonem ALLATIUM contra Holtingerum, pag. 170.)

Hæc lucta fuit athletæ coronati; hoc veritatis tropæum. Jubilavit martyrū multitudo; cœlorum portæ exceperunt cum gravi victoriæ ornamento veritatis militem. Coronarum dator præpulchrum diademate caput coronavit; fassus est ante Patrem eum regni participem, pro ea quam ille dederat coram hominibus confessionem. Induit eum veste immortalitatis propter ea quibus corruptionis texturam certaminibus in sui gratiam initis vidit descriptam.

... Sic adhuc invisibilibus pulchritudinibus, cujus oculorum aciem nihil fugit, oculum delinens; uti amatoriam munera miracula accipis. Nunc autem carnis vinculis solutis, et cum præfulgida certaminum oblatione amatori obviam factus, magnificentioribus donis remuneraris, cum primis honoribus laborum remuneratio addatur. Nunc cum choris illis, qui lumen existentes magno illi lumini administrant, immateriatus cum immateriatis dies festos agis; venerandus illis, quod in passionibus Domini immutatus esse videris, et quam prius lutea crassitie obductam pulchritudinem considerantes, animam admirabantur, nunc pure virtutem conspicientes magis ac magis desiderii illecebris attrahuntur. Nunc dulcedine cujus arrhabone tormentorum amaritudinem excipiebas, perfrueris, et non sperata sed præsentem fruitionem delicias. Et his quidem in superioribus gaudet divini opus inflatus beata anima.

B Αὕτη τοῦ στεφανίου ἡ πάλῃ· τοιοῦτον τῆς ἀληθείας τὸ τρόπαιον· ἡλάλαξαν τῶν μαρτύρων τὰ πλήθη· πύλαι οὐρανοῦ ὑπεδέξαντο μετὰ σεμνοῦ τοῦ τῆς νίκης χρώματος τῆς ἀληθείας τὸν στρατιώτην. Ὁ στεφανοδότης τὴν καλὴν ἐστεφάνωσε διαδήματι κεφαλῇν· ὠμολόγησε κοινωνὸν τῆς βασιλείας ἐν ὀνόματι τοῦ Πατρὸς, ἀνθ' ἧς ἔδωκεν ὁμολογίαν ἐνώπιον ἀνθρώπων αὐτοῦ. Ἐνέδυσεν ἐνδυμα ἀφθαρσίας, ἀνθ' ὧν τὸ τῆς φθορᾶς ὕψασμα τοῖς ὑπὲρ αὐτοῦ ἀγῶσιν εἶδε διαβρωγός.

... Οὕτως ἐτι καλῶναίς ἀοράτοις, τὸν οὐ μετὰ διαφεύγει τὴν ὄρασιν καταθέλας ὀφθαλμὸν, ὥσπερ ἐρωτικά δῶρα λαμβάνεις τὰ θαύματα. Νῦν δὲ λύσεις τοὺς δεσμούς τῆς σαρκὸς, καὶ μετὰ λαμπρᾶς τῆς τῶν ἀθλῶν προσαγωγῆς τῷ ἑραστῇ προσίων, μεγαλοπρεπεστέροις τιμᾷ δωρεαῖς, προστιθεμένης τῇ προτέρᾳ φιλοτιμίᾳ τῆς ἀμοιβῆς τῶν καμάτων· νῦν μετὰ χορῶν ἐκείνων, οἱ φῶς ὄντες πληροῦσι τὴν λειτουργίαν, τῷ μεγάλῳ φωτὶ ἄλλος ἄλλοις συνεορτάζεις, σεβάσμιος αὐτοῖς ἐκ τοῦ μεμορφώσθαι τὰ δεσποτικά παθήματα καθορθώμενος, καὶ ἦν πρότερον τοῦ πηλίνου πάγους ἐπικειμένου τοῦ κάλλους κατανοοῦντες ψυχὴν ἀπεθαύμαζον, ἀρτί καθαρώς τὴν ἀρετὴν ὁρῶντες ἐπιπλέον αὐτῆς τὸ πᾶθος τῇ ἰσχυρίᾳ εἰκονταί. Νῦν ἡς ἀρραβὼνα γλυκύτητος τὸ πικρὸν τῶν βασάνων εἶδεν κατατροφῆς, οὐκ ἐλπίζομένης, ἀλλὰ παρῴσης τῆς ἀπολαύσεως. Ἀλλὰ τοῦτοις μὲν ἄνω χαίρει τοῦ θεοῦ ἐμφυσήματος ἔργον ἡ μακαρία ψυχὴ.

LEONIS HOMILIARUM IN S. DEMETRIUM FRAGMENTA.

(Leo ALLATIUS contra Holtingerum, p. 170.)

Nihil ita ad gaudendum invitat. Diem itaque festum agamus, et letemur hoc sacro die, in quo generosus Christi miles, magnus martyr Demetrius, cum cessasset a laboribus, in beatam requiem transmigravit; in qua coram athleta adversarios rubore suffundens astitit, et præcelebre caput gloriæ corona exornatus est.

... Deus in medio deorum gloriæ suæ cohæredem athletam excipiebat. O beatum aspectum! o dulcem perfruitionem! o gloriam et exultationem, cujus non sunt dignæ passionis hujus seculi. Hac ratione Martyr estaceorum velaminum impedimentis disruptis ad immateriales stationes avolvit. Ibi absolute votorum compos factus est. Vidit pure, quem in ænigmatibus videns immorari non sustinebat; sed licet in inferioribus esset, tota mente ad superiora efferebatur. Hæres factus est gloriæ, ob quam humanam gloriam nihil fecerat, annumeratus est cum angelis, quorum institutum æmulatus fuerat, oblectatus est Patriarcharum choreis, quorum vestigia secutus fuerat.

Οὐδὲν οὕτω παρασκευάζει χαίρειν. Ἐορτάσωμεν οὖν καλὴ εὐφρανθῶμεν ἐν τῇ ἱερᾷ ταύτῃ ἡμέρᾳ, καθ' ἣν ὁ γενναῖος τοῦ Χριστοῦ στρατιώτης, ὁ μέγας μάρτυρ Δημήτριος τῶν πόνων καταπαύσας εἰς τὴν μακαρίαν ἀνάπαυσιν μετεσχῆνωσεν, ἐν ᾗ πρὸς τὴν ἀδελοθέτην τοῦς ἀντιπάλους καταισχύνας παρέστη, καὶ τὴν ἀοιδίμον κεφαλὴν τῷ στεφάνῳ τῆς δόξης κατεκοσμήθη.

... Θεὸς ἐν μέσῳ θεῶν τοῖς συγχληρονόμοις τῆς δόξης αὐτοῦ δεξιούμενος τὸν ἀγωνιστὴν ὑπεδέχετο. Ὁ μακαρίου θεάματος! Ὁ γλυκειᾶς ἀπολαύσεως! Ὁ δόξης καὶ ἀγαλλιάσεως, ἧς οὐκ ἔστι τὰ παθήματα τοῦ παρόντος αἰῶνος. Οὕτω μὲν οὖν ὁ μάρτυς τῶν ὀσπριακῶν ἐλύτρων περιβρῆξάμενος τὰ καλύματα πρὸς τὰς ἀύλους ἀπέπτη μονάς. Εὗρεν ἐκεῖ τοῦ πᾶθος τὸ τέλος· εἶδε καθαρώς, ἐν τοῖς ἐσώπτοις ἔρων οὐκ ἦν εἶχετο μένειν, ἀλλὰ καὶ τελῶν ἐτι κάτω, ὅσον εἶχε τὸν νοῦν τοῖς ἄνω συνεπαρόμενον. Ἐκληρονόμησε δόξαν, δι' ἣν τὴν ἐξ ἀνθρώπων ἀπέθετο δόξαν, συνηριθμήθη μετὰ ἀγγέλων, ὧν τὴν πολιτείαν ἐμίμησας, εὐφράνθη Πατριαρχῶν χορείαις, ὧν ἡκολουθήσας ἴχνησιν.

LEONIS IMPERATORIS TACTICA

SIVE

DE RE MILITARI LIBER.

JOANNES MEURSIUS

GRÆCÆ PRIMUS VULGAVIT, ET NOTAS ADDIDIT.

J. LAMIUS

EX ABSOLUTISSIMO CODICE LAURENTIANO MUTILUM SUPPLEVIT ATQUE RESTITUIT.

ILLUSTRISSIMIS AC POTENTISSIMIS

ED. ORDINIBUS GENERALIBUS FÖRDERATORUM BELGII PROVINC., PATRIÆ PATRIBUS
JOANNES MEURSIUS DEDICO CONSECROQUE.

Illustrissimi potentissimique Domini, in lucem profero Leonem imperatorem, sua nunc lingua De re militari disserentem, cum hactenus per interpretem tantum id egerit, et vobis offero. Reprehendent fortasse nonnulli, quasi præter tempus, cum per inducias arma sileant; quibus equidem rationes suas non constare respondebo. Nam quando vel in altissima pace cogitandum esse de bello, scitum sit veterum prudentum, quis sanus sepositis duntaxat ad XII annos armis, a tam brevi induciarum tempore alienam belli cogitationem dixerit? Certe in pace arma discenda sunt, ut eorum scientia in bello prompta atque utilis esse possit. Præterea sua sponte ad vos hic Leo contendebat, vobis se debere existimans, qui rei militaris longo usu maxime periti, honorem armis eorumque præceptoribus habere sciretis. Quis enim hodie mortalium ignorat bellum, quod gravissimum per tot annos gestum est, vestris auspiciis, ductu illustrissimi principis Mauritiï a Nassau, cujus et virtutem laude quavis majorem, et incomparabilia in rempublicam vestram merita, nulla unquam ætas obliterabit. Evolvamus Historiarum omnium monumenta, repetamus omnium sæculorum bella, nemo quidquam inveniet, quod cum hoc vestro componere possit. Atque adeo vix habere fidem posteritas poterit, cum leget, vel optima fide in scripta relatum. Admirabitur populum imbellem, et per longissimam pacem militiæ ignarum, adversus potentissimum totius orbis Christiani regem arma unquam sumere ausum fuisse: admirabitur a tam parvis initiis, animi pleniorum, quam spei ad istam magnitudinem pervenisse,

Per varios casus, per tot discrimina rerum.

Inter quæ emittit semper, ut singularis vestra prudentia, ita quoque illa invicta constantia, qua armati rectum nunquam non clavum tenuistis, animumque vel rebus maxime afflictis inconcussum habuistis. Nimirum hoc semper cogitabatis; pro libertate publica ejusque tutela et agere et pati fortia, fœderatorum Belgarum esse. Ingens profecto beneficium est, quod a vobis accepere subditi vestri, neque facile æstimandum; et debet illud æterno aliquo monumento consecrari, ne posteritas ignoret. Id ut fiat, quantum in me, operum dabo; proponamque brevi omnium oculis in Historia mea: quam quod vestro jussu adorno, ut maximo mihi honori duco, ita pares quoque eo nomine vobis agendas esse gratias. Cum autem satis me id facere non posse judicarem, allegandum hunc imperatorem statui, ut quod vestro merito mea tenuitas detraheret, id ipse universum sua majestate suppleret. Atque hic desino, æternum illud Numen simplex venerans, Illustrissimi, Potentissimique Domini, ut vobis consiliisque vestris benedicat, et tam præclaro Operti benigna manu colophonem imponat, inducias hasce pace confirmans, ipsi gloriosa, reip. vestræ salutari. Lugduni Batavorum IV Id. Februarii 1672.

LECTOR BENIGNE.

Habes *Leonis Tactica*. Integra ea prodeunt, exceptis paucis paragraphis, e tribus codicibus imperfectis, quorum uno usus sum e bibliotheca regis Galliarum, altero electoris Palatini, tertio Joannis Pistorii, viri ad litteras juvandas promptissimi. Regius in principio et fine mutilus erat; Palatinus in medio et fine; Pistorianus tantum in medio. In Palatino erant duntaxat Constitutiones XI priores cum XIV, XV, XVI

* Opp. Meursii, tom. VI.

et xix. Itaque e Pistoriano suppeditatae sunt xvii, xviii, xx et xxi. Jam restabant xii et xiii, quae in neutro comparebant; eas, simul Lutetiam advenissem, e Regio descripsi; unde et lacunas plurimas supplervi, quae passim erant in x, xi, et posterioribus illis, quas e Pistoriano acceperam. Vellem vidissem etiam Anglicanum, e quo versionem suam adornavit *Joannes Chaeus*, quam hic exhibeo, ne quid desiderares. Alibi ille nostris melior fuit; alibi rursum illo nostri meliores. Ut singulatim id indicarem, non visum operae pretium, quod facile ipse atque obiter animadversurus esses inter legendum, si contuleris. Loca item invenies nonnulla satis depravata, quae e Checi codice certo emendari potuissent, quem quia non habebam, a divinatione incerta abstinere satius putavi. Quaedam tamen, quorum correctio obvia, dum typographo operam navo, emendavi, et ad calcem subjeci. His tu utere, ac frui, eo candore, quo tecum a me communicantur, si alia, quae habeo, publicare me postulas. Vale, et quisquis es, *Aeternitatem cogita*.

TACTICORUM INDEX.

De re militari et imperatore.	Constitutio I.
Qualem esse oporteat imperatorem.	II.
Quomodo consilium capiendum sit.	III.
De divisione exercitus, et praefectis constitutendis.	IV.
De apparatu armorum.	V.
De armatura equestri et pedestri.	VI.
De exercitatione equestri et pedestri.	VII.
De multis militaribus.	VIII.
De itinere exercitus.	IX.
De tuldo, id est, impedimentis.	X.
De apficto, id est, castris.	XI.
De apparatu belli.	XII.
De die ante bellum.	XIII.
De die belli.	XIV.
De obsidione.	XV.
De incursionibus post bellum.	XVI.
De incursionibus nec opinatis.	XVII.
De diversarum gentium et Romanorum studio in aciebus instruendis.	XVIII.
De navali praelio.	XIX.
Diversarum sententiarum militarium summa.	XX.
Argumentum in Epilogo.	XXI.

Α ΤΩΝ ΠΟΛΕΜΙΚΩΝ ΠΑΡΑΣΚΕΥΩΝ ΠΙΝΑΞ.

Περὶ τακτικῆς καὶ στρατηγού.	Διάταξις Α'.
Περὶ τοῦ ὅλον δεῖ εἶναι τὸν στρατηγόν.	Β'.
Περὶ τοῦ πῶς χρῆ βουλευέσθαι.	Δ'.
Περὶ διαιρέσεως στρατοῦ, καὶ καταστάσεως ἀρχόντος.	Γ'.
Περὶ δπλων.	Ε'.
Περὶ ὀπλίσεως καθάλλαικων καὶ πεζικῶν.	Ζ'.
Περὶ γυμνασίας καθάλλαικῆς καὶ πεζικῆς.	Ζ'.
Περὶ στρατιωτικῶν ἐπιτιμίων.	Η'.
Περὶ ὁδοπορίας.	Θ'.
Περὶ τοῦ λεγομένου τοῦλδου.	Υ'.
Περὶ ἀπλήκτων.	ΙΑ'.
· (1) Περὶ προκατασκευῆς καὶ παραγγελίας.	ΙΒ'.
· Τί δεῖ γενέσθαι πρὸ τῆς τοῦ πολέμου ἡμέρας.	ΙΓ'.
· Ὅσα ἐν τῇ τοῦ πολέμου ἡμέρᾳ ἐποφείλεται.	ΙΔ'.
Περὶ πολιορκίας.	ΙΕ'.
Περὶ τῶν μετὰ τὸν πόλεμον.	ΙΖ'.
· Περὶ ἐφόδων ἀδοκῆτων.	ΙΖ'.
· Περὶ μελέτης διαφόρων ἐθνικῶν τε καὶ Ῥωμαίων παρατάξεων.	ΙΗ'.
· Περὶ ναυμαχίας.	ΙΘ'.
· Περὶ διαφόρων γωμικῶν κεφαλαίων.	Κ'.
· Ὑπόθεσις περὶ ἐπαγγελμάτων.	ΚΑ'.

NOTÆ.

(1) Constitutiones asterico notatae desiderabuntur in codice Palatino, quarum xii, xiii suffectae

sunt ex manuscripto Regio, xvii, xviii, xx, xxi, e Pistoriano.

LEONIS IMPERATORIS TACTICA.

Leonis in Christo Deo imperatoris Tacticorum brevis disciplina. In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti et sanctæ et consubstantialis et adorandæ Trinitatis, unius ac veracissimi Dei nostri, Leo pacificus in Christo imperator, fidelis, pius, semper augustus Cæsar.

PROOEMIUM.

Neque regni satellitum nostrum et potentia, neque potentiae nostrae dignitas et amplitudo, neque

Α Λέωντος ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ (2) αὐτοκράτορος τῶν ἐν πολλέμοις τακτικῶν σύντομος παράδοσις. Ἐν ὀνόματι τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου καὶ προσκυνητῆς Τριάδος, τοῦ ἐνδὸς καὶ παναληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν, Λέων ὁ εἰρηγικὸς ἐν Χριστῷ αὐτοκράτωρ πιστὸς, εὐσεβὴς, ἀεισέβαστος Ἀθρουστος.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

Οὐ βασιλικὴ δορυφορία καὶ ἐξουσία, οὐ τῆς ἐξουσίας δυναστεία καὶ περιουσία, οὐ τῆς περιουσίας

NOTÆ.

(2) In codice Laurentiano deest τῷ Θεῷ.

ἐπιβείζεις καὶ ἀπόλαυσις, οὐδὲν ὅσα τῶν ἐν ἀνθρώποις A
ἐφεσίων καὶ τιμῶν, τὴν ἡμετέραν οὕτως εὐφραίνει
βασιλείαν, ὥς ἡ τῶν ὑπὸ κῶν εἰρήνη καὶ εὐμερία,
καὶ τῶν πολιτικῶν πραγμάτων ἡ δι' αὐτῶν ἐπὶ τὸ
κρεῖττον κατάστασις καὶ ἐπανόρθωσις· ὥσπερ τὸ
ἐναντίον οὐδὲν οὕτως τὴν ἡμῶν καρδίαν ἀνίψ καὶ
λυπεῖ, ὥς ἡ τῶν ὑπὸ χεῖρα δυσπραγία, καὶ τῶν περὶ
αὐτοὺς ἀγαθῶν ἡ δι' ἀμελείας ἐλάττωσις καὶ κα-
τάπτωσις. Εἰ γὰρ ἐνὸς ἀνδρὸς τῆς ἡμῶν ἡξιωμένου
προνοίας, ἡ μὲν ἐπὶ τὸ κρεῖττον ἀνάνευσις ἀφαιρὼν
ἡμῖν εὐφροσύνην ἐργάζεται, ἡ δὲ ἐπὶ τὸ χεῖρον
ἀπόνευσις ἀλγυθῶνα ψυχῆς ἀνυπερβλήτων, τί οὐκ ἂν
πάθωμεν τοσοῦτων μυριάδων τῆς ἡμῶν μετὰ θεὸν
ἡρωτημένων προνοίας, ὧν τὴν φροντίδα καὶ τὴν ἐπι-
μέλειαν χρεωστοῦντες νύκτωρ μὲν ἐπαγρυπνοῦμεν,
ἡμέρας δὲ διαμελετώμεν, πάσης μὲν ἀηδίας καὶ βλά- B
δης ἐλευθέρως διατηρεῖσθαι, πάσης δὲ χαρᾶς καὶ
εὐμερίας προσηκόντως ἐπαπολαύειν ;
cuiusmodi Deum statim subjecta, quorum curam provisionemque nocturnis vigiliis, et diurna sollicitudine, non deponimus, ut ab omni molestia et offensione liberi conserventur, et omni rerum af-
fluencia lætitiaque expleantur ?

Ἄλλὰ τῶν μὲν ἄλλων περὶ τὴν πολιτείαν πραγμά-
των μικρὰν εἶνα δεξιὰ μὲν εἰσὶν ἐλάττωσιν οὐ τοσ-
αύτην κατανοοῦμεν τὴν βλάβην. Τῆς δὲ στρατηγικῆς
μεθόδου διαπεσοῦσης, τοσοῦτον τὰ Ρωμαίων συν-
ελάθῃ πράγματα, ὅσον ἡ πείρα τοῦ νῦν χρόνου πᾶσιν
ἅπαντα κατὰ ὀφθαλμοὺς ὁρώμενα παρίστανται πρό-
δηλα. Ἐδεῖ μὲν γὰρ ἀνθρώπους ἅπαντας εἰκόνη θεοῦ
καὶ λόγῳ τετιμημένους τὴν εἰρήνην ἀσπάζεσθαι,
καὶ τὴν εἰς ἀλλήλους περιθάλπειν ἀγάπην, καὶ μὴ
χεῖρας φονίου κατὰ τῶν ὁμογενῶν καθοπλιζέιν.
pacem amplecti, mutuaque se dilectione prosequi
contra genus suum, et miseros mortales armare.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἀπ' ἀρχῆς ἀνθρωποκτόνος διάβολος, C
καὶ τοῦ γένους ἡμῶν ἐχθρὸς, διὰ τῆς ἀμαρτίας ἰσχυ-
ρᾶς (3) κατὰ τῆς ἰδίας φύσεως ἀντιστρατεύεσθαι τοὺς
ἀνθρώπους πᾶρσοκέυαται, πᾶσα ἀνάγκη ταῖς αὐτοῦ
γινόμεναις διὰ τῶν ἀνθρώπων μηχαναῖς ἀνθρώπων
ἀντιστρατεύεσθαι, καὶ τοῖς ἐθέλουσι πολέμους ἐθνεσι
μὴ εὐχειρώτους καθίστασθαι, ἀλλὰ ταῖς στρατηγι-
καῖς μεθόδοις τὴν σωτηρίαν πορίζεσθαι, καὶ δι' αὐ-
τῶν φυλάττεσθαι μὲν ἀπὸ τῶν ἐπικυρῶντων πολε-
μίων, πράττειν δὲ κατὰ αὐτῶν ὅσα παθεῖν ἐκεί-
νοι ἂν εἴεν ἄξιοι. Ὡς ἂν ἐκκοπέντος τοῦ διὰ τῶν
πονηρῶν ἐγχειρουμένου κακοῦ, καὶ πάντων τὴν οἰ-
κειαν σωτηρίαν ἀσπαζομένων ἡ εἰρήνη παρὰ πᾶσι
στεργεῖται καὶ πολιτεύοιτο.

Ἔως μὲν γὰρ, ὅς εἰκοι, τὰ κατὰ πολέμους Ρω-
μαίοις ἐν εὐταξίᾳ ὄντα ἐτύγγανε τῆς τε ἐπ' οὐκ
ὀλίγους χρόνους θείας ἀπέλαβε (4) βοηθείας τὸ κρά-
τος, καὶ τῇ εὐταξίᾳ ἡρμοσμένος τῶν ἀριστῶν ὁ
πόνος τὸ λαμπρὸν τῆς νίκης ἐπιπλέον ἐδεδαίουτο. Νῦν
δὲ τῆς τακτικῆς καὶ στρατηγικῆς καταστάσεως ἐπ'
οὐκ ὀλίγους χρόνους ἀμελουμένης, ἵνα μὴ λέγω καὶ
εἰς παντελὴ περιελθοῦσης λήθην, ὥς μὴδὲ αὐτὰ τὰ
πρόχειρα τοὺς στρατηγεῖν ἐγχειροῦντας ἐπίστασθαι,

amplitudinis nostræ splendor atque fructus, neque
quidquam ex iis, quæ in hominibus expetenda et
honorata sunt, Majestatem nostram perinde oble-
tata, ut eorum, qui sub dominatum nostrum sub-
jecti sunt, pax atque tranquillitas, et reipublicæ
nostræ firma constitutio, atque ad optimum rerum
statum iraductio; nihilque contra est, quod no-
stram mentem de salute regni cogitantem ita vexet
et sollicitet, ac eorum, qui nostræ imperio obedi-
entes sunt, perturbatio, et rerum metiorum, vel pro-
pter negligentiam amissio, vel propter imperitiam
labefactio. Si enim unius alienius viri, cujus nos
procuratorem, provisionemque suscepimus, pro-
gressio ad melius, incredibilem nobis voluptatem
affert, et ad deteriore partem applicatio, perma-
gnum nobis dolorem apportat; quid nunc efficere
debemus, tanta hominum, et tam frequenti ac pene
infinita multitudinis sub nostram providentiam se-

At si cætera, quæ ad rempublicam pace et consi-
lio gubernandam spectant, non recte administran-
tur, haud magnū inde detrimentum oriri, non
graves rerum perturbationes ac mutationes effici
videmus; disciplina autem militari jacente, tam mi-
seras rerum offensiones, ac lamentabiles conver-
siones Romani acceperunt; quantas quotidianā
rerum experientia ante oculos nostros conspe-
ctumque proponit. Ad homines quidem, qui
ratione, et Dei ipsius imagine, insigniti sunt
oportuit, neque manus cruentas et consceleratas

Quoniam autem ab initio parricida diabolus, ge-
neris nostri hostis, peccato potens, sua ipsorum
natura homines expugnare cogitat, pernecessarium
est, ut homines illius machinationibus per homines
adhibitis occurrant, neque seipsos aliis nationibus
bellum inferentibus tradant, sed militaris disciplinæ
scientiæ salutem sibi quærant, et se ab hostium
incursionibus tutos conservent, et illis inferant,
quæ pati illos dignum est, ut omni nefariorum ho-
minum improbitate deleta, et sua ipsorum salute
comparata, pax ab omnibus diligatur atque susci-
piatur.

Quandiu enim Romanis in bello ordinis conser-
vatio fuit, tandiu et divino præsidio imperium non
destituatur, et cum ordinis conservatione iun-
ctus optimorum labor, splendorem victoriæ maio-
rem adhibebat; nunc vero cum et acierum instruend-
arum ratio, et imperatoria ars longo jam tem-
pore neglecta jaceant, ut ne adclam, quod in altam
oblivionem penitus venerint, ne ipso quidem impe-
ratore ea quæ in promptu sunt, addiscente, ma-

NOTÆ

(3) Ἰσχυρᾶς. Scribe ἰσχυρῶς.

PATROL. GR. CVII.

(4) Ἀπέλαβε. Scribe, ἀπέλαυε.

gnas et varias perturbationes videmus invectas esse. Nam cum hæc ars, quæ multorum bonorum et magnorum parens atque effectrix fuit, quibus antiqua Romanorum respublica floruit, semel collapsa de gradu cecidit, divinam quoque benevolentiam abiisse, et consuetam apud eos militum victoriam e manibus excidisse, videmus. Paulatim enim relanguescente militari disciplina atque industria, omnis ille vigor animi atque alacritas optimatum consenuit. Itaque interdum quidem segnitiam atque ignaviam accusamus militum, interdum inscitiam atque timiditatem ducum culpamus, interdum antiquarum acierum rationem ad cognoscendum perobscuram negligimus. Cum igitur hanc utilissimam scientiam recuperare, et e republica nostra quasi ejectam revocare studeamus, in tantis occupationibus nostris haud prætermisimus, quin omnem laborem nobis ipsis assumeremus, ut utilitas inde communis omnibus afferretur.

Nam cum in antiquis et recentioribus rei militaris atque imperatoris scriptoribus diligenter versati simus, atque aliis historiis soluta oratione res gestas memoris mandantibus diligenter navigaverimus operam, et si quid præterea in manibus hominum est ad bellicos usus idoneum, et quæcunque mediocri rerum usu hac nostra ætate, ad statum rerum nostrarum aliquid momenti asferre videbantur, ea in omnibus actionibus suscipiendis, rebusque nostris gerendis examinavimus, et quod in iis optimum fuit quasi delibavimus; et quæ manifestam quamdam atque evidentem utilitatem afferebant, quam paucissimis potui complexus sum, et promulgatæ legis vice trado, rerum magis ornamenta, quam verborum persequens, ut compendiarum quamdam rei militaris disciplinam nostris præfectis, atque iis quibus cura rerum bellicarum commissa est, præscribens, facile perspiciant factu esse iis, qui volunt et cupiunt, ad majora atque altiora ordine quodam et gradu procedere. In qua omni rerum tractatione, dicendi elegantiam et verborum ornatum nullum adhibuimus; rerum pondus, dicendi perspicuitatem, orationis simplicitatem, quantum fieri potuerat, secuti sumus. Unde et verba rei militaris interdum Græca adjunximus, interdum Latinis vocabulis uti sumus, et alias quoque dictiones usu jam militari receptas non repudiavimus, ut omnes manifeste ac perspicue ista cognoscerent. Tractationes rerum minime necessarias, quæcunque aut supervacaneæ, aut inutiles fuerant, omnes detraximus, ut compendiarum quamdam et expeditam rerum bellicarum expeditionumque rationem, non verbo solum utilem, sed re ipsa factisque majorum approbatam, et ad nostra usque tempora, quanquam rebus gestis minime transmissum, quibus Romanum olim florebat imperium, oratione tamen ac litte-

α πολλὰ δυσχερῆ διαφόρως ὀρῶμεν συμβαίνοντα. Τῆς γὰρ πολλῶν ἀγαθῶν πρὸ ξένου (5) ἐπιστήμης διαπεσούσης, ὅσον δι' αὐτῆς ἡ Ῥωμαίων πάλαι πολιτεία εὐμοίρησε, τοῦναντίον ὀρῶμεν τὴν θεῖαν ἀποῦσαν εὐμένειαν, καὶ τὴν συνήθη τῆς Ῥωμαίων πολιτείας νίκην τῶν ἀγωνιζομένων ἀφιπταμένην. Κατὰ μικρὸν γὰρ ἀμελουμένης τῆς κατὰ πολέμους εὐταξίας καὶ γυμνασίας συνημελήθη, ὡς εἰκε, καὶ τῶν ἀριστέρων ἡ εὐψυχία. Εἰτα ποτὲ μὲν ἀγυμνασίαν ἢ ἀνανδρίαν αἰτιώμεθα στρατιωτῶν, ποτὲ δὲ ἀπειρίαν ἢ δειλίαν καταμεμφόμεθα στρατηγῶν. Ἐνίοτε ἀσαφὲς τῆς τῶν ἀρχαίων διαγνώσεως ἀμελοῦμεν. Ταύτην οὖν τὴν ὠφελιμωτάτην ἐπιστήμην ἀνασώσασθαι σὺν θεῷ, καὶ ὅλον ἀπυσθεῖσαν ἐκ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἡμῶν πολιτείας ἀνακαλέσασθαι βουλόμενοι, οὐκ ὀκνήσαμεν B σπουδῇ τοσαύτῃ ἀναδέξασθαι μὲν ἰδίως πόνον, κοινήν δὲ τοῖς ὑπηκόοις χαρίσασθαι τὴν ὠφέλειαν.

Ταῖς γὰρ ἀρχαίαις καὶ ταῖς νεωτέραις στρατηγικαῖς τε καὶ τακτικαῖς ἐμφιλοχωρήσαντες μεθόδοις, καὶ ταῖς ἄλλαις καταλογάδην ἐντυχόντες ἱστορίαις, καὶ εἰ τι κατὰ χεῖρας ἔδοξε χρῆσιμον τῶν ἐν πολέμοις ἀναγκαίων ἐκείθεν ἀναλεξάμενοι, καὶ ὅλον ἐρασιώμενοι καὶ διὰ μετρίας πείρας ἐπὶ τῶν ἔργων αὐτῶν ἀνεμάθομεν τῷ καθ' ἡμᾶς καιρῷ καὶ τῇ νῦν καταστάσει πρόσφορά τε καὶ ἀρμόδια, ταῦτα ἡμῖν κατὰ τὸ δυνατόν σύντομόν τε καὶ ἀπλήν τὴν ὠφέλειαν ἐπὶ τῶν πραγμάτων ἔχοντα προχείρου τάξεϊ νόμου παραδιδόμεν, ἐν πράξει μᾶλλον ἢ λέξει τὸ C σεμνὸν καὶ χρεῖωδες παρεχόμενοι, ὅλον εἰσαγωγὴν τινα τακτικὴν τοῖς ἡμετέροις ὑποστρατήγοις, καὶ τὰς πολιτικάς ἐμπειπιστευμένοις χρεῖας, δι' ὧν ὑπαγορεύοντες, ὡς εὐκολόν ἐντεῦθεν εἶναι τοῖς βουλομένοις καὶ ἐπὶ τὰ μέγιστα τῶν παλαιῶν ἐκείνων τακτικῶν καὶ ἀρχαίων τάξεϊ τινὶ καὶ βαθμῷ προΐναι, φράσεως μὲν ἀκριβοῦς ἢ κόμπου ῥημάτων οὐδεμίαν ποιητάμενοι φροντίδα, πραγμάτων δὲ μᾶλλον καὶ σαφηνείας λόγου καὶ λέξεως ἀπλῆς πεφροντικότες. Ὅθεν ταύτας παλαιὰς τῆς τακτικῆς πολλάκις Ἑλληνικάς μὲν ἐσαφηνίσασμεν λέξεις, Ῥωμαϊκάς δὲ διηρμηνεύσαμεν, καὶ τισιν ἐτέραις στρατιωτικῇ συνηθείᾳ λεγομέναις ἐχρησάμεθα λέξεσιν, ἐνεκεν τῆς σαφοῦς καταλήψεως τῶν ἐντυχανόντων, μόνον τῶν οὐκ ἀναγκαίων διατάξεων ἐξηρημένων διὰ τε τὸ περὶ τοῦ (6) τινα χρῆσθαι καὶ τὴν τῶν συγγραμμάτων ἀσάφειαν ἣν ἔχουσιν εὐσύννοπτον οἱ βουλόμενοι στρατηγεῖν πολλὴν τῶν κατὰ πολέμους καὶ ἐκστρατείας ἀναγκαίων τὴν πείραν, οὐ λόγῳ μόνον τὸ χρῆσιμον ἔχουσιν, ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς ἔργοις παρὰ τῶν παλαιῶν ἐγγυμνασθεῖσαν, καὶ ἄχρις ἡμῶν, εἰ καὶ μὴ ἔργοις αὐτοῖς, οἷς τὰ Ῥωμαίων ἐπὶ μέγα ἥρθη δυνάμει, παραπεμφθεῖσαν, ἀλλ' οὖν τοῖς λόγοις, δι' ὧν ἀναλαμβάνεται καὶ ἀναμνησεται δὲ λήθη παραπεμφθέντα, καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν πάλιν ἀποκαθίσταται D τάξιν. Ἄλλ' ἐφ' ὅσῳ μὲν ἐν τοῖς ῥηθισομένοις τὸ

NOTÆ.

(5) Πρὸ ξένου. Scribe, προξένου.

(6) Ita habet codex Laurentianus, sed nescio quo sensu; forte, τὴν περὶ τοῦ legendum.

εὐχρηστον ἀνεδείχθη, χάρις ἡ τῷ πάντων ἀγαθῶν
δοτῆρι Χριστῷ τῷ βασιλεὶ τοῦ παντός· καὶ Θεῷ
ἡμῶν, τῷ καὶ τοῖς ἡμετέροις λόγοις δωρησαμένῳ
τὴν χάριν. Εἰ δέ τις καὶ ἕτερος δι' αὐτῆς τῆς ἐπι-
μελείας καὶ πείρας κρείττονα τούτων ἐφεύρη, χάρις
καὶ οὕτω τῷ παναγάθῳ Θεῷ, συγγνώμη δὲ ἡμῖν
τῆς προθυμίας ἔνεκεν.

que nostro, qui et orationi nostræ affundit gratiam. Sin diversa ab istis, et cura cogitationeque sua
meliora quis invenerit, gratias etiam ille omnis bonitatis auctori Deo agat; nobis venia propter stu-
dium conatumque nostrum tribuenda est.

Πάντως χρῆ, εἴτε ἐπὶ πλεόν, εἴτε ἐπ' ἑλαττον
τούς βουλομένους στρατηγεῖν ταῖς τακτικαῖς τε καὶ
στρατηγικαῖς ἐνδιατρίβειν μελέταις. Οὐδὲ γάρ, ὡς
τινες τῶν ἀπείρων ἔχουσι, διὰ πλήθους ἀνδρῶν καὶ
θράσους οἱ πόλεμοι κρίνονται, ἀλλὰ διὰ εὐμενείας
Θεοῦ καὶ στρατηγίας καὶ τάξεως, ἥς μᾶλλον ἐπιμε-
λητέον, ἢ συλλογῆς πλήθους ἀκαίρου· ἡ μὲν γάρ
καὶ ἀσφάλειαν καὶ ὠφέλειαν ἀγει τοῖς καλῶς αὐτῇ
κεχρημένοις· ἡ δὲ συντριβὴν καὶ ἐπιζήμιον δα-
πάνην.

"Ὅπερ γάρ οὐκ ἔστιν ὀλκάδι πελάγῃ διαπορ-
θμεῦσθαι κυβερνητικῆς ἐπιστήμης χωρὶς, οὕτως
οὐδὲ πολεμίους καταγωνίζεσθαι τάξεως καὶ στρα-
τηγίας ἔκτος, δι' ἧς οὐ μόνον τοῦ ἰσορροποῦντος τῶν
πολεμίων περιγίνεσθαι σὺν Θεῷ δυνατόν ἐστιν, ἀλλὰ
καὶ τοῦ πολλῷ πλεόν τῷ ἀριμῷ ὑπερβάλλοντος.
"Ὅπερ οὖν ἄλλον τινὰ πρόχειρον νόμον ὑμῖν, ὡς
εἴρηται, στρατηγικὸν τὴν παροῦσαν πραγματείαν
ὑπαγορεύοντες προσεχῶς τε καὶ ἐπιπόνως ἀκούειν
ὑμῶν παρακαλεσόμεθα.

Χρεῶν τοίνυν πρότερον μὲν ὑπογράφαι τὴν ἐν πο-
λέμοις τακτικὴν. Καὶ τί ἐστὶ στρατηγός, εἴτα τίνα
καὶ ὅποιον στρατηγὸν εἶναι δεῖ, καὶ ὅπως δέον βου-
λεσθαι. Ἐξῆς δὲ τὴν εἰς ἀρχοντας καὶ ἀρχομένους
τοῦ στρατοῦ διαθεῖναι διαίρεσιν, τὴν τε ἄλλην ἀπο-
σκευὴν, καὶ τῶν ὅπλων κατασκευὴν, καὶ τὴν ἐκάστου
μαχομένων ὅπλῳ. Πρὸς τοῦτοις τὴν πρὸς τῶν (7)
ἀληθινῶν ἀγώνων τοῦ στρατηγοῦ γυμνασίαν. Ἐπειτα
δὲ καὶ τὰ κείμενα ὑπαναγνωσθῆναι ἐπιτίμια, εἴτα
περὶ ὁδοπορίας εἰπεῖν τῆς τε ἐν τῇ ἰδίᾳ καὶ τῆς ἐν
τῇ πολεμίᾳ, περὶ τε τοῦ λεγομένου τούλδου, καὶ δὴ
καὶ περὶ ἀπλήκτων. Τῆς τε προκατασκευῆς καὶ
παραγγελίας, καὶ τί δεῖ γίνεσθαι πρὸ τῆς τοῦ πο-
λέμου ἡμέρας, καὶ ὅσα ἐν τῇ τοῦ πολέμου ἡμέρᾳ
ἐποφείλονται. Καὶ ἔτι περὶ πολιορκίας· εἴτα καὶ τὰ
μετὰ τὸν πόλεμον ὀφειλόμενα, καὶ τὰς δι' ἐνεδρῶν
ἀδοκίμους ἐφόδους τῶν τε ἡμετέρων καὶ τῶν πολε-
μίων. Καὶ ἐπὶ τούτοις διαφόρων παρατάξεων μελέ-
τας ἔθνικῶν τε καὶ Ῥωμαϊκῶν. Ἐἴτα ἐπὶ τοῖς εἰρη-
μένοις καὶ περὶ ναυμαχίας διατάξαι μετρίως. Καὶ
ἐπὶ τούτοις ἅπασι γνώμας τινὰς τακτικὰς τε καὶ
στρατηγικὰς ἰδίως ἐντεύξουσι συναγαγεῖν ὅσας
δὴλον ὅτι κατὰ χώραν ἐντάξαι τὸ εὐσύνοπτον καὶ
πρόχειρον τῶν διατάξεων οὐ συγχωρεῖ ἐκθεῖναι. Ἀφ'

ris, quibus res oblivione pene deletæ revocantur, et
recuperantur, et ad pristinam iterum dignitatem
restituuntur, mandatum habeant, qui ad discipli-
nam militarem atque imperatoriam cognoscendam
se totos tradunt. Quod si aliquid boni oratione
nostra effectum est, gratiæ habendæ sunt omnium
honorum largitori Christo, universitatis Regi, Deo-

Sin diversa ab istis, et cura cogitationeque sua
meliora quis invenerit, gratias etiam ille omnis bonitatis auctori Deo agat; nobis venia propter stu-
dium conatumque nostrum tribuenda est.

Omnino autem, qui se ad imperium admini-
strandum vel magna, vel aliqua ex parte dedide-
runt, in scientia militari atque imperatoria se di-
ligenter exercent. Neque enim, quemadmodum
imperiti quidam existimarunt, multitudine ac nu-
mero hominum, sed benignitate ac favore Dei
bella conficiuntur, et rei militaris imperatorique
scientia, in quæ potius, quam in importunæ multi-
tudinis collisionem intuendum est; altera enim res
tum utilitatem, tum incolumitatem, iis qui ea bene
utuntur, apportat; altera vero perturbationem et
sumptus multos infructuosos affert.

Quemadmodum enim navem onerariam per
maria trajicere non possumus sine arte gubernato-
ria, sic neque bella nostra honeste suscipere,
neque suscepta conficere possumus sine arte mili-
tari atque imperatoria, qua non solum æqualem
et parem numero multitudinem hostium propitio
Deo superamus, sed etiam longe multo majorem
hostium numerum, instructioresque copias fundi-
mus et dissipamus. Quasi igitur legi alicui militari
promulgatæ, ut dictum est, sic huic tractationi vos
parere atque obedire volumus atque imperamus.

Primum igitur nobis describendum est, quid-
nam res militaris, quidque imperator sit; deinde,
qualem esse oportet exercitum, et quemadmodum
consilium capiendum sit; tum in præfectos omnis
generis, et milites dividere exercitum, reliquum-
que apparatus omnem militum adhibere, et unus-
cujusque militis armaturam. Ad hæc, quemadmo-
dum ante vera certamina imperator singulos exer-
cere debeat. Deinceps, quemadmodum singulis re-
bus propositæ multæ in exercitu legantur. Tum
de itinere verba facienda sunt, tum in sua, tum in
hostili terra. Postea de impedimentis et castris; de
apparatu, et præceptis, quidque faciendum ante
diem belli sit, quidque ipso die agendum. De ob-
sidione etiam, atque de iis, quæ post bellum ge-
renda sunt. Tum nec opinatas ex insidiis, tum
nostras, tum hostium incursiones, et diversimode
apud varias gentes acies instructas. De navali pu-
gna pauca adjungemus. Post hæc omnia, senten-
tiarum quarundam militarium atque imperatoria-
rum descriptionem separatim colligemus, quas in
suis locis propter brevitatē et expeditam ratio-
nem capitum non posuimus. His rebus instructus,
qui sapientia et celeritate ingenii Imperator abun-

NOTÆ.

(7) Πρὸς τῶν. Scribe πρὸ τῶν.

dēt, longe perfectior, uti spero, absolutiorque erit. Δ ὥν ὁρμώμενον σοφὸν ὄντα καὶ ὀξὺν τῇ διανοίᾳ τὸν
 Ae primo hinc incipiendum esse putamus.

στρατηγὸν σοφώτερον γενέσθαι ἐλπίζομεν. Καὶ πρῶτον μὲν ἀρχτέον ἐντεῦθεν.

CONSTITUTIO PRIMA.

De re militari et imperatore.

1. Res militaris est scientia bellicorum motuum. Motus autem belli duplices sunt: alii enim terra, alii mari fiunt.

2. Res militaris est ars quædam imperatoria acierum instruendarum, et armorum et motuum militarum.

3. Ars imperatoria est in quibus exercitatio, vel studium aut industria ponitur, cum στρατηγημάτων, id est consiliorum imperatoriorum et tropæorum collectione.

4. Propositum rei militari est, ut opportunis commoditatibus et rebus gestis vincat hostes.

5. Utilitas rei militaris est, ordinata quadam ac disposita acie cum hostibus configere.

6. Finis rei militaris est, quoad ejus fieri potest, sine ulla offensione exercitum instruere.

7. Bellicus apparatus perfectus duplex est, alter quidem terra terrestris, alter vero mari navalis. De re navali postea dicemus. Hominum autem qui ad bellum confluunt multitudo, altera quidem prælians est, hoc est bellatrix, altera vero ad usus belli veniens imbellis. Et bellatores, milites sunt qui adversus hostes instruuntur. Imbelles reliqui sunt, medici, administrati, mercatores, et alii qui ad necessarios usus consequuntur. Pugnantis partis seu bellatricis alia est pedestris, alia equestris. Pedestris est quæ humi consistit. Equestris est, quæ equis vehitur, et quæ olim curribus falcatis et elephantis turres hominibus refertas gestantibus vehebatur, de quibus nunc propter hujusmodi apparatus inutilitatem et tarditatem nulla mentio fiet.

8. Re militari leviter ad hunc modum descripta, oportet etiam constituere, quoniam Imperator sit, et quisnam hujus rei susceptione dignus sit.

9. Imperator est qui universo exercitu præest, et maximam secundum regem habet potestatem.

10. Imperator est universæ militiæ præcipuus dux a rege designatus, qui alios sub se duces partim a rege missos suffragio suo approbat, partim sua ipsius auctoritate designat.

11. Proprium imperatoris munus est, subjectos suos prudentia, fortitudine, justitia, temperantia anteire.

12. Universæ provinciæ quam accepit, tum militaris tum privæ tum publicæ administrationem in se recipere.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΠΡΩΤΗ.

Περὶ τακτικῆς καὶ στρατηγού.

α'. Τακτικὴ ἐστὶν ἐπιστήμη πολεμικῶν κινήσεων. Κινήσεις δὲ πολεμικαὶ διτταί· αἱ μὲν κατὰ γῆν, αἱ δὲ κατὰ θάλατταν.

β'. Τακτικὴ ἐστὶ τέχνη στρατηγικὴ παρατάξεων καὶ ὁπλισμῶν καὶ κινήσεων στρατιωτικῶν.

γ'. Στρατηγικὴ δὲ ἐστὶν στρατηγῶν ἀγαθῶν συνάσκησις ἡγουν μελέτη καὶ γυμνασία μετὰ *στρατηγημάτων* ἥτοι τροπαίων συναθροισμοῦ.

δ'. Σκοπὸς τῇ τακτικῇ διὰ τῶν ἐνδεχομένων ἐπιβουλῶν καὶ πράξεων κινῆσαι τοὺς πολεμίους.

ε'. Χρήσιμον δὲ ἐστὶν ἡ τακτικὴ, τὸ δὲ εὐτάκτου θέσεως συμπλέκεσθαι τοῖς πολεμοῖς.

ς'. Τέλος τῇ τακτικῇ κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον ἀμέμπτως διατάζει τὸ στράτευμα.

ζ'. Αἱ δὲ εἰς τοὺς πολεμίους τέλειαι παρατοιμασίαι δύο εἰσὶν· ἡ μὲν κατὰ γῆν πεζικὴ, ἡ δὲ κατὰ θάλασσαν ναυτικὴ. Περὶ μὲν οὖν τῆς ναυτικῆς ὕστερον ἐροῦμεν. Τῶν δὲ κατὰ γῆν ἐπὶ πολέμους ἀθροισμένων ἀνδρῶν τὸ πλῆθος τὸ μὲν ἐστὶ μάχιμον, ἡγουν πολεμικόν· τὸ δὲ διὰ τῆς τοῦτου χρείας συνερχόμενον ἀμαχον. Καὶ πολεμικὸν μὲν, τὸ παρατασσόμενον πρὸς τοὺς πολεμίους στρατιωτικόν. Ἀμαχον δὲ τὸ λοιπὸν, οἱ τοῖς ἰατροῖς, δοῦλοι, ἔμποροι, καὶ ἄλλοι ὅσοι διὰ τὰς ὑπηρεσίας ἐπακολουθοῦσι. Τοῦ δὲ μάχιμου μέρους, ἡγουν πολεμικοῦ στρατοῦ, τὸ μὲν ἐστὶ πεζικόν, τὸ δὲ καθάλαρικόν. Καὶ τὸ μὲν ἰδίως πεζικὸν τὸ ἐπὶ γῆς ἱστάμενον, τὸ δὲ καθάλαρικόν τὸ ἐπὶ τῶν ἵππων ὀρούμενον. Ἦν δὲ ποτε καὶ ἐπὶ ἀρμάτων δρεπνηφόρων, καὶ ἐπὶ ἐλεφάντων πύργους φερόντων πλήρεις ἀνδρῶν. Ἀλλὰ τούτων οὐδεὶς ἡμῖν λόγος νῦν διὰ τὴν ἀχρησίαν, καὶ τὴν παντελῆ ἀργίαν τῶν τοιούτων παρασκευῶν.

η'. Τῆς οὖν τακτικῆς μετρίως πως οὕτως ὑπογραφείσης, δεῖ καὶ τὸν στρατηγὸν ἀναδειθῆναι (8), τί τὲ ἐστὶν, καὶ τίς ὁ τῆς τοιαύτης ἐγχειρήσεως ἀξίος.

θ'. Στρατηγὸς τοίνυν ἐστὶν ὁ τῆς ὑπ' αὐτὸν ἀπάτης ὑπαρχίας μελίζονα πάντων ἐξουσίαν ἔχων μετὰ τὸν βασιλέα.

ι'. Στρατηγὸς ἐστὶν ὁ τοῦ ὑπὸ χεῖρα στρατιωτικοῦ θέματος κορυφαῖος ἀρχων, ἐκ βασιλέως μὲν προχειριζόμενος, τοὺς δὲ ὑπ' αὐτὸν ἀρχοντας τοὺς μὲν ψήφῳ τῇ αὐτοῦ ἐκ βασιλέως δὲ καταπεμπόμενος, τοὺς δὲ ἐξουσίᾳ ἰδίᾳ προβαλλόμενος.

ια'. Ἴδιον δὲ στρατηγού τὸ κρεῖττω πάντων εἶναι τῶν ὑπὸ χεῖρα φρονήσει, καὶ ἀνδρείᾳ, καὶ δικαιοσύνῃ, καὶ σωφροσύνῃ.

ιβ'. Τὸ εἰς αὐτὸν ἀναφέρεσθαι τῆς κατὰ αὐτὸν ἐπαρχίας τὰς διοικήσεις, δοαὶ τε στρατιωτικαί, καὶ δοαὶ ἰδιωτικαί, καὶ δημόσιοι.

NOTE.

(8) Ἀναδειθῆναι. Scribe, ἀναδειχθῆναι.

ιγ'. Τὸ παραλαβόντα στρατὸν δεακτὸν ἐκτάξει Δ δόντως κατὰ τὴν ἀρμόζουσαν τῷ καιρῷ τακτικὴν διὰταξιν.

ιδ'. Σκοπὸς τῷ στρατηγῷ τὸ μὲν ὑπ' αὐτὸν θέμα αὐξῆσαι, καὶ ἀδελφεὺς ἀπὸ τε πολεμίων καὶ τῶν ἄλλων ἀδικημάτων καὶ ἀταξιῶν καὶ στάσεων διαφυλάξαι. Τοὺς δὲ πολεμίους παντὶ τρόπῳ ἢ πολέμῳ ἢ ἐφόδοις ἀδοκῆτοις ταπεινῶσαι, καὶ ἅπερ ποιήσῃ κατὰ τῶν ἐχθρῶν, ταῦτα φυλάττειν μὴ παθεῖν ἀπ' αὐτῶν.

ιε'. Τέλος τῷ στρατηγῷ τῷ εὐδοκίμησαντα (9) διὰ πάντων τῆς τε θείας καὶ βασιλικῆς ἀπολαύειν εὐνοίας, ἢ κατολιγορῆσαντα τῶν κερπόντων καὶ ἀρμοζόντων πραγμάτων τάξεσθαι τῶν ἐναντιῶν. Οὕτως τοίνυν καὶ τῆς τοῦ στρατηγοῦ προτυπωθείσης εἰκόνας, δεῖ καθάπερ διὰ χρημάτων (10) ἡμᾶς ἀναζωγραφῆσαι τὴν τούτου ποιότητα, καὶ δεῖξαι φανερώς τίς καὶ ποταπὸς εἶναι ὀφείλει εἰς τὴν τοιαύτην ἐξουσίαν προχειριζόμενος ἀρχῶν.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ Β'.

Περὶ τοῦ ὅλον εἶναι δεῖ τὸν στρατηγόν.

α'. Κελεύομεν τοίνυν εἶναι τὸν στρατηγὸν σώφρονα περὶ τὸ σῶμα, περὶ τὴν διαίταν ἐγκρατῆ, νηφάλιον καὶ ἐγρήγορον, λιτὸν καὶ ἀπέριτον περὶ τὰς χρείας, ὑπομένοντα τοὺς πόρους, νοήμονα καὶ φρόνιμον, μισοῦντα φιλαργυρίαν, ἐνδοξον, μήτε νέον, μήτε γέροντα, ἱκανὸν δὲ καὶ πρὸς τὸ λέγειν ἀπὸ στόματος ἐν μέσῳ λαοῦ, ἂν εὐχῇ δὲ καὶ πρᾶττον (11), μὴ ἐμπορίαν φιλοῦντα, ἢ τοιοῦτον, μηδὲ μικρόψυχον, ὥς καὶ τῶν μικρῶν πραγμάτων ἐπιθυμεῖν, καὶ ἀπλῶς εὐγενῆ τὴν ψυχὴν, εἰ δυνατόν, καὶ τὸ σῶμα, καὶ ἐν πᾶσι μεγαλόψυχον.

β'. Σώφρονα, ἵνα μὴ ταῖς τῆς φύσεως καταστροφῇς ἡδοναῖς ἀπολείπῃ τὴν περὶ τῶν φανακίων φροντίδα καὶ ἐπιμέλειαν.

γ'. Ἐγκρατῆ δὲ, ἐπειδὴ τηλεκαύτης ἀρχῆς μέλλει τυγχάνειν. Αἱ γὰρ ἀκρατεῖς καὶ ἀκόλαστοι ὄρμαι, ὅταν προσλάβωσι δύναμιν κατὰ ἐξουσίαν τοῦ ποιεῖν ἃ βούλονται, ἀκράτητοι γίνονται πρὸς τὰς ἐπιθυμίας.

δ'. Νηφάλιον δὲ καὶ ἐγρήγορον, ὅπως ἐπαγρυπνῇ ἐν ταῖς μεγίσταις πράξεσιν. Ἐν νυκτὶ γάρ, ὅταν ἡ ψυχὴ ἡρεμῇ μάλιστα, πολλάκις ἢ τοῦ στρατηγοῦ γνώμη καὶ ἀπευθύνεται καὶ τελειοῦται.

ε'. Λιτὸν δὲ, ἀπέριτον περὶ τὰς χρείας· καὶ γὰρ καταδαπανῶναι αἱ πολυτελεῖς καὶ πολλὰς θεραπείαι, καὶ χρόνον ἀπρακτὸν καὶ ἀναγκαίως ἐξόδους εἰς τὴν τῶν ἀρχόντων τρυφήν.

ς'. Ὑπομένοντα-τοὺς πόρους, ἵνα μὴ πρῶτος τῶν στρατευομένων τὰς ἀναπαύσεις ἐπιζητῇ, ἀλλὰ γίνηται αὐτοῖς μᾶλλον εἰκὼν πρὸς τὸ γενναίως ὑποφέρειν τοὺς πόρους.

13. Exercitum inordinatum idonea atque opportuna in acie collocare.

14. Propositum hoc est imperatori, ut multitudinem suam amplifcet, et sine onni offensione, ab hostibus reliquisque injuriis, a perturbationibus et seditionibus solutos conservet, hostes omnibus modis vel bello vel incursionibus inopinatis labefaciet, et quae inferre hostibus molitur, circumspiciat ne eadem a' illis patiatur.

15. Finis imperatoris est maximam gloriam habere, in omnibus Dei et regis benevolentiam consequi: sin quod idoneum officioque suo conjunctum est neglexerit, ut e contrario illi accidit. Ita igitur imperatoris imagine informata, quasi coloribus quibusdam exprimendae doles ejus sunt, demonstrandumque est quis et qualis esse debeat qui in hoc dignitatis gradu collocandus sit.

CONSTITUTIO II.

Qualem esse oporteat imperatorem.

1. Mandamus igitur ut imperator sit corpore continens, victu temperans, sobrius, vigilans, frugi et in rebus necessariis minime profusus, in laboriosis negotiis assiduus, circumspiciens et prudens, pecuniae despiciens, famae commendatione honestus, neque juvenis, neque aetate ingravescens, habilis ad dicendum ex tempore in media frequentia hominum, liberorum, si ita usus ferat, parens, non ad mercaturam faciendam, aut ad hujusmodi lucrum intentus, non parvi animi, et minutae res expetens, denique generoso tum animo tum corpore, quoad ejus fieri potest, et in omnibus magnanimus.

2. Continentem esse imperatorem oportet, ne voluptatibus nimis diffusus, rerum necessarium curam ac provisionem abjiciat.

3. Temperantem vero, quoniam tale imperium susceperit. Intemperantes enim et libidinosae animi appetitiones, siquando vires ceperint, propter quidvis agendi licentiam in omnes cupiditates infrenate ruunt.

4. Sobrium autem et vigilantem ut in maximo acierum apparatu animo quasi excubet. Nocte enim quando animus maxime requiescit, imperatoris saepe sententia versando mutatur, saepe cogitando confirmatur.

5. Frugi et in usibus necessariis non nimis profusum. Sumptuosi enim et ingentes famulatus, tempus ut inaniter transigatur faciunt, et quod ad necessarias expeditionum expensas conferendum fuit, ad delicias luxumque praefectorum assumunt.

6. Industriam autem, ut ne primus militem otium segetetur, sed exemplum potius fiat ad labores alacriter suscipiendos.

NOTÆ.

(9) Τῷ εὐδοκίμησαντα. Scribe τὸ εὐδ.

(10) Χρημάτων. Scribe χρωμάτων.

(11) Πρᾶττον. Scribe πατέρα παίδων.

7. Circumspectum et prudentem. Solertem enim oportet esse imperatorem, in omnes partes cogitationem animi quadam celeritate versantem : perturbationes enim inopinatae cum incidunt, confestim praesentis auxilii excogitationem requirunt.

8. Pecuniae deapicientem. Etenim pecuniae despicientia in imperatore cernitur, quando abstinenter et magnifice rebus gerendis praestet, et honores bellicos virtutis mercedem suis proponit. Multi enim et animo forti sunt, et corpore adversus hostes robusto : sed quando in aurum intuentur, mentem occaecatam cupiditate atque obscuratam habent : gravia enim arma sunt hae pecuniarum cupiditates, et ad oppugnandos atque evertendos homines efficacia.

9. Neque juvenem neque aetate ingravescentem ; quoniam juvenis propter aetatem, inconstantem et flexibilem habet mentem : senex autem imbecillo est corpore, et nullus ex illis pene firmus existit : et ille quidem ut ne propter inconsideratam temeritatem quasi audax labatur, hic vero ne propter naturalem imbecillitatem corporis, quae factio opus sunt praetermittere cogatur. Optime igitur electio est constantis et mediae aetatis, non juvenis aut aetatis ingravescentis.

10. Etenim vis et robur est in eo, qui nondum consenuit, prudentia autem et stabilitas in eo, qui ex adolescentia excessit. Namque qui robur corporis sine prudentia animi admirantur, vel contra animam prudentem absque corporis viribus extollunt, ad nullum bonum exitum perveniunt. Prudentia enim si viribus deficiatur, nihil pulchrum ; vires vero prudentia destitutae nihil prorsus efficiunt.

11. Charum subjectis suis imperatorem, longe nobiliorem scimus esse, hocque magnopere subjectis adjumento est. Quem homines diligunt, illi imperanti facile obtemperant, dicenti et paciscenti non resistunt, periclitanti succurrunt. Tanta res est amor, ut pro eo, quem charum quis habet, vitam profundat.

12. Pater liberorum anteponendus est effeto atque orbo. Neque vero orbem liberis repudiamus, si bonus sit. Nam qui liberos habet imperator, si infantes fuerint, longe ardentior propter liberorum amorem ad studium rerum agendarum suscipiendum erit. Si vero constanti jam et matura aetate fuerint, consiliarii, et laboris imperatorii participes et fideles administri, res pro communi salute susceptas promovebunt. Itaque hac de causa pater orbo videtur anteponendus.

13. Ad dicendum et perorandum habilem : puto enim hoc maxime exercitum adjuvare. Nam instructum ad pugnam exercitum imperator cohortatione sua ad periculorum mortisque contemtionem, et ad rerum honestarum suaviumque

7. Νοήμονα δὲ καὶ φρόνιμον. Ὅσιν γὰρ εἶναι δεῖ τὸν στρατηγὸν πανταχοῦ περιφέροντα τὸν σκοπὸν διὰ ταχύτητα ψυχῆς· πολλάκις γὰρ ἀνυπονόητοι παραχαί προσπεσοῦσαι παρ' εὐθὺς τὸ συμφέρον ἐπιννοεῖν ἀναγκάζουσιν.

η'. Ἀφιλάργυρον δέ. Καὶ γὰρ ἡ ἀφιλαργυρία τοῦ στρατηγοῦ δοκιμάζεται, ὅταν ἀδωροδοκῆτως καὶ μεγαλοφρόνως προῖσταται τῶν πραγμάτων, καὶ δι' ἀρετὴν μόνην δωρεὰν προβάλλεται τὰς ἀρχὰς τοῦ ὑπ' αὐτὸν θέματος. Πολλοὶ γὰρ καὶ ἄνδρες εἰσι τῇ ψυχῇ, καὶ ῥωμαλέοι τῷ σώματι κατὰ τῶν ἐχθρῶν, ἀλλ' ὅταν ἀντιδλέψωσι πρὸς χρυσὸν, ἀμαυροῦνται καὶ σκοτίζονται. Δεινὸν γὰρ ὅπλον στρατηγοῦ φιλαργυρία, καὶ ἐνεργέστατον εἰς τὸ νικῆσαι τοῦτον καὶ καταβαλεῖν.

θ'. Οὐτε δὲ νέον εἶναι, οὔτε γέροντα· ἐπειδὴ ὁ μὲν νέος ἀπιστον ἔχει καὶ ἀστατον φρόνημα διὰ τὴν νεότητα, ὁ δὲ γέρων ἀσθενὴς ἐστὶ τῷ σώματι καὶ οὐδεὶς αὐτῶν ἀσφαλὴς· ὁ μὲν, ἵνα μὴ παίσῃ διὰ τὴν ἀλόγιστον τόλμαν ὥσπερ θρασύς, ὁ δὲ γέρων, ἵνα μὴ διὰ τὴν φυσικὴν ἀσθένειαν ἐλλείπῃ εἰς τὰ δέοντα τῶν πραγμάτων. Καλλίστη δὲ ἐκλογὴ τοῦ μέσου, μήτε νέου ὄντος, μήτε γέροντος.

ι'. Καὶ γὰρ τὸ δυνατόν καὶ ῥωμαλέον ἐν τῷ μήτι γεγηρακότι, τὸ δὲ φρόνιμον καὶ σταθερὸν ἐν τῷ μὴ πάνυ νεάζοντι. Καὶ μέντοι οἵτινες ἰσχυρὸν σώματος ἀνευ φρονήσεως θαυμάζουσι ψυχικῆς, ἢ πάλιν ψυχὴν φρόνιμον ἀνευ σωματικῆς δυνάμεως, οὐδὲν ἐνόησαν τέλος ἀγαθόν. Καὶ γὰρ ἡ φρόνησις ὑστερήσασα δυνάμει οὐδὲν ὠφέλησεν, δύναμις στερηθεῖσα φρονήσεως οὐδὲν ἐτελείωσεν.

ια'. Ἀγαπώμενον δὲ παρὰ τῶν ὑπηκόων τὸν στρατηγὸν εὐδοκιμώτερον ἴσμεν γίνεσθαι· καὶ γὰρ μέγαλα τοὺς ἀρχομένους ὠφελεῖσι. Ὅντινα γὰρ ἄνθρωποι φιλοῦσι, τοῦτο ἐπιτάττουσι μὲν· παχὺ πείθονται, λέγοντι δὲ καὶ ὑπισχνουμένῳ οὐκ ἀπιστοῦσι, κινδυνεύοντι δὲ συναγωνίζονται. Τοιοῦτον γὰρ ἡ ἀγάπη, τὸ τίθεσθαι τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τοῦ φιλουμένου.

ιβ'. Πατέρα δὲ παίδων προκρίνομεν μᾶλλον, ἢ ἀπαιδα, οὐδὲ τὸν μὴ ἔχοντα παῖδας παραιτούμενοι, ἐάν ἐστι ἀγαθός. Καὶ γὰρ ὁ παῖδας ἔχων στρατηγός, εἰ μὲν νηπίους, θερμότερος γίνεται περὶ τὴν σπουδὴν τῶν ἐν τῷ βίῳ πραγμάτων, ὑπὲρ τῆς τῶν παίδων φιλίας καὶ εὐπραγίας ἀγωνιζόμενος. Εἰ δὲ τέλειοι τὴν ἡλικίαν, σύμβουλοι καὶ συστρατηγοὶ καὶ πιστοὶ ὑπηρεταὶ γενόμενοι συγκατορθοῦσι τῷ πατρὶ τὰ μεταχειριζόμενα ὑπὲρ κοινῆς σωτηρίας πράγματα. Αἱ δὲ μᾶλλον δοκεῖ τοῦ ἀπαιδοῦς ὁ παῖδας ἔχων προτιμότερος εἶναι.

ιγ'. Λέγειν δὲ καὶ δημηγορεῖν ἱκανόν· ἡγοῦμαι γὰρ τὰ μέγιστα ὠφελεῖν διὰ τούτου τὸ στρατεύμα. Ἐάν τε γὰρ παρατάσῃται πρὸς μάχην στρατηγός διὰ τῆς τοῦ πύργου παρακλειύσεως, τῶν μὲν γὰρ δεινὸν (12), πολλάκις καὶ αὐτοῦ τοῦ θανάτου ποιεῖ καταφρονεῖν,

NOTÆ.

(12) Δεινόν. Scribe δεινῶν.

τῶν δὲ καλῶν καὶ γλυκῶν ἐπιθυμεῖν. Οὐχ οὕτως ἄ-
 γὰρ ἐνληχούσα σάπαιγε ταῖς ἀσφαλεῖς ἐξεγείρει· τὰς ψυ-
 χὰς εἰς μάχην, ὥς λόγος μετὰ φρονήσιως· λογόμενος
 προερίπταται εἰς ἀρετὴν, καὶ ἐναγωνίως ποιεῖ τοὺς
 ἀκούοντας, καὶ ἐξανίστη πρὸς τὰ δεινὰ τὴν ἔννοιαν.

ιδ'. Ἐάν τις συμβῇ πταίσματι περὶ τὸ στρατοπέδον, ἢ τοῦ λόγου παρηγορία τὰς ψυχὰς ἀναβρῶννυει. Καὶ πολὺ χρησιμώτερός ἐστι στρατηγῷ λόγος δυνατός, ὥστε παραμυθῆσθαι στρατοπέδου συμφορὰς, μᾶλλον τῶν ἐπιμελουμένων τὰ πράγματα (13) ἱατρῶν. Οἱ μὲν γὰρ ἐκείνους μόνους τοὺς τραυματισθέντας θεραπεύουσι ταῖς ἱατρείαις, καὶ διὰ χρόνου τάχα πλειονος, ὁ δὲ παρ' εὐθὺ καὶ τοὺς ποιοῦντας, καὶ τοὺς καμίνοντας εὐθυμοτέρους ποιεῖ, καὶ τοὺς ἰσχυροὺς ἀνίσταται πρὸς ἀνδρείαν καὶ εὐψυχίαν.

ισ'. Ἐνδοξον δὲ λέγομεν, ἐπειδὴ ἀγανακτεῖ τὸ
πληθος τοῖς ἀδόξοις ὑποτασσόμενον. Οὐδαίς γὰρ θέ-
λων ὑπομένει τὸν χείρονα κύριον αὐτοῦ ἀναδέχεσθαι
καὶ ἡγεμόνα.

15'. Δοκεῖ δέ μοι ὅτι πᾶσα ἀνάγκη τὸν τοῦτον εὐ-
ρισκόμενον στρατηγόν, ὥστε ἔχειν ἀρετὰς ὅσας εἰρη-
καμεν, καὶ ἔνδοξον εἶναι. Ἡ γὰρ τοσαύτη ἀρετὴ
ἄγνων τὸν ἀνθρώπον διαμένειν ἐπιπολὺ οὐ κατα-
λαμβάνει.

ΙΖ'. Λέγομεν δὲ μήτε πλούσιον προχειρίζεσθαι στρατηγὸν διὰ τὰ χρήματα, ἐὰν μὴ ἔχη ταύτας τὰς ἀρετάς, μήτε πένητα παρατηρεῖσθαι (14) διὰ τὴν πένιαν, ἐὰν ἢ ἀγαθός. Οὐκ ἀποβαλλόμεθα δὲ οὔτε τὸν πλούσιον ἕνεκεν τοῦ πλούτου αὐτοῦ, ἀλλ' ἐὰν τὰς τῷ στρατηγῷ πεποιούσας μὴ κέκτηται ἀρετάς. Οὐδὲ τὸν πένητα προκρίνομεν ὅτι ἐστὶ πένης, ἀλλ' ὅτι στρατιωτικὴν τε καὶ γενναίαν ἔχει ψυχὴν. Οὐδένα γὰρ διὰ τὴν τύχην ἀποδοκιμάζομεν, ἀλλὰ μᾶλλον διὰ τῶν ἐρόπων ἀμφοτέρους προβαλλόμεθα.

ιη'. Ὁ δὲ πλούσιος ἀγαθὸς ὢν τοσοῦτον διαφέρει γενναίου πένητος, ὅσον αἱ ἐπάργυροι καὶ κατάχρυσοι πανοπλίας τῶν καταχάλων καὶ σιδηρῶν· αἱ μὲν γὰρ τῷ λαμπρῷ κόσμῳ πλεονεκτοῦσιν, αἱ δὲ ἐν αὐτῷ τῷ δραστηρίῳ διαγωνίζονται.

ιβ'. Πέννητα δὲ λέγω γενναῖον, ἐὰν μὴ χρηματιστής
ἔσται καὶ δωρολήπτης· τὸν γὰρ χρηματιστήν, οὐδ' ἂν
πλουσιώτατος ὢν τύχῃ συμφέροι ποτὲ προχειρίζεσθαι
στρατηγόν.

κ'. Ἀλλὰ μὴδὲ μικρολόγον τινα καὶ ὁμολόγον περὶ τὰ κέρδη, ἢ ἔμπορον, ἢ παραπλήσιόν τι τοιοῦτον πρῶτοντα· ἀνάγκη γάρ τοὺς τοιούτους μικρόφρονας εἶναι, καὶ περὶ τὸ κέρδος ἐπιποθύνοντας, καὶ μεμεριμνήμενους περὶ τὴν συλλογὴν τῶν χρημάτων, καὶ μηδὲν ἔχοντας τῶν καλῶν ἐπιτηδευμάτων.

κα'. Ἐάν δὲ προγόνων ἐστί λαμπρῶν καὶ περιδόξων ἀπόγονοι, ἀγαπᾶν μὲν δεῖ τοῦτο, οὐ μὲν δὲ πάντως ἐπιζητεῖν τὴν τοιαύτην εὐγένειαν, ἀποῦσαν, οὐδὲ διὰ ταύτην κρίνειν ἄξιον τὸν στρατηγόν, ἐάν τῃ στρατηγεῖν καλῶς κέχρηται.

studium adducet. Tuha enim in auribus hominum personans non tantum animos nostros ad motus bellicos exaltat, quantum oratio sapientia quadam adjuncta ad virtutem vocat, et paratos ad dimicandum audiores facit, et ad pericula suscipienda animos impellit.

14. Si vero ulla in exercitu contingat offensus, aliqua tum illos cohortatio permulcet, et longe utilior est imperatoris oratio, ad res afflictas exercitus levandas, quam medici vulnera curantes : illi enim saucios solos die ac tempore tandem fortasse sanant, hic autem confestim fessos ac lassatos alacriores facit, et ad omnem animi magnitudinem praestantiamque satis robustos.

15. Nobilem et celebrem virum diximus esse oportere, quia semper hæsitat animo et excruciat vulgus, cum obscuris viris atque ignobilibus subjectum est. Nemo enim libens patitur cum imperatorem eligi, quem deterio rem seipso putat.

16. Mihi pernecessarium sane videtur, ut imperator designatus si has, quas nuper commemoravi virtutes imperatorias habeat, nobilis statim sit : talis enim virtus obscurum diu hominem manere non sinit.

17. Dicimus autem ne divitem quidem, nisi virtutes imperatorias habeat, pecuniarum causa imperatorem designari debere : nec pauperem contra si bonus fuerit, paupertatis ac tenuitatis causa repellendum. Nec vero divitem divitiarum gratia repellimus, sed si virtutes imperatore dignas non habeat : nec pauperem, quia pauper est, designamus, sed quia sortem atque imperatorium habeat animum. Neutrum propter fortunam repudiamus, sed utroque propter mores asciscimus.

18. Dives bonus tantum præstat generoso pauperi, quantum aurea atque argentea arma æreis ferreisque antecedunt: hæc enim in bello æquæ efficacia sunt, illa vero præter efficacitatem etiam ornamentum afferunt.

19. *Pauperem generosum voco, qui munerum abstinentes est, et minime quæstuosus : quæstuosum enim virum, ne si ditissimus quidem fuerit, utile est imperatorem eligi.*

20. Imo vero neque parcum aliquem aut sordidum, ad rem faciendam venalitium, aut aliquid ejus generis molientem : necesse est enim tales perparcos esse, et ad aviditatem pecuniarum inextinguibiles, et ad cumulandas opes nimium intentos, et ab honestis actionibus longe abhorrentes.

21. Si claris et nobilibus majoribus fuerit, aliquam hoc commendationem habeat : hanc tamen generis nobilitatem, si absit, non admodum requiremus, neque tantummodo propter hanc unam, si alias laudabiliter artem imperatoriam teneat, dignus hoc munere habeatur

NOTÆ.

(13) *Τὰ πράγματα.* Scribe. τὰ τραύματα.

(14) Παρατηρεῖσθαι. Scribe παρατεῖσθαι.

22. Quemadmodum enim animalia omnia ex A moribus illorum et actionibus exquirimus utrum generosa an inertia sint, sic et hominum nobilitatem non ex majorum laude, sed ex suis ipsorum actionibus et rebus gestis aestimare oportet. Iniquum enim atque indignum est humiles atque obacuros quosque milites sua ipsorum virtute ac militari laude, et non majorum splendore, emergere, imperatores autem propter majorum suorum præclara facta elegi, cum ipsi imperiti atque inertes sint.

23. Neque vero illos, qui cum obacura loco nati sunt, tamen sua ipsorum facta nimis venditant. Nam si virtuti suæ majorum quoque splendor accedat, fortunatus imperator est: sin virtus abfuerit, ne hæc quidem illum clarum efficiunt.

24. Fortassis autem existimare quis posset, meliores futuros imperatores qui nulla majorum eorum laude commendantur. Nam qui majorum factis clari sunt, et illorum gloria illustres sunt, sæpe negligentiores et remissiores sunt: qui autem nihil a majoribus acceperunt, isti majorum obacuritate sua virtute illustrent, et ad res alacrius suscipiendas omni animi contentione impelluntur. Et quemadmodum qui laud magna cum re sunt, ad vitæ cultum et affluentiam rerum comparandam diligentius contendunt, sic quibus nulla a majoribus gloria relicta est, iidem sua ipsorum victorie strenui esse laborant.

25. Iis de causis eligatur imperator bonus, nobilis, dives: non repellatur autem pauper si eum virtute sit, quamquam claris ac illustribus majoribus ortus non sit.

26. Ad summam autem dicere oportet imperatorem, si fieri potest, corpore gratioso, robusto et laborioso, mente autem celeri ac strenua, honoris expetentem, promptum, periculorum despicientem, et rerum divinarum veræque religionis sanctissimum cultorem esse debere.

27. In voluptatibus corporis temperantem, consilio et laude vera in rebus honestis suscipiendis inexplebilem atque insatiabilem.

28. Ad perspicendum in dubiis rebus quid maxime opus facto sit, acrem et solertem.

29. Ex iis quæ in promptu sunt, ad res abstrusas conjiciendas felicem.

30. In instruendo et armando et ornando exercita peritum.

31. Ad jacentes militum animos oratione excitandos, et in apem bonam adducendos habiles, et ad periculum suscipiendum paratos efficiendos.

32. Eorum quæ constituta et decreta sunt, constantissimum eustodem.

33. In sermone certum, ne ab aulicis et disertis viris, quæ illi ad deteriorem partem applicabant, capiat.

αβ'. Ὡς περ γὰρ τὰ ζῷα ἀπὸ τῶν ἰδίων πράξεων καὶ ἐθῶν ἐξετάζομεν εὐγενῆ ἢ δυσγενῆ, οὕτως χρὴ ἐκσπεῖν καὶ τὴν τῶν ἀνθρώπων εὐγένειαν, οὐκ ἀπὸ τῶν πραγμάτων, ἀλλ' ἐκ τῶν ἰδίων πράξεων καὶ κατορθωμάτων. Καὶ πῶς γὰρ οὐκ ἀπρεπὲς καὶ ἀπαίδευτον, τοὺς μὲν λιτοὺς στρατιώτας διὰ τὰς ἰδίας ἀριστείας καὶ τοὺς ἀγῶνας ταμῆν, οὐ τοὺς ἐκ προγόνων λαμπροὺς, ἀλλὰ τοὺς αὐτοχειρῶς τι λαμπρῶν ἔργων πεποιηκότας· τοὺς δὲ στρατηγούς διὰ τοὺς προγόνους ἐπιλέγεσθαι, καθ' οἷον ἀχρηστοί;

αγ'. Ἀλλὰ μὴν διὰ τὴν ἰδίαν αἰσῶν ἀρετὴν, καθ' ἃν ἐκ τοῦ γένους λαμπρύνονται. Προσόντων μὲν δὲ τούτων καὶ προγόνων λαμπρῶν εὐτυχῆς ὁ στρατηγός, ἀπόντων δὲ τῶν ἀρετῶν, καθ' ὅσον ταῦτα, ἀπρακτός.

αδ'. Τὰχα δὲ τις ἐλπίσει καὶ κρεῖττονας εἶσθαι στρατηγούς τοὺς οὐκ ἔχοντας ἀπὸ τῶν προγόνων σεμνύεσθαι. Οἱ μὲν γὰρ ἐπὶ γυνέσει δοξαζόμενοι, καὶ τὴν ἀπ' ἐκείνων ἔχοντες εὐκλείαν, πολλάκις βραθυμότερον καὶ ἀμελέστερον διακρίνεται· οἱ δὲ μηδεμίαν δόξαν πραγμάτων ἔχοντες, οὗτοι τὴν τῶν πατέρων δόξαν ἀναπληρῶσθαι θέλοντες τῇ ἰδίᾳ προθυμίᾳ φιλοκινυνότερον ἐπὶ τὰς πράξεις ἔρχονται. Καθ' ὅσον οἱ πένητες ἐπιπονώτερον μᾶλλον τῶν ἐπορωτέρων (15) ἐπὶ τὴν τοῦ βίου κτήσιν ὁρμῶνται, τὸ ἐλλείπον ἀναπληρῶσαι τῆς τύχης σπουδάζουσιν· οὕτω οἱ μὴ ἐκ πατέρων κληρονομήσαντες δόξαν διὰ τῶν ἰδίων πράξεων σπουδάζουσιν οἰκιοῦν αὐτοῖς δόξαν.

αε'. Διὰ ταῦτα μὲν οὖν προχειρίζομαι στρατηγὸς ἀγαθός, εὐγενής, πλούσιος. Μὴ ἀποβαλλέσθαι δὲ πένης μετὰ ἀρετῆς, εἰ καὶ μὴ ἀπὸ λαμπρῶν καὶ ἐνδόξων πραγμάτων κατὰ γένος.

κε'. Κεφάλαιον δὲ εἰπεῖν, χρὴ τὸν στρατηγόν, εἰ δυνατόν ἐστιν, καὶ τὸ σῶμα ἀπρεπῆ, καὶ ἀνδρείον, καὶ φιλόπονον, καὶ ἐξύψατον τὴν γνώμην, καὶ γενναῖον, καὶ σπουδαῖον, καὶ φιλοκινυνόν, καὶ μάλιστα θεοσεβῆ, καὶ περὶ τὰ θεῖα πράγματα ἐπιμελέστατον.

κζ'. Ἦδυνῶν δὲ τοῦ σώματος ἐγκρατῆ, τῆς δὲ γνώμης ἀπληστόν τε καὶ ἀκόρεστον ἐπὶ τῇ ἐπαίνῳ πράξεσιν ἀγαθός [ἀπληστώ τε καὶ ἀκόρεστον].

κη'. Συνιθεὶν δὲ τῇ θεῶν ἐν τῷ ἀφανεί ὄν δεινόν τε καὶ ὀξύ.

κθ'. Ἐκ τῶν φαινομένων τὰ κεκρυμμένα στοχάζεσθαι ἐπιτυχέστατον.

λ'. Τάχα δὲ στρατὸν, καθ' ὅσον εἰσάγει, καὶ κοσμήσαι ἐμπειρον.

λα'. Ἀθροῖς δὲ ἀνιστῆναι τὰ πεπρωμένα φρονήματα στρατοῦ, καὶ ἐπιλέγειν ἐμπληθεῖ ἀγαθῶν, καὶ ἐτοίμους πρὸς τοὺς κινδύνους παρασκευάσαι δυνατόν.

λβ'. Καὶ τὰ ἀντιθέμενα δὲ ἡ ὁμολογούμενα φυλάττει βεβαιότερον.

λγ'. Μὴ παρασύρεσθαι δὲ ὑπὸ τῶν ἐν λόγοις δυνατῶν, οἷς ἐκείνοι παρέχουσιν τοῦ καθήκοντος ἐθέλωσιν, εἶναι δὲ ἀσφαλῆ.

NOTÆ.

(15) Ἐπορωτέρων. Scrib. εὐπορωτέρων.

λδ'. Χρημάτων δέ, εἰς μὲν ἡδονὰς τὰς αὐτοῦ, φει- A
δόμενον, καὶ ὀλίγοις ἀρκοῦμενον, εἰς δὲ τὸ εὐεργετεῖν
τοὺς ὑπ' αὐτὸν, καὶ μάλιστα εἰς τὴν ὑπὲρ τοῦ κοι-
νοῦ δαπάνην, ἀφρονὲν τε καὶ ἡπλωμένον.

λε'. Τιοῦτον τοίνυν ὄντα τὸν προχειριζόμενον
στρατηγὸν, οἷον ἂν λόγος ὑπέγραψε τῇ φύσει, καὶ τοῖς
ῥήθεσι, καὶ ἐπιτηδεύμασι, δεῖ εἰς τὴν ἀρχὴν προχει-
ρισθέντα καὶ ἔτι ἀγαθὸν εἶναι, εὐπροσηγορον, ἔτοι-
μαν, ἀτάραχον.

λς'. Μὴ οὕτως ἐπιεικὴ καὶ πρᾶον, ὥστε καταφρο-
νεῖσθαι, μηδὲ οὕτως φοβερόν, ὥστε μισεῖσθαι. Ἵνα
μήτε διὰ τὴν ἀμέλειαν ἐκλύσῃ τὸ στρατεύμα, [καὶ] εἰς
καταφρόνησιν ἀγάγῃ, μήτε διὰ τὴν φόβον τῆς αὐτοῦ
ἀγάτης ἀλλοτριώσῃ.

λζ'. Τὰ δ' ἄλλα ὅσα χρὴ τοῦτον ἐπιτηδεύειν ἐν ταῖς B
παρεμπιπτούσαις ἐπικαίροις διακρίσεσι, καὶ ὅσα πα-
ραφυλάττεσθαι χρὴ, νῦν μὲν διὰ τὸ πλῆθος συναστει-
λαμεν, ἐν δὲ τῷ πλάτει τῆς παρ' ἡμῶν ἐκτιθεμένης
τακτικῆς καθέκαστα μνημονεύσαμεν, ὅση δυνάμεις.

λη'. Τιοῦτον δὲ ὄντα καὶ οὕτως διατηρούμενον τὸν
παρὰ τῆς βασιλείας ἡμῶν (16) προχειριζόμενον στρα-
τηγὸν. ἑλπίζομεν αὐτὸν καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ ἀπολαύσει
εὐμενείας, καὶ τῆς ἡμετέρας εὐνοίας, καὶ τῆς τοῦ
κοινοῦ σωτηρίας, καὶ τῆς παρὰ πάντων εὐφημίας,
καὶ τῆς κατὰ τὴν βίαν εὐημερίας ἐν Χριστῷ τῷ μόνῳ
αἰωνίῳ καὶ ἀβυσσῷ βασιλεῖ. Ἄλλ' οὕτως μὲν καὶ
τὴν τοῦ στρατηγοῦ κατάστασιν ἀπαρτίσαντες, φέρε, C
τοῦτον οἰοεὶ κατ' ὀφθαλμοὺς τῆς ἡμετέρας παρα-
στησάμενοι βασιλείας, τὰ πρόποντα καὶ πρόσφρα τῇ
στρατηγικῇ τε καὶ τακτικῇ ἐπιστήμῃ διὰ τῆς ἐφεξῆς
ἡμῶν παρακλειούσεως παραινέσωμεν.

λθ'. Πρὸ μὲν τῶν ἄλλων ἀπάντων, ὧ στρατηγέ,
πρώτην σοὶ ταύτην παρακλῆσαιν τε καὶ παραινέσειν
παιούμεθα, ὥστε θεοφίλος καὶ δικαιοσύνης ἐπιμε-
λεῖσθαι, καὶ οἷον ὄρεον διηγεκῶς πρὸ ὀφθαλμῶν τὸν
Θεὸν καὶ φοβεῖσθαι αὐτὸν, καὶ ἀγαπᾶν ἐξ ὅλης τῆς
καρδίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου, καὶ μετ'
ἐκείνου ἡμᾶς, καὶ τὰς αὐτοῦ ἐκτελεῖν ἐντολάς, καὶ
τὴν ἐκείνου εὐμένειαν ἐκ τούτου προσλαμβάνεσθαι,
ἵνα εἰ καὶ τολμηρότερον εἰπῶν, καιρῷ περιστάσεως
ὡς φίλος φίλῳ, τῷ καινῷ δεσπότην θαρρῶν πεποιθό-
τως προσεύχῃ, καὶ τῆς σωτηρίας τὰς ἐλπίδας ἔχων
ταύτην αὐτοῦ φιλίᾳ ἐξαιτῆς. Ἀφυσθὲς γάρ ἐστιν ὁ D
εἰπὼν. Θέλημα τῶν φοβουμένων αὐτὸν ποιήσει, καὶ
τῆς δεήσεως αὐτῶν εἰσακούσεταί, καὶ σώσει αὐτούς.

μ'. Τεθι γάρ τι θεὸς εὐμενείας ἐκτός οὐκ ἔστι
καλῶς κατορθοῦσθαι βουλῆν, καὶ φόρμιμος εἶναι δό-
ξη, οὐτε ἔστι πολέμων περιγίνασθαι, καὶ ἀσθενεῖς
ἐκείνοι νομίζωνται, διὰ τὸ πάντα ἐν τῇ προνοίᾳ τοῦ
Θεοῦ κεῖσθαι, καὶ αὐτὰ τὰ ἐλάχιστα δοκαῦντα τὴν
αὐτοῦ πρόνοιαν διοικεῖν.

μα'. Ὡςπερ γάρ κυβερνήτης πλοίου, καὶ πάντε
ἐριστός ἐστι, τῶν ἐνέμων καλῶς μὴ πνεύοντων ἀπρα-

34. In pecunia consumenda ad conquirendas sibi
voluptates, parcissimum ac frugalissimum : ad
consensionem vicinorum, et præcipue in sum-
ptibus pro republica faciendis, largum et libe-
ralem.

35. Is igitur imperator designatus, qualem ora-
tio nostra descripsit, natura, moribus et institu-
tis ubi iam præest benignus, affabilis, promptus
facilisque sit.

36. Nec vero tam clemens et mitis sit ut contem-
natur, nec tam severus, ut odio habeatur, ne pro-
pter negligentiam exercitum et omnem sub imperio
suo subjectam corrumpat plebem, nec contra pro-
pter timorem ab amore sui alienet.

37. Reliqua quæcunque oportet eum in quoti-
dianis et singulis rerum administrationibus susci-
pere, nunc propter longitudinem in angustum
contraximus, sed ea in ipso quasi salo orationis
nostræ de re militari habito, seorsim quantum
possumus repetemus.

38. Talis si sit et permanens qui a regno nostro
imperator eligitur, speramus eum Dei bonitatem,
nostram benevolentiam, et reipublicæ salutem, et
magnam apud omnes existimationem, et vitæ tran-
quillitatem in Christo Deo solo universitatis pe-
renni et sempiterno Rege comparaturum. Itaque
ad hunc modum imperatoris forma descripta, age
quasi ante oculos regni vestri conspectumque po-
namus, et hac sequenti nostra exhortatione, quæ in
militari atque imperatoria arte maxime necessaria
idoneaque sumi, explicemus.

39. Principio igitur ante omnia, o imperator,
tibi hanc cohortationem et præceptum trado, ut
pietatem et iustitiam colas, et assidue ante oculos
Deum habeas, illum reverearis, omnique corde et
mente tua illum diligas, et secundum illum nos,
et illius imperata facias, et illius benevolentiam
inde acquiras, ut (satisfacere sane videbor loqui) in-
gravescentibus temporibus, quasi amico Deo
omnium dominatore fretus, cum fiducia illum de-
preceris, et spem salutis in illo ponens amice ab
illo quidvis contendas. Fidelissimus est enim qui
dixit : Volentatem timentium eum faciet, preces
eorum audiet, et servabit eos.

40. Certo enim scias, absque divina benevolen-
tia, quanquam magna prudentia esse videaris, te
quod cupis minime præstiturum, neque hostes
quamvis imbelles superaturum : quia omnia divina
providentia continentur, et quæ minutissima sunt,
illius tamen providentia administrantur.

41. Quemadmodum enim gubernator navis,
quanquam valde peritus sit, si venti minus secundi

NOTE.

(16) Παρὰ τῆς βασιλείας ἡμῶν. Vertendum erat:
A παρὰ τῆς nostræ. Ul etiam paulo post : Ὡςπερ
πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῆς ἡμετέρας παραστησάμενοι

βασιλείας. Videndum Glossarium nostrum in βα-
σιλεία.

fuerint, artem habet pene inanem, sin ventum nactus fuerit et artem suam quoque adjunxerit, celeritate cursum feliciter duplicat : sic imperator bonus, si benevolentiam Dei collegerit, copias suas munusque imperatorum cum vigilantia industriaque bene administrabit, et commendatum sibi exercitum sine offensione reget, et magnitudine sapientiae suae hostes oppugnabit. Dei enim providentia omnia partim ad utilitatem docebit, partim ad bonum exitum traducet. Hic igitur fide religiosus, in rebus agendis justus, quasi fundamento bono et stabili jacto, reliqua bona exstruet.

42. Mittis ac sedatus fias adversus eos qui te conveniunt : efferati enim mores odiosi atque intolerabiles fiunt.

43. In vitae vestitusque cultu simplex fias et frugalis : luxur enim necessarios sumptus ad nihilum exhaurit.

44. Vigilanter et industrie, non negligenter aut solute negotia suscipe : diligentia enim et assiduitas res asperas et molestas facile conficit : qui autem in re agenda negligens est, ab ipsa re neglectus erit.

45. In rebus magnis et necessariis nihil facias sine consilio : sin serius consilium ceperis, quod consultum est sine ulla dilatione aut haesitatione perficias, quemadmodum in aegritudinibus medici faciunt.

46. Subjectis tuis te in omnibus aequum exhibeas : nihil ulla cum iniquitate aut studio partium, quam personarum acceptionem vocant, sed secundum justitiae naturam ex aequo et bono omnia pertractes.

47. Nec dissolutus aut negligens sis in vindicandis flagitiis a negligentia aut improbitate ortis, ut modestus videaris esse : neque enim modestiae est, in rebus potissimum necessariis, improbitati aut nequitiae aliquid concedere, neque contra ad severitatis ostentationem temerarie et indicta causa supplicium de aliquo sumere : illud enim contemptum atque contumaciam parit, hoc autem justum odium et fructus eo dignos. Per bona autem res est timor cum justitia : et post crimen propositum justa animadversio, quae non supplicium, sed castigatio quaedam a sapientibus nominatur.

48. In primis ad bellum armatus, hoc cogita, bellum esse justum quod susceperis, nec violentas aut injustas manus hostibus afferas, nisi priores illi propter consuetam illorum impietatem expeditionem facientes, nostram ditionem invadant.

49. Nam cum nos semper pacem, tum erga subiectos, tum erga externos, propter Christum universitatis Regem et Deum complectamur, si gentes suis inclusae finibus contentae sint, nullamque injuriam inferre studeant, tum tu mapus ab illis abstineas, neque sanguine intestino aut externo terram polluas : quae enim tu illis exprobraveris, quod ho-

κτον έχει την τέχνην· ἐάν δὲ τούτους προσλάβῃται, ἔχῃ δὲ καὶ τὴν τέχνην συμπαράττουσαν, διπλοῦν τὸν δρόμον τοῦ πλοίου σὺν ἀσφαλείᾳ ποιεῖται· οὕτω καὶ ἀριστος στρατηγός, ἐάν τὴν εὐμένειαν τοῦ Θεοῦ ἐνδύσῃται, καὶ τῇ τάξει, τῇ στρατηγίᾳ, συναγρυπνίᾳ, καὶ ἐπιμελείᾳ χρησθῇ καλῶς, καὶ τὸν πιστευόμενον αὐτῷ στρατὸν ἀσφαλῶς διοικήσῃ, καὶ τῇ ποικίλῃ γνῶμῃ τῶν ἐχθρῶν ἀντιστρατεύσασθαι δύναται. Ἡ γὰρ τοῦ Θεοῦ πρόνοια τὰ μὲν διδάξει πρὸς συμφέρον, τὰ δὲ πρὸς ἀγαθὸν τέλος ἀποτελεῖ. Τοιούτους τοίνυν, εὐσεβὲς μὲν περὶ τὴν πίστιν, δίκαιος δὲ περὶ τὰς πράξεις ὑπάρχων, ὥσπερ θεμελίῳ ἀγαθῷ καὶ ἀσφαλῆτι καὶ τὰ ἄλλα ἀγαθὰ ἐποικοδομεῖ.

μθ'. Πρῶτος γενοῦ, καὶ ἀτάραχος τοῖς ἐντυγχάνουσιν. Τὸ γὰρ ἀγριὸν τοῦ ἡθους μισητὸν καὶ φευκτόν.

μγ'. Αἰτός τε καὶ ἀπλοὺς περὶ τὴν διαίταν καὶ τὸ ἐνδυμα, τὰς ἀναγκαίας δαπάνας εἰς μάταιον ἐξαντλᾷ.

μδ'. Ἀγρύπνως δὲ καὶ ἐπιμελῶς τοῖς ἀναγκαίοις πράγμασιν ἐγχειρῶν, καὶ μὴ βράθυμως καὶ ἀμελῶς. Ἡ γὰρ ἐπιμελεία καὶ ἐπιμονὴ καὶ τὰ πάντῃ δυσχερῇ τῶν πραγμάτων εὐκόλως κατορθοῖ, καὶ ὁ καταφρονῶν πράγματος καταφρονηθήσεται ὑπ' αὐτοῦ.

με'. Ἐπὶ δὲ τοῖς μεγάλοις καὶ ἀναγκαίοις τῶν πραγμάτων μὴδὲν χωρὶς βουλῆς διαπράττου· εἰ τὰχα δὲ καὶ βραδυτέρως βουλευσῇ, ἀλλὰ τὸ βουλευθὲν συντόμως καὶ ἀσφαλῶς, ὡς δυνατόν ἐπιτέλει, ὥσπερ ἐπὶ τῶν νοσημάτων οἱ ἱατροί.

μς'. Ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀρχομένοις ἴσως προσφέρου, μὴδὲν κατὰ προσουποληψίαν ἐργαζόμενος, ἀλλὰ πᾶσιν ἴσως κατὰ τὴν τοῦ δικαίου φύσιν ὑπεξεργόμενος.

μζ'. Μὴδὲ χαύνως καὶ βράθυμως διοικήσων ἐπὶ τοῖς ἀπὸ κακίας ἢ ἀμελείας ἀμαρτανόμενοις, διὰ τὸ δοκεῖν εἶναι καλόν· οὐδὲ γὰρ καλὸν ἐπὶ τῷ συνεργεῖν κακίᾳ, καὶ βραθυμίᾳ, μάλιστα ἐπὶ τῶν καιρῶν, καὶ ἀναγκαιῶν πραγμάτων· μὴδὲ πάλιν δι' ἐνδεξιν εὐσηρίας προσιπτεύς καὶ ἀδιακρίτως τὰς ἐπιχειρήσεις ποιοῦ· ἐκεῖνο μὲν γὰρ περιφρόνησιν καὶ ἀπαίθειαν φέρει, τοῦτο δὲ μῖσος εὐλογον, καὶ τοὺς ἐξ αὐτοῦ καρπούς. Κρεῖττον γὰρ ὁ μετὰ δικαιοσύνης φέβος, καὶ ἡ μετὰ φανέρωσιν τῆς αἰτίας εὐλογος ἐπιείκελυσ, ἢ τις οὐ κόλασις, ἀλλὰ σωφρονισμὸς εὐφρονουσί λογίζεται.

μη'. Πρὸ πάντων δὲ ἐπὶ πολέμους ὀπλιζόμενος, ἀποσχόμῃ δικαίαν εἶναι τὴν ἀρχὴν τοῦ τοιούτου πολέμου, καὶ μὴ χεῖρας ἀδίκους ἐπιβάλλε ποτε κατὰ πολεμίων, εἰ μὴ πρότερον ἐκεῖνοι διὰ τῆς συνήθους αὐτῶν ἀσεβείας ἐκστρατεύειν ἀπαρξάμενοι τὴν ἡμετέραν χώραν καταδράμωσιν.

μθ'. Ἡμῶν γὰρ δεῖ τὴν εἰρήνην καὶ πρὸς τοὺς ὑπηκόους καὶ πρὸς τοὺς βαρβάρους διὰ Χριστὸν εὖν καθ' ὅλου Βασιλείᾳ καὶ Θεῶν ἀσπαζομένων, ἐάν καὶ τὰ ἔθνη τοῦτο φιλοῦσι τοῖς ἰδίοις ἐγκλειόμενα ὁροῖ, καὶ μὴδὲν ἀδικεῖν ἐπαγγελλόμενα, καὶ αὐτοὺς οὐ κατὰ αὐτῶν τὰς χεῖρας οὐστεῖλον, καὶ αἱμασι τὴν γῆν μήτε ἐμφυλοῖς μήτε βαρβαρικοῖς καταχραίνῃ. Ἄ

γὰρ ἐγκαλέσεις τοῖς ἐχθροῖς ἡγουν ἀπάρχεσθαι χειρῶν ἀδικον οὐδὲν ὑπὸ σοῦ ἀδικουμένους, ταῦτα ἄρα καὶ αὐτοὶ μηδὲν ἐναντίον δρῶντες κατὰ τῶν ὑπάρχον τῆς ἡμῶν βασιλείας εἰρηνεύοντας ἐγκαλέσουσι. Δεῖ γὰρ ἡμᾶς δεῖ τοὺς εἰ δυνατόν τὸ ἐξ ἡμῶν μετὰ πάντων ἀνθρώπων εἰρηνεύοντας, τοῖς εἰρηνεύειν βουλομένοις ἔθνεσι, καὶ μηδὲν ἀδικεῖν τοῖς ὑποχειρίους ἡμῶν, ὡς τὴν εἰρήνην τῶν ἄλλων προτιμῶντας ἀπάντων, συνειρηνεύειν ἐκείνοις, καὶ πολέμων ἀπέχεσθαι.

ν. Εἰ δέ γε μὴ σωφρονεῖ τὸ ἀντίπαλον, ἀλλ' αὐτοὶ τῆς ἀδικίας ἀπάρχονται, τὴν ἡμετέραν κατατρέχοντες γῆν, τότε ἄρα δικαίως αἰτίας προκαιμένης, ὡς καὶ ἀδικου πολέμου παρὰ τῶν ἐναντίων, ἀπαρχόμενου θαρσαλέως καὶ σὺν προθυμίᾳ τοῦ κατὰ αὐτῶν ἐγγεῖρει πολέμου, ὡς ἐκείνων τὰς αἰτίας παρασχόμενων, καὶ ἀδικου; χεῖρας κατὰ τῶν ὑποχειρίων ἡμῶν ἀραμμένων, καὶ θάρρει τότε ὡς καὶ τὸν τῆς δικαιοσύνης; Θεὸν ἔξεις βοηθόν, καὶ τοὺς ὑπὲρ ἀδελφῶν ἀναδεχόμενος ἀγῶνας πανστρατιᾷ τὴν νίκην ἔξεις. Διὰ τοῦτο οὖν προτροπέμεθα τὴν σὴν ἐνδοξότητα διὰ πάντων ἀποσκοπεῖν δικαίως ποιεῖσθαι τὰς ἀρχὰς τοῦ πολέμου, καὶ τότε τὰς χεῖρας ἐπλίζειν κατὰ τῶν ἀδικούντων.

να'. Διὰ πάντων δὲ καὶ ἐν ἅπασιν κρείττονα σεαυτὸν τῶν ὑποχειρίων ἀναδείξει διαγωνίζου, καὶ κατὰ ἐξαίρετον, εἰς τε τὴν εἰς Θεὸν πίστιν, καὶ τὴν εὐσέβειαν, καὶ τὰς λοιπὰς ἀρετάς. Τοῖς γὰρ τῶν ἀρχόντων φρονήμασι φιλεῖ πως συνδιατιθεσθαι τὸ ἀρχόμενον, ὡς ἂν κατὰ τὴν παροιμίαν μὴ ἑλαφοὶ λέοντων ἄρχωσιν, ἀλλὰ λέοντες ἐλάφω.

νβ'. Καὶ ταῦτα μὲν τοι, ὦ στρατηγέ, ὡς ἐν συνόψει τῆς βασιλικῆς ἡμῶν διατάξεως παραγγέλματα, ἅπαρ τὸ τῆς συντομίας χρεῖωδες ἐπὶ πλείονος οὐκ ἐξ παρεκτείνεσθαι. Ἐξεστὶ δέ σοι ταῖς τε παρ' ἡμῶν ἱδίᾳ ἐκτεθείσαις γνώμας ἐν τούτῳ τῷ συντάγματι, καὶ προσέτι ταῖς κατὰ πλάτος συνηθροισμέναις ἡμῖν ἐν τῇ παραλλήλῳ τῶν τακτικῶν μονοβίβλῳ (17) τὴν ἐκείθεν τῶν ζητουμένων πλείονα καὶ ἀρχοῦσαν πορίσασθαι ὠφέλειαν.

νγ'. Τούτων οὖν ἐχόμενος αὖτε, καὶ προστιθέναι τοῖς ἀγαθοῖς ἔργοις προθυμήθητι, ὡς ἂν πολλαπλασιάζων τῇ σπουδαίᾳ σου γνώμῃ τὰ κεινόμενα, πρῶτα μὲν Θεὸν ἔξης ἐπαινέτην τῶν πράξεων, ἔπειτα δὲ καὶ τὸ ἡμέτερον κράτος, γέρα τῶν πόνων ἐπάξια δ' ἀμφοῖν κομιζόμενος.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ Γ' (18).

Περὶ τοῦ πῶς χρή βουλευέσθαι (19).

Ἐπειδὴ δὲ πρὸ πάσης πράξεως βουλὴν ἡγεῖσθαι χρῶν· διοικήσεις γὰρ ἀπροβούλευτος οὐκ ἀσφαλής, κὲν ἐκ τοῦ παραχρῆμά τις αὐχὴ πολλάκις κατορ-

A minibus innocentibus et nullam injuriam inferentibus manus attulerint, eadem illa ipsi, si nihil adversum regni nostri subjectos patrarint, sed pacati fuerint, tibi inferenti bellum exprobrabant. Par est enim nos, qui cum omnibus hominibus, quantum in nobis est, pacem facimus, cum iis qui tranquilli esse volunt, et nullam injuriam nobis nec subjectis nostris inferre conantur (quia pacem cæteris rebus omnibus anteponimus), pacem constituere, et a bello abstinere.

50. Sin immodesti hostes et injuriarum auctores fuerint, nostram populantes terram, tum cum iusta defendendi causa nobis proponitur, et injustum bellum ab adversariis inferitur, confidenter et animose suscipe bellum contra eos hujus injustitiæ auctores, et violentas manus subjectis nostris afferentes: bonum tum habe animum, et adiutorem justum habebis Deum, et pro fratribus tuis pericula subiens omnino splendidam victoriam habebis. Itaque hoc dignitatem tuam imperatoriam precamur, ut diligenter consideres causam belli, et ex justis initiis bellum moveto, et contra nefarios homines aciem tuam teque armato.

51. Omnino igitur in omnibus teipsum subjectis tuis meliorem demonstrare contendas, et fide in Deum, pietate ac reliquis virtutibus eximium. Nam ad principum virorum cogitationes solet se subjectorum multitudo accommodare, ut, juxta vetus proverbium, non cervi leonibus imperent, sed leones cervis.

52. Hæc tibi, imperator, paucis uno sub aspectu regii nostri instituti præcepta conclusimus, quæ hæc nostra brevitas institutio fusius dilatarī non patitur. Licebit autem inquirenti tibi ex iis quæ hoc nostro libro clausulis tractantur, et præterea ex iis quæ diffuse a nobis in libro qui de comparisonē factorum militarium inter se conscriptus est, majorem et uberiores utilitatem percipere.

53. In hac res diligenter incumbere, et conare ista amplificare, et ad res gestas tuas adjungere, ut cum animi promptitudine præceptorum magnitudinem superaveris, primum Deum optimum maximum, deinde meipsum quoque laudatorem rerum gestarum habeas, et mercedem laboribus tuis dignam ab utroque reportes.

CONSTITUTIO III.

Quomodo consilium capiendum sit.

1. Omnem actionem consilium anteat: incon-sulta enim rerum tractatio haud satis tuta est. Nam quanquam interdum quis gloriatur se, quasi simul

NOTÆ

(17) Ἐν τῇ παραλλήλῳ τῶν τακτικῶν μονοβίβλῳ. Ergo alium adhuc singularem Tacticorum librum Leo hic conscripsit, qui nondum inventus.

(18) Hoc caput quartum est in codice Laurentiano; sed hoc ordine esse sivimus, ob rationes, quas Meursius affert, licet non plurimi faciendus.

(19) Περὶ τοῦ πῶς χρή βουλευέσθαι. Hic titu-

lus hactenus quartus fuit, et quartus item tertius. Manifesta confusio. Nos in ordinem restituvimus utrumque, præeunte ipso Leone in proœmio, ubi titulorum hujus sui operis catalogum ponit. Et facile nos recte atque ordine fecisse judicabit lector, cui aliquid cerebri.

et deliberaverit et res suas gesserit, res multas prospere atque ex tempore gessisse, tamen perraro aliquid tale usu venire fortunate solet.

2. Propterea in primis præcipimus tibi, ut ante omnes res suscipiendas, maxime autem bellicas, consilium cum iis præfectis capias, qui tibi ad hoc idonei videbuntur: cujus generis turmarchæ reliquique sunt. Ubi vero firmitatem aliquam habere consilium videbitur, rem ipsam de qua deliberasti omni studio ac diligentia contendas ad exitum perducere, nisi si (quod persæpe solet accidere) aliquid interrim adversum et contrarium consilio contingat. Consilium autem quidnam laudem sit, et quemadmodum consilium tuto expedire possis, explanabo.

3. Consilium est deliberatio quædam de re agenda vel non agenda. Si res agenda non sit, statim sistendum tibi est: sin agenda sit, modum agendi vel quomodo, tempus, vel quando, ubi, vel locum, quid, vel rem agendam, virum deinde qui hoc suscepturus et ad exitum perducturus est, propter quid vel causam cujus gratia res suscipitur, considerare oportet.

4. Qui deliberaturus secum est, ante omnia suam ipsius mentem ab omnibus perturbationibus liberam habeat, maxime autem ab amore vel odio atque omni alia perturbatione, quæ rei, de qua liberatur, damnosa esse potest.

5. Deinde non solum quid facile sit eligito, et in hoc incumbito, sed etiam omnia, quæ usu venire possunt, animo prospice: fortassis enim post rem inceptam aliquid se tibi, quod in primis conducibile est, offerret, quod antea præternisisti.

6. Quod si tecum ipse non solum capere consilium, verum etiam alios assumere volueris, teipsum tamen perinde ab omni perturbatione vacuum præbe, ac si solus deliberares. Consultores autem adhibe experientes rerum, providos, perspicaces, ærumnarum ac prosperitatis tuæ socios, ad excogitandum solertes, fideles, qui neque tibi ad gratiam obtemperabunt, neque illi, qui rei susceptor existit, neque sibi mutuo, sed qui quod cogitant dicunt, qui simplici animo et incorrupto sunt, nullamque ex iis rebus lucrum quærunt, sed eo ipso tempore quid maxime utile sit explorant.

7. Sunt enim, qui cum lucrum aliquod, aut eos, quos charos habent atque diligunt, pertinere posse vident, totam judicationem rei eo transferunt; et quia pertinaces sunt, universum consilium ab utilitate communi ad id, quod ipsi volunt, deducunt.

8. In rebus occultis et abditis fideles adhibe tibi et temperantes viros, et taciturnos, et qui in sua, et non aliorum potestate sunt, cum secretæ res istæ, ut secretiores fiant, minime ad cognoscendum multitudinem indigent.

9. Delibera tarde, nisi aliqua necessitas celeritatem requirit; ubi consulueris, si nullum impedimentum sit, mature facito.

10. Tempus et locum, quemadmodum prædictum

Α θῶσαι τι ὥς ἕνα καὶ βουλευσάμενος καὶ πράξας, ἀλλ' οὐ νόμος τὸ σπάνιον.

β'. Διὰ τοῦτο καὶ πρὸ τῶν ἄλλων παρακελευόμεθα σοι πάσης πράξεως ἀναγκαίας καὶ μάλιστα πολεμικῆς βουλευέσθαι σε πρότερον μετὰ τῶν δοκούντων σοι ἱκανῶν περὶ ταύτην ἀρχόντων, οἷον τουρμαρχῶν, καὶ τῶν ἐφεξῆς. Ἐπὶ δὲ δοκοῦν ἐπιθεσθαι λόγῳ, τῇ τότε τὸ ἔργον δι' ὅπερ ἐβουλευσω σπουδῇ καὶ ἐπιμελείᾳ μεταχειρισάμενος εἰς πέρας ἀγαγεῖν, εἴγε μὴδὲν ἀπαντῇ σοι ἐναντίον, ὥς τὰ πολλὰ εἴωθε, προθυμηθέντι. Τῆς δὲ βουλῆς τὸ εἶδος τί τέστιν, καὶ ὥς κατορθώσεις ταύτην ἀσφαλῶς, ἤδη σοι διατάξομαι.

γ'. Βουλὴ ἐστὶ διάσχεψις περὶ τοῦ πράξαι τι ἢ μὴ πράξαι· καὶ εἰ μὲν μὴ πράξαι, σιγῇ τὸ ἐντεθεῖεν· εἰ δὲ πράξαι, πῶς πράξαι, ἡγουν τὸν τρόπον τῆς πράξεως, ποῦ πράξαι, ἡγουν τὸν τόπον τῆς πράξεως, πότε πράξαι, ἡγουν τὸν καιρὸν τῆς πράξεως, τί πράξαι, ἡγουν τὸ πρᾶγμα τὸ πραττόμενον, τί πράξαι, ἡγουν τὸ πρόσωπον τὸ μέλλον τὴν βουλὴν εἰς πέρας πράξεως ἀγαγεῖν, διὰ τί πράξαι, ἡγουν τὴν αἰτίαν δι' ἣν ἡ πράξις ὀφείλει γενέσθαι.

δ'. Ὁ δὲ βουλευόμενος καθ' ἑαυτὸν, ἐξ ἀνάγκης πρῶτον τὴν διάνοιαν ἐλευθέραν ἔχεται τῶν ἄλλων ἀπάντων, μάλιστα δὲ τῶν ἀνηκόντων εἰς τὸ πρᾶγμα περὶ οὗ βουλευέται, εἴτε ἐχθρῶς, ἢ φιλίας, ἢ τινος ἄλλου πάθους.

ε'. Εἴτα μὴδὲ μόνον τὸ εὐκαλὸν δοκοῦν ἐκλέγῃ, καὶ τοῦτ' ἐπὶ πρόσεχε, ἀλλὰ πάντα τὰ δυνατὰ γενέσθαι πρόβλεπε, ἴσως τῶν πραγμάτων αὐτῶν μετὰ τῇ ἐναρξιν ὑποβαλλόντων καὶ ἄλλο τι συμφορώτερον ὅπερ παρέλιπες.

ς'. Εἰ δὲ μὴ ἰδίως βουλευσάσθαι, ἀλλὰ καὶ ἐτέρους παραλαβεῖν πρὸς τὴν διάσχεψιν βουλευθείης, σεαυτὸν ὁμοίως ἐτάλασσον ἀπαθῇ, ὥσπερ εἴρηται, ὥς εἰ καθ' ἑαυτὸν ἐβουλευσω. Τοὺς δὲ συμβούλους περιλάμβανε ἡμπεριον τοῦ πράγματος, προσρατικούς καὶ στοχαστικούς, συμπαθεῖς καὶ ἀξείς εἰς τὸ νοῆσαι καὶ ἀσφαλεῖς, οὔτε σοι τῷ βουλευσαμένῳ ὑπήκοντας κατὰ χάριν, οὔτε τῷ κυρίῳ τοῦ πράγματος, οὔτε ἀλλήλοις, λέγοντας δὲ τὸ φαινόμενον, ἀκρατοὺς τε τὰς γνώμας, καὶ ἀπροσκινεῖς, καὶ μηδεμίαν ἐξ ἑαυτῶν παρέχοντας ἐπιβολὴν, ἀλλὰ τῇ αὐτῇ ὥρᾳ τὸ συμφορώτερον δοκιμάσαντας.

ζ'. Εἰσὶ γάρ τινές τι ἐν ἑαυτοῖς ὁρῶντες ἴδιον συμφέρον ἐτέροις οὐς ἀγαπῶσιν, ἢ κήδονται καὶ ἐπισκέπονται τὴν κρίσιν ταῦ πράγματος, καὶ πολλὰ οὐκ ἐνδεόντως κατατρέπονται τὴν γνώμην δὲ βούλονται.

η'. Ἐπὶ δὲ τῶν ἀποφράτων καὶ κρυπτῶν πραγμάτων καὶ πιστοὺς παραλαμβάνει, καὶ ἐγκρατεῖς, καὶ μυστηρίων φύλακας, καὶ μὴ ὑπὸ τὴν ἐτέρων ἐξουσίαν ὄντας, ἄλλοτε μὴδὲ τῆς χρείας ταύτης πλείστους δεσμένους διὰ τὸ μυστικώτερον.

θ'. Καὶ βουλευσὺ μὲν βραδέως, εἰ μὴ τις χρεὶς τὸ τάχος ἀπαιτεῖ· τὰ δὲ βουλευθέντα σοι, εἰ μὴδὲν ἐμποδίζῃ, ταχέως ἐπιτέλει.

ι'. Καιρὸν δὲ, ὥς εἴρηται, καὶ τόπον ὁραίως ἐκλέ-

γρο καὶ κατασκευάζει τῷ πράγματι οἰκείον, πλὴν μὴ ἂν ἐπὶ σοὶ μόνῳ ἀνάφερε τὴν περὶ τούτων κρίσιν, ἀλλ' ἐπὶ πάντας τοὺς κοινωνούντας τῷ πράγματι ἅμα σοι. Καὶ τί μὲν δέον σε πράξαι σκέπτου, καὶ μετὰ πλείων βουλευού, ἃ δὲ πράξαι βουλευού, σὺν ὅλοις. Τὴν δὲ καλλίονα γνώμην ἐπιλεξάμενος κάτεχε παρὰ σεαυτῷ, ἵνα μὴ τοῖς ἐναντίοις καταφανῇς καὶ εὖ ἐπιβούλευτος γενέσθαι.

ια'. Τὰ δὲ πράγματα πλείονας χορηγοῦσι τοὺς σκοποὺς ἰσως. Τίς περιστάσις ἐκ πάντων τῶν μερῶν φανερά γένηται τοῖς συνεκκλημένοις ἐν τῇ βουλῇ συμβαλλομένη τῇ γνώμῃ τῆς συμβουλῆς.

ιβ'. Πάντας δὲ χρὴ ρέπειν καὶ συντρέχειν εἰς φιλαλήθην καὶ ἀπαθῆ συζήτησιν, καὶ κηδεμονίαν, καὶ πρόνοιαν τοῦ συγκαλέσαντος.

ιγ'. Τέλος δὲ τῆς βουλῆς ἔστι σοι τὸ εὐρεθῆναι εἰς πράξεις καὶ πῶς πράξεις, καὶ ποῦ, καὶ πότε, εἰ μὴ πράξης, καὶ διὰ τί ἄρα οὐ πράξεις.

ιδ'. Ἐν οἷς δὲ βουλευῇ καὶ ἐν τοῖς ἐμπιπτουσι τῇ βουλῇ σκοποῖς συντρέχειν δεῖ ἅμα καὶ τὸ δυνατόν καὶ τὸ συμφέρον· τούτων γὰρ εἶναι μὴ δυναμένων ἀδοξίας ἢ βουλῇ καὶ ματαίᾳ ἀδόξῳ ὅσα κατανοεῖται, καὶ ὥσπερ ἐν ὄψει ἢ αὐτῆς ἀλογίᾳ βλέπεται.

ιε'. Εἰ γὰρ μὴ συμφέροι σοι ὅπερ ἂν βουλευού, οὐ μόνον οὐκ ὠφελήσεις, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ βλάψεις. Εἰ δ' αὖ πάλιν οὐ δύνασαι τὰ βουλευθέντα πράξαι, ματαία ἢ διάσεισις εἰς ἀνόητον τέλος διὰ τὴν ἀδυναμίαν καταπύσσεται. Μάλιστα δὲ χρὴ φυλάττεσθαι τὰς προχείρως ἐμφερομένας ἐν τοῖς πράγμασι βλάβας, καὶ γὰρ οἱ πολλοὶ ἔτοιμοι εἰσι ταῖς μὲν φροντίσιν εὐφραίνειν ἑαυτοὺς, τὸ δὲ ἐμπιπτον τῆς βλάβης μὴ προβλέπειν.

ις'. Χρησιμωτάτη οὖν ἐστὶν ἐνταῦθα ἡ πανταχόθεν περίσκεψις, καὶ πάντων τῶν δυνατῶν γενέσθαι ὁ περὶ τὴν σκέψιν ἀναλογισμὸς· οὐ γὰρ προδύσεις ἑαυτὸν προπετεῖα τυφλῇ, εὐδὲ ταῖς ἐπιθυμίαις τῶν πράξεων γλυκόμενος εἰς προδήλους κινδύνους ἐμπίσῃς.

ιζ'. Πάλιν δὲ τὸ δεῖλδν καὶ θάρρους χωρὶς οὐκ ἔστιν ἀεὶ ἀβλῆδες· φοβούμενος γὰρ τὰ ἄλογα παραπτώματα, καὶ τὰ ἐναντία σοι δοκῶντα παραλόγως πραγματευόμενος, πολλάκις τῶν συμφερόντων σοι πραγμάτων κατημέλησας, καὶ τῆς αὐτῶν ἀπίστης πράξεως.

ιη'. Ὅστω μὲν οὖν σοι διὰ βραχέων, ὡς στρατηγε, περὶ βουλῆς διεξιόντες, ἐξῆς καὶ τῆς τῶν πολεμικῶν ἔργων τε καὶ πράξεων τακτικῆς ἀπαρξόμεθα.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ Δ'.

Περὶ διαμερίσεως στρατοῦ, καὶ καταστάσεως ἀρχόντων.

α'. Κελεύμενοι τοίνυν τῇ σῇ ἐνδοξότῃ κατὰ τὴν ἀνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς συνήθειαν τοὺς στρατιώτας καὶ τοὺς ἄρχοντας αὐτῶν ἐπιλέξασθαι, ὅς ἂν δοκιμῆς ἱκανοὺς εἶναι πρὸς τὴν τοῦ πολέμου χρῆσιν. Ἐκλέξῃ δὲ στρατιώτας ἀπὸ παντὸς τοῦ ὑπὸ σὲ θέ-

est, rei idoneum elige. Sed de ea referas non ad teipsum solum, sed etiam ad omnes, qui tecum consilii participes fuerant, et quid facto opus sit cum multis delibera: quæ vero agere volueris, cum paucis communica; et ubi optimum ex omnibus consilium ceperis, apud te solum tene, ne adversariis hoc indicetur, et insidiis illorum appetare.

11. Res ipsæ diversas et plurimas sæpe afferunt sententias; fortassis autem quævis res circumstantis omni ex parte manifesta fiet, si singulæ consultorum sententiæ inter deliberandum in unum conferantur.

12. Omnes autem debent huc spectare et convenire ad salvam atque illæsam multitudinem conservandam, et ad curam provisionemque ejus, qui eos convocavit suscipiendam.

13. Finis consilii sit tibi, ut cognoscas in rebus gerendis, ubi et quando agendum, vel non agendum sit, et qua de causa quidque agendum.

14. In deliberatione tua, et in omnibus sententiis, quæ in deliberationem veniunt, adesse hæc duo oportet: posse illud fieri, atque utile esse; hæc enim duo, si non adsint, infirmum consilium esse et temerarium statim deprehenditur, quasi ante oculos illius vitium cernitur.

15. Si enim inutile sit de quo deliberas, non modo comodaberis, verum etiam læderis. Si vero non possunt de quibus deliberatum est perfici, inanis hæc consideratio ad temerarium exitum, quod id fieri nullo modo aut via potest, necessario pertinet. In primis autem vitare oportet eas offensiones quæ in promptu sunt: vulgus enim hominum solet rerum futurarum cogitationibus seipsos oblectare, offensiones autem circumstantes providere non solet.

16. Utilissima autem est in omnes partes animi quasi excubatio, et eorum quæ ulla ratione fieri possunt in considerandis rebus pertractatio: ita enim fiet ut neque teipsum nimis cæcæ temeritati exponas, nec rursus nimia rerum cupiditate illectus, in manifestum aliquod discrimen incidas.

17. Rursus timor absque ulla audacia a vitio non abest: et qui quosvis temerarios casus formidat, temere sæpe adversus seipsum multa facit, et quæ ex usu suo sunt negligit, et ab utilibus rebus suscipiendis abhorret.

18. Brevi igitur, o imperator, cum de consilio capiendo disputavimus, restat ut de rebus bellicis et militaribus actionibus verba faciamus.

CONSTITUTIO IV.

De divisione exercitus, et constituendis ducibus.

1. Præcipimus igitur dignitati tuæ ut, pro veteri more consuetudineque tua, milites et duces ex iis eligas, quos ad belli usum maxime idoneos judicaveris. Ex omni ditione sub tuum imperium subiecta milites eliges neque adolescentes, neque senes.

sed fortes, robustos, alacres, divites, ut in expedito et procinctu cum sint, id est, in castris, et in ipso castris ac multitudine exercitus, quod hodie Fossatum appellamus, ad rem privatam suam et domesticam quasi militiam occupatos domi habeant alios agricolas, et ut armaturam, cætera quæ militi necessaria sunt, subministrare possint; et ut liberas interea ædes ab omni alia publica servitute habeant. Nostrum enim commilitonem (nam sic eum vocamus, qui pro nostro regno et Romano hoc imperio strenuum se in bello gesserit) nolumus, ut ullæ ejusque modi servituti nisi tributo publico subjiciatur.

2. Dividatur igitur universus sub imperio tuo exercitus in tagmata, sive banda, id est, cohortes diversas; ex quoque tribuantur in contubernia; hæc ex quinque viris conficiuntur, atque etiam interdum ex decem viris, quæ decuria appellatur, sicque decuria interdum unum contubernium est, interdum duo.

3. Itaque exercitus in cohortes et decurias universus perscribatur. Præficiantur illis duces per banda, et drungos, et turmas, et per alias præfecturas, qui accommodatissimi sunt, et qui fideles sunt, et benevoli nostro huic Romano imperio, et qui fortes esse existimantur. Nihil prohibet autem, quin et locupletes copiosique homines, et qui genere atque animi virtute nobiles sunt, duces fiant. Ingenuitatem enim habeant, ut in ipso quasi articulo temporis imperata faciant; abundantiam autem divitiarum, ut possint militibus e copiis suis interdum aliquid subministrare. Etenim parvus hic sumptus, si a ducibus, et præfectis erga milites sibi subjectis fiat, benevolos reddit et amicos illis, et in periculosis discriminibus ad vitam profundendam paratos facit.

4. Alii igitur ex iis qui honoratissimi sunt, assessores imperatoris sint; alii autem adsint, et participes universi consilii, sociique sæpe, si usus ita ferat, etiam secretissimi et occultissimi consilii sint. Interdum enim fortasse etiam, qui optimus est, cogitat secum quid utile sit, et hoc, quod ipse invenerit, sine ulla dubitatione optimum esse putat. Sententia enim, et consilium uniuscujusque, si singulare, et unius solum hominis fuerit, in suum ipsius inventum solum intuetur; aliorum autem hominum consilium, si adjungatur, examinatur hoc consilium, et quale sit elucescit, et semel a pluribus approbatum, nihil lubricum aut anceps continere creditur.

5. Par est igitur quemvis imperatorem (ut rursum tibi eisdem de rebus præcipiamus) neque ita animo incerto esse, ut ipse sibi ipsi omnino diffidat, neque contra ita præfractio et singulari animo, ut nolit ad honesta aliorum consilia attendere. Necesse est enim vel ut omnium consiliis, si se det, et nihil sibi ipse tribuat, sæpenumero in crebras offensiones incidat: vel si aliis nullo modo nitatur, sed sibi soli fidat, turpiter sæpe prolaba-

ματος, μητε παιδας, μήτε γέροντας, ἀλλὰ ἀνδρείους, ἰσχυροὺς, εὐρώστους, εὐψύχους, εὐπόρους, ὥστε αὐτοὺς, ἐν τῷ ἐξεδίτῳ, ἡγουν ἐν τῇ συναγωγῇ τοῦ φοσσάτου εἰς τὴν ἰδίαν στρατείαν ἀσχολουμένους, ἔχειν ἐν τοῖς ἰδίοις οἴκοις ἐτέρους τοὺς γεωργοῦντας, καὶ τὰ πρὸς ἀπαρτισμὸν ἐξόπλῳ τοῦ στρατιώτου χορηγεῖν δυναμένους, δηλονότι ἐλευθέρους τοὺς οἰκούς ἔχοντας τῶν ἄλλων πασῶν τοῦ δημοσίου δουλειῶν. Οὐ γὰρ βουλόμεθα τὸν ἡμέτερον συστρατιώτην (οὕτως γὰρ ἐγὼ καλῶ τὸν ἀριστεύειν μέλλοντα ὑπὲρ τε τῆς ἡμῶν βασιλείας, καὶ τῆς φιλοχρίστοο τῶν Ῥωμαίων πολιτείας, ἐν τοῖς κατὰ πόλεμον ἔργοις) πλὴν μόνον τοῦ δημοσίου τέλους ἐτέρα ὑποκεισθῆαι οἰαδὴποτε δουλείᾳ.

β'. Διαιρείσθω τοῖνον ὁ πᾶς ὑπὸ σὲ στρατὸς εἰς τάγματα, ἡγουν τὰ λεγόμενα βάνδα διάφορα, καὶ ἐπὶ ὑποδιαιρείσθω εἰς δεκαρχίας. Καὶ καταστήτωσαν εἰς τὰ λεγόμενα κοντουβέρνια. Ταῦτα δὲ γινέσθωσαν καὶ ἀπὸ πάντε πολλάκις καὶ ἀπὸ δέκα ἀνδρῶν, ἡγουν κατὰ δεκαρχίαν, ἢ ἐν κοντουβέρνιον, ἢ δύο.

γ'. Καὶ ὁ μὲν στρατὸς ὅλος διαιρείσθω οὕτως εἰς τάγματα, καὶ εἰς δεκαρχίας. Ἐπιστήτωσαν δὲ αὐτοῖς ἀρχόντες κατὰ βάνδα, καὶ δρούγγους, καὶ τούρμας, καὶ τὰς ἄλλας δεούσας ἀρχάς, οἱ ἰκανώτατοι, ἡγουν ὅσοι καὶ πιστοὶ καὶ εὐγνώμονες φαίνονται τῇ Ῥωμαϊκῇ πολιτείᾳ ἡμῶν, μαρτυροῦνται δὲ καὶ ἀνδρείότεροι. Οὐδὲν δὲ κωλύει καὶ εὐπωρτάτους αὐτοὺς εἶναι καὶ εὐγενεῖς κατὰ τὰ τὸ γένος, καὶ τὴν τῆς ψυχῆς ἀρετὴν. Τὴν μὲν εὐγένειαν ἔχειν, ἵνα ὥσι πρόχειροι ἐν ὀξύτητι τοῦ καιροῦ περὶ τὰς κελευομένας αὐτοῖς πράξεις. Τὴν δὲ εὐπορίαν, ἵνα δύνωνται τοῖς στρατιώταις ἐκ περιουσίας πολλάκις, εἰ δεήσει, χορηγεῖν. Καὶ γὰρ ὀλίγη τάχα χορηγία ἀπὸ τῶν ἡγουμένων ἀρχόντων πρὸς τοὺς ὑποτακτομένους γινομένη εὐνούστατα καὶ φίλῃ πρὸς αὐτοὺς παρασκευάζει τὰ πλεῖστα, καὶ συναγωνίζεσθαι μέχρι καὶ τέλους ἐν τοῖς ὡς εἰκὸς ἐμπέπτουσι κινδύνους.

δ'. Οἱ δὲ μέλῳνες αὐτῶν καὶ ἐντιμώτατοι καὶ συνεδρεύουσι τῷ στρατηγῷ. Οἱ δὲ καὶ παρέσσονται καὶ μεθέξουσιν σὺν αὐτῷ πάσης βουλῆς καὶ κοινωνήσουσι πού καὶ γνώμης εἰ τύχοι καὶ ἀπορήτου, καὶ κρυπτικῆς· καὶ γὰρ τις τάχα καὶ ἀριστος ὧν ἐννοεῖ μὲν τι χρῆσιμον· βεβαίως δὲ τὰ ἑαυτοῦ μόνως οἰκείουται· γνώμη γὰρ ἢ βουλὴ ἐκάστη· ἢ μὲν ἀδοθήτος οὐσα περὶ τὴν ἰδίαν εὐρεσιν μόνῃ ἀποβλέπει, ἢ ὑπὸ καὶ ἄλλων πολλῶν μαρτυρηθεῖσα πιστοῦται καὶ ἀναφαίνεται μηδὲν ἔχουσα σφαλερὸν.

ε'. Πρέπον οὖν ἐστὶν εἶναι τὸν στρατηγὸν, ἵνα καὶ πάλιν σοι περὶ τῶν αὐτῶν παραινώσωμεν· μήτε οὕτως ἄστατον τὴν διάνοιαν ἵνα αὐτὸς ἑαυτῷ παντελῶς ἐπιστῇ, μήτε οὕτως αὐθάδη καὶ μονότατον, ὥς μὴ βούλεσθαι παρ' ἐτέρων κάλλιον τι νοηθὲν ἀναμαθεῖν. Ἀνάγκη γὰρ αὐτὸν ἢ πᾶσι τοῖς ἄλλοις κατὰ πάντα προσέχοντα, καὶ κατὰ μηδένα ἑαυτῷ πιστεύοντα, πολλάκις πολλὰ καὶ ἀσύμφορα πράττεσθαι· ἢ μηδὲ ὀλίγων ἀκούοντα, πάντα δ' ἑαυτῷ κατα-

πιστεύοντα, πολλά πολλάκις καὶ μεγάλα διαμαρτάνειν. Τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων, πρότερον μὲν ἐξονομάσμεν σοι ἀπλῶς τοὺς καθισταμένους ἄρχοντας, εἴθ' οὕτως καὶ τὰ γνωρίσματα αὐτῶν, ὥς ἐν συντόμῳ εἰπεῖν, διορισμέθα.

Γ'. Πρώτη κεφαλὴ ὁ στρατηγός, καὶ μετὰ αὐτὸν οἱ μεράρχαι, καὶ τουρμάρχαι, εἴτα δρουγγάριοι, εἴτα κόμητες, ἦγουν οἱ τῶν λεγομένων βάνδων ἄρχοντες. Εἴτα οἱ κένταρχοι, ἐφεξῆς οἱ δέκαρχοι, ἦγουν οἱ πρῶτοι τῶν λεγομένων ἀκίων. Εἴτα οἱ πένταρχοι, καὶ ἐξῆς οἱ τετράρχαι, οἵτινες καὶ, διὰ τὸ ἐσχατοῦς τοῦ στίχου τοῦ κατὰ τὸ βάθος ἦτοι τὸ πάχος τῆς παρατάξεως τάσσεσθαι αὐτοὺς, καὶ οὐραγοὶ ἐκαλοῦντο. Ὁ γὰρ ἐσχατος τοῦ ὅλου στίχου, ἦγουν τῆς ἀκίας, ὥς ἐπὶ τῆς οὐρᾶς αὐτῆς οὕτως ἴσταιται. Καὶ αὐταὶ μὲν αἱ ὀνομασίαι τῶν ἀρχόντων. Εἰσὶ δὲ καὶ ἕτεροι καθ' ἕκαστον τάγμα, ἦτοι βάνδον διωρισμένοι, ὅσον βανδοφόροι, σαλπικταί, ἦγουν βουκινάτορες, θεραπευταί, ἱατροί, καὶ διποτάτοι (20), καὶ μανδάρτες, καὶ παρακλήτορες, οἱ διὰ λόγων διεγείροντες τὸν στρατὸν πρὸς τοὺς ἀγῶνας· οὗς οἱ πρὸς ἡμῶν, νεώτεροι δὲ τῶν ἄλλων, τακτικοί, Ῥωμαῖστί καντάτωρας ἐκάλουν· καὶ ἕτεροὶ τινες πρὸς τὰς ἀνακυντούσας χρείας ἀνωρισμένοι, ὅσον σφρίδωνες, καὶ οἱ λοιποί. Ταῦτα γὰρ τῇ νῦν πολιτείᾳ γνωρίζεται τὰ ὀνόματα τῶν παλαιῶν σιγηθέντων, ἅπερ κατὰ χώραν ὑπομνήσομεν.

Γ'. Στρατηγός τοίνυν προσαγορεύεται ὁ τοῦ παντὸς στρατοῦ κορυφαῖός τε καὶ ἡγεμῶν. Ὑποστράτηγος δὲ, ὁ τὴν δευτέραν τούτῳ τάξιν ἐκπληρῶν. Ὑπολαμβάνω δὲ ὡς οἱ παλαιότεροι ἡμῶν ὑποστράτηγους μὲν ἐκάλουν τοὺς στρατηγούς, διὰ τὸ στρατηγὸν ἀπάντων κύρις εἶναι τὸν βασιλέα, ἐκ προσώπου δὲ αὐτοῦ εἶναι καθ' ἕκαστον θέμα τὸν στρατηγόν. Καὶ διὰ τὴν τοιαύτην αἰτίαν ὁ στρατηγός ὑποστράτηγος ἐκαλεῖτο, στρατηγός δὲ κυρίως ἐλέγτο ὁ ἐκ προσώπου βασιλέως ἐπὶ πάντων κεφαλὴ ἀποστελλόμενος, ἔχων ὑποστράτηγους τοὺς τῶν θεμάτων στρατηγούς. Ὅπερ ἐστὶν ἀριστον.

η'. Νῦν δὲ ὑποστράτηγος· οὐ γνωρίζεται εἰ μὴ τι ὁ καλούμενος μεράρχης, καὶ τουρμάρχης ἐστὶν ὅποτε καλούμενος μεράρχης, ἦτοι ὁ τοῦ μέρους τῆς ἀρχῆς ἐμπεπιστευμένος.

θ'. Δρουγγάριος δὲ λέγεται ὁ μίξις μοίρας ἄρχων, ἦτις ὑπὸ τοῦ μέρους τοῦ τουρμάρχου τάσσεται. Μέρος γάρ ἐστιν ἡ τούρμα τὸ ἐκ τριῶν μοιρῶν ἦγουν δρουγγῶν συγκεῖμενον ἄθροισμα. Μοῖρα δὲ ἐστὶν, ἦτοι δρουγγος, τὸ ἐκ ταγμάτων ἦτοι ἀνδρῶν τῶν λεγομένων κομήτων συγκεῖμενον πλῆθος.

ι'. Κόμης δὲ ἐστὶν, ὁ τοῦ ἐνὸς τάγματος, ἦτοι βάνδου, ἀφηγούμενος.

ια'. Κένταρχος δὲ ἐστὶν, ὁ ἐκατὸν ἀνδρῶν ἄρχων, ἦτοι ἐκατόνταρχος, ὅστις καὶ ὑπὸ τὸν κόμητα τέταται.

tur. Restat jam ut primo tibi omnium præfectorum simpliciter nomina recenseamus, deinde notas quasdam illorum quam paucissimis exponamus.

6. Caput igitur omnium imperator erit : post illum hierarchæ, id est, turmarum præfecti : tum drungarii, id est, tribuni : deinde comites, id est, bandorum sive cohortium præfecti : post hos centuriones, deinde decani, id est, qui præfecti contuberniorum sunt : deinde quintani, quartani, qui quoniam ultimi in contubernio seu ordine juxta altitudinem vel latitudinem instructæ aciei collocantur, οὐραγοί, id est, caudani sive ultimani nominantur. Extrema enim totius contubernii pars quasi cauda corpori, sic ea reliquo contubernio adhæret. Atque ista præfectorum sunt nomina. Sunt autem et alii in unaquaque cohorte sive bando præfecti separati, ut bandophori, tubicines sive buccinatores, administri, despotati, mandatores, et cohortatores, qui oratione sua milites ad prælium excitent, quos ante nos recentiores artis militaris periti, Latine cantatores vocabant : et alii præterea ad usus rerum emergentes quotidie separati, ut scribones : hæc enim vocabula hoc tempore in hac reipublicæ forma usitata et recepta sunt, antiquis vocabulis, quemadmodum suo loco dicemus, pene abrogatis.

7. Imperator igitur appellatur, qui universo exercitui præest, et administrator illius quasque præsul est. Princeps autem, qui proximum huic locum tenet. Existimo certe majores eos quos nunc principes appellamus, imperatores olim nominasse : quia princeps uniuscujusque ditionis suæ quasi imperator est, et hac de causa princeps imperator appellatur. Imperator autem probe dicitur, qui a rege, ut omnium caput sit, mittitur, sub se principes habens.

8. Nunc autem nullus princeps in bello cognoscitur, nisi qui merarchæ, id est, præfecti turmæ, sive turmarchæ vocantur. Turmarcha turmæ præfectus, qui olim merarchia vocabatur : is μέρος, id est, turmæ sive partis imperio præponitur.

9. Drungarius sive tribunus dicitur, qui uni μοῖρα, id est, particulæ sive cohorti milliariæ præest. Μέρος, id est, pars quæ etiam turma dicitur, ex tribus μοῖραις, id est, particulis sive drungis conficitur. Μοῖρα autem, id est, particula, sive drungus, est ex iis hominibus, qui comites esse dicuntur, conflata multitudo.

10. Comes est unius cohortis, sive bandi, præfectus.

11. Centurio est qui centum viris præest, qui sub comitem subjectus est.

NOTÆ.

(20) Διποτάτοι. In Cheel codice erat, δεσποτάτοι, in Palatino δεσποτάμοιτοι. Utrumque mendosum est.

12. Decanus est qui præest decem militibus : A quemadmodum quintanus, qui quinque, qui in medio contubernio constituitur.

13. Quartanus est, qui et custos dicitur, οὐραγός, id est, caudanus sive ultimanus, et extremus in contubernio stat. Copiosior enim præfectorum divisio plures in exercitu strenuos viros indicat, plures milites alacres tum ad facile obtemperandum, tum ad imperata facienda præstat.

14. Et bandophorus, id est signifer, qui signum cohortis sive bandi gestat.

15. Despotati appellabantur olim qui nunc scribones vel chirurgi dicuntur : hi aciem sequentes sauciatos in prælio curant, quemadmodum medici, et ad sanitatem revocant.

16. Mandatores sunt, qui mandata a principibus ad milites facile perferunt.

17. Lochagus, id est, manipuli præfectus, dicitur primus in contubernio juxta altitudinem, qui et primanus et præstes dicitur.

18. Secundanus est, qui secundus est in contubernio, qui et substes dicitur.

19. Caudanus est qui in extrema parte contubernii, id est, in cauda ordinis stat.

20. Cursores dicuntur vel propugnatores, qui aciem antecedunt in belli conflictationibus, et qui in fugientes hostes omni dimicatione invadunt, quos vocant proclastas.

21. Defensores sive subsidiarii sunt qui istos sequuntur, non tamen excurrunt et ordinem et stationem suam deserunt, sed simul et confertim ambulant ad vindicandam sortem cursorum, si forte illos, quod usu venire plerumque solet, in fugam verti contingat, quos jure quis vindices vocaret.

22. Censores, qui fossata sive castra metantur et constituunt, quos mensuratores sive metatores vocant.

23. Anticensores sive metatores alios quosdam antiqui Romani appellabant, quos nunc, ut arbitror, cum mensuratoribus confundentes, nullo certo nomine appellant. Isti in castris movendis anteeunt, et idoneas vias locaque exquirunt ad castra ponenda, eaque qualia esse debent advertunt.

24. Scultatores, id est, speculatores, qui res hostium exquirunt et narrant.

25. Πλαγιοφύλακες, id est, laterones sive laternoi, qui ad laterum custodiam primæ aciei constituebantur.

26. Cornistites sunt, qui ad cornua hostium circumdanda constituuntur.

ιβ'. Δέκαρχος δὲ ἐστίν, ὁ τῶν δέκα πρώτος· ὡς περ καὶ πεντάρχης ὁ τῶν πέντε, ὅστις καὶ μέσος ἱσταται τῆς ἀκτίας (21).

ιγ'. Τετράρχης δὲ ἐστίν, ὁ καὶ φύλαξ, ὁ λεγόμενος οὐραγός, καὶ τελευταῖος ἱστάμενος τῆς ἀκτίας. Ὁ γὰρ πυκνότερος τῶν ἀρχόντων διαμερισμός καὶ πλείονας δεικνύει τοὺς γενναίους καὶ ἀνδρείους στρατιώτας, καὶ εὐχερῶς ὑπακούειν καὶ ἐκτελεῖν ποιεῖ τὰ κελεύόμενα.

ιδ'. Καὶ βανδοφόρος μὲν ἐστίν, ὁ τὸ σημεῖον τοῦ βάνδου βαστάζων.

ιε'. Δεσποτάτοι δὲ προσηγορεύοντο πάλαι οἱ νῦν λεγόμενοι σκρίδωνες (22), οἵτινες παρακολουθοῦντες τῇ παρατάξει τοὺς ἐν τῇ μάχῃ τραυματίας γινόμενους ἀναλαμβάνονται ὡς ἱατροί, καὶ περιποιῶνται.

ις'. Μανδάτωρες δὲ εἰσιν, οἱ τὰ μανδάτα ἀπὸ τῶν ἀρχόντων πρὸς τοὺς στρατιώτας ὁδεῶς διακομίζοντες.

ιζ'. Λοχαγός δὲ λέγεται ὁ πρῶτος τοῦ στίχου, ἡγουν τοῦ ὁρίνου κατὰ τὸ βάθος, ὁ αὐτὸς δὲ λέγεται καὶ πρίμος, καὶ ἐπιστάτης.

ιη'. Σεκοῦνδος δὲ λέγεται, ὁ δεύτερος τῆς ἀκτίας, ὁ λεγόμενος ἐπιστάτης.

ιθ'. Ὑράγος δὲ ὀπίσω τοῦ ὅλου στίχου ἡγουν τῆς οὐρᾶς τοῦ ὁρίνου ἱστάμενος.

κ'. Κούρσωρες δὲ λέγονται, ἡγουν πρόμαχοι, οἱ προτρέχοντες τῆς παρατάξεως ἐν τῇ συμβολῇ τοῦ πολέμου, καὶ τοῖς φεύγουσιν ἐχθροῖς ὁδεῶς ἐπιτιθέμενοι, οὓς καλοῦσι προκλάστας.

κα'. Διφένσωρες δὲ, οἱ τοῦτοις μὲν ἐπακολουθοῦντες, μὴ ἐκτρέχοντες δὲ καὶ λύοντες τὴν τάξιν, ἀλλὰ σύνταταγμένως περιπατοῦντες πρὸς ἐκδίκεσιν τῶν κουρσῶρων, εἴπερ (23) αὐτοὺς, ὡς εἰκός, τραπήνη συμβῇ· οὐσπερ δικαίως ἂν τις καλέσαιεν ἐνδίκους (24).

κβ'. Μίνσωρες (25) δὲ λέγονται οἱ τὰ ἀπληκτα ἥτοι οἱ τὰ φασάτα μετροῦντες καὶ καθιστῶντες, οὓς μινσωράτωρες νῦν καλοῦσιν.

κγ'. Ἀντικένσωρες δὲ ἄλλους τινὰς ἔλεγον εἰ πάλαι Ῥωμαῖοι, οὓς, ὡς ὑπολαμβάνω, νῦν τοῖς μινσωράτωρσι συντάσσοντες, ἰδίως οὐκ ὀνομάζουσιν. Οὗτοι δὲ εἰσιν οἱ προλαβόντες ἐν ταῖς ὁδοκορίαις, καὶ τὰς ἐπιτηδεύας ὁδοὺς καὶ τοὺς τόπους ἀναρυνῶντες, ἐν οἷς τὰ ἀπληκτα γίνεσθαι ἰφείλουσι, καὶ ταύτας D ὁποῖαι εἰσι κατανοοῦντες.

κδ'. Σκουλάτωρες δὲ οἱ κατάσκοποι λέγονται, οἵτινες μανθάνοντες τὰ τῶν ἐχθρῶν, ἀπαγγέλλουσιν.

κε'. Πλαγιοφύλακες δὲ εἰσιν, οἱ πρὸς φυλάκην τῶν πλαγιῶν τῆς πρώτης τάξεως τασσόμενοι.

κς'. Ὑπερκερασταὶ δὲ, οἱ πρὸς τὸ περιλαβεῖν τὸ τῶν πολεμίων κέρας τασσόμενοι.

NOTÆ.

(21) Τῆς ἀκτίας. Codex Palatinus hic valde corruptus est, ut et Pistorianus, qui habet κακίας. Alii ἀκακίας. Occurrit quoque iterum § 33. Sed corrigendum hoc modo, quo dixi : nam ἀκακία longe aliud est.

(22) Σκρίδωνες. Scribe σκρίδωνες.

(23) Εἴπερ αὐτούς. Scribatur, ὅπερ.

(24) Ἐνδίκους. Scribe ἐκδίκους.

(25) Μίνσωρες. In Checi codice viactur fuisse κίνσωρες : quod non improbo. Hesychius κινσάτωρ, ὁ τὴν γῆν μετρῶν. Et Isidorus in Glossis : Censitores, Agrimensores.

κζ'. Ἐνεδρῶι δὲ, οἱ πρὸς τὰ ἐγκρύμματα κατὰ Α τῆς παρατάξεως τῶν ἐχθρῶν ἐτοιμαζόμενοι.

κη'. Νωτοφύλακας δὲ οἱ ὀπίσω τῆς παρατάξεως πάσης τασσόμενοι περιπατεῖν.

κθ'. Καὶ τοῦλδὸν ἐστὶν ἡ ἀποσκευὴ καὶ χρεῖα πᾶσα τῶν στρατιωτῶν, τούτεστι παῖδες τε, καὶ ὑποζύγια, καὶ τὰ λοιπὰ ζῶα, καὶ εἴτι ἕτερον πρᾶγμα πρὸς ὑπηρεσίαν τοῦ φορσάτου ἐπισύρεται.

λ'. Ἐστὶ δὲ ἡ τοῦ στρατηγοῦ προέλευσις εἰς τινὰς ἄρχοντας διαιρουμένη, οἷον τὸν τε κόμητα τῆς κόρτης αὐτοῦ, καὶ τὸν τοῦ θέματος δομέστικον, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, εἰς τοὺς λοιποὺς ἐξ ἑθους τῆς προελεύσεως αὐτοῦ ὑπηρετάς, οὓς περισσὸν ἡγούμεθα καταριθμεῖν.

λα'. Ὁ γὰρ πρωτονοτάριος τοῦ θέματος, καὶ ὁ χαρτουλάριος, προσέτι δὲ καὶ ὁ πραίτωρ, ἡγουν ὁ Β τοῦ θέματος δικαστής. Ὁ μὲν τῆς πολιτικῆς ἐστὶ διοικήσεως· ὁ ἄρχων, ὁ δὲ πρὸς τὴν τοῦ στρατηγοῦ καταγραφὴν (26) τε καὶ ἀναζητήσιν. Ὁ δὲ τὰς δίκας τῶν δικαζομένων διαλύει, οὓς εἰ καὶ τῷ στρατηγῷ ἔν τισιν ὑποτάσσεται χρή, ἀλλ' οὖν τοὺς λόγους τῶν ἰδικῶν αὐτῶν διοικήσεων πρὸς τὴν βασιλείαν ἡμῶν ἀφορᾷν, ὥστε δι' αὐτῶν μανθάνειν τὰς τε τῶν πολιτικῶν καὶ τῶν στρατιωτικῶν πραγμάτων καταστάσεις καὶ διοικήσεις ἀσφαλέστερον ἡγούμεθα.

λβ'. Τὸν μὲν γοῦν στρατὸν ὅλον, ὡς στρατηγὸς, διαιρήσεις εἰς διάφορα τάγματα, καὶ ἐπιστήσεις αὐτοῖς, ὡς εἰρηται, ἄρχοντας φρονίμους, καὶ ἀνδρείους, καὶ προσφόρους αὐτοῖς.

λγ'. Ἀπὸ δὲ τοῦ τάγματος ἦτοι βάνδου τοὺς ἐκατοντάρχας (27) ἐπιλέγων φρονίμους καὶ γενναίους C εἰς ἀνδρείαν· εἴτα τοὺς, καὶ μετὰ τοὺς δεκάρχους καὶ αὐτοὺς γενναίους καὶ αὐτόχειρας, εἰ δυνατόν δὲ, καὶ τοξεύειν εἰδότες. Καὶ μετὰ τοὺς δεκάρχους τοὺς πεντάρχας καὶ τετράρχας ὁμοίως. Καὶ τότε τοὺς φύλακας τῶν ἀκίων, ἡγουν τῶν κατὰ τὸ πάχος τῆς παρατάξεως ὀρίων, οἱ καὶ δεκαρχαὶ καλοῦνται, δύο ἀπὸ ἐκάστης ἀκίας (28), ὡς γίνεσθαι τοὺς ἐπιλέκτους ἐκαστῆς ἀκίας ἀνδρας ε'. Καὶ τοὺς ἀπομένοντας ὀρδινεῖσαι εἰς τὰς ἀκίας παλαιούς τε καὶ νέους ἀναμίκτους, ὅσοι ἂν εἴσι κατὰ τὸ μέτρον τοῦ πλήθους τοῦ στρατοῦ.

λδ'. Στήσας δὲ καὶ τούτους ἀπομένοντας, τότε τοὺς ἐπιλέκτους ἐπίβαλλε κατὰ διαφορὰν πρὸς τὴν ἐκάστου ποιότητα, ἡγουν φύσιν καὶ δύναμιν, τοὺς μὲν κρείττους ἐμπροσθεν, τοὺς δὲ λοιποὺς ἀλόγως D ἐπισθὲν τε καὶ διὰ μέσου.

λε'. Δύο δὲ μανδᾶτῳρας ἀγρύπνους καὶ φρονίμους ἐπιλεγεῖναι δεόν, καὶ δύο βανδοφόρους ἀπὸ ἐκάστου τάγματος. Τὴν δὲ τοιαύτην ἐπιλογὴν καὶ ὀρδινεῖαν ποιεῖσθαι ἐν τοῖς κοντουβερνίοις, τούτεστιν ἐν ταῖς ἀκίαις.

λς'. Καὶ ἐνθα, ὡς εἰκὸς, παῖδες οὐκ εἰσὶ, τοὺς ὑποδεστέρους τῶν στρατιωτῶν εἰς τὰ σαγμάρια ἀφορλῇν, τούτεστιν εἰς τρία ἢ εἰς τέσσαρα σαγ-

27. Insidiæ nominantur, qui in occultis locis adversus hostium aciem parantur.

28. Tergistites sunt, qui ut post aciem universam eant, constituuntur.

29. Tuldum, sive impedimenta, est apparatus universus et utensilia militum, ut pueri, et jumenta, reliquaue animantia, vel si quod aliud instrumentum ad usum castrensem adjungitur.

30. Expeditio quoque exercitus in quasdam præfecturas dividitur : ut in cohortis comitem, et in domesticæ ditionis comitem, et omnino in reliquos consuetæ expeditionis administratos, quos recensere supervacaneum est.

31. Protonotarius ditionis et chartularius, atque etiam prætor sive ditionis suæ judex, alter urbanarum rerum administrationi qui præest, alter qui exercitus descriptioni et inquisitioni præficitur. Hic controversias eorum, qui in jus veniunt, dissolvit. Istos, quanquam imperatori in multis obedire oportet, tamen quod ad privatarum suarum administrationum rationes spectat, ad regnum nostrum pertinere volumus, ut ex eo civilium et bellicarum rerum administrationem et constitutionem tutius cognoscamus.

32. Universum igitur exercitum in diversa agmina, id est, cohortes, imperator, divides, et illis principes præficies, prudentes, fortes, atque accommodatos illis.

33. Ex unaquaque cohorte sive bando centuriones elige, prudentes, fortes atque strenuos : deinde decanos, eosque strenuos atque invictos, et si id fieri potest, sagittarum jaciendarum peritos. Post decanos, quintanos quartanosque : tum contubernii custodes, id est, eos qui ad altitudinem contubernii custodiendam constituti sunt, qui ex singulis contuberniis duo sunt, ut ex unoquoque contubernio viri delecti quinque sint. Eos qui in contuberniis restant sic instrue, ut senes adulescentesque simul pro ratione et numero exercitus tui inter se conjungas.

34. Ubi istos ad hunc modum constitueris, lectos ac nobiles qui restant varie distribuito, pro uniuscujusque dignitate seu vi et natura, optimos primo loco, reliquos permiste tum extremo tum medio in loco.

35. Itaque mandatores vigilantes et prudentes eligere oportet, et bandophoros, sive signiferos, præterea duos ex unaquaque cohorte. Talis autem delectus in contuberniis adhibendus est.

36. Ubi pueri nulli sunt, ibi, quemadmodum par est, ex debilibus militibus ad impedimenta custodienda delectum virum unum, et alium quemdam

NOTÆ.

(26) Τοῦ στρατηγοῦ καταγραφὴν. Scribe, τοῦ στρατοῦ x.

(27) Ἐκατοντάρχας. Scribatur, ἐκτάρχει.

PATROL. GR. CVII.

(28) Ἐκάστης ἀκίας. Scribatur, ἰ. ἀκακίας, ut supra monui.

prudentem militem ac idoneum signum aliquod gestantem designabis, quem tuidum, id est, sagmateria sive impedimenta sequentur.

37. Contubernia omnia describes, et quæ in dextra cohortis, quæque et quot in læva fiant assignabis.

38. Contubernia in quinque vel decem, aut in quatuor vel octo vel sedecim distingues, quemadmodum intellexeris pro tempore hoc utile esse, ut consuetudine quadam conjuncti contubernales pro se mutuo in proelio dimicent, et ad pericula suscipienda magis excitentur. Habeat quoque aliquem communem inter se usum unumquodque contubernium, quemadmodum antea explanavimus.

39. Prudenter autem feceris si amicos cum amicis, fratres cum fratribus, idque in ipsa praelii acie potissimum conjunxeris: quando enim periclitanti proximus admodum amicus est, necesse est pro eo, quem charum habeat, animosius atque alacrius dimicet. Alter autem quia non reddere gratiam viro pro se tam fortiter propugnanti erubescit, hunc benemeritum deserere et tergiversari sine rubore non potest.

40. Contubernia autem, ut jam prædiximus, propterea a provectoribus simul et junioribus militibus fieri oportet, ut ne provectores per seipso collocati debiles atque imbecilles sint, juniores autem, nempe rerum imperiti, perturbatiores reperiantur. Illi enim quanquam senes sunt, tamen experientes sunt: juvenes autem, quanquam fortes sunt, tamen inscientes atque imperiti sunt.

41. Cohortibus igitur sive bandis ad hunc modum distributis, præfecti illis qui comites vocantur eligendi sunt: et unamquamque cohortem ex viris trecentis media quadam ratione conficies. Neque quamvis ingentem habeas exercitum, plus quadringentis viris in cohorte collocabis: neque minus ducentis, quantuluscunque fuerit exercitus.

42. Istas cohortes congregabis in cohortes milliarias quas drungos, chiliarchas, sive μοίρας, id est, particulas, vocabant antiqui, quorum præfectos tribunos sive chillarchos et drungarios vocabant.

43. Has igitur cohortes milliarias sive drungos conferes in partes sive turmas, et præerunt illis ex electione nostra regia merarchæ, quos nunc turmarchas, id est, turmarum præfectos appellamus. Illos prudentes, modestos, strenuos esse oportet, experientes, et litterarum scientes, atque cum in primis qui mediæ turmæ præest, quem principem appellamus, qui ubi opus est, imperatoris locum in omnibus supplebit.

44. Has igitur tres turmas constituere oportet, quarum singulis præerunt turmarchæ, unusquisque turmæ suæ præfectus, ut sit universa imperatoris

Α μάτια ἄνδρα ἕνα, καὶ ἑτερόν τινα τῶν ἐπιστηµόνων ἐξ αὐτῶν στρατιωτῶν χρησίµον μετὰ σηµείου, φέρεται τὸ ὅλον τοῦλδον ἡγουν τὰ σαγµάρια ἀκολουθεῖν ὁφείλουσιν.

λζ'. Ὅρισις δὲ καὶ τὰς ἀκίας πόσαι καὶ ποῖαι ὁφείλουσι δεξιὰ τοῦ βάνδου τάσσεσθαι, καὶ πόσαι καὶ ποῖαι ἀριστερὰ αὐτοῦ.

λη'. Τάξεις δὲ καὶ τὰ κοντουβέρνια ἢ κατὰ πάντα, ὡς εἴρηται, ἢ δέκα ἄνδρας, ἢ κατὰ τέσσαρας, ἢ ὀκτώ, ἢ δέκα ἐξ, ὡς ἂν γινώσκεις τὸ κατὰ καιρὸν χρησίµον, ἵνα τῇ συνηθείᾳ δεσµούµενοι, ὡπὲρ ἀλλήλων ἐν ταῖς μάχαις ἀγωνιζόµενοι, χρησιµώτεροι πρὸς ἀνδρείαν γένωνται. Ἐχειν δὲ αὐτοὺς κοινήν καὶ τὴν χρεῖαν καθ' ἑκαστον κοντουβέρνιον, ὡς ἤδη προδιωρισάµεθα.

Β λθ'. Φρονιµώτερον δὲ ποιήσεις, ἐὰν τάξης, εἰ τύχοι, ἀδελφοὺς μετὰ ἀδελφῶν, καὶ φίλους μετὰ φίλων, µάλιστα ἐν ταῖς τῆς μάχης παρατάξειςιν. Ὅταν γάρ ᾖσιν τῷ κινδυνεύοντι ὁ πλησίον προσφιλέστατος, ἀνάγκη τὸν ἀγαπῶντα φιλοκινδυνότερον ὡπὲρ τοῦ πλησίον καὶ φιλουµένου ἀγωνίζεσθαι. Καὶ δὴ τις αἰδούµενος µὴ ἀποδοῦναι χάριν τῷ φίλῳ ὃν πέποιθε, φίλον αἰσχύνεται καταλιπεῖν τὸν εὐεργετήσαντα, καὶ πρῶτος αὐτοῦ ἀρξασθαι φυγῆς.

µ'. Τὰ δὲ κοντουβέρνια, ὡς ἤδη εἵποµεν, διὰ τοῦτο ἀπὸ παλαιῶν καὶ νέων στρατιωτῶν δεῖ γίνεσθαι, ἵνα µηδὲ οἱ παλαιοὶ καθ' ἑαυτοὺς τασσόµενοι ἀσθενεῖς εἰσι καὶ ἀδύνατοι, µηδὲ οἱ νεώτεροι ἀτακτοὶ εὐρεθῶσιν ὡς ἀπείρατοι. Οἱ μὲν γάρ εἰ καὶ γεραῖοι, ἀλλὰ πεπειραµένοι, οἱ δὲ εἰ καὶ νεάζοντες καὶ ἀνδρείοι, ἀλλὰ ἀπείροὶ εἰσιν.

µα'. Οὕτως οὖν τῶν ταγµάτων, ἡγουν βάνδων διαιρουµένων, ἐφ' ἑαυτὰ χρή ἐπιστῆναι αὐτοῖς ἀρχοντας τοὺς λεγοµένους κόμητας, συνίστασθαι δὲ ἑκαστον τάγµα ἀπὸ ἀνδρῶν τριακοσίων κατὰ τὸν μέσον τρόπον. Μῆτε δὲ πλέον τετρακοσίων ἀνδρῶν τὸ τάγµα ἔχειν ὀρίσης, κἂν πάνυ πολὺν στρατὸν ἔῃς, µῆτε ὑποκάτω τῶν διακοσίων, κἂν ᾖσιν ὅλγος ὁ στρατός.

µβ'. Ταῦτα δὲ τὰ τάγµατα συνάξεις εἰς χιλιάρχιας, ἦτοι μοίρας τὰς λεγοµένας δροῦγγους. Καὶ ἐπιστήσεις αὐτοῖς μοιράρχας χρησίµους, ἀνδρείους, καὶ φρονήσεις καὶ εὐταξίᾳ, εἰ δυνατόν, καὶ εὐγενεῖᾳ καὶ εὐπορίᾳ διαφέροντας, τοὺς λεγοµένους δρουγχαρίους, οὓς ποτε χιλιάρχους ἐκάλουν οἱ παλαιοί.

µγ'. Τὰς δὲ μοίρας ταύτας, ἦτοι τοὺς δροῦγγους, συντάξεις εἰς μέρη, ἡγουν τούρµας, καὶ ἐπιστήσονται αὐτοῖς γνῶμη τῆς βασιλείας ἡµῶν µεράρχαι, οἱ λεγόμενοι ποτε καὶ στρατηλάται, νῦν δὲ τῇ συνηθείᾳ καλούµενοι τουρµάρχαι. Καὶ τούτους φρονίµους καὶ εὐτάκτους εἶναι, καὶ ἐναρέτους, καὶ ἐµπαίρους, εἰ δυνατόν, εἰδότες καὶ γράµµατα, καὶ µάλιστα τὸν τοῦ μέσου μέρους τὸν λεγόμενον ὑποστράτηγον, ὁφείλοντα, εἰ χρεῖα γένηται, ἐν πᾶσι τὸν τοῦ στρατηγοῦ τόπον ἀναπληροῦν.

µδ'. Ταῦτα δὲ τὰ μέρη τρία συστήναι, ἐφ' ᾧ καὶ τρεῖς ἐπιστήσονται τουρµάρχαι, εἰς ἑκάστης ἰδίου μέρους ἀρχῶν, ὥστε εἶναι τοῦ παντὸς στρατοῦ τὴν

ἀνωτάτην τομήν, τρία μέρη ἰσάριθμα, ἦγουν τούρμας, τούτέστι μέσον, ἀριστόν (29) τε καὶ δεξιόν. Ταῦτα ποιεῖ τὴν πᾶσαν τὴν ὑπὸ τῷ στρατηγῷ τεταγμένην.

με'. Χρή δέ, ὡς εἰρηται, μὴ τάγμα πλέον τῶν τετρακοσίων ἀνδρῶν γίνεσθαι, ἦγουν τὸ τοῦ κόμητος (30) βάνδον· μήτε δροῦγγον πλέον τῶν τρισηλίων μήτε τούρμαν πλέον τῶν ἐξάκις χιλίων.

μζ'. Εἰ δὲ συμβῇ πλέον τοῦ λεχθέντος μέτρου εἶναι τὸν στρατὸν, κάλλιον ἐστὶν ἐξῶθεν τῶν μερῶν, ἥτοι τῶν τουρμαχίων (31), ἐν δευτέρᾳ τάξει καθίστασθαι, ἦγουν ἐν τῇ ὀπισθεν τῆς προμάχου τάξεως παραταγῇ, ἐν ὑποδοθηδαί καὶ εἰς φυλακὴν τῶν πλαγίων μερῶν, καὶ εἰς νωτοφύλακας, καὶ εἰς ἐνέδρας, ἥτοι ἐγκρύμματα, καὶ εἰς κυκλώσεις τῶν πολεμίων.

μζ'. Καὶ μήτε τὰς τούρμας, μήτε τοὺς δροῦγγους μεῖζονας ποιεῖν, ἵνα μὴ ὡς μεγάλα καὶ ἐπὶ πολὺ ἐκτεινόμενα ἀπειθῇ πρὸς τὰ παραγγέλματα, καὶ συγκεχυμένα εὐρεθῶσιν.

μη'. Ἀλλὰ καὶ ἑτερόν σοι χρήσιμον παραινέσω, ὥστε μὴ πάντα τὰ τάγματα ἥτοι βάνδα ἐπιτηδεύς πάντως ἴσα ποιεῖν· ἵνα μὴ ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν βάνδων εὐαρίθμητος τοῖς ἐχθροῖς ὁ στρατὸς (32) γένηται, ὅπερ πολλάκις μεγάλας προξενεῖ τὰς βλάβας. Ἀλλὰ τοῦτο φυλάττειν, μὴδὲ τῶν ὑ' ἀνδρῶν, ὡς εἰπομεν, πλέον, μὴδὲ τῶν διακοσίων ἀνδρῶν ὀλιγώτερα γένεσθαι αὐτά.

μθ'. Διὸ πολλάκις καὶ καθέκαστον τάγμα, ἐὰν δύο βάνδα εὐτρεπίλξης, ἀναφαίνεσθαι (33) ἐν τῷ καιρῷ τῆς τοῦ πολέμου συμβολῆς οὐκ ἀχρηστον εἰς τὸ καταπλήξει τοὺς πολεμίους. Χρή δὲ ἀφορισθῆναι ἀπὸ ἐκάστου βάνδου εἰς τὰς ἀναγκαίας χρεῖας, ὡς εἰρηται, τοὺς μανδάτωρας ἀγρῦπνοὺς, καὶ συνετοὺς, καὶ γοργοὺς, καὶ εὐφῶνοὺς, εἰδότες, εἰ δυνατόν, καὶ διαφόροις γλώσσαις καλεῖν (34).

ν'. Καὶ βουκινάτωρας, οἵτινες ἐν καιρῷ τὰ συνήθη σαλπίζουσι. Σαμιάτωρας, τοξοποιοὺς, σαγγιτοποιοὺς, καὶ τοὺς λοιποὺς πρὸς τὴν ἐξ ἔθους διατύπωσιν.

να'. Προσαφορίζεις δὲ καὶ τινὰς τοὺς ὀφειλοντας τὰ εὐρισκόμενα τῶν ἀπολλυμένων συνάγειν, καὶ ἀποδιδόναι τοῖς κυρίοις αὐτῶν.

νβ'. Ὡσπερ δὲ ἐπὶ τοῦ τοῦλδου τῶν καθάλλαιων ἀναγκαῖον ὀρίσαι τοὺς ὀφειλοντας ἐπιστῆναι ἀρχοντας, οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ τοῦλδου ἥτοι τῶν ἀμαξίων τῆς πεζικῆς τάξεως ἀφορίσεις τινὰς, οἷς ὀφείλουσι κίθισθαι οἱ τοῦ λεγομένου карагоу.

νγ'. Карагоу γὰρ λέγεται ὁ διὰ τῶν ἀμαξίων καὶ τριβόλων καὶ τῶν ἄλλων μηχανῶν γινόμενος περιορισμὸς εἰς ἀσφάλειαν τοῦ στρατοῦ.

A exercitus sui divisio in tres æquales partes sive turmas, in dextram, mediam et sinistram. Hæc tria universam aciem continent, quæ sub imperatoris dominatum subijcitur.

45. Oportet igitur, quemadmodum prædictum est, neque cohortem sive bandum comitis plus quadringentis tenere, neque cohortem milliarum sive drungum plus tribus millibus, neque turmam plus sex millibus.

46. Si vero contingat majorem numerum esse exercitus quam prædictum est, optimum esse extra turmas eum in secunda acie, id est, post primam aciem in subsidiis collocare, vel ad laterum custodias, ad tergistites, ad insidias, ad obsidiones hostium transferre.

47. Neque igitur turmæ, neque drungi, id est, cohortes milliaræ, majores sint vel fiant quam prædictum est, ut ne, si in aliquem majorem numerum producantur, minus obedientes imperatis et perturbatiores inveniantur.

48. Atque hoc tibi pernecessarium esse existimo, ut omnia banda sive cohortes nequaquam parvis numero inter se facias, ne tum numerabilis exercitus tuus confestim fiat, quæ res maximorum sæpe malorum causa est. Hoc tamen perdiligenter observandum est, ut ne plures quadringentis, neque pauciores ducentis in bando sive cohorte collocentur.

49. Quare unamquamque cohortem si duas apparere facias, persæpe ubi confligendum cum hoste fuerit, non inutile ad perterrefaciendos adversarios erit. Oportet autem ab unoquoque bando ad necessarios usus separari, ut dictum est, maudatores vigilantes, prudentes, acres, vocales, et si fieri possit, multarum linguarum intelligentes.

50. Et buccinatores quoque qui, quando occasio fert, buccinabunt. Samiatores, id est, qui omnes acies ferreas exacuunt. Fabros arcuarios, et sagittarios, reliquosque qui ad rerum consuetarum effectiorem pertinent.

51. Constitues etiam qui res amissas collecturi et dominis suis restituri sint.

52. Quemadmodum enim ad impedimenta equitum gubernanda præfecti constituendi sunt, sic ad impedimenta pedestrium eliges quosdam, quibus, qui ad caragum pertinent, obedientes sint.

53. Caragus dicitur ex carris et bellicis rebus munitio ad exercitum defendendam.

NOTÆ.

(29) Μέσον, ἀριστόν. Scribe, μέσον, ἀριστερόν.

(30) Τοῦ κόμητος. Sic codex Pistorianus. Recte. Scribebatur, τοῦ κόμου.

(31) Τουρμαχίων. Scribe τουρμαρχίων.

(32) Codex Laurentianus habet στρατηγός.

(33) Cod. Laur. ἀναδείκνυσθαι.

(34) Καλεῖν. In Pistoriano codice erat λαλεῖν. Scribe λαλεῖν.

54. In unaquaque turma unum summum caragi A præfectum esse oportet, et signum aliquod, quemadmodum in equis, sic in hobus unicuique ordini privatum adhiberi, ut facile cognosci et adverti a suis possint.

55. Bene autem pedestris aciei mentionem fecimus. Oportet autem hujus divisionem facere, et in ea præfectos et duces majores et minores constituere, et illorum quoque nomina percensere, quemadmodum ab antiquis rei militaris peritis accepi-mus, et quemadmodum recentiores suam ipsorum instruendæ aciei formam et constitutionem nobis reliquerunt.

56. Antiqui enim multitudine hominum ea abundabant qui olim armati, nunc scutati vocantur: quanquam hoc nomen propter magnam rei militaris atque industriæ bellicæ negligentiam pene ab omnibus ignoretur. Horum igitur scutatorum cohortes ex sedecim contuberniis faciebant, id est, ex viris ducentis et quinquaginta sex, unum quodque contubernium virorum sedecim, quadrata forma et numero. Invenitur autem in illis phalanx peditum quater mille nonaginta sex, quam vocant aciem pedestrem, et præfectum illorum imperatorem.

57. Perfectam autem aciem faciebant ex cohortibus sexaginta quatuor, contuberniis mille viginti quatuor, hominum sedecim millibus ter centum octoginta quatuor. Levis armaturæ autem, ut sagittariorum, jaculatorum, funditorum, octo millia C centum nonaginta duo, ut acies levis armaturæ dimidia sit aciei scutatorum vel gravis armaturæ. Equitum autem qui cum his instruuntur, et pedestri aciei admiscuntur, quater mille nonaginta sex: et istorum præfectus dicebatur imperator.

58. Et ista quidem ad hunc modum partiebantur. Cohortes scutatorum in fronte pro prima acie contra hostes collocabant, et hanc in quatuor partes sive turmas dividebant, dextram, sinistram, dextram mediam, sinistram mediam.

59. Levis armaturæ cohortes, quia truces et agiles erant, vel ante omnes collocabant ad persequendos hostes, vel ad latera obliquabant, vel ad tergum primæ aciei constituebant, vel, quemadmodum usus D poscebat, describebant, de quibus separatim dicemus.

60. Equites in duas turmas sive partes dividentes, ad latera pedestris aciei collocabant, nempe adjuutores et expeditos incursores hostium.

64. Ut igitur, ne omnia percensendo nimis curiosus sim, lochon, id est, manipulorum, et τάξεων,

νδ'. Καὶ καθ' ἑκάστον μέρος, ἵνα πρῶτος (35) τὸν ἀρχεῖν ὀφείλοντα, καὶ σημεῖον ὡς ἐπὶ τῶν ἱππέων ἐντιθέναι εἰς τὰς βούς ἴδιον ἑκάστου ἀριθμοῦ, ἵνα ἐκ τῆς χρώσεως τοῦ σημείου φανεραὶ τοῖς ἰδίοις ἑκάστου γίνωνται (36).

νε'. Καλῶς δὲ καὶ τῆς πεζικῆς τάξεως ἐπεμνήσθημεν. Δεῖ γὰρ καὶ ταύτης τὴν διαίρεσιν ὑπογράψαι, καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ τασσομένους ἀρχοντας τε καὶ ἄλλους ἡγεμόνας μικροὺς τε καὶ μεγάλους καταστήσαι, καὶ τὰς αὐτῶν δηλῶσαι ὀνομασίας, ὡς περὶ αὐτῆς ἐκ τῶν παλαιῶν τακτικῶν παρελθόμεν, καὶ ὡς οἱ νεώτεροι μέχρις ἡμῶν τὴν αὐτῶν ἐκταξιν καὶ κατάστασιν παρεπέμψαντο.

νς'. Οἱ μὲν γὰρ ἀρχαῖοι πολλὸν πλῆθος ἔχοντες στρατευμάτων ποτὲ λεγομένων ὀπλιτῶν, νῦν δὲ σκουάτων καλουμένων, μᾶλλον δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος διὰ τὴν ἄγαν τῆς τακτικῆς μελέτης καὶ πράξεως ἀμέλειαν παρὰ μικρὸν παρὰ πάντων ἀγνοουμένου. Ταῦτ' οὖν τὰ τάγματα τῶν σκουάτων ἀπὸ ις ἀκίῶν ἐποιοῦν ἀνδρῶν σς', τοῦτέστιν ἑκάστην ἀκίαν ἀνδρῶν ιζ' (37-38) ὑπὸ τετραγώνῳ ἀριθμῷ· εὐρίσκεται δὲ ἐκαίνοις ἢ φάλαγγι πεζῶν ἀνδρῶν τετρακισχιλίων ἐνενήκοντα ἑξ, ἣν ἐκάλουν στρατηγίαν· καὶ τὸν ταύτης ἡγούμενον (39) στρατηγόν.

νζ'. Τὴν δὲ τελείαν παράταξιν ἐποιοῦν ταγμάτων ξδ', ἀκίῶν χιλίων κδ', ἀνδρῶν μυρίων ἑξακισχιλίων τετρακοσίων (40) πδ'· ψιλῶν δὲ, τῶν λεγομένων σαγιττατόρων, καὶ ἀκοντιστῶν, καὶ σφενδονιστῶν ἀνδρῶν ὀκτακισχιλίων ἑκατὸν ἐνενήκοντα δύο, ἣ γουν ἡμίσειαν τῶν ψιλῶν εἶναι τὴν τάξιν τῶν λεγομένων ὀπλιτῶν, ἥτοι σκουάτων, τῶν δὲ σὺν αὐτοῖς παρατασσομένων ἱππέων, ἥτοι συμμίκτων τῇ πεζικῇ τάξει ἀνδρῶν καθαλαρίων τετρακισχιλίων ἐνενήκοντα ἑξ. Καὶ τούτων ἡγούμενος ἐλέγετο στρατηγός.

νη'. Καὶ ταῦτα μὲν ἐμέριζον οὕτως. Τὰ δὲ τάγματα τῶν σκουάτων ἐμπροσθεν εἰς πρόμαχον τάξιν παραέτασσον κατὰ τῶν ἐναντίων, καὶ ταύτην εἰς τέσσαρα μέρη, ἵνα ἐποιοῦν δεξιὸν, ἀριστερὸν, ἀριστερὸν μέσον, δεξιόν.

νθ'. Τὰ δὲ τῶν ψιλῶν τάγματα ἴδια διὰ τὸ γοργοὺς εἶναι καὶ ἐλαφροὺς ἢ ἐμπροσθεν εἰς ἐπιδίωξιν τῶν ἐχθρῶν ἑτάσσον, ἢ εἰς πλάγια, ἢ ἐπὶ τοῦ νώτου τῆς πρώτης παρατάξεως, ἢ ὡς χρεῖα ἀπῆται, περὶ ὧν ἐν τῷ ἀρμόζοντι τόπῳ (41) ἐροῦμεν.

ξ'. Τοὺς δὲ καθαλαρίους εἰς δύο μέρη διαχωρίζοντες (42) κατὰ τὰ πλάγια τῆς τῶν πεζῶν παρατάξεως ἑτατον βοηθοὺς καὶ ὀξέως ἐπιτιθεμένους τοῖς ἐναντίοις.

ξα'. Ἴνα οὖν μὴ καθ' ἑκάστον λέγων ἐπὶ λεπτοῦ τῶν τε λόγων καὶ τῶν τάξεων καὶ τῶν ἐπισταμένων

NOTÆ

(35) Ἴνα πρῶτον. Scribe, ἵνα π.

(36) Cod. Laur. ἵνα ὡς εὐδηλοὶ καὶ φανεραὶ τοῖς ἰδίοις.

(37-38) Ἀνδρῶν ιζ'. Scribe, ἀ. ις'.

(39) Cod. Laur. καὶ τὸν ἐπιστάμενον αὐτῆς.

(40) Τετρακοσίων. In Checi codice videtur fuisse, τριακοσίων.

(41) Cod. Laur. κατὰ χώραν.

(42) Cod. Laur. διελόντες.

αὐτοῖς τότε ἀρχόντων ὀνομασίας διὰ τὴν νῦν αὐτῶν ἀχρησίαν; καὶ παρὰ πᾶσι τοῖς στρατευομένοις σχεδὸν ποὺ αὐτῶν ἀσάφειαν καὶ ἀκαταληψίαν, καὶ ἵνα μὴ ἀκαίρως δαπανῶμεν τὸν καιρὸν, τῶν ἀναγκασιτέρων ὡς σαφεστέρων καὶ συντομωτέρων ἐπιλήψομεν. Ἐκεῖνα μὲν γάρ, ὡς εἴκοι, τά τε τῶν καθάλλαριων διατάγματα καὶ τὰ τῶν πεζῶν, πλήθους ἦν στρατιᾶς, ὥστε καὶ τοσοῦτους καὶ γενναίους κατὰ ἀνδρείαν εὐρίσκασθαι στρατιώτας.

ξβ'. Νῦν δὲ, ὡς στρατηγὲ, ὀλίγων (43) ὄντων, καὶ μηδὲ ἴσον ἔχόντων τὸ μέτρον, μᾶλλον δὲ καὶ πολλὸν ἔλαττον, οὐκ ἔστιν εὐκόλως (44), ὁρίσαι τὸ μέτρον τοῦ τάγματος, οὔτε ἐν τοῖς καθάλλαροις, οὔτε ἐν πεζοῖς, ἵνα μὴ, ὡς εἴκοι, ἡ περισσεύουσα τοῦ ποσοῦ τῶν σὺν ἀνδρῶν ἀρχήσῃ (45), ἡ πάλιν, ἐὰν ἀκαίρως ἄλλοις τάγμασιν προστεθῶσιν, ὡς ἀτακτοὶ ἀνωφελεῖς εὐρεθῶσιν.

ξγ'. Ἀλλὰ τὰ μὲν τάγματα ποιεῖν εἰς ἕκαστον ἀριθμὸν ὡς ἀπαντήσῃ ἡ τοῦ πλήθους χρεῖα καὶ τὸ ποσὸν τῶν προσόντων ἀνδρῶν, κατὰ τὴν δύναμιν τοῦ κατὰ τὸν καιρὸν εὐρίσκομένου λαοῦ. Καὶ βάνδον ἔχειν ἴδιον ἕκαστον αὐτῶν καὶ ἀρχοντα ἡτοὶ κόμητα γενναῖον καὶ φρόνιμον καὶ ἀνδρείον καὶ κατὰ χεῖρα μάχεσθαι δυνάμενον.

ξδ'. Τὰς μὲντοι ἀκίας ἕκαστου τάγματος τῶν πεζῶν παραφυλάττειν ἀπὸ ἑξ' ἀνδρῶν ὁρδινεύεσθαι εἰς τὸν τῆς μάχης κάματον, τὴν δὲ παράταξιν πρὸς τὸ μέρος τοῦ εὐρίσκομένου στρατοῦ ποιεῖν.

ξε'. Ταύτην δὲ εἰς τέσσαρα ἴσα μέρη διαχωρίζειν ἐξ ὧν ἀπαντήσῃ ταγμάτων καὶ ἀκίῶν, ὡς εἴρηται μοι καὶ ἀνωθεν, τοῦτέστιν εἰς δεξιὸν, οὗ ἀρχεὶ ὁ δεξιὸς μεράρχης, ἡτοὶ στρατηλάτης, ὃν τουρμάρχην καλοῦμεν, εἰς ἀριστερὸν οὗ ἀρχεὶ ὁ εὐώνυμος τουρμάρχης, καὶ εἰς τὰ ἕτερα δύο μέσα μέρη ὁμοῶς, ἐν οἷς ἴσταται καὶ τὸ τοῦ στρατηγοῦ βάνδον.

ζα'. Δίον δὲ ἔστιν ἐκ περισσοῦ τῆς παρατάξεως φυλάττειν ὀλίγους καὶ σκουτάτους; καὶ ψιλοὺς ἐν ὑποδοθηθείᾳ, καὶ ἀρχοντα ἔχειν ἴδιον ἡ παρὰ σοῦ τότε καθιστάμενον, ἵνα ἐὰν χρεῖα γένηται εἰς τὰ ἄκρα τῆς παρατάξεως, ἐξωθεν τῶν καθάλλαριων, ἡ εἰς τὰς ἀμάξας, ἡ εἰς ἑτέρους τόπους, μετὰ τῶν ἰδίων αὐτῶν ἀρχόντων συντρέχοντες βοηθῶσιν.

ξβ'. Χρή δὲ ἐὰν ὀλιγώτερος ὑπάρχῃ ὁ στρατὸς καὶ χιλιάδων πεζῶν, μὴ ποιεῖν τέσσαρα μέρη τὴν παράταξιν, ἀλλὰ τρία, ἐν τῇ μέσῃ δὲ μέρει τάσσεσθαι τὸ τοῦ στρατηγοῦ βάνδον, ᾧ τινι καὶ πείθεσθαι τὰ λοιπὰ βάνδα ὀφείλουσιν.

ξγ'. Πρῶτον δὲ χωρίσεις εἰς ψιλοὺς, τοὺς εἰδότες τοξεύσαι, ἡ καὶ μαθεῖν δυναμένους; γοργοὺς καὶ νεωτέρους, ἱκανοὺς πληθεῖν ὅπου βούλονται, ἐὰν μὲν ὑπὲρ τὰς καὶ χιλιάδας εἰσὶ, τὸ ἡμισυ μέρος, εἰ δὲ ὀλιγώτεροι τῶν καὶ χιλιάδων εἰσὶ, τὸ τρίτον μέρος ἐν ἑκάστῳ ἀριθμῷ. Καὶ τότε ὁρδινευθῆναι αὐτοὺς, ὡς

id est, acierum, et eorum qui iis praesunt nomina, propterea quod ex usu militari jam excesserunt, et quia incerta atque incomprehensibilia omnibus viris militaribus sunt, et ut ne tempus inaniter consumamus, praetermittamus, et haec quae magis necessaria ad usum sunt, et ad cognoscendum certiora, et magis compendiaria, persequar. Illae enim ut videtur equitum acies atque peditum, pro ratione multitudinis militum fuerant, cum tot strenui ac fortes invenirentur milites.

62. Nunc vero, imperator, cum multo pauciores sint milites in exercitu quam olim fuerant, et non modo non aequalem, sed etiam longe minorem habeant numerum, difficile est definire numerum cohortis tum equestris, tum pedestris, ne si excedant numerum ducentorum quinquaginta sex virorum, otiosi sint, vel rursus si ad alias cohortes adjungantur, quasi inordinati milites inutiles existant.

63. Cohortis tuae numerum facias pro multitudinis tuae ratione, et multitudinem virorum praesentium pro virtute et fortitudine militum tuorum colloca. Unumquodque autem bandum, sive cohors, praefectum suum comitem habeat strenuum, prudentem, fortem et manibus consertis ad proeliandum habitum.

64. Contubernia vero singula peditum diligenter observare oportet, ut ex sedecim hominibus flax ad labores proclii suscipiendos idoneis. Numerum autem aciei pro ratione exercitus et multitudinis tui facias.

65. Hanc vero aciem ex quocunque fuerit cohortibus et contuberniis, in quatuor (ut supra dictum est) turmas divide: in dextram, cui praest dextor turmarcha; in laevam, cui laevus turmarcha: et in duas medias turmas, in quibus erit imperatoris cohors sive bandum.

66. Praeter integram hanc aciem oportet etiam paucos quosdam habere scutatos et velites in subsidiis, qui ducem suum peculiarem habeant, abs te etiam designatum, ut si quando opus fuerit, in extremis oris instructae aciei extra equites sint, vel inter carros, aut aliis in locis cum ducibus excurrentes opem ferant.

67. Oportet autem, si minor numerus viginti quatuor milibus peditum sit, universam aciem in tres solum turmas dividere, et in media imperatoris bandum sive cohortem collocari oportet, cui caetera banda obediant.

68. Prius autem divides velites in homines, vel sagittandi peritos, vel certe habiles ad discendum, si qui truces aspectu et juniores fuerint, et qui per omnia loca, ubi velint, saltare possint. Si enim supra viginti quatuor millia fuerint, dimidiam illorum partem eliges: sin pauciores fuerint, tertiam

NOTAE.

(43) Cod. Laur. εὐαριθμήτων.

(44) Cod. Laur. εὐχερές.

(45) Ἀρχήσωσιν. Scribe, ἀρχήσωσιν.

uniuscujusque numeri partem assumes, et illos in decurias sive contubernia, ut ante dictum est, divides, illisque decanos bonos atque idoneos præficies, unumque etiam omnium ducem præfectum sagittariorum nominabis.

69. Reliquarum duarum partium dimidium, octodecim virorum seniorum simul, et juniorum contubernia divides, et duos ex iis octodecim, qui debilissimi sunt, seu potius omnes, qui supra sedecim sunt, ad carros reliquasque sarcinas servandas operam navare oportet: sedecim autem reliquos in acie consistere, et præesse illis manipulares duces, sive decanos oportet strenuos atque idoneos.

70. Octo vero ex istis sedecim, qui meliores sunt, primos et postremos contubernii sive manipuli constituere oportet. Nam sedecim virorum contubernium, manipulum antiqui vocaverunt. Constituere autem eos oportet in primo, in secundo, in tertio, in quarto loco, in xvi, in xv, in xiv, in xiii, ut altitudine ad quatuor hominum numerum descripta, firmetur tum frons tum cauda, id est, extremum agmen. Reliqui vero octo imbecilliores in medio collocandi sunt.

71. Istos sedecim nominabis seorsim per primos, et secundos, vel per præstitos et astites. Duo autem ex illis binomines erunt, et primus quidem vocabitur lochagus, sive manipularis dux primus, sive protostates; alter autem vocabitur decarchus et secundus sive astes, et deinceps similiter, ut unversa acies ex præstitibus et astitibus instruat

72. Ut autem obedire facilius possint, et idoneo inter se vivere, melius est illos in duo solum contubernia dividere, ut primi sive præstitos sint cum præfecto manipulari, secundi autem vel astites sint cum decano; ita fiet ut, quanquam in vitæ cultu separantur, in acie tamen adunati, isti sedecim concilio mandatoque manipularis præfecti obtemperent. Hoc modo acies optime conservatur, et illi facillime obedientes erunt.

73. Utile autem est, si id fieri potest, non solum secundum virtutem, vel strenuitatem unumquodque contubernium scutorum ordinare, verum etiam juxta ætatem, ut provectiores ætate, si anteponantur, magis parentem atque obedientem manipulum faciant. Ut vero ne omnia vel ad strenuitatem, vel ad ætatem referamus, oportet eos qui alacriores et generosiores sunt, in fronte et cauda, id est, extremo contubernio, imbecilliores autem in medio, quemadmodum prædiximus, collocari.

74. Propterea autem antiqui ex sedecim viris

Α που και ανωτέρω είπομεν, εις δεκαρχίας, και επιστή-
ναι αυτοίς δεκάρχας χρησίμους, και άρχοντα ένα τον
λεγόμενον άρχισαγιττάτωρα (46), ήγουν άρχιτοξό-
την.

Ξθ'. Το δε μόνον διμοιρον μέρος η ήμισυ δια-
μερίσαι εις άκίας από ανδρών τη παλαιών τε και
νέων. Άκίας δε λέγονται, ως μοι ειρηται, τὰ λεγό-
μενα κοντουβέρνια (47). Και τους μὲν δύο αὐτῶν
τούς υποδεστέρους, ήτοι τους πλείονας τῶν ις', εις
τάς άμάξας και έτέρας, ως εικός, χρείλας ασχολεσθαι,
τούς δε ις' ιστασθαι εν τη παρατάξει, και επιστήναι
αὐτοίς τους λοχαγούς (48) λεγομένους γενναίους
και χρησίμους.

ο'. Έκ τούτων δε τῶν ις' χρησιμωτέρους η έμ-
προσθεν και οπισθεν της άκίας ήτοι του λόχου
καταστήσαι. Τήν γάρ τῶν ις' ανδρῶν άκίαν λόχον
εκάλουν οι παλαιοί. Στήσαι δε αὐτούς εις τον πρώτον
τόπον, και εις τον δεύτερον, και εις τον τρίτον,
και εις τον τέταρτον, και εις τον εξδέκατον, και τον
πεντεκαιδέκατον, και εις τον τέσσαρεσκαιδέκατον και
εις τον τρισκαιδέκατον, ένα και μέχρι τεσσάρων
ανδρῶν μεριζομένου του βάθους, ήτοι του πάχους
της άκίας, εν δυνάμει υπάρχει η ούρα αὐτης και το
μέτωπον. Τούς δε λοιπούς τους υποδεστέρους εν
τῷ μέσω αὐτης τάξει.

οα'. Τούτους δε τους ις' ονομάσαι ένα παρ' ένα
από πρίμων, και σεκούνδων, ήτοι πρωτοστατῶν (49)
και επιστατῶν. Τούς δε δύο εν αὐτοίς από δύο έχειν
ονομάτων, και τον μὲν πρώτον καλεσθαι λοχαγὸν
και πρωτοστάτην, τον δε δεύτερον δεκάρχην και
σεκούνδον ήγουν επιστάτην, ώστε είναι τον όλον στῆ-
χον εκ πρωτοστατῶν και επιστατῶν συγκαίμενον.

οβ'. Ίνα δε και άρχεσθαι εύκόλως δύνωνται, και
άρμοζόντως συνδιάγειν άλλήλοις, κάλλιον έστιν
μᾶλλον τούτους εις δύο μόνα κοντουβέρνια γίνεσθαι,
ένα οι μὲν πρίμων ήγουν οι πρωτοστάται ώσι μετά
του λοχαγού, οι δε σεκούνδοι ήγουν οι επιστάται
μετά του δεκάρχου, οὕτω μέντοι ώστε, και εν τη
διαγωγῇ διαιρῶνται, άλλ' οὖν εν τη τάξει ήνωμένοι
όντες οι ις' τη βουλή και γνώμῃ του λοχαγού κεί-
θωνται. Έντεϋθεν γάρ και η τάξις φυλάσσεται, και
εύκόλως άρχεσθαι δύνανται.

ογ'. Χρήσιμον δε έστιν, εάν δέχεται, μη μόνον
κατὰ ποιότητα ήγουν εύφυλίαν όρδινεύειν τους ις'
καθ' εκάστην άκίαν τῶν σκουτάτων, άλλὰ και κατὰ
ήλικίαν· ένα οι μακρότεροι έμπροσθεν τασσόμενοι
εύτακτοτέραν την παρατάξιν αποδείξωσιν. Ει δε μη
άπαντα πρὸς ήλικίαν και άνδρείαν πάντως, ως ελ-
πομεν, τους εύφυχοτέρους και γενναιοτέρους εκά-
στης άκίας δέον έστιν εις τους έμπροσθεν και οπισθεν
τόπους τάσσεσθαι· τους δε υποδεστέρους εις το μέσον
αὐτῶν, καθ' όν ειρήκαμεν τρόπον.

οδ'. Όστε οὖν διά τουτο και οι άρχαιο από ις'

NOTÆ.

(46) Άρχισαγιττάτωρα. Scribebatur, άρχισαγι-
τάτωρα.

(47) Άκίαι δε λέγονται τὰ λεγόμενα κοντου-
βέρνια. Hæc a glossa esse censeo, neque Chæci

item codex agnoscit.

(48) Τους λοχαγούς. Scribe, τους λοχαγούς.

(49) Πρωτοστατῶν Scribe, πρωτοστατῶν.

ἀνδρῶν πίζων τὸ βῆθος τῶν ἀκμῶν ἤτοι τῶν ὀρίδων ἄριστον ἐν ταῖς μάχαις, ἐπειδὴ καὶ τὸ μέτρον ἀρκοῦν· ἔστιν, ὅπερ ὑπερβαίνειν οὐ χρὴ, καὶ ἐν ταῖς χρεαῖς εὐτάκτως καὶ συντόμως μερίζεται, καὶ λεπύνεται μέχρις ἐνὸς ἀνδρός. Τοσαῦτα μὲν οὖν καὶ περὶ τῆς τοῦ στρατοῦ διαιρέσεως τε καὶ καταστάσεως, καὶ τῶν ἐπὶ τούτων τεταγμένων ἀρχόντων μικρῶν τε καὶ μεγάλων διωρισάμεθα.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ Ε'.

Περὶ ὅπλων.

α'. Κελεύομεν μέντοι νῦν τῇ ὁμῶν ἐνδοξότητι, τῶν εἰς τοὺς πολέμους συντεινόντων ὅπλων τε καὶ ἀποσκευῶν πεζικῇ τε καὶ καβαλλαρικῇ στρατείᾳ φροντισαί, ὥστε ταῦτα διαμένειν ἀδιάλειπτα, καὶ πρὸς τὴν καταπεύγουσαν τῷ καιρῷ χρεῖαν ἔτοιμα.

β'. Τοῦτο δὲ ποιεῖν, τὸ μὲν διὰ σοῦ αὐτοῦ, τὸ δὲ διὰ τῶν ὑπὸ σὲ ἀρχόντων μικρῶν καὶ μεγάλων, εἰς ὅπλisiin καὶ ὑπηρεσίαν τοῦ ὑπὸ τὸ σὸν θέμα μαχίμου στρατοῦ.

γ'. Ὅσον τοξάρια μετὰ θηκαρίων αὐτῶν, σαγίτας μὲν κορυφαίων, σπαθία ἡχοημένα, καὶ σεσαμωμένα, σκουτάρια, καὶ ἕτερα σκουτάρια μεγάλα, ἅπερ λέγονται θυρεοὶ, ἕτερα σκουταρίσκια τῶν πεζῶν τὰ ποτε λεγόμενα πέλται, ἕτερα σκουτάρια σιδηρᾷ στρογγύλῃ σεσαμωμένα, κοντάρια μικρὰ ὀκτάπηχα. Ἦσαν δὲ ποτε Ῥωμαῖοι καὶ Μακεδόνες κοντάρια ἄχρι πηγῶν ἰς, ἅπερ ἡ νῦν χρεῖα οὐκ ἀπαιτεῖ. Τὸ γὰρ κατὰ τὴν ἐκάστην τῶν μεταχειριζομένων δύναμιν ὅπλον σύμμετρόν τε καὶ χρήσιμον, ῥιπτάρια (50), τζικούρια καὶ ἕτερα τζικούρια ἀμφίστομα, ἐπ' ἐνὸς μέρους οἰοῦναι σπαθίον, μετὰ τῶν θηρακίων αὐτῶν δερματίνων καὶ βασταγίων, παραμήρια, μαχαίρας μεγάλας μονοστόμους.

δ'. Λωρίκια μέχρις ἀ]στραγάλων, ἀνασπρόμενα διὰ λωρίων καὶ χρισελλίων, μετὰ τῶν θηκαρίων αὐτῶν δερματίνων, καὶ εἰ δυνατόν πάντα ἀλυσίδετα. Εἰ δὲ μὴ γε, τινὰ αὐτῶν καὶ διὰ κερατίνης ὕλης ἢ βοῦδαλικῶν δερμάτων καταξήρων, ἐπιλωρικὰ ἱμάτια, κλισθάνια σιδηρᾷ, ἢ καὶ ἐξ ἐτέρας ὕλης, ὡς εἴρηται, κασσίδας τελείας· ποδόφελλα, χειρόφελλα σιδηρᾷ, ἢ καὶ ἐξ ἐτέρας ὕλης, διὰ τοὺς μὴ ἔχοντας περιτραχήλια ἀλυσίδετα, σιδηρᾷ, ἐνδεδυμένα, ἔσθθεν ἀπὸ ἐρίου καὶ ἔσθθεν λίνου. Νευρικά τὰ ἀπὸ κενδούκλων γινόμενα, καὶ αὐτὰ ἀντὶ λωρικίων τοῖς μὴ ἔχουσι σιδηρᾷ. Κένδουκα φαρδέα ἐνδύοντα τὸν στρατιώτην μετὰ τῶν ὅπλων. Σωληνάρια μετὰ μικρῶν σαγιτῶν καὶ κορυφαίων αὐτῶν σφενδοβόλα· σελλοπούγγια μεγάλα· πυρέκβολα καὶ ὕσκα (51)· λωρόσκα· πέδιλα σεληνναῖα σιδηρᾷ μετὰ καρφίων αὐτῶν· ῥινία, σουδία (52)· προμετώπια ἱππων, στήθια ἱππων ἢ σιδηρᾷ, ἀπὸ κενδούκλων· περιτραχήλια ἱππων ὁμοίως.

A peditibus contubernium in militia designaverunt; quoniam hic numerus tum idoneus est quem transire non oportet, tum in omni militari usu facile et nullo negotio dividitur, et secatur usque ad unum virum. Atque hæc quidem de exercitus divisione et constitutione, et de ducibus huic præfæctis tum majoribus, tum minoribus, a nobis dicta sint.

CONSTITUTIO V.

De apparatu armorum.

1. Mandamus dignitati tuæ ut omnem apparatus bellicum ad pedestres et equestres copias spectantem accures, ut integra minimeque defecta sint, sed ad omnem opportunitatem usumque bellicum parata.

2. Hoc autem partim per teipsum, partim per præfectos tuos tum majores, tum minores efficies, ad universi exercitus qui sub ditione tua est, armaturam et præparationem.

3. Arcus cum corytis suis, sagittas cum cucuris, spathas acutas, et samiatas. Scuta, nempe scuta majora, quæ thurei appellantur, et scuta minora peditum, quæ peltæ, id est, cetra nominantur; et scuta quædam ferro rotundo signata; hastas parvas præterea octo cubitorum. Erant autem Romanis et Macedonibus hastæ sedecim cubitorum longitudine, quas nunc usus noster non requirit, sed singula jam pro utentis viribus ac robore arma apta atque idonea sunt, rhictaria, tziçuria bidentia, altera ex parte habentia aciem quasi spathæ, altera ex parte quasi hastæ cuspidem, cum thecis ex pellibus, et hastagia, femoralia, id est, gladios magnos unam solum aciem habentes.

4. Lorica, id est, galeæ usque ad jugulum demissæ loris et annulis cum thecis coriaceis; et si fieri potest, omnia sint catenata; sin minus, quædam ex illis cornea aliqua materia, vel siccatis bubalorum pellibus junctis; superloricas vestes, clibania ferrea, vel ex alia quapiam, ut dictum est, materia. Cassides integras, manicas, ocreas ferreas, vel ex alia quapiam, ut dictum est, materia, propter eos, qui non habent collarie catenata ferrea, tecta intus lana, foris lino; nervos et lora a cenduculis, quæ et ipsa sint galearum vice, iis qui ferrea cenducula non habent. Fardea induat miles cum armis, solenaria cum parvis sagittis, et cucuris ipsis; fundas, sellopuugia magna, pyrecbola, id est, ignem jacentia, iscas, lorosacca, pedila, id est, calceos lunatos ferreos cum ipsis carphiis; rhinia, suglia, frontalia, equorum pectoralia ferrea, vel a cenduculis facta, et equorum collaria similiter.

NOTÆ.

(50) Ῥιπτάρια. In codice Checi videtur fuisse ριπτάρια. Sed ῥιπτάρια melius est. Vide Glossarium Rigaltii, et nostrum.

(51) Πυρέκβολα, καὶ ὕσκα. Scribebatur, παρτέκβολα, καὶ ἱσκακας. Constantinus in *Tacticis*: Σφενδοβόλα μεγάλα, πυρέκβολα, καὶ ὕσκα. Jam ὕσκα,

est fomes, ignitabulum. Suidas: ὕσκα, ὀφάριον, καὶ ξύλον ἐν ᾧ ἀπτεται πῦρ.

(52) Σουδία. In codice Checi videtur fuisse σουγλία, et sic semper scribitur in Glossis Græcobarbaris.

5. Flamula magna, et flamula parva hastarum, A banda varie tincta, cucina parva, falces magnas, secures, phalcia, bipennes, ascias, tribulas fasciis quibusdam astrictas, quæ clavis quibusdam appendantur.

6. Carros leves, atque ad omnem necessarium usum et commeatum expeditos, ad omnia nempe opera, ad molas manuvarias, prionia orygas, malleos, ptyaria, cophinos, cilicia, et si quid aliud ad fossati seu castrorum externam custodiam, et ad ambitum conservandum leviori aliqua materia confectum a duce excogitari potest.

7. Alios currus habentes sagittarios, manganica alacatia utrinque conversa, balistarios peritos quos maganarios appellant, cælatores, fabros ærarios cum officiniis suis; alios currus armamenti plenos, alios currus commeatum ferentes, et alios præterea superfluos currus quot opus est; jumenta præterea sagmaria, id est, sarcinaria, et equos sagmarios, et alia instrumenta iis similia, quæ fossatum, id est castra, ad usum suum requirit.

8. Ad obsidiones manganica diversa habere oportet, et scalas ligneas contractas, et alias permultas machinationes quasunque excogitare possis.

9. Ad fluviis et lacus naviculas, id est, navigia parva, vel ex coriis confecta, vel naturæ vi quadam fabricata. Excogitabis etiam ac præparabis tentas et ategias, id est, integumenta cum suo ipsorum apparatu, quibus pluviarum et æstuum vim possis depellere.

10. Rei navalis præfectum oportet naves parare, partim belatrices, partim equorum vectrices, partim sarcinarias, ad omnia arma bellica et omnem apparatus nauticum vehendum.

11. Cum hic apparatus omnis, qui superius a me memoratus est, partim abs te ipso, partim ab aliis sub tuo dominatu præfectis suppeditatus et suffectus sit, arma partim ad propulsandos hostes, partim ad præliantium militum defensionem, partim aliarum rerum usum atque occupationem paranda sunt.

12. Maxime autem armorum bellicorum curam gereres, ut splendida et acuta ad hostes perterrefaciendos conserventur. Hæc omnia diligenter præparabis, ut in promptu esse possint ad usum belli iis, qui se pro virtute armant contra hostes; et nequaquam illud tempus, in quo acies instrui debet, tempus præparandorum armorum facias. Hæc et si qua alia a nobis propter oblivionem prætermissa sunt, necessario debes præparare; si vero aliquid excogitare possis, Deo gratias agendæ et solertis tuæ sunt.

13. Ante omnia autem Dei timorem, ingenium

ε'. Φλάμουλα μεγάλα, φλαμουλίεκια τῶν κονταρίων, βάνδα διαφόρους βεβαιμμένα, γούκινα (53) μικρά καὶ μεγάλα, ἀρέπνια, ἀξίνας, φαλιέκια, πελέκια, σκέπαρνα, τριβόλους ἀναδεσμένους σφηκώμασι δεδεμένους εἰς ἤλους τελείους.

ζ'. Ἀμάξας εὐσταλεῖς φερούσας ἐτοίμους τὴν ἀναγκάσαν εἰς χρεῖαν ἀποσκευὴν, οἷον τὰ τε εἰρημέναι ἔργα καὶ χειρόμυλα, καὶ πρίνια, καὶ ὀρύγια, καὶ σφύρας, πτυάρια, κοφίνους, κίλικια, καὶ εἴ τι ἄλλο πρὸς φοσσάτου ἔξωθεν φυλακὴν καὶ περιβολὴν ἐπινοήῃ τῷ στρατηγῷ δι' ἀλαφροτέρας ὕλης μεμηχανημένον.

ζ'. Ἑτέρας ἀμάξας ἔχουσας τοξοβαλλίστρας, μαγγανικά ἀλακάτια ἐκατέρωθεν στρεφόμενα, βαλλισταρίους ἐμπείρους ἦτοι μαγγανάριους, λεπτοεργούς, χαλκεῖς μετὰ τῶν ἐργαλείων αὐτῶν, ἑτέρας ἀμάξας λόγου ἀρμαμέντου, ἑτέρας ἀμάξας τὰς φερούσας διαστροφάς (54). Καὶ τὰ ἐκ περισσοῦ ἄρματα ὅσα ἡ χρεῖα καλεῖ, καὶ ἐστὶ ὑποζύγια, καὶ ἵππους σαγμάρια, σκευοφόρια, καὶ αὐτὰ δὲ τὰ ἄλλα πάντα ἔργα, ὅσα ἡ συνήθεια τοῦ φοσσάτου παρακαλεῖται.

η'. Πρὸς δὲ πολιορκίας καὶ μαγγανικὰ διάφορα, καὶ σκάλας ξυλίνας συστελλόμενας, καὶ ἑτέρα μηχανικὰ ἔργα ἐπινοήσεις.

θ'. Εἰ δὲ πρὸς ποταμούς ἢ λίμνας, καὶ ναυκλίαι, ἦγουν πλοῖα μικρά, ἢ ἀπὸ βυρσῶν κατασκευασμένα, ἢ κατὰ φύσιν. Φροντίσεις δὲ καὶ ἐτοιμάσεις καὶ τὰς λεγομένας τέδας καὶ ἀτεγίας (55), μετὰ τῆς αὐτῶν ἐξοπλισέως, ἐν αἷς καὶ ὕετων καὶ καυμάτων, ὅσα χρεῖα, ἔξεις ἐλευθερίαν.

ι'. Τοῖς δὲ ναυμάχοις στρατηγὸς καὶ ναὺς παρασκευάζειν ἐξοπλισμένας, τὰς μὲν μαχίμους, τὰς δὲ ἱππαγωγούς, τὰς δὲ σκευοφόρους, ἅμα τῇ περὶ αὐτὸς ἀπάσῃ χρεώδεϊ πανοπλίᾳ καὶ ἀποσκευῇ παρακαλεόμεθα.

ια'. Τῶν δὲ ἀπαιριθμημένων σοι παρασκευῶν ἀνατέρας τῶν καὶ ὀφειλουσῶν τινῶν μὲν παρὰ σοῦ, τινῶν δὲ παρὰ τῶν ὑπὸ σὲ ἀρχόντων καὶ στρατιωτῶν παρέσθαι, τὰ μὲν ὅπλα ἔξεις εἰς ἀμυναν τῶν πολεμίων, τὰ δὲ εἰς φυλακὴν τῶν μαχομένων στρατιωτῶν, τὰ δὲ εἰς τὴν ἄλλην χρεῖαν αὐτῶν καὶ ὑπηρεσίαν.

ιβ'. Καὶ μέλιστα τῶν πολεμικῶν ὀπλῶν ἐπιμελήσῃ, ὥς ἀν διαφυλάττονται πάντοτε λαμπρά καὶ τεταγμένα πρὸς κατάπληξιν τῶν πολεμίων. Ταῦτα πάντα προευνρεπίσεις, ἵνα ἐν ἐτοίμῳ ὦσιν τοῖς ὑπὲρ ἀρετῆς χεῖρας ὀπλιζούσι κατὰ τῶν πολεμίων καὶ μὴ τὸν παρατάξιως καιρὸν παρασκευῆς καιρὸν ἀναγκάζῃ ποιέσθαι. Ταῦτα δὲ καὶ ἄλλα, ὅσα ἡμῖν παραλείπεται διὰ λήθην, ἐξ ἀνάγκης ὀφείλεις παρασκευάζειν. Εἰ δέ τι πλεον εἰς ὀπλῶν παρασκευὴν ἐπινοήσεις, τῷ θεῷ χάρις καὶ τῇ σὴ ἀγγιολῳ.

ιγ'. Πρὸς δὲ πάντων καὶ μετὰ πάντων φόβον θεοῦ,

NOTÆ.

(53) Γούκινα. Male in Checi codice γούνινα, qui etiam non agnoscit ista, καὶ μεγάλα.

(54) Διαστροφάς. Scribe διατροφάς.

(55) Καὶ ἀτεγίας. Perperam erat in codice Palatino, καὶ ἀτεγίας. Vide Glossarium doctissimi Rigaltii.

καὶ διάνοιαν δεξιάν, καὶ σπουδαίαν γνώμην ἐν παντί ἄ
 ἔχειν καιρῷ, καὶ τόπῳ, καὶ πράγματι, καὶ πρὸς
 ἅπαντα ἵκοντο εἶναι παρακελευόμεθα.

13. Περὶ μὲν οὖν τῆς τῶν ὅπλων παρασκευῆς, ὡ
 στρατηγῇ, καθέσθαι ἡμῖν τάς; ἐχρήγησεν ἡ μνήμη
 ὑποθέμεθα τῇ σὺ ἐνδοξότῃ. Ἐξῆς δὲ περὶ μὲν πε-
 ζικῆς καὶ συμμίκτου τάξεως ὑστερον ἐροῦμεν. Νῦν
 δὲ ὅπως ὅπλισις τὸν ἑαστον ἄνδρα καθάλλε-
 ριον (56) στρατιώτην ἐν τε ταῖς γυμνασίαις, καὶ
 ἐν ἐλίσσει ἐν καιρῷ πολέμου, καὶ ὅποια κατὰ
 τὸ ἀναγκαῖον δεῖ φέρειν παρασκευάσεις, ἤδη ἐροῦ-
 μεν.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ Γ'.

Περὶ ὁπλίσεων καθάλλεργων καὶ πεζῶν.

α'. Δεῖ τοίνυν ὁπλισθῆναι τοὺς στρατιώτας διὰ τῶν
 ἱδίων αὐτῶν ἀρχόντων, καὶ τὰ ἐπιτήδεια τῷ καιρῷ
 εἴτε παρὰ χειμαδίου, εἴτε φροσάτου, παρασκευά-
 ζεσθαι τὰ πρὸς ἀναγκαίας χρεῖας τῆς ἐκστρατείας,
 καὶ ἔχειν ἅπαντας ἀναλόγως ἀρχοντας τε καὶ ἀρχο-
 μένους πρὸς τὴν ἑκάστον ποιεῖσθαι τε καὶ δύναμιν,
 καὶ μάστιγα τοὺς ἀρχοντας αὐτῶν ἀπὸ τε τουρμά-
 ρου, καὶ μέγχι καντάρχου καὶ τετράρχου, καὶ κατὰ
 ἑξάρετον σπαντὸν, καὶ τὴν ὑπὸ αὐτῶν προέλευσιν.

β'. Ἐχειν δὲ αὐτοὺς δεῖ τὸν ἑαστον ἄνδρα ὅπλιν
 τοιαύτην· Ζάβας; (57) τελείας μέχρι τοῦ ἀστραγάλου,
 ἀνασυρομένης δὲ διὰ λωρίων καὶ χρυκαλλίων, μετὰ
 τῶν θηκῶν αὐτῶν. Ἐχειν δὲ καὶ κασίδας σι-
 δηρὰς; στυλινὰς διὰ παντὸς ἀγούσας ἀνωθεν εἰς τὰς
 κορυφὰς τουφία μικρά. Τοξάρια δὲ ἑκάστον κατὰ
 τὴν ἰδίαν ἰσχὺν καὶ οὐχ ὑπὲρ αὐτήν, μᾶλλον δὲ καὶ
 ἀπαλότερα, ἔχοντα θηκάρια πλατῆα, ἵνα ἐν καιρῷ τε-
 ταγμένα (58) χωρεῖν τὰ τοξάρια εἰ δυνατόν ἔστιν
 αὐτοῖς, ἔχειν δὲ καὶ χορδὰς ἐκ περισσοῦ ἐν τοῖς
 πούγγις αὐτῶν. Κοῦκουρα μετὰ σαγιτῶν καὶ
 σκαπασμάτων αὐτῶν ἐπιτήδεια χωροῦντα ἀπὸ τριά-
 κοντα ἢ τεσσαράκοντα σαγιτῶν. Ἐν δὲ ταῖς τοξο-
 ζωνίαις (59) βινία καὶ σουβλία, Ἐχειν δὲ καὶ κοντά-
 ρια καθάλλεργα, μακρὰ, ἔχοντα λωρεὰ κατὰ τὸ
 μέσον μετὰ φλαμούλου. Ἐχειν δὲ καὶ σπαθία ὀπο-
 κρεμάμενα τῶν ὤμων αὐτῶν κατὰ τὴν Ῥωμαί-
 κην τάξιν, καὶ ἕτερα παραμήρια, ἥτοι μαχαίρας δι-
 αζωσμένους.

γ'. Ὅσοι δὲ μὴ οἴσασιν τοξεύειν νεώτεροι, ἔχτωσαν
 κοντάρια μετὰ σκουταρίων τελείων. Εἰ δὲ καὶ χειρο-
 μάχικα σιδηρὰ, ἃ λέγεται χειρόφελλα, τινὲς κτήσων-
 ται, λίαν χρήσιμον. Ἐχειν δὲ καὶ μικρὰ τουφία κατὰ
 τῶν (60) ὀπισθελλίων τῶν ἱππῶν, καὶ φλάμουλα μα-
 κρὰ ἐπάνω τῶν ζαδῶν κατὰ τῶν ὤμων (61). Ὅσοι
 γάρ ἐστιν εὐσχημος ἐν τῇ ὁπλίσει αὐτοῦ ὁ στρατιώ-
 τής, τοσοῦτον καὶ αὐτῷ προθυμία προσήνεται, καὶ
 τοῖς ἐχθροῖς δεύλα.

celere, mentem honestam in omni tempore, et loco
 et in omni re habeas, et ad omnia seipsum paratum
 esse præcipimus.

14. De armorum igitur apparatu, quantum huc us-
 que nostra suppetit memoria, tuæ dignitati expli-
 cimus. De pedestri autem et mista acie postea
 dicemus. Nunc vero quemadmodum unumquemque
 separatim virum equestrem in exercitationibus, et
 omnino in ipso belli tempore, et qualia necessario
 tecum ad bellum asportare oportet, dicemus.

CONSTITUTIO VI.

De armatura equestrium et pedestrium.

1. Oportet igitur armari milites a suis ipsorum
 præfectis, et quæ idonea sunt, et ad usum castren-
 sem accommodata, sive hibernis, sive æstivis pa-
 rari, ut unusquisque tum præfectus tum miles, pro
 virtute ac dotibus suis æqua proportionem habeant,
 potissimum autem præfecti a turmarcha incipien-
 tes usque ad centurionem et quartanum. Tu vero
 in primis, atque etiam copias præterea tuas, aliquid
 habeatis præ cæteris eximium.

2. Habere autem eos oportet sigillatim armatu-
 ram talem : Zabas integras, et talares revolutas
 iterum per lora et annulos cum thecis suis ; ha-
 beant et cassides ferreas splendidas, quæ omnino in
 vertice habeant tuphia quædam parva. Arcus etiam
 singulorum viribus idoneos, non supra vires, sed
 potius infra vires utentium, corythos, id est, thecas
 arcuarias habentes latas, ut opportune cum usus
 fert educere corythis multos possint. Habeant etiam
 chordas, sive nervos aulos in pungiis suis. Cucura
 sagittarum in tegumentum idonea, quæ capiant
 triginta, vel quadraginta sagittas. In toxozoniis,
 id est, in zonis arcuariis, rhinia et zuglia. Habeant
 autem contaria, id est, hastas equestres longas,
 in medio habentes lora quædam cum flammis ;
 habeant præterea spathas Romano more ab humeris
 illorum pendentes, et parameria, id est, gladios sibi
 accinctos.

3. Quicumque autem adolescentes sagittarum
 jaciendarum imperiti sunt, habeant contaria, id
 est, hastas cum scutis integris. Non inutile autem
 erit, si chiromanica, et chiropsella, id est, manicas
 ferreas habeant. Habeant etiam et parva tuphia in
 episthelinis equorum, et flammula parva supra
 zabas in humeris. Quanto enim decentior in arma-
 tura sua miles est, tanto major illi alacritas, et
 hostibus formido vehementior aderit.

NOTÆ.

(56) Καθάλλεργον. Hæc vox νοθεύει. Nam agit
 sequenti titulo non minus de pedestri armatura,
 quam de equestri. Et in Proœmio, ubi huc respicit,
 promittit, τὴν ἑκάστον μαχομένῳ ὁπλίσιν. Ergo le-
 gendum simpliciter, ἑαστον ἄνδρα στρατιώτην.

(57) Ζάβας. Scribebatur, ζώβας; Vide Glossa-
 rium nostrum.

(58) Τεταγμένα. Scribe, τεταμένα.

(59) Τοξοζωνίαις. Sic in Cheri codice videtur
 fuisse, ἐν αὐτῶν τοξοζωνίαις. Recte. Legebatur τοξο-
 ἀρίαις. Constantinus : Βασταζέτωρος δὲ εἰς τὰ ζωνά-
 ρια τῶν τοξάρων βινία καὶ σουβλία.

(60) Κατὰ τῶν. Scribebatur, καὶ τὰ τῶν.

(61) Τῶν ὤμων. Scribe, τῶν ὤμων.

4. Si fieri potest, habeant clibania, quos thoraces A vocant, eosque illustres ac splendidos; et ποδόφελλα, et περυσιστήρας, quæ ocreas nominantur, et superloricas, si quando opus illis, induant.

5. Omnes autem adolescentiores Romanos usque ad quadraginta annorum ætatem, quanquam parum vel nihil sciant sagittarum jaciendarum, coges, arcum et pharetram gestare: postquam enim ars sagittaria contempta spreteque esse cœpit, permultæ Romanis offensiones accedebant.

6. Habeas etiam hastas duas, ut altera deficiente, altera statim uti possis. Imperitiis arcus inbecilliores dato; quanquam enim sagittas jacere nesciunt, tempore tamen discere conabuntur, quod in primis conducibile est.

7. Si id commode fieri potest, rhictaria, id est, jacula in hostes conijciant. Equitem igitur ad hunc modum armabis.

8. Equi autem, sed præfectorum potissimum, reliquorumque lectorum virorum, pectoralia, et frontalia vel ferrea, vel ex cenduculis facta habeant, vel quæ ex nervis efficiuntur, et tegantur pectora illorum, et colla, si fieri possit, et ventres per parva quædam apocremasmata eorum, quæ feletra sellarum dicuntur; a magnis enim sæpe periculis equos liberant, atque adeo ipsos equites. Hæc in primis habeant illi, qui cæteros in bello antecunt.

9. Et sellæ habeant episelia hirsuta et magna. C Frena autem illorum idonea sint et fortia.

10. Ad sellas duas ferreas scalas et lorosocum, et pedilum, et sellopungium, ut quo tempore advocatur aliquis sufficere sumptum duorum aut trium dierum possit; et tuphia ad opisthelinas quatuor, et verticalia, equi tuphium, et similiter υπογήθειον, id est, summimentum.

11. Omnino autem equitem habere oportet tzi-eurem ancipitem, unam aciem instar cuspidis hastæ longam, et acutam in sella cum theca coriacea pendentem.

12. Vestes militum, sive sint lineæ, sive lanæ, sive ex alia materia, latas esse oportet, ut ad equitandum non impediuntur, et tegant præterea genua illorum, et magis decori fiant.

13. Oportet vero cenducula habere lata admodum, quæ habeant etiam manicia lata, ut cum armantur illi, et gestant zabas atque arcus, si, quemadmodum sæpe fit, contingat pluviam esse, aut aërem humidiores, currum suum conservent, et non impediuntur, sive arcubus, sive scutis uti voluerint. Sunt vero etiam cenducula in explorationibus et vigiliis pernecessaria; non apparent enim zabæ

8. Εἰ δυνατόν δὲ καὶ θώρακας ἔχειν, οἵτινες καλοῦνται νῦν κλιδάνια, καὶ αὐτὰ στιλπνὰ καὶ λαμπρά. Καὶ περικνημίδας, ἅτινα λέγεται νῦν ποδόφελλα, καὶ περυσιστήρας ἐνίοτε· ἔχειν δὲ καὶ ἐπιώρικα ὅτε χρεῖα ἐπαιδύμενα.

ε'. Πάντας δὲ τοὺς νεωτέρους Ῥωμαίους ἀκριτεσπαράκοντα ἐτῶν ἀναγκάζεσθαι, εἴτε [κατὰ] λόγον οἰδασὶ τοξεύσαι εἴτε καὶ μετρίως, τοῦ πάντως τοξοφάρετρα φορεῖν. Τῆς γὰρ τοξείας παντελῶς ἀμεληθείσης καὶ διαπισούσης ἐν τοῖς Ῥωμαίοις τὰ πολλὰ νῦν εὖθε σφάλματα γίνεσθαι.

ζ'. Ἐχειν δὲ καὶ κοντάρια δύο, ἵνα τοῦ ἐνός, ὡς εἰκός, ἀστοχοῦντος ἔχη τὸ ἄλλο εἰς χρῆσιν, τοὺς δὲ ἀπειροτέρους ἀπαλώτερα ἔχειν τοξάρια. Κἀν γὰρ οὐκ οἰδασὶ τοξεύειν, τῷ χρόνῳ ἐπιτηδεύουσι μαθεῖν, ὅπερ τῶν ἀναγκαίων.

ζ'. Εἰ δὲ δυνατόν καὶ ἀκόντια ἦτοι ριχτάρια ἔχειν ἑως δύο, ἵνα ἐν καιρῷ καὶ ἀκοντίσῃ κατὰ τοῦ πολέμου. Καὶ τὸν μὲν ἱππεῖα στρατιωτῆν οὕτως ἐκλίσεις.

η'. Τοὺς δὲ ἵππους καὶ μάλιστα τῶν ἀρχόντων, καὶ τῶν λοιπῶν ἐπιλέκτων, προμετώπια ἔχειν, καὶ στηθάρια, ἢ σιδηρὰ, ἢ ἀπὸ κενδοῦκλων, οἷον νευρικά. Καὶ σκέπασθαι τὰ στήθη καὶ τοὺς τραχήλους αὐτῶν, εἰ δυνατόν, καὶ τὰς κοιλίας διὰ μικρῶν ἀποκρεμασμάτων ἀπὸ τῶν λεγομένων ἀφελέτρων τῆς σέλλας. Μεγάλων γὰρ ταῦτα κινδύνων πολλάκις τοὺς ἵππους διασώζουσι, καὶ δι' αὐτῶν τοὺς ἐπ' αὐτῶν ὄχουμένους. Ταῦτα δὲ ἔχειν καὶ μάλιστα τοὺς προτασσομένους ἐν τῇ μάχῃ.

θ'. Καὶ αἱ σέλλαι δὲ ἔχτωσαν ἐπισέλλια βασεῖα καὶ μεγάλα, καὶ τὰ χαλινάρια αὐτῶν ἐπιτήδεια ἔστωσαν, καὶ ισχυρά.

ι'. Εἰς δὲ τὰς σέλλας τὰς δύο σιδηρὰς σκάλας, καὶ λωρόσασκον (62), καὶ πέδικλον, καὶ σελλοπούγγην, ἐν ᾧ καιρῷ καλοῦντος δυνατόν ἐστι καὶ τριῶν ἢ τεσσάρων ἡμερῶν δαπάνην χωρῆσαι. Καὶ τουφία δὲ εἰς τὰς ἐπιστελλίνας τέσσαρα. Καὶ κορυφάδην τοῦ ἵππου τουφίν (63), καὶ υπογήθειον ὁμοίως.

ια'. Πάντως δὲ ἔχειν δεῖ τὸν καθαλλάριον στρατιώτην καὶ τζικουρίν διστομον, τὸ ἐν στόμα τάξιν ξίφους κονταρίου μακρὸν καὶ δεῦ, ἀποκρεμάμενον μετὰ θηκαρίου δερματίνου ἐν τῇ σέλλᾳ.

ιβ'. Τὰ δὲ ἱμάτια τῶν στρατιωτῶν, εἴτε λινὰ εἰσιν, εἴτε ἐξ ἐρίου, ἢ ἐτέρας ὕλης, πλατέα δεῖ εἶναι, ἵνα ἐν τῷ καθαλλικεῦσιν μὴ ἐμποδίζωνται, ἀλλὰ καὶ σκέπωνται δι' αὐτῶν τὰ γόνατα αὐτῶν, καὶ εὐσχημοὶ φαίνωνται.

ιγ'. Χρὴ δὲ καὶ κένδουκλα ἔχειν πλατέα πάνυ ἔχοντα μανίκια πλατέα, ἵνα ἐν τῷ ὀπλισθῆναι αὐτοὺς καὶ φορεῖν τὰς ζώνας καὶ τὰ τοξάρια, ἐὰν, ὡς εἰκός, συμβῇ βροχὴν γενέσθαι, ἢ ὑγρότερον τὸν αἶρα ἐκ τῆς δρόσου, φοροῦντες αὐτὰ ἐπάνω τῶν ζαβῶν καὶ τῶν τοξαρίων φυλάττωσι τὸ δερμα αὐτῶν, καὶ οὐκ ἐμποδίζονται, εἴτε τοῖς τοξαρίοις, εἴτε τοῖς σκουταρίοις αὐτῶν βουλευθῶσι χρῆσασθαι. Ἔστιν δὲ καὶ ἄλλως

NOTÆ.

(62) Λωρόσασκον. Scribe, Λωρόσσκον, vel λωρόσσκων.

(63) Τουφίρ. Scribebatur, τουρόν.

πως ἀναγκαῖα τὰ κένδουκλα ἐν ταῖς σχολύκαις (64) *A hostibus, ipsis cenduculis testæ. Resistunt etiam
ἡγουν ταῖς βίγλαις. Οὐ διαφαίνονται γὰρ μήχο- impetui sagittarum.*
θεν τοῖς πολέμοις αἱ ζάβαι ὑπ' αὐτῶν σχεπόμεναι, ἀντέχουσι δὲ καὶ πρὸς τὰς βολὰς τῶν σα-
γιττῶν.

ιδ'. Προστάσσομεν δὲ καθ' ἑκάστον κοντουδέρινν καὶ δρέπανα καὶ ἀξίνιας ἔχειν αὐτοὺς διὰ τὸ ἀναγκαῖον τῆς χρείας.

ιε'. Τοὺς δὲ τῶν ταγμάτων ἄρχοντας, ἢ στρατιώ-
τας, καὶ τῶν θεματικῶν βάνδων τοὺς δυνατωτέρους ἀναγκάζεσθαι χρῆ, παιδας ἑαυτοῖς ἐπινοεῖν δούλους, ἢ ἑλευθέρους, καὶ ἐπιμελῶς ἐν τῷ καιρῷ τῆς τε βό-
γας, καὶ τοῦ ἄδνουμίου, καὶ τοὺς παῖδας αὐτῶν καὶ τὸ ἄρμα ἀπογράφεσθαι καὶ καταζητεῖσθαι, ἵνα μὴ περιφρονῶντες πολλήκων (65) τῶν δουλεόντων ἐν
καιρῷ πολέμου ἀναγκάζονται ἐξ αὐτῶν τῶν στρατιω-
τῶν ἀπορριζεσθαι εἰς τὸ τοῦλδον, καὶ ὀλίγοι γίνωνται οἱ μοπιῶντες ἐν τῇ μάχῃ.

ισ'. Εἰ δέ τις, ὡς εἰκός, μὴ εὐποροῦσι κτήσασθαι παιδας, ἀναγκαῖον ἐστὶν εἰς τοὺς κατωτέρους στρα-
τιώτας τρεῖς ἢ τέσσαρας ἕνα παῖδα τὸν ὑπηρετεῖν αὐτοῖς μέλλοντα ἐπινοεῖν.

ιζ'. Τὸν ὅμοιον δὲ τρόπον ποιεῖν καὶ εἰς τὰ σαγμά-
ρια, ὣν χρεῖα κατὰ τὸ ἀναγκαῖον διὰ τὰς ζάβας καὶ τὰς πέλτας αὐτῶν.

ιη'. Προστάσσομεν δὲ καὶ τὰς κεφαλὰς τῶν βάν-
δων ἑκάστου τάγματος ὁμοχρόους γίνεσθαι, καὶ τὰ φλάμουλα ἑκάστης τούρμας ἢ δρόγγου ἰδιόχροα εἶναι.

ιθ'. Ἴνα δὲ καὶ τὸ καθ' ἑκάστον τάγμα εὐκόλως ἐπι-
γνώσκη τὸ ἴδιον βάνδον, δεῖ ἑτέρα εἶδη καὶ σημεῖα προστιθέναι ταῖς κεφαλαῖς τῶν βάνδων ἐγνωσμένα τοῖς στρατιώταις, ὥστε ἐκ τούτου ἐπιγνώσκεισθαι αὐτὰ καὶ κατὰ τὰς τούρμας, καὶ κατὰ τοὺς δρούγ-
γους, καὶ κατὰ τὰ βάνδα (66).

κ'. Πάντα δὲ τὰ τῶν τουρμαρχῶν ἐνηλλαγμένα δεῖ εἶναι καὶ πρόδηλα, ἵνα ἐκ πολλοῦ διαστήματος ἐπι-
γνώσκωνται τοῖς ὑπ' αὐτοῖς τεταγμένοις.

κα'. Καλεῖομεν δέ σοι, ὦ στρατηγέ, καὶ ἄρμα ἐπι-
φέρεισθαι ἐκ περισσοῦ διὰ βασταγῆς καὶ μάλιστα τοξάρια καὶ σαγίττας. Ἴνα τοῖς, ὡς εἰκός, ἀστοχοῦ-
σιν ὅπλοις ἐξ αὐτῶν ἀντιστάγηται.

κβ'. Ἐξωθεν δὲ τῶν βόλων θηκαρίων τῶν ζαδῶν ἔχειν τοὺς στρατιώτας ἀπὸ δερμάτων θηκάρια ἑτερα
ἐλαφρά, ὅπως ἢ ἐν καιρῷ πολέμου, ἢ ἐν καιρῷ
κούρσου, ὅπισθεν τῶν ἐπισθοκουρδίων κατὰ τὰς ψύας τῶν ἑπῶν βαστάζονται (67), καὶ ἂν συμβῇ, ὡς
πολλάκις, ὃ μὴ γένοιτο, τροπῆς γινομένης πρὸς
μῖαν ἡμέραν ἀφανεῖς γενέσθαι τοὺς τὴν παρα-
σκευὴν ἔχοντες, μὴ εἰσι γυμναὶ αἱ ζάβαι καὶ
φθειρόνται. Εἶτα καὶ σκέπῳσι τοῖς στρατιώτας
διηρηκῶς ἐπιμελόμεναι αὐτοῖς.

κγ'. Οὐδὲ τοῦτο παραλείψομεν ἐν τῇδε τῇ δια-
τάξει, ἵνα οἱ ἄρχοντες ἑκάστου τάγματος διαγνώ-
σις πικῶσιν ἐν τῷ καιρῷ τοῦ παραχειμαδίου,

14. Mandamus etiam ut in unoquoque contuber-
nio et falces et secures habeant ad necessarios
usus.

15. Cohortium autem præfectos, sive milites, qui
potentiores sunt, cogere oportet pueros sibi con-
quirere sive servos, sive liberos, et diligenter in
tempore rogæ et adnomil, id est, descriptionis
nominum, pueri illorum et currus describantur, et
conquirantur, ut ne contemptis iis adolescentibus
administris ipso belli tempore ex ipsis militibus ad-
iudum, id est, impedimenta conservanda cogantur
separare, et pauciores fiant, qui in ipso prælio di-
micerent.

16. Si vero quidam, quemadmodum verisimile est,
non adeo locupletes sunt, ut sibi sufficere pueros
administris possint, necesse est tribus aut qua-
tuor militibus tenuioribus unum aliquem admini-
strum, qui illis operam det, tribuere.

17. Pari modo pro sagmaris, id est, sarciniis
facere oportet, quorum magnus est usus propter
zabas et tentas illorum.

18. Mandamus ut capita uniuscujusque bandi, id
est, cohortis, unius coloris sint; et stamula
uniuscujusque turmæ, et uniuscujusque drungi, id
est, cohortis milliariæ, unius quoque coloris sint.

19. Ut vero unaquæque cohors suam ipsius co-
hortem, id est, bandum facile agnoscat, oportet
alia quædam privata signa capitibus adjungere, ut
ex illis tum per turmas, tum per drungos, tum per
banda cognosci possint.

20. Omnia autem turmarcharum signa tum di-
versa esse oportet, tum manifesta, ut longo inter-
vallo cognoscere suos possint.

21. Mandamus etiam, ut currus quidam super-
sui adhibeantur propter bastagen, id est, vecturam,
et maxime arcuum sagittarumque, ut iis, qui ar-
mis destituuntur, inde suffici arma possint.

22. Præter bubulas zabarum thecas, habere opor-
tet milites ex pellibus thecas quasdam expeditas,
ut vel belli tempore, vel excursionum, post opistho-
curbia in lumbis equorum, et si (quod absit) con-
tingat sæpenumero in fugam converti, et ad unam
diem disparere eos, qui commeatum habent, non sint
nudæ zabæ, et corrumpantur. Deinde et legant mi-
lites assidus ipsis impositis.

23. Neque hoc præteribimus in hac ordinatione, ut
præfecti cujusvis cohortis recognoscant tempore hi-
berno, vel alio oīi tempore, an abundant milites in

NOTE.

(64) Ἐν ταῖς σχολύκαις. Scribebatur, ἐν ταῖς
σχούραις.

(65) Περιφρονῶντες καλλήκην. Scribebatur, πε-

ριφρονῶνται πάρλικον.

(66) Τὰ βάνδα. Scribebatur, τὰς βάνδας.

(67) Βαστάζονται. Scribebatur, βαστάζοντα.

regione, ut necessaria emanet, et liqueat quot equis, qua specie, et quo curru indigeat militum quilibet. Ut præparet, imperator, quo hæc opportuno tempore præsententur ipsis comparanda ab aliquibus mercato-ribus. Neque inde indigenæ habitatores lædantur, neque milites necessariis speciebus, et armis, si forte ita res se habeat, privati indigeant. Postquam igitur equestrem militem armavimus, deinde et quomodo le oporteat necessariam pedestrium militum armaturam facere jam dicemus.

Ἐπεὶ οὖν τὸν καθ' ἑαυτὸν στρατιώτην ἀπορῶσιν. Ἐπεὶ οὖν τὸν καθ' ἑαυτὸν στρατιώτην ἀπορῶσιν. Ἐπεὶ οὖν τὸν καθ' ἑαυτὸν στρατιώτην ἀπορῶσιν. Ἐπεὶ οὖν τὸν καθ' ἑαυτὸν στρατιώτην ἀπορῶσιν.

24. Cum igitur pedestris exercitus acies antiquitus in tria divideretur apud vetustos tacticos, hoc est, in armatos quos recentiores scutatos appellaverunt, in levis armaturæ milites quos et in præsens eodem nomine vocant, et in peltas, quorum modo ne appellationem quidem norimus; videtur mihi levis armaturæ militibus hos accensenti duos solos ordines pedestris exercitus commemorare, armorum et levis armaturæ militum. De his igitur ordinibus nos desuere suscepimus.

25. Armatis igitur scutatos pedestres, qui antiquitus armati vocabantur, ita ut habeant spatham, hastile et scutum, cum quidem utilitas exposcet, longum magnum, quod vocatur thyreas, omnino vero rotundum perfectum. Scuta vero omnium eodem colore vel secundum numerum, vel secundum ordinem; habeant vero etiam cassidem crista exigua superne instructam, fundibula, secures ancipites, quarum quidem acies una veluti spatha, altera vero, ut mucro hastæ, quæ portentur cum thecis pelliceis, vel alias secures habentes quidem aciem unam præcisam, alteram vero rotundam, vel alias secures ancipites ritu pelecum. Electi autem aciei habeant etiam zabas, hoc est loricas, si possibile est, universi; sin minus, duo primi acierum. Contra vero membra, hoc est humeros zabæ flamulas exiguas habeant, et manicas, quæ manicellæ et chiropsella dicantur, ferreæ, vel ligneæ, et ocreas similiter, quæ dicuntur podopsella vel chalcotuba, maxime vero ii, qui in capitibus et caudis acierum collocati sunt.

26. Et scutatos ita armabis, ut dictum est: eos vero, qui levis armaturæ appellantur hoc modo: Τοξοφάρετρα, quæ in humeris gestantur habentia cucurra magna, quæ singula triginta, vel quadraginta sagittas capiant. Solenaria lignea cum parvis sagittis, et cucuris exiguis, quæ ad magnam distantiam jaciuntur ab arcibus (73), et inimicis inutilia sunt. Βυ-

ἢ ἐν ἑτέρῳ ἀρχίας καιρῷ ὥστε ἐὰν μὴ εὐπορῶσιν οἱ στρατιῶται κατὰ τὴν χώραν ἀγοράσαι ἐκ ἐπιτήδεια, φανερόν γίνεσθαι πόσων ἰππῶν, καὶ πόλου εἰδούς, καὶ πόλου ὁρμητοῦ δέονται τῶν στρατιωτῶν ἕκαστος. Ἰνα παρὰ σκευῆς, ὡς στρατηγῇ, ταῦτα ἐν τῷ δέοντι καιρῷ εὐτρεπέεσθαι πρὸς ἀγοράσιαν αὐτοῖς ἀπὸ ἐμπόρων τιτῶν, καὶ μήτε ἐντεῦθεν οἱ ἐντόπιοι οὐκίητορες βλάπτωνται, μήτε οἱ στρατιῶται τῶν ἀναγκαίων εἰδῶν καὶ δαπλῶν, εἰ οὕτω τύχοι, ὑστεροῦμενοι ἐξ ἀπλίσταται, ἐξ ἧς καὶ ὅπως χρῆ σε καὶ τῷ περὶ μαχομένων στρατιωτῶν τὴν δέουσαν ποιήσασθαι δαπλῶν ἤδη λέξομεν.

27. Τῆς περικλῆς τοῖνον τοῦ στρατοῦ τάξεως πάλαι μὲν εἰς τρία διηρημένης παρὰ τοῖς ἀρχαίοις τακτικοῖς, ὅσον εἰς ὀπλίτας, ὅς οἱ ἐνὶ ὑστεροῖς σκουτάτους ἐκάλεσαν, εἰς ψιλούς, ὅς οἱ καὶ τῶν ψιλῶν τῷ αὐτῷ καλοῦσιν ὀνόματι, καὶ εἰς πέλιτας, ὡς οἱ καθ' ἡμᾶς οὐ γινώσκουσι μὲν τὴν κλήσιν, δοκεῖ μοι δὲ τοῖς ψιλοῖς αὐτοῖς συγκαταλέξαντες δύο μόνας (68) τάξεις περικλοῦ μνημονεύσαι στρατοῦ, ὀπλιτῶν τε καὶ ψιλῶν. Περὶ τούτων οὖν ἡμεῖς διαλαβόντες τῶν τάξεων δι-ορισώμεθα.

κα'. Ὀπλίταις μὲν οὖν τὸν περὶ σκουτάτων, τὸν πάλαι καλούμενον ὀπλίτην, ὥστε εἶναι σπᾶθην, κορτάριον, σκουτάριον, ὅτε μὲν χρεῖα καλεῖ, ἐκίμηκε, μέγα, δ καλεῖται θυρεός, πάντως δὲ στρογγύλον τέλειον. Τὰ δὲ σκουτάρια ὁμῆχρον πάντων, ἢ κατὰ ἀριθμὸν, ἢ κατὰ τάγμα, εἶναι δὲ καὶ κασιδὰ τουρῶν μικρὸν ἔχουσιν ἀνωθεν, σφενδοβολά, τζικούρια δίστομα, τὸ μὲν ἐν στόμα ὡς σπᾶθην, τὸ δὲ ἕτερον ὡς κορταρίου ξίφος, ἀναβασταζόμενα μετὰ θηκαρίων δερματίνων, ἢ τζικούρια ἕτερα, ἔχοντα τὸ μὲν ἐν στόμα (69) κόπτον, τὸ δὲ ἕτερον στρογγύλον. Ἡ ἕτερα τζικούρια δίστομα τάξιν περικλῶν. Τοὺς δὲ ἐκτελείους τῆς ἀκίας (70) εἶναι καὶ ζάδας, ἥτοι λωρίκια, εἰ μὲν δυνατόν, ὅλους, ἐπὶ (71) καὶ δύο τοὺς πρώτους τῶν ἀκίων. Κατὰ δὲ τῶν μήλων ἥτοι τῶν ὤμων τῆς ζάδας φλαμπούλσκια μικρά, εἶναι δὲ καὶ χειρομάρινα (72), τὰ λεγόμενα μαρινέλλια, ἢ καὶ χειροψέλλα σιδηρᾷ, ἢ ξύλινᾳ, καὶ περιχρημάδας ὁμοῖως, δ λέγεται ποδόψέλλα ἢ χαλκότρυβα, μάλιστα τοὺς ἐν ταῖς κεφαλαῖς καὶ οὐραῖς τῶν ἀκίων τεταγμένους.

28. Καὶ τοὺς μὲν σκουτάτους οὕτως ὀπλίταις, ὡς εἰρηται, τοὺς δὲ λεγομένους ψιλοὺς τὸν τρόπον τούτον. Τοξοφάρετρα ἐπὶ τῶν ὤμων ἀναβασταζόμενα ἔχοντα κούκουρα μεγάλα χωροῦντα, ἀνὰ ἧ ἢ μ' σαγίτων. Σωληνάρια (74) ξύλινα μετὰ μικρῶν σαγίτων, καὶ κουκούρων μικρῶν, ἅπερ ἐπὶ πολὺ διδαστήρια βίπτορται διὰ τῶν τοξαρίων, ΝΟΤΑ.

(68) Δύο μόνας. Scribebatur, δύο μῆνας.

(69) Τὸ μὲν ἐν. Scribebatur τὸ μὲν.

(70) Τῆς ἀκίας. Scribebatur, ἀξίας.

(71) Cod. Laurent. habet, οὐλῶς ἐστι.

(72) Καὶ χειρομάρινα. Scribebatur, καὶ χειρομανία.

(73) Huc usque, quæ diverso caractere notantur, in Choci codice deerant, nec a Meursio suppleta fuerant.

(74) Τοὺς δὲ λεγομένους ψιλοὺς ἀναβασταζόμενα ἔχοντα κουκούρα μεγάλα χωροῦντα ἀνὰ ἧ ἢ μ' τόξον φάρετρα ἐπὶ τὸν νόμον ἀναβασταζόμενα ἔχοντα κουκούρα μεγάλα χωροῦντα ἀνὰ ἧ ἢ μ' σαγίτων σωληνάρια, etc. Locus hic valde corruptus erat, et voces transposuit, ac male repetiit. Restitutio: Τοὺς δὲ λεγομένους ψιλοὺς ἔχοντας τόξον, φάρετρα, καὶ κουκούρα μεγάλα χωροῦντα ἀνὰ

καὶ τοὺς ἰχθυοὺς ἀχρηστὰ εἰσι· βριπίτας (75), ἃ λέγεται ρικτάρια, τοὺς ἀπείρως πρὸς τὴν τοξείαν ἔχοντας, ἢ καὶ λειπομένους, ὡς εἰκός, τόξων. Ἐχειν δὲ καὶ σκουτάρια μικρὰ, στρογγύλα, σφενδοδόλα, καὶ τζικουρία ὅμοια τῶν εἰρημένων ἀναβασταζόμενα καὶ αὐτὰ εἰς θηκάρια δερμάτινα. Τὰ δὲ ἱμάτια τῶν πεζῶν ἀπάντων ἔστωσαν κονδὰ μέχρι τῶν γονάτων αὐτῶν, ἐὰν δυνατόν αὐτοὺς ἔχειν καὶ ἐπιλώρικα. Τὰ δὲ ὑποδήματα αὐτῶν (76) μὴ ἔχειν ὀξείας ἔμπροσθεν. Ἀναγκαῖον δὲ (77) καὶ ὀλίγοις μικροῖς ἤλοις καθηλοῦσθαι αὐτὰ, ἥγουν καρφίοις (78), πρὸς πλείονα ὑπουργίαν· χρήσιμα γὰρ ταῦτα, καὶ ἐν ταῖς ἰδοιπορίαις μάλιστα. Καὶ τὰς κουράς δὲ αὐτῶν κοντὰς γίνεσθαι, καὶ μὴ ἀφεῖναι αὐτοῖς τελείας τρίχας χρήσιμόν ἐστιν.

κζ'. Ἀλλ' οὕτω μὲν τοὺς πεζοὺς στρατιώτας ἐνδύσεις καὶ περιφράξεις δι' ὅπλων· πρὸς δὲ τὴν ὑπηρεσίαν αὐτῶν καὶ φυλακὴν ἀμάξας παρασκευάσεις· εὐσταταῖς ἥγουν ἑλαφράς καὶ γοργὰς κατὰ δεκαρχίαν, ἥτοι κοντουδέρινιν, μίαν καὶ μὴ πλέον, ἵνα μὴ πολλοὶ εἰς αὐτὰ ἀσχολούμενοι ἀργῶσιν. Ἐχέτω δὲ ἑκάστη τῶν ἀμαξῶν χειρόμυλον, ἀξίνην, πέλεκυν, σκέπαρον, πρίονιν, δρυγας δύο, σφύραν, πτυάρια δύο, κοφίνιν, κίλικια, φαλκίαν, τζικουρία, βαρδούκια, ματζούκια (ἴσως καὶ τούτων χρειαὶ γένηται τοῖς στρατιώταις), τριβόλους ἀναδεδεμένας (79) διὰ λεπτῶν σφηκωμάτων, καὶ ἐν ἡλωσι σιδηρῷ (80) ἀποκρατούμενας, διὰ τὸ ἐτοιμῶς συναγαγέσθαι αὐτάς. Ἐτέρας ἀμάξας ἔχουσας τοξοβολίστρας καὶ σαγίττας αὐτῶν, καὶ βαλίστρας, ἥτοι μαγγανικά τὰ λεγόμενα ἀλακάτια στρεφόμενα κύκλῳ, καὶ μαγγαναρίους, λεπτουργοὺς, χαλκίς, καὶ τούτοις ἴδιον ἄρχοντα ἐπιστήσαι.

κη'. Ἐτέρας ἀμάξας φερούσας τὸ ἀρμαμέντον ἑκάστου ἀριθμοῦ τῶν στρατιωτῶν. Ἐτέρας ἀμάξας ὡς δέκα ἢ καὶ εἴκοσι (81) βασταζούσας πιστόν, καὶ παξιμάδιον, καὶ σαγίττας, καὶ τοξάρια ἐκ περισοῦ.

κθ'. Ἴππους σαγματαρίους, ἢ ὑποζύγια, εἰ μὲν ἐνδέχεται, καθ' ἑκάστον κοντουδέρινιν, εἰ δὲ μήτε, εἰς τὰ δύο κοντουδέρινα ἕνα, ἵνα εἰ γένηται καιρὸς χωρισθῆναι τοὺς πεζοὺς ἐκ τῶν ἀμαξῶν, καὶ προκαταλαβεῖν τόπον, βαστάζειν ὅκτῳ ἢ δέκα ἡμερῶν διαπάνην, καὶ ἀκολουθεῖν μέχρις οὗ ἐπιφθάσωσιν αἱ ἀμαξαὶ ἀργότερον περιπατοῦσαι.

λ'. Οὐκ ἀχρηστον δὲ μοι δοκεῖ μνημονεῦσαι, καὶ ἐν μικρῷ, καὶ τῆς ἀρχαίας ὀπλίσεως τῶν πεζῶν καὶ τῶν καθ' ἑαυτῶν, καθὼς Αἰλιανὸς τε καὶ οἱ λοιποὶ τῶν τακτικῶν συγγραφεῖς ὑπηγόρευσαν. Παρὰ γὰρ τοῖς ἀρχαίοις τὴν μὲν ἱππικὴν τάξιν εἰς δύο διαφορὰς ὀπλίσεων ἔποιουν οἱ στρατηγοὶ, μίαν μὲν

A rittas autem, quæ rhiectaria, id est, tela dicuntur eos habere oportet, qui rei sagittariæ imperiti sunt, atque etiam eos, qui arcubus deficiuntur. Habeant etiam scutula parva rotunda, fundibula, et tzi curia prædictis formis similia, qua etiam thecis coriaceis gestentur. Vestes peditum omnium sint condæ, id est, attonsæ usque ad genua illorum, et si id fieri potest, superlorica habeant. Calcei illorum fastigia ante acuminata ne habeant. Necessarium vero est paucis quibusdam clavulis firmari calceos, quos carphia appellant; ad varios enim usus illud utile est, et in primis ad itinera facienda. Et cæsaries illorum condæ, id est, attonsæ fiant, aut etiam permittere, ut nullo modo crinem habeant, fortasse non inutile est.

B 27. Et pedites quidem ad hunc modum apparatus, et armis teges: Ad usum illorum et conservationem carros habebis expeditos, agiles et firmos, unicuique decuriæ sive contubernio unum, et non plures, ut ne multi in illis occupati otientur. Habeat autem unusquisque carrus molam manuariam, securum, asciam, prionem, id est, serram, orugas duas, malleum, ptyaria, sive vannos duos, cophinam ciliciam, phalciam, tzi curia, barducia, matzuchia, fortassis etiam (nam horum usus militibus interdum est), tribulas parvis quibusdam fasciis ligatas, et clavo ferreo appendentes, ut facile adduci possint; alios currus sagittarios, qui sagittas ferant, et manganica, sive balistas, quæ alacatia nominantur, orbiculam, et manganarios, calatores, fabros ærarios, et istis peculiarem aliquem præfectum eligere.

28. Alios carros, qui uniuscuiusque armamentum ferant pro numero militum, alios carros decem, vel viginī, qui ferant pictum, paximadium, id est, panem biscoctum, sagittas, et arcus complures.

29. Ex equis, vel jumentis sagmatariis, id est sarcinariis, si fieri potest, in unoquoque contubernio unum, sin minus, duobus contuberniis unum, ut si occasio quævis fiat separandorum peditum a curribus, et anticipandi loci, vebant secum octo vel decem dierum idoneum comineatum, donec eo currus, qui tardius procedere solent, postea ad eos perveniant.

D 30. Non inutile vero mihi videtur paucis antiquæ armaturæ formam, quod ad equites et pedites pertinet, memorare, quemadmodum Ælianus, et reliqui rei militaris scriptores memoriæ prodiderunt. Apud antiquos enim equestrem aciem duabus diversis armaturis muniebant; alteram autem cata-

NOTÆ.

λ' ἢ μ' σαγιτῶν, ἐπὶ τῶν ὤμων ἀναβασταζόμενα, σωληνάρια, etc.

(75) Βριπίτας. Scribe, βηρύττας.

(76) Ὑποδήματα. Scribebatur, ὑποδείγματα.

(77) Ἀναγκαῖον. Scribebatur, ἀναγκαίους,

(78) Καρφία. Scribebatur, καρφία.

(79) Ἀναδεδεμένας. Scribebatur, ἀναδεξιγμένοι.

(80) Ἐν ἡλωσι σιδηρῷ. Scribe, ἐν ἡλῳ σιδηρῷ.

(81) Ὡς δέκα ἢ καὶ εἴκοσι. Scribebatur, ὡς δὲ καὶ εἴκοσι.

plurimum, id est, loriceum appellabant, alteram A κατάρκτοι λεγομένην, καὶ τὴν ἐξέρεον οὐ κατάρκτον.

31. Armabant autem cataphractum equitem undique tum ipsum, tum equum etiam loriciis, id est, galeis; clibaseis, id est, thoracibus: parameris, id est machaeris, vel ferreis, vel ex cornibus intestis. Equos muniabant lateralibus et frontalibus, id est, latera, et capita, et cervices equorum, thoracibus et loriciis et alia certa materia tegabant.

32. Ex his omnibus, qui vel cataphracti, vel non cataphracti sunt, alii quidem habebant contaria, id est, hastas, quas nunc mensula vocant, quæ olim antiqui lonchas nominabant, qui cataphracti manus cum hoste conserebant, alii autem eminus jaculantes, quos vocant acrobolistas, id est, jaculatores velitares. Qui vero hastas habebant, illi certe, quemadmodum dictum est, cum hostibus confligebant, cominus hastis pugnantes. Ex his autem qui prælio confligebant, alii theuros, id est, scuta oblonga magna habebant, alii sine scutis solis hastis præliabantur, et illi quidem thureophori, id est, scutati nominabantur, hi vero hastati: nam contarium hastam appellabant

33. Equites acrobolistas, id est, jaculatores velitares, qui eminus feriunt et præliantur, alii rhi-tariis, id est, jaculis utebantur, alii arcubus: et alii ex illis eminus conjiciebant hastas, alii directe C procedentes, alii circumcursando, quos hippacontistas, id est, equestres jaculatores dixerunt, alii arcubus seriebant, quos ἱπποτοξότας, id est, equestres sagittarios. Quidam ex illis expeditis et velitaribus jaculis utebantur, et cum semel atque iterum jaculati fuerint, de cætero confligunt cum hostibus, vel hastis, quas habebant relictis, vel expeditis jaculis, vel spathiis suis utentes: et istos vocabant velites. Quidam ex illis secures parvas ferebant, aciem undique acutam, quasi dentes cum exacuuntur habentes. Et equestrem aciem (quemadmodum paucis complexi potui) ad hunc modum armabant antiqui.

34. Pedestrem aciem ab antiquis sic invenimus descripiam esse. In tres enim partes copias suas dividebant, quemadmodum a nobis superius memoratum est: et primam, gravem armaturam, alteram peltastas sive cetratos, tertiam levem armaturam vocabant. Et gravis armaturæ Macedonico more ponderosissima arma fecere, quemadmodum Alexander Macedo facere solebat.

35. Etenim scuta illis faciebant rotunda, magna, oblonga, quæ thureos appellabant, et machaeras quas parameria appellabant, et loricia, id est galeas, et clibania, id est thoraces, et cassides, et

λα'. Ὀπλιζόν δὲ τὸν μὲν κατάρκτον καθάλλιστον πανταχόθεν, αὐτὸν τε καὶ τὸν ἵππον αὐτοῦ. Καὶ τὸν μὲν ἄνδρα λωρικήας, καὶ κλισείας, ἢ σιδερεῖς, ἢ ἐκ κεράτων ἐπιπλαγμένους, καὶ παραμυρίους (83). Τοὺς δὲ ἵππους κατάρκτετον παρακλειροδέας καὶ προμετωπίδους, ἤγουν τὰ πλευρὰ, καὶ τὰς κεφαλὰς, καὶ τοὺς τραχήλους τῶν ἵππων διὰ κλισείων ἢ λωρικήων, ἢ ἀλῆς ὅλης κατέσκεπον.

λβ'. Τοῦτων δὲ πάντων τῶν τε κατάρκτων καθάλλιστον καὶ τῶν μὴ κατάρκτων οἱ μὲν εἶχον κοντάρια, οἱ δὲ τὰ λεγόμενα νῦν μέναια, ἀπὲρ οἱ ἀρχαῖοι λόγχας ἐκάλουν. Οἵτινες καὶ κατάρκτοι ὄντες χεῖρας συνέβαλλον τοῖς πολεμίοις, οἱ δὲ μακρόθεν ἦσαν ἀκοντίζοντες, οὓς καὶ ἔλεγον ἀκροβολιστάς. Τῶν δὲ τὰ κοντάρια, ἢ τὰς λόγχας ἔχοντων, οἱ μὲν, ὡς εἴρηται, ἦσαν οἱ τοῖς πολεμίοις συμπλεόμενοι, καὶ πλησίον διὰ τῶν δοράτων ἦτοι τῶν κονταρίων μαχόμενοι. Τοῦτων δὲ τῶν συμπλεομένων τῇ μάχῃ οἱ μὲν θυρεοὺς εἶχον, ἦτοι σκουτάρια ἐπιμήκη μεγάλα, οἱ δὲ χωρὶς τῶν θυρεῶν μέντοι: τοὺς κονταρίους (83) ἐμάχοντο. Καὶ οἱ μὲν ἐκαλοῦντο θυρεοφόροι, οἱ δὲ ἰθὺς δορατοφόροι: ὁρῶ γὰρ τὸ κοντάρην ἔλεγον.

λγ'. Ἀκροβολιστάς δὲ τῶν καθάλλιστον ἐκάλουν, ἤγουν τοὺς μακρόθεν βάλλοντάς τε καὶ μαχομένους. Τοῦτων δὲ οἱ μὲν δορατοῖς ἤγουν ρικταρίους ἐπέχρητο, οἱ δὲ τόξοις. Καὶ οἱ μὲν αὐτῶν μακρόθεν ἐρύκοντο τὰ ρικτάρια, ἢ ἐπ' εὐθείας (84) ἐρχόμενοι, ἢ κύκλῳ περιτρέχοντες. Οὓς ἐκάλουν ἱπποκοντιστάς. Οἱ δὲ τοῖς τόξοις ἐβάλλον, οὓς ἐκάλουν ἱπποτοξότας. Τινὲς δὲ αὐτῶν ἐλαφροῖς κονταρίοις ἐχρῶντο, καὶ μίαν ἢ δευτέραν προεξακοντίζοντες: τὸ λοιπὸν συνεπλέκοντο τοῖς πολεμίοις, ἢ τοῖς δορατοῖς οἷς εἶχον ἀπολειπομένοις, ἤγουν τοῖς ἐλαφροῖς κονταρίοις, ἢ τοῖς σπαθίοις: αὐτῶν διαχρῶμενοι, καὶ τούτους ἐκάλουν ἐλαφροὺς. Τινὲς δὲ αὐτῶν καὶ πελίκαις μικροῖς ἔφερον πανταχόθεν ἐχούσας ἀκωκὰς ὀξείας ὡς ὀδόντας ἤκονημένους. Καὶ τὴν καθάλλιστην τάξιν οὕτως ὠπλίζον οἱ παλαιοὶ, ὅσον ἐν συντόμῳ εἰπεῖν.

λδ'. Τὴν δὲ περὶ τὴν παρὰ τὴν τῶν ἀρχαίων τάξιν οὕτως εὗρομεν. Τριχῶς μὲν γὰρ αὐτῆς διεμέριζον τὴν δυνάμιν, ὡς ἀνωτέρω εἴρηται ἡμῖν. Καὶ τὴν μὲν ἐκάλουν ὀπλίτας, τὴν δὲ πελταστάς, τὴν δὲ φιλοὺς. Καὶ τὴν μὲν τῶν λεγομένων ὀπλιτῶν βαρυτάτην παρὰ πάντας τοὺς πεζοὺς ἐποίουν, κατὰ τὸν Μακεδονικὸν τρόπον, ἤγουν καθ' ὃν Ἀλέξανδρος ὁ τῶν Μακεδόνων ἐχρήσατο.

λε'. Καὶ γὰρ σκουτάρια ἐποιοῦν αὐτοῖς στρογγύλα μεγάλα παραμήκη, ἃ ἔλεγον θυρεοὺς, καὶ μαχαίρας, ἤγουν παραμήρια, καὶ θώρακας, καὶ κράνη, ἤγουν λωρικήα, καὶ κλισεία (85), καὶ

NOTÆ.

(83) Παραμυρίους. Scribe, παραμυρίους.
(85) Μόνους τοῖς κονταρίοις. Scribebatur, μ. σκουτάρους.

(84) Ἡ ἐπ' εὐθείας. Scribebatur, ἢ εὐπαθείας.

(85) Καὶ θώρακας, καὶ κράνη, ἤγουν λωρικήα, καὶ κλισεία. Locus corruptus est. Restituo, ac lego: θώρακας, ἤγουν λωρικήα, καὶ κράνη, καὶ κλισεία.

κάσσιδας, καὶ μανικέλια, καὶ χαλκότουβα, ὥστε οἱ A
παλαιοὶ περικνημίδας ἐκάλουν· καὶ κοντάρια μα-
κρότερα. Τοὺς μὲν οὖν ὀπλίτας λεγομένους οὕτως
ἔπλιζον.

λς'. Τοὺς δὲ ψιλοὺς πάντων ἐλαφροτάτῃ ὥπλιζον τῇ
παρασκευῇ· οὐτε γὰρ θώρακας, ἤγουν κλιδάνια, ἢ
λωρίκια, οὐτε περικνημίδας, ἤγουν ποδόφελλα, ἢ
χαλκότουβα, οὐτε θυρεοὺς, ἢ ἀσπίδας βαρείας, ἤγουν
τὰ μεγάλα σκουτάρια, ἀλλὰ διὰ τῶν μακρόθεν βαλ-
λομένων ὅπλων ἐμάχοντο, οἷον οἱ τοξεύοντες, ἢ
ρίκτάρια ῥίπτοντες, ἢ λίθους βάλλοντες τοὺς μὲν διὰ
χειρὸς, τοὺς δὲ διὰ σφενδόνης. Στολάς δὲ εἶχον στε-
ρεάς, καὶ πηκτάς ἀντὶ λωρικίων, καὶ κλιδανίων, καὶ
τῶν ἄλλων.

λζ'. Τὸ δὲ τῶν πελταστῶν λεγόμενον εἶδος, ὅπερ
οἱ νεώτεροι τῶν τακτικῶν οὐκ ἐδήλωσαν (οἶμαι δὲ, B
ὥς ἂν μοι εἴρηται, τοῖς ψιλοῖς αὐτὸ συμμίζαντες),
καὶ αὐτὸ μὲν εἶχεν ὀπλισμὸν, ἐλαφρότερον δὲ τῶν
ἄλλων. Εἶχε γὰρ πέλτην, ὅ ἐστι σκουτάριον μικρὸν,
καὶ τὰ δόρατα αὐτῶν, ἤγουν τὰ κοντάρια πολὺ τῶν
λεγομένων σαρισσῶν παρὰ τοῖς παλαιοῖς κοντότερα.
Αἱ δὲ σάρισσαι ἦσαν κοντάρια μακρὰ ἕως πηχῶν ἰδ',
καὶ ἄχρι πηχῶν ις'. Ταῦτα δὲ ἦσαν μάλιστα τῆς Μα-
κεδονικῆς ὀπλίσεως. Ἐδόκει δὲ ἡ τῶν πελταστῶν
ὀπλισις μέσσην ἔχειν τάξιν τῶν τε ψιλῶν καὶ τῶν
ἰδίως λεγομένων ὀπλιτῶν, βαρυτέρα μὲν οὖσα τῶν
ψιλῶν, ἐλαφρότερα δὲ τῶν ὀπλιτῶν.

λη'. Ἦν δὲ παρὰ τοῖς ὀπλίταις καὶ ἀσπίς Μακεδο-
νικῇ χαλκῇ οὐ λίαν κολλῇ (86), ἤγουν σκουτάριον
στρογγύλον μέγα, ἀπλωτέραν ἔχον τὴν κοιλότητα, C
τὸ δὲ μέτρον αὐτῆς σπιθαμῶν γ'. Ἦν δὲ καὶ κοντά-
ριον οὐ μικρότερον πηχῶν η'. Τὸ δὲ μακρότερον,
μέχρι τοῦ δύνασθαι ἄνδρα κρατοῦντα κινεῖν αὐτὸ
εὐκόλως.

λθ'. Ἦ δὲ Μακεδονικὴ φάλαγξ ἐκείνη, ἤγουν ἡ πα-
ραταγῇ, ἐδόκει τοῖς πολεμίοις ἀνυπόστατος εἶναι,
διὰ τὴν ἐν ταῖς τάξεσι κατασκευήν. Ἰστατο γὰρ ὁ
ἄνθρωπος ἐξωπλισμένος ἐν τῷ τοῦ ἀγῶνος τῆς συμβολῆς
καιρῷ καταπυκνωμένης τῆς παραταγῆς ἐν τῇ
ἐκάστου ἀτάσει εἰς πῆχεις δύο κατέχων τὴν σάρισ-
σαν, ἤγουν τὸ μακρὸν κοντάριον, ὅπερ, ὥς μὲν τινες
ἔφασαν, πηχῶν ἐξαίδεκα, κατὰ δὲ τὴν ἀλήθειαν,
πηχῶν ἰδ'. Τοῦτων δὲ τέσσαρες μὲν πῆχεις ἀφαίρει
τὸ μεταξὺ τῶν χειρῶν εἰς τὸ ὀπίσω. Οἱ δὲ λοιποὶ δέ-
κα πῆχεις εἰς τὸ ἐμπροσθεν ἐκτείνονται πρὸ τῶν D
σωμάτων. Τοσαῦτα μὲν οὖν καὶ περὶ τῆς καθ' ἕνα
ἄνδρος στρατιωτικῆς ὀπλίσεως ἐκ τε τῶν παλαιῶν καὶ
τῶν νεωτέρων τακτικῶν ἀναλεξάμενοι διαταξάμεθα
τε καὶ διωρισάμεθα, ἵνα ἔχον αὐτῶν τὴν γνῶσιν
ἐκλέγῃ τὸ χρῆσιμον.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ Ζ'.

Περὶ γυμνασίας καθάλλαρικῆς καὶ πεζικῆς.

α'. Ἐξῆς δὲ καὶ περὶ τῆς αὐτῶν γυμνασίας πρὸ
τῶν πολεμικῶν ἀγῶνων ὀφειλοῦσης γίνεσθαι με-
τρίως σοι καὶ συντόμως ὑπαγορεύσομεν, ὥ στρα-
τηγῇ, ἵνα προπαρασκευάζῃς αὐτοὺς ἐθίζεισθαι πρὸς

A manicellia, et chalcotuba, quæ antiqui pericnemí-
das, id est, ócreas æneas nominabant, et hastas
longas. Et gravem armaturam sic armabant.

36. Levem armaturam levissimo omnium appa-
ratu tegebant : neque enim clibanía, id est, thora-
ces, neque loricia, id est, galeas, neque chalcotuba,
id est, ocreas æneas, neque thureos, id est, scuta
magna habebant, sed eminus coniectis talis pugna-
bant, ut sagittas, vel rhictaria, id est, jacula vel
saxa projicientes alia manu, alia fundis. Vestes
habebant firmas vice loriciorum et thoracum et hu-
jusmodi.

37. Peltastarum seu cetratorum agmen, quod
recentiores rei militaris scriptores prætermiserunt :
arbitror enim cum levi armatura ab iis scriptoribus
confusos esse. Habebant autem hi armaturam, sed
leviorem aliis : habebant autem peltam, id est, scu-
tum parvum, et hastas, quæ ab antiquioribus sa-
rissæ dictæ sunt : sarissæ autem hastæ erant longæ
interdum quatuordecim cubitorum, interdum sedecim
cubitorum. Hæc erat forma armandi Macedo-
nica. Peltastarum armatura medium quoddam inter
gravem et levem armaturam tenebat, gravior levi,
et levior gravi armatura.

38. Gravi armaturæ adfuit quoque et aspis Mace-
donica ærata non admodum concava, id est, scu-
tum rotundum magnum, simpliciore habena cavi-
tatem, mensuram trium spithamarum, id est, do-
drantium. Erat autem hasta non minor octo cubitis.
Hasta longior eo usque ducebatur, quo homo viribus
suis expedite eam tractare potuerat.

39. Macedonica phalanx, id est, acies, videbatur
hostibus propter aciei instruendæ modum inexpu-
guabilis esse. Stabat enim unusquisque vir armatus
ipso confligendi tempore, densata acie ad unus-
cujusque stationem, cubitorum duorum locum oc-
cupans, sarissam, id est, longam hastam manu
tenens, sedecim ut quidam putant cubitorum, re-
vera autem quatuordecim cubitorum. Ex iis, qua-
tuor cubitorum spatium, manus in posteriorem par-
tem occupant, reliqui decem cubiti in anteriorem
partem ante corpora protenduntur. Atque hæc do-
separata nuiscujusque singularis viri armatura,
ex antiquis et recentioribus rei militaris scripto-
ribus collegimus et descripsimus, ut istorum no-
titiam cum habeas, quod conducibile tibi fuerit
eligas.

CONSTITUTIO VII.

De exercitatione equestri et pedestri.

1. Deinceps jam de exercitatione quæ bellica
certamina debet anteire, numero et paucis, o im-
perator, verba faciam, ut per istas exercitationum
periclitaciones ad vera pericula eos assuefacias.

NOTÆ.

(86) *Alar κολλη*. In Chæci codice videtur fuisse,
οὐ λίαν κολλη. Recte. Sic Constantinus. Εἶχον καὶ

σκουτάρια Μακεδονικὰ χαλκᾷ, στρογγύλα, μέγала,
καὶ οὐ πολὺ βαθέα.

Imperitia enim ad subitas et irruentes rerum aggressiones caeca et inscia esse solet.

2. Ilieme aut alio quovis tempore, quando intermissio belli est, aut excursionum in hostili terra relaxatio, assuefaciendi ad patientiam laborum sunt milites, et bellicosi operosique assiduitate reddendi sunt, neque in otio et desidia esse sinendi. Etenim otium languida et soluta facit corpora, desidia timidas et effeminatas reddit mentes. Voluptates enim quotidie inescantes fortissimum quemque corrumpunt. Quando autem longo tempore interposito ad labores veniunt, neque libenter sustinent, neque diu durant, sed statim refugiant priusquam periculum laborum bellicorum fecerint: sin in periculum venerint, facile iterum discedunt, neque ad perferendos labores, neque ad suscipienda pericula idonei sunt. Quare bonum ego iudico imperatorem, qui tum praeprarat, tum disponit omnes res, omniaque negotia ad usus bellicos spectantia, quando rei bellicae nulla necessitas urget. Exerceto autem eos his moribus et institutis:

3. Primum, unusquisque miles in aliquo negotio sit. Graves autem, id est scutatos pedites, vel qui universam armaturam gestant ad singulare certamen cum scutis et virgis inter se exerceas.

4. Ad conjicienda eminus jacula, et matzumabulum, quod nunc dicitur saliba, vel tizicirim.

5. Levem armaturam exercebis, ad sagittas celeriter jaciendas, in hastam aliquam altam eminus defixam.

6. Ad jacula eminus conjicienda, et fundas.

7. Equites exercebis ad sagittas celeriter jaciendas: celeritas enim praeprarat sagittam, ut facile et cum impetu ex arcu excutiat: quod necessarium est, et iis qui equis vehuntur in primis conducibile.

8. Atque etiam ut pedites similiter eminus jaciant sagittas, sive in hastam, sive in quodvis aliud signum.

9. Ut sagittas in omnes partes equo currente jaciant, ante, retro, dextrorsum, sinistrorsum. In equum ut exsilire possint.

10. Ut sagittas contentae jaciant ex equo currente, unam, atque item alteram, et intentum arcum confestim in corytum ponant, si latus satis corytus fuerit: sin minus in semicorytum ad hoc ipsum opportune factum ponant, et hastam humeris suis gestatam statim in manus sumant. Posteaquam autem arcum in coryto intentum habuerit, et sumpserit hastam, in humero iterum hastam statim ponat, et arcum sine mora assumat.

τοὺς ἀληθεῖς κινδύνους διὰ τῶν ἐν γυμνασίᾳ κινδύνων. Τὸ γὰρ ἀγύμναστον παντελῶς ἀμαθὲς καὶ τυφλὸν πρὸς τὰς ἀθροῦς καὶ ἀμελετήτους ἐγχειρήσεις εὐρίσκειται.

β'. Ἡ γὰρ ἐν καιρῷ χειμῶνος, ἢ ἐν ἑτέρῳ καιρῷ ἐν ᾧ ἔστιν ἀνοχὴ πολέμου, ἢ τινων ἐπελεύσεων κατὰ πολέμιας γῆς ἀνεσις, γυμνάζειν σε χρὴ τὰ στρατόπεδα, καὶ ποιεῖν τοὺς στρατιώτας πολεμικοὺς, καὶ ὥσπερ συντόμους τῶν πόνων διὰ τοῦ ἐθισμού, καὶ μὴ ἀφίης αὐτοὺς ἀργεῖν, μήτε ῥαθυμεῖν. Καὶ γὰρ ἡ ἀργία μαλακὰ καὶ ἀσθενῆ ποιεῖ τὰ σώματα, ἡ δὲ ῥαθυμία δειλὰς καὶ ἀνάνδρους τὰς ψυχὰς (87) παρασκευάζει. Αἱ γὰρ ἡδοναὶ τὸ καθ' ἡμέραν δαλεάζουσιν καὶ ἐντολμότατον διαφθείρουσι. Καὶ ὅταν ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἀνεθάντες πάλιν ἐπὶ τοὺς πόνους ἔλθωσιν, οὔτε ἡδέως ἔξουσιν, οὔτε ἐπὶ πολὺ καρτερήσουσιν, ἀλλ' εὐθέως φεύγουσιν πρὶν ἢ καὶ πείραν λαβεῖν τῶν πολεμικῶν πόνων. Εἰ δὲ καὶ εἰς πείραν ἐπὶ μικρὸν ἔλθωσιν, ταχέως ἀποχωρίζονται, φέρειν τοὺς πόνους καὶ κινδύνους οὐ δυνάμενοι. Διόπερ καὶ ἀγαθὸν ἐγὼ κρίνω στρατηγὸν, ὅταν τὰ χρήσιμα τότε σκευάζει καὶ διατάττει καὶ ἔργα καὶ πράγματα, ὅταν οὐ κατεπείγουσιν αἱ τῶν πολεμικῶν πόνων ἀνάγκαι. Γύμναζε δὲ τὸν στρατὸν τοιοῦτοις πόνους καὶ ἐπιτηδεύμασιν.

γ'. Πρῶτον μὲν τὸν καθ' ἓνα στρατιώτην ὡς ἐν μελέτῃ, τοὺς μὲν ὁπλίτας σκουτάτους πεζῇ, ἡγῶν τοὺς φοροῦντας τὴν πανοπλίαν, εἰς μονομαχίας μετὰ σκουταρίων καὶ βεργίων ἀντισαλλήλων.

δ'. Εἰς τὸ ῥίψαι μήκοθεν ριπτάρια, καὶ ματζομάρβουλον, δ' ἔλεγεται νῦν σαλίβα, καὶ τζικουρίν.

ε'. Τοὺς δὲ λεγομένους ψιλοὺς οὕτω γυμνάσεις, εἰς τοξεῖαν σύντομον κατὰ κονταρίου ὕψους ἀπὸ διαστήματος.

ς'. Εἰς τὸ ῥίπτειν μήκοθεν ριπτάριον καὶ σφενδόβουλον.

ζ'. Εἰς πηδησεις καὶ δρόμους κατὰ τε ὁμαλῶν τόπων καὶ ἀνωμάτων. Τοὺς δὲ καθαλαίρους γυμνάσεις εἰς τὸ τοξεύειν συντόμως. Ἡ γὰρ ταχύτης καὶ ἐκτινάσσεσθαι παρασκευάζει τὴν σαγίτταν καὶ ἰσχυρῶς βάλλεσθαι. Ὅπερ τῶν ἀναγκαίων ἐστὶ, καὶ τοῖς ἐπὶ ἵππων ὀχουμένοις χρήσιμον.

η'. Καὶ ἔτι εἰς τὸ τοξεύειν πεζῇ ἀπὸ διαστήματος συντόμως, εἴτε κατὰ κονταρίου, εἴτε κατὰ ἑτέρου σημείου.

θ'. Εἰς τὸ τοξεύειν ἐπάνω ἵππου τρέχοντος συντόμως ἐμπροσθεν, ὀπισθεν, δεξιὰ, ἀριστερὰ. Εἰς τὸ πηδῆν ἐφ' ἵππου.

ι'. Εἰς τὸ τοξεύειν συντόμως ἐπὶ ἵππῳ τρέχοντος μίαν ἢ καὶ δευτέραν σαγίτταν, καὶ ἀποτίθεσθαι τὸ τόξον τεταγμένον ἐν τῷ θηκαρίῳ, ἐὰν πλατὺ [ἦ.] ἢ ἐν ἄλλῃ ἡμιθηκαίῳ ἐπὶ τούτῳ γινομένη εὐκαίρως. Καὶ ἐπιλαμβάνεσθαι τοῦ κονταρίου ἐπὶ τοῦ ὤμου βεσταζόμενον, καὶ εἴτα τὸ τόξον, τεταγμένον ἐν τῷ θηκαρίῳ, κρατεῖν δὲ τὸ κοντάριον, καὶ συντόμως ἀποτίθεσθαι αὐτὸ ἐν τῇ ὤμῳ, ἐπιλαμβάνεσθαι δὲ τοῦ τόξου.

NOTÆ.

(87) Καὶ ἀνάνδρους τὰς ψυχὰς. Scribebatur, καὶ ἀνδρας τας ψυχικάς.

ια'. Εἰς τὸ ἐπέρχεσθαι ἀλλήλους ἄνδρας δύο, καὶ Ἀ ὑποχωρεῖν καὶ πάλιν ἐπελαύνειν, καὶ ἐξελλίσσειν, κατὰ τὸν τύπον τοῦ λεγομένου παρακονταρίου.

ιβ'. Τινὰς δὲ αὐτῶν καλὸν ἔστι καὶ ἐν τῷ ὁδοπορεῖν τοὺς στρατιώτας γυμνάζεσθαι ἐν τῇ ἰδίᾳ χώρᾳ, καὶ ἐπιτηδεύειν αὐτὰ ἐπάνω τῶν ἵππων ποιεῖν. Ἐκ τούτου γάρ καὶ ἡ ὁδὸς ἀνεμπόδιστος ἐκτελεῖται, καὶ οἱ ἵπποι οὐ συντριβόνται.

ιγ'. Ἐὰν δὲ συμβῇ καὶ χρονίσει τὸ στράτευμα ἐν ἐξεδίτῳ, ἤγουν ἐνθα συνάγεται κατὰ τὸν ἴδιον καιρὸν ὅλος ὁ στρατὸς, μὴ ἀργοὺς εἶναι τὸν καθένα, ἀλλ' ἐθίζεσθαι αὐτοὺς, ὡς εἴρηται, πονεῖν. Καὶ ποτὲ μὲν γυμνάζεσθαι πονεῖν κατὰ τὸν εἰρημὲνον τρόπον, ποτὲ δὲ ὡς ἐν παρατάξει καὶ ἐν ἀλλήλοις ποτὲ δὲ εἰς ὅπλων ἐργασίας ἀπασχολεῖσθαι. Ἡ γὰρ ἀργία οὐ μόνον νοθεροὺς καὶ ἀνάνδρους ποιεῖ, ἀλλὰ καὶ κενὰ τινα καὶ στασιώδη μελετᾷν αὐτοὺς παρασκευάζει καὶ παραξάγει. Γυμναζόμενοι δὲ πρὸς τοὺς ἐκουσίους πόνους, εὐκόλως ἄρα καὶ τοὺς ἀκουσίους ὑπενείκωσι, καὶ πρὸς τὰ παραγγελλόμενα αὐτοῖς ὑπακούειν ἐθισθῶσιν.

ιδ'. Καὶ οὐ μόνον καθένα γυμνάσεις αὐτοὺς, ἀλλὰ ἐθίσεις καὶ καθόλου γινώσκειν τὰς ἰδίας τάξεις, καὶ μένειν ἐν αὐταῖς, καὶ ταῖς ὕψεσι, καὶ τοῖς ὁνόμασι συνήθεις ἀλλήλους γίνεσθαι, καὶ τίς στρατιώτης ὑπὸ τίνα ἔστιν ἄρχοντα, καὶ ἐν ποίῳ βάνῳ, καὶ μετὰ πόσων ἀνδρῶν τάττεται.

ιε'. Γινώσκειν δὲ τὰ ὀφέα παραγγέλματα μετὰ τὰς τάξεως παρὰ τῶν ἀρχόντων γινόμενα. Οἷον τὰς ἐκτάσεις, εἴτε κατὰ πλάτος, εἴτε κατὰ μήκος τῆς παρατάξεως. Ὁμοίως δὲ καὶ τὰς συστολάς, ἤγουν σφίγγεις εἰς πύκνωσιν. Καὶ τὰς κλίσεις, ἐπὶ τὰ ἀριστερὰ, ἐπὶ τὰ δεξιὰ, καὶ τὰς τῶν ὁρδίνων μεταποιήσεις, τὰ διαστήματα τῶν στάσεων ἀπὸ ἀνδρὸς εἰς ἄνδρα, καὶ τὰς μερικὰς αὐτῶν πυκνώσεις ἢ ἀραιώσεις, καὶ τὰς ἀδιαλλήλων ἀπαντήσεις καὶ ἀντιδασμάσεις, ἥτοι ἐρχομένων ἢ ἀπερχομένων, καὶ τὰς κατὰ τὰς ἀκίας ἤγουν τοὺς ὁρίνους διαιρέσεις αὐτῶν καὶ μετρισμούς.

ις'. Καὶ κατατάξεις αὐτὴν φάλαγγα, ἤγουν τὴν ὕλην παραταγὴν, ὅταν, ὡς εἴρηται, ἐπὶ βάθος συστέλλεται, καὶ ὅταν ἐπὶ μήκος ἐκτείνεται, καὶ τὴν λεγομένην ἀντίστομον ἤγουν δίστομον μάχην, ὅταν οἱ λεγόμενοι οὐραγοί, ἥτοι οἱ ὀπισθεν τῶν ὅλων ἀκτιῶν, ἐπιστρέψαντες πρὸς τοὺς κυκλοῦντας κατὰ πρόσωπον μάχονται ὡς πρωτοστάται, καὶ ὀπισθεν αὐτῶν ὁμοίως αὐτοῖς ἀντιστρέψαι τὸ ἡμισυ τῆς ἀκίας, καὶ πάλιν τὰς ἐκ τῶν τοιούτων μεταβολῶν ἀνακλήσεις καὶ ἀποκαταστάσεις.

ιζ'. Οἱ γὰρ πρὸς ταῦτα πάντα ἐθιζόμενοι στρατιῶται διὰ τάχους, ὡς εἰπεῖν, καὶ αὐτόματοι φέρονται πρὸς τὴν τάξιν. Οἱ δὲ τούτων ἀνέθιστοι καὶ ἀπαίδευτοι, διὰ τὰράχου πολλοῦ, καὶ μόλις ἀποκαθίστανται εἰς τὰς κατεπειγούσας τῆς τάξεως χρεῖας.

ιη'. Διαμερίσας δὲ τὸ στράτευμα πρὸς ἀλλήλους ἀσιδήρῳ μάχῃ συμβαλλέτωσαν, ἥτοι διὰ κονταρίων ἀνευ ξιφῶν, ἢ σαγιτῶν ὁμοίως, ἢ, ὡς εἴπομεν,

PATROL. GR. CVII.

11. Ut invadant se mutuo duo viri, et recedant, et rursus ingruant, et evolvant se ad modum paracontarii.

12. Utile vero est in ipso itinere faciendo, ut quidam ex illis suis locis se exerceant, et conentur hæc ex equis facere. Hoc modo ipsum iter expeditum erit, et equi minus atterentur

13. Si contingat in expedito commorari exercitum, id est, in eo loco ubi coactus est, omni eo tempore ne unus quidem ex militibus, quantum fieri potest, otiosus sit, sed ad laborem, ut dictum est, assuefaciendi omnes sunt, et interdum prædicto more exercendi, interdum in acie, et inter se, interdum in armis suis detergendis et nitidandis occupentur. Otium enim non solum ignavos et effeminatos facit, sed etiam ad inania quædam et turbulenta cogitanda animum traducit. Ad voluntarios labores si se exerceant, facile etiam coacti labores perferent, et ad imperata facienda aptiores erunt.

14. Nec sigillatim modo exercebis eos, sed generatim etiam assuefacies, ut suas stationes perfecte cognoscant, et in illis commorentur, et aspectu, et nomine familiariter se mutuo agnoscant, et sub quo præfecto miles unusquisque sit, in qua cohorte, et quibus cum viris in contubernio collocetur.

15. Cognoscat etiam celeriter mandata, quæ a præfectis dantur. Cum præcipitur, ut extendatur acies sive in longitudinem, sive in latitudinem, vel ut cogatur, et contrahatur in densitatem, vel ut inclinatio fiat in dextram, aut sinistram partem, vel ut ordinum commutatio, et intervalla stationum a viro ad virum fiant, vel ut separatæ singulorum agminum densitates, vel raritates, vel ut mutui occursus, et diressiones, sive adventantium, sive recedentium sint, et contuberniorum, sive ordinum inter se partitiones, separationes, et instructiones fiant.

16. Vt. ut phalanx, id est, universa acies aut in arctum contrahatur, aut in longitudinem producatur, vel ut distomos, id est, anceps acies fiat, hoc est, quando οὐραγοί, id est caudani, post universam aciem conversi adversus hostes, qui circumvallare exercitum conantur, quasi præstitæ pugnant, et a tergo similiter dimidium contubernium ad illos convertunt, vel ut istarum commutationum inclinationes et traductiones fiant.

17. Qui ad ista assuefacti sunt milites, celeriter, ut ita dicam, et sua sponte ad aciem hanc feruntur. Qui istarum rerum insueti rudesque sunt, magno cum negotio et molestia ad imminencia pericula in acie constitui possunt.

18. Ubi exercitum diviseris, sine ferreis armis inter se conmittantur, vel cum hastis sine cuspidē, vel sagittis similiter, vel, ut prædiximus, pro gla-

diis utantur virgis, vel calamos pro hastis tradas. Sin glebas habeat tellus in qua exercentur, conjicere eas jubebis in se mutuo inter confligendum: interdum charzaniis, vel iis similibus in prælio utantur.

19. Acelives illis colles monstrans, jube ut cum cursu conscendant: et in eos, qui jam colles occupant, jube alios quosvis milites invadere, qui illos si possint depellant.

20. Ubi milites jam exercueris, illos dimittes, et aliis trades illorum arma, et manentes, atque in hac exercitatione strenue se gerentes, collaudabis; eos qui socorditer et effeminate se gerunt, exacues, et excitabis ad offensas illorum corrigendas.

21. Tali enim industria ac exercitatione non solum ad labores paratior est exercitus, verum etiam sanitatem melius tuetur, et cibo potioneque suavis fruitur, quanquam vilior ac tenuior fuerit. Et corpus valentius firmitus habet, si sudoribus, caloribus, apricationibus, frigoribus, tempestatibusque assuefactum fuerit.

22. Similiter exercebis equites, ad decertationes quasdam et dimicationes, insectationes, conflictationes, velitationes, et sagittarum jaculorumque emissiones, et quæcunque deinceps tibi fusius exponam.

23. Hæc faciant in locis planis et campestribus, et ad montium pedes, et ad aspera quoque loca quantum possunt accedant.

24. Non modo mihi, verum etiam majoribus nostris visum est pernecessarium esse, ut cum in campestribus et planis locis ad cursum exerceantur equi, tum etiam in editis et condensis et asperis locis, ut hæc loca agmine facto transeant, atque etiam ad declivia similiter se præparent. Si enim ad hunc modum assuefacti fuerint, neque homines neque equos ullus vel offendet vel lædet.

25. Æstate ne equum ad crebro bibendum assuefacias. Qua de causa minus utile est propter fluvium castra ponere.

26. Aciei horum instruas in asperis et aviis locis, et cohortem ipsam permittas ita uti est instructa, agmine facto ea loca conscendere atque iterum descendere.

27. Quicumque suis equis parcentes iis exercitationibus abstinent, hi quantum in se est suam ipsorum salutem produnt.

28. Deinceps par est, quanquam verecunde, paucis tamen veterum motus bellicos et præcepta explanare, ut in illis quoque exerceas tuos, et illos tum dicto tum facto ad rem bene gerendam, et rem militarem cognoscendam excites. Nam posteaquam

ἀντὶ σπαθίων βεργίους, ἢ νάρθηκας, ἢ καλὰ μούς ἀντὶ κονταρίων ἀναδιδούς. Ἐὰν δὲ καὶ βίλους ἔχη ἡ γῆ ἐν ᾗ γυμνάζονται, τούτους βάλλειν κέλευε κατ' ἀλλήλων ἐν τῇ γυμνασίᾳ τῆς συμβολῆς. Ποτὲ δὲ καὶ τὰ λεγόμενα χαρζάνια ἢ τοῦτοις ὁμοία τινα χρήσασαν ἐν τῇ μάχῃ.

ιβ'. Δείξας δὲ αὐτοῖς καὶ βουνούς ὁρθούς, κέλευε σὺν δρόμῳ ἀναβαίνειν καὶ καταλαμβάνειν αὐτούς, ἔχοντας δηλονότι τοὺς βουνούς ἐκείνους ἐτέρους στρατιώτας ἐφεστῶτας ἐπ' αὐτῶν.

κ'. Καὶ ἔταν τινὰς τῶν στρατιωτῶν γυμνάσης, πάλιν ἐκείνους ἐκβαλὼν ἐτέροις ἐπιδώσεις τὰ εἰρημένα ὄπλα. Καὶ τοὺς μέιναντας (88-89) ἀνδραγαθήσαντας ἐν τῇ γυμνασίᾳ ἐπαινέσεις, τοὺς δὲ ἀφυῶς ἐλθόντας καὶ ἀνάνδρως παραθήξεις, καὶ παροτρυνεῖς εἰς τὸ τὰ ἐλαττώματα αὐτῶν ἀνορθωθῆναι.

κα'. Ἐκ γὰρ τῆς τοιαύτης μελέτης καὶ γυμνασίας οὐ μόνον ἐθίζεται πρὸς τοὺς πόνοους τὸ σπράτευμα, ἀλλὰ καὶ ὕψιαινε, καὶ πᾶσαν τροφήν ἡδέως ἔσθιει, καὶ πίνει, καὶ λήθῃ ἐστίν, ὑπὲρ τὰς πολυτελεῖς τρυφάς· γίνεται δὲ αὐτῶν τὸ σῶμα καὶ στεγρὸν, καὶ συνεθίζεται τοῖς μέλλουσι πόνοις, ἰδρώτι, καὶ θάλλει καὶ καύματι ἀσκιδῶσι, καὶ κρυμοῖς καὶ χειμῶσι συγγυμναζόμενον (90).

κβ'. Ὅμοιος δὲ γυμνάσεις καὶ τοὺς καθαρὰς εἰς ἐρρίκειν αὐτοὺς ποιῶν, καὶ ἀμιλλᾶσθαι, καὶ διώξεις ποιεῖν, καὶ συμπλοκάς, καὶ ἀκροβολισμούς, ἡγουν τοξείας, ἢ ἀκοντίσεις, καὶ ὅσα ἐξῆς σοι πλατύτερον δηλώσω.

κγ'. Ταῦτα δὲ ποιεῖν καὶ ἐν ἐπιπέδοις τόποις, καὶ περὶ αὐτὰς τὰς ῥίζας τῶν βουνῶν ἐφ' ὅσον δυνατόν ἐστίν αὐτοὺς, καὶ τραχείων ἐγγίξειν τόπων.

κδ'. Καὶ τοῦτο μὲν τοῖς παλαιοῖς ἔδοξεν, ἐμοὶ δὲ δοκεῖ μὴ μόνον εἰς δρόμους ἐν τοῖς ὁμοίοις τόποις ἐθίζεσθαι τοὺς ἵππους ἀναγκαῖον εἶναι, ἀλλὰ καὶ εἰς ὕψηλους καὶ δασεῖς καὶ τραχεῖς, ὥστε σὺν ἑλασίᾳ τούτους διαβαίνειν. Ὅμοιος δὲ καὶ εἰς τοὺς κατωφερεῖς. Ἐὰν γὰρ εἰς τοὺς τοιοῦτους ἐθίζονται, οὐκ ἔτι οὐδὲ τοὺς ἀνδρας οὐδὲ τοὺς ἵππους ξενίζει τόπος ἢ ἀδίκει.

κε'. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ καιρῷ τοῦ θέρους μὴ ἐπιτηδεύειν πυκνῶς τοὺς ἵππους ποτίζειν. Διὸ οὐδὲ χρήσιμόν ἐστι πλησίον ποταμῶν ἀπληχεύειν (91).

κς'. Καὶ παρατάσσεσθαι δὲ εἰς τοὺς δυσχερεῖς καὶ δυσβάτους τόπους, καὶ ἐπιτρέπειν ὥς ἐστι τὸ βάνδον, καθὼς φθάσει ὁ τόπος ἐκάστω σὺν ἑλασίᾳ ἀνέρχεσθαι ὁμοίως δὲ καὶ κατέρχεσθαι.

κζ'. Ὅσοι τοίνυν φειδόμενοι τῶν ἵππων αὐτῶν περιφροῦσι τῆς τοιαύτης αὐτῶν γυμνασίας, ἐαυτοῖς ἐπιβουλεύουσι.

κη'. Ἐπὶ τοῦτοις δέον ἐστίν, εἰ καὶ μετρίως, ὁμῶς καὶ ἐν ὀλίγοις ὑποδείξει, καθὼς προὔπεθέμεθα, πλατύτερον τὰς τῶν ἀρχαίων κινήσεις καὶ τὰ λεγόμενα παραγγέλματα, ἵνα προγυμνάξης καὶ ἐν τοῦτοις τὸ σπράτευμα, καὶ διεγέρῃς αὐτοὺς καὶ διὰ

NOTÆ

(88-89) Καὶ τοὺς μένναντας. Scribebatur, καὶ τοὺς μὲν αὐτούς.

(90) Συγγυμναζόμενον. Scribebatur, γυμναζόμενοι.

(91) Ἀπληχεύειν. Scribebatur, ἀποκελεύειν.

λόγων καὶ δι' ἔργων πρὸς τὰς πολεμικὰς μεθόδους. Μετὰ γὰρ τὴν γυμνασίαν τοῦ καθ' ἓνα στρατιώτου πεζοῦ καὶ καβαλλάρου δεῖ σε καὶ ἑκαστον τάγμα ἦτοι βάνδον γυμνάζειν (92) καθ' ἑαυτὸ οὕτως :

α'. Τοῦ βάνδου τῶν καβαλλάρων ἀπὸ τῶν λεγομένων ἀκίων ἦτοι ὀρθίων συνεστῶτος καὶ συνεταγμένως ἱσταμένου παραγγέλλει ὁ μανδάτωρ τὰ προσηταγμένα, οἷον :

λ'. Ὅταν ἡ συμβολὴ γένηται, μηδεὶς ἀφήσῃ, μηδεὶς προλάβῃ, ἕως ἂν διώξῃς τὸν ἐχθρόν. Ἐὰν ἐκβῇς ἀπὸ τῆς τοῦ μετώπου ὕψεως, βλέπε τὸ βάνδον, δίδωκε μὴ ὡς στρατιώτης δειλὸς, ἀλλ' ὡς στρατιώτης ἀνδρείος, καὶ μὴ κατὰ παράκλησιν (93) ἐάσῃς, μήτε ἄλλω τρόπῳ φύλαττε, στρατιώτα, τὴν τάξιν σου· φύλαττε καὶ σὺ, βανδοφόρε, ὅταν καταπολεμήσῃς, ἵνα ἀκολουθῇς τῷ ἐχθρῷ. Εἰ δὲ ἐκβῇς τὴν ὕψιν τῆς παραταγῆς, μὴ ἐλάτῃς ἰσχυρῶς ἐν τῷ κάμπῳ, ἵνα μὴ σκορπίσῃς (94) τὴν σὴν τάξιν.

λα'. Ἡ δὲ καθ' ἑαυτὴν τοῦ τάγματος (95) γυμνασία τῶν καβαλλάρων αὕτη, ὥστε κινεῖν συνεταγμένως ὡς ἐν παραταγῇ, ἢ μετὰ δρόμου ἐπὶ τι σημείον, καὶ οὕτως ἱστασθαι. Καὶ ὅταν θέλῃ κινῆσαι, σημαίνειν δέον μόνῃ τῇ φωνῇ, ἢ τῷ βουκίῳ, ἢ νεύματι φλαμούλου, καὶ οὕτως κινεῖν. Ὅταν δὲ θέλῃ στήναι, σημαίνειν τῇ φωνῇ, ἢ τῷ ἤχῳ τοῦ σκουταρίου, ἢ τῇ τοῦδρ, ἣν νῦν λέγουσι βούκινον, ἢ τῇ ταυραῖα· καὶ αὕτη μὲν κίνησις.

λβ'. Ἐτέρα δὲ, ὥστε ἴσα περιπατεῖν ἐν ἀραιότη-
ροις πρῶτον διαστήμασι, καὶ παραγγέλλει· Ἐξ ἰσοῦ
C περιπατεῖτε.

λγ'. Ἐτέρα δὲ, ὥστε σφίγγεσθαι κατὰ πλευρὰν, μάλιστα προπτόντως. Ὅμοιος δὲ σφίγγεσθαι κατ' οὐράν. Τὸ δὲ σφίγγεσθαι ἐστὶν τὸ πυκνοῦσθαι, ἵνα καὶ κατὰ πλευράς καὶ κατὰ ὦμον ἀλλήλοις ἐγγίξωσι. Παραγγέλλει δὲ, Κατὰ πλευρὰν σφίγγε, τοῦτέστι δεκάρχαι πρὸς δεκάρχας, πεντάρχαι πρὸς πεντάρχας, τετράρχαι πρὸς τετράρχας. Καὶ σφίγγονται πάντες, ὡς εἴρηται, πλευρὰ πρὸς πλευρὰν ἐγγίζοντες. Οὐκ ἐπιθεὶς δὲ μέρους σφίγγονται, ἀλλ' ἐπὶ τὸν μέσον τόπον, τοῦτέστι τὸν βανδοφόρον, ὥστε ἐνθεν ἀνακτεῖν αὐτοῦ γίνεσθαι. Συντόμως γὰρ καὶ εὐτάκτως ἡ τοιαύτη γίνεται σφίγξις. Ὅσπερ δὲ οἱ δεκάρχαι οἰσοῦνται (96) ἐν ἀλλήλοις κατὰ μέτωπον, οὕτως πρέπει καὶ τοὺς τετράρχας, ἦτοι τοὺς οὐραγούς, ἱσοῦσθαι τε [τοὺς] ὀπίσω τοῦ ὀρθίου. Αὐτῶν γὰρ σφιγγομένων κατὰ λόγον, κἀν λιποτακτήσωσιν ἐν ταῖς συμβολαῖς οἱ ἔμπροσθεν, κωλύονται ὑπ' αὐτῶν εἰς τὰ ὀπίσω τρέπεσθαι.

λδ'. Ἐτέρα δὲ, ὅταν σφίγγονται καὶ κατ' οὐράν. Οὐ γὰρ μόνον τὸ πλάτος τῆς παραταγῆς δέον σφίγγεσθαι, ἀλλὰ καὶ τὸ πάχος αὐτῆς, πολλάκις ἀλλήλοις κατὰ τοὺς ὦμους ἐγγίζοντες.

A unumquemque militem tum equitem, tum peditem seorsim exercueris, unamquamque etiam cohortem sive bandum separatim etiam ad hunc modum exercabis :

29. Cohorte equitum ex ordinibus sive contuberniis disposite et ordinate constituta, narrabit mandator imperata illis ad hunc modum :

30. Ubi conflictatio est, nullus anticipet, nullus tradat, donec hostes tuos persequaris. Si extra conspectum frontis exercitus iveris, intueri in cohortem, persequere, non quasi ignavus, sed quasi fortis miles, neque ullius exhortationis gratia, aut ulla alia de causa cesses. Custodi, miles, stationem tuam. B Observa tu, signifer, ubi hostem expugnaveris, ut eum persequaris. Si extra conspectum aciei discesseris, ne vehementer in campo curras, ut ne aciem tuam dissipes.

31. Cohortis equitum exercitatio per se talis est, ut ordinate se quasi in acie moveat, vel cursu ad aliquod signum contendat, et ibi consistat : et quando ciere cohortem vis, voce, vel buccina, vel nutu flamuli significare oportet, et sic ciecto. Quando autem eos consistere vis, vel voce illis significato, Sta : vel scuti stridore, vel tauræa. Et hoc unum movendi genus est.

32. Aliud movendi genus est, ut æquabiliter procedant, laxo quodam disjuncti intervallo, et tum præcipe his verbis : Æquabiliter procedite.

33. Aliud genus est, ut ad latus idonee densentur, et ad caudam similiter densentur. Hoc verbum σφίγγεσθαι, id est, densari, significat cogi in unum, vel lateribus atque humeris prope ad se mutuo accedant. Præcipe ut ad latus se densent decani ad decanos, quintani ad quintanos, quartani ad quartanos, et densentur omnes, ut dictum est, latera lateribus adjungentes : neque in alteram partem densent se ad medium statorem, id est, signiferum, ut hinc atque illinc ei adjungantur : breviter enim et ordinate talis densatio fit. Quemadmodum autem decani æqualiter se in fronte contubernii collocant, sic et quartanos sive caudanos æqualiter se a cauda D contubernii constituere oportet : illis enim ordine et disposite collocatis, si inter configendum priores stationem suam deseruerint, prohibentur tamen ab illis tergiversari aut retroferri.

34. Aliud genus est, quando in caudam, id est, extremam partem densantur : non modo enim quod ad latitudinem pertinet densari acies debet, verum etiam quod ad altitudinem spectat, sæpe humeris ipsis inter se adjunctis.

NOTÆ.

(92) Γυμνάζειν. Scribebatur, γύμναζον.

(93) Καὶ μὴ κατὰ παράκλησιν. Scribebatur, καὶ μετὰ π.

(94) Σκορπίσῃς. Scribebatur, σκοπήσῃς.

(95) Τοῦ τάγματος. Scribebatur, τοῦ πράγματος.

(96) Οἰσοῦνται. Scribe, ἱσοῦνται.

regione, ut necessaria emanant, et liqueat quot equis, A qua specie, et quo curru indigeat militum quilibet. Ut præpares, imperator, quo hæc opportuno tempore præsententur ipsis comparanda ab aliquibus mercatoribus. Neque inde indigenæ habitatores lædantur, neque milites necessariis speciebus, et armis, si forte ita res se habeat, privati indigeant. Postquam igitur equestrem militem armavimus, deinde et quomodo te oporteat necessariam pedestrium militum armaturam facere jam dicemus.

ἀπορώσιν. Ἐπει οὖν τὸν καθ' ἑαυτὸν στρατιωτὴν ἐξωπλίσαμεν, ἐξῆς καὶ ὁπῶς χρὴ σε καὶ τῶν περὶ μαχομένων στρατιωτῶν τὴν δέουσαν ποιήσασθαι δόλιον ἤδη λέγομεν.

24. Cum igitur pedestris exercitus acies antiquitus in tria divideretur apud velustos tacticos, hoc est, in armatos quos recentiores scutatos appellaverunt, in levis armaturæ milites quos et in præsens eodem nomine vocant, et in peltas, quorum modo ne appellationem quidem novimus; videtur mihi levis armaturæ militibus hos accensenti duos solos ordines pedestris exercitus commemorare, armorum et levis armaturæ militum. De his igitur ordinibus nos deservire suscipimus.

25. Armatis igitur scutatos pedestres, qui antiquitus armati vocabantur, ita ut habeant spatham, hastile et scutum, cum quidem utilitas exposcet, longum magnum, quod vocatur thyreas, omnino vero rotundum perfectum. Scuta vero omnium eodem colore vel secundum numerum, vel secundum ordinem; habeant vero etiam cassidem crista exigua superne instructam, fundibula, secures ancipites, quarum quidem acies una veluti spatha, altera vero, ut mucro hastæ, quæ portentur cum thecis pelliceis, vel alias secures habentes quidem aciem unam præcisam, alteram vero rotundam, vel alias secures ancipites ritu pelecum. Electi autem aciei habeant etiam zabas, hoc est loricas, si possibile est, universi; sin minus, duo primi acierum. Contra vero membra, hoc est humeros zabæ scutula exigua habeant, et manicas, quæ manicellæ et chitropella dicuntur, ferreas, vel ligneas, et ocreas similiter, quæ dicuntur podopsella vel chalcotuba, maxime vero ii, qui in capitibus et caudis acierum collocati sunt.

26. Et scutatos ita armabis, ut dictum est: eos vero, qui levis armaturæ appellantur hoc modo: Toxophoretra, quæ in humeris gestantur habentia cucura magna, quæ singula triginta, vel quadraginta sagittas capiant. Solenaria lignea cum parvis sagittis, et cucuris exiguis, quæ ad magnam distantiam jaciuntur ab arcibus (73), et iniunictis inutilia sunt. B

ἢ ἐν ἐτέρῳ ἀργίας καιρῷ ὥστε ἐὰν μὴ εὐπορώσιν οἱ στρατιῶται κατὰ τὴν χώραν ἀγοράσαι ἐν ἐπιτήδεια, φανερόν γινέσθαι πόσων ἴκων, καὶ πόλου εἶδους, καὶ πόλου ἀρματοῦ δέονται τῶν στρατιωτῶν ἕκαστος. Ἵνα παρασκευάξῃς, ὡς στρατηγὸς, ταῦτα ἐν τῷ δέοντι καιρῷ εὐτερεπίζεσθαι πρὸς ἀγοράσας αὐτοῖς ἀπὸ ἐμπόρων τιτῶν, καὶ μήτε ἐντεῦθεν οἱ ἐντόπιοι οὐκ ἤτορες βλάπτωνται, μήτε οἱ στρατιῶται τῶν ἀναγκάλων εἰδῶν καὶ ὀπλῶν, εἰ οὕτω τύχοι, ὅστεροῦμενοι.

27. Τῆς περὶ τούτων τοῦ στρατοῦ τάξεως πάλαι μὲν εἰς τρία διηρημένης παρὰ τοῖς ἀρχαίοις τακτικοῖς, ὅλον εἰς ὀπλίτας, ὅς οἱ νεώτεροι σκουδάτους ἐκάλεσαν, εἰς ψιλοὺς, ὅς οἱ τῶν ψιλοῦς τῷ αὐτῷ καλοῦσιν ὀνόματι, καὶ εἰς πέλτες, ὧν οἱ καθ' ἡμᾶς οὐ γινώσκουσι μὲν τὴν κλήσιν, δοκεῖ μοι δὲ τοῖς ψιλοῖς αὐτοῖς συγκαταλέξαντες δύο μόνας (68) τάξεις περὶ μνημονεύσαι στρατοῦ, ὀπλιτῶν τε καὶ ψιλῶν. Περὶ τούτων ὧν ἡμεῖς διαλαβόντες τῶν τάξεων διορισώμεθα.

28. Ὀπλίταις μὲν οὖν τὸν περὶ σκουδάτου, τὸν πάλαι καλούμενον ὀπλίτην, ὥστε εἶναι σπάθην, κοντάριον, σκουδάριον, ὅτε μὲν χρεῖα καλεῖται, ἐπίμηκας, μέγα, δὲ καλεῖται θυρεὸς, πάντως δὲ στερογγύλον τέλειον. Τὰ δὲ σκουδάρια ὀμέχρους πάντων, ἢ κατὰ ἀριθμὸν, ἢ κατὰ τάγμα, εἶναι δὲ καὶ κασσίδα τουφὴν μικρὴν ἔχουσαν ἀνωθεν, σφενδοδόλια, τζικούρια δίστομα, τὸ μὲν ἐν στόμα ὡς σπάθην, τὸ δὲ ἔτερον ὡς κονταρίου ἕλος, ἀναβασταζόμενα μετὰ θηκαρίων δερματίνων, ἢ τζικούρια ἔτερα, ἔχοντα τὸ μὲν ἐν στόμα (69) κόπτον, τὸ δὲ ἔτερον στερογγύλον. Ἡ ἔτερα τζικούρια δίστομα τάξιν καλεῖται. Τούς δὲ ἐπιλέκτους τῆς ἀκτίας (70) εἶναι καὶ ἰσθμῶν, ἢ τοῖς λωρίκια, εἰ μὲν δυνατόν, δλους, ἐπὶ (71) καὶ δύο τοὺς πρώτους τῶν ἀκίων. Κατὰ δὲ τῶν μήλων ἦτοι τῶν ὤμων τῆς ἰσθμῶν φλαμουλλοκία μικρὰ, εἶναι δὲ καὶ χειρομάρινα (72), τὰ λεγόμενα μαρικέλλια, ἢ καὶ χειροψέλλα σιδηρᾶ, ἢ ξύλινα, καὶ περικνημίδας ὁμοίως, ἃ λέγεται ποδόψέλλα ἢ χαλκόνουθα, μάλιστα τοὺς ἐν ταῖς κερφαῖς καὶ οὐραῖς τῶν ἀκίων τεταγμένους.

29. Καὶ τοὺς μὲν σκουδάτους οὕτως ὀπλίταις, ὡς εἰρηται, τοὺς δὲ λεγόμενους ψιλοὺς τὸν τρόπον τούτον· Τοξοφάρετρα ἐπὶ τῶν ὤμων ἀναβασταζόμενα ἔχοντα κούκουρα μεγάλα χωροῦντα, ἀνὰ ἄ' ἢ μ' σαγίτων. Σωληνάρια (74) ξύλινα μετὰ μικρῶν σαγίτων, καὶ κούκουρων μικρῶν, ἅπαντα ἐπὶ πολὺ διδαστήρια ῥίπτονται διὰ τῶν τοξάρων.

NOTE.

(68) Δύο μόνας. Scribebatur, δύο μῆνας.

(69) Τὸ μὲν ἐν. Scribebatur τὸ μὲν.

(70) Τῆς ἀκτίας. Scribebatur, ἀξίας.

(71) Cod. Laurent. habet, οὕτως ἐστι.

(72) Καὶ χειρομάρινα. Scribebatur, καὶ χειρομανία.

(73) Hac usque, quæ diverso characterē notantur, in Choci codice deerant, nec a Meursio suppleta fuerant.

(74) Τούς δὲ λεγόμενους ψιλοὺς ἀναβασταζόμενα ἔχοντα κούκουρα μεγάλα χωροῦντα ἀνὰ ἄ' ἢ μ' τόξον φάρετρα ἐπὶ τῶν νόμων ἀναβασταζόμενα ἔχοντα κούκουρα μεγάλα χωροῦντα ἀνὰ ἄ' ἢ μ' σαγίτων σωληνάρια, etc. Locus hic valde corruptus erat, et voces transpositæ, ac male repetitæ. Restitui: Τούς δὲ λεγόμενους ψιλοὺς ἔχοντας τόξον, φάρετρα, καὶ κούκουρα μεγάλα χωροῦντα ἀνὰ

καὶ τοὺς ἰχθυοὺς ἄχρηστὰ εἰσι· βριτίτας (75), ἃ λέγεται ρικτάρια, τοὺς ἀπέλρως πρὸς τὴν τοξείαν ἔχοντας, ἢ καὶ λειπομένους, ὡς εἰκός, τόξων. Ἐχειν δὲ καὶ σκουτάρια μικρὰ, στρογγύλα, σφενδοδόλα, καὶ τζικούρια ὅμοια τῶν εἰρημένων ἀναδασταζόμενα καὶ αὐτὰ εἰς θηκάρια δερμάτινα. Τὰ δὲ ἱμάτια τῶν πεζῶν ἀπάντων ἔστωσαν κονδὰ μέχρι τῶν γονάτων αὐτῶν, ἐὰν δυνατόν αὐτοὺς ἔχειν καὶ ἐπιλώρικα. Τὰ δὲ ὑποδήματα αὐτῶν (76) μὴ ἔχειν ὀξείας ἐμπροσθεν. Ἀναγκαῖον δὲ (77) καὶ ὀλίγοις μικροῖς ἤλοις καθηλοῦσθαι αὐτὰ, ἥγουν καρφοῖς (78), πρὸς πλείονα ὑπουργίαν· χρήσιμα γὰρ ταῦτα, καὶ ἐν ταῖς ἰδοιπορίαις μάλιστα. Καὶ τὰς κουράς δὲ αὐτῶν κοντὰς γίνεσθαι, καὶ μὴ ἀφεῖναι αὐτοῖς τελείας· τρίχας χρήσιμόν ἐστιν.

κζ'. Ἄλλ' οὕτω μὲν τοὺς πεζοὺς στρατιώτας ἐνδύσεις καὶ περιφράξεις δι' ὅπλων· πρὸς δὲ τὴν ὑπηρεσίαν αὐτῶν καὶ φυλακὴν ἀμάρξας παρασκευάσεις· εὐσταλεῖς ἥγουν ἐλαφρὰς καὶ γοργὰς κατὰ δεκαρχίαν, ἥτοι κοντουβέρνιν, μίαν καὶ μὴ πλέον, ἵνα μὴ πολλοὶ εἰς αὐτὰ ἀσχολούμενοι ἀργῶσιν. Ἐχέτω δὲ ἐκάστη τῶν ἀμαξῶν χειρόμυλον, ἀξίνην, πέλεκυν, σκέπαρνον, πριόνιν, δρυγας δύο, σφύραν, πτυάρια δύο, κοφίνιν, κιλίκια, φαλκίαν, τζικούρια, βαρδούκια, ματζούκια (ἴσως καὶ τούτων χρεῖα γένηται τοῖς στρατιώταις), τριβόλους ἀναδεδεμένους (79) διὰ λεπτῶν σφηκωμάτων, καὶ ἐν ἥλωσι σιδηρῷ (80) ἀποκρατουμένους, διὰ τὸ ἐτοιμῶς συναγαγέσθαι αὐτάς. Ἐτίρας ἀμάρξας ἔχουσας τοξοβολίστρας καὶ σαγίττας αὐτῶν, καὶ βαλλίστρας, ἥτοι μαγγανικά τὰ λεγόμενα ἀλακάτια στρεφόμενα κύκλωθεν, καὶ μαγγανάρους, λεπτοουργοὺς, χαλκίς, καὶ τούτοις ἴδιον ἄρχοντα ἐπιστήσαι.

κη'. Ἐτίρας ἀμάρξας φερούσας τὸ ἀρμαμέντον ἐκάστου ἀριθμοῦ τῶν στρατιωτῶν. Ἐτίρας ἀμάρξας ὡς δέκα ἢ καὶ εἰκοσι (81) βασταζούσας πιστὸν, καὶ παξιμάδιον, καὶ σαγίττας, καὶ τοξάρια ἐκ περικοῦ.

κθ'. Ἴππους σαγματάρους, ἢ ὑποζύγια, εἰ μὲν ἀνδέχεται, καθ' ἑκάστον κοντουβέρνιν, εἰ δὲ μήτε, εἰς τὰ δύο κοντουβέρνια ἕνα, ἵνα εἰ γένηται καιρὸς χωρισθῆναι τοὺς πεζοὺς ἐκ τῶν ἀμαξῶν, καὶ προκαταλαβεῖν τόπον, βαστάζειν ὅκτω ἢ δέκα ἡμερῶν δαπάνην, καὶ ἀκολουθεῖν μέχρις οὗ ἐπιφθάσωσιν αἱ ἀμαξαὶ ἀργότερον περιπατοῦσαι.

λ'. Ὅτε ἄχρηστον δέ μοι δοκεῖ μνημονεύσαι, κἄν ἐν μικρῷ, καὶ τῆς ἀρχαίας ὀπλίσεως τῶν πεζῶν καὶ τῶν καβαλλαρίων, καθὼς Αἰλιανὸς τε καὶ οἱ λοιποὶ τῶν τακτικῶν συγγραφῆς ὀπηγόρευσαν. Παρὰ γὰρ τοῖς ἀρχαίοις τὴν μὲν ἱππικὴν τάξιν εἰς δύο διαφορὰς ὀπλίσεων ἐποιοῦν οἱ στρατηγοὶ, μίαν μὲν

A rittas autem, quæ rictaria, id est, tela dicuntur eos habere oportet, qui rei sagittariæ imperiti sunt, atque etiam eos, qui arcubus deficiuntur. Habeant etiam scutula parva rotunda, fundibula, et tzi curia prædictis formis similia, quæ etiam thecis coriaceis gestentur. Vestes peditum omnia sint condæ, id est, attonsæ usque ad genua illorum, et si id fieri potest, superlorica habeant. Calcei illorum fastigia ante acuminata ne habeant. Necessarium vero est paucis quibusdam clavulis firmari calceos, quos carphia appellant; ad varios enim usus illud utile est, et in primis ad itinera facienda. Et cæsaries illorum condæ, id est, attonsæ fiant, aut etiam permittere, ut nullo modo crinem habeant, fortasse non inutile est.

B 27. Et pedites quidem ad hunc modum apparatus, et armis leges: Ad usum illorum et conservationem carros habebis expeditos, agiles et firmos, unicuique decuriæ sive contubernio unum, et non plures, ut ne multi in illis occupati otientur. Habeat autem unusquisque carrus molam manuariam, securim, asciam, prionim, id est, serratam, orugas duas, malleum, pyria, sive vannos duos, cophinam ciliciam, phalciam, tzi curia, barducia, matzuchia, fortassis etiam (nam horum usus militibus interdum est), tribulas parvis quibusdam fasciis ligatas, et clavo ferreo appendentes, ut facile adduci possint; alios currus sagittarios, qui sagittas ferant, et manganica, sive halistas, quæ alacatia nominantur, orbiculam, et manganarios, cælatores, fabros ærarios, et istis peculiarem aliquem præfectum eligere.

28. Alios carros, qui uniuscujusque armamentum ferant pro numero militum, alios carros decem, vel vigin: i, qui ferant pictum, paximadium, id est, panem biscoctum, sagittas, et arcus complures.

29. Ex equis, vel jumentis sagmatariis, id est sarcinariis, si fieri potest, in unoquoque contubernio unum, sin minus, duobus contuberniis unam, ut si occasio quævis fiat separandorum peditum a curribus, et anticipandi loci, vehant secum octo vel decem dierum idoneum commecatium, donec eo currus, qui tardius procedere solent, postea ad eos perveniant.

30. Non inutile vero mihi videtur paucis antiquæ armaturæ formam, quod ad equites et pedites pertinet, memorare, quemadmodum Ælianus, et reliqui rei militaris scriptores memoriæ prodiderunt. Apud antiquos enim equestrem aciem duabus diversis armaturis muniebant; alteram autem cata-

NOTÆ.

λ' ἢ μ' σαγιττῶν, ἐπὶ τῶν ὤμων ἀναδασταζόμενα, σωληνάρια, εἰς.

(75) Βριτίτας. Scribe, βηρύττας.

(76) Ὑποδήματα. Scribatur, ὑποδείγματα.

(77) Ἀναγκαῖρ. Scribatur, ἀναγκαίους,

(78) Καρφία. Scribatur, καρφοί.

(79) Ἀναδεδεμένους. Scribatur, ἀναδεγόμενοι.

(80) Ἐν ἥλωσι σιδηρῷ. Scribe, ἐν ἥλῳ σιδηρῷ.

(81) Ὅς δέκα ἢ καὶ εἰκοσι. Scribatur, ὡς δέ καὶ εἰκοσι.

phractum, id est, lorica tum appellabant, alteram autem non cataphractum, id est, non lorica tum dicebant.

31. Armsbant autem cataphractum equitem undique tum ipsum, tum equum etiam loriciis, id est, galeis; clibaneis, id est, thoracibus: parameriis, id est machæris, vel ferreis, vel ex cornibus intextis. Equos muniebant lateralibus et frontalibus, id est, latera, et capita, et cervices equorum, thoracibus et loriciis et alia certa materia tegebant.

32. Ex iis omnibus, qui vel cataphracti, vel non cataphracti sunt, alii quidem habebant contraria, id est, hastas, quas nunc menaula vocant, quæ olim antiqui lonchas nominabant, qui cataphracti manus cum hoste conserebant, alii autem eminus jaculantes, quos vocant acrobolistas, id est, jaculatores velitares. Qui vero hastas habebant, illi certe, quemadmodum dictum est, cum hostibus configebant, cominus hastis pugnantes. Ex iis autem qui prælio configebant, alii thureos, id est, scuta oblonga magna habebant, alii sine scutis solis hastis præliabantur, et illi quidem thureophori, id est, scutati nominabantur, hi vero hastati: nam contrarium hastam appellabant

33. Equites acrobolistas, id est, jaculatores velitares, qui eminus feriunt et præliantur, alii rhiptariis, id est, jaculis utebantur, alii arcubus: et alii ex illis eminus conjiciebant hastas, alii directe procedentes, alii circumcursando, quos hippacontistas, id est, equestres jaculatores dixerunt, alii arcubus feriebant, quos ἵπποτοξότας, id est, equestres sagittarios. Quidam ex illis expeditis et velitaribus jaculis utebantur, et cum semel atque iterum jaculati fuerint, de cætero configunt cum hostibus, vel hastis, quas habebant relictis, vel expeditis jaculis, vel spathis suis utentes: et istos vocabant velites. Quidam ex illis secures parvas ferebant, aciem undique acutam, quasi dentes cum exacuuntur habentes. Et equestrem aciem (quemadmodum paucis complecti potui) ad hunc modum armabant antiqui.

34. Pedestrem aciem ab antiquis sic invenimus descripiam esse. In tres enim partes copias suas dividebant, quemadmodum a nobis superius memoratum est: et primam, gravem armaturam, alteram pallasias sive cetratos, tertiam levem armaturam vocabant. Et gravis armaturæ Macedonico more ponderosissima arma fecere, quemadmodum Alexander Macedo facere solebat.

35. Etenim scuta illis faciebant rotunda, magna, oblonga, quæ thureos appellabant, et machæras quas parameria appellabant, et loricia, id est galeas, et clibania, id est thoraces, et cassides, et

κατάφρακτον λεγομένην, καὶ τὴν ἑτέραν οὐ κατάφρακτον.

λα'. Ὀπλιζον δὲ τὸν μὲν κατάφρακτον καθάλλαιον πανταχόθεν, αὐτόν τε καὶ τὸν ἵππον αὐτοῦ. Καὶ τὸν μὲν ἄνδρα λωρικίοις, καὶ κλιθάνοις ἢ σιδηροῖς, ἢ ἐκ κεράτων ἐπιπλεγμένοις, καὶ παραμικροῖς (83). Τοὺς δὲ ἵππους κατάφρακτον παραπλευριδίοις καὶ προμετωπιδίοις, ἤγουν τὰ πλευρὰ, καὶ τὰς κεφαλὰς, καὶ τοὺς τραχήλους τῶν ἵππων διὰ κλιθάνων ἢ λωρικίων, ἢ ἄλλης ὕλης κατέσσεπον.

λβ'. Τοῦτων δὲ πάντων τῶν τε καταφράκτων καθάλλαιων καὶ τῶν μὴ καταφράκτων οἱ μὲν εἶχον κοντάρια, οἱ δὲ τὰ λεγόμενα νῦν μέναιλα, ἅπερ οἱ ἀρχαῖοι λόγχας ἐκάλουν. Οἵτινες καὶ κατάφρακτοι ὄντες χεῖρας συνέβαλλον τοῖς πολεμίοις, οἱ δὲ μακρόθεν ἦσαν ἀκοντίζοντες, οὓς καὶ ἔλεγον ἀκροβολιστάς. Τῶν δὲ τὰ κοντάρια, ἢ τὰς λόγχας ἐχόντων, οἱ μὲν, ὡς εἴρηται, ἦσαν οἱ τοῖς πολεμίοις συμπλεκόμενοι, καὶ πλησίον διὰ τῶν δοράτων ἦτοι τῶν κονταρίων μαχόμενοι. Τοῦτων δὲ τῶν συμπλεκόμενων τῇ μάχῃ οἱ μὲν θυρεοὺς εἶχον, ἦτοι σκουτάρια ἐπιμήκη μεγάλα, οἱ δὲ χωρὶς τῶν θυρεῶν μόνοις τοῖς κονταρίοις (83) ἐμάχοντο. Καὶ οἱ μὲν ἐκαλοῦντο θυρεοφόροι, οἱ δὲ ἰδίως δορατοφόροι· δόρυ γὰρ τὸ κοντάρην ἔλεγον.

λγ'. Ἀκροβολιστάς δὲ τῶν καθάλλαιων ἐκάλουν, ἤγουν τοὺς μακρόθεν βάλλοντάς τε καὶ μαχομένους. Τοῦτων δὲ οἱ μὲν δορατίους ἤγουν ρικταρίους ἐκέχρητο, οἱ δὲ τόξοις. Καὶ οἱ μὲν αὐτῶν μακρόθεν ἐρύκτον τὰ ρικτάρια, ἢ ἐπ' εὐθείας (84) ἐρχόμενοι, ἢ κύκλῳ περιτρέχοντες. Οὓς ἐκάλουν ἵπποκοντιστάς. Οἱ δὲ τοῖς τόξοις ἐβάλλον, οὓς ἐκάλουν ἵπποτοξότας. Τινὲς δὲ αὐτῶν ἐλαφροῖς κονταρίοις ἐχρῶντο, καὶ μίαν ἢ δευτέραν προεξακοντίζαντες τὸ λοιπὸν συνεπλέκοντο τοῖς πολεμίοις, ἢ τοῖς δορατίοις οἷς εἶχον ἀπολειπομένοις, ἤγουν τοῖς ἐλαφροῖς κονταρίοις, ἢ τοῖς σπαθίοις αὐτῶν διαχρῶμενοι, καὶ τούτους ἐκάλουν ἐλαφροὺς. Τινὲς δὲ αὐτῶν καὶ πελίκαις μικροῦς ἔφερον πανταχόθεν ἐχούσας ἀνωκὴς ὀξείας ὡς ὀδόντας ἤκονημένους. Καὶ τὴν καθάλλαιον τήξιν οὕτως ὠπλιζον οἱ παλαιοὶ, ὅσον ἐν συντόμῳ εἰπεῖν.

λδ'. Τὴν δὲ πεζικὴν παρὰ τὴν τῶν ἀρχαίων τήξιν οὕτως εὐρομεν. Τριχῶς μὲν γὰρ αὐτῆς διμερίζον τὴν ὀπλισιν, ὡς ἀνωτέρω εἴρηται ἡμῖν. Καὶ τὴν μὲν ἐκάλουν ὀπλίτας, τὴν δὲ πελταστές, τὴν δὲ φιλοῦς. Καὶ τὴν μὲν τῶν λεγομένων ὀπλιτῶν βαρυτάτην παρὰ πάντας τοὺς πεζοὺς ἐποίουν, κατὰ τὸν Μακεδονικὸν τρόπον, ἤγουν καθ' ὃν Ἀλέξανδρος ὁ τῶν Μακεδόνων ἐχρήσατο.

λε'. Καὶ γὰρ σκουτάρια ἐποίουν αὐτοῖς στρογγύλα μεγάλα παραμήκη, ἃ ἔλεγον θυρεοὺς, καὶ μαχαίρας, ἤγουν παραμήρια, καὶ θώρακας, καὶ κράνη, ἤγουν λωρίκια, καὶ κλιθάνια (83), καὶ

NOTÆ.

(82) Παραμικροῖς. Scribe, παραμηριοῖς.

(83) Μόνους τοῖς κονταρίοις. Scribatur, μ. σκουτάρους.

(84) Ἡ ἐπ' εὐθείας. Scribatur, ἢ εὐπαθείας.

(85) Καὶ θώρακας, καὶ κράνη, ἤγουν λωρίκια, καὶ κλιθάνια. Locus corruptus est. Restituo, ac lego: θώρακας, ἤγουν λωρίκια, καὶ κράνη, καὶ κλιθάνια.

κάσσιδας, καὶ μανικέλια, καὶ χαλκότουβας, ὅπερ οἱ παλαιοὶ περικνημίδας ἐκάλουν· καὶ κοντάρια μακρότερα. Τοὺς μὲν οὖν ὀπλίτας λεγομένους οὕτως ὠπλιζόν.

λζ'. Τοὺς δὲ ψιλοὺς πάντων ἐλαφροτάτῃ ὠπλιζόν τῇ παρασκευῇ· οὐτε γὰρ θώρακας, ἤγουν κλιθάνια, ἢ λωρίκια, οὐτε περικνημίδας, ἤγουν ποδόφειλλα, ἢ χαλκότουβας, οὐτε θυρεοὺς, ἢ ἀσπίδας βαρείας, ἤγουν τὰ μεγάλα σκουτάρια, ἀλλὰ διὰ τῶν μακρόθεν βαλλομένων ὀπλων ἐμάχοντο, οἷον οἱ τοξεύοντες, ἢ ρικτάρια ῥίπτοντες, ἢ λίθους βάλλοντες τοὺς μὲν διὰ χειρὸς, τοὺς δὲ διὰ σφενδόνης. Στολὰς δὲ εἶχον στερὰς, καὶ πηκτὰς ἀντὶ λωρικίων, καὶ κλιθανίων, καὶ τῶν ἄλλων.

λζ'. Τὸ δὲ τῶν πελταστῶν λεγόμενον εἶδος, ὅπερ οἱ νεώτεροι τῶν τακτικῶν οὐκ ἐδήλωσαν (οἶμαι δὲ, ὡς ἄνω μοι εἴρηται, τοῖς ψιλοῖς αὐτὸ συμμειξαντες), καὶ αὐτὸ μὲν εἶχεν ὀπλισμὸν, ἐλαφρότερον δὲ τῶν ἄλλων. Εἶχε γὰρ πέλατην, ὃ ἔστι σκουτάριον μικρὸν, καὶ τὰ δόρατα αὐτῶν, ἤγουν τὰ κοντάρια πολὺ τῶν λεγομένων σαρισσῶν παρὰ τοῖς παλαιοῖς κοντότερα. Αἱ δὲ σάρισσαι ἦσαν κοντάρια μακρὰ ἕως πηχῶν ἰδ', καὶ ἄχρι πηχῶν ις'. Ταῦτα δὲ ἦσαν μάλιστα τῆς Μακεδονικῆς ὀπλισμῶς. Ἐδόκει δὲ ἡ τῶν πελταστῶν ὀπλισμὸς μέσην ἔχειν τάξιν τῶν τε ψιλῶν καὶ τῶν ἰδῶς λεγομένων ὀπλιτῶν, βαρυτέρα μὲν οὖσα τῶν ψιλῶν, ἐλαφρότερα δὲ τῶν ὀπλιτῶν.

λη'. Ἦν δὲ παρὰ τοῖς ὀπλίταις καὶ ἀσπίς Μακεδονικῇ χαλκῇ οὐ λίαν κοίλῃ (86), ἤγουν σκουτάριον στρογγύλιον μέγα, ἀπλωτέραν ἔχον τὴν κοιλότητα, τὸ δὲ μέτρον αὐτῆς σπιθαμῶν γ'. Ἦν δὲ καὶ κοντάριον οὐ μικρότερον πηχῶν ἡ'. Τὸ δὲ μακρότερον, μέχρι τοῦ δύνασθαι ἄνδρα κρατοῦντα κινεῖν αὐτὸ εὐκόλως.

λθ'. Ἦ δὲ Μακεδονικῇ φάλαγξ ἐκείνη, ἣ γινώσκοντες ἡ παραταγὴ, ἰδόντες τοὺς πολεμικοὺς ἀνυπόστατος εἶναι, διὰ τὴν ἐν ταῖς τάξεσι κατασκευὴν. Ἰστατο γὰρ ὁ ἄνθρωπος ἐξωπλισμένος ἐν τῷ τοῦ ἀγώνος τῆς συμβολῆς καιρῷ καταπικνουμένης τῆς παραταγῆς ἐν τῇ ἐκάστου στάσει εἰς πῆχεις δύο κατέχων τὴν σάρισσαν, ἤγουν τὸ μακρὸν κοντάριον, ὅπερ, ὡς μὲν τινες ἔφασαν, πηχῶν ἐξαλδέκα, κατὰ δὲ τὴν ἀλήθειαν, πηχῶν ἰδ'. Τούτων δὲ τέσσαρες μὲν πῆχεις ἀφαιρεῖ τὸ μεταξὺ τῶν χειρῶν εἰς τὸ ὀπίσω. Οἱ δὲ λοιποὶ δέκα πῆχεις εἰς τὸ ἐμπροσθεν ἐκτείνονται πρὸ τῶν σωμάτων. Τοσαῦτα μὲν οὖν καὶ περὶ τῆς καθ' ἑνα ἄνδρος στρατιωτικῆς ὀπλισμῶς ἐκ τῶν παλαιῶν καὶ τῶν νεωτέρων τακτικῶν ἀναλεξάμενοι διαταξάμεθα τε καὶ διωρισάμεθα, ἵνα ἔχων αὐτῶν τὴν γνῶσιν ἐκλέγῃ τὸ χρήσιμον.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ Ζ'.

Περὶ γυμνασίας καθάλλαρικῆς καὶ ποδῆς.

α'. Ἐξῆς δὲ καὶ περὶ τῆς αὐτῶν γυμνασίας πρὸ τῶν πολεμικῶν ἀγώνων ὀφειλούσης γίνεσθαι μετρίως σοὶ καὶ συντόμως ὑπαγορεύσομεν, ὥς στρατηγὲ, ἵνα προπαρασκευάζῃς αὐτοὺς ἐθίζεσθαι πρὸς

manicellia, et chalcotuba, quæ antiqui pericnemidas, id est, ocreas æneas nominabant, et hastas longas. Et gravem armaturam sic armabant.

36. Levem armaturam levissimo omnium apparatu tegebant: neque enim clibanaria, id est, thoraces, neque lorica, id est, galeas, neque chalcotuba, id est, ocreas æneas, neque thureos, id est, scuta magna habebant, sed eminus coniectis telis pugnant, ut sagittas, vel rhictaria, id est, jacula vel saxa projicientes alia manu, alia fundis. Vestes habebant firmas vice loriciorum et thoracum et hujusmodi.

37. Pelastarum seu cetratorum agmen, quod recentiores rei militaris scriptores prætermiserunt: arbitror enim cum levi armatura ab iis scriptoribus confusos esse. Habebant autem hi armaturam, sed leviorē aliis: habebant autem peltam, id est, scutum parvum, et hastas, quæ ab antiquioribus sarissæ dictæ sunt: sarissæ autem hastæ erant longæ interdum quatuordecim cubitorum, interdum sedecim cubitorum. Hæc erat forma armandi Macedonica. Pelastarum armatura medium quoddam inter gravem et levem armaturam tenebat, gravior levi, et levior gravi armatura.

38. Gravi armaturæ adfuit quoque et aspis Macedonica ærata non admodum concava, id est, scutum rotundum magnum, simpliciorē habena cavitatem, mensuram trium spithamarum, id est, dodrantium. Erat autem hasta non minor octo cubitis. Hasta longior eo usque ducebatur, quo homo viribus suis expedite eam tractare potuerat.

39. Macedonica phalanx, id est, acies, videbatur hostibus propter aciei instruendæ modum inexpugnabilis esse. Stabat enim unusquisque vir armatus ipso confligendi tempore, densata acie ad uniuscujusque stationem, cubitorum duorum locum occupans, sarissam, id est, longam hastam manu tenens, sedecim ut quidam putant cubitorum, revera autem quatuordecim cubitorum. Ex iis, quatuor cubitorum spatium, manus in posteriorem partem occupant, reliqui decem cubiti in anteriorem partem ante corpora protenduntur. Atque hæc de separata cuiuscujusque singularis viri armatura, ex antiquis et recentioribus rei militaris scriptoribus collegimus et descripsimus, ut istorum nobilitiam cum habeas, quod conducibile tibi fuerit eligas.

CONSTITUTIO VII.

De exercitatione equestri et pedestri.

1. Deinceps jam de exercitatione quæ bellica certamina debet anteire, numero et paucis, o imperator, verba faciam, ut per istas exercitationum periclitationes ad vera pericula eos assuefacias.

NOTÆ.

(86) *Λίαν κοίλη*. In Checi codice videtur fuisse, οὐ λίαν κοίλη. Recte. Sic Constantinus. Εἶχον καὶ

σκουτάρια Μακεδονικὰ χαλκᾷ, στρογγύλα, μεγάλη, καὶ οὐ πολὺ βαθέα.

Imperitia enim ad subitas et irruentes rerum aggressiones caeca et inscia esse solet.

2. Illic me aut alio quovis tempore, quando intermissio belli est, aut excursionum in hostili terra relaxatio, assuefaciendi ad patientiam laborum sunt milites, et bellicosi operosique assiduitate reddendi sunt, neque in otio et desidia esse sinendi. Etenim otium languida et soluta facit corpora, desidia timidas et effeminatas reddit mentes. Voluptates enim quotidie inescantes fortissimum quemque corrumpunt. Quando autem longo tempore interposito ad labores veniunt, neque libenter sustinent, neque diu durant, sed statim refugiant priusquam periculum laborum bellicorum fecerint: si in periculum venerint, facile iterum discedunt, neque ad perferendos labores, neque ad suscipienda pericula idonei sunt. Quare bonum ego iudico imperatorem, qui tum praeparat, tum disponit omnes res, omniaque negotia ad usus bellicos spectantia, quando rei bellicae nulla necessitas urget. Exerceto autem eos his moribus et institutis:

3. Primum, unusquisque miles in aliquo negotio sit. Graves autem, id est scutatos pedites, vel qui universam armaturam gestant ad singulare certamen cum scutis et virgis inter se exercent.

4. Ad congienda eminus iacula, et matzumbulum, quod nunc dicitur saliba, vel tziurim.

5. Levem armaturam exercebis, ad sagittas celeriter jaciendas, in hastam aliquam aliam eminus dextram.

6. Ad iacula eminus congienda, et fundas.

7. Equites exercebis ad sagittas celeriter jaciendas: celeritas enim praeparat sagittam, ut facile et cum impetu ex arcu excutiat: quod necessarium est, et iis qui equis vehuntur in primis conducibile.

8. Atque etiam ut pedites similiter eminus jacciant sagittas, sive in hastam, sive in quodvis aliud signum.

9. Ut sagittas in omnes partes equo currente jacciant, ante, retro, dextrorsum, sinistrorsum. In equum ut exsilire possint.

10. Ut sagittas contente jacciant ex equo currente, unam, atque item alteram, et intentum arcum confestim in corytum ponant, si latus satis corytus fuerit: sin minus in semicorytum ad hoc ipsum opportune factum ponant, et hastam humeris suis gestatam statim in manus sumant. Posteaquam autem arcum in coryto intentum habuerit, et sumpserit hastam, in humero iterum hastam statim ponat, et arcum sine mora assumat.

Α τούς ἀληθεῖς κινδύνους διὰ τῶν ἐν γυμνασίᾳ κινδύνων. Τὸ γὰρ ἀγύμναστον παντελῶς ἀμαθὲς καὶ τυφλὸν πρὸς τὰς ἀθρόας καὶ ἀμελετήτους ἐγχειρήσεις εὐρίσκεται.

Β'. Ἡ γὰρ ἐν καιρῷ χειμῶνος, ἢ ἐν ἑτέρῳ καιρῷ ἐν ᾧ ἔστιν ἀνοχὴ πολέμου, ἢ τινων ἐπελεύσεων κατὰ πολέμιας γῆς ἀνεστῇ, γυμνάζειν σε χρὴ τὰ στρατόπεδα, καὶ ποιεῖν τοὺς στρατιώτας πολεμικοὺς, καὶ ὥσπερ συντρέφους τῶν πόνων διὰ τοῦ ἐθισμού, καὶ μὴ ἀφίης αὐτοὺς ἀργεῖν, μήτε βραθυμεῖν. Καὶ γὰρ ἡ ἀργία μαλακὰ καὶ ἀσθενῆ ποιεῖ τὰ σώματα, ἡ δὲ βραθυμία δειλὰς καὶ ἀνάνδρους τὰς ψυχὰς (87) παρασκευάζει. Αἱ γὰρ ἦδοναι τὸ καθ' ἡμέραν δειλιάζουσιν καὶ ἐντολμότατον διαφθείρουσι. Καὶ ὅταν ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἀνεθίντες πάλιν ἐπὶ τοὺς πόνους ἔλθωσιν, οὔτε ἡδέως ἔξουσιν, οὔτε ἐπὶ πολὺ καρτερήσουσιν, ἀλλ' εὐθέως φεύγουσιν πρὶν ἢ καὶ πείραν λαβεῖν τῶν πολεμικῶν πόνων. Εἰ δὲ καὶ εἰς πείραν ἐπὶ μικρὸν ἔλθωσιν, ταχέως ἀποχωρίζονται, φέρειν τοὺς πόνους καὶ κινδύνους οὐ δυνάμενοι. Διόπερ καὶ ἀγαθὸν ἐγὼ κρίνω στρατηγὸν, ὅταν τὰ χρήσιμα τότεσκευάζει καὶ διατάττει καὶ ἔργα καὶ πράγματα, ὅταν οὐ κατεπείγουσιν αἱ τῶν πολεμικῶν πόνων ἀνάγκαι. Γύμναζε δὲ τὸν στρατὸν τοιοῦτοις πόνοις καὶ ἐπιτηδεύμασιν·

Γ'. Πρῶτον μὲν τὸν καθ' ἓνα στρατιώτην ὡς ἐν μελέτῃ, τοὺς μὲν ὀπλίτας σκουτάτους πεζῇ, ἡγουν τοὺς φοροῦντας τὴν πανοπλίαν, εἰς μονομαχίας μετὰ σκουταρίων καὶ βεργίων ἀντισαλλήλων,

Δ'. Εἰς τὸ ρίψαι μήκοθεν ριχτάρια, καὶ ματζυμάρβουλον, ὃ λέγεται νῦν σαλίβα, καὶ τζικούριν.

Ε'. Τοὺς δὲ λεγομένους ψιλοὺς οὕτω γυμνάσεις, εἰς τοξείαν σύντομον κατὰ κονταρίου ὕψους ἀπὸ διαστήματος.

Ζ'. Εἰς τὸ ρίπτειν μήκοθεν ριχτάρην καὶ σφενδόβουλον.

Ζ'. Εἰς πηδήσεις καὶ δρόμους κατὰ τε ὁμαλῶν τόπων καὶ ἀνωμάτων. Τοὺς δὲ καθάλαριους γυμνάσεις εἰς τὸ τοξεύειν συντόμως. Ἡ γὰρ ταχύτης καὶ ἐκτινάσσεσθαι παρασκευάζει τὴν σαγίτταν καὶ ἰσχυρῶς βάλλεσθαι. Ὅπερ τῶν ἀναγκαίων ἐστὶ, καὶ τοῖς ἐπὶ ἵππων ὀχουμένοις χρήσιμον.

η'. Καὶ ἔτι εἰς τὸ τοξεύειν πεζῇ ἀπὸ διαστήματος συντόμως, εἴτε κατὰ κονταρίου, εἴτε κατὰ ἑτέρου σημείου.

θ'. Εἰς τὸ τοξεύειν ἐπάνω ἵππου τρέχοντος συντόμως ἔμπροσθεν, ὀπισθεν, δεξιὰ, ἀριστερὰ. Εἰς τὸ πηδᾶν ἐφ' ἵππου.

ι'. Εἰς τὸ τοξεύειν συντόμως ἐπάνω ἵππου τρέχοντος μίαν ἢ καὶ δευτέραν σαγίτταν, καὶ ἀποτιθέσθαι τὸ τόξον τεταγμένον ἐν τῷ θηκαρίῳ, ἐὰν πλατὺ [ἦ.] ἢ ἐν ἄλλῃ ἡμιθηκίῳ ἐπὶ οὕτῳ γινομένῳ εὐκαίρως. Καὶ ἐπιλαμβάνεσθαι τοῦ κονταρίου ἐπὶ τοῦ ὤμου βεσταζόμενον, καὶ εἴτα τὸ τόξον, τεταγμένον ἐν τῷ θηκαρίῳ, κρατεῖν δὲ τὸ κοντάρην, καὶ συντόμως ἀποτιθέσθαι αὐτὸ ἐν τῷ ὤμῳ, ἐπιλαμβάνεσθαι δὲ τοῦ τόξου.

NOTAE.

(87) Καὶ ἀνάνδρους τὰς ψυχὰς. Scribebatur, καὶ ἀνδρας τας ψυχικας.

ια'. Εἰς τὸ ἐπέρχεσθαι ἀλλήλους ἄνδρας δύο, καὶ Α ὀποχωρεῖν καὶ πάλιν ἐπелаύνειν, καὶ ἐξελλίσσειν, κατὰ τὸν τύπον τοῦ λεγομένου παρακονταρίου.

ιβ'. Τινὰς δὲ αὐτῶν καλὸν ἐστὶ καὶ ἐν τῷ ὁδοιπορεῖν τοὺς στρατιώτας γυμνάζεσθαι ἐν τῇ ἰδίᾳ χώρῃ, καὶ ἐπιτηδεύειν αὐτὰ ἐπάνω τῶν ἱππων ποιεῖν. Ἐκ τούτου γὰρ καὶ ἡ ὁδὸς ἀνεμπόδιστος ἐκτελεῖται, καὶ οἱ ἱπποὶ οὐ συντριβόνται.

ιγ'. Ἐὰν δὲ συμβῇ καὶ χρονίσαι τὸ στράτευμα ἐν ἐξεδίτῳ, ἤγουν ἐνθα συνάγεται κατὰ τὸν ἴδιον καιρὸν ὁλος ὁ στρατὸς, μὴ ἀργοὺς εἶναι τὸν καθένα, ἀλλ' ἐθίζεσθαι αὐτοὺς, ὡς εἴρηται, πονεῖν. Καὶ ποτὲ μὲν γυμνάζεσθαι πονεῖν κατὰ τὸν εἰρημὸν τρόπον, ποτὲ δὲ ὡς ἐν παρατάξει καὶ ἐν ἀλλήλοις ποτὲ δὲ εἰς ὀπλῶν ἐργασίας ἀπασχολεῖσθαι. Ἡ γὰρ ἀργία οὐ μόνον νωθροὺς καὶ ἀνάνδρους ποιεῖ, ἀλλὰ καὶ κενὰ τινα καὶ στασιῶδη μελετᾷν αὐτοὺς παρασκευάζει καὶ παρεξάγει. Γυμναζόμενοι δὲ πρὸς τοὺς ἐκουσίους πόρους, εὐκόλως ἄρα καὶ τοὺς ἀκουσίους ὑπενείκωσι, καὶ πρὸς τὰ παραγγελλόμενα αὐτοῖς ὀπακοῦσιν ἐθισθῶσιν.

ιδ'. Καὶ οὐ μόνον καθένα γυμνάσεις αὐτοὺς, ἀλλὰ ἐθίσεις καὶ καθόλου γινώσκειν τὰς ἰδίας τάξεις, καὶ μένειν ἐν αὐταῖς, καὶ ταῖς ὕφεσι, καὶ τοῖς ὀνόμασι συνήθεις ἀλλήλους γίνεσθαι, καὶ τίς στρατιώτης ὑπὸ τίνα ἐστὶν ἀρχοντα, καὶ ἐν ποίῳ βάνῳ, καὶ μετὰ πόσων ἀνδρῶν τάττεται.

ιε'. Γινώσκειν δὲ τὰ ὀφέα παραγγέλματα μετὰ C τᾶξιν παρὰ τῶν ἀρχόντων γινόμενα. Ὅσον τὰς ἐκτάσεις, εἴτε κατὰ πλάτος, εἴτε κατὰ μήκος τῆς παρατάξεως. Ὁμοίως δὲ καὶ τὰς συστολάς, ἤγουν σφίγγεις εἰς πύκνωσιν. Καὶ τὰς κλίσεις, ἐπὶ τὰ ἀριστερά, ἐπὶ τὰ δεξιὰ, καὶ τὰς τῶν ὀρδίνων μεταποιήσεις, τὰ διαστήματα τῶν στάσεων ἀπὸ ἀνδρὸς εἰς ἄνδρα, καὶ τὰς μερικὰς αὐτῶν πυκνώσεις ἢ ἀραιώσεις, καὶ τὰς ἀδιαλλήλων ἀπαντήσεις καὶ ἀντιδράσεις, ἥτοι ἐρχομένων ἢ ἀπερχομένων, καὶ τὰς κατὰ τὰς ἀκίας ἤγουν τοὺς ὀρδίνους διαιρέσεις αὐτῶν καὶ μετρίσμούς.

ις'. Καὶ κατατάξεις αὐτὴν φάλαγγα, ἤγουν τὴν ὅλην παραταγὴν, ὅταν, ὡς εἴρηται, ἐπὶ βάθος συστέλλεται, καὶ ὅταν ἐπὶ μήκος ἐκτείνεται, καὶ τὴν D λεγομένην ἀντίστομον ἤγουν δίστομον μάχην, ὅταν οἱ λεγόμενοι οὐραγοί, ἥτοι οἱ ὀπισθεν τῶν ὅλων ἀκίων, ἐπιστρέψαντες πρὸς τοὺς κυκλοῦντας κατὰ πρόσωπον μάχονται ὡς πρωτοστάται, καὶ ὀπισθεν αὐτῶν ὁμοίως αὐτοῖς ἀντιστρέψει τὸ ἡμισυ τῆς ἀκίας, καὶ πάλιν τὰς ἐκ τῶν τοιούτων μεταβολῶν ἀνακλήσεις καὶ ἀποκαταστάσεις.

ιζ'. Οἱ γὰρ πρὸς ταῦτα πάντα ἐθιζόμενοι στρατιῶται διὰ τάχους, ὡς εἰπεῖν, καὶ αὐτόματοι φέρονται πρὸς τὴν τάξιν. Οἱ δὲ τούτων ἀνέθιστοι καὶ ἀπαίδευτοι, διὰ τὰς πολλὰς, καὶ μόλις ἀποκαθίστανται εἰς τὰς κατεπειγούσας τῆς τάξεως χρεῖας.

ιη'. Διαμερίσας δὲ τὸ στράτευμα πρὸς ἀλλήλους ἀσὺρῶν μάχῃ συμβαλλέτωσαν, ἥτοι διὰ κονταρίων ἀνευ ξιφῶν, ἢ σαγιτῶν ὁμοίως, ἢ, ὡς εἴπομεν,

PATROL. GR. CVII.

11. Ut invadant se mutuo duo viri, et recedant, et rursus ingruant, et evolvant se ad modum paracontarii.

12. Utile vero est in ipso itinere faciendo, ut quidam ex illis suis locis se exercent, et conentur hæc ex equis facere. Hoc modo ipsum iter expeditum erit, et equi minus atterentur

13. Si contingat in expedito commorari exercitum, id est, in eo loco ubi coactus est, omni eo tempore ne unus quidem ex militibus, quantum fieri potest, otiosus sit, sed ad laborem, ut dictum est, assuefaciendi omnes sunt, et interdum prædicto more exercendi, interdum in acie, et inter se, interdum in armis suis detergendis et nitidandis occupentur. Otium enim non solum ignavos et effeminatos facit, sed etiam ad inania quædam et turbulenta cogitanda animum traducit. Ad voluntarios labores si se exercent, facile etiam coacti labores perferent, et ad imperata facienda aptiores erunt.

14. Nec sigillatim modo exercebis eos, sed generaliter etiam assuefacies, ut suas stationes perfecte cognoscant, et in illis commorentur, et aspectu, et nomine familiariter se mutuo agnoscant, et sub quo præfecto miles unusquisque sit, in qua cohorte, et quibus cum viris in contubernio colloceatur.

15. Cognoscat etiam celeriter mandata, quæ a præfectis dantur. Cum præcipitur, ut extendatur acies sive in longitudinem, sive in latitudinem, vel ut cogatur, et contrahatur in densitatem, vel ut inclinatio fiat in dextram, aut sinistram partem, vel ut ordinum commutatio, et intervalla stationum a viro ad virum fiant, vel ut separatæ singulorum agminum densitates, vel raritates, vel ut mutui occursus, et discessioniones, sive adventantium, sive recedentium sint, et contuberniorum, sive ordinum inter se partitiones, separationes, et instructiones fiant.

16. Vt. ut phalanx, id est, universa acies aut in arctum contrahatur, aut in longitudinem producat, vel ut distomos, id est, anceps acies fiat, hoc est, quando οὐραγοί, id est caudani, post universam aciem conversi adversus hostes, qui circumvallare exercitum conantur, quasi præstitæ pugnare, et a tergo similiter dimidium contubernium ad illos convertunt, vel ut istarum commutationum inclinationes et traductiones fiant.

17. Qui ad ista assuefacti sunt milites, celeriter, ut ita dicam, et sua sponte ad aciem hanc feruntur. Qui istarum rerum insueti rudesque sunt, magno cum negotio et molestia ad imminetia pericula in acie constitui possunt.

18. Ubi exercitum divideris, sine ferreis armis inter se committantur, vel cum hastis sine cuspidibus, vel sagittis similiter, vel, ut prædiximus, pro gla-

diis utantur virgis, vel calamos pro hastis tradas. Sin glebas habeat tellus in qua exercentur, conjicere eas jubebis in se mutuo inter confillegendum: interdum charzaniis, vel iis similibus in prælio utantur.

19. Acelives illis colles monstrans, jube ut cum cursu conscendant: et in eos, qui jam colles occupant, jube alios quosvis milites invadere, qui illos si possint depellant.

20. Ubi milites jam exercueris, illos dimittes, et aliis trades illorum arma, et manentes, atque in hac exercitatione strenue se gerentes, collaudabis; eos qui socorditer et effeminate se gerunt, exacies, et excitabis ad offensas illorum corrigendas.

21. Tali enim industria ac exercitatione non solum ad labores paratior est exercitus, verum etiam sanitatem melius tuetur, et cibo potioneque suavis fruitur, quanquam vilior ac tenuior fuerit. Et corpus valentius firmitus habet, si sudoribus, caloribus, apricationibus, frigoribus, tempestatibusque assuefactum fuerit.

22. Similiter exercebis equites, ad decertationes quasdam et dimicationes, insectationes, conflictationes, velitationes, et sagittarum jaculorumque emissiones, et quæcunque deinceps tibi fusius exponam.

23. Hæc faciant in locis planis et campestribus, et ad montium pedes, et ad aspera quoque loca quantum possunt accedant.

24. Non modo mihi, verum etiam majoribus nostris visum est pernecessarium esse, ut cum in campestribus et planis locis ad cursum exerceantur equi, tum etiam in editis et condensis et asperis locis, ut hæc loca aginine facto transeant, atque etiam ad declivia similiter se præparent. Si enim ad hunc modum assuefacti fuerint, neque homines neque equos ullus vel offendet vel lædet.

25. Æstate ne equum ad crebro bibendum assuefacias. Qua de causa minus utile est propter fluvium castra ponere.

26. Aciem borum instruas in asperis et aviiis locis, et cohortem ipsam permittas ita uti est instructa, agmine facto ea loca conscendere atque iterum descendere.

27. Quicumque suis equis parcentes iis exercitationibus abstinent, hi quantum in se est suam ipsorum salutem produunt.

28. Deinceps par est, quanquam verecunde, paucis tamen veterum motus bellicos et præcepta explanare, ut in illis quique exerceas tuos, et illos tum dicto tum facto ad rem bene gerendam, et rem militarem cognoscendam excites. Nam posteaquam

ἀντὶ σπαθίων βεργίους, ἢ νάρθηκας, ἢ καλᾶμους ἀντὶ κονταρίων ἀναδιδούς. Ἐάν δὲ καὶ βόλους ἔχη ἢ γῆ ἐν ἣ γυμνάζονται, τούτους βάλλειν κέλαιε κατ' ἀλλήλων ἐν τῇ γυμνασίᾳ τῆς συμβολῆς. Ποτὲ δὲ καὶ τὰ λεγόμενα χαρζάνια ἢ τούτοις ὁμοιά τινα χρησθῶσαν ἐν τῇ μάχῃ.

ιβ'. Δείξας δὲ αὐτοῖς καὶ βουνούς ὀρθίους, κέλαιε σὺν δρόμῳ ἀναβαίνειν καὶ καταλαμβάνειν αὐτούς, ἔχοντας δηλονότι τοὺς βουνούς ἐκείνους ἐτέρους στρατιώτας ἐφεστῶτας ἐπ' αὐτῶν.

κ'. Καὶ ὅταν τινὰς τῶν στρατιωτῶν γυμνάσῃς, πάλιν ἐκείνους ἐκβαλὼν ἐτέροις ἐπιδώσεις τὰ εἰρημένα ὄπλα. Καὶ τοὺς μέινοντας (88-89) ἀνδραγαθήσαντας ἐν τῇ γυμνασίᾳ ἐπαινέσεις, τοὺς δὲ ἀφυῶς ἐλθόντας καὶ ἀνάνδρως παραθήσεις, καὶ παροτρυνεῖς εἰς τὸ τὰ ἐλαττώματα αὐτῶν ἀνορθωθῆναι

κα'. Ἐκ γὰρ τῆς τοιαύτης μελέτης καὶ γυμνασίας οὐ μόνον ἐθίζεται πρὸς τοὺς πόνοους τὸ στράτευμα, ἀλλὰ καὶ ὑγιαίνει, καὶ πᾶσαν τροφὴν ἡδέως ἐσθίει, καὶ πίνει, κἂν λιτὴ ᾖ, οὐδὲρ τὰς πολυτελεῖς τροφάς· γίνεται δὲ αὐτῶν τὸ σῶμα καὶ στερεόν, καὶ συνεθίζεται τοῖς μέλλουσι πόνοις, ἰδρώτι, καὶ θάλλει καὶ καύματι ἀσκιδῶν, καὶ κρυμοῖς καὶ χειμῶσι συγγυμναζόμενον (90).

κβ'. Ὁμοίως δὲ γυμνάζεις καὶ τοὺς καθαρὰς ἐθίζειν αὐτοὺς ποιῶν, καὶ ἀμιλλᾶσθαι, καὶ διώξεις ποιεῖν, καὶ συμπλοκάς, καὶ ἀκροβολισμούς, ἤγουν τοξείας, ἢ ἀκοντίσεις, καὶ ὅσα ἐξῆς σοι πλατύτερον δηλώσω.

κγ'. Ταῦτα δὲ ποιεῖν καὶ ἐν ἐπιπέδοις τόποις, καὶ περὶ αὐτὰς τὰς ῥίζας τῶν βουνῶν ἐφ' ὅσον δυνατόν ἐστιν αὐτοὺς, καὶ τραχείων ἐγγίξιν τόπων.

κδ'. Καὶ τοῦτο μὲν τοῖς παλαιοῖς ἔδοξεν, ἐμοὶ δὲ δοκεῖ μὴ μόνον εἰς δρόμους ἐν τοῖς ὁμαλοῖς τόποις ἐθίζεσθαι τοὺς ἵππους ἀναγκαῖον εἶναι, ἀλλὰ καὶ εἰς ὑψηλοὺς καὶ δασεῖς καὶ τραχεῖς, ὥστε σὺν ἐλασίᾳ τούτους διαβαίνειν. Ὁμοίως δὲ καὶ εἰς τοὺς κατωφερεῖς. Ἐάν γὰρ εἰς τοὺς τοιούτους ἐθίζονται, οὐκ ἔτι οὐδὲ τοὺς ἀνδρας οὐδὲ τοὺς ἵππους ξενίζει τόπος ἢ ἀδίκη.

κε'. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ καιρῷ τοῦ θέρους μὴ ἐπιτηδεύειν πυκνῶς τοὺς ἵππους ποτίζειν. Διὸ οὐδὲ χρῆσιμόν ἐστι πλησίον ποταμῶν ἀπληχεύειν (91)

κς'. Καὶ παρατάσσεσθαι δὲ εἰς τοὺς δυσχερεῖς καὶ δυσβάτους τόπους, καὶ ἐπιτρέπειν ὥς ἐστι τὸ βάνδον, καθὼς φθάσει ὁ τόπος ἐκάστῳ σὺν ἐλασίᾳ ἀνέρχεσθαι ὁμοίως δὲ καὶ κατέρχεσθαι.

κζ'. Ὅσοι τοίνυν φειδόμενοι τῶν ἵππων αὐτῶν περιφροῦσι τῆς τοιαύτης αὐτῶν γυμνασίας, ἐαυτοῖς ἐπιβουλεύουσι.

κη'. Ἐπὶ τούτοις δέον ἐστίν, εἰ καὶ μετρίως, ὅμως καὶ ἐν ὀλίγοις ὑποδείξαι, καθὼς προϋπεθέμεθα, πλατύτερον τὰς τῶν ἀρχαίων κινήσεις καὶ τὰ λεγόμενα παραγγέλματα, ἵνα προγυμνάζῃς καὶ ἐν τούτοις τὸ στράτευμα, καὶ διεγείρῃς αὐτοὺς καὶ διὰ

NOTÆ

(88-89) Καὶ τοὺς μίστρατας. Scribebatur, καὶ τοὺς μὲν αὐτούς.

(90) Συγγυμναζόμενον. Scribebatur, γυμναζόμενον.

(91) Ἀπληχεύειν. Scribebatur, ἀποκαλεύειν.

λόγων καὶ δι' ἔργων πρὸς τὰς πολεμικὰς μεθόδους. Μετὰ γὰρ τὴν γυμνασίαν τοῦ καθ' ἓνα στρατιώτου πεζοῦ καὶ καθάλλαιρου δεῖ σε καὶ ἕκαστον τάγμα ἥτοι βάνδον γυμνάζειν (92) καθ' ἑαυτὸ οὕτως ·

κθ'. Τοῦ βάνδου τῶν καθάλλαιρων ἀπὸ τῶν λεγομένων ἀκίων ἥτοι ὁρίων συνεστώτος καὶ συνεταγμένως ἱσταμένου παραγγέλλει ὁ μανδάτωρ τὰ προσεταγμένα, οἷον ·

λ'. Ὅταν ἡ συμβολὴ γένηται, μηδεὶς ἀφήσῃ, μηδεὶς προλάβῃ, ἕως ἂν διώξῃς τὸν ἐχθρόν. Ἐὰν ἐκβῇς ἀπὸ τῆς τοῦ μετώπου ὕψεως, βλέπε τὸ βάνδον, δίωκε μὴ ὡς στρατιώτης δειλὸς, ἀλλ' ὡς στρατιώτης ἀνδρεῖος, καὶ μὴ κατὰ παράκλησιν (93) ἐλάτῃς, μήτε ἄλλω τρόπῳ φύλαττε, στρατιώτα, τὴν τάξιν σου· φύλαττε καὶ σὺ, βανδοφόρος, ὅταν καταπολεμήσῃς, ἵνα ἀκολουθῇς τῷ ἐχθρῷ. Εἰ δὲ ἐκβῇς τὴν ὕψιν τῆς παραταγῆς, μὴ ἐλάτῃς ἰσχυρῶς ἐν τῷ κάμπῳ, ἵνα μὴ σκορπίσῃς (94) τὴν σὴν τάξιν.

λα'. Ἦ δὲ καθ' ἑαυτὴν τοῦ τάγματος (95) γυμνασία τῶν καθάλλαιρων αὕτη, ὥστε κινεῖν συνεταγμένως ὡς ἐν παραταγῇ, ἢ μετὰ δρόμου ἐπὶ τι σημείον, καὶ οὕτως ἱστασθαι. Καὶ ὅταν θέλῃ κινήσai, σημαίνειν δέον μόνῃ τῇ φωνῇ, ἢ τῷ βουκίῳ, ἢ νεύματι φλαμούλου, καὶ οὕτως κινεῖν. Ὅταν δὲ θέλῃ στήναι, σημαίνειν τῇ φωνῇ, ἢ τῷ ἤχῳ τοῦ σκουταρίου, ἢ τῇ τούβῃ, ἣν νῦν λέγουσι βούκινον, ἢ τῇ ταυραίᾳ· καὶ αὕτη μὲν κίνησις.

λβ'. Ἐτέρα δὲ, ὥστε ἴσα περιπατεῖν ἐν ἀραιότη-
ροις πρῶτον διαστήμασι, καὶ παραγγέλλει· Ἐξ ἴσου
C περιπατεῖτε.

λγ'. Ἐτέρα δὲ, ὥστε σφίγγεσθαι κατὰ πλευράν, μάλιστα πρεπόντως. Ὅμοιος δὲ σφίγγεσθαι κατ' οὐράν. Τὸ δὲ σφίγγεσθαι ἐστὶν τὸ πυκνοῦσθαι, ἵνα καὶ κατὰ πλευράς καὶ κατὰ ὦμον ἀλλήλοις ἐγγίξωσι. Παραγγέλλει δὲ, Κατὰ πλευράν σφίγγε, τουτέστι δεκάρχαι πρὸς δεκάρχας, πεντάρχαι πρὸς πεντάρχας, τετράρχαι πρὸς τετράρχας. Καὶ σφίγγονται πάντες, ὡς εἴρηται, πλευρὰ πρὸς πλευράν ἐγγίζοντες. Οὐκ ἐπιθεὺς δὲ μέρους σφίγγονται, ἀλλ' ἐπὶ τὸν μέσον τόπον, τουτέστι τὸν βανδοφόρον, ὥστε ἔνθεν κάκειθεν αὐτοῦ γίνεσθαι. Συντόμως γὰρ καὶ εὐτάκτως ἡ τοιαύτη γίνεται σφίγξις. Ὡς περ δὲ οἱ δεκάρχαι οἰσοῦνται (96) ἐν ἀλλήλοις κατὰ μέτωπον, οὕτως πρέπει καὶ τοὺς τετράρχας, ἥγουν τοὺς οὐραγοὺς, ἱσοῦσθαι τε [τοὺς] ἐπίσω τοῦ ὁρίνου. Αὐτῶν γὰρ σφιγγομένων κατὰ λόγον, κἀν λιποτακτήσωσιν ἐν ταῖς συμβολαῖς οἱ ἔμπροσθεν, κωλύονται ὑπ' αὐτῶν εἰς τὰ ὀπίσω τρέπεσθαι.

λδ'. Ἐτέρα δὲ, ὅταν σφίγγονται καὶ κατ' οὐράν. Οὐ γὰρ μόνον τὸ πλάτος τῆς παραταγῆς δέον σφίγγεσθαι, ἀλλὰ καὶ τὸ πᾶχος αὐτῆς, πολλάκις ἀλλήλοις κατὰ τοὺς ὦμους ἐγγίζοντες.

unumquemque militem tum equitem, tum peditem seorsim exercueris, unamquamque etiam cohortem sive bandum separatim etiam ad hunc modum exercebis :

29. Cohorte equitum ex ordinibus sive contuberniis disposite et ordinate constituta, narrabit mandator imperata illis ad hunc modum :

30. Ubi conflictatio est, nullus anticipet, nullus tradat, donec hostes tuos persequaris. Si extra conspectum frontis exercitus iveris, intueri in cohortem, persequere, non quasi ignavus, sed quasi fortis miles, neque ullius exhortationis gratia, aut ulla alia de causa cesses. Custodi, miles, stationem tuam. **B** Observa tu, signifer, ubi hostem expugnaveris, ut eum persequaris. Si extra conspectum aciei discesseris, ne vehementer in campo curras, ut ne aciem tuam dissipes.

31. Cohortis equitum exercitatio per se talis est, ut ordinate se quasi in acie moveat, vel cursu ad aliquod signum contendat, et ibi consistat : et quando ciere cohortem vis, voce, vel buccina, vel nutu flamuli significare oportet, et sic ciecto. Quando autem eos consistere vis, vel voce illis significato, Sta : vel scuti stridore, vel tauræa. Et hoc unum movendi genus est.

32. Aliud movendi genus est, ut æquabiliter procedant, laxo quodam disjuncti intervallo, et tum præcipe his verbis : Æquabiliter procedite.

33. Aliud genus est, ut ad latus idonee densentur, et ad caudam similiter densentur. Hoc verbum σφίγγεσθαι, id est, densari, significat cogi in unum, vel lateribus atque humeris prope ad se mutuo accedant. Præcipe ut ad latus se densent decani ad decanos, quintani ad quintanos, quartani ad quartanos, et densentur omnes, ut dictum est, latera lateribus adjungentes : neque in alteram partem densent se ad medium statorem, id est, signiferum, ut hinc atque illinc ei adjungantur : breviter enim et ordinate talis densatio fit. Quemadmodum autem decani æqualiter se in fronte contubernii collocant, sic et quartanos sive caudanos æqualiter se a cauda **D** contubernii constituere oportet : illis enim ordine et disposite collocatis, si inter configendum priores stationem suam deseruerint, prohibentur tamen ab illis tergiversari aut retroferri.

34. Aliud genus est, quando in caudam, id est, extremam partem densantur : non modo enim quod ad latitudinem pertinet densari acies debet, verum etiam quod ad altitudinem spectat, sæpe humeris ipsis inter se adjunctis.

NOTÆ.

(92) Γυμνάζειν. Scribebatur, γύμναζον.

(93) Καὶ μὴ κατὰ παράκλησιν. Scribebatur, καὶ μετὰ π.

(94) Σκορπίσῃς. Scribebatur, σκοπήσῃς.

(95) Τοῦ τάγματος. Scribebatur, τοῦ πράγματος.

(96) Οἰσοῦνται. Scribe, ἱσοῦνται.

35. Aliud genus est, ut post perfectam ad latus A deusationem, sic deusati ambulent : et quando sagittæ conjici incipiunt, tum præcipe Πάταξον, id est, Feri : decanis et quintanis in anteriores partes inclinantibus, et sua ipsorum capita cum scutis suis, atque equorum colla aliqua ex parte tegentibus, et hastas humeris gestantibus, scutis etiam lectas suis procedant ordinate, cum tripudio, id est, mediocri quodam motu, qui calpa dicitur : nec impetuose currant, ne contentionis celeritate ante manus conseratas, quod valde periculosum est, perturbetur acies, sagittariis interim, qui a tergo illorum sunt, sagittas jacentibus.

36. Aliud genus est, ut incursione interdum persequantur quasi cursores, quos nunc proclastas nominant : interdum ordinate ut defensores, quos nunc vindices appellamus : et si quasi cursoribus præcipere oportet, dicendum est, Δρόμω ἔλα, id est, Cursu contende, et unius milliaris spatium incursionem hanc faciant. Sin quasi defensores, præcipiendum est hoc modo, Μετὰ τῆς τάξεως ἀκολουθεῖ, id est, Cum acie procedito, et ordinate ac distribute procedant.

37. Aliud genus est, ut retrocedant paululum, et rursus convertantur : et quando illos retrocedere vult, cursor clamet, Τύπτε καὶ ὑποχώρει, Feri et retrocede. Ubi autem retrocesserit ad unum, aut alterum sagittæ jactum, defensores rursus appellet his verbis : Στράφου, ἔλα, id est, Verte, contende : et confestim rursus vertent se contra hostes. Hoc faciunt non modo antrorsum, sed etiam dextrorsum, lævorsum, rursumque ad secundam aciem : neque in ipsa versione, sed etiam intervallo interjecto vertant se sæpe, et δρουγγιστὶ, id est, universo agmine facto contendunt contra hostes. Inter exercitandum hastas ipsas in altum sublatis, non in latus obliquatas habere oportet, ne equi in exercitatione hac et contentione impediuntur.

38. Aliud genus est, ut ordinate se in lævam, aut dextram transferant, quod lateranis et cornistitibus opportunum, commodum est, id est, iis, qui ad circumveniendos et circumcludendos hostes constituti sunt. Et si in dextram partem traducere eos cupias, iis verbis fiat : Κατάφερε πρὸς τὰ δεξιὰ, id est, Transfer te ad dextram : sin lævorsum velis, tum dicas : Κατάφερε πρὸς τὰριστερά, ἢ Transfer te ad lævam : itaque transeant, si una cohors debeat, una, sin plures, una parte traducta, reliquæ similiter per cohortes transeant.

39. Aliud genus, ut in quibus consistunt locis, in eisdem interdum se vertant, interdum vero frontem aciei commutent. Si repentinus aliquis motus

λε'. Ἐτέρω δὲ κίνησις, ὥστε μετὰ τὴν ἀκριβοῦς πύκνωσιν τῆς κατὰ πλευρὰν μάχης σφίγγεως πεπυκνωμένους περιπατεῖν, ὅταν ἡ τοξεία ἄρχεται γίνεσθαι, καὶ παραγγέλλει, Πάταξον, καὶ ἐπικλιμένων τῶν δεκαρχῶν καὶ πενταρχῶν ἐπὶ τὰ ἐμπροσθεν, καὶ σκεπτόντων τὰς ἑαυτῶν κεφαλὰς καὶ μέρος τῶν τραχήλων τῶν ἵππων μετὰ τῶν σκουταρίων αὐτῶν, καὶ τὰ κοντάρια ἀναδασταζόντων ἐπὶ τοὺς ὤμους καὶ ὑποκρυπτομένων μετὰ τῶν σκουταρίων ἐπιδιόκτειν εὐτάκτως τριπλόῳ μόνῳ ἡγουν κινήματι συμμέτρῳ τῷ λεγομένῳ κάλπα, καὶ μὴ βιαίως τρέχειν, ἵνα μὴ τῇ ὀξύτητι τῆς ἐλατίας διαλυθῇ ἡ τάξις πρὸς μίξεως χειρῶν, ὅπερ ἐστὶν ἐπικίνδυνον, τοὺς δὲ ὀπισθεν ὅσοι τοξόται εἰσὶ τοξεύειν.

λς'. Ἐτέρω δὲ κίνησις, ὥστε ἐπιδιόκειν ὅτι μὴ σὺν ἐλασίᾳ, ὥς κούρσῳρας, οὗς οἱ νῦν προκλάστας λέγουσιν, ὅτι δὲ συντεταγμένως ὥς διαφένσῳρας (97), οὗς ἡμεῖς καλοῦμεν ἐκδίκους. Καὶ εἰ μὴ ὥς κούρσῳρας χρὴ κινεῖν, παραγγέλλει · Δρόμῳ ἔλα. Καὶ ἕως ἐνὸς μιλίου ἀποκινουσι σὺν ἐλασίᾳ. Ἐάν δὲ ὥς διαφένσῳρας, παραγγέλλει · Μετὰ τῆς τάξεως ἀκολουθεῖ · καὶ ἀκολουθοῦσι συντεταγμένως.

λζ'. Ἐτέρω δὲ κίνησις, ὥστε ὑποχωρεῖν ὀλίγον, καὶ πάλιν ἀντιστρέφεσθαι. Καὶ ὅτε μὴν θέλῃ (98) ὑποχωρῆσαι, ὁ κούρσῳρ κρᾶζει, Τύπτε καὶ ὑποχώρει σὺν ἐλασίᾳ, ἕως ἐν ἡ δεῦτερον σαγιττοβοδῶν · ἐπὶ τοὺς διφένσῳρας πάλιν κρᾶζει (99) · Στράφου, ἔλα (1) · καὶ ἀνθυποστρέφουσιν ὥσαντι κατὰ τῶν ἐναντίων. Καὶ τοῦτο ποιεῖν πολλὰκις, καὶ μὴ μόνον ἐπὶ τὰ πρόσω, ἀλλὰ καὶ δεξιὰ, καὶ ἀριστερά, καὶ πάλιν ὥσαντι ἐπὶ τὴν δευτέραν τάξιν, καὶ ποτὲ μὲν ἐν αὐτῇ τῷ διαλείμματι ταύτης, ποτὲ δὲ ἐν τῇ μετὰ αὐτῆς ἐξελλίσσεσθαι, καὶ ἅμα δρουγγιστὶ, ἡγουν ὁμοῦ ὁρμᾶν κατὰ τῶν ἐχθρῶν · ἐν δὲ ταῖς γυμνασίαις τὰ κοντάρια ἀναδασταζόμενα ἔχειν δεῖ, καὶ μὴ εἰς πλάγιον, ἵνα μὴ οἱ ἵπποι (2) ἐν τῇ ἐλασίᾳ ἐμποδίζωνται.

λη'. Ἐτέρω δὲ κίνησις, ὥστε μετατίθεσθαι συντεταγμένως ἀριστερά καὶ δεξιὰ, ὅπερ ἀρμόζει πλαγιοφύλαξιν καὶ ὑπερκερασταῖς, ἡγουν τοῖς ἐπὶ τὸ κυκλῶσαι τὴν τῶν πολεμίων παράταξιν τεταγμένοις ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ μέρους ὥπερ κέρας, καὶ παραγγέλλει, εἰ μὴν ἀριστερά μετατίθεσθαι βούλεται, Κατάφερε πρὸς τὰ ἀριστερά · εἰ δὲ δεξιὰ μετατίθεσθαι, Κατάφερε πρὸς τὰ δεξιὰ · καὶ οὕτως μετατίθεσθαι · ἐάν μὲν ἐν βάνδον ἐστὶ, τὸ ἐν · εἰ δὲ πλείονα, ὁμοίως τοῦ ἐνὸς μέρους μετατιθεμένου, καὶ τὰ λοιπὰ ὥσαυτως κατὰ ἐν βάνδον ποιοῦσιν.

λθ'. Ἐτέρω δὲ κίνησις, ὥστε μεταβάλλεσθαι ποτὲ μὲν ἐν οἷς ἴστανται τόποις, ποτὲ δὲ καὶ τὸ μέτωπον τῆς παρατάξεως ἀλλάσσοντες. Ἐάν μὲν γὰρ αἰφνι-

NOTÆ.

(97) Ὡς διαφένσῳρας. Posteriores Græci dicebant, διαφένσῳρας, pro δηφένσῳρας, sive διφένσῳρας.

(98) Καὶ ὅτε μὴν θέλῃ. Interpungendum scribendumque : καὶ ὅτε μὴν θέλῃ ὑποχωρῆσαι, ὁ κούρσῳρ κρᾶζει.

(99) Πάλιν κρᾶζει. Item scribe, πάλιν κρᾶζει.

(1) Στράφου, ἔλα. Sic in Chæci codice videtur finiri. In aliis deest ἔλα.

(2) Ἴνα μὴ οἱ ἵπποι. Sic erat et in codice Pistoriano pro ἵνα μὴ χτύπον.

διασμός τις γένηται ὑπὸ ἐχθρῶν, κατὰ νότου, ἤγουν A
ἐπισθεν (3), ἐπιφερομένων, παραγγέλλει, Μετασχημά-
τισον. Καὶ ὡς ἴστανται ἐν τοῖς τόποις αὐτῶν ἐπὶ
οὐρὸν ἐπισθεν βλέπουσι τῶν βανθοφόρων μόνων
μετὰ τῶν ἀρχόντων εἰς τὸ κατὰ οὐρὸν μέτωπον
ἐρχομένων. Εἰ δὲ πλῆθος ἐχθρῶν ἐπιφανῆ ἐπισθεν,
παραγγέλλει, Μετάλλαζον. Καὶ τότε μετατίθενται
κατὰ βάνδον.

μ'. Οὐ μόνον δὲ ἐπὶ μήκος ὀρδινεύειν καὶ γυμνά-
ζειν ἀναγκαῖόν ἐστιν, ἀλλὰ καὶ δρουγγιστὶ τάσσον-
τας γυμνάζειν καὶ ἐξελαύνειν ἐπ' εὐθείας καὶ κύ-
κλους διαφόρους, πρῶτον μὲν διὰ τὰς ὑποχωρήσεις
καὶ ἀντιστροφάς, εἴτα διὰ τὰς αἰφνιδίους κατὰ τῶν
ἐχθρῶν ἐφόδους, λοιπὸν δὲ καὶ διὰ τὸ συντόμως τοῖς
δεομένοις ἐπιβοηθεῖν. Εἰ γὰρ οὕτως ἐθισθῶσι (4) τὰ B
τάγματα, ἐτοίμως ἔχουσι καὶ εἰς κούρσωνρας, ἤγουν
προκλάστας, ἢ προμάχους, καὶ εἰς διφένσωρας,
ἤγουν ἐκδίκους, ἢ βοηθοὺς, καὶ εἰς ἐκάστην χρεῖαν
τάσσεσθαι.

μα'. Καὶ τῆς τοιαύτης οὖν γυμνασίας κατορθου-
μένης εἰς τὰ πλεονα, εἰ καὶ μὴ πάντα δεῖ γινώσκειν
τοὺς στρατιώτας (οὗ γὰρ δεῖ πάντα πονεῖν, ἀλλὰ
διὰ τὸ μὴ τοῖς ἐχθροῖς γινώσκεισθαι)· διὰ τῶν εἰρη-
μένων τούτων ἐννέα κινήσεων πρὸς πᾶσαν χρεῖαν
ἔτοιμα γίνονται τὰ αὐτῶν τάγματα, καὶ εἰς κούρ-
σωρας, καὶ εἰς διφένσωρας, καὶ εἰς πλασιοφύλακας,
καὶ εἰς ὑπερκεραστάς, ὅτε χρεῖα γένηται ἀφορισθῆ-
ναι τινας αὐτῶν, ἐν συνηθείᾳ πάσης τάξεως γινώ-
μενα.

μβ'. Ἀναγκαῖον δὲ ἐστί, λοιπὸν καὶ τὴν πρὸς ἄλ- C
ληλα τὰ βάνδα συμφωνίαν καὶ τάξιν εἰθίζεσθαι ὡς
ἐπὶ παρατάξεως. Ἄλλ' ἵνα, ὡς εἴρηται, μὴ φανερά
γίνεται ἡ πᾶσα ἑκταξίς τοῖς ἐχθροῖς. Οὐδέποτε γὰρ
πρὸ τῆς μάχης τὴν πᾶσαν τάξιν ἐν τῷ ἄμα, τουτέ-
στιν εἰς πρώτην καὶ δευτέραν παρατάξιν, διὰ
γυμνασίαν μόνην τάσσειν, ἢ πλασιοφύλακας, ἢ τοὺς
ὑπερκεραστάς λεγομένους, ἢ τοὺς δρουγγιστὰς καὶ
λανθανόντως προσπίπτοντας, ἢ ἐνέδρας, ἤγουν ἐγ-
κρίματα (5)· τὰ γὰρ τοιαῦτα στρατηγίας μάλιστα
ἐπιτηδεύματα εἶναι κατὰ τῶν ἐχθρῶν, ἢ τάξεως,
ἢ περ προπονεῖν ἐστὶν ἐν ταῖς γυμνασίαις· οὐ
συμφέρει. Ἀλλὰ τότε πρὸς τὸ παρὸν κατὰ τὴν ἀπα-
τούσαν χρεῖαν ποιεῖ.

μγ'. Πρέπον οὖν, εἴτε καθ' ἑαυτὸ τοῦ κόμητος τὸ
βάνδον, εἴτε δρουγγούς, εἴτε τούρμα, εἴτε καὶ προ- D
παρατάξις πολλοῦ στρατοῦ ἐστίν, ἐν τρισὶ μέρεσι
τάσσειν τοὺς γυμναζόμενους. Καὶ εἰ μὲν βάνδον
ἐστὶ τὸ καθ' ἑαυτὸ γυμναζόμενον, τοὺς πλείους αὐ-
τῶν ἐν τάξει κούρσωνρας ποιεῖν. Ἀπὸ δέκα δὲ καθά-
λας (6) ἐπὶ ἀπλῆς ἀκίας ἐθεν καχεῖσθαι αὐτοὺς
ἱσομετέωπους τάσσειν ἐν τάξει διφενσῶρων, ἄλλους
δὲ ὀλίγους καθάλας ἀκρι δέκα τάσσειν δι'
ὁφείας ἐναντίους, ὥστε τὴν συμβολὴν πρὸς αὐτοὺς
εἰσάγεσθαι.

retro fiat hostibus a tergo imminentibus, præcipe
hoc modo : Μετασχημάτισον, id est, Converte : et
in statione sua consistentes, ad caudam se solum
convertant, signiferis et præfectis solis ad caudæ
frontem pervenientibus. Sin magna vis hostium
ingruat, tum præcipe, Μετάλλαζον, Transmuta, et
integra tum cohors se transmutet.

40. Nec vero in longitudinem solum instruere
utile est, sed etiam δρουγγιστὶ, id est, confertim
instruantur, ut exercent se, et contendant varie
in directum per retrogressiones et conversiones,
per repentinas hostium incursiones, ut quadam
cum celeritate possint afflictis opem ferre. Si ad
hunc modum assuefactæ cohortes fuerint, com-
mode poterunt in cursores, id est, proclastas, sive
propugnatores, et in defensores, sive vindices, et
præsidarios, ad omnem usum instrui.

41. Talis igitur exercitatio diligenter in plurimis
est adhibenda, siquidem omnia a militibus cognos-
cenda non sunt. Non enim oportet omnia in vulgus
efferi, ne ab hostibus ea agnoscantur. His autem
motibus prædictis ad omnes usus belli cohortes
habiles fiunt, ut tum in cursores, tum in defensores,
tum in lateranos, tum in cornistites, ubi opus est,
cooptari assumique possint.

42. Banda autem, sive cohortes quadam consen-
sione et instructione, quasi in acie ipsa jungenda
sunt. Sed ne universæ exercitationes et molitiones
hostibus agnoscantur, nunquam ante conflictationem
ipsam universæ copię simul, id est, in prænam et
secundam aciem exercitationis causa transferantur,
vel ad lateranos, vel ad cornistites, vel ad eos qui
δρουγγιστὶ, id est, confertim, et clam adoriantur, vel
ad occultas insidias; huiusmodi enim consilia
imperatoria divulgari et in vulgus efferi prius-
quam cum hoste configas, inutile est. Sed ad
præsentem rerum usum ex tempore talia adhibenda
sunt.

43. Par est igitur, sive comitis alicujus bandum,
sive drungus, sive turma seorsim exerceatur, sive
in instructione magni exercitus collocetur, ut in
tres partes exercendi dividantur. Si bandum, sive
cohors per se exerceatur, maximam illorum partem
in cursorum agmine pones; ex equitatus simplici-
bus contuberniis hiuc, atque illinc æqualia cornua
defensorum loco pones; alios autem paucos equites
eminus ante conspectum illorum pones, ut quasi ad
confligendum cum illis se præparare possint.

NOTÆ.

(3) Κατὰ νότον, ἤγουν ἐπισθεν. Scribebatur, x.
ν. ὑγρόπισθεν.

(4) Ἐθισθῶσι. Scribebatur, ἐθισθῶσι.

(5) Ἦγουν ἐγκρίματα. Scribe, ἤγουν ἐγκρύμ-

ματα.

(6) Ἀπὸ δέκα δὲ καθάλας. Ejiciendum
censeo, δέκα.

44. Jam cum se quasi ad proelium movent, magno A impetu facto cursores se a defensoribus separant, et ubi recta unum atque alterum milliari excurrerint, dimidium illius spatii revertantur, et interdum dextrorsum, interdum laevorsum se currendo obliquant, sicque tertio quartoque faciant, rursusque orbiculate procedant, postea spatium illud percurrentes, quod inter eos et defensores est, unde exierant, cum defensoribus quasi instructis in acie iis occurrant, qui ante eos insequerantur.

45. Drungo, id est, integra cohorte milliaria exercitante se, idem facies, et cohortem in cursores et in defensores divides, et eos qui cursores sunt, interdum defensores facies, interdum contra, ut ad omnem usum parati sint.

46. Similiter facies, turma aliqua se exercente, et acie prima aut secunda hoc faciente. Adverte autem potissimum has orbiculas cursorum incursiones, ubi diversa et varia banda sive cohortes fuerint, ut in duas sortes dividantur, et contrario inter se motu currant, et obviam sibi mutuo fiant, altera foris, altera interius currendo, ut ne impedimento equitibus sint.

47. Deinde latrones sive lateranos et cornistites, id est, eos qui ad circumdandos a dextra parte hostes locaturi, separatim cum illis δρουγγισι, id est, confertim et simul incursando exerceas. Sed id praedictis de causis quantum potes clanculum facias.

48. Itaque si quasi adversus aciem hostium eminus existentem, tuos instruxeris, accura ut exequantur illis, et non circumveniantur ab iis. In iis quae cominus sunt perfice ut hostes a tuis circumdantur, paucis equitibus per simplicia contubernia usque ad unius atque alterius cohortis multitudinem quasi hostibus praepositis, ut adversum eos tum ad lunandum, tum ad circumveniendum eos, cornistites dirigant. Deinde sic qui cum illis versantur, δρουγγισι quasi maza simul clanculum ipsi soli de improvise contentione quadam celeri excurrentes, a tergo, id est, postica parte hostium illos invadant.

49. Haec igitur exercitationes simplices sunt, communiter tamen multas cohortes, et privatim unamquamque cohortem idonee exercent, et inimicis acies nostra minime aperitur. Istae exercitationum formae scriptis tradendae turmarchis tuis sunt, et reliquis cohortibus quae separatim exercentur.

50. Assuefacito ad huiusmodi exercitationes, non solum in campestribus, sed etiam in aviis et asperis, in arduis et acclivibus, in declivibus et pronis locis: et ipso aestus squalloisque tempore utile est

μδ'. Κινούντων δὲ αὐτῶν ὡς ἐπὶ μάχην ἔξιρχεσθαι σὺν ἑλασίᾳ τοῦ κούρσωρος, καὶ χωρίζεσθαι τῶν διφαστόρων (7), καὶ τρέχοντας ἐπ' εὐθείας ὡς ἐν ἡ δεύτερον μιλίῳ, ὑποστρέφειν ἕως τοῦ ἡμίσεως ἑκείνου διαστήματος, καὶ ἐκκλίνοντας ποτὲ μὲν δεξιὰ, ποτὲ δὲ ἀριστερὰ τρέχειν, οὕτως δὲ ποιεῖν καὶ τρίτον καὶ τέταρτον, εἴτα πάλιν κυκλοειδῶς ἐλαύνειν, καὶ μετὰ ταῦτα προστρέχοντας ἐν τῷ μεταξύ τόπῳ τῶν διφασώρων, ὅθεν καὶ ἐξῆλθον, μετὰ τῶν ὡς ἐν τάξει διφασώρων ἐλαύνειν, ὡς εἰς ἀπάντησιν τῶν καταδιωκόντων αὐτούς.

μα'. Οὕτω δὲ ποιεῖν καὶ δροῦγγου γυμναζομένου· καὶ τὰ μὲν τῶν βάνδων αὐτοῦ τάσσειν κούρσωρας, τὰ δὲ διφασώρας, καὶ πάλιν ἐναλλάσσειν αὐτὰ, ὥστε [τὰ μὲν] τοὺς κούρσωρας, τὰ δὲ διφασώρας ποιεῖν, B καὶ τοὺς διφασώρας, ὥστε πρὸς τὴν δοκοῦσαν χρεῖαν ἐτοιμοὺς αὐτοὺς εἶναι.

μς'. Ὅμοιος δὲ ποιεῖν καὶ τούρμας γυμναζομένης παρατάξεως πρώτης, καὶ παρατάξεως δευτέρας. Ἐπισχεῖναι δὲ εἰς τὰς κυκλοειδεῖς ἑλασίας τῶν κούρσωρων ὅπου διάφορα βάνδα εὐρίσκονται, ὥστε εἰς δύο ἀρχὰς ταῦτα μερίζεσθαι, καὶ ἐλαύνειν τὴν ἐναντίαν ἀλλήλων, καὶ ὅπ' αὐτὰς τὰς ἀρχὰς, τὴν μὲν μίαν ἐξω, τὴν δὲ δευτέραν ἐσωτέρῳ τρέχειν, ἵνα μὴ προσκρούματα καθάλλαιων γίνωνται.

μζ'. Δέον δὲ καὶ πλαγιοφύλακας, καὶ ὑπερκεραστὰς, ἤγουν τοὺς τὰς κυκλώσεως ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ μέρους ποιοῦντας ἰδίως μετὰ αὐτῶν δρουγγισι, ἤγουν πυκνοὺς καὶ ὁμοῦ ἐμπύπτοντας γυμνάζειν, C λανθανόντως δὲ δι' ἣν ἀνωτέρω εἴπομεν αἰτίαν.

μη'. Ὅστε εἰς μὲν τὰς μακροτέρας παρατάξεις τῶν ἐναντίων ἵνα ἰσῶνται, καὶ μὴ ἐν περὶ λαμβάνωνται (8) ὅπ' αὐτῶν· κατὰ δὲ τῶν κοντοτέρων εἰς τὸ τὰς κυκλώσεις ποιεῖσθαι ἀντιτασσομένων αὐτῶν ὀλίγων καθάλλαιων ἐπὶ ἀπλῆς ἀκίας ἀχρι ἐνὸς ἡ δευτέρου βάνδου, ὡς ἐναντίου, ἵνα πρὸς αὐτοὺς κανονίζωσιν οἱ ὑπερκερασταὶ πρότερον ὑπερκερεῖν αὐτούς, ἥτοι κυκλῶν. Εἴθ' οὕτως συνελθόντες αὐτοὺς δρουγγισι, ἤγουν ὡς μάζα, ὁμοῦ λανθανόντως αὐτοὶ μόνον ἀφνω ὑπεξερχόμενοι μετὰ ἑλασίας ὀξείας τῷ ὧστ' ἤγουν κατὰ τὸ ὅπισθεν τῶν ἐναντίων ἐπιτίθενται.

μθ'. Αὗται οὖν αἱ γυμνασίαι ἀπλᾶι εἰσιν. Καὶ κοινῶς δὲ πολλὰ τάγματα καὶ ἰδίως πάλιν ἐν τάγματι (9) ἀρμόδιως γυμνάζουσαι, καὶ τοῖς ἐχθροῖς ἀγνωστος ἡ τάξις φυλάττεται, καὶ δεῖον σε, ὡ στρατηγὲ, ταύτας τὰς γυμνασίας ἐγγράφως δοῦναι καὶ τοὺς ὑπὸ σε τουρμάρχας καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς ἰδίᾳ γυμναζομένοις τάγμασιν.

ν'. Ἐθίζειν δὲ τὰς τοιαύτας γυμνασίας μὴ μόνον ἐν ὁμαλοῖς, ἀλλὰ καὶ ἐν δυσβάτοις τόποις, καὶ εἰς ὕψηλους, καὶ εἰς κατωφερεῖς, καὶ ἐν καιρῷ δὲ καύσωνος καλὸν ἐστὶ γυμνάζειν καὶ ἐθίζειν τὸν στρα-

NOTAE.

(7) Διφαστόρων. Scribe, διφασώρων.

(8) Ἐν περὶ λαμβάνονται. Scribe, ἐμπεριλαμβάνονται.

(9) Ἐν τάγματι. Scribe, ἐν τάγματι. Quae vero ibidem sequuntur, τὰ τάγματα, male geminata censeo; itaque delenda.

τόν. Οὐδέ τις γὰρ οἶδε πότε συμβήσεται μάχη, καὶ τί συμβήσεται.

να'. Χρὴ γὰρ οὕτως τὴν γυμνασίαν ποιῆσθαι ὡς ἐπὶ αὐτοῦ τοῦ πολέμου. Διὸ καὶ ἡμεῖς διὰ τὸ χρῆσιμον καὶ τὰ ἐν καιρῷ πολέμου ἐνταῦθα εἰρήκαμεν. Τὸ γὰρ πρὸς τοὺς κινδύνους ἐθίζεσθαι ἀνδρειοτέρους τοὺς στρατιώτας ποιεῖ.

νβ'. Ἐπεὶ δὲ τὴν τῶν καθαρῶν γυμνασίαν ἐκ μέρους διατάξαμεθα, χρεῶν ἐστὶν ὁμοίως καὶ τὴν τῶν πεζικῶν ταγμάτων γυμνασίαν σοι διορίσασθαι, ὅσον ἐκ τῶν ἀρχαίων τακτικῶν, καὶ ὅσον ἐκ τῶν νέων παρελήφκαμεν.

νγ'. Ὀρίζονται (10) τοῖσιν αἱ ἀκταὶ πρῶτον τὸν τοῦ πεζικοῦ τάγματος (11), καθὼς ἄνω που ἐσημάναμεν, ὥστε τάσσεσθαι τινὰς μὲν ἀριστερὰ, τινὰς δὲ δεξιὰ τοῦ βάνδου, ἥτοι τοῦ ἀρχοντος. Καὶ προπορευομένου τοῦ ἀρχοντος ἅμα τῷ βανδοφόρῳ, καὶ τῷ μανδάτῳ, καὶ βουκινάτῳ, ἐπακολουθοῦσιν, ὡς ὠρίσθησαν. Ὀλιγαὶ (12), ἦγουν οἱ πρωτοστάται, ἡ δέκαρχοι, πρῶτον οἱ τοῦ ἀριστεροῦ μέρους, καὶ τότε τοῦ δεξιοῦ.

νδ'. Γενομένων δὲ αὐτῶν ἐν τῷ τῆς γυμνασίας τόπῳ, ἡ τῆς παρατάξεως, ἵσταται ὁ ἀρχων, καὶ μετὰ αὐτὸν ὁ βανδοφόρος, καὶ εἰ τις ἕτερος· κατὰ συνήθειαν. Καὶ παρατάσσονται αὐτοὶ ἐνθεν καὶ κἀκεῖθεν αἱ ἀκταὶ ὡς ὠρίσθησαν, πρῶτον ἐν ἀραιότερῳ διαστήματι, ἵνα μὴ συντρίβωνται ὅπ' ἀλλήλων, ἀπὸ ἑς' τὸ βάθος, ἦγουν τὸ πάχος, ἔχουσαι καὶ τοὺς ψιλοὺς ὅπισθεν, τὰ δὲ ξίφη τῶν κονταρίων ἄνω βλέποντα, ἵνα μὴ ἐμποδίζωνται ὅπ' αὐτῶν. Ἐμπροσθεν δὲ τοῦ μετώπου περιπατοῦσιν, ὁ μανδάτωρ, ὁ καμπιδουκτωρ, ἦγουν ὁ ὁδηγὸς τῶν τόπων, ὁ μὲν τοὺς τόπους ἀνερευνῶν καὶ ὁδηγῶν, ὁ δὲ τὰ μανδάτα γνώμῃ τοῦ ἀρχοντος διδοῦς.

νε'. Καὶ εἰ μὲν τάγμα ἐστὶ τὸ γυμναζόμενον, τὸν τοῦ τάγματος ἀρχοντα ἔμπροσθεν περιπατεῖν μετὰ μανδάτωρος καὶ καμπιδουκτωρος· εἰ δὲ τούρμα, γυμνάζεται, μηδὲνα ἔμπροσθεν περιπατεῖν εἰ μὴ τουρμάρχην καθάλλανον μετὰ μανδατέρων δύο, καμπιδουκτέρων δύο (13), στρατῶρος ἑνὸς, καὶ σπαθᾶτου ἑνὸς, ἥτοι τοῦ τὰ ὅπλα τοῦ ἀρχοντος φέροντος, ἕως οὗ πλησίον τῆς συμβολῆς γένηται ἡ παραταγῆς· τότε δὲ ἐν τῇ παραταγῇ ἀσφαλῶς εἰσέρχεται ἐν ᾧ τόπῳ τὸ βάνδον αὐτοῦ τέτακται.

νς'. Μὴ συμπλέχεσθαι δὲ αὐτὸν τοῖς ἐναντίοις, μηδὲ βούκινον λέγῃς ἐκάστου μέρους, πλὴν τοῦ μεράρχου, εἴτε μίαν τούρμην ἔχει τὸ μέρος, εἴτε δύο, εἴτε πλείονας, κἂν εἰ συμβῇ πολλὰ εἶναι τὰ βούκινα, ἵνα μὴ θορύβου γενομένου καλύωνται τὰ μανδάτα ἑξακούεσθαι. Καὶ οἱ μὲν ὀπλῖται πεζοὶ, ἦγουν οἱ σκουᾶται τάσσονται οὕτως.

νζ'. Οἱ δὲ ψιλοὶ κατὰ διαφόρους τρόπους τάσσονται, ἦγουν οἱ ἀκροβολισταὶ (14) μὲν πάσαι καλούμενοι,

A patientiam laborum exercere milites : nemo enim scit quo tempore bellum futurum, et quidnam in bello usu venturum sit.

51. Ita exercitatio instituenda, quasi bellum ipsum gereretur. Itaque utilitatis causa ne belliei quidem temporis similitudo praetermittenda est : nam haec assuefactio periculorum longe robustiores milites facit.

52. Quoniam equestrem exercitationem aliqua ex parte attingimus, sic pedestris aciei exercitationem non praetermittemus, quam vel ex antiquis, vel ex recentioribus rei militaris scriptoribus accepimus.

53. Pedestris aciei primum contubernia describantur, quemadmodum antea praecipimus, ut quaedam ad laevam, quaedam ad dextram cohortis sive praefecti collocentur : cumque praefectus simul cum signifero et mandatore, et buccinatore procedit, sequantur quemadmodum constituti fuerant lochagi, id est, praestites et decani sinistri lateris primum, deinde dextri.

54. Ubi in exercitationis sive instructae aciei loco fuerint, stet praefectus, et cum eo signifer, et si quis alius cum eo esse consuevit, instruanturque contubernia hinc atque illinc, primum. quemadmodum explicatum antea est, laxiore et rariore intervallo, ut ne a se mutuo affligantur : deinde ad sedecim virorum altitudinem, id est, profunditatem. Cuspides hastarum sursum erectas habeant, ne ab illis impediuntur. Ante frontem aciei ambulent mandator et campiductor, id est, dux viarum, hic quidem ut vias indaget, et eos ducat, ille vero, ut ex imperio praefecti mandata det.

55. Si cohors exercenda sit, cohortis praefectus ante eos cum mandatore et campiductore ambulet. Sin turma exerceatur, nemo anteambulet nisi turmarchus et eques cum mandatoribus duobus, et campiductoribus duobus, stratore uno et spathario uno, id est, armigero qui turmarchae arma gerit, donec prope conflictationem ipsam venerint copiae ; tum certe ad locum suum et stationem in cohorte et bando suo tuto accedat.

D 56. Neque cum hostibus configat ille, neque buccina, quamvis complures fuerint, in ullo meret, id est, triente exercitus personet nisi merarchae, sive unam turmam triens habeat, sive plures, ut ne tumultu aliquo impediuntur mandata exaudire. Et gravis armatura, id est, pedites scutati, ad hunc modum instruuntur.

57. Levis armatura diversis modis instruitur. Qui enim ἀκροβολιστὰς olim, nunc sagittarii nominantur,

NOTÆ.

(10) Ὀρίζονται. Scribe, ὀρίζονται.

(11) Πρῶτον τὸν τοῦ πεζικοῦ τάγματος. Delendum censeo, τόν.

(12) Ὀλιγαί. Scribe, οἱ λοχαγοί.

(13) Καμπιδουκτέρων δύο. Scribatur, καμπιδουκτέρων δ.

(14) Ἀκροβολιστὰς. Sic codex Checi pro, βιαρολιστὰς. Pistorii : βελοβολιστὰς.

interdum a tergo uniuscujusque contubernii pro multitudinis ratione collocentur, ut scutatorum singulis contuberniis quaternionibus unus sagittarius respondeat. Interdum in ipsa contubernii altitudine scutatus et sagittarius alternatim stent, interdum in contuberniis et cornibus, id est, extremis oris copiarum, interius equitibus, sæpe etiam exterioribus haud longe cum paucis scutatis ad defendendos interiores equites, si multa levis sit armatura. διαττήματος, μετὰ καὶ ὀλίγων σκουτάτων εἰς τὸ ἐκδικῆσαι τοὺς εἰς τὸ ἐσώτερον ἐστώτας καθάλλαι-
 ρίους, ἐὰν πολλοὶ εἰσιν οἱ ψιλοί.

58. Qui rhictaria, id est, jacula vel tzi curia, vel barducia habent, il vel a tergo scutatorum, vel in extremis oris aciei, et non in medio, locentur. Funditores omnes in extremis oris aciei. Nunc autem sagittarios reliquosque jaculatores a tergo contuberniorum adversum eos qui contraria exercent, vel quemadmodum usus requirit, collocabimus.

59. Equites in ipsis oris aciei pedestris collocabis. Quæcumque autem robustiores cohortes sunt, cum ducibus suis in exteriori loco collocentur. Et si complures equites fuerint qui duodecim millium numerum excesserint, tum ad decem virorum altitudinem fiant: sin pauciores, ad quinque virorum altitudinem constituantur. Sint autem quidam supra justum numerum, qui ultra currus a tergo in subsidiis locentur, ut si a tergo hostes invaserint, occurrant illis: sin minus, lateribus adjungantur.

60. Laxiore primum intervallo instruantur isti, ut si aliqua occasio exercitus commutandi fiat, minimum impediantur.

61. Præcipies equitibus, ne nimis impetuose current in hostes, neque a pedestri acie longo intervallo discedant, ne si forte insidiæ fiant, et hostes retro in eos se convertant, pedites horum præsidio destituti aliquod vulnus accipiant. Si pressi admodum dissipatique fuerint, tum retro ad currus suos conservandos, qui a tergo aciei pedestris instructi sunt, se conferant, nec eos prætereant. Sin ne sic quidem resistere possint, ex equis descendant, et pedibus seipsum defendant.

62. Si aciem instruere exercitus voluerit, non tamen eo die confligere, si adversarii in equites irruerint, et nequaquam sustinere eos tui potuerunt, ne præstolentur eos in aciei cornibus sistendo, sed retro cedant ad extremas oras aciei et currum. Quod si fiat, majore intervallo opus est, ut discedentibus jam tum equitibus cæteri angustis non nimis premantur, ne hostium sagittis lædantur.

63. Hæc tempore prælii maxime fiant: hæc de causa enim hæc exercitationes maxime suscipiuntur.

Α νῦν δὲ τοῖται ἡ σαγιττάτορες. Ποτὲ μὲν γὰρ ὀπισθεν ἐκαστὴς ἀκίας πρὸς τὸ μέτρον τῶν δυν (15), τοῦτέστιν εἰς τοὺς ἑς' σκουτάτους δ' ψιλοί· ἵνα μὲν χρι δ' μεριζομένης τῆς τῶν σκουτάτων ἀκίας εὐρεθῇ εἰς τοξότης ὀπισθεν αὐτοῖς· ποτὲ δὲ ἐν τῷ βάθει τῶν ἀκίων εἰς παρῇ σκουτάτος, καὶ τοξότης, ποτὲ δὲ ἐν ταῖς ἀκίαις καὶ ἐν τοῖς κέρασιν, ἦγουν ταῖς ἐξοχαῖς τῶν παρατάξεων, τοῦτέστιν ἐσώτερω τῶν καθάλλαι-
 ρίων, πολλάκις δὲ καὶ ἐσώτερω αὐτῶν, ἀπὸ μικροῦ

νῇ'. Οἱ δὲ τὰ ρικτάρια, ἡ τζικουρία, ἡ βαρδούκια ἔχοντες, ἡ ὀπισθεν τῶν ἀκίων τῶν σκουτάτων, ἡ εἰς τὰ ἄκρα τῆς παρατάξεως, καὶ οὐκ ἐν τῷ μέσῳ. Οἱ δὲ σφενδοβολιστὰι πάντως εἰς τὰ ἄκρα τῆς παρατάξεως. Νῦν δὲ τάξομεν τοξότας καὶ λοιποὺς ἀκοντιστάς ὀπισθεν τῶν ἀκίων πρὸς τὴν γυμνασίαν, ἡ ὡς ἀπαιτεῖ ἡ χρεια αὐτῆς.

Β νθ'. Τοὺς δὲ καθάλλαιρους εἰς τὰ ἄκρα τῆς πεζικῆς παρατάξεως τάξεις. Ὅσα δὲ αὐτῶν ἀνδρείότερα τάγματα, μετὰ τῶν ἀρχόντων αὐτῶν ἐσώτερω. Καὶ εἰ μὲν πολλοὶ εἰσιν οἱ καθάλλαιροι, τοῦτέστι πλέον τῶν ἐβ' χιλιάδων, ἀπὸ δέκατον βάθος τοῦτο γίνεσθαι. Εἰ δὲ καὶ ὀλιγωτέρους τοῦ μέτρου τοῦτου, ἀπὸ πέντε. Εἶναι δὲ ἐκ περισσοῦ τινὰς ὀπισθεν ἐν ὑποδοθηλαῖ αὐτῶν ἐσώτερω τῶν ἀμαξῶν· ἵνα ἐὰν μὲν διὰ τῶν ὀπισθεν ἱντες τῶν ἔχθρῶν φανῶσι, ἀποσοθῶσιν αὐτούς· εἰ δὲ μήγε, προστεθῶσι τοῖς πλαγίοις καὶ αὐτοί.

Γ. Τάσσονται δὲ καὶ αὐτοὶ ἐν ἀραιότερῳ πρῶτον διαστήματι, ἵνα ἐὰν γίνηται καιρὸς εἰς τὸ χρῆσθαι μεταβάλλεσθαι, μὴ ἐμποδίζονται.

Ξα'. Παραγγελεῖς δὲ τοὺς καθάλλαιρους μὴ κατατρέχειν τῶν ἐχθρῶν, μὴδὲ ἀφίστασθαι τῆς πεζικῆς παρατάξεως ὡς ἐπὶ πολὺ διάστημα, καὶ τάχα τραπῶσιν οἱ ἐχθροί· ἵνα μὴ ἐγκρίματός (16) τινος παρ' αὐτῶν γενομένου, εἴπερ ἀπὸ διαστήματός εἰσιν οἱ πεζοὶ γυμνούμενοι τῆς παρατάξεως, ἐπηρεασθῶσιν, ὡς ὀλιγωτέροι. Ἄλλὰ καὶ ἐν βιασθῶσιν, ὡς εἰκός, παρὰ τῶν ἐναντίων, ὀπισθεν τῆς παρατάξεως τῶν πεζῶν ὀφειλοῦσιν εἶναι πρὸς φυλάκην αὐτῶν· εἰ δὲ μὴδὲ οὕτως ἀντέχουσι, κατέρχεσθαι αὐτούς ἐκ τῶν ἵππων, καὶ οὕτως περὶ αὐτοὺς ἐκδικεῖν.

Ξβ'. Ἐὰν δὲ παρατάξεσθαι μὲν θέλῃ ὁ στρατὸς, μὴ συμβάλλειν δὲ κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν, καὶ ὀρμήσωσιν οἱ ἐχθροὶ κατὰ τῶν καθάλλαιρων καὶ μὴ βασιτάζωσιν αὐτούς, μὴ ἀναμένωσιν αὐτοὺς ἱστάμενοι εἰς τὰ κέρατα τῆς παρατάξεως, ἀλλ' ὀπισθεν μᾶλλον ἔλθωσι, τοῦτέστιν εἰς τὰ ἄκρα τῆς παρατάξεως καὶ τῶν ἀμαξῶν. Εἰ δὲ τοῦτο γίνηται, χρεια μειζόνος τοῦ ἐν τῷ μέσῳ διαστήματος, ἵνα μεταβαλλομένων, ὡς εἰκός, τῶν καθάλλαιρων μὴ στενοχωρηθῶσι, μὴδὲ αἱ τῶν ἐχθρῶν σαγίτται μὴ βλάπτωσιν αὐτούς.

Ξγ'. Ταῦτα δεῖ μάλιστα κατὰ τὴν καιρῷ μάχης γίνεσθαι· διὰ ταύτην γὰρ καὶ ἡ γυμνασία μεταχειρίζεται.

NOTÆ.

(15) Τῶν δυν. Scribe, τῶν ὀλων.

(16) Ἐγκρίματος. Scribe, ἐγκρύματος.

ξδ'. Τούτων μὲν οὖν τῶν διατάξεων εἰρημένων, ἅπλως ἢ μὲν καὶ τὰ σχήματα καὶ τὰ παραγγέλματα τῆς πεζικῆς τάξεως, ὥσπερ καὶ τῆς ἱππικῆς, ἐμφανίσαι σοι καὶ διασαφῆσαι.

ξε'. Ὅταν γὰρ παραστῶσι πρὸς τὴν γυμνασίαν τὰ μέρη τῆς παραταγῆς τῶν ταγμάτων τοῦ στρατοῦ, παραγγέλλῃ ὁ μανδάτωρ ταῦτα· Μετὰ σιγῆς πάντα τὰ παραγγέλματα πληρώσατε. Μὴ παραχθῆτε. Τὴν τάξιν ὑμῶν πληρώσατε. Τῷ βάνδῳ ἐπακολουθήσατε. Μηδεὶς ἀφήσῃ τὸ βάνδον. Καὶ τοὺς ἐχθροὺς διώξατε. Καὶ τούτων εἰρημένων κινουσί πρῶτος τε καὶ ἡσυχως, ὥστε μὴδὲ ψιθυρισμὸν γίνεσθαι παρὰ τινος.

ξς'. Ἐθίξεσθαι δὲ αὐτοὺς πρὸς ταῦτα φωνῇ, ἢ νεύματι, διὰ σημείου τινὸς οἷον κινεῖν καὶ ἵστασθαι, λεπτύνεσθαι ἤγουν μερίζεσθαι τὸ βάθος τῶν ἀκίων (17), περιπατεῖν ἱσως καὶ συντεταγμένως ἐπὶ στόμα, ἤγουν ἐπ' εὐθείας, καὶ κατὰ κοίλους τόπους (18) καὶ διαφόρους πυκνοῦσθαι, ἤτοι σπρίγγεσθαι, κατὰ βάθος καὶ νίκος, φούλκῳ περιπατεῖν, συμβάλλειν ὡς ἐν τάξει μάχης μετὰ σχήματος.

ξζ'. Γυμνάζεσθαι δὲ καὶ οὕτως· ποτὲ μὲν μετὰ βεργίων, ποτὲ δὲ μετὰ γυμνῶν σπαθίων μερίζεσθαι πρὸς διφραγγίαν, καὶ πάλιν ἀποκαθίστασθαι· δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ κλίνεσθαι, καὶ περιπατεῖν ἐπὶ κέρας ἤγουν τὸ δεξιὸν μέρος, προάγειν ἔμπροσθεν, καὶ πάλιν ἀποκαθίστασθαι, φυλάττεσθαι ἀμφοτέρωθεν, καὶ πάλιν ἀποκαθίστασθαι· μετακλίθεσθαι δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ, ἀραιοῦσθαι καὶ πλατύνεσθαι ἤτοι διαπλοῦσθαι τὸ βάθος τῶν ἀκίων, μεταβάλλεσθαι κατὰ νώτου, καὶ πάλιν ἀποκαθίστασθαι. Γίνονται δὲ τὰ σχήματα ταῦτα διὰ τὰς διαφόρους ἀνακυπτούσας αἰτίας.

ζη'. Φωνῇ τοίνυν ἢ νεύματι διὰ σημείου τινὸς κινουσί καὶ ἵστανται. Ὅτε δὲ θέλῃ κινῆσαι, σημαίνει ἢ βουκίην ἢ τὴν ταυραῖα ὁ καμπίδουκτωρ, ἢ τῇ φωνῇ, καὶ κινουσί. Εἰ δὲ στήσῃ θέλῃ, ἢ τῇ τούθῃ (19), ὅ ἐστι μικρὸν βούκινον, ἢ τῇ φωνῇ, ἢ νεύματι τῆς χειρὸς, καὶ ἵστανται. Διὰ δὲ τοῦτο φωνῇ καὶ σημείῳ ἐθίξεσθαι ἀναγκαῖόν ἐστι, διὰ τὸν τοῦ ἄρματος θόρυβον, ἢ κονιορτὸν, ἢ ὀμίχλην ἐπιγενομένην.

ξθ'. Λεπτύνονται, ἤτοι μερίζονται αἱ ἀκίαι, ὅταν ἀπὸ ἑξ' ἀνδρῶν τὸ βάθος αὐτῶν ἐστί, καὶ θέλῃς μᾶλλον τὸ μήκος τῶν παρατάξεων ἔκτειναι διὰ κόμπον, ἢ διὰ τὸ ἰσωθῆναι τῇ τῶν ἐναντίων τάξει· καὶ παραγγέλλει· Ἐξέλθε. Καὶ ἐξέρχονται εἰς παρ' ἑνα μερίζόμενοι (20). Καὶ λεπτύνεται μὲν τὸ βάθος τῶν ἀκίων, προσεῖθεται δὲ τὸ μήκος τῆς παρατάξεως. Καὶ γίνεται τὸ βάθος ἀπὸ η'. Εἰ δὲ θέλῃ ἀπὸ τεσσάρων, πάλιν λέγει· Ἐξέλθε· καὶ ἐξέρχονται ὁμοίως πάντες εἰς ἓν μέρος· δεξιὰ ἢ ἀριστερὰ. Τοῦτο δὲ χρεῖα παραφυλάτ-

64. *lis rebus igitur descriptis, præcepta a nobis et institutiones pedestris aciei, quemadmodum et equestris, explicandæ tibi ac proponendæ sunt.*

65. *Quando ad exercitationem omnes instructæ aciei cohortes convenerint, hæc illis mandator præcipiat : Cum silentio omnes imperata facitote. Ne perturbemini. Stationem vestram servatote. Cohortem sequamini. Nemo cohortem suam deserat. Inimicos persequamini. Hac oratione habita, ita quiete et remisse se movebunt, ut nemo ne susurret quidem.*

66. *Exercitandi ad hæc sunt voce vel nutu et signo aliquo ut moveant et stent, laxentur et in altitudinem contuberniorum dividantur, incedant æquabiliter et ordinate, in frontem, id est, directe, ac variis modis diversisque se contrahant et densent, tum in longitudinem, tum in altitudinem : phulco ambulent, sicque quasi in ipsa proelii acie essent, ad eam formam confligant.*

67. *Exerceant se quoque ad hunc modum : interdum cum nudis spathis, id est, gladiis : dividantur in diphalangiam, id est, duplicatam aciem, et rursus in pristinam formam redeant : dextrorsum et lævorsum se obliquent, et in cornu se inflectant, id est, dextrorsum procedant, et rursus pristinam ad formam redeant et ancipitem aciem instruant, id est, ad accipiendos utrinque hostes paratam, et rursus ad pristinam formam redeant : in dextram et lævam se transferant, densent se et dilatent, id est, diffundant altitudinem contubernii, a tergo communiter, et rursus ad pristinam formam redeant. Hæc formæ propter varias circumstantes causas exercendæ sunt.*

68. *Vocis igitur aut nutus signo aliquo movent et consistunt. Quando movere eos vult, buccina vel staurea, vel voce sua significat campiductor, et moventur : quando vero consistere eos vult, tuba, id est, parva buccina, vel voce et nutu manus significat, et consistunt. Propterea autem voci et signis assuefaciendi sunt, quia curruum tumultus ingens sæpe, sæpe pulvis, sæpe caligo magna observatur.*

69. *Attenuantur contubernia, quando sedecim virorum altitudinem habent, et eos in longitudinem aciei potius diducere vel ornatus causa alicujus, vel ut alicui alteri aciei exæquantur, cupis. Præcipies autem his verbis : Ἐξέλθε : id est, Exeas : et exhibunt statim unus post alterum se separans. Itaque altitudo contuberniorum attenuatur, et longitudini aliqui adjicitur, et altitudo nunc tantummodo virorum octo sit. Si vero quatuor solum virorum altitudinem vis esse, dic rursus : Ἐξέλθε, id*

NOTÆ.

(17) *Τὸ βάθος τῶν ἀκίων.* In Palatino codice erat : τὸ βάθος καὶ νίκος τῶν ἀ. quemadmodum in ejusdem § fine κατὰ βάθος καὶ νίκος φούλκῳ περιπατεῖν. Utrouque scribendum censeo : x. βάθος καὶ μήκος.

(18) *Κατὰ κοίλους τόπους.* Scribe, κατὰ πολ-

λοὺς τρόπους.

(19) *Ἡ τῇ τούθῃ.* Scribatur ἢ τοῦ βάνδου. Et sic erat in codice Pistorii.

(20) *Καὶ ἐξέρχονται, εἰς παρ' ἑνα μερίζόμενοι.* Scribe, καὶ ἐξέρχονται εὐθὺς παραμερίζόμενοι.

est, Exeas; et exibunt omnes in unam solum partem, dextram aut sinistram. Hoc enim diligenter observandum est, ut omnes unam in partem veniant et exeant.

70. Jubeantur incedere æquabiliter et ordinate. Quando quidem in acie cæteros anteverunt, et inæqualiter eunt, iis verbis præcipies: Ἴσον τὸ μέτωπον, id est, Æqualis sit frons, et statim æqualis erit.

71. Contrahitur vel densatur exercitus, quando duobus aut tribus sagittæ jactibus ab hostium copiis cum abest, et frontem utriusque exercitus committere vult, contractum et densarum ad medium locum tum longitudinis, tum altitudinis eousque frontem adducit, ut qui in anteriore parte instructi, et qui in lateribus fuerant, intra curruum complexum quasi contineantur. Hæc forma potest esse tum stante, tum movente exercitu.

72. Præcipiendum quoque οὐραγοῖς, id est, ultimis, seu caudanis persæpe est: et eos qui a tergo sunt impellere oportet, atque ad usum omnem militarem incitare, ut ne aliqui, ut fieri solet, præ metu remaneant.

73. Phulco ambulant, quando junctis copiis hostium simul et nostris, sagittæ conjici incipiunt, et qui in fronte instructi sunt, zabas, loricia, id est, galeas non gestant. Cum præcipitur illis, Πύκνωσον, id est, Densato, tum qui in fronte instructi fuerint, densant scuta sua donec sibi mutuo appropinquaverint, ventres suos usque ad suras et genua scutis suis operientes: qui a tergo illorum stant, scuta sua supra eos traducentes, et in anteriore illorum parte ponentes pectora, et vultus illorum tegant, sicque cum hostibus configunt.

74. Quando autem densata acies ad unius sagittæ jactum ab hostibus abfuerit, et conflictatio futura est, dicito, Ἐτοιμοί, id est, Parati. Alius statim excipiat, et clamet, Βοήθει, id est, Juva: et confestim una claraque voce omnes personent, Ὁ Θεός, id est, Deus. Ibi tum leves sagittas altius injiciant. Scutati qui in fronte constituti sunt, ubi prope hostes fuerint, si matzucia vel tzicuria, vel rhiictaria habeant, humiliter conjiciant ea: sin minus, præstolantes donec cominus venerint, et cum jaculantes, vel conjicientes tela, gladios distringant, neque retrocedentibus et tergiversantibus hostibus excurrando, sed in acie consistendo pugnent. Qui a tergo illorum stant, sua ipsorum capita scutis suis tegentes, anterioribus hominibus cum jaculis suis succurrant.

75. Qui in fronte exercitus sunt, sibi ipsis diligenter provideant, donec cominus ad manus ven-

teint, ἵνα πάντες εἰς ἓν μέρος καὶ εἰσέρχωνται καὶ ἐξέρχωνται.

δ'. Περιπατεῖν ἰσως καὶ συν[τε]ταγμένως, δεῦν τινὲς τῆς παρατάξεως προκύψωσι. Καὶ ἂν ἰσως περιπατοῦσι, καὶ παραγγέλλῃ, Ἴσον τὸ μέτωπον, καὶ ἰσοῦται τὸ μέτωπον.

οα'. Πυκνοῦνται ἦτοι σφίγγονται, δεῦν ὡς ἀπὸ δύο ἢ τριῶν σαγιττοδόλων τῆς τῶν ἐχθρῶν παρατάξεως γίνεται, ἡμῶν ἢ παρατάξις, καὶ μέλλει συμβάλλειν, λέγει· Ζεῦξον. Καὶ πυκνούμενοι σφίγγονται πρὸς τὸν μέσον τόπον κατὰ βάθος καὶ μήκος τοσοῦτον· ἵνα οἱ μὲν ἔμπροσθεν τεταγμένοι καὶ ἐκ πλαγίου, εἰς τὰ ἄρματα ἀλλήλοις ἐγγίζωσιν· οἱ δὲ ὀπισθεν κατὰ νότου ἀλλήλοις ὡσπερ κακώλῃνται. Τοῦτο δὲ τὸ σχῆμα γίνεσθαι δύναται καὶ περιπατοῦσης καὶ ἰσταμένης τῆς παρατάξεως.

οβ'. Χρὴ δὲ τοὺς οὐραγοὺς παραγγέλλεσθαι καὶ ἐκ τῶν ὀπισθεν προωθεῖν καὶ ἀπορροῦν αὐτοὺς εἰς τὴν χρεῖαν, ἵνα μὴ ἀναπομένωσι· τινες, ὡς εἰκὸς, δειλιῶντες.

ογ'. Φούλιον δὲ περιπατεῖν λέγεται, δεῦν ἐγγιζούσων τῶν παρατάξεων τῆς τε ἡμετέρας καὶ τῆς τῶν ἐναντιῶν, μέλλει ἀρχεσθαι ἢ τοξεία γίνεσθαι, καὶ οὐ φοροῦσιν οἱ ἐν τῷ μετώπῳ τεταγμένοι ζάδας ἦτοι λωρίκια, καὶ παραγγέλλῃ, Πύκνωσον, καὶ τῶν ἔμπροσθεν κατὰ τὸ μέτωπον τεταγμένων πυκνούσων τὰ σκουτάρια αὐτῶν μέχρι τοῦ ἐγγιζειν ἀλλήλοις, κατασκέποντες προσπεπλασμένως τὰς γαστέρας αὐτῶν μέχρι τῆς κνήμης, ἡγουν τοῦ λεγομένου σκέλους· οἱ παρεστῶτες αὐτοῖς ὀπισθεν ὑπερανέχοντες τὰ σκουτάρια αὐτῶν, καὶ ἀναπαύοντες εἰς τοὺς ἔμπροσθεν, σκέπουν τὰ στήθη καὶ τὰς ὀφείας αὐτῶν καὶ οὕτως συμβάλλουσι.

οδ'. Ὅταν δὲ πυκνωθεῖσα καὶ ἡ παρατάξις κατὰ λόγον ἀπὸ ἐνδὸς σαγιττοδόλου γένηται τῶν πολεμίων, καὶ μέλλει πάντως ἡ συμβολὴ συνάπτεσθαι, παραγγέλλῃ, Ἐτοιμοί· καὶ ὅλου διαδεχομένου καὶ κράζοντος, Βοήθει· καὶ πάντων ἀποκρινομένων ἰσως καὶ συμφώνως, Ὁ Θεός· οἱ μὲν φιλοὶ τοξεύουσιν ὑψηλοτέρως· οἱ δὲ σκουτάτοι· οἱ εἰς τὸ μέτωπον τεταγμένοι εἰ ἐγγυτέρῳ γενομένων τῶν πολεμίων, εἰ μὲν ἔχωσι ματσοῦκια, ἢ τζικουρία, ἢ ρικτάρια, εἰς τὰ χαμαὶ βίπτουσιν αὐτά. Εἰ δὲ μήγε, ἀναμένοντες μέχρις οὐ ἐγγὺς ἔλθωσι, τότε ἀκοντίζοντες τὰ κοντάρια, ἦτοι ρικτάρια αὐτῶν, ἐπιλαμβάνοντα τῶν σπαθίων αὐτῶν, καὶ μάχονται εὐτάκτως ἐν τῇ τάξει αὐτῶν μένοντες καὶ οὐ κατατρέχοντες τῶν, ὡς εἰκὸς, ὑποχωρούντων αὐτοῖς ἐχθρῶν. Οἱ δὲ ὀπισθεν αὐτῶν ἐστώτες τὰς ἑαυτῶν κεφαλὰς σκέποντες μετὰ τῶν σκουταρίων αὐτῶν ἐπιδοθηθοῦσι τοῖς ἔμπροσθεν μετὰ τῶν κονταρίων.

οε'. Χρεῖα δὲ ἐστὶν ἀσφαλῶς τοῦ· εἰς μέτωπον τασσομένους προφυλάττειν ἑαυτοὺς μέχρις οὐ εἰς

χείρας ἐκ τοῦ πλησίον ἔλθωσιν, ἵνα μὴ κατατοξεύωνται ὑπὸ τῶν πολεμίων, ἐὰν μάλιστα μὴ ἔχωσι ζάδας ἢ χαλκόνυδα.

οζ'. Μεριζονται πρὸς διφραγγίαν, ὅταν ἐπ' εὐθείας περιπατοῦσι τῆς παρατάξεως, καὶ ἔμπροσθεν καὶ ὀπισθεν φανῶσιν πολέμιοι, καὶ εἰ μὲν ἀπὸ ἑξ' ἀνδρῶν ἔχωσιν αἱ ἀκλαί, καὶ ἤγγισαν οἱ δι' ὕψους ἐρχόμενοι ἐχθροὶ, καὶ μέλλουσιν ἐκ τοῦ πλησίον ἀρχεσθαι τῆς μάχης, παραγγέλλει· Ἀπὸ ἧ' μερίσῃτε, καὶ οἱ ἧ' εἰς διφραγγίαν, καὶ οἱ ἧ' ἴστανται, οἱ δὲ ἧ' στρεφόμενοι καὶ κινούμεντοι πρὸς διφραγγίαν μερίζονται, οἱ δὲ ἧ' ἀπὸ ἧ' ἴστανται τὸ βάθος, ἢ ἀπὸ δ'. Παραγγέλλει· Ἐδραλοὶ στήτε οἱ δεῦτεροι, καὶ οἱ τῆς φραγγίας ἐξέρχασθε· δεῦτεροι δὲ εἰσιν, οἱ λεγόμενοι πάλαι σεκουῖνδοι, ἢ ἐπιστάται. Καὶ στρεφόμενοι οἱ σεκουῖνδοι, τούτέστιν οἱ ὑπὸ τὸν δεκάρχην τεταγμένοι, ἐξέρχονται διαστήματα ἀχρι τριακοσίων βημάτων, ἥτοι σκελισμάτων, ὥστε μὴ δύνασθαι τὰς βαλλόμενας παρὰ τῶν ἐναντίων σαγίττας ἐκατέρωθεν βλάπτειν τοὺς νώτους τῶν ἀντιδιεπόντων, ἀλλ' ἐν τῷ εὐκαίρῳ τόπῳ πίπτειν αὐτάς. Ἐἴτα παραγγέλλει· Ὑποστρέψατε, καὶ πάλιν ὑποστρέψαντες, εἰ χρεῖα γένηται, ἀποκαθίστανται εἰς τὸ πρότερον σχῆμα.

οζ'. Εἰ δὲ, ὡς εἶκός, ἡ μέλζων δύναμις τῶν ἐχθρῶν διὰ τοῦ νώτου, ἤγουν ὀπισθεν τῆς παρατάξεως ἔρχεται, καὶ ἀμαξαὶ οὐκ ἀκολουθοῦσιν· οἱ σεκουῖνδοι, ἤγουν οἱ ἐπιστάται, ἴστανται δὲ καὶ οἱ πρίμοι, ἤγουν οἱ πρωτοστάται, οἱ δὲ λοχαγοὶ ἐξέρχονται.

ση'. Τὸ δὲ τῆς φραγγίας γίνεται, ὅταν αἱ ἀμαξαὶ οὐκ ἀκολουθοῦσιν, ἢ ἀκολουθήσασαι ἐδιδάσθησαν ὑπὸ τῶν πολεμίων. Ταύταις δὲ χρὴ πάντως ἐπὶ παντὸς ἡτοιμασμένου πεζικοῦ στρατοῦ ἀκολουθεῖν. Εἰ μὴ ἄρα καθαρὰ στρατὶς βιασθῇ πεζεῦσαι, καὶ ἐν καιρῷ τοιούτῳ ἡ ἀμαξὴν ἢ ἄλλης ὕλης κατὰ τοῦ νώτου ἀπορεῖν.

οθ'. Δεξιὰ δὲ καὶ ἀριστερὰ κλίνονται, ὅταν ἐκ πλαιῖοις εἰς ἓν μέρος θέλῃ τὴν παράταξιν οὐραῖ, ἢ διὰ τὸ, ὡς εἶκός, ἔκτειναι τὴν παράταξιν καὶ ὑπερκεράσαι, ἤγουν κυκλῶσαι τοὺς ἐχθροὺς, ἢ μὴ ὑπερκερασθῆναι ἤγουν κυκλωθῆναι παρ' αὐτῶν, ἢ διὰ τόπου ἐπιτηδεύοντα, ἢ διὰ παραγωγὴν σιτιοῦ τόπου. Καὶ εἰ μὲν δεξιὰ θέλῃ παραγαγεῖν αὐτὴν, παραγγέλλει· Ἐπὶ κοντάρην κλίνον. Καὶ στρέφονται πάντες οἱ ὁπλίται ἐκείθεν. Ἐἴτα παραγγέλλει· Ὑποστρέψον, καὶ ἀποκαθίστανται. Εἰ δὲ ἀριστερὰ θέλῃ κλίνειν, παραγγέλλει· Ἐπὶ κοντάρην κλίνας κίνησον, καὶ τὰ ἄλλα ὁμοίως φυλάττονται.

π'. Ἀμφίστομος δὲ κίνησις, ὅταν τῶν ἐχθρῶν, ὡς εἶκός, ἀφ' ὧν γυρεούτων ἔμπροσθεν καὶ ὀπισθεν μὴ φθάσῃ πρὸς διφραγγίαν μερισθῆναι ἢ παρατάξιν, καὶ παραγγέλλει· Τῶν ἀκίων τὴν τάξιν φυλάξατε. Καὶ οἱ ἡμίσεις κατὰ τῶν ἔμπροσθεν ἐρχομένων ἱστάμενοι ἀρμόζονται, οἱ δὲ ἡμίσεις ἐπὶ τὸν νῶτον ἀντιστρέφονται. Οἱ δὲ ἐν τῷ μέσῳ ἐστῶτες τὰς κεφαλὰς αὐτῶν ἴσω· σκέπουσι δὲ τῶν σκουαρίων.

πα'. Μετατιθενται δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ, ὅταν ἡ

tum sit, ne si zabas aut chalcotuba, id est, ocreas aeneas non habeant, sagittis ab hostibus confodiantur.

76. Dividuntur in diphalangiam, id est, duplicatam aciem, quando acies instructa directe ambulat, atque ante ac a tergo imminent hostes : ibi tum si ex sedecim fiat contubernium, et in conspectu fuerint hostes, et cominus manu confligere voluerint, præcipe ut per octo se dividant, et octo in diphalangiam statim, id est, duplicatam phalangem dividantur, sicque octo contubernales immoti stabunt, alii octo conversi et moventes se in contrariam partem, ad duplicatam quasi aciem se dividant, reliqui ad octo vel quatuor altitudinem consistent. Illis præciendum est, Ἐδραλοὶ στήτε οἱ δεῦτεροι, καὶ οἱ τῆς διφραγγίας ἐξέλθετε, id est, Firmi state secundi, et in duplicata acie qui estis, exite. Secundi autem sunt qui ἐπιστάται, id est, astiles nominantur, qui sub decani protestate sunt. Hi conversi tam prope ad se mutuo accedant, ut paulo amplius vestigii intervallo distent, ne utrinque conjectæ ab hostibus sagittæ, terga utrinque spectantium lædant, sed opportuno aliquo in loco cadant. Deinde sic illis præcipito, Ὑποστρέψατε, Revertimini : et rursum, si usus fuerit, conversi ad pristinam aciei formam redeant.

77. Si, quemadmodum usu venire plerumque potest, majores hostium copiae a tergo, id est, post instructam aciem curribus non sequentibus invadant, tum secundi sive epistatæ, id est, astites, consistent, et primi sive præstiles, qui lochagi nominantur, contra eos eant.

78. Diphalangia, id est, duplicatæ aciei usus est, quando currus non sequuntur, vel si sequantur, ab hostibus tamen populantur. Hos autem omnino oportet pedestrem aciem instructam sequi, nisi forte equestris exercitus cogatur pedibus ire, idque temporis vel curribus, vel alia quapiam materia a tergo eget.

79. In dextram et lævam partem inclinantur, quando in alteram partem acies obliquatur, vel ut producat acies, et circumveniat hostes, vel ut ne circumveniat ab illis, vel propter loci opportunitatem, vel propter loci angustii transitum. Si dextrorsum traducturus aciem es, præcipe iis verbis, Ad hastam declina, eoque se armati flectant : deinde præcipe, Ἐπίστρεψον, id est, Convertite te, et ad pristinam formam redibunt. Sin eos ad lævam declinare volueris, præcipe, Ἐπὶ κοντάριον κλίνας κίνησον, Ad hastam declinans te move : atque hæc perinde ac superiora faciant.

80. Ἀμφίστομος, id est, anceps motus est, quando inimicis subito ante et a tergo invadentibus, non in diphalangiam, id est, duplicatam aciem copiae dividuntur. Præcipiet contuberniis ut stationem suam custodiant, et dimidii contra eos qui primo veniunt ad standum se aptent, dimidii contra ad tergum conversi. Qui in medio consistent, capita sua acutis legant.

81. Dextrorsum aut lævorsum mutantur, quando

necessitate hoc postulante, ad dextram aut lævam transferre vis exercitum. Præcipe iis verbis Μετάφερε εἰς τὰ δεξιὰ, id est, Transfer te ad dextram; vel rursus, Μετάφερε εἰς τὰ ἀριστερά, Transfer te ad lævam. Una cohorte transeunte, universa acies ad eam partem transeat.

82. Rarefiunt sive dilatantur acies, quando densatas eas dividere volueris, et iuncta contubernia separare, et universas copias in longitudinem producere. Præcipies autem iis verbis: Πλάτυνον πρὸς τὰ μέρη, id est, Dilata in utramque partem, et diffundantur statim. Hæc forma tum ambulante, tum stante exercitu fieri potest, duobus cornibus exterius mutantibus, sive turma sit, sive exercitus.

83. Densantur vel duplicantur contubernia, quando ad quatuor virorum altitudinem stant, et duplicare eum numerum vis, et idonee ad altitudinem contubernii firmare contra hostium aciem, dices: Εἰσελθε, id est, Ingredere, et statim octo erunt. Sin eos sedecim volueris facere, rursus dices Εἰσελθε, et unus post alterum euntes ad suam stationem duplicantur, et fient sedecim altitudine. Ab uno autem latere solum exeant, sicut antea præcepimus. Sin ad triginta duo virorum altitudinem contubernia, quod minime necesse est, facere vis, prædico: Στίχος ὑπὸ στίχον, id est, Manipulus sub manipulo: atque ita duplicantur, et acies ipsa densatur, et longitudo ejus contrahitur.

84. Contrahitur, quando ambulante in directum exercitu, non ante ejus conspectum hostes veniunt, sed a tergo. Tum si frontem, id est, lochagos sive præstites sedecim virorum transferre cupis, præcipe ad hunc modum: Μετάλλαξον τὸν τόπον, id est, Commuta locum: et altitudinem contubernii transeuntes lochagi sive præstites, compluribus eos sequentibus, frontem novam ex adverso hostium constituent. Hoc ante densationem exercitus sedulo fiat. Si jam addensatus fuerit exercitus, et hoc quod supra memoratus est, commode fieri non potest, dicito, Μετασχημάτισον, id est, Converte; et quemadmodum ante stabant conversi, solum ad tergun extremam aciem respiciant, lochago sive præstitite in anteriorem partem minime spectante, sed ultimano jam in fronte constituto, quem οὐραγόν, id est, caudanum nominant.

85. Hæc igitur exercitationes, tum ipso belli tempore militem paratum et idoneum efficere, tum ante tempus belli, siue ferro armis aliis ad exercitationem idoneis, ad omnes formas bellicorum motuum, et ad omnem institutionem assuefacere possunt. Iugene, sine turba et tumultu fiant, divisim inter se cohortibus, ut duas sibi mutuo acies oppositas faciant, sive ex una cohorte, sive ex pluribus hæc acies instruantur.

86. Non ignoro autem alias quasdam præceptiones exercitationesque motuum scriptis ac litteris esse proditas, tum ab aliis, tum potissimum ab Æliano et Arriano, quibuscum cæteri quasi una voce con-

Α δεξιὰ ἢ ἀριστερά θέλεις μετενεγκεῖν τὴν παράταξιν, χρειάς, ὡς εἰκός, οὕτω καλούσης, καὶ παραγγέλλει· Μετάφερε εἰς τὰ δεξιὰ· ἢ πάλιν, Μετάφερε εἰς τὰ ἀριστερά. Καὶ ἐνδὸς τάγματος μετατιθεμένου μεταφέρεται ἡ παράταξις πᾶσα πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο συντόμως.

πβ'. Ἀραιοῦνται ἦτοι πλατύνονται, ὅταν πεποικνωμένοι εἰσὶ, καὶ θέλεις μερίσαι ἦτοι λεπτύναι, ὡς εἰκός, τὰς ἀκίας, καὶ ἐκτείνειν τὴν παράταξιν εἰς μήκος, ἢ διὰ τὸ ἀνωτέρους αὐτοὺς γενέσθαι. Καὶ παραγγέλλει, Πλάτυνον πρὸς τὰ ἀμφίστομα μέρη, καὶ πλατύνονται. Τοῦτο δὲ τὸ σχῆμα καὶ περιπατούσης καὶ ἱσταμένης τῆς παρατάξεως δύναται γίνεσθαι, τῶν δύο κεράτων ἐπὶ τὰ ἐξω νεύοντων, εἴτε μέρος ἔν ἐστιν, εἴτε ἡ παράταξις.

πγ'. Βαθύνονται δὲ ἦτοι διπλοῦνται αἱ ἀκίαι, ὅταν μὲν ἀπὸ τεσσάρων ἱστανται, καὶ θέλεις αὐτὰς διπλῶσαι, καὶ πρὸς συμβολὴν ἰσχυροποιῆσαι, ἀρμολόγως τῷ βάθει τῆς παρατάξεως τῶν ἐναντίων, καὶ παραγγέλλει, Εἰσελθε. Καὶ γίνονται ἡ'. Εἰ δὲ θέλεις ἰσ' ποιῆσαι, πάλιν παραγγέλλει· Εἰσελθε. Καὶ εἰσερχόμενοι εἰς τοὺς ἰδίους τόπους εἰς πρ' εἰς διπλοῦνται καὶ γίνονται ἰς', πάντες εἰς ἓν μέρος, ὡς ἐξηλθον. Εἰ δὲ θέλεις, ὡς εἰκός, ἀπὸ λβ' τὸ βάθος τῶν ἀκίων ποιῆσαι, ὅπερ οὐκ ἔστι χρειώδες, παραγγέλλει, Ὁ στίχος ὑπὸ τὸν στίχον, καὶ διπλοῦται ὁμοίως καὶ βαθύνεται μὲν ἡ παράταξις, συστέλλεται δὲ τὸ μήκος αὐτῆς.

πδ'. Μεταβάλλονται ὅταν, ἐπ' εὐθείας περιπατούσης τῆς παρατάξεως, μηκέτι δι' ὕψους ἔλθωσιν εἰ ἐχθροὶ, ἀλλὰ ἀπὸ ὀπισθεν αὐτῆς. Καὶ ἂν μὲν τὸ μέτωπον, ἦτοι τοὺς λοχαγοὺς, τοὺς καὶ πρωτοστάτας, ὀπισθεν θέλῃς μετενεγκεῖν ἀπὸ ἰς' ἀνδρῶν ὄντος τοῦ βάθους, παραγγέλλει, Μετάλλαξον τὸν τόπον, καὶ διὰ τοῦ βάθους τῶν ἀκίων παρερχόμενοι οἱ λοχαγοὶ ἱστανται εἰς παράταξιν, συνακολουθοῦντων αὐτοῖς καὶ τῶν λοιπῶν, καὶ μεταβάλλονται τὸ μέτωπον ἐπὶ τοῖς πολεμίοις γίνονται. Τοῦτο δὲ πρὸς τῆς πυκνώσεως ἐπιτηδείως γίνεται. Εἰ δὲ πεπύκνωται καὶ οὐ συφθάζει ἀρμόσαι, παραγγέλλει, Μετασχημάτισον, καὶ στρεφόμενοι ὡς ἱστανται ἀντιθέλουσι κατὰ τοῦ νότου, ἦγουν τὸ ὀπίσω μέρος, οὐκέτι τοῦ λοχαγοῦ ἐμπροσθεν εὐρίσκομένου, ἀλλὰ τοῦ ἐξ καὶ δεκάτου οὐραγοῦ.

πε'. Αἱ μὲν οὖν γυμνασίαι αὗται δύνανται ἐν καιρῷ πολέμου τὸν στρατιώτην ἑτοιμον παρασκευάζειν, καὶ πρὸς καιροῦ πολέμου ἀνευ σιδήρου διὰ ὀπλων ἐτέρων τῶν πρὸς γυμνασίαν ἐπιτηδείων ἐθίζειν πρὸς πάντα τὰ σχήματα τῶν κινήσεων, καὶ τὰ παραγγέλματα εὐφυῶς καὶ ἀνευ ταραχῆς καὶ θροισμοῦ διαγίνεσθαι, ὅταν μάλιστα πρὸς ἄλληλα τὰ τάγματα διαρούμενα εἰς δύο ἀντιπαράταξις, εἴτε καθ' ἓν τάγμα, εἴτε κατὰ πλείονα ποιεῖται τὴν γυμνασίαν.

πς'. Οὐκ ἄγνοῦ ὅτι παρὰ τοῖς ἀρχαίοις καὶ ἑσπερὰ τινα παραδίδονται παραγγέλματα καὶ κινήματα γυμνασίας ἄλλοις τε, καὶ Ἀριανῷ, καὶ Ἀλιανῷ, ὥσπερ ἐξ ἐνδὸς στόματος περὶ αὐτῶν ἡμοφωνοῦσιν. Ἄλλ'

ἵνα μὴ ἐπὶ πλάτος τοσοῦτον παρεκτείνω τὸν λόγον, ἅ ἔν κεφαλαίῳ μόνῳ μνήμην παραθήσω ἐκείνων, καὶ τοῦ λοιποῦ σιωπήσομαι τὸ πλῆθος, τὸ μὲν, διὰ τὴν ἐν αὐτοῖς ἀσφαλὶαν (21) τε καὶ ἀχρηστίαν, τὸ δὲ, καὶ διὰ τὸ ἐκείθεν ἀναληφθῆναι ὥσπερ ἀνθολογηθέντα παρ' ἡμῶν ἐνταῦθα καὶ εἰρημένα μετὰ τῆς τῶν νεωτέρων διὰ πείρας εὐρέσεως. Καὶ ἵνα μὴ ἀπειρόκαλοι δόξωμεν εἶναι, καὶ δευτερολογεῖν ἀσφαλῶς ἐνταῦθα ἤδη σαφηνισθέντα (22).

πζ'. Παρὰ γὰρ Ἀλιανῶ λέγονται ὀνόματα καὶ κινήσεις αὐταί· ἡ μὲν κλίσις καλουμένη, τὴν δὲ κλίσιν εἰς δύο διαιρεῖ. Καὶ τὴν μὲν ἐπὶ ἀσπίδα καὶ αὐτὸς κλίσιν λέγει, ἡ γούν ἐπὶ σκουτάριν, τὴν δὲ ἐπὶ δόρυ, ἡ γούν ἐπὶ κοντάριν. Ἔστι δὲ τῆς κινήσεως καὶ παρ' αὐτῶν (23), καὶ μεταβολή, καὶ ἐπιστροφή, καὶ ἀναστροφή, καὶ περισσασμός, καὶ ἐκπερισσασμός, καὶ ζυγεῖν, καὶ στιχεῖν, καὶ ἐπ' ὀρθὸν ἀποδοῦναι, καὶ ἐξελίσσειν, καὶ διπλασιάζειν. Λέγεται δὲ καὶ ἐπαγωγή, καὶ δεξιὰ παραγωγή, καὶ πλαγία φάλαγξ, καὶ ὀρθία φάλαγξ, καὶ λοξὴ φάλαγξ, καὶ παρεμβολή, καὶ πρόταξις, καὶ ἐνταξις, καὶ ὑπόταξις, καὶ ἐπίταξις, καὶ πρόσταξις, καὶ παράταξις.

πη'. Αἱ μὲν οὖν τῶν κινήσεων τοσαυταί. Τὰ δὲ παραγγέλματα οὕτως·

Ἄγε εἰς τὰ ὅπλα.

Παράσῃτε παρὰ τὰ ὅπλα.

Ὅπλοφόρος μὴ ἀπίτω τῆς φάλαγγος.

Σίγα καὶ πρόσεχε τῷ παραγγελλομένῳ.

Ἄνω τὰ δόρατα.

Κάθε εἰς τὰ δόρατα.

Οὐραγὸς τὸν λόγον (24) ἀπυθύνετω.

Τήρει τὰ διαστήματα.

Ἐπὶ δόρυ κλίνον.

Ἐπὶ ἀσπίδα κλίνον

Πρόαγε.

Ἔχε οὕτως.

Εἰς ὀρθὸν ἀπόδος.

Τὸ βάθος διπλασιάζε.

Ἀποκατάστησον.

Τὸν λάκωνα ἐπὶ τὸ δόρυ ἐκπερίσπασα.

Ἀποκατάστησον.

θ'. Ἀλλὰ ταῦτα διὰ τε τὸ ἀσφαλὲς καὶ τὴν ἀχρηστίαν τῶς παρελθόντων, τοῦ συντόμου καὶ σαφοῦς μάλιστα φροντίζοντες.

ι'. Τὰ μὲν οὖν περὶ γυμνασίας ἡμῖν προειρημένα περικτῆς τε καὶ ἱππικῆς, τὸν τε καθ' ἕνα στρατιώτην, καὶ τῶν κατὰ τάγματα καὶ παρατάξεις, ὡς ἐν ἐπιτόμῳ ἀρκούντως ἔχει. Ἀρμοδίως δὲ τῷ παρόντι συντάγματι καὶ τὰ τοῖς ἀμαρτάνουσι στρατιώταις ἐπιτίμια ἐντάξει, ἵνα γινώσκωσιν αὐτὰ, καὶ μὴ ἀγνοοῦντες ἐμπίπτωσι ταῖς ἐν αὐτοῖς κειμέναις τιμωρίαις.

sentiant : sed ne ad nimiam longitudinem producatur oratio, uno quasi capite solum illa recitabo : de cætero autem propter longitudinem illa eadem prætermittam, partim propter obscuritatem atque inutilitatem, partim quia iis diligenter cognitis, quæ a nobis explicata sunt, experientia quadam adhibita, facile ista ab eis sumi possunt. Valde etiam propterea inciti rudesque rerum videremur esse, si hæc quæ cum claritate quadam et perspicuitate exposita sunt, cum obscuritate iterum repeteremus.

97. Ab Æliano autem hæc nomina et hi motus recensentur : Κλίσις, id est, declinatio. Hanc autem declinationem in duo dividit, alteram ἐπὶ ἀσπίδα, ad clypeum, sive ad scutum, vel ad lævam, alteram ἐπὶ δόρυ, ad hastam, vel ad dextram. Alius apud illum motus est, μεταβολή, commutatio, conversio, reversio, biflexio, triflexio, jugare, decuriare, dirigere, evolvere, duplicare. Dicitur etiam inductio, dextra traductio, obliqua phalanx, recta phalanx, incurva phalanx, interfectio, præpositio, impositio, suppositio, postpositio, appositio.

88. Nomina igitur motuum hæc sunt. Præcepta autem illis hæc trade :

Age ad arma.

Assistite armis.

Armatus ne discedat ab acie.

Sile et attende præcipientem.

C Sursum hastas.

Demitte hastas.

Ultimanus contubernium dirigat.

Custodi intervalla.

Ad hastam declina.

Ad clypeum declina.

Procede.

Istuc serva.

Directe procede.

Altitudinem duplica.

Recipe iterum.

Laconicum ad hastam trivolve.

Recipe te.

89. Sed ista atque alia item huiusmodi propter obscuritatem et inutilitatem huc usque distulimus, quia brevitatis et perspicuitatis maximam rationem habemus.

90. Hæc igitur a nobis de exercitatione equestri et pedestri, tum sigillatim per unumquemque militem, tum generatim per cohortes atque acies, brevi commemorata satis sunt. Par est autem, et rei susceptæ idoneum, delinquentibus militibus multas imponere, ut eas cognoscant, neque ignorantia quadam in hæc supplicia illis constituta incidant.

NOTÆ.

(21) Ἀσφαλὶαν. Scribe, ἀσάφειαν.

(22) Ἡδη σαφηνισθέντα. Scribebatur, τὰ εἰδη σ.

(23) Παρ' αὐτῶν. Scribe, π. αὐτῶν.

(24) Τὸν λόγον. Scribebatur, τὸν λόγον.

CONSTITUTIO VIII.

De multis militaribus.

1. Non modo in veris certaminibus, sed etiam ipso exercitationis tempore, omnes præfecti atque cohortes militares convocandi, et hæc leges militares recensendæ sunt, quæ multas has continent:

2. Si miles quintano aut quartano suo advesetur, castigetur: sin quartanus aut quintanus decano suo advesetur, castigetur quoque. Sin decanus centurioni, pari modo. Sin quis ex cohorte audeat hoc adversus suum ipsius comitem facere, capite plectatur.

3. Si quis injuriam a quoquam acceperit, ad cohortis suæ præfectum referat: sin ab ipso præfecto lædatur, majori alicui præfecto narret.

4. Si quis audeat magicam exercere, quo tempore militares domum suam remittuntur, perpetuo ab omnibus aciebus expellatur.

5. Si qui conjurationem aut pactum aliquod contra præfectum suum quavis de causa fecerint, capite plectantur, et in primis illi, qui hujus seditionis et conjurationis auctores fuerint.

6. Si cui custodia civitatis aut castelli alicujus commissa est, isque eam prodiderit, aut invito præfecto deseruerit, extremo supplicio afficiatur:

7. Si quis seipsum inimicis proderere velle deprehendatur, extremo supplicio afficiatur.

Neque ille solum, sed is etiam qui cum conscius hujus facinoris, id ipsum tamen præfecto indicare noluit.

8. Si quis cum decani mandata audierit, non agat ea, castigetur. Sin propter ignorantiam offenderit, decanus ipse, qui hoc illi non indicavit, castigetur.

9. Si quis bestiam aliquam aut rem sive magnam sive parvam invenerit, et eam præfecto suo non tradiderit, tum ipse, tum qui conscius illi est, quasi fures utrique castigentur.

10. Si quis damnum municipi suo fecerit, et illud voluntate sua non resarcierit, duplam illi multam persolvat.

11. Si quis aliquo vacationis tempore intermissionem aliquam habeat, et eo tempore arma sua neglexerit, et decanus eum non coegerit nova comparare, aut sallem præfecto suo hoc non indicaverit, tum miles, tum decanus castigentur.

(25) *Βαγεῦσαι*. In codice videtur fuisse, μαγεῦσαι. Male. Rufus in Leg. milit.: Εἰ τις τολμήσῃ βαγεῦσαι ὑπὲρ τὸν χρόνον τοῦ κομμεάτου, τῆς στρατείας ἐκδηθήσεται. Apud Græcos posteriores βα-

A

ΔΙΑΤΑΞΙΣ Η'.

Περὶ στρατιωτικῶν ἐπιτιμῶν.

α'. Δεῖ οὖν οὐ μόνον ἐν καιρῷ τῶν ἀληθῶν ἀγώνων, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ καιρῷ τῆς γυμνασίας, συνηγμένων ἀπάντων τῶν τε ἀργόντων καὶ τῶν στρατιωτικῶν ταγμάτων, προσκαλεῖσθαι πάντας, καὶ ὑπαναγινώσκειν αὐτοῖς τὰ εἰρημένα νόμιμα στρατιωτικὰ ἐπιτίμια ἔχοντα οὕτως·

β'. Ἐὰν στρατιώτης τῷ ἰδίῳ πεντάρχη ἢ τετράρχῃ ἐναντιωθῇ, σωφρονιζέσθω· εἰ δὲ τετράρχης ἢ πεντάρχης τῷ ἰδίῳ δεκάρχῳ, ὁμοίως σωφρονιζέσθω· εἰ δὲ δεκάρχοι τῷ πεντάρχῃ. Εἰ δὲ τις τῶν τοῦ τάγματος τολμήσῃ τοῦτο ποιῆσαι εἰς τὸν ἑαυτοῦ κόμητα, κεφαλικῇ τιμωρίᾳ ὑποκείσθω.

γ'. Εἰ μέντοι ἀδικηθῇ παρὰ τινος, τῷ ἄρχοντι τοῦ τάγματος προσέλθῃ· εἰ δὲ παρὰ τοῦ ἀρχοντος αὐτοῦ ἀδικηθῇ, τῷ μείζονι ἄρχοντι προσέλθῃ.

δ'. Ἐάν τις τολμήσῃ βαγεῦσαι (25) ὑπὲρ τὸν χρόνον τοῦ κομμεάτου, ἡγουν τῆς ἀπολύσεως τῶν στρατιωτῶν εἰς τοὺς ἰδίους οἴκους, εἰς διηνεκῇ ταξάτεινᾳ κατακριθῇ.

ε'. Εἰ δὲ τινες τολμήσωσι συνομωσίαν, ἢ φατρίαν, κατὰ τοῦ ἀρχοντος τοῦ ἰδίου ποιῆσαι, ὑπὲρ οἰασθήποτε αἰτίας, κεφαλικῇ τιμωρίᾳ ὑποβληθῶσι, κατὰ ἐξάρετον οἱ πρῶτοι τῆς συνομωσίας ἢ τῆς στάσεως γεγόμενοι.

ς'. Εἰ τις παραφυλακὴν πόλεως ἢ κάστρου πιστευθεὶς τοῦτο παραδῶσῃ, ἢ παρὰ γνώμην τοῦ ἀρχοντος αὐτοῦ ἐκείθεν ἀναχωρήσῃ, ἐσχάτῃ τιμωρίᾳ ὑποβληθήσεται.

ζ'. Εἰ τις ἐλεγχθῇ θελήσας ἐχθροῖς ἑαυτὸν παραδούναι, τῇ ἐσχάτῃ τιμωρίᾳ ὑποβληθῇ.

Οὐ μόνον αὐτὸς, ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦτο συνειδώς· ἐπειδὴ τοῦτο γνοὺς τῷ ἄρχοντι οὐκ ἐμήνυσεν.

η'. Εἰ τις ἀκούσας τὰ μανδὰτα τοῦ δεκάρχου μὴ φυλάξῃ, σωφρονιζέσθω. Εἰ δὲ ἀγνοῶν τὰ μανδὰτα πταίῃ, ὁ δεκάρχης σωφρονιζέσθω, ἐπειδὴ οὐ προέπεν αὐτῷ.

θ'. Εἰ τις ἄλογον ζῶον ἢ ἄλλο οἰονόηποτε εἶδος μικρὸν ἢ μέγα εὐρών, μὴ τοῦτο φανερώσῃ, καὶ τῷ ἄρχοντι τῷ ἰδίῳ παραδῶσῃ, σωφρονιζέσθω, οὐ μόνον αὐτὸς, ἀλλὰ καὶ ὁ συνειδώς αὐτῷ, ὡς κλέπται ἀμφοτέροι.

D

ι'. Εἰ τις ζημιώσῃ συντελεστήν, καὶ μὴ τοῦτον προαίρεσει ἀποθεραπεύσῃ, κατὰ τὸ διπλάσιον τήν ζημίαν αὐτῷ ἀποκαταστήσῃ.

ια'. Εἰ τις λαμβάνων ἀπόλυσιν ἐν εὐκαιρίας ἡμέραις τῶν ἑαυτοῦ ὅπλων περιφρονήσῃ, καὶ μὴ τοῦτο, ὁ δεκάρχης ἀναγκάσῃ κτήσασθαι (26), ἢ καὶ τῷ ἰδίῳ ἄρχοντι τοῦτο μὴ φανερώσῃ, καὶ ὁ στρατιώτης αὐτὸς, καὶ ὁ δεκάρχης σωφρονισθῶσιν.

NOTÆ.

γέειν, est vagari, errare. Suidas: βαγεῦειν, πλανητεῦειν. Vide Glossarium nostrum.

(26) Ὁ δεκάρχης ἀναγκάσῃ κτήσασθαι. Deest ἄλλα, aut tale quid.

ιβ'. Εἰ τις μὴ ὑπακούσῃ τῷ ἰδίῳ ἀρχόντι, σωφρο- A
νέσθω κατὰ τοὺς νόμους.

ιγ'. Εἰ τις ζημιώσῃ στρατιωτῶν, ἐν διτλῇ πο-
σότητι αὐτῷ ἀποκαταστήσῃ, ὁμοίως καὶ συντελε-
στήν.

ιδ'. Εἰ δὲ ἐν παραχειμαδίῳ ἐστὶν ὁ στρατός, καὶ
κατὰ πάροδον ὁ ἀρχὼν, ἢ ὁ στρατιώτης, ζημιώσῃ
συντελεστήν, καὶ μὴ τοῦτον δεόντως ἀποθεραπεύ-
σῃ, ἐν διπλῇ ποσότητι τοῦτο αὐτῷ ἀποκαταστήσῃ.

ιε'. Εἰ τις ἐν καιρῷ πολέμου δίχα κομεάτου (27)
ῥηγὼν ἀπολύσεως τοῦ στρατοῦ, στρατιωτῶν ἀπολύσαι
τολμήσῃ, τριάκοντα νομισμάτων ποινήν δίδωτω. Ἐν
καιρῷ δὲ παραχειμαδίου εἰς δύο ἢ τρεῖς μῆνας ποιείτω·
ἐν καιρῷ δὲ εἰρήνης, κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐπαρ-
χίας ὁ τῆς ἀπολύσεως καιρὸς τῷ στρατιωτῇ δίδωσθαι. B

ισ'. Εἰ τις πόλιν ἢ κάστρον πιστευθεὶς εἰς παρα-
φυλακὴν τοῦτο προδώσῃ, ἢ χωρὶς ἀνάγκης εἰς
ζῶν συντεινούσης ἀναχωρήσῃ, δυνάμενος τοῦτο
ἐκδικῆσαι, κεφαλικῇ τιμωρίᾳ ὑποβαλλέσθω.

ιζ'. Ταῦτα μὲν καὶ ἐν καιρῷ γυμνασίας ὁμοῦ συν-
ηγγμένων τῶν στρατιωτῶν ὑπαναγινωσκέσθω τὰ
ἐπιτίμια, καὶ ἐν ἑτέρῳ οἰσθήσῃ καιρῷ πρὸς
εἰδησιν τῶν στρατιωτῶν καὶ τῶν ἀρχόντων αὐτῶν.

ιη'. Δεῖ δὲ συνταγῆναι αὐτοῖς καὶ τὰ λοιπὰ ἐπιτί-
μια, ὅσα δέον ἐν τῷ καιρῷ τοῦ πολέμου ἀναγκαίως
φυλάττεσθαι.

ιθ'. Μετὰ οὖν τὸ ταγῆναι τὰ τάγματα ἀναγινώ-
σκειται καὶ ταῦτα οὕτως·

κ'. Ἐάν στρατιώτης ἐν καιρῷ παρατάξεως καὶ
πολέμου τὴν τάξιν ἢ τὸ βάνδον αὐτοῦ ἑσθῇ καὶ ἢ C
φύγῃ, ἢ τοῦ τόπου ἐν ᾧ ἐτάγῃ προσηδῇ, ἢ σχυ-
λεύσῃ νεκρῶν, ἢ εἰς ἐπιδωξὶν ἐχθρῶν καταδράμῃ, ἢ
τούλῃ ἢ φασσάτῳ ἐχθρῶν ἐπέλθῃ, καλεούμεν καὶ
τιμωρεῖσθαι αὐτὸν κεφαλικῶς, καὶ πάντα τὰ, ὡς εἰκός,
παρ' αὐτοῦ εὐρισκόμενα ἀφαιρεῖσθαι καὶ τῷ κοινῷ
δίδωσθαι τοῦ τάγματος, ὡς τὴν τάξιν παραλύσαντα,
καὶ τοῖς ἑτέροις (28) αὐτοῦ ἐπιβουλεύσαντα.

κα'. Ἐάν ἐν καιρῷ δημοσίας παρατάξεως ἢ συμ-
βολῆς τροπῇ, ὅπερ ἀπειλῇ, γένηται ἄνευ τινὸς εὐλόγου
καὶ φανεροῦς αἰτίας, καλεούμεν τοὺς στρατιώτας τοῦ
πρώτου φεύγοντος τάγματος καὶ ἀναχωροῦντος τῆς
παρατάξεως, ἥτοι τοῦ ἰδίου μέρους, τοὺς εἰς τὴν
μέγαν ταγέντας ἀποδεκατοῦσθαι, καὶ ὑπὸ τῶν λοιπῶν
ταγμάτων κατατοξεύεσθαι, ὡς τὴν τάξιν παραλύσαν-
τας, καὶ αἰτίους τῆς τοῦ παντός μέρους τροπῆς γινώ- D
σμένους.

κβ'. Εἰ δὲ συμβῇ τινὰς ἐν αὐτοῖς, ὡς εἰκός, πλη-
γὰτους ἐν αὐτῇ τῇ συμβολῇ γίνεσθαι, ἐκείνους ἐλευ-
θέρους τοῦ τοιοῦτου ἐγκλήματος εἶναι.

κγ'. Ἐάν βάνδου ἀφαιρέσις ὑπὸ ἐχθρῶν γένηται,
ὅπερ ἀπειλῇ, ἄνευ τινὸς εὐλόγου καὶ φανεροῦς προ-
φάσεως, καλεούμεν τοὺς τὴν φυλακὴν τοῦ βάνδου
πιστευθέντας σωφρονίζεσθαι, καὶ παντελῶς ἐτάτους
γίνεσθαι τῶν ἀρχομένων ὑπ' αὐτῶν, καὶ ἀτίμους. Εἰ
δὲ συμβῇ τινὰς αὐτῶν μαχομένους γίνεσθαι πληγὰ-
τους, τοὺς τοιοῦτους ἐλευθέρους τοῦ [ἐπι]τιμίου τοι-
οῦτο ἐπιφυλάττεσθαι.

12. Si quis præfecto suo non obtemperaverit,
legibus castigetur.

13. Si quis damnum militi aut municipi fecerit,
duplum illi restituat.

14. Si in hibernis fuerit exercitus, et in ipso iti-
nere dux vel miles damnum municipi fecerit, et
illud iterum, quemadmodum par est, non compen-
saverit, duplum illi persolvere cogatur.

15. Si quis belli tempore sine commeatu, id est,
dimissione exercitus, militem dimittere audeat,
triginta nummis multetur. Hibernis autem duos
aut tres menses hoc faciat: pacis tempore pro
intervallo loci commeatus sive dimissionis tempus
militi concedatur.

16. Si cui custodia civitatis, aut castelli alicujus
commissa est, et eam prodiderit, vel sine necessi-
tate aliqua ad vitam pertinente discesserit, cum
posset locum defendere, capite plectatur.

17. Hæ congregatis ipso exercitationis tempore
militibus, et alio quovis idoneo tempore, ad
militum et præfectorum scientiam multæ le-
gantur.

18. Constituendæ præterea illis reliquæ multæ
sunt, quæ belli tempore necessario servandæ
sunt.

19. Post instructas cohortes, hæc illis legantur:

20. Si miles belli tempore aciem suam aut co-
hortem reliquerit, aut aufugerit, aut locum in quo
constituitur anteverterit, vel cadaver despoliaverit,
vel ad insequendos hostes excurrerit, vel ad tul-
dum, sive impedimenta, vel fossatum, id est, ca-
stra hostium accesserit, capite multetur, et omnia
hona detrahantur, et cohorti universæ, quia aciem
dissolvere cogitabat, et aliis insidias struebat, dis-
tribuantur.

21. Si universæ aciei instructæ, aut ipsius con-
flictationis tempore, fuga (quod absit!) nulla ra-
tionabili de causa certaue fiat, præcipimus, mi-
lites cohortis ejus, quæ primo terga dabat, et
primum ex acie discessit, decimari, et a re-
liquis cohortibus sagittis configi, quia aciem dis-
solverunt, et auctores omni ex parte hujus fugæ
fuerunt.

22. Sin quosdam ex illis sauciatos esse contin-
gat, eos omni hoc crimine liberamus atque exsol-
vimus.

23. Si bandi, id est, cohortis alicujus ab hosti-
bus ereptio fiat, quæ sine ulla certa aut manifesta
causa discedit, hi quibus custodia hujus cohortis
commissa est castigentur, et omnium subjectorum
abjectissimi contemptissimique sint. Sin quosdam
ex illis pugnando sauciatos esse contingat, istos
hac multa liberos esse volumus.

NOTÆ.

(27) Δίχα κομεάτου. Scribebatur, δίχα κομητάτου.

(28) Καὶ τοῖς ἑτέροις. Scribe, καὶ τοῖς ἑταίροις.

24. Si jam fossato, id est, castris positis contingat (quod absit!) alicujus turmæ sive aciei fugam fieri, neque ad defensores accurrunt, neque fusi ei fugati ad castra contendunt, sed contemptu aliquo ad alia loca transvolant, hi qui hæc faciunt sic puniantur quasi cæterorum proditores et contemptores.

25. Si miles in proelio arma abjiciat, puniatur is, quasi qui ipse se nudat, et hostes armat.

26. Si quis præfectus arma militi detraxerit, vel excusationem pro eo attulerit cur ad diem comæatus non venit, aut ubi domum venerat, ita servitio illum occupatum delinuit, ut stationem suam neglexerit, et arma contempserit, præter ea, quæ a nostro scrinio constituta sunt, castigetur, et mulietur: imperator auri libra: turmarca nummis triginta sex: drungarius, id est, præfectus cohortis milliariæ nummis viginti quatuor: comes, id est, præfectus cohortis, nummis duodecim.

27. Iis igitur multis militaribus descriptis, deinceps tibi quemadmodum ducendus exercitus sit tum domi, tum foris, sive universus tibi ducendus sit, sive cohortes separatæ aliquæ, qualique cum constitutione faciendum sit, exponam.

CONSTITUTIO IX.

De exercitus itinere.

1. Ubi in vestra ipsorum ditione cum exercitu iter sit, militibus præcipiendum est, ut neque prædentur, neque populerentur terram. Multitudo enim militum, si quando licentiam habeat, solute in omnia irruiat: objecta enim ante oculos præda, ad cupiditatem inescatur. Ex quo fit, ut vestri sæpe vobis inimici atque adversarii sint.

κατὰ ὅψιν προκειμένην τὴν χρεῖαν, καὶ πολλάκις τοὺς ἰδίους διὰ τὴν τοιαύτην αἰτίαν πολέμους ποιεῖ.

2. Ne tardes in vestra cum exercitu ditione comorando, cum jam in hostilem terram irruere decreveris; nam et proprias fruges ahsumes, et amicos magis quam inimicos lædes. Celeriter igitur copias traducito, idque potissimum, si in frugiferam et fructuosam hostium regionem irrupturus es.

3. Frequentem exercitum, nisi hostes immineant, in unum locum ne cogas; otiosi enim milites ad seditiones et perversas cogitationes se adiungunt.

4. Sin usus aliquis hoc requirat, vel adnomii, id est, nominum describendorum causa, vel alicujus alterius rei gratia, ut cogantur in unum milites, quanta maxima celeritate potes, copias vel divide, vel exerce, et in rebus bellicis occupatos tene, quemadmodum in capite *De exercendis militibus* præscripsimus. Otium enim et desidia insolitas atque intemperantes fere cogitationes pariunt.

αδ'. Ἐάν φασσάτου ὄντος τροπῇ, ὅπερ ἀπαίτη, μέρους ἢ παρατάξεως γένηται, καὶ μὴδὲ πρὸς διφένεσρας προσδράμωσι, μὴδ' ἐν αὐτῷ τῷ φασσάτῳ καταφεύγωσι τρεπόμενοι, ἀλλὰ περιφρονούντες ἐν ἑτέρῳ τόπῳ προσδράμωσι, κελεύομεν τοὺς τοῦτο πράττειν τολμῶντας τιμωρεῖσθαι ὡς τῶν ἑτέρων (29) περιφρονήσαντας.

κε'. Ἐάν στρατιώτης τὰ ὄπλα αὐτοῦ ῥίψῃ ἐν πολέμῳ, κελεύομεν αὐτὸν τιμωρεῖσθαι, ὡς γυμνώσαντα ἑαυτὸν, καὶ τοὺς ἐχθροὺς ὀπλίσαντα.

κς'. Ἐάν τις τῶν ἀρχόντων παροπλίσῃ στρατιώτην, ἢ ἐξκουτέῳ (30) ἢ μὴ συνεισελθεῖν ἐν τῷ καιρῷ τοῦ φασσάτου, ἢ συνελθόντα εἰς οἰκίαν κατὰσχῃ δουλείαν, ὥστε τὴν τάξιν αὐτοῦ καταφρονῆσαι, καὶ ἀμελεῖν τῶν ὀπλῶν, παρεκτὸς τῶν τεταγμένων ἀπὸ τοῦ ἡμετέρου κρίνου (31), σωφρονιζέσθω. Καὶ ζημιούσθω, στρατηγὸς μὲν χρυσίου λίτραν μίαν, τουργάρχης [δὲ νομίσματα λς', δρουγγάριος δὲ νομίσματα κδ', κόμης δὲ, καὶ εἰ τις ἑτερος, νομίσματα εβ'.

κς'. Τοσαῦτα καὶ περὶ τῶν στρατιωτικῶν ἐπιτιμίων διορισάμενοι, ἐξῆς σοι ὅπως καὶ ὀδοπορεῖν δεόν τόν τε καθόλου στρατὸν, καὶ κατὰ μέρος, ἐν τετῇ ἡμετέρᾳ χώρᾳ, καὶ ἐν τῇ τῶν πολεμίων, καὶ μετὰ ποίας καταστάσεως, ἤδη διαταξώμεθα.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ Θ'.

Περὶ ὀδοπορίας.

α'. Δέον σε τοῖνον, ὃ στρατηγὴν, ὅταν ὀδοπορῇς μετὰ τοῦ στρατοῦ, εἰ μὲν ἐν τῇ ἰδίᾳ ἑμῶν γῇ τὴν πορείαν ποιεῖς, ἵνα παραγγέλλῃς τοῖς στρατιώταις ἀπέχεσθαι τῆς χώρας, καὶ μὴτε πραιδεῖν, μὴτε φθεῖρειν· πλῆθος γὰρ στρατεύματος, ὅταν λάβῃ τοῦ δύνασθαι τὴν ἐξουσίαν, ἀφειδῶς ἐπιπίπτει πρὸς ἅπαντα· δελεάζεται γὰρ εἰς πλεονεξίαν, ὅταν ὀρεῖται ἅπαντα· δελεάζεται γὰρ εἰς πλεονεξίαν, ὅταν ὀρεῖται ἅπαντα· δελεάζεται γὰρ εἰς πλεονεξίαν, ὅταν ὀρεῖται ἅπαντα.

β'. Μὴδὲ χρόνιζε καθεζόμενος μετὰ τοῦ στρατεύματος ἐν τῇ ἰδίᾳ χώρᾳ, ὅταν ἤδη ὀρίσης εἰσβάλλειν τῇ χώρᾳ τῶν πολεμίων. Καὶ γὰρ καὶ τοὺς ἰδίους ἀναλώσεις καρποὺς, καὶ ζημιώσεις μᾶλλον τοὺς φίλους ἢ τοὺς πολεμίους. Ταχέως δὲ μετάφερε τὰς δυνάμεις, μάλιστα ἂν εἰς λιπαράν καὶ πολύτροπον τῶν πολεμίων γῇν μέλλεις εἰσβάλλειν.

γ'. Εἰς ἕνα δὲ τόπον στρατὸν πολλὸν μὴ σύναγε, πολεμίων μὴ ἐνοχλοῦντων, ἵνα μὴ εὐκαιροῦντες οἱ στρατιῶται εἰς στάσεις καὶ ἀκαίρους ἐννοίας ἀσχολοῦνται.

δ'. Εἰ δὲ ποτε χρεῖα καλέσει τοῦτο γίνεσθαι χάριν ἀδνουμίου, ἢ ἄλλης ἀναγκαίας αἰτίας, ἢ ταχέως τὸν στρατὸν διαμέριζε (32), ἢ γύμναζε καὶ εἰς ἔργα τῶν ὀπλῶν ἀσχολεῖσθαι παρασκεύαζε, ὡς ἐν τῷ *Περὶ γυμνασίας* ἡμῖν εἰρηται κεφαλαίῳ. Ἡ γὰρ ἀργία κενωτέρας μελέτας ἰσως καὶ ἐπιδραβεῖς ἀπογεννᾷ.

NOTÆ.

(29) Τῶν ἑτέρων. Scribebatur, τῶν νεωτέρων.

(30) Ἡ ἐξουτεῖν. Scribebatur, ἢ ἐκκουλαεῖν. Recentiores Græci, ἐξουσεῖν dicunt, excusare. Vide Glossarium nostrum.

(31) Τοῦ ἡμετέρου κρίνου. Scribe, τ. ἢ. σκρινίου.

(32) Τὸν στρατὸν διαμέριζε. Addendum necessario, ἢ γύμναζε.

ε'. Ἐάν πόλεμον προσδοκᾷ, μετὰ τάξει· τὸν Α στρατὸν περιπατεῖν ποιήσων, κἄν τε κατὰ δροῦγγους τὰς ὁδοπορίας ποιῶνται, κἄν τε κατὰ τούρμας. κἄν τε κατὰ ὅλας παρατάξεις. Τὸ γὰρ ἐν τάξει ταῦτα· γίνεσθαι, οὐ μόνον ἐπὶ τῆς πολέμιας, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς ἰδίας, ἀσφαλισταίρους καὶ προγεγυμνασμένους ποιεῖ τοὺς στρατιώτας.

ζ'. Ἐκάστῳ δὲ δροῦγγῳ ἐθίζεσθαι ποιήσων, ὥστε τὴν ἰδίαν ἀποσκευὴν ὀπισθεν ἀκολουθεῖν μετὰ τῶν ἰδίων σημείων, καὶ μὴ ἐπιμίγνυσθαι ἑτέρῳ. Ἀναγκαῖον γάρ ἐστιν, ὅταν οἱ πολέμοι οὐτε πάρεισιν, οὐτε ἐλπίζονται· ἐν τῇ ἡμετέρᾳ γῇ, ἢ κατὰ δροῦγγους, ἢ κατὰ τούρμας περιπατεῖν, καὶ μὴ συνάγειν ἐν ἐνὶ τόπῳ τὸν ἅπαντα στρατὸν, διὰ τὸ μὴ λιμώττειν αὐτὸν εὐχερῶς, μηδὲ εὐσύνοπτον τὸ πλῆθος ὅλον τῆς κατασκοπῆς τῶν ἐχθρῶν, ὡς εἰκὸς, γίνεσθαι, μηδὲ Β εἰς βοσκὰς στενοῦσθαι.

ς'. Ἐγγιζόντων δὲ τῶν ἐχθρῶν ὡς πρὸς ζ' ἢ ζ' ἡμερῶν ἢ καὶ δέκα συνάπτεσθαι, καὶ ἐν τῷ ἅμα ἀπλικεύειν, καὶ ἑάν, ὡς εἰκὸς, ἐν ἀγνώστοις τόποις ἡ ὁδοπορία γίνεσθαι, καὶ οὐ πάρεισι τινες ἐντόπιοι δουκάτορες (33), ἀποστείλῃς τοὺς μινυοράτορας, ἵνα προλαμβάνωσιν, ἂν ἐχθροῦ φόβος οὐκ ἔτι (34), πρὸ μιᾶς ἡμέρας, ἢ τινες (35) ὀφείλουσι τὴν περίμετρον τοῦ παντὸς διαγράψαι στρατοῦ, ἐν ᾧ μέλλεις στρατοπεδεύεσθαι, καὶ τὸ ἐπιβάλλον μέτρον ἀναλόγως ἐκάστῳ μέρει διαμερίσαι.

η'. Τὰ αὐτὰ δὲ ποιεῖν καὶ τοὺς ἀντικένσορας. Οὗτοι δὲ εἰσιν οἱ ὀφείλοντες τῶν ὁδῶν καὶ τῆς γνῶμης (36) τὴν χρῆσιν καταμανθάνειν.

θ'. Ἐάν δὲ διὰ τραχέων πάνυ τόπων ἡ ὁδοπορία μέλλῃ γίνεσθαι, ἢ κρημνωδῶν, ἢ δυσδῶτων, ἢ δασέων, προ[ε]υ[τ]ράκις πλῆθος στρατοῦ, καὶ ἀπόστειλον ἐπὶ τοῦτο, ὥστε διορθώσασθαι καὶ παρασκευάσαι εὐθέως γενέσθαι τὴν ὁδὸν κατὰ τὸ δυνατόν, ἵνα μὴ συντριβῇται ἡ ἵππος. Τοὺς δὲ ἀφορίζομένους ἐπὶ τούτῳ μὴ ὑποκαίεσθαι βίβλῃ, ἢ ἑτέρᾳ δουλείᾳ.

ι'. Περιπατοῦντος δὲ τοῦ στρατοῦ, ἡγεῖσθω ἡ σὴ ἐνδοξότης, ὡς τοῦ παντὸς στρατοῦ στρατηγὸς· προπορευόμενος· αὐτοῦ τιμῇ· ἔνεκεν, καὶ διὰ τὸν φόβον τῶν ἐπιτιμίων μετὰ τῆς σῆς ἀπάτης προελύσεως, καὶ τῶν κατὰ σοῦ βάνδων, καὶ ὀπισθεν πάντων ὑπεριστῇ (37) ἀποσκευῇ.

ια'. Πρὸς τὸ στήμα δὲ τοῦτο καὶ ἐκαστος τουρμαρχῆς ἢ δρουγγάριος περιπατεῖτω, τὴν αὐτὴν τάξιν φυλάττων, εἴτε ἡνωμένως περιπατοῦσιν, εἴτε ἰδίως. Ἐν δὲ ταῖς τῶν ποταμῶν διαβάσεσιν, ἢ ἄλλων ἀγνώστων χωρίων, τοὺς ἀντικένσορας προλαμβάνειν ὥστε δοκιμάζειν πρότερον τοὺς τόπους, καὶ οὕτως ἀπαγγέλλειν σοὶ τὰ τοῦ τόπου, ἵνα διὰ τῶν ἐπιτηδείων ἀρχόντων ἀποστέλλῃς, καὶ προφυλάττῃς τὴν διάβασιν.

ιβ'. Εἰ δὲ πάνυ ἐπισηφαλεῖς εἰσιν οἱ τόποι καὶ δύσκολοι, καὶ σεαυτὸν (38) τοῦ παντὸς στρατηγὸν ἀπ-

5. Si bellum expectes, in acie exercitus instructus prodeat, sive per drungos, id est, cohortes miliarias, sive per turmas, sive per integras acies iter faciat. Nam in acie esse milites, non solum in hostili terra, sed etiam in sua, perutile est, et tutiores eos magisque exercitatos reddit.

6. Unumquemque drungum, seu cohortem miliariam assuescito, ut illorum impedimenta a tergo eam sequantur, cum privatis et suis insignibus, neque aliena admisceantur. Quando enim in nostra regione hostes neque adsunt, neque expectantur, vel drungatim, vel turmatim ambulent, nec in unum locum conducantur, ut ne fame premantur, neque facile ab hostium speculatoribus numerentur, et pastus jumentorum omnes exedant.

7. Propinquis jam hostibus, ante sex, vel septem, aut etiam decem dierum pugnam, cumque prope castra ponuntur, si in ignota loca iter faciendum sit, neque indigenæ ductores adfuerint, metatores sive mensuratores præmitte, ut loca anticipent, si nullus hostium timor impendeat, qui castrorum ambitum ante unum diem dimetiantur, in quo castra ponentur, et certam quamdam mensuram cum proportionem iusta unicuique turmae tribuant.

8. Idem faciant et anticensores; horum etiam officium est, aquarum pastionumque vim et copiam advertere.

9. Si per aspera admodum loca iter futurum est, aut præcipitia, aut per avia et condensa loca, aliquot ex exercitu præpara, et præmitte, qui quoad fieri potest planam et directam viam efficiant, ut ne equi affligantur. Hi qui ad hoc negotium asciti sunt, neque speculationibus, neque ullis aliis muneribus faciendis inserviant.

10. Prodeunte exercitu primus anteeas tu universi exercitus imperator, et anteeas honoris tui causa, propter multorum timorem, cum universa expeditione tua et cohortibus tuis: extrema autem omnium impedimenta tua eant.

11. Ad hunc modum unusquisque cum turmarum, tum drungarius, id est, tribunus minor, prodeat, hanc aciem servans, sive conjuncte omnes ambulent, sive seorsim. In fluviorum transitionibus aut aliorum locorum ignotorum, antecessores præmitte, qui prius loca explorent, eaque qualia sint nuntient, ut quibusdam idoneis præfectis statium præmissis, diligenter asserves transitum.

12. Sin admodum lubrica, difficiliaque loca fuerint, teipsum oportet primum eo transire, deinde

NOTÆ.

(33) Δουκάτορες. In Palatino codice erat, οἱ δ' ἐκαστοί. Male.

(34) Οὐκ ἔτι. Scribe, οὐκ ἔστι.

(35) Ἡ τινες. Scribe, οὐτινες.

PATROL. GR. CVII.

(36) Καὶ τῆς γνῶμης. Scribe, καὶ τῆς νομῆς.

(37) Ὑπεριστῇ. Scribe, ἢ περὶ σί.

(38) Καὶ σεαυτὸν. Scribe, χρεὶ σ.

ibi consistere et commorari, donec omnes sine A
offensione transierint.

43. Hoc enim virum nobilissimum et clarissimum patrem nostrum regem Basilium fecisse cognovimus, quando contra Germanicam Syriae civitatem copias duxerat, et Paradisum fluvium anticiparat, qui lampadibus in medio constitutis ipse sua ipsius praesentia atque ope, universum exercitum facile et sine offensione traduxit, qui saepe manum illis afflictis porrexerat, et quosdam ex periculis eripuit.

44. Haec, si hostes non immineant, imperator, facies; sin prope fuerint, tum in propria statione permanes. Unusquisque autem praefectus sui ipsius cohortis aut turmae curam suscipiet, donec omnes, B
qui sub imperio ejus fuerint, transeant, ut ne alius alium antevertendo, se mutuo perturbent atque affligant; tum enim fortassis aliqua incommoda orientur.

45. Quando autem per regionem aliquam transieris, quae sub ditione nostra est, parcas et faveas agris cultis; idemque militibus praecipe, sive loca culta et viribus consita, sive horti fuerint, ne per medium horum locorum transeant, ut ex legibus praescriptisque nostris municipes atque agricolae illæsi conserventur.

46. Si fieri potest, ut per inculta loca eas, illuc longo intervallo transi. Sin necessitas ipsa urgeat, ut per hæc eas, uniuscujusque turmae praefectis praecipies ut ibi consistent, et cautionem diligentem adhibeant, donec omnes milites, qui sub illorum potestate sunt, transierint, et praefecto tum proximo loca hæc illæsa tradant, sicque discedant.

47. Similiter etiam proximus illi faciet, et unusquisque etiam praefectus ordine suo; sic et ordinis conservatio tum tua, tum praefectorum, tum militum adhibebitur, et agricolae fructus illæsus erit.

48. Quando imminere labor belli, vel difficilis, et in omnes partes circumspectiendus transitus esse videtur, si ferae aut mansuetæ bestiae occurrerint, aut in conspectum illorum prodierint, venatione et insectatione illarum milites tuos prohibebis; D
magna enim turba magnusque clamor ex eo esset, et equi illorum sine ulla necessitate affligerentur.

49. Quando parvis tempus, et nulla belli expectatio est, tunc venatio admodum utilis militibus est.

20. Si parvum exercitum contra hostes duxeris, per habitata loca ne ducas, neque in tua, neque in hostium regione, ne forte speculatores facile adver-

έρχονται, καὶ γίνεσθαι κατὰ τὸν τόπον, καὶ παραστήναι δεῖ, ἄχρις ἂν πάντες ἀπαθῶς διέλθωσιν.

ιγ'. Τοῦτο γὰρ καὶ τὸν ἡμέτερον ἀείμνηστον πατέρα καὶ βασιλέα Βασιλείον πεποικηκέναι γινώσκωμεν, ὅτε κατὰ Γερμανικῆς τῆς ἐν Συρίᾳ τὴν στρατείαν ἐποίησατο, προκαταλαβόντα μὲν τὸν Παράδεισον λεγόμενον ποταμὸν, παραστάντα δὲ μετὰ λαμπάδων κατὰ τὸ μέσον, καὶ τῇ αὐτοῦ παρουσίᾳ καὶ ἀσφαλείᾳ πάντα τὸν ὑπ' αὐτὸν στρατὸν ἀπαθῶς καὶ εὐκόλως διαδιδάξαντα. ὥς καὶ χεῖρα δοῦναι πολλῶν καὶ δι' αὐτοῦ τινος τῶν στρατιωτῶν κινδυνεύοντας ἀνασώσασθαι.

ιδ'. Τοῦτο δὲ ποιεῖν σοι κελεύομεν, ὦ στρατηγέ, ἵνα μὴ ἐγγίξωσιν οἱ πολέμοι τοῖς τόποις ἐκείνοις. Ἐάν δὲ ἐγγίξωσιν, τότε σὲ μὲν ἐν τῇ ἰδίᾳ τάξει μένειν, ἕκαστον δὲ ἄρχοντα τοῦ ἰδίου μέρους τὴν χρεῖαν ἀναπληρῶσαι, ἕως ἂν πάντες οἱ ὑπ' αὐτὸν στρατιῶται ἀβλαβῶς διέλθωσιν, ἵνα μὴ σπουδάζοντες πάντες ἄλλος τὸν ἄλλον προλαβεῖν, ἀτακτῶσι καὶ συντρίβωνται, ἴσως τότε καὶ βλάθαι τινὲς γίνωνται.

ιε'. Ὅταν δὲ ἐν τῇ χώρᾳ τῶν ὑπηκόων ἡμῶν τὴν διάβασιν τοῦ στρατοῦ ποιῇς, φείδεσθαι καὶ ἀποφεύγειν τοὺς γεωργηθέντας τόπους τοῖς στρατιώταις παράγγελλε· εἴτε χωράφια εἰσιν, εἴτε ἀμπελῶνες ἢ κήποι· καὶ μὴ διαδαίνωσι μέσον αὐτῶν, ἵνα φυλάτῃς τοὺς ὑποτελεῖς ἡμῶν καὶ γεωργοὺς ἀζημίους, κατὰ τὸν παρ' ἡμῶν σοι προεχθεθέντα νόμον.

ισ'. Καὶ εἰ μὲν δυνατόν, διὰ τῶν ἀγεωργητῶν τόπων μακράν σε διέρχεσθαι. Εἰ δὲ ἀνάγκη σε κατεπείγῃ διὰ τῶν τοιούτων γεωργηθέντων τόπων διελθεῖν, παραγγελίᾳ τοὺς ἕκαστου τάγματος ἄρχοντας, μέχρις ἂν οἱ ὑπ' αὐτοῦς τεταγμένοι στρατιῶται παρέλθωσιν, ἴστασθαι καὶ φυλάττειν, καὶ τὰ ἀπ' αὐτοῦ ἐρχομένων (39) παραδίδοναι τοὺς τοιούτους τόπους ἀβλαβεῖς, καὶ οὕτως ἀναχωρεῖν.

ιζ'. Τὸν ὁμοιον δὲ τρόπον ποιεῖν καὶ τὸν ἀπ' ἐκείνου, καὶ ἕκαστος ἄρχων τὸ αὐτὸ ποιεῖτω. Οὕτως γὰρ καὶ ἡ σὴ εὐταξία, καὶ ἡ τῶν ἀρχόντων, καὶ ἡ τοῦ στρατοῦ, καὶ τὸ ἀβλαβεῖς τοῦ γεωργοῦ διαφυλαχθήσεται.

ιη'. Ὅταν δὲ ἐγγίξῃ καὶ προσδοκᾷται κάματος (40) πολέμου, ἢ δυσχερὲς καὶ ἐπικίνδυνος διάβασις, ἴαν ζῶα ἄγρια ἢ ἡμερα κατὰ τὴν ὁδὸν διαναστῶσιν, ἢ ὑπαντήσωσι κατὰ πρόσωπον, κωλύεις (41) ἵνα μὴ διώκωσιν αὐτὰ, ἔτι δι' αὐτῶν θόρυβος καὶ κραυγὴ γίνεται καὶ οἱ ἵπποι κωρεῖ; (42) ἀνάγκη συντρίβονται.

ιβ'. Ὅταν δὲ καιρὸς ἔστιν εἰρήνης, καὶ οὐδεμία ἀνάγκη ἐλπίζεται, τότε χρήσιμά εἰσι τὰ κοινὰ τοῖς στρατιώταις.

κ'. Ἐάν δὲ ὀλίγον στρατὸν, ὥς εἰκός, ἐπιφέρῃς καὶ μέλλῃς ἐπιτιθεῖσθαι κατὰ τῶν πολεμίων, μὴ διαδιδάξῃς αὐτοῦ; κατὰ τόπων οἰκουμένων, μηδὲ ἐν

NOTÆ.

(39) Καὶ τὰ ἀπ' αὐτοῦ ἐρχομένων. Scribe, καὶ τῶν ἐκ' αὐτοῦ ἐρχομένων.

(40) Κάματος. Legebatur κάμα ἕως; In Palatino erat, τάμα ἕως.

(41) Κωλύεις. Scribebatur, καλλύεις.

(42) Καὶ οἱ ἵπποι κωρεῖς. Scribe, καὶ οἱ ἵπποι χωρεῖς.

τῇ ἡμετέρᾳ γῇ, μὴ δὲ ἐν τῇ πολέμῳ, ἵνα μὴ φανερωθῇς διὰ τῶν κατασκόπων τοῖς ἐχθροῖς, ἀλλὰ δι' ἐτέρων τόπων ἀφανῶν σπούδαζε παρέρχεσθαι, καὶ ταῦτα μὲν, ὅταν ἐν τῇ ἰδίᾳ χώρᾳ τὸν στρατὸν διαβιβάσεις, χρὴ σε διασφάττεσθαι.

κα'. Ὅταν δὲ ἐν τῇ πολέμῳ τὴν ὁδοποιίαν ἐκάγεις τοῦ στρατοῦ, χρὴ σε ταύτην φθεῖρειν καὶ κατεῖναι καὶ κατατέμνειν. Ζημία γὰρ χρημάτων καὶ καρπῶν ἐνδοξα ἐλάττωνας ποιεῖ τοὺς πολέμους καὶ τὸν πόλεμον ἀσθενέστερον, ὥσπερ ἡ τούτων περιστάς μᾶλλον τρέφει τοῦτον καὶ αὐξάνει.

κβ'. Ἐάν δὲ πολὺν χρόνον ἐν τῇ πολέμῳ γῇ μέλλῃς καταστρατοπεδεύειν, τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα φθεῖρων (43) τῆς χώρας οἷον καὶ ὅσον αὐτῶν οὐχ ἔξεις χρεῖαν, τὰ δὲ ἀναγκαῖα φύλαττε τοῖς μετὰ σοῦ στρατεύματιν εἰς δαπάνην αὐτῶν.

κγ'. Ὅταν δὲ τὰς ἀπάσας δυνάμεις ἔχῃς ὁμοῦ, μήτε ἐπὶ τῆς ἡμετέρας χώρας μήτε ἐπὶ ἄλλης ὑπεκθῇς καθιστόμενος χρόνιζε· καὶ γὰρ τοὺς ἰδίους ἀναλώσεις καρπὸς, καὶ ζημιώσεις πλέον τοὺς φίλους μᾶλλον ἢ τοὺς πολέμους. Μετάγαγε δὲ αὐτὰς ταχὺ, ἐν ἀκίνδυνῳ ἐστὶ τὰ τῆς οἰκείας χώρας, καὶ ἐπάγαγε ἐπὶ τὴν πολέμιαν. Καὶ γὰρ ἐάν ἐστιν ἡ πολέμια θαψιλή καὶ εὐκαρπὸς καὶ πλουσία, τροφὴν ἔξεις καὶ εὐπορίαν ἀφθονον. Ἐάν δὲ οὐκ ἐστὶ τοιαύτη, τὴν μὲν ἰδίαν σου καὶ φίλην χώραν οὐκ ἐρημώσεις· πολλὰ δὲ ὁμῶς καὶ ἀπὸ τῆς πολέμιας, εἰ καὶ μὴ λιπαρὰ ἐστὶν, εὐρήσεις εἰς χρεῖαν (44) τοῦ ὑπὸ σὲ στρατοῦ καὶ ἀναγκαῖα.

κδ'. Ἐν δὲ τῇ πολέμῳ γῇ (45) μὴ ἀφῆς τοὺς στρατιώτας ἀτάκτως φέρεσθαι πρὸς τὰς ἀφελείας. Πολλάκις γὰρ ἐπιβουλευόμενοι παρὰ τῶν ἐχθρῶν μεγάλας βλάβας ὑπομενοῦσιν.

κε'. Φροντίσεις δὲ ἐν τῇ ἰδίᾳ γῇ ἔδοιπορῶν σὺν τῷ στρατεύματι τῆς τε ἀγορᾶς καὶ ἐμπορίας κατὰ τὴν γῆν, εἰ τύχῃ, καὶ κατὰ θάλασσαν, ἵνα ἀκινδύνου τῆς παρουσίας αὐτῆς οὖσης, ἀόκνως καὶ ἀφόδῳ κομίζουσι τὸν εἰς τὰ ἐπιτήδεια φόρτον.

κς'. Ὅταν δὲ διὰ στενῶν τόπων μέλλῃς ποιεῖσθαι τὴν παράδοιν, ἢ διὰ ὀρεινῆς καὶ δυσβάτου χώρας πολέμιας παράγειν τὸν στρατὸν, ἀναγκαῖον παρεκπέμπειν σε μέρος τι τοῦ στρατεύματος, καὶ προκαταλαμβάνεσθαι τὰς ὑπερβάσεις, καὶ τὰς τῶν στενῶν παρόδους, ἡγουν τὰς λεγόμενας κλεισούρας, ἵνα μὴ φθάσαντες οἱ πολέμιοι, καὶ σταθέντες ἐπὶ τῶν ἔκρων ἢ τῶν στενῶν κωλύσωσιν σε τὴν διάβασιν ποιεῖσθαι, ἢ κίνδυνον διὰ τῆς στενοπορίας ἐπαγαγεῖν τῷ στρατεύματι.

κζ'. Τὸ δὲ αὐτὸ φρόντιζε καὶ ἔταν αὐτὸς πεφόδησαι πολέμιον εἰσβολὴν εἰς τὴν ἰδίαν χώραν, ἵνα προκαταλάβῃς τὰ στενὰ τῆς ὁδοῦ, καὶ κωλύσης τῶν πολέμιων τὴν εἰσόδον διὰ τινος ἀποστελλομένου στρατοῦ, ἢ κακῶς (46) διαθήσεις αὐτοὺς ἐν τῇ τῶν στενῶν διόδῳ.

A tant, et hostibus nuntient, sed per alia quædam loca incognita eos ducas; idque in tua ipsius ditione facies, si quando exercitum ducis.

21. Quando per hostilem terram iter facit exercitus tuus, incende, vasta, populare terram illorum; nam pecuniarum egestas frugumque inopia hostes imbecilliores, bellumque infirmius facit; quemadmodum contra istarum rerum affluentia illorum vim incitat contra nos atque adauget.

22. Si longo tempore in hostili terra commoraturus es, tot taliaque vastato, quot qualiumque tu non egebis. Ad exercitus tui sumptus, quod necessarium erit reservabis.

23. Quando omnes copias coegeris simul, neque in nostra ditione, neque in ulla regione sub imperium nostrum subjecta diu præstolare; nam et nostras fruges vastabis, et amicos magis quam inimicos lædes. Celeriter autem, si aliquod periculum impendat, a nostra ditione ad hostilem terram traducito; nam, si fuerit ea opina, fertilis ac locuples, ubertatem commeatu et cæterarum rerum affluentiam habebis; sin ejusmodi non fuerit, tuam tamen integram conservabis, et multa in hostili terra, quanquam admodum fructuosa non sit, ad alendum tamen exercitum idonea invenies.

24. Ubi in hostili terra fuesis, haud permittes milites tuos ad omnem prædam inordinate excurrere. Sæpe enim ab hostibus circumventi magnas et graves clades accipient.

25. In tua ipsius terra cum exercitu proficiscens, cogitabis de annona et mercimoniis, tum terra tum mari, ut ad vos sine incommodo perveniant; tum enim copiose et affluenter ea omnia, quorum in exercitu aliquis usus est, ad vos asportabunt.

26. Quando per angustias aliquas, aut per arduos aviosque montes profecturus es, præmitte ex tuis, qui juga montium et loca ibi editissima occupent, et qui aditus angustos et minus patentes, quas clausuras nominant, anticipent, ne hostibus præventibus, et in ipsiis angustiarum faucibus et montium fastigiis considentibus, vel iter omnino impediatur, vel sine magna offensione confici non possit.

27. Hoc idem etiam tu provide, si quando hostilem incursionem in tuam regionem futuram formidas; aliqua enim militum manu ad angustias occupandas missa, illos aditu prohibebis, et permulta incommoda illis afferes.

NOTÆ.

(43) Καὶ τοιαῦτα φθεῖρων. Scribatur, καὶ τῇ ταφείῳ.

(44) Εἰ, χρεῖαν. Sic legitur in codice Pistoriano

pro εἰς χώραν.

(45) Ἐν. Scribe, μὴ.

(46) Ἡ κακῶς. Scribe, καὶ κακῶς.

28. Si longum aliquod iter, et multorum dierum A
viam tum in tua, tum in hostili regione confecturus
es, primum assuefacito milites, ut in regione tua
dum sint, ordinem suum in manipulis, quæ contu-
bernia quoque vocantur, et stationem teneant, an-
tegreduentes sequantur, ut hostilem in terram cum
venerint, et nec opinatis de improvise incursionibus
appetiti sint, minus tumultuentur, et alii ad
alios confuse accurrentes, sibi ipsis nullo præsidio
sint, sed ab hostibus multa mala tum propter sui
perturbationem, tum propter hostium impetum ac-
cipiant. Consuetudo enim hac ordinis conservatione,
tum ad res omnes suscipiendas erunt idonei, tum
ad bellum ipsum parati, præsertim si signum ali-
quod habeant, et aspectu ipsi se inter se agno-
scent.

29. Per angustias tales quam minime potes ducito
exercitum, sed per spatiosa loca, in quibus non
prementur angustiis locorum implicati, sed ubi a
latere produci in longitudinem possunt; facile enim
insidiis circumveniri, et hostium subito interventu
opprimi possunt, qui ita locis inclusi sunt, ut a
aliquid præclarum suscipiendum impediatur.

30. Si enim ex adverso hostes veniant latius
instructis copiis, facile fundentur et dissipabuntur
tui, quemadmodum cum in bello ab hostibus cir-
cumclusi es.

31. Sin a latere per medias copias hostes incur-
rant, facile distrahantur, et separantur copię.
Quod si ad phalangem redire voluerint, et utrinque
quasi aciem instruere, infirmum tum prælium
erit, quia confestim hoc ab illis fieri non potest.

32. Sin a tergo invadant, æque præsens pericu-
lum est, ac fuisset, si eos, qui in fronte sunt, in-
vasissent.

33. Quod si aliquod subsidium esse contingat,
inutile tamen illud atque inefficax erit. Nam cum
qui a tergo sunt opem ferre lis student, qui in
fronte collocantur, aut contra, qui in fronte sunt
illis qui a tergo sunt succurrere volunt, tarda tamen
et sera progressio hæc solet esse, plerumque inu-
tilis.

34. Exercitus contractus et quadratus, aut non
ita multum oblongus, ad omnem occasionem
atque eventum firmus, utilis atque tutus est.

35. Sæpe enim non contractis, sed dissipatis co-
piis, qui primi e montosis locis in campestris de-
scendunt, animo hæsitant ac perturbantur, atque
eos quos a tergo vident, hostes esse putant, ut ad
confligendum cum suis quasi cum hostibus se præ-
parent, atque etiam ad inanus conserendas, et bel-
lum inferendum pene veniant.

36. Impedimenta universa, operas, sarcinas,
atque omnem apparatus in mediis copiis collo-
cato.

κη'. Ἐάν δὲ διὰ μακρὰς ὁδοῦ μέλλῃς πορεύεσθαι.
καὶ πολλῶν ἡμερῶν διανύειν πορείαν καὶ ἐν τῇ ἰδίᾳ
χωρᾷ καὶ ἐν τῇ πολεμίᾳ, διὰ μὲν τῆς ἰδίας χώρας
ἐνα ἐθίζῃς τὰ στρατεύματα μένειν ἐν τάξει, καὶ
συμφυλάττεσιν τοὺς ἰδίους λόγους, ἤγουν τοὺς ὁρί-
νους τῆς τάξεως, καὶ ἀκολουθεῖν τοῖς ἀρχουσιν, ἐνα
καὶ ἐν τῇ πολεμίᾳ πρὸς τὰς, ὡς εἰκός, γινομένας
ἐξαίφνης ἐπιβουλὰς μὴ ἐναθρύψῃ (47) καιρῷ, καὶ
ὀξέως ἐπιγινομένῳ, θυρυδούνται καὶ ἐπιτρέχουσι,
καὶ ἄλλοι πρὸς ἄλλους φέρονται, καὶ διὰ τοῦτο μηδὲν
ἢ καὶ βοηθεῖν δύνανται, πολλὰ δὲ κακὰ ἢ καὶ δι'
ἐαυτῶν ἢ καὶ διὰ τῶν πολεμίων πάθωσιν, ἀλλ' ἐνα
διὰ τοῦ ἐθισμοῦ τῆς εὐταξίας καὶ εἰς πορείαν
εἶσιν ἐπιδέξιοι, καὶ εἰς μάχην εὐτρεπισμένοι.
ἔχοντες καὶ σημειῶν τι καὶ ἀλλήλους ἐν τάξει βλέ-
B ποντες.

κη'. Τὴν δὲ πορείαν τοῦ στρατεύματος ὀλίγην
ποιεῖσθαι σε δεῖ, καὶ διὰ τοιούτων χωρίων διαβίβασ-
τὰς τάξεις, δι' ὧν οὐ συνθλιβήσονται: (48) ἔχου-
σαι πλάτος ὥστε ἐκ πλευρὰς ἐπὶ μήκος ἐκταθῆναι.
Εὐεπιβουλεύτοι γὰρ γίνονται: πρὸς τὰς αἰφνιδίους
τῶν πολεμίων ἐπιφανείας αἱ τοιαῦται, καὶ μᾶλλον
οὐκ ἔχουσαι τὸ δραστήριον.

λ'. Ἐάν γὰρ αὐτοῖς ἀπὸ ἔμπροσθεν ἀπαντήσωσιν
οἱ πολέμιοι πλατύτεροι τεταγμένοι, εὐκόλως αὐτοὺς
τρέπονται, καθάπερ οἱ ἐπὶ τῆς μάχης αὐτῆς εὐ-
καιρῶς κυκλοῦντες τοὺς ἐναντίους.

λβ'. Ἐάν δὲ κατὰ μέσσην τὴν δύναμιν ἐκ πλευρὰς
ἐπιδύλωσι, ταχὺ διστάσιν αὐτῶν τὴν πορείαν καὶ
διακόπτουσιν. Ἐάν γὰρ ἐπιστρέψωσι πρὸς φάλαγγα
οἱ ὁδοποροῦντες, ὥστε ἀντιπαρτάξασθαι, ἀσθενῆς ἢ
μάχη γίνεται καὶ οὐκ ἔχουσα τάχος.

λγ'. Ἐάν δὲ ἀπὸ ὀπίσθεν ἐπιφανῶσι, προφανῆς γί-
νεται ἐλεθρος ὁμοίως τοῖς ἐν τῷ ἔμπροσθεν τῆς πο-
ρείας τεταγμένοις.

λδ'. Συμβαίνει δὲ καὶ ἂν τις παραδοθήθεια γένη-
ται, δυσχερὲς καὶ ἀπρακτὸν αὐτὴν γενέσθαι: τῶν γὰρ
ἀπὸ ὀπίσθεν τοῖς ἔμπροσθεν βουλομένων βοηθεῖν, ἢ
πάλιν τῶν ἔμπροσθεν τοῖς εἰς τὸ ὀπίσθεν, βραδεία ἢ
ἐλευσις, καὶ οὐ κατὰ καιρὸν δύναται γίνεσθαι.

λδ'. Ἢ δὲ συνεσταλμένη πορεία καὶ τετραγῶνος, ἢ
παραμήκης μὲν, μὴ πάνυ δὲ τοῦτο ἔχουσα τὸ
σχῆμα, ἀλλὰ σύμμετρον, εἰς πάντα καιρὸν ἐστὶν
καὶ εὐμεταχειρίστος, καὶ ἀσφαλής.

λε'. Πολλὰκι; γὰρ εἰς ἀμφιβολίας ἐμπίπτουσιν,
ὅταν οἱ πρῶτοι καταδάντες ἀπὸ ὀρεινῶν τόπων εἰς
ἐπίπεδα χωρία θεασάμενοι γὰρ τοὺς ὀπίσω ἐπιβαί-
νοντα; ἔδοξαν εἶναι πολεμίων ἐπὶλευσιν, ὥστε
σπεῦσαι προσβαλεῖν ὡς ἔχθροισι, τινὰς δὲ καὶ εἰς
χεῖρας ἔλθειν κατὰ ἀλλήλων παρὰ μικρόν.

λς'. Λάμβανε δὲ καὶ τάττε τὸ τοῦλδον ἔλκον, τὴν
τε δουλείαν, καὶ τὰ σαγμάρια, καὶ τὴν ἀποσκευὴν
ἅπασαν ἐν μέσῃ τῇ δυνάμει.

NOTÆ.

(47) Ἐν ἀθρόῳ. Legebatur ἐναθρύψῃ. Codex Pa-
latinus fert, ἐναθρύψῃ.

(48) Δι' ὧν οὐ συνθλιβήσονται. Decret. οἱ.

λζ'. Ἐάν δὲ καὶ ἀπὸ ὀπισθεν ὑφ' ἁρᾶσαι ἐφοδὸν τι-
νων, ποιήσων καὶ τοὺς νωτοφύλακας ἰσχυροὺς ὁμοίως
τῶν ἐμπροσθεν τεταγμένων ἐν τῷ μετώπῳ τῆς πο-
ρείας, ὥστε μὴδὲν διαφέρειν τοὺς ὀπίσω τῶν ἐμ-
προσθεν πρὸς τὰ, [ὡς] εἰκὸς, συμβαίνοντα.

λη'. Ἀποστείλης δὲ καὶ τινὰς καθ' ἅλλας τοὺς
μύλλοντας διερευνῆσαι τὰς ὁδοὺς, καὶ μάλιστα ἐταν
ὀλέθους καὶ περιεκλεισμένους βουνοὺς ἢ ὄρεσι δι-
σθεύεις ἐρημίας. Πολλάκις γὰρ ἐγκρύμματα πολε-
μίων ἐπικαθίζονται, καὶ λαθόντα τάχα τὰ δια πρᾶ-
γματα συντρίβουσι τῶν ἐναντιῶν.

λθ'. Τὴν μὲν γὰρ πεδιάδα γῆν οἱ πάντων ὀφθαλμοὶ
περιδεδωμένοι εὐκόλως διερευνῶσι· καὶ γὰρ ἐν
ἡμέρᾳ κονηοτὸς ἀναφερόμενος πολλάκις μὴ οὖαι τὴν
ἐπλευσιν τῶν πολεμίων, καὶ πυρὰ καίόμενα νυκτὸς
ὀπλίσματα καὶ ὑπέδειξε τοὺς πολεμίους.

μα'. Καὶ ἐάν μὲν οὐ μάλ' ἐκτάσσιν εἰς μάχην
τὰς θύνας, ἀγε αὐτὰς ἐν ἡμέρᾳ μόνον. Ἐάν δὲ
ἐπίγτες (49) καὶ σπουδάζης φθάνειν συντομώτερον,
ἀγε αὐτὰς καὶ νυκτὶ, ἐάν ἄρα ἀσφαλὲς εἶναι τοῦτο
νομίζῃς.

μα'. Καὶ πρὸ μὲν τοῦ καιροῦ τῆς μάχης μετὰ
ἀνίστασιν καὶ σχολῆς προέρχου· ἐπὶ δὲ τοῖς πολεμίοις
ἐμφανισθῆς, εὐθὺς ἐπιβαλὼν, καλῶς προεκτάξας τὴν
θύναμιν. Πολλάκις γὰρ πρὸ τοῦ συμβᾶλλειν τὸν πό-
λεμον ὁ περὶ τοῦτων σκοπὸς εἰς δειλίαν ἀγεί καὶ
τοὺς ἀνδρείους, καὶ δαπανᾷ τῇ μερίμνῃ τὴν δύναμιν
τῶν σωμάτων.

μβ'. Τοὺς δὲ στενοὺς καὶ δυσβάτους τόπους ἐπὶ
πολὺ διάστημα ἐκτεταμένους ἐν χώρᾳ ἐχθρῶν κατ'
ἐξαιρετον οἱ πεζοὶ διαβαίνειν οὐ δυσχερῶς ἔχουσι.
Περὶ τούτων δὲ μετὰ ὀλίγον ἐροῦμεν.

μγ'. Τοὺς δὲ καθ' ἅλλας ἐν τῇ χώρᾳ τῶν πολε-
μίων, ἐν καιρῷ θέρους μάλιστα, ἀπερισκέπτως καὶ
ὥς ἔτυχεν διαβαίνειν οὐκ ἐπιτρέπομεν χωρὶς ἀνάγκης.
Ἐάν δὲ ἔστιν τόπος ἐπ' ὀλίγον ἄχρι ἐνὸς μίλου
ἐκτεταμένος, καὶ δύνανται καὶ πεζοὶ διαβαίνειν
ἐκεῖ, δυνατόν ἐστι καὶ καθ' ἅλλας πεζεῦσιν ἐν
αὐτοῖς ἀσφαλῶς.

μδ'. Στενοὺς δὲ καὶ δυσκόλους ἐκείνους λέγω τό-
πους τοὺς μίαν καὶ μόνην παράδοον ἔχοντας. Εἰ γὰρ
καὶ ἄλλαι εἰσὶ παράδοι, καὶ ἐπινοηθῆναι δύνανται,
ἀνεμποδίστως ἡ παράδοος δύναται γενέσθαι.

με'. Ἐάν οὖν γένηται καιρὸς στενῶν διαβάσεων,
καὶ διὰ τῶν αὐτῶν πάλιν τόπων μάλ' ὑποστρέφειν
ὁ στρατὸς, εἰ μὲν βασιεῖς εἰσι, καὶ ἐπ' ὀλίγον διά-
στημα, ὡς εἴρηται, κρατοῦσι, τοὺτους κατὰ τὸν
καιρὸν τῆς ὁδοῦ ἔκκοπτε, καὶ πλάτυνε, καὶ καθί-
ριζε κατὰ τὸν ἐνδεχόμενον τρόπον. Εἰ δὲ στενοὶ καὶ
κρημνώδεις, ὥστε μὴ πλατύνεσθαι δύνανται, ὡς
ἀνωτέρω ἡμῖν εἴρηται, προκαταλάβαναι αὐτοὺς διὰ
τινας πεζικῆς δυνάμεις, καὶ ἐν τοῖς ὑψηλοτέροις
αὐτῶν τόποις τὴν ἀρκούσαν καταλίμπανε ἀσφαλῶς
βοήθειαν, ἢ τυχὸν καὶ διὰ καθ' ἅλλας μέχρι τῆς
ὑποστροφῆς, ἢ καὶ τοῦτο κίχκειν ποιεῖν ἐν τοῖς ἀναγκαι-
οτέροις τόποις, τουτέστιν ἐκκόπτειν, ἤγουν κατα-
ρίξειν, καὶ βοήθειαν καταλιμπάνειν κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον.

NOTA.

(49) Ἐπίγτες. Scribe, ἐπίγτης.

37. Si a tergo aliquam hostium incursionem
vel videas, vel metuas, eos qui a tergo sunt æque
firmos et paratos facito, atque eos, qui in fronte
collocati antegrediuntur, atque ad ea, quæ usue-
nire possunt, æque instructos.

38. Præmittes etiam ad loca exploranda equites
quosdam, præsertim si silvosa sint, aut collibus,
aut montibus inclusa, per quæ transeundum est.
Sæpe enim hostium latentes insidiæ summam re-
rum labefactant et deficiunt.

39. Nam campestribus et planis locis, oculis
omnia lustrare possunt. Et pulvis magnus interdum
excitatus, aut ignes et facies noctu accensæ, ho-
stium sæpe adventum produnt.

40. Si ad pugnam milites tuos producere volue-
ris, duc eos interdum solum; sin celeriter contende-
re et hostium expectationem antevertere cupias,
noctu quoque eos ducas, si id fieri tuto posse
videbitur.

41. Ante belli tempus remisse ac pedetentim in-
cedito; ubi hostes in conspectum prope venerint,
cum celeritate quadam instructis copiis in illos ir-
ruito; longa enim sæpe ante pugnam de bello co-
gitatio fortium virorum animos languescere facit,
et animi sollicitudo vires corporis plerumque ab-
sumit.

42. Angustas et difficiles in hostium regionibus
vias, si longæ admodum fuerint, tamen pedites
facile transire sine molestia possunt; de qua re
paulo post loquimur.

43. Equites in hostili regione, messis potissimum
tempore, incircumspecte temereque vagari latius,
nisi id necessitas requirat, minime permittimus.
Quod si locus aliquis fuerit ad unius milliaris lon-
gitudinem, in quo pedites ire possunt, descendant
tum equites, et libere pedibus eant.

44. Angusta et difficilia loca ea nomino, quæ
unam tantum viam et transitum habent. Sin plu-
res sint, aut fieri poterunt, transitus satis bonus
esse putandus est.

45. Si opportune difficilia quædam atque angu-
sta loca transiisti, per quæ tibi iterum redeundum
est, si condensa et silvosa fuerint, et non im-
mensæ alicujus longitudinis, primo transitus tui,
quoad ejus fieri potest, cæde, purga, dilata locum;
sin arduus præcepsque locus fuerit, quique latior
reddi non potest, præmitte aliquos, quemadmodum
ante dictum est, ex peditibus, qui eum locum
occupant, homines satis multos atque idoneos,
aut si usus ferat, equites qui ad reditum tuum ea
locum reservent et custodiant. Vel si quando neces-
sitas exigit, utrumque facias, id est, cædo, purga,
et subsidia ibi idonea relinquito.

46. Qui iter per angusta loca cum tuldo, id est, A impedimentis, vel aliqua cum præda faciunt, in duas partes sive acies se dividant, et in alterum cornu acuminata deductione procedant. Acuminata autem deductio, id est, ὀρθία παραγωγή dicitur, cum in fronte exilis parvaque multitudo sit, dein latius ac latius se ad extremum agmen fundat, atque ibi latissime pateat. Hoc autem faciant maxime, cum præda in manibus illorum est. Si pedites fuerint, facilius illis iter, transitusque expeditior per ea loca erit. Sin equites, ex equis descendant, et medium tuldum, id est, impedimenta, reliquumque apparatus in medio habeant.

47. Talibus in temporibus et locis diphalangia, id est, duplicata acie ex justo hominum numero, tum ante, tum retro quasi ancipitis gladii B acie instructa, si qui supersint, ii ad tuldum, sive impedimenta, et ad prædam, si quam habent, conservandam deligantur, lique multi, et boni aplici, id est, rerum castrensium custodes quatuor in partibus duplicatæ aciei, quemadmodum locus postulat, collocentur, et sequantur ea, ut repellant atque abigant eos, qui ad auferenda valent, ut integra minimeque perturbata ad custodiam prædæ atque impedimentorum collocata acies conservetur, neque ab incursoribus istis perfringatur. Fieri enim non potest, ut qui in diphalangia, id est, duplicata acie instructi sunt, simul ordine conservato, impedimenta et prædam custodiant, et cum hostibus dimicent. Quocirca quatuor in partibus collocare oportet homines, præter hanc diphalangiam, et a tergo potissimum, qui fortissimi sunt. Sic enim facile aspera quævis atque avia loca transiri possunt.

48. Equitum, ubi descenderint et pedibus ambulaverint, equos, si pedites alii prope non adfuerint, longe ab illis in medio quodam loco separa, ne si prope essent, et inopinatus quidam timor subito impenderet, ad equos ibi statim, qui in acie jam sunt accurrerent; quæ res siue magna certe offensione fieri non posset.

49. Sin captivos aut prædam aliquam abigant, ut hostes eos persequantur, captivos viuetos reliquamque prædam illigatam in unam, aut duas partes divides, et ante te hostibus objicies, qua incursionem hostium fore putas, ut quasi scuto, aut propugnaculo usus, aut disturbanda impedimenta in hostes jaculando abstinenceant, aut si id facere nolint, tamen captivos et prædam potius feriant, quam milites.

50. Si necessitate aliqua, aut improvise aliquo casu vel angustiis inclusus, vel aliqua perturbatione implectus fueris, unde telpsum sine aliquo ingenti periculo expedire non possis, melius est communi consensione, vel partem prædæ, vel totam etiam prædam hostibus dimittere, et secure sine damno discedere potius quam prædæ causa in aliquod periculum venire.

μς'. Τοὺς δὲ τὴν παράδοσιν διὰ τῶν στενῶν ποιούμενους, ἢ μετὰ τοῦλδου, ἢ μετὰ πραΐδας, εἰς δύο φάλαγγας ἤτοι παρατάξεις γίνεσθαι, καὶ ἐπὶ κέρασιν ἐν ὀρθίᾳ παραγωγῇ περιπατεῖν πεζῇ. Ὅρθια δὲ ἐστὶ παραγωγή ἢ κατὰ μέτωπον μὲν στήνῃ, κατὰ δὲ τὸ βάθος εἰς μήκος ἐκτεινόμενη. Τοῦτο δὲ ποιεῖν πραΐδας μάλιστα ἐν χειρὶν ὕψους, εἴτε πεζοὶ εἰσιν, οἷς μᾶλλον εὐχερὴς ἢ τῶν δασέων καὶ δυσβάτων τόπων διὰ βασις, εἴτε καθάλλαρτοι ἐκ τῶν ἵππων καταβαίνοντες, καὶ μέσον τὸ τοῦλδον καὶ τὴν ἀποσκευὴν ἔχοντες.

μς'. Ἐν δὲ τοῖς τοιούτοις καιροῖς καὶ τόποις μετὰ τὴν διφάλαγγαν, ἥτις ἔχει δυνατόν λαβὴν ἐμπροσθεν καὶ ὀπισθεν, ὥστε πρὸ στομῶματα μαχαίρας, ἣν δέον σε ἀφορίζειν εἰς φυλακὴν τοῦ τοῦλδου καὶ τῆς πραΐδας τῆς. ὡς εἰκός, ἐνοῦσης αὐτοῖς πάντως, καὶ ἄλλους ἐξαπλήκτους, ἤγουν ἐπὶ τοῦτω μόνῃ ὄντας, τοὺς καλλῶ καὶ πλείους ποιεῖν ἐκ περισσοῦ κατὰ τῶν τεσσάρων μερῶν τῆς διφάλαγγας, ὅς οὗ τόπος παραδέχεται, παρακολουθοῦντας καὶ ἀποσοβοῦντας τοὺς βουλομένους, ὡς εἰκός, ἐκ τῶν ἐχθρῶν ἐπέρχεσθαι, καὶ διαταράσσειν αὐτήν. ἵνα ἀδιάσπαστος καὶ ἀσύγχυτος ἢ πρὸς παραφυλακὴν τοῦ τοῦλδου, καὶ τῆς πραΐδας τοῖς διαφυλάττεται, καὶ μὴδὲ περισπῶνται οἱ ἐν αὐτῇ διὰ τοὺς ἐπερχομένους. Οὐ γὰρ δυνατόν τοὺς εἰς τὴν διφάλαγγαν τασσομένους καὶ τὴν πραΐδαν μετὰ τάξεως φυλάττειν, καὶ τοῖς, ὡς εἰκός, ἐπερχομένοις τῶν ἐχθρῶν ἀρμόζεσθαι. Διὰ τοῦτο ἐκ περισσοῦ δεῖ ἐξωθεν τῆς διφάλαγγας ἔχειν κατὰ τῶν τεσσάρων μερῶν, καὶ κατὰ ἐξάρετον ὀπισθεν τοὺς κραίττους ἀφορίζεσθαι. Οὕτως γὰρ ἂν τις δυνήσεται ἐν παντὶ καιρῷ τοὺς δυσκόλους καὶ τραχεῖς τόπους διαβαίνειν εὐκόλως.

μη'. Τοὺς δὲ ἵππους τῶν ἀποβαίνοντων καὶ πεζεύοντων στρατιωτῶν, ἐὰν πεζοὶ οὐ σύνεισι στρατιῶται, μὴ πλησίον τῶν πεζεύοντων ἔχει, ἀλλὰ ἐν μέσῳ τόπῳ αὐτοὺς ἀσφαλῶς ἄγει. ὥστε μὴ, ὡς εἰκός, παραλόγου δειλίας γινομένης, ταρασσόμενοι οἱ πεζεύοντες, ἐὰν πλησίον αὐτοὺς εὐρωσι, προχειλῶς ἐπιλαμβανόμενοι τῶν ἵππων καταλιμπάνουσι τὴν τάξιν, καὶ ἐντεῦθεν βλάβη μεγίστη γίνεται.

μβ'. Εἰ δὲ συμβῇ αἰχμαλωσίαν αὐτοὺς ἢ πραΐδαν ἐπιφέρεισθαι, καὶ μέλλουσιν οἱ ἐχθροὶ, ἐπιτηδεύειν δέον ταῦτα, ἢ κατὰ τῶν ἐνδὸς μέρους ἢ κατὰ τῶν δύο, ἐνθα ἡ παράδοσις γίνεται, τοὺς αἰχμαλώτους δεδεμένους ἐξωτέρῳ τῆς τάξεως παράγειν, καὶ ὅπ' αὐτῶν ὥσανε σκοπεύεσθαι, ἵνα αὐτῶν φειδόμενοι οἱ ἐχθροὶ μὴ ἐπιτηδεύωσιν ἀκοντίζειν· εἰ δὲ καὶ ἀκοντίζουσιν, αὐτοὺς μᾶλλον ἀφανίζουσιν, καὶ μὴ τὸν στρατιώτην.

ν'. Εἰ δὲ ἔρα ἐν ἀνάγκῃ, ὡς εἰκός, καὶ περιστάσει ἀδοκῆται ὁ στρατὸς γένηται, καὶ ἐν στενώμασι καταληφθῇ, καὶ οὐκ ἔστιν ἀκινδύνως τὴν ἀναχώρησιν ἐκείθεν ποιήσασθαι, τότε χρεῖτόν ἐστιν ἐκ συμφώνου ἢ μέρος τῆς πραΐδας ἢ πᾶσαν παραχωρεῖν τοῖς ἐχθροῖς, καὶ ἀθλαδῶς ἐξέρχεσθαι, ἀλλὰ μὴ δι' αὐτὴν κινδυνεύειν.

να'. Εἰ δὲ μὴ οὕτω συμβιθασθῆναι βούλονται, Α διαχρησθῆναι τοὺς ἐπ' ὕψους τῶν ἐχθρῶν, καὶ ἐπιμένειν τῇ χώρᾳ αὐτῶν, καὶ λυμαινέσθαι αὐτὴν ἀφαιδῶς, ἢ, ὡς δυνατόν ἐστιν, ἑαυτοὺς μετὰ τάξεως περισώζειν, καὶ τῆς ἐξελύσεως φροντίζειν.

νβ'. Καὶ παντοίως σοι, ὦ στρατηγέ, σκοπὸς ἔστω ἐν τοῖς τοιοῦτοις στενώμασι, καὶ μάλιστα τοῖς ἐπὶ πολὺ διάστημα κρατοῦσι, μὴ ἐπιτηδεύειν βιάζεσθαι στρατοῦ πάροδον, ἐξαιρέτως ἐν καιρῷ θέρους, διὰ τὴν τῆς ὕλης δασύτητα πολεμίων μάλιστα ἐνοχλοῦντων, πρὶν ἂν οἱ αὐτοὶ ἀποσοθῇσι φαίνόμενοι, ἢ οἱ ὀψηλότεροι τόποι τῆς παρόδου ὑπὸ σοῦ προκαταληφθῶσι.

νγ'. Καὶ ταῦτα μὲν ἐπὶ τῆς καθάλαρικῆς στρατείας· ἐπὶ δὲ τῆς πεζικῆς ὁδοπορίας εἰς μὲν ἐπιπέδους τόπους δέον σε καὶ ὀπισθεν αὐτῶν καὶ ἔμπροσθεν καθάλαριος καθίστην εἰς βίγλας, καὶ ἐξωτέρῳ τῆς βίγλας μηδὲνα τῶν πεζῶν φαίνεσθαι.

νδ'. Τὰ δὲ ἀπληκτα ἐκ τοῦ πλησίον γίνεσθαι· ἵνα μὴ σκοποῦνται οἱ πεζοὶ περιπατοῦντες πολὺ διάστημα.

νε'. Τὰς δὲ μετὰ τῶν πεζῶν ἀμάξας κατὰ τὰ μέρη τῆς παρατάξεως περιπατεῖν δέον, εἴτε ἐν ὁρίνῳ, εἴτε ἐν παρατάξει, πρὸς τὸν τόπον πρῶτον τοῦ δεξιοῦ κέρατος, εἴτε τοῦ ἀριστεροῦ, μετὰ ἑκείνας δὲ τοῦ μέσου ἀριστεροῦ, καὶ τότε τοῦ μέσου δεξιῦ, καὶ μήτε πεφυρμέναι καὶ ἀναμειγμέναι περιπατοῦσιν.

νς'. Ἐάν δὲ οἱ ἐχθροὶ πλησίον εἰδόν, δέον τοὺς ὀπλίτας ἑκαστὸν τὰ ὅπλα αὐτοῦ βαστάζοντα περιπατεῖν, καὶ μὴ εἰς τὰς ἀμάξας ταῦτα καταλιμπάνειν, ἵνα ὥσιν ἔτοιμοι πρὸς τὴν μάχην. Ἐν δὲ τοῖς ἀναγκαίοις καιροῖς, καθὼς ἐν τῇ παρατάξει τάττονται τὰ τάγματα, οὕτως αὐτὰ δεῖ περιπατεῖν καὶ μὴ συγκεχυμένως (50) ἢ διασπασμένως· ἵνα, ἐάν γένηται χρεῖα τοῦ παρατάξεσθαι, ἔτοιμος εἰς τοῦτο καταστῶσιν.

νζ'. Ἐάν δὲ πολλοὶ εἰσιν οἱ τῶν ἐχθρῶν καθάλαριοι, ἐγγιζόντων αὐτῶν, τὸν στρατὸν μὴ ἐπιτηδεύειν συνεχῶς τὰ ἀπληκτα ἀλλάσσειν ἢ τὰς ὁδοπορίας ποιεῖσθαι πρὸ τῆς τοῦ πολέμου ἑκτάσεως, ἀλλὰ πρὸ δύο ἢ τριῶν ἡμερῶν προκαταλαμβάνειν τὸν τόπον, ἵνα ἡ συμβολὴ μέλλει γίνεσθαι, κακεῖσε ἀσφαλῶς ἀπληχεύειν.

νη'. Ἐάν δὲ μέλλῃς ἐφοδὸν ποιεῖν κατὰ χώρας ἐχθρῶν μετὰ πεζικοῦ στρατοῦ διὰ δασείων καὶ δυσέκτων καὶ στενῶν τόπων, ἢ καὶ ἐν αὐτοῖς ἐγχειρήσεις κατ' αὐτῶν ποιεῖσθαι, οὐ δεῖ σε πολλοὺς καθάλαριους ἔχειν, μήτε ἀμάξας ἔχειν, ἢ τοῦλδον πολλὴν, ἢ ὅπλα πολλὰ, οἷον λωρίκια, καὶ κασσίδας, ἢ κλιθάνια, ἢ τι τοιοῦτον, ἀλλὰ σκουτάρια μόνον ἔχειν τοὺς σκουτάτους, μείζονα δὲ κοντάρια· τοὺς δὲ λεγομένους φιλοὺς, σκουτάρια κοντὰ καὶ τὰ σπαθία, καὶ τζικούρια μικρὰ, καὶ ἐλαφρότερα τοξοφόρα, ριχτάρια, ἀκόντια μικρὰ, τζικούρια, καὶ εἰ τι τοιοῦτον ἐλαφρὸν καὶ χρήσιμον. Ἀξίνας δὲ πάντως περισσὰ· χρὴ ἔχειν, καὶ ἐν τοῖς σαγμαρίοις ἐπιφέρεισθαι, διὰ τὰς χρεῖας.

51. Sin hoc modo tecum ad pactionem venire noluerint, tum captivos ipsos in hostium conspectu trucidabis, atque adeo vel in eo loco tibi permanendum, et regio undique populanda vastandaque est, vel salutis tuæ consulendum, et acie instructa de exitu et evasione cogitandum est.

52. Omnino hoc consilium in primis tibi sequendum est, ne exercitu aliquo admirabili, atque inopinato labore in iis angustiis, quæ potissimum aliquam longitudinem viæ habent, messis tempore propter silvæ densitatem exerceas, si hostes tum te perturbent, nisi si forte prius vel illos repuleris, vel summa illius loci juga milites tui occupaverint.

53. Hæc de equestri itinere : in pedestri itinere, et planis campestribusque locis, ante et post equites ad speculandum constituendi sunt, atque extra eos nullus peditum sit.

54. Castra, id est, aplicita prope illos sint, ne longum spatium; si discesserint, pedites conspiciantur.

55. Currus peditum ordine quodam procedant, sive post singulas contubernias post dextrum cornu primo, deinde post sinistrum, tum post sinistrum medium, et deinceps post dextrum medium; neque confusi, aut permixti currus ambulent.

56. Si prope hostes fuerint, singuli armati arma gestent, neque ea in curribus relinquant, ut sint ad prælium parati : et in periculosis temporibus omnes res ita instructæ sint, ac si in ipsa acie essent, ut si nec confuse, nec inordinate procedant, ubi acies instruenda sit, in promptu atque in propectu sint.

57. Si multi nostium fuerint equites, et ii prope ad te accedant, ne propterea castra transferas, et novum iter ante bellum commissum suscipias, sed tres aut quatuor dies ante conflictationem ipsam, castra in eo loco pone, ubi pugnaturus es, et ibi tuto te ad illud tempus collocato.

58. Si incursionem in hostilem terram cum peditatu facturus es, idque per condensa atque angusta loca, quamvis in eo loco pugna gravis futura sit, neque magnum equitatum, neque multa impedimenta, neque multa arma tecum feras, ut loricia, id est, galeas, cassides, elibania, id est, thoraces; sed scuta scutati solum habeant, et conlaria, id est, hastas longas, et spathas, et tzi curia. Leves autem habeant scuta parva, rhiictaria, jacula, tzi curia parva, et si quid aliud tale leve atque expeditum est. Secures multas habere in saginariis, id est, sarciniis, ad omnem usum paratas oportet.

NOTÆ.

(50) Καὶ μὴ συγκεχυμένως. Desiderabatur, μὴ.

59. Pedestrem scvltorum aciem non directe A solum in fronte collocabis, quemadmodum in planis expositisque locis, sed in duas aut quatuor partes divides eos, id est, unumquodque contubernium ad duorum vel quatuor hominum altitudinem, pro ratione multitudinis tunc, et pro usu presente; partes autem istæ divisæ, et a se separatæ, procedant ad unum lapidis jactum.

60. Sin equites, et tuldum, sive impedimenta quoque ibi abfuerint, impedimenta statim post pedites locabis, deinde equites post impedimenta; a tergo equitum quidam scutali leves collocabuntur, ad extremas partes defendendas, adversus omnes nec opinatas incursiones.

61. Leves alios emittes ex acie usque ad unius signi numerum, cum paucis equitibus; alios ad latera hinc atque illinc collocabis, ad pervidendum et explorandum, num aliquæ ibi insidiæ sint positæ, et ad arbores circumcirca tam idonee cædendas, ut manibus, si quando tum usus tulerit, in transitum hostium dejectæ, aditu in angustiis, atque itinere prohibuit, aut et magnum negotium transgredi festinantibus facessant.

62. Ad hæc perlustrare cum levibus et paucis equitibus, et hostium insidias, si quæ in via collocatæ sint, repellere, et tum aciem instructam illac deducere oportet.

63. Ubi riora et laxiora loca fuerint, equites et speculatores anticipent, ubi condensa et aspera, tum pedites ea occupent.

64. Leves non in frontem directe, quemadmodum scutatos, sed per duos, aut tres, aut quatuor leves jaculatores cum scutis suis locabis, ut tempore hoc desiderante, tum protegere scutis, tum jaculari etiam possint, unumque sagittarium singuli hi minuti manipuli habeant, quibus cæteri bene conservabuntur.

65. Tales drungos, id est, cohortes milliarias non una in acie, vel directe duces, sed ordine altius atque altius incedent, ut tergora autegredientium sequentes defendant. Quod si contingant anterioribus, ut ab hostibus retardentur, et propter difficultatem loci admodum vexentur, tum isti a tergo de improvviso intervenientes, altiore in loco, quam hostes sunt positi, suis succurrant. Necesse enim levibus semper est, ut adversum inimicos altiora loca anticipent.

66. Levibus etiam præcipies, ut longius ab acie, quam buccina exaudiri potest, ne discedant; auxilio enim destituti admodum prementur.

νό'. Τὴν δὲ πεζικὴν τῶν σκουτάτων τάξις, μὴδ' ἐπ' εὐθείας ἦτοι κατὰ τὸ μέτωπον τάσσειν χρή, ὥς ἐν τοῖς ὁμαλοῖς καὶ γυμνοῖς τόποις, ἀλλ' εἰς δύο ἢ ὅ μέρη, ἐπὶ β' ἢ ὅ τὸ βάθος τῶν ἀκίων πρὸς τὸ ποσὸν τοῦ στρατοῦ, ἢ ὥς ἡ χρεῖα ἀπαντᾷ. τὰ δὲ μέρη ἴσως κινεῖν καὶ περιπατεῖν ἀφεστῶτα ἀπ' ἀλλήλων ὥς ἀπὸ λίθου βολῆς.

Ξ'. Ἐὰν δὲ σύνεισι καθάλλριοι (51), ἢ τοῦλδον, ὀπισθεν αὐτῶν τὸν τοῦλδον ποιεῖν, καὶ μετὰ αὐτῶν τοὺς καθάλλριους, καὶ μετὰ αὐτοὺς ὀλίγους σκουτάτους φιλοὺς νωτοφύλακας, διὰ τὰς ἀπὸ ὀπισθεν, ὥς εἰκός, ἐπιγινομένης ἀδοκῆτους (52) ἐφόδους.

Ξα'. Τοὺς δὲ φιλοὺς τοὺς μὲν ἐκπορεύεσθαι τῆς παρατάξεως μέχρι ἐνὸς σημείου μετὰ ὀλίγων καθάλλριων, τοὺς δὲ ἐκ πλαγίων ἐνθεν ἀκαίθην ἀνάγκη περιπατεῖν, ἵνα καὶ σκουλαεύωσι καὶ γινώσκωσι (53) μὴ ποτε ἐγκρύμματα εἰσιν ἐχθρῶν, ἢ δένδρα ἱστάμενα τὰ ὀπισθεν αὐτῶν περιτρισμαῖνα ἔχοντα, καὶ σχηματικῶς ἱστάμενα, ὅτινα ἀπὸ χειρῶν ὠθεύμενα, καὶ πίπτοντα κατὰ τῶν παρόδων ἐμφράξεις ποιοῦσιν ἐν τοῖς στενώμασι, καὶ ἀγῶνα τοῖς αἰφνιδιζομένοις παρέχουσιν.

Ξβ'. Καὶ ταῦτα πρὸς πρὸν δει διὰ τε φιλῶν στρατιωτῶν καὶ ὀλίγων καθάλλριων, ἅμα δὲ καὶ ἀποσβεῖν τοὺς κεκρυμμένους ἐχθροὺς, εἰδ' οὕτως παρέρχεται τὴν παράταξιν.

Ξγ'. Καὶ ὅπου μὲν ἀραιότεροι εἰσι τόποι, τοὺς καθάλλριους προλαμβάνειν καὶ τὰς βίβλας ποιεῖν. C ὅπου δὲ δασεῖς καὶ δυσχερεῖς τόποι, τοὺς φιλοὺς.

Ξδ'. Τοὺς δὲ φιλοὺς μὴ τάττει ἐπ' εὐθείας, καθὼς τοὺς σκουτάτους, ἀλλὰ κατὰ δύο ἢ τρεῖς ἢ τέσσαρας φιλοὺς ἀκοντιστὰς τάξεις ἐπιφορομένους καὶ τὰ σκουτάρια αὐτῶν, ἵνα ἐν χρεῖα γένηται, καὶ σκουτεύωσι καὶ ἀκοντίσωσιν οἱ αὐτοὶ· καὶ ἵνα δὲ τοξότην ἔχειν, ὅστις καὶ ὑπ' αὐτῶν φυλαχθήσεται.

Ξε'. Τοὺς δὲ τοιοῦτους τοὺς δροῦγγους (54) μὴ ἐπὶ μιᾷ παρατάξεως ἢ ἐπ' εὐθείας τὴν ὁδοπορίαν ποιεῖσθαι, ἀλλ' ἐφεξῆς ἐπαρμένους, ἵνα καὶ τοὺς νότους ἀλλήλων φυλάττωσιν, καὶ ἐν συμῇ τοῖς ἐμπροσθεν αὐτῶν ἀντιτάσσειν ἐχθρῶν ὑπομῖναι, καὶ βαρεῖσθαι ὑπὸ δυσχερείας τόπου, ὀπισθεν ἀγνώστως ὑψηλότεροι γινόμενοι κατὰ τοῦ νότου τῶν ἐχθρῶν ἔρχονται. [Δι'] ὅπερ ἀναγκαῖόν ἐστιν ἀεὶ σπεύδειν τοὺς φιλοὺς, ἵνα τοὺς ὑψηλότερους τόπους κατὰ τῶν ἐχθρῶν προκαταλαμβάνωσιν.

Ξς'. Παραγγεῖλης δὲ καὶ τοὺς φιλοὺς, ἵνα πλέον τοῦ δύνασθαι αὐτοὺς κακείνων (55) ἀκούειν βουκίνο· μὴ χωρίζωνται τῆς παρατάξεως, ἵνα μὴ γυμνούμενοι βοηθείας, ὥς εἰκός, βαρύνωνται.

NOTÆ.

(51) *Καθάλλριοι*. Et sic erat in codice Palatino. Scribatur, *καθάριοι*.

(52) *Ἀδοκῆτους*. Scribatur, *ἀδικητους*.

(53) *Ἴνα καὶ σκουλαεύωσι καὶ γινώσκωσι*. Legitur ἵνα καὶ εὖ βουλευόνται καὶ γινώσκουσιν. In codice Pistoriano erat, ἵνα ἐκουλκίσονται. Recentioribus Græcis, *σκοῦλας*, sunt *excubie*, et *σκού-*

κῆν significat, *excubare, explorare*. Ut docemus in nostro *Glossario*.

(54) *Τοὺς δὲ τοιοῦτους δροῦγγους*. Scribatur, τοὺς δὲ τοιοῦτους τοὺς δροῦγγους.

(55) *Ἀκούειν κακείνων*. In Pistorii codice erat, αὐτοὺς κοκίνων. Scribe, ἀκείναι βουκίνων.

ξ'. Τῶν δὲ τεσσάρων μερῶν ἐπὶ τὸ ἐμπροσθεν κίρας Α πορευομένων ἐκ στενῆς εὐρείᾳ τόπος, ὥστε μὴ δύνασθαι τὰ τέσσαρα μέρη καθ' ἑαυτὰ περιέρχασθαι, δύο μέρη ποιεῖν εἰς διφραγγίαν.

ξ'. Εἰ δὲ μὴ δὲ δύο χωροῦσι, κατὰ τὸ μέρος παραγεῖν ἐπὶ κίρας ὡς μίαν παράταξιν, καὶ τοὺς λοιποὺς ἐφεξῆς τῶν ψιλῶν, ὡς εἴρηται, δεῖ προλαμβάνοντων.

ξ'. Μετὰ δὲ τὸ παρελθεῖν τὸν στενὸν τόπον πάλιν εἰς τέσσαρας ἀρχὰς ἤγουν μέρη, ὡς ἐτάγησαν ἐπὶ κίρας, ἤγουν πρὸς τὰ ἐμπροσθεν, φέρειν αὐτοὺς.

ο'. Εἰ δὲ πλῆθος ἐχθρῶν ἐπιφανῇ ἢ ἐμπροσθεν, ἢ ἐκ πλαγίων, ὅσον ἂν οὐ ᾔδῃς μέρος, ὅτι πρέπει μετὰ ἐκείνου, ποιήσεις ἐπὶ μέτωπον, ἤγουν ἐπὶ τὰ ἐμπροσθεν τὴν παράταξιν· τοῦτέστιν, εἰ μὲν ἀριστερὰ τῆς παρατάξεως φανῶσιν, αὐτοῦ τοῦ ἀκροῦ μέρους τῆς Β παρατάξεως ἐν τάξει ἱσταμένου, ἔρχονται τὰ ἄλλα τρία μέρη, καὶ παρατάσσονται αὐτῷ ἐν τοῖς ἰσίοις τόποις.

οα'. Εἰ δὲ δεξιὰ φανῶσι, τὸν ὁμοῖον τρόπον μεταβαλλόμενοι ποιοῦσι τὰς θέσεις καὶ ἐκεῖνοι.

οβ'. Εἰ δὲ ἐμπροσθεν φανῶσι τῶν μέσων μερῶν, ἢ τοῦ ἐνός, ἢ τῶν δύο, καὶ τῶν τόπων δὲ δεξιὰ ἐκκλινομένων, καὶ εἰς μέτωπον ἀποκαθισταμένων, τὰ ἄλλα δύο μέρη ἐρχόμενα ὁμοίως παρατάσσονται, καὶ γίνονται ἡ τάξις πλῆγία ἐπὶ μέτωπον.

ογ'. Καὶ εἰ μὲν ὁ τόπος ἔχει, συντεταγμένως ἐπέρχασθαι τοὺς ψιλοὺς τοῖς ἐχθροῖς, ἵνα μετὰ αὐτῶν καὶ καθάλλεροι κατακυκλώσι τοὺς ἐναντίους· εἰ δὲ οὐ χωρεῖ, συντεταγμένην αὐτὴν καὶ πεπυκνωμένην διέρχασθαι.

οδ'. Τὰς δὲ τῶν ὀπλιτῶν, ἤγουν τῶν σκουτάτων ἀκίας βαθείας (56) καὶ ἀραιὰς τάσσεισθαι, ἵνα καὶ τὰς διαβάσεις εὐκόλως διὰ τῶν δένδρων πορεύονται, καὶ ἐν χρύσει οὕτως γίνηται, πυκνῶνται.

οε'. Ἐὰν δὲ οὐ χωροῦνται, δεῖ ἱστασθαι τὴν παράταξιν, τοὺς δὲ ψιλοὺς ἀφίειν εἰς τοὺς ἐχθροὺς, καὶ ἐκ τῶν πηλοῶν ἐπιδοθεῖν αὐτοῖς διὰ τὰ ὀλίγων σκουτάτων καὶ διὰ καθάλλερων.

ος'. Παραγγεῖλαι δὲ πάντως, ἵνα ὅταν, ὡς εἰκός, κραυγὴ γίνηται ἐν τῷ ὁδοπορεῖν, ὡς πολέμιον ἐπιφαινομένων, μὴ πάντως φύρεσθαι, καὶ κατὰ ἐκείνου τρέχειν τοῦ μέρους, ἀλλὰ τοὺς μὲν σκουτάτους τῆς τάξεως αὐτῶν ἔχεισθαι, τοὺς δὲ ψιλοὺς ἐκαστοῦ μέρους ἐπὶ τὸν κρᾶζοντα συντρέχειν, καὶ μὴ τοὺς ἐμπροσθεν εἰς τὰ πλάγια προχεῖραι· ἔχεισθαι, ἢ τοὺς τῶν πλαγίων ἐπὶ τὸ ἐμπροσθεν μέρος· ἀνεῖ τῆς τοῦ ἀρχοντος ἐπιτροπῆς, ἀλλ' ἐκαστον μέρος τοῖς ἰσίοις ἐπιδοθεῖν ἐν καιρῷ κραυγῆς ᾧ ἢ χρύσει, καὶ ἵνα ἐὰν βαρύνται, ὡς εἰκός, εἰς τὴν τῶν σκουτάτων παράταξιν τρέχωσι, καὶ μὴ βιάζωνται ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν.

οζ'. Ἀσφαλῶς οὖν αἱ ὁδοπορίαι τῶν παζῶν καὶ ἀρμολίως γίνεσθαι δύνανται, ἵνα, ὡς εἰπομεν, ἐν μὲν τοῖς θαυετέροις τόποις καὶ θαυμάτοις ἐπὶ κίρας, ἤγουν στενοῖς (57) ἐπιμήκη τάσσονται τάξιν, εἴτε εἰς τέσσαρα μέρη, εἴτε εἰς δύο, ὡς οἱ τόποι δέχονται. Ἐν δὲ

67. Quatuor partibus in fronte ad eundem collocatis, si locus tam angustus sit, ut per eum ita transire nequeant, duas partes in diphalangiam conferes.

68. Sin ne duas quidem partes spatium loci capiat, tum unam partem quasi integram aciem ad cornu procedere facies, reliquis levibus ita uti ante dixi collocatis.

69. Postquam angustias loci transierint, tum quemadmodum ante fecerunt, in quatuor partes ad cornu, id est, anteriorem frontem procedant.

70. Si multitudo hostium adventaverit vel ante, vel ad latus, in quam partem videris hostes se velle convertere, eam partem ad frontem, ad aciei initium deducito; hoc est, si ad laevam aciei appareant, hac summa parte aciei in ipsa acie consistente, moveant se reliquæ tres partes, et suis in locis ordinato juxta hanc partem semper instruantur.

71. Sin ad dextram venerint, eandem reliquæ partes vultus suos vertentes consistent.

72. Si ante medias partes sive unam, sive duas hostes venerint, vel in dextram partem declinantium, vel ad frontem venientium, reliquæ tum duæ partes venientes similiter instruantur, et acies in frontem obliquata fiet.

73. Si magnitudo loci permittat pedites sic hostes suos invadere, ut equites quoque hostes suos circumdare possint, recte est; sin minus, hæc acies instructa densataque eat.

74. Armatorum, sive scutatorum contubernia rata et alta facere oportet, ut objectas arbores facile transcant, et si opus fuerit densari possint.

75. Si locus eos non capiet, universa tum acies instructa consistet, et leves quidam adversus hostes procedent, et adjumento illis erunt scutati aliquot atque equites, qui proximo fuerint.

76. Præcipies autem, quando adventantibus, quemadmodum fere fit, clamor fieri solet, ne tam misceant se milites, et ad illam occurrant partem, sed scutali suam teneant stationem, leves autem contra clamantem hostem excurrant. Neque tamen, qui in anteriore parte sunt, ad latera decurrant, neque, qui in lateribus sunt, ad cornua contendant, sine præsectorum imperio; sed unumquodque latus suis, hoc clamoris tempore, si usus sic ferat, succurrat, ut si premantur, ad scutatorum aciem se referant, ne ab hostibus lædantur.

77. Tutæ igitur peditum et idonea itinera esse possunt, si, ut prædiximus, in condensis asperisque locis ad cornu, id est, ad longitudinem quamdam angustiore instructantur, sive quatuor partes, sive duas solas loci amplitudo capiat; in laxiori

NOTÆ.

(56) Ἀκίας βαθείας. Scriberetur, ἀκίας θείας.

(57) Στερο. Scribe, εἰς τὴν

bus autem et magis spatiosis locis, ad frontem acie in latum porrecta, et laxioribus latitudine contuberniis, altitudine densioribus.

78. Illud pro certo teneas, in condensis locis eos, qui rhiictaria, sive menaula, id est, jacula longiora manu conjiciunt, magis necessarios esse sagittariis aut funditoribus, atque ideo multi leves exercendi ad hæc tela sive jacula manu conjicienda sunt.

79. Sagittarii in acie instructa præstabiliores sunt, et in asperis, arduis, angustis atque expositis in locis.

80. Jaculatores extra aciem instructam in condensis locis utilissimi sunt. Atque hæc in itineribus faciendis observanda sunt.

81. Priusquam omnes castra posuerint, aciem neque pedestrem, neque equestrem dissolvas, neque priusquam fossatum undique munitum sit, et speculatores exierint.

82. Præcipies autem, ut perfecte cognoscant buccinæ sonum, ut ubi consistere eos jubet consistent, et ubi alia buccina procedere eos imperat, procedant. Ad hunc igitur modum de itinere exercitus faciendo disputatum sit. Restat ut de tuldo, sive impedimentis pauca disseramus.

CONSTITUTIO X.

De tuldo, id est, impedimentis.

1. Tuldi, sive impedimentorum cura tibi suscipienda est: neque enim temere aut fortuito disjicienda sunt, sed ubicunque, relinquuntur, in tuto sunt collocanda.

2. Neque rursus in bello incircumspecte duceatur; persæpe enim militum administrari, persæpe liberi atque cognati, quos charos habent, cum tuldo sunt. Quod nisi in tuto sit, anxietate animorum sæpe vexantur milites, et sollicitudine in diversas partes distrahuntur.

3. Unicuique enim prudenti viro, præter suum ipsius damnum, dolori est etiam inimici prosperitas. Itaque cum suum ipsius damnum oculis intueatur, vel omnino bello abstinet, vel ad pugnandum languidior sit.

4. Imprimis autem congregato tuldo, et publico jam prælio imminente, multitudinem palicarium, id est, eorum qui præfectis et militibus operam dant, eo deducere non consulo, neque in sua terra bello expectato, neque in aliena; sed pauci sunt, iique quantum fieri potest firmiter muniti.

5. Totidem autem retineas, quot ad singula contubernia administranda et jumenta gubernanda satis sint. Id fiet tum ad varietatem illorum cognoscendam, tum ad acierum rationem percipien-

Α τοῖς ἀραιωτέροις ἐπὶ μέτωπον ἐν πλαγίῳ τάξει εἰς πλάτος, ἐν ἀραιωτέροις μὲν κατὰ τὸ πλάτος ἀκίαις, βαθυτέροις δὲ κατὰ τὸ πάχος.

ση'. Γίνωσκε δὲ, οἷ ἐν ταῖς δασείαις ὕλαις (58) οἱ ἐκ χειρὸς ἀκοντίζοντες διὰ δικταρίων ἢ μεναύλων ἀναγκαῖοι εἶσι καὶ τῶν τοξωτῶν καὶ τῶν σφενδονιστῶν. Διὰ τοῦτο πρέπον ἐστὶ τοὺς πολλοὺς τῶν ψιλῶν εἰς ρικτάρια καὶ ἀκόντια ἐκ χειρὸς βαλλόμενα γυμνάζεσθαι.

οθ'. Οἱ δὲ τοξῶται ἀναγκαῖοι εἰσι τῇ παρατάξει μᾶλλον ὑποτασσόμενοι καὶ εἰς τραχεῖς καὶ εἰς κρημνῶεις καὶ εἰς στενωπὸς καὶ γυμνοὺς τόπους.

π'. Οἱ μόντοι ἀκοντισταὶ καὶ ἐξωθεν τῆς παρατάξεως εἰς τὰς ὕλας τὰς δασείας μάλιστα ἀναγκαῖοι εἰσιν. Τοσαῦτα μὲν οὖν καὶ ἐν ταῖς ὁδοποιρίαις παραφυλάττειν σε ἀναγκαῖον, ὡ στρατηγέ.

πα'. Πρὶν ἢ δὲ πάντας ἀπληχεῖναι τὴν παράταξιν μηδέποτε δόλως, μήτε ἐπὶ πεζῆς στρατείας, μήτε ἐπὶ θαλασσιακῆς, ἕως ἂν καὶ τὸ φοσεσάτον ὀχυρωθῇ, καὶ αἱ βίγλαι ἐξέλθωσιν.

πβ'. Εἰδέναι δὲ πάντας προστάξει, ἵνα τῇ φωνῇ τοῦ κατὰ συνήθειαν βουκίνου γνωρίζοντες αὐτὸ ἴστανται, καὶ πάλιν τῇ συνήθει (59) φωνῇ τοῦ ἑτέρου βουκίνου, ἤγουν τοῦ κινήματος κινῶσιν. Οὕτως οὖν ἡμῖν διατετυπωμένων τῶν περὶ ὁδοποιρίας στρατοῦ, ἐφεξῆς σοι καὶ τὸν περὶ τοῦ λεγομένου τοῦλδου διατάξωμεθα τύπον.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ Γ'.

Περὶ τοῦ λεγομένου τοῦλδου.

α'. Δεῖ οὖν καὶ τοῦ τοῦλδου ἀναγκαῖως σε φροντίζειν, καὶ μὴ ὡς ἔτυχε καταλιμπάνειν αὐτὸ, ἀλλ' ἀσφαλίζεισθαι ὅπου ἂν καταλειφθῇ.

β'. Μηδὲ πάλιν ἀπρονοήτως ἐπιφέρεισθαι αὐτὸ ἐν τῇ μάχῃ· συμβαίνει γάρ καὶ παλλικάρια εἶναι ἐν αὐτῷ χρήσιμα τοῖς στρατιώταις, καὶ τέκνα, ἢ συγγενεῖς αὐτῶν. Καὶ εἰ μὴ ἐν ἀσφαλείᾳ τυγχάνει, τῷ περισπασμῷ αὐτοῦ οἱ στρατιῶται συνεχόμενοι ἀμφίβολοι καὶ μεριζόμενοι τὰς γνώμας ἐν ταῖς μάχαις γίνονται.

γ'. Καὶ γὰρ ἐκάστῳ συνετῷ ἀνδρὶ σπουδὴ ἐστὶ, χωρὶς ἰδίας βλάβης τὰ τοῦ ἐχθροῦ κερθῆσαι. Ἐὰν δὲ οἰκείαν ὑφορᾶται βλάβην, ἢ ἀπέχεται, ἢ ὀκνηρότερος γίνεται.

D

δ'. Καὶ πρωτοτύπως μὲν συνεπαγομένου τοῦ τοῦλδου, καὶ συμβολῆς δημοσίας προσδοκιμένης, πληθοῦ τῶν λεγομένων παλλικαρίων, ἤγουν τῶν δουλεύοντων τοῖς τε ἄρχουσι καὶ τοῖς στρατιώταις, ἐπιφέρεισθαι οὐ συμβουλευόμεν, οὔτε ἐν τῇ ἰδίᾳ γῇ ἡμῶν τῆς μάχης ἐπιζομένης, οὔτε ἐν τῇ ἀλλοτρίᾳ ἐπερχομένης, ἀλλὰ συμμετρους εἶναι καὶ τοὺς ἐν δυνάμει ὄντας.

ε'. Τοσούτους δὲ, ἤγουν τοὺς ἐπαρκοῦντας, κατὰ τὸ κοντοῦβέρνιον ἀντέχεσθαι, καὶ διοικεῖν τὰ ἄλογα αὐτῶν πρὸς τὴν διαφορὰν καὶ τὴν ποιότητα καὶ διάγνωσιν τῶν ταγμάτων, ἥτοι τὸ πλῆθος τῶν ἀλόγων· διὰ

NOTÆ.

(58) Ταῖς δασείαις ὕλαις. Scribatur, ταῖς δασὶν ὕλαις.

(59) Τῇ συνήθει. Scribatur, τῇ συνήθειᾳ.

τὸ μὴ πολλὴν φύρσιν καὶ δαπάνην ἀκαιρον καὶ περισπασμὸν γίνεσθαι.

ζ'. Τοὺτους δὲ ἐν τῷ χειρῷ τῆς μάχης, εἰ μὲν σύνεστι πεζικὸς στρατὸς, δηλονότι σὺν αὐτῷ, μετὰ τῶν ἐπὶ τούτῳ ἀφορισμένων καταλιμπάνει αὐτοὺς, εἴτε ἐν τῇ ἰδίᾳ, εἴτε ἐν τῇ ἀλλοτρίᾳ ὁ πόλεμος κρίνεται. Ἀσφαλῶς δὲ αὐτοὺς εἶναι ἐν τῷ φασσάτῳ, καθὼς ἐν τῷ περὶ ἀπληκτων δηλώσομέν σοι τόπῳ.

ζ'. Καὶ αὐτὰ δὲ τὰ σαγμάρια, καὶ τὴν λοιπὴν ἀποσκευὴν, ἅπερ καλεῖται ἀδέστρατα (60) μετὰ τοῦ τοῦλδου καταλιμπάνειν.

η'. Καὶ ἐν μὲν τοῖς κούρσοις (61), ἢ ταῖς ἄλλαις ἐφόδοις, ἔχειν αὐτὰ τοὺς στρατιώτας τάχα καὶ μέχρι καὶ αὐτῆς τῆς ἡμέρας τῆς συμβολῆς πεφραγμένα καὶ ἐν δυνάμει.

θ'. Ἐν αὐτῇ δὲ τῇ συμβολῇ ἔγγυς ἔχειν τῆς παρατάξεως ἀδέστρατον (62) οὐκ ἀναγκαῖον κρίνομεν (63), ἀλλ' ἐν τῷ φασσάτῳ καταλιμπάνεσθαι. Καὶ γὰρ συμβαίνει πολλάκις, καὶ ταραχῆς γινομένης εὐκόλως παραπίπτουσι, διὰ τὸ (64) ὅδὸ μικρῶν καλλικαρῶν κρατεῖσθαι.

ι'. Εἰ δὲ σύνεστι πεζικὸς στρατὸς, εἰ μὲν ἐν τῇ ἰδίᾳ χώρῃ, ἢ ἐν αὐτοῖς τοῖς μεθορίοις ἀμφοτέρων τῶν χωρῶν τῆς τε ἡμετέρας καὶ τῆς πολεμίας προσδοκᾶται ἡ μάχη εὐθὺς γίνεσθαι, καὶ οὐκ ἔχει ὑπέρθεσιν, τότε ἐν ὄχυρῳ τόπῳ, ἐνθα καὶ βοσκαὶ καὶ ὕδατα ἀρκοῦντα εὐρίσκονται, ὥς ἀπὸ τριέκχοντα καὶ πεντήκοντα μιλίων καταλιμπάνειν τὸν πλῆθνα (65) καὶ ἄχρηστον τοῦλδον· καὶ τὰ περιστὰ ἄλογα καὶ ἐργαλεῖα καὶ ἕτερα εἶδη, ὧν χρεῖα οὐκ ἔστι· κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ πολέμου.

ια'. Ἀφίριζε δὲ καὶ τινὰς ἐν τῷ μέσῳ διαστήματι τοῦ τε τοῦλδου καὶ τῆς μάχης ἐγνωσμένους πᾶσι καὶ μὴ πονηροὺς καὶ φαύλους ἀνθρώπους, καὶ κατὰστησον αὐτοὺς εἰς διάστατα (66), καὶ ὑπόδειξον τόπους (67) τῷ ἀρχοντι τοῦ τοῦλδου (δαὶ γὰρ αὐτὸ πάντως ἀρχοντα ἴδιον ἔχειν), ὥστε πρὸς τὴν τοῦ πολέμου ἐκβασὶν ὀφείλειν αὐτοὺς μνηῦσαι τοῖς ἐν τῷ τοῦλδῳ, ἢ μέναι ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ ἐν ᾧ καταλιμπάνονται, ἢ ἐν ἑτέρῳ ἀπελθεῖν τῷ δοκοῦντι τόπῳ, ἢ καὶ ἐνέγκαι αὐτοὺς πρὸς τὸν στρατόν.

ιβ'. Ἐκ δὲ τοῦ τοῦλδου κινούντας ἐπὶ τὴν μάχην παραλαβεῖν τὰ ἀδρέστατα (68) ἡγουν σαγμάρια, καὶ ἢ τέντας διπλᾶς ἢ σαγία διπλᾶ εἰς τὸ μὲν ἐν σκέπτεσθαι, εἴπερ χρεῖα καλέσει, τὸ δὲ ἕτερον εἰς τένταν ἦτοι τὸ λεγόμενον καμάρδην ἔχειν.

ιγ'. Ἀλλὰ καὶ δαπάνην ἢ παξματίου, ἢ πίστου, ἢ ἄλλου τινὸς εἶδους ἐλαφροῦ εἰκοσι ἢ καὶ τριάκοντα λίτρας, καὶ τότε ἀπληγεῦσαι ἐν τῷ φασσάτῳ, ἐν ᾧ ἀν

A dam, ne jumenta perturbate confusa sumptus importunos et perturbationes varias afferant.

6. Hos tempore proelii, si pedestris acies non adfuerit, ac reliquos, qui ad tuldii custodiam constituntur, cum ea oportet relinquere, sive in sua, sive in aliena terra bellum geratur. Tutissimum autem est hos in bello esse, quemadmodum postea dicemus, ubi de aplicto, id est, castris, verba facimus.

7. Ipsa autem saginaria, id est, sarcinas, reliquosque apparatus, quæ andresta vocant, cum ipso tuldo relinques.

8. In incursionibus hæc teneant secum milites, et usque ad diem ipsum belli committendi bene munita habeant ac roborata.

9. Ipso conflictationis tempore andrestum, id est, apparatus prope habere minime necessarium est, sed in fossato sive castris relinquatur. Persæpe enim tumultu aliquo facto, animis concidunt, si pauca palicaria, id est, pauci ex administris capti fuerint.

10. Sin pedestris acies adfuerit sive in regione tua, sive in intercapedine inter tuam et hostilem terram, ubi bellum sine ulla dilatione aut intermissione futurum est, ad aliquem firmum locum, ubi et pastiones et aquæ futuræ sunt, triginta aut quinquaginta millibus ab eo loco inutile tulduum et superfluum relinquo, et supervacanea jumenta reliquaue arma, quæ ipso belli tempore utilia non erunt, omnia traduces.

11. Quosdam in medio intervallo tuldii et proelii collocabis, homines notos omnibus, neque obscuros, neque sceleratos, eosque in media via instrues. Illos præfecto tuldii (semper enim peculiarem aliquem præfectum habere debent) ostendes, qui sint, ut in belli exitu significari illi possint, utrumne manendum in illo loco, an ad aliquem munitiorem locum procedendum, an potius ad exercitum commigrandum illis sit.

12. Proficiēscētes ad proelium a tuldo sagmaria auferant, et sagmam duplicem, aut duplicem tentam, id est, duplex tentorium, alterum pro integumento, si usus ferat, alterum pro tenta, sive camarda habent.

13. Commeatus paxamadii, sive biscocti, aut alterius cujusquam expeditæ rei habeas viginti aut triginta libras, et tum castra ponas quocunque

NOTÆ.

(60) Ἀδέστρατα. Legebatur Δίστρατα. Apud Constantinum scribitur, διάστρατα. Apud Mauritium, ἀδέστρατα. Pro impedimentis sumi hanc vocem clarum est, sed ejusorigo obscura. Amplius investigemus.

(61) Καὶ ἐν μὲν τοῖς κούρσοις. Legebatur, μεθόδοις, κούρσοις. Jam κούρσα, sunt cursus. Excursionēs. Vide Glossarium nostrum.

(62) Ἀδέστρατορ. Scribebatur, ἀδεῶς στρατόν.

Correxī e codice Regio ac Pistoriano.

(63) Οὐκ ἀναγκαῖον κρίνομεν. Scribebatur, οὐκ ἀναγκαῖως κρίνεσθαι.

(64) Διὰ τὸ. Scribebatur, διὰ τῶν.

(65) Τὸν πλῆθνα. Scribe, τὰ πλῆθνα.

(66) Εἰς διάστατα. Scribe, εἰς ἀδέστρατα.

(67) Καὶ ὑπόδειξον τόπους. Scribe, καὶ ὁ τοῦτο.

(68) Ἀδρέστατα. Scribe, ἀδέστρατα.

volueris loco, et fossato, quando ad praeliandum A δόξῃ γίνεσθαι τόπω, ὅτε πρὸς τὴν τῶν ἐχθρῶν μάχην cum hostibus contendunt. ἀποκινήσωσιν.

14. Fossatum vel lapidum, vel laterum aggere, etiam munias, quanquam ad unum solum diem ibi commoraturus es.

15. Unumquodque bandum, id est, cohors, fennum aut paleas unius diei secum circumferant, ut si, quod usu venire potest, aliqua offensio belli contingat, si vel ibi permaneant, habeat tamen jumentis suis unius diei pabulum, neque in tanto belli ardore vel ad pastionem ire, vel fennum secare, quibus rebus lædi ab hostibus possent, vel vagari et circumcursare ad pabulum comparandum, hostibus jam imminentibus, vel discodere jam, in tanta hominum jumentorumque fame et miseria, atque adeo interire cogantur.

16. Si discedat exercitus tuus, nulliusque rei indigeat, exures fennum omnesque fruges agrorum, et sic proficisceris, propter hostes, qui post te venturi timentur.

17. In omni itinere, hostibus imminentibus, in medio exercitus tui tuldum habeas, ne si aliquo rejiciuntur, ab hostibus invadantur.

18. In itinere, quemadmodum supra præscriptimus, non confuse milites et permiste cum tuldo anibulent, sed distincte et separatim, ut post turmam suam tuldum cum viris ad id constitutis, quos euplictos nominant, seorsim procedat.

19. Habeat autem tuldum, quemadmodum ante memoravimus, separatim aliquem præfectum, qui universum illud gubernet et dirigat in omnes partes; ante universum exercitum, si ex hostili terra discedis; post universas copias, si hostilem regionem invadis; hinc aut illinc, si alicui e lateribus times; in medio, si omnia tibi æque suspecta sint. Atque hæc de tuldo, sive impedimentis, paucis tibi explicavimus, sive in curribus inter pedites, sive in sarcinis inter equites, sive aliqua quapiam præparatione in permista turba, ut nulla ex parte, quoad ejus fieri potuit, aliquid abesset. Restat jam, ut de aplictorum, id est, castrorum forma disputemus.

CONSTITUTIO XL

De aplictis, id est castris.

1. Aplicta igitur, sive fossatum (nam aplictum proprie fossatum totius exercitus est) valide quantum potes munies. Si in locis spatiosis laxisque commode castra ponere potueris, ita facias: sin minus, non negligenter, sed sedulo et firmiter et dense castra pones. Illa autem loca in primis fugies, quæ aliquid prope celsius ac eminentius habent, ne illud inimici noctu et confertim anticipantes, multa mala vobis ex eo loco inferant.

NOTÆ

69) Ἡ χορτολογεῖν ποιεῖν. Scribe, ἢ χ' ῥετολὸ γῆν κ.

18. Τοῦτο δὲ τὸ φοσσάτον ἢ ἀπὸ οἰκοδομῆς λήθων, ἢ κλίνθων, ὀχυρῶσαι, καὶ πρὸς μίαν ἡμέραν συμβῆναι μένειν ἐκείσε.

19. Ἐκαστον δὲ βάνθον ἀποτίθεσθαι χόρτον ἢ ἀχυρον μίξας ἡμέρας, ἵνα ἐάν, ὡς εἰκός, ἐναντιῶς τὰ τοῦ πολέμου ἐξέλθῃ, ἐν τῷ ὑποστρέφειν τὸν στρατὸν μετὰ σπουδῆς ἐναυτῷ ἢ μείναι ἐν αὐτῷ τῷ φοσσάτῳ, ἔχειν τὴν τῶν ἀλόγων ἀποτροφὴν μίξας ἡμέρας, καὶ μὴ ἀναγκάζεσθαι ἐν τοιοῦτῳ θορύβῳ ἢ βόσκειν, ἢ χορτολογεῖν ποιεῖν (69), καὶ βλάπτεσθαι ἐτοίμως ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, ἢ γυρεῦειν ἐγχωρίοις διὰ δαπάνας τῶν ἐχθρῶν ἐπικειμένων, ἢ καὶ παρελθεῖν ἐν τοιαύτῃ ἐνδεῇ αὐτῶν τε καὶ τῶν ἀλόγων, καὶ ἐκλυθῆναι.

19. Εἰ δὲ ἄρα καὶ παρέρχονται, καὶ οὐκ ἔχουσι τινας χρεῖαν, ἀφορίσεις τινὰς ὥστε καίειν τὸν χόρτον καὶ οὕτως ἐπὶ τὰ ἐμπροσθεν περιπατεῖν διὰ τοῦς ἐλπιζομένους ὅπως ἐπέρχονται πολεμίους.

19. Ἐν δὲ ταῖς ὁδοποιρίαις πολεμίων ἐγγιζόντων ἀναγκαῖόν ἐστιν αἰεὶ μέσον ἔχειν τὸ τοῦλδον, ἵνα μὴ ἀφύλακτον ᾖ ἐπηρεάζηται.

19. Τὰς δὲ ὁδοποιρίας, ὡς ἦδη καὶ ἔνω που εἰπομεν, μὴ ποιεῖσθαι μεμιγμένας μετὰ τοῦλδου, ἀλλὰ διακεκριμένας καὶ κεχωρισμένας, ὥστε ἰδίως τὸ τοῦλδον ὀπισθεν τοῦ ἰδίου μέρους ὁδοιοποιεῖν, καὶ ἰδίως στρατιώτας εὐπλήκτους.

19. Αἰεὶ δὲ τὸ τοῦλδον, ὡς εἴρηται ἡμῖν ἀνωτέρω, καὶ ἡγεμόνα ἔχειν ἴδιον, ὥστε αὐτὸ καὶ διατάζει, καὶ διευθύνειν, καὶ ἄγειν αὐτὸν οὕτως, ἢ πρὸ τῆς παρατάξεως, ἐάν ἐκ πολεμίας γῆς ὑποστρέφῃς· ὀπίσω δὲ τῆς παρατάξεως, ἐάν εἰς πολεμίαν γῆν ἐμβάλλῃς, ἐνθεν δὲ ἢ ἐκτείνῃ, ἐάν τὰ πλάγια τῆς παρατάξεως φοβούμενος πορεύῃ, ἐνδὸς δὲ τῆς φάλαγγος, ἐάν τὰ πανταχόθεν ὑποπτα ἔχης. Τοιαῦτα μὲν οὖν καὶ περὶ τοῦλδου διὰ βροχέων σοι διεξήλομεν, ὡς στρατηγῇ, εἴτε ἐν ἀμάξαις μετὰ πεζικοῦ στρατοῦ, εἴτε ἐν σαγμαρίοις μετὰ καθάλαριων, εἴτε ἄλλης ἀποσκευῆς τοιαύτης μετὰ συμμίκτης, ὡς ἂν ἐν μηδενί, ὅσον ἐστὶ τὸ δυνατόν ἡμῖν, ἐλλείπῃ σοι κεφαλαιῶ ἢ ἡμετέρα παρακλήσεις. Ἐχόμενον δὲ τούτων καὶ τὰ περὶ τῶν λεγομένων ἀπλίκτων διασαφήσομεν τῇ σὲ ἐνδοξότητι.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΙΑ'.

Περὶ ἀπλίκτων.

1. Αἰεὶ οὖν τὰ ἀπλίκτα, ἥτοι τὰ φοσσάτα (χυρίως γὰρ φοσσάτον τὸ ἀπλίκτον τοῦ ὅλου στρατοῦ καλεῖται), ταῦτα οὖν ἀσφαλῶς σοι ποιεῖν. Καὶ ἡ μὲν (70) ἐνδέχεται, εἰς ἀραιότερους τόπους κατασκηνοῦν τὰ στρατιωτικά, εἰ δὲ οὐ κατὰ πάντα, μὴ ἀμείλως, ἀλλὰ σφιγκτικῶς καὶ ὀχυρῶς ἀπλικοῦσιν, καὶ ἀποφεύγειν τοὺς τόπους (71) ἐκείνους· ὅσοι ἔχουσιν ἐκ τοῦ πλησίον ὑψηλοτέρους αὐτῶν, ἵνα μὴ ἐκείνους οἱ ἐχθροὶ ἀόρῳν ἢ ἐν νυκτὶ προκαταλαβόντες, κακὰ τινα διαθήσονται τῷ φοσσάτῳ.

(70) καὶ ἡ μὲν. Scribe, καὶ εἰ μὲν.

(71) Τοῖς τόποις. Scribebatur, τοὺς τύπους.

β'. Ὅταν τοίνυν ἐν τῇ τῶν ἐχθρῶν χώρᾳ στρατοπεδεύῃς, περιβάλλου τάφρον βαθεῖαν (72), καὶ ἐν εἰς μίαν μόνην, ὡς εἰρηται, ἡμέραν μέλλης ἀπλικοῦν. Ἀμετανόητος γὰρ ἡ τοιαύτη στρατοπεδεία, καὶ ἀσφαλής, διὰ τὰς αἰφνιδίους καὶ ἀοράτους ἐπιβουλὰς (73). Καταστήσεις δὲ καὶ φύλακας, καὶ μακρὰν εἶναι νομίζῃς τοὺς πολεμίους, ὡς ἐγγὺς ὄντων.

γ'. Ὅπου δὲ μέλλεις ποιῆσθαι χρόνιον τὸ ἀπλικοτον, μὴ ἐχθρῶν ἐφοδὸν δηλονότι, ὑφ' ὀρώμενος, καὶ φθεῖρειν χώραν ἐναντίαν βουλόμενος, ἐκλέγου χωρὶα χρήσιμα, μὴ ὑλώδη, ἤγουν ὕλας καὶ πηλὸν καὶ βάλτας ἔχοντα, καὶ ὕδατα σσημημένα. Τὰ γὰρ τοιαῦτα διὰ τὰς ἀναθυμιάσεις καὶ τὰς ἀπὸ τῶν τόπων δυσωδίας νότερὰ εἰσι, καὶ λοιμοὺς καὶ νόσους φθαρτικὰς ἐμβάλλει εἰς τὰ στρατεύματα, καὶ πολλοὺς μὲν πολλὰκις ἐκάκωσε τῇ νόσῳ, πολλοὺς δὲ καὶ ἀπώλεσεν· ὥστε μὴ μόνον ὄλγιον ἐκ τούτου γενέσθαι, ἀλλὰ καὶ ἀσθενὲς τὸ στρατεύμα.

δ'. Χρήσιμον δὲ καὶ σωτήριον τῷ στρατῷ γίνεσθαι, ἐὰν μὴ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ μένῃ ἀπλικοτον πολὺν χρόνον, εἰ μὴ ἄρα χειμάζει, καὶ διὰ τὸν καιρὸν ὥστερ πεπολισμένα ἔχει τὰ ἀπλικοτα τὸ στρατεύμα. Καὶ γὰρ καὶ αἱ σωτηριώδεις ἐκκρίσεις ἐπὶ τῶν αὐτῶν γινόμενα τόπων ἀτμοὺς διεφθαρμένους ἀναπέμπουσι, καὶ συμμεταβάλλουσιν εἰς νόσον καὶ τὴν τοῦ περιέχοντος ἀέρος εὐεξίαν.

ε'. Ἐν δὲ ταῖς παραχειμασίαις πάντως, ὡς ἄνω περ εἰρηται, γυμναζε τὰ στρατόπεδα, καὶ πολεμικὰ ποιεῖ, καὶ ἵνα συνεθίζωνται τοῖς πόνοις, ἵνα μήτε ἀργῶσι, μήτε ῥαθυμώσιν.

ς'. Οὐ μόνον [οὐ]δὲ ὑγιεινὸν σε δεῖ φροντίζειν ἀπλικοτον, ὅταν ὀδεῖαν ἐχθρὸς ἀπὸ τῶν πολεμίων, ἀλλὰ καὶ πολλὰς καὶ διαφόρους ἔχειν αὐτὰ τὰς χορηγίας, καὶ μάλιστα ἐν τῷ ἐξπιδέτω, ἤγουν ἐν τῇ κατὰ καιρὸν τοῦ ὅλου στρατοῦ συναγωγῇ, ἐνθα μάλιστα καὶ χρονίζειν δεόν.

ζ'. Φροντίζειν δὲ καὶ τῶν ἐμπόρων, ἵνα μὴ ἀδικούμενοι λυποῦνται, καὶ οὐ φέρουσι τὰς χορηγίας τῶν ἐπιτηδείων.

η'. Εἰ δέ τις καὶ ἐλπίς ἐναντία ἐνοχλεῖ, ἀσφαλίζεισθαι ἢ ὀρύγμασιν, ἢ πάλαις (74), ἢ ὠκλήρῳ τάφρῳ, ὃ λέγουσι φόσσα, ἢ τριβόλοις ἢ οἰκοδομαῖς, ἢ ἀπὸ ξύλων ἢ ἀπὸ λίθων, ἢ ἄλλως, ὡς δύνασαι ἐπινοῆσαι.

θ'. Ἐχειν δὲ καὶ βίγλας ἐξωθεν, ἀλλὰ καὶ ἀμάξας, εἰς χαρὰς, ἐὰν εἰσι, λίαν δυνατόν. Ἡ χάρακα πῆξις, ὃ λέγεται σταθαρῶσαι, εἴτε ἀραιῶς, εἴτε πυκνότερον, ὡς ἡ δύναμις ἔχει, ἥτε διὰ ξύλων τελείων, ἢ δένδρων κοπέντων.

ι'. Δεῖ γὰρ πάντως ἀσφάλειαν ἔχειν τὸ ἀπλικοτον, εἰ μὴ ἄρα ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐστὶν χώρᾳ, ἢ γυμνασίας χάριν γίνεσθαι, ἢ ἄλλου τινὸς χρειώδους τρόπου ἢ τοῦ στρατηγοῦ (75) κίνησις.

ια'. Μάλιστα δὲ φροντίζεις καὶ τῶν πλησιοχώρων

2. Quando hostili in terra castra ponis, circumda tuos taphro, id est, fossa, quanquam ad unum diem ibi solum permansurus es. Secura enim huiusmodi castra sunt, et adversus omnes nec opinatas et subitas hostium incursiones tuta. Custodias etiam adhibebis, quasi hostes prope adsint, quanquam longe eos abesse noveris.

3. Ubi diuturna castra uno aliquo in loco positurus es, non hostium incursionem timeas, sed illorum regionem populaturus, loca eliges non condensae, cœnosa, paludosa, aut stagnis abundantia: huiusmodi enim halitus emittunt insalubrem, et odores graves ad gignendum morbos idoneos: multas enim ægitudines et ardentis pestes inferunt, et sæpe exercitum graviter vexant, sæpe etiam universum delent, ut non solum parvus ex eo, et debilis, sed etiam consumptus et nullus fiat.

4. Utile et salutare exercitui est, in eodem loco diu non consistere, nisi si hiberna faciant: atque ea tum ad civitatis formam muniant. Nam excretiones sæculentæ corporum in eisdem semper locis factæ, depravatos halitus exspirant, et omnem aeris salubritatem in insalubritatem transferunt.

5. Hibernis in omnibus, copias tuas ad contentiones bellicas et militares labores exerce, ut iis assuefacti, otium ac desidiam, pestem ac labem exercitus, devitent.

6. Neque vero castrorum salubrium solum suscipienda cura est, cum securus ab hostibus es, sed etiam ut omnium rerum necessariorum affluentiam habeant, idque potissimum in expedito, id est, eo tempore quo omnes milites in unum conveniunt, ubi diutius commorandum est.

7. Providebis etiam mercatoribus, ne illi injurius tractati, rerum necessariorum invectionem prætermittant.

8. Sin vero aliquis metus hostium impendat, muniantur castra vel fossis, vel palis, vel integris fossis, vel tribulis, id est, muricibus, vel ædificiis, sive ex ligno, sive ex lapide, aut alia quavis materia confectis, quemadmodum excogitare poteris.

9. Speculatores foris collocandi sunt, et currus omnes ad vallum faciendum congregatis. Vallabis autem castra pro copiarum ratione, vel laxius, vel densius, ex lignis integris, aut ex cæsis arboribus.

10. Tuta et munita castra semper esse oportet, nisi in nostra regione vel exercitationis causa, vel alterius alicujus necessitatis gratia castra moverentur.

11. Procurabis etiam, ne vicinæ regiones quæ

NOTÆ.

(72) Τάφρον βαθεῖαν. Scribatur, ταῦρον βαθ.

(73) Ἐπιβουλὰς. Scribe, ἐπιβολὰς.

(74) Ἡ πάλαις. Legebatur, ἢ πάλιν. In codice

Pistoriano erat, παλῆς.

(75) Τοῦ στρατηγοῦ. Scribe, τοῦ στρατοῦ.

suh nostro imperio sunt, aliquod damnum accipiant, in primis autem ut agricolæ sine offensione conserventur. Duæ enim hæ artes maxime utiles esse videntur ad reipublicæ constitutionem et conservationem. Agricultura, quæ nutrit ac promovet milites, et ars militaris, quæ defendit et propugnat agricolas: reliquæ vero artes istis inferiores esse videntur, atque ideo necesse est istis providere, et illarum curam non abjicere, ut milites justè ab illis nutriti strenue se gerant, et agricolæ honeste tractati bonis votis illos prosequantur.

12. Hostibus imminentibus, et expectato jam bello, si anticipatis hostibus castra feceris, duorum aut trium dierum pabulum, sive paleam, sive bordum, pro jumentis tuis præ manu habeas, quemadmodum tibi in capite *De itinere exercitus* explicavi. Sin illinc ad alia castra transire volueris, unus saltem diei commeatum eo tecum paleam aut fenum feras, et in castris reponas, ne forte pueri administri vi ab hostibus detineantur, et eo die prohibeantur vel pabulum colligere, vel jumenta ad pastum ducere.

13. Si admodum prope hostes fuerint, non absurdum erit singulos milites inter eundem pabulum colligere, quia castris jam positis, si multi ex hostibus equites fuerint, pueri administri exitu et feni pabulique sectione prohibebuntur.

14. Par est in casus adversos sæpe intueri, et quæ inde perturbationes oriri possunt considerare, ne postea te horum poeniteat: maximeque de commeatu et pabulo militum et jumentorum laborabis, et castra munita pones idoneis in locis, ubi si quando res id exigat, vel aqua fluvii, aut locus arduus, aut alia firma munitio, defendere fossatum temporibus necessariis possit.

15. Difficultas temporis si quæ pedestri aciei contingat, carris et plaustris eorum castra circumcirca quasi vallo defendes, sive pedestri aciei, sive equestri, sive permistæ contingat, et circum exædificabis pro loci ratione, quemadmodum a me supra est dictum; et exterius fossam ducere ad latitudinem quinque pedum aut sex, ad altitudinem autem septem aut octo pedum, et aggerem fossæ interius conjicies, et extra hanc fossam tribulos et foveas parvas palis infixis facies, quæ ab exercitu universo cognoscendæ sunt, ne illorum ignoratione lædantur.

16. Ambitus fossati, sive castrorum, quatuor portas majores et publicas habeat, portulas autem parvas præterea complures. Juxta unamquamque portam, id est, egressum, præfectus aliquis castra ponat ad ejus custodiam. Interius autem juxta ipsos

ὑποτελῶν τῆς βασιλείας ἡμῶν, ἵνα μὴ ἀδικοῦνται παρὰ τῶν στρατιωτῶν, καὶ κατ' ἐξίρτεον τῶν γεωργῶν. Αὐτοὶ γὰρ ταῦτά μοι δοκοῦσιν ἐπιτηδεύματα λίαν ἀναγκαῖα πρὸς ἔθους σύστασιν καὶ διαμονήν· γεωργική μὲν τρέφουσα καὶ αὔξουσα τοὺς στρατιώτας, στρατιωτικὴ δὲ ἐκδικούσα καὶ περιφυλάττουσα τοὺς γεωργούς· αἱ δ' ἄλλαι ἐπιτηδεύσεις δευτέραι τούτων ἔμοι καταφαίνονται. Διὰ τοῦτο καὶ ἀναγκαῖον αἰ τοῦτων ἐπιμελεῖσθαι, καὶ τὰ ὑπὲρ αὐτῶν φροντίζειν ἐκάστοτε, ὥς ἂν καὶ οἱ στρατιώται δικαίως τρεφόμενοι ἀνδραγαθῶσι, καὶ οἱ γεωργοὶ μὴ ἀδικούμενοι εὐχαῖς αὐτοῦς ταῖς ἀρμοζούσαις προπέμψωσιν.

ιβ'. Πολεμίων δὲ ἐγγιζόντων, καὶ προσδοκωμένων πολέμου, ἐὰν προλαβὼν ἐν φασσάτῳ διάγῃς, στρατηγὴ, καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἀναμένῃς, ἐκεῖσε δεῖ εὐτερεπίζειν καὶ ἀποτιθέναι χόρτον, ἢ ἄχυρον, ἢ κριθὴν μῖς ἢ δευτέρας ἡμέρας τῶν ἀλόγων, ὥς ἥδη σοὶ καὶ ἐν τῷ *Περὶ ὁδοιπορίας* κεφαλαιῷ προδιθέμεθα. Καὶ πάλιν ἐὰν ἐκεῖθεν βουληθῇς εἰς ἕτερον ἀπλίκτον ἀπελθεῖν καὶ ἐκεῖθεν παρατάξασθαι, ἀναγκαῖον χόρτον καὶ ἄχυρον κἂν μῖς ἡμέρας βιασάξῃς, καὶ οὕτως ἐν τῷ γινομένῳ φασσάτῳ ἀποτιθεσθαι τοῦτον· ἴσως γὰρ οὐ συγχωροῦνται ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν οἱ εἰς χόρτολογῆσαι, οὐδὲ τὰ ἄλογα εἰς βοσκήν ἐκβαλεῖν.

ιγ'. Εἰ δὲ καὶ πολὺ ἐγγιζουσιν οἱ ἐχθροὶ, οὐκ ἄτοπον ἐν τῷ περιπατεῖν, ὥς εἴρηται, ἕκαστον συνάγειν τὸν χόρτον τὸν ὀφειλόντα ἀποτεθῆναι· οὐδὲ γὰρ μετὰ τὸ ἀπλίκευσαι πολλάκις συγχωροῦνται οἱ παῖδες· ἐξελθεῖν καὶ χόρτολογῆσαι, πλείωνον μάλιστα καβαλλαρίων τῶν ἐχθρῶν εὐρισκομένων.

ιδ'. Καὶ πῶς γὰρ οὐ δίκαιον καὶ τὰ εἰς δευτέραν τύχην ἀφορᾶν πολλάκις, καὶ τὰς ἐκεῖθεν ἐναντιώσεις σκοπεῖν, καὶ προεπιλέγειν τὰ μέλλοντα, μὴ μεταμέλестhai ὕστερον, καὶ μάλιστα τὰς ἀποτροφάς (76) ἡμερῶν ἀλόγων τῶν τε στρατιωτῶν (77) καὶ τῶν ἀλόγων, καὶ φασσάτα ὄχυρά ποιεῖν ἐπιτηδεύεις τόποις ἐνθα δυνατόν, εἴτε ὕδωρ ποταμοῦ, εἴτε τόπος θυγατρὸς, εἴτε ἄλλο τι ὀχύρωμα διεκδικεῖν τὸ φασσάτον ἐν καιρῷ ἀνάγκης;

ιε'. Ἐν δὲ τοῖς ἀναγκαίοις τοῦ πεζικοῦ ἀπλίκτου καὶ τὰς ἀμάξας, ὥς εἴρηται, περικύκλω καθίστα τοῦ ἀπλίκτου, εἴτε ἐν πεζικῷ στρατῷ, ἢ καὶ ἐὰν εἰσι καὶ ἐν καβαλλαρικῷ, ἢ συμμικτῷ, καὶ οἰκοδομεῖν, ὥς μοι εἴρηται, ἐὰν ὁ τόπος ἔχῃ, καὶ ἔξωθεν τάφρον ποιεῖν, πλάτους μὲν ποδῶν ε' ἢ ς· ἔξωθεν βάθους δὲ ς' ἢ η', καὶ τὸ χῶμα ἐν τῇ ἐσωτέρᾳ ὀφεί τειθῆναι· ἔξωθεν δὲ ταύτης τριδόλους καὶ λάκκους μικροὺς ἔχοντας πάλους ἐντὸς πεπηγμένους, οὓς δεῖ ἐν γνώσει ποιεῖν τοῖς τοῦ στρατοῦ, διὰ τὸ μὴ ἀγνοοῦντας ὑπ' αὐτῶν βλάπτεσθαι.

ις'. Ἐχειν δὲ καὶ τὴν περίμετρον τοῦ φασσάτου τέσσαρας μὲν παρὰ τὰς (78) μεγαλοτέρας καὶ δημοσίας, παραπόρτια δὲ μικρὰ πλείονα, καὶ καθ' ἑκάστην πόρταν ἔχουν ἔξωθεν ἔχειν ἄρχοντα τὸν πλησιὸν ἀπλίκευσοντα πρὸς παραφυλακὴν αὐτῆς. Ἔσω δὲ

NOTÆ.

(76) Τὰς ἀποτροφάς. Scribebatur, τὰς ἀποτροφάς.

(77) Τῶν τε στρατιωτῶν. Scribebatur, τὸν τε

στρατόν.

(78) Παρὰ τὰς. Scribe, πόρτας.

παρ' αὐτὰς τὰς ἀμάξας τὰς τῶν ψιλῶν τέντας ἀπλὰς Α παρακειμένας, ἤγουν τῶν τε ἀκοντιστῶν καὶ τῶν τοξοτῶν, καὶ ἀπ' ἐκείνων εὐκαιρον διάστημα (79), ὡς ποδῶν τ', ἢ ὕ', καὶ τότε τὰς λοιπὰς ταγῆναι τέντας, ὥστε ἐν ταῖς τῶν ἐχθρῶν τοξείαις μὴ κλῆττεσθαι τὰς ἐν τῷ μέσῳ, ἀλλ' ἐν τῷ εὐκαίρῳ τόπῳ πίπτειν τὰς σαγίττας.

ιζ'. Ἐν τῷ μέσῳ δὲ τοῦ φοσσάτου σταυροειδῆ πλατεῖαν εἶναι στράταν, τὸ πλάτος μ' ἢ ὕ' ποδῶν, καὶ ἐνθεν χάκειθεν παρακεῖσθαι αὐτῇ τὰς τέντας ῥυμοειδῶς κατ' ὅριον ἐχούσας αὐτὰς ὀλίγον ἀπ' ἀλλήλων διάστημα, καὶ ἕκαστον τουρμάρχην μέσον τῶν ὑπ' αὐτὸν ἀπικεύειν.

ιη'. Σὲ δὲ τὸν στρατηγὸν εἰς ἓν μέρος, καὶ μὴ ἐν τῷ μέσῳ τῆς πλατείας, ἵνα μὴ καὶ τῇ μέσῃ ἐμποδίσῃ; πρὸς πάροδον καὶ ὑπὸ τῶν παρερχομένων ὀχλήσῃ. Τοὺς δὲ καθάλλαριους, ἐὰν γένηται καιρὸς; εἰσελθεῖν, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ φοσσάτου ἀπικεύειν, καὶ μὴ ἐν τοῖς ἄκροις.

ιβ'. Τοὺς δὲ χρησιμωτέρους τῶν κομήτων μετὰ τῶν ὑπ' αὐτοὺς ταγμάτων εἰς τὰς πόρτας τοῦ φοσσάτου ἀφορίζεσθαι, ὥστε μετὰ τὰς ἐσπερινὰς μίσσας μηδὲνα θαρρῆναι μέχρι τοῦ δεδομένου σημείου πρὸς γνώμην τοῦ στρατηγοῦ αὐτῶν εἰσερχεσθαι ἢ ἐξέρχεσθαι ἐν τῷ φοσσάτῳ.

κ'. Τὰς δὲ νυκτερινὰς βίγλας τῶν καθάλλαρων ἔσθθεν ὄντων ἀσφαλῶς γίνεσθαι. Ἐκαστος δὲ τουρμάρχης ἵνα ἴδιον μανδάτορα ἀφορίσῃ, ὥστε εἶναι εἰς τὴν κόρτην τοῦ στρατηγοῦ προσεδρεύοντα. Ὁμοίως δὲ καὶ τοὺς δρουγγαρίους καὶ κόμητας εἰς τὴν τένταν τοῦ τουρμάρχου ἵνα διὰ τούτων συντόμως γινώσκωσι πάντες; τὰ ἐντελλόμενα.

κα'. Ἐχειν δέ σε, ὦ στρατηγέ, περὶ ἑαυτὸν βουκινάτορας καὶ μικρῶν βουκίνων καὶ μεγάλων, καὶ τοῦ εἰθισμένου βουκίνου σαλπίζοντος περὶ ἐσπέραν παύεσθαι τῶν πόνων, καὶ δειπνοῦντας ψάλλειν τὸν τρισάγιον ὕμνον (80).

κβ'. Ἀφορίζεσθαι δὲ καὶ τινὰς ἰδιχοῦς σου ἀνθρώπους πιστοὺς, ἵνα καταμανθάνωσι τὰς βίγλας, καὶ πᾶσι παραγγέλλωσι σιωπὴν ἔχειν, ὥστε ἐξ ὀνόματος μὴ θαρρῆναι μετὰ κραυγῆς; καλεῖν τὸν ἑταῖρον αὐτοῦ· πολλὰ γὰρ τὰ ἐκ τῆς σιωπῆς; ἀγαθὰ. Καὶ ὅτι πολλὰκις κατάσκοποι πολεμίων ἐκ τούτου τοῦ τρόπου ἐν τῷ στρατοπέδῳ λανθάνοντες ἐφωράθησαν καὶ ἐκράτηθησαν, ὥσπερ καὶ ἐκ τῆς κραυγῆς πολλὰ τὰ συμβαίνοντα βλαβερά.

κγ'. Κωλύειν δὲ καὶ τὰς ὀρχήσεις, καὶ μάλιστα τὰς ἐσπερινὰς, καὶ ἄλλο εἴ τι παίγνιον, ὡς μὴ μόνον ἀκόσμους καὶ θορυβοειδεῖς ποιοῦντα ἀταξίας, ἀλλὰ καὶ κόπους ἀνωρελεῖς παρέχοντα.

κδ'. Ἐὰν δὲ μέλλῃς μεθιστᾶν εἰς ἕτερον τόπον ἀπὸ ἀπλίκτου τὸ στράτευμα, καὶ βούλῃ λαθεῖν τοὺς πολεμίους, ἢ τόπους ὀχυροὺς προκαταλαβέσθαι προ-

carros levium, id est, jaculatorum et sagittariorum simplices tentas, sive tentoria ponas, et a curribus trecentorum, aut quadragintorum pedum intervallo distantes, tumque reliquas ita constituentur tentas, id est, tentoria, ut dum hostes sagittas jaciunt, minus in medio collocatae tentas feriantur, sed opportuno in loco sagittae cadant.

17. In medio castrorum platea strata sit ad crucis formam transversa, quadraginta sicut quinquaginta pedum latitudine, et hinc atque illinc tentas et castra, serie quadam et ordine compitorum a se distantia ponantur. Unusquisque autem turmae praefectus in medio suorum castra habeat.

18. Tu vero, imperator, una aliqua ex parte, et non in media platea castra habeas, ne aliorum itinera et transitum impediās, tuque ipse a trans-euntibus perturbare. Equites, si opportunitas id ferat, in mediis castris, et non in extremis, constitues.

19. Aptissimos quoque comites cum suis cohortibus ad portas fossati collocabis, ut post vespertinas missas nemo audeat praeter imperatoris voluntatem, nisi dato signo ingredi, aut e fossato egredi.

20. Nocturnae equitum excubiae intus tuto fiant. Unusquisque turmarcha suum mandatore ad imperatoris cohortem amandet, ut ibi permaneat. Similiter drungarii, id est tribuni et comites, ad turmarcharum castra suos mittant, ut per eos celeriter cognoscant, quae agenda sunt.

21. Habeas tecum, o Imperator, buccinatores tum majorum buccinarum, tum minorum, et consueta buccina vesperi sonante, desinant a laboribus, et ubi coenaverint, trisάγιον, id est, ter sanctum hymnum (81) canant.

22. Quosdam etiam singulares viros fideles constitues, ut excubias perlustrent, et omnibus praecipiant silentium, ut ne nomine quisquam socium suum appellare audeat; multa enim ex silentio bona proficiscuntur. Persaepe enim ad hunc modum hostium speculatores deprehensi in exercitu atque adeo capti sunt, quemadmodum contra ex clamore et tumultu multa saepe mala existunt.

23. Prohibeas etiam orcheseis (82) et maxime nocturnas, et si quid aliud ludicrum est, quae non solum indecoras et tumultuosas ordinis perturbationes faciunt, sed etiam labores inutiles praebent.

24. Si exercitum a castris ad alia castra transferre cupis, idque clam hostes facere, vel locum aliquem firmum hostibus praeripere studes, aut

NOTAE.

(79) *Εὐκαίρων διάστημα*. Scribebatur, κίρηδον διάστημα.

(80) *Ψάλλειν τὸν τρισάγιον ὕμνον*. De hoc hymno plene nos in *Glossario* nostro commentati sumus.

(81) Hoc est, saltationes, choreas.

(82) Trisagion non est hymnus ter sanctus, sed hymnus, in quo Deus ter seu tribus vicibus sanctus praedicatur.

loca quædam fugis propter offensiones quæ ab hostibus oriri possunt, et in necessitatem proeliandi venire nolueris, ignes multos facito, et discede; hostes enim eos ignes si cernant, arbitrabuntur te in castris esse, sicque quod cupis efficies.

25. Hoc Nicephorum copiarum nostrarum imperatorem, quando in Syriam ingenti cum exercitu a nobis missus est, fecisse novimus. Nam cum magnam prædam in media hostili terra fecisset, hostibus permultis adversus eum congregatis, quos Apulpher eunuchus Saracenorum et barbaricarum copiarum imperator coegerat, tamen ad hunc modum populata hostili terra, captivos suos reliquantque prædam integram abduxit.

26. Adversum Bulgarorum expeditionem tale aliquid ab eodem excogitatum est, quod nequaquam oblivioni mandandum est: simul enim ad vecturam expeditum, et ad custodiam necessarium fuisse advertebatur. Radios duos quæ canonica vocant, æquales, trium dodrantium aut paulo amplius longitudine, ad formam A, id est, *lambda* litteræ jungebat: alterum autem radium sive canonion, quinque aut sex drodantium longitudine, menauli, id est jaculi instar ad bipes illuc adjungens, tripes fecit, armatis inter se in jungendo pedibus. In summo autem illo quasi menaulo cuspis quædam magna et ampla injecta est, e tripode eminens duos dodrantes, aut paulo amplius. Itaque ligneos istos tribulos sive murices quando volebat iterum conjungens ad munitionem simul et arma in necessariis temporibus habebat, si quando hostium equites in castra nostra irruptionem atque impressionem facere moliebantur, qui hoc quasi vallo impediterentur: sæpe et vulnerabantur invadentes, cum facile tolli, gestari et desigi possit. Sæpe autem quando fossa non ducebatur, hæc tamen arma ad incolumitatem parata semper habebat.

27. Quando autem secure et sine timore castra moves, mandata pridie vesperi mandatori danda sunt, rursumque post lucem diei quo castra moventur, buccinam ter significare hoc oportet, omnesque ordine atque instructa acie procedant, et primo graves, deinde currus, et si quid aliud ad militarem usum vehi oportet.

28. Tribulorum, id est, muricum usus in castris pernecessarius est. Si enim vel saxosus locus fuerit, vel fodere non potuerint, vel tempore destituantur, eundem in castris ponendis usum tribuli idonee collocati afferunt, quem et fossa ipsa apporiat.

29. Diversos situs et formas fossatorum antiqui tradiderunt in castris ponendis. laudabilis autem

αιρησαι, η τους οντας τοιούτους φεύγει· διὰ τινος ἐκ τῶν πολεμίων βλάβας, καὶ οὐ βούλει ἐλθεῖν εἰς ἀνάγκην τοῦ μάχεσθαι, πρὸς πολλὰ καύσας ἀναχώρει· βλέποντες γὰρ οἱ πολέμοι τὰ φῶτα δόξουσιν εἶναι ἐν τῷ ἀπλίκτῳ σε μένειν, καὶ ἐκτελέσεις σου τὸ βούλημα.

κε'. Τοῦτο δὲ καὶ Νικηφόρον ἴσμεν τὸν ἡμέτερον στρατηγὸν πεποιηκέναι, ὅτε κατὰ Συρίας ἀπεστάλη παρ' ἡμῶν μετὰ δυνάμεως ἱκανῆς, πολλὴν τε ποιησάμενος λεηλασίαν, καὶ οὕτω μετατεθείς ἐν μέσῃ τῇ πολεμίᾳ, τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ που συνηγμένων εὖς Ἀπουλφὲρ ὁ εὐνούχος ὁ τῶν Σαρακενῶν στρατηγὸς ἐπεφέρετο, ἤγουν τῶν βαρβαρικῶν δυνάμεων, τὴν τε αἰχμαλωσίαν τὴν βαρβαρικὴν, καὶ πᾶσαν τὴν ἄλλην πρᾶξιν ἣν εἶχεν ἀβλαβῶς διεπύσαστο λεηλατήσας τὴν πολεμίαν.

κς'. Κατὰ δὲ τὴν Βουλγάρων ἐκστρατείαν καὶ ἕτερον αὐτῷ ἐπεισέθη πρὸς φυλακὴν ἀπλίκτου χρησίμων, ὅπερ χρὴ μὴ λήθῃ παραπεμφθῆναι· ὁμοῦ τε γὰρ ἐλαφρὸν εἰς βασιταγὴν καὶ ἀναγκαῖον εἰς φυλακὴν ἐγνωρίσθη. Ἦν δὲ τοιοῦτον· Κανόνια δύο σύμμετρα λαβὼν ξύλινα τριῶν που σπιθαμῶν, ἢ ὀλίγω πλέον λαβδρασίαν συνέμιξεν (83). ἕτερον δὲ κινόνιον ὁμοίως· ἔχον σπιθαμὰς πέντε, ἢ καὶ ἕξ, τάξιν μεναύλου ἐν τῇ συμμίξει τοῦ δισκελίου ἐπιθείς, τρισκελίον ἐποίησεν ἱστάμενον ἰσχυρῶς διὰ τῆς ὑπ' ἀλλήλων τῶν σκελῶν συγκροτήσεως. Περὶ δὲ τὸ ἔκρον τοῦ οἶον μεναύλου ξιφάρων μέγαν καὶ ἄλρον ἐνέειλεν προκύπτων τοῦ τρισκελίου, ὡς εἴρηται, σπιθαμὰς δύο, ἢ μικρῷ πλέον, καὶ οὕτω τοὺς ξυλίλους ἐκείνους τριδύλους ὅτε ἐβούλετο συστῆλιν. Ὅτε ἐβούλετο πάλιν συνίστα, καὶ εἰς ὀχύρισμα εἶχεν ὁμοῦ, καὶ ὅπλα ἐν ταῖς ἀναγκαίαις· χρῆσαις τοῦ ἀπλίκτου κατὰ τῶν δυνάμεων ἐπέρχεσθαι καθάλλαρῶν τῇ τῶν δυνάμεων ἡμῶν τάξει· τιτρωτοκόμενων ἐν ταῖς προδοταῖς (84) ὑπὸ τοῦ οἶον χάρακος· εὐκόλως καὶ ἐπαίρομενον (85) καὶ βασταζόμενον καὶ πηγνύμενον, καὶ ὅτε πολλὰκις ὀρύγματα οὐκ ἐγένετο, ἔτοιμα εἶχον ταῦτα εἰς ἀσφάλειαν.

κζ'. Ὅταν δὲ μέλλῃς μετὰ ἀδείας κινεῖν ἀπὸ τοῦ ἀπλίκτου, δεῖν διδοῦσθαι μανδῆτα ἀπὸ ἐσπέρας καὶ πάλιν εἰς τὸ αὖγος κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν τοῦ κινήματος· τὰ βούκινα τρισάκις· σημαίνειν, καὶ τότε κινεῖν, καὶ κατὰ τάξιν ἐξέρχεσθαι τοὺς ὄρχοντας, καὶ πρότερον μὲν τοὺς ὀπλίτας, εἴτα τὰς ἀμάξας· ἐὰν εἴσι, καὶ εἴ τι ἕτερον ἐπηρερόμενον εἰς ὑπηρησίαν τοῦ στρατοῦ.

κη'. Ἡ δὲ τῶν τριδύλων χρῆσις ἀναγκαία ἐστὶν ἐν τοῖς ἀπλίκτοις· ἐὰν γὰρ ἡ πετρωδὴς ὁ τόπος· εὐραθῇ, ἢ μὴ θυνηθῶνιν ὀρύξαι, ἢ βραδεία ἢ ὥρα γένηται, τὴν αὐτὴν τῷ στρατῷ παρέχουσι χρεῖαν ἐν τῇ στρατοπεδείᾳ αἱ τριδύλοι· πρεπόντως ἀποτιθέμενοι ἦν καὶ τὸ δρυγμα παρέχει.

κθ'. Οἴδαμεν δὲ ὅτι διεφόρους θέσεις καὶ σχήματα φοσσάτων οἱ ἀρχαῖοι παραδεδύκασιν ἐν τῇ στρατο-

NOTÆ.

60. α. α. α.

(83) *Λαμβδαρασίαν συνέμιξεν*. In codice Palatino erat: *λαμπαδάρια συνέμιξεν*. Scribe, *λαμβδαρασία συνέμιξεν*.

(84) *Ἐν ταῖς προδοταῖς*. Scribe, ἐν ταῖς προ-

(85) *Καὶ ἐπαίρομενον*. Scribebatur, καὶ ἐπαρόμενον.

πεδεῖται· ἐπαινετὴ δὲ ἡ παραμήκης τετράγωνος ὡς Ἀ εὐτακτος καὶ ἀναγκαῖα.

λ'. Εἰς δὲ ὑπόδειξιν στρατοῦ καὶ φαντασίαν μᾶλλον τὰ πλάγια καὶ ἐπὶ ὕψος ἀπλίκτα πλείονα τὸν ἐν αὐτοῖς στρατὸν παρὰ τοὺς ἰσούς ἢ ἐγκειμένους τόπους παραδείκνυσιν. Ἐὰν οὖν πρὸς ἐπίδειξιν χρεῖα γένηται, τοὺς πλάγιους δὲ (86) ἐπιλέγεσθαι τόπους, ἐὰν μάλιστα καὶ τὰ ἐπιτήδεια ἔχῃσι τῆς ἀναγκαιοτέρας χρεῖας.

λα'. Ἀνίσους δὲ, ὡς εἴρηται, ἐπιλέγεσθαι τόπους εἰς ἀπλίκτα, καὶ μὴ χρόνον πολὺν ἐνδιατρίβειν ἐν ἐνὶ χώρῳ, εἰ μὴ ἄρα διὰ τοὺς ἀέρας τοὺς καθαρούς καὶ τὰ ἐπιτήδεια χρεῖωδὲς ἐστίν, καὶ οὐκ ἀτεπείγη (87) τις ἀνάγκη.

λβ'. Ἀλλὰ καὶ τὰς φυσικὰς ἀναγκαίας χρεῖας τῶν ἀνθρώπων, ὡς εἴρηται, μὴ γίνεσθαι ἐσῶθεν τοῦ φοσσάτου, ἀλλ' ἐξῶθεν, διὰ τὴν δυσωδίαν (88). καὶ μάλιστα ἐὰν ἐπιμένῃ διὰ τινὰ χρεῖαν τὸ φοσσάτον ἐν ἐνὶ τόπῳ.

λγ'. Ἐν δὲ τοῖς ἀναγκαίοις καιροῖς βραχὺν μὲν ἤτοι μικρὸν ὄντα τὴν ποταμὸν ἐν μέσῳ δεῖ παραλαμβάνειν τοῦ χάρακος τοῦ φοσσάτου ἵνα ἐστὶν εὐδατος τοῖς τοῦ στρατοῦ.

λδ'. Ἐὰν δὲ τραχύς ἐστί καὶ μέγας, ἐκ πλάγιου αὐτὸν ποιεῖν σε χρὴ διὰ τὸ εἰς ὀχύρωμα γενέσθαι τοῦ στρατοῦ.

λε'. Ποταμοῦ δὲ παρατρέχοντος συμμέτρου οὐ δέον τοὺς ἵππους τοὺς ἐξάγειν εἰς ποτὸν κατὰ τὸ ἔκωθεν μέρος, ἵνα μὴ τῇ κινήσει τῶν ποδῶν ταράσσοντες τὸ ὕδωρ θολερὸν αὐτὸ καὶ ἄχρηστον ποιήσωσιν, ἀλλὰ κάτωθεν μᾶλλον.

λς'. Ἐὰν δὲ ὀλίγος ἐστὶν ὁ ποταμὸς διὰ ἀγγείων αὐτοὺς δέον ποτίζειν, καὶ μὴ ἐπαρῖναι τοὺς ἵππους εἰς τὸ ταράσσειν αὐτό.

λζ'. Πλησίον δὲ λόφου, εἰς ὃν δύνανται οἱ ἔχθροὶ ἀναβῆναι, τὸ ἀπλίκτον μὴ ποιεῖν, μήπως ἐκείθεν τοὺς ἐν τῷ στρατοπέδῳ (89) κατατοξεύσωσιν εὐκόλως.

λη'. Ἐὰν δὲ οὐκ εἰσὶν ἐγγὺς οἱ πολέμιοι, ἀλλὰ μακρὰ ἀπὸ ἱκανῶν ἡμερῶν ὁδοῦ, μὴ ἐπιτήδευε πλησίον εὐδατος τὰ ἀπλίκτα ποιεῖν, καὶ μάλιστα μὴ καθάλλαρων, ἵνα μὴ καὶ τὰ ἄλογα καὶ οἱ ἄνδρες ἐν συνῆθει τῆς πολυποσίας γενόμενοι ἐν καιρῷ τῆς λείψεως, ὡς εἰκός, εὐδατος ὅτε δεῖ καρτερεῖν φέροντες ὀλιγωρῶσι.

λθ'. Οὐδὲ τοὺς πεζοὺς μετὰ τῶν καθάλλαρων δεῖ ἀπλικεῖν, πρὶν ἢ τοὺς ἔχθρους ἐγγίσει ἐν τῷ φοσσάτῳ, ἀλλ' ἐξῶθεν μὲν, πλησίον δὲ τοῦ φοσσάτου, ἵνα μὴδὲ στενοχωρῶνται, μὴδὲ εὐαριθμητοὶ φαίνωνται τοῖς κατασκόποις. Δοκίμαζε δὲ πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν εἰς πόσον διάστημα χωροῦνται, καὶ πῶς μέλλουσιν ἀπλικεῖν, καὶ ἐὰν γένηται αὐτοῖς καιρὸς εἰσελθεῖν μετὰ τῶν καθάλλαρων.

A quadrata atque oblonga est, tum quia ordinata, tum quia necessaria est.

30. Ad splendorem et pompam exercitus venditandam, magis valent obliqua et ad altitudinem spectantia castra, majoremque numerum castrorum, quam plana et æqualia loca, præ se ferunt. Si igitur aliqua pompa opus sit, obliqua ac declivia loca eligantur, tumque potissimum cum commealum idoneum habent ad omnes necessarios usus.

31. Inæqualia, ut diximus, loca eligantur ad castra ponenda: neque longo tempore uno in loco permaneant, nisi propter cœli tenuitatem, et puritatem, et propter necessarium commealum, aut alia quæpiam necessitas detineat.

32. Alvi naturæque onera nequaquam intra castrorum ambitum ponenda sunt, sed foris, propter odoris gravitatem, si diutius uno in loco commorandum sit.

33. Necessariis temporibus brevem aut exiguum rivulum intra ambitum castrorum recipies, ea parte qua permeabilis est exercitui.

34. Sin magnus atque asper fluvius fuerit, ad litus castrorum jungatur, ut pro vallo castris sit.

35. Mediocri fluvio præterlabente, superiorem partem versus equi aequatum ducendi non sunt, ne aqua pedibus turbata cœnosa ac lutulenta fiat, sed ad inferiorem partem adducendi sunt.

36. Si exiguus fuerit fluvius, vasis educant aquam, neque equos in fluvium admittant, propter aquæ turbulentiam.

37. Prope collem aliquem, quem hostes conscendere possunt, castra ne ponas, ne forte occupato eo loco, hostes sagittis te opprimant.

38. Si prope hostes non affuerint, sed longi itineris viam abfuerint, castra propter fluvium ne ponas, equitum in primis, ne jumenta copiosæ aquationi assuefacta, alio tempore defecta potu quando sustinere sitim debent, non possint.

39. Pedites intra castrorum ambitum cum equitibus requiescere non oportet, si hostes longe abfuerint, sed extra et separatim prope castra, ut neque nimis angustiis premantur, neque a speculatoribus facile numerentur. Sed paucos ante dies quam hostes accedant, explorandum est quantum spatii capiant, et quemadmodum intra vallium castra ponant, si quando opus fuerit, ut cum equitibus simul castra habeant.

NOTÆ.

(86) *Τοὺς πλάγιους δέ.* Scribe, τ. πλάγιους δεῖ.

(87) *Καὶ οὐκ ἀτεπείγη.* Scribe, καὶ οὐ κατεπείγη.

(88) *Δυσωδίαν.* Scribebatur, δυσωδείαν.

(89) *Ἐν τῷ στρατοπέδῳ.* Scribebatur, ἐν τῷ στρατῷ παίδῳ.

40. Sin hostes immineant, providendum est, ne eodem in ambitu, confuse equites castra ponant cum peditibus, sed separatim, ac distincte considerant.

41. Belli tempore firmis in locis castra ponas, et cura tibi commeatus rerumque necessariorum suscipienda est, ut tum homines, tum jumenta paucorum dierum commeatum, propter ancipitem belli eventum, habeant. Maxime autem prospiciendum est, ut in primis aquam obtineas, et ab hostibus defendas, qua illi interdum egebunt. Si campus est in quo conflictatio belli futura est, a tergo vel fluvium vel lacum habeas, aut aliquam firmam munitionem.

42. Fossatum, id est, castrorum ambitum munitum facias, et satis multos ibi instructos milites relinquas, ut ne si hostium dux castris tuis insidiatur, eos qui in castris sunt omnes interficiat. Currus autem tui aciem sequantur.

43. Si fortis fuerit locus atque inæqualis, caragum, id est, vecturam, reliquaue impedimenta, atque apparatus in fossato cum paucis quibusdam viris curulibus ad illorum custodiam relinques. Acies autem instructa idoneo in loco prope fossatum collocetur.

44. Si loca difficultate atque asperitate munita, et hostes maxima ex parte equites fuerint, ad defensionem et propugnationem vecturæ ac impedimentorum ipsa loci natura satis erit. Si enim currus talibus in locis sequerentur, utiles instructæ aciei non essent, sed perturbationes esse reperirentur.

45. Observabis etiam boves diligenter, ut aciem sicubi sequantur, ubi opus est consistere possint, ne tumultu inimicorum, et sagittarum jaculorumque coniectione exagitati, eam impediant et perturbent. Sed vel pedicas, vel vincula injicies, ne sagittis aliqui vulnerati pedites perturbent. Itaque ne prope quidem pedites in acie admoveantur.

46. Si alicui loco ab hostibus oppugnato succurrendum, aut anticipandus aliquis locus cum celebritate est, ne currus tardius procedentes impedimento illis maturantibus sint, relinquendi cum reliquis impedimentis in aliquo loco munito sunt. Capiendi pedites, capiendusque illorum commeatus est, si id usus exigit, et vehendus cum illis, vel sagmariis, id est sarcinis, vel equis ad hoc paratis. Capiendi etiam tribuli, id est, murices sunt, sicque cum exercitu discedendum.

47. Tum enim, si tempus aliquod castra ponenda fuerit, fossa opportune ducta, et tribulis ordine positis, vel ædificatione aliqua intus adhibita, vel vallo ex lignis confecto, æque firmam munitionem fossatum habebit, ac si carago munitum fuisset. Caragum autem appellamus currus et munitionem fossati cum istis factam.

48. Sin ita accidat, ut plures equites, pauciores

μ'. Ἐάν δὲ οἱ ἐχθροὶ ἐγγίξωσιν, ἵνα συνάπτονται οἱ καθ' ἑαυτοὺς τοῖς πεζοῖς, καὶ ἐν τῷ ἅμα ἀπλίκουσιν ἐν τοῖς τεταγμένοις τόποις.

μα'. Ἐν δὲ τῷ τοῦ πολέμου καιρῷ δεόν σε εἰς ὄχυρους τόπους τὰ ἀπλίκτα ἐπινοεῖν, καὶ φροντίζειν τῶν ἐπιτηδείων, μὴ μόνον, ὡς εἴρηται, τῆς τῶν ἀνθρώπων ἀποτροφῆς ὀλίγων ἡμερῶν, ἀλλ' εἰ δυνατόν, καὶ τῶν ἀλόγων, διὰ τὸ ἄδηλον τοῦ πολέμου, καὶ ἐπιμελεῖσθαι, καὶ διασκοπεῖν, ἵνα διὰ πάντων δύνασαι τὸ ὕδωρ ἐκδικεῖν· ἐν καιρῷ γὰρ καὶ τοὺς πολεμικοὺς ἔξεις δεομένους. Καὶ ἐάν μὲν ἔστι κάμπος ἐν ᾧ ἡ συμβολὴ τοῦ πολέμου μέλλει γίνεσθαι, σπουδάζειν μὲν ἔχειν πάντως εἰς τὰ ὀπίσω ἢ ποταμὸν ἢ λίμνην, ἢ ἕτερον τοιοῦτον ὄχυρῳμα.

μβ'. Καὶ τὸ μὲν φασσάτον ποιεῖν ὄχυρὸν, καὶ στρατὸν ἐν αὐτῷ καταλιμπάνειν τὸν ἀρκοῦτα, ἵνα μὴ ὁ τῶν πολεμίων στρατηγὸς ἐπιδολεῖται τὸν χάρακα, καὶ διαφθέρῃ τοὺς ἔσωθεν. Τὰς δὲ ἀμάξας ἐπακολουθεῖν ἐν τάξει.

μγ'. Εἰ δὲ δυνατός ἐστιν ὁ τόπος καὶ ἀνώμαλος, τὸν μὲν παραγὼν, ἦτοι τὰς ἀμάξας, καὶ τὰ ὅμοια καὶ τὸ λοιπὸν τοῦλδον, ἐν τῷ φασσάτῳ καταλιμπάνειν μετὰ ὀλίγων τῶν ἀμαξηλατῶν εἰς παραφυλακὴν, τὴν δὲ παράταξιν πλησίον τοῦ φασσάτου τάττειν ἐν ἐπιτηδείῳ τόπῳ.

μδ'. Εἰ γὰρ εἰσὶν οἱ τόποι δύσβατοι, καὶ μάλιστα τῶν ἐχθρῶν ὄντων καθ' ἑαυτοὺς, ἀρκεῖ τῇ παρατάξει εἰς ὄχυρῳμα ἢ τοῦ τόπου δυσχέρεια· ἐάν γὰρ αἱ ἀμαξὶ ἀκολουθῶσιν ἐν τοῖς τοιοῦτοις τόποις, ἐπωφελεῖς μὲν τοῖς τασσομένοις οὐκ εἰσὶν, ἀλλὰ καὶ δυσμετέθετοι ἐδίρσκονται.

με'. Ἐπινοήσεις δὲ εἰς τοὺς βόας τῶν ἀμαξῶν, ἵνα ὅταν ἀκολουθῶσι τῇ παρατάξει ἐάν χρεῖα γένηται ἄρα καὶ ἀναμείναι τὰς ἀμάξας ὥστε μὴ διαταράσσεσθαι ὑπὸ τοῦ θορύβου τῶν ἐχθρῶν, ὑπὸ τῶν, ὡς εἰκός, βαλλομένων σαγιτιῶν, καὶ ἀτακτεῖν καὶ ἐνοχλεῖν τῇ παρατάξει. Ἀλλὰ ἡ πεδικοῦν ταύτας, ἢ δεσμεῖν, ἵνα, ὡς εἴρηται, εἰ καὶ τινες ἐξ αὐτῶν ὑπὸ σαγιτιῶν τιτρώσκονται, μὴ διαταράσσουσιν τοὺς πεζοὺς, διὸ οὐδὲ χρὴ πολὺ ἐγγὺς τάττεσθαι αὐτάς.

μς'. Εἰ δὲ, ὡς εἰκός, γένηται χρεῖα ἐνοχλουμένου βοηθῆσαι τόπῳ ὑπὸ ἐχθρῶν, ἢ προκαταλαβεῖν ταχύτερον, καὶ οὐ φθάσουσιν αἱ ἀμαξὶ, ἵνα μὴ βραδύνωσιν αἱ χρεῖαι· τὸ μὲν ἄλλο τοῦλδον καὶ τὸ φασσάτον καταλιμπάνειν ἐν ὄχυρῳ τόπῳ. Παρλαμβάνειν δὲ τοὺς πεζοὺς καὶ τὴν δαπάνην αὐτῶν, εἰ τοιαύτη γένηται χρεῖα, καὶ παρασκευάζειν βασιτάζεσθαι ἢ διὰ σαγμαρίων ἢ ἐπὶ τοῦτῳ ἀφωρισμένων ἵππων, καὶ τὰς τριβόλους, καὶ οὕτως ἀπέρχεσθαι μετὰ τοῦ στρατοῦ.

μζ'. Τότε γὰρ, ἐάν καὶ γένηται καιρὸς ἀπλίκτου, τοῦ ὀρύγματος κατὰ τὸ δεόν γενομένου, καὶ τῶν τριβόλων ἀποτιθεμένων, ἢ οἰκοδομῆς γενομένης ἔσωθεν, ἢ χάρακος ἀπὸ ὕλων πηγνυμένου, τοιαύτην ἀσφάλειαν ἔχειν τὸ φασσάτον, ἣν ὀφείλει ἔχειν μετὰ τοῦ παραγῶ. Παραγὼν δὲ λέγομεν τὰς ἀμάξας καὶ τὸν δι' αὐτῶν περιτειχισμὸν τοῦ φασσάτου.

μη'. Ἐάν δὲ τύχη ὥστε τοὺς καθ' ἑαυτοὺς πλεῖον

νας εἶναι, ὀλίγους δὲ τοὺς πεζοὺς, καὶ οὕτως δόξει A
ὥστε μείναι τὸ τοῦλδον ἐν τῷ φασσάτῳ, μὴ πάντας
τοὺς πεζοὺς ἵστασθαι ἔξωθεν τοῦ φασσάτου, ἀλλὰ
τινὰς μὲν ἐν αὐτῷ τῷ φασσάτῳ παραφυλάττειν, τι-
νὰς δὲ ἔμπροσθεν τῶν πορτῶν καὶ τῶν ὀρυγμάτων
τοῦ φασσάτου ἐν τάξει ἵστασθαι. Ἵνα ἐὰν συμβῇ τῶν
καθαλαρίων τροπὴν γενέσθαι, καὶ μὴ σύνεισιν
πεζοί, αὐτοὶ δεχόμενοι αὐτοὺς δύνανται καὶ ἀδειαν
αὐτοῖς διδόναι ἢ ἀναστραφῆναι κατὰ τῶν ἰχθρῶν,
ἢ εὐτάκτως ἐπέρχεσθαι εἰς τὸ φασσάτον, καὶ μὴ
στενοχωρεῖσθαι εἰς τὰς πόρτας ἐν τῇ εἰσόδῳ καὶ
κινδυνεύειν.

μθ'. Τοὺς δὲ ἄρχοντας τῶν ὑπὸ αὐτῷ ταγμάτων δέον
σοι παραγγέλλειν, ἵνα διαγνώσιν ποιοῦσιν ἐν τῷ και-
ρῷ τοῦ παραχρῆμαδι καὶ διὰ τῶν τουρμαρχῶν δηλο-
ποιεῖν, πόσων ἱππῶν καὶ πόσων ὀπλῶν δέονται οἱ ὑπ' B
αὐτοῖς τεταγμένοι στρατιῶται, ἵνα ἀναγκάως παρα-
σκευάζῃς ἐν τῷ δέοντι καιρῷ ταῦτα εὐτρεπίζεσθαι,
καὶ ἐπιλαμβάνεσθαι αὐτὰ τοὺς στρατιώτας. Καὶ
μάλιστα τῆς τοξείας, ἐπιμεληθῇς, ὥστε εἰ δυνατόν
καὶ τοὺς ἀστρατεύτους ἐν τοῖς οἴκοις ἐπιφέρεισθαι
τόξα. Ἡ γὰρ τοῦτου τοῦ κεφαλαίου ἀμέλεια πολλὴν
βλάβην καὶ ἀμίλειαν τῷ καθόλου Ῥωμαϊκῷ στρα-
τεύματι ἐνεποίησεν, ὥς μοι καὶ ἄνω που εἴρηται.
Τοσαῦτα μὲν οὖν καὶ περὶ ἀπλίκτων ἡμῖν εἰρήσθω.
Ἀκόλουθον δέ ἐστιν καὶ περὶ τῆς εἰς τὸν πόλεμον
προπαρασκευῆς, ἥτοι πρὸς μίξιν ἢ ὅσο ἡμερῶν, πολλὰ
κις δὲ καὶ πρὸς πλείονων, ὥς ἀπαιτεῖ, ὀφειλοῦσης γί-
νεσθαι, ἥδη σοι διατάξασθαι, ὅσα τε ποιεῖν δεῖ καὶ
δύσων ἀπέχεσθαι, καὶ ὅσα τοῖς στρατιώταις παραγγέλλ-
λαιν σε πρέπον ἐστίν.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΙΒ'.

Περὶ προπαρασκευῆς πολέμου.

α'. Ὅταν μὲν οὖν καιρὸς πολέμου ἐλπίζεται σοι,
ὦ στρατηγέ, καὶ τὸν ἥδη προγυμνασθέντα στρατὸν
ἐπισυνάξῃς, καλὸν ἐστὶν ἵνα μὴ ἅπαντα ὁμοῦ εἰς
μίαν ἐκτάτην παράταξιν, καὶ μάλιστα πολὺν ὄντα
καὶ ἱκανόν, καὶ διὰ τοῦ ἀκαιροῦ πλῆθους συγχίτης
τὴν εὐταξίαν τῆς παρατάξεως, ὥς μὴ δύνασθαι διὰ
τὸ μέγεθος καὶ πλῆθος καλῶς πεῖθεσθαι αὐτὴν πρὸς
τὰ κελεύόμενα, ἀλλὰ τὸν περισσόν στρατὸν διαμέρι-
σον, καὶ ποίησον καὶ δευτέρων παράταξιν.

β'. Ὅταν γὰρ δημοσία μέλλῃ καθαλαρίων μάχη,
καὶ εἰς μίαν μόνην παραταγὴν τις τὸν ὅλον στρατὸν
κατ' ὅλιν τῶν πολεμίων παρατάσῃ, καὶ μὴ ἀπο-
βλέπῃ πρὸς ἐναντίαν τύχην, μηδὲ μελετᾷ βλέπεται D
ἦγουν καὶ δι' ἑτέρας παρατάξεως, οὗτος, ὥς ἐμοὶ
δοκεῖ, ἀνὴρ ἀπειρὸς ἐστίν, καὶ προφανῶς εἰς κίνδυ-
νον ἐκυτὸν ἐπιρρίπτει.

γ'. Καὶ γὰρ οὐχὶ τὸ πλῆθος τῶν σωμάτων, οὐδὲ ἡ
ἀτακτοῦ θρασυτήτης, οὐδὲ ἡ ἀπλὴ προσβολὴ τὸν πόλε-
μον κοῖνουςιν, ἢ κατορθοῦσιν, ὥς τινες τῶν ἀπειρῶν
νομίζουσιν, ἀλλὰ μετὰ θεῶν διὰ τέχνης καὶ φρονη-
μάτων στρατηγικῶν μετὰ τῆς προθυμίας τοῦ στρα-
τοῦ κατορθοῦνται ὁ πόλεμος.

δ'. Διὰ μὲν φρονημάτων καὶ τροπαίων, οἷον εἰς και-
ροὺς ἦγουν ἡμέρας, ἢ νυκτὸς, ἢ χειμῶνος, ἢ εὐδίας,
ἢ πάλιν εἰς τόπους, ἦγουν δι' ἐγκρυμμάτων, ἢ στε-
νωμάτων, καὶ δι' ἀφηνειασμοῦ, ἢ διὰ πολλῶν ἄλλων
καὶ διαφόρων τόπων ἵνα ἀπατᾷ τοὺς ἐχθροὺς, ὥστε

pedites sint, decretumque fuerit omnia impedi-
menta in fossato ut permaneant, nullo modo pedi-
tes universi intra fossatum se contineant, sed qui-
dam intus fossatum custodiant, quidam foris ante
portas et fossas castrorum instructi stent, ut si
contingat equitum fugam fieri, pedites domi illorum
copias recipiant, et securitatem aliquam illis affer-
rant, vel ut adversus hostes iterum se vertant, vel
ordinate in castra discedant, neque in ingressu por-
tarum periclitentur, aut affligantur.

49. Praefectis tuis hoc omnino praecipendum est,
ut de hibernis procurandis nonnihil laborent, quot-
que et quibus equis aut armis milites sui egeant,
per turmarchas tibi significetur, ut idoneo tempore
et tu haec praepares, et milites recipiant. Maxime
autem rei sagittariae et diligentissime providebis.
ut qui domi immunes a milita fuerint, arcus et
arma sagittaria parent. Haec enim una res con-
templa, sicuti supra diximus permagnas universo
exercitui Romano offensiones attulit. Atque haec de
aplictis sive castris a nobis dicta sint: restat ut de
praeparatione ad bellum, ante unum aut alterum
diem, aut plures etiam, quemadmodum opportuni-
tas id feret, jam nunc praecipiamus, quas res sus-
cipere, a quibus abstinere debeas, et quae praefectis
tuis militibusque praecipienda sint.

δύσων ἀπέχεσθαι, καὶ ὅσα τοῖς στρατιώταις παραγγέλλ-

CONSTITUTIO XII.

De praeparatione ad bellum.

1. Belli tempore jam imminente, universum exer-
citus unum in locum coges: non tamen in unam
aciem omnes copias tuas, si multae copiosae fue-
rint, instrues, ne propter numeri multitudinem
aciem perturbent, et propter vastam ejus magnitudi-
nem minus obedire imperatis tuis possint: sed super-
vacaneum numerum divide, et secundam aciem ex
eo instrue.

2. Qui enim universis equitum copiis pugnat, et
unam in aciem adversus hostes omnem exercitus
confert, neque in adversos belli atque ancipites ca-
sus intuetur, neque procurat quemadmodum aliis
copiis, si quid accidat, pugnare cum hoste possit,
hic vir mihi videtur admodum imperitus rerum esse,
et in manifestum discrimen seipsum conjicere.

3. Neque enim numero hominum, neque impor-
tuna audacia, neque sola conflictatione ipsa bella
consciuntur: sed secundum voluntatem Dei, arte
bellica et imperatoris factis, et consiliis bene admi-
nistratis, cum quadam exercitus alacritate, bella
prosperè succedere solent.

4. Prudentia autem ac moribus haec sunt, tamen
pro ratione temporis, ut diei, noctis, hiemis, sere-
nitatis: vel pro locorum situ, ut insidiarum, angu-
stiarum, subitarum incursionum: vel pro rerum
aliarum multarum ratione occurratur hostibus, ut

præter commune et publicum bellum, alia ad victoriam consequendam instituas. Hoc enim admodum salutare ac necessarium est, ut intelligentia, prudentia, magnitudine animi, arte militari hostes tuos superes.

5. Atque hæc quidem prudentia factisque imperatoris præstabis. Scienter autem bellum geres, idonea cum acie exercitum varie ac tuto diviseris aut conjunxeris, ac ordine quodam militari hoc feceris, atque in hostes invaseris.

6. Neque vero teipsum solum ab hostium dolis, incursionibus, consiliis tutum conservabis, sed etiam aliquas adversus eos machinationes serves. Unde et majores nostri hoc quasi utile observabant, nempe ordinis conservationem. Ac ideo exercitum in turmas, drungos, id est, cohortes milliarias, tagmata sive cohortes, centurias, contubernia, ac reliquas partes ad usum bellicum idoneas partiebantur atque instruebant.

7. Neque enim par est in unam solum aciem omnes copias conferre, neque in uno momento dijudicationem et administrationem tantæ equitum multitudinis ponere, præsertim cum tibi permagna militum multitudo adfuerit. Si autem quemadmodum usus fuerit, et tibi commodissimum videbitur, exercitum instruxeris, res varias ac diversas bene administrabis.

8. Multos autem et varios adversos casus videmus contingere, quando in unam aciem universas copias quis cogit, in primis autem eos qui contraria, sive hastas gerunt: nam cum ingens numerus sit eorum, qui in exercitu sunt, magnum intervallum spatii occupabunt.

9. Deinde cum multa occurrant inæqualia loca, inæqualem quoque et laud morigeram aciem, nempe vastam esse oportet, partesque ejus minime inter se conspirare atque adeo ante pugnam inceptam, perturbati et dissipabilem inveniemus.

10. Quod si hostibus hoc contingat, ut longitudinem aciei nostræ superent, id est, ad nos circumcludendos subito ad cornu irruant, acies reliqua, quæ a tergo et lateribus est præsidio destituta, nemine jam aciem sublevante, necessario ad intercessionem venit.

11. Proelio jam commisso, propter longitudinem aciei videmus sæpe comites cum suis bandis sive cohortibus aciem occulte deserere: quæ res cæteris omnibus occasionem affert miserabiliter fugiendi. Versis enim in fugam illis, nulla intermissio fugiendi, nulla spes revorandi est. Nemo enim eos a fugiendo repellere, aut ad stationem reducere potest jam ad fugam incitatos.

12. Si vero feliciter se bellum gesturos putant

A χωρίς δημοσίου πολέμου κατορθώσαι την νίκην κατ' αὐτῶν. Τοῦτο γάρ ἐστι καὶ σωτήριον, καὶ πάνυ ἀναγκαῖον, ἵνα διὰ τῆς σῆς συνέπειας καὶ φρονήσεως, καὶ ἀνδρείας καὶ τέχνης νικᾷς τοὺς ἐχθρούς.

ε'. Καὶ ταῦτα μὲν διὰ τῶν φρονημάτων καὶ τῶν στρατηγημάτων. Διὰ δὲ τῆς ἐπιστήμης κατορθώσεις τὸν πόλεμον, ἐὰν μετὰ τάξεως τῆς πρεπούσης διαμερίσῃς, ἢ συνάψῃς τὴν στρατὸν ποικίλως καὶ ἀσφαλῶς, καὶ παρατάξῃς μετὰ εὐταξίας πολεμικῆς, καὶ οὕτως τὰς τῶν πολεμίων ἐγχειρήσεις ποιήσεις.

ς'. Καὶ μὴ μόνον φυλάξῃς σεαυτὸν ἀπὸ τῶν ἐπιτηδευμάτων ἧγουν φρονημάτων τῶν ἐναντίων σου, ἀλλ' ἵνα μάλλον καὶ σὺ κατ' αὐτῶν ἐπιτηδεύῃς καὶ ἀντιστρατεύῃ. Ὅθεν καὶ οἱ παλαιοὶ στρατηγοὶ τοῦτο παρετήρησαν ὡς χρήσιμον, ἧγουν τὴν εὐταξίαν. Καὶ διὰ τοῦτο εἰς τούρμας καὶ δρούγγους, καὶ κόμηντας καὶ πεντάρχους καὶ εἰς ἄλλα μέρη πρὸς τὴν χρεῖαν τὴν παρούσαν τὸν ὅλον στρατὸν διαμερίσαντας οὕτως παρατάσσοντο.

ζ'. Οὐ γὰρ πρέπειν ἔσθ' ἐν εἰς μίαν μόνην παράταξιν ἐκτάσσειν τὸν στρατὸν καὶ ἐν μᾶ μόνῃ ὁπῇ: χρῆσιν καὶ διοίκησιν τοσούτων χιλιῶν καθαλλίων πιστεύειν, ἀλλὰ καὶ δευτέρῃν πολλάκις καὶ τρίτην παράταξιν κατ' ὅπισθεν διαίρειν, καὶ οὕτως τὰς τάξεις ποιεῖν μάλιστα ὅταν σοὶ ἔσθ' ἐν, καθὼς εἴρηται, πλήθος στρατιᾶς. Καὶ γὰρ οὕτως ποιῶν, ὡς ἂν σοὶ δόξῃ καὶ ἀπαιτήσῃ ἡ χρεῖα, ποικίλως καὶ διαφόρως τὰς ἐγχειρήσεις ποιήσεις.

η'. Πολλὰ γὰρ ἐναντία λογίζομεθα γίνεσθαι, ὅταν εἰς μίαν παράταξιν τὸν ὅλον στρατὸν τις συναγάγῃ. καὶ κατ' ἐξαιρετὸν τοὺς κοντάρια ἔχοντας: συμβαίνει γὰρ πλήθους ὄντος στρατοῦ, καὶ εἰς πολλὰ διάταγμα. ἐξ ἀνάγκης ἐκτεινομένου.

θ'. Εἴτα καὶ ἀνωμάλων τόπων ὑποπιπτόντων, ἀνίσον εὐρίσκεσθαι καὶ ἀπειθῇ τὴν παράταξιν, ὡς μακρὰν οὖσαν, καὶ μὴ συμφωνεῖν ἀλλήλοις τὰ μέρη αὐτῆς, καὶ διὰ τοῦτο καὶ πρὸ τῆς συμβολῆς διὰ τὴν ἀταξίαν εὐδιάλυτον αὐτὴν καὶ πεφυρμένην γίνεσθαι.

ι'. Εἴτα ἐὰν ποτε συμβῇ τοῖς πολεμίοις ἢ ὑπερεκταθῆναι κατὰ τὸ πλάγιον, ἧγουν, ἐπὶ κέρως ἐπεξελθεῖν πρὸς κύκλωσιν αἰφνιδίως, λοιπὸν ἢ παράταξις διὰ τὰς τῶν ὀπίσω καὶ τῶν πλαγίων αὐτῆς ἀποροῦσα βοηθείας, καὶ μηδενὸς ὑπάρχοντος τοῦ συνηγοροῦντος αὐτὴν, ἐξ ἀνάγκης πρὸς τελείαν φυγὴν ὁρμήσει.

ια'. Ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ τοῦ πολέμου συμβολῇ, διὰ τὸ μήκος τῆς παρατάξεως ἐπιβλέπειν πολλάκις τίνες τῶν ταγμάτων μετὰ καὶ τῶν βάνδων ἀφανῶς λιποτακτοῦσι: καὶ γίνεται καὶ πᾶσι τοῖς λοιποῖς ἀναχωρήσεως πρόφασις. Καὶ πρᾶγμα ἐλευνὸν τρεπομένων αὐτῶν, οὐδὲ ἀνακοπὴ τῆς φυγῆς, οὐδὲ ὑποστροφή οὐδεμία γίνεται: οὐδεὶς γὰρ ἀναφάνεται ὁ μέλλων ἀνακαλεῖσθαι ἢ ἐπισυνάγειν αὐτοὺς εἰς τροπὴν, ὡς εἴρηται, καὶ φυγὴν ὁρμήσαντας.

ιβ'. Ἐὰν δὲ τάχα καὶ νομίσεις μετὰ ἐπιτυχίας

ἐν πολέμῳ ποιεῖν οἷα εἰς μίαν παράταξιν τασσόμενοι, ἅ καὶ προῦσθαι ἐν τῇ μάχῃ τοὺς πολεμίους, ὅταν διαλυθῇ πάντως ἡ παράταξις ἐν τῇ συμβολῇ τοῦ πῦλματος καὶ πλοῦσθαι τὴν διώξιν ἀτακτῶς· οἱ διώκοντες· ἔαν συμβῇ πολλαῖς τοὺς φεύγοντας· ἀντιστραφεῖν· κατὰ τῶν διώκοντων αὐτοῦς, δυνάμει ἄλλῃν αἰφνιδίως ἀπὸ ἐκπερύμματος ἀναφανῆναι, ἀνάγκῃ πᾶσα ἂν διώκοντες εἰς φυγὴν ὁρμήσονται· πηδῶντα ἔχοντες, ὡς ἐρηται, τὸν δυνάμενον ἀπαντῆσαι ἢ ἀποσοῆσαι τοὺς διὰ τῆς ὑποτροπῆς ἀπροσδοκῆτως ἐπερχομένους.

ιγ'. Ἐν δὲ μόνον νόμιζω προτερημα ἔχειν ἐν παντί· εἰς μίαν τάσσεσθαι παράταξιν, τοῦτ' ἔστι ἐν φάσιν· τοὺς ἐχθροὺς μήκροθεν τελεῖν καὶ ἐξοικαμένην τὴν τάξιν. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ μέχρι θεωρίας καὶ μόνης ἔχει τὸ κέρδος.

ιδ'. Ἐχει δὲ τάχα καὶ ἑτέρον ἡ προτερημα, τὸ δοῦναι διὰ τῆς μιᾶς παρατάξεως καὶ μεγάλῃς ποιεῖν κύκλους ἀπὸ ἐνὸς μέρους, καὶ ἀποκλείειν τοὺς πολεμίους· καὶ ἀρᾶ καὶ τοῦτω μετὰ τοῦ πρέποντος λόγου καὶ τέχνης τις χρῆσεται.

ιε'. Τὸ δὲ διπλᾶ ποιεῖν τὰς παρατάξεις, ὥστε εἶναι εἰς ὑποδοχέαν τῆς πρώτης παρατάξεως τὴν δευτέραν, κατὰ τὸν ἀνθρώπινον λογισμὸν πολλὰ τὰ ἐξαιρέτα καὶ ἀνὰ κατὰ νόμιζομένον συντρέχειν. Καὶ πρῶτον μὲν οἱ τῆς πρώτης παρατάξεως ἔχοντες ὅπισθεν κατὰ τοῦ νότου αὐτῶν τὴν δευτέραν τάξιν φυλάττουσαν αὐτοὺς, προθυμοτέρως μάχονται πρὸς τοὺς πολεμίους. Ὁμοίως δὲ καὶ τὰ ἀκρά, ἡγουν τὰ δεξιὰ καὶ τὰ ἀριστερὰ τῆς παρατάξεως διὰ τῶν παγιοφυλάκων φυλαττόμενα ἀφ' ὧς πρὸς τοὺς ἐμπροσθεν πολεμοῦσι. Τὸ δὲ πλέον προτερημα, ὅτι τῆς δευτέρας παρατάξεως ὅπισθεν οὐσῃς οἱ πολλαῖς λιποτακτοῦντες ἐν τῇ πρώτῃ παρατάξει οὐ τρέπονται, ὡς ἔτυχεν, ὑπὸ τῶν ὅπισθεν αὐτῶν ὑποπτευόμενοι· τοῦτο γὰρ καὶ μεγάλην ὠφέλειαν ποιεῖ τῇ μάχῃ.

ις'. Καὶ ἐν καιρῷ δὲ τροπῆς, ὡς πολλάκις συμβαίνει τῇ πρώτῃ τάξει, γίνεται ἡ δευτέρα εἰς ἀντίληψιν καὶ καταφυγὴν, ὅθεν πάλιν δυνάτων αὐτοὺς ἀνακαλεῖσθαι βοηθουμένους ὑπὸ τῆς δευτέρας τάξεως, καὶ κατὰ τῶν ἐπιπεσόντων ἐχθρῶν πάλιν ἀντιστρέφειν.

ιζ'. Ἀλλὰ καὶ ὅταν διώκουν τοὺς ἐχθροὺς οἱ τῆς πρώτης παρατάξεως ἀσφαλῶς καὶ μετὰ προθυμίας ποιοῦνται τὴν διώξιν· ἔαν γὰρ ἀντιστραφῶσιν, ὡς πολλάκις γίνεται, φεύγοντες οἱ ἐχθροὶ ἢ ἀλλοθεν ποθεν αἰφνιδίως ἐπέλθωσιν ἐχθροὶ, γίνεται δευτέρα τάξις ἀπαντῶσα καὶ συνάγουσα καὶ φυλάττουσα τοὺς τῆς πρώτης παρατάξεως.

ιη'. Ἀλλὰ καὶ, ὅ μὴ γένηται, ἔαν συμβῇ τελεῖν τροπὴν γενέσθαι τῆς πρώτης τάξεως, καὶ οὐ δύναται ἀντιστραφεῖν κατὰ τῶν ἐπέλθόντων αὐτῇ πολεμίων, εὐρίσκειται ἡ δευτέρα τάξις ἐτοίμη, καὶ εὐκόλως πολεμεῖ καὶ καταγωνίζεται τὴν ἐναντίαν δύναμιν, ἔαν τάχα παντελῶς τροπῇ ἡ πρώτη παράταξις.

ιθ'. Καὶ γὰρ ἀνάγκη πᾶσα τὴν τάξιν τῶν ἐναντίων ἐχθρῶν ἀπὸ τῆς συγκροτήσεως τοῦ πολέμου ἀκατάστατον γενέσθαι καὶ διαλυμένην, καὶ τῆς ἡμετέρας δευτέρας τάξεως εὐτάκτως ἱσταμένης καὶ μετὰ

qui unam in aciem se instruunt, et ante se in prælio repulsuros hostes existimant, ubi universa acies dissipatur, et omni impetu fugientes hostes insequitur, si contingat eos iterum se adversus copias alias subito ex insidiis intervenire, nulla causa est quin qui insequerentur statim diffugiant, cum nullo in promptu habeant, qui hos de improvviso intervenientes repellere aut refutare possint.

13. Unum autem, idque solum subsidium habere eos existimo, qui universas copias unam in aciem conferunt, ut inimicis videantur emirus perfecta atque ingentes copiae esse. At hæc res speciem solum utilitatis habet, utilitatem autem nullam continet.

14. Alterum autem subsidium est, quod una hac instructa acie, ad circumfundendos atque intercludendos hostes aptiores erunt, si id artificio quodam et cum decoro fiat.

15. Duplicem instruere aciem, ut una alteri subsidio esse possit, quantum humano iudicio percipi potest, multa et magna et præclara bona in se continet. Ac primum sane est, quod prima acies cum alteram a tergo subsidiariam habet, fortius atque alacrius cum hostibus dimicat. Deinde extremæ oræ tum dextræ, tum sinistræ, lateranis defensæ, majore cum animo ac cupiditate bella gerunt. Maximum autem subsidium est, quod secunda acie a tergo instructa, qui in prima acie stationem suam deserunt, in fugam non vertuntur, veriti secundam aciem, et suspicionem ignaviæ timentes: hoc enim magnam utilitatem in bello affert.

16. Prima acie, quemadmodum sæpe usæ venit, profligata, secunda acies sæpe præsidio illis perfugisque est, unde rursus adiuti revocatique adversus irrudentes hostes iterum se convertunt.

17. Atque etiam quando qui in prima acie sunt hostes suos strenue atque alacriter persequuntur, si, quod fieri solet, vertant se iterum hostes, aut aliunde subito novi hostes intervenerint, secunda acies occurrens, primam aciem congregat et conservat.

18. Sed, quod absit, si prima acies protinus repellatur, neque revocari ad pugnandum cum hostibus poterit, secunda acies confestim instructa adest, quæ secundum prælium iterum ineat, et de summa rerum etiam decertet, prima acie universa fusa.

19. Necesse est enim aciem hostium, post bellum jam commissum et conseratas manus, dissipatam atque aliquantulum inordinatam esse, secunda acie nostra adhuc integra atque ordinata,

ad victoriam magna praesidia habet, cum instructa et perfecta adversus confusam et perturbatam hominum multitudinem dimicet.

20. Neque vero solum necessaria est copiarum nostrarum in duas acies divisio, quando pares atque aequales nostrae atque hostium copiae inter se fuerint, sed tum in primis cum majores ac plures nostris ipsorum copiae fuerint.

21. Sin quis dicat: Quenam tandem hujus secundae aciei utilitas esse potest? prima enim acie fusa et repulsa, secunda acies facile tergiversatur et in fugam se dat: is secum hoc modo cogitet: Si duabus aciebus instructis bellum lubricum, atque anceps fuerit, quidnam quis existimare debet una solum acie appa-
rata futurum, cum praesertim hac rejecta nihil habeat quo juvare se atque recreare possit?

22. Sin iterum objicias, copias has in duas acies divisas, longiores et tenuiores justo esse, intelligat his duabus hoc effectum iri, ut cum inmoderata magnitudine sint, et prope se adjungantur, nulli a proelio separati, sed formae acierum mutatae sint, et alteram ante, alteram retro locantes, utramque aciem multitiorem firmiter reddimus.

Kal γὰρ ὁ πρὸ τοῦ ἀλλαγῆναι τὸ σχῆμα συνέβαινε γενέσθαι, τὸ πᾶσαν τὴν δύναμιν εἰς μίαν παράταξιν ταξομένην μακρὰν καὶ λεπτὴν εὐρίσκεισθαι, τοῦτο ἐν τῇ διπλῇ τάξει εὐπορήσαμεν συμμέτρους τὰς δύο τάξεις ποιήσαντες, διὰ τὸ πλησίον ἀλλήλων εἶναι, οὐ τῆς μάχης χωρίσαντες, ἀλλὰ τὸ σχῆμα ἐναλλάξαντες, καὶ τὴν μὲν ἐμπροσθεν, τὴν δὲ ὀπίσθεν τάξαντες, καὶ πλεον τὰς παρατάξεις διὰ τὸν προεξημένον τρόπον κατοχυρώσαντες.

23. Propterea autem par est equestres copias, sive majores sive minores sint, in plures diversasque partes dividere, quia necesse est te certa quadam definitaque moderatione omnia instituere, cum adversus hostes dimicas, qui in bello tum artem militarem, tum ordinem bellicum observant.

24. Si poteris, nulla ratione bellum geras, cum hostium plures copias esse intelligis. Primo cognoscendas diligenter hostium copiae sunt, tum bellum statim inferendum est.

25. Si pedestrem habeas exercitum, hujusmodi aciem instrues, qualem tibi statim explicabimus, in capite de acie pedestri, et acie mista equitum ac peditum instruenda.

26. Sin autem soli equites fuerint, et adversus equites bellum suscipiendum est, in tres equestres acies universum divides exercitum. Primam aciem, quae πρόμαχος, id est propugnatrix, dicitur, in tres partes divides, unaquaque parte sive turma in tres μοῖρας sive drungos, id est, cohortes milliarias divisa: in media autem parte sive turma ὑποστράτηγον, id est principem sive propraetorem tuum: in dextra sinistraque parte, turmarchas suos, in medio drungariorum aut μοιραρχῶν, id est tribunorum collocabis.

καταστάσεως, τῆς δὲ τῶν ἐχθρῶν πεφυρμένης προτερεῖν μᾶλλον τὴν ἡμετέραν καὶ ἐπιδιώκειν τοὺς διαλύσαντας τὴν τάξιν.

κ'. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἀναγκαιότερον παρὰ πάντα, ὅτι οὐ μόνον πρὸς τὰς ἰσομέτρους δυνάμεις, ἔχουν τῶν τε ἡμετέρων καὶ τῶν ἐναντίων ἀρμοδία ἐστὶ καὶ ἀναγκαῖα, ὡς εἴρηται, ἡ εἰς δύο παρατάξεις διαίρεσις τοῦ στρατοῦ, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰς ὑπερχούσας καὶ πλεον τῶν ἡμετέρων οὖσας δυνάμεις.

κα'. Ἐὰν δὲ τις λέγει, ὅτι τὴν ὁφελος; τῆς γὰρ πρώτης τάξεως ταρπαστομένης καὶ τρεπομένης, εὐχερῶς καὶ ἡ δευτέρα συναπάγεται αὐτῇ, καὶ συντρέπεται· ἀλλὰ ἀκουσάτω ὁ τοιοῦτος, ὅτι ἐὰν δύο παρατάξεις, καθὼς εἰρήκαμεν, γενομένων, ἐπισφαλὲς τὸ πρᾶγμα γίνεται, εἰ ἂν τις ἐλπίζει ὅταν καὶ μία μόνη ἐστὶ παράταξις, καὶ αὕτη τραπέισα, οὐκ ἔχει ἐτέραν δι' ἧς βοηθηθῆναι δύναται καὶ ἀνακληθῆναι;

κβ'. Ἐὰν δὲ πάλιν λέγει, ὅτι τῆς δυνάμεως πάσης ἔχουν τοῦ στρατοῦ μεριζομένου εἰς πρώτην καὶ εἰς δευτέραν παρατάξιν ἀσθενεστέρα καὶ ἀδυνατετέρα ἡ τάξις εὐρίσκειται, κατανοήσει καὶ τοῦτο, ὅτι ἐὰν μὲν ἡ δύναμις ἐμερίζετο καὶ ἐχωρίζετο τοῦ πολέμου, καλῶς ἂν τοῦτο ἦπόρει. Ἀλλ' ἡμεῖς οὐ τὴν δύναμιν κελεύομεν μερισθῆναι, ἀλλὰ μόνον τὸ σχῆμα ἀλλα-

γ'. Διὰ τοῦτο γὰρ εἰς μέρη διάφορα καλῶς ἂν καὶ πρέπον ἐστὶ τὸ πάντα καθάλαριχον στρατὸν διαμερίζεσθαι, καὶ τε πολὺς ἐστὶ, καὶ τε σύμμετρος· εὐδελον γὰρ καὶ πρέπον εἶναι χρεωστέως, ὡς στρατηγῇ, λόγον ποιεῖσθαι καὶ κατάστασιν, ὡς ἐνδέχεται, ὅταν μάλιστα καὶ πρὸς ἔθνη πολεμῆς τάξιν ἔχοντα καὶ τέχνην πολέμου.

κδ'. Ἐὰν δὲ δύνασθαι, μὴ ποιῆς φανερώς τὸν πόλεμον, ὅταν γινώσκεις ὅτι πλείους σοὺ εἰσὶν οἱ πολέμιοι. Καὶ γὰρ πρέπον σοι πρότερον τὴν δύναμιν τῶν πολεμίων σου ἀναμαθεῖν, καὶ οὕτως ποιήσασθαι τὴν συμβολὴν τοῦ πολέμου.

κε'. Ἐὰν δὲ ἔχῃς πεζικὸν στρατὸν, ποιήσασθαι τοῦτου τὴν παράταξιν, ὡς μετὰ ταῦτα δηλώσομεν, ἐν τῇ περὶ πεζῶν καὶ τῶν συμμίκτων τοῖς καθάλαρισι διατάξει.

κς'. Ἐὰν δὲ μόνοι καθάλαριοι εἰσι, καὶ πρὸς καθάλαριους ὑπάρκειται ὁ πόλεμος, καὶ εἰς τρεῖς καθάλαρικὰς τάξεις διαμερίσῃς τὸν στρατὸν. Καὶ τὴν μὲν πρώτην παράταξιν, ἣτις λέγεται πρόμαχος, εἰς τρία ἴσα μέρη ἐκτάξῃς ἀπὸ τριῶν μοιρῶν ἔχοντος ἑκάστου μέρους, ἔχουν ἀπὸ τριῶν δρούγγων ἑκάστης τοῦρμας, καὶ ἐν τῷ μέσῳ μέρει τάξεις τὴν ὑποστράτηγόν σου, ἐν δὲ τοῖς ἐτέροις δυσὶν, ἔχουν τῷ δεξιῷ καὶ τῷ ἀριστερῷ, τοὺς τῶν μερῶν ἀρχοντας μέσους τῶν ὑποταταγμένων αὐτοὺς ἀρχόντων, ἔχουν τῶν μοιραρχῶν (90).

NOTÆ.

(90) Μοιραρχῶν. Scribe, μεραρχῶν.

κζ'. Ταῦτα δὲ τὰ τρία μέρη συστήσεις ἀπὸ κουρ- A
σάρων, ἡγουν τῶν εἰς κοῦρσον τεταγμένων στρατευ-
μάτων, οὗς νῦν λέγουσι προκλάστας, καὶ διφενσό-
ρων, ἡγουν τῶν ὑποδεχομένων τοὺς εἰς τὸ κοῦρσον
ἐλαύνοντας, καὶ ἐκδικούντων αὐτοὺς, ὥστε ἐκάστου
μέρους τὸ τρίτον ποσὸν κουρσάτορας εἶναι. Τούτους
δὲ εἶναι καὶ τοξότας. Τὸ δὲ διμοῖρον τὸ ἐν μέσῳ τοῦ
στρατοῦ διφένσορας ἡγουν ἐκδικικοὺς τοὺς ὑποδεχομέ-
νους τοὺς κουρσάτορας.

κη'. Παρατάξεις δὲ ἐν τῇ πρώτῃ τάξει οὕτως· Εἰς
μὲν τὸ ἀριστερὸν μέρος, εἰς δὲ μάλιστα αἱ κυκλώσεις
τῶν ἐναντίων εὐκλῶς γίνονται, δύο ἢ τρία βάνδα,
ἓνα εἰσὶ πλαγιοφύλακες· ἱστάμενοι ἴσοι τοῦ αὐτοῦ
μέρους· καὶ βάνδον ἐν ἡ δύο βάνδα τοξότας τοὺς
λεγομένους ὑπερκεράστας (91) ἡγουν ἐτοίμους ὄντας
εἰς κύκλωσιν τῶν πολεμίων· τοὺς στήσεις ἢ εἰς B
τὸ μέρος τὸ δεξιόν. Καὶ τὴν μὲν πρώτην τάξιν οὕτως
παρατάξεις.

κθ'. Τὴν δὲ δευτέραν παρατάξιν τὴν λεγομένην
βοηθὸν τάξιν, ἓνα ἔχη τὸ τρίτον ποσὸν τοῦ παντὸς
στρατοῦ, καὶ ταύτην ποιήσεις εἰς τέσσαρα μέρη,
ἓνα ὡς ἀπὸ ἐνὸς σαγιτοδόλου διαστήματος κατὰ τὰς
πλευράς· ἀλλήλων περιπατοῦσι τὰ τοιαῦτα μέρη.
Τὰ δὲ τοιαῦτα μέρη ἀμφίστομα ποιήσεις· ἡγουν δι-
στομα, ἓνα καὶ οἱ ἐμπροσθεν πρὸς τὸ λεγόμενον μέ-
τωπόν· εἰσιν δυνατοὶ καὶ καθωπλισμένοι ὁμοίως καὶ
οἱ ὀπίσθεν πρὸς τὴν λεγομένην οὐράν· δυνατοὶ καὶ
καθωπλισμένοι· ἓνα καὶ ἐὰν κατὰ τοῦ νώτου ἡγουν
ὀπίσω αὐτῶν ποιήσωσιν προσβολὴν οἱ ἐχθροὶ, ἀντι-
στέφονται, καὶ εὐρίσκονται ἀπὸ τῶν δύο μερῶν
ἐτοίμοι ἀντιτάσσεσθαι.

λ'. Ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις μέρεσιν ὀπισθεν τῆς
παρατάξεως ἐκατέρωθεν, ἡγουν ἐθεν καὶ ἐκεῖθεν,
ὡς ἀπὸ ἐνὸς σαγιτοδόλου διαστήματος, ἑκτάξεις
ἀπὸ ἐνὸς βάνδου ἐν τάξει νωτοφυλάκων ὅσον εἰς τρί-
την τάξιν.

λα'. Ἴνα δὲ καὶ ἐν τῷ μέσῳ χωρία, ἡγουν τὰ δια-
στήματα τῆς δευτέρας τάξεως, ἡνωμένα εὐρεθῶσι
διὰ παντός, καὶ ἡ πᾶσα τάξις ἐν σῶμα φαίνεται, καὶ
μὴ διαστρέφεται περιπατοῦσα, ἀναγκαζόν σοι· ἐστὶν
εἰς ταῦτα τὰ ἐν μέσῳ διαλείμματα ἀπὸ ἐνὸς βάνδου
καταστήσαι εἰς ὅλον τὸ εὐκαιρὸν διάστημα ἔχοντα τὸ
βάθος ἡγουν τὸ πᾶχος ἢ ἀπὸ δύο καθαλαρίων, ἢ τὸ
καλῶς ἔχον ἀπὸ τεσσάρων, μάλιστα πολλοῦ ὄντος
τοῦ στρατοῦ, ἓνα ὅταν καιρὸς γένηται τὰ τρεπό-
μενα μέρη τῆς πρώτης παρατάξεως. Ταῦτα τὰ τρία
βάνδα τὰ ὄντα ἐν τοῖς εὐκαίροις τόποις ὑποστελλό-
μενα καὶ συσφιγγόμενα εὐκαιρα ποιοῦσι τὰ χωρία
πρὸς τὴν ἐκείνων ὑποδοχὴν. Καὶ ἅμα μὲν ὑποδέχον-
ται τοὺς τρεπομένους εὐκαιρα χωρία ποιοῦντες, ἅμα
δὲ καὶ ἀναπτέλλουσι τοὺς θέλοντας σκορπίζεσθαι ἢ
φυγεῖν, ἅμα δὲ καὶ εἰς τρίτην τάξιν συνιστάμενα
μετὰ τῶν νωτοφυλάκων ἀποσοδοῦσι πολλάκις τοὺς
κατὰ νῶτον ἡγουν ὀπισθεν ἐπιφανομένους καὶ
ἐπερχομένους ἐχθροὺς πρὸς τὸ τεράζει τὴν δευτέραν
παρατάξιν, καὶ ἀδιόλυτον αὐτὴν διαφυλάττουσιν. Καὶ ταῦτα μὲν ἐν πολλὸς ἐστὶν ὁ στρατὸς οὕτω ποιήσεις.

27. Has tres turmas constitues ex iis, qui ad
incursiones valent, quos cursores et proclastas
nominant: et ex his qui cursores excipiunt iterum
a cursu redeuntes, atque eos defendunt, quos de-
fensores appellant: ut uniuscujusque turmæ tertia
pars cursores sint, quæ reliquæ pars in medio
exercitus defensores sint, qui istos cursores vindic-
cent et defendant.

28. Primam aciem sic instrues: Ad sinistram
partem, quam maxime et facillime circumvenire
hostes solent, duas aut tres cohortes ejusdem par-
tis, ut sint πλαγιοφύλακες, id est laterones sive
laterani, assignabis: cohortem præterea unam, aut
duas ex sagittariis, qui ὑπερκεράσται, id est corni-
stiles, ad circumdandos hostes, circumvallandos
constituuntur: hos ad dextram ejus partem collo-
cabis. Ac primam aciem sic instrues.

29. Secundam aciem, quæ subsidaria dicitur,
sic instrues, ut tertiam partem totius exercitus in
se contineat. Eam autem in quatuor partes divides,
et unius sagittæ jactu ad latera ejusmodi partes a
se mutuo distent. Has partes ancipites et ad
utramque partem inflexas, quas ἀμφιστόμους, seu
διστόμους dicunt efficies, ut qui anteriores sunt, ad
frontem qui posteriores, ad caudam quæ dicitur cu-
stodiendam parati atque armati sint, ut etiam si a
tergo de improvviso hostes irruant, convertant se,
et ad resistendum hostibus habiles reperiantur.

30. In extremis oris aciei, hinc atque illinc, post
aciem instructam quasi unius sagittæ jactu educes
ex una cohorte ad aciem tergistitum, quasi ad ter-
tiam aciem instruendam.

31. Ut autem loca sive intervalla, quæ in medio
secundæ aciei sunt, adunata omnino junctaque
inveniantur, et universa acies quasi unum corpus
appareat, neque in eundo distrahatur, necesse est ad
hæc intervalla in medio complenda e cohorte ali-
qua quosdam equites eligere, qui ad duorum vel
quatuor potius hominum altitudinem, si magnus
fuerit exercitus, instruantur, ut si quando occasio
fuerit primæ aciei partes ad fugam inclinatas exci-
piendi, hæ tres cohortes retrocedentes et in angu-
stum se contrahentes opportuna loca ad illos
excipiendos præparent, simulque in fugam versos
in hanc locorum opportunitatem accipiant, eosque
qui tergiversari noluñ, et ad fugiendum se præ-
parant, et admodum retineant, et ad tertiam aciem
cum tergistitibus juncti, sæpe hostes ad secundam
aciem perfringendam incursantes repellant, et
quasi indissolubilem secundam aciem efficiant.

Atque hæc si magnus fuerit exercitus, abs te fiant.

NOTÆ.

(91) Ὑπερκεράστας. Scribebatur, ὑπὲρ κεράσται.

33. Sin mediocrem habueris exercitum, hoc est, A a quinque millibus hominum ad decem aut duodecim millia, secundam aciem non ex quatuor partibus, sed duabus solis efficies, ut unum solum spatium aut intervallum ad profligatos et repulsos milites habeas.

33. Sin pauciores copias quinque millibus hominum habueris, secundam aciem ex una solum parte efficies.

34. Ad hæc omnia præcipimus tibi, ut tria aut quatuor banda sive cohortes ad insidias hinc atque illinc exercitus tui colloques, ut alteri ad lævam instructi, insidias ab hostibus susceptas reliquasque molitiones prohibeant, alteri ad dextram constituti, ad insidias incursionesque hostibus inferendas præparentur, si locorum opportunitas id fieri permittat.

35. Adnotabis etiam eos, qui ad latera aciei hostium obliquantur, et quæ a tergo incursiones atque impressiones fiunt, si adversus hostes bene et prudenter instituantur, efficaciores atque utiliores sunt iis dimicationibus quæ directe coramque geruntur. Quamvis enim pauciores ii fuerint, hostes tamen subito intercepti et circumclusi, ejusmodi incursionibus magnas offensiones accipiunt. Nam neque seipsos conservare, quamvis pares numero fuerint, possunt: neque, si plures fuerint, a timore tamen, et formidine abesse possunt, cum plures longe arbitrentur esse eos, qui incursiones faciunt, quam revera sunt.

36. Observandum autem est, haud par esse, sine magna necessitate, ut paucae copiae cum magno et instructo exercitu dimicent. Sin fieri non potest quin præliis, ne aperte et coram invadas, quamvis numerosior sit noster exercitus, sed vel a tergo, vel ad latera incursionem in illos facias.

37. Etenim valde lubricum periculosumque est, coram atque ex adverso cum ulla natione præliari, præsertim si pauciores fuerint copiae quæ ad pugnam instruuntur.

38. Ad summam autem mandamus, ut universæ copiae equestres in primam et secundam aciem belli tempore distribuuntur, tumque maxime cum magnum exercitum habueris: et quemadmodum supra dictum est, in cursores sive proclistas, qui in acie cæteris antepositi hostes adoriantur: et in defensores sive vindices, qui instructi consistunt, et ad excipiendos cursores, si minus processerint, sed re infecta, aut offensione accepta redierint, constitui sunt: tum in lateranos et cornistites, id est qui ad circumvallandos hostes parantur, et in insidias, et in subsidiales, qui a tergo constituuntur, cosque impediunt qui stationem suam deserentes fugam quaerunt, et in tergistites, qui retro a tergo omnium ad universi exercitus custodiam collocantur.

δὲ καὶ εἰς νωτοφυλάκας, ἔχουν τοὺς ἡπισθεν εἰς φυλακὴν τοῦ παντὸς στρατοῦ τεταγμένους.

λβ'. Ἐάν δὲ σύμμετρον ἔχῃς στρατὸν, τοὔτεστιν ἀπὸ ε' χιλιῶων ἕως δέκα ἢ δώδεκα, μηχανέτι τὴν δευτέραν παράταξιν ἀπὸ δ' μερῶν ποιήσεις. ἀλλὰ ἀπὸ δύο ὥστε ἓν καὶ μόνον χωρίον ἔχουν τόπον ἔχειν εὐκαιρον εἰς ὑποδοχὴν τῶν καταφευγόντων.

λγ'. Εἰ δὲ ὀλιγώτερον τῶν ε' χιλιῶων ἔχεις στρατὸν, τότε τὴν δευτέραν τάξιν ἓν καὶ μόνον μέρος ποιήσεις.

λδ'. Ἐπὶ τούτοις δὲ πᾶσιν κελεύομέν σοι ὥστε καὶ τρία ἢ τέσσαρα βάνδα, τοὺς λεγομένους ἐνέδρους, ἔχουν ἐγκρύμματα, ἔθεν καὶ ἐκείθεν τῆς παρατάξεως ἀφορίσεις καὶ τάξεις, ἵνα εἰσὶν οἱ μὲν κωλύοντες τὰ ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν ἐγχειρούμενα ἐγκρύμματα κατὰ τὴν ἀριστερῶν τῆς παρατάξεώς σου. Οἱ δὲ ἵνα ποιῶσιν ἐγκρύμματα καὶ ἐπιδρομὴν τοῦ δεξιῶν μέρους τῶν ἐχθρῶν, ἂν ἔρα καὶ οἱ τόποι εἰσὶν ἀρμόδιοι.

λε'. Σημειῶσαι γὰρ καὶ ὅτι οἱ κατὰ τῶν πλαγίων τῆς τῶν ἐχθρῶν παρατάξεως, καὶ αἱ κατὰ τοῦ νώτου ἔχουν ἀπὸ ὀπισθεν αὐτῶν γινόμεναι ἐπιδρομαί, ἂν καλῶς γένωνται: καὶ εὐκαιρῶς, μᾶλλον δραστηκότεραι εἰσι καὶ ἀναγκαῖαι παρὰ τὰς γινόμενας δι' ὄψεως μόνης συμβολῆς καὶ ὥθησεις. Κἂν τε γὰρ ὀλιγώτεροι εἰσὶν οἱ ἐχθροί, ὥς ἐξαίφνης ἐπιλαμβανόμενοι καὶ κυκλούμενοι, διὰ τῶν τοιούτων ἐπιδρομῶν μεγάλην τὴν βλάβην ὑπομένουσι, μὴ δυναμένων εὐκόλως σώζεσθαι τῶν ἐξ αὐτῶν τραπεζομένων. Κἂν τε ἰσόμετροί εἰσιν, ἢ καὶ πλείονες τοῦ στρατοῦ τοῦ σοῦ, εἰς ἀγῶνα μέγαν εἰσέρχονται: καὶ φόβον, νομίζοντες πλήθος εἶναι πολὺ τούτων τῶν ἐπιδρομῶν ποιούντας.

λς'. Πρόσεχε δὲ ὅτι οὐ πρέπει ἐστὶ χωρὶς ἀνάγκης ὀλίγον στρατὸν πρὸς πλήθος πολεμίων εὐτάκτων φανερώς πρὸς μάχην συμπλέκειν. Εἰ δὲ καὶ ἀνέγκη τοῦτου γίνεται, μὴ πάντα φανερώς καὶ διὰ ὄψεως ἐγχειρεῖν, κἂν τάχα πλείονές εἰσιν ὁ ἡμέτερος στρατός, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ νώτου, ἔχουν ἀπὸ ὀπισθεν τῶν ἐχθρῶν, ἢ διὰ τῶν πλαγίων, ἐμβάλλεσθαι εἰς αὐτούς.

λζ'. Καὶ γὰρ ἐπισφαλές ἐστι καὶ ἐπικίνδυνον ἢ δι' ὄψεως μόνον μάχῃ καὶ πρὸς οἷον δῆποτε ἔθνος γινόμενῃ, κἂν τάχα καὶ ὀλιγώτερον πλήθος ἐστὶ τὸ ἀντικαθιστάμενον.

λη'. Οὕτως οὖν ἐν κεφαλῇ κελεύομέν σοι, ἵνα ἅπαντα τὰ καθαρὰ τὰ τάγματα εἰς πρώτην καὶ δευτέραν παράταξιν ἐν καιρῷ πολέμου καταστήσῃ, ὅταν μάλιστα καὶ πολὺν στρατὸν ἔχεις, καὶ διατάξεις κατὰ τὸν λεχθέντα σοι τρόπον εἰς κούρσορας, ἔχουν προκλάστας, τοὺς ἐμπροσθεν τῆς παρατάξεως πρὸ τῶν ἄλλων κατὰ τῶν ἐχθρῶν προτρέχοντας: καὶ εἰς διρένσορας, ἔχουν τοὺς εὐτάκτως ἱσταμένους, καὶ ὑποδέχεσθαι μέλλοντας τοὺς προδραμόντας κατὰ τῶν ἐχθρῶν, ἂν μὴ ταλῆως διώξωσιν αὐτούς, ἀλλ' ἀνυποστρέψωσιν. ἔτι δὲ καὶ εἰς πλαγιοφύλακας καὶ ὑπερχεράστας, ἔχουν τοὺς ἐτοίμους ἱσταμένους εἰς κύκλῳ τῶν ἐχθρῶν. ἔτι δὲ καὶ εἰς ἐνέδρας ἔχουν ἐγκρύμματα: ἀλλὰ καὶ εἰς βοηθοὺς, ἔχουν τοὺς ὀπισθεν τεταγμένους, καὶ ἀναστέλλοντας τοὺς δοσιμέλουςι φεύγειν τὴν ἰδίαν καταλιμπάνοντας τάξιν. ἔτι

λβ'. Ἐν δὲ πολλὴν ἔχωσι στρατὸν, καὶ δύνασαι Α τοιαύτας διπλᾶς παρατάξεις ποιεῖν, εἴτε δύο, εἴτε τρεῖς, ἢ καὶ πλείονας, ὥστε μεριζομένην τὴν τῶν ἐχθρῶν δύναμιν πρὸς αὐτάς ὀλιγωτέρων ὄντων ἀσθενεῖς γίνεσθαι τὰς ἐκείνων ἢ προσβαλλόντων ὁμοῦ πρὸς μίαν τῶν σὺν παρατάξεων ὑπὸ τῶν ἄλλων, ἢ διώκεσθαι, ἢ κυκλοῦσθαι· τοῦτ' ἐστὶ τῶν ἀναγκαίων.

μ'. Τὸ δὲ βίβος ἡγουν τὸ πάχος τῶν παρατάξεων, καθὼς οἱ ἀρχαῖοι διετάξαντο, ἥρκει μὲν ἐκάστῳ τάγματι εἰς τέσσαρας καὶ μόνους καθάλλαρλους γίνεσθαι, ἐπιθεὶ τὸ πλεον τοῦτων ἀρτὸν καὶ ἀνωφελὲς δεικνύται ἐπὶ τῶν καθάλλαρλων. Οὕτε γὰρ δύναται, ὥς ἐπὶ τῆς περικτῆς τάξεως, ἀπὸ ὀπισθεν διὰ τοῦ πάχους προωθισμὸν ποιεῖν. Τότε γὰρ καὶ μὴ βουλόμενοι οἱ ἔμπροσθεν ἐκ τῶν ὀπισθεν προωθούμενοι τὴν ὁρμὴν ἐπὶ τὰ ἔμπροσθεν ποιοῦσι. Τοῦτο γὰρ Β ἐπὶ τῶν πεζῶν γίνεσθαι. Οἱ δὲ ἵπποι οὐ δύνανται προωθεῖν τοὺς ἔμπροσθεν αὐτῶν, ὥς οἱ πεζοί. Οὐδὲ βοήθειά τις γίνεσθαι ἐκ τῶν περισσοτέρων εἰς τοὺς μείνους, κἂν τε τοξόται εἰσὶ, κἂν κονταράτοι.

μα'. Οἱ μὲν γὰρ κονταράτοι οἱ ὀπίσω τοῦ τετάρτου οὐ δύνανται φθάσειν εἰς τὸ ἔμπροσθεν· οἱ δὲ τοξόται εἰς τὸ ἀνω ἀναγκάζονται τοξεύειν διὰ τοὺς ἔμπροσθεν αὐτῶν, καὶ διὰ τοῦτο ἀπρακτοὶ κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἐν ταῖς συμβολαῖς τῆς μάχης γίνονται, ὥς αἱ σαγίται αὐτῶν, ὥς ἡ πεῖρα διδάσκει καὶ τοὺς ἀμφιβάλλοντας, ἂν βούλωνται.

μβ'. Ἦρκει οὖν, καθὼς εἶπομεν, τὸ πάχος τῶν τεσσάρων καθάλλαρλων. Ἄλλ' ἐπεὶ συμβαίνει τοὺς ἀνδρείους στρατιώτας ὀλιγωτέρους κατὰ τάγμα εὐρίσχεσθαι, τοῦτ' ἐστὶ τοὺς ἔμπροσθεν ἱσταμένους τοὺς καὶ τὰς χεῖρας μινύειν πρὸς πόλεμον ὀφείλοντας, διὰ τοῦτο πρέπον ἐστὶ πρὸς τὴν δύναμιν τῶν ταγμάτων οὕτως ὀρίζειν καὶ τὸ πάχος τῆς παρατάξεως αὐτῶν, οἷον·

μγ'. Εἰς τὰ ἀνδρειότερα τὰ καὶ μέσαν ταξόμενα τάγματα εἰς τὴν τάξιν τὴν πρόμαχον ἀπὸ ἐπτά καθάλλαρλων ποιεῖν καὶ ἐνδὸς παιδὸς ὑπηρετοῦ αὐτῶν, ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ τάξει, ἐν ἣ καὶ ἐκεῖ δεῦτεροι κατὰ τὴν ἀνδρείαν τῆς προμάχου τάξεως ὀφείλουσι τάσσεσθαι· ἀπὸ ἐπτά ἀνδρῶν ἐκάστην δεκαρχίαν.

μδ'. Πάλιν ἐν δεξιᾷ ἐν ἣ καὶ ἐκεῖ ἰσοδύναμοι ἄνδρες τῆς ἀριστερᾶς ὀφείλουσιν ἀπὸ ἀνδρῶν ε', τὰ δὲ λοιπὰ καὶ ὑποδεέστερα τάγματα, ἀπὸ ε' ἢ δέκα ἀνδρῶν γίνεσθαι πρὸς τὰς δεκαρχίας ταξόμενα.

με'. Ἐν μέντοι συμβῇ ἵνα ἐκ τῶν ὑποδεεστέρων τοῦτων ταγμάτων εἰς τὴν πρώτην παράταξιν ἐκτάξει, ἢ ἀπὸ η', ἢ ἀπὸ ι', ποιήσεις ἀνδρῶν, ὥς ἀσθενεστέρων. Τὰ δὲ τάγματα τὰ ἐν δευτέρᾳ τάξει ταξόμενα, καὶ ἐπιλεκτά ὄντα ἀπὸ πάντε μὲν στρατιωτῶν καὶ ἐτέρων ὑπηρετῶν εἰς τὰ ἄρματα ποιήσεις, ὥστε δέκα ἀνδρας ἐκάστην δεκαρχίαν ἔχειν. Οὗτοι δὲ οἱ, ὥς εἴρηται, τεταγμένοι ἵνα κατασταθῶσιν ἐπιτηδεῖως εἰς τε κούρσους καὶ ἐγχεύματα.

μς'. Οὐκ ἐστὶν οὖν πρέπον τῶν η', ἢ τὴν πολλὴν τῶν δέκα, ἀνδρῶν πλείω τὸ πάχος ποιεῖν τῆς παρατάξεως, κἂν πάνυ εἰσὶν ἀσθενῆ τὰ τάγματα, οἷα τῶν

39. Si ingentem habueris exercitum, et poteris eum in duas, aut tres acies, aut etiam plures dividere, ut comparatæ ad illos hostium copiae, pauciores atque imbecilliores videantur, si simul et confertim in unam ex aciebus tuis irruant, cæteræ acies, vel ad insequendos eos, vel ad circumveniendo instituantur.

40. Altitudo aciei equestris, quemadmodum antiqui descripserunt, ad quatuor solum equitum altitudinem constitui debet: plures enim si fuerint, nullam utilitatem apportabunt. Neque enim si quid accidat, possunt quemadmodum pedites, aliquam impressionem facere: hi enim etiam inviti a sequentibus incitati impetum in hostes faciunt: equi autem equos anteriores, sicut pedites faciunt, impellere non possunt. Neque præsidium aliquod majus erit præstitibus, id est iis qui in fronte collocantur, sive hi sagittarii, sive hastati fuerint.

προστάτας, τοῦτ' ἐστὶν τοὺς εἰς τὸ μέτωπον ταξο-

41. Hastati enim qui post quartum equitem consistunt, hasta uti in anteriorem partem non possunt. Sagittarii autem sursum coguntur sagittas facere, propter eos qui ante se consistunt: et ideo si densiores essent, inutiliores in pugna militari sagittæ eorum essent, quemadmodum quotidianus usus experientiaque demonstrat.

42. Ac satis certe esset ad hunc modum descripta nobis quatuor equitum altitudo, sed quoniam sæpe pauciores fortes equites in cohortibus inveniuntur, qui in prima fronte ad configendum cum hostibus et manus conserendas committuntur, propterea par est, ut pro cohortium viribus altitudinem aciei tuæ describas ad hunc modum:

43. In fortioribus locis, et in medio collocatis cohortibus ad aciem πρόμαχον, id est propugnatricem, ad sex equitum altitudinem eos collocabis: ad lævam partem propugnatricis aciei, quoniam ibi milites fortitudine præstantes proximi locantur, septem virorum altitudinem unamquamque decuriam instrues.

44. Ad dextram rursus, ubi pari fortitudine viri collocantur, ac in lævam partem antea constituebantur octo equites collocantur: reliquæ, et debiliores cohortes ex octo, aut decem viris per decurias instruantur.

45. Sin contingat ex deterioribus cohortibus in prima acie collocari, ad octo vel decem illorum virorum altitudinem instruantur. Cohortes autem quæ in secunda acie collocantur, ex electis quinque militibus, et aliis quinque administris, ad currus conservandos, efficies ut decem viros unaquæque decuria contineat. Hi autem sic instructi, idoneis in locis constituentur.

46. Ad cursores et insidias nulla ratione plus decem virorum altitudine acies instruantur, quamvis admodum imbecilles cohortes fuerint: neque

ex electis cohortibus pauciores quinque viris. Itaque ad hunc modum idonea dividendus tibi est exercitus, et altitudines acierum describendæ, nihilque de longitudine, et numero præstitum, aut perparum detrahendum est.

47. Si enim ad decem virorum altitudinem cohortes universas pari modo instruxeris, ab hostium speculatoribus facile numerabile exercitum efficies, præstitibus numeratis, universum exercitus numerum colligendo: quod minime hostibus patefaciendum est.

48. Hac proportionem et moderationem conservata, quod reliquum superest exercitus in secundam aciem conferendum est.

49. Mandamus autem ut contubernia militum ex majoribus minoribusque natu certa proportionem fiant, ne senes per se collocati, infirmi debilesque fiant, neque adolescentiores perturbati atque intractabiles, nempe imperiti, inveniuntur.

50. Aciem tuam ad hunc modum armabis: Præstitem primæ aciei, et qui illi proxime adstat adalitem sive secundum, et extremi contubernii custodem, quem οὐραγὸν, id est ultimatum sive caudatum nominant, hastatos facies cum reliqua illorum armatura: reliquos omnes in medio illorum constitutos, qui sagittas jacere sciant, sine hastis collocabis. Neque enim commode arcum ducere potest ex equo, læva scutum tenens et arcum. Sin sic exerceatur miles, ut quando sagittas jactit, a tergo apte conjiciat scutum, nequaquam hoc inutile videretur.

51. Ad hæc constituendi abs te despotati quidam sunt ad primam aciem diligenter observandam, qui sauciorum in prælio curam habeant. Ad unamquamque cohortem octo, aut decem viros constitues agiles atque expeditos, sine armis, qui centum pedum intervallo suas ipsorum cohortes sequantur, ut eos qui inter dimicandum graviter ac periculose sauciantur, eosque qui ex equis cadentes pugnant, et seipsum iterum colligere nequeant, recuperent et conservent, ut ne strenui milites a secunda acie adventate conculantur, et negligentia quadam jam vulnerati interimantur. Iique despotati quocumque conservaverint, a questore imperii nostri pro singulis militibus conservatis habeant numum.

ῥωνται, καὶ ἵνα οἱ διασώζοντες αὐτοὺς λαμβάνωσιν κατὰ ἕνα ἕκαστον στρατιώτην διασωζόμενον παρ'

52. Tales deinde, postquam versi in fugam hostes fuerint, et secunda acies transierit, spolia, quæ in primæ conflictationis loco inventa fuerint, congregent, et præstitibus, sive contubernii sui decanis post confectum prælium tradant: cujus laboris et ipsi quoque aliquam mercedem habeant. Hanc enim rerum fortuitarum præstitibus in bello prærogativam justam atque idoneam esse arbitramur, quia in prima belli conflictatione maxima pericula et discrimina subeunt. Hac ex re hæc præterea utilitas

πάντε ὀλιγωτέρους, ὅσον ἂν εἰσιν ἐπιλεχτα. Ὅστε πρέπον ἐστὶ κατὰ τὸν εἰρημένον τρόπον καὶ τὴν τοιαύτην διαίρεσιν ἀρκούντως καὶ τὰ βάρη ἡγουν τὴ πάχῃ τῶν παρατάξεων γίνεσθαι, καὶ μὴδὲ τὸ μήκος ἡγουν τὸν ἀριθμὸν τῶν πρωτοστατούντων ὀλιγοῦσθαι πολὺ.

μζ'. Ἐν γὰρ ἀπὸ δέκα ἀνδρῶν τὸ πάχος τῶν ταγμάτων ὅλων ἐν ἰσῷ μέτρῳ τάξεις, εὐχερῶς καὶ συντόμως ὑπὸ τῶν κατασκόπων καὶ τῶν ἐχθρῶν ἀριθμείσθαι ποιήσεις διὰ τῶν πρωτοστατῶν ἔλιν σου τὸν στρατὸν, ὅπερ οὐ δέον μανθάνειν τοὺς ἐχθροὺς.

μη'. Τῆς δὲ εἰρημένης ἡμῖν ἀναλογίας, ἡγουν τοῦ μέτρου, φυλαττομένης ἐκ τοῦ περισσεύοντος στρατοῦ τὴν δευτέραν καταστήσεις τάξιν.

μθ'. Κελεύομεν δέ σοι καὶ τὰ κοντουβέρνια τῶν στρατιωτῶν ἀπὸ παλαιῶν καὶ νέων γίνεσθαι ἀναλόγως, ἵνα μὴ οἱ παλαιοὶ μόνοι τασσόμενοι καθ' ἑαυτοὺς ἀσθενεῖς εἰσιν, μὴδὲ οἱ νεώτεροι ἀτακτοὶ εὐραδῶσιν ὡς ἀπειροί.

ν'. Ὅπλῳ δὲ τὴν παράταξιν οὕτως: τὸν μὲν πρωτοστάτην τῆς πρώτης τάξεως, καὶ τὸν μετὰ ἐκείνον ἱστάμενον, τοῦτ' ἐστὶ τὸν δευτέρον, ἐπὶ δὲ καὶ τὸν ἐστώτα ὀπίσω πάντων, ἡγουν τὸν οὐραγὸν, κονταράτους ποιήσεις μετὰ τῆς λοιπῆς αὐτῶν ἐξοπλισεως: τοὺς δὲ λοιποὺς πάντας τοὺς ἐν μέσῳ ἐκείνων τασσομένους, ὅσοι τοξεύειν οἴδασιν, χωρὶς κονταρίων εἶναι ποιήσεις. Οὐδὲ γὰρ δυνατόν ἐστι δέοντως περιμάγειν τινὰ τῶν ἐπὶ πᾶσι ἵππου, ἔάν ἐν τῇ ἀριστερᾷ αὐτοῦ καὶ τὸ σκουτάρην κατέχη καὶ τὸ τόξον. Εἰ δὲ γυμνασθῇ ὁ στρατιώτης ὥστε ἡνίκα τοξεύει εὐφυῶς πέμπει τὸ σκουτάριον, οὐδὲ τοῦτο ἄχρηστον ἡμῖν καταφαίνεται.

να'. Πρὸς τοῦτοις κελεύομέν σοι, ὦ στρατηγέ, ἵνα ἀφορίσῃς καὶ μάλιστα εἰς τὴν πρόμαχον παράταξιν τοὺς λεγομένους δεσποτάτους, τοῦτ' ἐστὶ τοὺς ἐπιμελητὰς τῶν τραυματιζομένων στρατιωτῶν. Καὶ καταστήσεις ὅτι ἢ δέκα ἀνδρας καθ' ἕκαστον βάνδον ἐκ τοῦ αὐτοῦ τάγματος ἑλαφροὺς καὶ γοργοὺς ἀνευ ὅπλου, τοὺς ὀφειλόντας ἐπισθεῖν ὡς ἀπὸ ἐκατὸν ποδῶν τοῖς ἰδίοις τάγμασιν ἀκολουθεῖν, ἵνα τοὺς ἐν ταῖς συμπλοκαῖς τοῦ πολέμου, ὡς πολλάκις γίνεται, τραυματιζομένους ἐπικινδύνως, ἢ ἐκπίπτοντας ἀπὸ τῶν ἵππων, καὶ μὴ δυναμένους μάχεσθαι, ἀναλέγωνται καὶ περιποιῶνται, ἵνα μὴ καταπατῶνται ὑπὸ τῆς δευτέρας παρατάξεως οἱ ἀληθῶς γενναῖοι στρατιῶται, καὶ ἐκ τῆς ὀλιγορίας τῶν τραυμάτων διαφθεῖν ὑπὲρ μισθοῦ ἀπὸ τοῦ ταμείου τῆς βασιλείας ἡμῶν αὐτῶν νόμισμα ἐν.

νβ'. Εἰτα δὲ οἱ τοιοῦτοι μετὰ τὸ τραπῆναι τοὺς ἐχθροὺς, καὶ παρελθεῖν τὴν δευτέραν παράταξιν, τότε τὰ σκῦλα τὰ εὐρυσκόμμενα ἐν τῷ τόπῳ τῆς πρώτης συμβολῆς αὐτοὶ συνάγουσι, καὶ τοῖς δεσπάρχοις ἡγουν τοῖς πρωτοστάταις τοῦ ἰδίου τάγματος μετὰ τὸ λυθῆναι τὴν μάχην παρέχουσιν αὐτά. Λαμβάνουσι δὲ καὶ αὐτοὶ ὑπὲρ τούτου παρὰ τῶν δεσάρχων εἰς παραμυθίαν αὐτῶν μοῖραν τινα. Τοῦτο γὰρ τοῖς πρωτοστάταις ἐν ταῖς μάχαις προνόμιον δίκαιον καὶ ἀρμόδιον ἐν ταῖς ἐπιτυχίαις ἔχειν κελεύομεν, καθ'

ἔτι πλέον τῶν λοιπῶν τῆς ἀνάγκης μετέχουσιν ἐν τῇ A accedit, quod ob hostes cadentes despoliandos nulli πρώτῃ συμβολῇ τοῦ πολέμου· ἀγαθὸν δὲ καὶ ἕτερον ex equis descendunt, et stationem suam deserunt. γίνεται, ἵνα μὴ διὰ τὸ σκυλεῦσαι τοὺς πίπτοντας ἔχθρους, τινὲς ἐκ τῶν ἱππῶν κατέρχωνται, καὶ τὴν παρατάξιν διαλύωσιν.

γγ'. Ἴνα δὲ εὐκόλως ἐπὶ τῶν ἱππῶν ἀναβαίνωσιν οἱ τε λεγόμενοι δεσποτάτοι καὶ οἱ τραυματιζόμενοι στρατιῶται οἱ ἀπὸ τῶν ἱππῶν πίπτοντες, πρέπειν ἔστιν, ἵνα ὁ δεσποτάτος τὰς δύο σκάλας εἰς τὸ ἀριστερὸν μέρος τῆς σέλλας ἔχῃ· τοῦτ' ἔστι τὴν μίαν πρὸς τῷ ἐμπροσθοκουρβίῳ, καὶ τὴν ἑτέραν πρὸς τῷ ἐπισθοκουρβίῳ, ἵνα ὅταν μέλλουσιν οἱ δύο ἐπὶ τοῦ ἱπποῦ ἀνέρχασθαι, ὁ μὲν διὰ τῆς σκάλας τῆς ἐμπροσθεν, ὁ δὲ διὰ τῆς ἑτέρας σκάλας ἀνέρχεται. Ἀναγκαῖον δὲ ἔστι τοὺς λεγομένους δεσποτάτους καὶ εἰς φλασκαῖα ὕδωρ βαστάζειν διὰ τοὺς πολλάκις λιποθυμούντας· τραυματίας.

νδ'. Ἐν δὲ τῷ καιρῷ τῆς μάχης φλάμουλα τὰ κοντάρια μὴ ἔχέτωσαν. Ὅσον γάρ εἰσιν εἰς ἐπίδειξιν καὶ κόμπον ἀναγκαῖα τὰ φλάμουλα, τοσοῦτόν εἰσιν ἐν ταῖς μάχαις ἀχρηστά. Ἐάν γάρ τις βοῦληται εὐκαιρῶς· ῥίψαι, ἢ ἀκοντίζει, ἢ τοξεύσαι, οὐ συγχωρεῖ τὸ φλάμουλον εὐστόχως εἰς ὄρθον, ἢ εἰς μήκος βάλλεσθαι τὸ ριπτόμενον. Ἐάν δὲ καὶ τοξείας καιροὶ γένηται, παρεμποδίζει τοῖς ἐπισθεν τοξεύουσιν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἐξελασίας καὶ εἰς τὰς ἐπιστροφὰς καὶ εἰς τὰς ἀντιστροφὰς οὐκ ὀλίγον ἐμποδισμὸν ποιοῦσιν. Καὶ διὰ τοῦτο ἐν ταῖς μάχαις ταῦτα χρηματίζειν οὐ πρέπει.

νε'. Ἀλλὰ διὰ μὲν τὸν κόμπον τῆς παρατάξεως, ὥστε φαίνεσθαι μήκοθεν ἔχειν μὲν τὰ φλάμουλα εἰς τὰ κοντάρια, ἕως ἂν οἱ ἔχθροὶ φθάσωσιν ἀπὸ μίλλου ἑνός· ἀπὸ τότε δὲ ἵνα συστῇλωσιν αὐτὰ καὶ ἐν τοῖς θεκαρίοις αὐτῶν ἀποτιθῶσιν.

νς'. Πρὸς τούτοις καλεούμεν σοι, ἵνα ἀπὸ τῶν ἰσχυρῶν καὶ δυνατῶν ταγμάτων καθ' ἑκάστον τάγμα, ἀπὸ δὲ τῶν ἄλλων ὑποδεστέρων καθ' ἑκάστην τούρμαν σκουλάτορας ἦγουν βιγλαέοντας ἀφορίσεις, δύο μὲν κατὰ τάγμα, ὅκτώ δὲ ἢ δώδεκα κατὰ τούρμαν ἀγρύπνους καὶ διεγερμένους καὶ γοργοῦς, οἵτινες καὶ πρὸ τοῦ πολέμου καὶ ἐν αὐτῷ τῷ πολέμῳ ἐν τοῖς ἰδίοις αὐτῶν μέρεσιν εἰς οὓς καὶ τάσσονται τόπους ἀπὸ διαστημάτων σκουλαεύειν ὀφείλουσιν ἕως τῆς τελείας τοῦ πολέμου ἐκθάσεως, ἵνα μὴ ἀπὸ ἐγκρύμματος ἐπιδρομῇ ἢ δόλο· αὐτοῖς ὑπὸ τῶν ἔχθρῶν γενήσεται.

νζ'. Καὶ τοὺς μινσουράτορας δὲ τοσοῦτους εἶναι τοὺς ὀφείλοντας προλαμβάνειν, καὶ τὰ ἀπλίκτα μετρεῖν, καὶ τὰς ὁδοὺς προγινώσκειν, καὶ πρὸς τὰ ἀπλίκτα τὸν στρατὸν ὁδηγεῖν. Καὶ περὶ μὲν τούτων τοσαῦτα εἰρήσθω.

νη'. Χρὴ δὲ τὴν σὴν ἐνδοξότητα τὰ μὲν τῆς πρώτης παρατάξεως μέρη παρασκευάζειν, ὥστε πλησίον ἀλλήλων περιπατεῖν μὴ ἀπὸ πολλοῦ διαστήματος ἦτοι διαλείμματος τὸ μεταξὺ αὐτῶν ἀπὸ μέρους εἰς μέρος, ἀλλ' ὅσον μὴ συντρίβασθαι ἐν τῷ περιπατεῖν, μηδὲ διακχερίμενα ἀπ' ἀλλήλων φαίνεσθαι.

νθ'. Τοὺς δὲ πλαγοφύλακας μέχρι μὲν τοῦ ἐγγίζειν τοὺς ἔχθρους ἐγγὺς εἶναι, ὅταν δὲ ἀγγίζωσιν

53. Ut vero facile conscendere equos possint tum despotati, tum milites vulnerati, qui ex equis ceciderunt, par est, ut despotati duas scalas ad laevam partem sellæ habeant, unam ad emprosthocurbium, id est antilenam, alteram ad episthocurbium, id est postilenam, ut quando hi duo equum conscensuri sunt, alter ad scalam anticam, alter ad posticam conscendat. Ferant autem despotati secum in phlasciis aquam, quia sæpe sauciati animo deficere solent.

54. Belli ipsius tempore, hastæ ne habeant flamula; in quo enim ad ostentationem et pompam necessaria sunt, in eo ad bellum gerendum inutilia sunt. Si enim quis opportunum conjicere voluerit, sive jaculum, sive sagittam, flammulum magno impedimento ad id erit, ut vel prope ad scopum, vel ad spatium aliquod longum projiciatur. Sin sagittarum jaciendarum tempus fuerit, flamula admodum retardabunt sagittarios a tergo sagittas emittentes. Ad excursionses autem omnes, conversiones, reversiones, haud parvo impedimento sunt: itaque in bello minime illis utendum est.

55. Ad splendorem aciei honestandum, ut eminus ab hostibus flamula in hastis eernantur, dum hostes intra unum milliare sunt, valent; tum vero retrahant ea, et in thecis suis reponant.

56. Ad hæc præcipimus, ut si fortes ac strenuæ fuerint cohortes, singulis cohortibus duo, sin minus, ex singulis turmis octo, aut duodecim sculcatores, et biglevontes, quos speculatores et excubias appellamus, vigilantes, industrii, truces eligantur, qui ante bellum, et ipso in bello usque ad totius belli exitum, his in locis, in quibus eminus collocantur, diligenter suis turmis et cohortibus prospiciant, et speculentur, ne qua ex insidiis incursio aut dolus hostium obversetur.

57. Mensuratores autem totidem esse oportet, qui aplicita, id est castra anticipare et dimetiri debent, viasque providere, atque ad castra exercitum ducere. Ac de iis hæc a nobis dicta sunt.

58. Primam aciem sic dignitas tua instruet, ut prope se mutuo ambulent, neque longius intervallum aut spatium interjectum sit, quam ut ne se mutuo in itinere affligant, ne nimis a se partes distare videantur.

59. Laterani usquedum hostes prope affuerint, aciei reliquæ adjuncti sint: tum autem sagittæ

unius jactu, neque plus eo, ad laevam recedant, idque potissimum quando longitudine hostium acies nostram aciem superat, qui ad circumcludendos hostes collocati sunt, ad dextram partem faciant.

60. Partes, sive turmas secundæ aciei ad latera, id est, oblique unius sagittæ jactæ intervallo collocabis; a tergo autem, sive post primam aciem ambulent. Itaque quandiu hostes longe a loco prælii ad unum milliare, aut eo plus absunt, tam longe sequantur, ut ab hostibus cerni advertique nequeant, ne si advertantur, aliquas insidias molitionesque adversus eas hostes instruant. Ubi autem hostes jam prope fuerint, et emergente atque in conspectum secunda jam acie adveniente, minime apparere aliquas copias adversum eas hostes potuerint, ad sagittæ quater jactæ intervallum secunda acies accedat, et primam aciem diligenter observet. Neque enim abesse longe ipsius conflictationis tempore acies debet, ut ne omni præsidio destitutam eam relinquat, neque rursus nimis prope accedat, ne pulvere maximo excitato, ea cum prima acie permista sit, et antequam diacesserint hostes insequi primam aciem putetur.

61. Cohortes, quæ post oras secundæ aciei hinc atque illinc utrimque locantur, unius sagittæ jactu a cæteris constituentur, atque ita sequantur.

62. Insignia, quæ in exercitu sunt, cohortium minora et leviora sint: merarcharum, vel drungariorum, seu tribunorum majora et distinctiora: turnarcharum autem insignia admodum diversa a tribunorum suorum insignibus. Principis tui, sive proprætoris, multum distincta sint insignia. Tuum autem insigne a cæteris omnibus insignibus diversum esse debere nemo ignorat, ut in rebus perturbationibus in insigne intuentes, revocare eos domum, et ad sua loca transferre præfecti possint. τὴν πρὸς αὐτὸ βλέποντας εὐκλως, ὡς εἴρηται, χοντας καὶ τοὺς στρατιώτας.

63. Omnibus cohortibus æquabiliter in fronte collocatis, strenuos ex illis milites undeviginti aut viginii eliges, qui ad custodiam uniuscujusque illorum et administrationem constituentur.

64. Præfectos majores tuto et firmo loco in exercitu collocabis, ne impetu quodam incitati præcipites in periculum ruant, atque inde magna perturbatio militibus oritur. Ex minoribus enim præfectis si quis trucidetur, nemini facile patet, nisi suæ ipsius solum cohorti: sin quis ex nobilibus ceciderit, per multorum hominum ora pervagatus rumor, universo exercitui perturbationem afferet.

65. Princeps, sive proprætor tuus, reliquique turnarchæ in fronte cohortium suarum consistentes, circumspiciant et apparent aciem usquedum

ὥς ἀπὸ σαγιττοβόλου τοῦ ἀριστεροῦ μέρους παρεκβαίνειν, καὶ μὴ πλέον, ἐὰν μάλιστα ὑπερέχει εἰς μῆκος ἢ τῶν ἐναντίων παρατάξεως. Ὁμοίως δὲ καὶ τοὺς ὑπερκεράστας, ἡγουν τοὺς κυκλοῦν τοὺς πολεμίου; ὀφειλοντας, τάξεις δὲ εἰς τὸ δεξιὸν μέρος.

ξ'. Τὰ δὲ μέρη τῆς δευτέρας παρατάξεως κατὰ μὲν πλευρὰν ἀλλήλων ἦτοι εἰς τὰ πλάγια ἀπὸ ἐνὸς σαγιττοβόλου τάξεις· κατὰ οὐρὰν δὲ, ἡγουν κατὰ ὀπισθεν, τῆς πρώτης παρατάξεως περιπατεῖν· ὥστε μέχρι μὲν οἱ πολέμιοι μακρὰν ἀφαστήκασιν ἀπὸ ἐνὸς ἢ καὶ πλέον μιλίου πρὸς τὴν τοῦ τόπου θέσιν, ὅσον δυνατόν ἐστιν ἀφανῶς ἐπακολουθεῖν εἰς τὸ μὴ καθαρᾶσθαι μήκοθεν ταύτην τοῖς πολεμίοις καὶ μεθοδεύεσθαι ἢ ἐπιδολεῦσθαι ὅπ' αὐτῶν. Ὅταν δὲ οἱ ἐχθροὶ ἐγγίζουσιν, καὶ λοιπὸν φαινομένης τῆς δευτέρας οὐ φθάουσιν ἀρμόσασθαι, τότε ἐπιφαίνεσθαι αὐτὴν, καὶ ἕως τεσσάρων σαγιττοβόλων ἐγγίζειν τῇ πρώτῃ, καὶ κανονίζειν ἡγουν ἐπισκοπεῖν αὐτήν. Οὐδὲ γὰρ μήκοθεν πολὺ ὀφείλει εἶναι ἡ δευτέρα τῆς πρώτης ἐν καίρῳ τῆς συμβολῆς, ἵνα μὴ ἀδοθήτοιν αὐτὴν καταλείπειν. Οὐδὲ πάλιν πολὺ ἐγγύς, ἵνα μὴ συμφύρῃται τῇ πρώτῃ ἐν ταῖς συμβολαῖς, κοινόρου μάλιστα κινουμένου, καὶ πρὸ τοῦ διαλυθῆναι τοὺς πολεμίους καταδιώκουσιν τὴν πρώτην εὐρεθῇ.

ξβ'. Τὰ δὲ τάγματα τὰ ὀπισθεν τῶν ἀκρῶν τῆς δευτέρας ἐκατέρωθεν τασσόμενα, ἡγουν ἐντεῦθεν καὶ ἐκεῖθεν, δεῖ ὡς ἀπὸ ἐνὸς σαγιττοβόλου αὐτῶν εἰς νότον φυλακὴν ταγῆναι, καὶ οὕτως ἀκολουθεῖν.

ξγ'. Τὰ δὲ βάνδα, ἡγουν τὰ σημεῖα αὐτῶν, χρὴ καθ' ἐκαστὴν τοῦρμα, τὰ μὲν τῶν τεγμάτων μικρότερα εἶναι καὶ ἐλαφρά· τὰ δὲ τῶν μοιβαρχῶν, ἦτοι τῶν δρουγγαρίων, μεγαλύτερα καὶ ἐξηλλαγμένα· ὁμοίως δὲ καὶ τῶν τουργαρχῶν ἐξηλλαγμένα πρὸς τὰ τῶν ὀπ' αὐτοὺς ταττομένων δρουγγαρίων. Τὸ δὲ ὑποστράτηγον βάνδον διάφορον ἔχειν παρὰ τὰ τῶν τουργαρχῶν βάνδα, ὥστε πρὸς αὐτὸ καὶ τὸ τῆς σῆς ἐνδοθήτης ἐνηλλαγμένον ὀφείλει εἶναι καὶ διαφανὲς παρὰ τὰ ἄλλα πάντῃ, καὶ πᾶσιν εὐγνωστον, ὅτ' ὧ ἐν δευτέρῃ συνάρεσθαι, καὶ αὐτοὺς ἀνακαλεῖσθαι τοὺς τε ἀρ-

ξδ'. Πάντων δὲ τῶν βάνδων ἰσομετῶπων ἐν τάξει ἰσταμένων, δεόν ἐκ τῶν παρὰ αὐτὰ τασσομένων στρατιωτῶν τοὺς γενναίους καὶ πέντεκα ἢ καὶ εἰκοσι ἀνδρας ἀφορίσαι ἐπὶ τῇ ἐκάστου αὐτῶν φυλακῇ καὶ διεκδικεῖν.

ξε'. Τοὺς δὲ ἀρχοντας τοὺς κείμενους ἀσφαλῶς δεῖ τάσσεσθαι εἰς τὸ μὴ προπετεῦσθαι ἐν ταῖς μάχαις διαπίπτειν, καὶ ἐντεῦθεν ὀλιγῶριαν τοῖς στρατιώταις ἐγγίγνεσθαι· ἐκ μὲν γὰρ τῶν μικρότερον ἀρχόντων, εἰ συμβῇ παραπεσεῖν τίνα, οὐδὲν ἐὺκλως γινώσκειται, ἀλλ' ἢ τοῖς τοῦ ἰδίου τάγματος μόνοις· εἰ δὲ τις τῶν ἐμφανῶν διαπίσῃ, ἢ τοῖς πᾶσιν, ἢ τοῖς πολλοῖς δηλούμενος ὁ θάνατος αὐτοῦ ὀλιγῶριαν πᾶσι στρατῶν εἰσάγει.

ξς'. Διὸ πρόπον ἐστὶν, ὡς στρατηγὲς, τὸν ὑποστράτηγον καὶ τοὺς τουργάρχας μέχρι μὲν ἀπὸ ἐνὸς ἢ δευτέρου σαγιττοβόλου τῆς τῶν ἐχθρῶν παρατάξεως

ισομετώπους τάσσεσθαι μετὰ τῶν βάνδων, καὶ ἐπι-
δλέπειν καὶ ἀρμόζειν τὴν τάξιν· ὅταν δὲ μέλλῃ συμ-
βολῇ γίνεσθαι, ἐκ τῶν ἰδικῶν αὐτῶν ἀνθρώπων τοὺς
γενναϊοτέρους εἰς τὸ πλάγιον αὐτῶν παρατάσ-
σεσθαι, καὶ προέρχεσθαι εἰς ὅβιν αὐτῶν, καὶ σκέπειν,
καὶ ἐκείνους μᾶλλον χειρὰς μιν γνέειν.

ξς'. Τὴν δὲ σὴν ἐνδοξότητα καλεούμεεν, μέχρι
μὲν ὁ καιρὸς τῆς συμβολῆς γένηται, τάσσειν, καὶ
ἐπιδλέπειν, καὶ ἀρμόζεσθαι τῇ τῶν ἐχθρῶν κινήσει.
Τότε δὲ ἐν τῷ ἰδικῷ σου ἐρχεσθαι τάγματι, ὅπερ οὐ
πρὸς μάχην, ἀλλὰ πρὸς σκοπὸν τινα καὶ καγὼνα τῆς
πρώτης καὶ δευτέρας τάξεως τέτακται· τοῦτ' ἐστὶν
ἐν τῷ μέσῳ χωρίῳ τῆς δευτέρας τάξεως.

ξς'. Πολλὰ δὲ βούκινα λαλεῖν ἢ κινεῖν ἐν καιρῷ
μάχης, ὡς ἐπιδολῆς ὅν οὐ συμβουλεύομεν, ἵνα μὴ
ἐκ τούτου θόρυβός τις καὶ σύγχυσις γένηται· καὶ
γὰρ διὰ τοῦτο οὐδὲ τὰ παραγγελλόμενα καλῶς ἐξ-
ακρούεσθαι δύνανται. Ἄλλ' εἰ μὲν ὁ τόπος ἐμαλδὸς εὐ-
ρεθῇ, ἀρκεῖ τὸ βούκινον τοῦ μέσου μέρους ἐκατέρᾳ
παρατάξει. Εἰ δὲ ἀνώμαλός ἐστιν, ἢ ἀνεμος, ὡς πολ-
λάκις, παραχώδης κινεῖται, ἢ ἥλιος ὕδατος παρεμ-
ποδίζει τῇ φωνῇ τοῦ καθαρῶς διακούεσθαι, οὐκ
ἄτοπον τότε καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς μέρεσιν ἐν βούκινον
ἐν ἐκάστῳ μέρει λαλεῖν, ὥστε τρία λαλεῖν βούκινα
ἐν ὅλῃ τῇ παρατάξει. Ὅσον γὰρ ἡ ἡσυχία φυλάττε-
ται, τοσοῦτον καὶ οἱ νεώτεροι ἀτάραχοι, καὶ τὰ ἄλογα
ἄπτურτα γίνονται, καὶ ἡ τάξις φοβερωτέρα τοῖς ἐχ-
θροῖς φαίνεται, καὶ τὰ μανδύτα εὐκόλως γινώσκονται.

ξγ'. Διὸ οὐδὲ τὴν οἶαν οὖν φωνὴν ἀκαίρως δεῖ
ἀκούεσθαι μετὰ τὸ κινεῖσθαι τὴν παράταξιν ἐπὶ πό-
λεμον, ἀλλὰ ἔκμα τοῦ ἐξελθεῖν ἀπὸ τοῦ φοσάτου ἡγῶν
τοῦ ἀπλίκτου τὸν στρατὸν ἐπὶ τὴν μάχην παντοίαν
ἡσυχίαν ἄγειν καὶ μηδὲν ἀκαίρως φθέγγεσθαι. Τοῦτο
γὰρ οὐ μόνον τὸν στρατὸν ἀτάραχον φυλάττει, ἀλλὰ
καὶ τὰ τῶν ἀρχόντων βάνδα μετὰ προσοχῆς ἀποσκο-
πεῖσθαι ποιεῖ.

ξδ'. Τὸ δὲ μέτρον καὶ τὴν ποιότητα τῆς συμβολῆς
αὐτὸ τὸ πρᾶγμα δοκιμάζει, καὶ ἡ σφίγις ἡ πρέπουσα,
καὶ ἡ τῶν ἐχθρῶν παρουσία. Καὶ κινεῖν μὲν πρὸς
τὴν συμπλοκὴν τὴν συνήθη νικητήριον τοῦ σταυροῦ
φωνὴν ἀνακράζειν δεῖ.

ς'. Ὅταν δὲ εἰς χεῖρας ἔλθῃ ὁ στρατὸς, τότε ἀλα-
λάζειν, ἢ ὠρύεσθαι, καὶ μάλιστα τοὺς ὀπισθεν τασ-
σομένους τῶν ἰδίων οὐκ ἄτοπον ἐστίν.

οα'. Ἀρμόδιον δὲ ἡμῖν καταφαίνεται ἐν τῷ τῆς
συμπλοκῆς καιρῷ καὶ τὸ τῶν λεγομένων καντατό-
ρων ἔργον. Οὗτοι δὲ εἰσιν οἱ τὸν στρατὸν διὰ λόγων
παροτρύνοντες, καὶ συμβουλεύοντες, καὶ κατεπ-
φύοντες, καὶ παρακαλοῦντες πρὸς τοὺς ἀγῶνας,
καὶ ἵνα, εἰ δυνατόν, ἐξ αὐτῶν ἐκείνων τῶν στρατιω-
τῶν ἢ τῶν ἀρχόντων τὸ τοιοῦτον ἔργον ποιεῖται. Ἐπι-
λέγονται δὲ τοιοῦτους λογίους ἀνδρας οἱ ἀρχοντες
καὶ δυνατοὺς διὰ λόγων ὁμιλεῖν τῷ στρατῷ. Ἡ γὰρ
κοινωνία τοῦ καμάτου καὶ τῶν πόνων εὐπαιθε-
στέρους ποιεῖ τοὺς ἀκούοντας τοῖς παρακολουθοῦσι
εὐστρατιώταις.

οβ'. Λέγειν δὲ τοὺς καντατόρας πρὸς τὸν στρατὸν προ-

A intra unius aut alterius sagittæ jactum hostes
fuerint : ubi autem committendæ acies sunt, stre-
nuissimos quosque ex suis viris ad latus suum in-
struant, et in illorum conspectum veniant, illosque
ad manus conserendas impellant.

66. Dignitati tuæ præcipimus, ut usque ad con-
flictationis tempus instruas, perlustres, atque ad-
pares exercitum adversus hostium impetum : con-
sertis jam manibus ad tuam ipsius cohortem ven-
ias, non ut ibi prælieris, sed ut specularis, et
perlustres tum primam, tum secundam aciem, hoc
est ad medium locum secundæ aciei.

B 67. Multas buccinas concitare atque inflare, belli
tempore inusitum atque inconsuetum esse videtur,
quia ex eo perturbatio et confusio orietur, neque
enim bene imperata exaudiri possunt. Si enim lo-
cus æquabilis fuerit, mediæ turmæ buccina utri-
que aciei satis fuerit. Sin inæqualis fuerit, aut
ventus, quod sæpe fit, turbulentus flet, vel aqua-
rum susurrus vocem clare exaudiri impedit, hand
abs re fuerit in reliquis turmis unam buccinam in
unaquaque turma personare, ut in acie universa
tres solum buccinæ sonent. Quanto enim magis
silentium servatur, tanto magis adolescentiores
firmiori animo sunt, et jumenta magis in-
trepida, aciesque ipsa hostibus terribilior esse
videtur, imperataque celerius nota fiunt.

C 68. Itaque ubi exercitus ad bellum procedit,
nullam oportet vocem aut sonum a quoquam teme-
re emitti, sed simul ut e castris ad prælium vadit
acies, tacita iter faciat, nihilque temere loquatur :
hoc enim non modo exercitum animosiores facit,
sed et præfectorum cohortes attentius animadverti
facit.

69. Modum et formam confiligendi res ipsa, et
commoda deusatio, et inimicorum præsentia, effi-
cient. Cum vero jam ad conflictationem moveri
exercitus, consueta Christianis vox usurpanda est,
νικητήριον τοῦ σταυροῦ, crucis victoria.

D 70. Manibus jam consertis clamores quam maxi-
mos aluissimosque edere non inutile fuerit, atque
eos in primis, qui a tergo aciei instruuntur, tum
ad hostes perterrefaciendos, tum ad suos confir-
mandos.

71. Cantatorum quoque munus in prælio negli-
gendum non est : ii sunt, qui exercitum univer-
sum oratione sua ad prælium incitant, impellunt,
consulant, adhortantur. Si fieri poterit, iidem
milites præfectique, qui ad dimicationem proce-
dunt, ad hoc munus faciendum eligantur. Eligantur
autem eloquentes viri, quique oratione sua vertere
in omnes partes militum animos possint. Societas
enim operæ laborumque, magis obediens atque
alacres ad exhortationes approbandas persequen-
dasque facit.

72. Cantatores autem suasoria quædam atque

exhortationes tales adhibeant. Primum commemo-
rent mercedem fidei in Deum : deinde regiam bene-
ficientiam : beneficia ante collata : causam susce-
ptam pro Deo, et ejus dilectione, ac pro universa
natione, atque adeo pro fratribus omnibus fidelibus,
et si usus ferat, pro uxore, liberis, patria : sem-
piternam esse memoriam eorum qui strenue se in
bello pro fratrum libertate gerunt : contra Christi
hostes hoc bellum susceptum esse : nos Deum ha-
bere propitium, in cujus manu omne belli momen-
tum ponitur : illos propter incredulitatem contrario
in statu esse, et si quid tale excogitatum sit, quod
illorum mentes ad bellum inflammare possit. Ejus-
modi enim oratio commode habita, animos homi-
num magis impellit, quam magnus pecuniæ nume-
rus.

73. Hoc autem prætereundum non est : quoniam
hostes facile, pro numero insignium, integram
multitudinem exercitus cognoscere possunt, neces-
sarium esse arbitramur duo similia in unaquaque
cohorte esse insignia, unum quidem comitis no-
mine, alterum centurionis : et utraque insignia
usque ad diem belli gestentur. Die autem ipso bel-
li, authentica banda sola eleventur ut ne multis
insignibus elevatis omnia misceantur, minusque
cognita sint suis ipsorum militibus : hac enim
ratione fiet, ut permagnus exercitus pro numero
insignium videatur, et ipso die belli authentica
atque omnibus cognita proferantur.
φαίνεσθαι ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ αὐτῶν, καὶ τῇ ἡμέρᾳ τοῦ πολέμου τὰ αὐθεντικά ὡς εὐεπίγνωστα φα-
νεσθαι.

74. Ante belli diem, et aliquot præterea ante
diebus, exhortationes quædam fiant ad exercitati-
ones reliquosque motus bellicos alacriter susci-
piendos : unusquisque enim turmarca suos advo-
cabit, et apud eos verba ad hunc aut consimilem
modum faciet : Non temere hæc exercitationum ge-
nera a majoribus nostris, atque etiam ab imperato-
ribus tum recentioribus, tum antiquioribus insti-
tuta sunt. Neque siue causa hæc artificiosæ scierum
instructiones, tum orbiculatæ, reliquique motus
bellici adinventi sunt. Si enim agrestes feræ, ut
lepores, damæ, ac reliquæ contemptæ bestię, cum
eas venando consequimur, non omnino longius in
directum aufugiunt, sed in contentionem et impe-
tum venatorum intuentes, sic se accommodant, ut
evadere possint : quanto magis homines intelligen-
tia præditos, et de magnis rebus contententes,
attente et industrie tum persequendis hostibus,
tum declinandis, in prælio operam navare oportet,
neque quasi aqua in hanc aut illam partem jactari
atque effundi, si vel magna aliqua incursio ab illis
fiat, vel aliquis a nobis in illos impetus exsistat,
immodice alterutram in partem ferri, sed omnia
sustinere, ut victoriam tandem adipiscantur.

75. Neque enim ad parvum spatium insequi hos-
tes, et tum dimittere, victoria putanda est : neque
rursus paululum retrocedere, rursusque in eos con-

Α τρεπτικά τινα πρὸς τὸν πόλεμον τοιαῦτα · πρῶτον μὲν
ἀναμνησκοντας τῶν μισθῶν τῆς εἰς θεὸν πίστεως,
καὶ τὰς ἐκ βασιλείας εὐεργεσίας, καὶ τινῶν ἐπιτι-
χιῶν προγεγενημένων. Καὶ ὅτι ὁ ἀγὼν ὑπὲρ θεοῦ
ἐστὶ, καὶ τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης, καὶ ὑπὲρ ὅλου τοῦ
ἐθνους. Πλέον δὲ ὑπὲρ ἀδελφῶν τῶν ὁμοπίστων, εἰ
τύχοι, καὶ ὑπὲρ γυναικῶν, καὶ τέκνων, καὶ πατρί-
δος · καὶ ὅτι αἰώνια μένει μνήμη τῶν ἀριστευόντων
κατὰ πολέμους ὑπὲρ τῆς τῶν ἀδελφῶν ἐλευθερίας·
καὶ ὅτι κατὰ τῶν τοῦ θεοῦ ἐχθρῶν ὁ τοσοῦτος ἀγὼν·
καὶ ὅτι ἡμεῖς μὲν τὸν θεὸν ἔχομεν φίλον τὸν ἔχοντα
ἐξουσίαν τῆς ῥοπῆς τοῦ πολέμου, ἐκείνοι δὲ ἐναντίον
αὐτὸν ἔχουσι διὰ τῆς εἰς αὐτὸν ἀπιστίας, καὶ εἰ τι
ἕτερον τούτοις ὅμοιον ἐπινοοῦντας ποιῆσθαι τὴν
προτρεπτικὴν νοουσίαν. Πολλὰ γὰρ ἰσχύει τοιοῦτος
Β λόγος εὐκαίρως γινόμενος διεγείρει ψυχὰς μᾶλλον
ἢ χρημάτων πλήθος.

ογ'. Ἐτι δέ σοι καὶ τοῦτο οὐ παραλείψω · ἐπειδὴ
γὰρ δυνατόν ἐστι καταστοχάσασθαι τοὺς ἐναντίους
τῆς ποσότητος τοῦ ἡμετέρου στρατοῦ ὡς ἐπὶ παλὺ
διὰ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν βάνδων, ἀναγκαῖον εἶναι λογι-
ζόμεθα δύο ὅμοια βάνδα καθ' ἕκαστον τάγμα, ἐν
μὲν τὸ αὐθεντικὸν τὸ ὀφείλον ἐπ' ὀνόματι εἶναι τοῦ
κόμητος, ἕτερον δὲ τὸ τοῦ κεντάρχου, καὶ ἀμφοτέρω
τὰ βάνδα βαστάζεσθαι μέχρι τῆς ἡμέρας τοῦ πο-
λέμου. Κατὰ αὐτὴν δὲ τὴν ἡμέραν τῆς συμβολῆς τὰ
αὐθεντικά καὶ μόνα βάνδα ὑψοῦσθαι, ὥστε μὴ πολ-
λὴν βάνδων ὑψοῦμένων φύρειν ἅπαντα, ἢ καὶ ἀν-
επίγνωστα γενέσθαι τοῖς ἰδοῦσι αὐτῶν στρατιώταις·
ἐντεῦθεν γὰρ δυνατόν ἐστι καὶ πολλὸν τὸν στρατὸν

οδ'. Πρὸ δὲ τινῶν ἡμερῶν τοῦ καιροῦ τῆς συμβο-
λῆς ὅτε μάλιστα καὶ προγυμνασίαν δεῖ γενέσθαι
τῶν τε παραγγελμάτων καὶ τῶν μερικῶν κινήσεων,
δεῖ τοὺς ἐκάστης τούρμας ἀρχοντας μετακαλέσασθαι
καὶ διαλαλήσαι πρὸς τοὺς τοῦ ἰδίου μέρους τὰ ἀρ-
μόδια, ὅσον · ὅτι οὐ μάτην αἱ γυμνασίαι τῶν στρα-
τιωτῶν παρὰ τε τῶν παλαιῶν καὶ τῶν νέων στρα-
τηγῶν ἐξετέθησαν, καὶ αἱ κατὰ τέχνην παρατάξεις
καὶ αἱ ἐπ' εὐθείας καὶ κατὰ κύκλους καὶ ἄλλα σχή-
ματα κινήσεις. Εἰ γὰρ ἄγρια ζῶα διωκόμενα, ὅσον
ἐλαφοὶ καὶ λαγωοί, ἢ ἄλλοι τῶν εὐτελῶν ζῴων ἐν
τοῖς κυνηγίοις οὐ πάντως ἔξωθεν ἔξω καὶ ἐπ' εὐ-
θείας τὴν φυγὴν ποιοῦνται, ἀλλ' ἀποβλέποντα πρὸς
τὸν τόνον καὶ τὴν ὁρμὴν τῶν ἐπιτιθεμένων αὐτοῖς,
οὕτως καὶ τὰς ὑποχωρήσεις ποιοῦνται· πόσῃ οὖν
μᾶλλον τοὺς ἀνθρώπους ἐν συνέσει ὄντας, καὶ ὑπὲρ
μεγάλων πραγμάτων ἀγωνιζομένους προστεχόντως
καὶ τὰς διώξεις καὶ τὰς ὑποχωρήσεις ποιῆσθαι
ἐν ταῖς μάχαις ! Καὶ μὴ ὥσπερ ἐπὶ ὕδατος ἐπὶ
τὰ ἐμπροσθεν ἢ ἐπὶ τὰ ὀπίσω ἐκχέσθαι, μικρὰς,
ὦ· εἰκόλ', τινὲς ὠθήσει· ἢ τοῖς ἐχθροῖς γενομένης, ἢ
παρ' αὐτῶν ἐπαγομένης καὶ ἀμέτρως οὕτως ἐλαυνο-
μένους κινδυνεύειν, ἀλλὰ πάντα ὑπομένειν, ὥστε εἰς
οἰουδῆποτε τρόπον σπουδάζειν νικᾶν τὸν ἐχθρόν.

Οὕδ' ἐγὼ τὸ πρὸς ὀλίγον διώξαι τὸν ἐναντίον καὶ
ἀφίεσθαι τέλει νίκῃ ἐστίν· οἷδ' ἐπὶ πρὸς μᾶλλον
ὑποχωρῆσαι, καὶ πάλιν ἐναντιοστροφῆναι, αἱ ἵκται, ἀλλὰ

ἀπο τοῦ πέρατος τοῦ πολέμου ἐκάτερα δέκνυνται, καὶ Ἀ πρὸς αὐτὸ δεῖ ἀγωνίζεσθαι. Ταῦτα καὶ τούτοις ὅμοια τῷ στρατῷ διαλαλεῖν χρῆσταισιν οἱ ἐκαστοῦ μέρους τουργαρχαὶ καὶ ἰδίως τοῖς ἰδίοις στρατιώταις.

οζ'. Σὺ δὲ μετὰ τὴν ἰδιάζουσαν τῶν τουρμαρχῶν καὶ γυμνασίαν καὶ διαλαλίαν, ὡς στρατηγὰς, τάξεις εἰς τὸ ἅπασι ἢ καὶ τὸ πολὺ δεύτερον τὴν ὅλην παράταξιν, καὶ ὁμοίως καταστήσεις αὐτοὺς καὶ διὰ λόγων καὶ δι' ἔργων ἐτοιμοὺς εἶναι καὶ ἐμπεροῦς πάντοτε πρὸς τοὺς πολεμικοὺς ἀγῶνας.

οζ'. Παραγγελλῆς δὲ τοῖς τῆς πρώτης ἦτοι τῆς προμάχου τάξεως ἄρχουσιν, ὥστε τῷ μέσῳ πελθεσθαι, μέρει, ἐνθα τὸν ὑποστράτηγόν σου συμβαίνει τάσσεσθαι, ἦτοι τὸν λεγόμενον νῦν τοῦ θέματος Β μεράρχην, καὶ ἰσοῦσθαι αὐτῷ, καὶ ἅμα τὴν συμβολὴν ποιεῖσθαι.

οη'. Καὶ ταύτης γενομένης ἐὰν τρηπῶσιν οἱ ἐχθροὶ, τοὺς μὲν κούρσορας σὺν ἐλασίᾳ ὁρμῇ κατὰ αὐτῶν εἰς ἐπιδίωξιν ἕως αὐτοῦ τοῦ φροσάτου αὐτῶν τοὺς δὲ διφένσορας ἐπακολουθεῖν ἐν τάξει, καὶ μὴ ἀπομείναι· ἵνα τὸν ἐχθρῶν, ὡς εἰκὸς, ἀντιστρέφομένων, ἐὰν μὴ δυνήθωσιν βαστάσαι οἱ κούρσορες, ἐκ τοῦ πλησίον εἰς τοὺς διφένσορας καταφεύγοντες πάλιν αὐτοὺς ἀνακαλέσονται.

οθ'. Ἐὰν μέντοι ἐν αὐτῇ τῇ συμβολῇ συμβῇ ἢ ἐν μέρει ἢ τὰ ὅλα τραπῆναι, ὑποχωρεῖν τοὺς κούρσορας ὡς ἐπὶ τὴν δευτέραν τάξιν ἐπὶ ἐν ἢ δεύτερον σαγιτιόβολον, καὶ πάλιν ἀντιστρέφεσθαι κατὰ τῶν ἐχθρῶν (92), τῶν συνήθων καὶ ἁρμοδίων φωνῶν ἦτοι C παραγγελμάτων λεγομένων.

π'. Καὶ εἰ μὲν δυνήθωσιν εἰς φυγὴν τρέψαι τοὺς ἐχθροὺς, διώκειν κατὰ αὐτῶν εἰ δὲ μὴ γέ, ὑποχωρεῖν, καὶ πάλιν ἀντιστρέφεσθαι. Εἰ δὲ ἅπασι ἢ δεύτερον ἐγχειροῦντες μὴ ἰσχύσωσιν ἀντωθῆσαι τοὺς ἐχθροὺς, τότε τῆς δευτέρας τάξεως ἐπιφθανούσης καταφεύγειν πρὸς αὐτήν, καὶ διὰ τῶν εὐκαίρων αὐτῆς χωρίων περέρχεσθαι, καὶ ἐν τῷ μεταξὺ διαστήματι κατὰ οὐρανὴν τῆς δευτέρας καὶ τρίτης· ἐξελισσομένης ἅμα τῇ δευτέρᾳ τάξει δρουγγιτεῖ ἦγουν ὁμοῦ ἐσφιγμένως τοῖς ἐχθροῖς ἐπέρχεσθαι, καὶ ἐὰν τραπῶσιν, ἐπακολουθεῖν αὐτοῖς ὁξέως.

πα'. Παραγγελλῆς δὲ καὶ τοῖς πλαγιοφύλαξιν, ὥστε ἐὰν μὲν μακρότερον εὐρεθῇ τὸ ἀντις κέρας σπουδάζειν ἐπὶ κέρας, τοῦτ' ἐστὶν ἐπὶ σκουτάρην κλίνοντας συνεκτείνεσθαι αὐτῷ, ἵνα μὴ ὑπ' αὐτοῦ κατακύκλωσι· τῷ μέρει γένηται. Εἰ δὲ κοντότερον εὐρεθῇ τὸ ἀντις κέρας, σπουδάζειν μηναιοιδῶς ἦγουν κατὰ ἡμικύκλιον ἐπικλίνεσθαι καὶ ἐμπεριλαμβάνειν αὐτὸ ἐσώθεν πρὶν ἢ τὸ μέρος φθάσῃ συμβαλεῖν, τοῦτ' ἐστὶν ὅταν μέλλῃ ἢ φωνῇ τῆς συμβολῆς γίνεσθαι τῆς μάχης. Εἰ δὲ ἴσον ἐστὶν τὸ ἀντις, μένειν ἐν τῇ ἰδίᾳ τάξει ὡς διφένσορας, καὶ συμβάλλειν μετὰ τοῦ μέρους.

πβ'. Παραγγελλῆς δὲ καὶ τοῖς ὑπερκεράταις ὅτι

verti, offensio belli indicanda est, sed ex belli exitu omnia æstimanda, atque ad eum conferenda sunt. Hæc atque iis similia turmis suis turmarchæ narrent, singulique præterea militibus suis præcipiant.

76. Tu autem, imperator, post singulorum turmarcharum reliquorumque præfactorum privatas militum suorum exercitationes atque adhortationes, semel atque ad summum iterum universam aciem instrues, similiterque factis ac dictis paratos reddes, atque ad omnem bellicum usum habiles.

77. Præcipies etiam primæ, sive propugnatricis aciei præfectis, ut mediæ suæ turmæ obtemperent, ubi princeps, sive proprætor, qui nunc suæ dittonis μεράρχης, sive turmarcha dicitur, constitutus est, et æqua fronte cum illo incedant, eodemque tempore prælium committant.

78. Hæc acie instructa, si vertantur hostes in fugam, cursores statim ad insequendos eos, usque dum ad fossatum illorum pervenerint, omnibus viribus contendant; defensores autem in acie instructi sequantur, et non consistant, ne, si hostes convertantur iterum, et illorum impetum cursores sustinere nequeant, prope ad defensores confugiendo rursum seipsos colligant.

79. Sin inter configendum una aliqua turma, aut omnes etiam in fugam vertantur, ad secundam aciem ad unius atque alterius sagittæ jactum se recipiant, rursumque se ad invadendos hostes confirment, consuetis et idoneis in principio pugnæ vocibus et cæremoniis adhibitis.

80. Si hostes poterunt in fugam verti, insequendi primo sunt, deinde recedendum iterum ab eis, et ad eos statim vertendum est. Sin semel atque iterum hoc tentando non proficitur, secunda acie cominus jam adventante confugiant ad eam, et ad opportuna quædam loca intus se recipiant, hocque intervallo spatii ad extremam aciem iterum se evolvente, simul cum secunda drungisti, id est confertim ac dense, invadant, et si in fugam versi fuerint, omni alacritate eos insequantur.

81. Lateranis etiam præcipies, ut si longius inveniatur cornu hostium esse, conentur ad cornu, id est, ad scutum, sive lævam inclinantes, ad eandem quoque longitudinem produci, ut ne ab hostibus turmæ nostræ includantur. Sin concisius fuerit adversum cornu, lunare eos oportet, et ad semicirculi formam adducere, et intra complexum suum hostes coercere, priusquam turma configere cum hoste incipiat, hoc est, priusquam consuetæ voces ante manus conserendas usurpentur. Sin æquale fuerit hostium cornu, in sua ipsorum acie quasi defensores stent, et turmam suam adjuvent.

82. Præcipies etiam cornistitibus, quando prope

NOTÆ.

(92) Κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Scribebatur, καὶ τῶν ἐχθρῶν.

te fuerint hostes, ut duobus, aut tribus sagittæ jactibus, clam dextrum cornu consequantur, una cohorte in anteriore parte ad frontem constituta cum decanis quintanisve suis, qui ad quinque virorum solum altitudinem erunt, si strenui fuerint, reliqua cohorte universa drungisti, id est dense et confestim, illud sequente.

83. Banda, id est, capita illorum sive insignia, ne sursum erecta teneant, sed inclinata, dum usus poscat ea in lucem educi, ne si erecta in conspectu hostium essent, qui ea gestant magis ab hostibus insidiis appetantur.

84. Si longius adversum cornu inveniat, primo ad cornu, id est, hastam sive lævam, declinandum est, paululumque dextrum cornu in procedendo retardet se, et ad dimidium sagittæ jactum producat se, ut adversum cornu longitudine superent, atque ita declinantes, illosque circumvenientes dicant, "Ἐξέλθε, εἰ", statimque a tergo illorum cohors milliaris, quam drungum vocant, de improviso et æcri cum incursione invadat.

85. Profligatis hostibus, non statim illōs fugientes persequantur, sed confestim, qui a tergo steterint, cum reliquis cohortibus procedant. Quod si contractiores hostes fuerint, statim exeant, et lunata quasi forma circumcludant eos; sin æquales fuerint, paululum producant se, et hostium longitudinem superent; hocque modo irruptio in illis fiat.

86. Quod si cum cornistites suos producant, hoc idem facere conantur, invadendi statim illi sunt, dum in hac mutationis perturbatione sunt; nam dum illi ad cornu, id est, lævam, convertuntur, dexteris illorum nudas esse, et densationem illorum dissolutam esse, necesse est.

87. In hostibus circumdandis non solum cornistites, id est, qui dextri cornu propugnatores sunt, elaborare, ne vel nimis retardentur, vel nimis cito incipiant, sed et partis illius, id est, turmæ, præfectum, sive is turmarcha, sive alius quispiam fuerit. Itaque invadentibus eos cornistitibus, et hostibus jam tumultuari incipientibus, adversum eos universa turma incadat.

88. Curæ præfecto esse debet ut, si fieri possit, adversas copias longitudine superet; sin minus, saltem exæquet: si enim longior nostra, quam adversariorum acies fuerit, cornistites munus suum sedulo ac fructuose facient.

89. Cornistites ideo necessarii sunt, quia in nudis locis incursiones facere opportunius possunt.

90. Secundæ similiter aciei præcipies, ut medium locum, in quo dignitas tua constituta erit, diligenter observet, et sedulo advertat, ut conflictationis tempore duos aut tres sagittæ jactus a prima acie absint, ut, si in fugam conjiciantur

μέχρις οὐ γένοιται οἱ ἐχθροὶ ὡς ἀπὸ δύο σαγιττοβόλων ἢ τριῶν τῆς παρατάξεως, λεληθώς χρησάμενοι τῇ δεξιᾷ κέρατι τοῦ μὲν ἐνδὸς τάγματος ἐπιμέτωπον ἦγουν ἐμπροσθεν ἔχοντος τοὺς δεξιάρχας ἢ πεντάρχας· ἀρχοῦσι γὰρ ἀπὸ πέντε μόνον τὸ βάθος, ἐὰν εἰσὶ χηρῆσιμοι τοῦ δὲ ἐτέρου τάγματος δροῦγιστὶ ἦγουν πυκνοὺς καὶ ὁμοῦ ὀπισθεν αὐτοῦ ἀκολουθοῦντας.

πγ'. Τὰ δὲ βάνδα, ἦγουν τὰς κεφαλὰς αὐτῶν, μὴ ὀρθὰ κρατεῖν, ἀλλὰ ἐπικεκλιμένα, εἰς καιρὸς γένηται χρείας τοῦ φαίνεσθαι αὐτὰ, εἰς τὸ μὴ προφανόμενα τοῖς ἐχθροῖς ἐπιγινώσκεισθαι, καὶ μᾶλλον ἐπιθουλεύεσθαι ὅπ' αὐτῶν τοὺς κρατοῦντας αὐτά.

πδ'. Καὶ ἂν μακρότερον τὸ ἄντις κέρας εὐρεθῇ, πρότερον ἐπὶ κέρας κλίνεσθαι, τοῦτ' ἐστὶν ἐπὶ κοντάρην, καὶ ὀλίγον τοῦ δεξιῦ μέρους ἐν τῷ περιπατεῖν ἐμβραδύνοντος παρεκτείνειν μέχρι καὶ ἡμίσεος σαγιττοβόλου διὰ τὸ ὑπερβάλλειν τὸ ἄντις κέρας. Εἴθ' οὕτως ἐκνεύοντας κατὰ αὐτοὺς καὶ κυκλοῦντας παραγγέλλειν τὸ, "Ἐξέλθε· καὶ εὐθέως ἐπιπέμψαι κατὰ τοῦ νότου αὐτῶν τὸν λαυθάνοντα· δροῦγγον ἄφνω κατὰ ἑλασία· ὀξείας.

πε'. Τρεπόμενων δὲ τῶν ἐχθρῶν μὴ ἐπιδιώκειν τοὺς φεύγοντας, ἀλλὰ εὐθέως κατὰ τοῦ νότου ἵσταμένους ἐρχεσθαι, ἅμα τῷ ἐτέρῳ τάγματι. Εἰ δὲ κοντότερον ἐστὶν, εὐθέως ἐξέρχασθαι, καὶ μηχανοειδῶς ἐπιλαμβάνεσθαι αὐτοῦ· εἰ δὲ ἴσον ἐστὶν, ὀλίγον παρεκτείνειν καὶ ὑπερβάλλειν τὸ ἄντις. Εἴτα οὕτως, ὡς εἴρηται, ὁρμᾶν κατὰ αὐτοῦ.

πς'. Ἐὰν μὲν οὖν, ὅταν παρεκτείνονται οἱ ὑπερκράσται βουλευθῶσιν καὶ οἱ ἄντις ὁμοίως παρεκτείνεσθαι, δεῖ ὁμοίως καὶ εὐθέως κατὰ αὐτῶν ὁρμᾶν ἐν ὅσῳ ἀκατάστατοι εὐρίσκονται· ἀνάγκη γὰρ στρεφόμενων αὐτῶν ἐπὶ κέρας καὶ τὰ δεξιὰ αὐτῶν γυμνὰ ἔχειν, καὶ τὴν σφιγξὶν διαλελυμένην.

πζ'. Ταῦτα· εἰ τὰς κυκλώσεις μὴ μόνον δεόν τοῦς ὑπερκράστας κανονίζειν, ἦγουν τοὺς τοῦ δεξιῦ μέρους προμάχους εἰς τὸ μὴ πολὺ ἐμβραδύνειν, μηδὲ πάλιν πρὸ πολλοῦ ποιεῖν, ἀλλὰ καὶ τὸν τοῦ μέρους ἔρχοντα, εἴτε τουρμάρχης ἐστὶν, εἴτε ἕτερός τις, ὥστε ἐγχειρούντων τῶν ὑπερκεραστῶν καὶ ἀρχομένων τῶν ἄντις θορυβεῖσθαι, τότε καὶ αὐτοῖς τὸ ὅλον μέρος ἐπάγειν.

πη'. Λόγος δὲ τῷ ἄρχοντι γίνεσθαι ὀφείλει, ἵνα εἰ μὲν ἐστὶ δυνατόν αὐτῷ ὑπερβάλλειν τὸ ἄντις μέρος· εἰ δὲ μὴ γέ, κἀν ἱσοῦσθαι αὐτῷ, ἐὰν καὶ μακροτέρα εὐρεθῇ τῶν ἐναντιῶν ἢ παράταξις· ὥστε ἐντεῦθεν ἀρμοδίως δύνασθαι τοὺς ὑπερκράστας τὸ ἔργον αὐτῶν ποιεῖν.

πι'. Γίνωσκε δὲ ὅτι οἱ ὑπερκράσται διὰ τοῦτο εἰσὶν ἀναγκαῖοι, καθ' ὃ καὶ ἐν γυμνοῖς τόποις τὰς ἐπιδρομὰς ποιεῖν ἀσφαλεστέρῳ· δύνανται.

ι'. Ὅμοίως δὲ καὶ τῇ δευτέρᾳ τάξει παραγγέλλειν ὥστε τὸν μέσον τόπον, ἐν ᾧ συμβαίνει τάσσεσθαι τὴν σὴν ἐνδοξότητα, πειθεσθαι σοὶ καὶ κανονίζειν, ἦγουν στοχάζεσθαι, ὥστε ἐν τῷ καιρῷ τῆς συμβολῆς ἀπὸ τριῶν ἢ τεσσάρων σαγιττοβόλων τῆς

πρώτης παρατάξεως εἰρεθῆναι αὐτήν· ἵνα ἐὰν A hostes, quasi propugnatrix atque subsidaria non τραπῶσιν οἱ ἐχθροὶ, ὡς διαφένσωρ αὐτὴ ἦγουν ἐκδικητής καὶ βοηθὸς ἐν τάξει ἐπακολουθῇ καὶ μὴ ἀπομείνῃ.

Ια'. Εἰ δὲ τραπῇ τι τῶν τῆς πρώτης τάξεως ταγμάτων, ὑποδέχεσθαι τὸ βαρούμενον καὶ ἐρχόμενον μέρος εἰς καταφυγὴν, καὶ ἅμα τοῖς τῆς πρώτης τάξεως ἐπέρχεσθαι συντεταγμένως, καὶ μὴ διαλύεσθαι μέχρι τελείας ἐκδόσεως τοῦ πολέμου, καὶ τῆς ἐπὶ τὸ φοσσάτον ὑποστροφῆς, ἀλλὰ ἀφίεναι οὕτως συντεταγμένως φυλάττεσθαι, καὶ μὴ ἐπιδιώκειν ἀτάκτως τοὺς ἐχθρούς.

Ιβ'. Ἐὰν δὲ ἀμφιβολὸς ἡ μάχη τῆς πρώτης τάξεως φαίνεται, καὶ διώξεις καὶ ἀντιδιώξεις γίνονται, χρὴ ἀναμένειν καὶ θεωρεῖν τὴν τοῦ πράγματος ἐκθεσιν, καὶ ἐκβάλλειν δεύτερον ἢ τρίτον B graves iterum ac tertio profundendi sunt, tum ad φωνὰς βρυγμώδεις πρὸς τε διανάστασιν τῶν μαχομένων καὶ κατάπληξιν τῶν ἐχθρῶν, μὴ σπουδάζειν δὲ προχείρως συμμειγνυσθαι ἢ ἐγγίζειν πολὺ τῇ πρώτῃ παρατάξει, ἵνα μήτις φύρις καὶ ἀλλόκοτος τροπὴ ἐν τῇ συμβολῇ τῆς μάχης παρακολουθῇ.

Ιγ'. Εἰ δὲ, ὡς πολλάκις συμβαίνει, καὶ ἡ δευτέρα παρατάξις τραπῇ μέχρι τῶν νωτοφυλάκων, ἦγουν τῆς τρίτης τάξεως, ἐρχομένην σπουδάζειν ἀναλαμβάνεσθαι αὐτήν.

Ιδ'. Ἐὰν δὲ ἀπὸ ἐνέδρας τινὸς διὰ νότου ἦγουν ἀπὸ δεξιᾶς ἐφοδὸς μηνυθῇ καὶ ἐπάλειψις ἐχθρῶν· ἐὰν μὲν ὅλγοι εἰσὶν οἱ μηνυόμενοι, καὶ ἀρκοῦσιν οἱ τῆς τρίτης τάξεως, τότε αὐτὴν κατὰ ἐκείνων ἐκπέμπειν. Εἰ δὲ μὴ ἀρκοῦσιν, τότε καθὼς ἔστιν ἡ τάξις C ἀντιστρεφομένων τῶν προσώπων ὁμοίως δὲ καὶ τοῦ βάνδου μετὰ τοῦ ἀρχοντος· εἰς οὐρανὴν ἦγουν ὀπίσω ἐρχομένων ὡς ἀμφοστόμου ἡ τάξις τὴν συμβολὴν ἀρμοδίως ποιεῖται, καὶ τρεπομένων τῶν ἐχθρῶν τότε τοὺς νωτοφυλάκας, εἴτε ἐν εἴτε δύο βάνδα εὐρεθῶσιν, ὡς κούρσοντας κατ' αὐτῶν ἐπαφίεναι.

Ιε'. Ἐὰν δὲ πολλοὶ εἰσὶν οἱ μηνυόμενοι τὴν ἐφοδὸν ποιεῖν, τότε παραγγέλλῃς τὸ, Μετάλλαξον. Καὶ ἐρχονται οἱ δεκάρχοι ἐπὶ οὐρανὴν, ἦγουν στρέφονται δεξιᾶς κατὰ τάγμα, ὥστε ἐκείνο τὸ μέρος τῆς οὐρᾶς μέτωπον γίνεσθαι.

Ις'. Καὶ ταύτας μὲν τὰς παραγγέλλας ποιήσεις πρὸ ὀλίγου καιροῦ τῆς μάχης καὶ τῶν ἀγώνων, ἵνα γινώσκωσιν οἱ στρατιῶται τὰ ἀρμόζοντα. Ὁ γὰρ τῶν ἀγώνων καιρὸς τὰ τοιαῦτα διδάσκειν τοὺς μήπω D τούτων πείραν λαβόντας οὐκ ἐπιτρέπει, εἰ μὴ ἄρα μετ' ὀξύτητος τὰ σύντομα παραγγέλματα μόνα.

Ιζ'. Πάλιν δὲ ἐὰν πρὸ πολλοῦ χρόνου παραγγέλλῃς, εἰς λήθην γίνεται τὰ λεχθέντα. Καὶ διὰ τοῦτο χρὴ σε πρὸ μικροῦ (93) καιροῦ τοῦ πολέμου τὰς ἀναμνήσεις ποιεῖσθαι. Παραγγέλλῃς δὲ καὶ καθόλου πᾶσιν, ὥστε μηδὲνα θαρρῆσαι τὴν δευτέραν τάξιν παραλθεῖν, κἂν, ὡς εἰκὸς, τροπὴ τῇ πρώτῃ τάξει γένηται, ἵνα μὴ πρὸς τὴν ζωὴν κινδυνεύσῃ, εἴτε παρὰ τῶν ἐχθρῶν, εἴτε καὶ παρὰ τῶν βίων ὡς δέξιος, εἰ μὴ ἄρα, ὡς εἴρηται, τοσαύτῃ ἀπαραίτητος ἀνάγκη παρακολουθῇ.

NOTÆ.

(93) Χρήσε πρὸ μικροῦ. Scribatur, χρῆσαι π. μ.

PATR. GR. CVII.

91. Quod si quæ cohortes primæ aciei proligatæ fuerint, hanc afflicta partem et perfugium quarentem excipiat, ac etiam cum prima acie ordinate ac disposite incedat, neque aciem instructam ante belli exitum, et priusquam se in castra sua receperint, dissolvat, sed sic ad conservationem primæ aciei ordinate sequatur, non autem ad persequendos hostes confuse ruat.

92. Si anceps proelium primæ aciei fuerit, et persecutiones fugæque fuerint, permanendum est, et exitus rei contemplandus, vocesque ac clamores graves iterum ac tertio profundendi sunt, tum ad nostros exsuscitandos, tum ad hostes exanimandos. Neque statim coneris manus conserere, aut ad primam aciem accedere, ne aliqua confusio ac fuga quædam indigna hanc conflictationem sequatur.

93. Sin, quod sæpe accidere solet, secunda acies usque ad tergistites, seu tertiam aciem in fugam vertatur, hæc tertia adventans conetur recuperare eam.

94. Sin insidiis ullis factis a tergo aliqua incursio atque impetus hostium fiat, si pauci hi fuerint, qui adoriuntur eos, tertiæ acies adversum eos satis est, hæc tertia tum emittatur; sin ea satis non fuerit, conversis tum ad caudam, id est, ultimam aciem, cohortes cum præfectis ita se præparent quasi ἀμφοστόμος, id est, anceps acies esset; sic acies cum illis confingat, proligatusque hostibus tergistites, sive una, sive plures cohortes fuerint, quasi cursores in illos immittantur.

95. Si magnus numerus eorum esse videatur qui incursionem fecerint, tum præcipies iis verbis, Μετάλλαξον id est, commuta; qua voce decani ad caudam venient, id est, ad posticam partem transferent se cohortes, ut cauda, quæ fuit, jam frons fiat.

96. Hæc parvo tempore ante bellum et dimicationem ipsam præcipe, ut quid facto opus sit milites cognoscant. Ipso enim tempore prælii milites harum rerum rudes atque ignaros tale aliquid docere haud par est, nisi ea solum quæ levia sunt, et breviter efficiuntur.

97. Nam si longo tempore ante proelium præcipies, hæc oblivioni mandabuntur, ac propterea paululum ante bellum hæc commemoranda sunt. Præcipies autem omnibus, ut nemo audeat secundam aciem transgredi, quamvis prima acies penitus proligata fuerit, ut ne (nisi ingens atque inevitabilis aliqua necessitas) vel per inimicos, vel per suos quasi dignus de vita periclitetur.

98. Quoniam autem ex insidiis etiam cum hostium acie confligendum est, qui in insidiis et occultis latebris sunt, ante omnia exploratores quosdam emittant, ut ne nimis confertim in hostium impetum de improviso incurrant, vel alias ad latus, vel a tergo, sive post universam aciem, insidias sustineant.

99. Sæpe inimicorum copiarum in duas acies dividuntur, ac nisi diligenter instructa prima fuerit acies, insidiis magis ex adverso adoriundi sunt.

100. Si hostes in duas similiter acies dividantur, haud sane par est a tergo, id est postica parte, insidias struere, sed ad cornu aliquod, sive una ex parte incursio futura sit, sive utraque ex parte.

101. Incursionis tempus conjectare tecum oportet, et animo quasi dimetiri, ne vel antevertas aciem, vel retarderis, sed quando duos aut tres sagittæ jactus acies a se mutuo abfuerint, impetus in hostes ex insidiis et occultis latebris faciendus est.

102. Hæc, quæ diximus, non ad exercitationem, sed in dimicatione ipsa assumenda sunt.

103. Hæc a dignitate tua præcipienda et distribuenda sunt. Unicuique turmarum præcipies, aut scripto trades, quæ ante mandavimus, ut suæ ipsius partis sive turmæ constitutionem agnoscat. Unusquisque turmarcha universæ partis suæ trientem in cursores, sive proclastas, conferat, et hinc atque illinc turmæ suæ eos collocet.

Ἐνθεν καὶ ἐκείθεν τοῦ μέρους τάσσειν αὐτούς. Τὸ δὲ ἔνθεν καὶ ἐκείθεν τοῦ μέρους τάσσειν αὐτούς. Τὸ δὲ

104. Contaria, id est hastæ, conflictationis tempore flamma non habeant, sed de hastis detrahant, et in thecas suas conjiciant, quando ad unum milliari jam hostes adventaverint. Antea autem omnino in hastis habeant.

105. Banda, id est insignia, comitum minora sint; drungarum, id est tribunorum, perfectiora et diversa. Turmarum insigne diversum longe a reliquis sit, quemadmodum antea a me explicatum est.

106. Conflictationis tempore post vocem victoriæ crucis magnos, atque altos clamores edere oportet, atque eos in primis, qui a tergo sunt, ut qui in fronte sunt magis animentur.

107. Buccinæ multæ prælii tempore ne sonent, turmarum enim buccina satis fuerit. Turmarcha in medio turmæ suæ, id est, in medio defensorum

107. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἀπὸ ἐνέδρας δεῖν κατὰ τῆς παρατάξεως τῶν ἐχθρῶν συμβάλλειν, χρὴ τοὺς εἰς τὴν ἐνέδραν ἡγουν ἐγκρυμμα τατσομένους παραγγεῖσθαι ὥστε πρὸ πάντων βίβλας προπέμπειν, ἵνα μὴ ἀπάντημα, ὡς εἰκὸς, ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ἀθρόως ὑπομείνωσιν, ἢ ἐνέδραν ἐκ πλαγίου, ἢ καὶ ἀπὸ νώτου, ἡγουν ἀπὸ ὀπισθεν τῆς τῶν ἐχθρῶν παρατάξεως.

107. Πολλάκις γὰρ καὶ οἱ ἐχθροὶ εἰς δύο τάσσονται: τάξεις, καὶ ἐὰν μὴ προσεχόντως γίνωνται αἱ κατὰ τῆς πρώτης αὐτῶν παρατάξεως δι' ἐγκρυμμάτων ἐπελεύσεις, ἐνεδρεύονται μᾶλλον ἐκ τοῦ ἐναντίου.

ρ'. Ἐὰν οὖν οἱ ἐχθροὶ ὁμοίως εἰς δύο τάξεις τάσσωνται, οὐκ ἔστι πρέπον τῷ νώτῳ ἡγουν τῷ ὀπισθεν μέρει τῆς πρώτης αὐτῶν τάξεως ἐφεδρεύειν, ἀλλὰ τῷ ἄκρῳ αὐτῆς, ἡγουν τῷ κέρατι, εἴτε ἐξ ἐνός, μέρους ἢ ἐφοδὸς γίνηται, εἴτε ἐκ τῶν δύο, ὡς εἰρηται.

ρα'. Τὸν δὲ καιρὸν τῆς κατ' αὐτῶν ἐγχειρήσεως κανονίζειν σε χρὴ καὶ στοχάζεσθαι, ὥστε μὴτε προλαμβάνειν πολὺ τῆς ἡμετέρας παρατάξεως, μὴτε ὑστερεῖν· ἀλλ' ὅταν ὡς ἀπὸ δύο ἢ τριῶν σαγιττοβόλων αἱ παρατάξεις ἀλλήλων γίνωνται, τότε ἐγχειρεῖ κατὰ τῶν ἐχθρῶν τοὺς ἐπὶ τὸ ἐγκρυμμα ἡγουν τῇ ἐνέδρᾳ ἀπερχομένους.

ρβ'. Ταῦτα δὲ πάντα οὐκ ἐπὶ γυμνασίας, ἀλλ' ἐπὶ τῶν πραγμάτων αὐτῶν παραλαμβάνονται.

ργ'. Ταῦτα μὲν οὖν τὴν σὴν ἐνδοξότητα καὶ παραγγέλλειν καὶ διασκευάζειν κελεύομεν, ἀλλὰ καὶ ἐκάστῳ τουρμάρχῃ προστάζει ἢ καὶ ἐγγράφως ἀποδοῦναι ἅπερ καὶ σοὶ προειρήκαμεν, ἵνα γινώσκῃ καὶ αὐτὸς τοῦ ἰδίου μέρους τὴν κατάστασιν. Ὡστε ἔκαστον τουρμάρχῃν τὸ τρίτον ποσὸν τοῦ ὑπ' αὐτὸν ὅλου στρατοῦ ποιῆσαι κούρσορας, ἡγουν προκλάστας, καὶ διμοῖρον τοῦ στρατοῦ τῷ ἐν μέσῳ τάξει εἰς διφένσο-

ρδ'. Καὶ τὰ κοντάρια δὲ αὐτῶν μὴ ἔχειν φλάμουλα ἐν τῷ καιρῷ τῆς τοῦ πολέμου συμβολῆς, ἀλλ' ἵνα παύσῃ καὶ βάλλῃσιν αὐτὰ εἰς τὰ θηκάρια αὐτῶν ὅταν φθάσωσιν οἱ ἐχθροὶ ἀπὸ ἐνός μιλίου. Πρώτερον δὲ τοῦ καιροῦ τούτου ἔχειν αὐτὰ πάντως εἰς τὰ κοντάρια.

ρε'. Τὰ δὲ βάνδα τῶν ταγμάτων μικρότερα εἶναι ἢ τοῖς κομήταις, τῶν δὲ δρουγγαρίων τελειότερα καὶ ἄλλα· ὁμοίως δὲ καὶ τὸ τουρμάρχου ἐνηλλαγμένον πρὸς τὰ ἄλλα γίνεσθαι, ὡς μοι εἰρηται.

ρς'. Ἐν δὲ τῷ καιρῷ τῆς συμβολῆς τοῦ πολέμου μετὰ τὴν φωνὴν τῆς τοῦ σταυροῦ νίκης ἀλαλάζειν δεῖ καὶ ὠρύεσθαι, μάλιστα τοὺς ὀπισθεν, καὶ προθυμοποιεῖν καὶ ἀλλήλους καὶ τοὺς ἐμπροσθεν.

ρζ'. Καὶ τὸ μὴ λαλεῖν ἐν καιρῷ μάχης πολλὰ βούκινα· ἀρκεῖ γὰρ καὶ τὸ τουρμάρχου μόνον. Τὸν δὲ τουρμάρχῃν μέσον τοῦ μέρους τάσσεσθαι τῆς ὑπ'

NOTE.

(94) In codice Laurentiano hic initium capituli sumitur, et cuilibet capituli divisioni, seu paragrafo, titulus rubrica præfigitur; sed cum titulorum pars

maxima evanida sit fugientibus litteris, nec oculorum acie assequi sit quomodo se illi tituli habeant, salius visum est cunctos omittere.

αὐτῶν τάξεω; τοῦτ' ἐστὶ μέσον τῶν διφενσόρων, A collocetur, drungarii, id est tribuni, in reliquis
τοὺς δὲ δρουγγαρίους εἰς τὰ ἐκατέρωθεν μέρη μέσον
τῶν βάνδων τῶν κουρσῶρων. utrinque turmis, in medio cohortium cursorum.

ρη'. Ἐν δὲ τῷ καιρῷ τῆς παρατάξεως προερευνηθὲν
δίδον διὰ μαυδατόρων τοὺς τῆς συμβολῆς τόπους, τοῦτ' ἐστὶ τοὺς μέσον τῆς ἰδίας παρατάξεως καὶ
τῆς τῶν ἐχθρῶν, μήποτε λάκκοι εἰσὶν, ἢ ὀρύγματα, ἢ τέλματα ἄπερ λέγεται πάλματα, ἢ ὅλοι τινές, ὡς
εἰκός, παρὰ τῶν ἐχθρῶν μελετώμενοι· καὶ ἐάν τι
τοιούτων εὐρεθῇ, ἀναμένειν τὴν ἡμετέραν τάξιν ἵνα
οἱ ἐχθροὶ αὐτοὺς παρέλθωσιν· καὶ τότε ἡ ἡμετέρα
παρατάξις ἐν τῷ καθαρῷ κάμπῳ ἀπαντήσῃ.

ρθ'. Τὸ δὲ βάνδον τοῦ τουρμάρχου, ὡς εἴρηται,
μόνον ἐξηλλαγμένον τὸ εἶδος· παρὰ τὰ ἄλλα τὰ ὑπ'
αὐτὸν βάνδα ποιῆται, ἵνα ἐστὶν εὐεπίγνωστον πᾶσι
τοῖς ὑπ' αὐτὸν βανδοφόροις.

ρι'. Ἀλλὰ καὶ διὰ κινήσεώς τινος ξένης καὶ δια-
φύρου χωρίζεσθαι αὐτὸ, ἢ ἐν τῷ ἴσασθαι ἢ ἄνω ἢ
κάτω, ἢ δεξιὰ ἢ ἀριστερά, ἢ συνεχῶς ἐπικλίνεσθαι,
ἢ ἐγκλίνας τὴν κεφαλὴν τοῦ βάνδου, ἢ πυκνῶς τινάσ-
σειν ὀρθόν, ὥστε καὶ εἰς τὴν σύγχυσιν εὐκόλως ὑπὸ
τῶν λοιπῶν βάνδων γνωρίζεσθαι.

ρια'. Οὐ δεῖ δὲ ὅλων τῶν τουρμαρχῶν τὰ βάνδα ἐν
σημεῖον ἔχειν, ἀλλὰ ἐνηλλαγμένα σύμβολα ἐκάστην
τούρμαν, ἕτινα καὶ ὀφείλουσιν ἐθίζειν τοὺς στρα-
τιώτας διὰ προγυμνασίας γνωρίζειν. Οὐ μόνον γὰρ
ἐκ τούτου τὰ ὑπὸ τὸν τουρμάρχην ἑκαστον βάνδα
ὠφελούνται τὸ μέρος αὐτῶν συντόμως στερίζοντα,
ἀλλὰ καὶ οἱ ἐν αὐτοῖς τεταγμένοι τὸ τοῦ τουρ-
μάρχου βάνδον ἐπιγινώσκοντες δι' αὐτοῦ εὐκόλως
καὶ τὰ ἴδια, ὡς εἰκός, πλανώμενοι εὐρίσκουσιν.

ριβ'. Δεῖ γὰρ εἶναι ἐκάστην μάχην, ἐάν καὶ τι συμβῇ,
τὸν στρατιώτην, ὥστε ἀποχωρισθῆναι μακρὴν τοῦ
βάνδου τοῦ ἰδίου τάγματος, παντὶ τρόπῳ σπουδάζειν
ἐνοῦσθαι αὐτῷ· ἵνα ἡ τάξις ἀφυρτος διαμένουσα τὴν
σωτηρίαν σημαίνει τοῦ στρατοῦ.

ριγ'. Ἐάν δὲ συμβῇ εἶναι ἐν τῷ στρατῷ τινὰς ὁμο-
φύλους τῶν πολεμίων, δίδον πρὸ τῆς ἡμέρας τοῦ πολέ-
μου χωρίζειν αὐτοὺς, καὶ ἐν ἑτέροις τόποις μετὰ
εὐλόγου προφάσεως προπέμπειν.

ριδ'. Καὶ τοῖς μὲν τουρμάρχαις ταῦτα πράττειν
προστάξεις. Ἀλλὰ καὶ ἐκάστῳ δρουγγαρίῳ καὶ κό-
μητι ἅμα αὐτοῖς παρακελεύου, καὶ πρόστασσε, ὥστε
ἐπιζητεῖν αὐτοὺς ἐκ παντὸς τὰ δέοντα ἐπιτελεῖν τὸν
στρατόν.

ριε'. Χρεὼν γὰρ, εἴτε ἐν φορσάτῳ διάγει ἑκαστον
τάγμα ἥτοι τὸ βάνδον, εἴτε καὶ καθ' ἑαυτὸ ὅπουδήποτε
ἀπικαθεύει, πρωτὰς εἰς αὐτὸν τὸν ὄρθρον πρὸ παντὸς
πράγματος, καὶ εἰς ἑσπέραν ὁμοίως μετὰ τὸ δεῖπνον
καὶ τὰς μίσσας τὸ τρισάγιον ψάλλεσθαι, καὶ τὰ λοι-
πὰ κατὰ τὴν συνήθειαν.

ρις'. Τὰ δὲ κοντουβέρνια, ἥτοι τὰ οἶον μικρὰ βάν-
δα τῶν ἀκίων, καθὼς καὶ οὗ αὐτῷ πρώην ὠρίσασ-
μεν, προστάξαι ἀπὸ παλαιῶν καὶ νέων αὐτοὺς ποιεῖν.

ριζ'. Τὸν δὲ πρῶτον καὶ δεῦτερον τῆς ἀκίας, καὶ
τὸν οὐραγὸν, ἤγουν τὸν ὀπισθεν, καὶ τὸν πρὸ αὐτοῦ

108. Aciei instructæ tempore exploranda sunt
loca per mandatores, ubi conflictatio futura est, id
est, medium spatium inter nostram jam aciem in-
structam, atque hostiam, nec ubi fossæ, aut putei,
aut dolus aliquis ab hostibus molitus sit; quod si
tale aliquid inventum fuerit, præstoletur acies
nostra dum hostes eum locum transierint, et cum
hostibus integro in loco ac securo pugnent.

109. Bandum, id est insigne, turmarchæ longe
diversum distinctumque forma sit a cæterorum
præfectorum suorum bandis, ut facile ab omnibus
signiferis agnoscatur.

110. Motu autem aliquo peregrino ac vario etiam
bandum hoc distinguatur, vel quod sursum aut
deorsum, aut dextrorsum, aut sinistrorsum locetur,
aut continue inclinetur, id est demittatur, caput
hujus insignis, aut crebro directe moveatur, ut
omni in confusione ac perturbatione a reliquis
insignibus facile cognoscatur.

111. Omnium turmarcharum banda unum signum
ne habeant, sed diversas notas singulæ turmæ ha-
beant, ad quæ cognoscenda milites ante assuefa-
ciendi sunt. Non modo enim singula ex eo turmar-
charum banda adjuvantur, et partem suam facile
confirmant, sed etiam si quando aberraverint, ad
suas cohortes facile redeant.

112. Miles si qua ratione contingat a bando suæ
cohortis abesse, omnibus modis eo revocandus est,
ut acies minime confusa aut perturbata exercitus
salutem ac præsidium præ se ferat.

113. Si in exercitu aliqui populares hostium fue-
rint, ante diem belli separandi sunt, et ad alia quæ-
dam loca honesta cum causa amandandi.

114. Ac turmarchis ista præcipies. Unicuique
autem drungario, et comiti etiam mandabis, ut dili-
genter exquirant ea, quæ alicui usui copiis nostris
D esse possint.

115. Par est autem, sive in fossato versetur unum-
quodque bandum sive cohors, sive alicubi castra
ponat, mane cum prima luce, ante alia omnia, ut
vesperi post coenam ac missas, trisάγιον ὕμνον, id
est ter sancium hymnum, pro more cæteraque
canere.

116. Contubernia, sive manipuli, quæ quasi par-
væ quædam cohortes sunt, ut ante descripsimus,
ex majoribus et minoribus natu simul junctis con-
ficiantur.

117. Primanus et secundanus contubernii, ac
præterea etiam ultimanus, hastati sint; tertius et

quartus sagittarii, quique in medio sunt, quemadmodum necessitas requirit maxime instruantur.

118. Flamula hastarum, quemadmodum supra admonuimus, tempore belli minime in hastis esse permittantur, ne hastæ tum iis qui gestant, tum iis qui a tergo sunt, tum etiam sagittis in acie coniectis impedimento sint.

119. Despotatos, quos ad conservandos et recuperandos eos, qui in bello sauciati erant, milites antea constituebamus, ex unaquaque cohorte sex, aut octo ex debilissimis separari iubebis, ut ubi tempus requirit, qui in bello graviter vulnerantur, ab illis servantur.

120. Duo speculatores, sive exploratores diligentes, vigilantes, ac strenui eligendi sunt; duo præterea mandatores, et contuberniis etiam duo viri eligantur, qui belli tempore bandum diligenter custodiant.

121. Cantator idoneus atque eloquens unus aliquis eligendus est, qui ipso in prælio exacuat atque incitet militum animos, et suasoria oratione ad alacritatem et cupiditatem bellandi, quemadmodum supra memoravi, omnes inflammet.

122. Magnis in cohortibus duo banda ante belli diem fiant, alterum præfecti cohortis, id est comitis, alterum primi centurionis. Ipso autem belli die non duo gestentur aut erigantur, sed comitis solum.

123. Ipso belli die unusquisque miles gestet ad sellam suam secum aquam in phlasciis, et paxamadium, id est biscocutum, in sellopungio, et farinae unam atque alteram libram, ut necessario tempore hæc habeant ad refocillationem et recreationem sui atque aliorum, qui in aliquam animi defectiōnem, aut valetudinis infirmitatem incidunt.

124. Tempore prælii, ut cognoscant milites ante belli exitum neminem spoliandum esse, sæpius hoc militibus inculcetur.

125. In itinere faciendo, tuldum, sive impedimenta, cum militibus permiscendum non est, hostibus præsertim imminuentibus, sed separatim, et cohortem aliquam post tuldum separatam, aut aliter etiam, si quando id usus exigat, quemadmodum in capite de tuldo antea mentionem fecimus. Hæc quæ nos tibi præcipimus, tu iterum singulis comitibus, et drungariis, et turmarchæ unicuique cognoscenda et conficienda dabis, atque etiam ipse quantum potes ad eadem eos exhortaberis et præparabis.

126. Occasione atque opportunitate in bello idonee utaris. Primum autem ejusmodi occasiones vitabis, ex quibus offensiones belli esse possunt. Hædem deinde tu occasionibus adversus hostes utaris.

Α κονταράτους εἶναι, τὸν δὲ τρίτον καὶ τέταρτον τοῦ-
τας, καὶ τοὺς ἐν μέσῳ, ὡς ἡ χρεια ἀπαιτεῖ.

ριθ'. Τὰ δὲ φλάμουλα τῶν κονταρίων ἐν τῷ καιρῷ τοῦ πολέμου μὴ ἀφίειν, ὡς εἴρηται, εἰς τὰ κοντάρια, ἵνα μὴ τοῖς ὀπισθεν καὶ αὐτοῖς ἔχουσι κοντάρια ἐμποδιζῶσιν· οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ ταῖς βαλλομέναις παρὰ τῶν τοξοτῶν σαγίταις.

ριθ'. Τοὺς δὲ λεγομένους δεσποτάτους, καθὼς σοι καὶ ἐμπροσθεν διαταξάμεθα, οὓς εἰς θεραπείαν καὶ πρὸς τὸ ἀνασιῶζειν τοὺς πληγῆτους στρατιώτας ὀρίσασμεν, προστάξεις ἵνα καθ' ἕκαστον τάγμα αὐτῶν εἴς τὴν ὁκτὴν ἐκ τῶν ὑποδεστέρων ἀφορίσῳσιν, ἵνα ἐν καιρῷ περιποιῶνται τοὺς τραυματιζομένους.

Β ρκ'. Δύο δὲ σχολικάτορας ἦγουν κατασκόπους ἢ βιγλάτορας χρησίμους καὶ ἀγρύπνους καὶ ἀνδρείους ἐπιλέγεσθαι, καὶ δύο μανδάτορας. Ἀφορίσῳσι δὲ καὶ ἐκ τῶν εἰς τὰς ἀκίας τασσομένων δύο ἄνδρες χρησίμους εἰς φυλακὴν τοῦ βάνδου ἐν καιρῷ πολέμου.

ρκα'. Πάντως δὲ καὶ τὸν λεγόμενον καντάτορα ἐπιλέγεσθαι ἐπιτήδειον καὶ λόγιον ἕνα στρατιώτην, καὶ ἀφορίσαι ὥστε ἐν αὐτοῖς τοῖς ἀγῶσι περιτρέχοντα κατακῆδειν τῷ στρατῷ τοῦ τάγματος, καὶ διεγείρειν εἰς προθυμίαν διὰ προτρεπτικῶν λόγων, κατὰ τὸν τύπον ὅνπερ σοι προδιωρισάμεθα.

ρκβ'. Ποιεῖτωσαν δὲ ἐν τοῖς μεγάλαις τάγμασιν καὶ διπλὰ βάνδα καὶ πρὸ τοῦ πολέμου, τὸ μὲν ἐν τὸν ἀρχοντα ἔχειν τοῦ τάγματος, τὸ δὲ ἄλλο τὸν πρῶτον ἑκατοντάρχη. Ἐν δὲ τῇ ἡμέρᾳ τοῦ πολέμου μὴ τὰ δύο βαστάζεσθαι ἦτοι ὀρθοῦσθαι, ἀλλὰ τὸ τοῦ ἀρχοντος μόνον.

Γ ρκγ'. Χρὴ οὖν καὶ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ πολέμου ἑκαστον στρατιώτην ἐν ταῖς σέλλαις αὐτῶν ἐπιφέρεισθαι ὕδωρ εἰς τὰ λεγόμενα φλασκία, καὶ παξαμάτιν ἐν τῷ σελλοπουγγίῳ, καὶ ἄλειρον μίαν ἢ καὶ δύο λίτρας, ὥστε ἔχειν ἐν ἀνάγκῃς καιρῷ καὶ ἑαυτοῖς εἰς εὐψυχίαν καὶ παραμυθίαν, καὶ ἑτέροις, ὡς εἰκὸς, εἰς τὴν ἀπὸ ὀλιγωρίας ἀνάγκησιν.

ρκδ'. Ἐν δὲ καιρῷ μάχης ἵνα γινώσκωσιν ὅτι οὐδεὶς στρατιώτην πρὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ πολέμου σκυλεῦειν ἐχθρὸν, καὶ τοῦτο πολλὰκις αὐτοῖς προ- παραγγελεῖς.

ρκε'. Εἰς δὲ τὰς ὁδοπορίας μὴ συγκαταμινύειν μετὰ τοῦ τούλδου τοὺς στρατιώτας, καὶ μάλιστα ἐχθρῶν προσδοκωμένων, ἀλλὰ τὸ μὲν βάνδον ἐμπροσθεν ἰδίως, τὸ δὲ τούλδον ὀπισθεν ἢ καὶ ὡς ἡ χρεια καλέσῃ, καθὼς καὶ ἐν τῷ περὶ τοῦ τούλδου ἡμῖν κεφαλαίῳ εἴρηται. Ταῦτα ἅπερ σοι διαταξάμεθα, καὶ αὐτὸς ἐκάστῳ κόμητι καὶ δρουγγαρίῳ, ἀλλὰ καὶ τουρμάρχη ἰδίως καὶ προγινώσκειν καὶ ἐπιτελεῖν καὶ παραγγελεῖς καὶ παρασκευάζεις.

ρκς'. Σοὶ δὲ κελεύομεν, ὦ στρατηγέ, ὥστε ἀρμόδιως κεχρησθαι τοῖς καιροῖς ἐν ταῖς μάχαῖς, καὶ πρότερον μὲν φυλάττεσθαι σὲ τὰς ἀφορμὰς δι' ὧν αἱ βλάβαι παρὰ τῶν ἐχθρῶν συμβαίνουσι γίνεσθαι, καὶ τότε διὰ τῶν τοιούτων ἀφορμῶν κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἐγχεῖρεῖν.

ρκζ'. Καὶ πρὸ πάντων δέον σε τὰς παρὰ τῶν Ἀ ἐναντιῶν μελετωμένους ἐνέδρας ἐρευνᾶν διὰ βιγλῶν πυκνῶν κατὰ τῶν τεσσάρων μερῶν τοῦ τόπου ἐνθα ἡ παράταξις γίνεται, καὶ ἀπέχεσθαι τῶν ἀτάκτων καὶ ἐσχορπισμένων διώξεων.

ρκη'. Προσιτεῖς ἐγχειρήσεις διὰ σεαυτοῦ ποιεῖν οὐκ ἐπιτρέπομέν σοι, ἀλλὰ διὰ τῶν ἀρμοδίων ἀρχόντων ταῦτα γίνεσθαι. Ἐάν μὲν γὰρ ἐκ τῶν ἄλλων ἀρχόντων παράπτωμα ἢ ἀστοχία γένηται, ἔστιν ἄλλας σύντομος ἐπανορθώσεως· εἰ δὲ ὁ πρῶτος τοῦ στρατοῦ πταίῃ, ἀναρχίας πρόφασις ἢ τοῦτου διάπτωσις γίνεται.

ρκθ'. Σοφὸς δὲ στρατηγὸς καὶ ἀριστος ὁ πρὸ τοῦ πολέμου τὰ τῶν ἐχθρῶν πολυπραγμονῶν καὶ πρὸς μὲν τὰ πλεονεκτήματα αὐτῶν φυλακτόμενος, πρὸς δὲ τὰ ὑστερήματα ἐπιβαλλόμενος, ὅλον ὡς ἐν κεφαλῇ εἰπαῖν, ὑπὲρ σὲ καθάλλαριους ἔχει ὁ ἐχθρὸς πλείονας, δέον σε τὰς βοσκὰς ἀφανίζειν διὰ τὸ τοῦς ἔππους δαπάνης ὑστερεῖν· ἐάν δὲ εἰς πλῆθος ἀνδρῶν πλεονεκτῇ, τὰς τοῦτου δαπάνας περιστέλλε, ἢ ἀφάνιζε.

ρλ'. Ἐάν δὲ ἀπὸ διαφόρων ἐθνῶν συνέστηκεν, δώροις καὶ χάρισμασιν καὶ ἐπαγγελίαις ὑπονόθευε τοὺς σὺν αὐτῷ.

ρλα'. Ἐάν δὲ μάθῃς ὅτι ἐναντίας τὰς γνώμας πρὸς ἀλλήλας ἔχουσιν οἱ ἐχθροὶ, τοὺς πρῶτους αὐτῶν μεταχειρίζου.

ρλβ'. Κονταρίους μάχεται τὸ ἔθνος· εἰς δυσχωρίας αὐτὸ προσκαλοῦ ἐπὶ μάχην.

ρλγ'. Ἐάν δὲ τοξόται εἰσιν, εἰς κάμπους τάσσεισθαι αὐτοὺς, καὶ τὴν ἐκ χειρὸς μάχην ποιῆσθαι.

ρλδ'. Ἐάν δὲ ἀφυλάκτως ὁδοιποροῦσιν, ἢ ἀπικεύουσιν ἐν νυκτὶ ἢ ἐν ἡμέρᾳ, τούτοις ἀδοκῆτως ἐνέδρευε.

ρλε'. Ἐάν δὲ θρασέως καὶ ἀτάκτως τὰς μάχας ποιοῦνται, καὶ τοῦ κακοπαθεῖν ἄπειροί εἰσιν, σχηματίζου μὲν αὐτοὺς ὡς πρὸς συμβολήν, ἀναβάλλου δὲ καὶ παράστυρε μέχρις οὗ τὸ ζέον τοῦ θυμοῦ ἐνδύσει, καὶ ὅταν ἀποκινήσῃ, τότε τὴν συμβολήν κατ' αὐτῶν ποίησον.

ρλς'. Ἐάν δὲ ἐν πλήθει πεζῶν προτεραιή, εἰς ὄρεα τόπους τούτους προτρέπου· καὶ μὴ σύνεγγος, ἀλλὰ μήκοθεν δι' ἀκοντίων τὰς μάχας ποιῆσθαι.

ρλζ'. Τὰ γὰρ τῶν πολεμίων κυνηγίους εἰσὶν ὁμοιωσάμενοι γὰρ ἐκαὶ διὰ κατασκόπων καὶ ἐγκρυμμάτων καὶ κατακυκλώσεων, καὶ τοιούτων σοφισμάτων μᾶλλον ἢ δυνάμει ἢ τοῦτων θήρᾳ γίνεται, οὕτως δεῖ καὶ ἐπὶ τῶν πολεμίων ἀρμόζεσθαι, εἴτε πρὸς πλείονας, εἴτε πρὸς ὀλίγους γίνονται.

ρλη'. Τὸ γὰρ φανερώς καὶ χειρὶ δι' ὕψους μόνον βιάζεσθαι τοὺς ἐναντίους, ὅτε καὶ δοῖαι τις τούτους νικᾶν μετὰ κινδύνου καὶ ζημίας, οὐ τῆς τυχοῦσης ἢ τοῦ πράγματος ἀπόδοσις αὐτῷ συμβαίνει, ὅπερ τῶν ἀλογίστων ἔστιν, ἀνάγκης μεγίστης χωρὶς μετὰ ζημίας νίκην κτάσθαι καὶ νῆν (95) καὶ μάταιαν ὑπό-

127. Ante omnia ab hostibus molitas ac stru-
cias insidias explores per excubias quatuor in par-
tibus aciei collocatas. Ab omni autem confusa et
dissipata insectatione hostium abstinendum in pri-
mis est.

128. Temerariæ atque audaces rerum aggres-
siones abs te minime suscipiendæ sunt, sed ab aliis
quibusdam idoneis præfectis. Si enim aliqua offen-
sio aut gravis casus illis contingat, aliqua spes
est ejus reficiendi; sin præcipuus, et nobilissimus
in exercitu aliquid hujusmodi pateretur, ejusmodi
offensio magnas perturbationes invehret.

129. Prudens et circumspectus imperator ante
hellum in res hostium diligenter intuebitur, et præ-
sidia quibus abundat sedulo vitabit, defectus au-
tem suos quantum potest vexabit: ut verbi causa
si plures quam tu equites hostis habeat, pastiones
omnes vastandæ sunt, ut equi deficiantur pabulo;
sin virorum multitudo fuerit, illorum commeatus
omnis atque alimenta circumveniendæ tibi et præ-
ripiendæ ab illis sunt.

130. Si diversis ex nationibus hostium copię
existant, donis, muneribus, pollicitationibus cor-
rupendi tibi sunt.

131. Sin diversarum partium sententiarumque
fuerint, præcipuos quosque ex illis ad te tuasque
partes sollicitabis.

132. Hastis si utantur, in aliquam difficultatem
asperitatemque locorum illos ad prælium evoca.

133. Si sagittarii fuerint, in planitiem et loca
campestria trahantur, ut ibi cominus consertis
manibus dimicent.

134. Si negligenter aut solute die vel nocte
ambulent hostes, insidiis do improvise adoriendi
sunt.

135. Sin animose et audacter ad bellum vene-
rint, et ab omni offensione immunes esse videbun-
tur, præ te seras quasi bellum cum illis statim
gesturus sis, rejice tamen bellum ac differto donec
fervor omnis animorum elanguescat, et ubi hic
impetus consederit, tum bellum illis conferto.

136. Si peditum numero hostibus præstiteris,
ad plana et campestris loca illos deducito, non
ut cominus, sed ut eminus jaculis cum illis confi-
das.

137. Bellicæ enim decertationes venationibus
similes sunt; quemadmodum enim ibi excubiis, in-
sidiis, circuitionibus, atque hujusmodi astutiis
potius quam viribus fera capitur, sic bellum cum
hostibus, sive plures, sive pauciores fuerint, geren-
dum est.

138. Coram enim ac manibus solum consertis
velle cum hostibus aperte configere, quando ali-
qua victoriæ spes illis adfuerit, sine periculo ac
gravi offensione belli eventus esse non potest. Te-
merarium autem ac inscitum est, nulla necessitate
impellente victoriam talem cum damno quærere,

NOTÆ.

(95) *Καινὴν*. Scribe, *κνήν*.

quæ hoc modo parata, nomen tantum inane atque umbratili magis habebit, quam ea, quæ certissimo ac constantissimo in bellicis rebus iudicio suscepta est. Deinceps jam, quæ ante belli diem facienda sunt, quando necessitas te ad bellum cogit, cum hostibus gerendum, dilucide ac breviter exponam.

CONSTITUTIO XIII.

De die ante bellum.

1. Turmarchæ, ut banda omnia integra sint, atque ad usum militarem apta, ante diem belli unum atque alterum præparabunt, atque adeo bandophoris, id est signiferis, cohortium dentur. Cohortis unuscujusque comes sua constituat contubernia, et si qua sint defecta, expleat.

2. Exploratoribus et speculatoribus sedulo hostium statum exquires, qui motus illorum, quanta multitudo, qualis acies; itaque te adversum eos præparabis, ut ne subito ac de improvviso invadare ab illis.

3. Ubi vacaverit autem, exercitum tuum per drungos, id est cohortes milliarias, et turmas congregabis; neque enim omnes simul unum in locum coges, narrabisque illis quæ dictu necessaria sunt, vel tu ipse, vel præfecti tui, antiquas illis commemorando victorias prioresque felicitates; talibusque dictis animabis illos. Regis præterea largitatem, studiumque referendæ gratiæ, præmiaque benemeritis proposita repetes. Recensenda quoque mandata sunt reliquæque præceptiones, quæ vel abs te, vel a singulis præfectis singulæ turmæ ante acceperunt.

4. Si quosdam ex hostibus contingat ab excubiis capi, vel ad nos deficere, si generoso corpore armatius fuerint, exercitui nequaquam ostendendi sunt, sed ad alium quempiam locum clanculum amandandi. Sin humiles ac viles fuerint, qui defecerunt, universo exercitui monstrabis. Captivos autem nudos circumduces, mandabisque ut ab omnibus militibus voce contendant ne ab illis interficiantur, quo militibus nostris omnes hostes miserabiles esse videantur.

5. Hostibus autem jam imminentibus, communique bello jam exspectato, præfectis cohortium præcipies, ut ne excursiones contra inordinate vagantes milites faciant, sed diligenter observent ne militem ullum ex suis lassatum reddant, aut etiam vexent; sed eos qui in aliqua mentis perturbatione aut sollicitudine excruciantur, aut opinionem alicujus anxietatis afferunt, relevent atque ad aliquam hilaritatem et alacritatem traducant. Sin ne sic quidem a mœstitia et mœrore avocari possunt, ad paululum temporis secernes eos, et ad alium locum, justa aliqua causa adhibita, usque ad belli exitum aalebabis, ut ne ad inimicos transfugientes aliquid indicent, quod minime patesciendum fuit. Populares autem atque indigenæ hostium, quemadmodum supra ostendimus, longe aue tempore segregandi sunt, neque in bello adversum suos pugnare permittantur.

6. Quando ad pugnam dimicationemque ipsam venturus es, adversos casus belli mente pertracta,

ληψιν μόνην φέρουσιν. Ἐπὶ τοῖς παρακλεισμένοις σοι, ὦ στρατηγῇ, καὶ ὅσα χρή σε ποιεῖν πρὸ τῆς τοῦ πολέμου ἡμέρας, ὅτε καὶ ἀνάγκη σε κατεπαίγῃ πρὸς μάχην ἐξελθεῖν κατὰ ἐχθρῶν.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ II.

Περὶ τῆς πρὸ τοῦ πολέμου ἡμέρας.

α'. Ὅστε παρασκευάζειν τοὺς τουρμάρχας πρὸ μιᾶς ἢ δευτέρας ἡμέρας τοῦ πολέμου τὰ βάνδα, ἀγιάζειν διὰ τῶν ἱερῶν, καὶ οὕτως ἐπιδιδόναι τοῖς βανδοφόροις τῶν ταγμάτων. Τὸν δὲ ἐκαστοῦ τάγματος κέμητα προκαθίστην τὰ κοντουβέρνια, καὶ ἀναπληροῦν τὰ λιπόντα σώματα.

β'. Σπουδάζειν δὲ τὰ κατὰ τῶν ἐχθρῶν πολυπραγμονῆσαι διὰ βιγλῶν ἀκριβῶς καὶ διὰ κατασκόπων, τὴν τε κίνησιν αὐτῶν καὶ τὸ ποσὸν τοῦ πληθους αὐτῶν, καὶ τὴν σύστασιν, καὶ οὕτως ἀρμυζεσθαι εἰς τὸ μὴ αἰφνιδισθῆναι παρ' αὐτῶν.

γ'. Συνάξειν δὲ ἐπὶ σχολῆς τὸν στρατὸν κατὰ δρούγγους καὶ κατὰ τοῦρμας, καὶ πάντα ὁμοῦ εἰς ἓν ἐν ἑνὶ τόπῳ, καὶ διαλαλήσεις αὐτοῖς τὰ πρόποντα, ἢ δι' αὐτοῦ, ἢ διὰ τῶν ἰδίων ἀρχόντων, παλαιὰς τε ἀναμνήσεως νίκης καὶ προτέρων ἐπιτυχῶν, καὶ διὰ τοιούτων προθυμοποιεῖν αὐτοὺς, ἐπαγγελλασθαι τε τὴν ἐκ τῆς βασιλείας ἡμῶν ἀμοιβὴν καὶ εὐεργεσίαν καὶ τὸν ὑπὲρ τῆς εὐνοίας τῆς πολιτείας μισθόν· ἐπὶ δὲ προσυπομιμνήσκεις καὶ τὰ διδόμενα μανδὰτα καὶ τὴν ἀλλήν παραγγελίαν, ἣν παρὰ τοῦ αὐτοῦ καὶ παρὰ τῶν ἰδίων αὐτῶν ἀρχόντων ἐλάβον καθ' ἑκαστον τάγμα.

δ'. Ἐὰν δὲ τις ἐκ τῶν ἐχθρῶν συμῆ εἰς βίγλας κρατηθῇ καὶ ἢ προσρυῇ· εἰ μὲν γενησὶ εἰς τοὺς σώμασι καὶ ἑνοπλοῖ, τοὺς μὴ δημοσιεύειν τῷ στρατῷ, ἀλλ' ἐν ἑτέρῳ τόπῳ ἀφανῶς ἐκπέμπειν αὐτοὺς. Εἰ δὲ εὐτελεῖς εἰσι, τοὺς μὲν προσρομένους ἐπιτηδεύεις ἐπιδείκνυσθαι τῷ στρατῷ παντὶ, τοὺς δὲ κρατούμενους γυμνοὺς περιάγεις, καὶ ὑποθήσεις αὐτοὺς παρακαλεῖν τοὺς στρατιώτας μὴ φονεῦσθαι, εἰς τὸ πάντας τοὺς ἐχθροὺς ἔλασιν· εἶναι νομίζεσθαι παρὰ τῶν στρατιωτῶν.

ε'. Ἐχθρῶν δὲ ἐγγιζόντων, καὶ δημοσίου προσδοκωμένου πολέμου, παραγγελίᾳ τοῖς ἀρχουσι τῶν ταγμάτων, ὥστε μὴ ποιεῖν ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις συνεξελεύσεις κατὰ τῶν ἀτακτούντων στρατιωτῶν, φυλάττεσθαι δὲ παντοίως μὴ κακῶσαι τὸν στρατιώτην. Ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐν ὑποψίᾳ ὄντας λύπης τινὸς ἐνεκα μεταχειρίζεσθαι εἰς εὐθυμίαν· εἰ δὲ ἀμεταχείριστοι οἱ τοιοῦτοι μένουσι, χωρίσεις αὐτοὺς πρὸς μικρὸν, καὶ ἐτέρῳ παραπέμψεις· τόπῳ μετὰ προσφάσεως εὐλόγου μέχρι τῆς τοῦ πολέμου ἐκδόσεως, ἵνα μὴ τοῖς ἐχθροῖς προσφυγόντες εἰπωσιν τι ὧν οὐ χρή γινώσκειν αὐτοὺς. Τοὺς δὲ ὁμογενεῖς τῶν ἐχθρῶν, ὡς ἤδη προείπωμεν, πρὸ πολλοῦ χωρίζεις, καὶ ἐν πολέμῳ τοὺς μὴ φέρειν κατὰ τῶν ἰδίων.

ς'. Ὅταν δὲ μέλλῃ συμβαλεῖν εἰς μάχην, ὦ στρατηγῇ, χρή σε καὶ τὰ εἰς δευτέραν τύχην ἀποσκευάζειν,

καὶ τὰς ἐκεῖθεν ἐναντιώσεις προασφαλίζεσθαι. Καὶ ἡ μάστις, ὡς πολλάκις ἡμῖν εἴρηται, τὰς ἀποτροφὰς ἡμερῶν ὀλίγων τῶν τε στρατιωτῶν καὶ τῶν ἵππων συνάγειν, καὶ φροσάτα ὀχυρώτερα ποιεῖν, καὶ ἐν ἐπιτηδείοις τόποις, ἐνθα δυνατόν τὸ ὕδωρ πάντως ἐκδικεῖσθαι ἐν καιρῷ ἀνάγκης.

ζ'. Μὴ ἀμελήσης δὲ τῆς ἀριστοποιίας τοῦ στρατοῦ. Εἰ μὲν γὰρ ὅτε συμβουλευθῇ ἡ συμβολὴ γίνεσθαι, πάντως ἐν ᾧ ἂν δοκιμάσης καιρῷ τὸ ἀριστον τοῦ στρατοῦ γίνεσθω. Εἰ δὲ τοῦτο μὴ ἔστιν, μέλλοντος τοῦ πολέμου πάντως τὸ πρῶτ' γίνεσθαι τὸ ἀριστον, ἕνα, εἰ τύχοι, καὶ εὐρωστοί εἰσι, καὶ δι' ὅλης πολ- λάκις τῆς ἡμέρας τοῦ πολέμου κρατοῦντος μὴ ἐκλυ- θῶσιν.

η'. Χρὴ δέ σε πάντως, ὦ στρατηγέ, μὴ μόνον ἐν τοῖς ἄλλοις καιροῖς, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ τοιούτῳ ἔγγυς τοῦ πολέμου καιρῷ μὴ ἀμελεῖν τοῦ συμβουλευέσθαι, ἀλλὰ καὶ τότε μάλιστα συγκαλέσεις τοὺς ὑπὸ σὲ τουργάρχας, καὶ εἰ τινα ἕτερον δοκιμάσεις ἀγγίχουν καὶ φρόνιμον, εἰς τὴν κατὰ τὸν καιρὸν ὀφειλομένην γίνεσθαι συμβουλήν· καὶ οὕτως βουλευσασθαι σε δεόν- τὰ περὶ τοῦ πολέμου.

θ'. Κατανοεῖν δὲ ἀκριβῶς καὶ τὸν τόπον ἐνθα ἡ συμβολὴ τοῦ πολέμου μέλλει γίνεσθαι.

ι'. Προπαραγγεῖλαι δὲ τοῖς ἀρχουσιν ἕνα κατὰ τὴν πρώτην ᾤων τὸ βουκίνον ἐν τῇ νυκτὶ τῆς τοῦ πολέμου ἡμέρας τοὺς ἵππους ἐπὶ τὸν ποτὸν παρα- σκεύασωσιν ἐξαγαγεῖν ἕνα μὴ, ὡς εἰκός, ἀμελοῦντες τοῦτου ἐν τῷ καιρῷ τῆς παρατάξεως ἀπολείπονται.

ια'. Παραγγεῖλαι δὲ, καθὼς ἀνωτέρω ἡμῖν εἴρη- ται, ἕνα καὶ εἰς ἕκαστος στρατιώτης ἐν τῷ κινεῖν πρὸς παράταξιν ἔχη ἐν τῷ σελλοπουγγίῳ αὐτοῦ (96) μίαν ἢ καὶ δύο λίτρας ἀρτου, ἢ ἀλεύρου, ἢ πίστου ἐψητοῦ, ἢ παξιμάδας, ἢ κρέας. Ἐχειν δὲ καὶ φλα- σκὶν μικρὸν ἐν τῇ ἀργαδίᾳ ὕδατος γέμον, καὶ μὴ οἶνον, διὰ τε τὰς τυχηρὰς περιστάσεις, καὶ τὰς, ὡς εἰκός, ἀπαντῶσας χρεῖας. Πολλάκις γὰρ τρεπομένων ἐχθρῶν, καὶ ὀχυρώματι προστρεχόντων, χρεῖα παρα- κταῖσαι αὐτοῖς διὰ νυκτὸς καὶ ἡμέρας, ἢ πάλιν τὴν συμβολὴν μέχρι τῆς ἑσπέρας, παρατείνεσθαι· καὶ ἀναγκαῖόν ἐστιν ἐπιφέρεισθαι δαπάνην, ἕνα μὴ τῇ ἁλλείψει τῆς δαπάνης τὸ πρακτεῖον ἐμποδί- ζηται.

ιβ'. Ἐάν δὲ πρὸς δυνατόν ἔθνος ἔστιν ὁ πόλεμος, καὶ ἐκ προλήψεως τινος ἐν δειλίᾳ ἔστιν ὁ στρατός, μὴ σπουδᾶς συμπλέκεσθαι δημοσίως εὐθὺς, ἀλλὰ πρῶτον ἀσφαλῶς ἐπιτηδεύειν πρὸ τῆς ἡμέρας τοῦ πολέμου μετὰ ἐξαπλίκτων καὶ χρησίμων ἀνδρῶν λεληθότως καὶ μὴ φανερώς ἐπέργεσθαι τι μέρει αὐτῶν. Ἐάν γὰρ φονευθῶσι τινες τῶν ἐναντίων, ἢ ζῶντες συλληφθῶσιν, νομίση τὸ πλῆθος τῶν στρα- τιωτῶν ὅτι δυνάμει ἐγένετο τὸ συμβᾶν, καὶ προ- θυμότεροι γίνονται τὴν δειλίαν ἀποβαλλόμενοι, καὶ οὕτως μετὰ μικρὸν ἐθίζονται τολμᾶν, καὶ κατὰ αὐτῶν ἐγχειρεῖν.

ιγ'. Ἐάν δὲ αἰφνιδιασμός γένηται ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, καὶ μὴ συμβαίνει τῇ τοῦ πολέμου χρεῖα ἢ ὁ τό-

et illas calamitates quantum fieri potest anteverte. Imprimis autem, quemadmodum sæpe a me com- memoratum est, dierum aliquot commeatus pro- militibus equisque provehatur. Castra munitiora fiant, idoneisque in locis, ubi aqua omnino de- fendi potest, ponantur.

7. Curæ tibi quoque prandium militum sit. Si enim quando communi consilio decretum est bel- lum incipiet, tum quo tempore optimum judi- cabis prandeat exercitus. Sin hoc minime futurum sit, jam impendente bello, milites mane prandeant, ut magis firmi fiant, et per integrum diem, si tan- diu bellum duraverit, minus viribus deficiantur.

8. Non modo aliis temporibus, verum etiam ap- petente jam belli tempore, consilium abs te minime negligendum est, sed turmarchas tuos, et si quem præterea solertem prudentemque virum judicas, ad consilium ex tempore capiendum advocabis, et de rebus agendis deliberabis.

9. Advertendus diligenter etiam locus in quo conflictatio belli futura est.

10. Præcipies etiam præfectis, ut ad primum sonum buccinæ ejus noctis, quæ diem belli ante- cedit, equos aequatum educant, ne si hoc præter- mittatur, equorum vires in bello deficiant.

11. Præcipies etiam, quemadmodum supra a nobis mandatum est, ut unusquisque miles, quando ad dimicationem belli procedit, habeat in sellopungio suo unam aut duas libras panis, aut farinæ, aut biscocli, aut paxamadii, aut carnis : habeat etiam phlascium in argabia plenum aqua, non vino, ad- versus omnes fortuitas res circumstantes et casus nec opinatos. Sæpe enim, profligatis hostibus et ad munitionem aliquam accurrentibus, obsidendi a nobis diem unam ac noctem sunt : aut si usque ad diem conflictatio producenda sit, necesse est com- meatum afferri, ut ne commeatus penuria res agendæ impediatur.

12. Si adversus potentem nationem bellum futu- rum est, et in timore aliquo ac demissiore animo exercitus noster fuerit, ne statim aperte ac publice cum illis configas, sed ante diem belli cum dele- ctis quibusdam strenuisque militibus, clam, et non aperte, illorum partem aliquam adoriaris. Si enim quidam ex hostibus vel omnino interficiantur, vel vivi capiantur, exercitus illud fortitudine ac robore effectum judicabit, et vires colliget, timoremque de- ponet, atque adeo paulatim assuescent audaciores esse, et hostes alacrius invadere.

13. Si hostes te nec opinato opprimant, neque id ad usum tuum pertinet ut cum illis dimices, vel

NOTÆ.

(96) In codice Laurentiano desunt paragraphi qui sequuntur.

quia locus asper atque condensus est, vel tempus importunum, ut, magnis frigoribus aut caloribus, ne tum coneris cum illis præliari, sed teipsum collige potius, et locum idoneum ad castra ponenda quaere, et prælium differ donec commoditatem temporis ac loci aliquam habeas : neque committas ut invitus cum illis configas. Hoc si feceris, non inimicos fugies, sed incommodum locum devitabis.

14. Deo victoriam dante, et hostibus profligatis, abstineant omnino milites a cadaveribus inimicorum spoliandis. Nam cadavera aut impedimenta aut castra hostium ante perfectum belli exitum invadere, valde periculosum ac perniciosum est. Itaque præcipiendum omnino est, ut istis rebus milites abstineant. Sæpe enim victores talibus de causis non superati, verum iterum funditus deleti sunt, hostibus de improvviso incursantibus et periculum inferentibus.

15. Hostibus jam appropinquantibus, et imminente bello, quemadmodum ante admonuimus, non modo si in fossato, id est, castris copiae tuæ fuerint, ibique hostes exspectaverint, senum aut palea unius atque alterius diei jumentis reponetur, sed etiam si castra moveat exercitus, et ad alia loca commeare velit, atque aciem ibi instruere, senum aut paleam unius diei secum ferant, ac in castris suis reponant : fortassis enim pueri et administri militum ab hostibus prohibeantur eo die exire, et senum secare, aut pabulum colligere, aut jumenta ad pastum emittere.

16. Sin hostes immineant multi, non absurdum fuerit, quemadmodum ante diximus, unumquemque in itinere faciendo framentari ac pabulari, atque illud in castris reponere. Neque enim castris jam positis, pueri et administri ab hostibus, si præsertim equites multi fuerint, pabulum et frumentatum ire sinentur. Hæc ab te ante belli diem, partim præcipienda, partim conficienda sunt, ut perfectior ac dispositior præfectorum militumque tuorum constitutio fiat. Restat ut de ipso belli die, quidque persequendum tibi tuisque, et a quibus refugiendum sit, paucis explanemus.

CONSTITUTIO XIV.

De die belli.

1. Hoc ante omnia præcipiendum est, ut purus ac sanctus exercitus tuus sit, et pridie vesperi preces efficaces ac diuturnæ adhibeantur, omnesque Deo consecrentur, verbis factisque persuadeantur se Deum adiutorem habere, atque hoc modo ad bellum puros, sinceros, alacresque procedere.

2. Ipso belli die ne multum te fatiges, ne las-

pos ως δασύς και δυσχερής, η δ καιρός απρόσφορος ἔστιν ὅλον πολλοῦ χειμῶνος, η ὁμοίως καύματος, μη ἐπιτηδεύσης συμβαλεῖν αὐτοῖς η τότε η ἐκείσε· ἀλλὰ σπούδαζε μάλλον συνάγειν σεαυτὸν, και τόπον ἴδιον κρατεῖν εἰς ἀπλίκτον, και ὑπερτίθου μέχρις ἀν και τόπου ἐπιτηδείου και καιροῦ ὁμοίως εὐπορήσης, και μη ἀκουσίως συμβάλης. Τοῦτο γάρ ποιῶν οὐχὶ ἐχθρῶν φεύξη, ἀλλὰ τὸν ἀνεπιτήδειον και ἀσύμφορον τόπον φυλαττόμενος ἔσθῃ.

ιδ'. Θεοῦ δὲ νίκην παρέχοντος ἐὰν οἱ πολέμιοι τραπῶσιν, ἀπέχεσθαι τοῖς στρατιώταις παράγγελλε τοῦ σκυλεύειν τοὺς νεκροὺς τῶν ἐχθρῶν· τὸ γάρ η νεκροὺς σκυλεύειν, η τοῦλδω η φοσσάτω πολέμιων ἐπέρχεσθαι πρὸ τελείας ἐκβάσεως τοῦ πολέμου, πρᾶγμα ὀλέθριον και ἐπικίνδυνόν ἔστιν. Διὸ χρή σε προπαραγγέλλειν τὸ παντοίως ἀπέχεσθαι τούτων. Πολλάκις γάρ και οἱ νικήσαντες διὰ τοιούτων τρόπων οὐ μόνον ἡττηθῆσαν, ἀλλὰ και ἀπώλοντο σκορπίσαντες ἑαυτοὺς, και ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν αἰφνιδιασθέντες, και οὕτως κινδυνεύσαντες.

ιε'. Ὅπερ δὲ ἡμῖν και πρότερον εἴρηται, δεῖ μάλιστα τῶν πολέμιων ἐγγιζόντων, και προσδοκωμένου πολέμου, ἵνα ἐὰν διάγῃ ἐν φοσσάτῃ ὁ στρατὸς, και τοὺς ἐχθροὺς ἀναμείνῃ ἐκεῖθεν, μη μόνον εὐτραπέζειν, και ἀποτιθέσθαι χόρτον η ἄχυρον μίξῃ η δευτέρως ἡμέρας τῶν ἀλόγων, ἀλλὰ και ἐὰν κινήσῃ ὁ στρατὸς, και βούληται και ἐν ἐτέρῃ πλήκτῃ (97) ἀπελθεῖν, χάκεθεν παρατάξεσθαι, ἀναγκαῖόν ἔστιν ὥστε χόρτον η ἄχυρον κἂν μίξῃ ἡμέρας βαστάζειν, και οὕτως ἐν τῷ γενομένῳ φοσσάτῃ ἀποτίθεσθαι τούτων· ἴσως γάρ οὐ συγχωροῦνται ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν οἱ ὑπηρετοῦντες παῖδες αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ ἐξελθεῖν, και χορτολογῆσαι, οὔτε δὲ τὰ ἄλογα εἰς βοσκήν ἐκβαλεῖν.

ις'. Εἰ δὲ οἱ ἐχθροὶ πολὺ ἐγγίζουσιν, οὐκ ἄσπερον ἐν τῷ περιπατεῖν, ὥς και ἀλλαχοῦ ἡμῖν εἴρηται, ἕκαστον συνάγειν τὸν χόρτον τὸν ὀφειλοντα ἀποτεθῆναι. Οὐδὲ γάρ μετὰ τὸ ἀπλικεῦσαι πολλάκις συγχωροῦνται οἱ παῖδες ἐξελθεῖν και χορτολογῆσαι, πλειόνων μάλιστα καθάλλαρων τῶν ἐχθρῶν ἐδρισκομένων. Ταῦτα μὲν σοι πρὸ τῆς τοῦ πολέμου συμβολῆς, τὰ μὲν διατάσσεσθαι, τὰ δὲ διαπράττεσθαι εἰς ἐντελεστέραν μάθησιν τῶν τε ὑπὸ σὲ ἀρχόντων και τῶν στρατιωτῶν παρακελεύομεν· ἐξῆς δὲ και ὅσα χρή εἶτε ποιεῖν εἶτε παραφυλάττεσθαι μετὰ τῆς ὑπὸ σὲ δυνάμεως ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ τῆς συμβολῆς τοῦ πολέμου, κατὰ δύναμιν ἤδη ἐροῦμεν.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΙΔ'.

Περὶ τῆς ἡμέρας τοῦ πολέμου (98).

α'. Ὑποτιθέμεθα οὖν σοι, ὦ στρατηγέ, πρὸ γε πάντων ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ πολέμου καθαρὸν εἶναι τὸν στρατὸν, και εὐχὴν γενέσθαι διὰ τῆς νυκτὸς ἐκτενῆ, και διὰ τῶν ἱερῶν ἀγιασθῆναι πάντας, και οὕτως και ἔργοις και λόγοις πεισθῆναι ὅτι τὸν Θεὸν ἔχουσι βοηθόν, και ἐπὶ τούτῳ κινήσαι πρὸς τὸν πόλεμον λαμπροὺς και προθύμους.

β'. Σὲ δὲ πολλὰ πονεῖν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς συμβολῆς,

NOTÆ.

(97) Πλήκτῳ. Scribe, ἀπλήκτῳ.

(98) Codex Laurentianus his duobus primis paragraphis mutilus est.

ἵνα μὴ τῷ πολλῷ κόπῳ καὶ τῇ συντριβῇ τῶν ἀναγκαίων ἐπιλανθάνῃς, μὴδὲν κατολιγωρεῖν σε ἀπὸ τῆς φροντίδος, ἀλλὰ ἀνθρῶς καὶ εὐθαρσῶς παρέρχεσθαι τὴν παράταξιν, καὶ προθυμοποιεῖν πάντας διὰ λόγων

Γ'. Καὶ μὴ συμπλέκεσθαι τοῖς πολεμίοις διὰ χειρὸς· στρατιῶτου γὰρ ἡ στρατηγού (99) τοῦτό ἐστιν· ἀλλὰ ποιεῖν σε μὲν τὰ ἀρμόζοντα πάντα, ἐν ἐπιτηδείῳ δὲ ἵστασθαι τίππῃ, ὅθεν ὀρεῖν δύνασαι τοὺς τε ἀγωνιζομένους, καὶ τοὺς, ὡς εἰκὸς, ἀμελοῦντας, καὶ ἐπαύχεσθαι τὰ δέοντα. Καὶ σπουδάζειν διὰ τῶν ἐν ὑποδοθείᾳ ὄντων συναίρεσθαι τῷ δεομένῳ μέρει, τοῦτ' ἐστὶ διὰ τῶν πλαγιοφυλάκων καὶ νωτοφυλάκων.

Δ'. Ἐὰν μὲν οὖν ἐν ταῖς παρατάξεσί σου πρὸς τοξότας ἐστὶν ὁ πόλεμος, τοὺς δυσχερεῖς τόπους, καὶ τοὺς πρόποδας τῶν ὀρέων, ἤγουν τὰς πρώτας ἀναβάσεις ἐπὶ τὰ ὄρη, τούτους φυλάττου, καὶ μὴ ἐν αὐτοῖς σύμβਾਲε τὴν μάχην, εἰ γε δυνατόν ἐστιν. Καὶ ἡ ἐν τῷ ὕψει τὴν παράταξιν ἔκτασσε, ἡ τελείως ἀπόβαινε τοῦ ὄρους, καὶ ἐν ὁμαλιτέρῳ καὶ γυμνῷ τόπῳ παρατάσσου, ἵνα μὴ τῶν ἐχθρῶν, ὡς εἰκὸς, ἐκείθεν ἐνεδρευνόντων ἀπὸ τοῦ ὕψους ἡ παράταξις (1) ἀθρόως βιάζεται.

Ε'. Ἀλλὰ μὴδὲ συμπλέκου παρατάξει πολεμίων, μὴδὲ τὴν ἰδίαν σου προδείκνυε αὐτοῖς, πρὶν ἂν τὴν τάξιν αὐτῶν κατανοήσῃς, καὶ τὰς, ὡς εἰκὸς, μελετωμένας παρ' αὐτῶν ἐνέδρας ἦτοι ἐγκρύμματα (2) πολυπραγμονήσῃς.

Ζ'. Ἐὰν δὲ οἱ τόποι, ἐν οἷς μέλλῃς συμβάλλειν, γυμνοὶ εἴη καὶ πεδινοὶ, καὶ οὐκ ἐστὶν εὐκόλως τὴν δευτέραν σου τάξιν κρύπτειν ἐν αὐτοῖς, εἰς τὸ μὴ τοὺς ἐχθροὺς προγινώσκειν ἐν τῷ κινεῖν τὸν στρατὸν εἰς τὴν μάχην, ἐντεῦθεν ἦδη τὴν δευτέραν τάξιν κατόπισθεν τῆς πρώτης πλησίον συνακολουθεῖν ποίησον, ὥστε τὰς δύο εἰς μίαν τοῖς ἐναντίοις φαίνεσθαι. Ὅταν δὲ ἀπὸ ἐνὸς (3) μιλίου τῆς τῶν πολεμίων γένηται παρατάξεως· τότε τὴν δευτέραν χρεῶν κατ' ὀλίγον ἐμβραδύνουσιν χωρίζειν αὐτὴν τῆς πρώτης τὸ εἰρημένον διάστημα, καὶ εἰς τὸ ἴδιον σχῆμα καθιστᾶν, ὥστε εἶναι δευτέραν παράταξιν· ἐντεῦθεν γὰρ τοῖς πολεμίοις οὐκ εὐγνωστός πρὸ πολλοῦ ἡ τάξις γίνεται.

Ζ'. Τὰς δὲ ὑποχωρήσεις καὶ φυγὰς τῶν ἐχθρῶν σκέπτου, καὶ μὴ ἀκρατῶς ἐπίτρεχε, διὰ τὰ σοφίσματα, ὡς εἰκὸς, γινόμενα, ἀλλὰ μετὰ συντάξεως δίωκε, ἕως λάβῃς πληροφορίαν τῆς ἀσφαλείας τῆς νίκης.

Η'. Ἐὰν δὲ ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν ἐπλευσις μηνυθῇ κατὰ τῆς πρώτης παρατάξεως, καὶ οὐκ ἐστὶ πῶς ἡ διὰ τῶν πλαγιοφυλάκων, ἡ διὰ τῶν εἰς ἐνέδραν κατὰ τῶν ἐχθρῶν πεμπομένων βοθηεῖν, τότε δέον ἐκ τῶν εἰς τὰ ἄκρα τῆς δευτέρας παρατάξεως τασσομένων βάνδων μετατίθεσθαι εἰς αὐτοὺς· εἰ μὲν ἐξ ἐνὸς πλαγίου ἔρχονται, ἐξ ἐκείνου τοῦ μέρους, εἰ δὲ ἐκ τῶν δύο, ἐξ ἑκατέρωθεν. Ὁμοίως δὲ καὶ

A similitudine ac perturbatione aliqua rerum necessarium obliviscaris, neque cura aut sollicitudine excrucieris, sed strenue atque alacriter aciem transeas, et oratione tua omnium animos excites.

3. Neque enim manibus consertis cum hoste configere imperatoris est, sed quæ facto opus sunt providere, et idoneo in loco stare, ubi aspicere dimicantes possit, et solutos ignavosque incitet ad alacriter bellum gerendum, atque afflictæ parti studeat subsidiis suis, id est lateranibus et tergistitibus, opem ferre.

4. Si adversum sagittarios bellum copiis tuis suscipiendum erit, locorum asperitates et pedes lateraque montium primosque consensus devita, et si fieri possit, nequaquam in ea parte configas, et vel in editiori parte montis copias tuas locato, vel omnino a monte recedas, et in æqualiori loco magisque plano aciem instruas, ut ne hostes insidias molientes, ex eminentiore loco in vos invadant.

5. Nec vero cum hostium acie configas, neve tuam illis aciem commonstres, priusquam illorum aciem instructam animadverteris, et illorum insidias molitionesque exquisiveris.

6. Si loca in quibus conflicturus es, aperta et campestria sint, et haud satis commode liceat secundam aciem tuam occultare, ut ne in itinere faciundo adversum hostes appareat, eam jam prope primam aciem abducito, ut duæ hæ acies una solum esse hostibus videantur; quando vero ad unius milliaris spatium ab hostium copiis abfuerint, tum secunda acies paululum se retardet, atque a prima acie ad justum intervallum se separet, et ad suam formam, quam ante secundæ aciei descripsimus, redeat: inde fiet, ut nostræ aciei apparatus quam minime ab hostibus cognoscatur.

7. Discessiones fugasque hostium diligenter attende, neque intemperanter propter hostium fallaces dolos insequere illos, sed ordinate ac instructis copiis, idque potissimum si aliquam certam victoriæ fiduciam habeas.

8. Si hostibus incursio quædam in primam aciem fiat, eamque neque lateranibus, neque insidiis adversum eos structis defendere possis, extremas secundæ aciei oras assumes, illucque transferes: si uno ex latere veniant, ad eam partem; sin utroque ex latere ad utramque partem. Similiter adversum eos, qui a tergo secundæ aciei veniunt, si tergistites multi ad illos repelleu-

NOTÆ.

(99) Ἡ στρατηγού. Scribe, μὴ στρατηγού.

(1) Ἡ παράταξις. Scribatur, ἡ παρὰ τὸ ἔξω.

(2) Ἐνέδρας, ἦτοι ἐγκρύμματα. Scribatur, εἰς.

ἐνέδρ... ἔγ.

(3) Ἀπὸ. Scribatur ὡς.

dos non fuerint, hoc idem facies, ne cæteri dis- tracti ad præsidia primæ aciei minus valeant. ἀρμόζεσθαι, τὰ αὐτὰ ποιήσεις· ἵνα οἱ λοιποὶ ἀπερίσπαστοι μένωσι πρὸς βοήθειαν τῆς πρώτης παρατάξεως.

9. Si ingens hostium fuerit exercitus, et multitudo hominum ac jumentorum afflicti, ac pene oppressus fuerit, ne coneris eminens jam hostibus venientibus, copias tuas ad celsum aliquem locum deducere, ne multitudine conspecta animum jam tui despondere incipiant, sed humili et cavo in loco eos instrue, ubi neque hostes visuri sunt, neque ab hostibus cerni poterunt; et quando uno aut dimidio signo hostes abfuerint, ad excelsiorem locum ducantur, ut configere possint priusquam animo deficere, aut languescere incipiant.

10. Sin talis locus non inveniatur, sed eminens hostes exercitui uno appareant, copiis tuis ipsa in acie instructis dices, non hominum, sed jumentorum atque impedimentorum ibi permagnum case numerum.

11. Si hostibus adhuc minus instructis adoriri eos atque invadere potes, majus damnum illis facies.

12. Omnino autem semel atque iterum consiste, quando ad spatium unius, aut duorum milliarum ab hostium acie ante bellum distas, ut exercitus tuus varie instruitur, ut ne securos se putent hostes, quia per exploratores nostras copias ante cognoverunt, et contra eas aliquid molitionis machinati sunt.

13. Si pedestris exercitus non fuerit, militum pueros, id est, administratos in castris relinques, et per universum castrorum ambitum ad fossam custodiendam dividantur, armisque interiorem ejus partem muniant, sive sagittis, sive jaculis, sive funda valeant; una quoque cohors cum illis excubias aget, portasque castrorum atque universi ambitus defendet, unus istis præfectus honestus atque integer.

14. Neque tuldum tecum in acie circumferas, si aliter fieri poterit; prompta enim atque exposita hostibus præda est, si in bello esse advertatur.

15. Si proficiscenti tibi de improvise subita hostium incursio fuerit, neque castris satis commode et tuto in loco tuldum ponere poteris, tum dextrum ad latus secundæ aciei obliquabis, ibique unam et alteram cohortem, quæ ex superfluis hominibus est, ad ejus custodiam segregabis.

16. Si nullum jumentis repositum in castris pabulum habeant, ipso belli die cæteris ad bellum procedentibus, palicaria, id est administri militum et præfectorum pabulatum eant ad partem a tergo aciei relictam, et dum bellum geritur quantum possunt pabuli comparent. Pabulatoribus autem istis dentur banda et signa quædam diversis et editioribus in locis, ut adverso aliquo

Α τοῖς κατὰ νότου τῆς δευτέρας τάξεως ἐρχομένοις, ἂν μὴ ἀρκῶσιν οἱ νοτοφύλακες αὐτοὺς δι' ἐαυτῶν ἀρμόζεσθαι, τὰ αὐτὰ ποιήσεις· ἵνα οἱ λοιποὶ ἀπερίσπαστοι μένωσι πρὸς βοήθειαν τῆς πρώτης παρατάξεως.

Θ. Ἐάν δὲ πολὺς ἔστιν ὁ τῶν ἐχθρῶν στρατὸς, καὶ διὰ πλῆθος ἀλόγων ἢ ἀνδρῶν κόμπος ἦγουν ἐξηγχωμένοις φαίνεται, μὴ ἐπιτήδευε εὐθὺς εἰς ὑψηλὸν τόπον τὸν στρατὸν τάσσειν μηκόθεν τῶν ἐχθρῶν ὄντων, ἵνα μὴ τῇ θέῃ τοῦ πλῆθους προκαταλαμβάνομένους δειλιάσῃ προχείρως, ἀλλ' ἐν κοιλοτέρῳ τόπῳ τάσσει αὐτοὺς, ὅπουθεν οὐδὲ κατοπτεύῃ τοὺς ἐχθροὺς, οὐδὲ καθορᾶται ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν. Καὶ ὅταν ἡ ἀπὸ ἐνὸς ἢ ἀπὸ ἡμίσεως σημείου γένηνται οἱ ἐχθροὶ, τότε ἐν τῷ ὕψει φέρειν τὸν στρατὸν, ἵνα πρὶν δειλιάσῃ ἢ συμβολῇ γένηται.

B

ι'. Εἰ δὲ μὴ εὐρίσκαται τόπος τοιοῦτος, ἀλλὰ μηκόθεν οἱ ἐχθροὶ τῷ στρατῷ φαίνονται, πρόλεγε τῷ στρατῷ ἐν αὐτῇ τῇ παρατάξει, ὅτι ἀλόγων ἢ τοῦλδου πλῆθος ἔστι τὸ φαινόμενον, καὶ οὐκ ἀνθρώπων μόνων.

ια'. Ἐάν δέ σοι δυνατόν ἔστιν καὶ πρὸ τοῦ παρατάξασθαι τοὺς πολεμίους συμβαλεῖν αὐτοῖς ἐτι ἀσυστάτοις οὖσιν, μᾶλλον αὐτοὺς βλάψαι ἰσχύσεις.

ιβ'. Πάντως δὲ ἐν ἡ καὶ δεύτερον ἔχε ὡς ἀπὸ ἐνὸς ἢ δευτέρου μιλίου τῆς παρατάξεως πρὸ τοῦ πολέμου ἐν ὅσῳ τάσσεται ὁ στρατὸς, ἵνα μὴ ἄδειαν ἔχωσιν οἱ πολέμοι πρὸ τῆς μάχης κατασκοπεῖν τὴν τάξιν, καὶ σοφίζεσθαι κατ' αὐτῆς.

C

ιγ'. Καὶ ἐν πεζικῷ οὐκ ἔστι στρατὸς, τοὺς παῖδας τῶν στρατιωτῶν, ἦτοι τοὺς δουλεύοντας αὐτοῖς, καταλίμπανε ὥστε διαμερίζεσθαι δι' ὅλου τοῦ ἐν τῷ φοσσάτῳ ἀπλίκτου ἑκαστον περὶ τὴν ἔσω τάφρον μετὰ ὀπλων, εἴτε τοξεύειν δύνανται, εἴτε ἀκοντίζειν, εἴτε σφενδονᾶν· ἀλλὰ καὶ ἐν βάνδον μετὰ αὐτῶν τὸ ὀφεῖλον βιγλεύειν, καὶ τὰς πόρτας τοῦ φοσσάτου φυλάττειν, ἦγουν τοῦ περιφραγμένου ἀπλίκτου, καὶ ἀρχοντα δὲ χρήσιμον τοῦ ὅλου τοιοῦτου φοσσάτου.

ιδ'. Μηδέποτε τοῦλδον ἐπὶ παρατάξεως περίφερε, εἰ δυνατόν ἔστι· καὶ γὰρ ἔτοιμον τοῖς ἐχθροῖς βρῶμα γίνεται, ἐάν ἐν μάχῃ εὐρεθῇ.

D

ιε'. Ἐάν μέντοι, ὡς εἰκός, ὁδοιποροῦντός σου ἀδελφὸς ἐπέλευσις παρὰ τῶν ἐχθρῶν γένηται, καὶ οὐ φθάσῃς ἀπικνεῦσαι καὶ ἀσφαλίσασθαι τὸ τοῦλδον, τότε φέρε αὐτὸ κατὰ τοῦ δεξιῦ μέρους ἐκ πλαγίου τῆς δευτέρας παρατάξεως, καὶ ἐκεῖ τάσσει, καὶ ἐν ἡ δεύτερον βάνδον ἐκ τῶν περισσῶν εἰς παραφυλακὴν αὐτοῦ ἀφορίζει.

ις'. Ἐάν δὲ μὴ ἔτυχον, ὡς εἴρηται, προαποθέμενοι χόρτον καὶ ἐν αὐτῇ τῇ τοῦ πολέμου ἡμέρᾳ, τῶν ἄλλων ὀπλιτῶν ἐπὶ τὴν παράταξιν κινούντων, τὰ παλλικάρια τῶν στρατιωτῶν καὶ τῶν ἀρχόντων ἵνα ἐξέρχονται εἰς τὸ μέρος τὸ ὀπίσω τῆς παρατάξεως τοῦ ὅλου στρατοῦ μετὰ ὀλίγων βιγλατόρων ἐκ τοῦ τῆς παρατάξεως μέρους καταλιμπανομένων, καὶ συναγοῦσι τὸν ἀρχόντα χόρτον, ἐν ὅσῳ ὁ πόλεμος

γίνεται· τοις δὲ χορτολογοῦσιν ὀρίσαις δοθῆναι βάν-
δα καὶ σημειώσεις ἐν ὑψηλοτέροις τόποις καὶ διαφό-
ροις, ὥστε ἐναντίου τινὸς συμβαίνοντος τὸ ἀνακλη-
τικὸν πρὸς συνήθειαν, τότε ἀναχωρεῖν αὐτοὺς ὁρ-
μαλῶς, καὶ ἐπὶ τὸ φοσάστον σῶζεσθαι, ἵνα μὴ ἔξω
ἀποκλεισθῶσιν. Τοῦτο δὲ ἀναγκαῖον ἐστὶ γενέσθαι,
διὰ τὸ δόηλον τῆς ἐκβάσεως. Ἐν γὰρ ἐναντίως
ἔξελθῃ τὸ πρᾶγμα, δαπάνην ἔχοντες καὶ ἐαυτῶν
καὶ τῶν ἀλόγων οἱ στρατιῶται ταχέως αὐτοὺς πρὸς
τὸ ἀναμάχεσθαι ἀνακαλοῦνται, ἦγουν καὶ πάλιν πο-
λεμῆσαι καὶ νικῆσαι. Ἡ εἰ μὴ τοῦτο, εὐθέως ἀνα-
χωρήσουσιν μετὰ τάξεως, ἔτι ἐν δυνάμει τῶν ἱππῶν
αὐτῶν εὐρισκομένων, πρὶν ἢ τὰ τε τῶν ἀνθρώπων
φρονήματα ἐπὶ πλέον καταπίσωσι, καὶ αἱ τῶν ἱπ-
πῶν δυνάμεις. Ὅπερ γενέσθαι δύναται, ἐὰν μὴ
ἔστιν ἐν ἐτοιμῇ ἡ δαπάνη. Μετὰ γὰρ ἤτταν οὐδεὶς
θαρρεῖ ἐξέρχασθαι εἰς συλλογὴν χόρτον, καὶ οἱ ἱπ-
ποι λιμνῶντες ἀθυμίαν τοῖς στρατιώταις παρ-
έχουσι, καὶ βουλὴν πρὸς συμφέρον οὐκ ἐστὶ γενέσθαι,
τῆς ἐνδεῆς καὶ τοῦ φόβου βιαζομένων αὐτῇ. Ἀλλὰ
εἰδέναι μὴδὲ καὶ δευτέρας ἡμέρας, εἰ δυνατόν, καὶ πλέον,
μάλιστα ἐὰν καὶ πλησίον τοῦ φοσάστου
εἰσὶν αἱ βοσκαί.

ιζ'. Εἰ δὲ κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς συμβο-
λῆς τοῦ πολέμου ἐναντίᾳ ἐκβάσει παρακολουθήσει,
ὃ μὴ γένοιτο, ἡμῖν μὲν παντοίως ἀπρόσφορον καὶ
ἀσύμφορον φαίνεται τὸ κατὰ τὰς αὐτὰς ἡμέρας,
ἦγουν κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν, πάλιν πρὸς δημόσιον
πόλεμον ἐγχειρῆσαι τοὺς ἐκ τῆς παρατάξεως ἤττη-
θέντας. αὐτὸ οὐδὲ συμβουλευόμεν σοι, ὦ στρατηγέ,
πρὸς τοῦτο ἐπιτηδεύειν. Πᾶσι γὰρ πάντοτε δυσχα-
ρεῖς ἐστὶ τοῦτο, καὶ οὐδεὶς εὐθεὶς εὐθέως τὰς ἤττας
ἀναμάχεσθαι. Σπάνιον γὰρ τοῦτο, καὶ Ῥωμαίοις
ἀνοίκειον. Ὅστε εἰ καὶ σφάλμα παρακολουθήσῃ, καὶ
ἀλπίσι ὁ στρατηγὸς τοῦτο διὰ τῆς δευτέρας μάχης
τοῦτο διορθοῦσθαι, οὐκ ἐστὶν ἱκανὸν τὸ πληθεῖν τὴν
αἰτίαν διαγινώσκον προαιρέσει εἰς δημοσίαν μάχην
εὐθέως ἔλθεῖν· ὥς γὰρ ἐκ θεῆς ψήφου οὕτως τὸ
ἀποτέλεσμα δεχόμενον ἐν πάσῃ δειλίᾳ γίνεται.

ιη'. Αὐτὸ χρήσιμον ἀνάγκης καὶ περιστάσεως χωρὶς
μὴ ἐπιτηδεύειν φανερώς συμβάλλειν μάχην μετὰ
δημοσίαν ἤτταν διὰ παρατάξεως, ἀλλὰ δόλω καὶ
ἀπάτῃ σπουδαζέειν καιροσκοπῶν ὅπως αἰφνιδικῶς,
καὶ τὸ δὴ λεγόμενον φυγομαχίᾳ, ἕως ἂν εἰς λήθην
τῆς δειλίας ἐκείνης γινόμενος ὁ στρατὸς θαρρῆσαι
τοῦ πάλιν κοιήσασθαι συλλογὴν δι' εὐλόγους αἰτίας
πολλάκις ἐπισυμβαίνουσας, ἃς ἀντιγράφειν οὐκ
ἐστὶν εὐκαλόν.

ιβ'. Ἐὰν δὲ καὶ ἀπαξ θαρρῆσης συμβαλεῖν μετὰ
τὴν ἀποβολὴν τῆς δειλίας, δεῖ τὴν πρόμαχον τάξιν
ὥς κατακρουσθεῖσαν εἰς δευτέραν τάξιν ποιεῖν, καὶ
τὴν δευτέραν εἰς πρόμαχον μετὰ τῶν ἐπιλέκτων
ταγμάτων τῶν ἐν τῇ πρώτῃ. Μικροτέρα γὰρ οὕσα
τῆς πρώτης κατ' ἐαυτὴν οὐκ ἐπαρκεί.

ιγ'. Ἀλλ' οὐδὲ ἐμδραδύνειν δεῖ ἀσκέτως ἐπὶ ταῖς
ἐναντίας ἐκβάσει τοῦ πολέμου, εἰ μὴ που ἑλπίς
συμμαχίας ἢ ἑτεροῦ τρόπου βοηθείας προσδοκᾶται,
ἢ, ὥς εἰκός, ἀπόκρισις παρὰ τῶν ἐχθρῶν γίνεται,
ἢ ἡμεῖς ἀναγκαῖον μὴ πρὸς ἐκείνους προχεῖρω, ἀλλ'

A casu incidente, revocari illis possint, et ad castra
cursu contendant, ut ne intercludantur, sed ab
hostium impetu servantur. Hoc propter incerti
belli eventum fieri debet. Si enim adversum aliquid
ceciderit, commeatum et pabulum in promptu mi-
lites si habeant, ad pugnam facile statim pro-
deunt, et offensionem acceptam bellandi strenuitate
resarciunt: vel si id minus efficere possint, in-
tegris copiis atque instructa acie, dum adhuc equi
firmi sunt, recedant, priusquam vel animi equitum
magis labefactentur: quod facile usu venit, si
commeatus in promptu non fuerit. Nam post offen-
sionem belli nemo pabulatum prodire audeat, equi-
que famelaborantes magnam anxietatem militibus
injiciunt: utile autem ac salutare consilium capi
non potest, inopia simul ac formidine prementibus.
Ominino autem pabulum jumentorum ad unum
atque item alterum diem repositum habeant, eoquo
etiam amplius, si pastiones prope fuerint.

17. Si primo conflictationis die adversum belli
exitus cadat, quod abest, inutile nobis atque
inidoneum esse videtur, eodem statim tempore
conari hoc quod amissum est recuperare, et fusos
superatosque ad aliquod publicum praelium redire
velle. Neque vero hoc ut facias consilium tibi
dare: perdifficile enim omnibus hoc est, neque
statim offensio accepta refutari potest. Rarum
autem hoc est, et Romanis inusitatum. Itaque
etiam si nihil adversum caderet, speraveritque
imperator amissam dignitatem secundo proelio se
recuperaturum, multitudo tamen militum si cau-
sam cognoscat, ad conserendas manus minus est
habilis: hic enim exitus belli, quasi divinitus ante
decretus esset, magnam animi formidinem pertur-
bationemque invehit.

18. Itaque sine gravi ac necessaria causa, non
coneris coram atque aperte instructis copiis cum
hoste post offensionem belli acceptam dimicare,
sed dolo atque astu, occasione se offerente conare
illos subito adoriri, et juxta vetus dictum, post
fugam, pugnam redintegrabis, ut ad veteris offen-
sionis oblivionem exercitus veniat, atque iterum
coire in societatem multitudinis, et cogere justis
causis saepe oblati se audeat, quas omnes per-
scribere facile haud fuerit.

19. Sin post offensionem acceptam iterum ta-
men cum hoste configes, prima acies quasi antea
profligata in secundam aciem conferenda est:
secunda autem quibusdam e prima acie delectis
viris ad primam traducatur. Nam cum hæc minor
prima sit, ipsa per seipsam satis esse non potest.

20. Retardare autem in belli eventu minus pro-
spere haud utile est, nisi aliqua spes societatis
aut alius modus praesidii expectetur: vel, quod
saepe fit, responsio ab hostibus afferatur, quam
divulgari necesse non sit, sed a praefectis solum

cognosci. Quod si fieri statim possit quod ab hostibus proponitur, non differatur, sed sedulo vel jurejurando, vel alio quopiam pacto transigatur. Sin perniciosum et ad contemptum alicujus, aut universæ multitudinis contumeliam fuerit, hæc atque illis duriora in vulgus nostrum effrenda sunt, ut exercitus ita concitatus, ac necessitate compulsus, impetuosius adversum hostes procedat, atque obedientior præfectis suis sit : quanto enim major tardatio fuerit, tanto magis superati milites formidolosiores erunt, et victores audaciores existent.

21. Priusquam autem universum robur tuorum considat, adhortandi tibi per turmarchas, per decanos, quintanos, milites tui sunt, commemorandumque est illis, non esse jam tempus ignaviæ ac socordiae, sed impressionum atque incursionum in hostes faciendarum, et quæ clades atque offensio ante accepta fuit, ea jam virtute ac rebus gerendis delenda atque obliteranda est. Hæc atque iis similia illis narranda sunt.

22. Si spes aliqua est acie instructa prælum recuperari posse, hac via quam supra dixi procedatur. Sin hoc modo non proficiatur, pro periculis ratione optimam sibi viam conquiret.

23. Si peditatus hostium vincat, cum equis ordinate discessionem atque demigrationem ex eo loco fiant, atque ita permaneant.

24. Sin equites fuerint, superflua et gravia tum jumenta, tum alia quæcunque prætermittenda sunt, peditesque constituendi, et sine jumentis equilibusque universos in duas phalanges sive acies, aut in unam quadratam oblongam formam instrues, in medio jumenta atque impedimenta ponas, extra hæc milites in acie, quemadmodum prædiximus, atque ultra eos sagittarios : atque ita discessionem demigrationesque tuto facies.

25. Rursum si prospere ad victoriam bellum inclinet, et Deo jam propitio victor evadis, ne sola depulsione hostium contentus sis, quasi imperitus qui tempore uti nescit : neque importunum illud audias, Vince, sed ne nimis vincas : ne, si lubrico tempore cedas, majores tibi molestias accumules, et incertum rerum futurarum eventum reddas, sed eversione hostium absoluta utendum omnino est.

26. Si ad aliquam munitionem hostis confugit, vel vi et manu, vel aliis quibusvis formis, hominibus et jumentis, instructa acie in summas angustias coercendus est, vel alia quavis consentiente atque idonea utilitate, usquedum perfecte illum everteris : neque tum defatigari oportet, quando paulum illum repuleris : neque rei universæ exitum propter exiguam amplius laborum patientiam abjicere debes, post tantos labores atque sudores, post tanta belli pericula : quoniam et in venatione quod pene effectum est, perinde est ac si nihil esset.

Α ἢ δὲ ταύτην μαθάνειν. Καὶ ἐὰν τὸ προτεινόμενον παρὲς γίνεσθαι δύναται, μὴ ἀναβάλλεσθαι, ἀλλὰ πράττειν αὐτὸ ἀσφαλῶς δι' ὀφίλων, ἢ ὀρκου. Εἰ δὲ ἐπιβλαβὲς ἐστίν, καὶ δι' ὑπέρθεσιν τινος καὶ χαύνωσιν τοῦ ὄχλου λέγεται, τὰ ἐναντία δὲ φημίσειν σκληρότερα τῶν προτεινόμενων, ἵνα μᾶλλον ὁ στρατὸς πρὸς ὀργὴν διανιστάμενος τῇ ἀνάγκῃ ἰσχυροτέρως τοῖς ἐχθροῖς ἀντικαταστή, καὶ ἔτι πειθήνιος τῷ ἄρχοντι γένηται. ὅσον γὰρ βραδύτης γίνεται, τοσοῦτον οἱ ἡττηθέντες δειλότεροι γίνονται, καὶ οὐ νικήσαντες τολμηρότεροι.

Β κα'. Πρὶν ἢ οὖν εἰς τέλειον τὰ φρονήματα καταπέσῃ, χρή σε, ὦ στρατηγέ, διὰ τε τῶν ἀρχόντων τῶν ταγμάτων, καὶ τῶν δεκάρχων, καὶ πεντάρχων προτρέψασθαι τὸν στρατὸν, καὶ εἰπεῖν, ὥς οὐκ ἔστι καιρὸς δειλιάσαι, ἀλλὰ ὀρμηθῆναι μᾶλλον κατὰ τῶν ἐχθρῶν, καὶ τὸ γινόμενον παρὰ τινων σφάλμα ἀνδρείως ἀνακαλέσασθαι. Ταῦτα καὶ τὰ ὅμοια δὲ σε διαλαλῆσαι.

κβ'. Καὶ εἰ μὲν ἐστὶν ἐλπίς τοῦ διὰ τῆς παρατάξεως δημοσίας τὴν μάχην ἀνακαλέσασθαι, τῇ προενημένη μεθόδῳ τῆς τάξεως χρῆσθαι. Εἰ δὲ τοῦτο οὐ προβαίνει, δὲ συμφερόντως τῶν κινδύνων κατατολμῆν.

κγ'. Καὶ εἰ μὲν πεζοὶ εἰσιν οἱ νικήσαντες ἐχθροί, σπουδάζειν μετὰ τῶν ἵππων εὐτάκτως τὰς ἀναχωρήσεις ἥτοι μεταστάσεις τοῦ φοσσάτου ἐκείνου ἀσφαλῶς ποιεῖσθαι, καὶ μὴ ἀναμένειν.

Κδ'. Εἰ δὲ καθάλλαιριόωσιν, μάλιστα τῶν περισσῶν καὶ βαρυτέρων λόγων καὶ πραγμάτων δὲ περιφρονεῖν, καὶ πεζῇ καθίστασθαι, καὶ ἀνεὺ ὀλίγων καθάλλαιρων πάντας εἰς δύο φάλαγγας ἥτοι τάξεις, ἢ καὶ εἰς ἓν τετράγωνον πλινθίου σχῆμα παρατάξεσθαι, καὶ μέσον μὲν τὰ ἄλλα ἢ τὸ τοῦδον φέρειν, ἔξωθεν δὲ ἔχειν τοὺς στρατιώτας, ὥς εἴρηται, ἐν τάξει, καὶ τοὺς τοξότας ἐξωτέρῳ, καὶ οὕτως τὰς μεταστάσεις καὶ ἀναχωρήσεις ποιεῖσθαι ἀσφαλῶς.

κε'. Πάλιν δὲ ἐὰν αἰσῶς τὰ τοῦ πολέμου ἐξέλθῃ, καὶ Θεοῦ βοηθοῦντος ἀρξῇται ἡ νίκη, οὐ δὲ ὠθήσει καὶ μόνῃ ἀρκεῖσθαι ὥς ἀπειροκάλους μὴ εἰδότας χρῆσασθαι τῷ καιρῷ, ἀλλὰ ἀκαίρως ἀκούειν φιλοῦντας τὸ, Νίκα, καὶ μὴ ὑπερνίκα, καὶ ἐνδιδόντας σφαλερώς καὶ μείζονα διὰ τῆς ἐνδόσεως τοῦ καιροῦ κάματον ἐπισωρεύοντας, καὶ ἄδηλον τὴν μέλλουσαν ἐκδασιν ἑαυτοῖς κατασκευάζοντας, ἀλλὰ δὲ τῇ τοῦ ἐχθροῦ τελείᾳ καταλύσει ἐπιμένειν.

κς'. Εἰ δὲ ἐν ὀχυρώματι καταφυγῇ, σπουδάζειν ἢ χειρὶ ἢ διὰ τῶν λειπόντων εἰδῶν τοῖς ἀνθρώποις, ἢ τοῖς ἀλόγοις, διὰ παραφυλακῆς στενοχωρεῖν αὐτὸν μέχρι τελείας αὐτοῦ καταλύσεως, ἢ ἐπωφελῶν ἡμῖν γινόμενων συμφώνων, καὶ μὴδὲ ἐκλύεσθαι τῇ ὀλίγῃ ὠθῇ, μὴδὲ ἀμελεῖν τῆς τοῦ πράγματος ἐκδόσεως δι' ὀλίγην καρτερίαν μετὰ τοσοῦτον πόνον, καὶ κάματον καὶ μετὰ τοσοῦτον ἐκ τοῦ πολέμου κίνδυνον. ἐπεὶ καὶ ἐπὶ τοῦ κυνηγίου τὸ παρὰ μικρὸν ἀντὶ τοῦ μηδενός ἐστι.

κζ'. Μήτε μὴν περιφρονεῖν τῆς τῶν στρατιωτῶν Α εὐταξίας ἀπὸ τῆς νίκης μάλιστα, ἀλλὰ συντεταγμένους διώκειν, καὶ μετὰ ἐπιστήμης καὶ νουνεχίας ἐπισκοποῦντα τὸν στρατηγὸν τὰ δέοντα. Οὐκ ἀρκαί γὰρ δύναμις μόνη εἰς ἀσφάλειαν ἰδίαν ἢ βλάβην τῶν ἐχθρῶν, ἀλλὰ μετὰ τὴν Θεοῦ βοήθειαν καὶ ἡ τοῦ στρατηγοῦ διοικήσεις ἀναγκαῖα καὶ πρώτη τυγχάνει.

κη'. Πρέπον σε οὖν, ὦ στρατηγέ, τοῖς τε καιροῖς καὶ τοῖς τόποις ἀρμοδίως κεχρῆσθαι· καὶ ἐὰν δοκιμάσης τοῦ πάντως γενέσθαι πόλεμον δημόσιον, πάντα σκοπήσεις, καὶ τόπον ἐπιτήδειον γυμνόν τε καὶ ὁμαλὸν διὰ τοὺς κονταράτους (4). Καὶ μὴ μόνον τὰ δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ καὶ ὀπίσθια μέρη προαρευνᾶν δεῖ καὶ ἀπὸ δύο καὶ τριῶν ἡμερῶν τῆς παρατάξεως μέχρη Β τοῦ πέρατος τοῦ πολέμου, ἀλλὰ καὶ τοὺς περιχειμένους τόπους ψηλαφᾶν, μήποτε λάκκοι εἰσὶν, ἢ αὐτοφρεῖς, ἢ ὀρωρυγμένοι, ἢ δόλος τις ἄλλος πρόκειται.

κθ'. Κατὰ δὲ τὴν τοῦ πολέμου ἡμέραν, ὡς ἂν εἴπωμεν, τῶν βιγλῶν προεξερχομένων ἅμα πρῶτ' εἰς τέσσαρα μέρη τοῦ τόπου ἐνθα ἡ συμβολὴ γίνεται ἀπὸ δύο καὶ τριῶν μιλίων ἐν διπλαῖς βιγλαῖς παραγγέλλειν αὐτοὺς μὴ μόνον πρὸς τὴν τῶν ἐχθρῶν κίνησιν ἀποβλέπειν καὶ μνησκεῖν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς θίλοντας προσρυῆναι (5), ὡς εἰχός, τοῖς ἐχθροῖς ἀποσκοπεῖν καὶ συνέχειν αὐτούς. Ἐντεῦθεν γὰρ καὶ τοὺς ἀποφεύγοντας ἐκ τοῦ στρατοῦ ῥάβδῳ κωλύουσι, καὶ τοὺς ἐκ τῶν ἐχθρῶν βουλομένους προσρυῆναι, καὶ ἐπιπερομένους, ὡς εἰχός, ἥδη τινὰς μετὰ ἀσφαλείας ὑποδέχονται, εἰς τὸ μὴ ἐπηρεάζεσθαι αὐτοὺς παρὰ C τινων κακῶν ἀνθρώπων, ὅπερ καὶ αἰεὶ σε χρὴ παραφυλάττειν εἰς τοὺς προσφεύγοντας μετὰ τινων πραγμάτων τῇ ἡμετέρᾳ πολιτείᾳ ὡς ἀναγκαῖον καὶ δίκαιον.

λ'. Εἰ δὲ κατὰ τὰ ἐμπροσθεν μέρη τῆς παρατάξεως βιγλεύοντες ἄχρι ἐνὸς σαγιττοδόλου τῆς τῶν ἐχθρῶν παρατάξεως, ἐμπροσθεν τῆς ἰδίας περιπατεῖ- τωσαν καὶ ὀδηγεῖτωσαν, μήπως, ὡς εἴρηται, φόσσαι ἤγουν ὀρύγματά εἰσιν, ἢ ἕτερος δόλος [με]μελέτῃται παρὰ τῶν ἐχθρῶν· καὶ ἀναστέλλειν τοὺς ἰδίους εἰς τὸ μὴ ἀδοκῆται· περιπέπτειν.

λα'. Ἐν γὰρ τοῖς ἀναγκαίοις τόποις καὶ καιροῖς μὴ μόνον, ὡς εἴρηται, ἀπλάς βιγλας κατὰ τῶν αὐτῶν τόπων ποιεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ διπλας· ἵνα τῆς μῆδ' ὡς εἰχός, λανθανομένης τὴν ἐτέραν μὴ διαλάβῃ.

λβ'. Καὶ ἐὰν εἰτοιμός ἐστιν ἡ τάξις, καὶ ὁ τόπος D ἐπιτήδειος, μὴ ἀναμένειν τοὺς ἐχθροὺς ἐν τῇ συμβολῇ, ἵνα μὴ κανονίζωσι καὶ μεθοδεύωσι τὴν τάξιν, ἀλλὰ ἀσφαλῶς ὁρμᾶν καὶ ἐπιτίθεσθαι τοῖς ἐχθροῖς.

λγ'. Ἐὰν δὲ ὑπέρθεσιν ἐχθρῶς εἰχός, τὰ τῆς συμβολῆς διὰ τινὰς εὐλόγους αἰτίας, ἀναγκαῖόν ἐστιν τὴν δευτέραν μάλιστα τάξιν ἐν ταῖς εὐρισκομέναις ὕλαις ἢ τοῖς κοιλοτέροις τόποις ὅπισθεν κρύπτειν· ἵνα μὴ πρὸ πολλοῦ τοῖς ἐχθροῖς ἀκαίρως προφαινομένη αὐτὴ μεθοδεύηται, καὶ ἐπιδολεῖσθαι ὑπὸ ἐγκρυμμάτων, ἢ καὶ ὑπὸ ἄλλων ἐγγχειρήσεων κατασοφίζηται.

λδ'. Ἐπεὶ δὲ περὶ βιγλῶν ἐμνημονεύσαμεν, δεῖ σε

27. Militum tuorum ordinis conservatio post victoriam negligenda tibi non est, sed instructis copis cum scientia et attentione militari prosequantur hostes, imperatorque ipse attendat diligenter quid facto opus sit. Neque enim ad incolumitatem vestram, in hostiumque perniciem potentia sola valet, sed secundum Dei benignitatem, imperatoria ac diligens rerum administratio, præcipua ac summe necessaria est.

28. Temporibus ac locis idoneis commodeque utaris. Si bellum publicum futurum perspexeris, omnia loca perlustrabis, nuda atque exposita loca hastatis tuis eliges. Neque solum dextræ sinistræque positæ partes perscrutandæ sunt omni ex parte aciei usque ad belli finem, sed et finitima loca exploranda sunt, ne fossæ, vel naturales vel artificiosæ sint, vel dolus aliquis lateat.

29. Ipso belli die, quemadmodum prædiximus, excubiis simul cum prima luce in quatuor partes illius loci ubi conflictatio futura est divisas, aut duo aut tria circumcirca milliaria, præcipies, ut non modo motus hostium advertant et significant, sed etiam eos qui ab hostibus deficere volunt perlustrent, et apud se delineant. Hoc modo enim eos qui ab exercitu nostro aufugiant facile prohibebunt, et eos qui ab inimicis volunt ad nos deficere, cum omni incolumitate ab aliorum contumelia integros conservabunt, ne a quibusdam malis viris exagilentur: quod abs te erga eos, qui ad nostras partes profugiant, quasi justum et necessarium conservetur.

30. Quæ in anteriore parte exercitus excubiæ sunt, ante suam partem, usquedum intra unius sagittæ jactum venerint aciei hostium, ambulent, eamque ducant, ne fossæ ullæ ac lacus fiant, aut dolos ullus susceptus sit, suosque tum admoneant, ne de improvviso in aliquod malum veniant.

31. Necessariis locis ac temporibus non modo simplices, verum etiam duplices vigiliæ constituendæ sunt, ut si quid alteram lateat, ambas latere non possit.

31. Si instructa acies, si locus idoneus fuerit, ne expectent dum hostes eos invadant, ut ne nialum aliquod ac dolum machinentur, sed confestim in eos omni impetu ac incursione ruendum est.

33. Si dilatio aliqua conflictationis habeatur, secunda acies in locis condensis silvosisque atque asperioribus occultanda est, ut ne si hostes longo ante tempore eam animadverterint, insidiis aliisque molitionibus multis appetant atque invadant.

34. Quoniam de excubiis mentionem fecimus, NOTÆ.

(4) Κονταράτους. Scribatur, κοντάρους.

(5) Προσρυῆναι. Scribatur, πρὸς ρυῖναι.

ostendendum quemadmodum hæc firmandæ sunt. A Excubias in duas partes divides; ut alteræ vigilant, alteræ vicissim dormiant. Nemini enim fidem habes, quamvis receperit se integram noctem vigilaturo. Somnus enim ac sopor de improvise sponte quadam sua opprimunt. Cum vigilare volunt, recti pedibus consistant: sessiones enim ac recubationes corpora in somnum præcipitant: stationes autem pedum mentem indormientem excitant.

35. Bello jam confecto, qui sauciati fuerant relevandi consolandique sunt; qui ceciderunt honestum funus habeant, laudibusque multis cohonestentur, qui pro fide Christiana, pro fratribus, suam ipsorum vitam profuderunt. Hoc autem justum religiosumque factu est, et alacritatem multam viventibus affert.

36. Si liberi illis fuerint, aut conjux, si hoc constet strenue illos atque alacriter in prælio dimicasse, honestis modis abs te relevandi sunt.

37. Quoniam Romanos omnesque alias nationes videmus acies suas ita instruere, ut quam maxime eminens cerni possint, trucem magis aspectum vultu ac facie, quam armis lucentem et coruscantem aciem in bello præ se ferant: quanquam hoc umbratile cito evanescit: nam secundum Dei voluntatem, imperatoris administratione, et exercitus alacritate, bella conficiuntur: propter eos tamen qui hæc requirunt, si silvosa aut cava loca fuerint, ibi copiarum occultandæ, et longo ante tempore hostibus non ostentandæ sunt, ut ne si ante unum aut alterum signum ab hostibus cognoscantur, insidiæ illis dolique struantur.

38. Si nudus locus purusque aer fuerit, cassides suas non capite, sed manibus gestent, donec prope hostes venerint: scuta autem parva coram in pectore ferant, tegantque galeas et cassides: vel a tergo humeris gestent, si scuta ferrea ac splendida habeant: sed et ferrum hastarum prædicto modo occultetur: ut arma eminens nullo modo luceant, cum præsertim ejusmodi signo si consignentur hostes, mentes illorum anticipentur, et in formidinem quamdam ante bellum cadant.

ὥστε καὶ διὰ τοιούτου σημείου, ὅπερ σημειοῦνται οἱ καὶ εἰς δαίλιαν καὶ πρὸ τῆς μάχης μεταπίπτειν.

39. Insidias autem occultas atque abditas eo modo facies, quem tibi ante descripsi. Si enim idonee opportuneque fiant, maximas utilitates in bello afferunt, magnasque admodum copias ita deleverunt, ut nullus locus configendi aciei universæ relinqueretur.

40. Qui enim locorum opportunitate ad hæc abundabant, vel condensis in locis, vel cavis in recessibus, vel in colle aliquo magno, vel vallibus, vel montibus finitimis usque ad hostium copias productis, ut ab hostium notitia hoc modo occul-

αὐτὰς ὀχυρὰς ποιεῖν, καὶ διαιρεῖν τοὺς βιγλεύοντας, ἵνα οἱ μὲν ὑπνώσιν, οἱ δὲ ἐγρηγορῶσιν, καὶ οὕτως ἐναλλάσσοντας ἀλλήλους βιγλεύειν. Μὴ γὰρ πιστεύουσης τινὲ, κἂν ὑπόσχεσιν ποιεῖται ὅλην τὴν νύκτα γρηγορῆσαι ἄγρυπνον· καὶ γὰρ ἐνδέχεται καὶ αὐτόματον ὑπνὸν ἐπελθεῖν· ἐν δὲ ταῖς ἄλλαις βιγλαῖς, ὅτε χρεῖα, πάντως καὶ ὀρθοὺς ἱσταμένους βιγλεύειν. Αἱ γὰρ καθέδραι καὶ αἱ ἀνακλίσεις τὰ σώματα μαραινουσιν εἰς ὑπνον· ἡ δὲ τῶν σκελῶν στάσις διέγερσιν τῆς διανοίας ποιεῖ.

λε'. Ἀναγκαῖον δέ σοι μετὰ τὸν πόλεμον, ὃ στρατηγὲ, τοὺς πληγωθέντας ἐν αὐτῷ τῶν στρατιωτῶν παραμυθεῖσθαι, καὶ τοὺς διαπίπτοντας ἐν τῇ πολέμῳ ταφῆς ἀξιοῦν, καὶ μακαρίζειν διηνεκῶς, ὥς ὑπὲρ τῆς πίστεως καὶ τῶν ἀδελφῶν μηδὲ τὴν ἑαυτῶν ζωὴν προτιμήσαντας· ἐπειδὴ καὶ δεῖόν ἐστιν, καὶ προθυμίαν τοῖς ζῶσιν ἐμποιεῖ.

λς'. Εἰ δὲ τέκνα αὐτοῖς εἰσιν, ἢ σύμβιος, καὶ φανερόν ἐστιν [δοτι] ἀγωνιζόμενοι προθύμως ἐτελειώθησαν, καὶ ταῦτα παραμυθίας ἀξιοῦν τῆς προσήκουσης.

λζ'. Ἐπειδὴ δὲ εὐρίσκομεν καὶ Ῥωμαίους καὶ πάντας τοὺς ἐθνικοὺς ὡς ἐπίπαν μηροθέντας ἀλλήλων παρατάξεις ὁρῶντας ἐπισημαίνεσθαι τὴν συγγνωτέραν μᾶλλον τῇ ὀφείλει ἐπιτυχάνειν ἐν ταῖς μάχαις, ἥπερ τὴν ἐν τοῖς ὅπλοις λάμπουσιν· καὶ τάχα ψευδὲς ἐστὶν τὸ χυδαῖον τοῦτο. Μετὰ γὰρ τῆς κρίσεως τοῦ Θεοῦ τῇ τοῦ στρατηγοῦ διοικήσει καὶ προθυμίᾳ τοῦ στρατοῦ πόλεμος κρίνεται· ἀλλ' οὖν διὰ τοῦς τὰ τοιαῦτα στοχαζομένους δεόν ἐστὶν, ὥστε εἰ μὲν ὕλαι ἢ κοῖλοι τόποι πρόκεινται, ἐκεῖσε τὸν στρατὸν ἀποκρύβειν, καὶ πρὸ πολλοῦ τοῖς πολεμοῖς μὴ ἐπιδεικνύειν· ὥστε μὴ κατασφίξεσθαι καὶ ἐπιδουλεύειν αὐτὸν, εἰ μήπω εἰλωσιν ἀπὸ ἐνδὸς ἢ δευτέρου σημείου.

λη'. Εἰ δὲ γυμνὸς ὁ τόπος καὶ καθαρὸς ὁ ἀήρ ἐστὶν, τότε τὰς κασσίδας παρασκευάζειν μὴ πρὸ πολλοῦ φορεῖσθαι, ἀλλὰ ταῖς χερσὶ κατέχεσθαι μέχρις ἂν ἐγγίωσιν οἱ ἐχθροί. Ἀλλὰ καὶ τὰ σκουτέρια μικρὰ ὄντα ἐμπροσθεν εἰς τὸ στήθος φέρειν, καὶ σκέπειν δι' αὐτῶν καὶ τὰ λωρίκια καὶ τὰς κασσίδας· ἢ ὅπισθεν κατὰ τῶν ὤμοπλατῶν φέρειν, εἰ ἔχουσι σιδηρὰ σκουτέρια λαμπρά. Ἀλλὰ καὶ τὰ σιδηρὰ τῶν κονταρίων ἀποκρύπτειν, εἰς τὸ παντοίως τὰ ὅπλα μήκοθεν διαλάμπειν διὰ τὴν εἰρημένον τρόπον, ἀλλ' ἐναντίοι, προκαταλαμβάνεσθαι τὰς γνώμας αὐτῶν.

λθ'. Κελεύομέν σοι, ὃ στρατηγὲ, μάλιστα καὶ τὰς ἐνέδρας ἥτοι ἐγκρύμματα ἐν τῇ μάχῃ κατὰ λόγον ποιεῖσθαι, ἥτοι κατὰ τὸν πρῶτον ἡμῖν διατυπωθέντα τρόπον. Αὐταὶ γὰρ ἐπιτηδεύεις καὶ πρεπόντως γενόμεναι μεγίστας ὠφελείας ἐν ταῖς μάχαις ποιοῦσι, καὶ διαφόρως μεγάλας δυνάμεις ὑπὸ ὀλίγων κατέλυσαν, ὥστε μηδὲ καιρὸν γενέσθαι τὴν ὅλην παράταξιν συμπλακῆναι.

μ'. Εἰ μὲν γὰρ τόπων ἐπιτηδεύων πρὸς ταῦτα εὐπορήσαντες, οἷον ἢ ὕλης δασείας, ἢ κοιλάδος, ἢ βουνοῦ μεγάλου, ἢ φαράγγων, ἢ ὀρέων ἐγγιζόντων, καὶ μέχρι τῆς τῶν ἐχθρῶν παρατάξεως συνεκτεινόμενων, ὥστε δι' αὐτῶν λαθεῖν καὶ μὴ πῶρόθεν

ἐρώμενον τὸ ἔγκρυμμα μεθοδευθῆναι πρὸς ἐπιβουλήν. Οὕτως οὖν τοῖς νώτοις τῶν ἐχθρῶν ὀπισθεν ἄφνω ἐπελθόντες πρὸ τῆς συμπλοκῆς διατάρξαν καὶ ἔτρεψαν αὐτούς.

μα'. Ἄλλοι δὲ οὐ πλησίον τῶν ἐχθρῶν τῆς παρατάξεως ταύτην ἐποίησαν ἐπιτήδειον οὐκ ἔχοντας τόπον, ἀλλὰ ἐκ πλαγίου αὐτῶν μέσον τῆς ἰδίας καὶ τῆς τῶν ἐχθρῶν τάξεως ποιήσαντες, ἥ καὶ ὀπισθεν τῆς ἰδίας ἐκ πλαγίου, καὶ τὴν μὲν μείζονα δύναμιν εἰς ἐγκρύμματα ἔταξαν, τὴν δὲ ἐλάττωνα σχηματικῶς ἐμπροσθεν ἔταξαν.

μβ'. Ἄλλοι δὲ μέρος τοῦ στρατοῦ ἔταξαν εἰς ἔγκρυμμα, καὶ οὐ τὸ μείζον μέρος, ἀλλὰ τὸ ὀλιγότερον· τῆς δὲ συμβολῆς γενομένης ἐκουσίως τῶν προταγόντων εἰς φυγὴν ὀρμησάντων, καὶ τῶν ἐχθρῶν τὴν διωξίν ἀτάκτως ποιουμένων, μετὰ τὸ παρελθεῖν αὐτοῖς τὸν τόπον τῆς ἐνέδρας ἐξελθόντες οἱ τὸ ἔγκρυμμα ποιήσαντες κατὰ τοῦ νώτου ὀπισθεν τῶν ἐχθρῶν ἐπέστησαν· εἰτα καὶ οἱ φυγόντες ἀντίστροφοι γινόμενοι πρὸς τὸ σύνθημα ὅπερ προόρισαν ἐν τῷ μέσῳ ἀπέλαβον αὐτούς. Τοῦτο δὲ ὡς ἐπὶ πολὺ ἐπὶ τῶν βορειοτέρων καὶ Σκυθικῶν ἐθνῶν γίνεται διὰ τὸ ἀτακτα εἶναι, οἷον Τούρκων καὶ τῶν ὁμοίων αὐτοῖς.

μγ'. Ἐάν τις φόσσαν βαθεῖαν, ἤγουν δρυγμὰ ἐπὶ ὀκτὼ ἢ δέκα πόδας τὸ πλάτος ἐπὶ ἱκανὸν διάστημα ὀρύξῃ, καὶ σκεπάσῃ ταύτην ξύλοις λεπτοῖς χέρσιν καὶ χῶματι, ὥστε ἡνωμένη καὶ ὁμοίαν τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ὀρύγματος εἶναι τῇ ἐγγιζούσῃ αὐτῷ γῇ, καὶ κατὰ μὴδὲν διαλλάττειν. Ἀλλὰ μὴδὲ τὸ ἐπαρθὲν χῶμα ἐάσθι παρακεῖσθαι αὐτῷ, ἵνα μὴ ἐμφανῇ τινὰ ξυνοπρέπειαν· ἐν τῷ μέσῳ δὲ τοῦ αὐτοῦ ὀρύγματος καταλίπη τινὰς τόπους στερεοῦς σεσημαιμένους καὶ ἐγνωσμένους πρὸς τὸ παρὸν τῷ ἰδίῳ στρατῷ. Ἐκατέρωθεν δὲ, ἤγουν ἐνθεν κακείθεν, ἐκ τοῦ πλησίον τοῦ ὀρύγματος ἔγκρυμμα εἰς ἀφανεῖς τόπους ποιήσῃ, καὶ παρατάξει τοὺς λοιποὺς πρὸ τοῦ ὀρύγματος· εἰτα συμβολῆς γενομένης ἐκουσίως οἱ προταγόντες τὴν τροπὴν σχηματίζαμενοι αὐτοὶ μὲν δὲ τῶν ἐγνωσμένων αὐτοῖς τόπων καὶ στερεῶν ἀκινδύνως παρέλθωσιν. Οἱ δὲ ἐναντίοι σφοδρῶς καὶ ἀσχετῶς τὴν διωξίν ποιησάμενοι ἐμπέσωσιν ἐν τῷ ὀρύγματι, ὑπεξελθόντες δὲ ἄφνω οἱ τὸ ἔγκρυμμα ποιησάμενοι, εἰτα ἀπαναστρέψαντες καὶ οἱ τὴν ὑποχώρησιν σχηματίζαμενοι, τοὺς πλείους τῶν ἐχθρῶν ἀπολέσωσι πάντως, τοὺς μὲν ὡς ἐμπεσόντας εἰς τὸ δριγμὰ, τοὺς δὲ ὡς τραπέντας ἀτάκτως ἐπὶ τῷ ἐχθρῶν προγνωσθῇ, ἢ διὰ τινων πρὸς ρυέντων αὐτοῖς καταμνησθῇ.

μδ'. Ἐάν δὲ τὸν ὅμοιον τρόπον καὶ διὰ πάλων πεπηγμένων τις ποιήσῃ, δύο καὶ ἢ τρεῖς εἰσόδους ἀπαθεῖς ἐπινοήσῃ ἐγνωσμένας τῷ παρατασσομένῳ στρατῷ, εἰτα πρὸ τῶν πάλων ἱκανῶν παρατάξεται· σχηματίζαμενος ἐν τῇ συμβολῇ κατὰ τὸν ὅμοιον τρόπον τὴν φυγὴν προτρέψεται τοὺς ἐχθροὺς τοῖς πάλους περιπέσειν. Καὶ ἐξαίφνης ἐπελθόντες οἱ τε τὸ ἔγκρυμμα ἔχοντες ἐκ πλαγίου, καὶ οὐ σχηματίζαμενοι τὴν φυγὴν κατὰ κράτος, καὶ οὕτως τοὺς ἐχθροὺς ἀπολέσωσιν.

με'. Γίνεται δὲ τοιοῦτος δόλος κατὰ τῶν ἐχθρῶν

A lari possint, et molitiones idoneas struere, insidias suas positas habebant : isti a tergo hostium de improvise irruentes, ante manus consertas suderunt eos, et in fugam verterunt.

41. Alii prope hostium copias, cum locum non haberent idoneum, hoc minime fecerunt, sed a latere in medio suarum hostiumque aciei eos collocantes, vel a tergo suarum aciei obliquantes, majores copias in insidiis collocaverunt, et minores ad coram confingendum cum hostibus instruxerunt.

42. Alii partem exercitus non majorem, sed minorem in insidiis locaverunt, conflictatione jam incepta fugae voluntariae iis qui in acie instructi erant sese mandantibus, et hostibus illos confuse insequentibus, et locum illum ubi insidiae sunt locatae transeuntibus : qui in insidiis positi erant a tergo hostes invadant : qui vero ante aufugerunt, tessera facta quam ante sibi proposuerant, conversi itorum in hostes, insequuntur eos. Hoc autem fere plerumque adversus aquilonares homines Scythicasque nationes maxime fit, ut Turcae, et qui sunt iis similes.

43. Si quis fossam altam ad octo aut decem pedum latitudinem satis longo intervallo effoderit, hancque lignis tenuibus, cespite, feno atque aggere contexerit, quasi una eademque cum finitimis locis terrae superficies esset, nihilque a circumstante terra distet, eductum autem aggerem universum ibi jacere non sinat, ne aliquam novitatis suspicionem afferat, in medio autem ejusdem fossae loca quaedam firma reliquerit, ad id tempus notata, et designata exercitui tuo, et utrinque hinc, atque illinc prope fossam insidias abditis locis clam collocaverit, et ante fossam reliquos instruxerit, deinde conflictatione incepta voluntariam fugam, qui instructi in acie sunt, simulaverint, et per cognita firmaque loca secure transierint, hostes autem impetuose ac vehementer insequantur, deinde ii, qui fugam simulabant conversi in eos, aliis in fossam praecipitatis, aliis inopinata hac machinatione in fugam conjectis, magnam partem hostium delebunt, nisi ab hostibus hoc ante animadvertsum, vel a quibusdam transfugis indicatum

D sit. ἀδικήτω (6) συμπτώματι, εἰ μὴ ἄρα παρὰ τῶν

44. Similiter si palis quis defixis fecerit duos aut tres ingressus, securus, integrosque relinquens, et instructae aciei cognitos ; deinde ante palos eos aciem instruat, et in ipsa conflictatione fugam simulans incitet hostes, ut in hos palos ruat, et subito a latere intervenientes insidiae, hostes magnopere laedent.

45. Hujusmodi etiam dolus adversus hostes sine NOTAE.

(6) Ἀδικήτω. Scribe, ἀδοκήτω.

fossis, et palis suscipitur, si quis ferreos tribulos, id est, murices ad tempus vinculis constrictos projiciat, qui post usum expletum contrahi in se iterum possint, ad latitudinem aciei instructæ; in medio quatuor aut quinque transitus relinquo centum pedum latitudine, qui exercitui bellaturo noti sint, ramis magnis, aut hastarum cuspidibus peregrinis, aut terræ aggeribus ad modum tumuli, aut acervi lapidum cumulatæ, aut aliis evidentibus signis non ad initium, sive frontem longitudinis horum tribulorum positæ, sed ad exitum altitudinis ad utramque oram transitus notati. Conflictatione jam incepta fugam simulent, et ubi hæc nota signa exercitus transierit, auferantur ea, aut decedantur a certis quibusdam equitibus ad hoc constitutis; insidiæ tum hinc atque illinc utroque ex latere adversus hostes irruant, ubi jam in hos tribulos irruerint, nec antrorsum aut retrorsum procedere possunt.

πλαγίων ὑπεξίργεσθαι ἐνθεν κάκειθεν κατὰ τῶν μένων οὐδὲ πρόσω οὐδὲ ὀπισθεν εὐκόλως ὑποχωρεῖν.

46. Hæc fieri sine tribulis eodem modo possunt, si quis rotundas quasdam fossas varie dispersas, quas antiqui hippoclastas nominabant, ducat ad spatium unius, ad altitudinem duorum aut trium pedum, aut acutos palos defigat in illis; has diversas, et distantes a se trium pedum omni ex parte intervallo, fodies ad universi spatii latitudinem pedum centum quinquaginta, ad longitudinem totius aciei intervalli. Hoc confecto quando ad conflictationem ventum est, par est, ut prima acies ad unius milliaris spatium ante eum locum instruat, secunda post universum intervallum duobus aut tribus sagittæ jactibus ab eo loco absit, ut si opus fuerit, et qui e prima acie in fugam versi sunt, secure per ea loca evadant, eisdem intervallis secunda acies sine offensione transeat, atque adeo hostes invadat.

ἐπιθέσθαι τοῖς ἐχθροῖς διὰ τῶν αὐτῶν εὐκαίρων διαλειμμάτων εὐκαίρως διερχομένην, καὶ ἀνεμποδίστως οὕτως ἐπιτίθεσθαι τοῖς ἐχθροῖς.

47. Quando non ante fraudem hanc apparatus, sed post eam acies instruitur, tres sagittæ jactus ab eo loco acies instruitur: et quando hostes vel transierint, vel in loco fraudis molitæ fuerint, occurrant illis nostri, ut pro celeritate equi illorum lædantur. Loca autem istius fraudis opportuna, et integra ad transeundum, lata admodum relinqui non oportet, ut ne magnus hostium numerus secure non acriter adoriatur.

48. Hæc rerum aggressiones atque doli clam et a paucis fidelibusque hominibus vel ipso die belli, vel uno ante die, ad vesperam vel noctu fiant, eo ipso loco quo bellum expectatur, ibique hostes præstolari. Ad hoc tempus autem quibusdam ex exercitu muniantur, præcipue autem signiferis, ut sciant se asservari: et post banda densati am-

καὶ ἀνευ ὀρύγματος, ἢ πάλων, ἐάν τις τριβόλους σιδηρὰς ἀσυμφανῶς βίβῃ πρὸς ὥραν ἐν σφηκώμασιν (7) ὁποδεδεμένας εἰς τὸ ἐτοίμως συστέλλεσθαι μετὰ τὴν χρεῖαν, τοὔτεστιν ἐπὶ πλάτος μὲν ρ' ποδῶν, καὶ πρὸς μῆκος δὲ πρὸς τὸ τῆς παρατάξεως διάστημα· ἐν τῷ μέσῳ δὲ τέσσαρας ἢ πέντε παρόδους καταλείπη ἀπὸ τριακοσίων ποδῶν πλάτος ἐγνωσμένας τῷ συμβάλλοντι στρατῷ, καὶ σεσημαιωμένας ἀπὸ κλάδων μεγάλων, ἢ κονταρίων κεφαλὰς ξυνοπρεπεῖς ἔχόντων, ἢ γῆς ἀναβολῶν ὡς τυμβίων, ἢ λίθων ἀποτιθεμένων, ἢ ἕτερον εὐδηλον σημεῖον, οὐ μόνον κατ' αὐτὰς τὰς ἀρχάς, ἤτοι τῶν μετώπων τοῦ μήκους τριβόλων, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοῦ βάθους ἤτοι τοῦ πλάτους παρ' ἑκάτερα τῶν παρόδων, ὥστε τῆς συμβολῆς γενομένης σχηματίζεσθαι τροπὴν, καὶ μετὰ τὸ παρελθεῖν διὰ τῶν τοιούτων ἐγνωσμένων παρόδων τὸν στρατὸν ἐπαίρεσθαι τὰ τοιαῦτα σημεῖα, ἤτοι καταστρέφεσθαι παρὰ τῶν εἰς τοῦτο ἀφοριζομένων καθάλλαριων, εἴθ' οὕτως τὴν ἐνέδραν ἐκ τῶν δύο ἐχθρῶν περιπιπτόντων τοῖς τριβόλοις, καὶ οὐ δύνα-

πς'. Τί γίνεσθαι δὲ δύναται καὶ κατὰ τὸν ὅμοιον τρόπον καὶ ἀνευ τριβόλων, ἐάν τις στρογγύλα ὀρύγματα, ἃ λέγον οἱ παλαιότεροι ἱπποκλάστας, ὀρύξῃ διασπαρμένα ἀπὸ ἐνὸς ποδὸς τὸ διάστημα ἔχοντα, καὶ βάθος δύο ἢ τριῶν ποδῶν, καὶ πάλους ὀξεῖς ἐμπήξῃ ἐν αὐτοῖς. Ταῦτα δὲ περὶ πλάτους ὀρύξει καὶ μὴ ἐπ' εὐθείας, ἢ ἀπὸ τριῶν ποδῶν ἀλλήλων κατὰ τὰ τέσσαρα μέρη ἀφαστηκόντων, ἐπὶ πλάτος δὲ πέντε ρν', μῆκος δὲ πρὸς τῆς παρατάξεως διάστημα. Καὶ τοῦτου γενομένου ἐν τῇ συμβολῇ, ὅταν μὲν ἡ πρώτη τάξις προπαρατάσσεται, πρέπειν ἵνα ὡς πρὸ ἐνὸς μιλίου τοῦ τοιούτου σοφίσματος ἡ αὐτὴ ἴσταται, ἢ δὲ δευτέρα ὀπισθεν αὐτοῦ δι' ὅλου τοῦ διαστήματος εἰς τὰ λείμματα τῶν ὀρυγμάτων ὡς ἀπὸ δύο ἢ τριῶν σαγιττοβόλων ὀπισθεν· ἵνα ἐάν χρεῖα γένηται, καὶ οἱ τρεπόμενοι τῆς πρώτης διὰ τῶν ἀκινδύνων παρέρχονται, καὶ τὴν δευτέραν τάξιν, ἐάν χρεῖα ἐστὶν

μζ'. Ὅταν δὲ οὐ πρὸς τοῦ σοφίσματος ἡ παράταξις γένηται πᾶσα, ἀλλὰ ὀπισθεν αὐτοῦ, δέον ἀπὸ τῶν τριῶν σαγιττοβόλων τοῦτου ὀπισθεν τὴν παράταξιν ἴστασθαι, καὶ ὅταν οἱ ἐχθροὶ παρέλθωσιν ἢ καταλάβωσι τὸ σόφισμα, τότε ὑπαντιάζειν αὐτοῖς, ἵνα φλάσωσιν οἱ ἱπποὶ αὐτῶν ἐμπεσόντες ἀφανισθῆναι. Ἀλλ' ὅτε οὐ χρὴ πολὺ πλατεῖα τὰ εὐκαίρα χωρία τοῦ σοφίσματος καταλιμπάνειν, ὅταν ἡ παράταξις ὀπίσω αὐτῶν ἐστὶν, ὥστε μὴ τοὺς πολλοὺς τῶν ἐχθρῶν παροδεύοντας ἀκινδύνως τῆς μάχης προσάπτεσθαι.

μη'. Τὰ δὲ τοιαῦτα ἐγχειρήματα ἡγουν σοφίσματα, λανθανόντως σε δεῖ ποιεῖν, ὡς στρατηγὰς, δι' ὀλίγων καὶ πιστῶν ἀνθρώπων, ἢ ἐν αὐτῇ τῇ τοῦ πολέμου ἡμέρᾳ, ἢ πρὸ μιᾶς αὐτοῦ ἡμέρας περὶ τὰς δελινὰς αὐτοῦ ὥρας, ἢ νυκτὸς, ἐν ἐκείνῳ δηλονότι τῷ τόπῳ ἐν ᾧ ἡ μάχη προσδοκᾶται, κάκεισε τοὺς ἐχθροὺς ἀναμένειν, καὶ πρὸς ὥραν θαρρύνειν τοὺς τοῦ στρατοῦ,

NOTÆ.

(7) Ἐν σφηκώμασιν. Scribebatur, ἐν ἀσφκώμασιν.

καὶ καὶ ἐξείρετον τοὺς θανάτοφόρους. Ἵνα δὲ εἰδότες
φυλάσσονται, καὶ ὁπισθεν τῶν βέλων σφίγγετοί ἀπο-
λουθοῦσιν, ὥς οἱ εὐχαιροὶ τόποι ἐπιδέχονται.

μθ. Τοῦτο δὲ πάντες παραγγεῖλαι, ἵνα τοῖς
βάνθοις αὐτῶν ἐν τῷ ὁποχωρεῖν μάλιστα ἀκολου-
θῶσιν, ἵνα μὴ, ὅπου μὴ γένηται, πλανώμενοι αὐτοὶ
παρεπίπτουσιν τῇ παγίδι.

γ. Πάντων δὲ τῶν εἰρημένων σοφισμάτων, ὡς ἡγοῦμεθα, ἡ δὲ τῶν τριβόλων ἀπάτη εὐκολωτέρας ὡς καὶ μᾶλλον λεληθότως ἐν ἐκαστῷ τόπῳ δύναται γίνεσθαι. Διὰ τοῦτο οὖν χρὴ πρὸς τοὺς τέκνους καὶ τὴν τάξιν ἀμφοτέρωθεν.

να'. Καὶ ἐὰν διζῇ σοι συμφέρον τὴν ἰσότητα κατὰ
τῆς τῶν ἐχθρῶν παρατάξεως γενέσθαι, ὥς ἤδη ἡμῖν
ἐβλήται, ἀφορίσεις ἀπὸ ἐνὸς ἢ καὶ δευτέρου βάνδου,
ἢ πρὸς τὸ πόσον τοῦ δυτος στρατοῦ πλείονας μετὰ
ἐρχόντων ἀνδρῶν καὶ τελημερῶν καὶ φρονίμων καὶ
στρατιωτῶν χρησίμων. Εἰς μὲν τὸ τοῖον δεξιὸν μέρος,
τοῦ τόπου θηλονότι συμπράττοντος· μέλαν ἀνέδραν
ἐβλήουσιν κατὰ τῆς τῶν ἐχθρῶν ἐγχειρήσαι πα-
ρατάξεως, κατὰ δὲ ἀριστερὴν τὴν ἄλλην ἐνέδραν.

υψ'. Καὶ ἰάν μιν παρὰ τῶν ἐχθρῶν ἐγγείρηται
ταῦτην τὴν ἐγγείρειν βουλομένην τῶν ἐχθρῶν ἀνα-
στῆλιν, καὶ μὴ δοῦναι καιρὸν ἔλθειν καὶ παράξει
σὴν παρὰτάξιν. Εἰ δὲ μὴ ἐγγείρηται παρὰ τῶν
ἐχθρῶν ἐπείχεσθαι, ἵνα διὰ τοῦ μέρους ἐκείνου ἢ
εἰς τὸ τοῦλδον τῶν ἐχθρῶν, ὡς εἰκόσ, ἐκείντε εὐρισκί-
μενον ἐπείλωσιν, ἢ καὶ τοῖς τῶν ἐχθρῶν νώτοις, ἢ
τῷ κέρατι, ἡγουν τῷ κυκλοῦντι μέρει τῆς τῶν ἐχ-
θρῶν παρατάξεως, ἵνα μὴ, ὡς εἰκόσ, καὶ τῶν ἐχ-
θρῶν ἐν δευτέρᾳ τάξει τασσομένων, ἢ καὶ αὐτῶν
ἐγκυρῶν μὲν ὀπισθεν τῆς ἰδίας αὐτῶν τάξεως ἰχύντων
εὐρεθῶσι τὰ ἐκ ἐγκυρῶν μὲν ἐκ τοῦ ἐναντίου ὑπ'
αὐτῶν βλαπτόμενα διὰ γὰρ καὶ αὐτοὺς τοὺς εἰς ἐ-
καὶ οὕτως ἀρμόζεσθαι τῇ κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἐπιθέσει.

νγ'. Τὸν δὲ καιρὸν τοῦ ἐγκρύμματος ἐπιμελῶς
κατανοοῦν, καὶ μὴδὲ πρὸ πολλοῦ τῆς παρατάξεως
ἐγχειρεῖν· ἵνα μὴ ὡς ὀλίγου ἔχουσα ἡ ἐνέδρα ὀπὸ
τῶν ἐχθρῶν βαρῆται, καὶ πάλιν ὑστερεῖν, ἵνα
μὴ φθάσῃ ἡ συμβολὴ τοῖς παρατάξεως γενέσθαι
καὶ ἀναφάλατς αὐτῇ εὐρεθῇ.

ὦθ. Ἀλλὰ κρέπον ἐν τῷ ἅμα μὲν κινεῖν τὴν τε
 παράταξιν καὶ αὐτὰ εἶτε ἐν εἶτε δὺς γίνονται ἐγ-
 κρύμματα · μᾶλλον δὲ ὀλίγον προκινήσαι τὴν παρά-
 ταξιν · ἵνα ἡ μὲν παράταξις διὰ τῶν φανερῶν τό-
 πων ἐρχομένη κειθῇ τοὺς ἐχθροὺς ἀντιπερισπᾷ ·
 ἡ δὲ διὰ τῶν ἀφανῶν ὁμοίως περισπᾷ καὶ ἀλλήλους·
 διὰ σκευῆς καὶ σημείου καὶ εἰκασμοῦ κανονίζειν ·
 καὶ τὸν, ὡς εἰκός, διὰ συντομίας τοῦ τύπου προλαμ-
 βάνοντα ἐμβραδύνειν καὶ ἀναμένειν τὸν ἄλλον, ὥστε
 ὡς ἐνδέχεται ἴσως τὰς ἀμφοτέρους τὴν τε ἐνέδραν
 ἦγουν τὸ ἐγκρυμμα καὶ τὴν παράταξιν εὐρίσκεισθαι
 κατὰ τῶν ἐχθρῶν, καὶ ὀλίγον τι τὴν ἐνέδραν μᾶλλον
 προκρῦναι · ἵνα ὅταν ἄρξωται οἱ ἐχθροὶ ὑπὸ τῆς
 ἐνέδρας διαταράττεσθαι, τότε ἡ παράταξις ἐγγὺς
 εὐρισκομένη συμβῇ.

νε'. Διὰ οὖν τοῦτον τὸν τρόπον, ἂν οἱ τόποι ἐπι-
τῆδαιοι εἰσιν, ἐκ τῶν δύο μερῶν δεῖ σε τὰ ἐγκρύμ-
ματα ἐκπέμπειν, μάλιστα ἂν πολὺν καὶ μέγαν

bulent, quemadmodum opportunitas locorum recipit.

49. Hoc omnibus mandandum est, ut in retro-
codendo iterum banda sequantur, ne, quod abiit,
quidam palantes, in has pedicas incidant.

50. Ex iis prædictis machinationibus omnibus, quemadmodum nos arbitramur, hæ tribulorum machinationes tum facillime tum obscurissime singulis in locis sunt, ideoque ad locorum naturam acies instruitur.

51. Si tibi utile videbitur incursionem adversus hostium aciem facere, ut jam nobis dictum est, ad unam et alteram cohortem, vel pro exercitus tui numero plures etiam, praefectosque illorum fortes atque audaces, prudentes strenuosque deliges, eosque ad dextrum latus loci, si idoneus fuerit, unas insidias contra hostium copias, et ad laevum itidem alias collocabis.

52. Si ab hostibus invadantur, hic apparatus hostium coercendus est, neque permittendum illud tempus vacuum esse quo se instruant. Sin ab hostibus non invadantur, ex ea parte vel in tulum hostium quod ad eam partem locatur, invadant, vel in extremum agmen et tergum hostium, vel in cornu, id est, partem ambientem extremas oras aciei hostium, ut ne hostes aut secunda acie instructa, vel insidiis post cupias illorum collocatis, tuas insidias suis laedant. Insidias enim tuas in excubis esse oportet, ut tuto invasionem hostium sustineant, eosque opportune invadant.

53. Insidiarum tempus diligenter advertas, neque longo tempore ante aciem instructam eas locos, ne cum pauci in insidiis sint, ab hostibus opprimantur: nec rursus nimis tardentur, ne conflictatio si aliquandiu ante inceperit, inutiles atque inanes insidiae sint.

54. Sed dum universa acies procedit, ipsæ quoque insidiæ sive unæ sive duæ sint, adversus hostes, se præparent, sed ita ut paulum ante eas, acies procedat. Ex eo fiet, ut acies per loca exposita ambulans, ad se aciem hostium pertrahat, insidiæ per latebrosa loca incedentes similiter se attrahant, seque mutuo speculando, significando, conjectando observent, quive priores alteros anteverterint, retardent se et prætolentur eos, ut simul quantum fieri possit utraque tum copiae tum insidiæ hostes adoriantur. Insidiæ autem paulo nunc antecant, ut quando hostes insidiis cœperint commoveri, acies tum prope adducta confligat.

35. Hoc modo, si loca idonea fuerint, duobus ex lateribus insidiæ collocande sunt, si potissimum magnum habeas exercitum, ut altere insidiæ

incursantes reprimant, alteræ autem hostes invadant.

56. Si cum invaserint minus secunde res illis processerit, vel cum acies tota profligata est, tum illi invadere cœperint, ne sic quidem retrocedant, aut hostes dimittant, neque ad secundam aciem veniant, et cum iis qui se in fugam dederunt, permisceant, sed eminus consistent, illosque a tergo adoriri atque invadere conentur, ut hoc modo a fuga suos retardent.

57. Tutum hoc arbitramur esse, ut qui ad insidias vel ad incursionem a tergo atque a latere alicujus aciei mittuntur, vel ad tulli custodiam, vel ad celere subsidium alicujus partis affictæ, vel ad tergum aciei custodiendum, sive ad excubias, drungisti magis, id est, simul, confertim, quasi maza, sine ordine instruantur, neque in longam aciem, id est, ad ordinem contubernii aut decuriæ aut quincuriæ; hic enim apparatus splendidior ac illustrior, fortior atque ordinatior est, et tuto conflictationes in prælio facit, tardior tamen minus flexibilis ad usum est. Hæc autem drungisti apparatus, omnia contraria habet, et in insidiis facilius latere potest: minore loco contenta, confestim manus conserere potest: itaque exercitatione ac usu exploranda hæc opportune sunt, et quod maxime utile est experiendo teneatur.

58. Sed hoc pro magnitudine exercitus ad hoc emissi, et pro locorum situ stat: si enim æquales copiæ, aut majores, quam quæ in conspectu acies instruitur, ad insidias emittuntur, ut uno e loco exeant, tum in contubernia dividantur: sin pauci emittantur, iique ad diversa loca separentur, tum drungisti sive confertim absque ordine densati ambulent.

59. In iis enim, quemadmodum dixi, differentia quædam est. Nam quæ ordine insidiæ struuntur, fortiter et tuto pugnare possunt: ille quæ confuse et conferte densantur, ad subsidia celeriter afferranda, et persecutiones vehementesque incursiones ac turbas valent.

60. Hanc igitur idoneam aciem equitum continuatione, quemadmodum prædiximus, ad optimam, quantum fieri potest, formam traduces, si imperita harum rerum fuerit: sin ea satis edocta fuerit, neque mandatis belli tempore, neque ulla alia præceptione opus erit: ipsa enim instructio atque exercitatio unumquemque docent quid facto potissimum opus sit.

61. Omissiones autem quidam atque imperitiores, hanc aciem ad instruendum variam et multiplicem esse, atque adeo laboriosum existimant. Ili intelligant, athletas et aurigas, aliosque ejus generis homines qui ad lusu atque oblectationem se exercent, qui si assequantur quod cupiunt, medio

ασπιδὸν ἔχης, ἵνα τὸ μὲν ἐν ἔγκρυμμα τοὺς ἐπαρχομένους ἀναστῆλῃ, τὸ δὲ ἕτερον ἀρμόδιως τοῖς ἐχθροῖς ἐπιχειρή.

νς'. Ἐὰν δὲ ἐγχειροῦντες, ὥς εἰκὸς, μὴ ἐπιτύχωσιν ἢ καὶ τροπὴ τῆς παρατάξεως ἐν τοσούτῳ παρακολουθήσῃ, μὴ δὲ οὕτως ἐνδιδόναι ἢ ἀφίειν τοὺς ἐχθροὺς, μηδὲ ἐπὶ τὴν δευτέραν τάξιν ἔρχεσθαι, καὶ συναπλέεσθαι (8) τοῖς φεύγουσιν, ἀλλὰ ἔξωθεν ἀπομένειν καὶ σπουδάζειν αὐτοῖς τῷ νύτῳ τῶν ἐχθρῶν, ἥτοι δπισθὲν ἐνεδρεῦειν καὶ ἐπέρχεσθαι, καὶ ἐντεῦθεν ἀνακαλεῖσθαι τὴν τῶν ἰδίων φυγὴν

νζ'. Ἀσφαλὲς δὲ ὑπολαμβάνομεν, ἵνα οἱ πρὸς ἐγκρύμματα πεμπόμενοι εἴτε εἰς ἐπέλευσιν ἀπὸ δπισθεν ἢ ἐκ πλαγίων τινὸς παρατάξεως, εἴτε εἰς τοῦλδου φυλακὴν, εἴτε εἰς ὅξλειαν βοήθειαν μέρους τινὸς, ὥς εἰκὸς, βαρουμενου, εἴτε εἰς νώτου παρατάξεως φυλακὴν, εἴτε εἰς βίγλαν, ὅλγιοι οἱ τοιοῦτοι, ἀρμόδιόν ἐστιν, ἵνα μᾶλλον δρουγγιστὶ τάσσωνται, ἥγουν ὁμοῦ ὥς μάζα ἄνευ ὀρδίνων οὐχὶ δὲ ἐπὶ μακρᾷ παρατάξεως, τοῦτέστι κατ' ὀρδινὸν ἀκίεζ ἢ δεκαρχίας ἢ πενταρχίας. Αὕτη γὰρ κορυφαία καὶ ἐξογκωμένη καὶ ἰσχυροτέρα καὶ εὐτακτοτέρα ἐστὶ, καὶ ἀσφαλὲς τὰς συμβολὰς ἐν ταῖς μάχαις, ποιεῖται· βραδεία δὲ καὶ δυσμεταθέτος ἐστὶ ταῖς χρεαῖς, ἣ δὲ δρουγγιστὶ τάσσομένη τὰ ἐναντία ἔχει καὶ ἐν ταῖς ἐνέδραις μᾶλλον εὐκόλως λανθάνει· δύναται ὀλίγῳ τόπῳ ἀρκουμένη καὶ συντόμως μετατίθεσθαι πρὸς τὰς χρεῖας· διὸ χρὴ μετὰ γυμνασίας δοκιμάζειν εὐκαίρω, καὶ τὸ ἀναγκαιότερον δι' αὐτῆς τῆς πείρας· ἐπιλέεσθαι.

νη'. Ἀρμόζει δὲ καὶ πρὸς τὸ ποσὸν, τοῦ στρατεύου, τοῦ ἐπὶ τούτῳ πεμπόμενου καὶ πρὸς τὰς τῶν τόπων θέσεις· ἐὰν γὰρ ἡ μείζων δύναμις ἢ ἰσόμερος τῆς φανερῆς τάσσομένης πέμπηται εἰς ἔγκρυμμα δι' ἐνὸς τόπου ἐγχειρήσας προσδοκοῦσα, τότε δέεται κατὰ δεκαρχίαν τάσσεσθαι· εἰ δὲ ὀλίγων οἱ πεμπόμενοι, ἢ κατὰ διαφόρων τόπων, τότε δρουγγιστὶ καὶ ὁμοῦ ἄνευ ὀρδίνων σφιγκτοῦς τάσσεσθαι.

νθ'. Ἐν τούτοις γὰρ ἐστὶν ἡ διαφορὰ, ὥς εἰρηται, ἀμφοτέρων, ὅτι ἡ μὲν ἐν συντάξει γινομένη ἐνέδρα τὸ ἰσχυρῶς καὶ ἀσφαλὲς μάχεσθαι ἔχει, ἡ δὲ δρουγγιστὶ γινομένη τὸ ὀξέως περῆειν τὰς βοηθείας καὶ τὰς διώξεις καὶ τὰς ἀθρόας ἐπελεύσεις καὶ παραχτὰς ποιεῖσθαι.

ξ'. Ταύτην οὖν τὴν τάξιν ἐπὶ τῶν καθάλλων ἀρμόδιαν νομίζομεν, ἣν δεῖ σε κατορθοῦν διὰ συνεχοῦς γυμνασίας, καθ' ὅν εἰρήκαμεν τρόπον, εἴγε μὴ ἐν πείρᾳ ταύτης προγέγονας· ἐὰν γὰρ αὕτη δεόντως κατορθωθῇ, οὐδὲ μανδάτων χρεῖα ἐν καιρῷ πολέμου, οὐδὲ ἄλλης παραγγελίας· αὕτη γὰρ ἡ τάξις καὶ γυμνασία ἕκαστον διδάσκει τὰ δεόντα.

ξα'. Ἴσω· δὲ τινες τῶν ὀκνηροτέρων καὶ ἀσφαλέστερον λογίζονται, ποικίλῃν τινὰ καὶ πολυειδῆ τὴν τάξιν ταύτην εἶναι, καὶ ἐντεῦθεν ἐπὶ κόπον (9). Οὐ· εἰδέναι δέον, ὅτι οἱ ἀθληταὶ καὶ ἡνίοχοι καὶ ἄλλοι τινὲς τῶν εἰς παίγνια καὶ τέρψιν ἀγωνιζομένων, ὥς ἡ μὲν ἐπιτυχία ὀλίγων ἐστὶ χρημάτων εὐπορία, ἣ δὲ

NOTÆ.

(8) *Συναπλέεσθαι*. Scribe, *συνπλέεσθαι*.

(9) *Ἐντεῦθεν ἐπὶ κόπον*. Scribe, ἐ. *πρὸς κόπον*.

ἀστοχία ἐξήμιος ἐστὶ λύπη. Οὗτοι οὖν τοσοῦτον μόχθον καὶ κόπῳ ὑπομένουσι μετὰ νηστείας βρωμάτων καὶ παραφυλακῆς καὶ ἀνευδότου γυμνασίας, εἰς τὸ δυνήσθαι μαθεῖν, ποῖα μὲν εἰσι τὰ πρὸς βλάβην τῶν ἀντιπάλων γινόμενα, τίνα δὲ τὰ φυλάττοντα τὴν ἐξ αὐτῶν ἔγχειρουμένην ἐργασίαν. Πόσῳ μᾶλλον ἐνταῦθα χρὴ δόκως καὶ πολυτρόπως καὶ σεσοφισμένως τὰς παρατάξεις καὶ γυμνασίας ποιεῖσθαι, ὅπου τὸ μὲν σφάλμα παρעוּבּוּס, ἢ τὸν θάνατον, ἢ τὴν χειρωνακτικὴν θανάτου φυγὴν φέρει, ἢ δὲ ἐπιτυχία χαρὰν καὶ κέρδος, καὶ ὑπόληψιν ἀγαθὴν, καὶ μνήμην ἐνδοξὸν ἀληθάργητον.

autem ingentem lætitiā, magnas commoditates, obscurandam habet.

Ξβ'. Πῶς γὰρ οὐκ ἀτοπον καὶ ἐπιθεῖαι καὶ ὀλέθριον, ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ ἀπλῶ τρόπῳ τάσσεσθαι καὶ ἐκ τυχόντος σφάλματος κρίνειν τοσοῦτον πλῆθος ἀνδρῶν γίνεσθαι, καὶ μὴδὲ ἐπιγινώσκεισθαι τὸν ἄμαρτήσαντα, ἀλλὰ τῷ σφάλματι τοῦ ἐνὸς πάντας ὑπάγεσθαι ὅποταν εὐδὲ πολλά εἰσι τάχα τὰ κεφάλαια τὰ ὀφειλόντα γίνεσθαι, ἀλλ' οἱ λογισμοὶ τῶν αἰτιῶν (10) αὐτῶν ἐμψυχύναν τὸν λόγον.

Ξγ'. Τοσαῦτα μὲν οὖν περὶ τῆς καβαλλαρικῆς τάξεως ἡμῖν εἰρήσθω, περὶ δὲ τῆς πεζικῆς καὶ τῆς συμμίκτου ἥδη ἐροῦμεν ἄνω ἀναγκαῖα κατὰ τὸν τοῦ πολέμου καιρὸν γενέσθαι νομίζομεν· περὶ ὧν ἀκριβέστερον ἡμῖν καὶ ἐν ἑτέρῳ λόγῳ προδιώρισταί.

Ξδ'. Τοῦτων γὰρ οἱ μὲν εἰσι σκουτάτοι λεγόμενοι, οὗς καὶ ὀπλίτας καλοῦμεν. Καὶ τοὺς μὲν σκουτάτους ὀρίσεις οὕτως· πρῶτον μὲν ποιήσεις τὰς ἀκίας, ἔθουν τοὺς ὀρίλους τοῦ τάγματος ἐκάστου, τινὲς ἀριστερά, καὶ τινες δεξιὰ τοῦ βάνδου, ἡγου τοῦ ἀρχοντος τάσσονται.

Ξε'. Καὶ προπορευομένου τοῦ ἀρχοντος ἅμα τῷ βανδοφόρῳ καὶ τῷ βουκινάτωρι καὶ τοῖς λοιποῖς κατὰ συνήθειαν ἐπακολουθοῦσιν ὡς ὠρίσθησαν οἱ λοχαγοί· πρῶτον οἱ τοῦ ἀριστεροῦ μέρους, ἔπειτα οἱ τοῦ δεξιῶ.

Ξζ'. Γινόμενων δὲ αὐτῶν ἐν τῷ τῆς παρατάξεως τόπῳ, ἵσταται ὁ ἀρχων, καὶ μετὰ αὐτὸν ὁ βανδοφόρος, καὶ οἱ πρὸς συνήθειαν. Καὶ παρατάσσονται αὐτῷ ἑκατέρωθεν αἱ ἀκίαι ὡς ὠρίσθησαν, πρῶτον ἐν ἀριστερῷ διαστήματι, ἵνα μὴ συντρίβωνται ὑπ' ἀλλήλων ἀπὸ ἐγκαίθεκα τὸ βάθος ἔχουσιν καὶ τοὺς φελοὺς ὀπισθεν(11). Τὰ δὲ ἔξω τῶν κονταρίων τέως ἄνω βλέποντα, ἵνα μὴ ἐμποδίζωνται ὑπ' αὐτῶν.

Ξζ'. Ἐμπροσθεν δὲ τοῦ μετώπου περιπατοῦσιν ὁ καμπιδούκτηρ, ἡγουν ὁ τοὺς τόπους ἐρευνῶν, καὶ ὁ μανδάτωρ ὁ μὲν ἐπὶ τοὺς τόπους ὁδηγῶν, ὁ δὲ τὰ μανδάτα γνῶμη τοῦ ἀρχοντος διδούς.

Ξγ'. Ὅταν δὲ κατασταθῶσιν τὰ τάγματα, καθὼς προδιωρισμένα εἰς μοίρας, καὶ εἰς μέρη, ἡγουν εἰς τοὺς δροῦγγους αὐτῶν, καὶ εἰς τὰς τούρμας, καὶ γένηται ἡ πᾶσα παρατάξις τῶν σκουτάτων, τότε παρατάξεις καὶ τοὺς ψιλοὺς λεγομένους κατὰ διαφόρους τόπους.

A crem inde pecuniam colligunt; sin frustrentur, dolore quadam haud ita damno afficiantur, multum laboris sudorisque sustinere, magnam inedium cibi, magnas vigilias, irrequietam exercitationis molestiam perferre, ut quæ adversariis suis offensionem esse possunt, et quæ ad suæ industriæ conservationem valent, cognoscant; quanto major operosiorque cura cum omni diligentia, provisioneque suscipienda est, ut exercitationes bellicæ acierumque instruendarum rationes cumprimis teneantur, ubi si qui offensio fuerit, vel morte statim, vel deteriore morte fugam affert, fructus existimationem bonam, memoriam nulla oblivione

62. Absurdum enim, noxium et perniciosum est, uno eodemque modo omnino instrui, et quavis fortuito offensione totius multitudinis hominum periculum existere: neque eum qui peccaverit potius cognosci debere, quam reliquos secum omnes in discrimen pertrahat, quando non multa rerum capita per se agenda sunt, sed adversariorum consilia orationem nostram provexerunt.

63. Atque hæc nobis de equestribus et admittis copiis: jam ea dicemus, quæ ipso belli tempore opportuna iudicamus, de quibus accuratius alio loco verba fecimus.

64. Ex his alii scutati sunt, qui et graves appellantur. Scutatos igitur ad hunc modum describes: primum instrues contubernia, sive manipulos cohortis uniuscujusque, quænam ad dextram, et quæ ad lævam præfecti cohortis esse debeant.

65. Præcedente præfecto simul cum signifero et buccinatore suo, reliquisque qui illum sequi consueverunt, procedant primo lochagi sive præstites sinistræ partis, deinde dextræ.

66. Ubi in ipso aciei instruendæ loco fuerint, consistat præfectus et signifer ejus, et qui assolent, cum eo sint. Instruantur utrinque contubernia quemadmodum a nobis præscriptum est, primum laxiore intervallo, ut ne se mutuo angustiis affligant, ad sedecim virorum altitudinem, et leves a tergo illorum. Cuspides hastarum sursum spectent, ut ne ab illis impediuntur.

67. Ante frontem ambulent campiductor, vel qui loca explorant, et mandator, alter qui ad loca deducat, alter qui mandata ex imperatoris sententia det.

68. Cohortibus, ut antea statuimus, jam in mœras, drungos, id est, cohortes milliarias et turmas adductis, acies universa instruantur, locaque diversis in locis constituentur.

NOTÆ.

(10) Τῶν αἰτιῶν. Scribe, τῶν ἐναντίων.

(11) Ἀ... ὀπισθεν. Scribe, ἀπὸ ὀπισθεν.

69. Sagittarios a tergo uniuscujusque contubernii, pro numero eorum qui in contubernio sunt, locabis : id est, singulis sedecim-scutatis quatuor leves, ut in quaternarium numerum divisus scutatis et gravibus unus illis a tergo sagittarius adiungatur : sin usus requirat aciei, in altitudine alterius scutum et sagittarium constitues, interdum in contubernia et cornua aciei. Interius equitibus conferes, sæpe etiam exterius, parvo ab illis spatio, paucis cum scutatis, ut equites exteriores defendant. Si multi fuerint leves, hoc observetur. Qui vel rhieltaria vel tziuria vel tale aliquid gestant, vel a tergo contubernii scutatorum locandi sunt, vel ad summam oram aciei, et non in medio : funditores autem omnino ad summam oram aciei locabis.

70. Ad summam oram peditatus, equites constituantur : majores autem cohortes cum præsertis suis exterius. Et si multi fuerint equites, id est plures duodecim millibus, ad decem virorum altitudinem contuberniorum instructio fiat : sin pauciores hoc numero fuerint, ad quinque virorum altitudinem apparentur. Sint vero præterea a tergo ad subsidium extra currus collocati, ut si qui hostes a tergo nostrorum immincant, repellantur : sin minus, ad latera adjungantur : primo autem ad latram, ut ne impedimenta sint ubi tempus fuerit, et forma stationis commutanda erit.

ἀριστερόν πρότερον διάστημα, ἵνα μὴ ἐμποδίζονται. Ὅτε γένηται καὶ καιρὸς καὶ μέλλουσι μετὰβαλλεσθαι τὸ σχῆμα τῆς στάσεως αὐτῶν.

71. Equitibus præcipies, ne nimis impetuose ruant in hostes, neque a pedestri acie longius discedant, quamvis profligentes hostes, ut ne insidiis ab hostibus strictis, aliquo longo intervallo, reliqua acie nudati, vexentur, nempe pauciores : sed si ab hostibus opprimantur, post aciem confugiant, et currus non transeant : ex equis descendant, et pedibus seipsos defendant.

Ἐπισθεν τῆς παρατάξεως προσφεύγουσιν, καὶ μὴ παρέρχονται τὰς ἀμάξας. Ἐάν δὲ μὴ οὕτως ἀντέχουσιν κατέρχεσθαι αὐτοὺς ἐκ τῶν ἵππων, καὶ οὕτως περὶ αὐτοὺς ἐκδικεῖν.

72. Si aciem instruere vis, non tamen eo ipso die prælium committere, et in equites tuos hostes irruerint, et eos sustinere non possint equites tui, ne ad cornua aciei, et carrum illos præstolentur : quod si fecerint, majore in medio intervallo opus est, ut commutatis, quod sæpe fit, equitibus, non angustia premantur, neque hostium sagittæ illos lædant.

73. Haud ignoramus nos complura ex istis in capite de exercitatione recensuisse : sed absurdi nihil est, illa eadem in belli apparatione iis qui in militia sunt repetere. Sic enim antea rem totam pertractavimus, ut omnia quæ ad bellum pertinerent, ad exercitationem quoque aptarentur, nisi quod sine ferro tota exercitatio suscipi debet : unde commemorandi harum rerum gratia non ve-

ξῆ'. Τοὺς μὲν τοξότας ἑπισθεν ἐκάστης ἀκίας πρὸς τὸ μέτρον τῶν ὄντων, τοὔτεστιν εἰς τοὺς ἐξακίδεκα σκουτάτους τέσσαρας φιλοῦς, ἵνα καὶ μέχρι πεσάρων μεριζομένης τῆς τῶν ὀπλιτῶν, ἦτοι τῶν λεγομένων σκουτάτων ἀκίας εὐρεθῇ εἰς τοξότης ἑπισθεν αὐτῆς· ἐάν δὲ ἀπαιτῇ, τάξεις αὐτοὺς εἰς τὸ βάθος τῶν ἀκίων ἕνα παρ' ἕνα σκουταράτου καὶ τοξότην. Ποτὲ δὲ καὶ εἰς τὰς ἀκίας, καὶ εἰς τὰ κέρατα τῆς παρατάξεως, τοὔτεστιν ἔσωθεν τῶν καθάλλαρων, πολλάκις δὲ καὶ ἔξωθεν αὐτῶν, ἀπὸ μικροῦ διαστήματος, μετὰ καὶ ὀλίγων σκουταράτων, εἰς τὸ διεκδικεῖν τοὺς ἐξώτερον ἑστῶτας καθάλλαρους. Τοῦτο δὲ ἐάν πολλοὶ εἰσιν οἱ φιλοί. Οἱ δὲ ριχτάρια ἢ τζι-κούρια ἢ τι τοιοῦτον ἔχοντες, ἢ ἑπισθεν τῶν ἀκίων τῶν σκουταράτων, ἢ εἰς τὰ ἄκρα τῆς παρατάξεως, κατόπιν ἐν τῷ μέσῳ. Οἱ δὲ σφενδοβολοῦνται πάντως εἰς τὰ ἄκρα τῆς παρατάξεως.

ο'. Εἰς δὲ τὰ ἄκρα τῆς περὶ τῆς παρατάξεως τάσσεσθαι τοὺς καθάλλαρους καλεῖσθαι. Τὰ δὲ μέγιστα τάγματα μετὰ τῶν ἀρχόντων αὐτῶν ἐξωτέρω. Καὶ ἐάν μὲν πολλοὶ εἰσιν οἱ καθάλλαραι, τοὔτεστι πλείων τῶν δώδεκα χιλιάδων, ἀπὸ δέκα τὸ βάθος ἦγουν τὸ πάχος τῆς ἀκίας τὴν παρατάξιν γίνεσθαι. Εἰ δὲ καὶ ὀλιγότεροι τοῦ μέτρου τούτου, ἀπὸ πάντα εἶναι δὲ ἐκ περισσοῦ τινες ἑπισθεν εἰς ὑποδοθήσαν αὐτῶν ἔξω τῶν ἀμαξῶν, ἵνα ἐάν μὲν τινες τῶν ἐχθρῶν διὰ τοῦ νώτου ἦγουν τῶν ἑπισθεν φανῶσιν ἀποσθήσων αὐτούς. Εἰ δὲ μήγε, προστεθῶσι ταῖς πλαγίαις καὶ αὐτοί. Τάσσονται δὲ καὶ αὐτοὶ εἰς τὸ

ὅτε γένηται καὶ καιρὸς καὶ μέλλουσι μετὰβαλλεσθαι

οα'. Τοὺς δὲ καθάλλαρους παραγγεῖλῃς μὴ κατατρέχειν τῶν ἐχθρῶν, μηδὲ ἀφίστασθαι τῆς περὶ τῆς παρατάξεως ἐπὶ πολὺ διάστημα. Ἐάν τάχα καὶ τραπῶσιν οἱ ἐχθροί, ἵνα μὴ ἐνέδρας ἦγουν ἐγκρύματος παρ' αὐτῶν γενομένου, ἐάν περ ἀπὸ διαστήματος εἰς γυμνούμενοι τῆς παρατάξεως ἐπηρεασθῶσιν, ὥς ὀλιγώτεροι. Ἀλλὰ καὶ ἐάν βιασθῶσιν, ὥς εἰκός, ὑπὸ τῶν ἐναντίων κατὰ τοῦ νώτου ἦγουν

οβ'. Ἐάν δὲ βουλῇς παρατάξεσθαι μὲν τὸν στρατὸν, μὴ συμβάλλειν δὲ τὴν μάχην κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν, καὶ ὁρμήσων οἱ ἐχθροὶ κατὰ τῶν καθάλλαρων, καὶ μὴ βαστάσων αὐτοὺς ἔκτειναι, μὴ ἀναμένειν αὐτοὺς εἰς τὰ κέρατα τῆς παρατάξεως καὶ τῶν ἀμαξῶν. Ἀλλ' εἰ τοῦτο γένηται, τότε χρεῖα μέζονος τοῦ ἐν τῷ μέσῳ διαστήματος, ἵνα μεταβαλλομένων, ὥς εἰκός, τῶν καθάλλαρων μὴ στενωχωρηθῶσιν, μηδὲ αἱ τῶν ἐχθρῶν σαγίτται βλάψων αὐτούς.

ογ'. Οὐκ ἀγνοοῦμεν δὲ ὅτι τῶν νῦν εἰρημένων τινὰ καὶ ἐν τῇ περὶ γυμνασίας διατάξει εἰρήκαμεν. Ἀλλ' οὐδὲν ἀτοπὸν καὶ ἐν τῇ περὶ τοῦ πολέμου διατάξει προσυπομνησάμεν περὶ αὐτῶν τοὺς ἐντυγχάνοντες. Οὕτω γὰρ σκοποῦμεν, ὥστε πάντα τῷ πολέμῳ ἀρμόζοντα καὶ ἐν τῇ γυμνασίᾳ δεῖν ἀρμόζειν, πλὴν μόνου τοῦ ἀσίδηρον γίνεσθαι τὴν ἔκταξιν, καὶ ἀμαχόν. Ὅθεν καὶ πάλιν τοῖς ὁμοίοις ἐμφυλοχωρήσαι οὐκ

ἀνήστανεν ὑπομνήσεων χάριν ἐκείνων. Οὐ γάρ μι-
κρὸν τὸ παρὰ μικρόν.

οδ'. Τάξεις δὲ τὰ μέρη τῆς παρατάξεως ἀπὸ ἐκα-
τὴν ἢ διακοσίων ποδῶν (12) ἀλλήλων διακεκριμένα,
ἵνα μὴ στενωχωροῦνται ὑπ' ἀλλήλων ἐν τῷ περιπα-
τεῖν, ἐν δὲ τῷ καιρῷ τῆς συμβολῆς ἐνοῦνται, καὶ
βοηθῶσιν ἑαυτοῖς, καὶ παραγγέλλονται τῷ μέσῳ
μέρει πισθεσθαι, ἵνα τὸ τοῦ στρατηγοῦ ἡ τινοῦ
ἐτέρου τεταγμένου ἀρχόντος βάνδον ὀφείλῃ τάσσε-
σθαι. Τὴν γὰρ μέσον τόπον τῆς παρατάξεως οἱ ἄρ-
χαῖοι διὰ τοῦτο στόμα ἐκάλεσαν καὶ ὀρθαλμὸν, ἵνα
αὐτῷ τὰ μέρη πειθῶνται.

να'. Ἐπειδὴ δὲ τὸ σφίγγεσθαι ἦτοι πυκνοῦσθαι
πρὸς τὸ ἀραιεῦσθαι καὶ πλατύνεσθαι συντομώτερον
καὶ ἀσφαλτέστερόν ἐστιν, οὐ χρὴ ἀπὸ προοιμίων ἐξ-
καίδεκα τὸ βάθος τῶν ὀρδίωνων ἦτοι τῶν ἀκίων τάσ-
σεσθαι, ἀλλὰ ἀπὸ τεσσάρων, ἵνα καὶ κομπωδεστέρας
φαίνηται τοῖς πολεμίοις ἡ παράταξις, καὶ ἀνατιώ-
τεροι γίνωνται οἱ ὀπλίται ἐν τῷ περιπατεῖν μάλιστα
ἐπὶ διάστημα. Ἐὰν γὰρ γένηται χρεῖα ἡ ἀπὸ ὀκτώ,
ἢ ἀπὸ ἐξαίδεκα γενέσθαι τὸ βάθος ἐν τῷ περιπα-
τεῖν συντόμως γίνεται καὶ σφίγγεται.

ος'. Εἰ μέντοι σφιγκτικῆς καὶ κοντικῆς οὐσῆς τῆς
παρατάξεως χρεῖα γένηται ἐκταθῆναι τὴν μήκην αὐ-
τῆς, πολλῆς ὥρας δαίται εἰς τοῦτο, καὶ οὐκ ἔστι
χρεῖα τῶν πολεμίων ἐγγιζόντων ἐκταίνειν τὴν πα-
ράταξιν.

οζ'. Οἱ δὲ βανδοφόροι μέχρι μὲν τῆς παρατάξεως
καθαλλάριοι μετὰ τῶν ἀρχόντων αὐτῶν, ἐν δὲ τῇ πα-
ρατάξει καὶ αὐτοὶ περὶ ὀφελουσιν ἵστασθαι.

ση'. Ὡστε ἀνάγκη μὴδὲ τῶν ἐξαίδεκα πλέον τὴ
βάθος τῶν ἀκίων γίνεσθαι, κἂν ἡ τῶν ἐναντίων βα-
θυτέρα ἐστὶν, μὴδὲ τῶν τεσσάρων ἑλαττον, κἂν εἰ
λεπτοτέρα ἐστὶ τῶν ἐναντίων ἡ παράταξις. Ὡστε τὸ
μὲν πλέον τῶν ἐξαίδεκα ἀχρηστον, τὸ δὲ ὀλιγώτερον
τῶν τεσσάρων ἀσθενές. Μάλιστα δὲ τάξις τῶν ὀκτώ
σκούταράτων λεγομένων ἡγουν ὀπλιτῶν ἐστίν.

οθ'. Παραγγέλλῃ δὲ ὥστε πᾶσαν ἡσυχίαν γενέσθαι
ἐν τῷ στρατῷ. Καὶ οἱ ἐκάστης ἀκίας οὐραγοὶ ἐὰν
ἔως ψευδισμοῦ ἀκούσῃ παρὰ τινος τῶν μετὰ αὐ-
τῶν, μετὰ τῶν ἀστυλίων νόσσοῦσιν αὐτοῦς· καὶ ἐν
ταῖς συμβολαῖς δὲ ἡγουν ἐν τῇ μάχῃ ὠθοῦσι τοὺς
ἐμπροσθεν αὐτῶν εἰς τὸ μὴ τινὰς τῶν ὀπλιτῶν ἐξ
ὀλιγορίας, ὡς εἰκός, ἀπομείναι.

π'. Μὴ ἐπιτηδεύῃ δὲ ἐπὶ πολὺ διάστημα τοὺς πε-
ζοὺς ὥπλισμένους περιπατεῖν, ἀλλὰ καὶ ἐν ἐμβρα-
δύνουσιν οἱ ἀντιτασσόμενοι καὶ χρεῖα τοῦ ἀναμείναι
τὴν παράταξιν γένηται κατὰ τὸν καιρὸν μὴ ἀναγκά-
ζειν αὐτοὺς ἵστασθαι πολλὰς ὥρας, ἵνα μὴ ὡς βαρεῖαν
ἔπλινον ἔχοντες ἐν τῇ συμβολῇ κεκοπιωμένοι εὐρε-
θῶσιν, ἀλλὰ παρασκευάζειν αὐτοὺς καθέζεσθαι, καὶ
ἀναπαύεσθαι, καὶ ὅταν ἐκ τοῦ πλησίον ἐλθῶσιν τότε ἐγείρειν αὐτοὺς, ἵνα ἄκροτοι καὶ ἀσύντριπτοι μένω-
σιν.

πα'. Μὴδὲ ἐν καιρῷ μάχης ἐμπροσθεν τῆς παρα-
τάξεως περιπατεῖν, πλὴν τῶν τουρμαρχῶν καθ' ἑα-

rebimur illis similia iterum recensere. Non enim
hoc leve admodum esse putandum est, sed cumprimis
necessarium.

74. Partes aciei instructæ centum aut ducento-
rum pedum spatio a se mutuo separabis, ut ne in
itinere faciendo semet mutuo affligant. Conflicta-
tionis tempore jungantur, et adhærescant hæc par-
tes divisæ, et sibi mutuo opem ferant, mediæque
parti, ubi imperatoris aut alterius delecti principi-
bandum locandum est, obtemperent. Medium enim
aciei locum propterea os et umbilicum antiqui vo-
caverunt, ut illi cæteræ partes obtemperent.

75. Quoniam contrahi et densari cum brevius
tum tutius est, quam rarefieri et dilatari, minime
initio viarum committendum est ut ad sedecim vi-
rorum altitudinem contubernia sive manipuli ins-
truantur, sed ad quatuor virorum altitudinem, ut
longe amplior hostibus videatur esse exercitus, et
graves laxioresque inambulent. Usus enim aliquis
si fuerit, ad octo vel sedecim in itinere facile de-
ducentur et addensabuntur.

76. Si enim addensata jam contractaque acie, in
longitudinem producenda ea est, longo ad id confi-
ciendum tempore opus est : et periculosum est, hos-
tibus jam cominus adventantibus, aciem in longi-
tudinem producere.

77. Signiferi usque ad instructam aciem equis
vebantur cum præfectis suis, in acie autem pedibus
consistere debent.

78. Itaque neque plures sedecim virorum altitu-
dine, quanquam hostium acies altior fuerit, ins-
truantur : neque pauciores quatuor, quanquam
tenuiores hostium copiæ fuerint. Nam plures esse
sedecim inutiles est : pauciores quam quatuor esse
imbecillum est : media autem acies quatuor scuta-
torum sive gravium est.

79. Summum silentium ut in exercitu sit provi-
debis : et contubernii unuscujusque ultimanus, si
suscurrem alique suorum audierint, hastilibus
hastarum suarum pungant eos, et in conflictationi-
bus sive in prælio ipso anteriores inpellant, ut ne
quidam ex illis ignavia retardentur.

80. Ne committas ut longum iter pedites graves
ambulent, sed si hostes tardaverint et cunctentur,
et permanendum aciei nostræ est, ibi tum diu stare
eos non permittes, ne gravi armatura pressi in
prælio lassati invaniantur : sed sedes illis requie-
tentique parabis, et quando cominus venerint, tum
excitabis eos, ut ne lassati ac debilitati maneant.

81. Neque prælii tempore ante aciem ambulent
ulli, præter turmarchas, equites, mandatores duos,

NOTÆ.

(12) Ἀπὸ ἐκατὸν ἢ διακοσίων.

campiductores duos, cum stratore uno, quemadmodum a nobis prædictum est, donec hostes propius advenerint, tum unusquisque ad suas partes veniat, et ibi consistat.

82. Si caragum, id est currus sequi oportet aciem, instruatur unius sagittæ jactu ab acie, suasque partes ordine sequatur: tantumque intervalli currus obtineant, quantum acies ipsa occupat, ut ne si eminus ab ea absint, omni subsidio destituantur.

83. Uniuscujusque currus extrema pars cilicio tegatur, ut singuli aurigæ alte consistentes et pugnantes quasi ex propugnaculis et pinnis murorum opem ferant bovesque a coniectis sagittis tuti conserventur. Currus autem balistarios vel sagittarios vel manganicis alacatis refertos, per universum intervallum divides: complures autem ex illis maxime utiles summis in oris instruas.

84. Aurigas autem vel fundarum vel tziicuriornum vel matzuciorum, vel sagittarum coniectores esse oportet: interius autem reliquum ponatur tuldum ut medio in loco curruum atque aciei collocentur, quo si aliqua occasio sese offerat, in duplicatam aciem scutati dividantur, sive equites sive pedites, nullum habeant impedimentum, neque confundantur, si aliquando vis ulla curribus inferatur.

85. Si magnæ hostium copiæ fuerint, et a tergo in currus impotum faciant, et aurigæ illis vel in duplicatam aciem separati obsistere nequeant, paucos tribulos sive murices conjicere oportet: quibus coniectis diligenter observandum est, ut ne per eam viam, sed per aliam viam incedant ut offensio omnis tribulorum vitetur.

86. Hoc autem in primis præcipiendum est, ut die belli pedestri et permista acie instructa simul equites hostium et longe supra nostrum numerum fuerint, et caragus noster nos non æquatur, ne commixtis æquo in loco atque exposito aciem instruere, sed in locis asperis, et difficilibus potius, ut limosis, arundinosis, saxosis, inæqualibus, D cordensis.

87. Curabis etiam ut quæ a tergo vel a lateribus incursiones fieri possunt, hæ, quemadmodum sæpe admonui, excubiis adhibitis provideantur. Quosdam autem scutatos ad extremas oras curruum et in medio collocabis, ut hostibus resistent incursionem vel in currus, vel in aciem, vel in equites facientibus.

88. Si hostibus adhuc in castris et in confusione

A ρίων, καὶ μανδατέρων δύο, καὶ καμπιδουκτέρων δύο, καὶ στρατῶρο; ἑνὸς, καὶ σπαθαρίου ἑνὸς, ὥς μοι καὶ ἐμπροσθεν εἰρηται, καθ' ἕκαστον ἄρχοντα, μέχρις οὗ ἐγγίσωσιν οἱ πολέμιοι· τότε δὲ ἕκαστον ἀσφαλῶς ἐν τῷ ἰδίῳ μέρει ἔρχεσθαι καὶ ἵστασθαι.

πβ'. Ἐάν δὲ δόξη σοι τὸν карагὸν ἡγουν τὰς ἀμάξας ἀκολουθεῖσαι τῇ παρατάξει, τάσσεσθαι αὐτὸ ἀπὸ ἑνὸς τελείου σχιττοβόλου τῆς παρατάξεως· καὶ συνακολουθεῖν ἐν τάξει τῷ ἰδίῳ μέρει, τοσούτον δὲ διάστημα κρατεῖν τὰς ἀμάξας, ὅσον ἡ παράταξις ἔχει, ἵνα μὴ ἐξωθεν γινόμενοι ταύτης ἀδοθήτοιο μείνωσιν.

πγ'. Ἐκάστην δὲ τῶν ἀμαξῶν κίλικιπ τὸ ἔπισθεν μέρος σκέπασθαι, ἵνα καὶ οἱ ἀμαξιλάται ἀνω ἱστάμενοι καὶ μαχόμενοι ὥς ἀπὸ προμαχόντων βοηθῶνται, καὶ οἱ βόες φυλάττονται ἀπὸ τῶν βαλλομένων σχιττῶν, τὰς δὲ βαλιστοφόρους ἀμάξας, ἥτοι τὰς ἐχούσας τὰς λαγομένης τοξοβολίστρας, καὶ τὰ μηχανικὰ ἀλακάτια, δι' ὅλου μὲν καταμερίζειν τοῦ διαστήματος, τὰς δὲ πλείονας καὶ χρειώδεις ἐν τοῖς ἄκροις τάσσειν.

πδ'. Τοὺς δὲ ἀμαξιλάτας ἀκοντιστὰς δεῖ εἶναι ἡ σφενδοβόλων, ἡ τζικουρίων, ἡ ματζουκίων, ἡ σχιττῶν· ἔωθεν δὲ τῶν ἀμαξῶν εὐθὺς τὸ λοιπὸν τάσσεσθαι τοὺλλον· ἐφ' ᾧ τὸν μέσον τόπον τῶν ἀμαξῶν καὶ τῆς παρατάξεως εὐκαιρον εἶναι. ἵνα κἂν πρὸς διφαλαγγίαν καιρὸς γένηται μερισθῆναι τοὺς σκουταράτους βιαζομένων τῶν ἀμαξῶν, εἴτε τοὺς καθάλαριους, εἴτε τοὺς πεζοὺς, μὴ ἔχωσιν ἐμπόδισμα μὴδὲ συγχέωνται.

C πε'. Ἐάν δὲ πολλὴ δύναμις τῶν ἐναντίων ἐκ τῶν ἐπισθεν ταῖς ἀμάξαις ἐνοχλῇ, καὶ οὐκ ἀντίχωσιν οἱ ἀμαξιλάται, ἡ, ὡς εἰκὸς, πρὸς διφαλαγγίαν μερίζόμενοι τότε βίπτεσθαι ὅλγας τριβόλους. Ἄλλ' ἔάν βίπτωνται, παραφυλάττεσθαι (13) χρὴ τοῦ μὴ δι' αὐτῆς τῆς ὁδοῦ ὑποστρέφαι τὸν στρατὸν, ἀλλὰ δι' ἐτίρας, ἵνα μὴ βλάβῃ τις ὑπὸ τῶν τριβόλων γένηται αὐτῶν.

πς'. Καὶ τοῦτό σοι κελεύομεν, ὦ στρατηγέ, ἵνα κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ πολέμου τῆς περὶ κῆς, ἡ καὶ συμμίκτου παρατάξεως, ἐάν πολλοὶ εἰσιν οἱ καθάλαριοι τῶν ἐναντίων, καὶ ὑπὲρ τὸ ἡμέτερόν ἐστι τὸ πλῆθος αὐτῶν, καὶ карагὸν οὐκ ἀκολουθεῖ τοῖς ἡμέτεροις, μὴ ἐπιτηδεύης εἰς ἴσον καὶ ἐπίπδον καὶ παρατάσσεσθαι, ἀλλὰ μάλλον εἰς τόπους δυσχερεῖς καὶ δυσβάτους, τουτέστιν ἡ ἐλώδεις καὶ παλματώδεις, ἡ πετρώδεις καὶ ἀνωμάλους, ἡ θαλαῖς.

πζ'. Φροντίσεις δὲ καὶ τὰς, ὡς εἰκὸς, κατὰ τοῦ νότου καὶ τῶν πλαγίων ἐπελεύσεις, καθὰ πολλάκις εἰρήκαμεν, τὸ ἀσφαλίζεσθαι διὰ βίγλας. Ἐχῆς δὲ καὶ ὀλίγους σκουταράτους εἰς τὰ ἄκρα τῶν ἀμαξῶν, καὶ εἰς τὸ μέσον αὐτῶν ἵνα ἐάν χρεια γένηται, ἐπιδοθηοῦσιν ἐκ τῶν, ὡς εἰκὸς, βουλομένων παρενοχλεῖν ἐχθρῶν ἢ αὐταῖς, ἡ τῇ παρατάξει, καὶ τοῖς καθάλαριοις αὐτῆς.

πη'. Ἐάν δὲ ποτε δυνηθῇ ἀπληχεύοντων (14) τῶν

NOTÆ.

(13) In cod. Laur. παραφυλάττεσθαι· atque ita recte in verbis ubi duplex τ occurrit; quod et in

aliis antiquis manuscriptis frequenter offendit.

(14) Ἀπληχεύοντων. Scribe, ἀκινούντων.

πολεμίων καὶ ἐν ἀκαταστάτῃ ὄντων κλέψαι τὸν πόλεμον, καὶ τότε συμβάλλειν αὐτοῖς, πάντως ἂν τὰ μέγιστα βλάψῃ; αὐτούς.

πθ'. Πολλοὺς δὲ καθάλλαρους ἐν ταῖς πεζικαῖς μάχαις μὴ βάλλειν, ἀλλ' ἐλίγους κατὰ τῶν ἄκρων τῆς παρατάξεως· ἄχρι τριῶν ἢ τεσσαρῶν χιλιάδων λωρικώντων, καὶ χρησίμους τοὺς ὀφείλοντας, εἰ καιρὸς γένηται, τοὺς τρεπομένους τῶν ἐναντίων ἐπιτίθεσθαι καὶ δύναιεν. Τὸ γὰρ τοῦτου πλεον ἐν συμμέτρῳ πεζικῷ οὐκ ἀσφαλές.

ι'. Ἐὰν δὲ οἱ ἐχθροὶ καθάλλαροι ὄντες ἐδειλάσαντες πρὸς τὴν πεζικὴν μάχην, καὶ πολλοὶ εἰσιν οἱ καθάλλαροι· ἡμῶν, ὀλίγοι δὲ οἱ πεζοί, τοὺς μὲν καθάλλαρους τάσσειν εἰς τὰ ἔμπροσθεν· μέρη, ὅπισθεν δὲ τὴν πεζικὴν παράταξιν ἐπικολουθεῖν ἐν τάξει ἀπὸ ἐνὸς ἢ δευτέρου μιλίου τῶν καθάλλαρων. Καὶ παραγγεῖλῃς τοῖς διαστήματος τοῦ διαστήματος τοῦτου μὴ ἀφίστασθαι τῆς πεζικῆς παρατάξεως. Εἰ δὲ καὶ βαρυνθῶσιν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, διὰ τῶν πλαγίων καὶ τοῦ νότου τῆς παρατάξεως, ἵγουν ὀπισθεν αὐτῆς προτρέχειν, καὶ μὴ διὰ ὀψέως. ἵνα μὴ διαλύσων αὐτῆς.

ιγ'. Ἐν δὲ τῇ ἡμέρᾳ τῆς συμβολῆς μὴ σπουδάζειν τὴν πεζικὴν παράταξιν, ὥς μοι καὶ πρόσθεν εἴρηται, ἐπὶ πολὺ διάστημα κινεῖν περαιτέρω δύο μιλίων ἔξωθεν τοῦ φασάτου, ἵνα μὴ τῷ βάρει καὶ ὀπλίαι συνετρίβηται, ἀλλ' ἐὰν ὑπερίθωνται οἱ ἐχθροὶ τὴν τοῦ πολέμου συμβολὴν, καθέζεσθαι, καὶ ἀναπαύεσθαι, μέχρις οὗ μέλλωσιν.

ιβ'. Εἰ δὲ καιρὸς θέρου; ἔστιν καὶ τὰς κασιδὰς αὐτῶν ἐκπαίρειν, ἵνα διαπνέωνται αἱ κεφαλὰὶ αὐτῶν. Οἶνον δὲ ἐν τοῖς τοιούτοις καιροῖς μεταλαμβάνειν τοὺς στρατιώτας οὐ χρή, ἵνα μὴ ἀναζέων οὗτος σκοτώσῃ αὐτούς, ἀλλὰ ὕδωρ ἐν ταῖς ἀμάξαις βαστάζειν, καὶ καθ' ἕνα δίδόναι τοῖς δεομένοις ὥς εἰσιν ἐν τῇ παρατάξει αὐτῶν.

ιγ'. Πρὸ δὲ τοῦ καιροῦ τοῦ πολέμου δεῖ καὶ αὐτὸν τὸν πεζικὸν στρατὸν ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν καθάλλαρων ἐνέγκαι ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ ὁμοῦ συνηγμένον. Καὶ εἰ μὲν οἶδασιν οἱ στρατιῶται τὰ διὰ τοῦ νόμου μανδάτα, ἵγουν τὰ στρατιωτικὰ ἐπιτίμια, ὑπομνήσαι αὐτοῖς ἅπαντα· εἰ δὲ μὴ γε, εἰπεῖν αὐτοῖς διὰ τῶν ἰδικῶν αὐτῶν ἀρχόντων τῶν ἰδίως ἐκάστῳ τάγματι, ἅπερ εἴρηται ἡμῖν ἐν τοῖς ἀνωτέρω καίμένοις, περὶ τῶν τοῖς ἀμαρτάνουσι στρατιώταις καίμένων ἐπιτιμίων ἐν μάχῃ καιρῷ· καὶ ταῦτα γινώσκοντας οὕτως ἐλθεῖν ἐπὶ τὴν παράταξιν.

ιδ'. Οὐκ ἀχρηστον δὲ σοι, ὦ στρατηγέ, ὥς ἐν ἐπιτόμῳ καὶ τὴν τῶν παλαιότερων τακτικῶν ὑποδείξει διατύπωσιν, ἣν ἐν τοῖς πεζικοῖς τε καὶ τοῖς συμμίκτοις ἱποφύοντο στρατεύμασιν, ὅτε μάλιστα καὶ πολλοῦ εὐπύρου στρατοῦ.

ιε'. Τὴν γὰρ ἅπασαν πεζικὴν στρατιάν εἰς δέκα ἢ χιλιάδας καὶ τριακοσίους ὀγδοήκοντα τέσσαρας ἄνδρας ἐμέτρουν ὥς τοῦ ἀριθμοῦ τοῦτου ἐκ πολλῶν τακτικῶν ἀριθμῶν συνηγμένον καὶ ἀρκοῦντος εἰς τελεῖαν παράταξιν, καὶ ὕναμένου διαίρεσθαι καὶ καταμερίζεσθαι ἰσῶς ἀπὸ τοῦ τοσούτου πλήθους μέχρη καὶ ἐνός, καὶ τὸ μὲν ὅλον τοῦ στρατοῦ ἐκάλουν τελεῖαν φάλαγγα.

A versantibus, bellum inferre et configere cum illis poteris, magnopere illos laedens.

89. Multos equites in pedestribus praeliis ne admisceas, sed in extremis oris aciei paucos ad tria aut quatuor millia equites loricatorum atque idoneos constitues, qui si occasio ulla tulerit, profligatos iam hostes insequantur atque invadant. In pedestri enim exercitu majorem equitum numerum ponere haud satis tutum est.

90. Si hostes, cum equites sint, pertimescant cum peditibus nostris configere, multique equites nostri fuerint, pauci autem pedites, equites in anteriore parte collocabis, post autem pedites ad unum aut alterum milliare distantes in acie collocabis, equitibusque mandabis longius hoc intervallo se non separent, aut ab acie pedestri recedant. Quo si ab hostibus premantur, non directe ad aciem pedestrem redeant, sed ad latus se obliquent, et a tergo peditum ad aciem suam perveniant, ne directa declinatione peditum instructa acies dissolvatur.

91. Conflictationis ipsius die pedetres copias, quemadmodum a me praedictum est, longum spatium ultra duorum milliarium intervallum a castris non movebis, ne gravi armatura opprimantur. Quod si hostes praelii conflictationem distulerint, conideant et requiescant donec hostes cominus fuerint.

92. Si aestas fuerit, cassides suas detrahant, ut capita perficiantur. Vino abstineant eo omni tempore, ne effervescens caliginem cerebro offundat: sed aquam in curribus gestent, et sigillatim aquam singulis dent, quando ordine in acie consistunt.

93. Ante tempus belli pedestres copias universas uno aliquo die coges in unum locum, quemadmodum equitibus facies; et si noverunt milites mandata legis, id est multas militares, commonefaciendi horum omnium sunt; sin minus, per praefectos singulos in unaquaque cohorte sui admo- neantur de iis multis, quae belli tempore futurae sunt; et haec cum cognoverint, sic ad aciem ipsam veniant.

94. Haud abs re fuerit, brevi tibi antiquae aciei instruendae formam demonstrare, quam in pedestribus et permixtis copiis usurpabant, quando maxime exercitu magno destituebantur.

95. Universas pedestres copias in sedecim millia trecentos octoginta quatuor viros conferebant, quoniam cum hic numerus ex multis milliariis conficitur, ad perfectam aciem efficiendam anti- valet, et a tanta multitudine dividi partiri- que ad unitatem potest, atque universam aciem perfectam phalangem vocabant.

96. Hæc phalanx apud eos in duas æquales partes dividitur, et a fronte phalangis, sive aciei, æqualiter usque ad caudam, id est, extremum agmen, per universam altitudinem hæc æqualis partitio transeat; et dimidia pars, dextrum cornu, et caput appellatur, in qua octo millia virorum, et centum nonaginta duo viri esse definiuntur; alteram dimidiam partem lævum cornu, et caudam nominant, æquo et pari numero cum priore contentam, id est, octo mille centum nonaginta duos viros habentem. Medium interstitium, sive inanis ille, ac intermedius locus, umbilicus vocatur, et ostium phalangis, in quo imperatoris statio est, ad intuentum ea quæ in bello sunt, et omnia, quantum fieri potest, diligenter administranda.

97. Universa hæc acies graves vocantur, qui scutis integris, et hastis, et spathis aliisque armis stipati, graviores reliquo exercitu armaturam habent.

98. Post hanc duplicem gravium aciem, levium acies instruitur, qui multo expeditiores levioresque armaturam gravibus gestant, quia facile, quo volunt, percurrere possunt; in quibus jaculatores sunt. Levium acies dimidia numero esse debet primæ aciei, id est octo millia virorum et nonaginta duo.

99. Deinceps post hanc, equitum acies armatorum instruitur; horum etiam acies dimidium numeri levium contineat, id est quatuor millia quadraginta sex.

100. Pedites in quatuor partes instruebant, graves simul, et leves, quemadmodum usus postulabat, admiscentes; et ad latera gravium leves in duas partes distribuiebant, vel etiam in anteriori parte, quemadmodum imperatori commodissimum videbatur.

101. Equites in duas distribuiebant partes, hinc atque illinc, vel a tergo peditum, et post eos, vel ad latera, quemadmodum usus exigebat. Imperator enim, non quemadmodum vult, sed quemadmodum necessario cogitur, instruit exercitum. Nam adversus hostium equitatum, suum instruit, ut laxum spatium habentes non impediuntur agere, quæ equites par est ad peditum subsidium defensionemque facere sive ante, sive ad latus, sive post a tergo constituantur.

102. Melius esset, si leves ante gravium aciem, vel, si id necessitas postularet, ad latus instruerentur. Nam si in medio collocantur, inutilia atque irrita illorum arma sunt; qui enim jacula vel sagittas, vel fundas vibrant, in altum emittere coguntur, et ex eo suos magis quam hostes lædunt. Tela enim per ante stantium capita deferuntur. Funditores autem impediuntur, quia iustum spatium ad fundas manibus versandas habere non possunt.

103. Si hostilus plures leves adfuerint, quam

15'. Αὕτη δὲ ἡ φάλαγξ παρ' αὐτοὺς εἰς δύο διαιρεῖται μέρη διχοτομουμένη ἐξ ἰσου ἀπὸ τοῦ μετώπου τῆς φάλαγγος. ἦτοι τῆς παρατάξεως, μέχρι τῆς οὐρᾶς διὰ τοῦ βήθους, ἦτοι τοῦ πάχους τῆς τομῆς διερχομένης. Καὶ τὸ μὲν ἡμισυ μέρος δεξιὸν καλεῖται κέρας, καὶ κεφαλὴ, ἐν ᾧ χιλιᾶδες ὀκτώ καὶ ἑκατὸν ἐνετῆκοντα δύο ἄνδρες εἶναι ὁρίζονται· τὸ δὲ ἕτερον ἡμισυ μέρος ἀριστερὸν λέγεται κέρας, καὶ οὐρά, ἐν ᾧ καὶ αὐτὸ κατὰ τὸ ἴσον μέτρον τοῦ δεξιοῦ τάττονται ὁμοίως ὀκτάκις χίλιοι ἑκατὸν ἐνετῆκοντα δύο. Ἡ δὲ διὰ μέσου γινομένη διχοτομία, ἦγουν ὁ κενὸς τόπος, ὀμφαλὸς καλεῖται καὶ στόμα τῆς φάλαγγος, ἐν ᾧ καὶ ἡ τοῦ στρατηγοῦ γίνεται στάσις, πρὸς τὸ ἐπιβλέπειν τὰ ἐν τῷ πολέμῳ πραττόμενα, καὶ διακυβερωτῶν, ὡς ἐνδέχεται.

16'. Αὕτη δὲ ἡ πᾶσα παράταξις ὁπλιταὶ καλοῦνται, διὰ τὸ σκουαρῶν τελειῶν καὶ κονταρίων καὶ σπαθίων καὶ τῶν ἄλλων ὀπλῶν περιπεφραγμένη, βαρύτεραν ἔχοντες ὀπλίσιν τοῦ ὅλου στρατοῦ.

17'. Ὅπισθεν δὲ ταύτης τῆς διπλῆς τῶν ὀπλιτῶν παρατάξεως τάσσεται ἡ τῶν ψιλῶν λεγομένων στρατιωτῶν ἐλαφροτέρων ὀπλίσιν ἔχόντων τῆς πρώτης παρατάξεως, διὰ τὸ εὐχερῶς εἶθ' αὖ βούλονται τρέχειν, ἐν οἷς εἰσι καὶ ἀκοντισταὶ, καὶ τοξοὶ, καὶ σφενδονισταί. Τοῦτων δὲ ἡ παράταξις εἶναι ὀφείλει ἡμισία τὸν ἀριθμὸν τῆς προτέρας παρατάξεως, ἦγουν χιλιᾶδες ὀκτώ καὶ ἐνετῆκοντα δύο.

18'. Ἐφεξῆς δὲ ταύτης ὀπισθεν ἡ τῶν καθάλλαρῶν παράταξις τάσσεται καθοπλισμένων, καὶ τούτων δὲ ὁ ἀριθμὸς ἡμισυ πάλιν ἔχει τῆς τῶν λεγομένων ψιλῶν παρατάξεως, ἦτοι τετρασχιλίους τεσσαράκοντα ἑξ.

19'. Καὶ τοὺς μὲν πεζοὺς εἰς τέσσαρα μέρη ἐποιοῦν συντάσσοντες ἅμα καὶ τοὺς ὀπλίτας καὶ τοὺς ψιλοὺς, ὡς ἂν χρεῖα ἀπαιτῇ, εἴτε παρὰ τὰ πλάγια τῶν ὀπλιτῶν τοὺς ψιλοὺς εἰς δύο ἑτέρας παρατάξεις, εἴτε ἔμπροσθεν, ἢ ὡς ἂν ἐδόκει τῷ στρατηγῷ χρῆσιμον.

20'. Τοὺς δὲ καθάλλαρῆς εἰς δύο διμερίζουσι. Ἐνθεν κάκειθεν, ἐπὶ νήσου τῶν πεζῶν ἦγουν ὀπισθεν, ἢ εἰς τὰ πλάγια, ἢ ὡς ἂν ἡ χρεῖα ἀπῆται. Ὅ γὰρ στρατηγός, οὐχ ὡς βούλεται, ἀλλὰ μᾶλλον ὡς ἀναγκάζεται, οὕτως καὶ τάσσει τὸ στράτευμα. Πρὸς γὰρ τῷ ἀντιπολέμιον καθάλλαρικόν, καὶ τὸ ἴδιον στήσει ἴσα εὐρυχωρίαν ἔχοντες μὴ ἐμποδίζονται πράττειν ὅσα δεῖ ποιεῖν τοὺς καθάλλαρῆς εἰς τὴν τῶν πεζῶν βοήθειαν, εἴτε κατὰ πρόσωπον, εἴτε ἐκ πλαγίου, εἴτε ὀπισθεν κατὰ τοῦ νήσου.

21'. Κρίττον δὲ ποιῆσαι τοὺς ἐν τῶν λεγομένων ψιλῶν τὴν παράταξιν πρώτην τάξιν τῶν ὀπλιτῶν παρατάξεως, ἢ χρεῖας οὕτω καλοῦσης ἐκ πλαγίων. Εἰ γὰρ μέσοι ταγῶσιν, ἀνενέργητα αὐτῶν τὰ ὅπλα γίνεται· οἱ γὰρ ἀκοντίζοντες ἢ τοξεύοντες ἢ σφενδονοῦντες ἀναγκάζονται εἰς ὕψος· πέμπειν, καὶ μᾶλλον τοὺς ἰδίους· βλάπτουσιν ἢ τοὺς ἐναντίους. Καὶ γὰρ τὰ βέλη κατὰ κεφαλῇ ἐνεχθήσονται τῶν ἔμπροσθεν. Οἱ δὲ σφενδονοῦντες ἐμποδιθήσονται τὰς χεῖρας αὐτῶν μὴ δυνάμενοι τὴν σφενδόνην ἐλίσσειν.

22'. Ἐάν δὲ οἱ πολεμιοὶ πλείων ἔχωσι ψιλοὺς ὥπερ

τοὺς ἡμετέρους, τότε τοὺς ὀπλίτας ἤγουν τοὺς πρωτοστάτας· ἐμπροσθεν δεῖ τάσσεσθαι· ἔχοντας σκουτέρια μεγάλα ἐπιμήκη, ἅπερ λέγουσι θυρεοῦς, ὥστε σκέπαιν ὅλα τὰ σώματα. ἄνδρὸς ἔχοντα μήκος. Οἱ δὲ μετὰ τοὺτους ὀπισθεν τάσσόμενοι καὶ μέχρι τῶν ὀπισθίων ὑπὲρ κεφαλῆς ἄρπντες τοὺς θυρεοῦς αὐτῶς προσερχέσθωσαν, ἕως ἂν ἐντὸς γένωνται τῶν ῥιπτομένων σαγίτων ἢ ρικταρίων· οὕτως γὰρ ὡς εἶπεν κεραμοθέντες οὐδὲν πάθωσι κακὸν ἀπὸ τῶν ῥιπτομένων παρὰ τῶν πολεμίων βελῶν.

ρδ'. Εἰ δὲ καὶ ἐνθεν ἀκείθην ἡ παρὰ τῶν ψιλῶν βοήθεια πάρεστιν, οὗτοι πρῶτοι, πρὶν ἢ γένηται ἡ συμβολή, καὶ σαγίτας, καὶ ρικτάρια ῥίψωσι κατὰ τῶν πολεμίων· ἢ καὶ μετὰ τὴν συμβολὴν τῆς μάχης ἐκ πλαγίων τῆς τῶν ἐχθρῶν παρατάξεως ἐπιτιθέντες πεμπέτωσαν τὰ βέλη κατὰ αὐτῶν, ἵνα συναλυνόμενοι καὶ ἀπὸ τῶν πλαγίων θορυβοῦνται, καὶ ἐλαττοῦνται πρὸς τοὺς ἐμπροσθεν.

ρε'. Ἐὰν δὲ παράκειται ὄχυρμα, τοῦτο μᾶλλον τοὺς ψιλοὺς βοηθήσει· βιάλλοντες γὰρ τὰ βέλη κατὰ τῶν πολεμίων, καὶ εἰς αὐτὰ κατατρέχοντες, ἀφοβώτεροι γίνονται. Ὅσον εἴτε κρημνώδης τόπος, εἴτε ποταμοῦ δχθῆ, ἢ καὶ βουνὸς ὑπερανέχων, ἢ καὶ ἑτερόν ἐστιν ὄχυρμα.

ρθ'. Ὅφειλε δὲ εἶναι διάστημα εἰς τὰς παρατάξεις, ἵνα ἐὰν οὕτως συμβῇ, καὶ οἱ ψилоὶ ἐκκενώσουσιν τὰ βέλη αὐτῶν, καὶ οὕτω ἐγένετο ἡ συμβολή, ἀλλ' ἔτι προάγουσιν οἱ πολέμοι, τότε ἐπιστρέψωσιν οἱ ψилоὶ μετὰ εὐταξίας, καὶ διαελθόντες μέσσην τὴν φάλαγγα ταραχῶς· ἐπὶ τὰ ὀπισθεν διασπιδῶσιν. Οὐ γὰρ ἐστιν ἀσφαλὲς κυκλᾶν αὐτοὺς ἔξωθεν τὸ στρατεύμα, καὶ οὕτω διέρχεσθαι· ἵνα μὴ παρὰ τῶν ἐχθρῶν ἐρχομένων μέσοι γενόμενοι διαπέσωσιν· οὕτε δὲ πόλεις εἰς τὰ ὅπλα μέσους ἐμπίπτειν· πεπυκνωμένης οὕσης τῆς τάξεως, καὶ οὕτω βιάζεσθαι.

ρζ'. Ἐτέρως δὲ τάξεις ἔχειν ἐνώπλους καὶ ἑτοίμους, ἵνα ὅταν οἱ ψилоὶ τὰ ὅπλα κενώσωσι, τότε ἐκείνοι ἀντισέλθωσιν, καὶ τὴν χρεῖαν ἐκείνων τελέσωσιν.

ρη'. Ἐπειὴ δὲ τὸ πάχος· τῆς παρατάξεως· πρὸς τὰς χρεῖας· ἐκτεινόμενης αὐτῆς ἐπὶ μήκος συατέλλεται καὶ λεπύνεται, εἶον ἐστὶν μὴ ἐκτείνειν τὴν παράταξιν τοσοῦτον, ὥστε πᾶσαν ἀσθενὴ καὶ χωρὶς βάρους ποιῆσαι, ἤγουν κατὰ τὸ πάχος, φοβούμενον τὰς κυκλώσεις· συμβαίνει γὰρ τοὺς πολεμίους ταχὺ διακόψαι αὐτήν, καὶ δίοδον ποιῆσαι, καὶ μηκέτι ἀπὸ ἐμπροσθεν μόνον ἐνεργεῖν τὴν κύκλωσιν, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ μέσου διαελθόντας ἀπὸ ὀπισθεν εὐρεθῆναι, καὶ οὕτω ποιῆσαι τὴν βιάδην. Τοῦτο δὲ δεῖ τὸν στρατηγὸν μὴ μόνον φυλάττειν, ἵνα πάθῃ, ἀλλὰ καὶ ζητεῖν ὅπως τοιοῦτον ποιῆσῃ κατὰ τῶν πολεμίων.

ρθ'. Πάλιν δὲ μὴ οὕτως πυκνῶσαι τὴν παράταξιν εἰς πάχος, ὥστε εὐκόλως κυκλώσεις παλεῖν παρὰ τῶν πολεμίων, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ τοὺς ἐκ πλαγίων· καὶ τοὺς εἰς τὸ ὀπισθεν ἐστῶτας στρατιώτας κατὰ τὸ ἴσον ὑπῆσαι τῶν πρωτοστατῶν· οὗτοι γὰρ καὶ δύνανται τὰς κυκλώσεις μᾶλλον ἀπαντᾶν τῶν πολεμίων.

A nobis, graves praestites ante collocandi a nobis sunt, qui scuta magna atque oblonga, quos thyreos vocant, ad universi corporis longitudinem tegendam gestent, qui vero ad tergo illorum stant, supra caput anteriorum scuta sua attolentes sic procedant, donec intra sagittarum telorumque jactum fuerint; sic enim lecti, atque ut ita loquar, incrustati, nihil mali ab hostium coniectis totis capient.

104. Si hinc atque illinc nobis levium subsidium fuerit, ii primi, antequam conflictatio fiat, sagittas et tela in hostes conjiciant, vel etiam post inceptam conflictationem ad latera hostium aciei invadentes, tela in eos immittant, ut simul, et ad latera perturbentur, et coram ex adverso labefactentur.

105. Si aliqua munitio adfuerit, ea leves admodum juvabit; nam ad eam concurrentes, in hostes securius, atque audacius tela conjicient, ut si praecipitium aliquod, aut ripa fluvii, aut collis eminens, aut si quid hujus generis munitio fuerit.

106. Inter acies autem intervallum quoddam esse debet, ut si leves omnia tela emiserint priusquam conflictatio esse coeperit, et adhuc cominus hostes magis ac magis veniant, cum ordinis quadam conservatione leves redeant, et mediam phalangem portranseunt, secure sine offensione ad extremam aciei partem perveniant. Neque enim tutum est, ut circum se per extremas oras aciei obliquant, et sic eo deveniant, ut ne in medio ab hostibus intervenientibus perimantur, neque in arma gravium, densata jam contractaque acie, incidentes vulnerentur.

107. Alias acies armatas, atque instructas habeas, ut quando leves omnia tela conjecerint, tum alii apparatus accedant, et loca illorum expleant.

108. Quando altitudo aciei, usu hoc interdum postulante, ad longitudinem ducitur et attenuatur, non eousque diducenda acies est, ut universa sine ulla altitudine imbecillis fiat, ne ab hostibus statim circumcludatur; facile enim continget in bello circumdari hostibus, et transitum quoque per medium aperiri, neque anteriore solum ex parte circumveniri eos, sed etiam irruptione per medium facta, a tergo illos nostrarum copiarum invadiri, atque adeo magnum damnum hostibus nostris inferre. Hoc autem imperator diligenter laborabit, non modo ut devinet, sed etiam ut quaerat tale aliquid adversus hostes moliri.

109. Neque vero sic aciem tuam in altitudinem denses, ut facile ab hostibus circumveniantur, sed milites ad latus, atque a tergo stantes, aequo ac praestites armabis; ita enim poterunt hostium circumventioni magis obviam ire.

110. Solertis prudentisque imperatoris est, in ejusmodi locis, si id assequi possit, aciem instruere, in quibus neque circumcludi, neque ullam aliam offensionem belli accipere possint, quemadmodum a nobis supra commemoratum est. Multum enim belli tempore ad utilitates inveniendas prudentia imperatoria valet, quod divinae clementiae benignitatisque donum ego aio, et arbitror imperatoribus a Deo dilectis solere dari, ad virtutem suam amplificandam.

111. Quidam olim tempore praelii hostibus jam meliores partes habentibus falsum quoddam, et facetum commentum animo architectabatur, exclamans hostium imperatorem interfectum esse. Quoniam vero tempus jam instans nequaquam celeriter argiebatur omnibus quid facto opus esset excogitandi, hostes procul ab imperatore cum essent, et hoc verum existimarent, repente animo concidebant; milites autem praefecti sic exclamantis magis animati robur colligentes, quasi vera jam fama esset, alacriores reddebantur. Hoc rumore sic disperso, victor evasit, qui hunc rumorem injecerat. Itaque solertia opportunitate rerum capta, persaepe hostes omnes perfregit.

112. A recentioribus rei militaris peritis praeciptum est, ut hostibus acies tua instructa minus splendida videatur, sed armorum fulgorem usque ad ipsum belli tempus occultet, propter pervagatam apud alios ea de re famam. Onosander autem in scriptis suis de re militari, contrarium potius praecipere videtur, ut omnino illustris splendidaque acies nostra hostium aciei videatur.

113. Ac mihi hic videtur ignorare, talem rumorem solere admodum diffundi, ea quae ante praelium gerenda sunt omnia praetermittere, et ipso conflictationis tempore, quemadmodum recentioribus, et mihi quoque videtur, subito et confertim fulgorem armorum demonstrare; major enim perturbatio animorum invehitur, quando non eminus venientium armorum fulgor aciem oculorum perstringit, et consuetum familiaremque aspectum habet, sed quandoque videbatur, et putabatur acies valde sordida esse, ea subito et de improvviso splendida atque illustris apparet: hoc enim divini praesidii signum, atque omen hostes capient. Utile autem tibi fuerit, imperator, ipso belli die, aciem tuam non ante demonstrare, priusquam illorum copias intellexeris, quomodo et quali cum forma instruantur.

114. Aliorum in praelio dimicantium curam habebis, quemadmodum tibi ante explicuimus, potius quam tu ipse in periculum aut discrimen turbulentius incurras, ubi nulla necessitatis vis hoc a te postulat; imo vero omnino a manibus conserendis, et fortitudinis tua demonstranda abstinere. Neque enim ita exercitum adjuvabis praelians, ut laedes moriens, quod in manibus conserendis ab omnibus

ρ'. Σοφὸν δὲ καὶ φρονίμου στρατηγοῦ, τὸ, εἰς ταοὺτους τόπους, παρατάσσεσθαι, ἐν ᾧ καὶ ἐπιτυχῇ τοῦ σκοποῦ, ἐν οἷς οὕτε κυκλώσεις, οὕτε ἄλλο τι τοιοῦτον δύναται γίνεσθαι, ὡς ἀνωτέρω ἡμῖν δεδήλωται· πολλὰ γὰρ ἰσχύει φρόνησις στρατηγοῦ ἐν καιρῷ πολέμου ἐφευρίσκειν τὰ συμφέροντα ὅτις τῆς ἀνωθεν τοῦ Θεοῦ βοῆθειας καὶ εὐμενείας δῶρον ἐγὼ καλῶ καὶ ἐπίσταμαι τοῖς ἀξιόις τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς αὐτῶν ἀρετῆς παρεχόμενον.

ρβ'. Καὶ ποτὶ τις ἐν καιρῷ μάχης τῶν πολεμίων προτερυνόντων ψεῦδος ἐφήμις, βοήσας· Τέθνηκεν ὁ τῶν πολεμίων στρατηγός. Ταύτης δὲ τῆς φωνῆς βοθείας, ἐπειδὴ ὁ καιρὸς ὅστις ὧν οὐκ εἰδίδου τάχως τὸ δέον πᾶσι νοεῖν, οἱ μὲν πολέμιοι πόρρω τοῦ ἰδίου ὄντες στρατηγοῦ οἱ μὲν ἀπέγνωσαν, οἱ δὲ τοῦ φημι-σαντος στρατηγοῦ θάρσος ἀναλαβόντες, ὡς ἀληθοῦς τῆς φήμης, εὐψυχότεροι ἠγωνίζοντο· καὶ οὕτω τῆς σεσοφισμένης φήμης κατισχυσάσης τὴν νίκην ὁ φημίσας ἤρατο. Οὕτως ἀγχίνοια ἐπικαίρως τῶν πραγμάτων ἐπιλαμβανομένη πολλάκις κατεστρατήγησε σοφισαμένη τοὺς ἀντιπάλους.

ργ'. Ἐφίηται τε τοῖς νεωτέροις περὶ τοῦ μὴ λαμπρὰν φαίνεσθαι τοῖς πολεμίοις τὴν σὴν παράταξιν, ἀλλὰ κρύπτειν τῶν ὅπλων τὴν στίλβιν, ἕως αὐτῆς τῆς διὰ χειρῶν συμβολῆς, διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν τοῖς ἔθνεσι φήμην. Ὁνήσανδρος δὲ καὶ αὐτὸς στρατηγικῶς συντάξας, λόγον οὐχ οὕτω λέγειν, δοκεῖν, ἀλλὰ μᾶλλον λαμπρὰν κελεύει τὴν παράταξιν φαίνεσθαι πρὸς τὴν τῶν πολεμίων παράταξιν.

ρδ'. Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ, ἡ ἀγνοεῖν ἔχεινον τότε τὴν τοιαύτην φήμην ὡς νεωτέρων γενομένην, ἢ τὰ μὲν πρὸ τῆς συμβολῆς ἀφελῆναι, κατὰ αὐτὴν δὲ τὴν συμβολὴν, καὶ αὐτὸς σὺν τοῖς νεωτέροις καὶ ἡμῖν ὁμοίως παραγγέλλει λαμπρὰ τὰ ὅπλα δεικνύειν ἄθροα. Κατὰ πληξίς γὰρ μᾶλλον γίνεται, οὐχ ὅταν μακρόθεν ἐρχομένων λαμπρῶν τῶν ὀπλιτῶν ἡ θεὰ συνήθως γίνηται, ἀλλ' ὅταν ἡ δοκοῦσα καὶ φαινομένη στυγρῇ παράταξις ἀθρόον καὶ παρ' εὐθύ ἀναδειχθῇ ἐξ ἀπροσδοκῆτων λαμπρὰ· τοῦτο γὰρ μᾶλλον καὶ θεῖα βοήθεια· σημεῖον τάχα ὑπονοήσουσι καθ' ἑαυτῶν οἱ πολέμιοι. Χρήσιμον δὲ σοι, ὦ στρατηγέ, καὶ τὸ μὴ πρότερον τὴν σὴν παράταξιν δεικνύειν τοῖς πολεμίοις· ἐν ἡμέρᾳ πολέμου, πρὶν ἂν τὴν ἔχειν ἡμέραν μάθῃς· πῶς καὶ ὅποιον σχῆματι περὶτάξεται.

ρε'. Σὲ δὲ χρὴ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς μάχης προνοεῖν μᾶλλον τῶν μαχομένων, καθὼς σοι καὶ πρόσθεν ὑπεβίβηθα, ἢ τοιμηρότερον ἄλλεσθαι, καὶ ταῖς χερσὶ συμπλέκεσθαι, ὅταν μὴ ἀνάγκης ἔσται κτερίζεσθαι μᾶλλον δὲ τὸ παντελῶς ἀπέρχεσθαι διὰ χειρῶν τοῖς πολεμίοις συμπλέκεσθαι, καὶ ἂν ὑπέρβλητον ἀνδρείαν ἐπιδείξῃς. Οὐ τοσοῦτον γὰρ ὠφέλιμα τὸ στρατεύμα μαχόμενος (15), ὅσον ἀποθανὼν βλάψαι;

NOTAE.

(15) Τὸ στρατεύμα μαχόμενος. Scribatur, τὸ στρατεύμα χεῖμενος.

αὐτό· ὅπερ τοῖς συμπλεκομένοις οὐκ ἀπροσδόκητόν ἔστιν. Εἰ γὰρ διὰ φήμης μόνης ψευδοῦς ὡς ἀπὸ μικροῦ ἡμῖν εἴρηται, ὅτι πέπτωκεν ὁ στρατηγός, οἱ τοῦ θένους αὐτοῦ ἀπώλοντο, πόσω μᾶλλον, εἰ τῇ ἀληθείᾳ γένηται, τοῦτο μεγάλη παρακολουθήσει βλάβη τῷ τοῦ παρόντος ἀληθῶς στρατηγοῦ στρατεύματι.

ρισ'. Μᾶλλον δὲ ἐν ἀσφαλείᾳ ὀξείως καὶ βλέπει καὶ πράττει τὰ δέοντα. Τότε γὰρ μᾶλλον θαυμάζεται στρατηγός, ὅταν κατὰ τὸ ὅζυ τῆς ἀνάγκης τὰ πρέποντα διοικήσῃ, ὅτε ἐν ἀδείᾳ ὧν τὰ εἰκότα προσβουλεύσεται.

ριζ'. Εἰ δὲ χρὴ τότε καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν ὥραν λόγοις παραθάρρυνειν σε τοὺς στρατιώτας, καὶ ἐπαγγελίαις ταῖς ἀπὸ τῆς βασιλείας ἡμῶν τοῖς ἀριστεύουσιν ἀποκειμέναις, καὶ τὴν ἀπὸ Θεοῦ βοήθειαν παροῦσαν. Εἰ δέ τι πλεῖον, καὶ σημεῖα τινὰ ἐπινοεῖν, καὶ δεικνύειν, καὶ ὑποτίθεσθαι φανέντα καὶ τὴν ἡμετέραν σημαίνοντα νίκην, καὶ ἑτέρα τινα ποιεῖν ἅπερ τὸ σύνταγμα οὐκ ἐπιδέχεται νῦν, ἐν δὲ ταῖς συνηγμέναις γνώμασι κατὰ τὸ τέλος τοῦ συντάγματος εὐρίσκων ἀναμάρτους, ὅσα σε δεῖ καὶ πρὸ τοῦ πολέμου καὶ ἐν τῷ πολέμῳ καὶ μετὰ τὸν πόλεμον ἢ λέγειν ἢ πράττειν. Καὶ διὰ τούτων καθυπέρτερον τῶν πολέμων ἀναδείκνυσθαι. Τοιαῦτα καὶ περὶ τῶν ἐν αὐτῷ τῷ πολέμῳ πράξεων ὡς ἐν συντόμῳ ἡμῖν εἴρηται. Ταῦτα μὲν οὖν περὶ τῶν πολεμικῶν παρασκευῶν. Ὅσαι τε καθάλλαικα, καὶ ὅσαι πεζικαὶ, εἰρήσθω ἡμῖν ὡς ἐν συνόψει.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΙΕ' (16).

Περὶ πολιορκίας πόλεων.

α. Ἐξῆς δὲ καὶ περὶ πολιορκίας σοι χρεὶν διτάξασθαι, ὥστ' ὁ στρατηγὸς, ἅπερ ἐκ τε παλαιῶν καὶ νέων ἀνθολογήταμεν, καὶ ὅσα δεῖ πράττειν ἢ πολιορκεῖν πόλιν πολέμους, ὡς εἰκός, ἢ πολιορκούμενον ὑπ' αὐτῶν, ὡς ἂν καὶ τούτων μετρίαν πείραν ἔχῃς, δι' ἧς δυνήσῃ προσεπινοῆσαι λαβόμενος ἀφορμῆς καὶ ὅσα μὴ ἐνταῦθα μὲν εἴρηται, δυνατὰ δὲ γενέσθαι, τῇς χρεῖας κατὰ τε καιροῦς καὶ τόπους διδασκούσης τὰ ἕκαστα.

β. Πολιορκία τοίνυν στρατηγοῦ ἀνδρείαν ἐπιζητεῖ καὶ διάνοιαν ὀξεῖαν καὶ στρατηγικὴν καὶ ἐμφρονα, καὶ παρετοιμασίας μηχανημάτων, ἀσφάλειαν δὲ ἐν τῷ παρακαθῆσθαι ἢ πόλει ἢ φρουρίῳ ἢ ὀχυρώματι, καὶ μετὰ πολλῆς προσοχῆς ταύτην γίνεσθαι τὴν ἀσφάλειαν.

γ. Χρὴ οὖν σε, ὦ στρατηγέ, παρακαθεζόμενον τινὲ τῶν εἰρημίων ἐν ᾧ τόπῳ καθέξῃ φροσάτιν ὄχυρον ποιεῖν, ἥτοι ἢ τάφρον βαθεῖαν ἢ ἀπὸ πτισμάτων ἢ λίθων ἢ πλίνθων ἢ ξύλων ἢ ὡς ἐπινοήσῃς περιφράσσειν σεαυτὸν ἀπὸ τῶν πολεμίων, καὶ βίβλας πολλὰς καὶ ἀκριβεῖς ἔχειν, καὶ μάλιστα εἰς τοὺς ἀνυπονοήτους τόπους, ἵνα μὴ πολιορκούμενοι. Ἡ οὐ ἐξωθεν ὄντες, πολέμιοι ἀπὸ πρὸς ἐπέρχόμενοι, ἢ ἐν νυκτὶ ἢ ἐν ἡμέρᾳ κινδύνους τῷ στρατῷ προσάγουσιν. Ὅπερ γέγονε πολλάκις ἐπὶ τῶν πολιορκουμένων πόλεων.

NOTÆ.

(16) In cod. Laur. est cap. 20 et sic inscribitur: Δέοντος ἐν Χριστῷ βασιλεῖ αἰωνίου βασιλείας Ἰω-

expectatur. Si enim solo rumore falso, quemadmodum ante admonuimus, interfecti imperatoris, universa natio hostium prodigata est, quanto magis vera jam fama, ingens inferetur exercitui tuo, imperatore interfecto, clades.

115. In tuto igitur collocatus, vide et gere quæ facto opus sunt. Tunc enim maximo imperator in honore est, quando pro necessitatis celeritate idonee omnia administrat, et securus, quæ fieri possunt consilia anticipat.

116. Si quid opus sit, eo ipso tempore oratione milites animandi sunt, et præmiis, quæ strenue se gerentibus in regno nostro reposita sunt, excitandi. Admonendi etiam sunt, Dei præsidium nobis adesse, harum rerum signa quædam etiam apparere, quæ nobis divinitus victoriam portenderent. Alia quoque permulta facies, quæ hic liber hoc loco non recipit; in fine autem libri, ubi de diversis sententiis collectis agitur, invenies et cognosces quæ tibi ante bellum, in bello, post bellum, vel dicenda vel facienda sunt, ut superior hostibus esse possis. Atque hæc quidem a nobis, quam paucissimis potuimus de rebus in bello gerendis dicta sint. De bellico igitur apparatu tum equæstri tum pedestri, satis plane et breviter explicavimus.

CONSTITUTIO XV.

De obsidione.

1. Deinceps de obsidione, quæ ex antiquis recentioribusque rei militaris scriptoribus delibavimus, demonstrandum tibi est, quæ agenda tibi sunt, si vel hostes obsideas, vel ab illis obsessus fueris, ut istorum mediocrem peritiam habeas, qua effici ab te possit, ut, quæ hoc loco memorata non sunt, fieri tamen possunt, usu omnia tum locis, tum temporibus idoneis monstrante, horum non omnino rudis videaris.

2. Obsidio igitur fortem requirit animum celeritatemque mentis, et peritiam militarem, et machinationum multarum copiam præaratum, firmitatem in obsidenda civitate, castello, aut munitione, et multa cum cautione ac diligentia firmitatem hanc pareri oportet.

3. Dum igitur aliquid ex prædictis obsides, fossatum munitionem reides, vel fossa alta, vel aliqua exedificatione lapidum, laterum, aut lignorum, vel quemadmodum optime excogitare possis ad te ipsum ab hostibus defendendum. Excubias multas diligentesque habeas iis in locis, ubi suspicio minima sit, ut ne obsessi cives, vel externi hostes subito irrumpentes vel noctu vel interdum periculum exercitui inferant, quod ab obsessis civitatibus fieri solet. Nam qui foris obsident, nesciunt quid cives intus

μαίων περὶ πολιορκίας πόλεων, τῶς δεῖ ταύτας ποιοῦν.

obsessi moliantur; ii autem e muro vident, quid alii contra eos suscipiant. Itaque exercitum tuum, quam tutissime potes, conservabis.

4. Bene feceris, si juxta portas aut portulas minutas civitatis, aut castelli, vel ad vias ceterarum munitionum milites collocaveris, qui repentinās hostium incursiones prohibeant. Noctu autem potissimum ejusmodi praesidia habeas; tum enim incursiones maxime fieri solent.

5. Quod si noctu hanc obsidionem adhibeas, terribilior eris iis qui intus obsidebantur: neque enim cum tenebris omnia circumfunduntur, cernunt quid geratur, magisque animo perturbantur, viresque illorum elanguescunt; multaque et gravia noctu fieri credunt, quae adeo ne tu ipse quidem excogitaveris. Quidquid enim noctu sit, quamquam leve sit, obsessis tamen terribilius videri solet, itaque celerius remittunt, et ad delitium seipsos tradunt. Si enim poteris efficere ut unus atque alter murum conscendat, qui intus sunt putabunt universum exercitum in moenibus esse, atque adeo retrocedent, et destituta moenia relinquent.

6. Iis in rebus alacritas et strennitas imperatoria ostendenda est: haec enim laboriosa obsidionis facta, suis manibus suscipienda gerendaque sunt. Exercitum enim pudor invadet, ut ne jam amplius quasi imperatus, sed sua voluntate, quasi amicus, ad res difficiles gravesque alacrius suscipiendas se ipse impellat.

7. Qui obsidionem inchoat, accurate considerabit num rerum necessarium aditum illis includere possit, vel aquam, vel aliquid ejus generis: sin istis copiosius abundaverint, tum bellicae machinationes admoveantur.

8. Perterrefacies admodum hostes, si optimos quosque milites et praefectos, aetate atque aspectu liberales, armisque fulgentes, ex aliquo loco prope murum aut munitionem, iis qui obsessi sunt transeundo demonstras: reliquos, qui magis plebei fuerint, cum ceteris impeditis eminus locabis, ut ne hostes utrum homines, an jumenta fuerint plane internoscant: ita fiet, ut omnia, quae vident, homines esse existiment, talesque quales cominus euntes armatos vident.

9. In primis enim utile est multos loricatedos, et cataphractos videri esse obsessis, eosque qui galeas et cassides non habent, aliquo artificio effecere, ut loricati et cataphracti esse videantur, ut omnes, si tales esse putentur, magnam timorem obsessis apportent.

10. Castra eminus in longitudinem ponantur, ut

A. Oī γὰρ ἔσωθεν οὐκ ὀφθαί τι μεταώσιν οἱ ἐντὸς· οἱ δὲ ἔσωθεν ἀπὸ τοῦ τείχους βλέπουσιν οἷον ἂν καὶ πράττειν μέλλῃ· κατὰ αὐτῶν. Διὸ πρέπειν σοὶ τὸ ἴδιον ἀσφαλίζεσθαι στράτευμα.

δ. Κραίτερον δὲ ποιήσεις, ἔάν καὶ παρὰ τὰς πόρτας, ἢ εἰς τὰ παραπόρτια τῆς πόλεως, ἢ κάστρου, ἢ τὰς διεξόδους ἑτέρου ὀχυρώματος παρακαθίσαις τινὰς στρατιώτας, οἱ τινες τὰς αἰφνιδίους καταδρομὰς τῶν πολεμίων ἀποκωλύσαι δύνανται καὶ μέλιστα ἐν ταῖς νυκτὶ, χρὴ σε τὴν τοιαύτην ἔχειν ἀσφάλειαν· τότε γὰρ μᾶλλον αἱ τοιαῦται καταδρομαὶ γίνονται.

ε. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἔάν ἐν νυκτὶ ἐπιβόλῃς τὴν πολιορκίαν, φοβερώτερος γινήσῃ τοῖς ἔσωθεν πολιορκουμένοις· οὐ γὰρ δύνανται ὁρᾶν τὰ γινόμενα διὰ τὸ σκότος, καὶ πλέον ταρασσονται, καὶ τὰ φρονήματα αὐτῶν ὑποχαλῶσιν, καὶ πολλὰ δεινὰ κατὰ τὴν νύκτα γίνεσθαι ὑπονοοῦσι κατ' αὐτῶν, ὅσα πολλά λακίς οὐδ' αὐτοὶ ἐπινοοῖς. Πᾶν γὰρ τὸ ἐν νυκτὶ γινόμενον, καὶ μικρόν ἐστι, φοβερώτερον γίνεται τοῖς πολιορκουμένοις· διὸ καὶ ταχύτερον ὑποχαλῶσι, καὶ τὴν ὑποταγὴν ἀσπάζονται. Εἰ γὰρ ἰσχύσας ἓνα ποιεῖς ἢ δύο ἐπὶ τὸ τείχος ἀναβιδάσαι, νομίσουσιν οἱ ἐντὸς πᾶν στράτευμα ἐπὶ τὰ τείχη ἀναβιδῆναι, καὶ τραπησονται, καὶ ἔρμα καταλείψουσι τὰ τείχη.

ς. Ἐπὶ δὲ τῶν τοιούτων δεῖ τὴν εὐφυλίαν τοῦ στρατηγοῦ καὶ ἀνδρείαν φαίνεσθαι. Ἵνα καὶ αὐτὸς τῶν τοιούτων ἐπιπόνων τῆς πολιορκίας ἔργων ἀπῆται χερσὶν οικείαις. Μᾶλλον γὰρ ὁ στρατὸς ἐντραπῆσεται· καὶ οὐκ ἔστι ὅπως ὡς ἐπατατόμενοι, ἀλλ' ὡς ἐξ ἰσοῦ φίλῳ συμπονοῦντες ἐπὶ τὰ δυσχερῆ τῶν ἔργων ἐπιδῶσιν αὐτοὺς προθυμότερον.

ζ. Χρεῖν δὲ σε ἀνασκοπῆσαι ἀκριβῶς καὶ τῆς πολιορκίας ἀρχόμενον, πρῶτον μὲν ἔάν δυνατόν ἐστι στενωχωρεῖν τοὺς ἐντὸς περὶ τῶν ἀναγκαίων εἰσοδῶν τοῦς· ἔστιν, ἢ περὶ τὸ ὕδωρ, ἢ περὶ τὴν τροφήν. Εἰ δὲ ταῦτα ἀφθῶνως ἔχουσι, τότε μηχαναῖς καὶ χρηστέσι πολεμικαῖς.

η. Καταπλήξεις δὲ αὐτοὺς, ἔάν τοὺς ἀρχεῖτους τῶν στρατιωτῶν ἢ ἀρχόντων ἐπιλεξάμενος ἑλικίῃ καὶ θεωρίᾳ τελείους, καὶ ὅπλοις ἀσπράττοντας, τοῦτους ἐκ τοῦ πλησίου τοῦ τείχους ἢ τοῦ ὀχυρώματος ἐκ παρόδου ὑποβείης τοῖς πολιορκουμένοις. Τοὺς δὲ ὑποδεστέρους (17) μετὰ τῆς ἀποσκευῆς (18) μηχανῶν ἐκτάξεις ἵνα μὴ δύνωνται οἱ πολέμοι διακρίνειν αὐτοὺς, ἢ ἀνδρὶ ἢ ἀλογον· οὕτως γὰρ πάντας τοὺς φαινόμενους ἀνδρας εἶναι νομίσουσι, καὶ τοιούτους οἷους εἶδον πλησίον ἐλθόντας.

θ. Πάντως δὲ χρῆσιμόν ἐστιν τὸ πολλοὺς λωρικότους καὶ καταφράκτους φαίνεσθαι τοῖς πολιορκουμένοις, ἀλλὰ καὶ τοὺς μὴ ἔχοντας λωρικότια καὶ κασσίδας δι' ἐπιτηδεύσεως δεικνύειν ὡς λωρικότους καὶ καταφράκτους ἵνα πάντες τοιοῦτοι φαινόμενοι δειλίαν ἐμποιώσι τοῖς ἔσωθεν.

ι. Καὶ τὰ ἀπλήχτα δὲ ἀπὸ μηχανῶν ποιεῖν, ἵνα

NOTAE.

(17) Ὑποδεστέρους. Antea, ὑπὸ δὲ ἑτέρων.

(18) Ἀποσκευῆς. Scribatur, ἀπὸ σκηνῆς.

πάντα τὰ ὁρώμενα παρὰ τῶν ἐντὸς στρατιῶται φαίνονται.

ια'. Αἱ πρότερον μὲν δολοκοιεῖν τοῖς ἐν τῇ πόλει ἢ τῷ φρουρίῳ, καὶ προβάλλεσθαι εἰς ἐπιζήτησιν τῆς διαλύσεως πράγματα εὐχερῆ, ἥτοι ἡ ἄλογα αὐτῶν, ἢ τινὰ ἄρματα, ἢ ἑτέρα τινὰ τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῖς πραγμάτων φορητά· ἵνα τῇ εὐχερείᾳ τῶν προτεινομένων καὶ τῇ ἐλπίδι τῆς σωτηρίας εἰς διχόνοισιν ἔλθωσιν, καὶ χαυνώτεροι γένωνται πρὸς ἀνταποτάσεις καὶ κινδύνους.

ιβ'. Τὸ γὰρ εὐθέως ἐκ προοικίων σκληρὰ καὶ βαρεῖα προτείνειν οὐκ ἔμφορος κρίνομεν στρατηγῶ. Τῇ γὰρ δυσχερείᾳ καὶ τῷ βάρει τῶν προτεινομένων λόγων ἐλαφρότερον λογίζονται τὸν κίνδυνον ὁπολιορκούμενοι, καὶ διὰ τοῦτο εἰς ἔνωσιν καὶ ἀπόνοιαν ἔρχονται.

ιγ'. Πρὸ πάντων δὲ πρέπειν ἐσεῖ καὶ μάλιστα ἐν ταῖς μακραῖς πολιορκίαις ἐντεπίζειν σε τὰ ἐπιτήδεια, ἵνα ἀστενοχωρήτως καθέζηται ὁ στρατὸς μηδενὸς λειπόμενος.

ιδ'. Ἀφορίσεις δὲ καὶ τοὺς ἀνθρώπους τοὺς ἐπὶ ἐκάστην χρεῖαν ἰδιαζόντως ἐργάζεσθαι καὶ κάμνειν τοῖς πόνοις ὀφειλόντας, καὶ διορίσαι τις ποίαν χρεῖαν ποιεῖν ὀφείλει.

ιε'. Ὅταν δὲ ἀπέξη τοῦ προβάλλειν εἰς πολιορκίαν, οὐ χρὴ σε πάντα τὸν στρατὸν καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἀγειν εἰς πόλεμον, ἵνα μὴ πάντες ὁμοῦ ἀποκάμωσιν· ἀλλ' εἰς μέρη διάφορα αὐτὸν διαμερίτῃς· καὶ ἀφορίτῃς, πόσῃ καὶ πόσας ὥρας τῆς ἡμέρας ὀφείλωσι κάμνειν, καὶ διακρίνῃς τίνες οἱ ἐν τῇ νυκτὶ καὶ τίνες οἱ ἐν τῇ ἡμέρᾳ. Δεῖ γὰρ καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις ὀχλεῖσθαι τοὺς πολιορκουμένους διὰ πολέμου ἐκ διαδοχῆς ἀλλήλων, καὶ ἐν ταῖς νυξὶν ὁμοίως διὰ φόβου, ἐπὶ τοῦτο ἀφορίζομένων τινῶν, καὶ τοιοῦτων διὰ νυκτὸς τοὺς φόβους οἴους καὶ δεσυῖ· ἐπινοήσεις.

ις'. Εἰ δὲ στρατὸν ἔχεις πολὺν, ὥστε δύνασθαι καὶ ἐν νυκτὶ τῆς αὐτῆς· ἔχεσθαι πολιορκίας, καλῶς ποιήσεις· ἐὰν τοῦτον διέλῃς, εἰς ὅσα συνορθεῖς μέρη. Καὶ οἱ μὲν αὐτῶν ἐπὶ ὥρας τῆς νυκτὸς ὠρισμένας κοιμῶνται, οἱ δὲ προσβάλλουσιν καὶ πάλιν οἱ καμόντες τῇ προσβολῇ ὑπνοῦσιν, καὶ οἱ πρῶν ὑπνώσαντες πολιορκοῦσιν, καὶ τοῦτο ἐκ διαδοχῆς ἀλλήλων καὶ ἐν νυκτὶ, καὶ ἐν ἡμέρᾳ ἀνεκδότως ποιεῖς, ὥστε μὴ ἔδσαι κἀν μικρὰν ἀνεῖν τοὺς πολιορκουμένους λαβεῖν. Οὕτως γὰρ ἐκλυόμενοι ὑπὸ τῆς ἀγρυπνίας καὶ τῆς συνοχῆς τοῦ καμάτου εὐχερῶς διὰ τῶν προσβαλλομένων καὶ μηχανημάτων καὶ λογισμῶν ἢ εἰαυτοὺς ἐπιδύωσιν ἐθελουσίως, ἢ καὶ ἄκοντες· ἀλώσονται μικρὴν ἀμελήσαντες, διὰ τὸ ἀνένδοτον τῶν ἐπερχομένων αὐτοῖς κινδύνων.

ιζ'. Ἡ τὸ πολλάκις γινόμενον διὰ προδοτῶν μᾶλλον καὶ εὐχερέστερον αὐτοὺς παραλάβῃς ἀνυπονοήτου τόπου ἢ τρόπου σοι· δ' αὐτῶν ὑποδείχθéntος.

ιη'. Ἐν δὲ ταῖς τοιαύταις ἐκ διαδοχῆς πολιορκίαις καὶ αὐτὸς, ὡς στρατηγὴ, λίγον χρόνον ἀναπαύου καὶ σύντομον, ἵνα νήψῃς πρὸς τὰ ἀρμόζοντά σοι διατάγματα.

Α omnia, quæ videri possunt, ab his militibus qui intus sunt cernantur.

11. Primo igitur his qui in civitate aut in castello sunt significandum est, et ad inquisitionem quamdam deditionis proponendum aliquid clemens ac facile, ut cum jumentis, aut curribus, aut rebus utensilibus ac rep'is discedant, ut rei propositæ æquitate, et salutis spe animi illorum distrahantur, et ad resistendum periculaque obeunda omisiores sint.

12. Statim enim a principio dura et gravia proponere, minime prudentis imperatoris est. Nam molestia, et difficultate propositæ orationis minus putabunt laborem, minusque periculum, obsideri; ac propterea una ac firma mente ad resistendum se præparent.

13. In longis obsidionibus ante omnia commeatum idoneum cæteraque necessaria parabis, ut nulla re defectus exercitus, sine ulla angustia, ac perturbatione obsideat.

14. Segregabis etiam ad omnem usum singulorum negotiorum homines ad ea elaboranda idoneos, assignabisque quis quodque opus susceperit.

15. Ubi semel obsidionem tuam inchoaveris, universum exercitum quotidie ad bellum ne ducas, ut ne omnes fatigentur, sed in diversas partes exercitum divides, assignabisque, qui et quot horas die elaborabunt; describesque, qui noctu, et qui interdum in laboribus erunt. Interdum enim obsessi bello assiduo successione militum vexandi sunt, noctu autem similiter terroribus quibusdam sunt exagitandi, delectis quibusdam viris ad hoc institutis, quales et quot ad perterrefaciendos eos possis.

16. Si exercitum tam magnum habeas, ut noctu etiam in obsidione versari possis, bene feceris, si exercitum tuum in quot tibi commodum videbitur partes divides, et alii quidem certum noctis tempus dormiant, alii invadant, et qui ante in labore obsidionis versabantur, requiescant; qui dormierunt, ad laborem obsidendi se præparent, ut alternis tum die, tum nocte sine ulla intermissione illos vexes, ut ne vel minimam quidem quietem obsessi capiant. Itaque nimis vigiliis, laborumque molestiis pressi, facile adhibitis machinationibus, atque artificis, vel voluntarie seipsum tradent, vel inviti capientur, si vel parum omisiores fuerint, propter imminens pericula assiduitatem.

17. Ac proditoribus, si qui sunt, in consilio adhibitis, melius, et facilius illos capies, si eos adoriaris ex inopinato aliquo loco, aut modo per proditores demonstrato.

18. In hujusmodi obsidionum vicissitudine, ipse quoque, imperator, paululum et exigue requiescas, ut ad idoneos labores administrationisque tuas vigiles.

19. Si exercitum tuum sortem adhuc, et siro-
nium in plures partes diviseris, et unamquamque
partem præparaveris, ut scalas ad muros adhi-
beant, optime feceris; undique enim cum irruptio
in obsessos fiat, in magnam auxilium animo-
rumque perturbationem conjiciuntur, tumque pos-
simum cum præter scalas alias quoque machi-
nationes adhibueris, ut arietes, testudines, turres,
et si quod præterea obsidionale instrumentum fu-
erit: si enim simul machinationes adjunxeris,
et scalas quoque ad muros adduxeris, omni ex
parte, qui intus obsessi sunt sollicitabuntur; si
enim reliquorum murorum partes negligant, et
adversus machinationes se totos conferant, qui
scalas adhibent, nemine violenter impediante, fa-
cile murum conscendent: sin ad scalas machi-
nationesque impediendas se diviserint, tum qui
obsidionalia instrumenta adhibent, impetuosiores,
et vehementiores insultus facient, neque obsessi
poterunt utrumque impetum facile declinare.

20. Quæ firmissima sæpe videntur loca, et ad
capiendum difficillima, ungna sæpe, ut capiantur
subsidia afferent. Nam qui obsessi sunt, propter
opinionem quamdam firmitatis ac stabilitatis, hu-
jusmodi loca sine ulla custodia relinquunt. Tu vero
solertia tua, laboriosaque industria hujusmodi loca
animadvertens, machinationem et artificium facile
invenies ad hujusmodi loca neglecta capienda, vel
scalis quibusdam, vel aliqua violenta ascensione,
audacibus viris eo pervenientibus, et munerum pro-
missione ad id faciendum protractis. Ubi enim de
improviso cernunt talia loca occupata esse, animos
jam dimittunt, et armis abjectis, vel salutem pe-
tent, vel protinus perimentur. Qui enim per has
difficultates locorum murum conscenderunt, vel
tuba canent, et terrorem maximum obsessis hoc
videntibus afferent, vel postquam ingressi sunt
descendent, portasque militibus, qui foris sunt
aperient, vel aliis quibusdam molitionibus, ut ci-
vitas, aut castellum capiatur efficiant.

21. Si civitas, aut castellum, magnum numerum
virofium habuerit, audeantque illi iis qui ingressi
sunt obviam ire, et occurrere, altiora atque edi-
tiora loca conscendant, vel arcem ipsam civitatis
occupent, indeque propugnantes, hos qui ingressi
sunt iterum repellant.

22. Proclamabunt statim, ut nemo quemquam
arma non habentem interficiat, sed solos eos qui
arma gestant. Ilanc autem rem illorum lingua pro-
clamiabis: hoc enim audito, unusquisque saluti
sue consulens, in ipso terroris, periculique puncto
arma abjicient. Horum resistentium numerus cum
minuitur, obsessores omnino victores erunt: ob-
sessi autem ad hunc modum intercepti, ubi parvam
auxilii spem reliquam habeant, supplices obsesso-
rum confecti sunt.

23. Si diuina fuerit obsidio, et quosdam extra
civitatem ceperis florentes ætate juvenes, apud te,

α'. Ἐάν δὲ ἀνδρειότερον διακείμενος καλεῖσθαι
διαμερισθῇναι εἰς πολλὰ μέρη τὸν στρατὸν, καὶ
ἕκαστον μέρος προσφέρειν σκάλας εἰς τὸ τεῖχος,
κρίττον ποιήσεις· ἐν κύκλῳ γὰρ γινομένης τῆς προσ-
βολῆς ὁμοῦ εἰς ἀμυχανίαν καὶ ὀλιγοπρίαν οἱ πολιορ-
κούμενοι ἐμπεσοῦνται. Μάλιστα ὅταν μετὰ τῶν σκα-
λῶν καὶ τὰ ἕτερα μηχανήματα προσβάλλῃς, οἷον
κρίους, ἢ χελώνας, ἢ πύργους, ἢ ἕτεράν τι πολιορ-
κητικὸν ὄργανον. Ἐάν γὰρ ὁμοῦ καὶ τὰ μηχανήματα
προσφέρῃς, καὶ τὰς σκάλας εἰς τεῖχος ἐπιστήσῃς,
διὰ πολλῶν μερῶν συνταραχθήσονται οἱ ἐντός. Εἰ τε
γὰρ ἀμελήσαντες τῶν ἄλλων μερῶν τοῦ τεύχους εἰς
τὰς προσβαλλομένας μηχανὰς ἀντιμάχονται πάντως,
οἱ τὰς σκάλας προσφέροντες μηδὲν ἀποκυλύοντος
βιαίως εὐκόλῳ ἐπὶ τὸ τεῖχος ἀναβήσονται· καὶ τε
B διαμερίζουσιν ἑαυτοὺς κατὰ τῶν προσφερόντων τὰς
σκάλας, τότε οἱ τὰς μηχανὰς προσάγοντες τῶν ὄρ-
γάνων σφοδρότερας αὐτοῖς ποιήσωσι τὰς ἐπιθέσεις
καὶ οὐ δυνήσονται τὰ ἐπιφερόμενα κακῇ διὰ τῶν ἀμ-
φοτέρων τῶν προσβολῶν ἀποκρούσασθαι.

κ'. Πολλὰκις δὲ ἐπὶ τῆς πολιορκίας οἱ νομιζόμενοι
δυσωράτοι καὶ ἀνεπινόητοι πρὸς ἄλλωσιν τόποις μάλ-
λον ἀφορμὰς σοι παρέξουσιν ἁλώσεως· οἱ γὰρ ἐντός
διὰ τὴν δοκοῦσαν δυσωρίτητα τοὺς τοιοῦτους τόπους
ἀφυλάκτους καταλιμπάουσιν. Σὺ δὲ, διὰ τῆς σῆς
ἐπινοίας καὶ τῆς ἐπιπόνου ἐργασίας τοὺς τοιοῦτους
κατανοῶν, τάχα μηχανὴν εὐρήσεις καταλαβεῖν αὐτοὺς
ἀφυλάκτους ὄντας, ἢ διὰ σκαλῶν ἀναβαινόντων, ἢ
C διὰ τινος βιαίας ἀναβάσεως εὐτόλμων ἀνδρῶν ἐπαγ-
γελίας λαβόντων δωρεῶν καὶ τιμῶν. Ἐντεῦθεν γὰρ
ἐκ τοῦ ἀπροσδοκῆτου θεωρήσαντες οἱ ἐντός τοὺς
τοιοῦτους τόπους καταληφθέντας ἀποπαύσονται, καὶ
ὅπλα ῥέψαντες, ἢ αἰτήσουσι τὴν σωτηρίαν, ἢ κατὰ
κράτος διαφθαρήσονται. Οἱ γὰρ ἀναδάντες εἰς τὸ τεῖ-
χος διὰ τῆς δυσχερείας ἐκείνης ἢ σαλπίσσουσι, καὶ φό-
βον ἐμποιήσουσι μέγιστον ὁραθέντες, ἢ διαδραμοῦν-
ται κατὰ τὸ εἰσελθεῖν, καὶ τὰς πόρτας ἀνοίξουσιν
εἰ τύχοι τοῖς ἔξω στρατιώταις, ἢ διὰ τινων ἐτέρων
ἐπινοιῶν τὴν ἄλλωσιν τῆς πόλεως ἢ τοῦ κάστρου διὰ-
θήσουσιν.

κα'. Εἰ δὲ τὸ κάστρον ἢ ἡ πόλις πλῆθος ἔχει λαοῦ,
καὶ δύναμιν, καὶ τολμῶσιν ὑπαντιστέλλοντες ἀμύνεσθαι
τοὺς εἰσελθόντας, δεῖ αὐτοὺς τοὺς ὑψηλότερους τό-
πους καταλαβεῖν, ἢ τὰ ἄκρα τῆς πόλεως, καὶ
D ἐκεῖθεν πολεμοῦντας κακῶσαι τοὺς ἐν τῇ πόλει
ἰσχυρόντας.

κβ'. Κηρύξουσιν δὲ τότε, ἵνα μηδεὶς κτελεῖν τὸν
μὴ ἔχοντα ὄπλον, μόνους δὲ κτείνειν τοὺς τὰ ὅπλα
φέροντας. Ταύτην δὲ τὴν φωνὴν κηρύττεσθαι τῇ
τῶν πολιτῶν διαλέκτῳ ἕκαστος γὰρ ἀκούσας, καὶ τῆς
ἰδίας προνοούμενος σωτηρίας, ἐν τῇ ἀκμῇ τοῦ φό-
βου ἀπορρίψει τὰ ὅπλα, καὶ ἀντιπολεμοῦντων ὀλι-
γομένων κατὰ κράτος οἱ πολιορκοῦντες νικήσουσιν.
Οἱ γὰρ πολιορκούμενοι, καὶ οὕτως ἀλίσκομενοι, ὅταν
μικρὰν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας λάβωσιν, οἰκείται λοιπὸν
ἀντὶ πολεμίων γίνονται.

κγ'. Εἰ δὲ χρόνιος γέννηται ἡ πολιορκία καὶ συμβῇ
συλλαβεῖν σέ τινας ἔξω τῆς πόλεως, τοὺς μὲν ἀκμά-

ζοντας ταῖς ἡλικίαις νεωτέρους ὥς ἂν βούλῃ κάτεχε. Γύναια δὲ καὶ παιδάρια καὶ γέροντας· καὶ ἀσθενεῖς ἀνθρώπους ἀπόπεμπε πρὸς τὴν πόλιν αὐτῶν. Οὕτως γὰρ ἡ ἀχρηστος ἡλικία καὶ τὰς τροφὰς δαπανήσῃ, καὶ τοὺς πολιορκουμένους οὐδὲν ὠφελήσῃ, μᾶλλον δὲ καὶ βλάψῃ. Ἐπεὶ δὲ καὶ φιλανθρωπίας ὑπόνοιαν δώσῃ τοῖς ἐνεδῶ, ὥστε διαιρεθῆναι τὰ φρονήματα αὐτῶν, καὶ ἀφορμὴν γενέσθαι ἐντεῦθεν τῆς πρὸς σὲ ὑποταγῆς αὐτῶν.

κδ'. Ἐπειδὴ δὲ εἰσθεν καὶ θόρυβοι· γίνεσθαι ἐν ταῖς πολιορκίαις ὑπὸ τῆς κραυγῆς τῶν ἀνθρώπων, ἣ ὑπὸ τοῦ ἤχου τῶν σκουταρίων, ἵνα μὴ βαρύνται καὶ ἐνοχλοῦνται οἱ τοῦ στρατοῦ πάντες ὁμοῦ, δίδοναι σὲ ἀπὸ ἐνδῶς ἢ δευτέρου μιλίου ποιεῖν αὐτοὺς ἀπληκτεῦσιν τοῦ ὀχυρώματος, ὁπόθεν οὐκ ἐξακουέται ὁ ἤχος τῶν θορυβούντων τοὺς πολιορκουμένους.

κε'. Μὴ ἐπικινδύνως δὲ καὶ ἀσκόπως προστάσης ποιεῖσθαι τὰς προσβολὰς, ἵνα μὴ τινῶν διαπιπτόντων καὶ οἱ τοῦ στρατοῦ δειλιάσωσιν, καὶ οἱ πολιορκούμενοι προθυμότεροι γένωνται (τοῦτο γὰρ πολλὰς ἀνέγνωμεν γενόμενον), καὶ ὁ κρείττων τῶν ἄλλων στρατιώτης ὑπὸ γυναικὸς οὕτω τύχοι καὶ ἀσθενοῦς ἢ διὰ λίθου βληθέντος ἢ κεράμου ἢ διὰ ξύλου κατανεχθέντος πληγῆς ἀπώλετο.

κς'. Ἐάν δὲ μικρὰ ὀχυρώματα παρακαθίστοι, καὶ ἐπιζήμιον, ἣ ἐπικινδύνον νομίζῃ· τὴν προσβολήν, καὶ οἶδας ὅτι οὐτε τῶν ἐπιτηδεύων λείπονται, σπούδαζε διὰ θορύβων αὐτοῖς καὶ ἐν ἡμέρᾳ καὶ ἐν νυκτὶ ἐνοχλεῖν· ἵνα τῇ ὀχλήσει ἀποκάμωσιν ὀλίγοι ὄντες πρὸς πλῆθος κατὰ διαδοχὴν ἀνεκδότως αὐτοῖς προσβάλλοντες.

κζ'. Εἰ δὲ καὶ οἱ οἶκοι εἰσιν ἐν τῷ φρουρίῳ ἐπιτήδαιοι πρὸς τὸ κατῆναι διὰ πυρφόρων σαγιτεῶν συνεχῶν διὰ πολλῶν τόπων ἀνέμου μάλιστα σφοδρῶς κινουμένου, πέμπε καὶ ἐμπύρας, ὕλην πυρὸς προσδεσμῶν τῇ σαγιτεῖ διὰ τῶν πετροβόλων μαγγανικῶν τῶν λεγομένων ἀλακατίων, ἣ τετραρέων τῶν πετρῶν πυρὸς πεπληρωμένων δι' ὕλης, καὶ βαλλομένων κατὰ τῶν εὐεμπρήστων οἰκῶν· καὶ ἐν ὅσῳ εἰς τὴν τοῦ πυρὸς ἀτχολοῦνται σβέσιν σκάλας εἰς τοὺς ἐπιτεχομένους τόπους ἱστῆν καὶ δι' αὐτῶν ἀσφαλῶς ἐπιβαίνειν κλίμας.

κη'. Εἰσὶ δὲ ὥς ἐπίπαν ἐν ταῖς πολιορκίαις εἶδη μηχανημάτων πολιορκητικὰ διάφορα, ὅσα οἱ τε παλαιοὶ στρατιῶται καὶ οἱ μικρῶν πρὸ ἡμῶν ἐκινῆσαν κατὰ δύναμιν ἕκαστος, καὶ τὴν καλοῦσαν τοῦ καιροῦ καὶ τοῦ τόπου χρεῖαν. Οὐ γὰρ νῦν ἔστι λέγειν διὰ πόλων ὀργάνων πολιορκήσεις, ἀλλὰ τοῦ καιροῦ ἡ χρεῖα διδάξει σε ἕκαστα.

κθ'. Καὶ γὰρ εἰσὶ καὶ οἱ λεγόμενοι κριοὶ δι' ὧν τὰ τεῖχη κρουόμενα συντρίβεται.

λ'. Εἰσὶ δὲ καὶ πύργοι ἀπὸ ξύλων συγκαίμενοι, καὶ διὰ βυσσῶν ἢ ἐτέρας ὕλης ἐπισκαπόμενοι, ὥστε διὰ πυρὸς μὴ φθείρεσθαι· οἵτινες καὶ διὰ τροχῶν τοῖς τεῖχεσι προσφερόμενοι ἀπὸ ὕψους μάχονται τοῖς ἐν τῷ τείχει.

λα'. Καὶ χελῶναι δὲ προσφερόμεναι τῷ τείχει, καὶ τὰ θεμέλια ἐξορύσσουσαι.

λβ'. Καὶ σκάλαι σύνθετοι ἣ ἐπιτεθῆναι τῷ τείχει,

A quemadmodum commodissimum videbitur, retine. Feminas autem, pueros, senes et infirmos homines ad civitatem iterum remittes. Ita fiet, ut inutilis hæc ætas, et alimenta civitatis absumat, et obsessos nihil adjuvet, imo potius lædet, et opinionem humanitatis animis eorum, qui obsidentur, afferes, ut mentes eorum, et sententiæ distraherentur, et occasionem aliquam deditionis facilius querant.

24. Quemadmodum in omnibus obsidionibus ingens solet esse tumultus tum vociferantium hominum, tum personantium scutorum, ut ne hac re exercitus tuus perturbetur, uno aut altero milliari ab eo loco castra tuorum ponantur, quo hic sonitus tumultuantium exaudiri non possit.

B 25. Ne periculose et inconsiderate irruptiones ullas fieri permittas, ne si aliqui ex tuis occidant, exercitus tuus fracto magis animo sit, et obsessi multo alacriores sint, quod persæpe usu venire videmus: frequenter enim strenuus miles a muliere fortuito, atque imbelli, aut lapide aliquo coniecto, aut testa immissa, aut ligno aliquo delato percussus interimitur.

26. Si parva quædam castella obsideas, et damnosam periculosamque invasionem putes esse, et intelligis comineatu eos non egere, contende, ut illos dies noctesque turbes, ut hac perturbatione, qui obsessi pauci sunt perpetuo fatigentur, universo exercitu nostro adversum illos sine ulla intermissione alternis, et vicissim dimicante.

C 27. Si ædes in castello ad comburendum idoneæ fuerint, sagittis igniferis per multa et varia loca sparsis, idque potissimum vento ingenti aliquo flante, incendes. Saxa etiam quadrata igne plena, et manganica alacalia, quæ saxa emittunt, atque ejiciant adhibebis, et in ædes, quæ facile incendium recipiunt conjicies, et dum illi in exstinguendo igne occupati sint, scalas tu interea admove: et milites jubeto eas audacter conscendere.

28. Sunt autem in obsidionibus diversa instrumenta obsidionalia, quæ tum antiquiores, tum recentiores paulo ante nos excogitarunt, pro loci temporisque opportunitate. Neque enim nunc tempus est commemorare, quibus machinationibus obsidebis, sed temporis commoditas singula te docebit.

29. Sunt enim arietes, quibus admotis mœnia rumpuntur.

30. Sunt et turrets lignæ, pellibus aliaque materia tectæ, ut igne minime deslagrent, quæ et rotis adductæ ad muros, homines ex alto cum iis, qui in muro sunt pugnantes habeant.

31. Testudines quoque ad murum adjunctæ fundamenta ejus evertunt.

32. Scalæ quoque junctæ, vel ad murum addu-

etæ, vel erectis trabibus impositæ, et rotis cominus applicatæ.

33. Cuniculi foris a muro longe absint : intus autem per fundamenta murorum ingressi, et terram etiam intra civitatem perforant, si inæquali loco sita ea sit.

34. Atque ut paucis dicam : aliæ sunt machinationes, quæ aliis in historiis, imo vero in libris militaribus potius invenies, quemadmodum teguntur, quemadmodum adducuntur, et ad quæ loca obsessorum adhibentur.

35. Istarum machinationum apparatus, et preparationes non solum abs te fiant, sed etiam manganiariorum, et idoneorum hominum solertiis, ut et tu quas potes machinationes omnes excogites, et illi artificio suo et experientiæ suæ felicitate tibi opem ferant.

36. Eos qui proditores dicuntur vel civitatis, vel alicujus urinae munitionis, vel viæ, quæ in hostilem terram fert, accipito benigne, et fidem cum illis, promissaque servato, si veri erga te fuerint, non sui causa, sed aliorum, quos ad te hoc modo invitare possis. Nam, qui proditori aliquid tribuit, plus ab eo accipit, potius quam dat. Neque enim iudex civitatis es, cui injuria a proditore inferatur, sed imperator ; multis modis ad tuos conservandos, et hostes superandos laborare debes. Iusculum est enim videri nolle in malos homines tali de causa beneficium conferre. Omnia enim opportuna bona sunt. Proditor autem quamvis erga hostes tuos malus sit, tamen erga te populumque tuum bonus esse deprehenditur.

37. Si civitas Deo jam propitio tibi subjecta fuerit, aut munitio, aut castellum, vel propter timorem obsidionis, vel alia quavis de causa, mitis ac benignus erga illos sis, neque stipendiis illos opprimas, neque crudeliter miniteris, aut aliquo supplicio perterrefacias, neque injuriis ullis vexes, sed bonus potius, benignusque erga illos sis, ut cæteri mansuetudine tua provocati voluntarie se tibi subiciant, nullum malum, aut incommodum abs te proficisci putantes, quod non sustinere et perferre commode possint.

38. Hoc enim Nicephorum imperatorem fecisse novimus, cum adversus Longobardorum nationem mitteretur, ut eam in potestatem nostram redigeret. Non solum enim rebus bellicis apte instructis, ea natio subjecta nobis fuit, verum etiam solerti quadam justitia, ac comitate adversus omnes usurpata, et libertate illis omnis servitutis, et reliquorum tributorum condonata.

39. Non enim lucri causa regnum (19) nostrum

Α ἢ ἐν ὁροῖς ξυλοῖς ἐπικέμναι, καὶ διὰ τρωχῶν προσφερόμεναι.

λγ'. Καὶ ὀρύγματα ἔξω μὲν τοῦ τείχους κατὰ γῆν ἀπαρχόμενα, ἐντὸς δὲ διὰ τῶν θεμελίων εἰσερχόμενα, καὶ ἀνατρυπούντα τὴν γῆν ἰσοθεῖν τῆς πόλεως, εἴγε ἐν ἐπιπέδῳ τόπῳ τύχη καὶ μένη.

λδ'. Καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν ἑτεραι μηχαναὶ ὀργάνων, ἅπερ ἐν ταῖς ἄλλαις ἱστορίαις, μᾶλλον δὲ ἐν τῷ πλάτῃ τῶν στρατηγικῶν, ἐρευνῶν εὐρήσεις, καὶ ὅπως κατασκευάζονται, καὶ ὅπως προσάγονται, καὶ ἐν ὁποίοις τόποις τῶν πολιορκουμένων.

λε'. Τοῦτων δὲ τῶν μηχανημάτων αἱ παρασκευαὶ καὶ αἱ ἐτοιμασίαι οὐ μόνον παρὰ σοῦ δύνανται γίνεσθαι, ἀλλὰ καὶ δι' ἐπινοίας τῶν συνόντων σοι μηχαναρῶν καὶ ἐπιτηδεῶν ἀνδρῶν πρὸς τὰς τοιαύτας κατασκευάς· ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐπινοῇς τὰ δυνατὰ καὶ ὑδεχόμενα μηχανήματα, καὶ αἰνεῖν τοῖς διὰ χειρῶν ἔργοις καὶ ταῖς διὰ τῆς πίρας ἐκινεῖται συμβουθήσασιν σοι.

λς'. Τοῦς δὲ προδότας λεγομένους· ἢ πόλεως, ἢ ἀλλοῦ τινὸς ὀχυρώματος ἢ ὁδοῦ τῆς εἰς πολεμίαν εἰσόδου, καὶ ὑποδέχου εὐμενῶς, καὶ τὰς πίστεις πρὸς αὐτοὺς καὶ τὰς ἐπαγγελίας φύλαττε, ἐὰν καὶ αὐτοὶ ἀληθεύουσιν· οὐχὶ δ'· αὐτοὺς, ἀλλὰ διὰ τοὺς μάλιστα καὶ πάλιν σοι τοιαύτας προξενεῖν χάριτας. Ὁ γὰρ διδοὺς τῇ τῷ προδότη μᾶλλον λαμβάνει παρ' αὐτοῦ πλέον παρ' ὃ ἐκεῖνον χαρίζεται. Οὐ γὰρ κριτὴς τῆς παρὰ τοῦ προδότου ἀδικηθείσης πόλεως ἢ τοῦ ἐχθροῦ ὑπάρχεις, ἀλλὰ στρατηγός, καὶ διὰ πολλῶν τρόπων ὑπὲρ τοῦ σοῦ λαοῦ λυπεῖν καὶ διαφθεῖρειν τοὺς πολεμίους σπουδάζων. Τὸ γὰρ δοκεῖν τοῖς κακοῖς μὴ εὐεργετεῖν ἐναυθὰ ἀπειρόκαλόν μοι φαίνεται· πάντα γὰρ καλὰ ἐν καιρῷ αὐτῶν. Ὁ γὰρ προδότης, εἰ καὶ πρὸς τοὺς σοὺς πολεμίους κακὸς γέγονεν, ἀλλ' οὖν πρὸς σὲ καὶ τὸν δῖον σὺν λαῷ ἀγαθὸς ἀπεδείχθη.

λζ'. Ἐὰν δὲ Θεοῦ παρέχοντος τὴν χάριν ὑποταγῇ σοι ἡ πόλις, ἢ φρούριον, ἤτοι κάστρον, ἢ διὰ φόβου πολιορκία, ἢ δι' ἄλλην τινὰ αἰτίαν, πράως καὶ εὐμενῶς διατέθῃ πρὸς αὐτοὺς. Καὶ μήτε φόβος αὐτοὺς καταθάρσῃς, μήτε ἀπηνῶς ἐκφοβήσῃς ἢ ἀπειλήσῃς διὰ τίνος τιμωρίας, μήτε ἀδικίας λυπήσῃς. Ἀλλὰ μᾶλλον ἀγαθὸς καὶ ἐπιεικὴς αὐτοῖς γίνου, ἵνα καὶ οἱ λοιποὶ ὀρώντες τὴν σὴν χρηστότητα εἰς τοὺς ὑποταγέντας σοι, μετὰ προθυμίας προσέρχωνται σοι, μηδὲν κακὸν ὅπερ ὕπνευγχαῖν οὐ δύνανται παρὰ σοῦ παθεῖν ἐλπίζοντες.

λη'. Τοῦτο γὰρ ἴσμεν καὶ Νικηφόρον τὴν ἡμέτερον στρατηγὸν πρὸς τὸ Λαγοβάρων ἔθνος πεποιηκότα, ὅτε παρὰ τῆς βασιλείας ἡμῶν εἰς τὸ ὑποτάξαι αὐτοῦ· ἐξαπεστάλη. Οὐ μόνον γὰρ διὰ πολέμων ἀκριβῶς ἐκτεταγμένων τὸ τοιοῦτον ὀπήγαγε τὸ ἔθνος, ἀλλὰ καὶ ἀγχινοῖα χρησθέντος καὶ δικαιοσύνης καὶ χρηστότητι, ἐπιεικῶς τε τοῖς προσερχομένοις προσφερόμενος, καὶ τὴν ἐλευθερίαν αὐτοῖς πάσης τε δουλείας καὶ τῶν ἄλλων φορολογιῶν χαρίζόμενος.

λθ'. Οὐ γὰρ κέρδους ἕνεκεν ἡ βασιλεία ἡμῶν τὴν

NOTÆ.

(19) Melius his locis *majestas nostra* vereretur.

ὑποταγὴν τῶν ἀντικαθισταμένων ἐπιζητεῖ, ἀλλὰ ὁδὸς μὲν ἰδίας καὶ τιμῆς, σωτηρίας δὲ καὶ εὐεργεσίας οὖν ἐλευθερίᾳ τῶν ὑπηκόων αὐτῆς.

μ'. Οὕτως οὖν εὐμενῶς τοῖς προσερχομένοις σοὶ καὶ ὑποτασσομένοις διακείμενος, δι' αὐτῶν καὶ τοὺς μήπω προσελθόντας οἰκειώσῃ. Ἡ γὰρ τεθριωμένη καὶ ἀπηνής καὶ τοὺς ὑπο[τε]ταγμένους εἰς μετάμελον φέρει, καὶ τοὺς μήπω ὑποταγέντας ἀναστέλλει καὶ μᾶλλον προθυμότερους ποιεῖ κινθνεύειν ὑπὲρ τῆς οἰκείας σωτηρίας, ἣ ὑπὸ χεῖρας τοιοῦτου στρατηγοῦ ἀπηνόως ἐμπέπτειν, καὶ ταλαιπωρήσεως πολιορκῶν ἰσως καὶ μὴδὲν ἀνῶων. Εἰ δὲ ἀγαθὸν σε μάθωσιν ὅντα, ταχέως ἐνδύσονται τῇ ὑποταγῇ.

μα'. Τῆς γὰρ βασιλείας ἡμῶν τὸ εὐμενὲς καὶ χρηστὸν, καὶ εἰρηγικὸν ἀγαπῶσης πρὸς τοὺς ὑπηκόους ὁπνίκα διὰ σοῦ πρὸς ἡμᾶς προσχωρήσαι βουλευθῇ ἡ πόλις, ἡ φρουρίον, ἡ ἔθνος, τοῖς τῆς ἡμετέρας οὐμηνείας σπλάγγνοις σε δεῖ ἀφορᾶν, καὶ τὰς ἡμῶν εὐμενείας καὶ σωτηρίας καλεῖσεις περὶ αὐτῶν δέχεσθαι καὶ κρατεῖν.

μβ'. Οὐκ ἀνευ δεῖ σκοποῦ νομίζω καὶ τοῦτο ὥστε γινώσκειν σε ἀκριβῶς ὥσπερ τὰς ἡμερινὰς ὥρας, οὕτως καὶ τὰς νυκτερινὰς, διὰ τῆς τῶν φαινομένων ἀστέρων καὶ τῆς τελήνης κινήσεων, ἵνα ἐν καιρῷ ὑποσχέσεως ὥρας ἢ παρὰ προδότην προτεινομένης, ἢ παρὰ σοῦ αὐτοῦ ἐπινοουμένης, ἢ ἐν πολιορκίᾳ, ἢ ἐν ὁδοπορίᾳ ἀσφαλῆς περὶ τὸ σύνθημα τοῦ καιροῦ ἢ τὸν ὁρισμὸν ὑπάρχῃς. Τὸ γὰρ ταχύτερον ἢ βραδύτερον πολλὰκις φθάνειν τῆς συνταγῆς ἢ τοῦ ὁρισμοῦ ἀπρακτὸν ἐποίησε τὸ προκείμενον ἔργον.

μγ'. Ἐξερχόμενος δὲ κατὰ τῆς πολιορκίας, εἴτε διὰ προδότην εἴτε ἄλλως πως, ὅσους κατὰ τὴν ὁδὸν ὑπαντήσεις, συλλάμβανε πάντας διὰ τινων καθάλας προαποστελλομένων ἐπ' αὐτῷ τοῦτω· ἢ διὰ τῶν μετὰ σοῦ στρατιωτῶν, ἵνα μὴ δι' αὐτῶν ἐπελευσίς σου μηνυθῇ· τὰ γὰρ τοιαῦτα κατὰ τῶν πολεμίων ἔργα αἰφνιδίως χρή γίνεσθαι καὶ ἀνυποπόητως.

μδ'. Ὅταν γὰρ ἀπροσδοκῆτως ἐπέλθῃ κατὰ ἐχθρῶν στρατεύματα, καὶν ὀλιγώτερόν ἐστι τῶν πολεμίων, διὰ τὴν ἀνυπόφοτον ἐπιδρομὴν ἐκπλήττει τοὺς ἐναντίους, καὶ καὶ κρείττονές εἰσιν ἐκείνοι· καὶ ἐκ τοῦτου διὰ πολλῶν ἐκφοδῶν αὐτοὺς δύνασαι μᾶλλον πρὸ τοῦ θαρρῆσαι αὐτοὺς οἰκειώσασθαι εἰς τὸ σὺν βούλημα.

με'. Οὕτως οὖν ἐπειδὴν ἡ πόλις, ἡ κάστρον, ἢ ἄλλο τι ὀχύρωμα παραδόχῃς, καὶ λάθῃ πέρας ὁ πόλεμος, μὴ γενήσῃ βαρὺς διὰ τὴν εὐπραγίαν ἢ τοῖς δυστυχῆσαι, ἢ τοῖς ἅμα σοὶ ἐκστρατεύουσιν. Μὴδὲ τυφὸν καὶ ἀπηνέσιον περιφέρει, ἀλλὰ εὐμενῆς, ὡς εἴρηται, καὶ φιλόανθρωπος, καὶ ταπεινόφρων γίνου· φιλόανθρωπος μὲν περὶ τοὺς ἀλωθέντας καὶ δυστυχῆσαντας, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς μέλλοντας εἴτε παρὰ σοῦ ἢ πολεμεισθαι ἢ πολιορκεῖσθαι. Ταπεινόφρων δὲ περὶ τοὺς πλησίον καὶ φίλους, τοὺς μὲν γὰρ πλησίον καὶ φίλους οὐ μόνον εἰς φθόνον οὐ κινήσεις, ἀλλὰ καὶ εἰς ζῆλον τῶν ὁμοίων σου κατορθωμάτων διεγερεῖς, τοὺς δὲ πολιορκεῖσθαι μέλλον-

PATROL. GR. CVII.

A hostium subjectionem quaerit, sed gloriae nostrae honorisque causa, et salutis beneficentiaeque, et libertatis subjectorum gratia.

40. Benevolus igitur subjectis, atque imperio tuo parentibus si fueris, alios quoque tibi ut se subijcient conciliabis. Efferatus enim animus, et crudelis, subjectos tibi in magnam moestitiam, poenitentiamque subjectionis suae adducit, et eos, qui nondum tuo imperio subjecti sunt, alio avocat, et alacriores ad periclitandum de sua salute facit, potius quam in manus tam crudelis imperatoris veniant; et multum obsidendo laborabis, atque ad extremum nihil proficies. Sin bonum te intellexerint esse, facile se tibi dedit.

B 41. Rectionis nostrae benignitatem, bonitatem et pacem, laudabis apud eos, qui per te sub imperium nostrum veniunt, sive civitas, sive castellum, sive natio aliqua fuerit, et in miserationis nostrae viscera intueberis, ut milia salutariaque mandata nostra recipiant atque observent.

42. Non sine causa hoc ab te elaborandum est, ut quemadmodum divina tempora, sic etiam nocturna spatia agnoscas ex lunae stellarumque motu, ut ad horae promissae tempus sive a proditore positum, sive a telso excogitatum vel in obsidione, vel in itinere, certus de pacto definitoque tempore eo pervenias. Nam vel celerius, vel tardius aliquo pervenire, quam constitutum est, propositum persaepe nostrum intervertit.

43. Ad obsidionem egressus vel pro proditore, vel pro alia quavis ratione, quos in via offenderis, omnes quibusdam equitibus ad hoc praemissis anticipa, vel per milites tuos hoc facias, ut ne per illos incursio tua indicatur; talia enim bellica negotia subito et de improviso fiant.

44. Quando enim de improviso adversus hostes ruit exercitus, quamvis exiguus sit, et hostibus longe minor, tamen propter nec opinatam incursionem hostes multo etiam plures perturbat, atque adeo, si pluribus, quam hostes sunt illos invadas, poteris antequam ipsi colligant, in potestatem tuam redigere.

D 45. Ubi civitatem aut castellum, aut aliquam munitionem ceperis, et exitum belli felicem habueris, nesis propter res bene gestas, vel infortunatis hominibus gravis, vel illis, qui simul tecum ad bellum profecti sunt. Neque fastu, aut arrogantia effereris, sed humanus, benignus ac comis fias; humanus erga captivos, atque infortunatos tum eos qui nunc sunt, tum eos quoque qui abs te aut oppugnandi aut obsidendi sunt; comis erga propinquos et amicos. Propinquos enim et amicos non ad invidiam movebis, sed ad imitationem et emulationem rerum gestarum tuarum excitabis. Eos quos obsessurus es, obedientiores tibi, magisque

subjectos benignitatis tuæ bonitatisque spe efficies. Hæc abs te conservanda sunt, ubi alios invadens obsidere eos cogitas.

46. Si, quod sæpe contingit, civitas, aut castellum, aut ulla alia munitio tua ab hostibus obsidenda est, si hoc efficere accessione tua potes, ut illorum consilia, conatusque eleves, Deo gratiæ agantur; sin minus, omnibus rebus eos apparatus atque instrues qui obsidendi sunt, sive ipse necessitate quadam adfuturus sis, sive alius quispiam e tuis præfectis prudens et peritus.

47. Primo igitur omnia ad comineum necessaria iis qui obsidione inclusi sunt, præparabis, quod satisfacere illis omne tempus obsidionis possit. Præparata jam rerum necessariorum abundantia, proximum est, ut inutilem omnem ætatem, mulieres, senes, debiles, pueros, ante hostium adventum e munitione ejicias, ut reliquis qui robusti habilesque sunt alimenta sufficiant: tum machinationes quædam ad depulsionem manganorum saxa conicientium, ab iis qui obsidentur comparandæ sunt.

48. Hujusmodi conjectionibus objiciuntur cilicia pendentia e pinnis extra muros, vel sarcinæ, vel funes contorti, vel pontila, vel ligna prominentia, aut lateribus ægger ante pinnas exstructus. Arietibus autem telaria, et sacci pleni palea, atque arena opponuntur.

49. Ad testudines harpages præparandi sunt, id est ligna magna cuspidata picata, ut vel avertant eas, vel levant et nudent interiores testudinis partes, et in illos ex superiore loco nudatos invadant.

50. Pix adsit, qua nudatæ testudines incenduntur, et ignis lapidesque graves acuminati manganis quibusdam e superiore loco vel funibus, vel catenis demissi, et aliis quibusdam ponderibus altero in fine mangani ad sublevandos iterum lapides positis.

51. Ad turres abductas, ignem et saxa ejicientia instrumenta aptabis: sin hoc modo non proficiuntur, alias turres vel ex lignis, vel ex alia quapiam materia erigere eos, qui intus includuntur, adversum eos, qui foris obsident, vel adversus quas-cunque illorum machinationes, alias novas contra illos moliri oportet, quemadmodum diligenter pertracianti animo facile factu fuerit.

52. Turres propugnatrices virorum minime retetas esse oportet, ut milites libere ex eo loco pugnare possint, et mangana facilia ponantur et coniciantur,

53. Portulæ autem hujusmodi in turribus ad latus angustæ, dextram in partem aperiantur, qua hostium mangana emittuntur, ut pedites e portu-

τας εὐπείθει; μάλλον καὶ ὑποταττομένους σοι παρασκευάσεις διὰ τὴν ἐλπιζομένην παρὰ σοῦ εὐμένειαν καὶ ἀγαθότητα. Ταῦτα μὲν παρακελευόμεθά σοι, ὦ στρατηγέ, παραφυλάττειν, ὅταν αὐτὸς πολεμίοις ἐπελθὼν πολιορκεῖν τὰ ἐκείνων μέλλῃς.

μζ'. Εἰ δ', ὅπερ πολλάκις συμβαίνει, πόλις ἢ κάστρον, ἢ τι ἑτερον ὀχύρωμα ὑπὸ σὲ ὑπάρχον μέλλει παρὰ πολεμίων πολιορκεῖσθαι, εἰ μὲν δύνασαι τοὺς ἐπερχομένους ἐπιτηδεῦσαι, καὶ ἀπρακτον αὐτῶν διὰ τῆς σῆς προσβολῆς τὴν βουλὴν ἀποδείξαι, τῷ Θεῷ χάρις· εἰ δὲ μήγε, πάντως παρασκευάσεις τοὺς μέλλοντας, πολιορκεῖσθαι· εἴτε αὐτὸς μέλλεις ἐξ ἀνάγκης τινὸς ἐκεῖ παρῆναι, εἴτε ἑτερός τις τῶν ὑπὸ σὲ ἀρχόντων ἀνὴρ ἐλλόγιμος καὶ ἐμπειρος.

μζ'. Πρῶτον μὲν ἀπάντων χρητῶν ἀναγκαίων εἰς ἀποτροφὴν φροντίσαι τῶν ἐγκλεισμένων ὅσον οἶδας τὸν ἐχθρὸν ἐξαρκεῖν ἐπὶ τῇ πολιορκίᾳ χρόνον, καὶ εἰ μὲν εὐπορία ἐστὶ τοσαύτης ἀποτροφῆς. Ἐπει-
τοί γε τὴν ἀχρηστον ἡλικίαν ἐκβαλε ἔκ τοῦ ὀχυρώματος πρὸ τῆς τῶν ἐχθρῶν παρουσίας· οἶον γυναῖκας, γέροντας, ἀσθενεῖς, καὶ παῖδια, ἵνα τοῖς ἐν δυνάμει οὖσιν ἡ εὐρισκομένοις ἡ δαπάνη ἐξαρκέσῃ· καὶ ἵνα ὁ μέλλων πολιορκεῖσθαι προευνρεπίσῃ μηχανήματα ἀντικείμενα πρὸς τὴν ἀποσοδὴν τῶν πετροδόλων μαγγάνων τῶν ἐχθρῶν.

μη'. Ἀντίκεινται δὲ ταῖς τοιαύταις βολαῖς κίλκρια κρεμάμενα ἐξωθεν τοῦ τείχους κατὰ τοὺς προμαχώνας, ἢ σάρκινα, ἢ σχοινία εἰλημένα, ἢ πόντιλα, ἥτοι ξύλα κρεμάμενα, καὶ κλίνθος δὲ ἐν τοῖς προμαχώσιν οἰκοδομουμένη, καὶ πρὸς τοὺς κριοὺς δὲ ἀντίκεινται τυλάρια καὶ σακκία γέμοντα ἄχυρα καὶ ψάμμον.

μβ'. Πρὸς δὲ τὰς χελώνας ἀρπαγες, ἥτοι ξύλα μεγάλα ἔχοντα ξίφη καὶ ἐμπισσόμενα, ὥστε ἡ ἐκστρέψαι αὐτὴν, ἢ ἀναλωθῆσαι καὶ γυμνώσασιν τοὺς ἔσωθεν τῆς χελῶνος, καὶ οὕτως κατὰ αὐτῶν ἐγχειρεῖν ἀνεῖν.

ν'. Ἀλλὰ καὶ πύσσα, δι' ἧς κενομένης ἐμπρησθήσονται, καὶ πῦρ αἱ λίθοι βαρεῖς κατὰκεντροὶ ἀπὸ μαγγάνων ἀφνω χαλῶμενοι διὰ σχοινίων ἥτοι ἀλύσεων, καὶ πάλιν ἀνασπώμενοι δι' ἐτέρων ἀντιβαρημάτων.

να'. Πρὸς δὲ τοὺς ἐπαγομένους πύργους πυροβόλα εἶδη καὶ πετροβόλοι, ἢ εἰ μὴ τοῦτο ἀντιστῇ, ἀντιπύργους ὁμοίως οἰκοδομεῖν, ἢ διὰ ξύλων, ἢ δι' ἐτέρας ὕλης τοὺς ἔσωθεν τοῦ τείχους· ἂν τις ἐκείνων ἡ ἀπλῶς ὥς ἂν δυνατὸν πρὸς τὴν μηχανὴν τῶν ἐξωθεν ἀντιμηχανᾶσθαι τοὺς ἔσωθεν, καθὼς ἐν τῷ πλάτει μετὰ σχολῆς ἐρευνῶν εὐρήσεις πρὸς ἐκάστην μηχανὴν ἀντεξευρημένα.

νβ'. Ἀνιχαλὸν δὲ ἐστὶ τοὺς πύργους τοὺς ἐπιμάχους τοῦ τείχους ἀσκεπεῖς εἶναι, ὥστε τοὺς μαχομένους ἀκωλύτως ἐκείθεν μάχεσθαι, καὶ τὰ μάγγανα εὐκόπως τίθεσθαι καὶ ἐξεργάζεσθαι.

νγ'. Καὶ παραπόρτια δὲ ἐν τοῖς τοιοῦτοις πύργοις ἐκ πλαγίου στενὰ ἀνοίγεσθαι κατὰ τοῦ δεξιῦ μέρους τῶν προσαγομένων μαγγάνων ἐκ τῶν ἐχθρῶν. Ἵνα

περὶ οἱ ἐξερχόμενοι ἐκ τῶν παραπυλῶν, καὶ κατὰ χεῖρα ἀρμολίως τοῖς σκουταρίοις σκεπόμενοι, καὶ ὑπὸ τῶν ἀνωθεν βοηθούμενοι δύνανται ἀποσοθεῖν τὰ μάγγανα. Ἐχειν δὲ ταῦτα πύλας, δι' ὧν δέον ἀσφαλίζεσθαι ἐν καιρῷ, καὶ μὴ μένειν ἠνεωγμένα.

νδ'. Ἀποκρεμῆν δὲ κατὰ τῶν προμαχώνων ξύλα βαρέα πάνυ, κορμῖα, καὶ μύλους λιθίνους διὰ σχοινίων· ἵνα ἐκ προσάφωσι σκάλας εἰς τὰ τεῖχη κοπιτομένων τῶν σχοινίων ἐπιπέσωσιν ἐπάνω τῶν ἀναβαινόντων, καὶ διαφείρῳσιν αὐτούς. Τοῦτο δὲ ἐν κύκλῳ τοῦ τεύχους γινέσθαι κελεύμεν, καὶ μηδένα λείπειν προμαχώνων, εἰ δυνατόν, ὅστις οὐκ ἔχη ἢ λίθον βαρύτατον, ἥτοι μύλον, ἢ ξύλον μακρὸν καὶ βαρὺ πάνυ, δυνάμενον συντρίψαι καὶ σκάλαν, καὶ τοὺς ἐπ' αὐτῆς ἀναβαλόντας.

νε'. Χρὴ δὲ καὶ καταμερίσαι τὴν βοήθειαν δι' ὅλου τοῦ τεύχους, καὶ ἔχειν ἄλλην δύναμιν ἐκ περισσοῦ, ἵνα, τῷ δεομένῳ μέρει, ἐὰν χρεῖα γένηται, βοηθῇ, καὶ μὴ ἀναγκάζωνται ἐν καιρῷ ἀνάγκης ἐκ τόπου εἰς τόπον διατρέχειν οἱ πρὸς παραφυλακὴν τοῦ τεύχους τεταγμένοι, καὶ ἐκ τούτου γυμνοῦσθαι τινὰς αὐτοῦ τόπους, ὅπερ ἐστὶν ἐπικινδυνόν.

νς'. Ἐὰν δὲ καὶ διχοστασία ἐστὶ παρά τινων ἐν τῇ πόλει, ἢ τῷ κάστρῳ· δέον ἢ κάκεινους εἰρηνεῦσαι καὶ συμμίζειν ἐν ταῖς τοῦ τεύχους πεδατούραις τοὺς στρατιώτας (ἐκ τούτου γὰρ οὐδὲ εὐκαιροῦσι στάσιν μελετῆσαι· ἢ κατὰ τοῦ κρινοῦ ἢ καθ' ἑαυτῶν, ἀλλὰ καὶ δοκοῦντες φυλακὴν τῆς πόλεως πιστευθῆναι ἐρυθρίῳσιν νεωτερίσαι)· ἢ ἐὰν μὴ τοῦτο, πάντως αὐτοὺς προεξαγαγεῖν ἀλλαχού, καὶ μηδὲν ἐξ αὐτῶν ὑφορᾶσθαι παθεῖν στάσεως ἐν τῇ πολιορκίᾳ, ἀλλὰ καὶ τὰς προδοσίας ὑφορᾶσθαι καὶ ἀσφαλίζεσθαι· ὥστε μὴ δύνασθαι τίνα τοῖς πολέμοις, ἢ γράφειν, ἢ συντελεῖν ἐκτὸς βουλῆς τοῦ πεπιστευμένου τὴν πόλιν ἢ τὸ κάστρον.

νζ'. Καὶ τὰς πύλας δὲ τῆς πόλεως πιστοῖς ἀνδράσι παραδοθῆναι, καὶ μὴ δόλως θαρρῆσαι τινὰς τῶν στρατιωτῶν ἢ πολιτῶν ἐν τοῖς προσιμίοις μάλιστα τῆς πολιορκίας ἐξέρχεσθαι τοῦ τεύχους καὶ μάχεσθαι, καὶν συμβῇ πολλοὺς καὶ γενναίους εἰς ἀνδρείαν εἶναι τοὺς ἐγχεκλεισμένους, ἐὰν μήπου καιρὸς γένηται ἢ μάγγανον ἐνοχλοῦν ἐπικινδύνως τῷ τελεῖαι ἀποσοθεῖν· ἢ ἐκ χειρὸς, ἢ τις ἑτέρα χρεῖα ἀναγκαῖα καὶ καταπείγουσα τοῦτο, ἀλλὰ πάντας ἀνωθεν ἀμύνεσθαι, καὶ μὴ ἔκωθεν πληγῶσθαι, ἢ κινδυνεύειν.

νη'. Εἰ γάρ τι τοιοῦτο γένηται, τῶν δυνατωτέρων ἀνδρῶν ἢ ἀποθησκότων ἢ πληγουμένων, ὁ λοιπὸς ὄχλος ἐν ἀλιγωρίᾳ γίνεται καὶ εὐχείρωτος τοῖς ἐχθροῖς.

νθ'. Φανερόν γάρ ἐστιν ὅτι ἕως ἂν οἱ ἄνδρες σώζονται καὶ τὸ τεῖχος συνίσταται, ἐκείνων δὲ προδομένων, τὸ λειπόμενον κινδυνεύει.

ξ'. Ἐν δὲ προτείχισμα ἔχει ἕτερον ἢ ἡ πόλις, ἢ τὸ ὄχυρμα, οὐκ ἀποπον βίγλας ἐν αὐτῷ γίνεσθαι ἰσχυρὰς καὶ ἀκριβεῖς, καὶ μάλιστα εἰς τὰς νύκτας, ὅταν καὶ προσφύγειν τινὲς εἰς τοὺς ἐχθροὺς μελετῶσιν, καὶ ἐπιβουλαὶ λαθραίως κατὰ τοῦ τεύχους δύνανται γίνεσθαι.

A lis exeuntes, et scutis apte se legentes, superiori-bus adjuti mangana depellere possint. Habeant portas etiam quas tempore claudant, neque apertae maneat.

54. Ad primas murorum apponantur ligna gravia admodum, trunci, lapides molares, ut funibus, aut catenis hæc appensa in hostes conjiciantur, et opprimant illos. Hoc autem circumcirca murum fiat, neque pinna ulla prætereatur, si fieri possit, quæ non lapidem aliquem pergravem molarem habeat, vel lignum longum ei grave, quod perfringere valide poterit tum scalas, tum illos qui eas conscendunt.

B 55. Hæc et hujusmodi aliæ graves res per universum murum dividantur, aliasque copias in promptu habeant, ut afflictæ parti sicubi opus fuerit succurrant, et ne a loco ad locum murorum custodes excurrant, locaque quædam nudentur præidiis, quod valde periculosum est.

56. Si dissensio aliquorum in civitate, aut castello aliquo fuerit, illos pacificare, et in muri pedaturis cum cæteris conjungere oportet: ita fiet ut neque seditionem moliri, vel contra rempublicam, vel contra seipsos possint. Cum enim custodia civitatis illis commendata sit, rebus novis studere erubescunt. Sin hoc fieri nequeat, alio educantur ipsi, et provideatur, ut ne quid seditionis hoc obsidionis tempore per illos concitetur, aut prodicionis aliquid suscipiatur, aut hostibus aliquid perscribatur, aut cum illis communicetur, nisi hæc consilio, et autoritate senatus fiant, cui custodia et summa rerum hoc toto obsidionis tempore concrédita est.

57. Portulæ civitatum fidelibus viris committantur neque iniitiis obsidionis audeant ulli vel milites, vel cives fidenter extra portas egredi et pugnare, quamvis multi ac strenui intus obsessi atque inclusi fuerint, nisi si aliqua occasio fuerit mangani periculose e muro conturbantis servandi, aut alia quævis necessitas quæ ad exeundum urgeat; sed omnes ex superioribus locis defendant, et non fortis percutiantur aut periclitentur.

58. Si enim tale aliquid fiat, inferiore ex loco viris vel interfectis, vel vulneratis, reliqua turba animo debilitata facile superari ab inimicis potest.

59. Manifestum est enim quod quandiu viri servantur, inurus integer consistit: illis jam proditis, reliqua turba in periculo est.

60. Si enim propugnaculum aliud habeat, vel munitio, haud absurdum fuerit excubias ibi fortes et accuratas collocare, nocturneque potissimum, cum vel quidam deflere ad hostes studeant, vel insidiæ clanculum muris strui possint.

61. Confectiones sagittarum, aut lapidum, aut telorum, inaniter et temere e muro sæpe fiant : ex eo enim fiet ut hostes se despici contemnique putent quasi intertes atque ignavi.

62. Sin ex cisterna aquam habeant potabilem, non ex fonte aliquo jugem, aut ex piscina quotidiana exhaustionem minuentem, dividatur aqua omnibus provisione quadam, neque quivis fortuitus potestatem habeat pro arbitratu suo eam absumere.

63. In reliquo commeatu similiter omnia cum moderatione distribuuntur, ut et omnibus satis sit, et obsessi firmi sortesque custodiantur.

64. Excubiæ diligenter et accurate custodiatur. Observetur etiam custodia quædam commeatu, ut ne facile a quovis plebeo decipiatur.

65. Præfectus diligenter adhortatione sua reliques intus obsessos animet, et alacriores ad pericula laboresque sustinendos faciat, donec vel copiis tuis impulsus, vel alia quapiam de causa concitati hostes ab obsidione discedant. Incursiones quoque quantas maximas potest imperator in obsessores faciat, diversisque quantum potest irruptionibus invadat : tumoresque dispergat, alium maximum exercitum adventare : et quæcunque talia perterrefacere hostes possunt.

66. Hæc quæ a me commemorata sunt, obsessus faciat, et alia quædam adversus singulas obsessorum machinationes præparabit, et ad prædictas hostium machinationes suas adhibens, confestim intelliget quemadmodum adversum singulas machinationes pugnare possit.

67. Non prætermittam hoc loco, quod mihi inquirenti diligenter cognitum, atque inventum est (quanquam hoc tempore minime usitatum frequentatumque sit) quomodo clanculum, et celeriter munitionem aliquam extruere in hostium finibus imperator possit. Considerandus primum locus aliquis firmus, qui decem, aut duodecim diebus arido ligno circumjici possit, si quando gravis aliqua incursio hostium timetur : deinde si abundantia aliqua lignorum, lapidum, laterum in promptu sit, et si aqua ibi, vel præsto sit, vel parari possit.

68. Parabis artifices idoneos, portas, et manganæ murorum, et præsidia idonea peditum armorum strenuorum, præfectorumque prudentum, ac nobilium : currum quoque subsidia quasi ad fossatum instruendum et firmandum : commeatum præterea trium aut quatuor mensium, vel si opus sit universæ ætatis : pastus vicinos ac finitimos omnes incendens. Sin ad comburendum difficiles fuerint, absumant universos, rumoresque disperges, velle te alio in loco incursionem adversus hostes facere, et præsidia quædam ad eum locum de quo rumor est mittes, ut ibi te exspectando hostes vexentur, tumque subito ante diem unum animabis eos qui in hanc munitionem ingressuri

ἔσ'. Ἀλλὰ καὶ τὰ ἀκονίσματα ἢ διὰ τόξων ἢ διὰ λίθων, ἢ διὰ τοξοβολιστρῶν μὴ ἀκαίρως καὶ μάτην ἐκ τοῦ τείχους ποιεῖν, καὶ ἐκ τούτου εἰς καταφρόνησιν γίνεσθαι αὐτὰ τοῖς ἐναντιοῖς ὥς μὴ ἐνεργούντα.

ἔβ'. Ἐάν δὲ ἀπὸ κινστέρνας ἔχῃσι τὸ πόσιμον ὕδωρ, καὶ οὐκ ἀπὸ πηγῆς ἀδιαλείπτου, ἢ ἀπὸ πλεθροῦ ὀλιγούμενον, τὸ ὕδωρ μέτρῳ τινὶ καὶ διοικήσει γίνεσθαι τὴν διανομήν, καὶ μὴ ἔχειν ἐπ' ἐξουσίας τὸν θέλοντα ὡς ἀρέσκει αὐτῷ δαπανᾶν.

ἔγ'. Ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῆς ἄλλης δαπάνης συμμέτρως ἅπαντα γίνεσθαι, ἵνα καὶ ἀρχῇ, καὶ εὐρώστους τοὺς πολιορκουμένους φωλάττῃ.

ἔδ'. Τὰς δὲ βίβλας ἐπιμελῶς κατὰ διαδοχὴν γίνεσθαι, καὶ μάλιστα ἐν ταῖς νυξί. Ἐν παραφυλακῇ δὲ τηρεῖσθαι καὶ τὴν δαπάνην, εἰς τὸ μὴ εὐκόλως ὑπὸ τῶν τυχόντων διαρπαῖζεσθαι.

ἔε'. Παραρνεῖν δὲ συνεχέστερον τὸν κρατοῦντα τοὺς ἐντὸς διὰ λόγων, καὶ προθυμοποιεῖν πρὸς τὴν ὁπομονήν, ἕως εἴτε διὰ τῆς σῆς δυνάμεως, εἴτε δι' ἐτέρας αἰτίας ὁ καιρὸς τῆς ἀναχωρήσεως τῶν ἐχθρῶν. Ἐπιδρομὰς δὲ ποιεῖν τὸν στρατηγὸν ὅσον ἡ δύναμις ἅπαντ' ἀ κατὰ τῶν πολιορκούντων διὰ τινων διαφόρων προσβολῶν καὶ φήμης, ὡς ἐτέρου πλείστου στρατοῦ ἐπερχομένου, καὶ ὅσα θροεῖν δύναται τοὺς πολεμίου.

ἔς'. Ταῦτα μὲν οὖν πολιορκούμενος ποιήσει ὅσα μοι εἰρηται, καὶ ἕτερα δὲ τίνα προσεπινοήσει τὰ ἐναντία πρὸς ἕκαστον τῶν παρὰ τοῦ πολιορκούντος μηχανωμένων, καὶ παρ' ἡμῶν εἰρημένων ἔμπροσθεν, ἀντιτεθεὶς ἑκαίνοις τὰ ἴδια ἐκ τοῦ ἐναντίου. Αὐτόθεν γὰρ ἐπινοήσει πῶς δεῖ ἑκάστῃ τῶν ἐπαγομένων ἀντιμάχεσθαι.

ἔζ'. Οὐ παραλείψω δὲ καὶ ὅπερ μοι ἐρευνῶντι εὕρηται καὶ ἀνέγνωσται, εἰ καὶ μὴ νῦν ἐστὶ περισπούδαστον, περὶ τοῦ πῶς δυνατόν λαθραίως διὰ τάχους κτεῖν φρούριον τὸν βουλόμενον στρατηγὸν ἐν μεθόρῳ πολέμων ἀλλαχοῦ που λανθάνοντα τοὺς ἐχθρούς. Πρῶτον μὲν γὰρ δεῖ σε κατασκοπεῖν τόπον ὄχυρόν, δυνάμενον διὰ δέκα ἢ δώδεκα ἡμερῶν διὰ ξηρᾶς ὕλης περιβληθῆναι ἐν καιρῷ ἐπιπόδου προσβολῆς τῶν πολέμων, καὶ ἂν εἰσιν ὕλαι πλείστον λίθου, ἢ ξύλου, ἢ πλίνθου ἐτοίμης, καὶ ἔστιν ὕδωρ, ἢ ἐπινοηθῆναι δυνατόν.

ἔη'. Καὶ προπαρασκευάσαι τεχνίτας ἱκανοὺς, καὶ πόρτας, καὶ μάγγανα τείχους, καὶ βοήθειαν ἀρκούνσαν πεζῶν ἐνόπλων καὶ γενναίων μετὰ ἀρχόντων φρονίμων καὶ εὐφύχων, ἅμα καὶ ἄμαξων, ὡς εἰς φοσσάτου τάξιν καὶ ἀσφαλείαν αὐτῶν καὶ δαπάνην τριῶν ἢ τεσσάρων μηνῶν. Καὶ εἰ καιρὸς ἐστὶ θέρους ἐμπρῆσαι τὰς βοσκὰς τὰς πλησίον τοῦ τόπου· εἰ δὲ κατὴναι δυσχερεῖς εἰσιν, καταδαπανῆσαι αὐτάς, καὶ διαφημίσαι ὡς ἐν ἐτέρῳ τόπῳ ποιήσεις κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἐπέλευσιν· καὶ πέμψεις βοήθειαν ἀσφαλῆ κατὰ τοῦ φημιζομένου τόπου, ἵνα ἑκαὶ προσδοκῶντες περισπῶνται οἱ ἐχθροὶ, καὶ τότε πρὸ μιᾶς ἡμέρας θαρρήσει τοῖς ὀφείλουσιν εἰσελθεῖν ἐν τῷ τόπῳ, καὶ τινὰ μὲν δῶρα δοῦναι εἰς προτροπὴν αὐτῶν, τινὰ δὲ

καὶ ἐπαγγέλλεσθαι, καὶ αἰφνίδιον ἐν ἑτέρῳ τόπῳ τῶν Ἀ
ἐχθρῶν ἀσχολουμένων μετὰ παντὸς τοῦ στρατοῦ
ἐπιστῆς τῷ ὠρισμένῳ σοι τόπῳ, καὶ στήσεις βίγλας
ἀσφαλεῖς, καὶ οἱ πεζοὶ ἀπληχεύσουσι κύκλῳ τοῦ ὀχυ-
ρώματος, καὶ τάφρον βαθυτάτην ποιήσεις, εἰ ἐπιδέ-
χεται ὁ τόπος.

Ξθ'. Καὶ εἰ μὲν λίθος, ἢ πλίνθος εὐρίσκεται, οἰκοδο-
μῆσαι ξηρὸν δεῖ, καὶ δῆσαι διὰ ξύλων ἀσφαλῶς καὶ
συνεχῶς· εἰ δὲ ξύλα μόνον εἰσὶ, δι' αὐτῶν ἀποκλει-
σαι ὄλιγον καὶ ὀχυρὸν τόπον καὶ μὴ μέγαν τέως.

ο'. Μετὰ δὲ τὸ ἀποκλεισθῆναι αὐτὸν κατὰ τὸν λε-
χθέντα τόπον (20), εἰ μὲν ὀρήσωσιν οἱ ἐχθροὶ κατὰ
τοῦ τόπου, καὶ οἶδας δεῖ οὐ δύνασαι πρὸς μάχην ἀν-
έχειν, τότε ἀναχωρήσεις πρὸ τῆς παρουσίας αὐτῶν, B
καταλιπὼν ἱσθμὸν τοὺς ἱκανοὺς, καὶ ἀπληχεύσεις
πλησίον τοσοῦτον, ὥστε μήτε ἐγγὺς τῶν ἐχθρῶν εἶ-
ναι, καὶ ἀναγκασθῆναι πολεμῆσαι, μήτε μήκοθεν
τῶν ἐν τῷ ὀχυρώματι, ἵνα μὴ εὐκαιροῦντες οἱ ἐχθροὶ
σφοδρῶς ἐπιτίκνεται τοῖς ἱσθμοῖς.

σα'. Δώσεις δὲ σημεῖον τοῖς ἐν αὐτῷ, τί μὲν ἐν τῇ
ἡμέρᾳ, τί δὲ ἐν τῇ νυκτὶ ὀφείλουσι ποιεῖν, δι' οὗ φα-
νερὸν ἔσται σοι, ἐν ποίᾳ εἰσὶν οἱ ἀποκλεισθέντες κα-
ταστάσει.

οβ'. Εἰ δὲ δυνατόν διὰ πεζικῆς μάχης ἀποσοδηθῆ-
ναι τοὺς ἐχθροὺς, ἂν ἄρα περιστάσις, ὥς εἰπὼς, συμβῇ
τοῖς ἐν τῷ φρουρίῳ, οὐδὲ τοῦτο δεῖ ὑπερτίθεσθαι, ἵνα
μὴ ἱσθμὸν κινδυνεύουσιν.

ογ'. Ὅταν δὲ ἄδεια γένηται, εὐθέως κατὰ ὄλιγον C
ἀποτειλῇ χρεὶ τὸ προσποιητὸν οἰκοδόμημα καὶ
ἐν χωρίῳ ἰσχυρῷ κτίξιν αὐτὸ καὶ ὀχυροποιεῖν, καὶ
τῶν ἀναγκαίων ἐν αὐτῷ φροντίζειν.

οδ'. Γίνονται δὲ αἱ τοιαῦται ἐγχειρήσεις ἀρμοδίως
κατὰ καθάλλαικου (21) ἔθους, περὶ τὸν Ἰούλιον, ἢ
Αὐγουστον, ἢ Σεπτέμβριον μῆνα, ὅταν ἡ βοτάνη εὐ-
καίρως ξηραίνουμένη καὶ ἔσται (22), καὶ οἱ καθάλλαι-
κοὶ τῶν ἐχθρῶν στενοῦνται παρακαθίσαι χρόνον ἱκα-
νόν.

οε'. Εἰ δὲ ἀπόρως πρὸς τὸ ὕδωρ ὁ τόπος ἔχῃ, μηδὲ
βρυτοῦ ἐν αὐτῷ ὕδως, μηδ' ἐν ὀρύγματι εὐρίσκομέ-
νου, δεῖ ἢ πῖθους ὀστρακίους, ἢ βουττία τέλεια προ-
ετρεπίζειν, καὶ γεμίζειν ὕδατος, καὶ κόχλακας ἐν
αὐτῷ ποταμίους ῥίπτειν, εἰς τὸ αὐταρκέσαι μέχρι
τῆς τοῦ χειμῶνος, καὶ φθάσει καὶ κινστήρνα οἰκοδο-
μηθῆναι, καὶ θυβρίον ὑποδέξασθαι ὕδωρ.

ος'. Ἴνα δὲ μὴ, ὥς εἰπὼς, δεῖ ἀκίνητον μένον τὸ
ὕδωρ ἐν τοῖς ἀγγείοις, καὶ δοχεῖα μικρὰ δέον αὐτοῖς
παρατίθεσθαι, ἵνα κατὰ ὄλιγον ἀποστάζον τὸ ὕδωρ ἐν
αὐτοῖς κίνησιν δέχεται· ἅμα δὲ τοῦ πληροῦσθαι τὰ
δοχεῖα πάλιν ἀποκινούμεν τοὺς πῖθους ἢ τοὺς βουττίους
τοῦτο, ἵνα διὰ τῆς κινήσεως ταύτης διαπνέηται τὸ
ὕδωρ καὶ μὴ ἀφανίζηται.

οζ'. Χρήσιμον δὲ ἐστὶ καὶ τὸ σανίδα προπαρα-
σκευάσαι παχυτέραις, καὶ ἐν κατορύγματι συμπηξαι
αὐτάς ὥς ἐπὶ σαρπίου, καὶ διὰ πίσεως καὶ στυπνίου

sunt, et quaedam dona illis ad impellendos eos
dabis, quaedam vero etiam praeterea promittes, ac
subito hostibus jam alio in loco occupatis, uni-
verso cum exercitu ad definita loca pervenies, et
excubias tutas collocabis, et pedites circumcirca
munitionem instrues, et fossam altissimam, si id
locus admittat, facies.

69. Si lapides, aut lateres ibi fuerint, locum
aridum exaedificabis, lignisque tuto ac assidue
illigabis : sin ligna solum fuerint, includendus
locus lignis est firmandusque.

70. Ubi hic locus ad praedictum modum inclusus
fuerit, hostesque eum locum adorianur, neque
illorum impetum sustinere poteris, ante adven-
tum hostium discedes, homines satis multos
atque idoneos ibi relinques : vel prope eum lo-
cum castra pones, ut neque prope cum sis,
praeliari cum hostibus cogaris : neque longius
de munitione discedas, ut ne opportunitatem
hostes nacti vehementer inclusos hac munitione
invadant.

71. Signum aliquod illis certum interdum da-
bis, atque aliud certum noctu, quo cognitum
tibi erit quonam in statu sint.

72. Si pedestri praelio repelli milites possunt,
ubi aliqua molestia inclusos circumstat, ne hoc
quidem praetermittendum est, ut ne in aliquod pe-
riculum veniant.

73. Ubi aliqua securitas jam est, paulatim
aedificare oportet susceptam munitionem, firmam-
que eam ac robustam facere : omniumque ne-
cessariarum rerum curam suscipere.

74. Hujusmodi rerum aggressiones idoneae ad-
versus equestres copias, Julio, Augusto, aut Se-
ptembri mense suscipiuntur, quando herba omnis
arefacta exusta est, equitesque hostium im-
pediantur diu in eo loco consistere.

75. Si defectus hic locus aqua fuerit, neque
natura ibi sit, neque in fossa ulla inveniat, vel
dolia testacea, vel buttia integra parare, at-
que aqua explere, et colchlaces fluviales con-
jicere, quae illis ad hibernum tempus sufficiant,
cisternaeque aedificentur ad aquam pluviam exci-
piendam.

76. Ut ne aqua oleat immota stans, sub va-
sis receptaculis quaedam ponantur, ut paulatim
defluens aqua motum capiat : ubi autem com-
pleta haec receptacula fuerint, rursus in dolia
et buttia infundantur, ut hoc motu aqua perfata
minime corrumpatur.

77. Utile autem fuerit asseres praeparare crassio-
res, et in fossa eos conjungere, tum sarpio, piec,
stuppa, juncturas omnes firmare nodosque ido-

NOTE.

(20) Τόπον. Scribe, τόπον.

(21) Καθαλλαικῶν. Scribe, κακαρικῶν.

(22) Καὶ ἔσται. Scribe, καίεται.

donec aptare, tum ordine quodam cisternas medicos apparatus viginti numero, decem pedum latitudine, altitudine autem octo, aut decem, donec omnes cisternæ ad aquam omnem capiendam habiles fuerint. In maioribus enim vasis diutius aqua permanet. Transtra autem quædam lignea trabesque ad continenda latera cisternarum adhibeantur, ut ne aquæ multitudine disrupti asseres discedant, aquaque omnis effundatur.

78. Itaque igitur de hac re nobis dictum sit, ut tempore hoc desiderante huiusmodi apparatus in promptu habeas. De obsidione igitur aliisque rebus hæc sint satis.

CONSTITUTIO XVI.

De incursionibus post bellum.

1. Restat jam ut quæ post exitum belli futura sunt, dicamus. Si enim exercitum bene instrueris, Deo propitio speramus victoriam consequuturam.

2. Ac primum gratiæ Domino nostro Jesu Christo agendæ, vel ante victoriam belli aliquid pium promittendum, quod promissum post belli exitum faciendum sit.

3. Deinde perscrutaberis, qui se in bello strenue gesserint, illisque idoneos honores habebis, ignavos autem quo par est supplicio constringes.

4. Strenuos viros iis muneribus honorabis: integras armaturas, si quæ claræ illustresque fuerint, ac de bellicis spoliis quæ commoda sunt, illis dabis, honoribusque pro dignitate ex æquo ac bono unumquemque, ut cohortes milliarias, cohortes, centurias, reliquasque consuetas sub dominatum tuum subjectas multitudines. Plebeios milites, qui strenui fuerint, minoribus donis; præfectos autem maioribus honorabis: ita enim fiet ut majori fortiorque animo sint qui dimicabunt, si ea quæ cupiunt in primis assequantur.

5. Ubi enim honores et præmia habentur bonis, supplicia et pœnæ afferuntur malis, ibi bonam spem habebit exercitus: mali enim in formidine peccandi erunt, boni vero ut strenui sint laborabunt.

6. Neque vero solum unicuique singulatim viro honores habebis, sed etiam integras cohortes, cohortes milliarias, ac turmas præmiis decorabis. Res hostium militibus diripiendas dabis, sive apparatus aliquis, sive impedimenta, sive tuldum, sive civitas, sive castellum fuerit: nisi si captivis rebusque direptis aliquid melius ac præclarior facias.

7. Quid enim causæ esse potest, cur non e bellicis spoliis strenui milites præmia haberent; venatores enim cernimus canes suos venationis suæ

κατασφαλισσθαι τὰς ζεύξεις ἤτοι τοὺς ἀρμούς αὐτοῦ, καὶ ἐν τῇ ξυλίνῃ κινστέρνῃ συμμέτρου κατασκευάσαι, εἴτε μίαν, εἴτε πλείους, ἐχούσας εἰκοσι ἐπὶ δέκα πόδας τὸ πλάτος, τὸ δὲ ὕψος ἑκτὼ ἢ δέκα, μέχρις οὗ ἐγγόρηγοι αἱ κινστέρναι γένωνται· ὁ δὲ γὰρ ἐστὶν ὡς ἐν τοῖς μειζοτέροις ἀγγείοις πλέον τὸ ὕδωρ διαμένει. Κατόχια δὲ ξύλινα ἐν τῷ μέσῳ τῶν κινστέρνῶν ὅσον συνδέσµους ὡς τραπέζια δεῖ βάλλεσθαι καὶ σανίδας παχείας, ἵνα μὴ τῷ πλήθει τοῦ ὕδατος βιαζόμεναι αἱ σανίδες στρέφονται, καὶ τὸ ὕδωρ ἀπολλύωσιν.

ση'. Οὕτω μὲν ὄν καὶ περὶ τούτου εἰρήσθω, ὅπως ποτὲ καιροῦ καλοῦντος ἔχη; δι' ἐτοίμου καὶ τὴν ταύτην διάταξιν. Τὰς αὐτὰ μὲν σοὶ καὶ περὶ τε πολιορκίας καὶ τῶν ἄλλων εἰρήσθω.

B

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΙΓ' (23).

Περὶ τῶν μετὰ τὸν πόλεμον.

α'. Ἐφεξῆς δὲ τούτων καὶ ὅσα μετὰ τὴν πολέμου ἔκθασιν δεόν γίνεσθαι ῥητέον. Καὶ γὰρ ἐὰν καλῶς ἐκτάξης τὸ στράτευμα, μετὰ τῆς τοῦ Θεοῦ βοηθείας ἐλπίζομεν καὶ τὴν νίκην παρέτεσθαι.

β'. Καὶ πρῶτον μὲν ἀποδώσεις Κυρίῳ τῷ Θεῷ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ τὴν εὐχαριστίαν, καὶ εἰτε ἐπηγγελίῳ πρὸ τῆς νίκης τοῦ πολέμου ἀποδώσει μετὰ τὴν νίκην χαριστήριον, μὴ ἀμελήσης ἀποδοῦναι.

γ'. Καὶ εἰθ' οὕτως ἀνερευνήσεις τοὺς ἀριστεύσαντας ἐν τοῖς τῆς μάχης κινδύνοις, καὶ τούτους ἀντιρρίσκων τίμησον αὐτοὺς δωρεαῖς καὶ τιμαῖς ταῖς ἐκάστῳ πρεπούσαις· τοὺς δὲ κακοὺς φανέντας κόλαζε.

C

δ'. Τιμήσεις δὲ τοὺς ἀριστεύσαντας δωρεαῖς τοιαύταις, ὅσον πανοπλίας ἐπιδώσεις τερπνῆς, καὶ τὰ ἀπὸ τοῦ πολέμου συνηγμένα σκύλα διανεμῆς αὐτοῖς· τιμήσεις δὲ καὶ εἰς ἀξιώματα κατ' ἀναλογίαν ἀρμοδίως ἕκαστον, ὅσον εἰς δρουγγαρίους, εἰς βάνδα, εἰς κενταρχίας, καὶ εἰς τὰς ἄλλας συνήθεις ὑπὸ τὴν σὴν ἐξουσίαν ἀρχοντικὰς προβολὰς, τῶν μὲν λιτῶν στρατιωτῶν τοὺς ἀνδραγαθήσαντας εἰς μικροτέρας τιμὰς, τῶν δὲ ἀρχόντων εἰς μείζονας ἀρχάς· οὕτως γὰρ μεγαλόψυχοι καὶ γενναῖοι ἔσονται οἱ ἀγωνιζόμενοι τυγχάνοντες μάλιστα καὶ ὧν ἐπιθυμοῦσιν.

ε'. Ὅπου δὲ τιμαὶ μὲν καὶ κέρδη ἀποδίδονται τοῖς ἀγαθοῖς, τιμωρίαι δὲ ἐπάγονται τοῖς κακοῖς, ἐνταῦθα καλὰς ἐλπίδας ἔχειν ἐξ ἀνάγκης τὸ στρατόπεδον· οἱ μὲν γὰρ κακοὶ φοβοῦνται ἀμαρτάνειν, οἱ δὲ ἀγαθοὶ σπουδάζουσιν ἀνδραγαθεῖν.

ς'. Καὶ μὴ μόνον κατὰ ἓνα ἄνδρα τὰς ἀμοιβὰς ἀποδίδου, ἀλλὰ καὶ ὅλον τάγμα, ἢ δρουγγον, ἢ τούρμαν, ἀνδραγαθήσαντας ἐπίτραπε διαρπάξαι τὰ τῶν πολεμίων τοὺς στρατιώτας, εἴτε ἀποσκευαὶ εἰσιν, εἴτε τὸ τοῦλδον, εἴτε πόλις, ἢ κάστρον, ἢ τι ἕτερον· ἐὰν ἄρα μὴ βούλῃ χρηστότερόν τι περὶ τῶν ἐαλωκότων καὶ πραγμάτων καὶ αἰχμαλώτων βουλευσασθαι.

ζ'. Καὶ πῶς γὰρ οὐ δίκαιον τοῖς εἰρημένοις ἀπὸ τῶν πολεμίων σκύλοις τοὺς ἀριστεύσαντας στρατιώτας φιλοτιμείσθαι; ὁρῶμεν γὰρ ὅτι καὶ τοὺς κυν-

NOTE

(23) In cod. Laur. est cap. 15

ηγετοῦς κύνας οἱ κυνηγοὶ τοῦ θηρευομένου ζώου τῷ αἵματι, καὶ ποτε καὶ τοῖς ἐντοσθίοις δελεάζειν ἀναγκαῖον ποιοῦνται, ἵνα προθυμότερους καὶ πάλιν εἰς τοῦ·[ἀγῶνας τῆς θήρας ποιήσωσιν. Οὕτως γὰρ μάλιστα, εἰ καὶ μήπω τέλος δέξεται ὁ πόλεμος,

A sanguine inescare, interdum etiam intestinis donare, ut ad persequendas feras alacriores fiant. Ita ante belli exitum si munerabuntur milites, alacrior exercitus ad bellum gerendum fiet.

προθυμότερος ὁ στρατὸς πρὸς τὰς μάχας γενήσεται.

η'. Διαφέρει γὰρ ὁ πόλεμος τῆς μάχης· ὁ μὲν γὰρ πόλεμος ἀπὸ ἀρχῆς καὶ μέχρι τέλους καὶ καταπαύσεως τῶν μαχομένων λέγεται, πολλὰς ἐν αὐτῷ μάχας περιέχων· ἡ δὲ μάχη μερικὴ λέγεται πόλεμος, πολλάκις γινομένη ἐν τῷ τοῦ καθ' ὅλου πολέμου καιρῷ, καὶ ἀπογινομένη. Οὐ μὴν δὲ πάντοτε τέλος ἐπάγουσα πόλεμος, ἀλλὰ πρὸς τὴν χρεῖαν καὶ δύο καὶ τρεῖς καὶ πολλάκις ἐν ὅλῳ τῷ τοῦ πολέμου καιρῷ τὰς συμβολὰς ποιουμένη.

8. Bellum a pugna differt: bellum enim ab initio usque ad finem et omnium militum cessationem, multas dicitur in se pugnas continere: pugna autem pars quaedam quasi belli dicitur, quæ in universo bello saepe est, sæpe abest, quæ tamen finem belli non affert. Etenim sæpe bis, sæpe ter, aut etiam frequentius, pro rerum gerendarum necessitate, in bellum configunt.

θ'. Τὰς δὲ ἀρπαγὰς οὐκ ἐπὶ πάσης μάχης λέγομεν γίνεσθαι, ἀλλὰ ποτὲ μὲν, ποτὲ δὲ οὐ, καθὼς αὐτὸ συμφέρον ἀπαιτήσει τοῦ καιροῦ.

B 9. Insecutiones hostium non semper post pugnam, sed interdum sunt, interdum non, quemadmodum necessitas belli exigit.

ι'. Καὶ τὰ μὲν αἰχμάλωτα σώματα πιπράσκειν τὸν στρατὸν· εἰ δὲ χρημάτων ἔστι χρεῖα, καὶ δαπάνης κοινῆς καὶ μεγάλης, πάντα πρὸς· εἰ ἀναφύεσθαι κήρυξον, καὶ πᾶσαν ἐπιθυμίαν καὶ σοῦ αὐτοῦ καὶ τῶν ὑπὸ σὲ ἀρχόντων ἀπὸ τῶν τοιούτων ἐπισωρευομένων χρημάτων χαλίνωσον, καὶ ἀναλογίζου τὴν χρεῖαν τῶν ἀναγκαίων. Καὶ οὕτως δύνασαι τὴν τοῦ κοινοῦ δαπάνην κατὰ τὸ δυνατόν ἀναλῶσαι, καὶ τοὺς ἐν τῇ μάχῃ ἀγωνισαμένους παραμυθήσασθαι, εἰ μὲν δύνασαι διὰ χρημάτων, εἰ δ' οὐκ ἔπαρκει, διὰ τιμῶν καὶ ἀξιομάτων.

10. Quæ bello capiuntur vendat exercitus: sin pecuniis aut commeatu opus sit omnia ad te abduci jubebis, tuamque ac reliquorum præfectorum cupiditatem iis pecuniis collectis obstrue, et necessariorum rerum inopiam commemora. Atque ita potes rerum necessariorum ac commeatu inopiam suppeditare, eosque qui in prælio dimicant sublevare, si potes, pecunia, sin minus hoc satis fuerit, honoribus et dignitate.

ια'. Τοὺς δὲ αἰχμαλώτους πρὸ τοῦ τελείως καταπαῦσαι τὸν πόλεμον μὴ κτείνει, καὶ μάλιστα τοὺς ἐνδόξους καὶ μεγάλους παρὰ τοῖς πολέμοις ὄντας· ἐνθυμούμενος τὸ ἄδηλον τῆς τύχης, καὶ τὸ παλιντροπὸν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τῆς νίκης· ἐν' ἐξῆς, εἰ γὰρ συμβῇ ἡ τῶν ὑπὸ σὲ τινος κρατηθῆναι, ἡ κάστρου γενέσθαι ἰδίου σου ἔλθωσιν, δι' αὐτῶν ἀντικαταλλάττειν καὶ ἀνακαλεῖσθαι τὰ, ὡς εἰκόλες, συμβαίνοντα ἡττήματα· καὶ ἀντὶ τῶν πολέμων αἰχμαλώτων ἀναλάβῃς· τοὺς φίλους καὶ συμμάχους· εἰ δὲ [μὴ] βούλονται τοῦτο ποιεῖν οἱ πολέμοι, τότε δικαίως κατὰ τὸ ἴσον ἀμύνου, διαχωρήμενος ὡς βούλῃ ἐπὶ λύπῃ τῶν ἐναντίων.

C 11. Captivos ante bellum confectum, ne interficias, nobilesque in primis ac illustres viros: reputare enim debet ancipitem belli exitum, incertosque casus, conversionemque rerum et victoriæ quam habes. Aut si contingat aliquos de tuis, aut castellum aliquod capi, illis commutes et resarcias objecta damna, et pro hostibus captivis amicos sociosque recuperabis. Sin minus hoc hostes voluerint, ex æquo tum et bono illos ulcisceris, ad vexandos hostes illos pro arbitratu tuo trucidabis.

ιβ'. Μετὰ δὲ τὰ κατορθώματα καὶ τοὺς ἀγῶνας, ὡς στρατηγὴς, καὶ πρὸς εὐχάρας ἵγουν τραπέζας καὶ ἀριστα προτρέπου καθίστασθαι τοὺς τε ἀρχοντας, καὶ τοὺς σου στρατιώτας, τὰ μὲν διὰ σοῦ αὐτοῦ, τὰ δὲ διὰ τῶν ἀρχόντων, τὰ δὲ διὰ τῶν κοντουβερνίων ἰδίων, καὶ μάλιστα ἐκ τῶν καρδηθέντων ἀπὸ τῶν πολέμων. Καὶ οὕτως διὰ πολλῶν ἀριστοποιεῖσθαι καὶ ἀναπαύεσθαι τοὺς στρατιώτας παρασκευάζει· ἵνα εἰδότες ὅλων ἀξιοῦνται μετὰ τὸ παρῆλθαι τοὺς πολέμους ἀγῶνας οἱ ἀριστεύοντες καὶ οἱ νικήσαντες, προθυμότεροι γένωνται πρὸς τὸ ὑπομένειν πάντα πρὸ τοῦ νικῆσαι, καὶ πρὸς τοὺς πόνους μᾶλλον ἐτοιμότεροι.

D 12. Post res aliquot bene gestas in prælio, ac dimicationes quasdam feliciter cadentes, ad epulas et convivia et lautiora prandia tum præfectos tum milites partim per contubernia, ex iis quæ bello capta sunt præparabis, atque adeo prandeant hilarenturque milites: efficies enim ut qui strenui sunt, sentientes quibus rebus ac lætitiis post victoriam fruuntur, alacriores ad omnia ante victoriam sustinenda pericula sint, et ad labores magis prompti.

ιγ'. Προνοοῦ δὲ μάλιστα καὶ τῆς τῶν νεκρῶν ταφῆς, μήτε καιρὸν, μήτε ὥραν, μήτε τόπον, μήτε φόβον, προφατιζόμενος, κἄν τε νικῶν τύχης, κἄν τε ἡττώμενος· πάντοτε μὲν γὰρ καλὸν καὶ ὅσιον ἡ πρὸς τοὺς τεθνηκότας εὐσεβεῖα· ἀναγκασία δὲ μάλιστα ἡ ἐπὶ

13. De sepeliendis mortuis admodum laborabis, neque tempus, neque occasionem, neque locum, neque timorem causans. Pulchrum enim piusque esse videtur, mortuis sepulturam parare. Necessaria autem cum primis res est iis qui bello cadunt,

pietas enim ea in re monstratur, et viventes magnopere hoc facto consolationem capiunt. Quemadmodum in istis fieri videt, unusquisque, ita secum futurum arbitrabitur, si in bello occumbat. Si enim insepultos disiectosque esse videat, suum secum statum reputabit, hanc contumeliam moleste feret, et mortem quantum potest in prælio refugiet, ne insepultus abiciatur. Sin honores mortuis laudaeque illis qui occubuerunt proponantur, excitabitur magis ad quævis pericula discriminaque in bello subeunda.

14. Sin contingat exercitum tuum superari, eos qui in discrimina hæc evaserunt, oratione excitabis, et alacres quantum potes illos reddes, et offensionem belli acceptam occultis incursionibus atque insidiis resarcies.

15. Solent enim homines rebus feliciter gestis ad seipsos conservandos negligentiores esse: quando enim victos contemnunt, seipsos negligunt. Atque ita felicitas rei gestæ sæpe fortunatos magis quam victos et superatos lædit.

16. Tu enim qui offensionem belli accepisti per te ex iis quæ perpressus es didicisti teipsum de cætero tutum conservare: ille autem qui rerum prosperitate affluit, adversam fortunam non sentiens, nulla provisione et cautione utitur ad ea declinanda, quorum nullum adhuc sensum habuit. Scitum est enim hoc sapientis cujusdam verbum. Timor opportunus, sedula incolumitas est: contemptio importuna, insidiabilis audacia est.

17. Si intermissionem belli feceris vel verbis vel pactis et conventionibus, pacta tua diligenter servabis, neque hostes invades, atque imparatus adversus hostes eris, sed quiesce quasi in pace es: propter inducias cum hostibus factas, apparatus autem copias quasi ad bellum semper habeto, propter hostium foedifragas et nec opinatas incursionibus.

18. Par est autem ut neque improvidus hoc tempore sis, nec rursus aliquid impium præter inducias, Deo teste, factas committas, sed circumspectus sis ad hostium dolos atque insidias devitandas: obscuræ enim sunt hostium inducias tecum facientium voluntates. Sed tu sic te geras, ut nullam illis injuriam pietatis causa facias: hostium tamen perfidiam cavebis, ut ne ab illis, propter impios illorum conatus, lædaris.

19. Omnia enim ad Dei vindictam referre, sinceri animi non est. Non confestim enim divina vindicta inferitur, sed quando omnium præcursor et administrator Deus hoc futurum decernit. Quis enim novit quando injuriam inferre moliantur hostes, utrum illi trucidandi sint, tu vero conservandus?

20. Licebit igitur nobis eodem modo res nostras

Α τοῖς πίπτουσιν ἐν μάχῃ. Καὶ γὰρ καὶ ἐν ταῖς τοῖς δαίμονι δεικνύται, καὶ πρὸς τοὺς ζῶντας μεγάλης παραμυθίας ἀπόδειξις. Ἐκαστος γὰρ τῶν στρατιωτῶν ὁρῶν τὸ γινόμενον, οὕτως αὐτὸν νομίζει παθεῖν. Εἰ μὲν γὰρ ἀτάφους ἴδῃ κειμένους ἢ σπαρασσομένους τοὺς πίπτοντας, αὐτὸν λογίζομενος, ἐπαχθῶς φέρει τὴν ὕδριν, καὶ ψεύγει τὸ παθεῖν τι τοιοῦτον μαχόμενος καὶ ἀταφος καταλειφθῆναι. Εἰ δὲ τιμῆς ἀξιοῖτο καὶ μετὰ τὸ πεσεῖν καὶ μνήμης ἀγαθῆς ὁμοίως, ταῦτα συνορῶν οὐ παραιτῆσεται προθυμότερον ἀγωνίσασθαι.

14. Εἰ δὲ οὕτω συμβῇ ὥστε ἡττηθῆναι τὸ στράτευμα, μὴ ἀμέλει τοῦ ἀνακτήσασθαι τοὺς ἀνασθεῖντας διὰ λόγων καὶ προθυμοποιῆσαι αὐτοὺς, ἀλλὰ σπούδαζε καὶ ζῆτει καιρὸν ὥστε ποτε καὶ μᾶλλον ἐπανορθώσασθαι τὴν ἐλάττωσιν διὰ κρυφαίων ἐφ' ἧν ἡ ἐγκρυμμάτων.

15. Εἰδῶθαι γὰρ πολλάκις οἱ εὐπραγοῦντες βραθυμότεροι γίνεσθαι περὶ τὰς φυλακὰς αὐτῶν. Καὶ γὰρ ὅταν τῶν ἡττηθέντων καταφρονήσωσι, τῶν ἰδίων καταμελοῦσι. Καὶ οὕτως πολλάκις τὰ εὐτυχήματα πλέον βιάπται τοὺς εὐτυχοῦντας παρ' ὃ μᾶλλον οἱ δυστυχῆσαντες ἐδίδρασκον.

16. Σὺ μὲν γὰρ πταίσας ἐδιδάχθης ἀφ' ἑαυτοῦ, καὶ ἐφύλαξας αὐτὸν πρὸς τὸ μᾶλλον ἐξ ὧν ἔπαθες. Ἐκεῖνος δὲ μηδέπω δυστυχῆσας, ὡς ἀπαιρος τῆς δυστυχίας, οὐκ ἔχει πρόνοιαν τοῦ φυλάξεσθαι μὴ παθεῖν ὅσα οὐκ ἔμαθεν. Εἰρηκεν γὰρ τίς που παλαιός, ὅτι φόβος εὐκαιρος μετὰ ἐπιμελείας ἀσφάλεια, καταφρόνησις δὲ ἀκαιρος εὐεπιβούλευτος τόλμα.

17. Ἐάν δὲ ποτε ἀνοχὴν τοῦ πολέμου ποιήσῃς διὰ τινος λόγου καὶ συνθηκῶν ὁμολογηθέντων, σὺ μὲν τὰς οἰκείας φυλάττων συνθήκας μὴ ἐπιτεθῇς τοῖς ἐναντίοις· ἀφύλακτος δὲ μὴ διαμένῃς, ἀλλ' ἡσύχαζε μὲν πρὸς τοὺς πολεμίους διὰ τὰς σπονδὰς ὡς ἐν εἰρήνῃ· τὸ δὲ ἀσφαλές, εἰς τὸ μὴ πεσεῖν ἢ παθεῖν τι παρ' αὐτῶν, ὡς ἐπὶ πολέμου οὕτως ἔχει καὶ προνοῦ.

18. Πρέπον γὰρ μήτε ἀφύλακτος ἐν τοιοῦτῳ καιρῷ εἶναι, μήτε πάλιν τι ποιεῖν ἀσεβές παρὰ τὰς ἐπὶ Θεῷ μάρτυρι τεθειμένους σπονδὰς, ἀλλ' εἶναι ὑποπτον, ὥστε φυλάττεσθαι τὸ τῶν πολεμίων βολερὴν καὶ ὕπουλον. Ἀδελφοὶ γὰρ αἱ τῶν σπαισαμένων ἡγοῦν τῶν εἰρηνευσάντων ἐναντίων γινώμει. Καὶ σὺ μὲν ἔχεις τὸ βέβαιον, ὥστε μὴ ἀδικῆσαι διὰ τὸ ἀσεβές, τῶν δὲ πολεμίων τὸ ἀπιστον ὑπονοῦ ὥστε μὴ ἀδικηθῆναι διὰ τὸ ἀσεβές.

19. Τὸ γὰρ πάντα ἀναφέρειν εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἐκδίκησιν οὐκ ἔστιν ἀκαιρίου (24) γνώμης. Οὐ γὰρ εὐθὺς ἡ θεία δίκη ἐπάγεται· ἀλλ' ὅτε βούλεται ὁ πάντων προνοητής. Τίς γὰρ οἶδεν εἰ ἅμα τῷ ἀσεβῆσαι τοὺς ἐχθρούς αὐτοὶ μὲν διαλεσθῶσιν, σὺ δὲ περισωθῇ;

20. Ἐξεστὶν οὖν ἡμῖν μετὰ τῆς τῶν ἡμετέρων

NOTÆ.

(24) Ἀκαιρίων. Scribe, ἀκαίριον.

πραγμάτων ἀσφαλείας, εἰ οὕτως τύχη, πείραν λαμβάνειν τῆς τῶν πολεμίων ἀσεθείας· οὕτως γὰρ σὺ μὲν διὰ τὴν σὴν πρόνοιαν οὐδὲν κακὸν πάθῃς, οἱ δὲ κακῶσαι βουλευθέντες ἐχθροὶ, ἀσεδήσουσιν μὲν, ὡς πρῶξαντές τι, εἰ ἐδυνήθησαν, σὲ τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν πίστιν τῶν ὁμολογηθέντων φυλάξαντος.

κα'. Πάντα δὲ τὸν βουλόμενόν τι ἀπαγγέλλειν σοι καὶ δοῦλον καὶ ἐλευθέρων, καὶ ἐν νυκτὶ καὶ ἐν ἡμέρᾳ, καὶ ἐν ὁδοπορίᾳ, καὶ ἐν ἀπλήκτῳ, καὶ ἀναπαυόμενον καὶ ὄπνουντα, καὶ ἐπὶ λουτροῦ, καὶ ἐπὶ τροφῆς, καὶ παντὸς ἐτέρου καιροῦ καὶ τόπου, μὴ ἀποστρέψῃς, ἀλλὰ προσκαλοῦ αὐτόν. Οἱ γὰρ ἀναβαλλόμενοι καὶ ἀπρόειτοι, καὶ τοῖς ὀνηρτέροις αὐτῶν καλεῖσθαι ἀνακόπτειν τοὺς οὕτω προσερχομένους, πολλῶν καὶ μεγάλων εἰκότως διαμαρτάνουσι πραγμάτων. Ταῦτά σοι καὶ μετὰ τὸν πόλεμον, καὶ εἴ τι τούτοις παραπλήσιον ἐπινοηθῇαι ἰσχύσεις, παραφυλάττειν διαταττόμεθα.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΙΖ' (35).

Περὶ ἐφόδων ἀδοκίτων.

α'. Ἐξῆς δὲ καὶ ὅσα σοι δέον ἐν καιρῷ προσήκοντι γενέσθαι δι' ἐπελεύσεων, ἀδοκίτων κατὰ τῆς γῆς τῶν πολεμίων, καὶ ὅπως αὐτὸς κατὰ τῆς ἐπελεύσεως τῶν πολεμίων ἀντιμεχανέσθαι ἐν τοῖς ἰδίοις, ὅτε μὴ καιρὸς εἰρήνης ἐπικρατῇ (πρόδηλος δὲ οὐ συνίσταται πόλεμος), διὰ τὴν τοῦ λόγου συμμετρίαν ἐν ὀλίγοις διεξιέλθωμεν.

β'. Ἀρχαίος που διδάσκει λόγος ἡμᾶς, ὅντιν καὶ οἱ μάλιστα συνετώτεροι τῶν στρατηγῶν καὶ πάλαι παρεφύλαξαντο, καὶ νῦν ὡς ἐπίπαν παραφυλάττοντες εὐδοκίμοις καὶ ἀριστέουσιν, τὸ διχα ἰδίᾳ βλάβης τὰς κατὰ τῶν πολεμίων ἐφόδους· ἥτοι ἐπιδρομὰς ποιέσθαι. Τοῦτο δὲ γίνεσθαι δυνατόν ἐστιν, ἐὰν μετὰ σοφίας καὶ στρατηγῆματος φρονίμου ἀθρόως αἱ κατὰ τῶν ἐχθρῶν γίνωνται ἐπελεύσεις. Καὶ γὰρ καὶ πρὸς τὰς ἰσομέτρους δυνάμεις ἐπωφελεῖ πολὺ τάχα ὑπερβαλλούσας.

γ'. Διὰ τοῦτο οὖν καὶ πάντοτε καλὸν ἐστὶν ἀρμοδίας προφάσεις καὶ καιροὺς συμβάλλεσθαι δυναμένους τῷ πράγματι ἐπιτηρεῖν, καὶ προκαταλαμβάνειν σὲ τοὺς ἐχθροὺς, ὥς στρατηγὲ, πρὶν ἢ καὶ ἔτοιμοι τῆς ἀπαντήσεώς σου γίνωνται, καὶ μάλιστα ἱεῖρους ὅσους νομίζεις καὶ κλεινὰς σου εἶναι καὶ δυνατωτέρους.

δ'. Δεῖ γὰρ κατὰ τούτων αἰφνιδισμοῖς μᾶλλον καὶ σοφίσμασι καὶ ἀπάταις, ὡς εἴρηται, κατὰ τὸ δυνατόν πρότερον ποιέσθαι, ἀλλὰ μὴ δημοσίας ἐγχειρήσεις, ὥστε ἐνταῦθεν εἰς κινδύνους δυσανακλήτους καὶ ἀφεύκτους ἐμπίπτειν.

ε'. Καὶ τῶν τοιούτων σοφισμάτων διαφορῶν ὅντων δέον σὲ τούτοις χρῆσθαι ἀρμοδίως καὶ τοῖς καιροῖς, καὶ τοῖς τόποις, καὶ τοῖς προσώποις, καὶ τοῖς πράγμασιν.

ς'. Καὶ ποτὲ μὲν ἀποκρισιαρίων τῶν ἐχθρῶν πρὸς σὲ ἀποσταλόντων ἀπαλὰ τε καὶ κολακευτικὰ ῥήματα

A firmo loco stabilire, et impie molitionis hostium secure periculum facere: Ita fiet ut provisione tua mali nihil accipias, hostesque, qui malum inferre student, impietatis teneantur, quasi te expugnare conarentur, sed Deus propter fidem induciarum servatam, minime id fieri permetteret.

21. Si quis, sive servus, sive liber, nocte aut die, in itinere aut castris, in requiete aut somnio, in balneo aut mensa, aut ullo alio tempore tecum voluerit communicare, ne averseris illum, sed accerse ad te; qui enim homines rejiciunt, et difficiles accessu sunt, et administria suis præcipiunt ut eos qui accedunt repellant, a magnis sæpe arduisque rebus gerendis absunt. Hæc tibi post bellum, et si quid aliud utile excogitabis, observanda præcipimus.

CONSTITUTIO XVII.

De incursionibus nec opinatis.

1. Deinceps jam quæ abs te gerenda sunt, dum nec opinatas incursiones hostilem in terram facis, et quemadmodum hostiles impetus declinare in tua ipsius regione possis, si quando belli tempus subitum ac improvisum fuerit, paucissimis quantum pro hac materia fieri potest, expediam.

2. Antiqua nos oratio hoc docet, quam et prudentissimi imperatores olim servaverunt, nuncque adeo quicunque servant, in rebus gerendis florent, et potiores habent, sine nostra offensione incursiones atque irruptiones in hostilem terram facientes. Nam adversus pares numero ac viribus copias persæpe hoc valet, atque etiam adversum majores nonnunquam aliquid efficit.

ἐδρίσκονται αἱ τοιαῦται γινόμεναι καὶ πρὸς τὰς

3. Propterea semper atque ubique idoneas occasiones opportunitatesque temporum, quæ adjuvare rem nostram possunt, non prætermittes, sed hostes tuos anticipes priusquam parati ad occursum promptique esse possunt, illos in primis, quos putaveris tum plures, tum fortiores te esse.

4. Improvisis enim incursionibus, dolis molitionibusque hic magis opus est, quemadmodum a me supra dictum est, potius quam apertis ac manifestis præliis, e quibus in pericula gravissima ac inevitabilia delapsuri essent.

5. Cum hi doli diversi varilque sint, istis utris idoneis pro temporum, locorum, personarum rerumque opportunitate.

6. Legatis hostium ad te missis, mollem humanamque responsionem illis adhibebis, et benigne

NOTÆ.

(35) In cod. Laur. est cap. 19 ubi inscribitur: Ἀέοντος ἐν Χριστῷ βασιλεὶ αἰώνῳ βασιλεύς Τωμαίων περὶ ἐφόδων ἀδοκίτων.

atque humaniter dimittes, confestimque illos consequeris, et opinione citius hostes adoreris.

7. Legatos tuos ad hostes mollioribus cum verbis mittens, incursionem subito facies.

8. Interdum etiam hostium castra, sive in tua, sive in hostili terra coacti fuerint, considerabis diligenter, quemadmodum ponantur. Quod si ulla occasio inveniri potest, noctu luna lucente duas aut tres horas ante diem in hostes cum sagittariis bonis ac multis invadas: horum enim maximus usus est his temporibus.

9. Ubi cognoveris in itinere confusos dispersosque hostes ambulare in medio viae, invades in eos lædesque.

10. Interdum discessionem simulans ex iis locis, in quibus versabar, subito conversus in hostes irruptionem facies.

11. Interdum in locis quibusdam occultans te ipsum cum militum multitudine, subito hostes invades.

12. Quidam armenta boum atque aliorum animalium exponentes, atque hostes ad horum direptionem invitantes, ubi viderint ad armenta diripienda dissipatos esse, statim in illos invadunt.

13. Aptæ sunt incursiones, quando in intervallo hostium fluvijs ad transeundum incommodus invenitur. Hoc solent equites potissimum facere: ibi enim pontem conficiunt vel ex trabibus magnis, quemadmodum mos est multis pontes fieri: vel parvis quibusdam navigiis, id est ratibus; turreaque ligneas vel aridorum lapidum, vel ex aggere quodam ad extremas oras pontis excitant, ut quando usus fert, per eum secure transeant, rursumque discedant quando volunt, ut pro imperatoris arbitratu permaneat pons quandiu ille voluerit, et configat cum hostibus, vel discedat iterum secure, ponte jam dissoluto.

14. Sed in iis invasionibus incursionibusque in hostilem terram, neque incendendæ neque populandæ eæ partes sunt, per quas iterum rediturus es, ut ne te ipsum hoc pacto affligas.

15. Hujusmodi etiam pontes fiant in publico prælio, et castra propter tales fluvios ponantur, si altus et minime permeabilis ulla ex parte invenitur, ut hujusmodi fluvii ripam habeas ex adverso hostium, ut sine ullo impedimento et offensione ipso die prælii aciem educas: fugæ autem tempore in castris mancant securi ac ab omni terrore liberi, neque cogantur hostibus jam imminentibus inviti

Α αντιδηλώσας, καὶ μετὰ τιμῆς τοὺς ἀποκριταίους τῶν ἐχθρῶν ἀπολύσας, εὐθέως ἐπακολουθήσεις αὐτοῖς, καὶ ἀδοκῆτως ἐπέλθῃς.

Ζ'. Ποτὲ δὲ ἰδίους πρέσβεις ἤτοι ἀποκριταίους ἀποστείλας μετὰ ῥημάτων ταπεινοτέρων, τὴν ἐπέλευσιν ἀφ' αὐτῶν ποιήσεις.

η'. Ποτὲ δὲ καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς τῶν ἐχθρῶν ἀπλίκτοις· εἴτε ἐν τῇ ἰδίᾳ σου εἰσιν γῇ, εἴτε ἐν τῇ πολεμίᾳ συνηγμένοι, πολυπραγμονήσης τὸ πῶς ἀπικνεύουσι. Καὶ ἐὰν εὐρίσκηται πρόφασις ἐν νυκτὶ τῆς σελήνης λαμπύσης πρὸ δύο ἢ τριῶν ὥρων τῆς ἡμέρας τὴν κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἐγχείρησιν ποιήσεις, τοξότας χρησίμους μάλιστα ἔχων· τοιούτων γὰρ χρεῖα ἐστὶν ἐν τοῖς τοιοῦτοις καιροῖς.

Θ'. Ποτὲ δὲ μαθὼν ἐν ταῖς πορείαις ἀσυντάκτους καὶ ἐσχαρτισμένους περιπατεῖν τοὺς ἐχθροὺς, ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὁδοῦ ἐπέλθῃς καὶ βλάβῃς.

ι'. Ποτὲ δὲ σχηματισάμενος ἀναχώρησιν ἐξ ὧν διήγες τόπων ἀφ' οὗ ἐπαναστρέψας τοῖς ἐχθροῖς ἐπιπείσεις (26).

ια'. Ἄλλοτε δὲ ἐν τόποις τιᾷ κρύψας ἑαυτὸν μετὰ λαοῦ στρατιωτῶν, ἀφ' οὗ τὴν κατὰ τῶν ἐναντίων ἐπέλευσιν ἐργάσῃ.

ιβ'. Καὶ τινες δὲ προβαλλόμενοι ἀγέλας ζῶων, καὶ ἐντεῦθεν τοὺς ἐχθροὺς εἰς τὴν τοῦτων διαρπαγὴν προτρεψάμενοι, ὥς εἶδον αὐτοὺς ἀτάκτως κατ' αὐτῶν (27) διασκηδασθέντας, ἐπέθεντο αὐτοῖς.

γ'. Γίνονται δὲ καὶ φανερώς ἐφοδοί, ὅταν ἐν τῷ μεταξὺ διαστήματι τῶν ἐχθρῶν ποταμὸς ἐφρεθῇ δύσβατος. Καὶ μάλιστα τοῦτο ποιοῦσιν οἱ καθ' ἀλλήλους· ἐνταῦθα γὰρ συμπηγνύουσι γέφυραν, ἢ διὰ ξύλων μεγάλων, ὥς ἐστὶν ἔθος τὰς πολλὰς γεφύρας γίνεσθαι, ἢ διὰ μικρῶν πλοιαρίων, τῶν λεγομένων μονοξύλων. Πύργους τε ξυλίνους ἢ ἀπὸ οἰκοδομῆς ἐκ λίθων ξηρῶν, ἢ χώματος ἐκατέρωθεν τῶν ἄκρων τῆς γεφύρας ἐγείρουσιν· ἵνα ὅταν χρεῖα, δι' αὐτῆς ἀσφαλῶς τὴν διάδασιν ποιήσωσι, καὶ πάλιν ἀνεχωρήσωσιν ὅτε βούλονται· ὥστε ἐν τῇ τοῦ στρατηγοῦ ἀποκείσθαι γνώμῃ, ἢ προσμένειν ὅσον ἐμβαδάζει αὐτῷ χρόνον, ἢ συμβάλλειν τοῖς ἐχθροῖς ἀσφαλῶς, ἢ ἀναχωρεῖν ἀβλαβῶς τῆς γεφύρας παρ' αὐτοῦ καταλυομένης.

ιδ'. Ἀλλὰ ἐν ταῖς τοιαύταις ἐγχειρήσεσι καὶ ταῖς εἰσόδοις κατὰ τῆς τῶν ἐχθρῶν χώρας, οὐ δεῖ σε καὶ ἀφανίζειν τὰς δαπάνας ἐκείνων τῶν χωρίων δι' ὧν μέλλεις ὑποστρέφειν, ἵνα μὴ ἑαυτὸν στενώσῃς.

ιε'. Τὰς δὲ τοιαύτας γεφύρας γίνεσθαι ἀναγκαῖον νομίζω καὶ ἐν καιρῷ δημοσίας μάχης, καὶ τὰ ἀπλίκτα ἐν τοῖς τοιοῦτοις ποταμοῖς γίνεσθαι, ἐὰν ἄρα δύσβατος εὐρεθῇ ἐν οἷῳ δήποτε μέρει· ἵνα τὴν τοῦ τοιοῦτου ποταμοῦ δὴθην κατεξείρετον κατὰ τοῦ μέρους τῶν ἐχθρῶν καταλίπῃς, ὥστε ἀνεμποδίστως καὶ ἀστενοχωρήτως ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς μάχης τὸν στρατὸν ἐξάγεσθαι. Εἴτα καὶ ἐν καιρῷ τροπῆς ἐν τῷ

NOTÆ.

(26) In cod. Laur. est paragraphus 11, decimo postposito.

(27) Κατ' αὐτῶν. Scribebatur. κατὰ τῶν.

ἀπλῆκτῳ μένειν αὐτοῦ; ἀσφαλῶς φυλαττομένους, καὶ ἅς festinabundi pontem facere. Ac propterea castra μη ἀναγκάζεσθαι ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ τῶν ἐχθρῶν ἐπι- in ripis ex adverso hostium ponant. κειμένων τὴν διάβασιν τῇ; γεφύρας ποιεῖσθαι καὶ μὴ βουλομένους. Καὶ διὰ τοῦτο δέον εἰς τὴν ὄχθην τὴν ἐπὶ τὸ μέρος τῶν ἐχθρῶν ἐξ ἐναντίας τὸ ἀπλῆκτον γίνεσθαι.

ις'. Νυκτεριναὶ δὲ ἐπελεύσεις διάφοροι παρὰ τῶν παλαιῶν στρατηγῶν ἐπετηδεύθησαν, ἐξ ὧν σοὶ καὶ ἡμεῖς ταῦτα ὑποτιθέμεθα, ἵνα ποτὲ μὲν πλησίον τῶν ἐναντίων ἀπλῆκεύσας, ὡς ἀπὸ ἐνδὸς ἀπλῆκτου πρεσβεῖαν τε μίαν καὶ δευτέραν εἰρηνικὴν δηλώσας, καὶ ἐλπίδας πρὸς εἰρήνην δεδωκώς τοῖς ἐναντίοις, καὶ ἀμειβόμενος ποιήσας ἀδοκῆται; αὐτοῖς ἐπὶ ἐλθῆς πρὸ ἡμέρας ἐν νυκτὶ τὴν ὁδοπορίαν ποιησάμενος.

ιζ'. Ποτὲ δὲ, ἐὰν βούλῃ ἐπελθεῖν τοῖς ἐχθροῖς νυκτός, ἡμέρας τινὰς παραταξάμενος πλησίον τοῦ ἰδίου ἀπλῆκτου ὡς ἐπὶ μάχῃ δημοσίᾳ, καὶ σχηματισάμενος φοβεῖσθαι τοὺς ὑπεναντίους, καὶ διὰ τοῦτο μὴ παρεξέρχεται πλεον τοὺς τόπους τοῦ ἰδίου ἀπλῆκτου, καὶ ἐντεῦθεν αὐτοὺς παραχαυνώσας ἐπέλθῃς ἐν νυκτὶ.

ιη'. Τοῦτο δὲ γινώσκωμεν πεποιηκότα τὸν Χαγάνον τῶν Ἀδάρων ἐπὶ τῶν χρόνων Ἡρακλείου τοῦ βασιλέως περὶ τὴν Ἡράκλειαν τῆς Θράκης κατὰ τῶν Ῥωμαίων καβαλλαρίων μὴ βουλομένων ἐν φασσάτῳ ἀσφαλῶς μετὰ τῶν πεζῶν ἀπλῆκεύειν, ἀλλ' ἐξωθεν ἀφυλάκτως.

ιδ'. Σοφὸν δὲ ποιήσεις, ὅταν εὐφύχους καὶ ἀνδρείους μετὰ σεαυτοῦ στρατιώτας ἔχῃς, ἐὰν ὑποθήσῃς τινὲ ὥστε προσφυγεῖν τοῖς ἐχθροῖς, καὶ εἰπεῖν ὅτι ἐν δειλίᾳ ἐστὶν ὁ στρατός· εἴτα πρόφασιν ποιήσῃς ὅτι εἰς τὰ ὀπίσω ὑπαναχωρεῖς, καὶ ὀλίγον διάστημα τὸ φασσάτον ἤγουν τὸ ἀπλῆκτον μεταστήσας, αἰφνίδιον ἐν νυκτὶ ἐπέλθῃς τοῖς ἐναντίοις.

x'. Ποιήσεις δὲ νυκτερινὰς ἐπελεύσεις κατὰ ἐχθρῶν ἀρμόδιως μετὰ τε πεζῶν καὶ καβαλλαρίων καὶ τοξωτῶν μάλιστα καὶ ἀκοντιστῶν κατὰ ἐθνῶν πεζῶν ἢ καβαλλαρίων τῶν μὴ ἐν φασσάτῳ καὶ τάξει ἀπλῆκευόντων, ἀλλὰ ἀτάκτως καὶ ἀφυλάκτως καὶ διςσπαρμένως σχηνοῦντων.

κα'. Καὶ κατὰ τῶν μὴ ἐχόντων τόξα ἢ ἀκόντια προχειρῶς, ἀλλὰ ἐκ χειρὸς μᾶλλον τὴν μάχην ποιουμένων. Οἱ γὰρ τοῖς τόξοις καὶ ρικταρίοις καὶ τοῖς ἄλλοις ὅπλοις χρώμενοι, δυσσεχιεῖρητοι πρὸς τὰς τοιαύτας ἐπελεύσεις γίνονται, εἰ μὴ ἄρα ἀφυλάκτοι καὶ διςσπαρμένοι ἀπλῆκεύωσιν.

κβ'. Νύκτας δὲ ἐπιλέξει πρὸς τὰς τοιαύτας ἀπροδοκῆτους ἐφόδους· τουτέστιν, ἢ ὅταν ὀλόνηκτος φαίῃ ἢ σελήνῃ, ἢ ὅταν οἶδας ὅτι ἀρκεῖται τὸ φέγγος αὐτῆς τῷ διαστήματι τῆς ὄλης σου ὁδοπορίας, ἢ ὅταν ἐστὶν ἀστερόφωτον· ἵνα μὴ ὁ στρατός ἐν σκοτίᾳ περιπατῶν συντριβῇται καὶ πλανᾷται.

κγ'. Ἄξι δὲ ἐξπλῆκτον καὶ παρεσκευασμένον τὸν στρατὸν κίνει, καὶ μὴδὲν περισσὸν ἐπιφερόμενον, καὶ οὕτω κανόνιζε καὶ στοιάζου πρὸς τὰ διαστήματα (28) τὰ ἐν τῷ μέσῳ, ὥστε συμμέτρως περιπατεῖν, ἵνα μὴ συντριβῇται ὁ στρατός· καὶ πρὸ δύο ὥρων τῆς ἡμέρας φθάσεις πλησίον, ὡς ἀπὸ

16. Nocturnæ incursiones ab antiquis imperatoribus excogitatae sunt: e quibus nos tibi hæc suggerimus, ut ubi ab hostium castris, unis tantum castris distas, legationem unam atque alteram pacificam ad eos mittas, et spem illis pacis injiciens, illosque liberos solutosque a timore reddens, de improvise in illos irruas noctu ante diem iter ingressus.

17. Interdum si noctu volueris eos adoriri, dies ante aliquot prope hostium castra ponens quasi ad prælium publicum committendum, si tum simulaveris te timere hostes, neque propinquius audere accedere castris illorum, supinos reddes eos et negligentes, atque adeo noctu invades.

18. Hoc autem Chaganum Abarorum fecisse novimus, Heraclio imperante, cum ad Heracliam Thraciæ civitatem Romani equites nollent in fossato tuto cum peditibus castra ponere, sed circumspice extra castra.

19. Prudenter quoque feceris, si cum strenuos fortesque milites tecum habeas, impuleris unum atque alterum ad hostes confugere, atque illis narrare magno in timore nostrum esse exercitum: deinde simules te retroire velle, et ad alium locum paulo ab illis longius castra transferas, et subito tum noctu hostes invadas.

20. Nocturnas incursiones in hostes facies peditibus et equitibus, sagittariis et jaculatoribus, si qui pedites aut equites sunt, qui non in fossato castra ponunt, sed sparsim et disjecte cubant extra castra.

21. Has potissimum incursiones in eos facies, qui neque arcus neque jacula habent, sed cominus congredi solent: qui enim arcubus telisque utuntur, minus insidiis istis appetendi sunt, nisi dissipati fusique castra ponant.

22. Noctes elige tibi ad has nec opinatas incursiones: hoc est, quando noveris lumen totius noctis satisfacere ad universum iter tuum, vel quando stellæ lucent, ut ne exercitus in tenebris ambulans, afflictus perturbatusque vagetur.

23. Expeditum paratumque exercitum semper moveto, qui nihil supervacaneum secum gestet. Sic autem pro loci intervallo iter tuum aptabis, ut moderate ambulando exercitus de via lassus non sit, sed duas ante lucem horas uno aut altero signo ab hostium castris absis, atque ibi clam col-

NOTÆ.

(28) Διαστήματα. Scribebatur, τ:διαστήματα.

locabis quietique trades exercitum, ut priusquam A dies illucescat, hostes invadas.

24. Ad huiusmodi itinera duces viæ habeas, qui accurate viam noverunt, ut ne erret exercitus.

25. Summo in silentio sint, neque buccina personet, neque tumultus quisquam alius fiat. Sed si signo aliquo ad excitandum exercitum opus fuerit, vel sibilo, vel scuti strepitu, vel voce significetur exercitui, quemadmodum vel procedere vel stare oportet.

26. Ut vero strepitus ac stridor nullus sit, nec in longitudinem aliquam producta acies errorem atque inæqualitatem faciat, quæ res clamorem et mandata ad gubernandum exercitum multa requirit, et cognitum hostibus copiarum nostrarum adventum facit, propterea ne ad frontem, id est ad latitudinem multam, sed ad cornu, id est ad directam aciem, quemadmodum in contubernio et manipulo fit, altitudine copiarum studiose asservata.

27. Ubi prope hostes venerit exercitus, clam atque occulte ad quietem dabis exercitum, et pro loci ratione aciem instrue, deinde per duos aut tres dies incursionem facito, non in omnes partes et quatuor latera exercitus, ne obsessi undique atque interclusi cogantur in densitatem et contrahantur, sed securitatem habeant, potestatemque una ex parte qua velint aufugendi.

28. Si multitudinem magnam exercitus tui habeas, una sola aut altera buccina sonet, ut hostes te putent parvum habere exercitum, et decipiantur. Sin parvum habeas exercitum, plures buccinæ sonent, ut magnam multitudinem hostium venire arbitrentur.

29. Copias quasdam constitues eo tempore ad manus conserendas habiles, quæque suos iterum redeuntes excipiant.

30. Incursiones in hostes, si equites sint, tuto facias, quasi ad publicam pugnam procederes, ut si progressio tua minus feliciter procedit, sed hostes præsentientes adversum te instruantur, in suscepto prælio quasi imparatus aut dissipatus non supereris.

31. Si hostes pedites fuerint, tui autem equites, certum est vel te hostes læsurum, vel sine offen-

δὲς ἡ δευτέρου σημείου τοῦ τῶν ἐχθρῶν ἀπλίκτου καὶ ἐκεῖσε λανθάνοντως ἀναπαύσεις τὸν στρατὸν, καὶ πρὶν ἢ ἀρξῆται αὐγάζειν ἡ ἡμέρα ἐπιτεθῆ; τοῖς ἐχθροῖς.

κδ'. Εἰς δὲ τὰς τοιαύτας ὁδοιπορίας, ἵνα ἐχθρὸς ὀδηγὸς τοὺς πάνυ ἀκριβῶς εἰδὼτας τοὺς τόπους εἰς τὸ μὴ πλανᾶσθαι τὸν στρατὸν.

κα'. Παντοίαν δὲ ἡσυχίαν ἐχέτωσαν, καὶ μὴτε βούκινον λαλεῖτω, μὴδὲ οἰαδῆποτε κραυγὴ γινέσθω. Ἀλλὰ ἐάν ἐστι δέον τοῦ μείναι τὸν στρατὸν, ὡς εἰκὸς, ἢ τοῦ κινήσai, ἢ διὰ αὐριγμοῦ, ἢ διὰ κτύπου σκουταρίου, ἢ διὰ παραγγέλματος, σημαίνειν τὸ κίνημα ἢ τὴν στάσιν.

κς'. Ἴνα δὲ μὴ θόρυβος τῶν κτύπων γένηται, μὴδ' ἐπὶ πολλῷ ἐκτεινομένη ἡ παράταξις πλάνην καὶ ἀνισότητά ποιῇ, καὶ διὰ τοῦτο ἐξ ἀνάγκης κραυγὰς καὶ μανδᾶτα, ὥστε καὶ εὐγνωστον τοῖς ἐχθροῖς τὴν παρουσίαν τοῦ στρατοῦ γενέσθαι· διὰ τοῦτο χρὴ μὴ ἐπὶ μέτωπον ἦγουν ἐπὶ ἑκταμα πάλυ εἰς πλάτος, ἀλλὰ ἐπὶ κέρας, τουτέστιν ἐπὶ ὀρθίαν παράταξιν, ὡς ἐπὶ ἀκίας καὶ στίχου κατὰ οὐρὰν ἀλλήλων περιπατεῖν, δηλονότι τοῦ βάθους ἦτοι τοῦ πάρχους τῆς τάξεως φυλαττομένου.

κζ'. Καὶ ὅταν πλησίον τῶν ἐχθρῶν φθάσῃ ὁ στρατὸς, τότε λεληθότως, καὶ κρυφαίως ἀνάπαυε αὐτοὺς καὶ ὀρθώσον τὴν τάξιν, καὶ ὡς ὁ τόπος ἐπιδέχεται, εἴτε διὰ δύο (20), εἴτε διὰ τριῶν μερῶν τὴν ἐπέλευσιν ποιήσων· οὐδὲ γὰρ κατὰ τῶν τασάρων μερῶν χρεῖα, ἵνα μὴ περιλαμβανόμενοι πανταχόθεν οἱ ἐχθροὶ ἐκ περιστάσεως συμφράζωνται, ἀλλ' ἵνα ἔχωσιν ἄδειαν δι' ἐνὸς μέρους οἱ θέλοντας φεύγειν.

κη'. Καὶ τότε ἐάν πλῆθος ἐχθρῶν στρατοῦ τὸ ἐπερχόμενον, ἐν ᾧ καὶ δευτέρον ἰδούκινον (30) παρασκευάζῃ λαλεῖν, ἵνα πρὸς ὀλίγον στρατὸν δοκοῦντας ἔχειν λανθάνωνται οἱ πολέμιοι. Εἰ δὲ ὀλίγον στρατὸν ἐχθρῶν, πλείονα βούκινω λαλεῖτωσαν, ἵνα πλῆθος νομίζωνται τὸ ἐπερχόμενον.

κθ'. Χρὴ δὲ σε πάντως δυνάμιν τινα συνιστᾶν στρατοῦ τὴν μινύουσαν χεῖρας κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην, ἀλλὰ καὶ εὐκαίρως ἱσταμένην, καὶ ὀφειλουσαν τοὺς, ὡς εἰκὸς, προστρέχοντας ἐκ τῶν ἰδίων προεἶχεσθαι.

λ'. Τὰς δὲ κατὰ καθάλαριον ἐχθρῶν ἐφόδους D μάλιστα ἀσφαλῶς ποιῶ καὶ ὡς ἐπὶ δημοσίας μάχης· ἵνα ἐάν τὰ τῆς ἐφόδου μὴ κατὰ σκοπὸν προέλθῃ, ἀλλ' οἱ πολέμιοι προαισθόμενοι ἀντιπαρετάζωνται, μὴ ἐλαττωθῆς ἐν τῇ κινουμένῃ μάχῃ ὡς ἀπαράσκευος καὶ ἀνέτοιμος.

λα'. Ἐάν γὰρ πεζοὶ ὥσιν οἱ ἐναντίοι, καθάλαριοι δὲ οἱ μετὰ σοῦ ἐπερχόμενοι, πρόδηλόν ἐστιν,

NOTÆ.

(20) Εἴτε διὰ δύο. Scribe, εἴτε διὰ δύο.

(30) Ἰδούκινον. Rescriberem, βούκινον, uti passim toto hoc libro, et pro ævo Leonis. Sed inhibent me magistri Græci. Suidas: Ἰδούκινον, μουσικὸν, ὄργανον, ἀπὸ ἰδούκου. Hinc, ἰδουκίειν, et ἰδουκινίζειν. Etymologici Auctor: Ἰδουκινέειν, ὅπερ κατὰ μεταφορὰν λέγεται βουκινέειν. Hesychius: Ἰδουκινέειν, ἐπεψημῆσαι, βοῆσαι. Item, ἰδουκινετής, et

ἰδουκινάτωρ. Auctor incertus apud Suidam: Κατὰ τὴν συμπίοχον τῶν Κελτῶν πρὸς Ῥωμαίους ἀναριθμητόν ἦν τὸ τῶν ἰδουκινετῶν καὶ σαλπικιτῶν πλῆθος. Basilii patritius in Naumachicis: Προσθετέον δὲ τούτοις καὶ τριηραύλῃν, καὶ καλευστήν. Ἔστι δὲ ὁ μὲν, ἰδουκινάτωρ. Ὁ δὲ, ὁ τὸ φλάμουλον κατέχων. Hesychius ab ἰδου, adverbio Ionico; Suidas ab Ilyco inventore nomen derivat.

δει ἡ βλάβεις (31) τοὺς ἐναντίους, ἡ ἀδολαφὴς ἀναχω-
ρήσεις, τῶν πεζῶν διώκειν τοὺς καθάλλαρους οὐ
δυναμένων.

λβ'. Εἰ δὲ καθάλλαραι εἰσιν καὶ οἱ ἐναντίοι, χρὴ σε
πρὸς τὰ συμβαίνοντα πολλάκις ἐναντία ἑτοιμον εἶναι
καὶ παρασκευασμένον.

λγ'. Εἰ δὲ ἐν νυκτὶ ἐφοδοὶ γένηται κατὰ φασσάτου,
εἴτε ἐν ἡμέρᾳ, ἢ κατὰ ἰδευόντων, ἢ κατὰ τοῦλδου,
δεῖ ἀφωρισμένα τάγματα ἔχειν σε πρὸς διαρπαγὴν
τῶν πραγμάτων· ἵνα μὴ εἰς τοῦτο πάντων ἀσχολου-
μένων, ἐπιλεύσεις ὑπὸ ἐχθρῶν γένηται, καὶ κινδυ-
νεύσῃ ὁ στρατός.

λδ'. Τὰς δὲ τοιαύτας ἐφόδους τὰς μείζονας μὲν
καὶ τελείας δι' αὐτοῦ ποιήσεις· δυνατόν δέ σοι
μᾶλλον καὶ διὰ τουρμάρων τῶν ἐπὶ τοιοῦτοις
πράγμασι χρησίμων αὐτάς γίνεσθαι. Οἵτινες ἱκανοὶ B
εἰσι τὸν σὸν τόπον ἀναπληρῶσαι διὰ τὴν ἀποδείκνυ-
μένην ἐν αὐτοῖς καὶ ἀνδρείαν καὶ ἀγχινοίαν.

λε'. Ἐάν δὲ ἐν τῇ τῶν πολεμίων χώρᾳ εἰσβάλλων
ὁδοποιεῖν μᾶλλον ἐκείσε καὶ πραιδεύειν (32) βλά-
θης ἰδία· χωρὶς, πρῶτον μὲν ἴδιον καὶ ἀρμόδιον (33)
καιρὸν ἐπιλεύσῃ, οὗτο· δὲ ἐστὶν ὁ ἀσφαλὴς τῆς
ἐγγειρήσεως καιρὸς, ὅτε ἡ συμβαλὼν ἦδη τοῖς ἐχ-
θροῖς μάχῃ ἐκράτησας αὐτῶν, ἢ νομίσεις ὅτι οὐκ
εἰσὶ δυνατοὶ πρὸς τὴν σὴν δύναμιν, ἢ ὅταν ἀνετοίμοις
αὐτοῖς καὶ ἀπαρασκευοῖς οὖσιν, αἰφνιδίως ἐπιτεθῇ-
ναι μελετήσης, ὥς ἦδη προεῖπομεν.

λς'. Δέον σε πρὸ πάντων, ὦ στρατηγέ, εἰσβάλ-
λοντα εἰς τὴν πολεμίων γῆν, τῆς ἀποτροπῆς φροντί-
σαι τοῦ στρατοῦ, καὶ ἡ διὰ βασταγῆς δημοσίας, ἢ C
δι' αὐτῶν τῶν στρατιωτῶν, ἢ ἄλλως πως ἐπινοῆσαι
βαστάσαι ἀποτροπὴν καὶ ἀλόγων καὶ ἀνθρώπων·
ἵνα μὴ παρὶ μέσσην τὴν χώραν ἀφῶν τῶν ἐχθρῶν,
ὥς εἰκός, ἀφανιζόντων τὰ ἑτοίμα εἰδὼ στενοχωρηθῇ
ὁ στρατός.

λζ'. Μὴ ἐπιτηδεύσεις δὲ νυκτερινὰς ὁδοπορίας ἐν
πολεμικῇ χώρᾳ ποιεῖσθαι, εἰ μὴ πρὸς ἀπαξ, ἡγουν
μῖαν καὶ μόνην, καὶ τοῦ λεληθότως, ἴσως χρεῖας
ἀναγκαίας καλούσης εἰς τὸ λαθεῖν τοὺς ἐχθροῦς,
καὶ τόπον δυσχερῆ προκαταλαβεῖν χάριν οὐχυρώμα-
τος, ἢ παρελθεῖν ἐν ἐτέρῳ τόπῳ τῶν ἐχθρῶν μὴ
γινωσκόντων.

λη'. Πρῶτερον δὲ περιεργάσασθαι σε δεῖ καὶ ἐρευ-
νᾶν τὰς ὁδοὺς, καὶ οὕτω τὰς ὁδοπορίας ποιεῖσθαι.

λθ'. Πᾶσαν δὲ πάντως ποιεῖσθαι σπουδὴν, ἵνα τι- D
νὰ· τῶν τῆς χώρας ζωγρήσης, ὅπως ἐξ αὐτῶν τὴν
τῶν ἐχθρῶν μάθης δύναμιν, καὶ τὰ αὐτῶν βουλεύ-
ματα, τί ἄρα σπουδάζουσι ποιῆσαι.

μ'. Τὰς ἐρωτήσεις δὲ τῶν κρατουμένων διὰ σεαυ-
τοῦ ποιεῖ, καὶ μὴ δι' ἑτέρου τινός. Καὶ γὰρ πολλάκις
ἀναγκαῖά τινα καὶ παρὰ πᾶσιν ὑπόνοιαν διὰ τῶν
ἐρωτημένων ἐφανερῶθησαν

μα'. Ἀλλὰ μὴδὲ τοῖς προσφεύγουσι σοι προχείρως
πίστευε, ἀλλὰ τοῖς· ἐξ αἰφνιδίου ἐπιδρομῆς κρατου-

A sione discessurum, cum pedites insequi alios equi-
tes non possint.

32. Sin equites hostes fuerint, oportet te ad om-
nes casus adversos promptum et paratum esse.

33. Si interdiu aut noctu incursio in castra, in
impedimenta, in milites iter facientes fuerit, sepa-
ratas quasdam cohortes ad rerum direptionem ha-
bere oportebit, ut ne omnibus hac in re occupatis,
incursio ab inimicis fiat et periclitetur.

34. Incursiones majores et absolutas tu ipse per
te facies: poteris etiam per turnarchas ad hanc
rem idoneos hoc efficere, qui vicem tuam fortitu-
dine solertiaque sua explere possint.

35. Si ad depopulationem et prædationem hosti-
lis terræ iter sine offensione tua facturum sis, pri-
mum idoneum aptumque tempus eligito. Hoc autem
idoneum opportunumque tempus erit, cum si vel
configere cum hostibus cogitas, minus habiles ad
resistendum (tibi reperientur, vel imparatos vel
omissos illos invenies, quemadmodum ante admo-
nuimus.

36. Ante omnia irrupturus in hostilem terram,
commeatus ac rerum necessariorum exercitui en-
tram geres, vel ut aliqua vectura communi, vel ut
a miliibus singulis deportentur, alia quavis certa
via tum hominum tum jumentorum pabulum vela-
tur, ut ne sua in regione hostibus omnia ad com-
meatum spectantia vastantibus, in magnas angus-
tias tuus adducatur exercitus.

37. Hostili in regione ne coneris nocturna itinera
facere, nisi semel, idque clanculum necessitate
impellente, ut hostes lateas, et difficilem aliquem
locum munitionis gratia anticipes, vel ut ad alium
locum inscientibus hostibus transeas.

38. Primo perscrutandæ perlustrandæque viæ
sunt, deinde tuto ingrediendæ.

39. Omnino elaborandum abs te est, ut quor-
dam ex hostibus capias, atque ex illis hostium
copias consiliaque, et quid agendum suscipiant
cognoscas.

40. Ad eos qui capiuntur explorandos et exa-
minandos teipsum adhibebis, neque per alios de-
lectos viros facias. Sæpe enim necessaria quædam
præter opinionem incidunt, et ab iis examinatis
profiscuntur, quæ multis patefieri non debent.

41. Iis qui ad te confugiunt ne nimis facile cre-
das, neque iis qui repentina quadam incursione

NOTÆ.

(31) Βλάβεις. Scribebatur, βλάψει.

(32) Πραιδεύειν. Scribebatur, προδεύειν

(33) Καὶ ἀρμόδιον. Censeo delenda.

capiuntur: sæpe enim tum qui ad te confugiunt, tum qui capiuntur, permulta falsa loquuntur.

42. Neque iis quæ ab uno aliquo dicuntur, sed quæ a pluribus memorantur, credas. Eorum autem consensionem potius attendis qui bello capiuntur, quam qui voluntarii ad te confugiunt.

43. Eos qui ab hostibus ad te confugiunt, et secreta atque abdita quædam se enuntiare velle dicunt, in custodia teneas, aut alia tuta ratione apud te serves: et promittas, si vero loquantur, te illos muneraturum: sin mentiantur, mortem minitaberis.

44. Si hostium exercitus cogitur, tuque extra munitionem sis, ne militem ullum ad prædationem direptionemque hostium mittas, sed primo invade illos, et si bene belli exitus processerit, ne differas tempus, sed dum in tumultu timoreque fuerint, impressionem in illos facies, donec omnino disiecti dispersique fuerint, tuque in tuto ac extra periculum fueris.

45. Sin hostes coacti fuerint, prælium tamen ac dimicationem rejecerint, contende junctis copiis atque adunatis adversum eos prodire, et quæ ante pedes sunt omnia vastare.

46. Si per eandem viam reditio tua erit, neque alimenta aut pastiones ullæ sint præterea, ne tum hæc alimenta quæ ante pedes sunt populaberis, sed ubi reversus fueris tum potius vastabis.

47. Ut ne aliena in regione erres, in diverticulis et ambiguis viis signa pones. Si silvæ sint: in arboribus: si plana expositaque loca, in acervis lapidum, aut suffossionibus quibusdam parvis notabis, ut qui postea sequuntur ex tuis minus aberrant.

48. Quos ad præliandum segregaveris atque emisericis, præcipe ut ne omnes prædationibus occupentur, sed divisi sint, ut alii prædentur, major pars illorum instructa ad custodiam, vel sequatur, sive in regionem, sive in castra hostium, sive in armaenta, sive in impedimenta incursio ulla fiat.

49. Hoc autem facies quando universis cum copiis ad præliandum procedis, ut ne omnes simul in prædationibus occupentur.

50. Atque ubi pabulandi tempus fuerit, alii pabulum colligant, alii apparati instructique sequantur, ut ne si omnes se ad pabulum colligendum converterint, et subita quædam irruptio, aut insidie fuerint, ipsi imparati sparsique opprimantur, quia se revocare ad ordinem stationemque suam non possunt.

Α μένους· ἐπειδὴ συμβαίνει πεπλασμένα καὶ ἐκ τῶν προσφευγόντων καὶ ἐκ τῶν κρατουμένων λήγεσθαι.

μβ'. Ἀλλὰ μὴδὲ τοῖς ἀπὸ ἐνὸς μόνου λεγόμενοις πιστεύειν ἢ πρόσχει, ἀλλὰ τῇ ἐκ τῶν πλειόνων συμφωνίᾳ πείθου, μάλιστα δὲ τῶν ἐξ ἐπιδρομῆς ἀθρόα· ἀλισκομένων, ὡς εἰκομεν, ἥπερ τῶν προσφευγόντων.

μγ'. Πρὸς δὲ τοὺς προσφευγόντάς σοι ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν, καὶ τινα μηνύειν ἐπαγγελλομένους μυστήρια, ἢ ἐν δεσμοῖς φύλαττε τῶν, ἢ ἄλλως πως μετὰ ἀσφαλείας ἔχε, καὶ πρόβλεπε αὐτοῖς· ὥστε δῶσειν· ἐάν τι ψεύδωνται, ἀπαιλεῖ θάνατον.

μδ'. Ἐάν τις συνέστηκεν στρατὸς ἐχθρῶν, καὶ ἐξωθεν ὄχρωμάτων διάγη, μὴ ἐπαφίης τῶν στρατιωτῶν τινας ἐπὶ ἀρπαγὴν ἢ πραιδαν πραγματέων, ἀλλὰ πρότερον (34) ἐπέρχου κατ' αὐτοῦ· καὶ εἰ μὴ καλῶς ἐξέλθῃ τὸ τοῦ πολέμου πέρας, μὴ ἀναβάλλου τὸν καιρὸν, ἀλλ' ἐν ὅσῳ ἐν φόβῳ καὶ ταραχῇ εἰσιν οἱ ἐχθροὶ ἐπιτίθου αὐτοῖς μέχρις τοῦ τελείως καταλυθῶσι καὶ σκορπισθῶσιν· ἢ σύμφωνα συμφέροντά σοι γίνωνται ἀσφαλῶς.

με'. Ἐάν τις οἱ ἐχθροὶ σύστασιν μὲν ποιήσωσιν, ἀναβάλλωνται δὲ συμμίζειν μάχην· τότε σκοπεύεις ἡνωμένως καὶ ἀδιασπάρτως περιπατεῖν, καὶ τὰ ἐν ποσὶν ἀφανίζειν.

μς'. Εἰ δὲ διὰ τῆς τοιαύτης ὁδοῦ ἡ ὑποστροφή σου ἐπιτίθεται γενέσθαι, καὶ οὐκ εἰσὶν ἄλλαι ἀποτροφαὶ ἢ βροχαὶ, τότε φείδου τὰς ἐν ποσὶν, ἥτοι τὸ ἀφανίζειν τὰς δαπάνας· ἐν τῷ ὑποστρέφειν σε, τότε μάλιστ' ἀφάνιζε ταύτας.

μζ'. Ὡστε μὴ ἐν τῇ ἀλλοτρίᾳ γῇ κλανᾶσθαι σε εἰς τὰς ὁδοὺς, δέον σημεῖά τινα ἐν ταῖς ὁδοῖς καὶ τοῖς ἀμφιβάλοις τίθεσθαι. Ἐάν μὲν ὕλαι εἰσιν, ἐν τοῖς δέναιροις· εἰ δὲ γυμνοὶ οἱ τόποι, διὰ σωρῶν λίθων ἢ ὑπορυγμάτων μικρῶν, διὰ τὸ ἐπιγινώσκοντας δι' αὐτῶν τοὺς ὑστερίζοντας ἐκ τοῦ στρατοῦ μὴ κλανᾶσθαι τὴν ὁδόν.

μη'. Ὅσους δὲ εἰς πραιδαν ἀφορίσης καὶ ἀποστείλης, παράγγελλε μὴ πάντας εἰς τὴν διαρπαγὴν ἀσχολεῖσθαι, ἀλλὰ διηρημένους εἶναι· ἵνα οἱ μὲν αὐτῶν πραιδεύωσιν· οἱ δὲ πλείους αὐτῶν συντεταγμένοι ἵστανται εἰς φυλακὴν, ἢ παρακολουθῶσιν, εἴτε κατὰ χωρίου, εἴτε κατὰ φασσάτου ἐχθρῶν, εἴτε κατὰ ἀγέλης (35), εἴτε κατὰ τοῦλδου, ἢ ἐτέρου τινός, ἢ ἐπέλευσις γίνεταί.

μθ'. Τοῦτο δὲ ποιεῖ καὶ ὅταν ἡνωμένου ὦντο· τοῦ παντός στρατοῦ πραιδαν ἐγχειρήσης, εἰς τὸ μὴ πάντας ἐπὶ τῇ ἀρπαγῇ ἀσχολεῖσθαι.

ν'. Ἀλλ' εἰ καὶ συλλογῆς δαπάνης καιρὸς γένηται, δεῖ τοὺς μὲν συλλέγειν, τοὺς δὲ συντεταγμένους καὶ παρατεταγμένους ἀκολουθεῖν· ὥστε πάντων εἰς ἀρπαγὴν ἢ συλλογὴν τῶν ἐπιτηδείων χρειῶν ἀσχολουμένων, ἢ ἀφινιδιασμόν τινα ἢ ἐγκρυμμα ὑπὸ τῶν ἐναντίων συμβῆ γενέσθαι· εἰ γὰρ συμβῇ τοῦτο μὴ ὄντων αὐτῶν συντεταγμένων, οὐ δυνήσονται ἑαυτοὺς ἀνακαλέσασθαι.

NOTE.

(34) Codex Laurentianus una integra charta hic mutilus est.

(35) Κατὰ ἀγέλης. Scribe, κατὰ ἀγέλης.

να'. Ὅταν δὲ χρὴ τοῦ (36) αἰφνιδίου τὰς ἐγχειρή-
σεις κατὰ τινων Σκυθικῶν ἢ τινων ὁμοίων ἔθνων
ποιεῖσθαι, διὰ τὸ μάλιστα ἀνυπόπτον, χρὴ μετὰ σκο-
ποῦ τὰ τε δάση καὶ τὰς δυσχωρίας προσέχειν καὶ
διερυνδῶσθαι. Καὶ οὕτως προορδινεύειν χρὴ τὰ
βάνδα, εἰς τὸ εἰδέναι αὐτὰ, ποῖον πρῶτον, καὶ ποῖον
δεύτερον, καὶ ποῖον τρίτον, καὶ ἐφεξῆς ὀφείλουσι
περιπατεῖν· καὶ μάλιστα ἐὰν διὰ στενῶν τόπων ἐφ-
θοδος γίνεται· καὶ ἵνα μὴ συγχέωνται βραδέως ἐν τῷ
διαμερισμῷ συνέρχωνται.

νβ'. Ἄφνω γὰρ τῆς ἐπαλεύσεως γινομένης, εἰ μὲν
διὰ δύο τρόπων ἐπιτηδεῖόν ἐστι τὴν ἐγχείρησιν
ποιήσασθαι, δεῖ τὸν στρατὸν εἰς δύο μερίζεσθαι,
καὶ τὸ μὲν ἐν μέρει λαμβάνειν ἢ τὸν μεράρχην, ὃν
οἱ παλαιοὶ ὑποστράτηγον ἔλεγον, ἢ τὸν τουρμάρχην,
ἢ ὅποιοι ἄρχοντες τὴν ἐφοδὸν ποιοῦνται. Δύο πάντως
ἀρχοντας πρῶτον καὶ δεύτερον εἰς τὰ δύο μέρη ἕνα
καθ' ἕνα ἐπιστῆσαι, καὶ τὸ μὲν ἐν μέρει, ὡς
εἴρηται, τὸν ἕνα ἀρχοντα ἐξάπληκτον ἔχειν, καὶ χωρὶς
τοῦ λήδου, καὶ προκείμενον ὡς εἰ' καὶ x' μιλίων διά-
στημα διὰ τόπων ἀγνώστων ἐκεῖθεν ἀρχεσθαι τῆς
πραιλας ὥστε ἐπὶ τὸ μέρος τοῦ στρατηγοῦ ἔρχεσθαι·
τὸν στρατηγὸν ἔχοντα τὸ ἄλλο μέρος διὰ τῆς ἐτέρας
ἀρχῆς τῶν χωρίων εἰσβάλλειν καὶ πραιδεύειν, καὶ
ἀμφοτέρους εἰς ἀπαντὴν ἀλλήλων ἐρχομένους, καὶ
πραιδεύοντας τὰ ἐν μέσῳ χωρία, ἐν ᾧ συμφθάσωσιν
εἰς ἐσπέραν, ἐκεῖσε ἐν τῷ ᾧ ἀπικαύειν. Ἐκ τού-
του γὰρ καὶ ἀσφαλῶς ἡ ἐγχείρησις γίνεται, καὶ οἱ
διαφεύγοντες τῶν ἐχθρῶν τὸν ἕνα αὐτῶν τῷ ἄλλῳ
περιπίπτουσιν ἀδοκῆτως, μὴδ' ἐπισυναχθῆναι δυνά-
μενοι.

νγ'. Εἰ δὲ μία ἐστὶν ἡ ἐπιτηδεῖα ὁδὸς δι' ἧς τὴν
εἰσβολὴν κατὰ τὴν τῶν ἐχθρῶν δυνατὸν γενέσθαι,
χρὴ καὶ οὕτως τὸν στρατὸν διανεμηθῆναι. Καὶ τὸ
μὲν διοῖρον (37) αὐτοῦ ἢ καὶ τὸ πλεον τοῦτου ἐξάπλη-
κτον καὶ ἐνδύναμον τὸν ὑποστράτηγον λαμβάνειν,
καὶ μετὰ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ ἐν ᾧ αὐτὸς τάσσεται βάνδου
ἐμπροσθεν πάντων προηγήσασθαι, ἔχοντα μεθ' ἑαυ-
τοῦ πάντα τοὺς τῶν ταγμάτων αὐτοῦ ἀρχοντας, καὶ
ὅταν τῷ πρῶτῳ χωρίῳ ἐπιστῇ πρὸς τὴν αὐτοῦ δύ-
ναμιν, ἀφορίζειν, εἴτε ἐν, εἴτε δύο βάνδα, ὥστε
τοὺς μὲν πραιδεύειν, τοὺς δὲ φυλάττειν τοὺς πραι-
δευθέντας.

νδ'. Καλὸν δὲ ἐστὶν ἐν τοῖς πρώτοις χωρίοις μὴ
πολλὰ βάνδα ἀφορίζεσθαι, καὶ εἰ μέγιστα συμβαίη
τὰ χωρία εἶναι. Ἐπιφθάζοντος γὰρ ὅπισθεν τοῦ
στρατοῦ οὐ δίδεται καιρὸς ἀνικαταστάσεως τοῖς ἐν
αὐτοῖς εὐρισκομένοις. Συντόμως τὸν ὑποστράτηγον
ἐπὶ τὰ πρόσω τὴν πάροδον ποιοῦμενον ὁμοίως καὶ
εἰς τὰ λοιπὰ χωρία ἐφεξῆς, τοῦτο ποιεῖν μέχρις ἂν
ἐπαρκέσωσιν τὰ παρασι διδόμενα (38) αὐτῷ τά-
γματα. Αὐτὸν ὑποστράτηγον ἐξωτέρῳ πάντων εὐρι-
σκόμενον δεῖ τρία ἢ τέσσαρα βάνδα ἄχρι χιλίων ἀν-
δρῶν χρησίμων περὶ αὐτὸν ἔχειν, ἕως τελεῖας τοῦ
πράγματος ἐκβάσεως, ἥγουν τῆς ἐφόδου, ἵνα βίγλα
ἀκριβὲς καὶ ἀσφάλεια τοῖς λοιποῖς γένηται.

51. Quando repentinas aliquas incursiones, vel
contra Scythicas nationes aut alias huiusmodi gentes
facturus es, ut omnia magis suspicione careant, con-
densa loca difficultatesque regionum speculatori
alieni prius perlustrandæ sunt, itaque acies in-
struendæ ut sciant omnes quæ cohors prima, quæ
secunda, quæ tertia esse debeat; atque ita ex ordine
ambulent, si per angustias aliquas transituri sint,
tum etiam ut ne tardius in ordinem adducendi
sunt, instruantur.

52. Subita incursio aliqua si futura sit, si per
duo loca iter commodum fieri potest, in duas par-
tes exercitus dividatur, et alteri parti præsit in-
e-rarcha, quem antiqui principem, sive præpato-
rem vocabant, qui etiam turmarcha dicitur. Quo-
cunque enim et qualescunque homines fuerint qui
incursionem facturi sunt, duos illos præfectos
primum secundumque deliges. Atque altera qui-
dem pars, quemadmodum ante dixi, expedita et
sine ullis impedimentis procedat, et postquam ad
quindecim vel viginti miliarium intervallum ab
aliis abfuerint, per loca incognita atque ex obliquo
posita prædari incipiant, quasi ad imperatorem
venire vellent. Imperator autem reliquam partem
habens, aliunde regionis incipiens irruat et præ-
detur, atque adeo utrique cominus ad se mutuo
venientes, quæ in medio posita sunt loca depopu-
lentur, donec ad vesperein unum in locum perve-
niant. Hoc modo fiet ut tuta incursio in illos fiat,
et hostes qui in alteram partem aufugerint, in al-
teram de improviso incidant: neque convenire
unum in locum possint.

53. Si una tantum idonea via sit, per quam
irruptio in hostes facienda sit, hoc modo exercitus
dividatur. Bessis ejus, aut eo amplius ab hypostra-
tego, id est, principe sive præpatore strenua at-
que expedita capiat, et sub eo quoque suum
bandum sit: princeps autem assumptis reliquis
omnium cohortium suarum præfectis, ante reli-
quos omnes procedat, atque ubi primo in loco
constiterit, e copiis suis unam atque alteram co-
hortem segreget, ut alii prædentur, alii prædato-
res ab injuria conservent.

54. Quamvis spatiosa loca fuerint, ne tamen
multas cohortes primis in locis separe: festi-
nante enim a tergo exercitu, nullus locus relinqui-
tur adversus eos se instruendi, et sine ulla mora
princeps semper ulterius progrediat. Similiter
reliquis in locis hoc faciat, quandiu illi cohortes
traditæ adfuerint. Principem vero ipsum ante om-
nes alios procedentem, tria aut quatuor banda ad
mille virorum numerum secum habeat usque ad
perfectum rei huius sive incursionis exitum, ut
excubie cæteris accuratæ sint.

NOTÆ.

(36) Χρὴ τοῦ. Puto scrib. χρὴ ἐκ τοῦ.

(37) Διοῖρον. Scribe, διμοῖρον.

(38) Τὰ παρασι διδόμενα. Scribe, τὰ παραδιδό-
μενα.

55. Hæc a principio si fiant, tu, imperator, aut A si quis alius incursionis hujus administrationem habeat, sequeris eos qui prædantur, et dispersos congregabis, et ulterius ad principem sive turmar- cham progredieris. Similiter ille hoc idem faciat, transeundoque colligat dispersos prædatores, at- que eodem in loco noctu convenient et castra ponant. Itaque plus quindecim aut viginti millia- ribus a se separati, hujusmodi subitas incursiones ne faciant, ut eodem die et prædam diripiant, et eadem nocte simul castra ponant.

56. In hujusmodi incursionibus hostes objectos non utile fuerit vivos capere et comprehendere, sed omnes tales vel interficiendi, vel prætereundi B sunt, ut ne mora aliqua iter facientibus afferatur, et tempus temere assumatur.

57. Si castellum aut arcem aut munitionem ali- quam capere cogitas, ne illud in vulgus efferas, donec in ipso loco fueris, et negotium ipsum in manus sumpseris.

58. Sin necesse fuerit prope munitionem ho- stium copias tuas transire, vel etiam castra po- nere, unum aliquem præfectum cum expeditis vi- ris in ipso transitu collocabis, qui incursiones hostium prohibeat. Hoc quoque etiam in angustiis locorum fieri abs te debet.

59. Prope munitionem hostium aut silvam ne castra ponas. Sin necesse sit tibi habere castra, C accurate excubias et custodias propter hostium incursiones adhibebis, et diligentissime providebis, ut editiore munitioreque loco castra ponas.

60. Quando hostilem in terram ingrederis, ap- paratum omnem atque impedimenta a tergo te consequi facies: imminetibus autem hostibus in medio exercitus tui ea procedere facies.

61. Ab armatis militibus impedimenta reliqui- que apparatus, atque etiam captivi, si qui fuerint, separentur: neque itinere hoc solum fiat, sed etiam quando castra ponas, ne hostibus adversum in- structos milites venientibus magno impedimento D fiant.

62. Hostili in terra mensuratores incircumspecto ad loca anticipanda sine idoneo præsidio ne mittas, sed per transfugas, qui sponte sua ad te defece- runt, locorum naturam tuto perscrutaberis.

63. Quando exercitus castra positurus est, ne perturbate aut confuse ad castra fossati transeant, sed si hostes immineant, et pedites exercitui nostro adfuerint, currus omnes ex ordine ponant, et fos- sas undique ad modum valli ducant. Expediti

νε'. Τοῦτων οὖν ἐκ τοῦ ὑποστρατήγου γινόμενων, δέον σε, ὦ στρατηγέ, ἢ εἰ τις ἕτερος ὁ τῆς τοιαύτης ἐπελεύσεως τὴν διοίκησιν πεπιστευμένος, ἵνα ἐπ- ακολουθῇ τοῖς κατὰ μέρος πραιδεύουσι, καὶ ἐπισυν- ἄγῃ, καὶ ἐπὶ τὰ ἐμπροσθεν προκόπῃς ὡς ἐπὶ τὸν ὑποστράτηγον ἢ τὸν τουρμάρχη. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐκεί- νον τὸ αὐτὸ ποιεῖν, καὶ ἐπισυνάγειν παρερχόμενον τοὺς πραιδεύοντας, καὶ ἐν ᾧ ἂν τόπῳ ἀπαντήσῃτε ἀλλήλοις ἀπλικοῦτε ἅμα καὶ τὴν αὐτὴν ἡμέραν. Διὸ οὐδὲ χρὴ πλέον τῶν ιε' ἢ x' μιλίων χωρισμένας ποιεῖσθαι τὰς τοιαύτας αἰφνιδίους ἐπελεύσεις, ἵνα φθάσῃτε ἀμφοτέροι καὶ τὴν πραιδαν ποιεῖν, καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἅμα ἀπλικοῦσιν.

νς'. Ἐν δὲ ταῖς τοιαύταις ἐπιδρομαῖς οὐ χρὴ τοὺς δυναμένους ἀντικαθίστασθαι ἐχθροῦς ζωγραφῇ B ἤτοι συλλαμβάνειν, ἀλλὰ πάντας τοὺς παρατυγχά- νοντας τοιοῦτους διαχρησθῆναι, καὶ παρέρχεισθαι, καὶ μὴ εἰς αὐτοὺς ἐμβραδύνειν τοὺς τὴν πάροδον μάλιστα ποιούμενους, καὶ τὸν καιρὸν δαπανᾶσθαι.

νζ'. Ἐάν δέ ποτε βουληθῇς φρούριον ἤτοι κάστρον ἢ ἄκραν τινὰ παραλαβεῖν, ἢ ἕτερον τόπον, μὴ πρό- λαγε τῷ πληθεῖ, ἀχρὶς ἂν ἐπὶ τοῦτο που γινόμενα: ἐγχειρήσῃς τὸ ἔργον.

νη'. Ἐάν δὲ καὶ ἀνάγκη ποτὲ γένηται ὥστε ἐκ παντὸς τρόπου τὴν στρατείαν πλησίον ὀχυρώματος πολεμίων ἢ ἀπλικοῦσαι εἰς τὰς ἐξόδους τοῦ ὀχυρώ- ματος, ἵνα τὰς, ὡς εἰκός, αἰφνιδίας ἐπιδρομὰς ἐναν- τίων κωλύσῃ. Τοῦτο δὲ καὶ ἐν τοῖς στενοῖς τόποις γίνεσθαι ἀναγκαῖον.

νθ'. Πλησίον δὲ ὀχυρώματος ἐχθρῶν, ἢ ὕλης, μὴ ἐπιτηδεύῃς ἀπλικοῦσιν τὸν στρατόν. Εἰ δὲ ἀνάγκη πᾶσα ἐκεῖσε ἀπλικοῦσιν, ἀκριβῶς τὰς παραφυλακὰς ποιοῦ διὰ τὰς τῶν ἐχθρῶν ἐπιθέσεις. Καὶ μᾶλλον σπουδαίε, ἵνα ἡπλωμένῃ, ἢ ὑψηλοτέρῳ τόπῳ καὶ ὀχυρωτέρῳ ἀπλικοῦσῃς.

ξ'. Ὅταν δὲ εἰς τὴν πολεμίαν γῆν εἰσέρχῃ, τὴν ἀποσκευὴν πᾶσαν ἤτοι τοῦ τοῦλδου (39) ἐπισθεν ἀκολουθεῖν ποιήσεις: πλησιαζόντων δὲ τῶν ἐχθρῶν ἐν μέσῳ τοῦ στρατοῦ τὸ τοῦδον (40) εἶναι παρα- σκεύαστον (41).

Ξα'. Κεχωρισμένην δὲ εἶναι ἀπὸ τῶν ὀπλοφόρων στρατιωτῶν τὴν ἀποσκευὴν καὶ τοὺς αἰχμαλώτους ἐάν εἰσι: μήποτε πολεμίων ἀθρόως ἐπερχομένων τοῖς ἀγωνιζομένοις ἐμπόδισμα γένηται: μὴ μόνον δὲ ἐν τῇ ὁδοιπορίᾳ τοῦτο φύλαττε, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἀπλικοῦσῃς.

Ξβ'. Ἐπὶ δὲ τῆς πολεμίας γῆς τοὺς μινυσουράτω- ρας ἀπροόπτως μὴ ἀποστέλλῃς προλαμβάνειν ἀνευ βοηθείας ἀρκούσης αὐτοῖς, ἀλλὰ μόνον διὰ τῶν αἰχμαλώτων καὶ αὐτομόλων ἀσφαλῶς ἀνερεῖνα τὴν τῶν τόπων ποιότητα.

Ξγ'. Ὅταν δὲ ὁ στρατὸς ἀπλικοῦσιν μέλλῃ, μὴ ἀναμεμιγμένως καὶ ἀτάκτως ἐπερχέσθωσαν, ἐν τῷ τοῦ φоссάτου ἀπλίκῳ: ἀλλὰ ἐάν ἐχθροὶ ἐγγίξωσι, καὶ συμπάρεισι πεζοὶ τῷ στρατῷ προτέρας ἀμάξας τιθέτωσαν, καὶ ἐν τάξει τὰ ὀρύγματα ποιεῖτωσαν

NOTÆ.

(39) Τοῦ τοῦλδου. Scribe, τοῦ τοῦλδον.

(40) Τοῦδον. Scribe, τοῦλδον.

(41) Παρασκεύαστον. Scribe, παρασκεύασον.

πρεπόντως τοῦ τάφρου. Οἱ δὲ ἐξαπλήκτοι, ἦγουν οἱ A
εὐπλήκτως ἀνευ βάρους περιπατοῦντες πάντες· ἀπὸ
ὀλίγου διαστήματος ἑτοιμοὶ στηρίξωσαν, καὶ τότε
τὴν ἀποσκευὴν κατὰ τάξιν εἰσέρχονται καὶ ἀπλι-
κεύειν. Καὶ ὅταν ἀπολύσης καὶ τὰς βουλὰς, τότε
εἰσεργεσθῶσαν καὶ αὐτοὶ οἱ ὀπλίται, κατὰ τάξιν, καὶ
ἀπλικευέτωσαν, καθὼς σοι καὶ ἐν τῷ *Περὶ ἀπλήκτων*
λόγῳ διαταξάμεθα.

ξδ'. Ἐάν δὲ πλησίον μὴ εἰσιν ἐχθροὶ, ἀρκεῖ καὶ
δι' ἐνὸς δροῦγγου τοῦτο γίνεσθαι τὸ σχῆμα· καὶ οὐ-
τως ἐκείνων ἱσταμένων τοὺς λοιποὺς ἀπλικεύειν.

ζε'. Ἐχθρῶν δὲ ἐγγιζόντων, καὶ σύστασιν ποιούν-
των, ἡ ὀχυρωμάτων πλησίον, ἡ ὕλης, ἡ τόπου δυσχε-
ροῦς, μὴ ἀφίης ὥς ἐτυχε τινὰς βόσκειν τοὺς ἵππους,
ἀλλὰ καὶ τὰς βίγλας ἀσφαλῶς πέμπε, καὶ ἔχε μὲν B
τοὺς ἵππους ἐν τῷ χάρακι. Σπουδάζειν δὲ ὥστε ἀπὸ
χειρῶν συνάγειν ἐκ τῶν εὐρισκομένων καρπῶν ἐν
τοῖς πλησίον χωρίοις, τοῦ τε χόρτου καὶ τῶν κριθῶν
τὴν συλλογὴν ποιεῖσθαι οὕτως, ὥστε μετὰ τῶν καλ-
λικαρίων τοῦ τοῦλδου εὐπλήκτως (42) ἀπὸ ἐκάστου
μέρους συνέρχονται ὠπλισμένοι στρατιῶται ἐν τάξει
περιπατοῦντες διὰ τὰς αἰφνιδίους τῶν ἐχθρῶν ἐπ-
ελεύσεις.

ζη'. Ἐάν δὲ χρονίσης τῷ τόπῳ, καὶ ὁ καιρὸς
ἐπιτήδειός ἐστι, καὶ ὁ τόπος ὁμοίως πρὸς ἀποτροφὰς,
ἐστὶ δὲ καὶ ἡ δύναμις τῶν ἐχθρῶν ἀπὸ μακρόθεν,
τότε δυνατόν ἐστιν βόσκεισθαι τοὺς ἵππους βίγλας
διπλῆς καὶ τριπλῆς πολλάκις πεμπομένης (43) ἀπὸ
πολλῶν διαστημάτων καὶ ταύτης συχνῶς ἀλλασσο-
μένης. C

ζη'. Ἐάν δὲ τινὰς ἐπὶ πραιῖαν τάξης, οὗτοι μόνοι
εἰσεργεσθῶσαν. Εἰ δὲ τινες τῶν στρατιωτῶν ἐπι-
μυθῶσιν αὐτοῖς ἰδίᾳ εὐθεντίᾳ ποιήσεις γενέσθαι
διαλαλᾶν, ὥστε μηδένα ἕτερον πλὴν τῶν ὠρισμένων
ἐξελθεῖν εἰς τὴν πραιῖαν. Καὶ τότε μετὰ τὸ μανθά-
τον τοὺς παρακούμενους συνέχεσθαι καὶ παραπέμπε-
σθαι τοῖς ἰδίοις αὐτῶν ἀρχουσιν εἰς τὸ σωφρονίζε-
σθαι, ἵνα μὴ οἱ λοιποὶ λαμβάνοντες ἄδειαν, καὶ εἰς
ἀρπαγὴν ἐκτρέχοντες, γυμνώσωσι σε ἀπὸ στρατοῦ,
καὶ κινδυνεύσῃ ὅλος ὁ λαός.

ζη'. Ἀκρίθειαν δὲ καὶ ἀσφάλειαν ἔχε, ἵνα ἐάν
τύχῃ καὶ εὐρεθῇ ἡ οἶνος, ἡ ἄρτος, μὴ τρώγειν αὐτὸν
καὶ πίνειν πρὸς πείρας, ἐάν μὴ πρότερον διὰ τῶν
αἰχμαλῶτων δοκιμάσης αὐτόν. Καὶ οὕτως εὐρίσκων D
ἀπαθῇ καὶ ὕγιῃ, τότε ποιήσεις χρῆσασθαι αὐτὰ
τοὺς στρατιώτας. Ἀλλὰ μὴδὲ τὸ ἐν τοῖς ψέρασιν
ὕδωρ, ἡ κινστέρναις, ἡ λάκκοις, ἡ ἐν ἄλλοις ἀγγείοις·
πολλάκις γὰρ διὰ φαρμάκων ἀφανίζονται, καὶ θανα-
τηφόρα γίνονται.

80'. Εὐρέθησαν γὰρ ποτε καὶ κριθαὶ οὕτως φαρ-
μακευθεῖσαι, καὶ μὴ ἔχοντων ἄλλοθεν τῶν στρατιω-
τῶν τοῖς ἀλόγοις ἀποτροφὴν, ἠναγκάσθησαν ἐκείθεν
αὐτοῖς παραλαβεῖν τροφήν, καὶ οὐκ ἄλγοι διὰ τοῦτο
ἵπποι ἀπώλοντο.

A autem milites, id est, qui gravi armatura non
uuntur, omnes parvo intervallo instructi ab illis
distent, tumque apparatus et impedimenta ex or-
dine ingradientur in castra: ubi autem excubias
vigiliisque emiseric, tunc armati ipsi ex ordine
ingradientur et castra ponant, quemadmodum tibi
in cap. *De castris ponendis* explicuimus.

64. Sin hostes prope non adfuerint, satis erit
uno drungo, id est, cohorte milliaria, instructos
hanc formam observari, ut ea quemadmodum præ-
diximus consistente, reliqui castra ponant.

65. Hostibus jam imminentibus, atque unum in
locum prope congregatis, si munitio aliqua prope
fuerit, aut aliqua locorum difficultas, ne equos
tenere ad pastum emitti sinas, sed et excubias tuto
mitte, equos autem intra valli ambitum retine. Ef-
flice autem ut manibus suis quod frumenti pabuli-
que est, finitimis in locis congregent, sed ita, ut
cum impedimentorum administris omnibus ex
partibus armati milites circum illos obambulent,
ad subitas hostium incursiones repellendas.

66. Sin uno in loco diutius commoratus fueris,
et tempus idoneum locusque similiter ad alimenta
opportunos est, hostiumque copiarum eminus abfue-
rint, equi tum ad pastum emittantur, excubiis
duabus aut tribus longo intervallo emissis frequen-
terque commutatis.

67. Si quos ad prædam emiseric, hi soli exeant.
Sin quidam ex militibus illis admisti fuerint, propria
tua auctoritate mandatum divulgari facies, ut ne-
mo alius præter eos qui constituti sunt ad præ-
dandum exeat. Post hoc mandatum si qui trans-
gressores fuerint, capiantur, et ad suos ipsorum
præfectos mittantur, ut ab illis castigentur, ne, si
impuniti sint, reliqui cum securitate quadam ad
prædandum excurrentes, deserant exercitum, at-
que adeo in periculo exercitus sic relictus sit.

68. Exquisite diligenterque providebis, ut si vi-
num aut panis inveniatur, non confestim edant aut
bibant, nisi per captivos prius exploraveris, utrum-
ne salubria atque integra sint: quod si ita esse
inveneris, tum fruantur illis milites. Sed neque
aqua in puteis aut cisternis aut aliis in vasis nisi
explorato utantur: sæpe enim veneno hujusmodi
inficiuntur, et lethalia sunt.

69. Hordeum enim sæpe sic veneno imbutum
inveniebatur, et cum reliquo pabulo deficerentur,
milites ad equos asportandos, inde pabulantes,
equisque afferentes, complures equos perdiderunt.

NOTÆ.

(42) Εὐπλήκτως. Scribe, ἐξαπλήκτως. Qua de
voco supra a me dictum est. Et mox iterum § 71,
εὐπλήκτους καὶ εὐόπλους. Scribe, ἐξαπλήκτους, καὶ

εὐόπλους.

(43) Ut superius innuimus mutilus est superiori-
bus paragraphis codex, usque ad paragraphum 67.

70. Præcipies etiam exercitui, quemadmodum in capite *De itinere faciendo* explicuimus, ut si sæpe tumultus aliquis aut perturbatio in exercitu fuerit, ne huc illucque exercitus circumcurset et circumferatur, sed illuc ruant omnes ubi tumultus est: ex eo enim fiet ut adversus hostes parati sint, si quid tale contingat, neque confuse inter se aut perturbate misceantur.

71. Excubias quando in hostilem terram immittis, non solum in anteriorem partem emittas, eamque tutam conservabis, sed etiam a tergo expeditos armatosque milites, id est, idoneas copias aliquo cum honesto præfecto instructas (qui tergisites nominabantur) ad decem vel quindecim milliarium intervallum cum excubiis accuratis collocabis, propter eos qui vel per infirmitatem, vel alia de causa tardantur, et deseruntur ab exercitu, ut ne hoste subito irrupentes illos intercipient.

72. Incursiones enim ab hostibus tum fieri consueverunt, quando secure et sine timore trans-eunt hostes, et qui anteriore in parte sunt, posteriore partem minus juvare possunt.

73. Hoc si nostra in regione feceris, haud inutile fuerit, multis præsertim huc illucque palantibus, et præter præfectorum suorum mentem a statione sua recedentibus: ex eo enim cognosces, qui milites in ordine fuerint, et qui a statione sua recedant.

74. De locorum angustiis, et difficilibus ad trans-eundum locis, mentionem fecimus in cap. de itinere faciendo, quare de illis iterum verba facere super-vacaneum est, cum inde harum rerum capere possis cognitionem, ut ne temere et considerate condensa difficiliaque loca transire coneris.

75. Sin aliqua necessitas impellat, quemadmodum in cap. de itinere faciendo præscripsimus, ea cautio adhibenda est ad ea loca prætergre-dienda, maxime si in hostili terra fueris, hostes-que immineant.

76. Si hostes in terram vestram irruerint, ne coram et aperte cum illis dimices, si vel majores vel æquales hostium copiae tuis fuerint, sed insidieris potius, structis insidiis, et aliis molitionibus, sive noctu sive interdiu, viasque illorum obstruas, munitionesque anticipes, vel per pedites, vel equites, vel per utrosque, et pabulum in medio hostibus positum populare.

77. Si cum hoste configere cupis, tum potius facito quando a prædatione redit, quam cum ad prædandum discedit: tum enim in præda occupatus est, et præterea labore lassatus: idque potis-

ο'. Παραγγελίης δὲ τῷ στρατῷ καθὼς ἐν τῷ Περὶ ὁδοιπορίας ἡμῖν εἴρηται λόγῳ, ἵνα ἐὰν ὡς πολλάκις γένηται ταραχὴ εἰς τὸν λαόν, μὴ ἀλλάχου, ὥδε καὶ ἐκείσε τρέχειν αὐτοὺς καὶ περιφέρεισθαι· ἀλλ' ἐκεῖ ὁρμᾶν πάντας, ὅπου ἡ ταραχὴ γέγονεν· ἐκ τούτου γὰρ καὶ πρὸς τοὺς πολεμίους ἱτοιμοὶ γίνονται, ἐὰν τι τοιοῦτον συμβῇ, καὶ οὐ συμφύρονται εἰς ἀλλήλους καὶ συγχέονται.

σα'. Τὰς δὲ βίγλας ἡνίκα εἰσβάλλεις εἰς τὴν πολεμίαν γῆν, μὴ μόνον κατὰ τὸ ἐμπροσθεν μέρος ἀποστέλλης πάντοτε, καὶ τοῦτο μόνον ἀσφαλίζῃς, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοῦ νότου ὀπισθεν εὐπλήκτους καὶ εὐδόλους στρατιώτας ἤγουν ἱκανὴν δύναμιν μετὰ χρησίμου ἀρχοντος παράτασσε, τοὺς λεγομένους νωτοφύλακας, ὡς ἀπὸ δέκα μιλίων ἢ ἑ', ἢ ὅσον οὐδας διάστημα, μετὰ βίγλας ἀκριβοῦς, διὰ τοὺς, ὡς εἰκός, ὑποστηρίζοντας (44) ἐκ τοῦ στρατοῦ, ἢ δι' ἀρρώστιαν, ἢ κατὰ ἑτέραν τινὰ χρεῖαν· ὅπως αἰφνιδίως οἱ ἐχθροὶ ἐπιπεσόντες συλλαβῶνται αὐτούς.

οβ'. Εἰώθασι γὰρ τότε μάλιστα ποιεῖσθαι τὰς ἐγγειρήσεις οἱ ἐχθροὶ, ὅτε καὶ ἀμερίμως ὀδεύουσιν οἱ στρατιῶται, καὶ οἱ ἐμπροσθεν τοῖς ὀπισθεν εὐκόλως βοηθεῖν οὐ δύνανται.

ογ'. Τοῦτο δὲ καὶ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ γῇ ἐὰν ποιήσῃς, οὐκ ἀπρεπὲς ἐστὶ διὰ τοὺς, ὡς εἰκός, δειδομένους ὥδε κάκιστα στρατιώτας, καὶ μὴ καλῶς διαγινωμένους παρὰ γνώμην τοῦ ἀρχοντος αὐτῶν· ἐκ τούτου γὰρ γινώσκεις τίς ἀμελεῖ τῆς τῶν στρατιωτῶν καταστάσεως.

οδ'. Περὶ δὲ στενῶν τόπων καὶ δυσβάτων διαβάσεων ἐν γῇ πολεμίαν μεμνήμεθα παρακλευσάμενοι τῇ σῇ ἐνδοξότητι, ὡς στρατηγὲ, ὅτε τὴν περὶ τῆς ὁδοιπορίας διόταξιν ἐποιούμεθα. Αὐτὸ περὶ τῶν αὐτῶν πάλιν διεξελεῖν ἀπειρόκαλον ἡγούμεθα, ὡς ἐκείθεν ἔχοντός σου ἤδη τὴν περὶ τούτων διέγνωσιν, ὥστε μὴ ἀπερισκέπτως καὶ ὡς ἔτυχεν ἀνάγκης χωρὶς ἐπιτηδεύειν εἰς δασεῖς καὶ δυσβάτους καὶ δυσχερεῖς τόπους διαβαίνειν.

οε'. Εἰ δέ τις τοῦτο ἀνάγκη γενέσθαι καταπεῖγῃ, μετὰ τῆς εἰρημένης, ὡς εἴπομεν ἐν τῇ περὶ ὁδοιπορίας διατάξει, [μετὰ] παρατηρήσεως ποιεῖσθαι τὴν τῶν τοιούτων τόπων πάροδον, μάλιστα ἐν γῇ πολεμικῇ, καὶ πολεμίων ἐπικειμένων.

ος'. Ἐὰν δὲ πολλοὶ εἰς τὴν ἡμετέραν χώραν εἰσβάλλουσιν, σκοπὸς σοι ἔστω, ὡς στρατηγὲ, μὴ φανερώς, καὶ ἐκ παρατάξεως αὐτοῖς πολεμεῖν, καὶ μάλιστα ἐν τῇ εἰσόδῳ αὐτῶν, ἐὰν ὑπερέχῃ ἡ καὶ ἰσμοῖρός ἐστιν ἡ δύναμις τοῦ ἐχθροῦ, ἀλλὰ ἐνεδρεύειν μᾶλλον δι' ἐγκρυμμάτων καὶ ἄλλων ἐπιτηδεύσεων, ἢ ἐν ἡμέρᾳ, ἢ ἐν νυκτὶ ἀσφαλῶς καὶ τὰς ὁδοὺς ἐμφορᾶσαι, καὶ προκαταλαμβάνειν ὀχυρώματα ἢ διὰ πεζῶν, ἢ διὰ καθάλλαιων, ἢ δι' ἀμφοτέρων, καὶ ἀφινίζειν δαπάνας προκειμένας τῶν ἐχθρῶν.

οζ'. Εἰ δὲ βουληθῇς συμβαλεῖν τῷ πολεμῶν ὅταν μᾶλλον ἐπανερχῇται ἀπὸ τῆς πραιβάς, ἢ ἐξέρχῃται τῆς χώρας· τότε γὰρ καὶ εἰς τὴν πραιβαν περισπαύεται καὶ κοπωμένος ἐστίν, μάλιστα ἐὰν καὶ τοῖς ἰδοῖς

NOTÆ.

(44) Ὑποστηρίζοντας. Scribe, ὀστηρίζοντας.

ἐγγιζῇ τότε οὖν σύμβαλλε αὐτῷ, εἰ ἄρ' αὖ βούλη συμ-
βάλλειν.

ση'. Ὁ γὰρ ἐν ἰδίᾳ χώρᾳ διάγων, ἀμελέστερον
διδάσκεται περὶ τὴν μάχην, πολλὰς ἀφορμὰς ἔχων τοῦ
σώζεσθαι, καὶ κινδυνεύειν οὐ βουλόμενος. Ὁ δὲ τῆς
ἀλλοτρίας γῆς ἐπιβαίνων καὶ κατατρέχων, ὅταν ἐν
τοιαύτῃ γένηται ἀνάγκη, εἰς ἀπόνοιαν τρέπεται,
πάντως λογισόμενος ὅτι ἡ φυγὴ αὐτῷ εἰς κίνδυνον
καὶ ἀπώλειαν γίνεται.

οθ'. Χρεὼν δέ σε, ὦ στρατηγέ, πάντοτε φυλάττειν
ἐαυτὸν ἀπαθῆ καὶ ἀπλήγωτον, ἐν παντὶ καιρῷ (45)
καὶ τόπῳ, μάλιστα ἐχθρῶν παραχειμένων. Σοῦ γὰρ
φυλαττομένου οὕτε πλεονύνονται οἱ ἐχθροὶ εἰς βλάβην
τῆς χώρας, οὕτε πολιορκίας εὐχερῶς τοῖς ὀχυρώμασιν
ἐπάγειν δύνανται. Ὑπορῶνται γὰρ καὶ ὑποπτεύουσι
τὸν στρατὸν συνιστάειν.

π'. Καὶ γὰρ εἴγε μὴ δοκεῖ σοι συμβάλλειν δημο-
σίᾳ τοῖς ἐχθροῖς, ὅμως οὕτως εὐτρεπίζεσθαι σε δεῖ,
καὶ φαίνεσθαι, καὶ ὑπόνοιαν πᾶσι τοῖς τοῦ στρατοῦ
παρέχειν, ὥς πάντως συμβάλλειν τοῖς πολεμοῖς.
Τοῦτο γὰρ οἱ ἐναντιοὶ μανθάνοντες καὶ λυποῦνται
καὶ συσπύλλονται.

πα'. Ἐάν δὲ τῶν ἐναντίων εἰς τὴν ἡμετέραν εἰς-
βαλλόντων, ὁ τόπος καὶ ἡ θέσις τῆς ἐκείνων χώρας
ἐπιτηδεῖα ἐστὶ πρὸς τὴν ἐφοδόν, δι' ἑτέρου τόπου
μᾶλλον ἐπιτήδευε πέμπειν στρατὸν ἐν αὐτῇ, ἵνα ἐκ
τούτου περισπάσῃ τοὺς ἐχθρούς.

πβ'. Πάντως δὲ καὶ τὴν θέσιν, ὥς εἴρηται, κατα-
νοήσεις, καὶ τὰ διαστήματα, ἵνα εἴπω γνωσθῇ τοῖς
ἐχθροῖς τοῦτο, καὶ ὁρμήσῃσι κατὰ τῶν πεμπομένων
εἰς τὴν χώραν αὐτῶν, ὁ ἡμέτερος στρατὸς δι' ἑτέρου
τόπου ἐξέλθῃ ἀπαθῆς ὅπως μὴ ὁρμώντων τῶν ἐχθρῶν
ἐκείθεν εἰς ἑβὴν αὐτῶν περιπέσωσιν.

πγ'. Τοιοῦτον πεποίηκε Νικηφόρος ὁ ἡμέτερος
στρατηγός. Ἀπουλφῆρον γὰρ τοῦ τῶν Σαρακηνῶν
ἀμειβῆ τὴν Καππαδοκίαν καταδραμόντος, αὐτὸς τὴν
Ταρσὸν καὶ πᾶσαν Κιλικίαν κατελήϊσας, πολλὰν
Σαρακηνοῖς ἐργασάμενος τὴν βλάβην.

πδ'. Ἐχθρῶν τοίνυν τὴν ὑπὸ σὲ χώραν, εἰ οὕτω
συμῇ, κατατρεχόντων, δέον ἐστὶ πάντα τὰ ἀναγκαῖο-
τερα πράγματα ἐν τοῖς ὀχυρωτέροις κάστροις ἢ
τίποις ἀναλώτοις συλλέγειν, φυγαδεύειν δὲ καὶ τὰ
ἄλογα τῆς χώρας, ἵνα μὴ μᾶλλον συλλαμβανόμενα
ἰσχυροτέρους τοὺς ἐχθρούς ποιήσωσιν.

πε'. Ἐάν δὲ ἡ λαὸς ἢ πράγματα εἰς δοκοῦντα μὲν
ὀχυρὸν τόπον, μὴ ὅντα δὲ ἀληθῶς, συνέλθωσιν, πάν-
τως δεῖ αὐτοὺς διὰ τῆς σῆς προνοίας μεθίστασθαι,
καὶ εἰς ὀχυρωτέρους ἀπελθεῖν τόπους, ἵνα καὶ ἀφο-
δοῖ αὐτοῖς ἡ φυλακὴ γενήσεται.

πς'. Ὅσα δὲ μὴ κατὰ φύσιν ὀχυρά εἰσιν ἢ κάστρα,
ἢ τόποι ἑτέροι, προαπαλίζου αὐτά. Καλεῖται ποτε οἱ
ἐχθροὶ βουληθῶσι παρακαθίσαι αὐτοῖς, μέρος τῆς
στρατιᾶς ὀφρῶς εἰς βοήθειαν καὶ ἐκδίκησιν αὐτῶν
ἐκπεμπε, καὶ μὴ ἐξ τούτων ἐχθροὺς ἀδελῶς τὰς ἐξω-

A simum, si prope tuos fueris; tum enim cum illis
configes, si quando tibi videbitur configendum.

78. Qui enim cum ipsius in terra est, negli-
gentior ad pugnandum est, et multas occasio-
nes habet vel ut servetur, vel periclitetur. Qui
vero alienam terram invadit et depopulatur, si
in tali perturbatione fuerit, in magnis aerum-
nis est, hoc secum reputans, fugam et tergi-
versionem non modo periculum, verum etiam
internecionem asserre.

79. Teipsam ab omni vulnere offensioneque
integrum securumque servabis omni loco et
tempore, hostibus potissimum imminetibus. Hoc
enim diligenter observato, neque se hostes ad
depopulandam regionem nostram facile dissi-
pant, neque facile munitionem aliquam obsi-
dendo oppugnant. Exercitum enim nostrum col-
ligi congregarique unum in locum existimant.

80. Quanquam autem constitutum tibi sit mini-
me te velle cum hostibus configere, assimulato ta-
men id te velle facere, et apparanda tibi omnia
sunt, opinioque asserenda tuæ cum illis dimi-
cationis. Hoc autem illi audientes magis excre-
ciabuntur vexabunturque.

81. Si hostibus vestram in regionem irrum-
pentibus, locus et situs regionis illorum ad in-
cursionem idoneus est, per alium locum conten-
de magis exercitum ducere, ut hoc modo magis
hostes perturbes.

82. Omnino autem, quemadmodum dixi, et si-
tum adverte, et intervalla, ut si incursio nostra
cognita hostibus fuerit, et impetum in eos co-
nantur hostes facere, exercitus noster per alias
vias securus discedat, ut ne hostes irruentes in
conspectum illorum veniant.

83. Tale quidpiam Nicephorus dux noster fecisse
memoratur. Nam cum Apulpher Saracenorum dux
Cappadociam depopularetur, ipse Tarsum univer-
samque Ciliciam vastabat, et multa damna Sara-
cenis inferebat.

84. Hostibus regionem tuam, si id ita contingat
incursantibus, omnia quæ necessaria sunt, ad mu-
nitiones, castella, et loca ad capiendum difficilia
conferantur: jumenta autem omnia ex ea parte
regionis amandentur, ut ne si ab hostibus capian-
tur, fortiores hostes faciant.

85. Si plebs res bonaque sua ad loca quæ mu-
nita fortiaque videntur esse, non tamen sunt, ab-
duxerint, providentia tua efficiendum est, ut ad
fortiora munitioraque loca traducantur, ubi se-
cura illis rerum suarum custodia erit.

86. Quæcunque natura minus munita sunt vel
castella vel alia loca, firmanda jam sunt: et si
partem aliquam exercitus sui ad ea oppugnanda
hostes reliquerint, occulto ad repellendos ulci-
scendosque eos quosdam emittes, neque hostes

NOTÆ.

(45) Ἐν παντὶ καιρῷ. Scrihebatur, ἐν παντὶ καιρῷ.

permittas libere pabulari, sed eos qui pabulatum A
eunt adoriari, et capias, atque adeo hostes affli-
gas.

87. Atque hæc quidem de incursionibus, sive tu in hostilem terram irrueris, sive hostes tuam invadant, satis nobis dictum sit. Nunc alia quæ ad militiam pertinent, explicanda sunt, atque hoc in primis, quemadmodum speculatores in hostilem terram immittere, et quemadmodum hostium speculatores in exercitu nostro clam latentes exquirere possumus.

88. Omnino tibi hostium copiarum quantum potes cognoscendæ sunt, quanta magnitudine, quantisque viribus sint, atque ita tibi suscipienda administrandaque contra illos omnia sunt. Nam equestrium pedestriumque copiarum formæ, locorumque situs, magnam differentiam virium ac roboris in exercitu habent, et infinitum quendam errorem afferunt iis qui simpliciter atque imperite ista æstimant. Hoc autem, quod dico, verum esse quæ sequuntur facile demonstrabunt.

89. Pone autem sexcentos equites in longitudinem, et quingentos in latitudinem instrui, qui nuveris continet trecenta millia equitum: unumquemque equum loco suo constitutum habere, quod ad latitudinem spectat, pedes tres, ex quo sunt pedes mille octingenti: unumquemque quod ad altitudinem spectat habere pedes octo, ex quo sunt pedum quatuor millia: itaque quadrata in forma propter longitudinem mille octingentorum pedum, et propter latitudinem quatuor mille pedum, septingentæ viginti myriades pedum integrorum: ambitus autem externorum pedum circum per latera, undecim millia sexcenti pedes. Et quando sex pedes faciunt ulnam, centum ulnæ faciunt stadium, septem stadia et dimidium faciunt milliare, conficitur ambitus universus undecim millia sexcenti pedes, duo milliaria et sexcenti passus. Hæc igitur forma capiuntur trecenta millia hominum, si perfecte addensentur. Sin rariores fuerint, ex densitatis ratione raritatis intervallum reputandum est, atque adeo ex loci spatio multitudinem populi animadvertere.

90. Trecenta hæc millia hominum in simplici extentoque contubernio instruemus. Unoquoque equo in longitudinem aciei instructo, sunt pedum nongenta millia, quæ in directum producta, duo millia passuum juxta perfectæ densationis rationem faciunt. Quod si dispersi dissipatique ambulent, multiplicem longe magis hoc loco locum possident: longeque plures videntur esse, cum dispersi sunt, quam si ordinem stationemque suam serva-

θεν δαπάνας συλλέγειν ἀλλὰ περισκόπει, καὶ τοῖς ἐπὶ συλλογῇ τῶν δαπανημάτων πεμπομένους ἐνέδρευε, καὶ συλλάμβανε. καὶ ἐντεῦθεν στενοχώραι τοὺς ἐχθρούς.

πζ'. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ ἐφόδων σου τε πρὸς τὴν πολεμίαν καὶ τῶν πολεμίων πρὸς τὴν σὴν γινομένων, εἴρηται ἡμῖν. Χρεῶν δὲ καὶ περὶ τῶν ἄλλων. ὅσα χρήσιμα πρὸς στρατηγίαν δοκοῦσι καὶ ἀσφάλειαν, διεξελεῖν, καὶ μάλιστα περὶ τοῦ πῶς δέον κατασκοπεῖν ἐχθρούς, καὶ ὅπως πάλιν τοὺς ἀπ' ἐκείνων πεμπομένους κατασκόπους κρατεῖν λανθάνειν θέλοντας ἐν τῷ στρατῷ.

πη'. Δεῖ οὖν σε σκοπεῖν ἀκριβῶς, ὡς στρατηγέ, τὴν ποσότητα τῆς τῶν ἐναντίων δυνάμεως πάντως, καὶ πρὸς τοῦτο κανονίζειν καὶ διοικεῖν σε τὰ κατ' αὐτῆς. B
Τὰ γὰρ σχήματα τῶν καθάλλαικων τε καὶ πεζικῶν τάξεων, καὶ αἱ τῶν τόπων θέσεις, πολλὴν τῆς ποσότητος τοῦ λαοῦ διαφορὰν ποιοῦνται, καὶ ἀνυπερβλήτον εἰσάγουσιν πλάνην τοῖς ἀπλῶς καὶ ἀπειρώς κατανοοῦσιν αὐτά. Καὶ ὅτι δ' λέγω (46) ἀληθές ἐστίν, μαρτυρήσει τάχα (47) τῇ θεωρίᾳ ὁ μέλλων λεχθῆναι τρόπος.

πθ'. Ὑπόθου γὰρ ἑξακοσίου, καθάλλαικου εἰς μῆκος ἐπὶ πεντακοσίοις εἰς πλάτος τάσσεσθαι (48), δ' γίνεται τριάκοντα μυριάδες, ἦγουν τριακόσιοι χιλιάδες καθάλλαικων. Ἐκάστου δὲ ἵππου εἰς τόπον τασσομένου κρατοῦντος πόδας τρεῖς κατὰ πλάτος, γίνονται πόδες χιλιοὶ ὀκτακόσιοι: καὶ ἐκάστου ἵππου ἐν τῷ βάθει τασσομένου κρατοῦντος πόδας ὀκτώ. C
γίνονται πόδες τετρακισχιλιοὶ, ὥστε γίνεσθαι ἐν τετραπλεύρῳ σχήματι ὑπὸ τοῦ μήκους τῶν χιλίων ὀκτακοσίων, καὶ τοῦ βάθους τῶν τετρακισχιλίων ποδῶν, ἑπτακοσίας εἴκοσι μυριάδας πόδας στερεοῦς: ἡ δὲ περίμετρος μόνῃς ἐπιφανείας ἐξῶθεν διὰ τῶν τεσσάρων πλευρῶν, γίνονται πόδες μύριοι καὶ χιλιοὶ ἑξακόσιοι, καὶ ἐπειδὴ δὲ οἱ ἐξ πόδες ποιοῦσιν ὀργυζὴν μίαν, αἱ δὲ ἑκατὸν ὀργυζαὶ ποιοῦσι στάδιον ἓν, τὰ δὲ ἐπτά καὶ ἡμισυ στάδια ποιοῦσι μίλιον ἓν, συνάγεται ἡ περίμετρος πᾶσα, ἥτοι οἱ μύριοι καὶ χιλιοὶ καὶ ἑξακόσιοι πόδες εἰς μίλια δύο ἡμισυ δέκατον ἐγγιστα. Ἐν τούτῳ οὖν τῷ διαστήματι καὶ σχήματι χωροῦνται αἱ τριάκοντα μυριάδες τῶν καθάλλαικων κατὰ τελείαν πύκνωσιν. Εἰ δὲ ἀραιότεροι ἴστανται, ἐκ τῆς πυκνώσεως ἐπιλογίζεσθαι δεῖ τὴν ἐνοῦσαν D
ἀραιότητα, καὶ οὕτως συμβάλλειν ἐκ τοῦ μεγέθους τοῦ τόπου τὸ ποσὸν τοῦ λαοῦ.

λ'. Τάξομεν δὲ τὰς τριάκοντα μυριάδας ἦγουν τὰς τριακοσίας χιλιάδας ἐπὶ ἀπλῆς ἀκίας καὶ ἐκτεταμένης. Ἐκάστου δὲ ἵππου εἰς μῆκος τασσομένου τῆς παρατάξεως κρατοῦντος, ὡς εἴρηται, πόδας τρεῖς, γίνονται πόδες μυριάδες ἐνεήκοντα, οἱ ποιοῦσι διάστημα ἐπ' εὐθείας μίλια διακόσια ἐγγιστα, ταῦτα μὲν, ὡς εἴρηται, κατὰ τελείαν πύκνωσιν. Εἰ δὲ διεσκεδασμένοι καὶ ἐσκορπισμένοι κινοῦνται, ὁμολογεύμενόν ἐστιν, ὅτι πολλὰ πλάσιον τοῦ μέτρου τούτου

NOTÆ.

(46) Λέγω. Scribebatur, λέγων.

(47) Τάχα. Scribebatur, τῶχα.

(48) Τάσσεσθαι. Scribebatur, τὰ σέσσεσθαι.

κατέχουσι τόπον, καὶ πλείονες τῶν ἐν τῇ τάξει ἐστῶ-
των τῷ ὀφθαλμῷ ὑποπίπτουσιν. Εἰ δὲ ἐν πλαγίῳ
τόπῳ καὶ ὀφηλοτέρῳ περιπατοῦσιν, ἔτι πλείον.

Ια'. Αἰδὸ καὶ οἱ βουλόμενοι στρατὸν διὰ κόμπον τινὰ
ὀποδεῖσαι, ἢ ἐπὶ λεπτοτέρου βάθους τάσσουσιν αὐτὸν,
ἢ κεχυμένον μηκόθεν, ἢ διεσκηδασμένον καὶ διεσπαρ-
μένον. Οἱ δὲ παλαιότεροι τῶν τακτικῶν τὴν περὶ τὴν
τάξιν, ὅταν μὲν ἔσται τεταγμένη, τέσσαράς, πῆχεις
ιστῶσι τὸν ἕνα ἄνδρα κατέχειν. "Ὅταν δὲ ἔσται πεπυ-
κνωμένη, εἰς δύο πῆχεις· ὅταν δὲ κατὰ συνασπισμὸν
ἐν παρατάξει πῆχυν ἕνα κατέχειν τὸν στρατιώτην,
ὥστε καὶ ἐκ τοῦτου τοῦ μέτρου τὸν ἀκριβεῆ σκουλά-
τορα ἀναλογίζεσθαι ἀπὸ αὐτοῦ τοῦ μήκους τοῦ τόπου
οὐ μόνον τῶν καθάλλαρων, ἀλλὰ καὶ περὶ τὸ πλῆθος.

Ιβ'. Τοσαύτης τοίνυν διαφορᾶς οὐσης εἰς τε τὰς Β
τάξεις καὶ εἰς τὰ σχήματα, οὐ δέον σε, ὦ στρατηγὰ,
εἰς ἀπείρους τῶν τοιούτων ἀνθρώπους τὰς σκουλάκας,
ἤτοι τὰς διὰ τῶν κατασκόπων τῶν σῶν διακρίσεις
καταπιστεύειν, ἢ τὰς περὶ τούτων βίγλας, μὴδὲ τοὺς
παρ' αὐτῶν, ὡς ἔτυχον, λεγομένοις πιστεύειν. Ἀνε-
πιστον γὰρ ἔστιν τοῖς πολλοῖς, καὶ ἀκατανόητον,
εἶγε ὑπὲρ τὰς εἴκοσι ἢ τριάκοντα χιλιάδας ἔσθι, καὶ
μάλιστα ἐπὶ ἐθνῶν, ὅστινες πολλοὺς ἱπποὺς ἐπισύ-
ρονται, διόπερ ἐμπείρους ἀνδράσι τὰ τοιαῦτα χρῆ
καταπιστεύειν.

Ιγ'. Μὴδὲ προχείρως ἀγωνία ἐπὶ ταῖς λεπταῖς καὶ
μακραῖς παρατάξεσι διὰ πλῆθος ὑπόνοιαν· εἰ γὰρ
μὴ εἰσιν ἀναλόγως ἔχουσαι τὸ βάθος μέγα, ποσὸν
οὐκ ἔχουσιν. Τὰς δὲ βαθείας πολοπραγμονέτωσαν οἱ
κατάσχοποι, εἰ τὸ τοῦλθον συντέτακται τῇ παρατάξει. Γ
ἑπισθεν, ἢ μόνον ὀπίσθαι εἰσιν.

Ιδ'. Τὰ μὲν οὖν περὶ τοῦ ποσοῦ δυνατόν ἐστιν
ἀκριβέστερον γινώσκεισθαι διὰ τε τῶν προσφευγόντων
πρὸς ἡμᾶς, καὶ διὰ τῶν κρατουμένων ἐχθρῶν, εἰ
βουληθῇ δὲ τις καὶ διὰ παρόδου στενωτέρων τόπων,
ἔτι (49) δὲ καὶ διὰ τῶν ἀπληκτων, εἰ συμβῇ αὐτοὺς
ἠνωμένως ἀπλικοῦσιν.

Ιε'. Ἐὰν δὲ μὴ ἔστιν φοσσάτον ἐχθρῶν ἐν μὲν τοῖς
στενωτέροις τόποις δι' ὀλίγων κατὰ τὰς τῶν τόπων
θέσεις ποιοῦ τὰς σκουλάκας, εἰς δὲ τοὺς ὀμαλοὺς καὶ
γυμνοὺς τόπους ἐν διαφόροις μέρεσι (50) διὰ πλειό-
νων ποιοῦ τὰς σκουλάκας, καὶ κατὰ συνέχειαν, καὶ
ἀπὸ διαστήματος, καὶ μάλιστα εἰς τὰς νύκτας, ὅταν
εὐχέρειαν ἔχῃ ὁ ἐχθρὸς διὰ τοῦ τόπου οὗ ἂν βούλεται
λαθεῖν καὶ αἰφνιδιάσθαι, προκατανομίζων τὰς βίγλας,
ἐὰν ὀλίγοι εἰσὶ, καὶ διὰ τοῦτο ἀπὸ διαστήματος τὰς
βίγλας δεῖ γίνεσθαι, καὶ ἀλλεπαλλήλους ἐν διαφόροις
τόποις τοῖς ἐπιτηδεύουσιν καὶ συγχῶς ἀλλάσσεσθαι.

Ις'. Γινώθι δὲ ὅτι ἴδιον ἁρμοδίον κατασκόπων ἔσθι,
τὸ φρονήσει καὶ ἀγρυπνίᾳ τόπους τε καὶ κινήσεις
πολεμίων κατασκοπεῖν.

Ιζ'. Τοὺς δὲ τοιούτους ἐλαφρῶς ὀπίσσει χρῆσθαι

NOTÆ.

(49) Ἔτι. Scribe, εἴτε.

(50) Διαφόροις μέρεσι. Scribatur, διαφόρων μέτερι.

A rent. Sin in deflexo quodam loco eminentioreque
incendant, longe plures esse putantur.

91. Itaque qui ad speciem aliquam pompamque
exercitus demonstrant, vel tenuiore cum altitudine
instruunt eum, vel eminus susum dispersumque.
Antiquiores autem rei militaris periti pedestrem
aciem, quando instructa est, quatuor cubitorum
unicuique viro spatium dabant. Ubi densabatur
acies, duorum cubitorum spatium tribuebant in
perfecta aggregatione milltum, ut cubitum unum
haberet unusquisque: qua ex mensura unusquis-
que bonus speculator, et ex spatio loci, facile re-
putabit non modo equitum, verum etiam peditum
numerum.

92. Cum igitur tanta sit differentia in acie in-
struenda, atque in forma exercitus, minime im-
poritis excubiis speculatoribusque aut fortuitis qui-
busdam hominibus fides adhibenda est: minime
enim hoc percipi vulgo, comprehendique a plebelis
potest, idque præsertim, si supra ducenta aut tre-
centa millia hominum fuerint. Ethnicos enim natio-
nes, equos suos arctissime in acie adjuungunt. Ita
que peritis viris tali in causa credendum est.

93. Ne nimis præcipitanter dinices adversus te-
nues longasque acies, propter opinionem multitu-
dinis: quamvis enim certa quadam cum propor-
tione non collocatur, neque altitudinem pro nu-
mero suo justam habent, speculatores tamen
diligenter altitudinem exquirant, utrum impedi-
menta omnia a tergo aciei collocata sint, an soli
armati ibi constituti fuerint.

94. Res hostium abs te melius cognoscantur,
vel per eos qui ad te profugerunt, vel per hostes
qui capti sunt, vel si quis voluerit per angustorum
locorum transitum, vel etiam per castra, si con-
tingat illos uno in loco ea ponere.

95. Si hostium fossatum nullum fuerit, in angu-
stioribus locis pro locorum situ paucos homines ad
excubias collocabis: sin in æquabilibus exposi-
tisque locis diversas in partes distribuantur, plures
ad excubias emittes, tum intervallo locorum di-
stantes, tum continue se mutuo admoventes, noc-
tuque potissimum, quando facile hostis poterit per
eum locum quem voluerit clam progredi, et nec
opinatam incursionem facere. Præparabis autem
excubias, ut quamvis paucae fuerint, per interval-
la tamen locentur, et diversis idoneisque in locis se
mutuo frequenter commutent.

96. Bonorum speculatorum hoc officium est,
prudentia et vigilantia, loca metusque hostium per-
noscere.

97. Illi levi atque expedita armatura utantur,

equosque habeant celeres, ut sine offensione aliqua iter faciant. Exploratores autem sive speculatores securius in hostium copiis castrisque versentur, ut populares illorum esse videantur. Excubiæ autem fideles sint, et robusta corporis specie, animo alacri atque incitato, armatura splendida etiam reliquis militibus anteeant, ut vel aliqua præclara sirenuaque re gesta domum redeant, vel si ab hostibus capiuntur, ab illis tamen in admiratione sint.

98. Præfectum excubiarum vigilantem, prudentem, experientem, et non fortuitum quemvis eligis : neque enim tantum fortitudine, quantum prudentia ac vigilantia in excubiis agendis opus est.

99. Speculatores solos emittes hostibus jam eminens existentibus, si volueris vel motus hostium, vel situs viarum, vel locorum munitionem cognoscere.

100. Quando ad capiendos aliquos incursio sit, tum permissos hos exploratores cum excubiis mites, atque hi quidem antecurrant, expeditoribus locis speculentur, excubiæ sequantur, et ducantur ab illis.

101. Excubias temporibus necessarias non unas simplices facies una aliqua ex parte, sed diversas et pro loci situ, idoneoque intervallo inter se positas, ut si hostes aliquos illorum lateant, tamen in alios incidentes cognoscantur. Atque in primis excubiis paucos collocabis, in secundis plures, in tertiis his etiam plures.

102. Excubiis præcipies ut neque sedeant, neque recubent, quemadmodum antea alibi præcepimus, ut ne socordiores in re gerenda peccent. Sessio enim et recubatio, somnum maxime afferunt : qui autem hoc faciunt, vigilare non possunt. Sed neque si per totam noctem se vigilaturos recipiant, illis credas : natura enim quod ad se pertinet semper requirit, et tu quod tutissimum facto est facies, si excubiæ alias excubias excipientes noctem transmittant.

103. Pedibus omnino excubiæ consistant : hæc enim pedum statio somnum depellit, magis vigilantes eos qui stant facit : ubi vero lassati fatigatique sunt, commutentur, opportunis descriptisque horis noctis. Nisi enim diligenter ad vigilandum laboraverint, naturamque a somno refrenaverint, facile ab hostibus trucidentur.

104. Itaque exquirendæ vigiliæ sunt, fideles præfecti mittendi, qui subito excubias invadant, et pervideant quemadmodum servantur, et negligenter

Α δέον, καὶ ἵππους ἔχειν ταχεῖς, εἰς τὸ ἀνεμποδίστως ὁδεύειν, καὶ τοὺς μὲν ἐξπλωράτωρας ἦτοι κατασκόπους δῆθεν ἀφοδύτερον συνδιάγειν τοῖς πολεμίοις. ὥστε ὁμογενεῖς αὐτοὺς εἶναι νομίζεσθαι, τοὺς δὲ βιγλάτορας πιστοὺς εἶναι, καὶ εἶδει σώματος ἀνδρείῳ, καὶ ψυχῇ εὐτόλμῳ, καὶ ὀπλίσει λαμπροῦς. καὶ τῶν λοιπῶν στρατιωτῶν διαφέρειν, ὥστε ἡ ποιήσαντάς τι γενναῖον ἔργον καὶ ἀνδρείον ἐκπαινεῖν, ἢ ζωγρηθέντας παρὰ τοῖς πολεμίοις θυμαρίζεσθαι.

λη'. Τὸν δὲ ἀρχόντα τῆς σχολῆας (51) ἀγρυπνον καὶ φρόνιμον καὶ ἐμπειρον ἐπιλέγου, καὶ μὴ τὸν τυχόντα. Οὐδὲ γὰρ τοσοῦτον ἀνδρείας, ὅσον φρονήσεως καὶ ἀγρυπνίας δεῖται ἡ τῶν σχολικατόρων χρεια.

Β λθ'. Μόνους δὲ τοὺς κατασκόπους ἀπόσταντες μακρόθεν ἔτι τῶν πολεμίων ἀπαγγελλομένων, ἥνικα μάλιστα βούλῃ μαθεῖν ἢ κίνησιν ἐχθρῶν, ἢ θέσιν ὁδῶν, ἢ τόπων ὀχύρων (52).

ρ'. Ὅταν δὲ ἐπὶ τῷ κατασχεῖν τινα· ἡ ἐπιδρομὴ ἔσται, τότε ἀναμειγμένους τοὺτους μετὰ τῶν σχολικατόρων πρόστασσε εἶναι, καὶ αὐτοὺς μὲν προεκτρέχειν, καὶ ἐξ ἀπόπνευ (53) ἤγουν ὀφθαλμῶν χωρίων κατασκοπεῖν, τοὺς δὲ σχολικατορας ἀκολουθεῖν ἐκείνοις, καὶ ὁδηγεῖσθαι παρ' αὐτῶν.

ρα'. Τὰς δὲ σχολῆας ἢ βίγλας ἐν τοῖς ἀναγκαίοις καιροῖς μὴ ποιοῦ ἀπλᾶς ἀπὸ ἐνὸς μέρους, ἀλλὰ διαφόρους καὶ ἀλλεπαλλήλους, κατὰ τὴν τοῦ τόπου θέσιν, καὶ ἀπὸ διαστήματος ἱκανοῦ· ἵνα εἰ συμβῇ τοὺς ἐχθροὺς διαλαθεῖν εἰς τοὺς ἄλλους περιπίπτοντες μὴ διαλάβωσι· καὶ τοὺς μὲν ἐν τῇ πρώτῃ βίγλᾳ ὄντας ὀλιγωτέρους ποιοῦ, τοὺς δὲ μετὰ ἐκείνους ἐν τῇ δευτέρᾳ πλείους, καὶ τοὺς ἐν τῇ τρίτῃ ἔτι πλείους.

ρβ'. Μηδὲ καθίζειν, μήτε ἀνακλίνεσθαι τοὺς βιγλιούντας παρὰ γαλλε, καθάπερ καὶ ἐν ἑτέροις παρὰ τοῦτου σοὶ παρηγγεῖλαμεν, ἵνα μὴ βαθυμότερον τοῦ ἔργου αὐτῶν γινομένου ἀπόλωνται· καὶ γὰρ ἡ καθέδρα καὶ ἡ ἀνάκλισις ὕπνον μάλιστα φέρει. Καὶ οἱ τοῦτο ποιοῦντες, ἀγρυπνεῖν οὐ δύνανται· ἀλλὰ μηδὲ ἀν' ἐπαγγέλλονται τινες δι' ὅλης τῆς νυκτὸς κρατεῖν, πιστεῦς αὐτοῖς· ἡ γὰρ φύσις τὸ ὥδιον ἐπιζητεῖ, καὶ οὐ τὴν ἀσφάλειαν διὰ τῆς τῶν βιγλῶν διαδοχῆς ποιεῖσθαι μὴ ἀμελῆς, ἵστασθαι δὲ τοὺς βιγλιούντας πάντως.

ργ'. Ἡ γὰρ ἐπὶ τῆς γῆς στάσις μαρναίνει τὸν ὕπνον καὶ μᾶλλον ἐγρηγόρους τοὺς ἱσταμένους ποιεῖ. Ὅταν δὲ χρεια, τότε κοπιωθέντας ἀλλάσσειν κατὰ τὰς δεούσας τῆς νυκτὸς διαμερισθείσας αὐτοῖς ὥρας. Εἰ γὰρ μὴ φροντιστῶσι ἐπιμελῶς ὅπως ἀγρυπνήσωσι τὴν φύσιν τέως τοῦ ὕπνου χαλινώσαντες, ἐφιδίω· ἀν' παρὰ τῶν ἐχθρῶν ἀπολοῦνται.

ρδ'. Διὸ χρὴ σε καταζητεῖν τὰς βίγλας καὶ ὅπως γίνονται, καὶ πέμπειν τοὺς πιστοτέρους (54) τῶν ἀρχόντων τοὺς ἐφείλοντας αἰφνιδιάσαι, καὶ ἐπιθεῖν

NOTÆ.

(51) Σχολῆας. Scribebatur, σχολῆας.

(52) Ὀχύρων. Scribebatur, ὀχυρώματιν.

(53) Ἀπόπνευ. Scribebatur, ἀπὸ πνεύματος.

(54) Τοὺς πιστοτέρους. Scribebatur, τοὺς στοτέρους.

πῶς αὐται γίνονται, καὶ τοὺς ἀμειλῶντας τιμωρεῖσθαι, ὡς αἰτίους μεγάλου κινδύνου τῷ στρατηγῷ γινομένους.

ρβ'. Ὑπολαμβάνω δὲ ὅτι ὁ ἔμπειρος σχολικάτωρ δύναται ἀπὸ τινων σημείων, καὶ πρὸ τοῦ ἰδεῖν αὐτὸν τοὺς πολεμίους κατανοῆσαι τὸ μέτρον τοῦ πλήθους αὐτῶν ἐκ τῆς τῶν ἵππων αὐτῶν συστάσεως, καὶ ἐκ τῶν ἀπλίκτων αὐτῶν δύναται δὲ καὶ τὸν χρόνον τῶν ἵππων καὶ τῶν ἀνθρώπων κόπρου.

ργ'. Ἐάν δὲ φορσάτον ποιήσης, ἦγουν χάρακα, καὶ ἡ τάφρω ἢ οἰκοδομήματι ὀχυρώσης αὐτὸ, ἢ τινι ἐτέρῳ ὕλῃ, δόξῃ σοι δὲ ἔσθωθεν εἰσαγαγεῖν τοὺς καβαλλάρους, μὴ πολὺ ἀπὸ διαστημάτων ποιήσης τὰς βίγλας, ἵνα μὴ συντρίβωνται ἀκαίρως οἱ ἵπποι.

ρδ'. Πάντως δὲ τοὺς πεμπομένους ἐπὶ σχολικῶν παραγγέλλῃς ὥστε ζωγρησάι τινα, καὶ ὥσπερ ἐπὶ τῶν κυνηγίων οὕτως σχολάζειν καὶ σπουδάζειν ὥστε προσκυλεῖν, καὶ ἀσυμφανῶς καὶ ἀγνώστως τοὺς μὲν δι' ὄψεως φαίνεσθαι ὀλίγους ὄντας καὶ ὑποχωρεῖν, ἄλλους δὲ κεκρυμμένους καὶ ἀφανῶς κατακυκλοῦν πρὸς τὴν τῶν τόπων ἐπιτηδεύσθητα· καὶ ἀλλαχοῦ μὲν δαίκνυειν ὄψιν καὶ μόνως, ἐτέρωθεν δὲ ἐπέρχεσθαι μετὰ πλειόνων λεληθότως καὶ διανυκτερεῖν, μάλιστα. ὅταν μακρόθεν δοκοῦσιν εἶναι οἱ πολέμιοι, ὅταν οὐδὲ ὑπόνοιαν ἔχωσι τούτου τοῦ δράματος.

ρη'. Τὰς δὲ γινόμενας βίγλας μὴ μόνον τοὺς ἐναντίους μὴ εἰδέναι καλὸν, ἀλλὰ μηδὲ τοὺς ἰδίους, λανθάνειν δὲ καὶ τὸν σὸν στρατὸν, ἵνα εἰάν τις, ὡς εἰκὸς, προσφυγεῖν τοῖς ἐχθροῖς βουληθῶσιν ἐκ τοῦ στρατοῦ, ἀδοκίμως ταύταις περιπέσωσιν.

ρθ'. Ἐάν δὲ βουληθῇς κατασκόπους κρατῆσαι τῶν ἐχθρῶν, δέον σε θαρρῆσαι τοῖς ἀρχοῦσι τὸ πρῶγμα, ἵνα ἕκαστος τοῖς ὑπ' αὐτὸν στρατιώταις καὶ τοῖς λοιποῖς παραγγέλλῃ. ὅτι Τυχὸν τῇ ἐξῆς περὶ δευτέραν ἢ τρίτην ὥραν τῆς ἡμέρας κατὰ τὴν πρώτην φωνὴν τοῦ βουκίνου, εἴτε στρατιώτης, εἴτε παῖς ἔστιν, ἕκαστος εἰς τὴν ἰδίαν τένταν ἵνα εἰσέλθῃ, καὶ μηδεὶς τολμήσῃ ἔξωθεν τῆς τέντας εὐρεθῆναι, ἐπεὶ σωφρονίζεται. Καὶ μετὰ τὸ πάντας εἰσελθεῖν, αὐτοὺς τοὺς ἀρχοντας μένειν ἔξωθεν τῶν τεντῶν καὶ θεωρεῖν, ἵνα ὅσους ἔξωθεν τῶν τεντῶν εὐρωσιν αὐτοὶ, κρατήσωσιν αὐτούς. Τοὺς δὲ, ὡς εἰκὸς, εἰσερχομένους εἰς τὰς τέντας, οἱ τῶν κοντουβερνίων συλλαμβάνονται, καὶ κρατήσουσι καὶ παραδώσουσι τῷ ἰδίῳ ἀρχοντι. Ἐν γὰρ γίνεται τῶν δύο εἰς τὸν κατάσκοπον· ἡ γὰρ ἔξωθεν ἱστάμενος συνέχεται ὡς μὴ εἰδὼς πῶς ἀπελθεῖν· ἡ καὶ, ὡς εἰκὸς, εἰάν θαρρῆσῃ εἰσελθεῖν ἐν τινι τῶν κοντουβερνίων, ὡς ξένος κοντουβερνίου.

ρι'. Πάντας οὖν τοὺς ὀπωσοῦν κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον εὐρίσκομένους δεῖ κρατεῖσθαι, εἴτε Ῥωμαῖοι δοκοῦσιν εἶναι, εἴτε ἄλλογενεῖς, καὶ ἐξατάζεσθαι, ὥστε ἔχειν εὐρίσκεισθαι τὴν ἀλήθειαν.

ρια'. Τοῦτο δὲ γίνεται καὶ ἐν φορσάτῳ συνηγμένου στρατοῦ ἢ πεζικοῦ ἢ καβαλλαρικοῦ ἐπιτηδεύως, ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὸ μέρος μεμερισμένης, ἢ πάλιν κατὰ τάγμα ἀπλικοῦντων.

ριβ'. Γίνεται δὲ καὶ δὲ ἐτέρων τοιούτων καὶ ὁμοίων

A tes puniantur : quia magnum imperatori sua negligentia inferunt periculum.

105. Prudentes excubias quibusdam signis priusquam videant hostes animadvertere multitudinem hostium ex equorum collocatione et castris illorum possunt.

στοχάσασθαι ποτε διὰ τοῦ τόπου παρελθὼν ἐκ τῆς

106. Si fossatum feceris, aut vallum, et vel fossa circummuniveris illud, vel aliqua alia materia, decretumque est equites intra fossatum deducere, ne longo intervallo ab illis excubias disjunxeris, ut ne importune equi affligantur.

107. Eis qui ad excubias emittuntur præcipitur : ut capiant aliquos ex hostibus vivos, si possunt : et quemadmodum in venando, sic conentur et studeant excubias ante agere occulte et clanculum, ut hi quidem qui pauci sunt in conspectum solum veniant, et discedant iterum, alii autem abditii pro locorum commoditate includere eos si possunt, conentur, atque uno in loco se tantum ac si pauci essent demonstrare, alio ex loco cum pluribus clanculum invadere, et pernolent, maxime quando hostes eminus fuerint, et opinionem alicujus talis facti habuerint.

108. Excubias tuas non modo hostes tui, sed ne milites tui, si fieri possit, agnoscant, ut si quidam profugere ad hostes tuos voluerint, imprudentes in excubias tuas incidunt.

109. Si hostium speculatores capere studes, communicandum cum reliquis præfectis tuis hoc negotium est, ut unusquisque militibus suis reliquisque præcipiat ad horam diei secundam aut tertiam, et ad buccinæ primum sonitum, sive miles sive administer sit, singuli ad sua tentoria veniant, nemoque audeat extra tentoria esse, ne supplicio constringatur. Ubi omnes ingressi in tentoria sua fuerint, præfecti foris maneant, et si quos viderint foris, eos comprehendant. Eos vero qui in tentoria ingrediuntur, unumquodque contubernium capiet, et suo præfecto tradet. Unum enim e duobus necesse est fieri : vel ut foris speculator maneat, et nesciat quo se conferre debeat, vel ut ingredi audeat cum aliquo contubernio, quasi hospes cognoscatur, et contubernii præfecto tradatur.

ἐπιγινώσκεται, καὶ παραδίδεται τῷ ἀρχοντι τοῦ

110. Omnes autem qui hoc modo inveniuntur, exquiri atque examinari oportet, sive Romani, sive alienigenæ fuerint, atque adeo veritatem ab illis quaeri.

111. Haec res fieri possit in fossatum coacto exercitu vel pedestri vel equestri, vel dispersis divisisque separatim castra ponentibus, vel rursus per cohortes castra habentibus.

112. Aliis quibusdam hujusmodi et similibus

signis diversis prædictorum speculatorum comprehensio esse solet, quæ necessario efficienda sunt, ut diversa signa præceptaque adhibeantur. Simul enim hoc modo speculatores hostium tenentur, et milites præfectis suis obedire assueverunt, et imperata illorum studiose facere, si vel mediocriter castigantur qui negligentes mandatorum fuerint. Sienim mandatum aliquod detur militibus a præfecto, qui curiosius in hoc inquit, is speculator hostium deprehenditur alienus a tessera, et socialis exercitus signo carens.

113. Non abs re fuerit formas et mandata dare militibus, quando maxime vacat, ut explorentur milites, atque ad ea custodienda assuefiant.

114. Si speculatores hostium ceperis, ne uno atque eodem modo illos tractaveris: sed si copias tuas hostium exercitu imbecilliores esse judicaveris, vel interfice eos, vel firma in custodia detine. Sin armaturam habeas bonam, apparatus idoneum, copias multas, robur justum, firmitatem corporum, obedientem exercitum, strenuos milites, experientiam acrem, omnes copias tuas ordine quodam ad pompam instrues, easque hostium speculatoribus demonstrabis: quod ubi feceris, illos salvos atque integros ad suos remittes. Nam eo cum venerint, quæ viderunt omnia commemorabunt. Ac sæpe omnium rerum exoptata affluentia hostes in timorem conjicit, quemadmodum si subsidis omnibus destituere, magnam illis alacritatem afferret.

115. Quocirca si te meliores multo habere judicaveris, illos domum abire permittas, ut hæc narrantes perturbationem aliquam hostibus invehant. Sin deteriore in loco quam hostes fueris, trucidentur, nec permittantur ad suos redire.

116. Si transfugæ aliqui ab hostibus ad te defecerint, et vel tempus incursionis vel viam promittunt se monstraturos, et duces futuros, et modis quibusdam haud cognitis ad exercitum hostium ducturos, ne omnino credas illis, sed ligatos eos duces tecum, promittens illis, si verum dixerint, et ad salutem victoriamque exercitus nostri omnia fecerint, se multa dona muneraque a nobis recepturos: sin mentiantur et deceperint, et in periculum conjicere nostros voluerint, illo ipso tempore ibi in vinculis ab iis qui in periculum venerint trucidandos esse. Nam transfugæ fides certissima est, tum hostis ad te, tum tui ad hostem, si minime sui ipsius vitæ dominus sit, sed potestatem illius habeant, vel ad quos confugit, vel a quibus aufugit. Atque hæc quidem de illis nobis dicta sunt.

σημείων διαφόρων ἢ ἐπιγνώσεις τῶν εἰρημένων κατασκόπων, ὅτινα ἀναγκαῖόν ἐστιν ἐπιτηδεύειν, ὥστε διάφορα σημεῖα ἦτοι παραγγέλματα ποιεῖν. Ἄμα γάρ καὶ οἱ κατάσκοποι τῶν ἐχθρῶν ἐκ τούτων (55) φανεροῦνται, ἅμα δὲ καὶ οἱ στρατιῶται ἐθίζονται πεῖθεσθαι τοῖς ἀρχουσιν αὐτῶν, καὶ φυλάττειν ἐπιμελῶς τὰ μανδᾶτα, ἐὰν μάλιστα μετρίως πως σωφρονίζωνται οἱ ἀμελοῦντες περὶ αὐτά. Ἐὰν γὰρ τὸ παράγγελμα δοθῇ παρὰ τοῦ ἀρχοντος τοῖς στρατιώταις μυστικώτερον, καὶ τοῦτο ἀγνοεῖ ὁ κατάσκοπος τοῦ ἐχθροῦ ταχέως εὐρίσκεται ἄλλοτριος ὢν τοῦ συνθήματος, καὶ οὐκ ἔχων τὸ σύσημον τοῦ φίλου στρατοῦ.

ριγ'. Οὐκ ἄτοπον δὲ, ἀλλὰ καὶ σχήματα καὶ μανδᾶτα διδόναι τοῖς στρατιώταις, ὅταν μάλιστα εὐκαιρῶσιν· ἵνα καὶ δοκιμασθῶσιν, καὶ ἐν θείῃ γένηται τοῦ φυλάττειν αὐτά.

ριδ'. Ἐὰν δὲ ποτε συλλάβῃς κατασκόπους, μὴ κέρησῃς εἰς αὐτοὺς μῦθ' καὶ αὐτῇ γνώμῃ πάντοτε, ἀλλ' ἐὰν μὲν ἀσθενέστερα μᾶλλον τὰ σὰ εἶναι παρὰ [τὰ] τῶν πολεμίων νομίῃς, τότε κτείνειν τοῦτους ἢ συνέχειν ἐν ἀσφαλεῖ φρουρᾷ. Ἐὰν δὲ καθοπλισμὸν ἔχῃς ἰσχυρὸν καὶ καλὸν, καὶ παρασκευὴν ἱκανήν, καὶ δύναμιν πολλήν, καὶ εὐερίαν, ἦτοι μέγεθος καὶ ῥῶσιν ὁπμάτων, καὶ πειθῆγιον στράτευμα, καὶ ἀρχοντας ἀρίστους καὶ ἀνδρείους, καὶ ἐμπειρίαν μεμελετημένην, στήσῃς μὲν τὴν στρατείαν ἐν κόσμῳ καὶ καταστάσει πρὸς κόμπον· παράλαβε δὲ τοὺς κατασκόπους, καὶ ταύτην ἐπίδειξον αὐτοῖς. Τάχα δὲ, εἰ τοῦτο ποιήσας ἀθῶους αὐτοὺς ἀποπέμψεις εἰς τοὺς ἰδίους, οὐκ ἂν ἀμαρτήσῃς. Καὶ γὰρ ἀπελθόντες, ἀπερ' εἶδον, ἀναγέλουσιν τοῖς ἰδίοις. Τὰ μὲν γὰρ πλεονεκτήματα τῶν ἀντιπάλων ἀπαγγελλόμενα πολλάκις ἀναγκάζει φοβεῖσθαι τοὺς ἀκούοντας, τὰ δὲ ἐλαττώματα αὐτῶν θαρρῆναι τοὺς ἀντιτεταγμένους παρεσκεύασεν.

ριε'. Ὅστε εἰ μὲν ἐλαττώματα ἔχεις, ἀπολέσθωσαν οἱ κατάσκοποι. Εἰ δὲ πλεονεκτήματα, μᾶλλον ἀπολυθέντες καὶ διηγούμενοι τοῖς ὁμοεθνεῶσιν εἰς θελίαν αὐτοὺς περιστήσουσιν.

ρις'. Ἐὰν δὲ πρόσφορος ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν πρὸς σὲ παραγίνωνται, καὶ ἡ ὥραν τινα ἐπιθέσις, ἢ ὀδὸν ἐπαγγέλλωνται ὑποδείξιν, καὶ προπορεύεσθαι, καὶ διὰ σκοπῶν ἀοράτων ἐπὶ τοῖς πολεμίοις εἰσαγαγεῖν, μὴ ἀπλῶς πίστευε, ἀλλὰ δῆσας αὐτοὺς οὕτως ἄγε, παραγγέλλων αὐτοῖς ὅτι, ἐὰν ἀληθεύσωσιν, καὶ ἐπὶ σωτηρίᾳ καὶ νίκῃ πάντα ποιήσωσι τοῦ στρατεύματος, ὥφελεας καὶ δωρεὰς καταβιβασθῶσιν. Εἰ δ' ἐξαπατήσωσι καὶ ψεύσωνται εἰς τοὺς ἰδίους ἐπιβρίβειν βουλομένοι τὸ στράτευμα, γινωσκέτωσαν ὅτι παρ' αὐτὸν ἐκείνον τὸν καιρὸν ὄντας ἐν δειμοῖς, ὑπὸ τῶν κινδυνευόντων κατασφαγήσονται. Καὶ γὰρ προσφύγου πιστεῖς βεβαιωτάτη, εἴτε πολεμίου πρὸς σὲ, εἴτε ἀπὸ σοῦ πρὸς τοὺς πολεμίους, τὸ μὲν εἶναι αὐτὸν κύριον τῆς ἰδίας ψυχῆς, ἀλλὰ τοῦ ἡγουμένου αὐτοῦς, ἢ ἐν οἷς προσέφυγεν, ἢ ἐξ ὧν ἀπέφυγεν.

NOTÆ.

(55) Ἐκ τούτων. Scribebatur, ἐν τούτων.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΙΗ' (56).

Α

CONSTITUTIO. XVIII.

Περὶ μελέτης διαφόρων ἐθνικῶν τε καὶ Ῥωμαϊκῶν παρυτάξεων.

α'. Ἐξῆς δὲ καὶ διαφόρων παρατάξεων μελέτας σοι ὑπαγορεύσω τῶν τε ἄλλων ἐθνικῶν καὶ ὅσαις ἐχρήσαντο κατὰ διαφόρων ἐθνῶν οἱ τῶν Ῥωμαϊκῶν στρατευμάτων κατάρξαντες πάλαι στρατηγοί, ἵνα ταύτας κατανοήσας, οὐ μόνον αὐτοῖς τοῖς αὐτοῖς χρήσῃ στρατηγήμασιν ἐν τῷ δέοντι καιρῷ, ἀλλὰ καὶ ἕτερα πλείω τούτων προσεπινοήσῃς. Ἀγγίνοια γὰρ στρατηγοῦ ὕταν καὶ ἀφορμῆς τιнос δράξῃται πραγμάτων στρατηγικῶν οὐ μέχρῃς ἐκείνων ἴσεται μόνων, ἀλλὰ καὶ πλείω τούτων προσεφυρίσκειν δύναται.

β'. Ἡ μὲν οὖν συνεχὴς γυμνασία τῶν τακτικῶν κινήσεων ὠφέλειαν μὲν πολλὴν τῷ στρατιώτῃ ποιεῖ, κατὰ δὲ αὐτὴ εὐχερῶς τοῖς ἐχθροῖς γίνεται διὰ B τε κατασκόπων ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν, καὶ τῶν, ὡς εἰκός, προσφευγόντων εἰς αὐτούς. Καὶ διὰ τοῦτο πολλὰ καὶ μεθοδευσμένη καὶ κατανοουμένη ἀπρακτος εὐρίσκεται.

γ'. Ἀρκεῖ οὖν ἡ παρ' ὑμῶν (57) ἐρισθεῖσα γυμνασία ἐν τῇ περὶ αὐτῆς ἡμῖν εἰρημένη διατάξει, ἀπλὴ οὖσα, καὶ δι' αὐτῆς πάσῃ τάξει ἀρμοζομένη καὶ μηδὲ πονεῖν (58) ποιούσα τὴν πᾶσαν παρατάξιν.

δ'. Ἐὰν δὲ τύχῃ καὶ εὐκαιρία πολλὴ πρὸς μείζονα γυμνασίαν καὶ μετεωρισμὸν, δεῖ τότε διαφόρους μὲν τάξεις καὶ γυμνασίας τὰ μέρη, ἥτοι τὰς τούρμας, ἡ δροῦγγους ἡ τὰ βάνδα τῶν κομήτων καθ' ἑαυτὰ ἐπιτηδεύειν, τοῦτ' ἐστὶ καὶ τὴν λεγομένην πρὸς τὸ χρεῖως καὶ ἄλλας ἐκ περισσοῦ, εἰ καὶ C οὐκ ἀναγκαῖας ἀεὶ, ἀλλ' οὖν ἐν τινι καιρῷ ποτε χρησίμους.

ε'. Ἴνα τῇ ἐκάστῃ τάξει καὶ γυμνασίᾳ γνῶρισμα ἴδιον ἐπιτεθῇ, καὶ οἱ μὲν στρατιῶται τὴν διαφορὰν ἐκάστης παρατάξεως γνωρίζουσιν ἐν συνθειᾷ τῶν κινήσεων γινόμενοι, καὶ μὴ ξενοφονοῦσιν ὡς οὐκ εἰδότες ὅταν ἀθρόως αὐτοῖς ἀγγελθῇ τις παρατάξις, μὴ οἶδασιν δὲ τὴν μέλλουσαν τάξιν ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ γίνεσθαι κατ' αὐτὸν τὸν τοῦ πολέμου καιρὸν.

ς'. Ἄσιν οὖν διαφοραὶ τῶν τάξεων τῶν κατὰ σχῆμα γινόμενων τρεῖς. Ὅν μίᾳ ἡ χρεῖως, ἥτινι καὶ Ῥωμαίοις χρῆσθαι σὺνηθες, καὶ ἡ μὲν ἐστὶν ἥτις ἀδιακρίτως ἔχουσα τὰ τάγματα, τοῦτ' ἐστὶν οὐκ εἰς D κούρσωνας ἥτοι προκλάστας καὶ διφένσωνας ἥτοι ἐκδίκους διηρημένην, ὅτινα χρὴ ἐπὶ μίᾳ παρατάξεως τάττειν, καὶ οὐκέτι εἰς τρεῖς ἀλλὰ εἰς δύο μοίρας διαιρεῖν, ἐφ' ᾧ κινούντων τῶν δύο κεράτων ὡς πρὸς κύκλωσιν, καὶ πρὸς ἑλληγὰ ἐπικλινομένων καὶ ἐμπεριλαμβανόντων εὐκαιρον χωρίον, τὸ μὲν δεξιὸν κέραν ἐξώτερον, τὸ δὲ ἀριστερὸν ἐσώτερον, παρερχόμενον κυκλοειδῶς, τὴν ἐναντίαν ἀλλήλων ἐλαύνουσιν, ὅν τρόπον ἐν τῷ Μαρτίῳ μὴνί ποτε οἱ καθ' ἀλλήλους ἐπιζέον.

De diversarum gentium et Romanorum studio in aciebus instruendis.

1. Deinceps jam de diverso studio acierum instruendarum, quibus aliæ nationes, et quibus Romani imperatores initio utebantur, verba faciemus, ut iis cognitis, non modo si opus sit uti possis, sed alia quædam præterea excogites. Solertia enim imperatoria ubi occasionem rerum gerendarum ceperit, non in iis solum quæ inventa sunt consistit, sed etiam multo plura ac sæpe meliora excogitat, ἀλλὰ καὶ πλείω τούτων προσεφυρίσκειν δύναται.

2. Assidua enim aliqua bellicorum motuum exercitatio, utilitatem permagnam militi apportat : sed ea hostibus facile indicatur, vel per hostium speculatores, vel per transfugas qui ad hostes defece- runt. Itaque sæpe alia excogitata bene atque exercitata astutia, irrita nulliusque momenti est.

3. Quæ a nobis in capite de exercendis militibus commemorata est exercitatio, ea quoniam simplex est, et ad universam aciem accommodari potest, neque facile efferri hostibus aut divulgari potest, satis esse militibus idonea et accommodata potest.

4. Sin aliqua opportunitas interveniat ad exercitationem agitationemque militum majorem suscipiendam, diversis formis exercitationibusque turmas, cohortes milliarias, reliquasque cohortes agitabis, tum iis quæ ad usum necessariæ sunt, tum iis quæ supervacaneæ sunt : quæ quanquam omni tempore necessariæ non sint, interdum tamen utiles esse solent.

5. Unicuique aciei exercitationique certa quædam nota adhibeatur, ut qui in quotidiano bellicorum motuum usu milites sunt, uniuscuiusque aciei differentiam cognoscant, neque quasi peregrini aut hospites ignorent, quando aliquid illis agendum præcipitur, quænam potissimum aciei forma ipso belli tempore ab imperatore præscribatur.

6. Forma differentiæ acierum triplex est, una utilis, qua etiam Romani uti consueverunt. Ea est, quæ cohortes suas confuse instructas, et non in proclastas, id est, cursores, aut vindices, id est, defensores divisa est, sed omnes cohortes simul instructas, neque in tres aut in duas partes distributas habet. Qua in parte duobus cornibus, quasi ad circumcludendos alios, satis justum spatium capientibus, et ad se mutuo iterum reclinantibus, dextrum cornu exterius, sinistrum autem interius orbiculatim contrariam inter se profectionem obambulant. Qua forma mense Martio equites inter ludendum utebantur.

NOTÆ.

(56) In cod. Laur. est cap. xviii.

(57) Παρ' ὑμῶν. Scribe, παρ' ἡμῶν

(58) Μηδὲ πονεῖν. Scribebatur, μηδέπου

βγλίζεσθαι. Et mox § 11 μὴ πονεῖν βλίζεται. Scribe, μὴ πονεῖν βλίζεται. Vide Glossarium nostrum in πονεῖν βλίζεσθαι.

7. Alia forma est, quando in acie cursores et defensores instruuntur : cumque hæ partes divisæ ducentos aut quadringentos contineant, longo intervallo a se distent, et inter movendum velut facto agmine cursores ad insequendos alios exeant, deinde redeant, interdum quidem per opportuna loca eo dilabantur, et simul cum defensoribus adversum hostes procedant, interdum per eadem spatia redeant, et in extremis oris duarum partium lidem appareant qui ante in illis collocabantur.

8. Alia forma est, quando una quædam acies instruitur, et media pars in defensores, reliquæ partes in cursores conferuntur : deinde excursio quædam quasi ad insequendos alios fiat, et media pars quasi defensores consequatur, reliquæ partes utrinque quasi cursores exeant, tum in redeundo una pars cunctatur, et tardat foris, altera quasi facto agmine cedit ad defensores, et cursus procedente jam ea quæ constitit defensores versus, altera in occursum illius currens per unam partem transit, atque hoc modo una pars alteri ex adverso esse invenitur, cum seipsas non pellant.

9. Alia quædam forma est huius omnino contraria, quæ mediam partem cursores habet, reliquas utrinque partes ad defensores confert.

10. Consuetudo hæc Romanis acies adversus omnes nationes utilis et commoda esse videtur quando acies in propugnatores et subsidiarios, id est, cursores et defensores, lateranos, cornistites, tergistites, et insidias dividitur, quemadmodum supra a me commemoratum est.

11. Hæ exercitationes sic suscipiendæ sunt, ut ne hostibus notæ pervagatæque fiant. Prima igitur acies instructa, secundam simul secum aciem non habeat, sed seipsam solam, siue lateranis et cornistitibus, siue tergistitibus et insidiis, quæ exercitatio maxime simplex et necessaria videtur : et vice secundæ aciei, mediocriter intervallo interjecto, paucos quosdam equites a tergo constitutos habeant, ad quos se recipere discant. Similiter separatim secundam aciem instrues, et paucos ante equites collocabis, ut discat secunda acies eos fugientes idonee recipere.

της τάξεως ποιῆς ἥτοι προτάσεις, ἵνα ἐθίζηται ἡ δευτέρα ὡσαύτως τοὺς τῆς πρώτης τάξεως καταφεύγοντας εἰς αὐτοὺς δέχεσθαι.

12. Possunt etiam laterani et cornistites suam quamdam ante bellum habere exercitationem, ut hoc modo universus exercitus omnes ad motus assuefat : hi tamen minime hostibus aut cæteris palam fiant. Hoc fiet, si cornistites, id est, qui dextram in partem ad circumcludendos hostes collocantur, siue dextro cornu clam supponentur, siue a latere æqualiter cum fronte aciei instruuntur, ubi occasio cornu transeundi ad includendos hostes

ζ'. Ἡ δὲ ἄλλη ἐστὶ παράταξις, ὅταν ἐπὶ μιᾷ τάξεως τάσσωνται ὑπὸ κούρσῳ καὶ διφένσῳ, διηρημέναι δὲ τὰς μοῖρας ἀπὸ δ', ἢ υ', πολὺ ἀλλήλων ἀποδιστώσας, καὶ ἐν τῇ κινήσει συναλασίᾳ τῶν κούρσῳ ἐξερχόμενων εἰς καταδίωξιν, εἴτα ὑποστρέφοντων, ὅτι μὲν εἰς τὰ διαλείμματα ἦτοι εἰς τὰ εὐκαιρά χωρία αὐτοῖς ἐξελίσσεσθαι, καὶ ἅμα τῶν διφενσῶν χωρεῖς κατὰ τῶν ἐχθρῶν, ποτὲ δὲ ὑποστρέφοντας· δι' αὐτῶν τῶν διαστημάτων ἀπέρχεσθαι, καὶ ἐπὶ τὰ ἄκρα τοῦ μέρους φαίνεσθαι, τοὺς ἐκ τῶν δύο μερῶν κούρσῳ· ἕκαστον ὡς ἐτάχθη.

η'. Ἡ δὲ ἑτέρα παράταξις ἐστίν, ὅταν ἐπὶ μιᾷ παρατάξεως τάσσωνται, καὶ ἡ μὲν μέση μοῖρα εἰς διφένσῳ γίνεται, αἱ δὲ ἑκατέρωθεν αὐτῆς μοῖραι εἰς κούρσῳ, εἴτα τῆς ἑλασίας ὡς εἰς ἐπιδίωξιν γινομένης, ἡ μὲν μέση μοῖρα ἐν τάξει ἐπακολουθεῖ ὡς διφένσῳ, αἱ δὲ ἑκατέρωθεν μοῖραι ὡς κούρσῳ ἐξέρχονται. Εἴτα ἐν τῷ ὑποστρέφειν ἡ μὲν μία μοῖρα μένει, ἥτοι ἐμβραδύνει· ἕξω, ἡ δὲ ἄλλη συναλασίᾳ ὑποστρέφει ὡς ἐπὶ τοὺς διφένσῳ, καὶ πάλιν κινουσί τῆς ἀπομεινάνσης ὡς πρὸς τοὺς διφένσῳ· ἡ ἄλλη ὡς εἰς ἀπάντησιν τρέχουσα δι' ἐνὸς μέρους ἐπέρχεται, καὶ τῷ τρόπῳ τούτῳ μία παραμία μοῖρα ἀντιπρόσωποι ἀλλήλων εὐρίσκονται, μὴ ἐγκρούουσαι ἑαυτάς.

θ'. Ἔστιν δὲ καὶ ἄλλη θμαιοδότης αὐτῆς εἰς τὰ ἐναντίον τασσομένη, τουτέστιν τὴν μὲν μέσην μοῖραν κούρσῳ ἔχουσα, τὰς δὲ ἑκατέρωθεν δύο μοῖρας διφένσῳ, ἐν ταῖς εἰρημέναις κινήσει.

ι'. Ἡ μέντοι συνήθης Ῥωμαίοις τάξις καὶ γυμνασία αὕτη πρὸς πᾶν ἔθνος ἐπιτηδεῖα ἡμῖν φαίνεται· τουτέστιν ὅταν εἰς δύο τάξεις εἰς προμάχους καὶ βοηθοὺς τάσσεται ὑπὸ κούρσῳ, καὶ διφένσῳ, καὶ πλαγιοφύλακας τε καὶ ὑπερκεράστας, καὶ ἐνέδρους, καὶ νωτοφύλακας, κατὰ τὸν πρῶτον λεχθέντα ἡμῖν τρόπον.

ια'. Χρὴ οὖν ἡ τὰς εἰρημένας διαφορὰς τῶν παρατάξεων ἐθίζειν τὸν στρατὸν, ἵνα μὴ πουδλικίζεται ἡ ἀναγκαιοτέρα, ἡ τῆς πρώτης τάξεως γυμναζομένης, τὴν δευτέραν τάξιν μὴ φέροι μετὰ αὐτῆς, ἀλλὰ μόνην τὴν πρώτην ἀνευ πλαγιοφύλακων καὶ ὑπερκεραστῶν δηλονότι καὶ ἐνέδρων καὶ νωτοφύλακων, ὅπερ πλέον ἡμῖν ἀπλούστερον καὶ ἀναγκαϊότερον φαίνεται, ἀλλὰ τότε ἀντὶ τῆς δευτέρας τάξεως ἀλλήλους καθάλλαιρους σχηματικῶς ὀπισθεν ἱστῶν, ἵνα πρὸς τὸ διάστημα ἔκείνο ἐθίζωνται προσφεύγειν οἱ τῆς πρώτης τάξεως. Ὅμοιός· δὲ ἰδίᾳ καὶ τὴν δευτέραν τάξιν γυμνάζεις καὶ ἀλλήλους ἐν τάξει τῆς πρώτης ὡσαύτως τοὺς τῆς πρώτης τάξεως καταφεύγοντας εἰς αὐτοὺς δέχεσθαι.

ιβ'. Δυνατὸν δὲ ἰδίως καὶ τοὺς πλαγιοφύλακας καὶ τοὺς ὑπερκεράστας τὴν ἰδίαν τάξιν καὶ γυμνασίαν πρὸ τοῦ πολέμου ποιεῖν· ἵνα καὶ ἐθίζηται ὁ στρατὸς πρὸς τὰς κινήσεις, καὶ μὴ πουδλικίζωνται εἰς τοὺς ἐχθροὺς αἱ χρειώδεις παρατάξεις, τουτέστιν ἵνα οἱ ὑπερκεράσται ἤγουν οἱ ἐπὶ τοῦ δεξιῦ μέρους πρὸς τὴν κύκλωσιν τῶν πολεμίων ἱστῶτες, εἴτε ὑποτάσσονται λανθανόντως τῷ δεξιῷ κέρατι, εἴτε ἐκ πλεονεξίας παρατάσσονται ἰσομετώπως, ὅταν καιρὸς, γέ-

νηται τῆς ὑπερχήρασεως, ἐπὶ δόρυ κλίναντας αὐτοὺς, αἶτα ὅσον ἀπαιτεῖ ἡ χρεῖα διάστημα περιπατοῦντας οὕτως εἰς ὁρθὸν ἀποκαθισταμένους, κινεῖν ἐν τάξει, καὶ σπουδάζειν ὥσανεὶ τὴν τῶν ἐναντίων τάξιν περιλαμβάνειν.

ιγ'. Πάλιν δὲ τοὺς πλαγιούλακας τοὺς κατὰ τοῦ ἀριστεροῦ μέρους τασσομένους ὁμοίως, ἐπὶ σκουταρίων κλίνοντας, αἶτα ὅσον ἀπαιτεῖ ἡ χρεῖα διάστημα περιπατοῦντας οὕτως εἰς ὁρθὸν ἀποκαθίστασθαι, καὶ σπεύδειν ὥσανεὶ τῷ ἐναντίῳ κέρατι τῶν ὑπερχεραστῶν ἐξισοῦσθαι.

ιδ'. Ταύτας δὲ σοὶ τὰς διαφορὰς τῶν παρατάξεων ὑπεσημάναμεν, ὡς στρατηγέ, ἵνα ἐν καιρῷ εὐκαιρίας ἐθίξης καὶ ἐν αὐταῖς γυμνάζεσθαι τὸ στράτευμα, καὶ ἔχειν πλείονα ἐμπειρίαν τῆς τῶν πολέμων τακτικῆς, ὥστε καὶ ἐν τισὶ πολλῶν περιστάσεσι χρειώδεις σοὶ εὐρίσκεισθαι, ὅταν οὕτως ἡ χρεῖα καλεῖ.

ιε'. Καὶ ἐτέρας δὲ διαφορὰς παρατάξεις, καὶ ὅσα ἴδον πρόσεσιν σε ὑπὲρ τε τοῦ οἰκείου στρατοῦ καὶ κατὰ τῶν πολεμίων, ὡς ἐν ἐκθέσει διατάξομεν, ἥσας ἀπὸ διαφορῶν ἰθὺν ἐκ τῆς παύρας Ῥωμαῖοι ἐν γνώσει παρέλαβον, ἵνα γινώσκῃς ταύτας ἐν τῷ ὁρίοντι μὲν καιρῷ χρῆσθαι ὑπὲρ σεαυτοῦ, ἐνίοτε δὲ τῶν πολεμίων αὐταῖς χρωμένων ὑπὲρ αὐτῶν ἀντιμνησθαι κατ' αὐτῶν.

ις'. Ἰσθι οὖν, ὡς στρατηγέ, ὅτι οὐ μόνον εὐ αὐτὸς ὀφείλεις εἶναι σπουδαῖος (59) καὶ φιλῶν τὴν πατρίδα, καὶ ὑπὲρ τῆς ὁρθῆς τῶν Χριστιανῶν πίστεως ἱτοιμος, εἰ οὕτως τύχοι, καὶ αὐτὴν τὴν ψυχὴν τιθεῖναι, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὑπὸ σὲ πάντας ἀρχοντας καὶ τῶν στρατιῶν ἅπαν τὸ κληῖθος τοιοῦτους παρασκευάζειν γίνεσθαι, ἵνα οἱ μένοντες (60) ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ τοιοῦτοι μένωσιν. Τοὺς δὲ μὴ ὄντας ὅσον ἔχεις δυνάμειος διὰ τῆς σῆς ἐπιμελείας καὶ σπουδῆς γυμναζομένους μὴ ἔμοιρεν τῆς τοιαύτης ἀρετῆς, ἀλλ' εἶναι αὐτοὺς φιλοπάτριδας καὶ εὐπειθεῖς τοῖς ἀρχουσιν ἢ δι' ἀγίαν ἢ διὰ φόβον.

ιζ'. Εἶναι δὲ αὐτοὺς καὶ καρτερικοὺς πρὸς τοὺς πόνοους, καὶ ὑπομένειν τοὺς ὑπὲρ πατρίδος πολέμους.

ιη'. Καὶ αὐτὸς βουλῇ καὶ στρατηγίᾳ μᾶλλον τὰ πολλὰ τῶν σπουδζομένων σοὶ κατέρθεν, καὶ τάξεως ἐπιμελοῦ ὅρα τῷ ὑπὸ σὲ στρατῷ καὶ μὴ θράσους καὶ προπητείας.

ιθ'. Καὶ ἐθίξεσθαι πάντας ἡμῶν οἱ διὰ Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν καὶ ὑπὲρ συγγενῶν καὶ φίλων καὶ πατρίδος καὶ τοῦ ὅλου τῶν Χριστιανῶν ἔθνους ἀγωνιζόμενοι εὐκόλως ὑποφέρειν καὶ διψῆς ἐχλῆσιν, καὶ δαπάνης ἔνδειαν, καὶ φύχους καὶ καύματος ἐπιφορὰν, καὶ πρὸς τὰ ἐπιπίπτοντα, ὡς εἰχὼς, θειὰ γενναίως ἐγκαταστρεῖν. Ἔστι γὰρ τῶν ἀποκαίμενων μισθὸν ἐκ τε Θεοῦ αὐτοῦ καὶ τῆς ἐξ αὐτοῦ βασιλείας καὶ ἡμῶν παρ' ὁμῶν ἐργασία· καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς διὰ τῆς ὑπὲρ ὁμῶν ἐπιμόνου μερίμνης συγκακοπαθοῦμεν ὁμῶν.

κ'. Γενοῦ δὲ ἱκανὸς, εἴγε τινὰ συμβῇ ἐν καιρῷ λυπηρὰ, ἐπὶ πολλὴ ταῦτα κρύπτειν ἀπὸ τῶν πολεμίων,

A est, ad hastam declinantes, deinde universum spatium quantum necessitas postulat inambulantes, directe iterum in acie moveant, et hostium aciem intercludere conentur.

13. Rursus laterani ad sinistram partem instructi, et ad scuta declinantes, et illud quod opus est spatium ambulantes, rursus directe procedant, et conentur cornistitum adverso cornu exaruari.

14. Has tibi, imperator, acierum differentias idcirco explicuimus, ut opportuno tempore assuefiat istis exercitus tuus, et majorem bellicorum motuum peritiam habeas, ut multis necessariis rebus sæpe circumstantibus utilis horum usus interdum inveniat.

15. Alias autem diversas acierum formas quæ abs te ad tui exercitus apparitionem, vel ad hostium expugnationem suscipiendæ sunt, tibi explicuimus, quas a diversis nationibus Romani ad usum suum acceperunt, ut eas idoneis temporibus possis ad utilitatem tuam usurpare, interdum etiam hostibus istis utentibus, adversus illorum molitiones aliquid contrarium excogitare.

16. Neque vero tu, imperator, solum bonus et amans patriæ, et ad propugnandam Christianorum fidem vitam profundere, si ita usus ferat, paratus sis, sed et omnes præfectos tuos et singulos milites sic tractabis, ut qui tales sint, hoc in statu permaneant: qui non sint, industria studioque tuo adducti, hujusmodi virtutes non negligent, sed sive amore sive timore impuls, patriæ amantes et præfectis obedientes sint.

17. Sint laborum patientes, et ad bellum pro patria susciplendum parati.

18. Tu vero hoc eodem cum illis animo sis, et prudentia quadam imperatoria, non temeritate aut audacia res tuas administres, atque aciem militum instruas.

19. Assuefiant omnes qui propter Christum Jesum Dominum nostrum, et cognatorum, amicorum, patriæ, et universæ Christianæ plebis gratia bellum suscipiunt, facile sitis turbulentiam, famis inedium, frigorum calorumque appulsus tolerare, et omnes ingravescentes rerum perturbationes æquo animo sustinere; namque est horum laborum officiorumque vestrorum reposita apud Deum merces, et apud nos quoque remuneratio. Quanquam etiam nos vestri causa solliciti sæpe sumus, et in vestris ærumnis simul earumdem miseriæ participes sumus.

20. Si aliquid adversum hoc tempore contingat, ita te para, ut ab hostibus occultetur, et in rebus

NOTÆ.

(59) Σπουδαῖος. Scribatur, πουδαιος.

(60) Οἱ μένοντες. Scribe, οἱ μὲν ὄντες.

afflictis circumstantibus constanti altoque animo
eae videaris, et contrarium potius demonstres, te
bilitatem vacuamque a cura esse.

21. Quædam enim nationes, in quibus Persæ fue-
rant, cum adversus Romanos pugnarent, atque in
aliquod periculum inciderent, ne salutem quidem
quam exoptabant sibi ipsis proponere volebant, sed
eam ab hostibus propositam accipiebant: tanta
erat in illis malorum ac gravium rerum perperissio.

22. Ut verò quæ ante demonstrata sunt paucis
repetamus, exercitum tuum armis teges ad formam
a me ante descriptam. In primis autem arcubus
sagittisque plurimis: magna enim arma atque effi-
cacia sunt sagittæ, et præcipue contra Saracenos
ac Turcas, quoniam spes omnis victoriæ illorum
in sagittis ponitur.

23. Etenim ad sagittarios illorum feriendos va-
lent, qui nudantur cum sagittas jaciunt. Sed etiam
ad equos equitum vulnerandos magnopere valent
sagittæ a nostris hominibus emissæ, multumque
damni inimicis inferunt, optimis equis continua
sagittarum coniectione trucidatis; qua ex re omnis
Saracenorum strenuorum alacritas in bello con-
cidit.

24. Non enim servitute et militia ulla, sed lucri
et libertatis cupiditate, vel potius prædandi studio
et suæ ipsorum fidei, aut infidelitatis potius reli-
gione quadam, qua de causa mala patiuntur a no-
bis, et Deum putantur hostem habere, et offensio-
nem injectam non posse sustinere.

25. Quando ad bellum procedis, extra fossatum
firmum, ne castra ponas, si vel intra, vel prope
hostilem terram fueris. Quando vero bellum jam
instat, fossam undique ducito ad valli formam, re-
liquaque præsidia omnia adhibeto, ut eo confugere
possis, si aliquid adversum in bello cadat.

26. Demonstrabo etiam quemadmodum oratione
potero, reliquas in bello acierum instruendarum
formas.

27. Est quædam etiam aciei forma in tres æqua-
les partes in bello divisa, cujus supra mentionem
fecî, mediam, dextram et sinistram. In media
parte habet quadringentorum, aut quingentorum
virorum multitudinem. Altitudo hujus aciei nullam
certam mensuram habet, sed equites, unaquaque
in cohorte tum prima, tum secunda in acie collo-
cantur, et aciei frons æqualis densaque est. Ap-
paratum et tuidum a tergo aciei instructæ habet.
Quod si tempore prælii, qui ita aciem instructam
habet, habeat hastatos, in difficilibus asperisque
locis aciem suam instruat, ac sagittariis quamplu-
rimis utatur, ut locorum difficultate dispersi, dissi-

καὶ γενναίως ἐμμένειν καὶ καρτερεῖν ἐν ταῖς περι-
στάσεσι, καὶ ταύτας εἰς τὸ ἐναντίον ἀποδεικνύειν
μᾶλλον ἢ γοῦν εἰς εὐθυμίαν καὶ ἀπάθειαν.

κα'. Ἦσαν γὰρ τινα τῶν ἔθνων, ὅσα τὰ Περσικὰ
φυλά ποτε πρὸς Ῥωμαίους μαχόμενα, ὥστε ὅταν ἐν
τοῖς δεινοῖς ἐνέπιπτε, μὴδὲ τὴν σωτηρίαν ἦν ἡδύχοντα
ἐαυτοῖς γενέσθαι προτείνειν θέλοντα, ἀλλὰ καὶ ταύ-
την παρὰ τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν προτείνεσθαι ἐκ-
δεχόμενα. Τοσοῦτον ἐν αὐτοῖς ἢ τῶν δεινῶν καρ-
τερία.

κβ'. Ἴνα δὲ καὶ πάλιν τὰ πρῶν (61) εἰρημένα
μετρίως ἀνακεφαλαιώσωμέν σοι, καθόπιζε τὸν στρα-
τὸν τοῖς ὅπλοις κατὰ τὴν ἡδὴ σοι διορισθέντα τύπον
καὶ μάλιστα τοξαστοῖς (62) καὶ σαγίταις πλείοσι.
Μέγα γὰρ ὄπλον καὶ δραστήριον ἢ τοξεία, καὶ μάλ-
ιστα κατὰ τῶν Σαρακηνικῶν ἔθνων καὶ Τούρ-
κων (63), οἷς τὸ πᾶν τῆς νίκης ἐν ἐλπίδι τῆς παρ'
αὐτῶν τοξείας κεῖται.

κγ'. Καὶ γὰρ κατὰ τὰ αὐτῶν τῶν τοξοτῶν γυμνου-
μένων ἐν τῷ βάλλειν τὴν σαγίτην, ἀλλὰ καὶ κατὰ
τῶν ἵππων τῶν καθάλλαριων, μέγα ἰσχύουσιν αἶ
παρὰ τοῦ ἡμετέρου στρατοῦ βαλλόμεναι σαγίταις,
καὶ πολλὴν τὴν βλάβην τοῖς ἐχθροῖς παρέχουσι, τῶν
πολυτιμῆτων παρ' αὐτοῖς ἵππων διὰ τῆς συνεχοῦς
τοξείας ἀφανιζομένων, καὶ ἐντεῦθεν τοῦ εὐφύχου
τῶν εἰς πολέμους ἐξείναι προθυμουμένων Σαρακη-
νῶν ἀνακοπτομένου.

κδ'. Οὐ γὰρ δουλεία καὶ στρατεία ἐκστρατεύουσι
Σαρακηνοί, ἀλλὰ φιλοκροδία μᾶλλον καὶ ἐλευθερία,
ἢ τὸ πλεόν εἰπεῖν ληστεία καὶ τῆς ἐαυτῶν πίστεως,
μᾶλλον δὲ εἰπεῖν ἀπιστίας τῇ δεισιδαιμονίᾳ, ὥς
ἐνταῦθα τάχα πάσχοντες παρ' ἡμῶν, καὶ Θεὸν
ἡγοῦνται πολέμιον ἔχειν, καὶ τὴν ζημίαν μὴ ὑπο-
φέρειν.

κε'. Καὶ ὅταν μὲν πρὸς πόλεμον κινήσης, ἀνευ
φοσάτου μὴ ἀπικεύσης ὄχυροῦ, μάλιστα εἰ καὶ πλη-
σίον ἢ ἐντὸς ὑπάρχης τῆς πολεμίας, ὅταν δὲ πρὸς
τὸν πόλεμον ἐγγίσης, τάφρον ποιεῖ, καὶ ἄλλην
ἀσφάλειαν διὰ χάρακος ὥς δύνασαι ἀκριβῶς διὰ τὴν
ἐκ περιστάσεως ἐν καιρῷ μάχης καταφυγὴν.

κς'. Ὑποδείξω δὲ σοι ἑτέρας καὶ τῶν ἐν μάχῃ
παρατάξεων διαφορὰς ὥς ἐν ὀλίγοις.

κζ'. Ἔστι μὲν γὰρ τις παράταξις μάχης ἐν τρισὶν
ἰσοῖς μέρεσι τασσομένη, ἥς καὶ ἄνω που ἐμνήσθη-
μεν, τούτεστι μέσῳ, καὶ δεξιῷ, καὶ ἀριστερῷ. Ἐν
δὲ τῷ μέσῳ μέρει ἔχει ἄχρι τετρακοσίων ἢ πεντα-
κοσίων ἀνδρῶν ἐπιλέκτων κατὰ περίσσειαν, τὰ δὲ
βάθη τῆς τοιαύτης τάξεως οὐχ ὠρισμένῳ μέτρῳ γί-
νεται, ἀλλὰ μᾶλλον οἱ καθάλλριοι ἐν ἐκάστῳ τάγμα-
τι ἐν τῇ πρώτῃ καὶ δευτέρᾳ τάξει τάσσονται, καὶ τὸ
μέτωπον τῆς τάξεως ἴσον καὶ πεπυκνωμένον ἔστί.
Τὴν δὲ ἀποσκευὴν, καὶ τὸ τοῦλδον, ὅπισθεν κατὰ
νότου τῆς παρατάξεως ἔχει, καὶ ἐὰν ἐν καιρῷ μά-
χης ὁ οὕτως παρατασσόμενος ἔχη πολεμίους κοντα-
ράτους, εἰς δυσχερεῖς καὶ τραχεῖς τόπους τὴν παρά-

NOTÆ.

(61) Πρῶν. Scribebatur, πρῶκν.

(62) Τοξαστοῖς. Scribebatur, τοξαστῶν.

(63) Codex Laur. habet κούρτων.

ταξιν ὀφείλει τάσσειν, καὶ τόξοις κεχρηθῆναι, ἵνα τῇ δυσκολίᾳ τῶν τόπων διεσπασμένων αὐτῶν οὐκ ἐλύτῳ· καὶ εὐκόλως αἱ ὁρμαὶ τῶν κονταρίων κατὰ αὐτῶν γίνωνται.

κη'. Καὶ ἐὰν ὁρᾷ ὁ στρατηγὸς, ὅτι πρὸς ἔθνος ἔχει θερμόψυχον, ὀφείλει οὐ μόνον πρὸ τῆς ἡμέρας τοῦ πολέμου τὰς ὑπερθέσεις καὶ ἀναβολὰς ποιεῖσθαι τῆς μάχης, ἐὰν μάλιστα γινῶσι ἔτοιμοι εἶσι καὶ ἀξιόμαχοι οἱ ἐναντίοι δηλονότι ἐν δυσβάτοις τόποις ἀφ' ὧν ἀπικεύων.

κθ'. Ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν τῆς μάχης ἐν καιρῷ μάλιστα θέρους καὶ περὶ τὴν θερμότεραν ὥραν τῆς dieiς τότε τὰς συμβολὰς ποιεῖται, ἵνα τῇ τοῦ ἡλίου ζέσει καὶ τῷ τοῦ καιροῦ παρασυρμῇ τὸ θρασὺ καὶ θυμῶδες τῶν ἀντιτατομένων αὐτῷ παύσῃται.

λ'. Ταύτην δὲ τὴν τάξιν ἣν προδιεγράψαμεν ἀντιτάττεται ἀρμόδιως περὶ τῆς τάξεως ἐπιμελῶς συνεταγμένη, καὶ τόπος ὁμαλὸς καὶ γυμνὸς διὰ τὰς τῶν κονταρίων ὁρμὰς, καὶ ἡ κατὰ χεῖρα καὶ ταχέως συμπλοκὴ χωρὶς ἀναβολῆς, διὰ τὸ ἀχρεῖους ἐγγὺς τὰς βολὰς τῶν σαγιττῶν γίνεσθαι, καὶ μὴ ἔχειν τοὺς τοξότας· κοντάρια ἢ σκυτάρια.

λα'. Ἐὰν δὲ ἐν τῇ συμπλοκῇ τῆς μάχης καὶ ὠθησιν πρὸς αὐτοὺς γένηται, καὶ πρὸς σύντομον φυγὴν ὁρμήσουσι, βλαβήσονται μέγιστα, ἐὰν μὴ γινώσκωσι τὰς αἰφνιδίους ὑποστροφὰς κατὰ τῶν ἐπερχομένων αὐτοῖς.

לב'. Ἀλλὰ καὶ ἐπελεύσεις καὶ κυκλώσεις διὰ τῶν ὑπερκαρστῶν κατὰ τῶν πλαγιῶν καὶ τοῦ νότου τῆς παρατάξεως αὐτῶν γινόμεναι· βλάψουσι τὰ μέγιστα αὐτοὺς, εἰ μὴ ἄρα ἔχωσιν ἐν τῇ παρατάξει πλαγιοφύλακας ἀξιόους μεγάλῃ ἐπελεύσει ἀντικαταστήναι.

λγ'. Διὰ τοῦτο οὖν, ὡς εἴρηται, χρὴ ἐν ταῖς τοιαύταις μάχασι καὶ παρατάξεσι τόπους ὁμαλοὺς καὶ ἀνακειμένους καὶ ἵππους ἐπιλέγεσθαι μὴ ἔχοντας τέλματα ἢ ὀρύγματα ἢ θάμνους, ἵνα μὴ διασπᾶται ἡ τάξις.

λδ'. Ἐμπαρσκαίου δὲ καὶ ἐτοίμου ὄντος καὶ παρατεταγμένου τοῦ στρατοῦ, μὴ ὑπερτίθεσθαι τὴν συμβολήν.

λε'. Ἐὰν ἄρα καὶ δόξη μάχην συγκροῦσαι δημοσίως κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ πολέμου· τὰς δὲ συμβολὰς ἥτοι προσκρούσεις ἐν ταῖς μάχασι πρὸς τὸ μέτρον τῆς σαγίτας, ἵσας καὶ πυκνὰς κατὰ λόγον καὶ συντόμους δεῖ ποιεῖσθαι, ἵνα μὴ τῇ βραδύτητι τῆς συμπλοκῆς διὰ τῆς συνεχοῦς τοξείας τῶν ἐναντίων πλείονα τὰ βέλη καὶ τοῖς στρατιώταις, καὶ τοῖς ἵπποις ἐμπίσωσιν.

λς'. Ἐὰν δὲ τις ἀνάγκη γένηται, ἵνα ἐν δυσχερεστέρω τόπῳ ἢ μάχῃ γένηται, καλὸν ἐστι τοὺς μὲν ἐν περὶ τῆς τάξεως καταστήσας, τοὺς δὲ ἐπὶ τῶν ἵππων, καὶ μὴ τὴν πᾶσαν παρατάξιν ἐν τοιούτοις ἀνωμάλοις τόποις καθάλλαιρους μόνον ποιοῦντα παρατάσσειν.

λζ'. Αἱ γὰρ τῶν κονταρίων ἐγγειρήσεις κατὰ τῶν τοξοτῶν, ὡς εἴπομεν, ἐὰν μὴ ἴσῃ καὶ ἀδιάσπαστοι ὦσιν, βλάβην πολλὴν ἐκ τῶν σαγιττῶν ὑφίστανται,

A patique, non facile, aut libere impetus hastarum valere possint.

28. Quod si intelligat adversum nationem bellicosam pugnandum esse, non inodo ante diem belli differat, et rejiciat prælium quantum potest, si illos in bello fortiores valentioresque se esse putet, sed etiam in tuto firmoque loco secure castra ponat.

29. Ipso quoque die belli, si aestas potissimum fuerit, ipso diei fervore bellum differas, et in ipso vespere calore cum illo configas, ut solis ardore et temporis ipsius aestu audacia ferociaque illorum reprimatur.

B

30. Huic formæ, quam supra descripsimus, opponitur pedestris acies diligenter instructa, et locus æquabilis, atque expositus, propter hastarum impetum, et conflictationem cominus, et consertis manibus habitam, et sine ulla intermissione, quia inutiles cominus conjectiones sagittarii neque hastas, neque scuta habent.

31. Si in prælio commisso depulsio depressioque fiat, et in fugam convertantur, magnopere ex eo lædentur, nisi subita conversionem et invasionis rerum in hostes repellentes artificium habeant.

32. Incursiones autem, et circumventiones per cornistiles a lateribus, atque a tergo factæ valde eos lædent, nisi in acie lateranos egregios habeant, qui magnam incursionem repellere possunt.

33. Atque ideo, quemadmodum diximus, in talibus præliis et aciebus instruendis, loca æquabilia, exposita et plana eligenda sunt, quæ neque ardua habeant, ut ne acies dissipetur.

34. Parato jam instructoque exercitu, et ad præliandum in die belli converso, ne conflictationem ipsam differas, si tibi decretum est eo die prælium committere.

35. Conflictationes ipsas, vel processus ad confilgendum, pro ratione sagittarum æquales, densas et celeres facere oportet, ut ne tarditate procedendi, continuæ et plures sagittarum conjectiones tum milites tum equos magis vulnerent.

36. Sin aliqua necessitas urgeat, ut difficiliore in loco prælium committatur, haud abs te fuerit quosdam pedestri in acie collocare, quosdam ex equis, ut ne omnes cum equitibus, in hac locorum inæqualitate adisceamus.

37. Hastarum autem adversus sagittas dimicationes, si inæqualia præruptaque loca fuerint, magnas offensiones in bello accipiunt, atque ad con-

figendum impediunt; itaque planis expositisque locis hastati ad dimicandum egent.

38. Sin se ad bellandum cum hostibus minus habilem esse imperator intellexerit, non publicis praeliis cum eo conflictari, sed incursionibus, et impressionibus nec opinatis, et locorum opportunitate ad furtivas insidias, et aggressiones hostium utatur; neque causa cur bellum differatur vel suis, vel hostibus patefiat, ut ne ex eo hostes animentur ad praelium, tui a praelio abstrahantur.

39. Revolutiones, id est, conversiones et reversiones in discessionibus, non manifeste atque ex adverso hostium fiant, sed ad latus se obliquando convertant atque iterum a tergo illos intercipient; quidam enim ex hostibus, ut Persæ, cum aciem dissolvere nolint, facile terga sua obijciunt iis qui contra eos conversi sunt, et quasi fugiendo pugnant. Nam qui discedunt, et subterfugiunt, si conversi voluerint ex adverso hostium se obijcere illis, magnopere læduntur, si in illos instructos incidunt.

40. Turcæ fugientes hostes confuse insequuntur, unde facillime læduntur, si qui fugæ se mandant, sine aciei suæ perturbatione faciant, et rursum eadem cum ordinis conservatione in illos iterum invadant.

41. Aliæ nationes permultæ ordinatæ, atque instructæ fugientes insequuntur; itaque minime oportet coram, atque ex adverso in illos conversi, sed ad latus, atque a tergo, quemadmodum memoravi, incursionem facere.

42. Quoniam Turcarum mentionem fecimus, haud abs re fuerit universam illorum aciem, et quemadmodum adversum illos nostra acies instruenda sit, explicare. Hoc enim experientia tenebamus, cum Bulgari induciis violatis Thracum regionem populabantur. Bulgaros enim ultio divina, propter hoc perjurium, in Christi Dei nostri, et totius universitatis regis nomine admissum, justo supplicio coercuit. Nam cum nostræ copiæ adversus Saracenos occupatæ essent, Turcas divina Providentia adversum eos Romanorum vice armavit, classe nostra Istrum transmittente, atque illos adjuvante, et Bulgarorum contra Christianos armatum exercitum tribus praeliis fuderunt, divinitus ad hoc, ut videretur, missi, ne Romani Christiani Bulgarorum Christianorum sanguine inquinarentur.

43. Scythicæ nationes nunc habent aciei apparatusque formam, quamvis diversorum hominum imperiis subijciantur, et ad negotia facessenda incitati, pastionibus pecoris vitam transmittunt. Solæ autem Bulgarorum et Turcarum nationes similiter

καὶ πρὸς τὴν συμβολὴν ἀνακόπτονται, διὰ καὶ ὁμαλιωτέρου δέονται τόπου ἐν ταῖς μάχασι οἱ κονταριοὶ χρώμενοι.

λη'. Ἐὰν δὲ κατανοήσῃ ὁ στρατηγὸς, ὅτι οὐκ ἔστιν ἀξιόμαχος ὁ στρατὸς αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἐναντίους, οὐ δὲ αὐτὸν μάχεσθαι πολέμοις δημοσίοις, ἀλλ' ἐφόδοις ἤγουν ἐπελεύσεσι καὶ κλοπαῖς κατὰ τῶν ἑχθρῶν κερῆσθαι ἀσφαλῶς καὶ εὐσχημόνως διὰ τόπων ἐπιτηδείων εἰς τὸ μὴ δηλοῦσθαι ἢ τοῖς ἐναντίοις, ἢ τοῖς ἰδοῖσι τὸν σκοπὸν δι' ὃν γίνεται ἡ ὑπέρθεσις τῆς δημοσίας, ἵνα μὴ ἐκ τούτου τοῖς μὲν πολεμίοις αὐτοῦ θράσος, τῷ δὲ λαῷ αὐτοῦ δειλία γένηται.

λθ'. Τὰς δὲ ἐξελιξείας, ἤγουν, τὰς ἐπιστροφὰς καὶ ἀναστροφὰς ἐν ταῖς ὑποχωρήσεσι, μὴ δι' ὧς ποιεῖσθαι τῶν ἐναντίων, ἀλλὰ διὰ τῶν πλαγίων αὐτῶν ἀναστρέφειν καὶ τοὺς νώτους αὐτῶν ἀπολαμβάνειν. Τινὰ γὰρ τῶν ἐθνῶν οἶσ' καὶ τὰ τῶν Περσῶν ποτὲ μὴ βουλόμενα διαλύειν τάξιν αὐτῶν, εὐκόλως τοὺς νώτους αὐτῶν προδιδοῦσι τοῖς κατ' αὐτῶν ὑποστρέφουσιν οἰονεὶ φυγομαχοῦντες. Ἀλλὰ καὶ οἱ ὑποχωροῦντες καὶ ὑποφεύγοντες αὐτοὺς εἰ βουληθῶσιν ἀντιστρέφόμενοι εἰς ὅψιν τῶν διωκόντων αὐτοὺς ἔλθειν βλάπτονται συντεταγμένοι αὐτοῖς περιπίπτοντες.

μ'. Τὰ μὲν γὰρ τῶν ἐθνῶν οἶον οἱ Τούρκοι ἐν ταῖς διώξεσιν ἀτάκτως ἐπιτίθενται τοῖς διωκομένοις, ὅθεν καὶ εὐχερἔστερον βλάπτονται παρὰ τῶν διωκομένων εὐτάκτως ὑποχωρούντων καὶ ὑποστρεφόντων.

μα'. Τὰ δὲ πρῶως καὶ συντεταγμένως διώκουσι. Διὸ οὐδὲ χρὴ τοὺς ἀναστρέφοντας κατ' αὐτῶν δι' ὧς ἐπιτηθεύειν ἐργεσθαι, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν πλαγίων καὶ κατὰ τοῦ νώτου αὐτῶν ποιεῖσθαι τὴν ἐπελεύσιν, ὥς μοι εἴρηται.

μβ'. Ἐπεὶ δὲ Τούρκων ἐμνήσθην, οὐκ ἀδόκιμον κρίνομεν, καὶ ὅπως αὐτοὶ παρατάττονται, καὶ ὅπως αὐτοῖς ἀντιπαρατάξασθαι δεόν, διασαφῆσαι, διὰ μετρίας πείρας ἀναμαθόντες, ὅτε συμμάχοις αὐτοῖς ἑχρησάμεθα, Βουλγάρων τὰς εἰρηνικὰς παραβεδηκότων σπονδὰς, καὶ τὰ τῆς Θράκης χωρία καταδραμόντων. Οἷς ἡ δίκη ἐπεξεληθούσα τῆς εἰς Χριστὸν τὸν Θεὸν παροινίας τῶν ὅλων τὴν βασιλεία τάχος ἐφθασεν ἐπιθεῖναι τὴν τιμωρίαν. Καὶ γὰρ τῶν ἡμετέρων δυνάμεων κατὰ Σαρακηνῶν ἀσχολουμένων Τούρκους ἡ θεὰ Πρόνοια ἀντὶ Ῥωμαίων κατὰ Βουλγάρων ἐστράτευσε, πλωτμου στόλου τῆς ἡμῶν βασιλείας τὸν Ἰστρον αὐτοὺς διαπεράσαντός τε καὶ συμμαχησαντος, καὶ τὸν κακῶς κατὰ Χριστιανῶν ὀπλισθέντα Βουλγάρων στρατὸν τρισὶ μάχασι κατὰ κράτος νενικηκότα (64), ὥς ἂν εἰ δημίους ἐξαποστείλασα κατὰ αὐτῶν, ἵνα μὴ ἔχοντες Ῥωμαῖοι Χριστιανοὶ Χριστιανῶν Βουλγάρων αἵμασι χραίνοντο.

μγ'. Τὰ Σκυθικὰ τοῖνον ἔθνη μιᾶς εἰσιν, ὥς εἰπεῖν, ἀναστροφῆς τε καὶ τάξεως, πολὺσάρχᾳ τε καὶ ἀπράγμονα νομαδικῶς ὥς ἐπίπαν βιούντα. Μόνα δὲ τὰ τῶν Βουλγάρων προσέτι δὲ καὶ τὰ τῶν Τούρκων τῆς ὁμοίας φρονεῖν οὖσι τάξεως πολεμικῆς ἰσχυρο-

NOTÆ.

(64) Νενικηκότας. Scribe, νενικηκότος.

τέρας τῶν ἄλλων Σκυθικῶν ἔθνων τις κατὰ σύστα- A
σιν μάχας ποιούμενά τε καὶ μοναρχούμενα.

μδ'. Ἀλλὰ Βουλγάρων τὴν ἐν Χριστῷ εἰρήνην ἀσπαζομένων, καὶ κοινωνούντων τῆς εἰς αὐτὸν πί-
στεως Ῥωμαίους, μετὰ τὴν ἐκ τῆς παρορκίας πείραν οὐχ ἡγοούμεθα κατὰ αὐτῶν χεῖρας ὀπλιζέειν, ἐπὶ τὸ
Θεῖον ἦδη τὰ κατὰ ἐκείνων ἀναρτῶντες στρατηγή-
ματα· διόπερ οὔτε τὴν αὐτῶν καθ' ἡμῶν παράταξιν,
οὔτε τὴν ἡμετέραν κατ' ἐκείνων, ἅτε διὰ τῆς μιᾶς
πίστεως ἀδελφῶν ὑπαρχόντων, καὶ ταῖς ἡμετέραις
εἰκνὴ ἐπαγγελλομένων εἰσηγήσεισι, διαγράφειν τέως
προθυμούμεθα.

με'. Περὶ δὲ τῆς τῶν Τούρκων διαθέσεως τε καὶ
παρατάξεως, μικρῷ τῆς Βουλγάρων ἢ οὐδὲν διαφε- B
ρούσης, ἦδη ἐροῦμεν. Ὅτι πολυάνδρὸν ἐστὶ καὶ ἐλεύ-
θερον τοῦτο τὸ ἔθνος, μελέτην μόνον ποιούμενον,
παρὰ τὰς ἄλλας πολυτελείας καὶ τὴν εὐπορίαν, τὸ
ἀνδρείως διακείσθαι πρὸς τοὺς ἰδίους ἐχθρούς.

μς'. Τοῦτο τοίνυν ὡς μοναρχούμενον, καὶ ἀπη-
νεῖς καὶ βαρεῖας τὰς ποινὰς ἐπὶ τοῖς ἀμαρτανόμε-
νοις παρ' αὐτῶν ἐκ τῶν ἀρχόντων αὐτῶν ὑφιστάμε-
νον, οὐκ ἀγάπη, ἀλλὰ φόβῳ κεκρατημένον, τοὺς πό-
νους καὶ μόχθους γενναίως φέρουσιν. Πρὸς δὲ καύ-
ματα καὶ πρὸς ψύχος ἀντέχονται, καὶ τῆς λοιπῆς
σῶν ἀναγκαίων ἐνδεῖας νομαδικὸν ὑπάρχον.

μζ'. Περιεργα δὲ εἰσι τὰ τῶν Τούρκων φύλα, καὶ
κρύπτοντα τὴν βουλὴν αὐτῶν, ἀφιλα δὲ καὶ ἀπιστα C
ῶντα, καὶ διὰ τῆς ἀπληστίας τῶν χρημάτων κρα-
τούμενα, ὄρκου περιφρονῶσι, μήτε συνθήκας φυ-
λάττοντα, μήτε δώροις ἀρκούμενα, ἀλλὰ πρὶν τὸ
δοθὲν δέξονται, ἐπιβουλὴν μελετῶσιν καὶ ἀνατροπὴν
τῶν συνθηκῶν.

μη'. Καὶ τοὺς ἐπιτηδείους καιροὺς δαινῶς στοχά-
ζονται, καὶ σπουδάζουσιν οὐ τοσοῦτον χεῖρ καὶ δυ-
νάμει τοὺς ἐχθροὺς καταπολεμεῖν, ὅσον ἐι' ἀπά-
της, καὶ αἰφνιδισμοῦ, καὶ διὰ τῆς τῶν ἀναγκαίων
στενώσεως.

μθ'. Ὁπλιζονται δὲ σπαθίοις, καὶ λωρικίοις, καὶ
τόξοις, καὶ κονταρίοις. Ὅθεν ἐν ταῖς μάχαῖς δι-
πλοῦν ἄρμα οἱ πλείονες αὐτῶν ἐπιφέρονται, ἐν τοῖς
ὅμοις τὰ κοντάρια ἀναδαστάζοντες, καὶ τὰ τόξα ἐν D
ταῖς χερσὶ κατέχοντες, καὶ ἀμφοτέροις κατὰ τὴν
ἀπαντῶσαν χρεῖαν κεκρημένοι. Διωκόμενοι δὲ μάλ-
λον προτεροῦσι τοῖς τόξοις.

ν'. Οὐκ αὐτοὶ δὲ μόνον ὀπλοφοροῦσιν, ἀλλὰ καὶ
οἱ ἵπποι τῶν ἐμφανῶν σιδήρῳ ἢ κενδοῦκλῳ τὰ ἐμ-
προσθεν μέρη σκέπονται.

να'. Πολλὴν δὲ μελέτην καὶ ἀσκησιν ποιοῦνται
πρὶν τὴν ἐπὶ τῶν ἵππων τοξείαν.

νβ'. Ἀκολουθεῖ δὲ αὐτοῖς καὶ πλῆθος ἀλόγων ἵπ-
πάρων καὶ φοραδίων (65), ἅμα μὲν πρὸς ἀποτρο-
πὴν καὶ γαλακτοποσίαν, ἅμα δὲ καὶ διὰ πλῆθος φαν-
τασίαν.

acies suas in bello instruunt, reliquis Scythis longe
melius ac fortius ordinati, et unius imperio obe-
dientes bella gerunt.

44. Sed quoniam Bulgari pacem in Christo am-
plectuntur, et fidem in Christo cum Romanis com-
municant, quoniam Deus illos propter induciarum
violatarum perjurium ulciscabatur, nolumus ulla
consilia imperatoria adhibere, et adversus illos nos-
met armare. Itaque neque illorum contra nos aciem,
neque nostram adversum illos, cum una in fide
quasi fratres jungamur, apparationem demonstrare,
nuncque potissimum cum jam se nostro imperio
administrationique, quemadmodum optavimus, sub-
mittunt.

45. De Turcarum forma parum aut nihil a Bul-
garis differente jam dicamus. Populosa ac libera
hæc natio est, reliquarum rerum quæ sunt in homi-
nibus splendida minorem curam habentes; in eo
solum laborantes, ut in configendo cum hostibus
fortes sint atque habeantur.

46. Hæc igitur natio sub unius dominatu cum
sit, graves acerbæque pœnas dat præfectis suis, si
ullius delicti teneantur; neque amore, sed timore
ab improbitate coeretur, et labores atque ærum-
nas omnes strenue perfert; ad calores et frigora
toleranda satis paratur; reliquarum rerum egesta-
tem, quemadmodum reliqui, qui nomades sunt, id
est, pastionibus pecudum se totos tradiderunt, æquo
animo perpetiuntur.

47. Laboriosum admodum genus Turcarum est,
et tectum in consiliis atque occultum, neque so-
ciale, neque fidum, pecuniarum cupiditate inexple-
bile, jurisjurandi contemnens, fœdusfragum; donis
haud contineri potest; nam pene priusquam dona
acceperint, insidias molliuntur et induciarum vio-
lationem.

48. Temporum opportunitatem diligentissime per-
sequuntur, neque manu et viribus tantum conten-
dunt, quantum dolis, et subitis incursionibus,
et rerum necessariarum interclusionem, hostes ado-
riuntur.

49. Armantur gladiis, hastis, sagittis, galeis.
Unde in prælio duplicia arma complures ex illis
gestant; humeris hastas ferunt, et manibus ar-
cum tenent, et, si quando usus poscit, utrisque
utuntur; ubi vero alii eos insequuntur, arcu magis
valent.

50. Nec vero soli illi arma gestant, sed equi
etiam spectatorum virorum cenduclo, aut ferro
anteriora tegunt.

51. Multum operæ collocant in studio sagittarum
ex equis jaciendarum.

52. Bestiarum multitudinem secum habent, equa-
rum, jumentorumque aliorum, tum ad lac biben-
dum, tum propter opinionem multitudinis.

NOTÆ.

(65) In quibusdam hic suppletur vocabulum, ἀγέλα:, deest in cod. Laurent.

53. Castra ponunt non in fossato, quemadmodum Romani, sed usque ad belli diem per cognationes et tribus disperguntur. Equos assidue tum hieme tum aestate alunt. Belli autem tempore necessarios ad usum equos retinent, et prope Turcica tentoria pedicis injectis tenent, atque usque ad ipsius proelii tempus conservant.

54. Excubias eminus collocatas habent, sed ita crebras, ut non facile subitis impressionibus opprimi possint.

55. In proelio, ut Romani faciunt, aciem suam in tres partes non dividunt, sed diversis in partibus drungisti simul et confertim inter se adjuncti, partes ita parum inter se distantes habent, ut una videatur esse acies.

56. Præter aciem instructam copias quasdam præterea habent, quas vel ad insidias mittunt adversum eos qui negligenter in hostili acie illis opponuntur, vel ad subsidium afflictæ oppressæque partis emittunt. Tuldum autem, id est impedita, a tergo aciei prope vel ad dextram, vel ad sinistram, unius aut duorum milliarium intervallo habent, et parvam quamdam custodiam militum illi assignant.

57. Sæpe autem superfluos equos a tergo post aciem instructam locant, et manipulos confuse atque inordinate apparant; ut densata altaque sit periculum laborant, frontem vero æquabilem densamque faciunt.

58. Utuntur pignis eminus habitis, insidiis, circumscriptionibus hostium, simulatis discessionibus, conversionibus, et dispersis aciebus.

59. Ubi hostes in fugam verterint, illud primum laborant, ut omni contentione insequantur, nihil prius habentes, quam persequi hostes. Neque, quemadmodum Romani reliquæque nationes, contenti sunt mediocriter illos insequi, et pecunias illorum diripere, sed eo usque invadunt, dum omnibus quibus possunt viis hostes protinus deleant.

60. Si qui ex hostibus Turcorum ad munitionem aliquam confugerint, confestim conantur commeatus inopiam, si quæ sit, aut virorum, aut jumentorum cognoscere, et ibi in continua obsidione sunt, donec ejus inopia hostes opprimant, vel ad aliquam consensionem, aut deditionem illos compulerint; ac primo leviora illis proponunt, assentientibus deinde graviora imponunt.

61. Hi Turcorum mores hoc solo a Bulgarorum distant, quod hi Christianorum complexi fidem, Romanorum moribus assuefacti, morum asperitatem et agrescivam vitam simul cum infidelitate abjecerunt.

νγ'. Ἀπλικοῦσαι δὲ οὐκ ἐν φοσάτῳ, ὥσπερ οἱ Ῥωμαῖοι, ἀλλὰ μέχρι μὲν τῆς τοῦ πολέμου ἡμέρας διεσπαρμένοι κατὰ γένη καὶ φυλὰς, τοὺς ἵππους βόσκοντες διηγεκῶς ἐν θέρει καὶ χειμῶνι. Ἐν δὲ καιρῷ πολέμου τοὺς ἀναγκαίους ἵππους κατέχοντες, καὶ περικλύοντες πλησίον τῶν Τουρκικῶν ταπτῶν φυλάττουσι μέχρι καιροῦ τῆς παρατάξεως, ὅτῳ νύκτα τῆς παρατάξεως ἀπαρχόμενοι.

νδ'. Τὰς δὲ βίγλας αὐτῶν ἀπὸ μακρόθεν ἀλλεκαλήλους ποιοῦσιν, εἰς τὸ μὴ εὐκόλως αὐτοὺς ὑπομένειν αἰφνιδιασμούς.

νε'. Ἐν δὲ τῇ μάχῃ οὐχ ὡς οἱ Ῥωμαῖοι παρατάσσουσιν ἐν τρισὶ μέρεσιν, ἀλλ' ἐν διαφόροις μοίραις δρουγγιστὶ συνάπτοντες ἀλλήλαις τὰς μοίρας μικρὸν ἀπ' ἀλλήλων διισταμένας, ἵωστε μίαν φαίνεσθαι παρατάξιν.

νς'. Ἐγχοῦσι δὲ ἔξω τῆς παρατάξεως δύναμιν τινα ἐκ περισσοῦ, ἣν πρὸς ἔγκρυμμα ἐκπέμπουσιν κατὰ τῶν ἀμελῶς ἀντιτασσόμενων αὐτοῖς, ἥ καὶ εἰς βοήθειαν τοῦ βαρουμένου μέρους φυλάττουσι. Τὸ δὲ τοῦλθεν αὐτῶν ὀπισθεν τῆς παρατάξεως ἔχουσι πλησίον, ἥ δεξιὰ ἢ ἀριστερὰ τῆς παρατάξεως, ὡς ἀπὸ ἐνὸς ἢ δευτέρου μιλίου, ἀφίεντες ἐν αὐτῷ καὶ ὀλίγην παρὰφυλακὴν.

νζ'. Πολλάκις δὲ καὶ συζευγύντες τοὺς περισσοὺς τῶν ἵππων κατὰ νότου, ἡγουν ὀπισθεν τῆς παρατάξεως αὐτῶν ποιοῦσιν εἰς φυλακὴν αὐτῆς, καὶ τὴν μὲν βάθην τῶν ἀκίων τῆς παρατάξεως ἡγουν τοὺς στίχους ἀορίστως ποιοῦσι, διὰ τὸ παχεῖαν εἶναι τὴν παρατάξιν βάθους μᾶλλον φροντίζοντες, καὶ ἴσων ποιοῦσι καὶ πυκνὸν τὸ μέτωπον.

νη'. Χαίρουσι δὲ μᾶλλον ταῖς ἀπὸ μήκοθεν μάχαις, καὶ ἐνέδραις, καὶ ταῖς κυκλώσεσι κατὰ τῶν ἐναντίων, καὶ ταῖς ἐσχηματισμέναις ὑποχωρήσεσιν, καὶ ἀντιστροφαῖς, καὶ ταῖς διεσπαρμέναις τάξεσιν.

νθ'. Ὅταν δὲ τρέψωσι τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν, πάντα ἐν δευτέρῳ τιθέασιν, καὶ ἀφειδῶς ἐπιτίθενται; οὐδὲν ἕτερον λογιζόμενοι, ἢ τὸ διώκειν. Οὐκ ἀρκοῦνται γὰρ, ὥσπερ οἱ Ῥωμαῖοι καὶ τὰ ἄλλα ἔθνη, τῇ μετρίᾳ καταδιώξει, καὶ τῇ τῶν χρημάτων ἀρπαγῇ, ἀλλὰ μέχρι τοσούτου ἐπικεκινται, ὥς ἂν τελείως τὴν τῶν ἐχθρῶν κατάλυσιν ποιήσωνται, πάσῃ μεθ' ὅσῃ εἰς τοῦτο κεχρημένοι.

ξ'. Ἐὰν δὲ τινες τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν διωκόμενοι εἰς ὄχυρμα καταφεύγωσι, σπουδάζουσι ἀκριδῶς κατανοοῦντες τὴν τῶν ἀναγκαίων ἔνδειαν καὶ τῶν ἵππων καὶ τῶν ἀνδρῶν, καὶ προσκαρτεροῦσιν ἵνα τῇ στενότητι τούτων χειρῶσωνται τοὺς ἐχθροὺς, ἢ εἰς τὰ ἀρέσκοντα αὐτοῖς σύμφωνα τούτους ἀγάγωσι, πρῶτως μὲν ἐλαφρότερα τινὰ ἐπιζητοῦντες, καὶ τότε συντιθεμένων αὐτοῖς τῶν ἐχθρῶν ἕτερα μείζονα συντιθέασιν.

ξά'. Ταῦτα μὲν τὰ τῶν Τούρκων ἤδη τοσούτῃ μόνῃ διαφέροντα τῶν Βουλγάρων, ὅσῃ τὴν Χριστιανῶν οὗτοι ἀσπαράμνοι πίσιτι, καὶ τοῖς Ῥωμαῖκοι; ἐπ' ὀλίγον μετεβάλοντο ἤθεσι, τό τε τὸ ἄγρυπνον καὶ νομαδικὸν τῷ ἀπίστῳ συναποβαλόντες.

ξβ'. Ἐναντιοῦται δὲ πολεμίοις Τούρκοις ἑνδεκά Α βοσκῆς διὰ τὸ πλῆθος ὧν ἐπιφέρονται ἀλόγων.

ξγ'. Καὶ ἐν καιρῷ δὲ συμβολῆς τάξις πεζικῆ συντεταγμένη μάλιστα αὐτοὺς βιάσθαι, ὡς ἐναντία αὐτῶν καθάλλαρων ὄντων, καὶ μὴ καταβαινόντων ἀπὸ τῶν ἵππων· οὐδὲ γὰρ στήναι πεζῇ καρτεροῦσιν ὡς συντραφέντες ἐποχεῖσθαι τοῖς ἵπποις.

ξδ'. Ἐναντιοῦται δὲ αὐτοῖς καὶ τόπος ὁμαλὸς καὶ γυμνασμένος, καὶ δὴ καὶ τάξις καθάλλαρικῇ, καὶ πετυκνωμένη, καὶ ἀδιαστάτως αὐτοῖς ἀκολουθοῦσα.

ξε'. Ἐναντιοῦται δὲ καὶ ἐκ χειρὸς συμπλοκῇ μετὰ τῶν ὀπλων, καὶ ἔφοδοι νυκτεριναὶ ἀσφαλῶς γινόμεναι, ὅσον ἵνα οἱ μὲν οἱ προσβάλλοντες αὐτοῖς ἐν μὲν ἔχῃσι μέρος τεταγμένον, τὸ δὲ ἕτερον μέρος ἔγκρυ-

πτόμενον, ξς'. Λυπεῖ δὲ αὐτοὺς σφόδρα καὶ ὅταν τινὲς ἐξ αὐτῶν προσφύγῃσι τοῖς Ῥωμαίοις. Γινώσκουσιν γὰρ ὅτι ἀστατον ἔχει γνώμην τὸ ἔθνος αὐτῶν, καὶ φιλοκερδεῖς εἶσιν, καὶ ἐκ πολλῶν φυλῶν συγκεῖμαι, καὶ ὅτι διὰ τοῦτο οὐ ποιοῦνται λόγον συγγενῶν καὶ τῆς εἰς ἀλλήλους ὁμονοίας.

ξζ'. Ὀλίγων δὲ τάχα τοῦ προσφυγεῖν ἀπαρχομένων καὶ φιλοφρονουμένων παρ' ἡμῶν, πλῆθος αὐτοῖς ἀπακολουθεῖ. Διὸ καὶ βαρέως φέρουσιν ἐπὶ τοῖς ἀπ' αὐτῶν ἀναχωροῦσιν.

ξη'. Ὅταν οὖν βουλευθῇ τις πρὸς αὐτοὺς ἐγγίσας πρὸς μάχην, πρὶν γε πάντων ἔχειν αὐτὸν δεόντας βίβλας ἐπιμελῶς καὶ συνεχεῖς ἀπὸ διαστημάτων ὀλίγων, εἴτα μεριμνῆσαι καὶ προετρεπίσαι τὰ εἰς δευτέραν τύχην τυγχάνοντα· ἥγουν μήποτε τροπὴ γένηται τῶν ἀντιπολεμούντων αὐτοῖς, ἵνα καὶ ὄχυρον τόπον κατανοήσῃ ἐν καιρῷ περιστάσεως, καὶ δαπάνην ἐφευρῇ ὀλίγων ἡμερῶν, εἰ μὲν δυνατόν ἐστι καὶ τῶν ἀλόγων, ἐπὶ παντὸς τῶν ἀνδρῶν, καὶ μάλιστα τὴν τοῦ ὕδατος εἰσπορίαν, εἴτα καὶ τὸ τοῦλδον διαθήσῃ, ὡς ἐν τῷ περὶ αὐτοῦ κεφαλαίῳ ἡμῖν εἴρηται.

ξθ'. Καὶ ἐὰν μὲν σύνεσι πεζικὸς στρατὸς ἐν τῇ πρώτῃ μάλιστα μάχῃ, ἐν ὅσῳ ὁ στρατὸς ἐν συνηθείᾳ τοῦ ἔθνους γίνεται, ἐκτάξαι αὐτὸν κατὰ τὸν δηλωθέντα ἡμῖν ἐν ἄλλοις τρόπον, τοῦτ' ἐστίν, ὥστε ἔχειν τοὺς καθάλλαρους ὑποτεταγμένους τοῖς πεζοῖς.

ο'. Εἰ δὲ μόνον καθάλλαραι εἰσιν οἱ ἀντιτασσόμενοι αὐτοῖς, καὶ ἀξιόμαχοι πρὸς τὴν ἐκείνων δύναμιν, κατὰ τὸν λεχθέντα τρόπον καὶ αὐτὸν ἐν τῷ περὶ τάξεως λόγῳ τάξει αὐτούς.

οα'. Πλείονας δὲ ἐν τοῖς πλεονεξίαις ἀπορίσαι καὶ χρησίμους. Ἐν τῷ νῦν γὰρ αὐτῶν ἀρκούσιν οἱ λεγόμενοι διφένσορες καθάλλαραι, ἦτοι οἱ ἐκδικοί. Τοὺς δὲ κούρσους, ἦτοι τοὺς προμάχους μὴ πλεόντων, ἢ τεσσάρων σαγιττοδόλων τῆς παρατάξεως τῶν διφενσόρων ἐν ταῖς διώξεσι χωρίζεσθαι μὴδὲ κατατρέχειν αὐτῶν. Πάντως δὲ καὶ σπουδὴν ποιῆσθαι ἵνα ἐν γυμνῇ καὶ ἰσῷ τόπῳ κατὰ τὸ δυνατόν

PATROL. GR. CVII.

62. Pastionum inopia maximo impedimento Turcorum exercitui est, quia multitudinem jumentorum secum semper vehunt.

63. Conflictationis tempore pedestris acies magnopere illos laedet, quæ adversa equitibus solet esse iis qui ex equis descendere non solent; neque enim stare pedibus diu possunt, quia equis vehi sunt soliti.

64. Adversus illis locus æquabilis campestrisque est, et acies equestris densataque, et sine intermissione illos sequens.

65. Adversæ illis sunt manuum concertationes, et incursiones nocturnæ, si ita tuto fiant, ut qui invadunt illos unam partem habeant instructam, alteram autem occultam atque abditam.

66. Hoc vehementer illos vexat, si qui ex illis ad Romanos deficiant. Cognoscunt enim omnes suos inconstantem habere animum, et lucri appetentes esse, ac ex multis tribubus confatos, atque adeo cognatorum suorum et mutuae benevolentiae minorem rationem habere.

67. Cum paululum ad fugiendum retrocesserint, atque hilarentur, multi e nostris statim consequuntur. Itaque moleste admodum ferunt, si quis ab illis deficiat.

68. Quando quis cominus ad pugnandum cum illis accedere voluerit, excubias habeat multas et crebras, exiguò intervallo disjunctas; deinde præparet, et adversus omnem fortunæ impetum provideat, ut si quando hostium fuga fiat, munitionem aliquam ad illos obsidendos parat; et commentum aliquot dierum habeat tum hominum, tum etiam, si fieri potest, jumentorum, ac in primis aquæ affluentiam habeat, deinde impedimenta sic instruat, quemadmodum in capite de tuldo diximus.

69. Si pedestris acies fuerit in prima potissimum pugna, qui exercitus maxime assuetus illis fuerit, enim primo instrues, quemadmodum alibi explicuimus; hoc est, ut equites post se instructos habeant.

70. Sin equites fuerint, qui adversum Turcos instruuntur, si ad pugnandum cum illis satis habiles fuerint, ita instrues eos, quemadmodum ante memoravimus, ubi de instruendis illis verba fecimus.

71. Ad latera multos et strenuos segregabis; ad tergus enim defendendum satis sunt defensores, id est, vindices. Cursores autem plus tribus aut quatuor sagittæ jactibus in persequendis hostibus a defensoribus ne separentur. Omnino autem elaborabis, ut in planis expositisque locis quantum potes aciem tuam instruas, ubi neque silvæ condensæ, neque paludes, neque arbusta perturbare

possint, propter insidiarum metum, quas Turci a moliri solent.

72. Ex cubiæ intervallo quodam interposito ad partes quatuor aciei collocabuntur.

73. Si fieri possit, fluvium transitu perdifficilem aut paludem, aut lacum, ad tergus aciei in tuto conservandum habeas.

74. Si belli secundus exitus fuerit neque nimis cupide illos opprimas, neque negligenter illos insequaris. Neque enim quemadmodum reliquæ nationes faciunt, sic Turci, ubi primo superantur prælio, statim profligati discedunt, sed omnes vias postea quærun, quemadmodum hostes suos incursionibus superare aut fundere possint. Sin per-
B mista acies, pluresque pedites fuerint, provisio quædam jumentorum pabuli habenda est. Neque enim imminetibus hostibus omnino equites permittuntur pabulari.

75. Hæc igitur bellica consuetaque Turcorum est exercitatio. A Bulgarorum autem forma paucis quibusdam rebus, quemadmodum ante dictum est, differt: reliquis in rebus similis est.

76. Hæc nos ad te scripsimus, non quasi adversus Turcos bellum suscepturi; neque enim prope nos sunt, neque hostes nobis nunc sunt, sed se subiectos potius conantur ostendere.

77. Sed ut scias acierum et instructionum varietatem, et idoneis temporibus opportune illis utaris, sicubi utile aut commodum judicaveris, quæ multo cum labore ac studio ab aliis inventæ sunt, atque etiam adversum illos alia contraria moliri atque excogitare possis.

ἢ ὅτε καιρὸς ἀπαιτεῖ, καὶ ἀντιστρατεύεσθαι πρὸς γυμνασάμενος.

78. Sunt quædam nationes, ut Galli et Longobardi, quæ olim in infidelitate versabantur, nunc veram Christianorum fidem nobiscum amplexi sunt: e quibus aliæ sociales nobis, aliæ sub imperium nostrum subjectæ sunt. Atque iis privatæ quædam militares acies, quas partim per manus ab aliis acceperunt, partim bellandi consuetudine invenerunt. Quæ omnia non ideo tibi commemorabo, ut bellum illis inferre possis; quomodo enim adversus socios et subiectos, et ejusdem fidei participes, et nobiscum conjunctos homines, bellum susciperemus? sed ut iis cognitis, quæ contraria sunt illis, si quid tale usus poscat, adinvenire possis, et adversum quascunque molitiones hostium contrarias illis in promptu habeas.

79. Nam et Sclavi quoque olim erant, quando

αὐτῶν τὴν παράταξιν ἐκτάξῃ, ἐνθα μῆτε ὕλαι εἰσὶ δασεῖς, μῆτε πάλματα (66), μῆτε δὲ κοιλάδες ἐν-οχλοῦσι, διὰ τὰ παρὰ τῶν Τούρκων ἐπινοούμενα ἐγκρύμματα.

οβ'. Καὶ τὰς βίγλας δὲ ἐκ διαστήματος κατὰ τεσσάρων μερῶν τῆς παρατάξεως ποιήσεις.

ογ'. Ἐάν δὲ ἐνδέχεται, καλὸν ἐστὶν ἵνα ἡ δὴσβατον ποταμὸν, ἢ πάλματα, [ἢ] λίμνην κατὰ νώτου τῆς παρατάξεως; ἔχῃ, ἵνα ὁ νώτος ἀσφαλῶς φυλάττεται.

οδ'. Καὶ ἐάν καλῶς τὸ τοῦ πολέμου ἐξέλθῃ, μῆτε κατατρέχειν αὐτῶν ἀπλήστως, μῆτε ἀμελῶς διακτεῖσθαι· οὐδὲ γὰρ ὡς τὰ λοιπὰ ἔθνη τὴν πρώτην ἡτῶ-
μένα μάχην ἀπολήγουσι τοῦ πολέμου, ἀλλὰ μέχρις ἂν κατὰ κράτος ταπεινωθῶσιν, ἐπιτηδεύουσι διὰ πολλῶν τρόπων κατὰ τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν ἐγχειρεῖν. Ἐάν δὲ σύμμικτός ἐστιν ἡ τάξις, καὶ πλείους εἰσὶν οἱ πεζοὶ, δέον πρόνοιαν ἐν τοῖς τοιοῦτοις ποιεῖσθαι τῆς ἀποστροφῆς (67) τῶν ἀλόγων. Οὐ γὰρ πάντως συγχωροῦνται οἱ καθάλλριοι, ἐγγιζόντων τῶν ἐχθρῶν, χορτάσματα τῶν ἀλόγων συνάγειν.

οε'. Αὕτη τοίνυν ἡ πολεμικὴ τε καὶ συνήθης τῶν Τούρκων συνάσκησις διαφέρει Βουλγάρων, ὡς εἴρηται, κατὰ τινα μικρὰ, τὰ δ' ἄλλα ἐξομοίωται.

ος'. Ἡμεῖς δὲ τοῦτου ἕνεκέν σοι ταύτην ὑπεγράψαμεν, οὐχ ὡς Τούρκοις παρατάσσεσθαι μέλλοντες· οὔτε γὰρ γειτονέες εἰσιν, οὔτε μὴν πολέμιοι νῦν, ἀλλὰ καὶ μέλλον ὑπήκοοι· Ῥωμαίοις σπουδάζουσιν ἀναδείκνυσθαι.

οζ'. Ἀλλ' ἵνα ἔχοις, ὦ στρατηγέ, εἰδέναι τὰ ἕκαστα τῶν διαφορῶν παρατάξεων καὶ στρατηγημάτων, καὶ ἐν καιρῷ τῷ προσήκοντι χρῆσθαι αὐτοῖς συντόμως· πρὸς δ' ἐπὶ ἂν βουλευθῇς, καὶ δοκιμάσῃς τὸ χρῆσιμον τοῖς ἐκ πολλῆς γυμνασίας παρὰ τῶν ἐφευρισκομένοις στρατηγημασί τε καὶ παρατάξεσιν, αὐτὰ τὸ ἐναντίον διὰ τῆς μελέτης προσηκνέμενος καὶ

οη'. Εἰπὶ δὲ τινα τῶν ἐθνῶν, οἷον Φράγγοι καὶ Λογγίβαρδοι, πάλα: μὲν ἀσεβεῖα κρατούμενα, νῦν δὲ τὴν ἀληθῆ τῶν Χριστιανῶν πίστιν ἀσπαζόμενα, ὧν τὰ μὲν φίλια, τὰ δὲ ὑπήκοα τῇ ἡμῶν ἐκ Θεοῦ βασιλείᾳ τυγχάνουσι. Καὶ τοῦτοις δὲ εἰσι πολεμικὰ ἰδιώματα, τὰ μὲν ἐκ παραδόσεως, τὰ δὲ καὶ αὐτῇ τῇ συνθηκῇ σύμφωνα, ἅπερ παραθήσομέν σοι, ὦ στρατηγέ, οὐ χάριν τῆς αὐτῶν ἐκστρατείας (πῶς γὰρ τῶν εἰρηνευόντων, καὶ συμμάχων, καὶ ὁμοθρήσκων, καὶ ὑπήκων;), ἀλλ' ἵνα καὶ ἐκ τῶν τοιούτων ἐθῶν καὶ συστάσεων, καὶ εἰ γε δεῖ καὶ ἐκ τῶν τοιούτων ἐναντίων, εἰ τί σοι δοῖται χρῆταιμον ἀναλεξάμενος καὶ ζηλώσης καὶ ἔχῃς ἐν καιρῷ τῷ προσήκοντι γεγυμνασμένον κατὰ τῶν ὁπλίων δὴ ποτὲ σοι ἀντιπατατομένων πολεμίων.

οθ'. Καὶ γὰρ καὶ Σκλάβοι· ἦν ποτε ὅτε πέραν κατ-

NOTÆ.

(66) Μῆτε πάλματα. Scribo, μῆτε πάλα, sive βάλτα. Nam π et β confunduntur, βάλτα autem sunt paludes. Apud eundem hunc Leonem supra: Ἐκλέγου χωρία χορήσιμα, μὴ δλιώδη, ἥγουν ὕλας, καὶ περὶ λὰ, καὶ πάλατας ἔχοντα. Hinc Βηλιώδης, palustris. Constantinus, *De administrando imperio*: Ἡ μὲν

Βενετία τὸ μὲν παλαιὸν ἦν τόπος ἐρημὸς τις, ἀόκητος, καὶ βαλτώδης. Idem mendum iterum infra est § 74: Ἡ δὴσβατον ποταμὸν, ἢ πάλματα, ἢ λίμνην. Corrige ad præscriptum, ἢ πάλην.

(67) Ἀποστροφῆς. Scribo, ἀποτροφῆς.

ἔκουν τοῦ Ἰστρου, ὃν καὶ Δανουβίον καλοῦμεν. Ὅς A
καὶ προσπολέμουν Ῥωμαῖοι ἐπιτιθέμενοι, νομαδικῶς
καὶ αὐτῶν τότε διαζώντων πρὶν ἢ παραιθῆναι τὸν
Ἰστρον, καὶ ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐξουσίας
τὸν αὐτῶν αὐχένα ὑποκλίνειν. Οὐδὲ τούτων δὲ τὰ
ἔθιμα πρὸς τὰς μάχας καὶ τὴν ἄλλην συνήθειαν
ἄγνωστά σοι καταλείψω, ἀλλ' ὥπερ μοι εἴρηται
πάντα συλλέξας διαγράψω, καθόσον ἡμῖν ἡ δύναμις
ἔγχωρει, ἢ πανταχόθεν μελιττης δίκην ἐκρυπνῇ καὶ
συλλέγης τὰ χρήσιμα.

π'. Φράγγοι τοῖνον καὶ Λογγίβαρδοι λόγον ἐλευθε-
ρίας περὶ πολλοῦ ποιῶνται, ἀλλ' οἱ μὲν Λογγίβαρδοι
τὸ πλεόν τῆς τοιαύτης ἀρετῆς νῦν ἀπώλεσαν. Πλὴν
καὶ οὗτοι καὶ Φράγγοι καὶ μάλιστα θρασεῖς ἦσαν καὶ
ἀκατάπληκτοι, ἐν τοῖς πολέμοις τολμηροὶ τε καὶ
προπατεῖς, εἰς θναίους ἔχοντες τὴν δειλίαν, καὶ τὴν B
πρὸς μικρὸν ἀναχώρησιν, καὶ ταύτην οἰοῦναι φυγὴν
ἡγουμένοι. Εὐκόλως δὲ διὰ τοῦτο θανάτου καταφρο-
νοῦσι, τὴν κατὰ χεῖρα μάχην σφοδρῶς καὶ καθυλά-
ριοι καὶ πεζοὶ μαχόμενοι.

πα'. Ὅταν γάρ, ὡς εἰκὸς, ἐν ταῖς καθάλαρικαῖς
μάχαῖς στενωθῶσιν, ἐξ ἑνὸς συνθήματος ἀποκατα-
βαίνουσι τῶν ἵππων αὐτῶν, καὶ πεζῇ παρατάσσονται
ὀλίγοι τάχα καὶ πρὸς πλείονας καθάλαριους μὴ
δειλῶντες, ἢ ἀπολήγονται τῆς μάχης.

πβ'. Ὑπλίζονται δὲ σκουταρίοις καὶ κονταρίοις, καὶ
σπαθίοις κοντοτέροις, ἃ καὶ ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτῶν διὰ
λαρῶν ἀναβαστάζουσιν. Ἐνίοτε δὲ τινες αὐτῶν καὶ
διαζώννυνται αὐτά.

πγ'. Χαίρουσι δὲ μᾶλλον τῇ πεζομαχίᾳ, καὶ ταῖς C
μετὰ ἑλασίας καταδρομαῖς.

πδ'. Τάσσονται δὲ ἐν ταῖς μάχαῖς, εἴτε πεζοί, εἴτε
καθάλαριοι, οὐκ ἐν μέτρῳ τινὶ ὀρισμένῳ καὶ ἐν
τάξει, ἢ ἐν μοίραις, ἢ ἐν μέρεσι, καθάπερ Ῥωμαῖοι,
ἀλλὰ κατὰ φυλὰς, καὶ τῇ πρὸς ἀλλήλους συγγενείᾳ
τε καὶ προσπαθείᾳ, πολλάκις δὲ καὶ συνωμοσίᾳ. Ὅθεν
καὶ ἐν καιρῷ περιστάσεως φύλων ἐναπολειφθέντων
συνεκινδύνευσαν αὐτοῖς πολλάκις ἐν τῇ μάχῃ τούτους
ἐκδικήσαντες.

πε'. Ἴσον δὲ το μέτωπον τῆς παρατάξεως αὐτῶν
ποιῶνται καὶ πυκνὸν ἐν ταῖς μάχαῖς.

πς'. Τὰς δὲ συμβολὰς, εἴτε καθάλαριοι εἴτε πεζοί,
σφοδρῶς καὶ ἀκατασγέτως ποιοῦσιν, ὡς μόνοντοι
καὶ πάσης δειλίας ἀπεχόμενοι.

πζ'. Ἀπειθεῖς δὲ εἰσι πρὸς τοὺς ἀρχοντας αὐτῶν, D
καὶ μάλιστα Φράγγοι, ἐλευθερίας ὥσπερ ἀντιποιοῦ-
μενοι, καὶ ἐκουσίως ἐπ' ὅσον καιρὸν ὀρίσωσιν, ἢ
παρὰ τῶν ἀρχόντων ὀρισθῶσιν ἐκστρατεύουσι, καὶ
μόνον καὶ τούτου παρερχομένου (68), εἰ τύχοι αὐτοὺς
ἐπιμένειν, βαρέως φέροντες τὸν παρασυρμὸν τοῦ
χρόνου, λύουσι τὴν σύνταξιν τοῦ ἐξεδιέτου, καὶ ἀνα-
χωροῦσιν ἐπὶ τοὺς οἴκους αὐτῶν.

πη'. Ἀπράγμονες δὲ εἰσι καὶ πάσης ποικιλίας
καὶ ἀσφαλείας ἐκτός, καὶ τῆς τοῦ συμφέροντος γνῶ-
μης. Διὸ καὶ τάξεως περιφρονοῦσι, καὶ μάλιστα τῆς
καθάλαρικῆς.

πι'. Ὑποφθείρονται δὲ διὰ χρημάτων εὐκόλως

A trans Istrum, quem Danubium appellamus, habi-
tahant. Hos expugnabant Romani cum pastorum
more vitam transegerunt, qui antequam Istrum
transirent, sub jugum Romanæ ditionis colla sub-
mittebant. Istorum mores atque instituta nullo
modo prætermittenda indicavi, sed omnia tibi
percensere pro viribus enitar, ut apud instar ex
unoquoque, quod optimum atque utilissimum est
delibes.

80. Galli et Longobardi libertatis rationem plu-
rimi æstiment, sed Longobardi magnam hujus
virtutis partem amiserunt. Galli autem admodum
audaci infractoque animo sunt, in bello strenui,
ac pene temerarii. In magno opprobrio ignaviam
et parvam retrocessionem ponunt, atque eam fu-
gam esse existimant, et facile ac strenue præ
mortis contemptu, tum equites, tum pedites ma-
nus cominus conserunt.

81. Quando igitur in equestribus præliis in ali-
quas angustias deducuntur, una omnium consen-
sione ex equis descendunt, et pedites se instruunt,
et pauci contra plures se armant, aut si id minus
possunt, prælio desinunt.

82. Armantur scutis, hastis, spathis brevioribus,
quas ex humeris loris quibusdam gestant; quidam
autem accinguntur illis.

83. Pedestri prælio admodum lætantur et vehe-
mentibus incursionibus.

84. Instruuntur in præliis sive pedites sive
equites, non aliquo certo et definito modo, et in
acies, aut turmas, aut cohortes dividuntur, quem-
admodum Romani, sed per tribus, et familias, et
cognationes, sæpe etiam conjurata quadam amicitia.
Itaque quidam amicis interfectis sæpe in præ-
lio permanentes seipsos in maxima pericula con-
jecerunt, ut illorum vicem ulciscerentur.

85. Frontem aciei æqualem et densam in prælio
habent.

86. Configunt equites et pedites universo cum
impetu et vehementer, ac impetuose ruunt omni
timore vacui.

87. Minus obedientes præfectis illorum sunt, et
potissimum Galli, ac voluntarie ad certum tempus,
etiam antequam a præfectis accersantur, in expe-
ditione sunt. Hoc tempus, si prætereat, et illis di-
utius manendum sit, hunc temporis tractum molesto
ferunt, atque ab expeditione sua discedunt, et do-
mum se conferunt.

88. Improvidi rerum sunt, neque varietatis, in-
columitatis, aut aciei instruendæ, equestrisque pu-
tissimum, ullam rationem habent.

89. Pecuniis facile corrumpuntur, quia lucri

NOTÆ.

(68) *Παρερχομένου*. Scribebatur, *παρεχομένου*.

admodum cupidi sunt. Hujus rei experientia nobis constat, quod cum ex Italia ad res administrandas permulti eo accesserunt, illorum consuetudine ac moribus imbuebantur, et ab humanitate ad barbariem ac cupiditatem pecuniæ transierunt.

90. Vexant illos admodum ærumnæ ac miseria. Quemadmodum enim mentes audaces strenuasque possident, ita corpora delicata ac tenera habent, et ad labores sustinendos minus habilia.

91. Calores, frigora, pluviae, comaeatus, sive rerum necessariorum inopia, et vini potissimum, dilatio belli, illos excruciant.

92. Equestres præclii tempore adversantur illis loca difficilia et condensa, quia vehementi incursionis impetu directe cum hastis ruere solent.

93. Damna et offensiones facile a tergo, aut ad latus ex insidiis sustinent, quia excubias reliquasque hujusmodi molitiones minus curant.

94. Quod si qui fugam simularent, facile illi dissiparentur, et subito in eos iterum conversi, permultum illos læderent.

95. Sæpe etiam nocturnæ sagittariorum incursiones lædunt illos, quia disperse et disjecte castra ponunt.

96. Sin quis se ad configendum cum illis parans, his motibus atque institutis utatur, haud opus fuerit publica cum illis dimicatione contendere, idque in initiis belli paucissimum, sed insidiis et improvisis incursionibus illos adoriri, vel dilatione præclii tempus eludere, vel pacificationem simulando comæatum illorum absumere, vel caloribus et frigidibus audaciam illorum atque alacritatem minuere.

97. Si dilatio et similia maxime fieri possunt, quando ad munitiora et difficilia accessu loca hostilis illorum exercitus accedit, ibi tum hastis usi illum locum invadere non possunt.

98. Si ita prædictis modis contra illos nihil proficiatur, sed ad bellum toti spectent, ubi exercitum instruunt, sic instruant quemadmodum in capite de acie instruenda docuimus.

99. Sclavonica natio simili vitæ culta et moribus ac Galli utebatur. Libertatis amans, subjeci aut imperio parere noluit, quando trans Danubium sua in regione habitavit: unde hunc in locum traducta, atque aliis vi servire coacta, indigenis suis, et non alienigenis obedire voluit; melius enim putabant ab indigenis suis violari, quam Romanis parere, et sub illorum legibus vivere. Qui autem ex illis sacrosancti Baptismatis fontem

A φιλοκερδεις οντες, εξ ων πείρα μαθόντες ισμεν, ἀπὸ τῶν ἐξ Ἰταλίας ἐνταῦθα πολλάκις παραγενομένων ἐπὶ τισι ταῖς διοικήσεσιν, ὡς τῇ ἐκείνων ἐπιμειξίᾳ, οἶμαι, καὶ τούτων βαρβαροθέντων τε καὶ συνεθισθέντων.

Ἱ'. Αὐτοὶ δὲ αὐτοὺς κακοπάθεια, καὶ συντριβή. Ὅσον γὰρ τὰς ψυχὰς τολμηρὰς καὶ θρασεῖς κέκτηνται, τοσούτον τὰ σώματα εὐπαθῆ, καὶ ἀπαλὰ, καὶ κόπον εὐκόλως φέρειν οὐ δυνάμενα.

Ἱα'. Προτίτει δὲ λυπεῖ αὐτοὺς καὶ καῦσος, καὶ ψύχος, καὶ βροχὴ, καὶ ἐνδεια δαπανημάτων, καὶ μάλιστα οἶνου, ἔτι δὲ καὶ ὑπερθεσις πολέμου.

Ἱβ'. Ἐν δὲ τῷ καιρῷ τῆς καθ' ἑαυτοῦ μάχης ἐναντιοῦνται αὐτοῖς τότε δύσβατοι καὶ δασεῖς, διὰ τὸ εἰς ὄρεας ἐλασθεῖς ἐπ' εὐθείας μετὰ τῶν κονταρίων αὐτοὺς ἐγγυμνασθῆναι.

Ἱγ'. Ὑπομένουσιν δὲ καὶ διὰ ἐγκρυμμάτων βλάβας εὐκόλως κατὰ τῶν πλαγιῶν καὶ τοῦ νώτου τῆς ἐσωτῶν παρατάξεως: οὐ γὰρ πάνυ φροντίζουσι βίβλας ἢ τῆς λοιπῆς ἀσφαλείας.

Ἱδ'. Ἐάν δὲ τινες καὶ σχηματίζωνται φυγὴν εὐκόλως διαλύονται, καὶ εἰ ἄφνω κατὰ αὐτῶν ἀντιστρέψωσιν, εὐκόλως αὐτοὺς διαφθείρουσι.

Ἱε'. Πολλάκις δὲ καὶ νυκτερινὰ ἐπελεύσεις ὑπὸ τοῦτων βλέπουσιν αὐτούς: διεσπασμένοι γὰρ ἀπὸ καύσουσιν.

Ἱς'. Εἰ δὲ τις αὐτοῖς ἐδουλεύθῃ ποτὶ προσβαλεῖν οὕτως εἰθιμένοις καὶ διακειμένοις, οὐκ ἐχρήσεται κατὰ αὐτῶν ἐν μάχῃ δημοσίᾳ παρατάξει, καὶ μάλιστα ἐκ προοιμίων, ἀλλ' εὐτάκτως δι' ἐγκρυμμάτων καὶ κλοπῆς κατὰ αὐτῶν προσέβαλλεν καὶ διὰ σοφισμάτων ἄλλων στρατηγικῶν, ἢ διὰ ὑπερθέσεως τῆς μάχης διασύρων τὸν καιρὸν, ἢ καὶ σύμφωνα εἰρήνης σχηματίζόμενος πρὸς αὐτοὺς, ἵνα ἢ τῇ τῶν δαπανημάτων ἐπιλείψει, ἢ τῇ τοῦ καύσωνος ἢ καὶ ψύχους τυχὸν ὀχλήσῃ τὸ θράσος αὐτῶν, καὶ τὸ πρόθυμον ἐλαττώσῃ.

Ἱζ'. Ἢ δὲ ὑπερθεσις καὶ τὰ ἄλλα μάλιστα ἐδύναντο πρὸς αὐτοὺς γενέσθαι τότε, ὅταν εἰς ὀχυρωτέρους καὶ δυσβάτους τόπους ἡπλίκευεν ὁ πολέμιος ἐκείνων στρατὸς, ἐνθα ὡς ἔχοντες κοντάρια κατὰ τοῦ τόπου ἐγχειρεῖν ἐπιτηδεύως οὐκ ἐδύναντο.

Ἱη'. Ἐάν δὲ διὰ τῶν εἰρημένων οὐκ ἐνῆργουν κατὰ αὐτῶν, ἀλλὰ πρὸς μάχην πάντως ἑώρων, τότε παρετάσσοντο πρὸς αὐτοὺς, ὡς ἐν τῷ περὶ παρατάξεως ἐδηλώσαμεν κεφαλαίῳ.

Ἱθ'. Καὶ τὰ Σκλαβικά δὲ ἔθνη ὁμοδιαιτὰ τε ἦσαν καὶ ὁμότροπα ἀλλήλοις (69), καὶ ἐλεύθερα, μηδὲ μὴ δουλῶσθαι ἢ ἀρχεσθαι παιθόμενα, καὶ μάλιστα ὅτε πέραν τοῦ Δανουβίου κατήκουν ἐν τῇ ἰδίᾳ χώρᾳ. Ὅθεν καὶ ἐνταῦθα περαιωθέντα, καὶ οἰοῦντα βιασθέντα δέξασθαι τὴν δουλείαν, οὐχ ἐτέρῳ ἡθέλουν πελθεσθαι: ἤθελον, ἀλλὰ τρόπον τινὰ ἑαυτοὺς κρεῖττον γὰρ ἡγοῦντο ἀπὸ τοῦ ἀρχοντος τῆς αὐτῶν φυλῆς φερίεσθαι, ἢ τοῖς Ῥωμαϊκοῖς δουλεύειν καὶ ὑπε-

NOTÆ.

(69) Ἀλλήλοις In Chreii codice videtur fuisse, Γάλλοις.

καίνεσθαι νόμοις. Οἱ δὲ τοῦ σωτηρίου βαπτίσματος ἅπαντες ἀγασμένοι καταδεξάμενοι ἄχρι τῶν ἡμετέρων χρόνων τοῦτο, ὅσον κατὰ αὐτοὺς, εἰς ἀρχαίας ἐλευθερίας συνήθειαν διατηροῦνται.

ρ'. Πολύανδρὰ τε ἦσαν καὶ κακοπαθείας ὑπόμεινοντα, εὐκόλως δὲ πρὸς καύσωνα, καὶ ψύχος, καὶ βροχὴν, καὶ σώματος γυμνότητά, καὶ τὴν τῶν δαπανημάτων ἐνδειαν καρτεροῦνται.

ρἀ. Ταῦτα δὲ ὁ ἡμέτερος ἐν θείᾳ τῇ λήξει γινόμενος πατὴρ καὶ Ῥωμαίων αὐτοκράτωρ Βασίλειος τῶν ἀρχαίων ἰδὼν ἐπέισε μεταστῆναι, καὶ Γραικώσας, καὶ ἀρχοῦσι κατὰ τὸν Ῥωμαϊκὴν τύπον ὑποτάξας, καὶ βαπτίσματι τιμήσας, τῆς τε δουλείας ἡλευθέρωσε τῶν ἐαυτῶν ἀρχόντων, καὶ στρατεύεσθαι κατὰ τῶν Ῥωμαίων πολεμούντων ἰδὼν ἐξεπαίδευσεν, οὕτω πως ἐπιμελῶς περὶ τὰ τοιαῦτα διακείμενος, διὰ καὶ ἀμερίμους Ῥωμαίους ἐκ τῆς πολλᾶς ἀπὸ Σκλάβων γενομένης ἀνταρσίας ἐποίησε, πολλὰς ὑπ' ἐκείνων ὀχλήσεις καὶ πολέμους τοῖς πάλοι χρόνοις ὑπομείναντας.

ρβ'. Ἦσαν δὲ, οὐκ οἷδ' ὅπως εἰπεῖν, τῇ φιλοξενίᾳ κατακόρως χρώμενα τὰ Σκλάβων φύλα, ἣν οὐδὲ νῦν καταλιπεῖν ἰδικαίωσαν, ἀλλ' ἔχουσιν ὁμοίως.

ργ'. Τοῖς γὰρ ἐπιξινουμένοις (70) ἐν αὐτοῖς ἦπιοι καὶ πρῶτοι ἐγίνοντο, φιλοφρονούμενοι τε αὐτὰ καὶ δεξιούμενοι, διασώζοντες, καὶ κατὰ διαδοχὴν ἐκ τῶν εἰς τόπον περαπέμποντες, καὶ ἀθλασθεῖς διατηρεῖσθαι, καὶ ἀδιαλείπτους δαπάνας ἀλλήλοις παραγγυόμενοι. Ὡς εἶγε διαμέλειαν (71) τοῦ ὑποδεχομένου συμβαλεῖν τὸν ξένον βλαβεῖναι, πόλεμον κατὰ ἐκείνου δὲ τοῦτον παραθέμενος· ἐκείνῳ, ἀντὶ πίστεως ἀσθασμίας ἡγούμενος τοῦ ξένου τὴν ἐκδίκησιν.

ρδ'. Ἐδόκει δὲ αὐτοῖς καὶ ἕτερον συμπαθέστερόν ποτε εἶναι. Τοὺς γὰρ ἐν αἰχμαλωσίᾳ παρ' αὐτῶν λαμβανόμενους οὐκ ἀορίστως, ἕως ἂν βούλωνται, πρὸς δουλείαν κατεῖχον, ἀλλὰ μᾶλλον ἐν τῇ γνώμῃ τῶν αἰχμαλώτων ἐποιοῦν, ὀρίζοντες αὐτοῖς ῥητόν τινα τῆς δουλείας χρόνον, ἵνα μετὰ τοῦτον τὸν ὀρισθῆντα χρόνον, ἐὰν θέλωσιν, ἐν τοῖς ἰδίῳ ἀναχωρεῖσαι μετὰ τινος ὀρισμένου μισθοῦ, ἢ ἐὰν βούλωνται παρ' αὐτοῖς εἶναι, μένειν ἐλευθέρους καὶ φίλους.

ρε'. Ἐωφρόνουν δὲ καὶ αἱ θήλειαι αὐτῶν μάλιστα κραταιῶς, ὥστε τὰς πολλὰς αὐτῶν τὴν τῶν ἰδίων ἀνδρῶν τελευτὴν ἰδὼν ἡγεῖσθαι, καὶ ἀποπνίγειν ἐαυτὰς, μὴ δυνάμενας φέρειν τὴν ἐγγχειρίαν (72) ζωὴν.

ρς'. Ἐχρῶν τίδε (73) δαπάνη κίχρη, μάλιστα ἐφίλιον δὲ καὶ ὀλιγάρεϊαν, δυσχερῶς φέροντες τοὺς ἄλλους τῆς γεωργίας πόνους, διὰ τὸ ἐλευθεριωτέραν μᾶλλον φιλεῖν αὐτὰ τὴν διαγωγὴν ποιεῖσθαι καὶ ἀπονεν, ἢ σὺν πολλῷ κόπῳ πολυτέλειαν βρωμάτων ἢ χρημάτων ἐπικτήσεσθαι.

ρς'. Ὀπλίζοντο δὲ ποτε μικροῖς ἀκοντίοις, ἥγουν ρικταριοῖς· δυσὶν ἑκαστος ἀνὴρ, τινὲς δὲ καὶ σκουταριοῖς· μεγάλους ἐπιμήκεσιν, ὅσον θυρεοῖς, ἐκί-

A receperunt, il quantum in illis est, ad antiquæ libertatis formam enim conservant.

100. Populosa natio est, omnium ærumnarum patiens : calores, frigora, pluvias, nuditatem, comineatus et rerum necessariorum inopiam facile perferi.

101. Hanc nationem noster divina quadam sorte imperator Romanus, et pater meus Basilus, a reliquarum gentium feritate traduxit, et Romano more præfectos illis constituens, et Baptismate sacro illos imbuens, a servitute liberavit, et contra Romanorum hostes pugnare instituit ; itaque studiose iis in rebus versatus est, ut Romanos hac re securos faceret, qui sæpe antea Sclavorum populationibus infestabantur, et bella multa ab illis illata sustinebant.

102. Erant autem Sclavi ii, nescio quomodo, hospitibus humani, quam hospitalitatem adhuc studiose retinent.

103. Peregrinis enim benigni ac mites erant, et illos lubenter ac humaniter accipiebant, et a loco in locum comiter deducebant, et ab omni noxa offensioneque integros et securos conservabant. Itaque si propter negligentiam hospitii peregrinus lædatur, bellum statim contra eum movet. Nam fidei magnam declarationem esse putat, si peregrini vicem ulciscatur.

104. Aliud præterea non inhumanum hoc apud eos videbatur esse. Captivos enim suos non ad infinitam servitutem obligabant, sed ut captivos potius apud se retinebant, et certum quoddam servitutis tempus præscribebant, ut post hoc tempus expletum, certa quadam mercede data, ad suos redire possint, vel si mallet, apud illos liberi et amici permanerent.

105. Feminae illorum præter cæteras modestæ feruntur. Multæ enim virorum suorum mortem tam graviter ferunt, ac si sua esset, et seipsas suffocant ; vitam enim viduam ac solitariam ferre non possunt.

106. Milio ad comineatum utebantur : temperantiam in victu maxime colunt : reliquos agriculturæ labores minus perferunt, quia vitæ liberaliorem cultum magis diligunt, neque adduci possunt, ut in agno cum labore sumptuosas epulas parent, atque eas postea vorent atque exsorbeant.

107. Armantur parvis hastulis vel jaculis duobus unusquisque vir : quidam etiam scutis magnis, quos thyreos vocant. Arcubus enim ligneis utun-

NOTÆ.

(70) Ἐπιξινουμένοις. Scribatur, ἐπιξινούμενοι.

(71) Διαμέλειαν. Scribe, δι' ἀμέλειαν.

(72) Ἐγγχειρία. Scribe, ἐν χειρὶ.

(73) Ἐχρῶν τίδε. Scribe, ἐχρῶντο τί.

tur, et sagittas habent veneno imbutas, quod efficax admodum est; nisi enim, qui plagam accepit, vel theriacam bibat, vel aliquod aliud salutare præsidium, vel statim plagam omnem præcidat ne latius serpat, universum necesse est corpus pereat. Ad loca prærupta et accessu difficilia confugere et ibi conmorari gaudent.

108. Quemadmodum in illos Romani incursiones impetusque faciebant, ante a nobis explicatum est, ubi de nec opinatis incursionibus egimus, ut tu imperator, quamvis non in illos nunc, sed in similes tamen illorum, aut in alios barbaros incursionem faciens [siquidem id utile tibi videbitur] habeas ad omnem usum in promptu, quasi exercitatum, quod facto opus erit.

109. Quoniam de diversarum gentium moribus atque institutis verba fecimus, haud abs re fuerit de Saracenis, qui rempublicam nostram perturbant, nunc aliquid commemorare, qua natura sint, quibus armis in bello utantur, quibus modis nostri adversum eos armandi sunt, et quemadmodum impetus in illos faciendi.

110. Saraceni Arabes sunt genere, ad ingressum felicis Arabiæ olim habitantes. Nunc vero genus eorum in Syriam et Palestinam dispersum est, primum commorandi causa, deinde ubi superstitionis suæ auctor Mahumet fuerat, horum locorum ditionem, et Mesopotamiæ, atque Ægypti reliquorumque, ac finitimorum locorum imperium armis occupabant, id quod Romanorum cum Persis de imperii gloria dimicatio, illorum capiendorum occasionem dabat.

111. Erga Deum impii sunt: blasphemiam suam pro pietate ducunt. Christum verum Deum et mundi servatorem Deum vocare non sustinent. Omnis mali facinoris Deum esse auctorem arbitrantur, et bello delectari dicunt Deum, qui dissipat gentes, quæ bella volunt: suas ipsorum leges sanctissime custodiunt: carnem suam pinguet faciunt, et animum dehonestant. Adversus igitur hanc illorum impietatem pietate ac religione nostra pugnemus, et divinas humanasque leges sanctissime custodiamus, atque illos, si possumus, expugnemus.

112. Camelis sarcinariis utuntur pro curribus, et jumentis, asinis et mulis: et cymbalis in aciebus utuntur, quibus equos suos assuefaciunt: et hujusmodi sonis ac strepitibus hostium suorum equos perturbant et in fugam conjiciunt. Sed et camelorum quoque aspectus equos perterrefacit, et ulterius progredi non patitur.

A χρῆντο δὲ καὶ τοῖς ξυλίνοις, καὶ σαγίτας εἶχον καχρισμένας φαρμάκῳ, ὅπερ ἐστὶν ἐνεργητικόν, ἐάν μὴ ὁ λαθὼν τὴν πληγὴν ἢ θηριακὴν ποιῇ (74), ἢ καὶ ἕτερον βοήθημα ἀντιφάρμακον, ἢ καὶ περὶ τοῦ περικύβητῃ τὴν πληγὴν, πρὸς τὸ μὴ διαδραμεῖν. Πάντως γὰρ ἂν καὶ τὸ ὅλον σῶμα ἀπόλλυται, καὶ δάσει δὲ καὶ δυσδαίτοις οἰκεῖν καὶ καταφάγειν (75) φιλοῦσιν.

ρῃ'. Ὅπως δὲ κατὰ αὐτῶν ἐποιοῦντο τὰς ἐπιδρομὰς καὶ ἐφόδους Ῥωμαῖοι τότε, διηγησάμενη ἐμπρόσθεν ἐν τῇ περὶ ἀδοκῆτων ἐφόδων διατάξει, ἵνα καὶ αὐτοὶ, ὡς στρατηγὰς, εἰ καὶ μὴ κατὰ αὐτῶν νῦν, ἀλλ' ἢ κατὰ τῶν ὁμοίων αὐτῶν, ἢ κατὰ ἐτέρων βαρβάρων ποιούμενος ἀδοκῆτους ἐφόδους, εἴγε ἄρα χρησίμῳ τι ἐκ τῆς διατυπώσεως ἐκείνης εὐρεθῇ, ἐλπίς καὶ τοῦτο ἐξ ἐτοίμου πρὸς τὴν δέουσαν χρεῖαν ὡς προγεγυμνασμένον.

ρθ'. Ἐπειδὴ δὲ διαφόρων ἐθνικῶν παρατάξεων τε καὶ διαθέσεων ἐμνημονεύσαμεν, φέρε λοιπὸν καὶ τοῦ νῦν ἐνοχλοῦντος τῇ Ῥωμαϊκῇ ἡμῶν πολιτείας ἐθνους τῶν Σαρακηνῶν ἐπιμνησθῶμεν κατὰ δύνανται, ὅπως τε ἔχουσι φύσεις, καὶ ὅπως τοῖς τε ὅπλοις ἐν ταῖς ἐκστρατείαις χρώνται καὶ ταῖς ἐπιτηδεύμασι, καὶ ὡς ἂν εἴη δέον κατ' αὐτῶν ἀνθοπλίσσεσθαι τε καὶ ἀντιστρατεύεσθαι, καὶ τὰς ἐκ τούτων ἐγχειρήσεις ποιῆσθαι.

ρι'. Σαρακενοὶ μὲν οὖν Ἀραβίαις εἰσι τὸ γένος, παρὰ τὴν εἰσοδὸν τῆς Εὐδαίμονος Ἀραβίας ποτὶ καίμενον τῷ χρόνῳ δὲ καὶ πρὸς τὴν Συρίαν καὶ Παλαιστίνην διασπαρὴν, πρῶτα μὲν οὖν μετοικίας χάριν, ὕστερον δὲ ὅτι τῆς αὐτῶν δεισιδαιμονίας ἐγένετο ἀρχηγὸς Μουχάμετ, καὶ ὅπλοις κρατοῦντες τῶν τε εἰρημένων ἐπαρχιῶν, καὶ δὴ καὶ Μεσοποταμίας καὶ Αἰγύπτου καὶ τῶν ἄλλων χωρῶν, ἅπαντα τοῖς ὁ καιρὸς τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀπὸ Περσῶν χώρᾳ ἐβόηκε κατασχεῖν.

ρια'. Εἰ δὲ καὶ περὶ μὲν τὸ θεῖον δοκοῦσιν εὐσεβεῖν, βλασφημίαν δὲ τὴν αὐτῶν δοκοῦσαν εὐσεβίαν ἀποδεικνύον τε οἷς (76) Χριστὸν μὲν τὸν ἀληθινὸν Θεὸν καὶ τοῦ κόσμου σωτῆρα καλεῖν Θεὸν οὐκ ἀνέχονται, παντὸς δὲ καὶ κακοῦ ἔργου τὸν Θεὸν εἶναι αἰτίον ὑποτίθενται, καὶ πολέμοις χαίρειν λίγουσι τὸν Θεὸν τὸν διασχορπίζοντα ἔθνη τὰ τοὺς πολέμους θέλοντα. Καὶ τοὺς οἰκεῖους δὲ νόμους ἀπαρᾶδτους φυλάττουσι, τὴν σάρκα λιπαίνοντες καὶ τὴν ψυχὴν ἀτιμάζοντες. Τῇ οὖν τοιαύτῃ δυσσεβεῖα διὰ τῆς ἡμῶν εὐσεβείας τε καὶ ὀρθοδόξου πίστεως ἀντιμαχόμενοι, καὶ τοὺς πολιτικοὺς πολλῶ μᾶλλον ἀπαρᾶδτους διαφυλάττοντες κατὰ αὐτῶν ἀντιστρατεύμεθα.

ριθ'. Χρῶνται δὲ καμῆλοις ταῖς ἀχθοφόροις αὐτῶν ἀντὶ ἀμαξῶν καὶ ὑποζυγίων, ὄνοις καὶ ἡμίνοις· καὶ κυμβάλοις δὲ καὶ τυμπάνοις ἐν ταῖς παρατάξεσιν, ἐν οἷς τοὺς οἰκεῖους ἱπποὺς ἐθίζουσι, διὰ δὲ τούτων καὶ ἡχῶν τοὺς ἱπποὺς τῶν ἀντιπολεμοῦντων αὐτοῖς ταράσσοντες τρέπουσιν εἰς φυγὴν. Ἀλλὰ καὶ τῶν καμῆλων ἢ θάλα ὁμοίως τοὺς ἀσυνέθεις ἱπποὺς ἐκφοβεῖ καὶ ταραττεῖ, καὶ πρόσω βαίνειν οὐκ ἐπ.

NOTÆ.

(74) Ποῦ. Scribe, πῆ.

(75) Καταφάγειν. Scribe, καταφύγειν.

(76) Ἀποδεικνύον τε οἷς. Scribe, ἀποδείκνυνται, εἰ.

ριγ'. Τὰς δὲ τοιαύτας τῶν τε καμῆλων καὶ τῶν Ἀ ποκυγίων ἀποσκευὰς καὶ εἰς πλήθους πολλάκις φαντασίαν χρῶνται, μέσον μὲν τοῦ στρατιωτικοῦ πλήθους αὐτὰς καθιστῶντες, πυκνὰ δὲ φλάμουλα ἄνωθεν αὐτῶν ἐπιστῶντες, ὡς δοκεῖν στρατιωτῶν εἶναι πλῆθος τὸν ἐκείνων δχλον.

ριδ'. Θερμοὶ δὲ εἰσι τὴν κρᾶσιν τοιοῦτω κλίματι θερμῷ κατοικούντες. Χρῶνται δὲ καὶ περικτῇ στρατιᾷ Αἰθίοφι, ψασί, γυμοῖς δπλων ἐμπροσθεν τῶν καθαλαρίων παραταττομένοις οἰονεὶ ψιλῶς. Τόξα γὰρ φέροντες καὶ χρώμενοι δυσάνητοι δοκοῦσι τοῖς ἐπερχομένοις.

ριε'. Τοὺς δὲ πεζοὺς αὐτῶν φέρουσιν ἢ ἐφ' ἱππων ἰδίῳν ὀχουμένους, ἢ δπισθεν τῶν καθαλαρίων καθήμενους, ὅτε πλησίον τῆς αὐτῶν χώρας ἐστὶν ἢ ἐκστρατεία αὐτῶν. Χρῶνται δὲ ὅπλοις καὶ οἱ καθαλαρίοι τόξοις καὶ σπαθίοις, κονταρίοις καὶ σκουταρίοις καὶ παλέκταις· καὶ πανοπλίαν γὰρ φοροῦσιν οἶον, λωρίκια καὶ κλιθάνια, καὶ κασσίδας, καὶ ποδὲφέλλα, καὶ χειρὲφέλλα, καὶ εἴτε ἕτερον κατὰ τὸν Ῥωμαϊκὸν τρόπον. Τὰς δὲ ζώνας αὐτῶν καὶ τοὺς χαλινούς καὶ τὰ σπαθία ἀργύρῳ ποικίλλουσι φιλοτιμώτερον.

ρις'. Ὅπτε δὲ διώκοντες, οὔτε διωκόμενοι λύουσι τὴν τάξιν αὐτῶν· εἰ δὲ συμβῇ αὐτῇν λυθῆναι, δι' ἐκείνων ἀσύστατοι καὶ ἀνσπίστροφοὶ νινόμενοι μόνῳ τῷ σωθῆναι ἐλαύνουσιν.

ριζ'. Θρασεῖς μὲν γὰρ εἰσι νικῆν ἐλπίζοντες, δειλοὶ δὲ λίαν ἀπειπόντες τῆς νίκης· ὡς ἀπὸ Θεοῦ γὰρ τὸ πᾶν, εἰ καὶ κακὸν εἴη, λέγοντες εἶναι, εἰ συμβῇ αὐτοὺς ἐναντίον τι παθεῖν, ὡς ἀπὸ Θεοῦ δρῶζομένου οὐκ ἀντιπίπτουσιν, ἀλλὰ τῇ προσβολῇ σφαλέντες χαλῶσι τὸν τόνον. Ἵπνηλοι δὲ εἰσι, καὶ διὰ τοῦτο τὰς νυκτομαχίας φοβούμενοι, καὶ τὰ ἐν αὐταῖς ἐπιτηδεύματα, μάλιστα ὅταν ἐν ἀλλοτρίῃ ἐκείνων γῇ κατατρέχῃσι· διόπερ ἢ εἰς ὄχυρους τόπους ἀναχωροῦσι, καὶ εἰς τῆς νυκτὸς ποιοῦνται τὴν φυλακὴν, ἢ περιφράττουσιν ἀσφαλῶς τὸ στρατόπεδον αὐτῶν, ὥστε μὴ ἐπιβουλεύεσθαι ταῖς νυκτεριναῖς τῶν ἐναντίων προσβολαῖς.

ριη'. Τετράγωνον δὲ καὶ ἐπιμήκη ποιοῦνται τὴν εἰκείαν παράταξιν, ἀσφαλεστέραν, καὶ ῥηθίως λυθῆναι μὴ δυναμένην ἐν ταῖς τῶν ἀντιπαραταττομένων προσβολαῖς.

ριθ'. Ταύτῃ δὲ χρῶνται καὶ ἐν ταῖς πορείαις, καὶ ἐν ταῖς συστάσεσι τῆς μάχης· ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ δὲ Ῥωμαίους μμούναι, καὶ κατὰ τὰ ἄλλα σχήματα τῶν παρατάξεων τῇ πείρᾳ τῶν προσβολῶν οἶον ἐγγεγυμναζέμενοι, καὶ ἐξ ὧν ἐπαθον παρὰ Ῥωμαίων δρᾶν κατ' αὐτῶν ἐπιτηδεύοντες.

ρκ'. Ἐν δὲ ταῖς παρατάξεσιν αὐτῶν εὐμήχανοι καὶ σταθεροί, μὴ δὲ διὰ τᾶχος προσβολῆς· πειτούμενοι τοὺς ἐπερχομένους, μήτε διὰ προσποιητὴν ἀναβολὴν ἐκλυόμενοι.

ρκα'. Προσμένονσι δὲ τῇ παρατάξει φέροντες καὶ τὰς βολὰς μακροθύμως πρὸς τοὺς θρασέως αὐτοὺς ἐπερχομένους, καὶ ὅταν τὸν τόνον χαλάσσιντα ἴδωσι τὸν ἀντιπολεμῆσαν, τότε διαναπαύσαντες εὐτόνως μάχονται.

113. Camelorum jumentorumque hujusmodi apparitionem sæpe, ut multæ et ingentes copiæ videantur, in medio exercitu collocant, et crebra flamma illis imponunt, ut illorum turba magna multitudo hominum esse videatur.

114. Callida corporis constitutione sunt, in tam callida mundi plaga degentes. Pelestres copias dicunt se Æthiopibus sagittariis, qui armis gravibus nudantur, roborare, et ante equites quasi leves collocare. Istis usi, videntur hostibus inextuperabiles esse.

115. Pedites sui equis vehuntur, post equites sedent ex equo, quando prope regionem suam expeditio est. Utuntur armis etiam equites illorum, sagittis, et spathis, hastis, scutis, et securibus. Armaturam gestant galeas, thoraces, cassides, ocreas æneas, brachialia, et si quæ alia ad Romanorum formam arma sunt. Zonas, et frenæ, et gladios, reliquaque hujusmodi argento exornant ambitiosius.

116. Neque cum persequuntur alios, neque cum ab aliis exagitantur, aciem dissolvunt; quæ si dissolvatur aliquando, minime ad formam suam revocari facile possunt, sed solum de salute laborant.

117. Audaces sunt, si victoriam sperent: sin desperent de victoria, timidi valde sunt. Omnia enim, etiam quæcunque mala sunt, a Deo provenire asserunt. Quod si qua adversa fortuna vexentur, quasi a Deo immissa non repugnant, sed conflictationis offensionem accipientes, omnem contentionem prælii remittunt. Somnolenti sunt, ac propterea nocturna prælia pertimescunt, idque potissimum quando alienam terram incursant. Itaque vel ad munita loca discedunt, ibique tota nocte custodiam habent, vel castra sua tam diligenter muniunt, ut nocturnis hostium irruptionibus non perturbentur.

118. Quadratam et oblongam aciem semper instruunt, quæ tutissima est et ad oppugnandum difficillima in hostium irruptionibus.

119. Hac forma utuntur tum in itinere faciendo, tum in manibus conserendis, et magna ex parte Romanos imitantur, tum in aliarum rerum bellicarum formis: et experientia præliorum exercitati, iisdem modis nos invadunt, quibus a nobis antea profligabantur.

120. In aciebus suis firmi stabilesque facile consistunt, neque cum celeritate hostes invadunt, neque facile ad deponendum prælium jam incipitum pertrahuntur.

121. Consistunt in acie, et perferunt impetum illorum, qui in illos acriter invadunt, moderate: ubi vero relanguescere impetum hostium vident, tum excitati vehementer ac strenue præliantur.

122. Hoc non modo in pedestri proelio, sed etiam in navali faciunt : et postquam feriendo et tela conjiendo hostes exsatiati sunt, scutis simul adensatis ea omnia cum sustinent, statim confertissime colligunt, et manus conserere incipiunt : cum quibus prudenter semper ac circumspiciente dimicandum est.

123. Cautione et constitutione quadam rerum bellicarum longe meliore ac probatiore ceteris nationibus utuntur, quemadmodum a praefectis nostris ad illos saepe accedentibus universumque rerum statum indagantibus cognovimus, et ex aliorum narrationibus ad nos delatis audivimus, et a nostro pientissimo patre, qui persaepe adversum illos bellavit, accepimus.

124. Frigus illos, et hiema, et largae pluviae vexant : itaque his temporibus potius quam serenis adoriendi sunt, quia arcus illorum propter coeli humiditatem languidi sunt, et universum corpus quasi effectum debilitatur. Ejusmodi enim temporibus a Romanis capti incursionibus et populationibus, atque interfecti sunt.

125. Serenis igitur calidioribusque anni temporibus oblectati in unum conveniunt, ac aestate potissimum, et in Tarso Ciliciae civitate cum indigenis pacem faciunt : reliquis temporibus ex Tarso, et Adanis, et aliis Ciliciae civitatibus in Romanos incursiones faciunt.

126. Tum igitur adoriendi sunt hiemeque potissimum, quando ad praedam exeunt. Hoc fiet, si copiae nostrae occulto aliquo in loco prope clam permaneant, et egressum ad praedationem animadvertant : sic enim vastabunt eos, vel etiam magno cum numero, et bellico apparatu instructi, illos iterum convenientes adorianiur.

127. Periculosum enim est, quemadmodum ante a me commemoratum est, publice in proelio periclitari, quanquam admodum videantur hostes suos superaturi : fortunae enim exitus incertus.

128. Conveniunt ad bellum non accessiti, aut descriptionibus assignati, sed ad bellum voluntarie confluunt omnes : divites, ut pro sua ipsorum patria conducti moriantur : pauperes, ut aliquam praedae partem lucentur. Arma illis indigenae suppeditant : et feminae potissimum virique hoc modo participes rei bellicae sunt, magni officii loco ponentes, armare eos qui propter imberillitatem corporis armare se ipsos non possunt. Atque haec de Saracenis, qui barbari infidelesque sunt, a nobis dicta sunt.

(77) *Τὰ σύσκουτα*. Scribebatur, & συσούτα. Sic infra Constitut. xix, § 15 : *Οἱ ἐναντίοι σύσκουτα ποιήσαντες*, καὶ τὰς βαλὰς ὀπλοσούν δεξάμενοι. Jam σύσκουτον est, scutorum condensatio, quae Scuta-

ρχ'. Τοῦτο δὲ ποιοῦσι οὐ μόνον ἐν πεισμαχίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς κατὰ θάλασσαν μάχαις, ἐκ χειρὸς ἀπὸ τῶν πλοίων μαχόμενοι, καὶ μετὰ τὴν τῶν βαλλομένων κατ' αὐτῶν ἀποπληρώσειν, τὰ σύσκουτα (77) ποιοῦντες καρτεροῦσι δεχόμενοι, εὐθὺς ἀνίσταντας ἄνθρωποι, καὶ ἐκ χειρὸς τῆς μάχης ἀπάρχονται, πρὸς οὓς εὐμηχάνως βαί προσβάλλειν δεῖ.

ρχγ'. Χρῶνται δὲ εὐβουλίᾳ καὶ καταστάσει πρὸς τὰς πολεμικὰς μεθόδους τῶν ἄλλων ἀπάντων ἔθνων δοκιμώτερον, ὥς παρὰ τοῖς τῶν ὑποστρατήγων ἡμῶν πολλὰκις αὐτοῖς προσβαλόντων ἐρευνησάντες ἀνεμάθομεν, καὶ δὴ καὶ ἐκ τῶν ἀνεναχθέντων διηγήσεων τοῖς πρὸ ἡμῶν βασιλεῦσιν ἀνέγνωμεν, καὶ μάλιστα παρὰ τοῦ ἡμετέρου θειοτάτου πατρὸς πολλὰκις κατ' αὐτῶν ἐκστρατεύσαντος ἀκηκόαμεν.

ρχδ'. Λυπεῖ δὲ τοῦτο τὸ ἔθνος ψύχης, καὶ χειμῶν, καὶ ὑετῶν ἐπιφοραὶ διδὲ καὶ ἐν τοιοῦτοις καιροῖς χρή τὰς κατ' αὐτῶν συμπλοκάς ποιεῖσθαι μᾶλλον ἢ ἐν εὐθείᾳ. Καὶ γὰρ καὶ τὰ τόξα αὐτῶν ἀσθενῇ διὰ τὴν ὑγρότητα, καὶ τὸ ὅλον τοῦ σώματος αὐτῶν κωρόν διὰ τὸ ψύχος εὐρεθίσεται. Πολλὰκις γὰρ ἐν ταῖς κατὰ τοὺς τοιοῦτους καιροὺς καταδρομαῖς αὐτῶν καὶ ληστείαις καταληφθέντες ὑπὸ Ῥωμαίων διεφθάρησαν.

ρχε'. Χαίροντες οὖν ταῖς εὐδαίαις καὶ ταῖς θερμαίαις ὥραις τότε συλλέγονται, καὶ μάλιστα θέρους, καὶ κατὰ τὴν Ταρσὸν τῆς Κιλικίας τοῖς ἐγγυρτοῖς ἐνούμενοι τὴν ἐκστρατείαν ποιοῦνται, τοὺς δὲ ἄλλους καιροὺς μόνον ἐκ Ταρσοῦ καὶ Ἀδανῶν καὶ τῶν ἄλλων τῆς Κιλικίας πολισμάτων τὰς κατὰ Ῥωμαίων ποιοῦνται καταδρομαίς.

ρχς'. Χρή οὖν αὐτοῖς τότε προσβάλλειν, καὶ μάλιστα κατὰ τὸν χειμῶνα ἐπὶ πρᾶξιν ἐξερχομένους. Τοῦτο δὲ γενήσεται, ἐὰν τὰ στρατεύματα παραμειναντά που πλησίον ἀσυμφανῶς, καὶ τὴν ἔξοδον αὐτῶν ἐπισκοπήσαντα, τὴν κατ' αὐτῶν προεβολὴν ποιήσωσιν : οὕτως γὰρ διαφθεῖρουσιν αὐτοὺς, ἢ ὅταν ὁμοῦ πάντες συνέλθωσιν ἐν πολυπληθείᾳ καὶ καταστάσει πολέμου ἐξηρητισμένοι.

ρχζ'. Σφαλερὸν γὰρ, ὥς πολλὰκις ἡμῖν εἴρηται, τὸ πρὸς δημόσιον πόλεμον ἀποκινδυνεύειν τινὰς, καὶ πάνυ δοκῶσι τῶν χειρῶν (78) περιτετεῖν τῷ πλήθει : τὸ γὰρ τῆς τύχης ἀράτον.

ρχη'. Συνάγονται δὲ οὐχὶ ἀπὸ καταγραφῆς στρατευόμενοι, ἀλλ' ἕκαστος γνώμῃ ἑκουσίᾳ συντρέχοντες πανοικεῖ, πλοῦστοι μὲν, ὥστε ὑπὲρ ἰδίου ἔθνους μισθῷ ἀποθανεῖν, πένητες δὲ, ἵνα τι τῆς πρᾶξιν κερδήσωσιν. Ἀλλὰ καὶ ὅπλα αὐτοῖς συμφυλάται χορηγοῦσι, καὶ γυναῖκες, μάλιστα καὶ ἄνδρες, ὥσπερ διὰ τοῦτο κοινωνοῦντες αὐτοῖς τῆς ἐκστρατείας, καὶ μισθὸν ἡγούμενοι τὸ καθοπλίσαι στρατιώτας, οἱ ἀπλισθῆναι δι' ἀσθένειαν σώματος μὴ δυνάμενοι. Καὶ ταῦτα μὲν Σαρακηνοὶ, ἔθνος βάρβαρον (79) τι καὶ ἀπίστον.

NOTAE.

lio dicitur Ammiano

(78) *Τῶν χειρῶν*. Scribe, τῶν ἐχθρῶν.

(79) *Βάρβαρον*. Scribebatur, βαράβαρον.

ρκθ'. Ῥωμαίους δὲ χρῆ οὐ μόνον ταῦτα ἐπιτη- A
θεύειν, καὶ εὐψύχους τῇ προαιρέσει καὶ στρατιώτας
καὶ τοὺς οὐπω στρατευσαμένους συνεκστρατεύειν
κατὰ τῶν βλασφημούντων τὸν πάντων βασιλέα Χρι-
στὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν, καὶ δι' ἀπάντων ἐνδυναμοῦντα
τοὺς ὑπὲρ αὐτοῦ στρατευομένους κατὰ τῶν ἰδίων καὶ
ἀπλοῖς, καὶ δύοις, καὶ ταῖς προπεμπτηρίαις εὐχαῖς,
ἀλλὰ καὶ πλείον τι τούτων πράττειν, τὸ καὶ τε τοὺς
αἰσχύους τῶν σὺν προθυμίᾳ καὶ ἀνδρείᾳ στρατευομέ-
νων φιλοφρονεῖσθαι, καὶ εἰ τι ἐνδόν τοῖς στρατεύμα-
σιν, ἢ ἱπποὶ, ἢ ἀναλώματα, ἢ πανοπλῖαι, καὶ ταῦτα
χορηγεῖν διὰ κοινωνίας καὶ συγκροτήσεως.

ρλ'. Εἰ γὰρ οὕτω γένηται, πάντως πολυπλάσιον
ὑπάρχων ὁ τῶν Ῥωμαίων στρατὸς, καὶ καλῶς τε καὶ
ὡς προσήκει καθωπλισμένοι, καὶ μάλιστα ὅπόσοι ἐπι-
λεκτοὶ δι' ἀνδρείαν καὶ γενναϊότητα τυγχάνουσι, μη-
δὲν τῶν δεόντων ἐν αὐτῷ ὑστεροῦνται, βρῆδώς σὺν
Θεῷ τὴν κατὰ τῶν βαρβάρων Σαρακηνῶν ἀναδήσου-
ται (80) νίκην.

ρλα'. Εἰ γὰρ τῇ τε ὀπλίσει καὶ μάλιστα τόξοις καὶ
βέλαιοις κλειστοῖς, καὶ δὴ καὶ τῷ πλήθει καὶ τῇ ἀν-
δρείᾳ καὶ τοῖς προσήκουσι στρατηγίαις! τε καὶ μη-
χανήμασι πλεονεκτῆσομεν, Ῥωμαῖοι μάλιστα κατὰ
βαρβάρων, καὶ τὴν θείαν ἐπὶ πάσιν ἔξομεν συμμα-
χίαν, καὶ εὐχόως τὴν κατ' ἐκείνων κατορθώσομεν
νίκην.

ρλβ'. Τοῦτο γὰρ τὸ βῆνος διὰ τὴν, ὡς εἰκόσ, ἐλπιζο-
μένην παραΐδαν, καὶ τὸ μὴ φοβεῖσθαι κινδύνους πο-
λέμου, εὐκόλως εἰς πολυπληθίαν συνάγεται ἀπὸ τῆς
ἐντὸς Συρίας καὶ Παλαιστίνης ἀπάσης, καὶ τῶν ἀν-
δρῶν τάχα διὰ τῆς τοιαύτης ἐλπίδας συνερχομένων
ἐκουσίως τοῖς ἐκστρατεύουσιν.

ρλγ'. Εἰ δὲ τῆς τοῦ Θεοῦ ἡμῖν συμμαχοῦσης βο-
θείας καλῶς ὀπλισάμενοι καὶ παραταξάμενοι, καὶ
καλῶς καὶ εὐψύχως προσβάλλοντες αὐτοῖς, ὑπὲρ τῆς
ψυχικῆς ἡμῶν σωτηρίας ὡς καὶ ὑπὲρ Θεοῦ αὐτοῦ καὶ
συγγενῶν καὶ τῶν ἄλλων Χριστιανῶν ἀδελφῶν ἡμῶν
ἀγωνιζόμενοι, ἀνεκδοκίμως τὰς εἰς Θεὸν ἐλπίδας ἔχο-
μεν, οὐκ ἀποτυγχόμεθα (81), ἀλλὰ καὶ ἐπιτυγχόμεθα
τῶν κατ' ἐκείνων πάντως νικητηρίων.

ρλδ'. Δεῖ δὲ σε (82), εἴποτε καὶ ληστείας χάριν
καταδράμωσι, τοῦ Ταύρου ἐντὸς ἐπιτηθεύειν αὐτοὺς
καὶ ἐν ταῖς στεναῖς τοῦ θροῦς τούτου διεξόδους, ὅταν
ὀποστρέφωσι μάλιστα κεκωμένοι (83), ἴσω καὶ
πραιδὰς τινὰς ζώων ἢ πραγμάτων ἐπιφερόμενοι.
Ἐπιβιάζειν γὰρ δεῖ ἐφ' ὑψηλῶν τινων τόπων τιθέ-
τα· καὶ σπενδονήτας, καὶ βάλλειν κατ' αὐτῶν, καὶ
οὕτως ποιεῖσθαι, καὶ τὰς διὰ καθάλαρων προτο-
λὰς, ἢ ὡς ἂν χρεῖα καλέσοι, ἢ δι' ἐγχευμάτων, ἢ
δι' ἐτέρων ἐπιτηδεύματων, ἢ πέτρων κατὰ κρημνῶν
κυλισμένων, ἢ ἀναφραγῆς ὁδοῦ καὶ ἀπὸ δένδρων καὶ
ἀμειβομένου γινομένης, ὡς ἂν πᾶσι ἡμῖν εἴρηται, ἢ ὡς
ἂν δυνατόν σοι, ὡς στρεπτή, κατὰ τὸν τότε και-
ρὸν τὴν τοῦ πράγματος διάθεσιν κατανοῆσαι.

ρλε'. Ἐν δὲ ταῖς παρατάξεσιν αὐτῶν οὐ λύουσι τὴν

129. Romanos non solum hoc oportet conari, ut
alacri animo milites sint, et qui nondum in bello
fuerint, adversus eos praelium suscipiant, qui Deum
nostrum universitatis regem, Christum blasphe-
mant, et omnino illos quantum possunt juvent, et
prosequantur tum donis, tum armis, tum piis vo-
tis, qui adversum gentes bella suscipiunt, sed et
plura iis efficere, ædes et familias eorum, qui cum
alacritate animique promptitudine ad bellum ive-
rint, beneficiis ac benevolentia prosequi, et si quid
iis, qui in exercitu sunt, aut equis eorum opus
fuerit, sive sumptus, sive arma iis suppedient et
liberaliter subministrant.

130. Hoc si fiat, cum longe majores Romano-
rum copiarum sint, bene ac idonee armatae, delectique
propter robur ac strenuitatem viri, nullaque
re necessaria defecti, facile Deum propitium ha-
bentes de barbaris Saracenorum victoriam reporta-
bunt.

131. Si enim armatura sagittisque potissimum,
et telis plurimis, et multitudine hominum et
strenuitate, et idoneis consiliis, et melitionibus mi-
litaribus abundaverimus Romani contra illos, tum
divino auxilio tum victoria de illis non destitue-
mur.

132. Hæc enim gens propter spem prædæ, et
quia belli pericula minus timent, ad magnam facile
multitudinem congregantur ex omni Syria interiore
et Palæstina, et imbecilles atque imbelles viri
propter huiusmodi spem prædæ ad reliquos
fortes milites se aggregant.

133. Si vero Christi præsidio adjuti, bene in-
structi atque armati, alacriter cum illis pro animæ
nostræ salute, quasi pro Deo, et cognatis, et reli-
quis Christianis fratribus dimicantes, nos illis op-
ponamus, magnam in Deo spem habemus, nos
nullam offensionem accepturos, sed omnem victo-
riam reportaturos.

134. Ubi illi prædandi causa Taurum transierint,
in ipsis viarum angustiis, quando fatigati admo-
dum revertuntur, et prædam fumentorum aut alia-
rum rerum referunt, in excelsis quibusdam locis
sagittarii et funditores collocandi sunt, et cum
equitibus dimicandum ita est. Vel si aliter usus
ferat, insidiis, aut aliis melitionibus, aut saxis in-
gentibus devolutis, vel obstructione viarum arbori-
bus objectis, aut aliis modis a nobis ante comme-
moratis, aut si quid aliud ad usum idonee invenire
potes, adoriendi sunt.

135. Aciem suam non dissolvunt, si quis aut

NOTE.

(80) Ἀναδήσονται. Scribe, ἀνακτήσονται.

(81) Ἀποτυγχόμεθα. Scribebatur, ἀποτοξυμέ-
μεθα. Et mox ibidem correxi ἐπιτυγχόμεθα, pro ἐπι-

τοξυόμεθα.

(82) Δεῖ δὲ σε. Scribebatur, Εἰ δὲ σε.

(83) Κεκωμένοι. Scribc, κεκοπωμένοι.

duo, aut tres invaserint eos, donec vel victoria
freti insequantur, vel de victoria desperantes fugæ
se mandaverint. Itaque primo incursio in illos sa-
gittis est facienda. Si enim equi illorum, qui Parii
dicuntur, et Æthiopes reliqui sagittarii equites
vulnerentur, et feriantur, cum nudi sunt, facile
in fugam se conjicient: quia equos, quos plurimi
faciunt, et per quos se salutem comparare ar-
bitrantur, incolumes custodire magnopere labo-
rant.

λίτους ὄντας, καὶ οὐκ εὐκόλως ποριζομένους, καὶ διὰ τῆς τῶν ἵππων σωτηρίας καὶ αὐτοὶ συμπεριω-
ζόμενοι.

136. Equi si pereant sagittis veneno imbutis,
simul intereunt qui vehuntur equis: sin sagittas
imbutas esse cognoscant, antequam percutiantur
aufugient.

137. Neque enim tantum gloriam nomenque ex-
petunt Saraceni cum ad prœlium exeunt, quantum
cupiditatis causa et rerum necessariorum conqui-
rendarum gratia: neque enim agros colere norunt,
ut inde pauperes vivant, sed gladio solo ab ineunte
ætate, vel vivere, vel mori discunt: unde una de
illis victoria multis periculis Romanos liberat: ubi
enim viderint eos, qui ad bellum exierunt, nequa-
quam reverti, sed a suis jam desiderari, non jam
eudebunt tam incircumspecto ad bellum postea
procedere.

138. Cilices Saraceni universum quæm habent
peditatum, ad utrumque genus prælii parant, tum
terrestri per Tauri montis exitum, tum mari per
navigia, quæ illi cumbaria appellant. Quando au-
tem terra non egrediuntur ad prælium, conscen-
dunt mare ibique prædantur, aut in maritimis locis
consident ad prædam quærendam, alias ad Roma-
norum agros populandos exeunt.

χει (87), καὶ ναυμαχοῦντες· ὅτε δὲ μὴ κατὰ θάλασσαν

139. Speculatores abs te diligenter emittendi
sunt, qui res illorum cognoscant, ut contra eos
exercitum idoneum prepares, ut quando e terra
continente exeunt, præfecto classis indicetur, qui
in Tarsensium et Adaneorum agros maritimos in-
curset. Neque enim tam numerosus barbaris Cilici-
bus exercitus est, ut iidem ad pugnandum terra
simul et mari habiles sint.

140. Ad summam autem, si illos vastare cupis,
classe simul maritima, et terrestribus copiis per
Taurum simul cum aliis præfectis, et impetus in-
cursionesque adversus illos facies, atque ita præ-
datorum illorum regionem populaberis, quemadmo-

τάξιν, καὶ τις ἐπέλθῃ αὐτοῖς ἢ δύο, ἢ τρεῖς. ἄχρις οὗ
ἢ θαρβήσουσι κινήσαντες διώξει, ἢ δειλιάσουσι καὶ
ὀρμήσουσι πρὸς φυγὴν. Διὸ χρὴ βαστάζειν τὴν ἐφοδὸν
αὐτῶν προτέραν διὰ τοξείας τῆς κατὰ αὐτῶν, τοὺς
ἐμπροσθέν τε καὶ τοὺς μικρὸν ὀπίσθεν ἐστῶτας βάλ-
λοντας κατὰ αὐτῶν. Οὕτω γὰρ τῶν ἵππων αὐτῶν το-
ξευομένων, τῶν λεγομένων φαρίων (84), καὶ τῶν Αἰ-
θιοπῶν, ἢ καὶ ἄλλων τοξοτῶν αὐτῶν διὰ τὴν γύμνω-
σιν πληγουμένων, ῥαδίως εἰς φυγὴν ὀρμήσουσι δυοῖν
ἐνεκεν, καὶ τοὺς ἵππους περισώζειν βουλόμενοι πο-

ρλς'. Τῶν γὰρ ἵππων ἀλλυμένων (85) διὰ τῶν
βελῶν, καὶ μάλιστα πεφαρμακευμένων, συναπώλυν-
ται καὶ οἱ ἐποχοῦμενοι αὐτοῖς, ἢ καὶ γινόντες τοῦ φαρ-
μάκου τὴν δύναμιν καὶ πρὸ τοῦ βληθῆναι φεύγον-
ται.

ρλς'. Οὐ τοσοῦτον γὰρ δόξης ὀρεγόμενοι καὶ θύ-
ματος ἐκστρατεύονται οἱ πλείστοι Σαρακηνοὶ, ὅσον
εὐπορίας χάριν καὶ τούτων (86) ἐπιτηδεύειν κέρδους·
οὐ γὰρ γεωργεῖν οἶδασιν, ἐν' ἐνταῦθεν οἱ πίνητες δια-
ζῶσιν, ἀλλ' ἐν τῇ μαχαίρᾳ αὐτῶν καὶ μόνη ἢ ζῆν ἢ
θνήσκειν ἐκ νέου παιδεύονται. Ὅθεν ἢ ἀπαξ κατ' αὐ-
τῶν νίκη πολλῶν ἐλευθερώσει κινδύνων Τωμαίων,
μηκέτι τολμώντων ἀπερισκέπτως ἐξέρχεσθαι τῶν
θεωμένων τοὺς ἐξεληθόντας μὴ ὑποστρέψαντας, ἀλλὰ
θρηνημένους ὑπὸ τῶν ἰδίων.

ρλη'. Δοκεῖ δὲ τοῖς Κίλιξι Σαρακηνοῖς ὅσον ἔχου-
σι πεζικὸν πρὸς ἀμφοτέρας ἐκπαιδεύειν τὰς μάχας,
πρὸς τε τὴν κατὰ γῆν διὰ τῆς ἐξόδου τῆς διὰ τοῦ
Ταύρου ὁδοῦ, καὶ τὴν κατὰ θάλατταν διὰ τῶν παρ'
αὐτοῖς πλοίων τῶν λεγομένων κουμβαρίων, καὶ ὅτε
μὴ πρὸς τὴν ἡπειρὸν ἐκστρατεύουσι, διὰ τῆς θαλάτ-
της ἐξέρχονται, πραιδὰς τε ποιῶντες κατὰ τῶν
παραθαλασσίων χωρίων, πολλάκις δ', εἰ οὕτω τί-
νι ἐξέλθωσι, διὰ τῆς ἡπείρου κατὰ τῶν Τωμαίων χω-

ρλθ'. Δεῖ οὖν ἐπιτηρεῖν σε, ὦ στρατηγέ, διὰ κατα-
σκόπων ἀληθῶν, καὶ μαυθάνειν τὰ κατ' αὐτοὺς ἀκρι-
βῶς, καὶ ἐτοιμάζεσθαι σὺν τῷ ἀρχοῦντι στρατῷ, ἐν'
ὅταν διὰ θαλάσσης ἐκστρατεύωσιν, αὐτὸς κατὰ γῆν,
εἰ δυνατόν, ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν προσβάλλῃς αὐτοῖς·
ὅταν δὲ διὰ τῆς γῆς ἐκστρατεύειν μέλλωσι, μηνύς
τῷ κτεταρωμένῳ τοῦ πλωῖμου (88) στρατηγῷ, καὶ
μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν δρομῶνων εἰσπιπτεύω κατὰ τῶν

Ταρσίων καὶ Ἀδανείων χωρίων ὅσα κεῖται κατὰ θάλασσαν. Οὐ γὰρ πολυπληθὴς στρατοῦ τοῖς Κίλιξι
βαρβάροις ἐστίν, ἐπειπερ οἱ αὐτοὶ καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν ἐκστρατεύονται.

ρμ'. Τῇ δὲ κεφάλαιον τῆς ἐκείνων καταπτώσεως
ἐστίν, ἵνα ὁμοῦ καὶ διὰ πλωῖμου στόλου τοῦ ἱκανοῦ
καὶ διὰ πεζικοῦ στρατοῦ διὰ τοῦ Ταύρου ἕκτα καὶ
ἐτέρους συστρατηγῶς τοῖς ἀρχοῦσι ποιῆταις τὴν κατ'
αὐτῶν προσβολὴν καὶ ἐπέλασιν, καὶ οὕτω τῶν λη-

NOTÆ.

(84) *Φαρίων*. In codice Checi, *παρίων*, videtur
fuisse. Sed male, *φάρμαξ*, et *φαρίων*, est equus. Vide
Glossarium nostrum.

(85) *Τῶν γὰρ ἵππων ἀλλυμένων*. Scribatur,

τῶν γὰρ ἵππων αὐτῶν.

(86) *Τούτων*. Scribe, τοῦ τῶν.

(87) *Εἰ οὕτω τείχει*. Scribe, εἰ οὕτω τύχει.

(88) *Πλωῖμου*. Scribatur, πλωῖκου.

αἰῶν ἐκείνων καταλήσεις τὴν χώραν, οἷόν ποτε ὁ Ἀ
 ἡμέτερος μακαριώτατος πατήρ καὶ Ῥωμαίων αὐτο-
 κράτωρ ἐν τοῖς αὐτοῦ χρόνοις διὰ κλεΐσεως αὐτοῦ
 θαίλας πεποίηκεν.

ρμα'. Τοὺς δὲ πλησιάζοντας τῇ Μεσοποταμίᾳ Συ-
 ρίας Σαρακηνούς δι' ἐπιτηδευμάτων καταπολεμήσεις,
 οἱ ἐχρήσατο ὁ κατὰ τὸν μικρῷ παρελθόντα καιρὸν
 τὴν Θεοδοσίου πόλιν ὑπ' ἐκείνων καταχομένην ἀφελό-
 μενος· στρατηγὸς, καὶ τῇ ἡμετέρᾳ αὐτὴν ὑποτάξας
 βασιλεῖα. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Ῥωμαῖκοι ἵπποι ἀθήως ἔχον-
 τες πρὸς τε τὰς χαμηλούς, καὶ πολλῷ μᾶλλον πρὸς
 τὰ τύμπανα ἤχουντα καὶ τὰ κύμβαλα, πτύρονται καὶ
 ἀποστρέφονται εἰς τὰ ὀπίσω, ὥστε καὶ εἰς φυγὴν διὰ
 τοιοῦτου τρόπου πολλάκις ὁρμῶν Ῥωμαίους, δεῖ ἐθί-
 ζεσθαι τοὺς τῶν στρατιωτῶν ἵππους, καὶ μάλιστα
 τῶν πρωτοστατῶν καὶ τῶν ἀρχόντων, εἰς τε τοὺς Β
 χτύπους τῶν τυμπάνων καὶ τῶν κυμβάλων διὰ τοι-
 αύτης γυμνασίας, καὶ δὴ καὶ εἰς τὸ συνεῖναι χαμηλοῖς καὶ μὴ ξενίζεσθαι τῇ θέξῃ αὐτῶν. Εἰς δὲ καὶ ἕτερα,
 ἅπερ ἂν τις ἐπινοήσῃ πρὸς τὰ παρόντα διασκοπούμενος.

ρμβ'. Συνελόντα δὲ εἰπεῖν ἅπαντα τὰ προειρημένα
 παρ' τῆς τακτικῆς θεωρίας ἅπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους,
 ἔσσι τε διὰ τε τὰ ὅπλα, καὶ τὰς ὀπλίσεις, καὶ τὰς
 γυμνασίας, καὶ τὰς παρατάξεις τὰς πολεμικὰς, καὶ
 τὰς ἄλλας στρατηγικὰς μεθόδους, εἴρηται ἐνεκεν τοῦ
 Σαρακηνῶν ἔθνους ἡμῖν, καὶ παρηγγέλλῃ, καὶ δια-
 τέτακται. Τοῦτο γὰρ καὶ γειτοναῖον τῇ ἡμετέρᾳ πο-
 λιτείᾳ, οὐδὲν ἥττον τοῦ πάλαι Περσικοῦ ἔθνους τοῖς
 ἀρχαίοις βασιλεῦσι τὰ νῦν ἡμῖν ἐνοχλεῖ, καὶ παρα-
 λυπεῖ τοὺς ἡμετέρους ὑπηκόους τὸ καθεκάζτην, οὐ
 χάριν καὶ τὸν παρόντα τῆς πολεμικῆς διατάξεως
 ἀνεδεξάμεθα πόνον. Εὐρηνται δὲ ἡμῖν πρὸς τοῖς εἰ- C
 ρημένους καὶ ἕτερα παρατάξεων σχήματα, οἷς χρῆ-
 σάμενος, ὡς στρατηγὴ, κατὰ τοῦ τοιοῦτου βαρβαρικοῦ
 ἔθνους εὐδοκιμήσεις. Εἰς δὲ ταῦτα·

ρμγ'. Ποιήσεις παρατάξιν ποικίλην ὡς ἐν τυπῷ
 εἰπεῖν ἀπὸ ἀνδρῶν δ' ἐπιλέκτων. Οὕτως πρώτη μὲν
 ἔστω παράταξις, ἡ λεγομένη πρόμαχος, ἀνδρῶν αφ',
 καὶ εἰς τρία διαιρήσεις· ἴσα μέρη, δεξιὸν, ἀριστερὸν,
 μέσον, ὥστε εἶναι καὶ ταῦτα ἀπὸ ἀνδρῶν φ', ἕγγιστα
 ἀλλήλων τῶν τριῶν τούτων τάξεων παρατεταγμένων,
 ὡς δοκεῖν μίαν εἶναι τὴν τάξιν. Τὴν δὲ δευτέραν τά-
 ξιν ποιήσεις ἀπὸ ἀνδρῶν ρ, ἣν εἰς τέσσαρα διαιρή-
 σεις μέρη ἀπὸ ἐνὸς σαγιττοδόλου ἀλλήλων διιστάμε-
 να, ὥστε εἶναι αὐτὰ ἀπὸ ἀνδρῶν σν', ὀπίσω τῆς πρώ-
 τῆς παρατάξεως ἱσταμένων, ὥστε εἶγε τοῦτο συμβῇ D
 τὴν πρώτην ὑποπηδῆσαι· τάξιν, ὑποδέχεσθαι αὐτὴν ἐν
 τοῖς· κενοῖς· αὐτὸν τῆς διαιρέσεως τόποις, καὶ οἷον
 μίαν σὺν αὐτοῖς· γίνεσθαι παράταξιν. Τὰ γὰρ τέσσαρα
 μέρη τῆς δευτέρας τάξεως τρία ποιεῖ κενὰ χωρία,
 εἰς ἅπερ οἱ τῆς πρώτης τάξεως· ἰλθόντες συστήσονται
 τῇ δευτέρᾳ· ἐπὶ ταύταις δὲ ποιήσεις καὶ νωτοφύλακας
 ἄνδρας φ' οὐ· διαιρήσεις εἰς μέρη δύο κατὰ οὐράν,
 ἥτοι δεξιὸν καὶ ἀριστερὸν, ἱστασθαι δὲ αὐτοὺς ὀπίσω
 τῆς δευτέρας παρατάξεως· εἰς τρίτην τάξιν, ἔχον τὸ
 ἕκαστον μέρος ἀνὰ σν', ὥστε καὶ ἐν καιρῷ χρεῖας
 αὐτοῦ· προσερχομένους ἐνοῦσθαι πρὸς βοήθειαν τῇ
 δευτέρᾳ παρατάξει ὑποδεχομένην τὴν πρώτην. Ταύτας
 μέντοι τὰς τρεῖς τάξεις, εἰ καὶ διηρημέναις διὰ τὴν
 χρεῖαν ὀρίσασμεν, ἀλλ' οὐκ ἠνωμένας τῇ ἐγγύτητι· καὶ

dum clarissimus atque amplissimus pater meus
 Basilius Imperator Romanus fecerat.

141. Qui Mesopotamiae Syriæ finitimi Saraceni
 sunt, iis molitionibus oppugnabis, quibus paulo
 ante hoc tempus imperator exercitus illis utebatur,
 qui Theodosii civitatem ab illis occupatam eripuit,
 et in nostram potestatem redegit; et quoniam equi
 Romani minus assuefacti sunt, vel aspectui came-
 lorum, vel tympanorum cymbalorumque strepitu,
 exercendi ad ista equi sunt, præfectorum autem et
 primariorum virorum potissimum, ut neque aspe-
 ctum camelorum refugiant, neque sonitum tympa-
 norum cymbalorumque formident. Itaque permulta
 sunt, quæ quis diligenter intuens ad ista excogitare
 possit.

142. Brevi autem, quæcunque a nobis de appa-
 ratu belli, de armis, armatura, exercitationibus,
 aciebus bellicis, ac reliqua disciplina militari con-
 scripta sunt, ea omnia ad Saracenos oppugnandos
 recensebantur; hæc enim gens finitima nostro im-
 perio, quemadmodum Persæ olim fuerant, non mi-
 nus sub nostrum imperium subjectos homines
 vexat, atque illi olim fecerunt. Itaque hujus libri
 conscribendi laborem suscepimus, ut nostri adver-
 sus illos paratiores instructioresque essent. Aliæ
 vero acierum formæ a nobis præterea adinventæ
 sunt, quibus adversum barbaros usus magnam vi-
 ctoriam comparabis.

143. Variam aciem ad hunc modum instrues vi-
 rorum quatuor millium. Prima sit acies, quæ pro-
 pugnatrix dicitur, virorum mille quingentorum, et
 in tres partes eam divides: dextram, sinistram,
 mediam, ut singulæ quingentorum virorum sint; ac
 ita prope se mutuo collocabis, ut una acies esse
 videatur. Secundam aciem virorum mille facies,
 eamque in quatuor partes divides, unius sagittæ
 jactu a se mutuo distantes, ut in unaquaque parte
 ducenti quinquaginta viri post primam aciem col-
 locentur. Quod si primam aciem retrocedere con-
 tingat, in vacua interstitii loca recipiantur, atque
 adeo una cum illis acies fiant. Nam quatuor partes
 secundæ aciei tria intervalla faciunt, in quæ prima
 acies se recipiens, ad secundam aciem aggregetur.
 Post hos, terglittes instrues, homines quingentos,
 quos duas in partes a tergo divides: dextram et
 sinistram. Hos a tergo secundæ aciei instrues, ac
 si tertia acies essent, ut unaquæque pars ducentos
 quinquaginta viros habeat, ut si quando opportu-
 num sit, et ipsi ad secundam aciem adjuvandam
 progrediantur, quæ jam primam receperat. Has tres
 acies ad usum separatas, propinquitate conjunctas,
 ad se mutuo adjuvandas idoneas esse perspeximus.
 Illis adjunges cornua prope, et coram prima acie

ad dextrum latus cornistites, ad sinistrum lateranos; iique ex ducentis viris conficiantur, ut ad hostium aciem ambiendam cornistites parati sint, et ad hostes, qui circumcludere vos conantur, impediendos, laterani instructi sint. Præter hos utroque in latere eminens cohortes duas ducentorum virorum collocabis, quas hinc atque illuc aciei in insidiis collocabis, qui drungisti et confertim prosiliant, et hostium latera invadant. In tribus autem vacuis spatiis atque intervallis secundæ aciei viros centum, aut ducentos collocabis, ut videatur una junctaque acies esse. Illi, si quid opus sit, locum dent primæ aciei ad hæc intervalla se recipienti; sin minus, ad fugam incitatos reprimant, et ad suam ipsorum aciem eos impellant, et ad tergistites magnopere cum illis postea juncti adjuvabunt: quæ res non parvo præsidio est iis qui in prælio fuerint. Qui restant centum viri, cum imperatore ipso simul in expeditione procedant, ut si quando afflictæ parti succurrendum sit, ii eo missi magnum in bello momentum afferant, et præsentia sua inclinatam partem sublevent. Atque ad hunc modum prima, secunda, tertia acies instructæ, militiæ nostræ laterani, cornistites, tergistites, et insidiæ, et in luterstitiis qui sunt positi, et qui in subsidiiis cum imperatore sunt, quatuor millibus virorum describuntur. Imperator medium primæ aciei locum obtinebit, instruat, ac provideat, quæ facto opus sunt, secumque hoc centum virorum habeat subsidium. Sin majoribus copiis opus sit, ad turmarcham, qui olim imperator, nunc merarcha, aut turmarcha dicitur, mittere oportet. Turmarcha autem singulis partibus, sive turmis autem poni debet; omnibus autem præsit imperator. In singulis turmis drungarii, sive tribuni sint, et comites sub illis, reliquique præfecti, qui regant gubernentque exercitum, et ad propositum prælium incitent.

μέσῃ ἐχέτω τάξιν τῆς πρώτης παρατάξεως, καὶ διαταττέτω καὶ ὁράτω τὰ δέοντα, καὶ ταύτην ἐχέτω προσδοχέειαν, εἰπὺ καὶ δέοι μερίζον· δυνάμει, ἐκπέμπων ἅμα τοῦ σὺν αὐτῇ ἐστῶτος τουρμάρχου (90), ἥτοι τοῦ πάλαι μὲν ὑποστρατήγου, νῦν δὲ μεράρχου καλουμένου. Καὶ γὰρ καθ' ἕκαστον μέρος ἔμπροσθεν τουρμάρχης ὀρεῖται προτάττεσθαι, καὶ ἐπὶ πάντων τούτων ὁ στρατηγός. Ἐχέτωσαν δὲ τὰ μέρη καὶ τοὺς ὁλοὺς δρουγγαρίους, καὶ τοὺς ὑπ' ἐκείνους κόμητας, καὶ τοὺς λοιποὺς ἀρχοντας, κατ' ἀρετὴν ἕκαστον συνεστῶτας καὶ ἰθύνοντας τοὺς στρατιώτας καὶ διεξέχροντα; πρὸς τὴν προκειμένην μάχην.

141. Primæ aciei multitudinem ad hunc modum divides. Tertiam partem ejus, quos noveris fortes strenuosque esse, in cursores divides, bessem reliquam in defensores, ut ii se hostibus objicientes quasi propugnatores, drungisti, id est confertim, sine acie in hostes procurrant. Quod si in fugam illos verterint, sequantur defensores, sive vindices, aciem instructam non deserentes, sed diligenter servantes. Siu premantur cursores sive proclastes, et retrocesserint, ut cum acie defenso-

Α τοὺς ὑπὲρ ἀλλήλων ἀγωνίσασαι κατανοοῦμεν, διὰ τὸ τοῦ σχήματος εὐθετον. Ἐπὶ τούτοις στήσεσι καὶ τὰ λεγόμενα κέρατα κατὰ χεῖραν (89), καὶ ἔμπροσθεν τῆς πρώτης τάξεως, τοὺς μὲν λεγομένους ὑπερκεράστας κατὰ τὸ διεξὼν μέρος, τοὺς δὲ πλαγιοφύλακας κατὰ τὸ εὐώνυμον. Καὶ ταῦτα ἔστωσαν ἀπὸ σ' ἀνδρῶν, ὥστε εἶναι ἑτοίμους εἰς τὸ κυκλῶσαι τὴν ἐπερχομένην τῶν πολεμίων παράταξιν τοὺς ὑπερκεράστας, εἰς δὲ τὸ κυκλῶσαι τὴν ἀπ' ἐκείνων κατὰ τῆς σῆς τάξεως κύκλωσιν τοὺς εὐωνύμους πλαγιοφύλακας, ἡ τὰχα καὶ αὐτοὺς εἰς κύκλωσιν ἑτοίμους. Καὶ πρὸς τοῦτοις ποιήσεις ἐν ἑκατέρᾳ πλευρᾷ μακρόθεν τάγματα δύο ἀπὸ ἀνδρῶν σ', ὥστε εἰς ἐνέδρους γενέσθαι, ἥγουν ἐγκρύμματα ἐνθεν κακείθεν τῆς σῆς παρατάξεως ἑστῶτας, ἀθρόως δὲ καὶ τὸ λεγόμενον δρουγγιστὶ ἐκπηδῶντας, καὶ κατὰ τῶν πλευρῶν τῶν πολεμίων ἐπερχομένους. Ἐστῶσαν δὲ καὶ ἐν τοῖς τριῶν κενῶς μέρεσι τῆς δευτέρας παρατάξεως ἀπὸ ἀνδρῶν ς', ἥγουν ἄνδρες τ', ὥστε δοκεῖν συνημμένην εἶναι καὶ αὐτὴν τὴν τάξιν. Οὗτοι δὲ, εἰ ἄρα χρεῖα καλέσῃ, ὀποχωρήσῃ τοὺς τῆς πρώτης τάξεως, εἰς τὰ εἰρημμένα τρία κενὰ ὀποχωρήσουσιν ὅπισω, ὁμοῦ δὲ καὶ ἀναστελοῦσι τοὺς ὀρμῶντας πρὸς φυγὴν, καὶ ἐπιστρέψουσι εἰς τὴν οἰκείαν αὐτῶν τάξιν τοῖς νωτοφύλαξι· ἅμα γινόμενοι διὰ τῆς ὀπίσω ὀποχωρήσεως, ὅπερ οὐ μικρὰν βοήθην ποιήσει τοῖς ἀγωνιζομένοις ὠφέλιμον. Οἱ δὲ λοιποὶ ς' ἄνδρες ἔστωσαν ἅμα τῷ στρατηγῷ μετὰ τῆς ἰδίας αὐτῷ προσεσῶντος· ἵνα ὁπόταν συμβῇ χρεῖα γενέσθαι βοηθήσῃται βαιρουμένην μέρεϊ, ἀποστελλόμενοι ἱκανὴν βοήθην παρέχουσιν αὐτῷ καὶ ἀναψυχὴν διὰ τῆς αὐτῶν ἱκανότητος. Καὶ οὕτω μὲν ἡ πᾶσα τε πρώτη καὶ δευτέρα καὶ τρίτη τάξις τῆς παρατάξεως, καὶ δὴ καὶ οἱ πλαγιοφύλακες, καὶ ὑπερκεράσται, καὶ νωτοφύλακες τε καὶ ἐνέδροι, καὶ οἱ μέσοι τῶν κενῶν τόπων, καὶ δὴ καὶ οἱ ἐν ὑποδοχῇ οἱ μετὰ τοῦ στρατηγοῦ τεταγμένοι ἐν ὁλοῖς δ' ἀνδράσι πάντες ὁμοῦ ταττέσθωσαν, ὁ δὲ στρατηγὸς τὴν

Κ ρμδ'. Τὸ δὲ ποσὸν τῆς πρώτης τάξεως διαιρήσεις, καὶ τὸ μὲν αὐτοῦ ἥγουν τὸ τρίτον μέρος ἀφορίσεις· εἰ τοὺς λεγομένους κούρσωρας, ὄσους· μάλιστα γυνώσκεις ἀνδρείους καὶ εὐτόλμους, τὸ δὲ δίμυρον (91) μέρος τάξεις εἰς τοὺς λεγομένους διφένσωρας, ἵνα οἱ μὲν κατὰ πρόσωπον παμπόρμενοι ὡς πρόμαχοι ἐπείθωσι κατὰ τῶν πολεμίων δρουγγιστῶν, ὁ ἔστιν ὁμοῦ, ἀνεγτάξεως (92). Καὶ εἰ μὲν τρέψουσιν αὐτοὺς, ἀπολουθήσουσι καὶ οἱ διφένσωρες, ἥγουν οἱ βοηθοὶ ἐκδοκοί, μὴ λύοντες τὴν τάξιν αὐτῶν, ἀλλ' εὐτάχτως πε-

NOTÆ.

(89) Κατὰ χεῖραν. Observandum χεῖρα, pro χεῖρ. Sic apud Annam Comnenam Alex. libro 1: Καὶ γὰρ τῷ ἀνδρὶ τούτῳ καὶ ἀμφω ἦσθη καλῶ καὶ γενναίῳ, καὶ τὰ γε εἰς χεῖραν καὶ πείραν ἔω. Nimirum Græci posteriores quartum casum pro primo ponebant;

et talia plura indicamus passim in nostro Glossario.

(90) Τουρμάρχου. Scribebatur, τουμάρχου.

(91) Δίμυρον. Scribe, δίμυρον.

(92) Ἀνεγτάξεως. Scribe, ἀνευ τάξεως.

ριπατοῦντες (93)· εἰ δὲ βαρηθῶσιν οἱ κούρσωρες (94) ἤγουν οἱ λεγόμενοι καὶ προκλάσται, εἴτα ὑπιστρέψουσιν, ἵνα ὑποδέχωνται αὐτοὺς οἱ διφέντωρες μετὰ τάξεως, καὶ ἀναστῇλοισι τοὺς πολεμίους. Εἰ δέ τι καὶ πλεόν καὶ τῇ; δευτέρας τάξεως ὑποδοθῇσουσι, καὶ προσέτι οἱ ὑποφύλακες, καὶ οὕτω διώξουσιν τοὺς πολεμίους, ἐκ διαδοχῆς τὴν βοήθειαν παρὰ πολλῶν ὑποδεχόμενοι. Οὐ γὰρ μοι δοκεῖ ἐν μιᾷ μόνῃ παρατάξει ἀποκινδυνεύειν ἀσφαλῆς; (95). Ὁμοῦ γὰρ ποιοῦσα ἡ μία ὁμοῦ καὶ φεύγει. Ἐνταῦθα δὲ εἰ καὶ ἡ πρώτη πονήσει, ἀλλ' ἡ δευτέρα ἐστῶσα βωμκαλιώτερον βοηθήσει (96). Εἰ δὲ καὶ αὕτη πονήσει, ἀλλ' ἡ τρίτη ἀπαθῶς ἐπείθῃ, καὶ οὕτω πρὸς τρεῖς ἀπαθεί; παρατάξεις ἡ μία τῶν πολεμίων ποιοῦσα εὐκαταγώνιστος γίνεται, καὶ ταχέως λυθίσσεται, καὶ εἰς φυγὴν ὁρμήσει; συμπνεόντων δηλονότι κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον καὶ τῶν πλαγιοφυλάκων καὶ τῶν ὑπερκρασιῶν.

ρμγ'. Μάλιστα τῶν εἰρημένων, ὃ ἀνδρῶν ἐπιλέκτων ὄντων καὶ διαφερόντων τῇ ἀνδρείᾳ, καὶ τῇ περὶ τοὺς πολέμους ἀρετῇ, ὅπερ ὀφείλει. Οὐ γὰρ πρὸς ἀνδραποδίῃ στρατὸν ἡμῖν πρόκειται ἡ διάταξις, ἀλλὰ πρὸς ἱκανὸν μεταχειρίσασθαι ὅπλον, καὶ ἐκθύμως ἀγωνίσασθαι.

ρμδ'. Τὰς δὲ ἀκίας τῆς τοιαύτης παρατάξεως ποιήσεις ἀπὸ ἀνδρῶν δέκα τὸ βάθος; ἤτοι τὸ πάχος αὐτῶν, ὥστε εἶναι καθ' ἑκάστην ἀκίαν ἄρχοντας δύο, τὸν τε λεγόμενον λοχαγόν, ἤγουν δέκαρχον, ἢ πρωτοστάτην, ἢ πρόμαχον, καὶ τὸν οὐραγόν, ὃς ἐστὶ ἐσχατος τοῦ στίχου, καὶ καλεῖται πεντάρχης, οὗς καὶ μάλιστα ἱκανοὺς εἶναι χρὴ, καὶ ἀνδρείους, καὶ καταφράκτους; τοῖς ἀρμόζουσιν ὅπλοις, καὶ οὕτως τοῦ βάθους τῶν ἀκίῶν τεταγμένου, τὸ ἐπὶ μέτωπον ἑκταμα πρὸς πλάτος κατὰ ζυγόν, ὅσον ἂν ἀπαντήσῃ τάττεσθαι καὶ κατὰ πλευράν.

ρμε'. Ἐπὶ δὲ τῆς νῦν ὑποθέσεως ἡ μὲν πρώτη τάξις, ἥτις καὶ εἰς τρία μέρη διαιρεθήσεται, καὶ ἑκαστον μέρος ἔξει ἀκίας ν', ἀνὰ ἑ' ἐχούσας τὸ βάθος κατὰ στίχον, ἀπὸ τοῦ λοχαγοῦ καὶ πρωτοστάτου ἕως τοῦ ἐσχατοῦ οὐραγοῦ, ὡς εἶναι τὰς ὅλας ἀκίας τῶν τριῶν μερῶν τῆς πρώτης τάξεως; ρν', ἤτοι ἄνδρας α' καὶ φ'· ἡ δὲ δευτέρα τάξις ἔχτω διὰ τῶν τεσσάρων αὐτῆς μερῶν ἀκίας ἀνὰ ἡ', καὶ πάντες, τὰς πάσας ἀκίας ρ' ἀνδρῶν α'. Οἱ δὲ πλαγιοφύλακες ἔξουσιν ἀκίας κ', ἄνδρας σ', προσέτι δὲ οἱ ἐνεδροὶ ἤγουν τὰ ἐγκρύμματα ἐνθεν καθεῖθεν τῶν δύο μερῶν τῆς παρατάξεως, ἀν' ἀκίῶν κ', ἀκίας μ', ἀντ' ἀνδρῶν σ', ὁμοῦ δὲ ἄνδρας υ', καὶ οἱ ἐν τοῖς κενοῖς δ' ἐστῶτες τῆς δευτέρας παρατάξεως, οἵτινες, ὡς εἴρηται, καὶ τοὺς φεύγοντας ἀναστῇλοισιν, ἔσονται τὰ τρία μέρη ἀπὸ ἀκίῶν ρ', ὁμοῦ ἀνδρῶν τ', καὶ οἱ δὲ στρατηγῶν παρестῶτες ἄνδρες ρ'.

ρμς'. Ἄλλαι μὲν τρεῖς παρατάξεις ἐξηγημένων τῶν κούρσων ὑπὸ ἀκίας ταχθήσονται, τὰ δὲ λοιπὰ τάγματα ἤγουν οἱ πλαγιοφύλακες καὶ ὑπερκράσται,

res illos excipientes hostes repriment. Sin quid gravius contingat, secunda acies et tergitiles præterea opem ferant, atque adeo hostes insequantur, sibi mutuo opem, si quid usus postulet, ferentes. Neque enim mihi tutum videtur esse, omnes una in acie ponere, ne simul pugnantes simul in periculum veniant, et in fugam se conijciant. Hic autem quanquam prima afflicta sit, secunda tamen firmiter consistit atque illi opem ferre solet; quod si quid gravius hæc quoque patiatur, tertia tamen secure invadat. Atque ita nostræ tres acies firmæ adversus unam hostium aciem contententes, facile eam superare atque expugnare possunt et in fugam præcipitare, adjuvantibus ad hanc rem lateranibus et cornistilibus.

145. Hæc quatuor millia ex delectis strenuisque viris sunt, et in bello gerendo exercitatis: neque enim de plebeis ac fortuitis hominibus mentio a nobis facta est, sed de ea acie quæ possit arma gerere et alacriter dimicare.

146. Contubernia hujus aciei ad decem virorum altitudinem facies, ut in unaquaque acie duo viri sint, alter lochagus, sive caudanus, sive quintanus: quos strenuos idoneosque viros esse oportet, et idoneis armis instructos. Atque ad hunc modum altitudine acierum instructa, ad longitudinem, quam transversam altitudini appellant, quantum numerus et latera patiuntur, instruat.

147. Quoniam, quemadmodum nunc posuimus, prima acies in tres partes dividitur, unaquæque pars quinquaginta contubernia habebit, quæ singula decem viros habebunt a lochago, id est decano ad ultimum, ordine locatos, ut universa contubernia primæ aciei centum quinquaginta sint, id est viri mille quingenti. Secunda acies habeat in quatuor illius partibus contubernia viginti quinque singulis, universis centum contubernia, id est viros mille. Laterani habeant contubernia viginti, viros ducentos: similiter cornistites contubernia viginti, viros ducentos habeant. Insidiæ præterea hinc atque illinc aciei contubernia viginti, viros ducentos singulæ habeant: universæ contubernia quadraginta, viros quadringentos, qui in interval- lis inanibus singulis locantur secundæ aciei contubernia decem virorum, simul tercentos, et qui præterea imperatori adsunt centum viri.

148. Reliquæ acies exceptis cursoribus ordine quodam instruantur; laterani, cornistites, insidiæ non semper instructæ, sed pro usus ratione inter-

NOTÆ.

(93) Ἐντάκτως περιπατοῦντες. Scribebatur, οὐ-
τακτοπεριπατῶντες.

(94) Οἱ κούρσωρες. Scribebatur, οἱ κούσωρες.

(95) Ἀσφαλῆς. Scribebatur, ἀσφίς.

(96) Βοηθήσει. Scribebatur, βοησσει.

dum drungisti, id est confectum, incurrant, inter-

dum ordinem suum conservent.

ἀπὸ συνταγμένῳ στήσονται, ἀλλὰ πρὸς τὴν χρεῖαν, ποτὲ μὲν οὕτως ἦτοι δρουγγιστὶ ἐπελεύσονται, ἢ ὡς ἀπαιτεῖ ἡ τοῦ πολέμου περίστασις.

149. Eligentur ex iis designatis quatuor millibus virorum, præfecti delecti mille trecenti quadraginta sex, quintani octingenti, decani quadraginta, quinquagenarii octoginta, centuriones quadraginta, comites viginti, drungarii quatuor, turmarum duo. Ita erunt præfecti majores tum minores mille trecenti quadraginta sex. Sicque in universo exercitu eligantur ii strenui milites. Summam totius numeri, vel universum reliquum exercitum potius, quod thema dicitur, horum quatuor mille virorum delectorum, armatis equitibus ac strenuis militibus complebis, quemadmodum tibi ad opportunitatem temporis idoneum videbitur.

150. Atque hæc quidem ita nobis describantur si minor fuerit hostium exercitus, aut si æqualis. Sin longe plures hostium copiarum fuerint, ad prædictam formam exercitum duplicabis, totidem pluribus ad exercitum tuum adjectis, ut universa acies octo millium sit, et singula cohortes æqualem, atque antea numerum habeant. Sin non satis fuerit duplicare, triplicabis exercitum, et duos alios duces adjunges cum militibus delectis et strenuis, ut fiant universi duodecim millia virorum. Itaque prædicto more universus exercitus describetur, triplicatis unaquaque in acie militibus.

καὶ καταφράκτοις, ὥστε δύο καὶ δέκα γενέσθαι χιλιάδας. Καὶ οὕτως κατὰ τὸν εἰρημένον ἀνωθεν τύπον διαμερισθήσεται ὁλος ὁ στρατός, τριπλωμένων δηλονότι τῶν ἐφ' ἐκάστη τάξει στρατιωτῶν κατὰ τὸ πᾶν που ὥρισμένον ποσόν.

151. Si cum paucis et strenuis hostibus negotium futurum est, videturque tibi utile esse uno ex exercitu omnes instruere, tres facito acies, singulas quatuor millium, quemadmodum prædiximos, vel etiam si pluribus millibus pro ratione copiarum tuarum abundaveris, et prima acie irruentes hostes excipies, et dum ii hac exercentur, si in fugam vertantur, quiescere cæteros facies. Sin minus, tum altera acies a tergo illorum invadens, irruptionem in eos faciet, quare non parum hostes profligabuntur. Sin ne sic quidem superentur, sed fortiter resistant, tum tertia vel ad latus vel a tergo invadenda, et simul cum aliis hostes circumcludens, funditus delebit; quamvis enim audacia quasi colore aliquo imbuuntur hostes, carne tamen vacui non sunt, ut vulnera illata sentire non possint.

152. Si cum magnis et ingentibus copiis confictatio tibi futura est, quatuor millia unam in aciem conferes, et multitudinem copiarum tuarum tres in partes divides, quemadmodum prædixi, in pri-

Α ἦτοι οἱ πρὸς τὴν κύκλωσιν ταγέντες, καὶ δὴ καὶ οἱ ἐκ τῶν ἐγκρυμμάτων, ἦτοι οἱ ἐνεδροὶ καὶ οἱ λοιποὶ, οὐκ ἀπὸ συνταγμένῳ στήσονται, ἀλλὰ πρὸς τὴν χρεῖαν, ποτὲ μὲν οὕτως ἦτοι δρουγγιστὶ ἐπελεύσονται, ἢ ὡς ἀπαιτεῖ ἡ τοῦ πολέμου περίστασις.

ρμθ'. Συναχθήσονται τοίνυν ἀπὸ τῶν οὕτω τεταγμένων δ' χιλιάδων ἀνδρῶν οἱ πάντες ἀρχοντες κατὰ τὴν αὐτῶν τάξιν ἐπιλεκτοὶ αὐτῶν οὕτως, πεντάρχαι μὲν ω', δεκάρχαι δὲ υ', πεντηκοντάρχαι δὲ οἱ καὶ τριβούνιοι καλούμενοι π', κένταρχοι ἦγουν ἑκατοντάρχαι μ', κόμητες κ', δρουγγάριοι καὶ χιλιάρχοι δ', τουρμαρχοὶ β', ὁμοίως ἀρχοντες μικροὶ μεγάλοι αὐτῶν, καὶ οὕτως μὲν ἐπὶ τοῦ ἐνὸς θέματος ἐπιλεγέσθωσαν ἄνδρες στρατιώται καὶ πληροῦτως τὸ λεγόμενον στρατιωτικὸν θέμα, ἦτοι τῶν β' τὸν ἀριθμὸν ἐπιλέκτων, καὶ ἐνόπλων καθάλλων καὶ γενναίων ταῖς ἀρεταῖς. Τὸ δ' ἄλλο πλῆθος ἐκ τοῦ θέματος εἰς ἐτέρας τάξεις καὶ χρεῖας καταμεριζέσθω, ὡς ἂν σοι δοκῇ. Ὡς στρατηγὲ, τὸ λυσitteλὸν πρὸς τὸν ἐκάστοτε καιρὸν.

ρν'. Καὶ ταῦτα μὲν εἴρηται, ἐὰν ἄρα ὀλίγος ἔστιν ὁ τῶν πολεμίων στρατός ὑπὲρ τὸν σὸν, ἢ ἴσως (97). Εἰ δὲ πολυπληθεὶς πλεονεκτεῖ ὁ ἐναντίας, τότε κατὰ τὸν ὁρισθέντα σοι τύπον ἐν τῇ προδηλωθείσῃ παρατάξει, ἢ διπλώσεις τὸ στρατεύμα ἀπὸ ἐτέρων θεμάτων τῶν στρατηγῶν σου, ὥστε γενέσθαι τὴν πᾶσαν παράταξιν χιλιάδων η', δηλονότι κατὰ τὸν εἰρημένον τύπον μεριζομένου τοῦ ὅλου στρατοῦ, πλὴν μόνου τοῦ ποσοῦ καθ' ἑκάστον τάγμα τῆς τάξεως προσεθεμένου. Εἰ δὲ μὴ διπλῶσαι μόνον ἀρκεῖ, καὶ τριπλώσεις, συντάσων καὶ ἐτέρους β' στρατηγούς ἅμα τοῖς ὑπ' αὐτοὺς στρατιώταις οὕτως ἐπιλέκτοισι:

ρνα'. Καὶ εἰ μὲν πρὸς ὀλίγους καὶ ἀνδρείους πολεμίους ἔχῃς τὸν ἀγῶνα, καὶ δοκεῖ σοι χρήσιμον, κατὰ τὸν θέμα ἐκτάξας τρεῖς ποιήσεις παρατάξεις ἀνὰ χιλιάδων δ', κατὰ τὸν ῥηθέντα τύπον, ἢ καὶ πλείονων χιλιάδων, κατὰ τὸ ποσὸν τῆς τοῦ στρατοῦ εὐπορίας, καὶ τῇ μὲν μισθ' προσβάλλεις αὐτοῖς, ἢ προσβάλλοντας ὑποδέξῃ αὐτοὺς, καὶ ἐπὶ ταύτῃ ἐκείνων ἀσχολουμένων, εἰ μὲν τραπῶσιν, καὶ οὕτως διώξεις ἀσφαλῶς, εἰ δ' ἀντιστῶσι, τότε καὶ ἡ ἐτέρα ποιήσεται προσβολὴν, ἐξόπισθεν αὐτῶν ἐπελθοῦσα, καὶ οὕτως κατεργασθήσονται οἱ πολέμιοι. Εἰ δὲ καὶ πρὸς ταύτην ἀντίσχωσιν, ἀλλ' ἢ τρίτῃ ἐπελθοῦσα ἢ ὀπισθεν ἢ ἐκ πλαγίου, καὶ ἅμα ταῖς ἄλλαις κυκλώσασα τοὺς ἐναντίους πάντως ἀλρήσει αὐτούς. Οὐ γὰρ ἀπαρχοὶ εἰσιν οἱ πολέμιοι, κἂν τὸ θράσος αὐτοῖς ὥσπερ χρῶμα περιέχεται.

ρνε'. Εἰ δὲ πρὸς πλῆθος πολεμίων διαγωνίζεσθαι μέλλεις, τὰς τρεῖς παρατάξεις ἀπὸ τεσσάρων χιλιάδων εἰς μίαν, ὡς εἴρηται, συνάξεις, καὶ τριπλασιάσεις τὸ ποσὸν τῆς προεξηραμένης ἐκτάξεως, διαμερί-

ζων κατὰ λόγον, ὡς πρόκειται, εἰς τε πρώτην καὶ δευτέραν παράταξιν, καὶ εἰς πλαγιοφύλακας, καὶ εἰς ὑπερπεράστας, καὶ εἰς ἐνέδρους, ἦτοι ἐγκρύμματα.

ρνγ'. Καὶ εἰς τὰ ἄλλα, ὡς προείρηται, τάγματα (98), καὶ οὕτως μετὰ εὐταξίας καὶ συστάσεως ποιήσεις τὴν προσβολὴν διὰ τῶν λεγομένων κουρσῶρων, ἦτοι τῶν προμάχων τῆς πρώτης τάξεως, ἥ καὶ τῶν ὑπερπεραστῶν, ἥ ὡς ἂν ἡ χρεῖα καλέσῃ, καθὼς καὶ ἐν τῇ περὶ τοῦ πολέμου διατάξει διωρισάμεθα. Εἰ δὲ καὶ ἐτι πλείονές εἰσιν οἱ πολέμιοι, καὶ χρεῖα πολλῶν πλείονος στρατοῦ, ἔστωσαν καὶ οἱ λοιποὶ τῶν ἀντολικῶν θεμάτων στρατηγοὶ πρὸς τὴν τοιαύτην χρεῖαν ἔτοιμοι, ὁμοίως τῶν οἰκείων στρατῶν ἐπιλεξάμενοι καὶ διακρίνοντες τοὺς χρησίμους ἀπὸ τῶν ἀχρείων, ὡς ἄχρη τεσσάρων χιλιάδων, ὡς εἴρηται, ἐφ' ἐκάστῃ θέματι, διὰ τὴν νῦν ἐπικρατήσασαν τῶν στρατιωτῶν ἀγυμνασίαν τε καὶ ἀμέλειαν καὶ ὀλιγότητα. Καὶ οὗτοι πάντες πλήθος δοκιμῶν στρατιωτῶν συλλέξουσιν, καὶ παραστήσουσιν ἅμα σοὶ κατὰ τῶν πολεμίων, ὥστε καὶ ὑπὲρ τὰς τριάκοντα χιλιάδας καταστήναι τοὺς ὀφειλόντας ἀνδρείως καὶ εὐψύχως ἐκστρατεύειν κατὰ τῶν ἐχθρῶν.

ρνδ'. Καὶ ταῦτα μὲν διωρισάμεθα τῇ ὁμῶν ἐνδοξότητι, τάχα οὐδὲ καινόν τι ἢ παρὰ τὴν δόξαν ἔχοντα· ἀλλ' ἐξ ὧν, ὡς εἴρηται, τοῖς παλαιότεροις ἐντυχόντες ἠνθολογήσαμεν, καὶ μετρίαν πείραν ἔκειθεν συλλέξαντες συμφώνως ἐκείνοις διαταξάμεθα. Καὶ ἕτερα δὲ πλείστα δυνήσῃ ἐφευρεῖν ἐντεῦθεν λαμβάνουν τὰς ἀφορμὰς, ἅπερ, ὡς εἴρηται, οὔτε γράφειν καθ' ἑν δυνατόν, οὔτε τῷ παρόντι συντάγματι διὰ τὴν συντομίαν ἐντάξαι ἀρμόδιον. Ἐξὲν δὲ σοὶ φιλοπονοῦντι, καὶ τῷ πλάτει τῶν τακτικῶν ἐμμελετήσαντι, καὶ τοιαῦτα καὶ τούτων ἐτι δραστηκώτερα καὶ προσεπινοήσαι καὶ διαπραξασθαι θεὸν ἔχοντι βοηθὸν διὰ τε τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως, καὶ ἡτῆς εἰς τὴν ἡμετέραν βασιλείαν ἀγάπης καὶ διαθέσεως.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΙΘ' (99).

Περὶ ναυμαχίας.

α'. Ἡδὴ καὶ περὶ ναυμαχίας διαταξάμεθα, οὐδὲν μὲν ἐν τοῖς παλαιοῖς τακτικοῖς περὶ αὐτῆς κεκαλονισμένον εὐρόντες, ἀφ' ὧν δὲ σποράδην ἀνέγνωμεν, καὶ διὰ μετρίας πείρας τοῦ νῦν καιροῦ, παρὰ τῶν πλωτῶν στρατηγῶν ἡμῶν ἀνεμάθομεν, τὰ μὲν πεποιηκότων, τὰ δὲ πεπονηθέντων, ἀναλεξάμενοι μικρὰ τινα καὶ ὅσον ἔμψασιν δοῦναι τοῖς καὶ ἐπὶ θαλάσσης μάχεσθαι διὰ τῶν ποτε λεγομένων τριπρῶν, νῦν δὲ δρομῶνων καλουμένων, μέλλουσι, ἐν ὀλίγοις διωρισάμεθα.

β'. Πρῶτον μὲν οὖν, ὥς τῆς ναυτικῆς δυνάμεως στρατηγὴ (ἡδὴ γάρ καὶ πρὸς σὲ δεόν τὸν λόγον ποιήσασθαι), τῆς ναυμαχικῆς ἐμπειρίας καὶ τάξεως ἐπιστήμονά σε εἶναι χρεὺν, καὶ τὰς τῶν ἀέρων καὶ τῶν πνευμάτων κινήσεις προσκοπεῖν τε καὶ προεἰδέναι διὰ τῆς τῶν φαινομένων ἀστέρων καὶ ἐν ἀστροῖς

A mam et secundam aciem, in tergistites et lateranos.

153. In cornistites præterea, et insidias, reliquasque cohortes, quas supra recitavi, divides, itaque instructus atque apparatus prodibis ad conbīgendum cum cursoribus, id est, proclastis primæ aciei, et cornistitibus, si ita usus ferat, quemadmodum in cap. De belli apparatu diximus. Sin plures adhuc hostes fuerint, majorique exercitu opus sit, reliqui Orientis præfecti suis cum copiis addeant ad hujusmodi usum parati, in quibus delecti viri ab improbis et ignavis separentur, ut in unoquoque themate, id est, caterva, quatuor millia virorum sint, propter militum nostrorum diligentem hanc ad formam exercitationem, et qui spectati viri strenuique fuerint, ad exercituum tuum aggregabuntur, et tecum hostes invadent. Hanc ad formam etiam triginta millia hominum instrui in acie possunt, ad foriter et strenue inimicos oppugnandos.

154. Hæc dignitati tuæ iis de rebus commemoravimus, in quibus nihil novum fortasse, aut præter opinionem tuam invenies, sed quæ ex antiquis rei militaris scriptoribus delibavimus, et nostra mediocri experientia percepimus, hunc in librum studiose collegimus, atque in unum adduximus, quibus tu pro tua prudentia, ingenioque, occasione ex iis nostris accepta, alia quoque permulta iis similia invenire poteris, quæ neque simul scribi, neque in hunc librum conferri propter longitudinem poterant. Tu vero, qui te totum iis rebus nunc tradidisti, multa iis probatiora atque efficaciora excogitare et conficere Deo propitio poteris, si fidem in eum habeas, et rectionem nostram uilo cultu ac observantia prosequaris.

CONSTITUTIO XIX.

De navali prælio.

1. Restat jam, ut de navali prælio verba faciamus. Nihil autem de iis in antiquis rei militaris scriptoribus traditum invenimus; quæ vero sparsim diffusa legimus, et mediocri usu ipsi cognovimus, quæque præfecti nostri partium aliis inferentes, partim ab aliis accipientes, nobis explicarunt, et quæ occasionem aliquam afferre possunt ad rem bene dromonibus, id est, triremibus gerendam, ea paucis explicabo.

2. Primum autem (nam ad te nunc, navarche, verba facienda sunt) rei navalis peritia ac instructione pollere te oportet, et aeris, ventorum flatus prænoscere, per stellarum apparentium motum, et astrorum signa, tempestivitatum etiam mutationem perfecte cognoscas, ut si perfectius iis in rebus

NOTÆ.

(98) Τάγματα. Scribebatur, δόγματα.

(99) In codice Laurent. est cap. 20.

fueris, tutus et securus ab omnibus maris tempestatibus conserveris.

αλλαγῆς τὴν ἀκριβοῖαν ἐπιγινώσκαι, ὡς ἂν ἔχων τῆς θαλάσσης διαφυλάττῃ χειμῶνων.

3. Dromones, id est, triremes fabricandæ sunt ad navale prælium idoneæ, adversum hostium instructam classem. Itaque perspecto classis illorum apparatu et universa constitutione, tuam classem omnino sic parabis, ut ad pugnandum cum illis aptissima sit.

4. Triremium confectio, neque admodum crassa sit, ut ne tardæ sint ad cursum, neque ad nimiam exilitatem attenuatæ, ne infirma ac fragilis facile adversarum navium impetu elidatur; sed mediocrem habeat confectionem, ut incitatus, celerque ad cursum sit, et firmus, ac stabilis ad hostes repellendos.

5. Ad triremis confectionem omnia parata habeant, eaque in promptu, et dupla, ut auchenes, remos, scalinos, funes, caria, et transtra illorum, ceratia, et catartia, et quæcunque alia nautica ars ad usum requirit. Habeat præterea ligna coucava, asseres, stuppam, picem, picem liquidam, omniaque instrumenta navalia, et ad fabricandas naves spectantia, unus aliquis vector, ut asiaticam, crebrum, serram, atque alia ejus generis.

6. In prora siphonem ære oblectum de more habeas ad ignem in hostes ejaculandum, et celse supra siphonem pseudopodium ex asseribus confectum, et asseribus circumtectum, in quo viri ad bellandum instructi sint, qui adversum hostes ex prora pugnent, vel in hostilem navem tela, aut alia ad vastandos hostes spectantia injiciant.

7. Sed et lignea castra, quæ in medio catartii sunt, maximis in triremibus asseribus exædificantur, e quibus milites in mediam hostilem navem conjicient vel lapides molares, vel grave ferrum, ut mazas cuspidatas, quibus vel navem confringent, vel subjectos in nave contudent, vel alia in illos profunderent, aut hostium navem incendunt, aut hostes ipsos in navi interficiunt. Unaquæque autem triremis oblonga sit, et moderata, duos habens ordines remorum: alium superiorem, alium inferiorem.

8. Ordo unusquisque habeat ad minimum juga viginti quinque, in quibus remiges considebunt, unus ad dextram, alter ad sinistram, qui tum armati milites, tum remiges sunt superiores, atque inferiores viri centum; præter hos triremis cen-

Α σημείων πείρας, καὶ τῶν καθ' ἑλιδόν τε καὶ σελήσῃ γινομένων σημασιῶν, καὶ δὴ καὶ τῆς τῶν καιρῶν ἐν περὶ ταῦτ' ἐμπείρως ἀσφαλῆς καὶ ἀκίνδυνος ἀπὸ τῶν

γ'. Κατασκευασθῆναι δὲ καὶ δρόμυνας δεῖ ἀρχοῦντας πρὸς ναυμαχίαν κατὰ τῶν ἀντιστρατευομένων πλωτῶν πολεμίων, καὶ πρὸς τὴν ἐκείνων διὰ θέσιν τε καὶ κατάστασιν, καὶ τῶν σὺν ποιήσασθαι τὴν κατασκευὴν δυνατὴν πρὸς ἅπαντα, ἐκείνοις ἀντιμάχεσθαι.

δ'. Ἡ δὲ τῶν δρομῶνων κατασκευὴ μήτε ἄγαν ἔστω παχὺ, ἵνα μὴ ἀργοὶ γένωνται ἐν ταῖς ἐλασίαις· μήτε λίαν εἰς λεπτότητα ἐξεργασμένη, ἵνα μὴ ἀσθενὴς οὖσα καὶ σαθρὰ βραδίως ὑπὸ τῶν κυμάτων καὶ τῆς τῶν ἐναντίων συναράξεως τε καὶ κρούσεως διαλύεται. Ἀλλὰ σύμμετρον ἔχτω τὴν ἐργασίαν ὁ δρόμων, ἵνα καὶ ἐλαυνόμενος μὴ λίαν ἀργός ἐστιν, καὶ κλυδωνιζόμενος, ἢ παρὰ τῶν ἐχθρῶν συγκρουόμενος ἰσχυρότερος διαμένῃ καὶ ἄρρηκτος.

ε'. Ἐχέτωσαν δὲ καὶ πάντα τὰ πρὸς ἐξαρτισμὸν δρόμωνος ἀπαρτίζεσθαι καὶ διπλᾶ, οἷον αὐχένας (1), κώπας, σκαρμοὺς, σχοινία, κάρτια, καὶ τὰ ἄρμενα δὲ αὐτῶν καὶ κερατάρια, καὶ κατάρτια, καὶ ὅποσα ἄλλα ἡ ναυτικὴ τέχνη πρὸς χρῆσιν ἀπαιτεῖ. Ἐχέτω δὲ καὶ ἐκ περισσοῦ ξύλα τινα ἐγκοιλία, καὶ σανίδας, καὶ στρυππία, καὶ πρίσσαν, καὶ ὑγρόπισσον, καὶ ναυπηγόν, μετὰ πάντων τῶν ἐργαλείων αὐτοῦ, ἕνα τῶν ἐλατῶν οἷον σκεπάρνον, τελέτρον (2), πρίονος, καὶ τῶν ὁμοίων.

ς'. Ἐχέτω δὲ πάντως τὸν σίφωνα κατὰ τὴν πρόραν ἐμπροσθεν χαλκῷ ἡμιπερισμένην, ὡς ἔθος, δὲ οὐ τὸ ἐσκευασμένον (3) πῦρ κατὰ τῶν ἐναντίων ἀκοντίζουσι (4). Καὶ ἄνωθεν δὲ τοῦ τοιοῦτου σίφωνος ψευδοπάτιον ἀπὸ σανίδων, καὶ αὐτὸ περιτεταχισμένον σανίσιν, ἐν ᾧ στήσονται ἄνδρες πολεμιστὰι τοῖς ἐπ' ἐρχομένοις ἀπὸ τῆς πρόρας τῶν πολεμίων ἀντιμαχόμενοι, ἢ κατὰ τῆς πολεμίας νεῶς ὅλης βάλλοντες δι' ὧν ἂν ἐπινοήσωσιν ὅπλων.

ζ'. Ἀλλὰ καὶ τὰ λεγόμενα ξυλόκαστρα περὶ τὸ μέσον τοῦ καταρτίου ἐν τοῖς μεγίστοις δρόμοισιν ἐπιστήσουσι περιτεταχισμένα σανίσιν, ἐξ ὧν ἄνδρες τινὲς τὸ μέσον τῆς πολεμίας νεῆς ἀκοντίζουσιν ἢ λίθους μυλικούς, ἢ σιδηρὰ βαρέα, οἷον μάζας ξιφοειδεῖς, δὲ ὧν ἢ τὴν ναῦν διαθρύψουσιν, ἢ τοὺς ὑποκειμένους συνθλάσουσιν σφοδρῶς καταφερόμενα, ἢ τε ἕτερον ἐπιχύσουσιν ἢ ἐμπρῆσαι δυνάμενον τὴν ναῦν τῶν ἐναντίων, ἢ τοὺς ἐν αὐτῇ πολεμίους θανατῶσαι. Ἐκαστος δὲ τῶν δρομῶνων εὐμήκης ἔστω, καὶ σύμμετρος, ἔχων μὲν τὰς λεγομένας ἐλασίας δύο, τὴν τε κάτω καὶ τὴν ἄνω.

η'. Ἐκάστη δὲ ἔχτω ζυγοὺς τὸ ἐλάχιστον πέντε καὶ εἴκοσι, ἐν οἷς οἱ κωπηλάται καθισθήσονται. Ὅς εἶναι ζυγοὺς τοὺς ἅπαντας κάτω μὲν εἴκοσι καὶ πέντε, ἄνω δὲ ὁμοίως εἴκοσι καὶ πέντε, ὁμοῦ πενήτηκοντα· καθ' ἕνα δὲ αὐτῶν δύο καθεζέσθωσαν οἱ

NOTÆ.

(1) Ἀβ αὐχένας, usque ad καὶ στρυππία, codex Laurentianus hiat.

(2) Τελέτρον. Scribe, τερέτρον.

(3) Ἐσκευασμένον. Scribe, ἐσκευασμένον.

(4) Ἀκοντίζουσι. Scribe, ἀκοντίζουσι.

κωπηλατοῦντες, εἰς μὲν δεξιὰ, εἰς δὲ ἀριστερά, ὧς A εἶναι τοὺς ἅπαντας κωπηλάτας ὁμοῦ καὶ τοὺς αὐτοὺς καὶ στρατιώτας τοὺς τε ἄνω καὶ τοὺς κάτω ἄνδρας ἑκατόν. Ἐξω δὲ τούτων τὴν κένταρχον τοῦ δρόμωνος, καὶ τὸν τὸ φλάμουλον κατέχοντα, καὶ τοὺς δύο κυβερνήτας τῶν τοῦ δρόμωνος· αὐχένων, οὓς καλοῦσι καὶ πρωτοκαράβους. Καὶ εἰ τινα θεόν εἰς τὴν τοῦ κεντάρχου ὑπηρεσίαν· τῶν δὲ πρῶτων ἐλατῶν οἱ τελευταῖοι δύο ὁ μὲν ἔστω σιφωνάτωρ, ὁ δὲ ἕτερος ὁ τὰς ἀγκύρας βάλλων κατὰ θάλασσαν· ἔστω δὲ καὶ ὁ πρῶτος ἄνω που τῆς πύργου· καθήμενος ἐνοπλος, καὶ ὁ τοῦ ναυάρχου δὲ ἦτοι τοῦ κεντάρχου κράδιστα ἐπὶ τῆς πρύμνης γινέσθω, ὁμοῦ μὲν ἀφωρισμένον δεικνύων τὸν ἄρχοντα ὁμοῦ δὲ καὶ φυλάττων μὲν καιρῷ συμβολῆς ἀπὸ τῶν ριπτομένων βελῶν παρὰ τῶν ἐναντιῶν, ἐξ οὗ καὶ τὰ ἕκαστα βλέπων πρὸς τὴν χρεῖαν ἀγέσθαι κελεύσει ὁ ἄρχων τὸν δρόμωνα.

Β' Καὶ ἕτεροι δὲ δρόμωνες, κατασκευασθῶσάν σοι τοῦτων μείζονες, ἀπὸ διακοσίων χωροῦντες ἀνδρῶν, ἢ πλείω τούτων ἢ ἐλάττω, κατὰ τὴν χρεῖαν τὴν δέουσαν ἐπὶ καιροῦ κατὰ τῶν ἐναντιῶν· ὧν οἱ μὲν πεντήκοντα τὴν κάτω ἑλασίαν ὑποურγῆσουσιν, οἱ δὲ ἑκατὸν πεντήκοντα ἄνω ἐστῶτες ἅπαντες ἐνοπλοὶ μαχήσονται τοῖς πολέμοις.

Γ'. Καὶ ἔτι δὲ κατασκευάσεις δρόμωνα ἐλάττω δρομικωτάτους, οἷονε γαλαίας ἢ μονήρεις λεγομένους, ταχυνούς καὶ ἐλαφροὺς, οἷσπερ χρήσῃ ἐν ταῖς βίγλαις καὶ ταῖς ἄλλαις ταχισταῖς χρεῖαις.

Δ'. Καὶ ἑτέρας δὲ ναῦς ποιήσεις φορητοὺς καὶ ἱππαγωγούς, οἷονε τοῦλδου δίκην, αἷτινες τὴν ἀποσκευὴν ἅπασαν τῶν στρατιωτῶν βαστάσωσιν, ἵνα μὴ δι' αὐτὴν βαροῦνται οἱ δρόμωνα, καὶ μάλιστα ἐν ἀγῶνος καιρῷ. Ὅτε δὲ χρεῖα μικρὰς δαπάνης, ἢ C δπλων, ἢ ἄλλης ὕλης, ἐκείθεν ἀναλαμβάνωσι τὰς δικήσεις.

Ε'. Τὸν δὲ τῶν δρομῶνων ἀριθμὸν, καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς στρατιωτῶν, ἀνείκαστόν ἐστι καὶ ἀθλον διορίσασθαι. Ἦ γὰρ κατὰ τὸν καιρὸν χρεῖα πρὸς τὴν τῶν ἀντιμαχομένων πολεμίων δύναμιν, ὡς ἂν ἀπαιτήσῃ καὶ τὸ πλῆθος τῶν δρομῶνων. Καὶ πάλιν τὸν ἀριθμὸν τοῦ ἐν αὐτοῖς λαοῦ κατὰ τὸ μέγεθος τῶν πλοίων, καὶ τὴν δέουσαν ἐν αὐτοῖς πολεμικὴν ὅπλῃσιν οὕτω καὶ ποιήσεις.

ΣΤ'. Προσέτι δὲ καὶ τὰ σκευεφόρα καὶ ἱππαγωγὰ πλοῖα τοὺς ἐν αὐτοῖς ἀρκοῦντας· ἔξουσι ναύτας (5), οὐδὲ αὐτοὺς ἀνὸπλους. Ἀλλὰ καὶ τόξα ἔχοντας, καὶ σαγίττας, καὶ ρικτάρια, καὶ εἰ τι χρειώδες πρὸς πόλεμον ἕτερον, διὰ τὰς ἀναγκαίας περιστάσεις. Ἐπιφερέσθωσαν δὲ καὶ περιττὰ ὅπλα· ποτὲ γὰρ καὶ λιπόντων ὅπλων, ἐκείθεν οἱ στρατιῶται πορίσονται. Τὰ δὲ τοιαῦτα πλοῖα καὶ ἄρματα ἐχέτωσαν, καὶ μάγγανα, καὶ τὰ ἄλλα ὅπλα πρὸς χρεῖαν, εἰ τύχοι, μήποτε ἐπιλείπουσι διὰ τὸ ὀλιγοῦσθαι αὐτὰ ἐν ταῖς μάχαις. Ἐκτὸς δὲ τῶν στρατιωτῶν ἦτοι τῶν ἄνω ἐλατῶν ὅσοι ἂν εἰσιν ἀπὸ τοῦ κεντάρχου καὶ ἐφεξῆς ἕως τοῦ ἐσχάτου κατάφρακτοι ἔσονται ὅπλα ἔχοντες οἷον σκουτάρια, μέναιλα, τόξα, σαγίττας ἐκ περισσοῦ, σπαθία, ρικτάρια, λωρίκια, κλιθάνια, εἰ καὶ μὴ ὁπισθεν, ἀλλὰ πάντων ἐμπροσθεν· κασιίδας, χειρό-

turio, et qui flammulum tenet, et duo gubernatores colli triremis, quos πρωτοκαράβους vocant, et si quis alius administer centurionis est. Ex iis regibus, qui in puppi sunt, extremi duo sint: alter siphonator, alter qui anchoram in mare jaciatur. Sit et proreta, in summa parte prora sedens armatus, et navarchi, id est, centurionis grabatus in puppe sit, qui simul separatim a ceteris notet centurionem esse, simul praelii tempore illum a conjectis hostium telis defendat. Quorum loco singula perlustrans, ad omnem usum adduci triremem jubebit.

9. Aliæ triremes iis majores fiant, ducentos viros, aut plures vel minores, pro opportunitate locorum temporumque, capientes; e quibus quinquaginta in inferiore remorum ordine locabuntur, centum quinquaginta superius stantes, omnes adversum hostes armati pugnabunt.

10. Triremes minores fabricabis ad cursum celerrimas unum remorum ordinem habentes, quas galeas vocant, agiles et expeditas, quibus ad excubias aliasque celeres causas uteris.

11. Alias præterea naves onerarias, et equiferas parabis, quas impedimentorum loco habebis, quæ apparatus universum militarem gestabunt, ut ne iis rebus triremes aliæ graventur, bellicis potissimum tempore. Ubi autem commeatu aut armis, aut alia materia opus est, inde ad usum suum depromant.

12. Triremium singularum, militumque, qui in illis vehentur, numerum definire facile non est; temporum enim ipsorum opportunitas ad copias hostium expugnandas, tum triremium numerum, tum militum etiam, omnesque res præterea ad bellum necessarias, indicabit.

13. Naves onerarias, et equestres omnia idonea in se habere oportebit, neque res solum ad navigandum necessarias, sed etiam arcus, sagittas, jacula, et si quid præterea propter res circumstantes ad bellicum usum pertinet. Afferantur etiam armorum genera permulta, ut defectis sæpe militibus arma inde suppeditentur. Mangana etiam habeant, reliquaque ejus generis arma, ne militibus horum defectu offensiones magnæ fiant. Præter milites autem, et superiores remiges, quicumque cum centurione sunt, reliquique a primo ad extremum, omnes armati sint, et scuta, hastas longiores, arcus, sagittas permultas, spathas, jacula, galeas, thoraces, si non a tergo, ante se saltem habeant; cassides, brachialia, anterioraque corporis omnis in ipsa dimicatione, et concerta-

NOTÆ.

(5) Ἐξουσι ναύτας. Scribebatur, ἔχουσιν αὐτάς.

PATROL. GR. CVII.

ione manuum. Qui autem galeas, aut thoraces non habent, omnia hæc ex nervis confecta cum duplicibus cenduelis gestent; et hi a tergo caeterorum locati arcubus utantur, et lapides manipulares, quos cochleas vocant, in triremibus habeant, quos in hostes conjiciant, ac pro armis utantur; lapides enim arma sunt bona et certa.

δρομωνοίς, ὥσπερ κατὰ τῶν πολεμίων βάλλοντες οὐδὲν ἤττον τῶν ἄλλων ὅπλων ἀνύσουσιν. Ὅπλα γὰρ εἰσιν οἱ λίθοι εὐπόριστα καὶ ἀνελλιπῆ.

14. Neque vero sic lapides conjiciant, ut omne virium robur in illis consumant, et de caetero otiose consistant, ne hostes scuta addensantes, et impetum horum excipientes, omnes facile lapides absumant; iis finitis, et conectoribus lapidum fatigatis, conferti exsurgentes spathis et longis hastis se defendere conentur, et robustiores hoc confecto impetu existimati, et fatigatos milites adorti, facile milites fundant atque expugnent; ita enim solent Barbari facere. κεκμηκόςι στρατιώταις ἐπιτεθέντες ἰσχυρότεροι γίνωνται, καὶ ῥαδίως αὐτοὺς κατὰπολεμήσωσι. Φίλει γὰρ τὰ τοιαῦτα τὸ βάρβαρον.

15. Saraceni impetum belli primo excipiunt, ubi hostes jam fatigatos, armisque defectos, aut sagittis, aut lapidibus, aut aliis hujusmodi viderint, tum insulant, et perterrefaciunt hostes, et cominus consertis manibus, spathis, hastisque longioribus fortiter ac impetuose invadunt.

16. Itaque hujusmodi cavenda sunt, ac provi- sione opportuna efficiendum est ut hostes potius damnosa accipiant, quam exercitus noster ullum damnum accipiat. Robur enim militum, et nume- C rus telorum conjiciendorum dimetiendus est, et ab initio ad finem usque belli hostium constitutio diligenter perspicienda, atque adeo pugna instituen- da est.

17. Ad hæc, imperator, providebis, ut res neces- sarias commeatumque milites habeant, ut ne iis rebus defecti, vel seditionem faciant vel nostra in regione municipes et subjectos sub imperium no- strum vexent, et injuriis tyrannideque opprimant, inedia necessitateque compulsi. Atque, si fieri potest, hostilem celeriter populaberis terram, et omnem illis commeatum inde suppeditabis; præ- fectisque mandabis ut nullum sub dominatu tuo militem injuria afficiat, vel ullum munus ab illo capiat, ne ea quidem quæ consueta munera nomi- nantur. De tua autem dignitate quid dicendum est, qui ne de donis accipiendis cogitare quidem debes, neque donum aliquod ab iis, qui sub te subjecti sunt, sive ditioribus, sive tenuioribus ulla ratio hæc capere?

18. Milites strenuos robustosque et alacres in summa triremis parte potissimum constitue, qui consertis manibus cum hostibus dimicent. Sin quos ex militibus ignaviores esse deprehenderis, eos in inferiorem ordinem remiorum depelle, et si quam

φела, καὶ μάλιστα οἱ ἐμπροσθεν ἐν τῇ προσβολῇ τῆς μάχης κατὰ χεῖρας συμπλεκόμενοι καὶ ἀγωνιζόμε- νοι. Οἱ δὲ μὴ ἔχοντες λωρίκια, ἢ κλιθάνια, πάντως ὑσφρεύωσαν τὰ λεγόμενα νευρικά· ἕτεροι ἀπὸ διεκλῶν κενδοῦκλων γίνονται. Καὶ οὗτοι ὀπισθεν τῶν ἄλλων σκεπτόμενοι τόξοις χρήσονται, καὶ λίθους δὲ χειρο- πληθεῖς κλείστους ἐχέτωσαν ἥτοι κόχλακας ἐν τοῖς οὐδὲν ἤττον τῶν ἄλλων ὅπλων ἀνύσουσιν. Ὅπλα γὰρ

ιδ'. Μὴ μέντοι οὕτω βαλλέτωσαν τοὺς λίθους μό- νον, ὥστε τὴν ἀκμὴν τῆς αὐτῶν θυνάμεως ἐν τούτοις ἐκδαπανῆσαι, καὶ στήναι τοῦ λοιποῦ, ἢ καὶ τὰ ὅπλα τὰ βαλλόμενα ἀποκενῶσαι, μήποτε οἱ ἐναντίοι σύ- σκουτα ποιήσαντες, καὶ τὰς βολὰς ὀπωσοῦν δεξιάμενοι, εἴτα τούτων πληρωθέντων, καὶ τῶν βαλλόντων ἀπο- καμόντων, ἀθρόοι ἀναστάντες ἀπάρχωνται ταῖς σπά- θαις καὶ τοῖς μὲν αὐλοῖς (6) ἀμύνασθαι· καὶ ὥσπερ ἀκμαιότεροι τῇ ἀθρόα κινήσει ἀναφανέντες, καὶ τοῖς κατὰπολεμήσωσι. Φίλει γὰρ τὰ τοιαῦτα τὸ βάρβαρον.

ιε'. Ὑπομένουσι γὰρ οἱ Σαρακηνοὶ τὴν βίαν τῆς προσβολῆς. Καὶ ὅταν ἀποκαμόντας ἴδωσι, καὶ τῶν ὅπλων κενωθέντας, ἢ σαγιτῶν, ἢ λίθων, ἢ τινων ἐτέρων, τότε ἀναπηδῶντες ὁμοῦ τε καταπλήττουσι, καὶ ταῖς ἐκ χειρὸς ἀπὸ σπαθίων καὶ μεναύλων προσβολαῖς εὐρώσως καὶ ἀκμαιότερον ἐπέρχον- ται.

ις'. Διὸ φυλάττεσθαι χρὴ τὰ τοιαῦτα, καὶ μετὰ τοῦ δέοντος σκοποῦ ποιεῖσθαι τὴν προσβολήν, ἵνα μᾶλλον οἱ πολέμιοι πάθωσι τὰ πρὸς βλάβην γι- νόμενα, ἢ οἱ ἡμέτεροι στρατιῶται. Δεῖ γὰρ αὐτοὺς τὴν οἰκείαν ἀκμὴν καὶ τὰς βολὰς φυλάττειν ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους τῆς μάχης, καὶ μετρεῖν τῶν ἐναντίων τὴν διάθεσιν, καὶ οὕτως τὴν μάχην δια- τευάζειν.

ιζ'. Πρὸς τούτοις φροντίσεις, ὡς στρατηγὴ, καὶ τῆς θεούσης τῶν στρατιωτῶν δαπάνης, ὥστε ἔχειν αὐτοὺς τὰ ἀναγκαῖα· ἵνα μὴ τούτων λειπόμενοι ἢ στασιάζω- σιν, ἐν τῇ ἰδίᾳ χώρᾳ ὄντες τοὺς συντελεστάς καὶ ὑπ- ηκόους ἡμῶν τυραννῶσι καὶ ἀδικοῦσι ὑπὸ τῆς πά- νης (7) τῶν ἀναγκῶν συναυνόμενοι. Ἄλλ', εἰ γε δυνατόν, ἐν τάχει τὴν πολεμίαν καταλάβῃς γῆν, καὶ ἐξ αὐτῆς ἅπαντα τὰ ἐπιτρεχέα πορίσῃ. Παραγγέλλῃς δὲ καὶ τοῖς ἀρχοῦσι, μηδένα τῶν ὑπ' αὐτοὺς στρα- τιωτῶν ἀδικεῖν, ἢ τὸ ὀνομαζόμενον δῶρον παρ' αὐτῶν λαμ- βάνειν, ἢ τὰς λεγομένας συνηθείας. Περὶ γὰρ τῆς σῆς ἐνδοξότητος τί χρὴ λέγειν, ὥς οὐδ' ἐνθυμηθῆναι τι τοιοῦτον δεόν, μήτι γε διαπράξασθαι, μήτε δῶρον τὸ ὅλον δῆποτε ἀπὸ μικροῦ ἢ μεγάλου ἀνθρώπου τοῦ ὑπὸ σὲ τελούντος λαμβάνειν τὸ σύνολον;

ιη'. Τοὺς δὲ στρατιώτας ἀνδρείους ἐπιλέγου, καὶ ῥωμαλέους, καὶ εὐπροθύμους· καὶ μάλιστα εἰς τὰ ἄνω τοῦ δρόμωνος ταττομένους, οἵτινες καὶ ἀπὸ χει- ρὸς τοῖς πολεμίοις συμπλέκονται. Εἰ δὲ τινες τῶν στρατιωτῶν ἀνάνδρους ἐπιγυῶς, τούτους εἰς τὴν κάτω

NOTÆ.

(6) Καὶ τοῖς μὲν αὐλοῖς. Scribe, καὶ τοῖς μεναύλοις. Quod sit μέναυλον. Vide Glossarium nostrum.

(7) Τῆς πάνης. Scribe, τῆς σπάνης.

ἐλασίαν τέως παράπεμπε, καὶ εἰ ποτὲ τις πληγῇ ἢ A
πύρρῃ τῶν στρατιωτῶν, τὸν ἐκείνου τόπον ἐξ ἀνάγκης
ἀναπληρώσῃς.

ιβ'. Χρὴ δὲ σε πάντως εἰδέναι τὴν ἐκάστου τῶν
ὑπὸ σὲ στρατιωτῶν ἑξὶν καὶ διάθεσιν, καὶ τὴν ἄλλην
πρὸς ἀνδρείαν ποιότητα. Ὅσπερ οἱ κυνηγῆται τῶν
κυνῶν ἐκάστου τὰς ἐπιτηδεύοντας ἐπιγινώσκοντες
ἔχουσιν εὐκαιρῶς αὐτοὺς πρὸς δὲ βούλονται.

κ'. Ὅτις οὖν διαθήσεις ἑκάστα, καθὼς ἂν συν-
ίδῃς ἀρκούντα πρὸς τὴν προκειμένην ἐκστρατείαν
τούς τε δρόμοντας καὶ τοὺς ἐν αὐτοῖς στρατιώτας, τὰ
τε ὅπλα καὶ τὰς δαπάνας, καὶ τὴν ἄλλην ἐν ἑτέροις
πλοίοις ἀποσκευὴν ἥτινα οἶονεὶ τοῦλδον ἐν ἀσφα-
λέσει τόποις σε χρὴ καθιστῆν, ὅταν καιρὸς ἐλπίζεται
σοι μάχης. Καὶ προσέτι, εἰ γε χρεῖα τοιαύτη καλέσῃ,
ὥστε καὶ ἱπποὺς ἐν τοῖς ἱππαγωγῶς πλοίοις πρὸς B
ἐπιβρίφῃν κατὰ τῆς πολεμίας ἔχειν τινῶν καθάλλα-
ριων. Καὶ ἀπλῶς πάντα ἐξάρτουςας ὁδοιπορήσῃς
δεόντως.

κα". Καὶ πρῶτον μὲν πρὸ τοῦ ἀποκινήσαι ἀγισθῆ-
τωσαν ἅπαντα τὰ φλάμουλα τῶν δρομῶνων ἐκάστου
διὰ θαλάσσης τῶν ἱερῶν ἱερουργίας καὶ εὐχῆς ἐκτενοῦς
πρὸς τὸν τῶν ὅλων θεὸν ὑπὲρ εὐδότηως τοῦ στρα-
τοῦ, κατὰ τῶν πολεμίων. Ἐπειτα καὶ διαλαλήσῃς
πρὸς ἅπαντα τὸν λαὸν καὶ πρὸς τοὺς ἄρχοντας ἰδίως
τὰ δέοντα καὶ ἀρμόζοντα τῷ καιρῷ, καὶ οὕτως προ-
θυμοποιήσας τὸν στρατὸν ἀποκινήσεις αἰσίου πνεύ-
ματος συμπνέοντός σοι καὶ μὴ ἐναντίου.

κβ'. Οὐχ ὡς ἔτυχε πάντων τῶν δρομῶνων πορευο-
μένων, ἀλλ' ἐπιστήσεις αὐτοῖς ἄρχοντας, ἢ κατὰ C
πάντε, ἢ κατὰ τρεῖς δρόμοντας ἕνα τὸν λεγόμενον
κόμητα, ὅστις ναύαρχός τε καὶ ἡγεμὼν τῶν ὑπ' αὐ-
τὸν δρομῶνων ὑπάρχων φρονίσει προσεχέστερον
περὶ πάντων εὐκόλως, καὶ διατάξει πρὸς ἑκάστα.

κγ'. Οἱ δὲ εἰρημένοι ἄρχοντες ὑπὸ σὲ τελούντες
ἀπὸ σοῦ καὶ τὰ παραγγέλματα δέξονται, καὶ τοῖς
ὑπ' αὐτοὺς μεταδώσουσι. Καὶ ταῦτα μὲν ἐπὶ τοῦ βα-
σιλικοῦ λεγομένου πλωῖμου· ἐπὶ δὲ τῶν θεματικῶν
δρομῶνων καὶ δρουγγάριοι ἐπιστῆσονται, καὶ τούρ-
μαρχαί, καὶ αὐτοὶ τῷ στρατῷ ὑποταγήσονται, καὶ
τοῖς ἐκείνου παραγγέλμασιν εἰξουσιν.

κδ'. Οὐκ ἄρνοῦ ὅτι περ κατὰ τὴν ὁμοίωσιν τοῦ βα-
σιλικοῦ πλωῖμου καὶ οἱ τῶν ἄλλων θεμάτων πλωῖμοι
στρατηγοὶ δρουγγάριοι ἐκαλοῦντό ποτε τοῖς ἀνω
χρόνοις, καὶ οἱ ὑπ' αὐτοὺς κόμητες μόνον καὶ κέν- D
ταρχοί. Ἀλλὰ νῦν εἰς στρατηγίδα ἡ ἐκάστου τῶν
δρουγγαρίων ἀρχὴ ἀναβέβηκεν, καὶ καλούμεναι ταῖς
στρατηγικαῖς καταμερίζεται τάξεσιν.

κε'. Γυμνάσεις δὲ διαφόρως τοὺς τε πλωῖμους
στρατιώτας, καὶ αὐτοὺς τοὺς δρόμοντας, ποτὲ μὲν
καθ' ἕνα ἑκάστον ἄνδρα, ποτὲ δὲ καὶ κατὰ πλείους,
ὥστε ἄντις ἀλλήλων ἐπέρχεσθαι σπαθίοις καὶ σκου-
ταρίοις χρωμένους. Καὶ αὐτοὺς δὲ ὅλους δρόμοντας
κατ' ἀλλήλων ὡς ἐπὶ παρατάξεως ἐπερχομένους καὶ
ποτὲ δειομύοντας, ποτὲ δὲ ἀπολύοντας καὶ διαφόρως
κατ' ἀλλήλων προσβάλλοντας, ποτὲ δὲ ἀκοντίοις ὠθοῦν-
τας τὰ πλοῖα τῶν ἐναντίων, ὥστε μὴ πλησιάζοντας
δεσμεῖν. Οὐ γὰρ ἀεὶ τὸ διὰ καμάκων σιδηρῶν δεσμεῖν

19. Uniuscujusque militis tui habitus, affectus,
reliquisque mentis vigor cognoscendus est, quem-
admodum venatores canis uniuscujusque naturam
cognitam habentes, ad omnem opportunitatem illis
utuntur.

20. Ita igitur institues omnia, quemadmodum
ad propositam militiam idonea esse videbuntur,
triremes, et milites, arma et commeatum, reli-
quumque omnem apparatus: quem quasi tuldum
in tuto collocabis, ubi praelium speraveris futurum.
Quod si necesse fuerit, ut equos aliquos habeas,
in navibus equiferis cum equitibus aliquot pones,
omniaque ad bellum præparans idoneos iter fa-
cias.

21. Et priusquam ad classem procedas, preci-
bus ac piis votis se mutuo milites Deo commen-
dent, et bonum prosperumque iter adversum ho-
stes precentur. Deinde universam plebem simul,
et præfectos seorsim adhortaberis, ut officia sua
sedulo industrieque faciant: et omnes quantum
fieri potest animabis, et vento secundo stante
solves.

22. Temere ac fortuito triremes ne procedant,
sed tribus, aut quinque triremibus præfectum
unum deliges, quem comitem appellabis, qui omnium
subse triremium dux futurus est, et diligenter facile-
que omnia instrues, quæ ad hastas triremesque
pertinent.

23. Præfecti qui sub te sunt abs te mandata ac-
cipient, reliquisque qui sub eorum potestate sunt
tradent. Atque hæc de regia classe. Reliquarum co-
piarum triremibus drungarii, id est, tribuni et
turmarshæ præficiuntur, qui et ipsi imperatori
subjecti erunt, et illius imperatis obtempera-
bunt.

24. Neque sane ignoro, quod ad similitudinem
regiæ classis, reliquorum auxiliorum præfecti drun-
garii antiquis temporibus vocabantur, et qui sub
illorum dominatu fuerunt, comites centurionesque
olim vocabantur. Sed nunc drungariorum singulo-
rum dignitas ad nomen imperatorium pervenit, et
sic nunc cum appellatur, in acies imperatorias di-
viditur.

25. Nautas ipsos, et triremes exercebis interdum
sigillatim unumquemque: interdum junctas com-
plices, ut se mutuo invadant, et gladiis scutisque
utantur; integrasque triremes quasi ad aciem in-
structam adhibebis, interdum inter se mutuo illi-
gatas, interdum solutas, et diversis modis in se
mutuo irruentes. Interdum longis hastis naves ho-
stium depellant, ut ne prope accedentes naves
committantur, et ingentia ex eo pericula conse-
quantur. Omnibusque modis exerceantur quem-

almodum dignitas tua judicaverit hostes cum illis dimicare velle, ut ad strepitus, clamores, reliquosque motus bellicos assuefiant, neque confestim perturbentur, aut incitæ et præter opinionem in hæc incurrant.

καὶ τὴν ἄλλην κίνησιν τοῦ πολέμου, καὶ μὴ θροῶνται, ἐρχόμενοι.

26. Sic igitur exercitati instructique in acie præcedentes navigent: tantum a se mutuo in cursu distent, ut ne se mutuo impedian tum in curso maritimo, tum in tempestatibus ingravescentibus, et ventorum flatibus. Aciei instructæ et exercitatæ in morem prodeant, et in appulsibus ad terram ordinate classem instruant, et ad stationem aliquam se applicantes, sine ulla confusione ad litus, ad portum, ad locum portuosum veniant, ut si aliqua tempestas in salo oriatur, minus afflicentur.

27. Venti flatus ex signis astrorum prænoscentus tibi est, et locus ad quem applicabis eligendus: et nisi aliqua gravis urgeat necessitas, sine aliquo secundo vento aut tranquillitate et tuta spe salutis, in perturbatam aliquam navigationem ne te conjicias; sed significationes astrorum quas nautæ observarunt, reliquaque quæ ad hanc rem idonea sunt observabis, atque ita iter tuum institues.

28. In castris ponendis, si ad tnam ipsius appellis terram, nullumque timorem hostium habes, ordinate ibi requiescant milites, neque die aut nocte indigenarum quemquam ledant, aut injuriam ullam inferant, aut fruges diripiant, aut agros populentur.

29. Si propo hostilem terram fueris, aut hostes prope adfuturos metuis, excubias eminus habere oportet tum mari tum terra, et vigilantem esse, et ordine instructum, paratumque ad dimicandum: multæ enim sunt hostium insidiæ: et si terra te invenerint procedentem, vim afferent tibi, si quam possint, et naves incendunt: vel per mare noctu aut interdiu irruptionem in te facient, quod si imparatus ab illis paratis invenire, facile ab illis opprimere: sin paratus fueris, irrita atque inanis omnis illorum irruptio erit.

30. Quoniam vero horum satis jam mentionem feci, age de cætero, quemadmodum irruptiones, atque aciem instructam in dimicatione parabis, paucis explicabo, sicut in terrestribus copiis instruendis antea feceramus.

31. Quando igitur bellî tempus imminere tibi videtur, congregatis militibus per acies, et cohortes, legantur illis militares multæ, quæ a nobis antea, cum de terrestribus copiis agebamus, commemoratæ sunt; verbisque illos idoneis cohortaberis ad pericula suscipienda, ut partim suppliciorum timore, partim tua cohortatione atque incitatione strenui fortesque fiant, et in ipso dimica-

Ἀ ἀλλήλους τοὺς ἀντιπολεμοῦντας χρήσιμον διὰ τοὺς ἀφύκτους ἀναγκαιοῦσιν κινδύνους. Καὶ ἐτέρως δὲ γυμναζέσθωσαν ὥς ἂν ἐπιβάλῃ ἡ σὴ ἐνδοξότης τὰς κατὰ τῶν ἀντιπάλων ἐνδεχομένας ἐπινοίας, ὥς ἂν ἐντεῦθεν ἐθίζωνται πρὸς τοὺς κτύπους καὶ τὰς βοὰς, ὥς ἀγυμνάστους καὶ ἀθρόον καὶ παρὰ δόξαν ἐπὶ ταῦτα

κς'. Οὕτως οὖν γυμνασθέντες καὶ διατεθέντες πλεόστους ἐν τάξει συνηγμένοι τοσοῦτον, ἐφ' ὅσον ἀλλήλοις μὴ ἐμποδίζειν ἐν τε ταῖς ἐλασίαις, καὶ ἐν ταῖς, ὡς εἰκόσ, κατὰ θάλασσαν ὑπὸ τῶν ἀνέμων βίαις. Ἄλλ' οἶονεῖ τις παράταξις γεγυμνασμένη, οὕτω πορευθεῖσθωσαν, καὶ ἐν ταῖς ὁρμησίαις τῶν ἀπλήκτων εὐτάκτως τὸν κατάπλουον ποιεῖτωσαν, καὶ καταγέτωσαν ἐνορδίνως ἐξορμῶντες πρὸς τὴν ξηράν, ἢ εἰς λιμένα πάντως, ἢ εἰς ὑφορμον τόπον, ἐν ᾧ ζάλης συμβαινούσης οὐ κλυσθήσονται.

κζ'. Δεῖ δὲ σε καὶ τοῦ ἀνέμου τὴν ἐπιφορὴν προεῖδέναι διὰ τῶν σημείων κατὰ τὸν καιρόν. Καὶ πρὸς ταύτην καὶ τὸν τόπον τῆς ὁρμῆσας ἐκλέξασθαι. Καὶ εἰ μὴ τις κατεπελγεῖ ἀνάγκη, μὴ ἀνευ πνεύματος αἰσίου καὶ γαλήνης, καὶ ἀσφαλοῦς ἐλπίδος σωτηρίας ἐπιβρίπτειν σεαυτὸν εἰς ἀνεπιτήδειον πλοῦν. Ἄλλ' ὑφορᾶσθαι καὶ τὰς λεγομένας παρὰ τῶν ναυτικῶν παρασημασίους τῶν ἀστρῶν, καὶ ὅσα ἄλλα συμφέροντα, καὶ οὕτω ποιεῖσθαι τὴν πορείαν.

κη'. Ἐν δὲ τοῖς ἀπλήκτοις, εἰ μὲν ἐν τῇ ἰδίᾳ ὁρμῇ χώρᾳ, καὶ μηδένα φόβον ἔχεις ἀπὸ τῶν πολεμίων, καὶ οὕτω μετ' εὐταξίας ἀναπαύεσθαι τὸν στρατὸν καὶ ἐν νυκτὶ καὶ ἐν ἡμέρᾳ μηδένα τῶν ἐπιχωρίων βλάπτοντας, ἢ ἀδικούντας, ἢ καρποὺς ἁρπάζοντας, ἢ φθειρόντας.

κθ'. Εἰ δὲ ἐν τῇ πολεμίᾳ γῇ πλησιάζεις, ἢ πολεμίους παρῖναι που ἐλπίζεις, πάντως χρεῶν σε καὶ βίγλας ἔχειν μακρόθεν καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν. Καὶ ἀγρύπνως διατελεῖν καὶ κατησφαλισμένον καὶ ἔτοιμον εἶναι πρὸς παράταξιν· πολλὰ γάρ αἱ τῶν πολεμίων ἐπιβουλαί· καὶ γὰρ ἡ κατὰ γῆς εὐρόντες σε ὁρμῶντα βιάσονται. Εἰ τύχοι δὲ εὐπορήσαντες καὶ τὰς ναῦς ἐμπρήσουσιν. Ἢ διὰ θαλάσσης ἀναφανέντες προσβολὴν ποιήσονται νυκτὸς ἢ ἡμέρας. Καὶ ἐὰν μὴ ἔτοιμος ἐν ἔτοιμοις εὐρεθῇς, προτερήσουσιν οἱ ἐναντίοι κατὰ σοῦ. Εἰ δὲ σε ἔτοιμον εὐρήσουσιν, Δ ἀπρακτος αὐτοῖς ἡ ἐπιβουλὴ γενήσεται.

λ'. Ἐπεὶ δὲ τούτων συμμέτρως ἐμνήσθην σε καὶ διαταξάμεθα, φέρε λοιπὸν καὶ ὅπως παρατάξεις, καὶ τὰς προσβολὰς τὰς ἐν ταῖς μάχαις ποιήσεις, ὡς ἐν συνόψει διορισώμεθα· καθ' ὃν τρόπον καὶ ἐν ταῖς κατὰ γῆν πολεμικαῖς προσβολαῖς ἀνω που διαταξάμεθα.

λα'. Ὅταν τοίνυν ἐλπίζεται σοι πολέμου καιρὸς, ὧ στρατηγῇ, συνελόντων τῶν στρατιωτῶν κατὰ τὰς τάξεις· ἐκάστην διηρημένως ὑπαναγνωσθήσεται αὐτοῖς τὰ στρατιωτικὰ ἐπιτήμια. Ἀπερ ἡμῖν ἐν τῷ περὶ τῆς κατὰ γῆν στρατιωτικῆς γυμνασίας εἰρηται, καὶ ἐπιβρώσεις αὐτοῦς λόγοις προσήκουσι παρορμῶν καὶ ἐπαλειφῶν πρὸς τοὺς ἀγῶνας· ἵνα τὸ μὲν διὰ τὸν φόβον τῶν ἐπιτιμίων, τὸ δὲ διὰ τὴν τῆς σῆς ἐν-

δοξότητος παραίνεσιν, ἀνδρῆσι, καὶ εὐτολμοὶ γένωνται, καὶ ἐν τοῖς μέλλουσι πολέμοις κινδύνους ἐκ χειρὸς ἀγωνιζόμενοι.

λβ'. Χρήθ' ὅτε σε μάλλον δι' ἐπρόδω μὲν καὶ ἄλλων ἐπιτηδευσμάτων τε καὶ στρατηγημάτων μεθοδεύειν κατὰ τῶν πολέμων, ἢ δι' ὅλου τοῦ ὑπὸ σὲ πλεῖστου στόλου, ἢ διὰ μέρους αὐτοῦ. Μὴ μέντοι χωρὶς ἀνάγκης μεγάλης ἐπὶ τοῦτο κατεπειγούσης εἰς δημοσίον πόλεμον σεαυτὸν ἐπιβρίπτεις. Πολλὰ γὰρ τὰ τῆς λεγομένης τύχης ἀντίβροπα, καὶ τὰ τοῦ πολέμου παράδοξα.

λγ'. Διὰ τοῦτο χρήθ' σε δεῖ παραφυλάττεσθαι, καὶ μὴ πρὸς δημοσίαν, ὥς εἴρηται, παρατάξεις ἀποθρασύνεσθαι, μάλιστα ἐν πλοίοις. Ὅπου δεσμοῦντων ἀλλήλους ἀφυκτος ἢ ἐκ χειρὸς γίνεται καὶ βία αἰ μάχη, καὶ οὐκ ἔστι δυνατόν τοῦ συμφέροντος ἐπιλήψεσθαι. Καὶ ταῦτα μὲν φυλάττεσθαι, εἰ μὴ ἄρα θάρρεις καὶ τῷ πλήθει τῶν δρομίωνων, καὶ τῇ ἀνδρείᾳ καὶ κλίσει καὶ προθυμίᾳ τῶν στρατιωτῶν καθυπέρτερος εἶναι τῶν πολέμων.

λδ'. Οὐτε γὰρ πλῆθος πλοίων, οὐτε μέγεθος κατορθώσει πόλεμον, εἰ μὴ τοὺς ἐν αὐτοῖς πολεμοῦντας ἔχουσιν εὐφύχους καὶ ῥωμαλέους καὶ προθύμους εἰς τὴν κατὰ τῶν ἐναντίων ἐγγείρησιν, καὶ πρό γε τούτων εἰ μὴ τὴν θείαν εὐμένειαν καὶ συμμαχίαν ἔχουσι διὰ καθαρότητος· βίον καὶ δικαιοσύνης. Πρὸς τε τοὺς συντελεστὰς καὶ πρὸς τοὺς πολεμίους, εἴ τίς ἐστι, τὸ μηδὲν ἀνόσιον ἐν τοῖς αἰχμαλώτοις διαπράττεσθαι (8) ἢ αἰσχροῦν, ἢ ἀφιλόφρονον. Καὶ τὸ μὴ ἀδικούμενον μὴ ἀδικεῖν, τοὺς δὲ ἀδικούντας μετὰ τῆς τοῦ [Θεοῦ] βοηθείας ἀνταμύνεσθαι.

λε'. Ἐάν δὲ πάντως ἀπαιτεῖται καὶ μάχης καιρὸς, διατάξεις τοὺς δρόμους ποικίλως καὶ διαφόρως, καθὼς ἂν ὁ τε καιρὸς καὶ ὁ τόπος ἀπαιτῇ. Ὅστε ἐάν θάρρῃς καθυπέρτερος εἶναι τῶν πολέμων, ὥς μοι εἴρηται, καὶ διὰ τοῦτο πρὸς μάχην συμβαλεῖν, ὥς ἐλπίζων αἰρήσειν αὐτοὺς, μὴ ἐν τῇ ἰδίᾳ σου γῇ πλησίον ποιήσης τὴν μάχην, ἐν ᾗ ἐλπίζουσιν οἱ στρατιῶται, τὸ δὴ λεγόμενον, καταξυλώσαντες σωθῆναι. Ἄλλα μᾶλλον πλησίον τῆς τῶν ἐναντίων γῆς. Ἐν αὐτοῖς τὴν σωτηρίαν ἐλπίζαντες ἐν τῇ ἰδίᾳ γῇ τὴν φυγὴν παρὰ τοὺς ἀγῶνας προτιμήσονται. Στρατιώτης γὰρ εἰς δειλίαν ἐν ἀνάγκῃ πολέμου περιπίπτων τὴν σωτηρίαν διὰ τῆς φυγῆς ἐλπίζει, καὶ ταχέως ῥίψει τὰ ὅπλα, καὶ οὐδὲν αὐτῆς προτιμήσεται. Ὅλῃγοι γὰρ οἱ ἐν καιρῷ παρατάξεως τὸ ἀποθανεῖν ὑπὲρ τοῦ ἀδόξως φυγεῖν προκρίνοντες, εἴτε ἐν τοῖς Βαρβάροις εἴη, εἴτε ἐν τοῖς Ῥωμαίοις.

λς'. Πρὸ δὲ τῆς τοῦ πολέμου ἡμέρας· χρήθ' σε βουλεύεσθαι μετὰ τῶν ὑπὸ σὲ ἀρχόντων τί δεῖ πράξαι, καὶ περ ἀναφανῇ διὰ τῆς κοινῆς γνώμης χρήσιμον, τοῦτο στοιχεῖσαι, καὶ παραγγεῖλαι τοῖς ἀρχουσι τῶν δρομίωνων, ὥστε αὐτοὺς εἶναι ἐτοίμους ἐκτελέσαι τὰ βουλευθέντα, εἴ γε ἄρα μὴ ἀπαντήσῃ γνώμῃ ἐναντία ἐκ τῆς ἐξέου (9) τῶν πολέμων, ἀλλὰ καὶ τότε ἐτοίμους εἶναι πάντας ἀπορῶντας εἰ;

tionis discrimine cominus alacriter manus connerant.

32. Incursionibus allisque molitionibus imperatoris adoriendi potius hostes sunt, quam universa navali classe, vel aliqua ejus ingenti quasi turma, nisi aliqua gravis necessitas ad hoc impulerit; neque enim apertam in dimicationem teipsum conjicias. Multa enim fortunæ momenta sunt, et casus belli, nec opinati.

33. Propterea sedulo abs te cavendum est ne, ad publicam aciem instruendam, quemadmodum dixi, inciteris. Navibus enim inter se vinclis, perdifficilis et inevitabilis quædam præliandi necessitas imponitur, neque, quod maxime ex usu tuo sit, poteris efficere. Ista igitur cavenda sunt, nisi si fides tum multitudini triremium, tum armaturæ, tum fortitudini, tum alacritati militum, ut hostibus superior sis.

34. Neque enim navium multitudo aut magnitudo bella conficit, nisi milites habeant strenuos, fortes, et ad hostes invadendos alacres, aut, quod maximum, nisi divinum præsidium benevolentiamque habeant, tum puritate, tum integritate vitæ conciliatam; et erga municipales hostes justitiam colas: nihil impium, aut turpe in captivos illorum patres, aut inhumanus sis, cumque, qui nullam tibi injuriam intulit, ne lædas, qui injuria te affecerit eum cum Dei benevolentia repelias.

35. Si omnino prælii tempus id exigat, variæ et diverse triemes instrues pro temporum locorumque ratione. Itaque, si confidis te esse superiorem hostibus, quemadmodum prædixi, atque ideo cum illis configere velis, quasi in spem capiendorum hostium veniens, ne in tua ipsius terra prælium committas, in qua sperant milites, juxta vetus proverbium, si tantum hastas desigant servari, sed prope hostilem terram potius, ut hostes salutem sperantes, sua in terra fugam dimicationi anteponant. Miles enim in formidinem aliquam ipso tempore prælii incidens, et fuga se salutem quæsiturum putans, facile arma abjicit, nihilque fugæ præponit; pauci enim sunt, sive Romanos, sive Barbaros spectes, qui mortem fugæ ingloriæ atque inhonestæ, tempore prælii anteponunt.

36. Ante belli diem deliberatio quædam cum præfectis capienda est, quidnam faciendum sit, et quod communi sententia videtur esse optimum illud constituas, et præfectis triremium mandabis, ut ad imperata facienda prompti sint. Quod si contraria aliqua sententia ex hostium incursione intrevenerit, tum omnes in tuam triremem intueantur, et parati sint ex eo signum aliquod capere,

NOTÆ.

(8) Διαπράττεσθαι. Scribe, διαπλάττεσθαι.

(9) Φόδεν. Scribe, ἐφόδον.

quid facto opus sit : quo signo ostenso, omnes ad illud explendum quod signo ostenditur se parent.

57. Præ cæteris omnibus, triremem habeas eximiam, et delectos in ea milites, magnitudine, strenuitate, crassitudine aliis anteeuntem, atque adeo universæ aciei caput : tibi tamen triremem facias, qualem πάμφυλον nominant.

τὸν διαφέροντα, ὡς ἄτε κεφαλὴν τινα τῆς παρατάξεως ἀπάσης· καὶ καταστήσαι τὸν τῆς οἷς ἐνδοξό-
τητος τοιοῦτον δρόμωνα, τὸ δὴ λεγόμενον πάμφυλον.

38. Similiter reliqui sub te præfecti, quicumque sub se triremes habent, viros ex illis optimos eligant, et in suis secum triremibus habeant, ut et illi cæteris præsent. Isti omnes ac reliqui præterea in tuam intueantur triremem, et ab ea belli tempore regantur, nisi quid aliud interea cadat, quod alia via ad conficiendum egeat.

39. Signum aliquod in tua triremi, sive flammum, sive aliud quidpiam celsio aliquo in loco sit, ut tu eo significare possis, quid facto opus sit : æ cæteri hoc a te propositum negotium suscipiant, sive configendum in bello sit, sive a bello discedendum, sive in circuitionem hostium evolvendam, sive ad afflictæ partis præsidium accurrendum, sive cursum tardare, sive ad celeritatem incitare, sive insidiæ faciendæ, sive ex insidiis adoriendi sint, sive quæ alia signa e triremi tua proficiscuntur, omnia ea intuentes in tuam triremem expleant.

40. Neque enim eo tempore vel voce vel buccina præcipere possis quæ facto opus sunt : quia magnus tumultus, marisque fragor, cæterisque strepitus, et triremium concursus, atque commissio, et quod maximum, clamor hominum præliantium, illa ut exaudiantur impediunt.

41. Signum autem monstrabitur, si directum stet, vel ad dextram aut lævam inclinetur, aut perpetuo agitur aut elevetur, aut deprimatur, aut omnino detrahetur, aut commutetur, aut caput vertexque ejus, ut diversum videatur, vel figuris coloribus, ut olim fieri solebat, immutetur. Nam belli tempore configendi signum habebant, quod φοινικίδα appellabant. Erat autem camelaucion, hasta longiore elevatum, rubro colore, atque alia quædam hujusmodi. Sed tutius fortassis sua ipsius manu hæc signa demonstrabuntur.

τινὰ ὁμοιοτρόπως ὑποδεικνύμενα. Ἀσφαλότερον δὲ τάχα διὰ τῆς σεαυτοῦ χειρὸς τὰ σημεῖα ὑποδει-
χθήσεται.

42. Ita tibi sit consuetudo horum signorum exercitata, ut omnes sub te præfecti, quicumque triremibus præfecti sunt, certam horum signorum notationem habeant, tum qua de causa fiat unumquodque, et quando quomodoque intelligant, ut istis rebus bene exercitati, usus ipsius tempore parati sint ad cognoscenda et agenda ea quæ istis præcipiuntur.

τὸν σὸν δρόμωνα, ὥστε ἐξ αὐτοῦ λαβεῖν σημεῖον εἰ εἰ ἄρα πρᾶξει δεῖ, καὶ τούτου δοθέντος ὁξέως γενέσθαι τὸ ὑποδειχθέν.

λζ'. Πάντως γὰρ δεῖ σε, ὡ στρατηγὲ, δρόμωνα ἔχειν τὸν ἴδιον ἐξ ἀπαντος τοῦ στρατοῦ ἐπιλέκτους ἔχοντα τοὺς στρατιώτας, μεγέθει, καὶ ἀνδρείᾳ, καὶ ἀρετῇ, καὶ τῇ ἄλλῃ πανοπλίᾳ διέχοντας· καὶ τὸν δρόμωνα δὲ μεγέθει καὶ ταχύτητι τῶν ἄλλων ἀπάν-
τησιν.

λη'. Ὁμοίως δὲ καὶ τοὺς ἄλλους ὑπὸ σὲ ἀρχοντας, ὅσοι ἔχουσιν ὑπ' αὐτοὺς τινὰς δρόμοντας, ἐξ αὐτῶν ἐπιλέξασθαι ἄνδρας, καὶ ἔχειν ἐν τοῖς οἰκείοις, ὥστε καὶ αὐτοὺς διαφέρειν τῶν ἄλλων. Καὶ τούτους δὲ πάντας, καὶ τοὺς λοιποὺς πρὸς τὸν σὸν ἀποβλέπειν δρόμωνα, καὶ παρ' αὐτοῦ ρυθμίζεσθαι κατὰ τὸν τοῦ πολέμου καιρὸν, εἰ μὴ γὰρ ἄρα ἑτερόν τι παράδοξον τῶν βεβουλευμένων ἀναφανῇ, καὶ δέχεται μεθόδου ἑτέρας.

λθ'. Εἶναι δὲ σημεῖον ἱστάμενον ἐν τῷ σὴ δρόμῳ, εἴτε βάνδον, εἴτε φλάμουλον, εἴτε τι ἑτερον, εἰς τόπον περιστοπτον, ἵνα δι' αὐτοῦ σημαίνοντός σοι εἰ δεῖ πράττειν, εὐθέως ἐπιλαμβάνωνται τοῦ δόξαν-
τος ἔργου οἱ λοιποὶ, εἴτε συμβάλλειν εἰς πόλεμον χρὴ, εἴτε ἀναχωρεῖν ἀπὸ πολέμου, εἴτε ἐξελίσσειν εἰς κύκλωσιν κατὰ τῶν πολεμίων, εἴτε εἰς βοήθειαν καταπονουμένου μέρους συνδραμεῖν, εἴτε ἀργῆσαι τὴν ἔλασιν, εἴτε ἐπιδοῦναι εἰς τάχος τὴν κίνησιν, εἴτε ἐγκρυμμα δεόν γενέσθαι, εἴτε ἀπὸ ἐγκρυμματος ἐξελθεῖν, ἢ ἄλλα τινὰ καθ' ἕκαστα ἀπὸ σημείων τοῦ
C σοῦ δρόμωνος ἀπαντα ὑποδέχεσθαι ἀφορῶντας· ὅπως δεόν ποιεῖν.

μ'. Οὐ γὰρ δύναται τις ἐν τοιοῦτῳ καιρῷ ἀπὸ φωνῆς ἢ βουκίνου παραγγέλλειν τὰ δέοντα, διὰ τὸ τὸν θροῦν, καὶ τὸν τάραχον, καὶ τὸν τῆς θαλάσσης ἤχον, καὶ τὸν ἄλλον κτύπον τῆς τε συγκρούσεως καὶ κωπηλασίας τῶν δρομώνων, καὶ πολλῶ μᾶλλον τῆς βοῆς τῶν πολεμούντων.

μα'. Τὸ δὲ σημεῖον ὑποσημαίνετω, ἢ ὀρθὸν ἱστάμενον, ἢ ἐπὶ δεξιᾷ, ἢ ἐπὶ ἀριστερᾷ κλινόμενον καὶ ἐπὶ δεξιᾷ πάλιν ἢ ἐπ' ἀριστερᾷ μεταφερόμενον, ἢ τινασσόμενον, ἢ ὑφούμενον, ἢ ταπεινούμενον, ἢ ὀλως ἀφαιρούμενον, ἢ μετατιθέμενον, ἢ διὰ τῆς ἐν αὐτῷ κεφαλῆς ἄλλοτε ἄλλως φαινομένης ἀλλασσόμενον, ἢ διὰ σχημάτων, ἢ διὰ χρωμάτων, οἷον ποτε τοῖς παλαιοῖς ἐπράττετο. Ἐν γὰρ πολέμου καιρῷ σημεῖον εἶχον τῆς συμβολῆς αἰρόντες τὴν λεγομένην φοινικίδα. Ἦν δὲ τὸ λεγόμενον καμελαύκιον ἐπὶ κονταρίου ὑφούμενον, ἐρυθρὸν τὴν χροιάν, καὶ ἄλλα
D

μβ'. Καὶ οὕτως ἔστω σοι ἡ ἐνέργεια, ὡ στρατηγὲ, τῶν τοιούτων σημείων γεγυμνασμένη, ὥστε πάντας τοὺς ὑπὸ σὲ ἀρχοντας, ὅσοι δρομώνων ἡγούνται, ἔχειν τὴν πείραν ἀσφαλῆ τῶν τοιούτων ὑποδειγμάτων, καὶ διὰ τί γίνεται ἕκαστον, καὶ πότε, καὶ πῶς, καὶ μὴ διασφάλλεσθαι· ἵνα περὶ ταῦτα καλῶς ἐγγυμνασάμενοι ἐν καιρῷ χρεῖας ἔτοιμοι γέ-
ωνται πρὸς τὸ διαγινώσκειν αὐτὰ, καὶ πράττειν τὰ δι' αὐτῶν κελεύμενα.

μγ'. Τὴν δὲ τῶν δρομῶνων παράταξιν ἐν καιρῷ Α προσβολῆς, εἰ γε ἄρα, ὡς εἴρηται, τοσαύτη πάρεστιν ἀνάγκη, ἥ κατὰ χεῖρας τὴν νίκην ἐλπίζεις, ποιήσεις καθὼς ἂν συνίδῃς ἀρμόδιον τῷ καιρῷ καὶ τῷ τόπῳ πρὸς τὴν τῶν πολεμίων παρασκευὴν καὶ παράταξιν. Οὐ γὰρ νῦν ἐστι λέγειν ἀσφαλῶς περὶ τῶν τότε μελόντων ἀπαντήσεσθαι.

μδ'. Ποτὲ μὲν μηνοειδῶς ὅλον ἡμικυκλίου τάξιν, τοὺς μὲν ἄλλους δρόμῳνας ἐνθεν κάκειθεν, ὅσον κέρατά τινα ἢ χεῖρας καὶ μάλιστα ἐν τῷ ἄκρῳ προάγοντας τοὺς ἀκκιμωτέρους καὶ μελίζοντας. Ἐν δὲ τῷ κοίλῳ τοῦ ἡμικυκλίου οἰονεῖ τινα κεφαλὴν τὴν σὴν ἐνδοξόττητα, ὥστε πάντα περισκοπεῖν, καὶ διατάττειν, καὶ διοικεῖν, καὶ εἰ που δεῖ καὶ βοηθείας, ἐπικουρεῖν με' ὧν ἂν βούλῃ ἐπὶ τούτῳ εὐκαιροῦντων. Τὸ δὲ σχῆμα τὸ μηνοειδὲς γινέσθω, ὥστε τοὺς ἐμπύπτοντας πολεμίους ἐντὸς ἀποκλείεσθαι τῆς κυκλώσεως.

με'. Ποτὲ δὲ παρατάξεις κατὰ μέτωπον ἐπ' εὐθείας, ὥστε χρεῖας καλούσης ἐπιπίπτειν τοῖς πολεμίοις κατὰ πρῶραν, καὶ διὰ τοῦ πυρὸς τῶν σιφώνων ἐμπυρρίξειν τὰς ἐκείνων ναῦς.

μς'. Ποτὲ δὲ καὶ εἰς διαφόρους μερίζεσθαι παρατάξεις, ἥτοι δύο, ἢ τρεῖς κατὰ τὴν ποσότητα τῶν ὑπὸ σὲ δρομῶνων. Καὶ τῆς μιᾶς παρατάξεως συμβαλούσης, ἢ ἄλλῃ εἰσπεσέσθαι κατὰ τῶν πολεμίων ἥδη ἐμπεπλεγμένων, ἢ ὀπισθεν, ἢ κατὰ πλευράν, καὶ διὰ τῆς βοηθείας τῆς ἐπελθούσης κατ' αὐτῶν ἀπέπλωσιν οἱ πολέμοιοι τοῦ τόνου.

μζ'. Ποτὲ δὲ καὶ δι' ἐγκρύμματος. Ἀποπλανωμένων γὰρ τῶν πολεμίων καὶ ἐμπιπτόντων, ὡς ὀλίγοις ἀναφανέν ἀθρόως τὸ ἐγκρύμμα καὶ θροῆσαν αὐτοὺς, ἐκλύσει τὸν τόνον τῆς ἐνστάσεως. Ἄλλοτε δὲ δι' ἐλαφρῶν καὶ ταχυνῶν δρομῶνων συμβαλλόντων αὐτοῖς καὶ προσποιουμένων φυγεῖν· κάκεινων ἐν τῇ διώξει κοπιούμενων, καὶ βιάζομένων μὲν, μὴ καταλαβανόντων δὲ τοὺς φεύγοντας, ἢ καὶ τινων τῆς συνεχείας ἀποτεμνομένων ἕτεροί σου δρόμῳνες ἀκοποι καὶ ἀναπαυμένοι κατὰ τῶν κατασκόπων ὀρμήσαντες αἰρήσουσιν αὐτούς· ἢ εἰ καὶ τὰ δυνατὰ τῶν ἐχθρῶν πλοῖα παρελθεῖν ἰσχύσας τις τοῖς ἀσθενεστέροις ἐπιτεθῇ· ποτὲ δὲ συμβαλὼν καὶ ἱκανῶς ἐκ χειρὸς πολεμήσας ταῖς ἐναντίαῖς ναυσὶ μέχρι ἄκρας κοπώσεως, ἀποπληξείας μὲν τοὺς δρόμῳνας, ἐτέρους δὲ πάλιν ἐπαφήσεις τοῖς πολεμίοις εὐρώστους τοῖς κεκοπωμένοις καὶ ἐκλυθεῖσι τὸν τόνον ἀπὸ τῆς μάχης, καὶ οὕτως τὴν κατ' αὐτῶν νίκην περιποιήσῃ, μάλιστα καὶ τοῦτο γίνεται, ὅταν περιτεύῃς αὐτοὺς τῷ πλήθει τῶν δρομῶνων ὑπὲρ τοὺς πολεμίους.

μη'. Ποτὲ δὲ φυγεῖν προσποιούμενος μετὰ δρομῶνων ταχυνῶν πρὸς διώξιν ἐκκαλέσῃ τοὺς πολεμίους κατὰ πρῶμναν ἔχων αὐτοὺς. Κάκεινων ὀρμήσαντες διώκειν διαλύσουσι τὴν τάξιν αὐτῶν. Καὶ οὕτως ἀνθυποστρέψας τάχος διεσπαρμένους τοῖς διώνουσι, μάλιστα καὶ πλεόν ἐκσίνων δρόμῳνας ἔχων, ἐπέλθῃς αὐτοὺς κατὰ πρῶραν καὶ ἢ κατ' ἓνα, ἢ κατὰ δύο

43. Triremium instructionem conflictationis tempore, si quidem tanta adsit necessitas ut necessario manus conserendæ sint, aut si victoriam te comparaturum speraveris, quemadmodum loco et tempori idoneum ad hostium apparatus instructionem indicaveris, ita instrues. Neque enim hoc loco dici potest, quid futurum, aut usu venturum sit.

44. Interdum enim lunabis classem, id est, ad semicirculi formam instrues, aliis triremibus hinc atque illinc quasi cornibus aut manibus collocatis: et in summa fronte potissimum strenui atque alacres constituentur. In ipsius semicirculi ambitu quasi caput dignitas tua consistat, ut omnia perlustres, instruas, et administres, et si cubi præsidio opus est, eo præsidia mittas ad sublevandos eos idonea. Hæc lunata forma ad hostes circumcludendos potissimum valet.

45. Interdum frontem classis directam instrues, ut ubi usus ferat in hostium proras irruat, et siphonibus ignem ejicientibus naves illorum incendat.

46. Interdum in diversas tribuantur acies duas aut tres, pro numero triremium quæ in classe tua sunt: cumque una cum hostibus dimicaverit, altera in hostes jam junctos sive ad latus, sive a tergo irruat; ita fiet, ut hæc subsidia ad defendendam primam aciem missa, ab hostibus sustineri nequeant.

47. Interdum insidiæ apparentur. Cum enim vagantur hostes, et in nostros, quos paucos esse vident, invadunt, subito hæc intervenientes insidiæ et hostium classem perturbantes, omne robur illorum debilitabunt. Interdum vero expeditis et celeribus triremibus confligentibus et fugam postea simulantibus, et hostibus ad insequendum omnibus remis navigantibus, et prementibus pene semper, sed nunquam intervertentibus eos quos insequuntur, aliæ tum triremes recentes et minime antea exercitatae, eos tum nec opinato adoriantur, atque adeo illos capiant: vel si quis instructiores fortioresque hostium naves prætermittat, debiliores et imparatiores capiat. Interdum cominus et conser-tis manibus cum hoste confligens usquedum obscura nox est, alias a labore vacuas et recentes triremes strenuas ac robustas immittes, quæ illorum in prælio ferocitatem omnem comprimant, atque adeo victoriam de illis reportes: hoc potissimum fiet, ubi hostes multitudine atque apparatu navium longe superaveris.

48. Interdum fugam simulans cum triremibus celeribus atque incitatis, ad persequendas naves tuas hostes quodam modo provocabis, puppe tua ad illos conversa. Illi autem ad insequendum concitati, facile aciem instructam dissolvent: itaque tu in illos dispersos dissipatosque irrues, et plures quam illi triremes cum habeas, duas aut tres ad

unamquamque illorum triremem separans, de hostibus nullo negotio victoriam reportabis.

49. Navale prælum cum hostibus faciendum est, vel ubi contigerit illos naufragium facere, vel quando tempestate aliqua conturbati elanguerint, vel noctu incendendæ illorum naves sunt : vel quando in continentem terram hostes discesserint, vel quemadmodum opportunitas rerum se offert, irruptionem facere oportet.

50. Nam cum magna varietas humanæ mentis sit, haud facile est futuros rerum eventus vel præscire aliquem, vel prædicere. Itaque fieri non potest, ut contra omnes classium apparationes aliquid in præsentem tractationem explicetur, sed ad divinam providentiam hæc referenda sunt, precandusque Deus est, ut huiusmodi temporibus incidentibus, et deliberent et cogitent et efficiant quæ utilissima ac opportunissima sunt.

51. Multæ molitiones tum ab antiquioribus tum a recentioribus rei militaris peritis, tum contra naves tum contra nautas ipsos excogitatæ sunt : cujus generis sunt, ignis cum tonitru et fumo ignito per siphones emissus, et incendens naves.

52. Sagittarii in puppibus et proris et lateribus duobus sagittas parvas jaciunt, quas musculos vocant.

53. Feras venenatas alii in ollas inclusas gestabant, et in hostium naves inficiebant, ut serpentes, nepas, scorpios, et huius generis mortifera animantia, quæ si tangantur, mordent, et veneno suo hostes interficiunt.

54. Ollas calce viva plenas alii inficiunt, quibus confractis, calcis vivæ pulvis dissipatus suffocat et strangulat hostes, et magno ad præliandum impedimento est.

55. Tribuli, id est, murices ferreæ in hostium navem conjectæ non parum vexant illos, et ad dimicationem ingrediendam magnopere impediunt.

56. Nos autem in primis iubemus, ut ignis parati plenæ ollæ in hostium naves ejiciantur, quibus confractis naves illorum statim incenduntur.

57. Utantur et siphonibus manu coniectis, quæ milites post ærea scuta teneant, atque hæc cheirosiphona nominantur : hæc enim parato igne referta, hostium in faciem conjicient. βασιλείας ἄρι κατασκευασμένα. Πρίφουσι γὰρ καὶ αὐτὰ τοῦ ἐσκευασμένου πυρὸς κατὰ τῶν πολεμίων.

58. Tribuli majores ferreæ aut clavi in sphaeris ligneis infixi, et stuppa aliaque materia adjuncta

Α ἐπάγων τοὺς σοὺς δρόμοντας τῷ ἐνὶ πλοίῳ τῶν πολεμίων αἰρήσεις τὴν νίκην κατ' αὐτῶν.

μθ'. Προσβάλλειν δὲ πολεμίους χρεῶν ἐν ναυμαχίᾳ, καὶ ὅταν τύχῃ αὐτοὺς ναυαγήσει, καὶ ὅταν ἀπὸ ζάλης διαταραχθέντες ἀτονήσουσιν (10), ἢ ἐν νυκτὶ ἐπελθόντα ἐμπρῆσαι τὰς ἐκείνων ναῦς, ἢ ἐν τῇ χέρσῳ ἀσχολούμενων, ἢ ὡς ἂν ἡ χρεῖα καλέσῃ, καὶ αὐτὸς ἐπινοήσοις ποιῆσαι τὰς προσβολάς.

ν. Ποικίλης γὰρ οὐσης τῆς τῶν ἀνθρώπων γνώμης, ἀδύνατόν τινα τὰ μέλλοντα ἐμπέπειν (11) ἐν ταῖς τοιαύταις παρατάξεσιν ἢ προγινώσκειν, ἢ προλέγειν ἅπαντα. Διὸ οὐδὲ τὰς κατ' αὐτῶν μεθοδεύειν ἀντιπαρατάξεις ἐν τῷ παρόντι λόγῳ δυνατόν, ἀλλὰ τῆς θείας ἅπαντα ταῦτα προνοίας ἀναρτῆν, καὶ δέεσθαι τοῦ Θεοῦ, ἵνα ἐν τοῖς τοιοῦτοις ὀφείσι καιροῖς καὶ βουλευέσθαι δυνατόι τις καὶ πράττειν τὰ δέοντα.

να'. Πολλὰ δὲ καὶ ἐπιτηδεύματα τοῖς παλαιοῖς καὶ δὴ καὶ τοῖς νεωτέροις ἐπινοήθη κατὰ τῶν πολεμίων πλοίων καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς πολεμούντων. Οἷον τό τε ἐσκευασμένον πῦρ μετὰ βροντῆς καὶ καπνοῦ προπεῖρου διὰ τῶν σιφῶνων πιμπόμενον, καὶ καπνίζον αὐτά.

νβ'. Καὶ τοξοβολοῦνται δὲ ἐν τε ταῖς πρύμναις, καὶ ταῖς πύρραις, καὶ κατὰ τῶν δύο πλευρῶν τοῦ δρόμωνος ἐκπέμπουσαι σαγίττας μικρὰς τὰς λεγομένας μυίας.

νγ'. Καὶ θηρία ἕτεροι ἐπινοήσαν ἐν χύτραις κεκλεισμένα, καὶ κατὰ τῶν πλοίων τῶν πολεμίων βριπτόμενα· οἷον ὄφεις, καὶ ἐχίδνας, καὶ σαύρας, καὶ σκορπίους, καὶ τὰ ὅμοια τούτων ἰοδῶλα, ὧν συντριβομένων τὰ θηρία δάκνουσι καὶ συμφθεῖρουσι διὰ τοῦ ἰοῦ τοὺς πολεμίους ἐσθθάν τῶν πλοίων.

νδ'. Καὶ χύτρας δὲ ἄλλ' οὐς ἀσδέστου πλήρεις (12) ἐν βριπτομένων καὶ συντριβομένων, ὁ τῆς ἀσδέστου ἀτμὸς συμπνίγει καὶ σκοτίζει τοὺς πολεμίους, καὶ μέγα ἐμπόδιον γίνεται.

νε'. Καὶ τρίβολοι δὲ σιδηραὶ βριπτόμεναι ἐν τοῖς πλοίοις τῶν πολεμίων οὐ μικρὰ λυπήσουσιν αὐτοὺς, καὶ ἐμπόδισουσιν πρὸς τὴν κατὰ τὴν ὥραν ὀφείλοντα ἀγῶνα.

νς'. Ἡμεῖς δὲ κελεύομεν καὶ πυρὸς ἐσκευασμένου πλήρεις ἀκοντίζεσθαι καὶ χύτρας κατὰ τὴν ὑποδείχθεισαν μέθοδον τῆς αὐτῶν σκευασίας. Ὡν συντριβομένων ἐμπρησθήσεσθαι βραδίως τὰ πλοῖα τῶν πολεμίων.

νζ'. Χρήσασθαι δὲ καὶ τῇ ἄλλῃ μεθόδῳ τῶν διὰ χειρὸς βαλλομένων μικρῶν σιφῶνων ὁπισθεν τῶν σιδηρῶν σκουταρίων παρὰ τῶν στρατιωτῶν κρατούμενων, ἅπερ χειροσίφωνα λέγεται, παρὰ τῆς ἡμῶν αὐτὰ τοῦ ἐσκευασμένου πυρὸς κατὰ τῶν προσώπων

νη'. Καὶ τρίβολοι δὲ μεζονες σιδηραὶ ἢ ἐν σφαιροῖς (13) φυλίνους ἤλοι ὀφείλ ἐμπέπηγμένοι, στυπ-

NOTÆ.

(10) Ἀτονήσουσιν. Scribebatur, αὐτονήσουσιν.

(11) Ἐμπέπειν. Scribebatur, ἐνπιπτεπει.

(12) Ἄλλ' οὐς ἀσδέστου πλήρεις. Scribe, ἄλλοι

ἀσδέστου πλήρεις.

(13) Ἡ ἐν σφαιροῖς. Scribebatur, ἢ ἐσφαιροῖς.

πίους δὲ καὶ ἐτέρῃ ὕλῃ ἐνειλημμένη ἐμπυρισθέντα καὶ κατὰ τῶν πολεμίων βαλλόμενα, εἴτα πίπτοντα ἐν τοῖς πλοίοις διὰ πολλῶν μερῶν ἐμπρήσουσιν αὐτά.

νθ'. Ἀλλὰ εἰ καὶ διὰ τὸ εἶσαι οἱ πολέμοιοι πατήσουσι αὐτῶν φλόγα οἱ πλείστοι τοὺς πόδας πληγήσονται καὶ αὐτὴν τὴν ἀκμὴν τοῦ πολέμου, καὶ οὐ μικρὸν ἔσται τοῖς ἐναντίοις ἐμπόδιον.

ξ'. Δυνατὸν δὲ καὶ διὰ τινων γερανίων λεγομένων, ἢ τινων ὁμοίων ἐπιτηδευμάτων γαμματοειδῶς (14) κύκλῳ περιστρεφομένων, ἢ πίσσαν ὕδρην πεπυρωμένην, ἢ σκευὴν, ἢ τινα ἐτέραν ὕλην ἐπιχύσαι τοῖς πολεμικοῖς πλοίοις διὰ τῶν δρομώνων δεσμουμένους καὶ τοῦ μαγγάνου στρεφομένου κατ' αὐτῶν.

ξα'. Δυνατὸν δὲ καὶ ἀνατρέφαι δόλοκληρον τὴν ναῦν τῶν πολεμίων, ἐκ πλευρᾶν παρὰ πλευρᾶν δήσας αὐτὴν τῷ δρόμῳ, καὶ τῶν πολεμίων ἐφ' ἐν μέρει, ὡς εἰώθασι, πρὸς τὴν ἐκ χειρὸς μάχην συνδραμόντων, καὶ δοκούντων ἐπεριδεσθαι τὴν ἑαυτῶν ναῦν. τῷ δρόμῳ, ἐπέλθῃ μὲν ἕτερος δρόμων κατὰ τῆς πλευρᾶς ἐν τῇ πρύμνῃ τῆς πολεμίας καὶ ταύτην ὠθήσῃ σφοδρῶς τῇ συγκρούσει, καὶ ὁ μὲν δρόμων δυνήσῃ λύσας ἑαυτὸν τοῦ δεσμοῦ ὑποχωρῆσαι μικρὸν, ὥστε μὴ εἶναι ὡς ἔρεισμα τῆς πολεμίας, βαρὴσῃ δὲ ὁ ἕτερος δρόμων πάσῃ δυνάμει πάντως ἀνατρέψει αὐτανδρον τὴν πολεμίαν ναῦν. Δεῖ δὲ κανόνισαι τὸν δεσμὸν μὴ πάντως κατ' ἰσότητά γενέσθαι· ἀλλὰ μικρὸν ἀφεῖναι γυμνά τινα πλευρὰ κατὰ πρύμναν τῆς πολεμίας δι' ὧν ἐμπαισὼν ὁ δρόμων ὠθήσῃ πρὸς τὴν ἀναισθητὴν τῶν πολεμίων τὴν ναῦν.

ξβ'. Πρὸς τοῦτοις καὶ τὸ νῦν ἐπινοηθὲν μήτε ἀπὸ τῆς κάτω τοῦ δρόμου σπασίας διὰ τῶν ὀπῶν τῶν κωπίων ἐξαγόμενα μέναιλα κατασφάττειν τοὺς πολεμικοὺς τῶν λίαν μοι ἀναγκαίων δοκεῖ.

ξγ'. Ἀλλὰ καὶ ἕτερον τούτων ἀναγκαιότερον, εἰ γε χειρῶν εὐφυῶν ἐπιτύχοι· τὸ διὰ τῆς κάτωθεν τοῦ δρόμωνος ἐλασίας τῇ ὑποδειχθείσῃ μεθόδῳ, δι' ὅπῃς παρασκευάσει πληθῆναι ὕδατος τὴν ναῦν τῶν πολεμίων. Εἰσὶ δὲ καὶ ἕτερα τοῖς ἀρχαίοις ἐπινοηθέντα ἐν τῷ πλωτῳ πολέμῳ ἐπιτηδεύματα, καὶ ἐτι δὲ ἐπινοηθῆναι δυνάμενα· ἅπερ ἐν τῷ παρόντι τεύχει γράφειν διὰ τὴν συντομίαν ἀνοίκειον. Τινὰ δὲ καὶ ἀσύμφορον διὰ τὸ μὴ πούβληκίζεσθαι τοῖς πολεμοῖς καὶ μᾶλλον ἔκλεινους αὐτοῖς χρῆσθαι καθ' ἡμῶν. Τὰ γὰρ στρατηγήματα ἀπαξ κατανοηθέντα, ἀντιστρατηγείσθαι καὶ καταμεθοδεύεσθαι παρὰ τῶν πολεμίων δύναται· ἀλλ' ἕκαστον τὸ ἐπινοηθὲν μέχρι τῆς πρῶτης εἰς ἑν μυστηρίῳ.

ξδ'. Ἐν δὲ γε τῷ συνελημμένῳ τῶν τε ἀρχαίων τακτικῶν καὶ στρατηγημάτων βιβλίῳ ζητῶν τις εὐρήσει, καὶ τὰ τούτων πλείονα· οὐ γὰρ δυνατὸν, ὡς εἴρηται, πρὸς ἕκαστα τὰ ἐμπιπτεῖν μέλλοντα, διὰ τὸ ἀπειρον αὐτῶν γράφειν τὰ ἱκανά.

ξε'. Πλὴν κεφάλαιον εἶπεν, ἔστωσαν οἱ δρόμωνες ἐξωπελισμένοι τολείως ἀπὸ τε στρατιωτῶν ἀνδρείων

incensi, et in hostes coniecti et in multas variasque navium partes decedentes, naves triremesque incendunt.

59. Sed et ad hæc extinguenda si milites pedibus usi fuerint, atque in iis occupati permulti læsi pedibus erunt, et ipsum prælii impetum debiliorem facient, et non parvum hostibus erit impedimentum.

60. Quibusdam etiam geraniis, id est gruihus, aut aliis hujusmodi instrumentis ad sublevanda onera idoneis, quæ orbiculate ac scite versantur, aut picem liquidam ignitam, aut alium apparatus, aut materiam aliam in hostiles naves tuis triremibus adjunctas, et mangano aliquo in illos vibrato.

61. Universam hostium classem evertes, si latus classis tuæ hostium lateri adjunxeris, et hostibus unam in partem, ut solent, ad conserendas manus concurrentibus et triremibus illorum in nostras triremes innixis, invadat eos alia triremis ad latus puppis hostilis, et impulsu vehementi illam conquasset. Triremis autem nostra tum seipsam solvens paululum retrocedat, ut ne ullo stabilimento hostium triremi sit, et hostilem triremem alia omnibus viribus deprimat, atque adco ipsis cum viris integram navem evertet. Providendum autem est, ut ne vinculum omnino æquale fiat, sed ad hostilis navis puppim nuda aliquantum latera relaxet, quibus irruens triremis hostium navem usquedum deprimatur invadet.

62. Ad hæc præterea excogitemus, ut ab inferiore remorum ordine, remigibus per foramina hastas longas emittentibus, hostes interficere possint, quod in primis necessarium esse videtur.

63. Sed et aliud hoc magis necessarium est, si quis operas idoneas habeat per inferiores triremis remorum ordines efficere, ut hostium navis aqua compleatur. Sunt et alia quædam bellica consilia ab antiquioribus in navali prælio excogitata, et plura etiam quæ excogitari possunt, quæ in præsentia propter longitudinem minime perscribenda sunt: quædam vero etiam commemorare hoc loco inutile est, ne hostibus divulgentur, et illis adversus nos hostes utantur. Nam hæc molitiones bellicæ si semel usurpatae fuerint, facile aliquid contra eas suscipi et quodque inventum usquedum geritur, occultandum et secreto tenendum est.

64. In aliis libris quæ de consiliis factisque imperatoriis scribuntur, permulta quis hujusmodi, atque iis etiam plura inveniet: neque enim fieri potest, ut de omnibus rebus quæ cadere in bello possunt verba faciamus, quæ ipso genere immensa infinitaque sunt.

65. Ad summam autem sint triremes instructæ viris fortibus ac strenuis, qui cominus conseris

NOTÆ.

(14) Γαμματοειδῶς. Scribe, γαμματοειδῶν.

manibus pugnare possint, et qui alacri incitataque mente sint, et omnes in partes exercituli. Armis autem talibus exerceantur, qualibus quivis terrestri in prælio miles armatur, lique potissimum qui in superiore remorum ordine consistunt.

66. Pro hostium viribus numeroque navium tuam classem, imperator, instrues, ut ne minorem numerum navium nos hostium classe habeamus, sed æqualem potius, ut cum hostibus classe juncta pugnemus, aut majorem etiam, si fieri potest. Nam si utrique fortiter ac strenue dimicent, qui plures fuerint prævaleant necesse est.

67. Si hostes videris naves omnibus refertas ac ingentes copias habere, exæquabis tu tuas triremes, eodemque numero complebis. Eliges autem ex omnibus optimos quosque, et ex illis satis magnas copias triremibus perfectis ac fortibus conficies, ut duarum triremium milites in unam triremium conferas: vel ex omnibus, ut dixi, optimos eliges, et ducenti milites vel eo plures una in triremi erunt, ut multitudine, viribus, alacritate, hostium classem superes, et victoriam ab illis Deo propitio reportes.

68. Minores instruendæ triremes sunt, et vulgatis triremibus expeditiores, ut se insequentes hostes capere possint: sin ab hostibus invadantur, non capiantur tamen. Istasque ad opportunitatem temporis conserves, ut possint vel hostibus malum inferre, vel providere ut nullum malum ab hostibus accipiant.

69. Parvas magna: pro triremes pro hostium ratione, contra quos pugnas apparabis. Neque enim Saracenorum et Bosphoriorum Scytharum eadem est classis apparatus: Saraceni enim cumbariis utuntur majoribus, et ad cursum tardioribus, Scythæ autem acatiis utuntur minoribus, expeditioribus, et celerioribus. Nam per fluvios quosdam in Euxinum pontum profabuntur, neque majoribus hac de causa uti poterunt. Atque hæc a nobis de acie instruenda dicantur.

70. Ubi vero discedere e prælio cogitas, classem tuam lunabis, atque ita discedes: hujusmodi enim forma, quemadmodum antiquiores quidam tradiderunt, tum ad progressiones, tum ad discessiones permultum valet.

71. Bello jam confecto, omnia belli spolia ex æquo et bono militibus tuis distribues, et prandia epulasque, et multa convivia apparabis, et eos qui se in bello strenue gesserunt, honoribus præmiisque muneraberis: qui aliquid milite indignum gesserit, supplicio ac pœna coorcestur.

ἀξιώσαι, τοὺς δὲ τι ἀνάξιον στρατιώτου ποιήσαντας ἐπιτιμῆσαι δεόντως.

καὶ ἐκ χειρὸς μάχεσθαι δυναμένων, καὶ τῷ τῆς ψυχῆς παραστήματι τολμηρῶν, καὶ πεπαιδευμένων καὶ γεγυμνασμένων. Οὗτοι δὲ ἔστωσαν καθωπλισμένοι ὅπλοις ὅποιοις καὶ ὁ ἐν τῇ ξηρᾷ στρατιώτης ὀπλισθῆναι διώριται· δηλονότι κατάφρακτος. Καὶ οὕτω πάντες οἱ τῆς ἀνω ἐλασίας ὀπλισθῆσονται.

ξς'. Πρὸς δὲ τὴν τῶν ἐχθρῶν ποιότητα καὶ ποσότητα τῶν πλοίων, καὶ αὐτὸς, ὡς στρατηγὴ, διασκευάσεις τοὺς δρόμοντας, ὡς ἂν μὴ ἐλάττονα στρατὸν ἔχη ὁ ἡμέτερος δρόμων τοῦ πολεμίου, ὅστις μάλιστα εἰς ἰσόπαλον ἐλθεῖν εὐτρεπίζεται μάχην, διὰ τοῦ εἰς ἀλλήλους θαλαμῶ, ἀλλ' εἰ δυνατόν καὶ πλείονα. Ἀμφοτέρων γὰρ ἀνδρείως, εἰ τύχοι, μαχομένων, οἱ πλείονες προτερήσουσιν.

ξζ'. Ἐὰν γὰρ συνορᾷς ἔχειν τοὺς πολεμίους πολυανδρούμενα πλοῖα καὶ πλείονα στρατὸν ὑποδεχόμενα, οὐσιώσεις (15) καὶ αὐτὸς τοὺς σοὺς δρόμοντας ἐν πλήθει. Ἐκλέξει δὲ ἀπὸ πάντων τοὺς ἀρίστους, καὶ ἐξ αὐτῶν ἐξοπλίσεις τὴν ἀρκοῦσαν δύναμιν διὰ θρομῶνων τελείων καὶ ἀλκιμωτάτων· ὥστε εἰ οὕτω τύχοι, ἢ τῶν δύο τὸν στρατὸν εἰς ἓνα ἐμβιδάσης, ἢ ἐκ πάντων ἐπιλέξει τοὺς ἀρίστους, ὡς εἴρηται· καὶ γενήσονται· ἄχρι καὶ διακοσίων στρατιωτῶν ἢ καὶ πλείω κατὰ δρόμονα· ὡς ἂν καὶ τῷ πλήθει καὶ τῷ μεγέθει καὶ τῇ εὐφυλίᾳ τῶν τε θρομῶνων καὶ τῶν στρατιωτῶν καθυπέρτερος τῶν πολεμίων πλοίων γινόμενος σὺν Θεῷ τὴν κατ' αὐτῶν ἐπιλήψῃ νίκην.

ξη'. Δεῖ δὲ σε καὶ μικροτέρους ἐξοπλίζειν δρόμοντας καὶ ἐλαφροτέρους (16) τῶν συνήθων, ὥστε καὶ διώκοντας καταλαμβάνειν τοὺς πολεμίους, καὶ διωκομένους μὴ καταλαμβάνεσθαι, καὶ τοὺς ἔχειν ἐν καιρῷ τῆς ἀρμοζούσης αὐτοῖς χρείας, ὡς δύνασθαι αὐτοὺς, ἢ θρᾶσαι τι κακὸν τοῖς ἐχθροῖς, ἢ μὴ παθεῖν τι κακὸν παρ' αὐτῶν.

ξθ'. Μικροὺς δὲ καὶ μεγάλους δρόμοντας κατὰ τὴν ποιότητα τῶν πολεμίων ἰθὺν κατασκευάζεις. Οὗ γὰρ ὁ αὐτὸς ἐστὶν στόλος τῶν πλοίων· τῶν τε Σαρακηνῶν Βαρβάρων, καὶ τῶν λεγομένων Βορείων Σκυθῶν. Οἱ μὲν γὰρ κουμαριοὶς χρώνται μείζονσι καὶ ἀργυτέροις, οἱ Βάρβαροι, οἱ δὲ οἶον ἀκατοὶς ἐλάττοσι καὶ ἐλαφροτέροις καὶ ταχυνόις οἱ Σκυθαί. Διὰ ποταμῶν γὰρ εἰς τὸν Εὐξείνιον ἐμπίπτοντες πόντον οὐ δύνανται μείζονσι χρῆσασθαι πλοίοις. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ παρατάξεων εἰρήσθω.

ο'. Ὅταν δὲ ἀπαλλαγῇ βούλη τῆς μάχης, μνηοειδῶς, ὡς εἴρηται, τὴν παράταξιν τῶν θρομῶνων ποιήσας οὕτως ὑποχωρήσεις, διὰ τὸ ἀσφαλὲς εἶναι τὸ τοιοῦτον σχῆμα ἐν ταῖς τοιαύταις καὶ προόδους καὶ ὑποχωρήσεις, ὡς τινες τῶν παλαιῶν μαρτυροῦσι τῷ τρόπῳ τούτῳ χρησάμενοι.

οα'. Μετὰ δὲ τὴν λύσιν τοῦ πολέμου δὲν σε, ὡς στρατηγὴ, τὰ, ὡς εἶκός, κερδηθέντα ἀπὸ τῶν πολεμίων λάφυρα ἐξ ἰσοῦ διαμερίζειν τοῖς στρατιώταις, καὶ ἀριστοποιεῖν καὶ φιλοφρονεῖσθαι αὐτοὺς, καὶ πανδαισίαν ποιεῖσθαι καὶ εὐωχίας εἰς αὐτοὺς, καὶ τοὺς μὲν ἀριστεύσαντας καὶ δωρεῶν καὶ τιμῶν

NOTÆ.

(15) Οὐσιώσεις. Scribe, ἰσώσεις.

(16) Ab ἐλαφροτέρων, usque ad finem hujus constitutionis nihil legitur in codice Laurentiano.

ογ'. Ἰσθὶ δὲ, ὡ στρατηγὲ, οὗ πλῆθος δρομῶνων ἀνδρῶν ἐχόντων στρατιώτας οὐδὲν ἰσχύει, οὐδ' ἂν καὶ πρὸς ὀλίγους μαχήσωνται τοὺς ἐναντίους ἀνδρείου, καὶ εὐφύχους. Οὐτε γὰρ πολυπληθία ἀνδρῶν κατὰ ὀλίγων ἰσχύει, εἰ μὴ καὶ τῇ προθυμίᾳ καὶ τῇ ὀπλίσει στρατιώται ἀληθεῖς ἀποδείκνυνται. Τί γὰρ οὐκ ἐργάζονται δεινὸν καὶ ὀλίγοι λύκοι πρὸς πολλὰς χιλιάδας ποιμνίου; ογ'. Αὐτὸ χρή σε ὁρᾶν ἅπαντα μετὰ ἀκριβείας ἀπάσης τὰ τῶν ἐχθρῶν, ὡς διάκειται, καὶ οὕτως τήν τε τῶν στρατιωτῶν ὀπλίσιν, καὶ τὸ πλῆθος αὐτῶν καὶ τὸ μέγεθος, καὶ τὰ ἄλλα ἐπιτηδεύματα ἀρμοδίως κατὰ τῶν ἐναντιῶν παρασκευάζειν.

οδ'. Ἐχειν δὲ καὶ μικροὺς δρόμοντας καὶ ταχεῖς, οὐ πρὸς πῦλεμον ἐξωπλισμένους, ἀλλὰ πρὸς τὰς βίγλας, καὶ τὰ μανθᾶτα, καὶ τὰς ἄλλας ἀπαντώσας ὁμοίως χρείας. Καὶ ἔστι τὰ τε μονήρια λεγόμενα, καὶ τὰς γαλέας, πλὴν καὶ αὐτοὺς ἐνόπλους, διὰ τὰ τυχερῶς συμπίπτοντα.

οε'. Καὶ σὶ δὲ αὐτὸν διὰ πάντων εἶναι δεῖ σπουδαῖον καὶ γενναῖον καὶ ἀτάραχον καὶ ὀξὺν ἐν ταῖς ἀναγκαίαις μάλισσι τῶν πραγμάτων ἐγγειρήσεσιν τε καὶ πράξεσιν ἵνα καὶ θεῷ εὐάρεστος, καὶ τῇ ἡμετέρῃ ἐκ θεοῦ βασιλείᾳ εὐχρηστός τε καὶ δόκιμος ἀναφανῇ; στρατηγὸς ἀμφοτέρωθεν κερδήσῃ τὰς ἀξίας τῶν πόνων ἀμοιβὰς, ἐκ θεοῦ μὲν μισθοὺς ἀθανάτους ὑπὲρ τῆς αὐτοῦ κληρονομίας ἀγωνιζόμενος, ἐξ ἡμῶν δὲ καὶ τιμὰς καὶ δωρεὰς τὰς προσηκούσας, μὴ ψευδόμενος τὴν κλῆσιν, ἀλλ' ἀληθὲς στρατηγὸς καὶ ὢν καὶ καλούμενος, τσαῦτα καὶ περὶ ναυμαχίας ὡς ἐν συνόψει μὲν μετρίως εἰρήσθω.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ Κ' (17).

Περὶ διαφόρων γυναικῶν κεφαλαίων.

α'. Μετὰ δὲ τὰς εἰρημνίας παραγγελίας τε καὶ διατάξεις, ὡ στρατηγὲ, χρεῶν τῇ σῇ ἐνδοξότητι καὶ ταῖς ἔδῃ ῥηθησομέναι; ἐγκρύψαι γνώμαις, ἀ; ἐκ πολλῶν παλαιῶν καὶ στρατηγικῶν συνταγμάτων ἀναλεξάμενοι συνόψως χάριν τῶν εἰρημνίων ἐνταῦθα παρατεθεῖκαμεν. Ἐκ τούτων γὰρ καὶ ἐπὶ τὰς μέζοντας πράξεις τῆς τακτικῆς θεωρίας ἀναβῆναι δυνατόν, κατὰ τὸν συφὸν Παροιμιστὴν βασιλεῖα · Σοφὴ γὰρ ἀνδρὶ ἀφορμὴ δεδομένη σοφώτερον ἀπεργάζεται.

β'. Ἐν πρώτοις μὲν ἐγγειρεῖν μέλλων ἀναγκαίων πραγμάτων, ὡ στρατηγὲ, μὴ χώριζε σεαυτὸν τοῦ πλῆθους τῶν ἐν τοῖς ἔργοις πονούντων, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἀπάρχου τῶν τοιούτων ἐγχειρήσεων, καὶ συμπονοῖ τοῖς ἔργοις κατὰ τὸ δυνατόν σοι, εἴτε τὰ φρούς ὁρῶσαι, εἴτε προσχωννύεις, εἴτε πολιορκίαις ἐπιβάλλεις, εἴτε ὀπλων κατασκευαῖς, εἴτε μηχανημάτων, εἴτε φρουρίων ἀλώσεσι, πρὸς εἴ τι ἔργον χρεῖως ἐπινοήσεις καὶ καινωφελές ἢ πόλει, ἢ στρατεύματι πραχθισόμενον, τούτου χερσὶν (18) ἰδίαις πρώτως ἀπάρχου. Ἐκ τούτου γὰρ ὡσπερ αἰδοῦμενοι καὶ οἱ στρατιῶται θερμότερον σοι ὑπακούουσιν, καὶ τὸ πραττέμενον εὐχερότερον τελεσθῆσεται. Εἰ δὲ τις καὶ τῶν ἐπιτηδεύων σπάνις ἐνοχλήσῃ, πρώτως αὐτὸς

72. Multitudo triremium ignavos viros continentium nullius momenti est, ne si adversus paucos quidem ac strenuos dimicandum sit. Neque enim multitudo virorum aut paucitate bellum cernitur, sed alacritate et strenuitate milites veri demonstrantur. Quid enī mali non inferent pauci lupi permagno gregi ovium?

73. Itaque res hostium diligenter abs te perlustrandæ sunt, et pro illorum ratione triremium apparatus, militum armaturam, multitudinem illorum et magnitudinem, reliquaque omnia idoneo adversus omnes præparabis.

74. Habeas in promptu parvas triemes et crassas, non ad bellum armatas, sed ad excubias et comineum ac reliquum usum bellicum: et unius remorum ordinis naves, quas galeas vocant, easque armis instructas ad omnem belli eventum.

75. Tu vero ipse in omnibus industriis strenuusque sis, et acer sedatusque in omnibus rebus aggrediendis atque instruendis, ut Deo complacitus probatusque has imperator, et utrinque laborum reportes dignam mercedem, a Deo quidem immortalē, quia ejus sortem religionemque propugnās, a nobis vero munera honoresque idoneos, vocationem tuam nullo modo frustrans, sed re et verbo verus imperator sis atque habearis. Et hæc de navali prælio pro brevitatis ratione satis dicta sint.

CONSTITUTIO XX.

Diversarum sententiarum militarium summa.

1. Deinceps post hæc præcepta institutionesque, in has sententias diligenter intueberis, quas ex multis et antiquis de re militari libris collegimus, et hic brevitatis causa collocavimus: ex his enim ad majorem rei militaris scientiam pervenire poteris: quemadmodum sapiens rex Proverbiorum conficiētissimus dicit: Hæc enim, si sapiens vir non adsit, sapienterem tamen te facient¹.

2. In primis autem aliquod negotium suscepturus, ne te ab iis segreget qui laborem alicujus rei conficiendæ suscipiunt, sed et ipse quoque laborabis, et illos quantum potes in opere faciendo promovebis, sive fossas duces, sive eas ductas exageres, sive obsidionem, sive armorum apparatus, sive machinationum instructionem adhibeas, sive castella capienda tibi sint, sive aliquod opus publicum atque utile excogitaveris, aut in exercitum aut in civitatem faciendum, hoc primum tuis manibus incipias: nam illi in pudore conficiuntur, nisi in opere diligentes fuerint, et alacris tibi obtemperabunt, et negotium susceptum facilius conficietur. Sin aliqua communitas inopia exercitum

¹ Prov. 1, 5; xx, 5.

NOTÆ.

(17) In codice Laurent. est cap. 18.

(18) Χερσίν. Scribebatur, χερσίν.

veraverit, primus tu temperantiam ac moderationem in victu demonstrato, reliquis militibus leviorum et faciliorem rerum necessariorum perpressionem efficias. Seu in cominus conserendis manibus, a dimicatione teipsum retrahere, ut consilio et descriptione rerum, reliquaue administratione, in ipsa temporis opportunitate exercitum juvare possis. Neque vero incircumspecte aut periculose, nisi si necessitas vehementer urgeat, cum hostibus conseras manus: non enim tantum, quemadmodum supra dixi, pugnando aciem adjuvabis, quantum cadendo lædes. Quod futurum est autem, incertum est.

3. Mores tui et rerum agendarum studium militibus tuis legis vice sint: ita enim, qui tibi subiecti sunt, imperatoris sui virtutem animo repetentes, Deum colant, imperata facient, et ea quasi divinitus preposita explebunt.

4. Ubi militum magna multitudo unum aliquem in locum convenerit, illorum delicta leniter et sedato animo feras, neque judicia nimis severa crudeliaque facias, ut ne communis dolor in magnam perturbationem et ordinis confusionem illos conjiciat, sed pedetentim in auctores horum flagitiorum animadvertere oportet.

5. Sobrius ac vigilans sis, imperator, tum multis aliis de causis, tum vel maxime, ut in victu simplex, in reliqua vita militibus tuis expositus sis. Paternum geras erga illos affectum: cum omni lenitate omnia tum facito, tum dicito, nisi necessaria aliqua causa te ad severitatem vocet. De rebus necessariis semper per te apud illos verba facias. Procurabis etiam, ut nulla cura rerum necessariorum sollicitentur, sicut commeatus aliorumque inopia premantur. Neque enim ordine aliquo contineri possunt, nisi hæc necessaria omnia illis ad manum sint. In justis suppliciis inferendis terribilis alius sis. Initia et causas tumultuum et seditionum præcidas, neque expectes dum in majus crescant. Hæc enim imperatoria virtus est, constantem et justum militibus videri, et ex suis finibus injustitiam omnem expellere, injurios homines coercere, milites municipesque suos tutos ab aliorum insultibus conservare.

ἀδικοῦντας ἀμύνεσθαι καὶ ἀνεπηρέστους τοὺς τε τηρεῖν.

6. Neque humanitas neque severitas importuna, sed digna imperatore sit, et omnia opportune dimittatur, atque ita supplicia inferat, et agentis animum, tempus, locum, modum rei gerendæ, causam, ipsius rei gestæ magnitudinem consideret, et pro istarum rerum ratione puniat.

7. Magna imperatoria laus est, temperantem in victu, et vigilantem esse: noctu enim de rebus gravibus magis deliberamus, faciliusque noctu conclu-

Α τῆς ἐγκρατείας τὴν καρτερίαν ἐπιδείξον, ἵνα καὶ τοῖς ὑπὸ χεῖρα κοῦφην καὶ εὐκολωτέραν τὴν ὑπομνήν τῆς ἀνάγκης ἐργάσῃ. Ἐν δὲ ταῖς κατὰ τὰς μάχας παραβούλοις ἐκ χειρὸς συμπλοκαῖς φύλασσε σεαυτὸν, ἵνα τῇ μὲν γνώμῃ καὶ τῇ διατάξει καὶ ταῖς ἁλλαις διευθετήσῃ ἐν αὐτῷ τῷ ὀρεῖ τοῦ καιροῦ συμπαρής μὲν, καὶ τῶν τοιούτων ἀγώνων ἐφάπτη, μὴ μέντοι ἀφυλάκτως οὕτω καὶ ἐπικινδύνως, ὅτε μὴ τούτου χρεῖα καλεῖ, διὰ χειρῶν ἐμπλέκη τοῖς πολεμείοις. Οὐ τοσοῦτον γὰρ, ὥς μοι καὶ ἄνω που εἰρηται, συμπλεκόμενος ὡς εἰς τῶν στρατιωτῶν ὠφελήσεις, ὅσον εἰ γε συμβῇ τι τοιοῦτον περὶ βλάβης. Τὸ γὰρ μέλλον ἀόρατον.

Β γ'. Νόμος γινέσθω τοῖς στρατιώταις, ὡς στρατηγῇ, ὁ τρόπος ὁ σὸς, καὶ ἡ περὶ τὰ πρακτεῖα σπουδὴ σοί. Οὕτως γὰρ τῆς τοῦ οἴκαλου ἀρχόντος ἀρετῆς ὁ ὑποχείριος μεμνημένος, καὶ τὸν θεὸν θεραπεύσει, καὶ τοῖς κελευομένοις ὑπακούσεται, καὶ ὡς ἀπὸ θεοῦ ταῦτα δεχόμενος τελέσει.

δ'. Ὅταν τὸ πλῆθος τῶν στρατιωτῶν ἐπὶ ἓνα τόπον συναχθῇ, τότε δεῖ σε τὰ παρ' αὐτῶν ἀμαρτανόμενα μακροθύμως φέρειν, καὶ μὴ τὰς ἐπεξελεύσεις καὶ κατακρίσεις ἀπαραιτήτους ποιεῖσθαι, ἵνα μὴ ἡ κοινὴ λύπη εἰς σύναρσιν καὶ ἀταξίαν συνάψῃ αὐτοῦς, ἀλλὰ κατ' ὀλίγον μᾶλλον κατὰ τῶν προκαταρξάντων τῶν τοιούτων ἀμαρτημάτων ποιεῖσθαι τὴν παιδείυσιν.

ε'. Νήφειν καὶ ἐργεγορεῖν καὶ πρὸς τὰ ἄλλα κελεύμενος σοί, ὡς στρατηγῇ, τὸ δὲ πλεον, ὥστε σε εἶναι ἀπλοῦν ἐν τῇ διαγωγῇ, καὶ κοινὸν ἐν τῇ διαίτῃ μετὰ τῶν ὑπὸ σὲ στρατιωτῶν. Καὶ πατρικὴν σε ἔχειν στοργὴν πρὸς αὐτοὺς, μετὰ πραότητος καὶ τὰ πράγματα καὶ τοὺς λόγους ποιούμενον, εἰ μὴ τις ἀναγκαῖα χρεῖα καὶ συμφέρουσα πρὸς τῶν ἀνταγισταῶν σε καλέσει. Χρὴ δὲ καὶ συνεχῶς διὰ σεαυτοῦ τὰ περὶ τῶν ἀναγκαίων αὐτοῖς παραινέειν καὶ διαλέγεσθαι. Φροντίσεις δὲ καὶ περὶ τῆς ἀπαθείας αὐτῶν καὶ τῆς ἄλλης διοικήσεως καὶ ἀποτροφῆς. Ἐκτὸς γὰρ τούτων οὐ δυνατόν ἐστι κρατῆσαι στρατοῦ κατὰ στάσιν. Ἐν δὲ ταῖς δικαίαις ἐπεξελεύσεσι κατὰ τῶν ἀμαρτανόντων δέον σε φοβερὸν εἶναι, καὶ τὰς ἀρχάς μάλιστα τῶν ἀταξιῶν ἐκκόπτειν, καὶ μὴ ἀναμένειν, ὥστε ἐπὶ μείζονα ταῦτα προκόπτειν. Καὶ γὰρ στρατηγοῦ προτέρημα ἔστι τὸ ἀκάταπληκτον αὐτὸν τοῖς στρατιώταις φαίνεσθαι καὶ δίκαιον, καὶ τὴν ἀδικίαν ἅπασαν ἀπὸ τῆς ἐαυτοῦ ἐνορίας ἐκκόπτειν. Καὶ τοῦ στρατιώτου καὶ τοὺς συντελεστὰς ἐν παντί δια-

ς'. Οὔτε τὸ φιλόθρωπον ἀκαίρως, οὔτε τὸ ἀπηνὲς ἀξιὸν ἐστὶ στρατηγοῦ, ἀλλὰ τὸ σταθμίζειν ἐν καιρῷ πάντα, καὶ οὕτως ἐπὶ τοῖς ἀμαρτανόμενοις ἐπάγειν τὰς τιμωρίας, ἐπιβλέποντα καὶ τὴν τοῦ πράξαντος διάνοιαν, καὶ τὸν καιρὸν καὶ τὸν τόπον, καὶ διὰ ποίου τρόπου ἐπράχθη, καὶ διὰ ποίου αἰτίας· καὶ αὐτοῦ τοῦ πράγματος τὴν ποιότητα, καὶ οὕτως ἐπὶ τὰς δεούσας τιμωρίας ἐρχεσθαι.

ζ'. Μέγα πρῶτόν ἐστι στρατηγοῦ τὸ συμμέτρως διατάσσεσθαι, καὶ ἀγρυπνεῖν, καὶ ἐν ταῖς νύξιν μᾶλλον βουλευέσθαι τὰ περὶ τῶν ἀναγκαίων. Καὶ γὰρ σύχε-

ῥῶς ἐν νυκτι τελειοῦται βουλή, ὅταν ἡ ψυχὴ ἐκ τῶν ἄλλων θορύβων ἡρεμεῖ.

γ'. Ἄλλα φημίς τοις ἐχθροῖς, καὶ ἕτερα πράττει, καὶ τὰ περὶ τῶν ἀναγκαίων κρύπτεσθαι δέοντα μὴ πολλοῖς ἀνατίθου, ἀλλ' ὀλίγοις καὶ τοῖς γνησιωτέροις σου μάλλον. Τὸ γὰρ οὕτως· ἐξαπατᾷ τοὺς ἐχθροὺς ἀναγκαῖον ἀπεδείχθη πολλὰκις.

δ'. Τὸ βουλευέσθαι βραδέως καὶ ἀσφαλῶς, καὶ ὅσα δόξει τῇ βουλῇ, μὴ ἀναθάλλεσθαι τοὺς καιροὺς διὰ τινὰ ἔκνον ἢ δειλίαν, ἀναγκαιότατόν ἐστιν. Ἡ γὰρ δειλία οὐ μόνον οὐκ ἀσφαλὲς πρᾶγμά ἐστιν, ἀλλὰ καὶ τῆς τοῦ καλοῦ ἐναντιώσεως ἐπίνοια.

ε'. Ἰσθι ὅτι τὸ μὴτ' ἐπαίρεσθαι ἐν ταῖς εὐτυχίαις μὴτε πάλιν καταπίπτειν ἐν ταῖς δυστυχίαις, ἐρῶμεν οὐκ ἐστὶ λογισμοῦ καὶ ψυχῆς ἀνδρείας, καὶ δυναμένης ἀσφαλῶς ἐν τοῖς ἀναγκαίοις πάντοτε πράγμασιν ἐπιβάλλειν.

ς'. Οὐκ ἀναγκαῖόν ἐστιν, ὡς ἡ πείρα δείκνυσιν, τὸ ταῖς αὐταῖς ἐγχειρήσεις κατὰ τῶν ἐχθρῶν συνεχῶς κεκῆσθαι, καὶ πολλὰκις δόξης ἐν αὐταῖς εὐτυχεῖν. Διὰ γὰρ τῆς συνεχείας προσεπινοοῦντες οἱ ἐχθροὶ τὰ ἐναντία, καὶ κανονίζοντες συμφορὰς πολλὰκις προσάγουσι ταῖς τοιαύταις κατ' αὐτῶν ἐπιβολαῖς.

ζ'. Τὸ διὰ βουλῆς μάλλον καὶ στρατηγίας κρατεῖν τῶν ἐχθρῶν, ἀσφαλὲς ἐμοὶ δοκεῖ καὶ ὠφέλιμον, ἢ τὸ χειρὶ βιάζεσθαι καὶ δυνάμει, καὶ πρὸς τὰς κατὰ πρόσωπον μάχας ἀποκινδυνεύειν. Τὸ μὲν γὰρ μεθ' ἐκουσίου γνώμης γίνεται, καὶ ὡς ἂν ὁ προσβαλὼν τὸ συμφέρον γινώσκῃ τὸ δὲ μετὰ τινος ζημίας πάντως ἔχειν τὴν ἔκβασιν (19).

η'. Ὑπερτίθεσθαι ἢ ἀνορθώεσθαι πρὸς τὰ φημιζόμενα κακὰ ἢ δολερὰ καὶ ἐπιβουλα, οὐ δίκαιον, οὐδὲ πρέπον, οὐδὲ καταφρονεῖν αὐτῶν καὶ τε περὶ τῶν ἐχθρῶν λέγωνται, καὶ τε περὶ ἰδίων. Ἀλλὰ μάλλον σπουδάζειν σε χρὴ, ὥστε στρατηγῇ, μεθοδεύειν καὶ καταπαύειν αὐτὰ πρὶν εἰς ἔργον ἔλθωσιν· ὅτε τάχα οὐδὲ ἀναστέλλειν ταῦτα δύνασαι.

θ'. Ποίησει θάρσος τοῖς στρατιώταις ἐν καιρῷ πολέμου ἀγγελία ἐρχομένη, ὅτι Ἐν ἄλλοις τόποις τοὺς πολεμίους νενικήκαμεν. Οὕτως γὰρ καὶ τὰ δειλὰ φρονήματα διαναστήσονται, καὶ τὰ ἀνδρεία μάλλον θαρσύνουσιν, ἀγαθὸν σύμβολον τὸ τῆς νίκης ὄνομα καὶ τὴν πρᾶξιν ὡς ἐκ Θεοῦ δεξάμενοι.

ι'. Ἀπατήσεις μάλλον τοὺς πολεμίους, ἂν διὰ προσφύγων ἀπὸ σοῦ πρὸς αὐτοὺς ἐναντία φημίσης ὧν σὺ βουλευῇ ποιῆσαι κατὰ τῶν ἐχθρῶν· ἢ γὰρ ἀπιστήσαντες ἀμελήσουσιν, ἢ πιστεύσαντες ἀστοχήσουσιν. Καὶ τὰ μὲν σὰ βουλευόμενα τελεσθήσονται, τὰ δὲ ἐκείνων ἀπρακτὰ ἀποδοῦνται.

ιβ'. Τὸ κρύπτειν τὰ ἀπαγγελλόμενα ἀτυχήματα ὅσα συμβαίνειν εἰσθῆναι, ὡς εἰκὸς, ἐν πλῆθει στρατοῦ καὶ τὰ ἐναντία τῶν ἀληθῶν ποιεῖν ἀπαγγέλλεσθαι, στρατηγική ἐστιν ἀνδρὸς ἐμφρονος, καὶ ἀνιστᾷ φρονήματα στρατιωτῶν καταπίπτοντα δυναμένου.

ιγ'. Τῶμην ἐντίθησι στρατηγὸς ἡγετηθέντι στρα-

ditur, quando animus ab omni externo rerum tumultu quiescit.

8. Alia inimicis dicito, alia ipse facito. Res graves atque secretas cum multis ne communices, sed paucis, iisque fidelioribus amicis tuis. Ita enim hostes decipere, sæpe necessarium esse diximus.

9. Tarde ac circumspecte deliberare, et ea quæ deliberata constitutaque sunt, aliqua cunctatione aut formidine non rejicere, necessarium cumpromis est: timor enim non solum tanta res non est, sed etiam rebus bonis inventis adversissima est.

10. Neque rebus prosperis efferrī nec adversis dejici, firmi animi constantisque est, qui possit tuto ad omnem rerum eventum consilium ex tempore capere.

11. Iisdem aggressionibus hostes semper invadere, quanquam illis sæpenumero feliciter usus sis, utile non est: hostes enim cum te assidue uti iisdem vident, aliquid adversum molientur et excogitabunt, et permulta damna inferent tibi utenti.

12. Consilio et prudentia imperatoria hostes superare potius, quam manu et vi et pugna conserta, tutum mihi videtur esse et utile. Illud enim ex animi sententia, et quemadmodum optimum judicaveris, procedit, hoc autem semper aliqua cum offensione belli exitum habet.

13. Rejicere bellum aut differre, quoniam fama aliqua mali aut doli aut insidiarum percerebuit, neque justum neque decorum est: neque contra fama hæc omnino contemnenda est, sive de hostibus sive de nostris commemoretur, sed adversum hæc omnia potius aliquid molendum consiendumque est, priusquam ea in opus aliquod exeant.

14. Animabit milites magnopere, si belli tempore hic rumor differatur, hostes in aliis locis a nobis victos esse: ita enim fiet ut timidæ mentes excitentur, et fortes magis exacuuntur. Bonum enim omen est victoriæ nomen, et felicitatem ejus a Deo capimus.

15. Hostes decipies, si per profugos tuos contraria iis quæ facturus es, aut deliberas facere, narraveris: si enim non credant, negligent: sin credant, ab eo tamen quod tu proposuisti aberrabunt, et consilia quæ tu susceperis proficient, illorum autem conatus irriti erunt.

16. Infortunia, et si quæ alia hujusmodi in exercitu accidunt, occultare, et quæ veris contraria sunt militibus divulgare, consilii imperatoris et prudentis viri est, qui dejectos militum animos sublevare possit.

17. Exercitui jam superato robur asserre poteris,

NOTÆ.

(19) Paragraphus duodecimus in codice Laurentiano anteit undecimum.

si variis modis, spe bona, tam re tum verbo illos pertractes : exprobrare enim et vehementer insultare iis qui jam offensionem acceperunt, animorum debilitationem desperationemque affert, quæ in primis mihi periculosum noxiumque esse videtur.

18. Quando belli tempore a militibus aliquid peccatur, dissimulandum ad tempus et legendum est; post belli exitum auctores seditionum si cognoscas, poena illos justa afficias.

19. Militum ignavia dissimulanda, non exprobranda est, ne animi illorum concidant admodum, ac quotidie magis magisque debilitentur.

20. Magnam animi perturbationem hostibus tuis injicias, si post bellum ubi commodissime poteris tuos in prælio cadentes congregaveris, hostium cadavera insepulta jacere permittas, ac secure iterum discedas, si opportunitas talis incidat.

21. Et id clam hostes facere poteris, si ignes multos uno in loco accenderis, et alio in loco ipse requieveris. Hostes enim ad ignes accedent et decipientur, tu vero quod proposuisti efficies.

22. Ut dissensionem et suspicionem inter primarios et optimates belli injicias, quando agros hostium popularis, illorum agros non vastabis, quædam cum illis signa amicitiae vel per litteras vel aliis modis ostendes. Hoc idem facies si per captivos, quos ad exercitum suum iterum remittis, occulte illis secreta quædam narraveris. Hæc vero si sæpe abs te fiant, quanquam dolus hostibus solum atque illusio fiant, in suspicionem tamen et dubitationem quamdam illorum incidit.

23. Deditionem hostium abs te obsessorum facile comparabis, si sagittis litteras alligaveris quas in civitatem aut munitionem jacies, et libertatem illis securitatemque promittas. Hoc idem feceris si per captivos illis libertatem promiseris.

24. Neque hostium humanitate, neque discessionis et fugæ simulatione decipiaris : dolosa enim hostium sunt consilia, et ad suam utilitatem hostes omnia excogitant. Itaque utilitas illorum tibi magnæ offensioni erit : et dolus illorum, noxa tua erit.

25. Suspiciosum esse debet hostes per ea loca insequi, quæ ad insidias capiendas opportuna sunt : quare recedendum celeriter est, et incursio impetuosior facienda est ad tempus : quod consilium imperatorium laudandum in primis est.

26. Suspicionem timoris habet cunctatio et palior : ubi igitur tales videris milites, a dimicatione prælii illos semoveas, et ad opus aliquod necessarium faciendum amandabis.

α. ἐν ποικίλοις τρόποις καὶ ἐπὶ αἰσιν ἀγαθῶς διὰ τὰ λόγων καὶ δι' ἔργων μεθοδεύει αὐτούς· τὸ γὰρ κατανοεῖν καὶ ἐπικεῖσθαι τῶν ἡττωμένων τῷ πλήθει, καὶ διὰ τούτων εἰς ἀπόνοιαν αὐτοὺς ἄγειν, σφαλερὴν μοι δοκεῖ καὶ λίαν ἐπιθλαδὴς.

ιβ'. Ὅταν ἐν καιρῷ πολέμου παρὰ τῶν στρατιωτῶν ἀμαρτήματα γίνωνται, δεόν προσποιεῖσθαι σε ἄνοιαν αὐτῶν, καὶ τῶς αὐτὰ παρορᾶν. Μετὰ δὲ τὸν καιρὸν τῆς τοῦ πολέμου λύσεως τοὺς αἰτίους τῶν στάσεων ὡς ἂν συγγινώσκῃς τὸ δίκαιον ὑπεξέρχου.

ιθ'. Συγκαλύπτειν σοι προσήκει τὰς δειλίας τῶν στρατιωτῶν, καὶ μὴ προχείρως ἐλέγχειν, ἵνα μὴ καταπίπτῃ τὰ φρονήματα αὐτῶν παντελῶς, καὶ ταπεινότεροι ἑαυτῶν ἀποδειχθῶσιν.

κ'. Κατασκευάσεις ἀθυρίαν τοῖς πολεμίοις, ὅταν ἐν καιρῷ μετὰ τὸν πόλεμον ποιῇσαι δυνήθῃς τὴν ταφὴν ἀφανῶς τῶν ἀπὸ τοῦ σοῦ στρατοῦ πεσόντων, τὰ δὲ σώματα τῶν πεσόντων πολεμίων ἐάσῃς.

κβ'. Ἀκινδύνως φεύξῃ, εἰ ποτε καιρὸς σοι τοιοῦτος γένηται τοὺς πολεμίους λαθεῖν, ἐὰν πυρὰ πολλὰ ἀλλαγῇ ἀνακούσης, καὶ ἐν ἄλλῳ τόπῳ ἡσυχάσῃς. Οἱ γὰρ πολέμιοι ἐπὶ τὰ πυρὰ χωρήσαντες ἀπατηθῇσονται· καὶ σὺ τὸ πρακτέον διανύσεις, καθὼς σοι καὶ ἐν ἄλλοις ὑπεθέμεθα.

κγ'. Ἵνα δὲ διχόνοιαν καὶ ὑπόνοιαν κατασκευάσῃς κατὰ τῶν ἐπισήμων ἀνδρῶν ἐν τοῖς πολεμίοις, ὅταν κατατρέχῃς τὴν πολεμίαν σου χώραν, τὰ ἐκείνων χωρία μὴ ἐμπύριζε, ἀλλὰ καὶ τινα σημεῖα φιλίας τῆς πρὸς αὐτοὺς ἢ διὰ γραμμῶν, ἢ δι' ἑτέρου τρόπου καταλίμπανε. Τὸ αὐτὸ δὲ ποιήσεις, καὶ ἐὰν διὰ τῶν κρατουμένων παρὰ σοῦ αἰχμαλώτων κρυφαίως αὐτοῖς ἐπιτηδεύσῃς δηλοποιεῖν περὶ τινῶν ἀπορρήτων. Εἰ πολλάκις τὰ τοιαῦτα γεγονότα φανερὰν ἀπάτην δοκεῖ τοῖς πολεμίοις καὶ δόλον γίνεσθαι, ἀλλ' οὖν εἰς ὑποψίαν καὶ διχόνοιαν τὴν περὶ τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων πάντως ἐμπέσωσι.

κδ'. Τρόπον εὐπειθείας ὑποδείξω σοι, ὥστε τοῖς πολιορκουμένοις διὰ βελῶν ἀπὸ τόξου πεμπομένοις ἐπιστολὰς ἐκπέμπειν, καὶ δι' αὐτῶν ἐλευθερίαν καὶ ἀπάθειαν αὐτοῖς ἐπαγγέλλεσθαι. Τὸ αὐτὸ δὲ ποιήσεις δηλοποιῶν αὐτοῖς καὶ δι' αἰχμαλώτων ἀφένσεως.

κε'. Οὔτε ταῖς φιλανθρωπίας τῶν πολεμίων ἐξαπατᾶσθαι σε δεόν, οὔτε ἐὰν ποτε προσποιούνηται ἀναχώρησιν· δολερὰ γὰρ αἰετῶν ἐχθρῶν τὰ βουλευματα, καὶ πρὸς τὸ οἰκεῖον συμφέρον ὁ ἐναντίας τὰ πάντα ἐπινόει, ὥστε τὸ ἐκείνου συμφέρον ἀσύμφορόν σοι ἀποδειχθῆναι, καὶ διὰ τῆς ἐναντίας ἀπάτης ἐμποίησει σοι βλάβην.

κε'. Ὑπορᾶσθαι σε προσήκει τὰς διώξεις τὰς ἀγούσας εἰς χωρία ἐπιτήδεια πρὸς ἐγκρύμματα. Αὐτὰ καὶ τὸ ἀναχωρεῖν εὐκαιρῶς τὸν στρατηγόν, καὶ πάλιν σφοδρότεραν ποιεῖσθαι τὴν ἐπέλευσιν κατὰ τῶν πολεμίων, μάλιστα ἐστὶ στρατηγικόν.

κς'. Ὑπόνοια δειλίας ἐστὶν δυνος καὶ ὠχρίσας. Ὅταν οὖν τοιοῦτους ἴδῃς τινὰς τῶν στρατιωτῶν, καὶ πρὸ ἐρωτήσεως, χωρὶς αὐτοὺς τῆς ἀναγκαίας ἐγχειρήσεως τοῦ πολέμου, καὶ δεόντως αὐτοῖς ἐπιτίττει τὰ ἀρμόζοντα πράττειν τῷ τοιούτῳ καιρῷ.

κτ'. Ἰσθί λίσαν ἀσφάλει καὶ ἐν καιρῷ τάχα φιλάει A
ἐνθα ἂν ὑπάρχηεν πλησίον πολεμίων στρατοπεδεύων
περιβάλλειν φασσάτον δι' ὀρύγματος, ἢ κλισματος
λίθου, ἢ πλίνθου, ἢ χάρακα διὰ ξύλων, καὶ οὕτως
πέριε ὄχυροποιῆσαι τὸν στρατόν. Ἐν γάρ τι συμῆ
τῶν ἐναντίων, καὶ λέγῃς, ὅτι Τοῦτο οὐκ ὑπενόουν,
οὐκ ἔστι στρατηγικόν.

κη'. Ὅταν Θεοῦ διδόντος πόλις παρὰ σοῦ τῶν πο-
λεμίων ἀλίσκεται, ἀνοίγεσθαι συγχωρεῖ τὰς πύλας
ὥστε φεύγειν τοὺς πολλοὺς καὶ μὴ χωρεῖν εἰς ἀπό-
γνωσιν. Τὸ αὐτὸ δὲ καὶ φασσάτου ἀλίσκομένου τῶν
ἐχθρῶν παρὰ σοῦ ποιήσεις· ἀναγκαλὰ γάρ εἶναι ταῦτα
καὶ ἀκινδυνότερα πρὸς τὴν τῶν ἀλίσκομένων κατα-
κράτησιν.

κθ'. Ὑπόρασιν προδοσίας καὶ ὑπόνοιαν δώσεις B
τοῖς πολεμίοις κατὰ τῶν προσφυγόντων ἀπὸ σοῦ
πρὸς αὐτοὺς, ὥστε αὐτοῖς ἢ ἀπιστεῖν, ἢ ἀποκτείνειν,
ἢ γράμματα πέμπειν καὶ ὡς δῆθεν ἐκπεσόντα τῶν
διακομιζόντων τοῖς πολεμίοις ἐγγχειρισθῶσιν. Ἐνοῖς
ὡς ἐν τάξει ὑπομιμνήσκεις τοῖς προσφύγοις καιροῦ
προδοσίας συντεθειμένον καὶ πραγμάτων τινῶν πι-
θανῶν. Ἐντεῦθεν γάρ ἢ κατασχεθίσονται οἱ προσ-
φυγόντες, ἢ ἀπιστηθήσονται, καὶ φοδηθέντες πάλιν
ἐπιστρέψουσιν πρὸς τὰ ἴδια.

λ'. Καὶ ἐτέρως δὲ τὴν τῶν δειλῶν διάκρισιν ἐν
τοῖς ἀναγκαίοις καὶ αἰφνιδοῖς ἐγγχειρήμασι ποιήσεις,
ἢ ἀν τοὺς ἀβρώστους ἢ τοὺς κεκτημένους ἱπποὺς ἀδυ-
νάτους προτάξεις χωρίζεσθαι ἰδίως· οἱ γὰρ δειλοὶ
ἢ ἀβρώστειαν προσποιούμενοι, ἢ τῶν ἱππῶν ἀσθί-
νειαν, εὐθέως χωρισθήσονται τῶν ἀναγκαίων τοῦ
πολέμου ἐγγχειρήσεων. Ταῖς δὲ τοιοῦτους ἢ εἰς παρα-
φυλακὴν κάστρου, ὡς ἄνω που εἴρηται ἡμῖν, ἢ εἰς
ἄλλων ὄχυρωμάτων, ἢ εἰς ἐτέρας ἀκινδύνους χρεῖας
διατάξεις ἐκπέμψεις, ἵνα μὴ τῇ δειλίᾳ καὶ τοῖς ἀν-
δρείους μολύνουσιν. Εἰ δὲ τῆς παρατάξεως ἱσταμέ-
νης πρὸς μάχην παραυτὰ κηρύξεις, Ὁ βουλόμενος ἀντ'
πρωτοστάτης ὑποχωρεῖτω, καὶ ὁ βουλόμενος ἀντ'
ἐκείνου εἰσέλτω, οὐ μόνον τοὺς δειλοὺς τότε νοήσεις,
ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀνδρείους ἀναμάθῃς. Οἱ μὲν γὰρ δειλοὶ
καὶ τὸ ἄρχειν προδώσουσιν ὑπὲρ τοῦ μὴ κινδυνεύειν,
οἱ δὲ ἀνδρεῖοι μετὰ τοῦ ἄρχειν καὶ τὸ συγκινδυνεύειν
αἰρήσονται.

λα'. Ἀκμὴν καιροῦ ἐπιτηρεῖν σε δεόν, μὴ παρού-
σης ἀνάγκης, καὶ οὕτως ἐκστρατεύειν κατὰ τῶν πο-
λεμίων, ἵνα καὶ σὺ περὶ τὴν δαπάνην μὴ στενοῦσαι, D
καὶ οἱ πολέμιοι πλέον λυποῦνται τῶν καμάτων αὐ-
τῶν ληζομένων.

לב'. Ἰκανὰ σε χρή φυλακὴν περιποιεῖσθαι καὶ
μετὰ τὴν τῶν πολεμίων σου νίκην, καὶ μὴ ἀμελῶς
ἔχειν, ἀλλὰ φυλάττεσθαι τὰς αἰφνιδοῦς ἐπελεύσεις
τῶν ἡττηθέντων· οὐ γὰρ ἥρμεϊ τὸ ἀντίπαλον δεῖ,
ἀλλὰ τὴν οἰκίαν ἦτταν πολλάκις ἀναμαχήσασθαι
προθυμότερον γίνεσθαι.

λγ'. Τῶν ἐναντίων τοὺς πρεσβυτάτους ὀφείλεις οὐ
δίκαϊον, οὐδ' ἂν πολὺ προέχωμεν τῇ δυνάμει. Φιλίας
γὰρ τρόπῳ παραγίνονται, καὶ λόγῳ ἀτρέπτῳ ὑπὸ
τὰς χεῖρας αὐτοὺς τὰς σὰς καταπιστεύουσιν, εἰ
καὶ παρὰ πολεμίων ἀποστέλλονται. Τὰ οὖν ὅσα
ἐπὶ ἐκάστῳ καὶ πρέποντα παραφυλακτέον. Εἰ μὴ

27. Castra munire semper totum est, et amici-
liae pacisque tempore. Si prope hostes fueris,
fossatum circumducito vel ex lapidibus vel ex
lateribus circumvallatum, et ita castra tua in tuto
ponas. Si enim aliquid adversum contingat, mi-
nus Imperatorium erit dicere aliquando, Non puta-
tam.

28. Quando sine deditione hostium civitas aliqua
aut munio capitur, jube aperiri portas ut multi
aufugiant, et non in summam animi desperationem
cadant. Hoc idem fossato hostium capto praestabis.
Necessarium autem hoc est et securum in
primis ad captivos retinendos.

29. Suspicionem prodicionis et opinionem fal-
sitalis injicies hostibus de iis, qui abs te ad eos
profugerunt, ut illis vel diffidant, vel interficiant,
si litteras ad eos miseris, ut statim post has litte-
ras perlatas hostes invadant, et prodicionis tem-
pus inter te et profugos caeteraque probabilia con-
stituta videantur. Hoc pacto fiet, ut in custodia
teneantur profugi, vel ut fides illis non habeatur,
vel ut ad te iterum redeant.

30. Timiditatem militum tuorum aliqua neces-
saria et nec opinata incursione hoc modo explo-
rabis, si infirmos et eos qui debiles equos habent
jubebis ab aliis separari: timidi enim vel valetu-
dinem, vel equorum imbecillitatem simulabunt,
atque adeo ab hac bellica incursione separabuntur. C
Tales vel ad castelli, vel ad alterius munitionis
custodiam, vel ad alios usus securos emittes, ut
ne ignavia sua etiam strenuiores milites labefa-
cent. Sin acie jam instructa ad praelium manda-
veris, ut qui praestes discedere vult discedat, et
qui vult in illius locum ingreditur, non modo
timidos milites cognosces, sed etiam fortes stre-
nuosque scies. Timidi enim initio prodent se prius-
quam bellum incipiat, fortes autem post bellum
inceptum simul periclitari cupient.

31. Temporis opportunitas, nisi aliter neces-
sitas urgeat, abs te conservanda est, atque adeo
hostes invadas, ut neque tui commeatu deficiantur, D
et hostes magis vexentur omni labore, et agris jam
jam depopulatis.

32. Victis jam hostibus idonea abs te custodia
ad tuos defendendos collocanda est: vitamda enim
subita incursiones hostium sunt: non enim quie-
scunt hostes ullo tempore, sed belli offensionem,
occasionem sibi ad res melius et cautius gerendas
accipiunt.

33. Hostium legati, quamvis magnitudine copia-
rum admodum valeas, abs te minime violandi
sunt: sociali enim modo adsunt tibi, et quanquam
ab hostibus mittuntur, seipsos tamen quodammodo
in manus tuas tradunt. Sanctum et justum quod
est, erga omnes servandum est. Alias enim de sua

salute laborantes legati nunquam ad te venient, et legationis genus ipsum apud omnes nationes minus visitatum erit.

34. Quando magnis cum copiis civitatem aut castellum obsides, castra tua haud munita custodiis relinquere non oportet, neque solo vallo aut fossis contentum esse, sed et excubias habeas accuratas, et exercitus tuus ad portas civitatis sedeat, propter excursions quæ e portis sunt, et propter irruptiones quæ ab externis locis eo confluunt.

35. Proditores quidam persæpe in exercitu tuo esse timentur. Ut igitur ex iis utilitatem capias, percommodum fuerit contraria eorum quæ factururus es illis narrare, ut hoc modo deceptis hostibus, B facilius et melius consilia tua procedant.

36. Sine ingenti utilitate aut necessitate periculum ingrediendum non est. Qui enim talia suscipiunt pericula, similes hominibus sunt qui auri impostura inescantur, et propter coloris solum suavitatem aurum hoc possidere vehementer cupiunt.

37. Vigilans et sobrius in omnibus rebus gerendis, et adversus omnes hostium aggressiones sis, ut neque intermissionis belli tempus socordiae tempus putes, neque ante pacis perfectæ tempus ullam rem tibi negligendam arbitreris, sed hostium insidias sedulo vitabis, et prudenter illorum perfidiam qualis sit cogitabis: ubi enim malum acceperis, hæc sera pœnitentia nullum momentum asferre potest.

38. Qui ad te ab hostibus profugerunt, facile tibi hostium consilia nuntiare possunt: sed certius cognoscas, si qui in incursionibus abs te capti sunt, ad te de hostibus aliquid referant. Quod si quæ a transfugis et captivis dicuntur conveniant, veritatem magis eorum quæ quærentur intelliges.

39. Nullo modo nullave de causa jusjurandum hostibus firmatum violes: magnum enim malum perjurii crimen est. In quibus enim rebus Deus intercedit, firma necesse est pacta esse. Ignominia enim magna est Romanis ac Christianis, si cum reliquæ nationes jusjurandum fidemque conservent, ii perfidi Deo intercedente ac mediatoreprehendantur.

40. Vallo aut fossato circumseptus, si quando res exigit, ne in sola munitione spem salutis reponas, quasi ad te defendendum idoneus, sed secundum Deum armis tuis confidas: neque quamvis tutissimo in loco fueris, cætera arma contemnas, si vere Romanus sis. Prima enim, et extrema vero militi salus erit armorum suorum

γὰρ τοῦτο φυλάττεται, ἀπιστοῦντες οἱ πρέσβεις ἐκὰς τοῦ ἔθνους τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν οὐδέποτε πρεσβεύουσιν (20), καὶ πολλῶν τῶν ἐκ τῆς πρεσβείας ἀγαθῶν τοῖς ἔθνεσι γινομένων ἐκάστοις ἀπιστέρησις ἔσται.

λδ'. Ὅταν πολλῇ δυνάμει πόλιν ἢ φρούριον πολιορκῇς, οὐ δεῖ σε ποιεῖν ἀφύλακτον τὴν στρατοπέδειαν, οὐδὲ μόνῳ τῷ χάρακι ἢ ταῖς φόρταις ἀρκεῖσθαι εἰς ἀσφάλειαν, ἀλλὰ καὶ βίγλας ἔχειν ἀσφαλεῖς, καὶ παρὰ τὰς πόρτας τῆς πόλεως ἐγκαθίστειν, διὰ τὰς ἀπ' αὐτῆς ἐκ τῶν πορτῶν καταδρομὰς, μάλιστα δὲ κατὰ τὰς ἀπὸ τῶν ἐξωθέν ποθεν ὑφορωμένας προσβολὰς.

λε'. Ὑποπτεύονται τινες προδοταὶ καὶ παρὰ σοὶ πολλὰ κίς ὄντες. Ἵνα ἐκ καὶ ἐκ τῶν τοιούτων ὠφέλειαν σεαυτῷ περιποιήσῃ, τὰ ἐναντία ὧν βουλεύῃ λέγε πρὸς αὐτοὺς, ὥστε δι' αὐτῶν ἐξαπατωμένων τῶν πολεμίων εὐχερέστερον κατορθῶνται τὰ σὰ βουλευματα.

λς'. Ἄνευ ὠφελείας ἡ ἀνάγκη ἐπὶ τινὶ πράγματι οὐ δεόν παρακινδυνεύειν. Οἱ γὰρ τοιοῦτοις ἐπιχειροῦντες κινδύνους οὐδὲν διαφέρουσιν ἀνθρώπων τῶν ἀπάτῃ χρυσοῦ δολεαζομένων, καὶ διὰ τὸ τὴν εὐχροσίαν μόνον ὁρᾶν τὴν κτήσιν αὐτοῦ ἔχειν ἀγωνιζομένων.

λζ'. Γίνου πάντοτε νήφων καὶ ἐργηγορώς πρὸς τὰς τῶν πολεμίων ἀντικαταστάσεις, ὥστε μὴδὲ τὸν τῆς ἀνοχῆς τοῦ πολέμου καιρὸν ποιεῖσθαι ἀμελείας καιρὸν, μὴδὲ πρὸ καιροῦ εἰρήνης βεβαίας γενομένης καταμελήσης· ἀλλὰ πάντοτε τὰς τῶν ἐχθρῶν ἐπιβολὰς φυλάττου, καὶ ἀσφαλῶς κατανόει τὸ τοῦτων ἀπιστον· μετὰ γὰρ τὸ παθεῖν ἡ μεταμέλεια οὐδεμίαν τίκτει ὠφέλειαν.

λη'. Ἰκανοὶ μὲν ἴσως καὶ οἱ προσφεύγοντες ἀπὸ τῶν πολεμίων παρασχεῖν σοὶ πίστιν περὶ τῶν ἐρωτωμένων αὐτοῖς. Ἀλλὰ· μᾶλλον ἀσφαλέστερον ἀναμάθοις τὰ παρὰ τῶν ἐξ ἐπιδρομῆς ἀθρόως κρατουμένων λεγόμενα· καὶ γὰρ ὅταν ἀμφοτέρω τὰ τε παρὰ τῶν αὐτομόλων, καὶ τὰ παρὰ τῶν αἰχμαλώτων λεγόμενα συμβαλὼν διακρίνης, τότε τὸ ἀληθὲς μᾶλλον γνώσῃ περὶ ὧν ἐπιζητεῖς.

λθ'. Οὐδενὶ τρόπῳ, οὐδὲ οἰσθῆποτε προφάσει τὸν πρὸς τοὺς πολεμίους ὅρκον παραθήσῃ ποτέ· μέγα γὰρ κακὸν ἐπιπορκίας ἐγκλημα. Ἐν οἷς γὰρ Θεὸς μεσιτεύει, βέβαια (21) χρὴ μένειν τὰ συντιθέμενα. Αἰσχύνῃ γὰρ Ῥωμαίους καὶ μάλιστα Χριστιανοὺς, τῶν ἄλλων ἔθνῶν τὰς οικείας πίστεις τηρούντων, τοῦτους ἀπίστους περὶ τὰ συμφωνούμενα ὑπὸ Θεῷ μεσίτῃ ἐλέγχεσθαι.

μ'. Ὑπὸ χάρακός ποτε ἡ φορσάτου περιφρουρούμενος, ὅτε καλέσει καιρὸς, μὴ τῷ τοιοῦτῳ μόνον ὀχυρώματι τὰς ἐλπίδας τῆς σωτηρίας καταπίστευς, ὡς ἐτόλμῃ ὅντι πρὸς παράληψιν, ἀλλὰ μετὰ Θεὸν καὶ ἐν τοῖς ὅπλοις ἔχῃς τὴν πεποίθησιν, καὶ μὴ τοῦτων ἀμέλει διὰ τὴν ἄλλην φρουράν, εἴγε Ῥωμαῖος ὑπάρχεις ἀληθής. Πρώτῃ γὰρ σωτηρίᾳ καὶ τελευταία τῷ

NOTÆ.

(20) Πρεσβεύουσιν. Scribatur, πρεσβεύουσιν.

(21) Βέβαια. Scribatur, βίβαι.

ἀληθινῷ στρατιώτῃ ἢ τῶν ὅπλων ἐστὶν ἐπιμέλεια καὶ μεταχειρίσεις, τὰ δὲ ἄλλα καὶ τοῖς χυδαίοις τῶν ὅπλων ἐπινοεῖται πολλάκις. Καὶ γὰρ καὶ τοῖς πάλαι Ῥωμαίοις κατ' ἀρχὰς ἀντὶ τειχῶν τῇ Ῥώμῃ φόσαν καὶ τὰ ὅπλα χρηματίζειν λέγεται. Καὶ Λακεδαιμονίων ποτὶ στρατιώτης ἐρωτώμενος, Πού οἱ τῆς γῆς ὁμῶν ὅροι, λέγεται εἰπεῖν, Ὡς, δεῖξας τὸ ἐν τῇ χειρὶ κατεχόμενον δόρυ.

μα'. Παρακελεύου τοῖνυν τοῖς στρατιώταις, οὕτως εἶναι παρεσκευασμένους ἀεὶ (22) ὥς καὶ ἐν ἑορτῇ καὶ ἐν ἡμέρῃ, καὶ ἐν νυκτὶ, καὶ ἐν ἡμέρᾳ, καὶ ὅταν ἡ χρεῖα καλέσῃ, μέλλειν αὐτὸν ἐξένειν κατὰ τῶν πολέμων· διὰ τοῦτο γὰρ ἐπὶ τὸν τοιοῦτον καιρὸν οὐδ' ἡμέραν αὐτοὺς δεῖ προλέγειν ὥρισμένην, διὰ τὸ ἐτοίμους αὐτοὺς εἶναι διὰ παντός.

μβ'. Νίκης σοι παρὰ Θεοῦ ἐν δημοσίᾳ μάχῃ παρεχομένης, ἐὰν συμβῇ τοὺς ἀντιπάλους ἢ ἐν χάρακι ἢ ἐν ἑτέρῳ ὅχυρῳ τόπῳ καταφυγεῖν, μὴ ἐνδύσης αὐτοῖς καιρὸν ἀνέσεως, ἀλλὰ τοῦ φόβου νεάζοντος αὐτοῖς ἐπέρχου καὶ ἐπιτίθου, ἵνα μὴ τῇ ἐνδόσει ἀσφαλέστεροι γενόμενοι θαρρῆσιν τὴν ἥτταν αὐτῶν ἀναμαχησασθαι.

μγ'. Ἐάν τινες ἱκταί προσφεύγῳσιν ἀπὸ τῶν πολεμίων πρὸς σέ, μὴ ὥς ἔτυχε τοὺς προσδέχου· πολλάκις γὰρ ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν πέμπονται δόλῳ ὥς ἱκταί καὶ τινων δεόμενοι, καὶ οὕτως τοῖς δεξαμένοις ἐπιβουλεύουσιν.

μδ'. Ὑπονοεῖν δεῖ καὶ παραφυλάττειν ἀσφαλῶς τοὺς προσρρομένους ταῖς πολιορκουμέναις ἡμῶν πόλεσι παρὰ τῶν ἐχθρῶν, διὰ τὸ μὴ παρ' αὐτῶν τινα βλάβην ὑποστῆναι· πολλάκις γὰρ ἐμπρησμοὺς ποιῶσιν, καὶ τῶν ἑσθῆν ἀνθρώπων παρὰ τοὺς ἐμπρησμοὺς ἀσχολουμένων, ἔξωθεν οἱ πολέμιοι ἀδεέστερον ἐπιτίθενται.

με'. Μάχης προκειμένης ἐὰν ἄρα δοκιμάζῃς ἀξιόμαχος εἶναι τῶν ἐχθρῶν, ὧ στρατηγέ, ἐν τῇ ἑαίνων χώρᾳ τὴν μάχην ἐπιτηδεύσεις· τοῦτο γὰρ μέλλον ἀρμόδιον ἦπερ ἐν τῇ ἰδίᾳ· τῶν γὰρ ἐν τῇ πολεμίᾳ γῇ μαχομένων καὶ τὰ φρονήματα μέλζονα γίνονται, καὶ ὁ ἀγὼν οὐκ ἐστὶ ὥς ὑπὲρ τοῦ ἰδίου ἔθνους μόνου πρόκειται αὐτοῖς ὁ τοῦ πολέμου, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῆς αὐτῶν σωτηρίας. Καὶ γὰρ οἶδας, ὥς ἐὰν μὴ στερόως ἀντικαταστάνεις εἰς φυγὴν ἐν τῇ πολεμίᾳ γῇ τραπῶσιν, ἀνέλπιστος αὐτοῖς ἡ σωτηρία γίνεται, ὅπερ ἐν τῇ ἰδίᾳ γῇ πολεμοῦντων αὐτῶν γίνεσθαι οὐκ ἀναγκαῖον. Καὶ γὰρ καὶ φυγόντες, ἐλπίζουσιν ἀκινδύνως σωθῆναι, καὶ ὅχυρωμάτων ἐπιλαβέσθαι ἐν οἷς σωθήσονται· καὶ διὰ τοῦτο γενναίως ἀντιστῆναι τοῖς πολεμίοις οἱ στρατιῶται μὴ συγχωρούμενοι εἰς φυγὴν ἀκίνδυνον συνωθοῦνται ἔλθειν.

μς'. Ἀεὶ τι κρατεῖτωσαν οἱ στρατιῶται, ὅταν μὴ ὁ πόλεμος ἐνοχλῇ, καὶ μὴ ἀργεῖτωσαν· ἡ γὰρ ἀργία στρατιώταις συντρεφομένη ταραχῆς ὑπάρχει γεννητική.

μζ'. Τὸ θεραπεύειν τὸ θεῖον διὰ παντός χρεῶν

A cura, et conservatio: reliqua omnia præ hoc plebeia et vulgaria existimanda sunt. Antiquos enim Romanos murorum vice fossam, et arma usurpasse legimus. Et Lacedæmonius miles olim interrogatus, ubi ditionis suæ termini essent, dixisse fertur, Hic, hastam vibratam manu ostendens.

41. Adhortaberis milites semper, ut ita parati sint, ut omni tempore, sereno, pluvio, noctu, interdiu, ubi usus fert, adversum hostes instruantur: talibus enim temporibus ne horam quidem aliquam constitutum assignare oportet, ut in promptu omnino sint.

B 42. Victoria tibi {In publico prælio a Deo obiecta, si forte hostes, vel ad vallum vel ad aliquem munitum locum confugiant, nullum relaxandi tempus illis tribue, sed terrore recente impendente illos adoriaris, ne relaxatione aliqua illis concessa, firmiores et paratiores fiant ad victoriam amissam quantum possunt recuperandam.

43. Si qui servi hostium ab illis ad te confugerint, ne quosvis statim recipias: sæpe enim ab hostibus dolo mittuntur quasi servi et cæterarum rerum egentes, atque adeo illis, qui se recipiunt insidiantur.

44. Cavendum sedulo observandumque est ab illis, qui ab hostibus ad obsessas urbes vestras dilabuntur: sæpe enim huiusmodi civitates solent incendere, et civibus in reslinguenda flamma occupatis, obsessores civitatem melius invadunt.

45. Bello proposito si speraveris te habilem ad oppugnandos hostes esse, illorum in regione prælium committas: hoc enim magis idoneum erit, quam si in tua ipsius regione pugnes, et animos tuorum strenuiores facit: et de sua natione bellum non erit, sed de sua ipsorum salute. Noverunt enim se, si non strenue atque alacriter in bello cum hostibus dimicent, in fugam vertendos esse, et de salute sua nullam spem esse posse. At regione in sua contra sperant: nam et fuga salutem querere se posse sperant, et ad munitiones venire, quibus servantur: atque adeo cum strenue hostibus resistere non necesse habent, ad fugam securam se convertunt.

46. Ubi belli nulla perturbatio est, non otio torrescant milites, sed hæc agant potius: otium enim militibus magnarum seditionum et turbarum causa est.

47. Colendus omnino Deus est. Bellorum autem

NOTÆ.

(22) Post ista, παρεσκευασμένους ἀεὶ, typositheta omisit, ὥς ἐν ἑορτῇ, καὶ ἐν ἡμέρῃ. Scribe vero, ἐν ἡμέρῃ. Sed nec illud, ἐν ἑορτῇ, istius loci videtur:

nam ἑορτῇ καὶ ἡμέρῃ, non sunt ἀντίθετα, ut ἡμέρα καὶ νύξ.

in exordiis maxime illum veneraberis : si enim illum colueris pure ac religiose, sicuti fas est, in omnibus periculis et perturbationibus supplicabis illi quasi amico, et salutem ab illo comparabis.

48. Vigilans imperator, et exercitum suum contentione corporis, et laboribus occupatum tenens, minus omnibus periclitabitur.

49. Milites in praelium educendi non sunt priusquam illorum periculum feceris, sed cognoscendus unusquisque miles est, quam ad rem, et qua in acie sit utilis, itaque instruendus est.

50. Hæc sola adversus hostes deliberabimus quæ incognita illis sunt, antequam a nobis gerantur : si enim aliquam harum rerum notitiam habeant, facile adversus conatus nostros aliquid molientur.

51. Dolis, incursionibus, fame, hostes lædendi vexandique sunt, et crebrioribus aggressionibus insultibusque adoriendi : neque ad commune publicumque praelium evocandi, ubi valere fortunæ instabilitas solet, potius quam ulla virtutis constantia.

52. Milites laboribus assuefacti strenuiores in dies fiunt, otiosi autem magis ac magis debilitantur. Efficiendum igitur est ut laboribus exercitati sint, quemadmodum tibi alias præscripsimus.

53. Ad omnes vitæ partes, præterquam in bello, incallidum te esse præcipimus. Ibi autem, et in iis te imperatoris consiliis dolus adjuvat, ubi hostes eo decepturus es.

54. Cognosce, et expende tuas vires, atque hostium diligenter : hoc si feceris, imperator, et singula diligenter fideliterque perillustraveris, ægre in bellicis rebus superaberis, aut expugnaberis.

55. Fortitudine ac instructione militari longe majores res in bello geruntur, quam multitudine militum ignavorum confusa.

56. Locorum situs sæpe pugnantes vehementer juvant, et imbecillioribus victoriam promoveni. Itaque iis in locis te ad pugnandum præpares in quibus cognoveris exercitum tuum meliores partes, hostium autem deteriores habiturum.

57. Imperatoris solertia generosos milites reddit : natura enim paucos fortes creat ; cura autem, et industria, si imperatoria solertia adjungatur, multos strenuos facit.

58. Bonum mihi videtur esse justam habere causam bellandi ; nam qui injuriam illatam propulsat, hic justus est, et divinam justitiam adiutricem ha-

βστιν. Μάλιστα δὲ τοῦτο θεραπεύσεις, ὡ στρατηγὲ, τῶν πολεμικῶν κινδύνων ἀπάργεσθαι μέλλων· ἐὰν γὰρ γνησίως τότε τὸν θεὸν θεραπεύσης, τάχα θαρβήσεις ἐν τοῖς δεινοῖς ὡς πρὸς φίλον σοι τοῦτον τὰς ἱκεσίας ποιεῖσθαι, καὶ τὴν σωτηρίαν μετὰ παρρησίας ἐπιζητεῖν.

μη'. Ὁ συναγρυπνῶν τῷ στρατεύματι στρατηγός, καὶ πλεόν πονῶν ἐν τῷ γυμνάζεσθαι τοὺς στρατιώτας, ἤττων εἶναι οὐ κινδυνεύει κατὰ τὸν πόλεμον.

μθ'. Στρατιώτας ἐξάγειν ἐπὶ μάχην ἐκείνους οὐ δέον, ὧν μὴ πρότερον εἰληφας τὴν πείραν ἱκανὴν ἐπὶ ἀνδρείαν, τυγχάνουσιν· ἀλλὰ δεῖ σε γινώσκειν, εἰ δυνατόν, ἕκαστον τῶν στρατιωτῶν ἐν πόλει πράγματι καὶ ἐν πόλει τάγματι ἐστὶν ἀρμόδιος, καὶ οὕτως αὐτοὺς διατάττειν.

ν'. Ταῦτα μόνα καλῶς βουλευσόμεθα κατὰ τῶν πολεμίων, ὅσα πρὶν ἢ πράξομεν ἠγνόησαν ἔχειν· ἐὰν δὲ τούτων τὴν γνῶσιν λάβωσιν, ταχέως κατὰ τῶν βουλευμάτων ἡμῶν μεθοδεύουσιν.

να'. Ἡ δόλος ἢ ἐπιδρομαίς, ἢ λιμῶ τοὺς πολεμίους βλάπτειν καλὸν ἐστίν, καὶ λυπεῖν αὐτοὺς κατὰ μακρὸν διὰ συχνότερων ἐπαγωγῶν καὶ ἐπιτηδεύσεων· οὐχὶ δὲ πάντως ἐπὶ δημόσιον ἐγκαλεῖσθαι πόλεμον, ἐνθα πολλάκις τὸ πλεόν ὁρῶμεν τῆς τύχης προτερῆμα, ἢ τῆς ἐπιδεικνυμένης ἀνδρείας.

νβ'. Στρατιώται πρὸς πόνους γυμναζόμενοι προκόπτουσιν εἰς ἀνδρείαν. Ἀργοῦντες δὲ νωθροὶ καὶ ἀσθενεῖς μᾶλλον γίνονται. Διὸ φροντίσεις μὴ ἀργεῖν αὐτοὺς, ἀλλὰ πρὸς τὰς γυμνασίας πονεῖν, καθὼς σε καὶ ἐν ἐτέροις διατάξάμεθα.

γγ'. Ἀθολὸν μὲν ἐν τοῖς ἄλλοις ἀπασὶ διαζῆν σε παρακαλεσόμεθα, ἐν δὲ τοῖς κατὰ πόλεμον στρατηγήμασι μόνοις καὶ δόλος ὠφελήσει πολλάκις, ὅταν τοὺς ἐχθροὺς καὶ πολεμίους ἐξαπατῇ μάλιστα δι' αὐτοῦ.

νδ'. Γίνωσκε καὶ σύγκρινε τὰς τε σὰς δυνάμεις, καὶ τὰς τῶν πολεμίων, ὅπως ἔχουσι. Τοῦτο γὰρ ποιῶν στρατηγός, καὶ ἀνακρίνων κατὰ μέρος τὰς τε τῶν οικείων καὶ τὰς τῶν πολεμίων ἀρετὰς, δυσκόλως ἐν τοῖς κατὰ πόλεμον ἔργοις σφαλῆσεται.

νε'. Ἰσθὶ ἀκριβῶς, ὡ στρατηγὲ, ὅτι ἀνδρεία μᾶλλον καὶ τάξεις στρατηγικῇ εἴασιν ἐν πολέμῳ εὐεργετεῖν, ἢ πλῆθος τῶν μαχομένων ἀνάνδρον καὶ ἄτακτον.

νς'. Αἱ τῶν τόπων θέσεις πολλάκις μεγάλα τοὺς μαχομένους ὠφέλησαν· καὶ γὰρ ἐνίοτε καὶ τοὺς ἀσθενεστέρους καλλίονας ἐδείξαν, διὸ χρὴ σε μάλιστα τοιοῦτοις τόποις ἀρμόζεσθαι πρὸς μάχην, ἐν οἷς ἂν γινώσξης τὸν μὲν ἐὼν στρατὸν προτερῆσαι, τὸν δὲ τῶν πολεμίων ἐλαττωθῆναι.

νζ'. Στρατηγοῦ ἀγχίνοια γενναίους τοὺς στρατιώτας ποιεῖ. Ἡ μὲν γὰρ φύσις ὀλίγους ἀνδρείους ἀπογεννᾷ, ἢ δὲ ἐπιμέλεια καὶ γυμνασία μετὰ στρατηγοῦ φρονήσεως γινομένη πολλοὺς χρησίμους ἀποδεικνύει.

νη'. Καλὸν μοι δοκεῖ δίκαιον εἶναι τὴν ἀρχὴν τοῦ πολέμου. Ὁ γὰρ τοῖς ἀδικήσασιν ἀνταμυνόμενος οὗτος δίκαιός ἐστιν καὶ τὴν θεῖαν ἔχει δι-

καιούνην βοήθον τε [καὶ σύμμαχον κατὰ τῶν Α] βέτ, dum injurios homines repellit. Qui vero pri-
 μος injuriam intulerit, divina vindicta, ac justitia
 α victoria belli abest.

νθ'. Ασφαλῶς δίδωκε τοὺς πολεμίους μετὰ νίκην, ὧ στρατηγέ, καὶ μὴ διεσπαρμένως ἐπέρχου, μάλι-
 στα συντεταγμένοις ἐκείνοις. Ὁ γὰρ τοῦτο ποιῶν, τὴν ἑαυτοῦ νίκην τοῖς πολεμίοις προδίδωσι. Καὶ γὰρ ἀντιστρέφοντες μετὰ συντάξεως οἱ ἐχθροὶ κατὰ σοῦ ἀσυντάκτως καὶ διεσπαρμένως διώκοντος, ῥα-
 δίως σου περιγέγονται, καὶ πρὸς τὸ ἐναντίον ἀντι-
 πνεύσουσι τὴν κατ' αὐτῶν μάχην.

ξ'. Ἰσχύσεις μᾶλλον, ὧ στρατηγέ, κατὰ τῶν σὼν πολεμίων, ὅταν ἀφορᾷς (23) πρὸς τὴν ποιότη-
 τα τῶν καιρῶν καὶ τῶν τόπων καὶ τῶν ἀντιμα-
 χομένων ἐχθρῶν. Καὶ οὕτως πρὸς τὴν ἐκάστου
 χρεῖαν ταῖς οἰκείαις τέχναις καὶ μεθόδοις συγχέ-
 ρησαι.

ξα'. Οὐτε συνάγειν ὁμοῦ βουλῆς ἕνεκα τὸ στρα-
 τευμα πρέπειν ἐστίν, οὐτε συνεχῶς καλεῖν τὸν στρα-
 τηγὸν πρὸς ἑαυτὸν ἀργοῦντας καὶ πρὸς μὴδὲν ἀσχο-
 λουμένους ἕτερον· ταῦτα γὰρ ἀκαίρου μελέτης καὶ
 στάσεως αἰτία τοῖς στρατεύμασι γίνεται.

ξβ'. Μεγάλη σύνεσις στρατηγοῦ, ὅταν χρηται
 μὲν συμμάχοις μετρίως εἰς τὴν ἑαυτοῦ χώραν, ἀλλὰ
 μὴ πλέον τῆς οἰκείας δυνάμει, τούτους εἰσάγων
 μάλιστα, δυσμενεῖς ποτε τοὺς τοιούτους ἐκείνους
 ἐλπίζομένους, μήποτε συμφρονήσαντες ἀντάρωσι
 καὶ τῆς χώρας κρατήσωσιν, δι' ἣν εἰς (24) συμμα-
 χίαν ἐκλήθησαν. Οἱ γὰρ ἕνεκεν χρημάτων ὑπὲρ σοῦ
 κινδυνεύειν ἐλόμενοι, τάχα καὶ πλείονων χρημά-
 των πορισμοῦ ἕνεκεν καὶ κατὰ σοῦ παρακινδυνεύ-
 ουσιν.

ξγ'. Ὅταν μὴ τοῖς στρατεύμασι τὰ ἐπιτήδεια καὶ
 τὰς ἀναγκαῖας τροφὰς προσετρεπίσης, τότε καὶ πο-
 λεμίων χωρὶς ἡττηθήσῃ. Ἡ γὰρ σπάνις καὶ ἔνδεια
 τῆς δαπάνης καὶ τοὺς στρατιώτας καὶ τοὺς ἵππους
 ἐκλυθῆναι παρασκευάσει.

ξδ'. Ὅταν τοῖς ἰσίοις καθάλλαρις θαρρῆς καὶ
 μάλιστα τοῖς μετὰ κονταρίων πολεμοῦσιν τοὺς στε-
 νοῦς καὶ ἀνωμάλους τόπους ἐκφυγε, ἐπιζητῇ
 δὲ τόπους ὁμαλοὺς καὶ ἴσους· οὗτοι γὰρ εἰσι τοῖς
 οὕτω παρατασσομένοις ἀρμόδιοι, καὶ ἐνταῦθα συγ-
 κρότει τὸν πόλεμον. Εἰ δὲ περὶ ταῖς θαρρῆς δυ-
 νάμεσιν, ἀνωμάλους καὶ δασεῖς καὶ τραχυτέρους
 ἐπιλέγου τόπους, καὶ ἐν τούτοις ἐπιτέλει τὴν μά-
 χην.

ξε'. Ἐπεὶ σσαυτοῦ καὶ τοῦ σοῦ λαοῦ ἀντιβου-
 λεύῃ (25) κατὰ τῶν πολεμίων, καὶ τὴν τοιαύτην
 βουλὴν ἀκούσης προδομένην αὐτοῖς, καθόλου τὰ
 βεβουλευμένα, εἴτε ἐν παρατάξει, εἴτε ἐν ἄλλαις
 παραγγελίαις, ἢ σχήμασιν, ἐναλλάσσειν ὀφείλεις.

ξς'. Σὺν πλείοσι μὲν περὶ ὧν μέλλεις πράττειν
 βουλεύου, τί δὲ πράξεις σὺν ὀλίγοις καὶ τούτοις
 πιστοῖς, τὸ δὲ συμφέρον σου, ἤγουν τὴν πασῶν

bet, dum injurios homines repellit. Qui vero pri-
 mus injuriam intulerit, divina vindicta, ac justitia
 α victoria belli abest.

59. Circumspecte post victoriam hostes inse-
 quaris, neque dissipatis copiis tuis illos in acie
 instructa fugientes persequaris : qui enim hoc fa-
 cit, victoriam suam hostibus prodit : nam hostes
 acie instructa conversi in tuos confuse, et disjecte
 insequentes facile te superabunt, et momenta victo-
 riæ ad se transferent.

60. Hostes maxime expugnabis quando in loco-
 rum temporumque opportunitates, et hostium pu-
 gnantium vires intueris, atque ad omnem usum
 B bellicum consilia conatusque tuos conferas.

61. Neque congregare simul exercitum consilii
 causa par est : neque idoneum, ut singulos otio-
 sos milites, et nulla in re occupatos ad te voces,
 atque increpes : hæc enim seditionis et importu-
 narum turbarum causa esset.

62. Magna prudentia imperatoris est, quando iis
 sociis ad regionem suam defendendam utitur, qui
 minores et non plures propriis copiis existant,
 quosque alias inimicos sibi maxime futuros arbi-
 tretur, ne, si plures fuerint, et inter se consense-
 rint, eam invadant regionem, et superent, propter
 quam in societatem tuam asciti sunt. Qui vero
 pecuniarum causa pro te periclitari volunt, for-
 tassiss majoris summæ causa contra te ex contraria
 parte dimicarent.

63. Quando exercitui commeatum, et res neces-
 sarias non præparas, facile absque hostibus su-
 peraberis : egestas enim, et inopia commeatus,
 tum milites, tum equos etiam contabefacit.

64. Si quando equestribus copiis tuis fretus es,
 et iis in primis, qui hastati sunt, angusta atque in-
 æqualia loca devita, et loca plana expositaque ex-
 quire ; hæc enim sunt iis qui sic instruuntur ido-
 nea, ibique committe prælium. Sin pedestribus
 copiis fretus sis, inæqualia, condensa et asperiora
 D loca elige, et in illis bellum geras.

65. Si de te tuisque copiis adversum hostes, ali-
 quid deliberaveris, et consilium tuum hostibus
 patefactum esse intellexeris, omne consilium tuum,
 quod intenderas, sive in acie instruenda, sive in
 aliis præceptionibus formisque sit, repudiato.

66. Cum plurimis de rebus gerendis delibera :
 quid tu ipse facturus sis, cum paucis, iisque fide-
 libus admodum communica. Quid vero potissimum

NOTE.

(23) Ἀφορᾷς. Scribehatur, ἀφορμάς.

(24) Δι' ἣν εἰς. Scribe, δι' ἣν εἰς.

(25) Ἀντιβουλεύῃ. Scribe, ἂν τι βουλεύῃ.

factu sit, et quod ex omnibus consilium est optimum apud teipsam solum serva.

67. Ut exercitus integer, ac sine ulla perturbatione sit, vel eo exercitum ducito, ubi commeatus rerumque necessariorum abundantia est, aut ipsum commeatum, et res necessarias exercitui apponabis.

68. Non per speculatores solum perlustranda via exercitus tui est, sed et tu imperator, si commode, et clam poteris, tuis ipsius oculis omnia loca pervestigabis: neque vias solum, sed etiam hostium adventantium multitudinem, et illorum aciem, ut inde tu instructus possis ad tuorum salutem, et hostium offensionem omnia excogitare.

69. Formidinem militum, ac animorum demissionem ad magnitudinem animi revocabis, et artibus variis, ac modis illos exsuscitabis, interdum oratione, interdum donis sublevabis, et abjectas illorum mentes ad aliquam tranquillitatem ac strenuitatem eriges.

70. Aliqua etiam sacrorum templorum atque asilorum religio sit, et conserventur, qui ad ea loca profugerunt: neque tu neque ex tuis quisquam eos, qui ad sacra confugerunt violes. Eos autem, qui tale aliquid patrant, justo supplicio coerceris.

Ἐν τοῦ δικαίου αὐτοῦ ἐπιτυχῇ. Τοὺς δὲ τι τοιοῦτον

71. Ab omni negotio domestico, atque iniuria liberam plebem tuam conservabis, quæcunque in exercitu est, et quæ exauctorata est. Satis enim illis est tributum publicum pendere, nulla alia re premi. Si castellum aliquod, aut porta, aut pons conficiendus sit, vel via aliqua sternenda, aut aliud quid publicum extruendum est, neque publicis ærarii expensis absolvi potest, unusquisque tum ex æquo huic operi inserviat, nemoque ab hac re excusetur neque amicitia, neque donis, ut ab officio suo absit, sed iusta et certa cum proportionem unusquisque tum dives, tum pauper pro viribus suis publicum servitium præstet.

τῆς τοιαύτης δουλείας ἀπολιμπανέσθω, ἀλλὰ κατὰ ἀλογίαν τῆς (28) δυνάμεως αὐτοῦ ἕκαστος καὶ πλούσιος καὶ πένης τὴν δημοσίαν δουλείαν ἐπιτελείτωσαν.

72. Militum in bello cadentium, atque eorum potissimum, qui strenue se gerant, et pro fide Christiana mortui sunt, corpora honeste sepeliantur, eosque bona atque honesta commendatione mortuos prosequamur. Sed et liberi illorum, et conjuges, universaque familia, tua providentia ac præsidio alantur. Ita enim milites alacres, atque incitati ad bellica pericula suscipienda erunt, si in illorum excessu e vita cernant, quid postea se, ac suis fiat, si se strenuos in bello gesserint.

βλέποντες τί αὐτοῖς συμβήσεται μετὰ τὸ τέλος, ἔαν προθύμως ἀριστεύσαντες ἀγωνίζωνται.

(26) Ἐξαυτοπλάς. Scribe, ἑξαυτοπλάς. Jam ἑξαυτοπλάς, est Latinum, *Exauctoratio*. Vide *Glossarium nostrum*.

καλλίονα βουλήν κατὰ σεαυτὸν ἐπιλεξάμενος κατέχε.

ξζ'. Ἵνα δέ σοι ἡ ἐκστρατεία ἄλυπος διατηρῇται καὶ ἐβρώμενη, δέον σε ἡ πρὸς τὰ ἐπιτήδεια τῆς χρείας τὸ στράτευμα ἀπάγειν, ἢ αὐτὰ τὰ ἐπιτήδεια πρὸς τὸ στράτευμα μετακομίζειν.

ξη'. Οὐ διὰ σκοπῶν δει μόνον προερπυνθῇ τὰς ὁδοὺς, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν, εἰ δυνατόν, τὸν στρατηγὸν λαθραίως τοῖς οἰκείοις ὀφθαλμοῖς μετὰ ἀκριθείας ταύτας κατανοεῖν· καὶ οὐ μόνον τὰς ὁδοὺς, ἀλλ' εἴγε δυνατόν καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἐπαρχομένων πολεμίων, καὶ τὴν τάξιν αὐτῶν, ὡς ἂν ἐντεῦθεν διδασκόμενος δύναται καὶ κατ' αὐτῶν καὶ ὑπὲρ ἑαυτοῦ ἀσφαλῶς τὰ ἐνδεχόμενα ἐπινοεῖν καὶ μεθ-
B οδεύειν.

ξθ'. Ὑψηλῇ διανοίᾳ τὴν ἐμπειρομένην ποτὶ δειλίαν τοῖς στρατιώταις ἀνακαλοῦ· καὶ τέχναις διαφόροις εἰς θάρσος τοῦτους ἐπάναγες, ποτὶ μὲν λόγους, ποτὶ δὲ ἔργοις ἀνακτῶμενος, καὶ πρὸς εὐθυμίαν μεθέλκων τὴν ἀθυρίαν.

θ'. Καλὸν, ἐν παντὶ καιρῷ τιμᾶν καὶ σέβασθαι τοὺς ἱερὰς τοῦ Θεοῦ ναοὺς, μάλιστα δὲ καὶ ἐν τῷ ἀσύλῳ αὐτοῦ διατηρεῖσθαι εἰς τοὺς ἐν αὐτοῖς προσφύγοντας· διὰ τοῦτο παραφύλαττε, ὡς στρατηγὴς, καὶ μήτε σὺ αὐτοῦς, μήτε εἰς τίνα ἕτερον καταδέξῃ ἀπὸ θεοῦ ναοῦ ἀποσπᾶσαι τίνα ἱκέτην καθήμενον, ἕως

σα'. Ἀγγαραίας ἀπάτης ἰδιωτικῆς καὶ ἀδικίας ἐλεύθερον φύλαττε τὸν ὕπν οὗ τεταγμένον λαόν, ὅσοι τοῦ στρατοῦ εἰσι, καὶ ὅσοι τῆς λεγομένης ἑξαυτοπλάς (26)· ἀρκεῖ γὰρ αὐτοῖς τελεῖν τοὺς τε δημοσίους φόρους καὶ τὰ ἐπιτελούμενα αὐτοῖς ἀκρικῶς καὶ μηδὲν πλέον καταβαρεῖσθαι. Ἐὰν δέ (27) καστροκτισία γένηται, ἡ παραδοποίησις, ἡ γεφύρας ἀνάκτισις, ἡ ὁδοῦ κατάρστασις, ἡ ἀνάγκη τις ἐτέρων τῶν δημοσίων διοικήσεων, καὶ οὐκ ἐπαρκεῖ τὸ κατὰ τὸν τόπον δημόσιον διὰ μισθοῦ ταῦτα ἐργάζεσθαι. Τότε μετὰ τοῦ δικαίου λόγου καὶ τῆς ἰσότητος ἅπαντες δουλευέτωσαν, καὶ μηδεὶς παρὰ τινος ἐξκουσεῖ[τω]σθω, μήτε διὰ δώρων, μήτε διὰ φιλίας

θβ'. Ἰερά εἰσι τὰ τῶν τελευταίων τῶν ἐν πολέμῳ στρατιωτῶν σώματα, καὶ μάλιστα τῶν ἀριστευσάντων, ἐν τῇ ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν μάχῃ. Καὶ ταῦτα χρεὼν ἐκ παντὸς τρόπου τιμᾶν ὁσίων καὶ ταφῆς ἀξιοῦν καὶ μνήμης ἀειμνήστου, ἀλλὰ καὶ τὰ τέκνα τούτων καὶ τὰς γαμετάς καὶ τοὺς ὄλους οἰκοῦ· αὐτῶν δέον τῆς παρὰ σοῦ προνοίας ἀπολαύειν, ὡς στρατηγὴς, καὶ ἐπιμελείας καὶ ἀντιλήψεως. Οὕτως γὰρ οἱ στρατιῶται καὶ εὐψυχοὶ καὶ πρόθυμοι πρὸς τοὺς πολεμικοὺς κινδύνους γενήσονται, ἐν ἐκείνοις

NOTÆ.

(27) Ἐὰν δέ (27). Scribe, ἔαν δέ (27).

(28) Ἀλογίαν. Scribe, ἀναλογίαν.

ογ'. Παρασκευῆς τῆς ἐν πολέμοις ὀφειλούςης μὴ ἀμίλει, ὧ στρατηγῇ, κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ χειμῶνος· ἵνα τοῦ ἱεροῦ ἐπιγινωμένου ἀνυστερήτως καὶ ἀνεμποδίστως τὴν στρατείαν ἐξάγῃς.

οδ'. Ῥήμασι πειθηνοῖς ὁμίλει συνεχῶς τῷ πλήθει τῶν στρατιωτῶν, ὥστε ὁμονοεῖν αὐτοὺς ἐν τῷ καιρῷ τῆς μάχης, καὶ φιλικῶς αὐτοὺς διακεῖσθαι ἐπιτήδευε, ἵνα ἡδέως ὑπὲρ ἀλλήλων συναγωνίζωνται.

οε'. Ὅταν δημοσίως παρατάξῃς σύμμικτον στρατὸν, ἦγουν πεζῶν ὁμοῦ καὶ καθάλλαρτων, τοὺς μὲν πεζοὺς δέκα τὰ βάρη, ἦγουν ἐπὶ δέκα τὰ πάχος ποιήσεις τοὺς ὀρδίνους· τοὺς δὲ καθάλλαρτους ἐκτάξεις ὥσπερ δύο κέρατα ἐνθεν ἀκαίθην πρὸ τῆς παρατάξεως.

ος'. Στρατιωτῶν γενναίων δοκιμασία γίνεται, ἐὰν ἀγνοοῦντων αὐτῶν ἀθρόον κτύπον τινα, ἥτοι ἦχον μέγαν ἢ τυμπάνου, ἢ ἐτέρου τινὸς ἐξαισίου, προσφέρῃς ἀπροσδοκῆτως· τὸ τε γὰρ τοὺς μὴ καταπλησσομένους, ἀλλ' ἀτρεμοῦντας πρὸς τὸν ἐξαίσιον κτύπον, ἐκλέγου ὡς σταθεροὺς καὶ ἀνδρείους, ἐξ ὧν καὶ ἀρχοντας καταστήσεις.

οζ'. Κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ πολέμου δεῖ μὲν εὐχὰς πρὸς θεὸν καταβαλέσθαι, καὶ σύμμαχον ἐκείνον καλεῖν, μὴ μέντοι τῶν προκειμένων ἀγώνων καταμαλεῖν, ἢ τῶν ὀφειλομένων πράξεων κατολιγῶρεῖν. Σὺν θεῷ γὰρ δεῖ καὶ τὰς χεῖρας σαλεύειν, καὶ ὡς ὀργανα πρίχειν ὑπηρετοῦντα. Οὕτε γὰρ τεθότης ἐὰν μὴ ῥίψη τὸ βέλος εὐστοχῆσει ποτὲ, οὔτε ὁ μὴ μένων, ἀλλὰ φεύγων, κρατῆσει τῶν ἐχθρῶν, οὔτε ὁ μὴ πρᾶξεως ἀρξάμενος εὐπραγήσει· ἀλλ' εὐχεσθαι μὲν δεῖ τὴν νίκην λαβεῖν τοῦ πολέμου παρὰ θεοῦ, ὁμοῦ δὲ καὶ τὰ ὅπλα κατεχεῖν. Καὶ μαχόμενον σύμμαχον ἐπικαλεῖσθαι τὸ θεῖον.

οη'. Ὑπὸ τινος συνηθείας πολλάκις ὁ στρατὸς ἀπὸ συμβῶν ἢ σημείων τινῶν εἰς δεξιάν εἰσθε τρέπεσθαι, ἀλλ' εἴποτε τοιοῦτόν τι γένηται, ἀναζητήσεις αὐτὸς, καὶ εὐρὼν ἀντιμεταλλάξεις αὐτῶν τὴν διάνοιαν διὰ τῆς σῆς ἀγχινοίας μεθερμηνεύων τὰ σύμβολα ὡς ἐνδέχεται· ἵνα δι' ὧν εἰς δεξιάν κατέπεσον, διὰ τούτων εἰς θάρσος αὐτοὺς καὶ ἐλπίδας ἀγαθὰς διαναστήσεις.

οθ'. Νίκης φημιζόμενης προθυμότερον πρὸς τὰς μάχας τὸ σπράτευμα γίνεται. Ἐὶν τοίνυν διὰ μὲν τοιαύτης φήμης θάρσος ἐμπειρίας τοῖς στρατιώταις· μετὰ εὐψυχίας δὲ καὶ ἀνδρείας ἐπιμελῶς ἐγχειρήσεις τῆς μάχης, ἔλπιζε σὺν θεῷ τὴν φημιζομένην νίκην παρέσεσθαι.

π'. Τὴν ποτε (29) καιρὸς δε, Σκιπίων Ῥωμαίων ἡρέθη ἀπὸ ψήφου κοινῆς στρατηγός, καὶ ἡλικίας ἦν ἐτῶν τῶν ὀκτωκαίδεκα στρατηγικῶν ἀπαρχόμενος ἔργων. Παρεῦθε δὲ τῆς ἀρχῆς ἐκέλευσεν ἀποπέμπεσθαι τοῦ στρατοῦ κραβδάτους καὶ τραπέζας καὶ διάφορα ἐκπώματα, καὶ τὰ ἄλλα σκευὴ πάντα, πλὴν χύτρας χαλκῆς, καὶ σουδλίου σιδηροῦ, καὶ ποτηρίου, τοῖς ἔχουσι (30) μὲν, ἀργυροῦ, τοῖς δ' ἄλλοις, ξυλί-

73. Ea quæ ad bellum pertinent hieme parabis, ut vere ineunte nulla re defectus, aut destitutus prælium inire possis.

74. Oratione blanda ac benigna milites semper appellabis, et exhortaberis ut inter se consentiant, et benevolo animo toto hoc prælii tempore inter se sint, ut alacrius se mutuo defendant.

75. Ubi publicam aliquam aciem et permistam ex equitatu et peditatu instruis, peditatum ad decem virorum altitudinem per contubernia instrues, equites autem quasi duo cornua hinc atque illinc peditum collocabis.

76. Spectati milites hoc modo explorantur, si imprudentibus illis, sonus quidam, ac strepitus, vel tympani, vel alterius novæ atque inauditæ rei de improvviso personet. Eos enim qui intrepidum sunt, neque ad hunc sonitum expavescunt, quasi stabiles fortesque eliges, et præfectos ex illis deliges.

77. Initio belli preces Deo adhibendæ sunt, adiutori que invocandus est, ut ne in discrimina aliqua delabantur, aut aliquid quod facto opus sit prætermittant. Nam Deo propitio, manus admovendæ ad res agendas sunt, et quasi instrumenta obedientia, corpora nostra præbenda sunt. Neque enim qui non manet, sed fugit, hostes superabit: neque qui rem non inceptat, fortunatus erit, sed precandum est ut victoriam belli a Deo consequamur, ut armis nostris utamur, et in pugna adiutorem illum habeamus.

78. Signorum quorundam et portentorum spectra, milites in timorem conjiciunt: quæ si contingant, exquires, et ipse aliquid, quo possis illorum mentes in contrariam sententiam vertere, et oratione tua aliquo traduces, ut quibus rebus in animi dimissionem inciderunt, iisdem iterum in alacritatem et spem bonam erigantur.

79. Rumore de victoria injecto, alacrior ad prælium suscipiendum exercitus erit. Si igitur tali rumore alacritatem militibus attuleris, et fortiter ac strenue in bellum ingressus fueris, bonam spem habe propitio Deo victoriam adfuturam.

80. Scipio autem olim Romanis communibus suffragiis, cum decem et octo annorum esset, imperator delectus est. Initio autem magistratus sui jussit omnes lectulos, mensas, varia pocula, et reliqua vasa omnia amandari, præter ollam æneam, et subulam ferream, et poculum aliis argenteum, aliis ligneum. Ut vero nemo lavaret se, aut ullo oleo inungeret, præcepit: et ut omnes obsonium in

NOTÆ.

(29) Τὴν ποτε. Restituo, Ἦν ποτε.

(30) Τοῖς ἔχουσι. Scriba, τοῖς ἀργυροῖσι.

prandio incoctum, quod ad ignem nunquam admo-
vebatur, habent, in cœna autem carnes, aut co-
ctas, aut elixas, et parvo sub tegmine præfectus
recubaret. Itaque universum tempus imperii sui
transmittens victoriis, et prudentia imperatoria
cum primis illustris habebatur. Astrologiam au-
tem, et portentorum præsensiones, et auguria, et
insomniorum divinationes, reliquasque hujusmodi
prænotiones, et judicationes aliaque omnia quæ
providentiam solertiamque imperatoriam reprinere
possent, repudiavit, atque abdicavit. Hunc si imi-
teris, consimilem gloriam, similia victoriæ tropæa
reportabis.

81. Arcus, et sagittæ arma sunt parabilia, et ubi
usus requirit magnam afferunt utilitatem. Præci-
pimus igitur tibi, ut mandes omnibus tuis, qui in
castellis, vicibus, et aliis locis sub imperium tuum
subjectis habitant, atque adeo omnibus ut, si fieri
possit, unusquisque vir, sin minus unaquæque sal-
tem domus arcum habeat, et sagittas quadraginta,
illisque se exercent, tum in locis planis atque
asperis, tum condensis. Milites enim in bello illis
utantur; alii autem suis locis, si quando contin-
gat subita aliqua incursio in illos esse. Nam et in
saxis præruptis, et in angustiis locorum, et con-
densis in silvis viri stantes, magna damna hos-
tibus sagittas jaciendo inferent, neque audebunt ho-
stes fortiter illos invadere. Itaque hujusmodi sæpe
loca tuta, et sine aliqua noxa conservantur,
hostibus præ timore sagittarum eo accedere fer-
midantibus.

82. Ubi Deus tibi pugnanti victoriam dederit, ut
hostes tuos profliges, ne permittas, ut milites dis-
sipata et disjecta acie, vel arma diripiant, vel ap-
paratum hostium populentur, ut ne conversi hostes
damnum inferant iis qui insequiebantur. Superati
enim prælio, ne apparatus quidem proprium reti-
nebimus, victores autem tum nostrum, tum hostium
arma habebimus.

83. Imperator munera capiens res gravis ac
perniciosa civitati est; nam et milites attenuati ex
eo pauperiores fiunt, et præfecti omnes tum ma-
jores, tum minores, hoc malo latius serpente, minus
strenui ad res gerendas redduntur.

ἕως τῶν ἐσχάτων νεμομένου τοῦ τῆς δωροληψίας κακοῦ, ἐξ οὗ στρατεύμα κατ' ἐχθρῶν ἀνδραγαθεῖν εὐ
δύναται.

84. Speculatores elige firmos, celeres, fideles,

Α νου. Μὴ לוῦεσθαι δέ τινα, μήτε ἀλείφεσθαι μύρον
ἐκέλευσε τὸ οἰονοῦν. Ἀριστὶν δὲ ὁρθοῦ ἀπὸ
βρῶσιν, δειπνοῦντας δὲ προσφέρεισθαι κρέας ἢ ὀπτεῖν,
ἢ ἐψητὸν, ἀνακλίνεσθαι δὲ ἐπὶ μικρᾶς σκέπης τοῦ;
ἀρχοντας. Καὶ οὕτως τὸν ὅλον χρόνον τῆς αὐτοῦ
στρατηγίας διανύσας, περιθόητος ἐν ταῖς στρα-
τηγαῖς καὶ ταῖς νίκαις ἐγένετο. Ἀπεσείετο δὲ κα-
τ' ἀστρολογίας, καὶ μαντείας, καὶ τὰς ἀπὸ συμβόλων
ἢ σημείων δηλώσεις, καὶ ὀρνεοσκοπίας (31), καὶ
δὲ ὄνειρων μαντείας, καὶ τὰς ἄλλας τοιαύτας προ-
γνώσεις τε καὶ κρίσεις, καὶ τὰ ἄλλα ὅσα τῆς ὀφει-
λομένης προνοίας τὸν στρατηγὸν ἀναστρέλλουσι.
Τοῦτον ἐὰν μιμήσῃ, ὧ στρατηγῇ, καὶ αὐτὸς τῆς
ὁμοίας δόξης ἐκείνῳ, καὶ τῶν νικητικῶν ἐπιτεύξῃ
τροπαίων (32).

Β πα'. Τὰ τόξα ὅπλα εἰσὶν εὐπόριστα, ἐν καιρῷ δὲ
χρείας μεγάλην ἔχει τὴν ὠφέλειαν. Παρακλυόμεθα
οὖν σοι διατάξασθαι πᾶσι τοῖς ὑπὸ σὲ καὶ κάστραι;
καὶ χωρίοις καὶ κομποπόλεσι καὶ ἀπλῶς ἅπασιν,
ὥστε, εἰ δυνατόν, ἕκαστον ἄνδρα ἰδίον τόξον ἔχειν.
Εἰ δὲ μή γε κατ' ἑῶν ἕνα τόξον καὶ σαγίττας μέγχι
τεσσαράκοντα, καὶ γυμνάζεσθαι ἐν αὐτοῖς, καὶ εἰς
δυσχωρίας, καὶ εἰς ὁμαλοὺς τόπους, καὶ εἰς κλει-
σοῦρας, καὶ εἰς δάση. Οἱ μὲν γὰρ στρατιῶται ἐν
τοῖς πολέμοις τοῦτοις χρήσονται, οἱ δὲ λοιποὶ ἐν
τοῖς ἰσίοις τόποις, εἰ ἄρα τύχῃ τῶν ἐχθρῶν αἰφνί-
διος ἐπιδρομῇ κατ' αὐτῶν καὶ γὰρ καὶ κατὰ πετρῶν
ἀκροτόμων ἰστάμενοι ἄνδρες καὶ ἐν στενοῖς τόποις
καὶ εἰς δάση ὕλης, πολλὴν ἐμποιήσουσι (33) τὴν
βλάβην τοῖς ἐχθροῖς τοξεύοντας, καὶ οὐ ταχέως
θαρρήσουσιν αὐτοῖς ἀδελῶς ἐπιλαθεῖν οἱ πολέμοι, καὶ
ἐντεῦθεν ἀνάλωτα τὰ τοιαῦτα χωρία καὶ ἀβλαβῇ
διαφυλαχθήσονται, δεδοικότες τὰς ἐκ τῶν βελῶν
πληγὰς τῶν πολεμίων.

Ββ'. Ἐνίκη θεὸς παράσχῃ σοι μαχομένῳ τρέφε-
σθαι τοὺς ἐχθροὺς, μὴ ἐάσῃς τοὺς στρατιώτας λύ-
σαντας τὴν ταγὴν διαρπάξαι, ἢ τὰ ὅπλα, ἢ τὰ
σχευὴ τῶν πολεμίων, ἵνα μὴ ἀντιστραφέντες βλά-
θῃ ποιήσωσι κατὰ τῶν διωκόντων οἱ διωκόμενοι.
Ἐττηθέντες μὲν γὰρ οὐδὲ τὰ ἴδια σχευὴ κερδέε-
μεν, νικήσαντες δὲ καὶ τὰ ἡμέτερα κατὰ τῶν πο-
λεμίων (34) ἔξομεν.

Βγ'. Στρατηγὸς δωρολήπτης πρᾶγμα θεῖον καὶ
ὀλέθριον τῷ στρατεύματι. Δύο γὰρ τὰ μέγιστα
ἐντεῦθεν συμβαίνει κακά. Καὶ γὰρ καὶ οἱ στρα-
τιῶται λειζουρευόμενοι (35) ἄποροι γίνονται, καὶ αἱ
ἀρχοντες ἀνάνδροι προχειρίζονται, ἀπὸ τῶν πρώτων
κακοῦ, ἐξ οὗ στρατεύμα κατ' ἐχθρῶν ἀνδραγαθεῖν εὐ
δύναται.

Βδ'. Τοὺς κατασκόπους ἐπιλέγου σταθεροὺς, καὶ

NOTÆ.

(31) Ὀρνεοσκοπίας. Legebatur, ὀρνε...πίας.

(32) Ἐπιτεύξῃ τροπαίων. Legebatur, ἐπι... τ.

(33) Ἀπὸ πολλῇν ἐμποιήσουσι paragraphi 81 ad
ἄχρηστον γενήσεται paragraphi 96, nihil legitur in
cod. Laurent.

(34) Κατὰ τῶν πολεμίων. Scribe, καὶ τὰ τῶν π.

(35) Λειζουρευόμενοι. Rectius scribe, λειζου-

ρευόμενοι. Nam, λειζουριεύειν dicebant, quod La-
tini *luzurari*. Male Chesus interpretatur, *affligere*.
Sic λειζουρία, *luzuria*. Apud Nicetam in Alexio An-
gelo, lib. II: Οὐκ ἔλαττον δὲ καὶ ἡ λειζουρία τῶν
περὶ αὐτὸν, καὶ τὸ πρὸς συλλογὴν χρημάτων ἀκλ-
στόν τινων καὶ ἀκόρεστον. Apud Suidam scribitur,
λειζούρα. Minus recte.

δῆλός, καὶ πιστοὺς, καὶ σπουδαίους, δόξαν μᾶλλον ἢ χρημάτων ἀγαπῶντας. Οἱ γὰρ τοιοῦτοι ὄντες μὴνύουσι τὴν ἀλήθειαν, οἱ δὲ ἑλαφροὶ τὴν γνώμην, καὶ δειλοὶ, καὶ ὅσοι περὶ τὴν κτήσιν τῶν χρημάτων σπουδάζουσιν, οὐ δύνανται ἀπαγγέλλειν τὴν ἀλήθειαν. Διὸ καὶ κινδύνου πολλάκις αἰτιοὶ καὶ αὐτῷ τῷ στρατηγῷ καὶ τῷ στρατεύματι γίνονται.

πα'. Ρᾶδίως οἱ στρατιῶται ἐν ταῖς ἐκστρατείαις διὰ δώρων καὶ ἐλπίδων ἀγαθῶν καλλίονες γίνονται· ἐν δὲ καιρῷ εἰρήνης ἢ διὰ φόβου, ἢ διὰ κολάσεως ἐπὶ τοῖς, ὡς εἰκός, ἀμαρτανόμενοις γινομένης ἀνορθοῦνται.

πς'. Ἰσθὶ ὅτι μᾶλλον κατορθώσεις, ὦ στρατηγέ, λιμῷ καὶ συχναῖς ἐπιδρομαῖς τὴν τῶν πολεμίων δύναμιν καταλύειν, ἢ τοῖς ὅπλοις αὐτὴν πειρώμενος καταστρέφειν.

πς'. Ἀσφαλὴ καὶ ἰσχυρὰ, καὶ ἀπαθὴ ὄντα τὰ ἡμέτερα κατανοῶν, ἐὰν ἐπ' αὐτοῖς κατάσκοπον κρησυχίας ἐν πολέμου καιρῷ, μὴ κατάσχεις τοῦτον, ἀλλ' ἔασον, ὡς ἂν ἀπαγγέλλας τοῖς πολεμοῖς τὰ περὶ τῆς σῆς καταστάσεως καταπλήξῃ τὰ τοῦτων φρονήματα. Ἐὰν δὲ τι παρὰ σοὶ γινώσκεις ἀσθενές, κόλαζε τοῦτον, ἵνα τῶν πολεμίων ἐξείποι τὰ μυστήρια, καὶ τελευταῖον ἢ διάφθοιρε, ἢ ἀσφαλῶς ἀλλαχού τοῦτον ἐκπεμπε.

πη'. Δυνατὰ γενέσθαι καὶ μεγάλα βουλόμενος, ἐμβράδυνε μικρὸν τῇ βουλῇ ἐρευνῶν τὸ χρήσιμον. Ἐπὰν δὲ τὴν πρέπουσαν βεβαιώσης γνώμην, ἐπιτέλει ταχέως τὰ βουλευθέντα χωρὶς ἀναβολῆς, μάλιστα ἐν πολέμου καιρῷ· καὶ γὰρ καὶ Ἀλέξανδρόν ποτε τὸν βασιλέα ἐρωτώμενον, πῶς ἐν ὀλίγοις ἔτεσι τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα μεγάλα κατώρθωσε πράγματα, λέγεται εἰπεῖν, ὅτι οὐδὲν δεόμενον τῇ σήμερον ὑπερέθεμν εἰς τὴν αὔριον.

πθ'. Ὅταν χρεῖα σοὶ γενήσεται συμμάχων, οὐ δεῖ σε τούτους μετὰ τοῦ οἰκείου συμμιγνύνειν στρατοῦ, μάλιστα ἐτέρας ὑπάρχοντας πίστει. Ἀλλὰ καὶ τὰ ἀπληκτα αὐτῶν καὶ τὰς ὁδοπορίας ἰδίᾳ καὶ χωρὶς γίνεσθαι παρασκευάζε, καὶ παντοίως αὐτῶν ἀποκρυβε τὰ στρατηγήματα τῆς σῆς παρατάξεως, ἵνα μὴ ταῦτα γινώσκοντες ἐν καιρῷ ἐχθρας εὐμηχανώτεροι γένωνται ἐν ταῖς κατὰ σοῦ πολεμικαῖς συμποκαῖς. Ἀλλὰ μὴδὲ πλεονα στρατὸν ἐπάγου τῶν σὺν δυνάμεων, ἵνα μὴ, καθὼς καὶ ἐν ἄλλοις ἡμῖν εἴρηται, ἢ εὐκόλως παρ' αὐτῶν ἐπιβουλεύῃς, ἢ τῆς σῆς γῆς ἐγκρατεῖς γένωνται.

ι'. Στρατηγὸς εἰρήνης ἐπιθυμῶν εὐτρεπὴς ἔστω πρὸς τὸν πόλεμον. Ἐὰν οὖν βούλει πτοῆσαι τοὺς πολεμίους, καὶ ἀγωνίαν, ἢ εἰρήνην αἰτεῖσθαι παρὰ σοῦ, ἔτοιμον δεῖ πρὸς τὸν κατ' αὐτῶν πόλεμον σεαυτὸν ἀποδείκνυε. Οὕτως γὰρ δειλιάσουσιν, καὶ τὴν εἰρήνην ἀσπάζονται.

ια'. Τρυφὴν ἱμνηδέποτε φήσεις, ὦ στρατηγέ, μάλιστα δὲ σὺν τῷ στρατῷ διάγων, κοινὸς βλεπθρὸς αὕτη καὶ τῷ στρατηγῷ καὶ τῷ στρατεύματι γίνεται.

ιβ'. Οὐτε ἐν ταῖς εὐπραγίαις ἐπαίρεσθαι σε χρεῶν,

A industrius, existimationis suæ gloriam pecuniis anteponentes. Nam qui tales fuerint, veritatem ad nos referunt. Qui autem levī animo, timidi, pecuniæ cupidi sunt, veritatem nobis explicare non possunt. Itaque magnarum offensionum auctores sæpe sunt tum imperatori, tum universo exercitui.

85. Facile milites in expeditionibus, donis, ac spe bona illustriores redduntur; pacis tempore vel timore, vel poena eorum, qui deliquerunt, a nefariis factis reprimuntur.

86. Scias te, imperator, fame et frequentibus incursionibus hostes magis læsurum, quam si armis coneris illos opprimere.

87. Si res tuas firmas, robustas, et perturbationi minus obnoxias cognoveris, et hostium speculatorem aliquem belli tempore ceperis, ne eum apud te retineas, sed permitte, ut ad suos redeat, et universas copias tuas, atque apparatus illis ostendat; ea enim res illorum animos vehementer perturbat. Sin imbecilles tuæ fuerint copię, hunc ita coerceas, ut tibi hostium secreta concilia enuntiet, et ad extremum, vel illum trucidabis, vel aliquo alio ablegabis.

88. Ea quæ geri abs te possunt, et magna sunt, cum provisa, ac circumscripta deliberatione, quid maxime ex usu tuo sit, suscipias; ubi susceperis, sine ulla dilatione, quæ deliberata sunt conficias. Nam Alexander aliquando rex, quomodo paucis annis tot tantasque res administrasset interrogatus, respondisse fertur, Quia nihil, quod hodie faciendum fuit, in proximum diem distulerim.

89. Ubi tibi societate opus est, eam cum exercitu tuo non miscebis, tumque minime, si fide ac religione alia sit, quam tu es, sed castra, atque itinera illorum a tuis longe separabis, et consilia, conatusque aciei tuæ ab illis quantum potes occulta, ut ne si ea cognoverint, ubi inimicitie inter vos postea fuerint, ad configendum tibi habiliores sint. Sed neque majorem societatem asciscas, quam tuæ ipsius copię sunt, ut ne, quemadmodum antea diximus, vel tibi insidiantur, vel locum abs te expugnatum præripiant.

90. Imperator qui pacem affectat, ad bellum se præparet. Si enim volueris facere, ut hostes abs te aut dimicationis tempus, aut pacem petant, teipsum paratum ad bellum demonstrato; ita enim timidiore redduntur, et pacem amplectentur.

91. Luxum nunquam amabis, tum autem minime, quando cum exercitu es: communis enim elades ea exercitui et imperatori est.

92. Neque prosperitate rerum elatus sis, ne-

que adversis rebus deprimaris. Neque enim mol-
lis, aut fractus exercitui tuo videri debes, sed
constans et gravis, et ad omnem fortunam acci-
piendam fortis. Nam qui facile lætitia gessit,
facile etiam dolore contrahitur, et languidine men-
tis effeminataque hoc magnum argumentum est.

93. Quidquid immoderatum est, haud proban-
dum est. Itaque neque admodum terribilis sub-
jectis tuis, neque nimis facilis sis: utraque enim
minus apta imperatori in exercitu sunt. Multus
enim timor odium ingenerat, magna facilitas
contemptum parit. Moderatio igitur quædam adhi-
benda est, ut in utramque partem moderatus sis,
neque supplicia nimis crudeliter, atque iracunde
inferas, neque rursus omnia soluta, atque impu-
nita relinquant, ut ne magna in confusione, ac
perturbatione rerum exercitus tuus videatur
esse.

94. Belli tempore noctu de rebus agendis de-
liberabimus, interdiu autem deliberata faciemus.
Neque enim idem tempus esse debet consilii,
et actionis suscipiendæ.

95. Victor terribilis hostibus imperator conse-
bitur, non qui verbo solum adversus hostes glo-
riari poterit, sed qui re ipsa firmare, quod verbis
dixit poterit.

96. Si quando parvum habes exercitum, et
hostium tuorum copiarum longe plures sunt, mi-
norem angustioreque locum capio, et co-
piis tuis idoneum. Itaque fiet, ut multitudo ho-
stium inutilis fiat, ubi locus multitudinis minus
est capax.

97. Inducias, et fœdera belli cum hostibus fa-
ciens, ne propterea in negligentia aliqua aut so-
cordia sis, sed majoribus custodiis castra, aut
regionem tuam munias. Si enim fœdera vio-
lare hostes voluerint, præter indignationem, iram-
que Dei, perfidiam tibi accerserunt, tu vero,
undique munitus, et Dei præsidium habes et fi-
dem conservas, et honesto in loco apud omnes
propterea es. Turpe est enim imperatori dicere,
Non putam.

98. Hoc etiam ad imperatoriam laudem magno-
pere pertinet, reputare tecum, et experientia
certa cognoscere, hostium castra quanta sint.
Hoc fiet, si te ipsum exercueris, ut cognoscas
quantus unusquisque locus, et qualis sit, quot-
que milites, quemadmodum nobis ante descri-
ptum est, capere possit.

99. Par est autem, quemadmodum hostium co-
pias studeas cognoscere, sic et hostibus minus
cognita tuæ sint. Ubi vero multitudinem co-
piarum tuarum clam hostes esse cupis, mi-
litibus præcipies, ac densati ambulent: addensa-
tio enim, et contractio hebetat hostium oculos,
et perfecte numerum tuorum comprehendere non
sinit. Contra autem, si exiguas copias tuas effi-
cere cupis, ut plures videantur, rariores inam-
bulent et consistant milites, et ampliorem spa-

A οὐτε ἐν ταῖς δυσπραγαίαις καταπίπτειν. Οὐδὲ γάρ
δεῖ σε τοιοῦτον τῷ στρατεύματι φαίνεσθαι, ἀλλὰ
σταθερὸν αἰεὶ, καὶ πρὸς τὰ τοιαῦτα ἀνεπίγνωστον· τὸ
γὰρ ταχέως πρὸς χαρὰν ἐπαίρεσθαι φανερώς, καὶ
πρὸς λύπην πάλιν προδῆλως καταπίπτειν, ψυχῆς
ἐστὶν μαλακῆς καὶ ἀναξίας στρατηγοῦ.

ιγ'. Ὑπερβολὴ παντὸς πράγματος οὐκ ἀπόδεκτόν
ἐστὶ, διὸ μήτε λίαν φοβερὸς τοῖς ὑπηκόοις ὑπάρχεις,
ὥ στρατηγὲ, μήτε λίαν ἐπιεικὴς· ἀμφοτέρω γὰρ ἀκατ-
άλληλα τῷ στρατηγῷ πρὸς τὸ στρατεύμα γίνεται.
Ὁ μὲν γὰρ πολὺς φόβος μίσος ἀπογεννᾷ, ἡ δὲ
πολλὴ ἐπιείκεια καταφρόνησιν ἐργάζεται. Ἀριστὴ
δὲ ἡ τοῦ μίσου διάθεσις, ὥστε σύμματρον σε εἶναι
πρὸς ἀμφοτέρω, καὶ μήτε τὰς ἐπιφελεύσεις τῶν
ἀμαρτανομένων μετὰ ἀπονοίας ποιεῖσθαι καὶ ἀμέτρου
ὀργῆς, μήτε πάλιν παντελῶς ἀφιέναι· ἀτιμώρητα.
Ὡστε εἰς ἀναρχίαν δοκεῖν περιστάσθαι σου τὴν
ἀρχήν.

ιδ'. Ἐν πολέμου καιρῷ βουλευόμενος μὲν ἐν νυκτὶ τὸ
πρακτέον, τὰ δὲ ὀφειλόμενα τῇ βουλῇ ἐπιτίθει μεθ'
ἡμέραν. Οὐ γὰρ ὁ αὐτὸς ὀφείλει καιρὸς εἶναι βουλῆς
τε καὶ παρατάξεως.

ιε'. Νικητὴς καὶ φοβερὸς τοῖς πολεμίοις λογισθί-
σεται ὁ στρατηγός, οὐχ ὁ τῷ λέγειν μόνον καὶ ἐγκου-
χᾶσθαι κατ' αὐτῶν δυνατὸς, ἀλλ' ὁ ταῖς πράξεσιν
αὐτοῦ τοὺς λόγους βεβαίους ἀποδεικνύς.

ις'. Ὅταν ὀλίγον ἔχῃς στρατεύμα, τῶν πολεμίων
δὲ εἰς πλῆθος ἐστὶν, σπεῦδε καταλαβεῖν μικρότερον
χωρίον καὶ στενωπώτερον, καὶ σύμματρον τῷ σὺ στρα-
τεύματι. Τὸ γὰρ περισθὲν τῶν πολεμίων πλῆθος
C ἀχρηστον γενήσεται, τοῦ τόπου μὴ ἐπιδαγομένου τὸ
πλέον.

ιζ'. Συνθήκας καὶ ἀνοχὰς πολέμου πρὸς τοὺς πο-
λεμίους ποιούμενος, μὴ διὰ ταύτας ἐν ἀμελείᾳ δια-
τελλῇς, ἀλλὰ μᾶλλον μετίζοι καὶ ἀκριβοστέρας περι-
λάμβανε ταῖς φυλακαῖς τὸ στρατόπεδον, ἢ τὴν χώραν.
Ἐὰν γὰρ παρασπονδῇσαι βουλευθῶσιν οἱ πολέμιοι,
ἐκεῖνοι μὲν μετὰ τῆς τοῦ Θεοῦ δυσμενείας καὶ
ἀπειλῆς ἔξουσιν τὸ ἀπίστον, σὺ δὲ μετὰ τῆς ἀσφα-
λείας εὐρισκόμενος ἔξεις τὸ πιστὸν μετὰ τῆς τοῦ
Θεοῦ βοηθείας. Ἀνάξιον γὰρ στρατηγῷ τὸ λέγειν,
Τοῦτο οὐ προσεδόκων.

ιη'. Καὶ τοῦτο δὲ σοὶ ἀναγκαῖον, ὥ στρατηγὲ,
πρὸς στρατηγικὴν τελειότητα, τὸ συλλογίζεσθαι καὶ
D γινώσκειν ἀκριβῶς ἐκ τῆς πείρας τὸ τῶν πολεμίων
στρατόπεδον πόσον ἐστίν. Τοῦτο δὲ γίνεται, ἐὰν
προγυμνασάμενος γινώσκῃς πόσος τόπος καὶ πόθος
πόσους στρατιώτας ἐπιδέχεσθαι δύναται, καὶ ὡς ἐν
ἄλλοις ἡμῖν προδιώρισται.

ιβ'. Ἄξιον δὲ σοὶ, ὥ στρατηγὲ, ὥσπερ τὴν εἰρη-
μὴν γινώσιν τῆς τῶν πολεμίων στρατείας ὀφείλεις
ἔχειν, οὕτως καὶ τοὺς πολεμίους λανθάνειν τὸ πλῆ-
θος τῶν σὺν στρατευμάτων. Ὅταν δὲ βούλῃ λαθεῖν
τοῦ ἐχθροῦ τῆς σῆς δυνάμεως τὸ πλῆθος, πυκνούς
περιπατεῖν ἢ ἐστάναι παράγγελλε τοὺς στρατιώτας.
Ἡ γὰρ συνέχεια καὶ σφιγγὺς σφάλλειν ποιεῖ τὴν ὁρ-
αίνεσθαι τῶν πολεμίων, καὶ ἀκριβῶς εἰκάζεσθαι τὸν ἀριθμὸν
τῆς σῆς δυνάμεως οὐκ ἐξ. Ὁμοίως καὶ ἐπὶ τοῦ ἐναν-
τίου, εἰ βούλει παραδεῖξαι τὴν σὴν δύναμιν πολλήν,

ὀλίγην οὖσαν, ἀραιότερους καὶ περιπατεῖν καὶ ἵστα-
σθαι τοὺς στρατιώτας ποιήσεις, ὥς ἂν καὶ πλείονα
τοῦ συμμέτρου τόπον περιλαμβάνωσιν. Ἀμφότερα
γὰρ ἐν καιρῷ ἰδίῳ γυνόμενα, καὶ χρεῖα χρήσιμα
πρὸς ἀπάτην τῶν ἐχθρῶν εὐρίσκονται.

ρ'. Ἰσὺς καὶ ὁμοίαις οὐσας τῆς τε τῶν πολεμίων
παρασκευῆς, καὶ τῆς ἡμετέρας, ὁ κάλλιον παρα-
τασσόμενος στρατηγός, εἴτε σὺ, εἴτε ὁ πολέμιος,
μᾶλλον πλεονεκτῆσει, περιττὴν ἔχων τῆς δυνά-
μεως τὴν ἐκ τῶν στρατηγημάτων ἢ τάξεων ἰσχύον.

ρα'. Μὴ πρῶτους ἐτάσης· παρὰ σὲ τὴν οἰκίαν δύ-
ναμιν τοὺς ἐναντίους ἐκτάξει, ἀλλὰ σπεῦδε πρό-
τερος ἐκείνων τὴν παρατάξιν σου διατάξει. Ἐὰν γὰρ
πρότερος φθίσῃς παρατάξασθαι, σὺ μὲν δ' βούλῃ
κατ' ἐξουσίαν ὥς ἔτοιμος πράξεις· ὁ δὲ πολέμιος
οὐδὲ τοῦ καθοπλισθῆναι τάχα λάβοι καιρὸν τὴν σὴν
ταχείαν φοβούμενος ἐπέλευσιν.

ρβ'. Οὕτως οὖν ἐὰν προσετάρξῃς, καὶ κατὰ τὴν συμ-
βολὴν ἐξ ἐτοίμου τοῖς ἐναντίοις ἐγγειρήσῃς ἀσφαλῶς,
θάρρος μὲν τῷ σὺ στρατεύματι ἐμπιθήσεις, δειλίαν
δὲ τοῖς πολεμίοις ἐνθήσεις.

ργ'. Νόμον ἔχε ἀπαράδατον, τὸ πολλὴν ποιεῖσθαι
τῶν πληγῶν στρατιωτῶν τὴν πρόνοιαν. Ἐὰν γὰρ
ἀμελήσῃς αὐτῶν, τοὺς λοιποὺς στρατιώτας ἐθελόκα-
κοῦντας ἐν ταῖς μάχαῖς καὶ λυπούμενους εὐρήσεις.
Καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς τραυμα-
τισθέντας, καὶ δι' ἐπιμελείας δυναμένους ἀνασωθῆναι,
διὰ βραθυμίας ἀπολέσεις.

ρδ'. Ὅταν εἰς φυγὴν τρέψῃς τοὺς πολεμίους ἀν-
έχεσθαι τῆς πραιδᾶς παράγγελλε τοῖς στρατιώταις,
ἵνα μὴ περὶ ταύτην διαπειρομένους, καὶ ἐν αὐτῇ
ἀσχολουμένους, εὐρόντες οἱ πολέμιοι ἐπιβουλεύσου-
σιν αὐτοῖς, καὶ διαφθείρουσιν. Ἄλλ' οἱ μὲν στρα-
τιώταις ἐχίσθωσαν τῆς διώξεως μετὰ ἀσφαλείας, οἱ
δὲ περὶ τῇ συλλογῇ τῆς πραιδᾶς τεταγμένοι, οἵτινες
καὶ τοὺς τραυματίας στρατιώτας ἐν αὐτῇ τῇ μάχῃ
ἀναλέξονται καὶ θεραπεύσουσιν, αὐτοὶ καὶ τὰ τῶν
τεθνηκότων πολεμίων σκύλα συλλέγοντες, καὶ τοῖς
δεχαρχαῖς παραδιδόντες, ὥς καὶ ἐν ἄλλοις ἡμῖν εἴρηται,
ἐξ ἰσοῦ κατὰ τὸν περὶ αὐτῶν ὀρισθέντα τύπον.

ρε'. Ὑποπεύων στρατηγός· συχνότερον τὰ τῶν
πολεμίων ἐπιτηδεύματα ἀσφαλῆς μοι δοκεῖ κατὰ
τε τὸν πόλεμον καὶ τὴν ἄλλην αὐτοῦ διαγωγὴν ἀνα-
δεικνῆναι.

ρς'. Ἀμάρτημα στρατηγοῦ μέγιστον οἶδα, τὸ μὴ
μάχῃ φθαρῆναι τὸ πολὺ τοῦ στρατεύματος. Ἐὰν
γὰρ νουνεχῶς τὴν κατὰ τῶν πολεμίων ποιήσῃται
παρατάξιν, καὶ μετὰ φρονήσεως περιστρέφεται, καὶ
συμβῇ τι πταίσμα περὶ τὸν ἑαυτοῦ στρατὸν, ἢ εὐ-
τάκτως ἀναχωρήσῃ, ἢ ταχέως τὴν ἥτις ἀναμα-
χέσεται.

ρζ'. Λυπήσει τοὺς πολεμίους ἢ μετὰ εὐταξίας καὶ
ἀρμοδία παρὰ σοῦ γινομένη παρατάξις καὶ οὕτως
φυλαττομένη ἐν ὅλῳ τῷ τῆς μάχης καιρῷ. Μέγιστον
γὰρ ἐν παρατάξει κεφάλαιον, καὶ πρὸς σωτηρίαν
βέβαιον, τὸ φυλάττειν τοὺς μαχομένους τὴν τε τάξιν
αὐτῶν καὶ μετὰ τάξιν (36) διαστήματα.

liosiorumque locum, quam multitudo illorum re-
quirit, exigant. Utraque enim horum, si idoneo
tempore locoque fiant, ad decipiendos hostes ma-
gnopere valebunt.

100. Si æquales tuæ hostiumque copiae fuerint,
ille melius instruit exercitum imperator sive tu,
sive hostis fuerit, qui plurimè ad bellum con-
siliis factisque imperatoris valuerit.

101. Ne patiaris, ut hostes suas copias prius-
quam tu instruant, sed contende, ut ante illos
tuæ paratæ sint. Si enim prior instruxeris pro
arbitratu tuo, jam paratus quidvis suscipias:
hostis autem fortasse ne tempus quidem seipsum
armandi, jam nunc tuam metuens incursionem,
habebit.

102. Si igitur ita te ad confligendum præparave-
ris, hostes tuos tuto ac idonee adoriesis, et au-
dacious copiis tuis afferes, et timorem hostibus
injicies.

103. Maximæ tibi curæ sint milites sauciati,
ut seruentur. Si enim eos neglexeris, militum
animos a prælio abhorrentes et dejectos effi-
cies: neque id solum, sed etiam, qui diligen-
tia, et cura conservari poterant, negligentia a-
mittes.

104. In fugam jam conversis hostibus, præcipio
militibus, ut præda abstineant ne, dum illi dispersi
in præda colligenda occupati sint, hostes illis in-
sidiantur, atque opprimant; sed milites illos in
acie instructi tuto insequantur. Qui ad colligendam
prædam instructi sunt milites, in prælio sauciatos
colligent, et accurabunt, et cadaverum spolia
decantis tradant, qui, quemadmodum supra a no-
bis præscriptum est, diligenter procurabunt, ut ad
supradictum modum æquabiliter tribuantur.

105. Qui sæpius consilia conjectat imperator,
is ad bellum et apparatus bellicum maxime ido-
neus esse videtur.

106. Maximum imperatoris peccatum est, uno
prælio omnes copias superandas tradere. Si enim
prudenter se adversum hostes instruxerit, ita exer-
citus apparuit, ut si quæ offensio ei contingat,
vel ordinato discedat, vel facile offensionem belli
recuperet.

107. Hostes maxime exerceat ordinate, atque
æquabiliter acies instructa, quæ sic totum tempus
prælii permanet. Caput enim omnium in acie est,
et ad salutem firmissimum, ut milites in bello
tum aciem, tum intervalla locorum conservent.

NOTÆ

(36) Καὶ μετὰ τάξιν. Scribe, καὶ τὰ μεταξύ.

108. Solem, et ventum, et pulverein a tergo A tuorum habeas, et ex adverso faciei hostium : hoc enim in primis utile est; siquidem hostium oculi vel sole hebetati, vel spiritus pulvere obstructus, vel corpora vento transverberata, facile tibi victoriam concedent.

109. Temerarium hostem tuum ad temeritatem, e: motus quosdam inanes evoca : sin timidus fuerit, continuis incursionibus, et nec opinatis illum adoriaris. Imperatori enim hostium natura cognoscenda est, et pro ejus ratione consilia factaque tua omnia institues.

110. Qui ad dicendum instructus imperator est, timidos multorum animos ad prælium accendit, et calamitatibus acceptis facile suos consolatur, et strenuos viros magis roborat. et multorum bonorum universo exercitui auctor est.

111. Sobrius sis et vigilans, et omnium militarium laborum perferentior cæteris militibus. A lucri cupiditate absis; ita enim benevolentiam, et cupiditatem bonam tibi apud omnes comparabis, et cum ab illis diligeris, prompti ad omnes labores suscipiendos erunt.

112. Ubi victoriam tibi Deus dederit, et hostis pacem utilem exoptat, ne nimis durus sis, sed concede hoc illi, et pacem cum illo facias. Cogitare enim debes ancipitem belli exitum, et quotidianam rerum mutationem, atque conversionem. C

113. Hoc autem, quod sæpe commemoravi, in primis memoria teneas, majorem te curam provisionemque armorum facere debere, quam aliorum, quæ ad arma pertinent. Nam commeatus, cæteraque necessaria, vel ex hostium regionibus suppeditari possunt : sine armis autem, aut etiam lis deficientibus, hostes profigare non potes.

114. Clamosus, et vocalis exercitus, atque ad ovandum idoneus, hostium aciem magnopere perturbabit.

115. Si multitudine arcuum hostes freti sunt, humidius cælum observabis, tum enim languidiores illorum arcus flent. Quod si tum cum hostibus conflixeris, minus de illorum sagittis laborabis.

116. Qui suis rebus gestis præucet, non qui generis dignitate commendatur, illustris imperator est, quemadmodum neque aurea hasta utilis ad bellum, sed ferrea et acuta est.

117. Magna gravitate videberis esse, quando non presentia solum recte gubernas, sed quæ futura etiam sunt prospicis, illaque idonee administras.

118. A voluptatibus se temperare, omnibus est

ρη'. Ἡλιον καὶ ἀνεμον καὶ κονιορτὸν ὀπισθεν μὲν ποιεῖ τοῦ σου στρατεύματος, κατὰ πρόσωπον δὲ τῶν πολεμίων· τοῦτο γὰρ πάνυ συμφέρον εὐρήσεις· οἱ γὰρ πολέμιοι τὴν δρασιν συσχεθέντες, ἢ τὴν ἀναπνοὴν ἐπεχόμενοι καὶ κρατούμενοι, ἢ παρὰ τοῦ ἀνέμου τυπτόμενοι, ταχέαν σοι παραδώσουσι τὴν νίκην.

ρθ'. Θρασύν ὄντα τὸν πολέμιον, στρατηγέ, εἰς ἀκαιρον προπέτειαν ἐκκάλει καὶ ματαίᾳ κινήσεις· ἐάν δέ ἐστιν δειλὸς, ἐν ταχέαις αὐτὸν ἐπιλαύσεις καὶ συνεχέσι κατὰπληττε. Δεῖ γὰρ σε γινώσκειν τοῦ στρατηγοῦ τῶν πολεμίων τὴν διάθεσιν, καὶ πρὸς ταύτην καχεῖσθαι τοῖς σοῖς στρατηγήμασιν.

ρι'. Ἰκανὸς ὢν ἐν τῷ λέγειν, ὦ στρατηγέ, καὶ τοὺς δειλιῶντας πολλάκις εἰς μάχην ἀναστήσεις, καὶ τὰς ἐν τοῖς στρατοπέδοις συμφορὰς εὐκόλως παραμυθήσῃ, καὶ τοὺς ἀνδρείους μᾶλλον ἐπιβρώσεις καὶ πολλῶν αγαθῶν διὰ τῆς σῆς ἐμφορῆς δημηγορίας τὸν ὀπίσθιον στρατὸν ἀναπλήσεις.

ρια'. Νήφειν ὀφείλεις καὶ λίαν ὑπάρχειν ἐγρήγορος, καὶ μᾶλλον τῶν ἄλλων στρατιωτῶν τῶν πολεμικῶν μετέχειν πόνων, ὦ στρατηγέ, ὀλίγου δὲ τοῦ κέρδους. Οὕτως γὰρ καὶ τὴν παρὰ πάντων εὐνοίαν μετὰ δόξης κτήσῃ, καὶ φιλούμενος ὑπ' αὐτῶν συναγωνιζομένους σοι προθύμως ἐν τοῖς κινδύνοις ἔξεις.

ριβ'. Ὅταν μετὰ νίκην ᾖν ὁ θεός σοι παράσῃ ἐπιζητῇ ὁ πολέμιος εἰρήνην ἐπωφελῇ, μὴ γίνου ἀκαμπτής, ἀλλ' ὑπάκουε τοῦτο, καὶ εἰρήνευε, ἐννοῶν τὸ τῶν πολεμίων καὶ τῆς τύχης ἄθλον.

ριγ'. Ὑπομνήσῃ σου αἰ καὶ τῶν πάλαι σοι εἰρημένων παρὰ τῆς ἡμῶν βασιλείας, ὦ στρατηγέ, οἱ μᾶλλον τὴν ἐπιμέλειαν τε καὶ πρόνοιαν τῶν ὅπλων χρεωστεῖς ποιεῖσθαι, ἢ περὶ τῶν ἐπιτηδίων περὶ τὰ ὅπλα. Οἶδας γὰρ ὅτι τὰ ἐπιτήδεια μὲν οἷον διατροφάς, καὶ τὰ ἄλλα ἀπὸ τῆς χώρας τῶν πολεμίων πορίζεσθαι δυνατόν ἐστιν. Ὅπλων δὲ χωρὶς, ἢ τούτων ἐπιλιπόντων, τοῖς χρήζουσιν οὐ κρατήσεις τῶν δυσμενῶν.

ριδ'. Θαρσαλέως ἀναφωνήσαν μεγαλόφωνον στρατεύμα καὶ ἐπιτηδεῖον πρὸς ἀλαλαγμὸν, καταπλήξει πάντως τὴν τῶν πολεμίων παράταξιν.

ριε'. Ἐάν ἐν πλήθει τοῖς πολεμίοις παύσῃσιν, ὑγροτέρους ἀέρας ἐπιτήρει, διὰ τὸ ἀπαλώτερα γίνεσθαι τὰ τόξα. Οὕτως γὰρ τὴν πρὸς τοὺς ἐναντίους ποιούμενος συμπλοκὴν εὐκαταφρόνητα αὐτῶν καταστήσεις τὰ βέλη.

ρις'. Ὁ ταῖς οἰκείαις καλλωπιζόμενος πράξει στρατηγός, ἐκεῖνός ἐστιν ἀριστος, ἀλλ' οὐχ ὁ ἀπὸ τοῦ γένους λαμπρός, ὥσπερ οὐδὲ χρυσέα λόγχη χρησίμη πρὸς πόλεμον, ἀλλὰ σιδηρεὰ καὶ ἀκρῶς ἡκονημένη.

ριζ'. Ὑψηλὸς τὴν διάνοιαν λογισθήσῃ, ὅταν οὐ τὰ παρόντα μόνον καὶ προσπίπτοντα διοικῇ ὀρθῶς, ὦ στρατηγέ, ἀλλ' ὅταν τοῦ μέλλοντος τὴν εἰσοδικαίαν ποίησιν καὶ φροντίδα καὶ πρόνοιαν.

ριη'. Ἡδονῇ κρατεῖν καὶ ἐν παντὶ καιρῷ ἀκρι-

στόν (37) ἔστιν, στρατηγῷ δὲ μάλιστα πολέμου ἐν Α καιρῷ λίαν ὑπάρχει τοῦτο χρησιμώτατον.

ριθ'. Μῆτε μάχης ἐπικινδύνου καὶ πολλὴν ἐχούσης ἀδελφίαν ἐκουσίως ἀπάρχου, μῆτε τοῖς παραβόλως μᾶλλον δ' ἐπιβούλως χρησαμένοις ποτὲ τοῖς πράγμασι καὶ θαυμασθέντας διὰ τύχην, μὴδὲ τούτους ζηλοῦν καταδέχου, ἀλλ' ὅταν χρεῖα γένηται πολέμου. Τοὺς μὲν πολεμίους ὑποδέχου μετὰ ἀσφαλείας, ταῖς δὲ οἰκείαις ἐπιβολαῖς ὡς ἂν δοκιμάσης εἶναι σοι τὸ χρήσιμον καὶ συμφέρον ἐκάστοτε κέχρησο. Τύχη μὲν γὰρ ἅπαξ ἐνίκησε καὶ πολλάκις ἔπαισε. Στρατηγία δὲ διαφόροις τέχναις κεκρημένη πολλάκις μὲν ἐνίκησε, πρὸς ἅπαξ δ' ἴσως ἔπαισεν.

ρκα'. Ὀλέσας (38) σου τοὺς ὑποχειρίους, ὧ στρατηγὲ, ἐὰν ὑπάρχῃς χρημάτων ἑραστής, καλοῦ μόνον τοῖς οἰκείοις ὀλέθριος ὑπάρχεις, φιλοχρήματος ὢν, ἀλλὰ καὶ τοῖς πολεμίοις γενήσῃ εὐκαταφρόνητος.

ρκα'. Νουνεχῶς ἐπίβαλλε καὶ μετὰ πολλῆς συζητήσεως τοῖς πολεμικοῖς ἔργοις. Ἐν γὰρ τοῖς λοιποῖς πράγμασιν πταίσας τις μετὰ ὀλίγον ἴσως τὸ πταίσμα ἐπανορθώσασθαι δύναται· ἐν δὲ τοῖς κατὰ πόλεμον ἁμαρτήμασιν ἡ βλάβη μένει· οἱ γὰρ τεθνηκότες διεφθάρησαν.

ρκαβ'. Λογίζου καὶ κατανόει τοῦ ἀπλήκτου τὸ χωρίον, ὧ στρατηγὲ, ἐὰν ἔστιν ὕγιεινόν καὶ σωτήριον, ἢ νοσηρὸν, καὶ τοῖς οἰκείοις πολέμιον, καὶ αὐτὰς δὲ τὰς ἐπιτηδείους χρεῖας, ὕδωρ καὶ ξύλα καὶ χόρτον, ἐὰν πληροῖον εἰσίν. Εἰ γὰρ πόρρωθεν εἰσιν, δυσχερὲς ἔστι καὶ ἐπικινδυνός· ἡ τούτων συγκομιδὴ, καὶ μάλιστα πολεμίων ἐπικειμένων. Καὶ βουὸν δὲ τινα δέον παρακίεσθαι, ἵνα, εἰ οὕτω τύχῃ, ἐπὶ τοῦτον ἀνέλθῃς, πρὸ τοῦ φθάσαντες καταλάβωσιν αὐτὸν οἱ πολέμιοι.

ρκαγ'. Ἐὰν πολέμιοι παράκεινται σοι, ὧ στρατηγὲ, καὶ προσποιηθῇς πρὸς αὐτοὺς ἐναντία ὧν ἐλπίζουσιν, οὐ μικρὰ ὠφελήσεις. Δόξας γὰρ ἐνίοτε χάρακα πηγνύειν, ἢ ἕτερόν τι κυκλοῦν δούρωμα, καὶ διὰ ταιαύτης δόξης εἰς ὁμοίαν πράξιν τοὺς ἐναντίους παρορμήσας, δύνασαι συντεταγμένοι· αὐτοὺς διασκεδασμένοι· ἐκείνοις εἰς τὰ ἐπιτήδεια συντόμως ἐπιπείσειν, ἢ ἐὰν καὶ τοῦτο συμβῇ ἐκ τόπων δυσχερῶν ἀκινδύνως ἀπαγάγῃς τὸ στράτευμα.

ρκαδ'. Ὡς περ ἀγαθὸν παλαιστήν, οὕτως δεῖ ἐν ταῖς πράξεσι τὸν στρατηγὸν δεικνύειν μὲν ἕτερα, καὶ διὰ τούτων πειρᾶσθαι τοὺς ἐναντίους ἐξαπατᾶν, κεκρησθαι δὲ τοῖς ἀρμόζουσι τῷ καιρῷ, καὶ οἷς ἂν τῶν μαχομένων πολεμίων κρατήσῃς.

ρκε'. Νίκης καὶ ἡττης ἀμφοτέρων ἐν ἀδελφῇ κειμένων, ἀριστος καὶ σοφὸς λογισθήσῃ στρατηγός καὶ ἐν πολέμοις καὶ ἐν πάσῃ σου κατ' ἐχθρῶν (39) ἐγχερήσει, ἐὰν πρὸς δευτέραν τύχην καὶ ἐναντίαν ἐκθᾶσιν ἀποβλέπῃς, καὶ ὡς αὐτῆς παρούσης τὰ δέοντα περὶ αὐτῆς προνοήσῃς. [Ἐὰν] γὰρ τι συμβῇ ἐναντίον, ἑτοιμός πρὸς τὴν σωτηρίαν εὐρεθήσῃ.

optimum, imperatori autem præcipue, bellicis vero temporibus in primis necessarium est.

119. Neque anceps prælium, et multam habens varietatem libenter inchoa, neque eos, qui temere, vel insidiosè potius rebus suis usi sunt, et propter fortunam suam in admiratione sunt, imiteris, sed quando bellum futurum est, hostes excipias, quam tutissime poteris; insidiis adversum eos utaris, quemadmodum opportunissimum esse indicaveris. Fortuna si semel vicerit, multas iterum offensiones accipit. Ars imperatoria autem, quæ consilio artificioque utitur, persæpe vincit, raro, aut nunquam expugnatur.

120. Pecuniæ cupidus si fueris, non solum milites tuos perdes, et perniciem ingentem illis afferes, sed hostibus etiam contemptui eris.

121. Circumspecte, magnaue cum industria bellum suscipias. Nam reliquis in rebus, si damnum est, recuperari facile potest: in bello offensio semel accepta perpetuo permanet, mortui enim corrumpuntur.

122. Castrorum loca utrum ne salubria sint et salutaria, an morbida et infesta, diligenter considerandum est, et num res necessariae, cujus generis sunt, aqua, lignum, fenum, prope sint: si enim eminus fuerint, perdifficilis erit comparatio, hostibus præsertim imminentibus. Ceterumque aliquem prope adesse oportet, quem consensuri sunt, priusquam irruentes hostes eum anticipaverint.

123. Si hostes immincant, et simulaveris te contraria eorum, quæ facturus sis facere, non parum tibi ipsi proderis. Nam si videaris interdum vel vallum ducere, vel aliam quampiam munitionem exstruere, et tali conatu tuo ad simile factum suscipiendum hostes impellantur, poteris instructus in dissipatos illos atque operi intentos secure irruere, vel, si id necesse est, ex locis asperis difficilibusque exercitum educere.

124. Quemadmodum bonum luctatorem, ita bonum imperatorem par est alia præ se ferre, et aliis modis conari hostes decipere, et iis quæ tempori maxime idonea sunt uti, quibus hostes ipsos superare possis.

125. Cum victoria, et offensio in incerto ponantur, optimus et prudentissimus imperator habendus est, qui in bello et omnibus hostium aggressionibus, ea quæ ad offensionem belli et adversos casus spectant, præparat, et quasi ea imminerent, omnia in promptu habet. Nam si quid adversum contingat, ad illud jam paratus, meditatique est.

NOTÆ.

(37) Ἀόριστος. Scribe, ἄριστον.

(38) Ὀλέσας. Scribe, ὀλέσεις.

(39) Κατ' ἐχθρῶν. Scribatur, κατεχρῶν.

126. Cautus imperator non modo quæ verissimiliter accidere possint, sed etiam, quæ præter opinionem iucidunt, prospicienda, et propulsanda iudicat.

127. Si quis ex præfectis tuis in rebus maioribus, et gravioribus sæpius hallucinatus fuerit, illi ne minimarum quidem rerum administrationem tuto committes.

128. Tales deliges præfectos, qui subjectis suis præstantiores sint. Solet enim subditorum vulgus semper se ad magistratum suorum mores accommodare: vetus enim verbum ita verum fiet, non cervos leonibus imperare, sed leones cervis.

129. Robustum efficies exercitum, si omne in terminationis belli tempus ad exercitationem, et laborem militarem assuefacias, nam belli tempore non studium, sed peritiam militarem demonstrabit.

130. Dum cubitum is, rerum necessariorum cogitatio animum tuum subeat. Neque prius in somnum te tradas, quam repetieris animo quid sit, quod faciendum fuit, et a te tamen prætermisum est, aut quid crastino die agendum sit, et hoc diligenter facias.

131. Contemptui habebis, si cuivis promittenti fidem habueris, et surdo deterior esse putaberis. Sin expendas, atque exquiras, quæ proponuntur, vilis unusquisque ac plebeius vir tuam prudentiam, ac solertiam veritus, nihil ad dolum loqui audebit, sed et animi tui constantiam subjecti tui admirabuntur.

132. Bellicæ incursiones, quæ iudicio susceptæ sunt, bonos exitus habere solent. Temerarii autem, et præcipientes imperatores, quemadmodum experientia ipsa indicat, magnas sæpe offensiones habent.

133. Si consilia tua clam hostes tuos esse volueris, ne familiaribus quidem multis ea communicebis. Ægre enim occultatur, quod multorum hominum labiis custodiendum creditur.

134. Uniuscujusque affectum, motumque animi cognoscas, et ad quid unusquisque maxime idoneus sit, ut unumquemque ordine instruere possis: horum enim ignoratio confusas atque inæquales facit acies.

135. Imperator bonus, ac similiter malus, exemplum subjectis suis rerum gerendarum est. Te igitur cohortamur ut militibus tuis bonum te exemplum præbeas, tum ad optima te assuefaciens, tum quæ facienda sunt suscipiens, et iis rebus abstinentes, a quibus milites tui omnes abstinere debent.

ρκς'. Ὁ ἀσφαλὴς στρατηγὸς οὐ μόνον τὰ εἰκότα γενέσθαι ἐν τοῖς κινδύνοις εὐδιάθη, ἀλλὰ καὶ τὰ παράδοξα λογιζόμενος τὴν περὶ αὐτῶν ποιήσεται πρόνοιαν.

ρκζ'. Εἰ δέ τις τῶν περὶ σὲ ἀρχόντων πολλὰ πράττων ἀνάξια καὶ φαῦλα εὐρεθῇ, μὴδὲ περὶ καὶ μικρῶν τῶν τυχόντων πραγμάτων αὐτῷ καταπαιστεύσῃ.

ρκη'. Ἴσθι γὰρ ὅτι τοιοῦτους ὀφείλεις προβάλλεσθαι ἀρχοντας, οἵτινες τῶν ὑποχειρίων αὐτῶν κρείττονες ἔσονται· φιλοῦσι γὰρ αἰεὶ τὰ φρονήματα τῶν ἀρχομένων συνδιατίθεσθαι τοῖς ἀρχουσιν. Οὕτως γὰρ ὁ ἀρχαῖος πληρωθήσεται λόγος, μὴ ἐλάφους ἀρχεῖν λέοντων, ἀλλὰ λέοντας ἐλάφων.

ρκθ'. Ῥωμαλέον κατασκευάσεις τὸ στράτευμα, ἔάν τὸν τῆς ἀνοχῆς τοῦ πολέμου καιρὸν εἰς ἀσκησιν καὶ γυμνασίαν τῶν κατὰ πόλεμον ἔργων ἀφοσιώσῃ. Τότε γὰρ ἐν καιρῷ πολεμικῶν ἀγώνων οὐκ ἔτι (40) μελέτην ἀλλ' ἐπίδειξιν τῆς ἀνδραγαθίας παρασκευάσεις (41).

ρλ'. Ἡ μελέτη σοι τῶν ἀναγκαίων πραγμάτων ἡρεμούντι γινέσθω, καὶ μὴ πρότερον εἰς ὕπνον τρέπου πρὶν ἂν κατανοήσῃς τί μὲν ἔδει πραχθῆναι, καὶ τοῦτο παρέλιπας· τί δὲ εἰς τὴν αὐρίον πραχθῆναι καλὸν, καὶ τοῦτο ταχέως ἀπάρξῃ.

ρλα'. Νομισθήσῃ κοῦφος καὶ εὐκαταφρόνητος τοῖς ἐντυγχάνουσιν, ἔάν προχείρως πιστεύῃς τοῖς ὑποσχόμενοις σοὶ τι πράξειν. Ἐάν δὲ ἐξετάζῃς καὶ γυμνάζῃς τὸ πρᾶγμα φανῆς, αἰδούμενος ἕκαστος τῶν φαύλων τὴν σὴν ἀκρίβειαν καὶ ἀγγίγειαν, οὐδὲν σοὶ πρὸς ἀπάτην εἰπεῖν τολμήσει, ἀλλὰ καὶ θαυμάσσονται σοὶ τῆς στερόττητος οἱ ὑποχείριοι, καὶ τῆς ἀληθείας οὐκ ἀστοχήσεις.

ρλβ'. Ἴσθι ὅτι ἡ μετὰ λογισμοῦ κατὰ πόλεμον ἐφοδος ἀσφάλειαν ἔχει πολλήν. Οἱ γὰρ ὀφείεις καὶ προπτεῖς στρατηγοί, ὥς ἡ πείρα ἔδειξεν, κλείεσθαι διαμαρτάνουσι.

ρλγ'. Καλῶς ποιήσεις, ὅταν τὰ σὰ βουλευματα λανθάνειν θέλεις τοὺς πολεμίους, ἔάν οὐδὲ τοῖς πολλοῖς τῶν οικείων ταῦτα θαρρήσῃς. Δύσκολον γὰρ κρυθῆναι λαθραῖαν βουλήν πολλοῖς χεῖλεσι πεπιστευμένην (42).

ρλδ'. Ὅρμην ἕκαστου καὶ κίνησιν καὶ ἀρχοντας καὶ στρατιώτου δεῖ σε γινώσκειν, ὃ στρατηγὴ, καὶ εἰς ὅποιαν ἕκαστος πρᾶξιν ἀρμόδιός ἐστιν, ἵνα ἕκαστον δεόντως ἐκτάξῃς. Ὡς εἰκοιε γὰρ, τὸ ἀγνοεῖν ταῦτα ἀνωμάλους ποιεῖται τὰς παρατάξεις.

ρλε'. Στρατηγὸς ἀγαθὸς εἶκον γίνεται τῶν πρακτικῶν τοῖς ὑποχείριοις αὐτοῦ, καὶ ὁ φαῦλος ὁμοίως. Σὺ οὖν τῆς ἡμετέρας βασιλείας δεχόμενος τὴν παραίνεσιν, ὃ στρατηγὴ, ἀγαθὴ γενοῦ τοῖς ὑπηκόοις εἰκῶν, καὶ ἀρίστα γυμναζόμενος, καὶ ποιῶν ἀπαρδεῖ, ἀπαχόμενος δὲ, ὅσα καὶ τοὺς στρατιώτας καὶ πάντας τοὺς ὑπὸ σὲ τεταγμένους ἀπέχεσθαι χρήσιμον.

NOTÆ.

(40) Οὐκ ἔτι. Scribebatur, οὐκ ἔστι.

(41) Παρασκευάσεις. Scribebatur, παραστήσεις.

(42) Πεπιστευμένην. Scribebatur, πεπιστευμένοις.

ρλς'. Ἐνδοξόν τι πρᾶγμα καὶ λίαν ὀνήσιμόν ἐστιν Ἀ ἡ στρατηγικὴ ἐπιστήμη · καὶ γὰρ ἄνευ μάχης πολ-
λάκις νικᾷ τοὺς πολεμίους. Ταύτης οὖν ἐπιμελεῖσθαι
σε χρὴ, καὶ διὰ ταύτης τὰς ἐγχειρήσεις ἄνευ φανε-
ροῦ πολέμου κατὰ τῶν ἐναντίων ποιεῖσθαι. Ὅταν δὲ
ἀνάγκη ταύτην μὴ ἐνεργεῖν, τότε διὰ τῆς τῶν σω-
μάτων βώμης παρακινδυνεύειν ἀναγκαῖον, καὶ μάχῃ
πρὸς τοὺς πολεμίους διαγωνίζεσθαι.

ρλς'. Νεάζειν ὀφείλει ὁ στρατηγὸς καὶ τῇ βώμῃ
τοῦ σώματος διὰ τῆς στρατηγικῆς τέχνης ὀφείλει
θαυμάζεσθαι, ἥγουν τῶν ἐπιτηδεύματων αὐτοῦ (43).
Ἔθος γάρ ἐστι παλαιὸν, ὥστε τοὺς μέλλοντας στρα-
τηγεῖν, οὐ μόνον ἀπὸ ἔθνους καὶ γένους ἔλκειν τὴν
συγγένειαν ἐν ταῖς νίκαις λαμπρυνόμενον, ἀλλὰ καὶ
τοῖς πᾶσι πράγμασιν ἄχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος
εἶναι τῆς νίκης σημαντικὴν.

ρλη'. Χρήσιμόν τι στρατήγημα διηγῆσομαι, καὶ
τοῦτο ὅπερ ἀναγνούς ἀνέμαθον (44) · ἵνα ἐάν ποτε
συμβῇ σοι μέλλειν πρὸς πολεμίους πλείονά σου δύ-
ναμιν ἔχοντας διαγωνίζεσθαι, καὶ βούλῃ πρὸς αὐ-
τοὺς μὴ συνάψαι πόλεμον, ἀλλὰ ἀκινδύνως ἐπ-
εξελεθῆναι, ἐπιτήρητόν ἐάν παράκειται ποταμὸς, καὶ
τοῦτον ἐπιστρέψας ἐπάγαγε τοῖς πολεμοῖς κατὰ τοῦ
πεδίου ἐν ᾧ ἡ παράταξις πρόκειται, καὶ οὕτως τὸν
μέλλοντα πόλεμον ἀνεργήτητον ποιήσεις.

ρλθ'. Ῥαδίως ἀναστειλῇ βουλὴν πολεμίων ὁ στρα-
τηγός · ἐάν καὶ αὐτός, καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θά-
λασσαν κρατῇ ὑποχειρίων τινῶν · καὶ οἱ πολέμοι δὲ
γῆς ἡπείρου κρατοῦντες κατὰ τῶν αὐτοῦ νηῶν ἢ
ἐτέρων παραλίων τόπων ἐκστρατεύειν βουλεύονται.
Ἐάν γὰρ φημίση ὅτι αὐτὸς διὰ τῆς ἡπείρου βούλε-
ται κατ' αὐτῶν στρατεῦσαι, καταπλήξῃ αὐτούς, καὶ
ἀναστειλῇ τῆς κατὰ θάλασσαν ἐγχειρήσεως.

ρμ'. Ἰσθὶ εὐσεβὲς εἶναι πρᾶγμα, ὧ στρατηγέ,
καὶ λίαν ὀνήσιμον τὸ ἐν ταῖς ἀναγκαῖαις καὶ κοιναῖς
χρεαῖς μηδέποτε ἰδίως μνησέσθαι ἐχθρας, μηδὲ
εἰ ὑπόνοιαν ἰδίαν ἐμποδίζεσθαι τὰ δέοντα γίνεσθαι,
ἀλλὰ ἐν ταῖς τῶν κοινῶν προνοίαις τὰ τοιαῦτα πάντα
κατατίθεσθαι καὶ περὶ προσώπων καὶ πραγμάτων,
καὶ πρὸς μόνον τὸ χρήσιμον ἀποβλέπειν, καὶ τοῦτο
πράττειν · ἢ γὰρ τοιαύτη αἰτία πολλοῖς παρορμητικῇ
μεγάλῃ βλάβῃ πολλὰκις ἐποίησεν.

ρμα'. Σοφισμένος, ὧ στρατηγέ, χρεῖας οὕτω
καλούσης, ὠφελήσεις τὰ μέγιστα. Ἐάν γὰρ διὰ τινος
ἐπινοίας προνοήσης τὰ μέλλοντα γίνεσθαι, καὶ μά-
λιστα ἐπὶ ἀστέρων ἐπιτολῆς, καὶ ταῦτα προείπης,
ὅτι ἐπ' ἀγαθῇ σημασίᾳ μέλλουσι γίνεσθαι, ὑπὲρ
τῶν παρὰ σοῦ ἐγχειρουμένων πραγμάτων ἐπιβρύ-
σθησονται οἱ ὑπὸ σὲ στρατιῶται, ὥσπερ ἀπὸ οὐρα-
νοῦ ἐπιτολὴν τινα σημαίνουσαν αὐτοῖς ἀγαθὰ ὑπο-
δεχόμενοι, καὶ θάρραλοι ἐσονται κατὰ τῶν πο-
λεμίων.

ρμβ'. Τοὺς παρὰ σοῦ ἐν ὁμαλῷ καὶ πεδινῷ τόπῳ
ποτὲ παρατασσομένους πεζοὺς ἐνόπλους πρὸς κα-
βαλλαρτίους ἐχθρῶν μηδέποτε ἐίσσης, κἄν πολλὴν
ἀνάγκην ὑποσώσιν, καταλιπόντας τὴν παράταξιν
ἐκφυγεῖν. Μενόντων γὰρ αὐτῶν πολλὰ τοῦ νικᾶν

136. Nobilis res, atque in primis utilis, milita-
ris est scientia; nam sine bello facile hostes vin-
cit. Hanc igitur omni studio cognoscere oportet.
Hujus disciplina multas aggressiones hostium sus-
cipiendæ sunt. Ubi vero hæc nihil efficere am-
plius potest, tum labore corporis ac dimicatione
periclitandum est, et cum hostibus decertandum.

137. Non modo scientia imperatoria, sed etiam
actionibus illius, roboreque corporis florere impe-
rator debet. Veteri enim consuetudine, qui impe-
ratores futuri fuerant, non modo genus ducebant
ab illis gentibus et familiis, quæ strenuitate et
rebus in bello gestis claræ essent, sed omnia alia,
atque adeo nomen ipsum victoriæ omen habe-
bant.

138. Consilium perutile tibi narrabo, quod olim
legeram. Si quando cum hostibus tibi res fuerit
longe numero pluribus, neque cum illis propter
multitudinem contendere audeas, sed secure disce-
dere vis, observa si fluvius aliquis vicinus sit, hunc
tu alio transferens in hostes derivabis, per eum
campum ubi conflictatio futura est, atque adeo
bellum omne irritum facies.

139. Facile reprimet hostium consilium impera-
tor, et si ipse tum terra, tum mari habeat suo im-
perio obediētes quosdam: et hostes, qui in conti-
nente habitant insulas quasdam, aut maritima
quædam loca oppugnare se velle dicant. Si enim
percrebescat te velle illos in continente terra op-
pugnare, perterrefacies eos, et reprimes a navali
classe instituenda.

140. Pium admodum, religiosumque est, com-
munibus in negotiis privatarum inimicitarum re-
cordationem deponere, neque propter privatam
aliquam malevolentiam, rem communem impedire.
Sed in republica procuranda, omnia hujusmodi
abjicienda sunt, tum quod ad personas, tum quod
ad res pertinet, et solum id quod utile est intuen-
dum, atque id agendum est: hoc enim sæpe ne-
glectum, permagnas offensiones attulit.

141. Ubi opus fuerit, si artificio utaris, magnum
adjumentum ex eo habebis. Si enim solertia aliqua,
quæ futura sunt provideris, maxime autem ex
siderum ortu, hæcque prædixeris bonum omen vo-
bis portendere, in rebus vestris agendis magnopere
milites animabuntur, quasi de cælo bonum
aliquod illis portenderetur, quod illi approbantes,
animosiores adversum hostes ferociusque erunt.

142. Pedites tuos armatos, et adversum hostium
equitatum in plano campestrique loco structos, ne
permittas, quanquam magnas perturbationes sus-
tineant, aciem deserentes fugere: quandiu enim
permanent, aliqua victoriæ spes est, ubi aufugerint

NOTÆ.

(43) Αὐτης. Scribatur, οὐ της.

(44) Ἀρέμαθον. Scribatur, ἀνέμα.

nullus salutis locus reliquus est, dissipatis jam pedibus, et equitibus insequentibus.

143. Quemadmodum vita jucunda expetenda est, sic bellica pericula libenter a militibus suscipienda sunt: ea enim tranquillam suavemque vitam afferunt. Tum enim felices belli exitus sperantur, quando patientes ac tolerantes laborum sunt: haec enim nobis jucundam vitam pacemque suppeditant.

144. Minore cum labore castra, locaque hostium incursionibus terra populaberis, si milites tuos indigenis illorum locorum similes, ut sint apparaveris. Mari autem, si navale praelium faciens, vel naves hostium compares, vel alias naves iis persimiles facias, et in iis milites tuos imponas, et ad terram hostium cum illis navigaveris. Ita fiet, ut ad eas quasi ad sociales naves hostes accedant, et facilius capiantur.

145. Materiam tibi nunc, et quasi silvam praceptorum ostendam, quibus accurate omnia circa te gerantur. Accurata erit nocturna custodia, et excubiae, quae fossatum defendunt, si dixeris, velle te certis et diversis temporibus faces accendere in excelsis quodam et constituto loco, ut custodes ad unamquamque faciem tuam, contra suas faces sustollant et demonstrent: ita enim fiet, ut tempus quo faciem ostensurus es ignorantes, et assidue expectantes, vigilant et diligenter excubias suas observent. Sin quidam tradent, statim deprehenduntur.

146. Desperatorum hominum pugnas devitare, prudentis imperatoris est. Desperatio enim necessitate quadam impellente, audacissimos fortissimosque milites facit. Desperatio autem est, quando quis salutis locum nullum inveniens, in hostem ruit, et vel vincere cogitat, vel mori. Si castra posueris contra hostes, et ventus illorum castra versus spirat, incendendae segetes agrorum sunt, ut flamma ad illos perlata, in fugam coniciantur.

147. Quando in regionem hostium incursionem facturus sis, circa lumen insidias diversas diversis in locis collocato: ita enim diversis locis in illos irruens vehementius conturbabis, et dispersos eos facilius capies. Hoc praeterea tibi praecipendum est, ut huiusmodi nec opinatis incursionibus tribulos ferreos noctu circum conjicies, et pedites tui ligneos saccos vice corii calceorum habeant. Ita fiet ut, si qui ex hostibus pedites, aut equites, rejicere tribulos voluerint, facile prohibeantur, et pedites tui officium suum faciant.

ἢ καθάλλαιροι ἀμύνασθαι τοῖς τριβόλοις ἐμπεσόντες σιν.

148. Pretiosa res est temperantia tum imperatori, tum exercitui, stuprum contra perniciosum

Ἀ ἐλπίδες, φευγόντων δ' οὐδεμία σωτηρίας ἐλπίς, πεζῶν διασκορπισθέντων καὶ ὑπὸ καθάλλαιρων διωκομένων.

ρμγ'. Ὅσπερ τὸ ζῆν ἡδέως ἐπιθυμητὸν, οὕτως καὶ τῶν κατὰ πόλεμον κινδύνων τοὺς στρατιώτας προθύμως ἀπάρχεσθαι χρέος ἐστίν· ἐκείνοι γὰρ εἰσι τοῦ ζῆν ἡδέως· οἱ αἵτιοι. Τότε γὰρ τὰ κατορθώματα τῶν πολεμίων ἀληθῶς γινώσκεται, ἥνικα τῇ καρτερίᾳ τῶν πόνων ἐμμένουσιν· ταῦτα δὲ τὸ ζῆν ἡδέως καὶ εἰρηνεύειν ἀπὸ τῶν πολεμίων πορίζουσιν.

ρμδ'. Ἀπὸνώτερον διὰ τὸ φόβον ἀγρεύσεις καὶ κάστρα ποτὲ καὶ χωρία τῶν πολεμίων διὰ μὲν τῆς ξηραδῆς, ἐὰν σχηματίσης τοὺς σοὺς στρατιώτας ὁμοίως τοῖς ἐγχωρίσι· διὰ δὲ θαλάσσης, ἐὰν ποτε ναυμαχῶν φθάσῃ· τὰ πλοῖα τῶν πολεμίων κρατῆσαι, ἢ ἕτερα ὁμοία ἐκείνων κατασκευάσαι, καὶ τούτοις τοὺς σοὺς στρατιώτας ἐμδιδάσαι, καὶ τῇ γῇ τῶν πολεμίων σὺν αὐταῖς καταπλεῦσαι. Οὕτως γὰρ ὡς φιλαῖς ταῖς νηυσὶ προσχόντες οἱ ἐναντίοι οὐ φεύγονται, καὶ εὐχερέστερον ἀλωθήσονται.

ρμε'. Ὑλην ἀγρυπνίας σοι διηγήσομαι. Ἀκριθῆς γὰρ ἂν γένοιτο καὶ πάννυχος παραφυλακή, εἴτε φασάτου ὑπὸ βίγλας φυλαττομένου, ἢ ἀνείπης, ὅτι· μέλλω κατὰ διαφόρους οὗς θέλω κατεροῦς ἀνάπτειν λαμπτήρας εἰς τόνδε τὸν περιόπτον τόπον, ἵνα καὶ οἱ φύλακες πρὸς ἕκαστον τῶν παρὰ σοῦ λαμπτήρων ἀντανέχωσι καὶ δεικνύουσιν ἰδίους λαμπτήρας· οὕτως γὰρ τὴν ὥραν τῆς σῆς ἀναλάμψεως ἀγνοοῦντες καὶ ἐκδεχόμενοι διὰ παντός ἐγρηγόρησουσι, καὶ ἀποσκοπὴν τὰς βίγλας αὐτῶν παρασκευάσουσιν. [Εἰδὲ τινες ὑστερήσουσιν (45) εὐθὺς γνωσθήσονται.

ρμς'. Τὸ φυλάσσεσθαι τὰς ἐξ ἀπνοίας μάχας τῶν πολεμίων ἐχέφρονός ἐστι στρατηγού. Ἡ γὰρ ἀπνοία τὴν ἀνάγκην ἔχουσα παροτρύνουσαν, θραυστάτους καὶ ἀνδρείους τοὺς μαχομένους ποιεῖ. Ἀπνοία δὲ ἐστίν, ὅταν τις σωτηρίας ἐλπίδα εὐρεῖν μὴ δυνάμενος ἐνοτῇ πρὸς τὸν ἐναντίον, ὥστε ἢ νικῆσαι ἢ ἀποθανεῖν. Ἐὰν δὲ στρατοπεδεύῃς κατέναντι πολεμίων, καὶ ὁ ἀνεμὸς ἐστὶ πρὸς· αὐτοὺς ἐπερχόμενος, ἐμπύριζε τὸν ἀπὸ τῆς γῆς ἀναφυέντα χόρτον, ἵνα πρὸς αὐτοὺς ἐπερχόμενον τὸ πῦρ τροπῇ· αἴτιον γένηται.

ρμζ'. Ὅταν μέλλῃς κατὰ χωρίου τινὸς τῶν πολεμίων ἐφοδὸν ποιῆσθαι, περὶ τὸ αὐγὸς ἐγχεύματα διάφορα ἄλλα ἀλλαχού καταστήσων διὰ τῆς νυκτὸς· οὕτως γὰρ διαφόρως προσδαλῶν καὶ πλέον θορυβήσῃς, καὶ διασπαρμένους ἐπισυνάξεις· τοὺς ἀλίσκομένους. Καὶ τοῦτο δὲ σοι προστίθημι, ἵνα ἐν ταῖς τοιαύταις κατὰ χώρας ἀδοκήτοις ἐπιλεύσει τριβόλου· σιδηροῦς νυκτὸς διαρίπτῃς ἐν κύκλῳ, τοὺς δὲ πεζοὺς τοῦ σοῦ στρατεύματος προστάξεις στερεὰ ἥτοι ξύλινα ἱχνη ἀντὶ κασσυμάτων ἔχειν τὰ ὑποδήματα. Οὕτως γὰρ, ἐὰν καὶ τινες βουληθῶσιν ἢ πεζοί, κωλυθήσονται, οἱ δὲ πεζοὶ τὸ οἰκεῖον ἔργον ἀνύσουσιν.

ρμη'. Κτήμα τίμιον ἢ σωφροσύνη καὶ στρατηγῷ καὶ στρατεύματι, ὥσπερ ἡ πορνεία ἐναντίον καὶ

NOTAE.

(45) Ὑστερήσουσιν. Scribatur, ὑστερήσουτ...

δέσθριον. Καὶ μάλιστα ἐν αἰχμαλωτίαι γυναιξὶ γινόμενῃ, καὶ μαρτυρεῖ τὰ κατὰ τὸν Φινεὲς εἰς τὴν Μαδιανίτιδα γυναῖκα καὶ τὸν Ζαμβρῆ γεγονότα. Μιᾶς γὰρ γυναικὸς αἰχμαλώτου πορνεία ὅλον τὸ στρατόπεδον τῶν νενικηκότων μικροῦ διεφθέρειν, εἰ μὴ ἔσται Φινεὲς καὶ ἐκκεντήσας τοὺς ἁμαρτάνοντας καὶ θανατώσας ἐξιλιάσας. Καὶ ἐκόπασεν ἡ θραῦσις, καὶ ἐλογίσθη αὐτῇ εἰς δικαιοσύνην.

ρμ'. Ῥώμην ἐνθήσεις τοῖς στρατιώταις· ἐν ἡμέρᾳ πολέμου, ἔαν ἐξαναστὰς ἔωθεν ὡς ἀπὸ Θεοῦ σοὶ ὁφθέντα ὕπνιον ἐπιφημίσης, ἥ ὡς ἀπὸ τίνος ἁγίας δυνάμεως προτρεπούσης ἐπελθεῖν κατὰ τῶν πολεμίων καὶ ἐπιφανείσης σοὶ πρὸς συμμαχίαν.

ρν'. Ἀπὸ χρημάτων πολλάκις καὶ ἀνευ πολέμου κατορθώσεις κατὰ πολεμίων σου νίκην, ὅταν ἐτέρων πολεμίων αὐτοῖς που παρακειμένων τούτους χρήμασι παίσας πολεμῇν τοῖς σοῖς ἐναντίοις ποιήσεις. Ἡ γὰρ ἀλλήλους φθορεῦσιν, ἥ τὸ ἐν μέρος ἐπικρατήσῃ, πολλοὺς ἀρίστους ἀποβαλὼν ἐν τῇ κατὰ τὴν μάχην ἀγῶνι. Καὶ γὰρ τῶν ἀμφω πολεμίων οὕτως ἡλασσωμένων ὁμοῦ ἀπαθῆς αὐτὸς καὶ ἰσχυρότερος ἐκείνων ἀναδειχθήσῃ.

ρνα'. Τοῖς βουλομένοις βιαιῶς ἐν καιρῷ πολέμου τὴν σὴν παράταξιν διαρρῆξαι, καὶ διεκθεῖν, διόδον ἐκουσίως παρέχε, καὶ μετὰ ταῦτα ἐπίστρεψον, καὶ ὥσπερ φεύγουσι κατὰ νότου ἐπιτεθείς ῥαδίως καταδιώξεις αὐτούς.

ρνε'. Ὡστε μὴ φόβον εἰσάγεσθαι εἰς τὸ στρατόπεδον διὰ τοὺς ἀκαίρως· λιποτακτοῦντας, ταχέως αὐτοὺς καὶ συντόμως ἀποχωρίσας τῆς παρατάξεως ἐν ἐτέραις χρεῖαις κατὰστησον.

ρνε'. Ῥώμῃ στρατηγῷ χερσὶ μὲν συμπλεκόμενον πολλάκις οὐδὲν μέγα ὠφέλησεν, εἰ μὴ ἔρα μικρὸν ἐν δειλίᾳ στρατοῦ ἐπὶρρῶσαι τούτους βουλομένου διὰ τῆς κοινωνίας τῶν κινδύνων· πεσόντες δὲ τὰ μέγιστα ἔβλαψεν. Στρατηγῶν δὲ καὶ ἐπιτηδεύματα, ὅταν σῶγεται καὶ διαφυλάττεται ὁ στρατηγός, παρ' αὐτοῦ γινόμενα, μεγάλας ὠφελείας ἐν ταῖς μάχαῖς ἀποτελοῦσιν.

ρνε'. Πλήθους φαντασίαν τοῦ σοῦ στρατεύματος ποιήσεις, εἴγε τοῦτο βουλευθῇς, ἔαν καὶ τοῖς ὑποζυγίοις καὶ τοῖς ὄνοις καὶ ταῖς βουσί·ν ἐποχεῖσθαι τινὰς καθ' ἑαυτοὺς ποιήσῃς· ἐνίοτε γὰρ καὶ τοῦτε ἐπιδεικνύμενον χρήσιμον.

ρνε'. Ἰκανῶς καταπλήξεις τοὺς πολεμίους ἐν παρατάξει, ὅταν τοὺς ὁπλίτας τοῦ σοῦ στρατεύματος πρῶτα μὲν κατὰ βῆμα μετὰ εὐταξίας προσάγῃς, ὅταν δὲ ἔσωθεν σαγιττοδόλου γίνωνται, τότε δρομικῶς μετὰ ὀξύτητος συμπλέκεισθαι ποιήσῃς. Οὐ γὰρ βλαβήσονται ὑπὸ τῶν τοξευομένων βελῶν, καὶ ἀταθείς (46) προσβαλόντες τρέψουσι τοὺς ἐναντίους.

ρνε'. Σοφοῦ στρατηγῷ ἔργον σοὶ διηγησόμεν· ποτὲ γὰρ παρατασσομένου αὐτοῦ βροντὴ γέγονε βαρεῖα, καὶ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ δὲ δειλιάσαντος (47), ὡς ἐπὶ κακῷ αὐτοῖς συμβόλῳ, ἀντεπήνεγκεν εἰπὼν·

A et sœdum, captivârum potissimum. Hujus rei testimonium dat Phinees factum, quod in Madianitidem et Zambre suscepit: unius enim seminae captivæ constupratio victorem exercitum pene delevisset, nisi stetisset Phinees, et utrumque peccatorem transfodisset, et illorum morte Deum placasset, itaque cessavit plaga, et habitum est ei ad justitiam.

149. Alacritatem ad pugnam militibus attuleris, si ipso belli die mane consurgens, insomnium quoddam divinitus tibi immissum esse dicas, quod te ad invadendos hostes incitet, et auxilium quoddam ad pugnandum tibi monstret.

150. Pecunia sæpe, sine prælio, victoriam de hostibus reportabis. Ubi alii hostes illis immineant, eos pecunia tua adduces, ut bellum illis inferant. vel enim se mutuo vastabunt, vel altera pars superiores habebit, prælio cum altera dimicans, et multos tamen ex suis amittet. Utrisque igitur sic imminutis, tu omnium malorum vacuus, illis fortior robustiorque eris.

151. Si qui aciem tuam tempore prælii percurrere volunt, transitum illis liberum dato, et ubi transierint, a tergo quasi fugitivos adoriaris, et facile capies eos.

152. Ut nullus timor exercitum tuum pervadat per eos qui aciem deserunt, celeriter illos ex acie tua amoveas, atque ad alios usus transferas.

153. Robur imperatoris manus in prælio consequentis nihil aut parum adjuvat, nisi ubi exercitum relanguescerem excitare iterum, et societate periculorum animare studeat. Sin in prælio cadat, magna incommoda universo exercitui afferuntur. Consilia autem, et facta imperatoria, si opportune adhibeantur, maxima præsidia universo exercitui apportant.

154. Magnum numerum et multitudinem militum præ te feres, quando tibi hoc commodum videbitur, jumentis, asinis, et bobus vehantur quidam equites, nam hoc in loco perutile est.

D 155. Vehementer admodum hostium aciem perturbabis, si copias tuas primo pedetentim cum ordinis quadam conservatione progredi facias, ubi vero intra sagittæ factum fueris cum cursu, et celeritate ad illos contendas. Ita fiet, ut ab hostium telis, et sagittis non lædaris, et secure irruptione facta cum hostibus configas.

156. Prudentis hoc est imperatoris, si quando, quod sæpe fiet, tonitru magnum fiat, et copiarum ejus auditum expavescant, quasi malum omen sit, contra afferre hostium causa hoc fieri, quos Deus

NOTÆ.

(46) Ἀπαθείας. Scribe, ἀπαθείς.

(47) Δειλιάσαντος. Scribebatur, δε...άσαντος.

attonitos faciens, nos jubet bono animo in illos A impetum facere.

157. Hostes in contemptum adduces, si populares illorum qui in ditione tua sunt, cum in gymnasiis luctantur, inferiores, tuos autem strenuiiores effeceris.

158. Ubi occultare a cæteris volueris eos qui ex tuis in prælio interfecti sunt, quamvis hoc post belli exitum fiat, ne permittas contubernia simul cibum capere, sed sparsim et fortuito, quemadmodum casus tulerit; itaque non in timorem aliquem cadent, sed animo strenuo fortique erunt.

159. Hostium imperator quasi caput viperæ est in exercitu tuo. Omnem igitur diligentiam adhibebis, vel multitudine armatorum in illum solum omni impetu ruente, vel felis omnium in eum quasi in scopum jactis, aut alio quopiam conatu, molitioneque tua cadat, et e medio tollatur. Nam si caput viperæ semel comminatur, reliquum corpus inane atque inutile est.

160. Belli tempore familiares, amicos, cognatos, prope inter se collocabis: amor enim mutuos illos ad pericula subeunda animat, et ad res bene gerendas incitat.

161. Suspicionem sui mutuo in hostium aciem injicies, si nobilissimorum et præstantissimorum virorum agros incolumes esse permittas, cæteris finitimis locis populatis.

162. Exercitus tibi idoneus, justusque sit; qui autem ibi ad bellum idonei non sunt, illi ad servitutem, et multitudinem augendam, ubi usus fueris, asciscendi sunt, vel jam imminuto exercitu ad integrum numerum explendum recipiendi sunt, ut ad oppugnandos hostes valeant. Vetus enim verbum est, ubi leonina pellis non sufficit, assuenda vulpina est.

163. Si contingat tibi, ubi jam in hostium regione es, tesseram aliquam scribere, in tabellis sine cera quodcunque volueris exarato, deinde cera, quod scripsisti tegito, et in cera quidvis fortuitum scribito, in quo nulla suspicio esse possit: ita tesseram tuam occulte, quo velis, mittere.

164. Consilium quis proditionis instituens, ubi cognosci rem intelligit, et se manifesto teneri, consilia hostium suis indicat, et quemadmodum vitanda sunt consulit; hostes contra hujus insidias ostendunt, facta autem insidiis contraria demonstrant, cui credes magis? Illi certe, qui proditor fuit, et indicavit, potius quam sermoni hostium; hic enim quamvis proditor sit, popularis tamen est, et ejusdem nationis, et pecuniis corruptis fuit, quas vel omnino non accepit, vel ubi acceperit

Οὐ δὲ ἡμᾶς, ἡ βροντὴ γέγονεν, ἀλλὰ τοὺς πολεμίους ὁ θεὸς ὡς ἐχθροὺς ἐμβροντήτους ποιήσας κατ' αὐτῶν ἡμᾶς ἐπάγεσθαι καλεῖται.

ρνε'. Τοὺς πολεμίους εὐκαταφρονήτους ποιήσεις, ἐὰν τοὺς ἐκ τοῦ γένους αὐτῶν παρὰ σοὶ ὄντας ἐν ταῖς παλαίστραις τῶν παιγνίων ἐλάττους, τοὺς δὲ σοὺς ὑπερέχειν παρασκευάσῃς.

ρνη'. Ὅτε βούλῃ κρύψαι τοὺς ἀνηρημένους ἐν τῇ μάχῃ τοῦ σοῦ στρατεύματος, εἰς καὶ τοῦτο συμβαίῃ ποτὲ, ὡς πολλάκις εἰώθε, μετὰ τὴν λύσιν τῆς μάχης μὴ συμπεῖν (48) ὁμοῦ τὰ κοντουδέρνια παρακκελεῖς, ἀλλ' ὡς ἔτυχεν ἕκαστον. Οὕτως γὰρ οὐ διαγνόντες τοὺς ἀνηρημένους οὐκ εἰς δειλίαν ἐμπεσοῦνται, ἀλλὰ θαρσύνουσιν.

ρνε'. Στρατηγὸς πολεμίων, ὥσπερ κεφαλὴ ἐχίδνης, οὕτως ἐπὶ τῷ στρατεύματι αὐτοῦ. Πᾶσαν οὖν ἐπινοίαν ποιοῦ, ὥστε αὐτὸν πεσεῖν, ἢ διὰ πλήθους συμπεφραγμένου, καὶ πρὸς αὐτὸν μόνον ὀξείως ἐπιδραμόντος, ἢ διὰ βελῶν πρὸς ἓνα σκοπὸν κατ' αὐτοῦ βληθέντων, ἢ δι' ἐτέρου τινὸς ἐπιτηδεύματος. Καὶ γὰρ καὶ τῆς ἐχίδνης ἡ κεφαλὴ συντριβείσα τὸ λοιπὸν σῶμα κατέλιπεν ἀνενέργητον.

ρνε'. Ἐν πολέμῳ καιρῷ τοὺς φιλέτους καὶ συνηθείς καὶ συγγενεῖς πλησίον συντάττειν ἀλλήλων ἀγαθόν ἐστιν. Ἡ γὰρ ἀγάπη συγκινδυνεύειν ἀλλήλους καὶ ἀριστεύειν παρασκευάζει.

ρνε'. Ὑπόνοιαν κατασκευάσεις ἐν τοῖς πολεμίῳις κατὰ ἀλλήλων, ἐὰν τῶν ἐν τοῖς πολεμίῳις ὄντων παρ' αὐτοῖς ἐπισήμων τὰ χωρία καταλίπῃς ἀβλαβῇ θηλονότι κατακαίων τὰ πλησιόχωρα.

ρνε'. Στρατὸς μὲν ἐστὶ σοὶ ἱκανὸς, ὡς στρατηγὸς, καὶ μόνος αὐτάρχης, ἐπείτοιγε καὶ τοὺς ἀνικάνους πρὸς χρεῖαν ἐκείνων καὶ δουλίων καὶ πλήθους φαντασίαν ὅτε καλέσει καιρὸς συμπαραλαβεῖν χρησιμὸν ἐστίν, ἢ ἐλασσόμενον τοῦ στρατοῦ καὶ διὰ συμμάχων ἀναπληροῦσθαι αὐτὸν, ὥστε ἀρκεῖν πρὸς τὸ καταπολεμῆσαι τοὺς ἐναντίους. Εἰρηται γὰρ λόγος παλαιός, ὅτι ἐνθα μὴ ἐφαρκεῖ ἡ λεοντὴ προσράπτειν δεῖ τῆς ἀλωπεκῆς.

ρνε'. Ἐὰν συμβῇ σοὶ ποτὲ ὑποσύνθημα γράψαι τινὲν ἐν χώρᾳ ὄντι τῶν πολεμίων, ἐν ἀκηρώτοις πινακίδιοις δ' ἂν βούλῃ καταγράφας ἐπικάλυπτε τῷ κηρῷ τὰ γράμματα, καὶ τότε κατὰ τοῦ κηροῦ γράφε τὰ ἀνύποπτα. Οὕτως γὰρ ἀνύσεις ἀπὸ συνθήματος τὴν D κρυφαίαν σου δῆλωσιν.

ρνε'. Βουλὴν ποτὲ τις προδοσίας ποιήσας, γνωσθεὶς δὲ, καὶ μέλλων ἀλίσκεσθαι (49), τὴν ἐπιβουλήν τῶν πολεμίων τοῖς ἰδίοις κατεμήνυσεν, καὶ ὅπως δεῖ ταύτην φυλάσσεσθαι συνεβούλευσεν. Ἐμήνυσαν δὲ καὶ οἱ πολέμιοι τούτου μὲν τὴν ἐπιβουλήν, τὰ δὲ ἔργα τὰ ἐναντία τῆς ἐπιβουλῆς τίνι πιστεύσης μᾶλλον, ἢ πάντως τῷ βουλευθέντι προδότῃ καὶ μηνύσαντι, ἀλλὰ μὴ ταῖς λόγοις τῶν πολεμίων; οὗτος γὰρ εἰ καὶ προδότης, ἀλλὰ καὶ ὁμοδίατος πάντοτε, καὶ συγγενὴς, καὶ χρήμασιν ἰσως ὑποφθαρείς ἢ λαβεῖν

NOTÆ.

(48) Συμπεῖν. Scribe, συνδεδεῖν.

(49) Καὶ μέλλων ἀλίσκεσθαι. Scribebatur, καὶ μᾶλλον ἄ.

οὐκ ἐφθασεν, ἢ λαβίων ἡθέτησεν, ἐκεῖνοι δὲ φύσει πολέμιοι, καὶ διὰ πάντων ἀλλότριοι.

ρξβ'. Ἡ δειλία τῶν στρατιωτῶν ἐκ τοῦ ὄχνου καὶ τῆς ὠχρίσεως δεικνύται. Τῶς οὖν τοιοῦτους ἀσυμφανῶς χώριζε τοῦ στρατοῦ, καὶ ἀπόστελλε, ὡς δῆθεν κομίσοντας δ' ἐπελάθοντο· τοῦτο δὲ ποιήσας παρορμήσῃ λόγους τοὺς στρατιώτας, ὡς τῶν ἀνδραπόδων ἐκείνων ἤδη ἀπηλλαγμένους μόνους τῆς ἀνδραγαθίας ἔχεισθαι, καὶ τῶν τῆς νίκης δωρεῶν ἀξιοῦσθαι.

ρξγ'. Στρατιωτῶν δειλίας διάκρισιν καὶ ἐτέρως σοι ὑποδείξω. Τοῦ γὰρ στρατοῦ παντὸς ὁμοῦ ὄντος, ἐὰν κινήσῃ σάμπιγχα, ὡς οἱ πολέμιοι συμπλέκονται πρὸς μάχην, παραχρῆς γενομένης, οἱ μὲν δειλοὶ φεύξονται, οἱ δὲ ἀνδρεῖοι παρατάξονται.

ρξδ'. Ἐὰν πρὸς ἀγυμνάστους μάχης πολεμίους παρατάσῃ, αὐτοὺς δὲ καὶ γεγυμνασμένους ἔχῃ στρατιώτας, οὗ παρευθὺ (50) τὴν μάχην συνάψεις, ἀλλὰ συντηρεῖν σε δεῖ τὸν χρόνον ἐν τῇ συστάσει, καὶ προσκλίνειν τοὺς πολεμίους ὡς ἐπ' ὀλίγον ποιεῖν εἰθισμένους, καὶ τότε ἐπιτεθῆς αὐτοῖς. Εἰ δὲ πρὸς τοὺς γυμναστούς αὐτοὺς ἔχων γεγυμνασμένους μάχης πολεμίους μάχεσθαι μέλλῃς στρατιώτας ἐκ τοῦ εὐθείως καὶ παραχρῆμα τὴν μάχην σύμβαλλε· ἢ γὰρ ἀκμὴ τῶν σὺν στρατιωτῶν γενναίως ἀπομαχῆσεται πρὸς τοὺς ἐναντίους.

ρξε'. Ὑπόνοιαν ἐπιμονῆς ἐν τῇ αὐτῇ καιρῷ χρεῖα δεῖξεις τοῖς πολεμίους, εἰ ἄρα μέλλεις ὑποχωρῶν ὡς μένων ἐξαπατησάμενος αὐτοὺς, ἐὰν δένδρα περικύψας, ἢ τοῦτων μὴ ὄντων ἑτερά τινα ξύλα στήσας ἐνδύσῃς αὐτὰ διὰ σκουταρίων, ὡς μίμημα ἀνδρῶν ἐνὸς πλυν, ἢ, ἐὰν τοσαύτη τύχῃ ἀνάγκη, καὶ ἐτέρων ὄπλων λαμπρῶν. Οὕτως γὰρ χραιστῶτα τῆς τῶν ὄπλων ἀπωλείας τὴν τοῦ στρατοῦ σωτηρίαν ἡγησάμενος διὰ τὴν κατεπείγουσαν ἰσως χρεῖαν ἀκινδύνως ὑποχωρήσεις.

ρξϛ'. Μάλιστα μὲν μετὰ δικαιοσύνης παντὸς ἔργου ἀπάρχεσθαι χρή. Πλέον δὲ τῶν ἄλλων τὰς ἀρχὰς χρὴ τοῦ πολέμου δικαίως εἶναι, καὶ μὴ μόνον δικαίως, ἀλλὰ καὶ φρονίμως προάγεσθαι τὸν πόλεμον. Καὶ γὰρ τότε καὶ θεὸς συναγωνιέται τοῖς στρατεύμασιν εὐμενὴς γινόμενος, καὶ οἱ ἀνθρώποι προθυμότεροι γίνονται τοῦ δικαίου προασπίζοντες, καὶ εἰδότες ὡς οὐκ ἀρχουσιν ἀδικίας, ἀλλὰ ἀμύνονται κατὰ τῶν ἀδικούντων.

ρο'. Ἐπὶ δὲ δικαίως ἀπάρχεσθαι τοῦ πολέμου μέλλῃς, ὃ στρατηγὲ, χρὴ σε τὴν στρατιάν διασκευάσαι ἀκριδῶς, καὶ μετὰ ἀσφαλείας ταύτην ἐξαγαγεῖν. Ἐὰν γὰρ ἀσθενεῖς εἰσιν αἱ πολεμικαὶ κινήσεις, ὅταν τὸ βάρος ἀναλάβωσι τοῦ πολέμου, ταχὺ θλίβονται καὶ ὀστεροῦσιν. Ὅθεν ὥσπερ ἀγαθὸς κυβερνήτης ἀπὸ λιμένος ἐξαρτήσας τὸ σκάφος, καὶ πάντα τὰ ἀναγκαῖα περὶ αὐτὸ ποιήσας, τότε ἐπίτρεπε τῷ θεῷ τὸ πάντης (51) ἐκθάσας.

ροα'. Νόμον ἐπίθετε σεαυτῷ πρὸς τὸ πέρας ἀποβλέπειν τῆς τοῦ πολέμου κινήσεως, καὶ οὕτω ταύτης ἀπάρχεσθαι. Φαῦλον γὰρ καὶ σφαλερὸν κίνησιν

iterum rejecti; illi autem natura inimici, et omnino alieni ab illis sunt.

165. Timiditas militum ex pallore, et tarditate cognoscitur. Tales igitur occulte ab exercitu separa, et aliquo amanda, ut illinc reportent, quæ oblivione relicta sunt; hoc ubi feceris, reliquos milites cohortaberis, ut jam ignavis mancipiis illis aliquo ahlegatis illi strenue se gerant, et præmia digna strenuitatis suæ reportent.

166. Timiditatis militum tuorum argumenta alia tibi monstrabo. Universo exercitu tuo unum in locum coacto, si tuba personueris quasi hostes immineant, in media hac turba timidi statim fugient, strenui se in acie instruent.

167. Si cum imperitis ad pugnam hostibus tibi dimicatio est, ipse milites habens exercitus, ne statim subito illos adoriaris, sed observandum tempus ad conflegendum est, atque defatigandi hostes sunt, qui parum ad labores assuefacti erant. Sin exercitati hostes fuerint, tui autem milites belli imperiti, subito et sine deliberatione conflegendum cum hostibus est: impetus enim illorum ad pugnandum strenuos eos reddet.

168. Opinio quædam tuæ in aliquo loco permutationis hostibus afferetur, si discessurus decipias hostes quasi maneres. Arbores cædes, vel si ibi arbores non sunt, alia quædam ligna collocabis, illisque scuta quasi armatis viris aptabis, vel si tanta forte necessitas, alia splendida arma. Ita fiet, ut virorum tuorum salutem antiquiorem armis habens, temporibus necessariis sic evadere possis.

169. Omnem rem quam susceperis, non sine iusta causa incipere oportet: sed belli causam justam semper esse oportet, neque justam solum, sed etiam prudenter susceptam. Tum enim propitius Deus magno præsidio in bello erit, et homines alacriores erunt, qui justam causam defendunt, cum sciant se injuriæ auctores non esse, sed injurios homines ulcisci.

170. Si juste bellum inceptaveris, exercitum tuum accurate instrues, et copias tuas quam tutissime poteris educes, et aliquid de victoria melius sperare poteris: quemadmodum gubernator a portu solvens omnia quæ facio opus sunt cum præstat, universum navigationis suæ exitum Deo commendat.

171. Hanc legem tibi ipsum præscribas, ut in finem motus tui bellici intuearis, atque adeo bellum inchoes. Turpe enim et indecorum est bellum ini-

NOTÆ.

(50) Στρατιώτας, οὗ παρευθὺ. scribatur: στρατιώτας σου παρευθὺ.

(51) Πάντης. Scribe, πάν τῆς.

tio movere, deinde rursum domum exercitum re infecta statim reducere : unusquisque enim temeritatem tuam irridebit, hostes autem inconsideratam simplicitatem tuam contemnent, non quasi nolles, sed quasi non posses cum decore et prudentia res tuas tractare.

172. Quando copias tuas ad bellum educturus es, oportet liberas et solutas a peccato esse, et pia juxtaque mente Deum colere, atque adeo ad bellum procedere.

173. Cum omni aciei apparatu, ordine, bellica scientia, iter faciat exercitus tuus, quanquam nondum cum hostibus conflicturus, sed solum iter ingressurus, et multorum dierum viam confecturus es, sive in tua, sive in hostili terra fueris : ita enim assuefiet exercitus in acie manere, et locum suum conservare, et praefectos suos sequi, et ad omnes nec opinatas incursiones hostium paratus esse.

174. Tutius iter faciet exercitus tuus, si paucis quibusdam praemissis viæ explorentur, aut per eos, quos Romani mensuratores et anticensores vocant, indagentur.

175. Si exercitum tuum ad laborem assuefacias, paratos et obedientes eos tibi semper habebis, et aciem servantes, et corpore robustos. Otium enim languida et infirma facit corpora, timidas effeminatasque mentes reddit : exercitatio autem et labores, corpora strenua ac robusta, mentes viriles atque alacres facit. Ante tempus igitur omnia ad res agendas idonea praeparantur, ut necessariis temporibus omnia in promptu sint.

176. Audaces saepe milites periisse novimus, quia praefectis suis minus obedientes fuerint. Quare si qui milites sine tuo aut praefectorum suorum imperio vel ad praedandum exeunt, vel ad aciem suam in qua sunt transgredi audent, flagris coercuantur, et puniantur abs te, quasi suae ipsorum cladis auctores esse vellent.

177. Prudens is imperator est qui omnia consilia factaque imperatoria quæ hostes moluntur, declinat. Hæc cognoscet ex iis quæ ipse adversus hostes facere cogitat, hæc provideat diligenter, ne ab hostibus patiat. Experientia enim singulorum adversus alios intentata, aliorum hominum ingenia ad contraria illis excogitanda incitant.

178. Si quid clam hostes facere volueris, vel castra movere, vel aliquid aliud genere, nulli hoc consilium nisi uni alicui ex praefectis credas : talibus enim temporibus permulti sunt, qui remunerandi cupiditate consilia tua hostibus prodituri sunt.

μὲν ποιήσασθαι πολέμου, αὐτὸς δὲ ἐπιστραφῆναι τὸ στρατεύμα· ἕκαστος μὲν γὰρ καταγέλασται σου τῆς προπτείας, οἱ δὲ ἐχθροὶ καταφρονήσουσί σου τῆς ἀσφαλείας, ὥς οὐχὶ μὴ βουλομένου ἀλλ' οὐ δυναμένου δικαίως καὶ πρεπόντως διαθεῖναι τὰ πράγματα.

ροβ'. Ἦνίκα δὲ τὰς δυνάμεις ἐξάγειν μέλλεις πρὸς πόλεμον, δεῖ μὲν καθαρὰς αὐτὰς ἐξαμαρτημάτων εἶναι, φροντίσεις (52) δὲ διὰ τῶν ἱερῶν καθ-αγνίσαι αὐτὰς δι' εὐλογίας, καὶ οὕτως μετὰ θάρρους ἐπὶ τῆς μάχης ἀποκινῆσαι.

ρογ'. Σὺν πάσῃ δὲ τάξει καὶ εὐκοσμίᾳ καὶ τῇ κατὰ πόλεμον ἐμπειρίᾳ δεῖ τὸν στρατὸν ὁδοιορεῖν, καὶ μὴ πῶ μέλλῃ συμβαλεῖν, ἀλλὰ διὰ μακρᾶς ὁδοῦ πορεύεσθαι, καὶ πολλῶν ἡμερῶν ἀνύειν μέλλῃ ὁδὸν καὶ ἐν τῇ ἰδίᾳ χώρᾳ καὶ ἐν τῇ πολεμίᾳ. Οὕτως γὰρ ἐθισθήσεται τὰ στρατεύματα μένειν ἐν τάξει, καὶ συμφύλάττειν τὰ ἱδία τάγματα (53), καὶ ἀκολουθεῖν τοῖς ἀρχουσιν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰς ἐξαίφνης γινομένας ἐπιβουλὰς ἐν τῇ πολεμίᾳ μὴ ἐν ἀθρόῳ καιρῷ θορυβεῖσθαι.

ροδ'. Ἀσφαλέστερον δὲ τὸ στρατεύμα διαθήσεται τὰς προκειμένας ὁδοὺς, ἐὰν διὰ τινων ὀλίγων προ-αποστείλας ἐρευνᾷς τὰς ἐμπροσθεν τρίβους, ἡγουν διὰ τῶν καλουμένων τῇ Ῥωμαίᾳ γλώσσῃ μινωρατῶν καὶ ἀντικινιστῶν.

ροε'. Ἐὰν γυμνάσης στρατεύμα συνεχῶς, ἔξεις αὐτοὺς πρὸς τοὺς πόνοους ἐτοίμους, καὶ τὴν τάξιν φυλάττοντας, καὶ Ῥωμαλέους τὸ σῶμα. Ἡ μὲν γὰρ ἀνάνδρους, καὶ δειλὰς τὰς ψυχὰς· ἡ δὲ γυμνασία καὶ οἱ πόνοι καὶ τὰ σώματα εὐρωστα (54) καὶ τὰς ψυχὰς ἀνδρείας κατασκευάζουσιν. Χρεὼν σε οὖν, ὦ στρατηγέ, πρὸ καιροῦ ὀξέως τοῦ καιροῦ μελετᾶν ἀρμόδια, καὶ τὰ χρήσιμα τότε σκευάζειν, ὅτε οὐ κατεπίγῃ τῆς παρατάξεως ἡ ἀνάγκη.

ρος'. Ἵσμεν πολλάκις τοὺς θρασυτέρους τῶν στρατιωτῶν ἐκ τοῦ μὴ πείθεσθαι τοῖς ἀρχουσιν ἀπολυμένους. Διὸ τοὺς βουλομένους τοῦ στρατοῦ ἀνευ τῆς σῆς ἢ τοῦ ἀρχοντος αὐτῶν ἐντολῆς ἢ πρὸς πρᾶξιν ἀπιέναι, ἢ τῆς παρατάξεως παρεξέρχεσθαι, κόλαζε τούτους διὰ μαστίγων, καὶ ἀναχατίζει τῆς ἀταξίας, ὥς αἰτίους τῆς ἐαυτῶν ἀπωλείας.

ροζ'. Σοφὸς ἔσται στρατηγὸς φυλαττόμενος ἀπὸ πάντων τῶν μελλόντων παρὰ τῶν πολεμίων γίνεσθαι στρατηγημάτων. Γινώσκει δὲ ταῦτα ἐξ ὧν καὶ αὐτὸς καταστρατηγεῖν τοὺς ἐχθροὺς μελετᾷ· οἷς γὰρ αὐτὸς γινώσκει τί δεόν κατὰ τῶν πολεμίων ποιεῖν, τοῦτο γινώσκει καὶ τί χρὴ παρὰ τῶν πολεμίων μὴ παθεῖν. Αἱ γὰρ ἱδία πρὸς τὸ λυπεῖν ἄλλους ἐμπειρίαι καὶ τὰς τῶν ἐναντίων ἐπινοίας καθ' ἐαυτῶν τεκμαίρονται.

ροη'. Ἐὰν ποτε λαθεῖν τοὺς πολεμίους βουλευθῇς, εἴτε κίνημα ἀπὸ ἀπλίκτου, εἴτε ἄλλην τινὰ πρᾶξιν, μηδενὶ θάρρει ἐτέρῳ πλὴν ἐνὶ τινι τῶν ἀρχόντων. Εἰ γὰρ εἰς πολλοὺς διαδραμεῖ τὸ βούλευμα, πάντως ἀπὸ τῶν ἀρχόντων τοῖς ὑποχειρίοις παραδίδοται.

NOTE.

(52) Ἐξαμαρτημάτων εἶναι, φροντίσεις. Scribatur ἐξ ἀμαρτημάτων εἶ καὶ φροντίσεις, etc.

(53) Τάγματα. Scribatur, τάματα.

(54) Καὶ τὰ σώματα εὐρωστα. Scribatur, καὶ σώματα τὰ εὐρωστα.

Οἱ δὲ τοιοῦτοι καιροὶ πολλοὺς εὐρίσκουσι τοὺς δι' ἐλπίδα δῶρων προδόντας γινομένους τῶν σῶν βουλευμάτων τοῖς πολεμίοις.

ροθ'. Βέβαιον μὲν οὐδὲν μοι δοκεῖ τῶν ὄντων· Ἀ πλάττεσθαι δὲ καὶ πείθειν τοὺς στρατιώτας, ὥστε πιστεῖν τοὺς σοὺς ὄντιους νίκην ἐπαγγελλομένους, ἐν καιρῷ μάλιστα πολέμου χρήσιμόν ἐστιν καὶ ἀναγκαῖον. Δόξαντες γὰρ ὡς ἀπὸ Θεοῦ χρήσιμον τὸν παρὰ σοῦ ἀφηγούμενον ὄντιον, θαρσαλέως καὶ ἀνεπιστροφῶς κατὰ τῶν πολεμίων ἐπιχειρήσουσι, καὶ τῇ προθυμίᾳ τὴν ἀνδρείαν διπλασιάσουσιν.

ρπ'. Ἀπειροχάλως ἐπακολουθεῖν ταῖς τῶν πολεμίων ὑποχωρήσεσι σφαλερὸν ἡγοῦμαι καὶ βλάβης αἰτίον· πολλάκις. Ἐξῆτις γὰρ τοῦτο ποιοῦντες, ἐνίοτε δι' ἐγκρυμμάτων, ἢ δι' ὑποστροφῆς, καὶ ἀσυντάκτοις καὶ διεσκεδασμένοις ἐμπιπτοντες τοῖς διώκουσι μεγάλας ποιήσουσι τὰς βλάβας. Ὅταν τοίνυν ὑποφευγόντων τῶν ἐχθρῶν διώκειν μέλλῃς, μὴ λυέσθαι τὴν τάξιν τῆς παρατάξεως, μέχρις ἂν τελείαν λάβῃς πληροφορίαν τῆς τῶν διωκομένων ἀνεπίστου σωτηρίας (55).

ρπα'. Στρατιωτῶν φρονήματα πρὸς δειλίαν κατὰπεσόντα ἐχέφρων στρατηγὸς δύναται διεγείρει διὰ τῆς οἰκείας ὀφείας, θαρσαλέως αὐτοῖς καὶ περιχαρῆς φαινόμενος, καὶ πρὸς τούτοις καὶ τοῖς λόγοις ἀλείφων καὶ πιθανώτερος γινόμενος, ὥστε συσχηματῆσαι τῶν στρατιωτῶν τὰ φρονήματα πρὸς τὸ τοῦ στρατηγοῦ φαινόμενον θάρσος.

ρpb'. Τάξις οὐ μία ἐστὶ πολέμου, ἀλλὰ πολλὰ καὶ διάφοροι, καὶ παρὰ τοὺς ὀπλισμούς, καὶ παρὰ τοὺς στρατευομένους, καὶ παρὰ τοὺς ἀντιπολεμίους, καὶ παρὰ τοὺς τόπους, καὶ παρὰ τοὺς καιρούς. Τούτων δὲ τὰς διαφορὰς, ὡς στρατηγὸς, ἐπὶ αὐτῶν τῶν πραγμάτων μαθήσῃ. Οὐ γὰρ, ὡς βούλει, παρατάξεις, ἀλλ' ὡς ἀναγκάζει ποιήσεις τὴν ἑκταξίν καὶ τοῦ στρατοῦ καὶ τῆς ὀπλίσεως, καὶ κατὰ πρόσωπον, καὶ ἐκ πλαγίου, καὶ ὀπίσθεν, καὶ ὡς ἡ χρεια τῶν πραγμάτων ἀπαιτῆσει.

ρpg'. Ὅταν πεζικὴν στρατείαν παρατάξῃς ἢ ἐπὶ λόφον ἀνδρῶν τῶν λεγομένων σκουτάτων, ἢ τῶν ψιλῶν, ἢ γοῦν τοξωτῶν καὶ σφενδονητῶν, ἀντιπολεμοῦντες δὲ αὐτοῖς τινες βάλῃσιν κατ' αὐτῶν ἢ ῥιπτάκια, ἢ διασθενδοδύων (56) καὶ τόξων, δεῖ αὐτοὺς ὑπὸ σκουταρίων τετραγώνων ἐπιμηκῶν τῶν λεγομένων θυρεῶν (57), ἢ ἐτέρων σκουταρίων μεγάλων κεραμῶσαι ἑαυτοὺς ἀνθεν, καὶ οὕτως προσβάλλειν· καὶ γὰρ κεραμωθέντες καὶ σκεπόμενοι οὐδὲν πάθωσι κακὸν ὑπὸ τῶν παμπομένων βελῶν κατ' αὐτῶν.

ρpd'. Στρατῷ (58) πολεμίων μηνοειδῶς παρατατομένην (αὕτη γὰρ ἡ παρατάξις δοκεῖ τάξιν ἡμικυκλίου γινομένην ἀσφαλῆς εἶναι καὶ ἀτρεπτος· τοὺς γὰρ ἐμπιπτοντας ἀντιπολεμίους ἐν τῷ τοῦ σίγματος κοιλώματι ἐκ τῶν ἐνθεν καὶ ἐκείθεν τὰς κεφαλὰς ἀπλοῦντες καὶ περικυκλοῦντες ἐναποκλείουσι, καὶ οὕτως δραστικώτερον κατ' αὐτῶν ἀπομάχονται), πρὸς ταύτην οὖν ἀντιπαρατατόμενος τὴν μηνοειδῆ τάξιν εἰς τρία μέρη τὴν σὴν παρατάξιν διαιρήσεις.

179. Nullum mihi insomnium videtur esse fir-
mum : persuadendi tamen milites sunt, ut tuis
credant insomniis, quæ aliquam victoriæ spem aut
opinionem asferre possunt : videbuntur enim quasi
oracula a Deo immissa militum animos in hostes
impellere, et fortitudinem corporis alacritate rerum
gerendarum exacuere.

180. Hostium conatus inscite persequi, lubri-
cum valde et periculosum est : sæpe enim hostes
dedita opera multa conantur, vel ut insidiis, vel
ut reversionibus, in tuos confusos dissipatosque
irruant, et vehementer admodum te lædant. Ubi
igitur fugientes hostes insequeris, ne dissolvas aciem
donec perfecte cognoveris hostes de salute sua
penitus desperare.

181. Militum animos demissos et in timorem
prolapsos prudens imperator suo aspectu hila-
rabit, et vultu læto, verbis etiam suavis illorum
animos leniet, ut militum animi ad imperatoris
audaciam excitet.

182. Una aciei bellicæ forma non est, sed multæ
et diversæ, pro varietate armorum, militum, ho-
stium, locorum, temporum. Horum differentias ex
ipsis rebus optime cognoscet. Non enim quemad-
modum volueris, sed quemadmodum necessitas
postulaverit, aciem instrues atque armabis, tum
ante, tum retro, tum ad latus; et quemadmodum
usus tulerit, sic omnia vel constitues vel com-
mutabis.

183. Ubi pedestrem aciem instruxeris, vel gra-
vium, qui scutati sunt, vel levium, cujus generis
sagittarii et funditores sunt, et hostes, qui ex
adverso pugnant, vel fundis vel arcubus tela con-
jiciunt, vel aculis majoribus quadratis et oblongis,
qui thyrei sunt, aut minoribus seipsos et capita
tegant et quasi incrustent, ita fiet ut nihil mali
accipiant quocunque in illos tela conjiciuntur.

184. Exercitu hostium lunato, id est, ad semi-
circuli speciem instructo (nam hæc forma tuta et
firma videtur esse, et hostes hinc atque illinc cor-
nua extendens in mediam aciei quasi C litteræ
cavitatem excipiens circumcludit, et milites ve-
hementius ac robustius ad pugnandum cum illis
incitat) si adversus eum copias tuas apparaveris,
in tres partes adversum duo cornua hostium col-
locabis : mediam partem non adversum cavitatem

NOTÆ.

(55) Σωτηρίας. Scribebatur, σωρίας.

(56) Διασθενδοδύων. Scribe, διὰ σφενδοδύων.

(57) Θυρεῶν. Scribebatur, θυρῶν.

(58) Στρατῷ. Scribebatur, Ἀτραπῷ.

hostilium instrues, sed ad subsidium duarum partium pugnantium constitues. Itaque vel illorum lunatus exercitus irritus erit, vel hostis cogetur aciei formam commutare. Sin tu discessum et fugam mediæ partis simulaveris, et hostes ad te insequendum provocaveris, non modo acies illorum dissolvetur, sed etiam confuse tuam insequetur. Itaque instructus exercitus tuus reversione quadam subita et conferta illos adoriens, insequentem te in fugam conjiciet.

τὸ εὖν στρατεύμα συνταταγμένον δι' ὑποστροφῆς ἀθρόας ἐπιτεθῆς αὐτοῖς, καὶ εὐρεθῇσονται πάντως οἱ σὲ διώκοντες διωκόμενοι παρὰ σοῦ.

185. Insidiæ omnes vehementiores habent impetus quam externæ incursiones: hæ tamen quæ a tergo fiunt, longe vehementissimæ. Nam hujusmodi insidias aliquando si comparaveris, longe meliores efficacioresque videbis esse iis quæ a latere fiunt.

186. Mandata, præcepta, tesseræ, ac alia hujus generis, per præfectos tuos, et non per te tradenda militibus sunt. Per te enim hoc velle facere, imperiti hominis atque admodum insciti esset: nam et tempus multum in præcipiendo consumetur, et magnus tumultus erit militum se mutuo interrogantium, et fortassis in commemorandis illis alius interdum aliquid adjiciet, alius detrahet.

187. Boni Imperatoris et admiratione digni est, posse potius celeriter aliqua necessitate premente quid maxime opus facto sit deliberare, quam ante necessitatem contingentem de ea deliberare. Neque enim deliberare ante potest quis de omnibus, quæ belli imminens casus afferre solet.

188. Quando in acie, sole contra lucente, cum hostibus conflicturus es priusquam prælium committatur jube milites sursum arma, nudos gladios, ferrea scuta et illustria, et hastarum cuspides tollere: hæc enim si admodum fulgeant, in aliquam perturbationem hostes conjiciunt. Quando vero jam manus conserturus es, magno cum clamore vocis, et armorum contra hostes contendant, itaque prælium cum hostibus ineant.

189. Multitudine equitum hostibus si inferior fueris, aspera loca, et angusta, et montosa elige, per quæ loca hostium equi copias vestras persequi nequeant: hoc enim in adversos casus intuendo considerare diligenter oportebit, quod prudentis Imperatoris maxime proprium est.

190. Magis utile putes esse, ut acies in prælio stet et periclitetur, quam ut fugiat et exagitetur. Nam dum stat, victoria potius speranda est: dum

Καὶ τοῖς μὲν δυοῖ μέρεσι τῷ τε δεξιῷ καὶ τῷ εὐωνύμῳ ποιήσεις τὴν προσβολὴν κατὰ τῶν δύο κεράτων τῶν πολεμίων, τὸ δὲ μέτον μέρος στήσεις μὴ προσβαλὼν τῇ κοιλότητι, ἀλλ' ἐν ὑποδοθηθείῃ τῶν προσβαλόντων δύο μερῶν ἱστάμενον. Οὕτως γὰρ ἡ ἀπρακτος ὁ ἐν κύκλῳ τῶν πολεμίων στρατὸς ἐναπομένει, ἢ κακείνος προσβαλὼν τὴν μηχανοειδῆ τάξιν διαλύσει· εἰ δὲ πλάσάμενος αὐτὸς ὑποχώρησιν τοῦ μέσου μέρους κινήσεις τοὺς ἐναντίους πρὸς δίωξιν, οὐ μόνον λυθῇσεται ἡ παράταξις, ἀλλὰ καὶ ἀσυντάκτως διώκουσιν ἀθρόας ἐπιτεθῆς αὐτοῖς, καὶ εὐρεθῇσονται πάντως οἱ

ῥπ'. Ἀπασαν μὲν ἐνέδραν, ἥτοι ἐγκρυμμα ἐπερχόμενον τοῖς πολεμοῖς, ἰσχυρότερον τῶν ἄλλων ἐπιβολῶν ποιεῖται τὴν κατ' αὐτῶν ἐπίθεσιν· μάλιστα δὲ ἡ κατὰ νότον τῶν πολεμίων. Τοιαύτην οὖν ποτε ποιήσας καὶ αὐτὸς ἐνέδραν, καὶ ὀπισθεν αὐτῶν ἐπιτεθεὶς, δραστηκωτέραν καὶ ἐνεργεστέραν αὐτὴν ἐξ ἡ γινομένην τῶν ἐκ πλαγίου ἐγκρυμμάτων.

ῥπς'. Ὑπὸ τῶν ἄλλων ἀρχόντων τὰ παραγγέλματα πρὸς τὸν στρατὸν δεῖ γίνεσθαι, καὶ τὰ διατάγματα, καὶ τὰ συνθήματα, ἀλλὰ μὴ διὰ τῆς σῆς ἐνδοξότητος, ὡς στρατηγέ. Τὸ γὰρ κηρύττειν σε ταῦτα δι' αὐτοῦ ἐν δόξῃ καίρου ἰδιώτου ἐστὶ, καὶ ἀπειρου λίαν τῶν δέοντων· καὶ γὰρ καὶ χρόνος πολὺς ἐν τῷ παραγγέλλειν ἀναλωθήσεται, καὶ θόρυβος ὁμοῦ πάντων ἀλλήλους ἐρωτῶντων, τάχα δὲ καὶ ὁ μὲν προσθήσει τι πλέον τοῦ παραγγέλματος, ὁ δὲ καὶ παραλείψει.

ῥπζ'. Γνώρισμα γνησίου στρατηγοῦ καὶ θαυμάζεσθαι ἀξίον τὸ τῆς ἀνάγκης ἐπικειμένης ὀξέως νοεῖν τὰ δέοντα μάλλον, ἥπερ τὸ πρὸ τῆς ἀνάγκης περὶ τούτων βουλευέσθαι· οὐ γὰρ δυνατόν προβουλευέσθαι, εἰ καὶ τὰ μάλιστα δέον, ὅσα μέλλει γενεῖν ἢ τοῦ πολέμου ἐπικειμένη περίστασις.

ῥπη'. Ὅταν ἐν παρατάξει μάλιστα, ἡλίου ἀνταυγάζοντος, προσβάλῃς πρὸ τοῦ συμπλακῆναι τὴν μάχην, μέλει τοὺς στρατιώτας ἄνω ἔχειν τὰ ὅπλα καὶ ἀκάλυπτα, ξίφη τε καὶ τὰ σιδηρὰ σκουτάρια σπλινδόντα, καὶ τῶν κονταρίων τὰς λόγχας. Οὕτως γὰρ λαμπρὰ κατὰ τοὺς πολεμοὺς φαινόμενα, κατάπληξιν ποιήσει. Ὅταν δὲ εἰς χεῖρας ἦδη συμπλέκεσθαι μέλλεις μετὰ ἀλαλαγμοῦ σφοδροῦ ἤγουν μεγάλης φωνῆς καὶ δρόμου πατάσσοντας τὰ ὅπλα οὕτω τὴν προσβολὴν πρὸς τοὺς πολεμοὺς ἀπάρχεσθαι.

ῥπθ'. Ὑπὸ τῶν πολεμίων διὰ πλῆθος αὐτῶν καθελαιρίων πλεονεκτούμενος τραχέα χωρία ἐκλέγου, καὶ στενὰ, καὶ παρόρια, ἐν οἷς οὐ δυνατόν τοὺς ἑαυτοῦ τῶν ἐναντίων διώκειν κατὰ δύναμιν· ὅπερ καὶ προσκοπεῖν (59) σε χρὴ πρὸς δευτέραν τύχην ἀεὶ βλέποντα· τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἐχέφρονος μάλιστα στρατηγοῦ.

ῥι'. Συμφέρον μάλλον γίνωσκε εἶναι, τὸ ἐν ταῖς μάχαῖς ἐνίστασθαι, καὶ κινδυνεύειν ἀνδρείως τὴν παράταξιν μαχομένην, ἢ φυγόντας διώκεσθαι· ἐν

NOTÆ.

(59) Προσκοπεῖν. Scribatur, προκοπεῖν.

γὰρ τῇ ἐνστάσει μᾶλλον τὴν σωτηρίαν ἐλπίζειν ἢ τὰ ἑλπίσματα, ἀλλὰ μὴ τοὺς ἐχθροὺς τὰ νῦν διδόντας πιστεύειν τὸ αὐξάνειν.

ρλγ'. Τῆς μάχης σὺν Θεῷ τὴν νίκην σοι χαρισάμενης, ὦ στρατηγέ, δίδον σε φιλοφρονεῖσθαι τοὺς στρατιώτας τοὺς τῶν πολεμίων λαφύρους, εἴτε ὅπλα εἰσὶν, εἴτε ἱπποὶ, εἴτε ἑτερά τινα εἶδη, καὶ εὐωχίας καὶ τραπέζας αὐτοῖς παρασκευάζειν, καὶ τοὺς μὲν ἀνδρείως ἀγωνισαμένους κατὰ τάξιν προδιδάσκειν, καὶ δούροις τιμῆσαι. Τοὺς δὲ δειλοὺς καὶ ἀχρήστους ἀναφάνετας, ἢ λιποταξίας πεποιηκότας, τοὺς μὲν κόλαζε δειλῶς, τοὺς δὲ θνήσκουσι μέχρις αἰσχύνης. Οὕτως γὰρ καὶ τοὺς δειλοὺς ἀναβρώσεις καὶ διεγερσίς, καὶ τοὺς ἀνδρείους εὐτολμοτέρους καὶ εὐθαρσείας πρὸς τὰς ἐπιούσας μάχας παρασκευάζεις.

ρλδ'. Ὅταν κατὰ πολεμίων τρόποιον στήσης, ὦ στρατηγέ, τότε κατὰ τοὺς ἤδη παρὰ τῆς βασιλείας τεθέντας νόμους τῶν, ὡς εἰκός, εὐρισκομένων σκύλων τὸν διαμερισμὸν οὕτως ποιήσεις, ὥστε τὸ πέμπτον μέρος ἀφορίσης τῷ μέρει τοῦ δημοσίου, τὸ δὲ λοιπὸν ἐξ ἰσῆς μοίρας. Οἱ τε ἀρχόντες καὶ οἱ ἀρχόμενοι μεριζέσθωσαν, ἐπειπερ κοινούς καὶ τοὺς ἀγῶνας ἐν τοῖς κινδύνους ἀναδέχονται. Εἰ δὲ τινες εὐρεθῶσιν ἐκ τῶν ἀρχόντων, ἢ προμάχων τῆς παρατάξεως, ἢ τις ἑτέρος τῶν στρατιωτῶν διαφόρως ἀνδριόσμενοι, τότε ἐκ τοῦ εἰρημένου μέρους τοῦ δημοσίου ἄδειαν ἔξεις φιλοτιμῆσθαι αὐτοὺς ἐφ' ὅσον ἡ χρεία καὶ τὸ δίκαιον ἀπαιτεῖ· κατὰ δὲ τὴν μερίδα τοῦ ἐν τῷ πολέμῳ εὐρισκομένου καὶ οἱ ἐν τῷ τοῦλδῳ καταλειπόμενοι λήφονται φύλακες.

ρλε'. Στρατοῦ συμμίχτου πεζῶν καὶ καθάλλαρῶν παρατάξεις οἷον θώρακι δοικεν, ἀντὶ μὲν χειρῶν ἔχουσα τοὺς φιλοὺς ἔχουν τοξότας καὶ ἀκοντιστάς καὶ σφενδονήτας, ἀντὶ δὲ ποδῶν τοὺς καθάλλαρους, ἀντὶ δὲ κεφαλῆς ἐν μέσῳ τῶν χειρῶν σὲ τὸν στρατηγόν. Ἀντὶ δὲ τοῦ ἄλλου σώματος τοὺς ὀπλίτας ἔχουν τοὺς σκουτάτους, τοὺς καὶ τὴν πανοπλίαν φοροῦντας. Διὰ τοῦτο ἐν πᾶσι χρωστέεις καὶ αὐτὸς προοῖν τῆς ἐαυτοῦ ἀσφαλείας καὶ τοῦ στρατοῦ ὥσπερ κεφαλῇ, κἀκεῖνοι τῆς σῆς φυλακῆς καὶ σωτηρίας.

ρλς'. Καὶ ταῦτα δὲ χρειώδῃ ἐν καιρῷ αὐτῶν, ὥστε ἔαν στρατὸν ἔχων πλεονα βούλῃ αὐτὸν διὰ τινὰ χρεῖαν ὀλίγον ὑποδείξαι τοῖς πολεμοῖς, κοινοποιήσης τὰ κοντουβέρνια, καὶ εἰς μίαν καμάρδαν λεγομένην ποιήσεις ἀναπαύεσθαι, καὶ τὰ ὅπλα δὲ ἐπ' ἄλληλα θεῖναι καλεῖσεις. Ὅταν δὲ ὀλίγον ἔχη στρατὸν, τὸ ἐν κοντουβέρνιον διαμερίσεις εἰς δύο ἢ καὶ πλεονα κατὰ στρατιωτὴν, καὶ οὕτως πῶς φανεῖται, ἵνα μὴ διὰ τὴν ὀλιγότητα καταφρονηθῇ, ταχέως δὲ τοῦ ἀπλίκτου μεταστὰς, εἰς ἕτερον ἀπελεύσῃ· καὶ οὕτως τοὺς πολεμοὺς καταμαθὼν τὸν πόλεμον συνάψῃς.

ρλε'. Ἀπὸ τῶν πεπλασμένως γινόμενων κατ' αὐτῶν προσβολῶν οἱ στρατιῶται ἐθιζόμενοι ἀκατάπληκτοι γίνονται πρὸς τὰ ἀληθῆ, οἷον ψευδοβοηθείας, ἢ ψευδογυμνάσματα, ἢ ψευδοκτύπων καὶ ἤχων, ἢ ψευδοαυτομόλων, ἢ ψευδοεφόδων· οὕτως γὰρ ἐθισθῇσονται, καὶ οὐκ ἐκπλαγῇσονται ἐξαίφνης τούτων καὶ ἀληθῶς γινόμενων.

A terga vertit, ne spes quidem ulla reliqua esse potest.

191. Deo tibi victoriam largiente, hostium spoliis, sive equi sive arma sint, aut alia ejus generis, milites munerandi sunt, et convivii epulisque accipiendi: ii que, qui strenue se gesserunt, pro dignitate sua provehendi, et donis cohonestandi sunt: timidi autem et ignavi et aciem deserentes, vel gravi pœna coercendi, vel summa cum ignominia repellendi. Atque adeo fractos animo atque debilitatos eriges et excitabis, fortes autem et strenuos ad subeunda pericula animabis.

B 192. Quando de hostibus tropæum collocas, ex legibus nostris spolia ad hunc modum distribues. Quintam partem pro communi ærario separabis: reliquæ quatuor partes inter præfectos et subjectos, quoniam æquales labores in bello ceperunt, ex æquo dividantur. Quod si quidam ex præfectis aut præstitibus, aut alius quis ex militibus strenue præter cæteros se gesserit in prælio, tum ex hac parte, quæ communi ærario tribuitur, secure illi aliquod munus defer, quod justum tibi æquumque videbitur. Similem etiam qui ad impedimenta custodienda separati sunt portionem habeant, ac illi qui in reliqua militia fuerunt.

C 193. Exercitus ex equitatu et peditatu mistus corpori similis est, qui manuum vice habet leves, id est, sagittarios, jaculatores, et funditores. Pedum instar, equites. Capitis autem, te, qui præcipuus ex omnibus es. Reliquorum membrorum instar, graves, id est, scutatos, qui integram armaturam gestant. Itaque tu, quasi caput, magnam curam habere debes, tum tui ipsius, tum totius etiam corporis: illique similiter tum tui, tum sui ipsorum quoque curam gerant.

194. Utile autem hoc in primis bello est, si exercitum magnum certis de causis minorem videri cupis, ut contubernia inter se jungas, et in unam camardam, quam vocant, duo contubernia conferas, et arma prope inter se poni jubeas. Quando parvum habes exercitum, unum contubernium in duo divides, aut etiam plura, si ita usus ferat, atque adeo major numerus esse videberis, ut ne propter paucitatem contemptui hostibus sis. Celeriter autem ab uno loco in alium castra movebis, ut hostium viam ita cognoscens cum illis prælio dimices.

195. Fictis et simulatis irruptionibus milites assuesfacti, facilius et strenuius veras sustinebunt; ut præsidii parte altera contra alteram dedita a nobis opera constituta, aut proditione, insidiis, clamoribus, strepitu, transfugis, incursionibus, et aliis hujusmodi simulatis et fictis exercitati, a veris certaminibus, si quando incidant, non abhorreant.

196. *Navalis classis hoc memorabile consilium A* putari debet. Quando ad loca arenosa et minime portuosa classem tuam navalis praelii tempore applicaturus es, saccos multos arena complebis, et funibus eos quot satis esse videbuntur ex unaquaque triremi propendere faciens, quasi ferreae anchorae essent, et ubi hunc quasi portum tibi confeceris, ex eo loco noctu progressus, constitutam incursionem facere poteris.

197. *Loca sicca atque arida transiturus, aquam* quantam potes tecum perfer; nocturne a vespera ad mane iter facito, diem autem totum somno requietique dato: ita fiet, ut minus jumenta sistant, et satis idonea tibi aquae copia sit.

198. *Anspiciis exercitus olim caeterisque hujus-* modi divinationibus animum et fidem adhibebat: sternutante autem quodam, milites statim demisso animo erant, quasi malo omine quodam objecto; quod imperator animadvertens: Minime mirum, inquit, est, si ex tot circumstantibus unus sternutet. Hoc dictum cum risu omnes exceperunt. Risus autem victoriae signum est. Itaque prudens imperator hoc omen convertens, militum animos magnopere excitavit.

199. *Vide quo die anni aut mensis victoriam ali-* quam reportasti, et eodem die iterum, si ita usus ferat, bellum suscipias, ut alacriores milites sint, et meliore cum spe praelium ineant, et putent Deo propitio hostes eodem die se in fugam iterum ver-
suros. Et de loco in quo quis vicit, similiter statuendum est.

200. *Nihil te quon nunc dico perturbet. Verus* et strenuus imperator cognoscitur, quando non quod in rem suam est quaerit, sed quod ex usu publica militum est illud spectat: nam cum salute publica suam quoque salutem procurat. Ubi enim pastor gregi suo diligenter prospicit, is compendium ex eo habet: sin gregem negligit, non modo verus pastor non habebitur, sed grege neglecto dampnum sibi ipse accersit.

201. *Si hostibus classis fuerit, tu cum copiis D* tuis instructus lunatam classem appares, et paululum retrocedere in medio videaris: id enim non omnino ad fugiendum, sed post fugam ad pugnandum potius valet; et paratas habebis naves, ut rursum prorsum, si id necessitas postulet, illos invadas. Neque enim audebunt in cavitatem loci ingredi, nimirum id timentes ne circumcludantur ab hostibus.

202. *Victoria tibi a Deo concessa, ne statim tur-* bulente et confuse illos insequaris, sed inter insequendum ne conversi te rursus adoriantur providebis. Nam effusa et intemperans insectatio, opportunos ad offensionem facit eos qui insequuntur.

ρλζ'. Ἰστορήσω σοι καὶ ναυτικοῦ στόλου στρατηγία. Ὅταν γὰρ εἰς ἀλιμένους καὶ ψαμμώδεις τόπους τὴν ἀπόδασιν μέλλῃς ἐν καιρῷ ναυτικῆς στρατηγίας, εἰ οὕτω τύχοι, ποιήσασθαι, σάκκους πολλοὺς πληρώσας ἄμμου, καὶ τοῖς σχοινίοις προσδῆσας ἀπὸ ἐκάστου δρόμωνος ἐκκρεμάσεις τοὺς ἀρκοῦντας οἰονσι σιδηρᾶς ἀγκύρας, καὶ οὕτως τὸν λεγόμενον πελαγολιμένα ποιήσας εὐκόλως κατὰ τῶν τόπων νυκτὸς ἐξελεθὼν τὴν βεβουλευμένην σοι καταδρομὴν ποιήσεις.

ρλζζ'. Τόπους ἐνύδρους μέλλων ποτὲ διαβαίνειν, ὕδωρ μὲν ὅσον δυνατὸν συνεπάγῃ· νύκτωρ δὲ ποιού τὴν ὁδοιπορίαν ἀπὸ ἑσπέρας ἕως πρωῒ, τὴν δὲ ἡμέραν καθεύδεις προτρέπου ἀντὶ τῆς νυκτός. Οὕτως γὰρ ἤττον διψήσουσι τὰ ζῶα, καὶ αὐτάρχεις σοι γενήσεται ἡ τοῦ ὕδατος χρεία.

ρλη'. Οἰωνιστικοῖς λόγοις προσέκειτο στρατὸς καὶ σημεῖοις. Πταρμού δὲ γενομένου παρὰ τινος ἡθύμουν οἱ στρατιῶται ὥς ἐπὶ χαλεπῷ οἰωνίσματι, εἶτα εἶπεν ὁ στρατηγός, Οὐ θαυμαστὸν εἰ τοσούτων περιεστῶτων εἰς ἑπταρην. Καὶ τοῦτου λεγθέντος, γέλως ἐγένετο, ἔστι δὲ ὁ γέλως σωτηρίας δηλωτικὸς σημαντικός· καὶ οὕτως ἐγέφρων στρατηγός τὸ οἰώνισμα ἐναλλάξας θαρρεῖν τοὺς στρατιώτας παρεσκεύασεν.

ρλθ'. Ὅρα σὺ, ἔνα ἐάν ἐν ἡμέρᾳ τινὶ τοῦ ἐνιαυτοῦ ἡ μὴνὸς γέγονε νίκη, μέλλεις δὲ πρὸς πόλεμον συμβάλλειν, εἴγε δυνατόν σοι ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ καὶ αὐθις τῆς μάχης ἀπάρεχθαι ἐπιτήδευσον, ὥστε εὐθαρσεῖς εἶναι τοὺς στρατιώτας. Καὶ μετὰ ἀγαθῆς ἐλπίδος, ὥς κατ' αὐτὴν ἑορτὴν τῆς νίκης καὶ αὐθις δυναμένους ἔχειν τοὺς προσβαλόντας τὴν θείαν βοήθειαν. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τόπου ἐν ᾧ νενίκηκας ποτε.

α'. Θροσέτω δὲ σε μὴρὲν ὁ μέλλω λέγειν· ἐπὶ στρατηγὸς ἀληθὴς καὶ ἀριστος τότε γινώσκεται, ὅταν μὴ τὸ δοκοῦν αὐτῷ ἰδίον συμφέρον ἐργάζεται μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ κοινὰ καὶ συμφέροντα τοῖς ὑποχείριόις πραγματεύεται. Οὕτως γὰρ μετὰ τοῦ κοινῆς συμφέροντος καὶ τοῦ ἰδίου τεύξεται· ὅταν γὰρ ὁ ποιμὴν τῆς ποίμνης ἐπιμελεῖται, τῆς ἑαυτοῦ ὠφελείας παρὰ αὐτοῦ γίνεται· εἰ δὲ ταύτης καταμελήσῃ, οὐ μόνον ποιμὴν ἀληθὴς οὐ λογίζεται, ἀλλὰ καὶ τὴν ποίμνην ζημιούμενος τῆς ἐξ αὐτῆς ὠφελείας στερηθήσεται.

σα'. Πολεμίου ποτὲ ναυτικοῦ στόλου μετὰ οἰκείας δυνάμεως ναυτικῆς ὑποχωρῶν στρατηγὸς μηννοειδῆ παράταξιν ποιούμενος ὑποστρεφέντω πλέων κατὰ πρύμνην, καὶ οὕτως ἀποχωρίζεσθαι τῶν πολεμίων βουλευέσθω· καὶ γὰρ οὐ φεύγων, ἀλλὰ φυγομαχῶν ἐτοιμοὺς ἔξει τὰς ναῦς, καὶ αὐθις ἐπελθεῖν τοῖς πολεμίοις κατὰ πρῶραν· εἴγε καὶ τοῦτου χρεία γένηται, τὰς πρῶρας ἔχων πρὸς αὐτούς. Καὶ γὰρ οὐδὲ θαρσύνουσιν ἐν τῇ κοιλώματι εἰσελθεῖν εἴην κύκλιον ὑποφύμενοι.

σβ'. Νίκης σοι παρὰ Θεοῦ δεδομένης, μὴ σφαλερῶς καὶ ἀκρατῶς δῖωκε τοὺς πολεμίους. Ἀλλὰ φυλάσσου τὰς ὑποστροφὰς αὐτῶν. Ἡ γὰρ ἀκρατής δῖωξις διαλύουσα τὴν τάξιν ἐπιβουλευτοὺς ποιήσει τοὺς διώκοντας.

σγ'. Νουνεχῶς διέρχου διὰ στενῶν τόπων, καὶ μά-
λιστα, ἀναχωρῶν ἀπὸ τῆς πολεμίας τοὺς εὐρώστους
καὶ ῥωμαλέους τῶν στρατιωτῶν ὀπισθεν ἐν τῇ οὐρ-
αγίᾳ τάσσε· ἵνα καὶ τοὺς ἐπερχομένους πολεμίους
ἀμύνωνται ὀπισθεν, καὶ μηδεὶς φεύγῃ ἔμπροσθεν μὴ
τολμῶν παρελθεῖν τὴν σὴν ἐνδοξότητα παρατεταγμέ-
νην καὶ δι' ἀμφοτέρων τηρεῖται ἡ τάξις ἀσφαλῆς καὶ
ἀρρήκτος.

σδ'. Ἴνα ῥώμην κατὰ τῶν πολεμίων ἐνθήσῃς τῷ
στρατεύματι παράγγελλε αὐτοὺς, ἵνα εἰ μὲν βοῶντες
ἐπέρχονται αὐτοῖς οἱ πολέμιοι ἐν τῇ συμβολῇ τῆς
μάχης δέχωνται αὐτοὺς μετὰ σιωπῆς. Ἐὰν δὲ ἐκεί-
νοι (60) μετὰ σιωπῆς ἐπέρχωνται, τότε μετὰ βοῆς
καὶ κραυγῆς οἱ σοὶ ἀντεξελαύνουσι κατ' αὐτῶν.

σε'. Ὅταν ἀπορῆς ἐξοπλίσεως τῶν στρατιωτῶν,
τοῖς εὐπόροις μὲν, μὴ στρατευομένοις δὲ, κέλευε, ἵνα
μὴ βούλωνται στρατεῦσθαι, παρέχειν ἕκαστον ἵππον
ἀντὶ ἑαυτοῦ καὶ ἀνδρα· καὶ οὕτως οἱ τε πένητες ἀν-
δρεῖοι ὀπλισθήσονται, οἱ τε πλούσιοι καὶ ἀνάνδροι
δουλεύσουσι κατ' ἰσότητα τῶν στρατευομένων.

σς'. Ἄμα τοῖς καθάλαροις καὶ περὶ τὴν ἐπιφερό-
μενος στρατιὰν συνεποχεῖσθαι αὐτὴν ἐν τοῖς ἵπποις
πολλάκις κέλευε δηλονότι ἐλαφρὴν ὀπλίσιν, ὅπερ
θεῶν ἔχοντας, καὶ τοῖς ποσὶν ὀξέως τρέχειν δυναμέ-
νους. Οἵτινες ἐν ἐπικαίροις τόποις εὐρωστοὶ καταπη-
δήσαντες ἀπὸ τῶν ἵππων τόπους ὑψηλοὺς καταλή-
φονται, καὶ σφενδόνας χρήσονται, καὶ τόξοις, καὶ
ἀνδρίσονται.

στ'. Βεβαίως ἐπιστάμενος ἀνδρα τινὰ πολλάκις
ἀριστεύσαντα, ἔξαιτοῦμενον δὲ περὶ τίνος σωτηρίας
ἢ ἑαυτοῦ, ἢ φίλου, ἢ συγγενούς, χρεῶν σε, ὡ στρα-
τηγῆ, ἀντὶ πολλῶν καὶ μεγάλων παρασχέιν αὐτῷ
δυστυχίαν φίλου ἐπανορθώσασθαι· καὶ ἐν αὐτῷ γὰρ
τὸ ὅσιον ποιήσεις, καὶ ἐτέρους ἐπαλεῖψεις ἀριστεύειν
ἐπ' ἐλπίδι τοιαύτης ἀνταποδόσεως.

ση'. Ἀρχοντος ἀγαθοῦ τεκμήρια καὶ ἀρετῆς ἀπό-
δειξις, ὅταν ἐθελουσίᾳ γνώμῃ πείθονται αὐτῷ οἱ
ὑποχείριοι, καὶ ἐν τοῖς προσπίπτουσι πόνοις παρα-
μένειν ἐθέλωσιν. Οἱ γὰρ ἀνάγκη καὶ βίᾳ ὑποταττό-
μενοι τοῖς ἀνάξια στρατηγῷ πρὸς αὐτοὺς πράττου-
σιν, ἐπιβουλοὶ μᾶλλον, ἢ οὐ φίλοι, καὶ φυγάδες,
ἢ οὐ συγκινδυνεύοντες· φεθήσονται.

σθ'. Στρατηγῷ ἀγαθῷ μὴδὲν ἕτερον ἐπιτήδευμα
δέον ἐπαινεῖν, ἢ ἢ δύο ταύτας· τὴν μὲν γεωργί-
κην, ὡς τρέφουσιν τοὺς στρατιώτας, τὴν δὲ πολεμι-
κην, ὡς ἐκδικοῦσιν καὶ φυλάττουσιν τοὺς τρέφοντας
γεωργοὺς. Διὸ μᾶλλον καὶ τούτων τῶν ἐπιτηδευμά-
των ἐπιμελεῖσθαι σε χρὴ παρὰ τὰ ἕτερα πάντα.
Ἐκεῖνα μὲν γὰρ εἰσι τάχα καὶ περιττά, ταῦτα δὲ
καὶ ἀναγκαῖστα καὶ σωτήρια.

σι'. Ἴνα δὲ καὶ ἐνδοξότερος καὶ αἰδέσιμος ἀνα-
δείκνυσαι, μᾶλλον τοῦ σοῦ συμφέροντος τὸ κοινῇ
συμφέρον προτίμα, ὡς καὶ ἄνω που (61) ἡμῖν εἴ-
ρηται. Καὶ γὰρ ἀγαθὸς στρατηγὸς ἐστίν, οὐκ
ἐν τὸν ἑαυτοῦ βίον καλῶς διεξάγῃ, ἀλλ' ἵνα καὶ
ἄλλων ἀρχει τοῖς σωτηρίας αἰτίας γίνετα· στρα-
τηγὸς.

203. Circumspecte loca angusta transibis. Quod
si ab hostibus discesseris, robustos ac strenuos mi-
lites a tergo in extremo agmine, quam οὐραγίαν vo-
cant, collocabis, ut incursantes hostes possint re-
pellere: et nemo in anteriorem partem fugiat, ubi
tu instructus eris. Itaque utrinque exercitus firmus
ac munitus erit.

204. Ut robur exercitui inseras præcipe, ut si
hostes cum clamore contra tuos veniant, tui statim
cum silentio et taciturnitate præcedant: sin illi si
lentes ac taciti ambulaverint, tum clamore ac stri-
dore armorum tui illos invadant.

205. Ubi armatura eges, his divitiis, non qui in
prælio sunt, sed qui a prælio absunt, præcipe: ut
si nolint ad arma venire, virum pro se equumque
militant: ita quidem fiet ut pauperes strenui ar-
mentur, divites ignavi ex æquo ac cæteri qui in
bello sunt, bello inserviant.

206. Mistum ex peditibus et equitibus si exerci-
tum habeas, leves equis persæpe vehi jubebis, ut
opportunis in locis agiles atque expediti de equis
desilientes, excelsa atque loca anticipent, et fun-
dis, sagittis, reliquisque armis utantur, ut ad
omnem hostium occursum parati sint.

ἐτέρους ὀπλοῖς, ἢ καὶ πρὸς ἄλλο τι τῶν ἐμπειροτέρων

207. Si quis, qui strenue se in exercitu gessit,
aliquid abs te contendat, vel de salute sua vel co-
gnati, ne difficilis in pernegando sis, sed pro rebus
illius gestis, hoc illi de salute amici aut sua con-
dones: nam et pium factum hoc erit, et alios talis
remunerationis spe ad res bene gerendas exci-
tabis.

208. Boni præfecti indicium et magna virtutis si-
gnificatio est, si subjecti milites voluntario animo
illi obtemperant, et si labores sponte sua subierint,
et in illis duraverint. Nam qui necessitate et vi sub-
jiciuntur, qui indigne se ac contra quam præfectum
par est gerunt, illi insidiatores, non amici; perfugæ,
non periclitantes existimari debent.

209. Imperatori bono nulla studia ita laudanda
ac provehenda sunt, ac agricultura et milita: al-
tera quæ rempublicam et milites alit, altera quæ
republicam defendit, et agricolas laborantes con-
servat. Itaque tant magis hæ cæteris sunt artibus
proponendæ, quanto illæ interdum supervacaneæ
esse cernuntur: hæ semper salutare sunt et neces-
sariæ.

210. Ut suscipiendus et honoratus ab omnibus
habeare, communem utilitatem rei privatæ, quem-
admodum supra præcepimus, antepone. Bonus enim
imperator est, non qui bene suam ipsius vitam de-
git, sed qui subjectis suis auctor salutis est. Impe-
rator enim non ideo a nobis deligitur ut sibi soli

NOTÆ.

(60) Ἐὰν δὲ ἐκείνοι. Adde, σιωπῶντες. Necesario id sensus exigit.

(61) Καὶ ἄνω που. Scribebatur, καὶ ἄνω τοῦ.

Provideat, sed ut cæteri qui sub imperio ejus sunt, A melius vitam traducant. Nam ideo ad militiam eunt omnes ut sibi melius sit : et imperatoribus ideo obediunt ut ad salutem viam illis muniat. δ βίος αὐτοῖς βέλτιον ὑπάρχη. Καὶ στρατηγὸς δέχονται τοῦτου αὐτοῦ ἐνεκα, ἵνα πρὸς τὰ καλὰ καὶ σωτήρια ἡγεμόνες αὐτοῖς ὑπάρχουσιν.

211. Exercitus universi labes est, immodestia et luxui deditus imperator. Modestia enim et ordinis cum temperantia conservatio, militibus in primis utilis est. Nihil enim ad vitæ cultum in bello aliud afferendum est, quam quod necessarium est : luxum autem neque bellum neque pax sobria admittit. Quid enim causæ est cur non turpissimum sit virum ex equo caupomari? Omne enim robur illius corrumpitur, et damnum non mediocre inferitur. B Itaque præfectos omnino industrios viros esse oportet, justeque imperantes, et in re militari potissimum. Subitum enim tempus et subitæ res in bello gestæ esse solent : idque præcipue in navali prælio cernitur, quia navibus tota dimicatio transigenda est.

212. Si bellum tibi cum exercitu futurum est o multis regionibus collectio, ne præstoleris donec in unum locum congregentur, sed dispersi adhuc abs te vel sua in regione, vel aliis in locis antequam simul cogantur, adoriendi sunt. Nuncque adeo cum ex Ægypto, Syria, Cilicia, Barbari adversus Romanas copias se instruant, navali classe ac navarchis Cyprus occupanda, et priusquam barbarica classis in unum coeat, satis justa et commoda classe nostra C ea dispersa adhuc invadenda est : vel priusquam o regione sua exeant, classis illorum si fieri potest incendenda est.

213. Exercitus tui universi corporis quasi medicum te arbitror esse : itaque quasi causæ morborum ab exercitu per te abigendæ sunt, otium, luxus, sumptus, intemperantia, divinationes, auspicia, auguria, insomnia, quæ omnia abs te veræ pietatis cultore contemnenda sunt, nisi ad victoriæ simulationem interdum illis abutaris. Neque enim par est ut ad victoriæ salutis spem ejusmodi signa imperatores quærant, sed cautione provisioneque sua ad omnes res suscipiendas quantum possunt utantur. Sed et lucri cupiditas ejicienda quantum potest ex exercitu est : multa enim per hanc cupiditatem detrimenta in militiam importari tum ex antiquis tum ex recentioribus scriptoribus cognovimus. Divinationibus autem et insomniis quidam freti decepti sunt, et salutem suam misere prodiderunt.

214. Liberos tuos et nobilium virorum militumque filios tecum in expeditione habeas : hoc enim illos longe prudentiores reddet, si cognitionem si-

σις. Αὐτὸς γὰρ προχειρίζεται παρὰ τῆς ἡμετέρας βασιλείας, οὐχ ἵνα ἐκποῦ καλῶς ἐπιμεληθῇ μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ οἱ ἐπιμελούμενοι παρ' αὐτοῦ καλῶς διεξάγωνται. Καὶ γὰρ καὶ στρατεύονται πάντες, ἵνα

σις. Αὐτὸς γὰρ προχειρίζεται παρὰ τῆς ἡμετέρας βασιλείας, οὐχ ἵνα ἐκποῦ καλῶς ἐπιμεληθῇ μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ οἱ ἐπιμελούμενοι παρ' αὐτοῦ καλῶς διεξάγωνται. Καὶ γὰρ καὶ στρατεύονται πάντες, ἵνα

σις. Ἐάν πολεμῇς πρὸς ἀνθρώπους ἐκ πολλῶν τόπων συλλεγομένους, ὧ στρατηγὲ, δέον σε μὴ περιμένειν ἕως εἰς ἓν συναθροῖσιν. Ἀλλ' ἔστι ἐπαρμένους (62) αὐτοῖς, ἢ κατὰ τῆς [τῆς] ἰδίας χώρας ἐκαστον, ἢ εἰς ἑτέρους τόπους, πρὶν ἢ συνελθῶσιν ἐπιχειρεῖν καὶ νῦν δὲ τοῖς ἐξ Αἰγύπτου καὶ Συρίας καὶ Κιλικίας ἀθροιζομένοις Βαρβάροις πρὸς τὴν κατὰ Περσῶν ἐκστρατεῖαν θέον τοῖς πλωτῶσι στρατηγοῖς σὺν τῷ ναυτικῷ στόλῳ τὴν Κύπρον καταλαβόντας, πρὸ τοῦ συναθροῖναι τὰς βαρβαρικὰς ναῦς, ἀποστέλλαι κατ' αὐτῶν πλωτῶμον δύναμιν ἱκανὴν καταγωνίσασθαι τὴν βαρβαρικὴν ναυμαχίαν ἐπὶ διηρημένῃν (63), ἢ τὰς ναῦς ἐκείνων ἐμπρῆσαι πρὸ τοῦ ἀποπλεῦσαι τῆς ἰδίας.

σις. Ὑπολαμβάνω σε λατρὸν οἰοεῖν μεγάλου σώματος τοῦ στρατεύματος. Καὶ χρὴ σε ὥσπερ τῆς νόσου τὰς αἰτίας ἐξελαύνειν τοῦ στρατοῦ, οἷον ἀργίαν, τρυφήν, πολυτέλειαν, ἀσωτίαν, ἀλλὰ καὶ μαντείαν, καὶ σύμβολα, καὶ οἰκονισμοὺς, καὶ οὐείρους· μάλιστα εὐσεβῇ τυγχάνοντα περὶ τὸ θεῖον παρορᾶν σε χρὴ, εἰ μὴ εἰς ἀνάγκη καὶ τούτων παρῆναι προσποιήσιν (64). Οὐ γὰρ προσήκει ταῦτα στρατηγῷ, οὐδὲ πρὸς νίκην καὶ σωτηρίαν διὰ προνοίας ἰδίας σημεῖα κρίνειν, ἀλλὰ προνοεῖν ἀσφαλῶς, καὶ πρὸς τὰ προκείμενα μετὰ ἀγχινείας καὶ πείρας τὰς ἑαυτοῦ πράξεις διεξάγειν. Πάντων δὲ μάλιστα τὴν προνοίαν ἐφορῶντων χρέων τοῦ στρατεύματος. Ταύτην γὰρ τὰ μέγιστα κακὰ ἐπάγειν καὶ ἐν ταῖς παλαιαῖς ἱστορίαις καὶ ἐν ταῖς καιναῖς τοῖς στρατεύμασιν ἀνεμάθεμεν. Ἀλλὰ καὶ σημεῖοις τινέσι καὶ οὐείροις πεποιθότες πολλάκις ἐφεύσθησαν καὶ ἀπώλοντο τῆς ἐκείνων κρίσεως ἀστοχῆσαντες.

σις. Συνεκστρατεύειν μετὰ σεαυτοῦ τοὺς τε σοὺς υἱοὺς καὶ τῶν ἐπιστῆμων ἐπ' ἀνδρείᾳ ἀρχόντων ἢ στρατιωτῶν οὐκ ἀδόκιμον, ἀλλὰ καὶ ἐρόπον ἡγοῦμαι

NOTÆ.

(62) Ἐπὶ ἐσπαρμένοις. Scribatur, ἔστι ἐπαρμένοις.

(63) Ἐστὶ διηρημένην. Scribe, ἔτι δ.

(64) Προσποιήσιν. Scribatur, πρὸς πίνησιν.

θέας ἔνεκα καὶ πείρας στρατιωτικῶν ἔργων καὶ ἡγε-
μονικῶν. Ἀναγκαῖον γὰρ διδασκαλεῖον ἀναγκαιῶν
μαθημάτων ὁ πόλεμος. Διὸ καὶ τοὺς ἀκμάζοντας καὶ
φίλων καὶ οἰκείων παῖδας ὥσπερ εὐγενεῖς σκύλακας,
ὧ στρατηγῇ, συνεκστρατεύειν σε χρή καὶ συνεθίζειν
ἀνέχεσθαι, καὶ τολμᾶν καὶ νεκρῶν ἀπτομένους καὶ
πληγὰς θεωμένους, καὶ ἐν ταῖς ἐναγωνίοις βοαῖς καὶ
τοῖς ἀλαλάγμασιν κατὰ τὰ πρῶτα τῆς μάχης γινο-
μένοις παρατυγχάνοντας ἵστασθαι, ἵνα πρὸς τὰ πο-
λεμικὰ ἔργα καὶ πάθη ἐκ νέου συνεθιζόμενοι καὶ
ἀριστεύειν ἐν αὐτοῖς μάθωσιν.

σιγ'. Ῥωμαλέον καὶ ἄριστον ἀναδείξει σε στρα-
τηγὸν ἡ τῆς τόλμης ἐξύτης, καὶ τὸ βούλευμα τὸ χρη-
στὸν, καὶ ὁ τῶν φίλων εὐπρόθυμος συναγωνισμὸς,
καὶ τὸ θαρρῆν ἐν τοῖς κινδύνοις τοῦ πολέμου, καὶ τὸ
χρησθαι τῷ τε σταθιρῷ λογισμῷ καὶ ἀκαταπλήκτῳ.
ταῦτα γὰρ στερόβου στρατηγού καὶ φιλοτίμου. ἵνα
καὶ αὐτὸς ἐν καιρῷ ἐξ ἐαυτοῦ παρέχῃ τὰ δέοντα, καὶ
δ.α. τῆς αὐτοῦ ἀγαθῆς γνώμης καὶ φίλας συναγω-
νιστὰς ἔχῃ ὡς φίλους οἰκείους, καὶ συγκινδυνεύοντας
αὐτῷ ἐν ἅπασιν τοῖς στρατιώταις.

σιγ'. Ὡς περ κυνηγῆτης ἀγαθὸς τέχνη τοὺς λύκους
μετερχόμενος, ἢ τὰς ἀλώπεκας ἀγρεύει, οὕτως καὶ
αὐτὸς τοὺς ἀπὸ τῶν πολεμίων κατασκόπους διὰ
τέχνης ἀνευρήσει. Ἐάν γὰρ ἐξωθεν τοῦ σοῦ χάρα-
κος φύλακας τάξης, εἰτα ἐπιλαβέσθαι τοῦ πλησίον
ἐκάστω καλεύσης, καὶ μὴ ἀφεῖναι ἕως ἂν εἴπῃ καὶ
τὸν ἄρχοντα, καὶ τὸ τάγμα, καὶ τὸ κοντυβέρνιον ὅθεν
ἔστιν, ἢ ἕτερον σύνθημα. Τοῦς δὲ ταῦτα λέγειν μὴ
δυναμένους ἐξετάσεις, καὶ οὕτως ἀνευρήσεις τοὺς
κατασκόπους.

σιγ'. Μέγα πρᾶγμα καὶ ἀναγκαῖον δημηγορῶν
μετὰ φρονήσεως στρατηγός. πλείονα γὰρ πολλᾶκις
ἐκ τῆς διὰ λόγων ὁμιλίας, ἢ περ ἐκ τῶν ὅπλων τὴν
ἀνδρείαν παρασκευάσει τῷ στρατεύματι. καὶ μάλιστα
προστιθεὶς τῷ λόγῳ, ὅτι πρὸς ἀντιπάλους ἔστι μά-
χεσθαι σάρκα καὶ αἷμα ἔχοντας, καὶ τὰ ἀνθρώπων
πάσχοντας καὶ αὐτούς.

σιγ'. Ἀναγκαῖόν σοι, ὧ στρατηγῇ, ὅταν χεῖρας
συμμιξῶσι πρὸς μάχην κατὰ τῶν πολεμίων οἱ στρα-
τιῶται, παρατρέγοντα βοᾶν. Ἐτι ἅπαξ προσβαλοῦ-
μεν τοῖς πολεμίοις, καὶ νικήσομεν καὶ πάλιν ὁμιλώ-
μεν. Ἐτι ἅπαξ προσβαλοῦμεν καὶ νικήσομεν, καὶ τρίτον δὲ
τοῦτο ποιῆσαι παριπεύοντα. Οὕτως γὰρ νίκην ὧς
ἀληθῶς ἐκ τῆς προθυμίας ποιήσεις, ἐφελξῇ καὶ συν-
εχῶς τὰς τρεῖς προσβολὰς ποιούμενος. Τοῦτο δὲ
ποιήσεις, ὅταν μετὰ τῆς τοῦ Θεοῦ βοηθείας ὀρᾷ, ὅτι
κατὰ τὴν πρώτην συμβολὴν προτερῆς κατὰ τῶν
πολεμίων.

σιθ'. Ἴνα δὲ μνημῶν θαυμαζόμενος καὶ τοῖς ἀν-
τιπολεμίοις εἶναι δόξης (65), καὶ διὰ τοῦτο φοβερὸς, ἴαν
σοι πρέσβεις ἀποστείλωσι, δέον σε ἀνερωτῆσαι περὶ
αὐτῶν, ἴαν ποτε ἐπρεσβεύσαντο, καὶ ὑπὲρ τίνων
πραγμάτων, καὶ μετὰ τίνων προσώπων, καὶ ἐν ποίῳ
καιρῷ, καὶ ἐν ποίῳ τόπῳ. Ἐτι δὲ καὶ περὶ τῆς
προκειμένης πρεσβείας προμελετήσαι αὐτοῖς, καὶ εἰ

A mul et experientiam rei militaris atque imperato-
riam habeant. Ludus enim necessarius, disciplinae
necessariae bellum est. Itaque florentes jam aetate
amicorum familiariumque tuorum liberos quasi ge-
nerosos catulos tecum in expeditione habeas, ut
discant tolerare laborem, audaciores esse, cadavera
mortuorum tangere, plagas videre, et clamores bel-
licos perferre, et in initio praelii bellico tumultui in-
tercasse, ut ad omnia negotia bellica ab ineunte
aetate assuefacti strenui esse debent.

215. Fortem ac prudentem imperatorem te indi-
cabunt, opportuna audacia, et bonum consilium, et
amicorum alacris laborum susceptio, et in periculis
obeundis confidentia, et in rebus gerendis firmitas
animi atque constantia. Haec enim strenui ducis
ac nobilis sunt, ut et ipse opportuno tempore quod
optimum factu sit facias, et consilii tui benevolentiaeque
adjutores, et omnibus in rebus voluntarios
defensores habeas.

216. Quoniam venator bonus lupos et vulpes ar-
tificio venatur, sic et tu hostium speculatores so-
lertia capies. Si enim extra vallum tuum custodias
locaveris, deinde jusseris ut unumquemque ignotum
teneant, et interrogent, neque dimittant priusquam
praefecti nomen et contubernii, unde sit, et tesse-
ram ejus contubernii commemoraverit, et eos qui
haec facere nequiverint, exploraveris quinam sint,
facile speculatores illorum invenies.

217. Imperator qui eloquentiam cum prudentia
conjuxerit, quid in exercitu praestare non potest?
Majora enim saepe diserta cohortatione efficit, quam
viribus suis et plus verbis quam robore milites ad
strenuitatem incitabit, idque maxime si persuadeat
cum hostibus sibi rem esse, qui ex carne et san-
guine, quemadmodum caeteri homines, constitui
sint, quique omnia humana facile pati possunt.

218. Utile tibi cumprimis erit, imperator, ubi
manus conserunt cum hostibus milites tui, praeter-
grediendo milites iis verbis appellare: Semel tan-
tum conflige cum hostibus, et vinceamus; atque item
similiter semel: Iterum cum hoste conflige, et vin-
cemus. Tertio autem obequitando hoc faciat. Itaque
magnum momentum ad victoriam afferes, si alacri-
ter et assidue hos tres impetus milites faciant, et
hostes animose invadant. Hoc abs te faciendum est
quando primum belli ingressum Deo propitio bene
vides procedere.

219. Ut vero propter multarum rerum memoriam
ab hostibus in admiratione habearis, et propterea
ab illis timearis, si ad te legati missi fuerint, inter-
rogabis eos nunquid ante legatione usi fuerint, et
quibus de causis, quibus cum hominibus, quo loco,
quo tempore. Legatione item proposita providen-
dum animo est, num quae similis fuerit, vel apud te,

NOTÆ.

(65) Εἶναι δόξης. Scribebatur, εἰ καὶ δόξης.

vel aliam quamvis nationem, ut interrogationibus A et sermone tuo videaris multarum rerum memor et peritus esse.

220. Ad quæ loca vel civitates classem emissurus es nemini indicare oportet, sed occultandæ animo civitates sunt, ut nemo de classis itinere quidquam præsentiat. Mandatum autem quoddam litteris conscribes, quod ubi scriptum fuerit obsignabis, et navarcho trades, præcipiesque illi ut ubi mare ingressus fuerit, sigillum aperiat, et cognoscat quo iturus sit. Ita clam hostes quo volueris pervenies.

221. Leges militares atque imperatoris si custodiuntur, victores duces honoratos et memorabiles faciunt, et regibus lætitiæ oblectationemque afferunt, et ad deditiōnem pacemque hostes cogunt, et ab omnibus perturbationibus subjectos nostros liberant, imo vero multorum honorum atque salutarium causæ sunt, et Dei erga illos benevolentiam augent, et ad laudandum Deum omnes homines pios impellunt. Has igitur leges quasi maximas, omnium bonorum secundum Deum conservatrices, et communis salutis prospicientissimas, omni diligentia atque observantia coles, et ante omnia divinas leges, venerare illius præcepta quibus pietas continetur, summo studio et perpetuo sequaris: ita enim optimum imperium fiet, et Deo universitatis Regi Dominoque nostro Jesu Christo, et nobis qui per illum reguamus, complacitus eris.

Argumentum libri in Epilogo.

1. Ut igitur omnia quam brevissime a nobis universo hoc libro conclusa, summam repetamus, hæc in primis dignitati tuæ præcipimus, ut qua de causa imperatores, quantum potes efficias, ut omnes qui sub imperio tuo sunt, vitam quam maxime tranquillam et securam degant.

2. Ac primum quidquid dicturus facturusve es, a Deo principium habeat, nihilque sine illius commemoratione ac deprecatione agatur.

3. Cur enim non principium omnium rerum agendarum a Deo capiendum sit, cum Deus pater noster factor et inspector dictorum factorumque omnium, iudex cogitationum omnium notionumque cordis, nullaque creatura abdita coram eo sit, sed omnia nudata et explicata ante oculos ejus sint, quemadmodum diviniſsimus Paulus loquitur? Itaque præter sententiam ejus nihil a nobis agendum est.

4. Cognatio enim quædam a vobis cum illo est, talisque affectus qualis erga patrem esse debet: nam illius munere in lucem aspectumque venimus, pro illo et vivere et mori debemus, benignitate illius alimur, in ipso vivimus, movemur et sumus; tantum illi obedimus, quantum subjecti præfecto, servi domino, magistratus regi; omnes illius su-

τι ὁμοιον ἐπράχθη ποτὲ ἢ παρὰ σοὶ ἢ παρ' ἐτέρῳ εἶναι· ἵνα ἐν ταῖς ἐρωτήσεσιν καὶ συντυχίαις ἐκπλήσεως αὐτοὺς ὡς πάντῃ μνημονικῶς καὶ πολὺπαιρος.

σκ'. Ὡν ἕνεκα ἡ τόπων ποτὲ ἢ πόλεων ἐκπέμπειν μέλλεις ναυτικὸν στόλον, κρύπτειν σε δεῖ καὶ τοὺς τόπους καὶ τὰς πόλεις, ὥστε μηδένα προγινώσκειν, ποὺ μέλλει γίνεσθαι ὁ κατάπλους. Ἐντάλμα δὲ γράψας, τοῦτο σφραγισάμενος ἀσφαλῶς ἐπίδοις τῷ καθίσταμένῳ παρὰ σοῦ ναύαρχῳ, ἵνα κατὰ τὸ πέλαγος ἐξελεθῶν, τότε λύσῃ τὴν σφραγίδα, καὶ μάθῃ ποὺ μέλλει πορεύεσθαι. Οὕτως γὰρ ποιήσας λάθῃς τοὺς πολεμίους.

σκα'. Νόμοι στρατηγικοὶ φυλαττόμενοι καὶ τοὺς στρατηγούς νικηφόρους καὶ ἐνδόξους καὶ δὴ καὶ ἀειμνήστους ἀποτελοῦσιν, καὶ τοῖς βασιλεύουσι χαρῆς καὶ εὐφροσύνης αἰτίοι γίνονται, καὶ πρὸς εἰρήνην καὶ ὑποταγὴν τοὺς πολεμίους καταναγκάζουσι, καὶ κακῶν ἐλευθερίας παντὶ τῷ ὑπηκόῳ γινόμενοι, μᾶλλον δὲ καὶ ἀγαθῶν εὐπορίαν προσενεχόντες αὐτοῖς, τὴν εἰς Θεὸν εὐχαριστίαν ἐξουσι, καὶ πρὸς δοξολογίαν αὐτοῦ πᾶσαν εὐσεβῆ ψυχὴν διεγεροῦσι. Τούτους οὖν, ὦ στρατηγέ, καθάπερ σωτήρας μετὰ Θεὸν καὶ εὐεργέτας τοὺς στρατηγικῶς νόμους διὰ παντός περιφύλαττε. Καὶ πρό γε τούτων τοὺς θεῖους καὶ παναληθεῖς νόμους, δι' ὧν ἡ εὐσέβεια κρατύνεται (66), περιθάλπε, καὶ ἀνευδοκίᾳς τούτοις ὑπάκουε· ἐκ τούτων γὰρ ἀρίστη ἀρχὴ γένοιτο, καὶ εὐάρεστος βοήθησι στρατηγὸς αὐτῷ τε τῷ Θεῷ τῶν ὅλων καὶ Βασιλεῖ καὶ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ, καὶ ἡμῖν τοῖς δι' αὐτοῦ βασιλεύουσιν.

Υπόθεσις ἐπιλόγου.

α'. Ὡς ἐν συνόψει δὲ τὰ προειρημένα ἡμῖν ἅπαντα οἶον ἀνακεφαλαιωσάμενοι ἐνταῦθα παρακελεύομεθα καὶ ὑποτιθέμεθα τῇ σῇ ἐνδοξότῳ. Ἐξ ὧν, ὡς εἰρηται, καὶ αὐτὸς στρατηγὸς ἀναδειχθεὶς ἀγαθός, καὶ βίον ἀκινδυνότατόν τε καὶ ἀλυπώτατον τοῖς ὑπὸ σὲ ἀρχομένοις περιποιήσῃ.

β'. Καὶ πρῶτον μὲν πᾶν ὅπερ μέλλεις ἢ λέγειν, ἢ πράττειν ἀπὸ Θεοῦ λάμβανε τὴν ἀρχὴν, καὶ μηδὲν ἀνευ τῆς ἐκείνου μνήμης τε καὶ ἐντενύξιως μήτε λόγου ἀρξῇ μήτε πράξεως.

γ'. Οὕτω γὰρ ἐγὼ κρίνω χρεῶν εἶναι ἀπὸ Θεοῦ λαμβάνειν ἅπαντα τὴν ἀρχὴν· καὶ γὰρ ὁ Θεὸς πατὴρ ἡμῶν καὶ ποιητὴς καὶ ἐπόπτης καὶ τῶν λόγων ἡμῶν καὶ τῶν πράξεων, καὶ κριτικὸς ἐστὶν ἐνθυμήσεων καὶ ἐννοιῶν καρδίας, καὶ οὐκ ἐστὶν κτίσις ἀφανὴς ἐνώπιον αὐτοῦ. Πάντα δὲ γυνὰ καὶ τετραχλισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ κατὰ τὸν θεολογικώτατον Παῦλον. Διὸ οὐδὲν τῆς αὐτοῦ γνώμης χωρὶς πράττειν ὀφείλομεν.

δ'. Ἐπεταὶ γὰρ τις ἡμῖν οἶονε συγγένεια πρὸς αὐτὸν καὶ σχέσις, ὡς οἷα γένοιτο παῖσι πρὸς πατέρα. Καὶ γὰρ παρ' αὐτοῦ εἰς φῶς καὶ βίον ἤλθομεν, καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ ζῆν καὶ οὐκ ἔσμεν ὀφείλομεν. Ἐπὶ δώροις γὰρ τοῖς ἐκείνου τρεφόμεθα, καὶ ἐν αὐτῷ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν. Καὶ τοσοῦτον αὐτῷ πεῖθόμεθα, ὅσον ἰδιώται ἀρχοντι, καὶ δεσπότῃ ἀγαθῷ

NOTÆ.

(66) Κρατύνεται. Scribebatur, ἀκρατύνεται.

δούλοι, καὶ ἄρχοντες Βασιλεῖ. Καὶ πάντες αὐτοῦ ἔσμεν, ὡς κατὰ πάντων κακτημένου τὸ κράτος. Καὶ ἡμῖν μὲν ἐξ ἐκείνου δεδουλωται πάντα τὰ ἔμφυχα, καὶ τὰ ἄφυχα. Ἡμεῖς δὲ αὐτὸν θεραπεύομεν. Καὶ ἡ μὲν ἄλογος πᾶσα ἀγέλη ὑφ' ἡμῶν ποιμαινομένη ἀγε-ται, ἡμεῖς δὲ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ποιμαινόμεθα τοῦ καλοῦ ποιμένος, καὶ δι' ἡμᾶς φιλανθρώπως φορέσαντος τὸ ἡμέτερον.

ε'. Καὶ οὐδεὶς ἔξαρνός ποτε γένοιτο ὅτι ἔστι Θεός, εἰ μὴ καὶ τὴν ψυχὴν διεφθαρμένος ὑπάρχει. Μετὰ γάρ (67) τὰ πάντα Θεοῦ, καὶ αὐτὸς ἐκ μὴ ὄντων ταῦτα παρήγαγεν, καὶ πάντα πληροῖ, καὶ πάντα δια-πράττει, καὶ προνοεῖται, καὶ διοικεῖ.

ς'. Ἐλεγχος δὲ τῆς ἀληθείας τὰ ποιήματα αὐτοῦ · οὐρανός, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ · γῆ, καὶ τὰ ὅσα ἐν αὐτῇ · καὶ μέντοι καὶ θάλασσα, καὶ τὰ ἐν ἐκείνῃ ἅπαντα, B καὶ ὅσα ἐν αὐτοῖς ὠφέλιμα, μαρτύρια τῆς ἐκ Θεοῦ εἰς ἡμᾶς κηδεμονίας τε καὶ προνοίας ἀναδείκνυται.

ζ'. Καὶ αὐτὸς καὶ βασιλεῖς καθιστᾷ· καὶ γάρ φησι· Δι' ἐμοῦ βασιλεῖς βασιλεύουσιν· καὶ στρατηγὸς δι' αὐτοῦ προχειρίζεται, ὁ πάσης ἀρχῆς ἐξουσίας καὶ ἀπαθῆς αὐτός ἐστιν αἴτιος. Διὸ καὶ χρὴ μὴ πρότε-ρόν τινα τὴν ἀρχὴν ὑποδύεσθαι, πρὶν ἢ διὰ τῆς εὐ-χῆς καὶ ἐντεύξεως πρὸς αὐτὸν ὥσπερ ἑαυτὸν ἀφιε-ρώσει τῷ Θεῷ, καὶ τῇ ἐκείνου προνοίᾳ τὴν ἑαυτοῦ διοίκησιν καταπιστεύσει.

η'. Διὰ τοῦτο δεῖ σε πάντα τὰ εἰς Θεοῦ θεραπείαν, ὦ στρατηγέ, πρὸ τῶν ἄλλων ἀπάντων ἐπιτηδεύειν καὶ διαφυλάττειν, ἐξαιρέτως τὴν εἰς τοὺς ἱερεῖς τε καὶ ἀρχιερεῖς αὐτοῦ τιμὴν καὶ θεραπείαν · καὶ τοὺς C ἀγίους αὐτοῦ ναοὺς ὥστε ἀτύλους εἶναι, καὶ μὴ αὐ-τῶν ἀναρπάζεσθαι τοὺς ἐν αὐτοῖς καταφεύγοντας ἄνευ διαγνώσεως τῆς ἡμετέρας βασιλείας.

perfectionem legis aspiremus, ut per illum in quo omnia Deo complacita sunt, nos quoque Deo placeamus, et iustitiam erga omnes, etiam inimicos, æquitatemque teneamus.

θ'. Καὶ τὰ ἱερὰ δὲ τῶν μοναχῶν ἀσκητήρια, καὶ τοὺς ἐν αὐτοῖς τὴν παρθενίαν ἀσχοῦντας, ἀδελφὴ καὶ ἀδελφὰ καὶ σεμνὰ διατηρεῖσθαι. Καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, ὅσα τῷ Θεῷ ἀνάκεινται παραφυλάττειν ἀνεπηρέαστα, καὶ τίμια, καὶ αἰδέσιμα ὡς ἅγια πάντα καὶ τῷ ἁγίῳ Θεῷ ἀνακείμενα.

ι'. Καὶ μηδὲνα βεβήλων ἢ τυραννικῶν χεῖρας ἐπαίρειν κατ' αὐτῶν, ἢ ἄλλως ἀποθρασύνεσθαι, μῆτε σεαυτὸν, μῆτε ἄλλον τινὰ τῶν ὑπὸ τὴν σὴν ἐξουσίαν ὄντων δὴ ποτὲ τινα πεπιστευμένον ἀρχὴν, ἢ D στρατιωτικὴν, ἢ πολιτικὴν. Ἄλλ' εἶναι αὐτοὺς ὡς κτήμα τοῦ Θεοῦ πάσης βλάβης καὶ ἐπηρεας ἐλευ-θέρους.

ια'. Καὶ μάλιστα τοὺς ἀρχιερεῖς, ὡς Πατέρας καὶ ποιμένας τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν, ὅσαι τε ἀρχόντων, καὶ ὅσαι ἀρχομένων, καὶ τὰ πρὸς Θεὸν ἡμῖν μεσι-τεύοντας · τοὺτους διὰ πάσης ἁγείν τιμῆς καὶ αἰ-δοῦς, καὶ μηδὲν ἐφ' ὕβρει τούτων καταδέχεσθαι.

ιβ'. Καὶ γὰρ τὰ εἰς αὐτοὺς γινόμενα εἰς τὸν Θεὸν ἀναφέρεται, παρ' οὗ καὶ τὴν ἀρχιερωσύνην εἰλή-

¹ Prov. viii, 15.

mus, qui omnium habet imperium : nobis per illum omnia subjecta sunt, tum animata, tum inanima, nos vero illum collimus : universa bestiarum natura a nobis gubernatur, nos vero ab illo pascimur prin- cipe pastorum, qui nostra causa nostram naturam induit.

5. Nemo autem qui mente depravata perditaque non est, Deum esse negare potest. Omnia enim Dei plena sunt, qui ea quæ non sunt eduxit ut essent, qui omnia complet, omnia agit, omnia providet, et administrat.

6. Opera manuum ejus quæ ab illo facta sunt, cælum et quæ cælo continentur, terra et quæ terra continentur, mare et quæ mari continentur, veri- tatem Factoris indicant, et certa testimonia dant divinæ erga nos benevolentix et providentiæ.

7. Ipse reges designat, dicit enim : *Per me reges regnant*¹. Imperatores ab eo eliguntur, qui omnis potestatis atque imperii auctor est. Itaque nemo imperium aut magistratum in se recipiat, priusquam prece et supplicatione seipsum quasi Deo consecraverit, et illius providentiæ voluntatem suam subjecerit.

8. Quæ igitur ad Dei cultum pertinent, in pri- mis observanda et constituenda sunt, ut qui spiri- tus est, in spiritu et veritate ab omnibus colatur ; et quæ fidei vitæque præcepta reliquit, ea precibus impetremus ut faciamus, quæ divinis Litteris impe- rat ut agamus, et fide in illum, amore ac dilectione omnium in Christo Jesu renatorum, ad Christum

9. Religione in Deum non modo cognita, verum etiam culta, et honoribus regi secundum Deum de- latis, qui gladium a Deo sibi commendatum non temere gestat.

10. Et profanorum vel tyrannicorum nemo ma- nus eis inferat ; aut aliter audeat neque tu ipse, neque alius quisquam eorum, qui sub tua potestate sunt, qualicunque præfectura ei credita fuerit, sive militaris, sive bellica ; sed sint ipsi, ut Dei posses- sio, ab omni noxa et læsione liberi.

11. Et maxime pontifices, tanquam Patres et pa- stores humanarum animarum, tam principum, quam subditorum, et ii qui apud Deum pro nobis intercedunt. Hos omni honore et reverentia prose- qui oportet, et eorum nihil injuria et contumelia afficere.

12. Etenim quæ in eos sunt, in Deum referun- tur, a quo et pontificatum accipere ; per quem et

NOTÆ.

(67) Μετὰ γάρ. Scribe, μεστὰ γάρ.

regere animas, et pro ipsis apud Deum intercedere, A obtinuerunt. Sacerdotes enim veluti anima quædam diffusa et vivificans universum Christiani populi cum principum tum subditorum corpus, ducem regem omnium Deum possidet, et ab ipso totius corporis procuracionem moderatur, gubernat atque circumagat.

13. Deinde sacerdotibus Dei, qui, quantum in se est, pascere debent gregem Christi, aliqua in veneratione habitis, atque adeo divinis fidei legibus summa observantia omnique animi inductione ab omnibus observatis, regias leges minime transgrediamini, ut justitia et judicium in medio terræ nostræ fiat.

14. Militarem laborem et arma bellica sic accubis, non ut injuriam alicui inferas, aut injustum bellum moveas, aut prædationes et iniquas adversus integros homines incursiones facias, sed ut religiose vivens, et cum hostibus etiam, quantum in te est, pacem habens, ita pie et Deo complacite vitam transigas, ut ad injuriosorum hominum vim depellendam arma abs te sumantur.

15. Si enim vitam religiosam ac piam degas, et justa de causa bellum moveas, Deum justum in omni bellandi ratione adiutorem habebis.

16. Si enim quis certo statuatur non se injuriam alicui inferre, sed injuria affectum esse, et ad bellum necessario suscipiendum, ad depellendam injuriam provocatum esse, is omnino credere debet C justo bello bonum finem a Deo imponi, injusto autem contrarium.

17. Quemadmodum enim qui injurius est, non potest non iniquitatis suæ pœnam a Deo justo reportare : sic is qui injuriam propulsat, fieri haud potest quin a Deo victoriam assequatur : Dominus enim justus judex est, et cum justitia pertractat omnia.

18. Hujus rei gratia arma abs te exercenda sunt, reliquaue militaris industria huc conferenda est.

19. Belli ipsius tempore hostium tuorum natura et constitutio diligenter abs te cognoscatur, utrum illorum copię primo congressu impetuosiores ardentioresque sint, an patientes plagarum et telorum initio, postea autem ad prælium dimicationemque vehementiores existant.

20. Bellum etiam ipsum tibi cognoscendum est, nunquid breve, propter celeritatem dimicandi, et propter comæatus pecuniæque inopiam, an potius impetu animorum et incitatione celere existat et vehemens.

21. Talibus in bellis pro hostium natura et conatu, et pro universis illorum copiis, exercituum apparatus, vel ad fortitudinem celeritatemque illorum, vel contra ad audaciam timoremque, iras

φασι, δι' ἧς καὶ τὸ ποιμαίνειν τὰς ψυχὰς, καὶ τὰ πρὸς Θεὸν αὐταῖς μεσιτεύειν ἀνεδέξαντο. Οἱ γὰρ ἱερεῖς ὡς περ ψυχῇ τις διεσπαρμένη καὶ ζωογονοῦσα ὅλον τὸ σῶμα τοῦ Χριστιανικοῦ λαοῦ καὶ ἀρχόντων καὶ ἀρχομένων καθέστηκεν οὖν καὶ ἡγεμόνα τὸν βασιλεῖα τῶν ἀπάντων Θεὸν κεκτημένη, καὶ ἀπ' αὐτοῦ τὰς τοῦ ὅλου σώματος διοικήσεις διαπορθμεύουσα καὶ κυβερνῶσα καὶ περιάγουσα.

ιγ'. Οὕτως οὖν περὶ Θεὸν εὐσεβῶς καὶ ὀρθοδόξως καὶ περὶ τοὺς ἐκείνου θεράποντας διακείμενος, ἐπιμελοῦ μετὰ τοὺς θείους τῆς πίστεως νόμους καὶ τοὺς βασιλικούς διαφυλάττεσθαι νόμους· ἀπαρβάλλεις ὥστε ποιεῖν σε κρῖμα καὶ δικαιοσύνην ἐν μέσῳ τῆς γῆς σου.

B

ιδ'. Ἐπιμελοῦ δὲ καὶ τῶν στρατηγικῶν ἔργων, καὶ τῶν πολεμικῶν ὅπλων οὐχ ἵνα ἀδικήσῃς, ἢ ἀδικου πολέμου κατάρρηξ, ἢ ληστείας τινὰς καὶ ἀδίκους κατὰ τῶν οὐδὲν ἡδικοχότων ἐπιδρομὰς ποιήσῃς, ἀλλ' ἵνα σὺν εὐσεβείᾳ ζῶν, ἀλλὰ καὶ τοῖς πολεμίοις, ὅσον τὸ ἐπὶ σοι, εἰρηγνέων, καὶ οὕτως εὐσεβῶς καὶ θαρσύνως (68) πολιτευόμενος, ἔχῃς τὰ ὅπλα πρὸς ἀμυναν τῶν ἀδικούντων πολεμίων.

ιε'. Ἡ γὰρ εὐσεβὴς σου ζωὴ ταῦτα παραλαβοῦσα, εὖ οἶδ' ὅτι καὶ Θεὸν αὐτὸν μετὰ τῆς δικαιοσύνης ἔξει συνεκστρατεύοντα.

ισ'. Καὶ ἡ πίστις τοῦ μὴ ἀδικεῖν ἀλλ' ἀδικεῖσθαι στρατηγὸν καὶ ἡγεμόνα τὸ Θεῖον ἔξει, καὶ ἀνάγκη πιστεύειν, ὅτι δικαίῳ πολέμῳ ἀπὸ Θεοῦ ὀφείλεται τὸ τέλος ἀγαθόν, ὡς περ τῷ ἀδικῶ τὸ ἐναντίον.

ιζ'. Ὅσπερ γὰρ τὸν ἀδικούντα ἀδύνατον μὴ παθεῖν ποτε τὴν τῆς ἀδικίας ποιήν παρὰ γε Θεῷ κριτῇ, οὕτως ἀδύνατον καὶ τὸν τὴν ἀδικίαν ἀμυνόμενον, καὶ ἀντιπολεμούντα, μὴ τῆς παρὰ Θεοῦ νίκης ἐπιτυχεῖν· ὁ γὰρ Θεὸς κριτὴς δίκαιος, καὶ σὺν δίκῃ ἐξάγει τὰ σύμπαντα.

ιη'. Τούτων τοίνυν χάριν ἀσκέειν σε δεῖ ὅπλων καὶ γυμνασίας καὶ τῆς ἄλλης στρατηγικῆς ἐπιμελείας.

ιθ'. Εἰδέναι δὲ σε ἐπὶ τούτοις βούλομαι, ὅτι δεῖ π ἐν πολέμῳ καιρῷ τῶν τε ἀντιπολεμούντων τὴν φύσιν γινώσκειν καὶ τὴν ἄλλην κατάστασιν, καὶ δὴ καὶ τὸ ἐκείνων στράτευμα πότερον δέξυται ἐστὶν πρὸς τὰς ἐπιχειρήσεις, καὶ πρὸς τὰς πρώτας ὁρμὰς δραστηκόν, ἢ πρὸς μακρόθυμα καὶ χρονοτριβῇ ἔργα μᾶλλον ἐγγεγύμνασται...

κ'. Χρὴ δὲ σε διαγινώσκειν καὶ αὐτὸν τὸν πᾶσιμον, πότερον πολυχρόνιδος ἐστὶν, καὶ διὰ τίνος θαλάνης χρημάτων, ἢ μᾶλλον δέξυται βώμης ὀλιγοχρόνιο· καὶ ἐπιχειρητικός.

κα'. Ἐν δὲ τοῖς τοιούτοις πολέμοις ἀντιπαρασκευάζου πρὸς τὰς τῶν ἐναντίων ψυχὰς, καὶ πρὸς τὸ ὅλον αὐτῶν στράτευμα, ἥτοι πρὸς ἀνδρείας καὶ δέου τητας, ἢ καὶ πρὸς τὰ τούτων ἐναντία, ἡγουν φ

NOTÆ.

(68) Καὶ θαρσύνως. Legebatur, καὶ θαρ...

δους καὶ θράση καὶ ὀργή· καὶ τιμωρίας καὶ φιλοτιμίας καὶ ῥαθυμίας, ὥστε τὰ τοιαῦτα πάθη τῶν τε σὼν στρατευμάτων ἢ καὶ τῶν πολεμίων δύνασθαι σε καὶ αὔξειν καὶ ταπεινοῦν.

κβ'. Καὶ μάλιστα τὰ παρὰ σοὶ διὰ παραγγελμάτων ἐντέχνων καὶ προσποίησεως προγνωστικῆς καὶ τῆς περὶ τὸ θεῖον ἐπιμελείας, καὶ τῆς διὰ λόγων δημιουργίας. Ταῦτα δὲ παραφυλάττειν ὥστε γίνεσθαι ἐν τῷ χρόνῳ καθ' ὃν αἱ ψυχαὶ ὑπὸ τοῦ λόγου κινήσεαι διαμένειν δύνανται διὰ τῆς μνήμης πρὸς τὴν διάθεσιν τῆς κινήσεως· ἀλλὰ μὴ παρὰ τὰς ἀνάγκας αὐτάς, ὅτε πρὸς τὸ διαμάχεσθαι παρασκευάζονται. Συμβαίνει γὰρ ἀπαρασκευάτους διαγωνιζομένους μάχης κίνδυνον.

κγ'. Χρὴ οὖν πρὸ τῶν κινδύνων μεθαρμόζειν τὰς ψυχὰς τῶν στρατιωτῶν πρὸς τὰς παρούσας ὁξυς χρησίμους, ἀλλὰ καὶ τὰς τῶν ἀντιπολεμίων ψυχὰς καταδουλοῦν ἐντέχνως εἰς τε φόβους καὶ ῥαθυμίας καὶ μαλακίας, καὶ τότε ἐπιτίθεσθαι αὐτοῖς, καὶ ἀνευ παντὸς ὅκνου διαμάχεσθαι. Μῆδαμὼς δὲ ἄλλως δυνατόν σε περιγενέσθαι τῶν ἐναντιῶν, εἰ μὴ πρότερον εἰς ἀνάγκας αὐτοὺς περιστήσεις.

κδ'. Μῆδὲ ἄγειν εἰς τοιοῦτους κινδύνους, ἐξ ὧν βελτίους μᾶλλον ἔσονται οἱ ἐχθροί, παρ' ὃ βούλονται.

κε'. Εἰ δὲ πίστεις εἰσὶ καὶ ὁμολογίαι, ταύτας χρὴ σε φυλάττειν ἀπαραβάτους.

κς'. Ἐν δὲ ταῖς τῶν πραγμάτων ἐκδόσεσι δέον σε μὴ τὸ εὐτυχοῦντα καὶ τῆς τῶν πολεμίων ἀτυχίας κρατοῦντα μέγα φρονεῖν διαπράξασθαι, μῆδὲ πρὸς τὰ κατεργασθέντα ἀναπομένοντα τῶν πόνων ἀμελεῖν, ἀλλ' εἰς τὰ μακρόθεν καὶ ἐμπροσθεν ἀποβλέπειν, καὶ βουλευέσθαι τί χρὴ ποιεῖν· μήτε δὴ δυστυχῶν φάνερὸς γίνου ὡς καταπεπληγμένος μήτε τοῖς στρατιώταις μήτε τοῖς πολεμίοις.

κζ'. Ἀλλὰ μῆδὲ πρὸς τοὺς πολέμους (69) διάλυε, ἐν οἷς καιροῖς δυνατὸς ὑπάρχεις κατ' αὐτῶν ἀνέχεσθαι καὶ καταγωνίσασθαι, εἰ μὴ βεβαλὼν εἰρήνην καὶ ἐπωφελεῖ οἱ ἐναντιοὶ αἰτήσονται· μεγάλαι γὰρ ἐλαττώσεις πολλάκις ἐκ τοῦ τοιοῦτου τρόπου γίνονται.

κη'. Χρεῶν δὲ σε καὶ τὸ στράτευμα εἰς πόλεμον ἐξάγειν μὴ ἀτελὲς διὰ τὸ πλῆθος, μῆδὲ τῶν συνεργῶν ταχῶν καὶ πραγμάτων ἀπολειπόμενον, μῆδ' ἄλλην μῆδεμίαν ἔχον ἐλάττωσιν, ἐξ οὗ μάλιστα τρόπου οἱ κακοὶ στρατηγοὶ διαβάλλονται.

κθ'. Χρὴ δὲ σε σπουδαῖον ἀναφανῆναι, καὶ μάλιστα ἐν τῇ διοικητικῇ προνοίᾳ τῶν στρατευμάτων.

λ'. Καὶ τὰς δαπάνας εἰς τὸ δυνατόν ὀλίγας καὶ συνεσταλμένας καλεῦειν, καὶ τὰ ἄλλα τὰ κοινὰ διασώζειν ἐμπαίρως.

λα'. Καὶ ἐπὶ τοῦτοις μελετᾶν σε μετὰ πόνου τὰ δέοντα ἐν τε τοῖς ἀρχαίοις καὶ τοῖς νέοις, ὥστε ἱστορικὸν εἶναι πάντων τῶν κατὰ πόλεμον, καὶ ἐμπειρὸν παλαιῶν στρατηγημάτων ὅσα ἀξιάγαστα γέγονασιν.

A et supplicia, studia gloriæ et ignaviam teipsum comparabis, et hujusmodi affectiones animi sive in tuo exercitu, sive in hostium copiis sint, vel augere vel minuere possis.

22. Præcepta autem tua potissimum, simulatio prædictionum, cultus divinus, disertæ cohortationis tuæ opportune per tempus adhibeantur, ut mentes omnium oratione permotæ, voluntariæ in hoc statu affectuque consistent, neque necessitate invitæ ad dimicandum pertrahantur. Qui enim milites minus ad pugnandum parati sunt, iidem confusionem ordinis et perturbationem in prælio afferunt.

τοὺς στρατιώτας ἀτάκτως ἔχειν πρὸς τὸν τῆς

23. Antequam igitur pericula subeant milites, animi illorum ita pertractandi sunt, ut ad omnem impetum sustinendum alacres sint: hostium autem mentes perturbandæ sunt, et in formidinem, molliem, desperationemque conjiciendæ, atque adeo tum adoriendi hostes, et sine ulla dilatione invadendi. Nulla enim alia ratione hostes sperabis, nisi in aliquas angustias illos prius deducas.

24. Neque in hujusmodi pericula hostes impellantur, in quibus, ut in desperatis rebus solent, meliores, quam illorum natura fert, et impetuosis sint.

25. Sin induciæ fœdera que sint, nullo modo abs te violentur.

26. Ex rerum eventu si prospera tibi omnia et secunda sint, et hostium victoria potitus fueris, ne nimis animo efferaris: neque in rebus gerendis ita tardus sis, ut post initia negotiorum confecta circumspicias, et deliberes quid deinceps agendum sit: nec rursus si adversas res ingravescant, stupidus et attonitus vel tuis vel hostibus videaris.

27. Sed neque his temporibus cede hostibus ubi poteris illis resistere, et incursiones illorum propellere, nisi pacem hostes utilem ex te petant: magnæ enim rerum offensiones hujusmodi ex causis oriuntur.

28. Exercitus tuus ad bellum educendus est, multitudinem justam habens, cæteris armis bellicis minime defectus, nulla que alia re ad bellum necessaria destitutus: quibus in rebus mali imperatores facillime reprehensiones habent.

29. Industrius admodum debes esse, præcipue autem in iis administrandis quæ ad procurationem rei bellicæ pertinent.

30. Sumptus quam minimos et frugales admittes, et rem communem diligenter asservabis: deinde quæ factio opus sunt; omnia accures.

31. Itaque historias antiquorum et recentiorum diligenter cognoscas, et omnium factorum consiliorumque imperatoriorum, quæ d' gna cognitione sunt, rationem teneas.

NOTÆ.

(69) Πολέμους. Scribe, πολεμίους.

32. Quod si quis vel artifex vel plebeius aliquid a prae se ferat dicturum quod ad rem militarem atque imperatoriam pertinet, illum admittit libenter, et eorum quae loquitur iudex sis.

33. Consilium tibi cum senibus capiendum est, et iis qui rei bellicae periti sunt, et qui aliqua dignitate ac nobilitate praevalent, et qui cum benevolentia consilium fidele in rebus gerendis dare possunt.

34. In periculis bellicis nunquam dimices, aut manus conseras, sed cautionem tui ipsius diligentem habeas, et universo exercitui praescribas, quid gerendum in universa dimicatione sit.

35. Consiliorum et factorum imperatoriorum excogitator sis, et in aggressionibus tuis solers existas, tum quando hostes invasurus, tum quando ab illis invadendus es.

36. Ad repellendas hostium incursiones habilis, ad machinationes hostibus inferendas gravis, et ad id quod futurum est animo anticipandum solers.

37. Ad tesseras quasdam contra hostes excogitandas diligens et assiduus, prudentia, ingenio, industria caeteris omnibus praefectis antecedens.

38. Corpore robustus, et ad omnem armaturam utendam habilis atque expeditus: forma decora ac liberali, omni armorum constructione decorus atque illustris, aetate florens, corpore atque animo strenuus.

39. Abstinens pecuniae, continens voluptatum omnium, laboriosus ad res tolerandas, fortis ad pericula sustinenda, intrepidus ad discrimina subeunda, ad justas res persequendas acrius, magnanimus in rebus cum militibus obeundis, gerendis, magna in existimatione existens, non propter generis nobilitatem, civitatem aut rempublicam ab aliis administratam, sed sua virtute, et in omni usu bellico diligenti sedulitate gloriam sibi comparans benevolentia ac animi promptitudine: caeteros omnes in singulis negotiis suscipiendis superans, et perinde ac de privatis rebus negotium esset, publicos labores tolerans

40. Disertus praeterea et eloquens sis, et certissimis rationibus in re vera utens, nisi ubi interdum ad excitandos militum animos, et ad mentes illorum praesenti rerum opportunitati aptandas, mentiri interdum et fictam orationem adhibere oporteat, quo melius in contrariam sententiam traducantur.

41. Erga illos qui in bello ceciderunt, et erga bonos viros potissimum, magnificus, liberalis, et munificus sis, et honores illis tum beando, tum memorabili sepultura afficiendo habebis.

42. Aegrotos quam diligentissime sanari curabis, erga pauperes de tuo liberalis, gloriae non nimis expetens, et liberalis tum in privatis tum in communibus hominum consuetudinibus.

43. Neque contentiosus, neque curiosus, neque

λβ'. Καὶ εἴ τις ἀπαγγέλλεται σοὶ περὶ στρατηγίας τι εἰπεῖν ἢ τεχνίτης, ἢ ἰδιώτης, πάντων ἀκούε, καὶ γίνου τῶν λεγομένων κριτής.

λγ'. Συμβουλευέσθαι δέ σε χρή μετὰ γερόντων ἡμᾶς ἐμπείρων γενομένων τῶν κατὰ πόλεμον ἔργων, καὶ ἀξιώμασι διαπρεπόντων, καὶ μετὰ εὐνοίας ἐν τοῖς πράγμασι, περὶ ὧν ἂν ἡ ἢ βουλὴ, διακειμένων.

λδ'. Δεῖ δέ σε ἐν τοῖς κινδύνους τῆς μάχης μὴ ἐκ χειρὸς μάχεσθαι, ἀλλὰ φυλακὴν ἔχειν περὶ σεαυτοῦ, καὶ ἐρμηνεία γίνεσθαι τοῦ στρατοῦ κατὰ τὴν ὥραν τῆς μάχης πρὸς τὴν κατεπείγουσαν χρεῖαν.

λε'. Ὅξῳς ποιητικόν τε εἶναι στρατηγημάτων, καὶ ἀγγίζουσιν ἐν ταῖς ἐπιχειρήσεσιν ὑπάρχειν, καὶ ὅταν αὐτὸς ἐπιτίθεσθαι βούλῃ τοῖς πολεμίοις, καὶ ὅταν ἐπιβουλευέσθαι μέλλῃ παρὰ τῶν πολεμίων.

λς'. Ἔσο δέ καὶ ἐν τοῖς αἰφνιδίοις φόβοις εὐπορος, καὶ πρὸς τὰς τῶν πολεμίων κακουργίας δεινὸς προΐδῃ, καὶ τὸ μέλλον προστοχάσασθαι.

λζ'. Εἶναι δέ σε χρή καὶ πρὸς τὰ συνθήματα, δοῦναι κατὰ τῶν πολεμίων ἐπινοήσεις, σύντονον καὶ ἐπιμελέστατον, συνέσει τε καὶ φύσει καὶ ἐπιμελείᾳ διαφέροντα τῶν ὑπὸ σὲ ἀρχόντων.

λη'. Καὶ τῷ σώματι δέ βωμάλειον καὶ πρὸς πᾶσαν ὀπλίσιν, ὥστε χρῆσθαι αὐτῇ δυνατῶς καὶ ἀνεμποδίστως, καὶ εὐτρεπῇ δὲ ἐντεῦθεν γίνεσθαι τὴν εἰδέαν, καὶ κατεσκευάσθαι τῇ παντευχίᾳ τῶν ὅπλων καλῶς καὶ εὐπρεπῶς καὶ ἀπόνως, ὥς γενναίων τὴν ἡλικίαν, καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα εὐρωστον.

λθ'. Εἶναι δέ σε μάλιστα κατέγκρατὴ χρημάτων καὶ ἡδονῶν ἀπασῶν, φιλόπονον δὲ πρὸς τὰς καρτερίας, ἀδρεῖον δὲ πρὸς τοὺς κινδύνους, καὶ μὴ ταρτασόμενον ἐν τοῖς ἀγῶσιν, φιλότιμον περὶ τὰς πράξεις τὰς μετὰ δικαιοσύνης, μεγαλόψυχον δὲ ἐν τοῖς ἔργοις τοῖς πρὸς τοὺς στρατιώτας, ἀξίωμα ἔχοντα ἀντὶ πόλεως καὶ γένους καὶ πολιτείας εὐνομούμενης τὴν οἰκίαν ἀρετὴν, καὶ τῷ προέχειν ἀπάντων ἐν τῇ κατὰ πόλεμον ἐμπειρίᾳ, εὐνοία τε καὶ φιλοτιμίᾳ ἐν τοῖς παρούσιν δεῖ πράγμασιν τοὺς ἄλλους νικῶντα, καὶ ὥς ὑπὲρ ἰδίων πραγμάτων τοὺς κοινούς κινδύνους ἀναδεχόμενον.

μ'. Προσέτι δὲ δημηγορικόν σε εἶναι χρή, καὶ ἀγωνιστὴν, καὶ τοῖς ἀληθεστάτοις τῶν λόγων χρώμενον περὶ τὴν ἀλήθειαν. Πλὴν ὅσον συμφέρειν οὐδὲ ἐπιψεύδεσθαι, ὥστε εἰς ἄλλο ἥθος μεταστῆσαι. καὶ κινῆσαι τὰς τῶν ἀκούοντων ψυχὰς χρήσιμον, καὶ βελτίους ποιῆσαι πρὸς τὸν παρόντα καιρὸν.

μα'. Περὶ δὲ τοὺς ἐν ταῖς μάχαις ἀποθνήσκοντες μεγαλοπρεπὲς γενοῦ, καὶ φιλότιμος, καὶ τιμητικὸς, μάλιστα περὶ τοὺς ἀγαθοὺς ἀνδρας, δόξαν αὐτοῖς διὰ τοῦ μακαρισμοῦ καὶ τῆς ἐντίμου ταφῆς περιποιούμενος.

μβ'. Τῶν νοσούντων θεραπευτικὸς, περὶ τοὺς ἀπόρους εὐπορος ἐκ τῶν ἰδίων, ἀφιλόδοξος δὲ καὶ ἐλευθέριος ἐν ταῖς ἰδίαις καὶ ἐν ταῖς κοινῇ συνερχομέναις δόμῃσι.

μγ'. Μὴ δύσερις ὑπάρχῃς μὴδὲ πολυπράγμων,

μηδὲ πολὺλόγος, τῇ δὲ ἐσθῆτι μέτριος. καὶ τῷ σχήματι, καὶ τῷ βαδίσματι. Καὶ μᾶλλον τῶν ἄλλων τὸ ἀνεπίφθονον παραφύλαττε, ὥστε μὴ δάκνεσθαι τῷ φθόνῳ περὶ τοὺς συστρατῆγους τι κατορθοῦντας, ἀλλὰ ζηλοῦν μᾶλλον καὶ μιμεῖσθαι καὶ συναγωνίζεσθαι τοῖς στρατευομένοις πρὸς ἅπαντα τὰ συμφέροντα.

μδ'. Τῷ δὲ ἀγαθῷ στρατηγῷ χρέος ἐστὶν πρὸς πᾶν ἔθνος ἀρμοζομένην, διαφόρους πρὸς ἕκαστον τὰς στρατηγίας ἐπινοεῖσθαι.

με'. Εἰ δὲ ποτε καὶ ναυαρχίας ἐπιστήσεται, ἀκύμαντον τὴν τοῦ στόλου τάξιν διαφυλάξει, ἐμπείρως ἔχων τῆς τοῦ ἀέρος φορᾶς, καὶ τὰς οὐραγίας (70) δὲ, ἥτοι τοὺς ὀπισθοφυλάκας εὐτάκτως συνάγειν, ἵνα μὴ ὑπὸ τόπου, ἢ ὑπὸ ζάλης θαλαττίας, ἢ ὑπὸ πολεμίων ἀναγκαζόμενοι φθείρουντο.

μς'. Δεῖ δὲ σε γινώσκειν, ὥ στρατηγὲ, καὶ ἐξ ὧν τρόποι αἱ μάχαι συνάπτονται. Ἡ γὰρ ἐκ παρατάξεως, κατὰ πρόσωπον, ἢ ἐκ παραλογισμοῦ κατὰ μέθοδον, ἢ τῶν ἀποστερισχόντων ὀχυρῶν, ἢ χώραν ἐξ ἐφόδου φθείροντας, ἢ δυνδουτομαίας, ἢ σιτοφθορίας, ἢ δώματα ἐμπυρίζοντας, ἢ λεηλατοῦντας, ἢ αἰχμαλωτίζοντας, ἢ ὀδύτων ἀποστεροῦντας, ἢ ἐξ ἐνέδρας ἐπερχομένους.

μς'. Συνάπτονται δὲ αἱ μάχαι ἐκ τούτων, ὅταν αἰφνιδίως ἐπιστῇ στράτευμα στρατεύματι, καὶ ποταμὸν διαβαίνοντι τῷ πολεμῷ συνάπτειν, καὶ ὡς στενοὺς τόπους ἐξ εὐρυχωρίας μεταλλασσομένην, καὶ ἀπὸ στενῶν τόπων εἰς εὐρυχωρίαν καθισταμένην, καὶ μῆψιν συντεταγμένην. Καὶ ὅταν μεταλλαγῇ (71) ἄθροα τοῦ στρατοῦ τῶν πολεμίων γένηται, καὶ ὅταν ἐν τόποις κατακλεισθῶσι δυσδιεξοδεύτοις, καὶ ὅταν τῶν ἀναγκαίων ἀπορήσωσιν, καὶ ὅταν εἰς νόσον τὸ στράτευμα τῶν ἐναντίων ἐμπέσῃ, καὶ ὅταν ὑπὸ χειμῶνος παραλόγως ἐνοχληθῶσιν ἢ ἐναπολειφθῶσι χειμῶνι, καὶ ὅταν ἀπὸ τῶν ἡμερινῶν πόνων τὰ σώματα κατὰκοποι γινόμενοι ἄσιτοι εἰσι καὶ νηστεύοντες. Ἡ πορείας μακρᾶς ἐμπεσοῦσης καὶ κόπος τῶν ἀλόγων καὶ ἀνδρῶν γένηται, ἢ ὅταν ἀγρυπνοὶ γένωνται διὰ τινος αἰτίας. Ἐν δὲ τοῖς ναυτικοῖς μάχαι συνάπτονται ἢ ὅταν οἱ πολεμιοὶ ναυαγήσωσιν, ἢ ὅταν ὑπὸ χειμῶνος τάλαιπωρηθῶσιν.

μη'. Δεῖ δὲ εἰδέναι τὰ τοιαῦτα τὸν στρατηγόν, καὶ τὰ ἐκ τούτων ἐναντία γινόμενα, προσέτι δὲ καὶ τοὺς καταμερισμοὺς τοῦ στρατοῦ, καὶ τὰς παρατάξεις, καὶ τὰς παραγωγὰς τῶν τάξεων, ἵνα δι' ὀλίγων πελθῶνται. Εἰδέναι δὲ καὶ τὰ εἶδη τῶν παραγγελμάτων.

μθ'. Καὶ πρὸς μὲν τὰς ἀπηριθμημένας ἀπάσης τῆς μάχης ἐπιβολὴς νουνεχῶς ἐπιβάλλειν οὐ παραλεινόμεθα, ὥ στρατηγὲ, καθόσον ἐπινοήσεις ἐνδέχεσθαι τὰς ἐγχειρήσεις, φυλάττεσθαι δὲ ἀπ' αὐτῶν τὰς τῶν πολεμίων ἐπιθέσεις. Καὶ πρὸς πάντα τὰ τοιαῦτα, εἰ οὕτω τύχοι, ἐμπέπτοντά σε φεύγειν τὰς ἐγχειρήσεις· ἀ γὰρ ἐτέροις δράσεις, δι' αὐτῶν τὰ

loquax. Vestitu, habitu, incessu moderatus; invidiam ex omnibus rebus summe devita, neque militibus strenue rem aliquam gerentibus ea te mordeat, sed laudes eos potius et imiteris, et adjuves ad honesta omnia suscipienda.

44. Unumquemque imperatorem par est adversus ullam nationem bellum susipientem, cogitare, et cognoscere, quænam forma aciei illorum sit, et quibus potissimum artificiiis machinationibusque in bello utuntur.

45. Sin navali classi præficiatur, provideat, ut ne classis aliquibus sali tempestatibus jactetur, et astrorum, aerisque motus observet. Ultima agmina classis, aut aciei ordinate ad se colligat, ne locorum importunitate, aut tempestate maritima, aut hostibus oppressa pereant.

46. Cognoscendum tibi præterea est, quibus modis prælia committuntur, vel in acie ad frontem instructa, vel ex dolo quadam circuitione, vel loca occupando munitiona, vel regionem incursione diripiendo, vel ligna cædendo, vel fruges populando, vel ædes incendendo, vel agros vastando, vel captivos abducendo, vel aquas illorum detrahendo, vel insidiis adoriendo, bella cum hostibus geruntur.

47. Committuntur etiam pugnae in bello, quando subito invadit exercitus exercitum, et fluvium transeuntem hostem adoritur, et e spatiois locis in angustum compellit, et ex angustis locis in spatiosiora hostem nondum instructum educit, et quando commutatio subita est ejus qui hostes vicerat, et quando in locis includuntur ad exeundum difficilibus, et quando rebus necessariis destituntur, et quando in aliquam offensionem valetudinis hostium copiae cadunt, quando adventante hieme graviter perturbantur, aut ipsa in hieme defecti necessariis sunt, quando diurnis laboribus lassati, inedia cibi, potlonisque vexantur. Vel si iter magnum contingat, tum homines, tum jumenta lassentur, vel quando nimis vigiles certis de causis sunt, vel quando prælium navale illis accidit, vel quando hostes naufragium fecerint, vel quando hieme excruciantur.

48. Hæc omnia, horumque contraria imperator cognoscat. Divisiones præterea exercitus, deductiones acierum, ut facile obtemperent, genera quoque mandatorum cognoscant.

49. Præter has prædictas omnes belli irruptiones, prudenter ut hostes adoriaris præcipimus, quantum subitæ rerum aggressiones prudentiam admittere possunt. Hostium autem incursiones quantum potes devites, et omnia hujusmodi, quæ incidere possunt, propulses. Quæ enim in hostes inferre cogites, eadem sæpe numero ab illis patie-

NOTÆ.

(70) Καὶ τὰς οὐραγίας. Scribebatur, τὰς οὐρανίας.

(71) Ὅταν μεταλλαγῇ. Scribe, ὅταν μεταλλαγή.

ris, et alijs quoque quibusdam molitionibus ab hostibus invaderis, nisi caute, et prudenter circumspicias, et quæ factæ opus sunt illis opponas.

50. Iis anni temporibus excursio faciendâ, quando fruges sunt.

51. In acie instruenda solem a tergo, et ventum habeas, et in hostium oculis utrumque collocabis.

52. Vocalis in mandandis rebus eris, animosus, concinnam habens vocem.

53. Naturam belli artes ipsæ adjuvant, cujus generis sunt disciplinæ armandi, rationum subducendarum, acierum instruendarum, architecturæ, astrorum, medicinæ.

54. Disciplina armandi hoc in se continet, ut corpora armis moderatis, idoneis, firmis, exquisitis confectis tegantur. Eligenda hujusmodi corpora sunt, quæ ad arma capiendâ idonea sunt.

55. Quantus, qualisque armorum usus esse debeat, demonstrandum militibus est, horumque exercitationes, et contentiones ad omnem necessitatem, et apparitionem prælii ostendendæ sunt.

56. Cura etiam sit honorum, dignitatum, et abundantiae pecuniarum, quibus arma, reliquæque expensæ necessariæ adhibendæ suppeditentur. Hæc de armatura hactenus.

57. Disciplinæ rationis subducendæ munus erit, exercitum in contubernia, acies, turmas, drungos, cohortes, quincurias, decurias, centurias, reliquasque partes, atque acies dividere, atque ex iis omnibus eos separare, et quot castra custodiant, qui et quot minores natu, et proveciores, quique claudunt, aut propter ægritudinem languentes, quique ad civilem magistratum, et ad rem publicam gerendam delecti sunt; corpora præterea florentia a languidis secernere, et horum quoque rationem habere tum magnitudinis, tum parvitalis corporum; præfectus provecia ætate homines constituere, stationem tum quod ad longitudinem, tum quod ad altitudinem spectat collocare; quali cum numero, et quibus cum partibus unaquæque pars ad necessarios motus belli constituatur. Hæc omnia hujus disciplinæ sunt.

58. Disciplina acierum instruendarum hæc in se habet: formas acierum demonstrare, quibus aut invadas alios, aut ab alijs invadere, et quæ ad hostium impetum excipiendum valent, et quæ ad impressionem in hostes faciendam maximum mo-

δομοι πάθοις πάλιν ὑφ' ἐτέρων δι' αὐτῶν (72), εἰ μὴ λίαν ὀξέως καὶ νονεχῶς ἐπιβάλῃς τοῖς ἐμπέπτοις· καὶ ἀντιτιθῇς ταῖς ἀνάγκαις τὰ δέοντα.

ν'. Ἐν δὲ τούτοις τοῖς χρόνοις τοῦ ἐνιαυτοῦ δύναιτο τὰς ἐκστρατείας ποιεῖσθαι, ὅταν εἰσὶν οἱ καρποί.

να'. Ἐν δὲ ταῖς στάσεσι τῶν παρατάξεων τὰ ἐναντία πνεύματα κατὰ νότου ποιεῖσθαι, καὶ τὸν ἥλιον δὲ ὠσαύτως κατὰ τὰς πολεμικὰς ἀγωνίας ἐν ὅφει τῶν ἐναντιῶν ποιεῖν.

νβ'. Εἶναι δέ σε δεῖ μεγαλόφρονον ἐν τοῖς παραγέλλμασιν, καὶ εὐχαρῆς, καὶ ἐμμελὲς ἔχειν τὸ φθέγμα.

γγ'. Συνεργοῦσι δὲ τῇ φύσει τοῦ πολέμου αὐταὶ αἱ τέχναι, ὅσον ὀπλιτικὴ, λογιστικὴ, ἀρχιτεκτονικὴ (73), ἀστρονομικὴ, ἱερατικὴ, λατρικὴ.

νδ'. Ἔργα δὲ τῆς ὀπλιτικῆς, ὥστε περιφράττειν τὰ σώματα ὅπλοις συμμέτροις καὶ ἀρμόζουσι καὶ ἰσχυροῖς καὶ ἀκριβοῦς ἐργασμένοις, καὶ εὐπρέπειαν παρέχουσι τῶν φερόντων αὐτὰ σωμάτων. Ἐκλέξασθαι δὲ δεῖ καὶ τὰ σώματα, ὅσα πρὸς πανοπλίαν ἀρμόζουσιν.

νε'. Δεῖ δὲ σε ὑποδεικνύναι τοῖς στρατιώταις οἷας καὶ ὅσας εἶναι χρὴ τῶν ὅπλων τὰς χρήσεις, καὶ τὰς μελέτας τούτων, καὶ πάσας τὰς ἀγωνίας πρὸς πᾶσαν συσκευὴν καὶ γυμνασίαν πρὸς τὰς μάχας.

νς'. Φροντίζειν δὲ καὶ τιμῶν καὶ οὐσιῶν καὶ εὐπορίας. Ἐξ ὧν αἱ κτήσεις τῶν ὅπλων καὶ αἱ θάπαι αἱ περὶ τὰ σώματα ἀρκοῦσαι ἔσονται. Ταῦτα μὲν τὰ ὀπλιτικά.

νζ'. Λογιστικῆς δὲ ἔργον ἐστίν, ὥστε μερίζειν τὸ στράτευμα κατὰ κοντουδέρνια, καὶ τάξεις καὶ τούρμας, καὶ δροῦγγους, καὶ βάνδα, καὶ πενταρχίας τε, καὶ δεκαρχίας, καὶ πενταρχίας, καὶ τοὺς ἄλλους ἀριθμοὺς καὶ ὅλας παρατάξεις, καὶ πάντων τούτων ποιεῖσθαι διαίρεσιν, τίνες καὶ ὅσοι τὰ κάστρα φυλάξουσιν, καὶ τίνες καὶ ὅσοι νέοι ἢ γέροντές εἰσιν, ἢ ἀνάπηροι τὰ μέλη, ἢ διὰ νόσου ἀδύνατοι, καὶ ὅσα τῆς πολιτικῆς ἀρχῆς, ἢ περὶ τὰ δημόσια πράγματα τεταγμένοι. Ταῦτα λογιστικῆς εἰσι· διακρίναι δὲ καὶ ἐπιλέξασθαι τὸ λοιπὸν τὰ ἀκμάζοντα σώματα πάσης τῆς στρατιᾶς, καὶ τούτων τὸν μερισμὸν, ὅσοι εἰσὶ κατὰ τε μέγεθος καὶ σμικρότητα. Καὶ ὅπως ἀρχοντας ἐπὶ τούτοις μεγάλους τὰς ηλικίας δεῖ ποιεῖσθαι, καὶ πῶς τὰ περὶ τὴν στάσιν ἐν τε τῇ μήκει καὶ τῇ βάθει γινόμενοι ταχθήσονται, καὶ ἐν ποίοις ἀριθμοῖς ἕκαστα τῶν μερῶν καὶ ποῦ καταταγῇσονται πρὸς τὰς ἐν ταῖς χρεαῖς ἀναγκαίας κινήσεις· καὶ ταῦτα μὲν τῆς λογιστικῆς.

νγ'. Τῆς δὲ τακτικῆς ἔργον ἐστίν, ὥστε τὰ σχήματα τῶν ταγμάτων δεῖξαι. Ἐν οἷς ἢ ἐγχειρεῖσθαι συμβαίνει, καὶ ποῖα χρήσιμα πρὸς τὸ ὑποδέχεσθαι πολεμίων ἐπιφορὰς, καὶ ποῖα πρὸς τὸ ἐπέρχεσθαι ἢ ἀμύνεσθαι πέφυκεν, καὶ μετὰ ποίου τρόπου γίνον-

NOTÆ.

(72) Ὑφ' ἐτέρων δι' αὐτῶν. Postrema illa, δι' αὐτῶν, male repetita censeo, et delenda.

(73) Λογιστικὴ, ἀρχιτεκτονικὴ. Scribe una voce

amplius, λογιστικὴ, τακτικὴ, ἀρχιτεκτονικὴ. Patet ex sequentibus.

ται ἕκαστα · καὶ ποίας ὀπίσεις δεῖ ποιεῖσθαι κατὰ τῶν ἐναντίων, καὶ πῶς μετακινεῖσθαι τὰς τάξεις δυνατὸν, καὶ ἐν τίνι τόπῳ, καὶ πότε χρηστέον. Ταῦτα μὲν καὶ τῆς τακτικῆς.

νθ'. Τῆς δὲ ἀρχιτεκτονικῆς ἐστὶν τὰ τῶν στρατοπέδων καὶ φοσσάτων σχήματα ἥτοι τῶν ἀπλῆκτων, πῶς δεῖ ταῦτα περιλαβεῖν διὰ φοσσάτου ἢ χάρακος, καὶ τὸν ἔσωθεν τόπον διαμερίσαι συμμέτρως, καὶ ποιῆσαι διεξόδους τὰς ἀρμοζούσας, καὶ τὸ δεῖξαι διαστήματα μεγίστου στρατοπέδου διὰ τοῦ μήκους καὶ ἐλαχίστης πάλιν διὰ συστολῆς, ὅτε καιρὸς τῆς ἐκάστου χρείας ἐστίν· ἐκλέγεσθαι δὲ καὶ τόπους ὅσοι μὴ εὐεπιθούλευτοί εἰσι τοῖς πολεμίοις, καὶ ὅσοι εὐἀπάλλακτοι ἐν ταῖς ὑποστροφαῖς καὶ ταῖς ἀναζεύξεσιν.

ξ'. Προσέτι δὲ μηχανικῆς ἐστὶ τειχίσματα πόλεων ἢ ἄλλων φρουρίων πρὸς τὰς τῶν πολεμίων μηχανὰς ἀκαταγώνιστα κατασκευάσαι, καὶ ὑπὸ ὕδατων ἀν' ἐπαγωγῆς ἀνάλωτα. Καὶ περὶ τὰ τεῖχη δὲ κατασκευὰς ποιῆσαι καὶ παρασκευάσαι ὅπλisiin· οἷον τὰ λεγόμενα μαγγανικά, καὶ τοξοβολίστρας, καὶ τὰ ἄλλα ὅλα ὅπλα ὅσα πρὸς τειχομαχίαν ἀντίκειται, καὶ ἐτέρας δὲ (74) πρὸς τειχομαχίας ἐπιτήδεια. Ταῦτα μὲν καὶ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς.

ξα'. Τῆς δὲ ἀστρονομίας εἰσὶν, τοὺς καιροὺς τοῦ ἐνιαυτοῦ προλέγειν, ἐν οἷς χειμῶνων καὶ καυμάτων μεταβολαὶ γίνονται, ἢ ὕδατων ὀμβρίων μεταφοραί, ἢ πνευμάτων ἐξαισίων κινήσεις, ἐξ ὧν στρατεύματα πολλάκις εἰς μεγίστους κινδύνους ἐνέπεσον. Καὶ περὶ τὰ μέρη δὲ τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτὸς ἀκριβῶς διαιρεῖν τοὺς καιροὺς πρὸς τὰς ὥρας τῶν ἐπιθέσεων καὶ πρὸς τὰς ἀναπαύσεις, ἐν αἷς ἀστοχοῦνται (75) πολλάκις ἀχρηστον τὴν δύναμιν τινες ἀπεργάζονται. Περὶ τε σεισμῶν καὶ τῶν ἄλλων σημείων τὰ μέλλοντα δηλοποιεῖν, ἢ καὶ πρὸς τὸ συμφέρον, τὰς ἐπιφανείας ἐντέχνως μεταρρυθμίζειν. Πάντα ταῦτα τῆς ἀστρολογίας εἰσὶν.

ξβ'. Τῆς δὲ ἱερατικῆς ἐστὶν τὸ, καλῶς τὰ θεῖα χρῆσθαι, καὶ ταῦτα ἐπιτελεῖν ἀδιαλείπτως τὰ στρατεύματα εὐσεβῶς τε καὶ θεαρέτως κατὰ τὸν παραδοθέντα θεσμὸν ἀνωθεν τοῖς εὐσεβοῦσι Χριστιανοῖς, διὰ τε ἱερολογίων, καὶ ἱεουργιῶν καὶ τῶν ἄλλων εὐχῶν καὶ δεήσεων πρὸς τὸν θεὸν ἐκτενῶς γινομένων, καὶ πρὸς τὴν πανάχραντον αὐτοῦ Μητέρα καὶ Θεοτόκον, καὶ τοὺς ἁγίους αὐτοῦ θεράποντας. Ἐξ ὧν ἰλεοῦται τὸ θεῖον, καὶ διὰ τὴν πίστιν τῆς σωτηρίας αἱ ψυχαὶ τῶν στρατιωτῶν εὐρωστώτεραι πρὸς τοὺς κινδύνους παρασκευάζονται.

ξγ'. Τῆς δὲ ἱατρικῆς ἐστὶ, περὶ τὰ ἔλκη τὰ ἐκ τῶν τραυμάτων γινόμενα, καὶ περὶ τὰς πληγὰς ὅσαι ἀπὸ λίθων ἢ ἀπὸ βελῶν ἢ ἄλλου τινὸς ὅπλου γίνονται, τούτων πάντων φάρμακα ἔχειν θεραπευτικὴν, καὶ ἐπιστήμην ἱατρικὴν. Ἄλλ' ὅσα νοσήματα κοινὰ συμβαίνειν εἰσὶν διαψύχει (76), καὶ καύματα, καὶ πόνους, καὶ ὕδατων μεταβολὰς, καὶ τόπων θέσεις,

mentum habent, quemadmodum singula flant, qualem armaturam adversus hostem fabricare, quemadmodum acies moveri debeant, quo loco, temporeque utendum. Atque hæc de aciebus instruendis.

59. Architecturæ est castrorum formas describere, quemadmodum fossa, aut vallo obsepienda sunt; interiora loca apte, distributeque sejungere, exitus aperire, maximi exercitus intervalia, minimi autem angustias tenere, ubi utrorumvis aliquis usus fuerit, loca eligere, quæ hostium insidiis minime appetantur, quæque in reversionibus, disjunctionibusque idonea esse possunt.

60. Hujus artis præterea sunt, muros civitatum, aut munitionum ab hostium machinationibus integros servare, aut aquarum inundationes ab illis repellere, arma ad muros defendendos parare, ut manganica, toxobolistras, et reliqua hujus generis, quæcunque vel ad muros defendendos, vel oppugnandos spectare solent, atque hæc de architectura.

61. Astronomiæ est tempestivitates anni prædicere, in quibus frigorū, et calorum commutationes sunt, aut imbrum, et aquarum pluviarum proluvies, vel ventorum ingentium flatus, e quibus magni exercitus in summa sæpe discrimina venerunt; diel noctisque partes ita commodè dividere, ut requietis ac incursionis tempora facillime cognoscantur, quibus non observatis, universæ copiarum summæ sæpe in rebus aggrediendis irritæ atque inanes fuerunt; terræ motus, reliquorumque signorum, et portentorum eventus præmonstrare, illaque ad nostros milites animandos transferre. Sed de astrologia satis.

62. Sacrarum rerum scientiæ est, bene divinis uti, et his incessanter operari exercitu pie, et ita ut Deo placeant, juxta legem piis Christianis superius traditam, per sacros sermones, et sacrificia, et alias orationes, et preces ad Deum assidue, et ad ejus intemeratam Matrem, et Deiparam, et sanctos ejus famulos, factas, quibus propitiatur Deus; et per fidem salutis animæ militum firmiores ad pericula subeunda parantur.

63. Medicina, ulcera, quæ ex vulneribus orta sunt, vel plagas, quæ lapidibus, aut telis, aut aliis hujusmodi rebus infliguntur, sanat, et pharmaca iis parata habet. Ægri tudines, quæ ex calore, aut frigore, labore, aquarum mutatione, locorum situ, aeris temperie, corporis curandi negligentia, alimentorum improbitate, novarum frugum, et fru-

NOTÆ.

(74) Καὶ ἐτέρας δέ. Scribe, καὶ ἐτέρα δέ.

(75) Ἀστοχοῦνται. Scribe, ἀστοχοῦντας.

(76) Διαψύχει. Scribe, διὰ ψύχῃ.

civium cæterorumque hujus generis insalubritate oriuntur, arte sua pellit.

64. Ad artem rationis subducendæ præterea pertinent, sumptus militum, summa spoliolum, pecuniarum accumulatio, et quemadmodum iterum in armorum machinationumque apparatus, et in alios militiæ usus consumantur: horum omnium dijudicatio ratioque ad artem hanc spectat.

65. Ad apparatus igitur, salutemque exercitus constituendam hæ artes, atque iis artibus instructi homines pernecessarii sunt. In armorum ratione elaborant, qui armorum conficiendorum periti sunt.

66. In ratione subducenda, litterarum et summarum faciendarum periti homines; in acierum instruendarum ratione tu, imperator, atque alii qui sub te præfecti constituti sunt.

67. In architectonica, qui architecti et mechanici sunt, et longo tempore in usu harum rerum versati sunt. In astrorum ratione, qui cœlestia corpora scrutati sunt, quique in astrorum ortu atque obitu, conversionibus planetarum, operam suam collocant, qui Ptolemæum diligenter cognoscunt, et Chaldaicas quasdam observationes, Arati Φαινόμενα, Joannis Lydi diurnam menstruamque observationem tenent. Genethliologias autem, quæ iis in libris sparsæ sunt, et ab Ecclesia Dei rejiciuntur, nos nostro quoque regno expellimus. Et hæc sunt de astronomia.

68. Juxta sacrorum autem scientiam, sacerdotes puri et graves vita et moribus, et sanctificati sacrificiis, et ipsi proprii muneris finem Deo offerent; sicuti et nos, quæ paulo superius diximus, recapitulantes imperatoris hujus nostræ præfecturæ finem, omnium bonorum datori Deo consecramus.

69. Leges igitur imperatoris ac militares, a nostro regno tibi, militibusque, qui sub imperio tuo sunt, hæ præscriptæ sint, quæ abs te assidue custodiantur, et ad eas servandas omni studio ac labore enitaris; magna enim et præclara hinc adjumenta reportabis. Quando enim consilia factaque imperatoria ad aciem tuam firmandam excogi-

καὶ ἀέρων κράσεις, καὶ σωμάτων ἀθεραπευσίαν, καὶ τροφῶν ἀταξίαν, οὓν καρπῶν νέων, καὶ τῶν ὁμοίων, τούτων πάντων ἡ λατρικὴ ἐστὶ θεραπευτικὴ.

Ξδ'. Προσέτι τῆς λογιστικῆς εἰσι διοικήσεως, καὶ τὰ ἀναλώματα τῶν στρατιωτῶν, καὶ ὅσα ἀπὸ λαφύρων συναθροίζονται, ἡ ἀλλοθεν συνάγματα χρημάτων, καὶ πάλιν ποῦ ἀναλίσκεται, εἰς τε ὅπλων καὶ μηχανημάτων κατασκευάς, καὶ εἰς ἑτέρας χρείας, ὡς εἰκός, ἐκάστης ἐκστρατείας, τούτων πάντων μὴ εὐκρίνεια καὶ οἱ λόγοι τῆς λογιστικῆς εἰσι μεθόδου.

Ξε'. Τέχναι μὲν οὖν τοσαῦται: πρὸς τε κατασκευὴν καὶ σωτηρίαν στρατεύματος, καὶ τεχνῶνται δὲ τούτων οἱ ἐπιστημόνων αὐτὰς μεταχειριζόμενοι.

Ξς'. Τὴν μὲν οὖν ὀπλιτικὴν οἱ περὶ τὴν τῶν ὅπλων ἐργασίαν ποιοῦσι τεχνῶνται, τὴν δὲ λογιστικὴν γραμμάτων καὶ ψήφων ἐμπειροὶ ἄνδρες, τὴν δὲ τακτικὴν σύ-τε αὐτὸς, ὡς στρατηγὲς, καὶ ὅσοι ὑπὸ σὲ τεταγμένοι ἄρχοντες.

Ξζ'. Τὴν δὲ ἀρχιτεκτονικὴν οἱ τέκτονες καὶ μηχανικοὶ, καὶ ἐκ πολλοῦ πρὸς τὴν τοιαύτην γυμνασίαν ἐμπειροὶ. Τὴν δὲ ἀστρονομίαν οἱ περὶ τὰ μετέωρα στοχάζονται, σοφία τε καὶ ἐπιστήμη τῆς τῶν ἀστέρων ψηφοφορίας διαφέρονται, περὶ τε τὸν Πτολεμαίου κανόνα, καὶ περὶ τὴν αὐτοῦ λεγομένην *Τετράβιβλον*, καὶ περὶ ἑτέρα τινὰ τῶν Χαλδαϊκῶν παρασημειώσεων (77). Προσέτι δὲ καὶ τὴν τοῦ Ἀράτου (78) περὶ τῶν φαινομένων διαγόρευσιν. . . Ἰωάννου τοῦ Λυδοῦ καθημερινὴν τε καὶ μηνιαίαν παρατήρησιν. Τὰ δὲ τῆς γενεθλιαλογίας ὅσα ἐν τοῖς εἰρημένοις παρέσπαρται, ὡς ἀπόδητα τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας ἡ ἡμετέρα ἀποτρέπεται βασιλεία· καὶ ταῦτα μὲν τῆς ἀστρονομίας.

Ξη'. Τὴν δὲ ἱερατικὴν, ἱερεῖς καθαρὸι, σεμνοὶ τὸν βίον καὶ τρόπον, καὶ καθηγιασμένοι τελεουργήσουσιν καὶ αὐτοὶ τὸ τέλος τῆς οἰκείας ἐνεργείας τῷ Θεῷ ἀναστήσουσιν, ὥσπερ καὶ ἡμεῖς τὰ πρῶτην ἡμῖν εἰρημένα ἀνακεφαλαιώσαμεν τὸ τέλος τῆς στρατηγικῆς ἡμῶν ταύτης ἀφηγήσεως τῷ πάντων ἀγαθῶν δοτῇρι Θεῷ ἀνατίθεμεν.

Ξθ'. Νόμοι μὲν οὖν στρατηγικοὶ καὶ τύποι τοσούτοι παρὰ τῆς ἡμετέρας βασιλείας σοὶ τε αὐτῷ, καὶ τῷ ὑπὸ σὲ στρατεύματι τε καὶ πολιτεύματι διὰ πείρας ἐγγεγυμνασμένοι ἐστῶσάν τε καὶ φυλαττέσθωσαν, ὡς στρατηγὲς, καὶ χρή σε τοῖς ἐνταῦθα ἐγγεγραμμένοις μετὰ προσοχῆς τε καὶ νήψεως κλείσσης ἐμμελεῖσθαι. Μεγάλα γὰρ κερδήσεις ἐκ τοῦ

NOTÆ.

(77) *Παρασημειώσεις*. Scribebatur, παρασημειών.

(78) Τοῦ Ἀράτου. Scribebatur, τοῦ Ἀοράτου. Porro Checi codex hic citat etiam Joannis Lydi *Diurnam menstruamque observationem*. Intelligit vero eo nomine Nigidii Figuli, *De temetrum per singulos menses, et dies significatione* librum, quem Lydus hic e Latina lingua in Græcam transtulit. Exstat ipsum opus in Bibliotheca Palatina, ubi nos ante quinquennium, cum illic ageremus inter peregrinandum, descripsimus, et edendum dedimus Jano

Rutgersio, præstantissimi ingenii, et multarum litterarum juveni. Meminit hujus Lydi Suidas: Ἰωάννης Φιλάδελφος Λυδός. Οὗτος ἔγραψε περὶ μηνῶν βιβλίον α', καὶ περὶ διοσημιῶν ἕτερον, καὶ ἄλλων θνῶν ὑποθέσεων μαθηματικῶν. Προσομιλεῖ δὲ ταῦτα Γαβριήλ τινι ὑπάρχῃ. Vixit autem circa Justiniani tempora, uti nos decet Theophylactus Simocatta, lib. vii, cap. 16: Τινὸς δὲ σημαντικῶν ἡ τούτων ἐνδημία καθέσθηκεν, εἰπεῖν ἐθάρρῃσεν ὁ Λυδὸς τῶν ἄλλων λαν νεώτερος· καθεστῶς, ὅς κατὰ τοὺς χρόνους ἐγνωρίζετο Ἰουστινιανοῦ τοῦ αὐτοκράτορος.

βιβλίου τούτου, καὶ λίαν ὠφέλιμα· ὅταν γὰρ ἐν αὐ-
τῷ ἀκριβῶς στρατηγήματά τε καὶ διατάγματα
ὁπὲρ σοῦ κατανοήσεις, τότε ἄρα καὶ εἴποτα τοῖς αὐτοῖς οἱ πολέμιοι χρήσονται, βραδίως τὰ ἐναντία
τούτων κατὰ ἐκείνων ἐπινοήσεις.

ο'. Ταῦτα γὰρ κατὰ τὸ δυνατόν ἐκ τε τῆς τῶν
πόλεων (79) πείρας, ὡς εἴρηται, καὶ ἐκ τῶν εἰρη-
μένων παρὰ τῶν ἀρχαίων, εἰς κοινήν ὠφέλειαν
προτεθείκαμεν, οὔτε κάλλους λέξεως φροντίσαντες,
ὡς ἐν ἀρχῇ που ἡμῖν εἴρηται τοῦ συντάγματος, οὔτε
τῆς ἑλλῆς ἐμπεριέργου συντάξεως, ἀλλ' ἢ μόνον
δὲ ἀπλᾶς καὶ κοιναῖς χρῆσάμενοι ταῖς λέξεσι, καὶ
ὁποῖαις μᾶλλον ἢ στρατιωτικῇ συνήθεια χρῆσθαι
εἴωθεν.

σα'. Ὅσα δὲ κεφάλαια ἕτερα τὰ, ὡς εἰκὸς, ἀπάντων
τὰ ἐν ἐκάστῳ πολέμου καιρῷ ἢ τινος ἐκείνου
παρασκευῆς καὶ μάλιστα ἐν τῷ νῦν ἡμῖν ἐνοχλοῦντι
Σαρακηνῶν ἔθνεϊ, δι' ὅπερ, ὡς εἴρηται που ἡμῖν, B
καὶ τὸ παρὸν συντίεταται βιβλίον. Εἰ καὶ μὴ πάντα
συλλαβεῖν ἐδυνήθημεν, ἀλλ' ἐκ τε τῶν γεγραμμένων,
ἐκ τε τῆς προλαβούσης πείρας, καὶ αὐτῆς δὲ τῆς
τῶν πραγμάτων φύσεως στοχάζεσθαι σε δεόν, καὶ
ὡς δυνατόν ἀρμόζεσθαι τοῖς ἀναφυσμένοις· οὐ γὰρ
οἶμαι δυνατόν, οὔτε ἡμᾶς οὔτε τινὰ ἕτερον ἅπαντα
γράφειν, ἢ πρὸς ἅπαντα τὰ μέλλοντα ἀναφύεσθαι,
ᾧστε παραφυλάττεσθαι ἀπάντων ἀπειρῶν ὄντων τῷ
μέτρῳ τῶν ἐμπιπτουσῶν ἐκάστοτε διαφορῶν περι-
στάσεων.

οβ'. Οὔτε γὰρ ὡσαύτως δεῖ οὔτε ὁμοίως ὑπὸ τῶν
ἐναντίων τὰ ἐκείνων ἐγχειροῦνται στρατηγήματα.
Διὸ οὐδὲ δύναται τις τεκμήρασθαι τὰ μέλλοντα
ἀναγκαῖα πρὸς χρῆσιν ἐκάστοτε. Ἄλλ' οὐδὲ μὲν C
γνώρῃ στρατηγούνται, ἀλλὰ ποικίλης οὔσης τῆς
παρὰ τῶν ἐναντίων ἐγχειρήσεως (80), καὶ διάφοροι
οἱ τρόποι τῶν ἀντεγχειρήσεων ὀφείλουσι γίνεσθαι·
πανοῦργος γὰρ καὶ ἀκατάληπτος ἡ ἀνθρωπεία φύσις
ὑπάρχουσα, πολλὰ καὶ βουλευσεται καὶ ἐγχειρεῖν
παρ' ἐλπίδας δύναται.

ογ'. Ὅθεν καὶ ἀρμοδίως καὶ καταχρέως δεῖον δεῖ
σε, ὡ στρατηγέ, τῇ πρὸς Θεὸν δεήσει σχολάζειν καὶ
τάς αὐτοῦ ἐντολάς φυλάττειν· ἵνα δι' αὐτοῦ δύνασαι
καὶ κατ' ἐχθρῶν (81) πίξεσθαι, καὶ αὐτὸς ἀδολῆς
ἄμα τοῖς ὑπὸ σὲ περισώζεσθαι καὶ τὴν ἐν Χριστῷ τῷ ἀληθινῷ Θεῷ καὶ βασιλεῖ τοῦ παντὸς αἰώνιῳ,
σωτηρίαν καὶ νίκην ἀνῶθεν ὑποδέχεσθαι, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

taveris, si illis iisdem hostes utantur, facile horum
peritus contraria usurpare potes.

70. Hæc autem pro ratione ingenii nostri partim
usu bellico, partim ex scriptoribus antiquis colle-
cta, ad communem utilitatem hunc in librum con-
tulimus, neque curiosam aliquam verborum inani-
tatem conquirentes, sed verbis tantum communi-
bus planisque usi, militarem dicendi formam po-
tissimum secuti sumus.

71. Quæcunque autem alia, vel ad tempus belli
gerendi, vel alterius alicujus apparatus adversum
ullas nationes, et Saracenos potissimum, quorum
gratia hic liber a me, ut ante dixi, conscriptus est,
suscepti caput pertinent, ea, quanquam hoc libro
contenta non sunt, in iis tamen, si quis se exer-
ceat, usu aliquo belli, et naturæ rerum perscruta-
tione facile ea quæ desiderantur colligere com-
prehendereque poterit. Neque enim fieri potest, ut
ego aut quisquam alius, quantocunque ingenio
eruditioneque sit, omnia complectatur, quæcunque
industria ac solertia humana excogitantur, aut
viam doceas, qua hæc caveantur, quæ infinita at-
que immensa genere rebusque circumstantibus
sunt.

72. Neque enim similiter, eodemque modo ho-
stium consilia, factaque imperatoria ab illis susci-
piuntur; itaque ne hæc quidem, quæ ad usum
semper necessaria sunt, indicare quis potest; sed
cum neque una mente omnes imperatores sunt,
sed magnæ varietates rerum ab hostibus suscepta-
rum sunt, diversæ etiam rerum aggressiones ad
eos moliendæ sunt. Astuta enim et solers humana
natura cum sit, multa excogitare, multa moliri nec
opinata potest.

73. Unde par est tæ, imperator, supplici mente
semper Deo preces adhibere, et in omnibus au-
ctori salutis, pro iis quæ maxime salutaria sunt
supplicare.

NOTÆ.

(79) Τῶν πόλεων. Scribe, τῶν πολέμων.

(80) Ἐγχειρήσεως. Scribebatur, ἐγχειρήτως.

(81) Τῶν ἐχθρῶν. Scribebatur, τῷ ἐχθρῶν.

AD LEONIS AUGUSTI TACTICA

APPENDIX.

Sequentia capita præmittuntur Programmati academico Turicensi anni 1854. « Duplicis sunt generis, inquit Editor: aut ad veterum Græcorum Macedonumque, aut ad recentiorum Byzantinorum rem militarem spectant. Et illa quidem (capp. 30, 34, 41 et 42, 53 et 54), quamvis plane novi non multum scire præbeant, haud inutiliter tamen cum Asclepiodoti, Æliani et Byzantini Anonymi relationibus comparantur. Hæc vero (capp. 35, 38, 39, 43, 50) æque breviter ac dilucide prima Byzantinæ militiæ fundamenta comprehendunt, quæ in Mauricii, Constantini et editis Leonis Tacticis sparsim nec sine difficultate jéguntur. » Monet præterea Editor, se codicis scripturæ semper adhæsisse et nihil novavisse, sed vel talia reliquisse qualia sunt *δαπνότατοι, κριθαντες, δεφένωρες*; quis vero et cujus sit codex quo usus est, omnino tacet. Interpretationem Latinam addidimus.

CAP. XXXII. — *Ordinationes peditum apud eosdem* [Græcos]. Α ΚΕΦΑΛ. ΛΒ'. — *Παρατάξεις πεζῶν κατ' αὐτούς.*

Peditum unaquæque legio quatuor armatorum et scutatorum millibus et nonaginta sex constabat; sexdecim in legione ordines; porro ordo quisque ducentorum et quinquaginta sex virorum. Quem vero perfectum vocabant exercitum, quatuor legionibus constabat: dividebatur autem in dextram et sinistram partem, medium quoque dextrum et medium sinistrum: unde sexdecim millia et trecenti octoginta quatuor viri. Apud antiquos porro utilis erat ille numerus, siquidem in duas æquales partes fuerit divisus, neque ideo alterutra pars unquam in unitatem desierit. Ad dimidium autem scutatorum erant semper in hujusmodi exercitu leviter armati, octo millia scilicet et centum nonaginta duo: qui separatim semper ponebantur, id est, vel parum ante scutatores, ad persequendos hostes in fugam forte conversos, vel ex utroque latere, vel etiam pone, quemadmodum requirebat necessitas. Totus itaque exercitus erat viginti quatuor millium et quingentorum septuaginta sex. Alio quoque modo exercitum disponebant. Sexdecim namque millia et trecentos octoginta quatuor, quos, ut diximus, perfectum exercitum vocabant, in duas partes æqualiter dividebant, utrinque scilicet ponentes octo millia et centum nonaginta duo, et cornu dextrum dicentes et cornu lævum, et dextram frontem partem cornu dextri anteriorem, caudamque dextram partem posteriorem; cornu quoque lævi partes singulas pari ratione denominabant. Spatium vero illud quo inter se cornua distabant, ubi stabat dux, os et umbilicum exercitus dicebant. Separatim etiam leviter armatos octo millia et centum nonaginta duo in illa ordinatione eodem quo jam diximus modo ponebant. Intervallum in-

Τῶν πεζικῶν ταγμάτων ἕκαστον ἐξ ἀνδρῶν ἦν τετρακισχιλίων ἐννενηκονταεξ συνιστάμενον, ὁπλιτῶν ἀπάντων καὶ ἀσπιδοφόρων· εἶχε δὲ ὀρδίνους τὸ τάγμα δεκαεξ· ὁ δὲ ὀρδίνος ἐξ ἀνδρῶν ἦν διακοσίων πεντηκονταεξ. Ἡ τοίνυν τελεία παρ' αὐτῶν καλούμενη παράταξις ἐκ ταγμάτων τεσσάρων ἦν συνισταμένη· διήρρητο δὲ εἰς δεξιὸν καὶ ἀριστερὸν, μέσον δεξιὸν καὶ μέσον ἀριστερὸν, ὡς εἶναι λοιπὸν τὴν παράταξιν ταύτην ἐξ ἀνδρῶν ἑκατάδεκα χιλιάδων καὶ τριακοσίων ὀγδοήκοντα τεσσάρων. Χρήσιμος δὲ ὁ ἀριθμὸς οὗτος ἐν ταῖς παρατάξεσι παρὰ τοῖς παλαιοῖς ἦν, ὅτε δὴ τοῦτου εἰς δύο ἴσα διαιρουμένου ἡ μὲν ἡμίση εἰς μονάδα καταλήγον θάτερον ἔχοντος μέρος. Εἶχε δὲ καὶ ψιλούς ἡ παράταξις ἥδε τοὺς ἡμίσεις ἀεὶ τῶν ἀσπιδοφόρων ὀκτακισχιλίου ἑκατὸν ἐννενηκοντα δύο δηλαδὴ· παρέταττον δὲ τοῦτους καθ' ἑαυτοὺς ἀεὶ καὶ ἰδίᾳ, ἡ μικρὸν τῶν ἀσπιδοφόρων ἔμπροσθεν πρὸς τὸ διώκειν τραπέντας ἴσως τοὺς πολεμίους· ἡ καὶ ἑκατέρωθεν τούτων ἡ ὀπισθεν, ὡς ἀπαιτεῖν εἶχεν ἡ χρεῖα. Συνεποσούτο τοίνυν ἡ παράταξις ἅπασα εἰς εἴκοσι τέσσαρας χιλιάδας καὶ ἑξακοσίους ἑβδομηκονταεξ. Παρέταττον δὲ καὶ τρόπον ἑτερον. Τοὺς μὲν εἰρημένους ἑξακισχιλίου πρὸς τοὺς ἑκατὰ καὶ τριακοσίους ὀγδοήκοντα τέσσαρας, οὓς δὴ καὶ τελείαν παράταξιν, ὡς εἴρημεν, οἱ παλαιοὶ κατωνόμαζον, εἰς δύο ἴσα διήρουν, ἀπὸ ὀκτακισχιλίων δηλαδὴ καὶ ἑκατὸν ἐννενηκονταεξ ἀνδρῶν, καὶ τὸ μὲν δεξιὸν ἐκάλουν κέρα, τὸ δὲ ἀριστερὸν, δεξιὰν δὲ κεφαλὴν τὸ ἄνω μέρος τοῦ δεξιοῦ κέρατος, οὐρὰν δὲ ὡσαύτως δεξιὰν τὸ κάτω τοῦτου· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ τὰ τοῦ ἀριστεροῦ ἐκαλοῦντο μέρη. Τὸ δὲ μεταξὺ τῶν δύο τῶνδε κερῶν διάστημα, ἐνθα καὶ ὁ στρατηγὸς ἵστατο, στόμα καὶ ὀμφαλὸν τῆς παρατάξεως ἕλεγον. Τοὺς, ἡ μὲν

VARIÆ LECTIONES.

¹ Inserit B καί. ² τοῖς (sed ita, ut non differat a τοῦ;) B. ³ κατανόμαζον B. ⁴ ὀμφαλὸν B.

καὶ ριβ' * φιλοὺς ἰδίᾳ κἀνταῦθα καὶ καθ' αὐτοὺς ἑταττον, ὡς φθάσαντες ἔφημεν. Διάστημα δὲ κατὰ πλάγιον * ἐν τοσδε τοῖς τάγμασι πρὸς ἄλληλα οὐ πλέον ἦν ὀργυῖων ὀκτώ.

ΚΕΦΑΛ. ΔΓ'. — Παρατάξεις ἰππέων κατ' αὐτούς.

Οἱ δὲ ἰππεῖς σπανίως μὲν καθ' αὐτοὺς ἐπολέμουν· ὀλίγον γὰρ ἦν παρ' Ἑλλήσι τὸ ἱππικόν· ὅτε δ' οὖν πρὸς ἱππομαχίαν καθίσταντο, τοὺς μὲν καταφράκτους ὁμοῦ σὺν τοῖς δορυφόροις εἰς δύο διήρουν τάγματα, μέσον δεξιὸν καὶ μέσον ἀριστερὸν, τοὺς δ' ἐλαφροὺς καλουμένους ἀκοντιστὰς δηλαδὴ καὶ τοξότας εἰς δύο ἕτερα * δεξιὸν καὶ ἀριστερὸν, προῖσαν δὲ μικρὸν τῶν καταφράκτων ἔμπροσθεν, ὡς ἀπὸ ὀργυῖων ὀκτὼ μάλιστα. Τὸ μέντοι πάχος τῶν ταγμάτων οὐ πλέον ἦν ὀρβίνων τεσσάρων, δύο μὲν ἐκ τῶν καταφράκτων τῶν εἰς προμάχους τελούντων, δύο δ' αὖθις τῶν ἐλαφρῶν καλουμένων· οὗτοι δὲ καὶ οὐραγοῦντες ἦσαν. Διάστημα δὲ κατὰ πλάγιον * ἐν τοῖς ἱππικοῖς τοσδε τάγμασι πρὸς ἄλληλα ὀργυῖων ἦν εἰκοσι μάλιστα. Κατὰ μέντοι τὸ τῶν ὀρβίνων μῆκος· δύο μὲν ἐν τοῖς καταφράκτοις τὸν τῆς ὀργυῖας ἐπείχον τόπον, ἐν δὲ τοῖς ἐλαφροῖς λαγομένοις ὀργυῖα; ἐπείχον ἕκαστος τόπον *.

ΚΕΦΑΛ. ΔΔ'. — Παρατάξεις στρατοῦ συμμικτοῦ * κατ' αὐτούς.

Συμμικτοῦ δὲ στρατοῦ συνεστῶτος ἐκ πεζῶν δηλαδὴ καὶ ἰππέων, τοὺς μὲν πεζοὺς καθ' ἑνα δῆπου τῶν εἰρημένων * παρέταττον τρόπον, τοὺς δ' ἰππεῖς ἢ τῆς πεζικῆς παρατάξεως ἔμπροσθεν, ἢ καὶ ταύτης ὀπίσθεν, ὡς ὁ καιρὸς ἐκάλει δηλονότι καὶ ἡ χρεῖα κατήπειγεν, ἢ καὶ περὶ αὐτὰ τὰ τῆς παρατάξεως ἀκρότατα τοῦτους ἑταττον, ὡς ἂν ῥαδίως * μὲν τὰς κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἐπελάσεις οὕτω, ῥαδίως δὲ * καὶ τὰς ὑποχωρήσεις ποιοῖντο, πονήσαντές τε ἤδη καὶ μὴ οἶοι τε ὄντες τὸν πόλεμον διαφέρειν ἄλλῃως ἂν καὶ σὺν οὐδενὶ πόνῳ περὶ τὴν οὐραγίαν διασθεῖεν *. Ὡς περ δὲ ἄρα τὴν εἰρημένην τελείαν πεζικὴν παράταξιν εἰς ἑκατὰ χιλιάδας πρὸς τοῖς τριακοσίοις ὀγδοήκοντά τε καὶ τέσσαρσιν * ὁπλίτας ἔφημεν συμποσοῦσθαι, τοὺς δὲ γε φιλοὺς εἰς τὸ ἡμισυ τούτων, * εἰς ἡ δὲ δηλαδὴ καὶ ρ' * ἐννενηκονταδύο, οὕτω δὲ καὶ τοὺς ἰππεῖς εἰς τὸ ἡμισυ τῶν φιλῶν περιίστων, εἰς β' * δηλονότι, ὡς συμποσοῦσθαι λοιπὸν τὴν σύμμικτον ταύτην παράταξιν εἰς χιλιάδας κη' καὶ χοβ' *. Καὶ οὕτω μὲν, ὡς ἔφη, οἱ τε Μακεδόνες καὶ τὸ Ἑλληνικὸν ἅπαν ὠπλίζοντό τε καὶ παρετάττοντο· περὶ δὲ τῶν καθ' ἡμᾶς καὶ Ῥωμαϊκῶν ὁπλισμῶν τε καὶ παρατάξεων μετ' ὀλίγα λεκτέον λοιπόν.

ΚΕΦΑΛ. ΔΕ'. — Πῶς κατὰ Ῥωμαίους οἱ τε τοῦ στρατοῦ ἡγεμόνες καὶ τὰ ὑπ' αὐτοὺς ὀνομαζόνται τάγματα.

Πρῶτος μὲν δὴ τῶν ἡγεμόνων ἀπάντων ὁ στρατηγός ἐστιν *. εἴτα οἱ τουρμάρχει οἱ καὶ μαράρχει λεγόμενοι, μεθ' οὗς οἱ δρουγγάριοι, εἴτα οἱ κόμητες,

A super quo in transversum separabantur legiones non erat amplius quam ulnis octo.

CAP. XXXIII. -- Ordinationes equitum apud eosdem.

Raro equites separatim dimicabant; modicus enim erat apud Grecos equitatus; quoties autem ad equestrem pugnam deveniebant, cataphractus cum doryphoris simul in duas legiones dividebant, in medium scilicet dextrum et medium laevum; quos autem celeres vocabant, id est, jaculatores et sagittarios, in duas pariter legiones, dextram videlicet et laevam, quas ante cataphractus ad ulnas octo sistebant ut maxime. Legionum profunditas quatuor tantum ordinum erat, duorum videlicet ex cataphractis tanquam antesignanis et duorum ex celeribus qui extremum agmen ducebant. Intervallum autem inter illas equestres legiones viginti ulnarum erat. Quod vero ad ordinum longitudinem attinet, unius ulnae spatium bini cataphractae, celeres singuli occupabant.

CAP. XXXIV. — Mixti exercitus apud eosdem ordinationes.

Exercitus mixti pedites aliquo ex praedictis modis, equites vero aut ante aut pone peditatum, ut postulabat tempus aut urgebat necessitas, disponebant, vel etiam ad extremum quodque latus, quo facilius in hostes erumperent, faciliusque se reciperent, atque ad caudam incolumes, pressi nec impetum hostium ferentes, reverterentur. Sicut peditum perfectus exercitus constabat, sicuti jam diximus, sexdecim armatorum millibus et trecentis octoginta quatuor cum leviter armatis ad dimidium octo scilicet millibus et centum nonaginta duobus, ita equitibus ad dimidium leviter armatorum, quatuor scilicet millibus et nonaginta sex; unde mixtus exercitus octo et viginti millibus et sexcentis septuaginta duobus. — Tali modo, ut diximus, Macedones et universi Graeci armabantur et exercitus instruebant; nunc autem paucis dicendum de armatura et ordinationibus nostris et Romanorum.

D CAP. XXXV. — Ducum et agminum quae sub ipsis erant apud Romanos denominationes.

Ducum omnium primus est strategus, post turmarchae, qui etiam morarchae, post quos drungarii, deinde comites, post autem centarchae (illi

VARIÆ LECTIONES.

* β' (sic) B. * καταπλάγιον B. * ἑτρλ (sic) B. * καταπλάγιον B. * ἐπείχον ἕκαστον (sic) tantum B. * συμμικτοῦ B. * εἰρημένον (sed o incorr. script.) B. * ῥαδίως; (α super ω scriptum et ω linea suberecta transversum) B. * ῥαδίως (sed α in corr.) δὲ μὲν (sed utriusque linea transversum) δὲ B. * διασθεῖεν B. * In τέσσαρσιν (sic) σὺν linea subducta notatum. * β B. * χ' ο η' B. * στρατηγός ἐστιν B.

vero centuriones dicebantur), postea quoque lochagi, decarchæ et pentarchæ et præterea qui tetrarchæ vocabantur. Legioni unicuique deserviunt bandophori, mandatores, dæpotatæ, cribantes et qui ad iuldu dicuntur; præterea quoque mensores seu mensuratores, medici etiam et buccinatores. Strategus porro exercitui universo præest, qui omne imperium a Nostra Majestate accepit traditum, omnibusque ideo ducibus præstat. Turmarchæ tres sub se drungos habent; drungarius vero drungo uni præest; drungus autem est collectio virorum usque ad tria millia; namque trium millium collectio non est jam drungus, sed neque minus quam mille; ita ut tribus minimum millibus præsit tormarcha et ad summum novem millibus; drungarius vero pariter mille minimum viris et ad summum tribus millibus. Comes unius bandi dux: apud veteres quidem bandus proprie et specialiter dicebatur flammulus, improprie vero agmen ducentorum virorum usque ad quadringentos, quoniam ducentorum et amplius virorum agmen dignum visum est quod proprium haberet ducem et bandum efficeret; comes itaque duobus minimum centarchis præerat. Nunc autem inter pedites bandus est agmen ducentorum et amplius usque ad quadringentos ad summum; inter equites vero, quinquaginta virorum minimum, sed procedere potest usque ad trecentos et quinquaginta aut ad summum quadringentos, quod idem fere est ac quod nunc allagium dicitur: hodie enim allagium dicitur agmen virorum quinquaginta, quod in suo genere ad centum quinquaginta pervenit; quæ vero in nostro imperio allagia dicuntur ad trecentos viginti aut etiam quinquaginta, et ad summum quadringentos, sicut etiam nunc apud Thracios sunt virorum trecentorum et viginti, et apud Charsianos trecentorum et quinquaginta; apud Occidentales autem quædam sunt quadringentorum. Centarcha seu centurio dicitur qui centum viris præest, sicut et pentecontarcha qui quinquaginta. Lochagus, iis qui secundum agminis profunditatem seu densitatem stant: quæ profunditas sexdecim ad summum est virorum; proprie enim lochus dicitur series virorum sexdecim, improprie autem usque ad triginta duo dicitur etiam lochus: lochagus autem vocatur protostates et promachus. Decarcha vero dicitur non quidem qui decem præsit, sed qui primus est inter decem; ubi enim sunt decem, unus novem cæteris præest; sicut et pentarcha non quinque præest, sed est primus inter quinque, et pariter tetrarcha: non lochagus autem solum dicitur protostates et promachus, sed et aliquando fit ut decarcha etiam eo nomine vocetur; quando

α μεθ' οὓς ²⁰ οἱ κένταρχοι (καλοῦνται δὲ οὗτοι καὶ ἑκατόνταρχοι)· μετὰ τοὺς λοχαγοὶ καὶ δέκαρχοι καὶ πένταρχοι, ἐστὶ γὰρ μὴν πρὸς τοῦτοις οἱ τέταρτοι καλούμενοι. Ὑπηρεῖται δὲ καθ' ἑαστον τάγμα ἢ τε βανδοφόροι καὶ οἱ μανδάτωρες, δαιμότατοι τε καὶ χρίδαντες καὶ οἱ ἐπὶ τοῦ τούλδου καλούμενοι· καὶ πρὸς τοῦτοις οἱ λεγόμενοι μίνωρες ἢ μίνωρῶρες, ἱατροὶ τε καὶ βυκινάτωρες. Στρατηγὸς μὲν ὅς ἐστιν ὁ τοῦ στρατοῦ παντὸς ἀφηγούμενος καὶ τὴν πᾶσαν ἀρχὴν παρὰ τῆς βασιλείας ἡμῶν ἐπιτετραμμένος καὶ τῶν ἡγεμόνων διὰ τοῦτο πάντων ἐξουσιάζων· τουρμάρχης δὲ ὁ τρεῖς ²¹ δροῦγγους ὅς ἐστιν ἔχων· τουρμάρχης δὲ ὁ δροῦγγου ἀρχὴν ἑνός· εἰ δ' ἂν δροῦγγος ²² τὸ μέχρι τῶν τρισχιλίων ἀνδρῶν σύστημα, οὔτε δὲ τῶν τρισχιλίων ἐπέκεινα εἴη ἂν δροῦγγος, οὔτε μὴν τῶν χιλίων ἑλαττον, ὥστε εἴη ἂν ὁ μὲν τουρμάρχης τρισχιλίων ἀνδρῶν ἀρχὴν τὸ ἑλαττον, τὸ δὲ πλείστον ἐννακισχιλίων, ὁ δὲ δροῦγγάριος ὡσαύτως τὸ μὲν ἑλαττον χιλίων, τρισχιλίων δὲ γὰρ καὶ ²³ τὸ πλείστον· κόμης δὲ ὁ βάνδου ἀρχὴν ἑνός. Εἴη δ' ἂν κατὰ τοὺς παλαιούς βάνδον κυρίως μὲν τὸ ἰδιωτικῶς καλούμενον φλάμισλον, καταχρηστικῶς δὲ τὸ τῶν διακοσίων καὶ μέχρι τῶν τετρακοσίων ἀνδρῶν συνεστὸς ²⁴ πλῆθος ἐλέγετο, ὡς ἀξιολόγος τοῦ τῶν διακοσίων καὶ ἐπέκεινα ²⁵ συστήματος· οὗτος λοιπὸν, ὥστε καὶ ἀρχὴν τινὰ καθ' ἑαυτοῦ ὑπεμφαίνειν τοῦτο καὶ βάνδον ἀνιστῆν ἰδίον, ὥστε ἦν ἂν ὁ κόμης δύο κεντάρχων ἀρχὴν τὸ ἑλαττον. Νῦν δὲ βάνδον ἐπὶ μὲν περικύων ταγμάτων τὸ τῶν διακοσίων ἀνδρῶν καὶ ἐπέκεινα ²⁶ σύστημα μέχρι τῶν τετρακοσίων τὸ πλείστον, ἐπὶ μέντοι γὰρ ²⁷ τῶν ἱπικίων τὸ τῶν πεντήκοντα μὲν τὸ ἐλάχιστον, προκρίπτον ἢ μέχρι καὶ τριακοσίων πεντήκοντα ἢ τὸ πλείστον τετρακοσίων, ταῦτό ²⁸ πῶς ἐν τῇ νῦν ἀλλαγῇ ²⁹ καλούμεν· ἀλλάγιον γὰρ λέγεται μὲν ἀρτίως καὶ τὸ τῶν πεντήκοντα σύστημα, πρόεισι δὲ τὸ μὲν ἰδιωτικὸν καὶ μέχρι τῶν ³⁰ πεντήκοντα, τὰ δὲ γὰρ τῆς βασιλείας ἡμῶν καλούμενα ἀλλάγια καὶ μέχρι τῶν ³¹ καὶ τῶν ³² ἢ τότε πλείστον ὧς, ὅποια νῦν εἰσι τὸ μὲν τῶν θορακισίων ³³ καὶ τῶν ³⁴ γὰρ τῶν Χαρσιανῶν τριακοσίων ὧς, καὶ τῶν ἑσπερίων ταγμάτων αὐθὺς ἑνὶ μέχρι καὶ τεσσαρακοσίων ἀνδρῶν τὴν σύστασιν ἔχουσι. Κένταρχος δὲ καλεῖται καὶ κεντηρίων ὁ ἑκατόνταρχος, ὡς περ δὴ καὶ πεντήκονταρχος ὁ πεντήκοντα ἀνδρῶν ἀφηγούμενος· λοχαγὸς δὲ ὁ τῶν κατὰ τὸ τοῦ τάγματος βάθος ἢ πᾶς παρισταμένων ἡγεμονεύων, ὃ δὴ μάλιστα ἀπὸ ἀνδρῶν συνεστήθη ³⁵ δεκάξ· λόχος γὰρ τὸ τῶν δεκάξ ἀνδρῶν σύστημα λέγεται κυρίως, καταχρηστικῶς ἢ καὶ τὸ μέχρι τῶν τριάκοντα δύο ³⁶ λόχος καλεῖται· ὃ δὲ δὴ λοχαγὸς καὶ πρωτοστάτης καὶ πρόμαχος λέγεται. Δέκαρχος δὲ καλεῖται οὐχ ὁ δέκα ἀρχὸν ἀνδρῶν, ἀλλ' ὁ ³⁷ ἐκ τῶν δέκα πρῶτος· δέκα γὰρ ὄντων ὁ εἰς τὸν λοιπῶν ἀρχὴ ἐννέα, ὡς περ δὴ καὶ πένταρχος οὐχ ὁ

VARIE LECTIONES.

²⁰ Verba of δροῦγγάριοι — μεθ' οὓς omissa in textu ead. m. ad marg. adscripta. ²¹ ol B. ²² (τῆς, sublatō τρεῖς, linea transsossūm). B. ²³ Ead. m. ascript. ad marg. ὅρα τὸν δροῦγγον. ²⁴ δὲ γὰρ καὶ λέγεται B. ²⁵ συνεστὸς B. ²⁶ ἐπικείνα (sic) B. ²⁷ ἐπικείνα B. ²⁸ μέντοι γὰρ μὴν δὲ τοι B. ²⁹ ταυτὸ B. ³⁰ Ead. m. ascript. ad marg. ὅρα τὰ τῶν ἱπικίων ἀλλάγια. ³¹ ῥ B. ³² τ' x' B. ³³ τ' y' B. ³⁴ συνεστὸς B. ³⁵ Ead. m. ascript. ad marg. ὅρα τοῖνον τὸν λοχαγόν. ³⁶ τριάκονδύο (sic) B. ³⁷ ὁ om. B.

τῶν πέντε ἄρχων, ἀλλ' ὁ ἐκ τῶν πάντε πρώτος· ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ τέταρτος· λέγεται δὲ ²⁷ καὶ πρόμαχος καὶ πρωτοστάτης ²⁸ μὴ μόνον ὁ λοχαγός, ἀλλὰ καὶ ὁ δέκαρχος ἐστὶ δτε· τοῦ γὰρ βάθους ἢ πάχους τοῦ τάγματος ἀπὸ 15' μὴ ὄντος ἀνδρῶν, ἀλλὰ ἀπὸ δέκα, τῷ δὲ ὁ δέκαρχος καὶ πρωτοστάτης· καλεῖται καὶ πρόμαχος, ἐπιστάτης δὲ ὁ δευτερός ²⁹ ἢ μετὰ τὸν λοχαγὸν ἢ τὸν δέκαρχον ἰστάμενος· οὐραγός δὲ ὁ τοῦ πάχους τοῦ τάγματος ὑστατος. Δεῖ δὲ πρὸς τοῦτοις εἰδέναι, ὡς τάγμα μὲν καὶ τάξις μέρος τῆς παρατάξεως ἐστίν ³⁰, ἐξ οὗ καὶ ταγματάρχης καὶ ταξίαρχος λέγεται. Τὸ δὲ τάγμα ³¹ διακοσίων ἀνδρῶν τὸ ἐλάχιστον εἶναι δοκεῖ· τὸ γὰρ τούτων ἐτι ἑλαττον οὐκέτι τάγμα λοιπὸν, ἀλλ' ἀπόμοιρα τάγματος κληθεῖται. Ἄν. Παράταξις δὲ καλεῖται τὸ ἐκ πολλῶν ἡδὴ συνιστάμενον πλήθος. Στόμα δὲ καὶ ὁμαλὸς παρατάξεως ὁ μέσος ³² αὐτῆς τόπος, ἐνθα καὶ ὁ στρατηγὸς μετὰ τῶν βάνδων ἔστηκε, μέτωπον δὲ ὁ πρῶτος ὁρδίνος τῶν προμάχων λεγομένων, ὡσπερ δὴ καὶ οὐρά ὁ πάντων, ὡς ἐφημεν, ὑστατος ὁρδίνος ³³ ἐν ἐκαστῷ τάγματι λέγεται. Κοντουβέρνιον δὲ καλεῖται· τὸ ἐκαστοῦ τάγματος βάθος ἢ πάχος. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ ἡγεμόνων. Τῶν δὲ ἀνὰ τάγματα ὑπηρετούντων βανδοφόροι μὲν οἱ τὰ κοινῶς ³⁴ καλούμενα φλάμουλα φέροντες, μανδάρτες δὲ οἱ τὰς τῶν ἡγεμόνων ἐπιταγὰς ἐπὶ τοὺς στρατιώτας διακομίζοντες, δαιμότατοι δὲ καὶ χρίθαντες οἱ τῶν ταγμάτων κατόπιν ἐρχόμενοι καὶ τοὺς τραυματίας εὐθὺς ἀναλαμβάνοντες καὶ τοὺς ἰατροὺς τοὺς ἀποκομίζοντες. Ἐπὶ τοῦ τούλου ³⁵ δὲ καλοῦνται οἱ τὴν ἀποσκευὴν ἐγκαχειρισμένοι τοῦ στρατοῦ σύμπαντος· τούλων γὰρ ἡ ἀποσκευὴ λέγεται. Προκουρσάτωρες δὲ οἱ πρὸ τῆς τοῦ πολέμου συμβολῆς προεκτρέχοντες καὶ τοὺς ἐναντίους πρὸς συμπλοκὴν ἐρεθίζοντες· κουρσάτωρες δὲ οἱ εἰς πραιδαν ἀπερχόμενοι καὶ τὴν τῶν πολεμίων ληϊζόμενοι χώραν· δεφένσωρες δὲ οἱ κατόπιν τῶν προκουρσατέρων αἰεὶ ὄντες καὶ τούτους ἐκ τῆς τροπῆς ὑποστρέφοντας ³⁶ ὑποδεχόμενοι καὶ ὑπεραὐτῶν ἀγωνιζόμενοι ³⁷. Ὑπερκράσται δὲ καλοῦνται οἱ περὶ τὸ δεξιὸν ἄκρον τῆς παρατάξεως ἰστάμενοι ἐπὶ τῷ ³⁸ κυκλῶσαι τοὺς πολεμίους· πλαγιοφύλακες δὲ αὐτῶν οἱ ἐκ τοῦ ἀριστεροῦ μέρους τῆς παρατάξεως ἰστάμενοι ἐπὶ τῷ τὰς παρὰ τῶν πολεμίων γινομένης κυκλώσει· φυλάττεσθαι καὶ κατὰ μίνσωρες ³⁹ δὲ ἢ ⁴⁰ μίνσωράτωρες οἱ τοῦ στρατοῦ προεκτρέχειν ἀποτεταγμένοι καὶ τὰς ⁴¹ ἑδούς ἐξομαλίζοντες καὶ τὴν τῶν ἱππῶν ἔρευνῶντες διάθεσιν καὶ πᾶσαν ἄλλην ὑπηρεσίαν αὐτοῦ.

ΚΕΦΑΛ. ΑΗ'. — Ὀπλισμὸς πεζῶν κατὰ Ῥωμαίους. D CAP. XXXVIII. — *Peditum apud Romanos armatura.*

Πεζικῶν δὲ Ῥωμαϊκῶν παρατάξεων ἔχει ἂν ὀπλισμὸς ὧδε· τῶν μὲν ὀπλιτῶν καλουμένων ἢ τετράγωνοι ἔστων αἱ ἀσπίδες εἰς στενὸν ἀποτελεῖσθαι κάτωθεν σπιθαμῶν ἑξ ἑγγιστα, ἢ καὶ τρίγωνοι πλὴν ἀνδρομήκεις σχεδὸν κατὰ τὰς τετραγώνους, ἢ καὶ στρογγύλαι σπιθαμῶν τριῶν πρὸς τῇ ἡμισείᾳ.

A enim agminis profunditas non est sexdecim virorum, sed decem tantum, tunc decarcha protostates dicitur et promachus; epistates vero dicitur qui stat secundo loco, sive post lochagum, sive post decarcham; caudarius autem qui in agminis profunditate stat extremus. Sciendum præterea tagmata et taxes esse partes parataxeos; unde dicuntur et tagmatarchæ et taxiarchæ. Tagma porro ducentorum minimum virorum esse videtur: si etenim minor esset munus, non jam tagma, sed tagmatis pars diceretur. Parataxis vero dicitur multitudo plurimis tagmatibus constans. Os seu umbilicus parataxeos est locus medius ubi stat cum bandis strategus; frons vero est primus ordo, eorum scilicet qui promachi dicuntur, sicut et cauda in singulis tagmatibus extremus omnium, ut diximus, ordo. Contubernium vocant cujusque tagmatis profunditatem seu densitatem. Illa de ducibus; quod autem ad servientes tagmatibus attinet, bandophori sunt qui flammulas vulgo dictas portant; mandatores qui ducum mandata ad milites deferunt; depotatæ et cribantes qui pone tagmata gradientes vulneratos levant et ad medicos portant: ad tuldum dicuntur qui totius exercitus impedimenta curant: tuldum enim dicunt impedimenta; procursatores qui ante initam pugnam currunt ad excitandos ad congressionem adversarios; cursatores vero qui ad prædam dispersi regionem hostium pervastant; defensores autem qui pone procursatores semper incendentes eos redeuntes accipiunt et pro eis dimicant; hypercerastæ qui in dextro exercitus cornu positi hostes circumfundere tentant; plagiophylaces, qui in lævo cornu ad impediendas hostium circumvolutiones et ad repugnandum atque pro sua facultate resistendum sunt parati; mensores seu mensuratores qui exercitui ante euntes vias complanant, equorum escam vestigantur et aquas, et præterea exercitus stationes parant atque omni ministerio deserviunt.

Romanouum exercituum peditibus constantium armatura hæc esse debet. Eorum qui hoplitæ dicuntur sint clypei quadranguli in angustum ab imo desinentes sex dodrantium ut proximi, vel etiam trianguli ad hominis fere longitudinem sicut et quadranguli, vel tandem rotundi trium dodrantium

VARIAE LECTIONES.

²⁷ δὲ om. B. ²⁸ Ead. m. ascript. ad marg. ὅρα τὸν πρωτοστάτην. ²⁹ β', suprascripto ὅς B. ³⁰ παρατάξεως ἐστίν B. ³¹ Ead. m. ascript. ad marg. ὅρα τί δή ποτ' ἐστὶ τὸ τάγμα. ³² μεσός B. ³³ τῶν προμά correcto errore add. B. ³⁴ τακρινῶν B. ³⁵ Ad marg. ascript. περὶ τοῦ τούλου. ³⁶ ὑπεστρέφοντας B. ³⁷ ἀγωνιζόμενοι B. ³⁸ τὸ B. ³⁹ μίνσωρες B. ⁴⁰ οἱ B. ⁴¹ τὰς τε B.

cum dimidio : similis color et signum singulis cuspisque partis clypeis, mediæ scilicet, dextræ, sinistræ et cæterarum. Lanceæ decem cubitorum aut minimum octo, cum cuspidibus dodrantis unius cum dimidio. Spicula non ex lignis securi excisis, sed ex quercubus recens acutis, vel craniis vel artzicidiis, ut dicunt, vel quovis alio. Præterea loricia ferant aut etiam clibana sive ferrea, sive cornea, quæ nisi suppetant, suppara habeant cum bambace et cucullio ad genua pendentia, manicasque habentia usque ad cubitum, scissuris patentes circum brachia ad emittendas manus; alligentur autem pone humeros manicæ muliebribus fibulis. Femoralibus vero præcingantur, id est, gladiis altera parte acutis dodrantium cum capulo quatuor. Chiropsella quoque sint, quæ manicillia dicuntur, et podopsella ænea, deinde galeæ eximie tufts in apice distinctæ, similes autem tufæ pone humeros in loriciis et clibanis. Eorum tamen qui peltastæ vocantur, leviorum armaturam esse oportet. Scuta etenim orbicularia debent habere trium ad summum dodrantium aut oblonga dodrantium quatuor, lanceas autem cubitorum octo et jacula missilia ulnæ unius cum tertia parte circiter, non amplius videlicet quam duodecim dodrantium cum cuspidibus; thoraces quoque hamis inter se consertis loricia scilicet et clibana aut ferrea ambo aut cornea, vel si desint, suppara spissiora ex lana vel cuculla, sicut supra diximus, prætereaque femoralia et galeas a fronte apertas. Velitum autem hæc sit armatura : super humeris pharetras portent marsupiiis iustrictis triginta vel quadraginta tela consuppiis, nervos insuper duo tubulos ligneos cum telis parvis et similibus marsupiiis : quæ parva tela quidam vocant menas. Perutilia autem huiusmodi tela in bello quoniam longissime arcubus mittuntur et hostibus sunt invisibilia ob brevitatem, et sic celerrime interficiunt, prætereaque hostibus propter imperitiam sunt inutilia. Jacula quoque et scuta orbicularia et femoralia seu secures in coriaceis loculis; aliqui eorum fundas sex dodrantium, nec minores; eorum vestes non sint talares, sed ad genua tantum descendant, et calceamenta laxè ligentur : commoda etenim ea omnia et maxime in itineribus. Sit autem insuper in illis peditum legionibus pro singulis decarchiis plaustrum unum molam ferens manua-lem, asciamque bipennem et ligones duos atque ventilabra et cilicium et junceum cophinum et cætera, præterea quoque securim ac falcem et tribulos ferreos colligatos clavis ferreis per dicta sphecomata ut facilius mittantur et rursus retrahantur; ferat etiam plaustrum quodque arcus necessitate plures et tela, paxamataque ac tritum milium et quæcunque necessaria a nobis ommissa.

μία χειρόμυλον φέρουσα καὶ ἀξίνην καὶ πελέκιον καὶ ὀρύττας δύο καὶ πύρα καὶ κλίχιον καὶ κόφινον σκά-

A ἐχέτωσαν δὲ μέρους ἐκάστου αἱ ἀσπίδες καὶ χρώμα καὶ σημεῖον ταυτὸ, τοῦ μέσου δηλαδὴ, τοῦ δεξιῦ, τοῦ ἀριστεροῦ καὶ τῶν λοιπῶν. Δόρατα δὲ αὐτοὶ ἐστῶσαν δεκαπῆχη ἢ καὶ ὀκταπῆχη τὸ ἐλαττον, τὰς αἰχμὰς ἔχοντα σπιθαμῆς μίᾳς πρὸς τῇ ἡμισείᾳ· τὰ μέντοι μεναῦλια μὴ ἀπὸ πελεκητῶν ἐστῶσαν ξύλιν', ἀλλ' ἀπὸ νεακῶν ὀρυῶν ἢ κρανίων ἢ τῶν λεγομένων ἀρτζικιδίων ἢ ἐτέρου τοιοῦτο τινός⁵⁵. Πρὸς τοῦτοις λωρίκια φορεῖτωσαν ἢ καὶ κλιθάνια καὶ ταῦτα ἢ σιδηρὰ⁵⁶ ἢ κεράτινα, τούτων δὲ μὴ ὄντων καθόδω ἐχέτωσαν μετὰ βαμβάκης καὶ κουκουλλίου⁵⁷ μέχρι γονάτων φθάνοντα, τὰ μανίκια μέχρι τῶν ἀγκυῶν⁵⁸ ἔχοντα σχίσματά τε περὶ τὰς ὠλένας πρὸς τὸ ἐκείθεν ἐκβάλλειν τὰς χεῖρας· κρατελοῦσα δὲ τὰ μανίκια διὰ κομποθελύκων τῶν ὤμων ὑπισθεν. B Ζωννύσθωσαν δὲ καὶ παραμήρια ξίφη δηλαδὴ ἐτερόστομα σπιθαμῶν μετὰ τῆς κόπης⁵⁹ ὄντων τεσσάρων· χειρόφελλά τε αὐτοῖς ἐστῶσαν, ἃ δὴ καὶ μανικέλλια λέγονται, ἔτι τε καὶ ποδόφελλα εἴτ' οὖν χαλκότουβια, καὶ κόρυθες τέλειαι⁶⁰ τουφία ἔχουσαι κατὰ τὴν κορυφὴν· τὰ δὲ αὐτὰ τουφία καὶ ἐν τοῖς λωρίκιοις ἐστω καὶ κλιθανίοις τῶν ὤμων ἀνωθεν. Τῶν μέντοι πελταστῶν καλουμένων ἐλαφροτέραν τὴν ἐξόπλισιν ποιητέον· ἀσπίδες γὰρ αὐτοῖς περιφερεῖς ἐστῶσαν σπιθαμῶν τριῶν μάλιστα, ἢ καὶ ἐπιμήκειας τετρασπιθαμοί, δόρατά τε ὀκταπῆχη καὶ ἀκόντια εἴτ' οὖν ριπτάρια ὀργυιάς μίᾳς πρὸς τῷ τρίτῳ ἔγχιστα, μὴ πλέον δηλαδὴ σπιθαμῶν δώδεκα ἕκαστον σὺν τῇ αἰχμῇ· θώρακες δὲ ἀλυσιδωτοὶ⁶¹, λωρίκια δηλαδὴ καὶ κλιθάνια, ἢ σιδηρὰ⁶² ἢ ἀμφω ἢ καὶ κεράτινα, ἢ τούτων μὴ ὄντων καθάδια παχύτατα ἐκ βαμβάκης καὶ κουκουλλίου, ὡς ἀνωθεν ἐφημεν, πρὸς τοῦτοις παραμήρια καὶ κόρυθες ἀσκατὲς ἔχουσαι τὸ πρόσωπον. Τῶν δὲ ψιλῶν λεγομένων ὡδὲ πως ἐστω ὀπλισμός· περὶ μὲν τοὺς ὤμους τοξοφόρετρα βασταζέτωσαν κούκουρα ἔχοντες ἀνὰ τρίακοντα ἢ καὶ τεσσαράκοντα ὁστούς χωροῦντα, ἐχέτωσαν δὲ καὶ νεύρας ἀνὰ δύο καὶ σωληνάρια ξύλινα μετὰ μικρῶν ἕκαστον⁶³· ὁστών καὶ κουκούρων τοιούτων· τοὺς δὲ μικροὺς τοιούτους ὁστούς καὶ μένας καλοῦσι τινες⁶⁴. Χρήσιμα δὲ τὰ βέλη ταῦτα κατὰ τὸν πόλεμον, ὅτι τε⁶⁵ πορρωτάτω διὰ τῶν τόξων πέμπονται, καὶ ὅτι ἀθάτα τοῖς πολεμίοις εἰσι διὰ τὴν βραχύτητα καὶ διὰ τοῦτο τάχιστα ἀναιρούσιν, ἄλλως τε καὶ ὅτι D τοῖς πολεμίοις οὐ χρησιμεύουσι ταῦτα τὰ βέλη δι' ἀπειρίαν. Οἱ δ' αὐτοὶ ψιλοὶ καὶ ἀκόντια φερέτωσαν καὶ ἀσπίδιοικια στρογγύλα καὶ παραμήρια ἢ τεξικούρια διὰ θηκαρίων βασταζόμενα δερματίνων· τούτων δὲ ἔνιοι καὶ σφενδόνας ἐχέτωσαν οὐκ ἐλάττους σπιθαμῶν ἑξ. Ἰμάτια δὲ αὐτοῖς μὴ ποδήρη, ἀλλὰ μέχρι γονάτων ἐστω φθάνοντα καὶ ὑποδήματα μετρίως καθηλωμένα· ταῦτα γὰρ χρήσιμα καὶ μάλιστα ἐν ταῖς ὁδοπορίαις. Ἔστω δὲ πρὸς τοῦτοις ἐν τοῖς πεζικοῖς τοιοῦτα τάγματα καὶ κατὰ δεκαρχίαν ἑμαξα⁶⁶

VARIAE LECTIONES.

⁵⁵ τοιούτινός B. ⁵⁶ σιδηρὰ B. ⁵⁷ κουκουλλίου B. ⁵⁸ ἀγκόνων B. ⁵⁹ κόπης B. ⁶⁰ τέλειαι B. ⁶¹ ἀλυσιδωτοὶ B. ⁶² σιδηρὰ καὶ B. ⁶³ ἕκαστος B. ⁶⁴ καλοῦσι τινές B. ⁶⁵ τὲ B. ⁶⁶ ἑμαξ B.

παρὸν τε καὶ τὰ λοιπὰ, πρὸς τοῦτοις ἐπικούριον καὶ φαλκίον ⁶⁶ τριβδία τε σιδηρὰ διὰ τῶν λεγομένων σφηκωμάτων ἀποδεδεμένα ἤλεις σιδηροὶς πρὸς τὸ βεβίως αὐτὰ ῥίπτεσθαι καὶ αὖθις συνάγεσθαι· φερέτω δὲ τῶν ἀμαξίων ἑκάστη καὶ τόξα τῆς χρείας πλείω καὶ ὀστοὺς παξαμάτας τε καὶ κέγχρον ἀληγεσμένην ⁶⁶ καὶ ὅσα τῶν χρεῶν δ' ἕτερα ἡμῖν παραλείπεται.

ΚΕΦΑΛ. ΛΘ'. — Ὀπλισμὸς ἱππέων κατ' αὐτούς. Δ CAP. XXXIX. — *Equitum armatura apud eosdem.*

Τοὺς δ' ἱππεῖς τοῦτον ὀπλιστίον τὸν τρόπον ἀσπίδες μὲν τοῖς καταφράκτοις ἔστωσαν ἐπιμήκεις σπιθαμῶν μάλιστα τεσσάρων καὶ ἡμισείας, δόρατά τε ὀκταπήχη φλαμουλίσκια ἔχοντα καὶ αἰχμὰς σπιθαμιαίους, καὶ πρὸς θώρακας τε ἀλυσιδωτοὶ ⁶⁷ τέλειοι μέχρι μὲν ἀστραγάλων διήκοντες, ἀνασειρόμενοι δὲ διὰ λωρίων καὶ κρικέλων ἢ κλιθάνια σιδηρὰ ἢ καὶ κεράτινα ἢ καὶ ἐπιλωρίκια μακρὰ μετὰ βαμβάκης καὶ κουκουλλίου ⁶⁸, σχίσματα ἔχοντα περὶ τὰς ὠλένας, ὡς ἄνω που ἐφημεν, ἐπανωκλιθάνα τε πρὸς τοῦτοις τουφία εἶτ' οὖν λιθέλους περὶ τοὺς ὤμους ἔχοντα· ἀπεωρεῖσθω ⁶⁹ δὲ τῶν αὐτῶν ὤμων καὶ ξίφη ὀστομα σπιθαμῶν ὄντα ⁷⁰ μάλιστα τεσσάρων τῆς κώπης χωρὶς, τὰ δ' ἐλάτιστα τέσσαρας μετὰ τῆς κώπης· καὶ ἕτερα δὲ μονόστομα ξίφη τοῖς διστόμοις ἰσομήκη παραζωννύσθωσαν οἱ αὐτοί, ἃ δὴ καὶ παραμήτρια λέγονται. Καὶ τὰς μὲν χεῖρας ὀπιζέτωσαν τοῖς χειροφέλλοις, τοὺς δ' αὖ πόδας τοῖς ποδοφέλλοις ὀνομαζομένοις, καὶ τοῦτοις ἢ σιδηροῖς ἢ ξυλίνοις ἢ καὶ ἐκ βύρσης εἰργασμένοις βολίας. Περὶ δὲ τὰς ἐπισταφίδας βαρβούκια πάντες ἔχέτωσαν, εἶτ' οὖν ⁷¹ σιδηροραυδία, καὶ σιλοπούγγια πρὸς τοῦτοις ἀνὰ δύο ἢ καὶ τριῶν ἔχοντα παξαμάτων ἢ κέγχρου ἀληγεσμένης, ὡς ἐν τῷ εἰκοστῷ κεφαλαίῳ πλατυκώτερον περὶ τοῦτου εἰρήκαμεν· περὶ δὲ τὰς κεφαλὰς κόρυθας ὡσαύτως σιδηρὰς τελείας σεσαμωμένους τουφία καὶ ταύτας ἐχούσας ἄνωθεν· φερέτωσαν δὲ καὶ κούκουρα ἀνὰ λ' ἢ μ' ὀστούς χωροῦντα ἑκάστον· οἱ μέντοι ὀστοὶ ἀνὰ θ' ⁷² παλαιστῶν ἔστωσαν καὶ μὴ ἐλαττον· τόξα τε πολὺ τῆς δυνάμεως ἐλασσοῦμενα, πρλαιστῶν καὶ ταῦτα δεκαεξ' ἢ τὸ ἐλασσον εἰς μετὰ τῶν θηκῶν αὐτῶν· ἐχέτω δὲ ἑκαστός εἰς τὰ τῶν κουκούρων ζωνάρια καὶ ῥίνον καὶ σουβλίον καὶ μαχαίρια καὶ κόλλαν καὶ ἕτερα τοιαῦτα τῶν χρεῶν. Οἱ μέντοι αὐτῶν ἱπποὶ προμετωπίδιοις καὶ περιστηθίοις καὶ κατανωτίοις σκεπάσθωσαν ⁷³ ἢ λωρικίοις ἢ κλιθάνοις, καὶ τοῦτοις ἢ σιδηροῖς ἢ καὶ διὰ κεράτων συμπεπλεγμένοις. Ὀπλιζέσθωσαν δὲ καὶ οἱ δορυφόροι τοῖς ὁμοίοις σχεδὸν ὅπλοις τῶν καταφράκτων, ἐλαφροτέροις μέντοι τούτων καὶ ἥττον στεγανωτέροις, καὶ οἱ ἱπποὶ δὲ πρὸς τοῦτοις αὐτῶν ἀσπλοὶ ἔστωσαν διὰ τε ⁷⁴ τὰς ἐπιδάσεις καὶ αὖθις ὑποχωρήσεις. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τούτων τῶν δὲ ψιλῶν καλουμένων ἱππέων οἱ μὲν ἀκοντισταὶ ἀνὰ δύο ἢ καὶ τριῶν φερέτω ἑκαστός ἀκόντια σπιθαμῶν μάλιστα ιβ', καὶ πρὸς τοῦτοις δόρυ ὀκταπήχου καὶ περιφερῆ τρισπιθαμον καὶ κόρυθας ἐπὶ τοῦτοις ἔστωσαν καὶ τόξα τῆς δυνάμεως ἐλασσοῦμενα, ὡς ἄνω

Equites hoc modo armari oportet: Cataphractis sint scuta dodrantium ad summum quatuor cum dimidio, lanceæ autem cubitorum octo flammula habentes et cuspides dodrantis unius, et thoraces hamis inter se consertis ad spondylos devenientes lorisque et annulis ligati, vel clibana ferrea aut cornea, vel etiam epiloricia longa cum bambace et cucullio, fissuras habentia circum brachia, sicuti supra diximus, atque epanoclibana tufas circum numeros et libelos habentia. Suspendantur simul ab humeris gladii ancipites dodrantium ut maxime quatuor absque capulo, minimum autem quatuor cum capulo, et simul aliis gladiis altera parte B acutis, ancipitibus longitudine æqualibus præcingantur, qui femoralia dicuntur, manus suas chiro-pselliis muniant, pedesque podopselliis, vel ferreis, vel ligneis aut ex bovinis pellibus. Circum sellas clavos cuncti habeant et sideroraudia et sellæsacculos in quibus duo aut tria paxamata, vel milium tritum, sicut vigesimo capite fusius diximus. In capitibus galeas pariter ferreas integras signo insignitas et tufis desuper. Ferant quoque tela triginta aut quadraginta in marsupliis: tela autem novem palmorum sint, nec minus; arcus vero robore multo minores, sexdecim aut minimum quindecim palmorum, cum thecis suis; habeatque unusquisque in marsupiorum cingula, pellem et subulam et novaculas et gluten et cætera necessaria. Equi vero C eorum frontalibus, pectoralibusque et dorsualibus muniantur, aut loriciis aut clibanis sive ferreis sive corneis. Armandi doryphori eisdem fere quam cataphractæ, sed levioribus armis, et minus solidis; inermes quoque eorum equi, propter impetum et subductiones. Hæc de his. Inter eos autem quileves vocantur equites, jaculatorum quisque ferat duo vel tria jacula dodrantium duodecim ut maxime et insuper lancearum cubitorum octo et oblongum scutum dodrantium fere quatuor aut orbiculare trium dodrantium, galeas præterea in circuitu nudas. Sagittarii vero marsupia et arcus robore minores; ut supra diximus, ad tractandi facilitatem et imprimis jaculandi; femoralia quoque et galeas non D integras, sellæ marsupia simul a zonariis marsupiorum aliqua necessariorum suspensa, ut de cataphractis disserentes diximus.

καὶ ἀσπίδα ἐπιμήκη σπιθαμῶν τεττάρων ἑγγιστα ἢ ἀσκηπεῖς τὰ κύκλω· οἱ δὲ τόξοι κούκουρά τε ἔχουσι καὶ εἰς τὸ εὐάγχιόν τε καὶ εὐστοχόν μά-

VARIE LECTIONES.

⁶⁶ o corr. ex ω in B. ⁶⁷ ἀληθεσμένον B. ⁶⁸ ἀλυσιδωτοὶ B. ⁶⁹ κουκουλλίου B. ⁷⁰ ἀπεωρεῖσθω B. ⁷¹ εἶτουν hic quidem B. ⁷² σκεπάσθωσαν B. ⁷³ πρὸς τε, superscr. διὰ τε eadem manu B.

λιστα, παράμηριά τε καὶ κόρυθας μὴ τελείας, σελλοπούγγια τε ὡσαύτως, καὶ περὶ τὰ τῶν κουκούρων ζωνάρια τῶν χρειῶδων ἀπηρωρημένα τινὰ, ὡς ἐν τῷ περὶ τῶν καταφράκτων ἐφημεν λόγῳ.

CAP. XLI. — *Exercitus motuum denominationes.* Α ΚΕΦΑΛ. ΜΑ'. — *Ὁνομασθαι κινήσεων στρα-*
τοῦ.

Flexio ad lanceam, flexio ad scutum, in frontem procedere, ad cornu procedere, epagoge, paragoge, metabole, epistrophe, anastrophe, antiperispasis, exallagmus, hyperphalangisis, hypercerosis, in ordine procedere, jungere, diplasiasmus, entaxis, hypotaxis, protaxis, parabole, systole. Flexio ad lanceam dicitur, uniuscuiusque ad dextram motus; flexio ad scutum, ad sinistram; in frontem procedere, cum parataxis procedit habens convenientem longitudinem: ad cornu autem, quum propter locorum angustias præcedit dextrum, sequitur medium, pone incedit lævum: cornu etenim vocatur, ut dictum est universæ parataxeos pars extrema; epagoge, cum lochagos promachosque et caudarios in suo ordine habet phalanx. Metabole, cum retrorsum miles se vertit; epistrophe, cum omne agmen tanquam unus homo severtit; anastrophe, cum ad præcedentem figuram revertitur; antiperispasis, cum inopinato sit motus ad decipiendos hostes in aliqua parte superantes; exallagmus, cum promachi caudam capiunt et vice versa caudarii sunt promachi; hyperphalangisis, cum phalangis frons ex utraque parte ultra hostes extenditur; hypercerosis autem, cum ex altera tantum parte; in ordine procedere, cum directo invicem sunt milites secundum agminis profunditatem, seu densitatem, id est, lochagi cum mediis et caudariis; jungere cum directo sunt qui secundum ordinis longitudinem stant: jugum enim vocatur agminum secundum longitudinem ordo; diplasiasmus, cum duo loci unus sunt: quod vel secundum longitudinem vel secundum profunditatem sit; entaxis cum velites inter hoplitas sistuntur permixti vir ad virum; hypotaxis vero, cum seorsim velites pone hoplitas ponuntur; protaxis autem, cum ante; parabole, cum in latius extenditur frons phalangis; systole autem cum in prius contrahitur.

τάττονται ἀνὴρ παρ' ἀνδρα· ὑπόταξις δὲ, ὅτε μονομερῶς οἱ ψιλοὶ τῶν ὀπλιτῶν ἐπισθεν ἴστανται· ἐπὶ ταξις δὲ, ὅτε τῶν ὀπλιτῶν ἐμπροσθεν οὗτοι τάττονται⁷⁶· παρεκβολή, ὅτε τὸ τῆς φάλαγγος μέτωπον εἰς πλεον μῆκος ἐκτείνεται, συστολή δὲ τὸ ἐμπαλιν.

CAP. XLII. — *Phalangis figura.*

Quadrangularis phalanx, æquilateralis phalanx, transversa phalanx, recta phalanx, obliqua phalanx, bifrons phalanx, adversa phalanx. Quadrangularis dicitur phalanx quæ quatuor lateribus terminatur, non autem æqualibus, sed oblonga figura; æquilateralis, quæ in quatuor lateribus æqualia habet agmina, et quadratum agmen vocatur; transversa phalanx, quæ frontem multo longiorem profunditate habet et secundum longitudinem quadrangularem se efficit: quod perutile, in parataxibus

Κλίσις ἐπὶ δόρυ, κλίσις ἐπ' ἀσπίδα, ἐπὶ μέτωπον πορεύεσθαι, ἐπὶ κέρας πορεύεσθαι, ἐπαγωγή, παραγωγή, μεταβολή⁷⁴, ἐπιστροφή, ἀναστροφή, ἀντιπερίσπασις, ἐξάλλαγμας, ὑπερφάλαγγις, ὑπερκέρωσις, στοιχεῖν⁷⁵, ζυγοῦν, διπλασιασμός, ἑντάξις, ὑπόταξις, πρόταξις, παρεκβολή, συστολή. Κλίσις μὲν οὖν ἐπὶ δόρυ ἢ⁷⁶ ἐπὶ δεξιὰ ἐκάστου ἀνδρὸς κινήσις λέγεται, κλίσις δ' ἐπ' ἀσπίδα ἢ ἐπ' ἀριστερά⁷⁷· ἐπὶ μέτωπον πορεύεσθαι, ὅτι τὸ προσῆκον ἔχουσι μῆκος ἢ παράταξις πρόεισιν, ἐπὶ κέρας δὲ, ὅτε διὰ στενωτάτων τόπων προηγούμενον μὲν ἔχει⁷⁸ τὸ δεξιὸν ἢ παράταξις, ἐπόμενον δὲ τὸ μέσον, ὕστατον δὲ τὸ ἀριστερόν (κέρας γάρ, ὡς ἐφημεν, τὸ ἀκρότατον πάσης παρατάξεως λέγεται). Ἐπαγωγή, ὅτε κατὰ τὴν οἰκείαν τάξιν ἢ φάλαγγ' αὐτοῦ τε λοχαγοῦς εἴ' οὖν προμάχους καὶ τοὺς οὐραγοῦς ἔχει⁷⁹.

Μεταβολή τὸ μεταστραφῆναι τὸν στρατιώτην ἐπὶ τὸ ἐπισθεν· ἐπιστροφή τὸ ἐπιστραφῆναι ἅπαν τὸ τάγμα ὡς ἓνα ἀνθρῶπον· ἀναστροφή δὲ τὸ ἀποκαταστῆναι τοῦτο αὐτὸς εἰς τὸ πρότερον σχῆμα. Ἀντιπερίσπασις, ὅτε παρὰ προσδοκίαν γίνεται⁸⁰ κίνησις ἐπὶ τῷ ἀπατηθέντι ἐντεῦθεν τοὺς πολεμίους ἐνδοῦναι, κατ' ὃ ἀγωνιζόμενοι μέρος ἰσχύουσιν· ἐξάλλαγμας, ὅτε οἱ μὲν πρόμαχοι οὐραγοῦσιν, οἱ δὲ οὐραγοῦντες πρόμαχοι γίνονται. Ὑπερφάλαγγις, ὅτε τῆς φάλαγγος μέτωπον ἐξ ἐκατέρου μέρους ὑπερεκτείνεται τῶν πολεμίων· ὑπερκέρωσις δὲ, ὅτε μόνον ἐξ ἑνὸς ὑπερτείνεται μέρος. Στοιχεῖν δὲ τὸ ἐπ' εὐθείας ἀλλήλοις εἶναι τοὺς κατὰ βάθος εἴ' οὖν⁸¹ πᾶχος ἴσταμένους τοῦ τάγματος, τοὺς λοχαγοὺς δηλαδὴ μετὰ τῶν μέσων καὶ τῶν οὐραγῶν· ζυγοῦν τὸ ἐπ' εὐθείας εἶναι τοὺς κατὰ τὸ τοῦ ὀρθίνου μῆκος ἐστῶτας (ζυγὸς γὰρ ὁ τῶν ταγμάτων κατὰ μῆκος ὀρθινὸς λέγεται). Διπλασιασμός δὲ, ὅτε οἱ δύο λόχοι γίνονται εἰς· τοῦτο δὲ ἢ κατὰ μῆκος ἢ κατὰ βάθος ἐστὶ γινόμενον· ἑντάξις δὲ, ὅτε⁸² οἱ ψιλοὶ μετὰ τῶν ὀπλιτῶν ἀναμῖξταις δὲ, ὅτε⁸³ οἱ ψιλοὶ μετὰ τῶν ὀπλιτῶν ἐπισθεν ἴστανται· ἐπὶ ταξις δὲ, ὅτε τῆς φάλαγγος μέτωπον

ΚΕΦΑΛ. ΜΒ'. — *Σχηματισμοὶ φάλαγγος.*

Πλαισία φάλαγγ', ἰσοπλευρος φάλαγγ', πλαγία φάλαγγ', ὀρθία φάλαγγ', λοξή φάλαγγ', ἀμφίστομος φάλαγγ', ἀνίστομος φάλαγγ'. Καὶ πλαισία λέγεται φάλαγγ' ἢ ἐκ τεσσάρων μὲν πλευρῶν συγκειμένη πλὴν οὐκ ἐν ἰσοπλευρῳ, ἀλλ' ἐν ἐπιμήκει σχήματι· ἰσοπλευρος δὲ ἢ ἐκ τεσσάρων μερῶν ἴσα τὰ τέγματα ἔχουσα, τοῦτο δὲ καὶ πλινθίον καλεῖται· πλαγία φάλαγγ' ἢ τὸ μέτωπον πολὺ μείζον τοῦ βάθους ἐκτενόμενον ἔχουσα καὶ ἐπὶ μήκει ταύτην ποιούσα τετραγώνον, ὃ δὴ χρήσιμον ἐν ταῖς παρατάξεσι μέλιστα.

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁴ καταβολή B. ⁷⁵ στοιχεῖον B. ⁷⁶ ἢ B. ⁷⁷ ἀριστερά B. ⁷⁸ ἔχη B. ⁷⁹ Απειρίας lacunæ quæ paragoge explicatio hausta est, nullum in B. vestigium. ⁸⁰ γέννηται B. ⁸¹ εἴτουν hic quidem B. ⁸² ὅταν B. ⁸³ τάττονται B.

ἄρθρα φάλαγξ ἢ τὸ πάχος· πολὺ μείζον τοῦ μήκους ⁸⁴ ἔχουσα, ὃ δὴ καὶ ἐν μόναις ταῖς δυσχωρίαις χρῆσιμον· λοξὴ φάλαγξ ἢ καθ' ἐν ἀγωνιζομένη κέρας, τὸ δὲ λοιπὸν ἡρέμα ⁸⁵ ὑποστέλλουσα. Ἀμφίστομος φάλαγξ διαφέρει τῆς ἀντιστόμου· ἡ μὲν γὰρ ἀμφίστομος ἐν ἐπιμήκει ὀρθίῳ θεωρουμένη σχήματι ἐκ τῶν δύο πλαγίων τὸν πόλεμον ἔχουσα ἀγωνίζεται, ἡ δὲ ἀντιστομος ἐν ἐπιμήκει πλαγίῳ ἐκατέρωθεν μὲν καὶ αὐτὴ τὸν πόλεμον ἔχει, πλὴν οὐκ ἐκ πλαγίων, ἀλλ' ἐκ τῶν ἐμπροσθέν τε καὶ ὀπίσθεν.

ΚΕΦΑΛ. ΜΙ'. — *Περὶ βάθους εἰτ' οὖν πλάτους τῶν πεζικῶν καὶ ἱππικῶν τάξεων, εἰ οὐ καὶ μήκους αὐτῶν, καὶ πόσον ἐν τῇ παρατάξει τόπον ὃ τε πεζὸς ἐπέχει, ὃ τε ἱππεὺς πρὸς τοῦτοις, καὶ περὶ τῶν ἐν ταῖς τάξεσι πρὸς ἀλλήλας διαλειμμάτων ⁸⁶ ἐπ' εὐθείας τε ὡσαύτως καὶ ἐκ πλαγίου, ἐν ᾧ καὶ περὶ τόξου* **B** *βολῆς.*

Τῶν μὲν οὖν πεζικῶν ταγμάτων βάθος τὸ μέγιστον οὐ πλέον ὀρθίων ἐστὶ δεκαεξ, τὸ μὲντοι ἔλαττον ἐπτά· τό τε ⁸⁷ γὰρ ἐπέκεινα τῶν δεκαεξ πάχος ἀνωφερὲς διὰ τὸ ⁸⁸ καὶ τοὺς ἀκοντιστάς τοὺς τε τοξότας καὶ τοὺς σφενδονήτας ὑπὸ τῶν ἐμπροσθεν ἱσταμένων πολλῶν ὄντων ἐμποδίζεσθαι, καὶ τὸ ἔλαττον δὲ τῶν ἐπτά καθ' ἕτερον τρόπον ἀχρηστον· τῶν γὰρ πολεμίων ἐκ τῶν ἐμπροσθεν ἐστ' ὅτε καὶ ὀπίσθεν ἐπιθεμένων ὁμοῦ καὶ ἀντιστόμου διὰ τοῦτο τῆς φάλαγγος γινομένης βλάβος ταύτην ληφθῆναι παρὰ τῶν πολεμίων συμβήσεται βάθος μὴ ἔχουσαν ἀξιόλογον ⁸⁹. Εἰς δώδεκα μὲν οὖν χιλιάδας καὶ ἐπέκεινα τοῦ πεζικοῦ ποσομένου στρατοῦ τότε δεῖ καὶ τὰ τάγματα ἀνὰ δεκαεξ ὀρθίων ποιεῖν, ἐλάττονος δ' οὐσης τῆς **C** στρατιᾶς· καὶ μέχρι τῶν ἐπτά συστέλλειν αὐτὰ ἔξεστι. Καὶ οὕτω μὲν τὸ βάθος ἢ πάχος ἔξει τῆς πεζικῆς τάξεως, τὸ δὲ μήκος ταύτης ἀόριστον· ἔξεστι γὰρ καὶ ἐκτείνειν ταύτην καὶ συστέλλειν ἐστ' ὅτε κατὰ τὸ τῆς στρατιᾶς ὁπλονότι πλήθος ⁹⁰. Τὸ δ' οὖν μάλιστα σύμμετρον δοκοῦν ἐν παρατάξει μήκος ἀνδρῶν ἐστὶ τριακοσίων, τὸ δὲ ἐλάχιστον διακοσίων. Ἱππικῶν δὲ ταγμάτων τὸ μὲν μέγιστον βάθος ὀρθίων ἐστὶ δέκα, τὸ δὲ ἔλαττον ποτὲ καὶ μέχρι τεσσάρων· ἡ γὰρ μὴ ἔχουσα πάχος ἱππικῇ παρατάξει εἰς μὲν πολέμους ἀχρηστος, ἐπεὶ διασκοπτομένη παρὰ τῶν πολεμίων κύκλωσιν ὑπομένει καὶ ῥᾶστα φθορὰ παραδίδεται, αἰχμαλωτίζεσθαι ⁹¹ δὲ καὶ χώραν τάχιστα ἐρημῶσαι καὶ λίαν χρήσιμος ⁹². Εἰς δέκα μὲν οὖν χιλιάδας τοῦ ἱππικοῦ ποσομένου στρατοῦ τότε δεῖ καὶ τὰ τάγματα ἀνὰ δέκα ποιεῖν ὀρθίων, ἐλάττονος δ' οὐσης τῆς στρατιᾶς ἀνὰ πέντε ἢ τεσσάρων τοῦλάχιστον, ὃ δὴ μάλιστα καὶ ἐνεργὸν καὶ χρήσιμον ἐστὶν ἐν ταῖς παρατάξεσιν ⁹³, ἐπεὶ ὃ ὀπίσω τῶν πέντε ἱππέων ἱστάμενος τοξότης διὰ τοὺς ἐμπροσθοῦντας ⁹⁴ αὐτῷ τοξεύειν εἰς ὕψος ἀναγκασθῆσεται, κἀντεῦθεν ἀνεργεῖς συμβαίνει τοὺς

A *praesertim; recta phalanx, quæ profunditatem multo majorem habet longitudine: quod in angustiis tantum locorum perutile; obliqua phalanx, quæ uno tantum cornu dimicat, reliquis otium agentibus; bifrons phalanx cum adversa differt: bifrons etenim oblonga et recta figura dimicat utroque latere; adversa vero oblongam utroque latere ipsa quoque figuram habet, non autem e transverso, sed adversum et retrorsum dimicat.*

CAP. XLIII. — *De profunditate seu densitate peditum et equitum taxeon et de earum longitudine, atque quantum in paratæxi loci obliquet pedes et eques, de intervallis quoque taxeon inter se sive directo sive e transverso, ubi necnon et de telis jacui.*

Peditum agmina maximam profunditatem sexdecim ordinum habeant, nec amplius, minimam vero septem: ultra namque sexdecim ordines noxia esset profunditas propter jaculatores sagittariosque et fundatores qui a pluribus ante se stantibus impederentur; minor autem ordinibus septem alio quoque modo noxia: accidere enim potest ut phalanx, hostibus ante et post insistentibus, unde adversa fieri cogitur, facile tollatur sufficienti carens profunditate. Cum igitur duodecim millia habet exercitus pedestris aut ultra, tunc oportet agmina sexdecim ordinum facere; quod si minor sit numerus, usque ad septem ordines descendere licet. Ea esse debet pedestris aciei profunditas, seu densitas, longitudo autem illimitata: potest enim aut extendi aut contrahi pro exercitus scilicet numerositate. Aptior porro videtur in paratæxi longitudo ad summum trecentorum virorum et minimum ducentorum. Equestrium agminum profunditas maxima ordinum decem, minima vero adusque quatuor: paratæxis namque equestris, nisi profunda, nullam in hostes utilitatem præbet, siquidem perrupta circumducetur et facillime conficietur; utilis autem quam maxime est ad abducendos captivos et regionem celerrime depopulandam. Cum igitur equestris exercitus decem millium est, tunc oportet agmina decem esse ordinum; si vero minor est ad **D** quinque et minimum quatuor est descendendum: quod in paratæxibus potens et utile est, quoniam qui post quinque equites sistitur sagittarius, sursum tela mittere cogetur, unde inutilia sunt, et præsertim quoniam potest quidem pedes eos qui ante se stant, in pugnam impellere, nullo autem modo eques. Sed fusius de singulis capite quadragesimo sexto dicitur. Ea esse debet equestris paratæxeos profunditas seu densitas, longitudo autem hic etiam illimitata:

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁴ βάθος superscr. μήκους (ead. m.) B. ⁸⁵ ἡρέμα B. ⁸⁶ διαστημάτων (sed στημάτων et punctis superne positis et linea subducta notatum) et in marg. λειμμάτων B. ⁸⁷ τό γ' B. ⁸⁸ τοῦτο B. ⁸⁹ Ead. m. ascript. ad marg. βάθος πεζικῶν ταγμάτων τὸ μέγιστον. ⁹⁰ Ead. m. ascript. ad marg. deinceps: βάθος πεζικῶν ταγμάτων τὸ ἐλάχιστον] μήκον (sic) σύμμετρον [βάθος ἱππικῶν ταγμάτων τὸ μέγιστον. ⁹¹ αἰχμαλωτίζεσθαι B. ⁹² χρήσιμος B. ⁹³ Ead. m. ascript. ad marg. βάθος ἱππικῶν ταγμάτων τὸ ἐλάχιστον. ⁹⁴ ἐμπροσθοῦντας B.

pro numerositate enim exercitus varia erit; conveniens tamen videtur et hic ducentorum virorum longitudo, minimaque centum et viginti. Hæc de longitudine et profunditate taxeon tam peditum quam equitum. Spatium autem in transversum tenere debet pedes quisque et eques in itineribus ulnæ unius, id est quatuor cubitorum; pugna vero imminente semiulnæ, id est trium pedum, in articulo autem congressionis tertie partis ulnæ, id est pedum duorum: quod synaspiasmus dicitur. In sola testudinis dicta parataxi, quæ vulgo syscutum vocatur, quartam ulnæ partem seu cubitum unum occupat pedes quisque; conveniens vero peditis et equitis est semiulna. Directo autem unam ulnam occupat pedes propter fundarum demissionem et jaculorum intorsionem. Intervalla quibus inter se distant taxes peditum, sex ulnarum est nec amplius in transversum: sufficiens enim hic videtur intervallum quod decem et octo equites transmissos contineat; equitum vero illimitatum; conveniens vero videtur et hic tredecim ulnarum intervallum. In sola tamen parataxi dicta auxiliatrice ad dimidium teli jactum licet intervalla in transversum ponere, ut capite quadragesimo sexto dicitur. Directo autem intervalla inter taxes in itineribus duorum sint teli jactuum, aliquandoque unius aut plus aut minus: pugna tamen tempore unius teli jactu ad summum; raro equitibus minus erit, sed peditibus multo minus: si de mixto exercitu agitur, quam minimum cum juxta figuram descriptam peditis inter se medium habent equitatum, sicut fusius capite quadragesimo septimo dicitur de mixto exercitu aique de peditum in illo taxibus; tunc enim non plus viginti et octo ulnis peditum taxes inter se distant. Qui procuratores vocantur eorumque defensores (hi sunt qui ante pugnam commissam ante taxes currunt ad excitandos ad pugnam hostes), duobus aut ad summum tribus miliaribus a cæteris hominibus distabunt, ultra jam non esset securum. Similiter opisthophylaces duobus teli jactibus a tuldo, ne hostibus a tergo tela in opisthophylaces jacentibus, ii qui in tuldo sunt feriantur. Teli porro jactus quam convenientissime centum et quinquaginta ulnarum deputatur, ulnarum autem simplicium dicuntur centum et septuaginta aut ut maxime centum et octoginta.

εἰσι τῶν πεζικῶν τάξεων διαλείμματα. Οἱ μέντοι προκουρσάτωρες λεγόμενοι καὶ οἱ τούτων δεφένσωρες (εἶεν δ' ἂν οὗτοι οἱ κατὰ τὸν τοῦ πολέμου καιρὸν τῶν τάξεων προερχόμενοι καὶ τοὺς πολεμίους πρὸς συμπλοκὴν ἐρεθίζοντες¹⁰) καὶ μέχρι δύο μιλίων ἢ τριῶν τὸ πλείστον τῶν λοιπῶν ταγμάτων ἀφένονται, τὸ δὲ τούτων ἐπέκεινα οὐκ ἀσφαλές. Ὡσαύτως δὲ καὶ οἱ ὀπισθοφυλάκες¹¹ δυσὶ τόξου βολαῖς ἀφέν-

Α ὁστοὺς πέμπισθαι· ἄλλως τε ὁ μὲν πεζὸς ῥαδίως τὸν ἐμπροσθεν ἱστάμενον αὐτοῦ¹² ὠθεῖν ὡς πρὸς τὸν πόλεμον δύναται, οὐκ ἐστὶ δὲ καὶ ὁ ἱππεύς. Πλατυκώτερον δὲ περὶ τούτων ἐκάστων¹³ ἐν τῷ τεσσαρακοστῷ ἔκτῳ κεφαλαίῳ εἰρήσεται. Τὸ μὲν οὖν βάθος ἢ πᾶχος οὕτως ἐξεῖ τῆς ἱππικῆς παρατάξεως, τὸ δὲ μῆκος κἀνταῦθα ἐστὶν¹⁴ ἄριστον· πρὸς γὰρ τὸ πλῆθος ἐστὶ τῆς στρατιάς· σύμμετρον¹⁵ δ' οὖν κἀνταῦθα δοκεῖ μῆκος μάλιστα τὸ τῶν διακοσίων ἀνδρῶν, ἐλάχιστον δὲ τὸ τῶν ἑκατὸν εἰκοσι. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ μήκους καὶ βάθους τῶν τε πεζικῶν ὁμοῦ καὶ ἱππικῶν τάξεων· τόπον¹⁶ δὲ κατὰ πλάγιον ὁ τε πεζὸς καὶ ἱππεὺς ἐν παρατάξει ἐπείχειν λέγεται ἐν μὲν ὁδοπορίᾳ ὀργυιᾷ μιᾷς πήχεων δηλαδὴ τεσσάρων, πολλέμου δὲ προσδοκίας οὐσης ὀργυιᾷ ἡμίσεως ποδῶν δηλαδὴ τριῶν, ἐν αὐτῷ δὲ τῷ τῆς συμπλοκῆς καιρῷ τρίτον ὀργυιᾷ ἥτοι ποδῶν δύο· τοῦτο δὲ καὶ συνασπισμὸς λέγεται¹⁷. Ἐν μόνῃ δὲ ἄρα τῇ τῆς χελώνης καλουμένη παρατάξει, ὃ δὴ καὶ σύσχυτον ἢ δημῶδες ὀνομάζει φωνή, τέταρτον ὀργυιᾷ εἰς οὖν¹⁸ πῆχυν ἓνα τῶν πεζῶν ἑκατοσ ἐπείχει· σύμμετρος δὲ τόπος ἱππέως τε καὶ πεζοῦ τὸ τῆς ὀργυιᾷ ἐστὶν ἡμισυ. Ἐπ' εὐθείας δὲ τόπον ὁ πεζὸς ἐπείχει μιᾷς ὀργυιᾷ διὰ τε τὰς τῶν σφενδονῶν ἀφέσεις καὶ τὰς τῶν ἀκοντίων ἀνατάσεις. Διαλείμματα¹⁹ δὲ τάξεων πρὸς ἀλλήλας ἐν ταῖς πεζικαῖς κατὰ μὲν πλάγιον οὐ πλέον ὀργυιῶν ἐστὶν ἐξ (ἱκανὸν γὰρ ἐνταῦθα δοκεῖ διάλειμμα τὸ δεκαοκτὼ ἱππεῖς διόντας δεχόμενον), ἐν δὲ ταῖς ἱππικαῖς μάλιστα μὲν ἄριστον, σύμμετρον δ' οὖν κἀνταῦθα²⁰ δοκεῖ τὸ τῶν δεκατριῶν ὀργυιῶν διάλειμμα. Ἐν μόνῃ δὲ ἄρα τῇ βοηθῷ καλουμένη παρατάξει καὶ μέχρι ἡμίσεως²¹ τόξου βολῆς ποιεῖν τὰ ἐκ πλαγίου διαλείμματα ἐξεστὶν, ὡς ἐν τῷ τεσσαρακοστῷ²² ἔκτῳ κεφαλαίῳ λέγεται. Ἐπ' εὐθείας δὲ διαλείμματα ἐν ταῖς τάξεσιν ἐν μὲν ὁδοπορίαις δυσὶ τόξου βολαῖς²³ ἑτέρα τάξις θατέρας ἀφένεται, καὶ μιᾷ εἰς²⁴ ὅτε καὶ πλέον καὶ ἑλαττον· ἐν μέντοι πολέμου καιρῷ²⁵ τὸ μὲν πλείστον²⁶ ἄχρι τόξου βολῆς²⁷, σπανίως γε μὴν ἐν ταῖς ἱππικαῖς· ἐπὶ ἑλαττον²⁸ ἐστὶν, πολὺ δὲ ἑλαττον ἐν ταῖς πεζικαῖς· ἐπὶ συμμίχτου μέντοι στρατοῦ καὶ ἐπὶ ἐλάχιστον, ὅταν ἐν παραταττομένῳ²⁹ σχήματι μέσον οἱ πεζοὶ τὸ ἱππικὸν συνέχουσιν, ὡς ἐν τῷ τεσσαρακοστῷ³⁰ ἑξδόμῳ κεφαλαίῳ εἰρήσεται πλατυκώτερον περὶ τε συμμίχτου στρατοῦ καὶ τῶν ἐν αὐτῷ πεζικῶν τάξεων. τότε γὰρ οὐ πλέον ὀργυιῶν κη' τὰ ἐπ' εὐθείας

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰ αὐτὸν (sic) B. ¹¹ ἑκαστον B. ¹² κἀνταῦθα, ἐστὶν B. ¹³ Ead. m. ascript. ad marg. μῆκος σύμμετρον. ¹⁴ Ead. m. ascript. ad marg. τόπος ἑτερος. ¹⁵ εἶτουν hic quidem B. ¹⁶ Ead. m. ascript. ad marg. Διαλείμματα πεζικῶν ταγμάτων. ¹⁷ κἀνταῦθα B. ¹⁸ Ead. m. ascript. ad marg. Διάλειμμα σύμμετρον ἱππικῶν ταγμάτων. ¹⁹ ἡμίσεως corr. ex ἡμίσεος B. ²⁰ τεσσαρακοντοστῷ (sed vto et linea transversum et punctis subditis notatum) B. ²¹ βουλαῖς B. ²² καιροῦ B. ²³ πλέον; elatum καὶ ἑλασσον ἄχρι (hoc corr. ex ἀπρὸς et tria verba punctis subditis notata) add. in fine paginæ B. ²⁴ βουλῆς B. ²⁵ ἐπὶ ἑλαττον pro ἐπὶ ἑλαττον B. Haud scio an subsit lacuna: τὸ μὲν πλέον ἄχρι... καὶ ἑλαττον ἄχρι τόξου βολῆς, etc. ²⁶ παραταττόμενον B. ²⁷ ἐρεθίζοντες B. ²⁸ Ead. m. ascript. ad marg. Διάλειμμα ἐπ' εὐθείας ὀπισθοφυλάκων.

ξονται: ¹⁸ τοῦ τοῦλδου, ἵνα μὴ τῶν πολεμίων ἐκ τῶν διπισταθῶν τοῖς ἐπισθοφυλακοῦσι προσβαλόντων οἱ ἐν τῷ τοῦλδῳ κατατοξεύονται. Ἡ δὲ σύμμετρος τόξου βολὴ ¹⁹ ὀργυίων ἂν εἴη μάλιστα ἑκατὸν πεντηκονταεξ, τῶν δὲ ἀπλῶν ὀργυίων καλουμένων ἑκατὸν ἐβδομήκοντα ἑγγιστα ἢ τὸ πλεῖστον ἑκατὸν ὀγδοήκοντα.

ΚΕΦΑΛ. ΝΓ'. — *Τί χρὴ ποιῆσαι πολιορκούμε-
νον ἢ τὸν στρατηγόν.*

A CAP. LIII. — *Quid sit duci obsesso agendum.*

Πολιορκεῖσθαι δὲ παρὰ τῶν πολεμίων ὁ στρατηγὸς ὑφορώμενος τροφὰς πρὸ πάντων συγχομιζέτω πρὸς χρόνιον ἀρκούσας πολιορκίαν, τροφῶν δὲ μὴ εὐπορῶν ἱκανῶν τοὺς μὲν ἀσθενεῖς καὶ γέροντας παῖδας τε ²⁰ καὶ γυναῖκας πρὸ τῆς τῶν πολεμίων ἐφόδου ἐν ὄχυροῖς καὶ ἀνεπιβουλεύτοις προεκπεμπέτω χωρίοις· καὶ πρὸ τούτου ²¹ τοὺς ὑπόπτους σπουδαζέτω· εἴτε τοὺς πιστοτάτους ταῖς τῆς πόλεως ἐφιστάτω πύλαις, φύλακὰς τε μὴ τοὺς αὐτοὺς ἐν τοῖς αὐτοῖς ἀεὶ τόποις ἐχέτω, ἀλλ', εἰ δυνατόν, καθ' ἑκάστην, εἰ δ' οὐκ κατὰ δύο ἢ καὶ τρεῖς τὸ πλεῖστον ἡμέρας ἐναλλαττέτω διὰ τὴν προδοσίαν· μάλιστα δὲ ἐν ταῖς χειμερίοις καὶ ἀσέλῃνοις ἢ καὶ ἑορτασίμοις νυξίν ἀσφαλεστάτας δτι μάλιστα ποιεῖσθαι τὰς φυλακὰς· ὁ γὰρ τῆς ἐπιβουλῆς καιρὸς οὗτός ἐστιν ²² ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον. Τὴν μέντοι δύναμιν ἐν τοῖς ἐπιμαχωτέροις τῶν τειχέων ²³ παρεκτείνετω, καὶ ἄλλην δὲ ἐχέτω μεθ' ἑαυτοῦ ἐπὶ τῷ βοηθείαν εὐχερῶς παρέχειν τῷ κάμνοντι μέρει. Καὶ πρὸς τούτοις δι' ἁλλαγίων τοὺς τε νύκτωρ καὶ τοὺς μεθ' ἡμέραν πολεμοῦντας διαναπαύειν, ἵνα μὴ δι' ὀλιγανδρίαν ἀναγκαζόμενοι τόπους ἐκ τόπων ἀμείβειν ²⁴ βραδίως ἐπὶ τὴν τῆς πόλεως φυλακὴν ἀπαγορεύουσιν οἱ στρατιῶται. Τῆς δὲ πολιορκίας ἀρχομένης ἤδη, κὰν τάχα καὶ πλείους καὶ ἀνδριότεροι ²⁵ τυγχάνωσιν, οἱ πολιορκούμενοι μὴ ἐκτὸς τειχέων πολεμεῖτωσαν, εἰ μὴ ἄρα μεγίστη κατεπίγει ²⁶ ἀνάγκη καὶ οὐ δυνατόν ἐστι ²⁷ τοὺς ἐπὶ τῶν τειχέων ἐστῶτας· τὰς προσ-
αγομένας ἀποκρούεσθαι μηχανάς. Πρὸς τούτοις μὴδ' ἀκαίρως κατ' ἐχθρῶν τὰ βέλη πεμπέτωσαν· περι-
φρόνησιν γὰρ αὐτοῖς ἐμποιεῖ κενὰ καὶ μὴ ἐνεργῇ δεικνύμενα. Καὶ τὰ πλησιάζοντα δὲ τοῖς τῆς πόλεως τεύχεσιν ἱκκοπέτω δένδρα καὶ πάντα περιαναιρείτω φραγμὸν, ὥς ἂν μήτε κρύπτοιτο ἐν αὐτοῖς οἱ πολέ-
μιοι, μήτε μὴν τροφῆς σπάνιν ἔχοντες τοῖς ἐκ τῶν δένδρων καρποῖς ἀποτρέφοιντο. Ταμίαι δὲ τοῦ σίτου καὶ τῶν ἀνὰ τὴν πόλιν βρωσίμων πάντων καὶ αὐτοῦ δὴ τοῦ ὕδατος ἔστωσαν· ἂν ἄρα κατὰ τὴν πόλιν ὑδάτων ἢ καὶ φρεάτων μὴ εἴη θαψίλεια, δοχείοις δὲ τισι καὶ κινιστέρναις τὸ ποτὸν περικλείετο· τῆς γὰρ πλείονος εἶναι, ὥς ἂν μὴ βραδίως ὑπὸ τῶν ἰσχυροτέρων ἀρπάζοιτο ²⁸.

Πρὸς μέντοι τὰς παρὰ τῶν πολεμίων ἐπαγομένας ²⁹ τοῖς τεύχεσι μηχανάς τόνδε τὸν τρόπον ἀνθροπιστέον· Πρὸς μὲν τοὺς ἀπὸ τῶν πετροβόλων ὀργάνων καὶ ἐλεπόλεων ἀφιεμένους ³⁰ λίθους κίλκρια τῶν προμαχώνων ³¹ ἐκκρεμαννύτω τοῦ τεύχους ἐκτὸς ἢ βύρτας νεοδόρων βῶν πρὸς τὸ κολποῦσθαι ταύτας

Dux autem quise ab hostibus esse obsidendum conjicit, ante omnia cibaria pro diuturnitate obsidionis comparare debet; quod si vero cibarium sufficiens copia non suppetat, infirmos, senes, infantes et mulieres ante hostis adventum in oppida quædam munita et hostium insidiis impervia transmittat oportet, et prius suspectos ejicere curet; deinde fidelissimi quique ad portas urbis collocandi: cavendum tamen ne iidem custodes in liadem locis semper maneant, sed, si fieri potest, singulis diebus, aut saltem post duos vel tres dies transmutandi sunt, prodicionis causa: per noctes præsertim hiemales, obscuras aut festivas fiant custodiæ quam maxime securæ: id enim insidiarum, ut plurimum, tempus; copias ad murorum debiliora loca distribuat, cæteras secum habeat ut facilius auxilio sit parti inclinanti. Præterea eos qui noctu et eos qui diu pugnaverunt interquiescere vicissim faciat, ne propter virorum indigentiam, locum pro loco tenere coacti, urbis custodia facilius deficiant. Incepta jam obsidione, quamvis forte plures et ferociores sint obsessi, extra mœnia ne præliantur, nisi maxima urgeat necessitas, aut non sit possibile machinas muris advolutas depellere quin foris exeatur. Insuper tela in hostes importune ne jactantur: contemptum enim generant tela inutilia atque inania. Cædendæ autem arbores muris proximæ, et evellendæ sepes quæcunque, ne inter eas lateant hostes aut cibarium egentes arborum fructibus vescantur. Sint frumenti cibariumque omnium et aquæ cellæ; quod si aquarum aut puteorum non sit in urbe copia, vasibus et cisternis potum recondat: obsidionis quoque tempore parce metienda aqua et perquam sedulo cavendum ne a validioribus rapiatur

Contra vero machinas muris ab hostibus admotas, isto modo armari oportet: Et quidem contra lapides catapultarum ope emissos, suspendantur a murorum externis propugnaculis cilicia vel pelles boum recens excoiatorum ut in sinus facilius capentur, vel etiam ligna tanquam tela inter-

VARIÆ LECTIONES.

¹⁸ ἀφίξονται B. ¹⁹ Ead. m. ascript. ad marg. Σύμμετρος τόξου βολὴ ἢ (sic). ²⁰ πολιορκούμενον B. ²¹ παῖδας τὰ B. ²² Fort. πρὸς τούτοις. Tum post ὑπόπτους non dubito quin desit verbum expellendi notionem instructum. ²³ οὗτός ἐστιν B. ²⁴ τεύχων hic quidem B. ²⁵ ἀμείβειν B. ²⁶ ἀνδριότεροι B. Tum post τυγχάνωσιν excidisse videtur οἱ πολιορκούμεντες. ²⁷ κατεπίγει (sic) B. ²⁸ δυνατόν ἐστὶ B. ²⁹ ἐστῶ-
τας B. ³⁰ Ad marginem totius loci § 4—8 hæc verba leguntur singulis litteris altera infra alteram positis. Σημειώσαι τούτῳ ὅλον τὸ χωρίον. ³¹ ἐπιγομένας B. ³² ἀφιεμένους B. ³³ προμαχῶν B

texta (quæ Romani vocant pontila) : contra vero A arietum ietus sub coacta densissima aut sacci palea vel arena referti. Contra testudines parentur trahes acutissimo ferro desinentes quæ infixa altius eas facillime subvertunt ; pix quoque in testudines mittatur vel plumbum, et utrumque bulliens, vel ignis, vel gravissimi lapides machina demissi et statim sursum projecti. Contra scalas muris oppositas et eos qui temere conscendere tentant, lapides sint molares propugnaculis juncorum ope alligati aut ligna gravissimi ponderis similiter propugnaculis alligata, sed oblique, et pix et oleum et telis, quæ ferventia in scalas effundantur. Sed contra turres ligneas quæ cylindrorum ope muris admoventur et a tacticis vocantur mosynes, expedit torques illos paravisse qui liquidum emittunt ignem illum quem vulgo celerem nominant et chirosiphones, quos nuper excogitavit Nostra Majestas, et turres præterea ex adverso lateribus, lignis aut lapidibus exstructas, et quamlibet materiem in medio exaggeratam et statim incensum. Contra quoque hostium effossiones figendæ suspectis in locis virgæ æneæ, aut apponenda scuta vel vasa pariter ænea quorum strepitu pateant effossiones ; oportet etiam quam profundissimam fossam ante muros aperiri ut pateant hostes effodientes. E regione quoque est et effodiendum et occurrentibus implendum dolium pilis aut plumis, et igne immisso os dolii ære ad instar cribri perforato obturandum et ad hostes vertendum et dolii fundo perforato continuos tanquam fabri machina flatus excitandum ; facile etenim vi fumi e pilis uati hostes a secreta effossione prohibebuntur. Præterea necesse est per fenestras vulgo ignotas inopinato in machinas irruere cum maxima urgebit necessitas, aut alio quovis modo ut suadebunt copiæ aut coget necessitas hostibus se opponere.

πίθου πυθμένα ²¹ διατρήσαντας οὕτω δὴ λοιπὸν διὰ μηχανῆς, ὡς οἱ χαλκείζ, φύσας συνεχῶς προσφέρειν· ῥῆστα γὰρ διὰ τὴν ἐκ τοῦ καπνοῦ τῶν πύλων δριμύτητα ²² οἱ πολέμιοι φεύξονται τοῦ ὀρύσσειν ἐκπλαθόμενοι. Δεῖ δὲ πρὸς τοῦτοις καὶ διὰ πυλίδων τοῖς πολλοῖς ἀγνώστων ἀπροσδοκῆτως ταῖς μηχαναῖς ἐπιτίθεσθαι μεγίστης ἐπικειμένης ἀνάγκης ἢ καὶ τρόπον ἕτερον τοῖς πολεμίοις ἀντικαθίστασθαι, ὡς ἡ δύναμις ἀπαιτεῖ δηλαδὴ καὶ ἡ χρεὶα παρακαλεῖ.

CAP. LIV. — *Quid faciet dux hostes obsidens.*

Ante omnia oportet ducem obsidentem remissa omnimode confirmari et, sicuti capite vigesimo secundo posuit Nostra Majestas, concedere ab urbe ad duo ut maxime milliaria, minimum autem ad octo stadia : semper enim terribiliores obsidentium copiæ a longe conspectæ hostibus videntur, et præsertim ne deturbetur illa exercitus pars quæ requiescere obtinuit : milites e fortissimis quam proxime ad urbem collocandi ad obsistendum repentinis hostium incursibus, maxime vero prandii tempore. Exercitus in partes dividatur et cuique parti sua assignentur officia, ne omnes simul diini-

ρίζως ἡ ξύλα συνηρμοσμένα ὡς ὕψασμα (πόντιλα ταῦτα Ῥωμαῖοι καλοῦσι), πρὸς δὲ τὰς ἀπὸ τῶν κριῶν ἐμβολὰς πύλα ²¹ παχύτατα καὶ σάκκους ἀχύρου μεστοὺς ἢ ἄμμου· πρὸς δὲ τὰς καλούμενας χελώνας καὶ δοχοὺς κατασκευαζέτω περὶ τὸ ἄκρον ὀξύτατῳ σιδήρῳ ἐτομομαμένας· ἐμπηγνύμενοι γὰρ οὗτοι ῥαδίως αὐτὰς ἀνατρέπουσι· καὶ πίσσα δὲ ταῖς εἰρημέναις προσαγέσθω χελώναις ἢ μόλιθός καὶ ²² ἄμψω καχλάζοντα ἢ πῦρ ἢ καὶ λίθοι βαρύτατοι διὰ μηχανῆς καθιέμενοι καὶ εὐθὺς ἀνιμώμενοι. Πρὸς δὲ τὰς προσφερομένας τοῖς τεῖχεσι κλίμακας ἢ καὶ τοὺς προπετῶς πλησιάζειν αὐτοῖς τολμώντας λίθοι μυλικοὶ καθ' ἕκαστον προμαχῶνα σχοινοῖς ἀποδεσμένοι καὶ ξύλα βαρύτατα τοῖς προμαχῶσι καὶ ταῦτα προσδεδεμένα ἐγκάρσια ²³ καὶ πίσσα καὶ ἔλαιον καὶ τῆλις ζέοντα πάντα καὶ ταῖς εἰρημέναις προσχεόμενα ²⁴ κλίμαξι· πρὸς μέντοι τοὺς διὰ κυλίνδρων τοῖς τεῖχεσι προσαγομένους ξυλίνους πύργους, οὓς οἱ τακτικοὶ μόσυνας ὀνομάζουσι, λυσιτελεῖ τὰ στρεπτά καλούμενα τὰ διὰ μηχανῆς τὸ ὕγρὸν πέμποντα δηλαδὴ πῦρ ²⁵, ὃ δὴ καὶ λαμπρὸν παρὰ τοῖς πολλοῖς ὀνομάζεται, καὶ τὰ λεγόμενα χειροσείφωνα, ἅπερ νῦν ἡ βασιλεῖα ἡμῶν ἐπενόησε, καὶ πύργοι πρὸς τοῦτοις εἰ κατέναντι αὐτῶν ὑψούμενοι λίθοις ἢ κλίνθοις ἢ ξύλοις, καὶ ὕλη παντοία ἐν τῇ μεταξὺ τότῃ συμφορηθεῖσα καὶ μετὰ μικρὸν ἐξαφθεῖσα· πρὸς δὲ τὰ παρὰ τῶν πολεμίων ὀρύγματα ῥάβδους χαλκᾶς ²⁶ ἐν τοῖς ὑπόπτεις χρῆ καταπήσσειν τόποις, ἢ ἀσπίδας τοιαύτας ἢ πυέλους ἐπιτιθέναι· φανερὰ γὰρ οὕτω διὰ τοῦ κτύπου τὰ ὀρύγματα ἔσται· καὶ τάφρον δὲ δεῖ πρὸ τῶν τειχῶν βαθυτάτην ὀρύττειν· καὶ οὕτω γὰρ καταφανεῖς οἱ τὰ ὀρύγματα ποιοῦντες πολέμιοι ἔσονται. Δεῖ δὲ καὶ ἀντορύττειν καὶ ὑπαντήσαντας πύθον εὐθὺς πύλων ἢ πτερῶν ἐμπλῆσαι καὶ πῦρ ἐμβαλεῖν αὐτῇ καὶ τὸ μὲν στόμα χαλκῷ κατατετραμένῳ κοσκίνου δίκην ἀσφαλῶς περικλείσαντας τοῦτο μὲν ὡς πρὸς τοὺς πολεμίους τρέψαι, τὸν δὲ τοῦ μηχανῆς, ὡς οἱ χαλκείζ, φύσας συνεχῶς προσφέρειν·

ΚΕΦΑΛ. ΝΔ'. — *Τι ποιήσει πολιορκῶν τοὺς πολεμίους ὁ στρατηγός.*

Τὸν πολιορκῶντα δεῖ στρατηγὸν πρῶτα μὲν τὸ ἀπληκτον παντοίως ἐξασφαλίσθαι καὶ ὅποιον ἐν τῇ κβ' κεφαλῇ ἡ βασιλεῖα ἡμῶν διετάξατο ἀποκαθιστῆν διέχον τῆς πόλεως δυσὶ μάλιστα μιλίοις ἢ ὀκτὼ σταδίοις τοῦλάχιστον· φεδρωτέρῃ γὰρ δεῖ τὰ τῶν πολιορκούντων τοῖς πολεμίοις δοκεῖ μῆκος καθορώμενα, ἄλλως τε καὶ ἵνα μὴ ἀκαιρῶς ἐν ταῖς προσβολαῖς θορυβῆται ²⁷ τὸ διαναπαύεσθαι λαχὼν στράτευμα ἰσχυροτάτως δὲ τῶν ἀνδρειοτάτων ἐγγιστα τῆς πόλεως μάλλον ἐπιστῆν ἐπὶ τῇ τὰς παρὰ τῶν ἐχθρῶν αἰφνιδίους ²⁸ κωλύειν ἐπιδρομὰς καὶ μόλιστα περὶ αὐτὸν τὸν τοῦ ἀρίστου καιρὸν· τὴν δὲ

VARIÆ LECTIONES.

²¹ πύλα B. ²² καὶ delendum videtur. ²³ ἐγκάρσια B. ²⁴ προσχεόμενα B. ²⁵ πυρῶν B. ²⁶ χαλκᾶς B. ²⁷ πιθμένα B. ²⁸ ὀρυμύτητα B. ²⁹ θορυβεῖται B. ³⁰ αἰφνιδίους B.

στρατιὴν εἰς ἀλλήγια καταμερίσαι ἑκάστῳ τε τάγματι τὴν οἰκίαν ἀποτάξαι χρεῖαν, ὥς ἂν μὴ ἀπὸ μιᾶς πολεμοῦντες πάντες βρόδῳ πρὸς τὴν πολιορκίαν ἀπαγορεύσῃσι. Στρατὸν δὲ σὺν αὐτῷ πλείστον ὁ στρατηγὸς ἔχων καὶ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν κατὰ διαδοχὴν ἀπαύστως ποιεῖτω τὰς προσβολὰς καὶ μάλιστα ἐν νυκτὶ, ὅτε δὴ καὶ αἱ ἐπιδρομαὶ κατὰ πολὺν φοβερύονται τοῖς πολιορκουμένοις δοκοῦσιν, ἄλλως τε καὶ ὑπὸ τῶν συνεχῶν προσβολῶν ἀνέσεως καιρὸν μὴ ἔχοντες οἱ πολέμιοι καὶ διὰ τοῦτο ὑπὸ τὸ κόπων ὑπὸ τὰ ἀγρυπνίας κατειργασμένοι ῥᾶστα ἂν καὶ τὴν πύλιν καὶ σφᾶς αὐτοὺς παραδοῖεν. Ἀριστον δὲ ἐν τειχομαχίᾳ τὸ πᾶσαν ὁμοῦ προσφέρειν μηχανήν· οἱ τε τοίνυν τοξόται καὶ ἀκοντισταὶ χαλαζήδων τὰ βέλη κατὰ τῶν τὰς ἐπάλξεις τηρούντων πεμπέτωσαν, καὶ οἱ κριοὶ τὰ τεῖχη τυπέτωσαν, καὶ οἱ ἐν ταῖς χαλῶναις ὡσαύτως τοὺς θεμελίους ὑπορυτέτωσαν. καὶ αἱ κλίμακες προσεγέσθωσαν ξύλοις ὀρθοῖς ἐπικείμεναι καὶ διὰ τροχῶν τοῖς τεῖχεσι προσπελάζουσαι, καὶ οἱ ἐπὶ τῶν ξυλίνων δὲ πύργων διὰ κυλίνδρων ὡσαύτως τοῖς τεῖχεσι πλησιάζαντες ἐξ ὑπερδελίων βαλλέτωσαν· καὶ οἱ μὲν κριοὶ οἱ τε ξύλοις πύργοι βρώσαις νεοδόρων ὡς περιφραγίσθωσαν, αἱ δὲ χαλῶναι πηλῷ διαχρίσθωσαν ἄνωθεν, καὶ σπόγγοι δὲ ὄξει διάδρογοι ταύταις ἐπιτιθέσθωσαν ἔξωθεν (ἀποτρέποι γὰρ ἂν τὸ ὄξος τὴν τοῦ πυρὸς ἔρῳην, μάλιστα τοῦ ὑγροῦ καλουμένου, τὸν τε ἐπιχερόμενον μόλιθον ἢ πείσαν ἢ βρασσόμενον ἔλαιον ὅτι τάχιστα σβέννυσσι τοῦ ὕδατος προσφερόμενον μᾶλλον)· παραγγελλέτω δὲ πᾶσι τοξόταις ἀκοντισταῖς τε καὶ πετροδόλοις πῦρ διὰ τῶν ἀφιεμένων βελῶν ἢ λίθων τοῖς τῶν πολεμίων καταπέμπειν οἰκήμασι σφοδρότατον ἐπιτηρήσασιν ἄνεμον. Διὰ τῶν εἰρημένων τοίνυν στρατηγημάτων τὰς ψυχὰς τῷ φόβῳ κατασεισθέντες καὶ τοῖς ὁλοῖς ἀπαγορεύσαντες οἱ πολέμιοι ἢ τὴν πόλιν καὶ σφᾶς αὐτοὺς ὅψι ποτε παραδώσουσιν ἢ καὶ ἄκοντες τῶν ἐπάλξεων ἀποδήσονται. Ληφθεὶς μέντοι πολέμου νόμῳ τῆς πόλεως διαλαλεῖτω πᾶσι στρατιώταις διὰ μίλων διάλεκτον ὥς μὴ τινα τῶν πολιτῶν ἄοπλον ὄντα κτείνειν, εἰ μὴ τί γε ὠπλισμένον τις εἴη καὶ ἔξω φέρων· τῆς γὰρ διαλαλίδος ταύτης τῶν πολεμίων ἀκούων ἕκαστος τῶν ὅπλων ἀφέντος τὴν δουλείαν αἰρήσεται ἄσμενος, καὶ οὕτω τῶν μαχίμων ἐπιλιπόντων ἀκινδύνως ἂν ἡ πόλις ληφθῇ.

ΚΕΦΑΛ. ΝΕ'. — Πῶς χρὴ διὰ τάχους φρούριον κτίειν πρὸς τῶν πολεμίων ὅρους κείμενον δημοσίου πολέμου χωρὶς.

Τὰ μὲν πρῶτα δι' αὐτοῦ χρὴ κατασκοπῆσαι τὸν στρατηγὸν τὴν τοῦ τόπου θέσιν καὶ τὸν ὀχυρώτερον ἐκλέεσθαι τόπον, καὶ ἐνθα δυνατόν ἐστιν ἐν δυοκαίδεκα τὸ πλείστον ἡμέραις ἢ ξηροῖς πρῶτον λίθοις ἢ κλίνοις ἢ ξύλοις κύκλῳ τὸν χώρον ἐκείνον διαληφθῆναι· εἶτα τὰ πρὸς χρεῖαν ἱκανῶς παρεσκευασμένον καὶ πρὸ τῶν ἄλλων ὀπλίτας πεζοὺς τοὺς μὲν πολεμίους δι' ἀποστολῆς στρατιᾶς ἐτέρας ἐξαπατῆσαι, ὥς ἀλλαχοῦ φρούριον ἔχει πρὸς βουλῆς.

A cantes, ab obsidione lassentur facilius. Majorem exercitus secum habens partem dux ipse noctu diuque vicissim sine intermissione impetum, et in primis per noctem faciat, eo scilicet tempore quo terribiliores obsessis videntur aggressiones, præcipue etiam ut continuis impetibus accessiti, remissionisque tempus non habentes et laboribus et vigiliis fracti urbem hostes et seipsos facilius dedant. Optimum vero est in obsidionibus omne machinarum genus adhibere. Sagittarii itaque et jaculatores in propugnaculorum custodes telorum imbrem immittant, arietes quoque muros feriant, et qui in testudinibus sunt murorum perforant fundamenta; scalæ etiam asserantur quæ lignis erectis impositæ muris annulorum ope admoveantur; qui autem sunt in turribus ligneis cylindrorum ope ad mœnia admotis desuper jacula mittant. Arietes autem et turre ligna pellibus boum recens exorinatorum supervestiri debent, testudines vero limo desuper iungi et exterius spongiis aceto madidis circumoperiri: acetum enim vim ignis et præsertim ejus qui liquidus dicitur et liquens plumbum et picem et oleum fervens multo melius aqua effusa restinguit. Jubeantur quoque sagittarii jaculatoresque et petrobolæ universi ignem quam frequentissimum in hostium domos cum telis et lapidibus servatis validioribus ventis projicere. Quibus omnibus industriis perterriti hostes et omnibus desperantes serius tandem oppidum et seipsos tradent aut inviti a propugnaculis descendant. Captio autem juxta belli leges oppido, cunctis militibus per mandatores denunciare ducem oportet hostium ipso idiomate ut nullum civium inermem occidant sed eos tantum qui armati aut gladium portantes occurrunt; illa enim audita monitione, hostis quisque arma deponet, servitute libenter accepta, et sic oppidum, cedentibus bellatoribus, sine periculo erit captum.

διὰ μανδатов ὁ στρατηγὸς κατὰ τὴν τῶν πολεμίων ἐπιλιπόντων ἀκινδύνως ἂν ἡ πόλις ληφθῇ.

CAP. LV. — Quomodo celeriter construi possit oppidum prope hostium fines absque gentilis belli periculo.

Primo quidem locorum altum ipse investigare debet dux, et locum munitissimum eligere ubi sit possibile intra dies ad summum duodecim spatium sufficiens siccis primum lapidibus vel lateribus, vel lignis circumclaudere; deinde comparatis omnibus necessariis, ante omnia pedites armati debent hostes in errorem inducere, quadam scilicet exercitus parte profecta, quasi in voluntate haberet alibi oppidum construere; ducem interea oportet iisdem

VARIÆ LECTIONES.

- καταπολὺ B. κόπων corr. ex κόπων B. ἐπιτάξεις (sic) in textu et alterum ad marg. B. ὑποκαρπύεσθαι B. διατροχῶν B. πύργων B. διαχρίεσθαι B. διάδοχοι B. ἂν om. B. καλούμενον B. σβέννυσσι B. παραγγελλέτω B. οἰκήμασι corr. ex οἰκούμασι B. τῆς bis B. μήτις B. ὀπλισμένους B. αἰρήσεται B. παρασκευασμένον B. ἔχει προσβουλῆς B.

locis insistentem oppidi tandem incipere constructionem, et primo quidem aptis stationibus ponendi fide digni speculatores (Romani vigiles vocant); postea fossam una die aperire eamque cito pedibus occupare oportet, sicque constructionem incipere turrimque statim ædificare sive aliud propugnaculum ob repentinos incursus et ita deinceps reliquum construere vallum siccis, ut diximus, lapidibus, sin autem, propter materiæ inopiam, lateribus aut lignis. Si vero non sint in oppido aquæ, facienda mox cisterna lignea juncturis asphaltis aut pice glutinatis: cujus longitudo viginti ad summum pedum, decem vero latitudo, æqualis et latitudini, altitudo vel juxta exercitus numerositatem; ne vero immota aqua male oleat, parvum vas ligneum fluentem aquam recipiat et cum plenus fuerit in prædictam cisternam effundatur. Optimum quoque aquis male olere incipientibus acetum infusum, earum quoque odorem fluviorum lapilli injecti depellunt. Ædificato oppido, si hostes in illud inveli audiat dux, cum equitum manu occurrat, sufficienti custodia prius in oppido relicta; satis autem distet ab hostibus, ut eos ad gentile bellum non evidenter proquinquitate excitet, non autem tanto intervallo ut propter nimiam distantiam non jam periclitantibus auxiliari vel omnia quæ ad obsidionem attinent videre possit. Tempus porro istiusmodi oppidis exstruendis aptum illud præsertim est quod circiter comprehendit mensem Panemum, Loum et Gorpiazum, quos Romani Julium, Augustum et Septembrem nominant: sicca etenim tunc herba igni facile traditur, quo vexatus hostium equitatus quam citissime obsidionem relinquet. Qua soluta, dux, comparata materia, oppidum tunc exstruat, machinisque plurimis, armis, variis cibariis et cæteris omnibus munit, quo videlicet modo siverit vel tempus vel facultas.

Λυθείσης δὲ ταύτης τότε δὴ καὶ δι' ἐγχορήγου κτιζέτω ὕλης ὁ στρατηγὸς τὸ ὀχύρωμα, μηχαναῖς τε πλείσταις καὶ ὀπλοῖς καὶ τροφῶν διαψιλείῃ καὶ τοῖς λοιποῖς ἅπασιν αὐτὸ κατασφαλίζεσθω, ὥς ὁ καιρὸς δηλονότι καὶ ἡ δύναμις δίδωσι.

A κτιζειν, αὐτὸν δὲ τοῖς εἰρημένοις ἐπιστάντα τότε ἀπροσδοκήτως οὕτω δὴ τῆς τοῦ ὀχυρώματος λατῆς ἀρχεσθαι κτίσεως· καὶ πρῶτα μὲν ἐν τοῖς ἐπιχειροῖς τῶν τόπων ἀξιολόγους ἐπιστῆσαι σκοποῖς (βίγλας τούτους Ῥωμαῖοι καλοῦσιν), εἴτα τὰ φρον εἰλημερὸν διορύξαι καὶ τοῖς περὶ αὐτὰ ταῦτην λαβεῖν, καὶ οὕτω τῆς κτίσεως ἀρξασθαι, καὶ πύργον ὡς εὐθὺς ἀνεγείραι ἢ τι θριγγεῖον ἕτερον διὰ τὴν αἰφνιδίους ἐπιδρομὰς, εἰθ' οὕτω τὸν λοιπὸν κτιζειν· περίβολον ξηροῖς, ὡς ἐφημεν, λίθοις· εἰ δὲ μὴ, εἰς τοῖς ἢ ξύλοις εὐπορίας μὴ οὐσης ὕλης. Ὑδάτων δὲ μὴ ὄντων ἐν τῷ ὀχυρώματι, ξυλίνην τέως ποιῆσαι κινστέρναν ἀσφάλειῃ καὶ πίσει τὰς ἀρμονίας κατασφαισμένους ὡς· ἔστω δὲ τὸ μὲν ταύτης ῥήκτος ποδῶν κ' μάλιστα, δέκα δὲ γὰρ τὸ πλάτος, ἴσον δὲ τῷ πλάτει τὸ βάθος ἢ καὶ κατὰ τὸ τῆς στρατιᾶς κλίθος· ὡς ἂν τὸ ὕδωρ ἀκίνητον μένον μὴ ἀποξίσῃ, ξυλίνον ἔστω μικρὸν δοχεῖον, ὃ δὴ τὸ μὲν καταρρέειν δέχεται ὕδωρ, ὅταν δὲ πλήρης ἤδη γένηται, κενῶται αὐθις ἐν τῇ εἰρημένῃ ξυλοκινστέρνῃ. Χρήσιμον δὲ καὶ τὸ ὕδωρ τοῖς ὕδρειν ἀρχομένοις ἐπιβαλλόμενοι ὕδασι, καὶ κάχλικες δὲ ποτάμιοι τὴν τῶν τοιούτων ὕδατων ὁσμὴν διαλύουσιν ὡς ἐμβαλλόμενοι. Τοῖς δὲ ὀχυρώματος ἀπαρτισθέντος, εἰπερ ἄρα κατ' αὐτῷ χωρεῖν τοὺς πολεμικοὺς ὁ στρατηγὸς καταμάθῃ, ἐκείθεν αὐτὸς σὺν τῷ ἱππικῷ προὑπαναχωρησάτω τὴν ἀποχωρῶσαν τῷ ὀχυρώματι καταλιπὼν φρουρὰν πρότερον· διεχέτω γὰρ μὴν τοσοῦτον, ὡς μήτε διὰ τὴν ἐγγύτητα προδῆλως τοὺς πολεμικοὺς πρὸς δημίσιον πόλεμον ἐρεθίζειν ὡς, μήτε μὴν διὰ τὸ πλείστον ἀφεστάναι ὡς μὴ βραδίως ἔχειν τοῖς κινδυνεύουσιν ὡς ἐπαρῶναι καὶ τὰ κατὰ τὴν πολιορκίαν καθ' ὅρῃν ἅπαντα. Καιρὸς δὲ τῆς τῶν τοιούτων φρουρῶν κτίσεως εἴη ἂν μάλιστα ὁ κατὰ τὸν Πάνεμον ὡς μῆνα καὶ Λῶον καὶ Γορπιαῖον, οὓς δὴ Ῥωμαῖοι Ἰούλιον, Αὐγουστὸν τε καὶ Σεπτέμβριον ὀνομάζουσι.

Ξηρὸς γὰρ ὁ χρόνος ὡς τῆς ἐν τῇ νύκτι βραδίως πυρὶ παραδίδεται, τὸ τῶν πολεμικῶν στενοχωρούμενον ἱππικὸν τάχιστα ἂν τῆς πολιορκίας ἀπανασταίῃ.

VARIAE LECTIONES.

ὡς πύργον B. ὡς λοιπὸν κτιζειν B. ὡς κατασφαισμένους B. ὡς διαλύουσι B. ὡς προὑπαναχωρησάτω B. ὡς ἐρεθίζοντες punctis deletoriis τῷ ζοντες notato ei ζειν suprascripto. B. ὡς δὲ om. B. ὡς ἀφεστάναι B. ὡς κινδυνεύουσι B. ὡς Ead. fm. ad marg. ascript. notum illud ση. ὡς πλείστον (punctis inferne positis notatum) πάνεμον (sic) B. ὡς καντεῦθεν B.

IMPERATORIS LEONIS

COGNOMINE SAPIENTIS

ORACULA

CUM FIGURIS ET ANTIQUA GRÆCA PARAPHRASI.

LECTORI PETRUS LAMBECIUS.

Ne quid omnino deesset corpori Historiæ Byzantinæ, necessario ei inserenda esse duxi imperatoris Leonis cognomine Sapientis Oracula cum pieturis fatidicis, quibus futuros Constantinopolitani imperii casus portendi vulgo opinio est. Primus vero ea Græce et Latine in lucem edidit Janus Rutgersius Variarum Lectionum lib. v, cap. 8. Quam editionem ego, cum abhinc quadriennio in Batavia degerem, contuli cum antiquo codice ms. Bibliothecæ Amsterodamensis, quem ille non viderat: nec paucas inde sætis magni momenti variantes lectiones excerpsti, quas reperi in meis adnotationibus. Præterea in eodem codice inveni anonymi cujusdam Oraculorum Leonis Græcam Paraphrasin, quam ob argumenti similitudinem una edendam esse duxi. Sed nondum satis mihi constat, sitne hæc eadem atque illa Theophili presbyteri Expositio Oraculorum Leonis, quæ in bibliotheca Vaticana asservari dicitur. Quod superest, benevole lector, hunc quoque laborem meum boni consule; qui si minus accuratus tibi videbitur, propterea saltem mihi ignoscas, quia vix integri tridui spatio in itinere mihi sub manu natus est. Vale. Lutetiæ Parisiorum auno MDCL, die 20 Septembris.

VETERUM AUCTORUM TESTIMONIA

DE IMPERATORE LEONE, COGNOMINATO SAPIENTE, EJUSQUE ORACULIS.

Zonaras, pag. 143, Basil. edit.

Ἐχων δὲ δι' ἐφέσεως οὗτος ὁ αὐτοκράτωρ (scilicet Λέων) μᾶλλον μέντοι καὶ κεχηρηματισμένον ἐσχηκώς τοῦτο. Ἦν γὰρ ἐραστής σοφίας παντοδαπῆς, καὶ αὐτῆς δὴτα τῆς ἀπορήτου, ἣ δι' ἐμφῶν μαντεύεται τὰ εἰσόμενα, καὶ περὶ τὰς τῶν ἀστέρων ἐσχολάκει κινήσεις, καὶ τὴν ἐκ τούτων ἀποτελεσματικὴν ἐπιστήμην μετέφραστο, καὶ εὗρισκεν, ὡς ἔχει παῖδα τῆς βασιλείας διάδοχον, etc.

Verum imperator suscipiendæ prolis avidus, præsertim cum id a vatibus ei prædictum esset. Fuit enim doctrinarum omnis generis amator, et arcana quoque illius, quæ per incantationes futura divinatur: versatus etiam in doctrina de motibus siderum eorumque effectibus, in qua inveniebat, se filium habiturum imperii successorem, etc.

Idem, pag. 145.

Μὴ ἀπατάτω σε, Κωνσταντίνε, τὸ ὄνομα, μὴδ' οἷου τῆς βασιλείας τυχεῖν, ὡς Κωνσταντίνου Ῥωμαίων μύλλοντος ἄρξει. Ἰσθὶ γὰρ ἀκριβῶς, τοῦτον εἶναι τὸν υἱὸν τὸν ἐμόν. Σὺ δὲ, εἰ μὲν ἦν Ἰλαχες Σπάρταν κοσμεῖς, ἔσται σοι εὖ, εἰ δὲ νεωτερίσεις καὶ τυραννίδι ἐπιχειρήσεις, ἔσο βεβαίως εἰδώς, ὡς διὰ τῆςδε τῆς πόλεως (τὴν πρὸς δύσιν οὖσαν τεῦ χρυσο-

Ne te decipiat nomen, Constantine, tuum, nec putaris, eo quod Constantinus Romanis imperator sit, te imperio potiturum. Certo enim scito, filium hunc meum, illum esse. Quod si tu Spartam tuam ornaris, bene tibi erit. Sin rebus novis studueris, et tyrannidem affectaris; noli dubitare, quin per hanc portam (demonstrata Occidentali au-

PATROL. GR. CVII.

36

rei triclinii porta) caput tuum absque reliquo corpore sit transiturum. Id quod postea factum est.

Α τρικλινίου δελεας αὐτῶ) ἡ κεφαλὴ σου. τοῦ λοιποῦ σώματος χωρὶς εἰσαχθήσεται· ὁ καὶ γέγονε ὕστερον κατὰ τὴν πρόβησιν τοῦ βασιλευσάντος· Λέοντος.

Idem, ubi agit de præsagiis interitus Leonis Armenii.

Perhibetur etiam in regia bibliotheca fuisse liber, quo oracula de imperatoribus continerentur, formæque et hominum et ferarum expressæ; atque inter cæteras leo etiam fera illic pictus, littera X tergo ejus insculpta: pone bestiam vir stabat, qui leonem per medium X confodiebat. Et hæc liber continebat, quæ Sibyllina oracula putabantur. Ejus picturæ obscurum involucrium quæstor illius temporis explicasse fertur, et dixisse imperatorem die Nativitatis Christi occisum iri: et feram quidem imperatorem significare, X vero jam dictum Nativitatis Christi diem: quod autem leo per medium X confoderetur, portendere imperatorem ipso Nativitatis Christi die occisum iri.

Ἄλλὰ καὶ εἰ φασὶ τῇ τῶν ἀνακτόρων [βιβλιοθήκῃ] βιβλίον ἐναποκεῖσθαι, ἐν ᾧ καὶ χρησμοὶ περὶ τῶν βασιλέων ἦσαν καὶ μορφαὶ ἐνεγράφοντο ἀνθρώπων τε καὶ θηρῶν· καὶ μετὰ τῶν ἄλλων ἐκεῖ καὶ λέων θῆρ ἐχρημάτιστο, ᾧ κατὰ νότον τὸ στοιχεῖον Χ ἐγκεχάρακτο· ἀνὴρ δὲ ἦν ὑπισθεν τοῦ θηρός, δόρατι διὰ μέσου τοῦ Χ διελαύνων τὸν λέοντα. Ἡ μὲν οὖν βίβλος εἶχε ταῦτα, καὶ ἦσαν, ὡς ἐδόκει, Σιδύλλεια χρησμοδῆματα. Τὸ δὲ τῆς εἰρημένης χρωματουργίας αἰνιγματώδες δυσερμήνευτον ἦν, ὃ τότε κοιλάστωρ, ὡς λέγεται, διετάφησεν, εἰπὼν κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ βασιλεῖα ἀναيرهθῆναι. Τὸ μὲν γὰρ θηρίον βασιλεῖα δηλοῦν, τὸ δὲ Χ τὴν εἰρημένην ἡμέραν αἰνίσσεσθαι· τὸ δὲ διὰ μέσου τοῦ Χ τῷ λέοντι τὸ δόρυ ἐμπήγνυσθαι, τὸ κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς τὸν βασιλεῖα κτανήσεσθαι.

Idem, ubi agit de obitu Michaelis Balbi.

Sub illo (scilicet Michaele imperatore) etiam Dalmatia imperii jugum excussit, idque vetusto hoc oraculo prædictum ferunt:

*Babylone quando Balbus imperaverit
Draco subactus auri amore perditio,
Tellus malorum sentiet primordia.*

Ἐπ' ἐκείνου δὲ καὶ Δαλματία τῆς τῶν Ῥωμαίων ἀρχῆς ἀφηνίασε· λέγεται δὲ καὶ ἀρχαῖον εἶναι χρησμὸν οὕτως ἐπεριέχοντα·

Ἀρχὴ κακῶν γε προσπασσέεται τῇ γῇ,
Ὅταν κατάρξη τῆς Βαβυλώως δράκων
Δύσγλωττος οὗτος καὶ φιλόχρυσος Μῆν.

Cedrenus, pag. 493, edit. Reg.

Fuit hoc oraculum Sibyllinum, inscriptum libro cuidam bibliothecæ imperatoris, quo non oracula modo continebantur, sed et figuræ imperatorum coloribus expictæ. In eo libro depicta erat fera leo, etc.

Σιδυλλιανὸς δὲ ἦν ὁ χρησμός ἐν τινὶ βιβλίῳ τῆς βασιλικῆς βιβλιοθήκης ἐγγεγραμμένος, οὗ χρησμοὺς μόνον ἀπλῶς ἐχούσῃ, ἀλλὰ καὶ μορφαὶ καὶ σχήματα τῶν βασιλέων διὰ χρωμάτων. Ἦν οὖν θηρίον μεμορφωμένον ὁ λέων ἐν τῷ βιβλίῳ, etc.

Nicephorus Gregoras, edit. Colon. Allobrog., pag. 102.

Invenit enim imperator librum antiquum litteras quasdam et imagines ænigmaticas continentem, quibus futura imperatorum successio in perpetuum præsignificabatur.

Εὐρηται γάρ ἐκ πολλοῦ βίβλος τῷ βασιλεῖ γράμματα τε αἰνιγματώδη καὶ ἀμυδρά τινα δι' εἰκόνων γνωρίσματα φέρουσα τῶν μελλόντων διὰ βασιλεύειν, etc.

Nicetas, lib. 1 de imperio Isaacii Angeli, pag. 229, edit. Reg.

Isaacius Angelus perpetuo habebat in ore, et falso sibi attribuebat oraculum de imperatore bovis figura expresso, quod est tale:

*Figura mores nec minus locum notat.
Unde advenisti? conspectu ut lætor tuo.
Virtute multo cæteris præstantior
Modeste leniterque castigas tuos.
Hinc consecutus exitum prosperrimum:
Decusque solum ductas ex palatio,
Relicta mortuo potentia brevi:
Te namque regni prosperi manet decus.*

Ἰσαάκιος ὁ Ἀγγελός, καὶ εἰς αὐτὸν οὐκ ὀρθῶς ἔλκων τὰ ἔπη, καὶ ἀνὰ στόμα φέρων διὰ παντός, ἃ περὶ τοῦ βοοσχήμονος βασιλέως ἐκπεφώνηται καὶ διεξίσεις οὕτως·

Τὸ σχῆμα φαίνει τὸν τόπον καὶ τὸν τρόπον.
Ὅθεν μοιήσας; ὁλος ὀφθαλμὸς μοι φίλος.
Πρώτως γὰρ ἔχεις ἀρετὰς ἄλλων πλέον.
Καὶ σωφρονίζεις σωφρονῶν τοὺς φιλάτους·
Ὅθεν τέτευχας χρηστοτάτου τοῦ τέλους,
Μόνος ἀναχθεὶς ἐξ ἀνακτόρων κλέους
Καὶ τῷ νεκρῷ κράτιστε, λιπὼν τὸ κράτος·
Ὡς ἐν βραχεὶ γὰρ εὐτυχήσεις τὸ κράτος.

Idem, lib. v de imperio Manuclis Comneni, pag. 110, edit. Reg.

Puerum Alexium nominavit, idque non temere, nec tam ut eum proavi sui nomine honoraret, quam propter oraculum, quo ei per ambages responsum fuerat, seriem Comneniæ familiæ duraturam tantum, quot litteras nomen ALMA completetur. Ac per A Alexius, per I Joannes, per M et

Ἀλέξιον τὸν παῖδα ὠνόμασεν, οὐχ ἀπλῶς τὴν κλήσιν ἀπολεξόμενος, οὐδὲ τὸν παῖδα τιμῶν τῷ τοῦ τεκόντος τὸν γεγεννηκῆτα ἐκείνον ἐνόματι, ἀλλὰ προσέχων τὸν νοῦν προβόηματι· πρὸς τὴν ἀποβληθεῖσαν ἐρώτησιν ἐξενεχθέντι, ἥτις ἦν, ἐς ὅσον ἡ τοῦ βασιλέως Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ παραταθεῖη σειρά·

το δὲ προαγόρευμα, ΑΙΜΑ, ὃ τῆς συλλαβῆς διιστά- A A Manuel et filius ejus alter Alexius haud obscuro
μενων καὶ κατὰ στοιχείον ἀναλεγόμενον, διὰ μὲν significabantur.
τοῦ Α σαφῶς ὑπέγραψε τὸν Ἀλέξιον, διὰ δὲ τοῦ Ι τὸν Ἰωάννην, διὰ δὲ τῶν ἐφεξῆς δύο γραμμάτων τὸν
Μανουῆλ καὶ τὸν ἐξ ἐκείνου πάλιν παραληφόμενον τὴν ἀρχὴν.

Idem, de imperio Joannis Comneni, pag. 27 et 28, edit. Reg.

Ἰατοῦ δὲ κατενχιθέντος βαγδαίου, καὶ τῆς κοιλά-
δος καταβρύτου γενομένης, ἐφ' ἧς ἐστρατοπεδεύ-
σατο, ἡ τε βασιλείως κλίνη μετεφέρετο πρὸς τὸ καταβ-
ρεῦσαν ὕδατος μέρος, καὶ αὐτὸς ἦν ἐπὶ στόματος
ἔχων τὸ φάσκον οὕτω χρησμοδῆμα,
Ἰόποις δ' ἐν ὕγροις καὶ παρ' ἑλπίδα πέσσης.
Οἱ δὲ τὰς τῶν βασιλέων διαδοχὰς καὶ μεταθέσεις
φιλοκρινούντες, καὶ τοῦτο πέρας εἰληφέναι ἔλεγον·

Ἡ πῶς γενήσῃ βρώμα δεινῶν κοράκων!

πῇ μὲν ἐς τὰ μέλανα καὶ εἰζόντα σιδήρια τὸ πα-
λαίφατον τοῦτο λόγιον ἀφορᾷν ἰσχυριζόμενοι, δι'
ὧν ὁ καυτήρ τῇ χειρὶ τοῦ βασιλέως ἐπενήνκεται, πῇ
δὲ ἐς τὸ τῶν βουνῶν προσώνυμον, ἐφ' ὧν ἐκείνο;
κατεσκηνώκει τὸ προφοιδασμα ἀπολύοντας.

Idem, lib. vii de Manuele Comneno Joannis filio, pag. 143 edit. Reg.

Τοῦ βίου γοῦν οὕτω καὶ τῆς βασιλείας μεθίσταται
τριάκοντα καὶ ὀκτὼ χρόνους γεγόνως ἐν τῇ βασιλείᾳ
λειπόντων μηνῶν τριῶν. Πρὸς ἦν οἶμαι παράτασιν
τῆς ἀρχῆς καὶ τὸ παλαιότατον ἐκεῖνο λόγιον ἀφορᾷν,
ὃ διέξεισι οὕτως·

Ἄλλ' ὅσπερ σε καρδαρεῖ λαβὴ λόγῳ·

ἡ γὰρ τελευταία τοῦ ὀνόματος συλλαβὴ τὸν ὀκτὼ καὶ
τριάκοντα διασημαίνεται ἀριθμῶν.

Constantinus Manasses, pag. 110 edit. Reg.

Ὁ δὲ φιλοσοφώτατος ἐν βασιλευσίᾳ Λέων,
Περιπεσὼν ταῖς φυσικαῖς τοῦ σώματος ἀνάγκαις,
Καὶ νόσῳ χειμαζόμενος κίνδυνον ἐπαγούσῃ,
Ἦδη πρὸς ἔτος· εἰκοστὸν σὺν ἔκτιρ διειθύνας
Τὸ κράτος τὸ βασιλεῖον καὶ τὴν Ῥωμαίων τύχην,
Καὶ συνιδὼν τὸν θάνατον καὶ τὴν τοῦ σκήνους λύσιν,
Κράτορας ἀναδείκνυται αὐτάνακτας κατάρχου;

« Cum autem doctissimus imperatorum Leo morbo correptus periculum minitante : administrato jam per
viginti sex annos Romanorum imperio, mortem sibi imminere cerneret, Alexandrum fratrem et Con-
stantinum filium imperatores creat, hoc solo in extremis respirationibus pronuntiato. *Alexandrum
etiam (proh parvum malignumque tempus!) post tredecim menses video.* Volebat autem significare
regnum Alexandri tantillum temporis duraturum, quæ sane Leonis vox minime vana fuit. Nam
Alexander, » etc.

Joannes Tzetzes, Chiliad. 9, vers. 657.

*Περὶ χρησμῶν· Βοῦς βοήσῃ τε καὶ ταῦρος δὲ θρηγήσῃ· καὶ, Οὐαί σοι ὦ ἐπτάλωε, ὅτι οὐ
χιλιδάσεις.*

Χρησμός ἦν περιφόρητος Κωνσταντινουπολίταις
Αὐτὸ τὸ, Βοῦς βοήσῃ τε καὶ ταῦρος τε θρηγήσῃ.
Ἐκ τούτου γοῦν ἀνέπλεττον καὶ συμφορὰς καὶ φέ-
[δους].

Paulo post vero Tzetzes hoc oraculum ita explicat.

Βοῦν μὲν ἡμεῖς τὴν θήλειαν τὴν τῶν βοῶν καλοῦμεν.
Ταῦρον κυρίως δὲ βοῶν τὸν ἀρσενά καλοῦμεν,
Τὸν ταῦρον τοῦτον δ' Ἰταλὸν καλοῦσι οἱ Λατίνοι
Ἡ βοῦς ἡ ἡμετέρα δὲ, ἡγοῦν ἡ Κωνσταντίνου
Ἡ ἐκ τῶν ταύρων Ἰταλῶν Ῥωμαίων ἐκτισμένη,
Βοήσῃ τὸ πολεμικὸν κατὰ τῶν ἀντιπάλων.
Ὁ ταῦρος δὲ ὁ Ἰταλὸς, στρατὸς ὁ τῶν Λατίνων,
Καὶ ὡχρίάσει τῷ πολλῷ τοῦ φόβου, καὶ θρηγήσῃ.

Enimvero valle in qua castra habebat, ingenti
pluvia inundata, etiam lectulus ejus impetu de-
currentis aquæ est avectus, cum illud oraculum,

Cades aquosis improvisis in locis

subinde in ore haberet. Qui vero imperatorum suc-
cessionibus et mutationibus pervestigant, illud etiam
B eventu comprobatum esse ferunt :

Heu corvis esca eris miser voracibus.

Id oraculum partim ad nigra et stridentia ferra-
menta, quibus manus ejus usta esset, partim ad
cognomentum montium pertinere existimantes.
Vocabantur autem κοράκων φωλεῖ, sive corvorum
nidi.

C *Ultima te prendet syllaba nominis ;*

nam ἡ postrema syllaba nominis Manuelis apud
Græcos tantum numerum complectitur.

Constantinus Manasses, pag. 110 edit. Reg.

Ἀλέξανδρον τὸν ἀδελφὸν καὶ παῖδα Κωνσταντίνου,
Τοῦτο καὶ μόνον προσειπὼν πνοαίς ἐν ταῖς ἐσχάταις,
Βλέπω καὶ τὸν Ἀλέξανδρον, ὡς κακοδύτην γρόνον,
Μετὰ τρεῖς καὶ δέκα μηνῶν, ἀντίκρυς τοῦτω λέγων.
Ὅτι τοσοῦτον ἔσεσθαι τὸ κράτος Ἀλεξάνδρου.
Καὶ γοῦν οὐ διαπέπτωκεν ὁ λόγος, οὐδὲ σφάλει.
Ὁ γὰρ Ἀλέξανδρος, etc.

D Oraculum erat jactatum Constantinopolitanis
Hoc ipsum, Bos clamabit, atque taurus ejulabit.
Ex hoc autem finxerunt et calamitates atque ti-
[mores].

Bovem nos quidem feminam bouum vocamus,
Taurum autem proprie bouum marem vocamus,
Taurum autem hunc Italum vocant Latini.
Bos igitur nostra, nempe urbs Constantini
Cantabit classicum contra adversarios ;
Taurus autem Italus, exercitus scilicet Latinorum,
Et pallescet multo timore, atque ejulabit.

aem, ibidem.

Væ tibi, septemcollis, quoniam non millenos ages,
Oraculum fuit alterum Constantinopolitanis,
Non una pars vero adverbium Væ, ejulatus,
Sed duæ partes orationis οὐ negatio atque αὖ vero.
Sive, Constantinopolis, etiamsi nos millenos ages,
Sed mille intra annos destrueris.
Tamen non væ et luctus tibi, sed gaudium erit
Ut major exstruaris, et amplius splendeas.

Οὐαὶ σοί, ὦ ἐπτάκορε, οὐ χιλιάσεις,
Χρησμός ὑπῆρχεν ἕτερος Κωνσταντινουπόλεως,
Μὴ ἐν μέρος ἐπιβόημα Οὐαί, τῆς θρησκείας,
Δύο μέρη τοῦ λόγου δὲ, οὐ ἀρνησιν, καὶ αὖ δέ.
Ἦτοι Κωνσταντινούπολις, κἄν οὐχὶ χιλιάσης,
Ἀλλὰ χιλίων ἔσωθεν χρόνων καταλυθήσῃ
Ὅμως οὐ αὖ, καὶ θρήνός σοι, ἀλλὰ καὶ χαρὰ ἐστίναι,
Ἵνα μείζων κτισθήσῃ γάρ, καὶ πλέον λαμπρυνθήσῃ.

Nicephorus Gregoras, lib. viii.

Postridie cum logotheta ad imperatorem venisset, tum quidem quid collocuti fuerint, nemo omnium scivit; post tamen ex iudiciis quibusdam conjicere licuit, eos satidicos quosdam libros inspexisse, quibus futura quædam incerto auctore obscure et per ambages exponerentur. Deinde figura astrologica delineata, qua positus siderum et prænotiones futurorum indagantur, hostium adventum et Reipublicæ confusionem conjece-

Ἐπεὶ δὲ εἰς τὴν ὑστεραίαν ὁ μέγας ἀφίκετο λογοθέτης πρὸς τὸν βασιλέα, ἅτα μὲν αὐτοὶ κατὰ μόναν ἐκποινολογήσαντο πρὸς ἀλλήλους, τότε μὲν οὐκ ἔγνω τῶν πάντων. Ἐκ σημείων μέντοι τινῶν σταχάζεσθαι ἡμῖν ἐξεγένετο ὑστερον, ὡς βιβλία τινὰ χρησμολογικὰ ἐθεάσαντο, ἐν οἷς τινα τῶν μελλόντων ἀσαφῶς τε καὶ αἰνιγματωδῶς παρ' ὧν δῆποτε ἐτέθησαν, etc.

Luiprandus in Legatione.

Habent Græci et Saraceni libros, quos ὁράσεις sive visiones Danielis vocant; ego autem Sibyllinos, in quibus scriptum reperitur, quot annos imperator quisque vivat, quæ sint futura, eo imperante, tempora; pax an simulas, secundæ Saracenorum res an adversæ.

Anonymus in Collectaneis Antiquitatum CP.

Τοῦτο τὸ πρόβλημα εὐρέθη ἐν τοῖς τόμοις τοῦ Λέοντος τοῦ μεγάλου.

Joannes Meursius in Glossario Græco-barbaro aliquoties citat Rhusani cujusdam paraphrasin vaticiniorum Constantinopolitanorum, quæ, ut apparet ex fragmentis ibi citatis, corrupta illa Græcorum lingua conscripta fuit, qua hodieque vulgus utitur. Præterea quoque citat Meursius Scholarii explicationem vaticiniorum Constantinopolitanorum. Locus vero, quem inde desumptum publicavit, is est: εὐρέθη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν εἰς μίαν κολόναν μαρμαριτικὴν. Cæterum explicatio illa asservatur integra Romæ in bibliotheca Vaticana.

Nicetas Andronici Comneni, lib. ii, pag. 227, edit. Reg.

De Andronici exitu cum alii iambici versus et in libris reperiuntur, et multi in ore sunt: tum hi:

Vinosis impiger profectus ex locis,
Vir lividusque et insolentis ingenii,
Canus, severus, multiplex Chamæleon
Ruet, et recurva culmos falce demetel.
Sed tempus ipsum denique haud minus metel,
Miserque scelerum pœnas haud levis dabit.
Non parcat ensi, namque dirus ensifer.

Vinosa vero loca OEnæum designant: unde Andronicus, ut jam dictum est, Constantinopolim venit.

Περὶ δ' Ἀνδρονίκου καὶ ἕτεροι τὸ μέλλον φησὶ προφοιδάζοντες λαμβεῖσι στίχοι βίβλοις ἐμφέρονται καὶ στόμασι πολλῶν περιέδονται· σὺν ἄλλοις δὲ καὶ οὗτοι εἰσιν·

Αἰφνης δ' ἀναστὰς ἐκ τόπου πλήρους πότου
Ἀνὴρ κελιδνός ἀγέρωχος τὸν τρόπον,
Στυγνός, πολιδός, ποικίλος χαμαιλέον,
Ἐπεισπεσσεῖται, καὶ θερίσει καλὰ μὴν·
Πλὴν ἀλλὰ καὶ αὐτὸς συνθερισθεὶς τῷ χρόνῳ
Ἐσύτερον τίσειεν ἀθλίας δίκας,
Ὅν περ κακῶς ἐπραξεν ἐν βίῳ τάλας·
Ὁ γὰρ φέρων μάχαιραν, οὐ φύγη ξίφος.

Πλήρη δὲ πότου τόπον τὸ Οἶναιον ὑπεμφαίνουσιν, ὡς δηλοῖ καὶ τὸ τῆς χώρας προσώνυμον, ἐξ οὗ περ Ἀνδρόνικος ἀπάρας, ὡς ἦδη ἐβρέθη μοι, πρὸς Κωνσταντινούπολιν παρεγένετο.

ΤΟΥ ΣΟΦΩΤΑΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΛΕΟΝΤΟΣ ΧΡΗΣΜΟΙ.

SAPIENTISSIMI IMP. LEONIS ORACULA.

ORACULUM I (icone 1).

Δίμα.

A

Sanguis.

Τὴν ἐχθροποιὸν ἐνδοθεν κρύπτει πλάνην,
Ὡς εὐμενὴς δὲ κύνας ἐκτρέφει νέους.
Ἦν ὡς γλυκύς κλύδωνος ἐκχεῖ εἰς μέσον (1).

Inconciliabilem intus occultat deceptionem,
Sicut benevolus vero canes educat juvenes,
Quam tanquam suavis tempestatis effundit in me-
[diu].

Ἄλλ' ἀπαλέγξει (2) τὸν λογισμὸν ὁ χρόνος.
Ὅστις δὲ πάντας καταναλώσει τάχος.
Σὺ μεγαλαυχεῖς καὶ γέγηθας, ἀθλίς (3).
Καὶ χεῖρας ἀπλοῖς, καὶ πόδας διαστρέφεις,
Ὡς πραγμάτων ἐξωθεν αὐτὸν ἐξάγων.
Ἄλλ' ὁ Κύριος τὴν ὑπόκρισιν φανεῖ (4).
Τί γὰρ καλὸν δράσεως, ὧ σὺ κυνόπα (5);
Ὁ τῷ ξένῳ δῆγματι συγκεκραμένος,
Ὡς σὺ κομίσεις ἀγαθὸν τι τῷ βίῳ;
Ὅς τὸ στόμα κέχηνας εἰς ὑποπτερούς,
Ὡς ἀπερεύξεις ῥῆμα χρηστὸν τῇ πόλει (6);
Ἐν μέσῳ δύο κοράκων καὶ ὑποκτετῶν ἀναλω-
θήσῃ.

Sed redarguet cogitationem tempus.
Serpens vero omnes absumet cito.
Tu exsultas et lætaris miser,
Et manus aperis et pedes distorques,
Tanquam te ipsum extra molestiam educeres.
Sed Dominus simulationem conspicuam faciet.
Quid enim boni faceres o tu canino aspectu?
Aliena mordacitate instructus,
Quomodo tu feres boni aliquid vitæ?
Qui os aperuisti adversus aves,
B Quomodo emittes verbum utile civitati?
In medio duorum corvorum et avium absumeris.

Τὸ δευτέρον τι καινὸν ἄλλο θηρίον (7),
Ἰπτάμενός τε πρὸς μεσημβρίαν ὄρις
Βαπτόμενος μέλανι καὶ μέλας ὅλος,
Δεινὸς τὸ φῶς κόραξιν ἀφηρημένος.
Γένος γὰρ αἰσχρὸν τῶν ἀπ' ἡλίου πέλων,
Οἰκτρῶς κλονήσεις σαυτὸν ἅμα καὶ πόλιν,
Καὶ σου στεναγμὸν τῷ θέρει ἔαρ φανεῖ (8).
Καὶ γραμμικοῖς σχήμασι δηλῶν τὸν χρόνον,
Ὡς ὑστερήσει (9) τοῦ πατρικοῦ τὸ τέλος.
Ἀρκτὸν δ' ὀλετήρ ὢν ὄρις τάλας μόνος,
Ὡ πῶς γενήσῃ βρώμα δεινῶν κοράκων (10)!

Secunda et nova alia bellua,
Et volans ad meridiem serpens,
Tinctus atramento et niger totus,
Terribilis, oculis a corvis privatus.
Fædo enim genere Orientali oriundus
Miserabiliter quaties te ipsum simul cum urbo,
Et tuum suspirium æstati ver narrabit.
Et litterarum figuris significans tempus,
Ita privaberis paterno imperio tandem, [solus,
Septentrionis vero pernicies cum sit serpens miser
O quomodo fiet esca callidorum corvorum.

ORACULUM II (icone 2).

Μετένοια.

Penitentia.

Διττὸν τὸ τρίτον. Καὶ γὰρ ὄρις ἡπότσης (11),
Σταυροῦχος ὄρις, ἵππος δ' αὐ κερασφόρος.

Ambiguum tertium. Etenim avis modo erat,
Crucifer avis, equus modo corniger.

NOTÆ.

- (1) Ἐκχεῖ εἰς μέσον. In cod. Amsterodamensis bibliotheca legitur, ἔχεις μέσον.
(2) Ἀπαλέγξει. Cod. Amsterod. ἀπαλλάξει.
(3) Ἀθλίς. Cod. Amst. ἀθλίος.
(4) Φανεῖ. Cod. Amst. φαίνεται.
(5) Κυνόπα. Cod. Amst. κακόν.
(6) Ἀπερεύξεις. Cod. Amst. ἀπορέξει.
(7) Τὸ δευτέρον τι καινόν. Cod. Amst. τὸ δεύτερον τέκνον· et videtur ita fuisse scriptum in cod. antiqui interpretis, qui hæc ita vertit: Secunda proles alia bellua.

- (8) Φανεῖ. Hæc vox in cod. Amst. deest. Quam lectionem secutus est antiquus interpretes, qui hunc versum ita vertit: Et tui gemitus æstas et ver.
(9) Ὡς ὑστερήσει. Cod. Amst. ὡς ὑστερῇ. In codice antiqui interpretis videtur scriptum fuisse, οἷς ὑστερήσει, etc. Vertit enim: Quibus remanebit.
(10) Ὡ πῶς γενήσῃ βρώμα δεινῶν κοράκων. Nicetas oraculum hoc pertinere putat ad Joannem Comnenum, qui obiit in loco cui nomen fuisse ait κοράκων φωλεούς, sive corvorum nidos.
(11) Καὶ γὰρ ὄρις ἡπότσης. Probo Rutgersii

Unitatis duplicis nominis, primæ, solius,
Litteras numerans, tandem in tempore,
Sicut boni ostendisti diem temporis,
In quo imperaris in medio formæ crucis.

Maximus avium et rex solus,
Hic enim habens principium a meridie,
In equo cedit, et splendore dici,
Cum solum medium obtinet sidus dici.

Quam nimis vehemens, quam audax et villosus
Principium habens unitatem et finem.

ORACULUM III (icone 3).

Monarchia.

Et audax maxime et velox es,
Et ad pugnas promptum, o Byzæ genus.
Verum rapit te nominis pars ultima.
Locis in humidis et præter spem cades.
In te enim principium et finis cornu est.
Habes vero aures sermonibus obsessas
Et ore fremis, tanquam habenarum fugax.

ORACULUM IV (icone 4).

Gaudium.

Ecce igitur denuo et novum vere morem
Falcem et rosam qui gestat
Falcifer quatuor menses tibi decerno.
Omnes vero primitias frugum absument ensis;
Templa idolorum ad modicum tempus exstrues,
Ter tres vero cum vixeris annos senex,
Traberis ad orcum, duobus deficientibus in medio.

emendationem: Καὶ γὰρ ὄρνις ἦν ποτὶ σταυροῦχος
ὄρνις ἵππος· δ' αὖ κερασφόρος. Nam τὸ πῶτε et τὸ
αὖ sunt ἀνταποδοτικὰ. Ceterum in antiqui inter-
pretis codice scriptam fuisse videtur ἱππότης· ita
enim hunc versum vertit: *Etenim equus avis*, etc.

(12) *Εὐσμοὺς ἀριθμῶν*. Cod. Amst. *ἑσμοῖς*.
(13) *Ἡμέραν χρόνου*. Cod. Amst. *ἡμέραν*. Et
versu sequenti pro τύπου legitur τύπος.

(14) *Ἐν ἱππῳ παύσει καὶ φάει τῆς ἡμέρας*. In
codice antiqui interpretis sine dubio scriptum fuit:
ἐν ἱππῳ παύσει κερασφόρου. Vertit enim: *In equo
quiescit cornigero*.

(15) *Ἀρχὴν ἔχωρ τε μονάδα καὶ τέλος*. Loquitur
de Comnenia familia, cui præcedente oraculo,
quod inscribitur Αἰμ., portendebatur, tantum eam
imperio præfere, quod litteras nomen Αἰμ. com-
plecteretur. Nam per A Alexius, per I Joannes,
per M et A Manuel et filius ejus alter Alexius si-
gnificabantur. Igitur hoc modo familia illa princi-
pium et finem habuit unitatem, nempe τὸ Α. Vide
Nicetæ locum lib. v, de imperio Manuelis Comneni,
quem integrum inserui testimoniis veterum aucto-
rum de Leone et ejus Oraculis.

(16) *Καὶ θρασὺς ὡς μάλιστα καὶ ταχὺς πέλεις*.
Sic in præcedente oraculo: Ὡς ἀγαν ἔξυς, ὡς θρα-
σύς τε, etc. Ergo hoc quoque oraculum ad fami-
liam Comneniam pertinet. Confirmat id Nicetas,
lib. vii, ubi ait Manuelem Comnenum Joannis υἱ-
um anno ætatis tricesimo octavo obiisse, idque
prædictum fuisse antiquissimi oraculi versu:

Ἄλλ' ὁστὰ τέ σε κερδαίνει λαθὶ λόγον,

id est, *Postrema te abripit syllaba tui nominis*. Nam
HA ultima syllaba nominis ΜΑΝΟΥΗΛ numerum
significat tricesimum octavum. Versus autem, ἀλλ'
ὁστὰ τέ, etc., quem Nicetas παλαῖστατον λόγον vo-
cat, unus est illorum, quibus constat quartum hoc

A Μονάδος διπλῆς κλήσεως, πρώτης, μόνης.
Εὐσμοὺς ἀριθμῶν (12), ὕστερον ἐν τῷ χρόνῳ,
Ὡς ἀγαθοῦ πέφηνας ἡμέραν χρόνου (13),
Ἐν ᾧ κρατήσεις σταυρικῶν τύπου μέσον.

Ὁ παμμέγιστος ὀρνίθων τ' ἀναξ μόνος.
Οὗτος γὰρ λαθὼν ἀρχὴν ἐκ μεσημβρίας,
Ἐν ἱππῳ παύσει καὶ φάει τῆς ἡμέρας (14).

Πόλου μεσουγτός ἀστέρος τῆς ἡμέρας.
Ὡς ἀγανόξυς, ὡς θρασύς τε καὶ λάχυνος,
Ἀρχὴν ἔχων τε τὴν μονάδα καὶ τέλος (15).

Monarchia.

Καὶ θρασὺς ὡς μάλιστα καὶ ταχὺς πέλεις (16),
B Καὶ πρὸς μάχης ἔτοιμος, ὦ Βύζης γένος (17).
Ἄλλ' ὁστὰ τέ σε κερδαίνει λαθὶ λόγον.
Τόποις ἐν ὕγροις καὶ παρ' ἐλπίδα πεισῆς (18).
Ἐν σοὶ γὰρ ἀρχὴ καὶ τέλος κέρας πέλει.
Ἔχεις δὲ ἀποκὸς τοῖς λόγοις κακτημένους
Καὶ χρημετίζεις ἄτερ ἡνίων φυγῆς (19).

Ἐπαρσις.

Ὅρα γοῦν ἄλλιν καὶ ξένον ὄντω; τρόπον
Δρέπανον καὶ ῥόδον ὅπερ φέρει (20).
Δρεπανηφόρος, τατράμηνόν σοι γράφω.
Πρωτόλια (21) δὲ πάντας ἀνδάλωται ἔξει.
Ναοὺς εἰδῶλων πρὸς μικρὸν ἀνεγερῆς (22).
Τρεῖς τρεῖς δὲ ζήσας ἐν βίῳ κύκλους γέρων
Ἦχθη πρὸς ᾄδην (23), δύο λιπὼν ἐν μέσῳ.

NOTÆ.

Leonis oraculum. Item versus ille qui sequitur:

Τόποις ἐν ὕγροις καὶ παρ' ἐλπίδα πεισῆς,

ad eodem Nicetæ ad imperatorem Joannem Comne-
num refertur.

(17) Ὡς Βύζης γένος. Id est, Byzantii oriundos.
Βύζη nomen fuisse creditur nymphæ Thraciæ, a
qua Byzantem educatum fuisse referunt Hesychius
et Codin.

(18) Παρ' ἐλπίδα πεισῆς. Ad Nicetam legitur
πίστης.

(19) Ἄτερ ἡνίων φυγῆς. Cod. Amst. φίλας. Et
hec lectio fuit in codice antiqui interpretis, qui
vertit *citra amorem habenarum*, id est, laxatis ha-
benis.

(20) Δρεπανηφόρος, etc. Totum hoc quartum, et
sequens quintum oraculum ad Andronicum Comne-
num pertinent, ut apparet ex simili oraculo, quod
de ipso loquitur, et exstat apud Nicetam lib. ii, de
ejus imperio: ibi enim inter alia multa, quæ de eo
dicuntur, hæc maxime ad præsens oraculum fa-
ciunt:

Ἐκπεσσεύεται καὶ θερίσει καλήμην
Πλήν ἄλλὰ καὶ τὸς συνθερισθεὶς τῷ χρόνῳ

(21) Πρωτόλια δὲ πάντας ἀνδάλωται ἔξει.
Rutgersius legendum censet: Πρωτόλια δὲ πάν-
τ' ἀνδάλωται ἔξει. Sensus est: Quatuor menses con-
cedo tibi, post quos omnium tuarum frugum primi-
tias ferro absumptas videbis. Nam tempus præteri-
tum ἀνδάλωται pro venienti hic ponitur: ut paulo
post ἦχθη, raptus est, pro rapietur.

(22) Ἀνεγερῆς. Cod. Amst. ἀναγερῆς.

(23) Ἦχθη πρὸς ᾄδην. Procul dubio in codice
antiqui interpretis pro ἦχθη scriptum fuit ἦ:
vertit enim: *Abi in orcum*.

Τρίτον διστούμενον καὶ πρῶτον στοιχείον (24)
Διέστησαν δὴ τὰ κάλαϊ συνηγμένα.

A Tertia et prima littera duplicata
Dividentur, quæ antea erant conjunctæ.

ORACULUM V (icone 5).

Σύγχυσις.

Οὗτος πάλιν τέταρτος ἐξ ἄρκτου τρέχων,
Ξίφος ῥόδον τ' ἀνθρωπος ὁρμῶν εἰς θέρος.
Στοιχείον αὐτὸ πρῶτον ἐκκόβει ῥόδον
Τὸ Μι τὸ στοιχείον τοῦτο βλέπει (25).
Λαβὼν γὰρ ἀρχὴν, ὥστε τέμνειν (26) τὴν χλόην,
Οὐ φαίνεται σου παρ' ἀρχὴν ὁ ἱμάνης.
Ὅρα αὐτόν· θερίζειν γὰρ ἀπάρχεται.
Τὸ ῥόδον (27) φέρων ἐν πᾶσιν ἔχει τέλος.
Ἐν ᾧ τὸ λοιπὸν εὐθύμῃσον· ὡς μάτην
Ψυχῆσται. Πλὴν ὡς ῥόδον τεμὼν ῥόδον
Κύκλοις κινηθεῖς. Καὶ γὰρ τὸ τρίτον φέρει (28).
Στοιχείον ἡ χεὶρ, καὶ δρέπανον αὐτὸ γε.

Confusio.

Hic est quartus a septentrione currens.
Ensemque rosamque homo ad messem intendens
Ista prima littera excindet rosam
M elementum aspice.
Accipiens enim imperium, ut demetat gramen,
Non parcat tibi in imperio constans
Aspice illum : metere enim incipit
Rosam gestans in omnibus habet sinem.
B Ob hoc in posterum bono sis animo : nam frustra
Recreabitur. Verum ut rosam secans rosam
Circulis turbatus. Nam tertiam gestat
Litteram manus, et falcem ipsam.

ORACULUM VI (icone 6).

Τομή.

Ἡ βοῦς δὲ πέμπτον (29) καὶ τέλος ἀρκτητρόφου
Τὸ σχῆμα φέρει τὸν τόπον καὶ τὸν τρόπον (30).
Καὶ σωφρονίζεις σωφρονῶν τοὺς φιλάτους,
Ὅθεν τετεύχῃ (31) χρηστοτάτου τοῦ τέλους.
Μόνος θ' ἐνωθεῖς (32) ἐξ ἀνακτόρων κλέους
Καὶ τῶν νεκρῶν, κράτιστε, λειπῶν τὰ κράτη (33).
Ὡς ἐν βραχεὶ γὰρ εὐτυχήσεις τοῦ κράτους.
Ὅθεν μόλησας, οἷος ὤφθης (34) μοι φίλος.
Πρώτας γὰρ ἔχων ἀρετῶν ἄλλων πλέον.

Amputatio.

Vacca quintum et sinem ursorum nutricis
Figura affert, et locum et modum.
Et compescis ipse modestus amicissimos,
Quocirca consequeris pulcherrimum sinem
Solusque aduniisti tibi imperatoriam laudem,
Et mortuorum fortissime linquens potentiam
Brevi felix eris ob Imperium.
Quare abiens qualis mihi amicus visus es,
Præcipuas virtutes plus quam alii possidens.

ORACULUM VII (icone 7).

Μελισμός.

Ἄλλη τις ἄρκτος δευτέρα σκυμνοτρόφος,
Καὶ πᾶν, ὃ κείνη (35), πλὴν σκιαγραφουμένη.
Παρήλια δὲ παρ' ἐκάτερα στέφει (36),

C

Membrorum divisio.

Alia quædam ursæ catulos lactans,
Et omnia, quod illa, præterquam adumbrata,
Parelia autem utrinque cingit,

NOTÆ.

(24) Τρίτον διστούμενον καὶ πρῶτον στοιχείον.
Cod. Amst. τρίτον διστούμενον πρῶτον στοιχείον.
(25) Τὸ Μι τὸ στοιχείον τοῦτο βλέπει. Sic habet cod. Amst. Douzæ τὸ Μι στοιχείον. Quare Rutgersius scribendum esse opinabatur :

Τομήν δὲ τοῦ στοιχείου τοῦτου πρόσβλεπε.

Mihi vero magis probatur codicis Amst. lectio, τὸ Μι τὸ στοιχείον, etc. Videatur enim oraculum loqui de Manuele Comneno, et respicere ad M, tertiam litteram vocis ΑΙΜΑ, de qua supra egimus. Nam paulo post subiungit : καὶ γὰρ τὸ τρίτον φέρει στοιχείον χεῖρ.

(26) Ὅστε τέμνειν. Cod. Amst. ὡς τέμνειν.

(27) Τεμὼν ῥόδον. Cod. Amst. τέμνων.

(28) Τὸ τρίτον φέρει. Vox φέρει deest in codice Amsterodamensi.

(29) Ἡ βοῦς δὲ πέμπτον. In codice antiqui interpretis scriptum fuisse videtur : ἡ βοῦς δευτέρα. Vertit enim : Secundus bos et finis Arctotrophæ.

(30) Τὸ σχῆμα φέρει τὸν τόπον καὶ τὸν τρόπον. In codice Amst. pro φέρει legitur φαίνει. Et sic Nicetas, qui lib. 1, ubi agit de imperio Isaacii Angeli, totum hoc citat oraculum. Eadem lectio fuit in codice antiqui interpretis.

(31) Τετεύχῃ. Apud Nicetam legitur, τέτευχας.

(32) Μόνος θ' ἐνωθεῖς. Apud Nicetam legitur, Μόνος ἀναθεῖς.

(33) Καὶ τῶν νεκρῶν, κράτιστε, λειπῶν τὰ κράτος. Apud Nicetam legitur, καὶ τῶν νεκρῶν, etc. Id est, Et mortuo linquens imperium. Videtur enim loqui de futuro illo optimo et a Deo electo imperatore, de quo hæc dicuntur oraculi 13, verba :

Ὁ νεκρὸς ἤδη καὶ θέα λελησμένος,
Σκηπτρα κρατήσῃ τῆς δε τῆς βασιλίδος.

(34) Οἷος ὤφθης. Nicetas, ὀφθεῖς. Versus vero Sequens ita apud eum loquitur :

Πρώτας γὰρ ἔχεις ἀρετὰς ἄλλων πλέον.
Et magis hanc, quam mss. codicum lectionem probo.

(35) Πᾶν, ὃ κείνη. Cod. Amst. πάντα τ' ἐκείνη.

(36) Παρήλια δὲ παρ' ἐκάτερα στέφει. Μελισμὸν ἐμφέρουσα τοῦ κράτους δλον. Παρήλια dicuntur, cum bini ternive apparent soles, seu potius, imagines solis in nube spissa et vicina in modum speculi. Antiquus interpres duos hosce versus ita vertit : Ad orientem solem, utrinque coronæ partem inferunt totius imperii. Procul dubio igitur in codice ejus scriptum fuit :

Παρ' ἡλίον δὲ παρ' ἐκάτερα στέφῃ

Μελισμὸν ἐμφέρουσι τοῦ κράτους δλον.
Et quidem ἐμφέρουσι pro ἐμφέρουσα etiam in codice legitur.

Divisionem inferens totius imperii,
Naturam temporum motus extendens.
In ultimam enim plingitur ultimæ.

Α Μαρτυρὸν ἐμφέρουσα τοῦ κράτους ὅλου,
Φύσιν χρόνων κίνησις ἐξημδομένη (37).
Εἰς ἐσχάτην γὰρ γράφεται τῆς ἐσχάτης.

ORACULUM VIII (icone 8).

Sanguis.

Heu heu infelix miserrima civitas !
Miserabilem enim nunc aspicias lucem.
Quando imperabit cappa longum tempus.
Jugulationes enim in te. sicut et effusiones san-
[guinis]

Et ad bellum civile commoti
Infinitam hominum multitudinem sepelient gladio,
Ad sex septem millia numerata.
Et omnis lascivus et cæde contaminatus
Mæchus, raptor, impius, masculi corruptor
Postremo videbunt ante oculos lucem.

Undecimæ constrictæ finis vix aderit,
Cum quinque primitivæ monarchiæ,
Draconem exsibilabunt Libys interfectorem
Macra ejus in frusta dissecantes membra.

Αἷμα.

Αἱ αἱ τάλαινα τληπαθεστάτη πόλις.
Οἰκτρὸν γὰρ οἰκτρὸν νῦν ὑποφθήσῃ φάος.
Ἦμος κρατήσῃ πρὸς μακρὸν κάππα χρόνον.
Σφαγαὶ γὰρ ἐν σοὶ καὶ προχύσεις αἱμάτων,

Καὶ πρὸς μάχην ἐμφυλον ὠργωμένοι
Νήριθμον ἐσμὸν ταρχύσουσι τῷ ξίφει,
Πρὸς χιλιάδας ἐξ ἑπτὰ μετρούμενας·
Καὶ πᾶς ἀσελγὴς καὶ φόνος κεχαρμμένος
Β Μοιχὴς, ἀρπαξ, ἀδικος, ἀρρενοφθόρος,
Τὰ λοιθία λεύσουσι προθύμάτων φάος.
Τῆς ἐνδεκάτης εἰργμένης, οὐκ ἐκλείψῃ (38),
Καὶ πάντα πρωτεύοντα τῆς μοναρχίας.
Δράκοντα συρίζουσι τὸν λιδοκτόνον.
Ἄσαρχα μυστίζουσα τὰ τοῦτου μέλη.

ORACULUM IX. (icone 9).

Gratiarum actio.

Vulpinam simulacra amicitiam
Et patienter ingenium frenasti :
Sicut valde senex et canus sapientia :
Veniens vero dupliciter ad insulas, quæ septem
[referunt tabulas.]

Totos dimittet contractos a se invicem.

Atque effusiones, heu, sanguinis effusi ! tu vic-
[toriam]

Aperuisti manus cum gratiarum actione,
Et victoriæ præmium accepisti in fine tui imperii.

Εὐχαριστία.

Τὴν ἀλωπεκὴν ὑποκριθεὶς φιλίαν,
Καὶ μακροθύμως τὴν φρένα θαλινώσας,
Ὡς ἄγαν πρέσβυς καὶ πολὺς ἐγέρων
Ἐλθὼν δὲ διςσὼς τὰς νήτους ἐκταταύλους.

Τοὺς ὅλους, ἀφελὶς (39) συνθλασθέντας ἀλλήλους.
Καὶ προχύσεις φεῦ αἱμάτων ἐκχυθέντων.

Σὺ τῆς νίκης ἤπλωσας τὰς χεῖρας εὐχαρίστως,
Καὶ βραδείον εἰληφας ἐν τῷ τέλει τοῦ στήπτερου.
Τῶν δύο δερνόντων, ὁ τρίτος πρῶτος. Ἰδ.

ORACULUM X (icone 10).

Potestas.

Væ tibi civitas septem collium, quando vicesima
[littera]

Laudabitur in muris tuis.
Tunc prope erit ruina et perditio
Tuorum magnatum, et eorum, qui injuste judicia
[exercuerunt.]

Qui habet digitos falcatos,
Quod est falx desolationis,
Et in Altissimum blasphemia.

Ἐξουσία.

Οὐαὶ σοὶ, πόλις ἐπτάλοφος, ὅταν τὸ εἰκαστὸν

Στοιχεῖον εὐφημίζεται (40) εἰς τὰ τείχη σου·
Τότε ἤγγικεν ἡ πτώσις καὶ ἡ ἀπώλεια
Τῶν δυναστῶν σου, καὶ τῶν ἀδικίᾳ κρινόντων.

Ὃς ἔχει τοὺς δακτύλους αὐτοῦ δρεπανοῦς·
Ὃ ἐστὶ δρέπανον τῆς ἐρημώσεως,
Καὶ ἐν τῷ ὀφίστῳ βλασφημία (41).

ORACULUM XI (icone 11).

Patriarcha.

Io. Isaacius deliquium cædis sanguineæ.
Io. Gratitude.

Πατριάρχης.

Ἰω. Ἰσαάκιος συγκοπήν φόνου αἵματος.
Ἰω, Ἰω. Εὐχαριστία.

NOTÆ.

(37) Ἐξημδομένη. Rutgersius legendum putat, ἐξηπλωμένη.

(38) Τῆς ἐνδεκάτης εἰργμένης οὐκ ἐκλείψῃ. Probo emendationem Rutgersii : τῆς ἐνδεκάτης εἰργμὸς οὐκ ἂν ἐκλείψῃ· et versu ultimo hujus oraculi, pro μυστίζουσα, μυστίζοντα.

(39) Τοὺς ὅλους ἀφελὶς. Antiquus interpres vertit : Aliis dimissis. Pro ὅλους igitur in ejus codice scriptum fuit ἅλους.

(40) Οὐαὶ σοὶ, πόλις ἐπτάλοφος, ὅταν τὸ εἰκαστὸν στοιχεῖον εὐφημίζεται, etc. Sic supra in oraculo octavo :

Αἱ αἱ τάλαινα τληπαθεστάτη πόλις,
Ἦμος κρατήσῃ πρὸς μακρὸν κάππα χρόνον.

Cappa enim apud Græcos vicesimum numerum significat.

(41) Βλασφημία. Probo lectionem codicis Amsl. βλασφημίας.

Κῶ καὶ κῶ ἡ τοῦ πτωχοῦ ἐπικράτησις.

A Ko. et Ko. Mendici victoria, sive, Imperium pauperis.

Βλέπε δὲ σὺ ὁ τὰ θεῖα φρονῶν καὶ τὰ θεῖα φέρων
Ἐκ ὧμων, μὴ σου ἡ κόνις ὀνειδος γένηται, καὶ πώ-
[γωνα

Βαθύν ἐνδίκῳς καρήση, καὶ μεγάλως ἀγριωθήσῃ
Αὐτὸς δὲ φόβου σύμβουλος ἀρχιερεὺς, οὐ τὸ ὄνομα

Ἰῶ. Καὶ ἀποκαλυφθήσεται ὁ ἡλειμμένος
Ἐπώνυμος Μεναχείμ.

Cave vero tu, qui divina intelligis, et divina
Numeris gestas, ne tuus cinis opprobrium fiat, et
[tua
Promissa verba juste tondeatur, et valde agrestis
Reddaris. Ipse homicidii consiliarius summus sa-
[cerdos,

Cujus nomen Io. Et revelabitur unctus
Cognomine Menachim.

ORACULUM XII (icone 12).

Εὐσέβεια.

Τὴν πέτραν οἰκῶν ἀγε δεῦρὸ μοι, ξένη,
Θρήνους προλιπὼν καὶ βίον τὸν ἀγρότην,
Καὶ ζῇθ' ὁ νεκρὸς καὶ καταστραυμασμένος,
Συναγαγὼν κάλλιστα, πάντα σκορπίσας,
Ἄδικίας ἐπαθλὸν ἠνομημένον.
Ὅταν δ' ὁ μείζων ἀστήρ ὀφθῇσι μέλας,
Γυμνὸς πάλιν ὀδεύσον εἰς γῆς πυθμένας.

Pietas.

B Qui petram incolis veni huc, hospes,
Luctum relinquens et vitam agrestem.
Et revivisce qui mortuus et tristis eras,
Congregans optima, omnia dissipans,
Injustitiæ præmium illegitimum.
Quando vero major stella apparebit nigra.
Nudus iterum revertere ad ima terræ.

ORACULUM XIII (icone 13).

Εὐλάβεια.

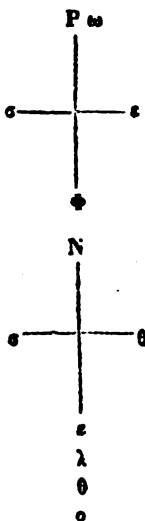
Ὁ νεκρὸς ἤδη καὶ θάψ λελησμένος (42),
Οἶδας πολλοὶ, κἂν μηδεὶς τοῦτον βλέπῃ·
Ὡς ἐκ μέθης δὲ φανείς ἀθρόως
Σκῆπτρα κρατῆσαι τῆσδε τῆς βασιλείας.
Στύλος γὰρ ὀφθαί: ἐν πάλῳ κεκλωσμένος,
Κήρυξ ἀφανὴς τρις ἀνακράξει μέγα·
Ἄπιτε σπουδῇ πρὸς δυσμὰς ἐπταλόφου·

Εὐρηγε δ' ἄνδρα οἰκέτην ἐμὸν φίλον·
Ἄξατε τοῦτον εἰς βασιλείας δόμους,
Μητιόκρανον, μελιχον, πραῖν, ὑψίνουν,

Τὸ μέλλον ἐξύστατον εἰδέναι μάλλον.
Καὶ πάλιν ἔξεις, ἐπτάλοφε, τὸ κράτος.

Innocentia.

Hic mortuus, cujus faciem nullus novit,
Multis notus est, quamvis a nemine videatur.
Tanquam ex ebrietate surgens, repente
Imperium tenebit hujus regni.
Columna enim apparens in cælo fatalis;
Præco invisibilis ter exclamabit vehementer :
C Properate ad occidentalem partem urbis septem col-
[lium :
Invenietis virum incolam mentis amicam :
Deducite eum in regiam domum,
Sapientem, tranquillum, mitem, ingenio subli-
[mem,
Futuri acerrimum investigatorem;
Et iterum habebis tu, urbs, septem collum impe-
[rium.

N

σ

ο

λ

τ

χ

ζ

ε

α

NOTE.

(42) Λελησμένος. Antiquus interpres vertit, solutus; videtur itaque in codice ejus scriptum fuisse λελωμένος.

Præhonoratio.

Ecce iterum homo e primo genere
Occultato infinitis annis in terra
Nudus progreditur ex obscura petra
Et alterius splendidæ vitæ initium facit.
Imago novæ vitæ verissimæ
Verum pari modo paribus duobus duplicatis
Solibus, delitescet mortuus in petra.

A

Προτίμησις.

Ἰδοὺ πάλιν ἄνθρωπος ἐκ πρώτου γένους,
Κρυβέντος εἰς γῆν τρισαναριθμούς κύκλους,
Γυμνὸς πρόβεισι ἐκ πέτρας ἀνηλίου,
Καὶ δευτέρου λάμποντος ἀρχεται βίου,
Εἰκὼν παλιζώας ἀληθεστάτης.
Πλήν ἀρτιάκις ἀρτίων διπλουμένων
Τῶν ἡλίων, ὕπαισι (43) νεκρὸς τὴν πέτραν.

ORACULUM XV (icone 15).

Electio.

Accipe hoc donum, ne renue, o senex.
Accipe, fortissime, et finem considera,
Et ad optima dirige Imperium
Aliaque omnia non metuens tempus.
Etenim desuper hoc accepisti
Triplicibus quippe processibus circumacto tem-

[pore,

Unius decadis stella impleta,
Feliciter morere sacerdoti.
Quid vero obstupefactus nuntium accipis?
Relinque, amice, hominis habitationem,
Sequere te vocantem ad propositam gloriam.
Cum vero honeste impleveris imperii tui diem,
Sancto sine imple universam creationem,
Et ad habitationes proficiscere cœlestes.
Nam iam te est principium bonorum et finis.

Προχείρισις.

Δέξαι τὸ δῶρον, μὴ κατόκνει μοι, γέρων.
Ἄλλὰ λαβὼν, κράτιστε, τοῦ τέλους ἔχου.
Καὶ πρὸς καλὸν εὐθυνα τὴν σκηπτουχίαν,
Τ' ἄλλα τε πάντα, μὴ δεδοικῶς τὸν χρόνον.
B Καὶ γὰρ ἀνωθεν τοῦτον εἰληχας μόνον.
Τριτταῖς δὲ παλαις ἐγκυκλουμένου χρόνου,

Μιᾶς δεκάδος ἀστέρως πληρουμένου,
Καλῶς τελευτά τῷ καθιερωμένῳ.
Τί δὲ τεθῆπῳς ἀγγελίαν εἰσδέχῃ;
Ἄφες, ἀριστε, τὴν φυτοῦ κατοικίαν.
Ἐπου καλοῦντι πρὸς προκειμένην δόξαν.
Καλῶς δ' ἀνύσας τὴν ἐν ἀρχαῖς ἡμέραν,
Καλοῦ τέλους ἐμπλήσον ἅπαντα κτίσιν.
Καὶ πρὸς μονὰς ὁδεύς τὰς οὐρανόους.
Ἐν σοὶ γὰρ ἀρχὴ τῶν ἀγαθῶν καὶ τέλος.

ORACULUM XVI (icone 16).

P. P.

Felicem vitam attigisti ex ignominia.
A virtute autem plus, quam a fortuna habuisti.
Sed non omnino, amice, lucrifacies gratiam:
Invidia enim præveniens ante objiciet tibi damnum.
Non tamen aberrabis a superna hæreditate.

C

Π. Π.

Καλοῦ βίου τέτευχας ἐξ ἀδοξίας.
Ἐξ ἀρετῆς δ' ἐσχηχας εὐτυχεῖς πλέον (44).
Ἄλλ' οὐδ' ὧς, ἀριστε, κερδανεῖς χάριν (45).
Φθόνος φθίσας γὰρ προκρίνεις σοὶ τὴν βλάβην.
Οὐκ ἀπτοχῆσις τῆς ἀνω κληρουχίας.

NOTÆ.

(43) Τῶν ἡλίων ὕπαισι. Cod. Amst. τὸν ἥλιον ὕπαισι.

(44) Εὐτυχεῖς πλέον. Lege, ἡ τύχης πλέον.

(45) Ἄλλ' οὐδ' ὧς, ἀριστε, κερδανεῖς χάριν.

Antiquus interpres ita vertit: *Atque non dolo, optime, tibi lucet gratia parva est. Videtur ergo in codice ejus pro οὐδ' ὧς, scriptum fuisse, ἀδῶς.*

Hactenus ea quæ ex m.s. codice Georgii Douzæ Janus Rutgersius Var. Lect. lib. v, c. 8, primus Græce et Latine in lucem edidit. Oraculum vero prosa oratione scriptum, quod præcedentibus rhythmicis subjunxi, ex codice ms. Bibliothecæ Amsterodamensis desumptum est, neque antea ullibi fuit editum. Continet autem Paraphrasin ultimorum undecim Oraculorum Leonis, quibus agitur de quo nescio futuro optimo imperatore, qui a Deo electus, et quasi e morte suscitatus, imperium Constantinopolitanum adepturus erat, et Græcorum mores reformaturus. Cæterum quis hujus Παρρησίας; auctor sit, nondum salis mihi constat: id duntaxat persuasissimum habeo, nec Scholarii eam esse, nec Rhuzani, quorum Explicationes Vaticiniorum Constantinopolitanorum aliquoties citat Meursius in Glossario Græco-barbaro.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ ΠΑΡΑΦΡΑΣΙΣ

ΤΩΝ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΛΕΟΝΤΟΣ ΧΡΗΣΜΩΝ.

ANONYMI PARAPHRASIS ORACULORUM LEONIS IMP ^(a).

Περὶ τοῦ θρυλλουμένου πτωχοῦ καὶ ἐκλεκτοῦ βασιλέως τοῦ γυνωστοῦ καὶ ἀγνώστου, τοῦ κατοικοῦντος ἐν τῇ πρώτῃ ἀκρᾷ τῆς Βυσαντιδος (46).

De prædicto mendico, electo imperatore, noto et ignoto, præcipuam arcem Byzantinæ urbis habitaturo.

Ὁ ἀληθινὸς βασιλεὺς, ὃς κατοικεῖ ἐν ὑγρῷ τόπῳ διὰ τὸ καυστικόν· ὃν ἐδίωξαν τῆς οἰκίας αὐτοῦ οἱ ἄνθρωποι· καὶ δεῶν κασι τὴν στρωμνὴν αὐτοῦ ἐν ταῖς νήσοις, πλείοντος καὶ ἀλείοντος ἑβδοματικῶ ἑβδόμα χρόνῳ, εἰς τὸ τέλος τῶν Ἰσραηλιτῶν ἀποκαλυφθήσεται. Παρακολούθησαι δὲ οὗτος ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ λιθοῦ (47), καὶ ἴσται ὁ πρῶτος δευτερός καὶ ὁ δευτερός, πρῶτος. Τί μετὰ τοῦτο ποιεῖν τὰ φονεῦτήρια ἐν μέσῳ τῆς πόλεως, ἐν τῷ λευκοφόρῳ πλακωτῷ; Ἐν ἡμέρᾳ παρασκευῇ ὅρα τρεῖς τῆς ἡμέρας, καὶ τριῶν παραττομένων ὁ τρίτος, πρῶτος (48), καὶ ἀποκαλυφθήσεται ὁ ἡλειμμένος (49)· ὁ μέλλων ἀποκαλυφθῆναι διὰ τῶν καὶ σημείων Κυρίου φανεῖται· ἐνηχίθη παρὰ τοῦ ὀρωμένου ἀγγέλου τοῦ ἀποκαλυφθέντος ὡς ἀνθρώπου λευκοφόρου εὐνοῦχου (50), καὶ εἰς τὸ οὗς αὐτοῦ εἶπη αὐτοῦ καθέδοντος, καὶ τῆς δεξιᾶς αὐτοῦ λαβόμενος εἶπη· Ἐγείραι, ὁ καθέδων, καὶ ἀνάστα ἐκ τοῦ μνημείου· καὶ ἐπιφαύσαι σοὶ ὁ Χριστὸς· προσκαλεῖται γάρ σε τοῦ ποιμαίνειν λαὸν περιούσιον· καὶ ἐκ δευτέρου αὐτῷ εἶπη· Ἐξέλθε, ὁ κεκρυμμένος, μηκέτι κρύπτου, πολλοὶ σε ζητοῦσι· πάντες ἐξελεύσονται, σὺ δὲ μόνος εἰσέλυσῃ. Καὶ ἐκ τρίτου δώσει αὐτῷ πλάκας λιθίνας, ἐν αἷς ἔγχαράσσεται ἐντολαὶ δύο· ἐκδικῆσαι καὶ ἰδοὺ ποιῆσαι χρηστά, καὶ ἀσθεῖαν ἐκδιώξει· καὶ τοὺς τὰ Σοδομικὰ ἔργα ποιοῦντας (51) πυρικαύστους ποιήσει· ὡσαύτως καὶ τοὺς κακοὺς ἱερεῖς ἐκ τοῦ ἱεροῦ διώξει· καὶ τοὺς ἀξίους εἰς τὸ θεῖον ἀποκαταστήσει,

Ἐχει δὲ οὗτος σημεῖα· ὁ θυγὲς τοῦ μεγάλου δακτύλου τοῦ δεξιῦ ποδὸς τηλόμα ἔχων, ἡ λαλὶς αὐτοῦ ἡδρα· ἡ ὕψις αὐτοῦ εὐειδής· τὸ εἶδος αὐτοῦ γυναικεῖον· μέσος τὴν ἡλικίαν, φαλακρὸς, μικρὸν, πολὺς.

NOTÆ.

(46) Ἐν τῇ πρώτῃ ἀκρᾷ τῆς Βυσαντιδος. Similiter aliquanto post κατοικῶν, inquit, ἐν τῇ ἀκρᾷ τῆς Βυσαντιδος.

(47) Ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ λιθοῦ. Huc facit ille oraculi octavi versis :

Ἀράκοντα σὺρῖξουσιν τὸν λιθοκτόνον.

(48) Ὁ τρίτος πρῶτος. Respiciat ad oraculum 9.

(49) Καὶ ἀποκαλυφθήσεται ὁ ἡλειμμένος. Hæc verba desumpta sunt ex oraculo 11.

(50) Ἐνηχίθη παρὰ τοῦ ὀρωμένου ἀγγέλου, τοῦ ἀποκαλυφθέντος ὡς ἀνθρώπου λευκοφόρου εὐνοῦχου. Sic aliquanto post : Καὶ δύο ἄγγελοι ἐν

ὁμοιώματι ἀνθρώπου λευκοφόρου εὐνοῦχου. Item Codinus in lib. *De structura templi S. Sophiæ* : Ἐρῶντες αὐτῷ λευκοφόρος τις εὐνοῦχος ; et paucis interjectis, subiungitur : Ἐγὼ δὲ βασιλεὺς, ὅτι ἀγγελός ἐστι Κυρίου. Quod vero hoc loco narratur de futuri illius optimi imperatoris revelatione per angelum, paraphrasis est 12, 13, 14 et 15 oraculi.

(51) Καὶ τοὺς τὰ Σοδομικὰ ἔργα ποιοῦντας. Huc faciunt illi versus oraculi octavi :

Καὶ τῶς ἀσελγῆς καὶ πόρῳ κεκρυμμένος Μοιχὸς, ἄρπαξ, ἄδικος, ἀφροσύνης Τὰ λολῶντα λείψουσιν προημμάτων γάος.

(a) Qui hæc Paraphrasim seu potius ænigmata ex Græco in Latinum transtulit vir doctus D. Mouffet, in Universitate Gallica humaniorum litterarum professor, monet, longe abesse ut sensum hujus scripti apocalyplici ubique assequi potuerit. Edit. PATR.

tia ; prudentia, divinationisque participatio et communicatio ; demissus nasus ; oculi ad cœlum erecti ; paupertas, sordidæ laceræque vestes, propterea quod aliis studuerit. Erit enim mitis, humanus, liberalis, magnanimus, terribilis, generosus. Insignis ejus dextra eo quod in scapulis duæ catenæ ; ad omoplatas (?) duæ purpureæ cruces ; in pectore autem et ad collum αὐτοφρον (?) præterea catenæ in lateribus, in jugulo, in femoribus brachiisque. Nomen imperatoris in gentibus occultatum, simile ultimo diei, septimo, litteris conflatum quæ sunt a primæ litteræ verbi ὀκτωκαιδεκάτω, sive verborum τριακοσιοστῶ πρώτῳ. Pietatem divinationemque colit : eum vero homines pro nihilo reputaverunt, scilicet nunquam utilem. Imponet Dominus manum suam in capite ejus illumque oleo unget in supremis diebus, unde unctus scribetur. Egredietur ex Ismaelitis, et super eos dominabitur ; illis enim in diebus homines conterentur, facies suas ad terram prosternent, pulverem super capita sua effundent, clamantes ad Dominum cœli et terræ. Tunc exaudiet Dominus preces eorum, aures ad incolas terræ inclinans, suumque sub humana forma mittet archangelum, qui, postquam per insulas versatus fuerit, inveniet sanctum, mactum hominem, nulli homini visum, nulli cognitum ; utilem et inutilem ; mendicum et non egenum ; misericordem et misericordiam moventem ; nudum et lino pretioso vestitum ; corpore mortuum et valido spiritu viventem ; sanum et infirmum ; imperantem et nihil proficientem ; ignarum et multa scientem ; omnibus obscurum ignotumque, Deo autem et sibi manifestum ; servili conditione viventem, sed genere imperiali ortum ; imperatoris filium, ipsumque gloriæ imperatorem. Sedebit autem in arce Byzantii, longe ab occidentali porta, in sigmatis regione. Illius educatio ex nativitate octoginta calculos habens nomen ejus. Est enim a duodecima littera ; alterum autem a prima littera scribitur in verbo ὀκτωκαιδεκάτω. Erit assimilatus Deo Altissimo. Patri ejus nomen divinum. Cui profundum ingenium. Sine patre est et sine matre, sine genealogia. Simul et ex una uxore liberos suscepit, filios quidem et filias. Ista autem libe-

A πολυτέρω, καὶ μάλλον εἰδώς (52), προορατικὸς καὶ προφητείας μετέχων (53), καὶ μεταδιδούς ἢ ἢ αὐτοῦ ἐπικεκρυφαί· οἱ ὀφθαλμοὶ μετέωροι· πῆνι, κεκαρμένοι, καὶ ῥάκια ἐνδευμένοι, διὰ τὸ μὴ χρησιμεύειν. Ἔσται δὲ πρᾶς καὶ φιλόανθρωπος (54), εὐμετάδοτος, μεγαλόψυχος, φοβερός, γενναῖος. Ἡ δεξιὰ αὐτοῦ ἄρμους δύο σειράς· καὶ σίαυροὺς παρφυροὺς ἔχων ἐπὶ τοὺς δύο ὠμοπλάτας, ἐπὶ τοῦ στήθους δὲ καὶ ἐπὶ τὸν αὐχένα αὐτόριον. Σειράς ἐπὶ τῶν πλευρῶν, καὶ ἐπὶ τοῦ τραχήλου, καὶ ἐπὶ τῶν μηρῶν καὶ βραχιόνων· τὸ δὲ ὄνομα τοῦ βασιλέως κρυμμένον ἐν τοῖς ἔθνεσι. Ὅμοιοι δὲ τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ τῇ ἐδόδῃ. Γράφεται δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ πρώτου γράμματος ἐν τῷ ὀκτωκαιδεκάτῳ, ἥτοι ἐν τῷ τριακοσιοστῷ πρώτῳ. Φυλάττων θεοσέδειν, καὶ B προφητεῖαν· ἂν ἰδῶσιν οἱ ἄνθρωποι ὡς οὐδὲν ὄντα, καὶ εἰς οὐδὲν χρησιμεύοντα. Ἐπιθήσει Κύριος τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπὶ τὴν κορυφὴν αὐτοῦ, καὶ χρίσει αὐτὸν ἔλαιον εἰς τὰ τέλη τῶν ἡμερῶν, ὃς γραφθήσεται ἡλειμμένος, καὶ ἐξελεύσεται κατὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν. Καὶ κρατήσεται αὐτοὺς, ὅτι ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις θλιβήσονται οἱ ἄνθρωποι, καὶ δώσουσι τὰ πρόσωπα αὐτῶν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ χροὺν πᾶσους ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν, καὶ βοηθήσουσι πρὸς Κύριον τὸν θεὸν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, καὶ τότε εἰσακούσεται Κύριος τῆς δεήσεως αὐτῶν, καὶ θήσει τὰ ὅσα ἐπὶ τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν, καὶ ἀποστελεῖ τὸν ἀρχάγγελον αὐτοῦ ἐν σχήματι ἀνθρώπου, καὶ ἀνίστήσεται ἐν ταῖς νήσοις (55). Καὶ εὐρήσει τὸν ἕκτον αὐτοῦ, τὸν ἡλειμμένον παρ' οὐδενὸς βλεπόμενον, καὶ C παρὰ μηδενὸς γνωριζόμενον, τὸν χρηστὸν καὶ ἀγαθόν, τὸν πτωχὸν καὶ μὴ ὑστερούμενον (56), τὸν ἐλεοῦντα, καὶ ἐλεούμενον, τὸν γυμνὸν καὶ βύσσινα ἡμφιεσμένον τὸν νεκρὸν ὄντα τῷ σώματι, καὶ ἐπνουν καὶ ζῶντα τῷ πνεύματι· Ὁ ἄριστος καὶ κωλύς, ὁ προκατάρξας καὶ εἰς οὐδὲν χρησιμεύων. Ὁ ἀδάτης καὶ πολλὰ εἰδώς· Ὁ τοῖς πᾶσι σκοτεινός, καὶ ἀφανής, τῷ δὲ θεῷ καὶ ἑαυτῷ φανερός· ὁ ἐκ μοίρας δουλικῆς, καὶ ἐκ γένους βασιλικῷ καταγόμενος (57), Βασιλέως υἱὸς καὶ αὐτοῦ βασιλεὺς τῆς δόξης· κατοικῶν ἐν τῷ ἁγρῷ τῆς Βυζαντίδος, ἀπὸ τῆς δυτικῆς τῆς πόλεως πύλης (58) πλησίον τοῦ σίγματος (59). Αὐτοῦ ἡ ἀνατροφή ἐκ γένους ὀρθοήκοντα ψήφου· ἔχων τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Ἔστι δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ δωδεκά- D του στοιχείου· τὸ δὲ ἕτερον γράφεται ἀπὸ τοῦ πρώ-

NOTÆ.

(52) Πολιός, πολυτέρω, καὶ μάλα εἰδώς. Respicit ad illud oraculi noni :

Ὡς ἄγαν πρέσβυς καὶ πολὺς ἐχέσρων.

(53) Προορατικὸς καὶ προφητείας μετέχων. Respicit ad hunc oraculi decimi tertii versum :

Τὸ μάλλον δέξεται εἰδέναι μάλλον.

(54) Ἔσται δὲ πρᾶς καὶ φιλόανθρωπος, etc. Respicit ad illud oraculi decimi tertii :

Μηρόχαρον, μελίχρον, πρᾶν, ὕψινον.

(1) Ἀν τριχόνδρος, i.e. articulos digitos habens.

(55) Καὶ ἀνίσθησεται ἐν ταῖς νήσοις. Iluc facit ille noni oraculi versus :

Ἐλθὼν δὲ δισσὺς τὰς νήσους ἐπαταύλους.

(56) Τὸν πτωχὸν καὶ μὴ ὑστερούμενον. Iluc pertinent illa oraculi undecimi verba : ἢ πτωχὸν ἐπικράτησις.

(57) Ὁ ἐκ μοίρας δουλικῆς καὶ ἐκ γένους βασιλικῷ καταγόμενος. Iluc pertinet ille oraculi sexti versus :

Μόνος ἀναχθεὶς ἐξ ἀνακτόρων κλέους.

(58) Ἀπὸ τῆς δυτικῆς τῆς πόλεως πύλης. Iluc facit ille versus decimi tertii oraculi :

Ἀπὸ σπονδῇ πρὸς δυσμὰς ἐπαύλου.

(59) Πλησίον τοῦ σίγματος. De hoc loco vide meas ad Codicum adnotationes.

του γράμματος ἐν τῷ ὀκτωκαιδεκάτῳ. Ἔσται δὲ ἄφωμοιωμένος τῷ θεῷ τῷ ὑψίστῳ. Τὸ δὲ ὄνομα τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ θεῖον. Ὁς ἐστὶν ὑψένους· ἐστὶ δὲ ἀπάτωρ, ἀμήτωρ, καὶ ἀγενεαλόγητος· ἅμα δὲ καὶ τρικόνδῃλος (59) ἐκ συνουσίας· παῖδας ποιήσας γυναῖκα μίαν, τοὺς μὲν ἄρρένας, τὰς δὲ θηλείας. Καὶ ταῦτα τῶν παιδῶν καὶ τῶν γυναικῶν τὰ ὀνόματα ἅμα μ', δ', γ', α', α', α', ι'· Καὶ ἔσται δὲ ὅλα ταῦτα ἀπὸ τοῦ σημείου τοῦ δυνυχοῦ τοῦ δεξιῷ ποδός, καὶ ἀπὸ τοῦ δεξιῷ ὀφθαλμοῦ αὐτοῦ, ὃς ἐστὶ στρεβλὸς ὀφθαλμὸς τῆς πορνείας. Καὶ ἅγιος τῷ Κυρίῳ· ἐλαίας ἔχων εἰς τὰ δεξιὰ μέρη, εἰς τε τὸ ὑπομάζιον· καὶ μᾶλλον τοῦ ὠμοπλάτου, ἐπὶ τε τοῦ μηροῦ καὶ τοῦ ὠτός, καὶ ἐπὶ τὴν δεξιὰν ὀφρὺν διὰ τὸ τῆς ἐλεημοσύνης μέτρον. Ἐξερυθραίνων τὰ μῆλα χαρίεις. Εὐμήκης τὸ γένειον μεσηλιωμένον, ἔχων τὴν ὑπὲρ νῆα ἅμα τῇ κρατὶ. Μελιχοῦς· μελισταγῆς, μελάθριξ, ἀναφάλαντος, γηραιὸς, νικητὴς, τροπαιοῦχος. Ἀναξ ἀνάκτων ἄριστος. Κατοικῶν ἐν τῇ τετραπύλῳ ἐπὶ τὸ ψυχρότερον μέρος τοῦ αἰγματος, καὶ ἐν τῷ νοτιάῳ μέρει τῆς θαλάσσης, καὶ ἐν τόπῳ ἀσήμε· καὶ τῆς ξυλοκέρκου· πάντα τὰ ἀντακάταντα, κατάντα, νόγια κρεμεῖ· τὸ δὲ σκήνωμα ἔχων ἡνωμένον ἐκ δύο ἀξωπυλῶν. Ἡ δεξιὰ μὲν ὁδὸς πλατεία, καὶ λιθόστρωτος, ἔχουσα λίθους ξεφύς καὶ τετραδιαλούς. Ὑψιῶδης καίμενος καὶ θηριῶδης στύλος τέταρτος, καὶ διεφρολάτης θηλυκῇ ἰσताται ἀπέναντι τῆς σκηνῆς αὐτοῦ. Καὶ κρατεῖ στέφανον κράζων τὴν τύχην τοῦ ἐκλεκτοῦ βασιλέως. Ἀπέναντι τῆς σκηνῆς αὐτοῦ ἱερὸμα θεανδρικὸν θυόμενον, καὶ προσκυνούμενον, ὑπ' αὐτοῦ ἔχων ζώνην μίαν· καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ γλυπτόν. Φέρων τε τὸν πόλεμον, καὶ τῶν ξανθῶν τὰς μηχανάς (60), τὰς χύσεις τῶν αἱμάτων (61) εἰς κυλίκιον ἐν τῇ γῇ ἱστρωμένον. Ἐχὼν ἐπὶ τοῦ νότου τὸν ἀρχοντα τῶν θηρίων, καὶ ἐπὶ τοῦ στήθους τὸν τοῦ στρατοῦ τύπον. Εὐωνόμου δὲ μέρους τοῦ σκηνώματος αὐτοῦ ὁδὸς ἐστενωμένη, ῥυμίσκη· καὶ ὕδατος πλημύρα, καὶ βαθεῖα, καὶ πλημμυρούσα, καὶ ἡχοῦσα, καὶ κυμαίνόμενα ἐπὶ τὴν ἀκρότομον θάλασσαν τῆς ἐπαλόφου, καὶ ποταμὸς βρυχώμενος ἀπὸ τῆς σιδηρᾶς ἀκρότομου ἀναδίδεται. Ὁς ἐστὶν ἐλάτινος πεφυτευμένη ἐν τῇ αὐτοῦ γεννήσει· ἔχων παρακλόνους ἐπάνω αὐτῶν τῶν ἐλατίνων, καλὰ ὀρνέου ἐπέχων λαμοῦ. Ἐχων βλαστοὺς καὶ ἰδέας ὀρνέων, καὶ περιστερῶν· ἐν ᾧ καὶ πύργος μέγιστος, καὶ θηριώδη τελεῖχη. Διακυνόμενος ὑπὸ μελανύτου· ἐλεῶν τε καὶ ἐλεούμενος· ἐστὶ δὲ δυσώνυμος κήλησις αὐτοῦ θηριώδους λύκος, καὶ αὐτῇ τῇ τάξει πέφυκεν ἰλουστρίου φυλάττειν πᾶσαν θεοσέβειαν, καὶ προφητεῖαν. Οὐ προζητάρῃς, καὶ εἰς μηδὲν χρησιμεύσας, ὃν ἐξουδέονυ οἱ ἄνθρωποι ὡς νεκρὸν ὄντα, καὶ μηδὲν χρησιμεύοντα. Ἀποκαλύψει ὁ θεὸς καὶ ἐμφανίσει, καὶ

rorum mulierumque nomina constant ex litteris notantibus numeros 40, 4, 3, 1, 1, 1, 10; quæ manifesta erunt ex unguli pedis dextri signo, et ex dextro oculo, qui est versutus meretricis oculus. Sanctus ante Deum est. Olivas habens in dextra corporis parte, subter manillas, præsertim in omoplata (?) Femore, aure, et ad dextrum supercilium secundum miserationis gradum. Suaviter genis erubescens. Longum ei mentum mystace coronatum. Blandus, mellifluus, nigro capillo, anteriore capitis parte calvus, senex, victor, triumphans. Rex regum optimus. Habitans in tetrapylo, in humidioris signatis parte, in maris littore aquoso, inferiore et cœnoso. Illi egredienti foras duæ portæ, una quidem aurea, altera ligno confecta armataque (?) Omnia sursum deorsumque νόγια suspendit. Ei tabernaculum duabus clausum portis in axe vertentibus. Dextrum limen planum, versicoloribus stratum lapidibus quaterno ordine dispositis. Ad draconis formam columna quarta est. Currum agens mulier ante tabernaculum stat. Homo coronam in fronte gerens fortunam electi imperatoris proclamat. Antetabernaculum statua Dei hominis immolati et adorati, zona una cincta, cujus nomen insculptum. Bellum bellicaque flavorum populorum exercet, funditque cruoris in terræ calicem, ferarum reginam in dorso, et in pectore belli signum habens delineata. Sinistræ vero portæ limen arcum, detersum. Unda redundans profunda, magnumque sonans contra præruptum septemcollis urbis litus irruiat rugiensque longo fluctu a ripa ferrea refugit. Pinus est in eodem ac ille tempore nata surculos ex altissimis ramis emittens. Quibus avis nidus insidet. Apparent levissimæ avium columbarumque species. Ibi turris altissima et mœnia formidanda. Illi servit homo nigro vestimento indutus. Miserantem miserantur. Illum male dicerent blanditorem, qui proprie lupus. In eodem ordine nascetur Illustris, servaturus omnem pietatem omnemque divinationem. Non præfectus prophetis, neque in ulla re utilis, quem homines despiciebant quasi mortuum inutilemque. Revelabit Deus et clarum faciet unctum in ultimis diebus, unctum a ventre matris oleo sancto. Sic manifestabitur: apparebit sidus per tres dies tresque horas noctis, interdum a (die festo) Matris Altissimi, non una e (notis) planetis, usque ad festum salutaris Christi nativitatis. Et (audietur) præco clara voce clamans, evocans et revelans speratum. Tum populus videns audiensque tonantem præconis vocem commovebitur, surgensque cum lætitia et metu se speratum non noscere clamabit; omnesque, postquam fer-

NOTÆ.

(59) Ἄν τρικόνδῃλος, *ter articulos digitos habens?*

(60) Καὶ τῶν ξανθῶν τὰς μηχανάς. Hinc pertinet ille versus oraculi de restitutione Constantino poleos:

Ἀλλὰ σε κυριστατον καὶ ξανθὸν γένος.

Videtur autem loqui de Latinis.

(61) Τὰς χύσεις τῶν αἱμάτων. Respicit ad hunc oraculi octavi versum:

Σφαγαὶ γὰρ ἐν σοὶ καὶ προχύσεις αἱμάτων.

venter clamaverint Κύριε, ἐλέησον, vultibus terram ferientes, pulveremque supra capita effundentes, propter imminensem ipsis tribulationem gement et flebunt. Invocabitur Deus qui benigne preces eorum suscipiet, mansuetoque oculo terræ incolas aspiciet; et inter omnes electos electus agnoscetur. Videbitur in cælo per nebulam orbis solis, quasi æstiva area sex bobus trita magnus (61*) Inferius autem in suspenso stabit exercitus, et a sinistra militum purpuratorum arcus tensus, qualis in rebus nostris constitutus fuit ad perpetuum fœderis perpetui signum. Cunctis vero speratum inficiantibus frangetur arcus ex inclinata parte quæ est in cælo involucri perfectissima et manifestabitur in structione domus veri imperatoris. Tunc populi gloriam Deo reddentes ad arcum summum festinanter current, suscipientesque venerandum grandævumque regem cum lampadibus, palmis magnaue pompa [?] (ὡφραδὼν), ut sic variis cum testimoniis ferant in magnam Sion.

ὁραθήσεται ἐν τῷ οὐρανῷ νεφώδες στερέωμα τοῦ ἡλίου, ἔχον τὸ μέγεθος ὥσπερ ἄλωνος θερρινῆς διώων τῶν βωῶν ἕξ, κάτωθεν δὲ κρεμασθήσεται στρατὸς εὐωνύμους δὲ τοῦ στρατοῦ τοῦ πορφύρου, ἐκτεταμένον τόξον, ὅλον διέθετο τοῖς πράγμασιν ἡμῶν εἰς διαθήκην αἰώνιον· ἀγνοούντων δὲ πάντων τὸν ἐλπιζόμενον, ἀνακλασθήσεται τὸ τόξον διὰ τοῦ νοτιαίου μέρους ὃ ἐστὶν εὐτελοῦμενον ἐν τῷ εὐλίματι τοῦ οὐρανοῦ. Καὶ δεικνύσεται τῇ θέσει τῆς καλιᾶς τοῦ ἀληθινοῦ βασιλέως· τότε οἱ λαοὶ δόντες δόξαν τῷ Θεῷ δορυμῶς σπεύσουσιν ἐπὶ τὸ ἄκρον τοῦ τόξου· καὶ λαβόντες τὸν πολυτέμνητον καὶ γηραιὸν ἀνακτορίδην μετὰ λαμπάδων, καὶ βαίων, καὶ ὡφραδῶν· ὅτι ποικίλως φερῶσι ἀν' αὐτὸν ἐν τῇ μεγάλῃ Σιών.

Cum autem venerit verus imperator ante domum suam inter duas apsides, et imago ejus in altum fuerit erecta, sidus quod apparuerat effundetur in ejus manu et illum spirituali unget lumine. Præco autem voce tonans, sed non visus, e cælo dicet populo: Istene vobis placet? Tunc omnes metu, tremore, stupore corripientur, tonante præconis voce: ita ut pectora tundentes cum lacrymis et genitibus, manusque ad cælum tollentes respondeant: Certe, Domine, quia dedisti, nobis in gratia est; et illum, postquam adoraverint, in magnam Sion inducent. Portæ autem, cum illas orans sigillaverit, cunctis videntibus orantibusque aperientur. Qui illic erant primum conterriti fugient; sed, postquam oraverint, in celsa loca revertentur, eum imperatorem salutantes, generis jure possidentem; et deinde cum canticis illum noctu ducent ad palatium, cujus signa mutabuntur. Duo erunt itineris duces angeli, humana eunuchorum figura, vestibus albis induti, qui ad aures ejus quid faciendum sit susurrabunt. Multi autem in eum manus injicere volentes, visis signis, ab angelis prohibebuntur, et intra se dicent: « Dei benignitatem non intelleximus. Propriis catenis constringimur, peccatores legibus reluctantes, ipsi inclytorum nomen, et tributa cum impiis sacerdotibus exigentes. »

Χρίσει αὐτὸν ἑλαῖον εἰς τὰ τέλη τῶν ἡμερῶν· ἔστιν ἡλεϊμένος ἀπὸ γαστροῦ ἐλαίου ἁγίου αὐτοῦ. Ἀποκαλυφθήσεται δὲ οὕτως· φανήσεται ἀστὴρ ἡμέρας· τρεῖς, καὶ νυκτὸς ὥρας γ', μέσον τῆς πύλης ἐκ τῆς Μητρὸς τοῦ Ὑψίστου. Ὁ δὲ ἀστὴρ οὐκ ἔστιν ἐκ τῶν πλανήτων, ἀλλ' ἥ ὡς ἐμφαίνει εἰς τὴν πατήριον γέννησιν τοῦ Χριστοῦ. Καὶ κήρυξ βωῶν τρανῶς (62)· ἐν ταῖς τρισὶν ἡμέραις ἀνακλῶν καὶ ἀνακαλύπτων τὸν ἐλπιζόμενον. Τότε ὁ δῆμος, ὁρῶν καὶ ἀκούων τὴν τοῦ κηρύγματος βροντοῦδὴ φωνὴν ἐκπια γήσονται· καὶ ἐξοστηκότες ἅμα τῇ χαρᾷ καὶ τῷ φόβῳ βοήσουσιν ἀγνοεῖν τὸν ἐλπιζόμενον· τότε ὁρῶντων πάντων, καὶ τὸ, Κύριε, ἐλέησον, θερμῶς, ἐκτενῶς βοήτων· καὶ τὰ μέτωπα αὐτῶν εἰς τὴν γῆν κρούσαντι, καὶ χοῦν εἰς τὰς κεφαλὰς αὐτῶν πᾶσαντες, καὶ σπινθῆξαντες καὶ δάκρυα χύσαντες διὰ τὴν ἐπιούσαν αὐτοῖς θλίψιν. Παρακληθήσεται τὸ θεῖον καὶ εὐμένως προσδέξεται τὴν δέησιν αὐτῶν· καὶ ἰλέψῃ ὁμματι· ἐκβλέπει ἐπὶ τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν· διὰ τοὺς κατεληφθέντας τότε ἐκλεκτοὺς γνωσθήσεται ὁ ἐκλεκτός·

Καὶ ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ ἀληθινὸς βασιλεὺς ἀπέναντι τῆς καλιᾶς αὐτοῦ ἀναμέσον δύο ἀψίδων, καὶ ἡνιάματος ἐφίφους (63) ἱσταμένου, ὁ φανείς ἀστὴρ ἀπὸ τοῦ δεξιῷ μέρους τοῦ στρατοῦ ἐκχυθήσεται καὶ δώσει αὐτὸν εἰς τὰς χεῖρας, καὶ χρίσει αὐτὸν φῶς νοερόν. Καὶ ὁ κήρυξ βροντοφωνῶν, καὶ μὴ φαινόμενος, ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ πρὸς τὸν λαὸν εἴπῃ· Ἄρεστές ὅμιν οὕτως ἐστί; τότε λήγεται πάντας φόβος, καὶ τρόμος καὶ ἔκστασις εἰς τὴν τοῦ κηρύγματος βροντοῦδὴ φωνήν. Καὶ εἰθ' οὕτως τύπτοντες τὰ στήθη μετὰ δακρύων καὶ στεναγμῶν, τὰς χεῖρας εἰς οὐρανὸν ἄραντες εἴπωσι· Ναί, Κύριε, ὅτι σὺ ἔδωκας αὐτὸν, ἄρεστὸς ἡμῖν ἐστὶ· καὶ προσκυνήσαντες αὐτὸν, ἀνέξουσιν αὐτὸν εἰς τὴν μεγάλην Σιών. Καὶ προσευξόμενοι, καὶ σφραγίσας τὰς πύλας ἀνοικθήσονται εὐσπερ μύλων πάντων καὶ ὁρῶντων· οἱ δὲ ἐκείσθους φύγωσι μετὰ πολλοῦ τοῦ φόβου, καὶ προσευξάμενοι ἀναβιβάσαντες ἐφ' ὕψιλου τόπου καλέσωσιν αὐτὸν βασιλέα ἔχοντα αὐτὸν ἐκ γένους, εἰθ' οὕτως ὁμνήσαντες ὑποστρέψαντες οἴκαδε, καὶ οὕτως ἄξουσιν ἐν τῷ παλατίῳ νυκτός, καὶ ἀλλοιωθήσονται τὰ σημεῖα· Ὁδηγήσουσι δὲ αὐτὸν καὶ δύο ἄγγελοι ἐν ὁμοῦματι ἀνθρώπου λευκοφόρου εὐνούχου· καὶ εἰς τὰ ὅσα αὐτοῦ λαλήσουσι τί μέλλει πράττειν. Πολλοὶ δὲ ἐπ' αὐτὸν θελήσαντες ἐπιβαλεῖν τὰς χεῖρας, οὐκ ἐπιβλήσονται· βλέποντες τὰ σημεῖα καὶ κρατούμενοι ὑπὸ τῶν ἀγγέλων εἴπωσιν ἐν ἑαυτοῖς· Οὐ ἡκούμεν χρηστὸν Κυρίου.

NOTÆ.

(61*) Vel, *magnitudine areæ æstivæ sex bobus trita æquus.*

(62) Καὶ κήρυξ βωῶν τρανῶς. Huc pertinet ille oraculi decimi terti versus:

Κήρυξ ἀφανὴς ἐπὶς ἀνακράξει μέγα.

(63) Ἡνιάματος ἐφίφους. Legendum videtur ἐφίπτου. vel ἐφ' ὕψους ἱσταμένου, id est, ut paulo post ait, ἐφ' ὕψιλου τόπου.

Πάντες δὲ οἰκείαις σειραῖς σφιγγομεθα οἱ τῶν ἀμαρ-
τιῶν καὶ παρανομιῶν αὐτῶν τε ἐνδόξων ὀνομάτων, καὶ
τῶν τοὺς φόβους τελούντων σὺν ἱερεῦσιν ἀσεβεστάτοις·
πολλοὶ δὲ ἀποδράτουσιν εἰς τοὺς φεγγώδεις τόπους καὶ
στραγγαλιώδεις τῆς οἰκουμένης. Καὶ πάντες δοξά-
σαντες τὸν Θεὸν ἡρεμήσουσιν· ἀνὴρ δὲ τῶν τῆς
Ἀνατολῆς· τῷ καὶ τῇ τύχῃ περιφανής· ἀπὸ πενίας
καὶ αὐτὸς ὢν, καὶ ἐκ δόξης εἰς δόξαν μεταβαίνων τῆς
ἐναρέτου πολιτείας· εἰς ἄχρον μετερχόμενος πολὺ
τῷ ὄντι καὶ ταῖς θριξὶ λάμπων· καὶ ἐλπίδα ἔχων τοῦ ἀοράτου Θεοῦ παρόμοιος τῷ πτωχῷ καὶ ἐκλεκτός· καὶ
αὐτὸς τῆς ἀνω κλησίας τοῦ φωτὸς τοῦ Θεοῦ ἐμφορηεὶς (64).

A Multi per loca terræ luce perfusa et arcta effu-
gient; et cuncti l'eum glorificantes in pace mane-
bunt. Vir autem ex Orientalibus, his rebus for-
tunaque illustris, natus pauper, ex gloria ad
gloriam bene ordinati imperii succedet summaque
adipiscetur, corpore et coma fulgens, spem Dei
invisibilis habens, mendico similis, attamen ele-
ctus, ipse e superno cœtu luceque divina (inter
homines) missus.

NOTÆ.

(64) Τῆς ἀνω κλησίας τοῦ φωτὸς τοῦ Θεοῦ
ἐμφορηεὶς. Respicit ad ultimum ultimi oraculi

versum:

Ὁὐκ ἀστοχήσεις τῆς ἀνω κληρουχίας.

ΤΟΥ ΣΟΦΩΤΑΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΛΕΟΝΤΟΣ ΧΡΗΣΜΟΣ ΠΕΡΙ ΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ
ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ.

SAPIENTISSIMI IMP. LEONIS ORACULUM DE RESTITUTIONE
CONSTANTINOPOLEOS.

Quod jam pridem editum fuit a Leunclavio in fine Annalium Constantini Manassis.

Βύζαντος αὐλή, ἐστία Κωνσταντίνου,
Ῥώμη, Βαβυλῶν, καὶ Σιών ἄλλη νέα,
Τρὶς τρὶς ἑκατὸν καὶ σὺ συνάξεις κράτος
Μιᾶς ἐν αὐτοῖς ὑστερούσης εἰκάδος.
Ὡς χοῦν ἀθροίσεις τῶν ἐθνῶν τὸ χρυσίον,
Καὶ πάσας ἀρξεις τὰς περὶ φύλαρχίας.
Ἀλλὰ σε πυρρίστατον καὶ ξανθὸν γένος (65)
Πᾶσαν τεφρώσει καὶ τὸ σὸν λύσει κράτος.
Ἔση πάλιν γάρ, ὥσπερ οὐδ' ἀρξαμένη.
Ἔως Θεοῦ δάκτυλος ὀφθῇς ἐξ ἔω,
Χειρὸς ρύσεως δακτύλους πλῆσει δύο,
Αἰχμὰς φέροντας, αὔρας ὡς ἐκ καμίνου,
Αἷς τὸν πατρίων ἐκδικήσουσι μόρον.
Ἡξοῦσι δ' αὖθις κυκλῶθεν τὰ σὰ τέκνα
Εὐθείας, ὥσπερ ἐκ κύκλου πρὸς κεντρίον
Ἐφ' οἷς δικαίως ἐκδικᾷσι τὴν δίκην.
Καινὴ τὸ λοιπὸν ἡ καὶνὴ πάλιν ἔση,
καὶ κρεῖττον ἄρξεις τῶν ἐθνῶν, ἥπερ πάλαι.
Δόξης γὰρ οἶκος σὺ Θεοῦ χρηματίσεις,
Τοῖς ἔχουσιν σου προσπεσόντων τῶν πέλας.

A Byzantis aula, pii Constantini domus
Roma, atque Babylon, et Sion quædam nova,
Regno ter et ter centenis tibi fas frui
Saltem vicenis annis deficientibus.
Ceu pulverem, aurum collectura es gentium,
Simul vicinis imperatura omnibus,
Sed te perustum ab igne, te flavum genus
Totam incinerabit, et regnum evertet tuum.
Eris quasi non unquam fuisses antea;
Donec ab Oriente conspectus digitus Dei,
Digitos manus jam perditæ implebit duos,
Hastas gerentes e camino auras velut,
Fatum quibus paternum ulturi sunt grave.
Tunc liberi tui venturi sunt undique
Recta velut ad centrum ex circuli ambitu.
B Jus exsequeris per quos justos, ceu decet.
Adeoque tunc rursus futura tu nova es
Meliusque nationes rectora, ac prius.
Nam gloriæ Dei domus vocaberis,
Ubi se ad pedes tuos vicini adjecerint.

NOTÆ.

(65) Ἀλλὰ σε πυρρίστατον καὶ ξανθὸν γένος.
Antiquus interpres Oraculorum Leonis hæc ita
verlit: Sed te ignis summus flavum genus. Videtur
ergo in codice ejus pro πυρρίστατον scriptum fuisse
πύρ ὑστατον. Illi vero, quos hic Leo igneum et
flavum genus hominum appellat, videntur esse La-
tini, qui duce Balduino comite Flandrensium

anno Christi 1203, fugato Alexio Angelo Comneno,
Constantinopolim ceperunt, et integros quinqua-
ginta annos occuparunt. Iidem similiter ξανθοὶ
vocantur in antiqua Græca Oraculorum Leonis
Paraphrasi: φέρων τε τὸν πόλεμον καὶ τῶν ξανθῶν
τὰς μηχανάς.

Omnis Petrus Lambecius aliam de satis imperatorum prædictionem quam postea edidit Du Cangius in
notis ad Zonaram (not. ult.); cujus oraculi cum nonnisi post absolutum volumen notitiam habuerimus, ad
Zonaram (l. CXXXIV) Lectorem remittere cogimur. EDIT. PATR.

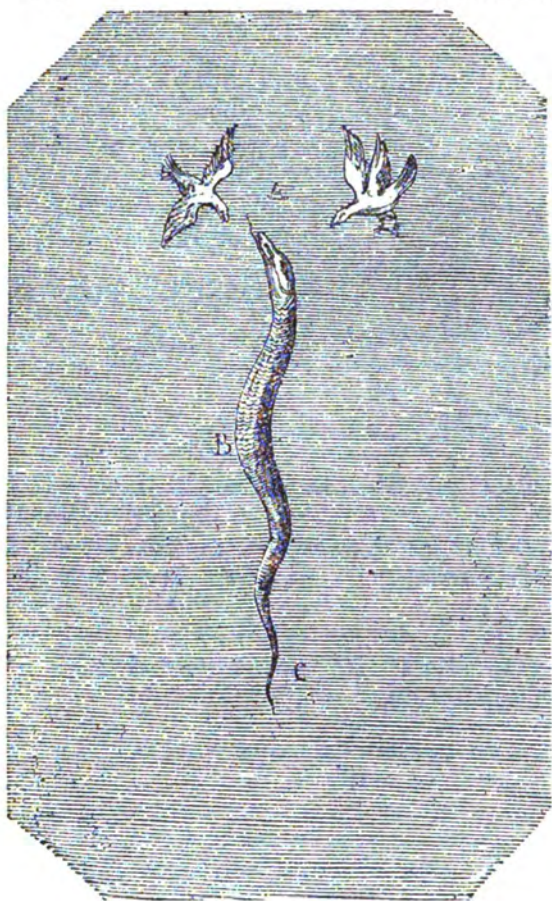

Figure 1.

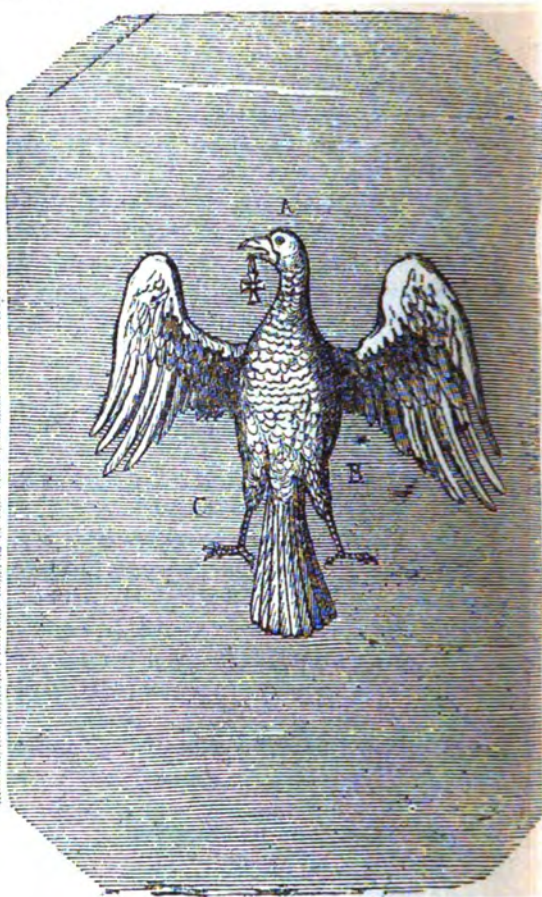

Figure 2,

Figure 3.

Figure 4.

Figure 5.

Figure 6.

Figure 7.

PATROL. C. CVII

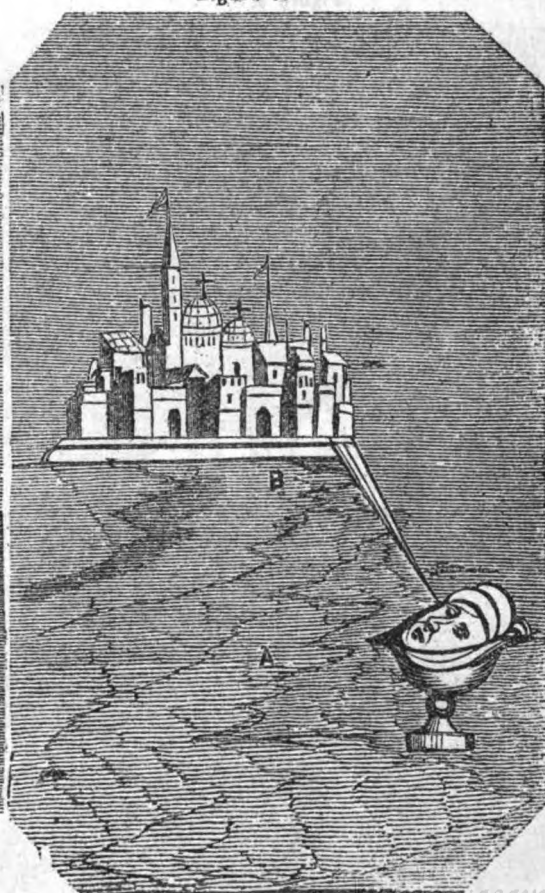

Figure 8.

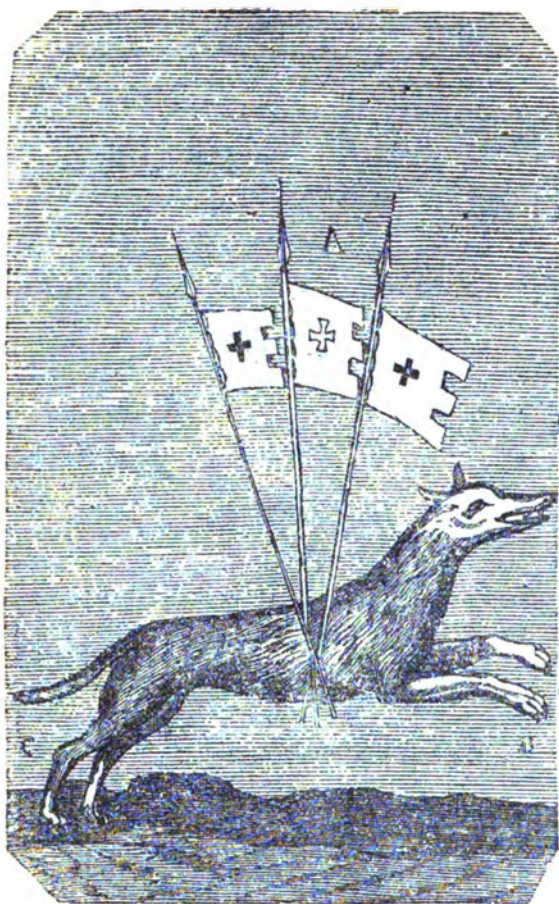

Figure 9.

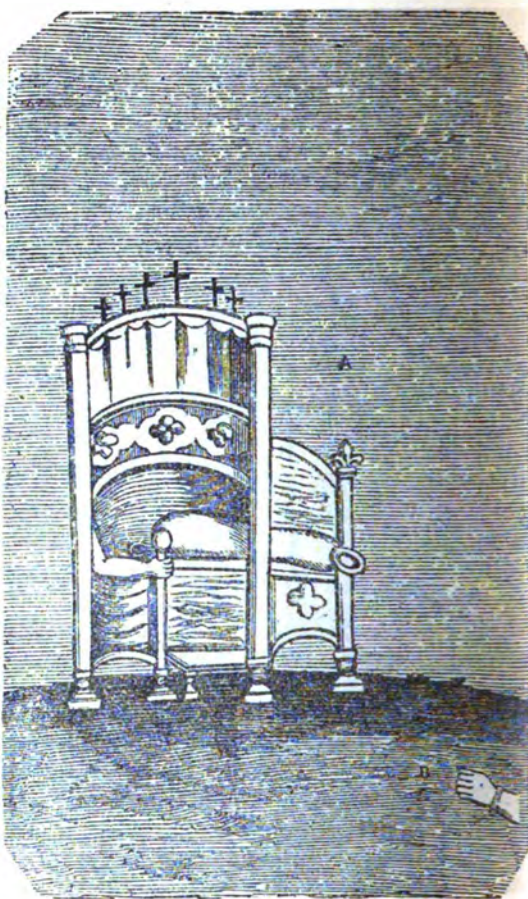

Figure 10.

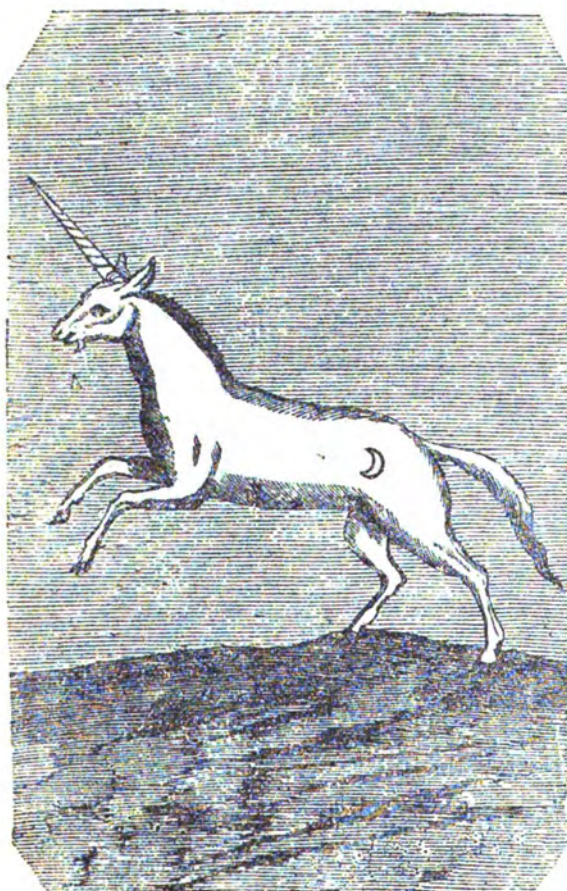

Figure 11.

Figure 12.

Figure 13.

Figure 14.

Figure 15.

Figure 16

AUCTORIS ANONYMI

QUI CREDITUR ESSE FRANCISCUS PATRICIUS DALMATA

EXPOSITIO ORACULORUM

IMPERATORIS LEONIS

Uti ex Græco in Latinum et vulgarem Italum sermonem translata, anno 1596, Brixiae in lucem prodierunt.

EPIGRAMMATA FIGURÆ I.

- A. *In medio geminorum corrorum, et volatiliū absumeris.*
 B. *Et linearibus figuris notans tempus quibus remanebit patrimonii finis, ursæ autem eversor serpens miser solus : o quando fueris esca inmanium corrorum.*
 C. *Secunda proles alia bellua, supinusque ad meridiem serpens, supinus nigrō, et niger totus, luce corvis crudeliter adempta. Etenim genus ex Eoa familia infame ducens miserabili clade. Te ipsum una cum civitate perdes, et tui gemitus æstas et ver.*

EXPOSITIO.

Cum significatio serpentis in maxima veneratione habita fuerit apud antiquos Romanos, et postea apud Græcos, et Ægyptios ; quoniam pro serpente illo intelligebant deum Æsculapium Epidaurum : ideo Græci sub serpente coloris subflavi depicto, eorum dominium ostendere voluerunt, sicuti sub aquila Romanum imperium ostenditur, et sub tribus lunis Turcarum imperium, quod est primum signum magni Sulthanis. Propter hoc, in prima figura ubi aspicitur serpens, significatur Græcia afflicta, quæ post Leonem Philosophum imperatorem Constantinopolitanum valde fuit turbata, et ab internis, et ab externis, et a vicinis, et hoc per annos trecentum et tres, id est, ab anno noningentesimo et quinto a Christo nato usque ad millesimum ducentissimum octavum, quo tempore, ut recitat Egnatius, fuere triginta imperatores, incipiendo ab ipso Leone usque ad Murciffllum ultimum Græcum imperatorem, in tertia imperii mutatione, dico tertia mutatione ; quia prima Græcorum fuit, quando Alexander Magnus in eos detulit imperium anno trecentesimo vicesimo sexto ante Christum natum, unde mutatio ista una cum nomine imperiali usque ad mortem Philippi perduravit, videlicet per annos ducentum triginta quinque, quo tempore cœpit secunda imperialis mutatio sub Romanorum dominio ; quo tempore Magnus Constantinus Byzantium transtulit imperium Romanum, et ab ipso civitas dicta fuit Constantinopolis ; perseveravit istud Romanum imperium, quod tenebat gradum orientalem et occidentalem usque ad Theodosium imperatorem, post quem divisum fuit imperium Romanum, et Arcadio datum fuit orientale, et divisio hæc fuit in annos

A trecentesimo nonagesimo octavo ; ob id postea imperatores Constantinopolitani vocati sunt Orientales, Romani vero Occidentales, qui per aliquod tempus cessarunt propter Gothorum adventum, et imperium in Galliam fuit delatum Carolo Magno ; et sic usque ad Carolum Magnum imperavit in Orientem post Theodosium juniorem ; Valentinianus, tertius deinde Flavius Valerius Martianus, in quo desiit imperium CP., quia post Martianum creatus est Leo primus de stirpe Græca ; unde mutatio imperatorum Orientalium Romanorum in Martino desiit, et hoc pacto cœpit tertia mutatio imperialis in Græco sanguine circa annum quadringentesimum sexagesimum in Leone primo, et sic per viginti quinque imperatores in Nicephoro, id est, post imperii translationem in Galliam ; sed secuta est etiam post Nicephorum tertia hæc imperialis Græca mutatio usque ad Murciffllum (secundum aliquos) sexagesimum imperatorem hujus tertiæ mutationis in sanguine Græco, et in ipso desiit stirpis Græcæ imperium ; unde hucusque ostenditur imperium Græcum sub figura serpentis (et quantum erat duraturum) qui a duobus volatilibus cæcus redditur. Propter hoc dicit Epigramma A : *In medio geminorum corrorum et volatiliū absumeris* : quasi dicat : O imperium Græcum, absumeris inter duos corvos, aut volatiles ; id est, alienos potentatus qui te expellent ; et ita Ægyptii per corvum intelligebant infamem expulsionem, inquit, quod expulsio erit duorum corvorum : et ita fuit ; quoniam alter eorum fuit Murciffllus, qui credens Græcum imperium occupare, Alexium juvenem imperatorem occidit ; sed ipse statim captus fuit a Venetis et Gallis, et Byzantium ductus, variis cruciatibus mortuus, et castigatus acerbè. Sed interim quod Murciffllus fugam ceperat, ecce secundus corvus, id est, Balduinus Flandriæ comes, qui dominium et urbem cepit, et sic fuit imperator creatus, ut dicit Egnatius, et alii.

EPIGRAMMATA FIGURÆ II.

- A. *Duplex, triplex, etenim avis eques crucigerula avis equusque rursus corniger.*
 B. *Maximus, aviumque rex solus, hic certe accipiens regnum, e meridie in equo quieverit cornigero, uno die, sidere diei percensente medium poli.*

C. *Monade duplicis appellationis, sola prima ramentis numerorum, postero tempore, ut et bona pars temporis exsistis, quando tenebis crucis imaginem mediam, et audax quam maxime, et celer es, et ad bella promptus. O Byzæ genus, sed ad extremum occasio famæ lucrum faciet.*

EXPOSITIO.

Aquila cum cruce novum imperatorem denotat, id est, Balduinum supradictum, qui circa annum millesimum ducentesimum octavum, auxilio Venetorum et Gallorum creatus est illius loci imperator, quoniam inter ipsos fuit pactum, si Galli crearent Dominum temporalem, Veneti crearent Dominum spirituales; unde Galli crearunt Balduinum ex Gallorum stirpe imperatorem Constantinopolitanum, Veneti vero Thomam Maurocenum illius civitatis patriarcham fecerunt. Ista figura ostendit tempus huius imperii in externa stirpe in illis verbis epigrammatis A, duplex triplex, etc.; quasi dicere velit, duplex triplex, hoc est, sex imperatores cum signo aquilæ crucem ferentis erunt in imperio. Et ita fuit, quoniam sub aquila ista crucigerula, quæ sex pennas gerit in collo, ostenduntur sex imperatores, id est, Balduinus, Henricus, Petrus, Rubertus, et Joannes Brennius tutor cum Balduino secundum nonnullos, et qui postea succedere deberet, videtur in epigrammate B, ubi dicitur: *Maximus aviumque rex solus*, etc.; quasi dicere velit: Magnus et solus avium rex erit ille, qui capiet dominium Græcum, sed transacto meridie, id est, per aliud parvum tempus quiescet in equo cornigero, et ita fuit, quoniam Aquila cessavit in Balduino secundo.

EPIGRAMMATA FIGURÆ III.

- A. *Sulthanus Mechemetes, is qui Constantinopolim capturus est.*
 B. *In locis humidis, et præter spem cades; in te enim initium et finis cornu est.*
 C. *Fama vulgatum est, quod aures habes; et hincis citra amorem habenarum, id est, laxatis habenis.*

EXPOSITIO.

Videbatur quod Græcia relinquens dominium eternum Aquilæ in Balduino secundo, et alium novum et nativum accipiens dominium in Michaeli Palæologo (sed intermedio imperiali secundum aliquos Alexii, Angeli, Theodorilascori, et Joannis Deplobatarii) esset tanquam nova sponsa, ostensa per illam juvenculam Græcorum more indutam, et lætam; sed illa lætitia a meridie sublata fuit, sicut dictum est ab equo cornigero, a quo depressa fuit: quare epigramma B juvenculæ dicit: *In locis humidis, et præter spem cades*, etc.; quasi dicere vellet: In locis humidis, hoc est, in feliciore tempore tui domini, o Græcia, quæ tantum te extollis, cades; sed scias, quod in te principium et finis est cornu, hoc est, quod in te fuit principium cornu, id est, dominium, in te etiam erit flus. Sed quis futurus esset hic primus corniger equus, declarat epigramma A, dicens: *Sulthanus Mechemetes qui capiet Constantinopolim*, id est, Sulthanus Mechemetes erit ille, qui imperium Græcum occupabit, qui desiit in Constantino quinto impe-

A ratore post Michaeli Palæologum Viterbiensem anno Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo tertio, et ista perseverabit per septem imperatores Maucmetanos. Quomodo autem pervenerit imperium istud in Mechemet, dicunt Historiæ Ottomanorum, et Turcarum, et Græcorum, quod Michael Palæologus reliquit Andronicum, qui duos filios habens, Calojannem, et Emmanuelem, reliquit tutorem Joannem Cantacuzenum, qui Calojanni filiam in matrimonium collocavit; sed orta dissensione inter Cantacuzenum et generum, Cantacuzenus generum expulit, se imperatorem faciens; sed Calojannes in statum restitutus, Cantacuzenum multavit exsilio, qui se monachum fecit. Hic Calojannes Emmanuelem habuit, qui post patrem tenuit imperium, et septem habuit filios, Joannem, Andronicum, Theodorum, Constantinum, Demetrium, Thomam, et Michaeli. Tempore istius Emmanuelis imperatoris accidit quod Mechemet Turcarum imperator, postquam a Venetis mari profligatus esset, et cum ipsis deinde pacem haberet, ut a fratre Mustafâ aggrediretur, qui postea Salonicum aufugit: quod intelligens Mechemet, cum exercitu petebat Mustafâ gubernatorem; qui cum Emmanueli Græco imperatori de hoc scripsisset, responsum tulit huiusmodi: quod Emmanuel et Mechemetes concordare fuere; et promissit Mustafam carcere detenturum, in quo permansit usque ad mortem Mechemetis primi. Propter istam Græcorum actionem tantum auctus est amor in Mechemetem, ut omni eorum petitioni assentiret: unde tam valde floruit Græcia in illa tranquillitate, ut tanquam nova sponsa in otio et quiete permaneret, nisi Emmanuel imperator filius regnum divisisset, quorum dissensiones causa fuere augmenti Ottomanorum, et propriæ perditionis: quoniam defuncto Emmanuele, Joannes primogenitus cepit imperium; et post ipsum cum Constantinus in pacifico dominio esset constitutus, et Græci cum Mechemete secundo fœdus percussissent, non diu permansit in illa tranquillitate, quia Mechemetes superbus et invidus, fœdera non respiciens, in illis postpositis una cum legibus et juramentis, propugnaculum erexit, quod vocabatur Bogazator, quo completo, se Græcorum hostem detexit: cepit enim regionem Constantinopolitanam damno afficere; et cum maximo exercitu civitatem obsidione teneret atque magnis bombardis, anno millesimo quadringentesimo quinquagesimo tertio civitatem et dominium habuit: erat quippe Mechemetes vir fraudulentus, et deceptor, quod diceret, fidem solum a mercatoribus servandam, non a principibus cupientibus magnos fieri: erat etiam vir sagax, ingeniosus, et Christianorum hostis acerrimus.

EPIGRAMMATA FIGURÆ IV.

- A. *Sulthanus Pazaites.*
 B. *Secundus bos, et finis Arcetrotrophi, id est, ursæ nutriticia, figura ostendit locum et mores.*

EXPOSITIO.

Denotat quarta figura successorem Mechemetis,

qui fuit Bajexit; quare dicit epigramma A: *Sulthanes Paxaites*. Hic habito post patrem dominie, a varis principibus valde fuit vexatus; omnes enim videntes ejus pacificum animum, contra ipsum arma audebant capere, et deficere, sicuti fecerunt exules Moræ, Macedoniæ, quæ medio Nicolai Zuppani et Joannis Cernovichii in statum se reduxerunt. Istæ duæ provincie ad defectionem tractæ ostenduntur duobus illis capitibus juvenularum, quæ per paucum tempus in libertate permanserunt.

Hic imperator Bajexit non ab re ostensus fuit figura bovis symbolica, quia semper pacis fuit amicus, ut homo animi pacifici et mitis naturæ: fuit vir intelligens, philosophiæ incumbens, et præsertim ei placere Averrois opera, et fuit imperator et dominus bonæ fāmæ.

EPIGRAMMATA FIGURÆ V.

A. *Alia quædam ura secunda schimnotrophus, id est, catulorum nutritrix, et omnino illa præter quam quod umbratilibus tractibus delineata.*

B. *Sulthanus Selimus.*

C. *Ad orientem solem utrinque coronæ partem inferunt totius imperii.*

D. *Motus temporum intempestivus erit, nam a summo in summum describitur.*

EXPOSITIO.

Sicuti symbolo bovis in quarta figura ostensa est natura Bajexitis secundi imperatoris in Constantinopoli, ita in hac quinta figura, symbolo ursæ cum capite gryphii, et cum quatuor catulis ostenditur natura successoris Bajexitis, et nomen per epigramma B dicens, *Sulthanus Selimus*. Iste revera fuit sicuti hic est figuratus. Fuit etenim ita crudelis, ut valde incubuerit ad omnes Ottomanos extinguendos, fratres, nepotes, et consanguineos suos: et quamvis esset Selinus proprii sanguinis homicida, dicens nihil esse tam dulce, quam sine consanguineorum timore imperare, fuit tamen justitiæ amator, virtutisque ac magnitudinis; vigilans fuit, ferox, et in victu modestus. Sed in suarum victoriarum incremento vires defecere: orto enim in renibus ulcere, corrode et pestilenti febre correptus, mortuus est. Ideo dicit epigramma B, *Motus temporum*, etc. Quasi dicere vellet quod sperans ad alia tropæa et victorias transire, ægrotudo abstulit animum et vitam.

EPIGRAMMATA FIGURÆ VI.

A. *Sulthanus Solimanus.*

B. *Hic existens quartus ab ura cum falce et rosa vir contendens ad messem.*

C. *Falcifer trimestre tibi spatium præscribo, ense autem multas primitias evertisti.*

D. *Templa idolorum brevi tempore erigis, tres ter autem vivens in vita circulos senex, abi in orbem duos linquens superstites.*

EXPOSITIO.

Ea fuit Solimi crudelitas, ut cum mortuus esset, et ei filius Solimanus successisset (sicuti ostenditur in præsentii figura symbolo regis) omnibus videretur, discedisse leonem ferocem, ursum, aut tigrem, et agnum mansuetum reliquisse, adeo ju-

venis Solimanus placidissimam naturam extrinsecus ostendebat; in quo postea multi decepti sunt, præsertim infelix Morea ostensa capite illo juvenculæ, quæ cum a jugo tyranni se liberatam putaret, cum Gazelle se conjunxit, qui præter promissam fidem credens Syriæ dominium occupare, contra Solimanum progressus adeo profligatus est, ut infelix Morea facta sit adhuc infelicio.

Vere fuit Solimanus rosa, id est, ver cum falce, id est cum messe: ideo dicit epigramma B: *Hic existens quartus ab ura*, etc., et in epigrammate C, *Falcifer*, etc. Figura ista potest hoc pacto intelligi, quod cum fuerit imperator Solimanus vir qui famam ostendere vellet vigilantie et prudentie, futurus erat, ut qui vadit ad messem falce paratus, quasi dicere vellet, quod ipse existens messis, paucissimæ, aut nullæ jurisdictiones suo maximo imperio per successorem adjungi debebant: rosa enim apud Ægyptios humanam fragilitatem significat, et indicium boni fugientis; ideo antiqui in manibus defunctorum rosas ponebant et flores, atque super defunctum et sepulcrum spargebant, et sic rosa in manu regis in præsentii figura indicium boni fugientis denotat. Potest etiam dici, quod angelus, ut in figura aspicitur, prædixerit finem imperii. Cum etenim dicatur in epigrammate C: *Falcifer trimestre tibi spatium præscribo*, quid aliud est quam dicere, post tuum imperium regnabunt tres imperatores, et deinde finita erit totius imperii Ottomanorum.

EPIGRAMMATA FIGURÆ VII.

A. *Blabe kalikos.*

B. *Hei, hei misera et ærumnosa civitas, siquidem miserabilem lucem tuam miserabiliter corrupisti. Plebs parvo tempore K obtinebit; in te multas cædes et profusiones sanguinis, non deficiet ab undecima ætate qua orieris. Et quinque primitiæ monarchiæ draconem dilaniabunt libocidam, et minutim discerpent hujus tennes carnes, et in bello gentem efferatam ense conficient infinitum numerum ad sex septem millia: flagitiosusque omnis, et cæde satiat, mæchus, adulator, prædique hanc supremam videbunt ante oculos lucem.*

EPIGRAMMATA FIGURÆ VIII.

A. *Ton B dponon o tritos A.*

B. *Sub vulpina pelle amicitiam dissimulans, et fortiter animum continens, ut valde senex et sapiens, sed veniens ad insulas bis Eptataulos alitis dimissis qui invicem se attriverunt.*

C. *Et o effusiones sanguinis, tu victoriæ manus explicuisti benigne, et bravium adeptus es in frus accepti.*

EPIGRAMMATA FIGURÆ IX.

A. *Vas tibi, septicollis, quando vicesimum elementum faustis acclamationibus excipietur in tua manu, tunc imminet ruina et extrema calamitas primitiis tuis, et hoc judicium iniquitate.*

B. *Byzanti aula et penates Constantinii. Roma, Babylon, et Sion alia nova. Tres ter centum et in deges annos, una nova Ecce excepta, quando congeres gentium thesauros, et jura dabis cunctis circum philarchiis, sed te ignis summus genus flavum te omnem exuret, et tunc dissolvet imperium.*

EPIGRAMMATA FIGURÆ

A. *Optima quæque colligens, et affligens præmium injustitiæ pessimum, quo tempore medium astrum visum fuerit nigricans.*

EXPOSITIO.

Istis quatuor figuris conspicietur ruina imperii Ottomanii, ideo ostendit septima figura Constantinopolim depopulatam: quare epigrammate B videtur civitatis ploratus, atque sic relinquetur vacua sedes imperialis, sicuti videtur in noua figura; sed quando hoc futurum sit, ostendit epigramma A, ipsius nouæ figuræ, dicens: *Væ tibi, septicollis, quando vicesimum elementum faustis acclamationibus occipietur in tua mœnia*; id est, *Væ tibi, Constantinopolis septicollis* (ipsa dicta est septicollis, quia Constantinus Magnus, cum ibi imperium Romanum detulisset, distribuit etiam civitatem in eodem ordine, tribus et officia, sicut esset Roma ipsa quæ habet septem colles), quando videbitur vicesimum elementum in tuis mœnibus, hoc est Tau vel Taf, quod elementum est symbolica figura sanctissimæ crucis, et propter hoc habitatores civitatis coacti erunt sese in fugam præcipientes dare, quod aperte dicitur in decima figura in epigrammate A, ubi sic habetur: *Optima quæque colligens, et affligens præmium injustitiæ pessimum, quo tempore medium astrum visum fuerit nigricans*, id est, quando videbitur sol niger, hoc est, Christus contra infideles iratus.

EPIGRAMMATA FIGURÆ XI.

- A. *Versus, quos angelus imperatori dicturus est.*
 B. *Mortuus aspectu, solutus, norunt multi, quamvis nemo videt ut somno excitatus continuo sceptrum reginæ quidem occupabit.*
 C. *Præco inconspicuus ter magnum vociferabitur: Abite confestim ad occasum septicollis, inuenietis virum familiarem, meumque necessarium, ducite hunc in regiam domum.*

EXPOSITIO.

Relicta imperiali sede vacua, ecce, dicit Angelus epigrammate B, *Mortuus aspectu, solutus*, etc. Quasi dicere vellet, *Ecce, o Græcia, mortuus aspectu, et solutus, quem multi tuorum cognoverunt, quamvis non viderint*; id est, tui eum fama cognoverunt, quamvis oculis non viderint, iste tanquam a somno expergefactus, statim sceptrum Græciæ Reginæ occupabit; sed ubi vir iste reperietur, ostendit epigramma C dicens: *Præco inconspicuus vociferabitur*, etc. Hujus possent fieri diversæ considerationes. Dicit enim epigramma, quod iste non erit in humana consideratione, et quod erit in occasu civitatis septicollis, et homo familiaris, id est, catholicus et fidelis, et quod erit amicus, cum ex antiquo et nobilissimo sanguine proveniat. Hunc, dicit divinus præco, querite in occasu, et inter magnates; et quod (sicuti dicit figura) in somno quiescat, funebri et antiqua veste indutus, super duo triformia animalia; id est, querite eum in occidente, non in oriente civitatis, quia ibi non erit; quem inuenietis, ut supra, in somno tanquam mor-

A tuum quiescentem, hoc est, qui ex antiqua et reg a stirpe originem trahat.

EPIGRAMMATA FIGURÆ XII.

A. *Petram incolens, age huc mihi hospes, relictiis lacrymis vitæque agresti et solitaria, et vive mortuus et afflictiis, nudus rursus redi ad superos.*

EXPOSITIO.

Videtur in præsentī figurā, quod dum requiritur vir superior dictus, ecce afflicta septicollis, quæ dolens versus juvenulam illam dicit, *Petram incolens*, etc., quasi dicere velit, *Ad me septicollem quæ in hac petra clausa sumus*, id est, in hac afflictione, venias, o advena, depositis lacrymis et vita solitaria propter jugum Maumetanum, propter quem vivis afflictiis, et tanquam mortuus: tunc respondet juvenula illa (quæ adventum et peregrinum regem ostendit), *Quamvis sis nuda, o Constantinopolis, et rege spoliata, propter cladem quam passa es, redibis tamen iterum ad lucem, quæ lux nulla alia est nisi Jesus Christus, qui dixit: Ego sum lux mundi*; ideo revertens, o civitas, ad Christianam religionem, Maumetana expulsa, iterum lucida fies sub sole splendente Christi Salvatoris.

EPIGRAMMATA FIGURÆ XIII.

A. *Ecce rursus homo ex prima stirpe occulta in multos innumerabiles annos. Nudus prodit ex obscuro et tenebricoso tumulo, et secunda splendente vita incipit et vixit. Imago rursus vitæ verissima.*

EXPOSITIO.

Declaratio figuræ XI confirmatur demonstratione præsentis figuræ, dicens epigramma A: *Ecce rursus homo*, etc. Quasi dicere vellet, *Ecce noviter unus qui trahit originem a prima stirpe tua, o Constantinopolis, sed occulta per infinitos annos, id est, cum transierit ex uno in alium per multa sæcula, et occulta in hominum imaginatione, qui nudus exit e tumulo, id est, qui primus ab antiquissimis statibus ad nova dominia exit, unde splendente secunda vita, id est, cognito quod sit (utl monstratum est) ex prima regia stirpe tot populorum, et tanquam resurrectus ad aliam vitam, id est, ad antiquum statum incipit cognosci, et iterum vivere ad verissimam vitæ imaginem, id est, ad principalem dominationem regis et imperatoris. Ille autem homo ex antiqua stirpe cum debeat esse in occasu, potest intelligi quod debeat esse ex stirpe regia, antiqua Austriacorum, qui sunt in occasu septicollis.*

EPIGRAMMATA FIGURÆ XIV.

- A. *En lupum qui ovem cupiebat devorare, pastor occidet, et hominem inueniet.*
 B. *Sic perdet qui occupavit.*

EXPOSITIO.

Ex his quæ in superioribus figuris dicta sunt et ex præsentī figurā, manifestum Ottomanorum excidium conspicietur; dicebatur in epigrammate C sextæ figuræ, *Trimestre spatium tibi præscribo*; per tres menses debemus intelligere tres imperatores post Solimanum; hi autem fuerunt Selimus, Amurathes, et Mechemetes qui nunc imperat, et cum sit tertius mensis, per consequens erit finis imperii.

Dicit epigramma A præsentis figuræ: *En lupum qui ovem*, etc. Vere lupi vocari possunt Turcarum imperatores, qui semper Christianos sub ovis figura ostensos persecuti sunt; sed Mechemetes propter multas clades quas in Transilvania mensibus præteritis et in Pannonia ejus duces perpassi sunt, nullo modo dedecus hujusmodi in primis imperii annis pati valens, tanquam lupus rapax, exercitus classesque parat, et omni nititur conatu Christianos devorare; sed pastor cujus sunt oves, eas ab ore suo liberabit. Hic erit sanctissimus Pontifex, verus omnium Christianorum Pastor, cui dictum fuit Christo, *Pasce oves meas*, qui proprio sumptu exercitum contra Turcas parat, ejusque exemplo cæteri catholici principes idem præstant; sicque ipsius pastoris opera, lupus ovem dimittit, et interficietur, et vacua relicta imperiali sede, Pontifex hominem inveniet, qui sedet in ea, quod dicitur in fine epigrammatis A, *Et hominem inveniet*, id est, judicabit ipse cujus hominis ex regia antiqua stirpe nati (ut superius dicebatur) futurum sit imperium.

Dicit epigramma B, *Sic perdet qui occupavit*. In his verbis clare ostenditur finis imperii Ottomanni, qui enim cepit Constantinopolim, fuit Mechemetes, vivens nunc imperator Mechemetes vocatur: idem igitur imperator nomine perdet imperium qui occupavit ipsum; quod etiam sed magis obscure habetur in tertia figura, in qua dicebatur de Mechemete qui Constantinopolim occupavit, *In te initium*

A et finis cornu est: clare igitur conspicimus finem Turcarum in hoc Mechemete; dummodo catholici principes, relictis inter ipsos dissensionibus, sub felici auspicio sanctissimi Pastoris lupum orientalem persequi velint.

EPIGRAMMATA FIGURÆ XV.

A. *Versus angeli ad imperatorem.*

B. *Suscipe donum, nec cessa senex. Optime imperator, accipiens regnum persevera ad finem usque, et ad regnum pulchrum regnator, cætera ne veritus tempus: nam istud solum divinitus accipies.*

EPIGRAMMATA FIGURÆ XVI.

A. *Versus patriarchæ ad imperatorem.*

B. *Vitam gloriosam et illustrem sortitus es ex ingloria, ex virtute felix existens; at qui non dolo optime tibi hæc gratia parata est, livorem antevergens præjudicabis tibi damnum, non errabis atque certa sede, sorte tibi data.*

EXPOSITIO.

Quinta decima figura ostendit angelum coronam imperialem in manu tenentem, quæ post pontificis judicium dabitur homini reperto; et dicuntur ei verba epigrammatis B: *Suscipe donum*, et quæ sequuntur. Sexta decima vero figura coronato imperatore ostenditur, confirmato auctoritate sanctissimi pontificis patriarcha Constantinopolitano, habitu sacerdotali Græco induto, qui imperatorem alloquens, dicit ei verba quæ in epigrammate B habentur: *Vitam gloriosam et illustrem*, et quæ sequuntur.

Finit Oraculorum Sapientissimi Imperatoris Leonis.

ORDO RERUM QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

LEO, COGNOMINE PHILOSOPHUS, ROMANORUM IMPERATOR AUGUSTUS.

EDITORUM PRÆFATIO	i
PROLEGOMENA.	ix
Vita Leonis imp.	ix
Basilii Romanorum imperatoris Exhortationum capitula LXVI ad Leonem filium.	xxi
<i>Ang. Marii monitum in Parænesim sequentem.</i>	
Basilii imp. Exhortatio altera ad Leonem.	lvii
Constantini, Leonis discipuli, versus in Leonem.	lx
LEONIS IMP. OPERUM PARS PRIMA. — OPERA THEOLOGICA.	
HOMILIÆ ET PANEGYRICI.	1
Oratio I. — In B. Mariæ nativitatem.	1
Oratio II. — In B. Mariæ præsentationem.	11
Oratio III. — In Annuntiationem B. Mariæ.	21
Oratio IV. — In Christi Nativitatem primam.	27
Oratio V. — In Christi Nativitatem secundam.	41
Oratio VI. — In Christi Nativitatem tertiam.	49
Oratio VII. — In festum Palmarum.	61
Oratio VIII. — In depositionem corporis Christi.	75
Oratio IX. — In Exaltationem S. crucis.	87
Oratio X. — In Dominicam resurrectionem.	95
Oratio XI. — In Dominicam assumptionem.	113
Oratio XII. — In Pentecosten.	119
Oratio XIII. — De Spiritu sancto.	133
Oratio XIV. — In B. Mariæ obdormitionem.	157
Oratio XV. — In omnes sanctos.	171
Oratio XVI. — In decollationem Joannis Baptistæ.	911
Oratio XVII. — In S. Nicolaum Myrensem.	203

Oratio XVIII. — Laudatio S. Joannis Chrysostomi.	227
Oratio XIX. — Hortatoria ad omnes fide es.	225
PRECES LITURGICÆ.	229
CANTICUM COMPOSITIONIS ex meditatione extremi judicii.	309
EPISTOLA AD OMARUM De fidei Christianæ veritate et Saracenorum erroribus.	315
LEONIS IMP. OPERUM PARS SECUNDA. — OPERA JURIDICA ET CANONICA.	
NOTITIÆ ORIENTALIUM EPISCOPATUUM a Leone Sapiente ad Andronicum Palæologum.	329
Gretseri Præfatio.	329
Jacobus Goarus Lectori.	327
Notitiæ Leonis Sapientis nomine exaratae.	329
Notitiæ sub Andronico Palæologo descriptæ.	333
Formulæ Epistolarum CP. patriarchæ ad papam, archiepiscopos, episcopos, etc., et ad cunctos in dignitatibus secularibus constitutos.	413
NOVELLÆ CONSTITUTIONES sive correctoriae legum repurgationes ab anno 886 ad annum 910.	419
Proœmium.	419
Constit. I. — Quod unumquemque, qui judiciali prærogativam acceperit, quemadmodum legalium capitulorum a nobis habitus delectus statuerit, dirimere controversias oporteat: quæ vero inter reprobanda habita sunt, uti ex illis nulla litis ambiguitas dijudicetur.	425
Constit. II. — Ut qui cætera secundum sacros divinosque canones episcopali dignitate dignus esse probatur, si	

liberi ex legitimo matrimonio illi sint, ob illos in consequendo honore nullum impedimentum sentiat. 427

Constit. III. — Ut qui sacerdotes creandi sunt secundum Ecclesiæ ritus, ea lege creentur, ut omnem deinceps vitam coelibem agant; aut si matrimonium contrahere velint, prius id faciant, ac deinde ad creationem procedant. 430

Constit. IV. — Ut non modo universalis Ecclesiæ sacerdotes, verum etiam qui ad quamcunque sacram ædem pertinent, si in hoc vocentur, licite sacra mysteria exponere divinumque cultum celebrare domi private possint. 431

Constit. V. — Ne, quibus, postquam monasticæ vitæ institutum subierint, facultates suppetunt, in universum hi de illis testari prohibeantur: sed ut et, quo tempore monasterium adierint, in id quidpiam contulerint, in illorum potestate sit, ut quemadmodum velint, de his quæ sibi postmodum pararunt, in plenum assem etiam testamentum condant. Si vero nihil ab initio intulerint, tum ut de besse statuendi facultatem habeant, monasterium autem alteram partem sive trientem accipiat. 434

Constit. VI. — Ut utrumque tempus tum quod sancta secta constituit synodus, tum quod decernit divus Basilus, in his qui monachi fieri statuunt, observetur: et bonorum ejus qui a synodo præstituto tempore monachus fit, dispositio secundum etiam a nobis formam procedat. 439

Constit. VII. — Ut quotiescunque a clericorum habitu ad profanorum transire per vecordiam aliquis tentarit, in illum is invitus etiam restituatur. 442

Constit. VIII. — Ut qui rejicere venerandum monasticæ vitæ habitum in antiquum induxerit, ac pro illo profanorum habitum suscepit, quotiescunque hoc facere ausus fuerit, etiam invitus in illum restituatur: et ex quo monasterio improbe aufugerit eidem reddatur. 442

Constit. IX. — De servo qui ignorante domino clericus factus est. 446

Constit. X. — De servo qui inscio domino monachismum suscepit. 446

Constit. XI. — De servo qui ignorante domino episcopus factus est. 447

Constit. XII. — De officinarum Magus Ecclesiæ usu. 447

Constit. XIII. — De perpetuis emphyteusibus. 450

Constit. XIV. — De his qui monasterium imperfectum relinquunt. 451

Constit. XV. — Ut salutarem baptismum in quocunque sacro oratorio peragi liceat. 454

Constit. XVI. — Ut qui viginti annos habet hypodiaconus creari possit. 455

Constit. XVII. — De puerperis quando divinorum mysteriorum participes fiant: et quando infantes baptizentur, post quadraginta videlicet dies, extra quam si necessitas urgeat. 455

Constit. XVIII. — Ut in sponsalibus constituta pœna exigatur. 459

Constit. XIX. — De pacto paterno, ex æquo hæredem futurum filium. 462

Constit. XX. — Ut ne maritus, quemadmodum uxor, illa præmoriens, præter donationem propter nuptias quidquam capiat. 466

Constit. XXI. — Ut dotis promissio ex paternis aut maternis bonis facta præstetur. 470

Constit. XXII. — Ut mulier quæ matrimonium non iterat, unius liberorum portionem proprietatis jure capiat: similiter et pater. 471

Constit. XXIII. — Ne præsides in provinciis suis domestica sponsalia contrahant. 474

Constit. XXIV. — Ne filii naturales cum adoptivis matrimonium contrahant. 475

Constit. XXV. — De emancipatione et dotis restitutione. 478

Constit. XXVI. — Ut eunuchi et mulieres adoptare possint. 482

Constit. XXVII. — Ut pariter omnibus adoptare liceat. 483

Constit. XXVIII. — Quo tempore et a quibus rerum suarum administratio adultis concedi debeat. 487

Constit. XXIX. — Ut ancillarum partus apud aium editus, ad ipsius dominum sequatur. 491

Constit. XXX. — De muliere quæ vivo marito alios de matrimonio compellat. 494

Constit. XXXI. — Ut quæ mulier mariti odio abortat, repudiari ab illo possit. 492

Constit. XXXII. — De adulteris manifesto deprehensis. 498

Constit. XXXIII. — Ne captivorum uxoribus aliis nubere liceat. 499

Constit. XXXIV. — De tutore qui pupillam suam vitiat. 503

Constit. XXXV. — De raptoris virginis, eorumque qui

in rapto adfuerunt, pœna.

Constit. XXXVI. — Ut captivi filius hæres sit. 507

Constit. XXXVII. — Ut domini testamentum manumissus, si illum decessisse aditamque jus hæreditatem esse ignoret, testari possit. 510

Constit. XXXVIII. — Ut imperatoris servi de rebus suis quomodo velint, statuere possint. 510

Constit. XXXIX. — Ut prodigus quæ ex re ipsius sint facere possit. 511

Constit. XL. — Ut captivi testamenti factionem habeant. 514

Constit. XLI. — Ut in civitatibus quinque, in itineribus vero et agris tres testes ad testamentorum fidem sufficiant. 519

Constit. XLII. — Ut sufficiens numerus testium testamentum ratum faciat, tametsi id neque illorum subscriptiones neque signacula habeat. 522

Constit. XLIII. — Ut per scribendi ignaros testamenta etiam confirmetur. 526

Constit. XLIV. — A quibus obsignari testamenta oporteat. 527

Constit. XLV. — Ut sententiam iudices in litteras referant, suaque manu obsignent. 530

Constit. XLVI. — Abrogatio quarundam de curiis et decurionibus latarum legum. 530

Constit. XLVII. — Abrogatio legis quæ senatui prætores, decurionibus vero præfectos constituere concedebat. 531

Constit. XLVIII. — Ne mulieres in contractibus testimonium præbeant. 534

Constit. XLIX. — Ne servi ad dicendum testimonium admittantur. 535

Constit. I. — Ut donationes quæ in litteras reatæ non sunt, ad quingentos usque aureos valeant. 535

Constit. LI. — De invento thesauro cujus esse debeat. 538

Constit. LII. — Ut tam veterum principum quam recentiorum numismata modo justî ponderis, probæque materie sint, valeant. 542

Constit. LIII. — Ut cuique tam intra civitates quam extra, mortuos sepelire liceat. 545

Constit. LIV. — Ut Dominicis diebus omnes ab operibus vacent. 546

Constit. LV. — Ut Judæi secundum christianismi ritus vivant. 547

Constit. LVI. — De oris maritalis. 550

Constit. LVII. — Quantum in piscatoribus remoræ piscatoris inter se distare debeant. 551

Constit. LVIII. — Ne ex sanguine cibus conficiatur. 551

Constit. LIX. — Abrogatio legis quæ hominem liberum se vendere permittit. 554

Constit. LX. — Qua pœna castratores affici debeant. 555

Constit. LXI. — Tributorum exactores, si plus quam debeant exegerint, qua pœna afficiendi sint. 559

Constit. LXII. — De pœna ejus qui rem aliquam publicam vendiderit. 562

Constit. LXIII. — De pœna illorum qui res vetitas ad hostes transvehunt. 562

Constit. LXIV. — De pœna eorum qui res naufragorum res suppresserint. 563

Constit. LXV. — De incantatorum pœna. 566

Constit. LXVI. — De plagio. 567

Constit. LXVII. — De his qui ad hostes transeunt, suæque sponte revertuntur. 570

Constit. LXVIII. — Ut monachi et clerici tutores esse possint, sed ab administratione ac pupillorum rectione arceantur. 571

Constit. LXIX. — Cæcos secreto testamentum facere posse. 574

Constit. LXX. — De grassationibus. 575

Constit. LXXI. — De iis qui in locis arabilibus aut vineis edificaturi sunt. 576

Constit. LXXII. — Ut pacta etiam non constituta pœna valeant. 579

Constit. LXXIII. — Ut nemo cum mulieribus in ecclesiarum consensibus habet. 579

Constit. LXXIV. — Ne ante legitimum matrimonii tempus futuris conjugibus benedicatur. 582

Constit. LXXV. — Ut qui viginti annorum est hypodiaconus creari possit. 583

Constit. LXXVI. — De pœna falsum testimonium dicentium sacerdotum. 585

Constit. LXXVII. — De falsariorum pœna. 586

Constit. LXXVIII. — Ne amplius senatusconsulta fiant. 586

Constit. LXXIX. — De pœna sacerdotis, diaconi aut hypodiaconi si post assumptum ordinem mulieri in matrimonio jungatur. 587

Constit. LXXX. — Ut purpuræ segmenta et particulae

in publicis mercimoniis sint. 587
 Constit. LXXXI. — Ne ex auro et pretiosis lapillis quidquam confici in universum prohibitum nefas sit. 590
 Constit. LXXXII. — De testamento resignato. 591
 Constit. LXXXIII. — Ut ad trientes usuras pecunia fide mutuetur. 591
 Constit. LXXXIV. — Ut negotiari, edificare, muneraque accipere urbis magistratibus liceat. 591
 Constit. LXXXV. — Ut patres qui nuptias non iterant, unius liberorum portionem capiant. 595
 Constit. LXXXVI. — De poena episcoporum, sacerdotum et clericorum qui se advocacionibus, sponsonibus redempturis aliisque similibus dedunt. 598
 Constit. LXXXVII. — De ecclesiasticorum alea ludentium poena. 599
 Constit. LXXXVIII. — Celebribus quibusdam in ecclesia viris festi dies constituentur. 599
 Constit. LXXXIX. — Ne matrimonia citra sacram benedictionem confirmetur. 602
 Constit. XC. — Ut qui tertium matrimonium contrahunt, sacri canonis poenas obnoxii sint. 603
 Constit. XCI. — Ut concubinam habere non liceat. 603
 Constit. XCII. — De poena ejus qui aliquem dedita opera excæcavit. 606
 Constit. XCIII. — Ut si sponsa ex alio grvida deprehendatur apocissia rescindi possint. 607
 Constit. XCIV. — Legis quæ de consulari agit, abrogatio. 611
 Constit. XCV. — De avulsa terræ crusta. 611
 Constit. XCVI. — De sepulcro violato. 614
 Constit. XCVII. — Ut in contestatione litis, et magistratum initio juretur. 615
 Constit. XCVIII. — De poena eunuchorum, si uxores ducant. 618
 Constit. CXIX. — Ut qui iurjurandum defert prior de calumnia juret. 622
 Constit. C. — De servis qui liberis in matrimonium conjunguntur. 623
 Constit. CI. — De servis conjugibus si alter illorum libertate donetur. 626
 Constit. CII. — De prædiis maritimis ad remoras piscatorias constituendas seorsum non sufficientibus : et ut invitæ etiam ad societatem adigatur. 627
 Constit. CIII. — De iis qui de maritimis prædiis ad constituendas remoras piscatorias societatem ineunt. 630
 Constit. CIV. — De piscatoriis remoris inter quas legitimum interstitium non est. 631
 Constit. CV. — Si magistratus aliquis res fiscales furatus esse deprehensus sit. 634
 Constit. CVI. — De indotatis mulieribus quantum maritis mortuis ex ipsorum bonis lucentur. 635
 Constit. CVII. — Ut actor ante litis contestationem porrecto libello iudici fidem suam probet. 638
 Constit. CVIII. — De eo qui ad primam denuntiacionem iudicio se non sistit. 638
 Constit. CIX. — Ne intra septimum ætatis annum sponsalia ineantur, neque ante decimum quatum maribus, aut decimum tertium feminis matrimonium consecratur. 639
 Constit. CX. — Ut mulier soluto matrimonio dotem suam propterque nuptias donationem, et reliquam omnem mariti substantiam in commentarium conscribat ac eo prolato resarciri sibi postulet, si quid damni in rebus suis a marito se passam dicat, citra commentarium autem evidentem probationem nihil petat, aut petendo accipiat. 642
 Constit. CXI. — Ut si uxor mente capiatur idque neque dolo mariti, neque ipso consensu, aliorum maleficio fiat, et ultra tres annos id malum duret : matrimonium dirimatur, alteramque uxorem ducere marito liceat. 643
 Constit. CXII. — Ut si maritus per matrimonii tempus in furorem incidat, intra quinquennium matrimonium solvi nequeat : eo autem elapso, si furor eum adhuc occupet, solvi possit. 647
 Constit. CXIII. — Ut quemadmodum in aliis structuris lege cautum est : ita etiam subdialium ambulacrorum structuræ quæ solaris appellantur, decem pedibus a vicinorum ædificiis distent. 651
 Constit. CXIV. — De alienatione rerum immobilium et retractu decretum præclari imperatoris domini Leonis. 654
 Constit. CXV. — De Tabulariis. 655
 Constit. CXVI. — De archiepiscopatu Patrensi bulla aurea. *Desideratur. Laudat Leuncl. J. G. R. J.* 657
 Constit. CXVII. — Nova legislatio Leonis et Alexandri de eo quod omnes editiones a priore sunt profectæ. Facta

autem hæcce est anno 6427, depositaque in orphanotropheo. 658
 Cons. It. CXVIII. — Condemnatoria sententia, in iudices a piis orthodoxisque imperatoribus Leone et Alexandro pronuntiata. 658
LEONIS IMP. OPERUM PARS TERTIA. — CARMINA. SCRIPTA AD REM MILITAREM SPECTANTIA. ORACULA. CARMINA.
 Apologia Leonis in qua Constantini discipuli vel calumnias a se repellit. 659
 Epigrammata. 665
 Kaxivov.
 De martyrio S. Clementis Ancyran fragmenta metrica. 665
 Fragmenta homiliarum in S. Tryphonem. 667
TACTICA sive DE RE MILITARI LIBER.
 Proœmium. 671
 Constit. I. — De re militari et imperatore. 673
 Constit. II. — Qualem esse oportet imperatorem. 682
 Constit. III. — Quomodo consilium capiendum sit. 684
 Constit. IV. — De divisione exercitus et constitucionibus. 686
 Constit. V. — De apparatu armorum. 718
 Constit. VI. — De armatura equestrium et peditum. 722
 Constit. VII. — De exercitacione equestri et pedestri. 734
 Constit. VIII. — De multis militariibus. 761
 Constit. IX. — De exercitus itinere. 767
 Constit. X. — De tuldo, id est, impedimentis. 787
 Constit. XI. — De apiculis, id est, castris. 792
 Constit. XII. — De præparatione ad bellum. 806
 Constit. XIII. — De die ante bellum. 813
 Constit. XIV. — De die belli. 817
 Constit. XV. — De obsidione. 826
 Constit. XVI. — De incursionibus post bellum. 907
 Constit. XVII. — De incursionibus inopinatis. 914
 Constit. XVIII. — De diversarum gentium et Romanorum studio in aciebus instruendis. 916
 Constit. XIX. — De navali prælio. 930
 Constit. XX. — Diversarum sententiarum militarium summa. 1011
 Epilogus et Recapitulatio. 1075
APPENDIX AD LEONIS TACTICA.
 Ordinationes peditum apud Græcos. 1085
 Ordinationes equitum apud eosdem. 1088
 Mixti exercitus apud eosdem ordinationes. 1098
 Ducum et agminum quæ sub ipsis erant apud Romanos denominationes. 1102
 Peditum apud Romanos armatura. 1102
 Equitum armatura apud eosdem. 1106
 De profunditate seu densitate peditum et equitum taxon et de eorum longitudine, atque quantum in partu loci obtinet pedes et eques, de intervallis quoque taxon inter se sive directo sive e transversa, ubi accura et de teli jactu. 1110
 Quid sit ducl obsseso agendum. 1114
 Quid faciet ducl hostes obseis. 1115
 Quomodo celeriter construi possit oppidum prope hostium fines absque gentilis belli periculo. 1116
LEONIS ORACULA COM FIGURIS.
 Petrus Lambecius Lecori. 1121
 Veterum Testimonia. 1121
 Oraculum I. — *Sanguis.* 1124
 Oraculum II. — *Pœnitentia.* 1129
 Oraculum III. — *Monarchia.* 1131
 Oraculum IV. — *Gaudium.* 1131
 Oraculum V. — *Confusio.* 1133
 Oraculum VI. — *Ampuatio.* 1133
 Oraculum VII. — *Membrorum divisio.* 1134
 Oraculum VIII. — *Sanguis.* 1135
 Oraculum IX. — *Cratiarum actio.* 1135
 Oraculum X. — *Potestas.* 1135
 Oracu um XI. — *Patriarcha.* 1137
 Oraculum XII. — *Pietas.* 1137
 Oraculum XIII. — *Innocentia.* 1137
 Oraculum XIV. — *Præhonoratio.* 1139
 Oraculum XV. — *Electio.* 1139
 Oraculum XVI. — *P. P.* 1139
 Anonymi Paraphrasis Oraculorum Leonis. 1141
 Oraculum Leonis de restitutione Constantinopoli. 1149
 Figuræ XVI ligno incisæ. 1151
 Francisci Patricii Dalmatæ Expositio Oraculorum Leonis. 1159

FINIS TOMI CENTESIMI SEPTIMI.

UNIV. OF MICHIGAN,

MAY 6 1914

Digitized by Google

Распознавание текста

ABK/FR

Это цифровая копия книги, хранящейся для потомков на библиотечных полках, прежде чем ее отсканировали сотрудники компании Google в рамках проекта, цель которого - сделать книги со всего мира доступными через Интернет.

Прошло достаточно много времени для того, чтобы срок действия авторских прав на эту книгу истек, и она перешла в свободный доступ. Книга переходит в свободный доступ, если на нее не были поданы авторские права или срок действия авторских прав истек. Переход книги в свободный доступ в разных странах осуществляется по-разному. Книги, перешедшие в свободный доступ, это наш ключ к прошлому, к богатствам истории и культуры, а также к знаниям, которые часто трудно найти.

В этом файле сохранятся все примечания, комментарии и другие записи, существующие в оригинальном издании, как наименование о том долгом пути, который книга прошла от издателя до библиотеки и в конечном итоге до Вас.

Правила использования

Компания Google гордится тем, что сотрудничает с библиотеками, чтобы перевести книги, перешедшие в свободный доступ, в цифровой формат и сделать их широкодоступными. Книги, перешедшие в свободный доступ, принадлежат обществу, а мы лишь хранители этого достояния. Тем не менее, эти книги достаточно дорого стоят, поэтому, чтобы и в дальнейшем предоставлять этот ресурс, мы предприняли некоторые действия, предотвращающие коммерческое использование книг, в том числе установив технические ограничения на автоматические запросы.

Мы также просим Вас о следующем.

- Не используйте файлы в коммерческих целях.
Мы разработали программу Поиск книг Google для всех пользователей, поэтому используйте эти файлы только в личных, некоммерческих целях.
- Не отправляйте автоматические запросы.
Не отправляйте в систему Google автоматические запросы любого вида. Если Вы занимаетесь изучением систем машинного перевода, оптического распознавания символов или других областей, где доступ к большому количеству текста может оказаться полезным, свяжитесь с нами. Для этих целей мы рекомендуем использовать материалы, перешедшие в свободный доступ.
- Не удаляйте атрибуты Google.
В каждом файле есть "водяной знак" Google. Он позволяет пользователям узнать об этом проекте и помогает им найти дополнительные материалы при помощи программы Поиск книг Google. Не удаляйте его.
- Делайте это законно.
Независимо от того, что Вы используете, не забудьте проверить законность своих действий, за которые Вы несете полную ответственность. Не думайте, что если книга перешла в свободный доступ в США, то ее на этом основании могут использовать читатели из других стран. Условия для перехода книги в свободный доступ в разных странах различны, поэтому нет единых правил, позволяющих определить, можно ли в определенном случае использовать определенную книгу. Не думайте, что если книга появилась в Поиске книг Google, то ее можно использовать как угодно и где угодно. Наказание за нарушение авторских прав может быть очень серьезным.

О программе Поиск книг Google

Миссия Google состоит в том, чтобы организовать мировую информацию и сделать ее всесторонне доступной и полезной. Программа Поиск книг Google помогает пользователям найти книги со всего мира, а авторам и издателям - новых читателей. Полнотекстовый поиск по этой книге можно выполнить на странице <http://books.google.com/>

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>